BURSA
6. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi

30 Aralık 2025
Bursa

Cilt 1

www.bursakongresi.org

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 30, 2025
BURSA

Edited By
ASSIS. PROF. DR. GULTEKIN GURCAY

Issued: 31.12.2025
ISBN: 978-625-5694-67-6

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 374 papers have been presented by Turkish participants and 402 papers by foreign participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

All rights of this book belong to Academy Global Publishing House
Without permission can't be duplicate or copied.
Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.
Academy Global–2025©

CONFERENCE ID

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE
DECEMBER 30, 2025
BURSA

ORGANIIZATION
ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Thailand – Kazakhstan – Pakistan – Bangladesh- Nigeria – China- Romania - Sri Lanka – Russia – Indonesia- Malaysia- Italy- Tunisia- Tunisia- UAE- South Korea- Kyrgyzstan- Taiwan – Kenya- Pakistan- Iran - Vietnam - Ghana – India - South Korea – Somalia- Spain-

-

-

PRESENTATION
Oral presentation

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Universitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Universitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye

Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Turkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Turkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran

Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya

Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizhstan

Assist. Prof. K. R. Padma – India

Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan

Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania

Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan

Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria

Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India

Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye

Dr. Ayşe Baran - Turkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji - Iran

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hemşirelik Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-98978265-100-1174800 19.02.2025
Konu : Dilekçe(Prof. Dr. Naile BİLGİLİ)

Sayın Prof. Dr. Naile BİLGİLİ
Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı Başkanlığı - Öğretim Üyesi

İlgi : 17.02.2025 tarihli ve E-87008936-100- 1173474 sayılı yazı.

İlgi dilekçenizde belirttiğiniz "Yükseköğretim Kurulu'nun 15.06.2023 tarihli oturumunda doçentlik başvuruları şartları ile ilgili değişiklik önerileri kapsamında Sağlık Bilimleri Temel Alanı'nda gerçekleştirilecek olan madde 8'in Bilimsel Toplantı başlığı altındaki b bendi" uyarınca, Academy Global Conferences & Publishing (https://www.akademikongre.org/registration) tarafından 2025 yılında düzenlenecek olan bilimsel etkinliklerde görev alma talebiniz konusunda bilgilendirildim.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Sultan AYAZ ALKAYA
Dekan

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu :BSCMHSP653 Belge Takip Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/gazi-universitesi-ebys

Emniyet Mahallesi Bandırma Caddesi No :6/1 06560 Yenimahalle/ANKARA
Tel:0 (312) 202 20 00 Faks:0 (312) 221 32 02
İnternet Adresi :http://gazi-universitesi.gazi.edu.tr/
Kep Adresi: gaziuniversitesi@hs01.kep.tr
Bilgi için :Onur Akın
Bilgisayar İşletmeni
Telefon No:0312 216 26 27

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 30, 2025
IZMIR

NO : **AC- 6S - 2025. 438h– 3052**
Konu : Akademik Teşvik Uygunluk Belgesi 30/12/2025

İLGİLİ MAKAMA

Academy Global Conferences tarafından düzenlenen **Bursa 6. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi 30** Aralık 2025 tarihlerinde Bursa'da 28 farklı ülkeden akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kongre kapsamında sunulan 776 bildirinin 374'ü Türkiye'den, 402'si ise farklı 27 ülkeden katılan akademisyenler tarafından sunulmuştur. Kongre, 16 Ocak 2020 Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğine getirilen "Tebliğlerin sunulduğu yurt içinde veya yurt dışındaki etkinliğin uluslararası olarak nitelendirilebilmesi için Türkiye dışında en az beş farklı ülkeden sözlü tebliğ sunan konuşmacının katılım sağlaması ve tebliğlerin yarıdan fazlasının Türkiye dışından katılımcılar tarafından sunulması esastır." değişikliğine uygun olarak düzenlenmiştir.

Bilgilerinize arz ederiz

Saygılarımızla

Prof. Dr. Naile Bilgili

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS
BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS
ARTdergi 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION

December 30, 2025

Bursa

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Oğuz YILDIRIM**	1	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND TEFL: TRANSFORMATION INTO THE LEARNING ECOSYSTEM OF THE FUTURE	Dr. Hakan Aydoğan
		2	THE IMPACT OF THE INTERNATIONAL BACCALAUREATE PRIMARY YEARS PROGRAM ON CRITICAL THINKING SKILLS IN EARLY CHILDHOOD	Deniz ÇAVUŞ
		3	MAARİF MODEL LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ	FATİH KAYABAŞI
		4	Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinin Basındaki Yansımaları: Gazete Köşe Yazılarının Analizi ve Yorumlanması	HANDE KOLTUKÇU Prof. Dr. NURDAN KALAYCI
		5	AN EXAMINATION OF OUT-OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS AND ACTIVITIES FOR THE 6TH GRADE SCIENCE COURSE FROM THE PERSPECTIVE OF THE TÜRKİYE CENTURY MAARİF MODEL	Doctoral Student Emre ERDEN Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU
		6	GÖRME ENGELLİ ÖĞRENCİLERDE MATEMATİK EĞİTİMİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, GÜLAYŞE İREM KURT Prof. Dr. BERNA CANTÜRK GÜNHAN Doç. Dr. DUYGU ÇETİNGÖZ
		7	OKUL MÜDÜRLERİNE YÖNELİK SÜRDÜRÜLEBİLİR EĞİTİM LİDERLİĞİ FARKINDALIĞI EĞİTİM PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ VE ETKİSİNİN BELİRLENMESİ	Öğretim Görevlisi Dr., CAHİDE KİBAROĞLU Doç. Dr. DİLŞAT PEKER ÜNAL
		8	MESLEK LİSELERİNDE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE BÖLÜM TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	Yüksek Lisans Öğrencisi, MUSTAFA ÖZTÜRK Dr. Öğr. Üyesi, UĞUR EPÇAÇAN
		9	Evaluation of Textbooks Used in Teaching Turkish as a Foreign Language in Terms of Grammar Teaching: New Istanbul Turkish Coursebook for International Students (A1)	Dr. Oğuz YILDIRIM
		10	Öğrencilerin Sınıf İklimi Algılarının İncelenmesi: Mentör Destekli Öğretmen Mesleki Gelişim Programı İçin Altyapı Araştırması	Doç. Dr. Öner Uslu Dr. Duygu KANDEMİRCİ BAYIZ Araş. Gör. Ece ÇOKAY TAŞCIOĞLU Dr. Nil AYKOL

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. Meltem AYDIN**	1	THE REIGN OF SULTAN ABDULAZIZ (1861–1876) IN THE IRISH PRESS	Dr. Öğretim Üyesi Merve Doğan
		2	Emevîler Devrinde Mâverâünnehir'de Fetih ve İslamlaşma (665-739)	Umut ÇANLIDAĞ
		3	PRIME MINISTER SÜLEYMAN DEMİREL'S VISIT TO THE TURKIC REPUBLICS (1992)	Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ
		4	PRIME MINISTER SÜLEYMAN DEMİREL'S VISIT TO YUGOSLAVIA (1970)	Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ
		5	DON KAZAKLARININ TARİHÇESİ VE II. DÜNYA SAVAŞI'NDA Kİ ROLÜ: TARİHSEL, SOSYO-POLİTİK VE ASKERİ BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi, Yılmaz Yalçındağ
		6	FROM IMPERIAL RULE TO COMMUNIST ADMINISTRATION: SALARS IN CHINA	Arş. Gör. Dr., NEBİL KARADUMAN
		7	DOBRUJA IMMİGRANT CHİLDREN İN THE OTTOMAN EMPİRE: SETTLEMENT, EDUCATİON, HEALTH, AND SOCİAL WELFARE POLİCİES (SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY – EARLY 20TH CENTURY)	Dr. Özlem KARAPINAR GÖK
		8	A TURNİNG POİNT İN SOCİAL POLİCİES OF THE EARLY REPUBLİCAN PERİOD: THE 1945 REPORT ON DESTİTUTE AND NEGLECTED CHİLDREN AND STATE STRATEGİES	Dr. Özlem KARAPINAR GÖK
		910	THE APPLICATION OF THE TIMAR SYSTEM IN THE UŞAK DISTRICT OF THE KÜTAHYA SANJAK IN THE 17TH CENTURY ACCORDING TO AVARIZ RECORDS	Lecturer Lokman AYDIN
		11	BAHRÎ MEMLÛK DEVLETİ'NDE ASKERÎ OLİGARŞİNİN YÜKSELİŞİ: YELBOĞAVİYYE HİZBİ VE ÇERKEZ EGEMENLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ	Yusuf ÖTENKAYA
		12	ERKEN MEMLÛKLAR DÖNEMİNDE İLÂHÎ MÜDAHALE	Yusuf ÖTENKAYA
		13	DENIZLI IN THE 17TH CENTURY ACCORDING TO AVARIZ RECORDS	Prof. Dr. Meltem AYDIN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Doç. Dr. Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR**	1	THE MULTILAYERED AND SYMBOLIC MEANING OF BIRDS IN THE URAL BATIR EPIC	Yüksek Lisans Öğrencisi, Makbule Selin ÖZER
		2	Representation of a Child Interpreter in Olivia Abtahi's The Interpreter	Asst. Prof. Dr. Özge BAYRAKTAR ÖZER
		3	WOMAN IN ARISTOCRACY IN VIRGINIA WOOLF'S STORY "PHYLLIS AND ROSEMOND"	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
		4	PEYAMİ SAFA'NIN "CUMBADAN RUMBAYA" ADLI ROMANININ SÖZ VARLIĞI	Yüksek Lisans Öğrencisi, Duygu PARLAK Doç. Dr. Mustafa Levent YENER
		5	PERCEPTION OF GENDER IN THE NATIONAL STRUGGLE NOVEL	Mehmet EMRE Prof. Dr. Hülya ERAYDIN ARGUNŞAH
		6	"THE CHERRY GREW, WE HAVE SEXED IT AND IT IS FEMALE": RECLAIMING THE BODY IN JEANETTE WINTERSON'S SEXING THE CHERRY	Dr. Ahmet Yusuf AKYÜZ
		7	BOZMA/KİRLETME DÖNGÜSÜ VE ŞÜKRANIN KIRILGANLIĞI: MELANIE KLEIN'İN HASET–ŞÜKRAN KURAMINDAN HAREKETLE NÂBİZÂDE NÂZIM'IN ZEHRA ROMANI	Doç. Dr. Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR
		8	ORHAN VELİ'NİN ÖYKÜLERİNDE GÜNLÜK HAYAT	Dr. ZELİHA KAPUKAYA
		9	AZERBAYCAN HALK BİLİMİNDE ÇOCUK FOLKLORUNUN YERİ	Doç. Dr. Semengül Hüsü kızı Gafarova
		10	CREATION IN TURKISH MYTHOLOGY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE VERBITSKIY AND RADLOFF VARIANTS	Ph.D., SERKAN SAYAR
		11	IDENTITY AND INNER CONFLICT IN THE STRANGE CASE OF DR JEKYLL AND MR HYDE	Öğr. Gör. Dr. Duygu KORONCU ÖZBİLEN
		12	FEMALE VOICE AND RESISTANCE IN ENGLISH LITERATURE	Öğr. Gör. Dr. Duygu KORONCU ÖZBİLEN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. DENİZ SEZGİN**	1	HATAY CHILDREN'S GAMES: THE VITAL FUNCTION of CHILDREN'S GAMES and THEIR CONTRIBUTION TO COMMUNICATION SKILLS	Prof. Dr. Sedat Cereci Dr. Nurat Kara
		2	AN EXAMINATION OF MEANING LOSS IN COMMUNICATION IN THE AGE OF DIGITAL VISIBILITY	Master's Student, HALİSE TUĞÇE KOCA Professor, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU
		3	AN ANALYSIS OF THE MINIONS FILM IN THE CONTEXT OF THE ABILENE PARADOX	Master's Student, ÖZNUR ERTAN Professor, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU
		4	SOSYAL MEDYADA GÖRÜNMEZLIK, DIŞLAMA VE ALGORITMIK SINIRLAMA PRATIKLERI ÜZERINE BIR INCELEME	Dr. Remziye ERDEM
		5	SOSYAL MEDYA ORTAMLARINDA OLUŞAN VE AKTARILAN POPÜLER KÜLTÜR	Dr. Remziye ERDEM
		6	ÇATIŞMA VE KRİZ BÖLGELERİNDE GAZETECİLİK SORUNLARI	Dr. Mustafa AKYÜREK
		7	İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE KAMUSAL YARAR ARASINDA İNTERNET YAYINCILIĞI DENETİMİ	Dr. Mustafa AKYÜREK
		8	AN EXAMINATION OF E-SOCIAL IMPACT AND MEDIA PLANS OF AWARD-WINNING AND NON-AWARD-WINNING CASE STUDIES APPLYING TO EFFIE TURKEY IN THE SAME CATEGORY	Ahmet Yudahan CUMHUR PROF. Dr.Gresi SANJE
		9	NEW YEAR'S EVE AS A THEMATIC PERIOD: A QUALITATIVE ANALYSIS OF INFLUENCER ADVERTISEMENTS	Prof. Dr. DENİZ SEZGİN
		10	PARTICIPATORY JOURNALISM AS CO-CREATION OF VALUE: EXPLOITATION OR DEMOCRATISATION?	Arş. Gör. Dr. YEŞİM AKMERANER KÖKAT
		11	GLOCALISATION IN CORPORATE COMMUNICATION AFTER GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE	Arş. Gör. Dr. YEŞİM AKMERANER KÖKAT
			SILENCE IS ALSO A MESSAGE: THE MEANING OF SILENCE IN THE MEDIA WITHIN THE FRAMEWORK OF MASS COMMUNICATION THEORIES	Öğr. Gör. Zekiye GENÇ
			A CRİTİCAL PERSPECTİVE ON USES AND GRATİFİCATİONS APPROACH İN THE CONTEXT OF SELF-PRESENTATİON ON SOCİAL MEDİA	Öğretim Görevlisi, Vesile UZLU

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Öğr. Üyesi Emel TEKTEN**	1	OFF- SHORE BANKACILIĞIN DEĞİŞEN İŞLEVİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ	Doktor Öğretim Üyesi, TÜLAY GÖKDEMİR TAMER
		2	With a Criminal Law Approach “Environment”	Aleyna Gözübüyük
		3	PRIVATE LIFE AND ITS PLACE IN THE CONSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF TURKEY	Av. Mehmet Kavruk
		4	AN EVALUATION OF THE CONSTITUTIONAL COURT’S ANNULMENT DECISION REGARDING ARTICLE 166/1 OF THE CODE OF CIVIL PROCEDURE ON THE CONSOLIDATION OF ACTIONS	Dr., Mehmet KÖLE
		5	MEDIATION IN THE FIELD OF INDUSTRIAL PROPERTY LAW	Dr., Mehmet KÖLE
		6	Dijitalleşen Ticaret Sicili ve Hukuki Güvenlik Sorunu	Dr. Öğr. Üyesi Emel TEKTEN
		7	TBK m. 444–447 Kapsamında Rekabet Yasağından Doğan Davalarda Görevli Mahkeme Sorunu: Yargı İçtihatlarındaki Dönüşüm	Dr. Öğr. Üyesi Emel TEKTEN
			EXAMINING THE TYPES OF SENTENCES IN CRIMINAL TRIALS IN THE LIGHT OF THE SUPREME COURT CASE LAWS	Öğr. Gör., Betül Asena SÖNMEZ
			DEFERMENT OF THE ANNOUNCEMENT OF THE VERDICT IN CRIMINAL PROCEEDINGS	Öğr. Gör., Betül Asena SÖNMEZ
			İSÇİNİN KİŞİSEL VERİLERİNİN İŞLENMESİ SÜRECİNDE GERÇEKLEŞEBİLECEK İHLALLER VE KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI KANUNU ÇERÇEVESİNDE KORUNMA YOLLARI	ABDULLAH ÖNER
			CRIMINAL COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF CRIME AND PUNISHMENT	Av. Dr. Öğr. Üyesi, Ensar LOKMANOĞLU
			EVALUATION OF THE ENVIRONMENTAL MIGRATION PHENOMENA IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS AND INTERNATIONAL LEGAL CASES	Doktora Öğrencisi, Süleyman KOÇ Doç. Dr. Hayriye SAĞIR
		8	ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKI	Sıtkı Berkay DOĞU

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr., Aydın BAYARSLAN**	1	A REVIEW OF ACADEMIC STUDIES ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SOCIAL WORK IN TÜRKIYE	Lecturer (PhD), FATİH CEBECİ Lecturer (PhD), OSMAN AKAY
		2	BIBLIOMETRIC ANALYSIS ON ‘PEACEBUILDING’ WITH VOSVIEWER	Assistant Professor İbrahim Fevzi GÜVEN Associate Professor Mehmet KIRLIOĞLU
		3	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF STUDIES ON THE FUTURE OF THE ECONOMY	Assistant Professor Murat ERGÜL Associate Professor Mehmet KIRLIOĞLU
		4	ÖZ-DUYARLIK VE YAŞAM KALİTESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Aysu YALÇINKAYA Prof. Dr. Leyla ÖZGEN
		5	A Review of the Relationship Between Stress and Social Support in Social Work Students	Yüksek Lisans Öğrencisi Abdülkadir YELER, Profesör Doktor Leyla ÖZGEN
		6	STRESİN AZALTILMASINDA BİLİNÇLİ FARKINDALIK	Yüksek lisans öğrencisi, Mehmet Akif İPEK Prof. Dr., Leyla ÖZGEN
		7	ERGENLERDE TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ	Sosyal Hizmet Uzmanı YASEMİN ALKAÇ Doç. Dr. KÜBRA ARSLAN ALDAŞ
			GENÇ YETİŞKİNLERİN FLÖRT ŞİDDETİNE OLAN TUTUMLARININ VE BAŞ ETME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ	Sosyal Hizmet Uzmanı YASEMİN ALKAÇ Doç. Dr. KÜBRA ARSLAN ALDAŞ
			SELF-RESPECT AND SOCIAL SERVICE PERSPECTIVE: A LITERATURE-BASED STUDY	ZÖHRE SEZER PROF. DR. LEYLA ÖZGEN
			SELF-COMPASSION: A LITERATURE-BASED REVIEW	Mervenur PÜR Prof. Dr. Leyla ÖZGEN
			Türkiye and The Open-Door Policy Why does Turkey follow the open-door policy for immigrants?	Qutaiba Dehni
			OSMANLI DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZ HAK SÖYLEMİNE: ENGELLİLİKTE KAVRAMSAL DÖNÜŞÜM	Dr., Aydın BAYARSLAN
		8	VERİ OLMADAN POLİTİKA OLUR MU? TÜRKİYE’DE OTİZM ALANINDA HİZMETE ERİŞİM TARTIŞMASI	Dr., Aydın BAYARSLAN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. Yavuz BOLAT**	1	HARİTALARIN DÖNÜŞÜMÜ: KARTOGRAFYADAN DİJİTAL VE KATILIMCI HARİTALARA	Doçent Doktor Ali İMAMOĞLU
		2	EXAMPLES of GEOHERİTAGE POTENTİAL in the WETLANDS of the KIZILIRMAK DELTA	Prof. Dr. Ekrem MUTLU Yasin BOZTEPE
		3	Lithological Evaluation of River Longitudinal Profile Irregularitiesin the Arıt Stream Basin	Prof. Dr. Ekrem Mutlu Barancan Günsan
		4	BİLGİSAYAR OYUN BAĞIMLILIĞININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUL MOTİVASYONUNA ETKİSİ	Dr. Şeyma MIZRAK
		5	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK SİBER ZORBALIĞI ÖNLEME PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ ETKİSİ	Dr. Şeyma MIZRAK
		6	MATEMATİK EĞİTİMİNDE DİJİTAL ARAÇLARIN KULLANIMINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	İrem HOŞAPCIOĞLU Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN
		7	GÖÇ TEMALI TÜRK ÇOCUK KİTAPLARININ KAPSAYICI EĞİTİM PERSPEKTİFLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğr. ZEYNEP BİLGİN Dr. Öğr. Üyesi OSMAN TURHAN
			YEREL BİLGİDEN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEĞE: FEN EĞİTİMİNDE ETNOBİLİM VE YEŞİL BECERİLERİN ENTEGRASYONU	Dr, Ayşegül TONGAL
			Temel Yaşam Becerileri Bağlamında Bir Müdahale: Siber Zorbalık ve Dijital Ayak İzi Farkındalığı	Dr. İlhan POLAT
			AN INVESTIGATION OF PRE-SERVİCE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' SELF-EFFICACY BELİEFS TOWARD LIFE STUDIES TEACHING	Asst. Prof. Dr. Hümeyra UYSAL Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ
			INVESTIGATION OF PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' ATTITUDES TOWARDS CHILDREN'S LITERATURE	Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ Asst. Prof. Dr. Hümeyra UYSAL
			OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN KAPSAYICI EĞİTİME İLİŞKİN ALGI VE UYGULAMALARI	Doç. Dr. Yavuz BOLAT
		8	İDEALİZM İLE GERÇEKÇİLİK ARASINDA ÖĞRETMEN OLMAK: ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ ALGILARI, BEKLENTİLERİ VE GELECEK ÖNGÖRÜLERİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ÇÖZÜMLEME	Doç. Dr. Yavuz BOLAT

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Ünsal DENİZ**	1	SILENCE TO AGENCY: REFLECTIVE CASE STUDY ON A MIGRANT STUDENT'S CHOIR EXPERIENCE	Prof. Dr. Begüm ÖZ YL Öğr., Gözde BEK
		2	EXAMINATION OF EAR TRAINING SOFTWARE IN THE CONTEXT OF MUSIC EDUCATION	Master's Student, MUSTAFA GÖKHAN BEKEN
		3	A MAKAMSAL ANALYSIS OF EBÛBEKİR AĞA'S EVIÇ BESTE "ŞEYDÂ-TER EYLEDİ BENİ HÛY-GERDE GERDENİN"	Ögr.Gör. GÜLGÜN ÇOLAK
		4	AN EVALUATION OF LOW LARYNX AND UPPER VOCAL TRACT WIDTH IN OPERA SINGING	Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin BAYDAĞ
		5	THE IMPORTANCE OF MUSIC EDUCATION IN THE POST-TRAUMATIC RECOVERY PROCESS WITHIN THE CONTEXT OF EXPRESSIVE ARTS THERAPY	Ufuk ALTINTAŞ
		6	BREATH AWARENESS AND CLINICAL APPLICATIONS IN MUSIC THERAPY	Arş. Gör. HÜSEYİN İZCİ Doç. Dr. EMİNE CEYLAN ÜNAL AKBULUT
		7	MÜZİK TERAPİSİNDE EŞZAMANLANMA OLGUSUNA KURAMSAL BİR BAKIŞ	İHSAN KAAN ERDİNÇ Doç. Dr. EMİNE CEYLAN ÜNAL AKBULUT
			HEADLESS DOUBLE BASS DESIGN: AN ERGONOMIC, ACOUSTIC, AND STRUCTURAL STUDY	Assist. Prof. Dr. Özgür TURAN
			TRADITIONS, SCHOOLS, AND CANONS IN MUSICOLOGY	Asst. Prof. Dr. İsmail GÜNGÖR
			ACCIDENTAL SIGNS USED IN TURKISH FOLK MUSIC FROM PAST TO PRESENT	Doç. Dr. Ünsal DENİZ
			WHICH MUSIC WAS BANNED AND WHY IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD?	Doç. Dr. Ünsal DENİZ
			TRT REPERTUARINDAKİ KÜTAHYA GEDİZ TÜRKÜLERİNİN MELODİK VE RİTMİK İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Dr. Mehmet Kürşad Türkay
		8		

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Prof. Dr. ANIL ERTOK**	1	Okul Öncesi Dönemde Eğitim Sürecine Dahil Edilen Fiziksel Aktivitenin Etkin Öğrenmeye Etkisinin İncelenmesi	Gülşen AKINCI BAŞLI
		2	Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımının Öğrenci Davranışları Üzerindeki Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi	Tuğba TÜRKMEN Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN
		3	ART EDUCATİON İN EARLY CHİLDHOOD EDUCATİON: THE GAİNS OF PRE-SERVİCE TEACHERS AND THEİR REFLECTİONS ON CHİLDREN	Prof. Dr. ANIL ERTOK
		4	EĞİTİMDE YAPAY ZEKA ARAÇLARI VE UYGULAMA DENEYİMLERİ: DİJİTAL ÖĞRENME ÇAĞINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DENEYİMLERİNE DAİR ARAŞTIRMA TASARIMI VE ÖN BULGULAR	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akın Bulut Şuranur Taşdemir Nursena Ofluoğlu Melike Yıldırım Esen
		5	ORTAOKULLARDA GÖREV YAPAN GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL SANAT DERSLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	Prof. Dr. Necdet KONAN Senanur CANPOLAT
		6	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN SCHOOL PRINCIPALS' CREATIVE LEADERSHIP LEVELS AND TEACHERS' INNOVATIVE THINKING TENDENCIES	Bilsen ARIKAN ÇEPER Dr. Mehmet Yaşar
		7	SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DRAMATİZASYON YÖNTEMİNİN ÖĞRENCİLERİN MOTİVASYONUNA VE AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	MERVE BÜLBÜL Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN
		8	To Determine The Approaches Of 11th And 12th Grade Students Studying At Anatolian High Schools, Anatolian Vocational High Schools, And Anatolian Technical High Schools In Çanakkale Province Towards The Biomedical Device Technology Course	Öğretim Görevlisi, Büke DEMİR Öğrenci, Selin İlayda ÇETİNKAYA Öğrenci, Fehime Gül TÜRKAN Öğrenci, Rüveyda GENCER Öğrenci, Dileknur KOSTAK
		9	TAÜKÖS - UYARLANABİLİR KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRENME SİSTEMİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Sultan URTAÇ ŞİRİN Yüksek Lisans Öğrencisi Ahmet CABA Yüksek Lisans Öğrencisi Fatih Emre ÖNER Yüksek Lisans Öğrencisi Sümeyye TAŞAN Yüksek Lisans Öğrencisi Yusuf Selim YÜCEER Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akın BULUT
		10	AN INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF RHYTHM-BASED APPLICATIONS ON TIME CONCEPT, ORGANIZATION, AND PLANNING SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER (ASD)	SULTAN KILIÇ YÜRÜK PROF. DR. SİBEL KARAKELLE PROF. DR. ÖZLEM MUTLU TAGAY

		11	REPOSİTİONİNG 'TECHNOLOGY' İN THE STEM APPROACH: FROM AN INSTRUMENTAL PERSPECTİVE TO A SOCİO-TECHNİCAL APPROACH	Burçin BEYDİLİ ÖZOCAK
		12	TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ 5. SINIF FEN BİLİMLERİ ÖĞRETİM PROGRAMI İLE 2018 5. SINIF FEN BİLİMLERİ ÖĞRETİM PROGRAMININ EĞİTİM PROGRAMLARININ TEMEL ÖGELERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI	Dr. Öğretim Görevlisi, SEKVAN KUZU Yüksek Lisans Öğrencisi, MEHMET DOKSÖZ Yüksek Lisans Öğrencisi, NİSA CAN Yüksek Lisans Öğrencisi, MEHMET ERDEM YAŞAR Yüksek Lisans Öğrencisi, RABİA ULUSOY Yüksek Lisans Öğrencisi, SENA DOĞAN
		13	TÜRKİYE YÜZYILI 5. SINIF MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMI İLE 2018 5.SINIF MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMININ EĞİTİM PROGRAMLARININ TEMEL ÖĞELERİ PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRILMASI: İÇERİK ANALİZİ	Dr. Öğretim Görevlisi, SEKVAN KUZU Yüksek Lisans Öğrencisi, MEHMET DOKSÖZ Yüksek Lisans Öğrencisi, NİSA CAN Yüksek Lisans Öğrencisi, MEHMET ERDEM YAŞAR Yüksek Lisans Öğrencisi, RABİA ULUSOY Yüksek Lisans Öğrencisi, SENA DOĞAN
		14	A CONTENT ANALYSIS OF STUDIES ON DIGITAL PARENTING IN THE PRESCHOOL PERIOD	Assist. Prof. Özge CENGİZ

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Öğr. Üyesi HATİCE BATMANTAŞ**	1	ÇALIŞAN KADINLARIN İŞ GÜCÜNE KATILIMINDA ETKİLİ OLAN YASAL DÜZENLEMELER VE SOSYAL GÜVENLİK UYGULAMALARININ ETKİSİ	Tuğba Nur ACAR Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim KAYMAZ
		2	HEDEF PAZARIN BELİRLENMESİNDE BİR YÖNTEM OLAN ITC TRADE MAP İLE 210390 GTİP ÜZERİNE ARAŞTIRMA	Rabia ŞENKUZU Prof. Dr. Halil ERDEMİR
		3	YEREL MEDYA VE KURUMSALLAŞMA: SİVAS ÖRNEĞİNDE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Bilal HASDEMİR Doç. Dr. Sait BARDAKÇI
		4	Bayesian Structural Equation Model: Default Priors for Small Sample Sizes	Asst. Prof. Dr. Murat YILDIRIM
		5	ENVIRONMENTAL IMPACTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A SYSTEMATIC REVIEW	Ezgi MEŞE Prof. Dr. Munise SEÇKİN KAPUCU
		6	EVALUATION OF THE USE POTENTIAL OF VERTICAL FARMING SYSTEMS IN URBAN LANDSCAPE DESIGN	Ömer ŞENKAYA Dr. Öğretim Üyesi Meltem GÜNEŞ TİGEN
		7	THE IMPACT OF LANDSCAPE DESIGN ON SOCIAL INTERACTION IN UNIVERSITY CAMPUSES: THE CASE OF TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL UNIVERSITY	Dr. Öğretim Üyesi Meltem GÜNEŞ TİGEN
		8	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE CONCEPT OF RELATIONSHIP MARKETING IN THE TELECOMMUNICATIONS SECTOR USING VOSVIEWER	Phoebe Grace NANA
		9	IT SERVİS YÖNETİMİ SÜREÇLERİNİN SÜREÇ MADENCİLİĞİ İLE ANALİZİ VE İYİLEŞTİRİLMESİ: OLAY YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA	Dr. Fettah KURTULUŞ
		10	SUSTAINABILITY IN THE INTERNATIONALIZATION PROCESS OF BUSINESSES: A SCIENTIFIC MAPPING-BASED EXAMINATION	Dr. Öğr. Üyesi, İLKNUR TANRIVERDİ
		11	İŞ DÜNYASINDA YETENEK AÇIĞI, ÜNİVERSİTE–SANAYİ İŞ BİRLİĞİ VE YEŞİL DÖNÜŞÜM: TİCARET ODASI VE OSB YÖNETİCİLERİYLE NİTEL BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi HATİCE BATMANTAŞ
		12	FİRMALARIN YEŞİL DÖNÜŞÜM FARKINDALIĞI VE TTO DESTEK ALGISI: İHRACATÇI VE İHRACATÇI OLMAYAN İŞLETMELERLE NİTEL BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi HATİCE BATMANTAŞ

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Doç. Şirin KOÇAK**	1	A STUDY ON ALTERNATIVE HIERARCHY SEARCHES IN COLORBLIND DESIGNERS' CREATIVE PROCESS	Rüya Seray YÖRÜK Prof. Dr. Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU
		2	AN EXAMİNATİON OF IDENTİTY CONSTRUCTİON İN POPULAR CULTURE TEXTS	Master's Student, Semih AYDOĞAN Prof. Dr., Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU
		3	AN EXAMINATION OF THE USE OF DREAM IMAGERY IN COMIC BOOK ILLUSTRATION	Ruken Ezgi Yılmaz Prof. Dr. Ali Muhammet Bayraktaroğlu
		4	FROM FIRING TO BATIK: THE FORMATION OF CRACK TEXTURES IN CERAMICS AND TEXTILES	Doç. Şirin KOÇAK Arş. Gör. Amine Hande TUNCER
		5	A CHRONOLOGICAL OVERVIEW OF THE USE OF COBALT OXIDE IN THE HISTORY OF CERAMIC ART	Doç. Şirin KOÇAK
		6	SERAMİK YÜZEYLERDE EL İZİNİN ANLAMI	Öğr. Gör. Dr., MELİKE NÜKTE DİNÇER
		7	H. R. GİGER'IN BİYOMEKANİK ESTETİĞİ ÜZERİNDEN ALİEN FİLMİNİN MEKANSAL ANALİZİ	Doç. Dr. ÇAĞRI YALÇIN Doç.ELİF ÖZDOĞLAR
		8	CREATİVE PLAY AND INTERİOR SPACE: PEDAGOGİCAL APPROACHES TO DEVELOPMENT-ORİENTED SPATİAL DESİGN	Doç.İSMAİL EMRE KAVUT Doç.ELİF ÖZDOĞLAR Doç. Dr. ÇAĞRI YALÇIN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Prof. Dr. Veysel EREN Doç. Dr. Soner AKIN**	1	THE RELATIONSHIP BETWEEN INDEPENDENT ADMINISTRATIVE AUTHORITIES AND DEMOCRATIC GOVERNANCE	Prof. Dr.,Fatih KIRIŞIK Doç. Dr., Metin ÖZKARAL Cansel BADEMLİK
		2	RAWLS'S THEORY OF JUSTICE AND RACIAL INJUSTICE	Dr., Özgür BOZAN
		3	GÖÇMEN AKINI ŞOKLARININ SOSYAL POLİTİKA ÇIKTILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Prof. Dr. Veysel EREN Doç. Dr. Soner AKIN
		4	GÖÇMENLERİN EĞİTİM VE SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİMİ	Prof. Dr. Veysel EREN Doç. Dr. Soner AKIN
		5	CONGESTION PRICING IN TURKISH METROPOLITAN CITIES: AN ANALYSIS WITHIN THE FRAMEWORK OF LOCAL FISCAL AUTONOMY AND POWERSHARING	Öğr. Gör. Dr. SETENAY ŞEVİK
		6	PUBLIC LOGISTICS DIGITAL TRANSFORMATION: E-GOVERNMENT APPLICATIONS AND LOGISTICS INTEGRATION	Öğr. Gör. Dr. Merve OĞUZHAN
		7	KAMU YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: AFAD CİNSİYET EŞİTLİĞİ EYLEM PLANINA YÖNELİK DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ATALAY Dr. Öğr. Üyesi Galip USTA
		8	GLOBAL CRISIS ACTORS AND THE TRANSFORMATION OF THE NATION-STATE: TURKISH RIGHT-WING POLITICS FROM THE 2009 FINANCIAL CRISIS TO THE PRESENT DAY	Assoc. Prof. Dr. Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE Assoc. Prof. Dr. Ceren TÜRKMEN
		9	THE RELATIONSHIP BETWEEN SLEEP AND ATHLETIC PERFORMANCE	Prof. Dr. Ercan GÜR Ömer Faruk ÇİFTÇİOĞLU Arş. Gör. Meva Ceren ORGUN Prof. Dr. Vedat ÇINAR
		10	THE EFFECT OF EXERCISE ON COGNIVIVE PERFORMANCE IN OLDER ADULTS	Arş. Gör. Meva Ceren ORGUN Fidan ÇINAR
		11	REPRESENTATIONS OF FEMALE INTELLECTUALS IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD: NEZİHE MUHİDDİN'S PERCEPTION OF NATIONALISM	Assoc. Prof. Dr. Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE Assoc. Prof. Dr. Ceren TÜRKMEN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 08:00 – 10:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**i Assoc. Prof. Dr. Sibel AYBARÇ MORA**	1	ALGORITHMIC NEUTRALITY AND SOCIAL WELFARE FUNCTIONS IN COLLECTIVE DECISION-MAKING MECHANISMS: A PROCESS-ORIENTED THEORETICAL FRAMEWORK	Öğr. Gör. Dr. Kerem ÇOLAK Prof. Dr. Selçuk KOÇ
		2	THE LIMITS OF RATIONALITY IN ALGORITHMIC DECISION-MAKING PROCESSES: A CONCEPTUAL ANALYSIS FROM MICROECONOMIC THEORY	Öğr. Gör. Dr. Kerem ÇOLAK Prof. Dr. Selçuk KOÇ
		3	THE ROLE OF FINANCIAL GLOBALIZATION AND NUCLEAR ENERGY ON THE ENVIRONMENT IN MINT COUNTRIES	Dr. Öğr. Üyesi Hilal OK ERGÜN Doç. Dr. Tolga ERGÜN Doç. Dr. Yusuf GÜNEYSU
		4	DETERMINANTS OF DIVIDEND POLICY IN THE BANKING SECTOR LISTED ON THE INDONESIAN STOCKS EXCHANGE 2015-2024	Graduate Student, M Alfan Haidar Dhofir Prof. Dr. Serhan GÜRKAN
		5	LONG-RUN RELATIONSHIP BETWEEN BITCOIN AND SELECTED STOCKS: EVIDENCE FROM RALS UNIT ROOT AND COINTEGRATION TESTS	Hüseyin İÇEN Buğra POLAT
		6	İKTİSATÇI BURHAN ULUTAN'IN PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE DEVLETÇİLİĞİN GELİŞİMİ	Dr. Öğr. Üyesi Bengü Doğangün Yasa
			THE RELATIONSHIP BETWEEN MANUFACTURING INDUSTRY AND LABOR PRODUCTIVITY IN OECD COUNTRIES: A DYNAMIC ANALYSIS OF THE KALDOR-VERDOORN LAW	Dr., ŞEYMA YILMAZ KUŞÇUOĞLU
			ENFLASYON TAHMİNİNDE MAKİNE ÖĞRENMESİ VE DOĞRUSAL MODELLER: LOG (TÜFE) ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA ÇALIŞMASI	Dr. Öğr. Üyesi, Gülhan DENİZ
			DETERMINATION OF THE SIGNIFICANCE LEVELS OF EURO HEALTH CONSUMER INDEX CRITERIA FOR NORTHERN EUROPEAN COUNTRIES BY SYMMETRY POINT OF CRITERION (SPC) METHOD	Dr. Öğr. Üyesi SERDAR YARLIKAŞ
			MEASUREMENT OF THE FOOD SUSTAINABILITY LEVELS OF LOW-INCOME COUNTRIES BY WENSLO-BASED ARAS METHOD	Dr. Öğr. Üyesi SERDAR YARLIKAŞ
		7	OPEC Ülkelerinden Avrupa Birliği Seviyelerine $PM_{2.5}$ Hava Kirliliği Stokastik Yakınsamasının Analizi	Arş. Gör. Dr. Fikriye Ceren BOSTANCI
		8	CLIMATE DAMAGE TAX	Assoc. Prof. Dr. Sibel AYBARÇ MORA

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Farshad Zandavi**	1	DECODING COGNITIVE PATHWAYS: EXPLORING THE INTRINSIC PROBLEM-SOLVING MECHANICS OF THE HUMAN MIND	Dr. Leila Niyazi
		2	UTOMATED GENERATION OF SCREEN-RECORDED VIDEOS: AN ALGORITHMIC FRAMEWORK FOR DIGITAL CONTENT CREATION	Dr. Farshad Zandavi
		3	ONTOLOGICAL FRAMEWORKS FOR INTELLIGENT MUSIC EDUCATION SYSTEMS: ENHANCING KNOWLEDGE REPRESENTATION AND UTILIZATION	Prof. Dr. Andreas Papadakis, Dr. Nikolaos Chatzis
		4	ENHANCING ENGINEERING EDUCATION IN LABORATORIES USING ACTIVE LEARNING: A COMPREHENSIVE APPROACH FOR STUDENT SKILL DEVELOPMENT	Jun Li, Ying Zhang, Hui Chen
		5	AUTONOMOUS AGENT LEARNING THROUGH CONSTRUCTIVIST PRINCIPLES: A SEQUENTIAL BOTTOM-UP LEARNING FRAMEWORK AND TOOL (CON-LEARN)	Carlos Hernández, Martín López, Sofía Márquez
		6	REVOLUTIONIZING MANUFACTURING LINES WITH DEEP LEARNING: A NEW ERA IN PRODUCT IDENTIFICATION	Assoc. Prof. Dr. Amina Bouzid
		7	ASSESSING THE ECONOMIC IMPACT OF ARTS AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES OF KWARA STATE, NIGERIA: A HUMAN CAPITAL APPROACH	Adetunji Ayodele
		8		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Adebayo Adekunle**	1	EMBRACING INDUSTRY 4.0 WITH AI: OPTIMIZING ASSEMBLY LINE EFFICIENCY USING DEEP LEARNING-BASED PRODUCT IDENTIFICATION	Oluwaseun Adebayo
		2	EVALUATING THE ECONOMIC IMPACT OF HUMANITIES AND EDUCATION PROGRAMS IN PUBLIC UNIVERSITIES OF OSUN STATE: A DISCIPLINE-BASED ASSESSMENT	Adebayo Adekunle Chinonso Okafor
		3	A NEW APPROACH TO E-LEARNING: AN EXAMINATION OF STUDENT ENGAGEMENT WITH VARIOUS DIGITAL LEARNING TOOLS	Assoc. Prof. Dr. John Smith Dr. Emily Brown Dr. William Davis University of Canada
		4	UNVEILING THE HIDDEN STRUGGLE: A QUANTITATIVE EXPLORATION OF ANXIETY PREVALENCE AMONG DYSLEXIC STUDENTS IN HIGHER EDUCATION	C. Barzen Annika Victoria
		5	NAVIGATING THE CHALLENGES OF UNIVERSITY CURRICULUM POLICYMAKING IN BRAZIL: A CASE STUDY OF REFORM AND INNOVATION	Ana Silva Rafael Costa
		6	TRANSFORMATIVE IMPACT OF COLLABORATION: EMPOWERING MIDDLE GRADE EDUCATORS THROUGH A SHARED LEARNING CULTURE	Elena Georgiou, Andreas Papadopoulos, Dimitris Nikolaidis, Maria Vasilaki
		7	EXPLOITING CHATBOTS' POTENTIAL: A VISION FOR THEIR ROLE IN HIGHER EDUCATION	Eleni Papadopoulou, Nikos Georgiou,
		8		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Kyoko Tominaga**	1	COPYRIGHT SYSTEMS MODELS: STRIKING A BALANCE BETWEEN RIGHTS, INNOVATION, AND ACCESS	O. N. Ivanov
		2	MODERN CHALLENGES IN RUSSIAN SPORTS LAW	Dr. Ivanov Dmitry
		3	ENHANCING THE MODERNIZATION OF THE EUROPEAN COMPETITION NETWORK (ECN)	Dr. Anna Kowalska
		4	WOMEN'S RIGHTS AND CULTURAL AUTONOMY: CHALLENGES IN BALANCING CULTURAL ACCOMMODATION	Assist. Prof. Dr. Ayesha Siddiqui
		5	SOCIAL MOVEMENTS AND THE DIFFUSION OF TACTICS AND REPERTOIRES: ACTIVISTS' NETWORK IN ANTI-GLOBALISM MOVEMENT	Assoc. Prof. Kyoko Tominaga
		6	DISCRIMINATION IN CIVIL SERVICE HIRING: A THREAT TO MERITOCRATIC PRINCIPLES	Wang Hui, Zhang Ming
		7	DEPENDENCY THEORY AND THE UNITED STATES-MIDDLE EAST RELATIONSHIP: A CASE STUDY OF IRAN, SAUDI ARABIA, AND TURKEY	Assoc. Prof. Dr. Mahmoud El-Badawi
		8	SELECTION CRITERIA FOR NATIONAL TEAMS: THEORY AND APPLICATION	Ivan Petrov

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Jihoon Park**	1	THE DESIGN INFLUENCED BY THE ARCHITECTURAL AESTHETICS OF PHRA MAHA CHEDI AT WAT ARUN DURING THE RATTANAKOSIN ERA	Assoc. Prof. Dr. Kritchai Thammasan
		2	COMPARATIVE ANALYSIS OF RELIGIOUS FESTIVAL COSTUMES IN ASEAN COUNTRIES	Somchai Rattanakosin
		3	LOAN GUARANTEE SCHEMES: PUBLIC AND PRIVATE CASE STUDIES	Assoc. Prof. Dr. Simeon Petrov Maciej Kowalski
		4	THE USE OF RHIZOPHORA WOOD IN DESIGNING WALKING STICKS FOR SENIORS	Sanjay Verma Priya Reddy
		5	RHIZOPHORA CHARCOAL: AN ECO-FRIENDLY ALTERNATIVE FOR INNOVATIVE DESIGN APPLICATIONS	Nattawut Srisuk, Thanapong Phattharathit, Kritsana Suwanpichai
		6	FABRIC PRINTING DESIGN: INFLUENCES FROM KOREAN TRADITIONAL ART	Assoc. Prof. Dr. Jihoon Park
		7	"REVEALING THE ECOLOGICAL SPIRIT OF MUEANG THROUGH ENGLISH MATERIALS"	Dr. Nattapong Srisuk Assoc. Prof. Phatchara Chaiwut
		8		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Tereza Dolečková**	1	THE IMPACT OF ECONOMIC FACTORS ON NATIONAL INVESTMENT	Omar El-Mansouri Fatima Al-Hassan
		2	ASSESSMENT OF THE IMPACT OF RURAL WOMEN'S PARTICIPATION IN SUSTAINABLE WATER SUPPLY IN MALI	Fatoumata Sissoko, Aissatou Diakité, Mariam Coulibaly
		3	INTERNAL CONFLICT AND ARMED GROUPS: AN EXAMINATION OF THE ALGERIAN CONTEXT	Dr. Karim Benali, Dr. Nadia Belkacem
		4	LEADERSHIP STRATEGIES IN ADDRESSING EMPLOYEES' COUNTERPRODUCTIVE BEHAVIOR IN THE WORKPLACE	Ahmed Hassan, Sara El-Masry
		5	FINANCIAL STATEMENT FRAUD: THE NEED FOR A PARADIGM SHIFT TO FORENSIC ACCOUNTING	Ifedapo Francis Awolowo
		6	CUSTOMER ADOPTION AND ATTITUDES IN MOBILE BANKING IN SRI LANKA	Dr. Prasansha Kumari
		7	SERVICE EVALUATION OF MILITARY PERSONNEL IN THE ARMY OF POLAND IN RELATION TO BUDGETARY ALLOCATIONS	Assoc. Prof. Karolina Nowak Dr. Andrzej Kowalski
		8	PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF BRANDING PRINCIPLES	Dr. Leila Kadir, Dr. Arif Turaev,
		9	MARKET SEGMENTATION AND CONJOINT ANALYSIS FOR APPLE FAMILY DESIGN	Dr. Ali Karimzadeh Dr. Fatima Zahra

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assis. Prof. Saowapa Phaithayawat**	1	A SIMILAR APPROACH: TO EMBRACE CLOUD COMPUTING OR STAY TRADITIONAL	Sofia Petrova Ivan Dimitrov
		2	THE IMPACT OF ZHOU ENLAI ON CHINA'S DIPLOMATIC STRATEGIES	Ibrahim C. Yildirim, Ayesha S. Kazmi, Qiang Z. Li
		3	FINGERPRINTS ON BALLISTIC MATERIALS AFTER GUNSHOT IMPACT	Somchai Phongtharuk Apinya Rattanawong
		4	THE EVOLUTION OF DIGITAL LEARNING PLATFORMS IN EDUCATIONAL INTEGRATION	Tanapat Kittipong Somchai Preechawong Apichart Phimphiwat
		5	DISCLOSURE IN THE SOCIAL SPHERE TO REDUCE CONFLICTS BETWEEN CITIZENS AND GOVERNMENTS: A STUDY OF THE MAHAKAN FORTRESS, BANGKOK	Dr. Nattapong Somwong Assoc. Prof. Kritsada Kittiwong
		6	THE POTENTIAL OF DIGITAL TOOLS IN JUNIOR SCHOOL ART LESSONS TO ENHANCE ARTISTIC ABILITY USING TAMAZIGHT FONTS	Dr. Khaled Ben Ali Prof. Amina El-Mansouri
		7	THE CREATIVE DESIGN OF CHILDREN'S PICTURE BOOKS INSPIRED BY AMPHAWA FIREFLIES LEGENDS	Dr. Somchai Rattanapong Prof. Ananya Chansiri Dr. Preecha Jirakosol
		8		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Najwa Alsayed Omar**	1	WEB CONTENT EXAMINATION OF THE MAJOR TOURIST DESTINATIONS IN ITALY: EVALUATION BY FRENCH TRAVELERS	Dr. Marc Dupont, Elena Bellini
		2	DISABILITY VARIETY MANAGEMENT: A CASE STUDY OF THE BANKING SECTOR IN QATAR	Assoc. Prof. Dr. Laila Al-Thani
		3	ITALIC HANDWRITING IN THE DIGITAL AGE	Michel Lefevre
		4	THE IMPACT OF PARENTAL ENGAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN WITH DISABILITIES	Dr. Zhang Wei
		5	THE SIGNIFICANCE OF CONCERNS FOR THE YOUTH IN VOTER DECISION-MAKING: A CASE STUDY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN INDONESIA	Assoc. Prof. Dr. Ayu Pratiwi
		6	THE USE OF ENGLISH IN JAPANESE TRAVEL LITERATURE	Dr. Taro Sato
		7	EXAMINING THE UTILIZATION OF ONLINE METACOGNITIVE READING STRATEGIES BY POSTGRADUATE EFL STUDENTS IN EGYPT	Dr. Omar Sherif Mohamed Youssef
		8	CULTURAL SIGNIFICANCE IN THE DESIGN OF COMMUNITY SOUVENIR PRODUCTS	Assoc. Prof. Dr. Amina El-Khatib

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Prof. DR . Levan Sabauri**	1	IMPACT OF ORGANIZATIONAL DYNAMIC CAPABILITIES ON INNOVATIVE PERFORMANCE	Dr. Ana Pavlic, Ivan Horvat
		2	A MODIFIED PARTICLE SWARM OPTIMIZATION-BASED NELDER-MEAD ALGORITHM FOR TERM STRUCTURE MODEL CALIBRATION	Nadia Bensaid, Karim Haddadi, Salma El Malki
		3	IMPACT OF FLUCTUATING OIL PRICES ON RENEWABLE ENERGY ADOPTION	Ahmed M. Alharthi
		4	LEAN HEALTHCARE: CHALLENGES AND FACILITATORS IN THE BRAZILIAN CONTEXT	Assis. Prof. Dr. Gabriela Santos, Felipe Costa
		5	IDENTIFICATION OF LEAN IMPLEMENTATION CHALLENGES IN INDIAN INDUSTRIES	Vikram Sharma
		6	PROMOTING REGIONAL GROWTH THROUGH LOCAL PRODUCT DEVELOPMENT AND CUSTOMER EXPERIENCE	Wardana, Ayuningtyas
		7	EXAMINATION OF THE CAUSES BEHIND THE DETERIORATED STANDING OF ENGINEERING COMPANIES DURING THE FINANCIAL CRISIS	Prof. DR . Levan Sabauri

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assis. Prof. Dr. Shilpi Tyagi,**	1	EDUCATION OF PROCUREMENT SPECIALISTS IN AUSTRIA: A COMPETENCY-DRIVEN APPROACH	Dr. Johann Bauer
		2	DEVELOPING A COMPREHENSIVE AUDIT QUALITY FRAMEWORK FOR EMERGING ECONOMIES	Fatemeh Ranjbar, Parisa Ghodsi, Mehdi Karimi
		3	DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN EGYPTIAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME	Assis. Prof. Dr. Ahmed Hassan, Sara El-Sayed
		4	DETERMINANTS OF PROFITABILITY IN MOROCCAN PHARMACEUTICAL COMPANIES UNDER THE NEW INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS REGIME	Assis. Prof. Dr. Youssef Benchekroun, Leila El-Mansouri
		5	FACTORS INFLUENCING EARNINGS RESPONSE COEFFICIENT IN EMERGING ECONOMIES	Sara Tavakoli, Parisa Ghanbari
		6	CHALLENGES AND OBSTACLES IN ACCOUNTING INFORMATION SYSTEMS OF KUWAITI COMPANIES	Fatma M Alhajri
		7	STRATEGIC OPTIMIZATION OF SUPPLY CHAINS WITH INTEGRATED RISK AND SUSTAINABILITY OBJECTIVES	Fatimah Al-Bahar, Salem H. Al-Kandari, Omar A. Al-Sabah
		8	EVALUATION OF CORPORATE GOVERNANCE IN NETWORK MARKETING: ETHICS AND CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PERSPECTIVES	Priya Ramaswamy
		9	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN FINANCIAL REPORTING TRANSPARENCY AND INVESTMENT EFFICIENCY: EVIDENCE FROM EGYPT	Ahmed Hassan, Mona Khalil

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Assoc. Prof. Dr. Shorena Tsiklauri**	1	EXAMINING ABUSES OF LEGAL POWER WITHIN THE SOCIETY	Lamin J. Fofana Musa K. Diop
		2	SOCIAL STRUCTURES, UNINTENTIONAL RELATIONSHIPS, AND URBAN DISADVANTAGE	Ali Rezaei Sara Maleki Mohammad Jafari
		3	TRANSFER OF EXPERTISE AND TECHNICAL DOCUMENTATION	Dr. Fatima El-Mansouri, Dr. Khalid Al-Farsi, Dr. Samira Jamil
		4	THE IMPACT OF ISLAMIC ART ON TRADITIONAL WEAVING PATTERNS IN OMAN	Fatima Al-Mansoori Aisha Al-Harthy Khalid Al-Shehhi
		5	MANAGING THE INTRICACIES OF COMPLEX SYSTEM DESIGN: MODEL, STRUCTURE, AND CHANGES	Hycham Aboutaleb Bruno Monsuez
		6	UNDERSTANDING EUROPE'S ROLE IN THE AREAS OF FREEDOM, SECURITY, AND JUSTICE AS A GLOBAL PLAYER	Dr. Anna Kowalska, Prof. Piotr Nowak, and Dr. Maria Wisniewska
		7	THE METHODOLOGY OF MIGRATION OUT OF GEORGIA	Nino Kvaratskhelia Tamar Beridze Giorgi Mikeladze Tamar Lomidze
		8	A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF OPEN DATA PLATFORMS AS A DEVELOPING PUBLIC E-GOVERNMENT SERVICE	Jana Nováková, Petr Horák, Marek Dvořák

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assoc. Prof. Nikolas Papadakis**	1	ANALYSIS OF DRIVING CONDITIONS AND MEDIA PREFERENCES FOR DISTRACTION	Hyun-Woo Kim, Ji-Yeon Park
		2	A COMPARATIVE ANALYSIS OF POLITICAL DEFECTION IN SOUTH ASIA	Priya Menon, Rajat Bhattacharya
		3	THE RUSSIAN CONSTITUTIONAL COURT'S APPROACH TO BALANCING RIGHTS AND BANKING SECRECY	Prof. Dr. Ivanova M. Alekseev
		4	PROTECTION AND RECOGNITION OF TRADITIONAL COMMUNITIES IN INDONESIA	Arif Setiawan, Intan Ayu Lestari
		5	DEVELOPING NATIONAL SPACE POLICIES FOR EMERGING SPACEFARING STATES	Adeel Khan, Li Wei
		6	CIVIL RIGHTS IN CONFLICT ZONES UNDER INTERNATIONAL LAW	Assoc. Prof. Nikolas Papadakis
		7	FORENSIC INVESTIGATIONS OF SALIVA EVIDENCE POST-WASHING	Gulnara Tulegenova
		8	OVERCOMING BARRIERS TO ADMITTING DIGITAL EVIDENCE IN COURTS	Dr. Mariana Ribeiro Campos
		9	THE ROLE OF THE EUROPEAN UNION IN SHAPING GLOBAL POLICY	Altin Xhafa
		10	ANTI-CORRUPTION STRATEGIES DURING MIGRATION CRISES IN EUROPE	Todor Stoyanov Dimitrov

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Assoc. Prof. Elena Ivanova**	1	ADVOCATING GENDER EQUALITY WITHIN ISLAMIC TRADITION THROUGH CONTEXTUALIST APPROACH	Dr. Amina Hussain Dr. Ahmed Al-Rashid
		2	IMPACT OF ARAB MODERNISM ON EGYPTIAN WOMEN WRITERS IN THE 1950S AND 1960S	Samar El-Fayoumi Tariq El-Mansour Layla Abdallah
		3	HUMAN-ENVIRONMENT INTERACTIONS: AN ETHICAL PERSPECTIVE	Dr. Farhan Yusof Dr. Lina Noviani
		4	SAFEGUARDING HUMAN RIGHTS IN EUROPE: THE ROLE OF LEGISLATIVE BODIES	Assoc. Prof. Elena Ivanova
		5	EFFECTS OF EISENHOWER'S FAREWELL SPEECH: INITIAL AND LONG-TERM IMPACTS	B. van der Meer
		6	PROVIDERS OF HUMAN SECURITY IN FRAGILE STATES UNDER ASYMMETRIC WAR CONDITIONS	Dr. Nour Al-Hussein
		7	DEVELOPING A MULTIDIMENSIONAL FRAMEWORK FOR MEDIA CREDIBILITY ASSESSMENT	Amina Abdel Rahman Ahmed
		8	ANALYZING GENDER DISPARITIES IN ACADEMIC RESEARCH: FUNDING, COLLABORATION, AND PRODUCTIVITY	Dr. Amara Singh Dr. Ibrahim Al-Fadhli
		9	A FRAMEWORK FOR GLOBAL COLLABORATION: BUILDING CULTURAL BRIDGES FOR DEVELOPMENT	Ahmad Rashid, Leila Masoud, Yasir Khan
		10	OBSTACLES TO MARITAL EXPECTATIONS AMONG INDIVIDUALS WITH HEARING IMPAIRMENT: A CASE STUDY IN SINDH, PAKISTAN	Dr. Nadia Farooq, Ayesha Ahmed

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Assoc. Prof. Imran Khurshid**	1	A MODEL OF COGNITIVE FUNCTIONALITY IN THE CONTEXT OF COMPUTATIONAL ANALYSIS	Dr. Sofia Ivanova
		2	THE SIGNIFICANCE OF LIFE MEANING IN RECOVERING ADDICTS: A PAKISTANI PERSPECTIVE	Saira Tanveer, Tariq Ali
		3	FOSTERING ORGANIZATIONAL JUSTICE IN THE ALLOCATION OF INCENTIVES IN THE PAKISTANI PUBLIC SECTOR	Assoc. Prof. Imran Khurshid
		4	EXAMINING GENDER VARIANCES IN AUTOBIOGRAPHICAL MEMORY AND ADAPTIVE REMEMBERING	Mariam Al-Fahad, Omar Al-Mansouri
		5	CULTURAL ANXIETY AMONG INTERNATIONAL STUDENTS IN KUALA LUMPUR: A CASE STUDY OF STUDENTS' LIFE IMPACT	Rina Masri, Muhammad Arif
		6	RE-VICTIMIZATION OF VICTIMS: A COMPARATIVE STUDY OF TREATMENT MODELS	Dr. Lina Ahmed
		7	USING NARRATIVE THEORY TO EXAMINE THE UNCERTAINTY IN ORGANIZATIONAL TRANSFORMATIONS: INSIGHTS FROM CORPORATE MERGERS	Prof. Dr. Ahmed Hossain
		8	DEVELOPMENT AND APPLICATION OF A NEW MEASURE OF GROUP BEHAVIOR IN ORGANIZATIONS	Khaled Nasr, Leila Zayed

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Assis. Prof. Zhang Rui**	1	DYNAMICS OF COLLABORATIVE DECISION-MAKING IN MULTI-AGENT ENVIRONMENTS	Abdirahman Yusuf, Dr. Salma Ahmed
		2	ADVANCING NEURAL NETWORK-BASED CLASSIFICATION OF HEALTH CONDITIONS	Zhang Wei, Liu Fang
		3	RHETORICAL STRATEGIES IN SCIENTIFIC COMMUNICATION: ANALYSIS OF NEUROSCIENCE DISCOURSE	Chen Lijuan, Huang Min
		4	LINGUISTIC AND PRAGMATIC FACTORS IN RULE-BASED REASONING TASKS	Nguyen Thanh Phong, Le Thi Thanh
		5	NEURAL CORRELATES OF LEXICAL PROCESSING IN SYMBOL-BASED LANGUAGES	Sook-Hwa Kim, Jin-Seok Park
		6	ETHICAL AND PRACTICAL CHALLENGES OF DIGITAL TOOLS IN PSYCHOLOGICAL COUNSELING	Liu Wei, Assis. Prof. Zhang Rui
		7	IMPACT OF MATERNAL BEHAVIORS ON CHILDHOOD OBESITY RISKS: A GLOBAL META-ANALYSIS	Chen Yu, Wang Ling
		8	EVALUATING FAMILY-CENTERED APPROACHES TO CHILDHOOD OBESITY INTERVENTIONS	Tariq Al-Mansoor, Aisha Al-Naimi
		9	CULTIVATING PRO-ENVIRONMENTAL ATTITUDES IN ELEMENTARY STUDENTS	Dr. Wei-Ling Zhang, Dr. Hui-Min Fang

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Amina Rahman**	1	SENSORY AND COGNITIVE INTERACTIONS IN CHILDREN WITH AUTISM: INSIGHTS FROM SAUDI ARABIA	Hala Ibrahim, Omar Khaled
		2	PARENTING STYLES AND THEIR IMPACT ON CHILDREN'S SOCIAL ADAPTATION	Farah Mahbub, Layla Noreen, Hafeez Khan
		3	TEACHERS' AND STUDENTS' PERCEPTIONS OF CLASSROOM ENGAGEMENT AND DISRUPTION	Chen Xiaoling, Wang Jiayi, Huang Yutong
		4	AN IMPROVED FRAMEWORK FOR SENTIMENT ANALYSIS IN PRODUCT REVIEWS	Rahul Sharma, Priya Desai, Sameer Rathi
		5	MONTE CARLO SIMULATIONS FOR ASSESSING RISK-INVESTMENT RELATIONSHIPS	Ahmed Farouk, Khaled Hassan, Amr Said
		6	CONSUMER RIGHTS AND DIGITAL AUCTIONS: A REFORM PROPOSAL	Amina Rahman
		7	DIGITAL PROCUREMENT IN CONSTRUCTION: OVERCOMING CHALLENGES AND MAXIMIZING BENEFITS	Chunhua Zhang, Wei Liu
		8	DIGITAL PROCUREMENT IN CONSTRUCTION: OVERCOMING CHALLENGES AND MAXIMIZING BENEFITS	Chunhua Zhang, Wei Liu
		9	ACHIEVING PERSONALIZED WEB INTELLIGENCE MATURITY IN DIGITAL MARKETING	Dae-Jung Kim

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 16	**Prof. Dr. Adebayo Akintola**	1	OVERCOMING CITIZEN ADOPTION BARRIERS IN E-GOVERNANCE SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Asha Sharma
		2	OPTIMIZING TAX STRATEGIES THROUGH ADVANCED PRICING METHODS IN GLOBAL MARKETS	Linh Nguyen
		3	AN OPTIMIZATION APPROACH TO INDEX ARBITRAGE STRATEGIES	Zhang Lei, Liu Meng
		4	RISK-BASED SIMULATION FOR CONSTRUCTION BID PRICING	Ahmed Al-Mahmoud, Youssef Al-Rahman, Fatima Al-Zahrani
		5	INTEGRATING TECHNOLOGY INTO LANGUAGE TEACHING: STRATEGIES AND BENEFITS	Prof. Dr. Adebayo Akintola
		6	SUPPORTING RESEARCH STUDENTS THROUGH ENHANCED LEARNING PROGRAMS	Assis.Prof. Nguyen Thi Lan Anh, Dr. Tran Van Binh
		7	LANGUAGE PROFICIENCY AND EDUCATIONAL OUTCOMES IN ENGINEERING STUDENTS	Maria Isabel Santiago, Ramon De La Cruz, Carla Hernandez
		8	RELATIONSHIP BETWEEN STUDENT INVOLVEMENT AND INCIDENTAL VOCABULARY LEARNING IN MULTIMODAL CONTEXTS	Ali Reza Shamsi, Fatemeh Noorani

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 17	**Dr. Samuel K. Obafemi,**	1	DEVELOPING TEACHING STRATEGIES THROUGH CONCEPT CARTOONS: A FRAMEWORK FOR PRE-SERVICE TEACHERS IN PAKISTAN	Aisha Javed, Sana Malik
		2	EFFECTIVENESS OF AN INTEGRATED LEARNING MODEL ON STUDENTS' COGNITIVE AND EMOTIONAL DEVELOPMENT	Dr. Samuel K. Obafemi, Chidi Eze
		3	OVERCOMING TRADITIONAL CONSTRAINTS: A STUDY ON EDUCATIONAL INNOVATION IN KENYA	Abdi Yusuf, Amina Hassan
		4	ENHANCING EDUCATIONAL ACCESS THROUGH QR CODE TECHNOLOGY IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION	Lin Mei Wong, Hui Yang
		5	INTEGRATING TECHNOLOGY INTO LANGUAGE LEARNING: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH	Wei Zhang, Hua Li
		6	SOCIAL HUBS AS FACILITATORS OF KINSHIP COMMUNICATION	Fatima Bassey, Assoc. Prof. Ibrahim Okechukwu
		7	RELIGION, POLITICS, AND SECURITY IN CENTRAL ASIA	Aigerim Dauletova, Yerzhan Nurlan, Anara Alibek
		8	GENDER AND GAMING BEHAVIOR IN SOCIAL NETWORK GAMES	Minseo Choi, Hyejin Park
		9	BUILDING TRUST IN ELECTRONIC VOTING SYSTEMS	Laila Abou Zeid, Omar Tarek

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 18	**Assoc. Prof. Leonardo Conti**	1	DEVELOPMENT OF A TAILORED FOOTWEAR MODEL FOR OPTIMAL COMFORT USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS	Amira El Khateeb
		2	ECONOMIC IMPACT OF URBAN REGENERATION ON MIXED-USE DEVELOPMENTS IN THE UAE	Fatima Al Marzouqi
		3	POLITICAL ENGAGEMENT AND MEDIA EXPOSURE IN THE KUALA LUMPUR METROPOLITAN AREA	Dr. Nurul Afiqah
		4	URBAN TRANSFORMATIONS IN THE MEDITERRANEAN: A CASE STUDY OF TUNIS	Hanan Bouazizi
		5	STATISTICAL MODELING FOR URBAN ZONING IN SOUTHERN ITALY	Dr. Giovanni Esposito, Assoc. Prof. Leonardo Conti
		6	AGRICULTURAL EFFICIENCY IN BANGLADESH: AN EMPIRICAL ANALYSIS USING DEA	Farida Alam, Rahman Karim, Ayesha Hossain
		7	SUSTAINABILITY STRATEGIES IN SMALL-SCALE HOUSING ENTERPRISES IN INDONESIA	Dian Kusuma, Budi Santoso, Rini Handayani

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 19	**Dr. Sorin Petrescu**	1	MOTIVATIONS FOR ADOPTING ISLAMIC BANKING IN MALAYSIA	Nur Adilah, Farhan Abdullah, Hidayah Shafiq
		2	DYNAMICS OF NEW ENTRANTS IN RUSSIA'S BANKING SECTOR	Andrei Ivanov, Natalia Smirnova
		3	URBAN BURIAL PRACTICES AND LAND MANAGEMENT IN JAKARTA	Siti Rahma, Ahmad Sofyan
		4	PHILOSOPHICAL EVOLUTION OF EMIL CIORAN IN THE EUROPEAN CONTEXT	Elena Popescu, Dr. Sorin Petrescu
		5	DYNAMICS OF SOCIO-SPATIAL STRATEGIC PLANNING IN MULTI-PARADIGM SOCIETIES	Amara Chawla, Devesh Rathi
		6	TECHNOLOGY ADOPTION AND SUPPLY CHAIN INNOVATION AMONG LOGISTICS PROVIDERS IN PENANG	Liang Wei Zhou, Chen Yuhang
		7	ORGANIZATIONAL AND HUMAN FACTORS IN SUPPLY CHAIN COLLABORATION: INSIGHTS FROM THE CASTING INDUSTRY	Eva Korhonen, Mika Vainio
		8	IMPACT OF WEBSITE CHARACTERISTICS ON INITIAL CONSUMER TRUST IN ONLINE RETAILING	Jiaqi Zhang, Meihua Liang
		9	CONTINUOUS IMPROVEMENT THROUGH INTEGRATED MANAGEMENT SYSTEMS IN ORGANIZATIONAL PRACTICES	Adil Shah, Aisha Khan
		10	CONTINUOUS IMPROVEMENT THROUGH INTEGRATED MANAGEMENT SYSTEMS IN ORGANIZATIONAL PRACTICES	Adil Shah, Aisha Khan

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 8:30 – 10:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 20	**Assoc. Prof. Dr. Bubpha Makesrithongkum**	1	THE ROLE OF CREDIT IN AGRICULTURAL PRODUCTION EFFICIENCY IN RURAL COMMUNITIES	Fola Adebayo, Kemi Odunsi
		2	THE GLOBAL APPEAL OF FILM INDUSTRIES IN ASIA AND THEIR FACTORS FOR INTERNATIONAL SUCCESS	Amir Khan
		3	THE EVOLUTION OF TRADITIONAL CENTRAL ASIAN THEATRE AND ITS COMPARATIVE STUDY WITH EUROPEAN AND RUSSIAN PERFORMANCE ART	Assis. Prof. Dr. Rina Kuralbayeva
		4	THE CULTURAL AND POLITICAL ROLE OF BORIA PERFORMANCES IN MALAYSIAN SOCIETY	Ismail Ahmad
		5	THE IMPACT OF MEDIA EXPOSURE ON TEENAGER'S MEDIA LITERACY IN THAILAND	Suriya Chaiyaporn
		6	KNOWLEDGE MANAGEMENT AND POWER DISTANCE IN THE DIGITAL AGE OF CUSTOMER SERVICE	Jamil Raza, Dr. Nila Sharma
		7	THE IMPACT OF TRADITIONAL ART FORMS ON CULTURAL UNDERSTANDING AMONG ETHNIC COMMUNITIES :	Zhamilya Boldykova, Assel Berdigulova
		8	UNDERSTANDING THE SUCCESS OF PRESS COUNCILS IN PROMOTING ETHICAL JOURNALISM: A COMPARATIVE STUDY FROM THAILAND	Assoc. Prof. Dr. Bubpha Makesrithongkum

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Uzm.Dr.Hanife Musa**	1	THE IMPORTANCE OF PSYCHOSOCIAL SUPPORT IN THE PROCESSES OF SOCIAL STIGMATISATION AND SOCIAL EXCLUSION OF INDIVIDUALS WITH TOURETTE SYNDROME	Derya ODUNCU ALPAGO Harun CEYLAN
		2	THE IMPACT OF SOCIAL STIGMA ON SUBSTANCE ABUSE TREATMENT PROCESSES: A DOCUMENT REVIEW FROM A SOCIAL SERVICES PERSPECTIVE IN THE TURKİSH CONTEXT	Harun CEYLAN
		3	HAYVANLARA YÖNELİK EMPATİ VE PROSOSYAL DAVRANIŞLAR: ÇOCUKLUK YAŞANTILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi, Ecem Naz Alper
		4	COMPASSİON ROOTED IN TURKİSH CULTURE AND ITS ROLE IN SUICIDE PREVENTION	Uzm.Dr.Hanife Musa
		5	MERHAMET ÖLÇEĞİ'NİN GELİŞTİRMESİ	Uzm.Dr. Hanife Musa Prof. Dr. Ayşin Satan
		6	ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARI VE YAKIN İLİŞKİLER	Klinik Psikolog BERHU ERDOĞAN UYSAL
			Bilişsel Davranışçı Terapi ile Kaygılı Bağlanmanın Sağaltımı: Olgu Sunumu	Psikolog Şule Köken Doç. Dr. Meryem Karaaziz
			MODERN ÇALIŞMA HAYATINDA TÜKENMİŞLİK SENDROMU VE SESSİZ İSTİFA DAVRANIŞI : KLİNİK PSİKOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN SAHA VERİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Dilan Malgaz Güçlü
			THE RELATİONSHİP BETWEEN PSYCHOLOGİCAL WELL-BEİNG LEVELS AND EXPERİENTİAL AVOİDANCE LEVELS OF ADULT İNDİVİDUALS	Ahmet KARCI Prof. Dr. Seher BALCI ÇELİK
			KEYS TO SUSTAINING ONLINE ROMANTIC RELATIONSHIPS: SELF- DISCLOSURE AND ONLINE ROMANTIC RELATIONSHIP SATISFACTION	Merve ÇİFTÇİ Prof. Dr. Şerife Gonca ZEREN
		7	MINDFULNESS IN MARRIAGE: COULD BODY IMAGE AND THE AFFINITY OF SOCIAL MEDIA BE INFLUENTIAL?	Ayçin Şeyma GAYTAN Prof. Dr. Şerife Gonca ZEREN
		8	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK ERTELEME DAVRANIŞININ UYKU KALİTESİ VE KAYGI İLE İLİŞKİSİ	Musab Yiğit YETKİNAĞAÇ Dr. Öğr. Üyesi Müne AKTAY

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Öğr. Gör. Dr. Yasemin ÇAKIR**	1	THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON IDENTITY CONSTRUCTION: THE CASE OF INSTAGRAM	RUKİYE DİLBAZ
		2	GÖÇMEN NÜFUSU VE İŞGÜCÜ PİYASASI KIRILGANLIĞI: KAYIT DIŞI İSTİHDAM, ÜCRET BASKISI VE SOSYAL POLİTİKA SONUÇLARI ÜZERİNE AÇIK VERİ TABANLI BİR İNCELEME	Prof. Dr. Mehmet DURUEL Mehmet MUTLU
		3	AN EVALUATION OF GRADUATE THESES WRITTEN IN TURKIYE ON HEALTH INEQUALITIES WITHIN THE CONTEXT OF HEALTH SOCIOLOGY	Dr. Öğr. Üyesi Enes KAYA Öğr. Gör. Dr. Zeynep ATA Dr. Öğr. Üyesi Nazmiye EKİNCİ
		4	GEÇMİŞİN GÖLGESİNDE GRUPLAR ARASI İLİŞKİLER: KOLEKTİF MAĞDURİYET İNANCI VE SOSYAL KİMLİK SÜREÇLERİ	Öğr. Gör. Dr. Yasemin ÇAKIR
		5	GRUPLAR ARASI TEMASTA DUYGUSAL REGÜLASYONUN ROLÜ: GRUP TEMELLİ DUYGULAR VE KALIPYARGI DEĞİŞİMİ	Öğr. Gör. Dr. Yasemin ÇAKIR
		6	A FEMINIST CRITIQUE OF PUBLIC SPACE: RETHINKING THIRD PLACES AS SITES OF VISIBILITY AND RESISTANCE	Ahsen ILHAN Assoc. Prof. Dr. Sebla ARIN ENSARIOGLU
		7	HUKUK YOLUYLA OTORİTERLEŞME: MACARİSTAN ÖRNEĞİ	Araş. Gör. Dr. İlteriş ERGUN
		8	ROGER SCRUTON'UN ESERLERİNDE MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK	Araş. Gör. Dr. İlteriş ERGUN
		9	IT'S NOT JUST THE FAULT LINES THAT ARE BROKEN: THE SILENT MAP OF MIGRATION	Yüksek Lisans Öğrencisi, Güler SARIKAYA Prof. Dr. Ersin Kaya Sandal.
		10	NİTELİKLİ EMEK GÖÇÜNDE CİNSİYET DİNAMİKLERİ: TÜRKİYE'NİN BÜYÜKŞEHİRLERİNDEN PANEL VERİ BULGULARI (2016–2023)	Prof. Dr. HİLAL YILDIZ Doç. Dr. DERYA DEMİRDİZEN ÇEVİK
		11	SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE MOVIE "STONE SORAYA" IN THE CONTEXT OF GENDER INEQUALITIES	Dr., Ayşegül DÜZGEL
		12	SPINOZA'S CONCEPT OF CONATUS IN THE CONTEXT OF REFUGEE RIGHTS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS	Doktora Öğrencisi, Aslı Kaprol

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Zülkif YALÇIN**	1	THE NEW ERA IN IRAN - CHINA RELATIONS: FROM PRAGMATIC COLLABORATION TO STRATEGIC PARTNERSHIP	Nuriye TÜRK
		2	FOOD OR WEAPON? THE ROLE OF FOOD IN WAR STRATEGIES	MELİKE ÜNAL
		3	POLAND'S CYBERSECURITY POLICY AND EU ALIGNMENT	Doç. Dr., Önder Aytaç AFŞAR Beyza Nur ER
		4	GLOBAL FLOWS AND CULTURAL IDENTITIES: THE LIMITS OF HOMOGENIZATION	Doç. Dr. Demet Şefika MANGIR
		5	THE ROLE OF WOMEN IN PEACE AND CLIMATE DIPLOMACY IN KYRGYZSTAN	Dr. Ersoy Yılmaz DİNİZ Dilara Cansın KEÇİALAN
		6	ANTI-ISRAEL PROPAGANDA: NETANYAHU'S REPRESENTATION	Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Ozan GÜLADA
		7	THE ELECTION PROPAGANDA IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA DURING THE MAO ERA	Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Ozan GÜLADA
			THE TRANSFORMATION OF TURKEY-EU TRADE RELATIONS WITHIN THE AXIS OF THE EUROPEAN GREEN DEAL AND NEXT-GENERATION PRODUCT STANDARDS	Lecturer Tülay ÖLMEZ
			A STUDY ON AUDITING IN INTERNATIONAL COMPANIES	Assoc. Prof. Dr. Zülkif YALÇIN
			FINANCIAL INFORMATION MANIPULATION AND ITS RELATIONSHIP TO ACCOUNTING	Assoc. Prof. Dr. Zülkif YALÇIN
		8		

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Arş. Gör. Dr. Kağan KIRCABURUN**	1	AN EXAMINATION OF THE ERRORS IN PROBLEM SOLVING REQUIRING EQUATION FORMULATION BY 7TH GRADE STUDENTS	Sinay AYGÜN Prof. Dr. Hasan ÜNAL
		2	YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRENME ORTAMLARININ MATEMATİK EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ: OLANAKLAR VE SINIRLILIKLAR	Dr. Öğr. Üyesi Emrullah Yiğit Yüksek lisans öğrencisi, Nurcan Kuşut
		3	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN BIG FIVE PERSONALITY TRAITS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE LITERACY AMONG FACULTY OF EDUCATION STUDENTS	Arş. Gör. Dr. Kağan KIRCABURUN
		4	MODELING NONLINEAR RELATIONSHIPS IN EDUCATIONAL RESEARCH: A STEP-BY-STEP R TUTORIAL ON GENERALIZED ADDITIVE MODELS	Lect. Hüseyin ATASEVEN Dr. Okan DEDE Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU
		5	HOW ACCREDITATION SHAPES ASSESSMENT PRACTICES IN TEACHER EDUCATION: A SWOT ANALYSIS OF STUDENT EXPERIENCES	Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU Dr. Okan DEDE Lect. Hüseyin ATASEVEN
		6	DISCOVERING CHILDREN'S BOOKS THROUGH CREATIVE DRAMA: THE EXAMPLE OF ÇÖZÜM BAKANLIĞI	Figen AYTEMÜR Ayşegül YILDIRIM Prof. Dr. Serap UZUNER YURT
		7	Integrated STEM Activity Example for Life in the Arctic – Icebreaker Ship	Graduate Student ÖZGE BEYENAL Dr. Assistant Professor FERİDE GÖK ÇOLAK
			AN ANALYSIS OF THE RELIABILITY, EFFICIENCY, AND EFFECTIVENESS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED AUTOMATED SCORING SYSTEMS	Tuba POLAT Doç. İbrahim YILDIRIM
			İLKOKUL BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN İLKOKUMA YAZMA ÖĞRENME SÜRECİNE YÖNELİK VELİLERİN METAFOR ALGILARI	Yüksek Lisans Öğrencisi ÖZGENUR ÇİFTÇİ
			MATEMATİK EĞİTİMİNDE PROGRAM DÖNÜŞÜMÜ: 2018 PROGRAMI İLE TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ'NİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ IŞIĞINDA İNCELENMESİ	Öğretmen, ÖZGE GÜLEROĞLU Dr. Öğr. Üyesi, BELMA TÜRKER BİBER
			OKUL MÜDÜRLERİNİN DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİK ÖZELLİKLERİ İLE ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL SESSİZLİĞİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Şaban PALA Prof. Dr. Erkan Tabancalı
		8	OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖRGÜTSEL ADALET VE GÜÇ KULLANIMININ ÖĞRETMENLERİN ÖRGÜTSEL GÜVEN VE BAĞLILIK DÜZEYLERİNE ETKİSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	Leyla ÇİÇEK ALTIN Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Pr., Dr. Hajar Huseynova**	1	THE PHENOMENON OF DREAM-BASED SELECTION IN THE MANASCHI TRADITION	Master's student Alina SHAMUDINOVA
		2	Turkic Language Contacts: Historical and Modern Aspects	Pr., Dr. Hajar Huseynova
		3	A1 DÜZEYİ ALMANCA EĞİTİMİNDE YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ BÖLÜM ODAKLI KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ SÖZLÜK TASARIMI	Öğr. Gör. Dr. AİŞE SEZİK
		4	MITOS İLE LOGOS'UN ÖTESİNDE: HERAKLEITOS'TA METAFİZİK ÖNCESİ BİRLİK DÜŞÜNCESİ	Dr, Zübeyir USTABAŞI
		5	OTANTİKLİĞİN İMKÂNI: HEIDEGGER'DE DASEIN VE DERRIDACI BİR OKUMA	Dr, Zübeyir USTABAŞI
		6	THE IMPACT OF ANCIENT GREEK LEGACY ON THE ISLAMIC POLITICAL THOUGHT: AL-FÂRÂBÎ AND AVICENNA	Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Fırat ŞENOL
		7	MODERN BİR DİNİ HAREKET OLARAK C3 KİLİSESİ: KURUMSAL VE TEOLOJİK BİR ANALİZ	Enbiye Mahbube DİNLER
		8	STATE AS THE SOVEREIGNTY OF GOD IN MEDIVAL POLITICAL THOUGHT: AUGUSTINE AND *THE CITY OF GOD*	Doç. Dr. Hüseyin Fırat ŞENOL
		9	AN ANALYSIS OF IDIOMS CONTAINING THE WORD "EYE" IN THE ARABIC TRANSLATION OF AHMET ÜMİT'S NOVEL ''ISTANBUL HATIRASI'' WITHIN THE FRAMEWORK OF EQUIVALENCE	Hasan Basri İNCE
		10	CLIL IN PRACTICE: AN OVERVIEW WITH SAMPLE LESSONS	MA Student, PINAR TABAR Prof. Dr. Ceylan YANGIN ERSANLI

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Asst. Prof., Begüm İLBAY VATAN**	1	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE ORGANIC FERTILIZER ECONOMICS LITERATURE: A VOSVIEWER-BASED STUDY	Dr. Öğr. Üyesi Mürşide Çağla ÖRMECİ KART Prof. Dr. Hakan ADANACIOĞLU
		2	INNOVATIVE FLAVORS AND CONSUMER BEHAVIOR: THE CASE OF DUBAI CHOCOLATE	Damla ARTIKASLAN Prof. Dr. Hakan ADANACIOĞLU
		3	AN EXAMINATION OF THE DIGITAL TRANSFORMATION İN THE FIELD OF GASTRONOMY WITHIN THE CONTEXT OF INDUSTRY 4.0.	Doç. Dr. Gizem Sultan KAMAN Doç. Dr. Rabia BÖLÜKBAŞ
		4	A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN FOOD AND IDENTITY	Doç. Dr. Gizem Sultan KAMAN Doç. Dr. Rabia BÖLÜKBAŞ
		5	STANDARDIZATION OF APPLIED GASTRONOMY EDUCATION IN TÜRKİYE: CURRENT STATE AND EVALUATIONS	Asst. Prof., Begüm İLBAY VATAN
		6	GASTRONOMİC EVALUATİON OF FOODS NEARLY FORGETTEN İN ORDU CUİSİNE	Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, İREM HASGÜL BOZKURT Doç. Dr. ZEHRA DİLİSTAN SHİPMAN
		7	Üniversite Müzik Yarışmalarının Öğrenci Deneyimine Etkisi: Gazi Üniversitesi'ndeki Altı Yarışmadan Elde Edilen Bulgular ve DPÜ'de Yeniden Düzenlenecek Yarışma İçin Bir Model Önerisi	Mert Testere
		8	Tiyatro ve Yaratıcı Dramanın Sosyal Beceri ve Rekreasyon Üzerindeki Etkisi: Kütahya Halk Eğitimi Merkezi Örneği	Mert Testere
		9	SÜRDÜRÜLEBİLİR ULAŞIM BAĞLAMINDA MİLLİ PARK ERİŞİLEBİLİRLİĞİ: BOTAN VADİSİ ÖRNEĞİNDE ÖZEL ARAÇ BAĞIMLILIĞININ NİCEL ANALİZİ	Murat Gönültaş Doç. Dr. Zafer Başkaya
		10	THE ROLE OF GASTRONOMY IN OVERTOURISM: THE RELATIONSHIP BETWEEN GASTRONOMIC EXPERIENCE, URBAN TRANSFORMATION, AND GENTRIFICATION – THE CASE OF BARCELONA	Dr. Öğr. Üyesi Mehtap YÜCEL GÜNGÖR

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr.HALE EDA AKDURU**	1	BİGA OSB FİRMALARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE DOSTU YATIRIMLAR: YEŞİL FİNANSMAN PERSPEKTİFİNDEN BİR FARKINDALIK ARAŞTIRMASI	Zeynep Gülsüm ÇARBUĞA Doç. Dr. ESRA ATABAY
		2	YAPAY ZEKÂ ARAÇLARININ (CHATGPT, GEMiNi, COPiLOT-BiNG) MUHASEBE EĞiTiMiNDEKi PERFORMANSLARININ KARŞıLAŞTıRMASI	Esma TORŞİN Doç. Dr. ESRA ATABAY
		3	REFLECTIONS OF DECEPTIVE AND MISLEADING ADVERTISEMENTS ON CONSUMER-CUSTOMER BEHAVIORS	Ass. Prof. Dr. Ahmet AYDIN
		4	COORDINATION FUNCION IN VIRTUAL ORGANIZATIONS	Doç. Dr.HALE EDA AKDURU
		5	TÜKETİCİLERİN MOBİLYA SATIN ALMA NİYETİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Sevilay KOÇ Doç. Dr. Sait BARDAKÇI
		6	DATA MINING METHODS IN CUSTOMER FEEDBACK MANAGEMENT: A SYSTEMATIC REVIEW	Dr. Öğr. Üyesi M. Çağrı AKSU Yüksek Lisans Öğrencisi, Cemre SAĞLAM
		7	TERSİNE LOJİSTİK FAALİYETLERİNİN İŞLETME PERFORMANSI İLE İLİŞKİSİNİN ANALİZİ	Mehmet Ali YAMAK
			FROM PERCEPTION MANAGEMENT TO STRATEGIC RISK: GREENWASHING AND MANAGERIAL DECOUPLING IN SUSTAINABILITY MANAGEMENT	Asst. Prof. Dr. Derya YÜCEL Prof. Dr. Rahmi YÜCEL
			GREEN TRANSFORMATION IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT: GREEN COLLAR EMPLOYMENT AND MANAGERIAL CHALLENGES	Asst. Prof. Dr. Derya YÜCEL
			THE MEDIATING ROLE OF INNOVATION CAPABILITY IN THE EFFECT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON FIRM PERFORMANCE	Yüksek Lisans Öğrencisi, Selami KOLCU Doç. Dr. Serhat ERAT Prof. Dr. Salih Zeki İMAMOĞLU
			A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTERNATIONAL BUSINESS	Doç. Dr. Emel FAİZ Öğr. Gör. Dr. Gamze ULUDAĞ
		8	CHOOSING A BEEKEEPING PLACE IN MUĞLA WITH AHP METHOD	Aysel ŞENAY, Prof.Dr. Mine ŞENEL,
			MEASURING THE LEVEL OF INSTITUTIONALIZATION: AN EXAMPLE OF A PUBLIC UNIVERSITY	Ahmet YILMAZ, Prof.Dr. Mine ŞENEL,

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Res. Asst. Elanur Ekici**	1	HARMONİKLİ SİSTEMDE ÇALIŞMAYA UYGUN DÖKME REÇİNELİ KURU TİP TRAFO	HALİME BOZ
		2	YÜKSEK ORTAM SICAKLIĞINDA ÇALIŞMA ŞARTLARINA UYGUN 8(10) MVA 115/6.3 kV GÜÇ TRANSFORMATÖRÜNÜN TASARIMI, PROTOTİP ÜRETİMİ & TESTLERİ	Elektrik-Elektronik Mühendisi, MELİK SELÇUK
		3	ŞEBEKEDEN GELEN ELEKTRİKSEL TEHLİKELERİ İZOLE EDEN 14 MVA 33/33 KV GÜÇ TRANSFORMATÖRÜNÜN TASARIMI, PROTOTİP ÜRETİMİ VE TESTLERİ	Deniz Utku SÜZER
		4	TRANSFORMATÖRLERDE ALÇAK GERİLİM İZOLATÖRLERİNDE KIRILMA VE YAĞ KAÇAKLARINI ÖNLEMEK İÇİN BARA BAĞLANTILARINDA STRİP FOLYO KULLANIMI UYGULAMASI	Ender SUNAL
		5	5000 kVA 30/0,8-0,8 kV 3 SARGILI GÜNEŞ ENERJİ SANTRALLERİNE UYGUN TRANSFORMATÖRÜN TASARIMI, PROTOTİP ÜRETİMİ VE TESTLERİ	Ali SARTAK
		6	AI-ENHANCED CONTROL TECHNIQUES FOR POWER ELECTRONICS CONVERTERS: RECENT ADVANCES AND FUTURE PERSPECTIVES	Res. Asst. Elanur Ekici
		7	THE ROLE OF FPV SYSTEMS INSTALLED ON WATER SURFACES IN THE GLOBAL ENERGY TRANSFORMATION AND THE ECOSYSTEM DIMENSION	Lecturer, OSMAN ÖZDEMİR Lecturer Dr., MERVE ALADAĞ
			TECHNOLOGIES AND EFFICIENCY USED IN ELECTRICITY GENERATION FROM MUNICIPAL SOLID WASTE	Lecturer Dr., MERVE ALADAĞ Lecturer, OSMAN ÖZDEMİR
			FARKLI HAVA GEÇİRGENLİĞİNE SAHİP KUMAŞLARIN AKUSTİK ÖZELLİĞE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Mrs. KADRİYE KUTLAY Mrs. NEJLA DEĞİRMENCİ
			YÜKSEK DAYANIMA SAHİP İNCE ÇORAP TASARIMI VE GELİŞTİRİLMESİ	Sevda KÖKSAL DABAN
			A WIND ENERGY–BASED 100% RENEWABLE ELECTRICITY SCENARIO FOR A UNIVERSITY CAMPUS: A WEIBULL AND RAYLEIGH DISTRIBUTION	Assist. Prof. Dr. Derya Betul UNSAL
		8	APPROACH USING REAL CONSUMPTION DATA A COMPARATIVE APPLICATION OF OPTIMIZATION-ASSISTED ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS IN PV POWER GENERATION FORECASTING	Metin YILMAZ Assist. Prof. Dr. Derya Betul UNSAL

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Öğr. Üyesi, Mahmut DURMAZ**	1	APPLICATIONS FOR INCREASING EARTHQUAKE RESISTANCE IN REINFORCED CONCRETE COLUMNS	Dr. Öğr. Üyesi, Mahmut DURMAZ
		2	PRACTICAL APPROACHES TO REINFORCED CONCRETE BEAMS AGAINST EARTHQUAKE RISK	Dr. Öğr. Üyesi, MAHMUT DURMAZ Lisans Öğrencisi, AAMAL GHAZAL
		3	EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF THE MECHANICAL BEHAVIOR OF NON-LOAD-BEARING WALLS IN REINFORCED CONCRETE STRUCTURES UNDER SEISMIC EFFECTS	İnşşat Müh. Abdulcebbar KASIRGA Prof. Dr. Emre ERCAN Arş.Gör. Muhammed Serdar AVCI Prof. Dr. Bengi ARISOY
		4	SEISMIC PERFORMANCE ASSESSMENT OF AN ILLEGAL STORY ADDED MASONRY HOUSE	Dr. Öğr. Üyesi Alper ÖZMEN
		5	PASTERNAK ZEMİNİ ÜZERİNDEKİ TİMOSHENKO KİRİŞLERİNİN TİTREŞİM VE BURKULMA ANALİZİ	İnşaat Mühendisi, Filiz ÇETİNKAYA Dr. Öğr. Üyesi Gökhan GÜÇLÜ Doç. Dr. Uğur KAFKAS
		6	VİSKOZ AKIŞLI SÖNÜMLEYİCİLERİN KULLANILDIĞI BETONARME ÇERÇEVELERİN DEPREM PERFORMANSININ ANALİTİK İNCELENMESİ	ŞENOL KORKMAZ Dr. MURAT SERDAR KIRÇIL
		7	BİGA YARIMADASINDA YER ALAN YAPISAL UNSURLARIN LANDSAT8-OLI UYDU GÖRÜNTÜSÜ İLE ÇİZGİSELLİK ANALİZİ	Dr. Erdem GÜNDOĞDU
		8	MADENCİLİK VE MADEN ÇIKARMA BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN, İŞLETMEDE MESLEKİ EĞİTİM (3+1) KAPSAMINDA İŞ BAŞI EĞİTİMİ YAPABİLECEĞİ KAMU KURUMLARIN COĞRAFİK DAĞILIMI	Dr. Erdem GÜNDOĞDU
		9	IDENTFYING THE LEGAL MULTIPLIER EFFECT IN CONSTRUCTION DISPUTES: AN ANALYTICAL FRAMEWORK SSUPPORTED BY AI-BASED TEXT ANALYSIS	HASAN EFEKAN BİLEN Assoc.Prof. ONUR BEHZAT TOKDEMİR

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS
December 30, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof.Dr. Arzu Altın Yavuz Doç.Dr. H. Serhan Yavuz**	1	ANALYSİS OF SPATİAL COMPLEXİTY BEFORE AND AFTER URBAN TRANSFORMATİON USİNG THE METRİC ENTROPY METHOD	FEYZA SENA GÜLMEZ Doç. Dr. SERDAR BİLGİ
		2	GENERATING NEW CHAOTIC MAPS VIA TOPOLOGICAL CONJUGACY USING LOGISTIC AND TENT MAPS	İsmail Alper GÜVEY Rüstemcan MARTİN Emre DAYANÇ
		3	NUMERICAL APPROACH FOR A FRACTIONAL MATHEMATICAL MODEL OF CANCER CELL POPULATION	Asst. Prof. Dr. Suleyman CETINKAYA Prof. Dr. Ali DEMIR
		4	ANALYSIS OF LINEAR SYSTEMS OF FRACTIONAL DIFFERENTIAL EQUATIONS THROUGH A HYBRID METHOD	Asst. Prof. Dr. Suleyman CETINKAYA Prof. Dr. Ali DEMIR
		5	Analysis of General-Order Cross-Correlation Functions in Fluctuating Nakagami-m and α-Fluctuating Nakagami-m Fading Channels	Öğr. Gör. Meryem TAŞER
		6	STURM-LİOUVİLLE TİPİ SINIR DEĞER ARAYÜZ PROBLEMİ İÇİN RAYLEİGH ORANI	Doç. Dr. HAYATİ OLĞAR Prof. Dr. KADRİYE AYDEMİR Prof. Dr. OKTAY MUHTAROĞLU
		7	ORMAN TOPRAKLARINDA TOPRAK ORGANİK KARBONUNUN BELİRLEYİCİLERİNİN MAKİNE ÖĞRENMESİ YAKLAŞIMLARI İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	Prof.Dr. Arzu Altın Yavuz Doç.Dr. H. Serhan Yavuz
			TOPRAK TİPİ SINIFLANDIRMASINDA MAKİNE ÖĞRENME YÖNTEMLERİ	Prof.Dr. Arzu Altın Yavuz Doç.Dr. H. Serhan Yavuz

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS
December 30, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Prof. Dr. Alper Serdar ANLI**	1	Using a Spearman's Rank Correlation Coefficient in Evaporation and Humidity	Jibrin S., Yasin A. Nuhu, Jamilu Adamu, Ahmad S. Said Sulaiman B. Adam
		2	A Comparative Analysis of Quantitative Variables in the Pearson, Spearman Rank and Kendall Tau Correlation Coefficient	Jibrin S., Yasin A. Nuhu, Jamilu Adamu, Ahmad S. Said Abubakar A. Shuaibu
		3	DİVERSİTY, ETHNOBOTANİCAL USES, AND ESSENTİAL OİL PROFİLES OF THYMUS SPECİES İN THE BAFRA REGİON OF NORTHERN TÜRKİYE: A COMPREHENSİVE REVİEW	Assoc. Prof. Dr. Emine YURTERİ Havva CAN
		4	DİSTRİBUTİON OF SALEP ORCHİDS (ORCHİDACEAE) İN THE SAMSUN–BAFRA REGİON AND THE ECOLOGİCAL, ECONOMİC, AND CHEMİCAL CONSEQUENCES OF WİLD HARVESTİNG	Assoc. Prof. Dr. Emine YURTERİ Havva CAN
		5	METHODS FOR DETERMINING THE AMOUNT OF MINIMUM WATER FLOW TO REGULATORS IN WATERSHEDS	Meteorological Engineer Özden ERTÜRK GAZEL Prof. Dr. Alper Serdar ANLI
		6	USING SOLAR ENERGY IN INTEGRATED WATER MANAGEMENT	Civil Engineer Kamer Ali KORKMAZ Prof. Dr. Alper Serdar ANLI
		7	VAN İLİNDE SAANEN KEÇİSİ YETİŞTİRİCİLİĞİ YAPAN MEVCUT İKİ İŞLETMEDE BAZI HAYVAN BESLEME VE YETİŞTİRME UYGULAMALARI İLE İŞLETME SAHİPLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN DURUM TESPİTİ	Doç. Dr. Cemal BUDAĞ Dr.Öğr. Üyesi Ayşe Özge DEMİR Abdulhamit AÇAR
		8	INSECT PESTS AND PLANT-PARASITIC NEMATODE SPECIES AFFECTING ALMOND TREES	Assoc. Prof Dr. Doğancan KAHYA Assoc. Prof Dr. Refik BOZBUĞA
		9	INSECT PESTS AND PLANT-PARASITIC NEMATODE SPECIES IN LENTIL FIELDS	Assoc. Prof Dr. Doğancan KAHYA Assoc. Prof Dr. Refik BOZBUĞA

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
December 30, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

30 Aralık / Dec 30, 2025 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Prof. Dr. Şengül DEMİREL**	1	BUDİZM VE TASAVVUFTA AHLAK ANLAYIŞI: KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME	Prof. Dr. Şengül DEMİREL
		2	TAC MAHAL: MÜMTAZ MAHAL'İN HATIRASI	Prof. Dr., ŞENGÜL DEMİREL
		3	ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR'S APPROACH TO THE MİRACLE OF THE SPLİTTİNG OF THE MOON	Dr. Ayşe Kocabaş
		4	MEHMET ÂKİF'İN MANZUM DÜNYASINDA KUR'ÂNÎ SÖYLEM: HAKKIN SESLERİ'NDEN BİR ÖRNEK	Dr. Samet HEKİMOĞLU
		5	KEMALPAŞAZÂDE'S CLASSIFICATION OF THE JURİSTİC RANK AND ITS EVALUATİON	Muhammet DEMİRTAŞ
		6	DEATH AND AFTERLIFE ON SCREEN: AN EVALUATION OF AFTERLIFE REPRESENTATIONS IN MODERN CINEMA FROM THE PERSPECTIVE OF PHILOSOPHY OF RELIGION	Dr. Ülkü KOÇAK
		7	AN EXAMİNATİON OF POETİC THEMES İN THE ISLAMİC PERİOD İN THE CONTEXT OF THE POEMS OF HZ. FATİMA AND HZ. ALİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, KÜBRA SALDIZ
		8	THE CONCEPT OF "MUJĀB AL-DA'WA" IN HADITH BIOGRAPHICAL LITERATURE	Assoc. Prof. Dr. Serkan Çelikan
		9		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Adriana Ávila Zúñiga Nordfjeld**	1	THE IMPACT OF BIO-ECOLOGICAL FACTORS ON PREGNANT WOMEN'S RISK AWARENESS AND SUBSTANCE USE IN SOUTH AFRICA	Mutshinye Manguvhewa, Maria Florence, Mansoo Yu
		2	EXPLORING HUMAN BIAS IN QUALITY MANAGEMENT AND LEAN THEORIES WITHIN THE SHIPBUILDING INDUSTRY	Prof. Dr. Adriana Ávila Zúñiga Nordfjeld
		3	THE EFFECTIVENESS OF SPECIFIC MOBILITY EXERCISES IN IMPROVING PSYCHOMOTOR AND FUNCTIONAL ABILITIES IN INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN	Assist. Prof. J. Samuel Jesudoss
		4	THE IMPACT OF PERSONALITY TRAITS AND LONELINESS ON LIFE SATISFACTION: EXPLORING THE MEDIATING ROLE OF ONLINE FLOW EXPERIENCES	Nina Petrova, Oliver J. Kleiner, Lukas H. Meyer
		5	CAREER GUIDANCE FOR UNIVERSITY FRESHMEN: EXPLORING THE ROLE OF PERSONALITY AND ONLINE FLOW EXPERIENCES	Ming Liu, Jiawen Zhang, Zhiwen Chen
		6	UNDERSTANDING HATE SCHEMAS IN PRISONERS WITH ANTISOCIAL PERSONALITY DISORDER: A COMPARATIVE STUDY OF EMOTIONAL RESPONSES	Ahmed Ali, Nour H. Zakaria, Khaled M. Youssef
		7	MEDIA AND INFORMATION LITERACY FOR YOUTH IN SOUTHEAST ASIA: DEVELOPING CRITICAL THINKING IN THE DIGITAL AGE	Indah R. Pratama, Agus S. Wibowo, Rani D. Wijaya
		8	THE IMPACT OF JOB STRESS ON QUALITY OF LIFE IN REMOTE WORK ENVIRONMENTS: A STUDY AMONG E-WORKERS IN THE PHILIPPINES	Carlos M. Perez, Reynaldo B. Santos, Juan C. Delgado

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Ephraim Osei,**	1	IMPROVING THE DYNAMICS OF EDUCATIONAL LEADERSHIP IN DEVELOPING ECONOMIES: A CASE STUDY ON THE ROLE OF TRADE UNIONS IN PROFESSIONAL GROWTH	Dr. Farida Al-Munir, Dr. Amina Yusuf, Dr. Ibrahim Al-Mahmoud
		2	ENHANCING LISTENING COMPREHENSION IN EFL STUDENTS USING BLENDED LEARNING STRATEGIES	Dr. Mariam Hassan, Dr. Khaled El-Sayed, Dr. Layla Zahid
		3	INFLUENCING FACTORS ON ARCHITECTURE STUDENTS' DESIGN PRODUCTIVITY: A CASE STUDY OF THE FIRST YEAR DESIGN STUDIO	Dr. Yara Kamil, Dr. Ahmed Bakir, Dr. Omar Al-Turk
		4	QUALITY AND SIZE OF STRATEGIC NETWORKS AMONG EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN DEVELOPING COUNTRIES	Dr. Fatimah Othman, Dr. Idris Abdul Aziz, Dr. Nur Ali
		5	THE ROLE OF MENTORS AND MENTEES IN ONLINE EDUCATION	Ariella Nkosi,
		6	PROMOTING SUSTAINABILITY IN UNIVERSITIES THROUGH EDUCATION FOR TRANSFORMATIONAL LEARNING	Assoc. Prof. Dr. Ephraim Osei,
		7	STRATEGIC INNOVATION IN HIGHER EDUCATION: A COMPREHENSIVE APPROACH	Oluwaseun Ayodele,
		8	USING VISUAL ART TO GAIN INSIGHT INTO STUDENT EXPERIENCES IN HIGHER EDUCATION	Zainab Amira,
		9	ROMA IDENTITY AND INCLUSIVE EDUCATION IN SLOVAKIA: A CULTURAL PERSPECTIVE	Petra Varga,

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Javier Ruiz**	1	EXPERT WITNESS TESTIMONY IN DOMESTIC VIOLENCE CASES: A STUDY ON BWS AND JURY DECISIONS	Emilia Garcia, Dr. Javier Ruiz
		2	FLASHBULB MEMORY AND ITS RELIABILITY: STUDY OF NATURAL DISASTERS AND PERSONAL EVENTS	Liang Chen, Ming Zhang, Xiao Lin
		3	CULTURAL AND COGNITIVE INFLUENCES ON THE CONCEPT OF VALUES IN ORGANIZATIONAL DECISION MAKING	Yun He, Wei Li School of Management,
		4	IMPACT OF GOVERNMENT EXPENDITURE ON PRIVATE CONSUMPTION IN INDONESIA: AN ECONOMIC ANALYSIS	Arifin Zainal, Budi Santoso, Siti Rahmah
		5	COMMUNITY-BASED FACILITY MANAGEMENT PERFORMANCE IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF KEDIRI, INDONESIA	Siti Maesaroh, Rizky Darmawan, Fajar Hidayat
		6	ESSENTIAL CONSIDERATIONS IN COST CONTRIBUTION ARRANGEMENTS WITHIN MULTINATIONAL COMPANIES	Dr. Karel Novák, Hana Šťastná, Dr. Petr Dvořák
		7	APPLICATION OF ADAPTIVE NEURO-FUZZY INFERENCE SYSTEM IN FORECASTING ECONOMIC CRISIS IN THE UNITED STATES	Marek Král, Jakub Novotný, Eliška Hrochová
		8	INTEGRATION OF INDUSTRIAL DESIGN AND ENGINEERING DESIGN IN OFFICE EQUIPMENT DEVELOPMENT	Aminata Binta Kamara, Hassan Sanni

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Marek Vasiliev**	1	EXPLORING THE ROLE OF META-TEACHING IN IMPROVING TEACHER EFFICACY IN CLASSROOM SETTINGS	Hassan A. Olayemi, Aisha A. Bello, Chukwuemeka I. Obi
		2	COGNITIVE DEFICITS AND THEIR IMPACT ON SPELLING DISORDERS IN ADOLESCENTS	Prof. Dr. Katarzyna Wójcik
		3	THE INFLUENCE OF MEDIA REPRESENTATIONS ON FEMALE BEAUTY IDEALS IN KOREA	Minji Lee
		4	IMPACT OF TRAUMATIC BRAIN INJURY ON ADULTS' SELF-ESTEEM AND STRESS LEVELS IN REHABILITATION	Dr. Carlos D. Ribeiro
		5	RECONCEPTUALIZING THE RAPE MYTH: CULTURAL AND METHODOLOGICAL CHALLENGES	Marina Gonzalez, Ricardo Pereira
		6	THE ROLE OF SOCIAL INTEGRATION IN ETHNIC TOLERANCE	Dr. Marek Vasiliev
		7	REFLECTIVE PROCESSES IN UNDERSTANDING AGGRESSIVE BEHAVIOR	Anastasia Ivanova
		8	PSYCHOANALYTIC PERSPECTIVES IN POLITICAL DISCOURSE	Aditya Ramesh
		9	THE IMPACT OF REAL OPTIONS ON CAPITAL INVESTMENT DECISIONS	Carlos Eduardo Silva
		10	SOCIAL ANXIETY DISORDER: A CASE STUDY USING COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY	Siti Nurul Aisyah Binti Halim, Mohd Zainul Arifin

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Carlos González, Dr. Javier Rodríguez**	1	ATTRIBUTIONS MADE BY TEAM MEMBERS FOR TEAM OUTCOMES IN AFRICAN WORKPLACES	Kwame Adu, Chinedu Okafor
		2	DOES CORPORATE GOVERNANCE IMPACT FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN SOUTH AMERICA?	Prof. Dr. Carlos González, Dr. Javier Rodríguez
		3	ERP IMPLEMENTATION SUCCESS IN AFRICA: IMPACT OF SYSTEM QUALITY AND VENDOR SUPPORT	Mamadou Diakité, Ibrahim Bamba
		4	SOCIAL COMMERCE: THE INTERSECTION OF E-COMMERCE AND SOCIAL MEDIA IN AFRICA	Chinonso Nwachukwu
		5	THE IMPACT OF CUSTOMER COMPLAINT MANAGEMENT ON LOYALTY AND SATISFACTION: A CASE STUDY OF AIRLINE PASSENGERS	Fatima Zahra Benali, Ahmed Badran
		6	FOOD INSECURITY IN DEVELOPING COUNTRIES: A STUDY OF RURAL COMMUNITIES IN NIGERIA	Chinonso Ijeoma Eze, Olufemi Adeyemi
		7	IMPROVING THE WORKPLACE ENVIRONMENT FOR WOMEN: THE ROLE OF DESIGN MANAGEMENT IN KENYA	Amina Gachiri, Joseph Ochieng
		8	ADVANCING AFFORDABLE HOUSING THROUGH INCLUSIONARY ZONING IN CAPE TOWN, SOUTH AFRICA	Sibusiso Dlamini

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Zhanara Dzhaksybek**	1	PRIORITIZING FOOD SAFETY CULTURE IN SOUTH AFRICAN FOOD INDUSTRIES: A NEW APPROACH TO FOOD SAFETY SYSTEMS	Zanele M. Mthembu
		2	UNDERSTANDING CORRUPTION IN THE PUBLIC SECTOR: A STUDY OF GOVERNMENT OFFICIALS IN GHANA	Kwame Nkrumah Agyemang, Nana Yaw Mensah
		3	STRATEGIC INITIATIVES FOR PROMOTING ECONOMIC EQUITY IN THE NORTH EAST REGION OF INDIA	Aakash Rathi, Rina Ghosh
		4	THE ROLE OF DIASPORA IN THE EVOLUTION OF KAZAKH LITERATURE: THE LEGACY OF MAZHIT AITBAYEV	Dr. Damir Toktabayev, Ayan Omarov, Dr. Zhanara Dzhaksybek
		5	CULTURAL PRACTICES IN CENTRAL ASIA: CUSTOMS AND TRADITIONS IN TURKESTAN IN THE EARLY 20TH CENTURY	Kamil Mamedov, Gulnar Bekzhanova
		6	THE DYNAMICS OF PRIVACY IN THE DIGITAL AGE: EXAMINING THE ROLE OF THE SELF IN THE ONLINE WORLD	Lydia Thompson
		7	EXAMINING THE ADOPTION OF E-GOVERNMENT IN THE GULF REGION: A UTAUT-BASED APPROACH TO CITIZEN ACCEPTANCE IN THE UAE	Fatima Al-Mansouri, Khalid Al-Hamadi
		8	ENSURING THE SAFETY OF MIGRANTS IN GLOBAL CONTEXTS	Lina Kowalska, Yara Nasser
		9	THE RISE OF ETHNIC NATIONALISM AMONG YOUTH IN SOUTH KOREA: IMPACTS ON DEMOCRACY	Min Ji Park, Jung Hoon Lee

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Karolina Andersson**	1	MIGRATION AND UNEMPLOYMENT DURATION: A COMPARATIVE STUDY OF OECD COUNTRIES	Michał Sienkiewicz, Thomas Bergström
		2	THE ROLE OF DEIXIS AND PERSONALIZATION IN PERSUASIVE ADVERTISING	Prof. dr. Sofia Lindström, Dr. Karolina Andersson
		3	THE IMPERATIVE TO IMPLEMENT ENVIRONMENTAL ACCOUNTING FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Isabella Rinaldi, Dr. Luca Verdi
		4	TRENDS AND FUTURE PROSPECTS IN GREEN COMPUTING	Rami Khamis, Ziad Ali
		5	SUSTAINABLE FISHERIES MANAGEMENT THROUGH ECOLABELING AND CERTIFICATION SYSTEMS	A. Banarjee, S. Mishra Assoc. Prof. Dr. P. Somboon
		6	DRIVERS OF CUSTOMER LOYALTY IN ONLINE PURCHASES OF HERBAL PRODUCTS IN THAILAND	K. Wongwattananun,
		7	APPLICATION OF NEURAL NETWORK MODELS FOR PREDICTING ECONOMIC GROWTH IN AFRICAN COUNTRIES	S. Adedeji, T. Olayinka A. Iqbal
		8	ENHANCING SOFTWARE RISK MANAGEMENT THROUGH DYNAMIC FRAMEWORKS	M. Sadiq,

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Ananya Chatterjee,**	1	INTEGRATING FUZZY MEMBERSHIP FUNCTIONS IN SMOOTHING TRANSITION MODELS FOR ECONOMIC FORECASTING	T. Nwachukwu, R. Eze
		2	SUCCESS FACTORS IN THE IMPLEMENTATION OF ERP SYSTEMS IN SOUTHEAST ASIA	Aung Thura, Myo Zaw Thiha
		3	AN ECONOMIC MECHANISM FOR DETECTING SYBIL ATTACKS IN DISTRIBUTED SYSTEMS: APPLICATION TO TOR NETWORK	Ananya Chatterjee, Rakesh Kumar Singh, Sunil Kumar Yadav
		4	ROLE OF NEGOTIATION AGENTS IN DESIGN DECISIONS: A CASE STUDY FROM THE MALAYSIAN ENERGY SECTOR	Zainal Abidin Ismail, Faizal Mokhtar
		5	IMPACT OF GOVERNMENT SPENDING ON PRIVATE CONSUMPTION IN INDONESIA: A QUANTITATIVE ANALYSIS	Aditya Junaidi
		6	VALUE ENGINEERING FOR ENERGY COST OPTIMIZATION IN INDUSTRIAL SECTORS IN IRAN	Mohammad Ali Ramezanian, Reza Shirazi, Khosro Shaterian
		7	THE IMPACT OF E-COMMERCE PLATFORMS ON TRADITIONAL MARKET STRUCTURES: A JORDANIAN PERSPECTIVE	Omar Al-Momani, Noura Abu Zayed
		8		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Hassan Ali Qureshi**	1	THE ROLE OF TECHNOLOGY IN CONTEMPORARY SOCIAL STRUCTURES	Lucia Khumalo, Thabo Ndlovu, Zanele Mthembu
		2	POLITICAL FINANCE IN AFRICA: THE CHALLENGES OF ELECTION FUNDING IN ETHIOPIA	Samuel W. Assefa, Mahir T. Kibret
		3	COMPARING SCIENTIFIC PARKS: ARCHITECTURAL AND URBAN DESIGN IN IRAN AND THE WEST	Ali Rezaei, Marjan Hosseini, Kian M. Nouri
		4	ECONOMIC CONSEQUENCES OF ROAD ACCIDENTS IN EGYPT: A COST ANALYSIS	Ahmed F. ElSayed, Dalia M. Khalil
		5	REGULATIONS ON FERTILITY IN ISLAM: AN OVERVIEW OF HEALTH AND SOCIAL IMPACTS	Hassan Ali Qureshi
		6	THE ROLE OF MULTIPURPOSE CADASTRE IN ENHANCING URBAN DEVELOPMENT PLANS IN IRAN	Ali Rezaei, Niloofar Jafari
		7	STREET NETWORK DYNAMICS IN BANDUNG CITY: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN THE CITY CENTER AND NEW COMMERCIAL HUBS	Aditya Pramudita, Maya Sulaeman
		8	EFFECTIVENESS OF TEMPORARY HOUSING IN DISASTER RESPONSE: CASE STUDY OF EARTHQUAKES IN IRAN	Sima Valiollahi, Reza Behzad
		9	ACCOUNTABILITY IN ISLAMIC RELIGIOUS ORGANIZATIONS: EXPLORING THE ROLE OF ACCOUNTING IN RELIGIOUS CONTEXTS	Dr.Fauzan Nurrahman, Dr. Hanifa Dewi

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Kianoosh Shariati, Valiollah Khameneh**	1	TECHNOLOGIES AND STRATEGIES FOR ENERGY CONSERVATION IN TRANSPORTATION: FIGHTING AIR POLLUTION IN IRAN	Kianoosh Shariati, Valiollah Khameneh
		2	USER ENGAGEMENT AND SATISFACTION WITH INFORMATION SYSTEMS	Ahmad Al-Farsi, Sara Z. Amin
		3	DEVELOPING A FRAMEWORK FOR PREDICTING POLITICAL RISK USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE	Tariq Yusuf, Layla Osman
		4	KNOWLEDGE SHARING NETWORKS IN VIRTUAL COMMUNITIES	Kadir Al-Amin, Nour Al-Hassan, Faiza Ibrahim
		5	ANALYZING PENSION EXPENDITURES WITH SYSTEM DYNAMICS SIMULATION	Fadil Al-Jabari, Mohammed Al-Mansouri, Ali Al-Khalifa
		6	ASSESSING WATER RESOURCE SUSTAINABILITY IN IRAN: A FOCUS ON FARS PROVINCE	Mahdi Jafari, Reza Khajeh, Mariam Javid
		7	IMPACT OF CULTURAL DIMENSIONS ON TECHNOLOGY ADOPTION IN ORGANIZATIONS	Ahmed Al-Sabah, Fatimah Al-Farsi, Mohammad Al-Balushi
		8	INNOVATIVE APPROACHES IN URBAN PLANNING FOR SUSTAINABLE GROWTH	Ali Rezaei, Hossein Mohammadi, Zeynab Jafari
		9	ENHANCING ROAD SAFETY WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED DROWSINESS DETECTION	Ravi Kumar, Neha Mehra
		10	FOSTERING ENTREPRENEURIAL SKILLS AMONG FARMERS IN IRAN THROUGH ALTERNATIVE EDUCATION	Mohammad Ali Khorasani, Zahra Ahmadi, Dr. Saeed Pourhosseini
		11	DEVELOPMENT OF AGRO-ENTREPRENEURSHIP IN INDIA: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	Dr. Raghav Singh, Assis . Prof. Dr. Aarti Mehta

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assoc. Prof. Dr. Kabelo Mthembu**	1	TOWARDS A HOLISTIC APPROACH TO SOCIAL JUSTICE: INTEGRATING TRADITIONAL AND MODERN ELEMENTS IN PUBLIC POLICY FORMULATION IN SOUTH AFRICA	Assoc. Prof. Dr. Kabelo Mthembu
		2	EXAMINING RURAL TELECENTER EXPECTATIONS: A CASE STUDY OF COMMON SERVICE CENTERS IN MAURITIUS	Rajesh Patel, Anjali Sharma
		3	ANALYZING THE EVOLUTION OF VISUAL STORYTELLING IN SOUTHEAST ASIAN CINEMA: A FOCUS ON HYPERMEDIATED IMAGES	Pongpon Jirakittikul, Nuttapong Kittisupakorn
		4	CLOUD-BASED KNOWLEDGE MANAGEMENT: ADVANTAGES AND CHALLENGES IN ALGERIA	Mounir Khodja, Salima Benabbas
		5	EMIGRATION OF MEDICAL PROFESSIONALS: CHALLENGES AND IMPACTS IN PAKISTAN	Zahid Ali Khan, Hira Bano, Imran Bashir
		6	KNOWLEDGE MANAGEMENT SYSTEMS FOR ENHANCING COLLABORATIVE LEARNING IN ORGANIZATIONS	Eunice Adedeji, Samuel Okoro, Adebayo Temidayo
		7	UNDERSTANDING ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR THROUGH VIRTUOUSNESS PERCEPTIONS	Ali Hassan, Huda Ali, Raza Ahmad
		8	ANALYZING TRUST AND LEARNING IN VIRTUAL ORGANIZATION DECISION MAKING	Bashir Ahmed, Fatima Iqbal, Zainab Rehman
		9	ADVANCED AUTOMATED CLASSIFICATION OF ALCOHOLICS USING VISUAL EVOKED POTENTIAL SIGNALS	Akinwale Adeyemi, Olaoluwa Akinbode, Chidimma Okafor

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Carlos Gomez,**	1	A THEORETICAL FRAMEWORK FOR CUSTOMER KNOWLEDGE MANAGEMENT IN EUROPEAN E-COMMERCE	Lars Johansson, Caroline Lindgren, Henrik Olsson
		2	DEVELOPING A COMPREHENSIVE E-MARKET FRAMEWORK USING INTELLIGENT AGENTS	Carlos Gomez, Laura Perez
		3	A NOVEL METHOD FOR SELECTING COMPLEX GOODS IN ONLINE MARKETS	Sofia Martins, Ricardo Costa, Marta Oliveira
		4	ANALYZING MIS DEGENERATION UNDER DYNAMIC CONDITIONS: A MATHEMATICAL APPROACH	Fatima Al-Mahdawi, Karim Al-Mansouri
		5	LEARNING MANAGEMENT LESSONS FROM CONTROL SYSTEMS: A THEORETICAL APPROACH	Jamal Zidan, Rania Al-Salem
		6	EXPLOITING SIP FOR ENHANCED MOBILITY IN MEDICAL COMMUNICATION SYSTEMS	Mansur Zayed, Fakhruddin Rashid, Jamil Al-Zahrani
		7	COGNITIVE REPRESENTATION OF VALUES IN ORGANIZATIONAL DECISION-MAKING	Kari Heikkinen, Dr. Markus Virtanen, Dr. Liisa Aalto
		8	EXPLORING THE USE OF SERIOUS GAMES IN SUPPORTING AUTISTIC CHILDREN'S DEVELOPMENT	Afiqah Rani, Nor Azura Zainuddin, Farhan Salleh

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Olga Lebedeva**	1	PROGRESS OF REMOTE REHABILITATION TECHNOLOGY IN JAPAN: A SOLUTION TO GEOGRAPHICAL BARRIERS FOR THE DISABLED	Naoya Takahashi, Kenta Sato, Haruto Inoue
		2	DRIVER BEHAVIOR AND PREFERENCE FOR INFORMATION MEDIA IN ROUTE CHANGES: A STATISTICAL ANALYSIS	Jin-Soo Lee, Hyeon-Seok Kim, Sun-Ju Park
		3	AGGRESSIVE BEHAVIOR AND SELF-REFLECTION: EXAMINING THE INFLUENCE OF THE "SIGNIFICANT OTHER"	Elena Ivanova, Sergei Petrov, Olga Lebedeva
		4	THE ROLE OF PSYCHOANALYSIS IN SHAPING POLITICAL PHILOSOPHY: A COMPARATIVE STUDY	Anwar Uthman, Leila Jafari, Huda Abou Zeid
		5	INTEGRATING COGNITIVE PSYCHOLOGY AND PROBLEM-BASED LEARNING IN HUMAN-COMPUTER INTERACTION	Mohamed Karim, Mariam Al-Farsi, Ahmed Abdullah
		6	THE IMPACT OF EDUCATION ON WELL-BEING: A COMPARATIVE STUDY IN EUROPE	Luca Ferrara, Chiara Montini, Valeria Rossi
		7	IMPROVING GAIT RECOGNITION USING MULTI-VIEW NEURAL NETWORKS	Omar Zaki, Farah Mohamed, Khaled Hassan
		8	EXAMINING THE VALIDITY OF LANGUAGE TEST INTERPRETATIONS: A CASE STUDY	Ali Saleh, Nora Al-Shammari, Hassan Khaled

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Dr. Alexander Petrov**	1	EXPLORING LIFE MEANINGFULNESS AND PSYCHOSOCIAL FACTORS AMONG RECOVERING SUBSTANCE USERS: A STUDY IN INDIA	Ravi Kumar, Priya Sharma
		2	THE ROLE OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE DISTRIBUTION WITHIN THE PUBLIC SECTOR IN THAILAND	Prof. Dr. Sirikorn Chaiwattanakul
		3	CULTURAL CHALLENGES AND THEIR IMPACT ON INTERNATIONAL STUDENTS' EXPERIENCES AT WUHAN UNIVERSITY	Mei Ling Zhou, Jun Zhang
		4	THE INFLUENCE OF PERSONALITY DIMENSIONS ON JUDGMENTS OF FRIENDSHIP TRAITS: A STUDY IN IRAN	Mojtaba Ghaffari, Sahar Rezaei, Ali Taghavi
		5	ADDRESSING TRAUMA IN BORDERLINE PERSONALITY DISORDER: A CRITICAL APPROACH TO TREATMENT	Isabella Volkov, Dr. Alexander Petrov
		6	EVALUATING THE IMPACT OF NURSE SUPERVISION ON CHILDREN'S BEHAVIORAL DEVELOPMENT IN CARE SETTINGS	Amir Hossein Ranjbar, Leila Khosravi
		7	INVESTIGATING THE ROLE OF WIND CATCHERS IN ACHIEVING SUSTAINABLE ARCHITECTURE IN DRY CLIMATES: A CASE STUDY OF YAZD, IRAN	Niloofar Riazi, Ali Reza Jafari
		8	COMPARATIVE ANALYSIS OF GREEN CITY CONCEPTS IN ASIAN AND OCEANIC CITIES: GARDEN CITY VERSUS GREEN BELT	Siti Nur Ain Binti Mohd, Faisal Ahmed

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Mikako Nishimuko**	1	EXAMINING THE FAMILY STRUCTURE AND ITS IMPACT ON VIOLENCE AGAINST WOMEN IN IRAN	Sima Yazdani, Ahmad Fathi
		2	THE PREVALENCE OF SHOPLIFTING IN RIYADH, SAUDI ARABIA: A COMPREHENSIVE STUDY	Tariq Al-Mutairi
		3	EXPLORING THE IMPACT OF INTERNET USAGE ON SOCIAL CAPITAL AMONG STUDENTS IN IRAN	Mojtaba Karimi, Zahra Vali
		4	SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONSTRUCTION SECTOR IN MALAYSIA	Junaidah Ahmad, Hanafi Ibrahim, Nurul Huda Zain
		5	THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL RESTRUCTURING IN THE GOLF COURSE INDUSTRY IN JAPAN	Tetsuya Okada, Haruto Watanabe, Saki Tanaka
		6	EVOLUTIONARY DYNAMICS IN COOPERATIVE AND COMPETITIVE BEHAVIORAL PATTERNS	Kaito Mizuno, Takashi Yamamoto, Haruki Fujimoto
		7	EXPLORING PERSONALIZED STYLING THROUGH INTERACTIVE 3D TECHNOLOGY	Xiao Jun Chen, Yu Yan Lee, Zhi Wei Tan
		8	CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN GREEK COMPANIES: A PERSPECTIVE ON IMPLEMENTATION AND IMPACT	Nikolaos Dimitriou, Evangelos Tsakalos, Maria Karagouni
		9	THE CONTRIBUTION OF RELIGIOUS GROUPS IN FOSTERING DEMOCRATIC PROCESSES: ATTAINING UNIVERSAL PRIMARY EDUCATION IN SIERRA LEONE	Mikako Nishimuko

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. NURİ BAŞUSTA**	1	MİROPLASTİKLERİN BOZUNUMU: BİR İNCELEME	Prof. Dr. Arzu UÇAR Prof. Dr. Gonca ALAK Doç. Dr. Veysel PARLAK Prof. Dr. Muhammed ATAMANALP
		2	KİŞİSEL BAKIM ÜRÜNLERİNİN AKUATİK CANLILARIN FİZYOLOJİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ	Prof. Dr. Arzu UÇAR Prof. Dr. Gonca ALAK Doç. Dr. Veysel PARLAK Prof. Dr. Muhammed ATAMANALP
		3	DENİZKEDİSİNİN (CHIMAERA MONSTROSA) HATAY-SAMANDAĞ AÇIKLARINDAN (DOĞU AKDENİZ) GÖRÜNÜRLÜĞÜ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	Prof. Dr. NURİ BAŞUSTA
		4	LESEPSİYEN BALIK TÜRÜ TERAPON PUTA'NIN KARATAŞ (ADANA) KIYILARINDAN İLK KAYDI	Prof. Dr. NURİ BAŞUSTA Prof. Dr. ASİYE BAŞUSTA
		5	FIRST RECORD OF Eustrongylides excisus IN Silurus glanis FROM THE RAMSAR SITE LAKE ULUABAT (BURSA): A PARASITOLOGICAL AND ZOONOTIC ASSESSMENT	Dr. NURTEN NURLU AYDOGDU
		6	FIRSAT NOKTASI (OPPORTUNISTIC) YÖNTEMİYLE FOTOKAPAN ENVANTERİ	Öğr. Gör. Mevlüt ZENBİLCİ Uzman Biyolog Dilek ARSLAN HİSARKAYA Doç.Dr. Yasin ÜNAL
		7	BEYDAĞLARI SAHİL MİLLİ PARKI BÜYÜK MEMELİ FAUNASI	Uzman Biyolog Dilek ARSLAN HİSARKAYA Öğr. Gör. Mevlüt ZENBİLCİ Doç. Dr. Yasin ÜNAL
		8	INVESTIGATION OF THE PREVALENCE OF CRYPTOSPORIDIUM SPP. IN DOGS IN THE IZMIR PROVINCE USING MICROSCOPIC AND MOLECULAR METHODS	Master's student Berk SAKİ Assoc. Prof. Adnan AYAN Prof. Dr. İlker ÇAMKERTEN
			INVESTIGATION OF THE PREVALENCE OF GıARDIA DUODENALIS IN DOGS IN THE IZMIR PROVINCE USING MICROSCOPIC AND MOLECULAR METHODS	Master's student Berk SAKİ Assoc. Prof. Adnan AYAN Prof. Dr. İlker ÇAMKERTEN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Arş. Gör. Dr. Ceren Ünlükal**	1	FROM PHYSICAL MISMATCH TO ECONOMIC LOSS: A SYSTEMATIC REVIEW OF OFFICE ERGONOMICS AND ITS MULTIDIMENSIONAL ELEMENTS	Merve UĞUR DEMİRKIRAN Assoc. Prof. Dr. Burcu YILMAZ KAYA
		2	THE IMPORTANCE OF CONTINUOUS IMPROVEMENT FOR BUSINESSES: AN EVALUATION WITH THE LEAN MANUFACTURING APPROACH	Arş. Gör. Dr. Ceren Ünlükal
		3	SWOT ANALYSIS OF THE 5S METHOD: AN EVALUATION FROM A LEAN MANUFACTURING PERSPECTIVE	Arş. Gör. Dr. Ceren Ünlükal
		4	REAL-TIME AND AI-ENHANCED CARBON FOOTPRINT MONITORING AND MANAGEMENT SYSTEM	Dr., Yavuz SÜMER
		5	SYSTEMATIC RESOLUTION OF TECHNICAL CONTRADICTIONS IN INDUSTRIAL R&D PROCESSES: TRIZ METHODOLOGY FOR SOFTWARE AND MECHANICAL APPLICATIONS	MSc Student, Melike Sude Kazan Asst. Prof. Mehmet Rıza ADALI
		6	DEMİR ÇELİK ENDÜSTRİSİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN BENİMSENMESİ TEKNOLOJİ KABUL MODELİ YAKLAŞIMI	Lisansüstü Öğrenci, Özgür GÜÇER Prof. Dr. , Ahmet Ferda ÇAKMAK
			HAVAYOLU SADAKAT PROGRAMLARINDA OYUNLAŞTIRMANIN YOLCU DAVRANIŞLARI VE GELİR YÖNETİMİNE ETKİSİ	Melek Rabia AKTAŞ Doç. Dr. Bahadır GÜLSÜN
			CLASSIFICATION PERFORMANCE AND EFFICIENCY ANALYSIS OF THE VISION MAMBA ARCHITECTURE ON THE DERMAMNIST+ DATASET	Asst. Prof. Dr. Özkan BİNGÖL Lect. Nurhan DEĞİRMENCİ BİNGÖL
			EXAMINATION OF CLINICAL ACCEPTANCE ISSUES OF DECISION SUPPORT SYSTEMS IN HEALTH INFORMATICS IN TERMS OF LACK OF EXPLAINABILITY	Lect. Nurhan DEĞİRMENCİ BİNGÖL Asst. Prof. Dr. Özkan BİNGÖL
		7		
		8		

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc . Prof. Dr., Emine TARAKCİ EREN**	1	EVALUATION OF OUTDOOR SPACES IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN TERMS OF PLAY-BASED LEARNING: THE CASE OF CUMHURİYET KINDERGARTEN	Dr. Öğretim Üyesi Meltem GÜNEŞ TİGEN
		2	THE ROLE OF URBAN GREEN INFRASTRUCTURE IN THE CLIMATE CHANGE ADAPTATION PROCESS AND ITS EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF LANDSCAPE ARCHITECTURE	Dr. Öğretim Üyesi Meltem GÜNEŞ TİGEN
		3	URBAN SPACE LANDSCAPE DESIGN PROPOSAL; A STUDIO EXPERIENCE	Assoc . Prof. Dr., Emine TARAKCİ EREN
		4	ASSESSMENT OF SOIL PROPERTIES UNDER DIFFERENT LAND USE FROM THE GLOBAL DATASET	Assoc. Prof. Dr. GÜLAY KARAHAN
		5	PREDICTION OF SOIL SATURATED HYDRAULIC CONDUCTIVITY ON A GLOBAL SCALE BY PEDOTRANSFER FUNCTIONS	Assoc. Prof. Dr. GÜLAY KARAHAN
		6	KENTSEL YEŞİL ALTYAPININ BİYOTOP ALAN FAKTÖRÜ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ : YILDIRIM ÖRNEĞİ	Abdurrahman KARYEL Prof. Dr. Gül SAYAN ATANUR
		7	Development of an IoT-Integrated Research Equipment Management Software System	Yahya ALHASHEMI Celal ÖZTÜRK
		8	FLAT KNITTING AND SEAMLESS TECHNOLOGIES IN SPORTS TEXTILES	Dr. Öğr. Üyesi Z. EVRİM KANAT

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Öğr. Gör. Dr Hatice ÇINAR**	1	SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ İLİŞKİ DOYUMUNA ETKİSİNDE İKİLİ İLİŞKİLERDE MÜKEMMELİYETÇİLİĞİN ARACILIK ROLÜ	Gökdeniz Küçük Dr. Öğr. Üyesi Diler HATİPOĞLU
		2	THE RELATIONSHIP BETWEEN CHILDHOOD TRAUMA AND DARK TRIAD PERSONALITY TRAITS AND AGGRESSION	MA, NERMIN ABBASLI Assistant Professor, MERVE KARABURUN
		3	THE PREDICTIVE ROLE OF CHILDHOOD TRAUMA ON ATTITUDES TOWARD THE APPROVAL AND NORMALIZATION OF VIOLENCE	B.Sc. Student, KEZBAN ÜNAL Assistant Professor, MERVE KARABURUN
		4	BİREYLE PSİKOLOJİK DANIŞMA UYGULAMASININ ADAY PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN KİŞİLERARASI İLETİŞİM YETKİNLİKLERİ, SOSYAL KAYGILARI VE PSİKOLOJİK DANIŞMA ÖZ YETERLİKLERİNE ETKİSİ	Uzm. Psk. Dan. Elifnur BARIŞ Prof. Dr. Özkan ÇIKRIKÇI Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ÇIKRIKÇI
		5	SOSYAL MEDYA FENOMENİ PSİKOLOGLARIN PAYLAŞIMLARININ SOSYAL MEDYA KULLANICILARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	BETÜL ZORBA Doç. Dr. ŞULE BAŞTEMUR
		6	BELİREN YETİŞKİNLİKTE DİJİTAL STRES VE İKİ BOYUTLU BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ	Psikolog, MELİKE ASLAN
		7	YETİŞKİNLERİN ÇOCUKLUK DÖNEMİ ÖRSELENME YAŞANTILARININ İYİ OLUŞLA İLİŞKİSİNDE KİNDARLIK VE BİLİŞSEL ESNEKLİĞİN ARACI ROLÜ	Psik. Dan. KAAN ALTINIŞIK Prof. Dr. Seydi Ahmet Satıcı
			Value-Directed Prioritization in Working Memory: Effects of Motivation on Capacity and Strategic Control	Öğr. Gör. Dr Hatice ÇINAR
			GENÇ YETİŞKİNLERDE SOSYAL MEDYA KULLANIMI FİZİKSEL BENLİK ALGISI VE SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Uzm. Klinik. Psk. Cemile Yıldırım Yrd. Doç. Dr. Ayşe Buran
		8		

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Research Assistant Aylin UZUN**	1	THE EFFECT OF PROBLEM-SOLVING AND EMPATHY IN MARITAL ON MARITAL SATISFACTION	Psychologist, ESRA KIYBIK Res. Asst., MERVE İBRAHİMOĞLU Prof. Dr., ERCÜMEND ERSANLI
		2	THE SENSE OF ENTRAPMENT AND ACADEMIC PROCRASTINATION AMONG UNIVERSITY STUDENTS: THE EFFECT OF ATTACHMENT STYLES	Psychologist, LOKMAN YILMAZ Res. Asst., MERVE İBRAHİMOĞLU Prof. Dr., ERCÜMEND ERSANLI
		3	INVESTIGATION OF MOTOR SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN ACCORDING TO THE RELATIVE AGE EFFECT	Master's Student, BUKET GÖKKAYA Assistant Professor, EDA BAYTAŞ
		4	In the Context of Close Relationships: Perceived Parental Relationship	Research Assistant Aylin UZUN
		5	OBSESİF KOMPULSİF BELİRTİLERİN SUÇLULUK-UTANÇ VE ANNEDEN ALGILANAN NARSİSİZM İLE İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Zeynep BEKAR Dr. Pınar ALGEDİK
		6	YOGA YAPAN KADINLARIN ÖZNEL ZİNDELİĞİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	KÜBRA SÜMEYYE ŞAHİN DOÇ. DR. SEHER MERVE ERUS
		7	OBEZ BİREYLERDE BOZULMUŞ YEME DAVRANIŞLARININ YORDAYICILARI	Yüksek Lisans Öğrencisi Elif ÖVEÇ Prof. Dr., Ali ERYILMAZ
		8		

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Vahit ÇİRİŞ**	1	EGZERSİZİN İMMÜN SİSTEMİ VE MENTAL PERFORMANS İLE İLİŞKİSİ	Gizem Gül ESKİN
		2	THE EFFECTS OF SPORT BASED INTERVETIONS ON MOTOR SKILL DEVELOPMENT IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER	Assoc. Prof. Dr. Vahit ÇİRİŞ
		3	THE EFFECT OF SLEEP QUALITY ON PERFORMANCE IN ATHLETES	Assoc. Prof. Dr. Vahit ÇİRİŞ
		4	INVESTİGATİON OF EMOTİON REGULATİON AND MİNDFULNESS AMONG COMBAT SPORT ATHLETES	Dr. Öğr.Üyesi Demet ÖZTÜRK ÇELİK Yükseklisans Öğrencisi Merve ÇATALBAŞ
		5	ChatGPT Spor Yaralanmalarında Kanıta Dayalı Rehabilitasyon Protokolleri Üretebilir mi?	Dr. Fzt. Mustafa YALÇIN
		6	THE EFFECT OF SQUAT JUMP TRAINING PERFORMED ON DIFFERENT SURFACES ON PHYSICAL PERFORMANCE AND BODY COMPOSITION IN YOUNG SOCCER PLAYERS	Dr. ALİ FATİH SAĞLAM Prof. Dr. HÜRMÜZ KOÇ Doç. Dr. ERBİL MURAT AYDIN
			BİBLİOMETRİC ANALYSİS OF RESEARCH ON LTAD IN RACKET SPORTS	Zehra ERDEM Prof. Dr. Işık Bayraktar
			BİBLİOMETRİC ANALYSİS OF RESEARCH ON TESTS USED İN BADMİNTON	Zehra ERDEM Prof. Dr. Işık Bayraktar
			CHANGES IN AVERAGE SPEED, RACE DISTANCE, AND ELEVATION GAIN BY YEAR IN THE ROAD CYCLING WORLD CHAMPIONSHIPS BETWEEN 2014 AND 2024	Dr. Öğr. Üyesi Duran Akbaş Süleyman Yıldız
			BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF STUDIES ON AGILITY IN TENNIS	Emirhan Yalçın Dr. Öğr. Üyesi Duran Akbaş
		7		
		8		

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. Rıdvan ERGİN**	1	VOLEYBOLCULARDA FONKSİYONEL HAREKET ANALİZİ SKORLARININ VÜCUT KOMPOZİSYONU DİKEY SIÇRAMA VE DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER İLE İLİŞKİSİ	Dr. Öğr. Üyesi Harun KOÇ Arş. Gör. Dr. Cengizhan SARI Arş. Gör. Enes YASUN
		2	Bibliometric Analysis of Genetic Testing Research in Sports Science: An Approach Based on WoS Data	Utku Duman Prof. Dr. Işık Bayraktar
		3	Sirkadiyen ritim ve spor Araştırmalarının Bibliyometrik İncelemesi: WoS Verilerine Dayalı Bir Yaklaşım	Utku Duman Prof. Dr. Işık Bayraktar
		4	AŞIRI YÜKSEKTE BULUNMAYI GEREKTİREN SPOR DALLARI SPORCULARINDA SANAL OLARAK YÜKSEKTE BULUNMANIN STATİK VE DİNAMİK DENGE ÜZERİNDE ETKİLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi , Ebru DOĞAN Prof.Dr. Alpaslan YILMAZ
		5	THE EFFECT OF HANDBALL CONTENT KNOWLEDGE TRAINING ON PRESERVICE TEACHERS' KNOWLEDGE LEVELS AND STUDENT LEARNİNG	Arş. Gör. Dr. Derya SAKALLI Prof. Dr. Fatma İlker KERKEZ
		6	GENÇ TENİSÇİLERDE ÜST EKSTREMİTEYE UYGULANAN 8 HAFTALIK DİRENÇ LASTİĞİ EGZERSİZ PROGRAMININ FARKLI VURUŞLARDAKİ TOP HIZINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, GAMZE HOPLAMAZ Doç. Dr. EMRE ŞİMŞEK
		7	GENÇLİK MERKEZİNDEKİ FAALİYETLERE KATILAN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÖZGÜVEN DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (Konya – Kulu Örneği)	ECE MELİS ARSLAN Doç. Dr. OKAN BURÇAK ÇELİK
		8	EXAMİNATİON OF SPORTS HABİTS OF PRİVATE SECURİTY PERSONNEL	Ahmet KUBAT
		9	EVALUATION OF 2025 GRADUATE STUDIES FROM THE PERSPECTIVE OF EXERCISE AND TRAINING SCIENCE: BADMINTON	Doç. Dr. Rıdvan ERGİN
		10	BADMİNTON SPORUNDA DENGE PERFORMANSINI DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK TESTLER	Doç. Dr. Rıdvan ERGİN
		11	İTME VE ÇEKME MOTİVASYON FAKTÖRLERİNİN MEMNUNİYET BAĞLILIK VE DAVRANIŞSAL NİYET ÜZERİNDEKİ ROLÜ: TÜRK FİTNESS ÜYELERİ ÖRNEĞİ	Emel DİRİCAN
		12	MODERN APPROACHES TO WARM-UP IN SOCCER: MECHANISMS, MODELS, AND PRACTICAL APPLICATIONS	Emre SİLAN Doç.Dr. Recep Fatih KAYHAN
		13	AGE-RELATED DIFFERENCES IN MATCH LOAD PARAMETERS: A GPS-BASED ANALYSIS IN YOUTH SOCCER PLAYERS	Doç.Dr. Recep Fatih KAYHAN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Sümer ALVURDU**	1	THE EFFECTS OF GYMNASTICS EXERCISES PERFORMED USING DIFFERENT EXERCISE EQUIPMENT ON SELECTED PHYSICAL FITNESS VARIABLES IN GIRLS AGED 7–11	Doktora Öğrencisi Melisa YILDIRIM Prof. Dr. Özcan SAYGIN
		2	USE OF RECREATIONAL OPEN SPACES IN SPORT-FRIENDLY CAMPUSES: A DESCRIPTIVE EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF GREEN EQUITY	Arş. Gör. Dr. Kadir ÇALIŞKAN Dr. Öğr. Üyesi Anıl Onur MERCANOĞLU
		3	OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ MOTOR GELİŞİMLERİNDE FİZİKSEL AKTİVİTENİN ROLÜ	Dr. Öğr. Üyesi Cihangir KAÇMAZ Ar. Gör. Dr., Kevser ŞEVİK KAÇMAZ
		4	AN EXAMINATION OF DIGITAL GAME ADDICTION AND SLEEP QUALITY AMONG STUDENTS OF THE FACULTY OF SPORT SCIENCES	Prof. Dr. Hakkı ULUCAN Doç. Dr. Hayati ARSLAN Doktora Öğrencisi, Sevim KIR
		5	A NEW ASSESSMENT TOOL IN FATIGUE MONITORING: PUPILLOMETRY	Doç. Dr. Sümer ALVURDU İbrahim TAŞTAN Pelinsu Ece CİVELEK Doç. Dr. Elif CENGİZEL
		6	KOLLUK ÖĞRENCİLERİNİN FİZİKSEL AKTİVİTE ALIŞKANLIKLARINDA MEZUNİYET SONRASINDAKİ DEĞİŞİKLİKLER	Öğr.Gör.Dr,Merve CİN
			CYCLING IN THE VIRTUAL WORLD: THE DIGITAL TRANSFORMATION OF CYCLING WITHIN THE CONTEXT OF ZWIFT	Dr, Onur ÖZTÜRK Prof. Dr, Betül AKYOL
			ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE FIELD OF SPORTS SCIENCES IN TURKEY	Prof. Dr, Betül AKYOL Dr, Onur ÖZTÜRK
			Importance of Physical Activity in Terms of Old Age and Public Health	Arş. Gör. Dr. Burak ELİK
			ALTYAPI BASKETBOLCULARINDA FİTLİGHT ANTRENMANLARININ ÇEVİKLİK PERFORMANSI ÜZERİNE ETKİSİ	Arş. Gör. Dr., Kaan SALMAN Prof. Dr., Özcan SAYGIN
		7	2024-2025 EUROLEAGUE NORMAL SEZONUNUN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Arş. Gör. Dr., Kaan SALMAN Prof. Dr., Özcan SAYGIN
		8	THE ACUTE EFFECTS OF SACCADIC EYE MOVEMENTS ON FLEXIBILITY AND HAND GRIP STRENGTH	Yüksek Lisans Öğrencisi, FIRAT ÇAĞLAR ERDEM Dr. Öğretim Üyesi, EDA BAYTAŞ

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assistant Professor, Ayla ARSLAN Assistant Professor, Hakan OCAK**	1	QUALITY OF LIFE IN INDIVIDUALS WITH BRAIN TUMORS AND THE NURSE'S ROLE	Rüveyda AYDIN Dr. Öğr. Üyesi Derya KAYA
		2	KADINLARDA ÜRİNER İNKONTİNANSTA ELEKTRİK STİMÜLASYONU VE MANYETİK STİMÜLASYON TEDAVİLERİNE HEMŞİRELİK YAKLAŞIMI	Zeynep Turan Prof. Dr. Şenay ÜNSAL ATAN
		3	Urinary Incontinence During Pregnancy and the Postpartum Period and Nursing- Oriented Preventive Approaches	Yüksek Lisans Öğrencisi, Cemre Gülten ÇELİK Prof. Dr. Şenay ÜNSAL ATAN
		4	EVALUATION OF DRUG INTOXICATIONS IN PEDIATRICS	PhD, Zeynep Yesim AY
		5	THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH BELIEFS OF OBESE PATIENTS AND THEIR DEMAND FOR OBESITY SURGERY	Öznur YÜKSEL Prof. Dr. Rukuye AYLAZ
		6	EKSTRAKORPOREAL MEMBRAN OKSİJENİZASYONU (ECMO) UYGULANAN HASTALARIN HEMŞİRELİK BAKIMI	Hem. Deniz Ünker Prof. Dr. Neriman Zengin
		7	Acute Effects of Lumbar Spinal Manipulation on the Autonomic Nervous System in Healthy Young Adults	Uzman Fziyoterapist Alaa SAID Dr. Öğr. Üyesi Berkay Eren PEHLİVANOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Sefa Haktan HATIK
		8	ADAPTATION LEVELS OF BARIATRIC SURGERY CENTERS IN TURKEY TO INTERNATIONAL ACCREDITATION PROCESSES	Nurse Oğuz DOĞAN Prof. Dr. Emine GERÇEK ÖTER
		9	BİMODAL KOKLEAR İMPLANT KULLANICILARINDA GÜRÜLTÜDE KONUŞMAYI ANLAMA PERFORMANSININ İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Dr, Gökçe GÜLTEKİN Dr., Halide ÇETİN KARA Dr. Öğr. Üyesi, Eyyup KARA Prof. Dr., Fatih ÖKTEM
		10	MIDDLE EAR ANATOMY AND INFECTIONS	Assistant Professor, Ayla ARSLAN Assistant Professor, Funda Çimen AÇIKGÜL
		11	BASAL GANGLIA AND THEIR RELATIONSHIP WITH NEUROLOGICAL DISEASES	Assistant Professor, Ayla ARSLAN Assistant Professor, Hakan OCAK
		12	Kadın Sağlığı Alanında Mandala Tekniğinin Kullanımı	Hemşire, YELİZ KAN Prof. Dr. EMİNE GERÇEK ÖTER

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Öğr. Üyesi, Ayşe ŞENOĞLU**	1	CULTURAL COMPETENCE, EVIDENCE-BASED PRACTICES, AND MIDWIVES' TRADITIONAL AND COMPLEMENTARY MEDICINE APPROACHES IN MATERNITY CARE	Dr. Öğr. Üyesi, Ayşe ŞENOĞLU
		2	STRESS LEVELS IN NURSES: ANALYSIS OF RISK FACTORS AND SYMPTOMS IN A STATE HOSPITAL CASE	Nurse Caner SAYILGAN
		3	PSYCHOSOCIAL NEEDS OF MOTHERS WITH PRETERM INFANTS AND MIDWIFERY–NURSING APPROACHES	Dr. Emine KARACAN
		4	REFLEXOLOGY APPLICATIONS IN GYNECOLOGICAL CANCERS: A REVIW IN TERMS OF SYMPTOM MANAGEMENT AND QUALITY OF LIFE	Dr. Emine KARACAN
		5	Silent Dangers in the Elderly	Yüksek Lisans Öğrencisi, Yaren TANRIVERDİ
		6	THE EFFECTS OF MİCROPLASTİCS ON THE ENVİRONMENT AND HUMAN HEALTH	Asst. Prof. Dr. AYŞENUR BİLGEHAN
		7	ALUMINUM PHOSPHIDE: TOXICITY MECHANISM AND PROTECTION METHODS	Assist. Prof. Dr. AYŞENUR BİLGEHAN Prof. Dr. HANDE SİPAHİ
		8	THE RELATIONSHIP BETWEEN TECHNOLOGY USE AND AGGRESSION IN CHILDREN: CURRENT EVIDENCE AND IMPLICATIONS FOR PEDIATRIC NURSING	Doç. Dr. Ümran ÇEVİK GÜNER Bahar HAMİDİ
		9	KLİNİK İLETİŞİMDE EMPATİ EROZYONU Hibrit Zekâ Yaklaşımlarıyla İlişkisel Boşluğa Müdahale	Dr. Öğretim Üyesi Hatice BÜBER KAYA
		10	EMZİRME DESTEĞİNDE EBEVEYNLİK ORTAKLIĞI: BABALARIN EMZİRME SÜRECİNE KATKILARI	Dr. Öğr. Üyesi Döndü BATKIN ERTÜRK
		11	İKLİM KRİZİ ve EBELİK	Dr. Öğr. Üyesi Döndü BATKIN ERTÜRK
		12	EFFECTS OF ACUTE EXERCİSE ON OXİDATİVE STRESS BİOMARKERS AND PROİNFLAMMATORY CYTOKİNES İN ELİTE TABLE TENNİS PLAYERS	Ahmad HABİBİ Asst. Prof. Dr. Egemen DERE

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assoc. Prof. Dr. Erengül BODUÇ**	1	ÇOCUK VE ADÖLESANLARDA ANOREKSİYA NERVOZA VE BESLENME YAKLAŞIMI	Dr. Öğr. Üyesi Hülya YILMAZ
		2	FONKSİYONEL BESİNLER VE İNSAN SAĞILIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ	Dr. Öğr. Üyesi Hülya YILMAZ
		3	THE EFFECT OF NUTRİTİON AND DİETETİCS EDUCATİON LEVEL ON WEİGHT MANAGEMENT KNOWLEDGE AND NUTRİTİON-RELATED BEHAVİORS	Nagihan ARI Şule ARSLAN Kamil Serkan UZYOL
		4	MİKROBİYOTA ODAKLI BESLENME İLE EGZERSİZİN METABOLİK SENDROM ÜZERİNDEKİ KOMBİNE ETKİSİ	Uzm.Dyt.Elif SUBAŞI Prof. Dr. Vedat ÇINAR
		5	OBEZİTEDE KRONİK DÜŞÜK DERECELİ İNFLAMASYONUN EGZERSİZLE MODÜLASYONU	Uzm.Dyt.Elif SUBAŞI Prof. Dr. Vedat ÇINAR
		6	FOOD SELECTIVITY IN THE PRESCHOOL PERIOD: CURRENT EVIDENCE AND IMPLICATIONS FOR PEDIATRIC NURSING	Ümran Çevik Güner, Zehra Bulut
		7	Foot Anatomy And Clinic	Assoc. Prof. Dr. Erengül BODUÇ
		8	Hand Anatomy And Clinic	Assoc. Prof. Dr. Erengül BODUÇ

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 14:00 – 16:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Dr. Öğr. Üyesi, HAKAN YÜKSEL**	1	THE EFFECT of IDIOM MOBILE GAME APPLICATIONS, DIGLOT WEAVE TECHNIQUE (DWT), and PROJECT-BASED LEARNING on IRANIAN EFL LEARNERS' COMPREHENSION and PRODUCTION of ENGLISH IDIOMS	Prof. Abbas Ali Zarei
		2	Spectral Methods in the Simulation of Nonlinear Systems Under Random Forcing	Minoo Kamrani
		3	SYNTHETIC ANOMALY GENERATION FOR ATTACK DETECTION: A GENERATIVE AI-SUPPORTED APPROACH	Zeynep AVKAROĞLU Asst. Prof. Dr. Ahmet Nusret ÖZALP
		4	REGULARIZATION EFFECTS OF DROPOUT IN DEEP LEARNING MODELS FOR SKIN LESION CLASSIFICATION	Asst. Prof. Dr. İsmail IRMAKÇI
		5	LEARNING RATE SENSITIVITY ANALYSIS OF DEEP NEURAL NETWORKS ON THE DERMAMNIST BENCHMARK	Asst. Prof. Dr. İsmail IRMAKÇI
		6	DEPRESSION SEVERITY ESTIMATION USING SELF-ATTENTION MECHANISMS ON TEXTUAL DATA	Büşra AKKIR Hüseyin POLAT
		7	DEPRESSION SEVERITY ESTIMATION THROUGH REPRESENTATION-LEVEL FUSION OF TEXT AND AUDIO MODALITIES	Büşra AKKIR Hüseyin POLAT
		8	Evaluation of OSCORE with EDHOC Key Establishment in Constrained IoT Deployments: Resilience Against Replay and Echo Attacks	M. Serdar AKMANOĞLU Asist. Prof. Ahmet Nusret ÖZALP
		9	A TWO-STAGE CNN AND REINFORCEMENT LEARNING SYSTEM FOR RGB-BASED PLANT STRESS DIAGNOSIS AND ACTION RECOMMENDATION	ALP SALCIOĞLU MUHARREM ŞİMŞEK DR. ÖĞR. ÜYESİ AYŞE SALMAN
		10	TÜRKÇE MEDİKAL SORU-CEVAP GÖREVLERİ İÇİN BÜYÜK DİL MODELLERİNİN QLORA TABANLI İNCE AYARI	Yüksek Lisans Öğrencisi, Cemre KÜÇÜKGÖDE DOÇ. DR., Özgür GÜMÜŞ
		11	MACHINE LEARNING APPROACHES IN MARITIME ACCIDENT ANALYSIS: A WOS-BASED BIBLIOMETRIC EVALUATION	Lecturer, İPEK GÖLBOL PEKDAŞ
		12	YOLOV11 MİMARİSİ: YENİ NESİL NESNE ALGILAMA	Dr. Öğr. Üyesi, HAKAN YÜKSEL
		13		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Mariam Al-Hashimi**	1	ATTACHMENT STYLES AMONG CHILDREN IN IRAN: NURSERY CARE VERSUS FAMILY CARE	Mohammad Reza Khosravi, Zeynab Sadeghi
		2	FACTORS INFLUENCING AGGRESSIVE BEHAVIOR IN ADOLESCENTS: A MULTIFACETED APPROACH	Ayesha Khalid, Omar Saeed
		3	THE SIGNIFICANCE OF COGNITIVE DIVERSITY IN AUTISM SPECTRUM: A CASE STUDY FROM KUWAIT	Fatima Al-Mutairi, Khaled Al-Mansoor
		4	FRAMEWORK FOR EXPLORING DIGITAL ADDICTION	Laila Hassan, Mohamed Fathy
		5	ENHANCING SELF-DIRECTED LEARNING THROUGH LOGBOOKS IN PROBLEM-BASED LEARNING: A STUDY IN MALAYSIA	Rina Siti, Harith Mohamad
		6	SELF-DESTRUCTIVE BEHAVIOR IN PRISONS: PSYCHOLOGICAL ASPECTS AND COPING MECHANISMS	Mariam Al-Hashimi
		7	ASSESSING INTERNET ANXIETY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN IRAN: A STUDY IN HIGHER EDUCATION CONTEXT	Reza Movahedi, Yasmin Hashemi
		8	ASSESSING INTERNET ANXIETY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN IRAN: A STUDY IN HIGHER EDUCATION CONTEXT	Reza Movahedi, Yasmin Hashemi

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Giulia Rossi,**	1	EFFECTIVENESS OF PHYSICAL EXERCISES AND SPECIAL GAMES IN IMPROVING PSYCHOMOTOR AND FUNCTIONAL ABILITIES AMONG INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN UNDER 14	Aisha Bello, Chukwudi Eze
		2	INNOVATIVE APPROACHES IN COMPUTER SCIENCE EDUCATION USING VISUAL TECHNOLOGIES	Siti Zainab Al-Farouq, Muhammad Haseeb
		3	KNOWLEDGE MANAGEMENT IN EDUCATION THROUGH DATA ANALYSIS: THE EDULOGIC+ TOOL IN INDIAN ENGINEERING INSTITUTIONS	Rajesh Kumar, Meena Gupta
		4	THE IMPACT OF VIRTUAL WORLDS ON EDUCATION: A PRACTICAL APPROACH TO TEACHING AND LEARNING	Diana Rodriguez, Carlos Gutierrez
		5	THE ROLE OF 3D VIRTUAL WORLDS IN EDUCATION: EXPLORING VIRTUAL CAMPUS CREATION	Sophia Tan, Han Wei Zhang
		6	THE EFFECT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON ONLINE STUDENT ENGAGEMENT AND SUCCESS	Lina Rodriguez, Marco Silva
		7	SOCIAL ISOLATION AND EMOTIONAL WELL-BEING AMONG ITALIAN ADULTS: A COMPARATIVE STUDY	Giulia Rossi, Alessandra Bianchi
		8	PROMOTING CREATIVE THINKING IN ENGINEERING THROUGH PROBLEM-BASED LEARNING	Mohammed Al-Sabah, Hassan Al-Mutairi

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Temidayo Akinyele**	1	THE ROLE OF SCHOOL PRINCIPALS IN SCHOOL GOVERNANCE: IMPACT ON EDUCATIONAL OUTCOMES	Yasmin Ali, Ahmed Zubair
		2	USING SOCIAL MEDIA TO ENHANCE LEARNING EXPERIENCES IN INDONESIAN UNIVERSITIES: A STUDY ON THE IMPACT OF FACEBOOK	Rizki Dharmawan, Sofyan Fadhilah,
		3	THE ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN ADVANCING SCIENCE EDUCATION IN KENYA: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Akinyi Wambui, Joseph Kimani, Sylvia Ochieng
		4	TRANSFORMATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN ALBANIA: FROM TRADITIONAL PRACTICES TO MODERN APPROACHES (1999-2012)	Kreshnik Lleshi, Elira Kola, Drita Gashi
		5	EXPLORING STUDENT UNDERSTANDING IN CHEMICAL BONDING THROUGH DISCUSSION-BASED LEARNING MODELS	Lai Ying Wong
		6	THE ROLE OF KNOWLEDGE EXCHANGE IN POLISH ACADEMIA: A STUDY ON INFORMATION SHARING PRACTICES	Piotr Kowalski
		7	ADAPTING MOODLE LMS TO MEET THE NEEDS OF TANZANIAN SECONDARY SCHOOLS	Dr. Juma Abdulrahman
		8	GENDER INFLUENCE ON JOB COMPETENCIES IN CHEMICAL INDUSTRIES IN NIGERIA	Assis. Prof. Dr. Temidayo Akinyele
		9	MIGRATING NARRATIVES IN JOSEPH O'NEILL'S GLOBAL LITERATURE: A STUDY OF NETHERLAND AND THE DOG	Nina Kowalczuk

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Timur Abzalov**	1	THE IMPACT OF WORKPLACE ENVIRONMENT ON EMPLOYEE MOTIVATION AND JOB SATISFACTION	Ahmed A. El-Baz, Sara M. Shams
		2	REVITALIZING HERITAGE TOURISM THROUGH SUSTAINABLE CITY PLANNING: A STUDY ON ALEXANDRIA, EGYPT	Hassan A. Yousri, Nada M. El-Sayed
		3	THE ROLE OF EDUCATION IN PROMOTING MENTAL WELL-BEING AMONG WORKERS IN SOUTH AFRICA: A STUDY OF COPING MECHANISMS AND STRESS MANAGEMENT	Bongani T. Zulu, Lungile P. Moyo
		4	SOCIAL DYNAMICS OF RURAL COMMUNITIES IN NIGERIA: EXPLORING THE IMPACT OF LOCAL SECURITY MEASURES ON FARMERS' LIVELIHOODS	Chukwuemeka N. Okoro, David A. Chijioke
		5	PSYCHOLOGICAL FACTORS IN UNDERSTANDING MORAL DECISION-MAKING: A COGNITIVE APPROACH	Fatima A. Bakr, Khalid M. Soliman
		6	NEGATIVE EMOTIONS AND WAYS OF OVERCOMING THEM IN PRISON ENVIRONMENTS	Olga Khamidullina, Timur Abzalov
		7	THE DETERMINANTS AND OUTCOMES OF PATHOLOGICAL INTERNET USE (PIU) AMONG URBAN TEENS: A COMPREHENSIVE FRAMEWORK	Fatima Juma, Amina Bakir
		8	INTERNET ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS IN HIGHER EDUCATION IN SERBIA: A STUDY OF THE RESEARCH PROCESS	Djordje Novakovic, Dragana Stojanovic

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Lukáš Svoboda**	1	ISLAMIC CIVILIZATION IN WEST AFRICA: THE ROLE OF THE SOKOTO CALIPHATE IN SCIENCE AND TECHNOLOGY DEVELOPMENT	Mohammad Buba, Ibrahim Aliyu
		2	TEACHERS' PERCEPTIONS OF THE IMPACT OF TOBEPHOBIA ON JOB SATISFACTION AND EMOTIONS	Kwame Mensah, Akosua Yeboah
		3	KNOWLEDGE MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Julian Vargas, Maria Gomez
		4	META-TEACHING SKILLS AND IMPROVEMENTS IN CLASSROOM TEACHING QUALITY	Zainab Haji, Faiza Amin
		5	THE ROLE OF STUDENT COUNSELORS IN PROMOTING WELL-BEING AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE MIDDLE EAST	Hassan Al-Farhan
		6	THE EFFECTIVENESS OF DRAMA-BASED LEARNING IN FOSTERING CREATIVITY IN PRESCHOOL EDUCATION	Michaela Nováková
		7	PARENTS' PERSPECTIVES ON THE FUTURE OF EDUCATION: A STUDY FROM CENTRAL EUROPE	Lukáš Svoboda
		8	GENDER AND ACADEMIC PERFORMANCE IN STATISTICS: A LEBANESE PERSPECTIVE	Jad Assi

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assis. Prof. Dr. Daniel Brooks**	1	EXPLORING THE CULTURAL SHIFT BETWEEN ONLINE AND FACE-TO-FACE LEARNING ENVIRONMENTS	Yara Shani, Roni Ben-David
		2	THE IMPACT OF CODE SWITCHING IN TERTIARY LEVEL LANGUAGE CLASSROOMS: A MALAYSIAN PERSPECTIVE	Dr. Maya Iskandar
		3	INTEGRATING TECHNOLOGY INTO HIGHER EDUCATION TEACHING PRACTICES: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN THE PHILIPPINES AND CHINA	Lei Zhou, Ying Lin
		4	THE ROLE OF HOTS ACTIVITIES IN PRE-SERVICE TEACHER PREPARATION: A CASE STUDY FROM ISRAEL	Tariq Sharif, Fadi Mahfouz
		5	FLIPPED CLASSROOM MODEL FOR NON-SCIENCE MAJORS: INSIGHTS FROM THE UNITED STATES	Assis. Prof. Dr. Daniel Brooks Dr. Maya Iskandar
		6	DESIGNING A DIGITAL WRITING TOOL TO ENHANCE STUDENT LEARNING: A US-BASED STUDY	Emily Larson, Dr. Jason Walker Yara Shani, Assis. Prof. Dr. Roni Ben-David

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Siti Zainab binti Khalid**	1	IMPACT OF ONLINE ASSESSMENT ON CRITICAL THINKING IN MATHEMATICS EDUCATION	Fatimah Al-Khouri, Zainab Al-Hassan, Faris Nasser
		2	ENGLISH LANGUAGE LEARNING FACTORS AT THE UNIVERSITY OF KHARTOUM	Amal Abdulrahman, Mohamed Ibrahim, Huda Al-Mustafa
		3	PROMOTING MOTIVATION FOR SELF-DIRECTED LEARNING AT THE OPEN UNIVERSITY OF TUNISIA	Omar Ben Ali, Leila Toumi, Rami Fathi
		4	THE ROLE OF OPEN EDUCATIONAL RESOURCES IN ONLINE MATHEMATICS LEARNING	Jamilah Said, Ahmad Zahid, Omar Al-Karim
		5	REIMAGINING GENERAL EDUCATION: ALIGNING CURRICULA WITH INSTITUTIONAL MISSION AND VALUES	Adem Kadir Özdemir
		6	EXPANDING THE ROLE OF BIG DATA IN EDUCATIONAL INNOVATION: IMPLICATIONS FOR LEARNING ANALYTICS	Siti Zainab binti Khalid
		7	THE USE OF FACEBOOK AS AN INNOVATIVE LEARNING PLATFORM IN MALAYSIA: A STRUCTURAL EQUATION MODELING APPROACH	Muhammad Rizal bin Zainal Abidin, Noraini Mohamed, Haris Abdul Rahman
		8	HARNESSING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY FOR SCIENCE EDUCATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN NIGERIA	Ezinne Okwudili Ikenna
		9	TRANSNATIONAL HIGHER EDUCATION IN THE MIDDLE EAST: DEVELOPING A STUDENT SUCCESS MODEL FOR PRE-CLINICAL MEDICAL STUDENTS	Amina Al-Farsi

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof . Dr. Carlos Soto, Javier Garcia, Dr. Elena Pérez**	1	COLLABORATIVE LEARNING IN HIGHER EDUCATION: A STUDY ON TEAMWORK AND MOTIVATION IN STUDENT GROUPS	Mohammad Al-Mansoori
		2	THE ROLE OF TEACHER TALK IN STUDENT-CENTERED LEARNING ENVIRONMENTS	Lin Xiao
		3	THE IMPACT OF CONSTRUCTIVIST TEACHING ON ENGLISH READING SKILLS FOR MAJOR STUDENTS	Lin Xiao
		4	VIRTUAL SCIENCE HUB: AN OPEN-SOURCE PLATFORM TO ENRICH SCIENCE EDUCATION	Assoc. Prof . Dr. Carlos Soto, Javier Garcia, Dr. Elena Pérez
		5	A TRAINING COURSE DEVELOPMENT TO PROMOTE LEARNING ACTIVITIES OF 2ND YEAR, FACULTY OF EDUCATION STUDENTS USING MULTIPLE INTELLIGENCES THEORY	Chaiwat Waree, Kalanyoo Petcharaporn
		6	ACCESS TO HIGHER EDUCATION IN KENYA: THE UNIVERSITY OF NAIROBI PRE-DEGREE PROGRAM EXPERIENCE	Joseph M. Odhiambo, Grace Akinyi, Samuel W. Njoroge
		7	THE EFFECTIVENESS OF COLLABORATIVE LEARNING IN MATHEMATICS EDUCATION FOR POSTGRADUATES	Siti M. Rahman, Fadil D. Othman, Hani Z. Ahmad
		8	EXPLORING THE CONNECTION BETWEEN ARM ACUPRESSURE POINTS AND TRADITIONAL THAI MASSAGE PRACTICES	Ratchaporn V. Wong, Sarawut T. Jit, Amorn K. Thong
		9	THE ROLE OF RUBRICS IN VOCATIONAL EDUCATION IN MALAYSIA	Ismail Z. Hossain, Nadia R. Sani, Baharuddin N. Ibrahim

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Sophie Ngunjiri**	1	KNOWLEDGE OF DRUG USE AND ANTIBIOTIC PRESCRIPTION PRACTICES AMONG STUDENTS IN THAILAND	Suporn R. Orawan
		2	THE ROLE OF ONLINE LEARNING IN ENHANCING CURRICULUM AND INSTRUCTION FOR MASTER'S DEGREE STUDENTS	Yasmin Mwangi, Chinedu Okoro, Idris Alhassan
		3	FOSTERING COLLABORATIVE LEARNING AMONG LECTURERS IN HIGHER EDUCATION	Siti Rahmah Ahmad, Farah Nurul Kamarudin, Imran Zulfakar
		4	THE DEVELOPMENT OF PERSONALIZED EDUCATIONAL GAMES THROUGH STORYTELLING TECHNIQUES	Hana Lee, Jae Ho Park, Seung Il Lee
		5	EXPLORING VOICE IN THE DEVELOPMENT OF PRE-SERVICE TEACHERS IN EDUCATION PROGRAMS	Oluwaseun Adeyemi, Bola Adeola, Yewande Eniola
		6	MPROVING PRACTICUM PLACEMENTS TO DEVELOP STUDENT TEACHERS INTO PROFESSIONAL EDUCATORS	Amina Mohammed, Kofi Anani, Yaw Obeng
		7	LEARNING PREFERENCES AND TEACHING METHODS IN UNIVERSITY STUDENTS IN TAIWAN: AN EXPLORATORY STUDY	Wei-Ming Lin
		8	THE IMPACT OF COLLABORATIVE LEADERSHIP ON STUDENT ACHIEVEMENT IN SECONDARY EDUCATION: A COMPARATIVE STUDY	Sophie Ngunjiri
		9	EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF REPEATED READING TECHNIQUES FOR IMPROVING READING FLUENCY IN CHILDREN WITH LEARNING DISABILITIES IN INDONESIA	Rina Suryani

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Glenda A. Gunter**	1	ONLINE LEARNING ENVIRONMENTS AND THEIR IMPACT ON STUDENT ENGAGEMENT AND COLLABORATION IN MAURITIUS	Arvind Goorah
		2	SECURING ONLINE ASSESSMENTS THROUGH REMOTE AUTHENTICATION TECHNOLOGIES: A REVIEW OF DEVELOPMENTS IN NORWAY	Assis. Prof. Dr. Eva Kristensen
		3	THE IMPACT OF INTRINSIC MOTIVATION ON STUDENTS' WILLINGNESS TO ENGAGE WITH SOFTWARE APPLICATIONS	Jin Ho Park, Min Ji Lee
		4	TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	Zhanar Tulegenova, Aida Zhumabekova
		5	THE DEVELOPMENT OF AN INTERACTIVE LEARNING GAME FOR REAL-TIME CONTROL	Alexandros Vasilakis, Maria Koutsou
		6	CATEGORIZING E-LEARNING ACTIVITIES BASED ON MEANINGFUL LEARNING	Eko Prasetyo, Rina Oktaviani, Faisal Sulaiman
		7	EXPLAINING THE RELATIONSHIP BETWEEN LEARNING MOTIVATION AND PERFORMANCE OUTCOMES	Hiroshi Yamamoto
		8	THE EFFECTS OF THE IMPACT OF INSTRUCTIONAL IMMEDIACY ON COGNITION AND LEARNING IN ONLINE CLASSES	Dr. Glenda A. Gunter

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Ishaan Kaur**	1	THE IMPACT OF COGNITIVE ABILITIES AND PERSONALITY TRAITS ON ENGINEERING STUDENTS' ACADEMIC SUCCESS	Arundhati Sen, Ishaan Kaur
		2	PAY STRUCTURE AND ITS EFFECT ON EMPLOYEE RETENTION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Adebayo Alabi, Funmilayo Adekunle
		3	TECHNOLOGY INTEGRATION IN TEACHER EDUCATION: A CASE STUDY OF ICT USAGE BY PRE-SERVICE TEACHERS	Zhi Ling, Mei Shan
		4	RIDGING THE SKILLS GAP IN STEM EDUCATION THROUGH EXPERIENTIAL LEARNING	Leila Hassan, Karim Ezzahra
		5	DEVELOPMENT OF A SYSTEMATIC FRAMEWORK FOR CREATIVE THINKING IN STRUCTURAL DESIGN EDUCATION	Wang Lei, Zhang Min
		6	THE IMPACT OF CULTURAL CONTEXT ON TEACHING AND LEARNING: A MULTI-GROUP HLM APPROACH	Kim Eun-ji, Park Ji-hoon
		7	EVALUATION OF ICT TRAINING EFFECTIVENESS FOR EDUCATORS IN EGYPTIAN OPEN LEARNING SYSTEMS	Ahmed Hassan, Fatima El-Sayed
		8	A NEW INSTRUMENT FOR EVALUATING MULTIPLE INTELLIGENCES IN CHILDREN	Nguyễn Văn Tâm, Lê Thị Hương
		9	ENHANCING STUDENT ASSESSMENT WITH A DIGITAL FEEDBACK TOOL	Saleh Al-Mutairi, Aisha Al-Balushi

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Dr. Malik Thompson**	1	ACTIVE LEARNING STRATEGIES AND THEIR INFLUENCE ON STUDENT SUCCESS	Akilah Johnson, Dr. Malik Thompson
		2	TECHNOLOGY-ENHANCED LANGUAGE LEARNING: A BALANCED APPROACH TO ENVIRONMENTAL AND ARTEFACT INFLUENCES	Linh X. Tran
		3	CHALLENGING ACCESS TO STEM EDUCATION: REDEFINING STRATEGIES FOR MATHEMATICS READINESS	Xing Y. Zhang
		4	SEMIOTICS IN DESIGN EDUCATION: A STUDY ON COLOR AND VISUAL PERCEPTION	Rahul D. Banerjee, Priya S. Rao
		5	STUDENT SATISFACTION IN WORKPLACE LEARNING: DATA ANALYSIS AND RECOMMENDATIONS	Amina H. Okoro, Chijioke B. Ibe
		6	IMPROVING THE USABILITY OF EDUCATIONAL PORTALS: A CASE STUDY FROM LIBYA	Omar H. Saleh, Layla A. Mansour
		7	TEACHING ENGLISH FOR CRITICAL THINKING IN ENGINEERING EDUCATION	Li Wei Zhang
		8		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Assis. Prof. Ayesha Noor**	1	MOBILE CUSTOMER SATISFACTION: NEW DIRECTIONS IN MCRM	Ali Reza Khan, Zainab Faridi
		2	ECONOMIC IMPACT ANALYSIS OF KAFUE NATIONAL PARK	Moses Chibale, Esther Mwansa
		3	INSTITUTIONAL INFLUENCE ON ECONOMIC GROWTH AND DEVELOPMENT	Fatima Abdulkarim, Aisha Musa
		4	CUSTOMER KNOWLEDGE MANAGEMENT: A MODEL FOR EMERGING AFRICAN E-COMMERCE	Kwame Mensah, Abena Adu
		5	IMPROVING E-TAX SYSTEMS IN DEVELOPING COUNTRIES: A CASE STUDY OF TANZANIA	Ahmed Salim, Halima Juma
		6	DEVELOPING A MULTI-AGENT SYSTEM FOR E-MARKET MANAGEMENT	Faisal Khan, Ayesha Noor
		7	A DYNAMIC APPROACH TO SOFTWARE RISK MANAGEMENT USING FINANCIAL ANALOGIES	Arun Prasad, Kavita Iyer
		8	INVESTIGATING THE IMPACT OF WI-FI ADOPTION IN INDIAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS	Ramesh Chandra, Deepa Sharma

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Nguyen Minh Chau,**	1	OPTIMIZING ERP SELECTION THROUGH SYSTEMATIC METHODOLOGIES	Ahmed El-Sayed, Fatima Rashid
		2	EXAMINING THE ROLE OF EMPLOYEE INVOLVEMENT IN ORGANIZATIONAL CULTURE	Fatoumata Diop, Amadou Cissé
		3	MODELING INTERACTIVE STOCK MARKET PATTERNS WITH DYNAMIC NETWORKS	Nguyen Minh Chau, Tran Van An
		4	THE ROLE OF FINANCIAL DEREGULATION IN ENHANCING STOCK MARKET INTEGRATION IN EAST ASIA	Li Wei, Zhang Hui
		5	INSTITUTIONAL CHALLENGES IN INFORMATION SECURITY MANAGEMENT IN CENTRAL ASIA	Askarov Timur, Alimzhanova Dina
		6	TECHNOLOGICAL ADOPTION AND SUPPLY CHAIN OPTIMIZATION AMONG LOGISTICS PROVIDERS IN SOUTHEAST ASIA	Phan Anh, Tran Quoc
		7	EXPLORING THE DYNAMICS OF INNOVATION TEAMS IN EMERGING TECHNOLOGY PROJECTS	Kim Min-Jun, Choi Ji-Woo
		8	THE INFLUENCE OF PACKAGING DESIGN ON CONSUMER TRUST IN SUSTAINABLE FOOD PRODUCTS	Ahmed Saidi, Fatima Abdi
		9	SUSTAINABLE CERTIFICATION SYSTEMS IN AQUACULTURE: IMPACT AND CHALLENGES	Chiang Wei-Lin
		10	MACHINE LEARNING MODELS FOR PREDICTING ECONOMIC INDICATORS: AN APPLICATION IN GDP FORECASTING	Sebastian Meier

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 14:30 – 16:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Tomasz Nowak, Michal Kowalski**	1	MEASURING OPERATIONAL RISK IN THE BANKING SECTOR: A COMPARATIVE SCENARIO ANALYSIS APPROACH	Tomasz Nowak, Michal Kowalski
		2	THE IMPACT OF INVESTMENT UNCERTAINTY ON ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM PAKISTAN	Ali Murtaza, Faizan Rehman, Fatima Zahra
		3	REAL OPTIONS AND CAPITAL BUDGETING UNDER UNCERTAINTY: A COMPARATIVE STUDY	Xiaojun Li, Han Lin, Mei Zhang
		4	MONTE CARLO SIMULATION AND THE ROLE OF UNCERTAINTY IN INVESTMENT DECISION-MAKING	Jin Wu, Bo Yang, Li Xu
		5	THE EVOLUTION OF E-AUCTIONS AND THEIR IMPACT ON CONSUMER RIGHTS	Sophie Tan, William Lee, Edward Chen
		6	STRATEGIC MAPS IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT	Liu Wei, Chen Hong, Zhang Mei
		7	THE ROAD TO WEB INTELLIGENCE EVOLUTION	Milan Jovanovic, Ana Petrović, Igor Kovač
		8	AN EXPLORATORY STUDY ON THE MANAGEMENT OF SOCIAL CRISIS IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	Abdulrahman Alim, Amirbek Dzhusipov, Nurtas Beknazarov

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Esin BASIM**	1	A Conceptual Framework for Mapping Landslide Risk and Agricultural Land Loss	Lecturer Dr. Leyla Derin
		2	NOHUT (Cicer arietinum L.) GENETİK KAYNAKLARININ ISLAHTA KULLANIMI	Arş. Gör. Dr. İlker YÜCE
		3	BUĞDAY ISLAHINDA ÖNE ÇIKAN ISLAH KRİTERLERİ	Arş. Gör. Dr. İlker YÜCE
		4	PROBLEMS AND PROPOSED SOLUTIONS OF MEDICINAL AROMATIC PRODUCERS IN ANTALYA CITY CENTER AND SURROUNDING DISTRICTS	Prof. Dr. Esin BASIM Prof. Dr. Hüseyin BASIM
		5	ENDOPHYTIC BACTERIA AND FUNGI ISOLATED FROM SOIL SAMPLES IN ORCHARDS OF ANTALYA PROVINCE	Prof. Dr. Esin BASIM Prof. Dr. Hüseyin BASIM
			ANTALYA PRODUCERS' VIEWS ON GLOBAL WARMING AND AN EVALUATION OF THE EFFECTS OF GLOBAL WARMING ON ANTALYA AGRICULTURE	Prof. Dr. Hüseyin BASIM Prof. Dr. Esin BASIM
			DISEASE AGENTS ISOLATED FROM ORNAMENTAL PLANT PRODUCTION AREAS IN ANTALYA PROVINCE AND THEIR PREVALENCE STATUS	Prof. Dr. Hüseyin BASIM Prof. Dr. Esin BASIM
			THE ROLE OF VOLATILE ORGANIC COMPOUNDS (VOCs) IN PLANT-INSECT INTERACTIONS AND THEIR CONTRIBUTION TO BIOLOGICAL CONTROL	Doç. Dr. İsmail ALASERHAT Öğr. Gör. Nagihan KILIÇ
			THE EFFECTIVENESS OF ENTOMOPATHOGENIC FUNGI IN THE MANAGEMENT OF AGRICULTURAL PESTS: A COMPARISON OF BEAUVERIA, METARHIZIUM, LECANICILLIUM, ISARIA, AND OTHER IMPORTANT SPECIES.	Doç. Dr. İsmail ALASERHAT Öğr. Gör. Nagihan KILIÇ Ar. Gör. Dilek Doğan AKDAĞ
		6	SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ İŞLETMESİNDE ÇALIŞAN PERSONELİN HİJYEN VE SANİTASYON UYUMUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ : ÇORUM İLİNDE BİR SÜT FİRMASI ÖRNEĞİ	Rahime Nurseli NUGAY
		7	TÜRKİYE'DE TARIM İLACI KULLANIMI, SORUNLAR VE ÖNERİLER	Zir. Müh. Hatice ALABAŞ Prof. Dr. Şule IŞIN
		8	ARPA ISLAHINDA MOLEKÜLER YAKLAŞIMLAR	Arş. Gör. Dr. İlker YÜCE

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Öğr. Gör. Dr. Mehmet Özer**	1	DESIGN AND PERFORMANCE EVALUATION OF A MODULAR, LIGHTWEIGHT, AND MULTI-PURPOSE PERSONAL WEAPON SYSTEM	Mustafa ÖZKAN Assoc. Prof. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU
		2	A STUDY ON THE TYPES OF COMPOSITE MATERIALS USED IN VEHICLES OPERATING IN MARINE TRANSPORTATION AND THE REPAIR OF THEIR DAMAGES	Öğr. Gör. Dr. Mehmet Özer
		3	USE OF COMPOSITE MATERIALS IN TRANSPORTATION INFRASTRUCTURE ELEMENTS: A REVIEW IN TERMS OF MECHANICAL PERFORMANCE AND SUSTAINABILITY	Öğr. Gör. Dr. Mehmet Özer
		4	DEVELOPMENT OF A MECHANICAL SYSTEM FOR STRIPPING POLYETHYLENE-COATED ELECTRIC RESISTANCE WELDED PIPES	Burak TEMUÇİN Ali O. AYDINNARI Koray GENÇOĞLAN
		5	DEVELOPMENT OF A FAULT DETECTION SYSTEM USING VIBRATION ANALYSIS FOR CRITICAL EQUIPMENT IN WIRE ROD PRODUCTION	Burak TEMUÇİN Halil İ. KURT
		6	PTFE TABANLI MANYETİK KAPLİN TASARIMI VE MÜHENDİSLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	Berhan SEYHAN Can Kutay TUÇ Galip ÇAPÇI
		7	DEĞİŞKEN YÜKLER ALTINDA DÖNEL EĞİLMELİ YORULMA TEST CİHAZI TASARIMI VE İMALATI	Yüksek Lisans Öğrencisi Mak. Müh. Emrullah GÜRBÜZ Prof. Dr. Faruk KARACA
		8	RHEOLOGICAL CHARACTERIZATION AND HEAT HISTORY-DEPENDENT SERVICE LIFE OPTIMIZATION OF HYBRID SILICONE CURING BLADDERS USED IN COMMERCIAL VEHICLE CABIN AIR SPRING MANUFACTURING	ERTUĞRUL MEMİŞ Doç. Dr. HASAN KASIM
		9	ENHANCING THERMAL PERFORMANCE VIA FLOW HOMOGENIZATION IN COMMERCIAL BAKING OVENS: AN EXPERIMENTALLY VALIDATED CFD APPROACH	PhD Student, Remzi TİMUR Assoc. Prof. Dr. Zafer GEMİCİ Prof. Dr. Şevket Özgür ATAYILMAZ
		10	EVALUATION OF TRADITIONAL AND LOW-COST DENSITY MEASUREMENT METHODS IN THE PHYSICAL CHARACTERIZATION OF POWDER MATERIALS	Arş. Gör. Ömer KARTALTEPE Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UĞUR Doç. Dr. Muhammet Hüseyin ÇETİN
		11	INVESTIGATION OF THE FEASIBILITY OF INDUSTRIAL WASTE MATERIALS THROUGH BALL GRINDING FOR USE AS REINFORCEMENT ELEMENTS IN COMPOSITE MATERIALS.	Arş. Gör. Ömer KARTALTEPE Dr. Öğr. Üyesi Abdullah UĞUR Doç. Dr. Muhammet Hüseyin ÇETİN
		12	AĞIR METAL KİRLİLİĞİNE MARUZ KALMIŞ ZEMİNİN BORİK ASİT REMEDASYONUNUN GEOTEKNİK AÇIDAN İNCELENMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	Dr. Öğr. Üyesi İNCİ DEVELİOĞLU

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON ENGINEERING AND MATHEMATICS December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Muhammet AYDIN**	1	AN INTEGRATED GIS–REMOTE SENSING ANALYTICAL FRAMEWORK FOR DROUGHT MONITORING AND MANAGEMENT	Dr. Öğr. Üyesi Çağla Melisa Kaya Yıldız
		2	PID POSITION CONTROL OF A TWO-LOOP MECHANISM WITH A SINGLE DEGREE OF FREEDOM	Assoc. Prof. Dr. Muhammet AYDIN
		3	PID VELOCITY CONTROL OF A TWO-LOOP SINGLE-DEGREE-OF-FREEDOM MECHANISM	Assoc. Prof. Dr. Muhammet AYDIN
		4	THE RELATIONSHIP BETWEEN LIGHTNING EVENTS AND PRECIPITABLE WATER VAPOR(PWV)	ZEYNEP GÜLER BİRDEN Doç. Dr. GÖKHAN GÜRBÜZ
		5	KARMA SPİN (3/2, 7/2) BLUME-CAPEL ISING SİSTEMİNİN DİNAMİK MANYETİK HİSTEREZİS EĞRİLERİNİN YOL İHTİMALİYET YÖNTEMİ İLE İNCELENMESİ	Beyza Taş Prof. Dr. Mustafa Gençaslan
		6	EVALUATION OF AIRBORNE LİDAR ACCURACY USING GNSS L-BAND SIGNALS	Lect. Dr. Zümrüt KURTULGU
		7	PREPROCESSİNG STRATEGİES FOR TLS AND ALS POİNT CLOUDS: A USE-CASE-BASED REVİEW	Lect. Dr. Zümrüt KURTULGU
		8	18CrNiMo7-6 ÇELİĞİNE UYGULANAN FARKLI YÜZEY SERTLEŞTİRME İŞLEMLERİNİN (KARBÜRLEME, KARBONİTRÜRLEME VE NİTRÜRLEME) MİKROYAPI, SERTLİK VE AŞINMA DAVRANIŞI ÜZERİNE ETKİSİ	MUZAFFER KAŞİFOĞLU
		9	INVESTIGATION OF MECHANICAL PROPERTIES OF SUSTAINABLE RICE HUSK-REINFORCED ACRYLATE COMPOSITES FABRICATED VIA STEREOLITHOGRAPHY	Arş. Gör. Berk ÖZLER Öğr. Gör. Dr. Saadet GÜLER
		10	AN INVESTIGATION ON THE VIBRATIONAL BEHAVIOR OF GPL REINFORCED METAL-CERAMIC FGM COMPOSITE PLATES UNDER THERMAL LOAD	Kerim Gökhan AKTAŞ Fatih PEHLİVAN
		11	NATURAL FREQUENCY CHARACTERISTICS OF RE-ENTRANT STRUCTURES WITH DIFFERENT DISTRIBUTION TYPES	Fatih PEHLİVAN Kerim Gökhan AKTAŞ
		12	PH OPTİMİZATİON AND ADSORPTİON CAPACİTY İN REMOVAL OF REACTİVE RED 414 WİTH POROUS POLYMER-BASED A0YA	Asudenur UMUTLU Araş. Gör. Yağmur YANIKTEPE Prof. Dr. Ali KARA
		13	ADSORPTİON OF REACTİVE RED 414 ONTO POROUS A0YA POLYMER: INVESTİGATİON OF THE INİTİAL CONCENTRATİON PARAMETER	Asudenur UMUTLU Araş. Gör. Yağmur YANIKTEPE Prof. Dr. Ali KARA

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES
December 30, 2025
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Mehmet AKYOL Doç. Dr. Mustafa ZUHAL**	1	Assessing Health Insurance Awareness and Its Correlation with Economic Utilization Among Gujjars and Bakarwals For Seeking Health in Jammu and Kashmir	Iliyas Ahmad Rather, Sadam Hussain Pandow,
		2	R&D TAX INCENTIVES AND INDUSTRIAL PERFORMANCE IN TURKEY: A TREND ANALYSIS REVIEW	Dr. İsmail KOÇ Dr. Yunus Emre Yayla
		3	THE MECHANISM OF MIGRATION IN REDUCING INCOME DISTRIBUTION: A SOCIAL CAPITAL-BASED THEORETICAL MODEL	Dr. Recep KOÇ Assist. Prof. Dr. İsmail KOÇ
		4	DOKUMA SANAYİSİNDE PİYASA YOĞUNLAŞMASININ ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	Arş. Gör. Emine ABANOZ Prof. Dr. Gülden ÜLGEN
		5	TÜRKİYE'DE ELEKTRİKLİ ARAÇ TALEBİNİN BİLEŞENLERİ: 2021-2025 DÖNEMİ ELEKTRİKLİ ARAÇ PİYASASININ ANALİZİ	Arş. Gör. Ömer Burak YEL Prof. Dr. Gülden ÜLGEN
		6	THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM REVENUES AND ECONOMIC GROWTH IN CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES: A PANEL CAUSALITY ANALYSIS	Doç. Dr. Mehmet AKYOL Doç. Dr. Mustafa ZUHAL
		7	THE RELATIONSHIP BETWEEN HEALTH EXPENDITURES AND LABOR PRODUCTIVITY IN G7 COUNTRIES: A KÓNYA PANEL CAUSALITY ANALYSIS	Doç. Dr. Mehmet AKYOL Doç. Dr. Mustafa ZUHAL
		8	THE RELATIONSHIP BETWEEN OFFICIAL DEVELOPMENT ASSISTANCE AND ECONOMIC GROWTH IN TÜRKIYE: AN ANALYSIS WITH STRUCTURAL BREAKS	Asst. Prof. Dr., Özgür ÖZAYDIN Res. Asst., Anıl DAĞDEMİR
		9	THE NON-LINEAR EFFECT OF PUBLIC CONSUMPTION EXPENDITURES ON INFLATION: ARDL BOUND TEST APPROACH FOR THE CASE OF TÜRKIYE	Res. Asst., Anıl DAĞDEMİR Asst. Prof. Dr., Özgür ÖZAYDIN
		10	DAVRANIŞSAL İKTİSAT BAĞLAMINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR AYAKKABI TÜKETİMİNİN BELİRLEYİCİLERİ	Prof. Dr. FERHAT PEHLİVANOĞLU Doktora Öğrencisi YAVUZ USTA
		11	THE ROLE OF WOMEN IN HAZELNUT FARMING: AGRICULTURAL CONTRIBUTIONS AND SOCIAL EFFECTS IN ORDU'S ALTINORDU DISTRICT	Undergraduate Student, SELİN OĞURLU Assoc. Prof. Dr. CENNET ŞANLI
		12	THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND HAPPINESS FROM A BEHAVIORAL ECONOMICS PERSPECTIVE IN TURKEY: THE PERIOD 2005-2024	Prof. Dr. FERHAT PEHLİVANOĞLU Doktora Öğrencisi CANSU ÇALIŞIR ÇETİN
		13	KARBON EMİSYONLARININ BELİRLEYİCİLERİ OLARAK KENTLEŞME VE BÜYÜME: BRICS-T ÜLKELERİ	Dr. Öğretim Üyesi, Esra CEBECİ MAZLUM
		14	KAYMAKAMLIK KURUMU EKSENİNDE MERKEZ–YEREL İLİŞKİSİ: KURUMSAL EŞGÜDÜM, İDARİ VESAYET VE 6360 SONRASI YENİDEN YAPILANMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Fatih Burak GÖKSU Doç.Dr.Çetin KAPLAN
		15	İSTİHDAMDA EŞİTLİK ARAYIŞI: TÜRKİYE'DE KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINA ENTEGRASYONU	Doçent Doktor, GÜRKAN BOZMA
			AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ENERJİ YOKSULLUĞU: YEŞİL DÖNÜŞÜMDE YAPISAL EŞİTSİZLİKLER	Doçent Doktor, GÜRKAN BOZMA

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5v	**Dr. Öğretim Üyesi, TUBA YİYİT**	1	Statecraft and Leadership in the Ramayana: A Blueprint for Ethical Administration,	Assoc. Prof. Dr.Surendra Kumar Dr. Shweta Verma
		2	SOFT LEADERSHIP IN INDIAN HIGHER EDUCATION: ALIGNING EMPATHY AND INNOVATION WITH NEP 2020 REFORMS	Prof Mamta Sharma Prof Sandeep K Sharma
		3	ÖRGÜTSEL YAŞAMDA KADIN ÇALIŞANLARA YÖNELİK ALGILARIN DİJİTAL SÖYLEMLER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ: EKŞİSÖZLÜK ÖRNEĞİ	Dr. Öğretim Üyesi, TUBA YİYİT
		4	OVERCOMING SILENT EXCLUSION: THE MEDIATING ROLE OF EMPLOYEE RESILIENCE IN THE RELATIONSHIP BETWEEN WORKPLACE OSTRACISM AND EMOTIONAL EXHAUSTION	Dr. Gülay Murat Eminoğlu
		5	Akademik Etkinliklerde Web 3.0 Yaklaşımı: Blockchain Tabanlı Sertifikasyon ve Yapay Zekâ Destekli Süreç Yönetimi	Ahmet Gökhan ULUÇAY
		6	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN POVERTY INDICATORS AND HAPPINESS AMONG UNIVERSITY STUDENTS	Dilara KÜÇÜKTANIŞ Prof. Dr. Gülsel KIRAL
		7	AN EMPIRICAL EXAMINATION OF LIFE SATISFACTION AND ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS: THE CASE OF ÇUKUROVA UNIVERSITY	Melike AKBIYIK GÜN Prof. Dr. Gülsen KIRAL
		8	THIRD-AGE TOURISM VS. ELDERLY CARE: A COMPARATIVE	Sociologist Aysel GÜLEN Prof.Dr.Emine GERÇEK ÖTER
		9	Investigation of Chiropractic Awareness Levels Among Healthcare Workers: A Hospital-Based Study in Bartın Province	Fizyoterapist Şule ALATLI Dr. Öğr. Üyesi Berkay Eren PEHLİVANOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Sefa Haktan HATIK

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Fatma ÇALIŞANDEMİR**	1		
		2	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDA YAPAY ZEKA KULLANIMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ	Prof. Dr. Necdet KONAN Nidanur GÜRDAL
		3	OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE AİLE KATILIMINI ARTTIRAN VE ENGELLEYEN FAKTÖRLER	Elif YÜKSEL Prof. Dr. Gazanfer ANLI
		4	OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARDA 21. YÜZYIL BECERİLERİNİN SOSYODEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	Prof. Dr. Fatma ÇALIŞANDEMİR Prof. Dr. Perihan ÜNÜVAR Ferda ÖZMEN EV
		5	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DENEYİMLERİ İLE ÖĞRETMEN KİMLİĞİ ALGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Prof. Dr. Fatma ÇALIŞANDEMİR Prof. Dr. Perihan ÜNÜVAR İrem KAHVECİOĞLU
		6	ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİ İÇİN AİLE KATILIMI VE ÖĞRENCİ MOTİVASYONUNA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ: TRABZON İLİ ÖRNEĞİ	BERNA ÖZÇEP ALPTUĞ CANBEG AVŞAR Dr. Öğr. Üyesi MEHTAP KOT
		7	ÖZEL EĞİTİMDE SERBEST ZAMAN BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİ: YÖNTEMLER, EĞİLİMLER VE KATILIM DİNAMİKLERİ ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR İNCELEME	Doç. Dr. HAVVA AYSUN KARABULUT BETÜL EBRAR YAVRUTÜRK
		8	The Effectiveness of Fixed Delay Teaching in Pattern Formation Skill Instruction for Children with Moderate-Severe Autism Spectrum Disorder	Furkan COŞAN Dicle FİDAN Dr. Mehtap KOT
		9	A STUDY ON THE EFFECTS OF PARENTAL TECHNOLOGY CONFERENCES ON CHILD AND FAMILY COMMUNICATION	Buket TAN YAVUZ Polen ÇINGILOĞLU Prof. Dr. Figen GÜRSOY
		10	ÇOCUK GELİŞİMİNDE BABA KATILIMI VE DESTEKLEYİCİ UYGULAMALAR	Arş. Gör. Esra Nur TUNÇ
		11		

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr., Öğr. Üyesi , Ayşegül ŞAHİN**	1	THE IMPACT OF ESG CRITERIA ON PORTFOLIO STRUCTURE IN SUSTAINABLE INVESTMENT FUNDS: A CONCEPTUAL REVIEW	MSc Candidate OĞUZHAN ÖZYOL Prof. Dr. FATİH KONAK
		2	THE ROLE OF MENTAL ACCOUNTING IN SHAPING INVESTMENT STRATEGIES	MSc Candidate OĞUZHAN ÖZYOL Prof. Dr. FATİH KONAK
		3	SCENARIO-BASED EXAMINATION OF MENTAL ACCOUNTING BEHAVIOR IN FINANCIAL DECISIONS	Dr., Öğr. Üyesi , Ayşegül ŞAHİN
		4	THE ROLE OF THE AUDIT COMMITTEE STRUCTURE DURING CRISIS PERIODS	Dr. Öğr. Üyesi, Özge ÖZKAN
		5	SMART SYSTEMS AND RELIABLE FINANCIAL REPORTING: A REVIEW OF EMERGING TECHNOLOGIES IN FRAUD DETECTION	Dr. Öğr. Üyesi, Özge ÖZKAN
		6	DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLARDA PARASAL OLMAYAN VARLIKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ENFLASYONİST ETKİ: SAYIŞTAY BULGULARI IŞIĞINDA BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Oğuz KUYUMCU
		7	Green Growth Performance Across Countries: An MCDM-Based Assessment with Policy Implications for Sustainable Finance	Master Student, ASMA HEIDARI Assoc. Prof., GÖKHAN ÖZKAYA

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Soner AKIN**	1	RELIGION AS A SOCIAL CAPITAL AND EMIGRATION: A COMPARISON OF ALBANIAN EMIGRANTS IN ITALY AND TURKEY	Ph.D. Matilda LIKAJ
		2	YALIHANINDAN VALHALLA METAL PUBA ÇANAKKALE'DE METAL MÜZİĞİN KENTSEL MEKÂNDA DAĞILIMI: 1997-2025	Dr. Eylem ŞEVİK
		3	A STUDY ON COMMUNICATION AND ALIENATION PROBLEMS IN MODERN FAMILIES	Master's Student, Kadir MEMİŞ Professor, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU
		4	YAŞLI BAKIMI: İNSAN HAKLARI VE BAKIM YÜKÜ EKSENİNDE BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KURNAZ Dr. Öğretim Üyesi Özkan ÖZTÜRK
		5	İHTİYAÇ, SINIR VE PLANLAMA: ÇEVRECİ EKONOMİ ÇERÇEVESİNDE ÇEVRE–EKONOMİ İLİŞKİSİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK	Dr. Öğretim Üyesi Özkan ÖZTÜRK Dr. Öğretim Üyesi Zeynep KURNAZ
		6	SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR BAĞLAMINDA AİLE DİNAMİKLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Murat DOĞAN Prof. Dr. Melek ZUBAROĞLU YANARDAĞ
		7	YEREL YÖNETİMLERİN SOSYAL POLİTİKA KAPASİTESİ VE GÖÇ: BÜYÜKŞEHİRLERDE SOSYAL HİZMET GÖSTERGELERİNİN AÇIK VERİYLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Prof. Dr. Veysel EREN Doç. Dr. Soner AKIN
		8	TÜRKİYE'DE GÖÇMEN YOĞUNLUĞU İLE SOSYAL YARDIM HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: İL DÜZEYİNDE AÇIK VERİYLE PANEL ANALİZ	Prof. Dr. Veysel EREN Doç. Dr. Soner AKIN
		9	Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Sosyal Destek Algıları ve Sosyal Hizmet	Hanim Şener
		10		
		11	KAYMAKAMLIK KURUMU EKSENİNDE MERKEZ–YEREL İLİŞKİSİ: KURUMSAL EŞGÜDÜM, İDARİ VESAYET VE 6360 SONRASI YENİDEN YAPILANMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Fatih Burak GÖKSU Doç.Dr.Çetin KAPLAN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Atiye Ayyıldız Altınbaş**	1	Ortaokul Öğrencilerinde Dijital Bağımlılığın Akademik Başarıya Etkileri: Fenomenolojik Bir Çalışma	Birgül Şahin Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN
		2	İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ DÜZENLEME BECERİLERİ İLE DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, FATMA SİMGE YAVUZ
		3	Sayı Kavramına İlişkin Yanılgıların Tarihsel Gelişim Süreci Bağlamında İncelenmesi	Dr. Atiye Ayyıldız Altınbaş
		4	İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Lineer Bağımlılık ve Lineer Bağımsızlığa İlişkin Sergiledikleri Temsil Biçimleri	Dr. Atiye Ayyıldız Altınbaş
		5	MACARİSTAN EĞİTİM SİSTEMİ	Sarp Kan GÜL Dr. Öğr. Üyesi Hasan Fehmi ÖZDEMİR
		6	YENİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ ALAN BECERİLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	Sarp Kan GÜL Doç. Dr. Ömer NAYCİ Dr. Öğr. Üyesi Hasan Fehmi ÖZDEMİR
		7	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESES ON WATER LITERACY IN TÜRKİYE	Asst. Prof., MEHMET KARABAL Master's Student, AHMET CANBOLAT Master's Student, YAVUZ UYAR
		8	MATEMATİK EĞİTİMİNDE AKILLI TAHTA KULLANIMI: ÖĞRENCİ ODAKLI ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR BİBLİYOMETRİK İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi, Selimcan BÜKER Doç. Dr. Sezan SEZGİN
		9	MAARİF MODELİ KAPSAMINDA EĞİTSEL OYUN KULLANIMININ 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN DENETLEYİCİ ve DÜZENLEYİCİ SİSTEMLER KONUSUNDAKİ AKADEMİK BAŞARILARINA ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, NİHAL SEVİM Prof. Dr. MUSTAFA ARSLAN
		10	Pansiyonda Kalan ve Ailesiyle Yaşayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Eğitim Süreçlerine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi	Emir Buğra GÜLER Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN
		11		
		12		
		13		

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof. Dr. H. Tuğba EROĞLU**	1	TÜRKİYE'DE CİNSİYET, YAŞ VE KENTLEŞMENİN SİYASAL KONUMLANMAYA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Doktorant, M. Sencer Aydemir Doç. Dr. Ender Akyol
		2	PERFORMANCE AUDIT IN LOCAL GOVERNMENTS IN TURKEY	Prof. Dr. H. Tuğba EROĞLU
		3	THE REASONS FOR THE WIDESPREAD ADOPTION OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PRACTICES IN PUBLIC INSTITUTIONS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF EUROPEAN COUNTRIES	ZAFER TAYIM Assist. Prof. Dr. SALİH ARSLAN
		4	SAĞLIK SİSTEMLERİNE YÖNELİK SALDIRILARIN RETROSPEKTİF ANALİZİ (2000–2025) VE POLİTİKA ÖNERİLERİ	Öğr. Gör. Dr. Kemal TORPUŞ Dr. Öğr. Üyesi Fatma GÜNDÜZ ZEYBEKOĞLU
		5	GOVERNMENT EFFECTIVENESS AND CO2 EMISSIONS: EVIDENCE FROM G7 COUNTRIES	Dr. BÜŞRA ŞİMŞEK
		6	THE TRANSFORMATION OF THE HEALTH PARADIGM IN TURKEY'S DEVELOPMENT PLANS: A GENERAL ASSESSMENT BASED ON THE LAST FIVE DEVELOPMENT PLANS	Assist. Prof. SEMA DALKILIÇ Res. Asst. PINAR NUR DALGIÇ
		7	INNOVATIVE TRANSFORMATION IN REGIONAL DEVELOPMENT: A CONTENT ANALYSIS OF THE ENTREPRENEURSHIP AND INNOVATION THEME IN THE 2024–2028 ACTION PLANS OF REGIONAL DEVELOPMENT ADMINISTRATIONS IN TÜRKİYE	Yüksek Lisans Öğrencisi GAMZE İSPİR Doç. Dr. BURHAN AKYILMAZ

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assoc. Prof. BURÇE AKCAN**	1	INNOVATIONS IN THE USE OF SENSORY TECHNOLOGY IN DIGITAL MARKETING	Int. Master's Student Tuba GÜRGEN Assoc. Prof. Dr. Cihat KARTAL Prof. Dr. Tülin DURUKAN Assist. Prof. Dr. Serhat KARAOĞLAN
		2	THE IMPACT OF GENDER ON THE SUCCESS OF SOCIAL MEDIA INFLUENCERS	Int. Master's Student İrem Dilay HARMAN Int. Master's Student Mahmut Muaz ÜRÜN Assoc. Prof. Dr. Cihat KARTAL Prof. Dr. Tülin DURUKAN Assist. Prof. Dr. Serhat KARAOĞLAN
		3	VİDEO OYUNLARINDA PAZARLAMA STRATEJİSİ: MARKET GÖRSELLERİNDEKİ ESTETİK İDEALİZASYON	Yüksek Lisans Öğrencisi, YILMAZ AŞIKLAR Prof. Dr. Öğretim Üyesi, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU
		4	THE IMPACT OF THE TÜRKİYE-EU CUSTOMS UNION ON FOREIGN TRADE BETWEEN TÜRKİYE AND BRICS COUNTRIES	YUSUF AKARSU Asst. Prof. Dr. TAYFUR SÜLEYMAN KOÇ
		5	CHINA IN TURKIYE'S FOREIGN TRADE	Cem SEYHAN Prof. Dr. Halil ERDEMİR
		6	THE ENTREPRENEURS' PSYCHOLOGICAL RESILIENCE: THE ROLE OF BUSINESS AGE AND BUSINESS SIZE	Izmy Ratih AZIZAH
		7	CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MARKETING AND ADVERTISING	Assoc. Prof. BURÇE AKCAN
		8	ADVERTISING AS GAMEPLAY	Assoc. Prof. BURÇE AKCAN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Doç. Dr. ŞEBNEM YÜKSEL**	1	STRUCTURE BUILDING IN CHOREOGRAPHY THROUGH THE COURSE OF MERCE CUNNINGHAM, JUDSON DANCE THEATER, TRISHA BROWN AND WILLIAM FORSYTHE	Doç. Dr. ŞEBNEM YÜKSEL
		2	HAYVAN FİGÜRLERİYLE KURGULANAN MEKÂN: M.C. ESCHER'İN BASKIRESİMLERİNDE DOĞA VE GEOMETRİ	Doç. Dr. Gökçe Aysun Kılıç
		3	FIRÇADAN PROMPTA: HİBRİT ZEKÂ ÇAĞINDA İNSAN FAİLLİĞİ Sağlık, Akademi ve Sanatta Ajans–Katkı–Sorumluluk (AKS) Çerçevesi	Dr. Öğretim Üyesi Hatice BÜBER KAYA
		4	POSTMODERN SANATTA METİNLERARASILIK: ALINTI, ESİNLENME VE PASTİŞ EKSENİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR	Doç. Dr. AYSUN CANÇAT
		5	ÜRETKEN YAPAY ZEKA TEKNOLOJİLERİ VE SANAT ÜRETİMİ SÜREÇLERİ	PROF. DR. ANIL ERTOK KEREM GÜLEM
		6	REINTERPRETATION OF MOTIFS USED IN TURKISH CULTURE IN AN ARTISTIC CONTEXT THROUGH ARTIFICIAL INTELLIGENCE	Prof.Dr. Anıl ERTOK Şüheda YILMAZ
			INABİLİTY TO GO: MİGRATİON, MOVEMENT, AND WAİTİNG İN EMİLY JACİR'S ARTİSTİC PRACTİCE	Prof. Ayşegül Türk
		7	ANADOLU VE TÜRK KÜLTÜR COĞRAFYASINDA GELENEKSEL MOTİFLERİN GÜNCEL TASARIMLARA AKTARIMI	Sibel ERDURAN Zeynep DUMAN

BURSA 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES December 30, 2025 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / Dec 30, 2025 / 17:00 – 19:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Doç. Dr. Esra DEMİR ÖZTÜRK**	1	NATURE AND CHİLDHOOD FROM A CHİLDREN'S RİGHTS PERSPECTİVE: AN EXAMİNATİON OF THE LAST CHİLD İN NATURE	Büşra ÇAKIR ÜMİT Doç. Dr. Esra DEMİR ÖZTÜRK
		2	Reflections of Interaction with Nature on Areas of Child Development: The Last Child in Nature Example	Gülbin SEYKAN Doç. Dr. Esra DEMİR ÖZTÜRK
		3	The Effect of Nature Experiences on Creativity in Early Childhood: An Analysis Based on Richard Louv's Last Child in the Woods	Ceylan ÇELİK Doç. Dr. Esra DEMİR ÖZTÜRK
		4	Examining Family Attitudes in the Context of Last Child in the Woods	Ömer TEKİN Doç. Dr. Esra DEMİR ÖZTÜRK
		5	ORTAOKUL İNGİLİZCE ÖĞRETMENLERİNİN YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ İNGİLİZCE ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞ, DENEYİM VE ÖNERİLERİ	Berkan SALIK
		6	ORTAOKUL FEN BİLİMLERİ DERSİNDE DİJİTAL EĞİTİCİ OYUNLAR KULLANIMININ ÖĞRENCİLERİN AKADEMİK BAŞARISINA VE FENE YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİSİ	Büşra Kürsü Örencik Prof. Dr. Mustafa Arslan
		7	YENİ İSTANBUL B1 DERS KİTABINDAKİ YAZMA BÖLÜMÜNDEKİ SORULARIN "METİN YAZMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ BAKIMINDAN" DEĞERLENDİRİLMESİ	Öğr. Gör. Gizem TÜRE
		8	Doğa Temelli Fen Eğitiminin Özel Gereksinimli Öğrenciler Üzerindeki Etkileri: Etkileşimli Doğa Eğitimi Programı Örneği	Prof. Dr. S.Sunay YILDIRIM DOĞRU Selenay GÜLER Sıla BOYACI Dr. Nilay GÜLPERÇİN Dr. Doğan Seyfettin ALDAĞ Dr. Süleyman DOĞRU Sibel AĞAOĞLU ÖZER Aysel KARCI
		9	MÜZİK EĞİTİMİNİN METAFORLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Doç. Dr. ÖZLEM ÖZTÜRK Doç. Dr. GÖKHAN ÖZTÜRK
		10	SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MÜZİK EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ	Doç. Dr. ÖZLEM ÖZTÜRK Doç. Dr. GÖKHAN ÖZTÜRK

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Nadia Cherif**	1	PREVALENCE AND MANAGEMENT OF DENTAL CARIES AMONG SCHOOL CHILDREN IN RURAL TANZANIA	Prof. Dr. Amina Hassan, Dr. Juma Kilonzo
		2	ORAL HEALTH IMPACTS OF HIV/AIDS ON ADULT PATIENTS IN DAR ES SALAAM COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Elias Mushi, Fatma Swai
		3	TRADITIONAL HERBAL REMEDIES EFFICACY FOR DENTAL PAIN MANAGEMENT IN TANZANIAN VILLAGES	Dr. Zuberi Nkya, Rehema Joseph
		4	DIGITAL DENTISTRY APPLICATIONS FOR PROSTHODONTIC REHABILITATION IN TUNISIAN ELDERLY	Prof. Dr. Karim Ben Ali, Dr. Nadia Cherif
		5	ORTHODONTIC TREATMENT OUTCOMES USING CLEAR ALIGNERS IN TUNISIAN ADOLESCENTS	Assoc. Prof. Dr. Sami Karray, Leila Hadji
		6	PERIODONTAL REGENERATIVE THERAPIES USING TUNISIAN DATE PALM DERIVED BIOMATERIALS	Dr. Hassen Trabelsi, Monia Ben Salem
		7	LASER-ASSISTED CARIES REMOVAL TECHNIQUES IN MARRAKECH PEDIATRIC DENTISTRY	Prof. Dr. Ahmed El Amrani, Dr. Fatima Zahra
		8	3D PRINTED SURGICAL GUIDES FOR DENTAL IMPLANT PLACEMENT IN MARRAKECH CLINICS	Assoc. Prof. Dr. Youssef Bennani, Sara El Khadim
		9	NANOHYDROXYAPATITE TOOTHPASTE EFFICACY FOR ENAMEL REMINERALIZATION IN MARRAKECH	Dr. Rachid Lahlou, Amina Serghini
		10	REGENERATIVE ENDODONTICS PROTOCOLS FOR IMMATURE PERMANENT TEETH IN MALAYSIAN CHILDREN	Prof. Dr. Noor Azlin, Dr. Kumarasan Retnam
		11	LASER-ASSISTED PERIODONTAL THERAPY OUTCOMES IN MALAYSIAN DIABETIC PATIENTS	Assoc. Prof. Dr. Siti Mariam, Ahmad Fariz

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	Assoc. Prof. Dr. Juma Mfinanga,	1	EFFECTS OF PERIODIZED RESISTANCE TRAINING ON MUSCLE HYPERTROPHY AND STRENGTH GAINS IN ELITE HUNGARIAN WEIGHTLIFTERS	Prof. Dr. László Kovács, Dr. Anna Szabó, Tamás Nagy
		2	NEUROMUSCULAR ADAPTATIONS TO HIGH-INTENSITY INTERVAL TRAINING IN PROFESSIONAL HUNGARIAN SOCCER PLAYERS	Assoc. Prof. Dr. Gábor Tóth, Zoltán Kiss
		3	BIOKINEMATIC ANALYSIS OF OLYMPIC FENCING TECHNIQUES IN HUNGARIAN NATIONAL TEAM ATHLETES	Dr. Orsolya Farkas, Miklós Varga, Prof. Dr. István Szabó
		4	NUTRITIONAL STRATEGIES FOR ENDURANCE PERFORMANCE ENHANCEMENT AMONG TANZANIAN MARATHON RUNNERS	Assoc. Prof. Dr. Juma Mfinanga, Amina Hassan
		5	HEAT ACCLIMATION PROTOCOLS FOR TEAM SPORTS PERFORMANCE IN TANZANIA'S TROPICAL CLIMATE	Dr. Elias Ndugu, Fatuma Kikoti, Prof. Dr. Salum Ramadhani
		6	ANTHROPOMETRIC PROFILING AND TALENT IDENTIFICATION IN TANZANIAN YOUTH SOCCER ACADEMIES	Samwel Massawe, Dr. Rehema Kweka
		7	HYDRATION STRATEGIES AND COGNITIVE PERFORMANCE DURING PROLONGED CRICKET MATCHES IN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Sanjay Patel, Neha Gupta
		8	WEARABLE TECHNOLOGY APPLICATIONS FOR LOAD MANAGEMENT IN INDIAN KABADDI PLAYERS	Dr. Vikram Reddy, Anjali Desai
		9	MENTAL TOUGHNESS TRAINING PROGRAMS FOR INDIAN SHOOTING ATHLETES PREPARING FOR OLYMPIC QUALIFICATION	Prof. Dr. Meera Joshi, Rohan Mehra

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	Assoc. Prof. Dr. Juma Kayange	1	IMPROVED DROUGHT-TOLERANT MAIZE VARIETIES THROUGH GENOMIC SELECTION IN HUNGARIAN FIELD TRIALS	Prof. Dr. István Nagy, Dr. Anna Kovács, László Tóth
		2	PRECISION VITICULTURE TECHNOLOGIES FOR ENHANCING GRAPE QUALITY IN TOKAJ WINE REGION	Assoc. Prof. Dr. Gábor Szöllősi, Eszter Balogh
		3	BIOLOGICAL CONTROL OF COLORADO POTATO BEETLE USING ENTOMOPATHOGENIC NEMATODES IN HUNGARIAN POTATO CROPS	Dr. Zoltán Vajda, Márton Farkas, Prof. Dr. Judit Halász
		4	CLIMATE-RESILIENT CASSAVA VARIETIES FOR SMALLHOLDER FARMERS IN TANZANIA'S DRYLANDS	Assoc. Prof. Dr. Juma Kayange, Amina Hassan
		5	IMPROVED PIGEON PEA PRODUCTION SYSTEMS FOR INTERCROPPING IN TANZANIAN SMALLHOLDER FARMS	Dr. Elias Nchimbi, Fatuma Mushi, Lucas Swai
		6	VERTICAL SOIL PROFILING FOR PRECISION FERTILIZER APPLICATION IN TANZANIAN MAIZE SYSTEMS	Prof. Dr. Hamisi Kilama, Zawadi Joseph
		7	ORGANIC HORTICULTURE SYSTEMS FOR MARKET-ORIENTED VEGETABLE PRODUCTION IN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Rajesh Kumar, Priya Sharma, Amit Singh
		8	DRONE-BASED PHENOTYPING FOR SORGHUM BREEDING IN RAINFED SEMI-ARID REGIONS OF INDIA	Dr. Sanjay Patel, Neha Gupta
		9	MICRO-IRRIGATION SYSTEMS OPTIMIZATION FOR WATER-SCARCE FRUIT ORCHARDS IN RAJASTHAN	Prof. Dr. Meera Joshi, Vikram Reddy, Anjali Desai

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Odgerel Chuluunbaatar,**	1	GENOMIC DIVERSITY AND ADAPTIVE EVOLUTION IN CAUCASUS POPULATIONS OF GEORGIA	Prof. Dr. Nino Tsiklauri, Dr. Levan Beridze, Mariam Kapanadze
		2	CRISPR-CAS9 MEDIATED GENE EDITING FOR RARE CARDIOMYOPATHIES IN GEORGIAN COHORTS	Assoc. Prof. Dr. Irakli Gelashvili, Tamar Lomidze
		3	MITOCHONDRIAL GENOME VARIATION AND MATERNAL LINEAGE TRACING IN GEORGIAN ETHNIC GROUPS	Dr. Giorgi Khutsishvili, Lasha Tsintsadze, Prof. Dr. Maka Chikvaidze
		4	EPIGENETIC MODIFICATIONS ASSOCIATED WITH NOMADIC LIFESTYLES IN MONGOLIAN HERDER POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Batbold Enkhtur, Sarantuya Ganbold
		5	GENETIC DIVERSITY OF LIVESTOCK BREEDS AND CONSERVATION STRATEGIES IN MONGOLIAN STEPPES	Dr. Tumentsogt Ganzorig, Enkhjargal Munkhbayar
		6	MICROBIOME-GENOME INTERACTIONS IN MONGOLIAN HORSE DIGESTIVE TRACT ADAPTATIONS	Prof. Dr. Odgerel Chuluunbaatar, Bolormaa Tsogt
		7	TELOMERE LENGTH DYNAMICS AND CANCER SUSCEPTIBILITY IN IRANIAN HIGH-RISK FAMILIES	Assoc. Prof. Dr. Reza Mohammadi, Sara Langaroodi, Ali Rezaei
		8	PHARMACOGENOMICS OF ANTI-EPILEPTIC DRUG RESPONSE IN IRANIAN PEDIATRIC POPULATIONS	Dr. Mina Hosseini, Yasaman Sharifi
		9	CIRCULATING TUMOR DNA ANALYSIS FOR MINIMAL RESIDUAL DISEASE DETECTION IN IRANIAN COLORECTAL CANCER PATIENTS	Prof. Dr. Mohammad Jafari, Fatemeh Karimi, Mehran Tavakoli

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Amina Korir,**	1	**EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE OF FOOT-AND-MOUTH DISEASE IN KENYAN LIVESTOCK POPULATIONS**	Prof. Dr. James Mwangi, Dr. Amina Korir,
		2	**ASSESSMENT OF ANTIBIOTIC RESISTANCE PATTERNS IN MASTITIS CAUSING BACTERIA FROM DAIRY COWS**	Assoc. Prof. Dr. Esther Njoroge, Kipchoge Chebet, Dr. Miriam Wanjiku , Samuel Otieno
		3	**NUTRITIONAL INTERVENTIONS FOR IMPROVING POULTRY GROWTH PERFORMANCE IN ARID REGIONS**	Dr. Patrick Omondi, Fatma Ali, Joseph Kiptoo
		4	**IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON TICK-BORNE DISEASES IN EAST AFRICAN WILDLIFE**	Assis. Prof. Dr. Leah Simiyu, Benson Mutua, Grace Wambui
		5	**DEVELOPMENT OF VACCINES AGAINST AVIAN INFLUENZA IN PAKISTANI POULTRY FARMS**	Prof. Dr. Khalid Mahmood, Ayesha Khan
		6	**PARASITIC INFESTATIONS AND ANTHELMINTIC EFFICACY IN SHEEP FLOCKS OF PUNJAB**	Dr. Faisal Rehman, Sana Malik, Zainab Noor
		7	**STRATEGIES FOR CONTROLLING AFRICAN SWINE FEVER IN BRAZILIAN PIG PRODUCTION**	Assoc. Prof. Dr. Carlos Silva, Dr. Mariana Costa, João Pereira , Dr. Beatriz Lima
		8	**BIOLOGICAL CONTROL OF NEEM-BASED REPELLENTS AGAINST CATTLE TICKS IN BRAZIL**	Prof. Dr. Ana Oliveira, Rodrigo Santos,
		9	**EFFECTS OF PROBIOTICS ON GUT MICROBIOTA IN NEWBORN CALVES**	Eduardo Ramos, Assis. Prof. Dr. Sofia Mendes, Larissa Ferreira
		10	**EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE OF FOOT-AND-MOUTH DISEASE IN KENYAN LIVESTOCK POPULATIONS**	Prof. Dr. James Mwangi, Dr. Amina Korir, Samuel Otieno

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Nadia Ismail,**	1	**IMPACT OF NURSE-LED PATIENT EDUCATION PROGRAMS ON DIABETES MANAGEMENT OUTCOMES IN EGYPTIAN RURAL COMMUNITIES**	Prof. Dr. Fatima Abdelrahman, Dr. Ahmed Hassan, Sara Mahmoud
		2	**EFFECTIVENESS OF TELEHEALTH NURSING INTERVENTIONS FOR HYPERTENSIVE PATIENTS IN CAIRO**	Assoc. Prof. Dr. Nadia Ismail, Mohamed Salem, Dr. Layla Karim
		3	**POSTOPERATIVE PAIN MANAGEMENT STRATEGIES IMPLEMENTED BY NURSES IN EGYPTIAN SURGICAL WARDS**	Dr. Omar Khalil, Aisha Rahman, Karim El-Sayed
		4	**PREVENTIVE CARE TRAINING FOR NURSES TARGETING MATERNAL MORTALITY REDUCTION IN UPPER EGYPT**	Assoc. Prof. Dr. Hala Mostafa, Dr. Youssef Nasser, Fatima Ali
		5	**NURSE EDUCATION MODELS FOR EMERGENCY RESPONSE IN TB PATIENT CARE IN TBILISI HOSPITALS**	Prof. Dr. Nino Gelashvili, Dr. Levan Tsiklauri
		6	**MENTORSHIP PROGRAMS FOR NOVICE NURSES IN PEDIATRIC INTENSIVE CARE UNITS IN GEORGIA**	Dr. Tamar Kapanadze, Irakli Beridze, Lali Chikhradze
		7	**CHALLENGES IN NURSE TRAINING FOR INFECTIOUS DISEASE CONTROL IN YEMEN CONFLICT ZONES**	Assoc. Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori, Dr. Faisal Saleh ,Khalid Rahman, Noor Alawi
		8	**COMMUNITY HEALTH NURSING STRATEGIES FOR MALNUTRITION PREVENTION AMONG YEMENI CHILDREN**	Dr. Sana Hussein,
		9	**WOUND CARE PROTOCOLS DEVELOPED BY NURSES FOR CHRONIC ULCERS IN YEMENI REFUGEE CAMPS**	Prof. Dr. Mohammed Qasim, Amina Tariq

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Sami Benkhelifa**	1	AUTONOMOUS CONTROL STRATEGY FOR MULTI-ROTOR UAVs IN COMPLEX ENVIRONMENTS	Ahmed Taha, Khaled Mansour
		2	THERMAL STRESS ANALYSIS IN LIQUID-PROPELLANT ROCKET ENGINES USING THE SUBSTRUCTURE METHOD	Tariq Alhaj, Lina Mustafa
		3	IMPROVEMENTS IN TITANIUM ALLOY FORMABILITY THROUGH INCREMENTAL SHEET FORMING	Khalil Mansouri, Yasmine Hachem
		4	IMU/GPS INTEGRATION ALGORITHM FOR ENHANCED NAVIGATION IN LAND VEHICLES	Sami Benkhelifa, Rania Fadili
		5	IMPACT OF AEROBIC EXERCISE ON PANCREATIC HORMONES IN MALE STUDENTS	Olumide Adesola, Chijioke Okafor
		6	FACTORS INFLUENCING VOLUNTEER COMMITMENT IN SPORT EVENTS	Amina Nkosi, Titiola Ayodele, Fola Adegoke
		7	FOOD HABITS AND NUTRITIONAL STATUS OF RUGBY PLAYERS IN FIJI	Mariana Tui, Niko Vakarau, Sera Nabangi
		8	EFFECT OF STRENGTH CAPABILITIES ON HANDSTAND PERFORMANCE QUALITY	Milan Novák, Eva Hronová, Petr Dostál
		9	EVALUATION OF THE OBJECTIVITY AND RELIABILITY OF PUSH-UP TESTING AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS IN SPORT SCIENCE PROGRAMS	Amir Hussein Ali, Fatima Zahra Amsari

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Chigozie Chukwuma Okoro**	1	EVALUATION OF TRAFFIC CONTROL STRATEGIES: COMPARING SIGNALIZED INTERSECTIONS AND ROUNDABOUTS	Oluwaseun Abiola Adeyemi, Chigozie Chukwuma Okoro
		2	URBAN PLANNING AND ADAPTATION IN CHINA: EXAMINING THE CASE OF CHANGSHOU DISTRICT	Wang Hao, Liu Qing
		3	HYBRID LIVING MODELS IN THE POST-CRISIS ERA: REDEFINING SPACES AND SOCIAL CONNECTIONS	Ming Zhao, Hui Li
		4	EXPLORING THE POTENTIAL OF SNAKE SKIN FOR DRUG DELIVERY APPLICATIONS	Viktor Novák, Katerina Tomicová
		5	PRECISION CONTROL IN DRUG DELIVERY: IMPACT OF POLYVINYL PYRROLIDONE AND ETHYL CELLULOSE ON DRUG RELEASE KINETICS	Nikolai Petrov, Anastasia Ivanova
		6	ENHANCING PET IMAGING WITH AMINOPOLYETHER-CONJUGATED 18F-FDG	Jing Wei, Mei Liu
		7	FIBRINOLYTIC PROTEASE-PRODUCING ENDOPHYTIC FUNGI FROM PLANT LEAVES AS A SOURCE OF BIOACTIVE COMPOUNDS	Dr. Amina Zhen, Dr. Meiling Chen
		8	DESIGNING A MECHANICAL FORCE GAUGE FOR INNOVATIVE WATERMELON MOLDING TECHNIQUES	Dr. Radhika Sharma, Dr. Poonam Kaur

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Salma Ismail, Dr. Akinwale Adeyemi**	1	IMPACT OF EXERCISE ON REPRODUCTIVE PERFORMANCE IN SAHIWAL BULLS: GUIDELINES FOR OPTIMAL BREEDING PRACTICES	Dr. Salma Ismail, Dr. Akinwale Adeyemi
		2	EFFECTS OF HERBAL SEED SUPPLEMENTATION ON CARCASS YIELD AND ANTIOXIDANT STATUS IN BROILER CHICKENS	Dr. Nabilah Samir, Dr. Kareem Amr
		3	ENHANCEMENT OF MEMBRANE DISTILLATION PERFORMANCE IN FRUIT JUICE CONCENTRATION THROUGH MEMBRANE SURFACE MODIFICATION	Dr. Hasim Hossain, Dr. Ashok Kumar
		4	DEVELOPMENT OF A NEW TYPE OF FRUIT VINEGAR USING AN ISOLATED ACETOBACTER STRAIN FROM TURKISH APRICOTS	Ahmet Yılmaz, Elif Karaoğlu, Mehmet Çelik
		5	OPTIMAL FERMENTATION TIME FOR XANTHAN GUM PRODUCTION USING SUGAR BEET MOLASSES AS A CARBON SOURCE	Zeynep Arslan, Bahar Korkmaz, Selin Tunç
		6	EFFECT OF FRUIT JUICE WASTE MIXTURE ON BROILER PERFORMANCE AND FEED EFFICIENCY IN INDONESIAN DIETS	Budi Santoso, Rina Dewi, Ahmad Syaifuddin
		7	IMPACT OF NANOCROP ADOPTION ON FOOD SECURITY: A CASE STUDY FROM INDONESIA	Siti Aisyah, Reza Wijaya, Riko Wulandari
		8	APPLICATION OF SOUS VIDE PACKAGING FOR EXTENDING SHELF LIFE OF SALAD WITH MEAT IN MAYONNAISE	Agnese Straujuma, Ilze Sproģe, Anna Dzenīte
		9	COMPARATIVE ANALYSIS OF BACTERIAL CELLULOSE PRODUCED BY GLUCONACETOBACTER XYLINUS FROM ALTERNATIVE SUGARS	Liam Chua, Sarah Tan, Wei Lin Cheong

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Paolo Castaldo, Dr. Luigi Esposito**	1	DISCOVERY OF FIBRINOLYTIC PROTEASE-PRODUCING FUNGI FROM HIBISCUS LEAVES IN ALGERIA	Dr. Mourad Belhadj, Dr. Samia Amine, Prof. Dr. Ahmed Bouziane
		2	EFFECTS OF BOVINE COLOSTRUM SUPPLEMENTATION ON INTESTINAL ENZYME ACTIVITY IN JUVENILE DOURADO (Salminus brasiliensis)	Dr. Mohamed Jebali, Prof. Dr. Yassir Abdelghani University of Tunis, Tunisia
		3	THE INNOVATIVE DESIGN OF A MECHANICAL FORCE GAUGE FOR SQUARE WATERMELON SHAPING	Dr. Paolo Castaldo, Dr. Luigi Esposito
		4	CYTOTOXICITY SCREENING OF NIGELLA SATIVA EXTRACTS: FRACTIONATION AND EVALUATION USING SULFORHODAMINE-B ASSAY	Ali Kamara, Mariama Ba, M'barka N'Dour
		5	IMPACT OF AMINOPOLYETHER ON 18F-FDG STABILITY AND PET IMAGING PERFORMANCE	Luciana Costa, João Santos, Pedro Martins
		6	Amino Acid-Driven Biodegradable Micelles for Targeted Drug Delivery	Ricardo Almeida, Sofia Pereira, Elena Costa
		7	EVALUATING THE CONSEQUENCES OF LOST TO FOLLOW-UP ON TUBERCULOSIS PATIENTS' QUALITY OF LIFE IN MOROCCO	Fatimah Benali, Ibrahim Tazi, Khadija Benlahcen
		8	UNVEILING THE ANTIBACTERIAL EFFICACY OF CHLOROBUTANOL: SYNTHESIS AND APPLICATIONS IN INFECTIOUS DISEASE THERAPY	Samira Jafari, Ali Rezaei, Niloofar Mohammadi
		9	ANTIBIOTIC STEWARDSHIP IN ACUTE CARE SETTINGS OF ALGERIA: AN ANALYSIS OF PRESCRIBING PATTERNS AND STRATEGIES FOR IMPROVEMENT	Hassan Belkacem, Karim Khellaf, Anwar Lakhdar

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Dr. Rachid Benhalima, Dr. Samira Ziani**	1	HEPATOPROTECTIVE EFFECTS OF SHARBAT DEENAR: A STUDY ON CARBON TETRACHLORIDE-INDUCED LIVER DAMAGE IN RATS	Sara Gul, Usman Ahmad, Faisal Rehman
		2	EVALUATING THE ANTIMICROBIAL EFFICACY OF CHLOROBUTANOL: SYNTHESIS, CHARACTERIZATION, AND POTENTIAL APPLICATIONS	Musa Adamu, Kola Oyelami, Ibrahim Musa
		3	OPTIMIZING FENOFIBRATE DISPERSIBLE TABLETS FOR PEDIATRIC USE: A FORMULATION STUDY AND EVALUATION	Mona Al-Sabah, Zainab Habib, Khalid Al-Mansour
		4	EXPLORING THE ANTIFUNGAL PROPERTIES OF TRADITIONAL KENYAN MEDICINAL PLANTS: A STUDY BASED ON INDIGENOUS KNOWLEDGE	Joseph Kamau, Naomi Wambui, Patrick Muriuki
		5	EXPLOITING THE MEDICINAL POTENTIAL OF TOXIC PLANTS: A STUDY ON TRADITIONAL MEDICINE IN TLEMCEN, ALGERIA	Dr. Rachid Benhalima, Dr. Samira Ziani
		6	ENHANCING ANTIPLATELET THERAPY USING SILVER DIAMINE FLUORIDE IN DRUG DELIVERY SYSTEMS: A DETAILED STUDY	Dr. Anand Choudhary, Dr. Rahul Mehta
		7	DEVELOPING A NOVEL BIOMIMETIC MODEL USING SHED SNAKE SKIN FOR TRANSDERMAL DRUG DELIVERY STUDIES	Dr. Leila Hachemi, Dr. Nouria Belkacem
		8	ENHANCING GLIBENCLAMIDE DELIVERY USING POLYMERIC MATRICES: A STUDY ON RELEASE KINETICS AND EFFICACY	Dr. Zohra Benouda, Dr. Samir Zaki
		9	OPTIMIZING NITROGEN FERTILIZATION USING MICROORGANISM-ASSISTED BIOSORPTION IN AGRICULTURE	Dr. Marco Bellini, Dr. Anna Giordano

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**. Prof. Dr. Ibrahim Kamara**	1	ENHANCING THE GROWTH AND YIELD OF NIGELLA SATIVA L. USING ORGANIC AMENDMENTS: A COMPARATIVE STUDY	Dr. Adebayo Oluwaseun, Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Kamara
		2	COMPREHENSIVE STUDY ON THE NUTRITIONAL AND FUNCTIONAL BENEFITS OF OATS	Dr. Kwame Mensah, Dr. Nana Yaw Osei
		3	REVOLUTIONIZING AGRICULTURE WITH AMBIENT INTELLIGENCE: A REVIEW OF INNOVATIVE PRACTICES	Dr. Yue Li, Assoc. Prof. Dr. Jian Zhao
		4	THE IMPACT OF LEAD ON THE PHYSIOLOGICAL RESPONSES OF TWO BROAD BEAN VARIETIES	Dr. Ahmed Farouk, Dr. Samira Elham
		5	CLIMATE CHANGE IMPACT ON MAIZE PRODUCTION IN NORTHEAST CHINA: A THIRTY-YEAR ANALYSIS	Dr. Wei Zhang, Dr. Lian Liu
		6	REVOLUTIONIZING SUSTAINABLE FARMING WITH AMBIENT INTELLIGENCE: A FUTURISTIC PERSPECTIVE	Dr. Anwar Hassan, Assoc. Prof. Dr. Sarah Li
		7	PROMOTING INNOVATIVE SKILLS IN ENGINEERING DRAWING: A NEW APPROACH FOR DEVELOPING DESIGN COMPETENCIES	Dr. Josefa Hernández, Prof. Abel Lemos, Antonio García, Helena Sanz

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Assoc. Prof. Maria Sanchez**	1	EXPLORING EPIGENETIC MODIFICATIONS IN DROSOPHILA MELANOGASTER EXPOSED TO ALPHA PARTICLES: A COMPUTATIONAL STUDY	Dr. Mariama Okafor, Prof. Zainab Amadi, Kamal Sulaimon
		2	IMPROVING REPRODUCTIVE PERFORMANCE IN SAHIWAL BULLS: THE ROLE OF EXERCISE IN SEXUAL BEHAVIOR AND SEMEN QUALITY	Dr. Ravi Kumar,
		3	OPTIMIZING GLIBENCLAMIDE RELEASE FOR SUSTAINED DIABETES MANAGEMENT USING POLYVINYL PYRROLIDONE AND ETHYL CELLULOSE	Dr. Emran Shaikh, Assoc. Prof. Nadira Bashir
		4	PRE-WEANING GROWTH TRAITS IN GENTILE DI PUGLIA LAMBS: IMPACT OF ENVIRONMENTAL FACTORS AND HERITABILITY	Dr. Ahmed Mirza, Assoc. Prof. Fatima Rashid
		5	HERITABILITY OF LACTATION TRAITS IN MALTESE GOATS: A QUANTITATIVE GENETICS STUDY	Dr. Juan Hernandez, Assoc. Prof. Maria Sanchez
		6	EXPLORING THE DUAL ROLE OF HYDERGINE IN ANTICOAGULATION AND NEUROPROTECTION	Dr. Karim Al-Hamadi, Prof. Leila Bakr
		7	CONVERTING CARROT WASTE INTO VALUABLE ANIMAL FEED ADDITIVES: A SUSTAINABLE APPROACH	Dr. Alia Benkhaled, Prof. Sami Haddad, Assoc. Prof. Hana Jebali
		8	EFFECTS OF TURMERIC SUPPLEMENTATION ON EGG PRODUCTION IN AGED HENS: A COMPARATIVE STUDY	Dr. Aslam Javed, Dr. Iqbal Shahid
		9	EFFECT OF HERBAL SEED SUPPLEMENTATION ON GROWTH PERFORMANCE AND OXIDATIVE STRESS IN BROILER CHICKENS	Dr. Rania Suleiman, Dr. Yara El-Shafie

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Elena Dumitrescu,**	1	ENHANCING COMPOSITE MATERIAL STRENGTH THROUGH NANOPARTICLE MODIFICATION: A REVIEW OF RECENT ADVANCES	Dr. Adnan Riaz, Dr. Talha Kamran
		2	EFFECT OF TRICHODINIASIS ON HISTOLOGICAL AND GROWTH PARAMETERS IN RAINBOW TROUT FARMING	Dr. Munir Hossain, Dr. Ahmed M. Rahman
		3	LEAD POISONING EFFECTS ON BEHAVIOR AND LEARNING CAPACITY IN RATS: AN EXPERIMENTAL STUDY	Dr. Khaled Hassan, Dr. Sara M. Farouk
		4	IMPACT OF COPPER AND ZINC DEFICIENCY ON DAIRY COW MILK YIELD IN NORTHEASTERN ROMANIA	Elena Dumitrescu, Mihai Neagu, Gabriela Ionescu
		5	AVIAN IMMUNE RESPONSE TO TUBERCULIN, TETANUS IMMUNOGLOBULIN, AND DPT VACCINE MITOGENS IN BROILER CHICKENS	Hassan Ali, Fatima Razaq, Kamran Shah
		6	TIMING OF COLOSTRUM CONSUMPTION AND IMMUNOGLOBULIN ABSORPTION IN NEWBORN CAMEL CALVES: IMPLICATIONS FOR CORTISOL AND THYROXIN LEVELS	Mohammed Al-Sahli, Rami Ghabash, Sara Ben Zayed
		7	EFFECT OF GOAT MILK FRACTIONS ON SERUM IgE RESPONSE AND LEUKOCYTE COUNT IN DINITROCHLOROBENZENE-SENSITIZED RATS	Rina Suryani, Taufik Darmawan, Indah Sulastri
		8	EMBRYO TRANSFER IN FARM ANIMALS: CURRENT PRACTICES AND FUTURE PROSPECTS	Yulia Sari, Arihanta Wibowo, Lutfiah Pramesti
		9	IMPACT OF OLIVE OIL SUPPLEMENTATION ON SEMEN QUALITY AND STORAGE STABILITY IN MALE CHICKENS	Sami B. Al-Kadhim, Layla R. Abdul-Sahib, Taha J. Al-Hassani

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON HEALTH AND SPORTS DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Siti Nurul A. Rahman**	1	EFFECT OF RAW FIBER SUPPLEMENTATION ON THE GROWTH PERFORMANCE AND BLOOD PROFILE OF SUCKLING HOLSTEIN CALVES	Ali M. Jafari, Marjan S. Moradi, Hamid R. Ghaffari
		2	EFFECTS OF PROBIOTICS ON SUCRASE ACTIVITY IN THE SMALL INTESTINE OF BROILER CHICKS	Morteza S. Khorami, Mehrdad J. Rostami
		3	SPERM PRODUCTION AND RESERVES IN SOKOTO RED (MARADI) GOATS IN A TROPICAL ENVIRONMENT	Zainab A. Sani, Yusra K. Bashir
		4	SVM-BASED EVOLUTIONARY METHODS FOR GENE SELECTION IN MICROARRAY DATA CLASSIFICATION	Rajendra S. Banerjee, Yoshiki T. Matsuda
		5	EFFECT OF PLANT-BASED OIL MIXTURES ON BEETLES INFESTING AFRICAN CATFISH	Ahmed T. Bello
		6	IMMUNOLOGICAL ROLE OF VIBRIO ALGINOLYTICUS ADHESIN IN GROUPER IMMUNE RESPONSE	Siti Nurul A. Rahman
		7	ENZYME CHARACTERIZATION OF PHYTASE PRODUCED BY ENDOPHYTIC FUNGI	Faisal H. Ali, Hanan F. Zaki
		8	SOMATIC EMBRYOGENESIS IN SCAVOELA AEMULA FOR PLANT PROPAGATION	Vera S. Hartono, Lestari J. Sumadi
		9	STRUCTURAL BASIS OF ANTIMICROBIAL PEPTIDE RESISTANCE IN HELICOBACTER PYLORI	Siti A. Damanik, Reza P. Utomo

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 16	**Joseph Ndongo**	1	MAGNETIC COUPLING IMPACTS ON SENSORLESS CONTROL OF SWITCHED RELUCTANCE MOTORS	Ahmed Nguema, Issa Mounkaila, Joseph Ndongo
		2	ADVANCED PI CONTROLLER DESIGN FOR INDUCTION MOTOR SPEED REGULATION	Rachid Djeghloul, Ali Lounis, Ahmed Belkacemi
		3	FUZZY LOGIC CONTROL OF A THREE-PHASE INDUCTION MOTOR FOR OPTIMAL PERFORMANCE	Ahmad Zahir, Li Mei, Jun Tanaka
		4	AUTOMATED MOTOR QUALITY INSPECTION BASED ON SOUND ANALYSIS USING MACHINE LEARNING	Xue Fang, Wei Liu, Lin Zhang
		5	ANTI-SURGE CONTROL IN INDUSTRIAL COMPRESSORS: A COMPREHENSIVE APPROACH	Adem Kocak, Efe Yılmaz
		6	DESIGNING MOVING SLIDING SURFACES FOR VARIABLE STRUCTURE CONTROL IN DYNAMIC SYSTEMS	Carlos Pires, Sofia Martins
		7	USING BANANA PEELS FOR MANGANESE REMOVAL IN WATER TREATMENT: AN ECO-FRIENDLY APPROACH	Dr. Amina Sayeed
		8	EXAMINING THE ANTIBACTERIAL AND ANTIFUNGAL PROPERTIES OF Eucalyptus camendulensis ESSENTIAL OIL AGAINST SELECTED MICROORGANISMS	PhD Candidate Ahmad Tabrizi, Dr. Reza Khaleghi, Prof. Dr. Zahra Mousavi
		9	ADVANCING SQUARE WATERMELON SHAPING TECHNOLOGY: THE DEVELOPMENT OF A PRECISION FORCE MEASUREMENT DEVICE	Dr. Alireza Farhadi, Prof. Dr. Faezeh Soltani

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 17	**Samuel Nwachukwu**	1	OPTIMIZATION OF ENERGY CONSUMPTION IN GAS-FIRED HEATERS	Amir Hossein Jafari, Mohammad Reza Tabrizi
		2	DESIGN OF AUTONOMOUS ROBOTS FOR GUIDED MOBILE NAVIGATION USING MAGNETIC SENSORS	Hyun Suh, Min Joo Park
		3	SUPERVISORY CONTROL FOR SAFE SWITCHING IN DYNAMIC SYSTEMS	Vassilis K. Stefanou, Irini P. Konstantinou
		4	EOMETRIC DESIGN OPTIMIZATION FOR COLLISION-FREE PATH PLANNING IN PACKING APPLICATIONS	Daisuke Tanaka, Keisuke Shimizu, Hiroshi Sato
		5	HEURISTIC METHODS FOR EFFICIENT PROJECT SCHEDULING WITH LIMITED RESOURCES	Jan Urban, Lukas Černý
		6	FUZZY LOGIC CONTROLLER FOR ADAPTIVE ANTI-LOCK BRAKING SYSTEMS ON DIVERSE ROAD SURFACES	Omid Amiri, Farzad Soleimani
		7	DESIGN AND SIMULATION OF AN INNOVATIVE HYBRID VEHICLE FOR URBAN TRANSPORTATION	Li Wei, Zhang Hao, Wang Tian
		8	A KNOWLEDGE-BASED SYSTEM FOR AUTOMOBILE MALFUNCTION DIAGNOSIS	Sami Ahmed, Youssef Al-Sayed, Omar Saeed
		9	LIMIT CYCLE OSCILLATIONS IN A NEURAL CONTROLLER WITH DELAYED FEEDBACK	Johannes Schmidt, Klaus Wagner

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 18	**Adebayo Olanrewaju**	1	STUDY OF PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES AND FATTY ACID PROFILE OF COCONUT OIL AND PALM OIL: A COMPARATIVE APPROACH	Adebayo Olanrewaju, Chidi Nwosu, Ngozi Akinwumi
		2	EFFECT OF MODIFIED YAM STARCH ON PHYSICAL STABILITY OF OIL-IN-WATER EMULSIONS	Ikramah Amin, Faridah Ibrahim, Suhaimi Abdullah
		3	OPTIMIZATION OF PHENOLIC COMPOUNDS EXTRACTION FROM AVICENNIA MARINA USING CENTRAL COMPOSITE DESIGN	Anju Kumari, Mohd Rashid, Tharun Kumar
		4	EVALUATION OF COWPEA SEED PROTEIN FROM GIZAN REGION: CHEMICAL AND BIOLOGICAL PROPERTIES	Hassan Ibrahim, Khalid Alhassan, Muna Abubakar
		5	INTERACTION EFFECT OF DGAT1 AND BETA-KAPPA CASEIN COMPOSITE GENOTYPE ON MILK PRODUCTION TRAITS IN CROSSBRED DAIRY CATTLE	Maria Silva, João Oliveira, Carlos Ferreira
		6	CASEIN MICELLE DISPERSION IN HIGH SALT ENVIRONMENTS: A STUDY ON PARTICLE SIZE EVOLUTION	Lina Zhang, Wei Liu, Xiaoyan Zhang
		7	PROCESSING OF RAW OYSTER MEAT USING GAMMA IRRADIATION FOR SAFE CONSUMPTION	Nida Hassan, Zainab Muhammad, Farida Ibrahim
		8	EFFECT OF BLANCHING ON THE PHENOLIC CONTENT AND ANTIOXIDANT ACTIVITY OF DILL UNDER DRYING CONDITIONS	Maja Petrović, Ivana Savić, Jelena Marković
		9	CHARACTERIZATION OF MOLECULAR MOBILITY IN WATER-SENSITIVE FOODS UNDER VARIED TEMPERATURE CONDITIONS	Ming Wei, Jun Zhang, Shun Li

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 17:30 – 19:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 19	**Samuel Nwachukwu**	1	PREDICTING FINANCIAL STRESS IN AFRICAN BANKING SYSTEMS USING MACHINE LEARNING	Chukwuemeka Obi, Adebayo Olamide, Samuel Nwachukwu
		2	SUSTAINABLE CITY GOVERNANCE AND COMPETITIVENESS: A COMPARATIVE STUDY OF MAJOR URBAN CENTERS	Li Wei, Zhang Ying, Wang Jun
		3	FORECASTING ECONOMIC GROWTH USING NEURO-FUZZY SYSTEMS IN DEVELOPING COUNTRIES	Mahir Yılmaz, Elif Bozkurt, Hüseyin Kaya
		4	REDUCING PAYMENT DELAYS IN THE MALAYSIAN CONSTRUCTION SECTOR	Aminah Tan, Zuraida Abdullah, Rashid Mohd
		5	THE DEVELOPMENT STATUS OF MANUFACTURING CONTROL SYSTEMS IN LIBYAN INDUSTRIES	Ali Mohamed Al-Jabari
		6	ASSESSING URBAN LAND DEVELOPMENT TRENDS IN KABUL CITY, AFGHANISTAN	Khalid Rahimi, Fahim Sediqi
		7	PLACE IDENTITY AND WALKABILITY: A STUDY OF TWO STREETS IN ISFAHAN, IRAN AND LEFKOSA, CYPRUS	Amina Rostami
		8	TRANSFORMATION OF URBAN WATERFRONTS: CASE STUDY OF EUROPEAN CITIES' DEVELOPMENT STRATEGIES	Sophia Braun, Maximilian Schuster
		9	THE INTERACTION OF AIR, WATER, LIGHT, AND TRANSIT IN THE SUPERILLES OF BARCELONA: A HUMAN-SCALE PERSPECTIVE	Carlos Sánchez

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 20	**Monika Kováčová**	1	ANTIBACTERIAL EFFICACY OF PLUMERIA ALBA PETALS AGAINST COMMON BACTERIAL STRAINS	Abdul Karim, Fatima Nazir, Omar Salahuddin, Amina Zahir
		2	ENHANCING DRUG-DRUG INTERACTION ALERT SYSTEMS: A SOLUTION TO FALSE ALERTS	Jin Xu, Mei Zhang, Xiaofeng Li, Zheng Xu
		3	COMPARATIVE EVALUATION OF ANTIBACTERIAL PROPERTIES OF ETHANOLIC AND ISOPROPYL-HEXANE EXTRACTS FROM GINGER ROOT (ZINGIBER OFFICINALE)	Noura Alavi, Ramin Vahidi
		4	NEUROGENIC POTENTIAL OF CLITORIA TERNATEA ROOT EXTRACT: A PATHWAY FOR ENHANCING MEMORY AND LEARNING	Aisha Adeyemi
		5	EXAMINING CORPORATE GOVERNANCE NETWORKS AND INTERLOCKING DIRECTORATES IN POLAND	Piotr Zawisza, Krzysztof Malinowski
		6	INFLUENCE OF STAKEHOLDER COMMUNICATION STRATEGIES ON CONSUMER ACCEPTANCE AND FINANCIAL PERFORMANCE IN THE MALAYSIAN FERTILIZER INDUSTRY	Zainab Abdul Rahman, Anwar Ibrahim, Tan Hui Mei
		7	ECOLOGICAL EFFICIENCY IN RUBBER WASTE UTILIZATION AT PANDORA PRODUCTION COMPANY LIMITED	Miroslav Novak, Jakub Svoboda
		8	STUDY ON PUBLIC CONSCIOUSNESS AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS AT UNIVERSITY OF ECONOMICS, PRAGUE	Monika Kováčová
		9	RENEWABLE ENERGY SYSTEMS FOR SMALL INDUSTRIAL APPLICATIONS IN DEVELOPING ECONOMIES	Javier Mendoza, Rafael Rios, Juan Gonzalez

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Laila R. Kone,**	1	OPTIMAL DESIGN OF LAUNCHING NOSE FOR INCREMENTAL BRIDGE CONSTRUCTION	Yuxuan Li, Jie Liu, Hao Zhang
		2	ENVIRONMENTAL IMPACT ESTIMATION USING MATERIAL ACCOUNTING TECHNIQUES	Lena Thompson, Michael Barker, Sarah Smith
		3	SIMULATION OF SPRINGBACK IN STEELS USED FOR PRESSURE EQUIPMENT FABRICATION	Anil K. Joshi, Ramesh N. Patel
		4	MOLECULARLY IMPRINTED POLYMERS FOR REMOVAL OF CARBAMAZEPINE FROM AQUEOUS SOLUTIONS	Fatoumata Diallo, Mohamed Konate, Amadou Traoré
		5	REMOVAL OF PENTACHLOROPHENOL VIA ADSORPTION AND BIODEGRADATION	Laila R. Kone, Salif T. Dembélé
		6	DEVELOPMENT AND EVALUATION OF VAGINAL SUPPOSITORIES CONTAINING LACTOBACILLUS PARACASEI HL32	Amit Patel, Rina Singh, Vikas Rathi
		7	PHYSICAL CHARACTERISTICS AND PERFORMANCE OF SILK SERICIN FILMS FOR WOUND HEALING	Sarika Yadav, Manisha Verma, Nikhil Joshi
		8	OPTIMIZATION OF RP-HPLC METHOD FOR DETERMINING NORFLOXACIN IN HUMAN PLASMA	Mariam Nasser, Ahmed El-Mansy, Rania Ahmed, Hossam Fawzy

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Lucia Černá, Peter Novák**	1	ANALYSIS OF THE GRAND JETÉ: BIOMECHANICAL PERFORMANCE IN CLASSICAL DANCE	Lucia Černá, Peter Novák
		2	APPLICATION OF A COMPOSITE NEURAL NETWORK FOR DIAGNOSING ATRIOVENTRICULAR HEART BLOCK (AVB) USING ECG SIGNALS	Rachid Ait Mansour, Amine Benabdellah, Hafid Karim
		3	IMPACT OF CEMENT AND LIME ON SHEAR STRENGTH PARAMETERS OF LOESS SOILS IN GORGAN, IRAN	Hossein Ali Rezaei, Mahin Talebian, Reza Moradi
		4	CLOUD-BASED DEVELOPMENT OF BIM SOFTWARE FOR THE AEC INDUSTRY	Dong-Ho Lee
		5	MAGNETIC PROPERTIES OF MATERIALS CHARACTERIZATION USING C-SHAPED ELECTROMAGNETS	Carlos Martínez, Isabel Ríos
		6	CULTURAL FACTORS IN SUSTAINABLE BUILDING DESIGN	Mohammad Rahman, Leila Khatami, Niloofar Omidvar
		7	CONVECTIVE HEAT TRANSFER IN LIGHTWEIGHT TIMBER BUILDINGS INSULATED WITH MINERAL WOOL	Lukas Fuchs
		8	ANALYSIS OF CONSTRUCTION SITE SAFETY RISKS AND MANAGEMENT PRACTICES	Jiang Wu, Qing Liu
		9	OPTIMIZATION OF STABILITY IN FUNCTIONALLY GRADED PIPES CONVEYING FLUID	Ahmed Al-Mansoori, Samar Y. El-Sayed

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Öğr. Gör. Dr. EMRAH DURGUT**	1	SECURITY MEASURES IN AT-HOME MEDICAL CARE SYSTEMS USING SENSOR NETWORKS	Nadia Raza, Tasneem Akhtar, Farida Khatoon
		2	DETECTION OF ATRIOVENTRICULAR HEART BLOCK IN ECG SIGNALS USING A COMPOUND NEURAL NETWORK	Moussa Djedid, Yassine Bencherif, Khaled Boudraa
		3	SIMULATION AND VALIDATION OF MULTIBODY MECHANICAL SYSTEMS WITH REVOLUTE JOINTS UNDER CLEARANCE	Mohammad Nasser, Ali Kamal, Abdelghani Mechaal
		4	DEVELOPING NON-FUNCTIONAL REQUIREMENTS FOR DECISION SUPPORT SYSTEMS IN THE HEALTHCARE SECTOR	Ahmed Sadiq
		5	RELIABILITY COST OF DISTRIBUTION CENTERS IN MULTI-CAPACITY SUPPLY CHAINS UNDER FAILURE SCENARIOS	Hassan Jafari, Reza Parsa, Fathollah Saeedi
		6	FACTORS AFFECTING ESTIMATION OF WORK EFFORT IN SOFTWARE DEVELOPMENT AND ENHANCEMENT PROJECTS	Sergei Ivankov
		7	ADVANCEMENTS IN SOFTWARE ARCHITECTURE FOR EFFICIENT SYSTEM DESIGN	Hassan Jamil, Yusra Alhassan
		8	AUTONOMOUS CONTROL STRATEGY FOR MULTI-ROTOR UAVs IN COMPLEX ENVIRONMENTS	Ahmed Taha, Khaled Mansour
		9		

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Fatima Al-Rashid**	1	FORMAL DEVELOPMENT OF THE WIRELESS TRANSACTION PROTOCOL IN EVENT-B	Assoc. Prof. Dr. Fatima Al-Rashid, Dr. Nabil Jamil
		2	COOPERATION EMERGENCE IN DEMOGRAPHIC MULTI-LEVEL DONOR-RECIPIENT GAMES	Dr. Lian Zhang, Assoc. Prof. Dr. Wei Liu
		3	SOLAR POWERED CLUSTER HEAD RELOCATION ALGORITHM FOR WIRELESS SENSOR NETWORKS	Dr. Yunfei Zhao, Prof. Dr. Li Wei
		4	DESIGN OF A VIA-LESS ULTRA-WIDEBAND MICROSTRIP FILTER	Assoc. Prof. Dr. Marcus Fischer, Dr. Elena Schmidt
		5	LOCALIZATION OF BLUETOOTH DEVICES USING IMPROVED RSSI-BASED TRILATERATION METHOD FOR THE VISUALLY IMPAIRED	Ahmad Younis, Imran Khan, Sadiq Ali
		6	DEVELOPMENT OF MAINTENANCE MANAGEMENT SYSTEM FOR FERTILIZER PLANT PERFORMANCE OPTIMIZATION	Khaled Al-Masri
		7	MULTI-AGENT SYSTEM MODELING OF INDUSTRIAL CONTROL SYSTEMS USING AGR FRAMEWORK	Rachid Boudraa, Ahmed Zeggai, Mohamed Dahmani
		8	OPTIMIZING LOGISTICS ROUTES IN COURIER DELIVERY SYSTEMS WITH CONGESTION FACTORS IN AMMAN	Jamal Hassan, Anwar Rashed, Omar Al-Fahad
		9	ADOPTION OF M-COMMERCE IN INDIA: A REVISED TECHNOLOGY ACCEPTANCE MODEL	Ravi Kumar, Pankaj Sharma, Manish Gupta

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Khalid M. Al-Harbi,**	1	DEVELOPMENT OF CARBON NANOTUBE-BASED SUPERCAPACITORS FOR ADVANCED ENERGY STORAGE	Assoc. Prof. Dr. Sayeed Ahmed Shah, Prof. Dr. Ahmed Nadeem Khan
		2	OPTIMIZATION OF B-GALACTOSIDASE ACTIVITY IN YEAST USING ORGANIC SOLVENTS AND STATISTICAL MODELS	Prof. Dr. Manoj Kumar Sharma, Assoc. Prof. Dr. Rekha S. Gupta
		3	EFFECT OF FIELD TYPE ON COPPER CONCENTRATION IN LAMBS IN MOUNTAIN AND PLAIN REGIONS	Dr. Fadila Benkhaldoun, Assoc. Prof. Dr. Ali El Hadj
		4	VALIDITY, RELIABILITY AND OBJECTIVITY OF THE 90º PUSH-UPS TEST IN SPORTS SCIENCE STUDENTS	Dr. Zainal Abidin, Prof. Dr. Amirul Hakim, Assoc. Prof. Dr. Syafiq Hassan
		5	IMPACT OF CALCIUM CARBIDE ON SPERM MORPHOLOGY AND VIABILITY IN ALBINO MICE	Dr. Joseph O. Akpan, Assoc. Prof. Dr. Richard O. Okon, Dr. Anita O. Okafor
		6	EFFECTS OF THYMOQUINONE ON CADMIUM-INDUCED NEPHROTOXICITY IN RATS	Prof. Dr. Khalid M. Al-Harbi, Assoc. Prof. Dr. Jamal A. Al-Ghamdi, Dr. Rami M. Al-Omari
		7	PREVALENCE OF ADULT TAENIA SAGINATA IN CATTLE AT MAJOR ABATTOIRS IN PORT HARCOURT, NIGERIA	Dr. Chijioke O. Duru, Assoc. Prof. Dr. Obioma E. Nwachukwu
		8	ATTACKS ON THE ELLIPTIC CURVE DISCRETE LOGARITHM PROBLEM OVER PRIME AND BINARY FIELDS	Dr. Wei Zhang, Assoc. Prof. Dr. Liang Chen
		9	COMPARATIVE STUDY OF AUTOMATED JAVA TESTING USING JUNIT AND ASPECTJ D	Dr. Ahmed Al-Sayed, Prof. Dr. Khaled Zahran

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Hanan Hassan,**	1	MATERIAL SELECTION FOR MANUAL WINCH DESIGN: A MULTI-ATTRIBUTE DECISION MAKING APPROACH	Dr. Peter O. Akinyi, Assoc. Prof. Dr. Moses N. Origa
		2	DEVELOPMENT OF UV-CURED COATINGS BASED ON BIO-BASED ACRYLATED EPOXIDIZED SOYBEAN OIL	Dr. Rania F. Al-Sabah, Prof. Dr. Imad F. Al-Khouri
		3	EXPERIMENTAL STUDY ON OVER-CUT IN ULTRASONIC MACHINING OF WC-CO COMPOSITE MATERIAL	Dr. Han Kim, Prof. Dr. Woo Seung Choi, Assoc. Prof. Dr. Jae Su Lee
		4	FABRICATION OF ALUMINUM-CARBON NANOTUBE NANOCOMPOSITE USING INDUCTION MELTING	Dr. Hamza Ali, Assoc. Prof. Dr. Fatima Zahra, Prof. Dr. Karim Abdel Rahman
		5	EFFECT OF MILLED WASTE GLASS ON CLAY CERAMIC FOAM PROPERTIES PRODUCED VIA DIRECT FOAMING	Dr. Mikhail Ivanov, Assoc. Prof. Dr. Elena Volodina, Prof. Dr. Dmitry Sergeev
		6	CRACK PROPAGATION IN COMPOSITE LAMINATES: ROLE OF INTERFACE PROPERTIES	Prof. Dr. Koji Tanaka, Assoc. Prof. Dr. Tetsuya Saito, Dr. Hiroshi Yamada
		7	GENETIC IDENTIFICATION OF DGAT2 GENES IN EGYPTIAN OLIVE CULTIVARS	Dr. Ahmed Farag, Prof. Dr. Hanan Hassan, Assoc. Prof. Dr. Rania Ibrahim
		8	EFFECT OF POLLEN SOURCES ON FRUIT SET AND QUALITY OF 'LONG RED B' WAX APPLE IN TAIWAN	Dr. Li Wei Zhang, Assoc. Prof. Dr. Yu Ming Lee
		9	ISOLATION AND IDENTIFICATION OF FIBRINOLYTIC PROTEASE-PRODUCING ENDOPHYTIC FUNGI FROM HIBISCUS IN MALAYSIA	Dr. Noor Hidayah Hassan, Prof. Dr. Muhammad Shamsul Bahari

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Mohammed A. Al-Khatib**	1	PREDICTION OF IN SITU PERMEABILITY FOR LIMESTONE ROCK USING ROCK QUALITY DESIGNATION INDEX	Dr. Faisal Al-Mansoori, Assoc. Prof. Dr. Yara Al-Din
		2	EFFECT OF NANO-SIO2 SOLUTION ON THE STRENGTH CHARACTERISTICS OF KAOLINITE	Dr. Nima Esfahani, Assoc. Prof. Dr. Reza Mohammadifar
		3	ROOT GROWTH OF MORUS ALBA AS AFFECTED BY SIZE OF CUTTINGS AND POLYTHENE LOW TUNNEL	Prof. Dr. Ali Aydin, Assis. Prof. Dr. Hasim Yilmaz
		4	RENEWED URBAN WATERFRONT: SPATIAL CONDITIONS OF A CONTEMPORARY URBAN SPACE TYPOLOGY	Dr. Sándor Kovács, Prof. Dr. Erzsébet Németh
		5	ONE-POT FACILE SYNTHESIS OF N-DOPED GRAPHENE SYNTHESIZED FROM PARAPHENYLENEDIAMINE AS METAL-FREE CATALYSTS FOR THE OXYGEN REDUCTION USED FOR ALKALINE FUEL CELLS	Prof. Dr. Tarek Salah, Assoc. Prof. Dr. Hossam Gharib
		6	SELECTION OF MATERIALS FOR FOOTWEAR INSOLES BASED ON PERFORMANCE AND DURABILITY	Dr. Khaled S. Al-Saleh, Assoc. Prof. Dr. Samir J. Al-Zoubi
		7	IMPACT OF TEST ENVIRONMENT ON SLIDING WEAR BEHAVIOR OF METAL ALLOYS AND COMPOSITES	Prof. Dr. Ahmed S. Al-Hassan, Dr. Fadi T. Kanaan
		8	PREDICTION OF CUTTING TOOL LIFE IN DRILLING COMPOSITES USING FUZZY LOGIC	Assoc. Prof. Dr. Mohammed A. Al-Khatib

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Laila Zulkifli, Rahman Salleh**	1	MICROBIAL COMMUNITIES OF AMMONIA-OXIDIZING ARCHAEA AND BACTERIA IN NITRIFYING WASTEWATER TREATMENT SLUDGE	Laila Zulkifli, Rahman Salleh
		2	BIOMIMETIC COATING SURFACE DERIVED FROM HUMAN ELASTIN TO PROMOTE CELL GROWTH	Feng Lin, Jia Li
		3	PREVALENCE AND PARASITE-HOST RELATIONSHIPS OF LIGULA INTESTINALIS IN SATTARKHAN LAKE (EAST AZERBAIJAN, IRAN)	Morteza Rahimi, Samira Eslami
		4	Vocalization and Communication in SOOTY-HEADED BULBUL (PYCNONOTUS AURIGASTER): A STUDY ON CALL TYPES AND PATTERNS	Amara Khamis, Hassan Al-Mansoori
		5	IMPACT OF POLYMER CONCENTRATION ON GLIBENCLAMIDE RELEASE KINETICS IN EXTENDED RELEASE FORMULATIONS	Anwar Asad, Bilal Sayeed
		6	EXAMINING THE EFFECTS OF EXPLOSION WAVES ON BUILDING STRUCTURES IN URBAN AREAS	Ali Kazemian, Sohrab Molaei
		7	MULTI-ROUTE SENSOR NETWORK FOR CRACK DETECTION IN METAL STRUCTURES USING FUZZY LOGIC	Chandran Kumar, Rajesh Rathi
		8	ADVANTAGES OF LARGER DIAMETER STRANDS IN PRECAST CONCRETE HIGHWAY INFRASTRUCTURE	Eduardo Silva, Marco Almeida
		9	TORSION BEHAVIOR OF HIGH-STRENGTH CONCRETE BEAMS REINFORCED WITH GFRP BARS	Mohamed El-Sayed, Ahmed Saeed

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Carlos Jiménez, Adrián López**	1	DEVELOPMENT OF CLOUD-BASED BIM SOFTWARE FOR CONSTRUCTION MANAGEMENT	Hyunsoo Park, Jinwoo Lee
		2	APPLICATIONS OF CARBON FIBERS IN INDUSTRIAL COMPOSITES	Ali Rezaei, Ali Farhadi
		3	ANALYSIS OF SAFETY RISKS IN CONSTRUCTION SITES AND THE PRIORITY OF IMPROVEMENT MEASURES FROM MULTIPLE PERSPECTIVES	Jiang Wei, Cheng Yu, Hua Wang
		4	STABILITY ASSESSMENT OF STEEL THIN-WALLED BEAMS UNDER LATERAL RESTRAINTS AND THEIR BUCKLING BEHAVIOR	Jan Novak, Martin Kováč, Tomáš Vacek
		5	MULTI-OBJECTIVE OPTIMIZATION OF DISTRIBUTION SYSTEMS WITH DISTRIBUTED GENERATION USING PARTICLE SWARM OPTIMIZATION (PSO)	Farhan Alavi, Shahram Rezaei
		6	DESIGN AND CONTROL OF A HIGH FREQUENCY AC CONVERSION CIRCUIT FOR INDUCTION HEATING APPLICATIONS	Ahmed Mohamed, Tarek Soliman
		7	IMPROVED MAXIMUM POWER POINT TRACKING ALGORITHM FOR PHOTOVOLTAIC SYSTEMS	Carlos Jiménez, Adrián López
		8	OPTIMAL IMPULSE RESPONSE SHORTENING IN DISCRETE MULTITONE TRANSCEIVERS USING CONVEX OPTIMIZATION	Sami Ahmed, Ali Nasser
		9	INHIBITION KINETIC DETERMINATION OF TRACE AMOUNTS OF RUTHENIUM(III) BY THE SPECTROPHOTOMETRIC METHOD WITH RHODAMINE B IN MICELLAR MEDIUM	Mohsen Keyvanfard

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Gesine Hellwig**	1	BREAST SKIN-LINE ESTIMATION AND BREAST SEGMENTATION IN MAMMOGRAMS USING FAST-MARCHING METHOD	Roshan Dharshana Yapa, Koichi Harada
		2	ENHANCEMENT OF SCATTERER DENSITY IN EDGE AND APPLICATION OF COHERENCE-ENHANCING NONLINEAR ANISOTROPIC DIFFUSION FOR REDUCING MEDICAL ULTRASOUND SPECKLE.	Ahmed Badawi, J. Michael Johnson, Mohamed Mahfouz
		3	T-WAVE DETECTION BASED ON ADJUSTED WAVELET TRANSFORM MODULUS MAXIMA.	Samar Krimi, Kaïs Ouni, Noureddine Ellouze
		4	CLOSING THE MENTAL GAP BETWEEN CONVOLUTION APPROACH AND COMPARTMENTAL MODELING IN FUNCTIONAL IMAGING: TYPICAL EMBEDDING OF AN OPEN TWO-COMPARTMENT MODEL INTO THE SYSTEMS THEORY APPROACH OF INDICATOR DILUTION THEORY.	Gesine Hellwig
		5	HYBRID ASSOCIATION CONTROL SCHEME FOR OPTIMIZING PERFORMANCE IN WIRELESS NETWORKS	Sung-Mo Kim, Hyeon-Jeong Park
		6	PROBABILISTIC BROADCASTING IN WIRELESS NETWORKS USING PERCOLATION THEORY	Li Wei, Zhang Xin
		7	CAPACITY ANALYSIS IN DYNAMIC MIMO SYSTEMS WITH SPATIAL MULTIPLEXING	Xiaoyu Li, Zhiqiang Zhang
		8	APPLICATIONS OF FIBER OPTIC SENSORS IN INDUSTRIAL AND MEDICAL FIELDS	Niloofar Rahimi, Reza Soltani

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Hassan Farooq**	1	APPLICATION OF DATA MINING AND FORMAL CONCEPT ANALYSIS FOR MEDICAL DIAGNOSTICS	Ibrahim Asad, Zainab Shahid, Fareeha Hameed
		2	IMPLEMENTING CASE-BASED REASONING IN MEDICAL DIAGNOSIS SYSTEMS	Yara El-Gamal
		3	DETECTING DIABETIC RETINOPATHY USING ANALOG ALGORITHMS IN RETINA IMAGES	Anca Popescu, Adrian Ionescu
		4	OPTIMIZING MEDICAL IMAGE COMPRESSION THROUGH FRACTAL ENCODING	Lina Melih, Burak Celik
		5	TRAFFIC CRASH PREDICTION USING A LOW-COST METHODOLOGY IN KARACHI	Hassan Farooq
		6	INTEGRATED APPROACH FOR LAND REORGANISATION IN RURAL DEVELOPMENT USING FUZZY MULTI-OBJECTIVE PROGRAMMING	Kumar Shubham, Priya K. Sahoo
		7	EXAMINING THE SPATIAL DYNAMICS OF THE JAKARTA METROPOLITAN AREA: IMPLICATIONS FOR REGIONAL GROWTH	Arifin Hasan, Tania S. Gultom
		8	SUSTAINABLE URBAN PLANNING: PRESERVING HERITAGE IN HISTORIC CITIES IN IRAN	Morteza Khodabandeh, Leila Sharifi

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Ahmed H. Salim**	1	RECYCLING CIGARETTE BUTTS INTO LIGHTWEIGHT BUILDING MATERIALS: A SUSTAINABLE APPROACH	Siti Khadijah Binti Mohd, Faizal Mohd. Ali
		2	ADVANCED COMPUTATIONAL GRID SYSTEM FOR WEATHER PREDICTION: A CASE STUDY USING HOAPS DATA	Neha Verma, Rajesh K. Singh
		3	IMPROVING CLUSTERING ANALYSIS AND VISUALIZATION THROUGH SELF-ORGANIZING FEATURE MAPS IN DATA SCIENCE	Liu Xian, Wang Yu, Zhang Ming
		4	IMPACT OF CONFINEMENT SHAPES ON THE BEHAVIOR OF REINFORCED CONCRETE BEAMS UNDER LOADING	Yin Zhou, Li Fei
		5	EVALUATING THE USE OF CONTOUR STRIPS OF BIO-FUEL GRASS IN WATER QUALITY MANAGEMENT	Zhao Wei, Li Cheng
		6	SOLAR-POWERED SMALL-SCALE WASTEWATER TREATMENT SYSTEM FOR EGYPT'S RURAL AREAS	Ahmed H. Salim
		7	A NEW CONDITION RATING SYSTEM FOR WASTEWATER TREATMENT PLANTS INFRASTRUCTURES	Ahmad Saleh, Tuan F. Ha, Ming Zhao
		8	IMPACT OF STONE CUTTING WASTE ON THE MECHANICAL PROPERTIES OF CONCRETE	Rami M. Al-Omari, Samir H. Al-Khudari
		9	COMPARATIVE ANALYSIS OF HEAVY METAL REMOVAL IN WASTEWATER USING ADSORPTION AND MEMBRANE TECHNOLOGIES	Nashit M. Sadiq, Ehsan A. Shaterian

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING
DECEMBER 30, 2025
BURSA
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Carlos Martinez, Adriana Garcia**	1	STATISTICAL RISK ASSESSMENT OF AIR POLLUTANTS: A CASE STUDY ON SULFUR DIOXIDE	Mohammad R. Karim, Abbas M. Youssef
		2	EFFECTIVENESS OF GRAVEL BED FLOCCULATORS IN LOW-COST WATER TREATMENT PLANTS	Khalid T. Al-Saadi
		3	E-WASTE RECYCLING SYSTEMS IN SOUTH KOREA AND TAIWAN: A COMPARATIVE STUDY	Jae Hoon Lee, Ming-Hsiu Wu
		4	PREDICTING WATER QUALITY IN RIVERS USING FUZZY LOGIC: A CASE STUDY OF THE GANGES RIVER	Ravi Sandeep
		5	EVALUATING THE ROLE OF MICROORGANISMS IN STORMWATER WETLANDS IN CANADA	Lin Zhang, Mei Huang
		6	OPTIMIZING SEWAGE MANAGEMENT IN URBAN AREAS: A SIMULATION STUDY FROM MEXICO CITY	Carlos Martinez, Adriana Garcia
		7	EVAPORATION LOSS PREDICTION IN RESERVOIRS USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE: CASE STUDY OF THE NILE RIVER BASIN	Ahmed Abdallah, Fatma Hussein
		8	OXYGEN TRANSFER THROUGH INCLINED MULTIPLE WATER JETS FOR EFFICIENT WATER TREATMENT	Adeel M. Khan, Liang Z. Wang
		9	ENHANCEMENT OF LANDSLIDE ANALYSIS USING ADVANCED HEIGHT SYSTEMS AND ERROR REDUCTION TECHNIQUES	Mohammad A. Jasim, Mazen S. Khader

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Zeljko Panian**	1	PERFORMANCE ANALYSIS OF LOAD BALANCING STRATEGIES IN DISTRIBUTED COMPUTING SYSTEMS	Tariq J. Ahmed, Fadwa M. Al-Khaled
		2	PHOTOCATALYTIC TREATMENT OF DAIRY WASTEWATER USING TiO2 FOR SUSTAINABLE ZERO EFFLUENT DISCHARGE	Ranya F. Al-Zoubi, Sami Y. Al-Mazawi
		3	WAVELET-BASED OPTIMIZATION OF STRUCTURAL DESIGN UNDER FREQUENCY CONSTRAINTS FOR STEEL FRAMES	Omar H. Rahman, Ali M. Al-Fadhli
		4	CONCEPTUAL METHOD FOR FLEXIBLE BUSINESS PROCESS MODELING	Adla Bentellis, Zizette Boufaïda
		5	USING ONTOLOGY SEARCH IN THE DESIGN OF CLASS DIAGRAM FROM BUSINESS PROCESS MODEL	Wararat Rungworawut, Twittie Senivongse
		6	A QUANTITATIVE APPROACH TO STRATEGIC DESIGN OF COMPONENT-BASED BUSINESS PROCESS MODELS	Eakong Atiptamvaree, Twittie Senivongse
		7	A NEW DIMENSION OF BUSINESS INTELLIGENCE: LOCATION-BASED INTELLIGENCE	Zeljko Panian
		8	COMPUTATIONAL MODELING IN STRATEGIC MARKETING	Petr Cernohorsky, Jan Voracek

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Yoshiko Tanaka**	1	MEASURING BUSINESS AND INFORMATION TECHNOLOGY VALUE IN BPR: AN EMPIRICAL STUDY IN THE JAPANESE ENTERPRISES	Michiko Miyamoto, Shuhei Kudo, Kayo Iizuka
		2	PREDICTING REINFORCEMENT IN CONCRETE BEAMS USING ADVANCED MACHINE LEARNING MODELS	Zhang Wei, Li Jun, Xu Fang
		3	REVITALIZING PUBLIC TRANSPORTATION IN YOGYAKARTA, INDONESIA: A COMPREHENSIVE STUDY	Siti Aisyah, Rahman Syukri, Budi Santoso
		4	ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY IN MANUFACTURING: A SYSTEMS-BASED APPROACH FOR SMEs	Miguel Torres, João Pereira, Pedro Silva
		5	DRIVING BUSINESS TRANSFORMATION THROUGH SERVICES COMPUTING IN THE DIGITAL AGE	Amit Rao, Rajesh Gupta
		6	DESIGNING A MODEL FOR ENTERPRISE PERFORMANCE IN INFORMATION SYSTEMS IMPLEMENTATION	Khalid Al-Hassan, Noura Al-Saadi
		7	DEVELOPING FLEXIBLE BUSINESS PROCESS MODELS FOR RAPID ADAPTATION	Farah Al-Fassi, Nour Chabib
		8	UTILIZING ONTOLOGY SEARCH IN BUSINESS PROCESS MODELING FOR CLASS DIAGRAM DESIGN	Akira Nakamura, Yoshiko Tanaka
		9	DESIGNING REUSABLE COMPONENTS FOR BUSINESS PROCESS MODELS: A QUANTITATIVE APPROACH	Samuel Mwangi, Alice Njeri

BURSA 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON MATHEMATICS AND ENGINEERING DECEMBER 30, 2025 BURSA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
30 Aralık / DEC 30, 2025 / 20:30 – 22:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 16	**Lukas Novotny**	1	LOCATION-BASED INTELLIGENCE: A NEW FRONTIER IN BUSINESS INTELLIGENCE	Lukas Novotny
		2	STRATEGIC MARKETING THROUGH COMPUTATIONAL MODELS: HYBRID APPROACH	Tomislav Horvat, Petra Kralj
		3	EMPIRICAL STUDY ON BUSINESS AND IT VALUE IN JAPANESE ENTERPRISES: BPR ANALYSIS	Yuki Takahashi, Aiko Sato
		4	IMPROVING MAXIMUM POWER POINT TRACKING FOR SOLAR ENERGY SYSTEMS USING ESTIMATED POWER VALUES	Ayesha Bakar, Faris Al-Karim
		5	EFFECT OF COLLECTOR ASPECT RATIO ON THE THERMAL EFFICIENCY OF WAVY FINNED SOLAR AIR HEATERS	Adnan Karim, Rami Boudali
		6	THERMAL SCALE-UP SIMILITUDE FOR MULTIPHASE REACTORS IN THE CU-CL HYDROGEN PRODUCTION CYCLE	Mohammed Nabil, Samira Khalil
		7	ENHANCING THE THERMAL PERFORMANCE OF LATENT HEAT STORAGE SYSTEMS FOR SOLAR ENERGY APPLICATIONS	Omar H. Zaid, Khalid Al-Tahhan
		8	TECHNICAL ANALYSIS OF COMBINED SOLAR WATER HEATING SYSTEMS FOR COLD CLIMATES	Laila Zekri, Hassan Nasr
		9	TECHNO-ECONOMIC EVALUATION OF SOLAR ENERGY IN STEAM GENERATION IN THE MIDDLE EAST	Hassan Al-Mansoori, Layla Bint Ali

Contents

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND TEFL: TRANSFORMATION INTO THE LEARNING ECOSYSTEM OF THE FUTURE 1

ULUSLARARASI BAKALORYA İLK YILLAR PROGRAMI'NIN ERKEN ÇOCUKLUKTA ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 2

THE IMPACT OF THE INTERNATIONAL BACCALAUREATE PRIMARY YEARS PROGRAM ON CRITICAL THINKING SKILLS IN EARLY CHILDHOOD 3

MAARİF MODEL LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ 4

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNİN BASINDAKİ YANSIMALARI: GAZETE KÖŞE YAZILARININ ANALİZİ VE YORUMLANMASI 13

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ÇERÇEVESİNDE 6. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİ İÇİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARININ VE ETKİNLİKLERİNİN İNCELENMESİ 15

GÖRME ENGELLİ ÖĞRENCİLERDE MATEMATİK EĞİTİMİ 23

OKUL MÜDÜRLERİNE YÖNELİK SÜRDÜRÜLEBİLİR EĞİTİM LİDERLİĞİ FARKINDALIĞI EĞİTİM PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ VE ETKİSİNİN BELİRLENMESİ 24

MESLEK LİSELERİNDE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE BÖLÜM TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER 26

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN DERS KİTAPLARININ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: YENİ İSTANBUL ULUSLARARASI ÖĞRENCİLER İÇİN TÜRKÇE DERS KİTABI (A1) 40

ÖĞRENCİLERİN SINIF İKLİMİ ALGILARININ İNCELENMESİ: MENTÖR DESTEKLİ ÖĞRETMEN MESLEKİ GELİŞİM PROGRAMI İÇİN ALTYAPI ARAŞTIRMASI 51

İSTİHDAMDA EŞİTLİK ARAYIŞI: TÜRKİYE'DE KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINA ENTEGRASYONU 70

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ENERJİ YOKSULLUĞU: YEŞİL DÖNÜŞÜMDE YAPISAL EŞİTSİZLİKLER 72

İRLANDA BASININDA SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1861-1876) 74

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL'İN YUGOSLAVYA ZİYARETİ (1970) 91

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL'İN TÜRK CUMHURİYETLERİNE ZİYARETİ (1992) 106

DON KAZAKLARININ TARİHÇESİ VE II. DÜNYA SAVAŞI'NDA Kİ ROLÜ: TARİHSEL, SOSYO-POLİTİK VE ASKERİ BİR İNCELEME 124

OSMANLI DEVLETİ'NDE DOBRUCA MUHACİR ÇOCUKLARI: İSKÂN, EĞİTİM, SAĞLIK VE SOSYAL HİMAYE POLİTİKALARI (XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI – XX. YÜZYIL BAŞLARI) 150

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARINDA BİR DÖNÜM NOKTASI: 1945 YILI KİMSESİZ VE BAKIMSIZ ÇOCUKLAR RAPORU VE DEVLET STRATEJİLERİ 153

AVARIZ KAYITLARINA GÖRE 17. YÜZYILDA KÜTAHYA SANCAĞI UŞAK KAZASINDA TIMAR SİSTEMİNİN UYGULANMASI 155

ERKEN MEMLÛKLAR DÖNEMİNDE İLÂHÎ MÜDAHALE 166

BAHRÎ MEMLÛK DEVLETİ'NDE ASKERÎ OLİGARŞİNİN YÜKSELİŞİ: YELBOĞAVİYYE HİZBİ VE ÇERKEZ EGEMENLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ 167

AVARIZ KAYITLARINA GÖRE 17. YÜZYILDA DENİZLİ 168

URAL BATIR DESTANINDA KUŞLARIN ÇOK KATMANLI VE SEMBOLİK ANLAM ALANI 179

OLİVİA ABTAHİ'NİN *THE INTERPRETER* ADLI ESERİNDE ÇOCUK ÇEVİRMENİN TEMSİLİ 181

VİRGİNİA WOOLF'UN "PHYLLİS ve ROSEMOND" ÖYKÜSÜNDE ARİSTOKRASİ İÇİNDE KADIN 183

PEYAMİ SAFA'NIN "CUMBADAN RUMBAYA" ADLI ROMANININ SÖZ VARLIĞI 185

MİLLİ MÜCADELE ROMANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI 198

"THE CHERRY GREW, WE HAVE SEXED IT AND IT IS FEMALE": RECLAIMING THE BODY IN JEANETTE WINTERSON'S *SEXING THE CHERRY* 200

BOZMA/KİRLETME DÖNGÜSÜ VE ŞÜKRANIN KIRILGANLIĞI: MELANIE KLEIN'İN HASET–ŞÜKRAN KURAMINDAN HAREKETLE NÂBİZÂDE NÂZIM'IN *ZEHRA* ROMANI 208

ORHAN VELİ'NİN ÖYKÜLERİNDE GÜNLÜK HAYAT 217

TÜRK MİTOLOJİSİNDE YARATILIŞ: VERBITSKIY VE RADLOFF VARYANTLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ 218

CREATION IN TURKISH MYTHOLOGY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE VERBITSKIY AND RADLOFF VARIANTS 220

IDENTITY AND INNER CONFLICT IN THE STRANGE CASE OF DR JEKYLL AND MR HYDE 222

FEMALE VOICE AND RESISTANCE IN ENGLISH LITERATURE 231

DİJİTAL GÖRÜNÜRLÜK ÇAĞINDA İLETİŞİMİN ANLAM KAYBI ÜZERİNE BİR İNCELEME 240

ABİLENE PARADOKSU BAĞLAMINDA MİNYONLAR FİLMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 251

AN ANALYSIS OF THE MINIONS FILM IN THE CONTEXT OF THE ABILENE PARADOX..... 252

SOSYAL MEDYADA GÖRÜNMEZLİK, DIŞLAMA VE ALGORİTMİK SINIRLAMA PRATİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME 260

SOSYAL MEDYA ORTAMLARINDA OLUŞAN VE AKTARILAN POPÜLER KÜLTÜR 261

ÇATIŞMA VE KRİZ BÖLGELERİNDE GAZETECİLİK SORUNLARI 262

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE KAMUSAL YARAR ARASINDA İNTERNET YAYINCILIĞI DENETİMİ 263

PARTICIPATORY JOURNALISM AS CO-CREATION OF VALUE: EXPLOITATION OR DEMOCRATISATION?264

GLOCALISATION IN CORPORATE COMMUNICATION AFTER GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE . 265

SESSİZLİK DE BİR MESAJDIR: KİTLE İLETİŞİM KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE MEDYADA SESSİZLİĞİN ANLAMI 266

SOSYAL MEDYADA BENLİK SUNUMU KAPSAMINDA KULLLANIMLAR VE DOYUMLAR YAKLAŞIMI PERSPEKTİFİNDEN ELEŞTİREL BİR BAKIŞ..... 276

OFF- SHORE BANKACILIĞIN DEĞİŞEN İŞLEVİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ 283

CEZA HUKUKU YAKLAŞIMIYLA “ÇEVRE” 284

ÖZEL HAYAT VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINDAKİ YERİ 297

AN EVALUATION OF THE CONSTITUTIONAL COURT’S ANNULMENT DECISION REGARDING ARTICLE 166/1 OF THE CODE OF CIVIL PROCEDURE ON THE CONSOLIDATION OF ACTIONS 304

DİJİTALLEŞEN TİCARET SİCİLİ VE HUKUKİ GÜVENLİK SORUNU 327

TBK M. 444–447 KAPSAMINDA REKABET YASAĞINDAN DOĞAN DAVALARDA GÖREVLİ MAHKEME SORUNU: YARGI İÇTİHATLARINDAKİ DÖNÜŞÜM..... 328

CEZA YARGILAMASINDA HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI 329

CEZA YARGILAMASINDA HÜKÜM TÜRLERİNİN YARGITAY İÇTİHATLARI IŞIĞINDA İNCELENMESİ 338

İSÇİNİN KİŞİSEL VERİLERİNİN İŞLENMESİ SÜRECİNDE GERÇEKLEŞEBİLECEK İHLALLER VE KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI KANUNU ÇERÇEVESİNDE KORUNMA YOLLARI 349

SUÇ VE CEZA BAĞLAMINDA KRİMİNAL İLETİŞİM..... 363

ÇEVRESEL GÖÇ OLGUSUNUN İNSAN HAKLARI VE ULUSLARARASI HUKUKİ DAVALAR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ..... 374

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKI..... 389

A REVIEW OF ACADEMIC STUDIES ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SOCIAL WORK IN TÜRKIYE 405

EKONOMİNİN GELECEĞİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ* 406

"BARIŞ İNŞASI" ÜZERİNE VOSVİEWER İLE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ 416

ÖZ-DUYARLIK VE YAŞAM KALİTESİ 431

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNDE STRES VE SOSYAL DESTEK İLİŞKİSİ ÜZERİNE: DERLEME ÇALIŞMASI 439

STRESİN AZALTILMASINDA BİLİNÇLİ FARKINDALIK..... 441

ERGENLERDE TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ 444

GENÇ YETİŞKİNLERİN FLÖRT ŞİDDETİNE OLAN TUTUMLARININ VE BAŞ ETME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ 460

BENLİK SAYGISI VE SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİ: LİTERATÜRE DAYALI BİR İNCELEME 476

ÖZ-ŞEFKAT: LİTERATÜR TEMELLİ BİR İNCELEME 478

TÜRKIYE AND THE OPEN-DOOR POLICY WHY DOES TURKEY FOLLOW THE OPEN-DOOR POLICY FOR IMMIGRANTS? 480

VERİ OLMADAN POLİTİKA OLUR MU? TÜRKİYE'DE OTİZM ALANINDA HİZMETE ERİŞİM TARTIŞMASI . 481

OSMANLI DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZ HAK SÖYLEMİNE: ENGELLİLİKTE KAVRAMSAL DÖNÜŞÜM 484

HARİTALARIN DÖNÜŞÜMÜ: KARTOGRAFYADAN DİJİTAL VE KATILIMCI HARİTALARA 493

KIZILIRMAK DELTASI SULAK ALANLARININ JEOMİRAS POTANSİYELİNE ÖRNEKLER..... 501

ARIT ÇAYI HAVZASI AKARSU BOYUNA PROFİLİNDEKİ DÜZENSİZLİKLERİN LİTOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 510

BİLGİSAYAR OYUN BAĞIMLILIĞININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUL MOTİVASYONUNA ETKİSİ ... 524

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK SİBER ZORBALIĞI ÖNLEME PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ ETKİSİ 531

MATEMATİK EĞİTİMİNDE DİJİTAL ARAÇLARIN KULLANIMINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 537

GÖÇ TEMALI TÜRK ÇOCUK KİTAPLARININ KAPSAYICI EĞİTİM PERSPEKTİFLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA* 558

YEREL BİLGİDEN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEĞE: FEN EĞİTİMİNDE ETNOBİLİM VE YEŞİL BECERİLERİN ENTEGRASYONU 560

TEMEL YAŞAM BECERİLERİ BAĞLAMINDA BİR MÜDAHALE: SİBER ZORBALIK VE DİJİTAL AYAK İZİ FARKINDALIĞI 561

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN KAPSAYICI EĞİTİME İLİŞKİN ALGI VE UYGULAMALARI 562

İDEALİZM İLE GERÇEKÇİLİK ARASINDA ÖĞRETMEN OLMAK: ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ ALGILARI, BEKLENTİLERİ VE GELECEK ÖNGÖRÜLERİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ÇÖZÜMLEME 576

SESSİZLİKTEN ÖZNELEŞMEYE: GÖÇMEN BİR ÖĞRENCİNİN KORO DENEYİMİNE İLİŞKİN REFLEKSİF VAKA ÇALIŞMASI 593

KULAK EĞİTİMİ (EAR TRAINING) YAZILIMLARININ MÜZİK EĞİTİMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 608

EBÛBEKİR AĞA'NIN EVİÇ BESTESİ "ŞEYDÂ-TER EYLEDİ BENİ HÛY-GERDE GERDENİN" ÜZERİNE MAKAMSAL BİR İNCELEME 624

OPERA ŞARKICILIĞINDA DÜŞÜK LARENKS VE ÜST VOKAL TRAKT GENİŞLİĞİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR TEKNİK DEĞERLENDİRME 633

DIŞAVURUMCU SANAT TERAPİSİ BAĞLAMINDA TRAVMA SONRASI İYİLEŞME DÖNEMİNDE MÜZİK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ 636

MÜZİK TERAPİDE NEFES FARKINDALIĞI VE KLİNİK UYGULAMALAR 639

MÜZİK TERAPİSİNDE EŞZAMANLANMA OLGUSUNA KURAMSAL BİR BAKIŞ 653

HEADLESS DOUBLE BASS DESIGN: AN ERGONOMIC, ACOUSTIC, AND STRUCTURAL STUDY 663

TRADITIONS, SCHOOLS, AND CANONS IN MUSICOLOGY 665

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK HALK MÜZİĞİNDE KULLANILAN SES DEĞİŞTİRİCİ İŞARETLER 666

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE HANGİ MÜZİK NEDEN YASAKLANDI? 678

TRT REPERTUARINDAKİ KÜTAHYA GEDİZ TÜRKÜLERİNİN MELODİK VE RİTMİK İNCELENMESİ 688

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA KULLANIMININ ÖĞRENCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 689

EĞİTİMDE YAPAY ZEKA ARAÇLARI VE UYGULAMA DENEYİMLERİ: DİJİTAL ÖĞRENME ÇAĞINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DENEYİMLERİNE DAİR ARAŞTIRMA TASARIMI VE ÖN BULGULAR..... 709

ORTAOKULLARDA GÖREV YAPAN GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL SANAT DERSLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ 711

EXAMİNİNG THE RELATİONSHİP BETWEEN SCHOOL PRİNCİPALS' CREATİVE LEADERSHİP LEVELS AND TEACHERS' INNOVATİVE THİNKİNG TENDENCİES 722

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DRAMATİZASYON YÖNTEMİNİN ÖĞRENCİLERİN MOTİVASYONUNA VE AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ 724

ÇANAKKALE İLİ GENELİNDEKİ ANADOLU LİSELERİ, ANADOLU MESLEK VE ANADOLU TEKNİK PROGRAMLARINA TABİİ OLAN LİSELERDE OKUMAKTA OLAN 11. VE 12. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN BİYOMEDİKAL CİHAZ TEKNOLOJİSİ PROGRAMINA OLAN YAKLAŞIMININ BELİRLENMESİ 741

TAÜKÖS - UYARLANABİLİR KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRENME SİSTEMİ 756

TAÜKÖS - UYARLANABİLİR KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRENME SİSTEMİ 759

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU (OSB) TANILI ÇOCUKLARDA RİTİM TEMELLİ UYGULAMALARIN ZAMAN KAVRAMI, DÜZEN VE PLANLAMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ 762

STEM YAKLAŞIMINDA 'TEKNOLOJİ'Yİ YENİDEN KONUMLANDIRMAK: ARAÇSAL BAKIŞTAN SOSYO-TEKNİK YAKLAŞIMA 773

REPOSİTİONİNG 'TECHNOLOGY' İN THE STEM APPROACH: FROM AN INSTRUMENTAL PERSPECTİVE TO A SOCİO-TECHNİCAL APPROACH..... 775

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ 5. SINIF FEN BİLİMLERİ ÖĞRETİM PROGRAMI İLE 2018 5. SINIF FEN BİLİMLERİ ÖĞRETİM PROGRAMININ EĞİTİM PROGRAMLARININ TEMEL ÖGELERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI 777

TÜRKİYE YÜZYILI 5. SINIF MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMI İLE 2018 5. SINIF MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMININ EĞİTİM PROGRAMLARININ TEMEL ÖĞELERİ PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRILMASI: İÇERİK ANALİZİ 779

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE DİJİTAL EBEVEYNLİK ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARA YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ 781

YEREL MEDYA VE KURUMSALLAŞMA: SİVAS ÖRNEĞİNDE BİR ARAŞTIRMA 783

BAYESİAN STRUCTURAL EQUATİON MODEL: DEFAULT PRİORS FOR SMALL SAMPLE SİZES..... 785

ENVIRONMENTAL IMPACTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A SYSTEMATIC REVIEW 794

DİKEY TARIM SİSTEMLERİNİN KENTSEL PEYZAJ TASARIMINDA KULLANIM OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ..... 810

ÜNİVERSİTE YERLEŞKELERİNDE PEYZAJ TASARIMININ SOSYAL ETKİLEŞİME ETKİSİ: TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ 819

TELEKOM SEKTÖRÜNDE İLİŞKİ PAZARLAMASI KAVRAMI ÜZERİNE VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ 829

IT SERVİS YÖNETİMİ SÜREÇLERİNİN SÜREÇ MADENCİLİĞİ İLE ANALİZİ VE İYİLEŞTİRİLMESİ: OLAY YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA 832

SUSTAINABILITY IN THE INTERNATIONALIZATION PROCESS OF BUSINESSES: A SCIENTIFIC MAPPING-BASED EXAMINATION 833

İŞ DÜNYASINDA YETENEK AÇIĞI, ÜNİVERSİTE–SANAYİ İŞ BİRLİĞİ VE YEŞİL DÖNÜŞÜM: TİCARET ODASI VE OSB YÖNETİCİLERİYLE NİTEL BİR İNCELEME 840

FİRMALARIN YEŞİL DÖNÜŞÜM FARKINDALIĞI VE TTO DESTEK ALGISI: İHRACATÇI VE İHRACATÇI OLMAYAN İŞLETMELERLE NİTEL BİR İNCELEME 848

RENK KÖRÜ TASARIMCILARIN YARATI SÜRECİNDE ALTERNATİF HİYERARŞİ ARAYIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME 855

POPÜLER KÜLTÜR METİNLERİNDE KİMLİK İNŞASI ÜZERİNE BİR İNCELEME 863

ÇİZGİ ROMAN İLLÜSTRASYONLARINDA RÜYA İMGELERİ KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME 878

PİŞİRİMDEN MUMLAMAYA: SERAMİK VE TEKSTİLDE ÇATLAK DOKULARIN BİÇİMLENİŞİ 893

SERAMİK SANATI TARİHİNDE KOBALT OKSİTİN KULLANIMINA KRONOLOJİK BİR BAKIŞ 903

SERAMİK YÜZEYLERDE EL İZİNİN ANLAMI THE MEANING OF THE HANDPRINT ON CERAMIC SURFACES 918

H. R. GİGER'IN BİYOMEKANİK ESTETİĞİ ÜZERİNDEN ALİEN FİLMİNİN MEKANSAL ANALİZİ..... 929

CREATİVE PLAY AND INTERİOR SPACE: PEDAGOGİCAL APPROACHES TO DEVELOPMENT-ORİENTED SPATİAL DESİGN 939

BAĞIMSIZ İDARİ OTORİTELER VE DEMOKRATİK YÖNETİM İLİŞKİSİ 949

RAWLS'S THEORY OF JUSTICE AND RACIAL INJUSTICE 951

GÖÇMEN AKINI ŞOKLARININ SOSYAL POLİTİKA ÇIKTILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 952

THE EFFECT OF MIGRANT INFLOW SHOCKS ON SOCIAL POLICY OUTCOMES 953

GÖÇMENLERİN EĞİTİM VE SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİMİ 960

MIGRANTS' ACCESS TO EDUCATION AND HEALTH SERVICES 961

KAMU LOJİSTİĞİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM: E-DEVLET UYGULAMALARI VE LOJİSTİK ENTEGRASYON 972

KAMU YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: AFAD CİNSİYET EŞİTLİĞİ EYLEM PLANINA YÖNELİK DEĞERLENDİRME 982

REPRESENTATIONS OF FEMALE INTELLECTUALS IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD: NEZİHE MUHİDDİN'S PERCEPTION OF NATIONALISM 986

KÜRESEL KRİZ AKTÖRLERİ VE ULUS-DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ: 2009 MALİ KRİZDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE SAĞ SİYASETİ 991

KOLEKTİF KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA ALGORİTMİK TARAFSIZLIK VE SOSYAL REFAH FONKSİYONLARI: SÜREÇ ODAKLI BİR KURAMSAL ÇERÇEVE 996

ALGORİTMIK RASYONALİTE VE ALGORİTMİK SINIRLI RASYONALİTE: DİJİTAL PİYASALARDA MİKROİKTİSADİ BİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE 1008

MINT ÜLKELERİNDE FİNANSAL KÜRESELLEŞME VE NÜKLEER ENERJİNİN ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ROLÜ . 1023

DETERMINANTS OF DIVIDEND POLICY IN THE BANKING SECTOR LISTED ON THE INDONESIAN STOCKS EXCHANGE 2015-2024 1037

DETERMINANTS OF DIVIDEND POLICY IN THE BANKING SECTOR LISTED ON THE INDONESIAN STOCKS EXCHANGE 2015-2024 1047

BITCOIN ile SEÇİLİ HİSSE SENETLERİ ARASINDA UZUN DÖNEMLİ İLİŞKİ: RALS BİRİM KÖK VE EŞBÜTÜNLEŞME TESTLERİNDEN BULGULAR 1048

İKTİSATÇI BURHAN ULUTAN'IN PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE DEVLETÇİLİĞİN GELİŞİMİ 1055

OECD ÜLKELERİNDE İMALAT SANAYİ VE İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ İLİŞKİSİ: KALDOR-VERDOORN YASASI'NIN DİNAMİK ANALİZİ 1065

ENFLASYON TAHMİNİNDE MAKİNE ÖĞRENMESİ VE DOĞRUSAL MODELLER: LOG (TÜFE) ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA ÇALIŞMASI 1067

KRİTER SİMETRİ NOKTASI (SPC) YÖNTEMİ İLE KUZEY AVRUPA ÜLKELERİ İÇİN AVRUPA SAĞLIK TÜKETİCİ ENDEKSİ KRİTERLERİNİN ÖNEM DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ 1079

WENSLO TABANLI ARAS YÖNTEMİ İLE DÜŞÜK GELİR GRUBUNDAKİ ÜLKELERİN GIDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİ 1089

OPEC ÜLKELERİNDEN AVRUPA BİRLİĞİ SEVİYELERİNE $\mathbf{PM_{2.5}}$ HAVA KİRLİLİĞİNİN STOKASTİK YAKINSAMASININ ANALİZİ 1099

İKLİM HASAR VERGİSİ 1110

HEDEF PAZARIN BELİRLENMESİNDE BİR YÖNTEM OLAN ITC TRADE MAP İLE 210390 GTİP ÜZERİNE ARAŞTIRMA 1112

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND TEFL: TRANSFORMATION INTO THE LEARNING ECOSYSTEM OF THE FUTURE

Dr. Hakan Aydoğan

Independent Researcher, aydoganh@hotmail.com - orcid.org/0000-0002-7906-6955

Artificial intelligence (AI) is a system enabling machines to carry out human-like tasks, learning from experience and adapting to new inputs. Artificial intelligence aims to improve and give support to human competencies. AI is most simply defined as systems that imitate human intelligence to perform certain tasks and can enhance themselves by iterating the information they collect. The most outstanding characteristics that distinguishes artificial intelligence from today's technology systems is its ability to imitate human intelligence.

It is widely agreed that the use of artificial intelligence in foreign language education will positively affect the teaching and learning process. Artificial intelligence (AI) has the potential to lead to revolutionary changes in the education sector, making learning processes more personalized, accessible and effective. This article discusses the opportunities, limitations and future impacts of the integration of AI into education. AI-based systems strengthen students' weaknesses and enrich the learning experience by offering customized content according to individual learning needs. In addition, automated assessment systems that save teachers' time allow for more strategic decisions to be made by analyzing educational data. The integration of AI into education has the potential to reduce learning inequalities and provide educational resources to students around the world on a larger scale. However, challenges such as lack of technological access, ethical concerns and data privacy should also be taken into account. The article offers suggestions on how AI can be used in education in a fair, ethical and sustainable way and discusses how this transformation will reshape the current paradigm in education. This study aims to provide a roadmap for educators, policy makers and technology developers to develop future strategies.

Anahtar Kelimeler : TEFL, Artificial Intelligence, Learning, Sustainable Education

ULUSLARARASI BAKALORYA İLK YILLAR PROGRAMI'NIN ERKEN ÇOCUKLUKTA ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Deniz ÇAVUŞ
Üsküdar Üniversitesi- denizkilicteacher@gmail.com- ORCID 0009-0006-6030-4067

Öz

"Kimseye hiçbir şey öğretemem, sadece onların düşünmelerini sağlayabilirim." Sokrates

Günümüzde teknolojik ilerlemeler ve bilgi kaynaklarının çeşitlenmesi, bireylerin bilgiyi düzenleyebilme, yorumlayabilme ve yeniden üretebilme becerilerini önemli hâle getirmiştir. Bu doğrultuda özellikle eleştirel ve yaratıcı düşünme yetilerinin eğitim süreçlerine entegre edilmesi gerekliliği, eğitim programlarının yenilenmesini zorunlu kılmıştır. Bu araştırma, Uluslararası Bakalorya İlk Yıllar Programı'nda (IB-PYP) yer alan düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik yöntemlerin, erken çocukluk dönemindeki öğrencilerin eleştirel düşünme düzeylerine etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, yarı deneysel bir desen kullanılarak denkleştirilmiş kontrol gruplu öntest–sontest modeliyle yürütülmüştür. Çalışma grubunu İstanbul'un Üsküdar ilçesinde PYP uygulayan özel okulda öğrenim gören 60–72 aylık Anasınıfı öğrencileri ile Üsküdar'da Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) programı doğrultusunda eğitim alan aynı yaş grubundaki kontrol grubu öğrencileri oluşturmuştur. Veriler "Düşünme Ölçeği" aracılığıyla toplanmış hem deney hem de kontrol grubuna ön test uygulanmış, deney grubu öğrencileri 12 hafta süresince PYP'nin temel bileşeni olan sorgulamaya dayalı öğrenme etkinliklerine katılmış, kontrol grubu ise MEB müfredatı doğrultusunda eğitim almaya devam etmiştir. Sürecin sonunda her iki gruba sontest uygulanmıştır. SPSS programıyla gerçekleştirilen analizlerde gruplar arasındaki farklar incelenmiş ve alt boyutlar (Analoji, Sınıflama, Mantıksızlıklar, Benzerlikler, Farklılıklar, Sıralama, Yönerge İzleme, Bilgi) düzeyinde anlamlı değişiklikler değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, PYP programına devam eden öğrencilerin özellikle bazı alt boyutlarda kontrol grubuna göre daha yüksek performans sergilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca etki büyüklüğü hesaplamaları, PYP uygulamalarının çocukların eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine orta düzeyde anlamlı katkılar sunduğunu göstermiştir. Sonuç olarak çalışma, erken çocukluk döneminde uygulanan PYP müfredatının eleştirel düşünme becerilerinin desteklenmesinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymakta; çağdaş eğitim programlarında eleştirel düşünmenin merkezî bir bileşen olarak ele alınmasının gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Düşünme becerileri, erken çocukluk, IB, PYP, eleştirel düşünme

THE IMPACT OF THE INTERNATIONAL BACCALAUREATE PRIMARY YEARS PROGRAM ON CRITICAL THINKING SKILLS IN EARLY CHILDHOOD

Deniz ÇAVUŞ

"I cannot teach anyone anything, I can only make them think." Socrates

Contemporary technological advancements and the diversification of information sources have made it essential for individuals to organize, interpret, and reproduce knowledge effectively. In this context, the integration of critical and creative thinking skills into educational processes has become increasingly important, necessitating updates to existing curricula. This study aims to examine the impact of thinking-skills development methods included in the International Baccalaureate Primary Years Programme (IB-PYP) on the critical thinking abilities of children in early childhood. The research was conducted using a quasi-experimental design with a matched control group and a pretest–posttest model. The study group consisted of 60–72 month old kindergarten students studying in a private school implementing PYP in the Üsküdar district of Istanbul, and control group students of the same age group receiving education in accordance with the Ministry of National Education (MEB) program in Üsküdar.

Data were collected using the "Thinking Scale." Both the experimental and control groups completed a pretest; the experimental group then participated in inquiry-based learning units, a core component of the PYP, for 12 weeks, while the control group continued with the MoNE curriculum. A posttest was administered to both groups at the end of the process. Data analyses were conducted using the SPSS software, examining differences between groups as well as significant variations across subdimensions (Analogy, Classification, Illogicalities, Similarities, Differences, Sequencing, Following Directions, Knowledge). Findings revealed that students exposed to the PYP demonstrated higher levels of critical thinking—particularly in certain subdimensions—compared to the control group. Moreover, effect size calculations indicated that the PYP made a moderately significant contribution to the development of children's critical thinking skills. In conclusion, the study highlights that the PYP curriculum implemented during early childhood positively influences the growth of critical thinking abilities. These results reinforce the importance of positioning critical thinking at the core of contemporary educational approaches.

Key Words: Thinking skills, early childhood, IB, PYP, critical thinking

MAARİF MODEL LİSE COĞRAFYA ÖĞRETİM PROGRAMINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ ZONGULDAK İLİ ÖRNEĞİ

FATİH KAYABAŞI

ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ

E-posta Adresi – Fatih.kayabasi2797@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-5586-4475

ÖZET

Milli eğitim bakanlığı tarafından 2024-2025 yılı eğitim öğretim yılında uygulamaya konulan Türkiye yüzyılı maarif modeli eğitimde büyük bir dönüşüm olarak nitelendirilmektedir. Programın hedeflediği amaçları doğrultusunda hayata geçirilmesi için programın sahada uygulayıcı olan öğretmenlerin rolünün çok önemli olduğunun farkında olunmalıdır. Bu bağlamda programın benimsenmesi ve sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için paydaşlarından en önemli olan öğretmenler tarafından değerlendirilmesi, eksik görülen noktaların ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye yüzyılı maarif model lise coğrafya öğretim programını önceki programdan farklılığını ortaya koymak, uygulanabilirliği açısından değerlendirmek ve programın sosyo-kültürel-ekonomik ve jeopolitik açıdan güncel yaklaşımları kapsayıp kapsamadığını programın uygulayıcısı olan öğretmenlerden görüşlerini alarak ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi modellerinden fenomenoloji deseni çalışmasıdır. Araşmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Zonguldak ilinde TYMM sene başı hizmetiçi eğitimine katılmış ve 9. sınıf coğrafya derslerine giren 21 öğretmenden oluşmaktadır. Bu araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenecektir. Çözümleme sonucunda elde edilen bulgular tartışılacak ve elde edilen sonuçlar yazılacaktır.

Anahtar Kelimeler : Lise Coğrafya Öğretim Programı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Öğretmen Görüşleri, Öğretmenler Tarafından Değerlendirilme

1. GİRİŞ

Hızla değişen bilimsel, teknolojik ve toplumsal koşullar, öğretim programlarının sürekli olarak gözden geçirilmesini ve güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Öğretim programları, eğitim sisteminin yol haritasını oluşturarak derslerin amaçlarını, içeriklerini, öğretim süreçlerini ve ölçme-değerlendirme yaklaşımlarını belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle programların yalnızca hazırlanması değil, uygulama sürecinde değerlendirilmesi ve paydaş görüşleri doğrultusunda geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM), Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çağın gereksinimlerine cevap verecek şekilde değer temelli, beceri odaklı ve bütüncül bir eğitim anlayışıyla geliştirilmiştir. Bu model doğrultusunda hazırlanan Lise Coğrafya Öğretim Programı, öğrencilerin mekânsal düşünme, analiz yapma, çevresel farkındalık ve küresel olayları yorumlama becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Coğrafya dersi, doğal ve beşerî süreçler arasındaki ilişkileri ele alması bakımından, bireylerin yaşadıkları çevreyi anlamalarına ve toplumsal olayları çok boyutlu değerlendirmelerine katkı sağlamaktadır.

Ancak öğretim programlarının hedeflenen kazanımlara ulaşabilmesi, büyük ölçüde öğretmenlerin programı nasıl algıladığı ve uyguladığı ile ilişkilidir. Bu nedenle yeni geliştirilen Lise Coğrafya Öğretim Programı'nın öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi, programın uygulanabilirliğini ve etkililiğini ortaya koymak açısından önemli görülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, eğitimde yenilikçi ve bütüncül bir yaklaşım benimseyerek, bireylerin hem akademik hem de duygusal yönlerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu model, eğitim sisteminin merkezine "değer temelli, beceri odaklı ve dijitalleşmeyi destekleyen" bir yapıyı yerleştirmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2023).

Bu çerçevede, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen Lise Coğrafya Öğretim Programı'nın değerlendirilmesi, programların hedefleri ve öğretmenlerin bu süreçteki deneyimlerini anlamak bakımında büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmada Türkiye yüzyılı maârif modeli bağlamında lise coğrafya öğretim programında yapılan güncellemelerin programı uygulayan öğretmenler tarafından değerlendirmesini amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

TYMM, MEB tarafından Türkiye'nin eğitimdeki dönüşüm vizyonu olarak nitelendirilmektedir (MEB, 2024c). Programın hedeflerinin hayata geçirilmesi için programın paydaşlara iyi tanıtılması gerekmektedir (Yağan, 2019). Programın tanıtılması ve paydaşları tarafından değerlendirilmesi programda eksik yönlerinin tespit edilmesini dolayısıyla değerlerini ve kalitesini ortaya koymaktadır (Fitzpatrick, Sanders ve Worthen, 2004).

Bu çalışma, Lise Coğrafya Öğretim Programı'nın uygulama sürecini doğrudan deneyimleyen öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Öğretmenler, öğretim programlarının sınıf ortamındaki en temel uygulayıcılarıdır ve programın etkililiğine ilişkin en gerçekçi geri bildirimleri sunabilecek paydaşlar arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda öğretmen görüşlerinin ortaya konulması, programın güçlü yönlerinin belirlenmesine ve geliştirilmesi gereken alanların tespit edilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmadan elde edilecek bulguların, ileride yapılacak program geliştirme çalışmalarına, öğretmen eğitimlerine ve coğrafya öğretiminin niteliğinin artırılmasına yönelik düzenlemelere ışık tutacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışma, TYMM kapsamında hazırlanan öğretim programlarının değerlendirilmesine yönelik literatüre katkı sağlaması açısından da önemlidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, tam olarak bilgi sahibi olunmayan veya nicel ölçümlerle değerlendirmenin zor olduğu durumlarda bilgi elde etmek veya bilgi sahibi olunan bir duruma ilişkin yeni bakış açıları geliştirmek amacıyla kullanılan bir araştırma yöntemidir (Strauss ve Corbin, 2007). Durum çalışmasını bir ya da daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun veya birbirine bağlı diğer sistemlerin derinlemesine incelendiği bir yöntem olarak tanımlamaktadır McMillan (2000).

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme sorularının hazırlanmasında alan yazın taramasından yararlanılmış ve uzman görüşleri alınarak formun kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Görüşme formu, öğretmenlerin TYMM ve Lise Coğrafya Öğretim Programı'na ilişkin görüşlerini ayrıntılı biçimde ortaya koymaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Görüşme formu yönerge ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların araştırmaya yönelik demografik özellikleri olan; mesleki kıdem, cinsiyet, yaş, mezuniyet durumu ve mezun olduğu fakülte durumlarını ortaya koyan maddelere yer verilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Görüşmeler çevrim içi ortamda gerçekleştirilmiş, katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kaydı alınmıştır. Elde edilen veriler yazıya dökülerek içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sürecinde veriler kodlanmış, benzer kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Bulguların sunumunda katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilerek çalışmanın güvenirliği desteklenmiştir.

2.4. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2024–2025 eğitim-öğretim yılında Zonguldak ilinde görev yapan ve 9. sınıf coğrafya derslerine giren 21 coğrafya öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme türünde araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır

bu bakımdan araştırmacı amacına uygun olan kişileri örnekleme dâhil eder (Balcı, 2016). Katılımcıların, TYMM kapsamında düzenlenen hizmet içi eğitimlere katılmış olmaları ve yeni coğrafya öğretim programını uyguluyor olmaları temel ölçütler olarak belirlenmiştir.

3. BULGULAR

Maarif Model Lise Coğrafya Öğretim Programına ilişkin öğretmen görüşlerinin incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular, tematik analiz sonucunda oluşturulan kategoriler altında sunulmuştur. Bu kapsamda, ilk olarak öğretmenlerin Maarif Modeline ilişkin genel algılarına yönelik bulgular Çizelge 1'de gösterilmektedir

Çizelge 1

Maarif Modeline ilişkin genel algılarına yönelik bulgular

Kategori	**Kod**	**Örnek Katılımcı Görüşleri**
Olumlu Yaklaşım ve Modelin Felsefesini Benimseme	Öğrenciyi merkeze alan	*"Yeni modelde öğrenci süreçlerin merkezinde yer alıyor, öğretmen ise rehberlik yapıyor." (Ö13)*
	Bütüncül yapı	*"Öğrenciyi sadece akademik değil, bütünsel şekilde ele alan bir yaklaşım görüyorum." (Ö19)*
	Değer temelli ve milli-manevi yön	*"Milli ve manevi değerlerin programa daha güçlü şekilde yansıtıldığını düşünüyorum." (Ö1)*
	Etkinliklerle öğrenmeyi güçlendiren yapı	*"Etkinlikler sayesinde öğrenciler yaparak ve yaşayarak öğreniyor." (Ö14)*
Modelin Ani ve Hazırlıksız Uygulanması	Pilot uygulama eksikliği	*"Pilot uygulama yapılmadan bir anda tüm okullarda başlatıldı." (Ö14)*
	Öğretmenlerin yeterince bilgilendirilmemesi	*"Hizmet içi eğitimler yetersiz kaldı." (Ö6)*
Öğrenci Hazır Bulunuşluk Sorunları	Altyapı eksikliği	*"Öğrenciler bu modele uygun altyapıyla gelmiyor." (Ö16)*
	Pasif sistemden aktif öğrenmeye geçişte zorlanma	*"Öğrencilerin aktif öğrenmeye alışması zaman alıyor." (Ö2)*

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, öğretmenlerin önemli bir bölümü Maarif Modelini öğrenci merkezli, bütüncül ve değer temelli yapısıyla olumlu değerlendirmektedir. Katılımcılar, programın öğrenciyi aktif öğrenme sürecine dahil eden etkinlik temelli bir anlayış sunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, modelin pilot uygulama yapılmadan hayata geçirilmesi ve öğretmenlerin sürece yeterince hazırlanmadan dahil edilmesi önemli bir sorun alanı olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca öğrencilerin önceki öğrenme yaşantılarından kaynaklanan hazır bulunuşluk eksiklikleri ve pasif öğrenme alışkanlıklarının, programın uygulanmasını zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Çizelge 2'de programın uygulanabilirliği, karşılaşılan zorluklar ve destek ihtiyacı kategorisine ait bulgular gösterilmiştir.

Çizelge 2

Programın Uygulanabilirliği, Karşılaşılan Zorluklar ve Destek İhtiyacı Kategorisine Ait Bulgular

Kategori	**Kod**	**Örnek Katılımcı Görüşleri**
Maarif Modelinin Uygulanabilirliği	Aceleci ve plansız uygulama	*"Süreç çok hızlı ve sert bir geçişle başlatıldı." (Ö4)*
	Hazır bulunuşluk ve uyum sorunları	*"Öğrencilerin akademik altyapısı bu programa uygun değil." (Ö9)*
	Okul türüne göre farklılık	*"Anadolu liselerinde verimli, meslek liselerinde zorlayıcı." (Ö8)*
	Öğrenci motivasyonu ve ilgisi	*"Etkinlikler öğrencilerin derse ilgisini artırıyor." (Ö16)*
Uygulamada Yaşanan Zorluklar	Zaman yönetimi ve ders saati yetersizliği	*"İki saatlik ders süresi yeterli olmuyor." (Ö13)*
	Teknolojik altyapı sorunları	*"İnternet ve akıllı tahta eksikliği uygulamayı zorlaştırıyor." (Ö10)*
	Kalabalık sınıflar	*"30–35 kişilik sınıflarda etkinlikleri yürütmek zor." (Ö5)*
Çözüm ve Destek Önerileri	Öğretmen eğitimi	*"Daha kapsamlı hizmet içi eğitimler gerekli." (Ö19)*
	Yapısal düzenlemeler	*"Ders saatleri artırılmalı ve içerikler sadeleştirilmeli." (Ö14)*

Çizelge 2'de yer alan bulgular incelendiğinde, öğretmenlerin Maarif Modelinin uygulanabilirliğini okul türü, öğrenci profili ve fiziksel koşullara bağlı olarak farklı değerlendirdikleri görülmektedir. Katılımcılar, özellikle ders saatlerinin yetersizliği, zaman yönetimi güçlükleri ve teknolojik altyapı eksikliklerinin programın etkili uygulanmasını sınırladığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, etkinlik temelli yapının öğrenci motivasyonunu artırdığına yönelik görüşler de dikkat çekmektedir. Öğretmenler, sürecin daha sağlıklı yürütülebilmesi için öğretmen eğitimlerinin artırılması, ders saatlerinin yeniden düzenlenmesi ve okul altyapılarının güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çizelge 3'te programın güçlü ve zayıf yönlerine ilişkin bulgular gösterilmiştir.

Çizelge 3

Programın Güçlü ve Zayıf Yönlerine İlişkin Bulgular

Kategori	**Kod**	**Örnek Katılımcı Görüşleri**
Güçlü Yönler	Öğrenci merkezlilik ve aktif öğrenme	*"Öğrenciler aktif, öğretmenler ise daha yönlendirici bir rolde yer alıyor. Yaparak ve yaşayarak öğrenme süreci oldukça etkili." (Ö3)*
	Güncel konuların programa dahil edilmesi	*"Afetler, sürdürülebilir çevre ve ekonomi gibi güncel konuların yer alması programı çok değerli kılıyor." (Ö16)*
	Değerler eğitimi ve milli-manevi vurgular	*"Milli ve manevi değerlerin programa güçlü biçimde yansıtıldığını görüyorum." (Ö11)*
Zayıf Yönler	Ders saatlerinin yetersizliği	*"İki saatlik ders süresi etkinlikleri sağlıklı biçimde yürütmek için yeterli olmuyor." (Ö14)*
	İçerik yüzeyselliği ve bilgi azaltımı	*"Bazı konular oldukça yüzeysel kalmış, öğretmen olarak içeriği derinleştirmek zorunda kalıyoruz." (Ö17)*
	Öğrenci hazır bulunuşluğunun düşük olması	*"Öğrencilerin altyapısı bu programa uygun değil, bu da süreci zorlaştırıyor." (Ö16)*
	Etkinliklerin öğrenci seviyesine uygun olmaması	*"Bazı etkinlikler dokuzuncu sınıf öğrencileri için fazla karmaşık." (Ö8)*
	Teknolojik altyapı eksikliği	*"İnternet ve akıllı tahta eksikliği programın etkili uygulanmasını engelliyor." (Ö10)*

Gelişime Açık Yönler	Etkinliklerin sadeleştirilmesi ve seviye uyumu	*"Etkinlikler okul türüne ve öğrenci seviyesine göre yeniden düzenlenmeli." (Ö15)*
	İçeriklerin derinleştirilmesi	*"Bazı konular daha ayrıntılı ele alınmalı, özellikle temel coğrafya başlıkları." (Ö19)*
	Öğretmen eğitimlerinin artırılması	*"Daha kapsamlı ve uygulamalı hizmet içi eğitimlere ihtiyaç var." (Ö21)*
	Teknolojik altyapının güçlendirilmesi	*"Altyapı iyileştirilirse program çok daha etkili olabilir." (Ö14)*

Çizelge 3'te görüldüğü üzere, öğretmenler Maarif Model Lise Coğrafya Öğretim Programı'nın öğrenci merkezli yapısı, güncel konuları içermesi ve değerler eğitimine verdiği önem gibi yönlerini güçlü bulmaktadır. Buna karşın ders saatlerinin yetersizliği, içeriklerin bazı konularda yüzeysel kalması, öğrenci hazır bulunuşluk düzeyinin düşüklüğü ve teknolojik altyapı eksiklikleri programın zayıf yönleri olarak öne çıkmaktadır. Katılımcı görüşleri, programın geliştirilmesi için etkinliklerin sadeleştirilmesi, içeriklerin derinleştirilmesi, öğretmen eğitimlerinin artırılması ve okul altyapılarının iyileştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

4. TARTIŞMA

Bu araştırmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen Lise Coğrafya Öğretim Programı, öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, programın felsefi yaklaşımı ve hedefleri açısından öğretmenler tarafından büyük ölçüde olumlu karşılandığını göstermektedir. Özellikle öğrenci merkezli yapı, etkinlik temelli öğrenme anlayışı, güncel coğrafi konuların programa dahil edilmesi ve değerler eğitimine yapılan vurgu, öğretmenlerin sıklıkla dile getirdiği güçlü yönler arasında yer almaktadır.

Bu bulgular, çağdaş öğretim programlarının temel ilkeleri arasında yer alan aktif öğrenme, yapılandırmacı yaklaşım ve bütüncül eğitim anlayışı ile örtüşmektedir. Öğretmenlerin, öğrencilerin derse katılımının arttığını ve öğrenme sürecinin daha anlamlı hâle geldiğini belirtmeleri, programın pedagojik açıdan önemli bir dönüşüm hedeflediğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, afetler, sürdürülebilir çevre, ekonomi ve teknoloji gibi güncel konuların coğrafya öğretimine entegre edilmesi, dersin günlük yaşamla ilişkilendirilmesini güçlendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte, araştırma bulguları programın uygulanma sürecinde çeşitli yapısal ve pedagojik sorunların da yaşandığını göstermektedir. Öğretmenlerin önemli bir bölümü, programın pilot uygulama yapılmadan ve kademeli bir geçiş planı olmaksızın hayata geçirilmesini eleştirmektedir. Bu bulgular, öğretim programlarının başarılı uygulanmasında öğretmen eğitimi ve program tanıtımının kritik rolünü vurgulayan araştırmalarla paralellik göstermektedir (Kaya & Aydın, 2020). Ayrıca öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin yeni

programın beklentileriyle tam olarak örtüşmemesi, özellikle 9. sınıf düzeyinde öğrenme sürecini zorlaştıran temel etkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Ders saatlerinin yetersizliği, zaman yönetimi sorunları ve teknolojik altyapı eksiklikleri, programın etkin uygulanmasını sınırlayan diğer önemli faktörlerdir. Teknolojik araç kullanımına ilişkin beklentiler yüksek olmasına karşın, mevcut okul donanımlarının bu beklentileri karşılamada yetersiz kaldığı da dile getirilmiştir. Bu bulgu, teknolojinin etkili kullanılabilmesi için fiziksel altyapının önemini vurgulayan araştırmalarla örtüşmektedir (Öztürk & Güneş, 2023). Etkinlik temelli ve öğrenci merkezli bir yapının, mevcut ders süreleri ve kalabalık sınıf ortamlarında uygulanmasının güçleştiği öğretmenler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Ayrıca bazı içeriklerin aşırı sadeleştirilmesi, coğrafya dersinin derinliğinin azalmasına ve öğretmenlerin ek açıklamalarla süreci desteklemek zorunda kalmasına neden olmaktadır.

Bu yönleriyle bulgular, öğretim programlarının yalnızca felsefi ve içerik boyutuyla değil, uygulama koşulları ve paydaşların hazır oluş düzeyleri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları, Maarif Model Lise Coğrafya Öğretim Programı'nın öğretmenler tarafından genel olarak olumlu karşılandığını; ancak uygulama sürecinde çeşitli güçlüklerle karşılaşıldığını göstermektedir. Programın öğrenci merkezli, etkinlik temelli ve değer odaklı yapısı, coğrafya öğretiminin niteliğini artırma potansiyeline sahip önemli bir yenilik olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın, programın etkili ve sürdürülebilir biçimde uygulanabilmesi için bazı yapısal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Bu bağlamda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Programın uygulanmasına yönelik **kademeli geçiş ve pilot uygulamalar** planlanmalıdır.
- Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerini destekleyecek **ön öğrenme ve uyum çalışmaları** yapılmalıdır.
- Coğrafya dersine ayrılan **haftalık ders saatleri artırılmalı** veya etkinlik yoğunluğu ders sürelerine uygun şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- **Teknolojik altyapı ve dijital erişim imkânları** okullar arasında eşitlenmeli ve güçlendirilmelidir.
- Öğretmenler için **uygulamaya dönük, uzun süreli ve sürekli hizmet içi eğitimler** planlanmalıdır.
- Program içerikleri, özellikle temel coğrafya konularında **derinlik ve seviye uyumu** gözetilerek yeniden gözden geçirilmelidir.

Sonuç olarak, Maarif Model Lise Coğrafya Öğretim Programı, gerekli yapısal destekler sağlandığında ve öğretmen görüşleri doğrultusunda geliştirildiğinde, coğrafya öğretiminde hedeflenen dönüşümü gerçekleştirme potansiyeline sahiptir. Öğretmen geri bildirimlerine

dayalı değerlendirme çalışmalarının artırılması, program geliştirme süreçlerine önemli katkılar sunacak ve uygulamada karşılaşılan sorunların giderilmesine yardımcı olacaktır.

6. KAYNAKÇA

Balcı, A. (2016). Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler (12. baskı). Pegem Akademi.

Fitzpatrick, J. L., Sanders, J. R., & Worthen, B. R. (2004). Program evaluation: Alternative approaches and practical guidelines (3rd ed.). Pearson.

Kaya, A., & Aydın, H. (2020). Öğretmenlerin yeni öğretim programlarına uyum süreçleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 26(1), 101-124.

McMillan, J. H. (2000). Educational research: Fundamentals for the consumer (3rd ed.). Addison Wesley Longman.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). Türkiye Yüzyılı Eğitim Vizyonu. Ankara: MEB Yayınları.

Öztürk, M., & Güneş, F. (2023). Eğitimde teknoloji kullanımının sınıf içi yansımaları: Öğretmen görüşleri. Çağdaş Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7(2), 45-59.

Strauss, A., & Corbin, J. (2007). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (2nd ed.). Sage Publications.

Yağan, B. (2019). Eğitim programlarının tanıtımı ve değerlendirme sürecindeki rolü. Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(2), 134–148.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNİN BASINDAKİ YANSIMALARI: GAZETE KÖŞE YAZILARININ ANALİZİ VE YORUMLANMASI

HANDE KOLTUKÇU

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, handekoltukcu896@gmail.com- 0009-0000-1491-6966

Prof. Dr. NURDAN KALAYCI

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, kalayci@gazi.edu.tr- 0000-0003-1982-2410

ÖZET

2024 yılında uygulamaya konulan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM), Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve uygulanan öğretim programlarını kapsamaktadır. Programda bütüncül eğitim anlayışını benimsendiği ve öğrencilerin akademik, zihinsel, kültürel, sosyal ve duygusal becerilerinin dengeli bir biçimde ilerlemesini amaçlandığı belirtilmektedir. (MEB, 2024). Bu amaca yönelik olarak erdem-değer-eylem ve beceriler çerçevesi aracılığı ile yaşam becerilerini geliştirmeyi, millî-manevi değerleri merkeze almayı hedefleyen bir tasarım program geliştirildiği vurgulanmıştır.

Bu bildiride, TYMM hakkında yazılan gazete köşe yazılarının analizi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. TYMM ortak metninin içeriğinde 17 boyut bulunmaktadır. Araştırmada köşe yazıları bu 17 boyuta göre incelenmiştir. Sunulacak bildiride ise bu boyutlardan "genel bakış, öğrenme çıktıları çerçevesi ve içerik çerçevesi" olmak üzere 3 boyut ele alınacaktır. Araştırmanın örneklemini 2024 Mayıs-Aralık aylarında TYMM hakkında farklı gazetelerde yayınlanan köşe yazılarından 20 köşe yazısı oluşturmuştur. Araştırma betimsel model özellikleri taşımaktadır. Veriler doküman incelemesi yöntemi ile toplanmış ve doküman analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Bu sebeple araştırma nitel araştırma özelliği taşımaktadır. Veri toplama sürecinde Köşe Yazılarının Program Boyutlarına Uygunluğu Analizi Formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, programa genel bakış boyutunda yazarlar, modelin bütüncül yaklaşımına ve millileşmeyi hedeflemesine vurgu yapılmasından dolayı olumlu görüş bildirirken; kullanılan dilin dinselleşmesi ve program diline uygun olmadığı yönünde olumsuz görüşlerini de belirtmişlerdir. Öğrenme çıktıları çerçevesinde ise yazarlar beceri ve yetenek temelli yaklaşıma yönelik olumlu görüşlerini bildirmişlerdir. Öğrenme çıktıları çerçevesindeki becerilerin uygulanmasına yönelik zorlukların bulunması ve öğretmenlerin yeni becerilerin öğretilmesi konusunda zorluklar yaşayabileceklerini vurgulamışlardır. İçerik çerçevesi boyutunda yazarlar değer ve erdem temelli kavramların kullanılması konusunda olumlu görüşlerini bildirirken; içeriklerin dini temelli olması, bilimsel temellerin ihmal edilmesine yönelik eleştiriler bulunmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda

bu konuda yazılmış daha fazla gazete köşe yazısı analiz edilebilir ve yazarları ile bu konuda derinlemesine görüşmeler yapılabilir. Millî Eğitim Bakanlığı bu konudaki analiz ve değerlendirmeleri dikkate alarak program geliştirme çalışmaları yürütmelidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Bütüncül Eğitim Anlayışı, Program geliştirme ve Değerlendirme

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ÇERÇEVESİNDE 6. SINIF FEN BİLİMLERİ DERSİ İÇİN OKUL DIŞI ÖĞRENME ORTAMLARININ VE ETKİNLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Doktora Öğrencisi Emre ERDEN
Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bil. Eğ. ABD, Amasya
ORCID: 0000-0001-6811-4969

Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU
Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bil. Eğ. Böl., Amasya
ORCID: 0000- 0002-2542-0998

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 2024 yılında yayımlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı kapsamında, 6. sınıf düzeyine yönelik tasarlanan okul dışı öğrenme etkinliklerinde kullanılabilecek ortamlar ile hedeflenen bilişsel süreçler açısından incelemektir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmanın veri kaynağını, araştırmacılar tarafından öğretim programındaki kazanımlar, öğrenme yaşantıları ve zenginleştirme önerileri dikkate alınarak geliştirilen, 6. sınıf düzeyine özgü okul dışı öğrenme etkinlikleri oluşturmaktadır. Veriler, betimsel olarak yenilenmiş Bloom Taksonomisi baz alınarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, 6. sınıf düzeyinde tasarlanan etkinliklerin ağırlıklı olarak bilim merkezleri, planetaryumlar, deneyap teknoloji atölyeleri ve doğal gözlem alanlarında yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle "Güneş Sistemi ve Tutulmalar" ünitesinde planetaryumların; "Kuvvet ve Hareket" ünitesinde ise teknoloji atölyelerinin kullanımı öne çıkmaktadır. Etkinliklerin yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre dağılımı incelendiğinde, 6. sınıfın öğrencilerin bilişsel gelişiminde kritik bir eşik olduğu görülmüştür. 5. sınıfa kıyasla analiz ve yaratma basamaklarındaki etkinlik sayısında belirgin bir artış saptanmıştır. Bu durum, 6. sınıf müfredatının öğrencilerden sadece bilgiyi hatırlamayı değil; verileri ayrıştırmayı, neden-sonuç ilişkilerini çözümlemeyi ve somut ürünler ortaya koymayı beklediğini göstermiştir. Ayrıca, 6. sınıf okul dışı fen etkinliklerinin, öğrencilerin analitik düşünme ve mühendislik tasarım becerilerini destekleyecek nitelikte olduğu, okul dışı ortamların ise soyut kavramların somutlaştırılmasında bir laboratuvar işlevi gördüğü belirlenmiştir. Araştırma, bu ortamların etkin kullanımı için öğretmenlere yönelik uygulama temelli hizmet içi eğitimlerin artırılmasını ve süreç odaklı değerlendirme araçlarının (rubrikler, gözlem formları) yaygınlaştırılmasını önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Fen bilimleri dersi, Okul dışı öğrenme ortamı, TYMM öğretim programı

AN EXAMINATION OF OUT-OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS AND ACTIVITIES FOR THE 6TH GRADE SCIENCE COURSE FROM THE PERSPECTIVE OF THE TÜRKİYE CENTURY MAARİF MODEL

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the environments used in out-of-school learning activities designed for 6th grade students within the scope of the Science Course Curriculum of the Türkiye Century Maarif Model (TCMM) published in 2024 in terms of the targeted cognitive processes. This study was conducted using the document analysis method, one of the qualitative research methods. The data source consists of 6th-grade-specific out-of-school learning activities developed by the researcher, aligned with the curriculum's learning outcomes, educational experiences, and enrichment suggestions. The data were examined using a descriptive analysis based on the revised Bloom Taxonomy. The findings indicate that the activities designed for the 6th grade are predominantly concentrated in science centers, planetariums, deneyap technology workshops, and natural observation areas. Notably, the use of planetariums is prominent in the "Solar System and Eclipses" unit, while technology workshops are central to the "Force and Motion" unit. An examination of the activities' distribution according to the Revised Bloom's Taxonomy reveals that the 6th grade represents a critical threshold in students' cognitive development. A significant increase was observed in the number of activities at the analysis and creation levels compared to the 5th grade. This suggests that the 6th-grade curriculum requires students to go beyond the mere recall of knowledge; it expects them to distinguish data, analyze cause-and-effect relationships, and produce concrete products such as models and mechanisms. In conclusion, it was determined that the 6th-grade out-of-school science activities structured within the framework of the TCMM are well-suited to support students' analytical thinking and engineering design skills. Furthermore, these out-of-school environments function effectively as laboratories for the concretization of abstract concepts. The research recommends increasing practice-based in-service training for teachers to ensure the effective use of these environments and advocates for the wider dissemination of process-oriented assessment tools, such as rubrics and observation forms.

Keywords: Science course, Out-of-school learning environment, TCMM curriculum.

1. Giriş

Fen bilimleri öğretiminde anlamlı öğrenmenin yalnızca sınıf içi etkinliklerle sınırlı kalmaması, öğrencilerin gerçek yaşam bağlamlarında gözlem yapabilmesi ve bilimsel süreç becerilerini deneyimleyebilmesi açısından önemlidir. Bu çerçevede okul dışı öğrenme ortamları; bilim merkezleri, müzeler, doğal alanlar, atölyeler ve benzeri alanlarda gerçekleştirilen planlı öğrenme yaşantılarını kapsayan, öğrencinin aktif katılımını ve merakını destekleyen bir bileşen olarak ele alınmaktadır (Falk & Dierking, 2016; Mann vd., 2022). TYMM'nin deneyim temelli öğrenmeyi ve öğrenme yaşantılarının zenginleştirilmesini önceleyen çerçevesi, okul dışı ortamlardan yararlanmayı program düzeyinde daha belirgin hâle getirmektedir (MEB, 2024). Yapılan araştırma-tasarım çalışmasında, Türkiye genelindeki okul dışı öğrenme ortamlarını fen konuları açısından derlemiş ve 5–8. sınıf düzeyleri için program çıktılarıyla eşleştirilmiş özgün etkinlik örnekleri üretmiştir.

Bu çalışmanın amacı, TYMM 2024'e uygun biçimde tasarlanan 6. sınıf okul dışı öğrenme etkinliklerini; Yenilenmiş Bloom taksonomisine göre bilişsel basamak dağılımı ve etkinliklerde önerilen okul dışı öğrenme ortamı türleri açısından ayrı bir çalışma olarak özetlemektir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 6. sınıf etkinlikleri Bloom'un bilişsel basamaklarına göre nasıl dağılmaktadır?
- 6. sınıf etkinliklerinde önerilen okul dışı öğrenme ortamı türleri nelerdir ve kullanım yoğunlukları nasıldır?

2. Yöntem

Bu araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, yazılı ya da görsel kaynakların belirli normlara dayalı sistematik olarak incelenmesine ve yorumlanmasına olanak sağlar (Özmen ve Karamustafaoğlu, 2024). Araştırmada veri kaynağı olarak, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı'nda yer alan 6. sınıf düzeyine ait öğrenme çıktıları ve yaşantıları ile süreç bileşenleri dikkate alınmıştır (MEB, 2024). Bu bağlamda TYMM 6. Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programına uygun okul dışı öğrenme ortamları etkinlikler tablosu oluşturulmuştur. Oluşturulan tablodaki her bir etkinlik, öğrenme çıktısı kodu, etkinlik adı, açıklama, bilişsel basamak ve önerilen okul dışı öğrenme ortamları açısından incelenmiştir.

Etkinliklerin düzenlenmesi sürecinde, öğretim programında yer alan içeriklerin sınıf dışına taşınması, öğrencilerin gerçek yaşamla bağlantı kurabilecekleri öğrenme deneyimlerinin yapılandırılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu süreçte, programda belirtilen öğrenme çıktılarıyla

uyumlu olma, öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alma, seçilen okul dışı ortamın eğitsel niteliği, STEM yaklaşımı, araştırma-sorgulama ve aktif öğrenme ilkelerini barındırma (MEB, 2024; 2025) ölçütleri temel alınmıştır.

Geliştirilen her bir etkinlik, standart bir etkinlik formu aracılığıyla yapılandırılmıştır. Bu formda; etkinlik adı, hedeflenen öğrenme çıktıları, etkinliğin içeriği ve uygulanışına ilişkin açıklamalar, önerilen okul dışı öğrenme ortamı, hedeflenen bilişsel düzeyler yer almaktadır. Bu yapı sayesinde etkinliklerin karşılaştırılabilir, analize uygun ve sistematik biçimde incelenmesi sağlanmıştır. Etkinliklerin bilişsel süreç düzeyleri, Yenilenmiş Bloom Taksonomisi esas alınarak değerlendirilmiş ve bulgular frekans (f) ve yüzde (%) değerleriyle raporlanmıştır. Okul dışı öğrenme ortamları ise örnek ortam adları ve anahtar kavramlar temel alınarak sınıflandırılmıştır. Bu ortamlar; bilim merkezleri, atölyeler, planetaryum, müzeler, doğal alanlar ve diğer alt kategoriler dâhil olmak üzere toplam 14 başlık altında ele alınmıştır. Etkinliklerin birden fazla ortam türüyle ilişkilendirilmesi nedeniyle, ortam kullanımına ilişkin frekanslar etkinlik sayısında fazladır. İki bağımsız araştırmacı tarafından oluşturulan etkinliklerin kodlaması arasındaki uyum düzeyi 0,91 olarak hesaplanarak güvenirlik sağlanmıştır (Miles ve Huberman, 1994).

3. Bulgular

6. sınıf düzeyi öğretim programından yararlanarak araştırmacılar tarafından 36 öğrenme çıktısına yönelik geliştirilen 67 okul dışı öğrenme ortamı fen etkinliği Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. 6.sınıf fen bilimleri öğretim programı öğrenme çıktılarına uygun geliştirilen okul dışı etkinlikler

Kod	Öğrenme Çıktısı	Etkinlik Adı	Etkinlik Açıklaması	Bilişsel Basamak	Okul Dışı Öğrenme Ortamı
FB.6.1.1.1	Güneş sistemindeki gezegenleri niteliklerine göre sınıflandırabilme	Gezegen Dosyası	Öğrenciler gezegenlerin büyüklük, sıcaklık, atmosfer ve uydularını karşılaştırarak "iç – dış gezegen" sınıflaması yapar.	Analiz	Bilim Merkezleri, Planetaryumlar (Sabancı, GUHEM, Konya)
FB.6.1.1.2	Güneş sistemi ile ilgili bilimsel model oluşturabilme	Dön – Dolaş Güneş Sistemi	Öğrenciler hareketli güneş sistemi maketi oluşturur; yörünge ve dönme hızlarını ölçekte modelleyerek gözlemler. Deneyap atölyelerinde yazılım ve kodlama bilgisi ile simülasyon hazırlanır.	Yaratma	Bilim Merkezleri, Planetaryumlar Deneyap / Maker Atölyeleri

FB.6.2.2.1	Sürat ve hız kavramlarını karşılaştırabilme	Kodla Hızını Ölç!	Öğrenciler Arduino veya Micro:bit kullanarak hız ölçüm sistemi kurar. Sensörlerden gelen verilerle hız–zaman grafiği oluşturur ve sürat–hız farkını kodla analiz eder.	Uygulama Analiz	Deneyap Atölyeleri, TÜBİTAK 4006 Proje Alanları, Üniversite STEM Laboratuvarları
FB.6.3.1.1	Eşeyli ve eşeysiz üremeyi karşılaştırabilme	Bitkilerde Üreme Keşfi	Öğrenciler botanik bahçesinde rehber eşliğinde farklı bitkilerde tohum, çelik, yumru vb. üreme biçimlerini gözlemler. Her bitkinin üreme organını fotoğraflar ve "Bitki Üreme Panosu" hazırlar.	Uygulama Yaratma	Türkiye Milli Botanik Bahçesi (Ankara), Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi (İstanbul)
FB.6.4.1.1	Işığın farklı yüzeylerdeki yansıma olaylarına ilişkin bilimsel çıkarım yapabilme	Ayna Avı	Öğrenciler Konya Bilim Merkezi veya Rahmi M. Koç Müzesi'nin optik alanında düz, çukur ve tümsek aynalarda yansıma örneklerini gözlemler. Lazerle geliş–yansıma açısını ölçer ve "Yansıma Yasası" sonucuna ulaşır.	Anlama Analiz	Konya Bilim Merkezi, Rahmi M. Koç Müzesi (İstanbul / Ankara)
FB.6.7.2.2	Yakın çevresinde veya ülkemizdeki bir çevre problemine ilişkin çözüm üretebilme	Çevre Gözlem Raporu	Öğrenciler okul çevresindeki çevre sorunlarını (gürültü, çöp, su kirliliği) belirler, çözüm önerilerini posterle sunar. Sonuçları yerel çevre birimiyle paylaşır.	Yaratma Değerlendirme	Yerel Belediye Çevre Koruma Birimi, Milli Parklar Genel Müdürlüğü Alanları

Tablo 1'de görüldüğü gibi, etkinlikler Yenilenmiş Bloom Taksonomisi ve Okul dışı öğrenme ortamları bakımından çeşitlilik göstermekte olup etkinliklerin analizi sırasıyla sunulmuştur.

3.1. Bloom Taksonomisine Göre Bilişsel Basamak Dağılımı

6. sınıf etkinliklerinin bilişsel basamaklara göre dağılımı Şekil 1'de sunulmuştur.

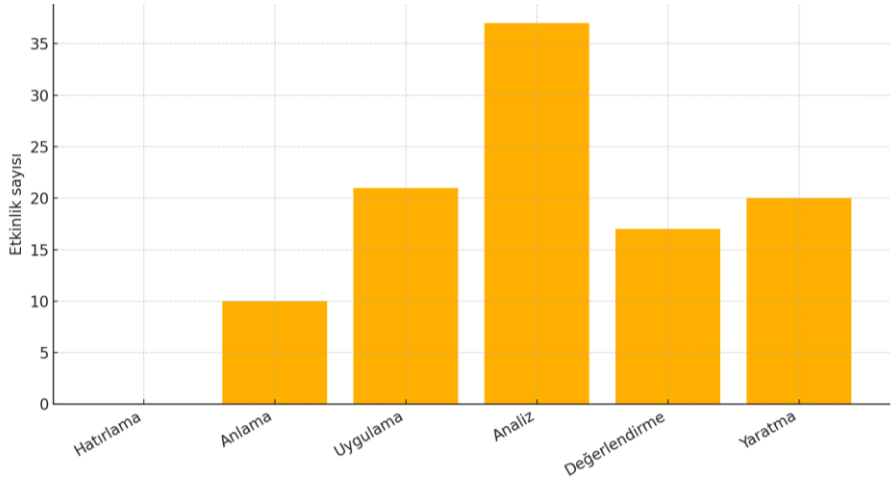

Şekil 1. 6. sınıf Bloom Taksonomisinin bilişsel düzey dağılımı.

Dağılımda en yüksek pay Analiz basamağındadır (37). Bunu sırasıyla Uygulama (21) ve Yaratma (20) basamakları izlemektedir. Değerlendirme (17) ve Anlama (10) düzeyleri orta-alt düzeyde kalırken, Hatırlama düzeyinde etkinlik bulunmadığı görülmektedir. Bu bulgu, 6. sınıf etkinlik tasarımlarında öğrenciden yalnızca bilgiyi hatırlaması değil; veriyi çözümlemesi, model/ürün geliştirmesi ve çıkarım üretmesi gibi daha karmaşık süreçlerin hedeflendiğini düşündürmektedir.

3.2. Etkinliklerde Önerilen Okul Dışı Öğrenme Ortamı Türleri

Etkinliklerin yürütülme sürecinde önerilen okul dışı öğrenme ortamları Şekil 2.de sunulmuştur.

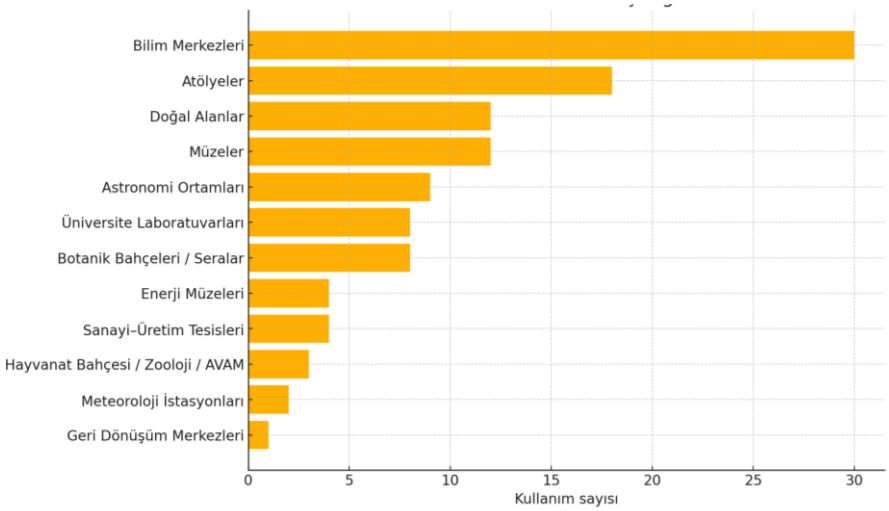

Şekil 2. 6. sınıf etkinlikleri için önerilen okul dışı öğrenme ortamları

Şekil 2.'de görüldüğü gibi 6. sınıf etkinliklerinde en sık önerilen ortam türlerinin Bilim Merkezleri (30) ve Atölyeler (18) olduğunu göstermektedir. Doğal Alanlar ile Müzeler (her biri 12 kullanım) orta düzeyde yer alırken Astronomi Ortamları (9), Üniversite temelli ortamlar (8) ve Botanik Bahçeleri/Seralar (8) destekleyici seçenekler olarak öne çıkmaktadır. Daha sınırlı kullanım görülen türler arasında enerji müzeleri, sanayi-üretim tesisleri, hayvanat bahçesi/zooloji temalı alanlar, meteoroloji istasyonları ve geri dönüşüm merkezleri yer almaktadır.

3.3. Etkinlik Tasarımlarının Öne Çıkan Özellikleri

6. sınıf etkinlik adları ve açıklamaları incelendiğinde; modelleme ve tasarım odaklı çalışmaların (ör. düzeneğin kurulması, prototip tasarımı, senaryo üretimi), veri toplama ve yorumlamaya dayalı görevlerin (ölçme, karşılaştırma, hız/sürat hesaplama, gözlem raporu hazırlama) ve problem çözmeye dönük uygulamaların (devre/enerji akışı, reosta ile kontrol, çevresel sorunlara yönelik çözüm üretme) sık kullanıldığı görülmektedir. Önerilen ortamlar, yalnızca bir

"gezi" bileşeni olarak değil; etkinliğin merkezinde yer alan deney, gözlem, atölye çalışması veya saha incelemesini destekleyen öğrenme bileşenleri olarak yapılandırılmıştır. Etkinliklerin önemli bir bölümü, öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini (gözlem, ölçme, sınıflandırma, hipotez kurma, veri kaydetme ve sonuç çıkarma) okul dışı bağlamlarda etkin biçimde kullanmasına imkân tanıyacak biçimde kurgulanmıştır. Ayrıca çevre, enerji ve biyoçeşitlilik temalarında, yerel çevreyi izleme ve raporlama gibi ürün odaklı çıktılara yer verilmesi dikkat çekicidir.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bulgular, 6. sınıf etkinliklerinin bilişsel süreç boyutunda özellikle Analiz ve Yaratma basamaklarında yoğunlaştığını göstermektedir. Bu dağılım, öğrencilerin yalnızca bilgiyi hatırlamasından ziyade; değişkenleri ayırt etme, ilişkileri açıklama ve bir ürün/model ortaya koyma gibi süreçlerle meşgul edildiğine işaret eder (Krathwohl, 2002). Ayrıca bilim merkezleri ve atölyelerin sık önerilmesi, etkileşimli sergi ve üretim temelli öğrenme yaşantılarının 6. sınıf hedeflerini desteklemede uygun görüldüğünü düşündürmektedir (Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2025; Karabulut vd., 2024). Doğal alanlar ve müzeler gibi ortamların yer alması ise öğrenme çıktılarının saha gözlemi ve bilim kültürü boyutlarıyla da bütünleştirilebildiğini göstermektedir (Falk & Dierking, 2016; Mann vd., 2022).

Bu çalışma, araştırma-tasarım ürününde yer alan 6. sınıf etkinlik rehberi verileriyle bilişsel süreç hedefleri ve önerilen okul dışı ortam türleri olarak iki boyutta incelenmiştir. Sonuçlar, 6. sınıf düzeyinde uygulama, analiz ve üretim odaklı etkinliklerin öne çıktığını; ortam türlerinde ise bilim merkezleri, atölyeler ve astronomi temalı mekânların belirgin biçimde yer aldığını göstermektedir. Varılan sonuçlara bağlı olarak aşağıda belirtilen öneriler geliştirilmiştir.

Uygulayıcılara yönelik olarak; (a) etkinlik öncesinde hedef–çıktı eşleştirmesinin netleştirilmesi, (b) uygulama sırasında veri toplama ve ürün geliştirmeyi görünür kılan görevlerin kullanılması ve (c) süreç odaklı değerlendirme araçlarının (rubrik, gözlem formu vb.) planlanması önerilebilir (Krathwohl, 2002; MEB, 2025). Müze ve bilim merkezi ziyaretlerinde öğrenme amaçlarının 'gezi' hedefinin önüne geçirilmesi ve etkinlik sonrası yansıtma çalışmalarıyla öğrenmenin pekiştirilmesi önemlidir (Falk & Dierking, 2016). Gerçekleştirilen çalışma, yapılan doküman incelemesiyle sınırlı olduğundan; gelecekteki araştırmalarda etkinliklerin sınıf içi ve okul dışı uygulamalarında başarı, süreç becerileri gibi öğrenci çıktılarının çok boyutlu ölçümlerle değerlendirilmesi yararlı olacaktır (Mann vd., 2022).

Kaynakça

Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2016). *The museum experience revisited*. New York: Routledge.

Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2025). *Deneyap teknoloji atölyeleri*. https://genclikhizmetleri.gov.tr/hizmetlerimiz/genclik-merkezleri/deneyap-atolyeleri/

Karabulut, H., Özdemir, F. N., & Kariper, İ. A. (2024). Türkiye'de bir okul dışı öğrenme ortamı olan bilim merkezleri hakkında yapılan çalışmalar: Bir meta-analiz çalışması. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 9*(1), 111–129.

Krathwohl, D. R. (2002). A revision of Bloom's taxonomy: An overview. *Theory Into Practice, 41*(4), 212–218. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4104_2

Mann, J., Gray, T., Truong, S., Brymer, E., Passy, R., Ho, S., Sahlberg, P., Ward, K., Bentsen, P., Curry, C., & Cowper, R. (2022). Getting out of the classroom and into nature: A systematic review of nature-specific outdoor learning on school children's learning and development. *Frontiers in Public Health, 10*, 877058. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.877058

MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul–Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB Yayınları.

MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) (2025). Türkiye yüzyılı maarif modeli – Öğretim programları ortak metin. Ankara: MEB Yayınları.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded sourcebook. New York City Inc.: Sage Publication.

Özmen, H., & Karamustafaoğlu, O. (2024). Eğitimde araştırma yöntemleri (4. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

GÖRME ENGELLİ ÖĞRENCİLERDE MATEMATİK EĞİTİMİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, GÜLAYŞE İREM KURT
Dokuz Eylül Üniversitesi, gulayseirem.kurt@ogr.deu.edu.tr - 0009-0006-6191-3999
Prof. Dr. BERNA CANTÜRK GÜNHAN
Dokuz Eylül Üniversitesi, berna.gunhan@deu.edu.tr- 0000-0002-9585-0811
Doç. Dr. DUYGU ÇETİNGÖZ
Dokuz Eylül Üniversitesi, duygu.cetingoz@deu.edu.tr- 0000-0003-4055-1459

ÖZET

Bu sistematik inceleme, 2002–2025 yılları arasında Türkiye'de görme engelli bireylerin matematik eğitimine yönelik gerçekleştirilen akademik çalışmaları kapsamlı biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Matematik eğitiminin büyük ölçüde görsel temsillere, sembolik yapılara ve düzenli notasyonlara dayanması, görme engelli öğrenciler için önemli güçlükler yaratmaktadır. Buna rağmen uygun öğretim materyalleri, dokunsal araçlar ve çoklu temsil kullanımına dayalı öğretim yaklaşımları ile bu bireylerin soyut matematiksel kavramları etkili biçimde öğrenebildiği bilinmektedir. Bu nedenle alandaki mevcut araştırmaların sistematik biçimde analiz edilmesi, hem eğitsel uygulamaların niteliğini artırmak hem de gelecekte yapılacak çalışmalara yön vermek açısından önem taşımaktadır.

Çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılarak YÖK Tez Merkezi ve Google Akademik veri tabanlarından ulaşılan toplam 22 akademik çalışma değerlendirilmiştir. Bu çalışmaların 6'sı yüksek lisans tezi, 2'si doktora tezi, 14'ü ise makaledir. Veriler, araştırma türü, araştırmanın yapıldığı yıl, yöntem, konu alanı, desen türü, örneklem özellikleri, geçerlik ve güvenirliğin belirtilmesi, veri toplama araçları ve analiz teknikleri gibi kategorileri içeren bir sınıflandırma formu aracılığıyla toplanmış ve betimsel içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bulgular, çalışmaların büyük bir bölümünün nitel yöntemle ve küçük örneklem gruplarıyla yürütüldüğünü, en çok ortaokul düzeyine odaklanıldığını göstermektedir. Matematiksel konu alanı olarak sayılar-cebir ve geometri öne çıkarken, olasılık alanında çalışma bulunmaması dikkat çekicidir. Araştırmaların önemli bir kısmında geçerlik ve güvenirlik süreçlerinin raporlanmaması ise yöntemsel açıdan geliştirilmesi gereken bir noktadır.

Bu bulgular doğrultusunda, gelecekte nicel ve karma yöntemlerin yaygınlaştırılması, erken yaş gruplarına yönelik çalışmaların artırılması ve teknoloji destekli öğretim uygulamalarının araştırmalara entegre edilmesi önerilmektedir. Bu doğrultuda planlanan tez çalışması, erken çocukluk dönemindeki görme engelli öğrencilerin geometri problemlerini çözme süreçlerini inceleyerek literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Görme engelli, matematik eğitimi, içerik analizi

OKUL MÜDÜRLERİNE YÖNELİK SÜRDÜRÜLEBİLİR EĞİTİM LİDERLİĞİ FARKINDALIĞI EĞİTİM PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ VE ETKİSİNİN BELİRLENMESİ

Öğretim Görevlisi Dr., CAHİDE KİBAROĞLU

Yozgat Bozok Üniversitesi, cdislitas@gmail.com-0000-0002-7976-7145

Doç. Dr. DİLŞAT PEKER ÜNAL

Yozgat Bozok Üniversitesi, dilsat.unal@bozok.edu.tr-0000-0003-1370-4950

ÖZET

Sanayi Devrimi sonrası dünya kaynaklarının tükenmesi ve ekosistemde yaşanan tahribat sürdürülebilir bir dünya anlayışının benimsenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu noktada insanlık için sürdürülebilir koşulların yaratılmasında bu anlayışı benimseyen liderlere ihtiyaç vardır (Ferdig, 2007).

Alan yazında sürdürülebilir liderlikle ilgili çalışmalara bakıldığında liderin özellikleri, lider davranışları, örgütlerin sürdürülebilir bir anlayışla nasıl yönetilebileceğine odaklanan çalışmalar ile liderlik modellerine yer verilmektedir (Davies, 2009; Hargreaves ve Fink, 2003, 2006; McCann ve Holt, 2010; Lambert, 2011; Šimanskienė ve Zuperkiene, 2014). Sürdürülebilir eğitim liderliği üzerine yapılan çalışmalar ise oldukça azdır (Lambert, 2012). Sürdürülebilir liderlik üzerine bazı çalışmalarda okul müdürlerinin sürdürülebilir liderlik davranışları belirlenmeye çalışılmıştır (Yollu, 2017; Çayak ve Çetin, 2018). Sürdürülebilir liderlik ile öğrenen örgüt arasındaki ilişkiye odaklanan bir çalışmada Dağdeviren-Ertaş (2020) sürdürülebilir liderlik davranışının sergilendiği okullarda güçlü kurum kültürü, ekip çalışması ve yüksek başarı beklentisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu araştırmanın amacı okul müdürlerinin sürdürülebilir eğitim liderliği kavramı hakkında bilgilerini anlamak, buradan hareketle okul müdürlerinin sürdürülebilir eğitim liderliği farkındalığı kazanmaları için eğitim ihtiyaçlarını belirlemek, bu ihtiyacı gidermeye yönelik bir eğitim programı hazırlamaktır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunu Yozgat ilinde görev yapan 15 okul müdürü oluşturmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanacaktır. Verilerin analizinde, yönlendirilmiş içerik analizi kullanılacaktır. Eğitim ihtiyacı için müdürlerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ile TR dizin, YOK tez, Google Scholar veri tabanlarında yayımlanan, “okul müdürü”, “sürdürülebilirlik”, “eğitim liderliği”, “sürdürülebilir liderlik”, “sürdürülebilir eğitim liderliği” anahtar kelimelerini içeren, 2020-2025 yılları arasında yapılan makale ve tez çalışmaları belirlenecek, bu çalışmaların giriş-problem, bulgular ve öneriler bölümlerinden

yararlanılacaktır. Bu doğrultuda eğitim programının hedef, içerik, öğrenme yaşantısı ve değerlendirme ögeleri hazırlanacaktır. Bu süreçte eğitim yönetimi disiplininde sürdürülebilirlik konusunda çalışmaları bulunan alan uzmanı ve program geliştirme uzmanı birlikte çalışacaklardır. Okul müdürleri ile yapılan ön görüşme ve son görüşme sonunda verilen yanıtlardaki fark (beklenen fark) eğitim programının etkisi olarak yorumlanacaktır.

Araştırma sonucunda beklenen sonuç; okul müdürlerinin sürdürülebilirlik kavramı, eğitim lideri olarak sürdürülebilir liderin özellikleri ile sürdürülebilir bir kalkınmaya nasıl katkı verebilecekleri konusunda farkındalık ve bilgi sahibi olmalarına yönelik katkı sağlanması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir liderlik, Eğitim liderliği, Sürdürülebilir eğitim liderliği, Okul müdürü

KAYNAKÇA

Çayak, S. ve Çetin, M. (2018). Sürdürülebilir liderlik ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Studies Educational Sciences, 13(*11), 1561-1582.

Dağdeviren-Ertaş, B. (2020). Sürdürlebilir liderlik ile öğrenen örgüt arasındaki ilişkinin incelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara

Davies, B. (2009). *The essentials of school leadership.* New York: Sage.

Ferdig, M. A. (2007). Sustainability leadership: Co-creating a sustainable future. *Journal of Change Management, 7*(1), 25-35.

Hargreaves, A., & Fink, D. (2003). The seven principles of sustainable leadership. http://jotamac.typepad.com/jotamacs_weblog/files/seven_principles.pdf sayfasından erişilmiştir.

Hargreaves, A., & Fink, D. (2006). *Sustainable leadership.* New Jersey: John Wiley & Sons.

Lambert, S. (2011). Sustainable leadership and the implications for the general further education college sector. *Journal of Further and Higher Education, 35*(1), 131-148.

McCann, J. T., & Holt, R. A. (2010). Defining sustainable leadership. *International Journal of Sustainable Strategic Management,* 2(2), 204-210.

Šimanskienė, L., & Župerkienė, E. (2014). Sustainable leadership: The new challenge for organizations. *Forum Scientiae Oeconomia, 2*(1), 81-93.

Yollu, S. (2017). Okul müdürlerinin sürdürülebilir liderlik stratejilerini uygulama düzeyleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

MESLEK LİSELERİNDE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE BÖLÜM TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER1

Yüksek Lisans Öğrencisi, MUSTAFA ÖZTÜRK
Siirt Üniversitesi, mustafaozturk6516@gmail.com - 0009-0000-1057-6095

Dr. Öğr. Üyesi, UĞUR EPÇAÇAN
Siirt Üniversitesi, ugur.epcacan@siirt.edu.tr - 0000-0003-0240-7093

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, Siirt ilindeki Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL) öğrencilerinin bölüm tercihlerine etki eden faktörleri görevli öğretmenlerin bakış açısıyla derinlemesine analiz etmektir. Araştırma, meslek seçim sürecini etkileyen unsurları keşfetmek üzere nitel araştırma yöntemi çerçevesinde fenomenolojik (olgubilim) desen kullanılarak yürütülmüştür. Çalışma grubu, Siirt il merkezindeki MTAL'lerde görev yapan 27 öğretmenden oluşmuştur. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmış ve içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

Öğretmen gözlemlerinden elde edilen bulgular, öğrenci tercihlerinin bireysel eğilimler (ilgi ve yetenekler) yerine, daha çok kurumsal ve toplumsal yapıdan kaynaklanan kısıtlamalar aracılığıyla şekillendirildiğini göstermektedir. En baskın kategori, Dışsal Güvence ve Zorunluluk olmuştur. Bu kategorideki en yüksek frekanslı kodlar; İş/Atama Garantisi ve Ekonomik Kazanç ile Aile Baskısı/Yönlendirmesi olarak belirlenmiştir. Öğretmenler, öğrencilerin bu alanlara yönelmesinin temel sebebinin Puan Yetersizliği/Düşük Akademik Başarı olduğunu gözlemlemiş, bu durum meslek liselerinin hala "zorunluluktan tercih" edildiği algısını desteklemiştir.

Bölgesel Faktörlerin Tercih Üzerindeki Etkisi Teması altında, İş/Sanayi Sınırlılığı ve İş Garantili Bölüme Yönelme kodlarının baskın olması, Siirt'teki iş imkânlarının kısıtlı olmasının, öğrencileri pragmatik meslek seçimlerine zorlayan önemli bir toplumsal etken olduğunu göstermiştir. Ayrıca öğretmenler, Kız Öğrencilerde Kültürel Yapı/Aile Baskısı Etkisi kodunun, kültürel normların tercihleri kısıtlayan önemli bir engel olduğunu belirtmiştir.

Kariyer Farkındalığı ve Mesleki Olgunluk Temasına göre, öğrencilerin Kariyer Farkındalığı/Hedef Belirleme Düşüklüğü yaşadığı, ancak Olgunluk Düzeyinin Staj/Sınıf İlerlemesiyle Arttığı gözlemlenmiştir. Bu gelişim sürecini desteklemesi gereken rehberlik hizmetlerinin ise Tanıtım ve Uygulama Eksikliği nedeniyle yetersiz kaldığı tespit edilmiş; bu

[1] Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazarın hazırladığı henüz yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

boşluğu doldurma rolünü öğretmenlerin Gözlemci/Rehber/Rol Model Olarak Kilit Rol üstlenerek telafi etmeye çalıştığı saptanmıştır.

Bu bulgular doğrultusunda, mesleki olgunluğu artıracak uygulamalı programların hayata geçirilmesi ve MTAL giriş sisteminin yetenek odaklı olarak yeniden düzenlenmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Görüşleri, Alan Seçimi, Kariyer Engelleri, Mesleki Eğitim, Dışsal Güvence.

1. GİRİŞ

Bireyin yaşamında vereceği en önemli kararlardan biri olan meslek seçimi, sadece bir iş unvanı edinme süreci değil, aynı zamanda kişinin yaşam kalitesini, sosyal statüsünü ve psikolojik doyumunu derinden etkileyen karmaşık bir gelişim sürecidir (Ensari ve Alay, 2017). Çağdaş toplumlarda, meslek seçimi bireyin kendi bilgi, beceri ve değerleriyle uyumlu bir yol çizmesini gerektirmekte, bu uyum da bireysel başarı ve mutluluğun anahtarı olarak kabul edilmektedir. Yanlış ya da bilinçsiz yapılan meslek seçimleri ise, bireyin yaşam boyu sürecek bir motivasyon eksikliği ve iş tatminsizliği ile karşı karşıya kalmasına yol açarak toplumsal verimliliği de olumsuz etkilemektedir (Fidan ve Nas, 2019).

Bu kritik karar süreci, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL) öğrencileri için lise eğitiminin henüz ilk yıllarında, alan/bölüm tercihi adı altında çok daha erken bir aşamada hayata geçirilmektedir. Genel lise öğrencilerine kıyasla daha erken yaşta mesleki bir rotaya yönelmek zorunda kalan MTAL öğrencileri, bu tercihle birlikte gelecekteki kariyer yollarının temelini atmaktadırlar (Engin ve Gürses, 2017). Bu durum, erken yaşta yapılan meslek seçimlerinin getirebileceği memnuniyetsizlikten kaynaklanan kayıpların sadece öğrenciyi ve ailesini değil, nitelikli iş gücünün ana kaynağı olan ülke ekonomisini de olumsuz yönde etkileme potansiyelini beraberinde getirmektedir. Erken ve bilinçsiz yapılan tercihler sonucunda, öğrencilerin okul ve bölümlerini sevmeme, devamsızlık ve mesleki kariyer engelleri algılama gibi sorunlarla karşılaşması muhtemeldir (Taşkaya, 2023).

Meslek seçimi ve bölüm tercihi kararlarını etkileyen faktörler genellikle bireysel ve çevresel (sosyo-ekonomik) olmak üzere iki ana kategoride incelenmektedir. Bireysel faktörler, öğrencinin kendi ilgi, yetenek, kişilik özellikleri ve mesleki değerlerini içermektedir. Literatürde, öğrencilerin meslek ve alan seçiminde en çok kendi kararlarının etkili olduğunu belirten çalışmalar bulunmakla birlikte (Kaynakçı ve Boz, 2020), kararın nihai aşamada sadece bireysel isteklerden ibaret olmadığı görülmektedir. Zira lise öğrencilerinin bir meslekte aradıkları en önemli özellikler arasında iyi gelirinin olması ve iş güvencesi gibi daha çok dışsal ve ekonomik faktörler ön plana çıkmaktadır (Atli ve Gür, 2019; Şengün, 2013). Bu durum, öğrencilerin ideal tercihlerini yaparken dahi, kaygı ve ekonomik gerçeklik baskısı altında kaldığını göstermektedir. Öğrencilerin bir meslekte aradıkları en önemli özelliklerin iyi gelir ve iş güvencesi gibi dışsal etkenler olması, bireysel ilgi ve yeteneklerin göz ardı edilme riskini problem durumu olarak ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde (MTAL) alan seçimi, öğrencileri diğer lise öğrencilerine göre daha erken yaşta mesleki bir

rotaya yönelmek zorunda bıraktığı için , bu erken ve kritik kararı etkileyen faktörlerin derinlemesine anlaşılması büyük bir gereklilik taşımaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın temel problemi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL) öğrencilerinin alan/bölüm seçimlerinde, kişisel faktörlerin etkisinin yanı sıra, öğretmenlerin gözlemleriyle ortaya etkenlerin belirleyici rolünü ortaya koymaktır.

Bu çalışmanın temel amacı ise, Siirt ilindeki Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL) öğrencilerinin bölüm tercihlerine etki eden faktörleri görevli öğretmenlerin bakış açısıyla derinlemesine analiz etmektir. Elde edilecek bulgular, mesleki eğitim politikalarının iyileştirilmesine ve öğrencilerin kariyer gelişiminde karşılaştığı engellere ışık tutması yönüyle alana önemli bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, meslek liselerinde görev yapan öğretmenlerin öğrencilerin alan seçimine ilişkin deneyim ve gözlemlerini derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kapsamında fenomenolojik (olgubilim) desen ile yürütülmüştür. Fenomenolojik desen, bireylerin yaşantılarına ve bu yaşantılara yükledikleri anlamlara odaklanan bir yaklaşım olup, öğretmenlerin öğrencilerin tercih süreçlerine ilişkin algı ve değerlendirmelerini bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymayı amaçlar. Araştırmacı süreç boyunca kendi ön kabullerini askıya alarak öğretmen ifadelerinin doğrudan yansıtılmasına özen göstermiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Siirt il merkezindeki meslek liselerinde görev yapan 27 öğretmen oluşturmaktadır. Katılımcılar basit rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve farklı okul türleri ile alanlarda görev yapan öğretmenlerin çeşitliliği sağlanmıştır. Öğretmenlere uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formu 4 açık uçlu sorudan oluşmaktadır ve öğrencilerin bölüm tercihlerine etki eden unsurlara yönelik öğretmen değerlendirmelerini ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır. Verilerin gizliliğini sağlamak amacıyla öğretmenler K1, K2, K3… şeklinde kodlanmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma öncesinde Siirt İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmış, okul idareleri süreç hakkında bilgilendirilmiştir. Görüşmeler, Kasım 2025 döneminde öğretmenlerin uygun gördükleri yer ve zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Her görüşme yaklaşık 20-25 dakika sürmüş ve görüşme başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı ile veri toplama süreci hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Görüşmeler yazılı olarak kayıt altına alınmış, ardından bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Öğretmenlerden elde edilen nitel veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi, sosyal bilimler disiplinlerinde geniş bir uygulama alanına sahip olan ve bir araştırma sonucu elde edilen transkript, kayıt veya yazılı/görsel medya mesajları gibi veriler üzerinden anlamlı çıkarımlar yapılması amacıyla kullanılan, sistematik ve tarafsız olmayı hedefleyen biçimci bir araştırma tekniğidir (Olgun, 2008; Koçak ve Arun, 2006). Analiz sürecinde önce öğretmen ifadeleri kodlanmış, ardından bu kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Son aşamada her araştırma sorusu için anlam bütünlüğünü yansıtan temalar belirlenmiştir. Bulguların geçerliliğini artırmak amacıyla öğretmen görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiş; güvenirlik için analiz aşamaları ayrıntılı biçimde raporlanmıştır.

Bu analiz süreci, öğretmenlerin öğrencilerin mesleki alan seçimine ilişkin gözlemlerinde öne çıkan bireysel, ailesel ve çevresel etkenleri bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymuştur.

3. Bulgular

3.1. Alan Seçimini Etkileyen Faktörler Teması

Öğretmenlere yöneltilen "Gözlemleriniz doğrultusunda öğrencilerin meslek lisesi bölüm tercihlerinde en etkili faktörlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz? Bu faktörlerin öğrenciler üzerindeki etkisine dair somut örnekler paylaşır mısınız?" sorusunun analizi sonucunda, öğretmenlerin yanıtları ayrıntılı biçimde incelenerek öncelikle 9 farklı kod belirlenmiştir. Bu kodlar, içerik ve anlam yakınlıklarına göre gruplandırılarak daha sonra 3 ana kategori altında toplanmış ve bu analiz bütünü, Alan Seçimini Etkileyen Faktörler Teması olarak adlandırılmıştır.

Çizelge 3.1. Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrenci Bölüm Tercihinde Etkili Olan Faktörler

Kategori	Kod	Frekans (N)
Dışsal Güvence ve Zorunluluk	İş/Atama Garantisi ve Ekonomik Kazanç	13
	Aile Baskısı/Yönlendirmesi	12
	Puan Yetersizliği/Düşük Akademik Başarı	9
Sosyal ve Mekânsal Faktörler	Çevre/Arkadaş Etkisi ve Aynı Sınıfta Kalma	5
	Ulaşım Kolaylığı/Eve Yakın Okul	3

Kategori	Kod	Frekans (N)
	Düşük Okuma Maliyeti/Kolay Mezun Olma	3
	İlgi/Yetenek/Farkındalık Eksikliği	4
Bilinçsiz Tercih ve Yetersizlik	Sosyal Medya/Gerçekçi Olmayan Beklentiler	2
	Cinsiyet Kalıp Yargıları	1

Çizelge 3.1, öğretmenlerin gözlemleri doğrultusunda öğrencilerin bölüm tercihlerine etki eden faktörleri, Alan Seçimini Etkileyen Faktörler Teması altında üç ana kategori ve dokuz farklı kod aracılığıyla sunmaktadır. Analiz sonucunda, öğretmenlerin gözlemlerinde en baskın kategorinin Dışsal Güvence ve Zorunluluk olduğu görülmüştür. Bu kategoride İş/Atama Garantisi ve Ekonomik Kazanç ile Aile Baskısı/Yönlendirmesi kodları en yüksek frekansları almıştır. Bu bulgu, öğretmenlerin öğrencilerin tercihlerinde ekonomik güvence arayışını ve ebeveyn beklentilerini, bireysel ilgiden daha güçlü dışsal zorunluluklar olarak algıladığını göstermektedir. Bilinçsiz Tercih ve Yetersizlik kategorisi ise, Puan Yetersizliği/Düşük Akademik Başarı kodunun yüksekliği ile meslek liselerinin hala zorunluluktan tercih edildiği algısını desteklemektedir. Öğretmenlerin gözlemlerini derinlemesine anlamak amacıyla, temadan elde edilen bulgular kategori ve kod bazında detaylandırılmış ve öğretmenlerin görüşlerini destekleyen doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

"Aile beklentileri ve yönlendirmeleri. Çevre ve arkadaş etkisi. İş imkanları ve gelecek kaygısı. Somut örnek olarak aynı sınıfta kalmak isteyen öğrenciler aynı bölümü seçiyor." (K1)

"Puanlarının hiçbir okula yetmemiş olması hızlı iş bulma fırsatları önem arz ediyor, adalet bölümü mezununun katip olarak atanması örneği gibi." (K12)

"Bölüm tercihlerini genel olarak aile yönlendirmesi veya arkadaş gruplarının tercihleri doğrultusunda yapmaktadırlar. 'Neden bu bölümü tercih ettin?' sorusuna çoğu zaman 'Ailem bu bölümü istedi' ya da 'Arkadaşlarım bu bölümü seçti, ben de onlarla aynı sınıfta olmak istedim' şeklinde yanıtlar veriyorlar. Bu durumlar öğrenciler üzerinde oldukça etkili oluyor." (K4)

"İlk faktör LGS puanlarının diğer liselere yerleşmeye yeterli olmaması. Ailelerin bu kararda daha baskın olması ve öğrencilere başka seçenek bırakmamaları. İlk dönemlerde hayal kırıklığı ile başlayan bu süreç seçtikleri bölümü iyi tanımadıkları için uzun bir süre devam etmekte. Meslek derslerinin anlaşılmasında zorlukların yaşanması öğrencilerde gördüğümüz etkilerdendir." (K5)

"İlk olarak ailenin isteği ve yönlendirmesi. Daha sonra arkadaş çevresi, yakın arkadaş aynı bölümü istiyor genelde. Akran grubu birbirlerinden etkileniyorlar ve öğrenci yakın arkadaş tek aynı bölümü istiyor genelde." (K6)

"Daha çok başarı düzeylerinin etkili olduğunu düşünüyorum. Meslek liselerinde akademik başarı düzeyinin düşük olması , öğrencileri mesleki bölümlere yöneltiyor. Bu durum, öğrenciler üzerinde etkili bir faktör. Öğrenciler için bu durum somut bir örnektir." (K3)

"Öğrencilerin büyük kısmı tercihlerinde bilinçli değildir. Genellikle aile yönlendirmesi, düşük akademik başarı, ulaşım kolaylığı ve ekonomik nedenlerle meslek liselerine yönelmektedirler." (K9)

"Bölüm tercihlerini genel olarak aile yönlendirmesi veya arkadaş gruplarının tercihleri doğrultusunda yapmaktadırlar. 'Neden bu bölümü tercih ettin?' sorusuna çoğu zaman ' Ailem bu bölümü istedi ' ya da ' Arkadaşlarım bu bölümü seçti, ben de onlarla aynı sınıfta olmak istedim ' şeklinde yanıtlar veriyorlar. Bu durumlar öğrenciler üzerinde oldukça etkili oluyor." (K4)

"Maliyeti yüksek olan bölümleri daha az tercih ediyorlar. En düşük puana sahip olduklarından meslek lisesine geliyorlar. Ulaşımı yakın okul seçmek. Atanma durumu." (K7)

"Öğrencilerin büyük kısmı tercihlerinde bilinçli değildir. Genellikle aile yönlendirmesi, düşük akademik başarı, ulaşım kolaylığı ve ekonomik nedenlerle meslek liselerine yönelmektedirler. Öğrenciler kendi ilgi ve yeteneklerini tanımadıkları için çoğu zaman rastgele veya yanlış seçim yapmaktadır. Kariyer farkındalıkları ve motivasyonları düşük olduğu için geleceğe dair plan yapma konusunda zorlanırlar." (K9)

3.2. Rehberlik Hizmetlerinin Rolü ve Etkinliği Teması

Öğretmenlere yöneltilen "Okulda sunulan rehberlik ve yönlendirme hizmetlerinin öğrencilerin bölüm tercihlerine nasıl bir katkı sağladığını değerlendirir misiniz? Bu hizmetlerin hangi yönlerinin güçlü, hangi yönlerinin geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?" sorusunun analizi sonucunda, öğretmenlerin yanıtları ayrıntılı biçimde incelenerek öncelikle 5 farklı kod belirlenmiştir. Bu kodlar, içerik ve anlam yakınlıklarına göre gruplandırılarak daha sonra 2 ana kategori altında toplanmış ve bu analiz bütünü, Rehberlik Hizmetlerinin Rolü ve Etkinliği Teması olarak adlandırılmıştır.

Çizelge 3.2. Öğretmen Görüşlerine Göre Rehberlik ve Yönlendirme Hizmetlerinin Rolü ve Etkinliği

Kategori	Kod	Frekans (N)
	Tanıtım ve Uygulama Eksikliği	13
Geliştirilmesi Gereken Yönler	Genel Yetersizlik ve Kapasite Sorunu	9
	Süreklilik ve Kalıcılık Eksikliği	4
Hizmetlerin Olumlu Katkıları	İlgi/Yetenek Tespiti ve Kendini Tanıma	7

Kategori	Kod	Frekans (N)
	Doğru Bilgi Sağlama ve Yönlendirme	5

Çizelge 3.2, öğretmenlerin okul rehberlik ve yönlendirme hizmetlerinin etkinliğine dair görüşlerini, Rehberlik Hizmetlerinin Rolü ve Etkinliği Teması altında iki ana kategori ve beş farklı kod aracılığıyla sunmaktadır. Analiz sonucunda, öğretmenlerin görüşlerinin hizmetlerin Geliştirilmesi Gereken Yönler kategorisinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu kategoride Tanıtım ve Uygulama Eksikliği kodu en yüksek frekansa sahip olmuş; öğretmenler, rehberlik hizmetlerinin uygulamalı ve derinlemesine tanıtım yapma konusunda yetersiz kaldığını düşünmektedirler. Hizmetlerin Olumlu Katkıları kategorisi ise, rehberliğin öğrencilere İlgi/Yetenek Tespiti ve Kendini Tanıma fırsatı sunduğunu göstererek, hizmetlerin temel misyonuna katkı sağladığını doğrulamaktadır. Öğretmenlerin sunduğu gözlemleri desteklemek ve bulguları temellendirmek üzere, kategoriler ve kodlar detaylıca analiz edilmiş; elde edilen sonuçlar, katılımcıların doğrudan alıntılarıyla sunulmuştur.

"Sunulan rehberlik ve yönlendirme hizmetleri, öğrencinin başarı durumu, yetenekleri ve ilgi alanları doğrultusunda bir katkı sağlıyor. Ancak yeterli düzeyde tanıtım yapılmadığını, hatta bazı okullarda kötü şartlarda yapıldığını söyleyebilirim. Bu hizmetlerin daha aktif ve geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum." (K3)

"Meslek lisesi ve bölümlerle ilgili neredeyse sıfır bilgiyle gelen öğrenci çoğunluğunun, alan tanıtımlarının yapılmasının ardından kendi kararlarını belirlemede daha net olduklarını gözlemliyorum. Geliştirilmesi gereken tarafı ise bu tanıtım süresinin daha uzun olması ve daha çok uygulama içermesi gerektiğini düşünüyorum." (K5)

"Öğrenciye okul ve bölümler hakkında genel bilgi veriyor, detaylı değil. Geliştirilmesi gereken yönü, öğrencilere daha detaylı bilgi vermeli ve kişiye özel olmalı." (K27)

"Rehberlik hizmetleri yetersiz, öğrencilerin bu konuda bir istekliliği bulunmamaktadır ve aileler de bu konuda baskın olduğu için rehberlik hizmetleri etkisiz kalmaktadır." (K7)

"Rehberlik hizmetleri eksik ve yetersiz bu hizmetlerin sürekliliği ve materyallerinin geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum." (K12)

"Öğrenci ve aileleri ile yapılan görüşmeler neticesinde önü açık olan meslek gruplarına gerekli yönlendirmeler yapılsa da rehberliğin yetersiz olduğu durumlar vardır." (K20)

"Rehberlik hizmetleri bence yönlendirmede tek başına etkili değildir, öğretmenlerin rol model olduğu kişiler çok daha fazla etkili yapıyorlar." (K16)

"Öğrenci ilgisi ve derslerde başarılı olma bölüm seçimini etkiliyor öğrencilere güçlü yönlerini fark ettirmeye çalışıyoruz ama pek sonuç alamıyoruz, rehberlik servisi bu konuda ön planda çıkıyor." (K17)

"Olumlu olduğunu düşünüyorum. Bu hizmetler sayesinde ilgi ve yetenek testleriyle kendilerini daha iyi tanıyabiliyorlar. Meslek hakkında daha doğru bilgi edinebiliyorlar." (K1)

"Çocuklar okulda sunulan rehberlik hizmetleri ile kendilerini tanıma fırsatı bulurlar. Bu sayede ilgilerini yeteneklerini ve kişilik özelliklerini fark ederek kendilerine uygun bölümü seçerler." (K2)

3.3. Kişisel Özelliklerin Bölüm Tercihine Yansıması Teması

Öğretmenlere yöneltilen "Öğrencilerin kişisel özelliklerinin (ilgi, yetenek, akademik yeterlilik, motivasyon vb.) bölüm tercihlerine nasıl yansıdığını gözlemliyorsunuz? Bu özelliklerin doğru tanınması ve yönlendirilmesi konusunda öğretmenlerin rolünü nasıl değerlendirirsiniz?" sorusunun analizi sonucunda, öğretmenlerin yanıtları ayrıntılı biçimde incelenerek öncelikle 7 farklı kod belirlenmiştir. Bu kodlar, içerik ve anlam yakınlıklarına göre gruplandırılarak daha sonra 2 ana kategori altında toplanmış ve bu analiz bütünü, Kişisel Özelliklerin Bölüm Tercihine Yansıması Teması olarak adlandırılmıştır.

Çizelge 3.3. Öğretmen Gözlemleriyle Kişisel Özelliklerin Bölüm Tercihine Yansıması ve Öğretmen Rolü

Kategori	**Kod**	**Frekans (N)**
Kişisel Uyum ve Başarı	Kişisel Özellik/İlgi/Yetenek Uyumu Başarıyı Artırıyor	10
	Atölye/Uygulamalı Dersler Yeteneği Ortaya Çıkarıyor	5
	Motivasyonu Yüksek/Bilinçli Öğrencinin Doğru Tercihi	4
	Akademik Yetersizlik Bölüme Yönlendiriyor	4
Yönlendirmede Öğretmen Rolü	Öğretmen, Gözlemci/Rehber/Rol Model Olarak Kilit Rol Oynuyor	12
	Öğrenci/Veli Yönlendirmeyi Dikkate Almıyor/Engelliyor	4
	Öğretmenler Arası İletişim Önemli	3

Çizelge 3.3, öğretmenlerin öğrencilerin bireysel özelliklerinin (ilgi, yetenek) tercihlere nasıl yansıdığı ve bu süreçteki öğretmen rolüne dair gözlemlerini, Kişisel Özelliklerin Bölüm Tercihine Yansıması Teması altında iki ana kategori ve yedi farklı kod aracılığıyla sunmaktadır. Analiz sonucunda, öğretmenlerin gözlemleri, Yönlendirmede Öğretmen Rolü kategorisinde yoğunlaşmış ve Öğretmen, Gözlemci/Rehber/Rol Model Olarak Kilit Rol Oynuyor kodunun en

yüksek frekansta olduğu görülmüştür. Bu bulgu, öğretmenlerin kendilerini, öğrencilerin doğru tercihi yapmasında rehberlik servisinden daha etkili ve kilit bir pozisyonda gördüğünü düşündürmektedir. Kişisel Uyum ve Başarı kategorisinde ise, Kişisel Özellik/İlgi/Yetenek Uyumu Başarıyı Artırıyor ve Atölye/Uygulamalı Dersler Yeteneği Ortaya Çıkarıyor kodlarının yüksekliği, Holland'ın kuramını destekler biçimde, uyumun motivasyon ve performansı artırdığını göstermektedir. Çalışmanın bulgularını kapsamlı bir biçimde incelemek amacıyla, belirlenen kategori ve kodlar ayrıntılı olarak sunulmuştur. Bu çözümleme, öğretmenlerin orijinal ifadelerine yer verilerek derinleştirilmiştir.

"Öğrenci yeteneği en çok atölyede ortaya çıkıyor, bazılarının uygulama becerisi yüksek, özellikle onları doğru bölümlere yönlendiriyoruz." (K17)

"Olumlu yansıdığını düşünüyorum öğretmen öğrenci ile ilişkisi sonucunda bu tavrın ortaya çıktığına inanıyorum." (K19)

"Öğretmenler olarak ilgi ve yetenekler gözlemlemelerimiz öğrenci doğru yönlendirmede çok önemli rol alıyor. Uygulamalı dersler de öğrencilerin becerileri ortaya çıkıyor." (K22)

"Kişisel özelliklerinin tanımasında öğretmenler öğrenci ilişkisi önemli uygulamayı dersleri bu konuda çok etkili." (K23)

"Bilinçli ve akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin, öğretmen tarafından daha iyi tanınması sayesinde ne istedikleri daha net ortaya çıkıyor. Öğrencinin ilgisi ve yeteneği fark edildiğinde doğru yönlendirilmesi çok daha kolay oluyor. Ancak bazı öğrencilerin düşük motivasyonları veya ilgisizliği tercih sürecini olumsuz etkileyebiliyor. Bu durumda öğretmenin rolü çok önemli; çünkü öğrenci kendini tanımadığında rehberlik ve sınıf öğretmeni doğru alanı seçmesine yardımcı olabiliyor." (K4)

"Maalesef öğrenciler kendini yeterince tanımadığı için bölüm seçerken kişisel niteliklerini dikkate almadan seçim yapıyorlar. Öğrencinin akademik yeterliliği düşük olduğu için bu bölüme yönlendirme yapılıyor. Öğrenci bu durumdan mutsuz oluyor ve okula uyum sağlamakta zorlanıyor." (K6)

"Bence son 10 yıl içerisinde ilgi ve yetenekleri doğrultusunda değil de ülkenin sosyal ekonomik şartları tercihler konusunda etkili olmuştur." (K16)

"Öğrencinin kendini tanıması ve doğru yönlendirilmesi konusunda öğretmenin rolü çok önemlidir. Çünkü öğrenci öğretmeni örnek almaktadır." (K3)

"Bu durumda öğretmenin rolü çok önemli; çünkü öğrenci kendini tanımadığında rehberlik ve sınıf öğretmeni doğru alanı seçmesine yardımcı olabiliyor." (K4)

"Öğretmenler olarak ilgi ve yetenekler gözlemlemelerimiz öğrenci doğru yönlendirmede çok önemli rol alıyor. Uygulamalı dersler de öğrencilerin becerileri ortaya çıkıyor." (K22)

"Öğretmenler rehberlik konusunda servisten daha etkin yönlendirme yapabilirler çünkü rehberlik servisi sadece testlerle ilgilenir." (K25)

"Veli veya öğrencinin ilgi ve yeteneğinin dışında tercih yapması öğretmen yönlendirmesinin etkisini azaltmaktadır." (K11)

"Öğretmenlerin kendi arasında öğrenci hakkındaki görüşlerini paylasmasi ve yönlendirme yapması doğru karar için çok önemlidir." (K14)

3.4. Bölgesel Faktörlerin Tercih Üzerindeki Etkisi Teması

Öğretmenlere yöneltilen "Bölgesel faktörlerin (Siirt'teki iş imkanları, ekonomik koşullar, aile yapısı, kültürel beklentiler vb.) öğrencilerin bölüm tercihlerini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Bu etkilerin olumlu ya da olumsuz yönlerine dair gözlemlerinizi paylaşır mısınız?" sorusunun analizi sonucunda, öğretmenlerin yanıtları ayrıntılı biçimde incelenerek öncelikle 8 farklı kod belirlenmiştir. Bu kodlar, içerik ve anlam yakınlıklarına göre gruplandırılarak daha sonra 3 ana kategori altında toplanmış ve bu analiz bütünü, Bölgesel Faktörlerin Tercih Üzerindeki Etkisi Teması olarak adlandırılmıştır.

Çizelge 3.4. Öğretmen Görüşlerine Göre Bölgesel Faktörlerin Tercih Üzerindeki Olumlu/Olumsuz Etkileri

Kategori	Kod	Frekans (N)
Bölgesel Kısıtlılık ve Çözüm Arayışı	İş/Sanayi Sınırlılığı ve İş Garantili Bölüme Yönelme	13
	Motivasyon Düşüklüğü ve Umutsuzluk Yaratması	5
	Başka Şehir/Yurt Dışı Planlarına Yönlendirmesi	4
Kültürel ve Sosyoekonomik Etki	Kız Öğrencilerde Kültürel Yapı/Aile Baskısı Etkisi	7
	Ekonomik Durumun Maliyeti Düşük Alanlara Yöneltmesi	3
Olumlu Yönler ve Avantajlar	Erken Meslek Edinme/Avantajlı Sektörlere Yönelme	6
	Usta-Çırak Geleneği/Teknik Alanlara İlgi	2
	Farklı Kültür Görme (Gelişim)	1

Çizelge 3.4, öğretmenlerin Siirt'teki ekonomik ve kültürel faktörlerin öğrenci tercihine etkisine dair gözlemlerini, Bölgesel Faktörlerin Tercih Üzerindeki Etkisi Teması altında üç ana kategori ve sekiz farklı kod aracılığıyla sunmaktadır. Analiz sonucunda, en baskın kategorinin Bölgesel Kısıtlılık ve Çözüm Arayışı olduğu ve İş/Sanayi Sınırlılığı ve İş Garantili Bölüme Yönelme

kodunun en yüksek frekansta toplandığı görülmüştür. Bu bulgu, bölgedeki sanayi ve iş sahası eksikliğinin, öğrencileri içsel ilgilerinden bağımsız olarak, atanma garantili (Sağlık, Hizmet) alanlara yönelten temel bir ekonomik zorunluluk olarak çalıştığını göstermektedir. Kültürel ve Sosyoekonomik Etki kategorisinde yer alan Kız Öğrencilerde Kültürel Yapı/Aile Baskısı Etkisi kodu, kültürel normların tercihleri kısıtlayan bir diğer önemli engel olduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin meslek seçimine ilişkin görüşlerini yansıtmak amacıyla bulgular kategori ve kod seviyesinde ayrıştırılmıştır. Elde edilen veriler, katılımcıların doğrudan alıntıları aracılığıyla sunulmuştur.

"Siirt'te sanayi ve tarım çok olmadığından iş sahası sınırlıdır dolayısıyla iş bulabilecekleri hizmet bölümlerini yönelmekteler olumlu yanı erken yaşta meslek sahibi olmalarıdır olumsuz yanı ise istemedikleri alanlara yönelmeleri yeteneklerinin göz ardı edilmesidir." (K13)

"Siirt'te çok farklı sektörler bulunmaktadır mevcut sektörler veya devlet işlerine göre öğrenciler tercih yapmaktadır sektörün az olması olumsuz yönse etkiliyor." (K14)

"Siirt'te iş imkanlarının kısıtlı olması iş garantili olan bölümlere yönlendiriyor aileler iş garantisi için bazı bölümlere zorluyor bu iş açısından olumlu ilgi yetenek açısından olumsuzdur." (K17)

"Siirt'te sağlık alanı ve çocuk gelişimi gibi bölümlere rağbet daha fazla çünkü bölgedeki iş imkanlarına daha uygun bu nedenle öğrenciler bu yöne kayıyor." (K18)

"Bölgede iş sahası dar işi hazır bölümü tercih eden çok kişi var aynı zamanda kültürel olarak beklentisi olan bölümler de var." (K27)

"Küçük şehirlerde iş imkânlarının sınırlı olması bölüm seçiminde kaygı yaratmaktadır. Ekonomik durumu zayıf olan aileler maliyeti düşük veya yakın okullara yönelmektedir." (K9)

"Bölgede iş bulma zorluğu bazı öğrencileri umutsuzluğa götürüyor bu durum motivasyonları düşürüyor sonuçta bölüme bağlılıkları azalıyor." (K23)

"Bölgesel olarak kendi illerinde çalışmak isteyip batıya gitmek istiyorlar aile yapısı bu konuda en önemli faktör olarak ön plana çıkıyor olumlu yanı farklı kültür görmesi olumsuz yönü kendi ilinin sosyo

"En fazla aile yapısı etkiliyor. Hatta öğrenci düz liseye gidebilecekken kız okulu olduğu için kız meslek liseleri tercih ediliyor." (K6)

"Siirt'teki kültürel Yapı özellikle kız çocuklarının tercihlerinde belirleyici oluyor aileler güvenini gördükleri okul ve bölümlere yönlendirmeyi tercih ediyorlar." (K22)

"Velinin ekonomik durumu maliyeti yüksek bölümlere göndermiyor. Bölgesel etkide aile yapısı kız mesleği zorunlu kılıyor, aksi halde okula bile göndermiyor." (K7)

"Ekonomik durumu zayıf olan aileler maliyeti düşük veya yakın okullara yönelmektedir. Kız öğrencilerde aile yapısı belirleyici olup çoğu zaman kız meslek liselerine yönlendirme baskısı görülmektedir. Olumlu yönü ailelerin çocuklarını meslek sahibi görmek istemesi, olumsuz yönü ise mesleğin değersiz görülmesi, hedef ve kariyer planı oluşturmakta zorlanma." (K9)

"Siirt'te sanayi ve tarım çok olmadığından iş sahası sınırlıdır dolayısıyla iş bulabilecekleri hizmet bölümlerini yönelmekteler olumlu yanı erken yaşta meslek sahibi olmalarıdır olumsuz yanı ise istemedikleri alanlara yönelmeleri yeteneklerinin göz ardı edilmesidir." (K13)

"Doğrudan etkilediğini düşünüyorum öğrencilerin aileleri rol model olduğu için bu da öğrencilerin yeteneklerini keşfetmediğini düşünüyorum." (K19)

4. Tartışma

Bu araştırmada, meslek liselerinde görev yapan öğretmenlerin gözlemlerine dayanarak Siirt ilindeki Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerinin bölüm tercihlerine etki eden faktörler çok boyutlu bir biçimde incelenmiştir. Bulgular, öğrencilerin tercih süreçlerinin çoğunlukla bireysel ilgi ve yeteneklerinden çok dışsal baskılar, ekonomik zorunluluklar ve bölgesel koşullar tarafından şekillendiğini göstermiştir. Bu durum, literatürde meslek seçimlerinin giderek daha fazla ekonomik güvencelere ve iş bulma kaygılarına bağlı olduğu yönündeki çalışmaları (Atlı ve Gür, 2019; Kaynakçı ve Boz, 2020) desteklemektedir.

Araştırmada en baskın kategori olan Dışsal Güvence ve Zorunluluk**,** öğrencilerin alan seçimlerinde ekonomik beklentilerin yüksek belirleyiciliğe sahip olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenler, özellikle iş/atama garantisi sunan bölümlere yönelimin yoğun olduğunu belirtmiştir. Benzer biçimde, Kaynakçı ve Boz (2020) tarım alanlarını seçen öğrencilerin en önemli gerekçesinin ekonomik değer ve iş bulma kolaylığı olduğunu ifade etmiştir. Bu açıdan mevcut araştırmanın bulguları Türkiye genelindeki eğilimlerle paralellik göstermektedir.

Aile yönlendirmesinin yüksek belirleyiciliği de dikkat çeken bir diğer bulgudur. Öğrencilerin, kendi ilgileriyle uyuşmayan bölümlere aile baskısı sonucu yönelmeleri literatürde de sıkça vurgulanmaktadır (Şengün, 2013; Ensari ve Alay, 2017). Araştırmamızda bu durum özellikle kız öğrenciler için daha belirgindir. Öğretmen görüşleri, kültürel yapı ve toplumsal cinsiyet normlarının, kız öğrencilerin bölüm tercihlerini sınırladığını ortaya koymuştur. Bu bulgu, Taşkaya'nın (2023) meslek liselerinde kariyer engelleri çalışmasıyla örtüşmektedir.

Araştırmanın diğer önemli sonucu, öğrencilerin kariyer farkındalıklarının düşük olması ve rehberlik hizmetlerinin tanıtım–uygulama eksiklikleri nedeniyle yeterince etkili olmamasıdır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, rehberlik servislerinin daha planlı, sürekli ve öğrenci merkezli işlemesi gerektiğini belirtmiştir. Benzer biçimde Engin ve Gürses (2017), öğrencilerin dal seçimlerinde bilinç düzeylerinin düşük olduğunu ve okullardaki tanıtım faaliyetlerinin yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Bu çalışmada ise öğretmenler kendilerini öğrencilerin yönlendirilmesinde daha etkili bir aktör olarak görmektedir. Bu sonuç, öğretmen–öğrenci ilişkisinin yönlendirme üzerindeki güçlü etkisine işaret eden önceki çalışmalarla uyumludur.

Bölgesel faktörler bakımından, Siirt ilindeki iş sahası sınırlılığı, öğrencileri daha güvenli görülen hizmet ve sağlık alanlarına yöneltmektedir. Bu bulgu, ekonomik kısıtlılıkların tercih sürecini doğrudan etkilediğini ortaya koyan literatürle (Atlı ve Gür, 2019; Kaynakçı ve Boz, 2020) örtüşmektedir. Ayrıca kültürel baskıların, özellikle kız öğrencilerin tercihlerini

şekillendirmesi, bölgesel sosyoekonomik koşulların yönlendirme sürecine etkisini daha görünür kılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, araştırmanın bulguları meslek lisesi öğrencilerinin alan seçimlerinin çok boyutlu, ancak ağırlıklı olarak zorunlu ve ekonomik odaklı gerçekleştiğini göstermektedir. Öğrencilerin bilinçli tercih yapmalarını destekleyecek okul içi rehberlik uygulamalarının ve kariyer geliştirme etkinliklerinin güçlendirilmesi gerekliliği, literatürle paralel biçimde bu çalışmada da güçlü şekilde ortaya çıkmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, meslek liselerinde görev yapan öğretmenlerin gözlemlerine dayanarak öğrencilerin bölüm tercihlerine etki eden faktörler kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bulgular, öğrencilerin büyük bölümünün alan seçimini kendi ilgi ve yeteneklerinden ziyade ekonomik kaygılar, aile baskısı, bölgesel koşullar ve akademik yetersizlik gibi dışsal zorunluluklara bağlı olarak gerçekleştirdiğini ortaya koymuştur. Öğretmenler, iş garantisi ve ekonomik kazanç beklentisinin tercihleri yönlendiren en güçlü faktör olduğunu belirtmiş; özellikle iş imkânlarının kısıtlı olduğu Siirt gibi illerde öğrencilerin güvenli görülen bölümlere yönelme eğilimlerinin arttığını vurgulamıştır. Aile etkisi, özellikle kız öğrencilerde belirleyici bir unsur olarak öne çıkmakta; kültürel yapı ve geleneksel beklentiler nedeniyle öğrencilerin ilgi alanlarından uzak tercihler yapabildikleri görülmektedir. Akademik başarısı düşük öğrencilerin meslek liselerini zorunlu bir seçenek olarak görmesi ve bilinçsiz seçimlerin yaygın olması ise, tercih süreçlerinin sağlıklı işlemediğini göstermektedir.

Rehberlik ve yönlendirme hizmetleri, öğrencilerin kariyer farkındalığını artırmada önemli bir potansiyel taşımasına rağmen araştırma bulguları, bu hizmetlerin uygulamada yeterince etkili olmadığını ortaya koymuştur. Öğretmenler, rehberlik çalışmalarının tanıtım, süreklilik ve içerik bakımından güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiş; buna karşın öğretmenlerin bireysel gözlem ve rehberlik rolleriyle öğrencilere daha işlevsel katkı sunduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, okul içi yönlendirme mekanizmalarında öğretmen–rehberlik servisi iş birliğinin artırılması gerekliliğine işaret etmektedir. Ayrıca öğrencilerin ilgi, yetenek ve kişisel özelliklerinin doğru tanınmasının başarı ve motivasyonu olumlu etkilediği; uygulamalı derslerin bu açıdan belirleyici rol oynadığı görülmüştür. Buna rağmen pek çok öğrencinin kendini tanımada ve hedef belirlemede yeterli farkındalığa sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda, öğrencilerin daha bilinçli tercihler yapmasını desteklemek üzere okul içi kariyer rehberliği çalışmalarının güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Kariyer planlama etkinliklerinin süreklilik kazanması, bölüm tanıtımlarının uygulamalı ve kapsamlı bir yapıya kavuşturulması ve öğrencilerin ilgi–yetenek profillerinin sistematik biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. Ailelerin tercih sürecindeki belirleyici etkisi göz önüne alındığında, velilere yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması, öğrencilerin kendi potansiyelleri doğrultusunda karar verebilmelerini destekleyecektir. Bölgesel iş sahasının darlığının öğrencileri belirli alanlara yönlendirdiği düşünüldüğünde, yerel yönetimler ve eğitim kurumları iş birliğiyle mesleki eğitim–istihdam uyumunun güçlendirilmesi de önemli bir ihtiyaç olarak ortaya

çıkmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin mesleki yönelimlerinin daha sağlıklı biçimde şekillenebilmesi için okul, aile ve bölgesel dinamikleri birlikte ele alan bütüncül bir yaklaşımın geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Atli, A., ve Gür, S. H. (2019). Lise öğrencilerinin meslek tercihleri ve bu tercihlerine etki eden faktörler. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, *2*(1), 32-53.

[2] Engin, M., ve Gürses, F. (2017). Mesleki ve teknik liselerde bilişim teknolojileri öğrencilerinin dal seçimini etkileyen faktörler: Ampirik bir inceleme. *The Journal of Academic Social Science*, *5*(43), 363-380.

[3] Ensari, M. Ş., ve Alay, H. K. (2017). Meslek seçimini etkileyen faktörlerin demografik değişkenler ile ilişkisinin araştırılması: İstanbul ilinde bir uygulama. *Humanitas: International Journal of Social Sciences*, *5*(10), 409-422.

[4] Fidan, V., ve Nas, S. (2019). Denizcilik meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçim yeterliliği ve meslek seçimlerini etkileyen faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, *11*(2).

[5] Kaynakçı, C., ve Boz, İ. (2020). *Mesleki ve teknik Anadolu liselerinde tarımla ilgili alanları seçen öğrencilerin profili ve alan seçimlerini belirleyen faktörler*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**,** 39(3), 16–34. https://doi.org/10.7822/omuefd.677764

[6] Koçak, A., ve Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim*, *4*(3), 22–30.

[7] Olgun, C. K. (2008). Nitel araştırmalarda içerik analizi tekniği. *Sosyoloji Notları*, *(4-5)*, 66–70.

[8] Şengün, G. (2013). *Lise öğrencilerinin alan seçimini etkileyen faktörlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

[9] Taşkaya, C. (2023). *Meslek liselerinde alan seçiminden kaynaklı algılanan kariyer engellerinin öğrenci bağlamında incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN DERS KİTAPLARININ DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: YENİ İSTANBUL ULUSLARARASI ÖĞRENCİLER İÇİN TÜRKÇE DERS KİTABI (A1)

(Evaluation of Textbooks Used in Teaching Turkish as a Foreign Language in Terms of Grammar Teaching: New Istanbul Turkish Coursebook for International Students (A1))

Dr. Oğuz YILDIRIM

Oguzyildirim540@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1170-2054

ÖZET

Dil, insanlar arasında iletişim kurmaya yarayan, kendine özgü kuralları olan ve bu kurallar etrafında gelişen, temelleri bilinmeyen zamanlarda atılmış olan gizli antlaşmalar sistemidir. Bu sistem, kişilerin duygu ve düşüncelerini açıklamalarına imkân sunan, kişinin mensubu olduğu toplumla ilişki içerisinde olmasını sağlayan bir oluşumdur. Dil, insanın var oluşunun bir göstergesidir. İnsan, dili sayesinde düşündüğü ve gördüğü şeyleri vasıflandırmakta ve yorumlamaktadır. Bu bağlamda kişilerin, ana dillerinden farklı bir dili öğrenme arzularının ardında birtakım küresel gelişmelerle birlikte kişisel tercihler yatmaktadır. Yabancı bireylerin Türkçeyi ve özellikle bu dilin bireylerinin yaşadıkları coğrafyayı öğrenme istekleri Türkçe'nin dünyada yükselen bir değer olduğunu göstermektedir. Bu tercih neticesinde bireyin kazandığı yeti onun uluslararası düzeyde bilgi edinme hakkını elde etmesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda kişinin öğrendiği bilgileri, dil bilgisi sayesinde daha kurallı ve kalıcı hâle getirmesi de önemli bir husustur. Bu çalışmada, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde ders kitabı olarak kullanılan Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Ders Kitabı (A1) içerisinde yer alan ünitelerin dil bilgisi bakımından incelenmesi, ünitelere göre dil bilgisi konuları ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde dil bilgisi konularının nasıl ele alındığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretimi, Yeni İstanbul, Dil Bilgisi, A1.

ABSTRACT

Language is a system of secret agreements, established in times unknown, that facilitates communication between people, has its own unique rules, and evolves around these rules. This system allows individuals to express their feelings and thoughts, enabling them to connect with their society. Language is a manifestation of human existence. Through language, people characterize and interpret what they think and see. In this context, the desire of individuals to learn a language other than their native tongue stems from personal preferences, along with certain global developments. The desire of foreign individuals to learn Turkish, and particularly the geography where its speakers live, demonstrates that Turkish is a rising value globally. The skills acquired through this choice contribute to an individual's right to acquire knowledge at an international level. Furthermore, it is crucial that the knowledge acquired becomes more

formal and permanent through grammar. This study will examine the grammatical aspects of the units in the New Istanbul Coursebook for International Students (A1), used as a textbook for teaching Turkish as a foreign language, and evaluate how grammatical topics are addressed in teaching Turkish as a foreign language.
Keywords: Teaching Turkish, New Istanbul, Grammar, A1.

GİRİŞ

Dil, insanların duygularını, düşüncelerini ve isteklerini ifade etmek, iletişim ortamı oluşturmak maksadıyla başvurdukları sesli veya yazılı göstergeler sistemidir. Dil, insanların toplumsal yaşantısında birbirleriyle bağlantı kurabilmeleri, uyum içinde yaşam sürebilmeleri ve kültürel kodlarını gelecek nesillere aktarabilmeleri açısından önem arz etmektedir. Türkçe, içinde yer alan ek uyumu, söz zenginliği ve sahip olduğu şive ve ağız özellikleri bakımından dünyanın en zengin dilleri arasında bulunmaktadır. Türkçe sadece Türkiye'ye ait bir dil değildir. Ömer Seyfettin Türkçenin evrensellik özeliğini vurgulamak maksadıyla: "Benim vatanımın sınırları Edirne'den başlayıp Hakkâri'de bitmez. Benim vatanımın sınırları Türkçe konuşulan yerde başlar, Türkçe konuşulan yerde biter." ifadelerini kullanmıştır. Dolayısıyla Türkçenin sınırlarının, dünyanın sınırlarına dönüştüğünü ve bu varlıkların herhangi bir coğrafik bölgeye sığdırılamayacağını söyler (Sezer, 2018, s.74). Bu bağlamda yabancı bir dili öğrenmek, hedeflenen o kültürü öğrenmekten çok insanın kendi kültürel dünyasına olan farkındalığını ve dünyaya bakışını değiştiren bir olgudur. Bu öğrenim neticesinde insan farklı kültürlere karşı hoşgörü kazanır ve diğer kültürlere karşı farkındalık elde etmiş olur. Bu farkındalık sayesinde kişi Türkçenin geçmişten gelen birikimlerini ve diğer kültürler arasındaki yerini daha kolay görmüş olur. Dil bilgisi, bir dili ses, biçim ve cümle özellikleri bakımından tanımlamaya uğraşan bunlarla bağlantılı kural ve kaideleri tespit etmeyi amaçlayan bir bilim dalı alanı olarak bilinmektedir (Yıldırım, 2024, s. 171). Bir dilin bozulmasına neden olabilecek dilin kurallarına aykırı olan bazı kullanım biçimleri ileride başka bireyler tarafından tekrarlanarak toplumsal yaşantıda yaygın hale gelebilir. Bu bağlamda kişiler, dil bilgisi öğrenimi ile kullandıkları bu yanlış biçimlerin farkına varıp bunları düzeltirler. Bu sayede dil bilgisi öğretimi neticesinde toplumsal bir dil düzeni oluşturulmuş olur (Sinanoğlu, 1958, s. 439). Dil bilgisi öğretimi, küçük yaştan itibaren başlar ve bireyin çevresiyle etkileşim içinde olarak belli başlı kuralları öğrenerek uygulamasıyla ortaya çıkar. İnsanlar bu kuralları kullanarak öğrenilir ve iletişim kurarlar. Dil bilgisi bir cümleyi, bir eylemi, bir sıfatı yahut bir metni kavramak için oldukça önemlidir. Bu yüzden dil öğretimi başlarken dil bilgisi öğretimi de başlamaktadır. Kişi kelimeleri tanır ve tanınan bu kelimeler dil bilgisi sayesinde pekiştirilir. Dolayısıyla yabancı dil olarak bir dili öğrenenlerin dili doğru kullanmaları için dil bilgisi öğrenimi büyük önem taşımaktadır (Güneş, 2013, s. 78).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Uluslararası talebelerin Türkçe öğrenimi için hazırlanmış olan Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Ders Kitabını (A1) dil bilgisi öğretimi açısından incelemek ve yorumlamaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde çalışmanın modeli, incelenen dokümanın özellikleri, verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması ile ilgili detaylı bilgi sunumu yapılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenmeyi hedefleyen öğrencilere eğitim vermek maksadıyla kaynak olarak başvurulan Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı'ndaki dil bilgisi konularını incelemeyi, değerlendirmeyi ve yorumlamayı amaçlayan bu çalışma nitel bir görselde desenlenmiş, nitel tarama modelli bir araştırma özelliği taşımaktadır. Bu araştırmada doküman inceleme yöntemine başvurulmuştur. "Doküman inceleme yöntemi, çalışmanın veri setini meydana getiren birincil ve ikincil kaynak olarak vasıflandırılan çeşitli kaynakların elde edilmesi, incelenmesi, sorgulanması ve analiz edilmesi olarak açıklanabilir" (Sarıtiken, 2023, s.2184; Yıldırım, 2024, s.172).

İncelenen Doküman

Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Öğretim Seti A1, A2, B1, B2 ve C1 olarak beş dil düzeyi için oluşturulmuş kur planlamasından meydana gelmektedir. Her seviyede, ders kitabı, çalışma kitapları, dinleme ve video kayıtlarını içeren karekodlar bulunmaktadır. Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Öğretim Seti'nde var olan her kaynak, Avrupa dilleri ortak başvuru metninde bulunan kazanımlara göre hazırlanmış 6 üniteden oluşmaktadır. Her bir ünite, üç ayrı alt başlığa bölünmüş ve ünite başında öğretilmesi hedeflenen beceri odaklı bilgiler, dil bilgisi konuları ve kelime grupları sunulmuştur (Yıldırım, 2024, s.172). Bu bağlamda çalışmamızda, Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı'nda (A1) var olan dil bilgisi konularının yorumlanması ve değerlendirmesi yapılacaktır.

Görsel 1. Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı'nın (A1) kapak görseli

Verilerin Toplanması

Çalışmamızda, Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilere bu dili öğretmek maksadıyla yardımcı olan Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı'nın A1 kuru için yazılmış ders kaynağındaki verilerden yararlanılmıştır. Çalışmamızı sınırlandırmak ve bir çerçeve çizmek amacıyla sadece A1 düzeyi ders kitabında yer alan dil bilgisi konuları

incelemeye alınmıştır. A1 kuru ders kaynağı, dil bilgisi öğretimi bakımından değerlendirilmiş ve kitapta yer alan ilgili örnekler çalışmaya dâhil edilmiştir. Dolayısıyla çalışmada elde edilen veriler, A1 düzeyi ders kaynağında, 6 ünitede var olan dil bilgisi konularından oluşmaktadır.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Bahsi geçen bu çalışma, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilere kaynak niteliği taşıyan Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabını (A1) dil bilgisi konuları açısından değerlendirmeyi amaçlayan nitel içerikli bir uğraşıdır. Bu bağlamda verilerin analiz edilişinde doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı malzemelerin araştırılıp toplanarak uygun görülen bir görsel üzerinden incelenmesi anlamına gelmektedir (Sarıtiken, 2023, s. 2185). Çalışma içerisinde bu kaynaktan dil bilgisi konuları ve buna bağlı olarak ilgili örnekler tespit edilmiştir. Bu konuların tanımları, kullanılan örnekler yardımıyla değerlendirmeye alınmış ve dil bilgisi öğretiminde uygunluğu tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Bulgular

Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı A1 düzeyi kaynağında 6 ünite bulunmaktadır. Bahsi geçen ünitelerin her birinde Türkçe verilen bilgilerin yanında mutlaka İngilizce karşılıklarının da yer aldığı görülmektedir. Kitap içerisinde alfabe öğretimi, çoğul eklerinin ve soru eklerinin öğretimi, bulunma durumu, isim cümlelerinin ne demek olduğu, şimdiki zaman, yönelme durumu, ayrılma durumu, iyelik ekleri, belirtme durum ekleri, DAn -(y)A kadar, -DAn önce/-DAn sonra -mAdAn önce/-DIktan sonra, -DAn beri / -DIr, isim tamlamaları, -ki ekinin kullanımı, karşılaştırma durumları gibi dil bilgisi içerikleri öğretilmek amaçlanmıştır. Bunun yanında konuların pekiştirilmesine yardımcı olması bağlamında "Merhaba, Nerede, Ne yapıyorsun?, Benim dünyam, Zaman zaman, Çevremiz ve biz" başlıklı okuma kısımları bahsi geçen konuların öğretiminde önemli rol üstlenmektedir. Kitabın geneline bakıldığında boşluk doldurma ve işaretleme içerikli etkinliklerinin çokça kullanıldığı görülmektedir. A1 düzeyi öğrencilerinin hem görsel hem de uygulamalı olarak dil bilgisi öğrenimi hususunda daha yüzeysel bir planlama yapıldığı görülmektedir. Ayrıca her ünitenin sonunda "Neler Öğrendik?" bölümlerine ve kelime listesine yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 1. Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı'nın A1 dil bilgisi konularının ünitelere göre dağılımı

Ünite	Dil Bilgisi Konuları	Seviye
1	***(Merhaba)*** A. Türk alfabesi B. Bu-şu-o Kim?-Ne? Çoğul eki (-lAr) Soru eki (mI) Burası neresi?	A1
2	***(Nerede)*** A. Bulunma durumu (-DA) Var-yok B. Sayılar Kaçıncı? C. İsim cümleleri	A1
3	***(Ne yapıyorsun?)*** A. Şimdiki zaman B. Yönelme durumu (-(y)A) Uzaklaşma durumu (-DAn) C. -mAk istemek	A1
4	***(Benim Dünyam)***	A1

	A. İyelik ekleri B. Ülke, milliyet, dil adları C. Kendi, hep Belirtme durumu (-(y)I)	
5	***(Zaman Zaman)*** A. Saatler -DAn -(y)A kadar B. -DAn önce/-DAn sonra -mAdAn önce/-DIktan sonra C. -DAn beri / -DIr	A1
6	***(Çevremiz ve Biz)*** A. İsim tamlamaları B. -ki eki C. Karşılaştırma (daha, en)	A1

Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı (A1) Dil Bilgisi Öğretimi Konularının Değerlendirilmesi

Birinci Ünitenin Dil Bilgisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Birinci ünitede dil bilgisi bağlamında Türk alfabesi, Bu-şu-o Kim?-Ne?, Çoğul eki (-lAr) Soru eki (mI) gibi başlıkların yer aldığı görülmektedir. A1 düzeyine ilk etapta Türk alfabesinin tanıtılması ve Türkçe'de bulunan 29 harfin 8'i ünlü harf, 21'i ünsüz harften oluştuğu bilgisi verilmiştir. Bahsi geçen bu harflerin tablosu verildikten sonra ünlü ve ünsüz harflerin hangileri olduğunu içeren ve bunların kalınlık ve incelik durumlarının da belirtildiği bir tablo hazırlanmıştır. Bu tablodan sonra öğrenicilerin etkinlik bağlamında boş bırakılan harfleri doldurmaları istenmiştir. Dinleme bölümünde de alfabe öğretimine yer verildiği görülmektedir. 20. sayfada *"Bu - Şu - O (This - That) / Kim? - Ne? (Who? - What?"* öğretiminin yapıldığı gözlemlenmektedir. Öğrencilere "Bu ne?, Bu kim? gibi kısa sorular sorarak gördükleri nesneler hakkında kısa dönütler vermeleri beklenmektedir. 3 numaralı etkinlikte görseller verilmiş ve bunların örnekte verilen cümleler gibi doldurulması ve dil bilgisi öğreniminin pekiştirilmesi istenmiştir. 4 numaralı etkinlikte ise "Kim?, Ne?" sorularının uygun kelimelerle doldurulması beklenmektedir. *"Çoğul Eki (-IAr) (Plural Suffix)"* kalın ve ince ünlülerin tablosuyla öğretime başlanmıştır. Yakınlık, uzaklık, çok uzaklık ilişkisiyle öğretime devam edilen bu ek tekil, çoğul ayrımını ihtiva eden bir tablo ile pekiştirilmek istenmiştir. *"Bunlar ne(dir)?, Bunlar kim(dir)?"* sorularıyla öğrenicilerin çoğul algısının oluşturulması amaçlanmıştır. 21. sayfada *"1. NOT: Sayılarla ve miktar bildiren sıfatlarla birlikte kullanılan isimlerde çoğul eki kullanılmaz. (When used with numbers, nouns do not take the plural suffix but are used in the singular form, as the amount is already indicated by the number (in contrast to English), 2. NOT: Son hecelerinde "a, o, u" bulunan*

bazı yabancı kelimeler, "-ler" ekini alırlar. (Certain words of foreign origin are the exception and are followed by "-ler" as the plural suffix, despite having "a, o or u" as the last vowel.)" iki not verilmiş ve çoğul eki alan ya da almayan durumlardan bahsedilmiştir. Burada aktarılan bilgileri desteklemek adına örnek kelimeler tablo içinde verilmiştir. 5 numaralı etkinlikte 28 tane kelimenin öğreniciler tarafından çoğul yapılması istenmiştir. Yine bu sayfada *"Soru eki (ml) (Yes /No Questions)"* öğretimi amacıyla çeşitli tablolar ve örnekler sunulmuştur. 6 ve 7 numaralı etkinliklerde öğrenicilerin bu eki kullanarak boşlukları doldurmaları ve uygun sorular oluşturmaları beklenmektedir. Ünitenin sonunda *"Neler Öğrendik?"* başlığı altında öğrenicilerin konuyu pekiştirmeleri adına bolca örnek verildiği görülmektedir.

4 Aşağıdaki kelimeleri uygun boşluklara yerleştirelim.

polis	kuş	postacı	çanta	şarkıcı
pencere	köpek	kapı	kedi	ev
öğretmen	avukat	telefon	bilgisayar	defter
otobüs	garson	çay	mühendis	hemşire

Kim?	Ne?	Kim?	Ne?
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

Görsel 2. "Bu - Şu - O (This - That) / Kim? - Ne? (Who? - What?)" öğretimi etkinliği (s. 20)

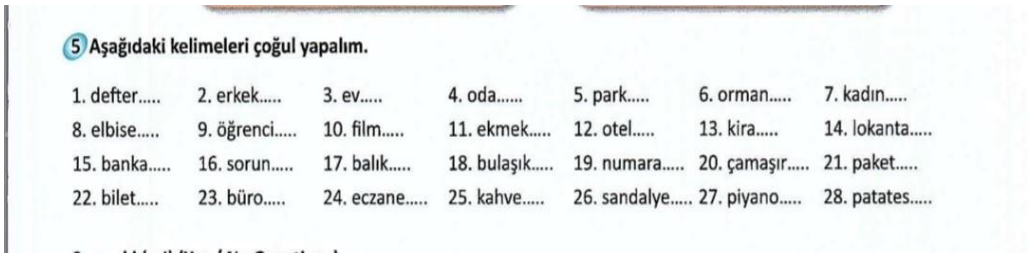
5 Aşağıdaki kelimeleri çoğul yapalım.

1. defter.....	2. erkek.....	3. ev.....	4. oda.....	5. park.....	6. orman.....	7. kadın.....
8. elbise.....	9. öğrenci.....	10. film.....	11. ekmek.....	12. otel.....	13. kira.....	14. lokanta.....
15. banka.....	16. sorun.....	17. balık.....	18. bulaşık.....	19. numara.....	20. çamaşır.....	21. paket.....
22. bilet.....	23. büro.....	24. eczane.....	25. kahve.....	26. sandalye.....	27. piyano.....	28. patates.....

Görsel 3. "Çoğul Eki (-IAr) (Plural Suffix) öğretimi etkinliği (s. 20)

İkinci Ünitenin Dil Bilgisi Bağlamında Değerlendirilmesi

İkinci ünitede, *"Bulunma durumu (-DA), Var/Yok, Sayılar. Kaçıncı, İsim cümleleri"* başlıklarını barındıran dil bilgisi konuları ele alınmıştır. 31. sayfada *"Bulunma Durumu (-DA) (The Locative Case)"* öğretimi hakkında bilgiler yer almaktadır. Kitapta öğrenicilerin daha iyi anlamaları için verilen bilgilerin İngilizce yazımları da yer almaktadır. Yine aynı sayfa da bu durumu daha iyi kavratmak adına *"Kelime sonunda "ç, f, h, k, p, s, eki, "-ta" veya "-te" olur. Diğer ünsüz harflerde "-da", "-de" olur."* notu hem Türkçe hem de İngilizce olarak verilmiştir. 5 numaralı etkinlikte öğrenicilerin boşlukları doldurması istenmekte, 6 numaralı etkinlikte ise verilen örnekten hareketle boşlukların tamamlanması beklenmektedir.7 numaralı etkinlikte ise kitapta yer alan görsele bakarak sorulan cevaplanması arzu edilmektedir. 32. sayfada *"Var, Yok (There is / are -There isn't / aren't)"* öğretimi yapılmak istenmiştir. Burada çeşitli örnekler ve görsellerle öğrenicilerin etkinliklerde yer alan boşlukları doldurması gerekmektedir. 35. sayfada sayıların rakamsal karşılıkları ve yazılışları verilmiş. 36. sayfada ise sayılan rakamla ve yazıyla yazımları pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kısımda öğrenicilerin sayıların *"kaçıncı?"*ifadesine dönüşümü öğretilerek bunların etkinliklerle pekiştirilmesi için bolca örnek yer almaktadır. 40. sayfada *"İsim Cümleleri (Nominal Sentences)"* öğretimi yapılmak istenmektedir. Burada öncelikle Türkçe ve İngilizce bir açıklamanın yapıldığı dikkat çekmektedir. İsim cümlelerinin *"olumlu, olumsuz, olumlu soru, olumsuz soru"* hâllerini gösteren çekimlenişini içeren bir tablo sunulmuştur. Bu tablonun devamında örnekle konunun açıklanmasına devam edilmiştir. Öğrenicilerin 6 ve 7 numaralı etkinlikler de aktif bir rol üstlenmeleri beklenmiştir. Ünitenin sonunda isimlerden oluşan zengin bir kelime listesinin verildiği görülmektedir.

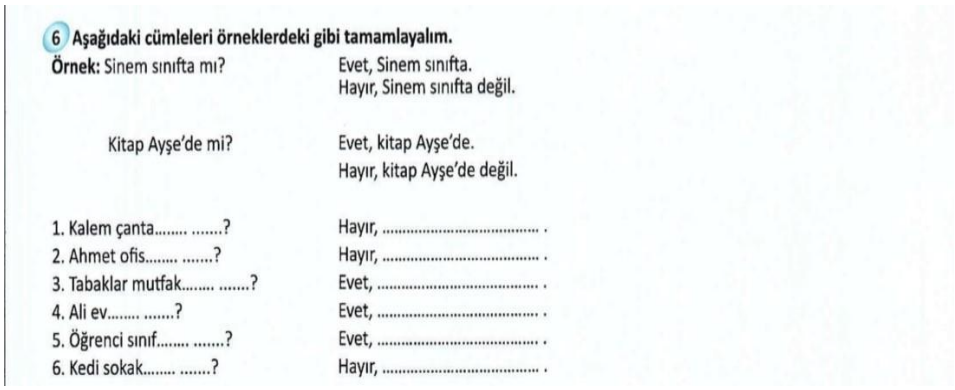
6 Aşağıdaki cümleleri örneklerdeki gibi tamamlayalım.

Örnek: Sinem sınıfta mı? — Evet, Sinem sınıfta. / Hayır, Sinem sınıfta değil.

Kitap Ayşe'de mi? — Evet, kitap Ayşe'de. / Hayır, kitap Ayşe'de değil.

1. Kalem çanta..... .....? — Hayır, ...
2. Ahmet ofis..... .....? — Hayır, ...
3. Tabaklar mutfak..... .....? — Evet, ...
4. Ali ev..... .....? — Evet, ...
5. Öğrenci sınıf..... .....? — Evet, ...
6. Kedi sokak..... .....? — Hayır, ...

Görsel 4. Bulunma Durumu (-DA) (The Locative Case) öğretimi etkinliği (s. 31)

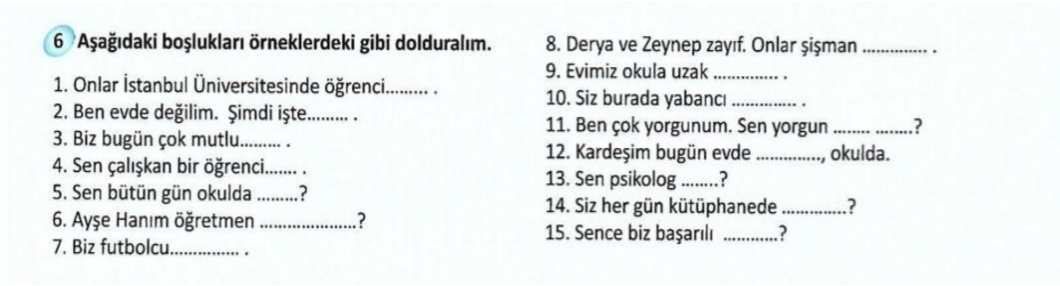
6 Aşağıdaki boşlukları örneklerdeki gibi dolduralım.

1. Onlar İstanbul Üniversitesinde öğrenci..... .
2. Ben evde değilim. Şimdi işte..... .
3. Biz bugün çok mutlu..... .
4. Sen çalışkan bir öğrenci..... .
5. Sen bütün gün okulda .....?
6. Ayşe Hanım öğretmen .....?
7. Biz futbolcu..... .
8. Derya ve Zeynep zayıf. Onlar şişman ..... .
9. Evimiz okula uzak ..... .
10. Siz burada yabancı ..... .
11. Ben çok yorgunum. Sen yorgun ....?
12. Kardeşim bugün evde ....., okulda.
13. Sen psikolog .....?
14. Siz her gün kütüphanede .....?
15. Sence biz başarılı .....?

Görsel 5. İsim Cümleleri (Nominal Sentences) öğretimi etkinliği (s. 40)

Üçüncü Ünitenin Dil Bilgisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu ünitede, *"Şimdiki zaman, Yönelme durumu (-(y)A), Uzaklaşma durumu (-DAn), -mAk istemek"* gibi dil bilgisi başlıklarının ele alındığı görülmektedir. 52. sayfada *"Şimdiki Zaman"* hakkında hem Türkçe hem de İngilizce açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamalardan sonra *"Fiil"* başlığı altında fiillerin ünlü ve ünsüz harflerle bitimi detaylı bir şekilde açıklanmak istenmiştir. Bu bilgilerin yardımıyla fiillerin *"olumlu, olumsuz, olumlu soru, olumsuz soru"* biçimleri *"gelmek"* fiili ile çekimlenerek örnek bir tablo meydana getirilmiştir. 53. sayfada bir önceki sayfadaki açıklamalar neticesinde öğrenicilerin konuyu pekiştirmesi adına 6,7 ve 8 numaralı etkinliklerde şimdiki zamanın öğretimi sağlanmaya çalışılmıştır. 57. sayfada *"Yönelme Durumu (Dative Case)"* ekinin Türkçe ve İngilizce açıklaması yapılarak başlanmıştır. Kalın ve ince harflere eklendiğinde hangi hâli aldığı gösterilmiştir. Yine bu eke ait olan bir not düşüldüğü görülmüştür. Yine aynı sayfada *"Uzaklaşma Durumu (Ablative Case)"* ekinin açıklaması da yer almaktadır. Bu ekin öğretimi konusunda da bolca örnek verilmiştir. 4 ve 5 numaralı etkinliklerde öğrenicilerin boşlukları öğrendikleri bilgilerden hareketle doldurmaları istenmektedir. 6 numaralı etkinlikte ise 3 farklı eke sahip olan örnek cümleler verilmiş ve bunların dil bilgisi açısından cümlenin akışına göre uygun olanının seçilmesi beklenmektedir. 58. sayfadaki 7 numaralı etkinlikte ise isim durum ekleri ile boşlukların doldurulması talep edilmektedir. 60. sayfada *"-mAk istemek (Want to)"* konusu öğretilmek istenmekte ve *"fiil + -mAk iste- + zaman eki + kişi eki"* kuralının öğreniciye aktarılması hedeflenmektedir. Ünite sonunda *"Neler Öğrendik?"* kısmında öğrenicilerin görselden hareketle kelimeleri doldurması beklenmektedir. 2. Numaralı etkinlikte ise verilen okuma metninin durum ekleri ve şimdiki zaman bağlamında doldurulması talep edilmektedir. 3 ve 4 numaralı kısımda ise uygun fiillerin boşlukları yerleştirilmesi istenmektedir. Ünite sonunda isimler, fiiller ve kalıp ifadelerden oluşan bir liste yer almaktadır.

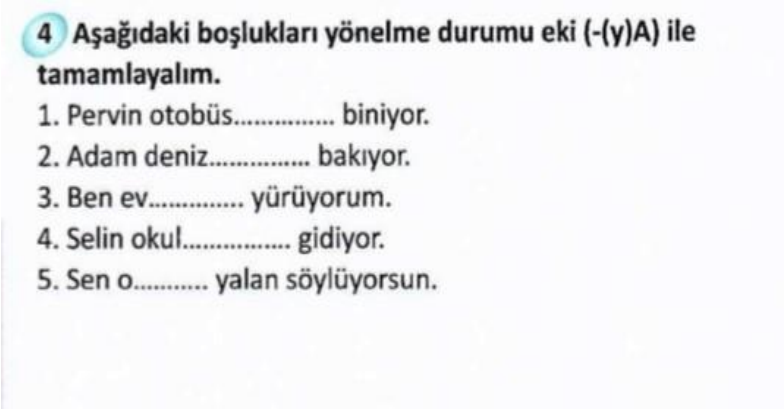
4 Aşağıdaki boşlukları yönelme durumu eki (-(y)A) ile tamamlayalım.

1. Pervin otobüs..... biniyor.
2. Adam deniz..... bakıyor.
3. Ben ev..... yürüyorum.
4. Selin okul..... gidiyor.
5. Sen o..... yalan söylüyorsun.

Görsel 6. Yönelme durum eki öğretimi etkinliği (s. 57)

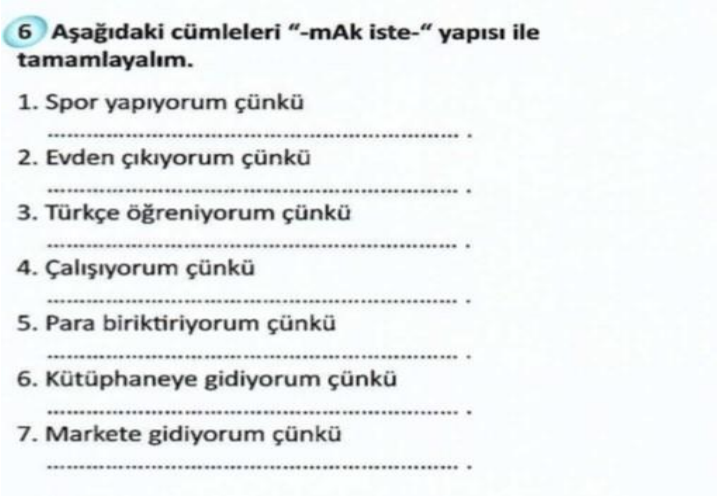
6 Aşağıdaki cümleleri "-mAk iste-" yapısı ile tamamlayalım.

1. Spor yapıyorum çünkü
.....
2. Evden çıkıyorum çünkü
.....
3. Türkçe öğreniyorum çünkü
.....
4. Çalışıyorum çünkü
.....
5. Para biriktiriyorum çünkü
.....
6. Kütüphaneye gidiyorum çünkü
.....
7. Markete gidiyorum çünkü
.....

Görsel 7. -mAk istemek (Want to) öğretimi etkinliği (s. 60)

Dördüncü Ünitenin Dil Bilgisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Dördüncü ünitede, *"İyelik ekleri, Ülke-milliyet-dil adları, Kendi, hep, Belirtme durumu eki (-(y)1)"* gibi dil bilgisi konuları öğretilmek istenmektedir. 69. sayfada *"İyelik Ekleri (Possessive Suffixes)"* öğretimine dair hem Türkçe hem de İngilizce açıklamalar yapılmıştır. Bu bağlamda iyelik eklerinin çekimlenişini gösteren detaylı bir tablo sunulduğu ve öğrenicilerin bu konuyu pekiştirmeleri için 2 not verildiği ve burada açıklamaların örneklerle desteklendiği görülmektedir. 70. sayfada 3 ve 4 numaralı etkinliklerde iyelik ekleri ve adın durum eklerinin öğretimi amaçlanmaktadır. 5 numaralı etkinlikte öğrenicilerin doğru kelimeyi işaretlemesi istenmiş ve 6 numaralı etkinlikte örnekten hareketle eşleştirme yapılması beklenmektedir. 73. sayfada *"Ülke, Milliyet ve Dil Adları"* öğretimi yapılmak istenmiş ve bunlara gelen eklerin yazılışına dair bilgiler aktarılmıştır. 74. sayfada bu kurala özgü 6 numaralı etkinlik oluşturulmuş ve dil adları ile milliyet adlarının yazımlarının yapılması istenmiştir. 78. sayfada *"Belirtme Eki -(y)I (Accusative Case)"* öğretilmeye çalışılmıştır. Burada ekin detaylı bir tanımı yapılmış ve öğrenicilerin daha kolay kavraabilmesi için İngilizce açıklaması da verilmiştir. Belirtme durum ekinin kullanım yerleri ve buna dair örneklerin yer aldığı bir tablo sunulmuştur. 7 numaralı etkinlikte verilen cümlelerin ahngi durumu örneklediği tespit edilmeye çalışılmıştır. 8 ve 9 numaralı etkinliklerde boşluk doldurma ve işaretlemelerin yapılması beklenmektedir. 10 numaralı etkinlikte ise verilen metindeki boşlukların *"-DA, -DAn, -(y)A ve -(y)I"* ad durum

ekleriyle tamamlanması istenmektedir. Ünite sonunda isimler ve fiillerden oluşan bir liste yer almaktadır.

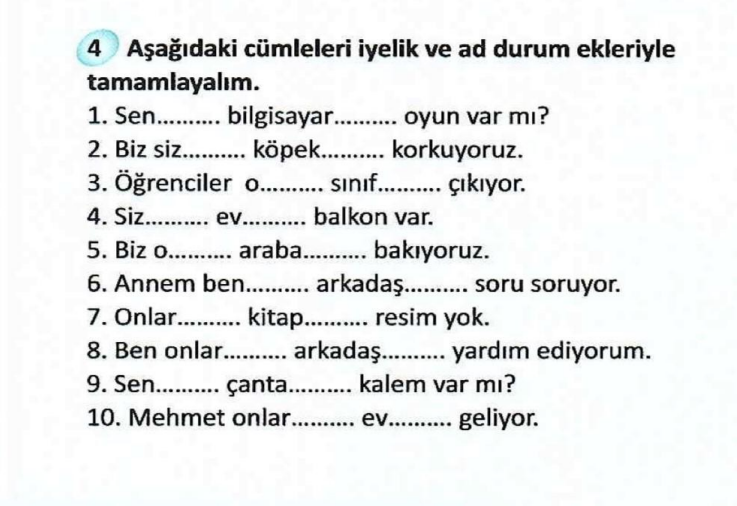

4 Aşağıdaki cümleleri iyelik ve ad durum ekleriyle tamamlayalım.

1. Sen..... bilgisayar..... oyun var mı?
2. Biz siz..... köpek..... korkuyoruz.
3. Öğrenciler o..... sınıf..... çıkıyor.
4. Siz..... ev..... balkon var.
5. Biz o..... araba..... bakıyoruz.
6. Annem ben..... arkadaş..... soru soruyor.
7. Onlar..... kitap..... resim yok.
8. Ben onlar..... arkadaş..... yardım ediyorum.
9. Sen..... çanta..... kalem var mı?
10. Mehmet onlar..... ev..... geliyor.

Görsel 8. İyelik eki ve adın durum ekleri öğretimi etkinliği (s. 70)

Beşinci Ünitenin Dil Bilgisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu ünitede, *"Saatler, Belirli geçmiş zaman, -DAn-(y)A kadar , -DAn önce / sonra, -mAdAn önce / -DIktAn sonra, -DAn beri, -DIr"* başlıklı dil bilgisi konularının öğretimi amaçlanmaktadır. 89. sayfada saatlerin öğretimine yer verildiği görülmektedir. *"saat + -(y)A var, saat +-(y)l dakika geçiyor, saat + -(y)A dakika kala, saat + -(y)1 dakika geçe"* gibi dil bilgisi öğretimi ile saat öğretimi birlikte verilmeye çalışılmıştır. 90. sayfada öğrenicilerin 4,5, 6 ve 7 numaralı etkinlikler yardımıyla konuyu pekiştirmesi amaçlanmıştır. 92. sayfada *"Belirli Geçmiş Zaman (-DI)"* öğretilmek istenmiştir. Bu kipin tanımı verilmiş ve anlaşılması için İngilizce açıklaması yapılmıştır. Bahsi geçen başlığın "olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru" hali tablo şeklinde kitaba dahil edilmiştir. 8 numaralı etkinlikte verilen örneklerden hareketle boşlukların doldurulması istenmekte, 9 numaralı etkinlikte ise doğru seçeneğin işaretlenmesi beklenmektedir. 10 numarası etkinlikte ise öğrenicilerin verilen metin üzeirnde şimdiki zaman ve belirli geçmiş zaman eklerini kullanarak dolum yapmaları gerekmektedir. 97. sayfada *"-DAn önce / sonra, mAdAn önce / DIktAn sonra (Before / after something, before / after doing something)"* öğretimi yapılmaya çalışılmıştır. Burada verilen örneklerden hareketle etkinliklerin doldurulması istenmiştir. 4 numaralı etkinlikte boşlukların doldurulması istenirken 5 numaralı etkinlikte örnekten hareketle verilenlerin yeniden yazılması talep edilmektedir. 98. sayfada ise *"-DAn beri, -Dlr (Since, for)"* hakkında açıklamalar yapılmıştır. İngilizce bilgilerin de yer aldığı bu kısımda konuyu açıklar nitelikle notların yer aldığı ve bolca örnek ve etkinliğin eklendiği görülmektedir. 6 numaralı etkinlikte boşlukların tamamlanması istenirken 7 numaralı etkinlikte öğrenicilerin soruları kendilerine göre cevaplamaları istenmektedir.

10 Aşağıdaki metindeki boşlukları şimdiki zaman (-Iyor) ve belirli geçmiş zaman (-DI) ile tamamlayınız.

Ben Türkiye'ye beş ay önce gel.....(1). İstanbul'da Türkçe kursuna başla.....(2). Ailem Hindistan'da yaşa .....(3). Onları çok özle.....(4). Şimdi Türkçe öğren.....(5). Kuzenim İstanbul'da öğrenci. Ben kuzenim ile beraber aynı evde yaşa.....(6). Her işi beraber yap.....(7). Ben dün bir Hint yemeği yap .....(8). Kuzenim de bulaşıkları yıka.....(9). Biz her hafta sonu beraber bir Türkçe film izle.....(10). Dün akşam da bir komedi filmi izle.....(11). Ben kuzenim ile evde hiç Hintçe konuş.....(12). Türkçe konuş..... (13). Geçen hafta evimize sınıf arkadaşlarımızı davet et.....(14), arkadaşlarımızla beraber bir oyun oyna.....(15). Oyunun adı "Haydi Türkçe Konuşalım" dı. Birbirimize Türkçe sorular sor.....(16) ve cevap ver.....(17). Biz çok eğlen.....(18). Benim farklı ülkelerden arkadaşlarım var. Hepimiz aynı sınıfta Türkçe öğren.....(19). Hafta içi her gün okula git..... (20). Benim en yakın arkadaşım Omar. O Filistin'den gel.....(21). Omar Türkiye'ye gelmeden önce Türkçe öğrenmiş bu sebeple o çok iyi Türkçe bil.....(22) ve konuş..... (23). Ben Omar ile derste biraz pratik yap.....(24). Bazen Sally de bize katıl.....(25) ve teneffüste beraber çay iç.....(26). Sınıfta iki tane Hindistanlı arkadaşım var ama ben onlarla hiç Hintçe konuş.....(27). Sınıfımı, arkadaşlarımı ve öğretmenimi çok sev.....(28).

Görsel 9. Şimdiki zaman ve belirli geçmiş zaman öğretimi etkinliği (s. 94)

Altıncı Ünitenin Dil Bilgisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu ünitede, *"İsim tamlamaları, -ki eki Karşılaştırma (daha, en)"* gibi dil bilgisi konuları bulunmaktadır. 107. sayfada *"İsim Tamlamaları (Compound Nouns)"* başlığı altında öğrenicilere *"Belirtili İsim Tamlaması"* öğretilmeye çalışılmıştır. Burada detaylı bir açıklama verilerek İngilizce versiyonu da kitaba dahil edilmiştir. Açıklamayı destekler nitelikte bir de tablonun eklendiği görülmektedir. 4 numaralı etkinlikte örneklerden hareketle boşlukların doldurulması beklenmektedir. 108. sayfada *"Belirtisiz İsim Tamlaması"* hakkında detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu başlığın anlaşılabilmesi için İngilizce açıklamaların yapıldığı görülmektedir. 5 ve 6 numaralı etkinliklerde boşlukların doldurulması ve işaretlemelerin yapılması istenmekte ve öğrenicilerin bol bol pratik yapmaları amaçlanmaktadır. 111. sayfada *"-ki Eki (-ki as a postposition)"* öğretilmek istenmiş ve sıfat görevindeki, zamir görevindeki kullanımlarına yer verilmiştir. 112. sayfada 3 ve 4 numaralı etkinliklerde bu konunun boşluk doldurma ve görsellere uygun ismi yazma bağlamında alıştırmaları yapılmak istenmiştir. 113. sayfada 5 numaralı etkinlikte *"(-DA) ya da –Daki"* ekleri ile tamamlama çalışması yer almaktadır. 6 numaralı etkinlikte doğru seçeneğin işaretlenmesi ve öğrenicilerin doğru şıkkı ayırt edilme kabiliyetleri ölçülmeye çalışılmıştır. 117. sayfada karşılaştırma yapmak bağlamında *"-DAn daha (More than, -er than)"* başlığı yer almaktadır. Başlığın detaylı açıklaması yapıldıktan sonra örneklerle pekiştirme durumu sağlanmak istendiği görülmektedir. Öğrenicilerin öğrenim sürecinin aktif bir parçası olmaları istendiğinden 4 ve 5 numaralı etkinliklerde onların boşlukları doldurup çeşitli karşılaştırmalar yapmaları beklenmektedir.

5 Aşağıdaki boşlukları bulunma durumu (-DA) ya da –DAki ekiyle tamamlayalım.

1. Evimin yanı ..... bir spor salonu var.
2. Okulun karşısı ..... restoranda çok lezzetli yemekler var.
3. Masanın üstü ..... eşyalarını topla.
4. Cüzdanım çantamın içi ..... .
5. Sınıfta Seçil'in solu ..... Ahmet oturuyor.
6. Haftada üç kez evimin yanı ..... spor salonuna gidiyorum.
7. Kursun en üst katı ..... bir kantin var.
8. Anahtarım koltuğun yanı ..... sehpada.
9. Bizim evimiz teyzemin evinin arkası ..... sokakta.
10. Tuvalet çalışma odasının karşısı ..... .

Görsel 10. Bulunma durumu öğretimi etkinliği (s. 113)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkçenin uluslararası bir dil olarak yabancılara öğretilmesi için oluşturulan ders kitaplarının öğrenici kişiler ve öğretim elemanları açısından önemi oldukça büyüktür. Bu bağlamda Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe" öğretim seti Avrupa dilleri ortak başvuru metninde kabul edilen dil öğretim düzeylerine göre hazırlanan bir kaynaktır. Çalışmamızda bu kaynağın A1 düzeyini ele alarak bu kaynağın dil bilgisi öğretimi açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Kaynak 6 üniteden meydana gelmektedir. Bu ünitelerde konuların dağılımı kolaydan zora doğru bir seyir göstermektedir. Öğrenici bahsi geçen kaynakta hedef dilin alfabesini öğrenecek ve devamında bu dilin kademeli olarak kurallarına vakıf olacaktır. Bu bağlamda çalışmada kullanılan kaynak, Türkçe bilgilerin yanında İngilizce karşılıklarının da olması, bolca örnek yer alması ve dil bilgisi öğretiminde görsellerle desteklenmiş bir çalışma hüviyeti taşıması bakımından önem arz etmektedir. Hedef dili öğrenen bu kişilerin kavramsal, yapısal ve beceriye dayalı bir öğretim metodu içinde eğitildikleri görülmektedir. Çalışmanın genelinde kişinin kuralları öğrenip, çeşitli görseller yardımıyla kafasında bir şablon oluşturması ve akabinde bunu bolca etkinlikle örmesi dil bilgisi öğretimini kolay hâle getirmiştir.

KAYNAKÇA

Durmuş, M. (2013). Türkçenin Yabancılara Öğretimi Sorunlar Çözüm Önerileri ve Yabancılara Türkçe Öğretiminin Geleceğiyle İlgili Görüşler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (11), 207–228.

Kınay, D. E., & Durmuş, M. (2023). Yabancı/İkinci Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitaplarında Kültürlerarası Duyarlılık Görünümü: Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe ve Yedi İklim Türkçe Örneği. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 847–863.

Sezer, Z. (2018). Dilini koruyan, geleceğini korur. Türk Dili Dergisi, 68(797), 73-78.

Yıldırım, O. (2024). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Dil Bilgisi Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi: Yeni İstanbul Uluslararası Öğrenciler İçin Türkçe Ders Kitabı (B1). *Bezgek Yabancılara Türkçe Öğretimi Dergisi*, 3(3), 170-181.

Sinanoğlu, S. (1958). Dilbilgisinin önemi. Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C. VII, 81. http://tdk.gov.tr/images/css/TDD/1958s81/1958s81__02_S_SINANOGLU.pdf

Güneş, F. (2013). Dil Bilgisi Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(7), 71-92.

Sarıtiken, H. (2023). Yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanan ders kitaplarının kip ve zaman açısından incelenmesi: Yeni İstanbul uluslararası öğrenciler için Türkçe ders kitabı örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(88), 2181-2204.

ÖĞRENCİLERİN SINIF İKLİMİ ALGILARININ İNCELENMESİ: MENTÖR DESTEKLİ ÖĞRETMEN MESLEKİ GELİŞİM PROGRAMI İÇİN ALTYAPI ARAŞTIRMASI

Doç. Dr. Öner USLU
Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
oner.uslu@ege.edu.tr - 0000-0001-8891-3119
Dr. Duygu KANDEMİRCİ BAYIZ
Ege Üniversitesi
duygu.kandemirci@ege.edu.tr - 0000-0002-8592-2252
Araş. Gör. Ece ÇOKAY TAŞCIOĞLU
Ege Üniversitesi
ece.cokay.tascioglu@ege.edu.tr - 0000-0003-4660-5681
Dr. Nil AYKOL
Menderes Şehit Mehmet Kıvık Anadolu Lisesi
aykolnil@gmail.com -0000-0002-0378-8898

ÖZET

Bu araştırma, "Mentör Destekli Psikolojik İhtiyaçlara Duyarlı Öğretim Mesleki Gelişim Programının Geliştirilmesi, Uygulanması ve Değerlendirilmesi" projesi kapsamında elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Öğrencilerin sınıf iklimi algılarının ortaya konulması; özerklik, yeterlik ve ilişkili olma olarak açıklanan temel psikolojik ihtiyaçlar çerçevesinde ele alınarak, mentör destekli öğretmen mesleki gelişim programlarının hazırlanmasına ışık tutacaktır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin sınıf iklimi algılarını incelemek ve bu algıların okul düzeyi, cinsiyet ve ebeveyn eğitim durumuna göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Araştırmanın çalışma grubunu İzmir ilindeki 18 okuldan seçilen toplam 719 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 108'i ilkokul, 539'u ortaokul ve 72'si lise düzeyindedir.

Veriler; betimsel istatistikler, t-testi ve ANOVA yöntemleriyle analiz edilmiş; anlamlı farklılıkların kaynağı LSD testiyle belirlenmiştir. Bulgular, öğrencilerin sınıf iklimine ilişkin genel algılarının orta değerin üzerinde olduğunu göstermektedir.

Cinsiyete göre yapılan analizlerde, katılım boyutunda erkek öğrencilerin; kuralların açıklığı boyutunda ise kız öğrencilerin puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Diğer alt boyutlarda gözlenen farklar ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. Okul düzeyine göre incelemelerde, katılım, ilişki, öğretmen desteği ve kuralların açıklığı boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunmuş; genellikle ilkokul öğrencilerinin puanlarının diğer düzeylere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Görev yönelimi ile düzen ve organizasyon boyutlarında ise okul düzeyine göre anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Sonuç olarak, sınıf iklimi algısının özellikle katılım, öğretmen desteği, ilişki ve kuralların açıklığı boyutlarında okul düzeyi ve kısmen cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı; ebeveyn eğitim durumunun ise belirleyici olmadığı görülmüştür. Bu bulgular, sınıf ikliminin iyileştirilmesine yönelik eğitimsel müdahaleler için önemli katkılar sunmaktadır.
Anahtar Kelimeler: Sınıf iklimi, okul düzeyi, cinsiyet farkları.

1. GİRİŞ VEYA BAŞLIK

Bireyin gelişiminde aileden sonra gelen ilk kurum olan okul, bireye kazandırdığı "öğrenci" kimliği ve yüklediği "öğrenme" sorumluluğu ile, hayatın önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Bu öğrenme yalnızca akademik gelişimi değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişimi de destekleyen öğeleri barındırmaktadır. Okul hayatının sonlanmasından yıllar sonra bile bireyi tanımlayan en belirgin özelliklerden birinin eğitim düzeyi oluşu, okulun hayat içindeki yerine ilişkin önemli bir kanıt olarak görülebilir.

Bu durumu göz önünde bulunduran Bronfenbrenner (1989; 2000), Ekolojik Sistemler Kuramı'nda bireyi çevreleyen iç içe dört çemberden ilki olan mikro sisteme aile ile birlikte okulu da eklemiştir. Buna göre bireyin en yakın çevresinde aile bireyleri ile birlikte, okul sayesinde hayatına giren kişiler (öğretmenler, idareciler ve diğer öğrenciler) de bulunmaktadır. Bir öğrencinin sıradan bir günü düşünüldüğünde, okulda geçirdiği vakitle evde geçirdiği vaktin neredeyse denk olması, okulun öğrencinin hayatındaki önemini net bir şekilde göstermektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, bir öğrencinin sosyal gelişiminde ailesi kadar önemli olan okul ortamında neler yaşadığı, nasıl bir çevrede bulunduğu kritik hale gelmektedir. Bu anlamda olumlu bir okul iklimi akademik gelişim ve öğrenmenin birincil olarak görüldüğü, tüm üyelerin birbirine saygı duyduğu, adil ve tutarlı bir ortam iken, olumsuz bir okul ortamı öğrencilerin ait ve güvende hissetmediği, içinde bulunmak istemedikleri bir iklim olarak düşünülebilir (Özdemir vd., 2010).

Okulun öğrenci için "ikinci yuva" olarak görüldüğü göz önünde bulundurulduğunda, sınıfı da öğrencinin ikinci ailesi gibi düşünmek mümkündür. Bu ailenin bireyleri olan öğretmenler ve öğrencilere ait tutum ve davranışların bütünü, o sınıfın iklimini oluşturan unsurlardır. Hoy ve Miskel (1987) de benzer şekilde, sınıf iklimini sınıftaki bireyler tarafından algılanan, onların duygu ve davranışlarını etkileyen ve sınıfa ilişkin olarak bireylerin genel algısını yansıtan, sınıf ortamının görece tutarlı özelliği olarak tanımlamaktadır. Öğretmen ve öğrenciler birlikte bu sınıfın iklimini oluştururken, aynı zamanda bu iklimden etkilenen

konumdadırlar. Bu dönüşlü etkilenme durumunu deCharms (1976), "kaynak ve piyon" (origins and pawns) kavramlarıyla açıklamıştır. Bu açıklamaya göre sınıf ikliminde öğrenciler kendilerini kaynak olarak algıladıklarında, sınıfta etkin, sorumluluk alabilen ve içsel kontrol odağına sahip bireyler olma eğiliminde olmaktadırlar. Kendilerini piyon konumunda algıladıklarında ise edilgenlik, tepkisellik ve ait hissetmeme, sınıfın gerektirdiği sorumlulukları üstlenme konusunda isteksizlik gibi durumlar gözlemlenebilmektedir. Ryan ve Grolnick (1986) tarafından 140 ilkokul öğrencisi ile yürütülen bir çalışmada, sınıfta kendini kaynak olarak hissetmenin öz değer, bilişsel yeterlilik, içsel kontrol odağı ve motivasyon düzeyini arttırdığı görülmüştür. Bu öğrencilerin kendi üzerlerinde daha az kontrol algıladığını ifade etmiş olması önemlidir. Standage vd. (2003, 2005) de, deCharms'ın bu açıklamasını beden eğitimi dersi kapsamında test etmiş, "kaynak" algısının hem genel sınıf iklimi hem de öğrencilerin psikolojik ihtiyaç doyumu düzeylerinde olumlu etkiler sağladığını bulmuştur.

Aynı konuyu öğretmenler açısından çalışan bir başka araştırmada Deci vd. (1981), öğretmenlerin yaklaşımlarının sınıflarında farklı iklimler yarattığını, bu iklimlerin de doğrudan öğrencilerin içsel motivasyon ve iyi oluşlarını etkilediğini bulmuştur. Daha güncel araştırmaların gözden geçirilebilmesi için gerçekleştirilen bir meta analiz çalışmasında Slemp vd. (2020), destekleyici bir sınıf ikliminin öğrenci kadar öğretmen motivasyonunu da olumlu etkilediğini göstermektedir. Benzer şekilde Reeve ve Cheon (2021) psikolojik ihtiyaçlara duyarlı öğretimin etkililiğine ilişkin gerçekleştirilmiş 51 araştırmayı incelemiş, etkililik kapsamının sınıf iklimine ek olarak öğrenci ve öğretmen iyi oluş düzeylerini de anlamlı düzeyde olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu meta analiz sonrasında gerçekleştirilen bir başka araştırmada Cheon vd. (2023), psikolojik ihtiyaçlara duyarlı öğretim programında yer alan öğretmenlerin sınıflarında algılanan iklimin yine kontrol grubuna göre anlamlı düzeyde daha destekleyici olduğunu saptamıştır.

Görüldüğü gibi, sınıf iklimine dair algının öğrenci ve öğretmen iyi oluşu ile bağlantısı uzun yıllardır çok çeşitli araştırmalarla kanıtlanmıştır. Sınıf ikliminin evrensel düzeydeki bu etkilerine dayanan Psikolojik İhtiyaçlara Duyarlı Öğretim (PİDÖ) Programı da, hem öğrenciler hem de öğretmenler için uygun koşulları sağlayan bir sınıf iklimini hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda PİDÖ, Öz Belirleme Kuramı (Ryan ve Deci, 2002) temelinde öğrencilerin motivasyon ve iyi oluş düzeylerinin sınıfta üç temel psikolojik ihtiyaçlarının uygun düzeyde doyurulmasına bağlı olduğunu savunmaktadır. Öz Belirleme Kuramı'nda söz edilen özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarına doyum sağlanması sınıf iklimini nasıl etkilemektedir? Kurama göre sınıfta özerk hissedebilen öğrenciler sınıfta söz sahibi hissedebilmekte, seçimler yaparak bu seçimlerin sorumluluklarını üstlenebilmektedirler. Yeterlik ihtiyacı doyurulan öğrenciler başarabileceklerine inanmakta, kendi düzeylerine uygun görevleri gerçekleştirmek konusunda cesaretli davranabilmektedir. Son olarak ilişkili olma ihtiyaçları doyurulan öğrenciler, hem öğretmenleri hem de diğer öğrenciler ile kapsayıcı, içten iletişimler kurabilmektedirler. Elbette tüm bunların gerçekleşebilmesinde öğretmenlerin rolü oldukça kritiktir. Öğretmenin öncülük edeceği sıcak ve samimiyete dayalı güven ortamı, öğrencilere sunacağı eşitlikçi fırsatlar ve öğrencilerini başarabileceklerine inanmaları için cesaretlendirebilmesi, öğretmenin bu açıdan en değerli katkıları olarak görülmektedir (Cheon ve Reeve, 2021). Böylece, oluşacak olumlu sınıf iklimi dönüşlü olarak hem öğrencilerin hem

de öğretmenlerin eğitim etkinliklerine yönelik içsel motivasyon düzeylerinin artmasını sağlayacaktır (Patzak ve Zhang, 2025).

PİDÖ odaklı öğretmen mesleki gelişim uygulamaları uluslararası alanyazında yaygın biçimde ele alınmış olsa da (Su ve Reeve, 2011; Cheon ve Reeve, 2013; 2014; De Naeghel vd., 2016; Kaur vd., 2015; Sanchez-Oliva vd., 2017), ulusal alanyazında bu alandaki çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir (Aykol, 2025; Deniz, 2023; Kandemirci, 2018). Bu sınırlılık, PİDÖ temelli uygulamaların ulusal düzeyde görgül araştırmalarla incelenmesi ihtiyacına işaret etmektedir. Eğitim sürecinde böylesine önemli bir kavram olan sınıf ikliminin ülkemizdeki durumuna ilişkin görgül veriler elde edilmesi, PİDÖ programının kapsamına ilişkin doğru bir rehberlik sağlayacaktır. Bu nedenle de bu araştırmanın amacı ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde öğrencilerin sınıf iklimi algılarının incelenmesi ve bu algıların okul düzeyi, cinsiyet ve ebeveyn eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesidir.

2. YÖNTEM

Örneklem

Bu araştırmanın evrenini İzmir ilinde öğrenim görmekte olan ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileri oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden metropol sınırları içerisinde ve metropol sınırları dışında yer alan, toplamda 18 okul belirlenmiştir. Bu okullardan 3'ü (%16) ilkokul, 13'ü (%72) ortaokul, 2'si (%11) lisedir. Araştırmaya dahil olan toplam 719 öğrencinin 108'i (%15) ilkokul, 539'u (%75) ortaokul ve 72'si (%10) de lisede öğrenim görmektedir. Öğrencilerin anne baba eğitim durumlarına ilişkin bilgiler ise Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1: Öğrencilerin anne baba eğitim durumları

Anne Eğitim	Frekans	Yüzde		Baba Eğitim	Frekans	Yüzde
Eğitimi yok	48	7		Eğitimi yok	22	3
İlkokul	128	19		İlkokul	88	13
Ortaokul (ilköğretim)	137	21		Ortaokul (ilköğretim)	142	21
lise	189	29		lise	206	31
Meslek Yüksek Okulu	15	2		Meslek Yüksek Okulu	32	5
Üniversite (Lisans)	106	16		Üniversite (Lisans)	110	17
Lisansüstü	15	2		Lisansüstü	24	4
Diğer	24	4		Diğer	30	5
Toplam	662			Toplam	654	

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ile Sınıf İklimi Ölçeği kullanılmıştır.

Moos ve Trickett (1974) tarafından geliştirilmiş olan Sınıf İklimi Ölçeği, orijinalinde 90 maddeden ve 9 alt boyuttan oluşmaktadır. Daha sonra Fraser ve Fisher (1983) tarafından ölçeğin 24 maddelik kısa formu oluşturulmuştur. Altı boyuttan oluşan bu ölçek, her boyut için dört madde olmak üzere toplam 24 madde içermektedir. Bu formdaki boyutlar, *katılım, ilişki, öğretmen desteği, görev yönelimi, düzen-organizasyon* ve *kuralların açıklığı* olarak adlandırılmıştır. Ölçekteki 3, 4, 7, 8, 12, 13, 16, 17, 22 ve 23. maddeler tersten puanlananmaktadır. Orijinal kısa formu için hesaplanan Cronbach Alpha değerleri, Katılım boyutunda .65, İlişki boyutunda .64, Öğretmen Desteği boyutunda .78, Görev Yönelimi boyutunda .59, Düzen-Organizasyon boyutunda .74 ve Kuralların Açıklığı boyutunda .66 olarak hesaplanmıştır (Fraser ve Fisher, 1982, 1983).

Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışması Gezer ve Şahin (2017) tarafından ortaokul öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin 24 madde ve altı faktörlü orijinal yapısının Türkçe formu için de geçerli olduğunu göstermektedir. Likert tipindeki ölçeğin bileşik güvenirlik katsayıları, Katılım alt ölçeği için .62, İlişki alt ölçeği için .63, Öğretmen Desteği için .67, Görev Yönelimi için .55, Düzen-Organizasyon için .75 ve Kuralların Açıklığı alt ölçeği için .73 olarak bulunmuştur. Katılımcıların demografik bilgilerinin alınması amacıyla uygulanan Kişisel Bilgi Formu'nda ise katılımcıların cinsiyetleri, okul türleri, sınıf düzeyleri, anne ve baba eğitim düzeylerine yönelik sorular yer almıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda bulguları analiz etmek amacıyla betimsel istatistikler, bağımsız örneklemler için t-testi ve ANOVA analizleri, farkın kaynağının incelenmesi amacıyla da LSD testi kullanılmıştır. Bu analizler yapılmadan önce verilerin normal dağılım varsayımı test edilmiştir. Betimsel istatistikler ve normal dağılım varsayımının kontrolü için incelenen çarpıklık ve basıklık değerleri Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2: Betimsel istatistikler

	n	Min	Maks	Mean	Std. Sap	Çarpıklık	Basıklık
Okul Düzeyi	719	1,00	3,00	1,9499	,49818	-,103	,989
Cinsiyet	706	,00	1,00	,5326	,49929	-,131	-1,989
Anne Eğitim	664	,00	8,00	3,7334	1,74714	,525	-,276
Baba Eğitim	657	,00	8,00	4,0731	1,70388	,442	-,269
Katılım	688	0,00	5,00	3,10	0,78	-0,10	0,87
İlişki	688	0,00	5,00	3,20	0,71	-0,44	1,82
Öğretmen Desteği	686	0,00	5,00	3,08	0,78	-0,25	0,93
Görev Yönelimi	686	0,00	5,00	3,55	0,79	-0,87	2,00
Düzen ve Organizasyon	686	0,00	5,00	3,45	0,76	-0,89	2,31
Kuralların Açıklığı	686	0,00	5,00	3,67	0,82	-1,06	2,10
Valid N (listwise)	637						

Çizelge 2 incelendiğinde incelenen değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ila -2 arasında değiştiği ya da bu değerlere yakın olduğu görülmektedir. Özellikle çarpıklık

değerlerinin bu değerler arasında olması nedeniyle normal dağılım varsayımının karşılandığı söylenebilir (George ve Mallery, 2019). Bununla birlikte sınıf iklimi algılarının puan ortalamalarının orta değer olan 2.5'dan yüksek olduğu, öğrencilerin sınıf iklimi algılarının kısmen yüksek olduğu söylenebilir.

3. BULGULAR

Bu araştırmada incelenen sınıf iklimi algılarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla bağımsız değişkenler için t-testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3: Cinsiyete göre sınıf iklimi algısı puanları arasındaki farklar

Cinsiyet	Katılım				İlişki			Öğretmen Desteği		
	n	$\bar{X}$	Sd	F	$\bar{X}$	Sd	F	$\bar{X}$	Sd	F
Erkek	318	3,22	0,82	5,69**	3,19	0,75	3,01	3,07	0,84	8,43
Kız	368	3,00	0,73		3,20	0,69		3,09	0,72	
Cinsiyet	Görev Yönelimi				Düzen ve Organizasyon			Kuralların Açıklığı		
	n	$\bar{X}$	Sd	F	$\bar{X}$	Sd	F	$\bar{X}$	Sd	F
Erkek	318	3,50	0,84	3,45	3,43	0,83	8,92	3,58	0,89	11,39*
Kız	366	3,60	0,73		3,47	0,69		3,74	0,74	

*p<.05, **p<.01

Çizelge 3 incelendiğinde sınıf iklimi algısı ölçeğinin katılım boyutuna ilişkin erkek öğrencilerin puanlarının ($\bar{X}$=3,22), kız öğrencilerden ($\bar{X}$=3,00) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır ve farka ilişkin Cohen d etki büyüklüğü 0,28 olarak hesaplanmıştır. İlişki, öğretmen desteği, görev yönelimi ile düzen ve organizasyon alt boyutlarında cinsiyetler arasında bazı farklar olsa da bu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı değildir. Kuralların açıklığı boyutuna ilişkin puanların kız öğrencilerin lehine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farka ilişkin Cohen d etki büyüklüğü .20 olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerin sınıf iklimi algılarının okul düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonucu elde edilen betimsel istatistikler Çizelge 4'de, farka ilişkin değerler ise Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 4: Okul türüne göre sınıf iklimi algısı puanları

		n	Ort.	Std. Sapma	Minimum	Maximum
Katılım	İlkokul	101	3,34	0,89	1,00	5,00
	Ortaokul	516	3,10	0,77	0,00	5,00

	Lise	70	2,73	0,52	1,25	3,75
	Toplam	687	3,10	0,78	0,00	5,00
İlişki	İlkokul	101	3,34	0,85	1,00	5,00
	Ortaokul	516	3,18	0,71	0,00	5,00
	Lise	70	3,08	0,49	1,33	4,00
	Toplam	687	3,20	0,71	0,00	5,00
Öğretmen Desteği	İlkokul	101	3,30	0,84	1,00	5,00
	Ortaokul	514	3,05	0,79	0,00	5,00
	Lise	70	3,03	0,54	2,00	4,50
	Toplam	685	3,08	0,78	0,00	5,00
Görev Yönelimi	İlkokul	101	3,73	0,83	1,00	5,00
	Ortaokul	514	3,52	0,80	0,00	5,00
	Lise	70	3,53	0,59	1,33	4,75
	Toplam	685	3,55	0,79	0,00	5,00
Düzen ve Organizasyon	İlkokul	101	3,52	0,88	1,00	5,00
	Ortaokul	514	3,44	0,75	0,00	5,00
	Lise	70	3,44	0,58	1,67	4,67
	Toplam	685	3,45	0,76	0,00	5,00
Kuralların Açıklığı	İlkokul	101	3,83	0,86	1,00	5,00
	Ortaokul	514	3,67	0,82	0,00	5,00
	Lise	70	3,44	0,68	1,75	5,00
	Toplam	685	3,67	0,81	0,00	5,00

Çizelge 5: Okul türüne göre sınıf iklimi algısı puanları arasındaki farklar

		Kareler Top	df	Kareler ort	F	p.	Farkın Kaynağı
Katılım	Gruplar arası	15,30	2	7,65	13,11	0,00	İlkokul-Ortaokul İlkokul-Lise Ortaokul-lise
	Grup içi	399,28	684	0,58			
	Toplam	414,59	686				
İlişki	Gruplar arası	3,21	2	1,61	3,17	0,04	İlkokul-Ortaokul İlkokul-Lise

	Grup içi	346,35	684	0,51			
	Toplam	349,56	686				
Öğretmen Desteği	Gruplar arası	5,54	2	2,77	4,60	0,01	İlkokul-Ortaokul İlkokul-Lise
	Grup içi	410,53	682	0,60			
	Toplam	416,07	684				
Görev Yönelimi	Gruplar arası	3,73	2	1,87	3,05	0,05	
	Grup içi	417,82	682	0,61			
	Toplam	421,56	684				
Düzen ve Organizasyon	Gruplar arası	0,66	2	0,33	0,57	0,56	
	Grup içi	391,68	682	0,57			
	Toplam	392,34	684				
Kuralların Açıklığı	Gruplar arası	6,39	2	3,20	4,88	0,01	İlkokul-Ortaokul İlkokul-Lise Ortaokul-lise
	Grup içi	447,15	682	0,66			
	Toplam	453,54	684				

Çizelge 4 incelendiğinde sınıf iklimi algısının katılım boyutuna ilişkin puanların ilkokulda ($\bar{X}$=3,34) en yüksek, lisede ($\bar{X}$=2,73) ise en düşük düzeyde olduğu görülmektedir. İstatistiksel olarak anlamlı olan bu farkın kaynağı İlkokul-Ortaokul, İlkokul-Lise ve Ortaokul-lise grupları arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklara ilişkin Cohen d etki büyüklükleri sırasıyla .29, .84 ve .56 olarak hesaplanmıştır. Benzer bir şekilde ilişki boyutunda da ilkokul öğrencilerinin puanları ($\bar{X}$=3,34) en yüksek, lise öğrencilerinin puanları ($\bar{X}$=3,08) en düşük düzeydedir. LSD testi sonuçlarına göre bu farklar İlkokul-Ortaokul ve İlkokul-Lise grupları arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Bu farklara ilişkin Cohen d etki büyüklükleri sırasıyla .20 ve .38 olarak hesaplanmıştır. Öğretmen desteği boyutunda ise yine ilkokul öğrencileri en yüksek ($\bar{X}$=3,30), lise öğrencileri ise en düşük ($\bar{X}$=3,03) puana sahiptir. İstatistiksel olarak anlamlı olan bu farkın kaynağı İlkokul-Ortaokul, İlkokul-Lise grupları arasındaki farklılıklardır. Görev yönelimi ile düzen ve organizasyon boyutlarında ilkokul öğrencilerinin puanları lise öğrencilerinden daha yüksek olsa da bu farklar istatistiksel olarak

anlamlı değildir. Kuralların açıklığı boyutu okul türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu farkın kaynağı İlkokul-Ortaokul, İlkokul-Lise, Ortaokul-Lise grupları arasındaki farklılıklardır. Bu farklara ilişkin Cohen d etki büyüklüğü sırasıyla .19, .50 ve .31 olarak hesaplanmıştır. Öğrencilerin sınıf iklimi algısına ilişkin puanlarının anne eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 6 ve Çizelge 7'de verilmiştir.

Çizelge 6: Anne eğitim durumuna göre sınıf iklimi algısı puanları

		n	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maximum
Katılım	Eğitimi yok	46	3,16	0,89	1	5
	İlkokul	126	3,08	0,79	1	4,75
	Ortaokul (ilköğretim)	133	3,12	0,79	0	5
	Lise	183	3,11	0,77	0	5
	Meslek Yüksek Okulu	15	2,83	0,93	1	4,75
	Üniversite (Lisans)	106	3,1	0,76	1,5	5
	Lisansüstü	15	2,65	0,52	1,25	3,5
	Diğer	21	3,1	0,73	2	4,25
	Total	647	3,09	0,78	0	5
İlişki	Eğitimi yok	46	3,24	0,74	1,5	5
	İlkokul	126	3,11	0,74	1	4,75
	Ortaokul (ilköğretim)	133	3,15	0,71	0	5
	Lise	183	3,2	0,74	0	5
	Meslek Yüksek Okulu	15	3,03	0,85	1	4,25
	Üniversite (Lisans)	106	3,31	0,65	1,25	5
	Lisansüstü	15	3,14	0,69	2	4,75
	Diğer	20	3,4	0,69	2,25	5
	Total	646	3,19	0,72	0	5
Öğretmen Desteği	Eğitimi yok	46	3,15	0,82	1,67	5
	İlkokul	126	3,06	0,75	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	132	3,14	0,81	0	5
	Lise	182	2,99	0,8	0	5
	Meslek Yüksek Okulu	15	3,29	0,87	1	5
	Üniversite (Lisans)	106	3,15	0,78	1	5
	Lisansüstü	15	2,86	0,64	2	4
	Diğer	20	3,03	0,62	1,5	4,5
	Total	644	3,08	0,78	0	5

Görev Yönelimi	Eğitimi yok	46	3,46	0,79	1,33	5
	İlkokul	126	3,42	0,82	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	132	3,58	0,82	0	5
	Lise	182	3,63	0,77	0	5
	Meslek Yüksek Okulu	15	3,5	0,91	1	4,5
	Üniversite (Lisans)	106	3,63	0,73	1,5	5
	Lisansüstü	15	3,7	0,62	2,75	5
	Diğer	20	3,63	0,7	2	5
	Total	644	3,56	0,79	0	5
Düzen ve Organizasyon	Eğitimi yok	46	3,48	0,78	1,25	5
	İlkokul	126	3,31	0,82	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	132	3,55	0,79	0	5
	Lise	182	3,48	0,76	0	5
	Meslek Yüksek Okulu	15	3,4	0,95	1	4,75
	Üniversite (Lisans)	106	3,47	0,69	1	5
	Lisansüstü	15	3,49	0,61	2,5	4,5
	Diğer	20	3,39	0,54	2,5	4,33
	Total	644	3,45	0,76	0	5
Kuralların Açıklığı	Eğitimi yok	46	3,7	0,83	1,75	5
	İlkokul	126	3,47	0,85	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	132	3,66	0,88	0	5
	Lise	182	3,72	0,82	0	5
	Meslek Yüksek Okulu	15	3,47	0,99	1	4,5
	Üniversite (Lisans)	106	3,8	0,77	1	5
	Lisansüstü	15	3,87	0,67	2,25	4,5
	Diğer	20	3,85	0,55	3	5
	Total	644	3,67	0,83	0	5

Çizelge 7: Anne eğitim durumuna göre sınıf iklimi algısı puanları arasındaki farklar

		Kareler toplamı	df	Kareler ortalaması	F	p.
Katılım	Gruplar arası	4,52	8	0,565	0,923	0,497
	Grup içi	390,73	638	0,612		
	Toplam	395,25	646			
İlişki	Gruplar arası	4	8	0,5	0,974	0,455

	Grup içi	327,03	637	0,513		
	Toplam	331,03	645			
Öğretmen Desteği	Gruplar arası	4,16	8	0,52	0,847	0,561
	Grup içi	389,6	635	0,614		
	Toplam	393,76	643			
Görev Yönelimi	Gruplar arası	6,13	8	0,766	1,245	0,27
	Grup içi	390,98	635	0,616		
	Toplam	397,11	643			
Düzen ve Organizasyon	Gruplar arası	4,05	8	0,506	0,865	0,546
	Grup içi	371,87	635	0,586		
	Toplam	375,92	643			
Kuralların Açıklığı	Gruplar arası	9,32	8	1,165	1,719	0,091
	Grup içi	430,41	635	0,678		
	Toplam	439,73	643			

Çizelge 6 incelendiğinde sınıf iklimi algısının alt boyutlarında anne eğitim durumuna göre bazı farklılıklar olsa da Çizelge 7 incelendiğinde bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Öğrencilerin sınıf iklimi algısına ilişkin puanlarının baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları Çizelge 8 ve Çizelge 9'de verilmiştir.

Çizelge 8: Baba eğitim durumuna göre öğrenme iklimi algısı puanları

		n	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maximum
Katılım	Eğitimi yok	22	3,4	0,79	2	5
	İlkokul	87	3,09	0,77	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	136	3,04	0,78	0	5
	Lise	203	3,07	0,75	1	5
	Meslek Yüksek Okulu	31	3,36	0,93	1	5
	Üniversite (Lisans)	108	3,12	0,79	0	5
	Lisansüstü	24	3,03	0,76	1,25	5
	Diğer	26	2,89	0,9	0	4,75
	Total	640	3,09	0,78	0	5

İlişki	Eğitimi yok	22	3,23	0,82	1,75	5
	İlkokul	87	3,23	0,69	1	4,75
	Ortaokul (ilköğretim)	136	3,12	0,76	0	5
	Lise	203	3,18	0,65	1	5
	Meslek Yüksek Okulu	31	3,37	0,83	1	5
	Üniversite (Lisans)	108	3,22	0,72	0	5
	Lisansüstü	24	3,42	0,66	2	4,75
	Diğer	25	2,96	0,86	0	4,5
	Total	639	3,19	0,72	0	5
Öğretmen Desteği	Eğitimi yok	22	2,99	0,97	1,25	5
	İlkokul	87	3,19	0,77	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	134	3,12	0,79	0	5
	Lise	203	3,02	0,67	1	5
	Meslek Yüksek Okulu	31	3,18	0,85	1	5
	Üniversite (Lisans)	108	3,08	0,88	0	5
	Lisansüstü	24	2,97	0,75	1,5	4,25
	Diğer	25	3,12	0,92	0	4,5
	Total	637	3,08	0,78	0	5
Görev Yönelimi	Eğitimi yok	22	3,19	0,95	1,25	5
	İlkokul	87	3,51	0,85	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	134	3,57	0,76	0	5
	Lise	203	3,6	0,68	1	5
	Meslek Yüksek Okulu	31	3,83	0,78	1	5
	Üniversite (Lisans)	108	3,53	0,83	0	5
	Lisansüstü	24	3,57	0,81	2	5
	Diğer	25	3,36	1,11	0	5
	Total	637	3,55	0,79	0	5
Düzen ve Organizasyon	Eğitimi yok	22	3,56	0,71	2	5
	İlkokul	87	3,52	0,86	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	134	3,44	0,81	0	5
	Lise	203	3,43	0,67	1	5

	Meslek Yüksek Okulu	31	3,51	0,91	1	5
	Üniversite (Lisans)	108	3,46	0,76	0	5
	Lisansüstü	24	3,41	0,6	2,5	4,5
	Diğer	25	3,29	1,02	0	4,75
	Total	637	3,45	0,77	0	5
Kuralların Açıklığı	Eğitimi yok	22	3,69	0,89	2	5
	İlkokul	87	3,66	0,82	1	5
	Ortaokul (ilköğretim)	134	3,63	0,86	0	5
	Lise	203	3,71	0,71	1	5
	Meslek Yüksek Okulu	31	3,64	0,91	1	5
	Üniversite (Lisans)	108	3,67	0,9	0	5
	Lisansüstü	24	3,6	0,85	1,25	4,75
	Diğer	25	3,62	1,08	0	5
	Total	637	3,67	0,82	0	5

Çizelge 9: Baba eğitim durumuna göre öğrenme iklimi algısı puanları arasındaki farklar

		Kareler Toplamı	df	Kareler ortalaması	F	p.
Katılım	Gruplar arası	6,17	8	0,771	1,264	0,26
	Grup içi	384,88	631	0,61		
	Toplam	391,05	639			
İlişki	Gruplar arası	5,29	8	0,661	1,286	0,248
	Grup içi	323,88	630	0,514		
	Toplam	329,17	638			
Öğretmen Desteği	Gruplar arası	3,1	8	0,388	0,634	0,75
	Grup içi	384,67	628	0,613		
	Toplam	387,78	636			
Görev Yönelimi	Gruplar arası	7,07	8	0,884	1,429	0,181
	Grup içi	388,2	628	0,618		
	Toplam	395,27	636			
Düzen ve Organizasyon	Gruplar arası	1,6	8	0,201	0,337	0,952
	Grup içi	373,42	628	0,595		
	Toplam	375,03	636			

Kuralların Açıklığı	Gruplar arası	0,77	8	0,096	0,141	0,997
	Grup içi	430,92	628	0,686		
	Toplam	431,69	636			

Çizelge 8 incelendiğinde sınıf iklimi algısının alt boyutlarında baba eğitim durumuna göre bazı farklılıklar olsa da Çizelge 9 incelendiğinde bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma ile, "Mentör Destekli Psikolojik İhtiyaçlara Duyarlı Öğretim Mesleki Gelişim Programının Geliştirilmesi, Uygulanması ve Değerlendirilmesi" projesinin öncülü olan araştırmalardan biri olarak, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin sınıf iklimi algıları incelenmiştir. Sınıf iklimi algısının çok boyutlu yapısı doğrultusunda, bulgular ölçeğin alt boyutları için ayrı ayrı tartışılacaktır.

Sınıf iklimi algısının cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği incelendiğinde, anlamlı farkın Katılım ve Kuralların Açıklığı boyutlarında ortaya çıktığı görülmüştür. Bu fark Katılım boyutunda erkek öğrencilerin lehine iken Kuralların Açıklığı boyutunda kız öğrencilerin lehine bulunmuştur. Diğer alt boyutlarda ise cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu konuda alanyazın bilgileri çeşitlilik göstermektedir. Kız öğrencilerin sınıfta ilişkili olma, katılım, öğretmen desteği gibi kişilerarası konulara daha duyarlı olduklarını, öğretmenlerin ve okulun beklentilerine yönelik daha olumlu bir bakışları olduğunu gösteren (Martin vd., 2023) çalışmalarla birlikte, sınıf iklimi algısı konusunda cinsiyet açısından farklılık bulunmadığını gösteren (Ünalan, 2023) çalışmalar da bulunmaktadır.

Bu araştırmada öğrencilerin sınıf iklimi algılarının anne baba eğitim durumuna göre farklılaşmadığı görülmektedir. Bunun nedeni öğrencilerin sınıf iklimi algılarında okul dışı değişkenlerden çok sınıf içi etkinliklerin etkili olması olabilir. Sınıf iklimi algısının anne baba eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediği konusunda alanyazında birbirinden farklı sonuçlar bulunmaktadır. Ünalan (2023) ve Kaya (2019) bu konuda anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşırken, Uğur Uğurlu'nun (2010) yaptığı çalışmada eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının, sınıf iklimini daha yüksek puanla değerlendirdiği görülmüştür.

Alt boyutlar okul türüne göre karşılaştırıldığında, altı alt boyuttan dördünde puanların ilkokuldan liseye ilerledikçe anlamlı düzeyde düştüğünün görülmesi önemli bir bulgudur. Düşüşün gözlendiği alt boyutlar katılım, ilişki, öğretmen desteği ve kuralların açıklığı boyutlarıdır. Söz konusu bulgu, okul düzeyi yükseldikçe öğrencilerin sınıf içi etkileşimlerinin ve öğrenme sürecine aktif katılımlarının zayıfladığına işaret etmektedir. Bu bulgu, Mumcu (2008) tarafından yapılan araştırmayla tutarlılık göstermektedir. Benzer şekilde, Aykol (2025) lise düzeyinde yürüttüğü PİDÖ çalışmasında, öğrencilerin akran ilişkileri ve derse katılım düzeylerinde gözlenen yetersizliklerin sınıf iklimini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Öğretmen desteği ve kuralların açıklığı boyutlarında gözlenen düşüş, öğretmenlerin artan

öğretim programı yoğunluğu ve sınav baskısı altında, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına ve sınıf içi etkileşimlere yeterince zaman ayıramadıklarını düşündürmektedir. Nitekim, Uslu ve Aykol (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, lise öğretmenlerinin öğretim programı yoğunluğu ve artan sınav baskısı nedeniyle sınıf ikliminin olumsuz etkilendiğine ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Sınıf ikliminin nasıl algılandığının Öz Belirleme Kuramı açısından önemi, PİDÖ kapsamında önemle vurgulanmaktadır. Psikolojik ihtiyaç doyumu çerçevesinde yapılandırılan sınıf ikliminin, öğrencilerin içsel motivasyon kaynaklarını güçlendirerek öğrenmeyi kolaylaştıran (Hardre ve Reeve, 2003); yeterlik (Deci vd., 1981; Hang vd., 2017), akademik başarı (Boggiano vd., 1993) ve derse katılımla (Reeve, 2006) ilişkili özellikleri kanıtlanmıştır. Tam tersine, psikolojik ihtiyaç doyumunun engellendiği sınıf iklimi ise öğrencileri belli şekillerde düşünmeye, hissetmeye ya da davranmaya zorlamakta, bu yolla da sınıfta bir kontrol hissini meydana getirerek öğrencilerin kendilerini "piyon" olarak algılamalarına neden olmaktadır (Vansteenkiste vd., 2010; Standage vd., 2005). Olumlu bir sınıf ikliminin oluşturulması için sınıf ortamının niteliğinin öğrencilerin psikolojik ihtiyaçlarına yanıt verebilecek hale getirilmesine, müfredatın bilişsel, sosyal ve duyuşsal öğrenmeye uygun hale getirilmesine, öğretmenlerin öğrencilere etkili öğrenme olanakları sağlayabilmesine ve tüm öğrenme sürecinde öğrencilerin içsel motivasyonun desteklenmesine dikkat edilmelidir (Adelman ve Taylor, 2005).

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır, bu sınırlılıkların giderilebileceği yeni araştırmalar önerilebilir. Bu çalışmada yalnızca öğrencilerin algılarına yer verilmiştir. Öğretmen algılarını, sınıf gözlemlerini ve öğrenci görüşmelerini içeren karma yöntemli araştırmalarla sınıf ikliminin çok boyutlu yapısı daha derinlemesine incelenebilir. Özellikle lise düzeyinde gözlenen olumsuzlaşmanın nedenlerini anlamaya yönelik olarak sınav baskısı, öğretim programı yoğunluğu ve öğretmen özerklik destekleyici davranışları gibi değişkenlerin aracı veya düzenleyici rolü test edilebilir. Bu araştırma nicel verilerle sınırlıdır. Gelecek çalışmalarda öğrencilerin sınıf iklimine ilişkin deneyimlerini anlamaya yönelik nitel çalışmalar önerilebilir.

Bu sonuçlar doğrultusunda bazı uygulama önerileri sunulabilir. Özellikle ortaokul ve lise düzeylerinde, öğrencilerin derse katılımını artırmaya yönelik işbirlikli öğrenme, öğrenci seçimine dayalı etkinlikler ve öğrenci sesini merkeze alan uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır. Öğretmenlerin sınıf içi destekleyici rollerini güçlendirmek amacıyla, mentör destekli öğretmen mesleki gelişim modelleri hayata geçirilmelidir. Kuralların açıklığı boyutunda elde edilen bulgular doğrultusunda, sınıf kurallarının öğrencilerle birlikte belirlenmesi ve bu kuralların gerekçelerinin açık biçimde paylaşılması teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak, bu araştırmada elde edilen verilerin göz önünde bulundurulmasının Mentör Destekli Psikolojik İhtiyaçlara Duyarlı Öğretim Mesleki Gelişim Programı'nın geliştirilmesinde güncel duruma ışık tutarak doğru bir yapılandırma için önemli bir kaynak sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adelman, H. S. & Taylor, L., Classroom climate. İçinde: S. W. Lee, P. A. Lowe, & E. Robinson (Eds.), *Encyclopedia of school psychology* (pp. 88-90). Thousand Oaks, CA: Sage, 2005.

Aykol, N. *Psikolojik İhtiyaçlara Duyarlı İngilizce Öğretiminin Öğrencilere Etkilerinin İncelenmesi,* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2025.

Boggiano, A. K., Flink, C., Shields, A., Seelbach, A., & Barrett, M., Use of techniques promoting students' self-determination: Effects of students' analytic problem-solving skills. *Motivation and Emotion, 17,* 319–336, 1993.

Bronfenbrenner, U., Ecological systems theory. *Annals of Child Development, 6,* 187–249, 1989.

Bronfenbrenner, U., Ecological systems theory. A. Kazdin (Der.) içinde, *Encyclopaedia of psychology* (Sayı 3, ss. 129–133). Washington, DC: American Psychological Association, 2000.

Cheon, S. H., & Reeve, J., Do the benefits from autonomy-supportive training program endure? A one-year follow-up investigation. *Psychology of Sport and Exercise, 14,* 508–518, 2013. http://dx.doi.org/10.1016/j.psychsport.2013.02.002.

Cheon S.H., Reeve J., Marsh H.W., Autonomy-Supportive Teaching Enhances Prosocial and Reduces Antisocial Behavior via Classroom Climate and Psychological Needs: A Multilevel Randomized Control Intervention. *J Sport Exerc Psychol. 12*;45(1):26-40, 2023. https://doi: 10.1123/jsep.2021-0337. PMID: 36634307.

De Naeghel, J., Van Keer, H., Vansteenkiste, M., Haerens, L., & Aelterman, N., Promoting elementary school students' autonomous reading motivation: effects of a teacher professional development workshop. *The Journal of Educational Research, 109*(3), 232–252, 2016. http://doi.org/10.1080/00220671.2014.942032

deCharms, R., *Enhancing motivation: Change in the classroom.* New York: Irvington, 1976.

Deci, E. L., Betley, G., Kahle, J., Abrams, L., & Porac, J., When trying to win. *Personality and Social Psychology Bulletin, 7*(1), 79–83, 1981.

Deniz, E., *Özerklik destekleyici bir öğretimin öğrencilerin fen dersi kontrol-değer algısına, duygu düzenleme ve üstbilişsel öğrenme stratejilerine, öğretmen özerklik desteği ve kontrolü algısına ve ders başarısına etkisi* Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, 2023.

Fraser, B. J. and Fisher, D. L., Use of actual and preferred classroom environment scales in person-environment fit research. *Journal of Educational Psychology, 75*, 303-313, 1983.

Fraser, B. J. and Fisher, D. L., Predicting students outcomes from their perceptions of classroom psychosocial environment. *American Educational Research Journal, 19*, 498-518, 1982.

George, D. & Mallery, P., *IBM SPSS statistics 26 step by step: A simple guide and reference* (16. bs.). London: Taylor & Francis, 2019.

Gezer, M., & Şahin, İ. F., Sınıf İklimi Ölçeği Kısa Formunun Türkçe Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(2), 693–715, 2017. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2017.17.30227-326593

Hang, B. T. T., Kaur, A., & Nur, A. H. B., A self-determination theory based motivational model on intentions to drop out of vocational schools in Vietnam. *Malaysian Journal of Learning and Instruction, 14*(1), 1–21, 2017.

Hardre, P. L., & Reeve, J., A motivational model of rural students' intentions to persist versus drop out of high school. *Journal of Educational Psychology, 95*, 347–356, 2003.

Hoy, W. K., & Miskel, C. G., *Educational administration: Theory, research, and practice* (4th ed.). New York:McGraw-Hill, 1987.

Kandemirci, D. *Sınıf Öğretmenlerine Yönelik Özerklik Desteği Eğitim Programının Etkililiğinin İncelenmesi*, Doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.

Kaur, A., Hashim, R. A. and Noman, M., Teacher autonomy support intervention as a classroom practice in a Thai school: A self-determination theory perspective. *Journal for Multicultural Education, 9*(1), 2015. https://doi.org/10.1108/JME-07-2014-0033

Kaya, İ., *Öğretmenlerin disiplini sağlama yaklaşımları ile öğrencilerin sınıf iklimi algıları ve öğretimsel muhalefet davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır, 2019.

Martin, C., Modern foreign language learning: Exploring the possible impact of parental experiences on student motivation. *Innovation in language learning and teaching, 17*(2), 321-339, 2023.

Moos, R. H. and Trickett, E. J., *Classroom environment scale manual.* Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, 1974.

Mumcu, M., *İlköğretim okulu öğrenci ve öğretmenlerinin gerçek ve tercih edilen sınıf atmosferi algılarının bazı değişkenlere göre incelenmesi,* Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya, 2008.

Özdemir, S., Sezgin, F., Karip, E., & Erkan, S., İlköğretim okulu öğrencilerinin okul iklimine ilişkin algılarını yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38*, 213–224, 2010.

Patzak, A., & Zhang, X., Blending Teacher Autonomy Support and Provision of Structure in the Classroom for Optimal Motivation: A Systematic Review and Meta-Analysis. İçinde: *Educational Psychology Review* (Vol. 37, Issue 1). Springer US, 2025. https://doi.org/10.1007/s10648-025-09994-2

Reeve, J., Teachers as Facilitators: What autonomy-supportive teachers do and why their students benefit. *The Elementary School Journal, 106*(3), 225–236, 2006. http://doi.org/10.1086/501484.

Reeve, J., & Cheon, S. H., Autonomy-supportive teaching: Its malleability, benefits, and potential to improve educational practice. *Educational Psychologist, 56*(1), 54–77, 2021. https://doi.org/10.1080/00461520.2020.1862657

Ryan, R. M., & Deci, E. L., Overview of self determination theory: An organismic dialectical perspective. *Handbook of Self-Determination Research*, 3–31, 2002. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.26036-4

Ryan, R. M., & Grolnick, W. S. (1986). Origins and pawns in the classroom: Self-report and projective assessments of individual differences in children's perceptions. *Journal of Personality and Social Psychology, 50*(3), 550–558. http://doi.org/10.1037/0022-3514.50.3.550.

Sánchez-Oliva, D., Pulido-González, J. J., Leo, F. M., González-Ponce, I., & García-Calvo, T., Effects of an intervention with teachers in the physical education context: A Self-Determination Theory approach. *PLoS ONE, 12*(12), 2017. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0189986.

Slemp, G. R., Field, J. G., & Cho, A. S. H.,. A meta-analysis of autonomous and controlled forms of teacher motivation. *Journal of Vocational Behavior, 121*, 103459, 2020. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2020.103459

Standage M, Duda JL, Ntoumanis N. A test of self-determination theory in school physical education. *Br J Educ Psychol. 75*(Pt 3):411-33, 2005. doi: 10.1348/000709904X22359. PMID: 16238874.

Standage, M., Duda, J. L., & Ntoumanis, N., A model of contextual motivation in physical education: Using constructs from self-determination and achievement goal theories to predict physical activity intentions. *Journal of Educational Psychology, 95*, 97–110, 2003.

Su, Y.-L., & Reeve, J., A meta-analysis of the effectiveness of intervention programs designed to support autonomy. *Educational Psychology Review, 23*(1), 159-188, 2011. https://doi.org/10.1007/s10648-010-9142-7

Uğur Uğurlu, A. R., *İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin sınıf atmosferi algılarının çok değişkenli olarak incelenmesi,* Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Uslu, Ö. ve Aykol, N. *Psikolojik ihtiyaçlara duyarlı öğretim mesleki gelişim programı pilot uygulamasının değerlendirilmesi,* IXth International Eurasian Educational Research Congress, İzmir, 2022.

Ünalan, Ş., *Ortaokul Öğrencilerinin Öğrenme Sürecinde Yardım İsteme Eğilimlerinin, Sınıf İklimi ve Öğrenme Sorumluluğu Algılarının İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yozgat, 2023.

Vansteenkiste, M., Niemiec, C. P., & Soenens, B., The Development of the five mini-theories of self-determination theory: An historical overview, emerging trends, and future directions. *Advances in Motivation and Achievement, 16A*(December 2016), 105–165, 2010. http://doi.org/10.1108/S0749-7423(2010)000016A007

İSTİHDAMDA EŞİTLİK ARAYIŞI: TÜRKİYE'DE KADINLARIN ÇALIŞMA HAYATINA ENTEGRASYONU

Doçent Doktor, GÜRKAN BOZMA
Iğdır Üniversitesi, grknbzm@gmail.com - 0000-0003-4047-9012

ÖZET

Kadınların istihdama katılımı, ekonomik kalkınma, toplumsal refah ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından temel bir gösterge niteliği taşımaktadır. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı, son yıllarda sınırlı bir artış göstermesine rağmen, hâlen OECD ve Avrupa Birliği ortalamalarının belirgin biçimde altında seyretmektedir. Bu durum, kadınların çalışma hayatına entegrasyonunu engelleyen yapısal, kurumsal ve kültürel faktörlerin kapsamlı bir şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de kadın istihdamının mevcut görünümünü analiz ederek, istihdamda eşitlik arayışını çok boyutlu bir çerçevede tartışmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, kadınların çalışma hayatına entegrasyonunu belirleyen faktörleri; eğitim düzeyi, bakım yükümlülükleri, kayıt dışı istihdam, sektörel ayrışma ve işgücü piyasasında toplumsal cinsiyete dayalı normlar ekseninde incelemektedir. Özellikle ücretsiz bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenilmesi, kadınların işgücüne katılımını sınırlayan temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, kadınların yoğunlaştığı sektörlerin düşük ücretli ve güvencesiz istihdam biçimleriyle karakterize olması, istihdamda niteliksel eşitsizlikleri derinleştirmektedir.

Çalışmada ayrıca, Türkiye'de kadın istihdamını artırmaya yönelik uygulanan kamu politikaları ve teşvik mekanizmaları eleştirel bir perspektifle değerlendirilmektedir. Çocuk bakım hizmetlerine erişim, esnek çalışma modelleri, aktif işgücü politikaları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı istihdam stratejileri, politika etkinliği açısından tartışılmaktadır. Mevcut politika çerçevesinin, niceliksel istihdam artışına odaklanmakla birlikte, istihdamın niteliği ve sürdürülebilirliği konusunda sınırlılıklar taşıdığı ileri sürülmektedir.

Bu bağlamda çalışma, kadınların çalışma hayatına kalıcı ve eşitlikçi biçimde entegre olabilmesi için yalnızca işgücü piyasasına yönelik düzenlemelerin yeterli olmadığını savunmaktadır.

Eğitim, bakım hizmetleri, sosyal koruma ve toplumsal cinsiyet normlarını dönüştürmeye yönelik bütüncül politikaların gerekliliği vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, kadın istihdamında eşitliğin sağlanması, yalnızca ekonomik bir hedef değil, aynı zamanda sosyal adalet ve kapsayıcı kalkınma açısından temel bir politika alanı olarak ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kadın İstihdamı, Türkiye, OECD, AB

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ENERJİ YOKSULLUĞU: YEŞİL DÖNÜŞÜMDE YAPISAL EŞİTSİZLİKLER

Doçent Doktor, GÜRKAN BOZMA

Iğdır Üniversitesi, grknbzm@gmail.com - 0000-0003-4047-9012

ÖZET

Enerji yoksulluğu, Avrupa Birliği (AB) bağlamında giderek daha görünür ve politik açıdan önemli bir sorun hâline gelmiştir. Özellikle Yeşil Mutabakat ve *Fit for 55* paketi kapsamında hız kazanan yeşil dönüşüm süreci, enerji ve iklim politikalarının toplumsal etkilerine ilişkin yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, enerji yoksulluğunu Avrupa Birliği'nde yapısal eşitsizliklerin bir yansıması olarak ele almakta ve düşük karbonlu enerji sistemine geçiş sürecinin, sosyal boyut yeterince bütünleştirilmediği takdirde bu eşitsizlikleri derinleştirme potansiyeline sahip olduğunu ileri sürmektedir.

Çalışmada enerji yoksulluğu, yalnızca gelir yetersizliği ya da enerji fiyatlarındaki artışlarla sınırlı olmayan, çok boyutlu bir olgu olarak kavramsallaştırılmaktadır. Sosyo-ekonomik kırılganlıklar, enerji verimsiz konut stoku, enerji piyasalarının işleyişi ve ulusal ile AB düzeyindeki yönetişim yapıları arasındaki etkileşim, enerji yoksulluğunun temel belirleyicileri olarak ele alınmaktadır. Politik ekonomi perspektifinden hareketle, enerji yoksulluğu AB içinde ve Üye Devletler arasında var olan gelir, bölgesel kalkınma ve altyapı eşitsizlikleriyle ilişkilendirilmektedir. Güney ve Doğu Avrupa ülkeleri ile daha varlıklı Üye Devletler içindeki çevresel ve kırsal bölgeler, düşük gelir düzeyleri, eski ve enerji verimsiz bina stokları ile sınırlı finansmana erişim nedeniyle enerji yoksulluğuna daha fazla maruz kalmaktadır. Düşük gelirli haneler, yaşlılar, tek ebeveynli aileler, göçmenler ve kiracılar ise karar alma süreçlerine sınırlı katılım imkânları nedeniyle daha yüksek risk altındadır.

Çalışma, yeşil dönüşümün iklim değişikliğiyle mücadele ve enerji güvenliği açısından taşıdığı öneme rağmen, sosyal boyutunun zayıf kalması durumunda geriye dönük (regresif) etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Karbon fiyatlandırması, enerji vergileri ve fosil yakıt sübvansiyonlarının kaldırılması gibi politika araçları, yeterli sosyal koruma mekanizmaları olmaksızın uygulandığında, kırılgan gruplar üzerinde orantısız mali baskılar oluşturabilmektedir. Buna karşılık, yenilenebilir enerji teknolojileri ve enerji verimliliği

yatırımlarının sunduğu faydalara erişim, büyük ölçüde mülkiyet yapısı ve sermaye erişimiyle sınırlı kalmaktadır.

Son olarak çalışma, AB düzeyinde enerji yoksulluğuna yönelik artan farkındalığa, Sosyal İklim Fonu ve "adil geçiş" söylemine rağmen, mevcut politika çerçevesinin uygulamada önemli boşluklar barındırdığını savunmaktadır. Bu bağlamda, enerji yoksulluğunun yalnızca sosyal bir sorun değil, AB'nin yeşil dönüşüm sürecinin meşruiyeti ve sürdürülebilirliği açısından da temel bir mesele olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Enerji Yoksulluğu, AB, Yeşil Enerji

İRLANDA BASININDA SULTAN ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1861-1876)

Dr. Öğretim Üyesi Merve Doğan
Biruni Üniversitesi/ Rektörlük/ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
E-Posta:mervedogannn@windowslive.com, ORCID: 0000-0002-8486-2403

Özet

Bu bildiri, Sultan Abdülaziz'in 1861'de tahta çıkışından ölümü de dahil 1876 yılı ortalarına kadar geçen dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşanan bazı gelişmeleri, İrlanda basınında yer alan haberler üzerinden incelemektedir. Çalışmada Abdülaziz'in kişiliği, dönemin siyasi gelişmeleri ve reformları, Sultan'ın Avrupa seyahati, Abdülaziz'in tahttan indirilişi ve ölümü gazetelere yansıyan şekliyle anlatılmıştır. İrlanda matbuatı o dönemde Katolik haklarını savunan, milliyetçi gazeteler ile İrlanda'daki Protestan okuru hedef alan ve İngiliz Hükümeti'ni destekleyenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu sebeple gazetelerde dönemin olaylarına bakış farklılıklar içerse de hepsindeki ortak tutum 1875'e kadar Abdülaziz'in reformist ve iyi bir Sultan olduğudur. Ancak bu tarihten itibaren, artan harcamaları ve yönetim zafiyetleri nedeniyle eleştiriler yoğunlaşmıştır. Tahttan indirilmesinin ardından ise ölümüne ilişkin intihar iddiaları kuşku ile karşılanmış ve konu İrlanda basınında geniş yer bulmuştur. Ayrıca bildiride Sultan V. Murad'ın tahta çıkışına dair de bazı haberler bulunmaktadır. Gazeteler haber kaynağı olarak Avrupa basınını kullanmakla birlikte, doğrudan İstanbul'dan gelen bilgilere de çokça yer vermiştir. Bu yönüyle çalışma daha önce hiç kullanılmayan İrlanda gazetelerinden örneklerle dönemin Sultan Abdülaziz ve Osmanlı algısını ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: İrlanda Basını, Sultan Abdülaziz, V. Murad, Osmanlı Devleti

THE REIGN OF SULTAN ABDULAZIZ (1861–1876) IN THE IRISH PRESS

Abstract

This academic paper examines certain developments in the Ottoman Empire from Sultan Abdülaziz's accession to the throne in 1861 until mid-1876, including his death, through the lens of reports published in the Irish press. The study discusses Abdülaziz's personality, the political developments and reforms of the period, the Sultan's European tour, his deposition, and his death as represented in contemporary newspapers. At the time, the Irish press was divided into two main groups: nationalist papers defending Catholic rights and those addressing the Protestant readership in Ireland while supporting the British government. Although these newspapers offered differing perspectives on contemporary events, they shared a common view of Abdülaziz as a reformist and capable ruler up until 1875. However, after that date, criticism intensified due to his increasing expenditures and weaknesses in governance. Following his deposition, reports of his alleged suicide were met with skepticism and received extensive coverage in the Irish press. The paper, also includes reports concerning the accession of Sultan Murad V. While Irish newspapers relied mainly on European sources, they also frequently published information directly obtained from Istanbul. In this respect, the study explores the contemporary Irish perception of Sultan Abdülaziz and the Ottoman Empire through examples drawn from Irish newspapers that have not been previously utilized.

Keywords: Irish Press, Sultan Abdülaziz, Murad V, Ottoman Empire.

1. GİRİŞ

İrlanda, tarih boyunca birçok topluluğun egemenliğine sahne olmuştur. Keltler, İskandinavlar, Normanlar ve İngilizler adada iz bırakmıştır. İngiliz egemenliği XII. yüzyılda Anglo-Norman istilasıyla başlamış, Tudorlar döneminde (1534–1603) adada tam egemenlik kurulmuştur (Curtis, 2022, s. 99,

146). XVII. yüzyılda İngiltere'nin İrlanda üzerindeki kontrolünü pekiştirmek amacıyla uyguladığı en kapsamlı politika, Ulster bölgesine ağırlıklı olarak İskoç Protestanların yerleştirildiği "plantation" sistemidir. Yerli Katoliklerin en iyi topraklardan (Antrim, Armagh, Derry, Donegal, Tyrone) sürülmesine dayanan bu kolonizasyon süreci, 1641'de isyanları tetiklemiş, isyanlar Oliver Cromwell'in sert müdahalesiyle bastırılmış ve ardından Ceza Yasaları (Penal Laws) ile Katoliklerin siyasi ve ekonomik hakları ciddi biçimde sınırlandırılmıştır (Ó hEithir, 2016, s. 30-32). 1782'de, Fransız ve Amerikan devrimlerinin etkisiyle İrlanda'ya yasama bağımsızlığı verilmiş ve Katolikler için mülkiyet ve vatandaşlık hakları tanınmıştır. Yapılan düzenlemelerle İrlanda kardeş krallık (sister kingdom) gibi görünse de parlamentodaki yolsuzluklar ve siyasi rekabetin eksikliği bu reformları zayıflatmıştır (Curtis, 2022, s. 273). 1798'deki ayaklanmanın İngilizlerce bastırılması sonrası birçok İrlandalı öldürülmüş, kaçmış ya da sürgüne gönderilmiştir. Ardından 1801'de çıkarılan Birlik Yasası'yla İrlanda, parlamentosu kapatılarak Büyük Britanya'ya katılmış ve Westminster'da temsil edilmeye başlanmıştır. Bundan sonra İrlandalıların üç temel hedefi; Katolik-Protestan eşitliği, bağımsız parlamento ve toprak reformu olmuştur (Ó hEithir, 2016, s. 34-37). Özetle Birlik Yasasıyla (Act of Union) Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı (United Kingdom of Great Britain and Ireland) ismindeki yapı oluşturulmuş ve İrlanda'nın koloni statüsünün değiştirildiği iddia edilmiştir. Günümüze kadar gelen Birleşik Krallık ismi buradan gelmektedir.

Osmanlı kaynaklarında İrlanda'ya dair ilk bilgiler XVI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıl tarih-coğrafya yazıcılığında müstesna yeri olan Kâtib Çelebi, kaynak olarak kullanmak amacıyla Gerardus Mercator'un meşhur Atlas Minor kısa adıyla bilinen coğrafya-tarih eserini Levâmi'u'n-Nûr fî-Zulmet-i Atlas Minor adıyla şerh-tercüme etmiştir. Kâtip Çelebi, bu eserde Hiberniya olarak adlandırdığı İrlanda hakkında doğru bilgiler vermiştir. 1798'deki İrlanda ayaklanmasıyla birlikte Osmanlı'da İrlanda'ya olan ilgi artmış, bu döneme dair bilgiler Boğdan ve Eflak Voyvodalarının raporlarıyla sağlanmıştır. XIX. yüzyılda ise büyükelçilik raporları ve basın aracılığıyla İrlanda Osmanlı'da daha yakından izlenmeye başlanmıştır (Şiviloğlu, 2023, s. 36, 37, 41).

XIX. yüzyıldaki İrlanda ile ilgili raporlar her ne kadar İngiltere'den gelse de aslında bahsi geçen yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı Devleti'nin İrlanda'nın büyük şehirlerine şehbender vekili (konsolos yardımcısı) ya da şehbender (konsolos) atamasıyla doğrudan temsilcileri olmuştur. Bu kişilerin görevleri Osmanlı Devleti vatandaşları, tüccarları ve gemileriyle ilgili sorunları takip etme ve bunlara koruma sağlamaktır. Ancak Osmanlı Devleti için rapor tutup tutmadıklarına dair bir belgeye rastlanmamıştır (BOA, HR.SFR.3, 271/14, 31.12.1879).

İrlanda arşivi, İrlanda İç Savaşı (1922-23) sırasında yandığı için belgeler genellikle XX. yüzyıldan başlamaktadır. Ancak 1975 yılında İrlanda Dışişleri Bakanı'nın Türkiye'ye yaptığı ziyaret sonrası gönderdiği raporun tarihi bağlar bölümünde iki ülkenin en eski bağının XIV. yüzyıla dayandığı yazılmıştır. Buna göre "Beyaz Şövalye" olarak bilinen İrlandalı Maurice FitzGerald, XIV. yüzyılda Kutsal Topraklar'da Türklerle bir savaşta karşılaşmış ve ülkesine sağ salim dönmüştür. Ayrıca Bakan, XIX. yüzyılın ilk yarısında birçok İrlandalının, Doğu Akdeniz kıyılarını (Levant) kapsayacak şekilde turlara çıktığını ve Türkiye ile Suriye'yi de ziyaret ettiğinden bahsetmiştir. Bunlardan biri olan Francis Rawdon Chesney 1789 yılında County Down'da doğmuş ve 1822-1830 yılları arasındaki Rus-Türk Savaşı sırasında Osmanlı Ordusunda görev almıştır. Daha sonra İngiliz Büyükelçisi tarafından Osmanlı İmparatorluğu ile Hindistan arasındaki kara rotalarını incelemek için görevlendirilmiştir. Chesney, İngiliz Ordusunda General rütbesine ulaşmış ancak Türkiye'ye olan ilgisini sürdürmüştür. 1868'de, İstanbul'a demiryolu imtiyazı için Sultan'ın onayını almak amacıyla tekrar gelmiştir. 73 yaşındayken tekrar Türkiye'de olan General, Fırat üzerine dört ciltlik bir kitap ve 1828 Rus-Türk Seferi'ni anlatan bir eser yayınlamıştır. Raporun devamında bakan, aşağıda ilgili bölümde de görüleceği gibi 1848 ihtilalleri sonrası Osmanlıya gidip yerleşen İrlandalı subaylardan bahsetmiştir (The National Archives of Ireland, Department of Foreign Affairs (DFA), 2022/23/1609, Ministers Visit to Israel and Turkey, June 1975. Section III: General, Historical, Cultural).

1845-1852 yıllarında İrlanda'da 1 milyon insanın ölmesine ve bundan daha fazlasının göç etmesine sebep olan Patates kıtlığı ya da büyük açlık sırasında Sultan Abdülmecid'in yardımı ise bu ülke ile Türkler arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktasıdır. Sultan Abdülmecid, İrlanda'daki kıtlığın ulaştığı yıkıcı boyutları bildiğinden İrlanda'ya yardım etmek için 1000 lira (pound) göndermiştir. Bahsi geçen

yardım, İrlanda halkına iletilmesi için İngiliz elçiliğine teslim edilmiştir. Bunun üzerine İngiliz elçisi 1 Nisan 1847 tarihinde bütün elçilik personeliyle beraber Bab-ı Ali'ye gelerek yapılan yardımdan dolayı teşekkürünü bildirmiştir (BOA, İ.HR. 39/1847, 14.04.1263). 25 Mayıs 1847 tarihinde ise İngiltere Büyükelçisi, Osmanlı Sultanı Abdülmecid'in kıtlık çeken İrlanda halkına cömert yardımından dolayı İngiltere Kraliçesinin resmi teşekkürünü iletmiştir (BOA, İ.HR. 40/1888, 17.06.1263). Ayrıca Kraliçe Sultana bazı hediyeler de göndermiştir. Bunlar arasında XIX. yüzyılın başlarına ait Waterford Camı'ndan yapılmış Nargile vazoları ve bir de şerbet kurnağı vardır (NAI/DFA/2022/23/1609, Ministers Visit to Israel and Turkey, June 1975. Section III: General, Historical, Cultural). Sultan Abdülmecid'in yardımından memnun olan İrlanda halkını temsilen Royal Agricultural Society of Ireland, O' Brien isimli İrlandalı ile teşekkür maksatlı bir mektup göndermiştir. O'Brien bu mektubu Padişaha sunmak istemiştir. İrlandalı O'Brien'ın kabulü için 22 Mayıs 1849'da İngiliz büyükelçisi, Sadrazama yazarak kabulünü istemiş bunun üzerine kendilerine padişahla görüşmek üzere 26 Mayıs 1849 Cumartesi gününe randevu verilmiştir (BOA, İ.HR. 54/2538, 29.06.1265). Bundan sonra Sultanla yüz yüze görüşebilmişler ve bir de mektup sunmuşlardır. İrlanda asilzadeleri, ileri gelenleri ve halkı adına Sultan Abdülmecid'e sunulan mektupta, 1847'deki büyük kıtlık sırasında gösterdiği 1000 poundluk insani yardım için derin bir şükran dile getirilmiştir (BOA, MİL.E. 1/1, 05.02.1265). Bu yardım İrlanda'da o günden beri unutulmamış ve günümüze kadar gelen ilişkilerin de temelini oluşturmuştur.

İrlanda arşivinde yapılan detaylı araştırma sonrası bahsi geçen rapordan daha eski tarihli bir belgeye ulaşmak mümkün olmamıştır. Ancak Osmanlı Devleti ile ilgili bilgileri, erken dönemden itibaren yayımlanan İrlanda gazetelerinde bulmak mümkündür. Bu gazeteler genellikle iki bakış açısına ayrılmıştır. Birinci gruptakiler Katolik haklarını savunan, milliyetçi ve İngiliz Hükümeti karşıtı ya da eleştiren yapıdaki (*Ballinrobe Chronicle, The Dundalk Democrat, Freeman's Journal, The Irish Examiner, The Nenagh Guardian, The Nation, The Roscommon Herald, The Roscommon Journal, Roscommon Messenger, Wexford People*) gazetelerdir. Bu gazetelerden en radikal ya da dönemin deyimiyle Fenian çizgide olanı *The Nation* idi. Diğerleri ise genellikle İrlanda'daki Protestan okuru hedef alan ve İngiliz Hükümeti'ni destekleyen (*Belfast Newsletter, The Kerry Evening Post, The Irish Times and Daily Advertiser*) niteliktedir. Bahsi geçen gazetelerin haber kaynakları İngiliz, Fransız, Avusturya, Rusya gibi devletlerin gazeteleri gösterildiği gibi bazen de kaynak, doğrudan İstanbul'daki muhabirlerden gelen haberler ya da İstanbul'a gitmiş seyyahların gözlemleri olarak belirtilmiştir. Yabancı basından yapılan aktarımlarda genellikle gazeteler olaylar hakkında kendi yorumlarını da eklemiştir.

2. İRLANDA BASININDA SULTAN ABDÜLAZİZ'İN TAHTA ÇIKIŞI VE DÖNEMİNİN SİYASİ GELİŞMELERİ

Sultan II. Mahmut'un oğlu olan Sultan Abdülaziz Han İrlanda gazetelerine göre kardeşi Sultan Abdülmecit'in 25 Haziran 1861'de sabahı 5'te vefat etmesiyle, tahta olaysız bir şekilde geçmiştir. Hakkında Abdülmecid daha hayattayken bazı haberler yayımlanmaktaydı. İrlanda basınında Sultan Abdülmecid uzun yıllar reformist ve yardımsever bir hükümdar olsa da son yıllarındaki aşırı harcamalara dair gelen haberler bu algının bazı gazetelerde değişmesine yol açmıştı. Bu haberlerden birine göre tahtın varisi olan Abdülaziz, mevcut Sultan Abdülmecid ne kadar zayıf, çekingen ve enerjiden yoksun ise, fiziksel olarak sağlam, karakter olarak "huysuz, inatçı ve iradeli" biriydi. Yine Abdülaziz, Sultan Mahmud'un en sevdiği çocuktu; Mahmud, onda hem kendi iyi hem de kötü yönlerini görüyordu. (*Freemans Journal,* 11.11.1844, s.3).

Tahta çıkmasından sonraki haberler ise ikiye ayrılmaktadır. İlk günlerdeki haberlere göre, Sultan Abdülaziz reformcu olmayacaktı. Kendisi dindar bir Müslüman olup siyasette gerici bir tutum izleyecektir. Yine de kardeşi Abdülmecid'ten daha güçlü bir zihne sahipti. Gazetelere göre görüşleri ne olursa olsun, karakter gücü olan bir hükümdarın Türkiye için kazanç olduğu kesindi. Çünkü Mahmud veya Mehmed Ali ekolünden gelen bir monark bile, yeni ölen zayıf Sultandan daha iyiydi. Ancak miras aldığı şey, harap olmuş bir imparatorluktu. Gazetelere göre, Türkiye'de birçok şey hükümdarın kişisel karakterine bağlıydı bu sebeple yeni hükümdardan umutlu bir beklenti de mevcuttu. (*Irish Examiner,* "Death of The Sultan", 26.06.1861, s.39; *Dundalk Democrat*, "Death of The Sultan", 29.06.1861, s.3;

Irish Examiner, "The Late Sultan", 28.06.1861, s.49; *Kerry Evening Post,* "The Late Sultan of Turkey and The Present Sultan", 29.06.1861, s.3). *Freemans Journal*, "From the Evening Freeman of Last Night", 27.06.1861, s.3).

O günlerde Osmanlının mevcut durumu hakkında bir haber *Kerry Evening Post'*un, 03.07.1861 tarihli sayısında (İngiliz gazetesi *The Press*'ten alıntıyla) yayımlanmıştır. Habere göre, henüz 38 yaşında olan Abdülmecid, Osmanlı'nın köklü ve görkemli hanedanının 31 temsilcisi vefat etmiştir. Hem içeride hem dışarıda düşmanları vardı ve imparatorluk öylesine kıymetli bir mirastı ki, büyük devletler onun tek bir eyaleti için bile savaşmaya hazırdı. Osmanoğulları'nın hüküm sürdüğü geniş bölge, istisnasız dünyanın en güzel coğrafyasıydı. Tuna ve Adriyatik'ten Fırat ve Kızıldeniz'e kadar uzanan bu topraklar, Eski Dünya'nın kalbini oluşturarak; üç kıtayı birbirine bağlayan merkezî bölgeydi. Karadeniz'in anahtarını elinde tutmakta, Ege ve Doğu Akdeniz'i kuşatmakta, Avrupa'dan Asya'ya giden bütün yolları denetlemekteydi. Böyle bir konuma sahip bir imparatorluğun ihtirasa ve değişime kapalı kalması imkânsızdı. Rusya, İstanbul'u güney başkenti yapmak, Boğazları ise Karadeniz'deki deniz gücünün hem çıkış noktası hem de savunması olarak almak istemekteydi. Ayrıca Belgrad'dan Kudüs'e kadar imparatorluğun neredeyse her eyaletinde etkili olan evrensel Ortodoks Kilisesi'nin liderliğine göz dikmişti. Doğu Hristiyanlığının hamisi olarak Hilal'i Haçla değiştirmeyi ve İslam'a tabi kalan geniş toprakları kendi egemenliği altına almayı arzulamaktaydı. Benzer şekilde Fransa, Mısır'a göz dikmiş ve Katolik Kilisesinin hamisi olarak Suriye'deki Hristiyan nüfus üzerinde nüfuz kurmak istemekteydi. Bu hırslı güçlerin her birinin, saldırmak istedikleri bu sallanan imparatorluğun içinde müttefikleri vardı. Ayrıca Türk yöneticilerinin boyunduruğundan kurtulmayı arzulayan ve kendilerini Yunan Krallığı ile birleştirerek başkenti Boğaz'da olan, Balkanlar'ın güneyini kapsayan bağımsız bir Helen devleti kurmayı amaçlayan güçlü bir kesim de vardı. Bunlar ayrılıkçılığın örgütlü unsurlarıydı. Karadağlılar, Romanyalılar, Bulgarlar gibi daha küçük gruplar ve kısa süreli serbestlik peşinde koşan hırslı paşalar ise durumu daha da karmaşıklaştırmaktaydı. Habere göre Osmanlı İmparatorluğu dışarıdan alacağı ciddi bir darbeyle ilk fırsatta dağılmaya hazır bir hâlde beklemekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ciddi ve geniş çaplı bir savaşa neden olacaktı ve bu durum İngiltere'nin çıkarlarına muhtemelen uygun düşmeyecekti. Ancak olayların akışından bunun engellenemez olduğu açıktı. Her geçen yıl Avrupa devletlerinin bu topraklara yerleşme ya da burada nüfuz kurma ilgisi artmaktaydı. Her yıl Avrupa, Türkiye'nin kırılgan bedenine daha çok yaklaşmaktaydı. Türkiye, Doğu'ya giden yolda bir uğrak noktası, büyük bir han gibiydi. Hristiyan dünyasının nüfusu, ticareti, serveti ve girişimi burada konaklamakta ya da yoluna buradan devam etmekteydi. İngiltere'nin Hindistan, Çin, Avustralya ve Pasifik adalarına giden güzergâhı, Osmanlı toprakları üzerinden geçmekteydi. Mısır hâlihazırda yarı yarıya Avrupalılaşmış durumdaydı. Suriye'nin liman şehirleri de aynı dönüşümü yaşamıştı; Fırat hattı geliştikçe tüm Suriye de benzer biçimde etkilenecekti. Küçük Asya (Anadolu), kıyılarında Rum nüfus olmasına rağmen, Osmanlı yaşam tarzının bozulmadan devam edebileceği tek bölgeydi. Bu geniş, şehirleşmemiş ovalarda, ticaretin yönünü başka rotalara saptıran dağ sıraları arasında Osmanlı yaşamı hâlâ eski gücüyle sürmekteydi. Kafkasya'nın kapıları açılıp Rus birlikleri içeri girerse ve Anadolu'nun ortasında sözde bir üstünlük kursa bile burada uzun süre varlığını koruyabilirdi. Yeni Sultan'ın tahta çıkışı sükûnet içinde gerçekleşmiş ve görünüşte her şey eskisi gibi devam etmekteydi. Bu, önceki dönemlerde sıkça rastlanan kanlı mücadeleler, karanlık entrikalar ve acımasız katliamlarla dolu geçişlerin yerine, memnuniyet verici bir değişimdi. Haberin yazarı bu huzurun uzun sürmeyeceğinden endişe ettiğini belirtmiştir. Ona göre bağımsızlık ya da ayrılık arzusu taşıyan her vilayet, henüz sadakat yemini etmediği ve yeterliliği kanıtlanmamış yeni bir hükümdarın başa gelmesiyle, geçici de olsa bağlılık yükümlülüğünün azaldığını düşünecekti. Hırslı her komşu da bu iç anlaşmazlıkları kendi çıkarına çevirmek üzere fırsat kollayacaktı. Doğu sorunu ile ilgilenen tüm güçler arasında, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne düşmanca bir plan beslemeyen tek ülke İngiltere'ydi. Sekiz yıl önce, Mısır karşılığında Çar'la iş birliği yapması teklif edildiğinde bunu reddetmişti. Aynı adalet duygusu ve Avrupa'daki antlaşmalara ve barışa karşı komplo kurmaktan duyulan tiksinti, İngiltere'nin o günkü politikasını da yönlendirmekteydi. Ancak diğer devletlerin de aynı şekilde çıkar gözetmeden hareket edeceklerine fazla güvenmemeli ya da 1853'te kendisine yapılmış teklifin şimdi başka bir devlete yapılması hâlinde onun da aynı şekilde reddedeceğine emin olmamalıydı. Geçmiş Sultan'ın doğumundan itibaren "kara kader"le damgalandığı düşünülmekteydi ve görünen o ki, halefi Abdülaziz,

Türkiye'nin değil sadece Türklerin sultanı olarak ölebilirdi (*Kerry Evening Post*, "Death of the Sultan (From the Press)", 03.07.1861, s.4).

Bu haber, İrlanda'daki Protestan okuru hedef alan, İngiliz Hükümeti yanlısı diyebileceğimiz ve her ne kadar yorum içerse de İngiliz gazetesi *The Press*'ten aktarıldığı için İngiliz Hükümetine de bir uyarı şeklindedir. Sultan Abdülmecid'in ölümüyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun çok tehlikeli ve kırılgan bir döneme girdiğini savunmuştur. Haberin yazarı Osmanlı'nın hem coğrafi konumu hem de iç yapısı nedeniyle artık ayakta durmasının zor olduğunu, iç isyan hareketlerinin ve dış güçlerin emperyal emellerinin imparatorluğu parçalamaya hazır olduğunu ileri sürmüştür. Rusya ve Fransa başta olmak üzere Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarında nüfuz kurma yarışına girdiğini, Balkanlar'daki Hristiyan toplulukların ise bağımsızlık için örgütlendiğini belirtmiştir. Yeni Sultan Abdülaziz'in taht değişimini kan dökülmeden gerçekleştirmesi olumlu bulunsa da gazete bu huzurun geçici olduğunu, henüz kendini kanıtlayamamış bir hükümdarın hem eyaletlerdeki ayrılıkçıları hem de dış güçleri cesaretlendireceğini iddia etmiştir. Habere göre Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü gerçekten korumak isteyen tek devlet İngiltere'ydi. Ancak İngiltere'nin iyi niyetinin diğer devletlerce paylaşılmadığı vurgulanmıştır. Son olarak da karamsar bir tonda, Abdülaziz'in "Türk ülkesinin değil sadece Türklerin sembolik sultanı olarak ölebileceği" şeklinde bir yorum yapılmıştır.

Yeni Sultanın ilk icraatlarına dair bir haber de İrlanda'daki Katolik haklarını savunan *Irish Examiner*'da Fransa gazetesi *La Patrie*'den alıntıyla aktarılmıştır. İstanbul'dan gelen telgraflara göre, Yeni Sultan bazı yeni düzenlemeler yapmıştır. Buna göre, saraya bağlı sivil memurlar görevden alınacak, ancak rütbeleri ve hizmet sürelerine göre maaş bağlanacaktır. Askerî subaylar ve memurlar ise Osmanlı ordusuna dahil edilecektir. Haremde çocuğu olmayan kadınlar evlendirilecek, çocuğu olanlara ise uygun şekilde bakılacaktır. Hanenin borçları ise Hazine-i Hassa'dan ödenecektir. Sultan, kardeşi Abdülmecid'in büyük oğlu ve yeğeni Mehmed Murad Efendi'ye Paşa unvanını vererek uygun bir gelir tahsis etmiştir. Aynı işlem, İstanbul'daki Harbiye Mektebi'nden mezun diğer oğulları için de yapılmıştır. Daha önceki padişahların devletten aldığı sivil harcamalar ortalama 70.000.000 ila 75.000.000 arasında iken, Sultan Abdülaziz kendi ve ailesinin ihtiyaçları için 12.000.000 liranın yeterli olacağına karar vermiştir. Bu miktar, özel mülklerinden elde ettiği gelirin dışında kalan harcamalar içindir. Söz konusu mülkler oldukça iyi yönetilmektedir. Boğaziçi'ndeki sarayda mı, yoksa kardeşi tarafından inşa ettirilen görkemli Dolmabahçe Sarayı'nda mı ikamet edeceği henüz belli değildir. Ancak o günkü ikametgâhını Haliç yakınlarındaki Eski Saray'da, oldukça mütevazı bir konakta belirlemiştir (*Irish Examiner*, "Turkey", 02.07.1861, s.61). Ayrıca Sultan Abdülaziz, reform yolunda kardeşini takip edeceğine ve hatta onu aşacağına dair söz vermiştir. Ancak hükümetinin tüm icraatları, ilerleme ile muhafazakârlık arasında orta bir çizgide kaldığı için neye güvenileceği belli değildir. Çünkü Türklerin aşırı muhafazakâr kanadı, Sultan'ın kendi yanlarında olduğuna inanmakta ve yabancılara karşı bir tutum sezdiklerinde sevinç duymaktadır. Sultanın çok sayıda eş bulundurmayı bırakarak harem sistemini ortadan kaldırmak istediğini söylemesi ise herkes tarafından sevinçle karşılanmıştır. Ancak habere göre sonradan gelen haberler bunun aksi yönde adımlara işaret etmektedir (*Roscommon Journal*, 05.10.1861, s.2).

Haberlerde de görüldüğü gibi o dönemde Balkanlar, Avusturya ve Rusya'nın nüfuz mücadelesinin odağındaydı. Avusturya, kaybettiği Avrupa hâkimiyetini yeniden kazanmak isterken, bölgede Slav birliğinin oluşmasından ve bunun Rusya'nın etkisini artırmasından çekiniyordu. Fransa'da ise III. Napolyon'un milliyetçilik ilkesini savunmasıyla birlikte politika değişmişti. 1861'den itibaren Osmanlı'ya karşı Balkan halklarının isyanlarına destek vermeye başlamıştı. Napolyon, bu isyanların İtalya'daki planlarına hizmet edeceğini düşünüyordu. 1861-1864 Karadağ İsyanları, Doğu Sorunu çerçevesinde Batı'nın Balkanlara bakışında önemli bir dönüm noktası oldu (Çağ, 2020, s.5-6.). Osmanlı ordusunun müdahalesi ile bastırılan Karadağ isyanını, Eflak ve Boğdan'ın birleşmesi için çıkan ulusçu bir hareket takip etmiştir. Bir oldu-bitti ile Aleksandr Kuza'nın iki yere de vali seçilmesiyle Romen birliği sağlanmış (1861), ayrıca Sırbistan'da çıkan olaylar nedeniyle Osmanlı Devleti, Sırbistan'daki bazı kalelerden çıkmak zorunda kalmıştır. Balkanlardaki bu sorunların üzerine Girit'te de bir isyan patlak vermiş ve isyancılar Yunanistan'a bağlandıklarını bildirmişlerdir. Sadrazam Ali Paşa Girit'e giderek meseleye geçici bir çözüm getirmiştir. Buna göre; Girit'te genel bir af ilan edilmiş sonra da Girit için geniş bir özerklik statüsü kabul edilmiştir. Ayrıca Batılı devletlerin tahrikiyle Lübnan'da Dürzîler'le Mârûnîler arasında yeniden kanlı mücadeleler başlamıştı. (Armaoğlu, 2016, 271, 281, 290).

Bahsi geçen bu olaylara dair henüz 1862'de İrlanda gazetelerinden *Kerry Evening Post*'ta yayımlanan bir haberde olaylara müdahil olan Avrupalı devletlerin faaliyetleri ve devletin iç durumu hakkında bir haber yayımlanmıştır. Gazetenin *The Times*'tan aktardığı haber oldukça tarafsız ve bir takım doğru tespitleri de barındırmaktadır. Haber şöyledir:

"Türkiye'nin kuzey sınırından ulaşan son haberler, bu imparatorluğun nihayetinde toparlanabileceğine dair inancımızı güçlendirir nitelikte. Karadağ fiilen bastırılmış durumda ve Sırp halkının mevcut durumu, Babıâli'nin bu vilayetin tek başına girişeceği bir düşmanlıktan korkmasını gerektirmiyor. Gözlemcilerin aktardıkları doğruysa, Sırpların son durumu, ilk hâllerinden de kötü. Ülkenin iç kesimlerinde, neredeyse barbarlık seviyesinde bir hâl içindeler. Paraları yok; bu yıl aceleyle toplanan askerler yırtık giysili, disiplinsiz ve maaşsız. Belgrad, bu sözde ordunun son kalıntıları tarafından terk edilmiş durumda. Her ne kadar hâlâ bu meşhur kaleyi ellerinde tutan Türk birlikleri, son protokollerin şartlarına sıkı sıkıya uysa da yetkin gözlemcilerin görüşü, Türk ordusunun Sırbistan'da ciddi bir direnişle karşılaşmadan ilerleyebileceği yönündedir. Artık mesele, Sultan'ın topraklarının bu tarafında düzeni sağlamışken, iç reformlara yönelebilmesine izin verilip verilmeyeceğidir; yoksa bugüne dek bu çabaları hep baltalamış olan dış devletlerin taktikleri tekrar mı sahnelenecektir? Son çeyrek yüzyılda (daha eski entrikaları saymazsak) Petersburg Sarayı'nın politikası, Osmanlı İmparatorluğu'na dinlenme imkânı tanımamak, idaresini ıslah etmesi ve aralıksız yıpratıcı savaşların etkisinden kurtulması için bir nefes alma fırsatı bırakmamak olmuştur. Son zamanlarda bu amaç, eyalet isyanlarını körükleyerek sağlanmıştır. Karadağ ve Lübnan'daki ayaklanmaların son yıllarda birbirini bu kadar düzenli takip etmesi, yüzeysel bir gözlemcinin bile dikkatini çekmiştir. Suriye sakinleşince Karadağ kıpırdanır, orası bastırılınca bu kez Lübnan alevlenirdi. Bu yöntemle hükümetin dikkati iç sorunlardan uzaklaştırılmış, enerjisi ise sorumluluğu kendisinde olmayan meselelerle tüketilmiştir. Ve ardından bu politika görevini yerine getirdikten sonra bize "Osmanlı bozulmuştur, kurtarılamaz" denmiştir!

Ancak Sultan Aziz, bu çarpık sistemin karşısına, ağabeyi Abdülmecid'den oldukça farklı bir hükümdar olarak çıkıyor. Mevcut Sultan, Türk ırkının eski kudretini, bu kudretin çoğu zaman eşlik ettiği önyargılardan arınmış bir biçimde kişiliğinde toplamış gibi görünmektedir. Avrupa'nın aydınlanmasını benimsemiş, ama onun sefahatini değil. Görünen o ki ne Rusya'nın entrikalarına ne de İngiltere, Fransa ve Rusya'nın aşırı müdahaleciliğine sessizce boyun eğmeye niyeti var. Babası Sultan Mahmud'un kısa sürede imparatorlukta yarattığı mucizelere benzer bir bağımsız faaliyet sürecine dönüldüğü görülmektedir. Eğer başka bir dış müdahale olmadan onun izinden gitmesine izin verilirse, mevcut Sultan'ın da başladığı işi tamamlaması ve Babıâli'yi yeniden büyük güçler arasında bir yere taşıması beklenebilir. Bu amaca atılacak ilk adım, imparatorluğun dört bir yanında merkezi otoritenin yeniden sağlanmasıdır. Bu kalıcı biçimde başarıldıktan sonra, Türk halkı tarafından hoş karşılanmayan ancak devletin tüm gücünün desteğiyle başarılabilecek başka reformlara girişilebilir. İmparatorluğun sivil idaresi, yolsuzluk ve rüşvetin imkânsız hâle geleceği bir temele oturtulmalıdır. Tarım, yol yapımı ve su taşımacılığıyla teşvik edilmelidir. Ve en önemlisi, mahkemelere dürüstlük ve verimlilik kazandırılarak, adaleti zedeleyen ve Türk halkında öfke uyandıran nefret edilen "kapitülasyonlar"ın kaldırılmasının yolu açılmalıdır.

Geçmişteki sistemle hiçbir Sultan bu sonuçlara ulaşamazdı. Reform süreci, eski Osmanlı kadroları tarafından dış müdahale ürünü olarak algılandığı sürece, doğrudan isyan etmeksizin etkili bir pasif direnişle engellendi. Bu durum, Sultan Abdülmecid döneminin büyük kısmında sürdü. 1839 ve 1857 fermanlarının uygulamada etkisiz kaldığından sıkça şikâyet edildi. Bu şikâyetler kısmen yerindeydi. Çünkü 1839 Hatt-ı Hümayunu işe yarar bulunur bulunmaz, yabancı elçilerin himayesine girmiş ve onların başarısı olarak lanse edilmiştir. 1857 Hatt-ı Hümayunu ise, Rusya'ya karşı yardımın bedeli olarak müttefiklerce Sultan'a dayatıldığı varsayılmıştır. Böyle bir dış etkiyle lekelenmiş hiçbir reform, Türk halkı tarafından kabul edilmez. Reform, Sultan'ın içten iradesi olarak sunulmalıdır. Halk, Mahmud'un tatsız politikalarına rağmen onun buyruklarına uymuştu; çünkü bunların onun kendi iradesiyle alındığına inanıyordu. Eğer aynı inanç oluşturulabilirse, Sultan Aziz'e de uyulacaktır. Mesele şu ki, buna izin verilecek mi? Daha ilginç bir soru düşünülemez. Uzaklardan, büyük bir deneyin başlangıcını izliyoruz ve birer siyaset bilimcisi olarak, bu deneyin adil biçimde yapılmasını tüm kalbimizle arzu etmeliyiz. Başarılı olacağına inanıyoruz; ama başarısız olsa bile, sürecin değerini bozan hiçbir dış etkenin olmaması, siyaset bilimi açısından hayati önemdedir. Bu süreci baltalayanlar, kötü

niyetli olmakla suçlanmaktan kurtulamaz. Eğer Türkiye'nin yenilenebileceğine inanmıyorlarsa, onun kendi kendine dağılmasına izin vermeleri, sinsice çöküşünü hızlandırmaktan daha dürüstçedir. Eğer inanıyorlarsa, o hâlde uluslararası ahlâk adına sergiledikleri tutum kesinlikle savunulamaz. Bizim tek talebimiz, bu büyük ulusal meselenin çözümü için adil bir zemin sağlanmasıdır.

Türkiye, kaçınılmaz olarak çöküşte midir, yoksa Avrupa'nın şikâyet ettiği kötülükler, hâlâ kendini onarabilecek güçlü bir canlılıkla bir arada var olabilir mi? Ölümcül belirtilerle, sadece ciddi ama tedavi edilebilir semptomlar arasındaki farkı ayırt edebilmemiz çok önemlidir. Avrupa siyasî bedeninden bir uzvu kesip atma hakkını, ancak bu konuda kesin bilgi sahibi olduğumuzda kullanmalıyız. Bugünkü durumda Türkiye'nin en ciddi sorunu kuşkusuz maliyesidir. Ancak iflaslar, imparatorlukları sarsabilir ama öldürmez. Türkiye, sıraladığımız diğer reformları gerçekleştirecek güce sahipse, muhtemelen bir mali felaketi de atlatabilecek güce sahiptir. Yine de kendimize şu soruyu sormadan edemeyiz: Diyelim ki Türkiye bağımsız bir konuma döner ve tek başına her düşmanla baş edebilir hâle gelir; bu durumda onun varlığı ve örnekliği Avrupa camiası için bir lanet mi yoksa bir nimet mi olacaktır? Avrupa kamuoyunun en çok karşı çıktığı uygulamaların bazıları, Türkiye'de yavaş yavaş kayboluyor. Fakat ulusal karakter, gelenekler ve yönetim biçimi Batılı standartlara uyum sağlayacak ölçüde değişebilir mi? Hristiyan tebaasını uzlaştırabilecek ve bugün Türklerle aralarındaki dinsel düşmanlıkları azaltabilecek mi? Ya da Yunan tebaasını, çağdaş insanlık anlayışının tahammül edemeyeceği bir despotizm olmaksızın etkin biçimde yönetebilecek mi? Türkiye'ye iyi niyetle yaklaşan birçok kişinin aklından bu tür şüpheler tam olarak silinemez. Ama bunlar pek de pratik kaygılar değildir; çünkü İngiltere ve Fransa, görünüşe göre Türkiye'nin yok olmasına razı değildir. O hâlde, Türkiye'ye elindeki fırsatları kullanması için mümkün olan en adil şansı vermemek hem saçma hem de tutarsız olur. Belki toparlanamayacak. Ama onu yeniden canlandırmak politikamızın temel amacıysa, sonra da "nasıl olsa başaramaz" diyerek kaderine terk etmek tam bir çelişkidir. İngiltere ya Sultan'ın iyiliğiyle hiçbir çıkarının olmadığını kabullenmeli ya da onun çabalarının adilce yürütülmesi için samimi ve sürekli bir gayret göstermelidir. Sultan, iyi bir başlangıç yaptı! Sebepsiz bir isyanı bastırdı ve Sırplarla ihtiyatlı ve temkinli bir anlaşma sağladı. İç siyasette de önemli değişiklikleri hayata geçirebilecek vizyon ve gücü gösterdi. Artık makul bir deneme süresi verilmesi elzemdir. Müdahale politikalarının beklenen sonucu sağlayamadığı açıkken, şimdi biraz "müdahalesizlik" politikasının neler getireceğini görmenin tam zamanıdır" (*Kerry Evening Post*, "The Prospects of Turkey (*From the Times*)", 29.10.1862, s.1).

Yukarıda da görüldüğü gibi gazetedeki yazının asıl muhatabı Osmanlı değil, Batılı kamuoyu ve Avrupalı devletlerdir. Yazıda Osmanlı Devleti'ne uzun süredir reform talepleriyle müdahale eden Avrupa devletlerinin, eğer gerçekten bu devletin yaşamasını istiyorlarsa, önceki müdahaleci tutumlarını terk ederek reformlarını kendi iç dinamikleriyle gerçekleştirmesine fırsat tanımaları gerektiği belirtilmiştir. Özellikle Rusya, Balkanlardaki isyanları kışkırtarak Osmanlı'nın iç düzenlemelere yönelebilmesini sistematik biçimde engellemekle suçlanmakta; İngiltere ve Fransa ise aşırı müdahalecilikle eleştirilmektedir. Bu anlamda batılı güçlerin politikaları ahlâkî tutarlılık açısından sorgulanmaktadır. Reformlar kapsamında 1839 Tanzimat Fermanı etkili olur olmaz bunun yabancı elçilerin başarısı gibi gösterildiği, Islahat fermanının ise Rusya'ya karşı yardımın bedeli olarak Sultan'a dayatıldığı yazılmıştır. Habere göre böyle dış etkiyle lekelenmiş hiçbir reform, Türk halkı tarafından kabul edilmezdi. Çünkü reform Sultan'ın içten iradesi olmalıydı. Burada Sultan Mahmud'un reformlarının nasıl kabul gördüğü örnek gösterilerek Sultan Abdülaziz'in yapacaklarının da kabul göreceği ancak meselenin buna izin verilip verilmeyeceği olduğu yazılmıştır. Bu süreci baltalayanların kötü niyetli oldukları ve eğer Türkiye'nin yenilenmesine izin vermeyeceklerse sinci ve çöküşü hazırlayan planlardansa ülkenin dağılmasına izin vermelerinin dürüstçe olduğu belirtilmiştir. Yine iflasın eşiğinde olduğu düşünülen Türkiye'nin ekonomisinin aslında düzeltilebileceği ancak iyi sonuçlar alındığında bunun Avrupa için lanet mi yoksa bir nimet mi olacağı gerçeğinin açık olduğu vurgulanmıştır. Sultan Abdülaziz'in iyi bir başlangıç yaptığı Karadağ'da sebepsiz bir isyanı bastırdığı ve Sırplarla ihtiyatlı ve temkinli bir anlaşma sağladığı, iç siyasette de önemli değişiklikleri hayata geçirebilecek vizyon ve gücü olduğunu gösterdiği belirtilerek, artık makul bir deneme süresi verilmesinin elzem olduğu yazılmıştır.

Dönemin siyasi gerçeklerini gözler önüne seren bu haberden sonra İrlanda gazetelerinde yer alan bir başka habere göre Osmanlı ülkesi İrlandalılar için bir ev olmuştur. Bizim tarihimizde hep bildiğimiz

1848 ihtilallerinden kaçan Macar ve Leh mültecilerinin Osmanlıya sığındığıdır. Oysa o dönemde Osmanlıya gelen İrlandalı subaylar da mevcuttur. 1848'de İrlanda'da gerçekleşen ve Genç İrlandalılar İsyanı ya da Kıtlık İsyanı olarak bilinen isyan sonucundaki başarısızlığının ardından, birçok genç İrlandalı ülkeyi terk etmiş ya da sürgün edilmiştir. Genç İrlanda hareketi olarak bilinen cemiyetin üyelerinden Richard O'Gorman, Daniel Doyle ve John O'Donnell (Limerick'teki başarısız isyanın organizatörleri) Eylül 1848'de kaçmak üzere yola çıkarak İstanbul'a gelmişlerdi. O'Gorman'ın İstanbul'da ne kadar süre kaldığı tam olarak bilinmese de Doyle ve O'Donnell şehirde bir yıldan fazla süreyle kalmıştır. Onlara ev sahipliği yapan yine bir İrlandalı, Dr. Glascott'tur (Şiviloğlu, 2023, s. 43).

Onlardan başka bazıları da Türkiye'ye yerleşip Osmanlı Ordusunda hizmet etmiştir. İrlanda belgelerine göre Macar ordusunda görev yapan General Richard Guyon İrlanda'da bulunan Clare bölgesindendi. Meşhur yenilgi sonrası Osmanlı'ya gitmişti ve Müslüman olarak, Hurşit Paşa ismini almıştı. Bir başka İrlandalı General Coleman, Fethi Bey ismini almıştı. Dublinli, Trinity College mezunu Eugene O'Reilly, Müslüman olmuş ve Lübnan'da Türk jandarmasını düzenlemek üzere gönderilmiştir; kendisine Hasan Bey adı verilmiştir. Eugene O'Reilly, hakkında bilgi veren gazetelere göre, Genç İrlanda hareketinden olan ve 1848 ihtilal sonrası ABD'ye giderek iç savaş sırasında ABD hizmet etmiş Tümgeneral Thomas Francis Meagher'in öğrencilerinden biridir. Thomas Francis Meagher ile eşdeğer bir askeri rütbeye sahip olan Eugene O'Reilly'nin hizmet alanı ise Amerika değil Asya olmuştur. Bağlılığı Başkan Abraham Lincoln'e değil, önce Sultan Abdülmecid'e sonra Sultan Abdülaziz'e olmuştur. Müslümanlar onu O'Reilly Bey (ya da Hasan Bey) olarak tanımaktadır. Sultanın Hatt-ı Hümayun'un ardından rütbe alan ilk Hristiyan subaylardan biri olan O'Reilly Bey, 1860 yılında Suriye'deki isyanın bastırılmasında görev almıştır. (*Wexford People*, "The Fortunes of Young Ireland", 29.04.1865, s. 6; *Roscommon Messenger*, "The Fortunes of Young Ireland", 03.06.1865, s.5). Bir diğer İrlandalı olan Mirali Albay Dunn Bey (Mirali Colonel Dunn Bey), XIX. yüzyılın sonlarına doğru Türk Hükümeti tarafından silah uzmanı olarak istihdam edilmiştir. Kızı Isabel Dunn, Mekke Emiri Şerif Ali Haydar Paşa'nın oğullarına İngilizce öğretmeni olmuştur. 1902 yılında, Müslümanlığı kabul ederek Fatima adını almış ve Ali Haydar'ın ikinci eşi olmuştur. Şerife Süfeyne ve Şerife Misbah isimli kızları olmuştur. 40 yıl sonra Kızlarından Prenses Misbah "Arabesque" adlı eseri yayımlamış ve Arap Haremindeki yaşama dair bilgiler vermiştir. Ayrıca belgeye göre Isabel Dunn'un büyük amcası İrlandalı politikacı Henry Grattan'dır (NAI/DFA/2022/23/1609, Ministers Visit to Israel and Turkey, June 1975. Section III: General, Historical, Cultural).

2.1. Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati

Bilindiği gibi 21 Haziran 1867'de Sultan Abdülaziz Avrupa seyahatine çıkmıştır. Fransa İmparatoru III. Napolyon, Paris Milletlerarası Sanayi Sergisi'nin açılışı vesilesiyle Sultan Abdülaziz'i Fransa'ya davet etmişti. Aynı dönemde İngiltere Kraliçesi Victoria da padişahı Londra'ya davet edince, Abdülaziz her iki daveti kabul ederek Avrupa seyahatine başladı. Bu fikrin ortaya çıkmasında Avrupalı prenslerin Osmanlı topraklarına yaptıkları seyahatler de etkili olmuştur. Ayrıca Balkanlar ve Girit'te yaşanan sorunlar belirleyici olmuştur. Sultan Abdülaziz, bu sorunları çözmek ve Avrupa ile ilişkileri iyileştirmek amacıyla gelen davetler üzerine Avrupa'ya gitmiştir. Seyahatin gerçekleşmesinde dönemin güçlü devlet adamları Âli ve Fuad Paşaların büyük payı vardır. Zira Osmanlı Sultanı aynı zamanda halife sıfatını taşıdığı için, bu durum Avrupa'ya Müslümanlar üzerindeki etkisini artırma imkânı sunmaktaydı. Fransa ve İngiltere'yi ziyaret eden Abdülaziz, bu esnada Belçika, Prusya ve Avusturya'ya (Peşte dahil) uğradıktan sonra 7 Ağustos 1867'de İstanbul'a dönmüştür (Ercivan, 2024, s. 3296- 3299, 3302-3303).

Sultanın Avrupa gezileri İrlanda gazetelerinde çokça yer almıştır. İngiltere'deki ziyarete dair bir kesit *The Irish Times and Daily Advertiser* gazetesinde yer almıştır. Buna göre, Sultan için Stafford House'da görkemli bir ziyafet ve konser verilmişti. Bu davetin hemen sonrasında, Sultan Bahçıvanlık Derneği'nin Başkanının daveti üzerine derneğin ünlü bahçelerini ziyaret etmişti. Ziyaret için seranın ortası tamamen boşaltılmış, Londra'nın en güzel kış bahçelerinden biri olan bu mekânı daha da etkileyici kılmak amacıyla çeşitli yerlerden temin edilen en nadide bitkiler aceleyle getirilmişti. Zemine halılar serilmiş, geçiş alanları ipek halatlarla belirlenmiş ve kuzeyde galerinin merdivenlerine açılan kısımda kraliyet koltuklarının yer aldığı bir taht bölümü hazırlanmıştı. Galerinin sol tarafında ise Sultan ve beraberindeki

seçkin konukların kullanımı için bayraklarla süslenmiş, çiçeklerle zarif biçimde bezenmiş gösterişli bir oda kısa sürede inşa edilmişti. Bahçıvanlık Derneği Başkanı Bassloch Dükü'nün talimatıyla burada son derece ihtişamlı bir akşam yemeği hazırlanmıştı. Yaklaşık bin davetlinin gelişi için saat 21.00 belirlenmişti. Ancak bu saatten önce tüm yerler dolmuş, ışıklarla aydınlatılan kış bahçesi, özellikle hanımların yoğun ilgisiyle son derece göz kamaştırıcı bir manzara oluşturmuştu. Sultan, planlanan saatte gelemediği için, kendisi için yapılan tüm hazırlıkları kusursuz hâliyle görememişti. Çünkü yoğun bir sağanak lambaların yarısını söndürmüştü. Sultan, ancak saat 22.00'de kış bahçesine ulaşmıştı. Muhafız Alayı eşliğinde resmi bir törenle gelen Sultan'ın kortejinde Veliaht Prens, Cambridge Dükü ve devletin başlıca bakanları da yer alıyordu. Prenses Mary Adelaide ve Teck Prensi ise Sultan'dan kısa süre önce gelmişti. Taht, kış bahçesinin ortasına kurulmuş olduğundan Sultan yalnızca binanın yarısını kat ederek yerine geçmişti. Kuzey uçta bulunan ve Sultan'ı göremeyen konuklar büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştı. Sultan bunu fark edince tahtından inerek salon boyunca yürümüş ve geri dönerek herkesin onu görmesini sağlamıştı. Yaklaşık bir saat kaldıktan sonra Sultan, geldiği tören ve halkın ilgisi eşliğinde bahçelerden ayrılmıştı (*The Irish Times and Daily Advertiser* "The Sultan" 24.07.1867, s.3). Sultan Londra'dan ayrıldıktan sonra ise Kraliçe kendisine ziyareti için teşekkür edip ülkesine sağ salim dönüşünü dileyen telgraf göndermiştir (*The Irish Times and Daily Advertiser* "The Queen and the Sultan", 27 Temmuz 1867, s.3).

Belçika'daki geziye dair ise *The Irish Times and Daily Advertiser* gazetesi *La Meuse* gazetesinden aktarımla şu bilgileri yayımlamıştır.

"Padişah ile Belçika Kralı'nın görüşmesi Liège'de, tahmin edeceğiniz üzere gerçekleşti. Saatin ileri olmasına rağmen, Majesteleri son derece görkemli bir şekilde karşılandı. İstasyon muazzam şekilde süslenmişti; çok sayıda Osmanlı ve Belçika bayrağı asılmış, tüm alanlar çiçeklerle donatılmıştı. Tren gece saat 11.30'da Namur'a, sabah 1'de ise Liège'e ulaştı. Kral Leopold ve Flandre Kontu, Saray Baş mareşali Kont Vanderstraeten Ponthoz, Kral'ın yaveri Baron Prisse, Özel Sekreteri Bay Jules Davanz, Kont d'Hanins de Moerkerke ile birlikte Beverloo kampından saat 11'de Liège'e geldiler. İki saatlik beklemenin ardından, Osmanlı Padişahını taşıyan tren istasyona girdi; bando Osmanlı millî marşını çalıyordu. Kral ve Kont, maiyetleriyle birlikte kraliyet vagonuna yaklaştı. Padişah vagondan inerek Kral'ı selamladı, onunla ve Kont'la tokalaştı. Ardından tüm grup, kendileri için hazırlanmış olan ihtişamlı ikram odasına geçti. Majesteleri onur masasına oturdu. Padişah'ın sağında Belçika Kralı, solunda ise Flandre Kontu vardı. Kral'ın yanında tercümanlık görevini üstlenen Fuad Paşa bulunuyordu. Padişah'ın oğlu da Flandre Kontu'nun yanındaydı. Türk heyetinin yüksek rütbeli mensupları ve bakanlar da bu onur masasındaydı. Ziyafet sırasında "Légis" adlı koro, iki muhteşem koro eseri seslendirdi. Yemek boyunca Padişah, Kral ile sohbet etti. Majesteleri ancak sabah saat 2'de masadan kalktı. Osmanlı Padişahı, Fuad Paşa aracılığıyla, Belçika'da kendisine gösterilen parlak ve içten karşılamadan ötürü Kral'a içten teşekkürlerini iletti. Kral, Sultan'ı tren vagonuna kadar uğurladı; burada tekrar tokalaştılar ve Padişah, 101 pare top atışı eşliğinde uğurlandı (*The Irish Times and Daily Advertiser*, "The Sultan in Belgium", Jul 31, 1867, s.4).

Yine aynı gazetede Sultanın Avusturya'daki ziyaretine dair de haber yayımlamıştır. Viyana'dan gelen haberlere göre Sultana yapılan karşılama şöyledir:

VİYANA, 27 TEMMUZ — Bu sabah saat 6.45'te Avusturya İmparatoru, değerli misafirini karşılamak üzere Batı Demiryolu İstasyonu'na geldi. Majesteleri, Avusturya Mareşali üniforması giymişti ve üzerinde Mecidiye Nişanı ile çeşitli yüksek nişanlar bulunuyordu. Padişah'ı taşıyan trenin yaklaşmakta olduğu telgrafla bildirildiğinde, istasyona girmelerine izin verilen izleyiciler paralel sıralar halinde yerlerini aldılar, onur kıtası silah selamı verdi ve bando Osmanlı marşını çalmaya başladı. Ancak tren, durması gereken noktaya zamanında duramayarak imparatorun beklediği yeri oldukça geçti; bu küçük aksilik, Majestelerini epey güldürdü. Tren durduktan sonra İmparator hızla ilerleyerek padişahın vagondan inmesiyle birlikte ona elini uzattı. İki hükümdar selamlaşarak tokalaştılar. İmparator bir süre Fransızca konuştu, sözleri Baş tercüman Arif Bey tarafından Türkçeye çevrildi. Padişah uzun ve hızlı yolculuğunun etkisiyle yorgun görünüyordu. Üzerinde sade bir Osmanlı üniforması vardı ve göğsünde bir Avusturya nişanı taşımaktaydı. İmparator, konuğunu onur kıtasına götürdü, askerleri denetledikten sonra kendileri için ayrılmış bölüme geçti. Burada, Belediye Başkanı Zelluka, Aşağı Avusturya Valisi, Viyana Komutanı, Yaver Bellogarde ve baş seyis padişaha takdim edildiler. Majesteleri her birine elini

öpme izni verdi. Tanıtımın ardından majesteleri, imparatorluk bekleme salonuna geçti. Altı at tarafından çekilen dört açık saray arabası, toplamda 50'den fazla araçtan oluşan konvoyun önünü çekti. İlk arabada Padişah, oğlu, İmparator ve Baş tercüman bulunuyordu; ikinci arabada Padişah'ın kardeşi ve Fuad Paşa yer aldı. Diğer arabalar Osmanlı ve Avusturyalı yetkililerle doluydu. Konvoy sokağa çıktığında halk alkışlar ve tezahüratlarla karşıladı; bu coşkulu karşılama yol boyunca devam etti. Saray avlusunda Sultan'ı imparatorluk ailesi üyeleri ve seçkin bir davetli topluluğu bekliyordu. Prensler arasında Arşidük Carl Ludwig, Toskana Grandükü, Arşidük Albrecht, Arşidük Wilhelm ve İmparatoriçenin kardeşi Bavyera Dükü Maksimilian bulunmaktaydı. İlk genel karşılamanın ardından, İmparator ailesinin üyelerini tercüman aracılığıyla padişaha takdim etti. Majesteleri ve maiyetleri daha sonra büyük merdivenlerden geçerek büyük salona girdiler, burada kısa bir görüşme gerçekleştirildi, ardından iki hükümdar kendi dairelerine çekildi. Akşam, Schönbrunn Sarayı'nda bir devlet yemeği verildi (*The Irish Times and Daily Advertiser*, "The Sultan in Austria", 2 Ağustos 1867, s.4).

The Irish Times and Daily Advertiser gazetesi Sultan Abdülaziz İstanbul'a döndükten sonra ise *Levant Herald* gazetesinde yayımlanan Avrupa'dan dönüşü vesilesiyle Sadrazam'a hitaben yaptığı konuşmaya 23 Ağustos 1867 tarihli sayısında yer vermiştir. Sultan döndüğü için İstanbul'da kutlamalar görkemli bir şekilde üç gün sürmüştür. Bu konuşmasında Abdülaziz, Avrupa'nın hükümdarlarından ve büyük milletlerinden seyahati sırasında gördüğü iyi niyetin çok büyük olduğunu ve bunu halkı ile paylaşmak istediğini söylemiştir. Devletinin huzuru, refahı ve halkının her yönden gelişmesi onun temel arzusuydu. Bir hükümdar için çabalarına karşı halkının sevgi ve bağlılıkla karşılık vermesi kadar mühim bir mükafat yoktu. Halkının çıkarlarını gözetme ve genel refahı güvence altına alma sorumluluğu bu karşılamayla birlikte daha da güçlenmiş ve kutsal bir görev olarak pekişmiştir. Bu nedenle dikkatini, kamu yararı sağlayan ve toplumsal birliği güçlendiren alanlara yönelteceğini belirtmiştir. Ulaşım yollarının geliştirilmesi, kara ve deniz kuvvetlerinin düzenlenmesi ve kamu maliyesinin sağlamlaştırılması öncelikleri arasındadır. Sultan bakanlarının ve devlet görevlilerinin de kendi sorumluluk alanlarında bu hedefe bağlı kalmalarını beklemekteydi (*The Irish Times and Daily Advertiser,* "Sultan's Return to Constantinople", 23 Ağustos 1867, s. 2).

O dönemde İrlanda'da yayımlanan radikal milliyetçi yayın organı *The Nation* gazetesi bu gezi sonrasında yayımladığı bir haberde "Hasta Adam" olarak anılan Sultan'ın birçok "aydın" hükümdara bir ders verdiğini yazmıştır. İrlanda bağımsızlığı düşüncesini açıkça savunan bu gazete, 1867 Şubat ayında İrlanda'da gerçekleşen Fenian Ayaklanması sonrasında İngiliz yönetiminin sansür altında tuttuğu gazetelerden biriydi. Bundan dolayı gazete açık bir isyan çağrısı yapmaktan kaçınsa da yazılarında dönemin İngiltere'sine göndermelerle milliyetçi bilinci beslemeyi tercih etmekteydi. Bahsi geçen habere göre, "Hasta Adam", birçok "aydın" hükümdara pratik bir ders vermiştir. Sultan Abdülaziz, Müslüman tebaasına bir ferman göndererek, "kâfirlerle" gerçek Müslümanlar arasında dinî eşitliği ilan etmiş, *"Her ne olursa olsun, tebaamızın benimsediği dinî inançlar, aynı vatanın evlatları olarak bizde, inanç farklılıklarına dayalı düşmanca duygular uyandırmamalıdır. Herkes kendi inancını benimser. Her bireyin hakkını çağın gerekliliği olarak teslim etmekle görevimi yerine getiriyorum"* demiştir. Bu reformu uygulamak amacıyla, Abdülaziz bir Devlet Şurası (Meclis-i Vükelâ) kurmuş ve krallığında farklı inançlardan en seçkin kişileri kabine bakanı olarak etrafında toplamıştır. Bu bakanlardan yedisi Katolik'tir. Muhabirin yorumuna göre, fanatiklerden herhangi birinin Sultan'ı tacını Boğaziçi'ne fırlatmakla tehdit etmeye cüret edip etmediği henüz bilinmemektedir; ancak İngiliz ve İrlandalı muhafazakârlardan ders alırlarsa, bu kadar ileri gitmeyi göze alabilecekleri ima edilmektedir. (*Nation,* 30.05.1868, s.7).

Bu haberle hem İrlanda'daki değişim karşıtlarına hem de İngiltere'ye gönderme yapan gazete aslında *Roscommon Herald* isimli her ne kadar Katolik haklarını savunsa da milliyetçilikte çekimser olan gazetenin "*Sultan burada bizim aramızdayken dersini iyi aldı*" başlıklı yazısına karşılık vermiştir. Bu haberde *Roscommon Herald* Sultanın İngiltere'den ayrılmadan önce bazı reformların yapılması için telgrafla emir gönderdiğini, ancak bunun çok zor bir görev olduğunu bu sebeple kısmen başarılı olabildiğini çünkü yüzlerce yıllık birikmiş bozulmalarla uğraşmak zorunda kaldığını yazmıştır. Haberin devamında Hz. Muhammet'in haleflerinden biri olan eski Arap hükümdarlarının asasıyla hükmeden Sultanın imparatorluğunun dört bir yanında dinî eşitlik ilan etmesinin ise herkesi hayrete düşürdüğünü, bu yüzden ileri görüşlü Sultana tüm övgülerini gönderdiklerini, hasta adamın henüz ölmediğini ve

görünüşe göre iyileşecek gibi olduğunu belirtmişti (*Roscommon Herald*, 23 Mayıs 1868, s.2). *Nation* gazetesi ise bu eleştirilere İngiltere'nin İrlanda'ya uyguladığı baskıcı politikalara gönderme yaparak cevap vermiştir.

3. SULTAN ABDÜLAZİZ'İN TAHTTAN İNDİRİLİŞİ VE ÖLÜMÜ

İrlanda basınından yukarıdaki örneklerle Sultan Abdülaziz hakkında aktarılan iyimser tablo bir süre sonra değişmeye başlamıştır. Bunda Sultan'ın icraatlarına karşı içeride oluşan muhalefet etken olabileceği gibi dönemin siyasi olayları ve değişen kutuplar da etkilidir. Rusya'nın etkisiyle Rum Ortodoks kilisesinden ayrılmak isteyen Bulgarların talepleri sonucunda 1870'te bağımsız Bulgar Eksarhlığı'nın kurulmasına izin verilmişti. Üstelik Rusya da 1856 Paris Antlaşması'nın kendisini bağlayan hükümlerini tanımadığını ilan ederek (1871) yeniden Osmanlı için ciddi bir tehdit haline geldi. Ardından Rusya, Balkan milletleri üzerindeki kışkırtmalarını artırdı. Muhtariyet ve bağımsızlık yönündeki ilk büyük hareket 1875'te Hersek'te başladı ve kısa sürede Bosna'ya yayıldı. İsyancılara Rusya, Sırbistan ve Karadağ destek vermekteydi. Rusya'nın Balkanları tamamen kontrol altına almasını istemeyen Avusturya Başbakanı Kont Andrassy bir ıslahat projesi hazırladıysa da bu girişim 1876'da isyanın Bulgaristan'a sıçramasını engelleyememişti. Bu sırada Selânik'te iki konsolosun öldürülmesi Batılı devletleri harekete geçirmiş ve "Berlin Memorandumu" adı verilen bir muhtıranın Bâbıâli'ye sunulmasına karar verilmişti. Ancak bilindiği gibi muhtıra henüz iletilmeden Sultan Abdülaziz tahttan indirildi (Küçük, 1998, s.180).

Sultan henüz tahttan indirilmeden yayımlanan haberler de bahsi geçen değişiklikleri görmek mümkündür. *Irish Examiner* gazetesi 14.12.1875 tarihli sayısında *The Times*'in Pera'daki muhabirinin aktardıklarını yayımlamıştır. Habere göre, muhabir Sultan Abdülaziz'in saray yaşamını eleştirel bir dille betimlemektedir. Muhabire göre Sultan, yaşlı ve yorgun görünmekte, çevresindeki dalkavukluk ortamında gerçeklikten kopuk yaşamaktaydı. Kendisine "Padişah, Hünkâr, Âlemin Sığınağı, Tanrı'nın Gölgesi" gibi yüce unvanlarla hitap edilmesine rağmen devlet işlerinin ciddiyetini kavrayacak zihinsel veya eğitsel donanıma sahip olmadığı ileri sürülmekteydi. Vezirlerine güvenmeyip onları sık sık değiştirmekte, onlardan öneri değil mutlak itaat beklemekteydi. Sarayın ve Boğaziçi'ndeki lüks yapıların mali yükü büyürken, yönetimdeki bu istikrarsızlığın yolsuzluklara, kaynak israfına ve devletin zayıflamasına yol açtığı belirtilmektedir. Sultan ne içeriden gelen öğütlere kulak vermekte ne de dış müdahaleleri hoş karşılamaktaydı (*Irish Examiner*, "The Sultan at Home", 14.12.1875, s.3).

Abdülaziz döneminde adli ve idari birtakım yenilikler yapılmıştır.1868'de Meclis-i Vâlâ ikiye ayrılarak Şûrâ-yı Devlet ve Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye oluşturuldu; idarî ve adlî işler tamamen birbirinden ayrıldı. Vilayet meclislerinden gelen üyelerle Şûrâ-yı Devlet'e temsil kabiliyeti kazandırılmak istendi. Şûrâ-yı Devlet yasama görevini ve bütçe hazırlığını üstlendi ve 10 Mayıs 1868'de açıldı. Böylece Sultan Abdülaziz'in konuşmasında vurguladığı gibi yeni sistemde yürütme ve yargı ayrılmıştı. Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye ise Müslüman ve gayrimüslim üyelerden oluşan, temyiz ve istinaf görevleri olan yüksek bir mahkeme olarak kuruldu. Kararlarına müdahale edilemezdi ve üyeleri mahkeme kararı olmadan değiştirilemezdi. Böylece yargının yürütme karşısındaki bağımsızlığı güçlendirilmiş oldu. 1864'te çıkarılan vilâyet nizamnamesi ile uygulanan eyalet teşkilâtı terkedilerek vilâyet sistemine geçilmişti. Bu mülkî taksimatın her bir derecesinde, üyelerinin çoğu seçimle tayin edilen bir meclis ve şer'iyye mahkemelerinin yanı sıra görev yapacak Nizamiye Mahkemeleri kurulmuştu. 1868'de ticaret mahkemeleri de nizamiye mahkemelerine dahil edilmiştir. Bu mahkemeler Divan-ı Ahkam-ı Adliye'deki Temyiz Dairelerinin altında yer almaktaydı (Lewis, 2007, s.121-122).

Bu yeni düzenlemeler *The Nenagh Guardian*, 18.12.1875 tarihli sayısında da yer almıştı. İstanbul'dan gelen haberlere göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda adlî ve idarî reformları uygulamaya koymak için bir ferman yayımlamıştır. Bu kapsamda Yüksek Adalet Divanı, Temyiz ve İstinaf Mahkemeleri ile olağan mahkemeler yeniden yapılandırılacaktır. Temyiz Mahkemesi ticaret, hukuk ve ceza olmak üzere üç bölüme ayrılacak ve tüm mahkeme üyeleri ile birinci derecedeki hâkimler yeterlilik ve dürüstlüğe sahip kişiler arasından atanacak, yasal bir gerekçe olmaksızın görevden alınamayacak. Ticaret mahkemeleri artık Adalet Bakanlığı'nın denetiminde olmayacaktır. Yazının devamında Türkiye'nin borçları ve yanlış yönetimi başlığıyla, *The Times*'ın Pera'daki muhabirinin açıklamalarına yer vermiştir. Muhabire göre Osmanlı hükümeti, alacaklılarına karşı yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmakta ancak mali açıdan

ciddi zorluklarla karşı karşıyaydı. 1858, 1862 ve 1872 yıllarına ait krediler dahil toplam borç 1.700.000 £'u bulmakta, bunun yalnızca 380.000 £'u ödenmeye hazır durumdaydı ve bu, 1858 ve 1862 kredilerini karşılayacaktı. Geri kalan miktarın toplanması için büyük çaba sarf edilse de 250.000–600.000 £'luk bir açık oluşması ve ödemenin şubat ayına ertelenmesi beklenmekteydi. Türk maliyesinin toparlanabileceğine dair herhangi bir umut taşımak mümkün değildi. Buna rağmen Sultan dikkatini Dolmabahçe Sarayı yakınlarında inşa edilen bir camiye vermişti. Bu yapı bitmeden kendisine 2.000.000 £'a mal olmuştu. Hükümdarın taharttan indirilmesinin uygunluğu her yerde açıkça tartışılmaktaydı, çünkü Sultan Abdülaziz'in her geçen gün daha da kontrol edilemez hâle geldiğine dair genel bir kanaat hâkimdi ve halefi ve veliahtı olan yeğeni Murad'ın daha yumuşak başlı karakteri ile umut vadetmekteydi (*The Nenagh Guardian*, "The Reforms in Turkey, Constantinople, Tuesday", 18.12.1875, s.4). Yine *The Times*'tan aktarılan habere göre Sultan yeni yaptırdığı Çırağan sarayında zevk ve sefa içinde yaşamaktaydı. Kendini bu hayata kaptırdığı için zorlukların ve kötü gidişin farkında değildi ve onu bilgilendirenleri de dinlememekteydi (*Ballinrobe Chronicle*, "The Sultan and His Palaces", 15.04.1876, s.3).

III. Selim'den itibaren 1875 yılına gelinene kadar İrlanda basınında Osmanlı yöneticileri hakkında kötü haberler olsa da Sultanlar hakkında genellikle olumlu haberler yayımlanmış, eğitimli reformist kişiler olduğu vurgulanmıştır (Doğan, 2025, s.3034-3067). Sultan Abdülaziz'in tahta çıktığı dönemden itibaren de bu minvalde haberlere rastlanırken 1875 yılında haberlerde de görüldüğü gibi onun hakkındaki olumlu ve umut vadeden profil değişmiştir. Yukarıda da görüldüğü gibi Sultan'ın taharttan indirilmesinin İstanbul'da çokça konuşulduğuna yer verilmiştir. Bu varsayımlar gerçekleşmiş ve bilindiği gibi Sultan Abdülaziz 30 Mayıs 1876'da taharttan indirilmiştir.

Abdülaziz'in taharttan indirildiğine dair haberler çok geçmeden İrlanda gazetelerinde de yerini almıştır. İlk gelen haberlere göre halkın oybirliğiyle aldığı kararla Sultan Abdülaziz taharttan indirilmiş ve veliaht Murad Efendi V. Murad unvanıyla Sultan ilan edilmiştir. Bu devrim sükûnet içinde gerçekleşmiştir. Hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar olayların bu şekilde gelişmesinden büyük memnuniyet duymuştur (*Kerry Evening Post*, "Dethronement of The Sultan, [Reuter's Telegram]" 31.05.1876, s.2). *Nation* gazetesine göre suçlarının ve aşırılıklarının bedelini ödeyen yorgun, sefahat düşkünü padişah, gece vakti Boğaziçi'ndeki sarayından alınıp Osmanlı hükümdarlarının eski ikametgâhına götürülmüş ve orada taharttan feragat etmesi zorla sağlanmıştır. Aynı zamanda tüm Kabine üyeleri yeni padişah olarak Murad'ı seçme konusunda birleşmiş ve mesele böylece tamamlanmıştır (*Nation*, "The Weil", 03.06.1876, s.1). Aynı gazeteye göre Türkiye'deki devrim haberi hem siyasî hem de finans çevrelerinde olumlu karşılanmıştır. Bu olayın, Doğu'daki mevcut sorunların çözümünü kolaylaştıracağına inanılmaktaydı. Ayrıca yeni hükümdar Fransızcayı düzgün konuşabildiği için yabancı elçilerle özel görüşmelerinde tercümana ihtiyaç duymayacaktı. Yeni Sultan'a üç madde sunulmuş ve kabul edilmiştir. Birincisi kalıcı bir meclis (seçkinler meclisi) kurulması, ikincisi saray hareminin kaldırılması, üçüncüsü ise Padişahın sivil harcamalarının beş milyon kuruşa (piaster) indirilmesiydi (*Nation,* "A Revolutıon in Turkey, The Sultan Deposed, His Nephew Proclaimed", 03.06.1876, s.5).

Freemans Journal'ın haberine göre eski Sultan Abdülaziz'e karşı kurulan ittifakta devletin en yüksek rütbeli kişileri yer almıştır: Şeyhülislam, Başkumandan Hüseyin Avni Paşa ve Mithat Paşa bu hareketin önderleri olmuştur. Bir gece vakti saray askerler ve silahlı softalar tarafından kuşatılmış, komployu yönetenler saraya girerek zindanda tutulan Şehzade Murad'ı serbest bırakmıştır. Ardından Şehzade Murad Büyük Cami'ye götürülerek orada Murad V adıyla sultan ilan edilmiştir. Bu esnada Süleyman Paşa, yanında silahlı bir birlikle Sultan Abdülaziz'in odasına girerek ondan taharttan çekilmesini istemiş, Sultan da derhal bu talebe boyun eğmiştir. Bazı rivayetlere göre ise Abdülaziz'e son bir seçenek sunulmuş; gizli hazinesini devlete teslim etmesi karşılığında tahtta kalabileceği söylenmiştir. Gazeteye göre hangi anlatım doğru olursa olsun, Sultan'ın en ufak bir direnç göstermeden iktidarı bıraktığı kesindir. Abdülaziz ve kalabalık maiyeti (kadınlar, çocuklar ve hizmetkârlardan oluşan toplam 53 kişi) muhafızlar eşliğinde eski saraya nakledilmiş ve söylendiğine göre hâlâ orada tutulmaktaydı. Bu sakin ve kan dökülmeden gerçekleşen değişim hakkında çeşitli söylentiler de dolaşmaktaydı. Bazıları eski Sultan'ın aslında Topkapı'da hapsedilmediğini, Murad taraftarlarınca boğularak öldürüldüğünü iddia ederken; kimi çevrelerde de Rusya'nın Abdülaziz'i yeniden tahta çıkarmak üzere harekete geçeceğini konuşmaktaydı (*Freemans Journal,* 02.06.1876, s.4).

Nation gazetesine göre bu siyasi hareket, Osmanlı İmparatorluğu içindeki en ateşli, en enerjik ve belki de en fanatik grubun eseriydi. Bu grup, tahtta bulunan isteksiz ve iradesiz hükümdarın yönetiminden bıkmıştı; üstelik henüz kırk altı yaşında olmasına rağmen, zihinsel ve fiziksel açıdan tükenmiş durumdaydı. Ülkelerinin içine düştüğü dağınıklık ve çözülme hali, bu kesimde büyük bir aşağılanma duygusu yaratıyor; devletin Kuzeyli ve Batılı güçlerin kolay bir avına dönüşmek üzere olduğunu görmek onları derinden kaygılandırıyordu. Şimdi bu grup ve yeni hükümdar, cesur bir siyaset izlemeye çalışacak; Hersek'teki isyanı bastırmak için yoğun çaba harcayacak ve idari reformlar konusunda büyük vaatlerde bulunacaktı. Ancak tüm bu girişimler, Osmanlı İmparatorluğu gibi köhnemiş ve çöküş sürecine girmiş bir yapıyı kurtarmaya yetmeyebilirdi. Gazeteye göre, böylesine harap olmuş bir devleti ayağa kaldırmak, deprem karşısında bir hap vermeye benzetilebilirdi. İngiltere'de ise bu gelişmeyi, Rusya'nın planlarına karşı bir engel oluşturduğu düşüncesiyle memnuniyetle karşılanmaktaydı. Fakat iddia edildiği gibi Rusya, Avusturya ve Prusya İmparatorları arasında Osmanlı meselesinde izlenecek yol konusunda bir uzlaşma mevcutsa, bu devletlerin tutumu ne İstanbul'daki bu kişisel değişiklikten ne de İngiliz basınının ya da hükümetinin söyleyeceklerinden kalıcı şekilde etkilenecekti (*Nation,* "Revolution in Turkey", 03.06.1876, s.8).

Kerry Evening Post'un haberine göre ise uzun zamandır Sultan'ın yaşamasına ya da saltanatına devam etmesine izin verilmemesi gerektiği uzun zamandır Türkler, Rumlar, her sınıf ve kesimden insanlar ve hatta mevcut kabinenin üyeleri tarafından neredeyse her köşe başında açıkça dile getiriliyordu. Sultan da uzun süredir başına gelecek akıbeti bekliyor, ikametgâhını sürekli değiştirerek, cuma günü camiye gidişinde halkın önüne çıkmaktan kaçınarak, öğle vaktindeki görünüşünü sonraki saatlere erteleyerek ve gizlenerek bundan kurtulmaya çabalıyordu. Ayrıca Murad Efendi'yi ve diğer tüm yeğenlerini yanından ayırmayarak hareketlerini sıkı gözetim altında tutma önlemi de almıştı. Ancak sonunda beklenen olmuştu (*Kerry Evening Post*, "The Revolution at Constantinople", 10.06.1876, s.4).

4 Haziran 1876'da Abdülaziz'in bilekleri kesilmiş şekilde ölü bulunmasından sonra ise ölümü ile ilgili haberler tüm Avrupa basınında olduğu gibi İrlanda basınında da yer almıştı. İlk haberlerde Abdülaziz'in yaşananları kaldıramayıp intihar ettiği yazılmıştır. Bunun nasıl gerçekleştiğinin tam net olmadığı ya bir makasla kolundaki damarları keserek ya da bir hançerle kalbini delerek intihar ettiği yazılmıştır (*Nation,* 10.06.1876, s.1). Daha sonra yapılan soruşturma sonucu yayımlanan rapor basına ulaşmıştı. İngiliz Elçiliği'nden Dr. Dickson, Dr. Millingen ve diğer elçiliklere mensup çeşitli hekimlerin de aralarında bulunduğu toplam on dokuz doktor bu soruşturmada yer almıştır. Hepsi oybirliğiyle, ölümün makasla kolundaki bir atardamarın kesilmesine bağlı kan kaybından kaynaklandığı kanaatine varmıştır (*Irish Examiner*, "The Late Sultan", 08.06.1876, s.3). Ancak daha sonra tıpkı bugün olduğu gibi bu olay o günlerde de çokça sorgulanmıştır.

Nation gazetesi 10.06.1876 tarihli sayısında Sultan Abdülaziz'in ölümüne dair pek çok farklı bakış açısını sunmuştur. Paris basını, merhum Sultan'ın intihar ettiğine dair anlatıyı olağanüstü bir birlik içinde reddetmekteydi. Tahttan indirilen Türk hükümdarlarının doğal ölümünün çoğu zaman suikastla gerçekleştiğini hatırlatan örnekler bir yana, resmî telgraflarda yer alan pek çok tutarsızlık ve akla sığmaz ayrıntı da bu anlatıya şüpheyle bakılmasına yol açmaktaydı. Örneğin iddiaya göre Abdülaziz, "küçücük bir makasla" damarlarını kesmiştir ki bu makasın çok sivri uçları varmış. Hatta eskiden kan aldırdığı yerlere oluşan eski izler, ona atardamarlarını bulmada rehberlik etmiş. Oysa hekimler kan alırken atardamarlardan özellikle kaçınır; dolayısıyla bu doğru olamazdı. Ayrıca Türkiye'de intihar son derece nadirdi; hele kan akıtarak intihar neredeyse hiç görülmezdi. Üstelik Abdülaziz'in bunu yapacak cesaret ve beceriye sahip olduğu neredeyse inanılmazdı. Ayrıca bu işlem, uygun bir gözetim altında fark edilmeden tamamlanamayacak kadar uzun sürmüştür. Resmî telgrafta, cenazenin büyük bir ihtişamla yapılacağı ve tüm yüksek sivil ve askerî ricalin katılacağı bildirilmişti. Fakat daha sonra cenazenin gece vaktinde, belirli bir dinî merasimle aceleyle defnedildiği ve halk yığılması ile kargaşadan korkulduğu için ölümün kamuoyundan gizlendiği itiraf edilmişti. Damarların kesildiğine dair raporu imzaladığı söylenen on dokuz doktor muhtemelen ölümün başka sebeplerini araştırma fırsatı bulamamıştı. Londra basınına göre "*Türk tarihinde tahtta indirilen padişahların 'kendi kendine ölmesi' nadirdir; fakat 'öldürüldü denmemesi' yaygındır."* Dolayısıyla İngiltere kamuoyunda güçlü olan kanaate göre, "Sultan Abdülaziz ya intihara zorlanmış ya da intihar süsü verilerek ortadan kaldırılmıştır".

The Times muhabirine göre ise, tahttan indirilme planları bir ay öncesine dayanıyordu. "Yüksek rütbeli bir Türk subayı", 30 Mayıs'ta neler olacağını önceden bildirmişti. Hüseyin Avni Paşa'nın Karadağ'a savaş açma önerisi sonrası, Mithat Paşa öncülüğündeki birkaç üst düzey paşa, mevcut hükümetin sona erdirilmesine ve yerine liberal, hoşgörülü bir anayasal yönetim ile Avrupa'da bağımsız bir konum sağlayacak liderlerin atanmasına karar verdi. Özellikle Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtulmak öncelikli hedefti. Paşalar, uygulama gücüne sahip olmadıklarını düşünüyordu. Bazıları ulema ve Softalarla ilişkiler kurarak onları harekete katmayı planladı. Maaş gecikmeleri ve Şeyhülislam'a duyulan memnuniyetsizlik, hocaları desteğe hazır hâle getirdi. Böylece binlerce kişinin bildiği geniş bir komplo oluştu; halk, Softaların silah taşıması planını hareket gerçekleşene kadar öğrenemedi. Bu gelişmeler Sadrazam ve Şeyhülislam'ın görevden alınmasına yol açtı; Mehmet Rüşdi Paşa Sadrazam, Hüseyin Avni Paşa Harbiye Bakanı oldu. Ancak Softalar Mithat Paşa'nın hükümetin başına gelmesini ve Sultan'ın devrilmesini ön şart olarak görüyor, bu yüzden tam memnuniyet duymuyordu. Mithat lehine gösteri planlansa da yeni hükümetin Bulgar isyanına odaklanması ve sert önlemler nedeniyle gerçekleşmedi. Hüseyin Avni Paşa'nın Softalara "siz Kur'an okuyun, sokakları temizlemek bizim işimiz" dediği aktarılmaktaydı. Hareket ertelendi; 18 veya 30 Mayıs bu amaç için belirlendi. Belirlenen gün, sokak gösterisi yerine sarayda bir komplo ve muhtemel bir suikast gerçekleşti. *Daily News* muhabirine göre Sultan, suikast ihtimaline karşı cuma günleri nadiren saraydan çıkıyor, resmî tören yerine küçük bir camiye gizlice gidiyor ve zehirlenmeye karşı beslenmesine dikkat ediyordu. Yine haberlere göre kabinede anlaşmazlıklar başlamıştı ve daha fazla kan dökülmesi beklenmekteydi (*Nation*, "More Bloodshed Expected", 10.06.1876, s.5).

Yine *Nation* gazetesine göre doktorlar tarafından yayımlanan bu rapor, en saygın tıp dergilerinden bazılarında alay konusu olmuştu. Örneğin *British Medical Journal*'a göre, yalnızca cesedin dış görünümüne dair belirsiz bir tanımlama sunulmuş; iç organların durumu, kan kaybı olup olmadığı veya boğazına bir cisim sokulup solunumunun engellenip engellenmediği gibi kritik bilgiler tamamen eksik verilmiştir. Bu eksiklikler, on dokuz doktorun oybirliğiyle intihar teşhisi koymasını inandırıcı kılmıyordu. Dergi, sadece "makasın yaraları oluşturabileceği" görüşüne katıldıklarını belirtmişti. Ulnar arterin kesilmesinin ölüme yol açabileceğini, ancak bunun hızlı bir ölüm sağlamayacağını vurgulayan dergi, kan kaybı olsaydı ceset çevresinde büyük miktarda kan bulunması gerektiğini hatırlatmıştı. Yaraların yönü ve yeri intihara dair bir kanıt sunmazken, aynı yaraların başka biri tarafından da yapılmış olabileceği ifade edilmişti. İç organların incelenmesiyle yapılacak iki uzman değerlendirmesinin, intihar mı yoksa cinayet mi olduğu konusunda daha net bilgi sağlayacağını belirten dergi mevcut raporun ölüm nedeni hakkında ciddi şüpheler doğurduğunu vurgulamıştı (*Nation*, "Full Details", 17.06.1876, s.4).

Sultan Abdülaziz'in ölümü ardından onun intikamı almak amacıyla 15 Haziran 1876 tarihinde hükûmet toplantısını basarak 5 kişiyi öldüren ve 2 kişiyi yaralayan Çerken Hasan olayı hakkında da haberler yayımlanmıştı. Buna göre Bakanlar, hadiseden önceki gece Mithat Paşa'nın konağında toplanmışlardı. Bu sırada, yakın geçmişte ordudan uzaklaştırılmış olan bir subay toplantı salonuna girerek tabancayla saldırmıştı. İstanbul'dan gönderilen resmî açıklamaya ve Sadrazam tarafından Osmanlı'nın yurtdışındaki temsilciliklerine iletilen resmî telgrafa göre Çerkes asıllı Hasan adlı şahıs, dört yıl önce teğmen rütbesiyle ordudan ayrılmış ve Bağdat ordusuna yüzbaşı olarak atanmıştı. Ancak İstanbul'da çeşitli görevlerde tutulmuş, yakın zamanda müşir muavini rütbesi almıştı. Şehri terk etmek istemediğine dair bahaneler öne sürmesi üzerine bir süre hapsedilmiş, sonra serbest bırakılmış ve yeni görev yerine gitmesi beklenmekteydi. Ancak Hasan o akşam önce Harbiye Nazır'ının konağına gitmiş, Nazır'ın Mithat Paşa'nın konağında diğer bakanlarla toplantıda olduğunu öğrenince oraya yönelmiştir. Nöbetçiler onu hâlâ yaver zannederek içeri almışlardır. Hasan, cebinde taşıdığı tabancayla doğrudan Hüseyin Avni Paşa'ya ateş etmiştir. Diğer kişiler saldırganı etkisiz hale getirmeye çalışırken Raşid Paşa, Mithat Paşa'nın hizmetkârı Ahmed Ağa ve bir asker daha hayatını kaybetmiştir. Bahriye Nazırı ve bir başka asker yaralanmıştır. Sonunda saldırgan yakalanmıştır. Gazetenin verdiği bilgilere göre, saldırgan Hasan, Hüseyin Avni Paşa'ya ateş etmeden önce eyleminin merhum Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesine karşı bir intikam olduğunu söylemiştir (*Freemans Journal*, "Two Ministers Shot", 17.06.1876, s.5).

*Irish Examiner'*ın, 27.06.1876 tarihli sayısına göre ise Sultan II. Abdülaziz'in devrilmesinin ardından devam eden olaylar devriminin hâlâ tamamlanmadığına işaret etmektedir. Softalar'ın huzursuz olduğu

belirtilerek yeni düzenin jakobenleri gibi davrandıkları yazılmıştır. Bakanları öldüren Hasan olayının bireysel mi yoksa daha geniş bir komplo sonucu mu olduğu konusunda şüpheler vardır. Çünkü arkasından birçok Çerkes tutuklanmıştır. Gazetede huzursuzluğun yalnızca İngiltere'de değil tüm kıta Avrupası'nda hissedildiği, yabancı fon ve siyasetin bundan etkilendiği belirtilmiştir. Türk askeri hareketlerinin Avni Paşa ruhunu çağrıştırdığı, af/ateşkeslerin reformlara yetmediği, sınır takviyeleri ve Karadağ'ın abluka altına alınmasının güç gösterisi olduğu vurgulanmıştır. Sırbistan'ın ise büyük askeri hazırlıklarla savaşa hazırlandığı, eğer başarılı olacağını düşünürse tekrar deneyeceği yazılmıştır. Son olarak, İngiliz Hükümeti'nin politikasının belirsizliği eleştirilerek; hükümetin tutumunun Türkleri İngiltere tarafından desteklendiklerine inandırdığı ve bunun tehlikeli sonuçları olabileceği öne sürülmüştür (*Irish Examiner,* 27.06.1876, s.2).

Ayrıca gazetelerde yeni Sultanın tahta çıkışı da yer almıştır. *Ballinrobe Chronicle*'da V. Murad'ın tahta çıkışı, *The Times* muhabirinin aktardığı gözlemler üzerinden yazılmıştır. Muhabir Osmanlı Hanedanı'nın 33. Sultanı olarak V. Murad'ın tahta çıkışını izlediğini ve bunun Osmanlı İmparatorluğu'ndaki dönüşüm arayışlarını yansıtan sembolik bir olay niteliğinde olduğu aktarmıştır. Muhabir, daha önce İspanya Kralı XII. Alfonso'nun tahta çıkışına tanıklık ettiğini belirterek iki monarşi arasında benzerlik kurmuştur. Her iki ülkede de yeni hükümdarlar, halkın beklediği nitelikleri taşıyan, dönemlerinin ruhuna uygun figürlerdir. V. Murad'ın halka ilk görünüşü, Osmanlı'daki geleneksel padişah imajından belirgin bir kopuş içermiştir. Elmas sorguç ve gösterişli kaftanlar yerine sade bir fes ve nişansız askerî üniforma tercih etmesi, hükümdarlığın ihtişamdan ziyade yakınlık ve ölçülülükle temsil edilmek istendiğini göstermiştir. Padişah, dimdik ve ulaşılmaz bir figür gibi ilerlemek yerine halkın selamlarına eğilerek karşılık vermiş, yüzünü gizlemeyip tebessümle kalabalığa yönelmiştir. Muhabire göre bu tavır, "kutsal hükümdar" anlayışından "vatandaş kral" fikrine geçişin işaretiydi. Tahta çıkışın hemen ardından yayımlanan bir emir de saray protokolünde köklü bir değişimi ortaya koymuştur. Hükümdarın huzuruna çıkanların eskiden olduğu gibi başlarını öne eğip ellerini göğüste kavuşturmaları artık istenmemektedir. Bunun yerine insanların doğal duruşlarıyla, yüz yüze konuşmaları teşvik edilmiştir. Sultan, kendisine gösterilen abartılı itaat biçimlerini değil, samimi sevgi ve saygıyı tercih ettiğini hissettirmiştir. Ayrıca V. Murad'ın Cuma selamlığına katılmak için Dolmabahçe'den Ayasofya'ya uzanan güzergâh boyunca İstanbul halkının her kesiminden yoğun bir katılım olmuştur. Rum, Yahudi ve Müslüman mahallelerinden insanlar; mollalar, dervişler, Latin rahipler, keşişler, kadınlar, seyyar satıcılar ve hamallar aynı kalabalığın içinde yer almıştır. Üç büyük şehrin ve Boğaz köylerinin insanları tek bir toplumsal taşkınlık halinde bir araya gelmiştir. Bu tablo, Osmanlı toplumunun çok dinli ve çok kimlikli yapısının hükümdarlık törenine gönüllü biçimde dâhil olduğunu, padişahın meşruiyetinin yalnızca Müslüman unsurlara dayanmadığını ortaya koymuştur. Tören sırasında imparatorluk alayının görkemi ve askerî birliklerin düzeni dikkat çekici olsa da halkın ilgisi esas olarak padişahın yüz ifadelerine yönelmiştir. Abdullah Biraderler tarafından çekilmiş fotoğrafı, onu modern ve tanınabilir bir figür olarak sunmuş, bu da hükümdarlığın yeni temsil biçimlerine kapı aralamıştır. V. Murad Fransızca konuşabilmesi, sakalsız-bıyıklı sade görünüşü ve babası Abdülmecid'in yumuşak mizacıyla ilişkilendirilmesi, onun Tanzimat sonrası beklentilere uygun bir hükümdar tipi olarak algılanmasını sağlamıştır. Yaşı gereği ne çocuklukla ne ihtiyarlıkla ilişkilendirilmiş, olgunluk döneminde bir padişah olarak görülmüştür. Abdülaziz'in devrilmesini takip eden fırtınalı gecenin ardından Cuma sabahının dingin havası halk arasında "uğurlu başlangıç" olarak yorumlanmış, bu atmosfer yeni iktidarın meşruiyetini güçlendiren bir anlatıya dönüşmüştür. Halkın sevincinin zorunlu bir bağlılık değil, samimi bir kabul şeklinde tezahür ettiği vurgulanmıştır. İspanya'da olduğu gibi Osmanlı'da da kişisel harcamaların kısıtlanacağı, saray protokolünün sadeleşeceği ve hükümdarın halkla ilişkisinde yeni bir dönemin başlayacağı anlaşılmıştır. Sonra gelen telgraflarda ise Sultan Murad son zamanlardaki olaylar nedeniyle biraz hastalanmıştır. Amcasının intiharına çok üzülüyor ve bu olayı kendi ani yükselişine bağlıyordu. Abdülaziz'in küçük oğullarını kendi sarayına almıştı (*Ballinrobe Chronicle*, "The Elevation of Murad V.", 17.06.1876, s.3). Sonraki haberlerde ruh sağlığı bozulduğu için Sultan V. Murad'ın tahttan indirildiği ve kardeşi Abdülhamid'in 31 Ağustos 1876'da tahta geçtiği yazılmıştır (*Irish Examiner,* "Sultan Murad and Sultan Abdülhamid", 08.09.1876, s.4).

4. SONUÇ

Sultan Abdülaziz dönemi, hem Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarının sürdüğü hem de özellikle Balkanlarda siyasi krizlerin yaşandığı bir dönemdir. Avrupa basını gibi İrlanda basını da bu dönemde Osmanlı'yı ve yeni Sultan Abdülaziz'i yakından takip etmiştir. Henüz tahta çıkmadan reformist olmayacağı yönünde haberler yayımlansa da daha sonra onun da babası II. Mahmud gibi olabileceği yönünde bilgiler gazetelerde yer almıştır. İrlanda matbuatı o dönemde Katolik haklarını savunan, milliyetçi gazeteler ile İrlanda'daki Protestan okuru hedef alan ve İngiliz Hükümeti'ni destekleyenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. 1875'kadar olan haberlerde Katolik ve milliyetçi çizgideki gazeteler, Abdülaziz'in reformcu girişimlerini ve özellikle Avrupa seyahatini olumlu bir perspektifle aktarmıştır. Bazı haberlerde ise Balkanlar'daki isyan hareketlerini körükleyen Avrupa devletlerinin (başta Rusya ve Fransa) sürekli müdahalesinin, Osmanlı'nın merkezi otoriteyi yeniden sağlama ve iç ıslahat yapma çabalarını sistematik olarak baltaladığına dikkat çekmiştir. Reformların başarısının, yabancı baskının olmadığı "adil bir müdahalesizlik" zeminine bağlı olduğu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, İrlanda'nın İngiliz yönetimiyle olan kendi bağımsızlık mücadelesi bağlamında, emperyalizme karşı bir sempati ve eleştiri zeminini oluşturmuştur. Bazı gazeteler ise Osmanlı'da yaşanan siyasi gelişmelerde doğrudan İngiliz basınından örneklerle İngiltere'ye mesajlar vermiştir. Bu farklı yaklaşımlar, dönemin İrlanda basınının yalnızca Osmanlı'ya dair bir görüş yansıtmadığını, aynı zamanda kendi iç siyasal gerilimlerinin de bir aynası olduğunu göstermektedir. Hatta *Nation* gazetesi Osmanlı'daki reform sürecini İngiltere'nin İrlanda'ya yönelik politikalarına dolaylı bir eleştiri olarak kullanmıştır. Ancak 1870'lerin ortalarına gelindiğinde, Sultan Abdülaziz artan harcamaları ve yönetim zafiyetleri nedeniyle eleştirilmiş, Osmanlı Devleti'nde tahttan indirileceğinin konuşulduğuna dair haberler yayımlanmıştır. Tahttan indirilmesinin ardından ise ölümüne ilişkin intihar iddiaları kuşku ile karşılanmış ve buna dair Avrupa basınından örneklerle çokça haber yayımlanmıştır. Sultan V. Murad'ın tahta çıkışı ise yine olumlu haberlerle Osmanlıda birtakım değişiklikleri yansıttığı şeklinde sunulmuştur. Ancak kısa süre sonra hastalandığı için tahttan indirildiği yazılmıştır. Sonuç olarak çalışma İrlanda gazeteleri üzerinden, Sultan Abdülaziz dönemindeki bazı olayların dışarıya yansıyan yönüyle ele almıştır. İrlanda basını, bir yandan Avrupa'nın bakışını ortaya koyarken, diğer yandan da kendi içerisinde yaşanan gelişmelerle özgün haberler yayımlamıştır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın araştırılmasında TÜBİTAK 2219 Doktora Sonrası Araştırma Bursu kapsamında maddi destek sağlayan TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Araştırma Projemi yürüttüğüm Trinity College Dublin'deki danışmanım Doç. Dr. Murat Şiviloğlu'na çalışmalarım boyunca değerleri görüş ve fikirleriyle bana yol gösterdiği için minnettarım.

KAYNAKLAR

Arşivler

1) T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).
2) The National Archives of Ireland, Department of Foreign Affairs (DFA).

Gazeteler

1) Ballinrobe Chronicle
2) Belfast Newsletter
3) Freemans Journal
4) Irish Examiner
5) Kerry Evening Post
6) Roscommon Messenger

7) The Dundalk Democrat

8) The Irish Times and Daily Advertiser

9) The Nation

10) The Nenagh Guardian

11) The Roscommon Herald

12) The Roscommon Journal

13) Wexford People

Araştırma Eserler

1) ARMAOĞLU, F. (2016), 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), İstanbul: Timaş Yayınları.

2) ÇAĞ, G. (2020), "Sultan Abdülaziz Dönemi Balkanlar'ına İmgesel Bir Bakış: Balkanlaşma Kavramının Ortaya Çıkışına Dair Bir Önerme", Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/International Journal of Historical Researches, 5(1), 1-17.

3) CURTIS, E. (2022), A History of Ireland From Earliest Times to 1922, New York: Routledge.

4) DOĞAN, M. (2025), "İrlanda Basınında III. Selim Dönemi (1789-1808)", Journal of History School, (77), 3034-3067.

5) ERCİVAN, A. (2024), "Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahatinin Osmanlı Modernleşmesine Etkisi", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 11(5), 3293-3310.

6) KÜÇÜK, C. (1998), "Abdülaziz", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul, 179-185.

7) LEWIS, B. (2007), Modern Türkiye'nin Doğuşu, çev. Metin Kıratlı, Ankara: TTK Yayınları.

8) Ó hEITHIR, B. (2016), A Short History of Ireland, Northern Ireland: The O'Brien Press.

9) ŞİVİLOĞLU, M. R. (2023), "The Ottoman Empire and the Emergence of its 'Irish Question'", Middle Eastern Studies, 59(1), 35–53.

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL'İN YUGOSLAVYA ZİYARETİ (1970)

Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi

bahattin.demirtas@hbv.edu.tr-ORCID: 000-0001-8452-0019

ÖZET

Süleyman Demirel'in Yugoslavya ziyareti, 1-6 Eylül 1970 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve Türkiye-Yugoslavya ilişkileri açısından önemli bir diplomatik temas olarak değerlendirilmiştir. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olan Demirel'in bu ziyareti, Soğuk Savaş şartlarında Balkanlar'daki dengeleri gözeten, karşılıklı anlayış ve iş birliğini esas alan bir dış politika yaklaşımının yansımasıdır. Ziyaret kapsamında Demirel, Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Broz Tito başta olmak üzere üst düzey devlet yetkilileriyle görüşmeler yapmıştır. Görüşmelerde iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomik iş birliğinin artırılması ve Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması konuları ele alınmıştır. Türkiye ile Yugoslavya'nın farklı bloklarla ilişkileri bulunmasına rağmen, karşılıklı saygı ve bağımsızlık ilkeleri temelinde iş birliği arayışı dikkat çekmiştir. Ekonomik alanda ticaret hacminin artırılması, sanayi ve ulaştırma alanlarında ortak projeler geliştirilmesi gündeme gelmiştir. Ayrıca Yugoslavya'da yaşayan Türk ve Müslüman toplulukların durumu da ziyaret sırasında ele alınan konular arasında yer almış, kültürel bağların güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır. Bu yönüyle ziyaret, yalnızca devletlerarası ilişkilerle sınırlı kalmamış, toplumsal ve kültürel boyutlar da taşımıştır. Demirel'in Yugoslavya ziyareti, Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle dengeli ve çok yönlü ilişkiler kurma politikasının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Ziyaret sonrasında iki ülke arasındaki diplomatik temasların artması, karşılıklı ziyaretlerin devam etmesi ve iş birliği alanlarının genişlemesi bu temasın somut sonuçları arasında gösterilmiştir. Sonuç olarak, 1970 Yugoslavya ziyareti, Süleyman Demirel'in dış politikada diyalog ve iş birliğini önceleyen yaklaşımını yansıtan önemli bir diplomatik adım olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Demirel, Yugoslavya, ziyaret

PRIME MINISTER SÜLEYMAN DEMİREL'S VISIT TO YUGOSLAVIA (1970)

Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Polatlı Faculty of Arts and Sciences

bahattin.demirtas@hbv.edu.tr-ORCID: 000-0001-8452-0019

ABSTRACT

Süleyman Demirel's visit to Yugoslavia took place between 1 and 6 September 1970 and was regarded as an important diplomatic engagement in terms of Turkey-Yugoslavia relations. This visit, carried out while Demirel was serving as Prime Minister of the Republic of Turkey, reflected a foreign policy approach based on mutual understanding and cooperation, taking into account the balance of power in the Balkans under Cold War conditions. During the visit, Demirel held meetings with high-ranking state officials, most notably Yugoslav President Josip Broz Tito. The talks focused on the development of political relations between the two countries, the enhancement of economic cooperation, and the preservation of peace and stability in the Balkans. Despite Turkey and Yugoslavia maintaining relations with different political blocs, their search for cooperation on the basis of mutual respect and the principles of independence attracted particular attention. In the economic sphere, increasing trade volume and developing joint projects in industry and transportation were discussed. In addition, the situation of Turkish and Muslim communities living in Yugoslavia was among the issues addressed during the visit, with emphasis placed on strengthening cultural ties. In this respect, the visit was not limited to intergovernmental relations alone but also carried social and cultural dimensions. Demirel's visit to Yugoslavia was considered part of Turkey's policy of establishing balanced and multidimensional relations with Balkan countries. The increase in diplomatic contacts between the two countries following the visit, the continuation of mutual visits, and the expansion of areas of cooperation were cited as tangible outcomes of this engagement. In conclusion, the 1970 visit to Yugoslavia represented a significant diplomatic step reflecting Süleyman Demirel's approach to foreign policy, which prioritized dialogue and cooperation.

Keywords: Süleyman Demirel**,** Yugoslavia, visit

1. GİRİŞ

Türkiye-Yugoslavya ilişkileri, Balkan coğrafyasının tarihsel mirası, Osmanlı sonrası devletleşme süreçleri ve XX. yüzyılın uluslararası sistemindeki dönüşümler çerçevesinde şekillenmiştir. Her iki ülke de çok etnikli ve çok dinli toplumsal yapılara sahip olmuş, bu durum hem iç siyasetlerini hem de dış politika tercihlerini doğrudan etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin barışçı ve statükocu dış politika anlayışı ile Yugoslavya'nın bölgesel denge arayışı, iki ülke arasındaki ilişkilerin temel karakterini belirlemiştir.

Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerin tarihsel arka planı, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki uzun süreli hâkimiyetine dayanmaktadır. Osmanlı sonrası dönemde Balkanlar'da ortaya çıkan yeni devletler, sınır sorunları, azınlık meseleleri ve nüfus hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Balkanlar'a yönelik politikasında yayılmacı bir yaklaşımı reddederek, bölgesel barışı önceleyen bir çizgi benimsemiştir.

1920'li yıllarda Yugoslavya Krallığı ile tesis edilen diplomatik ilişkiler, karşılıklı tanıma ve egemenlik ilkesine dayanmıştır. 1925 yılında imzalanan Dostluk Antlaşması, iki ülke arasındaki ilişkilerin hukuki temelini oluşturmuş ve diplomatik temasların kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Bu dönemde ilişkiler daha çok siyasal ve diplomatik düzeyde gelişmiş, ekonomik ilişkiler ise sınırlı kalmıştır.

Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinde önemli bir boyut, Yugoslavya topraklarında yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun durumudur. Özellikle 1920'li ve 1930'lu yıllarda Yugoslavya'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler, iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemiştir. Türkiye, bu göçleri hem insani hem de demografik bir mesele olarak ele almış; Yugoslavya ise iç istikrarını koruma kaygısıyla bu süreci yönetmeye çalışmıştır.

1938 yılında imzalanan Türkiye-Yugoslavya Göç Antlaşması, iki ülke arasındaki nüfus hareketlerini düzenlemeyi amaçlamış ve azınlık meselesinin diplomatik yollardan ele alınmasına örnek teşkil etmiştir. Bu durum, ilişkilerin sadece devletlerarası değil, aynı zamanda toplumsal bir zemine sahip olduğunu göstermektedir.

1930'lu yıllar, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinin en yoğun ve kurumsal hâle geldiği dönemlerden biridir. 1934 yılında Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya arasında imzalanan Balkan Antantı, Balkanlar'da revizyonist ve yayılmacı tehditlere karşı kolektif güvenliği sağlamayı amaçlamıştır. Bu antant, Türkiye ile Yugoslavya arasında siyasal ve askerî iş birliğini güçlendirmiştir.

Balkan Antantı çerçevesinde iki ülke, özellikle sınırların dokunulmazlığı, iç işlerine karışmama ve bölgesel barışın korunması ilkeleri doğrultusunda ortak hareket etmiştir. Bu dönemde Türkiye ve Yugoslavya, Balkanlar'da statükocu düzenin korunmasında kilit aktörler hâline gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Balkanlar'daki dengeler köklü biçimde değişmiştir. Yugoslavya'nın 1941 yılında Almanya tarafından işgali ve ardından yaşanan iç çatışmalar, iki ülke arasındaki ilişkilerin fiilen kesintiye uğramasına yol açmıştır. Türkiye'nin savaş boyunca izlediği tarafsızlık politikası, Yugoslavya ile doğrudan askerî bir iş birliğini engellemiştir. Ancak savaş sonrasında Yugoslavya'nın yeniden kurulması ve sosyalist bir federasyon hâline gelmesi, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinin yeni bir çerçevede ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

1948 yılında yaşanan Tito-Stalin ayrılığı, Yugoslavya'nın Sovyet Bloğu'ndan bağımsız bir çizgi izlemesine yol açmış ve bu durum Türkiye açısından Yugoslavya'yı önemli bir bölgesel aktör hâline getirmiştir. Türkiye'nin 1952'de NATO'ya üye olması, iki ülkenin farklı askerî bloklar içinde yer almasına rağmen, ilişkilerin kopmasına neden olmamıştır.

Bu dönemde Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler, ideolojik farklılıkların ötesinde güvenlik ve denge siyaseti temelinde gelişmiştir. Türkiye, Yugoslavya'nın Batı ile ilişkilerinde diplomatik bir köprü işlevi görmüş; Yugoslavya ise Türkiye'nin Balkanlar'daki denge politikasına katkı sağlamıştır.

1953 yılında Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında imzalanan Balkan Paktı, Soğuk Savaş bağlamında Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinin askerî ve stratejik boyutunu güçlendirmiştir. Bu pakt, Sovyet tehdidine karşı bölgesel güvenliği sağlamayı hedeflemiş, Yugoslavya'nın uluslararası sistemde daha bağımsız bir konum elde etmesine katkıda bulunmuştur. Her ne kadar Balkan Paktı uzun ömürlü olmasa da, Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerde güven artırıcı bir etki oluşturmuş ve karşılıklı üst düzey ziyaretlerin artmasına zemin hazırlamıştır.

1960'lı yıllarda Türkiye-Yugoslavya ilişkileri daha çok ekonomik, kültürel ve diplomatik alanlarda çeşitlenmiştir. İki ülke arasında imzalanan ticaret ve kültürel iş birliği anlaşmaları, ilişkilerin çok boyutlu bir nitelik kazanmasına katkı sağlamıştır. Bu dönemde özellikle eğitim, turizm ve kültürel değişim programları ön plana çıkmıştır.

Yugoslavya'da yaşayan Türk ve Müslüman toplulukların kültürel hakları, Türkiye'nin diplomatik gündeminde yer almaya devam etmiş; bu konu, ilişkilerin yumuşak güç boyutunu oluşturmuştur.

1970 yılına kadar Türkiye-Yugoslavya ilişkileri, tarihsel miras, bölgesel güvenlik kaygıları ve uluslararası sistemin dönüşümleri çerçevesinde şekillenmiştir. Farklı ideolojik yönelimlere rağmen, iki ülke Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması konusunda ortak bir anlayış geliştirmiştir. Türkiye-Yugoslavya ilişkileri, Soğuk Savaş döneminde ideolojik kutuplaşmanın ötesine geçen pragmatik bir dış politika örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu ilişkiler, Balkanlar'da çok taraflı iş birliği, kolektif güvenlik ve diplomatik esneklik açısından tarihsel bir model sunmakta; Türkiye'nin bölgesel dış politikasının sürekliliğini ve Yugoslavya'nın denge siyasetini anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir.

2. YUGOSLAVYA GEZİSİ ÖNCESİ

Başbakan Süleyman Demirel, eski Yugoslavya Başbakanı Mika Spiljak'ın 1968'de yaptığı ziyareti iade amacıyla Belgrad'a gitmesi planlanmıştı. Demirel'in gezisi önceden planlandığının aksine, 5 günden 6 güne çıkarılmıştır. THY'nin bir jet uçağıyla Ankara'dan Belgrad'a gidecek olan Başbakan, Yugoslav Devlet Başkanı Tito'yu da ziyaret edecektir. Demirel, Belgrad'dan sonra, Türklerin keşif bulunduğu Makedonya bölgesine inerek Üsküp, Manastır ve Ohri'de de kalacaktır. Manastır'da Atatürk'ün okuduğu Askeri İdadiye konulan plaket Başbakan Demirel tarafından törenle açılacaktır.

Başbakan Süleyman Demirel'in Yugoslavya gezisi ile ilgili o günlerde basında yapılan en önemli değerlendirmelerden bir Mehmet Barlas'a ait olmuştur Barlas'a köşesinde şu satırları kale almıştır: "Başbakan Süleyman Demirel'in Eylül başında yapacağı Yugoslavya gezisi, iki ülke arasında gelişen ekonomik, kültürel ve diplomatik ilişkilere önemli bir katkıda bulunacağa benzemektedir. Siyasi açıdan beklenilecek sonuçlar ise, fazla değildir. Zaten özellikle 1967 yılından itibaren daha da artan karşılıklı temas ve ziyaretlerle, eskiden beri var olan anlayış havası giderek güçlendirilmiştir. Fakat bu olumlu havanın varlığı da, Türkiye ile Yugoslav dış politikalarının aynı yöntemde bulunduğu anlamına hiç gelmemektedir. Yugoslavya ile Türkiye, bazı konularda bilinçli, çoğunlukla ise rastlantı sonucu ortak görüşleri paylaşırlar. Mesela Türkiye ve Yugoslavya ırkçılığa karşı, bilinçli olarak ortak politika izler ve bunu B. Milletler içinde sürdürürler. Ama Türkiye ile Yugoslavya'nın Orta Doğu konusunda kısmen aynı görüşü paylaşmaları tesadüfidir. Çünkü Türkiye NATO içinde kaderini Amerika'ya ve O'nun Orta

Doğu'daki çıkar hesaplarına bağlamıştır. Yani bloklararası bir gerginlik halinde, Türkiye, Sovyetlerin desteklediği Arap dünyasına karşı çıkmak zorunda kalır. Şu anda Arap davasına yakın bulunabilmemiz, Ankara'nın dış politika felsefesindeki dirençten çok, uluslararası yumuşamanın yarattığı fırsatların sonucudur. Hâlbuki Yugoslavya, hiçbir bloka bağlı olmayan ülkeler grubundadır ve üstelik liderler arasındadır. Bloksuzluğun temel felsefesi ise, uluslararası anlaşmazlıklarda tek taraflı değil, haklı olanı desteklemektir. Bu yönlerden bakılınca... Demirel ve beraberindeki heyetin, Belgrad'da beğenseler bile uygulayamayacakları bir dış politika anlayışı ile karşılaşacakları söylenebilir. Diğer bir deyişle, ortak bildiride çeşitli dünya sorunlarına değinilecek; fakat ne Türkiye bloksuz olacaktır, ne de Yugoslavya bloklu... Bu arada 7 Eylülde Zambia başkenti Lusaka'da toplanacak olan bloksuzlar zirvesi hakkında alacağı bilgilerin, Demirel ve beraberindeki Çağlayangil'e faydalı olacağı tahmin edilebilir. Zirve konferansının hazırlayıcısı durumundaki Belgrad'ın Lusaka elçisi Kemal Seyfullah adında bir Yugoslav Türküdür. Türkiye katılmasa bile, Yugoslav delegasyonunda böyle önemli bir Türkün bulunacağını bilmeleri, Demirel ve Çağlayangil'i hiç olmazsa Kıbrıs açısından rahatlatacaktır sanırız. Ve böylece, İslam Konferanslarında temsil edilen Ankara, bloksuz ülkeler zirvesindeki yokluğunu biraz gidermiş hissedecektir kendisini…" (Cumhuriyet, 27 Ağustos 1970).[1]

[1] "Dünkü yazımızda, Demirel'in yapacağı geziden söz etmiş ve Türk-Yugoslav siyasi ilişkilerine değinmiştik. Ancak, Demirel'in yapacağı Yugoslavya gezisi, daha çok ekonomik ilişkiler alanında incelenmesi gereken bir dış politika teması olacaktır. Gerçi Türkiye ile Yugoslavya arasındaki yıllık ticaret hacmi 9,5 milyon doları geçmemiştir. 1963 yılı rakamlarına göre, aldığımız 5,5 milyon dolar, sattığımız ise 4,1 milyon dolar tutmaktadır. Bu düşük rakamların fazla gelişememesinde, Yugoslav dış ticareti ile ilgili olanlar, Türkiye'yi suçlu bulmaktadır. Genel olarak dış ticaretimizdeki başarısızlığa bakıldığı zaman ise, Yugoslav tarafının yakınmaları haklı görülebilir. Mesela 15 Yugoslav firmasının Türkiye'de daimi temsilcilikleri vardır. Fakat Türkiye'nin dışa dönük olması gereken ekonomik gücü Yugoslavya'da hiç temsil edilmez. Ayrıca Yugoslavya her yıl İzmir Uluslararası Fuarına katıldığı halde, Türkiye ne Zagrep'teki fuara, ne de Belgrad Teknik Sergisine gitmiştir. Sanırız ki, Osaka'daki (Japonya) veya Montreal'deki (Kanada) fuarlara katılıp, milli kıyafetler(!) giymiş kızlara Türk kahvesi pişirmekle övünen yetkililerimiz, Yugoslavya'daki meşherlere biraz ilgi gösterselerdi, fazlasıyla yararlanırdık. Ne var ki, bütün bu ilgisizliğe rağmen, Türk-Yugoslav dış ticareti yarınlara açık bir görünüşe sahiptir. 1969'da imzalanan bir anlaşma ile 6 Yugoslav gemisi Türkiye için tezgâhlanmıştır. Éİngra- Zagrep" firması, Marmara Petrol Rafinerisine 8 milyon dolarlık malzeme temin edecek, "Iskra" ise ortak bir Türk-yugoslav şirketine katılarak, telefon santralları için çalışmalar yapacaktır. İrili-ufaklı diğer anlaşmalar, başta da sözünü ettiğimiz gibi, istikbal vadeden bir görünüş içinde Türk-Yugoslav dış ticaret ilişkilerini aydınlatmaktadır. Eğer Demirel'in ziyareti, Türkiye'nin Yugoslavya ile ticaretini hareketlendirir ve bunu ihracatımız yönünde mamul maddelere itebilirse, pek çok benzeri geziden yararlı olacaktır. Çünkü Yugoslavya ile Türkiye birbirlerini tamamlar niteliklere sahiptirler ve Belgrad, yardımı almak için değil eşit ilişkiler kurmak maksadıyla dostluk edilecek değerli bir başkenttir." (Cumhuriyet, 28 Ağustos 1970).

Başbakan Süleyman Demirel'le ikili resmi görüşmeleri yürütecek olan Yugoslav Başbakanı Mitja Ribiciç; Demirel'in ziyareti münasebetiyle Yugoslav Tanjug Ajansına verdiği demeçte, "Süleyman Demirel'le yapacağımız görüşme, Balkanlarda, Akdeniz bölgesinde ve Avrupa'daki durum bakımından büyük bir siyasi önem taşımaktadır" demiştir (Cumhuriyet, 1 Eylül 1970).[2]

3. GEZİ SÜRECİ

Başbakan Süleyman Demirel, 1 Eylül 1970'te altı günlük bir resmi ziyaret için Yugoslavya'ya gitmiştir. Kalabalık bir kitle tarafından uğurlanan Başbakana, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Ulaştırma Bakanı Nahit Menteşe, bazı parlamenterler ile Dışişleri Bakanlığının ilgili daire yöneticileri eşlik etmiştir. Yugoslavya'ya giden Başbakan Demirel'e, Devlet Bakanı Hasan Dinçer vekâlet etmiştir (Cumhuriyet, 2 Eylül 1970).

Başbakan Demirel ile beraberindeki heyeti Yugoslavya'ya götüren özel uçak, saat 16.00'da Belgrad yakınlarındaki Surçil Havalimanına inmiştir. Demirel, burada Yugoslav Başbakanı Ribiciç, Dışişleri Bakanı ve Bakanlar Kurulu üyelerince karşılanmıştır. Milli marşların dinlenmesinden ve tören kıtasının denetlenmesinden sonra kortej, şehre hareket etmiştir (Cumhuriyet, 2 Eylül 1970).

Başbakan Demirel ve beraberindekileri taşıyan uçak Bulgar semalarından geçerken, Bulgar Başbakanı Çivkov ile Demirel arasında mesajlar teati edilmiştir (Cumhuriyet, 2 Eylül 1970).

Yugoslavya Başbakanı Mitja Ribicic'in onuruna verdiği akşam yemeğinde bir konuşma yapan Başbakan Demirel, ikili ilişkiler ve çeşitli dünya sorunları üzerinde durmuş, Kıbrıs sorununun bir an önce halli konusunda Türk görüşünü belirtmiştir (Cumhuriyet, 2 Eylül 1970).

---

[2] "Yugoslav Başbakanı Mitya Ribiciç, Başbakan Süleyman Demirel'in Yugoslavya'yı ziyaretinden 4 gün önce verdiği demeçte, "Yugoslavya'da 200 bin Türk var. Bunlar, ülkelerimiz arasında kuvvetli bir köprü teşkil ediyor" demiş. Yugoslavya ile Türkiye arasında halledilmeyecek bir problemin bulunmadığını belirtmiştir. "Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler, dost ülkeler arasındaki ilişkilerin bütün belirtilerine sahiptir" diyen Başbakan, son yıllardaki gelişmeleri özetledikten sonra, yakında iki ülke vatandaşlarına hukuki garantiler sağlayacak, yeni bir anlaşmanın imzalanacağını bildirmiştir." (Cumhuriyet, 30 Ağustos 1970).

"Başbakan Süleyman Demirel, resmi bir ziyaret için yarın Yugoslavya'ya gidecektir. Beş günlük ziyaret sırasında kendisine Dışişleri Bakanı Çağlayangil ile Ulaştırma Bakanı Nahit Menteşe eşlik edecektir. Görüşmeler sırasında iki ülkeyi ilgilendiren sorunlarla çeşitli dünya meseleleri üzerinde durulacağı öğrenilmiştir. Dışişleri Bakanlığından bir yetkili Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerin memnuniyet verici olduğunu söylemiş ve iki ülke arasında belli bir anlaşmazlık konusu bulunmadığını sözlerine eklemiştir. Bilindiği gibi Süleyman Demirel, iki yıldır yurt dışına herhangi bir gezide bulunmamıştı. Başbakan, geçen yıl ABD eski Başkanı Elsenhover'in cenaze töreninde bulunmak üzere yalnız Amerika'ya gidebilmişti. Demirel, Yugoslavya'da, Türklerin bulunduğu bölgeleri de gezecektir." (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1970).

Demirel rejimleri ne olursa olsun, barışın korunmasında milletlerarası verimli işbirliğinin lüzumuna işaret etmiş, Türk-Yugoslav ilişkilerinin sağlam temellere dayalı olduğunu bildirerek, "Aramızda bu gayretleri kolaylaştıran unsurlar vardır" demiştir (Cumhuriyet, 2 Eylül 1970).

Yugoslavya'ya resmi ziyarette bulunan Başbakan Süleyman Demirel ve beraberindeki heyetle, Yugoslav Başbakanı Ribiciç başkanlığındaki Yugoslav heyeti arasında resmi görüşmeler başlamıştır. Görüşmelerde uluslararası sorunlar ve ikili ilişkiler ile Ortadoğu ve Kıbrıs meseleleri ele alınmıştır. Demirel, yaptığı konuşmada, "Kıbrıs'ta iki cemaat vardır, Kıbrıs bir Rum devleti değildir ve olamaz" demiştir. Dünyanın pek az devrinde barışın bugünkü kadar önemli olduğunun görülmediğini belirten Demirel, "Avrupa Güvenliği Konferansı da bizim için bir gaye değil vasıtadır" demiştir. Yugoslavya Başbakanı Ribiciç, bu arada Başbakan Demirel'e önümüzdeki kısa süre sonra başlayacak olan "Olwn Tarafsızlar Zirve Konferansı" ve tarafsız devletlerin faaliyetleri konusunda bilgi vermiştir. Gerçekleşen bu görüşmeler sırasında, her iki Başbakan, Türkiye ile Yugoslavya arasında önemli bir görüş ayrılığı bulunmadığını da belirtmiştir (Cumhuriyet, 3 Eylül 1970).

Resmi görüşmeler arasında Demirel ve Çağlayangil, şehir gezisi sırasında, tarihi "Kale Meydanı"nı ziyaret ederek, Petro Varadin Meydan Muharebesinde, 1716'da şehit olan Mora Fatihi Damat Ali Paşa'nın türbesinde, Tepedelenli Selim ve Çeşmeli Hasan Paşaların ruhlarına Fatiha okumuşlardır. Demirel, Osmanlılardan bu yana hala Türk ismini taşıyan "Teraziye" caddesinde de, otomobilden inerek halkın arasına karışarak yürümüş, bu davranışı ilgiyle izlenmiştir (Cumhuriyet, 3 Eylül 1970).

Yugoslavya Başbakanı Ribiciç'in Başbakan Demirel şerefine önceki gece verdiği yemekte, orkestranın çaldığı "Kâtibim" şarkısı, her iki Başbakan ve davettekiler arasında tartışma konusu olmuştur. Yugoslavlar bu şarkının melodisinin kendilerine ait olduğunu iddia etmeleri üzerine Türk heyeti mensupları da "Kâtibim" şarkısının Türklere ait olduğunu ileri sürmüşlerdir. Şarkı daha sonra, Türkiye-Yugoslavya'nın ortak geleneği ve tarihi dostluğunun sembolü olarak kabul edilmiştir (Cumhuriyet, 3 Eylül 1970).

Görüşme için Demirel, 3 Eylül sabahı özel bir uçakla Belgrad'tan Pula'ya gelmiş ve buradan motorla Briyoni Adasına geçmiştir. Yugoslavya Devlet Başkanı Mareşal Tito, hükümetinin davetlisi olarak ülkesini ziyaret etmekte olan Başbakan Süleyman Demirel'le, Briyoni adasındaki yazlık sarayında dün bir görüşme yapmıştır. Bir saat süren bu görüşmede, Çağlayangil ve Belgrad Büyükelçisi Gündoğdu Üstün hazır bulunmuştur. Tito ve Demirel,

görüşmeden önce TV ve gazete fotoğrafçılarına poz vermişlerdir. İkili ilişkiler ve genel dünya sorunlarının ele alındığı görüşmede Tito, Türkiye'deki kalkınma çalışmalarını, Yugoslavya'nın yakından izlediğini ifade etmiş ve kaydedilen gelişmelerini takdirle karşıladığını belirtmiştir. Mareşal Tito, bu arada Türkiye'ye gelmesi için yapılan daveti de kabul etmiştir (Cumhuriyet, 4 Eylül 1970).

Tito, öğle yemeğini Demirel ve heyet üyeleriyle yemiş, İstanbul anılarından söz etmiş, pek çok soru sormuştur. İstanbul'a ilk kez 1939 yılında takma bir adla geldiğini söyleyen Mareşal Tito, bu ziyareti sırasında Bristol Otelinde kaldığını söylemiş ve şunları anlatmıştır: "Önce Park Otele yerleşmiştim. Burası 7 dolardı. Hâlbuki Bristol' da 3 dolara kalınabiliyordu. Park Otelde bir süre kaldıktan sonra Bristol Oteline geçtim. Orası hala ucuz mu?" (Cumhuriyet, 4 Eylül 1970).

Yugoslav Devlet Başkanı, İstanbul'a ikinci defa Devlet Başkanı olarak geldiğini ve Dolmabahçe Sarayında kaldığını söylemiş, Türk yemeklerinin lezzetinden söz ederek şöyle konuşmuştur: **"**İstanbul'da her yerde iyi kebap bulabiliyorduk. Ama Üsküdar'ın kuzu kebabı hepsinden iyi idi. Arkadaşlarla sık-sık oraya gitmeyi tercih ederdik." (Cumhuriyet, 4 Eylül 1970).

İstanbul'da geçirdiği günleri unutamadığını belirten Tito, Galata ve Unkapanı köprüleri ile Beyoğlu ve özellikle Tepebaşı'nı gayet iyi hatırladığını da söylemiş, Tünelin çalışıp çalışmadığını sormuştur (Cumhuriyet, 4 Eylül 1970).

Başbakan Demirel daha sonra özel bir uçakla Pula'dan Slovenya'nın başkenti Lublijana'ya gelmiş ve Kranj'da "Iskra" elektrik sanayi tesislerini gezmiştir. Daha sonra Tuna üzerinden motor ile Sırbistan'a geçmiştir. Demirel burada, Sırbistan Başbakanı Milenko Bojaniç tarafından şerefine verilen öğle yemeğinden sonra, uzun yıllar Osmanlı ordularının Tuna üzerindeki kalesi "Demirkapı" ya gelmiştir. Başbakan Süleyman Demirel, burada Yugoslavya ve Romanya tarafından ortaklaşa yapılmakta olan "Demirkapı Barajını" da gezmiştir. Lublijana'da, Slovenya Başbakanı Stanel Kavaciç'in onuruna verdiği akşam yemeğinden sonra Demirel ve beraberindekiler, Belgrad'a dönmüştür (Cumhuriyet, 4 Eylül 1970).

Ulaştırma Bakanı Nahit Menteşe'nin Trogir'de Deniz Nakliyat hesabına yapılmakta olan kuru yük gemilerinde incelemelerde bulunduğu sırada Yugoslav yetkililerin "Pendik Tersane" sinin yapımına talip oldukları bildirilmektedir. Yugoslav yetkililer, "Pendik Tersanesi" yapımı işinin

özellikle kendilerine verilmesini, Ulaştırma Bakanı Menteşe'ye teklif etmişler, tersaneyi yüzde seksen kredi ile yapacaklarını söylemişlerdir (Cumhuriyet, 5 Eylül 1970).

Başbakan Süleyman Demirel, Yugoslavya gezisinin son gününde, Türk asıllı Yugoslav vatandaşların yoğun bulunduğu Makedonya'nın Üsküp, Manastır ve Ohri şehirlerini ziyaret etmiştir (Cumhuriyet, 6 Eylül 1970).

Üsküp'te Makedonya bölgesi yöneticileri tarafından karşılanan Demirel, trenle Manastır'a geçmiştir. Demirel burada Atatürk'ün okuduğu Manastır Askeri İdadisini ziyaret ederek, bir mermer plaket takmıştır. Türkler için yapılmış olan camii de gezen Demirel, geceyi Arnavutluk sınırında şirin göl kasabası Ohri'de geçirmiştir (Cumhuriyet, 6 Eylül 1970).

Bu arada Yugoslavya Başbakanı Mitja Ribiciç, bir demeç vererek, "Sayın Süleyman Demirel'in ziyareti ülkelerimiz arasındaki dostluk ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir katkı teşkil edecektir" demiştir (Cumhuriyet, 6 Eylül 1970).

Demirel ve beraberindeki heyet aynı gün Ohri'den Belgrad'a geçmiş, oradan da Türkiye'ye hareket etmiştir (Cumhuriyet, 6 Eylül 1970).

4. GEZİ SONRASI

Yugoslavya'ya yaptığı resmi geziden dönen Başbakan Süleyman Demirel, Esenboğa Havaalanında verdiği demeçte Balkanlar konusunda da şunları söylemiştir: "Eskiden Avrupa'da daimi bir huzursuzluk kaynağı olan Balkanların son yıllarda sarf edilen karşılıklı gayretlere, bir barış ve işbirliği bölgesi haline gelmesi yolunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bunun Avrupa barışı yönünden taşıdığı önemi belirtmeğe lüzum görmüyorum. Bu ortamın yaratılmasında Türkiye'nin katkısı büyük olmuştur. Buna bilhassa işaret etmek isterim." (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).[3]

[3] Başbakan Süleyman Demirel'in Yugoslavya gezisi ile ilgili Mehmet Barlas'ın yorumları şöyledir: "Süleyman Demirel gibi dış ülkelere pek az giden bir Başbakanın Yugoslavya gezisi, sadece bu olayın nedreti bakımından değil, ziyaret edilen ülkenin nitelikleri açısından da ilgi çekici ve önemliydi. Türk kamuoyu da, ilgili haberleri, bu olaya uygun bir devamlılık içinde izledi...Ancak, kamu oyunun Yugoslavya gezisine bağlı olan haberlere merakı, daha çok bu haberlerin niteliğinde aranmalıdır. Çünkü devletin resmi ajansı, Demirel'in gezisinden verdiği haberlerle, Yugoslav-Türk ilişkilerinin daha da samimileşmesini sağlamıştır. Hiç olmazsa, artan samimiyetin ne gibi safhalara dayandığını bizlere aksettirmiştir. Türk-Yugoslav heyetlerinin "Katibim" şarkısının milliyeti üzerindeki tartışmalarını ve Demirel ile Tito'nun "Üsküdar Kebabı" üzerindeki sohbetlerini, eminiz ki, Anadolu Ajansının heyetle birlikte giden yetkilisinden başka bir gazeteci çıkartamazdı.

Ortak bildirinin sonundan yazımıza gireceğiz. Bildiriye göre Yugoslav Devlet Başkanı Tito, Türkiye'ye davet olunmuş ve bu daveti memnuniyetle kabul etmiştir. Eğer Başkan Tito, beraberinde Yugoslav resmi ajansı

Başbakan Demirel'in 6 gün süren Yugoslavya gezisinden sonra, yayınlanan ortak bildiride, iki ülke arasındaki ticaretin kliring esasının kaldırılarak serbest döviz ile yapılması konusunda anlaşmaya varıldığı açıklanmıştır. Bildiride anları anılmadan ABD'nin ve Sovyetler Birliğinin giriştiği "kitle imha silahlarının" deniz yataklarına yerleştirilmesi yolundaki çalışmaları önlemek amacıyla yapılan çabaları desteklemek konusunda görüş birliğine varıldığı belirtilmektedir. Ayrıca, Cevdet Sunay adına Mareşal Tito'ya yapılan davetin de kabul edildiği dile getirilmiştir (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Söz konusu yılların en yoğun ortak bildirisi olarak dikkat çeken Türk-Yugoslav bildirisinden, bloksuzlar olarak anılan grubun görüşlerinden büyük bir kısmı aktarılmıştır. Kıbrıs konusunda da iki Başbakanın, Ada'daki Türklerle, Rumların, "Hak eşitliğinden tam olarak yararlanmalarını sağlayacak bir çözüm yolunun bulunmasında" görüş birliğine vardıkları belirtilmiştir (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Bildirisinin girişinde taraflar dünyada barışın korunması için Birleşmiş Milletlerin önemine değinmişlerdir. Bu konuda bildiride yer alan bölüm şöyledir: "Taraflar, dünya barışının muhafazasına olan bağlılıklarını ve ülkelerin Birleşmiş Milletler yasası prensiplerine olan sadakatle daha etkili bir vasıta haline gelmesini teminen güçlendirilmesi gayesiyle yasanın esas ve amaçlarına olan bağlılığın yeniden teyidi için Birlemiş Milletler Genel kurulu 25. yıldönümü toplantısının iyi bir vesile teşkil edeceği ümidini izhar etmişlerdir (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın azaltılması davasının dünya barış ve istikrarının temel unsurlarından biri olduğu üzerinde önemle duran iki Başbakan, Birleşmiş Milletlerin ikinci kalkınma on yılını memnunlukla karşılamışlardır. Başbakanlar, sömürgeciliğin bütün kalıntılarının ve insan haysiyeti ile bağdaşmayan her türlü tatbikatın tasviyesinin acil mahiyetini belirtmişlerdir." (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Tanjug'un yetenekli bir yetkilisini getirirse, Yugoslav kamuoyu da, tıpkı bizim gibi bu geziyi ilgi içinde izler. Diğer şarkılarımız ve yemeklerimiz üzerinde yapılacak tartışmalar, mesela Yugoslav gazetesi "Borba" da yayınlanır ve bu iş böylece zirvesine ulaşır. Ancak, Tanjug ajansı bizim (a.a.) gibi şöyle bir haber veremez. Çünkü Tito'nun dini İslam değildir: "Başbakan Süleyman Demirel törenin sonunda Manastırı ziyareti münasebetiyle bu tarihi binanın kapısına takılan mermer plaketi "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek açtı." Türk-Yugoslav ortak bildirisinin genel havası, olumlu yöndeki ve barışçı eğilimleri aksettirmektedir. Özellikle Avrupa Güvenlik Konferansı için seri toplantılar düzenlenmesi, Kıbrıs'ın bağımsızlığına olduğu kadar cemaatlerin haklarına da önem verilmesi ve benzeri kavramlar, Türk- Yugoslav uzlaşmasının delilleridir. Bu arada, ikili ticaretin serbest dövize geçişi de, gerek bizim devalüasyonla sağladığımız dış yardımın bir meyvesi olarak yorumlanabilir, gerekse artan imkanların habercisi…Demirel'in Yugoslavya gezisi için "başarılı" demek hatalı olmaz." (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Genel silahsızlanma ile ilgili bölümde ise şöyle denilmektedir: "İki Başbakan, milletlerarası müessir kontrol altında tam ve genel silahsızlanmanın gerçekleşmesi yolunda aralıksız gayret sarf edilmesi lüzumunu tebarüz ettirmişlerdir. Başbakanlar, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi antlaşmasının yürürlüğe girmesini, bu silahların yayılmasının tahdidi yönünde anlamlı bir adım olarak memnunlukla karşılamışlardır. Kütle imha silahlarının deniz yatağına yerleştirilmesini önlemek ve biyolojik ve kimyasal silahların geliştirilmesini, imali ve kullanılmasını yasaklamak yolunda sarf edilen gayretleri desteklemek hususunda mutabık bulunduklarını müşahede etmişlerdir." (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Avrupa güvenliği yolunda Moskova'da F. Almanya ile Sovyetler Birliği arasında yapılmış olan karşılıklı kuvvete başvurmama antlaşmasının önemli adım olduğunda birleşen bunun, "Avrupa güvenliği konusunda esasa müteallik meselelerin ele alınacağı bir veya bir seri konferans akdi hususunda müsait bir hava yaratabileceği" görüşünü belirtmişlerdir (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Orta Doğu konusunda 22 Kasım 1967 kararının uygulanması gerektiği üzerinde duran Başbakanlar, bölgede barışın kurulması için İsrail'in işgal etmiş olduğu Arap ülkelerinden çekilmesi gereğine de değinmişlerdir (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Kıbrıs konusunda Yugoslav Başbakanı Ribiciç'in Ada'nın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması konusundaki görüşünün yer aldığı bildiride bu konuda şöyle denilmektedir: "İki Başbakan yakın bir zamanda bu meseleyi Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların hak eşitliğinden tam olarak yararlanmalarını ve barış ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlayacak barışçı bir çözüm yolu bulunacağı ümidini izhar etmişlerdir." (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Bildiride iki ülke arasında bundan böyle serbest dövizle ticaret yapılması konusunda antlaşmaya varıldığı belirtilmekte ve bu sisteme geçmek için yakında uzmanların çalışmalar yapacağı açıklanmaktadır. Bildiride ayrıca iki ülke arasında henüz sonuçlanmamış olan emlak sorunlarını incelemek üzere yetkili makamların ilişki kurmaları konusunda anlaşmaya varıldığı yer almaktadır (Cumhuriyet, 7 Eylül 1970).

Başbakan Süleyman Demirel 7 Eylül günü Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı ziyaret ederek kendisiyle iki saat görüşmüştür. Görüşmeden sonra gazetecilerle konuşan Demirel, "Sayın Cumhurbaşkanımıza Yugoslavya gezisiyle ilgili bilgi arz ettim" demiştir. Başbakan bu arada bir soru üzerine, Belgrad çıkışlı olarak verilen bir (a.a.) haberinde kendisinin 7-9 Eylül arasında

Karadeniz gezisine çıkacağına dair haberin yanlış aksettirildiğini söylemiştir. Bu gezi 19-20 Eylül tarihlerinde yapılacaktır (Cumhuriyet, 8 Eylül 1970).

Yugoslavya Komünist Partisinin resmi organı "Borba" gazetesi, Başbakan Süleyman Demirel'in Yugoslavya'ya yaptığı ziyaretle ilgili bir yorum yayımlamıştır. "Sempatik bir misafir" başlıklı başyazıda şöyle denilmektedir: "Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel'in Yugoslavya'ya yaptığı resmi ziyaret sırasındaki görüşmeler gerçekten verimli olmuş ve çok değişik konuları kapsamıştır. Gerek uluslararası tutumlarında, gerekse toplumsal ve siyasal kurumlarında Türkiye ile Yugoslavya arasında ayrılıklara rağmen görüşmelerde ortak bir dil kolaylıkla bulunmuştur." (Cumhuriyet, 9 Eylül 1970).

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Başbakan Süleyman Demirel'in 1970 yılında Yugoslavya'ya gerçekleştirdiği resmî ziyaret, Türkiye-Yugoslavya ilişkileri açısından Soğuk Savaş döneminin önemli diplomatik temaslarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bu ziyaret, ideolojik farklılıklara rağmen iki ülke arasında sürdürülen pragmatik ve dengeye dayalı dış politikanın somut bir göstergesi olmasının yanı sıra, Balkanlar'da istikrar ve iş birliğini güçlendirme çabalarının da önemli bir parçasını oluşturmuştur. Demirel'in Yugoslavya ziyareti, Türkiye'nin Balkan politikasının sürekliliğini ve çok yönlü dış politika anlayışını yansıtan kritik bir diplomatik girişimdir.

1970 yılı, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısının devam ettiği, ancak özellikle 1960'ların sonlarından itibaren yumuşama (détente) eğilimlerinin belirginleştiği bir döneme denk gelmektedir. Türkiye, NATO üyesi olarak Batı Bloğu içerisinde yer almakta; Yugoslavya ise Josip Broz Tito liderliğinde Bağlantısızlar Hareketi'nin öncü ülkelerinden biri olarak, Doğu ve Batı blokları arasında bağımsız bir dış politika izlemekteydi.

Bu bağlamda Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler, klasik blok siyasetinin ötesinde, bölgesel güvenlik, ekonomik iş birliği ve diplomatik diyalog ekseninde şekillenmiştir. Demirel'in ziyareti, bu çok yönlü ilişkilerin 1970'li yıllara taşınmasında önemli bir eşik teşkil etmiştir.

Başbakan Süleyman Demirel'in Yugoslavya ziyareti, öncelikle iki ülke arasındaki siyasal ilişkilerin güçlendirilmesini ve karşılıklı güvenin pekiştirilmesini amaçlamıştır. Görüşmelerde Balkanlar'ın güvenliği, Avrupa'daki siyasal gelişmeler ve uluslararası sistemdeki yumuşama süreci ele alınmıştır. Türkiye, Yugoslavya'nın bölgesel istikrardaki rolünü desteklediğini

vurgulamış; Yugoslavya ise Türkiye'yi Balkanlar'da önemli bir denge unsuru olarak değerlendirmiştir.

Ziyaretin bir diğer önemli gündem maddesi ekonomik ilişkiler olmuştur. İki ülke arasındaki ticaret hacminin artırılması, sanayi ve altyapı alanlarında iş birliği yapılması ve karşılıklı yatırımların teşvik edilmesi konularında görüş alışverişinde bulunulmuştur. Bu çerçevede imzalanan ya da gündeme getirilen ekonomik ve ticari anlaşmalar, ilişkilerin yalnızca siyasal değil, ekonomik bir zeminde de derinleştirilmesini hedeflemiştir.

Demirel'in Yugoslavya ziyareti sırasında ele alınan konulardan biri de Yugoslavya'da yaşayan Türk ve Müslüman azınlığın durumu olmuştur. Türkiye, bu toplulukların kültürel ve eğitim haklarına önem verdiğini diplomatik bir dille ifade etmiş; Yugoslavya ise kendi iç düzeni ve çok uluslu yapısı çerçevesinde azınlık haklarına saygı gösterildiğini vurgulamıştır. Bu mesele, iki ülke ilişkilerinde hassas ancak süreklilik arz eden bir başlık olarak ele alınmıştır.

Ziyaret kapsamında Süleyman Demirel ile Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Broz Tito arasında gerçekleştirilen görüşmeler, ziyaretin en dikkat çekici unsurlarından biri olmuştur. Bu görüşmelerde taraflar, ideolojik farklılıkların ikili ilişkiler üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaması gerektiği konusunda mutabık kalmışlardır. Tito ve Demirel'in karşılıklı açıklamaları, Balkanlar'da barış, sınırların dokunulmazlığı ve devletlerin egemenliğine saygı ilkelerinin altını çizmiştir. Bu temaslar, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinin Soğuk Savaş koşullarında dahi diyalog ve iş birliği temelinde sürdürülebileceğini göstermiştir.

Başbakan Süleyman Demirel'in 1970 Yugoslavya ziyareti, iki ülke arasındaki ilişkilerin 1970'li yıllarda da istikrarlı bir seyir izlemesine katkı sağlamıştır. Ziyaret, Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik barışçı ve çok yönlü dış politika anlayışını pekiştirmiş; Yugoslavya'nın ise Türkiye ile ilişkilerini denge siyasetinin önemli bir unsuru olarak gördüğünü ortaya koymuştur.

Bu ziyaret, aynı zamanda Türkiye'nin Batı Bloğu içindeki konumunu korurken, Bağlantısızlar Hareketi'ne mensup ülkelerle de yapıcı ilişkiler geliştirebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Demirel'in Yugoslavya ziyareti, Türkiye dış politikasında ideolojik kutuplaşmanın ötesine geçen pragmatik yaklaşımın somut bir örneği olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak Başbakan Süleyman Demirel'in 1970 Yugoslavya ziyareti, Türkiye-Yugoslavya ilişkilerinde süreklilik, karşılıklı saygı ve bölgesel iş birliği ilkelerinin pekiştirildiği önemli bir diplomatik dönüm noktasıdır. Bu ziyaret, Balkanlar'da barış ve istikrarın korunmasına yönelik

ortak anlayışı güçlendirmiş; Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemindeki dengeli ve çok boyutlu dış politikasını yansıtan anlamlı bir örnek olarak tarihteki yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Cumhuriyet gazetesi arşivi

BAŞBAKAN SÜLEYMAN DEMİREL'İN TÜRK CUMHURİYETLERİNE ZİYARETİ (1992)

Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi

bahattin.demirtas@hbv.edu.tr-ORCID: 000-0001-8452-0019

ÖZET

Başbakan Süleyman Demirel'in 27 Nisan-3 Mayıs 1992 tarihleri arasında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ı kapsayan ziyareti, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerinde tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Bu ziyaret, Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik çok boyutlu dış politika vizyonunun somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Demirel'in temaslarının temel amacı, yeni bağımsız devletlerle siyasi, ekonomik, kültürel ve teknik iş birliğini geliştirmek ve Türkiye'yi bu ülkeler için güvenilir bir ortak olarak konumlandırmaktı. Ziyaretler sırasında yapılan görüşmelerde karşılıklı diplomatik temsilciliklerin açılması, ticaret hacminin artırılması, ulaştırma ve enerji alanlarında iş birliği ile eğitim ve kültür alanında ortak projeler ele alınmıştır. Türkiye, laiklik, demokratik yönetim ve serbest piyasa ekonomisi konularındaki tecrübelerini paylaşarak Türk Cumhuriyetleri için bir "model ülke" olma iddiasını da bu süreçte öne çıkarmıştır. Ziyaret sırasında imzalanan anlaşmalar, öğrenci değişim programları, teknik yardım projeleri ve Türk iş insanlarının bölgeye yönlendirilmesi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca Türk dili ve kültürüne dayalı ortak mirasın vurgulanması, halklar arası ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Demirel'in ziyaretleri, yalnızca devletlerarası diplomatik temaslarla sınırlı kalmamış; aynı zamanda uzun vadeli stratejik iş birliğinin temellerini atmıştır. Sonuç olarak, Süleyman Demirel'in 1992 yılında gerçekleştirdiği Türk Cumhuriyetleri ziyareti, Türkiye'nin Avrasya coğrafyasındaki etkinliğini artıran, kardeşlik ve dayanışma söylemini kurumsal ilişkilere dönüştüren ve Türk dünyasıyla ilişkilerde yeni bir dönemi başlatan önemli bir diplomatik girişim olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Demirel, Türk Cumhuriyetleri, ziyaret

PRIME MINISTER SÜLEYMAN DEMİREL'S VISIT TO THE TURKIC REPUBLICS (1992)

Prof. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ

Ankara Hacı Bayram Veli University, Polatlı Faculty of Arts and Sciences

bahattin.demirtas@hbv.edu.tr-ORCID: 000-0001-8452-0019

ABSTRACT

Prime Minister Süleyman Demirel's visit to Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Turkmenistan between 27 April and 3 May 1992 marked a historic turning point in Türkiye's relations with the Turkic Republics, which had gained their independence following the dissolution of the Soviet Union. This visit was regarded as a concrete manifestation of Türkiye's multidimensional foreign policy vision toward Central Asia and the Caucasus. The primary objective of Demirel's diplomatic engagements was to develop political, economic, cultural, and technical cooperation with the newly independent states and to position Türkiye as a reliable partner for these countries.

During the meetings held throughout the visit, issues such as the establishment of reciprocal diplomatic missions, the expansion of trade volume, cooperation in the fields of transportation and energy, and joint projects in education and culture were discussed. By sharing its experiences in secularism, democratic governance, and a free-market economy, Türkiye also put forward its claim to serve as a "model country" for the Turkic Republics during this period.

The agreements signed during the visit produced significant outcomes in terms of student exchange programs, technical assistance projects, and the encouragement of Turkish businesspeople to invest in the region. Moreover, the emphasis on a shared heritage based on the Turkish language and culture contributed to the strengthening of people-to-people relations. Demirel's visits were not limited to interstate diplomatic contacts; they also laid the foundations for long-term strategic cooperation.

In conclusion, Süleyman Demirel's 1992 tour of the Turkic Republics was a significant diplomatic initiative that enhanced Türkiye's influence in the Eurasian region, transformed the discourse of brotherhood and solidarity into institutional relations, and ushered in a new era in relations with the Turkic world.

Keywords: Süleyman Demirel, Turkic Republics, visit

1. GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması, yalnızca iki kutuplu uluslararası sistemin sona ermesi anlamına gelmemiş, aynı zamanda Avrasya coğrafyasında derin siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümlere yol açmıştır. 1991 yılında SSCB'nin resmen sona ermesiyle birlikte, Orta Asya ve Kafkasya'da yer alan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan bağımsız devletler olarak uluslararası sistemde yerlerini almışlardır. Bu gelişme, hem bölgesel dengeleri hem de Türkiye'nin dış politika önceliklerini köklü biçimde etkilemiştir.

SSCB'nin dağılmasını hazırlayan faktörler çok boyutlu olup, ekonomik, siyasal ve ideolojik unsurların birleşimiyle şekillenmiştir. Merkezi planlamaya dayalı Sovyet ekonomik modeli, 1970'li yıllardan itibaren yapısal sorunlar üretmiş; düşük verimlilik, teknolojik geri kalmışlık ve tüketim mallarındaki yetersizlikler toplumda memnuniyetsizliği artırmıştır. Aynı dönemde savunma harcamalarının yüksekliği ve Afganistan Savaşı gibi dış yükümlülükler, Sovyet ekonomisi üzerinde ciddi baskı yaratmıştır.

Mihail Gorbaçov'un 1985 sonrasında uygulamaya koyduğu *perestroyka* ve *glasnost* politikaları, sistemin reforme edilmesini amaçlasa da, beklenenin aksine merkezi otoritenin zayıflamasına ve etnik-milliyetçi taleplerin güç kazanmasına yol açmıştır. Sovyetler Birliği bünyesindeki cumhuriyetler, siyasi özerklik ve nihayetinde bağımsızlık taleplerini açık biçimde dile getirmeye başlamışlardır. Bu süreç, Aralık 1991'de SSCB'nin resmen dağılmasıyla sonuçlanmıştır.

SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri, uzun yıllar süren Sovyet yönetiminin ardından kapsamlı bir devlet inşası süreciyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu yeni devletlerin temel sorunları arasında siyasal kurumların oluşturulması, ulusal kimliğin yeniden tanımlanması, piyasa ekonomisine geçiş ve dış politika yönelimlerinin belirlenmesi yer almıştır.

Sovyet döneminde bastırılan millî ve kültürel unsurlar, bağımsızlık sonrasında yeniden canlandırılmaya çalışılmış; dil, tarih ve kültür politikaları, ulus inşa sürecinin temel araçları hâline gelmiştir. Bununla birlikte, ekonomik altyapının zayıflığı, yönetim tecrübesinin sınırlı

olması ve Sovyet sonrası geçiş sürecinin yarattığı toplumsal maliyetler, bu cumhuriyetlerin karşılaştığı başlıca zorluklar olmuştur.

Türkiye, SSCB'nin dağılma sürecini hem tarihsel hem de stratejik bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını tanıyan ilk ülkeler arasında yer alan Türkiye, bu devletlerle diplomatik ilişkiler kurarak Avrasya coğrafyasında etkin bir aktör olmayı hedeflemiştir. 1990'lı yılların başında Türkiye'nin dış politikasında "çok boyutlu açılım" anlayışı ön plana çıkmış; Orta Asya ve Kafkasya, bu açılımın merkezlerinden biri hâline gelmiştir.

Türkiye'nin bu dönemdeki politikası, büyük ölçüde ortak tarih, dil ve kültür vurgusuna dayanmaktadır. "Türk dünyası" kavramı, hem siyasal söylemde hem de akademik literatürde yoğun biçimde kullanılmaya başlanmış; Türkiye, kendisini bu dünyanın doğal lideri olarak konumlandırmaya çalışmıştır.

1990'lı yıllarda Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin temelini siyasi ve diplomatik temaslar oluşturmuştur. Karşılıklı devlet başkanı ve başbakan düzeyindeki ziyaretler, ikili anlaşmalar ve ortak bildiriler yoluyla ilişkiler kurumsallaştırılmaya çalışılmıştır. Türkiye, bu devletlerin Birleşmiş Milletler, AGİT ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası örgütlere entegrasyonuna destek vermiştir.

Bu bağlamda, 1992 yılında düzenlenen ilk Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi, Türkiye'nin öncülük ettiği çok taraflı iş birliği girişimlerinin somut bir örneği olmuştur.

Ekonomik ilişkiler, Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleriyle olan temaslarında önemli bir yer tutmuştur. Türk müteahhitlik firmaları Orta Asya'da altyapı projelerinde aktif rol üstlenmiş; ticaret hacmini artırmaya yönelik adımlar atılmıştır. Ancak ekonomik iş birliği, hem Türkiye'nin sınırlı mali kapasitesi hem de bölgedeki Rusya ve Batılı aktörlerin rekabeti nedeniyle istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Enerji konusu ise Türkiye açısından stratejik bir boyut taşımıştır. Hazar havzasının petrol ve doğal gaz kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılmasında Türkiye'nin transit ülke olarak konumlanması, 1990'lı yıllarda şekillenen uzun vadeli enerji politikalarının temelini oluşturmuştur.

Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleriyle ilişkilerinde kültürel ve eğitim alanındaki faaliyetler, "yumuşak güç" unsurları olarak öne çıkmıştır. TİKA'nın kurulmasıyla birlikte eğitim, kültür ve kalkınma projeleri sistematik bir yapıya kavuşturulmuştur. Türkiye'de eğitim gören Orta

Asyalı öğrenciler, uzun vadede iki taraf arasındaki ilişkilerin toplumsal zeminini güçlendiren bir unsur olmuştur.

Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki Türk Cumhuriyetleri politikası, yüksek beklentilerle şekillenmiş olsa da çeşitli sınırlılıklar içermiştir. Türkiye'nin ekonomik sorunları, iç siyasi istikrarsızlıklar ve bölgesel güç dengeleri, bu politikanın etkinliğini sınırlamıştır. Ayrıca Türk Cumhuriyetlerinin çok yönlü dış politika tercihleri, Türkiye'nin bölgedeki etkisini tek başına belirleyici kılmamıştır.

Sonuç olarak, SSCB'nin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları, Türkiye'nin dış politikasında yeni bir açılım alanı yaratmıştır. 1990'lı yıllar, Türkiye ile bu cumhuriyetler arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin temellerinin atıldığı bir geçiş dönemi olarak değerlendirilmelidir. Bu dönemde yaşanan deneyimler, ilerleyen yıllarda kurumsallaşan Türk dünyası iş birliğinin tarihsel arka planını oluşturmuştur.

2. GEZİSİ SÜRECİ

Başbakan Süleyman Demirel'in, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'ı kapsayan bir haftalık gezisi, 27 Nisan 1992 günü başlamıştır. Başbakan Süleyman Demirel, beraberinde, Devlet Bakanı Cavit Çağlar, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Başbakanlık danışmanları, büyükelçiler, milletvekilleri, iş adamları ve basın mensuplarının bulunduğu 144 kişiden oluşan heyetle Ankara Esenboğa Havalimanı'ndan Özbekistan'ın başkenti Taşkent'e hareket etmiştir (Milliyet, 28 Nisan 1992).[1]

[1] "Başbakan Süleyman Demirel, Orta Asya, Kazakistan ve Azerbaycan gezisine bugün Taşkent'ten başlarken, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov, her alanda işbirliğinin güçlendirilmesi çağrısında bulundu. Kerimov, Milliyete yaptığı yazılı açıklamada, Demirel'in gezisinde beklentilerini aktardı. "Her şeyden önce bu ziyaret sonucu, haklarımız arasındaki kardeşliğin ve tarihi bağların daha da gelişip sağlamlaşmasını bekliyorum' yani Kerimov, bu ilişkilerin siyasetten ekonomiye, bilimden kültüre bütün alanları kapsadığını vurguladı. Kerimov, yakın bir geçmişe kadar tüm Sovyet cumhuriyetleri gibi dış ilişkilerini Moskova üzerinden kurduklarını anımsatırken, ancak artık bağımsızlığını kazanan Özbekistan'ın "Kankardeşleri' ile sağlam ilişkiler kurmaya, yeni dostlar kazanmaya başladıklarını söyledi. Özbekistan'ın dünya siyasetini ilk kez bağımsız bir devlet kimliği ile çıktığını belirten Kerimov, "Sayın Demirel'in ziyaretinin bize, zengin deneyimlerimizden, elde ettiğimiz başarılardan bir kez daha yararlanma olana vermesini arzuluyorum. Çünkü Türkiye, dünya topluluğunun çok saygın bir üyesi' dedi. Özbekistan lideri, açıklamasının son bölümünde de şunları söyledi: "Giderek güçlenen işbirliği çerçevesinde gerçekleşen ziyarete selamlıyoruz. İki ülke liderleri arasında Ankara ve Davos'ta sağlanan anlaşmaların bugün sağlam bir temele oturtulduğunu, kalıcı insanı ilişkilerin gelişmesine hizmet ettiğini söyleyebiliriz. İşte buna çok seviniyoruz. Mesajımı noktalarken, Türk halkı ile dostunuz Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve diğer yöneticiler ile yaptığımız görüşmelerin sıcaklığını kalbinde sakladığımı belirtmek isterim, bu kişilerden biri olan Sayın Demirel'e en sıcak Özbek konukseverliğini gösterme olanağı elimize geçti. Allah sizi hayırlar versin, kardeş Türk halkı mutlu olsun." (Milliyet, 27 Nisan 1992).

Başbakan Süleyman Demirel, Orta Asya gezisinin ilk durağı olan Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te, Cumhurbaşkanı İslam Kerimov, tarafından sıcak bir ilgiyle karşılanmıştır. Demirel, "Biz sizi idare etmek istiyor değiliz. Kendinizi idare edin, iyi idare edin. Ancak, Marksist ekonomiye ve komünist rejime dönemezsiniz." demiştir. Özbekistan Devleti'nin bağımsızlığa kavuşmuş olmasını büyük coşkuyla kutladıklarına kaydeden Başbakan Demirel, "Tarih, medeniyet kokan bu kutsal topraklar, bizim ata yurdumuzdur. Biz göçenleriz. Siz burada kalanlarsınız. Asırların hasretliği gideriliyor" diye konuşmuştur. Adriyatik'ten Çin Devletinize kadar olan bölgede büyük bir Türk âleminin bulunduğunu belirten Demirel, bu bayrakların hiçbiri birisinin inmeyeceğini belirtmiştir (Milliyet, 28 Nisan 1992).[2]

Taşkent Havaalanındaki görüşmeden sonra, iki lider, Cumhurbaşkanlığı bürosunda baş başa bir görüşme yapmıştır. Görüşmelere Devlet Başkanı Cavit Çağlar ile Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin katılmamıştır. Görüşmede, Başbakan Demirel'in, Orta Asya cumhuriyetleri için getirdiği ihracat kredisi hakkında bilgi verdiği ve Türkiye'nin her türlü yardımına her an hazır olduğunu belirttiği kaydedilmiştir. Demirel'in, Kerimov'dan istekleri konusunda bilgi aldığı da bildirilmiştir (Milliyet, 28 Nisan 1992).[3]

Özbekistan Cumhurbaşkanı Kerimov'da Parlamento'da yaptığı konuşmada, Özbekistan'ın bağımsızlığını kendi bağımsızlığı gibi gören tek ülkenin Türkiye olduğunu vurgulayarak, Özbeklerin bunu hiç unutmayacaklarını söylemiştir. Özbekistan Parlamentosu'ndaki konuşması ayakta alkışlanan Demirel'e Taşkent'in hemşerilik beratı, altın anahtarı ve Taşkent

---

[2] Başbakan Demirel, Taşkent Havaalanı'nda yaptığı açıklamada, şöyle konuşmuştur: "Bir büyük devlet, âlimler yetiştirmiş olan Ata yurdu Özbekistan'ın ve Özbekli kardeşlerimin, demokrasi yolunda refaha ulaşacaklarını inanıyorum. Değişen dünya şartları içinde her ülke birbirleriyle işbirliği yapmalıdır. Hep beraber haklarımızın refahını kurmaya çalışıyoruz. Özbekistan'a ayak basmışken, tüm Orta Asya Türk cumhuriyetlerine başarılar diliyorum' Özbekistan Cumhurbaşkanı Kerimov'da yaptığı konuşmada: "Bizi ilk tanıyan Türkiye'dir. Biz Türk modelini seçtik. Türkiye Başbakanı Demirel'in bizi desteklemek üzere Taşkent'e gelmiş olmasından çok mutluyuz' demiştir (Milliyet, 28 Nisan 1992).

[3] "Bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki ilişkiler nereye kadar uzanır? Ankara'da özellikle MÇP Türkeş'in önerdiği gibi bir başkanlar konseyi kurulabilir mi? Bu sorulara Türkeş'in olumlu yaklaşmasına karşılık, Başbakan Demirel, oldukça temkinli yanıt veriyor: "Gündemde böyle bir konu yok. Bugünün konusu değil. Bu tür konular iler ilerinin konuları. Şimdi ekonomik, kültürel iş birliği için, refahın artırılması için çalışıyoruz." Başbakan Demirel'in Başdanışmanı, Büyükelçi, Kültür eski Bakanı Namık Kemal Zeybek ise aynı sorulara "Şimdilik daha alt düzeyde komisyonlar kurulması gündemde. Herkes bunu istiyor' yanıtını veriyor. Gerçekten de henüz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri siyasi istikrar ulaşmış değil. Dağılan sistemlerin yerine hem ekonomik, hem siyasal açıdan nasıl bir sistem oluşturulacakları belli değil. O kadar ki, Başbakan Demirel'in Özbekistan'a ayak bastığı anda Tacikistan karışıyor. Tacikistan'ın süratle bir iç savaşa gittiği haberleri Taşkent'te ulaşıyor ve Tacikistan ziyaretinin Başbakan Demirel'in gündeminden çıkarılması öneriliyor. Dışişleri Bakanı Çetin, konuyu doğruluyor." (Milliyet, 28 Nisan 1992).

Üniversitesi fahri profesörlüğü unvanı verilmiştir. Bu arada iç karışıklıklar nedeniyle, Demirel'in Tacikistan ziyareti iptal edilmiştir (Milliyet, 28 Nisan 1992).

Demirel'in, Orta Asya'ya getirdiği çantanın en önemli iki unsurunu televizyon yayını konusundaki anlaşmalar ile 1.1 milyar dolarlık ihracat kredisi oluşturmuştur. TRT Genel Müdürü Kerim Aydın Erdem, Avrasya televizyonu yayını için her cumhuriyetle ayrı ayrı anlaşma imzaladığını belirtmiştir. İhracat kredisinin ise cumhuriyetler arasında nüfuslarına göre paylaştırılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, serbest piyasa düzenine geçiş için Türk uzman kadroları bu cumhuriyetlere danışman olarak gönderilecek ve başta ziraat bankası olmak üzere, devlet bankaları şubeleri açılacaktı (Milliyet, 28 Nisan 1992).

Başbakan Süleyman Demirel'in, Orta Asya ve Kafkaslardaki Türk Cumhuriyetlere yaptığı gezi dış basınında da ilgiyle izlenmiştir. İngiliz Independent gazetesi, 27 Nisan'daki sayısında bu konuya yer ayırmış ve "Türkiye ile Orta Asya arasındaki ilişkilerde görülen gelişmelerin, Berlin Duvarının yıkılışına benzetildiğini" öne sürmüştür. Independent gazetesinin İstanbul çıkışlı yorum-haberinde, Demirel'in altı eski Sovyet Cumhuriyeti'ne çıktığı ilk gezide, iki askeri uçağı, daktilodan TV alıcısına kadar çeşitli hediyelerle doldurduğu belirtilmiştir. Gazete, Demirel'in uzun zamandır haber alınamayan "Bir amcaoğlu" gibi karşılanacağını, ancak yatırım ve yardım için arayışa kaçan talepler de karşılaşacağını yazmıştır (Milliyet, 28 Nisan 1992).[4]

---

[4] Komşuları tedirgin eden gezi: "Başbakan Süleyman Demirel'in, Orta Asya, Kazakistan ve Azerbaycan ziyareti tüm gözleri Türkiye'ye çevirdi. 200 kişiden fazla bir heyetle yapılacak maraton gezilerini yakından izleyenlerin başında İran, Rusya ve Ermenistan geliyor. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından Türk-Müslüman cumhuriyetleri ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışan, ancak şimdilik beklediği sonuçları elde edemeyen Tahran, Demirel'in özellikle, Tacikistan ziyaretini kaygıyla bekliyor. Bölgede İran asıllarının yaşadığı tek cumhuriyet olan Tacikistan, aşırı dincilerin önemli bir güce sahip olması nedeniyle, orta Asya'da İran'ın en yakın ülke, olarak biliniyor. Ancak, Tacikistan'da son dönemler, Türkiye ve Batı dünyası ile ilişkilerin güçlendirilmesini isteyen demokratların sesini daha çok duyurması, diğer yandan, bu ülkenin, laikliği benimseyen diğer Orta Asya cumhuriyetlerinden etkilenmeye başlaması İran'a düşündürüyor._Yanlış siyasetin sonucu Azerbaycan'da ummadığı bir darbe yiyen ve bunun üzerine Ermenistan'a yönelen İran daha da çok tepki çekti. Tahran'ın Erivan'a el altından silah sattığı söylentilerinin iyice yayılması üzerine, Bakü, Orta Asya'daki Müslüman cumhuriyetlere konuşarak, İran'la ilişkiler konusunda dikkatli olunmasını istedi. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin gelişmesini her zaman kaygıyla izleyen Ermenistan, ziyareti yakın takibe alanlar arasında. Erivan, Ankara'nın Bakü'ye desteğinin, Azerbaycan'daki bazı çevrelerin istediği niteliğe dönüşmesinden endişe ediyor._Başbakan Demirel'in ziyaretlerine yakından izleyen bir diğer ülkede, Sovyetler mirasçısı Rusya._Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev'in, Moskova'nın bölgede Türkiye ve İran'la, rekabete girmeyi ya da Orta Asya'daki etki alanlarını yaratmayı düşünmediği yolundaki açıklaması Rusya'nın gerçek görüşlerini yansıtmıyor._Üst düzey yönetiminde bulunan bazı çevreler ısrarla, Sovyetler Birliği'nin dağılmasında Türkiye'nin payı olduğunu ileri sürüyor. Bu çevrelere göre, bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olması, Sovyet İmparatorluğu'nun parçalanmasını hızlandıran önemli gelişmelerden biri. Bu nedenle, Moskova'da, Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk ilerleyişini durdurulması gerektiğini düşünenlerin sayısı, hiç

Demirel ve beraberindeki heyet Bişkek'i hareketinden önce Özbekistan'la sekiz ayrı anlaşma imzalamıştır. Her iki ülkenin yüzde 50 oranında katılımları ve Ziraat Bankası'nın girişimi ile Türk-Özbek Bankası kurulmuştur. Türkiye ile Özbekistan arasında imzalanan anlaşmalar şunlar: "Karayolları, çifte vergilendirmenin önlenmesi, Eximbank kredi ve protokolü, radyo-televizyon, yatırım, teşvik ve garanti, hava taşımacılığı, küçük ve orta sanayinin geliştirilmesi ve ortak banka kurulması." (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Bir gazetecinin Türk cumhuriyetleri arasında siyasi birlik oluşturup oluşturmayacağı yolundaki soruya Başbakan Demirel, "Henüz çok erken, şartları oluşmuş değil" karşılığını verdi. Kerimov'da bu konuda Demirel'in görüşlerine katıldığını kaydetmiştir (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Demirel ile Kerimov konuşmaları Özbekistan televizyonu tarafından naklen yayınlanmıştır. Kerimov da açıklamasında, Türk heyetinin bu ziyaretinin, Özbekistan halkına unutulmaz günler yaşattığını söylemiştir. "Zamanla tarihin acı kaderi sonunda birbirinden kopmuş olan iki halk, yine birbirini buldu" demiştir. Demirel'de, Özbekistan ziyaretini "Bu, bir büyük kucaklaşma idi. Kucaklaştık, hasret giderdik" diye tanımlamıştır. Özbekistan'ın BM ve AGİK'e olmasını milli menfaatlerini gereği olduğunu vurgulayan Demirel "Bağımsız Özbekistan'a, uygarlığa koşan yolunda, zirve demokrat bir ülke yaratma yolundaki gayretlerinde başarılar diliyorum" demiştir. Türk Cumhuriyetleri olarak tanımlanan devletlerin öncelikle kendiişlerini yoluna koymaları ve ülkelerini çağın gereklerine göre teşkilatlandırmaları gerektiğini vurgulayan Başbakan, bu ülkelerin özellikle istikrar içerisinde kendilerini yönetmeleri gereğine

---

de az değil. Korizev'in, Rusya'nın söz konusu bölgeyi "gözden çıkardığı' mesajını veren açıklaması da inandırıcı bulunmadı. Moskova'nın bölgedeki çıkarlarının yanı sıra söz konusu cumhuriyetlerde hâlâ çok sayıda Rus yaşaması nedeniyle, Orta Asya'nın gözden çıkarılmasının olanaksız olduğu belirtiliyor. Gerçekten de cumhuriyetlerde yaşayan Rusların sayısı, kimi zaman yerel halkı azınlıkta bırakıyor. Yerli halk nüfusun yüzde 36'sını oluştururken Ruslar, yüzde 41 ile çoğunluğu ele geçirmiş durumda. Bunun doğal sonucu olarak Kazakistan üst düzey yönetiminde çok sayıda Rus var. Kırgızistan'da yüzde 26, Türkmenistan'da yüzde 12, Özbekistan'da yüzde 11, Tacikistan'da da yüzde 10 oranında Rus yaşıyor. Ziyaret öncesi Rus basınında Türkiye ile ilgili haberler giderek çoğalmaya başladı. Eski Sovyetler Birliği'nin her yerinden izlenebilen merkezi televizyonun birinci kanalı da önceki gece başbakanın gezisi ile ilgili bir yorum yayınladı. Milliyet'te çıkan haberlerden de alıntılar yapılan yorumda Orta Asya Cumhuriyetler ile Türkiye'nin birbirlerini "kardeş' olarak kucakladığı belirtildi. Bu arada, Demirel'in bölgeye gitmesinden önce söz konusu cumhuriyetlerin Kırgızistan'daki zirvesi de, önemli bir gelişme olarak değerlendiriliyor. Bazı gözlemciler, bu zirvenin, Orta Asya cumhuriyetler ile Kazakistan'ın kaderlerini birleştirmeye yönelik atılan ilk önemli adım olarak niteleniyor. Bu çevrelere göre, Sovyetlerin yerini alan bağımsız devletler topluluğunun, (BDT) belirsiz bir geleceğe sürüklenmesi, Türk-Müslüman cumhuriyetleri güç birliği yapmaya istiyor." (Milliyet, 28 Nisan 1992).

değinmiştir. Demirel, "Bundan ileriki işbirliği, bundan sonra gelir" diye konuşmuştur. Kerimov da, Demirel'in söylediklerine aynen katıldığını kaydetmiştir (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Moskova televizyonundan biri muhabirin, ziyaretin ana siyasi sonucunu sorması üzeri Başbakan şöyle konuşmuştur: "Öncelikle" bağımsızlığa kavuşmuş bulunan Özbekistan'a başarı dileklerimizi ilettik. İki kardeş ülke arasında ikili ilişkiler gözden geçirildi ve iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerde ele alındı. Özbekistan'ın bazı önemli günlük ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçları Türkiye kendi imkânları dâhilinde karşılamayı üstlenmiştir." Demirel, bir başka soru üzerine de, döndükten sonra belediye meclisi ile uzlaşma sağlanması halinde, Ankara ile Taşkent'i kardeş şehir yapabileceklerini belirtmiştir (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Başbakan Süleyman Demirel, Orta Asya Türk Cumhuriyeti'ne yaptığı gezinin ikinci gününde Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te Türk Büyükelçiliği'nde bayrak çekerek hizmeti açtıktan sonra, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e gitmiştir. Demirel, Bişkek'te, Cumhurbaşkanı Asker Akayev tarafından askeri törenle karşılanmıştır. Törene Başbakan Tursunbeg de katılmıştır. Karşılama töreninin hemen ardından, Demirel ve Akayev, ikili görüşmelerine başlamıştır Daha sonra iki ülke heyetleri arasında resmi görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında Çumbuşev, Türkiye'yi, Orta Asya Ortak Yatırım Fonuna katılmaya çağırmıştır. Piyasa ekonomisine geçme yolundaki çabalarını anlatan Çumbuşev, Türkiye'den, bitkisel yağ fabrikası kurulması konusunda hazırlanan bir projeye desteklemesini istemiştir. Özbekistan'la yapılan anlaşma gereğince iki bin Özbek öğrencinin Türk üniversitelerinde okuyacağı bildirilmiştir. Ayrıca Harp Okulunda da Türk öğrenciler için kontenjan verileceği kaydedilmiştir. Demirel, Türk Cumhuriyet toplam 10.000 öğrencinin Türkiye'de okuyacağını bildirmiştir (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Başbakan Demirel'de resmi görüşme sırasında yaptığı konuşmada, Türkiye'nin Kırgızistan'a uygar, demokratik ve serbest piyasa düzenini benimsemiş bir devlet kurulması çabalarına elinden gelen yardımı yapacağını bildirmiştir. Konuşmalardan sonra, yatırımların teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Taşkent'te Türk Büyükelçiliği'nin açılmasından sonra basın toplantısı düzenleyen Demirel Özbekistan cumhurbaşkanı Kerimov, Özbekistan'ın şanslı olduğunu ve Türkiye'nin desteğine güvendiğini belirtirken, Demirel'de asırlık bir özlemin giderildiğini kaydetmiş ve Türkiye'nin her şart altında Özbekistan'ın yanında olduğunu belirtmiştir (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Başbakan Süleyman Demirel, ziyarette bulunduğu Türk Cumhuriyetlerin de bir nüfus sahası aramadıklarını, bu ülkelerin ayakta durmasını istediklerini belirterek, "Biz emperyalist ya da pantürkist değiliz, bizim buralara ilgimiz kardeşlik ve barış açısındandır" demiştir (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Başbakan Demirel, Orta Asya gezisinin ilk gününde Özbekistan cumhurbaşkanı İslam Kerimov bazı ziyaretlerde bulunmuş, akşamda onuruna verilen yemekte bir konuşma yapmıştır. Demirel, daha sonra da basın mensuplarına Özbekistan'daki temaslarını değerlendirmiştir. Başbakan, gazetecilerle düzenlediği sohbet toplantısında, Özbekistan'ın eski Sovyetler Birliği içindeki cumhuriyetlerin en büyüğü, nüfus bakımından homojen olduğunu belirtmiştir. Başbakan "Kimse sanmasın ki bu imparatorluk çökmüş, ama halk kendisine bu çöküntü altından kurtarmış' diye konuşmuştur. Demirel, bu ülkelerin bağımsız yaşamı açısından heves ve şevklerinin bulunduğuna değinmiştir. "Eski komünist veya Marksist sistemin çöktüğü kesin. Ama yerine bir şey konması da bir olay" diyen Başbakan, bu ülkelerdeki kadrolarında hep tek parti kadroları olduğunu işaret etmiştir. Rahatsızlık nedeniyle bu gezinin iptal edileceğini de bildiren Demirel, "sokaktaki iki taraf birbiriyle savaş halinde. Anlaşılan oraları karıştıranlar da var. Boşluk meydana gelince boşluğu kullananlar olacaktır" demiştir. Başbakan Demirel, 70 senelik komünizmin geçmişi silmediğine değinirken, Sovyet İmparatorluğu'nun çökmesine karşılık yerine belirsizlikler bıraktığını kaydetmiştir. Başbakan Demirel, Rus Federasyonunun bu ülkelerden hangi ölçülerde ilgisini çektiğini belirsiz olduğuna işaret ederken, buralara rejim ithal etmek isteyenlerin bulunduğunu kaydetmiş, fundamentalizm endişelerine dikkati çekmiştir. Demirel, komplike tablo içinde yöneticilerin son derece gayretli olduğunu kaydederken, "azat' bayrağını vatanın üzerinde muhafaza etmenin şuurunu, halkın da yöneticilerin de taşıdığını ifade etmiştir. Başbakan, bu ülkelere istedikleri ölçüde destek vermeye çalıştıklarını belirterek, buralara ilginin insani açıdan olduğunu kaydetmiştir. Demirel, Türkiye'nin iki büyük avantajının bulunduğunu, bildirerek, bunları, ülkenin Müslüman olmasına rağmen laisizmi yerleştirmesi ve iyi yetişmiş müteşebbis kadroların sahip bulunması olarak özetlemiştir. Bu ülkelerde aranan istikrar olduğunu anlatan Demirel, Türkiye'nin bu ülkelere bir dünya yardımı ayarlamaya çalıştığını ve dünyanın bu ülkelere el uzatması gerektiğini bildirmiştir (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Gazetecilerin sorularını da yanıtlayan Başbakan, ABD'den çıkan 24 milyar dolarlık kredinin Orta Asya ve Kafkas Cumhuriyetlerini kapsamayacağının belirtilmesi üzerine bu paranın 18 milyar dolarının Rus Federasyonunda para stabilizasyonu için olduğunu kaydetmiştir.

Başbakan, bir Kafkasya ve Orta Asya yatırım bankası kurulması şeklinde fikirlerinin bulunduğunu da kaydetmiştir. Alfabe devrimi konusundaki bir soruya da Başbakan, "Bu ülkeler eğer Türk alfabesini kabul ederlerse, Türkiye'deki gelişmelerle çok yakından irtibatlı olabilirler' demiştir. Bu ülkeleri İran, Libya ve Suudi Arabistan'da Arapça alfabe kullanılması yolunda baskı olduğunu belirterek, "Bakalım mesele nereye bağlanacak, verecekleri karar önemli bir karardır" demiştir. Bu ülkelerin Türkiye'ye karşı olan inançlarını boşa çıkarmamak gerektiğine de işaret eden Demirel, "fakat beklentileri çok fazla. Bir sırat köprüsü üzerindeyiz" diye konuşmuştur (Milliyet, 29 Nisan 1992).

Kırgızistan'daki temaslarını tamamlayan Başbakan Süleyman Demirel ve beraberindeki heyet Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'ya geçmiştir. Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e açıklanan Türk Kırgız ortak bildirisinde İstanbul'da bir Türk zirvesi yapılacağı bildirilmiştir. Tarihi sonradan belirlenecek zirveye Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın devlet veya hükümet başkanlarının katılacağı kaydedilmiştir. Bildiride ayrıca dışişleri bakanlarının da BM Genel Kurul toplantıları öncesinde danışma toplantısı yapmalarının benimsendiği açıklanmıştır. Türkiye ile Kırgızistan arasında karayolları, sivil havacılık, Eximbank, Ziraat Bankası anlaşmaları imzalanmıştır. Yine iki bin Kırgız öğrencisi Türkiye'de burslu olarak okuyacaktır. Harp okullarında da Kırgızlar için kontenjan verilecektir (Milliyet, 30 Nisan 1992).

Başbakan Demirel, Nazarbayev'in onuruna verdiği yemekte yaptığı konuşmada, Adriyatik'ten, Çin Seddine kadar olan dünya parçasında bir büyük Türk âleminin başını suyun üstüne çıkardığını söylemiştir. Orta Asya Cumhuriyetlerinin geri dönüşü olmayan bir geçiş döneminde olduğunu belirten Demirel, "Bu geçiş döneminde TC devleti sizinle beraberdir" demiştir. Başbakan Demirel, dağılan SSCB'nin Türk asıllı cumhuriyetlerini kendi gücüyle değil, bu büyük davayı başka ülkelere anlatarak da desteklediğini kaydederek, Nazarbayve'ye hitaben, "Başarmaya mecbursunuz Sayın Cumhurbaşkanı, başaracaksınız da. Adınız, Kazakistan'ın en büyük Türk camiasının tarihini altın harflerle yazılacaktır, diye konuşmuştur. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev de "Biz, tüm Avrupa'nın bir araya gelme çabalarına nasıl olumlu bakıyorsak, Türk birliğinin birliğine de herkesin olumlu bakmasını bekliyoruz" demiştir (Milliyet, 30 Nisan 1992).

Başbakan Süleyman Demirel, Kazakistan'ın başkenti Alma Ata'daki resmi görüşmelerinden sonra basın mensupları ile yaptığı sohbet toplantısında, ABD Başkanı Bush'a, ikinci bir mektup göndererek, Orta Asya cumhuriyetleri için bir de "acil fon" kurulmasını istediğini açıklamıştır.

Demirel, 1 Nisan 1992 tarihinden Bush'tan Orta Asya cumhuriyetlerine yardımı içeren ve kendisini 15 Şubat 1992'de Beyaz Saray'da sunduğu 13 maddelik planın karşılığı olan mektubuna Orta Asya gezisine çıkmadan önce yanıt verdiğini bildirmiştir. "Beyaz Sarayda" kendilerine 13 maddelik bir metin sunmuştum. Sonra o da bu metne karşılık olarak 1 Nisan'da mektup gönderdi ve bu ülkeler için oluşturulan 18 milyar dolarlık yardım hakkında bilgi verdi. Ben de buna cevap olarak buraya gelmeden önce bir mektup gönderdim bir (emergeny fund) "acil fon" korumasını istedim. Bu fona daha önce de belirttiğim gibi Japonya, Katar Arabistan gibi ülkelerin de katılması söz konusu." (Milliyet, 1 Mayıs 1992).

Başbakan Demirel, gezisi boyunca bütün cumhuriyetlerin cumhurbaşkanlarına birer anayasa taslağı da verdiğini açıklamıştır. Bu cumhuriyetlerin bir yeni devlet yapısı olmadığını belirten Demirel, cumhurbaşkanlarına önerdiği ve taslağını sunduğu anayasa ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: "Buraya çok tedarikli geldik. Gelmeden önce sayfalarca rapor okudum. Üniversitelere, hocalarla irtibat kurduk ve birer anayasa örneği getirdim. Çünkü bu cumhuriyetlerin anayasaları yok. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay gibi kurumlardan haberleri yok. Bu nedenle bir anayasa taslağı getirip verdik." Demirel, gazetecilerin, "1982 anayasası benzeri bir taslak mı, yoksa kafanızda hazırladığınız Türkiye'de uygulamak istediğiniz anayasaya benzer bir taslak mı getirdin?" şeklindeki soruyu ise, "Bu cumhuriyetler için temel konuları içeren daha pratik bir taslak getirdim" yanıtını vermiştir. Demirel, cumhurbaşkanlarına sunduğu anayasanın da aynı olduğunu belirtmiştir. Başbakan Demirel, gezdiği cumhuriyetlerle ilgili değerlendirme yaparken " Sovyetler Birliği bu ülkeleri soymuştur" demiş ve şöyle devam etmiştir: "Özbekistan'dan 4 milyon ton pamuk almış, Kırgızistan'ın hayvanlarını, etlerini almış, Kazakistan'ın doğal gazini, petrolünü almış, karşılığında bir çift ayakkabı ile gömlek vermiştir. Sovyetler Birliği bu ülkeler soymuştur." (Milliyet, 1 Mayıs 1992).

Demirel, çağın Asya'nın uyanması çağı olduğunu belirtmiş ve "Siyah Afrika'nın uyanışını dünya yaşadı. Şimdi de Asya'nın uyanışını yaşayacak. Çağ Asya çağıdır" şeklinde konuşmuştur. Demirel şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bu gezi bir büyük olayın üzerindeki örtüyü kaldırmaktadır. Bu örtünün altından çıkan düşündüğümüzden büyük bir olaydır. Gerçekten çok büyük bir Türk dünyası vardır. Fakat geçen 150 sene zarfında paramparça edilmiştir. İnsanlar birbirini anlamaz hale gelmişlerdir. Ama 150 sene sonra bile birbirlerine hasretle kucaklayabileceklerine göre bir his vardır. Bu "Bizim Türkiye ve Türk bayrağı herkesindir" derken, ne kadar haklı olduğumuz ortaya çıkmıştır. Sovyetler birliği bizatihi

önemli bir olaydı. Çökmesi de çok olaydır. Sovyetler Birliği bizim için zaman zaman rahatsız edici olmuştur. Çökmesinden sonra ortaya çıkan belirsizlik de rahatsızlık vericidir. Ama biz Sovyetler Birliği'nin çökmesini üzülmeyiz. Terör ve Türkiye'nin ayırdığı konu bu cumhuriyetlerdir. Hükümetimize çok tarihi bir görev düşüyor. Büyük Atatürk sadece Türkiye kurtarmakla kalmamış bir suru yerleştirerek de çok önemli bir ışık tutmuştur. Toprak kıpırdamıştır, buradaki halk bizden geri değildir. Önlerinde çok büyük fırsat var. Büyük milletiz, ama bölünmeye çok müsaitiz. Sanılmasın ki, Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile her şey bitti. Fırsatı iyi değerlendirmeleri lazım. Artık Asya'da Avrupa şehirleri oluşmuş. Bişkek, Taşkent, Alma Ata birer Asya şehri değil, birer Avrupa şehri görüntüsündeler. Bugün bu cumhuriyetleri idare edenler vatansever ve Türk şuuru olan kişilerdir. Kerimov, Akayev, Nazarbayev, hepsi bu şuura sahipler. Ama kaygıları şudur; "Acaba bu ülkelerimiz de istikrarlı sürdürebilir miyiz? Çünkü eski rejimin yerine yeni bir sistem henüz kurulmamıştır. Bu yöneticiler yıkılan rejimin yöntemleriyle işlerini yürütmeye çalışıyorlar. Biz her şart altında kendilerini desteğiz. Ama kimse, "Biz bunları idare ederiz" hevesine kapılmasın. Buradaki halk henüz hürriyetin, demokrasinin erdemlerini bilmiyor. Bunları söyleyince "Ben açım, önce beni doyur, diyebilir. Ama zor iştir. Öğreneceklerdir. Henüz demokratik düzenin nimetlerini bilmiyorlar. Bu şuurları yok. O nedenle ülkemdeki toprağa öpesim geliyor. Türkiye'deki kasketli, şalvarlı vatandaşın demokrasi, hürriyet şuuru keşke burada da olsa. Ancak zamanla öğrenecektir. Uyanan Siyah Afrika çoktan sahneye çıktı. Şimdi Asya çıkıyor. Kazakistan'ın petrol rezervleri Suudi Arabistan'dan büyüktür. Burada 20 milyon ton buğday üretiliyor. Bu Türkiye'nin dört katıdır. Biz bu ülkelerle kişilik kazandırmaya çalışıyoruz". Demirel, Marksist ekonomi ve komünist rejimin çöktüğünü, ancak bunun kapitalizmin ve demokrasinin zaferi sayılmayacağını söylemiş ve "Bunun ispatlanması gerekir. Bu sözlerimin altını çiziyorum" demiştir. Demirel, Sovyetlerin çöküşünden sonra Türkiye ve Türk dünyasının önüne çok kıymetli fırsatlar çıktığını yinelemiş ve "sevinçliyim. Bu fırsatları değerlendiririz diye. Endişeliyim, değerlendirmezsek sonu nereye varır diye" biçiminde konuşmuştur (Milliyet, 1 Mayıs 1992).

Başbakan Süleyman Demirel'in maraton ziyaretlerini yakından izleyen Rus basını, Türkiye'nin Müslüman cumhuriyetleri de içeren rublenin etki alanını kırmaya çalıştığını yazmıştır. İzvesita gazetesi, Demirel'in Orta Asya, Kazakistan ve Azerbaycan'ı kapsayan ziyaretinin ilk bölümünü değerlendirirken, bu cumhuriyetlere yapılan kredi önerilerini "Paskalya hediyesi" olarak tanımlamıştır. Demirel'in gezisinin "Basit bir nezaket ziyareti" niteliğini taşıdığını yazan gazete, yapılan temasların, söz konusu cumhuriyetlerin geleceğini şekillendirecek kadar önemli

bir boyuta ulaştığını bildirmiştir. İzvesita, Başbakan'ın Bişkek'teki bir konuşmasında söylediği, "Sovyetler birliği yıkıldı ama bağımsız cumhuriyetler hala rublenin etki alanı içinde. Biz, bu ülkeler için yeni bir dünya kurmaya çalışıyoruz. Diğer devletler de bu çabamıza yardımcı olmalı" sözlerinin çok önemli mesajlar içerdiğini yazmıştır. Gazeteye göre gözlemciler, bu sözleri, "Rublenin etki alanından çıkmaları için Müslüman cumhuriyetlere yapılan bir çağrı" olarak yorumlamıştır. Ziyaretler sırasında, Orta Asya ve Kafkasya kalkınma bankası kurulması önerisinin de yine Ankara tarafından gündeme getirildiğini belirten İzvesita, Türkiye'nin böylece bu cumhuriyetlerdeki ekonomik reformları da yönlendirme olanağı elde edeceğini yazdı. Gazete, bu önerinin bağımsız devletler topluluğu (BDT) üyelerinin IMF üyelik aynı döneme rastlanmasına da dikkat çekmiştir (Milliyet, 1 Mayıs 1992).

Başbakan Süleyman Demirel'in Orta Asya gezisinin beşinci gününde ağırlık noktası Türkmenistan'da yapılacak boru hattı pazarlığına kaymıştır. Özbekistan ve Kazakistan'da bölgedeki gazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması konusunda tartışılmıştır. Türk tarafının boru hattının Hazar Denizi'nden geçirilerek Türkiye ve oradan Avrupa'ya geçirilmesini önerirken, Özbek ve Kazaklar bunun için Türkmenistan'la uzlaşmaya varılması gerektiğini savunmuştur. Özbek ve Kazak yetkililer başkan Demirel'e "Türkmenistan"la anlaşırsanız biz Asya-Avrupa boru hattını Hazar'dan geçiririz" demiştir (Milliyet, 2 Mayıs 1992).[5]

Bu arada Kazakistan'la Türkiye arasında 17 değişik anlaşma ve protokol imzalanmıştır. Ziraat Bankası'nın iştirakiyle Türk-Özbek bankasından sonra Türk-Kazak bankası da kurulmuştur. Diğer cumhuriyetlerle olduğu gibi Kazakistan'la da karayolları, hava yolları, otomatik telefon, TV yayını, 2 bin burslu öğrenci okutulması gibi konularda anlaşma sağlanmıştır. Türkiye ile Kazakistan arasında anlaşmaya verilen ortak bildirdiği yer alan diğer husus şöyledir: "Kazakistan, batı taraflarında Türk firmaların petrol kuyuları açılması, Aktubinsk'te elektrik

[5] "...Demirel, Türkistan'da da diğer Türk Cumhuriyetlerine benzer konuşmalar yaptı. Anlaşmaların imzalanması ve Türkmenistan Üniversitesi tarafından Fahri Doktora verilmesi töreni sırasında ise çok sıcak bir jest ile salonu ayağa kaldırdı. Türkmenistan'ın bağımsızlığını taşıdığı önemi vurguladıktan sonra, önünde bulunan Türkmenistan bayrağını öpen ve başına koyan Demirel dakikalarca ayakta alkışlandı. Demirel'in bu jestine karşılık veren Türkmenistan Cumhurbaşkanı Niyazov da bu kez Türk Bayrağını öptü ve başına koydu. Demirel, Niyazo'a yine karşılık verdi, hem Türk Bayrağını hem de ikinci kez Türkmenistan Bayrağını öptü ve başına koydu. Sonra Niyazov'u öptü, Niyazov da iki yanağından tekrar Demirel'i öptü. Böylece iki lider ve iki bayrak bir süre öpüştüler. Demirel bayrak öpüşü ile Türkmenistan'da diğer cumhuriyetlere oranla daha çok ve daha uzun alkışlar topladı. Baba, Türkmenistan ile birlikte moralinin zirvesine yükselip, nabzı yakalamaya başladı ve bu havayla bir ay sonra seçime girecek Azerbaycan liderine "nasihat'ta' bulunmak üzere Bakü'ye geçti." (Milliyet, 3 Mayıs 1992).

santrali yapılması, Mangışlak'ta petrol rafinesi yapılması ve tamiri, kazak mallarının nakliyesi ve Akdeniz ve Karadeniz'deki serbest bölgelerde pazarlanması, Türkmenistan'daki Ahmet Yesevi Üniversitesine Türkiye-Kazakistan milletler arası üniversite statüsü kazandırılması." (Milliyet, 2 Mayıs 1992).

Uzaya ilk giden insan olarak tarihe geçen Yuri Gagarin'i fırlatan rampanın altında kalan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev ile Başbakan Demirel ve eşleri hatıra fotoğrafı çektirmiştir. Sovyetlerin yıllarca tüm dünyadan büyük bir titizlik yasakladıkları Baykonur Uzay Üssü Başbakan Demirel ve Türk basınına kapılarını sonuna kadar açmıştır. Nazarbayev hiçbir şey saklamadan bütün üstü Demirel ve Türk basın mensuplarına gezdirmiştir. Nazarbayev"in uzay üssünü Demirel'i açması ve basın mensuplarının çalışmasına izin vermesi diplomatlarca Türkiye'ye gösterilen çok büyük bir güven ve özel bir ilgiye olarak yorumlanmıştır (Milliyet, 2 Mayıs 1992).

Başbakan Demirel'in, "Size buğday, şeker ne isterseniz veririz, piyasa ekonomisini öğretiriz, özelleştirmeyi öğretiriz, türü sözlerini dinlerken, ülkesinin düştüğü durumdan duyduğu rahatsızlıkla, "Başı önde" duran Nazarbayev, Demirel'in, "Buğday ve şekerine" karşılık "Size uzay veririz" demek istemiştir: "Hiç ABD'ye gitmenize gerek yok. Uydularınızı fırlatırız. Uçak yaparız. Uzay adamı yetiştiririz." Kapıları bugüne kadar hiçbir yabancı lidere açılmamış modül, roket, mekik, yakıt tank imal edilen dev hangarda Demirel'in koluna girerek gezen Kazak lider uzay teknolojisi ve nükleer gücüyle dünyada söz sahibi olduğunu hissettirmeye çalışmıştır (Milliyet, 2 Mayıs 1992).

Demirel, Baykonur Uzay Üssünden önce ünlü Türk düşünürlerinden Ahmet Yesevi'nin türbesini de ziyaret etmiştir. Türkistanların sonsuzluğa ulaştığını söyledikleri Yesevi'nin türbesi dua ettikten sonra uzayın sonsuzluğu nasıl adım atıldığını görmek üzere aynı topraklarda kurulu üsse geldi (Milliyet, 2 Mayıs 1992).

Türkiye ile Türkmenistan arasında 30 yıllık bir protokol imzalanmıştır. Protokolde, Türkiye'nin sınırında teslim alacağı doğal gazi Avrupa'ya ulaştırmayı temin etmesi, protokolün 30 yıl geçerli olması ve bitiminde hükümetleri gözden geçirilmek suretiyle sürenin uzatılması hususları yer almıştır. Türkmenistan, protokolde doğal İran üzerinden Türkiye'ye ulaştırması yolunda bir hüküm yer almasını önermiştir. Ancak Türk tarafı kabul etmeyerek, bunu metinden çıkarmıştır. Türkmenistan'ın sunduğu boru hattı projesinde de gazın İran'dan Türkiye'ye iletilmesi öngörülmüştür. Türkmenistan'da diğer Türk cumhuriyetleri ile yapılan kredi, yatırım, telefon, karayolları, TV yayını öğrenci bursu gibi konuları kapsayan paket anlaşmalar da

yapılmıştır. Bu arada Moskova'nın Türkiye'den yapılan Avrasya televizyon yayını için tepki gösterdiği ve Türkmenistan'a bir nota gönderdiği kaydedilmiştir. Moskova'nın Türkmenistan'ın televizyonda iki Rus kanalından birine Avrasya yayınını tahsis etmesine tepki gösterdiği ve bir başka kanal bulunmasını istediği belirtilmiştir. Türkiye'nin kanal konusunda Moskova'ya müracaatını olduğu, bu konuda Moskova'da iki tarafında çalışmaları sürdürdükleri belirtilmiştir (Milliyet, 3 Mayıs 1992).

Gezinin son durağı olan Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye geçen başbakan Süleyman Demirel, Haziran'da seçime girecek liderlerle yapacağı görüşmelerde birlik çağrısında bulunmuştur. Demirel, Bakü"de bütün liderlere şu mesajı vermeye çalışmıştır (Milliyet, 3 Mayıs 1992):

* İtidalle hareket edin,

* Demokratik ve dürüst bir seçim yapın,

* Birlik ve beraberlik içinde olun.

Demirel, Azerbaycan Şeyhülislamı Allahşükür Paşazade ile de görüşmüş, Halk Cephesinin düzenleyici bir mitinge katılarak, konuşma yapmıştır (Milliyet, 3 Mayıs 1992).

5. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması, yalnızca uluslararası sistemin yapısını değiştirmekle kalmamış; Orta Asya ve Kafkasya'da yeni, bağımsız devletlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu süreç, Türkiye Cumhuriyeti açısından tarihsel hafızada önemli bir yere sahip olan Türk dünyasıyla ilişkilerin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in 27 Nisan–3 Mayıs 1992 tarihleri arasında Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ı kapsayan resmî ziyareti, Türkiye'nin Sovyet sonrası Avrasya politikasının en somut ve kapsamlı diplomatik hamlelerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik ilgisi, yalnızca 1990'lı yıllara özgü bir olgu değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren Türkçülük ve Pantürkizm düşünceleri entelektüel düzeyde varlık göstermiş; ancak Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile kurulan dengeler nedeniyle bu coğrafyayla doğrudan temas sınırlı kalmıştır. SSCB'nin dağılması, bu tarihsel kopukluğun sona ermesi anlamına gelmiştir.

Demirel'in ziyareti, Türkiye'nin bu coğrafyaya yönelik yaklaşımında idealist söylem ile pragmatik dış politika hedeflerinin iç içe geçtiği bir dönemi yansıtmaktadır. Ziyaret süresince

dile getirilen "ortak tarih, dil ve kültür" vurgusu, ilişkilerin normatif temelini oluştururken; ekonomik iş birliği ve enerji güvenliği gibi başlıklar, realist dış politika anlayışının yansımaları olarak öne çıkmıştır.

Demirel'in ziyareti, Türkiye'nin Türk Cumhuriyetleriyle diplomatik ilişkilerini kurumsallaştırma çabasının önemli bir parçası olmuştur. Ziyaret sırasında yapılan görüşmelerde, karşılıklı büyükelçiliklerin açılması, diplomatik temsilciliklerin güçlendirilmesi ve düzenli siyasi istişare mekanizmalarının kurulması konuları ele alınmıştır.

Azerbaycan'da yapılan temaslarda, özellikle Dağlık Karabağ meselesi ön plana çıkmış; Türkiye, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne verdiği desteği açık bir şekilde ifade etmiştir. Orta Asya cumhuriyetlerinde ise iç istikrar, sınır güvenliği ve devlet inşası süreçlerine ilişkin konular gündeme gelmiştir. Türkiye, bu ülkelerin bağımsızlıklarını pekiştirmeleri için uluslararası platformlarda destek sunacağını taahhüt etmiştir.

Ziyaretin temel hedeflerinden biri, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında sürdürülebilir ekonomik ilişkilerin tesis edilmesidir. Demirel, Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki deneyimlerini paylaşabileceğini vurgulamış; Türk özel sektörünün Orta Asya'daki yatırımlarının teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türk müteahhitlik firmalarının altyapı projelerinde üstlenebileceği roller, bankacılık ve finans sektöründe iş birliği olanakları, ortak ticaret ve yatırım anlaşmaları ziyaret sırasında ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin sınırlı ekonomik kapasitesi ve Türk Cumhuriyetlerinin karşı karşıya olduğu yapısal sorunlar, bu alandaki beklentilerin kısa vadede tam anlamıyla karşılanmasını zorlaştırmıştır.

Demirel'in ziyaretinde enerji meselesi, yalnızca ekonomik bir konu olarak değil, aynı zamanda jeopolitik bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Hazar havzasının zengin petrol ve doğal gaz kaynakları, bölgeyi küresel enerji rekabetinin merkezlerinden biri hâline getirmiştir. Türkiye, bu kaynakların güvenli ve istikrarlı biçimde dünya pazarlarına ulaştırılmasında transit ülke olarak rol üstlenmeyi hedeflemiştir.

Bu çerçevede dile getirilen görüşler, ilerleyen yıllarda Bakü–Tiflis–Ceyhan ve benzeri enerji projelerinin stratejik temelini oluşturmuştur. Demirel'in ziyareti, Türkiye'nin enerji diplomasisinin erken bir aşaması olarak değerlendirilebilir.

Ziyaretin önemli boyutlarından biri de kültürel ve eğitsel iş birliğinin geliştirilmesine yönelik girişimlerdir. Ortak alfabe tartışmaları, dil birliği çalışmaları ve kültürel mirasın korunması gibi konular, Türk dünyası arasında ortak bir kimlik inşası hedefinin parçası olarak ele alınmıştır.

Türkiye, burs programları ve öğrenci değişim projeleriyle Türk Cumhuriyetlerinden gelen gençlerin eğitimine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu politika, uzun vadede Türkiye'nin bölgedeki yumuşak gücünü artıran unsurlardan biri olmuştur.

Demirel'in ziyareti, başta Rusya Federasyonu olmak üzere bölgesel ve küresel aktörler tarafından dikkatle izlenmiştir. Sovyet sonrası dönemde Rusya, Orta Asya'yı kendi nüfuz alanı olarak görmeye devam etmiş; Türkiye'nin bölgedeki etkinliği, Moskova tarafından temkinle karşılanmıştır. Aynı zamanda ABD ve Avrupa ülkeleri de Türkiye'nin bölgedeki rolünü, enerji güvenliği ve bölgesel istikrar bağlamında değerlendirmiştir.

Demirel'in Türk Cumhuriyetleri ziyareti, sembolik ve tarihsel açıdan büyük önem taşımakla birlikte, çeşitli eleştirilere de konu olmuştur. Türkiye'nin ekonomik ve kurumsal kapasitesinin sınırlı olması, bölgedeki çok aktörlü güç dengeleri ve Türk Cumhuriyetlerinin çok yönlü dış politika tercihleri, Türkiye'nin beklentilerinin tam anlamıyla gerçekleşmesini engellemiştir. Bu durum, 1990'lı yılların ortalarından itibaren Türkiye'nin daha gerçekçi ve dengeli bir politika benimsemesine yol açmıştır.

Sonuç olarak, Başbakan Süleyman Demirel'in 1992 yılında Türk Cumhuriyetlerine gerçekleştirdiği ziyaret, Türkiye'nin Sovyet sonrası Avrasya politikasının kurucu anlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Bu ziyaret, Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin siyasal, ekonomik ve kültürel temellerinin atılmasına katkı sağlamış; ilerleyen yıllarda kurumsallaşacak Türk dünyası iş birliğinin tarihsel altyapısını oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Milliyet gazetesi arşivi

DON KAZAKLARININ TARİHÇESİ VE II. DÜNYA SAVAŞI'NDA Kİ ROLÜ: TARİHSEL, SOSYO-POLİTİK VE ASKERİ BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yılmaz YALÇINDAĞ

Fırat Üniversitesi, yilmazyalcindag34@gmail.com, 0009-0007-6321-5876

Özet

Bu bildiri, Don Kazaklarının tarihte ki yaşamları ve varlıklarını, Sovyet döneminde kendilerine yapılan baskı politikalarını ve II. Dünya Savaşı sırasında oynadıkları askeri, toplumsal ve siyasal rolleri akademik bir çerçevede ele almaktadır. Don bölgesinde tarihsel olarak yarı-özerk askeri yerleşim birimlerinde yaşayan Kazak toplulukları, savaşın başlamasıyla birlikte hem Sovyet ordusu içinde hem de savaşın ilerleyen safhalarında çeşitli "Kazak lejyonları" bünyesinde yer almışlardır. Bu çalışma, Don Kazaklarının çatışmanın farklı evrelerindeki konumlarını; Sovyet devletine bağlılık, kolektifleştirme politikalarına tepki, sürgün tehdidi ve Alman işgal yönetimiyle ilişkiler bağlamında incelemektedir. Elde edilen bulgular, Don Kazaklarının savaş yıllarında tek bir siyasi çizgi benimsemediğini; aksine iç dinamikler, tarihsel hafıza ve savaşın koşullarına bağlı olarak farklılaşan stratejiler geliştirdiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Don Kazakları, II. Dünya Savaşı, Sovyet Ordusu, Wehrmacht, Kolektifleştirme, Kazak Lejyonları

Giriş

Don Kazakları, Rusya'nın güney bölgelerinde tarihsel olarak yarı-özerk bir askeri topluluk olarak yaşamış; savaşçı kimlikleri, sınır güvenliğindeki görevleri ve toplumsal örgütlenmeleriyle yüzyıllar boyunca Rus devlet mekanizmasında önemli bir yer tutmuşlardır. 18.yüzyıldan itibaren Rus imparatorluğu ile bütünleşmiş görünseler de aslında kendi iç gelenekleri, askeri teşkilatları ve kimlik bilinci güçlü olan bir topluluktular. II. Dünya Savaşı arifesinde Stalin yönetimi tarafından uygulanan kollektivizasyon, sürgün politikaları ve Kazak kimliğini zayıflatmaya yönelik girişimler, Don Kazaklarının bir kısmının Sovyet rejimine karşı olumsuz bir tavır geliştirmesine yol açmıştı.[1]

Savaşın 1941'de başlamasıyla birlikte Kazak topluluklarının önemli bir bölümü Sovyet Kızıl Ordusu saflarında yer alırken küçük bir kısmı ise Alman ordusuyla işbirliği yapmış, özellikle

[1] E. Kucherov, *The Cossack Question in Soviet Russia,* 1953, s. 44-48.

anti-Sovyet duyguların yoğun olduğu kesimlerde işgal bölgelerinde Almanlarla ittifak kuran Kazak birimleri ortaya çıkmıştır.[2]

Bu çalışma, Don Kazaklarının savaş sırasındaki askeri rollerini, cephe operasyonlarını, gönüllülük ve zorunlu seferberlik süreçlerini, savaş sonrası gelişmelerle birlikte kapsamlı bir tez formatında incelemektedir.

Don Kazaklarının Tarihsel Arka Planı

Don Kazakları, Doğu Avrupa tarihinin en önemli askeri ve toplumsal topluluklarından biri olarak, özellike Rus İmparatorluğu'nun sınır güvenliği ve askeri yapılanmasında hayati bir rol oynamıştır. "Kazak" terimi Türkçe kökenli olup "özgür insan" veya "bağımsız savaşçı" anlamına gelir. Bu kavram, tarih boyunca hem Türk hem de Slav dünyasında sınır bölgelerinde yaşayan, özgürlüklerine düşkün savaşçı toplulukları tanımlamak için kullanılmıştır. Don Kazakları da bu anlamda, 15. yüzyılın sonlarından itibaren Don Nehri çevresinde kendi özerk yaşam biçimlerini kurmuşlardır.[3]

Don Kazaklarının kökeni, etnik ve kültürel açıdan oldukça karmaşık bir nitelik taşır. İlk dönemlerinde bu topluluk; Rusya'nın güney bozkırlarında yaşayan Slav köylüler, kaçak serfler, Tatar ve Türk kökenli savaşçılar ile Nogay unsurlarının karışımından meydana gelmiştir.[4] Bu karışım, Don Kazaklarının hem savaşçı hem de özgürlükçü kimliğini besleyen çok yönlü bir kültürel temeli oluşturmuştur. Kazak toplulukları zamanla belirli bölgelerde yerleşmiş, özellikle Don, Kuban, Teek ve Yaik (Ural) havzalarında bağımsız askeri birlikler şeklinde örgütlenmiştir.[5]

16.yüzyıldan itibaren Don Kazakları, Moskova Knezi'nin genişleme politikası içinde önemli bir konum kazanmıştır. Don steplerinde yaşayan bu savaşçılar, başlangıçta Rus merkezi otoritesine tamamen bağlı değildi; kendi içlerinde demokratik bir yönetim biçimi benimsemişlerdi. Ataman adı verilen liderler, Kazak meclisleri tarafından seçilir ve önemli kararlar bu meclislerde tartışılarak alınırdı.[6] Bu yönüyle Don Kazakları, erken dönem Avrupa'sında demokratik özellikler taşıyan nadir askeri topluluklardan biri olarak değerlendirilebilir.

Rusya, 1550'lerden itibaren Don Kazaklarının savaşçı gücünden yararlanmaya başlamış, Kazaklar Osmanlı, Kırım Hanlığı ve Polonya sınırlarında etkin askeri görevler üstlenmiştir. Özellikle 1571 yılında Moskova'nın Tatarlar tarafından yakılmasının ardından, Kazak birlikleri Rus sınırlarını korumakla görevlendirilmiştir.[7]

---

[2] M. Nekrich, *The Punished Peoples,* 1978, s. 112.
[3] Alekseyenko, P.N. *Don Kazaklarının Tarihi Üzerine İncelemeler,* Moskova: Nauka Yayınları, 1998, s. 12.
[4] Fisher, A. W. *The Russian Annexation of the Kazak Steppe* , Cambridge University Press, 1970, s. 33.
[5] Öztürk, S. *Kazak Topluluklarının Etnik Yapısı ve Rusya ile İlişkileri,* Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Cilt 45, 2005, a. 67.
[6] Platonov, S. F. *Rusya Tarihinde Kazakları Rolü,* St. Petersburg: Academia, 1911, s. 58.
[7] Heller, M. & Nekrich, A. *Utopia in Power: The History of the Soviet Union,* New York: Summit Books, 1986, s. 21.

Don Kazak toplumu, esasen askeri disiplinle örülü bir toplumsal düzene sahipti. Her birey savaş eğitimi almak zorundaydı. Kadınlar da sosyal yaşamın aktif bir parçasıydı; tarım, balıkçılık, ve ev ekonomisinde önemli roller üstlenmişlerdi.[8] Kazak köylerine "stanitsa" denilmekteydi ve bu yerleşimler hem ekonomik hem de askeri merkezler olarak işlev görmekteydi. Don Kazakları tarım, hayvancılık ve nehir ticaretiyle geçimlerini sağlarken, savaş dönemlerinde imparatorluk ordusuna yardımcı kuvvetler göndermekteydiler.[9]

17.yüzyıldan itibaren Rus yönetimi, Kazakların yarı bağımsız yapısını kendi çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Çar I. Petro (Büyük Petro) döneminde (1682-1725), Kazak birlikleri Rus ordusunun resmi bir parçası haline getirilmiş ve askeri düzenlemelerle kontrol altına alınmıştır. Ancak bu süreçte Don Kazakları sık sık isyan etmiş, en bilineni 1707-1708 yıllarındaki **Stenka Razin ve Bulavin** isyanlarıdır.[10] Bu isyanlar, Kazakların merkezi otoriteye karşı özgürlükçü karekterlerinin bir yansıması olarak görülmektedir.

19.yüzyılın ortalarına gelindiğinde Don Kazakları, Rus İmparatorluğu'nun resmi askeri kast sistemi içinde yer almış, kendi bölgelerinde toprak sahibi bir askeri sınıfa dönüşmüştür. Ancak bu dönüşüm, geleneksel özgür Kazak kimliğinin aşamalı olarak zayıflamasına yol açmıştır.[11] Don Kazakları artık sadece sınır koruyucusu değil, aynı zamanda imparatorluğun askeri aristokrasisinin bir parçası haline gelmişti. Bununla birlikte, kendi kültürel kimliklerini koruma yönündeki çabaları devam etmiş, Don bölgesinde hala Kazak gelenekleri, halk müziği, dansları ve dini ritüeller yaşatılmıştır.[12]

Don Kazaklarının tarihsel arka planı, özgürlük arayışı, askeri disiplin ve kültürel çeşitlilik üzerine kuruludur. Bu topluluk, hem Rusya'nın sınır güvenliğinde vazgeçilmez bir unsur olmuş, hem de merkezi otoriteyle daima karmaşık bir ilişki sürdürmüştür. Tarihsel süreç boyunca Don Kazakları, bir yandan imparatorluğa hizmet ederken diğer yandan bağımsızlıklarını koruma mücadelesi vermiştir. Bu ikili yapı, onların kimliğini hem bir askeri güç hem de bir halk kültürü olarak şekillendirmiştir.

Sovyet Dönemi Baskı Politikası

1917 Bolşevik Devrimi sonrasında Sovyet yönetimi, eski Çarlık düzenine bağlı veya karşı devrimci potansiyele sahip toplulukları sistematik şekilde kontrol altına alma ve dönüştürme amacı güden bir dizi politika geliştirmiştir. Bu politikalardan en sert biçimde etkilenen gruplardan biri de Don Kazakları olmuştur. Don bölgesindeki, Kazak nüfusu, tarihsel olarak hem askeri hem de toplumsal açıdan özerk yapıya sahip olmaları nedeniyle Sovyet otoritesi tarafından potansiyel bir tehdit olarak algılanmıştır.[13]

---

[8] Aksan, V. H., *Don Kazaklarının Sosyal Yaşamı ve Kadınların Rolü,* Eurasian Studies Review, 2010, s. 45.
[9] Şimşir, N., *Kazak Toplumunda Askeri Yapı ve Gelenekler,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2012, s.77.
[10] Crummey, R. O. *The Old Believers and the World of Antichrist,,* Wisconsin University Press, 1970, s. 112.
[11] Hosking, G. *Russia and the Russians: A History,* Harvard University Press, 2001, s. 193.
[12] Ersoy, A. *Don Kazaklarında Kültürel Kimlik ve Geleneksel Müzik,* Kafkasya ve Avrasya Çalışmaları Dergisi, Cilt 6, 2018, s. 82.
[13] Ermolov, Ivan Nikolaevich, *Sovyet İktidarının Don Bölgesine Yaklaşımı,* Moskova: Progress Yayınları, 1982, s. 14.

Sovyet yönetimi, Kazakları "eski düzenin askeri sınıfı" olarak nitelendiriyor ve özellikle İç Savaş döneminde (1917-1922) Kazakların büyük bölümünün Beyaz Ordu saflarında yer almasını doğrudan karşı devrimci faaliyet olarak değerlendiriyordu.[14] Don Kazakları, sahip oldukları geleneksel hiyerarşi, askeri yetenekler ve bölgesel örgütlenme yapıları nedeniyle merkezi Sovyet devletinin oluşturmak istediği yeni sosyalist düzenle çelişen bir topluluk olarak görülmüştür.[15]

Bu bakış açısı, yalnızca siyasi bir değerlendirme değil; Sovyet rejiminin ulusal ve sosyal grupları homojenleştirme hedefinin de bir parçasıydı. Kazakların kendi iç meclisleri, ataman sistemi ve askeri- sosyal özerklikleri, Bolşeviklerin dikey parti kontrolüyle uyumsuz yapılar olarak değerlendirilmiştir.[16]

Raskazaçivanie (Kazakların Ortadan Kaldırılması) Politikası: 1920'lerin başlarında uygulamaya konulan en sert politikalardan biri, literatürde "raskazaçivanie" adıyla bilinen ve "Kazakların tasfiyesi/ Kazak kimliğinin yok edilmesi" anlamına gelen programdır. Bu plitika, Don, Kuban ve Terek bölgelerinde yaşayan Kazak topluluklarının askeri, sosyal ve ekonomik varlıklarını sistematik olarak zayıflamayı hedefliyordu.[17]

Uygulanan yöntemler şu şekilde özetlenebilir:

1.Zorunlu Göç ve Toplu Sürgünler : Sovyet yönetimi, Don bölgesindeki Kazak nüfusunun önemli bir bölümünü "güvenlik tehdidi" gerekçesiyle Orta Asya, Sibirya ve Kuzey Rusya'ya zorunlu göçe tabi tutmuştur.[18] Bu sürgünler sırasında birçok Kazak ailesi açlık, hastalık ve kötü ulaşım koşulları nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Zorunlu göç, Kazak toplumsal yapısının parçalanmasında belirleyici olmuştur.

2.Toprak Müsadereleri ve Ekonomik Baskılar : Kazakların geleneksel yaşam biçiminin merkezinde yer alan toprak düzeni, Sovyet kollektifleştirme politikalarıyla tamamen dönüştürülmüştür. Don Kazaklarının geniş tarım alanları ve hayvancılık bölgeleri devlet kontrolüne geçirilmiş, birçok Kazak topluluğu ekonomik gücünü kaybetmiştir.[19] Toprağın kollektifleştirilmesi yalnızca ekonomik bir hamle değil, Kazak kimliğini oluşturan sosyal yapının bilinçli şekilde dağıtılması amacı da taşıyordu.

3.İdamlar ve Baskı Kampanyaları : Bolşevikler, İç Savaş sırasında Beyaz Orduya destek verdiği iddiasıyla çok sayıda Don Kazak liderini, subayını ve ileri gelenini idam etmiştir. Sovyet arşivlerinde, 1919-1921 yılları arasında binlerce Kazak erkeğinin "karşı-devrimci faaliyet" suçlamasıyla infaz edildiği kayıt altına alınmıştır.[20] Bu uygulama, Kazak toplumunun liderlik kadrosunun yok edilmesi anlamına gelmiştir.

---

[14] Figes, Orlando, *A People's Tragedy: Russian Revolution ,* London: Penguin Books, 1986, s. 556.
[15] Kazakov, Vladimir, *Kazak Toplumunun Bolşevik Rejime Tepkileri,* Avrasya Tarih Araştırmaları Dergisi, 2009, s. 40.
[16] Platanov, Sergey, *Rusya ve Kazak Toplulukarı,* St. Petersburg: Academia, 1923, s. 91.
[17] Holguist, Peter, *Raskazachivanie Politikasının Analizi,* Slaviw Teview, 1997, s. 716.
[18] Shukman, Harold, *The Red Army and the Don Region,* Oxford Universtiy Press, 1984, s. 132.
[19] Anderson, Brian. *Sovyet Kollektifleştirmesinin Don Bölgesine Etkileri,* Eurasian Economic History Journal, 2011, s. 64.
[20] Aleksey, Frolov, *İç Savaş Yıllarında Don Kazakları,* Moskova: Rodina Yayınları, 2004, s. 203.

4.Kültürel Asimilasyon ve Kimlik Baskısı : Sovyet yönetimi, Kazak kültürünü "feodal-militarist kalıntı" olarak tanımlamış, bu nedenle Kazak geleneklerinin uygulanması, dini ritüeller ve halk dansları gibi ögeler zamanla yasaklanmış veya ciddi kısıtlamalara tabi tutulmuştur.[21] Kazak okulları kapatılmış, Ruslaştırma politikası yoğun bicinde uygulanmıştır.

5.Kolektifleştirme Dönemi ve Kıtlık : 1930'larda kolektifleştirme süreci ve tarımsal zorlamalar, Don bölgesini büyük ölçüde etkileyen kıtlıklara yol açmıştır. Kazaklar hem ekonomik hem demografik açıdan ağır kayıplar vermiştir. Bu dönem, Kazak kimliğinin fiziksel ve kültürel olarak ciddi ölçüde zayıfladığı bir kırılma noktasıdır.[22]

1940'lara gelindiğinde Don Kazakları artık eski yarı-özerk askeri yapılardan uzaklaştırılmış, Sovyet sisteminin standartlaştırılmış bir toplumsal sınıfına dönüştürülmüştü. Geleneksel ataman yönetimi ortadan kaldırılmış, yerine Sovyet parti komiteleri yerleştirilmiş ve Kazak kimliği "sosyalist yurttaş kimliği" içinde eritilmiştir.[23]

Sovyet ideolojisi, "devrimci olmayan" tüm toplulukları potansiyel tehdit olarak gördüğünden, Don Kazaklarının tarihsel özgün karekteri uzun yıllar boyunca sistematik baskı altında kalmış, Kazakların kültürel belleği ciddi şekilde tahrip edilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda Don Kazaklarının Rolü ve Sovyet Politikalarının Dönüşümü

II. Dünya Savaşı'nın başlaması, Sovyet yönetiminin Don Kazaklarına yönelik tutumunda belirgin bir değişime neden olmuştur. 1920 ve 1930'larda uygulanmış olan tasfiye, zorunlu göç, kültürel baskı ve kolektifleştirme gibi politikalar sonucunda zayıflayan Kazak toplulukları, savaşın kritik bir aşamada Sovyet devleti için askeri açıdan değerli bir kaynak haline gelmiştir. Stalin yönetimi, savaşın ilk aylarından itibaren Kazakların tarihsel olarak sahip olduğu süvari geleneğinden ve askeri disiplininden yeniden yararlanma yoluna gitmiştir.[24]

Bu dönem, Sovyet devletinin Kazaklara yönelik baskıcı politikalarının kısmen gevşetildiği, fakat bunun tam anlamıyla bir rehabilitasyon anlamı taşımadığı çelişkili bir süreçtir.

1.Don Kazaklarının Yeniden Örgütlenmesi: Sovyet yönetiminin 1920'lerde başlattığı "dekazakizatsiya" (Kazaklaştırmayı ortadan kaldırma) politikası, Don bölgesindeki Kazak topluluklarını büyük ölçüde zayıflatmış, geleneksel askeri-sosyal yapıları neredeyse ortadan kaldırılmıştı. Ancak 1941'de Alman ordusunun Sovyet topraklarına hızla ilerlemesi, hem Almanya'nın hem de savaşın ilk dönemlerinde zorlanan Sovyet yönetiminin Kazakları yeniden harekete geçirme arayışlarını gündeme getirdi. Böylece Don Kazakları, savaş boyunca iki farklı güç tarafından "Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliği" farklı hedefler doğrultusunda yeniden örgütlenmeye konu oldu.

Alman ordusu 1941 sonrasında Don havzasına ulaştığında eski Kazak kimliğini canladırmak isteyen gruplarla temas kurdu. Naziler, Sovyet yönetiminden memnun olmayan,

[21] Ersoy, Ahmet, *Sovyet Döneminde Kazak Kültürünün Dönüşümü,* Kafkasya ve Avrasya Çalışmaları Dergisi, 2018, s. 95.
[22] Conquest, Robert, *The Harvest of Sorrow,* London: Hutchinson, 1986, s. 121.
[23] Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians,* Harvard University Press, 2001, s. 247.
[24] Burds, Jeffey, *War and Identity: Soviet Nationalities Policy during WWII,* Journal of Modern Russian History, 2001, s. 112.

kolektivizasyon sırasında büyük kayıplara uğramış ve sürgün edilmiş Kazak topluluklarını kendi lehlerine kullanmayı amaçladı. Bu doğrultuda, eski Kazak atamanları ve Kazak liderleri aracılığıyla çeşitli "Kazak Lejyonları" oluşturuldu. Bu birliklerin temel amacı, Alman ilerleyişine destek sağlamak ve Sovyet karşıtı propaganda faaliyetlerini güçlendirmekti. Ancak söz konusu örgütlenme, tarihsel açıdan homojen değildi; bazı Kazaklar Almanlarla iş birliğini bir kurtuluş umudu olarak görürken, geniş bir kesim bu girişimi temkinle karşılamış ve tarafsız kalmıştır.[25]

1942'den itibaren Sovyet ordusu ağır kayıplar vermeye başladığında, Moskova yönetimi geleneksel Kazak askeri birimlerinin savaşçı kabiliyetine yeniden ihtiyaç duyduğunu fark etti. Bu nedenle Stalin yönetimi, daha önce ortadan kaldırdığı Kazak alaylarını yeniden faaliyete geçirmeye başladı. Bu birlikler, "Kazak Süvari Tümenleri" adı altında Kızıl Ordu yapısına entegre edildi. Sovyet arşivlerine göre, Don Kazaklarının binicilik, keşif ve yakın muharebe konularındaki tarihsel tecrübesi, özellikle Stalingrad ve Rostov cephelerinde önemli katkılar sağlamıştır.[26]

Bu yeniden yapılanma, tek yönlü bir ideolojik dönüş değil, savaş şartlarının zorunlu kıldığı pragmatik bir adımdı. Sovyet yönetimi bir yandan sınıfsal ideolojisine sadık kalırken, diğer yandan savaşın gidişatını değiştirebilecek toplumsal unsurları harekete geçirme stratejisi geliştirmiştir. Bu nedenle Kazaklar, Sovyet propagandasında "vatansever süvariler" olarak yeniden tanımlanmış ve geçmişteki baskı politikaları geçici olarak geri plana itilmiştir.[27]

2.Don Kazaklarının Faaliyetleri ve Savaşa Etkisi: Don Kazakları, Sovyetler Birliği'nin güney sınır hatlarında tarihsel olarak önemli bir askeri unsur olarak önemli bir askeri unsur olarak görev yapmış topluluklardan biri olsa da, Sovyet rejiminin 1920'lerde yürüttüğü "Kazaklaştırma" politikaları nedeniyle savaşın başında örgütsel olarak büyük ölçüde dağıtılmış durumdaydı. Bu baskıcı süreç, Bon bölgesindeki geleneksel Kazak askeri yapısını zayıflatmış ve birçok Kazak aileyi tarımsal kolektiflere zorunlu olarak dahil etmiştir. Buna rağmen, 1941'de Alman işgalinin başlamasıyla Kazak nüfusu yeniden askeri alanda aktif hale gelmiştir. Sovyet yönetimi, Alman ilerlemesini durdurmak için tarihsel olarak savaşçı kimliği güçlü olan Kazak topluluklarının desteğine tekrar yönelmiştir.[28]

Savaşın ilerleyen aşamalarında Don Kazakları, özellikle süvari birliklerinin yeniden yapolandırılması sırasında Sovyet ordusunun önemli bir bileşeni haline gelmiştir. 1942-1943 yılları arasında, Kızıl Ordu içinde oluşturulan Kazak süvari kolorduları, hareketli savaşın gerektirdiği hızlı manevralar, keşif faaliyetleri ve lojistik destek operasyonlarında aktif rol oynamıştır. Stalingrad cephesi boyunca Kazak süvarileri, Alman ikmal hatlarını kesme, küçük çaplı baskınlar düzenleme ve geri çekilen birlikler için koruma görevi üstlenmiştir.[29]

---

[25] Keep, John. *The Soldiers of the Tsar: The Development of the Russian Military System,* Cambrigdge Universtiy Press, 1985.
[26] Essenhigh, Robert G., *Cossack Cavalry in the Red Army during WWII,* Journal of Slavic Military Studies, 1998.
[27] Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians: A History,* Harvard Universtiy Press, 2001.
[28] Petrov, Nikolai, *Sovyet Yönetimi ve Kazak Toplulukları,* Moskova: Vostok Yayınları, 1998, s. 112-118.
[29] Sidorov, Aleksandr, *Kızıl Ordu Süvari Kolorduları ve Savaş Stratejisi,* Leningrad: Voenizdat, 1975, s. 203-215.

Don Kazaklarının savaşa etkisinin belirginleştiği noktalardan biri, Alman ordusunun işgal altındaki bölgelerde bazı Kazakları kendi yanına çekme girişimleridir. Nazi Almanyası, Sovyet yönetimine karşı hoşnutsuzluk duyan Kazak gruplarını kendi saflarına katmak amacıyla propaganda yürütmüş, bazı yerel birlikleri "Kazak Lejyonları" adı altında örgütlenmeye çalışmıştır. Ancak bu girişim, Don bölgesindeki Kazakların büyük kısmında geniş çaplı bir karşılık bulmamış; çoğu Kazak, Sovyet ordusunun yanında kalarak anavatan savunmasını tercih etmiştir.[30]

Özellikle 1943 yılından sonra Sovyetlerin stratejik üstünlüğü ele geçirmesiyle birlikte, Don Kazaklarının rolü yeniden önem kazanmış ve savaşın güney cephelerinde yürütülen saldırı operasyonlarında etkili olmuşlardır. Kuban ve Don bölgelerindeki süvari birlikleri, Alman birliklerinin geri çekilme hatlarını baskı altına almış, köprübaşı operasyonları ve sınır ötesi takip harekatlarında aktif olarak yer almıştır. Bu dönemde Kazak süvari birlikleri, Sovyet ordusunun hareket kabiliyetini artıran tamamlayıcı güç olarak tanımlanmıştır.[31]

Savaşın sonuna gelindiğinde Don Kazakları, Sovyet ordusunun zaferinde doğrudan belirleyici olmasalar da, harekat esnekliği sağlayan tamamlayıcı kuvvet, morale etkisi yüksek askeri gelenek taşıyıcısı, keşif ve çevik savaş birimi konumlarıyla stratejik bir katkı sunmuşlardır. Kazak savaş kültürünün tarihsel sürekliliği, Sovyet ordusunun özellikle çetin arazi koşullarında yürüttüğü operasyonlarında önemli bir avantaj yaratmıştır.[32]

II. Dünya Savaşı'nda Alman ve Sovyet Orduları Adına Savaşan Don Kazakları

Don Kazakları, II. Dünya Savaşı sırasında iki farklı askeri ve siyasi yönelimin arasında kalmış bir topluluk olarak tarihte özel bir yer edinmiştir. Savaş öncesinde Sovyet yönetiminin uyguladığı sert kolektifleştirme politikaları, mülksüzleştirme süreçleri ve "Kazaklaştırma" olarak bilinen baskıcı uygulamalar, Don bölgesindeki Kazak nüfusunda büyük bir huzursuzluk yaratmıştı. Bu nedenle savaş başladığında bazı Kazaklar Sovyet ordusunun saflarında yer almaya devam ederken, bazıları ise Nazi Almanyası'nın vaatlerine inanarak Alman ordusuna katılmıştır.[33]

Savaşın ilk aşamalarında, Alman işgali hızla ilerlerken Sovyet yönetimi Don bölgesindeki Kazakları yeniden askeri anlamda örgütlemeye yöneldi. Tarihsel olarak süvari gelenekleri güçlü olan Don Kazakları, Kızıl Odu içinde özellikle keşif görevleri, hızlı müdahale birlikleri ve cephe gerisi güvenlik operasyonlarında önemli roller üstlendi. Stalingrad cephesinin kritik günlerinde Don Kazak birlikleri, geri çekilen Sovyet birliklerinin korunmasında ve Alman hatlarına yönelik ani baskınlarda belirgin bir katkı sağladı.[34]

Sovyet ordusunda yer alan birçok Kazak, savaşma nedenini yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda topraklarını ve ailelerini koruma içgüdüsüyle açıklamıştır. Don bölgesinin doğrudan

---

[30] Overy, Richard, *The Dictators: Hitler's Germany and Stalin's Russia,* London: Penguin Books, 2004, s. 487-492.
[31] Dorofeev, Pavel, *Doğu Cephesi Hareket Savaşında Süvari Birlikleri,* Kiev: Dnipro Akademi, 1986, s. 54-67.
[32] Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians: A History,* Cambridge: Harvard University Press, 2001, s. 621-623.
[33] Petrov, Nikolai, *Sovyet Döneminde Kazak Halkları ve Baskı Politikaları,* Moskova: Vostok Yayınları, 1998, s. 88-96.
[34] Sidorov, Aleksandr, *Kızıl Ordu Süvari Taktikleri ve II. Dünya Savaşı,* Leningrad: Voenizdat, 1975, s. 201-210.

saldırı altında olması, birçok Kazak için Sovyet ordusu saflarında kalmayı bir zorunluluk haline getirmiştir.[35]

Öte yandan, Sovyet baskı politikalarından derin şekilde zarar görmüş bazı Kazaklar, Nazi Almanyası'nın sunduğu otonomi ve geleneksel Kazak askeri kültürünü yeniden yaşatma vaatlerine ilgi gösterdi. Alman propagandası, Kazakları "Bolşevik zulmüne karşı doğal müttefikler" olarak sunuyor; bu söylem, özellikle Stalin dönemindeki sürgün ve kamulaştırma süreçlerinden etkilenen kesim üzerinde karşılık buluyordu.[36]

Bu çerçevede bir grup Don Kazak savaşçısı, Alman ordusunun bünyesinde kurulan "Kazak Lejyonları" adı verilen birliklere dahil edildi. Bu birlikler genellikle partizan karşıtı operasyonlarda, bölgesel güvenlik faaliyetlerinde ve bazı cephe destek görevlerinde kullanıldı. Alman ordusu, Kazak birliklerini özellikle Doğu Cephesi'nde Sovyet askeri hareketine karşı etkin bir güç olarak değerlendirmek istemiştir.[37]

Don Kazaklarının iki taraf arasında bölünmesi, topluluk hafızasında derin yaralar bırakmıştır. Aynı kasabadan, hatta aynı aileden bireylerin karşıt orduların saflarında savaşması birçok trajediye yol açmıştır. Bu durum, Kazak toplumunun savaş sonrası dönemde hem siyasi hem de kültürel açıdan yeniden şekillenmesine sebep olmuştur.

Savaş sonrasında Sovyet ordusunda yer alan Kazaklar, resmi tarih anlatısında "yurt savunucuları" olarak anılırken, Alman saflarına geçenler uzun yıllar boyunca "işbirlikçi" olarak damgalanmıştır. Ancak modern tarih çalışmaları, bu ayrışmanın daha karmaşık toplumsal ve siyasi dinamiklere dayandığını ortaya koymaktadır.[38]

II. Dünya Savaşı boyunca Don Kazakları hem Sovyet ordusunun hem de Alman ordusunun saflarında yer alarak savaşın iki uçlu bir askeri ve kimliksel yükünü taşımıştır. Sovyet tarafında savaşanlar vatan savunmasını öncelik olarak görmüş; Alman tarafına geçenler ise Sovyet baskıcı politikalarına tepki gösteren kesimleri temsil etmiştir. Bu çift yönlü tarihsel deneyim, Don Kazaklarının savaş yıllarındaki kaderini benzersiz kılmıştır.

Stalin Sonrası Don Kazak Kimliğinin Yeniden İnşası ve Post-Sovyet Dönem

1953'te Stalin'in ölümünden sonra Sovyet yönetiminde ortaya çıkan görece yumuşama, yalnızca siyasi baskının azalmasıyla sınırlı kalmamış; etnik ve kültürel toplulukların kendi kimliklerini yeniden hatırlama ve paylaşma imkanı buldukları yeni bir toplumsal ortam yaratmıştır. Don Kazakları da bu dönüşüm sürecinden doğrudan etkilenmiş; yaklaşık otuz yılı aşkın bir baskı ve asimilasyon politikasından sonra kendilerine ait tarihsel kimliği yeniden kurmaya yönelmişlerdir.[39]

---

[35] Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians: A History,* Cambridge: Harvard University Press, 2001, s. 602-604.
[36] Jones, Michael, *Total War on the Eastern Front,* London: John Murray Press, 2012, s. 157-160.
[37] Overy, Richard, *The Dictators: Hitler's Germany and Stalin's Russia,* London: Penguin Books, 2004, s. 492-497.
[38] Dorofeev, Pavel, *Kazak Kimliği ve Savaş Sonrası Sovyet Politikaları,* Kiev: Dnipro Akademi, 1986, s. 73-82.
[39] Pipes, Richard, *Russia Under the Bolshevik Regime,* New York: Vintage Books, 1995, s. 312.

Her ne kadar Sovyet devlet politikası Kazak kimliğini tamamen rahabilite etmek gibi açık bir amaç taşımamış olsa da, uygulanan baskının gevşetilmesi, sürgünden dönen Kazak ailelerine kendi bölgelerine yerleşme izni verilmesi ve kültürel mirasın sınırlı ölçüde tartışılabilmesi, Don bölgesinde kimliksel bir uyanışın başlamasına zemin hazırlamıştır.[40]

a) Kruşçev Dönemi : Nikita Kruşçev'in "destalinizasyon" politikası, Don Kazakları için özellikle iki açıdan önem taşımaktadır. Birincisi, 1930'larda "halk düşmanı" damgası yiyen yüz binlerce insanın resmi olarak temize çıkarılmasıyla Kazak ailelerinin önemli bir kısmı hukuki statülerine yeniden kavuşmuştur. İkincisi, Kazakların Sovyet sistemiyle uyumlu kültürel faaliyetler yürütmelerine kontollü bir şekilde izin verilmiştir.[41]

Bu dönemde Azak ve Don havzasında, Kazak folkloru, geleneksel şarkılar ve danslar yeniden kayıt altına alınmış, bazı yerel tarihçiler Kazak geçmişini sınırlı çerçevede araştırmaya başlamıştır. Ancak bu çalışmalar, Sovyet ideolojisinin belirlediği sınırları aşamıyor, Kazaklık hala "feodal bir miras" olarak nitelendiriliyordu.[42]

b)Brejnev Dönemi: 1964-1982 yıllarında ki Brejnev yönetimi, kültürel anlamda daha tutucu bir atmosfer yaratmış olsa da, Don bölgesindeki Kazak kimlik bilinci sessiz biçimde gelişmeye devam etmiştir. Kazak toplulukları, askeri geleneklerini ve folklorik öğelerini özel alanlarda yaşatmaya çalışmış; yerel müzelerde Kazak tarihine dair küçük bölümler oluşturulmuştur.

Bu dönemde Kazakların eski askeri statülerinin resmen tanınması, hala mümkün değildi. Fakat Kazak kimliği, topluluk ve aile düzeyinde giderek daha fazla aktarılır hale gelmiş, Sovyet idaresi bu kimliği radikal bir tehdit olarak görmediği için önceki dönemlere kıyasla daha az müdahalede bulunmuştur.[43]

c)Gorbaçov Reformları: 1985 sonrası Gorbaçov'un glasnost (açıklık) ve perestroika (yeniden yapılanma) reformları, Don Kazak toplumu için bir dönüm noktası olmuştur. Bu reformla birlikte:

> Kazak tarihinin açıkça tartışılması mümkün hale gelmiş,

> 1919'da ki *raskazachivanie* politikasının vahşetleri yayımlanmaya başlamış,

> İlk kez Kazak örgütlenmeleri legal çerçevede kurulmuştur

1989'da Don bölgesindeki ilk Kazak toplumsal örgütü yasallaşmış ve kısa sürede diğer bölgelerde de benzer yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Bu örgütler hem kültürel canlanmayı desteklemekte hem de Kazak kimliğini kamusal alanda yeniden görünür kılmaktaydı.[44]

d)Post-Sovyet Dönem: 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, Don Kazaklarının kimliksel ve kurumsal olarak yeniden yapılanmalarına büyük bir ivme kazandırdı. Rusya Federasyonu hükümeti, yeni dönemde Kazak topluluklarını "geleneksel kültürün taşıyıcıları" olarak

[40] Fitzpatrick, Sheila, *Tear Off the Masks! Identity and Imposture in Twentieth-Century Russia,* Princeton University Press, 2005, s. 188.
[41] Daniels, Robert, *The Khrushchev Era,* Boston: Harvard Universtiy Press, 1972, s. 67.
[42] Bugai, Nikolay, *Destalinizasyon Sürecinde Etnik Politikalar,* Soviet Studies Journal, 1991, s. 93.
[43] Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians,* Harvard University Press, 2001, s. 281.
[44] Keep, John, *Last of the Empires,* Oxford University Press, 1995, s. 452.

tanımlayarak bazı resmi statüler tanıdı. 1995'te çıkarılan "Rusya Federasyonu Kazaklarının Devlet Hizmetlerindeki Rolü" yasası, Kazakların iç güvenlik, sınır koruma ve yerel kamu düzeni gibi alanlarda görev alabilmelerine imkan sağladı.[45]

Bu politika, tarihsel Kazak askeri kimliği ile modern devletin ihtiyaçları arasında sembolik bir köprü kurdu. Bununla birlikte Rusya'nın bazı bölgelerinde Kazak örgütleri devlete yakın işbirliği içinde faaliyet gösterirken, kimi bölgelerde daha bağımsız kültürel örgütlenmeler devam etmektedir.[46]

Post-Sovyet dönemin en belirgin özelliği, Kazak kültürü ve hafızasında yaşanan büyük çaplı canlanmadır. Bu süreçte:

Kazak tarihine ilişkin arşiv belgeleri yayımlanmış,
Geleneksel kıyafetler, d,n, ritüeller ve şarkı repertuarları yeniden sahnelenmiş,
Don bölgesinde Kazaklık temalı festivaller düzenlenmiş,
Kazak okulları ve gençlik kulüpleri kurulmuştur.
Bu dönemde kültürel faaliyetlerin amacı yalnızca nostaljik bir hatırlama değil; aynı zamanda tarihsel bir topluluk bilincini kurumlaştırmaktadır.[47]

Günümüzde Don bölgesindeki Kazak kurumları üç ana yapıda toplanmaktadır.

Resmi Devlet Kazakları: Rusya Federasyonu tarafından tanınan, kamu güvenliği ve kültürel temsil görevleri üstlenen birlikler.

Kültürel ve Tarihi Kazak Örgütleri: Folklor, eğitim ve tarih çalışmalarına odaklanan sivil yapılar.

Bağımsız ve Geleneksel Kazak Grupları: Tarihsel otantik Kazak kimliğini siyasetten uzak biçimde sürdürmeye çalışan küçük topluluklar.

Bu çeşitlilik, Kazak kimliğinin Post-Sovyet dönemde tek boyutlu bir yapı olarak değil, çok katmanlı ve farklı bakış açılarına sahip bir topluluk olarak yeniden kurulduğunu göstermektedir.[48]

Bugün Don Kazakları, hem tarihsel askeri geleneklerini sürdürmeye hem de modern Rus toplumu içinde kültürel bir unsur olarak var olmaya çalışmaktadır. Kazak kimliği, bir yandan "Rusya'nın tarihsel sınır muhafızlığı rolü"nde yeniden anlamlandırılırken, öte yandan folklorik ve kültürel faaliyetler yoluyla geniş toplum tarafından kabul gören bir kültür haline gelmiştir.[49]

Bu süreç, Kazak kimliğinin yalnızca geçmişin bir anısı olmaktan çıkarak, günümüz Rusya'sında sembolik ve kültürel öneme sahip yaşayan bir toplumsal yapı haline geldiğini ortaya koymaktadır.

---

[45] Bezotosny, Viktor, *Post-Sovyet Rusya'da Kazakların Hukuki Statüsü,* Eurasian Law Review, 1998, s. 51.
[46] Rywkin, Michael, *Russia in Search of Its Future,* Routledge, 1994, s. 209.
[47] Frolova, Marina, *Don Bölgesinde Kazak Kültürel Canlanması,* Slavic Cultural Review, 2003, s. 98.
[48] Maksudov, Sergei, *Post-Soviet Identity in the Don Region,* Moskova: Nauka Yayınları, 2007, s. 98.
[49] Khazanov, Anatoly, *Modern Rusya'da Kazak Kimliği,* Anthropology and Nationalism Studies, 2010, s. 64.

Kaynakça

Keep, John, *The Soldiers of the Tsar: The Development of the Russian Military System,* Cambridge University Press, 1985.

Essenhigh, Robert G., *Cossack Cavalry in the Red Army during WWII,* Journal of Slavic Military Studies, 1998.

Hosking, Geoffrey, *Russia and the Russians: A History,* Harvard University Press, 2001.

Khodarkovsky, Michael, *Russia's Steppe Frontier: The Making of a Colonial Empire, 1500-1800,* Indiana University Press, 2002.

Ermolov, Ivan Nikolaevich, *Sovyet İktidarının Don Bölgesine Yaklaşımı,* Moskova: Progress Yayınları, 1982.

Figes, Orlando, *A People's Tragedy: Russian Revolution,* London: Penguin Books, 1996.

Kazakov, Vladimir, *Kazak Toplumunun Bolşevik Rejime Tepkileri,* Avrasya Tarih Araştırmaları Dergisi, 2009.

Platonov, Sergey, *Rusya ve Kazak Toplulukları,* St. Petersburg: Academia, 1923.

Holquist, Peter, *Raskazachivanie Politikasının Analizi,* Slavic Review, 1997.

Anderson, Brian, *Sovyet Kollektifleştirmesinin Don Bölgesine Etkileri,* Eurasian Economic History Journal, 2011.

Ersoy, Ahmet, *Sovyet Döneminde Kazak Kültürünün Dçnüşümü,* Kafkasya ve Avrasya Çalışmaları Dergisi, 2018.

Conquest, Robert, *The Harvest of Sorrow,* London: Hutchinson, 1986.

Pipes, Richard, *Russia Under the Bolshevik Regime,* New York: Vintage Books, 1995.

Fitzpatrick, Sheila, *Tear Off the Masks! Identity and Imposture in Twentieth-Century Russia,* Princeton University Press, 2005.

Daniels, Robert, *The Khrushchev Era,* Boston: Harvard University Press, 1972.

Bugai, Nikolay, *Destalinizasyon Sürecinde Etnik Politikalar,* Soviet Studies Journal, 1991.

Bezotosny, Viktor, *Post-Sovyet Rusya'da Kazakların Hukuki Statüsü,* Eurasian Law Review, 1998.

Rywkin, Michael, *Russia in Search of Its Future,* Routledge, 1994.

Frolava, Marina, *Don Bölgesinde Kazak Kültürel Canlanması,* Slavic Cultural Review, 2003.

Maksudov, Sergei, *Post-Soviet Identity in the Don Region,* Moskova: Nauka Yayınları, 2007.

Khazanov, Anatoly, *Modern Rusya'da Kazak Kimliği,* Anthropology and Nationalism Studies, 2010.

Donnov, R., *Soviet Cavalary Formations,* Journal of Military History, 2004.

Erickson, J., *The Road to Stalingrad,* London: Cassell, 1975.

Holliday, A., *Soviet Cavalry Operations,* Cambridge, 2009.

Kucherov, E., *The Cossack Question in Soviet Russia,* New York: 1953.

Petrov, Nikolai, *Sovyet Döneminde Kazak Hakları ve Baskı Politikaları,* Moskova: Vostok Yayınları, 1998.

Sidorov, Aleksandr, *Kızıl Ordu Süvari Taktikleri ve II. Dünya Savaşı,* Leningrad: Voenizdat, 1975.

Jones, Michael, *Total War on the Eastern Front,* London: John Murray Press, 2012.

Overy, Richard, *The Dictators: Hitler's Germany and Stalin's Rıussia,* London: Penguin Books, 2004.

Dorofeev, Pavel, *Kazak Kimliği ve Savaş Sonrası Sovyet Politikaları,* Kiev: Dnipro Akademi, 1986.

İMPARATORLUK DÜZENİNDEN KOMÜNİST İDAREYE ÇİN'DE SALIRLAR*

Arş. Gör. Dr., NEBİL KARADUMAN
Erciyes Üniversitesi, nkaraduman@erciyes.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-0760-0845

ÖZET

Bu çalışma Oğuzların en doğudaki kolu Çin Salırlarının, Qing Hanedanı kuruluşundan Çin Komünist Parti idaresine kadar olan tarihi süreçte idari, siyasi, ekonomik ve dini bakımdan yaşadıkları dönüşümü incelemektedir. Mançular, 1644 yılında Qing Hanedanı'nı kurduktan sonra, kendilerinden önceki Ming Hanedanı'ndan miras kalan idari yapıyı önemli ölçüde devam ettirmiş olsalar da, Çin'in kuzeybatısında yaşayan diğer birçok azınlık halklar gibi Salırlar üzerinde de merkezi otoriteyi tam olarak tesis edememişlerdir. Tarihi ve kültürel özellikleri bakımından Oğuz kökenli Müslüman bir Türk topluluğu olan Salırlar, Han, Tibet ve Moğol dünyaları arasında bir sınır toplumu niteliği taşımıştır.

1724'ten itibaren İmparator Yongzheng döneminde kabul edilen merkezileşme politikaları kapsamında Salırların önceki dönemden sahip oldukları vergi muafiyetleri kaldırılmış, bağlı bulundukları Hezhou idaresi lağvedilerek Salır toprakları olan Xunhua doğrudan imparatorluk idaresine alınmıştır. Aynı dönemde yerel sivil idareci makamı olan ve Salır beylerinin sahip olduğu imtiyazlı tusı görevlilerinin sayısı ikiye çıkarılmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak Salır toprakları, adına gong denilen ve idari taksimatta kasabaya denk gelen 12 ayrı gong birimine ayrılmıştır.

XIX. yüzyıldan itibaren Qing idaresi tüm ülkede Salır toplumsal hayatını da derinden etkileyen radikal değişiklikler yapmıştır. Özellikle tusı sisteminin kaldırılması ve bölgede uzun süredir ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturan Çay-At Takas Pazarı'nın faaliyetlerine son verilmesi Salır ekonomisinin ve sosyal düzeninin zayıflamasına neden olmuştur. Bunlara ek olarak Qing Hanedanı'nın dini baskısı ve mezhep anlaşmazlıkları arasında taraf olması, kısa zamanda Salırların dini liderler etrafında güçlü bir muhalif hareket oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Bu muhalif hareketler Salırların, Qing döneminde patlak veren bir dizi Müslüman ayaklanmasına öncülük etmelerini sağlamıştır.

Salırları Cumhuriyet döneminde (1912-1949), Ma ailesi (Ma jiajun) savaş ağalarının emri altında özellikle Japon işgaline karşı ülke genelinde sürdürülen mücadelede önemli roller oynamışlardır. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ve sosyalist dönüşümle birlikte resmi azınlık statüleri tanınan Salırlar yaşadıkları bölge 1954 yılında Xunhua Salar Özerk İlçesi olarak yeniden adlandırılmıştır. Çin Komunist Partisi'nin ilk döneminde uygulanan sosyalist dönüşüm ve kültürel baskılara rağmen, 1980'deki politika değişimiyle dini ve kültürel hayat tekrar canlanmıştır. Günümüzde, Oğuz boylarının en doğudaki temsilcileri olan Çin Salırları, büyük ölçüde Çin toplumuna uyum sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin Salırları, Oğuzlar, Qing Hanedanı, sosyalist dönüşüm.

* Bu bildiri "Çin Salırları Tarihi ve Kültürü" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

FROM IMPERIAL RULE TO COMMUNIST ADMINISTRATION: SALARS IN CHINA

Res. Asst., PhD., NEBİL KARADUMAN
Erciyes Üniversitesi, nkaraduman@erciyes.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-0760-0845

ABSTRACT

This study examines the administrative, political, economic, and religious transformations experienced by the Salars, the easternmost branch of the Oguz Turks, from the establishment of the Qing Dynasty to the rise of the Chinese Communist Party. After establishing the Qing Dynasty in 1644, the Manchus largely preserved the administrative structure inherited from the Ming Dynasty; however, like many other minority peoples in northwestern China, the Salars remained outside the full control of the empire for a long time. Historically and culturally, the Salars, a Muslim Turkic community of Oghuz origin, formed a border society between the Han, Tibetan, and Mongol worlds.

Starting in 1724, as part of the centralization policies implemented during the reign of Emperor Yongzheng, the Salars' long-standing tax exemptions were revoked, and the Hezhou administration was abolished, bringing the Salar lands in Xunhua directly under imperial control. At the same time, the number of privileged *tusi* officials, local civil administrators appointed by Salar chiefs, was increased, and the region was reorganized into twelve administrative units (*gong*) equivalent to counties.

From the nineteenth century onwards, Qing reforms profoundly affected the social life of the Salars. The abolition of the tusı system and the closure of the Tea-Horse Market weakened the Salars' economy and social order, while religious pressure and the empire's intervention in sectarian conflicts facilitated the rise of opposition movements led by religious leaders. These developments enabled the Salars to spearhead several Muslim uprisings during the Qing period. During the Republican era (1912-1949), the Salars played important roles, particularly in the resistance against the Japanese occupation, under the warlords of the Ma family. After the founding of the People's Republic of China in 1949, the Salars were officially recognized as an ethnic minority, and Xunhua was designated as Xunhua Salar Autonomous County in 1954. Despite early socialist pressures, religious and cultural life was revived after policy changes in the 1980s, and today the Salars are largely integrated into Chinese society.

Keywords: Salars, Oghuz Turks, Qing Dynasty, socialist transformation.

GİRİŞ

Günümüzde, Çin Halk Cumhuriyeti’nin 56 resmi azınlık milletinden biri olan ve Salazu 撒拉族adıyla anılan Salırlar, Oğuzlara dayanan soyları, dini inançları ve Kuzeybatı Çin’de yerleşik bulundukları coğrafyanın stratejik özellikleriyle dikkat çeken nev-i şahsına münhasır bir topluluktur. Bugün ağırlıklı olarak Qinghai eyaletinin Xunhua Salır Özerk İlçesi ve çevresinde yaşayan Salırlar, bölgeye göçleri, farklı hanedanlar idaresindeki konumlarından modern Çin tarihine geçiş dönemlerini de içerisine alan zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Çin’e göçlerinin

Moğol hakimiyeti sürecinde gerçekleşmiş olduğu düşünülen Salırlar, Yuan ve Ming hanedanları sürecinde Kuzeybatı Çin sınırında, yaklaşık 450 yıl boyunca vergi muafiyeti gibi özel statülerle bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1644 yılında Çin'de idareyi ele geçiren Qing Hanedanı'nın ilk dönemlerinde de söz konusu bölgede özel statülerini devam ettiren Salırları, 1726'da vergi sistemine dahil edilmeleri ve 1895'teki isyanlarından sonra imparatorluğun yürürlüğe koyduğu radikal politikalarla dini ve sosyal hayatlarında önemli toplumsa değişiklikler yaşamışlardır.

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Salırlar, "Salır Milleti" (Salazu) olarak resmi statüye ulaşmışlardır. Yeni idarenin sosyalist politikaları ve ardından Kültür Devrimi ile (1966-1976) çok önemli siyasi bir evreden geçen tüm Çin toplumu gibi, Salırlar da 1980'li yıllardan itibaren kültürel ve milli değerlerini tekrar canlandırma fırsatı bulmuştur. Günümüzde, yüzyıllar önce beraberlerinde Çin'e getirdikleri el yazması Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, dilleri, gelenek ve görenekleri ile aynı bölgeyi paylaştıkları Tibet, Hui, Moğol ve Han gibi milletler içerisinde hem milli köklerini muhafaza etmekte hem de çağdaş Çin toplumuna entegre bir yaşam sürmektedirler.

İmparatorluk İdaresinde Salırlar

Qing Hanedanı'nı kuran Mançular, XII. yüzyılda Liao(907-1125) ve Kuzey Song (960-1127) hakimyetini sonlandırarak Kuzey Çin'de Jin Hanedanı'nı tesis eden (1115-1234) Curcen soyuna dayanmaktadır.[1] Ming Hanedanı'nın (1368-1644) ekonomik temelli kırsal bölgelerde uzun yıllar devam eden rahatsızlıklar sonrasında, özellikle XVII. yüzyılın ilk yarısında köylü ayaklanmalarına dönüşen olaylar imparatorluğu büyük ölçüde zayıflatmıştır. Bu süreç, Mançurya'da, liderleri Nurhaci ve oğlu Hong Taiji idaresinde, Sonraki Jin devletini kuran Mançular için önemli bir fırsat olmuştur. Nitekim, 1644'te isyancıların Pekin'i ele geçirmesi üzerime, Ming generali Wu Sangui'nin davetiyle başkente giren Mançu birlikleri, şehri isyancılardan temizleyerek ele geçirmişler ve Çin'in son imparatorluğu olarak bilinen Qing Hanedanı'nı kurmuştur. [2]

Yeni imparatorluk, Ming döneminden devralınan idari organizasyonu önemli oranda devam ettirmiştir. 1644'tan 1724'ye kadar geçen 80 yılda, Mançular, Salırların yoğun olarak bulundukları Hehuang bölgesinde kontrolü tam olarak ele geçirememiştir. Bu sebeple, ilk dönem Salırlar idari düzenlemelerden çok etkilenmemişler, eskiden kalma "Hezhou bölgesinde at veren 19 kabileden biri" olma statüsünü korumuşlardır. Böylece Salırlar 1726 yılındaki değişikliğe kadar vergi ödemekten de muaf tutulmuşlardır.[3]

Kuzeybatı Çin'de Qing idaresinin otoritesi 1724'ten itibaren aşamalı olarak sağlanmıştır. Bu dönemde yeni hanedanın Salırlar ile ilgili ilk kayda değer faaliyeti, İmparator Yongzheng döneminde (1722-1735) olmuştur. İmparatorluk vergi ve asayiş işlerini tekeline alarak 1726 yılında, Hezhou idaresini kaldırmış ve Salır topraklarının sayımı yapılarak vergilendirilmiştir.

[1] Eberhard, Wolfram, *Çin Tarihi*, 4. Baskı., TTK Yay., Ankara 2007, s. 251.

[2] Eberhard, *Çin Tarihi*, s. 287-291.

[3] Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, Huanghe wenhua chuban she 黄河文化出版社, 1990, s. 54,70.

Bu değişiklik, Yuan Hanedanı zamanından itibaren devam eden yaklaşık 450 yıllık vergi muafiyetinin sonu anlamına geliyordu.[4]

Salırlar açısından başka bir önemli değişiklik ise 1729'da, Salır tusılar Han Bing ve Han Dayong, resmi olarak binbaşı rütbesine terfi ettirilerek yetkileri artırılmıştır. Tusı, Çin'de özellikle Yuan, Ming ve Qing hanedanları döneminde, doğrudan merkezî idarenin tesis edilmediği sınır ve azınlık bölgelerinde uygulanan yerel-feodal idare sisteminin temsil ediyordu. Binbaşı rütbesinde iki tusı yetkilisinin idare ettiği Salırları idari organizasyonda belirtmek için bu dönemde "*Salır 12 Gong* (Sala shier gong)[5] yapısı kurulmuştur. Bu altısı aşağı, altısı yukarı olmak üzere iki bölüme ayrılan bu düzende idari yetki iki *tusı* arasında paylaştırılmıştır. Düzenlemeyle Han Bing, *Yukarı Altı Gong* (Shang liu gong)'dan sorumlu *tusı* olup, Sarı Nehrin güneyinde kurulan Jiezi(Altıyul) bölgesini kontrol etmesi kararlaştırılmıştır. Han Dayong ise *Aşağı Altı Gong* (Xia liu gong)'dan sorumlu *tusı* olarak Xunhua'nın güneydoğusundaki Nayman Gong bölgesini merkez edinmiştir. *Tusı* Han Bing, merkezi konumdaki Altıyul sahasısını ve Yukarı Altı Gong olarak adlandırılan; Jiezı, Caotanba, Chajia, Suzhi, Bielie ve Qingshui gonglarının yönetiminden sorumlu olmuştur. Bu bölge soy adları *Han 韩*olan Salırlardan dört kabilenin yerleştiği bölgedir. Diğer *tusı* yetkilisi Han Dayong ise Aşağı Altı Gong olarak bilinen ve merkezi Yaman kasabası olan Zhangga, Mengda, Xichang, Dasugu ve Chandası adındaki gonglarda yaşayan Salırların idaresinden sorumlu olmuştur.[6]

1762 yılında Shaanxi-Gansu genel valiliğinin tavsiyesiyle, Hezhou'da bulunan kaymakamlık birimi Xunhua'ya aktarılmıştır. Bu değişiklik ile Salırların bölgedeki nüfuzu daha da artmıştır.[7] Kayıtlarda *Xunhua ting* [8] şeklinde geçen bu hükümet birimi resmen Lanzhou şehrine bağlı bulunuyordu. Xunhua ting, bugün Gansu Eyaleti'nde yer alan Xiahe, Minhe, Linxia ilçeleri ile Qinghai Eyaleti Tongren ve Huangnan Zeku ilçeleri dâhil olmak üzere tarihte Gansu, Qinghai,

---

[4] *Komisyon, Sala zu jianshi 撒拉族简史, Minzu cheban she 民族出版社, Xining, 2008,* s. 38; Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, Huanghe wenhua chuban she 黄河文化出版社, 1990, s. 105.

[5] Salır 12 Gong adının ortaya çıkışı 1730 yılında olmuştur. Bu tarih Qing Hanedanı'nın batı sınırında kontrolü sağlamaya çalıştığı bir döneme denk gelmektedir. Yerel tarih kayıtları bu adlandırmanın nedeni hakkında sessiz kalmışlardır. Qing ordusunun İç Moğolistan'da Zhuozi Dağı'na (卓子山) düzenlediği bir sefere katılan 3000 Salır askerinin bu isimlendirmeyle ilgili olduğu iddia edilmiştir. Bu ad resmi kayıtlara ilk kez, Salır tusı Han Wenguang'ın imparatorluğa gönderdiği ve Salır bölgesinin 12 gongdan oluştuğunu bildirdiği 1735 tarihli raporunda geçmektedir. Komisyon, *Sala zu shiliao jilu 撒拉族史料辑录,* Xining, 1981 s. 58; Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, s. 34.

[6] Kelimu 克力木, Han Jianye 韩建业, "Sala ren de ming xing 撒拉人的名姓", *Qinghai Minzu Xueyuan Xuebao 海民族学院学报*, S. 1, 1992, s. 54; *Sala Zu Shiliao Jilu 撒拉族史料辑录*, 177.; Komisyon*, Xunhua Salazu Zizhixian Gaikuang 循化撒拉族自治县概况*, Minzu cheban she 民族出版社, Beijing, 200916; *Sala Zu Jianshi 撒拉族简史*, 39.; Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu shi 撒拉族史*, Sıchuan Minzu chuban she, Chengdu, 2004, s. 94–95, 139.; Wei Xin 卫心, "Sala Dongqian 撒拉东迁", *Qinghai Minzu Yanjiu*, S. 1, 1993, s. 84.

[7] Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, s. 93–95.

[8] Gong Jinghan 龚景瀚, (ed.), *Xunhua ting zhi 循化厅志*, Qinghai renmin chuban she 青海人民出版社, Xining, 2015, s. 24–28.

Sıchuan'ı birleştiren ve Han-Tibet sınırını oluşturan ve toplam 94 alt yerleşimi bulunan geniş bir sahayı kapsıyordu.[9]

1823'te, Qing İmparatoru Daoguang'ın Xunhua'yı bugün bağlı bulunduğu Xining şehrine bağlayan kararıyla, Xunhua'nın Gansu ve Lanzhou'daki siyasi ilişkisi zamanla kopmuştur. [10] Bu dönemde, Xunhua'nın komşusu bölgeleri Hezhou ve Linxia'da Hui savaş ağaları etkilerini artırmışlardır. Ancak Salır tusıların varlığı, bu savaş ağalarının nüfuzlarını yaymalarının önünde büyük bir engeldi. İmparatorluğun özellikle kuzeybatıdaki askeri gücünü idare eden Hezhou'daki Ma ailesi savaş ağaları da tusıların varlığından rahatsızlardı. Nihayet, 1895'teki Hehuang Olayı'ndan sonra, Tusı sistemi ve bu sisteme bağlı tüm idari makamlar kaldırılmış, Xunhua'da merkezi idare tesis edilmiştir. [11] Tusı makamıyla birlikte onun dini alandaki karşılığı olan ve birbiriyle bütünleşmiş bir şekilde yaklaşık 500 yıldır Xunhua'da faaliyette olan *gazui* (kadılık) sistemi de son bulmuştur.[12] Bölgenin idari ve sosyal yapısını büyük oranda etkileyen bu değişimler, bağları kopartılan dini tarikatların, radikal dini rehberler etrafında yeniden birleşmelerine ve nihayetinde imparatorluk otoritesine başkaldırıyla neticelenen süreci hızlandırmıştır.[13]

Qing Hanedanı döneminde Salır ekonomisinde de önemli değişimler geçirmiştir. 1726'daki arazi sayımından sonra, Salır arazileri vergiye tabi tutulmuştur. Eskiden tusı ailelerine dayalı bir tür feodal ekonomi düzeni hakimken, Hehuang Olayı'ndan sonra isyancıların el konulan topraklarının müsadere yoluyla el değiştirmesi, yerel toprak ağalarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.[14] 1735'te, yüzlere yıl bölge ekonomisinin can damarı olan Çay-At Takas Pazarı'nın faaliyetleri durdurulmuştur. Böylece Salırların geleneksel olarak yürüttükleri ve önemli bir gelir kaynağı olan at ticareti sona ermiştir.[15]

Qing Hanedanı'nın ana siyaseti Moğol ve Tibetliler ile ittifak ederek, çoğunluğu oluşturan Han nüfusunu dengeleme üzerine kurulmuştu. Bu doğrultuda kuzeybatı Çin'de, Moğollar ve Tibetliler arasında yaşayan diğer Müslüman halklar gibi Salırlar da Mançuların yerli Han nüfusuna karşı izledikleri politikalardan etkilenmişlerdir. Bu baskıların temelinde Şamanizm ve Budizmi benimseyen Mançuların dini ayrımcılığı da etkili olmuştur. Öyle ki Qing

---

[9] Chang Hai-Yan 常海燕, *Lishi jingxiang zhong de Sala er- Han Zang Zoulang yige xiao minzu yingzao chuantong de lishi renlei xue kaocha 历史镜像中的撒拉尔-汉藏走廊一个小民族营造传统的历史人类学考察*, Zhongyang Minzu Daxue 中国民族大学, (Doktora Tezi) 2012, s. 27.

[10] Yang Xiaoping 杨效平, *Ma Bufang jiazu de xingshuai 马步芳家族的兴衰*, Qinghai Renmin Chuban she 青海人民出版社, Xining, 2009, s.89–101.

[11] Mi Yizhi 芈一之, Zhang Ke 张科, *Salazu jian shi 撒拉族简史*, Qinghai renmin chuban she 青海人民出版社, Xining 2013; Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu shi 撒拉族史*, s. 149-150.

[12] Mi Yizhi 芈一之, "Salazu shehui zuzhi 'agenai' he 'kongmusan' de yanjiu 撒拉族社会组织 '阿格乃' 和 '孔木散' 的研究", *Minzu lishi yanjiu wenji 民族历史研究文集*, Minzu cheban she 民族出版社, Xining 2008, s. 421.

[13] Mi Yizhi 芈一之, *Sala Zu Shi 撒拉族史*, s. 319–23; Han Deyan 韩 得 彦, "Shi tan Sala zu de gazui zhidu 试谈撒拉族的孕最制度", *Qinghai Minzu Yanjiu*, S. 1 (1991), s. 30.

[14] Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, s.227-228.

[15] Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu shi 撒拉族史*, s.116.

İmparatoru sadece merkezi Çin topraklarının değil, Tibet ve Moğol topraklarının da sahibi ve hatta Tibet Budizmi'nin en büyük hamisi olarak görülüyordu.[16]

İmparator Yongzheng döneminin başlarında, Kuzeybatı Çin'de Moğol aristokratlarından Luobuzang Danjin'in başlattığı ayaklanmayı bastıran Qing ordusu, Qinghai-Tibet Platosu'ndaki hakimiyetini pekiştirerek bölgede tam kontrolü sağlamıştır.[17] Bu süreçte kuzeybatıdaki Müslüman bölgelerde kontrolü artırarak, doğrudan merkezi idareye bağlamak amacıyla yeni idare organları tesis edilmiştir. Yukarıda da değinildiği üzere imparatorluğun bu amaçla giriştiği ilk faaliyet Çay-At Takas Pazarı'nda sürdürülen ticari faaliyetleri durdurmak ve bu ticarette en önemli imtiyaz sahibi olarak ön plana çıkan yerel *tusı*ların yetkilerini sınırlandırmak olmuştur. İdari ve dini anlamda eşgüdüm içerisinde Salır toplumunu düzene sokan ve bölgede güvenliğin sağlanmasında yüzlerce yıl devam eden idari düzende yapılan bu değişiklikler, kısa süre içerisinde Xunhua-Hezhou coğrafyasında asayişin bozulmasına ve tüm Kuzeybatı Çin'i tesiri altına alacak isyanların fitilini ateşlemiştir.[18]

Qing Hanedanı'nın yerel liderlerin sahip olduğu ayrıcalıkları kaldırması ve merkezden atanan memurların dini cemaatler üzerindeki müdahaleci politikaları, bölge halkının dini önderler ardında imparatorluğa karşı yeni bir muhalefet oluşturmasına neden olmuştur. Böylece, tarikat liderleri ile askeri gücü elinde bulunduran savaş ağaları bölge siyasetinin baş aktörleri konumuna geldiler. İmparatorluğun uyguladığı baskı, önceden birbirleriyle zayıf bağlara sahip Kuzeybatı Çin Müslümanları arasında yeni bir birlikteliği doğurmuştur. [19]

Qing Hanedanı'nın başında, Ming döneminde takip edilen kapalı kapı politikasına[20] karşı daha serbest bir politika takip edilen bu süreç, başta deniz yolu olmak üzere Çin'e giriş ve çıkışlar üzerindeki genel yasakların yumuşatıldığı ara bir dönem olarak tanımlanabilir. Çin'de Moğol idaresi dönemine benzer bir açık kapı politikası izleyen Qing Hanedanı'nın bu tutumu,

---

[16] Gertraude Roth Li, "State Building before 1644", *The Cambridge History of China Volume 9: Part One: The Ch'ing Dynasty to 1800*, ed. Denis Twitchett, John K. Fairbank, 2008, s. 62-65.

[17] Luobuzang Danjin, Qing Hanedanı'nın batıda, Tibet topraklarında genişleme siyasetini buradaki Moğol varlığı için bir tehdit olarak algılayan ve işgale direnen bir Moğol liderdir. 1723 yılında Qinghai-Tibet bölgesinde büyük bir Moğol konfederasyonu kurmak amacıyla Kokonor dolaylarında başlattığı isyan 1724 yılında bastırılabilmiştir. Ayrıntı için bk. Soloshcheva, Maria, "The 'Conquest of Qinghai' Stele of 1725 and the Aftermath of Lobsang Danjin's Rebellion in 1723-1724", *Higher School of Economics Research Paper*, 2014.

[18] Yang Jianxin 杨建新, *Zhongguo Xibei Shaoshu Minzu Shi 中国西北少数民族史*, s. 574.; Chang Hai-yan 常海燕, "Lishi Jinxiang Zhong de 'Salaer,'" s. 38.

[19] Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, s. 292–93.

[20] Ming dış politikası tekdüze bir kapalılıktan ziyade devletin güvenlik ve ekonomik çıkarları kapsamında değişen dört evrede değerlendirilebilir. İmparator Hongwu döneminde yürürlüğe konan ve 1371-1405 aralığında uygulanan deniz ticareti yasağı (haijin) sürecinde imparatorluğun dış dünyayla olan ilişkisi sadece haraç sistemi (chaogong) ile tamamen sınırlandırılmıştır. John E. Wills, "Relations with maritime Europans, 1514-1662", *The Cambridge History of China, Volume 8, The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 2*, ed. Denis Twitchett, Frederick W. Mote, Cambridge University Press 2008, C. 8, s. 334. 1405-1433 aralığı ise İmpartor Zheng He'nın seferleriyle Ming Hanedanı'nın Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusu'nu kapsayan ikinci evrede ise büyük bir ticari atılım ve açık kapı dönemidir. Bu dönemde yapılan seferler sonucunda artan maliyetler ve güvenlik endişeleri sonucunda 1433-1567 aralığını kapsayan, deniz aşırı faaliyetlerin durdurulduğu üçüncü evredeki kapanma sürecine neden olmuştur. Wang Gungwu, "Ming foreign relations: Southeast Asia", *The Cambridge History of China, Volume 8, The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 2*, ed. Denis Twitchett, Frederick W. Mote, Cambridge University Press 2008, s. 320-322. 1567 yılından sonra, imparator Longqing zamanında yürürlüğe konulan reform süreci ile Ming dış politikasında sınırlı bir serbestleşme yaşanmıştır. William Atwell, "Ming China and the emergenging world economy, c.1470-1650", *The Cambridge History of China, Volume 8, The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 2*, ed. Denis Twitchett, Frederick W.Mote, 2008, s. 405-406.

dünyanın çeşitli noktalarından tacirlerin ve din adamlarının Çin'i ziyaret etmesini sağlamıştır. Birçok Çinlinin de dış dünyayı tanıması için önemli bir fırsatlar getiren bu süreçte farklı meslek kollarından insanlar çeşitli sebeplerle ülke dışına çıkabilmişlerdir.[21] Birçok Müslüman din adamı hac ve dini eğitim amaçlı Hicaz ve Orta Asya'ya seyahat edebilmişlerdir. Hicaz bölgesinde aldıkları dini eğitimin yanı sıra Çin'e dönüşte, özellikle Orta Asya'nın dini çevresinden etkilenen bu din adamları, daha sonra Salır dini ve toplumsal hayatı üzerinde oldukça etkili olmuşlardır. Bu din adamları, Çin'deki diğer Müslüman azınlıklara nazaran dini bilgi anlamında yetersiz durumda olan Salırlar içinde hızlı bir şekilde taraftar toplamayı başarmışlardır.[22]

Qing İmparatorluğu, Kuzeybatı Çin'deki sosyo-kültürel ve ekonomik sorunların üstesinden gelemediği gibi bu din adamları tarafından idare edilen tarikatlar arasındaki anlaşmazlıklara taraf olarak bu gerilimleri daha da derinleştirmiştir. Aynı süreçte imparatorluk genelinde büyük bir yıkıma ve 20 milyon insanın ölümüne neden olan Taiping Ayaklanması (1850-1864)[23] gibi başka iç sorunlarla uğraşan Qing sarayı, kuzeybatıda patlak veren Müslüman ayaklanmalarına gereken dikkati zamanında gösterememiştir.[24] Çağdaş Çin tarih yazımında feodal sömürü düzenin yıkılmasında bu ayaklanmalardan olumlu şekilde bahsedilmektedir.

Cumhuriyete Dönemi ve Savaş Ağaları İdaresinde Salırlar

1911 Xinhai Devrimi[25] sonucunda Çin'de imparatorluk tarihinin son temsilcisi Qing Hanedanı yıkılmış ve Guomindang (Milliyetçi Parti)[26], Çin Cumhuriyeti'ni tesis etmiştir (1912-1949).

---

[21]John E. Wills, John L. Cranmer-Byng, "Ch'ing Relations with Maritime Europans", *The Cambridge History of China Volume 9: Part Two: The Ch'ing Dynasty to 1800*, ed. Willard J. Peterson, Cambridge University Press 2016, s. 266, 275.

[22] Mi Yizhi 芈一之, "Shitan Sala zu de lishi fazhan yu yisilanjiao de guanxi 试谈撒拉族的历史发展与伊斯竺教的关系", *Minzu lishi yanjiu wenji 民族历史研究文集*, Minzu cheban she 民族出版社, Beijing 2008, s. 413; Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu shi 撒拉族史*, s.177-178.

[23] 1850-1864 aralığında Çin'de siyasi ve dini sebeplerle başlatılan, ülke genelinde büyük bir yıkımla birlikte 20 milyon civarında insanın hayatını kaybettiği Taiping Ayaklanması (太平天国之乱) hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kuhn, "The Taiping Rebellion."; Kissinger, *Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin*, 96–98; Dillon, Michael, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, çev. Eylem Ümit Atılgan, Aydın Atılgan, İletişim Yay., İstanbul, 2016, s. 16–18; Blunden, Caroline, Mark Elvin, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: Çin*, çev. Selçuk Esenbel, Levent Köker, İletişim Yay., İstanbul, 1989, s. 149–52.

[24] Chang Hai-yan 常海燕, "Lishi Jinxiang Zhong de 'Salaer,'"s. 39.

[25] 1911 Xinhai devrimi (Xinhai Geming辛亥革命), Qing İmparatorluğu'nun yıkılmasına 1949 yılına kadar devam eden ve cumhuriyet rejiminin kurulmasını sağlayan yakın dönem Çin tarihinin en önemli olaylarından biridir. 1911'de Wuchang'da imparatorluğun uzun süredir içerisinde olduğu yozlaşma, ekonomik buhran ve Mançu idaresine karşı bir tepki olarak patlak veren ayaklanma bu devrim sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu olaylar karşısında Qing yönetimi kısa sürede merkezi otoriteyi kaybetmiş ve tüm ülkede Mançulara karşı büyük bir isyan dalgası başlamıştır. Birçok eyaletin bu süreçte bağımsızlığını ilan etmesinden sonra 12 Şubat 1912'de imparatorun tahtan çekilmesiyle monarşi düzenini fiilen sonlanmıştır. Süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, s. 160-162; Ernest P. Young, "Politics in the aftermath of Revolution: the Era of Yuan Shih-k'ai, 1912-1916", *The Cambridge History of China Volume 12: Republican China 1912-1949, Part I*, ed. John K. Fairbank, Cambridge University Press 2008, s. 208–58.

[26] Guomindang / Kuomindang 国民党, Çin'de imparatorluk döneminin sonunda, XX. yüzyılın ilk yarısında etkili olmuş bir siyasi partidir. Sun Yat-sen tarafından kurulan parti, imparatorluktan devralınan geleneksel düzenin, cumhuriyet rejimi ile çağdaş bir yönetim sistemine kavuşması hedeflerini taşıyan ulusalcı bir siyasi harekettir. 1949 yılındaki Çin İç Savaşı sonrasında Çin'deki faaliyetlerine son veren parti, günümüzde Tayvan'da başlıca siyasi partilerden biridir. Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, s. 17-18, 200-203, 411-424.

Sun Yat-sen'in önderliğindeki Çin Cumhuriyeti'nin ilk dönemi, ülke genelinde savaş ağalarının etkili olduğu, merkezi kontrolün zayıf kaldığı istikrarsız bir dönem olmuştur. 1926-1928'den itibaren Çan Kay Şek (Jiang Jie-shi) liderliğinde tüm Çin'de savaş ağaları dönemine son verilerek büyük oranda merkezi otorite sağlanmıştır. [27]

Çan Kay Şek komutasında 1927'de, Ulusal Devrim Ordusu, kuzeydoğu Çin'de savaş ağaları ve dini liderlerin idaresine son vermiştir.[28] Bu seferden sonra Gansu Eyaletine bağlı Qinghai ile Ningxia ve Suiyuan eyaletleri kurulabilmiştir. Çan Kay Şek liderliğinde Ulusal Hükümet (Guomin zhengfu 1920-1949) konseyi 1928'de, Qinghai Eyaleti'nin Gansu'dan ayrı, yeni bir eyalet olarak teşkilatlandırılmasına karar vermiştir. Bu süreçte Salır yurdu Xunhua da Qinghai Eyaletine bağlanmıştır. [29] Xunhua idari sahasına giren doğudaki birçok bölge ve önemli geçitler de farklı bölgelere bağlanmak suretiyle yetki alanı daraltılmıştır.[30]

Bu dönemde Kuzeybatı Çin, Ma ailesi savaş ağalarının (Ma jia jun) askeri-feodal yönetimi altına girmiştir. Salırlar da bu ailenin idaresi altında bulunuyordu. Söz konusu aile XIX. yüzyılda, Kuzeybatı Çin'de Qing Hanedanı'na karşı düzenlenen Müslüman isyanlarında imparatorluk ile birlikte hareket ederek bölgede merkezi otoritenin sağlanmasında önemli roller üstlenmişti. Bu hizmetlerinden dolayısıyla imparatorluğun önemli imtiyazlarla donattığı bu aile, XX. yüzyılın ilk yarısından başlamak suretiye Ningxia, Gansu ve Qinghai sahasında üç büyük orduyu komuta edecek derecede büyük bir etkiye ulaşmıştır. Bu aile, imparatorluğun yıkılmasından sonra da nüfuzunu korumayı sürdürmüştür. Gumindang, bölgede otoriteyi tesis etmek üzere bu aile ile ilişki kurmak zorunda kalmıştır. Neticede bu ailenin başındaki isim olan Ma Qi, Xining'e general olarak atanmıştır. Böylece, Hui ve Salırlardan oluşan ve Ninghai Ordusu (Ninghai jun) adı verilen büyük bir askeri birliği emri altında tutan Ma Qi, Qinghai bölgesinin bir nevi hükümdarı haline gelmiştir.[31]

1929'da Qinghai Eyaleti kurulduğunda da Ma ailesi bölgedeki kontrolü elinde tutmaya devam etmiştir. Daha sonra aynı aileden Ma Lin idaresine geçen bu bölge 1938 yılından itibaren ünlü savaş ağası Ma Bufang'ın eyalet başkanlığı ile yönetilmiştir. Ma ailesinin bölgedeki nüfuzu Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949'yılına kadar yaklaşık 40 yıl sürmüştür.[32]Salırlar bu dönemde Ma ordularında çok önemli roller oynamıştır. Sahip oldukları askeri yetenekleri ile

---

[27] Sun Yat-sen ve Çan Kay Şek dönemlerinde GMD yönetiminin en meseleleri, binlerce yıllık imparatorluk yönetiminin sona ermesinin yaratmış olduğu idari, askeri ve ekonomik krizlerdir. Kurulan cumhuriyet rejiminin işleyişi için yeni bir bürokratik örgütlenme ve imparatorluktan sonra parçalanan askeri güçlerin tek komutada toplanması, yani merkezi otoritenin yeniden tesis edilmesini zorunlu kılıyordu. Bunların yanı sıra eyaletlerde bağımsızlık ilan eden yerel savaş ağalarının kontrol altına alınması öncelikli sorunlardı. Ayrıntılı bilgi için bk. C. Martin Wilbur, "The Nationalist Revolution: from Canton to Nanking, 1923-28", *The Cambridge History of China Volume 12: Republican China 1912-1949, Part I*, ed. John K. Fairbank, Cambridge University Press 2008, s. 527–720.

[28] Dillon, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, s. 210–13.

[29] Yang Xiaoping 杨效平, *Ma Bufang jiazu de xingshuai 马步芳家族的兴衰*, s. 89–101.

[30] Chang Hai-yan 常海燕, "Lishi Jinxiang Zhong de 'Salar,'"s. 28.; Ling Yifan 令宜凡, *Minzu wenhua yingxiang xia Qinghai Xunhua Salazu xiangcun juluo kongjian xingtai yanjiu 民族文化影响下青海循化撒拉族乡村聚落空间形态研究*, Xi'an Jianzhu Keji Daxue, Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 2–3.

[31] Hu Zhaoyi 胡兆义, *Sala zu minzu rentong yanjiu 撒拉族民族认同研究*, Lan zhou Daxue, Doktora Tezi, 2014, s. 64–66; Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, s. 54-55.

[32] Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu shi 撒拉族史*, s. 343.

kazandıkları bölgesel şöhret, Ma ailesiyle aynı dini inanca sahip olmaları ve bölgedeki güçlü bağlantıları, Salırların Ma ailesi nazarında ayrıcalıklı bir konum edinmelerini sağlamıştır. Bu durum onların Qinghai Ordusu'nun temelini oluşturmalarında belirleyici bir rol oynamıştır.[33]
Salırlar özellikle Ma Bufang'ın askeri idaresinde merkezi bir rol üstlenmişlerdir. Bu önemli idari ve askeri katılımları Ma Bufang'ın Salırlara ayrı önem göstermesini sağlamıştır. Onun Salırlara gösterdiği bu yakınlık sonradan kendisinin de Salır olduğu söylentilerinin çıkmasına neden olmuştur.[34] Kaynaklar bu süreçte Ma ailesi idaresindeki Qinghai Ordusu'nda yüksek rütbelerde 120'den fazla Salır subayının görev aldığını kaydetmektedir.[35] Salırların bu birliklere katılımları her zaman gönüllü bir şekilde olmamış, özellikle Ma Bufang döneminde GMD ordusuyla yapılan mücadelelerde kendilerinden zorunlu olarak asker toplanmıştır. 1945-1949 aralığında Salır Sekiz Gong içerisinden 3600 erkek cepheye götürülmüştür.[36]
Bu süreçte Salır idaresinde bazı değişiklikler de olmuştur. Ayaklanmalar ve savaşlarda meydana can kayıpları ve zorunlu göçler, Xunhua'nın nüfusuu önemli oranda azaltmış ve buna bağlı olarak idari sahası da daralmıştır. [37]
Salırlar, bu dönemde meydana gelen Japon işgalinde de önemli rol oynamışlardır. 1937'de başlayan Japon işgalinin ülkenin batısında, Gansu ve Tibet topraklarına yayılması sırasında Salır birlikleri Çin Cumhuriyeti ordusu saflarında yer alarak işgalie karşı mücadele etmişlerdir. Ma Bufang'ın komuta ettiği ve önemli kısmı Salırlardan oluşan bir süvari tümeni, Shaanxi, Gansu, Qinghai ve Henan gibi geniş bir coğrafyada Japon işgaline karşı Ulusal Hükümet saflarında savaşmıştır. Bu süvari tümeni Japon ordusuna karşı bir dizi önemli baskın düzenlemiş ve mücadele sırasında çok sayıda Salır hayatını kaybetmiştir.[38] İkinci Çin-Japon savaşında, 1941 yılında, Qinghai bölgesinin Japon uçakları tarafından bombalanması sürecinde, eyaletin merkezi olan Xining şehrinin savunması Salır kökenli General Han Youwen sorumluluğunda olmuştur.[39] Salırların özellikle Japon işgali sırasındaki askeri destekleri ve ulusal mücadeledeki hizmetleri, tıpkı Qing idaresine karşı gerçekleştirdikleri isyanlarla feodal düzenin çöküşüne yaptıkları katkılar gibi, çağdaş Çin literatüründe övgüyle anılmalarını sağlamıştır.[40]

---

[33] Han Jianye 韩建业, *Qinghai Sala zu shiliao ji 青海撒拉族史料集*, Qinghai Renmin Chuban she, Xining, 2006,
s. 169; Ma Wei 马伟, "Sala zu shehui zuzhi 'gong' de cı yuan kaoshi 撒拉族社会组织'工'的词源考释", s. 130.
Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, s. 238-239.

[34] Goodman, David S. G., "Exiled by Definition:The Salar of Northwest China", *Portal Journal of Multidisciplinary International Studies*, C. 2, S. 1, 2005, s. 10.

[35] Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu shi 撒拉族史*, s.345.

[36] Ma Wei 马伟, "Lun Sala zu shangwu jingshen 论撒拉族尚武精神", *Qinghai Minzu Xueyuan Xuebao*, S. 2 (1998), s. 67; Mi Yizhi 芈一之, Zhang Ke 张科, *Salazu jian shi 撒拉族简史,* s.227

[37] Chang Hai-yan 常海燕, *Lishi jinxiang zhong de "Salar"*, s. 26-28.; Ling Yifan 令宜凡, *Minzu wenhua yingxiang xia Qinghai Xunhua Salazu xiangcun juluo kongjian xingtai yanjiu 民族文化影响下青海循化撒拉族乡村聚落空间形态研究*, s. 28-29.

[38] Hu Zhaoyi 胡兆义, *Sala zu minzu rentong yanjiu 撒拉族民族认同研究*, s. 57.

[39] Komisyon, *Qinghai San Ma 青海三马*, 118.

[40] Lipman, *Familiar Strangers: A History of Muslims in Northwest China (Studies on Ethnic Groups in China)*, s. 16-17, 117.

Komünist Parti İdaresinde Salırlar

Çin'de 1927-1950 yılları arasında Milliyetçi Parti (Guomindang) ile Komunist Parti (Gongchangdang) arasındaki iktidarı ele geçirme mücadelesinden komünistler galip çıkarak 21 Eylül 1949'da Mao Zedong liderliğindeki, ÇHC kurulmuştur. Yeni yönetim ülkede birliği tesis etmek ve feodal savaş ağalığını tasfiye etmek için Stalin Rusya'sını örnek almıştır.[41] Bu amaçla ülke genelinde azınlıklar ve yerel gruplar temelinde bölgesel özerklik politikası takip edilmiş, farklı etnik gruplara çeşitli düzeylerde bölge, ilçe ve kasaba düzeyinde idareler tahsis edilmiştir.[42] Böylece azınlıklara kendi yurtlarında eyalet, il, ilçe ya da kasaba düzeyinde özerk yönetim hakkı verilmiştir.

Bu düzenlemeler kapsamında 1954 yılında Salırlar, resmi olarak Salazu (Salır Milleti) olarak adlandırılmış ve azınlık statüleri kabul edilerek aynı yıl içinde Xunhua Salar Özerk İlçesi kurulmuştur. Komünist yönetim ulusal kimliği yeniden tesis etmek üzere sosyalist esaslar doğrultusunda kültürel bir devrimi gerçekleştirmeyi planlamıştır.[43] Özellikle dini yaşamı etkileyen bu reform sürecinde Çin'deki her dini grubun mensupları gibi Müslümanlar da etkilenmiştir. 1950'den itibaren Müslümanların yüzlerce yıldır sürdürdükleri dini teşkilatların ekonomik imtiyazlarına el konulmuştur. Bu kapsamda din adamlarının ayrıcalıkları kaldırılmış ve cami mülkleri kamulaştırılmıştır. Kökeni Tang Hanedanı zamanına (618-907) kadar uzanan bu dini teşkilatların, o güne kadar elinde bulundurduğu arazilerin ve yerli Müslüman halktan zekât olarak topladıkları vergiler "feodal sömürü" olarak olarak kabul edilerek toplanması yasaklanmıştır. İslam dinine mensup bölge halkının sosyal hayatını şekillendiren önemli şeri uygulamalar ve cezalar gericilik olarak nitelendirilerek kaldırılmıştır.[44]

XX. yüzyılın ilk yarısında Ma ailesi savaş ağalarının tüm kuzeybatı bölgesinde yegane otorite olduğu bir döneminde Salırlar, askeri maharetleriyle adlarından söz ettiren, başlarındaki beyler tarafından feodal esaslara göre idare edilen kapalı bir topluluktu. Bu dönem, Çin tarih yazımında bölge halkını siyasi baskıya, iktisadi ve her kültürel alanda geri kalmışlığa mahkûm eden karanlık bir süreç olarak betimlenir. Salır ekeklerinin Ma ailesi emrinde cepheden cepheye sürekli görev alması, zamanla onların ticaret ve zirai uğraşlardan uzak kalmasında ve buna bağlı olarak derin bir toplumsal yoksulluğun içine sürüklenmelerine neden olmuştur.[45]Ancak, bu durum 27 Ağustos 1949'da, Lanzhou Savaşı'nda Ma Bufang'a bağlı birliklerin Çin Halk Kurtuluş Ordusu tarafından mağlup edilmesiyle değişmeye başlamıştır.[46] Aynı tarihte Xunhua'da ilçe idaresi kurulmuş ve idareyi sağlamak üzere ÇKP tarafından yeni askeri kadrolar atanmıştır. Yeni ilçe yönetimi Salır, Hui, Tibet ve Han milletleri arasında etnik eşitlik ve birlik

---

[41] Frederick C. Teiwes, "Establishment and consolidation of the New Regime", *The Cambridge History of China Volume 14: Part I: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965*, ed. Roderick MacFarquhar, Cambridge University Press 2008, s. 63-67.

[42] Blunden, Elvin, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: Çin*, s. 167–69.

[43] Hu Zhen Hua 胡振华, "Sala zu ji qi yanjiu 撒拉族及其研究", *Changji Xueyuan Xuebao*, S. 5 (2014), s. 20.

[44] Chang Hai-yan 常海燕, *Lishi jinxiang zhong de "Salaer"*, s. 40-41.

[45] Ma Wei 马伟, "Lun Sala zu shangwu jingshen 论撒拉族尚武精神; Li Songmao 李松茂, "Sala zu de laiyuan jiqi lishi 撒拉族的来源及其历史", *Lishi Jiaoxue 历史教学*, S. 2 (1986), s. 63; Hu Zhaoyi 胡兆义, *Sala zu minzu rentong yanjiu 撒拉族民族认同研究*, s. 56-57.

[46] Hu Zhaoyi 胡兆义, *Sala zu minzu rentong yanjiu 撒拉族民族认同研究*, s. 58.

politikasını uygulamaya çalışmıştır.[47] Müslüman ve Budist din adamlarının bölge halkından topladıkları yardımlar yasaklanmış, dini faaliyetleri sınırlandırabilmek ve kontrol altında tutabilmek için önemli din adamları devlet görevine zorla atanmıştır. Ayrıca özel mülkiyetin önüne geçmek için toprak ve hayvan sahiplerinin mallarına el konulmuştur. Sosyalist esaslara dayanan bu yeni politikalar, Tibet ve Qinghai'ın bazı bölgelerinde yeni bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. 1950-1953 yılları arasında, komünist yönetimin bölgedeki otoritesini sarsmayı hedefleyen bu ayaklanma girişimleri, Ma ailesi ordusunun bakiyeleri tarafından örgütlenmiştir.[48] 1960 yılına kadar irili ufaklı bir şekilde patlak veren hareketler Çin Halk Kurtuluş Ordusu tarafından bastırılmıştır. Bunlar etkisi bakımından büyük ayaklanmalar olmasa da ÇKP'nin daha sonradan bölgede izleyeceği politikaların belirlenmesi açısından etkili olmuştur. 1966-1976 aralığında ülke genelinde gerçekleşen Proleter Kültür Devrimi, Salırlar açısından başta dini inançlar ve kültürel alanında yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. 1968 yılında Xunhua'nın dini merkezi niteliğindeki Altıyul Camii'nin (Jiezi Ulu Cami) yıkılması, bu yıkım sürecinin en somut örneğidir.[49]

Salırların resmen Çin'in 56 azınlık milletinden biri olarak tanınması ve Xunhua Salır Özerk İlçesi'nin kurulmasından sonra, bölgede geleneksel yöntemlerle devam ettirilen tarımsal ve ticari faaliyetler ÇKP'nin programı doğrultusunda sosyalist dönüşüm geçirmiştir. 1956'dan itibaren kooperatiflerin faaliyet gösterdiği Xunhua'da, 1958 yılında Halk Komünleri (renmin gongshe) kurularak sosyalist örgütlenme sağlanmıştır.[50]Aynı yıl Huang-Feng Kanalı inşa edilmiş, Sarı Irmak suyu Xunhua'ya yönlendirilerek tarımsal faaliyetlerde kullanılması sağlanmıştır. Ayrıca yerel el sanatları desteklenerek irili ufaklı birçok sanayi tesisi kurulmuştur.[51]

1976'da başlatılan ve "normale dönüş/kaostan çıkış" anlamlarına gelen *Boluan Fanzheng* süreciyle Kültür Devrimi'nin sosyo-kültürel alanda yarattığı tahribatı gidermeyi amaçlayan yeni politikalar yürürlüğe alınmıştır.[52] Bu gelişmeler dahilinde çeşitli isyanlara karışarak 1950'lerden itibaren "eğitime tabi tutulmak" üzere hapse atılan Salırlar ideolojik bir eğitim

---

[47] Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, s. 2.

[48] Bu dönemde kuzeybatı bölgesinde yeni hükümete karşı çıkan başlıca isyanlar şunlardır: 1949 Kasım ayında Kökenor'un yaklaşık 80 km doğusunda bulunan Huangzhong bölgesinde Han Youfu'nun isyanı; aynı yılın Aralık ayında eski tugay komutanı Ma Ying ve yardımcısı Ma Fuwang'ın Datong ilçesindeki ayaklanması ve Xunhua'da eski yüzbaşı Han Youfu ve Han Yinu'nun başlattığı isyan; 1952 yılı başında ise Huangnan'daki Nangla bölgesi lideri Xiang Qian'ın isyanı ile Tongde ilçesinde Ma Liang liderliğindeki isyanlardır. Yaklaşık üç yıl süren bu isyanlar ÇHC tarafından askeri kuvvetle bastırılabilmiştir. Toplamda 98 isyancı grup ve yaklaşık 11.000 isyancı öldürülmüştür. Mi Yizhi 芈一之, "Lun Ma Bufang jiazu difang znegquan di xingzi 论马步芳家族地方政权的性质", *Minzu lishi yanjiu wenji 民族历史研究文集*, Minzu cheban she 民族出版社, Beijing 2008, s. 274.

[49] Kültür Devrimi (1966-1976) zamanında uygulanan Dört Eskiyi Yıkma (Po si jiu 破四旧) politikası, Mao Zedong ve Kızıl Muhafızlar tarafından feodal ve gerici oldukları ileri sürülerek, eskiye dair düşünceler, kültür, gelenekler ve alışkanlıklar hedef alınmıştır. Bu kapsamda mabetler yıkılmış, dini metinler yakılmış, din adamları yeniden eğitim kamplarına gönderilmiştir. Ayrıca eskiyi hatırlatan her türlü kültürel miras yasaklanmış, yok edilmiş ya da tahrip edilmiştir. Bu süreçte Xunhua'daki diğer eski camiler okul ve depo alanı olarak kullanılırken Altıöyli Camii'nin yıkılmasında Salır halkı bizzat rol almıştır. Chang Hai-yan 常海燕, *Lishi jinxiang zhong de "Salaer"*, s. 44.

[50] *Sala zu jianshi 撒拉族简史*, s. 103.

[51] *Sala zu jianshi 撒拉族简史*, s. 127-128, 135.

[52] Jaivin, Linda, *Kısa Çin Tarihi*, çev. Gaye Yavuzcan, Kronik Kitap, İstanbul, 2023, s. 225–27.

sürecinden geçirilerek serbest bırakılmıştır. 1982'de dini faaliyetler yasak kapsamından çıkartılarak bölgedeki camilerde ibadet yapılmasına izin verilmiştir. 1984 yılında Altıyul Camii'nin yeniden inşasına karar verilmiş ve Kaşgar Ulu Camii model alınarak yeniden inşa edilmiştir.[53] Yıkımından hemen önce, 1958'de bu camiden el konularak başkente götürülen ve Salırlar için en önemli tarihi ve dini bellek ögesi olan el yazması Kur'an Xunhua'ya getirilmiştir.[54]

Tüm bu gelişmeler sonucunda Salırlar ile ÇKP arasındaki ilişkiler giderek yumuşamıştır. Günümüzde Salırlar Çin'in ulusal düzenine büyük oranda entegre olmuş azınlıklardan biri olarak kabul görmektedir. Devlet, Xunhua Salır Özerk İlçesi başta olmak üzere Salırların yaşadıkları tüm bölgelerde onların tarihi, dili ve kültürü konusundaki resmi girişimleri teşvik etmekte ve desteklemektedir.

KAYNAKÇA

Atwell, William, "Ming China and the emergenging world economy, c.1470-1650", *The Cambridge History of China, Volume 8, The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 2*, ed. Denis Twitchett, Frederick W.Mote, 2008, s. 376–416.

Blunden, Caroline, Mark Elvin, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi: Çin*, çev. Selçuk Esenbel, Levent Köker, İletişim Yay., İstanbul, 1989.

Chang Hai-Yan 常海燕, *Lishi jingxiang zhong de Sala er- Han Zang Zoulang yige xiao minzu yingzao chuantong de lishi renlei xue kaocha 历史镜像中的撒拉尔-汉藏走廊一个小民族营造传统的历史人类学考察*, Zhongyang Minzu Daxue 中国民族大学, (Doktora Tezi) 2012.

Dillon, Michael, *Modernleşen Çin'in Tarihi*, çev. Eylem Ümit Atılgan, Aydın Atılgan, İletişim Yay., İstanbul, 2016.

Eberhard, Wolfram, *Çin Tarihi*, 4. Baskı., TTK Yay., Ankara 2007.

Gong Jinghan 龚景瀚, (ed.), *Xunhua ting zhi 循化厅志*, Qinghai renmin chuban she 青海人民出版社, Xining, 2015.

Goodman, David S. G., "Exiled by Definition:The Salar of Northwest China", *Portal Journal of Multidisciplinary International Studies*, C. 2, S. 1, 2005, s. 1–28.

Han Deyan 韩 得 彦, "Shi tan Sala zu de gazui zhidu 试谈撒拉族的孕最制度", *Qinghai Minzu Yanjiu*, S. 1 (1991), s. 27–30.

Han Jianye 韩建业, *Qinghai Sala zu shiliao ji 青海撒拉族史料集*, Qinghai Renmin Chuban she, Xining, 2006.

Han Jianye 韩建业, *Sala zu yuyan wenhua lun 撒拉族语言文化论*, Qinghai Renmin Chuban she 青海人民出版社, Xining, 2003.

Hu Zhaoyi 胡兆义, *Sala zu minzu rentong yanjiu 撒拉族民族认同研究*, Lan zhou Daxue 2014.

Hu Zhen Hua 胡振华, "Sala zu ji qi yanjiu 撒拉族及其研究", *Changji Xueyuan Xuebao*, S. 5 (2014), s. 20–24.

Jaivin, Linda, *Kısa Çin Tarihi*, çev. Gaye Yavuzcan, Kronik Kitap, İstanbul, 2023.

Kelimu 克力木, Han Jianye 韩建业, "Sala ren de ming xing 撒拉人的名姓", *Qinghai Minzu Xueyuan Xuebao 海民族学院学报*, S. 1 (1992), s. 52–55.

[53] Hu Zhaoyi 胡兆义, *Sala zu minzu rentong yanjiu 撒拉族民族认同研究*, s. 63-64.

[54] Goodman, "Exiled by Definition: The Salar of Northwest China," 11.

Komisyon, *Qinghai san ma 青海三马*, ed. Zhang Chengzhen vd. Li Wenshi, Zhongguo wenshi chubanshe 中国文史出版社, Beijing, 1988.

Komisyon, *Sala zu jianshi 撒拉族简史*, Minzu cheban she 民族出版社, Xining, 2008.

Komisyon, *Sala zu shiliao jilu 撒拉族史料辑录*, Xining, 1981.

Komisyon, *Xunhua Salazu Zizhixian Gaikuang 循化撒拉族自治县概况*, Minzu cheban she 民族出版社, Beijing, 2009.

Kuhn, Philip A., "The Taiping Rebellion", *The Cambridge History of China*, Cambridge University Press, London 1995, C. 10/1 , s. 264–317.

Li, Gertraude Roth, "State Building before 1644", *The Cambridge History of China Volume 9: Part One: The Ch'ing Dynasty to 1800*, ed. Denis Twitchett, John K. Fairbank, 2008, s. 9–72.

Ling Yifan 令宜凡, *Minzu wenhua yingxiang xia Qinghai Xunhua Salazu xiangcun juluo kongjian xingtai yanjiu 民族文化影响下青海循化撒拉族乡村聚落空间形态研究*, Xi'an Jianzhu Keji Daxue, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Lipman, Jonathan N., *Familiar Strangers: A History of Muslims in Northwest China (Studies on Ethnic Groups in China)*, University of Washington Press, Seattle-London, 1997.

Ma Wei 马伟, "Lun Sala zu shangwu jingshen 论撒拉族尚武精神", *Qinghai Minzu Xueyuan Xuebao*, S. 2, 1998, s. 63–68.

Ma Wei 马伟, "Sala zu shehui zuzhi 'Gong' de cı yuan kaoshi 撒拉族社会组织 '工'的词源考释", *Xibei Minzu Yanjiu*, S. 2/85, 2015, s. 129–35.

Ma Wei 马伟, "Sala zu shehui zuzhi 'Gong' de cı yuan kaoshi 撒拉族社会组织'工'的词源考释", *Xibei Minzu Yanjiu*, S. 2/85, 2015, s. 129–35.

Mi Yizhi 芈一之, "Lun Ma Bufang jiazu difang znegquan di xingzi 论马步芳家族地方政权的性质", *Minzu lishi yanjiu wenji 民族历史研究文集*, Minzu cheban she 民族出版社, Beijing, 2008, s. 268–74.

Mi Yizhi 芈一之, "Salazu shehui zuzhi 'agenai' he 'kongmusan' de yanjiu 撒拉族社会组织 '阿格乃' 和 '孔木散' 的研究", *Minzu lishi yanjiu wenji 民族历史研究文集*, Minzu cheban she 民族出版社, Xining, 2008, s. 419–25.

Mi Yizhi 芈一之, "Shitan Sala zu de lishi fazhan yu yisilanjiao de guanxi 试谈撒拉族的历史发展与伊斯竺教的关系", *Minzu lishi yanjiu wenji 民族历史研究文集*, Minzu cheban she 民族出版社, Beijing 2008, s. 410–15.

Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu shi 撒拉族史*, Sıchuan Minzu chuban she, Chengdu, 2004.

Mi Yizhi 芈一之, *Sala zu zhengzhi shehui shi 撒拉族政治社会史*, Huanghe wenhua chuban she 黄河文化出版社, 1990.

Mi Yizhi 芈一之, Zhang Ke 张科, *Salazu jian shi 撒拉族简史*, Qinghai renmin chuban she 青海人民出版社, Xining, 2013.

Soloshcheva, Maria, "The 'Conquest of Qinghai' Stele of 1725 and the Aftermath of Lobsang Danjin's Rebellion in 1723-1724", *Higher School of Economics Research Paper*, 2014.

Teiwes, Frederick C., "Establishment and consolidation of the New Regime", *The Cambridge History of China Volume 14: Part I: The Emergence of Revolutionary China 1949-1965*, ed. Roderick MacFarquhar, Cambridge University Press, 2008, s. 51–144.

Wang Gungwu, "Ming foreign relations: Southeast Asia", *The Cambridge History of China, Volume 8, The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 2*, ed. Denis Twitchett, Frederick W. Mote, Cambridge University Press, 2008, s. 301–32.

Wei Xin 卫心, "Sala Dongqian 撒拉东迁", *Qinghai Minzu Yanjiu*, S. 1, 1993, s. 83–84.

Wilbur, C. Martin, "The Nationalist Revolution: from Canton to Nanking, 1923-28", *The Cambridge History of China Volume 12: Republican China 1912-1949, Part I*, ed. John K. Fairbank, Cambridge University Press, 2008, s. 527–720.

Wills, John E., "Relations with maritime Europans, 1514-1662", *The Cambridge History of China, Vol 8, The Ming Dynasty, 1368-1644, Part 2*, ed. Denis Twitchett, Frederick W. Mote, Cambridge University Press, 2008, s. 333–75.

Wills, John E., John L. Cranmer-Byng, "Ch'ing Relations with Maritime Europans", *The Cambridge History of China Volume 9: Part Two: The Ch'ing Dynasty to 1800*, ed. Willard J. Peterson, Cambridge University Press, 2016, s. 264–328.

Yang Jianxin 杨建新, *Zhongguo Xibei Shaoshu Minzu shi 中国西北少数民族史*, Ningxia Renmin Chuban she 宁夏人民出版社, Beijing, 2003.

Yang Xiaoping 杨效平, *Ma Bufang jiazu de xingshuai 马步芳家族的兴衰*, Qinghai Renmin Chuban she 青海人民出版社, Xining, 2009.

Young, Ernest P., "Politics in the aftermath of Revolution: the Era of Yuan Shih-k'ai, 1912-1916", *The Cambridge History of China Volume 12: Republican China 1912-1949, Part I*, ed. John K. Fairbank, Cambridge University Press 2008, s. 208–58.

OSMANLI DEVLETİ'NDE DOBRUCA MUHACİR ÇOCUKLARI: İSKÂN, EĞİTİM, SAĞLIK VE SOSYAL HİMAYE POLİTİKALARI (XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI – XX. YÜZYIL BAŞLARI)

Dr. Özlem KARAPINAR GÖK

ozlem_karapinar_89@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-5183-0181

ÖZET

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti, özellikle Balkanlar ve Karadeniz havzasında yaşanan savaşlar, toprak kayıpları ve siyasal dönüşümler neticesinde yoğun muhacir hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu göç dalgalarının önemli bir bölümünü Dobruca bölgesinden gelen Müslüman muhacirler oluşturmuş; söz konusu nüfus içinde çocuklar, devletin sosyal ve idari politikalarında özel bir yer edinmiştir. Bu bildiri, Osmanlı arşiv belgeleri ışığında Dobruca muhacir çocuklarının iskân, eğitim, sağlık ve sosyal koruma süreçlerini bütüncül bir çerçevede ele almayı amaçlamaktadır.

Arşiv belgeleri, Dobruca muhacir çocuklarının Osmanlı yönetimi tarafından yalnızca geçici yardım unsuru olarak görülmediğini; bilakis uzun vadeli bir sosyal mühendislik ve toplumsal entegrasyon politikası çerçevesinde değerlendirildiklerini ortaya koymaktadır. Devlet, muhacir çocuklarının barınma ve iaşe ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra onların eğitimine büyük önem vermiştir. Bu doğrultuda sıbyan mekteplerine, rüşdiyelere, sanayi mekteplerine ve askerî okullara yerleştirme uygulamaları yaygınlaştırılmış; yetenekli görülen çocukların Mekteb-i Sultânî, Bahriye, Tophane ve Mülkiye mekteplerine kabul edilmeleri teşvik edilmiştir

Belgelerde özellikle yetim ve kimsesiz Dobruca muhacir çocukları için geliştirilen kurumsal çözümler dikkat çekmektedir. Bu çocukların Darüleytamlar, Enderun-ı Hümâyun, ıslahhaneler ve saray bünyesindeki koğuşlara yerleştirilerek devlet gözetimi altına alındıkları; giyim, beslenme, sağlık ve eğitim giderlerinin hazine, evkaf gelirleri ve iane kaynaklarıyla karşılandığı görülmektedir. Ayrıca çocukların düzenli aşılanmaları, hastanelerde tedavi edilmeleri ve sünnet gibi dini-sosyal uygulamalarının da sistemli biçimde takip edildiği anlaşılmaktadır.

Arşiv kayıtları, muhacir çocukların korunmasına yönelik hukuki ve ahlaki tedbirlerin de yoğunlaştığını göstermektedir. Çocukların kaçırılması, köle veya cariye olarak satılması ve ailelerinden koparılması gibi uygulamaların yasaklandığı; bu tür fiillere karışanlar hakkında idari ve cezai işlemler başlatıldığı belgelerde açıkça yer almaktadır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin Dobruca muhacir çocuklarını yalnızca nüfusun kırılgan bir unsuru olarak değil, korunması gereken bir sosyal sermaye olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak bu bildiri, Dobruca muhacir çocuklarının Osmanlı göç ve sosyal politika tarihindeki yerini görünür kılmakta; devletin çocuk merkezli iskân ve entegrasyon anlayışını ortaya koymaktadır. Çalışma, Osmanlı Devleti'nin geç döneminde çocuk, göç ve sosyal himaye ilişkisini tarihsel belgeler üzerinden inceleyerek literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dobruca Muhacirleri, Muhacir Çocukları, Osmanlı Göç Politikaları, Osmanlı Sosyal Politikası, Çocuk ve Göç, Yetim ve Kimsesiz Çocuklar.

DOBRUJA IMMİGRANT CHİLDREN İN THE OTTOMAN EMPİRE: SETTLEMENT, EDUCATİON, HEALTH, AND SOCİAL WELFARE POLİCİES (SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY – EARLY 20TH CENTURY)

Dr. Özlem KARAPINAR GÖK

ozlem_karapinar_89@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-5183-0181

ABSTRACT

From the second half of the nineteenth century onward, the Ottoman Empire was confronted with intense waves of migration as a result of wars, territorial losses, and political transformations, particularly in the Balkans and the Black Sea basin. A significant portion of these migration movements consisted of Muslim immigrants from the Dobruja region, within which children occupied a distinctive place in the social and administrative policies of the state. Based on Ottoman archival documents, this paper aims to examine the processes of settlement, education, health care, and social protection of Dobruja immigrant children within a holistic framework.

Archival evidence reveals that Dobruja immigrant children were not perceived by the Ottoman administration merely as recipients of temporary relief; rather, they were approached within the context of long-term social engineering and policies of social integration. In addition to meeting their needs for shelter and subsistence, the state attached great importance to their education. Accordingly, practices of placing children in sıbyan schools, rüşdiye schools, industrial schools, and military institutions became widespread, while particularly talented children were encouraged to enroll in institutions such as the Mekteb-i Sultânî, the Naval School (Bahriye), the Artillery School (Tophane), and the School of Civil Administration (Mülkiye).

Archival documents particularly highlight the institutional solutions developed for orphaned and unaccompanied Dobruja immigrant children. These children were placed under state supervision in institutions such as Darüleytam (orphanages), the Enderun-ı Hümâyun, reformatories (ıslahhaneler), and barracks within the imperial palace, with their clothing, nutrition, health care, and educational expenses covered by the imperial treasury, endowment revenues (evkaf), and charitable donations. Furthermore, the records indicate that children's regular vaccinations, medical treatments in hospitals, and religious-social practices such as circumcision were systematically monitored.

Archival records also demonstrate an intensification of legal and moral measures aimed at the protection of immigrant children. Practices such as the abduction of children, their sale as slaves or concubines, and their separation from their families were explicitly prohibited, and administrative and penal actions were initiated against those involved in such acts. This situation indicates that the Ottoman Empire regarded Dobruja immigrant children not merely as a vulnerable segment of the population, but as a form of social capital requiring protection.

In conclusion, this paper seeks to make visible the place of Dobruja immigrant children in the history of Ottoman migration and social policy, while revealing the state's child-centered approach to settlement and integration. By examining the relationship between children, migration, and social welfare in the late Ottoman period through historical documents, the study aims to contribute to the existing literature.

Keywords: Dobruja Immigrants, Immigrant Children, Ottoman Migration Policies, Ottoman Social Policy, Children and Migration, Orphaned and Unaccompanied Children.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ SOSYAL POLİTİKALARINDA BİR DÖNÜM NOKTASI: 1945 YILI KİMSESİZ VE BAKIMSIZ ÇOCUKLAR RAPORU VE DEVLET STRATEJİLERİ

Dr. Özlem KARAPINAR GÖK

ozlem_karapinar_89@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-5183-0181

ÖZET

Bu bildiri, 1944 yılında Hatay Milletvekili Tayfur Sökmen'in TBMM'ye sunduğu soru önergesiyle fitili ateşlenen ve 1945 yılında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Meclis Grubu bünyesinde oluşturulan özel bir komisyon tarafından kaleme alınan kapsamlı "Çocuk Raporu"nu mercek altına almaktadır. Çalışmanın temel odağı, II. Dünya Savaşı'nın yarattığı ağır sosyo-ekonomik koşullarda Türkiye'deki kimsesiz, yoksul ve dönemin tabiriyle "aylak" çocukların durumunu incelemektir. Bu mesele, raporda salt bir hayır işi veya vicdani bir yükümlülük olarak değil; doğrudan bir "milli müdafaa" ve stratejik "nüfus politikası" sorunu olarak tanımlanmaktadır.

Komisyon, beş aylık titiz bir çalışma sürecinde bakanlık verilerini, yerel yönetimlerin sahadan bildirdiği raporları ve Milletler Cemiyeti'nin çocuk haklarına dair uluslararası normlarını sentezlemiştir. Bildiri kapsamında analizi yapılan rapor; çocuk yoksulluğunun boyutlarını, "beslek" adı altında evlerde hizmetçi olarak kullanılan çocukların uğradığı istismarı, sokakta yaşayan çocukların suça sürüklenme risklerini ve gayrimeşru çocukların toplumsal dışlanmışlığını sosyolojik bir perspektifle detaylandırmaktadır. Dönemin devlet aklı, çocuğu toplumun en kırılgan ancak en hayati birimi olarak konumlandırmıştır.

Raporun en çarpıcı yönü, çocuk meselesini devletin bekası ve iktisadi kalkınma hamleleriyle doğrudan ilişkilendirmesidir. Belgede çocuklar, devletin elindeki "en değerli ham madde" ve gelecekteki "savunma gücü" olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda bildiri; Sosyal Yardım Umum Müdürlüğü'nün kurulması, her ilde çocuk bürolarının tesisi, kimsesiz çocukların eğitim enstitüleri aracılığıyla devlet fabrikalarında üretken birer iş gücü olarak istihdam edilmesi gibi somut çözüm önerilerini tartışmaya açmaktadır.

Sonuç olarak bu tarihi doküman, Türkiye'de modern sosyal devlet anlayışının gelişiminde çocuk koruma politikalarının nasıl bir mihenk taşı olduğunu göstermektedir. Bildiri, çocuk haklarının gelişim sürecini sadece pedagojik bir konu olarak değil, Cumhuriyet rejiminin nüfus planlaması ve ulusal güvenlik stratejileriyle örülü kompleks yapısını ortaya koyan birincil bir kaynak olarak değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Kimsesiz Çocuklar, Çocuk Hakları, Cumhuriyet Tarihi, Sosyal Yardım, Nüfus Siyaseti.

A TURNİNG POİNT İN SOCİAL POLİCİES OF THE EARLY REPUBLİCAN PERİOD: THE 1945 REPORT ON DESTİTUTE AND NEGLECTED CHİLDREN AND STATE STRATEGİES

Dr. Özlem KARAPINAR GÖK

ozlem_karapinar_89@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-5183-0181

ABSTRACT

This paper examines the comprehensive "Child Report" that was initiated by a parliamentary question submitted to the Turkish Grand National Assembly in 1944 by Tayfur Sökmen, Deputy of Hatay, and subsequently drafted in 1945 by a special commission established within the Parliamentary Group of the Republican People's Party (CHP). The primary focus of the study is the condition of orphaned, impoverished, and—according to the terminology of the period—so-called "idle" children in Turkey under the severe socio-economic circumstances created by the Second World War. In the report, this issue is defined not merely as an act of charity or a moral obligation, but as a direct matter of "national defense" and a strategic problem of "population policy."

Over the course of a meticulous five-month investigation, the commission synthesized ministerial data, field reports submitted by local administrations, and the international norms on children's rights developed by the League of Nations. The report analyzed within the scope of this paper addresses, from a sociological perspective, the scale of child poverty; the abuse suffered by children employed as domestic servants under the system known as beslek; the risk of criminalization faced by children living on the streets; and the social marginalization of illegitimate children. The state mentality of the period positioned the child as the most vulnerable yet most vital unit of society.

One of the most striking aspects of the report is its direct linkage of the child question to the survival of the state and to initiatives aimed at economic development. In the document, children are described as the state's "most valuable raw material" and its future "defensive power." Within this framework, the paper brings into discussion concrete policy proposals such as the establishment of a General Directorate of Social Assistance, the creation of child welfare offices in every province, and the employment of orphaned children as productive labor in state-owned factories through training provided by educational institutes.

In conclusion, this historical document demonstrates how child protection policies constituted a cornerstone in the development of the modern social state in Turkey. The paper evaluates the evolution of children's rights not merely as a pedagogical issue, but as a primary source that reveals the complex structure of the Republican regime, interwoven with population planning and national security strategies.

Keywords: Social Policy, Orphaned Children, Children's Rights, Republican History, Social Assistance, Population Politics.

AVARIZ KAYITLARINA GÖRE 17. YÜZYILDA KÜTAHYA SANCAĞI UŞAK KAZASINDA TIMAR SİSTEMİNİN UYGULANMASI

Öğr. Gör. Lokman AYDIN

Kafkas Üniversitesi, lokman14@gmail.com- ORCID ID:0000-0002-5871-9929

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu topraklarda yaygın olarak uygulanan tımar sistemi devletin idarî, ekonomik, ziraî ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir uygulamaydı. Dirlik ya da tımar olarak anılan topraklarda vergi yükümlülerini tespit amacıyla tahrir adı verilen sayımlar yapılıyordu. Klasik dönemde yapılan tahrirlerin yerini 17. yüzyıldan itibaren avarız sayımları aldı. Osmanlı Devleti'nde Anadolu Eyaleti'nin merkezi olan Kütahya sancağına bağlı olan Uşak kazası ve köylerinde 1675 yılında yapılan avarız sayımlarının kaydedildiği mufassal defter yörenin ekonomik, sosyal ve demografik yapısını ortaya koyan önemli veriler içermektedir. Bu kayıtlardan Uşak'ın idarî yapısını ortaya koymak mümkündür. Kaza merkezi olarak dokuz mahallesi bulunan Uşak'ta bu dönemde yaklaşık 2.235 kişi yaşamaktadır. 128 köy ve 1 mezra kaydı yapılan avarız defterinde Kula'dan gelen gayrimüslim reaya da yer almıştır. Osmanlı Devleti'nde idarî, ekonomik ve askerî teşkilatlanmanın temel unsuru olan tımar sisteminin uygulandığı Uşak ve çevresinde bulunan tımar ve zeamet sahipleri muaf olarak avarız defteri kayıtlarına işlenmiştir.

Bu çalışmada 1675 tarihli mufassal avarız defterinde yer alan erbab-ı tımar, zaim, cündi, cebeci, topçu, gibi ordu mensuplarının tasarruf ettikleri topraklar ve bulundukları köyler tespit edilmiştir. Bunlardan seferde olanlar belirtilmiştir. Tımar tasarruf eden saray görevlilerinden serrac-ı hassa şakirdi, mehteran-ı hayme, kethüdayeri, kapıcı vb. olup Uşak ve çevresinde bulunanlar ortaya konulmuştur. Savaşma kabiliyetini kaybetmiş olan bu sebeple tekaüde ayrılmış olan erbab-ı tımar sahipleri ile yeniçeri geçinen fakat ellerinde belgesi olmayanlar hakkında yapılan uygulamalar Uşak örneğinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Uşak, Avarız, Tımar

THE APPLICATION OF THE TIMAR SYSTEM IN THE UŞAK DISTRICT OF THE KÜTAHYA SANJAK IN THE 17TH CENTURY ACCORDING TO AVARIZ RECORDS

Lecturer Lokman AYDIN
Kafkas University, lokman14@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-5871-9929

ABSTRACT

The timar system, widely applied in the lands owned by the Ottoman Empire, was a practice aimed at meeting the administrative, economic, agricultural, and security needs of the state. In the lands known as dirlik or timar, censuses called tahrir were conducted to determine the taxpayers. From the 17th century onwards, the cadastral surveys conducted during the classical period were replaced by avarız extraordinary tax censuses. The detailed registers recording the avarız census conducted in 1675 in the Uşak district and its villages, which were part of the Kütahya province the center of the Anatolian Province in the Ottoman Empire, contains important data revealing the economic, social, and demographic structure of the region. It is possible to understand the administrative structure of Uşak from these records. At this time, Uşak, which had nine neighborhoods as its district center, had a population of approximately 2,235 people. The avarız register, which recorded 128 villages and 1 mountain farm, also included non-Muslim subjects from Kula. In Uşak and its surroundings, where the timar system a fundamental element of administrative, economic, and military organization in the Ottoman Empirewa s implemented, the timar and zeamet holders were exempted and recorded in the avarız register.

This study identifies the lands and villages held by members of the army, such as timar holders, zaims, cündi, cebeci, and artillerymen, as recorded in the detailed avarız register of 1675. Those who were on campaign are noted. The study also identifies those palace officials holding timar, such as the serrac-ı hassa şakirdi, mehteran-ı hayme, kethüdayeri, kapıcı, etc., who resided in Uşak and its surroundings. The practices applied to timar holders who had lost their fighting ability and were therefore retired, as well as those who claimed to be Janissaries but lacked proper documentation, are examined using the Uşak example.

Keywords: Ottoman Empire, Uşak, Avarız, Timar

GİRİŞ

Evliya Çelebi Uşak adının, şehrin suyunun ve havasının güzelliğinden dolayı şehre âşık olan çok olduğu için Arapça âşıklar anlamında Uşşâk'tan geldiğini ifade etmektedir (Evliya Çelebi, 2005: 23). Uşak Germiyanoğulları toprakları ile birlikte Osmanlı Devleti'ne geçmiş ve Cumhuriyet döneminde 9 Temmuz 1953 tarihinde çıkan 6129 sayılı yasa ile il olmasına kadar Kütahya iline bağlı nahiye ve kaza merkezi olmuştur (Tuncel, 2012: 226). Sultan II. Bayezid dönemine ait 45 Numaralı mufassal tapu tahrir defterinde Kütahya kazasına bağlı nahiye olarak kaydedilen Uşak ile Banaz, Şeyhlü, Hayrebat, Ulu ve Gediz nahiyelerine bağlı 121 köy, 7 mezra ve 3 çiftlik bulunmaktadır. Bu 5 nahiyede toplam 2.285 hane, 259 mücerred ve 46 muaf kaydedilmiştir (Akgül,1988:1-126).

Uşak'ta 1520 tarihli ve 49 numaralı tahrir kayıtlarında merkezde Cami, Hacı Hasan Mescidi, Hacı Sıddık Mescidi, Mama Çelebi Mescidi, İbik Ahmed Mescidi, Meşhed Mescidi, Burhanfakih, Hacı Hızır Mescidi, Selman Fakih Mescidi ve Hacı Bazarlu Mescidi olmak üzere 10 mahallede 397 hane ve 85 mücerred kaydı yapılmıştır. 1530 yılına ait olan 438 numaralı tapu tahrir defterinde önceki mahallelere Kasap Hasan Mescidi Mahallesi eklenmiştir. Bu tarihte hane sayısı 381, mücerred 38 olmuştur. Bu defterde ayrıca 43 muaf kaydı yapılmıştır. 1571 tarihinde Uşak merkez mahallelerinde hane sayısı 494'e yükselmiştir. Uşak kazasının 1534 tarihinde 99 köyü, 15 mezrası ve 31 cemaati bulunmaktadır (Varlık 1980:284, 285).

Uşak kazasının ahalisi şehirde mahallelerde yaşayan halk ile köylüler, konargöçer yörüklerden oluşmuştur. Vakıf ve zaviyelerde yaşayanlar ile askerî sınıf mensubu piyade ve müsellemler de tahrirlerde kayıt altına alınmıştır (Özdeğer, 2012:225). Vakıf eserleri bakımından oldukça zengin olan Uşak'ta 16. yüzyılın sonlarında 8 mescid, 7 cami, 22 zaviye, 2 muallimhane, 1 imaret ve 12 diğer hizmetler için oluşturulmuş toplam 52 vakıf eseri kaydı bulunmaktadır (Türkel, 2017:119).

Evliya Çelebi, Gevher Han Sultan Hassı olan ve 80 köyü bulunan Uşak halkının büyük bölümünün ulema olduğunu ve şehirde 14 cami bulunduğunu belirtmiştir. Çarşı içindeki Ulu Cami'nin kıble kapısı üzerindeki kitabesinde tarihi 980/1572-1573 olarak verilmiştir. Biri eski biri yeni olmak üzere iki hamam, 370 dükkân, 7 han bulunan şehirde Ermeni ve Rum ahali de yaşamaktadır. Küçük ama gayet mamur olan Uşak, Anadolu Eyaleti'nin kavşak noktasıdır ve halısı ile meşhurdur (Evliya Çelebi, 2005: 23, 24).

Osmanlı Devleti'nde daha önce olağanüstü durumlarda toplanan avarız vergisi, devletin tımar sisteminin bozulması ve ekonominin bu durumdan olumsuz etkilenmesi sebebiyle olağan hale gelmiştir. Hane hesabına göre toplanan vergiler avarız defterlerine kaydedilmiştir. İcmal ve mufassal olarak düzenlenen bu defterler, vergi mükelleflerinin kayıt altına alınması ve verginin reayaya adil bir şekilde paylaştırılması açısından titizlikle tutulmuştur. Mufassal avarız defterleri mahalle, nahiye ve köyler ayrı ayrı kaydedilerek oluşturulmuştur. Müslüman ve gayrimüslim reaya kayıt altına alınırken gelir seviyelerine göre yüksekten aşağı doğru âlâ, evsat ve edna olarak gösterilmiştir. Her bir mahalle ve köyün kaç neferandan oluştuğu, bu neferanın ne kadar avarız hanesine eşit kabul edileceği ayrı ayrı yazılarak tespit edilmiştir. Bu oranlar kaydı tutulan yörenin gelir seviyesine göre değişiklik gösterebilmektedir. Avarız vakıfları oluşturularak avarız vergisi ödeyemeyecek derecede fakir olanların vergileri bu vakıflardan karşılanmıştır. Mufassal avarız defterlerinde imam, müezzin, hatip, müderris, kadı ve

tekkenişin gibi görevlilerle seyyid unvanına sahip olanlar muaf kabul edilmiştir. Askerî sınıfa mensup olan tımar sahipleri de muaflar arasında yer almıştır. Muaf olanların bu durumlarını ellerinde bulunan belgeleriyle ispatlamaları gerekli görülmüş, belgesi bulunmayanlar için *yeniçeri geçinir, elinde temessüğü yoktur* gibi açıklamalar yazılarak reaya gibi işleme tabi tutulmuşlardır.

15. yüzyıldan itibaren Anadolu Eyaleti'nin merkezi olan Kütahya sancağına bağlı diğer kaza ve nahiyeleri ile birlikte Uşak kazası avarız kayıtlarının da yer aldığı avarız defterlerinden, 1623 tarihli ve DMKF.d. 27429 numaralı defter icmal yani özet bilgiler içermektedir. Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Şaban Efendi tarafından kaydedilen defterin 93-94 sayfalarında Uşak kazası kaydı yer almıştır. İcmal avarız defterinde Uşak'ta bulunan mahalle ve köyler gösterilmeden toplam avarız hane sayısı 202,5 olarak kaydedilmiştir. Kütahya genelinde her bir avarız hanesi 4 gerçek haneye eşit olduğu için gerçek hane sayısı toplam 810 olmalıdır. Defter kaydında 1649-1662 tarihleri arasında güncellemeler yapılmıştır. 1649'da Akkeçili cemaati 4 avarız hanesi, Kozkuyu, Karbasan, Küçükoba ve Karabedir köylerinde bulunan Asuh cemaati reayaları 11,5 avarız hanesi ile Şeyhlü kazasından Uşak'a nakledilmiştir. Fakat daha sonra Şeyhlü'ye geri kaydedilmiştir. 1654 yılında Kırkyalan, İshaklar, Alınviran, Göl, Karabaylı, Yenice ve Bekrice köylerinde bulunan toplam 16 avarız hanesi Uşak kazasına aktarılmıştır. Saray köyünde bulunan 2 avarız hanesi de 1661'de Uşak'a kaydedilmiştir (Aydın, 2022:100).

KÜTAHYA SANCAĞI MUFASSAL AVARIZ DEFTERİ KAYITLARINA GÖRE UŞAK

İdari Yapı ve Nüfus

Kütahya sancağı 1675 mufassal avarız defterinin 90-119. sayfaları arasında Uşak kazasına bağlı mahalle ve köyler ayrı ayrı kaydedilmiştir. Her mahallenin sonunda neferan ve reaya sayıları ile avarız hane sayısı gösterildikten sonra askeri sınıfa mensup olan muaflar yer almıştır. Bu deftere göre Uşak'ın Sıddık, Cami-i Kebir, Burhanfakih, Hacı Hızır, Karadede, İslice, Karaağaç, Sabah ve İlbey isimlerinde 9 mahallesi bulunmaktadır. Toplam 128 köy, 1 mezra ve Kula'dan gelen gayrimüslimler olmak üzere 130 yerleşim yeri kaydedilmiştir. Gayrimüslimlerin 10 neferan 2,5 avarız hanesi olarak kaydedilmiş olması avarız hane hesabında Müslim-Gayrimüslim ayrımı yapılmadığını göstermektedir. Uşak'ın 9 mahallesinde reaya olarak kayıtlı 349 kişiye karşılık 87,25 avarız hanesi yazılmıştır. Her bir avarız hanesi 4 gerçek haneye eşittir. Din hizmetleri ve askerî sınıf mensubu, yaşlı ve hasta olmak üzere toplam 98 muaf neferan kaydı yapılmıştır. Muaflarla birlikte toplam neferan sayısı 447'dir. Bu dönemde Kütahya ve çevresinde nüfus hesabında her bir hanenin 5 kişiden oluştuğu kabul edildiğinde Uşak merkez kaza nüfusu yaklaşık 2.235 olarak kabul edilebilir. Uşak'ın kaydının yer aldığı 1675 tarihli avarız defterinde merkez mahallelerde reaya, avarız hane ve muaflar, toplam neferan ile tahmini nüfus dağılımı çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Uşak Reaya, Muaf, Hane, Neferan, Nüfus (1675)

Sıra	Mahalle adı	Reaya	Muaf	Hane	Neferan	Nüfus
1	Sıddık	34	26	8,5	60	300
2	Câmi-i Kebîr	48	8	12	56	280
3	Burhanfakih	45	17	11,25	62	310

4	Hacı Hızır	42	11	10,5	53	265
5	Karadede	40	13	10	53	265
6	İslice	17	5	4,25	22	110
7	Karaağaç	17	1	4,25	18	90
8	Sabah	40	14	10	54	270
9	İlbey	66	3	16,5	69	345
	Toplam	**349**	**98**	**87,25**	**447**	**2.235**

Çizelge 1'de yer alan 98 muafın 21'i imam, müezzin, hatip ve vaiz olmak üzere din hizmetleri sınıfındandır. Zaim, yeniçeri, tımarlı sipahi, topçu, çavuş, cündi, tekaüd sipahi, sarrac-ı hassa şakirdi, müteferrika ve mehteran-ı hayme gibi unvanlarla kaydedilmiş ordu sınıfına mensup 34 muaf vardır. Seyyid olarak kaydedilen muaflar 29 kişidir. Naib, müderris, kâtip-i defterhane ve amel-mande olarak 5 kişi yazılmıştır. Mensuh olarak 9 kişi kaydedilmiştir. Uşak'a bağlı köylerde 2.092 reaya ve 523 avarız hanesi bulunmaktadır. Muaf olarak kabul edilen 257 kişi ile birlikte toplam neferan 2.349'dur. Köylerde yaklaşık nüfus 11.745 olarak hesaplanmıştır. Merkez mahalleleri ve köyleri ile birlikte Uşak'ın reaya neferanı 2.441, avarız hanesi 610,25 olmuştur. Her bir avarız hanesi 4 gerçek haneden oluşmakta olup muaflar 355 kişidir. Toplam neferan 2.796 ve yaklaşık nüfus 13.980 olarak hesaplanmıştır (MAD.d. 2498).

Uşak kazasına bağlı köyler bu bölgeye gelen Türkmenler tarafından kurulmuş ve genellikle Türkmen gruplarının adı ile anılmıştır. Bazı köyler ise Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına katkıda bulunan derviş ve erenler tarafından kurulmuş ve isimlendirilmiştir. (Çakır, 2010: 39).

Tımar Sisteminin Uygulanışı ve Uşak Kazasında Erbab-ı Tımarlar

Osmanlı Devleti'nde dirlik ile eş anlamlı kullanılan tımar kelimesi devletin askerî ve idarî yapısının temelini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nde uygulanmaya başlanması Orhan Bey dönemine kadar gider (İnalcık, 2012:168). Tımar sistemi devletin ihtiyaçları ve dönemin şartları sonucu ortaya çıkmış ve uygulanmıştır. Balkanlarda ve Rumeli'de fetihler ve yerleşme tımar sistemine dayalı sipahi ordusunun itici gücü ile sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde uygulanan tahrirler de tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerde nüfus ve vergilendirilebilir kaynakların tespitini sağlamıştır (Acun, 2009: 901-902). Mirî arazi, gelirlerine göre tımar, zeamet ve has olarak üçe ayrılmıştır. Geliri 3 bin-20 bin akçe arasında olan tımar savaşa katılacak sipahiye; geliri 20 bin ile 100 bin akçe arasında olan zeamet süvari zabitlerine, geliri 100 bin akçeden fazla olan has ise hükümdar ve hanedanı ile ümeradan olanlara verilmiştir. Bu surette yapılan hesaplamalarla devlet klasik dönemde Anadolu ve Rumeli'de yaklaşık 200.000 süvari beslemiştir (Pakalın, 1983:498).

Kanuni dönemine kadar tımar tevcihi merkezden yapılırken, bu dönemde beylerbeylerine de küçük tımarları dağıtma yetkisi tanınmıştır. Merkezden verilen tımarlar kaydedilirken tezkireli, diğerleri tezkiresiz olarak kaydedilmiştir. Tımar sahiplerinin sefere katılmama ya da büyük bir suça karışma durumunda tımarları ellerinden alınmıştır. Tımarı elinden alınanlar yedi yıl içinde tekrar tımar tevcihi için başvurabilirdi. Ortalama on sekizli yaşlarda tımar sahibi olan bir sipahi 35 yaşına kadar görev yapmakta savaşa katılamayacak hale geldikten sonra tekaüde ayrılmaktaydı. Tımarlı sipahilerin en büyük oğulları kılıç tutacak yaşa geldikten sonra babalarının yerine geçebiliyordu (Acun, 2009:906). Tımar sahipleri kendileri dışında sahip oldukları gelirin her üç bin akçesi, zeamet tasarruf edenler de her beş bin akçe için bir cebelü yani atlı asker sefere götürmek zorundaydı. Tımarlar gelirleri dışında veriliş şekillerine göre de farklı isimler alıyorlardı. *Kılıç tımarı* sipahilere geçimini sağlayacak kadar tahsis edilen

tımarlardı. *Eşkinci tımarı* alaybeyinin emrinde sefere katılan sipahilere verilirdi. Sefere bizzat gitmek zorunda olmayan fakat cebelü gönderenlere *mülk tımar* verilirdi. *Mustahfız tımarı* kale muhafızlarına, *hizmet tımarı* sınırlardaki cami ve zaviyelerin görevlilerine, *mensûh tımar* ise bir hizmet karşılığı verilen tımarlardı. Kimseye verilemeyecek kadar küçük tımaralara da *sepet tımarı* denirdi. (Pakalın, 1983: 498, 506).

Kütahya livası 1675 tarihli avarız defteri kayıtlarına göre Uşak kazasında merkezde bulunan mahallelerde 1 eşkinci, 12 erbab-ı tımar ve 15 mensûh tımar kaydedilmiştir. Köylerde 5'i mensûh tımar olmak üzere 31 tımar vardı. Erbab-ı tımar olarak kaydedilen Koyunbeyli köyünde Hüseyin Bey ve Avgan köyünde El-Hâc Receb Bey *terkin* yazılarak listeden çıkartılmıştır. Uşak merkez ve köylerinde erbab-ı tımar olarak toplam 59 kişi bulunmaktadır. 1 eşkinci ve 33 erbab-ı tımar olmak üzere 34 kişi *seferde* olarak kaydedilmiştir. Bu dönemde Osmanlı padişahı IV. Mehmed'tir (1648-1687). Padişah 1672 yılında Lehistan ile yapılan Bucaş Antlaşması'nın şartlarının yerine getirilmemesi üzerine 1673 yılında sefere çıkmıştır. Osmanlı-Lehistan savaşları 1676 yılı sonlarında iki ülke arasında yapılan anlaşmaya kadar devam etmiştir (Özcan, 2003:416). Seferde olan sipahilerin bu savaşlara katılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Köylerde bulunan tımar sahiplerinden bazılarının tasarruf ettikleri toprak miktarları da çift olarak gösterilmiştir. Çift miktarı yazılanlardan Bozguş köyünden Ahmed Bey, iki çift diğerleri birer çift toprak tasarruf etmektedir. Avarız defteri kaydında yer yer, her bir çiftin 30 dönüme eşit olduğu bilgisine yer verilmiştir. Uşak ve köylerinde MAD.d. 90-115 sayfalar arasında erbab-ı tımar olarak kaydedilenler çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Uşak Mahalle ve Köylerinde Erbab-ı Timar Sahipleri (1675)

Sıra	Mahalle/Köy	Erbab-ı Tımar Sahibi	Durumu	Çift
1	Mahalle-i Sıddık	El-Hâc Abdullah Bey	Mensûh	
2		Siyavuş Bey	Mensûh	
3		Bayram Ağazâde	Mensûh	
4		Sefer Ağa	Mensûh	
5		Şahin Bey	Mensûh	
6		Yeğen İbrahim Ağa	Mensûh	
7		Hüseyin Bey	Mensûh	
8		Receb Bey	seferde	
9		Hasan Bey	seferde	
10		Hüseyin Bey	seferde	
11	Mahalle-i Cami-i Kebir	Ali Bey	seferde	
12		Mehmed Bey	seferde	
13	Mahalle-i Burhanfakih	Demir Bey	Mensûh	
14		Hüseyin Bey	eşkinci-seferde	
15		Ramazan Bey	seferde	
16		Mustafa Bey	Mensûh	
17		Habib Bey	Mensûh	
18	Mahalle-i el-Hâc Hızır	İbrahim Çavuş	seferde	
19		Hüseyin Bey	seferde	
20	Mahalle-i Karadede	Şaban Bey	seferde	
21		Osman Bey	seferde	
22	Mahalle-i İslice	Abdülhalim	Mensûh	
23	Mahalle-i Sabah	Hasan Bey bin Hacı Ali	Mensûh	
24		Cafer Bey	seferde	

25		Hüseyin Bey	seferde	
26		Ramazan Ağa	Mensûh	
27		İvaz Bey	Mensûh	
28		Mustafa Bey	Mensûh	
29	Karye-i Karlık	Durmuş [b.] Yusuf	seferde	1
30	Karye-i Güğüm	Kadri bey	seferde	
31	Karye-i Çarıklar	Hasan Bey [b.] Mustafa	Mensûh	1
32		Hâcı İbrahim [b.] Hâcı Şaban	Mensûh	1
33	Karye-i Bozguş	Receb Bey	-	1
34		Ahmed Bey	-	2
35	Karye-i Kediöyüğü	Mustafa Bey bin el-Hâc Ali	seferde	1
36	Karye-i Çokaklı	Veli Bey	seferde	1
37	Karye-i Selekler	Murad Bey	Mensûh	1
38		Osman Bey	Mensûh	1
39	Karye-i Yaşamışlar	İvaz Bey	Mensûh	1
40	Karye-i Selmanlar	Muharrem Bey	seferde	1
41	Karye-i Göçerler	Mislühu Hasan Bey	seferde	1
42		Mislühu Mehmed Bey	seferde	
43		Mislühu Ali Bey	seferde	1
44		Mislühu Diğer Ali Bey	seferde	1
45		Mislühu Durak Bey	seferde	
46	Karye-i Sazak	Himmet Bey	seferde	1
47	Karye-i Duraklı	Zülfikar Bey	seferde	1
48	Karye-i Sivaslı	Mehmed Bey	seferde	1
49		Mehmed Bey	seferde	
50		Yahya Bey	seferde	
51		Hasan Bey	seferde	1
52		Hüseyin Bey	seferde	1
53		Sefer Bey	seferde	
54		Mehmed Bey	seferde	
55	Karye-i Selçikler	Mehmed Bey	seferde	1
56		İvaz Bey	seferde	
57		Mehmed Bey	-	
58		Kenan Bey	-	
59	Karye-i Dumanlı	Hasan Bey	-	1

Osmanlı Devleti fetih sırasında ele geçirilen topraklardan geliri yirmi bin ile yüz bin akçe arasında olan toprakları kılıç hakkı ve dirlik olarak sefere katılanlar ile bazı saray ve devlet memurlarına zeamet olarak veriyordu. Mesela Divan-ı Hümayun çavuşlarının bir kısmı yevmiyeli iken bir kısmı tımar ve zeametliydi. Zeametli olanlar için *zeametli çavuş* tabiri kullanılırdı (Pakalın, 1983: 649). Uşak'ta 1675 yılında zeamet sahibi anlamında dirlik tasarruf eden 5 zaim kaydedilmiştir. Bunlardan Hacı Yunus Ağa ve Aziz Ağa Sıddık Mahallesi'nde kayıtlıdır ve 3 çift toprak tasarruf etmektedir. Yusuf Ağa'nın zeameti mensûh yani hizmeti karşılığı kendisine verilmiştir. Sabah Mahallesi'nde kayıtlı olan İbrahim Ağa seferdedir. Karadede Mahallesi'nde kaydı bulunan Abdülkadir Efendi ise defterhane kâtibidir ve kendisine

Uşak'ta dirlik olarak zeamet verilmiştir. Köyler içerisinde sadece Bozguş'ta zaim olarak kaydedilen Mustafa Çavuş *zeametli çavuştur* (MAD.d.2498:90-95).

Uşak mahalle ve köylerinde bu dönemde farklı görev ve unvanlara sahip tımar sahipleri de kaydedilmiştir. Bunlar için *ibtidâsı görülmüştür, elinde ağasından mektûb vardır* gibi açıklamalar yazılarak tımar sahibi oldukları tasdik edilmiştir. Dumanlı köyünde bulunan Mehmed b. Veli için *yazılmaya, askerîdir* açıklaması yapılmıştır. Bunlar topçu, serrac-ı hassa şakirdi, mehteran-ı hayme, kapıcı, şahinci, çakırcı, kethüdayeri gibi görevliler olup, kendilerine dirlik tahsis edilen kimselerdir. *Serrac-ı hassa* sarayda padişaha ait ahırlardaki atların koşum takımlarını imal eden görevlilerdi. *Mehteran-ı Hayme*, çadır ve döşeme yaparak onları muhafaza eden görevlilerdi. *Kethüdayeri*, Yeniçeri Ocağında bulunan zabitlerden birisi idi. Görevi yeniçerilerin bulunduğu yerlerde mahallî idarecilerle ocağın işlerini düzenlemekti (Pakalın, 1983:130, 252,449). Bu görevlilerden bazılarının tasarruf ettikleri toprakların çift miktarlarına kayıtlarda yer verilmiştir. Uşak'ta dirlik sahibi görevlilerin listesi çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Uşak ve Köylerinde Dirlik Sahibi Görevliler

	Mahalle/Köy	Dirlik Sahibi	Görevi-Açıklama	Çift
1	Burhanfakih Mahallesi	Abdullah Beşe	Topcudur. İbtidâsı vardır.	-
2		İbrahim veled-i Receb	Şâkird-i serrâcîn-i hâssa ibtidâsı vardır,	-
3	Hacı Hızır Mahallesi	Hüseyin veled-i Hâcı Abdi	Mehterân-ı hayme Elinde ağasından mektûb vardır.	-
4	Karadede Mahallesi	Hasan Çavuşoğlu		3
5		Mehmed Çelebi bin Hasan Çavuş		1
6	Akkilise	Abdurrahman bin Lütfü	Çakırcıyân -	1
7	Sarıhalifelü	İvaz Ağa	Kethüdâyeri -	2
8	Bulkaz	Mehmed [an]-	Şahinciyân İbtidâsı görülmüşdür	1
9	Tatar	Ömer Bey	Kapıcı	1
10	Dumanlı	Mehmed [b.] Veli	Serrâc-ı hâssa- Elinde ibtidâsı vardır.	1

Arapça olan cündi kelimesi binicilikte maharet sahibi anlamında ve orduya mensup olan görevliler için kullanılan bir tabirdir. Bu dönemde Uşak kazasında cündi olarak kaydedilen 22 kişi vardır. Bunlardan Koyunbeyli köyünden Hasan Bey, Avgan köyünden Sefer Bey, Gülçen köyünden İbrahim Bey, Ulugöbek köyünden Musa ve Mustafa Beyler *Terkin* yazılarak kayıttan düşülmüştür. Sıddık ve Burhanfakih mahallelerinde ikişer tane olmak üzere toplam 4 cündi kaydedilmiştir. Diğer cündi olarak kaydedilenler köylerdedir. Sıddık ve Buhanfakih mahallelerinde kaydedilenlerin çift kaydı yoktur. Selçikler köyünde kaydedilen Ahmed Bey hariç diğer köylerde kaydedilenlerin birer çift toprak tasarruf ettikleri görülmektedir. (MAD.d:91-117) Cündi olarak kaydedilenler çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4. Uşak Kazası ve Köylerinde Cündî Olarak Kaydedilenler

Sıra	Mahalle/Köy	Cündî	Çift
1	Sıddık Mahallesi	Şaban Bey el-cündî	-
2		Ahmed Bey el-cündî	-
3	Burhanfakih Mahallesi	Bektaş [b.] Musa el-cündî Kütahya	-
4		Cinci Mustafa Bey el-cündî	-
5	Çarıklar köyü	Halil Bey el-cündî	1
6	Ovatimurlar köyü	Musa Bey el-cündî	1
7	Sarıhalifelü köyü	İlyas Bey bin Ahmed el-cündî	1
8	Yapağılar köyü	Celeb Mustafa Bey el-cündî	1
9	Azizler köyü	Osman Bey el-cündî	1
10	Hırka köyü	Abdurrahman Bey el-cündî	1
11	Bulkaz köyü	Ali Bey el-cündî	1
12		Mustafa Bey el-cündî	1
13	Maddalak köyü	Hasan Bey el-cündî	1
14	Selçikler köyü	Mahmud Bey el-cündî	1
15		Ahmed Bey el-cündî	-
16	Karain köyü	Hüseyin Bey el-cündî	1
17	Hacıkara köyü	Hâcı Hasan el-cündî	1

Uşak'ta Sıddık Mahallesi'nde Ahmed Bey, Karadede Mahallesi'nden Recep Bey, Halidler köyünde Ahmed bin Ramazan, Bağbaşı köyünden Mustafa Bey, Tekye köyünden Musta bin Mehmed, Menteşler köyünden Yusuf ve Dumanlı köyünden Cündî Abdurrahman bin Siyami olmak üzere toplam 7 kişi tekaüd olarak kaydedilmiştir. Savaşamayacak yaşta ya da durumda olan ve emekli edilen bu kişilerden Recep Bey 3 çift, Mustafa Bey, Mustafa bin Mehmed ve Abdurrahman bin Siyami birer çift toprak tasarruf etmektedir. Diğer üç tekaüd için çift miktarı yazılmamıştır (MAD.d:91-98).

Uşak ve köylerinde 1675 yılında yeniçeri ve kuloğlu olduklarını iddia eden fakat belgeleri olmadığı için kayıtlara *yeniçeri geçinir, temessüğü yoktur, kuloğlu geçinir, cebeci geçinir* şeklinde kaydedilmiş olanlar vardır. Uşak'ta Camii Kebir, Hacı Hızır ve Karadede mahallelerinde birer, İslice Mahallesi'nde iki, Sabah Mahallesi'nde üç, Burhanfakih Mahallesi'nde yedi ve İlbey Mahallesi'nde yirmi bir olmak üzere bu şekilde kayda geçirilmiş 36 kişi vardır. Köylerde bu şekilde tespit edilip reaya olarak işlem görenlerin sayısı 13 olarak tespit edilmiştir. Güğüm, İlyaslıkebir ve Ulugöbek köylerinde ikişer kişiden toplam 6 kişi kaydedilmiştir. Diğerlerinin kayıtları Bozguş, Sarıhalifeli, Ufacıkbeytimur ma'a Haydanlar, Selekler, Sivaslı, Gülçen ve Göçerler köylerindedir. Osmanlı Devleti'nde yeniçeriliğin taşraya yayılması ile birlikte aslında yeniçeriler, cebeciler ve topçular tarafından kullanılan bir unvan olan beşenin kullanılması da yaygınlaşmıştır (Açık, 2016:54). Yeniçeri olmadığı halde *yeniçeri geçinir* diye kaydedilen 49 kişi arasında da beşe unvanını ismi ile birlikte kullanan 33 kişi tespit edilmiştir (MAD.d: 94-117).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Anadolu Eyaleti'nin merkezi olan Kütahya sancağının bir kazası olan Uşak, 1675 yılında yapılan avarız sayımları sonucu tutulan mufassal avarız defterinin 99-119. sayfaları arasına kaydedilmiştir. Bu kayıtlarda kaza merkezinde bulunan 9 mahalle dışında Uşak kazasına bağlı 128 köy, 1 mezra

ve Kula'dan gelen gayrimüslimler olmak üzere 130 yerleşim yeri tespit edilmiştir. Uşak merkezde 349 neferan ve 87,25 avarız hanesi bulunmaktadır. Muaf olarak 98 kayıt yer almıştır. 1675 yılında Uşak'ın her bir hanesinde beş kişi yaşadığı varsayılarak nüfusu 2.235 kişi olarak tespit edilmiştir. Merkez mahalleleri ve köyleri ile birlikte Uşak'ın reaya neferanı 2.441, avarız hanesi 610.25 olmuştur. Her bir avarız hanesi 4 gerçek haneden oluşmaktadır. Muaflar toplam 355 kişidir. Toplam neferan 2.796 ve toplam nüfus yaklaşık 13.980 olarak hesaplanmıştır.

Tımar sisteminin uygulandığı Uşak'ta erbab-ı tımar, mensûh ve eşkinci olmak üzere 59 kişi bulunmaktadır. Bunlardan eşkinci ve erbab-ı tımar olan 34'ü bu dönemde devam etmekte olan Osmanlı-Lehistan Savaşı için orduya katılmış olduğundan seferdedir. Kendilerine hizmet karşılığı tımar tevcih edilen 20 kişi mensûh olarak kaydedilmiştir. Tımar sahiplerinden 5'i kayıtlı oldukları köylerde görünmektedir.

Osmanlı Devleti'nde topçu, serrac-ı hassa şakirdi, mehterân-ı hayme, kapıcı, şahinci, çakırcı ve kethüdayeri gibi görev ve unvanı olanlardan 10 kişiye Uşak mahalle ve köylerinde dirlik tahsis edilmiştir. 17 kişi de cündi olarak tımar tasarruf etmektedir. Bunların dışında tekaüd olarak kendilerine tımar tevcih edilen 7 kişi vardır. Uşak ve köylerinde *Yeniçeri, kuloğlu, cebeci geçinir, temessüğü yoktur* şeklinde kaydedilen ve reaya olarak kabul edilen 49 kişi tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, DMKF.d. 27429.s.93.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, MAD.d. 2498 s.99-119.

Araştırma Eserler

Acun F. "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler Ansiklopedisi,* C.9. Ankara 2002.

Açık T. "Beşe Unvanı Hakkında", *Tarih Dergisi*, Sayı 62 (2015 / 2), İstanbul 2016, (37-64).

Akgül M. *Kütahya Tahrir Defterine Göre Uşak Nahiyesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL Tezi, İstanbul 1988.

Aydın M. *Anadolu Eyaleti Kütahya Sancağı 1623 Tarihli İcmal Avarız Defteri,* Ankara 2022.

Çakır İ. E. "Uşak Kazâsı, (1676 Tarihli Avarız Defterine Göre)", *OTAM, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* 28 Güz, Ankara 2010, (27- 47).

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme,* C.9. Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul 2005.

İnalcık H. "Timar", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 41. İstanbul 2012, (168-173).

Özcan A. "Mehmed IV", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 28. Ankara 2003, (414-418).

Özdeğer M. "Uşak", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 42. İstanbul 2012, (222-226).

Pakalın, M.Z. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.1-2-3. İstanbul 1983.

Tuncel M. "Uşak", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul 2012, (226-227).

Türkel E. *16. Yüzyıl Sonlarında Kütahya Sancağı Vakıfları (Emet, Denizli, Uşak, Burdur),* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik 2017.

Varlık, M. Ç. *16. Yüzyılda Kütahya Sancağı*, Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum 1980.

ERKEN MEMLÛKLAR DÖNEMİNDE İLÂHÎ MÜDAHALE

Yusuf ÖTENKAYA
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, yusufotenkaya@gmail.com, 0000-0001-6721-4888

ÖZET

Bu çalışma, erken dönem Memlûk Devleti'nde siyasi meşruiyetin inşasında kullanılan *ilâhî inayet* ve *kutsiyet* temalarını, özellikle Kutuz, Baybars ve Nâsır Muhammed b. Kalavun'un saltanatları çerçevesinde incelemektedir. Memlûkların kuruluş evresinde askerî başarıların ötesinde bir otorite tesisi için başvurulan bu anlatılar, sultanların Tanrı tarafından doğrudan seçilmiş ve korunmuş figürler olduğunu vurgulayan zengin bir literatür sunmaktadır. Nitekim Sultan Baybars'ın henüz tahta çıkmadan önce çölde mahsur kaldığı sırada ilâhî bir müdahaleyle yağmura ve atı için rüzgarla gelen yiyeceğe ulaşması, onun kişisel kariyerini aşkın bir düzleme taşıyan ilk önemli işaret olarak sunulmaktadır. Benzer şekilde Kutuz'un saltanatının on yıl öncesinden Mağribli bir âlim tarafından müjdelenmesi ve rüyalarda Hz. Peygamber'den Moğol zaferine dair onay alması, askerî dehanın teolojik bir kaderle birleştiğini kanıtlar niteliktedir. Bu kutsiyet inşası Nâsır Muhammed döneminde daha kompleks bir hal alarak doğumundaki kuyruklu yıldızlar gibi astrolojik hadiseler ve rüyalarda Hz. Ali ile kurulan manevi bağlar üzerinden, sultanı eskatolojik bir lider konumuna yükseltmiştir. Çalışma, bu anlatıların basit birer propaganda olmanın ötesinde, sultanın Tanrı'nın yeryüzündeki doğrudan temsilcisi ve tayin ettiği bir delege olduğu fikrini pekiştirdiğini savunmaktadır. Eyyûbî ve Selçuklu devlet geleneğini cihat ideolojisiyle harmanlayan Memlûk sultanları, bu kutsallık anlatıları sayesinde hem dinî hem de idari yetkileri kendinde toplayan mutlak birer hükümdar imajı çizmişlerdir. Sonuç olarak, kroniklerde yer alan bu mistik anekdotlar, memlûk kökenli sultanların toplum ve ulema nezdinde ihtiyaç duydukları karizmatik otoriteyi meşrulaştıran stratejik birer siyasal argüman olarak işlev görmüştür.

Anahtar Kelimeler : Memlûklar, Kutuz, Baybars, Nâsır Muhammed, İlâhî inayet.

BAHRÎ MEMLÛK DEVLETİ'NDE ASKERÎ OLİGARŞİNİN YÜKSELİŞİ: YELBOĞAVİYYE HİZBİ VE ÇERKEZ EGEMENLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ

Yusuf ÖTENKAYA

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, yusufotenkaya@gmail.com, 0000-0001-6721-4888

ÖZET

Bu çalışma, Bahri Memlûk döneminin son evresinde, özellikle Emîr Yelboğa el-Ömerî el-Hâsekî'nin yükselişiyle başlayan ve Sultan Şaban devriyle derinleşen siyasi istikrarsızlık sürecini, Yelboğaviyye memlûklarının devlet mekanizması üzerindeki tahakkümü bağlamında ele almaktadır. Sultan Hasan döneminde emirü meclis olarak atanan ve dört bin civarında memlûk satın alarak devasa bir askerî güç oluşturan Yelboğa el-Ömerî, hükümdarın *evlâdü'n-nâs* (memlûk çocukları) üzerinden kurmaya çalıştığı denge siyasetini isyanla bastırmış ve 1361 yılında sultanı katlederek yönetimi fiilen ele geçirmiştir. Bu süreçte çocuk yaştaki sultanlar (Muhammed b. Hacı ve Şaban b. Nâsır Hasan) üzerinden atabeylik kurumu aracılığıyla mutlak otorite kuran Yelboğa, kendi özel memlûk hizbi olan Yelboğaviyye'yi devletin en kritik noktalarına yerleştirerek askerî bir oligarşi oluşturmuştur. Ancak Yelboğa'nın kendi memlûklarına yönelik baskıcı siyaseti, 1366 yılında bizzat kendi yetiştirdiği askerlerin Sultan Şaban ile ittifak kurarak onu devirmesiyle sonuçlanmıştır. Yelboğa'nın ölümünden sonra da iktidar boşluğu dolmamış; aksine Toktemur en-Nizamî ve Esendemur en-Nâsırî gibi emîrlerin nüfuz mücadeleleri, devlet aygıtını Yelboğaviyye hizbinin farklı kanatları arasında bir çatışma alanına dönüştürmüştür. Başlangıçta ırksal bir temelden ziyade hizipsel bir varlık mücadelesi yürüten bu askeri sınıf, zamanla etnik bir ayrışmaya giderek Çerkez ve Türk memlûklar arasındaki rekabeti tetiklemiştir. Özellikle veba salgını ve taşradaki naiplerin itaatsizliği gibi kriz anlarında sayıca üstünlüğü ele geçiren Çerkez memlûkları, Berkuk gibi figürlerin önderliğinde Türk unsurların hâkimiyetini izale ederek iktidarı tamamen ele geçirmişlerdir. Sonuç olarak çalışma, Yelboğaviyye memlûklarının yükselişinin ve iç çatışmalarının, Memlûk Devleti'nde Türk (Bahrî) döneminden Çerkez (Burcî) dönemine geçişin temel katalizörü olduğunu ve bu sürecin klasik Memlûk askeri-siyasi sisteminde kalıcı bir dönüşüm başlattığını savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Memlûk Devleti, Yelboğa el-Ömerî, Sultan Şaban, Yelboğaviyye, Siyasi Meşruiyet, Çerkez Memlûkları, Atabeylik.

AVARIZ KAYITLARINA GÖRE 17. YÜZYILDA DENİZLİ

Prof. Dr. Meltem AYDIN

Kafkas Üniversitesi, meltemtokucu@gmail.com- ORCID ID:0000-0001-5408-6135

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde tımar sistemi taşra teşkilatında devletin idarî, askerî ve ekonomik yapılanmasının temeli olmuştur. Bu sistem sayesinde devlet hem üretimde sürekliliği sağlamış hem de otoritesini ülkenin en uç noktasına kadar hissettirmiştir. Dirlik ile eş anlamlı olarak kullanılan tımar uygulaması sayesinde gelirlerine göre has, zeamet ve tımar olarak dilimlere ayrılan topraklardan seyfiye sınıfının en üst yöneticilerinden başlayarak köylerde bulunan tımar erbabına kadar görevlilerin maaşları hazineden nakit para çıkışı olmadan sağlanmıştır. Fakat 17. yüzyıldan itibaren ülkede ekonominin bozulmaya başlamasıyla hazinenin nakit para ihtiyacının artması üzerine tımara ayrılan topraklar mültezimlere verilmeye başlanmıştır. Tımar sisteminin bozulmasının bir sonucu olarak daha önce olağanüstü zamanlarda halktan toplanan avarız vergisi sürekli hale gelmiş ve böylece tahrirlerin yerine avarız sayımları yapılmaya başlanmıştır.

Avarız sayımlarının başlamasıyla mufassal avarız defterleri ile bunların özeti olan icmal avarız defterleri tutulmuştur. Bu defterlerde devlete vergi ödemekle mükellef olan ve reaya olarak adlandırılan gelir sahibi hane reisleri mahalle, köy, mezra düzeyinde kaydedilmeye başlanmıştır. Mufassal avarız defterlerinde reaya yanında çeşitli sebeplerle vergiden muaflarda kayıt altına alınmıştır. Bu muaflar içerisinde yer alan ve ordu mensubu ya da devlette yürüttükleri görev dolayısıyla kendilerine dirlik tevcih edilen zeamet ve tımar sahipleri de yer almıştır. Bu çalışmada özellikle 1675 tarihli ve MAD.d. 2498 numaralı mufassal avarız defterinde Kütahya sancağına bağlı kaza olarak kaydedilen Denizli ve köylerinde bulunan ordu mensubu olan tımar sahiplerinin bulundukları mahalle ve köyler, tımarı tasarruf şekilleri ile seferde olanlar tespit edilmiştir. Ayrıca tımar uygulamasında devletin takip ettiği esaslar Denizli örneğinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Denizli, Avarız, Tımar

DENIZLI IN THE 17TH CENTURY ACCORDING TO AVARIZ RECORDS

Prof. Dr. Meltem AYDIN

Kafkas University, meltemtokucu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0001-5408-6135

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, the timar system formed the foundation of the state's administrative, military, and economic structure in the provinces. Through this system, the state ensured continuity in production and extended its authority to the furthest reaches of the country. Often used synonymously with dirlik land grant, the timar system allowed for the payment of salaries to officials, from the highest-ranking military officers to the timar holders in the villages, without any cash outflow from the treasury. These salaries were allocated from lands divided into categories based on income – has, zeamet, and timar. However, from the 17th century onwards, as the country's economy began to deteriorate and the treasury's need for cash increased, lands allocated as timars began to be given to tax farmers. As a result of the breakdown of the timar system, the avarız tax, which was previously collected from the people only during extraordinary times, became permanent, and thus avarız censuses began to replace the tahrir land survey censuses.

With the commencement of the avarız extraordinary tax censuses, detailed avarız registers and summary registers were kept. These registers began to record the heads of income owning households, known as reaya, who were obligated to pay taxes to the state, at the neighborhood, village, and hamlet level. In addition to the reaya, the detailed avarız registers also included those exempted from tax for various reasons. Among these exempted individuals were the holders of zeamet and timar, who were members of the army or granted land for their service in the state. This study specifically examines the locations and villages of timar holders who were army personnels and Denizli registered as a district within the Kütahya Sanjak in the detailed avarız register dated 1675 and numbered MAD.d. 2498. The study identifies the timar ownership methods and the individuals who were on campaign. Furthermore, the principles applied by the state in the timar system are evaluated using Denizli as an example.

Keywords: Ottoman Empire, Denizli, Avarız, Timar

GİRİŞ

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ve İstanbul'un Bizans İmparatorluğu'nun merkezi olmasıyla birlikte Batı Anadolu giderek eski canlılığını kaybetmeye başlamıştır. Bölgede canlanmanın yeniden başlaması Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle mümkün olmuştur. Başlangıçta Lâdik ya da Lazkiye ismiyle bilinen Denizli'den 13. yüzyıl kaynaklarından bir kısmı Tonğuzlu bir kısmı Lâdik olarak bahsetmiştir. 14. yüzyılda Lâdik, 16. yüzyılda ise Tonuzlu/Donuzlu adı daha yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır [1]. Osmanlı arşivlerinde bulunan 1623 tarihli ve DMKF.d. 27429 numaralı icmal avarız defterinde Kaza-i Lazkiye, 1675 tarihli MAD.d. 2498 numaralı defterde ise Kaza-i Denizli olarak kaydedilmiştir [2].

Lazkiye olarak kayıtlı olan Denizli'de 1530 tarihli ve 438 numaralı tapu tahrir defteri kayıtlarına göre 22 mahalle vardır. Bu mahallelerde;

Câmi-İ Kebir Mahallesi	70 hâne		Kudüs Mahallesi	41 hane
Kurşunlu Mahallesi	25 hâne		Yayacı Mahallesi	35 hâne
Medrese Mahallesi	20 hâne		Ahi Dudu Mahallesi	50 hâne
Kadı Ahmed Mahallesi	35 hâne		Ada Mahallesi	15 hâne
Debbağlar Mahallesi	70 hâne		Kürekciler Mahallesi	l00 hâne
Meydan Mahallesi	71 hâne		Carullah Mahallesi	41 hâne
Kurbaş Mahallesi	47 hâne		Hamam (Kayacık) Mahallesi	13 hâne
Hoca Sinan Mahallesi	13 hâne		Çadırlık Mahallesi,	28 hâne
Aslıgir Mahallesi	20 hâne		Kefere Sinan Mahallesi,	25 hâne
Alaca Mescid Mahallesi	25 hâne		Hacı Alamud Mahallesi	14 hâne
Hergele Mahallesi	24 hâne		Kefere Mahallesi	65 hâne

olmak üzere toplam 847 hane vardır. Şehir merkezindeki mahallelerde gelir sahibi fakat ailesiyle birlikte yaşayan 250 mücerred kayıtlıdır. 1571 tarihli ve 48 numaralı tapu tahrir defterinde aynı mahallelerde toplam 1.240 hane kaydedilmiştir [3].

Evliya Çelebi, Denizli'nin Kütahya sancağına bağlı olduğunu ve Sultan IV. Murad tarafından kızı Kaya Sultan'a nesilden nesile aktarılmak üzere has olarak verildiğini belirtirken Denizli ile birlikte Ezine, Çarşamba, Gököyük ve Honaz kazalarını da bu has arazi sınırları içinde saymıştır. Evliya Çelebi'ye göre şehrin 44 mahallesi ve 3.600 hanesi vardır. Ayrıca şehirde 57 cami ve mescit olup Ulucami, Saray Tabaklar ve Çömlekçiler camileri büyük camilerdendir. Saray medresesi yüksek dereceli olmak üzere 7 medrese bulunmaktadır. 11 Tekke, 6 hamam ve çok sayıda dükkân bulunan Denizli'de dokumacılık gelişmiştir. Evliya Çelebi, şehre Denizli denilmesini sahip olduğu çok sayıda kaynak suya ve kaplıcalara bağlamıştır [4].

1623 tarihli avarız defteri kaydında Lazkiye olarak kaydedilen Denizli merkezde bulunan 20 mahallede toplam 273 neferan, 17 muaf vardır ve avarız hanesi 78 olarak hesaplanmıştır. Defterde 5 Haziran 1651 tarihinde güncelleme yapılmış ve avarız hanesi 71,5'a düşürülmüştür. Denizli'ye bağlı 53 köy ve Karakoyunlu, Yundlu ve Elifli cemaatlerinin kaydının yer aldığı 1623 tarihli avarız defterinde neferan sayısı 655, muaf 17 ve avarız hanesi 197 olarak tespit

[1] Turan Gökçe, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzikiyye (Denizli Kazası),* Ankara, 2000, s.15-17.
[2] Meltem Aydın, *Anadolu Eyaleti Kütahya Sancağı 1623 Tarihli İcmâl Âvarız Defteri,* Ankara 2022, s. 140; MAD.d. 2498, s.120.
[3] Mustafa Çetin Varlık, "XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı'nda Yerleşme ve Vergi Nüfusu", *Belleten,* 52, s. 138,139.
[4] Evliya Çelebi, *Seyahatnâme,* C.9. Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul 2005, s.98,99.

edilmiştir. Denizli'de 1671 yılında piyadegân çiftliği olarak 12 çiftlik yer almıştır. Çiftliklerin avarız hanesi toplam 17,5 olarak yazılmış ve fermanla 1672 yılında 6'ya düşürülmüştür [5].

AVARIZ DEFTERİNE GÖRE 1675'TE DENİZLİ'DE REAYA VE MUAFLAR

Osmanlı Devleti sınırlarının genişlemesi ile birlikte farklı kültürler ve ekonomik sistemlerle karşılaşmasına rağmen tımar sistemi devletin topraklarının geniş bir kısmında olduğu gibi Anadolu'da uygulanmaya devam etti. Asıl gayesi devlete atlı ve silahlı asker beslemek olan bu sistem aynı zamanda çeşitli devlet görevlilerine maaş karşılığı dirlik tahsisini de sağlıyordu. Tımar sistemi ile eş anlamlı kullanılan dirlik sistemi klasik dönem dediğimiz 13-16. yüzyıllar arasında devletin eyalet sisteminin ekonomik, sosyal ve tarımsal politikalarını belirleyen en önemli uygulamaydı [6]. Has, zeamet ve tımar olarak gelirlerine göre 3 bölüme ayrılan tımar teşkilatlanması köylere ve en ücra kesimlere kadar yayılmıştı. Bu düzenlemenin maksadı hem devletin her noktada güvenliği sağlamak istemesi hem de tımar sahibinin köyü kendi mülkü haline getirmesini engellemekti. Bu uygulama sayesinde has, zeamet ve tımarlar eyalet sınırları içinde dağıldığı için sancak beyleri ve zaimler kendi sorumluluk alanlarını düzenli olarak kontrol ediyorlardı [7].

Tımarlar tevcih şekillerine göre de farklılık gösteriyorlardı. Bunlar kılıç tımarı, eşkinci tımarı, münavebe tımarı, mülk tımar, müstahfız tımarı, hizmet tımarı, mensûhat tımarı ve sepet tımarı gibi isimler alıyordu. Kılıç tımarı başlangıç seviyesinde kabul edilen en düşük gelire sahip olan tımar şekli idi. Eşkinci tımarı alaybeyi ile birlikte sefere gidenlere verilirdi. Münavebe tımarı birden farzla kişinin uhdesinde olan ve tımar sahiplerinin sıra ile sefere gittikleri tımardı. Kendi sefere gitmekle mükellef olmayan fakat cebeli göndermek zorunda olanlara verilen tımar şekli mülk tımardı. Kale muhafızlarına müstahfız tımarı veriliyordu. Sınır boylarında bulunan cami ve zaviyelerin görevlilerine hizmet tımarı verilirdi. Mensûhat tımarı ise ihtiyaç halinde ve bir hizmet karşılığında verilen tımarlardı. Hasılatı çok düşük olup kimseye verilemeyen tımarlara da sepet tımarı denilmekteydi [8].

İdarî ve malî yetkilerine göre serbest olan ve serbest olmayan tımarlar vardı. Serbest tımar özellikle Balkanların Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinde akıncılara, şeyh ve dervişlere geniş muafiyetler tanıyan tımar şekliydi. Daha sonraki dönemde beylerbeyi, sancakbeyi, alaybeyi, zaim, dizdar, serasker gibi yüksek dereceli devlet görevlilerine de serbest statüde has ve zeametler verilmeye başlandı. Bu tımar çeşidinde tımar sahipleri sorumluluk bölgelerinde toplanan vergilerin tamamını tahsil hakkına sahip oluyorlardı. Serbest olmayan tımar sahipleri ise diğerleri kadar vergi tahsil yetkisine sahip değillerdi. Tahsil yetkisinde oldukları vergileri de serbest tımar sahipleri ile paylaşmak zorunda kalıyorlardı [9].

Osmanlı Arşivlerinde 1675 tarihli MAD 2498 numara ile kayıtlı bulunan Kütahya Avarız Defteri'nin 120-125. sayfalarında Denizli kazası merkezinde bulunan Asılbey, Abdulkuddüs, Saray, Kadıemre, Debbağlar, Kiremistan, Kürkçüler, Meydan, Ahitoy, Kurşunlu, Cami-i Kebir, Alacamescid, Eceler, Kuramaz, Carullah, Gerizlik (Güzerlik/Kizirlik) Kayacık, Nasara mahalleleri ile Tuzcular ve Kürekçiler olmak üzere 2 yörük cemaati kaydedilmiştir. Denizli'de bulunan 18 mahallede kayıtlı 345 reaya, 50 muaf olmak üzere 395 neferan kaydı bulunmaktadır. Avarız hanesi 86,25 olarak hesaplanmıştır. Tuzcular Yörük Cemaatinin reayası 14, avarız

[5] Aydın, *1623 Tarihli İcmâl Âvarız Defteri,* s. 79, 80.

[6] Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler Ansiklopedisi,* C.9. Ankara 2002, s. 899.

[7] Halil İnalcık, "Tımar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41. İstanbul 2012, s. 169.

[8] Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3. İstanbul 1983, s. 506.

[9] Acun, 2002, s. 905.

hanesi 3,5 tur. Kürekçiler Yörük Cemaatinin reayası 6, avarız hanesi 1,5 olarak kaydedilmiştir. Araştırmacılar bu dönemde nüfus tahmini yaparken her bir neferanı ortalama 5 kişilik aile reisi kabul ederek 5 katsayısı ile çarpmaktadır. Denizli'de tahmini nüfus hesaplaması yaparken biz de 5 katsayısını esas aldık. Denizli merkez mahalleleri ile Yörük Cemaatlerinin 1675 yılı avarız defterine göre reaya, muaf, avarız hanesi ve tahmini nüfus Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Denizli Reaya, Muaf, Avarız Hane ve Tahmini Nüfus

Sıra	Mahalle Adı	Reaya	Muaf	Hane	Toplam [10]	Tahmini Nüfus
1	Asil Bey	16	3	4	19	95
2	Abdülkuddüs	18	8	4,5	26	130
3	Saray	19	4	4,75	23	115
4	Kadı Emre	15	2	3,75	17	85
5	Debbağlar[11]	26	2	6,5	28	140
6	Kiremistan	12	-	3	12	60
7	Kürkçüler	23	5	5,75	28	140
8	Meydan	34	1	8,5	35	175
9	Ahitoy	31	5	7,75	36	180
10	Kurşunlu[12]	33	4	8,25	37	185
11	Cami-i Kebir	29	6	7,25	35	175
12	Alacamescid [13]	16	1	4	17	85
13	Eceler	11	2	2,75	13	65
14	Kuramaz	22	2	5,5	24	120
15	Carullah	9	1	2,25	10	50
16	Gerizlik (Güzerlik/ Kizirlik)	15	3	3,75	18	90
17	Kayacık	11	1	2,75	12	60
18	Nasârâ	5	-	1,25	5	25
	Toplam	**345**	**50**	**86,25**	**395**	**1.975**
	Yörük Cemaatleri					
1	An-Cemaat-i Yörükân-ı Tuzcular	14	-	3,5	14	70
2	An-Cemâat-i Kürekciler	6	-	1,5	6	30
	Toplam	**20**	**-**	**5**	**20**	**100**

Muaflar içerisinde ordu mensubu olarak zaim, cündi, erbab-ı tımar ve tekaüd sipahiler bulunmaktadır. Ayrıca ulema sınıfına mensup olan imam, müezzin, hatip, müderris, kadı, şeyh, seyyidler ile amel-mande olarak kaydedilerek yaşlı ve hasta oldukları için muaf sayılanlar

[10] Reaya ve Muaf toplamı sonucu ortaya çıkan toplam neferan sayısı

[11] Denizli Debbağlar Mahallesi'nde bulunan Cafer bin Hamza tekye-nişin olmasına rağmen muaf kabul edilmemiştir.

[12] Kurşunlu Mahallesi'nde bulunan Bahtiyar bin Bekir amel-mânde olarak kaydedilmesine rağmen muaf kabul edilmemiştir.

[13] Alacamescid Mahallesi'nde Mehmed bin Ali amel-mânde kaydedilmiş olmasına rağmen muaf kabul edilmemiştir. Ayrıca 2 nefer seyyid önce muaf kabul edilip, daha sonra *ellerinde belgesi yok* diyerek avarız hanesine 0,5 ilave etmiştir.

vardır. Din hizmetleri sınıfına mensup muafların sayısı 40, ordu mensubu muaf sayısı 9 ve amel mande olarak kaydedilen 1 kişidir.

Denizli kazasına bağlı 39 köy bulunmaktadır. Bunlar Kethüda, Kayırhan, Akçaköy, Karcı, Yüzerlik, Manastır, Kınıklı, İldenizli-i Sagir, İldenizli-i Kebîr, Karamanlar, Zekeriyya, Kale, Kaşıkcılar, Şemiklerli, Zeytun, Kebîr (Şamlı), Hacıyakublu, Eskihisar, Güveçlik, Dere (çiftlik-i Hüseyin Ağa el-cündî), Saruhan, Bağbaşı-i Atik, Gerzele (Gerzile), Çakmak, Goncalı, Hasanlı, Yeniceli, Karakova, Ağılkayalı, Elifler, Şamlı, Kassablar (nâm-ı diğer Karakurd), Çiftci, Terkemiş, Keçi, Çeltikci, Tekye, Akça, Kizirali köyleridir. Tekye köyü zaviye olup 1623 tarihinden itibaren muaf olarak kabul edilmiştir [14]. Köylerde 720 reaya, 48 muaf olmak üzere toplam neferan sayısı 768 olarak hesaplanmıştır. Köylerin avarız hanesi 180 olup tahmini nüfusu ise 3.840'tır. Merkez kaza ve köylerin reayası 1.085 ve muaf sayısı 98'dir. Reaya ve muafların toplamı olan 1.183 neferan 5 katsayısı ile çarpıldığında tahmini nüfus yaklaşık 5.915 kişi olmaktadır.

AVARIZ DEFTERİNE GÖRE 1675'TE DİRLİK TASARRUF EDENLER

Denizli'de kaza ve köylerde tımarların sayısı ve özelliklerini ortaya koyan 1520, 1529, 1554 ve 1571 tarihli icmal tımar defterleri üzerinde Turan Gökçe tarafından inceleme ve değerlendirmeler yapılmıştır. 1571 tarihinde Denizli merkezde 20, Kaş ve Yenice'de 20 ve İpsili'de 17 olmak üzere 57 tımar vardır. 1654 tarihli bir başka defterde aynı şekilde 57 tımar kaydı bulunmaktadır [15].

1675 tarihli Kütahya livası mufassal avarız defterinde de Denizli'de mahalle ve köylerde kayıtlı dirlik ve tımar sahipleri bulunmaktadır. Bu defterde Karacaköy'de Nebi Bey'in kaydı *terkin* yazılarak iptal edilmiştir. Şeyhelvan köyünde bulunan Elvan bin Süleyman için *nâ-mevcûddur* yazılmıştır. Bunun dışında mensuhât tımarı olan ve hizmet karşılığı verilen ikisi Abdülkuddüs ve Kurşunlu mahallelerinde, üçü Süleler köyünde olmak üzere 5 tımarın karşısına mensûh yazılmıştır. Çeşitli köylerde bulunan 8 tımar sahibinin seferde oldukları belirtilmiştir. Bunların o dönemdeki Lehistan seferine beraberlerinde cebelüleri ile katılmış olmaları muhtemeldir. Denizli mahalleleri ve köylerinde bulunan tımar sahiplerinden bazılarının karşılarında tasarruf ettikleri çift miktarı gösterilmiş olup yazılan çift miktarı toplam 13'tür. Bunlardan Susuz, Öksüz-Kaplan köylerindeki tımar sahipleri 2, diğerlerinin çift miktarı 1 olarak belirtilmiştir. Denizli kazası mahalle ve köylerinde bulunan erbâb-ı tımarlar Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Denizli ve Köylerinde Tımar Sahipleri (1675)

Sıra No.	Mahalle/Köy	Tımar Sahibi	Durumu	Çift
1	Mahalle-i Abdülkuddüs	Ali Bey	Mensûh	
2	Mahalle-i Kurşunlu	Yusuf Bey [b.] Ali	Mensûh	
3	Karye-i Hacıyakublu	Mehmed Bey		
4		Mustafa Bey		
5		Mustafa Bey	Seferde	
6	Karye-i Hisar	Hasan Bey		
7		Seyyid Süleyman Bey		
8	Karye-i Saray	Mustafa Bey		
9	Karye-i Kargılık	Ahmed Bey	Seferde	
10	Karye-i Kaşyenice	Mehmed Bey	Seferde	
11		Hasan Bey		
12		Ahmed Bey		

[14] MAD: 2498 s.125-132.
[15] Gökçe, 2000, s. 422.

13	Karye-i Susuz	Çiftlik-i Ahmed Ağa		Çift 2
14	Karye-i Öksüz ma‘a Kaplan	Çiftlik-i Ali Bey		Çift 2
15		Çiftlik-i İvaz Bey		Çift 1
16	Karye-i Sofular	Çiftlik-i Ahmed Bey		Çift 1
17	Karye-i Gedikler	Mahmud Bey	Seferde	Çift 1
18		Süleyman Bey	Seferde	Çift 1
19	Karye-i Yenice nâm-ı diğer Zive	Abdülbekir	Seferde	Çift 1
20	Karye-i Şeyhelvan	Ali [b.] Süleyman		
21	Karye-i Süleler	Mehmed Bey	Mensûh	Çift 1
22		Abdülkerim	Mensûh	Çift 1
23		Receb Bey bin Hasan	Mensûh	Çift 1
24	Karye-i Taştimur	Veli Bey	Seferde	Çift 1

Kütahya sancağı 1675 tarihli avarız defteri kaydında Denizli'de tımar sahibi olanlar dışında cündî olarak kaydedilenler de vardır. Bu tabir binicilikte maharet sahibi olan kişiler için kullanılan bir ifadedir. Aynı zamanda ata binmek, kılıç ve mızrak kullanabilmek anlamlarına da gelir. Sultan Çelebi Mehmed döneminde Merzifon ve Amasya'da iki cündi bölüğü oluşturulmuştur. Aynı zamanda sarayda da cündilik dersleri verilmeye başlamıştır. Bu sınıfa mensup olanlar cirit ve tomak denilen oyunlar da oynamışlardır. Süvarilik ve binicilikte süvari kıtası komutanlarına cündibaşı denilmiştir. Avarız defterinde kayıtlı cündilerin tımar sahipleriyle sefere katılan cebelü olmaları da ihtimal dâhilindedir. 1675 yılında cündi olarak kaydedilenlerden Eceler köyünden Mehmed Bey ve Kınıklı köyünden Mustafa Bey için *terkin* yazılarak kayıtları iptal edilmiştir. Kale köyünde bulunan iki cündi toplam 5 çift toprak tasarruf etmektedir. Dere köyünde bulunan Hüseyin Ağa'nın tasarrufunda bulunan toprak Çiftlik-i Hüseyin Ağa şeklinde kendi adına çiftlik olarak kaydedilmiştir. Denizli merkez ve köylerinde bulunan cündiler Çizelge 3'te gösterilmiştir [16].

Çizelge 3. Denizli Merkez Mahalleler ve Köylerde Bulunan Cündîler.

Sıra	Mahalle/Köy	Cündi	Çifti
1	Mahalle-i Abdülkuddüs	Hüseyin Bey	Çift 1
2		Ahmed Bey	
3	Mahalle-i Saray	Mustafa [b.] İlyas	Çift 1
4	Mahalle-i Kadıemre	İbrahim Ağa	Çift 1
5	Mahalle-i Ahitoy	Mehmed Bey	
6	Mahalle-i Kurşunlu	Receb [b.] Ahmed	
7	Mahalle-i Kayacık	Receb bey bin Musa	
8	Karye-i Kale	Muharrem Ağa	Çift 3
9		Mehmed bin Mehmed	Çift 2
10	Karye-i Hacıyakublu	Mehmed Bey	
11	Karye-i Dere	Çiftlik-i Hüseyin Ağa	

Osmanlı Devleti'nde yeniçeri ve sipahiler ortalama 35 yaşlarına kadar aktif olarak seferlere katılmakta fakat bu yaşlardan itibaren savaşma yetenekleri azaldığı için tekaüd edilmektedir. Tekaüd edilenlere de kendilerinin bundan sonra geçimini sağlayacak kadar tımar tevcih edilmektedir. Ayrıca mazul yani azledilen sipahiler bulunmaktadır. Sefere gitmemek veya büyük bir suç işlemek tımardan azledilme sebepleri arasındadır. Sefere gitmediği için azledilen bir sipahinin tımarı yedi yıl süre ile beklemeye alınmakta, bu süre içerisinde tekrar sefere gitmek isteğini iletir ve isteği kabul görürse tımarı geri verilmektedir [17]. Denizli'ye bağlı

[16] MAD.d.2498; s.121-123.
[17] Acun, 2002, s. 906.

Goncalı köyünde bulunan Hacı Mustafa da *ma'zûl sipâhî* olarak kaydedilmiştir [18]. Kuloğlu olarak yazılan 4 kişi vardır. Bunlardan ikisi Kınıklı köyünden olan Halil bin Mustafa ile Mehmed bin Mustafa'dır. İldenizlisağir köyünden Mustafa bin Bali ve Hacıyakuplu köyünden Mehmed bin Mahmud'da kuloğlu yani kapıkulu askeri olarak kaydedilenlerdir.

Yeniçeriler önceleri daha ziyade İstanbul'da bulunurken, sonradan sınır boylarında kaleleri korumakla görevlendirilmeye başlanılmıştı. Kanûnî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Bayezid ve Selim arasında yaşanan taht kavgalarından sonra da Anadolu'da korucu ve yasakçı olarak görev yapmaya başladılar. İlerleyen dönemlerde de vilayetlerin güvenliği tımarlı sipahiler yerine yeniçeriler tarafından sağlanmaya başlandı. Tımar sistemi işlevini kaybetmeye başlayınca taşrada sayıları ve etkileri giderek artan yeniçeriler kanunsuz işler yapmaya başladılar [19]. Yeniçerilerle ilgili usulsüzlükler arasında yeniçeri olmadıkları hale bu şekilde geçinenlerin ortaya çıkması gösterilebilir. Kütahya sancağı 1675 tarihli avarız defterinde de *cebeci geçinirmiş, Yeniçeri kuloğlu geçinir, ellerinde temessüğü yoktur* şeklinde açıklama yapılmış kayıtlar yer almıştır. Bu durumda olanlar kendilerini muaf kabul ettirmek ve yeniçerilerin sahip oldukları yetkilerden yararlanmak üzere cebeci, kuloğlu ya da yeniçeri olduklarını iddia etmelerine rağmen sayımı gerçekleştiren görevliler tarafından reaya olarak deftere kaydedilmişlerdir. Devletin özellikle vergi kaybını önleme hususunda titiz davrandığı bu uygulamadan anlaşılmaktadır. Yeniçeri, cebeci, kuloğlu olduklarını iddia eden fakat ellerinde belgeleri olmayan 52 kişi ve durumları hakkında yazılan açıklamalar Çizelge 4'te gösterilmiştir [20].

Çizelge 4. Belgeleri Olmayan Yeniçeri, Cebeci ve Kuloğlu Geçinenler

Sıra	Mahalle/Köy	Tımar Sahibi	Açıklama
1	Hacıyakublu	Bekir Beşe	Cebeci geçinirmiş. Nâ-mevcûd
2		Mustafa Beşe	
3		Mehmed Beşe	
4	Eskihisar	İbrahim Beşe	
5		Mustafa Beşe	
6	Asılbey Mahallesi	Elhac Ahmed bin Mehmed	Yeniçeri kuloğlu geçinir.
7		Hamza Beşe veled-i o	
8	Kurşunlu Mahallesi	El-Hâc Osman beşe bin Ali	Yeniçeri geçinir, temessüğü yokdur
9	Akçaköy	Halil Beşe [b.] Mustafa	Dört nefer yeniçeri geçinirler, temessükleri yokdur.
10		Mehmed Beşe bin Yusuf	
11		Hüseyin Beşe bin Recep	
12		Halil Beşe bin Bostan	
13	Karcı	Osman Beşe bin Ömer	Yeniçeri geçinir, temessüğü yokdur
14		Ali Beşe bin Mehmed	
15		Hüseyin Beşe [b.] Hâcı Mehmed	
16		İsa Beşe bin Şaban	
17		Nebi Beşe bin Mehmed	
18		Nebi Beşe bin İsmail	

[18] MAD.d.2498; s.130.
[19] Kemal Beydili, "Yeniçeri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43. İstanbul 2013, s. 458.
[20] MAD.d.2498; s.121-132,

19		Mahmud Beşe bin Mustafa	
20		Mehmed Beşe bin Receb	
21		Bektaş Beşe bin Bekir	
22		Mehmed Beşe bin Hâcı Hüseyin	
23		Mahmud Beşe bin Musa	
24		Hüseyin Beşe bin Mustafa	
25		Hüseyin Beşe bin Durmuş	
26		Ali Beşe bin Musa	
27	Kınıklı	Halil [b.] Mustafa	
28		Mehmed bin mustafa	
29	Karamanlar	Mehmed Beşe bin Mehmed	
30	Saruhan	İbrahim Beşe [b.] Mehmed	Yeniçeri geçinir, elinde tezkiresi yokdur.
31		Mustafa Beşe bin Habib	
32	Çakmak	Veli Beşe bin Ali	*Yeniçeri olmak üzere serdar yazdırmışdır, ellerinde temessükleri yokdur*
33		Ali Beşe	
34		Hasan Beşe	
35		Himmet Beşe	
36		Receb Beşe	
37		Veli Beşe	
38		Mehmed Beşe	
39		Nasuh Beşe	
40		Veli Beşe	
41		Receb Beşe	
42		Ali Beşe	
43	Akça	Receb Beşe	Nâ-mevcûd yeniçeri temessüğü yokdur.
44		Diğer Receb Beşe	Nâ-mevcûd, tezkiresi ve mektûbu yokdur.
45		Mustafa Beşe bin Hâcı	Yeniçeri geçinir, temessüğü yokdur
46		Mustafa Beşe [b.] Ahmed	
47		Osman [b.] Hasan	
48		Durmuş bin Bostan .	
49		Mehmed bin Musa	
50	Kizirali	Ömer bin Mehmed,	
51		Mehmed Beşe bin Bekir	
52		Ali [b.] Mustafa	

Yeniçeri, kuloğlu, cebeci geçinenler arasında dikkat çeken bir husus kullandıkları *beşe* unvanıdır. Listede yer alan 52 kişiden 43'ünde isimlerinin yanında bu unvan yer almaktadır. Beşe yeniçeri, cebeci ve topçular tarafından kullanılan ve onların yeniçeri olduğunun bir göstergesi kabul edilen unvandır. Çizelge 4'te görüldüğü gibi yeniçeri olmayan fakat yeniçeri geçinenlerin bu unvanı kullanması, yeniçeriliğin Anadolu'da yerleşmesiyle ortaya çıkan

sorunlardan birisidir. Beşe unvanını kullananlar bu şekilde kendilerini topluma yeniçeri olarak kabul ettirmek istemişlerdir [21].

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde askerî ve idarî teşkilatlanmanın en önemli uygulamalarından birisi olan tımar sisteminin Denizli özelinde uygulama örnekleri 1675 tarihli Kütahya Livası Avarız Defteri kayıtları üzerinden değerlendirilmiştir. Kütahya sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Denizli'de bu dönemde 18 mahalle, 39 köy ve 2 yörük cemaatlerinde 1.085 reaya 98 muaf olmak üzere toplam 1.183 neferan kayıtlıdır. Şehir merkezinde nüfus 2.075, köylerde 3.840 olmak üzere 5.915 olarak hesaplanmıştır.

Denizli ve köylerinde tımar sahibi olarak kaydedilmiş olanların 5 kişi mensûh tımar sahibidir. Seferde 8 erbab-ı tımar tespit edilmiştir. Erbab-ı tımar dışında 11 cündî kaydına rastlanmıştır. Tekaüd olan tımar kaydının yer almadığı Denizli'de Goncalı köyünde kayıtlı 1 mazûl sipahi kaydı bulunmaktadır. Denizli'de avarız defteri kayıtlarında dikkat çeken bir husus 52 reayanın yeniçeri, cebeci ya da kuloğlu olmadığı halde öyle olduklarını iddia etmeleridir. Bunların önemli bir kısmı da yeniçeri, topçu ve cebecilerin kullandığı *beşe* unvanını kullanmaktadır. Fakat sayım yapanların bu husus üzerinde ciddiyetle durdukları ve elinde belgesi olmayanları reaya olarak kaydetmiş olmaları, devletin vergi kaybının önüne geçmek için kayıtları büyük bir titizlik içinde yürüttüğünü göstermektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, DMKF.d. 27429.s.51-55

T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi, MAD.d. 2498 s.99-119.

Araştırma Eserler

Acun F. "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler Ansiklopedisi,* C.9. Ankara 2002.

Açık T. "Beşe Unvanı Hakkında", *Tarih Dergisi*, Sayı 62 (2015 / 2), İstanbul 2016, (37-64).

Aydın M. *Anadolu Eyaleti Kütahya Sancağı 1623 Tarihli İcmâl Âvarız Defteri,* Ankara 2022.

Beydili, K. "Yeniçeri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43. İstanbul 2013, (450-462).

Evliya Çelebi. *Seyahatnâme,* C.9. Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul 2005.

Gökçe, T. *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lâzikiyye (Denizli Kazası),* Ankara 2000.

İnalcık, H. "Timar", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 41. İstanbul 2012, (168-173).

Pakalın, M. Z. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.1-2-3. İstanbul 1983.

Varlık, M. Ç. *16. Yüzyılda Kütahya Sancağı*, Yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum 1980

[21] Turan Açık, "Beşe Unvanı Hakkında", *Tarih Dergisi*, Sayı 62 (2015 / 2), İstanbul 2016, s. 54.

Varlık, M.Ç. XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağında Yerleşme ve Vergi Nüfusu. *Belleten*, 52, Ankara 1988. (115-168)

URAL BATIR DESTANINDA KUŞLARIN ÇOK KATMANLI VE SEMBOLİK ANLAM ALANI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Makbule Selin ÖZER
İstanbul Aydın Üniversitesi,
makbuleozer@stu.aydin.edu.tr - ORCID ID : 0009-0000-1296-6812

ÖZET

Kuşlar, birçok kültürde gökyüzü ile yeryüzü arasında aracılık eden varlıklar olarak kabul edilir ve kutsal alanla iletişim kurma işlevleriyle dikkat çeker. Bu yönleriyle hem tanrısal iradenin temsilcisi hem de kahramanlara yol gösteren rehber figürler olarak anlatılarda yer bulurlar. Şamanist inanç sisteminde de kuşlar, gökle bağlantı kurabilen aracı varlıklar olarak şamanın ritüellerinde önemli bir yere sahiptir; şamanın giysilerinde yer alan kuş motifleri, onun kozmik yolculuğunu simgesel düzeyde ifade eder. Başkurt halkının önemli sözlü miraslarından biri olan *Ural Batır* destanı, kuşların bu çok katmanlı işlevlerini bünyesinde barındıran zengin bir anlatıdır. Destanda Ural ve Şülgen'in bir kuşu yakalama girişimiyle başlayan olaylar, Homay kuşunun hayat pınarının yerini bildirmesiyle farklı bir boyut kazanır. Anlatı boyunca yer alan akkoş (kuğu), börköt (kartal), handuğas (bülbül), hayıskan (saksağan), homay (hüma), karga, kaz, kuzgun ve turğay (serçe) gibi çeşitli kuş türleri, sadece türsel çeşitlilikleriyle değil aynı zamanda sembolik değerleriyle de dikkat çeker. Bu kuşlar, bireysel özelliklerin ötesine geçerek toplumun inanç sistemi, doğa algısı ve kültürel değerleriyle ilişkilendirilir. Renk ve davranış özellikleri üzerinden yapılandırılan semboller, anlatının derin yapısında kültürel anlamlarla bütünleşir. Örneğin kara renk; yas, ölüm, hastalık ve uğursuzlukla ilişkilendirilirken, beyaz renk saflık ve masumiyetin göstergesi olarak öne çıkar. Bu bağlamda kartal ve kuzgun gibi kara renkli kuşlar olumsuz anlamlar taşırken; kuğu, olumlu değerlerin taşıyıcısı olarak yer alır. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle ve dokümantasyon tekniği çerçevesinde yapılandırılmıştır. Öncelikle kuşlara ilişkin kültürel tanımlamalar yapılmış, ardından *Ural Batır* destanında geçen kuş motiflerinin anlatı içindeki yeri ve işlevi sembolik anlamlarıyla birlikte analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, destandaki kuşların yalnızca anlatının estetik unsurları değil, aynı zamanda kültürel kimliğin taşıyıcıları olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler:
Destan, Ural Batır, Şamanizm, Kuş, Sembol

THE MULTILAYERED AND SYMBOLIC MEANING OF BIRDS IN THE URAL BATIR EPIC

ABSTRACT

Birds are considered intermediaries between the sky and the earth in many cultures and are notable for their function in communicating with sacred spaces. In this respect, they appear in narratives both as representatives of divine will and as guiding figures who guide heroes. In the shamanist belief system, birds hold a significant place in shamanic rituals as intermediary beings capable of connecting with the sky; bird motifs on a shaman's clothing symbolically represent his cosmic journey. The Ural Batır Epic, one of the important oral heritages of the Bashkir people, is a rich narrative that embodies these multilayered functions of birds. The epic begins with Ural and Şülgen's attempt to capture a bird and takes on a new dimension when the Homay bird reveals the location of the fountain of life. Various bird species, including the akkoş (swan), börköt (eagle), handuğas (nightingale), hayıskan (magpie), homay (huma), crow, goose, raven, and turğay (sparrow), appear throughout the narrative and are notable not only for their diversity of species but also for their symbolic value. Beyond their individual characteristics, these birds are associated with a society's belief system, perception of nature, and cultural values. Symbols structured by color and behavioral characteristics integrate cultural meanings within the deeper structure of the narrative. For example, the color black is associated with mourning, death, illness, and bad luck, while white stands out as a symbol of purity and innocence. In this context, dark-colored birds like the eagle and raven carry negative connotations, while the swan represents positive values. This study is structured using qualitative research methods and documentation techniques. First, cultural definitions of birds are presented, followed by an examination of the narrative and the role and function of bird motifs in the Ural Batır epic, along with their symbolic meanings. As a result of the research, it was revealed that the birds in the epic are not only the aesthetic elements of the narrative, but also the carriers of cultural identity.

Keywords:
Epic, Ural Batır, Shamanism, Bird, Symbol.

OLİVİA ABTAHİ'NİN *THE INTERPRETER* ADLI ESERİNDE ÇOCUK ÇEVİRMENİN TEMSİLİ

Dr. Öğretim Üyesi Özge BAYRAKTAR ÖZER
Atılım Üniversitesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, ozge.ozer@atilim.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-9684-570X

Çocuk dil aracıları çoğunlukla yeni bir ülkeye göç ettikten sonra aile üyeleri için ana dilleri ile ev sahibi ülkenin dili arasında çeviri yapan çocuklardır. Çocuk dil aracılığı son yıllarda dünya çapında artan göç oranlarına bağlı olarak yaygınlaşmıştır. Günümüzde çok sayıda ev sahibi ülke ve göçmen topluluklarda milyonlarca çocuğun hayatında bulunan bu çevirmenlik rolü çocuk edebiyatında yeterli ilgiyi görmemiştir. Bir çocuk resimli kitabı olan *The Interpreter,* doğrudan bir çocuk dil aracısını konu edinen nadir edebi eserlerden biridir. Hikaye, ailesi için çeşitli durumlarda tercümanlık yapmak zorunda kalan küçük bir kızı konu alır. Yazar Olivia Abtahi, kendisi de göçmen bir ailenin çocuğu olarak yaşadığı aracılık deneyimlerini bu edebi eser yoluyla çocuk okuyucularla paylaşmaktadır. *The Interpreter* isimli çocuk kitabı çocuk dil aracılıklarının görünürlüğüne katkıda bulunurken, hem çocuklar hem de göçmen aileler için çocuk dil aracılığının potansiyel katkılarını ve zorluklarını ele almaktadır. Bu nitel çalışma, çocuklar tarafından üstlenilen çeviri faaliyetlerinin bir çocuk kitabında nasıl tasvir edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, çocuk dil aracılığının ebeveynleşme, bakım verme ve rol değişimi gibi temel kavramları, seçilen eserdeki çocuk karakterin deneyimleri ve bunlara ilişkin çizimler üzerinden tartışılmıştır. Çalışmanın veri analizi, Kress ve van Leeuwen (2006)'in görsel dilbilgisi kuramını temel alan içerik analiz yöntemine dayanmaktadır. Bu çalışma, çocuk dil aracılarının sunduğu ücretsiz ve profesyonel olmayan çeviri faaliyetinin ailede ve toplumda nasıl algılandığına ve gördüğü değere ilişkin önemli bulgular sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: çocuk dil aracılığı; çocuk çevirmenler; çocuk edebiyatı; profesyonel olmayan çeviri, görsel dilbilgisi; *The Interpreter*

Representation of a Child Interpreter in Olivia Abtahi's *The Interpreter*

Asst. Prof. Dr. Özge BAYRAKTAR ÖZER
Atılım University, Department of English Translation and Interpretation, ozge.ozer@atilim.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-9684-570X

Child language brokers are children who interpret between their native language and the host language for family members, usually after migrating to a new country. Child language interpreting has become widespread in recent years due to the increasing rates of migration worldwide. The role of interpreter, in the lives of millions of children in numerous host countries and migrant communities today, has not received sufficient attention in children's literature. The children's picture book *The Interpreter* is one of the rare literary works that is specifically plotted on a child language broker. The story follows a little girl who must interpret for her family in various situations. Author Olivia Abtahi shares her own experiences of child language brokering in an immigrant family with child readers through this literary work. *The Interpreter* contributes to the visibility of child language brokering and explores the potential benefits and challenges of this phenomenon for both children and migrant families. This qualitative study aims to examine how interpreting tasks undertaken by children are depicted in a children's book. To this end, key concepts of child language brokering, such as parentification, caregiving, and role reversal, are discussed through the experiences and illustrations of the child character in the selected work. The data analysis for this study is based on the content analysis method grounded upon Kress and van Leeuwen (2006)'s theory of visual grammar. This study provides important insights into how the unpaid and non-professional interpreting activities performed by child language brokers are valued and perceived in families and society.

Keywords: child language brokering; child interpreters; children's literature; non-professional interpreting; visual grammar; *The Interpreter*

VİRGİNİA WOOLF'UN "PHYLLİS ve ROSEMOND" ÖYKÜSÜNDE ARİSTOKRASİ İÇİNDE KADIN

Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değil
ORCİD: 000-0003-1052-6092
sevrafirinci@gmail.com

Özet

Bu çalışmada Virginia Woolf'un Phyllis ve Rosemond eserinde aristokrasi içinde kadının, evlilik ve toplumsal cinsiyet rol beklentileri içindeki durumu ele alınmıştır. Eser genel anlamda aristokrat bir ailede yetişen iki genç kızın arayışları, hayata bakışları, varoluşsal sancıları ve evlilik kurumuna yönelik düşüncelerini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede kadının aristokrat sınıf içinde varlığı, bireysel yetenekleri ve insan olarak potansiyelinin farkındalığıyla ne ölçüde yaşadığı da irdelenmektedir. Yazarın bakış açısının ışığında eserde aristokrasi içinde kadın, kadının toplumsal konumu, evliliğe bakışı, aristokrat sınıfın evlilik anlayışı, kadının varoluş sorunu ve kendini gerçekleştirmesi gibi gerçeklikler üzerinde durulmuştur. Kadın, aristokrasi sınıfının geleneksel rolleri içinde bireysel yetenekleri ve insani potansiyeli ile varlığını sorgularken, toplumun beklentileri, kadını salt evliliğe ve anneliğe hazırlayan anlayışı da eleştirilmiştir. Eserin ve yazarın bakış açısının verdiği olanak ve zenginlik içinden söz konusu gerçeklikler ele alınmış ve tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kadın, Aristokrasi, evlilik, Varoluş, Edebiyat Sosyolojisi

WOMAN IN ARISTOCRACY IN VIRGINIA WOOLF'S STORY "PHYLLIS AND ROSEMOND"

Abstract

In this study, Virginia Woolf's Phyllis and Rosemond deals with the situation of women in aristocracy, marriage and gender role expectations. In general terms, the work reveals the searches of two young girls raised in an aristocratic family, their views on life, their existential pains and their thoughts on the institution of marriage. In this framework, the existence of women in the aristocratic class, their individual talents and the extent to which they live with the awareness of their potential as human beings are also examined. In the light of the author's

point of view, the work focuses on realities such as women in the aristocracy, the social position of women, the view of marriage, the aristocratic class's understanding of marriage, the problem of women's existence and self-realization. While the woman questions her existence with her individual talents and human potential within the traditional roles of the aristocratic class, the expectations of the society and its understanding that prepares women only for marriage and motherhood are also criticized. These realities are discussed and debated through the possibilities and richness provided by the work and the author's point of view.

Keywords: Woman, Aristocracy, Marriage, Existence, Sociology Of Literature

PEYAMİ SAFA'NIN "CUMBADAN RUMBAYA" ADLI ROMANININ SÖZ VARLIĞI[1]

Yüksek Lisans Öğrencisi, Duygu PARLAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi , duygubademm@gmail.com - 0009-0004-0517-3856

Doç. Dr. Mustafa Levent YENER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, mlyener@comu.edu.tr - 0000-0001-9313-3862

ÖZET

Edebiyatımızın hemen her alanında eser vermiş çok yönlü bir yazar olan Peyami Safa'nın hayatı ve eserleri hakkında birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak şimdiye kadar yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde çalışmamızın temel çıkış noktasını oluşturan "Cumbadan Rumbaya" isimli romanının daha önce söz varlığı açısından incelenmediği saptanmıştır. Bu nedenle çalışmamız söz varlığı alanında yapılan/yapılacak çalışmalara katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Çalışmamız kapsamında Peyami Safa'nın "Cumbadan Rumbaya" romanının söz varlığı açısından incelemesi yapılarak eserde geçen sözcüklerin karşıladığı kavramlar tespit edilmiştir. Tespit edilmiş sözcükler, karşıladıkları kavramlar üzerinden sınıflandırılarak tematik bir sözlük çalışması oluşturulmuştur. Oluşturulan bu sözlükte madde başı sözcüklerin kökenleri tespit edilerek metindeki oranları belirlenmiştir.

Oluşturduğumuz bu tematik sözlükte, kavramların sınıflandırması yapılırken daha önce yapılmış olan çalışmalardaki sınıflandırmalar örnek alınmıştır. Yapılan sınıflandırmalar kendi içerisinde de alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Bu çalışmada, Peyami Safa'nın söz varlığı ile ilgili olarak sözcüklerin kullanım sıklığı, sınıflandırmaları, kökenleri ile ilgili bulgular sunulmuştur. Bulgular neticesinde dil yapısı, kullanımı ve zengin sözcük hazinesi hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamız kapsamında incelenen roman üzerinde elde edilen bulguların ileride yapılacak araştırmalara katkı sağlaması ile Peyami Safa'nın diğer eserlerinin de benzer yöntemle incelenerek kapsamlı bir Peyami Safa literatürünün oluşturulması hedeflenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Cumbadan Rumbaya, Peyami Safa, Sözcük, Söz Varlığı, Tematik Sözlük

[1] *Bu makale yüksek lisans tezinden çıkarılmıştır.*

VOCABULARY OF PEYAMİ SAFA'S NOVEL "CUMBADAN RUMBAYA"

ABSTRACT

There are numerous studies on the life and works of Peyami Safa, a versatile writer who has produced works in almost every field of our literature. However, a review of the existing studies reveals that his novel *Cumbadan Rumbaya*, which forms the main focus of our study, has not yet been examined in terms of its vocabulary. Therefore, our study aims to contribute to research conducted or to be conducted in the field of vocabulary.

Within the scope of our study, an analysis of Peyami Safa's novel *Cumbadan Rumbaya* was conducted in terms of vocabulary, and the concepts represented by the words in the work were identified. The identified words were classified according to the concepts they represent, creating a thematic dictionary study. In this dictionary, the origins of the headwords were determined, and their proportions in the text were established.

In the thematic dictionary we created, the classifications of the concepts were based on the classifications used in previous studies. The classifications made were also examined under subheadings within themselves.

In the work, findings regarding Peyami Safa's vocabulary are presented, including the frequency of word usage, their classifications, and their origins. As a result of these findings, significant information is provided about the structure of the language, its usage, and its rich vocabulary.

It is aimed that the findings obtained from the novel examined in our study will contribute to future research, and that Peyami Safa's other works will also be examined using a similar method, thereby creating a comprehensive Peyami Safa literature.

Keywords: Cumbadan Rumbaya, Peyami Safa, Word, Vocabulary, Thematic Dictionary

GİRİŞ

Duygu ve düşüncelerimizi ifade etmede, sosyal ve kültürel aktarımın devam etmesinde dil önemli bir araçtır. Bu aktarımlar sözcükler aracılığıyla gerçekleştirilir. Sözcükler bir araya gelerek söz öbeklerini ve daha sonrasında cümleleri meydana getirirler. Sözcükler çoğu zaman birden fazla anlama sahiptir. Böyle durumlarda sözcüğün oluşturulduğu evrenden yani bağlamdan hareketle hangi anlamı taşıdığı belirlenir. Türkçe anlam yönünden oldukça zengin bir dildir. Bu durum Türk söz varlığının kapsamını genişletmektedir. Bu nedenledir ki söz varlığı üzerine yapılan çalışmalar oldukça değerlidir.

Edebiyat tarihimizin önde gelen isimlerinden olan Peyami Safa; roman, hikâye, deneme vb. gibi edebiyatımızın hemen her alanında eserler vermiştir. Kendine özgü bir üslup ile kaleme almış olduğu eserler döneminin dili, kültürü ve sosyal hayatını yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Bu nedenledir ki; Peyami Safa'nın hayatı, edebi kimliği, sanatı ve eserleri ile ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Çalışmamızda ise Peyami Safa'nın "Cumbadan Rumbaya" adlı romanının söz varlığı açısından daha önce incelenmemiş olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple tematik bir sözlük oluşturularak romanda geçen sözcüklerin sınıflandırılması üzerinden söz varlığı değerlendirilmiştir.

Söz varlığı incelemesine geçmeden önce dilin ne olduğu ile ilgili bir şeyler söylemek gerekirse; kısaca canlıların sözlü ve sözsüz bir şekilde kendi aralarında iletişim kurmasını sağlayan bir araç olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Dil, ne zaman ortaya çıktığı hakkında bilgimizin olmadığı, kendine ait kuralları bulunan ve bu kurallar içerisinde değişip olgunlaşan, toplumsal uzlaşı niteliği taşıyan ve insanlar arasında etkileşime olanak veren bir iletişim aracıdır (Ergin, 2003: 1).

Yener ise dil ile ilgili olarak "Her dil istisnasız bir sistemdir ve bu insan dilinin evrensel özelliğidir. Hiçbir dil, kuralsız ya da sistemsiz bir şekilde yan yana gelen seslerden oluşmaz. Bu yasa evrensel olsa da her dilin kendine özgü bir sistemi bulunur ki bu da dilleri birbirinden farklı ve birbirine benzer kılan özellikleri ortaya çıkarır." (Yener, 2023: 13) tanımlamasını yapmıştır.

Dil ile ilgili birçok tanım yapılmakla birlikte bu tanımlardan dilin insanlar için çok önemli bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. İnsanları diğer canlılardan ayıran temel özelliklerin başında dil gelmektedir. Dil, toplumsal bir kurum olduğu için, toplum değişip geliştikçe kendisini sürekli geliştiren bir yapıya sahiptir. Toplumların gelenek, örf ve adetlerini gelecek nesillere aktarılmasında da önemli rol oynamaktadır.

1. SÖZ VARLIĞI

Söz varlığı, bir dilde bulunan yalnızca sözcüklerin değil, sözlerin, deyim ve atasözlerinin, terimlerin ve kalıp ifadelerin tamamını içinde barındıran ifade olarak görülmektedir. Söz varlığı toplumun duygu, düşünce ve yaşayışını yansıtması bakımından önemlidir.

Söz varlığı, yalnızca sesler ve işaretlerden oluşan değil aynı zamanda dilin içinde yaşayan, toplumu ve onun düşünce dünyasını yansıtan bir yapı olarak görülmelidir. Toplumsal olarak hem maddi hem de manevi kültürün şekillenmesinde ve dil ile toplum arasındaki bağlantıyı somutlaştıran bir araç olarak görülmektedir (Aksan, 2004: 7).

Söz varlığının önemi, geçmişten günümüze aktarılarak yaşaması, çevresine ilişkin kavramları yansıtması, toplumun yaşayış, inanç, diğer toplumlarla olan ilişkisi ve olaylara bakışı hakkında bilgi vermesi dilin kültürün taşıyıcısı olmasından kaynaklanır. (Yener, 2023: 103).

1.1. TEMEL SÖZ VARLIĞI

Temel söz varlığı, insanın en temel ihtiyaçları başta olmak üzere bütün maddi ve manevi birikimlerini içeren çeşitli ögeleri kapsamaktadır. Temel söz varlığı, günlük hayatta en çok karşılaşılan ve kullanılan ifadelerden oluşmaktadır.

Temel söz varlığı, sadece insan organ adları veya temel eylemleri anlatan fiilleri değil aynı zamanda sayı ve akrabalık terimlerini karşılayan sözcükleri de içermektedir. Çekirdek kelimeler olarak da anılan bu sözcükler zaman içinde çok büyük ve farklı değişikliğe uğramayıp insan için önem taşıyan sözcüklerdir (Şahin, 2006: 124).

Bir dilin söz varlığını belirlerken; dildeki kelime sayısı, dildeki soyut kavramlar, temel kavramların dilin öz malı olması, dilin hayat tarzını yansıtması, kelime kazandırma imkânı ve anlatım yollarının kolay ve kıvrak olması gibi ölçütler üzerinden dili zenginliği veya fakirliği hakkında bir sonuca ulaşılabilmektedir (Yaman, 2016: 87).

1.2. YABANCI SÖZCÜKLER

İnsanlar birbirleriyle iletişim kurduğu gibi toplumlar da başka toplumlarla çeşitli nedenlerle iletişim kurar. Tarih boyunca savaşlar, göçler, icatlar, din, kültürel, ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı toplumlar birbirleriyle iletişim halinde bulunmuşlardır. Bu etkileşimin bir sonucu olarak da başka toplumların birçok dil ve kültür özelliğini kendi bünyelerine almışlardır. Özellikle dil konusunda farklı toplumlardan alınmış olan sözcükler o dili konuşan toplum hakkında bilgi sahibi olunmasına katkı sağlamaktadır.

Her toplum siyasi, kültürel, ekonomi gibi nedenlerden dolayı bir şekilde başka toplumlarla ilişki kurmak durumunda kalmaktadır. Kurulan ilişkiler dile de yansımaktadır. Ancak burada başka dillerden alınan sözcükler kimi toplumlarda dilin neredeyse tamamen yabancılaşmasına neden olabilmektedir (Aksan, 2004: 29).

1.3. ÇEVİRİ SÖZCÜKLER

Kavramsal terimler, daha ziyade yabancı dillerdeki sözcüklerden çeviri yoluyla oluşturulmuş, ortaya çıkan sözcükler ise anlam bakımından kaynak olarak alınan dildeki karşılıklarıyla uyumu olur ve sözcüğün anlamı çevrilen dilde tam olarak karşılığını ifade eder (Korkmaz, 1992: 36).

Toplumlar arasında çeşitli nedenlerden dolayı etkileşimler meydana gelmektedir. Bu etkileşiminden dolayı özellikle kültür ve dil alanlarında birtakım yakınlaşmalar ve alışverişler gerçekleşir. Bu etkileşim sonunda toplumlar diğer toplumların dillerinden kendi dillerine geçmiş çeviri sözcükler barındırırlar. Sözcükler, diller arasında bazen sadece anlamsal olarak bazen de kullanılan dilin kurallarıyla birlikte kullanılır.

1.4. KALIP SÖZLER (İLİŞKİ SÖZLERİ)

Her dilin kendine ait özellikleri olduğu gibi dillerin hemen hepsinde insanların anlatımını zenginleştirmek ve iletişimlerini kolaylaştırmak amacıyla kullanılan kalıplaşmış sözler bulunmaktadır. Gündelik hayatta kullanılan bu ifadeler duygu ve düşüncelerin karşı tarafa aktarımında kolaylık sağlamaktadır. Bu bakımdan dilimiz çok sayıda kalıplaşmış sözü barındırmaktadır.

Deyimler ve atasözleri gibi kalıp sözler de toplumun geleneksel değerleri, düşünce sistemleri ve sosyal ilişkileri ile kültürel ritüellerini yansıtmakta olup toplumun ortak değer ve deneyimlerini sözlü bir yansıması olarak görülmektedir (Bulut, 2012: 1121). Kalıp sözler de tıpkı atasözleri, deyimler ve ikilemeler gibi kalıp ifade olmalarından dolayı üzerlerinde herhangi bir şekilde ekleme veya çıkarma yapılmamaktadır.

Toplumların yaşantılarında duygu, düşünce, hal ve hareketlerinde kullanmış oldukları kendilerine ait birtakım sözleri bulunmaktadır. Gündelik hayatta kullanılan selamlaşma, saygı, nezaket gibi kavramlarda kullanılan sözcükler kalıp sözlerdir. Bu sözler toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Kalıp sözler de tıpkı gündelik kullanılan sözcükler gibi bölgeden bölgeye, toplumdan topluma değişiklik göstermektedir (Tor, 2011: 766).

1.5. ATASÖZLERİ

Bir toplumun geçmişten günümüze gelen yaşantı ve deneyimlerinden süzülen, toplumun duygu, düşünce ve kültürünü yansıtan, kimin tarafından ve ne zaman söylendiği belli olmayan ve toplum tarafından kabul edilen özlü kalıplaşmış sözlere denir. İslamiyet öncesi dönemlerde sav, İslamiyet sonrasında darb-ı mesel olarak adlandırılırken günümüzde ise atasözü olarak adlandırılmaktadır.

Toplumun duruşunu ve hayata karşı koymuş olduğu mücadeleyi anlatan değerli sözlerdir. Atasözlerinin taşıdığı mesaj ve katmış olduğu değer toplumun duygu ve düşüncelerini yansıtması ve dile getirmesi açısından sözlü kültürde önemli bir yere sahiptir (Çobanoğlu, 2004: 1).

Akyalçın, atasözleri ile ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır; "Atasözleri bir ulusun geçmişinden gelen, geçmişte yaşanılan olaylarla deneyimleşmiş birikimlerin özlü ve kalıp sözlere dönüşmüş biçimleridir. Atalar, yeni kuşaklara biz bu olayda işte böylesi bir sonuç aldık, siz de aynı sonuca ulaşırsanız, bu iyidir, bu kötüdür veya böyle davranırsan şöyle sonuç alırsın, bu işin sonu sana kötülük, böyle davranmak ise iyilik getirir demektedirler. Atasözleri, içinde

bulunulan duruma, geleceğe ve oluşturulacak duruşa yön verebilme gücünde, içerisine yaşamsal deneyimlerin iletileri sindirilmiş, anonimleşmiş hazır sözlerdir." (Akyalçın, 2012: 17)

1.6. DEYİMLER

Toplumun kültür birikimi, değerleri, yaşayış şekilleri ve hayata bakışlarını yansıtan kalıplaşmış sözlerdir. Deyimler de tıpkı atasözleri gibi söz varlığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Deyimler bir durumu, bir olguyu anlatmak için kullanılan kısa ve özlü sözlerdir.

Duygu ve düşünceleri bir bütün halinde anlatan ve gerçek anlamlarından sıyrılarak yeni ifadeler meydana getiren deyimler, dilde ve yazıda kullanıldıklarında kullanıldığı yeri güzelleştiren, dikkat çeken ve anlatımda gücü artıran, geçmişten günümüze değin toplumun değerlerinde ve yaşantısında önemli bir yer edinen kalıplaşmış sözlerdir (Kavas, 1991: 15).

Toplumun değerleri ile ilgili konularda en önemli öğeleri ortaya koyan ve dildeki söz varlığı içinde yer alan deyimler, uzun yıllar hiç değişmeden kimi zaman ise sözcüklerinde değişiklikler olmasıyla yaşamakta ve başka deyimler oluşturmaktadır (Aksan, 2004: 31).

1.7. İKİLEMELER

İkilemeler, kullanıldıkları yere göre anlatımı pekiştirme, güçlendirme veya ilgi çekici hale getirebilmek üzere aynı, benzer ya da zıt anlamlı sözcüklerin peşi sıra yan yana getirilmesiyle meydana gelen söz öbekleridir.

İkilemeler her ne kadar birbirleriyle aynı, zıt veya benzer söz veya sözcüklerin tekrar edilmesiyle kurulan ifadeler olsa da her zaman ayrı yazılmaktadır (Gülensoy, 2000: 339). İkilemelerin anlam pekiştirme ve anlatımı kuvvetlendirme gibi özelliklerinden dolayı söz varlığında önemli yerleri bulunmaktadır. Her ne kadar diğer söz öbeklerinde olduğu gibi iki sözcükten oluşuyor olsalar da anlam açısından tek bir sözcük gibi algılanmaktadırlar (Yener, 2023: 430).

Söz varlığı açısından diğer söz öbekleri gibi ikilemeler de dilimiz için önemli bir yere sahiptir. Dilimizin hemen her döneminde ikilemeler kullanılmıştır. Diğer söz öbeklerinde olduğu gibi ikilemelerde kullanıldığı yere göre anlatımı hem güçlendirmekte hem de zenginleştirmektedir.

1.8. TERİMLER

Terim, belirli bir bilim, sanat veya meslek alanına ait kavramları ifade eden özel sözcüklerdir. Toplumların yaşamında meydana gelen değişim ve gelişmeler, dilde yeni kavramların ortaya çıkmasına ve buna bağlı olarak yeni terimlerin üretilmesine yol açar.

Terimler, belirli bir bilim veya alanla ilgili özel sözcüklerdir ve bu sözcükler, o alanda çalışan insanların birbirini daha kolay anlamasını sağlar. Bu yüzden, genel olarak konuşan kişilerin de bu alanın terimlerini bilmesi, konuyu daha iyi anlamaları için önemlidir (Şahin, 2006: 126).

Dilâçar, terim sözcüğü ile ilgili "Bilim ve sanat kollarında kullanılan, bunların müfredatına ve disiplinine tâbi bulunan ve belirli bir kavramın, nesnenin, olayın veya durumun karşılığı olan sözcük." (Dilâçar, 1956: 207) olarak tanımlamasını yapmıştır.

Terimler hem dilin yapısal zenginliğini hem de toplumsal ve kültürel gelişmeleri yansıtan önemli birer öge olarak kabul edilir.

1.9. ARGO

Argo, toplumun belli bir kesiminde veya aynı meslek grupları etrafında kullanılan tam anlamıyla küfür olmayıp bazı küfürlü terimleri de içinde barındıran kendine özgü sözcük ve ifadeleri bulunan özel bir dildir.

Belli birtakım kıstasları olan ve belirli bir çevre ile sınırlı olan bulundukları toplumdan farklı ve onlardan ayrı bir konumda bulunan kişilerce kabul görmüş ve benimsenmiş sözcüklere alan argosu denilirken, alan argosunda kullanılan sözcüklerin belirli bir süre zarfı sonrasında oluşturduğu sözcüklerin bütünü ile konuşma durumuna genel argo denilmektedir (Aktunç, 1990: 13).

Çeşitli tanımların yapıldığı argo terimi, belirli bir grup ve meslek örgütlerinde bulunan insanlar tarafından kullanılan ve insanlar tarafından anlamlı hale getirilen bir dil olarak görülmektedir. Bu durumdan dolayı söz varlığı içerisinde yer almazken bu dili kullanan insanların durumuna göre farklılaşmaktadır (Ergene, 2011: 453).

2. TEMATİK SÖZLÜK

Tematik sözlük, sözcükleri anlam veya konularına göre sınıflandıran bir sözlük çeşidi olarak değerlendirilebilir. Bu sözlüklerde sözcükler, diğer sözlüklerde olduğu gibi alfabetik olarak değil belirli temalar altında toplanmaktadır. Bu sayede aynı alandaki sözcüklerin bir arada olmasıyla konu bütünlüğünü sağlanarak anlama ve öğrenme süreçleri daha kolay sağlanmaktadır. Klasik sözlükler, sözcükleri alfabetik bir sırada ve anlam, köken gibi özellikleriyle verirken tematik sözlükler ise anlam ilişkisi ve konu bütünlüğüne göre sözcükleri verir.

Genel olarak tematik sözlükler, belirli bir tema ya da konu çerçevesinde ilişkili sözcüklerin, ana madde başlıkları ve bu başlıklara bağlı alt başlıklar şeklinde sistemli bir biçimde sıralanmasıyla oluşturulan sözlüklerdir. Bu sözlüklerin temel özelliği, belirli bir fikir, kavram, anlam veya temadan hareket ederek, bu unsurlarla bağlantılı ve anlamca benzer sözcüklerin bir araya getirilip düzenlenmesiyle oluşturulmalarıdır (Kocapınar, 2014: 751).

Tematik sözlüklerin tarihi, M.Ö. 3. yüzyılda Helenistik dönemde Atina ve Bergama (Pergamon) bölgelerinde yaşamış olan Antigonos'un "Peri Lekseos" (Sözlükler Üzerine) adlı eseriyle

başlamakta ve bu eser, tematik sözlüklerin temelini oluşturan ilk çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir (Yıldız, 1988: 195- 202).

Türk sözlükçülük geleneği, ilk Türkçe sözlük olan "Divânu Lugâti't Türk" ile başlayıp günümüze kadar gelişerek sürmüş; bu süreçte farklı alanlarda hazırlanmış çok sayıda tematik sözlük çalışması da sözlükçülük tarihindeki yerini almıştır. Türk sözlükçülük tarihinde "Mukaddimetü'l-Edeb" ilk tematik içeriği olan eser kabul edilmektedir. "Ed- Durretü'l-Mudiyye Fi'l-Lugâti't-Türkiyya", "Codeks Cumanicu"un İtalyan bölümü olarak adlandırılan ilk 55 varaklık kısmı, "Bahşayiş Lûgâti", "Muhâkemetü'l-Lugateyn", "Kelür nâme" gibi yazılmış olan eserler Türk sözlükçülük geleneğinde tematik olarak tasnif edilmiş olmaları bakımından önemlidirler (Özşahin, 2016: 578-579).

3. CUMBADAN RUMBAYA

Peyami Safa'nın Server Bedi ismiyle kaleme almış olduğu "Cumbadan Rumbaya" eseri, ilk kez 18 Ağustos 1935 Tan Gazetesinde yayımlanmaya başlamış ve 31 Aralık 1935 kadar 134 bölüm hâlinde tefrika edilmiştir (Yıkan, 2004: 178). Romanın ilk baskısı ise 1936 yılında olmuştur.

"Cumbadan Rumbaya" yalnızca yazılı bir edebî eser olarak kalmamış, 1960 yılında beyaz perdeye aktarılmış olan roman daha sonra TRT tarafından 2005 yılının mart ayında dizi haline getirilerek ekranda seyirciyle buluşmuştur (Sakallı, 2005: 134).

Ötüken Neşriyat tarafından Peyami Safa adı ile basılan kitabın 2021 yılı ve 429 sayfa olan basımı kullanılmıştır. Eser iki kısımdan oluşmakta olup "Birinci Kısım", "Karagümrük'ün Deli Cemilesi", "Modern Hayatın İcapları", "Karagümrük'ten Büyükdere'ye" gibi alt bölüm başlıklarından ve "İkinci Kısım", "Medeniyet Hocası", "Selim'in Mektubu", "Tahsin Bey'in İtirafları" şeklinde oluşturulmuştur. Bu eserde "Birinci Kısım" başlığı altında ele alınan bölümde Cemile'nin hayatından, çevresinde yaşayan kişilerden ve Tahsin Bey ile olan tanışma sürecinden bahsedilirken "İkinci Kısım" itibariyle Cemile'nin Tahsin Bey vasıtasıyla her zaman yaşamak istediği "modern apartman dairesi" ne taşınma süreci ile başlayıp sonrasında yaşanan gelişmelerden söz edilmektedir.

"Cumbadan Rumbaya", toplumun Batılılaşma ve modern yaşam kavramları karşısındaki değişimlere yönelik anlayışlarını edebî bir biçimde sunan bir eserdir. Romanın yazar tarafından kurgusallığı ile oluşturmuş olduğu kahramanları bakımından kendi romanları arasında da Türk Edebiyatındaki yeri açısından da kayda değer bir yere sahip olduğu görülmektedir (Tercüman, 2011: 129).

4. CUMBADAN RUMBAYA ROMANININ TEMATİK İNCELEMESİ

Server Bedi takma adıyla 1936 yılında kaleme alınan fakat Ötüken Neşriyat tarafından Peyami Safa adıyla basılan "Cumbadan Rumbaya" adlı kitabın 2021 yılı ve 429 sayfa olan basımı incelendiğinde 82.943 adet sözcük tespit edilmiştir. Eserde geçen bu sözcüklerin 4665 adeti madde başı sözcük olarak incelenmiştir. İncelenen bu madde başı sözcüklerin 4649 adeti ise

benzersiz madde başı olarak geçmektedir. Eserde kullanılmış olan bu benzersiz sözcüklerin sayısı, Peyami Safa'nın dil yapısı ve zengin sözcük hazinesi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Çalışmamızda Tematik sözlük bölümünü oluştururken, kavramların sınıflandırılmasında daha önceden yapılmış olan çalışmalardaki sınıflandırmalar örnek alınarak sözlük oluşturulmuştur. Oluşturulan sınıflandırmalar kendi içerisinde de alt başlıklar halinde incelenmiştir. Çalışmada yer alan 4665 madde başı sözcük 70 ana başlık ve 116 alt başlığa ayrılarak incelenmiştir. Metinde geçen sözcükler, bağlamdan hareketle incelendiği için kimi sözcükler farklı başlıklar altında incelenebilmektedir.

İncelemiş olduğumuz "Cumbadan Rumbaya" adlı eserin tematik sözlüğü oluşturulduğunda sözcüklerin kullanım sıklığı şu şekilde tespit edilmiştir: 841 Akrabalık Adları ve Akrabalıkla İlgili Sözcük; 473 Araç, Eşya Adları; 111 Argo Sözcükler; 65 Askerlikle İlgili Sözcükler; 1 Beddua Sözcükleri; 297 Beslenme Adları; 28 Bilim ve Sanatla İlgili Sözcükler; 971 Birey İle İlgili Sözcükler; 74 Bitki Adları; 17 Büyü ve Doğaüstü Güçler; 649 Cinsiyet, İnsan Ömrü ve İlişkileriyle İlgili Sözcükler; 365 Coğrafi Yer Adları; 81 Coğrafyayla İlgili Sözcükler; 204 Değer Yargıları; 235 Din ve İnanç İle İlgili Sözcükler; 26 Dualar; 4777 Durum Bildiren Sözcükler; 1242 Duygu Bildiren Sözcükler; 147 Eğitimle İlgili Sözcükler; 29 Eskimiş Sözcükler; 368 Ev Eşyaları ve Mobilyalar; 61 Gelenek ve Görenek Sözcükleri; 973 Genel Yer Adları; 499 Giyim, Kuşam, Kumaş ve İlgili Diğer Adlar; 72 Gök Bilimiyle ilgili sözcükler; 24 Görüş ve Ülkü Sözcükleri; 315 Halk Ağzında Bulunan sözcükler; 22083 Hareket Sözcükleri; 1706 Hareketlilik, Davranış İfade Eden Sözcükler; 296 Hastalık Adları ve Hastalıkla İlgili Sözcükler; 56 Hava Olaylarıyla İlgili Sözcükler; 66 Hayvan Adları ve Hayvanlarla İlgili Diğer Adlar; 221 İdare ve İdari Olaylarla Olan Sözcükler; 118 İlişki Sözleri; 2891 İnsan bedeniyle İlgili Sözcükler; 902 İnsani Vasıf, Durum ve İnsanlıkla İlgili Adlar; 2465 İrade ve Düşünce Bildiren Sözcükler; 585 İş, Meslek, Rütbe, Görev ve İlgili Diğer Sözcükler; 38 Kanun Adları; 130 Kavim ve Boy Adları; 12 Kişisel Bakım ve Temizlik; 11 Madenler ve Enerji Kaynaklarıyla İlgili Sözcükler; 74 Maliye İle İlgili Sözcükler; 1559 Niteleme Sözcükleri; 1562 Ölçü Sözcükleri; 4600 Özel Adlar; 532 Renk Adları; 3405 Sayı Sözcükleri; 953 Ses ile Alakalı Sözcükler; 16 Siyasi Olaylarla İlgili Sözcükler; 2693 Soru Sözcükleri; 62 Spor ve Oyunlar ile İlgili Sözcükler; 54 Tabiat Taklidi Sözcükler; 12 Tarımla İlgili Sözcükler; 153 Taşımacılık ve Ulaşım İle İlgili Sözcükler; 228 Toplum İlişkileri İle İlgili Sözcükler; 36 Yayımcılık ve Gazetecilik; 123 Yazın Adları İle İlgili sözcükler; 13 Kurum ve Kuruluş Adları; 1263 Lakap, Unvan Adları; 79 Yeminler; 388 Yer Adları; 2457 Yön adları; 2332 Zaman, Çağ, Devir Adları; 17531 Boş Sözcükler; 140 Sosyal Olaylarla İlgili Sözcükler. Yapılan sınıflandırma sonucunda sözcükler yukarıda belirtildiği gibi ana başlıklar halinde incelenmiştir.

Eserde tespit edilen terimlerin de sınıflandırılması yapılmıştır. Eserde kullanılan terim oranları incelendiğinde ise; 304 dil ve edebiyat; 185 fizik, kimya ve biyoloji; 91 hukuk; 144 mantık ve ruh bilimi; 9 matematik; 372 mimari; 66 müzik; 55 resim; 43 sağlık ve tıp; 131 sanat; 68 sinema, tiyatro, radyo televizyon; 6 tarih; 597 ticaret, iş ve ekonomi terimi kullanıldığı görülmüştür.

Eserde yapılan incelemeler sonucunda Peyami Safa'nın derin bir sözcük hazinesine sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte söz varlığının önemli bir öğesi olan ve kültürel

birikimden faydalanarak oluşturulan atasözleri ve deyimlerden oldukça az yararlanılmıştır. Eserde 3 adet atasözü tespit edilmiştir. Kullanılan atasözleri metinde şu şekilde geçmektedir: "Allah'ın bildiği kuldan saklanmaz." atasözü metinde "Allahın bildiğini kuldan ne saklayayım"; "Herkesin ağzı torba değil ki dikilsin." atasözü "Herkesin ağzı torba değil ki dikilsin"; "Üzümünü ye de bağını sorma" atasözü "üzümü yeyin, bağını sormayın" şeklinde geçmektedir. Eserde geçen deyimler incelendiğinde ise 48 adet deyime rastlanılmıştır. Metinde anlatımı güçlendirmek, okuyucuya duyguyu daha iyi hissettirebilmek, pekiştirmek için kullanılan ikilemeler incelendiğinde ise 157 adet farklı ikileme kullanıldığı tespit edilmiştir. Eserde konusu itibariyle gündelik yaşamın içinde kullanılan kalıplardan da oldukça faydalanılmıştır. "Allahaısmarladık", "Alimallah", "Dinine yandığımın", "Güle güle", "Başüstüne" gibi kullanılan ilişki sözleri incelendiğinde 36 kalıp tespit edilmiştir.

Peyami Safa roman mekânının çevresini oluştururken bu çevreyi oluşturan kişilerden de sıkça bahsetmiştir. Bu sebepledir ki eserde 841 adet (abla, ağabey, analık, hısım, yenge) akrabalık adlarıyla ilgili sözcük; 971 adet (dost, komşu, refika, kadın) birey ile ilgili sözcük tespit edilmiştir. Oluşturmuş olduğu çevre günlük hayatın içinde yaşayan bir çevre olduğu için gündelik hayatta sıkça başvurduğumuz araç ve eşya adlarından 473 adet (halat, çuval, hortum, iğne, değnek) tespit edilmiştir.

Roman kahramanı Cemile'nin modern bir hayat yaşama isteğini konu alan eserde Avrupai tarzı anlatmak için kullanılan sözcükler de sıkça geçmektedir. Cemile'nin modern bir hayat tarzı sürme isteği Giyim, Kuşam, Kumaş ve İlgili Diğer Adlar başlığı altında tespit edilen 499 (krepdöşin, tayyör, smokin, ipekli, melon, eldiven) adet sözcükten de anlaşılmaktadır.

Eserde geçen 597 adet (senet, sermaye, sigorta, kefil, muhasebe) Ticaret, İş ve Ekonomi terimleri Cemile'nin tanışmış olduğu Tahsin Bey'in ticaretle uğraşması sebebiyle ve eserin varlıklı-yoksul kesim karşılaştırması yaptığından dolayı önemli bir yere sahiptir.

Peyami Safa'nın karakterinin şekillenmesinde önemli bir yer teşkil eden sağlık sorunları yazmış olduğu eserlerde de kendini göstermektedir. Eserde Selim'in yakalanmış olduğu hastalıktan bahsedilmektedir. Bu sağlık durumları anlatılırken 296 adet (romatizma, sancı, bulaşıcı, lezyon, tansiyon, nöbet, verem) hastalık ve hastalıkla ilgili sözcük kullanılmıştır.

Peyami Safa, Cemile karakterini Karagümrük'te yaşayan, gözü pek, sözünü esirgemeyen, haksızlığa ve kendine laf söylenilmesine dayanamayan bir mizaçta oluşturmuştur. Cemile'nin kullandığı sözcükler tematik sözlükte argo sınıflandırmasını oluşturmada etkili olmuştur. Aşifte, cadaloz, haspa, şıllık, zampara vb. 111 argo ile ilgili sözcüklere rastlanılmıştır.

Eserde oluşturulan tematik sözcük incelendiğinde bat-, bekle-, atlat-, ayıl-, çarp- çek-, dolaş- vb. 22083 Hareket Sözcüklerine; bozuş-, çıldır-, kekele-, fitle- vb. 1706 Hareketlilik, Davranış İfade Eden Sözcüklere ve açlık, boğuk, çarpık, dökük, durgunluk vb. 4777 Durum Bildiren Sözcüklere rastlanılmıştır. Ulaşılan bu sayısal verilerden hareketle Peyami Safa'nın Maupassant tarzı yani olay hikayeciliğini benimsemiş olduğunu göstermektedir.

Tematik sözlükte Boş Sözcükler başlığı altında 17531 sözcük tespit edilmiştir. Bu boş sözcükler başlığı altında ama, ancak, daha, epey, o, ben, kendi vb. bağlaç, edat ve zamir tespit edilmiştir. Bu sözcükler anlamı çeşitli yönden tamamlayan ve kuvvetlendiren sözcüklerdir.

Bahsettiğimiz sözcükler dışında görüş ülkü sözcükleri, soru sözcükleri, halk ağzında bulunan sözcükler, yön adları, özel adlar, zaman bildiren adlar, duygu bildiren sözcükler gibi metinde sıkça kullanılan sözcükler tematik sözlükte yer almıştır.

Eserde tespit edilen sayısal veriler incelendiğinde "Cumbadan Rumbaya" adlı eserde kullanılan madde başı 2151 sözcüğün Türkçe, 2514 sözcüğün ise yabancı kaynaklı sözcüğün oluşturduğu görülmektedir.

İncelenen eserde tespit edilen madde başı sözcüklerin 2514 adeti yabancı dillere ait olup grafikte belirtilmiştir. Belirtilmiş olan bu yabancı sözcüklerin 20 farklı dile ait olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu sözcüklerin yanı sıra zaman içerisinde etkileşim göstererek oluşan yeni sentez dilli sözcükler de bulunmaktadır. Sentez dilli sözcükler; iki farklı dilin içerisinde yer alan sözcüklerin zaman içerisinde birleşip yeni bir birleşik sözcük oluşturmasıyla meydana gelmektedir. Sentez dilli olarak oluşturulan sözcükler de eklendiğinde metinde 32 yabancı dile ait sözcük olduğu görülmektedir.

Eser Dil Devrimi'nden sonra yazılmasına rağmen veriler incelendiğinde Arapça ve Farsça sözcüklere sıkça yer verildiği görülmektedir. Bu da Peyami Safa'nın dilde sadeleşmeyi desteklemesine rağmen kültürel devamlılığın korunmasına önem verdiğini, aşırı sadeleşmeye karşı olduğunu göstermektedir.

İncelemiş olduğumuz eserde Arapça ve Farsça sözcüklerinden sonra Fransızca ve İtalyanca sözcüklerinin yoğunluğunun fazla olduğu dikkat çekmektedir. Fransızca ve İtalyanca sözcüklerin fazla olmasının sebebi Peyami Safa'nın romanlarında Doğu-Batı çatışmasını konu edinmiş olması söylenebilir. Roman kahramanı Cemile, Fatih Karagümrük'te eski bir evde yaşamaktadır. Fakat Cemile'nin tek hayali o eski evden kurtulup Taksim'de modern bir apartman dairesinde yaşamaktır bu sebeple Cemile'nin modern hayat izlenimleri ve maceraları verilirken sıkça Fransızca ve İtalyanca sözcüklerden yararlanılmıştır.

6. SONUÇ

Çalışmamız kapsamında Peyami Safa'nın "Cumbadan Rumbaya" adlı romanı söz varlığı açısından incelenmiştir. Eserde geçen sözcüklerin karşıladığı kavramlar tespit edilerek incelemesi yapılmıştır. Tespit edilen sözcükler, karşıladıkları kavramın oluşturmuş olduğumuz sözlükte yer alan anlamlarına göre sınıflandırılıp tematik bir sözlük hazırlanarak daha detaylı bir hale getirilmiştir.

Eserde 82.943 adet sözcük bulunmakta olup sözcüklerin 4665 adeti madde başı olarak incelenmiş, 4649 adeti ise benzersiz madde başı olarak geçtiği görülmüştür. Madde başı sözcükler 70 ana başlık altında sınıflandırılmış ve 116 alt grup oluşturularak incelenmiştir. Kullanmış olduğu sözcükler ile metinde yer alan madde başı sayısı birlikte değerlendirildiğinde, Peyami Safa'nın dil yapısı, zengin söz varlığı ile üslup özelliklerine ilişkin önemli bilgiler verildiği görülmektedir. Ancak her ne kadar yazar geniş bir söz varlığına sahip olmuş olsa da incelememiz neticesinde eserde atasözü ve deyimlerden oldukça az yararlandığı;

dolayısıyla geleneksel ifade kalıplarına yeterince yer vermediğinin tespit edildiği anlaşılmaktadır.

Yazar okuyucuda daha fazla duygusal etki uyandırmak ve ifadelerin anlamlarını daha da güçlendirmek amacıyla ikilemelere oldukça sık başvurduğu tespit edilmiştir. Bu şekildeki kullanım ile hem anlam yoğunluğunu artırmış hem de birtakım duygusal etkiler uyandırmıştır.

Eser, konu itibariyle İstanbul'un sosyoekonomik açıdan daha alt düzeyde bulunan bir kesiminde geçmesi nedeniyle bu çevrede yaşayan insanların konuşma biçimleri ve üslup özelliklerini yansıtan sözcüklerin metin içerisinde oldukça sık bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte roman kahramanı Cemile'nin de aynı şekilde yaşamını sürdürdüğü çevre ve toplumsal şartlardan dolayı metin içinde yer alan diyaloglarda argo ifadelere sıkça yer verildiği görülmüştür. Yazar, dil kullanımında bilinçli bir tercih yaparak çevreye özgü dil kullanımı sayesinde okuyucuya gerçeklik duygusunu etkili bir şekilde aktarılmış bulunmaktadır.

Roman kahramanı Cemile'nin batılı tarzda bir yaşam tarzını benimsemesi ve bu şekilde bir hayat yaşama arzusu nedeniyle metin içinde geçen moda, stil ile ilgili sözcüklerin büyük ölçüde yabancı kökenli sözcükler üzerinden ifade edilmesine neden olmuştur. Bu şekilde yazar, kahramanın toplumsal ve kültürel davranış biçimini göstermek niyetiyle sözcük kullanım tercihini bilinçli bir şekilde ortaya koymaktadır.

Peyami Safa'nın kendi hayatı boyunca yaşamış olduğu sağlık problemleri, diğer romanlarında olduğu gibi bu eserde de belirgin bir şekilde yansımış, bu durumdan dolayı eserde sağlık ve hastalık kavramlarıyla ilgili sözcüklerin sık bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Eserde hareket ve eylem bildiren sözcüklerin sayısının durum bildiren sözcüklerin sayısına kıyasla daha yoğun bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, Peyami Safa'nın anlatım tarzının olayların gelişimi ve karakterlerin yaşantısal durumları üzerinden ilerlemesi şeklinde benimsediği ve bu şekil bir anlatım biçimini taşıdığını göstermektedir.

Eserde kullanılan sözcüklerin kökenleri incelendiğinde, yabancı kökenli sözcüklerin Türkçe kökenli sözcüklere oranla daha yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, Peyami Safa'nın dilde sadeleşmeyi esas alıp benimsemesine rağmen kültürel devamlılığı korumaya verdiği önemi ve dilde aşırı sadeleşmeye karşı bilinçli bir tutum gösterdiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*. Engin Yayınevi: Ankara.

Aktunç H. (1990). *Büyük Argo Sözlüğü*, Afa Yayınları: İstanbul.

Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük*, Eğiten Kitap: Ankara.

Bulut, S. (2012). "Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözler ve Bu Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri". *Turkish Studies*, C.7, S.4a, 1117, 1155.

Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara.

Dilâçar, A. (1957). "Terim Nedir?". *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 207-210.

Ergene, O. (2008). "Argo Söz Varlığında Özel Adların Kullanım Biçimleri", *Birinci Uluslararası Dünya Dili Türkçe Bilgi Şöleni (Sempozyumu)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. 543-556.

Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi. Bayrak Yayınları*: İstanbul.

Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Akçağ Yayınları: Ankara.

Kavas, Y. (1991). *Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları: İstanbul.

Kocapınar, P. (2014). "Kavram Sözlükleriyle İlgili Terminoloji Üzerine". *Turkish Studies*, Volume 9/9 Summer, 745-752.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları: Ankara.

Özşahin, M. (2016). "Tematik Sözlüklerin Kapsamı ve Tema Belirleme Ölçütleri", *III. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 3-4 Kasım 2016, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir. 575-584.

Sakallı, F. (2005). Server Bedii'nin "Cumba'dan Rumba'ya"sı 'Geleneksel Hayat ile Modern Hayat Arasındaki Gel-Git', *Türkbilig*(9), 132-148.

Şahin, H. (2006). "Terimlerin Genel Dile Yansımasına Dair Bazı Gözlemler", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı : 20 Yıl : 2006/1 (123-129).

Tercüman, Ç. (2011). "Peyami Safa'nın Romancılığında Cumbadan Rumbaya'nın Yeri", *Journal of Turkish Language and Literature*, 43(43), 115-130.

Tor, G (2011). "Mersin'de Birkaç Kalıp Söz (İlişki Sözü) Üzerine", *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu*, 20-22 Ekim 2011, Çukurova Üniversitesi, Adana, 766-786.

Yaman, E (2016). *Türkçenin Güncel Söz Varlığı*, Millî Eğitim, sayı: 210: 85-91, Ankara.

Yener, M. L. (2023). *Sözcük Bilimi Türkiye Türkçesinden Örneklerle*, Ihlamur Akademi: İstanbul.

Yıkan, Z. U. (2002). "Peyami Safa'nın Server Bedi İmzalı Romanları" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldız, N. (1998). "Eskiçağın Başvuru Eserleri ve Eskiçağ Sözlükçülüğü ve Sözlükleri". *Kebikeç*, 189-210.

MİLLİ MÜCADELE ROMANINDA TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI[1]

Mehmet EMRE

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

mehmeet.emree@gmail.com- orcid:0009-0001-5331-325X

Prof. Dr. Hülya ERAYDIN ARGUNŞAH

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

hulyargunsah@gmail.com- orcid:0000-0002-4401-3650

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında ulus-devlet ideolojisiyle birleşen toplumsal cinsiyet algısı yeni bir denetleme sürecine girer. Edebiyat bu süreci yönlendiren ve idare eden kanallardan birisidir. Özellikle savaş gibi eril bir dönemin anlatımını seçen romanlar bu cinsiyet temsillerinin yansıtılması ve biçimlendirilmesi bakımından işlevsellik gösterir. 1923-1950 yılları arasında Millî Mücadeleyi anlatmak üzere basılmış romanlarda ise sunulan kadınlık ve erkeklik temsilleri, Cumhuriyet projesiyle şekillenen toplum hafızasındaki geleneksel cinsiyet normlarını yeniden kurgular.

Bu makalede Türk edebiyatında "Millî Mücadele" sürecini konu edinen ve doğrudan işleyen romanlardaki toplumsal cinsiyet algısının temsil biçimleri incelenmiştir. Çalışmanın ele aldığı ana problem, söz konusu dönemde yazılmış romanlarda yer alan kadın ve erkek karakterlerin, Erken Cumhuriyet'in cinsiyet ideolojisine göre şekilleniş biçimlerini ortaya koymaktır. Çalışmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma metodundan yararlanılmış bu dönemi kurgusal olarak aktardıkları belirlenen altı roman metin odaklı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Makalede feminist eleştiri ve hegemonik erkeklik teorilerinden hareketle söylem çözümlemesi ve karakter analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Sonuç olarak çalışma romanlardaki cinsiyet temsillerinin gözle görülür bir ikilem üzerine konumlandırıldığını göstermiştir. Genel itibariyle romanlarda yer alan kadın karakterlere "fedakâr anne", "fedakâr eş", "cinsel saflık" ve "namus sembolü" gibi roller biçilirken, erkek karakterlere "kahraman asker", "koruyucu güç", "vatan savunucusu" gibi roller yüklenmiştir. İncelenen romanlardaki karakterlerin büyük bir çoğunluğunun geleneksel toplumsal cinsiyet algıları içine sıkıştırıldığı, başka bir tabirle varlık gösterebileceği manevra alanına kısıtlama getirildiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca romanlarda, namus söylemi ve cinsiyetlendirilmiş

[1] Bu çalışma "Millî Mücadele Romanında Kadınlık ve Erkeklik *(1919-1938)*" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

milliyetçilik kavramları esas alınarak üretildiği düşünülen bu rollerin meşru vatan savunması ile doğrudan ilişkilendirildiği çıkarımı yapılmıştır. Çalışma sırasında çok az romanda geleneksel normları kökten sorgulayan ve dönüşümüne öncü olan karakterle karşılaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Savaş, Millî Mücadele, Toplumsal Cinsiyet, Kadınlık, Erkeklik

PERCEPTION OF GENDER IN THE NATIONAL STRUGGLE NOVEL

Abstract

After the foundation of the Republic of Turkey, the perception of gender combined with the ideology of the nation-state enters a new process of control. Literature is one of the channels that direct and manage this process. Especially novels that choose to narrate a masculine period such as the war show functionality in terms of reflecting and shaping these gender representations. The representations of femininity and masculinity presented in novels published between 1923 and 1950 to narrate the National Struggle reconstruct the traditional gender norms in the social memory shaped by the Republican project.

This article analyses the ways of representation of gender perception in novels that deal directly with the 'National Struggle' in Turkish literature. The main problem addressed by the study is to reveal the ways in which male and female characters in the novels written in this period are shaped according to the gender ideology of the Early Republic. In line with the aim of the study, qualitative research method was used and six novels, which were determined to convey this period fictionally, were analysed with a text-oriented approach. In the article, discourse analysis and character analysis methods were used based on feminist criticism and hegemonic masculinity theories.

As a result, the study has shown that gender representations in novels are positioned on a visible dichotomy. In general, female characters in the novels are assigned roles such as 'devoted mother', 'devoted wife', 'sexual purity' and 'symbol of honour', while male characters are assigned roles such as 'heroic soldier', 'protective force' and 'defender of the homeland'. It has been concluded that the majority of the characters in the novels analysed are squeezed into traditional gender perceptions, in other words, the manoeuvring space in which they can exist is restricted. In addition, it has been inferred that these roles, which are thought to be produced on the basis of honour discourse and gendered concepts of nationalism, are directly associated with legitimate homeland defence. During the study, in very few novels, a character who radically questions traditional norms and pioneers their transformation was encountered.

Key Words: Nationalism, War, National Struggle, Gender, Femininity, Masculinity.

"THE CHERRY GREW, WE HAVE SEXED IT AND IT IS FEMALE": RECLAIMING THE BODY IN JEANETTE WINTERSON'S *SEXING THE CHERRY*

Dr. Ahmet Yusuf AKYÜZ

Independent Researcher, ahmetmhdyusuf@hotmail.com

ORCID ID **: https://orcid.org/0000-0001-8258-4748**

DOI Nr. : 10.5281/zenodo.23060198

ABSTRACT

Jeanette Winterson's *Sexing the Cherry* (1989) destabilizes traditional narratives of gender, nature, and power through its surreal reimagining of the female body as both a site of control and rebellion. The novel mixes aspects of magical realism, post-modernist elements, interjected narratives, and intertextual pastiche to produce a book that contemplates the essence of Rabelaisianism[1], reincarnation, love, time, and gender. This article examines Winterson's provocative assertion "the cherry grew, and we have sexed it and it is female" as a lens through which to explore the novel's radical reclaiming of corporeal and ecological agency. By anthropomorphizing the cherry tree as explicitly female, Winterson subverts the historical gendering of nature (e.g., Mother Earth) while exposing the violence of imposed taxonomies. Drawing on feminist and queer theory, I argue that the novel's fantastical bodies—from the gargantuan Dog-Woman to the fugitive dancing princesses—resist patriarchal domination by embracing excess, fluidity, and self-determined transformation. The cherry, as both fruit and metaphor, becomes a symbol of generative defiance: its growth mirrors the novel's nonlinear narrative, where time, like botany, is malleable. Through close reading and ecofeminist critique, this article analyzes how Winterson's prose fiction dismantles binaries (human/nature, male/female) to propose an embodied epistemology rooted in desire and storytelling. This study illustrates the novel's storytelling technique and its distinctive employment of symbols and imagery to enhance the author's concepts. The study provides a thematic analysis of the novel and a comprehensive examination of Winterson's radical and queer ideas. Ultimately, *Sexing the Cherry* reframes femaleness not as a fixed category but as an act of creative resistance—one that challenges the very systems that seek to sex and confine it.

Keywords: Jeanette Winterson, *Sexing the Cherry*, gender, queer, fairy tales, and time.

[1] Rabelaisianism is dealing with sex and the human body in a rude but humorous way. It came from the French writer François Rabelais, whose works dealt with sex and the body in this way.

"KIRAZ BÜYÜDÜ, ONU CINSIYETLENDIRDIK VE DIŞI ÇIKTI": JEANETTE WINTERSON'IN *VIŞNENIN CINSIYETI* ROMANINDA BEDENI GERI KAZANMAK

ÖZET

Jeanette Winterson'ın *Vişnenin Cinsiyeti* (1989) adlı eseri, dişi bedeni hem bir kontrol hem de bir başkaldırı alanı olarak sürreal bir biçimde yeniden tasavvur ederek toplumsal cinsiyet, doğa ve iktidara dair geleneksel anlatıları sarsar. Roman, Rabelaisçılığın özü, reenkarnasyon, aşk, zaman, ve toplumsal cinsiyet üzerine düşünen bir eser ortaya koymak için büyülü gerçekçilik unsurlarını, postmodernist öğeleri, kesintiye uğrayan anlatıları ve metinlerarası pastişi harmanlamaktadır. Bu makale, Winterson'ın "kiraz büyüdü, onu cinsiyetlendirdik ve dişi çıktı" şeklindeki provokatif iddiasını, romanın bedensel ve ekolojik öznelliği radikal bir biçimde geri kazanmasını incelemek için bir mercek olarak kullanır. Winterson, kiraz ağacını açıkça dişi olarak kişileştirerek (örneğin Toprak Ana alegorisinde olduğu gibi) doğanın tarihsel olarak cinsiyetlendirilmesini altüst ederken, dayatılan sınıflandırmaların şiddetini de açığa çıkarır. Feminist ve kuir teoriye başvurarak, romandaki fantastik bedenlerin—devasa köpek yetiştiricisi kadın'dan kaçak dans eden prenseslere kadar—aşırılığı, akışkanlığı ve kendi kaderini tayin eden dönüşümü benimseyerek ataerkil tahakküme direndiğini savunuyorum. Kiraz, hem meyve hem de metafor olarak, üretken bir başkaldırının simgesi haline gelir: büyümesi, romanın doğrusal olmayan anlatısını yansıtır; tıpkı botanik gibi zaman da şekillendirilebilirdir. Yakın okuma ve ekofeminist eleştiri yoluyla bu makale, Winterson'ın kurgusal düzyazısının ikilikleri (insan/doğa, erkek/dişi) nasıl parçaladığını ve arzu ile anlatıya dayalı somut bir epistemoloji önerdiğini analiz eder. Bu çalışma, romanın anlatı tekniğini ve yazarın kavramlarını güçlendirmek için kullandığı sembol ve imgelerin özgün kullanımını inceler. Çalışma, romana dair tematik bir analiz sunmanın yanı sıra Winterson'ın radikal ve kuir fikirlerini kapsamlı bir şekilde ele alır. Sonuç olarak, *Vişnenin Cinsiyeti*, dişilliği sabit bir kategori olarak değil, onu cinsiyetlendirip sınırlandırmaya çalışan sistemleri sorgulayan yaratıcı bir direniş eylemi olarak yeniden tanımlar.

Anahtar Kelimeler: Jeanette Winterson, *Vişnenin Cinsiyeti*, toplumsal cinsiyet, kuir, masallar, ve zaman.

1. INTRODUCTION

Jeanette Winterson's novel *Sexing the Cherry* was published in 1989. It is presumably set in London in a rendition of the seventeenth century. The story plot revolves around a woman's relationship with the waif kid she adopts, and follows how this kid can move both in his real world and in his fantasy. The novel also explores which events are more genuine and accurate (Arargüç, 2016). *Sexing the Cherry* is a post-modernist work that questions traditional history, sexual standards, heteronormativity, and realist storylines (Alkan Genca, 2015; Demirtürk, 2020). The lines between fact and fantasy are obliterated and blurred. Time and history are questioned and interrogated as fractured, personal, and manufactured intentionally. There are fictional elements and a retelling of some fairy tales, like the dancing twelve princesses.

Moreover, there are some actual historic events like the Great Fire of London on 2 September 1666, the Puritan Rebellion, the beheading of King Charles I, the English Civil War, and the rule of Oliver Cromwell.

There is a double narrative style in *Sexing the Cherry*; the narrative alternates between the perspectives of the story's two major protagonists, Dog-Woman and Jordan. These two narratives' existences shift to the contemporary time of the writer, Jeanette Winterson, in the reincarnation of these two characters. The narrative style of the novel is unique and it contains some symbols and pictures, for example, the dog woman's narrative section is demonstrated by a banana, while Jordan's narrative part is demonstrated by a pineapple, Nicholas Jordan's narrative is demonstrated with a pineapple that has been halved, finally, the woman's narrative part is demonstrated by a sliced banana.

The novel's separators are pictures of bananas and pineapples, which provide graphic indications of the narrator's identity. Despite the fact that the banana is commonly associated with male sex organs, it is used to introduce the dog-woman story. Similarly, by presenting Jordan's narrative, the pineapple's significance is flipped. This could mean that the novel challenges the readers to question gender preconceptions that are presented in the story. Kasurka (2020) debates that the characters in *Sexing the Cherry* violate gender boundaries in various ways. Figuratively, split bananas and pineapples are used to present contemporary-day storylines, which could indicate the rising refusal of stereotyping gender in current culture and contemporary community. As a postmodernist novel, it embodies the attitudes of postmodernism, which are predicated on the notion that "all kinds of orders and systems in our world … we create them all. ... They do not exist "out there", fixed, given, universal, eternal; they are human constructs" (Hutcheon, 1988: 43). Stereotypical notions of gender are socially constructed and subject to change, rather than immutable truths. From this perspective, Winterson alters certain categories, rendering the masculine feminine and the feminine masculine inside her narrative.

The Dog-Woman forgot her real name, and she is called so for her profession in rearing dogs for entertainment reasons and fighting. She is a bizarre, toothless, huge, smelly, and flat-nosed woman. She is sometimes a mild person and sometimes harsh and unkind. The story of the woman occurs during the Puritan Rebellion in 1641 and the national conflict that followed it. The Dog-Woman feels empowered to utilise decapitation as an appropriate punishment for her rivals following the beheading of King Charles I in 1649 by anti-royalists who installed Oliver Cromwell as Lord Commander. The Puritans attempted to abolish dog-fighting, betting, and other destitute people's entertainments, endangering her livelihood. She suffers under Cromwell's authority, but when King Charles II is restored to the crown in 1661, the Dog-Woman avenges the Puritans by forming a whorehouse to help her kill her evil rivals, Preacher Scroggs and Neighbor Firebrace.

Jordan was found near the river when he was still a newborn and raised by the Dog-Woman, who loved him and cared about him like her biological son. When he became 10 years old, he met John Tradescant, the king's gardener, to became his friend and teacher in a very short time. Jordan matures to become an explorer. When Jordan was a child, he witnessed the introduction

of bananas to England for the first time, later, and after some years, he became the first one who bring pineapples to England. Jordan wanders and cruises on many journeys to many places, some of his journeys are physical, and some are mental in his mind.

2. THEMATIC EXPLORATIONS IN *SEXING THE CHERRY*: GENDER, TIME, AND THE SUBVERSION OF FAIRY TALES

Gender is essential in the novel, and it is illustrated as a burden. The narrator has "met a number of people who, anxious to be free of the *burdens* of their gender, have dressed themselves men as women and women as men" (Winterson, 1989: 28). Some individuals feel constrained by the traditional roles and expectations associated with their assigned gender (e.g., masculinity for men, femininity for women). These burdens could include stereotypes, societal pressures, or limitations on self-expression. Cross-dressing in *Sexing the Cherry* is a tool of liberation – by dressing as the opposite gender, these individuals seek freedom from those constraints. This act can be a form of resistance against rigid gender norms, allowing them to explore identities outside societal expectations. Winterson often explores themes of identity and gender as constructed rather than innate. The quote implies that gender is not fixed but something that can be played with, subverted, or redefined through clothing and behavior. Therefore, "even the most solid of things and the most real, the best-loved and the well-known, are only hand-shadows on the wall. Empty space and points of light" (Winterson, 1989: 124). Sancheti (2018) argues that the characters in Winterson's *Sexing the Cherry* are hybrid since they defy strict classification as wholly masculine or feminine. Their oscillation between genders creates a third category that eludes precise categorisation as either masculine or feminine.

Men in *Sexing the Cherry* are portrayed as insatiable, motivated by sexual desire and libido; they consistently attempt to misuse and exploit women. The dog-woman describes men as "so careless with their members (she means the males' sex organs) and will put them anywhere without thinking. I believe they would force them in a hole in the wall if no better could be found." (Winterson, 1989: 92) Besides, men are characterized as evil roots in the novel, where they want to remove the forests and utilize the rubber. Nicolas is the only guy who acknowledges and respects women's creative contributions; nonetheless, he fails to show appreciation, as if something is preventing him from thanking a woman. He says: "I wanted to thank her for trying to save us, for trying to save me, because it felt that personal, though I don't know why. But when I tried to speak my throat was clogged with feelings that resist words." (Winterson, 1989: 121-122). Further, males are constantly linked to pigs in the narrative owing to their filthy brains and sexual impulses. When a guy gets marked with the emblem of a rutting pig, it represents his insatiable lust. In her work, Jeanette Winterson subverts established gender stereotypes by depicting the Dog-Woman as a huge, powerful female possessing masculine rather than feminine traits. Conversely, Jordan is a sailor, a career generally associated with masculinity; nonetheless, he exhibits certain feminine traits.

Winterson provides a striking example of feminist subversion when she determines the biological sex of the cherry as female. She states, "the cherry grew, and we have sexed it and it is female" (Winterson, 1989: 72). The act of sexing the cherry anthropomorphizes nature while ironically exposing humanity's obsession with imposing gender binaries even on plants. Cherry

trees are generally hermaphroditic, rendering the assertion of femaleness a conscious cultural construct rather than a botanical truth. Winterson, as a queer writer, often challenges rigid gender norms (Kintzele, 2010). By attributing femaleness to the cherry, she may satirise societal impositions of gendered expectations onto nature (e.g., Mother Nature) or reassert femininity as a creative power. The line critiques humanity's desire to control and categorize nature. Sexing the cherry mirrors scientific domination, yet the cherry's persistent growth, "the cherry grew," hints at nature's resistance to such labels.

The novel establishes a correlation between fruits and sexual organs. For example, upon first encountering a banana, the Dog-Woman is incensed by its resemblance to a penis. Jordan, conversely, masquerades as a woman and discovers that females seem to communicate in a distinct language. Women present him with a book that elucidates the nature and essence of males. Upon reading the first section, Jordan is astonished, although he acknowledges that all the information presented is accurate. The book asserts that men are relatively naive and ignorant individuals who ought to be utilised by women. Furthermore, *Sexing the Cherry* encompasses other narratives wherein men, particularly, foolishly chase their sexual desires, including a story about a youngster who engages in sexual relations with a pineapple.

Time is another major theme in *Sexing the Cherry*. The novel employs a nonlinear timeline, a hallmark of postmodern storytelling, where characters experience past, present, and future events simultaneously. The individuals can glimpse times throughout history and the future thanks to the time manipulation technique in the novel, even if they don't fully grasp the meaning behind these visions. Jordan and the Dog-Woman are shown in both the 16th and 20th centuries, where they share a specific bond. In other words, these two figures, Jordan and the Dog-Woman, existed in the 17th century but were reincarnated in the 20th century as well. Time is depicted as constantly twisting, as the tale effortlessly shifts from the past to the future smoothly. In the story, time is crucial because it allows the observers to observe the characters at various points in history. It demonstrates how their lifestyles are intertwined, albeit in the far future, and how vital they are to each other.

Among *Sexing the Cherry'*s many themes is love. There are two kinds of love in the novel: the first one is maternal love. The Dog-Woman loves Jordan deeply, even though he is her adopted son; she suffers when he travels for a long time, yet she cannot prevent him from doing what he loves from exploring and discovering new lands and new plants. In return, Jordan loves his mother; he always thinks about her and keeps visiting her in between his journeys. The second kind of love is romantic love. Jordan cruises the universe to find love. Jordan questions himself if he is in real love or whether love is simply a contemplation of one's own passion for oneself. Jordan becomes enamored with Fortunata after hearing her tale and embarks on a journey to find her. Fortunata is one of the twelve dancing princesses, who—having escaped their abusive husbands—chose to live independently, all except her. During his search, Jordan encounters the other eleven princesses, and through their stories, the readers uncover their pasts. When he finally finds Fortunata, he is torn between his inability to stay with her and his inability to leave her. This inner conflict and ambivalent feeling ultimately lead him to a deeper understanding of love's true nature. The Dog-Woman remarks on this theme in the narrative by stating, "there was talk of witchcraft but what is stronger than love?" (Winterson, 1989: 24).

There are some shreds of evidence from the novel that Winterson is hinting at the idea of Cyborg, a "fictional or hypothetical person whose physical abilities are extended beyond normal human limitations by mechanical elements built into the body." (Google Translate, n.d.). Donna Haraway, in her essay "A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century," refuses to accept hard distinctions, such as those between "human" and "animal" on one hand and "human" and "machine" on the other hand. In *Sexing the Cherry*, there is no separation in fact between the Dog-Woman and animals; she lives with dogs, and fleas are part of her body. In other words, Winterson seems to agree with Haraway in not separating between "human" and "animal". In the case of Jordan, he is also obsessed with some machines that become parts of his life, like ships and compasses, and this supports the idea of Haraway in not separating between "human" and "machine".

Self-knowledge forms a central tension in the novel. The self is a labyrinth, unstable, stratified, shaped by memory, desire, trauma, and societal expectations. Jordan considers understanding the self to be more complex and difficult than understanding God when he states: "I'm not looking for God, only for myself, and that is far more complicated." (Winterson, 1989: 93). According to Jordan finding oneself is a virtually impossible task, it is easier to understand God than to understand oneself because God is a fixed divine symbol and finding God can be achieved through prayers, the Four Holy Books, charity, etc. Unlike the changeable and fickle self. As a queer woman raised in an evangelical household, Winterson's own life reflects this tension. Her *Why Be Happy When You Could Be Normal* struggles with the violence of dogma versus the arduous freedom of self-creation. Winterson often explores queer and feminist identities, where self-discovery involves dismantling inherited narratives (e.g., her semi-autobiographical *Oranges Are Not the Only Fruit*). The quote suggests that understanding oneself is messier than adhering to rigid beliefs.

Winterson's *Sexing the Cherry* weaves fairy tales into its narrative to challenge traditional notions of identity, reality, and gender (Fidanboy & Taştekin, 2022). The novel reimagines and subverts classic fairy-tale motifs, using them as a lens to explore deeper philosophical, communal, and political themes. Fairy tales in the novel are used as subversive tools and acts of rebellion; they challenge gender roles—women aren't passive victims but active agents of their own fate. They also question reality—the novel blurs the line between myth and history, suggesting that stories shape our understanding of truth. Moreover, they undermine authority, just as fairy tales often encode resistance to tyranny, Winterson uses them to critique social hierarchies. In *Sexing the Cherry*, the princesses don't escape to dance with charming princes but instead flee oppressive marriages, choosing freedom over patriarchal control. This subverts the fairy tale's usual focus on romance and instead critiques forced domesticity. Fairy tales "have had a significant effect on societies' cultural and literary existence in terms of shaping, reflecting and handing down their traditional values and norms" (Öztemel Akbay & Tarakçioğlu, 2019: 89). Since the early 20th century, the concepts, motifs, and material of fairy tales have been integrated into numerous postmodern literature in various manners.

Subsequently, the chapters of the novel become increasingly metaphysical and philosophical, as the narrative guides readers on a journey through the narrator's psyche. There are stories of the Dog-Woman slaying Puritans when they forbid dogfighting games and bets. There are also

paragraphs about the idea of the Earth being flat; in addition, there are delusions, illusions, and mental disorders. Jordan, on the other hand, travels considerable distances with John Tradescant, introducing rare fruits, herbs, and exotic plants for the regal yard. Jordan's philosophy is demonstrated when he says: "Every journey conceals another journey within its lines: the path not taken and the forgotten angle" (Winterson, 1989: 10). According to Jordan, there are countless alternatives for every decision a person makes in life, which makes the book extremely philosophical. Jordan claims that these possible routes are far more fascinating than the ones that were really taken.

3. CONCLUSION

Sexing the Cherry reflects Winterson's larger themes: the fluidity of time, love, and gender. The cherry, like Fortunata and the princesses, becomes a site of rebellion against fixed identities. Its femaleness isn't biological but a narrative act—a reminder that bodies and stories are what we make them. *Sexing the Cherry* is a radical reimagining of identity, past, time, and storytelling, where fairy tales become acts of defiance rather than tradition. Through its subversion of gendered myths, magical realism, and nonlinear narrative, the novel dismantles rigid binaries—male/female, past/present, reality/fantasy—to propose a world where identity is fluid and self-authored. The Dog-Woman and Jordan's journeys exemplify Winterson's critique of societal constraints, while the rewritten fairy tales underscore her belief in stories as tools for liberation. Ultimately, *Sexing the Cherry* does not just question fixed truths; it celebrates the freedom to invent them anew, inviting readers to see beyond the boundaries of history, body, and time.

The novel is replete with postmodernist denials of the existence of a single cohesive identity. It gives us insinuations of many new concepts like teleportation, Rabelaisianism, cyborg, etc. Winterson deals with gender from an inverted perspective. She treats time differently and mixes between the three aspects of time, past, present, and future. The novel blurs fact and fiction and forms what is called magical realism. As a short novel of about 140 pages, it contains themes, theories, and ideas more than some trilogies do. This novel is not only a pleasure to read but also comes highly recommended—it outshines every expectation.

REFERENCES

Alkan Genca, P., Fluid Gender Identities in Jeanette Winterson's *Sexing The Cherry*, *Cbü Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(3), 21–34, 2015.

Arargüç, M. F., Sexing the Cherry by Jeanette Winterson: A Magical Realist World, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 1219–1235, 2016.

Demirtürk, M., Postmodern Elements in *Sexing the Cherry* by Jeanette Winterson: The Use of Gender, History, and Fiction, *19 May Journal of Social Sciences*, 1(4), 299–309, 2020.

Fidanboy, N. ve Taştekin, E., Jeanette Winterson's Rewriting of Patriarchal Tales in Her Novels *Oranges Are Not the Only Fruit* and *Sexing the Cherry* to Question Gender Roles, *Sosyoloji Dergisi*, 44, 339–358, 2022.

Google Translate, https://translate.google.com/details?sl=en&tl=ar&text=cyborg&op=translate (Erişim tarihi: 29.07.2025)

Haraway, D. J., *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, Routledge, New York, 1991.

Hutcheon, L., *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*, Routledge, London and New York, 1988.

Kasurka, M. G., Blurring the Dichotomous Logic of Modernity in Jeanette Winterson's *Sexing The Cherry*, *Journal of Modernism and Postmodernism Studies (JOMOPS)*, 1(2), 96–104, 2020.

Kintzele, P., Gender in Winterson's *Sexing the Cherry*, *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, 12(3), 1–11, 2010.

Öztemel Akbay, F. ve Tarakçioğlu, A. Ö., An Intertextual Analysis: The Twelve Dancing Princesses in Jeanette Winterson's *Sexing The Cherry*, *The Journal of International Social Research*, 12(67), 89–96, 2019.

Sancheti, P., Postmodernist Poetics in Jeanette Winterson's *Sexing the Cherry*, *Language, Literature, and Interdisciplinary Studies*, 1(4), 1–18, 2018.

Winterson, J., *Sexing the Cherry*, Vintage, London, 1989.

Winterson, J., *Why Be Happy When You Could Be Normal?*, Grove Press, New York, 2013.

Winterson, J., *Oranges Are Not the Only Fruit*, Vintage Classics, London, 2021.

BOZMA/KİRLETME DÖNGÜSÜ VE ŞÜKRANIN KIRILGANLIĞI: MELANIE KLEIN'İN HASET–ŞÜKRAN KURAMINDAN HAREKETLE NÂBİZÂDE NÂZIM'IN *ZEHRA* ROMANI

Doç. Dr. Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR

Sinop Üniversitesi

nmbaytimur@sinop.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-7591-1122

ÖZET

Bu çalışma, Nâbizâde Nâzım'ın *Zehra* romanında kıskançlık ekseninde ilerleyen olay örgüsünün, aynı zamanda daha ilksel bir duygulanım düzeni olarak haset ve onun bozma/kirletme mantığıyla nasıl örüldüğünü inceler. Roman, Suphi ile Zehra'nın evliliğinin, eve giren Sırrıcemal ve Zehra'nın çevresinde kurulan Marika–Ürani hattı boyunca giderek sertleşen bir çatışmaya dönüşmesini anlatır. Zehra'nın sevgi nesnesini geri kazanma arzusu, rakibi dışlama ve bağı kontrol etme girişimleriyle iç içe geçtikçe yıkım yalnız rakip figüre değil, ilişkinin iyi kalma ihtimaline de yönelir. Çalışmada Melanie Klein'ın haset–şükran yaklaşımı temel alınarak hasedin iyi nesnenin vericiliğine dönük saldırı niteliği, değersizleştirme savunması ve şükranın hangi koşullarda mümkün olabildiği tartışılır. Bu kuramsal çerçeve, romanda intikamın tatmin üretmemesi, bozma/kirletme döngüsünün süreklileşmesi ve sorumluluğun dışsallaştırılması gibi görünümlerle ilişkilendirilir. Ayrıca Wilfred Bion'un düşünme kapasitesi ve Donald Woods Winnicott'un nesnenin yıkımdan sağ çıkması fikri üzerinden, yıkıcı itkilerin düşünceye çevrilemeyip eyleme boşaldığı ve bu nedenle onarımın kalıcılaşamadığı gösterilir. Sonuç olarak Zehra, şükran ve onarım imkânlarının kısa süreli belirdiği ancak hızla geri çekildiği; iyi nesnenin içselleştirilememesi nedeniyle bağın tekrar tekrar bozma/kirletme rejimine çekildiği bir anlatı olarak değerlendirilir.

Anahtar Kelimeler: *Zehra*, Nâbizâde Nâzım, haset, şükran, nesne ilişkileri, onarım.

THE CYCLE OF SPOILING/CONTAMINATION AND THE FRAGILITY OF GRATITUDE: NABIZÂDE NÂZIM'S ZEHRA IN LIGHT OF MELANIE KLEIN'S THEORY OF ENVY AND GRATITUDE

ABSTRACT

This study examines how the plot of Nabizâde Nâzım's Zehra, which unfolds along the axis of jealousy, is also woven through envy as a more primordial affective configuration and through

envy's logic of spoiling/contaminating. The novel recounts how the marriage between Suphi and Zehra gradually turns into an increasingly harsh conflict through the entry of Sırrıcemal into the household and the Marika–Ürani line formed around Zehra. As Zehra's desire to reclaim the love object becomes intertwined with attempts to exclude the rival and control the bond, destruction is directed not only at the rival figure but also at the very possibility that the relationship might remain "good." Taking Melanie Klein's envy–gratitude approach as its theoretical basis, the study discusses envy's character as an attack on the goodness and giving capacity of the good object, the defense of devaluation, and the conditions under which gratitude can become possible. This framework is related to such manifestations in the novel as revenge's failure to produce satisfaction, the persistence of the spoiling/contaminating cycle, and the externalization of responsibility. Drawing additionally on Wilfred Bion's notion of thinking capacity and Donald Woods Winnicott's idea of the object's survival of destruction, the study shows that destructive impulses cannot be transformed into thought but are discharged into action, and that reparation therefore fails to stabilize. In conclusion, Zehra is evaluated as a narrative in which the possibilities of gratitude and reparation emerge only briefly and then rapidly withdraw; because the good object cannot be internalized, the bond is repeatedly pulled back into a regime of spoiling/contaminating.

Keywords: *Zehra*, Nabizâde Nâzım, envy, gratitude, object relations, reparation.

GİRİŞ

Haset, sevgi nesnesine yönelen bağı sadece eksiklik duygusu üzerinden ele almayan; aynı zamanda iyi olanı bozma, kirletme ve değersizleştirme eğilimi üzerinden de örgütleyen, yoğun yıkıcılık taşıyan bir duygulanım düzenidir. Melanie Klein, *Haset ve Şükran* adlı eserinde özellikle hasedin en erken dönemlerde sevgi ve şükran kapasitesini daha başlangıç evresinde baltalayan güçlü bir etken olduğunu belirterek bu etkinin ilk ilişkiyi dolayısıyla kişinin bütün duygusal yaşamını dramatik şekilde etkilediğini vurgular (Klein, 2011, s. 17). Bu yaklaşım, hasedi yalnızca bir karakter özelliği olarak değerlendirmez; aynı zamanda nesne ilişkilerini kuran ve sürdüren içsel düzeneklerle birlikte düşünmeyi zorunlu kılar.

Klein'in kavramsallaştırmasında haset, iyi nesnenin iyiliğine yönelik yıkıcı bir saldırı olarak tanımlanır. Bu saldırı, kötü nesneye tepki şeklinde değil, iyi olanın varlığını hedef alan bir hareket şeklinde açığa çıkar (Hinshelwood, 1989, s. 168). Hasede karşı başvurulan savunmaların başında değersizleştirme gelir. Nesne değersizleştirilince artık haset duyulacak bir şey olmaktan çıkar, ama bu savunma kısa sürede idealleştirmenin de çöküşüne yol açarak nesne ilişkilerinin süreğen bir niteliği hâline gelebilir (Klein, 2011, s. 66). Böyle bir çerçevede şükran ise haz veren nesneye yönelik özgül bir duygudur. Sık ve kesintisiz doyum nesneleri iyi nesnenin güvenle içe alınmasını kolaylaştırır ve bu, şükranın temelidir (Hinshelwood, 1989, s. 172).

Bu yaklaşımı Türk edebiyatı tarihinde anlamlı kılan eserlerden biri Nâbizâde Nâzım'ın *Zehra* adlı romanıdır. Roman, Suphi ile Zehra'nın evliliğinin, eve giren Sırrıcemal ve Zehra'nın

çevresinde örülen Marika–Ürani hattı üzerinden giderek sertleşen bir çatışmaya dönüşmesini anlatır. Zehra, Suphi'nin ilgisini ve bağlılığını geri kazanma arzusunu, rakibi dışlama ve ilişkiyi kontrol etme girişimleriyle birleştirir. Bu süreçte kıskançlık, intikam ve planlı tertipler anlatının temel hareket noktalarını oluşturur. Roman, çatışma büyüdükçe yıkımın yalnız dışarıdaki rakibe değil, ilişkinin kendisine ve iyi olanın sürdürülebilirliğine yöneldiğini dramatik biçimde görünür kılar. *Zehra*, eleştiri literatüründe "bugün hâlâ kıskançlığın romanı" olarak anılan, gerçekçi bir tavırla kurulan karakter psikolojilerinin öne çıktığı bir eser olarak değerlendirilir (Öztürker Özdemir, 2015, s. 129). Öyle ki Zehra'nın içini yakıp kavuran intikam ve kıskançlık ateşi yatışmaz hatta rakip figürlerin yıkımı bile tatmin üretmez. Zehra'nın bu doymayan gerilimi, haset-kıskançlık sarmalının sürekliliğine işaret eder. Aynı bağlamda Zehra'nın Muhsin'i "Suphi'yi hasedinden kudurtmak için" seçtiğini söylemesi, romanın duygulanım ekonomisinde hasedin açık bir fonksiyon üstlendiğini gösteren önemli bir düğüm noktasıdır (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 121).

Bu çalışmanın amacı, *Zehra* romanındaki yıkıcı duygulanımın hangi sahnelerde bozma, kirletme, değersizleştirme hareketleriyle yoğunlaştığını; hangi sahnelerde şükran ve onarım imkânlarının belirdiğini ancak neden sürdürülemediğini göstermektir. Klein'in hasedi yansıtmalı süreçlerle ilişkilendirerek nesneye el koyma ve onu bozma yönelimini tartışması, romanda görülen yıkıcılık mantığını sadece olay örgüsü şeklinde değil, duygulanımın iç örgütlenmesi düzeyinde okumaya elverişli bir teorik zemin sunar (Klein, 2011, s. 24).

KURAMSAL ÇERÇEVE: HASET-ŞÜKRAN, BOZMA-DEĞERSİZLEŞTİRME, ŞÜKRANIN KOŞULLARI

Kleinci kuramda haset, iyi nesnenin iyilik kapasitesine yönelen bir saldırı şekli olarak kavranır. Buna göre saldırının hedefi kötü nesne değil, iyi olanın varlığı ve vericiliğidir. Bu nedenle haset, nesneye yönelmiş bir eksiklik duygusundan öte, nesnenin iyiliğini bozma/kirletme itkisiyle birlikte düşünülür (Klein, 2011, s. 17). Hinshelwood'un Kleinci kavramlar sözlüğünde de haset, iyi nesnenin iyiliğine dönük yıkıcı yönelimle ilişkilendirilir. Bu yönelim, özneyi iç dünyada ve dış ilişkilerde devamlılık arz eden bir gerilim hattına yerleştirir (Hinshelwood, 1989, s. 168).

Bu çerçevede şükran ise, iyi nesnenin doyum verici niteliğinin içselleştirilebildiği, nesnenin vericiliği karşısında yıkıcı dürtülerin sınırlanabildiği bir duygulanım düzeni olarak belirir. Klein'e göre şükran, iyi nesnenin güvenle içe alınmasına ve onunla kurulan bağın korunmasına eşlik eden özgül bir duygudur. Bu duygu, hasedin bozucu etkisini dengeleyebilecek bir onarım imkânı taşır (Klein, 2011, s. 66). Benzer şekilde Hinshelwood, şükranı iyi nesnenin sürekliliğinin iç dünyada kurulabilmesiyle birlikte düşünür. Bu süreklilik, yıkıcılığın mutlaklaşmasını engelleyen bir dayanak noktasıdır (Hinshelwood, 1989, s. 172).

Hasedin belirgin savunma yollarından biri değersizleştirmedir. İyi nesne, iyi olmaktan çıkarıldığında ya da iyiliği kuşkulu hâle getirildiğinde öznenin haset duyması da anlamsızlaşır. Böylece özne, kendi yıkıcılığını görünmezleştiren bir rahatlama alanı üretir. Ancak bu savunma, nesneyle kurulan bağı sürdürülebilir kılmak yerine, idealleştirme kapasitesini de çökertir. Sonuç olarak ilişki, süreğen bir saldırı-geri çekilme döngüsüne kilitlenebilir (Klein,

2011, s. 66). Klein'in hasedi nesneye el koyma ve onu bozma yönelimleriyle birlikte tartışması, değersizleştirmenin sadece bilişsel bir yargı değil, duygulanımın iç örgütlenmesinde yer tutan bir yıkım tekniği olduğunu düşündürür (Klein, 2011, s. 24).

Kleinci yaklaşımda, şükran kendiliğinden ve her koşulda sürdürülebilen bir duygu değildir. Aksine belirli psikodinamik koşullara bağlı olarak kurulabilir. Bu koşulların merkezinde, iyi nesnenin güvenle içselleştirilebilmesi yer alır. İyi nesnenin içe alınması, öznenin hem yıkıcı dürtülerini sınırlayabilmesine hem de sevgi nesnesiyle bağını korunabilir bir düzleme taşıyabilmesine imkân verir (Klein, 2011, s. 66). Doyumun sık ve kesintisiz deneyimlenmesi, iyi nesnenin istikrarını güçlendirir. Bu istikrar, şükranın duygusal zeminini oluşturarak hasedin bozucu etkisini karşılayabilecek bir iç kaynak üretir (Hinshelwood, 1989, s. 172).

Ancak hasedin baskınlaştığı durumlarda, şükranın açtığı onarım alanı kalıcılaşamaz. Çünkü yıkıcılık, iyi nesnenin iyiliğini tanımayı da tehdit eder. Klein'in eserinde özellikle vurgulanan husus, hasedin yalnızca yoksunluk kaynaklı bir kızgınlık değil; istenen şeyin ötekinde oluşunun doğurduğu öfkeyle o şeyi "çekip alma" ya da "bozma/kirletme" yönelimini de içeren saldırgan bir itki olarak çalıştığıdır (Klein, 2011, s. 23). Bu yönelim, nesneyle bağ kurma ve bağı koruma kapasitesini sürekli aşındırdığı ölçüde, şükranın sürekliliğini de kesintiye uğratır.

Klein, hasetle kıskançlık arasındaki ayrımı, duygulanım ekonomisinin sahne düzeni üzerinden belirginleştirir. Haset iki kişilik bir ilişkide öznenin ilk nesnesiyle köklenirken; kıskançlık üçüncü figürün devreye girdiği üçgen bir düzende yoğunlaşır (Klein, 2011, s. 23). Bu ayrım, hem *Zehra'*daki yıkıcılığın yalnızca rekabet ve rakip çevriminde değil, aynı zamanda iyi nesnenin vericiliğini hedef alan daha erken ve daha ilksel bir saldırı mantığında çalıştığını göstermeye elverişlidir. Çünkü romanda kıskançlık çoğu kez görünür gerekçeyi sağlar; fakat yıkıcı eylemlerin yoğunluğu, hedefin yalnızca rakip figür değil, iyiliğin kendisi (bağın kurulabilirliği, sevginin sürdürülebilirliği, nesnenin iyi kalabilmesi) olduğuna işaret eder.

Bu noktada bozma/kirletme hareketi, yalnızca dış dünyaya dönük bir saldırı değil, iç dünyada iyi nesneyi güvenle içe alamama ve iyi nesnenin sürekliliğini kuramama şeklinde de işler. Klein, ilk nesne ilişkisinde (meme/anne) iyi nesnenin ben çekirdeğinde güvenli biçimde kök salmasının olumlu gelişimin temeli olduğunu; bu kökleşmenin hem içsel dinginliği hem de dış ilişkilerde bağ kurma sürekliliğini desteklediğini vurgular (Klein, 2011, s. 20). Buna karşılık ilk ilişkide doyumun kesintiye uğraması, kaygının yoğunluğu ve yıkıcı itkilerin baskınlığı, iyi nesneyi içselleştirmeyi zedeleyerek şükranın zeminini kırılganlaştırır (Klein, 2011, s. 21). Dolayısıyla *Zehra* romanındaki şiddetli yıkıcılık, sadece olay örgüsü düzeyinde değil, iyi nesne sürekliliğinin kurulamaması nedeniyle şükranın açtığı onarım imkânının hep geri çekilmesi düzeyinde de okunmalıdır.

Haset-Kıskançlık Ayrımının Anlatı Çözümlemesindeki İşlevi

Klein'in haset-kıskançlık ayrımını iki kişilik ve üçgen sahne düzenleri üzerinden kurması, *Zehra*'daki yıkıcılığın yalnızca rakip figüre yönelen bir rekabet enerjisiyle açıklanmasını sınırlar. Bu ayrım, hasedi iyi nesnenin vericiliğini hedef alan daha ilksel bir saldırı olarak düşünmeye imkân verirken, kıskançlığı üçüncü figürün devreye girdiği sahiplik ve kaybetme kaygısıyla örgütlenen bir gerilim hattı olarak görünür kılar (Klein, 2011, s. 23). Pines'ın vurguladığı üzere haset daha çok iki kişilik ilişkide, arzu edilenin ötekinde bulunmasına bağlı

bir eksilme ve bozma itkisini taşırken; kıskançlık üç kişilik düzlemde kaybetme endişesi ve karşılaştırma üzerinden genişleyen daha karmaşık bir duygulanım alanı üretir (Pines, 2003, s. 24-26). Bu nedenle Zehra romanında kıskançlık çoğu sahnede görünür gerekçeyi sağlasa da eylemlerin yoğunluğu ve hedef seçimi, saldırının sıklıkla rakipten çok iyiliğin kendisine (sevginin sürdürülebilirliğine, bağın kurulabilirliğine, nesnenin iyi kalabilmesine) yöneldiğini düşündürür.

Bozma/Kirletme Döngüsünün Düşünme Kapasitesi ile İlişkisi

Hasedin bozma/kirletme itkisi, yalnızca saldırgan bir eylem repertuvarı olarak değil, aynı zamanda duygulanımın düşünceye çevrilememesi ve bu nedenle eyleme boşalması şeklinde de okunabilir. Bion'un geliştirdiği alfa işlevi kavramı, ham duygu-düşünce parçalarının (beta öğeleri) zihinsel olarak işlenebilir hâle gelmesini sağlayan bir dönüşüm kapasitesine işaret eder. Bu kapasitenin zayıflaması, kaygının ve saldırganlığın düşünceyle tutulması yerine dışa vurum ve yıkıcı eylemle boşalmasına zemin hazırlar (Bion, 1987, s. 26-27). *Zehra* romanındaki süreğen tasarı kurma–bozma–yeniden tasarı kurma hattı, tam da bu dönüşüm kapasitesinin kesintiye uğradığı noktada, yıkıcı itkilerin ilişkiyi içeriden kemiren bir döngüye dönüşmesi şeklinde belirginleşir.

Benzer biçimde Winnicott'un nesnenin yıkımdan sağ çıkması fikri, öznenin saldırgan itkilerini taşıyabilen ve buna rağmen varlığını sürdüren bir nesne deneyiminin, bağ kurma ve onarım kapasitesini desteklediğini gösterir. Nesne yıkımdan sağ çıkabildiğinde özne nesneyi artık yalnızca fantazmatik bir uzantı gibi değil, dış gerçekliği olan bir varlık olarak kullanabilir. Bu da sevgi, kaygı ve onarımın aynı sahnede birlikte tutulmasına imkân verir (Winnicott, 2005, s. 117-122). *Zehra*'nın ilişkilerinde ise nesne çoğu kez ya tümüyle idealleştirilir ya da hızla kirletilip değersizleştirilir. Böylece şükranın açtığı onarım alanı kalıcılaşmadan geri çekilir (Klein, 2011, s. 66).

3. *ZEHRA*'DA HASEDİN ANLATISAL İŞLEYİŞİ: BOZMA, KİRLETME VE DEĞERSİZLEŞTİRME DÖNGÜSÜ

Zehra romanında haset, yalnızca rakibe öfke şeklinde değil, daha dramatik şekilde bağın kendisini sakatlama yönelimi olarak çalışır. Bu yönelim, romanın pek çok yerinde ötekinin elinden iyiyi çekip alma arzusundan ziyade, o iyiliği bozma/kirletme isteğiyle birlikte ilerler. Zehra'nın intikam tasarılarının hedefi, Suphi'nin davranışlarını düzeltmek ya da ilişkiyi onarmak değildir. Onun asıl hedefi, Suphi-Sırrıcemal bağının iyi kalma ihtimalini ortadan kaldıracak bir çürüme üretmektir. Bu nedenle romanda intikam, sonuç alınsa bile doygunluk üretmez. Yıkım, yeni bir yıkım ihtiyacını çağırır.

Bu döngünün ilk belirgin yüzü, değersizleştirme savunmasıdır. Zehra'nın eylemlerinde sorumluluğun süreklilikle dışarıya aktarılması, hasedin iç gerilimini azaltan bir manevra gibi görünür. Böylece özne, kendi yıkıcılığıyla yüzleşmek yerine, nesneyi "hak etmiş", "kirli", "zaten değersiz" ilân ederek saldırısını meşrulaştırır. Klein'in belirttiği üzere, iyi nesne iyi olmaktan çıkarıldığında haset de görünürde anlamsızlaşır. Ama bunun bedeli, bağ kurma ve idealleştirme kapasitesinin çökmesidir (Klein, 2011, s. 66). Zehra'nın "kendi kendisini aldatmaya uğraşması" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 59) şeklindeki anlatısal vurgu, tam da bu

savunmanın ilişkiyi sürdürülebilir kılmak yerine, yıkıcılığı büyüten bir mekanizma olarak çalıştığını düşündürür.

Zehra'nın Muhsin'i seçme şekli de hasedin bozma mantığına bağlanır. Muhsin, sevilen bir nesnenin yerine geçen yeni bir bağ değil; Suphi'yi kıskandırma ve onu bir gerilime çekme aracıdır. Zehra'nın bunu açıkça "Suphi'yi hasedinden kudurtmak" hedefiyle gerekçelendirmesi, ilişkiyi kışkırtarak bozma niyetinin ifşasıdır (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 121). Ne var ki bu hamle, beklenen doyumu üretmez. Çünkü haset-kıskançlık sarmalında amaç, rakibin acı çekmesinden çok, sevgi nesnesinin iyilik kapasitesini zedeleyecek bir "kir" üretmektir. Bu noktada Muhsin'in "yapma bebek" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 121) gibi algılanması, Zehra'nın nesneyle gerçek bağ kuramadığını ve onu ancak işlevsel bir aparat olarak kullanabildiğini gösterir. Böyle bir kullanım, şükran ve onarımın koşullarını baştan zayıflatır (Hinshelwood, 1989, s. 172; Winnicott, 2005, s. 117-122).

Bozma/kirletme döngüsü romanda en somut şeklini, Zehra'nın Marika aracılığıyla Suphi'yi Ürani'ye yönlendirdiği düzenekte kazanır. Burada amaç, Suphi'yi geri döndürmek değil, onu sefil bir hayata sürükleyerek hem Suphi'yi hem de Suphi-Sırrıcemal bağını kirletmektir. Zehra'nın Marika'yı "bu gibi işlerin erbabı" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 79) olarak seçmesi ve Ürani'ye "ayrıntılı talimat vermesi" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 79), hasedin tesadüfi bir taşkınlık değil, planlı bir bozma tekniği şeklinde işlediğini gösterir. Bu sahnelerde dikkat çekici olan Zehra'nın yıkıcılığının sadece rakibi hedeflememesi, aynı zamanda sevgi nesnesi Suphi'yi de değersizleştirerek aşağıya çekmesidir. Klein'in belirttiği üzere hasetteki saldırı, istenen nesneyi çekip atmaktan çok, o nesnenin iyiliğini bozma itkisiyle birlikte çalışır (Klein, 2011, s. 23-24). Zehra'nın planı "iyi"nin mümkün olduğu zemini ortadan kaldırmak itkisinde somutlaşır.

Bu düzenek sonuç üretmeye başladığında bile Zehra'nın gerilimi düşmez. Aksine romanda intikamın tatmin üretmediği özellikle vurgulanır. Zehra'nın içinde büyüyen hınç ve bunun hayatını zehirlemesi, yıkıcılığın bir kere boşaldığında sönümlenmediğini; tersine, yeni bir boşaltım ihtiyacı doğurduğunu gösterir (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 58-60). Bu durum, Kleinci çerçevede hasedin özneyi sürekli bir saldırı-geri çekilme hattına yerleştirmesiyle uyumludur (Hinshelwood, 1989, s. 168). Yıkıcılık nesneyi ortadan kaldırsa bile, öznenin iç dünyasında iyi nesne süreklilik kazanamadığı için şükranın sağlayacağı sakinleşme ve onarım imkânı kurulamaz (Klein, 2011, s. 20-21).

Romanda kıskançlık, üçüncü figürün görünürlüğüyle çatışmayı dramatize eder; fakat Zehra'nın yıkım gerçekleştikten sonra bile dinmeyen gerilimi, saldırının hedefinin rakiple sınırlı olmadığını gösterir. Sırrıcemal intihar edip öldükten yani rakip ortadan kalksa dahi tatmin üretmeyen bu işleyiş, intikamı sonuç almaya dönük bir eylem olmaktan çıkarıp süreklileşen bir bozma/kirletme rejimine dönüştürür. Böylece anlatıda yıkıcılık, dışarıdaki rakibe yönelen bir tepki olmaktan çok, içeride "iyi"yi iyi olarak tutma ve bağı koruma imkânına dönük bir aşınma biçiminde işler.

4. *ZEHRA*'DA ŞÜKRAN VE ONARIM İMKÂNLARININ KIRILGANLIĞI

Zehra romanında şükran/onarım, tamamen yok değildir, ancak kısa süreli belirip hızla dağılan bir ruhsal imkân olarak görünür. Roman, Zehra'nın sevgiye yaklaşabildiği anları da, bu

yaklaşmanın hemen ardından devreye giren kıskançlık, gurur ve intikam hazzı nedeniyle onarımın neden kalıcılaşamadığını da sahne düzeyinde kurar.

Roman, Zehra'nın ilişkide "iyi an"ı tanıyabildiği dolayısıyla şükrana zemin hazırlayabilecek bir başlangıç duyarlığı verir. Suphi'nin sevgisine erişmek Zehra için temel bir hedefe dönüşür. "Bir öpücük koparmak" arzusunun gündelik bir motivasyon hâline gelmesi, onda sevgiye dönük alıcı bir yönün varlığını gösterir (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 28). Bu düzlemde şükran/onarım ihtimali, iyi nesneyle temas ve iyi olanı koruma eğilimi üzerinden belirir ancak roman, bu temasın uzun süre korunamadığını kısa zamanda gösterir.

Şükran/onarımın metinde en somut belirdiği eşiklerden biri, Sırrıcemal'in açık bir geri çekilme ve fedakârlık cümlesi kurduğu sahnedir: "Hanımcığıma ıstırap veriyorum. Ben bu evden gidersem hanımcığım rahat olacaksa razıyım, beni çıkarın" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 33). Sırrıcemal'in bu sözü, çatışmayı büyütmek yerine azaltan bir onarım jestidir. Dahası anlatıcı, bu jestin Zehra üzerinde kısa süreli bir etki doğurduğunu da "Gözyaşları Zehra'nın fikrine bir sakinlik vermişti. Olayları bu fikir rahatlığı içinde değerlendirmeye yol bulmuştu." (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 33) ifadesi ile aktarır. Ancak aynı sahne, bu sakinliğin niçin sürdürülemediğini de içeriden üretir: "Hayallerinden Sırrıcemal'in sorumlu olamayacağını düşünüyor, fakat içinden bir sesin duygularını tahrik edişinden de kurtulamıyordu. Sırrıcemal ne kadar suçsuz olsa yine güzel olarak bu hane içerisinde bulunmasını, hakkında bir kabahat saymaktaydı. Adeta bir an geldi ki kızın gözyaşlarını bile sahte sayarak kızmaya başladı" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 33). Böylece onarım ihtimali, bir yumuşama anı olarak görünse bile kıskançlık ve tahakküm isteği tarafından geri çekilir. Zehra'nın öznel düzeyinde ilişkiyi tamir eden jest değildir. Bu noktada rakibin evden çıkarılması belirleyici olur.

Zehra'nın Suphi'ye ilişkin iç konuşması, onarımın mümkün olabileceği bir başka eşiği daha açar. Suphi hem düşman hem sevimli düşman olarak adlandırılır, hatta ateşkes teklifinde bulunursa Zehra'nın silahını teslim etmeye hazır olduğu söylenir (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 59). Bu ifade, ilişkide barış/onarım ihtimalinin zihinsel düzeyde düşünülebileceğini gösterir.

Ancak romanın ilerleyişi, bu ateşkesin kalıcı bir ilişki onarımına dönüşmediğini netleştirir. Zehra için barış, karışıklık ve ortak iyileşmeden ziyade kontrol edilebilir bir geri kazanım ve çoğunlukla da intikam örgüsünün başka bir evresidir. Bu nedenle ateşkes bir imkân gibi belirir, ama süreklilik kazanacak bir iç dönüşüme evrilmez.

Roman, Zehra'nın onarım arzusunu en çıplak şekilde, pişmanlık şartına bağladığı yerde verir. Zehra, Suphi'nin cezasını çektikten sonra pişmanlıkla gelerek kendisine sığınmasını istemektedir. Üstelik bu sığınmanın sonucunda yine Suphi'nin kendisine ait olmasını ister. Bu sahnede onarım arzusu vardır. Ancak bu arzu, şükrana açılan bir karşılık olarak belirmez; sahiplenici bir restorasyon şekli olarak açığa çıkar. Yani onarım, diğerinin özne olarak tanınmasından ziyade, ötekinin kırılıp geri dönmesiyle kurulacak bir "benim olsun" formuna bağlanır.

Bu nedenle Zehra, Suphi'nin ayaklarının altında yuvarlanmasını isteme noktasına kadar giderek pişmanlık gözyaşının yüreğindeki ateşi söndüreceğini düşünür (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 121). Fakat tam bu noktada roman, Zehra'nın iç çatışmasını da açığa vurur: "Kör olasıca kalp! Hâlâ onu seviyorsun!" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 121) çıkışı, onarım ihtimalinin niçin

netleşmediğini de özetler. Sevgi kırıntısı, şükrana giden yolu açabilecekken aynı anda devrede olan kıskançlık ve intikam itkisi, bu yolu sürekli keser.

Şükran/onarım imkânı, romanda en geç ve en trajik şekliyle, Zehra'nın çözülme döneminde belirir. Suphi'nin annesi Münire Hanım'ın sokak ortasında düşüp öldüğü ve insanların başına toplandığı sahnede, Zehra sedyenin üstüne atılarak hüngür hüngür ağlar ve ölen kadının buz kesilmiş yanaklarından öper (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 128). Akabinde kendisi de hastalanıp yataklara düşer. Hastalığı şiddetlendiği zaman aklı başına geldiğinde hayatın kıymetini anlar ama iş işten geçmiştir (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 129). Bu da dönüşün geç kalmış karakterini kesinler.

Bu geç merhamet, onarımın neden sürdürülemediğini de açıklar. Onarım, Zehra'da zamanında kurulmuş bir iç kapasite hâline gelemez. Ancak yıkım tamamlandıktan sonra olan bitene yetişemeyen vicdan ve acı şeklinde belirir. Nitekim romanda Zehra'nın uzun müddet sorumluluğu dışarıya yüklediği "(…) kendini yerden göğe kadar haklı görmekteydi. Yaptıklarının bütün sorumluluğunu hep başkalarına yüklüyordu. "Benim ne suçum var? Ben akıllı uslu yerimde oturuyordum" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 120) şeklindeki ifadeler ve iç konuşmalarla özellikle vurgulanır. Sorumluluğu üstlenmeyen bu konumda şükran ve onarım, kalıcı bir etik/duygusal örgütlenmeye dönüşemez.

Bu kırılganlığın psikanalitik düzlemde bir karşılığı, kıskançlığın şükranı bozmasıdır. Klein çizgisinde hasedin sevgi ve şükranı tahrip edebileceğinin altı çizilir. Romanda Zehra'nın onarıma yaklaştığı anların hemen ardından dışlayıcı buyruklara ("Def ediver, def ediver!" (Nâbizâde Nâzım, 2020, s. 34), aşağılama fantezilerine (Suphi'nin ayakları altında yuvarlanmasını isteme) ve sahiplenici geri kazanıma dönmesi (Suphi'nin yine kendisine ait olmasını istemesi) onarımın iyileştirici değil adeta mülkleştirici şekilde çalıştığını gösterir. Bu nedenle şükran/onarım, Zehra'da kısa bir parıltı olarak belirir, ancak bir süreklilik gösteremeden dağılır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Zehra'da kıskançlık temasının olay örgüsü düzeyinde görünür olmasına rağmen, metnin duygulanım ekonomisini belirleyen daha derin bir mantığın, iyi olanı tanıma ve iyiyle bağı sürdürebilme kapasitesindeki kırılganlık üzerinden işlediğini göstermiştir. Romanda yıkıcılık, yalnızca rakip figürün ortadan kaldırılmasına yönelen bir tepkisellik olarak değil; bağın kurulabilirliğini, iyiliğin devamlılığını ve şükranın mümkün olma koşullarını aşındıran bir bozma/kirletme rejimi olarak çalışır. Bu nedenle anlatı, rakibin yok edilmesinin dahi tatmin üretmediği; yıkımın yeni bir yıkım ihtiyacını çağırdığı bir süreklilik düzlemi kurar.

Roman boyunca izlenen sahneler, Zehra'nın ilişkiyi onarma ihtimaline yaklaştığı anların bulunduğunu ancak bu anların kalıcı bir dönüşüme evrilemediğini de ortaya koymuştur. Onarım ihtimali kimi sahnelerde sakinleşme, geri çekilme, barışma düşüncesi veya merhamet biçiminde belirse de kısa sürede değersizleştirme, dışlama ve kontrol etme itkileri tarafından geri çekilmiştir. Böylece şükran, ilişkide verilen iyiyi tanıma ve koruma hattına yerleşmek yerine, koşullu geri kazanım arzusu ile iç içe geçmiş; onarım ise iyileştirici bir karşılıklılıktan çok, sahiplenici bir restorasyon biçiminde kurulmuştur.

Bu okuma, Zehra'nın karakter psikolojisini yalnızca ahlaki bir zayıflıklar toplamı olarak değil, duygulanımın iç örgütlenmesi içinde değerlendirmeyi mümkün kılar. Roman, yıkıcılığın münferit taşkınlıklar hâlinde değil, süreklilik taşıyan bir düzenek olarak nasıl çalıştığını gösterirken; şükran ve onarımın neden geç, kısa ve kırılgan kaldığını da anlatısal düzlemde görünür kılar. Son olarak *Zehra*, iyi nesnenin korunamadığı ve içselleştirilemediği bir duygu rejiminde, bağın kaçınılmaz olarak bozma/kirletme döngüsüne çekildiğini; onarımın ise ancak yıkım tamamlandıktan sonra beliren, fakat ilişkiyi yeniden kurmaya yetişemeyen bir geç uyanış olarak kaldığını gösteren güçlü bir anlatı örneği olarak belirginleşir.

KAYNAKÇA

Bion, W. R., *Aprendiendo de la Experiencia*, Paidós, Buenos Aires, 1987.

Hinshelwood, R. D., *A Dictionary of Kleinian Thought*, London Free Association Book, Londra, 1989.

Klein, M., *Haset ve Şükran* (çev. O. Koçak ve Y. Erten), Metis Yayınları, İstanbul, 2011.

Nabizade Nâzım, *Zehra* (uy. E. D. Dilek), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Öztürker Özdemir, G., Kıskançlığın Romanı "Zehra"da Yapı, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 4(11), 129-139.

Pines, A. M., *Aşk ve Kıskançlık Kıskançlığın Nedenleri, Belirtileri ve Çözümleri* (çev. C. Yonsel), Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2003.

Winnicott, D. W., *Playing and Reality*, Routledge Classics, Oxon, 2005.

ORHAN VELİ'NİN ÖYKÜLERİNDE GÜNLÜK HAYAT

Dr. ZELİHA KAPUKAYA

Balıkesir Üniversitesi, zkapukaya@balikesir.edu.tr - 0000-0003-1946-6612

ÖZET

Cumhuriyet döneminin başta gelen şairlerinden Orhan Veli; şiirlerinde olduğu gibi öyküleriyle de dikkat çekmektedir. Orhan Veli; toplum ve bireyin günlük hayatını otantik yaşam öykülerini yaşamın sıradanlığı içindeki özgünlüğü çerçevesinde naif bir şekilde yakalayarak eserlerine yansıtmış bir sanatçıdır.

Günlük hayat; olağan, süregiden hayat akışının içinde seyreden; rutinlerin, alışkanlıkların, sosyal hayatın ihtiyaçlar çerçevesinde seyrettiği, beklenen, tahmin edilen hayat biçimleridir. Çoğu zaman rutinlerin belirlediği eylemler dizisi olarak algılanabilecek günlük hayat, hayatı tüm yönleriyle yazılarına taşıyan Orhan Veli'nin işlediği başarılı olgulardandır.

Türk şiirinde bir devrimci isim olarak anılan Orhan Veli; şiirlerinde başarılı bir şekilde işlediği günlük hayatı, sade, ortalama insanın hayallerini, yaşam pratiklerini tüm olağanlığı ile öykülerinde de konu etmiştir. Hayatın olağanlığı ve sadeliği içinde insanın yaşam zenginliğini varoluşunun tezatlıkları içinde anlatmıştır.

Şiirinin gölgesinde kalan öykücülüğü şairin kurgusal anlamda edebi kimliğini ortaya koyan bir tarafıdır. Orhan Veli'nin öyküleri "Bütün Öyküleri" adıyla 2021 yılında Can yayınlarından çıkmıştır. Yazarın 6 telif öyküsünün yanında William Sarojen'den çevirdiği bir öyküsü daha bulunmaktadır. Hoşgör Köftecisi, Kan, Baharın Ettikleri, Öğleden Sonra, İşsizlik, Denize Doğru telif öyküleridir. Yaşasın Aşk ise yazarın çeviri öyküsüdür.

Orhan Veli'nin öyküleri günlük hayatın işlenişi ve insanın varoluşunu sürrealist perspektiften tüm gerçekliği ile ele alınışı açısından dikkate değer hususlar içermektedir. Zira sanatçının yazdığı dönem bu iki düşünsel akımın edebiyatı bir hayli etkilediği bir devirdir. İstanbul başta olmak üzere öykülerinde yer aldığı ve aynı zamanda bir arka fon ve karakter özellikleri yüklediği mekanlar, mekanların içinde insanın ve toplumun yaşam kaygısı içindeki hayat manzaraları ve zamanın döngüselliğinde iç içe geçmiş varoluş mücadelesi bu öykülerde Orhan Veli'nin şiirsel anlatımı ile birleşmektedir.

Bu bildiride Orhan Veli öyküleri mekân-insan-zaman bağlamında varoluşsal bir çerçeve içerisinde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Veli Kanık, Günlük Hayat, Türk Öykücülüğü

TÜRK MİTOLOJİSİNDE YARATILIŞ: VERBITSKIY VE RADLOFF VARYANTLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Dr., SERKAN SAYAR

Millî Eğitim Bakanlığı, serkansayar@hotmail.com – ORCID: 0000-0003-2716-1966

ÖZET

Bu bildiri; V. İ. Verbitskiy ve W. Radloff tarafından derlenerek literatüre kazandırılan mitler ekseninde, Türk mitolojisindeki yaratılış fenomenini incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmanın temel gayesi; evrenin ve insanın ontolojik kökenine dair sembolik kodlar barındıran varyantların analitik bir düzlemde değerlendirilmesi ve Türk inanç sisteminin arkaik katmanlarında yer alan kozmogonik motiflerin tespit edilmesidir. Türk mitolojisinde yaratılış, ontolojik bir zemin olarak, ekseriyetle su motifi üzerinden temellendirilir. Özellikle Altay ve Yakut (Saha) varyantlarında, evrenin teşekkülünden önceki evrede zaman ve mekânın henüz ayrışmadığı sonsuz bir su kütlesinin (ilksel kaos) hâkim olduğu görülür. Bu kaotik düzlemde, yaratıcı iradeyi temsil eden Kayra Han veya Ülgen gibi ilahi özneler mevcuttur. Yaratma eylemi, salt bir ilahi buyruktan ziyade, sıklıkla yardımcı bir figürün veya kutsal bir varlığın aracılığıyla somutlaşır. Örneğin Altay Yaratılış Destanı'nda Erlik'in suyun derinliklerinden toprak çıkarması, yaratılış sürecinin diyalektik yönünü ortaya koyar. Verbitskiy tarafından derlenen varyantta kozmogoni, denizden tezahür eden dişil ilke Ak Ene'nin (Ak Ana) verdiği ilham ve Tanrı Ülgen'in sözü ile başlar. Kozmosun inşası altı evrede tamamlanırken; antropogoni, su üzerinde yüzen kil metaforuyla açıklanır. Kilden yaratılan ilk insandan sonra kemikleri kamıştan, etleri topraktan yedi kişi daha yaratılır. Bu varlıklara kulaklarından üflenerek can ve burunlarından üflenerek akıl verilir. Radloff'un derlemesinde ise Tanrı Kuday ile başlangıçta bir insan olan Kişi (Erlik), su üzerinde kara kaz şeklinde uçarlar. Yaratılış, Kuday'ın emri ile Kişi'nin suya dalıp toprak çıkarması (kozmik dalış) suretiyle gerçekleşir. Ancak Kişi, kendisine özel bir yer yaratmak için ağzında toprak saklar; toprak büyüyüp onu boğmaya başlayınca hilesi ortaya çıkar. Bu itaatsizliği sonucu cezalandırılarak kötülüğün sembolü Erlik adını alır. İnsan neslinin türeyişi, bu mitte bir ağacın dokuz dalından türeyen dokuz ulusla açıklanırken; Törüngey ve Eje, Erlik'in yılan aracılığıyla kurduğu tuzak sonucu yasak meyveyi yiyerek yeryüzüne mahkûm olurlar. Sonuç olarak Altay-Yakut kozmogonisi,

iyiliğin temsilcisi Tanrı ile kötülüğün kaynağı Erlik arasındaki düalist mücadele üzerine kurulu, semavi dinler ve kadim geleneklerin izlerini taşıyan eklektik bir yapı sunar.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Türk Mitolojisi, Altay ve Yakut Mitleri.

CREATION IN TURKISH MYTHOLOGY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE VERBITSKIY AND RADLOFF VARIANTS

Ph.D., SERKAN SAYAR

Ministry of National Education, serkansayar@hotmail.com – ORCID: 0000-0003-2716-1966

ABSTRACT

This paper aims to examine the creation phenomenon in Turkish mythology, focusing on the myths compiled and introduced to the literature by V. I. Verbitskiy and W. Radloff. The main objective of the study is to evaluate variants containing symbolic codes about the ontological origins of the universe and humanity on an analytical plane and to identify the cosmogonic motifs found in the archaic layers of the Turkish belief system. In Turkish mythology, creation is grounded, as an ontological basis, primarily through the motif of water. Particularly in the Altai and Yakut (Saha) variants, it is seen that in the stage before the formation of the universe, an infinite mass of water (primordial chaos) prevailed, where time and space had not yet separated. In this chaotic plane, divine subjects such as Kayra Khan or Ülgen, representing the creative will, are present. The act of creation is often embodied through an auxiliary figure or a sacred being rather than a purely divine command. For example, in the Altay Creation Epic, Erlik's extraction of earth from the depths of water reveals the dialectical aspect of the creation process. In the variant compiled by Verbitskiy, the cosmogony begins with the inspiration given by the feminine principle Ak Ene (Ak Ana), who emerged from the sea, and the word of the god Ülgen. While the construction of the cosmos is completed in six stages, anthropogony is explained with the metaphor of clay floating on water. After the first human created from clay, seven more people are created with bones from reeds and flesh from the earth. These beings are given life by blowing into their ears and reason by blowing into their noses. In Radloff's compilation, God Kuday and Kişi (Erlik), who was originally a human, fly over the water in the form of black geese. Creation occurs when Kişi dives into the water and brings up soil (cosmic dive) at Kuday's command. However, Kişi hides soil in his mouth to create a special place for himself; when the soil grows and begins to suffocate him, his trick is revealed. As a result of this disobedience, he is punished and takes the name Erlik, symbol of evil. The origin of the human race is explained in this myth as nine nations originating from the nine branches of a tree; Törüngey and Eje are condemned to the earth after eating the forbidden fruit as a result

of the trap set by Erlik through the serpent. Ultimately, the Altai-Yakut cosmogony presents an eclectic structure based on the dualistic struggle between God, the representative of goodness, and Erlik, the source of evil, bearing traces of heavenly religions and ancient traditions.

Keywords: Mythology, Turkish Mythology, Altai and Yakut Myths.

IDENTITY AND INNER CONFLICT IN THE STRANGE CASE OF DR JEKYLL AND MR HYDE

Öğr. Gör. Dr. Duygu KORONCU ÖZBİLEN
Yıldız Technical University, ozbilenduygu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0003-0018-6389

ABSTRACT

This study investigates the double self, the crossing of the representation of identity and inner conflict in Victorian literature, themed in one of Robert Louis Stevenson's works: *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde*. In the novella, the issues of morality, scientific advancement, and social respectability are focal points of the period's anti-nineteenth-century discourse. While relying on both textual analysis and contextual history, the study proposes both Dr. Jekyll and Mr. Hyde as characters that are not only separate but also and more importantly, represent pieces of an identity that is fractured and that is an embodiment of the facade of public virtue juxtaposed with private licentiousness. The moralistic society of the time acknowledged propriety but only on the surface. The society dictated the class that is Dr. Jekyll, who is the prim and proper male. In contrast, Mr. Hyde is the class of individuals that lack social and moral decency. The study seeks to emphasize, balance, on the social/psychological discomfort, the mental strain, with a moral code of morality that is social hypocrisy and moral absolute. Framing the study within the novella's historical and cultural context, this study shows that Dr Jekyll and Mr Hyde presages contemporary theories of psychology and the understanding of the self as complex and unmoored.

Keywords: Double self, Victorian identity, inner conflict

INTRODUCTION

In the Victorian age, afflicted by the paradox of scientific progress and a change in social order, the notion of a cohesive and consistent identity was increasingly being critiqued and reconsidered. Evolving theories in psychology and medicine, coupled with the development of the evolutionary theory, began the erosion of long-cherished beliefs in the nature of the human being in the nineteenth century. Victorian culture, as scholars have remarked, was a complex social structure where the code of social respectability demanded, and the rational instinctual desires suppression created a moral paradox and psychological distress (Arata, 1995, pp 235-236). The literature of the age often responded, and was influenced by, the socio- psychological

milieu of the age via narratives depicting the phenomenon of divided selves, and degeneration and duplications of selves. Robert Louis Stevenson's work, *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (1886), stands as a paradigm of divided identity in literature. While being a Gothic novella, it engages and traverses the areas of science, morality, and psychology. Jekyll and Hyde's characters, mythicized breaks, caricatures of Victorian nervousness in the emotional regress and the atavism of civilized, modern individuals (Manning, 2018, pp. 184-186). Hyde was a mystery of moral and physical deformity often pointed out as the inner degeneration and the psychological distress of self civilization in the age.

Reviewers and Arata have pointed out that Jekyll and Hyde need not be accepted as entirely different works and can be fragmented parts of one work. Arata (1995) believes that the story shows the gentleman of the Victorian era and the professional and ethical burdens he has to account for. In Jekyll's case, the scientific procedure he uses does not create evil. Rather, it merely dislocates and concentrates an element of the self that societal norms dictate must not be accepted. This division illustrates what Reid (2006) refers to as "nervous morbidity" which is the state of mental illness caused by social repressions and conflicts of the fin-de-siacle era (p. 63-65).

Another point the novella tries to advance is the idea on the Victorians Science and Ethical responsibility. Nabaskues (2014) discusses that Stevenson is critiquing the belief that Scientific advancement does so without an ethical framework and shows how Jekyll's supposed rational scientific experimentation leads him to moral degradation (p. 1178-1180). The disassociation of one\\'s moral conscience to scientific zeal does not undermine the idea of ethical Conscience but shows the risks of moral relativism. In the same way, Paiani (2023) argues that the novella mirrors the Victorians disquiet on the limits of science and its hypothetical moral implications (p. 118-120).

The duality of Dr. Jekyll and Mr. Hyde also relates to the legal and social class system. As Guest suggests, Hyde embodies a type of legal and moral amorphousness that governs no aspect of Victorian society and, as such, embodies a type of subjection that is legally unattainable (pp. 318–320). Hyde’s anonymity, therefore, is a representation of the violence and disorder that social systems suffer from when a legal identity is disassociated from moral and ethical responsibility. The study positions *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* in its cultural, historical and scientific context, which helps us argue that the novella anticipates contemporary psychology’s conception of identity as fluid, complex and multifaceted. With this textual work,

we argue that Stevenson is signalling a great danger in assuming that the self can contain light and dark dualities without the need for inner conflict.

2. THE REPRESENTATION OF IDENTITY AND INNER CONFLICT IN VICTORIAN LITERATURE

Identity and inner conflict permeate through every facet of Victorian literature, correlating with the cultural, moral, and scientific unrest of the nineteenth century. It was an age of very rigid social strata, moral conservatism, and the demand of public decorum. However, it was also an age of brisk intellectual upheaval. Evolving theories of the human psyche, and advances in medical science all sought to contradict the prevailing theories of human nature. It was a theory that was wholly detrimental to the idea of a unified self, or a self that was morally an absolute. Identity was often represented as fractured and conflicted, and in constant unrest in Victorian literature, as a result of social suppression and a plaguing desire.

Divided identity is very well captured in Robert Louis Stevenson's Novella *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*. The inner conflict is externalized through the characters of Dr. Jekyll and Mr. Hyde, who are physically separated and represent opposing extremes of a divided self. Social decorum and moral responsibility belonged to Jekyll, while the other half was represented in Hyde through immoral transgression and evil. In Stevenson's work, repression of socially unacceptable desires is pointed out as the hallmark of the Victorian Era, and such a division is symptomatic of professional moral absolutism. Repression of socially unacceptable desires is the root cause of self-destruction through intensifying inner conflict.

In Oscar Wilde's *The Picture of Dorian Gray* (1890) there is a similarity in the tension between outer and inner self. Dorian's beauty on the outside conceals the vices on the inside that are displaced onto the portrait. Wilde illustrates the hypocrisy of a society that outwardly and superficially respects an individual, fully ignoring the ethical crunch. The Portrait of Dorian Gray exhibits the Victorian mind in its angst regarding the moral dissociation of social responsibility from the action (Paiani, 2023, pp. 118–120). The crisis of identity involves a social performance of conflict that is pitched and manipulated.

Conflict in the inner self is a major theme of the Victorian era of women's writing and that of Charlotte Brontë in particular, *Jane Eyre* (1847). The conflict Jane experiences between passion and reason shows the psychological burden of the restrictive gender roles of the era. The conflict

of Jane's desire for autonomy and self-discipline serves to illustrate the expectations of society to conform. Gilbert and Gubar (2000) highlight that the conflict in women is revealed in emotional repression and symbolic doubling, which shows the costs of the social order's control on the women's social identity (pp. 339–344). The resolution of her conflict supposed to be in sustaining the fulfilment of her emotions along with moral freedom.

The Woman in White (1860) by Wilkie Collins continues examining fractured identity through the prisms of secrecy, jurisprudential oppression, and mental manipulation. Collins will enlighten us on how the identities of women and of over deprived groups more generally are 'legally erased' by the oppressive patriarchal systems. Collins will also show us that in the psyche of victorian society, identity also carried a hefty worldly weight in the form of social institutions; that identity was as much psychological as it was civic, social and legal. As Manning (2018) points out, we are able to witness this numbness through the personal accounts of individuals that reflect more of the surrounding society and the fears that come with it in the form of identity loss through rapid change and modernization (pp.184-186)

Victorian accounts of scientific reasoning also helped to shape inner conflict within the psyche of the victim. Writing of the modern period, Collins is also drawing attention to the theory of evolution and to the many predictions it made when it came to moral reasoning and, more positively, the advancement of phylogenetic transitions. With no rest to the cycle of regression and degeneration, the Victorian psyche became fearful of losing a civilized state of mind. In derailing the psyche of the civilized Victorian mind, the character of Hyde in Stevenson's piece is seen to represent the worst fears of this cycle of evolution. Önder (2019) speaks of the Victorian mind as one that constantly deals with inner conflict, and speaks of this conflict in the form of the social psyche, as one that is able to adapt to this civilized and social environment (pp. 36-38). Within this lies a self that is civilized, and is brought forth as a leading primary feature in describing the Victorian civilized mind.

Balancing the moral contradictions of the era and navigating the ambiguity of science and social pressures, most identity constructs in Victorian literature demonstrate the fundamental nature of identity as a social, moral, and scientific' battlefield.' Victorian literature depicts the tension between the outer social fabric of civility and the hidden truths of self with a focus on disunity of self, social facades, psychological conflict, and tabooed emotions. It presents a modern and

multifaceted psychological portrait of the self with deep fragmentation and internal discord and in a manner that captures the prevailing uncertainties of the Victorian era.

3. THE REPRESENTATION OF IDENTITY AND INNER CONFLICT IN *THE STRANGE CASE OF DR JEKYLL AND MR HYDE*.

Robert Louis Stevenson's *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* is one of the best examples of Victorian literature that looks at identity and inner conflict. Instead of showing a clear divide between good and evil, the novella dramatizes what Stevenson called "man's double being," showing how Victorian ideas of respectability, self-control, and moral absolutism put a lot of stress on people's minds. Stevenson uses the split character of Dr. Jekyll and Mr. Hyde to show that identity is broken, unstable, and shaped by repression. The novella's main point is that inner conflict is not an unusual thing, but rather a basic part of being human.

Stevenson establishes identity within a culture of concealment from the beginning. Victorian society requires outward propriety while compelling unacceptable desires into concealment. Dr. Jekyll is a good example of this tension. He is described as "a large, well-made, smooth-faced man of fifty... with every mark of kindness" (Stevenson, p. 51), which shows that he is kind and well-respected in society. But this public persona hides a fight inside that Jekyll himself later describes: "man is not truly one, but truly two" (p. 129). This admission directly positions identity as fragmented, subverting the Victorian notion of a unified moral self.

Jekyll's scientific experiment stems from his failure to harmonize the contradictory facets of his identity. He acknowledges that from a young age, he learned to suppress certain impulses to protect his reputation, stating that he was "already committed to a profound duplicity of life" (p. 131). The word "duplicity" is very important because it means more than just hypocrisy; it means that there is a split in the structure of the self. Jekyll's potion doesn't make him evil; it just gives his urges a physical form that Victorian morals have made him suppress. Hyde, therefore, represents the internal struggle of Jekyll.

People keep using words to describe Edward Hyde that are hard to pin down, which shows that he is a distorted piece of identity. People who see him have a hard time saying what makes him creepy. Mr. Enfield says that Hyde gives "a strong feeling of deformity, although I couldn't say how" (p. 33). Mr. Utterson also thinks that Hyde "hardly looks human... something troglodytic" (p. 50). Hyde's vague physicality reflects his psychological role: he is not a whole person but a

leftover, an excess of Jekyll's repressed self. His violence exemplifies the repercussions of rejecting moral complexity in favor of inflexible self-discipline.

The novella delves deeper into inner conflict by depicting Jekyll's loss of autonomy. At first, Jekyll thinks he can control the separation between his identities. He says, "the moment I choose, I can be rid of Mr. Hyde" (p. 54). This statement shows how sure Victorians were that they could control their own minds and bodies. But the story slowly shows that this idea is not true. Hyde starts to come out without the potion, which means that repression has failed. Jekyll admits that Hyde became "stronger" while his own identity became weaker (p. 134). This shows that denying one part of the self lets it take over in a bad way.

Stevenson employs violence to manifest internal conflict. Hyde's violent killing of Sir Danvers Carew shows how repressed feelings can come out in the real world. Hyde attacks with "ape-like fury," stomping on his victim until "the bones were audibly shattered" (p. 57). The animalistic imagery highlights regression and the erosion of moral restraint, mirroring Victorian fears of degeneration beneath a veneer of civilization. This moment shows that when inner conflict isn't resolved, it doesn't stay private; it leads to social destruction.

The novella does not let Jekyll off the hook for what he did. Hyde is the one who does the bad things, but Jekyll knows he is morally responsible and says, "the moment I choose, I can be rid of Mr. Hyde... and yet I choose him" (p. 135). This admission breaks down the line between the two identities and backs up Stevenson's criticism of moral compartmentalization. The effort to separate evil instead of embracing moral complexity results in ethical disintegration.

The way the story is told adds to the theme of broken identity. The story is told through a number of documents, testimonies, and confessions. This makes the truth come out slowly and shows how Jekyll hid things in his life. The reader only learns about Jekyll's inner conflict in his last statement, which shows how private and socially unacceptable this conflict is. His last realization, that he can't kill Hyde without killing himself, shows the sad result of not accepting that the human mind is one.

In the end, *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* shows that identity is always at odds with itself and has moral complexity. Stevenson goes against the Victorian idea of complete self-control by showing that repression breaks the self instead of making it better. Jekyll's demise exemplifies the peril of rejecting human duality. Stevenson warns against the dangers of moral absolutism, which is similar to modern psychological ideas about identity as being divided, unstable, and shaped by inner conflict. The novella lasts because it tells an uncomfortable truth: that good and evil are not separate things, but parts of the same person.

4. CONCLUSION

This study has elaborated on *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* as a core Victorian narrative, examining the self within the competing parameters of ethical standards, science, and social decorum. Drawing on the historical, cultural and intellectual framework surrounding Stevenson's novella, the study has suggested that the division of Jekyll and Hyde is not to be interpreted in the simplistic terms of a moral binary, but a more sophisticated construction of a divided self due to repression and moral absolutism. Stevenson lays bare the impact of a society on the psyche of an individual which favours social decorum over moral democratic values and highlights social conflict as an inevitable product of Victorian relational order.

The analysis has shown how identity functions as a contested space molded by societal demands and personal wishes. Jekyll's moral isolation and externalization reflect the broader Victorian compulsion to isolate segments of the self to retain social decorum. Yet, the novella illustrates the futility of such isolation. Hyde's ascendency is a herald of the breakdown of the self's moral repression rather than the moral decline itself. From this, the self, and the psychological repression of the self, is of modern (Stevenson's) psychological theory. The self, and the repression of the self, is complex, plural, and conflicted rather than solid and resolved.

The analysis has also shown the way the novella engages with the science of its time. Jekyll's experiment is a case of the dangers of divorced scientific ambition. Stevenson's focus is on science's misuse rather than a portrayal of science as corrupted. Stevenson's focus, and corrective misuse of the science of the time, is to reflect the Victorian use of science that relieves moral sense. The violence of Hyde is a reminder that the science of civilization is built on a psychologically fragile base.

In addition, the social and legal aspects of identity examined in the novella support the claim that identity is psychological and institutional. Because of Hyde's weak legal and moral identity, he is free to ignore the mechanisms that control the social world and, in so doing, is free to create a social world of violence and anarchy. As such, Stevenson illuminates the social system's fragility when ethics are untethered from the law.

To sum up, confronting an ever-present human problem, the coexistence of contradictory elements within the same individual, *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* continues to be timeless. The novella defies the Victorian belief in the utopia of self-control. It also shows the risks that come with self-control and the denial of moral issues. By revealing a fractured identity with inner conflict not viewed as a problem, Dr. Jekyll and Mr. Hyde imagined selfhood in a way that is not only ahead of its time but also presents a divided identity, doing a perfect job of portraying the anxieties of his time, divided identity, psychological integrity, moral accountability, and the law.

.

REFERENCES

[1] Arata, S. D. (1995). The sedulous ape: Atavism, professionalism, and Stevenson's *Jekyll and Hyde*. *Criticism, 37*(2), 233–259. https://doi.org/10.2307/23116549

[2] Freud, S. (1961). *The ego and the id* (J. Strachey, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1923)

[3] Gilbert, S. M., & Gubar, S. (2000). *The madwoman in the attic: The woman writer and the nineteenth-century literary imagination* (2nd ed.). Yale University Press.

[4] Guest, K. (2016). *Jekyll and Hyde, Inc.: Limited liability, companification, and gothic subjectivity*. *Victorian Literature and Culture, 44*(2), 315–329. https://doi.org/10.1017/S1060150315000649

[5] Hurley, K. (1996). *The Gothic body: Sexuality, materialism, and degeneration at the fin de siècle*. Cambridge University Press.

[6] Manning, P. M. (2018). The Hyde we live in: Stevenson, evolution, and the anthropogenic fog. *Victorian Literature and Culture, 46*(1), 181–199. https://doi.org/10.1017/S1060150317000389

[7] Nabaskues, I. (2014). Law, science, facts and morals in Robert Louis Stevenson's *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*. *Oñati Socio-legal Series, 4*(6), 1173–1184.

[8] Önder, A. (2019). Darwin and devolution in Victorian dystopia: *Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* and *The War of the Worlds*. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute, 37*, 33–42. https://doi.org/10.30794/pausbed.526884

[9] Paiani, F. R. M. (2023). Victorian science and morality in Robert Louis Stevenson's *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (1886). *Revista Brasileira de Literatura Comparada, 25*(50), 115–125. https://doi.org/10.1590/2596-304x20232550frmp

[10] Reid, J. (2006). "There was less me and more not-me": Stevenson and nervous morbidity. In

[11] *Robert Louis Stevenson, science, and the fin de siècle* (pp. 59–76). Palgrave Macmillan.

[12] Smith, A. (2004). *Victorian demons: Medicine, masculinity and the Gothic at the fin-de-siècle*. Manchester University Press.

[13] Stevenson, R. L. (2020). *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (Core Classics abridged ed.). Core Knowledge Foundation

[14] Wilde, O. (2003). *The picture of Dorian Gray*. Penguin Classics. (Original work published 1890)

FEMALE VOICE AND RESISTANCE IN ENGLISH LITERATURE

Öğr. Gör. Dr. Duygu KORONCU ÖZBİLEN
Yıldız Technical University, ozbilenduygu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0003-0018-6389

ABSTRACT

The current study focuses on Virginia Woolf's *A Room of One's Own* (1929) as one of the first feminist texts to give voice to and challenge the resistance of women in the field of literature and the arts and the resistance of women in the field of literature and the arts to the voice of women. Woolf confronts the historical injustice of women's silencing by demonstrating the material, social, and psychological factors that have been and continue to be artifacts of women's education, authorship, and the pursuit of intellectual autonomy. In the essay, Woolf contends that the neglect of women in literature is not the result of a lack of, or, incipient, intellect. Instead, it is the result of exclusion and, as a result, of a lack of economic viability. Woolf explains that the necessary conditions for one to be able to create, is, firstly, to have enough money to be able to sustain oneself, and to have a place, "a room of one's own" that is, a room of one's own, for themselves. This work investigates how Woolf employs narrative technique, satire, and fictitious biography, namely Judith Shakespeare, to challenge and rethink the literary production within the parameters of the gender and class system. Woolf critiques the form of academic writing shaped by the intellectual "masses" through the recourse to historical narrative to weave a narrative that is both a history and a personal reflection and essay writing reflection. All in all, it is the ability to write essays in a feminist way that acts as the "anti-voice" of women in literature. A Room of One's Own is now in and of itself a literary act through which Woolf redefined the notion of authorship. It is now serving as a reference and foundation for feminist criticism that focuses on the intersection of the imposition of patriarchal control and the trivialization of women's creative ability.

Keywords: Feminist criticism, women's voice, patriarchy, authorship, defiance

INTRODUCTION

The absence of female voices in English literature and women's struggle for their literary voice and their intellectual authority is one of the oldest and most analysed issue in literature. This most especially occurs within male-dominated and economically unequal societies. Women's absence in formal education, lack of economic self sufficiency, and socio-cultural restrictions toward creative expression contributed to their absence in the literary discourse. However, the beginning of the of the modernist period in the early twentieth century represented the first real opportunity to begin XX century literary history and Virginia Woolf's *A Room of One's Own* (1929) is one of the few texts expressing such opportunity. Woolf' s essay is perhaps the first feminist critique of the social, economic, and ideological reasons for women's historical silence.

In *A Room of One's Own*, Woolf challenges the assumption that women's absence in the literary canon is due to absence of sufficient intellectual capacity. Woolf argues that women's creative insufficiency is rather due to the absence of sufficient structural provision. Woolf, famously, argued that for a woman to be able to write fiction, she needs to be economically self-sufficient and have the social right deserved of a personal space, which she refers to as "a room of one's own." This advocacy, for the first time in literary criticism, directed criticism toward socio-political conditions as opposed to merely focusing criticism on the aesthetics, thereby highlighting social class, and authorship.

Woolf's critique extends beyond the content to the form. Rather than adopting the authoritative tone common to academics, she chooses to hybridize her narrative into a form that is personal, historical, sarcastic, and biographically fictitious. The very creation of Judith Shakespeare, the sister of William Shakespeare that Woolf imagines, represents her methodology of revealing the injustice of inequity by the simple hypotheticals of Judith's fate, whose life would undoubtedly be prolific, but would eventually be silenced and erased as a consequence of societal oppression. Woolf argues that rest and renew creativity are the result of a systemic rather than intrinsic dominance (Woolf, 1929/2000, pp. 48-49). There is no doubt that, as Marcus (1987) explains, Woolf employs fiction, not as a form of elaboration, but as a tool for feminism that reconstructs the imagined in order to reveal the truth buried in history (pp. 71-73). Woolf challenges the patriarchal conventions regarding literary authority by refusing to advance a linear argument. Instead, she embraces a plurality of positions and a degree of ambiguity. This ambiguity,

as Moi (2002) explains, allows Woolf to formulate a kind of feminine epistemology that promotes a plurality of positions and embraces difference as the foundational element rather than a universal framework (pp. 8-10). Woolf's essay constitutes an act of resistance, both for her argument and for her style, defying the patriarchal conventions of knowledge production.

A Room of One's Own has inspired feminist literary criticism for decades. Woolf has characterized authorship as a function of the political through the lens of differing access to privilege and power. By focusing on the politics of the means of creation, Woolf established a model that feminist critics would build on to include the politics of race, class, and colonization. In the words of Showalter (1977), Woolf's work marks the beginning of a critical tradition that aims to recover the lost voices of women, and simultaneously, seeks to deconstruct the power relations that cause this silencing (pp. 29-31).

In the final analysis, the work is both literary and a feminist vision of *A Room of One's Own* as a manifesto on intellectual emancipation. Woolf's understanding of women's writing as an act of resistance against patriarchal oppression is a function of the 'simple' economic independence, unbridled imaginative autonomy, and free experimentation with narrative form. Her essay is one of the most influential texts showing how women 'speak back' to literary history, and how, through writing, women recovered that history and, with it, their voice, authority, and imaginative power.

2. THE ABSENCE OF FEMALE VOICES IN *A ROOM OF ONE'S OWN*

The literary canon has been a critic's curation of literary work and, thus, exhibits a paradox of Women and literary history as the absent 'entities' and yet Elles are the 'present' subjects of male literature. Woolf explores the paradox and arms herself with socio-political theories of educational silencing of women, and that intellectual capacity never existed parallel to socio-political and educational women's exclusion. Woolf elucidates the truth that Women lack education, freedom, and privacy, thus arriving at a meaning of absence as a projection of economic and political violence rather than a lack of Women.

Perhaps Woolf's most poignant insight is that for centuries, women have primarily been represented as discourse rather than having the ability to speak as discourse themselves.

Woolf remarks early in the text on the vast number of books by men about women, as opposed to the minuscule number of writings by women. While doing research at the British Museum, Woolf states that “women are perhaps the most discussed animal in the universe” (Woolf, 1929/2000, p. 26). This statement is laced with irony, pointing to the fundamental absurdity of the literary history of women: women are discussed, theorized, and critiqued ad nauseam, but never are they allowed to express their lived realities. Therefore, the woman’s voice is not absent because there is nothing to be said, but rather, there is in fact a voice that has been, and continues to be, silenced.

Woolf supports the claim of absence being materially produced when she states that \\"a woman must have money and a room of her own if she is to write fiction\\" (p. 4). This is not simply a metaphor, as she is tying together the ideas of creativity, the ability to express it, and the money and space needed. Woolf continues by saying that the financial dependence on men all throughout history is why women were unable to have the time and or ability to sustain their mental capacity. She states that \\"Every penny I earn\\", in reference to her husband, he would \\"dispose of [it] according to my husband\\'s wisdom\\" (p. 38). This legal framework takes under consideration that women had no claim to the money or the work. This economic unfreedom left women without the conditions essential for crafting a text, thus their name is missing throughout history.

The character Judith Shakespeare demonstrates, perhaps more than any other, the intellectual erasure of women. Judith is William Shakespeare’s sister in the imagination of Woolf, who, unlike William, is as talented and as creative, but is afforded none of the privileges that William enjoys. Woolf mentions that Judith “was not sent to school… she was laughed at by her parents” and was finally and hopelessly driven to madness (pp. 48-49). Woolf narrates the story to show how the structure of any patriarchal society makes it impossible for women to create in the first place. Judith’s story is one of many that represents women who have been denied the opportunity to be heard (or the opportunity to even speak). Woolf recognizes that any woman with the true potential of being creative,

a true gift, in the 16th century would have become “crazed” (p. 50). Absence, in this case, is not by chance. It is a form of violence.

Woolf critiques the authority of male scholarship and how its anger and defensiveness continue to silence women. She points out how the hostility of many male texts about women is claimed to be 'rational', although 'rationality is an oxymoron. They write \“in the red light of emotion and not in the white light of truth\” (p. 34). Woolf claims this anger is a result of threats to male intellectual control. When women speak, it destabilizes men’s superiority. As result, women must be and have been silenced in order to protect patriarchy.

Woolf writes of her being an absence of of people that write without tradition. In her case she is able to say that she writes with absence of tradition. For all other case, the absence of tradition means that she must both language and form all over again. But without limitation is also a potential of new and radical easy. For the exclusion that shaped the history, the evidence is around us. She points to this a fragmentation and costs stemming from the rigidity of that exclusion of women from writing.

Woolf points to the absence of her history without finger pointing. She views the absence of her history as lack of freedom and suggests an absence of history as a way of writing: “as women, but as women who have forgotten that they are women”. Rather than just for going the absence of a history, she is suggesting a new way of going about things all together. For women to have the freedom to use their voices as they wish without the restrictions of an internalized oppression. Instead of being a bad thing, the absence is a way for her to act.

A Room of One’s Own must be top of the line because the material lack, legal disparity, and cultural silencing are the factors in both the exclusion and the lack of representation of women’s voices in literary history. Woolf brings to light the ways in which the systems of patriarchy not only created exclusionary narratives, but also the ideologies which justified the exclusion of women from the realms of reproduction, ownership and authorship. For Woolf, the retrieval of the longer history of omissions and the naming of their sources was a critique of silence. To her, the essay was not only a critique of the

state of history, but also the first act of feminism in the history of literature by reclaiming women's right to voice and to influence the literary canon.
k

3. CONCLUSION

This study has elaborated on *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* as a core Victorian narrative, examining the self within the competing parameters of ethical standards, science, and social decorum. Drawing on the historical, cultural and intellectual framework surrounding Stevenson's novella, the study has suggested that the division of Jekyll and Hyde is not to be interpreted in the simplistic terms of a moral binary, but a more sophisticated construction of a divided self due to repression and moral absolutism. Stevenson lays bare the impact of a society on the psyche of an individual which favours social decorum over moral democratic values and highlights social conflict as an inevitable product of Victorian relational order.

The analysis has shown how identity functions as a contested space molded by societal demands and personal wishes. Jekyll's moral isolation and externalization reflect the broader Victorian compulsion to isolate segments of the self to retain social decorum. Yet, the novella illustrates the futility of such isolation. Hyde's ascendency is a herald of the breakdown of the self's moral repression rather than the moral decline itself. From this, the self and the psychological repression of the self are of modern (Stevenson's) psychological theory. The self, and the repression of the self, is complex, plural, and conflicted rather than solid and resolved.

The analysis has also shown the way the novella engages with the science of its time. Jekyll's experiment is a case of the dangers of divorced scientific ambition. Stevenson's focus is on science's misuse rather than a portrayal of science as corrupted. Stevenson's focus, and the corrective misuse of the science of the time, is to reflect the Victorian use of science that relieves moral sense. The violence of Hyde is a reminder that the science of civilization is built on a psychologically fragile base.

In addition, the social and legal aspects of identity examined in the novella support the claim that identity is psychological and institutional. Because of Hyde's weak legal and moral identity, he is free to ignore the mechanisms that control the social world and, in so doing, is

free to create a social world of violence and anarchy. As such, Stevenson illuminates the social system's fragility when ethics are untethered from the law.

To sum up, confronting an ever-present human problem, the coexistence of contradictory elements within the same individual, *The Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* continues to be timeless. The novella defies the Victorian belief in the utopia of self-control. It also shows the risks that come with self-control and the denial of moral issues. By revealing a fractured identity with inner conflict not viewed as a problem, Dr. Jekyll and Mr. Hyde imagined selfhood in a way that is not only ahead of its time but also presents a divided identity, doing a perfect job of portraying the anxieties of his time, divided identity, psychological integrity, moral accountability, and the law.

REFERENCES

[1] Arata, S. D. (1995). The sedulous ape: Atavism, professionalism, and Stevenson's *Jekyll and Hyde*. *Criticism, 37*(2), 233–259. https://doi.org/10.2307/23116549

[2] Freud, S. (1961). *Civilization and its discontents* (J. Strachey, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 1930)

[3] Gilbert, S. M., & Gubar, S. (2000). *The madwoman in the attic: The woman writer and the nineteenth-century literary imagination* (2nd ed.). Yale University Press.

[4] Guest, K. (2016). *Jekyll and Hyde, Inc.: Limited liability, companification, and gothic subjectivity*. *Victorian Literature and Culture, 44*(2), 315–329. https://doi.org/10.1017/S1060150315000649

[5] Hurley, K. (1996). *The gothic body: Sexuality, materialism, and degeneration at the fin de siècle*. Cambridge University Press.

[6] Manning, P. M. (2018). The Hyde we live in: Stevenson, evolution, and the anthropogenic fog. *Victorian Literature and Culture, 46*(1), 181–199. https://doi.org/10.1017/S1060150317000389

[7] Marcus, J. (1987). *Virginia Woolf and the languages of patriarchy*. Indiana University Press.

[8] Moi, T. (2002). *Sexual/textual politics: Feminist literary theory* (2nd ed.). Routledge.

[9] Nabaskues, I. (2014). Law, science, facts and morals in Robert Louis Stevenson's *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*. *Oñati Socio-legal Series, 4*(6), 1173–1184.

[10] Önder, A. (2019). Darwin and devolution in Victorian dystopia: *Strange Case of Dr Jekyll and Mr Hyde* and *The War of the Worlds*. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute, 37*, 33–42. https://doi.org/10.30794/pausbed.526884

[11] Paiani, F. R. M. (2023). Victorian science and morality in Robert Louis Stevenson's *The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (1886). *Revista Brasileira de Literatura Comparada, 25*(50), 115–125. https://doi.org/10.1590/2596-304x20232550frmp

[12] Reid, J. (2006). "There was less me and more not-me": Stevenson and nervous morbidity. In *Robert Louis Stevenson, science, and the fin de siècle* (pp. 59–76). Palgrave Macmillan.

[13] Showalter, E. (1977). *A literature of their own: British women novelists from Brontë to Lessing*. Princeton University Press.

[14] Showalter, E. (1990). *Sexual anarchy: Gender and culture at the fin de siècle*. Viking.

[15] Smith, A. (2004). *Victorian demons: Medicine, masculinity and the Gothic at the fin de siècle*. Manchester University Press.

[16] Stevenson, R. L. (2020). *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (Core Classics abridged ed.). Core Knowledge Foundation.

[17] Wilde, O. (2003). *The picture of Dorian Gray*. Penguin Classics. (Original work published 1890)

[18] Woolf, V. (2000). *A room of one's own*. Penguin Classics. (Original work published 1929)

[19] Zwerdling, A. (1986). *Virginia Woolf and the real world*. University of California Press.

DİJİTAL GÖRÜNÜRLÜK ÇAĞINDA İLETİŞİMİN ANLAM KAYBI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Öğrencisi, HALİSE TUĞÇE KOCA
Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasarım ASD,
htugcekoca86@trakya.edu.tr - (0009-0005-6871-3351)
Prof. Dr. Öğretim Üyesi, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU
Trakya Üniversitesi, alibayraktaroglu@trakya.edu.tr - (0000-0002-0480-4044)

ÖZET

Günümüz dünyasında iletişim, varlığını güçlü bir şekilde sürdürmesine rağmen iletişim ve iletişimsizlik arasındaki sınırların giderek bulanıklaştığı söylenebilir. Bu bağlamda sosyal medya platformlarının yükselişiyle birlikte bireyler, kurumlar ve markalar, görünür olmayı merkeze alan bir iletişim anlayışını benimsediklerini iddia etmemiz mümkündür. Nitekim iletişimin biçimsel olarak artmasına karşın, dikkat ekonomisine hizmet eden bir forma dönüşmesi sonucu anlam bakımından zayıfladığı görülmektedir. Öyle ki dijital görünürlük çağında, görsel iletişim alanında dikkat çekmek amacıyla provokatif, şok edici ya da estetikleştirilmiş temsiller kullanıldığı ileri sürülebilir. Bu temsiller iletişimi biçimsel bir göstergeye dönüştürerek anlamı araçsallaştıran bir stratejiye dönüştürebilmektedir. Dolayısıyla bazı kurum ve markalar, ürünleri için sessizlik veya boşluk üzerinden potansiyel müşterileriyle iletişim kurmayı tercih ederken, bazıları ise aşırı üretim ve tekrar yoluyla iletişim sürecini yönetmektedirler. Her iki durumda da iletişimin sınırlarının belirsizleştiği ve görünürlük ile anlam arasındaki dengenin değiştiğini iddia etmemiz mümkündür.

Çalışma kapsamında dijital teknolojilerin sağladığı sınırsız üretim ve görünürlük olanaklarının iletişimde nasıl bir anlamsal çözülme yaratabileceği, dijital üretimin çoğalmasının; iletişimi güçlendirmek yerine kimi zaman da “görece" sınırsızlaştırarak zayıflatabileceği ve iletişimsizlikle iletişim arasındaki farkı bulanıklaştırabileceği üzerinde durulmaktadır. Araştırmanın amacı, dijital kültürde görünürlüğün iletişim pratiklerinde yarattığı değişimleri ortaya koymak ve dijital ortamlardaki görsel stratejilerin anlam üretim süreçlerine olan etkisini açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, iletişimin dönüşümü, dijital kültür, görsel stratejiler, dikkat ekonomisi.

AN EXAMINATION OF MEANING LOSS IN COMMUNICATION IN THE AGE OF DIGITAL VISIBILITY

Master's Student, HALİSE TUĞÇE KOCA
Trakya University, Institute of Social Sciences, Design ASD,
htugcekoca86@trakya.edu.tr - (0009-0005-6871-3351)
Professor, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU
Trakya University, alibayraktaroglu@trakya.edu.tr - (0000-0002-0480-4044)

ABSTRACT

In today's world, communication continues to maintain its presence strongly; however, the boundaries between communication and non-communication are increasingly becoming blurred. In this context, with the rise of social media platforms, it can be argued that individuals, institutions, and brands have adopted a communication approach centered on visibility. Although the volume of communication has increased in a formal sense, it appears to have weakened in meaning by transforming into a form that serves the attention economy. In the era of digital visibility, it can be asserted that provocative, shocking, or aestheticized representations are used in visual communication to attract attention. These representations may transform communication into a formal indicator, turning meaning into a utilitarian strategy. Consequently, while some institutions and brands prefer to communicate with their potential audiences through silence or emptiness, others manage the process through excessive production and repetition. In both cases, it is possible to claim that the boundaries of communication become ambiguous and the balance between visibility and meaning shifts.

This study examines how the limitless possibilities of digital technologies for production and visibility may lead to a semantic dissolution in communication; how the proliferation of digital content may, instead of strengthening communication, sometimes weaken it by making it "relatively" boundless; and how this blurs the distinction between communication and non-communication. The aim of the research is to reveal the transformations created by visibility in communication practices within digital culture and to explain the impact of visual strategies in digital environments on meaning-making processes.

Keywords: Social media, transformation of communication, digital culture, visual strategies, attention economy.

GİRİŞ

Dijital kültürün günümüzde iletişimin nasıl kurulduğunu, hangi hızda yayıldığını ve hangi ölçütler üzerinden görünürlük kazandığını belirleyen merkezi bir yapı hâline geldiği kabul edilebilir; zira bireylerin hem bilgiye hem de birbirlerine hızlı erişim ihtiyacı bu yapıyı sürekli beslemektedir. Öyle ki, gelişen iletişim teknolojileri, günümüz dünyasında iletişim sınırlarını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır (Birinci ve Terkan, 2023:187). Bu bağlamda dijital platformlarda anlamı geri plana iten yoğun üretim ve görünürlük baskısı, iletişimin niteliğini doğrudan etkileyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır, bu da dijital ortamda iletişimin giderek dikkat çekme odaklı bir yapıya doğru kaydığını düşündürmektedir. Bu dönüşen iletişim ortamında markaların, görünürlüklerini sürdürmek için birbirinden farklı stratejilere yöneldiği söylenebilir. Nitekim Gucci markasının Rönesans dönemine ait bir tabloyu göstergelerarasılık bağlamında biçimsel bir dönüşüme sokarak yeniden yorumlaması, Diesel markasının politik ve toplumsal gerilimleri kışkırtıcı imgelerle yeniden sahnelemesi, Nike markasının sosyal adalet ve eşitlik odaklı söylemi marka anlatısının merkezine yerleştirmesi, Duolingo markasının trendlere uyumlu içerikleriyle platformların gündelik akışında sürekli yer edinmesi ve Balenciaga markasının sessizlikten ve merak uyandıran bir görsel üsluptan beslenen iletişim stratejileri, anlamın dijital kültürde nasıl farklı biçimlerde yeniden kurulduğunun bir göstergesidir. Bu çeşitlilik, dijital kültürde iletişim pratiklerini belirleyen daha kapsamlı bir dinamiğe, yani dikkat ekonomisine işaret etmektedir. Markaların bu farklı görsel ve anlatısal stratejilere yönelmesinin ardında, kullanıcıların dikkatinin son derece sınırlı ve değişken bir hâle geldiği dijital ortamda algılanabilir kalma zorunluluğunun bulunduğu savunulabilir. Instagram, TikTok ve X gibi yüksek etkileşimli platformların hızla yenilenen içerik akışı, algoritmik sıralama yapısı ve kısa dikkat döngüleri ise bu zorunluluğu daha da güçlendirmekte; markaların dijital varlıklarını diri tutmak için sürekli olarak yeni, çekici ve hafızada yer eden göstergeler üretmelerini kaçınılmaz hâle getirmektedir.

Çalışmanın amacı, dijital kültürün şekillendirdiği sosyal medya ortamlarında iletişimin nasıl dönüştüğünü ortaya koymak ve dijital teknolojilerin sağladığı sınırsız üretim ile görünürlük imkânlarının, iletişimi niceliksel olarak çoğaltırken anlam üretim süreçlerini nasıl yeniden yapılandırdığını incelemektir. Bu doğrultuda araştırmada, dikkat ekonomisi kapsamında iletişim ile iletişimsizlik arasındaki sınırın nerede belirsizleştiği ve bu dönüşümün görsel

stratejilerde nasıl karşılık bulduğu ele alınmıştır. Dijitalleşme, gündelik iletişim pratiklerinden toplumsal etkileşim biçimlerine kadar pek çok alanı dönüştüren kapsamlı bir olgu olarak değerlendirilebilir. Dijital ortamlarda üretimin çoğalmasıyla gerçekleşen teknolojik dönüşümün özellikle sosyal medya platformlarında iletişimin biçimini, hızını ve niteliğini önemli ölçüde değiştirdiğini iddia etmemiz mümkündür. İçerik üretiminin sınırsızlaştığı ve görünürlüğün temel bir değer hâline geldiği bu ortamda, iletişim ile iletişimsizlik arasındaki sınırın giderek belirsizleşmesi, konuyu hem kuramsal hem de pratik açıdan incelenmesi gereken bir mesele hâline getirmektedir. Bu nedenle, söz konusu dönüşümün pratikte nasıl görünür hâle geldiğini inceleyebilmek adına, sosyal medya alanının bütününü ele almak yerine dijital iletişim pratiklerini somutlaştırabilecek nitelikte olan Gucci, Diesel, Duolingo ve Balenciaga markalarıyla sınırlandırılmıştır.

DENEYSEL ÇALIŞMALAR

Araştırmada, dijital kültür bağlamında markaların sosyal medya üzerinden kurdukları iletişim stratejilerini incelemek amacıyla nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında seçilen markaların iletişim pratikleri; görünürlük, üretim yoğunluğu, tekrar, sessizlik ve temsil biçimleri gibi temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Görsel örneklerin yer aldığı bazı durumlarda ise, iletişimde anlamın nasıl üretildiğini daha ayrıntılı biçimde inceleyebilmek amacıyla göstergebilimsel çözümlemeden destekleyici bir analiz aracı olarak yararlanılmıştır. Bu yaklaşım sayesinde, farklı iletişim stratejilerinin dijital ortamda nasıl yapılandığı karşılaştırmalı bir biçimde ele alınmıştır.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Göstergelerarasılık Yoluyla Görsel Anlamın Yeniden Üretimi Bağlamında Gucci Markası Örneği

Göstergelerarasılık, farklı sanat disiplinleri arasında kurulan biçimsel ve anlamsal ilişkiler yoluyla, bir yapıtın başka bir yapıtın izlerini taşıyarak yeniden üretilmesi sürecini ifade etmektedir (Bayraktaroğlu & Uğur, 2011). Bu yaklaşım, dijital iletişim ortamlarında anlamın nasıl dolaşıma girdiğini ve hangi referanslar aracılığıyla yeniden yapılandırıldığını görünür kılması bakımından işlevsel bir analiz zemini sunmaktadır. Özellikle görünürlüğün belirleyici hâle geldiği dijital platformlarda, tanıdık kültürel imgelerin yeniden bağlamlandırılması, iletişimin hızını artırırken anlamın algılanma biçimini de dönüştürdüğü ifade edilebilir. Bu

durum, göstergelerarasılığın kimi zaman anlamı derinleştiren, kimi zaman ise anlamı yüzeyde tutarak dikkat çekme işlevini öne çıkaran bir araç olarak çalıştığını düşündürmektedir. Dolayısıyla bu yöntemin, dijital kültürde görünürlük ve dikkat arasında kurulan ilişkinin nasıl işlediğini tartışmak açısından elverişli bir çerçeve sunduğu söylenebilir. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde, seçilen markalara ait görsel örnekler göstergelerarasılık bağlamında incelenerek, görsel temsillerin dijital kültürde anlamı nasıl yeniden yapılandırdığı tartışılacaktır.

Görsel 1. Gucci Spring/Summer 2018 "Gucci Hallucination" kampanyası kapsamında Ignasi Monreal tarafından üretilen Ophelia yorumu (solda) ve John Everett Millais'in Ophelia adlı tablosu (1852) (sağda).

Gucci'nin Spring/Summer 2018 koleksiyonu için hazırlanan Gucci Hallucination kampanyasında yer alan bu görsel, sanatçı Ignasi Monreal tarafından John Everett Millais'in Ophelia (1852) adlı tablosundan ilham alınarak üretilmiştir. Kampanyanın yaratıcı yönetmenliğini Alessandro Michele, sanat yönetmenliğini ise Christopher Simmonds üstlenmiştir. Millais'in söz konusu tablo, bu çalışmada çağdaş moda bağlamına taşınarak yeniden yorumlanmakta, böylece tarihsel bir sanat yapıtı, dijital görsel kültürün kodlarıyla yeniden dolaşıma sokulduğu ifade edilebilir. Görselin merkezinde yer alan figürün Millais'in Ophelia tablosundaki kompozisyonu çağrıştırdığı görülmektedir. Suyun üzerinde hareketsiz biçimde uzanan kadın bedeni, çevresini saran bitkisel öğeler ve doğa unsurları, izleyiciye sanat tarihine ait tanıdık bir görsel referans sunmaktadır. Buna karşın bu yeniden üretimde figürün üzerindeki altın rengi, payetli elbise, anlatının klasik bağlamından uzaklaştırıldığı bir kırılma noktasına işaret etmektedir. Elbisenin, yalnızca işlevsel bir giysi olmaktan ziyade çağdaş lüks tüketim ve görsel ihtişamla ilişkilendirildiği söylenebilir. Bu doğrultuda ölüm, kırılganlık ve trajedi gibi anlamlarla yüklü olan Ophelia anlatısının, estetikleştirilmiş ve parıltılı bir görsel dile dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu dönüşümün, göstergelerarasılığın işleyiş biçimine dair önemli ipuçları sunduğu düşünülebilir. Orijinal tabloda ön planda olan melankoli ve kayıp duygusunun, Gucci'nin yorumunda geri planda kaldığı; buna karşılık görsel çekicilik, stil ve estetik haz unsurlarının öne çıktığı gözlemlenmektedir. Doğa unsurları ve su imgesi ise bu yeni

bağlamda dramatik bir anlatıdan çok, görsel kompozisyonu destekleyen dekoratif öğeler olarak işlev görmektedir. Böylelikle tarihsel bir sanat yapıtının, çağdaş moda iletişiminin gereklilikleri doğrultusunda yeniden kodlandığı ifade edilebilir. Bu bağlamda söz konusu görselin, dijital kültürde anlamın nasıl dönüştüğüne ve yeniden üretildiğine dair bir örnek sunduğu değerlendirilebilir. Sanat tarihine ait güçlü bir imgenin moda ve reklam bağlamında yeniden dolaşıma sokulması, izleyicinin dikkatini tanıdıklık ve estetik üzerinden çekmeye yönelik bir strateji olarak okunabilir. Görselin, iletişimi derinleştirmekten ziyade görsel cazibe aracılığıyla dikkat üretimine yöneldiği, bu yönüyle anlamın yeniden yapılandırılmasına hizmet ettiği iddia edilebilir.

Provokatif Görsel Temsiller Aracılığıyla Politik ve Toplumsal Gerilimlerin Görünür Kılınması Bağlamında Diesel Markası Örneği

Dijital kültürde markaların iletişim pratikleri yalnızca estetik beğeni üretmekle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda toplumsal ve politik tartışmalara doğrudan temas eden görsel anlatılar üzerinden de şekillenebilmektedir. Bu bağlamda provokatif görsel temsiller, mevcut toplumsal gerilimleri görünür kılmak, yerleşik normları sorgulamak ve izleyiciyi rahatsız edici bir farkındalık alanına davet etmek amacıyla kullanılan stratejik araçlar olarak değerlendirilebilir. Politik sınırlar, kimlikler, bedenler ve kamusal alanlara ilişkin çatışmalar, bu tür görsel anlatılarda abartı, çarpıtma ve karşıtlıklar aracılığıyla yeniden kurgulanarak iletişimin merkezine yerleştirilmektedir. Diesel markası, özellikle 2010'lu yıllardan itibaren geliştirdiği iletişim diliyle bu yaklaşımın belirgin örneklerinden birini sunmaktadır. Marka, Make Love Not Walls (2017) kampanyasının yanı sıra Hate Couture (2019) ve Go With the Flaw (2020) gibi çalışmalarda da normatif değerleri, sınır politikalarını ve toplumsal ayrışmaları provokatif görsel anlatılar üzerinden tartışmaya açmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında, politik kutuplaşmanın ve sınır metaforlarının doğrudan görselleştirildiği Make Love Not Walls kampanyası, provokatif temsil stratejisinin en yoğun biçimde gözlemlenebildiği örnek olarak ele alınacaktır.

Görsel 2. Diesel markasının Make Love Not Walls kampanyasından ekran görüntüleri, 2017.

Diesel markasının 2017 İlkbahar/Yaz sezonu için hazırlanan Make Love Not Walls kampanyası, dönemin siyasal ve toplumsal atmosferine doğrudan göndermelerde bulunan bir iletişim stratejisi olarak kurgulanmıştır. Kampanya, Amerika Birleşik Devletleri'nde Donald Trump tarafından gündeme getirilen ABD–Meksika sınırına duvar inşa edilmesi söylemini ve bu söylemin temsil ettiği ayrıştırıcı politikaları eleştirel bir çerçevede yeniden üretmektedir. David LaChapelle tarafından yönetilen ve fotoğraflanan bu kampanyanın, Diesel'in toplumsal normlara meydan okuyan görsel anlatı geleneğini sürdürmekte olduğu çıkarımı yapılabilir.

Kampanyada yer alan beton duvar, yalnızca mimari bir unsur olmanın ötesine geçmekte; ayrım, yasak ve ötekileştirme kavramlarının somut bir karşılığı hâline gelmektedir. Bu duvarın kalp formunda kırılarak açılması ve içinden renkli dumanların yükselmesi, mevcut sınırların zorlandığına ve sabit görünen ayrımların aşılabilir olduğuna işaret eden bir anlam üretmekte olduğu söylenebilir. Burada kalp formu, evrensel bir sevgi simgesi olarak ideolojik sertliği yumuşatan bir karşı gösterge işlevi olarak değerlendirilebilir. Görsellerde kullanılan çok renkli dumanlar ve kostümler, cinsiyet, kimlik ve beden temsillerinin çeşitliliğini vurgulayan göstergeler olarak okunabilir. Renklerin yoğun ve yapay biçimde kullanımı, Diesel'in bilinçli bir şekilde gerçekçi temsilden uzaklaşarak estetikleştirilmiş bir protesto dili kurduğunu göstermektedir. Bu bağlamda kampanya, politik gerilimleri estetik bir düzleme taşıyarak dikkat çekmekte; böylece izleyicinin algısını sarsan, tartışmaya açık ve provokatif bir iletişim stratejisi geliştirmektedir. Anlam, burada tek bir mesaj etrafında sabitlenmek yerine, izleyicinin kültürel ve politik birikimine göre yeniden kurulmaktadır.

Toplumsal Söylemlerin Marka Anlatısına Merkezine Yerleşmesi Bağlamında Nike Markası Örneği

Nike'ın Dream Crazy kampanyasında toplumsal eşitlik, çeşitlilik ve kapsayıcılık temalarının marka anlatısının merkezinde konumlandırıldığı; bu yaklaşımın markanın sosyal meselelerle

kurduğu ilişkiyi görünür kıldığı ifade edilebilir (Chen, 2023). Kampanya kapsamında yer verilen sporcuların farklı etnik kökenlerden, toplumsal cinsiyet kimliklerinden ve fiziksel özelliklerden gelmesi, markanın yalnızca sportif başarıyı değil, aynı zamanda toplumsal farklılıkları da anlatının asli bir unsuru hâline getirdiğini düşündürmektedir.

Nitel içerik analizi bağlamında ele alındığında, kampanyanın görsel ve metinsel unsurlarında tekrar eden temaların; mücadele, dışlanmaya karşı duruş ve bireysel farklılıkların meşrulaştırılması etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu durum, Nike'ın marka anlatısının ürün merkezli bir yapıdan uzaklaşarak, toplumsal değerler üzerinden kurgulanan bir söyleme doğru evrildiğini göstermektedir. Özellikle Colin Kaepernick gibi kamusal alanda tartışma yaratan figürlerin anlatının merkezine yerleştirilmesi, markanın tarafsız bir konumdan ziyade belirli değerler etrafında konumlanmayı göze aldığını ve bu yönüyle marka kimliğini toplumsal söylemlerle iç içe geçirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Dream Crazy kampanyasının, markanın görünürlüğünü artırmanın ötesinde, toplumsal söylemleri marka anlatısının kurucu bir unsuru hâline getirdiği ve iletişim sürecini bu değerler üzerinden yapılandırdığı söylenebilir. Kampanya, dijital kültürde markaların yalnızca ürünleriyle değil, temsil ettikleri değerler aracılığıyla da anlam üretme çabasına girdiğini gösteren güncel bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Sessizlik ve Mesafeli Görsel Stratejiler Aracılığıyla Görünürlüğün Yeniden Tanımlanması Bağlamında Balenciaga Markası Örneği

Balenciaga markasının dijital iletişim pratiklerinde öne çıkan unsurlardan biri, sessizlik ve mesafe üzerinden kurulan görsel stratejilerdir. Nitel içerik analizi çerçevesinde değerlendirildiğinde, markanın özellikle sosyal medya platformlarında dönemsel olarak paylaşım yapmaktan kaçınması, mevcut içerikleri silmesi ya da sınırlı sayıda görsel sunması, görünürlüğün sürekli üretim yerine bilinçli bir geri çekilme üzerinden yapılandırıldığını düşündürmektedir. Bu bağlamda sessizlik, iletişimsizlikten ziyade, anlamın ertelendiği ve beklentinin bilinçli biçimde üretildiği bir iletişim pratiği olarak ele alınabilir. Paylaşımın yokluğu, dijital ortamda alışılmış sürekli görünürlük akışını kesintiye uğratarak, markanın varlığını dolaylı yoldan daha fark edilir hâle getirebilmektedir. Nitel içerik analizi açısından bu durum, "neyin gösterildiğinden" çok "neyin gösterilmediğine" odaklanan bir anlam üretim sürecine işaret etmektedir. Balenciaga'nın bu mesafeli tutumu, dijital kültürde hâkim olan hızlı tüketim ve kesintisiz üretim mantığıyla karşıtlık kuran bir strateji olarak okunabilir. Bu

doğrultuda marka, görünürlüğü niceliksel yoğunluk üzerinden değil; seçicilik, boşluk ve sınırlılık gibi göstergeler aracılığıyla yeniden tanımlamaktadır. Böylece sessizlik, iletişim sürecinin dışında kalan pasif bir durum olmaktan çıkarak, anlam üretiminin aktif ve belirleyici bir bileşeni hâline gelmektedir.

Süreklilik ve Tekrar Üzerinden Görünürlüğün İnşa Edilmesi Bağlamında Duolingo Markası Örneği

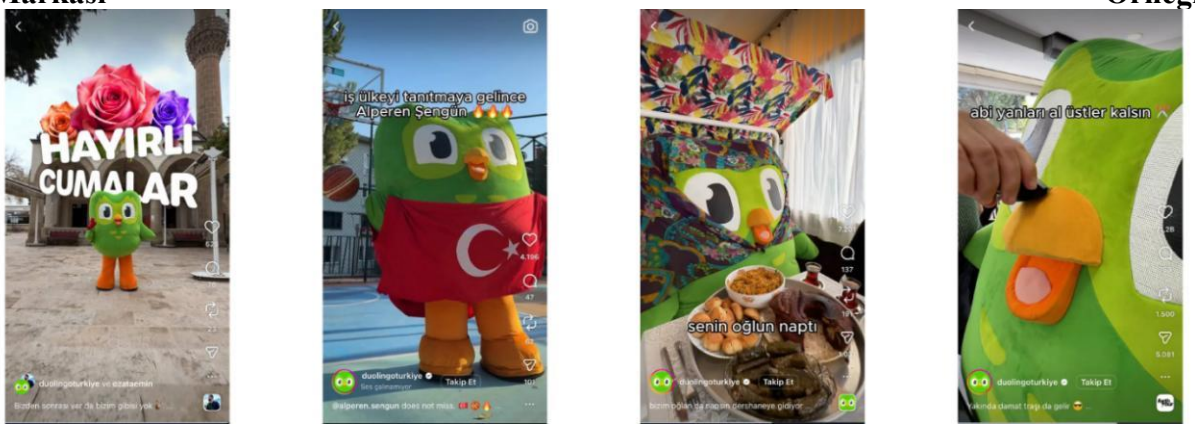

Görsel 3. Duolingo Türkiye Instagram hesabında paylaşılan, yerel kültürel ögeler ve gündelik dil kullanımına referans veren görsel içerik örnekleri, 2025.

Duolingo'nun dijital iletişiminde, geleneksel tüketici markalarından farklı olarak daha olumlu duygusal çağrışımlar üreten bir söylem benimsemesi, markayı diğer markalardan ayrıştırarak kullanıcı ilgisini artırmaktadır (Sakalauskė & Leonavičiūtė, 2022). Bu yaklaşımın, Duolingo'nun sunduğu dil öğrenme hizmetinin doğrudan tanıtımına dayanmayan, aksine sosyal medya platformlarının gündelik dinamiklerine uyum sağlayan bir iletişim stratejisi geliştirdiği ifade edilebilir.

Marka, farklı ülkelerde açtığı yerel sosyal medya hesapları aracılığıyla, ilgili kültürlere özgü espriler, güncel toplumsal referanslar ve platform içi trendler üzerinden içerik üretmektedir. Nitel içerik analizi çerçevesinde incelendiğinde, markanın Türkiye'ye yönelik paylaşımlarında mizah, yerel kültürel göndermeler, güncel söylemler ve platform içi trendlerle uyum gibi tekrar eden içerik temalarının öne plana çıktığı görülmektedir. Bu temaların, dil öğretimiyle doğrudan ilişkili olmamasına rağmen, paylaşımların sürekli olarak benzer bir anlatı dili etrafında üretilmesi, Duolingo'nun görünürlüğünü süreklilik ve tekrar üzerinden yapılandırdığını göstermektedir. Bu bağlamda Duolingo'nun iletişim stratejisinin, ürün merkezli bir anlatıdan uzaklaşarak platform kültürüne uyumlanan ve tekrar eden içerik temaları aracılığıyla sürdürülen bir görünürlük pratiği oluşturduğu ifade edilebilir. Söz konusu stratejinin markayı dijital ortamda gündelik akışın doğal bir parçası hâline getirdiği ve dikkat ekonomisi içerisinde

kalıcılığı artıran bir işlev üstlendiği değerlendirilmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal medyada iletişim ortamlarının yapısı, etkileşim temelli bir anlayış üzerinden şekillenmektedir (Kara, 2013:14). Bu etkileşim temelli yapı, dijital kültür içerisinde iletişimin tekil, sabit ve öngörülebilir bir biçimde sürdürülmesini güçleştirmekte; markalar, kurumlar ve bireyler açısından iletişim pratiklerinin sürekli yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen örnekler, dijital ortamda iletişimin artık ortak bir dil veya tek tip bir strateji üzerinden ilerlemediğini; aksine farklı biçim, üslup ve yoğunluklarda kurulan çok katmanlı stratejiler aracılığıyla sürdürüldüğünü göstermekte olduğu savunulabilir.

Elde edilen bulguların, dijital kültürde görünürlük arayışının her marka tarafından farklı iletişim yollarıyla karşılandığı kapsamında ele alınabilir. Kimi markaların aşırı üretim ve tekrar yoluyla sürekli bir görünürlük inşa etmeyi tercih ettiği, kimilerinin ise sessizlik, boşluk veya mesafe gibi unsurları iletişimin bir parçası hâline getirdiği görülmektedir. Bu durum, iletişim ile iletişimsizlik arasındaki sınırın giderek belirsizleştiğini, görünür olmamanın dahi kimi bağlamlarda anlam üreten bir stratejiye dönüşebildiğini düşündürmektedir.

Tartışma açısından değerlendirildiğinde, dijital platformlarda iletişimin yalnızca mesaj iletme ya da içerik üretme üzerinden tanımlanmasının yetersiz kaldığı söylenebilir. Görsel temsiller, tekrar, sessizlik, provokasyon ya da gündelik platform kültürüne uyum gibi unsurların, iletişimin biçimini belirleyen temel göstergeler hâline geldiği düşünülebilir. Bu bağlamda iletişim, artık süreklilik, yoğunluk ya da açıklık gibi ölçütler üzerinden değil; bağlama özgü stratejiler ve dikkat çekme biçimleri üzerinden anlam kazanmakta olduğu ileri sürülebilir.

Sonuç olarak bu çalışma, dijital kültürde iletişimin tek yönlü ve sabit bir yapı içerisinde ele alınmasının mümkün olmadığını; farklı stratejilerin bir arada var olduğu, çoğu zaman çelişkili görünen iletişim biçimlerinin aynı anda anlam üretebildiği bir ortamın oluştuğunu ortaya koymaktadır. İletişim çalışmalarında dijital görünürlüğün yalnızca üretim miktarıyla değil, kullanılan stratejilerin niteliğiyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Öneri olarak, ileride yapılacak çalışmaların farklı sektörler, platformlar ya da kullanıcı grupları üzerinden benzer iletişim stratejilerini karşılaştırmalı biçimde incelemesi, dijital iletişim pratiklerinin dönüşümünü daha kapsamlı biçimde ortaya koyabilir.

5. KAYNAKÇA

[1] Birinci, C. M., & Terkan, R. (2023). İletişim aracı olan sosyal medyanın sosyal değişime kazandırdığı boyut. Journal of Management Theory and Practices Research, 4(2), 180–195.

[2] Bayraktaroğlu, A. M., & Uğur, U. (2011). Postmodern sinemada filmlerarasılık bağlamında pastiş ve parodi. ART-E Sanat ve Tasarım Dergisi, (7), 1–20.

[3] Chen, T. (2023). The effectiveness on Nike's "Dream Crazy" campaign. In Highlights in Business, Economics and Management (Vol. 23, pp. 1088–1093). EDMS Conference Proceedings.

[4] Sakalauskė, A., & Leonavičiūtė, V. (2022). Strategic analysis of Duolingo language learning platform. Mokslas – Lietuvos ateitis / Science – Future of Lithuania, 14, Article ID: mla.2022.17731.

[5] Kara, T. (2013). Sosyal medya endüstrisi: İnsan, toplum, ekonomi. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Görsel Kaynakça

https://www.gucci.com/uk/en_gb/st/stories/article/spring-summer-2018-ignasi-monreal (Erişim tarihi: 25.12.2025)

Diesel – Make Love Not Walls Kampanya Videosu, https://youtu.be/COXx3YTNW1s?si=72G0fQgy1GHOhiAS (Erişim tarihi: 25.12.2025)

Duolingo Türkiye Instagram hesabında paylaşılan, yerel kültürel ögeler ve gündelik dil kullanımına referans veren görsel içerik örnekleri (2025

ABİLENE PARADOKSU BAĞLAMINDA MİNYONLAR FİLMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Öğrencisi, ÖZNUR ERTAN
Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasarım ASD
Trakya Üniversitesi, oznurertan74@trakya.edu.tr - OrcID:0009-0008-6114-4426
Prof. Dr. Öğretim Üyesi, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU
Trakya Üniversitesi, alibayraktaroglu@trakya.edu.tr - OrcID:0000-0002-0480-4044

ÖZET

2015 yılında Illumination Entertainment stüdyoları tarafından yapılan Minyonlar filmi, aslında sadece bir animasyon komedisi gibi görünse de, sosyal psikoloji alanındaki önemli bir kavram olan Abilene Paradoksu'nu anlamamız için önemli bir örnek olduğu iddia edilebilir. Film, T. Rex'ten Firavun'a kadar tarih boyunca daima en kötü efendiye hizmet etmeyi görev edinmiş olan Minyonların hikayesini anlatmaktadır. Bilindiği üzere, 1970'li yıllarda ortaya çıkan Abilene Paradoksu, sosyal psikolojide grup karar alma yanılgısını ifade etmekte olup; özlüce ifade etmek gerekirse grup üyelerinin bireysel olarak onaylamadıkları bir kararı, grubun diğer üyelerinin onaylayıp, kabul ettiği yanılgısıyla desteklemeleri anlamına gelmektedir. Bu bağlamda grup üyelerinin uyumsuz görünmeme kaygısı doğrultusunda kendi çekincelerini bastırmaları durumunun oluştuğu görülebilmektedir. Dahası Minyonların gerçekleştirdikleri eylemlerin 'bireysel isteksizlik' ve 'tehlikeli sonuç potansiyeli' ne rağmen, köklü bir grup normundan kaynaklanan zorunluluk hissini nasıl tetiklendiği üzerinde durulmaktadır. Suskunluk Sarmalı, bireyin kendi görüşünün çoğunluğun görüşüyle çatıştığını algılaması durumunda, sosyal dışlanma korkusuyla sesini kısmayı tercih etmesi ve bu durumun azınlık görüşünü daha da görünmez kılarak sarmal bir etki yaratması esasına dayanır. Nitekim 1970'li yıllarda iletişim kuramları bağlamında Alman siyaset bilimci Elisabeth Noelle-Naumann tarafından geliştirilen "suskunluk sarmalı" olarak da tanımlanan kuramın da Abilene Paradoksu ile benzerlikler gösterdiğini ve/veya etkileşimli olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Karmaşık bir sosyal psikoloji olgusu olan Abilene Paradoksu, Minyonlar filminin hikayesi üzerinden nasıl yansıtıldığının ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Minyonlar, Suskunluk Sarmalı, Abilena Paradoksu, Kötü Efendi, Bireysel İsteksizlik

AN ANALYSIS OF THE MINIONS FILM IN THE CONTEXT OF THE ABILENE PARADOX

Master's Student, ÖZNUR ERTAN

Trakya University, Institute of Social Sciences, Design ASD

Trakya University, oznurertan74@trakya.edu.tr - OrcID:0009-0008-6114-4426

Professor, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU

Trakya University, alibayraktaroglu@trakya.edu.tr - OrcID:0000-0002-0480-4044

ABSTRACT

The 2015 film Minions, produced by Illumination Entertainment studios, may appear to be just an animated comedy, but it can be argued that it serves as an important example for understanding the Abilene Paradox, a significant concept in social psychology. The film tells the story of the Minions, who throughout history, from T. Rex to the Pharaoh, have always made it their duty to serve the worst master. As is well known, the Abilene Paradox, which emerged in the 1970s, refers to a group decision-making fallacy in social psychology; in short, it means that group members support a decision they do not individually approve of, based on the misconception that other members of the group approve and accept it. In this context, it can be seen that group members suppress their own reservations out of a fear of appearing non-conformist. Furthermore, the film focuses on how the Minions' actions trigger a sense of obligation stemming from a deep-rooted group norm, despite their “individual reluctance” and the “potential for dangerous consequences.” The Spiral of Silence is based on the principle that when an individual perceives that their opinion conflicts with that of the majority, they choose to remain silent out of fear of social exclusion, and this situation creates a spiral effect by making the minority opinion even more invisible. Indeed, we can state that the theory developed by German political scientist Elisabeth Noelle-Naumann in the 1970s within the context of communication theories, also known as the “spiral of silence,” shows similarities and/or interactions with the Abilene Paradox. The aim is to reveal how the Abilene Paradox, a complex social psychology phenomenon, is reflected through the story of the Minions movie.

Keywords: The Minions, The Silence Spiral, The Abilena Paradox, The Bad Master, Individual Indifferenc

GİRİŞ

Sosyal psikoloji alanında, birey ve grup arasındaki etkileşim, karar alma süreçleri ve uyum mekanizmaları, insan davranışlarını anlamak adına temel araştırma konularını oluşturmaktadır. Özellikle grup dinamikleri, üyelerin bireysel çekincelerine rağmen ortak kararlara ulaşabilme veya uymaya zorlanma durumlarını inceleyerek toplumsal yaşamın önemli bir boyutunu gözler önüne sermektedir. Bireylerin sırf gruba aykırı düşmemek için içtenlikle katılmadıkları kararları desteklemesi, sosyal psikolojinin dikkatle incelediği önemli bir problemdir. Karmaşık sosyal süreçleri açıklamak, somutlaştırmak ve geniş kitlelere ulaştırmak için ise popüler kültür ve sinema anlatıları güçlü bir kaynaktır. Sinema, özellikle de animasyon filmleri gibi görsel anlatılar, soyut ve teorik kavramları izleyici için duygusal olarak erişilebilir, daha anlaşılır ve akılda kalıcı somut örneklerle sunma imkânı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, grup karar alma yanılgısı (Abilene Paradoksu) ve bireysel isteksizliğin bastırılması (Suskunluk Sarmalı) gibi sosyal psikoloji olgularını, geniş kitlelerce tanınan bir animasyon filmi üzerinden ele alarak bu olguların anlaşılırlığını artırmayı amaçlamaktadır. Öte yandan, sosyal psikolojideki "Azınlık Etkisi" gibi kavramlar, bireysel inancın ve ısrarlı muhalefetin grup normlarını değiştirme potansiyelini vurgulayarak, uyum baskısına karşıt bir dinamiği temsil eder. Bu doğrultuda, çalışmanın amacı, Minyonlar filmi üzerinden Abilene Paradoksu kavramının grup karar alma mekanizmasını ve bireysel isteksizliğin yarattığı zorunluluk hissini nasıl açıkladığını ortaya koymaktır. Minyonlar'ın motivasyonu, varoluşlarından itibaren kendilerine en güçlü lideri/efendiyi bulma ve ona hizmet etme zorunluluğudur. Bu görev, Minyonlar'ı sürekli olarak tehlikeli ve istenmeyen maceralara atılmasına yol açmaktadır. Minyonlar grubunun üyelerinin, bireysel olarak bu başarısız ve tehlikeli arayıştan bıkkınlık veya çekince duymalarına rağmen, grubun genel davranış ve tarihsel görevini bozmamak adına eylemlere devam etmeleri, Abilene Paradoksu'nun zorlayıcı etkisini göstermektedir. Bu analizde, filmin anlatısal akışı ve görsel detayları, özellikle de Minyonlar'ın yüz ifadeleri, tepkileri ve lider kararlarına karşı gösterdikleri ikincil davranışları (coşku, çekince vb.) incelenmektedir. Çalışma, bu görevin doğurduğu zorlayıcı koşulların karakter eylemleri üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Abilene Paradoksu'nun geleneksel psikoloji literatüründe nadiren Suskunluk Sarmalı teorisi ile etkileşimli olarak incelenmesi nedeniyle, bu analiz Minyonlar filmi üzerinden literatüre farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Böylece, animasyonların sadece birer çizgi anlatımı olmaktansa, derin psikolojik belirtileri de barındırdığına dair bir okuma gerçekleştirilmektedir. Filmin belirgin sahneleri kullanılarak, söz konusu psikolojik olguların karelerdeki somut örnekleriyle açıklamayı denemektedir.

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR

Bu bölüm, çalışmanın metodolojik kurgusunu ve analizde temel alınan kuramsal düzlemi bir arada sunarak, sosyal psikoloji teorilerinin kurgusal bir anlatı üzerinden nasıl test edildiğini açıklamaktadır. Çalışma, nitel araştırma desenine uygun olarak tasarlanmış olup, veri toplama ve çözümleme tekniği olarak betimsel içerik analizine dayanmaktadır. Araştırmanın evreni 2015 yılı yapımı Minyonlar (Minions) filmi ile sınırlandırılmış; karakterlerin motivasyon süreçlerini en saf haliyle yansıtan kilit sahneler, "amaçlı örnekleme" yöntemiyle araştırmanın başlıca çözümleme materyali olarak belirlenmiştir. Analiz sürecinde kullanılan veri seti, Jerry B. Harvey'in (1974) "Abilene Paradoksu" ve Elisabeth Noelle-Naumann'ın (1974) "Suskunluk Sarmalı" kuramları ekseninde irdelenmiştir. Deneysel çözümleme kapsamında, Minyonlar grubunun bireysel düzeyde hissettikleri bıkkınlık, korku veya isteksizlik gibi negatif duygulara rağmen, grubun tarihsel "en kötü efendiye hizmet etme" misyonuna neden ve nasıl sadık kaldıkları sorgulanmıştır. Karakterlerin grup içi uyum çabaları, jest ve mimikleri ile dışlanma korkusuyla geliştirdikleri "sessiz onay" davranışları, kuramsal varsayımları somutlaştıran ampirik veriler olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda bölüm, psikolojik süreçlerin animasyon sinemasındaki görsel temsilinin analitik bir titizlikle çözümlenmesini hedefleyen metodolojik bir çerçeve sunmaktadır.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında incelenen sahneler; Minyonlar filminin, grup içindeki bireylerin karar alma süreçlerini ve kişisel çekincelerin nasıl toplu bir yanılsamaya dönüştüğünü açıkça göstermektedir. Elde edilen bulgular, filmin anlatı yapısının Abilene Paradoksu ve Suskunluk Sarmalı teorileriyle tam bir uyum içinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Minyonların tarihsel süreçteki "efendi" arama misyonu, zamanla bireysel iradenin grup kararlarına teslim edilmesine yol açmıştır. Karar verme kavramının bireyin zihinsel dünyasındaki yeri şu şekilde ifade edilmektedir: "Karar verme, üst düzey bilişsel bir süreçtir. Farklı zihinsel ve psikolojik fonksiyonların birlikte çalışması ile ortaya çıkmaktadır. Karar verme, insanın sahip olduğu en önemli yeteneklerden birisi olup insanın düşünce sistematiği içerisinde de önemli bir yere sahiptir" (Küçükay, 2018: 607). Ancak filmdeki karakterlerin, bu "en önemli yeteneklerini" grup dinamiği içerisinde sağlıklı bir şekilde kullanamadıkları görülmektedir.

Grup içinde bireysel fikirlerin neden bastırıldığı ve "anlaşmanın yönetilemediği" gerçeği ise şu tanımla açıklanmaktadır: "Harvey tarafından tanımlandığı şekliyle Abilene Paradoksu, bir grup içinde anlaşmanın yönetilememesini ifade etmekte ve gruptaki bireyler aslında aynı fikirde olmasalar veya endişeleri olsa bile çoğunluğun görüşüne uymaya veya uyumu korumaya öncelik verdiklerinde ortaya çıkmaktadır" (Kocakula, 2023: 2003). Araştırma bulguları çerçevesinde incelenen sahnelerde, Minyonların aslında durumdan rahatsızlık duysalar dahi, Kocakula'nın (2023) belirttiği "uyumu koruma" kaygısıyla hareket ettikleri tespit edilmiştir.

Bu toplu sessizliğin ve dışlanma korkusunun psikolojik temelleri ise Suskunluk Sarmalı kuramı ile şu şekilde örneklendirilmektedir: "Neumann'ın kamuoyu teorisi olarak geliştirdiği suskunluk sarmalı kuramı, insanın psikolojik yapısından dolayı kamuoyunun yarattığı dışlanma korkusunun bireyin doğasını etkilediğini dikkat çekmektedir" (Güler, 2022: 162). Karakterlerin, gruptan dışlanmamak adına kendi rasyonel çekincelerini gizleyerek baskın görünen görüşe katılmaları, her iki kuramın film anlatısındaki birleşimini göstermektedir. Bu

kuramsal çerçeve ve ulaşılan bulgular doğrultusunda, seçilen sahnelerin ayrıntılı analizleri aşağıda sunulmuştur:

3.1. Efendi Arayışı ve Grup Karar Alma Yanılgısı

Görsel 1. Napolyon'un Ordusunda Görev Alma ve Uyum Yanılsaması Sahnesi.

Grup içerisindeki karar alma mekanizmaları, sadece teknik bir tercih süreci değil, bireyin tüm zihinsel süreçlerinin kolektif yapı ile girdiği karmaşık bir etkileşimdir. Minyonların Napolyon'un ordusuna dahil olma süreci ve orada sergiledikleri toplu hareket etme biçimi, literatürdeki grup olgusunun şu tanımıyla örtüşmektedir: "Ortak güdü ve problemleri olan kişiler arasında belli bir süre boyunca tekrarlayan etkileşimlerde birliktelik durumları grup olgusu haline gelir" (Çiçek ve diğerleri, 2018: 700). Minyonlar filmindeki Napolyon sekansında (Görsel 1), bu grup olgusunun yarattığı birliktelik halinin, bireysel çekinceleri nasıl baskıladığı ve karar alma süreçlerini işlevsizleştiği gözlemlenmektedir. Görsel 1'de Minyonların Napolyon'un emriyle top başında bekledikleri anda, dışarıdan bakıldığında lidere ve grubun genel kararına tam bir uyum sergilendiği görülse de aslında bu durum Abilene Paradoksu'nun temelindeki "sessiz onay" döngüsüdür.

Paradoksun çerçevesinden bakıldığında; gruptaki her bir birey aslında bu tehlikeli durumdan içsel bir rahatsızlık duymasına rağmen, gruptaki diğer herkesin bu durumdan memnun olduğunu varsaymaktadır. Çiçek ve diğerlerinin (2018: 700) vurguladığı o "birliktelik durumu", burada kolektif bir yanılsamaya dönüşmüş ve bireyler kendi rasyonel muhakemelerini devre dışı bırakmışlardır. Sonuç olarak hiç kimse itiraz etmediği için grup, hiçbir üyenin gerçekte onaylamadığı bir eyleme (topun ateşlenmesi) doğru sürüklenmektedir. Görsel 1'deki bu sahne, bireysel isteksizliğin grup içindeki yanlış varsayımlarla nasıl bir hatalı karar alma sürecine dönüştüğünü ampirik düzeyde göstermektedir.

Görsel 2. Sefer Yolundaki Minyonların Bireysel İsteksizliği ve Toplu Mutsuzluk Sahnesi.

Görsel 2'de, Napolyon'un ölümüyle sonuçlanan hatalı kararın ardından Minyonların düştüğü durum görülmektedir. Sahnenin devamında yer alan yorgun, omuzları çökmüş ve mutsuz Minyon figürleri, Abilene Paradoksu'nun varsaydığı "eylem kaygısını" somutlaştırmaktadır. Karakterlerin bu iradesiz sürüklenişi, akademik literatürde grup yapısının birey üzerindeki etkisini açıklayan şu ifadelerle örtüşmektedir: "Grupların kişiselliğin ortadan kalktığı, bireyliğin yitime uğradığı, başkasına ait iradenin peşinden koşan insanların kümelendiği yerlerdir; bu yüzden grupların her tür yozlaşmanın yaşandığı ortamlara dönüşme potansiyeli yüksektir" (Tutar, 2016: 2).

Sahnede dikkat çeken en kritik detay; başarısızlıkla sonuçlanan top patlaması hadisesinin ardından Minyonların, yaşadıkları bu travmaya rağmen bireysel özgürlüklerini ilan etmek yerine, kolektif bir şekilde hemen yeni bir lider arayışı için yollara düşmeleridir. Tutar'ın (2016) belirttiği "başkasına ait iradenin peşinden koşma" durumu, burada kronik bir hal almıştır. Grup üyeleri, aslında istemedikleri bir sürece sırf grup birliğini bozmamak veya dışlanmamak adına katıldıkları için içsel bir direnç ve büyük bir bitkinlik yaşamaktadırlar. Görsel 2; bireylerin gerçek hislerini gizleyerek gruba uyum sağlamasının toplu bir başarı değil, aksine bireysel düzeyde bir tükenmişlik ve ortak bir mutsuzluk yarattığını göstermektedir. Bu durum, paradoksun temel sonucu olan; hiç kimsenin aslında gitmek istemediği bir yolda tüm grubun büyük bir enerji kaybıyla ilerlemesi durumunun açık bir yansımasıdır.

3.2. Grup İçi Eylemsizlik: Mağara Sahnesi Analizi

Görsel 3. Mağara İçerisinde Toplu Sessizlik ve Pasifleşme Sahnesi.

Görsel 3'te, Minyonların bir buz mağarasında toplu bir amaçsızlık ve eylemsizlik sergiledikleri an görülmektedir. Bu sahne, bireyin gruptan dışlanmamak adına baskın sessizliğe uyum sağlamasını temel alan Suskunluk Sarmalı kuramıyla doğrudan ilişkilidir. Ancak buradaki sessizlik, sadece sosyal bir uyumun ötesinde, her lider arayışının başarısızlıkla sonuçlanmasının yarattığı kolektif bir ruhsal çöküşü de temsil etmektedir. Literatürde bu tür bir tükenmişlik hali ve bireyin bu süreçteki durumu şu şekilde ifade edilmektedir: "Duygusal, zihinsel ve fiziksel açıdan enerjinin tükenmesi, insan ruhunun çökmesi ve bireyin güçsüzlüğe teslim olması anlamına gelmektedir" (Aslan ve Özata, 2008, akt. Aktaş ve Şimşek, 2015: 208).

Görsel 3'te Minyonların omuzlarının çökmesi, birbirleriyle göz teması kurmamaları ve hiçbir eylemde bulunmamaları, aktarılan bu tanımda belirtilen "güçsüzlüğe teslim olma" durumunun somut birer yansımasıdır. Karakterler, tekrarlayan başarısızlıklar sonucunda zihinsel ve fiziksel enerjilerini tamamen yitirerek bir tür "eylemsizlik sarmalına" hapsolmuşlardır. Bu noktada dışlanma kaygısı, bireylerin içindeki son hareket etme motivasyonunu da kırarak grubu tam bir sessizlik ve eylemsizlik döngüsüne hapsetmektedir: "Dışlanma kavramı tipik olarak göz ardı edilme ve dahil edilmeme olarak tanımlanmaktadır ve genellikle aşırı açıklama olmaksızın veya belirgin şekilde olumsuz ilgi ile ortaya çıkmaktadır" (Usta Kara ve Karalar, 2021: 137).

Minyonlar, mağara içinde birbirlerini "göz ardı ederek" toplu bir atalet sergilemektedirler. Yaşadıkları duygusal tükenmişlik ve ümitsizlik nedeniyle mevcut duruma boyun eğen karakterler, grup içi eylemsizliğin en bariz örneğini teşkil etmektedir. Görsel 3; sosyal izolasyon korkusu ve tekrarlayan başarısızlıkların, bireyleri nasıl ruhsuz bir kitleye dönüştürdüğünü akademik düzeyde yansıtmaktadır.

Görsel 4. Mağara Sahnesinde Azınlık Etkisi: Bireysel İradenin Suskunluk Sarmalını Kırması.

Görsel 4'te Kevin'ın baskın sessizliği bozarak öne çıktığı ve sorumluluk aldığı görülmektedir. Giriş bölümünde değinilen "Azınlık Etkisi" kavramı çerçevesinde bu sahne, bireysel inancın ve kararlı bir duruşun grup normlarını dönüştürme potansiyelini temsil etmektedir. Kevin'ın çoğunluktan ayrışan bu kimlik inşası literatürde şu şekilde açıklanmaktadır: "Azınlıklar genellikle kendilerini egemen çoğunluk grupla olan ilişkileri, onların toplumsal kabulleri ve diğer gruplarla etkileşimleri üzerinden tanımlarlar" (Alparslan, 2024: 38).

Görsel 4'te Kevin, Alparslan'ın (2024) belirttiği üzere kendisini "egemen çoğunluğun" sergilediği toplu atalet ve umutsuzluk üzerinden tanımlamayarak; bu kabullerin dışına çıkan bir "azınlık kimliği" ortaya koymaktadır. Yeşiloğlu Güler'in (2022) vurguladığı, bireyin doğasını baskılayan o "dışlanma korkusu", Kevin'ın sergilediği ısrarlı muhalefet ve bu farklı kimlik

duruşu ile kırılmıştır. Kevin, gruptan dışlanma riskini göze alarak sessizliği bozmuş; bu "azınlık etkisi" sayesinde diğer Minyonların da bastırılmış isteksizliklerinden sıyrılıp yeni bir amaca yönelmelerini sağlamıştır. Kevin'ın egemen grup normlarına (eylemsizliğe) karşı geliştirdiği bu etkileşim, grubun kaderini değiştirmiştir. Dolayısıyla Görsel 4, bireysel bir çıkışın, toplu bir eylemsizlik döngüsünü nasıl umuda ve harekete dönüştürebileceğini akademik düzeyde göstermektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, grup içindeki kararların ve bireysel isteksizliğin nasıl toplu bir baskıya dönüştüğü *Minyonlar* filmi üzerinden incelenmiştir. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi; animasyonlar, karmaşık psikolojik durumları herkesin anlayabileceği somut örneklerle sunması bakımından büyük önem taşımaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda, Minyonların tarihsel süreçteki efendi arama zorunluluğunun, onları aslında hiç istemedikleri tehlikeli maceralara sürüklediği net bir şekilde görülmüştür.

Napolyon sahnesinde, grup üyelerinin içsel bir bıkkınlık duymalarına rağmen sadece gruba uyum sağlamak için sergiledikleri "sessiz onay", Abilene Paradoksu'nun tipik bir örneğidir. Bu durum, gruptaki hiç kimsenin aslında istemediği bir işin, herkes "diğerleri istiyor" diye düşündüğü için topluca yapılmaya devam edildiğini ve bireysel isteğin grup içinde nasıl yok olduğunu göstermektedir.

Mağara sahnesinde grubun içine düştüğü toplu hareketsizlik ise bireyin gruptan dışlanma korkusuyla açıklanabilir. Minyonların her biri mutsuz olmasına rağmen, tekrarlayan başarısızlıkların yarattığı genel bir tükenmişlik içerisindedirler. Bu sahnede dışlanma kaygısı ve ümitsizlik, bireylerin içindeki son hareket etme motivasyonunu da kırarak grubu tam bir eylemsizlik döngüsüne hapsetmiş; bireylerin birbirinden koptuğu ruhsuz bir kitle ortaya çıkmıştır.

Ancak bu ağır eylemsizlik döngüsü, Kevin karakterinin baskın sessizliği reddederek öne çıkmasıyla kırılmıştır. Kevin'ın kararlı ve ısrarlı muhalefetinin yarattığı "Azınlık Etkisi", bireysel inancın grup kurallarını değiştirme gücünü vurgulayarak sessizlik sarmalını bozmuş ve grubu yeniden harekete geçirmiştir.

Öneriler bağlamında, sosyal topluluklarda bu tür eylemsizlik döngülerini önlemek adına sadece "farklı fikirlerin desteklenmesi" yeterli değildir; insanların dışlanma korkusu yaşamadan "hayır" diyebilecekleri güvenli ortamlar yaratılmalıdır. Karar alma süreçlerinde, çoğunluğun her zaman haklı olduğu yanılgısına kapılmamak için farklı görüşlerin sunulması zorunlu hale getirilmeli ve mağara sahnesindeki gibi toplu bir ruhsal çöküş yaşandığında, Kevin örneğinde olduğu gibi mevcut durgunluğu kıran bireysel girişimler birer çıkış yolu olarak desteklenmelidir. Ayrıca, sosyal bilimler eğitiminde karmaşık psikolojik süreçlerin bu tür görsel anlatılar üzerinden somutlaştırılarak öğretilmesi, bireylerde "grup baskısı"na karşı farkındalık oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma; bireysel isteksizliğin dile getirilmediği toplulukların kaçınılmaz olarak yanlış kararlara sürükleneceğini, ancak cesur bir bireysel iradenin tüm grubun ataletini (hareketsizliğini) kırabileceğini ortaya koymuştur.

5. KAYNAKÇA

Kitap

[1] Usta Kara, İ. ve Karalar, S. (2021). *Negatif Yönlü Örgütsel Davranış*. Nobel Bilimsel Eserler.

Yayınlar ve Tezler

[1] Aktaş, H., & Şimşek, E. (2015). Bireylerin örgütsel sessizlik tutumlarında iş doyumu ve duygusal tükenmişlik algılarının rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(24), 205–224.

[2] Alparslan, K. (2024). Azınlık gruplarda toplumsal aidiyet ve kimlik mücadelesi: Türkiye'den örnekler. *ONTO*, (26), 35–58.

[3] Çiçek, I., Evcimen, İ. V., & Biçer, İ. H. (2018). Örgütsel bağlamda kişi-grup uyumu (kuramsal perspektif). *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(3), 695–712.

[4] Kocakula, Ö. (2023). İkiliklerin ötesini düşünmek: Örgütsel paradokslar çağında liderlik. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 10(98), 2000–2010.

[5] Küçükay, A. (2018). Karar vermenin psikolojisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 605–618.

[6] Tutar, H. (2016). Grup bağ(ım)lılığı veya gönüllü kulluk üzerine söylev. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 4(2), 1–15.

[7] Yeşiloğlu Güler, B. (2022). Suskunluk sarmalı kuramı bağlamında insan doğasına yaklaşım. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(1), 158–181.

Görsel Kaynakça

[1] Minyonlar (Minions) Filmi, Illumination Entertainment, 2015. https://www.netflix.com/title/80033394 (Erişim tarihi: 28.12.2025)

[2] Görsel 1. Napolyon'un Ordusunda Görev Alma ve Uyum Yanılsaması Sahnesi, 2015.

[3] Görsel 2. Sefer Yolundaki Minyonların Bireysel İsteksizliği ve Toplu Mutsuzluk Sahnesi, 2015.

[4] Görsel 3. Mağara İçerisinde Toplu Sessizlik ve Pasifleşme Sahnesi, 2015.

[5] Görsel 4. Mağara Sahnesinde Azınlık Etkisi: Bireysel İradenin Suskunluk Sarmalını Kırması, 2015.

SOSYAL MEDYADA GÖRÜNMEZLİK, DIŞLAMA VE ALGORİTMİK SINIRLAMA PRATİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Remziye ERDEM

Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, remziye.erdem@batman.edu.tr

ORCID:0000-0003-3885-7547c

ÖZET

Sosyal medya platformları, kamusal söylem, görünürlük ve katılım için merkezi altyapılar haline geldi. Ancak, bağlantı kurma vaatlerinin yanı sıra, bu platformlar giderek daha fazla, neyin görüldüğünü, güçlendirildiğini veya görünmez kılındığını şekillendiren şeffaf olmayan algoritmik sistemlere bağlı hale gelmektedir. Bu makale, platform yönetimi ve içerik denetimi uygulamalarına gömülü yapısal bir dışlama biçimi olarak algoritmik susturma olgusunu incelemektedir. Açık sansür yerine, algoritmik susturma, gölge yasaklama, sıralama düşürme, erişimin azaltılması ve seçici güçlendirme gibi incelikli mekanizmalar aracılığıyla işleyerek, marjinalleştirilmiş sesleri, muhalif bakış açılarını ve politik olarak hassas içerikleri etkilemektedir.

Eleştirel algoritma çalışmaları ve platform yönetimi literatüründen yararlanan bu çalışma, görünmezliği otomasyonun tesadüfi bir sonucu olarak değil, güç yüklü tasarım seçimlerinin ve ekonomik zorunlulukların bir sonucu olarak kavramsallaştırıyor. Makale, algoritmik sıralama, denetim politikaları ve katılım odaklı ölçütlerin, belirli anlatıları ayrıcalıklı kılarken diğerlerini sistematik olarak dışlayan görünürlük rejimlerini nasıl birlikte ürettiğini analiz ediyor. Bu çalışma, örnek vakalar ve mevcut deneysel bulgular aracılığıyla, kullanıcıların şeffaflık, hesap verebilirlik veya itiraz yolları olmaksızın nasıl sıklıkla susturulduğunu/sınırlandırdığını ve platformlar ile kamuoyu arasındaki eşitsizliği nasıl güçlendirdiğini vurgulamaktadır.

Algoritmik susturmayı yalnızca teknik bir sorun olarak değil, sosyo-teknik bir uygulama olarak ele alan bu çalışma, dijital haklar, ifade özgürlüğü ve algoritmik hesap verebilirlik üzerine devam eden tartışmalara katkıda bulunmaktadır. Daha adil ve demokratik dijital alanlar sağlamak için daha fazla şeffaflık, katılımcı yönetim ve platform algoritmalarının eleştirel bir şekilde incelenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya; Görünmezlik; Algoritmik sınırlama

SOSYAL MEDYA ORTAMLARINDA OLUŞAN VE AKTARILAN POPÜLER KÜLTÜR

Dr. Remziye ERDEM
Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü
remziye.erdem@batman.edu.tr
ORCID:0000-0003-3885-7547c

ÖZET

Sosyal medya platformları, popüler kültürün günlük kullanıcı pratikleri aracılığıyla üretildiği, dolaştığı ve dönüştürüldüğü kilit ortamlar haline gelmiştir. Kültürel anlamların merkezi olarak üretildiği ve pasif olarak tüketildiği geleneksel kitle iletişim araçlarının aksine, sosyal medya, yeniden düzenleme, tekrar ve hızlı dolaşım ile karakterize edilen katılımcı kültürel yaratım biçimlerini mümkün kılar. Bu makale, popüler kültürün sosyal medya ortamlarında nasıl oluştuğunu ve iletildiğini, kullanıcıların rolleri, platform olanakları ve iletişim pratiklerine odaklanarak inceliyor.

Kültürel çalışmalar ve medya ekolojisi perspektiflerinden yararlanan çalışma, sosyal medyadaki popüler kültürü etkileşim, görünürlük ve kolektif anlam oluşturma ile şekillenen dinamik bir süreç olarak kavramsallaştırıyor. Memler, trendler, meydan okumalar ve viral içerik, sosyal değerleri, kimlikleri ve günlük deneyimleri hem yansıtan hem de yeniden şekillendiren kültürel biçimler olarak analiz ediliyor. Çalışma, sosyal medyanın popüler kültürü yalnızca iletmekle kalmayıp, üreticiler ve izleyiciler arasındaki sınırları bulanıklaştırarak üretimini ve dolaşımını aktif olarak yeniden yapılandırdığını savunuyor.

Bu çalışma, popüler kültürü dijital ağ ortamlarına yerleştirerek, çağdaş toplumda kültürel dönüşüm, katılım ve aracılı iletişim üzerine daha geniş tartışmalara katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Popüler kültür; Dijital katılım; Kültürel dolaşım

ÇATIŞMA VE KRİZ BÖLGELERİNDE GAZETECİLİK SORUNLARI

Dr. Mustafa AKYÜREK
Karabük Üniversitesi, mustafaakyurek@karabuk.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4439-9052

ÖZET

Çatışma ve kriz bölgeleri gazeteciliği, savaş, iç çatışma, terör, insani krizler ve doğal afetler gibi olağanüstü koşullar altında gerçekleştirilen haber üretim pratiklerini kapsayan, yüksek risk ve etik sorumluluk içeren bir gazetecilik alanıdır. Bu alan, yalnızca bilgi aktarma işleviyle sınırlı olmayıp, kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi, insan hakları ihlallerinin görünür kılınması ve uluslararası kamuoyunda farkındalık oluşturulması açısından hayati bir rol üstlenmektedir. Ancak çatışma ortamlarının fiziksel tehlikeleri, bilgiye erişimdeki kısıtlamalar, sansür, propaganda ve dezenformasyon gibi unsurlar, bu gazetecilik pratiğini son derece kırılgan hâle getirmektedir. Bu çalışma, çatışma ve kriz bölgelerinde gazetecilik faaliyetlerinin yapısal, etik ve teknolojik boyutlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Makalede, çatışma gazeteciliğinin tarihsel gelişimi ele alınmakta; geleneksel savaş muhabirliğinden günümüz dijital, çok platformlu kriz haberciliğine uzanan dönüşüm tartışılmaktadır. Özellikle gazetecilerin tarafsızlık, doğruluk, insan onuruna saygı ve zarar vermeme ilkeleri çerçevesinde karşılaştıkları etik ikilemler analiz edilmektedir. Travmatik içeriklerin sunumu, mağdur temsili, tanıklık ve anlatı dili, çalışmanın temel tartışma eksenleri arasında yer almaktadır. Makale ayrıca, dijital teknolojilerin ve sosyal medyanın çatışma gazeteciliği üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Uydu iletişimi, mobil habercilik ve yurttaş gazeteciliği gibi yeni pratikler, kriz bölgelerinden bilgi akışını hızlandırırken; doğrulama sorunları ve bilgi kirliliği risklerini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, gazetecilerin güvenliği, psikolojik dayanıklılığı ve mesleki eğitim gereksinimleri, sürdürülebilir bir kriz gazeteciliği için kritik unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, çatışma ve kriz bölgeleri gazeteciliğinin demokratik toplumlar için vazgeçilmez bir kamusal hizmet olduğunu savunmakta ve bu alanda etik ilkelere dayalı, güvenli ve sorumlu habercilik modellerinin geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çatışma Gazeteciliği; Kriz Bölgeleri; Etik Gazetecilik; Gazeteci Güvenliği; Dijital Kriz Haberciliği

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İLE KAMUSAL YARAR ARASINDA İNTERNET YAYINCILIĞI DENETİMİ

Dr. Mustafa AKYÜREK
Karabük Üniversitesi, mustafaakyurek@karabuk.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4439-9052

ÖZET

Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte internet yayıncılığı, bilgi üretimi ve dolaşımında merkezi bir konum edinmiştir. Bu durum denetim, düzenleme ve sorumluluk tartışmalarını da kaçınılmaz hâle getirmiştir. Geleneksel yayıncılığın aksine internet yayıncılığı; hız, sınır aşan erişim, kullanıcı etkileşimi ve algoritmik içerik dağıtımı gibi özellikleriyle klasik medya denetim mekanizmalarını zorlayan çok katmanlı bir yapı sunmaktadır. Bu bağlamda internet yayıncılığı denetimi, ifade özgürlüğü ile kamusal yarar, güvenlik ve etik sorumluluklar arasındaki hassas dengeyi gözeten önemli bir düzenleme alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, internet yayıncılığının denetimini hukuki, etik ve yönetsel boyutlarıyla ele almayı amaçlamaktadır. Makalede, internet ortamında üretilen ve yayımlanan içeriklerin denetlenmesine ilişkin ulusal ve uluslararası yaklaşımlar incelenmekte; devlet temelli düzenleyici kurumlar, platform politikaları ve özdenetim mekanizmaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sosyal medya platformları, dijital haber siteleri ve video paylaşım ağlarının içerik denetim pratikleri, çalışmanın temel odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Makale ayrıca, algoritmaların içerik görünürlüğü üzerindeki belirleyici rolü ve bu durumun denetim süreçlerine etkisini tartışmaktadır. Otomatik içerik filtreleme sistemleri, yapay zekâ temelli moderasyon uygulamaları ve kullanıcı şikâyet mekanizmaları, internet yayıncılığı denetiminde yeni fırsatlar sunarken; keyfilik, şeffaflık eksikliği ve hesap verebilirlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, yanlış bilgi, nefret söylemi ve zararlı içeriklerle mücadelede denetimin sınırları ve etkinliği ele alınmaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, internet yayıncılığı denetiminin yalnızca hukuki bir zorunluluk değil, aynı zamanda demokratik toplumlarda güvenilir bilgi ortamının sürdürülebilirliği açısından temel bir gereklilik olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnternet Yayıncılığı; İçerik Denetimi; İfade Özgürlüğü; Algoritmik Moderasyon; Dijital Platformlar.

PARTICIPATORY JOURNALISM AS CO-CREATION OF VALUE: EXPLOITATION OR DEMOCRATISATION?

Arş. Gör. Dr. YEŞİM AKMERANER KÖKAT

Istanbul University, yesim.akmeramer@istanbul.edu.tr - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6260-2811

ABSTRACT

The process of co-creation has been examined as consumer and user engagement in value creation activities. Extant research in marketing and consumer culture theory has primarily focused on co-creation from the perspective of the productive activities of the consumer in value creation in relation to brands through marketing, branding, and innovation activities. Conversely, a growing number of studies on media and journalism studies have comprehensively focused on the active role of citizens in news production activities, where such activities are considered as participatory or citizen journalism. Citizen participation in journalism as co-creation of value has received limited attention. This an important oversight as the activities of citizens that involve the creation of content, providing information, and giving eyewitness testimony are directly involved in the process of co-creation of economic, symbolic, and information value, which is produced jointly by citizens and professional journalists. In particular, it obscures how value generated through participatory practices is captured and monetised by media organisations. To fill this gap, this paper examines this important question by engaging with the literature on participatory and citizen journalism and co-creation of value and discusses whether such co-creation can be seen as a form of exploitation of free citizen labour. In doing so, the paper critically discusses whether such co-creation can be understood as a form of exploitation of free citizen labour. Lastly, it discusses whether exploitation is justified by citizen participation activities as democratisation processes in media industries and explores its implications for value creation and professional boundaries in journalism.

Keywords: participatory journalism, citizen journalism, co-creation of value, free labour.

GLOCALISATION IN CORPORATE COMMUNICATION AFTER GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Arş. Gör. Dr. YEŞİM AKMERANER KÖKAT

Istanbul University, yesim.akmeramer@istanbul.edu.tr - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6260-2811

ABSTRACT

Glocalisation is a corporate communication strategy rooted in profound knowledge of cultural specificity and defines the global and local as two intertwined factors. Globally renowned brands have been incorporating their communication practices to capitalise on cultural authenticity while retaining their unified global identity since 2000s. In this way, local players, especially local advertising companies, have played their mediating role in integrating global brand identity with local knowledge of cultural specificity. The increased prominence of big data firms like Google, together with the digitalisation of corporate communication solutions, has further altered such glocalisation practices. Brands could customise their marketing communications via Google tools that allow understanding cultural specifities in a target market. More recently, generative artificial intelligence (AI) tools based on large language models (LLMs) have further reshaped this landscape. A growing number of brands are using generative AI models to create advertising and marketing campaigns by generating cultural contexts and cultural items via these models. However, these models are trained predominantly on large-scale datasets originating from the Global North, with a disproportionate emphasis on U.S. and European contexts. While computational studies have demonstrated that LLMs tend to reproduce culturally biased outputs, little is known about how AI-generated advertisements represent local contexts and culturally specific elements. To address this gap, this paper examines how cultural context is represented in AI-generated advertisements by analysing AI-generated commercials aired in Turkey. To do so, advertisements that are declared to be AI-generated in media outlets will be analysed thematically. The paper contributes to the prior research in digitalisation of advertising and international marketing.

Keywords: glocalisation, generative AI, advertising, international marketing.

SESSİZLİK DE BİR MESAJDIR: KİTLE İLETİŞİM KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE MEDYADA SESSİZLİĞİN ANLAMI

Öğr. Gör. Zekiye GENÇ

Avrasya Üniversitesi,

zekiye.dogan@avrasya.edu.tr,

0000-0003-0190-1217

ÖZET

Bu çalışma, kitle iletişim sürecinde çoğu zaman iletişimin yokluğu olarak değerlendirilen "sessizlik" olgusunu, anlam üreten bir iletişimsel pratik olarak ele almaktadır. Geleneksel iletişim anlayışı mesajı çoğunlukla söylenen içerikler üzerinden tanımlarken, bu çalışma, söylenmeyen, geri çekilen ya da görünmez kılınan unsurların da anlam inşasında etkili olduğunu savunmaktadır. Sessizlik, bu yönüyle edilgen bir boşluk değil, medya yapıları ve toplumsal güç ilişkileriyle birlikte şekillenen etkin bir iletişim biçimi olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, sessizliğin kitle iletişimindeki işlevini Shannon ve Weaver'ın iletişim modeli, Gündem Belirleme Kuramı ve Suskunluk Sarmalı yaklaşımı çerçevesinde tartışmaktadır. Araştırma, nitel ve kavramsal bir yaklaşımla yürütülmüştür. Literatür taraması ve kuramsal çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak sessizliğin kitle iletişiminde pasif bir eksiklik olmadığı, anlam üretimi ve kamusal algının şekillenmesinde aktif bir rol üstlendiği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sessizlik, Kitle İletişimi, Gündem Belirleme, Suskunluk Sarmalı, Medya

ABSTRACT

This study examines *silence* in mass communication not as the absence of communication but as a meaning-producing communicative practice. While traditional communication approaches tend to define messages through what is explicitly stated, this study argues that what is unsaid, withheld, or rendered invisible also plays a significant role in meaning construction. From this perspective, silence is conceptualized as an active form of communication shaped by media structures and social power relations. The communicative function of silence is discussed within the frameworks of Shannon and Weaver's communication model, Agenda-Setting Theory, and the Spiral of Silence approach. Adopting a qualitative and conceptual research design, the study employs literature review and theoretical analysis. The findings indicate that silence in mass communication is not a passive deficiency but an active element in the production of meaning and the shaping of public perception.

Keywords: Silence, Mass Communication, Agenda-Setting, Spiral of Silence, Media

GİRİŞ

Sessizlik, iletişim süreçlerinde çoğu zaman iletişimin yokluğu olarak değerlendirilen ancak anlam üretimi ve yorumlanması açısından güçlü bir iletişimsel pratik olarak ele alınması gereken çok boyutlu bir olgudur. Gündelik kullanımda sessiz kalma, konuşmanın ya da tepkinin eksikliği olarak algılansa da iletişim bilimleri perspektifinden bakıldığında sessizlik, bağlama bağlı biçimde anlam taşıyan ve mesaj ileten etkin bir iletişim biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişimi ve dijital medya ortamları, hangi konuların görünür kılınacağına ve hangilerinin sessizlikle çevreleneceğine ilişkin sınırlar üreterek, sessizliği yalnızca bireysel bir tercih olmaktan çıkarıp yapısal bir iletişim pratiği hâline getirmektedir. Medya gündemleri, kamuoyu iklimi ve teknolojik aracılıklar, bireylerin hangi meselelerde konuşabileceklerini ve hangi konularda sessiz kalacaklarını dolaylı biçimde belirlemektedir.

Bu çalışma, sessizliği iletişimin yokluğu olarak nitelendirmez örtük, dolaylı ve bağlama duyarlı biçimde anlam üreten etkin bir iletişimsel eylem olarak ele almaktadır. Gündem Belirleme Kuramı, Suskunluk Sarmalı ve Shannon ve Weaver'ın iletişim modeli çerçevesinde sessizliğin kitle iletişimi içindeki rolü tartışılmaktadır. Sessiz kalmanın bireysel bir tutum olmanın ötesinde, kuramsal ve yapısal boyutlarıyla nasıl anlam kazandığı ortaya konulmaktadır.

SESSİZLİK

Sessizlik, farklı disiplinlerde çeşitli biçimlerde tanımlanan ve yorumlanan çok katmanlı bir kavramdır. Gündelik kullanımda çoğunlukla sesin ya da gürültünün yokluğu olarak ele alınsa da bu yaklaşım, kavramın kapsamını sınırlayan yüzeysel bir değerlendirme niteliği taşımaktadır. Sessizlik, iletişim süreçlerinde aktif bir rol üstlenen ve bağlamsal olarak farklı anlamlar kazanan bir olgu niteliği taşımaktadır.[1] İletişim süreçleri açısından ele alındığında ise sessizlik, sosyal etkileşimin pasif bir unsuru değil anlam üretimine dâhil olan, göstergelerin maskelenmesi, bastırılması ya da bilinçli olarak geri çekilmesi yoluyla iletişimi şekillendiren önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyolojik açıdan sessizlik, toplumsal suskunluk ve içe kapanma gibi olumsuz çağrışımlarla ilişkilendirilir. Aynı zamanda sakinlik, huzur ve çatışmadan kaçınma gibi olumlu işlevler de üstlenebilmektedir. Bu yönüyle sessizlik, iletişim biçimlerini dönüştürebilen, anlamın açıkça ifade edilmesi kadar gizlenmesiyle de etkili olabilen, belirsizlik içeren ancak güçlü bir iletişimsel pratik olarak değerlendirilmektedir.[2]

Sessizlik, iletişim bağlamında tek bir anlama indirgenemeyen bireyin bilişsel, duygusal ve toplumsal konumlanışına bağlı olarak farklı göstergesel anlamlar üretebilen çok yönlü bir iletişimsel tutumdur. Bir bireyin sessiz kalması, konuya ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadığını ya da konuşmak için bilinçli olarak acele etmediğini gösterebileceği gibi, bir sonraki iletişimsel adımı dikkatle planladığını da ifade edebilir. Sessizlik, tartışmalı bir başlık karşısında çatışmadan kaçınma isteğinin ya da onay, reddetme, kuşku ve kararsızlık gibi tutumların örtük

[1] Ergül, N. (2025). *Sükût her zaman ikrardan gelmez! Sessizlik: Toplumsal, felsefi ve iletişimsel bir fenomen*. Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi / Nosyon: International Journal of Society and Culture Studies, 15, 146–159, s. 147.

[2] Çakıcı,A.(2007), *Örgütlerde Sessizlik: Sessizliğin Teorik Temelleri ve Dinamikleri*, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,** Cilt 16, Sayı 1, 2007, ss. 145–162, s. 148.

bir ifadesi olarak ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte sessiz kalma davranışı ilgisizlik, belirsizlik, korku, nezaket, duygusal yoğunluk ya da empati gibi duygusal durumlarla da ilişkilendirilebilmektedir. Bazı bağlamlarda sessizlik, bireyin karşısındakini bilinçli olarak dışlaması, cezalandırması ya da sembolik düzeyde yok sayması anlamını taşırken, bazı durumlarda ise iletişim kurma isteği bulunmasına rağmen kendini ifade etmede yaşanan güçlüklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sessizlik, bireyin karşısındakini incitmekten kaçınması, zihinsel olarak başka bir sürece odaklanması, özerkliğini ya da bağımsız duruşunu vurgulaması gibi niyetlerle de tercih edilebilmektedir. Bu yönüyle sessizlik, sinir, empati ya da mesafe koyma gibi farklı iletişimsel stratejilerin eş zamanlı taşıyıcısı olabilen, bağlama duyarlı ve anlam yüklü bir iletişimsel pratik olarak değerlendirilmelidir.[3]

İLETİŞİM BİLİMLERİ AÇISINDAN SESSİZLİK

İletişim bilimleri açısından sessizlik, mesajın yokluğu değil anlam üretiminin örtük ve dolaylı biçimde gerçekleştiği bir iletişim pratiği olarak değerlendirilir. Sessizlik, göndericinin bilinçli tercihiyle ortaya çıkan ve alıcı tarafından bağlamsal ipuçları aracılığıyla yorumlanan bir göstergedir. Bu yönüyle sessizlik, sözlü ya da yazılı ifade kadar güçlü bir iletişimsel işlev üstlenmektedir.[4] Sessizlik, iktidar ilişkileri, duygusal tutumlar ve toplumsal normlar çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

Sessizlik, iletişim süreçlerinde bilinçli bir iletişim stratejisi olarak kullanılabilmekte ve anlamın düzenlenmesi ile yapılandırılmasında belirleyici bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda sessizlik, iletişimin ortadan kalkması olarak değerlendirilmemeli, aksine anlamın iletilmesinde etkin biçimde kullanılan bir iletişimsel araç olarak değerlendirilmelidir. İletişim bilimleri literatüründe sessizlik, giderek artan biçimde incelenen bir olgu hâline gelmiştir. Özellikle sosyal ve duygusal işlevleri bağlamında ele alınmıştır.[5]

İletişimde sessizlik, analitik süreçte bireyin ısrarlı sessizliği, sözel ifadelerin ötesinde bir iletişim aracı olarak işlev görmektedir. Sessizlik bireyin içsel çatışmalarını, duygusal durumlarını ve ilişki kurma biçimlerini aktarım süreci aracılığıyla görünür kılmaktadır.[6]

Sonuç olarak, iletişim bilimleri açısından sessizlik, iletişimin kesintiye uğradığı bir boşluk değildir. Anlamın örtük, dolaylı ve bağlama duyarlı biçimde üretildiği etkin bir iletişimsel pratiktir.

GÜNDEM BELİRLEME VE SESSİZLİK

Bireyler, dünyada ve yakın çevrelerinde gerçekleşen sorunlar, olaylar ve olgular hakkında bilgiye büyük ölçüde kitle iletişim araçları aracılığıyla erişmektedir. Medyada sunulan haber içerikleri, okur ve izleyicilerin bu olguları algılama ve anlamlandırma biçimlerini şekillendirerek zihinsel düzeyde belirli bir gündemin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Kitle

---

[3] Johannesen, R. L. (1974). *The functions of silence: A plea for communication research*. Western Speech, 38(1), 25–35, ss. 29–30.
[4] Ergül,N.(2025), *Sükût her zaman ikrardan gelmez!*, s. 154.
[5] Müller, N., Tavares, P., & Simão, J. (2024). *How should we interpret silence in qualitative communication studies?* Social Sciences, Review.
[6] Khan, M. M. R. (1963). *Silence as communication*. Bulletin of the Menninger Clinic, 27(6), 300.

iletişim araçları tarafından dolaşıma sokulan haberlerle birlikte işleyen bu anlamlandırma süreci, iletişim literatüründe "gündem belirleme" olarak tanımlanmaktadır.[7]

Gündem belirleme kavramı, medyanın hangi konulara önem ve öncelik atfettiğinin, kamunun zihninde de bu konuların öncelikli sorunlar olarak algılanmasını nasıl etkilediğini açıklamaya yönelik bir yaklaşımdır. Tıpkı bireylerin günlük yaşamlarında yapacakları işler arasında bir öncelik sıralaması oluşturmaları gibi, toplumlar da hangi sorunların önce ele alınacağına dair ortak bir öncelik düzenine ihtiyaç duymaktadır. Bir iletişim süreci olarak ele alındığında gündem belirleme, medyada sıkça vurgulanan konuların kamusal algıda önem kazandığını ve bu algının, siyasal aktörlerin gündemlerini şekillendirmede belirleyici bir etki yarattığını ortaya koymaktadır.[8] Medya gündemi rastlantısal biçimde oluşmaz, hangi konuların önemli ya da önemsiz olarak sunulacağını belirleyen çok sayıda kişisel ve yapısal etken bulunmaktadır. Haber içeriklerinin belirlenme sürecinde, bu içerikleri üreten ve seçen aktörlerin bireysel özellikleri kadar, medyanın yerleşik mesleki rutinleri de belirleyici rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, medya kuruluşlarının kurumsal yapılanmaları, ekonomik koşulları, haber kaynaklarıyla kurdukları ilişkiler ve hâkim ideolojik çerçeveler, medya gündeminin oluşumunu etkileyen ve birbirleriyle etkileşim içinde olan karmaşık süreçler bütününü oluşturmaktadır.[9]

Medya organları, hangi konulara öncelik atfettiklerini çeşitli sunum stratejileri aracılığıyla görünür kılmaktadır. Örneğin bir gazetenin en önemli olarak değerlendirdiği konu, çoğunlukla manşet haber olarak sunulurken televizyon yayıncılığında benzer bir işlevi, bültenin açılışında yer alan haber üstlenmektedir. Medyada önemli görülen konulara daha geniş yer ve daha uzun yayın süreleri ayrılırken, görece önemsiz kabul edilen haberler sınırlı biçimde ele alınmakta ya da tamamen göz ardı edilebilmektedir. Bu doğrultuda, medyada hangi konuların ne ölçüde ve hangi sıklıkla yer aldığına ilişkin hazırlanacak bir sıralama, medya gündeminin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.[10]

GÜNDEM BELİRLEME KURAMI BAĞLAMINDA MEDYADA SESSİZLİK DEĞERLENDİRMESİ

Gündem Belirleme Kuramı, medyanın bireylere ne düşüneceklerini değil, ne hakkında düşüneceklerini belirlediği varsayımına dayanmaktadır. Bu kuram çerçevesinde sessizlik, medyanın öne çıkardığı konular karşısında bireylerin görüş bildirmemesi ya da belirli konuların kamuoyunda yeterince tartışılmaması şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Medya, bazı konuları sürekli gündemde tutarken bazı konuları görünmez kılar. Bu durum bireylerin hangi meseleler hakkında konuşacaklarını ve hangi konularda sessiz kalacaklarını dolaylı olarak şekillendirmektedir.

Bu bağlamda sessizlik, yalnızca bireysel bir tercih olmaktan çıkar ve medyanın gündem inşa etme gücünün bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Kitle iletişim araçlarında yeterince yer

[7] Kılıç, S. (2020). *Gündem belirleme kuramı bağlamında Twitter ve internet gazetelerinin karşılaştırılması: Hürriyet ve Milliyet gazeteleri örneği*. Selçuk İletişim, 13(1), ss. 94
[8] Yüksel, E. (2001). *Medyanın gündem belirleme gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi, ss. 27–30.
[9] İrvan, S. (2001). *Gündem belirleme yaklaşımının genel bir değerlendirilmesi*. İletişim, 1(9), 69–108.
[10] Yüksel, E. (2007). *"Kamuoyu oluşturma" ve "gündem belirleme" kavramları nerede kesişmekte, nerede ayrılmaktadır?* Sosyal Bilimler Dergisi, 2007/1, ss. 578–579.

bulamayan konular, kamuoyunda tartışma alanı oluşturamadığı için bireyler bu konular hakkında görüş geliştirmekte ya da görüşlerini ifade etmekte zorlanabilmektedir. Böylece sessizlik, bireyin pasifliği değil, medyanın belirlediği sınırlar içinde şekillenen bir kamusal iletişim pratiği hâline gelmektedir. Gündem Belirleme Kuramı açısından sessizlik, medyanın görünür kıldığı konular kadar görünmez kıldığı alanlar üzerinden de anlam kazanan bir olgudur.

SUSKUNLUK SARMALI VE SESSİZLİK

Elisabeth Noelle-Neumann, medya ile kamuoyu arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik olarak geliştirdiği ve *Suskunluk Sarmalı* adını verdiği kuramıyla, 1980'li yıllarda medya araştırmalarında yeniden güçlenen etki tartışmalarının öncü isimlerinden biri olmuştur. Noelle-Neumann'ı benzer kuramcılardan ayıran temel özellik, uzun yıllar boyunca kamuoyu araştırmaları yürüten bir uygulamacı olarak edindiği ampirik deneyimleri kuramsal bir çerçeveye dönüştürmesidir.[11] Bu yönüyle Suskunluk Sarmalı yaklaşımı, yalnızca soyut bir model değildir. Suskunluk Sarmalı yaklaşımı gözleme dayalı verilerle beslenen bir iletişim kuramı niteliği taşımaktadır.

Suskunluk Sarmalı yaklaşımına göre bireyler, toplumda egemen olduğunu düşündükleri görüşlerle uyumsuz fikirlerini dile getirmekte, dışlanma ve soyutlanma endişesi nedeniyle isteksiz davranmaktadır. Buna karşılık, bireyler kendi düşüncelerinin kamusal alanda baskın konumda olduğunu algıladıklarında, görüşlerini ifade etme konusunda daha cesur ve kararlı bir tutum sergilemektedir. Baskın görüşe sahip bireylerin kamusal alanda daha görünür ve daha sık konuşmaya başlaması, farklı düşüncelere sahip olan bireylerin giderek sessizleşmesine yol açmaktadır. Bu durum, söz konusu görüşün kamusal alanda daha da güçlenmesini sağlayan döngüsel bir süreç yaratmaktadır. Sarmal bir yapı içinde işleyen bu süreçte, hangi görüşlerin baskın olduğuna dair algı çoğu zaman medya içerikleri aracılığıyla şekillenerek yeniden üretilmektedir.[12] Bireyler, kendi görüşlerinin toplumun genel eğilimleriyle uyumlu olduğunu düşündüklerinde, gerek özel gerekse kamusal alanlarda iletişime daha aktif biçimde katılma eğilimi göstermektedir. Bu durum, sözlü katılımın yanı sıra rozet, çıkartma ya da belirli kıyafetler gibi sembolik araçlar yoluyla görüşlerini daha görünür biçimde ifade etmeleriyle de kendini gösterebilmektedir. Buna karşılık, bireyler düşüncelerinin azınlıkta kaldığını algıladıklarında daha temkinli davranmakta ve sessiz kalmayı tercih etmektedir. Bu sessizlik, kamusal alanda var olan görüşlerin daha zayıf ve daha az destekleniyor gibi algılanmasına yol açmakta, böylece suskunluk, kendini yeniden üreten döngüsel bir sürece, yani bir sarmala dönüşmektedir.[13]

Medya, Suskunluk Sarmalı sürecinde merkezi bir konuma sahiptir, çünkü hangi düşüncelerin toplumsal olarak kabul edilebilir sınırlar içinde değerlendirileceğine ilişkin algı büyük ölçüde medya aracılığıyla şekillenmektedir. Bu durum, bireylerin kendi görüşlerini ifade etme konusunda ne ölçüde cesur ya da çekingen davranacaklarını da doğrudan etkilemektedir. Sosyal psikoloji temelli bir yaklaşım olan Suskunluk Sarmalı Modeli, bireysel tutumlar ile grup

[11] İrvan, S. *Suskunluk sarmalı kuramı ve Elisabeth Noelle-Neumann'ın özgeçmişi*. İletişim Fakültesi Dergisi.
[12] Severin, W. J., & Tankard, J. W. (1994). *İletişim kuramları* (Çev. A. A. Bir & N. S. Sever). Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi, ss. 443–446.
[13] Özçetin, B. (2021). *Kitle iletişim kuramları: Kavramlar, okullar, modeller*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 125–126.

dinamikleri arasındaki bu karşılıklı etkileşimi açıklamaya odaklanmaktadır. Toplumda hâkim olduğu düşünülen görüşlerden farklı bir fikre sahip olan bireyler, dışlanma ya da yalnız kalma endişesiyle çoğu zaman sessiz kalmayı tercih edebilmektedir. Bu sessizlik pratiği zamanla aykırı görüşlerin kamusal alanda daha az dile getirilmesine yol açmaktadır. Böylece sessizlik, bireysel bir tercihten çıkarak toplumsal ölçekte yaygınlaşan bir olgu hâline gelmektedir.[14]

SUSKUNLUK SARMALI YAKLAŞIMI AÇISINDAN MEDYADA SESSİZLİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Suskunluk Sarmalı Yaklaşımı, bireylerin toplumda hâkim olan görüşten farklı düşündüklerinde dışlanma korkusu yaşayarak sessiz kalma eğilimi gösterdiklerini savunmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde sessizlik, iletişimsel bir eksiklikten ziyade bilinçli ve stratejik bir davranış biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Birey, kendi düşüncesinin azınlıkta olduğunu hissettiğinde ya da medya aracılığıyla sunulan baskın görüşle örtüşmediğini fark ettiğinde, görüşünü ifade etmekten kaçınarak sessizliği tercih edebilmektedir.

Kitle iletişim araçları, hâkim görüşün sürekli yeniden üretilmesine katkı sağladığında, bireylerin algıladıkları kamuoyu iklimi daha da güçlenmekte ve suskunluk (sessizlik) sarmalı derinleşmektedir. Bu süreçte sessizlik, yalnızca bireyin kendini koruma refleksi değil, aynı zamanda toplumsal uyum sağlama çabasının bir göstergesi hâline gelmektedir. Suskunluk Sarmalı yaklaşımı açısından sessizlik, iletişimin yokluğu değil; aksine, baskın söylemler karşısında bireyin verdiği sessiz ama anlamlı bir tepkidir. Bu yönüyle sessizlik, kitle iletişiminde güçlü bir mesaj işlevi üstlenmekte ve toplumsal düşünce ikliminin sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

SHANNON VE WEAVER VE SESSİZLİK

Shannon ve Weaver modeli, iletişimi temel olarak basit ve doğrusal bir süreç olarak ele almaktadır. Matematiksel bir kuram niteliği taşıyan bu modelde iletişim, kaynaktan çıkan iletinin belirli bir kanal aracılığıyla hedef kitleye aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır. Bilgi kuramı temelinde geliştirilen bu yaklaşımda, iletişim süreci teknik bir sistem olarak kurgulanır ve bireyin duygusal durumu, niyeti ya da bağlamsal unsurlar büyük ölçüde göz ardı edilmektedir. Shannon ve Weaver'a göre anlam, iletinin içinde yer almaktadır ve iletişimin başarısı, iletinin hedefe eksiksiz ve hatasız biçimde ulaşmasına bağlı olarak değerlendirilmektedir. Model, esas olarak iletinin aktarımı sırasında ortaya çıkabilecek teknik sorunların giderilmesine odaklanmaktadır ve iletişim tek yönlü bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, özellikle kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkisini merkeze alan iletişim politikalarının gelişmesine kuramsal bir zemin hazırlamıştır.[15] Shannon ve Weaver'ın iletişim modelinde gürültü, iletinin kaynak ile alıcı arasında sağlıklı biçimde aktarılmasını zorlaştıran ya da bütünüyle sekteye uğratan her türlü etkeni ifade etmektedir. Dijital iletişim ortamlarında ise gürültü, yalnızca teknik aksaklıklarla sınırlı kalmaz ve bilgi kirliliği, sosyal medya platformlarının algoritmik işleyişi, reklam engelleyici uygulamalar ve

[14] Ergül,N. (2025), *Sükût her zaman ikrardan gelmez!*, s. 154.
[15] İplikçi, H. G. (2015). *İletişimde temel modeller ve kitle iletişim modelleri*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 7(2), s. 18.

hedef kitlenin giderek daralan dikkat süresi gibi çok sayıda unsurdan beslenmektedir. Bu faktörler, mesajın algılanmasını ve anlamlandırılmasını güçleştirerek iletişim sürecinin etkinliğini azaltmaktadır.[16]

Sonuç olarak Shannon ve Weaver modeli, iletişim sürecini teknik bir aktarım problemi olarak ele alarak mesajın iletilmesine odaklanmaktadır. Ancak anlamın bağlamsal, psikolojik ve toplumsal boyutlarını dışarıda bırakmaktadır. Özellikle dijital medya ortamlarında artan gürültü unsurları, bu doğrusal yaklaşımın sınırlılıklarını daha görünür kılmakta ve iletişimin yalnızca iletinin aktarımıyla değil, algılanma ve anlamlandırma süreçleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

SHANNON VE WEAVER'IN İLETİŞİM MODELİ ÇERÇEVESİNDE MEDYADA SESSİZLİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Shannon ve Weaver'ın doğrusal iletişim modeli, iletişim sürecini kaynak, mesaj, kanal, alıcı ve gürültü unsurları üzerinden açıklamakta ve iletişimin teknik boyutuna odaklanmaktadır. Bu model bağlamında sessizlik, çoğunlukla anlam üretiminden ziyade iletişim sürecindeki aksaklıkların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Mesajın kaynaktan alıcıya iletilmesi sürecinde ortaya çıkan gürültü, mesajın doğru biçimde kodlanmasını ya da alıcı tarafından sağlıklı şekilde çözümlenmesini engelleyebilmektedir. Bu durum, alıcının mesajı algılayamaması ya da anlamlandıramaması nedeniyle herhangi bir geri bildirimde bulunamamasına ve dolayısıyla sessiz kalmasına yol açmaktadır. Kitle iletişim araçlarında bu tür sessizlikler, bireyin bilinçli bir tercihinden ziyade iletişim sürecinin teknik sınırlılıkları ile ilişkilidir. Yanlış aktarılmış bilgiler, eksik bağlam sunumu, karmaşık dil kullanımı ya da mesajın hedef kitleye uygun olmaması gibi etkenler, bireyin mesaj karşısında tepkisiz kalmasına neden olabilmektedir. Bu noktada sessizlik, bir mesaj üretme biçimi değil, mesajın üretilememesi ya da çözümlenememesi durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Shannon ve Weaver'ın modeli çerçevesinde sessizlik, kitle iletişiminde daha çok iletişimsel bir kopuşun ve anlam kaybının göstergesi olarak ele alınmaktadır.

SESSİZ KALMA VE MESAJ

Dijital ortamda sessizlik, algoritmik sansür mekanizmaları ve çevrim içi görünürlüğün kontrol edilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu tür bir sessizlik, açık bir konuşma ya da yazma yasağından ziyade belirli içeriklerin arama motorlarında geri plana itilmesi, sıralamalarda aşağıya düşürülmesi (de-ranking) ya da ekonomik olarak desteklenmemesi (demonetizasyon) yoluyla ortaya çıkmaktadır. Böylece içerik teknik olarak varlığını sürdürse de kamusal dolaşımdan büyük ölçüde dışlanmaktadır. Sessiz kalma ve mesaj üretimi, bu algoritmik müdahalelerin bir sonucu olarak, belirli düşüncelerin, tartışma alanlarının ya da seslerin görünürlüğünün sistematik biçimde azaltılmasıyla şekillenmektedir. Bu durum, akademik özgürlük ve ifade çeşitliliğinin açık bir yasak olmaksızın, örtük ve aşamalı biçimde zayıflatılmasına yol

[16] Genç, Z. (2025). *Yeni medya ortamlarında influencerların rolü: Shannon–Weaver modeli çerçevesinde bir analiz*. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi, 8(2), 60–71.

açmaktadır. Söz konusu sessizlik, görünmez kılma, bilgi dolaşımını sınırlama ve alternatif seslerin bastırılması gibi pratikler üzerinden kendini göstermektedir.[17]

Dijital çağda sessiz kalma olgusu, yalnızca iletişimin kesintiye uğraması ya da bireyin söyleyecek sözünün olmamasıyla açıklanabilecek basit bir durum değildir. İnsanların dijital ortamlarda sessiz kalmalarının temel nedenlerinden biri, iletişim yorgunluğu ve bilişsel aşırı yüklenme olgusudur. Sürekli akan içerik, bitmeyen tartışmalar ve anlık tepkiler üretme baskısı, bireylerde geri çekilme ihtiyacını doğurmaktadır. Bu bağlamda sessizlik, pasif bir kabullenişten öte bireyin zihinsel ve duygusal sınırlarını korumaya yönelik bir öz-düzenleme stratejisidir. Sessiz kalan birey, bu yolla "dahil olmayı reddetme" ya da "mesafeli durma" mesajı iletebilmektedir.

Bir diğer önemli etken, dijital ortamlarda yargılanma, etiketlenme ve kalıcı iz bırakma korkusudur. Paylaşılan her düşüncenin arşivlenebilir, bağlamından koparılabilir ve ileride bireyin aleyhine kullanılabilir olması, sessizliği güvenli bir iletişim tercihi hâline getirmektedir. Bu durumda sessizlik, bireyin görüşsüzlüğünü ortaya çıkarmaz, aksine düşüncelerinin yanlış anlaşılma ihtimaline karşı geliştirdiği temkinli bir duruşu yansıtır. Sessiz kalarak verilen mesaj, "düşünüyorum ama paylaşmıyorum" ya da "konuşmanın bedelini üstlenmek istemiyorum" şeklinde okunabilir.

Dijital sessizlik veya sessiz kalma, toplumsal ilişkiler ve aidiyet bağlamında da anlam kazanmaktadır. Bireyler, ait oldukları sosyal gruplarla çatışmamak, sosyal sermayelerini kaybetmemek ya da dijital linç kültürünün hedefi olmamak adına sessizliği tercih edebilmektedir. Bu sessizlik, bireyin düşüncesiz olduğunu değil, sosyal bağları koruma önceliğini yansıtan bilinçli bir iletişim tercihini ifade etmektedir. Bu durumda sessiz kalma, "uyum sağlıyorum" ya da "çatışmayı büyütmek istemiyorum" mesajını taşıyabilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, sessizliği kitle iletişiminde ikincil ya da edilgen bir unsur olarak ele alan geleneksel yaklaşımların ötesine geçerek, sessizliğin anlam üreten ve yönlendiren bir iletişimsel pratik olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışma boyunca ele alınan kuramsal çerçeveler, sessizliğin yalnızca "söylenmeyen" olmadığını ortaya koymamaktadır. Bunun yanı sıra medya yapıları, toplumsal baskılar ve iletişimsel sınırlar içinde şekillenen etkin bir mesaj biçimi olduğunu göstermektedir.

Gündem Belirleme Kuramı bağlamında sessizlik, medyanın yalnızca hangi konuları görünür kıldığıyla değil, hangi meseleleri dışarıda bıraktığıyla da ilişkili bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Medyada yer bulamayan ya da sınırlı biçimde temsil edilen konular, kamuoyunda tartışma alanı oluşturamadığı için bireylerin bu başlıklar etrafında konuşma ve görüş geliştirme imkânlarını daraltmaktadır. Bu durum, sessizliği bireysel bir ilgisizlik hâli olmaktan çıkararak, medyanın önceliklendirme pratikleriyle şekillenen yapısal bir iletişim sonucu hâline getirmektedir. Dolayısıyla sessizlik, gündem belirleme süreçlerinin görünmeyen ancak etkili bir çıktısı olarak anlam kazanmaktadır.

[17] Joseph, J., Babu, J., Rajasekar, F. V., Philip, S. R., Thomas, R., & P. V. (2025, 15 Ağustos). *Digital silence: How algorithmic censorship undermines academic freedom in the Global South*. **Frontiers in Communication**, s. 1.

Suskunluk Sarmalı yaklaşımı ise sessizliği, bireylerin toplumsal dışlanma korkusu ve kamuoyu algısıyla kurdukları ilişki üzerinden açıklamaktadır. Medya aracılığıyla hâkim olduğu düşünülen görüşlerin sürekli yeniden üretilmesi, bireylerin kendi düşüncelerini kamusal alanda ifade etme cesaretini doğrudan etkilemektedir. Bu süreçte sessizlik, bireyin pasifliğinden ziyade, toplumsal kabul arayışı ve kendini koruma refleksiyle geliştirdiği bilinçli bir iletişim stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece sessizlik, yalnızca bireysel bir tutum olmaktan çıkar, kamusal söylemin sınırlarını yeniden üreten kolektif bir iletişim pratiğine dönüşmektedir.

Shannon ve Weaver'ın iletişim modeli çerçevesinde ele alındığında ise sessizlik, anlam üretiminden çok iletişim sürecindeki teknik ve yapısal aksaklıkların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Gürültü kavramı üzerinden açıklanan bu yaklaşım, mesajın alıcıya ulaşamaması ya da doğru biçimde çözümlenememesi durumunda ortaya çıkan sessizlikleri anlamlandırmak açısından önemli bir açıklama sunmaktadır. Ancak bu doğrusal model, sessizliğin bağlamsal, psikolojik ve toplumsal boyutlarını açıklamakta sınırlı kalmaktadır.

Bu üç kuramsal yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde, sessizliğin tek bir nedene indirgenemeyecek kadar çok boyutlu bir iletişim olgusu olduğu ortaya çıkmaktadır. Sessizlik kimi zaman medya gündemlerinin dışlayıcı etkisiyle, kimi zaman toplumsal baskılar ve dışlanma korkusuyla, kimi zaman ise iletişim sürecindeki teknik bozulmalarla ortaya çıkabilmektedir. Dijital çağda ise sessizlik, algoritmik görünürlük, platform politikaları ve dijital kamusal alanın dinamikleriyle iç içe geçerek daha da karmaşık bir anlam yapısı kazanmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, sessizliğin kitle iletişiminde pasif bir eksiklik ya da iletişimsizlik durumu olmadığını, bağlama duyarlı, anlam taşıyan ve çoğu zaman bilinçli olarak tercih edilen bir iletişimsel pratik olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sessizlik, kimi zaman direnç, kimi zaman uyum, kimi zaman korunma, kimi zaman ise örtük bir itiraz biçimi olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle sessizlik kitle iletişiminde anlam üretiminin görünmez ama etkili bileşenlerinden biri hâline gelmektedir. Bu açıdan sessizlik kavramını kitle iletişim araçlarında iletişim kuramları açısından yeniden düşünmek, çağdaş medya ortamlarında güç, görünürlük ve ifade ilişkilerini anlamak açısından önemli bir kuramsal katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Çakıcı, A. (2007). Örgütlerde sessizlik: Sessizliğin teorik temelleri ve dinamikleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 145–162.

Ergül, N. (2025). Sükût her zaman ikrardan gelmez! Sessizlik: Toplumsal, felsefi ve iletişimsel bir fenomen. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi / Nosyon: International Journal of Society and Culture Studies*, 15, 146–159.

Genç, Z. (2025). Yeni medya ortamlarında influencerların rolü: Shannon–Weaver modeli çerçevesinde bir analiz. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 60–71.

İplikçi, H. G. (2015). İletişimde temel modeller ve kitle iletişim modelleri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(2), 15–25.

İrvan, S. (2001). Gündem belirleme yaklaşımının genel bir değerlendirilmesi. *İletişim*, 1(9), 69–108.

İrvan, S. Suskunluk sarmalı kuramı ve Elisabeth Noelle-Neumann'ın özgeçmişi. *İletişim Fakültesi Dergisi*.

Johannesen, R. L. (1974). The functions of silence: A plea for communication research. *Western Speech*, 38(1), 25–35.

Joseph, J., Babu, J., Rajasekar, F. V., Philip, S. R., Thomas, R., & P. V. (2025, August 15). *Digital silence: How algorithmic censorship undermines academic freedom in the Global South*. *Frontiers in Communication*.

Khan, M. M. R. (1963). Silence as communication. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 27(6), 300.

Kılıç, S. (2020). Gündem belirleme kuramı bağlamında Twitter ve internet gazetelerinin karşılaştırılması: *Hürriyet* ve *Milliyet* gazeteleri örneği. *Selçuk İletişim*, 13(1), 91–129.

Müller, N., Tavares, P., & Simão, J. (2024). How should we interpret silence in qualitative communication studies? *Social Sciences*, Review.

Özçetin, B. (2021). *Kitle iletişim kuramları: Kavramlar, okullar, modeller*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Severin, W. J., & Tankard, J. W. (1994). *İletişim kuramları* (Çev. Ali Atıf Bir & N. Serdar Sever). Eskişehir: Kibele Sanat Merkezi.

Yüksel, E. (2001). *Medyanın gündem belirleme gücü*. Konya: Çizgi Kitabevi.

SOSYAL MEDYADA BENLİK SUNUMU KAPSAMINDA KULLLANIMLAR VE DOYUMLAR YAKLAŞIMI PERSPEKTİFİNDEN ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Öğretim Görevlisi, Vesile UZLU
Avrasya Üniversitesi- vesile.uzlu@avrasya.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7674-2957

ÖZET

İletişim teknolojilerinin gelişimi ile geleneksel medyanın ötesinde yeni medya araçları daha fazla rağbet görmektedir. Bunun başlıca sebeplerinden bir tanesi de gelişen teknolojiye toplumun ayak uydurması olarak da ifade edilebilir. Yeni medya ağında yer alan sosyal medyanın ise kullanıcı kitlesinin çok fazla olduğu bir mecra olarak kullanıcıların benlik sunumlarının veya kimlik inşasının söz konusu mecra içerisinde doğrudan rol aldığını söylemek mümkün. Benlik sunumu kavramına baktığımızda ise kişilerin kendilerini farklı kişilere yansıtma biçimi olarak tanımlanabilir. Bu noktada sosyal medya, kişilerin sanal benliklerini oluşturdukları bir alan olarak değerlendirmek yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle gerçekte olmak istedikleri veya yansıtmak istedikleri kişilikleri görünür olma çabası ile yapılan tüm eylemler olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda kullanıcıların sosyal medyayı kullanma durumları altında yatan belli başlı sebepler arasında yer alan ilk faktörün görünür olma durumu olduğunu söylemek mümkün. Diğer sebepleri irdelediğimizde ise Kullanımlar ve Doyumlar kuramının belirlediği öncüller bağlamında kişinin kitle iletişim araçlarından elde ettiği doyumlar; eğlence, zaman geçirme, arkadaşlık kurma veya kişiliğin gelişimi olarak incelenebilir. Bu çalışmada ise kullanıcıların sosyal medya platformlarını kullanma durumları ile benlik sunumlarını nasıl gerçekleştirdikleri ve elde ettikleri doyumların neler olduğu tartışılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Benlik Sunumu, Doyumlar

A CRİTİCAL PERSPECTİVE ON USES AND GRATİFİCATİONS APPROACH İN THE CONTEXT OF SELF-PRESENTATİON ON SOCİAL MEDİA

ABSTRACT

With the development of communication technologies, new media tools beyond traditional media are gaining more popularity. One of the main reasons for this can be described as society keeping pace with developing technology. Social media, which is part of the new media

network, is a medium with a large user base, and it is possible to say that users' self-presentation or identity construction plays a direct role within this medium. Looking at the concept of self-presentation, it can be defined as the way individuals reflect themselves to different people. At this point, it is an undeniable reality that social media is an area where individuals create their virtual selves. In other words, it can be described as all actions taken in an effort to be visible, reflecting the personality they want to be or project in reality. In this context, it is possible to say that the first factor among the main reasons underlying users' use of social media is the desire to be visible. When examining other reasons, the satisfaction individuals derive from mass communication tools, as defined by the Uses and Gratifications theory, can be examined as entertainment, passing time, making friends, or personality development. This study aims to discuss how users present themselves on social media platforms and what satisfactions they obtain.

Keywords: Social Media, Self-Presentation, Satisfactions

GİRİŞ

Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişimi hiç şüphesiz toplumu da değiştirip dönüştürmüştür. Geleneksel medyanın egemen olduğu dönemlerde tek yönlü iletişimin etkili olduğu, katılımcı ve kullanıcının aktif olmadığı kitle iletişim araçları ile toplum yönlendirilmekteydi. Ancak iletişim teknolojilerinin gelişimi ve internetin doğuşu ile artık geleneksel meydanın yerini yeni medya kavramının yer aldığını söylemek mümkün. İletişim teknolojilerinin bu denli gelişimini Marshall McLuhan teknolojinin hızlı yayılım gösterdiğini ve her bir yeni kitle iletişim aracının ortaya çıkışını toplumu yeniden şekillendirdiğinden söz etmiştir (McLuhan, 1964). Öte yandan kitle iletişim araçlarının önemine ortaya koymak adına aracın çok önemli olduğu savını Marshall McLuhan araç mesajdır ifadesi ile vurguladığını, içeriğin mesaj kadar önemli olduğunu dile getirmiştir (Kotanlı Kızıloğlu, 2019). Marshall McLuhan medyayı ve yeni medya araçlarının etkisini ön gören bir söylemi de medyanın benliklerimizi esir aldığını ve kitle iletişim araçlarının bireylerin hayatında yer alan siyasi, ekonomi ve ahlaki değerleri de doğrudan etkileme gücüne sahip olduğunu vurgulayarak medyanın artık ‘‘yaradan’’ konumunda olduğunu dile getirmektedir. (McLuhan, 2019, s.26) Bu bağlamda, iletişim teknolojileri yaygın olmadan önce bireylerin kültürel değerleri veya kişilikleri var olan toplum ekseninde gelişim kaydediyordu ancak iletişim teknolojilerinin gelişim göstermesiyle birlikte bireylerin gündelik yaşam içerisinde yaşadığı kolaylıklar olsa da yeni medya çatısında yer alan sosyal medya bağlamında incelenecek olursa insanların yeni arkadaş edinme durumu, eğlenme, öğrenme ve bilgilenme durumlarının da sosyal medya üzerinden gerçekleştiğini söylemek mümkün. Öte yandan insanların benliklerini bir diğer ifadeyle kendini tanıtma biçimleri veya ifade sunumları sosyal medya da farklılık gösterebilmektedir. Bu anlamda sosyal medya da fazla vakit geçirmek sanal kimlikleri inşa ederken yalnızlaşma durumunu da meydana getirebilmektedir. Öte yandan sosyal medya da benlik sunumunun gerçekleşmesi bireylerde farklı doyum üretimi sağladığını da söylemek

yerinde olacaktır. Bu nedenle benlik sunumu kavramı ve sosyal medya ilişkisine bakılarak elde edilen doyumlar eleştirel bir şekilde incelenecektir.

BENLİK SUNUMU KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Benlik Kavramı

Benlik sunumu kavramına değinmeden önce benlik (self) kavramını tanımlamak yerinde olacaktır. Bu doğrultuda benlik; kişilerin içinde yer alan onları yönlendiren, değerlendiren ve tutum ve davranışlarını düzene sokarak yöneten bir çeşit güç olarak tanımlanabilir (Baymur, 1989, s. 269). Bir diğer ifadeyle kişilerin kendilerini tanıma ve ölçme biçimleri olarak da nitelendirilebilir (Ertürk, 2017, s.126). Benlik İmajı ise bireyin kendi düşünce, duygu ve davranışları bağlamında kendisi hakkında edindiği izlenim bir diğer ifadeyle kendini gördüğü biçim olarak tanımlanabilir. Bu anlamda benlik imajı gerçekliğe dayanmalıdır, hayal edilen ve olan gerçeklik arasında farklılıklar olmamalıdır (Aslan, 1992, s. 11). Bu çerçevede ideal benlik olgusu ortaya çıkmakta ve ideal benlik ile beraber bireylerin olmak istedikleri benlik ile oldukları benlik arasında uçurumlar olmamalıdır. Benlik saygısına bakılıdğında ise benlik imajı ve ideal benlik arasında oluşan duyguları içermektedir. Bu anlamda ise gerçek benlik ve ideal benlik arasında oluşan fark durumu ne derecede az olursa uyum o denli yüksektir böylelikle doyum da aynı oranda yüksek olacaktır (İnanç & Yerlikaya, 2011, s.302).

2.2. Benlik Sunumu Kavramı

Benlik sunumu kavramına bakıldığında özellikle Erving Gofman'nın Benlik Sunumuna yönelik kuramı önem arz etmektedir. Benlik sunumu esasında kişinin kendini sunma biçimi, ötekilerinse algılama biçimi olarak ifade edilebilir. Erving Gofman, (2014) günlük yaşantıda bireylerin kurdukları etkileşimin ne şekilde gerçekleştiğini ele arak kimliğin ve tanıtıcı unsurun ortama ve toplumsal kurallara yönelik gerçekleştiğini dile getirmiştir. Bu anlamda Gofman'a (2014, s. 28) göre bireyler kendilerini yani benliklerini sosyal yaşantı içerisinde diğerlerine göre daha cazip veya kabul edilebilir olmak için bu şekilde sunmaktadırlar. Bu sebeple Gofman bireyin etkileşimlerini ve benlik sunumunu sahne önü ve sahne arkası olarak ikiye ayırarak bireyin içerisinde yaşadığı hayatı tiyatro sahnesine benzetmiştir. Söz konusu yaklaşımı ''Dramaturjik Model'' olarak ifade etmektedir. Bu yaklaşımda bireyler sahne önünde sunmak isedikleri veya o anda oldukları rolleri bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde büyük bir ciddiyet ve aktiflikle sunarlar ancak sahne arkasında çekim bitmişçesine rahatlarlar ve böyle bir çabaya ihtiyaç duymazlar.

2.3. Benlik Sunumu ve Sosyal Medya İlişkisi

Gofman'ın kuramı ve düşünceleri güncel yaşantıda sosyal medya üzerinden temellendiğini söylemek mümkün olmaktadır, bireyler sahne önünde yani sosyal medya da olmak istedikleri benlikleri sunarken gerçek hayatta bu durum farklılaşmaktadır. Öte yandan gerçekleşen benlik sunumları geniş kitleleri etkileme gücüne sahip olmaktadır, böylelikle sahne önü kavramı sosyal medya ile bütünleşerek sosyal medya platformlarında Influencer kimliğinin doğmasına

da olanak tanımıştır. Söz konusu Infulencer olan bireyler benliklerini geniş kitlelere sunarak onlara hitap edebilecek içerik, görünüm ile birlikte sahne önü performansı sergileyecek nitelikte bir hazırlık planlanmaktadır. Bu sebeple ınfulencer bireyler izleyicisine yani sosyal medya takipçilerine ideal benlik sunarak kitleleri hem aldatmakta hem de sahne önünü doğallık ve gerçeklik adı altında sunmaktadır.

KULLANIMLAR VE DOYUMLAR KURAMI VE BENLİK SUNUMU İLİŞKİSİ

3.1 Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımında Temel Çerçeve

Gereksinimleri ve doyumları sağlamak amacıyla kullanılan medya içeriklerine yönelik konumlanan kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının temeli izler kitlelerin medyayı nasıl kullandıklarını saptamaktır (McQuail & Windahl, 1994, s.154). Bir diğer ifadeyle insanların psikolojik gereksinimleri baz alınarak izler kitlelerin iletişim ortamlarıyla ilişkisine odaklanan bir teoridir (Kuyucu, 2016, s. 299). Bu bağlamda kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bireylerin medyadan elde ettikleri doyumların neler olduğu, medya ve izler kitle ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımı bireylerin kitle iletişim araçları sayesinde sağladıkları doyum ve amaçları şu şekilde sıralamıştır; günlük yaşantının stresini en aza indirgemek, dünyadaki gelişmelerden haberdar olmak, zaman geçirmek, dinlenmek, bireylerle konuşacak konular bulmak, bilgi edinerek güncel hayatın gerisinde kalmamak olarak ifade edilebilir (Toker, 2016, 24-26). Kitle iletişim araçlarının bireyler üzerinde sağlamış olduğu bazı işlevler bir diğer deyişle önemli özellikler bulunmaktadır. Bunlar arasından en önemli işlevler aşağıda gösterildiği gibidir.

(Toker, 2016: 30-31)

1-‘‘ Eğlenme (Oyalanma / zaman geçirme)
a) Gündelik yaşamın sınırlamalarından kaçış
b) Sorunların verdiği sıkıntılardan kaçış
c) Duygusal boşalma

2- Sosyal etkileşim kurma (Bireysel ilişkiler / saygınlık ve güven)
a) Arkadaşlık
b) Kişiliğin güçlendirilmesi
c) Toplumsal fayda

3- Entegrasyon (Toplumsal uyum / bireysel kimlik)
a) Kişisel referans
b) Gerçekliğin keşfi
c) Değer pekiştirme

4- Gözetim işlevi (Bilgi ve fikir sahibi olma)
a) Enformasyon edinme’’

Bu işlevler açısından bakıldığından medyadan elde edilen belli başlı doyumlar incelendiğinde sosyal medya bağlamında kullanıcıların aktif olması, eğlenme, sosyal etkileşim ve bireysel kimlik işlevlerinden yararlandığı söylenebilir. Fakat bu doyumlar kişinin sanal benliğini sunma yolunda bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple bireyler söz konusu doyumları elde etmek için ideal benliklerini sunarak sahte doyumlar elde etmektedir.

3.2 Sosyal Medyada Benlik Sunumunun Sağladığı Doyum İşlevleri

Kullanımlar ve Doyumlar yaklaşımı incelendiğinde medyanın kullanımının bireyler üzerinde ihtiyaç ve beklenti temelli olduğu üzerine inşa edilir. (Katz, Blumler, & Gurevitch, 1974) Bu açıdan bakıldığında sosyal medya platformları bireylerin yalnızca zaman geçirmek, bilgi edinmek veya eğlenmek için geçirdikleri vakit olarak değil, aynı zamanda benliklerini inşa ederek sundukları ve bu sunum neticesinde elde edilen doyumları kapsamaktadır. Söz konusu doyumlar irdelendiğinde bireylerin görünür olma ve tanınma arzusu ile ürettiği içeriklerden elde ettiği beğeni ve yorum ve takipçi sayısındaki artış ile sosyal veya toplumsal onay işlevler olarak sıralanabilir. Papachassi' ye (2010) göre dijital alanlarda yer alan benlik döngüsel halde yeniden üretilen bir yapıya sahiptir. Bu anlamda bireyler ürettikleri içerikleri sunarken hem kişisel benliğini inşa etmekte hem de sosyal anlamda kabul görme durumunu, sembolik geri dönüşler ile pekiştirmektedir. Bu süreç sayesinde birey benliğini sunarken sadece kendini ifade etmez aynı zamanda benliğinin kabul gördüğünü deneyimlemiş olmaktadır. Bu doyum ise benlik sunumunu teşvik eden bir yinelenmeyle beraber bir süreci oluşturur.

3.3 Sosyal Medyada Elde Edilen Doyumun Benlik Sunumunda Yarattığı Performans Baskısı

Sosyal medyada bireylerin görünme ve tanınma doyumlarını elde etme amacıyla benlik sunumlarının içerik üretiminde kullanımları takipçi ve beğenme durumlarının sağladığı sembolik geri dönüşler ile bireyler benlik sunumlarını sürekli geliştirerek sunma ihtiyacı hissetmektedirler. Öte yandan bireylerin benlik sunumu bireysel tatminleri dışında sembolik bir statü durumunu da beraberinde getirmektedir, takipçi sayısı, içeriklerin görüntülenme oranı gibi ölçütler bireyin konumunu gösteren bir semboller alanı yaratmaktadır. Özellikle Infulencer veya İçerik üreticilerinin söz konusu statü bağlamında hareket ederek geniş kitleleri etkileme ve yönlendirme gücüne sahip oldukları söylenebilir. Böylelikle oluşan bu süreç ile bireylerin benlik sunumları sürekli olarak performanslarını sergileyecekleri bir içerik oluşturma durumuna evrilmiştir. Bu sebeple başta doyum elde etme amacıyla başlayan süreç zamanla zorunlu bir katılım evresine dönüşmüş olmaktadır. Bu durum Gofman'ın (2014) sahne önü diye nitlendirdiği kavramda; bireylerin sahne önünde benliklerinin sunduğu ve performanslarını sergiledikleri alan olarak açıkladığını ancak sosyal medya platformlarında zaman ve mekan ayrımının ortadan kalkması ile sahne önü kavramı genişleyerek belli bir anda ve zamanda değil her daim sahne önünde kalma zorunluluğunun olunduğu söylenebilir. Bu nedenle bireyler gönüllü bir şekilde katılım sağladıkları ve doyum elde ettikleri sosyal medya platformlarından zamanla etkileşimlerin geri dönüşümü ile zorunlu bir benlik sunumunun gerçekleştiğinden söz edilebilir. Dolayısyla performans baskısı ile birey benliğini sunarken daha cazibeli veya çekici olmanın yollarını arar, söz konusu zorunluluk hissiyatı sosyal medya platformlarının da

algoritmik yapısıyla uyum göstermektedir. Çünkü algoritmik yapıları ile sosyal medya görüntülenme, etkileşim ile kullanıcıları paylaşım sıklığına itmekte ve içerik üretme zorunluluğu ihtiyacı sunmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma tekniği baz alınarak yürütülmüştür. Sosyal medyada benlik sunumu kapsamında kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı ele alınarak eleştirel ve kuramsal bir literatür analizi ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın yöntemi literatür taraması ile sosyal medyada yer alan benlik sunumlarını anlamlandırmaya ve tartışmaya yönelik olduğu söylenebilir. Bu bağlamda elde edilen veriler ışığında yürütülen bu çalışma, veriler yorumlanarak ve tartışılarak farklı bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Literatür de yer alan kuramsal çerçeveler yeniden analiz edildiğinde varılan sonuç bağlamında dijital medya üzerinden ele alınan sosyal medyada, benlik sunumunun kullanımlar ve doyumlar kuramı ile ilişkilendirilerek eleştirel bir biçimde açıklaması amaçlanmıştır. Bu bağlamda sosyal medyada sunulan benlik sunumunun sadece iletişim ve bireysel kullanım doyumu ile gerçekleşmediğini aynı zamanda görünür olma, sosyal onay alma ve sembolik bir statü oluşturarak doyumlar sağladığı söz konusu doyumların ise performansa dayandığını ortaya koymaktadır. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bireyin sosyal medya platformlarını kullanma durumlarında yer alan işlevler ele alındığında ihtiyaç veya motivasyon olarak bir çerçeve sunmaktadır. Ancak sosyal meydanın algoritmik yapılarının getirdiği görünürlük hazzı bireyde farklı eğilimlere sebep olmaktadır bu nedenle söz konusu gücü açıklamakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Gofman'ın (2014) benlik sunumu yaklaşımı ve Papacharissi'nin (2010) ağ eksenindeki benlik söylemleri beraber değerlendirildiğinde sosyal medyada sunulan benliğin statik bir kimlik sunumundan ziyade sürekli olarak yinelenen geri dönüşlerle düzenlenen bir yapı haline geldiğini söylemek yadsınamaz bir gerçeklik halini almıştır. Bu anlamda birey görünürlüğünü sürdürebilmek için sosyal onay alarak benliğini yeniden inşa edip sürekli olarak içerik sunmak durumunda kalmaktadır. Söz konusu benliğin sunumu değiştirilmiş, dönüştürülmüş ve pekiştirilmiş olarak ortaya konmaktadır. Buna başlıca gösterilen etken ise sosyal medya algoritmalarının da olduğu söylenebilir. Öte yandan bu doyum arayışı sbebiyle bireyde performans baskısı artarak yeni benlik sunumu yaratma eğiliminde olmaktadır bu durum gerçek benliğin sosyal medya da sunulan dijital benlik arasında farklılıklar doğmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen benlik sunumu belirli doyumlar sağlarken aynı zamanda bireyleri sürekli olarak izlenen, değerlendiren ve etkileşim odaklı bir yapıya girmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda farklı sosyal medya platfotmlaroı ele alınarak benlik sunumu ve elde edilen doyumlar ele alınarak kimliğin parçalanması gibi kavramlarla derinlemesine ve eleştirel bir çalışma yürütülmesi alana önemli katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aslan, Ayşe Esra. «Benlik Kavramı ve Bireyin Yaşamındaki Etkileri.» *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7-15, 1992.

Baymur, Feriha Balkuş. *Genel Psikoloji.* İnkilap Kitabevi, İstanbul,1989.

Ertürk, Yıldız Dilek. *Davranışlarımız ve Biz: Sosyal Psikolojik Bakışıyla Kalabalık İçinde Ben Olmak.* Pozitif Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Goffman, Erving. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu.* Çeviren Barış Cezar. Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

İnanç, Banu Yazgan, ve Esef Ercüment Yerlikaya. *Kişilik Kuramları.* Pegem Akademi, Ankara, 2011.

Katz, Elihu, Jay G. Blumler, ve Michael Gurevitch. «Utilization of mass communications by the İndividual.» *The Uses Of Mass Communications: Current Perpspectives on Gratifications Research* içinde, yazan Jay G. Blumer ve Elihu Katz, 19-32. CA: Sage Publications, Beverly Hills, 1974.

Kotanlı Kızıloğlu, Şadiye. «Teknolojik Determiniz ve Küreselleşme.» *İletişim Kuramları* içinde, düzenleyen: İrfan Hıdıroğlu, 108-130. Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2019.

Kuyucu, Mihalis. «Kullanımlar Ve Doyumlar Perspektifinden Radyo Dinleme Alışkanlıkları Ve Doyumları.» *International Conference on Education, Social and Sciences Humanities*. İstanbul: Aydın Üniversitesi, 296-325, 2016.

McLuhan, Marshall. *Understanding Media: The Extensions of Man.* McGrawHill, New York, 1964.

—. *Yaradanımız Medya.* Çeviren Ünsal Oskay. Nora Yayıncılık, 2019.

McQuail, Denis, ve Sven Windahl,. *Communacition Models for the Study Mass Communications.* Routledge, London,Newyork, 1994.

Papacharissi, Zizi. *A Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites.* Routledge, New York, 2010.

Toker, Haydar. *Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Bağlamında Facebook Kullanımı: Selçuk Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2016.

OFF- SHORE BANKACILIĞIN DEĞİŞEN İŞLEVİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ

Doktor Öğretim Üyesi, TÜLAY GÖKDEMİR TAMER

Maltepe Üniversitesi, tulaytamer@maltepe.edu.tr - 0000-0003-2305-117X

ÖZET

Offshore bankacılık, uzun yıllar boyunca uluslararası finansal sistem içerisinde vergi avantajı, gizlilik ve düzenleme serbestisi ile özdeşleştirilen bir faaliyet alanı olarak kabul edilmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası sermayenin yönlendirildiği başlıca alanlardan biri hâline gelse de küresel ölçekte yaşanan ekonomik krizler, mali suçlarla mücadelede yaşanan güçlükler ve devletlerin artan vergi kayıpları, offshore bankacılığın hukuki niteliğinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu çerçevede, klasik anlamda "gizlilik" ve "esneklik" temelinde şekillenen offshore bankacılık anlayışı, özellikle 2000'li yıllardan itibaren önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Mali Eylem Görev Gücü (FATF) tarafından geliştirilen kara paranın aklanması ve terörün finansmanıyla mücadele standartları, OECD öncülüğünde hayata geçirilen otomatik bilgi değişimi mekanizmaları ve uluslararası yaptırım rejimleri, offshore bankacılık faaliyetlerini yoğun bir düzenleme ve denetim rejimi altına almıştır. Bu gelişmeler, offshore bankacılığın artık yalnızca özel hukuk ilişkileri çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini; aksine kamu hukuku boyutu giderek ağır basan karma bir hukuki nitelik kazandığını göstermektedir.

Günümüzde offshore bankacılık, salt vergi avantajı sağlamaya yönelik bir araç olmaktan çıkarak, yüksek uyum yükümlülükleri altında faaliyet gösteren bir finansal yapı hâline gelmiştir. Bankalar, müşterinin tanınması, şüpheli işlem bildirimi, risk temelli izleme ve uluslararası bilgi paylaşımı gibi yükümlülükler nedeniyle ciddi sorumluluklar üstlenmekte; bu durum bankaların sözleşmesel serbestisini ve faaliyet alanlarını önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla offshore bankacılık, artık gizliliğe dayalı bir alan olmaktan ziyade, yoğun biçimde denetlenen ve hukuki sorumluluklarla çevrili bir faaliyet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda offshore bankacılığın hukuki niteliği de yeniden değerlendirilmelidir. Günümüzde offshore bankacılık, ne tamamen serbest bir özel hukuk faaliyeti ne de salt kamu hukuku düzenlemelerine tabi bir alan olarak tanımlanabilir. Aksine, kamu hukuku kaynaklı düzenlemelerle şekillenen, ancak özel hukuk ilişkileri içinde icra edilen karma nitelikli bir faaliyet alanı söz konusudur. Bu yönüyle offshore bankacılık, klasik bankacılık faaliyetlerinden ayrılmakta; uluslararası mali düzenin şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetim ilkeleri doğrultusunda yeniden biçimlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Bankacılık, Off- Shore Bankacılık, Uluslararası Finansal Gözetim Mekanizmaları.

CEZA HUKUKU YAKLAŞIMIYLA "ÇEVRE"

With a Criminal Law Approach Environment"

Aleyna Gözübüyük*

Özet

İnsan ana rahmine düştüğü andan itibaren belirli bir çevrede yaşamını sürdürür. İnsanın yakınında, dolayında, etrafında bulunan tüm unsurlar çevreyi oluşturur. İnsanın çevresi; içtiği sudan, ciğerlerine çektiği havaya ve besinlerini elde ettiği toprağa kadar uzanır. İşte tüm ömrümüzü geçirdiğimiz çevrenin, korunması ve gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması gerekir.

Ceza hukuku ve çevrenin birlikte anılması, tüm diğer önlemlerin artık yetersiz kaldığı ve çevrenin çok hızlı bir şekilde kirlendiği son yirmi yıl içerisinde karşımıza çıkmaktadır.

Türk ceza hukukunda yönetmelikler ve sair düzenlemeler ile çevrenin kirletilmesinden önce önlemler alınması yöntemi tercih edilmiş ve atık ve artıkların da ne şekilde toplanıp depolanacağının bir sistematik içerisinde yer almasının sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca çevrenin kirletilmesi halinde uygulanması planlanan yaptırımlar öngörülmüştür. Buradan hareketle Türk ceza hukukunun çevreye bütüncül bir bakış açısıyla yaklaştığını, Türk ceza hukuku sisteminin çevreye verdiği önemin yadsınamayacak derecede fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yandan uluslararası örgütler de çevrenin bir insan hakkı olduğu ve diğer insan hakları gibi devletlerin kendi hukuk sistemlerinde korunmasının yanında uluslararası alanda da güvence altına alınması gerektiği görüşünü benimsemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Ceza Hukuku, Türk Ceza Hukuku, Uluslararası Ceza Hukuku.

Abstract

From the moment a human being is conceived in the mother's womb, he or she lives in a specific environment. All the elements located near, around and around a person constitute the environment. Man's environment extends from the water he drinks to the air, he breathes into his lungs and the soil from which he obtains his food. The environment, where we spend our entire lives, must be protected and passed on to future generations in a healthy way.

Criminal law and the environment have come together in the last two decades, when all other measures are no longer sufficient and the environment is being polluted at a very rapid rate.

In Turkish criminal law, the method of taking precautions before polluting the environment has been preferred through regulations and other arrangements, and it is aimed to ensure that the collection and storage of wastes and residues are included in a systematic manner. In addition, the sanctions planned to be applied in case of pollution of the environment are foreseen. From this point of view, it is possible to say that the Turkish Criminal Law looks at the environment from a holistic perspective and the importance given to the environment by the Turkish criminal law system is undeniably high.

On the other hand, international organizations have also adopted the view that the environment is a human right and should be guaranteed in the international arena as well as being protected in domestic laws like other human rights.

Keywords: Environment, Criminal Law, Turkish Criminal Law, International Criminal Law.

GİRİŞ

Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı bir insan hakkı olarak değerlendirilmekle birlikte, bu değerlendirmenin bir sonucu olarak çevre hukukunun kamu hukuku kapsamında kaldığını söylemek mümkündür[2].

---

* Cumhuriyet Savcısı, Beytüşşebap Adliyesi, aleynagozubuyukk@gmail.com.

[2] Gökhan Taneri, *Ne Bis in Idem ve Kanunilik İlkesi ne Göre Çevreye Karşı Suçlar-İdari Yaptırımlar-Kabahatler (*1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021) 20

Çevrenin korunması hususunun kamu hukukunun alt başlığı olan ceza hukukunda yerini alması yönündeki süreç Avrupa Birliği Konseyi nin 27 Ocak 2003 tarih ve 2003/80 sayılı "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Hakkında Yönergesi" ile hızlanmıştır. Buna göre Avrupa Birliği üyesi olan devletler, kendi iç hukuklarında çevre ile ilgili cezai yaptırımlar öngörmeli ve bu yaptırımlar özgürlüğü bağlayıcı cezalar olmalıdır. Tüzel kişiler için ise onlara mahsus yaptırımlar öngörülmelidir. Türkiye nin Çevre Kanunu ise 1983 yılına dayanmaktadır.

Çevrenin ceza hukuku aracılığıyla korunmasının gerekli olup olmadığı hususunda ise tartışmalar mevcuttur. Toroslu ya göre, ceza hukuku son çare olarak düşünülmeli ve çevre devletin başkaca yetkilerini kullanması suretiyle korunmalıdır[3]. Bu görüşün bir diğer gerekçesi ise ceza hukukunun maddi anlamda güçlü olan şirketler için caydırıcı olmamasıdır[4]. Karşı görüşte olan ve çevrenin ceza hukukuyla korunması gerektiğini savunanlar ise şu şekilde kendilerini ifade etmektedir; çevreye verilmesi muhtemel zararların sonuçlarının çok ağır olması olasıdır ve bu süreçte başkaca önlemler alınmak suretiyle çevrenin korunmasına çalışılması zaman kaybı olacaktır[5].

Sanayileşme döneminin ardından çevrenin hızla değişmesi ve kirlenmesi sonucunda idari önlem ve müeyyideler ile çevre sorunlarının önlenemeyeceği anlaşılmış ve burada ceza hukukunun devreye sokulması gerekliliği kabul edilmiştir[6].

Esasen çevrenin ceza hukuku ile ilişkilendirilmesinde koruma alanı, çevreden belirli bir ölçüye kadar yararlanılması zorunluluğu karşısında, bu yararlanma ile ortaya çıkması muhtemel olan çevrenin tehlikeye düşmesi durumu arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Prasse, çevre ceza hukukunu; çevre ile ilgili yapılan kanuni düzenlemelerin ve izlenen politikaların yanında destekleyici ve tamamlayıcı bir unsur olarak görmektedir. Ayrıca Prasse e göre çevre ceza hukuku "İdare Bağlantısı" ile oluşturulmalıdır. Şöyle ki her su kullanımı yahut çöp depolaması suç oluşturmamalı, idarenin öngördüğü örneğin su kullanım sınırı yahut çöp depolama kuralları değerlendirilmek suretiyle ceza hukuku devreye alınmalıdır[7].

Bu çalışmada sırasıyla genel olarak ve terminolojik olarak çevre, Türk ceza hukukunda çevre, uluslararası ceza hukukunda çevre başlıkları incelenmiştir.

I. GENEL OLARAK VE TERMİNOLOJİK OLARAK ÇEVRE

Türk Dil Kurumu çevre kavramını "*Bir şeyin yakını, dolayı, etraf, periferi; kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam; hayatın gelişmesinde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin bütünlüğü.*" ifadeleriyle açıklamıştır[8]. Buradan hareketle çevreyi, doğal ve insan ürünü olarak ayrım yapılmaksızın, insanın günlük yaşamında etrafını saran alan şeklinde tanımlamak mümkündür.

Canlıların ve özellikle insanların yaşamı için önem arz eden çevre, hayatın devamı için vazgeçilmez olması sebebiyle korunmaya layık bir hukuki değerdir[9]. Çevre Kanunu[10] m.2 ye göre ise çevre kavramından anlaşılması gereken, *Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam*"dır.

II. TÜRK CEZA HUKUKUNDA ÇEVRE

---

3 Nevzat Toroslu, *Ceza Hukuku ve Çevre* (Ankara, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, 1982) 13; Sacit Yılmaz, *Çevre Hukuku Bağlamında Türk Ceza Kanunundaki Çevre Suçları* (2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2022) 113

4 Köksal Bayraktar, "Çevrenin Korunması ve Türk Hukuku" (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Seha L. Meray a Armağan, Cilt:1, No: 465, 1981) 77

5 Ersan Şen, Çevre Ceza Hukuku (İstanbul, Kazancı Yayıncılık, 1994) 73

6 Serdar Talas, Türk Ceza Kanunu nda Çevrenin Kasten Kirletilmesi ve Taksirle Kirletilmesi Suçları" (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 71, Sayı: 1, 2013) 1147

7 Heiner Prasse (Çeviri: Yener Ünver), Almanya da Çevre Alanında Görevli Olan Kimselerin Cezalandırılması-Çevrenin Korunmasının Aracı Olarak Ceza Hukuku", (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: LV, S:3, 1997) 415-416

8 sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi:15.05.2023.

9 Gülsün Ayhan Aygörmez, *Çevre Ceza Hukuku Çevre Ceza Genel Hükümler* (Cilt I, Birinci Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2021) 2

10 2872 sayılı Çevre Kanunu, 11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmî Gazete.

Çevre ceza hukuku geniş ve dar anlamda incelenebilir. Geniş anlamda çevre ceza hukuku, çevreye karşı tüm hareketler ile ilgili tüm mevzuatı ifade eder. Dar anlamda çevre ceza hukuku ise Türk Ceza Kanunu nun[11] ikinci bölümünde yer alan Çevreye Karşı Suçlar"dır[12].

A. Kanunlarda Öngörülen Fiiller ve Yaptırımlar

Türk hukukunda Çevre Kanunu adıyla anılan ayrıca bir kanun bulunmakla birlikte TCK ve sair diğer kanunlarda da çevre hakkı ve çevrenin korunması ile ilgili düzenlemeler yapıldığını söylemek mümkündür.

Belirtmek gerekir ki çevre hukuku Osmanlı Devleti döneminden itibaren Türk hukuk mevzuatlarında yer almıştır. Öyle ki 1858 de Ceza Kanunname-i Hümayunu yayımlandığında çevre ile ilgili yaptırımlar arasında hapis cezaları gibi ağır yaptırımların yer aldığı görülmektedir. Yürürlükteki Çevre Kanunumuzda ise hapis cezası istisnai olarak düzenlenmiştir[13].

Hukukumuzda kanunlarda çevre suçları ile ilgili öngörülen yaptırımların uygulanacağı kişiler açısından bir ayrım yapılmamıştır, bu suçları herkes işleyebilir. Bu hususta Alman ceza hukukunda yapılan bir tartışma şu şekildedir; çevre ile ilgili idarede görevli olan kişiler yetkilerini kullanmak, aşmak yahut yetkilerini kullanmamak suretiyle ortaya çıkacak çevre suçları ile ilgili özgü fail konumunda olmalılar mı? Alman Federal Yüksek Mahkemesi 03.11.1993 tarihli bir kararında, somut olaydaki firmanın çöplerinin yüksek tehlikeli olması sebebiyle ev çöpü deposuna bırakılmaması gerektiği yönünde uzman kurum kararına karşın, bir görevlinin bu karardan bir süre sonra belirli belgeler ışığında bu firmanın çöplerini artık ev çöpü deposuna bırakabileceği şeklinde karar vermesi sebebiyle bahsedilen görevlinin Alman Ceza Kanunu m.326 da düzenlenen "Çevreyi Tehlikeye Sokar Şekilde Çöp Toplanması Suçu"ndan 11 ay hapis cezası vermiştir. Federal Mahkeme nin bu kararından sonra konu daha çok gündeme gelse de sonuç olarak Alman Ceza Kanunu da çevre suçlarını özgü suç olarak düzenlememiştir çünkü çevre suçları herkes tarafından işlenebilir oluşu ile zaten idare görevlililerini de doğal olarak kapsamaktadır[14].

Çevrenin tüzel kişiler tarafından kirletilmesi suretiyle tüzel kişinin suç işlemesi halinde ise tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımın uygulanamayacağı genel kuralı burada da geçerli olacaktır. Tüzel kişinin faaliyeti kapsamında ve tüzel kişi yararına çevre suçlarının işlenmesi durumunda TCK m.60 bağlamında güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir. Bunun yanında tüzel kişinin faaliyet izninin iptaline ve suçun işlenmesi ile elde edilen ekonomik kazancın müsaderesine dair karar verilecektir[15].

1. Türk Ceza Kanunu nda Çevre

Türk Ceza Kanunu nun ikinci bölümünde "Çevreye Karşı Suçlar" yer almaktadır. Bu bölümde yer alan dört maddenin haricinde, çevreye değinilen diğer iki madde olan TCK m.1 ve TCK m.13'ü de ele almak gerektiği görüşündeyiz.

2.1.1.1. Türk Ceza Kanunu m.1

TCK m.1 Ceza Kanunu nun amacını hüküm altına almıştır. Madde metninde TCK nin amaçlarından birinin de kamu sağlığını ve çevreyi" korumak olduğu yer alır. Buradan hareketle kanun koyucunun çevreye ve çevrenin korunmasına atfettiği önemi vurgulamak gerekir. Türk hukuk sisteminin temel kanunlarından biri olarak nitelendirebileceğimiz TCK nin ilk maddesi olarak düzenlenen amaç

---

11 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 12.10.2004 tarih ve 25611 sayılı Resmî Gazete. Bundan sonra TCK olarak anılacaktır.

12 Aygörmez (n9) 4

13 Emre Öztürk, Yargıtay Kararlarında Çevre" (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015) 104

14 Prasse, Ünver (n7) 411-413

15 Nazmiye Özenbaş, Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları, International Conference On Eurasian Economies, 2013, https://www.avekon.org/papers/772.pdf, 928, Erişim Tarihi: 07.08.2023.

başlığında, çevrenin korunmasının da yer alması ve çevre ile birlikte kamu sağlığının da gözetilmesi üçüncü kuşak insan haklarına oldukça fazla önem verildiğinin göstergesidir.

2.1.1.2. Türk Ceza Kanunu m.13

TCK m.13 ceza kanunumuzun yer bakımından uygulanması açısından düzenlemeler içermektedir. TCK m.13/1-d uyarınca, TCK m.181 de hüküm altına alınan Çevrenin Kasten Kirletilmesi suçunun vatandaş veya yabancı tarafından, yabancı ülkede işlenmesi halinde Türk kanunları uygulanacaktır. Kanun koyucunun çevreden anlaşılması gerekenin salt Türkiye idari sınırları içerisinde kalan çevre olmaması gerektiğini, çevrenin tüm dünya ülkelerinin sınırlarını kapsaması gerektiğini, çevrenin korunmasının vatandaşlık ödevi değil insanlık görevi olduğunu düşünerek böyle bir düzenleme yaptığını düşünmekteyiz. Özetle çevrenin kasten kirletilmesinde failin kim olduğu yahut fiilin nerede işlendiği önem arz etmemektedir, suç isnadıyla karşı karşıya kalan kişi Türkiye de ve Türk kanunlarına göre yargılanabilecektir. Bu düzenlemenin çevrenin insanlığın ortak miras olması anlayışından ve bir ülkenin örneğin hava sahasında yaşanan kirliliğin diğerine de kolaylıkla sirayet edebilmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür[16].

Çevrenin Kasten Kirletilmesi suçundan TCK m.13 uyarınca ceza verilebilmesi için fail hakkında aynı fiilden dolayı daha önce yabancı ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmemiş olmalıdır. Bu hususta tartışmalı olan kısım şudur ki mahkûmiyet ya da beraat kararı dışındaki diğer kararlar süreci nasıl etkilemelidir? Örneğin düşme yahut davanın reddi gibi kararlar Türkiye de yapılacak yargılamaya engel teşkil eder mi[17]? Koca/Üzülmez ve Özbek e göre, bu gibi hallerde de Türkiye de yargılama yapılamayacaktır. Bu karışıklığın giderilmesi için TCK m.13/3 metninde mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile" ibaresi yerine hüküm" ifadesinin yer alması daha doğru olacaktır[18]. Böylece salt yargılamanın yapılması hususu göz önüne alınmalı, yargılama sonucundaki hükmün niteliğinin bir önemi olmamalıdır.

2.1.1.3. Türk Ceza Kanunu m.181

TCK m.181 metni şu şekildedir; *(1) İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (3) Atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar artırılır. (4) Bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adlî para cezasına hükmolunur. (5) Bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.*" Bu maddenin birinci fıkrası kapsamına giren fiiller yürürlük tarihi olan 12.10.2006 dan önce işlenmiş ise, Çevre Kanunu uyarınca işlem yapılacaktır. Maddenin diğer fıkralarının yürürlük tarihi ise 01.06.2005 tir[19].

---

16 İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, (*Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 18. Bası, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2022) 100-101

17 Mahmut Koca, İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler,* (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 15. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2022) 825-826

18 Veli Özer Özbek, *TCK İzmir Şerhi-Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı* (3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2006) 245

19 Yargıtay 2. Ceza Dairesi, 07.06.2007 tarih ve 2007/4298 E. ve 2007/8407 K. Sayılı kararı; Mehmet Emin Artuk, "Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu (TCK m.181)" (İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2014) 38

Çevrenin Kasten Kirletilmesi suçunu düzenleyen TCK m.181 in birinci fıkrası ve Çevrenin Taksirle Kirletilmesi suçunu düzenleyen TCK m.182 in birinci fıkrasının yayım tarihinden itibaren iki yıl sonra yürürlüğe gireceği yönündeki kanuni düzenleme Anayasa Mahkemesi nin önüne götürülerek iptali istenmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki çevreyi kirletme suçlarının konusunun toprak, su ve hava olduğuna dair görüşlerin[20] yanında görüntülerin, gürültülerin ve yapay kirliliklerin de bu suçların konusu olarak kabul edilmesi gerektiğine dair görüşler de mevcuttur. Örneğin çevre kirliliği; radyasyon kirlilikleri şeklinde yapay düzlemde, çarpık kentleşme olarak ise görüntü şeklinde ortaya çıkabilir[21]. Bu fiillerin cezalandırılması yolu ile korunması hedeflenen hukuki değer ise kişilerin sağlıklı bir şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama haklarıdır[22]. Bir görüşe göre ise çevre suçlarında alıcı ortam olan ve suçun konusu olan toprak, su ve havanın aynı zamanda canlılığın devam ettiği ortamlar olması sebebiyle bu ortamlarda yaşayan insan, hayvan, bitki ve mikroorganizmaların da suçun konusuna dahil edilmesi gerekmektedir[23].

TCK m.181 ile çevreyi kirletenlerin cezalandırılması suretiyle, insanlar da dahil olmak üzere tüm canlıların yaşam hakkının ve mal varlığının korunduğunu söylemek gerekir[24].

Madde metninde yer alan atık kelimesinden anlaşılması gereken, Çevre Kanunu m.2 vasıtasıyla açıklığa kavuşmaktadır. Atık *Herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan, çevreye atılan veya bırakılan her türlü madde*"dir. Artık kelimesi ise Çevre Kanunu nda tanımlanmamıştır. Türk Dil Kurumu na göre artık *İçildikten, yenildikten veya kullanıldıktan sonra geriye kalan*"dır[25].

Belirtmek gerekir ki; TCK m.181/1 bir somut tehlike yani zarar suçudur. Kanun koyucu atık ve artıkların toprağa, suya ya da havaya bırakılması durumunda zarar verme sonucunun da gerçekleşmesini istemiştir[26]. Her atık ve artık, çevreyi kirletmemektedir. Somut olayın şartlarına ve çevre olarak değerlendirilen ortamın koşullarına göre atık ya da artığın çevreyi kirletip kirletmediği değerlendirilmelidir[27].

Öte yandan maddenin lafzında geçen *İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak"* ifadesi ile ilgili de doktrinde tartışmalar mevcuttur. Teknik usullerin teknolojinin sürekli olarak gelişmesi sebebiyle kanunlarla düzenlenemeyeceğini, kanunların teknolojiye yetişemeyeceğini, bu sebeple de hukuki düzenlemelerin yönetmelikler ile yapılması gerektiğini savunan görüşe[28] karşılık; madde metninde geçen kanunla belirlenen" ifadesinin gereğinin yerine getirilmesi gerektiğini, teknik usullerin mutlak suretle kanun ile düzenlenmesi gerektiğini savunan görüş de mevcuttur.

Çevreye karşı suçların mağduru, belirli bir kişi değil toplumdur. Çevre suçları ile somut olay bazında direkt olarak muhatap olan toplumdaki bireyler ise suçtan zarar gören olarak anılabilir[29]. TCK m.43 düzenlemesi ışığında, bir hareket ile çevreye karşı suç işlenmesi durumunda mağdur birden fazla kişi olduğundan, zincirleme suç hükümleri uygulanmak suretiyle cezada teşdit uygulanması

---

20 Özgenç (n16) 220

21 Emrah Akyüz, *Çevre Biliminin ABC si* (Birinci Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2020) 69-77

22 Özgenç (n16) 220

23 Rahşan Bengi Gezgin Kayan, *"Çevre Hakkı ve Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar"* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007) 41

24 Artuk (n19) 40

25 sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 16.05.2023.

26 Yılmaz (n3) 139

27 Cengiz Otacı, "Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler" (Ankara Barosu Dergisi, 2015/1, 2015) 285

28 Gülsün Ayhan Aygörmez Uğurlubay, Çevreye Karşı Suçlar Türk ve Alman Çevre Ceza Hukukunda Güncel Sorunlar (1. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015); Gezgin Kayan, (n23), 59-60; Firuz D. Yaşamış, "Çevre Ceza Hukuku nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu" (Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 58, 2005) 140; Özenbaş, (n15), 928-929

29 Tuğrul Katoğlu, Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları" (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61(2), 2012) 684; Yılmaz (n3) 143

gerekmektedir[30]. Bu çıkarımın dayanağı, TCK m.43/1 e 2005 yılında üçüncü cümle olarak eklenen *Mağduru belli bir kişi olmayan suçlarda da bu fıkra hükmü uygulanır.*" ibaresidir.

TCK m. 181/1, Çevre Kanunu m.8 ve Kabahatler Kanunu[31] m.41 in birbirlerine çok yakın düzenlemeler içermesi sebebiyle doktrinde eleştirildiğini söylemek gerekir[32]. Çevre Kanunu m.8 der ki; *Her türlü atık ve artığı, çevreye zarar verecek şekilde, ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak, uzaklaştırmak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak yasaktır. Kirlenme ihtimalinin bulunduğu durumlarda ilgililer kirlenmeyi önlemekle; kirlenmenin meydana geldiği hallerde kirleten, kirlenmeyi durdurmak, kirlenmenin etkilerini gidermek veya azaltmak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler.*" Çevre Kanunu m.20 hükmüne göre idari para cezalarının uygulanması için TCK den farklı olarak, zararın gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespitine gerek kalmaksızın, salt fiilin meydana getirilmesi yeterli olarak görülmüştür, bu durum Kabahatler Kanunu kapsamında yer alan çevrenin korunması hükümleri açısından da aynı şekildedir[33]. İçtima hükümlerinin doktrindeki bu tartışma kapsamında ele alınması gerekirse; eylemin hem Kabahatler Kanunu m.41 i hem de TCK m.181 i ihlal etmesi halinde Kabahatler Kanunu m.15/3 gereğince sadece TCK m.181 uyarınca cezalandırma yoluna gidilecektir[34]. Burada örneğin kast yahut zarar yokluğundan yahut cezalandırma şartlarının eksikliğinden TCK uyarınca yaptırım uygulanamaz ise, Kabahatler Kanunu uyarınca yaptırım uygulanacaktır.

2.1.1.4. Türk Ceza Kanunu m.182

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu TCK m.182 kapsamında düzenlenmiştir. Madde metni şu şekildedir; "*(1) Çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişi, adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu atık veya artıkların, toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması halinde, iki aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (2) İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya taksirle verilmesine neden olan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*" Çevrenin kasten kirletilmesi suçunda aranan kanunlarda belirtilen teknik usullere aykırılık" şartının çevrenin taksirle kirletilmesi suçunda aranmadığını görmekteyiz. Doktrinde genel olarak teknik usullerin TCK m.182'nin uygulamasında da dikkate alınması gerektiği savunulmaktadır[35]. Bir görüşe göre mevzuatta açıkça yazmasa da teknik usullere uymak dikkat ve özen yükümlülüğünün de bir gereğidir, buradan hareketle teknik usullere aykırı olarak" ibaresinin TCK m.182 nin lafzında yer almaması sorun teşkil etmemektedir[36]. Ayrıca çevrenin taksirle kirletilmesi suçunda zararın meydana gelmesine de gerek yoktur[37].

Çevre Kanunu ndaki hükümler kusursuz sorumluluk esasına dayanmakta iken TCK de kast-taksir ayrımı yapılması sebebiyle aslında Çevre Kanunu ve TCK arasında birbirine aykırı düzenlemelerin yer aldığını belirtmek gerekir[38].

TCK m.182/1 hükmü 24.11.2016 tarihli değişiklikle TCK m.75 te öngörülen önödemeye tabi suçlar arasına alınmıştır.

---

30 Katoğlu (n28) 689; Yılmaz (n3) 143-144; Özgenç (n16) 681-682.

31 5326 sayılı Kabahatler Kanunu, 31.03.2005 tarih ve 25772 mükerrer sayılı Resmî Gazete.

32 Yılmaz (n3) 139; Yaşamış (n27) 144

33 Yılmaz (n3) 139-140

34 Artuk (n19) 46

35 Levent Emre Özgüç, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Çerçevesinde Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu" (Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017) 55-56; Aygörmez Uğurlubay (n27) 458

36 Volkan Maviş, Türk Ceza Kanunu nda Çevreye Karşı Suçlar" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020) 393

37 M. Lamih Çelik, Cüneyd Altıparmak, *101 Soruda İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu ve İmar Barışı* (Yeni Düzenleme ve İçtihatlara Göre Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021) 30

38 Öztürk (n13) 35

2.1.1.5. Türk Ceza Kanunu m.183

TCK m.183 Gürültüye Neden Olma başlığıyla düzenlenmiştir. Madde metni şu şekildedir; *İlgili kanunlarla belirlenen yükümlülüklere aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye neden olan kişi, iki aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.*"

Kanun koyucunun gürültüyü de çevrenin korunması sistemine dahil ettiğini görmekteyiz. Gürültü Türk Dil Kurumu nda *aralarında uyum bulunmayan düzensiz seslerin bütünü, patırtı, şamata*" olarak tanımlanmıştır[39]. Ritmik olmayan seslerin yanında ritmik seslerin de gürültü olarak tanımlandığını söylemek gerekir[40].

TCK m.183 kasten işlenebilen bir suçtur. Ayrıca madde metninden anlaşıldığı üzere ortaya çıkan gürültü sonucunda kişilerin zarar görmesi şartı aranmamaktadır, gürültünün zarara sebep olabilecek şekilde olması yeterlidir, bu sebeple Gürültüye Neden Olma suçunun soyut tehlike suçu olduğunu belirtmek gerekir.

Gürültüye Neden Olma suçu ile TCK m.123 te düzenlenmiş olan kişilerin huzur ve sükununu bozma suçu arasındaki ilişkiyi değerlendirmek gerekirse; huzur ve sükunu bozma suçunda mağdurun belirli kişi ya da kişiler olduğu ancak gürültüye neden olma suçunda belirlenmiş bir hedef kişinin ya da kişilerin bulunmadığını, gürültüye neden olma suçunun tam da bu suçlar için kullanılan üst başlık olan topluma karşı işlenen suç olduğunu söylemek mümkündür[41].

Gürültüye Neden Olma suçu ile Kabahatler Kanunu m.36 da düzenlenen Gürültü kabahati arasındaki fark ise kabahat kapsamında ceza verilmesi için ısrar unsuruna bakılmamasıdır. TCK m.183 bağlamında ceza verilirken ise Yargıtay uygulamalarına göre ısrarlı bir şekilde gürültüye neden olma şartı aranmaktadır[42].

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından da çevrenin korunmasında gürültünün dikkate alındığını söylemek gerekir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.8 "Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı"nı koruma altına almaktadır ve gürültü de bu kapsamda değerlendirilmektedir[43]. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Moreno Gómez v. İspanya kararında, başvurucunun birkaç yıldır uykusuzluk çekmesine neden olan gece kulüpleri yönünden yetkililerin gece gürültüsü sorununa bir çözüm bulmamaları sebebiyle Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir[44].

2.1.1.6. Türk Ceza Kanunu m.184

İmar Kirliliğine Neden Olma suçu TCK m.184 kapsamında düzenlenmiştir. Madde metni şu şekildedir; "*(1) Yapı ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*

(2) Yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınai faaliyetin icrasına müsaade eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(4) Üçüncü fıkra hariç, bu madde hükümleri ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde uygulanır.

---

39 sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi:01.06.2023.

40 Çelik, Altıparmak (n36) 31

41 Mustafa Arslantürk, *Hakaret, Tehdit, Terk, Şantaj, Huzur Bozma, Hakların Engellenmesi, Çevre, İmar, İhale, Tefecilik Suçları* (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2022) 421

42 Çelik, Altıparmak (n36) 33

43 Çelik, Altıparmak (n36) 31

44 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 4143/02 Başvuru Numaralı ve 16.02.2005 tarihli Moreno Gómez v. İspanya kararı, hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20MORENO%20GÓMEZ%20v.%20SPAIN\%22%22], %22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-67478%22]}, Erişim Tarihi: 08.06.2023.

(5) Kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkum olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.
(6) (Ek: 29/6/2005 – 5377/21 md.) İkinci ve üçüncü fıkra hükümleri, 12 Ekim 2004 tarihinden önce yapılmış yapılarla ilgili olarak uygulanmaz."
Genel olarak yapı ruhsatı alınmadan yahut alınmış olan ruhsata aykırı şekilde bina yapma halleri ve bunlarla bağlantılı fiiller için ceza öngörülmüştür. TCK den önce imar mevzuatına aykırılık hallerine karşı idari para cezaları ve yapıların yıktırılması dışında cezai bir yaptırım öngörülmemiştir[45].

İmar Kirliliğine Neden Olma suçu soyut tehlike suçu olarak düzenlenmiştir. Soyut tehlike suçu olmasının sonucu olarak suça ilişkin hareketin icrasının gerçekleşmesi suçun oluşması için yeterlidir, ayrıca imar kirliliğinin oluşması neticesinin gerçekleşmesi gerekmez. Buradan hareketle failin hareketi ile meydana gelen sonuç arasında nedensellik bağının araştırılmasının gerekmediğini söylemek mümkündür[46].

Yargıtay Ceza Genel Kurulu bir kararında TCK m.184 kapsamında düzenlenen İmar Kirliliğine Neden Olma suçunda sanıkların yalnızca pişman olduklarına dair beyanlarının yetersiz olduğunu, kentleşmenin çevrenin önemli öğelerinden biri olduğunu ve bu sebeple imar kirliliğine neden olan sanıkların aktif bir eylem içerisine girerek imar kirliliğini sona erdirmesi gerektiğini belirtmiştir[47]. Gerçekten de TCK m.184/5 in kişinin yapıyı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi durumunda kamu davasının açılmayacağını, daha önceden açılmış olan kamu davasının düşeceğini, mahkum olunan bir ceza varsa bu cezanın da bütün sonuçlarıyla ortadan kalkacağını hüküm altına aldığı; buradan yola çıkılarak kanun koyucunun sanığın cezalandırılmasından ziyade çevreye verilen zararın giderilmesini öncelediği görülmektedir. Bir diğer deyişle kanun koyucunun ve Yargıtay Ceza Genel Kurulu nun imar suçlarına aynı pencereden baktıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

TCK m.184 ile İmar Kanunu[48] m.42 arasında da yine yukarıda belirttiğimiz TCK ve Kabahatler Kanunu arasındaki çatışma durumu mevcuttur. Her iki kanun hükmü de aynı fiiller hakkında yaptırım öngörmektedir. Burada yine Kabahatler Kanunu m.15/3 gereğince sadece TCK m.184 uyarınca cezai yaptırım uygulanacaktır. Ayrıca İmar Kanunu n.42 de yer alan *Yukarıdaki fıkralar uyarınca tahsil olunan idari para cezaları, aynı fiil nedeniyle 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 184 üncü maddesine göre mahkûm olanlara faizsiz olarak iade edilir.*" hükmü, bu maddenin uygulanabilirliğini ortadan kaldırmaktadır[49].

2.1.2. Kabahatler Kanunu nda Çevre

Belirtmek gerekir ki çevre üzerinde küçük çapta etkiler bırakan ve daha çok bireylerin evsel ve bireysel atık ve artıkları ile gerçekleşen kirlenmeler için genellikle Kabahatlar Kanunu ve Çevre Kanunu kapsamında idari yaptırımlar uygulanmaktadır[50].

2.1.2.1. Kabahatler Kanunu m.1

TCK de olduğu gibi yine Kabahatler Kanunu nda da amaç ve kapsamın düzenlendiği m.1 de genel sağlık ve çevrenin korunmasının bu Kanun un amacı olduğu vurgulanmıştır.

2.1.2.2. Kabahatler Kanunu m.36

---

45 Ali Rıza İlgezdi, Serkan Batak, *İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu (TCK Madde 184 Çerçevesinde)* (Birinci Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021) 87
46 Uğur Arslan, "Çevre Ceza Hukukunda Nedensellik Bağının Tespiti Sorunu ve Çözüm Önerileri" (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1, 2022) 160
47 Öztürk (n13) 59-61
48 3194 sayılı İmar Kanunu, 09.05.1985 tarih ve 18749 sayılı Resmî Gazete.
49 İlgezdi, Batak (n44) 87-88
50 Özenbaş, (n15) 927

Gürültü Türk ceza hukukunda üç ayrı kanuni düzenleme ile tertip edilmiştir. Bunlar Kabahatler Kanunu m.36, Çevre Kanunu m.14 ve Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği[51] m.41 dir. Uygulamada ses düzeyinde sınır değerin aşılıp aşılmadığı hususunun teknik araçlarla denetiminin gerekmediği durumlarda -örneğin komşuların neden olduğu gürültü hallerinde- Kabahatler Kanunu m.36 uyarınca işlem yapılacaktır. Teknik araçlarla ses seviyesinin ölçülmesi gereken durumlarda ise Yönetmelik m.41 yollaması ile Çevre Kanunu m.20/h uyarınca işlem yapılacaktır[52]. Ayrıca Kabahatler Kanunu m.36 kapsamında verilen idari para cezalarının kaldırılmasına yönelik açılacak davaların adli yargının görev alanına girdiği Uyuşmazlık Mahkemesi nin kararı ile çözüme kavuşturulmuştur[53].

2.1.2.3. Kabahatler Kanunu m.41

Kabahatler Kanunu m.41 de evsel atık ve artıkların, toplanması ve depolanmasına özgü alanlar dışına atılması fiili için yaptırım öngörülmüştür. Maddenin 8. Fıkrası "*Bu kabahatler dolayısıyla meydana gelen kirliliğin kişi tarafından derhal giderilmesi halinde idarî para cezasına karar verilmeyebilir.*" hükmünü amirdir ve af yetkisi benzeri bir yaptırım olması sebebiyle, af yetkisinin yasama erkine ait olması ve ancak kanun ile düzenlenebileceğinden bahisle doktrinde eleştirilmektedir[54].

3.ULUSLARARASI CEZA HUKUKUNDA ÇEVRE

Çevrenin bir devletin sınırları ile korunmasının yeterli olmayacağının anlaşılması üzerine, uluslararası bağlayıcı olan ve bağlayıcı olmayan çevre hukuku kuralları ortaya çıkmaya başlamıştır[55].

1972 de yayınlanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Bildirisi (Stockholm Bildirgesi) bağlayıcı değildir ancak hem modern uluslararası çevre hukukunun temeli olarak[56] hem de çevre hukukunda kirleten öder" ilkesinin benimsenmesinin ilk adımı olarak değerlendirilmektedir. Kirleten öder ilkesinin aslında cezai bir yaptırım olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu ilkeye göre kurumlar bir çevre kirliliğine neden olmuşsa bunun bedeli devlete ya da topluma yükletilmemeli, devlet yetkilileri tarafından belirlenmek suretiyle kurum ya da şirket yetkilisine ödetilmelidir. Bildiri nin çevre sorunları ile ilgili bireylerin sahip olduğu hakları düzenlediğini ve bu hakların halkın karar alma sürecine katılması, çevreyle ilgili bilgilerin halkla paylaşılması ve çevreyle ilgili yargı mercilerinin kurulması olduğunu görmekteyiz[57]. Burada çalışma konumuz olan ceza hukukunu ilgilendiren kısım yargı mercilerinin kurulmasıdır.

1977 de Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi "Çevrenin Korunması için Ceza Hukukunun Katkısı" isimli bir karar çıkarmıştır. Buna göre ceza hukuku çevrenin korunmasında kullanılan araçlardan biri olmalıdır, ceza hukukuna son çare olarak başvurulması sebebiyle de en yüksek derecede etkili olması gerekliliğinden bahsedilmiştir[58].

1998 de Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından imzaya açılan "Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Çevresel Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi (Aarhus Sözleşmesi)" 46 ülke ve Avrupa Birliği tarafından kabul edilmiştir. Taraf devletlerin sözleşmenin gereklerini yerine getirip getirmediğini takip eden bir komite mevcuttur ve bu

---

51 Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği, 04.06.2010 tarih ve 27601 sayılı Resmî Gazete.

52 Erdener Yurtcan, Yargıtay Kararları Işığında Kabahatler Kanunu ve Yorumu (2. Bası, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2016) 342

53 Uyuşmazlık Mahkemesi, 20.02.2017 tarih ve 2017/10 E. 2017/79 K. sayılı kararı, https://kararlar.uyusmazlik.gov.tr/Karar/Content/6c1237f9-f7dd-4658-89f1-a799536c3c92?excludeGerekce=False&wordsOnly=False#:~:text=Aynı Yasa'nın "Çeşitli Kabahatler,Lirası idari para cezası verilir., Erişim Tarihi: 09.06.2023.

54 Yaşamış (n27) 145

55 Akyüz (n21) 152

56 Marc Pallemaerts, Çeviri: Bülent Duru, Stockholm den Rio ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı? (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 52, Sayı: 1, 1997) 614

57 Akyüz (n21) 156

58 İlgezdi, Batak (n44) 80

komiteye ülkeler şikayet edilebilmektedir. Türkiye nin bu sözleşmeye taraf olmamasına rağmen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin çevre sorunlarından kaynaklanan insan hakları ihlali ile ilgili olarak Sözleşme ye atıf yaparak Türkiye aleyhine karar vermiş olduğunu görmekteyiz[59].

Yine 1998 yılında Avrupa Konseyi tarafından "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Sözleşmesi" düzenlenmiştir. Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen bu sözleşme Avrupa Birliği için de itici güç olmuştur. Avrupa Birliği, üye ülkelerin mevzuatları arasında çevreye karşı suçlar bağlamında uyumlaştırma amacını güden bazı çalışmalar yapmıştır. Yapılan ilk çalışmalar sonucunda verilen teklif her ne kadar Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmemiş ve yürürlüğe girmemiş olsa da 2003 te "Çevrenin Ceza Hukuku Aracılığıyla Korunması Çerçeve Kararı" kabul edilmiştir. Çerçeve Karara göre çevre suçlarının işlenmesinde kast ya da en azından ağır taksirin olması gerektiği belirtilmiştir[60].

Avrupa Komisyonu nun 2001 tarihli "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunmasına İlişkin Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi için Yönerge"sinin önerisinin sunulması sırasında Avrupa Komisyonu nun çevre ve ceza hukuku hususundaki görüşlerinden bazıları şunlardır; öncelikle ceza hukuku, idare ve medeni hukuktan farklı olarak yaptırımlarla birlikte toplumsal olarak onaylanmama halini de beraberinde getirmektedir. Ayrıca cezai soruşturma yöntemleri diğer hukuk alanlarına göre daha güçlü ve etkindir; örneğin uluslararası yardımlaşma çok daha kolaydır[61].

Venedik Çevre Bilimleri Akademisi, çevre yıkımlarının; insanlığa karşı suç olarak tanımlanması gerektiğini ve Uluslararası Ceza Mahkemesi nin yetkilendirilmesi suretiyle Uluslararası Çevre Ceza Mahkemesi kurulmasını önermektedir. Bunun yanında dört Latin Amerika ülkesi olan Bolivya, Peru, Kolombiya ve Salvador iklim adaleti olarak adlandırılan Uluslararası Ceza Mahkemesi benzeri bir girişimde bulunmuşlardır[62].

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise öncelerde çevre hakkını yaşam hakkı, özel yaşam ve aile yaşamına saygı, aşağılayıcı muamele yasağı, mülkiyet hakkı gibi diğer haklar aracılığıyla dolaylı olarak korumakta iken[63] güncel olarak çevre suçlarında temel olarak iki prensibi benimser; birincisi devletin adil, şeffaf ve hesap verebilir olması, ikincisi ise çevre suçlarında cezai yaptırım zorunluluğu. AİHM özellikle hayati tehlikesi bulunan faaliyetler ile ilgili bağımsız ve tarafsız bir ceza davası açmanın öneminden bahseder[64].

Çevrenin ceza hukuku boyutuyla korunması, Avrupa Birliği hukukunun *yasal açıdan en karmaşık, siyasi açıdan en hassas ve uygulamada en önemli*" konularından biridir. Avrupa da çevrenin ceza hukukundaki yeri, öncelerde daha çok sektör bazlı yapılan düzenlemeler ile sınırlı iken son dönemlerde ceza kanunları içerisine daha özel hükümlerin eklenmesi şeklinde değişime uğramıştır[65].

---

59 Akyüz, (n21), 158-159; Ahmet M. Güneş, Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı" (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17-18, Sayı: 26-27-28-29, 2012-2013) 37; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 46117/99 başvuru numaralı 10.11.2004 karar tarihli Taşkın ve diğerleri - Türkiye Davası, p.99, hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-124990&filename=CASE%20OF%20TEMEL%20AND%20TAŞKIN%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf, Erişim Tarihi: 09.06.2023.

60 Özgüç (n34) 28-29

61 Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law, COM (2001) 139, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0139:FIN:EN:PDF, Erişim Tarihi: 24.10.2023; Michael Faure (Çeviren: Serdar Talas), Avrupa Çevre Ceza Hukuku: Gerçekten İhtiyacımız Var Mı? (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt:70, Sayı:2, 2012) 338

62 Ozan Ercan Taşkın, Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler" (Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2015) 129-130; İlgezdi, Batak (n44) 79

63 Özenbaş (n15) 925

64 İlgezdi, Batak(n44) 81; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 48939/99 başvuru numaralı ve 30.10.2004 tarihli Öneryıldız ve Türkiye Kararı, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22öneryıldız%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-67614%22]}, Erişim Tarihi: 09.06.2023.

65 Güneş Okuyucu Ergün, Environmental Criminal Law In The European Union" (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 70 (3), 2021) 910

Uluslararası insancıl hukuk yönünden ise uluslararası toplumun, savaşların çevre üzerindeki sonuçları bakımından umursamaz olduğu belirtilmektedir[66]. Savaş ve çevrenin kesişim noktasındaki ilk adım Birleşmiş Milletler tarafından atılmıştır. 1990-1991 Körfez Savaşı sırasında Irak tarafından Kuveyt in sularının kirletilmesi amacıyla petrol dökülmesinin ardından Birleşmiş Milletler Tazminat Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun gayesi Kuveyt halkının sağlık ve çevresel zararlarının tazmin edilmesidir[67].

Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü m.8 de savaş suçları düzenlenmiş ve 2/b/4 fıkrasında *Tahmin edilen somut ve doğrudan askeri avantajlara kıyasla, aşırı olacak şekilde, sivillerin yaralanmasına veya ölmesine veya sivil nesnelerin zarar görmesine yol açacağı ve geniş çapta, uzun vadeli ve ağır bir biçimde doğal çevreye zarar vereceğinin bilincinde olarak saldırı başlatılması*"nın savaş suçu olduğu hüküm altına alınmıştır. Maddenin uygulanabilirliği açısından öncelikle doğal çevrenin yaygın, uzun süreli ve şiddetli olarak zarara uğratıldığının ispat edilmesi gerekmektedir, bu ispatın her üç şart için de birlikte gerçekleşmesi gerekir. Uluslararası Ceza Komisyonu bu muğlak ifadelerden anlaşılması gerekeni; yaygın olanın geniş alana yayılmış olan olduğu şeklinde, uzun süreli ve şiddetli olanın zararı büyük ve yoğun olan, zaman bakımından sürekli ve etkilenen coğrafi alanların ölçümü şeklinde tanımlamıştır[68]. Belirtmek gerekir ki Ek Protokol 1 in hazırlanması sırasında uzun süreli kavramından anlaşılması gerekenin on yıllar ve hatta yirmi-otuz yıl olduğunu ifade eden katılımcılar olmuştur. Ayrıca elde edilmesi beklenen askeri başarı ile çevrede oluşacak zararın açıkça orantısız olması ve failin bu durumu biliyor olması gerekmektedir[69].

Uluslararası Ceza Mahkemesi 2016 yılında bir politika metni yayınlamış ve çevrenin korunması, küresel ekolojik krizin etkilerinin azaltılması ve çevreye karşı tehdit ve risklerin ortadan kaldırılması bakımından çevreye karşı işlenen suçların Uluslararası Ceza Mahkemesi nde soruşturma ve araştırma önceliğine sahip olacağını kabul etmiştir[70].

SONUÇ

Çevre, insanlar başta olmak üzere tüm canlıların ortak olarak yaşadığı ve ortak olarak koruma yükümlülüğü altında bulundukları ortamdır. Hayvanlar yaratılışları gereği bir düzen içerisinde yaşarlar, bazı hayvanların birbirlerini avlaması dahi çevrenin korunması yönünde bir katkı sağlamaktadır. Bitkiler ise sürekli olarak toprak ile etkileşim halinde kalarak toprağın doğal yapısının korunmasına yardım ederler ve ayrıca doğaya oksijen sağlamak suretiyle havayı temizlerler. İnsanlara gelince, sanayinin ve kapitalizm düşüncesinin egemen olduğu günümüz toplumunun, tüketim üzerine kurulan yaşam anlayışı ile her geçen gün çevrenin aleyhine sonuçlar doğmaktadır. İşte bu cihetle, önü alınamaz çevre kirliliğinin hukuksal düzlemde ceza yaptırımları ile önlenmesinin gerekliliği gözler önüne serilmektedir.

KAYNAKÇA

Akyüz E, (2020) *Çevre Biliminin ABC si (*Ankara: Seçkin Yayıncılık)
Arslan U, (2022) "Çevre Ceza Hukukunda Nedensellik Bağının Tespiti Sorunu ve Çözüm Önerileri" (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1)
Arslantürk M, (2022) *Hakaret, Tehdit, Terk, Şantaj, Huzur Bozma, Hakların Engellenmesi, Çevre, İmar, İhale, Tefecilik Suçları* (Ankara: Seçkin Yayıncılık)
Artuk, M E, (2014) "Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu (TCK m.181)", (İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1)

66 Mustafa Özen, Uluslararası İnsan Hakları, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Çevre Güvenliği: Uluslararası Ceza Mahkemesi Bu Alanlardaki Boşluğu Doldurabilir Mi? (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2006, C 14 S 1) 290
67 Özen (n65) 291
68 Özen (n65) 294-295
69 Özgüç (n36) 26
70 Deniz Bayram, "Çevre Ceza Hukuku, Sınırlar ve Uluslararası Gelişmeler Işığında Yeni Hukuki İmkanlar" (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019) 107

Aygörmez G A, (2021) *Çevre Ceza Hukuku Çevre Ceza Genel Hükümler* (Cilt I. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık)

Aygörmez Uğurlubay G A (2015), *Çevreye Karşı Suçlar Türk ve Alman Çevre Ceza Hukukunda Güncel Sorunlar* (1. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları)

Bayraktar K, (1981) "Çevrenin Korunması ve Türk Hukuku", (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Seha L. Meray a Armağan, Cilt:1, No: 465)

Bayram D, (2019) "Çevre Ceza Hukuku, Sınırlar ve Uluslararası Gelişmeler Işığında Yeni Hukuki İmkanlar" (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Çelik M. L, Altıparmak C. (2021) *101 Soruda İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu ve İmar Barışı* (Ankara: Seçkin Yayıncılık)

Faure M, (Çeviri: Serdar Talas) (2012) Avrupa Çevre Ceza Hukuku: Gerçekten İhtiyacımız Var Mı?, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt:70, Sayı:2)

Gezgin Kayan R B, (2007) Çevre Hakkı ve Türk Ceza Kanunu nda Çevreye Karşı Suçlar (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Güneş A M, (2012-2013) Aarhus Sözleşmesi ve Çevresel Bilgiye Erişim Hakkı" (Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17-18, Sayı: 26-27-28-29)

İlgezdi A R, Batak S, (2021) *İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu (TCK Madde 184 Çerçevesinde)* (Ankara: Seçkin Yayıncılık)

Katoğlu T, (2012) Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları" (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61(2))

Koca M, Üzülmez İ, (2022) *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık)

Maviş V, (2020) Türk Ceza Kanunu nda Çevreye Karşı Suçlar" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Okuyucu Ergün G, (2021) Environmental Criminal Law In The European Union", (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 70 (3))

Otacı C, (2015) "Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçuna (TCK 181, 182) İlişkin Yargıtay 4. Ceza Dairesi Kararlarında Belirlenen İlkeler", (Ankara Barosu Dergisi, 2015/1)

Özbek, V Ö, (2006) *TCK İzmir Şerhi-Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı* (Ankara: Seçkin Yayıncılık)

Özen M, (2006) Uluslararası İnsan Hakları, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Çevre Güvenliği: Uluslararası Ceza Mahkemesi Bu Alanlardaki Boşluğu Doldurabilir Mi? (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C 14 S 1)

Özenbaş N, (2013) Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları, International Conference On Eurasian Economies, www.avekon.org/papers/772.pdf

Özgenç İ, (2022) *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık)

Özgüç L E, (2017) 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Çerçevesinde Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu" (Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Öztürk E, (2015) Yargıtay Kararlarında Çevre" (Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Pallemaerts M, Çeviri: Bülent Duru (1997) Stockholm den Rio ya Uluslararası Çevre Hukuku: Geleceğe Doğru Geri Adım Mı? (Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 52, Sayı: 1)

Prasse H, (Çeviri: Yener Ünver), Almanya da Çevre Alanında Görevli Olan Kimselerin Cezalandırılması-Çevrenin Korunmasının Aracı Olarak Ceza Hukuku" (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 55, Sayı: 3, 1997)

Şen E, (1994) *Çevre Ceza Hukuku (*İstanbul: Kazancı Yayıncılık)

Talas S, Türk Ceza Kanunu nda Çevrenin Kasten Kirletilmesi ve Taksirle Kirletilmesi Suçları" (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 71, Sayı: 1, 2013)

Taneri G, *Ne Bis in Idem ve Kanunilik İlkesi ne Göre Çevreye Karşı Suçlar-İdari Yaptırımlar-Kabahatler (*1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021)

Taşkın O E, (2015) Maddi ve Muhakeme Boyutuyla Çevre Ceza Hukukuna Dair Bazı Tespitler/Kısmi Öneriler" (Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Cilt 3, Sayı 1)

Toroslu N, (1982) *Ceza Hukuku ve Çevre* (Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları)

Yaşamış F D, (2005) "Çevre Ceza Hukuku nda Son Gelişmeler: Yeni Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu" (Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 58)

Yılmaz S, (2022) *Çevre Hukuku Bağlamında Türk Ceza Kanunundaki Çevre Suçları.* (Ankara: Adalet Yayınevi)

Yurtcan E, (2016) Yargıtay Kararları Işığında Kabahatler Kanunu ve Yorumu (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 48939/99 başvuru numaralı ve 30.10.2004 tarihli Öneryıldız ve Türkiye Kararı (Erişim Tarihi: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22öneryıldız%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-67614%22]}.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 46117/99 başvuru numaralı 10.11.2004 karar tarihli Taşkın ve diğerleri-Türkiye Davası, p.99, hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-124990&filename=CASE%20OF%20TEMEL%20AND%20TAŞKIN%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 4143/02 Başvuru Numaralı ve 16.02.2005 tarihli Moreno Gómez v. İspanya kararı (Erişim Tarihi: hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20MORENO%20GÓMEZ%20v.%20SPAIN\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-67478%22]}.

Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law, COM (2001)

Resmî Gazete (09.11.1982) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 17863 mükerrer.

Resmî Gazete (11.08.1983) Çevre Kanunu, 18132.

Resmî Gazete (09.05.1985) İmar Kanunu, 18749.

Resmî Gazete (12.10.2004) Türk Ceza Kanunu, 25611.

Resmî Gazete (31.03.2005) Kabahatler Kanunu, 25772 mükerrer.

Resmî Gazete (04.06.2010) Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği, 27601.

Sozluk.gov.tr.

Uyuşmazlık Mahkemesi, 20.02.2017 tarih ve 2017/10 E. 2017/79 K. sayılı kararı (https://kararlar.uyusmazlik.gov.tr/Karar/Content/6c1237f9-f7dd-4658-89f1-a799536c3c92?excludeGerekce=False&wordsOnly=False#:~:text=Aynı Yasa'nın "Çeşitli Kabahatler, Lirası idari para cezası verilir).

Yargıtay 2. Ceza Dairesi, 07.06.2007 tarih ve 2007/4298 E. ve 2007/8407 K. Sayılı kararı.

ÖZEL HAYAT VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASALARINDAKİ YERİ

Av. Mehmet Kavruk[1]

İzmir Bakırçay Üniversitesi, 6015017@bakircay.edu.tr - 0009-0007-8664-6687

ÖZET

Bireyler birtakım temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Yalnızca sahip olmaları bunlardan faydalanabilmeleri için yeterli olmayacağı için aynı zamanda temel hak ve hürriyetlerin otoritelerce tanınmış, sağlanmış ve güvence altına alınmış olması şarttır. Tüm hak ve hürriyetler birbiriyle sıkı bir ilişki içindedir. Bu sıkı ilişkinin gereği olarak hiçbir hak ve hürriyetin düzenleme dışı bırakılmaması diğer hak ve hürriyetlerin selameti için mühimdir. Bu minvalde bireylerin en değerli alanını oluşturan ve maddi ve manevi varlığının gelişimine olanak sağlayan özel hayat, özel hayatın gizliliği ve korunması ve ilişkili olduğu hak ve hürriyetlerin de düzenlemelere konu edilmesi öncüllenmelidir. Elbette bu düzenlemelerin yapılmasının arzu edildiği yegâne norm çevresi, bağlayıcılığı ve hiyerarşik üstünlüğü haiz olan Anayasalardır. Özel hayatın, gizliliğinin ve korunmasının ve ilişkili olduğu diğer hususların nasıl düzenlemelerle hayatımıza girdiğini bilmenin ve öğrenmenin yeni Anayasa yapma faaliyetlerine ve literatürdeki çalışmalara yapacağı katkı yadsınamaz. Bu itibarla eldeki çalışmada ana hatlarıyla özel hayatın Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarındaki yeri ve düzenleniş şekli incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

• Temel Hak ve Hürriyetler • Özel Hayat • Anayasa

PRIVATE LIFE AND ITS PLACE IN THE CONSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF TURKEY

ABSTRACT

Individuals possess a set of fundamental rights and freedoms. However, mere possession is insufficient for the effective exercise of these rights; it is equally imperative that fundamental rights and freedoms be recognized, provided for, and safeguarded by the authorities. All rights and liberties are intrinsically interrelated. As a corollary of this interdependence, ensuring that no right or liberty remains outside the scope of regulation is vital for the integrity of all other rights. In this context, priority must be accorded to the regulation of private life—which constitutes the individual's most cherished sphere and facilitates the development of their

[1]Manisa Barosu, İzmir Bakırçay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi (Tezli), Araştırmacı.

material and spiritual existence—along with the privacy and protection thereof, and associated rights. Undoubtedly, the primary normative framework wherein such regulations are sought is the Constitution, distinguished by its binding force and hierarchical supremacy. The contribution that comprehending the regulatory introduction of private life, its privacy, and protection, as well as related matters, makes to ongoing constitution-making endeavors and academic literature is indisputable. Accordingly, the present study will examine, in broad outline, the position and manner of regulation of private life within the Constitutions of the Republic of Türkiye.

Keywords:

• Fundamental Rights and Freedoms • Private Life • Constitution

1. GİRİŞ

Dünya aleminde vücut bulduğu günden beri insan hep bir arayış içinde olagelmiştir. Bu arayış yemek, içmek, nefes almak, uyumak ve cinsel aktivitelerde bulunmak gibi fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasını temin için olduğu gibi yalnızca bunlara hasrolunmuş değildir. Zira Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en alt kısmında yer alan fizyolojik ihtiyaçların yanında üst kısımlarda yer alan güvenliğe, aidiyete, saygınlığa ve kendini gerçekleştirmeye duyulan diğer ihtiyaçlar da[2] insanın arayışına konu olan diğer hususlardır. Bu hususların bünyesinde barındırdığı yaşamı idame ettirme, dokunulmazlığı muhafaza etme, ahlaklı bir toplumda bulunma, özel hayata, aileye ve mülkiyete sahip olma ve bunların gizliliğini ve dokunulmazlığını sağlayabilme, saygının ve özsaygının odağında olma ve kendisiyle barışık olma gibi olguların arayışında olan insanın bunlardan yararlanabilmesinin tek ve çıkar yolu temel hak ve hürriyetlerin kişinin tabiiyetinde olduğu otoritelerce tanınmış, sağlanmış ve koruma altına alınmış olmasıdır.

Herhangi bir otoritenin mevcut olmaması yahut mevcuttaki otoritelerce ortada kişiye tanınmış, sağlanmış ve güvencelenmiş temel hak ve hürriyetlerin bulunmaması hallerinde insanın hak ve hürriyetlerinin bulunmadığından söz edilemeyecekse de -zira insan, arayışında olduğu hak ve hürriyetlere insan olmasının sonucu olarak doğuştan sahiptir- bunlardan faydalanabilmenin kimi zaman tanınmadığı yahut sağlanmadığı için olanaksız olması kimi zaman da olanaklı olsa dahi güvencelenmediği için süreklilik arz eder durumda olmaması ve her an bir tehditle karşı karşıya kalma ihtimalinin bulunması nedenleriyle her zaman mümkün olmayacağı açıktır.

Bununla birlikte hürriyetlerin monizmi ilkesi gereğince[3] her temel hak ve hürriyet birbiriyle bağımlıdır ve birbirine muhtaçtır. Daha hayati olarak addedilen bir temel hak ve hürriyet kişiye

[2]Murat Şengöz, 'Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli'nin Bütünleşik Bir Süreç Olarak Yeniden Yorumlanması' (2022) 9 (1) Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi 164, 166 vd. 'dan aktaran Abraham Maslow, Deborah Collins Stephens and Gary Heil, Maslow On Management (Weinheim 1998).

[3]Tayfun Adıgüzel, 'Temel Hak ve Hürriyetlerin Monizmi' < https://www.academia.edu/36476504/Temel_hak_ve_h%C3%BCrriyetlerin_monizmi > Erişim Tarihi: 5 Kasım 2025.

tanınıp, sağlanıp, korunmadıkça daha az öneme sahip nitelikteki temel hak ve hürriyetlerin tanınıp, sağlanıp, korunması hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Bu bakımdan Maslow'un piramidinin en altında yer alan ve daha mühim olan ihtiyaçların karşılanmasına yönelen temel hak ve hürriyetlerin tanınmamış, sağlanmamış ve koruma altına alınmamış olması halinde söz konusu ihtiyaçlar giderilemeyecek ve piramidin üstündeki ihtiyaçların karşılanmasına geçilmesinin ve bu itibarla ilişkili temel hak ve hürriyetlerin kişiye tanınmasının, sağlanmasının ve korunmasının hiçbir manası kalmayacaktır.

Dolayısıyla otoriteler Jellinek sınıflandırması uyarınca[4] daha önemli addedilen kişinin haklarını (negatif statü haklarını) ve daha az öneme sahip olduğu değerlendirilen ve fakat yine de kişiye tanınması, sağlanması ve korunması hukuk devletinin bir gereği olan sosyal ve ekonomik haklar (pozitif statü hakları) ile siyasi haklar ve ödevleri (aktif statü hakları) bir arada tanımak, sağlamak ve güvencelemek mecburiyetindedir.

Bu mecburiyetin karşılanması ise otoritelerin yasama, yürütme ve yargı erklerini işletişi ile iç içedir. Yasama erki temel hak ve hürriyetleri tanımakla, yürütme erki temel hak ve hürriyetleri sağlamakla ve yargı erki ise temel hak ve hürriyetleri korumakla mükelleftir. Burada özellikle değinilmek istenen yasama erkinin temel hak ve hürriyetlerin bireylere tanınması görevini icra ettiği esnada en yüksek korumayı sağlayacak enstrümanlarını kullanmak zorunda oluşudur. Temel hak ve hürriyetlere en yüksek güvenceyi tesis edecek yasama enstrümanı ise hiyerarşik bakımdan en üstte bulunan norm olan Anayasalardır. Anayasalar bu iş için biçilmiş kaftandır. Zira hukuki normlar arasında hiyerarşik lider konumunda yer alan Anayasalar yaptırım gücü ile donatılı nitelikleri dolayısıyla hem otoriteleri hem de tüm bireyleri bağlayıcıdır.

Yapılan açıklamalar ışığında, kişinin özel hayatı ile özel hayatının gizliliğinin tanınması, sağlanması ve korunması; diğer birtakım temel hak ve hürriyetlerin varlığı ve kişilerin bunlardan tasarruf edebilmeleri için gerekliliktir. Bu maksatla özel hayata ve özel hayatın gizliliğine ve korunmasına yönelik esasların Anayasalar aracılığıyla tanınması şarttır.

2. ÖZEL HAYAT VE ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ VE KORUNMASI İLE KAPSAMI

Kesin bir tanımı haiz olmayan özel hayat, dinamik ve gelişmeye açık bir kavramdır. Bir yandan yargı makamlarınca her somut olayın getirdiklerine göre ayrı bir değerlendirmeye tabi tutularak şekil verilmesi ile gelişim gösteren bu kavramın gelişimine ket vurulmaması bakımından tanımlanamaz nitelikte olması gereklilik arz ederken; diğer yandan da tanımlanamadığı için ihtiva ettiği hususların sınırının çizilememesi ve dolayısıyla boyutunun ölçülememesi nedeniyle kişilere sağlaması beklenen koruma alanının ve sınırlarının tam bir tespitinin yapılmasını olanaksız hale getirmektedir.[5] Teoride oldukça sık yapılan bir ayrım[6] özel hayat kavramının

[4]İlyas Doğan, İnsan Hakları Hukuku Ders Kitabı (1th edn, Astana Yayınları 2013) 38'den aktaran İlhan F. Akın, Kamu Hukuku (5th edn, Beta Yayıncılık 1987) 260.

[5]Türkan Özkan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Bireysel Özerklik İlkesi Doğrultusunda Özel Hayata Saygı Hakkı. (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2023) 33.

[6]Haluk Tandoğan, 'Şahsiyetin Akit Dışı İhlâllere Karşı Korunmasının İşleyiş Tarzı ve Basın Yoluyla Olan İhlâllere Karşı Özel Hayatın Korunması' (1963) 1 (4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 26'dan aktaran Jâggi, P, ZSR (1960) N. F. (79) 226a.

genel çerçevesini çizmek ve bu alanın muhtaç olduğu gizliliği ve korumayı sağlamak bakımından oldukça mühimdir.

Bu teoriye göre özel hayatın genel çerçevesinin ilk kısmını kamusal hayat oluşturur. Bu kısımda tüm bireylerin özel hayatının kapsamına girebilecek halleri ve davranışları diğer tüm bireylerin gözü önünde vuku bulur. Bu bakımdan bireylerin bu kısımdaki özel hayata, gizliliğine ve korunması dair iddiaları oldukça dar bir alana hapsolmuştur. Buna rağmen özel hayatın, gizliğinin ve korunmasının talep edilebileceği anlar da söz konusu dar alan çerçevesinde mevcuttur. Kısacası kamusal hayatta özel hayata dair talepler seyrekleşse de tamamen ortadan kalkmaz, kalkamaz.

Daha özele indirgenmiş ikinci kısmını özel hayat oluşturur. Bu kısımda kişi toplumdan kopmuştur. Meşru sebeplerin (zorunluluk hali, meşru müdafaa vs.) ve sınırlandırma sebeplerinin (kamu düzeni, milli güvenlik vs.) bulunduğu haller hariç olmak üzere otoritelerin ve diğer bireylerin izinsiz bir şekilde bu alana temas etmesi ve müdahalelerde bulunması mümkün değildir. Bu kısımda kişi kendine, geleceğine ve maddi ve manevi varlığının gelişimine ve korunmasına ilişkin kararları alabilir ve seçimleri yapabilir. Kendisinin bilmesini istediği kişiler hariç olmak üzere hiç kimse bu kısma ilişkin bir bilgiyi elde edemeyeceği gibi diğer bireylerle de paylaşamaz.

En özel kısmını ise hayatın giz (sır) hayatı meydana getirir. Bireyler bu kısma en özel bilgilerini, ilişkilerini ve sırlarını dahil ederler. Bireyler bunları paylaşacakları kişileri kendileri belirlerken, paylaşılan kişiler dışında hiçbir bireyin bu alana dair hiçbir hususa erişememesi iradesi hakimdir. Zira özellikle bu kısım bireylerin maddi ve manevi gelişimini gerçekleştirdiği kısım olduğu için kişinin iradesi dışında bu kısma dair hususlara erişilmesi halinde psikolojik, sosyolojik ve toplumsal açıdan ciddi sonuçlara ve tehlikelere yol açacaktır.

Kişi en başta giz hayatında ve özel hayatında, sonrasında kamusal hayatındaki bahsi geçen dar alanda özel hayat, özel hayatın gizliliği ve korunması iddialarında bulunabilir.

Eldeki çalışmaya konu olan hak ve hürriyetin kapsamına özel hayat, kişisel veriler, aile hayatı, mesleki hayat ve bunların gizliliği ile haberleşme hürriyeti ve konut dokunulmazlığı da girmektedir.

3. 1924 ANAYASASINDAKİ ÖZEL HAYATA DAİR HÜKÜMLER

Cumhuriyetimizin ilk Anayasası olma niteliğini taşıyan 1924 Anayasası son kısmında "Türklerin Hukuku Ammesi" başlığı ile yer verdiği birtakım temel hak ve hürriyetleri, Fransız düzenlemelerinin etkisinde liberal demokrat bir anlayışla Anayasallaştırmıştır. Bu etkilenişin bir emaresi olarak temel hak ve hürriyetler ardı ardına sayılmış ancak detayına girmekten kaçınılmıştır.[7] Yalnızca hak ve hürriyetlerin sınırının diğer bireylerin hak ve hürriyetlerinin başladığı an olduğunu 68. madde ile ortaya koymuş ve bu sınırı çizmeye kanunu muktedir kılmıştır.

[7]Ömer Anayurt, '1924 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetler' (2003) 7 (2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

Kişinin haklarına ve bazı siyasi haklar ve ödevlere yer veren 1924 Anayasası sosyal ve ekonomik haklara hiç yer ayırmamıştır.

Ayrıca kişinin hakları içerisinde yer alan özel hayata, gizliliğine ve korunmasına da doğrudan yer vermediği gözlemlenebilmektedir. Doğrudan yer vermese de dolaylı bir şekilde özel hayatla ilişkili düzenlemeleri yaptığı da gözden kaçırılmamalıdır. Bu minvalde 71. maddede canın, malın, ırzın ve konutun dokunulmazlığına; 76. maddede kanunilikten uzak bir vaziyette kimsenin konutuna girilemeyeceğine ve kimsenin üstünün aranamayacağına ve 81. maddede ise haberleşmenin gizliliğine ayrı ayrı değinilmiş ve bunlar Anayasal güvenceye kavuşturulmuştur.

1961 Anayasasının kabulüne dek özel hayata ve ilişkili olduğu hususlara dair herhangi bir değişiklik ve yenilik getirilmemiştir.

4. 1961 ANAYASASINDAKİ ÖZEL HAYATA DAİR HÜKÜMLER

1924 Anayasası ile paralel olarak hem kişinin haklarına hem de siyasi hak ve ödevlere yer veren 1961 Anayasası, 1924 Anayasasından farklı olarak sosyal ve ekonomik haklara da yer vererek bu anlamda Anayasal bir ilke imza atmıştır. Bununla birlikte temel hak ve hürriyetlere Anayasanın henüz başında yer veren bu Anayasamız; konuyu detaylandırmış, temel hak ve hürriyetlerin özüne, muhteviyatına ve sınırlarına değin yaptığı düzenlemelerle liberal demokrat anlayıştan uzaklaşarak bireyi ön plana çıkaran bir anlayışa doğru kaymıştır.

İkinci bölümün ikinci kısmı özel hayatın korunmasına ayrılmış ve bu konu özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı ve haberleşme hürriyeti olmak üzere üç maddede düzenlenmiştir. Denebilir ki Anayasacılık tarihimizde özel hayata, gizliliğine ve korunmasına ilk kez 1961 Anayasasında yer verilmiştir. Bu bakımdan ilk hali ile bireyci bir tutum sergileyen 1961 Anayasasının 1971 yılında yapılan değişiklikler sonucu 11. maddesine Anayasanın ilk halinde yer verilmeyen ve temel hak ve hürriyetlerin tamamının sınırlandırılmasına olanak sağlayan genel sınırlandırma sebeplerinin eklenmesi ve özel hayatın gizliliğinin düzenlendiği maddeye özel sınırlandırma sebebi olarak milli güvenlik kısıdının eklenmesi ile bireyci tutumun geride bırakılmaya başlanıp devleti ve toplumu esas alan bir anlayışa geçildiği anlaşılmaktadır. Zira özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı ve hürriyetine sınırlandırmaların yönelmesi kolaylaştırılmıştır.[8]

5. 1982 ANAYASASINDAKİ ÖZEL HAYATA DAİR HÜKÜMLER

1982 Anayasasının düzenleniş biçiminin, özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı ve hürriyetine metnin en başında yer vermesi ve hak ve hürriyetin özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı ve haberleşme hürriyeti olmak üzere üç maddede ele alması bakımından 1961 Anayasası ile benzer olduğu açıktır.

[8]Mehmet Gökay Akça, 'Özel Hayatın Alanı ve Sınırlar' (2015) 6 (33) Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi 115, 123.

Aynı zamanda özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı ve hürriyetini etraflıca düzenleyen, sınırlarına ve sınırlarının sınırlarına varana kadar boşluk bırakmamaya çalışan 1982 Anayasası ilk halinde hem m.13 hükmü ile genel sınırlandırma sebeplerine hem de bazı özel sınırlandırma sebeplerine aynı anda yer vermiştir. Bu bakımdan ilk hali ile devleti öne çıkaran ve bireyi geride tutan bir anlayış sergilemiştir. Ancak 2001 yılında yapılan değişikliklerle genel sınırlandırma sebeplerinin ortadan kaldırılması ve özel sınırlandırma sebeplerinin eklenmesi ile bu anlayış biraz daha esnemiştir.

2001 yılında yapılan değişiklikle birlikte hem özel hayatın gizliliğini düzenleyen m.20 hükmüne hem konut dokunulmazlığını düzenleyen m.21 hükmüne hem de haberleşme hürriyetini düzenleyen m.22 hükmüne kamu düzeni, milli güvenlik, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın korunması, genel ahlakın korunması ve diğer bireylerin hak ve hürriyetlerinin korunması olmak üzere altı adet özel sınırlandırma sebebi eklenmiştir. Her ne kadar bireyi ön plana çıkaran bir değişiklik olsa da değişiklikten önceki haline nazaran özel hayatın gizliliği ve korunması ile ilişkili olduğu temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılabilmesini mümkün kılan sebeplerin sayısı artırılmıştır.[9]

Bununla birlikte 2010 yılında yapılan değişiklikle birlikte özel hayatın gizliliği ve korunmasının kapsamına kişisel verilerin korunması hakkı da dahli edilerek güvence sağlanan özel hayat çevresinin muhteviyatı genişletilmiştir.

Günümüzde en güncel haliyle uygulama alanı bulan 1982 Anayasasında da bu durum halen geçerliliğini korumaktadır.

6. SONUÇ

Cumhuriyet dönemi Anayasalarında yapılan inceleme ile birlikte özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı ve hürriyetinin zaman içinde gittikçe daha da önem kazanan temel bir insan hakkı ve hürriyeti olarak kabul gördüğü ve güvence altına alındığı açıkça anlaşılmaktadır. Zaman içerisinde bu hak ve hürriyetin içeriği daha geniş bir şekilde belirlenmiş, sınırlandırmalar ve sınırlandırmaların sınırları da açıkça ortaya konularak bu hak ve hürriyetten yararlanılabilmesinin önü açılmıştır. Hem de böylece müdahalelerden arınmış bir vaziyete çekilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasaları, hukuk devleti ilkesi gereğince bireyciliği ön plana çıkarma gayesini taşımakta ve bireyin maddi ve manevi varlığının gelişimine ve korunmasına hizmet etme yönünde gelişmektedir. Bu minvalde önemli bir rolü haiz olan özel hayatın güçlü ve nazik bir şekilde korunması Anayasalarımız ile günden güne sağlanmış ve sağlam bir temele oturtulmuştur. Bu halin devamlılığının sağlanması ise özel hayatın dinamikliğinin bir gereği olarak yasama, yürütme ve yargı erklerinin Anayasaya bağlılığı esas alarak hizmetlerini sürdürmesi elzemdir.

[9]Hasan Tahsin Fendoğlu, '2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması AY. Md. 13.' (2002) 18 (1) Anayasa Yargısı Dergisi 111, 118.

KAYNAKÇA

Akça M G, Özel Hayatın Alanı ve Sınırlar (2015) 6 (33) Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi 115-144.

Anayurt Ö, 1924 Anayasası'nda Temel Hak ve Hürriyetler (2003) 7 (2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

Doğan İ, İnsan Hakları Hukuku Ders Kitabı (1th edn, Astana Yayınları 2013) 1-776.

Fendoğlu H T, 2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması AY. Md. 13. (2002) 18 (1) Anayasa Yargısı Dergisi 111-149.

Şengöz M, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modeli'nin Bütünleşik Bir Süreç Olarak Yeniden Yorumlanması (2022) 9 (1) Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi 164-173.

Tandoğan H, Şahsiyetin Akit Dışı İhlâllere Karşı Korunmasının İşleyiş Tarzı ve Basın Yoluyla Olan İhlâllere Karşı Özel Hayatın Korunması (1963) 1 (4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1-36.

< https://www.academia.edu/36476504/Temel_hak_ve_h%C3%BCrriyetlerin_monizmi > Erişim Tarihi: 5 Kasım 2025.

AN EVALUATION OF THE CONSTITUTIONAL COURT'S ANNULMENT DECISION REGARDING ARTICLE 166/1 OF THE CODE OF CIVIL PROCEDURE ON THE CONSOLIDATION OF ACTIONS

Dr., Mehmet KÖLE

Dicle University, mehmet.kole@dicle.edu.tr - 0000-0003-2163-1525

Article 166(1) of the Code of Civil Procedure No. 6100 provides that actions filed before courts of the same level and capacity within the same judicial district may be consolidated before the court where the first action was filed, provided that there is a connection between them. Pursuant to this provision, the decision on consolidation is rendered by the court where the second action is filed, and such decision is binding on the other court.

Within the framework of concrete norm review, the Constitutional Court, by its decision dated 17 June 2025 (Case No. 2024/237, Decision No. 2025/137), annulled the part of the provision stipulating that the consolidation decision shall be binding on the other court. In its reasoning, the Court emphasized that allowing the court where the second action is filed to issue a binding consolidation decision, even in the absence of the required conditions, may irreversibly alter the court or judge that would normally have jurisdiction over the dispute. The Court concluded that such a consequence is incompatible with the principle of the natural judge as guaranteed under Article 37 of the Constitution.

This decision of the Constitutional Court is, first and foremost, open to debate as to whether the scope of the guarantee of the natural judge extends to the situation examined in the judgment. In this context, it is necessary to assess whether courts that are of the same level and capacity within the same judicial district, but organized as different chambers pursuant to rules on internal allocation of work, may be regarded as the same court. Furthermore, the extent to which the annulment decision is compatible with the principle of procedural economy constitutes another aspect that requires examination.

Keywords: Consolidation of actions, Principle of the natural judge, Principle of procedural economy

SINAİ MÜLKİYET HUKUKUNDA ARABULUCULUK

Dr., Mehmet KÖLE

Dicle Üniversitesi, mehmet.kole@dicle.edu.tr - 0000-0003-2163-1525

ÖZET

Sınai mülkiyet haklarının korunması, özellikle ekonomik etkileri nedeniyle ülkeler bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu korumanın etkin biçimde sağlanabilmesi için, yalnızca sınai mülkiyet haklarının kazanılmasına ve kullanılmasına yönelik isabetli yasal düzenlemelerin yapılması yeterli olmayıp, bu haklardan kaynaklanan uyuşmazlıkların hızlı ve etkili biçimde çözümlenmesini sağlayacak mekanizmaların da geliştirilmesi gerekmektedir. Türk hukukunda sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde başvurulabilecek çeşitli yollar mevcut olup, bu yollardan biri de arabuluculuktur. Eldeki çalışmada, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuk yöntemiyle çözümü mevcut yasal düzenlemeler ve bu uyuşmazlıkların arz ettiği özellikler dikkate alınarak incelenmiştir. Bu kapsamda, uygulamada arabuluculuk yoluyla çözümlenmesi söz konusu olabilecek sınai mülkiyet uyuşmazlıkları tespit edilmiş; sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişliliği değerlendirilmiş; bu uyuşmazlıkların dava şartı arabuluculuğa ilişkin düzenlemeler kapsamında kalıp kalmadığı tartışılmış ve nihayet arabuluculuğun bu alandaki uyuşmazlıkların çözümüne sağlayabileceği katkılar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arabuluculuk, Sınai Mülkiyet Hukuku, Ticari Dava, Zorunlu Arabuluculuk.

MEDIATION IN THE FIELD OF INDUSTRIAL PROPERTY LAW

ABSTRACT

The protection of industrial property rights is of great importance for states, particularly due to its economic implications. In order to ensure such protection effectively, it is not sufficient merely to adopt appropriate legal regulations governing the acquisition and use of industrial property rights; it is also necessary to enhance mechanisms that enable the swift and effective resolution of disputes arising from these rights.

Under Turkish law, various methods may be employed for the resolution of disputes relating to industrial property law, one of which is mediation. This study examines the resolution of disputes arising from industrial property law through mediation, taking into account the existing legal framework as well as the specific characteristics of such disputes.

Within this context, industrial property disputes that may be resolved through mediation in practice are identified; the permissibility of industrial property disputes for mediation is assessed; whether these disputes fall within the scope of the regulations on mandatory mediation is discussed; and finally, the potential contributions of mediation to the resolution of disputes in this field are set out.

Keywords: Mediation, Industrial Property Law, Commercial Case, Mandatory Mediation

1. GİRİŞ

Sınai mülkiyet hakları marka, patent, tasarım gibi hakları kapsayan üst bir kavramdır. Bu haklar, ticaret, sanayi ve tarım gibi alanlarda buluş, yenilik, tasarım ve özgün fikri çalışmaların ilk uygulayıcıları ile marka ve ticaret unvanı gibi ayırt edici ad ve işaretleri taşıyan ürünleri üretmek, satmak ve hizmetleri sunmak gibi yetkileri belirli sürelerle sahiplerinin tekeline bırakan haklardır[1].

Sınai mülkiyet haklarının ve onun sahibinin korunması ülkeler bakımdan büyük önemi haizdir[2]. Zira sınai mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunması, sınai mülkiyet hakkının sahibine sağladığı ekonomik faydanın artmasını ve bu faydanın tam olarak elde edilmesini sağlar[3]. Bu ise yüksek katma değerli ürünlerin üretimi için gerekli olan yaratıcı çaba ve düşüncenin teşvik edilmesi sonucunu doğurur[4]. Anılan sonucun ülke ekonomisine olumlu katkı sağladığı tartışmasızdır[5].

Sınai mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunmasında, bu hakların kazanılmasına, tesciline ve kullanılmasına ilişkin ihtiyaçlara cevap veren yasal düzenlemelerin yapılmasının yanı sıra bu haklara ilişkin ihtilafların etkin bir şekilde çözülmesi de önem arz eder[6]. Bu kapsamda, devlet yargısının yanında alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının da göz önünde tutulması gerekir.

İşbu çalışmada sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından birisi olan arabuluculuk yöntemi ile çözülmesi konusu incelenecektir. Bu kapsamda ilk olarak arabuluculuğa ilişkin, özellikle çalışma konumuz bakımından önem arz eden genel nitelikteki bilgilere yer verilecektir. Daha sonra arabuluculuk yöntemi ile çözümü söz konusu olabilecek sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar tespit edilmeye çalışılacaktır. Arabuluculuk yöntemi ile çözümü muhtemel sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar tespit edildikten sonra, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişliliği konusu üzerinde durulacaktır. Ardından dava şartı olan arabuluculuğa tabi sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklara yer verilecektir. Son olarak, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuk yöntemi ile çözülmesinin faydaları üzerinde durulacaktır.

2. GENEL OLARAK ARABULUCULUK

Taraflar arasındaki, hukuk düzenince korunan menfaat çatışmalarının giderilemediği veya gözardı edilemediği durumlarda uyuşmazlık doğar[7]. Uyuşmazlık içinde bulunan kişiler,

---

[1] **Cahit Suluk/Rauf Karasu/Temel Nal**, Fikri Mülkiyet Hukuku, 2. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları, 2018, s. 1.
[2] Bu konuda bkz. **Ünal Tekinalp**, Fikrî Mülkiyet Hukuku, 5. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2012, s. 32-33; **Suluk/Karasu/Nal**, s. 36-39.
[3] **Arzu Oğuz/Selin Özden Merhacı**, ‘‘Fikri Mülkiyet Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Amerika Örneğin’’, Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan, C. II, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015, s. 1164-1165.
[4] **Arzu Oğuz**, ‘‘Fikri Mülkiyet Haklarından Doğan İhtilafların Arabuluculuk Yolu ile Çözümlenmesi Konusunda Değerlendirme’’, Terazi Hukuk Dergisi, C. 14, S. 152, 2019, s. 813, 816.
[5] **Oğuz**, s. 813, 816.
[6] **Oğuz/Özden Merhacı**, s. 1164.
[7] **Gülgün Ildır**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medenî Yargıya Alternatif Yöntemler), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 22; **Elif Kısmet Kekeç**, Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016, s. 5.

bu duruma son vermek için çeşitli yollara başvurabilirler. Bu anlamda başlıca uyuşmazlık çözüm yolları, uyuşmazlıkların çözümünün yargılama yapılarak sağlandığı yargısal yollar ve yargılama yapılmadan sağlandığı işbirliğine dayalı yollar olmak üzere iki başlık altında toplanabilir[8].

Arabuluculuk[9] bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir ve işbirliğine dayalı uyuşmazlık çözüm yolları arasında yer alır[10]. Nitekim 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nda[11] (HUAK) arabuluculuk, ''*Sistematik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretemediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve ihtiyarî olarak yürütülen uyuşmazlık çözüm yöntemi*'' olarak tanımlanmıştır[12] (HUAK m. 2/I, b. b).

Arabuluculuk usûlünde, uyuşmazlık yaşayan bireylerin birbirleriyle arabulucu yardımıyla[13] iletişim kurması sağlanır, anlaşmazlık noktaları tespit edilerek bu hususlara çözüm bulmaya çalışılır[14]. Gerçekten diğer uyuşmazlık çözüm yollarında olduğu gibi arabuluculukta da temel amaç taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözülmesidir[15]. Ancak arabuluculuk yoluyla uyuşmazlık çözümünün, yargısal yollarla uyuşmazlık çözümüne göre amaç ve yöntem bakımından temel anlayış farklılıkları bulunmaktadır[16].

Arabuluculuk, yargısal yollara (özellikle, dava yoluna) nazaran birçok yönden olumlu bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Arabuluculuk yöntemi ile uyuşmazlık çözümünün olumlu yanları, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların niteliği gereği bu hukuk alanına ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde belirgin bir şekilde kendisini gösterir. Genel olarak arabuluculuk yöntemi ile uyuşmazlık çözümün, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin

---

[8] **Ömer Ekmekçi/Muhammet Özekes/Murat Atalı/Vural Seven**, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 3-6; **Muhammet Özekes/Çiğdem Yazıcı**, Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku, C. V, 16. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025, kn. 23.3-23.5; **Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan**, Medenî Usûl Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2025, s. 813.

[9] Arabuluculuk (mediation) teriminin kökeni Latincede yarıya bölmek veya ortayı bulmak anlamına gelen ''mediare'' sözcüğünden gelmektedir [**Seda Özmumcu**, Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış, On İki Levha Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 276 (Anılış: Arabuluculuk)].

[10] Arabuluculuk bir yargılama faaliyeti değildir (**Özekes/Yazıcı**, kn. 23.39).

[11] RG. S. 28331 T. 22/06/2012.

[12] Arabuluculuğa ilişkin öğretide yer alan tanımlar için bkz. **Süha Tanrıver**, ''Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk'', TBB Dergisi, S. 6, 2004, s. 151; **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.36; **Kekeç**, s. 25; **Güven Yarar**, Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 8; **Ildır**, s. 88.

[13] Arabuluculuk usûlünde arabulucunun rolü hakkında bkz. **Seda Özmumcu**, ''Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk'', İÜHFM, C. 71, S. 1, 2013, s. 1369-1389.

[14] **Yarar**, s. 3.

[15] **Özmumcu**, Arabuluculuk, s. 391; **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.42; **Ekmekçi/Özekes/Atalı/Seven**, s. 20; **Kekeç**, s. 27. Arabuluculuğun amacı hakkında detaylı bilgi için bkz. **Kekeç**, s. 26-30. Daha geniş bir şekilde ifade etmek gerekirse arabuluculuk usûlünün amacı, küreselleşen dünyamızda gittikçe artan uyuşmazlıklara, daha az masrafla, daha az zaman tüketmek suretiyle daha kısa zamanda, esnek yöntemlerle ve dostane bir şekilde yaklaşarak, taraflar arasındaki ihtilafları uzlaşma yoluyla çözümlemeye çalışmaktır (**Özmumcu**, Arabuluculuk, s. 391).

[16] **Ekmekçi/Özekes/Atalı/Seven**, s. 21.

uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk yoluna başvurulmasının faydaları konusunda yapacağımız açıklamalara dayanak teşkil edecek olumlu yanları şu şekilde sıralanabilir[17]:

- Arabuluculuk, yargısal yollara göre daha hızlı bir uyuşmazlık çözüm yoludur[18].
- Arabuluculuk yoluyla uyuşmazlık çözümünde yargısal yollara nazaran daha az masraf yapılır. Yani arabuluculuk yolu yargısal yollara nazaran daha ucuzdur[19].
- Dava yolunda uyuşmazlık konusunun ilgili olduğu uzmanlık alanına göre hâkim seçimi mümkün değilken, arabuluculuk sürecinde taraflar, konusunda uzman birini arabulucu olarak seçmek suretiyle uyuşmazlığın çözümünü kolaylaştırabilirler[20]. Gerçekten uzman kişilerinin arabulucu olması, tarafların istek ve beklentilerinin anlaşılmasını ve bu yönde hareket etmesini kolaylaştırmakta ve bunları anlamayan hâkimin esası karşılamayan hükümler vermesi konusundaki korkuları da önleyebilmektedir[21].
- Yargısal çözümlerde, uyuşmazlık hakkındaki kararı, tarafsız bir üçüncü kişi, deliller ve sebebe dayalı bir şekilde verir. Taraflar ise, yargılamaya dolaylı olarak katılabilir. Bu nedenle yargısal çözümlerde taraflar beklenmedik kararlarla karşılaşma riski altındadır. Arabuluculuk yolunda ise, taraflar çözüm sürecine doğrudan doğruya katılırlar, kontrol tamamen taraflardadır. Arabuluculuk yolunda taraflar ne beklemedikleri ne de kabul edemeyecekleri bir sonuçla karşılaşmaz[22].
- Yargısal yollarda (özellikle dava yolunda) karar verme sürecinde uyulması gereken kurallar daha önce tespit edilmiş ve kesin niteliktedir. Bu nedenle yargısal yollarda uyuşmazlık hakkında verilecek karar belli kalıplar içinde kalacak; bu yolda her somut olaya uygun çözümler sunulması mümkün olmayacaktır. Buna karşılık arabuluculuk esnek niteliği haizdir. Bu sayede, arabuluculuk yoluyla uyuşmazlık çözümünde taraflar somut olaya ve menfaatlerine en uygun çözüme ulaşabileceklerdir[23].
- Devlet yargısında kural yargılamanın aleni bir şekilde yapılmasıdır (6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu[24] m. 28). Yine hukukî dinlenilme hakkının bir

---

[17] Arabuluculuk yoluyla uyuşmazlık çözümünün olumlu yanları için bkz. **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.49-23.61; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 45-46.
[18] **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.59, 23.61; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 45; **Kekeç**, s. 87-88; **Yarar**, s. 12-13; **Orhan Dür**, Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018, s. 19-20.
[19] **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.59, 23.61; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 45; **Kekeç**, s. 89-90; **Yarar**, s. 12-13; **Dür**, s. 21-23. Öğretide arabuluculuğun bir an için mahkemeye göre daha fazla gidere yol açtığı düşünülse bile, gelecek uyuşmazlıkların önlenmesi, mevcut ilişkilerin korunması ve geliştirilmesi hesaba katıldığında, arabuluculuğun yine daha ucuz bir yol niteliğinde olacağı belirtilmiştir (**Kekeç**, s. 90).
[20] **Yarar**, s. 12; **Kekeç**, s. 90; **Dür**, s. 23.
[21] **Kekeç**, s. 90-91.
[22] **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.60-23.61; **Kekeç**, s. 91-92.
[23] **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.60-23.61; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 45; **Kekeç**, s. 94-95; **Yarar**, s. 14-15; **Dür**, s. 24-25. Bu konuda ayrıca bkz. **Seda Özmumcu**, ‘‘Usuli Adalet (Procedural Justice) ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri (Alternative Dispute Resolution) Üzerine Bir Değerlendirme’’, Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan, C. II, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015, s. 1291-1294.
[24] RG. S. 27836 T. 04/02/2011.

gereği olarak davanın tarafları, karşı tarafça verilen bilgi ve belgelerden haberdar olma ve onları inceleme hakkına sahiptir. Yargılamaya hâkim olan ilkelerden aleniyet ilkesi ve hukukî dinlenilme hakkının gerekleri nedeniyle, tarafların haklarındaki davanın ve dava dosyasında yer alan bilgilerin karşı taraf ve üçüncü kişiler tarafından öğrenilmesi, bu şekilde davanın taraflarının itibarlarının zedelenmesi ve mesleki sırlarının ifşa olması söz konusu olabilmektedir. Arabuluculukta ise taraflar aksini kararlaştırmadıkça gizlilik esastır (HUAK m. 4, 5, 33). Bu nedenle, devlet yargısının aksine arabuluculuk yolunda anılan problemlerle kural olarak karşılaşılmaz[25].

Yargısal yollarda yapılan yargılama sonunda verilen kararla (yargısal çözümle) bir taraf, bazen iki taraf kaybeder, geleceğe yönelik olarak tarafların sosyal ve ekonomik ilişkileri bozulur. Arabuluculukta ise çözüm tarafların karşılıklı anlaşmasına dayanır. Bu nedenle sonuçta iki taraf da tatmin olur ve kazanır. Bu durum tarafların uyuşmazlığın çözümünden sonraki sosyal ve ekonomik ilişkilerine de olumlu yansır[26].

3. SINAİ MÜLKİYET HUKUKUNA İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARIN ARABULUCULUK YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜLMESİ

3.1 Arabuluculuk Yöntemi ile Çözümü Söz Konusu Olabilecek Sınai Mülkiyet Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklar

Sınai mülkiyet uyuşmazlıkları, patent, marka ve diğer sınai haklara ilişkindir. Bu alana ilişkin uyuşmazlıklar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Örneğin, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlık tarafların önceden aralarında herhangi bir hukukî ilişkinin bulunmadığı durumlarda söz konusu olan taklitçilikten veya taraflar arasındaki, bir sınai hakkın kullanımın devrine ilişkin lisans sözleşmesinden[27] kaynaklanabilir[28]. Yine bu alana ilişkin uyuşmazlık çalışan ile işverenin, çalışanın işyerinde yaptığı bir tasarım nedeniyle işvereninden istediği bedelin miktarında anlaşılamaması nedeniyle doğmuş olabilir. Taraflar arasındaki sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlığın konusunu, sınai hakkın sicile tescil aşamasında ilgililer tarafından ileri sürülen itirazlar veya sicile tescil edilmiş olan sınai mülkiyet hakkının hükümsüzlüğü[29] talepleri de oluşturabilir.

Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklardan taklitçilik sebebiyle ortaya çıkanların ihtiyari olarak arabuluculuk yöntemi ile çözülmesiyle daha az karşılaşılacaktır. Zira özellikle sınai mülkiyet hakkını ve (veya) hakkın üzerinde tecessüm ettiği malları taklit eden (taklit mal

---

[25] Arabuluculuk kurumunun işleyişiyle ilgili temel prensiplerden olan ‘‘gizlilik prensibi’’ hakkında detaylı bilgi için bkz. **Çiğdem Yazıcı Tıktık**, Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013, s. 1 vd.; **Özmumcu**, Arabuluculuk, s. 304-313.

[26] **Özmumcu**, Arabuluculuk, s. 317-318; **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.61; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 45-46; **Dür**, s. 29.

[27] Öğretide sınai haklara ilişkin lisans sözleşmesi, ekonomik ve ticari değeri olan bir Sınaî hakkı münhasıran kullanma hakkına sahip olan kişinin (lisans veren) sahip olduğu bu hakkın kullanımını lisans bedeli karşılığında kısmen veya tamamen bir başkasına (lisans alana) devrettiği sözleşme olarak tanımlanmaktadır (**Saibe Oktay Özdemir**, Sınaî Haklara İlişkin Lisans Sözleşmeleri ve Rekabet Hukuku Düzenlemelerinin Lisans Sözleşmelerine Uygulanması, Beta Basım, 2002, s. 32).

[28] **Armağan Ebru Bozkurt Yüksel**, ‘‘Fikrî Mülkiyet Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk’’, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 2, 2011, s. 197.

[29] Sınai mülkiyet hukukunda hükümsüzlük, sınai mülkiyet hakkının kanunda öngörülen sebeplerin varlığı hâlinde mahkeme tarafından kural olarak geçmişse etkili bir şekilde ortadan kaldırılmasıdır (**Mikail Bora Kaplan**, Sınai Mülkiyet Kanunu’nda İhtiyatî Tedbirler, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018, s. 60 dn. 31).

imal eden) kimse ile sınai mülkiyet hakkı sahibinin ihtiyari olarak bir araya gelmeleri; bir arabulucu aracılığıyla müzakerelerde bulunmaları, uyuşmazlığı dostane bir yolla çözmeleri uyuşmazlığa neden olan fiilin niteliği gereği genellikle mümkün olmaz[30]. Yine bu uyuşmazlıkların çözümünde tarafların buluşacakları orta bir yol da çoğunlukla bulunmaz. Ayrıca sınai mülkiyet hakkı sahibi, hakkına tecavüz oluşturacak benzer fiilleri gerçekleştirme düşüncesi olan diğer kişileri caydırmak için bu uyuşmazlıkları devlet yargısında aleni bir şekilde çözmek isteyecektir[31]. Bunların yanı sıra, taklit ürün imali ve satışı durumlarında, sınai mülkiyet hakkı sahibinin ihtiyati tedbir kararı alma gereksinimi olacağından taklitçilikten kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü için arabuluculuk yöntemi uygun bir yöntem olarak da değerlendirilemez[32].

Öğretide, uyuşmazlığın bir sınai mülkiyet hakkının örneğin, patentin veya markanın hükümsüzlüğüne ilişkin olması durumunda da arabuluculuk yöntemi yerine devlet yargısının seçilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir[33]. Aksi yöndeki görüşe göre ise sınai mülkiyet hakkının hükümsüzlüğüne ilişkin uyuşmazlıklar da arabuluculuk yoluyla çözülebilecek ve bu çözüm yoluyla fayda elde edilebilecektir[34].

Sınai mülkiyet hukukunda arabuluculuk, arabuluculuğun felsefesine uygun bir şekilde özellikle uyuşmazlığın tarafları arasında daha önceden var olan ve devam etmesi veya doğması muhtemel bir hukukî ilişkinin bulunduğu durumlarda gündeme gelecektir. Örneğin, marka hakkı sahibi tarafından lisans sözleşmesiyle verilmiş hakların lisans alan kimse tarafından izinsiz genişletilmesi sebebiyle ortaya çıkan bir uyuşmazlığın arabuluculuk yöntemi ile çözülmesi muhtemel ve faydalıdır. Zira bu ve benzeri durumlarda, taraflar arasında var olan ve devam etmesi muhtemel bir ilişki bulunur[35].

3.2. Sınai Mülkiyet Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği

3.2.1. Genel Olarak Arabuluculuğa Elverişlilik

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nda arabuluculuğa elverişli konular tek tek sayılmamış, arabuluculuğa elverişli uyuşmazlıkların tespitinde genel kriterler kabul edilmiştir[36]. HUAK m. 1/II'ye göre, *bu Kanun, yabancılık unsuru*[37] *taşıyanlar da dâhil olmak*

---

[30] Gerçekten kasti olarak fikri mülkiyet hakkına tecavüzde bulunan taraf arabuluculuk usûlünün içinde yer almak istemeyecektir (**Bozkurt Yüksel**, s. 200).

[31] **Bozkurt Yüksel**, s. 207; **İrem Toprakkaya Babalık**, ''Fikir ve Sanat Eserlerinden Doğan Uyuşmazlıkların Arabuluculuk Yolu ile Çözümü'', İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, 161.

[32] **Bozkurt Yüksel**, s. 200.

[33] **Bozkurt Yüksel**, s. 200.

[34] **Oğuz**, s. 816, 819. Sınai Mülkiyet Kanunu'nda (m. 19/IV, 21/III, 40/V), marka, coğrafi işaretler ve geleneksel ürün adları ile ilgili Türk Patent ve Marka Kurumuna yapılan tescil başvurularına ilgililerce itiraz edilmesi üzerine, Kurumun tarafları uzlaşmaya teşvik edebileceği ve uzlaşmayla ilgili hususlarda HUAK'ın uygulanacağı düzenlenmiştir. Tescil başvurusuna karşı ileri sürülebilecek itiraz sebepleri, aynı zamanda sınai mülkiyet hakkının hükümsüzlük sebepleridir. Bu husus göz önüne alındığında, en azından anılan sınai mülkiyet haklarının hükümsüzlüğüne ilişkin uyuşmazlıklarda, -uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olması durumunda- arabuluculuk yolunun tercih edilebileceğinin kabulü Sınai Mülkiyet Kanunu'na uygun olacaktır.

[35] **Bozkurt Yüksel**, s. 197.

[36] **Özmumcu**, Arabuluculuk, s. 288; **Yarar**, s. 56; **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.70; **Ekmekçi/Özekes/Atalı/Seven**, s. 48. Yalnızca, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'na 7445 sayılı Kanun'un (RG. S. 32154 T. 05/04/2023) 34. maddesiyle eklenen 17/B maddesinde, taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olduğu ayrıca ifade edilmiştir.

[37] Yabancılık unsuru ile kastedilen taraflardan birinin yabancı olması veya arabuluculuk faaliyetinin yurtdışında gerçekleştirilmiş olması halleridir (**Kekeç**, s. 97).

üzere, ancak tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanır[38].

Arabuluculuğa elverişlilik bakımından Kanun'da belirlenen ilk kriterin uyuşmazlığın özel hukuka alanına ait bir uyuşmazlık olması olduğu görülmektedir[39]. Bu kritere göre, kamu hukuku alanındaki uyuşmazlıklar Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu kapsamında arabuluculuğa elverişli değildir[40]. Kamu hukuku uyuşmazlıkları, arabuluculuğa benzer usûller öngören başka düzenlemelere (örneğin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu[41] m. 253) tabidir[42].

Arabuluculuğa elverişlilik bakımından belirlenen ikinci kriter, uyuşmazlığın tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğmuş olmasıdır. Buna göre özel hukuk alanına ilişkin tüm uyuşmazlıklar değil yalnızca tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan uyuşmazlıklar arabuluculuğa elverişlidir. Öğretide tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemler genellikle, birbiriyle ilişki içinde olan *sulhe elverişli olma*[43], *kamu düzenini ilgilendirmeme* ve *hali münhasıran mahkeme kararına bağlanmamış olma* kriterleri esas alınarak belirlenmeye çalışılmaktadır[44].

3.2.2. Sınai Mülkiyet Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıkların Arabuluculuğa Elverişliliği

3.2.2.1. Kural

Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların büyük bir çoğunluğunun özel hukuka ilişkin ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri nitelikte uyuşmazlıklar olduğu kabul edilmektedir[45]. Bu itibarla sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların kural olarak arabuluculuğa elverişli olduğu söylenebilir[46]. Örneğin, patent hakkına tecavüze[47], marka hakkının kullanıma ilişkin lisans sözleşmesine aykırılığa veya çalışanın yaptığı tasarıma karşılık olarak tasarım hakkı sahibi işvereninden talep ettiği bedele ilişkin uyuşmazlıklar arabuluculuk yöntemi ile çözülebilecektir.

---

[38] Aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olmadığı aynı düzenlemenin son cümlesinde ayrıca belirtilmiştir.

[39] Bu kriter hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Ekmekçi/Özekes/Atalı/Seven**, s. 49-50.

[40] **Cengiz Topel Çelikoğlu**, ''6325 sayılı HUAK'a Göre Arabuluculuk Yoluna Başvurulması ve Çözüm Anlaşmasının Mahkeme ve İcra Usulleri ile İlişkisi'', Prof. Dr. Ejder Yılmaz'a Armağan, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, s. 682-683.

[41] RG. S. 25673 T. 17/12/2004.

[42] **Çelikoğlu**, s. 682-683.

[43] Kanun'un gerekçesinden, arabuluculuğa elverişli konuların tespitinde temel kriter olan *tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerin*, sulh olmak suretiyle sona erdirilebilecek hukuk uyuşmazlıklarını ifade ettiği anlaşılmaktadır (Bkz. Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 1. maddeye ilişkin gerekçesi).

[44] **Özmumcu**, Arabuluculuk, s. 287; **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.71; **Çelikoğlu**, s. 685-688; **Yarar**, s. 57-58; **Kekeç**, s. 96-97.

[45] **İlker Koçyiğit/Alper Bulur**, Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı Yayını, 2019, s. 179; **Toprakkaya Babalık**, s. 164.

[46] **Koçyiğit/Bulur**, s. 179; **Bozkurt Yüksel**, s. 195; **Toprakkaya Babalık**, s. 164.

[47] Sınai mülkiyet hakkına tecavüz, Kanun'da öngörülen durumların gerçekleşmesi hâlinde mevzu edilen ve kural olarak haksız fiil sorumluluğunu; özelde haksız rekabet sorumluluğunu doğuran hukuka aykırılıklardır (**Kaplan**, s. 67).

3.2.2.2. Arabuluculuğa Elverişlilik Bakımından Özel Olarak Değerlendirilmesi Gereken Sınai Mülkiyet Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklar

Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar kural olarak arabuluculuğa elverişli olmasına rağmen, bu alana ilişkin bazı uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olup olmadıklarının ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda ilk olarak coğrafi işaret hakkına[48] tecavüzden kaynaklanan uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olup olmadığı üzerinde durulabilir. Coğrafi işaret[49]; belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işareti ifade eder [6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu[50] (SMK) m. 34/I]. Coğrafi işaret hakkı bir kolektif koruma modelidir[51]. Bu hak, marka, patent ve tasarım gibi sınai mülkiyet haklarının aksine kişiye özel bir tekel hakkı vermez[52]. Söz konusu işaret, ilgili bölgede bulunan ya da ilgili bölgedeki usûlle üretim yapan tüm üreticiler tarafından kullanılabilir[53]. Coğrafi işaretin haksız kullanımı, bu hakka tecavüz hem tüketiciyi yanıltır hem de ilgili yöredeki üreticilerin haklarına zarar verir[54]. Coğrafi işaretin bu kolektif yanı ve tüketici nezdinde yarattığı etki sebebiyle, bu hakka tecavüzden kaynaklanan uyuşmazlıkların tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri nitelikte uyuşmazlıklar olmadığı ve bu nedenle arabuluculuğa elverişli olmadığı kabul edilebilir[55].

İkinci olarak, sınai hakkın hükümsüzlüğüne (SMK m. 25, m. 50, m. 77, m. 138, m. 144) ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olup olmadığı konusu üzerinde durulabilir. Bu konu, sınai hakkın hükümsüzlüğüne ilişkin uyuşmazlıkların tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği nitelikte uyuşmazlıklar olup olmamaları üzerinden değerlendirilmelidir. Kanaatimizce sınai hakkın hükümsüzlüğüne ilişkin uyuşmazlıkların tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği uyuşmazlıklardan olup olmadığı konusunda tüm uyuşmazlıkları kapsayacak şekilde bir belirleme yapmak mümkün değildir. Burada hükümsüzlük taleplerine dayanak teşkil eden sebebin niteliğine göre bir ayrım yapmak gerekir. Buna göre, hükümsüzlük talepleri Türk Patent ve Marka Kurumunun re'sen göz önüne alması gereken veya kamu düzenine ilişkin bir sebebe dayanıyorsa bu taleplerin tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği nitelikte uyuşmazlıklar olduğunun ve dolayısıyla arabuluculuğa elverişli olmadıklarının kabul edilmesi yerinde olur. Örneğin, hükümsüzlük talebi patent konusunun SMK m. 82 ve 83. maddelerinde sayılan patent verilebilirlik şartlarını taşımadığı iddiasına (SMK m. 138/I, b. a) dayanıyorsa hükümsüzlüğe ilişkin bu uyuşmazlığın arabuluculuğa elverişli olmadığı kabul edilmelidir[56]. Diğer bir örnekte, markanın hükümsüzlüğü (SMK m. 25) talebi, marka tescilinde mutlak ret nedenlerinden (SMK m. 25/I; SMK m. 5) birisine

---

[48] Bu kısımda yapılan açıklamalar geleneksel ürün adına tecavüz hali için de geçerli olacaktır.
[49] Doğal ve beşerî unsurların bir araya gelmesi sonucu gıda, tarım, maden, el sanatları ürünleri ve sanayi ürünlerinden Sınai Mülkiyet Kanunu'nun ikinci kitabında yer alan şartlara uygun olanlar, tescil edilmesi şartıyla, coğrafi işaret veya geleneksel ürün adı korumasından yararlanır (SMK m. 33).
[50] RG. S. 29944 T. 10/1/2017.
[51] **Suluk**/**Karasu**/**Nal**, s. 345.
[52] **Suluk**/**Karasu**/**Nal**, s. 345; **Kaplan**, s. 78.
[53] **Suluk**/**Karasu**/**Nal**, s. 345; **Kaplan**, s. 78.
[54] **Suluk**/**Karasu**/**Nal**, s. 350-351.
[55] Burada istisnai olarak coğrafi işaret hakkına tecavüz sebebiyle açılacak tazminat davasının arabuluculuğa elverişli olduğu söylenebilir.
[56] Zira Türk Patent ve Marka Kurumunun başvuru konusunun patentlenebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığını re'sen değerlendirmesi gerekmektedir (SMK m. 96, 98).

dayanıyorsa sınai hakkın hükümsüzlüğüne ilişkin bu talebin de arabuluculuğa elverişli olmadığı kabul edilmelidir[57]. Buna karşılık hükümsüzlük talepleri Kurum tarafından re'sen göz önüne alınamayacak ve kamu düzenini de ilgilendirmeyen bir sebebe dayanıyorsa bu talepler tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği nitelikte uyuşmazlıklar olarak değerlendirilebilir. Buna göre örneğin, markanın hükümsüzlüğü (SMK m. 25) talebi, marka tescilinde nispi ret nedenlerinden (SMK m. 25/I; SMK m. 6) birisine dayanıyorsa sınai hakkın hükümsüzlüğüne ilişkin bu talebin arabuluculuğa elverişli olduğu kabul edilebilir[58]. Bu noktada, Türk Patent ve Marka Kurumunun arabuluculuk görüşmeleri olumlu sonuçlandıktan sonra hazırlanan anlaşma belgesine göre *işlem yapma, sınai hakkı sicilden silme yetkisinin*[59] var olup olmadığı sorusu akıllara gelebilir. Sınai Mülkiyet Kanunu'nda bazı sınai hakların Türk Patent ve Marka Kurumuna yapılan tescil başvurularına ilgililerce sınai mülkiyet hakkının hükümsüzlük sebepleri gerekçe gösterilerek itiraz edilmesi üzerine, Kurumun tarafları uzlaşmaya teşvik edebileceği (SMK m. 19/IV, 21/III, 40/V)[60]; tarafların Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu çerçevesinde yapacağı görüşme neticesinde anlaşması hâlinde, taraflarca düzenlenen ve 6325 sayılı Kanuna göre ilam niteliği kazanan tutanağın Kuruma verilmesiyle başvuruya ilişkin işlemlerin Kurum tarafından uzlaşma sonucuna uygun şekilde devam ettirileceği (SMK Yön. m. 32/IV) düzenlenmiştir. Bu yasal düzenlemelerden hareketle, sınai hakkın hükümsüzlüğüne ilişkin uyuşmazlıkların arabulucu aracılığıyla çözülmesinden ve hazırlanan anlaşma belgesinin ilam niteliği kazanmasında sonra Kurumun bu anlaşma belgesine göre hareket edebileceği kabul edilebilir.

Sınai hakkın hükümsüzlüğüne ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişliliği hakkında yapılan bu açıklamaların, sınai hakkın sicile tescili aşamasında ileri sürülen itirazların (itirazın sebep olduğu uyuşmazlıkların) ve markanın iptaline (SMK m. 26) ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişliliği konusunda da geçerli olacağını söylemek mümkündür.

Son olarak, sınai mülkiyet hakkına ilişkin suçların (SMK m. 30, 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun[61] m. 66) kamu hukuku alanına ait olması sebebiyle Hukuk Uyuşmazlıkların Arabuluculuk Kanunu kapsamında arabuluculuğa elverişli olmadığı söylenmelidir.

4. ZORUNLU (DAVA ŞARTI OLAN) ARABULUCULUĞA TABİ SINAİ MÜLKİYET HUKUKUNA İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLAR

01.01.2019 tarihinde yürürlüğe giren 7155 saylı Abonelik Sözleşmesinden Kaynaklanan Para Alacaklarına İlişkin Takibin Başlatılması Usulü Hakkında Kanun'un[62] 20. maddesi ile

[57] Marka tescilinde mutlak ret nedenleri, Kurum tarafından re'sen gözetilmesi gereken nedenlerdendir (SMK m. 5/I).
[58] Marka tescilinde nispi ret nedenleri, ilgililerin itirazı üzerine dikkate alınacak nedenlerdendir (SMK m. 6).
[59] Hükümsüzlük talebinin mahkeme tarafından kabul edildiği durumlarda, hükümsüzlük kararı Kuruma bildirilir ve sınai mülkiyet hakkı Kurum tarafından sicilden terkin edilir (SMK m. 27/VII, m. 51/IV, m. 79/IV, 139/IV).
[60] Öğretide sınai mülkiyet hukukunda yer alan uzlaşma kurumu, marka, coğrafi işaret ve geleneksel ürün adları ile ilgili Türk Marka ve Patent Kurumuna yapılan tescil başvurularına itiraz söz konusu olduğunda, kurum tarafından inceleme yapılmadan önce, kamu kuruluşu olan kurumun tarafları uzlaşmaya teşvik etme iradesi ile HUAK'ta yer alan ihtiyari arabuluculuk yoluyla çözümü amaç edinen hukukumuza özgü karma karakterli yeni bir alternatif çözüm yöntemi olarak tanımlanmıştır (**Murat Erdem**, ''Sınai Mülkiyet Hukukunda Uzlaşma'', Journal of Current Researches on Social Sciences, C. 7, S. 4, 2017, s. 321).
[61] RG. S. 25347 T. 15/01/2004.
[62] RG. S. 30630 T. 19.12.2018.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na[63] eklenen 5/A maddesi, ticari dava niteliğindeki bazı davalar açılmadan önce dava konusu uyuşmazlığın çözümü için arabulucuya başvurulmuş olmasını dava şartı haline getirmiştir[64].

TTK m. 5/A hükmüne göre, *ticari davalardan, konusu bir miktar para olan alacak, tazminat, itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davalarında, dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması dava şartıdır*. Bu zorunluluk kapsamında kalan bir uyuşmazlığa ilişkin davanın arabulucuya başvurulmadan açıldığının anlaşılması hâlinde, dava herhangi bir işlem yapılmaksızın dava şartı yokluğu sebebiyle usûlden reddedilecektir (HUAK m. 18/A/II, c. 4).

Hangi davaların ticari dava olarak kabul edileceği Türk Ticaret Kanunu'nun 4. maddesinde düzenlenmiştir[65]. TTK m. 4/I, b. d'ye göre, fikri mülkiyet hukukuna dair mevzuatta öngörülen hususlardan doğan hukuk davaları da ticari dava niteliğindedir[66]. TTK m. 4'te geçen, ''Fikri mülkiyet hukukuna dair mevzuat'' ifadesinin kapsamına, sınai mülkiyet haklarına ilişkin Sınai Mülkiyet Kanunu, 5147 sayılı Entegre Devre Topoğrafyalarının Korunması Hakkında Kanun[67] (EDTK) ve 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun (BÇK) da dahildir[68]. Bu itibarla sınai mülkiyet hukukuna ilişkin davalar kural olarak[69] -mutlak- ticari dava niteliğindedir. Dolayısıyla sınai mülkiyet hukukuna ilişkin olup konusu bir miktar para olan[70] alacak, tazminat, itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davalarında dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması kural olarak[71] bir dava şartıdır[72] (TTK m. 5/A; m. 4/I, b. d).

---

[63] RG. S. 27846 T. 14/2/2011.

[64] Öğretide yer alan bir görüşe göre, zorunlu arabuluculuğun ticari yargının doğasına uygun olduğunun ve arabuluculuktan beklenen yararı sağlayacağını söylemek güçtür. Zira ticari uyuşmazlıklar çoğu zaman çok taraflı ve menfaat ilişkisi girift davalardır. Bu tür bir uyuşmazlığın zorunlu arabulucuya gitmesinin usûli veya maddi bir temeli olamaz [**Arslan Kaya**, (**Hüseyin Ülgen/Mehmet Helvacı/Füsun Nomer Ertan**), Ticari İşletme Hukuku, 6. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2019, s. 127]. Ayrıca öğretide zorunlu arabuluculuk kurumunun, arabuluculuk kurumunun işleyişine ilişkin temel prensiplerden gönüllülük prensibini tehlikeye atacağı belirtilmiştir [**Seda Özmumcu**, ''Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış'', İÜHFM, C. 74, S. 2, 2016, s. 839 (Anılış: Zorunlu Arabuluculuk)]. Zorunlu arabuluculuk kurumu hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. **Özmumcu**, Zorunlu Arabuluculuk, s. 807-839.

[65] Yine özel kanunlarda da bazı davaların ticari dava niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Örneğin, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu m. 99 (RG. S. 13195 T. 10.05.1969) uyarınca, anılan Kanun'da düzenlenen hususlardan doğan hukuk davaları, tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın ticari dava sayılır.

[66] Kanaatimizce fikri mülkiyet hukukuna dair mevzuatta öngörülen hususlardan doğan davaların ticari dava olarak nitelendirilmesinin sebebi, fikri mülkiyet haklarına ilişkin uyuşmazlıkların genellikle ticari uyuşmazlık niteliğinde olmasıdır.

[67] RG. S. 25448 T. 30/04/2004

[68] **Kaya**, (**Ülgen/Helvacı/Nomer Ertan**), s. 132; **Mehmet Bahtiyar**, Ticari İşletme Hukuku, 19. Bası, Beta Yayınları, 2018, s. 92; **Sabih Arkan**, Ticarî İşletme Hukuku, 30. Basıdan Tıpkı Basım, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2024, s. 114; **Onur Sarı**, ''Sınai Mülkiyet Kanununda Düzenlenen Sınai Haklardan Doğan Uyuşmazlıklara Dava Şartı Arabuluculuğun Uygulanması'', İKÜHFD, C. 18, S. 2, 2019, s. 352. Ayrıca bkz. TTK m. 4'ün gerekçesi.

[69] Sınai mülkiyet hukukunu ilgilendirmesine rağmen ''Fikri mülkiyet hukukuna dair mevzuat'' ifadesinin kapsamına dahil olmayan mevzuatlarda öngörülen hususlardan doğan hukuk davaları, ancak TTK m. 4'te belirlenen ticari dava ölçütlerinden birisine uyması veya ilgili mevzuatta özel olarak belirtilmesi hâlinde ticari dava olarak nitelendirilebilecektir.

[70] Paranın miktar veya türü önemli değildir [**Nesibe Kurt Konca**, Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı (Zorunlu) Arabuluculuk, Seta Perspektif, S. 225, 2018, s. 4 (https://setav.org/assets/uploads/2019/01/225.pdf)].

[71] Ticari dava niteliğinde olmayan sınai mülkiyet hukukuna ilişkin davalar TTK m. 5/A'da öngörülen zorunlu arabuluculuğa tabi değildir.

Bu kapsamda, zorunlu arabuluculuğa tabi sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklara, sınai mülkiyet hakkı sahibinin[73], sınai mülkiyet hakkına tecavüz edildiği iddiasına dayalı maddi, manevi ve itibar tazminatı talepleri (SMK m. 149/I, b. d, m. 150/I, II; EDTK m. 26/I, b. c; BÇK m. 57/I, b. b)[74]; sınai mülkiyet hakkı sahibinin, sınai hakkın kullanım hakkının devrine ilişkin lisans sözleşmesinde belirlenen bedele ilişkin talebi; çalışanların bulunduğu işyerindeki genel faaliyet konusu bilgi ve araçlardan faydalanmak suretiyle yaptığı tasarımlar (SMK m. 73/II) dolayısıyla işverenlerinden SMK m. 74/I uyarınca istediği bedele ilişkin uyuşmazlıklar; patent sahibinin ağır ihmal veya kötü niyetli olarak hareket etmesi sebebiyle patentin mahkeme tarafından hükümsüz kılınması hâlinde, patentin hükümsüzlüğünden zarar görenlerin tazminat taleplerine ilişkin uyuşmazlıklar (SMK m. 139/II) örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıda verilen uyuşmazlıklardan farklı olarak, konusu bir miktar para olmadığından marka, patent, tasarım gibi sınai mülkiyet haklarının hükümsüzlüğüne (SMK m. 25, 50, 77, 138, 144; EDTK m. 19; BÇK m. 52) ilişkin talepler zorunlu arabuluculuğa tabi değildir[75]. Keza aynı gerekçeyle, sınai mülkiyet hakkı tecavüze uğrayan hak sahibinin, fiilin tecavüz olup olmadığının tespitine (SMK m. 149/I, b. a), muhtemel tecavüzün önlenmesine (SMK m. 149/I, b. b), tecavüz fiillerinin durdurulmasına (SMK m. 149/I, b. c), tecavüz oluşturan veya cezayı gerektiren ürünler ile bunların üretiminde münhasıran kullanılan makinelere el koyulmasına (SMK m. 149/I, b. d) ve el koyulan ürün, cihaz ve makineler üzerinde kendisine mülkiyet hakkının tanınmasına (SMK m. 149/I, b. e) ilişkin talepleri de zorunlu arabuluculuk kapsamında değerlendirilmemelidir[76]. Bu sayılan uyuşmazlıklardan başka, menfaati olan kişilerin, Türkiye'de giriştiği veya girişeceği ticari veya sınai faaliyetin ya da bu amaçla yapmış olduğu ciddi ve fiili girişimlerin başka bir hak sahibinin sınai mülkiyet hakkına tecavüz teşkil etmediğine karar verilmesi talebiyle SMK'nın 154. maddesi uyarınca açacağı ''tecavüzün mevcut olmadığına ilişkin dava''[77]; SMK m. 10 çerçevesinde açılacak markanın devri davası; Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Kurulu[78] kararlarının iptali davası[79] (5000 sayılı Patent ve Marka Vekilliği İle Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun[80] m. 15/C) gibi davalar da konuları bir miktar para olmadığından zorunlu arabuluculuk kapsamında değildir.

Bu başlık altında, uygulamada sorun yaratması muhtemel bir husus olan, aynı dava dilekçesinde mahkemeden birden fazla asli nitelikte talepte bulunulduğu, bu taleplerden

---

[72] **Ekmekçi/Özekes/Atalı/Seven**, s. 304; **Sarı**, s. 367. Aksi yönde bkz. **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 151.

[73] Metin içinde sınai mülkiyet hakkı sahibi esas alınarak yapılan açıklamalar, lisans sözleşmesiyle lisans alan kişi tarafından açılacak davalar için de geçerli olacaktır.

[74] Örneğin, davacı vekilinin, müvekkilinin dünyaca tanınmış "SKECHERS" markası ve ilgili logo, yazı, ve sözcüğün tescilli hak sahibi olduğunu, davalı Surter Ayakkabıcılık Limited Şirketinin Skuchers markalı ve Skechers amblemini taşıyan ayakkabıların üreticisi ve pazarlamacısı olduğunu ileri sürerek, bu şirketin piyasada karışıklığa yol açacak şekilde ayakkabı üretim ve pazarlama eylemi dolayısıyla davalıdan 1.500.000 TL maddi tazminat talebini içeren bir dava açmadan önce arabulucuya başvurması zorunludur.

[75] **Sarı**, s. 375.

[76] TTK m. 5/A'da geçen ''konusu bir miktar para olan … dava'' ifadesinin geniş yorumlanmaması gerektiği hakkında bkz. **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.243.

[77] İhsan Berkhan, ''Fikri Mülkiyet ve Arabuluculuk'', İBD, C. 93, S. 3, 2019, s. 190-191. Bu konuya ilişkin uyuşmazlıkların çözümü için arabulucuya başvurulmasının oldukça uygun olacağı görüşünde **Berkhan**, s. 191.

[78] Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Kurulu ifadesiyle, Yeniden İnceleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı bünyesinde yer alan Kurul ifade edilmektedir.

[79] **Koçyiğit/Bulur**, s. 187; **Sarı**, s. 369.

[80] RG. S. 25294 T. 19/11/2003.

yalnızca bazılarının zorunlu arabuluculuğa tabi olduğu ve dava açmadan önce arabulucuya başvurulmamış olduğu durumlarda, mahkemenin ne şekilde hareket etmesi gerektiği üzerinde de durulmalıdır[81]. Bu hususu verilecek bir örnek üzerinden somutlaştırmak gerekirse: Tasarım hakkı tecavüze uğrayan tasarım hakkı sahibinin zorunlu arabuluculuğa tabi olmayan, tasarım hakkına tecavüz oluşturan mallara el konulması ve bu malların üretiminde kullanılan araçların imhası talebi ile zorunlu arabuluculuğa tabi olan maddi tazminat talebini aynı dava dilekçesinde ileri sürmesi ve dava açmadan önce arabulucuya başvurmamış olması hâlinde, mahkeme nasıl bir karar vermelidir?

Davacının, aynı davalıya karşı olan birbirinden bağımsız birden fazla asli talebini aynı dava dilekçesinde ileri sürmesine davaların yığılması (objektif dava birleşmesi) denir[82]. Davaların yığılması söz konusu olduğunda, görünüşte tek dava, gerçekte ise talep sayısınca dava mevcuttur[83]. Dolayısıyla bu dava türünde mahkemenin dava şartları her bir talep (dava) bakımından ayrı ayrı belirlemesi[84]; her bir talep hakkında ayrı ayrı inceleme yapması ve ayrı karar vermesi gerekir[85]. Bu nedenle, aynı dava dilekçesinde mahkemeden birden fazla asli talepte bulunulduğu durumlarda, her bir talebin zorunlu arabuluculuğa tabi olup olmadığının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir[86]. Zorunlu arabuluculuğa tabi taleplerin varlığı hâlinde bu taleplere ilişkin davaların dava şartı yokluğundan reddine karar verilmesi; zorunlu arabuluculuğa tabi olmayan taleplere ilişkin davaların ise incelenmesine devam edilmesi gerekir. Ancak uygulamada zorunlu arabuluculuğa tabi taleplerle birlikte bu nitelikte olmayan taleplerin aynı dilekçede ileri sürülmesi ve dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmamış olması hâlinde, ilk derece mahkemeleri tarafından dava konusu taleplere ilişkin ayrı ayrı değerlendirme yapılmadan davanın tüm talepler bakımından dava şartı yokluğundan reddine karar verildiğine rastlanılmaktadır[87, 88]. Örneğin, ilk derece mahkemesinin kararına[89] konu

---

[81] Bilindiği üzere zorunlu arabuluculuğa tabi bir uyuşmazlığa ilişkin davanın arabulucuya başvurulmadan açılması hâlinde, davanın dava şartı yokluğundan reddi gerekmektedir (HUAK m. 18/A, II, c. 4).

[82] **Hakan Pekcanıtez/Cemil Simil**, Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku, C. II, 16. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025, knr. 9.328; **Atalı/Ermenek/Erdoğan**, s. 373; **L. Şanal Görgün/Levent Börü/Mehmet Kodakoğlu**, Medenî Usûl Hukuku, 14. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2025, s. 276.

[83] **Pekcanıtez/Simil**, kn. 9.346; **Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 277.

[84] **Pekcanıtez/Simil**, kn. 9.346-9.347; **Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 277.

[85] **Pekcanıtez/Simil**, kn. 9.348-9.349; **Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s. 277.

[86] Bu doğrultuda bkz. **Ekmekçi/Özekes/Atalı/Seven**, s. 192-193; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 176-177; **Karaca**, s. 53.

[87] İstanbul 1. Fikrî ve Sınaî Haklar Hukuk Mahkemesi'nin 21.02.2019 tarih 2019/52 esas 2019/84 karar sayılı kararı (**Ümit Erdem/Dilek Yumrutaş**, Fikrî ve Sınaî Haklar Hukukunda ''Dava Şartı Olarak'' Arabuluculuk, Legal Yayıncılık, 2019, s. 27-28); İstanbul 1. Fikrî ve Sınaî Haklar Hukuk Mahkemesi'nin 14.02.2019 tarih 2019/43 esas 2019/72 karar sayılı kararı (**Erdem/Yumrutaş**, s. 37-39); İstanbul 1. Fikrî ve Sınaî Haklar Hukuk Mahkemesi'nin 08.02.2019 tarih 2019/36 esas 2019/66 karar sayılı kararı (**Erdem/Yumrutaş**, s. 39-42). Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki Arabuluculuk Daire Başkanlığı tarafından hazırlatılan ve yayınlanan ''Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk'' adlı eserde de mahkemelerin bu yöndeki uygulamasına paralel örnekler yer almaktadır. Bkz. **Koçyiğit/Bulur**, s. 179-182.

[88] Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin ise zorunlu arabuluculuğa tabi olan davalar ile tabi olmayan davaların birlikte açılması hâlinde, arabuluculuğa başvuru şartının hiçbir dava bakımından aranmayacağını kabul ettiği kararları vardır. Örnek olarak bkz. ''*Bu durumda arabuluculuğa tabi olmayan bir dava ile birlikte açılan tahsil davası da arabuluculuk dava şartına tabi olmayacağından aksi yöndeki mahkeme gerekçesi isabetli görülmemiştir. Şu halde İlk Derece Mahkemesince davanın arabuluculuk dava şartına tabi olmadığı gözetilerek işin esasına girilerek taraf iddia ve savunmaları değerlendirilip sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken yazılı gerekçeyle davanın usulden reddine karar verilmesi doğru görülmemiş bu nedenle kararın bozulmasına karar vermek gerekmiştir*.'' Y. 11. HD., E. 2023/143 K. 2023/3288 T. 29.5.2023 (Lexpera).

olan bir olayda, marka hakkı sahibi davacı marka hakkına tecavüz teşkil eden fiillerinin var olduğunu iddia etmiş ve bu sebeple mahkemeden marka hakkına tecavüzün tespitine, tecavüzün önlenmesine, ihtiyati tedbir olarak dava konusu ürünlerin piyasadan toplatılmasına ve dava sonuna kadar satışlarının durdurulmasına, satışın yapıldığı internet sitesine erişimin engellenmesine, maddi ve manevi tazminata, sınai hakkına tecavüz suretiyle imal edilen ürünlerin ve bu ürünlerin üretiminde kullanılan araçların imhasına karar verilmesini talep etmiştir. Mahkeme, çoğunluğu uyuşmazlık konusu bir miktar para olmadığından zorunlu arabuluculuk kapsamında kalmayan dava konusu taleplere ilişkin ayrıca bir değerlendirme yapmadan davanın TTK m. 5/A uyarınca zorunlu arabuluculuk kapsamında kaldığından bahisle usûlden reddine karar vermiştir.

Olan hukuk bakımından, ilk derece mahkemelerinin bu yönde verdiği kararlar TTK m. 5/A'nın düzenleniş amacına uygun olsa da hatalıdır. Zira bu kararlarda TTK m. 5/A'ya göre zorunlu arabuluculuğa tabi olmayan talepler (davalar), zorunlu arabuluculuğa tabi gibi değerlendirilmiş ve TTK m. 5/A'ya ve davaların yığılmasında her bir talebin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekliliğine aykırı olarak dava şartı eksikliği sebebiyle usûlden reddedilmiştir.

Olması gereken hukuk bakımından, konusu bir miktarın para olmayan ve fakat zorunlu arabuluculuğa tabi olan uyuşmazlıklarla yakından ilgili olan veya onun bir basamağını teşkil eden nitelikteki uyuşmazlıkların (davaların) da zorunlu arabuluculuğa tabi olacağına ilişkin düzenleme yapılması yerinde olabilir. Böylelikle ticari davalarda dava şartı arabuluculuğun getiriliş amacına uygun bir yasal düzen kurulmuş olur. Örneğin, sınai mülkiyet hakkına tecavüz sebebine dayalı tazminat istemlerinin zorunlu arabuluculuğa tabi olduğu bir sistemde tecavüz fiillerin durdurulması ve tecavüzün kaldırılması taleplerinin de zorunlu arabuluculuğa tabi tutulması tutarlı olacaktır. Ancak ihtiyati tedbir kurumunun düzenleme amacı ve niteliği karşısında ihtiyati tedbir taleplerinin bazı ilk derece mahkemesi kararlarında olduğu gibi zorunlu arabuluculuğa tabi tutulmasının olan veya olması gereken hukuk bakımından kabulü olanaklı değildir[90]. Gerçekten aksinin kabulü, karşı tarafın arabuluculuk faaliyetleri ile süreçten haberdar olarak gerekli önlemleri almasına ve dolayısıyla -sınai mülkiyet hakkı sahiplerinin korunması bakımından büyük önemi haiz olan- ihtiyati tedbir kurumunun[91] işlevsiz kılınmasına neden olur[92].

5. SINAİ MÜLKİYET HUKUKUNA İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARIN ARABULUCULUK YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜLMESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Taraflar arasındaki uyuşmazlığın hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması, uyuşmazlığın kaynağı veya ilgili olduğu hukuk alanı fark etmeksizin önemlidir. Ancak sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların hızlı bir şekilde çözümlenmesi, bu alana ilişkin hakların

---

[89] İstanbul 2. Fikrî ve Sınaî Haklar Hukuk Mahkemesi'nin 22.02.2019 tarih 2019/47 esas 2019/82 karar sayılı kararı (**Erdem/Yumrutaş**, s. 24-26).

[90] Nitekim öğretide, taraflar arasında usûli ilişki tesis eden geçici hukukî koruma aracına konu uyuşmazlıklar kural olarak yargısal çözüm mercilerin görev alanında olduğundan arabuluculuğa elverişli olmadığı belirtilmiştir (**Çelikoğlu**, s. 688). HUAK m. 18A/XVI düzenlemesinden de taraflar arasındaki uyuşmazlık zorunlu arabuluculuğa tabi olsa dahi ihtiyati tedbir taleplerinin zorunlu arabuluculuğa tabi olmayacağı anlaşılmaktadır.

[91] Sınai mülkiyet hukukunda geçici hukukî korumanın önemi için bkz. **Kaplan**, s. 50-52.

[92] **Kaya**, (**Ülgen/Helvacı/Nomer Ertan**), s. 127.

niteliği[93] gereği özel öneme sahiptir. Şöyle ki, sınai hakların ihlali nedeniyle oluşabilecek zarar, taklit ürünlerin gerek internet ortamında hızlı bir biçimde yayılması gerekse piyasaya sürülmesi ile telafisi imkânsız şekilde büyüme potansiyeline sahiptir[94]. Ayrıca teknolojik gelişmelerin hızlı yaşandığı günümüzde sınai mülkiyet hakkının çok kısa zamanda eskimesi ve ekonomik değerini yitirmesi söz konusu olabilmektedir[95]. Yine patent, faydalı model ve tasarım gibi hakka ilişkin belli bir koruma süresinin bulunduğu ve bu sürelerin kısa olduğu sınai mülkiyet haklarına ilişkin uyuşmazlıkların hızlı bir şekilde çözülememesi, hızlı koruma sağlanamaması bu hakların doğumu sürecinde yapılan yüksek arge harcamalarının karşılanamamasına neden olur[96]. Ayrıca fikri mülkiyet alanında, bir tacirin itibarı veya bir şirketin pazardaki konumu dava açılmasından veya durumun belirsizliğinden kolaylıkla etkilenebilmektedir[97]. Bu nedenle tacirler arasındaki sınai mülkiyet hukukundan doğan uyuşmazlıklarda sıradan bir hukuk davasına nazaran başlangıçta öngörülemeyen maddi ve manevi zararların ortaya çıkması ve uyuşmazlık sürüncemede kaldıkça bu zararların artması muhtemeldir[98]. Bu itibarla, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların, yargısal yollara göre daha hızlı bir uyuşmazlık çözüm yolu olduğundan arabuluculuk yöntemi[99] ile çözülmesi taraflar açısından faydalıdır[100].

Fikri mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar genellikle çözümü teknik bilgi ve değerlendirmeyi yani uzmanlık gerektiren uyuşmazlıklardır[101]. Uyuşmazlığın tarafları, bu nitelikte uyuşmazlıkların çözümü için arabuluculuk yoluna başvurup, uyuşmazlık konusuna ilişkin alanda uzman bir arabulucu seçerek uyuşmazlığı daha iyi anlayabilir; uyuşmazlığın çözümünü kolaylaştırabilirler[102]. Bu nitelikte uyuşmazlıkların çözümü için dava yoluna gidilmesi hâlinde, davaya bakan hâkim hem zorunlu olarak bilirkişi ve tanık delillerine başvurarak masrafların artmasına neden olacak[103] hem de esası karşılamayan hükümler verebilecektir. Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuk yoluyla çözülmesi bu bakımdan da faydalıdır[104].

Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar çoğu zaman bir ticari uyuşmazlık şeklinde ortaya çıkar. Bu uyuşmazlıkların çözümünde hem ticari hem de sınai mülkiyet hakkına ilişkin bilgi ve sırların üçüncü kişilere karşı korunmaları büyük önemi haizdir. Zira bu bilgiler sınai mülkiyet hakkı sahibinin en değerli varlığıdır ve bunların ortaya çıkması büyük mali zarara neden olabilir[105]. Yine ticaret hayatında bir tacirin itibarı veya bir şirketin pazardaki konumu yalnızca dava açılmasından veya durumun belirsizliğinden dahi olumsuz

---

[93] Sınai mülkiyet haklarının doğumu uzun bir süre almasına rağmen bu haklar ve haklara ilişkin mallar çok hızlı bir şekilde kopyalanıp, çoğaltılabilmektedirler (**Kaplan**, s. 51).
[94] **Toprakkaya Babalık**, s. 158.
[95] **Bozkurt Yüksel**, s. 197, 203; **Oğuz/Özden Merhacı**, s. 1169.
[96] **Toprakkaya Babalık**, s. 160.
[97] **Bozkurt Yüksel**, s. 197; **Toprakkaya Babalık**, s. 159.
[98] **Toprakkaya Babalık**, s. 159.
[99] **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.59, 23.61; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 45; **Kekeç**, s. 87-88; **Yarar**, s. 12-13; **Dür**, s. 19-20.
[100] **Toprakkaya Babalık**, s. 159-162; **Bozkurt Yüksel**, s. 197, 198-199, 203-204.
[101] **Bozkurt Yüksel**, s. 197; **Sarı**, s. 364.
[102] **Toprakkaya Babalık**, s. 162.
[103] Bu durum, uyuşmazlığın çözüm süresinin artmasına da neden olacaktır.
[104] **Oğuz**, s. 819; **Toprakkaya Babalık**, s. 162; **Sarı**, s. 364.
[105] **Bozkurt Yüksel**, s. 197.

etkilenebilmektedir[106]. Açıklanan nedenlerle, sınai mülkiyet hukukunda uyuşmazlıkların alenileştirilmeden çözülmesi önem arz etmektedir. Bu itibarla, arabuluculuk yolunun devlet yargısının aksine gizlilik prensibinin geçerli olması yönünden de sınai mülkiyet uyuşmazlıklarının çözümü için faydalı bir yöntem olduğu söylenebilir[107, 108].

Uyuşmazlığın yargısal yollarla çözümünde tarafların bir haklılık arayışı söz konusudur. Bu nedenle, yargılama genellikle tarafların çatışmasına dayanır ve sonunda bir kazanan bir de kaybeden taraf bulunur. Bu durum tarafların gelecekteki ilişkilerini olumsuz etkiler. Uyuşmazlığın arabuluculuk yöntemi ile çözülmesinde ise tarafların haklılık arayışından ziyade taraflar arasındaki menfaat dengesinin yeniden kurulması esastır[109]. Dolayısıyla taraflar bu çözüm yönteminde arabulucunun da yardımıyla yan yana pozisyon alabilir, ticari hayatındaki menfaatleri ve gelecekteki ticari ilişkileri üzerine yoğunlaşabilirler[110]. O hâlde, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuk yöntemi ile çözülmesinin, özellikle taraflar arasındaki ticari ilişkilerin devam edeceği durumlarda (örneğin, taraflar arasında lisans sözleşmesinin olduğu durumlarda), bu ilişkilerin sağlıklı şekilde devam etmesini sağlaması bakımından da faydalı olacağı söylenebilir[111].

Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarının çözümünde gerek bu uyuşmazlıkların birden çok hakkı içinde barındırması[112] gerekse sınai mülkiyet haklarının klasik hukuk davalarına dayanak teşkil eden haklardan birçok yönüyle farklılık arz etmesi nedeniyle yaratıcı çözümlere ihtiyaç duyulur. Ancak yargısal çözüm sonunda verilebilecek kararların belli kalıplar dışına çıkması mümkün değildir[113]. Arabuluculuk yolunda ise taraflar yargı organlarından çok daha geniş bir karar yelpazesine sahiptirler[114]. Dolayısıyla taraflar sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarının çözümü için arabuluculuk yoluna başvurarak somut olaya ve ihtiyaçlarına en uygun çözümü üretebilirler[115]. Arabuluculuk yöntemi, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların çözülmesinde bu açıdan da faydalıdır[116].

---

[106] **Bozkurt Yüksel**, s. 197; **Toprakkaya Babalık**, s. 159.

[107] Bu konuda bkz. **Bozkurt Yüksel**, s. 197, 199, 205, 207; **Toprakkaya Babalık**, s. 159, 160; **Berkhan**, s. 176; **Sarı**, s. 362-263. Öğretide, arabuluculukta gizlilik prensibinin geçerli olmasının, genel olarak ticari uyuşmazlıkların çözümünde bu yöntemin tercih nedenlerinden birisi olabileceği belirtilmektedir (**Özmumcu**, Arabuluculuk, s. 313).

[108] Ancak uyuşmazlık, sınai mülkiyet hakkına kötüniyetli olarak tecavüz edilmesinden (örneğin, taklitçilikten) doğmuşsa arabuluculuk faydalı bir uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak değerlendirilemeyecektir. Zira bu durumda sınai mülkiyet hakkı sahibi üçüncü kişileri benzer davranışlardan caydırmak amacı ile uyuşmazlığın devlet yargısında, çatışmacı bir yöntemle aleni bir şekilde çözülmesini isteyecektir (**Bozkurt Yüksel**, s. 207; **Toprakkaya Babalık**, s. 161).

[109] **Özmumcu**, Arabuluculuk, s. 317-318; **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.42-23.43, 23.61; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 45.

[110] **Bozkurt Yüksel**, s. 198, 207.

[111] **Oğuz/Özden Merhacı**, s. 1167; **Bozkurt Yüksel**, s. 192, 199, 207; **Sarı**, s. 362. Gerçekten arabuluculuk usûlünde taraflar uyuşmazlık hakkında, aşağıda metin içinde de belirtileceği üzere, aralarındaki ilişkileri devam ettirebilecek şekilde yaratıcı şekilde çözümler bulabilir.

[112] **Toprakkaya Babalık**, s. 162.

[113] **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.60-23.61; **Kekeç**, s. 94; **Dür**, s. 24.

[114] **Özekes/Yazıcı**, kn. 23.60-23.61; **Tanrıver**, Arabuluculuk, s. 45; **Kekeç**, s. 94-95; **Yarar**, s. 14; **Dür**, s. 24-25.

[115] Örneğin, arabuluculuk neticesinde, taraflar gelirin paylaşılacağı daha sonraki işlerde birlikte çalışmayı, karşılıklı teknoloji alışverişi veya lisans sözleşmesi yapılmasını veya herhangi bir ödemenin yapılmasını yabancı para birimlerindeki hareketlere bağlanacağını kararlaştırabilirler (**Bozkurt Yüksel**, s. 202-203). Ayrıca bkz. **Oğuz/Özden Merhacı**, s. 1172-1173; **Toprakkaya Babalık**, s. 162; **Sarı**, s. 361.

[116] Bu konuda bkz. **Bozkurt Yüksel**, s. 198, 202-203; **Toprakkaya Babalık**, s. 159, 161-162; **Sarı**, s. 361.

Şu ana kadar yapılan açıklamalardan hareketle, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuk yöntemi ile çözülmesinin, bu uyuşmazlıkların kendilerine özgü bazı özellikleri ve gereklilikleri nedeniyle pek çok açıdan faydalı olduğu söylenebilir[117]. Nitekim, özellikle Amerikan hukukunda, bu nitelikteki uyuşmazlıkların devlet yargısından ziyade arabuluculuk veya tahkim yoluyla çözülmesi tercih edilmektedir[118]. Yine Amerikan hukukunda, bir sınai mülkiyet hakkı olan marka hakkına ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde en iyi yöntemin arabuluculuk olduğu ileri sürülmüştür[119].

[117] Aynı doğrultuda bkz. **Oğuz/Özden Merhacı**, s. 1165; **Oğuz**, s. 816; **Bozkurt Yüksel**, s. 198; **Koçyiğit/Bulur**, s. 179.
[118] **Oğuz/Özden Merhacı**, s. 1165; **Oğuz**, s. 816.
[119] **Stephanie Chi**, ‘‘The Role Of Mediation In Trademark Disputes’’, American Journal of Mediation, C. 2, 2008, s. 1 vd.

SONUÇ

Çalışmamızda, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların arabuluculuk yöntemi ile çözülmesi incelenmiştir. İnceleme, bu nitelikteki uyuşmazlıklardan ihtiyari arabuluculuk yoluyla çözülmesi muhtemel olan uyuşmazlıklar, bu uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişliliği, bu uyuşmazlıklardan hangilerinin dava şartı arabuluculuğa tabi olduğu ve bu uyuşmazlıkların arabuluculuk yöntemi ile çözülmesinin faydalı olup olmadığı konuları esas alınarak yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında şu sonuçlara varılmıştır:

1. Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Bu uyuşmazlıklardan taklitçilik sebebine dayananların ihtiyari olarak arabuluculuk yöntemi ile çözülmesiyle taklitçilik fiilinin niteliği gereği daha az karşılaşılacaktır.
2. Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların ihtiyari olarak arabuluculuk yöntemi ile çözülmesi, özellikle uyuşmazlığın tarafları arasında daha önceden bir hukukî ilişkinin bulunduğu veya taraflar arasında bir hukukî ilişkinin kurulmasının muhtemel olduğu durumlarda gündeme gelecektir.
3. Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların büyük bir çoğunluğu, özel hukuka ilişkin ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri nitelikte uyuşmazlıklardır. Dolayısıyla, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar kural olarak arabuluculuğa elverişlidir.
4. Ancak coğrafi işaret hakkına tecavüzden kaynaklanan uyuşmazlıkların, coğrafi işaret hakkı bir kolektif koruma modeli olduğundan ve bu işaretin haksız kullanımı tüketicileri ciddi bir şekilde yanıltabileceğinden tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri nitelikte uyuşmazlıklar olmadığı ve bu sebeple arabuluculuğa elverişli olmadıkları kabul edilebilir.
5. Sınai hakkın hükümsüzlüğü talepleri ve bu hakların sicile tescili aşamasında ilgililer tarafından ileri sürülen itiraz sebebiyle doğan uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olup olmadıkları ise taraflarca ileri sürülen iddialara dayanak teşkil eden sebeplerin Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından re'sen göz önüne alınması gereken veya kamu düzenini ilgilendiren bir sebep olup olmamasına göre değerlendirilmesi yerinde olur.
6. Sınai mülkiyet haklarına ilişkin 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu, 5147 sayılı Entegre Devre Topoğrafyalarının Korunması Hakkında Kanun ve 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun'da öngörülen hususlardan doğan hukuk davalarından konusu bir miktar para olan alacak, tazminat, itirazın iptali, menfi tespit ve istirdat davalarında, dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olması bir dava şartıdır.
7. Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin davalardan konusu bir miktar para olmayanlar ise zorunlu arabuluculuk kapsamında değildir.
8. Aynı dava dilekçesinde mahkemeden sınai mülkiyet hukukuna ilişkin birden fazla asli nitelikte talepte bulunulduğu, bu taleplerden yalnızca bazılarının zorunlu arabuluculuğa tabi olduğu ve dava açmadan önce arabulucuya başvurulmamış olduğu durumlarda, mahkemenin her bir talebin zorunlu arabuluculuğa tabi olup olmadığı ayrı ayrı değerlendirmesi, zorunlu arabuluculuğa tabi olmayan taleplere ilişkin davaların incelemesine devam etmesi; zorunlu arabuluculuğa tabi taleplere

ilişkin davaların ayrılmasına ve ardından bu davaların dava şartı yokluğundan reddine karar vermesi gerekir.

9. Sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların hızlı ve -belli hâllerde- gizli bir şekilde çözülmesi gerekliliği, bu uyuşmazlıkların çözümünün uzmanlık gerektirmesi, bu uyuşmazlıkların taraflarının ileride devam etmesi muhtemel ticari ilişkilerinin bulunduğu durumlarda taraflar arasındaki ilişkinin bozulmamasının taraflara büyük yararı olması ve bu uyuşmazlıkların çözümünde tarafların yargısal yollarda ulaşılamayacak çözümlere ihtiyaç duyması, sınai mülkiyet hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk yöntemini cazip bir uyuşmazlık çözüm yöntemi haline getirmektedir.

KAYNAKÇA

Arkan, **Sabih**: Ticarî İşletme Hukuku, 30. Basıdan Tıpkı Basım, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 2024.

Atalı, **Murat/Ermenek**, **İbrahim/Erdoğan**, **Ersin**: Medenî Usûl Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2025.

Bahtiyar, **Mehmet**: Ticari İşletme Hukuku, 19. Bası, Beta Yayınları, 2018.

Berkhan, **İhsan**: ‘‘Fikri Mülkiyet ve Arabuluculuk’’, İBD, C. 93, S. 3, 2019, sa. 170-197.

Bozkurt Yüksel, Armağan Ebru: ‘‘Fikrî Mülkiyet Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk’’, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 2, 2011, sa. 191-215.

Chi, **Stephanie**: ‘‘The Role Of Mediation In Trademark Disputes’’, American Journal of Mediation, C. 2, 2008.

Çelikoğlu, **Cengiz Topel**: ‘‘6325 sayılı HUAK’a Göre Arabuluculuk Yoluna Başvurulması ve Çözüm Anlaşmasının Mahkeme ve İcra Usulleri ile İlişkisi’’, Prof. Dr. Ejder Yılmaz’a Armağan, C. I, Ankara, Yetkin Yayınları, 2014, sa. 669-723.

Dür, **Orhan**: Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, 2. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2018.

Ekmekçi, **Ömer/Özekes**, **Muhammet/Atalı**, **Murat/Seven**, **Vural**: Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, 2. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019.

Erdem, **Murat**: ‘‘Sınai Mülkiyet Hukukunda Uzlaşma’’, Journal of Current Researches on Social Sciences, C. 7, S. 4, 2017, sa. 311-322.

Erdem, **Ümit/Yumrutaş**, **Dilek**: Fikrî ve Sınaî Haklar Hukukunda ‘‘Dava Şartı Olarak’’ Arabuluculuk, Legal Yayıncılık, 2019.

Görgün, **L. Şanal/Börü**, **Levent/Kodakoğlu**, **Mehmet**: Medenî Usûl Hukuku, 14. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2025.

Ildır, **Gülgün**: Alternatif Uyuşmazlık Çözümü (Medenî Yargıya Alternatif Yöntemler), Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.

Kaplan, **Mikail Bora**: Sınai Mülkiyet Kanunu’nda İhtiyatî Tedbirler, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Karaca, **Osman Umut**: ‘‘Dava Şartı Olan Arabuluculuk Kapsamındaki Sınai Mülkiyet Uyuşmazlıkları’’, Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi, C. 21, S. 1, 2019, sa. 48-55.

Kekeç, **Elif Kısmet**: Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 2016.

Koçyiğit, **İlker/Bulur**, **Alper**: Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı Yayını, 2019.

Kurt Konca, **Nesibe**: Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı (Zorunlu) Arabuluculuk, Seta Perspektif, S. 225, 2018, sa. 1-6.

Oğuz, **Arzu**: ‘‘Fikri Mülkiyet Haklarından Doğan İhtilafların Arabuluculuk Yolu ile Çözümlenmesi Konusunda Değerlendirme’’, Terazi Hukuk Dergisi, C. 14, S. 152, 2019, sa. 813- 821.

Oğuz, **Arzu/Özden Merhacı**, **Selin**: ‘‘Fikri Mülkiyet Hukukunda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları Amerika Örneğin’’, Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan, C. II, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015, sa. 1163-1179.

Oktay Özdemir, **Saibe**: Sınaî Haklara İlişkin Lisans Sözleşmeleri ve Rekabet Hukuku Düzenlemelerinin Lisans Sözleşmelerine Uygulanması, Beta Basım, 2002.

Özekes, **Muhammet/Yazıcı**, **Çiğdem**: Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku, C. V, 16. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.

Özmumcu, **Seda**: Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış, On İki Levha Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013 (Anılış: Arabuluculuk).

Özmumcu, **Seda**: ''Arabulucunun Rolü Kolaylaştırıcı ve Değerlendirici Arabuluculuk'', İÜHFM, C. 71, S. 1, 2013, sa. 1369-1389.

Özmumcu, **Seda**: ''Usuli Adalet (Procedural Justice) ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümleri (Alternative Dispute Resolution) Üzerine Bir Değerlendirme'', Prof. Dr. Ramazan Arslan'a Armağan, C. II, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015, sa. 1275-1299.

Özmumcu, **Seda**: ''Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk Sistemine Genel Bir Bakış'', İÜHFM, C. 74, S. 2, 2016, sa. 807-842 (Anılış: Zorunlu Arabuluculuk).

Pekcanıtez, **Hakan/Simil**, **Cemil**: Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku, C. II, 16. Bası, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2025.

Sarı, **Onur**: ''Sınai Mülkiyet Kanununda Düzenlenen Sınai Haklardan Doğan Uyuşmazlıklara Dava Şartı Arabuluculuğun Uygulanması'', İKÜHFD, C. 18, S. 2, 2019, sa. 345-386.

Suluk, **Cahit/Karasu**, **Rauf/Nal**, **Temel**: Fikri Mülkiyet Hukuku, 2. Bası, Ankara, Seçkin Yayınları, 2018.

Tanrıver, **Süha**: Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Arabuluculuk, 2. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2022 (Arabuluculuk).

Tanrıver, **Süha**: ''Hukuk Uyuşmazlıkları Bağlamında Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları ve Özellikle Arabuluculuk'', TBB Dergisi, S. 6, 2004, sa. 151-177.

Tekinalp, **Ünal**: Fikrî Mülkiyet Hukuku, 5. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2012.

Toprakkaya Babalık, **İrem**: ''Fikir ve Sanat Eserlerinden Doğan Uyuşmazlıkların Arabuluculuk Yolu ile Çözümü'', İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ülgen, **Hüseyin/Helvacı**, **Mehmet/Kaya**, **Arslan/Nomer Ertan**, **Füsun**: Ticari İşletme Hukuku, 6. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2019.

Yarar, **Güven**: Milletlerarası Özel Hukukta Arabuluculuk, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2019.

Yazıcı Tıktık, **Çiğdem**: Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2013

DİJİTALLEŞEN TİCARET SİCİLİ VE HUKUKİ GÜVENLİK SORUNU

Dr. Öğr. Üyesi Emel TEKTEN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

emel.tekten@erdogan.edu.tr

- 0000-0002-2733-7928

ÖZET

Bu bildiri, ticaret sicilinin dijitalleşmesi sürecini ve bu dönüşümün hukuki güvenlik ilkesi üzerindeki etkilerini Türk Ticaret Hukuku perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Ticaret sicili, şirketlere ve tacirlere ilişkin temel bilgilerin kamuya açıklanması suretiyle üçüncü kişilerin korunmasını ve ticari hayatta güvenin tesisini sağlayan asli kurumlardan biridir. Bu işlev, klasik anlayışta sicilin aleniyeti, doğruluğu ve sicile güven ilkeleri üzerinden şekillenmiştir. Ancak son yıllarda ticaret sicili işlemlerinin elektronik ortama taşınması, bu ilkelerin uygulanma biçimini önemli ölçüde dönüştürmektedir.

Dijital ticaret sicili uygulamaları; tescil, ilan ve bilgiye erişim süreçlerinde hız, erişilebilirlik ve işlem kolaylığı sağlamakla birlikte, hukuki güvenlik bakımından yeni sorun alanlarını da beraberinde getirmektedir. Özellikle elektronik tescil süreçlerinde ortaya çıkabilecek veri hataları, sistemsel aksaklıklar, yetkisiz erişimler ve güncelleme gecikmeleri, ticaret siciline duyulan güvenin zedelenmesine yol açabilecek niteliktedir. Bu durum, sicile güven ilkesinin kapsamı ve sınırlarının dijital ortamda nasıl belirleneceği sorusunu gündeme getirmektedir.

Bildiri kapsamında, ticaret sicilinin dijitalleşmesinin hukuki niteliği ele alınmakta; sicilin açıklayıcı ve kurucu etkisi ile sicile güven ilkesinin dijital sistemler bakımından yeniden yorumlanıp yorumlanamayacağı tartışılmaktadır. Ayrıca, elektronik ortamda tutulan sicil kayıtlarından doğabilecek hatalarda sorumluluğun kime ait olacağı, ticaret sicili müdürlüklerinin ve ilgili sistem altyapılarının hukuki sorumluluğu çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, dijitalleşmenin üçüncü kişilerin korunması amacını güçlendirip güçlendirmediği sorgulanmaktadır.

Sonuç olarak çalışmada, dijital ticaret sicilinin ticari hayatın ihtiyaçlarına cevap verme potansiyeline sahip olduğu; ancak hukuki güvenliğin sağlanabilmesi için mevzuatın açık, öngörülebilir ve teknolojik gelişmelere uyumlu şekilde yeniden yapılandırılması gerektiği savunulmaktadır. Aksi hâlde, dijitalleşmenin hız ve kolaylık sağlarken ticaret sicilinin temel fonksiyonunu zayıflatma riski taşıdığı ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Sicili, Tescil, Hukuki Güvenlik

TBK M. 444–447 KAPSAMINDA REKABET YASAĞINDAN DOĞAN DAVALARDA GÖREVLİ MAHKEME SORUNU: YARGI İÇTİHATLARINDAKİ DÖNÜŞÜM

Dr. Öğr. Üyesi Emel TEKTEN

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

emel.tekten@erdogan.edu.tr

- 0000-0002-2733-7928

ÖZET

Bu tebliğ, 6098 sayılı TBK m. 444–447 arasında düzenlenen rekabet yasağı sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarda görevli mahkemenin belirlenmesi sorununu, yargı içtihatlarında son yıllarda ortaya çıkan belirgin değişim çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Rekabet yasağı, işçinin hizmet ilişkisi sona erdikten sonra belirli bir süre ve alan bakımından rekabet etmeme borcu altına girmesini öngören, iş hukukunun işçiyi koruma ilkesi ile ticari hayatın menfaatleri arasında hassas bir denge kuran bir kurumdur. Bu yönüyle rekabet yasağından kaynaklanan davalarda görevli mahkemenin tespiti, uyuşmazlığın niteliği bakımından özel bir önem taşımaktadır.

Uzun süre boyunca yargıda, rekabet yasağına ilişkin davaların hizmet sözleşmesinden doğması gerekçesiyle iş mahkemelerinin görev alanına girdiği kabul edilmiştir. Ancak son dönemde Yargıtay ve bölge adliye mahkemesi kararlarında, rekabet yasağı sözleşmesinin hizmet sözleşmesinden bağımsız bir borç ilişkisi oluşturduğu ve uyuşmazlığın ticari nitelik kazanabileceği yönünde bir yaklaşım ağırlık kazanmaktadır. Bu çerçevede, bazı içtihatlarda asliye ticaret mahkemelerinin görevli olduğu sonucuna varılmakta; aynı normlara dayanan uyuşmazlıklar bakımından farklı görev tespitleri yapılmaktadır.

Tebliğde, TBK m. 444–447 hükümlerinin sistematik konumu, rekabet yasağının hizmet sözleşmesiyle olan bağı ve sona erme sonrası etkileri dikkate alınarak, görevli mahkemenin belirlenmesinde esas alınması gereken ölçütler tartışılmaktadır. Ayrıca, içtihatlardaki bu dönüşümün hukuki öngörülebilirlik, usul ekonomisi ve hak arama özgürlüğü üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak çalışmada, rekabet yasağından doğan davalarda görevli mahkemenin belirlenmesine ilişkin mevcut içtihat farklılıklarının hukuki belirlilik ilkesini zedelediği, bu nedenle normatif veya içtihadi düzeyde daha tutarlı bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Yasağı, Asliye Ticaret Mahkemesi, Ticari Sır

CEZA YARGILAMASINDA HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI

Betül Asena SÖNMEZ*

Bu çalışmada, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB) hakkında ayrıntılı bilgi verilecek ve konuya ilişkin son yasal değişiklikler ile uygulamadaki yeniliklere değinilecektir. HAGB kararı, ceza yargılamasında önemli bir erteleme mekanizması olarak karşımıza çıkmakta ve kişilerin toplum nezdinde lekelenmesini ve damgalanmasını önlemek amacıyla uygulanmaktadır. Özellikle, failin daha önce herhangi bir suç işlememiş olması, kişilik özellikleri ve duruşmadaki tutum ve davranışları gibi faktörler göz önünde bulundurularak, gelecekte suç işleme olasılığının düşük olduğuna kanaat getirilmesi durumunda HAGB kararı verilir ve fail belirli bir süre denetime tabi tutulur. Bu süre zarfında tekrar suça karışması hâlinde ise hem hükmü açıklar hem de işlediği suçtan dolayı gerekli cezayı uygulamak suretiyle, hem failin bireysel hakları korunmuş hem de toplumun güvenliği gözetilmiş olur. Buna ek olarak, HAGB kararına karşı başvurulacak yollar doktrinde tartışma konusu olmuş; bu çerçevede Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı ile birlikte, HAGB kararına karşı itiraz yoluna değil, istinaf kanun yoluna başvurulacağı kanun koyucu tarafından belirlenmiştir. Bu çalışmada, HAGB hakkında ayrıntılı bilgi verilecek ve konuya ilişkin son yasal değişiklikler ile uygulamadaki yeniliklere değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hüküm, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması, Mahkumiyet

DEFERMENT OF THE ANNOUNCEMENT OF THE VERDICT IN CRIMINAL PROCEEDINGS

This study will provide detailed information on the Deferment of the Announcement of the Verdict (HAGB) and will address the latest legal amendments and recent developments in its practice. The HAGB decision emerges as an important deferral mechanism in criminal proceedings and is applied with the aim of preventing individuals from being stigmatized or labeled in society. In particular, the HAGB decision is issued when it is assessed that the likelihood of reoffending is low, taking into account factors such as the offender's lack of prior criminal record, personal characteristics, and conduct and behavior during the trial, and the

* Öğr. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Mahkeme Büro Hizmetleri Pr, 0000-0002-0879-3784 btlasena.sonmez@kilis.edu.tr, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Pr. Öğrencisi.

offender is placed under supervision for a certain period. If the offender commits another offense during this period, the court both pronounces the judgment and imposes the necessary penalty for the committed crime, thereby ensuring that the offender's individual rights are protected while also safeguarding public safety. In addition, the legal remedies to be applied against the HAGB decision have been a matter of debate in the doctrine; in this context, with the annulment decision of the Constitutional Court, it was determined by the legislator that, rather than the remedy of objection, the HAGB decision could be challenged through the intermediate courts of appeal. This study will provide detailed information about HAGB and legal changes on the subject and innovations in practice will be discussed.

Keywords: Verdict, Deferment of the Announcement of the Verdict, Conviction

Giriş

Doktrinde uzun süredir yoğun tartışmalara konu olan HAGB, Anayasa Mahkemesinin (AYM) iptal kararları ile 7499 sayılı Kanun kapsamında yapılan düzenlemeler sonucunda önemli değişikliklere uğramıştır. Gerek öğretide gerekse uygulamada tartışmalı yönleri bulunan bu kurum, söz konusu yasal değişikliklerle birlikte yeni bir görünüm kazanmış olup, bu çalışmanın amacı hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunu güncel mevzuat ışığında inceleyerek ortaya çıkan sorunları ve dönüşümü değerlendirmektir.

HAGB Amacı

HAGB'nin amacı, mahkûmiyet hükmünün hukuki sonuç doğurmasını engelleyerek sanığı ceza mahkûmiyetinin ağır etkilerinden korumak, kısa süreli hapis cezalarının sakıncalarını gidermek ve bu yönüyle ceza verme ve infaz dışında insancıl bir alternatif oluşturmaktır. (Turgut, 2025, s. 1027) Bu doğrultuda, yasa koyucu özellikle ilk defa suç işleyen ve hakkında hükmolunan cezası belirli bir ağırlığa ulaşmayan sanıklar bakımından, mahkûmiyet hükmünün derhâl açıklanıp infaz edilmesi yerine sanığa hükümlü statüsüne girmeden önce bir fırsat tanımayı amaçlamaktadır. (Baytemir Kontacı, Kılıç , Olcay, Cingi, & Alkan, 2024, s. 271) Ayrıca, bu kararın hukuki niteliği, sanık hakkında koşula bağlı olarak cezanın infazını önleyen şahsi bir neden teşkil etmesidir. (Özen, 2022, s. 891)

HAGB Şartları ve Sonuçları

Sanık hakkında yapılan yargılama sonunda isnat edilen fiilin kusurlu olarak işlendiği tespit edildiğinde önce suçluluk belirlenmekte, ardından TCK m. 61 uyarınca ceza saptanmakta ve ancak bu aşamadan sonra CMK m. 231'deki koşullar mevcutsa HAGB verilerek sanığın damgalanması önlenmektedir. (Yenisey & Nuhoğlu, 2021, s. 820) Ceza belirlenmeden doğrudan HAGB kararı verilmesi bozma sebebi oluşturur. Buna karşılık, iki yıla kadar hapis cezasını gerektiren suçlarda denetim süresi sonunda düşme kararıyla sonuçlanabilen HAGB kurumu, mahkûmiyete kıyasla toplum barışının sağlanması bakımından daha etkili olup, hapis cezasının ertelenmesinde geçerli olan "infaz edilmiş sayılma" kuralını yumuşatan ve hukuki niteliği itibarıyla cezanın ertelenmesinin daha esnek bir türü olarak değerlendirilmektedir. (Yenisey & Nuhoğlu, 2021, s. 820)Zira, CMK'nın benimsediği sisteme göre HAGB verilebilmesi, sanığa isnat edilen suçun işlendiğinin sabit görülmesiyle mahkûmiyet hükmü kurulup cezanın belirlenmesini zorunlu kılar; zira sanığın suçluluğu tespit edilmeden ve mahkûmiyet hükmü oluşturulmadan hükmün açıklanmasının geri bırakılması mümkün değildir. (Yıldırım, 2018, s. 438)

HAGB verilebilmesi için, sanık hakkında hükmolunan cezanın iki yıl veya daha az süreli hapis ya da adli para cezası olması, suçun Anayasa m.174'te güvence altına alınan inkılap kanunları kapsamında bulunmaması, sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış olması, varsa önceki HAGB kararına konu denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlememiş bulunması, suç nedeniyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın tamamen giderilmesi ve mahkemenin sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışlarını dikkate alarak yeniden suç işlemeyeceği kanaatine ulaşması gerekmektedir. (Yıldırım, 2018, s. 439) Bu koşulların varlığı halinde, uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere, müsadereye dair hükümler dışında kurulan hükmün sanık hakkında hukuki sonuç doğurmaması sonucunu doğuran HAGB verilebilmektedir. (Baytemir Kontacı, Kılıç , Olcay, Cingi, & Alkan, 2024, s. 271)Ayrıca, sanık, suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararı derhal iade edemediği veya suç öncesi duruma getiremeyeceği durumlarda, bu zararı denetim süresi boyunca aylık taksitler halinde ödemek suretiyle tamamen gidermeyi taahhüt ettiği takdirde, mahkeme sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verebilir. (Dülger & Taşkın , 2023, s. 754) Böylece sanığın tazmin yükümlülüğünü yerine getirmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması koşullarından biri olarak kabul edilir ve bu yöntem hem mağdurun zararının telafi edilmesini sağlar hem de sanığın denetim süresince sorumluluklarını

yerine getirmesiyle hukuki sonuç doğurmaz. Ve CMK m. 231/14 uyarınca, inkılap kanunlarında düzenlenen suçlar bakımından hükmolunan ceza miktarı şartı gerçekleşmiş olsa dahi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumu kanunen uygulanamaz. (Çelik, 2025, s. 4)

HAGB verilmesi hâlinde sanık beş yıl süreyle denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulur ve bu süre içinde bir yılı aşmamak üzere mahkemece belirlenecek süreyle, meslek veya sanat sahibi olmayan sanığın bu amacı sağlamaya yönelik bir eğitim programına devam etmesine, meslek veya sanat sahibi olan sanığın aynı alanda bir kamu kurumunda veya özel olarak bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmekle yükümlü kılınmasına ya da uygun görülecek başka bir yükümlülüğü yerine getirmesine karar verilebilir. (Özbek, Doğan, & Bacaksız, 2020, s. 493) Ancak, suça sürüklenen çocuklar bakımından ise denetim süresi, Çocuk Koruma Kanunu m. 23/1 uyarınca üç yıl olarak uygulanmakta olup, bu süre içinde yukarıda belirtilen yükümlülüklerin bir yılı aşmamak üzere uygulanmasına karar verilebilmekte; ayrıca denetim süresi boyunca dava zamanaşımı durmaktadır. (Bıçak , 2018, s. 785)

Son Değişiklerle Birlikte HAGB Kurumu

AYM tarafından iptal edilmeden önceki düzenlemeye göre, sanığa yüklenen suç nedeniyle iki yıl veya daha az süreli hapis ya da adli para cezasına hükmedilebilecek olması hâlinde; sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması, mahkemenin sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışlarını değerlendirerek yeniden suç işlemeyeceği kanaatine varması, suç nedeniyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, eski hâle getirme veya tazmin yoluyla tamamen giderilmesi ve sanığın hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına açıkça rıza göstermesi şartlarının birlikte gerçekleşmesi koşuluyla hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmekteydi. (Yalçınkaya, 2025, s. 294) Ayrıca, henüz mahkûmiyet iradesi oluşmadan ilk duruşmada sanığın rızasının sorulması hukuka aykırı sayılmakta, ayrıca HAGB kararlarına karşı yalnızca duruşmasız itiraz yolunun öngörülmesi nedeniyle itiraz merciinin işin esasına girerek istinaf benzeri bir inceleme yapamayacağı ve bu sebeple kararın ancak istisnai hâllerde kaldırılabileceği kabul edilmekteydi. (Yalçınkaya, 2025, s. 295)

HAGB'ye itiraz edilebileceğini öngören CMK m. 231/12 hükmünün, Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen kanun önünde eşitlik, 35. maddesinde güvence altına alınan mülkiyet

hakkı, 36. maddesinde yer alan hak arama hürriyeti ve 40. maddesinde düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin korunması ilkelerine aykırı olduğu ileri sürülerek AYM'ye iptal başvurusunda bulunulmuş ve AYM 20.07.2022 tarihli kararıyla anılan hükmü iptal etmiştir. (AYM 2021/121 Esas, 2022/88 K, 2022) (Yalçınkaya, 2025, s. 296) Bu iptal kararının ardından, 28.03.2023 tarihli ve 7445 sayılı Kanun'un m.21. anılan fıkra yeniden düzenlenmiş ve bu düzenlemeyle hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı yapılan itirazlarda inceleme merciinin, hem hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararını hem de bu karara konu olan hükmü birlikte inceleyeceği hüküm altına alınmıştır. (Korkmaz, 2025, s. 214)

İtiraz merciinin incelemesini hem şekli hem de esas yönünden yapması öngörülmüş; ancak devam eden süreçte AYM bu kez 01.06.2023 tarihli ve 2022/120 Esas, 2023/107 Karar sayılı kararıyla CMK m. 231'in 5 ilâ 14. fıkralarını iptal etmiş, 01.08.2023' te Resmî Gazete'de yayımlanan bu iptal kararının bir yıl sonra yürürlüğe gireceği belirtilmişken, 12.03.2024' te Resmî Gazete'de yayımlanan 7499 sayılı Kanun'un 15. maddesiyle söz konusu fıkralar yeniden düzenlenmiş ve bu düzenlemede kurumun ana yapısı korunmakla birlikte hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının tanımı "müsadereye ilişkin hükümler hariç, kurulan hükmün sanık hakkında hukuki bir sonuç doğurmaması" şeklinde değiştirilmiş, sanığın kabulü şartı kaldırılmış ve kanun yoluna ilişkin bazı değişiklikler yapılmıştır. (Korkmaz, 2025, s. 215)

7499 Kanun değişikliği öncesinde HAGB kararlarına karşı yalnızca itiraz kanun yoluna başvurulabilmekteydi (mülga CMK m. 231/12). AYM 2022 yılında verdiği iptal kararında, HAGB kararlarına karşı öngörülen itiraz kanun yolunun etkili bir denetim imkânı sağlamadığını, bu durumun Anayasa m. 40' ta güvence altına alınan yetkili makama başvurma hakkını ihlal ettiğini ve uygulamada da özellikle büyük şehirlerde itirazların neredeyse tamamına yakınının reddedilmesinin bu sorunu daha da belirgin hâle getirdiğini vurgulamıştır. (Ersoy, 2024, s. 788)

AYM'nin 2023 yılında HAGB kurumunun tamamına yönelik verdiği iptal kararı sonrasında ortaya çıkan boşluk, 2024 yılında 7499 sayılı Kanun ile doldurulmuş ve CMK m. 231/12'de yapılan değişiklikle hukuk sistemimizde ilk kez HAGB kararlarına karşı kural olarak istinaf kanun yolu açılmıştır. Bu kapsamda, verildiği anda kesin olan hükümler (CMK m. 272/3) saklı kalmak kaydıyla, HAGB' ye karşı istinaf kanun yoluna başvurulabilmektedir. (Baytemir Kontacı, Kılıç , Olcay, Cingi, & Alkan, 2024, s. 272) Nitekim, bu düzenleme uyarınca, m. 272/3 kapsamında istinafa tabi olmayan kararlar hariç olmak üzere HAGB kararları istinaf incelemesine konu olabilecek, bölge adliye mahkemelerince normal istinaf usulü uygulanacak,

bu inceleme sonucunda verilen kararlara karşı ise CMK m. 286 çerçevesinde temyiz yoluna başvurulabilecektir. Ancak kanun koyucunun m. 231/12'nin son cümlesinde HAGB kararlarının temyiz incelemesinde hem usul hem de esas yönünden denetleneceğini öngörmesi, temyizin yalnızca hukukilik denetimiyle sınırlı olması kuralıyla bağdaşmadığından, bu hükmün yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanaati ortaya çıkmaktadır. (Ersoy, 2024, s. 789)

7499 sayılı Kanun ile hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına karşı istinaf yolunun öngörülmesi, mahkûmiyet hükmünün esas yönünden denetlenmesine imkân tanıdığı için ilk bakışta ceza muhakemesinin temel ilkeleriyle uyumlu görünmektedir. (Korkmaz, 2025, s. 234) Buna karşılık, istinafın yalnızca son kararlara karşı başvurulabilen bir kanun yolu olmasına rağmen HAGB kararının yargılamayı sona erdirmeyen ve denetim süresi sonunda düşme kararı verilebilmesine imkân tanıyan, henüz açıklanmamış bir hükme ilişkin ara nitelikte bir karar olması, bu karara karşı istinaf yolunun öngörülmesini kanun yolunun temel işlevi ve ceza muhakemesi sistematiğiyle bağdaşmayan bir çelişki hâline getirmektedir. (Korkmaz, 2025, s. 234)

HAGB kararlarının denetiminde itiraz kanun yolundan istinaf kanun yoluna geçilmesi, mahkûmiyet hükmünün esas yönünden incelenmesine imkân tanıması bakımından sanık ve suçtan zarar gören açısından ilk bakışta olumlu görünmektedir. Ancak sanığın kabulü şartının istinaf yolunun kabulüyle birlikte işlevsiz hâle gelmesi ve bu değişikliğin öngörülmeyen sonuçlar doğurması, düzenlemenin sistematik sorunlar barındırdığını göstermektedir. (Ünal , 2025, s. 588) Ayrıca, HAGB kararlarının istinafa tabi tutulması, Bölge Adliye Mahkemelerinin iş yükünü önemli ölçüde artıracak ve bu durum etkin denetimin zayıflamasına yol açabilecektir. İş yükünün artması, uzun vadede makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmesine ve HAGB kararlarına ilişkin istinaf başvurularının esastan reddedilmesinin yaygınlaşmasına neden olabilecektir. (Ünal , 2025, s. 588) Bunun yanı sıra, CMK m. 231/12 uyarınca istinaf incelemesinde hem mahkûmiyet hükmü hem de HAGB kararı denetlenmekte, ancak bu süreçte ortaya çıkabilecek belirsizlikler yeni hak ihlallerine yol açma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle duruşma yapılması ve davanın temyize taşınarak Yargıtay içtihatlarının oluşması önerilmekte, aksi hâlde Bölge Adliye Mahkemeleri arasında içtihat farklılıkları doğabileceği belirtilmektedir. (Ünal , 2025, s. 589)

YCGK' nın HAGB' ye karşılık hangi kanun yoluna gidileceğine ilişkin kararı şu şekildedir. Karar tarihinde yürürlükte bulunan CMK m.231/ 12' e göre, HAGB'ye karşı

başvurulabilecek kanun yolu açıkça itiraz olarak belirtilmiştir. Ancak sonradan 7499 sayılı Kanun ile, bu kararlara karşı istinaf ve temyiz yoluna başvurulabileceği ve söz konusu yolların usul ve esasa ilişkin hukuka aykırılıklar yönünden inceleneceği düzenlenmiş olup, yapılan değişiklikler yalnızca yürürlüğe girdikten sonraki işlemler için uygulanacak, önceki dönemde geçerli kanuna uygun olarak gerçekleştirilen işlemlerin geçerliliğini etkilemeyecektir. Bu nedenle, söz konusu kararın Özel Dairece incelenemeyeceği kabul edilmelidir. (YCGK E. 2024/6-254 K. 2025/269 , 2025)

Yargıtay'ın aşağıda belirtilen kararlarında, denetim süresi içinde kişi hakkında kasıtlı bir suç nedeniyle yeniden hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilemeyeceği hükmü uygulanmış; ancak aşağıda ayrıca belirtilen Yargıtay 8. CD kararında zamanaşımı süresinin tamamlanması nedeniyle bu şekilde karar verilmemiştir, diğer sunulmuş olan kararlarda ise söz konusu hüküm uygulanmıştır. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının kesinleştiği tarih ile sanığın denetim süresi içinde yeniden suç işlediği tarih arasındaki süre zamanaşımını durdurduğundan, kalan süre olağan zamanaşımını tamamlamış ve kamu davasının düşürülmesi yerine mahkûmiyet kararı verilmiştir. Bu nedenle, hükümlü hakkında verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı kesinleşmiş olup, denetim süresi içinde sanığın yeniden suç işlemesi gerekçe gösterilerek hükmün açıklanmasına karar verilmesi hukuka aykırıdır ve kanun yararına bozma istemi kabul edilmiştir. (Yar 8. CD E. 2023/3685 K. 2025/685 , 2025)Yargıtay, Sanığın adli sicil kaydındaki HAGB kararının denetim süresi devam ettiği için, inceleme konusu suçun işlenmiş olması bu durumu değiştirmemekte ve mercii, sanık hakkında yeniden HAGB'ye karar verilemeyeceğine hükmederek isabetli bir karar vermiştir. (Yar 4. CD E. 2024/9746 K. 2025/3676 , 2025) (Yar 4. CD E. 2025/1788 K. 2025/7679 , 2025) (YCGK E. 2020/16-252 K. 2024/112 , 2024)

Sonuç

HAGB kurumu, ceza yargılamasında sanığın topluma yeniden kazandırılmasını ve mahkûmiyetin ağır hukuki ve sosyal sonuçlarından korunmasını amaçlayan önemli bir ceza muhakemesi müessesesidir. Ancak gerek hukuki niteliği gerekse kanun yollarına ilişkin rejimi bakımından uzun süre öğretide ve uygulamada yoğun tartışmalara konu olmuş, özellikle etkili başvuru hakkı ve denetim mekanizmasının yetersizliği AYM tarafından da tespit edilmiştir.

AYM'nin iptal kararları sonrasında 7499 sayılı Kanunla yapılan değişiklikler, HAGB kurumunun temel yapısını korumakla birlikte, özellikle kanun yolları bakımından köklü bir dönüşüm yaratmıştır. Bu kapsamda HAGB kararlarına karşı kural olarak istinaf yolunun açılması, mahkûmiyet hükmünün esastan denetlenmesine imkân tanıyarak hak arama özgürlüğünü güçlendirmiştir. Bununla birlikte, HAGB kararının henüz açıklanmamış bir hükme ilişkin olması ve yargılamayı kesin olarak sona erdirmemesi, istinaf kanun yolunun ceza muhakemesi sistematiğiyle tam anlamıyla uyumlu olup olmadığı yönünde yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Ayrıca Bölge Adliye Mahkemeleri üzerinde artması muhtemel iş yükü, etkin denetimin zayıflaması ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali riskini beraberinde getirmektedir.

Öte yandan Yargıtay ve YCGK kararları incelendiğinde, denetim süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi hâlinde yeniden HAGB kararı verilemeyeceği ilkesinin istikrarlı biçimde uygulandığı, ancak zamanaşımının dolması gibi istisnai durumlarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu durum, HAGB kurumunun hem maddi ceza hukuku hem de ceza muhakemesi hukuku ile sıkı bir etkileşim içinde olduğunu göstermektedir.

HAGB kurumu ceza adalet sisteminde önemli bir işlev üstlenmekle birlikte, son yasal değişiklikler ve içtihatlar ışığında hâlen sistematik ve uygulamaya ilişkin bazı sorunlar barındırmaktadır. Bu nedenle, özellikle kanun yollarının kapsamı, istinaf ve temyiz incelemesinin sınırları ile denetim süresine ilişkin uygulama birliğinin sağlanması bakımından doktrinel tartışmaların ve Yargıtay içtihatlarının belirleyici olmaya devam edeceği kanaatine varılmaktadır.

Kaynakça

YCGK E. 2020/16-252 K. 2024/112 , E. 2020/16-252 K. 2024/112 (YARGITAY CEZA GENEL KURULU 3 6, 2024).

Çelik, O. (2025). Teori Ve Uygulamada Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Ve Anayasa'ya Uygunluğu Sorunu . *Teori Ve Uygulamada Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Ve Anayasa'ya Uygunluğu Sorunu Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbek, V., Doğan, K., & Bacaksız, P. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Özen, M. (2022). *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri.* Ankara: Adalet Yayınevi.

AYM 2021/121 Esas, 2022/88 K, 2021/121 E, 2022/88 K (Anayasa Mahkemesi 07 20, 2022).

Bıçak , V. (2018). *Ceza Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Baytemir Kontacı, B., Kılıç , A., Olcay, G., Cingi, M., & Alkan, E. (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Dülger, M., & Taşkın , Ş. (2023). *Ceza Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Ersoy, U. (2024). *Ceza Muhakemesi Hukuku .* Ankara: Adalet Yayınevi.

Ünal , O. (2025). 7499 Sayılı Kanun Sonrası Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararlarının Kanun Yolu Denetiminde Gerçekleşen Değişimler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 541 - 596.

Korkmaz, F. (2025). Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (HAGB) Kararı ile CMK m. 231/11 Kapsamında Açıklanan veya Yeni Kurulan Hükme Karşı Gidilebilecek Kanun Yollarına İlişkin Bir Değerlendirme: 7499 Sayılı Kanun ile Yapılan Düzenlemeler Kanun Yolu Bakımından Ne Getird. *Ankara Barosu Dergisi*, 209-238.

Turgut, B. (2025). Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun E. 2020/252, K. 2024/112, 06.03.2024 Tarihli Kararı Çerçevesinde İkinci Kez Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararı Verilmesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 1021-1041.

Yıldırım, A. (2018). Mayınlı Bir Alan: Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kararının Denetimi . *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 435-480.

Yalçınkaya, E. (2025). Hapis Cezasının Ertelenmesi Ve Son Düzenlenen Haliyle Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması Kurumundan Farkı. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 271-318.

Yar 4. CD E. 2024/9746 K. 2025/3676 , E. 2024/9746 K. 2025/3676 (Yargıtay 4. Ceza Dairesi 2 26, 2025).

Yar 4. CD E. 2025/1788 K. 2025/7679 , E. 2025/1788 K. 2025/7679 (Yargıtay 4. Ceza Dairesi 4 28, 2025).

Yar 8. CD E. 2023/3685 K. 2025/685 , E. 2023/3685 K. 2025/685 (Yargıtay 8. Ceza Dairesi 01 23, 2025).

YCGK E. 2024/6-254 K. 2025/269 , E. 2024/6-254 K. 2025/269 (YARGITAY CEZA GENEL KURULU 06 18, 2025).

Yenisey, F., & Nuhoğlu, A. (2021). *Ceza Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınevi .

CEZA YARGILAMASINDA HÜKÜM TÜRLERİNİN YARGITAY İÇTİHATLARI IŞIĞINDA İNCELENMESİ

Betül Asena SÖNMEZ*

Ceza muhakemesinde, maddi gerçeğin hukuka uygun yöntemlerle elde edilen deliller aracılığıyla ortaya konulmasının ardından, yargılamanın sonunda mahkemenin uyuşmazlığı esastan çözen nihai kararı hüküm ya da son karar olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda hüküm, ceza yargılamasını esastan sona erdiren ve sanığın hukuki durumunu doğrudan etkileyen temel bir yargısal işlem niteliği taşımaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda hüküm türleri 223. maddede düzenleme alanı bulmuş olup, beraat, mahkûmiyet, ceza verilmesine yer olmadığına dair karar, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi, davanın düşmesi ve görevsizlik kararı bu kapsamda yer almaktadır. Bu hüküm türleri, sanık bakımından farklı hukuki sonuçlar doğurmakta ve özellikle kanun yollarına başvuru ile kesin hüküm etkisi gibi konularda önem arz eden bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, ceza yargılamasında hüküm türlerinin hukuki niteliğini ayrıntılı biçimde ele almanın yanı sıra, verilen kararların hukuki sonuçlarını Yargıtay kararları ışığında incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hüküm, Beraat, Mahkumiyet, Ceza Verilmesine Yer Olmadığına Dair Karar, Güvenlik Tedbiri, Davanın Düşmesi, Davanın Reddi, Görevsizlik Kararı

EXAMINING THE TYPES OF SENTENCES IN CRIMINAL TRIALS IN THE LIGHT OF THE SUPREME COURT CASE LAWS

In criminal procedure, after the material truth is established through evidence obtained by lawful means, the final decision by which the court resolves the dispute on the merits at the end of the proceedings is referred to as a judgment or a final decision. In this context, a judgment constitutes a fundamental judicial act that terminates the criminal proceedings on the merits and directly affects the legal status of the defendant. In the Code of Criminal Procedure, the types of judgments are regulated under Article 223 and include acquittal, conviction, a decision not to impose a penalty, security measures, dismissal of case, judgment dismissal, and a decision of lack of jurisdiction. These types of judgments create different legal

* Öğr. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Mahkeme Büro Hizmetleri Pr, 0000-0002-0879-3784 btlasena.sonmez@kilis.edu.tr, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Doktora Pr. Öğrencisi.

consequences for the defendant and are especially important in matters such as recourse to legal remedies and the effect of final judgment. This study, in addition to discussing in detail the legal nature of the types of judgments in criminal proceedings, examines the legal consequences of the decisions in the light of the Supreme Court decisions.

Keywords: Verdict, Acquittal, Conviction, Decision Not to Impose a Penalty, Security Measure, dismissal of case, judgment dismissal, Decision of Lack of Jurisdiction

Giriş

Hüküm, ceza muhakemesine konu uyuşmazlığın esas ve usul yönünden çözülmesini sağlayarak yargılamayı sonlandıran karardır ve bu nedenle muhakemeyi bitirici özel bir etkiye sahiptir. (Bekar, 2017, s. 18)Bu bağlamda, CMK m. 223 hükmünde, beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararlarının hüküm çeşitleri olarak sayıldığı ve CMK m. 223/10'a göre adlî yargı dışındaki bir yargı merciine yönelik görevsizlik kararının da kanun yolu bakımından hüküm sayılmıştır. (Oral, 2021, s. 49) Hüküm türleri CMK'da tahdidi olarak sayılmış olup, bu nedenle Yargıtay 8. Ceza Dairesi, iddianamenin hukuki değerden yoksun olması nedeniyle "karar verilmesine yer olmadığına" hükmedilmesini, CMK m.223'te sınırlı olarak sayılan hüküm türlerinden biriyle karar verilmesi zorunluluğuna aykırı bularak kanun yararına bozmuştur. (YAR. 8. CD, E. 2022/537, K. 2024/1202, 2024)

Bazı hükümler davanın esasına ilişkin olup, örneğin mahkûmiyet kararı sanığın suçu işlediğini, ceza verilmesine yer olmadığı kararı ise fiilin işlendiğini ancak ceza sorumluluğunun bulunmadığını gösterir. Buna karşılık, davanın reddi ve düşmesi kararları gibi diğer hükümler uyuşmazlığın esasını çözmez ve ceza mahkemesinin muhakemeye devam edemediği hallerde verilir. (Boğa, 2024, s. 2588) Çalışmamızda, söz konusu hüküm çeşitleri Yargıtay kararları ışığında sırayla incelenecektir.

Beraat Kararı

Beraat kararı, sanığın yüklenen fiilden dolayı suçlu bulunmaması hâlinde ve fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, failin kast veya taksirinin bulunmaması, suçun işlenmesine rağmen olayda hukuka uygunluk nedeninin bulunması veya suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması hallerinde verilir. (Öztürk, ve diğerleri, 2023, s. 648) Buna göre, yüklenen suçu işlediği her türlü kuşkudan arınmış ve kesin delillerle sabit olan sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilir; dolayısıyla, şüphe hâlinde ise in dubio pro reo ilkesi gereği beraat kararı uygulanır. (Dülger & Taşkın , 2023, s. 744) Yargıtay 5. Ceza Dairesinin kararında, kooperatifin suç dönemi yasal defterleri ve kayıtları bulunmadığı, yalnızca mağdur beyanları ve tahsilat makbuzları üzerinden düzenlenen bilirkişi raporlarının hükme esas alınamayacağı, bu nedenle sanıkların lehine şüpheden sanık yararlanır ilkesinin uygulanması gerektiği ve mahkumiyet kararlarının bozulması gerektiği sonucuna varmıştır. (YAR 5. CD E. 2021/5547 K. 2024/11621 , 2024)

Bununla birlikte, şayet mahkumiyet kararı uygulanacaksa, mahkûmiyet kararı ile birlikte veya yerine, güvenlik tedbirlerinden biri ya da birkaçı uygulanabilir ve suç tüzel kişi yararına işlenmişse, ilgili hükümler uyarınca tüzel kişi hakkında da güvenlik tedbirine hükmedilir. (Dülger & Taşkın , 2023, s. 744) Ayrıca, beraat hükmü ile ilgili olarak, derhal beraat verilecek hallerde durma, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığına dair kararlar verilemeyeceği (CMK m. 223/9) ve kanunun, uyuşmazlık hakkında birden fazla hüküm verilebilme imkânı bulunduğunda sanığın lehine olan hükmün uygulanmasını öngördüğü ifade edilmektedir. (Oral, 2021, s. 50)

Yargıtay 11. Ceza Dairesinin kararları incelendiğinde, Yargıtay 11. Ceza Dairesinin iki kararlarında çoğunluğu, zamanaşımı nedeniyle verilen düşme kararını temyizde sanık müdafiinin hukuki yararı bulunmadığı gerekçesiyle temyiz istemini reddederken; karşı oyda, beraat kararı verilmesi ihtimali bulunduğundan sanık lehine temyizde hukuki yararın var olduğu ve esastan inceleme yapılması gerektiği savunulmuştur. (YAR. 11. CD E. 2024/6203 K. 2025/3875 , 2025) (YAR, 11. CD, E. 2024/5547,K. 2025/211, 2025) Bir diğer kararında ise çoğunluk görüşüne göre, derhal beraat kararı verilebilecek hâller dışında zamanaşımı nedeniyle verilen düşme kararları sanık lehine sonuç doğurduğundan, bu kararlara karşı sanık veya müdafiinin temyizde hukuki yararı bulunmamaktadır. (YAR 11. CD, E. 2021/35408 K. 2025/4681 , 2025)ifadesi bulunmasına rağmen söz konusu karardaki muhalefet şerhinde ise, beraat kararı verilmesi gereken durumlarda zamanaşımı nedeniyle düşme kararı verilmesinin

masumiyet karinesi ve lekelenmeme hakkını ihlal ettiği, bu nedenle sanık veya müdafiinin düşme kararını beraat talebiyle temyiz etmesinde hukuki yarar bulunduğu ifade edilmiştir. (YAR. 11. CD E. 2021/35408 K. 2025/4681 , 2025)

Ceza Verilmesine Yer Olmadığına Dair Karar

Ceza verilmesine yer olmadığı kararı, failin suçu işlemiş olmasına rağmen çeşitli sebeplerle ağır bir ceza uygulanmasının uygun görülmediği durumlarda verilir; bu nedenle karar, sanığın suçtan tamamen aklanmasını öngören beraat kararından ve suçun cezasını hüküm altına alan mahkûmiyet kararından farklıdır. (Güneş, 2019, s. 189) Ayrıca, bu karar, sanığın kusurunun bulunmaması veya suçun cezalandırılmasına engel olan hallerin varlığı durumunda da verilebilir; zira kusurun bulunmaması hallerini yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik hali veya geçici nedenler; suçun hukuka aykırı olmasına rağmen bağlayıcı emir, zorunluluk, cebir veya tehdit etkisiyle işlenmiş olması; meşru savunmada sınırın heyecan, korku veya telaş nedeniyle aşılması ve kusurluluğu ortadan kaldıran hata halleri oluşturur. (Bıçak , 2018, s. 755)

Bu kapsamda, yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik durumu veya geçici nedenler gibi kusur yeteneğini etkileyen hallerde ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir; özellikle, on iki yaşın altındaki çocuklar tamamen, on iki ile on beş yaş arasındakiler fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması hâlinde sorumsuz sayılırken, on beş ile on sekiz yaş arasındakiler yalnızca ceza indiriminden faydalanır. (Güneş, 2019, s. 199) Benzer şekilde, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik veya irade dışı alkol ve uyuşturucu madde etkisi altında fiil işleyenler hakkında da ceza uygulanmaz; ancak bu kişiler için güvenlik tedbirleri hükmolunabilir. (Güneş, 2019, s. 199)

Öte yandan, suçun tüm unsurları gerçekleşmiş olsa bile ceza verilmesine engel olan haller; etkin pişmanlık, şahsi cezasızlık sebepleri, karşılıklı hakaret veya işlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığıdır sayılabilir. Dolayısıyla ceza verilmesine yer olmadığına ilişkin kararda dayanılan nedenin gerekçede gösterilmesi zorunludur. (Bıçak , 2018, s. 755)

Mahkûmiyet Kararı

Mahkûmiyet kararı, sanığın yüklenen suçu işlediğinin sabit olması halinde verilir (CMK m.223/5) ve gerekçesinde iddia ve savunmada ileri sürülen görüşler, delillerin tartışılması ve

değerlendirilmesi, hükme esas alınan ve reddedilen deliller, ulaşılan kanaat ile sabit görülen fiil ve nitelendirilmesi, cezanın ertelenmesi, hapis cezasının adlî para cezasına veya tedbirlere çevrilmesi ve ek güvenlik tedbirlerine ilişkin dayanaklar belirtilir. (Centel & Zafer, 2020, s. 861)

Ceza muhakemesinde bir suçun ispatı, hâkimin veya mahkemenin her türlü şüpheden arınmış kanaatine dayanmak zorundadır; bu kanaat oluşmadıkça mahkûmiyet hükmü verilemez ve mahkûmiyet hükmü bulunmadığı sürece sanık suçlu sayılmaz; bu ilke, AİHS'nin 6. maddesinin 2. fıkrasında açıkça düzenlenmiş olup, Türk hukukunda genellikle masumiyet karinesi olarak adlandırılmaktadır. (Boğa, 2024, s. 2581)

Güvenlik Tedbirine Hükmedilmesi

Güvenlik tedbiri kararı, sanığın yüklenen suçu işlediğinin sabit olması hâlinde belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetle birlikte verilir. (Bıçak , 2018, s. 776) Bu tedbirler, TCK'nın 53-60. maddelerinde düzenlenmiş olup, belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma, eşya ve kazanç müsaderesi, çocuklara ve akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri, tekerrür ve özel tehlikeli suçlulara yönelik tedbirler, sınırdışı edilme ile tüzel kişiler hakkında uygulanacak tedbirleri kapsar. (Bıçak , 2018, s. 776)

Akıl hastalığı nedeniyle TCK m.57 kapsamında güvenlik tedbiri uygulanan ve son sağlık kurulu raporlarında toplumsal tehlikeliliğinin önemli ölçüde azaldığı belirtilen hükümlüler hakkında infaz dosyasının kapatılıp kapatılmayacağına karar verme yetkisi hüküm mahkemesine değil, güvenlik tedbirinin infazına ilişkin tüm kararları alma görev ve yetkisi bulunan infaz hâkimliğine aittir. (YAR. 1. CD E. 2024/7921 K. 2025/2871 , 2025)Bu bağlamda, Yargıtay 4. Ceza Dairesi, akıl hastalığı nedeniyle cezai sorumluluğu bulunmayan sanık hakkında tehdit ve hakaret suçlarının işlendiğinin sabit olduğu, TCK m.57'de öngörülen güvenlik tedbirlerinin emredici nitelikte bulunduğu ve yerel mahkeme kararında hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle sanık müdafiinin tüm temyiz itirazlarını reddederek hükmü oybirliğiyle onamıştır. (YAR. 4. CD E. 2024/2403 K. 2024/5968 , 2024)Ayrıca, sanığın akıl hastalığı nedeniyle cezai sorumluluğunun bulunmadığının sağlık kurulu raporu ve dosya kapsamıyla sabit olduğunu, atılı hakaret suçunun işlendiğinin delillerle kanıtlandığını, güvenlik tedbirlerinin hâkimin takdirine bağlı olmayıp kanuni şartların gerçekleşmesi hâlinde uygulanmasının zorunlu olduğunu, bu nedenle ceza verilmesine yer olmadığına ve akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirine hükmedilmesine ilişkin ilk derece mahkemesi kararının ve

bu kararı esastan reddeden Bölge Adliye Mahkemesi kararının hukuka uygun bulunduğunu belirterek sanık müdafiinin tüm temyiz itirazlarını reddetmiş ve hükmü oybirliğiyle onamıştır. (YAR. 4. CD E. 2023/6672 K. 2025/13598 , 2025)

Davanın Reddi ve Davanın Düşmesi

Davanın reddi kararı, iddianameye konu olan fiile ilişkin davanın hâlen devam ediyor olması veya daha önce verilmiş bir hüküm bulunması durumunda verilirken; davanın düşmesi kararı ise, davanın reddi nedenleri dışında, muhakemeye devamın kanunen kesin bir şekilde mümkün olmadığı hallerde uygulanır. (Boğa, 2024, s. 2588)Böylece, davanın reddi kararında mahkeme, uyuşmazlığın daha önce nihai olarak çözümlenmiş veya halen çözüm sürecinde olduğunu tespit ederek, kendisinin bu uyuşmazlığa ilişkin olarak yargı yetkisinin bulunmadığını hukuken ifade etmiş olur. (Çınar, 2009, s. 35)

Yargıtay 12. Ceza Dairesi, haksız gözaltı ve tutukluluk nedeniyle maddi ve manevi tazminat talebiyle açılan davada, davacının tazminat istemine dayanak yaptığı ceza yargılamasında mükerrerlik nedeniyle davanın reddine karar verilmiş olmasının, CMK m.141 ve devamında sayılan tazminat istenebilecek hâller arasında yer almadığını, davanın reddi kararının beraat ya da haksızlığı ortaya koyan bir karar niteliği taşımadığını ve bu nedenle tazminat koşullarının oluşmadığını belirterek, ilk derece mahkemesi ile Bölge Adliye Mahkemesinin davanın reddine ilişkin kararlarını hukuka uygun bulmuş ve davacı vekilinin temyiz istemlerini oybirliğiyle esastan reddederek hükmü onamıştır. (YAR 12. CD E. 2023/3204 K. 2025/1052, 2025)Ayrıca, Yargıtay 4. Ceza Dairesi, sanığın aynı mesajlar nedeniyle daha önce kesinleşmiş beraat kararının bulunması sebebiyle mükerrer yargılama yasağı gereğince davanın reddine ilişkin Bölge Adliye Mahkemesi kararını hukuka uygun bularak temyiz istemlerini reddetmiş ve hükmü onamıştır. (YAR. 4. CD E. 2023/12956 K. 2025/4495 , 2025)

Bunun yanı sıra, Yargıtay 11. Ceza Dairesi, sanık hakkında resmî belgede sahtecilik suçundan kurulan davanın reddi hükmü yönünden, bu kararın sanığın hukuki durumunu aleyhe etkilemediği ve sanığın bu kısımda temyizde hukuki yararının bulunmadığı gerekçesiyle temyiz istemini reddetmiş; buna karşılık banka veya diğer kredi kurumlarınca tahsis edilmemesi gereken bir kredinin açılmasını sağlamak amacıyla dolandırıcılık suçuna ilişkin mahkûmiyet hükmünü, yargılamanın usul ve yasaya uygun yapıldığı, delillerin hukuka uygun şekilde değerlendirildiği, suç vasfının doğru belirlendiği ve

cezanın kanuni sınırlar içinde tayin edildiği gerekçeleriyle onamıştır**.** (YAR. 11. CD E. 2021/22283 K. 2025/5465 , 2025)

TCK'de öngörülen düşme sebepleri, sanığın ölümü (m. 64), af (m. 65), dava zamanaşımı (m. 66), şikayetten vazgeçme (m. 73/4) ve önödeme (m. 75) gibi durumları kapsar; ayrıca soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceği anlaşılırsa, mahkeme yargılamanın tamamlanmasını beklemeden düşme kararı verebilir. (Bekar, 2017, s. 53) Bu karar, esas hüküm olarak değerlendirilmez ve "görünüşte son karar" olarak nitelendirilir; dolayısıyla, usule ilişkin bir hüküm olarak kabul edilmektedir. (Bekar, 2017, s. 53)

Yargıtay 5. Ceza Dairesi, tefecilik suçundan sanıklar hakkında verilen düşürülme hükümlerini incelerken, kamu davalarının zamanaşımı nedeniyle CMK m.223/8 uyarınca "düşmesine" karar verilmesi gerekirken "düşürülmesine" hükmedilmesini hukuka aykırı bulmuş; bu hata yeniden yargılamayı gerektirmediğinden bazı sanıklar yönünden hükmü düzelterek onamış, hükümden önce vefat ettiği anlaşılan sanık bakımından ise ölüm olgusunun mahallinde araştırılarak buna göre karar verilmesi gerektiği gerekçesiyle hükmü bozmuştur. (YAR. 5. CD E. 2022/2657 K. 2024/6003 , 2024) Benzer şekilde, Yargıtay 5. Ceza Dairesi, zimmet suçuna ilişkin temyiz incelemesinde; ölüm nedeniyle kamu davasının CMK m.223/8 uyarınca "düşmesine" karar verilmesi gerekirken "düşürülmesine" hükmedilmesini hukuka aykırı bularak bu yanlışı yeniden yargılama gerektirmediğinden hükmü düzelterek onamıştır. (YAR. 5. CD E. 2022/3250 K. 2024/2391 , 2024)

Zamanaşımı sebebiyle kamu davasının düşmesine ilişkin olarak Yargıtay'ın farklı Ceza Dairelerince verilen kararlar aşağıda yer almaktadır. Bu kararda Yargıtay 8. Ceza Dairesi, sanık yönünden beraat hükmünü isabetli bularak onamış, ancak suça sürüklenen çocuk açısından suç tarihindeki yaşı ve öngörülen ceza dikkate alındığında 7 yıl 6 aylık olağan zamanaşımı süresinin dolduğu gerekçesiyle, yargılamaya devam edilmesinin hukuka aykırı olduğuna karar vererek hükmü bozmuş ve kamu davasının zamanaşımı nedeniyle düşmesine hükmetmiştir**.** (YAR. 8. CD E. 2024/22582 K. 2025/655 , 2025) Benzer şekilde, Yargıtay 5. Ceza Dairesi, suçtan doğrudan zarar görmeyenlerin temyiz istemlerini reddedip davanın reddine ilişkin hükmü onamış; ancak sanığa isnat edilen eylemin zamanaşımına uğradığını belirleyerek mahkûmiyet hükmünü bozmuş ve kamu davasının düşmesine karar vermiştir. (YAR. 5. CD E. 2025/1015 K. 2025/7273 , 2025)

Ayrıca, Yargıtay 7. Ceza Dairesi, bir kısım sanıklar hakkında verilen beraat kararlarına ilişkin istinaf başvurusunun esastan reddine dair Bölge Adliye Mahkemesi kararlarının, CMK

m.286 uyarınca temyize tabi olmaması nedeniyle katılan vekilinin temyiz istemini reddetmiş; diğer iki sanık yönünden ise suç tarihinden itibaren olağanüstü zamanaşımı süresinin dolduğu gözetilerek kamu davalarının düşmesine karar verilmesi suretiyle istinaf başvurusunun esastan reddedilmesinde hukuka aykırılık bulunmadığını kabul ederek temyiz istemini esastan reddetmiş ve hükümlerin oybirliğiyle onanmasına karar vermiştir. (YAR. 7. CD E. 2023/18457 K. 2024/8475 , 2024)

Öte yandan, Yargıtay 9. Ceza Dairesi, şantaj suçu yönünden zamanaşımını kesen son işlemin sorgu tarihi olduğu ve temyiz incelemesine kadar olağan zamanaşımının dolduğu gerekçesiyle kamu davasının düşmesine karar vermiş, çocuğun nitelikli cinsel istismarı ile kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçları bakımından ise sanığın mağdurenin yaşı konusunda hataya düştüğüne ilişkin savunmalarının TCK m.30 kapsamında tartışılmaması ve zincirleme suç hükümlerinin değerlendirilmemesi nedeniyle hükümlerin eksik gerekçeyle kurulduğunu belirterek kararları bozmuştur. (YAR. 9. CD E. 2021/11606 K. 2024/5791 T. 10.6.2024 , 2024)

Yargıtay 12. Ceza Dairesi, taksirle öldürme suçundan sanık hakkında verilen ve kesinleşen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına ilişkin olarak, denetim süresi içinde sanığın kasıtlı bir suç işleyip işlemediğinin belirleyici olduğunu; UYAP kayıtlarına göre sanık hakkında açılan görevi kötüye kullanma davasında beraat kararı verildiği ve bu beraatin istinaf incelemesinden geçerek kesinleştiğinin anlaşıldığını vurgulamış, bu durumda CMK m.231/10 uyarınca açıklanması geri bırakılan hükmün ortadan kaldırılarak kamu davasının düşmesine karar verilmesi gerekirken, sadece yargılama aşamasındaki duruma dayanılarak talebin reddedilmesini hukuka aykırı bularak yerel mahkeme hükmünü bozmuştur. (YAR. 12. CD E. 2021/5094 K. 2025/1519 , 2025)

Görevsizlik Kararı

CMK m. 223'e göre, adli yargı dışındaki bir yargı merciine yönelik görevsizlik kararı esasa ilişkin olmamakla birlikte şekli bir karar olarak kanun yolu bakımından hüküm sayılmakta ve bu nedenle istinaf yoluna başvurulabilmektedir; buna karşılık adli yargı içindeki mahkemeler arasında verilen görevsizlik kararları hüküm niteliğinde olmayıp, itiraz yoluna tabidir. (Bekar, 2017, s. 55) (Güneş, 2019, s. 189) Ayrıca, düzenleme, farklı yargı kolları arasındaki işbölümü ve yetki sorunlarını düzenlemeye yöneliktir; ancak adli yargı dışındaki görevsizlik kararının

istinafa tabi tutulması, Uyuşmazlık Mahkemesi'nin işlevini zayıflatabileceği ve Anayasa m. 158 ile çelişebileceği yönünde eleştiriler bulunmaktadır. (Bekar, 2017, s. 55)

Sonuç

Ceza yargılamasında hüküm, maddi gerçeğin hukuka uygun yöntemlerle ortaya konulmasının ardından uyuşmazlığı esastan çözen ve yargılamayı sona erdiren nihai karar niteliğini taşımaktadır. CMK' nin 223. maddesinde hüküm türlerinin tahdidi olarak sayılmış olması, ceza yargılamasında belirlilik ve hukuki güvenlik ilkesinin bir gereği olup, mahkemelerin bu sınırlar dışına çıkarak yeni veya kanunda öngörülmeyen hüküm türleri ihdas etmelerini engellemektedir.

Çalışmada ele alındığı üzere, beraat, mahkûmiyet, ceza verilmesine yer olmadığına dair karar, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi, davanın düşmesi ve görevsizlik kararı, sanık bakımından farklı hukuki sonuçlar doğurmakta; özellikle kesin hüküm etkisi, masumiyet karinesi, lekelenmeme hakkı ve kanun yollarına başvuru bakımından önem arz etmektedir.

Ceza verilmesine yer olmadığına dair kararlar ile güvenlik tedbirine hükmedilmesine ilişkin kararlar bakımından ise Yargıtay'ın istikrarlı biçimde, bu kararların hâkimin takdirine bağlı olmayıp kanuni şartların gerçekleşmesi hâlinde zorunlu olarak uygulanması gereken hükümler olduğu yönünde içtihat geliştirdiği anlaşılmaktadır.

Davanın reddi ve davanın düşmesi kararlarına ilişkin Yargıtay uygulaması ise, bu kararların uyuşmazlığın esasını çözmeyen, muhakemeye devam edilmesini hukuken imkânsız kılan hâllerde verilen usule ilişkin hükümler olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, özellikle "düşme" ve "düşürülme" kavramlarının birbirine karıştırılmasının bozma nedeni yapılması, hüküm türlerinin terminolojik ve hukuki açıdan doğru kullanılmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Zamanaşımı ve ölüm gibi nedenlerle verilen düşme kararları bakımından Yargıtay'ın farklı dairelerince geliştirilen içtihatlar, hüküm türlerinin doğru nitelendirilmesinin yargısal denetim açısından taşıdığı önemi açıkça göstermektedir.

Adli yargı dışındaki mercilere yönelik görevsizlik kararlarının kanun yolu bakımından hüküm sayılması, buna karşılık adli yargı içindeki mahkemeler arasında verilen görevsizlik kararlarının itiraza tabi tutulması, hüküm kavramının yalnızca maddi anlamda değil, şekli anlamda da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu düzenlemeye yönelik

doktrinde ileri sürülen eleştiriler ise, ceza muhakemesinde görev ve yetki ayrımının anayasal boyutunu gündeme getirmektedir.

Ceza yargılamasında hüküm türlerinin doğru belirlenmesi ve uygulanması, yalnızca usul ekonomisi açısından değil; sanığın temel haklarının korunması, hukuki güvenliğin sağlanması ve adil yargılanma hakkının teminat altına alınması bakımından da hayati öneme sahiptir. Yargıtay içtihatları ışığında yapılan bu inceleme, hüküm türlerinin teorik çerçevesi ile uygulamadaki yansımaları arasındaki ilişkinin anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

Kaynakça

YAR 12. CD E. 2023/3204 K. 2025/1052, E. 2023/3204 K. 2025/1052 (YARGITAY 12. CEZA DAİRESİ 2 4, 2025).

Çınar, A. (2009). Hükmün Konusu Ve Eylemi (Fiili) Değerlendirmede Mahkemenin Yetkisi . *TBB Dergisi*, 31-62.

Öztürk, B., Tezcan, D., Erdem, M., Sırma Gezer, Ö., Saygılar, Y., Alan, E., . . . Tok, M. (2023). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Bıçak , V. (2018). *Ceza Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Bekar, E. (2017). Ceza muhakemesinde hüküm çeşitleri (CMK m. 223). *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 15-60.

Boğa, B. (2024). Ceza Muhakemesinde Düşme Kararlarının Suçsuzluk Karinesine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2581 - 2610.

Centel, N., & Zafer, H. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku.* İstanbul: Beta Yayınevi.

Dülger, M., & Taşkın , Ş. (2023). *Ceza Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Güneş, D. (2019). Ceza Mahkemesi Tarafından Ceza Verilmesine Yer Olmadığına İlişkin Kararın Hukuk Mahkemesi Kararlarına Tesiri. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 185 - 216.

Oral, Y. E. (2021). Ceza Yargılamasında Hüküm ve Çeşitleri. *Ceza Yargılamasında Hüküm ve Çeşitleri Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YAR 5. CD E. 2021/5547 K. 2024/11621 , E. 2021/5547 K. 2024/11621 (YARGITAY 5. CEZA DAİRESİ 12 4, 2024).

YAR 11. CD, E. 2021/35408 K. 2025/4681 , E. 2021/35408 K. 2025/4681 (YARGITAY 11. CEZA DAİRESİ 4 17, 2025).

YAR, 11. CD, E. 2024/5547,K. 2025/211, E. 2024/5547,K. 2025/211 (YARGITAY 11. CEZA DAİRESİ 01 07, 2025).

YAR. 11. CD E. 2021/22283 K. 2025/5465 , E. 2021/22283 K. 2025/5465 (YARGITAY 11. CEZA DAİRESİ 5 5, 2025).

YAR. 4. CD E. 2023/12956 K. 2025/4495 , 2023/12956 K. 2025/4495 (YARGITAY 4. CEZA DAİRESİ 3 10, 2025).

YAR. 4. CD E. 2024/2403 K. 2024/5968 , E. 2024/2403 K. 2024/5968 (YAR. 4. CD. 5 6, 2024).

YAR. 7. CD E. 2023/18457 K. 2024/8475 , E. 2023/18457 K. 2024/8475 (YARGITAY 7. CEZA DAİRESİ 10 8, 2024).

YAR. 8. CD E. 2024/22582 K. 2025/655 , E. 2024/22582 K. 2025/655 (YARGITAY 8. CEZA DAİRESİ 1 22, 2025).
YAR. 9. CD E. 2021/11606 K. 2024/5791 T. 10.6.2024 , E. 2021/11606 K. 2024/5791 (YARGITAY 9. CEZA DAİRESİ 6 10, 2024).
YAR. 1. CD E. 2024/7921 K. 2025/2871 , E. 2024/7921 K. 2025/2871 (YARGITAY 1. CEZA DAİRESİ 4 14, 2025).
YAR. 11. CD E. 2024/6203 K. 2025/3875 , E. 2024/6203 K. 2025/3875 (YARGITAY 11. CEZA DAİRESİ 04 07, 2025).
YAR. 11. CD E. 2021/35408 K. 2025/4681 , E. 2021/35408 K. 2025/4681 (YARGITAY 11. CEZA DAİRESİ 4 17, 2025).
YAR. 12. CD E. 2021/5094 K. 2025/1519 , E. 2021/5094 K. 2025/1519 (YARGITAY 12. CEZA DAİRESİ 2 13, 2025).
YAR. 4. CD E. 2023/6672 K. 2025/13598 , E. 2023/6672 K. 2025/13598 (YARGITAY 4. CEZA DAİRESİ 9 16, 2025).
YAR. 5. CD E. 2022/3250 K. 2024/2391 , E. 2022/3250 K. 2024/2391 (YARGITAY 5. CEZA DAİRESİ 2 29, 2024).
YAR. 5. CD E. 2025/1015 K. 2025/7273 , E. 2025/1015 K. 2025/7273 (YARGITAY 5. CEZA DAİRESİ 6 19, 2025).
YAR. 5. CD E. 2022/2657 K. 2024/6003 , E. 2022/2657 K. 2024/6003 (YARGITAY 5. CEZA DAİRESİ 5 21, 2024).
YAR. 8. CD, E. 2022/537, K. 2024/1202, E. 2022/537, K. 2024/1202 (YARGITAY 8. CEZA DAİRESİ 02 13, 2024).

İŞÇİNİN KİŞİSEL VERİLERİNİN İŞLENMESİ SÜRECİNDE GERÇEKLEŞEBİLECEK İHLALLER VE KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI KANUNU ÇERÇEVESİNDE KORUNMA YOLLARI

ABDULLAH ÖNER

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, aaoner@outlook.com, 0009-0003-4993-4832

ÖZET

Kişisel veri kavramı, "kimliği belirli veya belirlenebilir bir gerçek kişi hakkındaki tüm bilgiler" şeklinde ifade edilebilir. Kişilerin adı, soyadı, dini, siyasi düşüncesi, sağlık ile ilgili verileri, adresleri, cep telefon numaraları gibi bilgileri kişisel verilere örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde kişisel verilerin işlenmesi ve paylaşılması kişiler ve hizmet sunanlar açısından büyük kolaylık sağlamış fakat kişisel verilerin kötüye kullanılma riski artmış ilgili kişiler ve bu verilerin paylaşıldığı kişiler arasındaki çıkar dengesi ilgili kişiler aleyhine bozulmuştur. Bu nedenle, kişisel verilerin korunması zorunlu hale gelmiş, bu zorunluluğun sonucunda, kişisel verilerin korunması ulusal ve uluslararası düzenlemelerde bir insan hakkı olarak yer almıştır.

Nitekim 2010 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği ile 1982 Anayasası'nın özel hayatın gizliliği başlıklı 20. maddesine eklenen fıkra kişisel verilerin korunması anayasal güvence altına alınmış, kişisel verilerin işlenmesine ilişkin usul ve esasları düzenleyen 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) ise 7 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Günümüzde her alanda olduğu gibi teknolojik gelişmelerin etkisi ile işyerindeki veri işleme olanakları çeşitlenmiş, bu durum işverenlerin; mevcut işçilere, aday işçilere veya eski işçilerine ilişkin kişisel verilerin işlenmesinde ihlal yapmaları riskini artırmıştır.

Bu bağlamda işçinin işe alınma aşamasındaki sorular ve bu soruların sınırları, işverenin işçinin işyerine giriş çıkışlarını denetlemesi, işçinin kamera aracılığıyla görüntü ve sesinin kaydedilmesi ve gözetlenmesi gibi kişisel veri işleme süreçlerinin veri koruma hukukuna hâkim olan ilkeler ışığında gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte işverenin de bilgi edinme hakkının olduğu hususu unutulmamalı, özetle tarafların menfaatleri arasında adil bir denge kurulmalıdır.

Bu çalışmada, işçinin kişisel verilerinin işlenmesi sürecinde gerçekleşebilecek sorunlar incelenecek, konuya ilişkin Kişisel Verileri Koruma Kurulu kararlarına da yer verilerek hem işverenlerin menfaatlerini hem de işçilerin kişisel verilerinin korunması hakkını gözeten çözüm önerileri sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: kişisel veri, işçi, işveren, kurul, KVKK

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle artan kişisel veri işleme faaliyeti, çalışma hayatında da artışa geçmiş, bu durum işverenlerin; mevcut isçilere, aday isçilere veya eski isçilerine ilişkin kişisel verilerin işlenmesinde ihlal yapmaları riskini artırmıştır.

İşçinin, işverenine hem ekonomik hem de hukuki bağımlılık içinde olması; işçiyi, işverenine nazaran daha güçsüz bir konuma yerleştirmektedir. Bu durum işçinin kişisel verilerinin korunması ihtiyacını doğurmaktadır. Bununla birlikte işverenin de bilgi edinme hakkının olduğu hususu unutulmamalıdır. Bu yüzden işçinin kişisel verilerinin; veri koruma hukukuna hâkim olan ilkeler ışığında işlenmesi ve korunması gerekmektedir.

Türk Hukukumuzda kişisel verilerin korunmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen temel kanun ise 7 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe giren 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK)'dur. Kişisel verilerin işlenmesinin disiplin altına alınması ile temel hak ve özgürlüklerin korunması amacını taşıyan bu kanunda, işçilerin kişisel verilerinin korunmasına ilişkin özel hüküm yer almamaktadır.

Bu çalışmada işçinin kişisel verilerinden bahsedilerek işçinin işe alım sürecinden iş sözleşmesinin sona ermesi sonrasına kadar yaşanabilecek kişisel veri ihlallerine örnekler vererek işverenin alması gereken tedbirlere yer verilecektir. Son olarak işçinin kişisel verilerinin korunmasına ilişkin görüşlerimize yer verilecektir.

2. İŞÇİNİN KİŞİSEL VERİSİ

Kişisel veri kavramı gerek uluslararası gerek ulusal düzenleme, uygulama ve doktrinde kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi şeklinde tanımlanmıştır.[1] Genel olarak kabul edilen kişisel veri tanımı, Türk Hukukunda da kişisel verilerin korunmasında temel düzenleme olan 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK)[2] 3. maddesinde "*kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi*" şeklinde yer almıştır. Kanunda kişisel veriler, özel nitelikli kişisel veriler hariç, sınırlı sayıda olacak şekilde veya örnek vererek sayma yoluyla düzenlenmemiş; kişisel veri kavramına genel bir çerçeve çizilmiştir. Kişisel verilerin; niteliği, sayısı, değişkenliği ve özellikle teknolojik gelişmelerin neticesinde korunma ihtiyacı doğan yeni kişisel verilerin ortaya çıkması gibi durumları Kanunda yapılan tercihin nedenlerindendir.[3] Bu bağlamda kişinin adı, soyadı, medeni durumu, doğum tarihi ve yeri, fotoğrafı ve telefon numarası gibi verileri kişisel verilere örnek olarak gösterilebilir.[4]

KVKK'de verinin niteliği ve ihlali durumunda kişiye verebileceği zarar gözetilerek birtakım veriler için ayrı bir hüküm düzenlenmiştir. Kanunun 6. maddesinde; kişilerin ırkı, etnik

---

[1] Firdevs Yüzbaşı Tobaz, Avrupa ve Türk Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2023, s.4. Murat Volkan Dülger, Kişisel Verilerin Korunması Hukuku, Hukuk Akademisi, İstanbul, 2019, s.1.
[2] 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 24 Mart 2016 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiş, 6 Nisan 2016 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış, 7 Nisan 2016 tarihinde 29677 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.
[3] Emel Badur, Çocuğun Kişisel Verilerinin Korunması Kvkk, Gvkt ve Aihm Kararları Çerçevesinde Bir İnceleme, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s.70.
[4] Badur, Çocuğun Kişisel Verilerinin Korunması Kvkk, Gvkt ve Aihm Kararları Çerçevesinde Bir İnceleme, s.83.

kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veri kabul edilmiş; bu verilerinin işlenmesine ilişkin şartlara yer verilmiştir. Özel nitelikli kişisel verilerin dışında kalan her türlü veri ise genel nitelikli veri olarak kabul edilmektedir. KVKK'de özel nitelikle kişisel verilerin sayma yoluyla (numerus clausus) ifade edilmesi tercih edilmiş ancak daha önce de belirtildiği üzere genel nitelikli kişisel veriler için sınırlı sayı ilkesi tercih edilmemiştir.

İşçi bakımından kişisel veri, işçi ile ilişkili veya ilişkilendirilebilen özel yaşamını da kapsayan her türlü bilgi şeklinde tanımlanabilir.[5] İş başvurusunda doldurulan form ve iş referansları, ücret bordrosu, vergi bilgileri, sosyal yardım bilgileri, yıllık veya ücretsiz izin kayıtları, hastalık kayıtları, disiplin durumu kayıtları[6], mahkumiyeti, politik ve sendikal faaliyetlerine ilişkin bilgileri işçinin kişisel verilerine örnek olarak gösterilebilir.[7]

2.1. Türk Hukukunda İşçinin Kişisel Verisinin Korunması

İş Kanunu'nun 8. Maddesine göre iş sözleşmesi; bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşme şeklinde tanımlanmıştır. Tanım itibarıyla iş sözleşmesi, işçi ve işverene karşılıklı borç doğuran bir özel sözleşmedir.[8] Bu sözleşme işçiye işin ifası, özen ve sadakat, teslim ve hesap verme, fazla çalışma borçları yüklerken[9]; işverene ücret ödeme, işçinin sağlığını ve güvenliğini gözetme, eşit davranma ve işçinin kişiliğini koruma borcu yüklemektedir. İşçi ve işverenin arasındaki karşılıklı bu ilişki, işçinin kişisel verilerine müdahale oluşturabilecek unsurlar içermektedir. Bu nedenle iş ilişkisinin kurulması evresi, iş ilişkisi süreci, işten ayrılma ve sonrası dahil iş ilişkisinde kişisel veriler özel bir değer taşımaktadır.[10]

İş sözleşmesinin yarı veya tam zamanlı veya belirli süreli veya belirsiz süreli olması fark etmeksizin işveren; kanuni zorunluluk, işe alımda işçinin işe uygunluğunun tespit edilmesi, terfi ettirilecek işçinin seçimi, işçilerin sağlığının gözetimi, işçi ve işyeri güvenliğinin tesisi gibi çeşitli haklı nedenler de dahil[11] işçinin kişisel verilerini; işe alım görüşmelerinden başlayarak işçinin çalıştığı süre boyunca işlediği kaçınılmazdır. Ancak taraflar arasındaki dengeye bakıldığında zayıf tarafta yer alan işçinin haklarının korunması gerekmektedir.[12]

---

[5] Zeki Okur, İş Hukuku'nda Elektronik Gözetleme, Legal Kitapevi, İstanbul, 2013, s.73.
[6] İlke Gürsel, Kişisel Verilerin Korunması Hakkının İşçi ve İşveren İlişkisine Etkileri, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Cilt:13 Sayı:50, s.775.
[7] Okur, İş Hukuku'nda Elektronik Gözetleme, s.73.
[8] Savaş Taşkent, Öner Eyrenci, Devrim Ulucan ve Şükriye Esra Baskan, İş Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2024, s.65.
[9] Ünal Narmanlıoğlu, İş Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2014, s.249.
[10] Murat Volkan Dülger, Kişisel Verilerin Korunması Hakkı Bağlamında İşçilere Ait İletişimin İşveren Tarafından Gözetilmesi, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3792265 (Erişim Tarihi: 25.12.2025), s.1.
[11] Gürsel, Kişisel Verilerin Korunması Hakkının İşçi ve İşveren İlişkisine Etkileri, s.765.
[12] Hazar Can Kıpçak, Çalışanların Kişisel Verilerinin İş İlişkisi Kapsamında Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s.79.

Kişisel verilerin korunması hakkının anayasal güvence altına alınması, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halk oylaması sonucu kabul edilen Anayasa değişikliğiyle Anayasa'nın özel hayatın gizliliğini düzenleyen 20. maddesine eklenen;

"Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir." fıkrayla sağlanmıştır.[13]

4857 sayılı İş Kanunu'nda işçinin kişisel verilerinin korunmasıyla ilişkilendirilebilecek 75. madde şu şekilde düzenlenmiştir:

"İşveren çalıştırdığı her işçi için bir özlük dosyası düzenler. İşveren bu dosyada, işçinin kimlik bilgilerinin yanında, bu Kanun ve diğer kanunlar uyarınca düzenlemek zorunda olduğu her türlü belge ve kayıtları saklamak ve bunları istendiği zaman yetkili memur ve mercilere göstermek zorundadır.

İşveren, işçi hakkında edindiği bilgileri dürüstlük kuralları ve hukuka uygun olarak kullanmak ve gizli kalmasında işçinin haklı çıkarı bulunan bilgileri açıklamamakla yükümlüdür."

Maddenin ilk fıkrası işverene, işçinin kimlik bilgileri dahil kanuni olarak düzenlemek zorunda olduğu belge ve kayıtlarına ilişkin bir özlük dosyası tutma ve devamında bu dosyanın istendiği zaman yetkili memur ve mercilere göstermesi zorunluluğu[14]; ikinci fıkrasıysa, işçi hakkında edinmiş olduğu bilgileri dürüstlük kuralı ve hukuka uygun olarak kullanma ve gizli kalmasında işçinin haklı çıkarı bulunan bilgileri açıklamama yükümlülüğü getirmiştir. Ancak 75. maddeye bakıldığında, koruma alanının yalnızca işçi özlük dosyasıyla sınırlı olduğu görülmektedir.[15]

Türk Borçlar Kanunu'nun 419. maddesinde ise işçinin kişisel verilerinin korunmasına yönelik bir düzenleme yer almaktadır. Söz konusu madde hükmü şu şekildedir:

"İşveren, işçiye ait kişisel verileri, ancak işçinin işe yatkınlığıyla ilgili veya hizmet sözleşmesinin ifası için zorunlu olduğu ölçüde kullanabilir.

Özel kanun hükümleri saklıdır."

Hükmün gerekçesinde düzenlemenin sebebinin "teknolojik gelişmeler sonucu günlük yaşantının bir parçası hâline gelen ve bilgisayar ortamında saklanabilen verilerin kullanılması konusunda işçinin korunması amacıyla bazı sınırlamalar" getirilmesi olduğu ifade edilmiştir.[16] Bu hüküm ile işçinin kişisel verilerinin belirli amaçlar için kullanılması hedeflenmiş ve bu

[13] Elif Küzeci, Kişisel Verilerin Korunması, Turhan Kitabevi, Ankara, 2018, s.290.
[14] Ulaş Baysal, İş Hukukunda Kişisel Verilerin İşlenmesi, Kişisel Verilerin Korunmasına Akademik Bakış Kvkk Akademi Derleme Çalışması, Ankara, 2023, s.526.
[15] Küzeci, Kişisel Verilerin Korunması, s.390.
[16] Küzeci, Kişisel Verilerin Korunması, s.390.

verilerin kullanılması bakımından bir sınırlama getirilmiştir. İkinci fıkrada yer verilen özel kanun hükümlerinin saklı olduğu ifadesi, işçilerin kişisel verilerinin korunması bakımından TBK'ye nazaran özel nitelikli düzenleme olan KVKK'nin öncelikli olarak uygulanacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.[17]

Bahsedilen hükümlerden görüleceği üzere İK m.75 ve TBK m.419 hükümleri Anayasada yer verilen m.20/3 karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu hükümler Anayasanın ilgili hükmünden farklı olarak kişisel verilerin işlenmesi değil yalnızca verilerin kullanılmasına ilişkin olarak düzenlenmiştir.[18]

Verilen kanun maddelerinin yanında; 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu m.78/2[19], 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu'nun m.35/5-6[20] ve Türk Ceza Kanunu 134,135 ve 136. maddeleri[21] işçinin kişisel verilerinin korunmasıyla ilişkilendirilebilecek diğer düzenlemelerdir.

3. İŞÇİNİN KİŞİSEL VERİLERİNİN İŞLENMESİNDE GERÇEKLEŞEBİLECEK İHLALLER

Günlük uygulamalardan görüleceği üzere iş ilişkilerinde, işverenin işçiye nazaran daha güçlü bir konumda olduğu bir gerçektir. Bu durum işçi açısından birçok olumsuz duruma yol açmaktadır. Çalışma koşulları, çalışma saatleri, alınan ücretler gibi birçok sorunun yanında işçilere ait kişisel veri ihlali de bir sorun teşkil etmektedir. Bu nedenlerle işçilerin iş ilişkisinde kişisel verilerinin korunması ve başta KVKK olmak üzere işçinin kişisel verilerinin korunmasına ilişkin kanun maddelerinin de göz edilerek hukuka uygun veri işleme işlemi yapılmalıdır. Bununla birlikte işverenin de bilgi edinme hakkına saygı duyularak taraflar arasında adil bir denge kurulması gerekmektedir.

Aşağıda başlıklar halinde işçinin kişisel verilerinin işlenmesinde gerçekleşebilecek ihlallere ve Kişisel Verileri Koruma Kurulu[22] kararlarına da yer verilerek yaşanabilecek ihlallere çözüm önerileri sunulacaktır.

3.1. Aday İşçinin Kişisel Verileri

---

[17] Kıpçak, Çalışanların Kişisel Verilerinin İş İlişkisi Kapsamında Korunması, s.76.
[18] Sarper Süzek ve Süleyman Başterzi, İş Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul 2024, s.423.
[19] 5510 Sayılı Kanun m.78/2: *"Genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişinin sağlık bilgilerinin gizliliği esastır."*
[20] 5502 Sayılı Kanun m.35/5: *"Kurumca, işverenlerin, sigortalıların, genel sağlık sigortalılarının, emeklilerin, bunların hak sahipleri ile dul ve yetimlerinin ve Kurumdan aylık alan diğer kişilerin bireysel veri ve hakları, bireysel veri ve haklarından oluşan toplu veri ve hakları ile işletmelerin ticari sırları satılamaz ve paylaşılamaz…"* ve m.35/6: *"Kurum, bu Kanun ve diğer mevzuatla verilen görevleri yerine getirmek amacıyla işlediği kişisel veriler ile ticari sır niteliğinde olan verileri, veri sahibinin noter onaylı muvafakati veya e-Devlet uygulaması üzerinden kimlik teyidi ile verilen izni olmadan gerçek veya tüzel kişilerle paylaşamaz…"*
[21] Türk Ceza Kanunu m.134 Özel hayatın gizliliğin ihlali, m.135 Kişisel verilerin kaydedilmesi, m.136 Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme.
[22] Kişisel Verileri Koruma Kurumu'nun karar organı olan Kişisel Verileri Koruma Kurulu Kanun ile oluşturulmuştur. Kurul, kişisel veriler ile ilgili haklarının ihlal edildiğini ileri süren kişilerin, şikâyetlerini karara bağlamakla görevlidir. Kurula re'sen veya şikâyet üzerine yapılan inceleme sonucunda, ihlalin yaygın olduğu konularla ilgili ilke kararı alma görevi ve yetkisi de verilmiştir.

İş başvurusu ve iş görüşmelerinde işverenler, aday işçilerden birtakım bilgiler talep etmekte veya görüşmeler sırasında birtakım sorular sormaktadır. İş başvurusunda bulunan işçi için her ne kadar henüz bir iş sözleşmesinin varlığından bahsedilemese de aday işçinin işverene vermiş olduğu başvuru formu, T.C. kimlik numarası, kan grubu, ikametgâh adresi, eğitim durumu ve sabıka kaydı gibi bilgileri kişisel verileridir.[23] İşverenler işe alım sürecinde; işçinin işe uygunluğunu ölçmek, iş için en verimli işçiyi tespit etmek ve işçisinden dolayı karşılaşabileceği hukuki sorumluluktan kaçınmak gibi meşru nedenlerle aday işçiden birtakım bilgiler talep edebilmesinde menfaati olduğu kabul edilmektedir.[24]

İşverenler bu süreçte, aday işçilere ait kişisel verileri toplayıp ve bu verileri işlediklerinden dolayı veri sorumlusu sıfatına sahip olup; KVKK'nin kişisel verilerin işlenmesine dair şartlara uyması ve aday işçilere karşı aydınlatma yükümlülüğünü yerine getirmesi gerekmektedir.[25]

Aday işçiye; ad, soyad, eğitim durumu, mesleki tecrübesi, askerlik durumu, yabancı dil bilgi, özel bilgi ve yetenekleri ve medeni durumu gibi bilgilerinin sorulmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak özellikle kadınlara yakın zamanda evlenmeyi düşünüp düşünmediğine ilişkin soruların sadece bekar bir işçinin yapabileceği yatılı hasta veya bebek bakımı, yatılı temizlik işi gibi işler kapsamında sorulabileceği kabul edilmektedir. Yine işin niteliği gereği olmadıkça aday işçinin hobilerinin neler olduğu, boş zamanlarını nasıl, kimle ve nerede geçirdiği gibi sorular kişinin özel yaşamına ilişkin olduğundan işçiye yönetilmesi kabul edilemezdir.[26]

İş başvurusu aşamasında yaşanan kişisel veri ihlaline *"İş Başvurusu Sürecinde İşlenen Kişisel Verilerin Hukuka Aykırı Şekilde Paylaşılması*[27]*"* başlıklı Kişisel Verileri Koruma Kurulu kararı örnek olarak verilebilir. Bahsedilen kararda, ilgili kişinin online olarak insan kaynakları hizmeti sunan veri sorumlusuna ait bir platform üzerinden yapılan iş başvurusunun ardından; veri sorumlusunun, ilgili kişiye ait başvuru bilgisi, ad ve soyadı ile e-posta adresi bilgisini içeren kişisel verilerini herhangi bir hukuki sebebe dayanmadan diğer işe başvuranlarla paylaştığı tespit edilmiş; bu durumun, KVKK m.12/1'e göre aykırılık teşkil etmesi nedeniyle anılan Şirket hakkında Kanunun 18. maddesi uyarınca idari para cezası uygulanmıştır.

Son olarak işverenin, aday işçiye istediği her soruyu yöneltmemesi, sorulacak soruların işçinin mesleki yeterliliğini ölçmeye yarayan ve meslek yaşantısı ile ilgili sorular olması gerekmektedir.[28] Kanaatimizce işveren, veri koruma hukukunun ilkelerini gözetmeli ve KVKK

---

[23] Yonca Dursun, 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Kapsamında İşçinin Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023, s.41.
[24] Elif Seda Gürkan, Türk Hukukunda İşverenin İşe Alım Görüşmelerinde Aday İşçiye Soru Sorma Hakkının Sınırları, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1, Haziran 2017, s.112,113.
[25] Kıpçak, Çalışanların Kişisel Verilerinin İş İlişkisi Kapsamında Korunması, s.80.
[26] Selen Uncular, İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018, s.192,193.
[27] *Yayımlanmış Kişisel Verileri Koruma Kurulu Kararları 2018-2021*, KVKK Yayınları No: 39, Ankara 2022, s.57, https://www.kvkk.gov.tr/SharedFolderServer/CMSFiles/1d7c2f99-be2c-4971-a304-0a1eb3586bd1.pdf (06.07.2025).
[28] İbrahim Aydınlı, "İşçinin Kişiliğinin Korunmasına Yönelik Düzenlemeler ve Borçlar Kanunu Tasarısının Konuyla İlgili Maddelerinin Değerlendirmesi", TÜHİS, 2005, s.30, https://www.tuhis.org.tr/upload/dergi/1348753913.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2025). A. Eda Manav, İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XIX, Y. 2015, Sayı 2, s.113.

sınırları içerisinde veri işleme faaliyetlerini gerçekleştirmelidir. İşveren, aday işçinin işe uygunluğunu değerlendirmek amacıyla asgari bilgi talep etmeli, topladığı kişisel verileri saklamalı ve korumalı; iş görüşmelerinin olumlu sonuçlanmaması halinde ise aday işçinin verilerini silmeli veya belgelerini aday işçiye geri vermesi gerekmektedir.

3.2. İşverenin İşçinin İşyerine Giriş Çıkışlarını Denetlemesi

İşverenler; işçilerin giriş ve çıkış saatlerini tespit etme, işçilerin işe gelip gelmediklerini kontrol etme, yetkisiz kişilerin girişini engelleme, işyeri güvenliğini sağlama gibi sebeplerle giriş ve çıkışlarda denetleme yapmasında haklı menfaatleri bulunmaktadır.[29] Bu denetlemede işçilerden giriş ve çıkışlarda imza alma, manyetik kart okutma gibi yöntemlerin yanında işçinin biyometrik verileri kabul edilen parmak izi, avuç içi, yüz ve göz taraması gibi denetleme yöntemleri kullanmaktadır. Bunun yanında işçilerin sadece giriş ve çıkışlarda değil gün içinde ziyaret ettikleri işyeri bölümlerinde ne kadar süre geçirdiklerini tespit etmek için de biyometrik ve elektronik kontrol sistemleri kullanılmaktadır.

Biyometrik verilerle yapılan kontrol, işçinin daha önceden kaydedilmiş olan biyometrik verilerinin; giriş ve çıkışlarda veya işyeri içindeki bölümlerde kullanılan tanıma ve tarama sistemleriyle karşılaştırılarak kimlik tespitinin yapılmasıyla gerçekleştirilmektedir.[30]

Parmak izi, avuç içi, yüz ve göz taraması gibi biyometrik veriler özel nitelikli verilerden olup; bu verilerin işlenmesi KVKK m.6/3 kapsamında işçinin açık rızasına veya kanunda öngörülen hallerin varlığına bağlı olsa da sadece işçinin rızası hukuka uygunluğu sağlamamaktadır. Aynı amacı sağlayan ve işçinin kişisel verilerine daha az müdahale eden bir yöntemin varlığı halinde işçinin biyometrik verisiyle kontrol yapılması durumunda kullanılan yöntem hukuka aykırı kabul edilmektedir. Buna karşı kamu güvenliğine ilişkin, istihbarat veya yüksek güvenlik gerektiren işler, tehlike arz eden kimyasal madde üreten veya bilimsel çalışma yapılan işyerlerinde biyometrik verilerle kontrol yapılabilmesi kabul edilebilmektedir. Bu gibi durumlarda dahi veri koruma hukukunun temel kurallarına ve ilkelerine riayet edilmesi gerekmektedir.[31]

Bir diğer husus işyerlerinde uygulanan, işçilerin giriş ve çıkışlarda üstünün aranması veya X-Ray cihazlarından geçirilmeleri durumudur. İşverenler, işyeri güvenliği açısından işyerine girecek tehlikeli maddeleri engelleme veya işyerine ait değerli malların izinsiz dışarı çıkarılmasını engelleme gibi sebeplerle bu yöntemlere başvurmaktadır. Ancak işveren açısından bu uygulama giriş ve çıkışlar dışında yapılamayacağı ve arama neticesinde elde edilen kişisel verilerin işlenmesinin de veri koruma hukukuna tabi olacağı unutulmamalıdır. Türk hukukunda işçinin üstünün ve eşyasının aranmasına ilişkin bir hüküm bulunmamakla birlikte söz konusu uygulamaların işçinin kişisel verilerinin korunması hakkına en az şekilde müdahale içeren yöntemlerle gerçekleştirilmesi ve toplanan verilerin İş Kanunu m.75/2 ve TBK m.419

[29] Okur, İş Hukuku'nda Elektronik Gözetleme, s.111.
[30] Uncular, İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması, s.241.
[31] Uncular, İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması, s.241,242.

hükümleri uyarınca sözleşmenin ifa edilmesi için zorunlu olduğu ölçüde, hukuka ve dürüstlük kuralına uygun olarak işlenmesi gerekmektedir.[32]

Konuya ilişkin *"Belediyede memur olarak görev yapan ilgili kişinin, veri sorumlusu bünyesinde işe giriş çıkış takibinin biyometrik veri işlenerek yapılması*[33]*"* başlıklı Kişisel Verileri Koruma Kurulu kararı örnek olarak verilebilir. Bahsedilen kararda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu kapsamında belediyede memur olan ilgili kişinin, veri sorumlusu bünyesinde personel giriş çıkışlarının takibi için parmak izi okuma cihazları ile kişisel verilerinin, her personel için parmak izi bilgilerinin alındığı ve sisteme tanıtıldığı, bu konudaki uygulama için kendisine ait olan parmak izi bilgilerinin veri sorumlusunun kayıt sisteminden, kağıt ortamından ve elektronik ortamdan silinmesi ve kendisine bilgi verilmesi talebiyle veri sorumlusuna başvuru yaptığı; kendisine verilen cevapta sistemlerinden bu bilgilerin silinemeyeceğinin beyan edildiği, parmak izi bilgilerinin onayı olmadan işlenemeyeceği ve resmi başvuru yapmasına rağmen verilerinin silinmesi isteğinin kabul edilmediği belirtilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda Kurul, veri sorumlusu bünyesinde mesai kontrolü amacıyla biyometrik veri olan parmak izinin işlenmesinin amaçla bağlantılı, sınırlı ve ölçülü olma ilkesine aykırı olduğu, öte yandan söz konusu veri işleme faaliyetinin hukuka uygun bir veri işleme şartına dayanmadığı dikkate alındığında veri sorumlusunun söz konusu uygulamasının kanuna aykırılık teşkil ettiği değerlendirilerek söz konusu veri sorumlusu bünyesinde görev yapan kişiler hakkında disiplin hükümlerinin işletilmesine ve sonucunun Kurula bildirilmesine, biyometrik veri ile giriş çıkış işlemleri yapılması uygulamasına son verilmesi ve mevcut sistemin kaldırılması hususlarında veri sorumlusunun talimatlandırılmasına karar vermiştir.

3.3. Kamera Aracılığıyla Görüntü ve Ses Kaydedilmesi/Gözetlenmesi

İşyerlerinin kameralar aracılığı ile izlenmesi oldukça yaygın bir uygulamadır. İşverenler bu yola; işyeri güvenliğini sağlamak, üretim sürecini ve işçilerin performanslarını kontrol etmek, işçilerin iş sağlığı ve güvenliğini gözetmek gibi çeşitli nedenlerle başvurmaktadır. Her ne kadar işverenlerin haklı nedenleri bulunsa da gereken önem gözetilmediği takdirde söz konusu uygulama işçilerin kişisel verilerinin ihlaline yol açabilmektedir.[34]

İşçilerin, kamera aracılığıyla gözetlenmesi veya görüntü ve seslerinin kaydedilmesi; kişisel verilerinin ihlali ve özel hayatlarının gizliliği ihlallerine sebep olabileceği gibi depresyon, anksiyete, sinir ve kas rahatsızlığı ve motivasyon bozukluğu gibi fiziksel ve ruhsal hastalıklara yol açabilmektedir.[35]

İşverenin haklı menfaatleri için kamera aracılığıyla gözetleme veya görüntü ve ses kaydı yapması; temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması bakımından ölçülülük ilkesi bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna göre işverenin ulaşmak istediği sonuca işçilerin kişisel verilerinin ihlaline en az yol açacak önlemin kullanılması gerekmektedir.[36] Yine işyerlerinde,

---

[32] Uncular, İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması, s.231,232.
[33] Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun 01/12/2020 tarihli ve 2020/915 sayılı kararı, https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/6872/2020-915 (06.07.2025)
[34] Kıpçak, Çalışanların Kişisel Verilerinin İş İlişkisi Kapsamında Korunması, s.103. Dursun, 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Kapsamında İşçinin Korunması, s.98.
[35] Uncular, İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması, s.292.
[36] Okur, İş Hukuku'nda Elektronik Gözetleme, s.123.

işçilerin dinlenme yerleri, giyim odaları, banyo ve tuvaletler kamera aracılığıyla gözetlenemez.[37]

Bunun yanında işverenin iş hukukundan kaynaklı eşit davranma yükümlülüğü kapsamında bütün işçileri aynı şekilde gözetlemeye tabi tutması ve haklı nedenler haricinde farklı davranmaması gerekmektedir.[38] Ayrıca işverenler, işçilerini; işyerlerinde kamera sisteminin bulunduğu, ses ve görüntü kaydı yapıldığı, kameraların yerleri ve elde edilen verilerin kullanma şartları hususunda bilgilendirmesi gerekmektedir.[39] İzlemenin süresi ve kayıtların saklanma süresi de değinilmesi gereken bir diğer husustur. İşverenin, işçiye ait veriyi belirli bir amaç dahilinde topladığı gözetilerek; toplanan verilerin de gerekli olan süre boyunca saklanması gerekmektedir. Bu yüzden süresiz izleme ve verilerin amacı ve gereğinden uzun süre saklanması hukuka aykırı olacaktır.[40]

Konuya ilişkin *"Veri sorumlusu tarafından iş yerinde güvenlik kamerası vasıtasıyla ve işe giriş-çıkışlarda yüz tanıma sistemi kullanılması suretiyle kişisel verilerin hukuka aykırı işlenmesi*[41]*"* başlıklı Kişisel Verileri Koruma Kurulu kararı örnek olarak verilebilir. Bahsedilen kararda, şirket çalışanları tarafından Kuruma intikal ettirilen şikâyette; çalışanların tuvalette geçirdiği zamanı ölçmek için güvenlik kameralarının ilgili kişileri fiziksel olarak etkileyebilecek şekilde lavabolara da konulduğu, güvenlik kameralarının konulma amacının ötesinde hukuka aykırı bir amaç taşıdığı, özel hayatın gizliliğini ihlal ettiği ve 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun genel ilkelerine aykırı olduğu, bununla birlikte söz konusu kameralar ile ilgili aydınlatma yapılmadığı iddia edilerek gereğinin yapılması talep edilmiştir. Yapılan inceleme güvenlik kameraları ile hangi kişisel verilerin işlendiği, güvenlik kameraları kullanılmak suretiyle gerçekleştirilen kişisel veri işleme faaliyetlerinin amacı ve hukuki dayanağı, güvenlik kameralarının iş yerinde hangi konumlarda bulunduğu, ilgili kişiler tarafından iddia edildiği üzere tuvalete konumlandıran kameranın tam olarak hangi noktaları görebildiği, söz konusu kameraların sürekli görüntüleme yapıp yapmadığı ve kayıt özelliği bulunup bulunmadığı, kameralar vasıtasıyla kayıt gerçekleştiriliyor ise söz konusu kayıtların saklanma süresinin ne kadar olduğu, bu kayıtların ne şekilde saklandığı, saklanma süresi dolduğunda hangi işlemlere tabi tutulduğu çerçevesinde Kurul tarafından değerlendirilerek; Veri sorumlusunun iş yerinde yer alan kameraları işçilerin makul mahremiyet beklentisini zedeleyecek bir şekilde konumlandırmaması, bu çerçevede iş yerlerindeki tüm kameraların gözden geçirilerek konumlarının düzenlenmesi, öte yandan veri sorumlusu tarafından şikâyete konu alanlarda kameralar vasıtasıyla bir kişisel veri işleme faaliyeti gerçekleştirilmiş ise söz konusu kişisel verilerin kanuna uygun bir biçimde imha etmesi ile imha işlemlerinin yapıldığını kanıtlar nitelikteki belgeler (log kaydı gibi) ile Kurula bilgi vermesi hususunda veri sorumlusunun talimatlandırılmasına karar verilmiştir.

---

[37] Okur, İş Hukuku'nda Elektronik Gözetleme, s.127,128.
[38] Dursun, 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Kapsamında İşçinin Korunması, s.100.
[39] Dursun, 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Kapsamında İşçinin Korunması, s.102.
[40] Firdevs Yüzbaşı Tobaz, Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda ve Türk Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Trabzon, 2021, s.388.
[41] Kişisel Verileri Koruma Kurulu'nun 04/08/2022 tarih ve 2022/797 sayılı kararı, https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/7434/2022-797 (06.07.2025)

3.4. İş Sözleşmesi Sona Erdikten Sonra Kişisel Veriler

İşçi ve işveren arasındaki iş sözleşmesi sona erse bile birbirlerine karşı birtakım yükümlülükleri devam etmektedir. Kişisel veriler hukuku bağlamında; işverenin, iş ilişkisi nedeniyle işçisine ait edinmiş olduğu bilgileri saklama ve üçüncü kişilerle paylaşmama yükümlülüğü bulunmaktadır.[42]

İş akdinin sona ermesi ile işçiye ait veri işlemenin dayanağı ortadan kalkacaktır. Bunun yanında 6689 Sayılı Kanun'un m.4/2(d)'de "*ilgili mevzuatta öngörülen veya işlendikleri amaç için gerekli olan süre kadar muhafaza edilme*" şartı getirilmiştir. Bu şartla beraber ilgili kanunlarda yer alan durumlarda işverene, işçiye ait kişisel verileri belli sürelerle saklaması mecburiyeti yüklenmiştir. Örnek olarak; işçisine ait sosyal güvenlik verilerini işleyen işverenin, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu m.86'da düzenlenen "*iş yeri defter, kayıt ve belgelerini ilgili olduğu yılı takip eden yılın başından başlamak üzere 10 yıl süreyle*" saklamak mecburiyetinde olduğu kanunen düzenlenmiştir. Yine İş Kanunu bakımından işçilik alacaklarının 5 yıllık zamanaşımı süresi olduğu öngörüldüğünden; işverenin 5 yıllık süre ile eski işçisine ait özlük dosyasını saklamasının hukuka uygun olduğu kabul edilmektedir.[43]

4. KVKK ÇERÇEVESİNDE KORUNMA YOLLARI

Kişisel verileri ihlal edilen kişilerin; TMK, TBK, İK ve TCK gibi çeşitli kanunlara dayanarak kişilik haklarını veyahut özel hayatlarının gizliliğini ihlal edenlere yönelik hukuki veya cezai yollara başvuru hakkı bulunmaktadır. Hiç şüphesiz kişisel verilerinin ihlal edildiği iddiasında bulunan işçiler de bahsedilen kanunlara dayanarak işverenlerinden tazminat talep etme, kendisine yönelik saldırıların sona ermesini talep etme veya ceza hukuku bağlamında şikayetçi olma hakkını kullanmak gibi yollara başvurabilme imkanı bulunmaktadır. Her ne kadar işçiler bu yollarla haklarını koruma imkanına sahip olsalar da bahsedilen yolların temelini kişisel verilerin korunması hukuku oluşturmamaktadır. Muhtelif kanunlarda düzenlenen hükümler dışında işçiler, kişisel verilerin korunması hukuku kapsamında KVKK hükümlerine de başvurarak kişisel verilerinin korunmasını sağlayabilmektedir.

KVKK 11. maddesinde ilgili kişinin haklarına yer verilmiştir.[44] KVKK'de verilen bu haklar sayesinde ilgili kişiye; veri sorumlusunun KVKK'ye uygun faaliyetlerde bulunup bulunmadığını tespit etme, veri işleme faaliyetinin hukuka uygun hale getirilmesini ve hukuka

---

[42] Küzeci, Kişisel Verilerin Korunması, s.398.
[43] Kıpçak, Çalışanların Kişisel Verilerinin İş İlişkisi Kapsamında Korunması, s.116,117.
[44] KVKK m.11: *"(1) Herkes, veri sorumlusuna başvurarak kendisiyle ilgili;*
a) Kişisel veri işlenip işlenmediğini öğrenme,
b) Kişisel verileri işlenmişse buna ilişkin bilgi talep etme,
c) Kişisel verilerin işlenme amacını ve bunların amacına uygun kullanılıp kullanılmadığını öğrenme,
ç) Yurt içinde veya yurt dışında kişisel verilerin aktarıldığı üçüncü kişileri bilme,
d) Kişisel verilerin eksik veya yanlış işlenmiş olması hâlinde bunların düzeltilmesini isteme,
e) 7 nci maddede öngörülen şartlar çerçevesinde kişisel verilerin silinmesini veya yok edilmesini isteme,
f) (d) ve (e) bentleri uyarınca yapılan işlemlerin, kişisel verilerin aktarıldığı üçüncü kişilere bildirilmesini isteme,
g) İşlenen verilerin münhasıran otomatik sistemler vasıtasıyla analiz edilmesi suretiyle kişinin kendisi aleyhine bir sonucun ortaya çıkmasına itiraz etme,
ğ) Kişisel verilerin kanuna aykırı olarak işlenmesi sebebiyle zarara uğraması hâlinde zararın giderilmesini talep etme, haklarına sahiptir."

uygun olmayan veri işleme faaliyetlerinden doğan zararların giderilmesini talep etme imkanı tanınmıştır.[45] İşçi, söz konusu bu haklardan ilgili kişi olarak yararlanabilecektir.

KVKK'nin 13. maddesi ise veri sorumlusuna başvuruyu düzenlemiştir. Buna göre işçi; KVKK'den doğan haklarını ve taleplerini, yazılı olarak veya Kurulun belirleyeceği diğer yöntemlerle, işverenine başvurabilecektir. Burada işveren işçinin başvurusunu, talebin niteliğine göre en kısa sürede ve en geç otuz gün içinde sonuçlandırmakla yükümlüdür. Bu aşamada işveren, işçisinin talebini kabul edebilir ve gereğini yapar veya gerekçesini açıklayarak reddedebilir ancak her halükârda işçiye cevabını yazılı olarak veya elektronik ortamda bildirmesi gerekmektedir.

KVKK'nin 13. maddesi bağlamında işverene yapılan başvurunun reddedilmesi, cevabın yetersiz bulunması veya başvuruya süresi içinde cevap verilmemesi durumlarında işçi, KVKK'nin m.14/1'e göre işvereninin cevabını öğrendiği tarihten itibaren otuz ve her halde başvuru tarihinden itibaren altmış gün içinde Kurula şikayette bulunabilir. Aynı maddenin ikinci fıkrası, şikayet yoluna başvurulmadan önce 13. madde uyarınca başvuru yolunun tüketilmesini; üçüncü fıkrası ise kişilik hakları ihlal edilenlerin genel hükümlere göre tazminat hakkının saklı olduğunu düzenlemiştir.

Bu bağlamda kişisel verisinin ihlal edildiği iddiasında bulunan işçinin, Kurula şikayette bulunmadan önce işverenine başvurma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu şekilde işverene başvuru yapmadan doğrudan Kurula başvuru yapılması engellenmiştir. Bunun yanında Kurula şikayette bulunan işçi, kendisine yönelik ihlalin kişilik hakkının da ihlali olduğundan ayrıca maddi ve manevi tazminat davaları açabilecektir. Son olarak işçinin, Kurula şikayet yolunu tercih etmeden diğer yasal yollara başvurabilme imkanı bulunmaktadır.[46]

Kurul, KVKK 15. madde uyarınca işçinin şikayeti üzerine veya ihlal iddiasını öğrendiği takdirde re'sen gerekli incelemeyi yaparak ilgililere cevap verir. Şikayet tarihinden itibaren altmış gün içinde cevap verilmezse talep reddedilmiş sayılır. Kurul tarafından yapılan inceleme sonucunda ihlalin varlığının tespiti halinde; tespit edilen hukuka aykırılıkların işveren tarafından giderilmesine ilişki kararını ilgililere tebliğ eder. Bu karar, tebliğden itibaren en geç otuz gün içinde ve gecikmeksizin yerine getirilmek zorundadır. Son olarak KVKK m.18/1(c) uyarınca Kurul tarafından verilen kararları yerine getirmeyenler hakkında idari para cezası uygulanacağı düzenlenmiştir.

SONUÇ

İnsanlığın yaşam süresinin önemli bir kısmını çalışma hayatında harcadığı ve teknolojideki gelişmelerin hızla arttığı bu dönemde; işçilerin kişisel verilerine haksız müdahalelerin olduğu ve kişisel verilerin korunması hukuku kapsamında hukuka aykırı faaliyetlerin mevcut olduğu bir gerçektir. İşverenler açısından iş takibi, işçi ve iş yeri güvenliği

[45] Mesut Serdar Çekin, Avrupa Birliği Hukukuyla Mukayeseli Olarak 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.88.
[46] Emel Badur ve Nesibe Kurt Konca, Kişisel Verilerin Hukuka Aykırı İşlenmesinden Doğan Zararların Tazmini ve Görevli Mahkeme, İnÜHFD, 13(2), 2022, s.483.; Uncular, İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması, s.318.

gibi haklı nedenlerle veri işleme faaliyetleri yürütebilmektedir. Ancak veri toplama ve işlemede işveren açısından en önemli amacın kar oranını artırmaya yönelik olduğu kanaatindeyiz.

İşe alım sürecinden itibaren en yüksek verimi sağlayacak işçinin seçilmesi, iş ilişkisi boyunca işyerlerindeki kameralar vasıtasıyla işçinin; iş yerine giriş-çıkışıyla, iletişim araçlarının ve işyerlerinde kullandığı elektronik aletlerin izlenmesiyle ve işyeri dışında konumlarının takip edilmesiyle adeta bir panoptikonda[47] çalışma hayatını sürdürdüğü görülmektedir.

Bu bağlamda işverenlerin, işçilerine ait verileri işlerken KVKK'de yer alan genel ilkelere ve veri işleme şartlarına uyması gerekmektedir. İşveren, işinin gerektirdiği ölçüde veri toplamalı, topladığı verilerin hangi amaçla ve ne kadar süre ile saklanacağına ilişkin bilgileri işçileriyle paylaşmalı ve işçinin kişisel verilerine haksız müdahalede bulunacak faaliyetlerden kaçınmalıdır. Bu durum işçinin kişisel veri hukukunu gözetmesinin yanında işverenin karşılaşabileceği adli, idari veya cezai yaptırımlara yönelik bir önlem de sağlamış olacaktır.

İşçi bakımdan ise kişisel verisini korunmasında başvurabileceği birtakım yollar mevcuttur. TMK, TBK, İK ve TCK gibi kanunlarda birtakım yasal yollar mevcut olsa da söz konusu bu yolların temelini kişisel verilerin korunması hukuku değil kişilik hakkının korunması, özel yaşamın gizliliği gibi ilkeler ve sözleşmeden doğan yükümlülükler oluşturmuştur. KVKK kapsamında ise korunma yolu her ne kadar işçi için özel bir düzenleme içermese de başvurulacak yolun temelini kişisel verilerin korunması hukuku oluşturmaktadır.

Son olarak işçilerin kişisel verilerinin korunması hukuku kapsamında KVKK'de düzenlenen esaslar doğrultusunda İş Kanun'da da kişisel verilerin korunmasına yönelik hükümlerin getirilmesi gerekmektedir. İş Kanun'da iş hukuku bağlamında işverenin veri işleme, toplama ve saklama faaliyetlerinin sınırları çizilmeli, işçinin kişisel verilerin korunması hukuku bağlamında İş Kanun'daki haklarına yer verilmesi gerekmektedir. Doktrindeki öneriler, uygulamada yaşanan durumlar, Yargıtay ve Kişisel Verileri Koruma Kurulu tarafından bugüne kadar verilmiş kararlar da gözetilerek İş Kanun'da yer alacak düzenlemeyle çeşitli mevzuatlarda yer alan kişisel verilerle ilişkilendirilebilecek hükümlerin derlenmesi sağlanacak ve genel esaslara yer veren KVKK'nın kısır kaldığı yerlerde çalışma hayatına özgü düzenlemeler kişisel verilerin korunması hukukuna uygun, adil ve ölçülü çözümler sunacaktır.

[47] Panoptikon, İngiliz filozof ve hukukçu Jeremy Bentham tarafından tasarlanmış, konsept olarak gözetlenme üzerine kurulmuş bir hapishane modelidir.

KAYNAKLAR

Aydınlı, İ., *"İşçinin Kişiliğinin Korunmasına Yönelik Düzenlemeler ve Borçlar Kanunu Tasarısının Konuyla İlgili Maddelerinin Değerlendirmesi"*, TÜHİS, 2005, s.30, https://www.tuhis.org.tr/upload/dergi/1348753913.pdf (Erişim Tarihi: 06.07.2025)

Badur, E., *Çocuğun Kişisel Verilerinin Korunması Kvkk, Gvkt ve Aihm Kararları Çerçevesinde Bir İnceleme*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.

Badur, E. ve Kurt Konca, N., "Kişisel Verilerin Hukuka Aykırı İşlenmesinden Doğan Zararların Tazmini ve Görevli Mahkeme", *İnÜHFD*, 13(2), 2022, s.476-490.

Dursun, Y., *6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Kapsamında İşçinin Korunması*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2023.

Dülger, M. V., Kişisel Verilerin Korunması Hakkı Bağlamında İşçilere Ait İletişimin İşveren Tarafından Gözetilmesi, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3792265 (Erişim Tarihi: 25.12.2025)

Dülger, M. V., Kişisel Verilerin Korunması Hukuku, Hukuk Akademisi, İstanbul, 2019.

Gürkan, E. S., Türk Hukukunda İşverenin İşe Alım Görüşmelerinde Aday İşçiye Soru Sorma Hakkının Sınırları, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, Haziran 2017.

Gürsel, İ., Kişisel Verilerin Korunması Hakkının İşçi ve İşveren İlişkisine Etkileri, *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, Cilt:13 Sayı:50.

Kıpçak, H. C., *Çalışanların Kişisel Verilerinin İş İlişkisi Kapsamında Korunması*, Seçkin Yayıncılık, 1.bs., Ankara, 2023.

Kişisel Verileri Koruma Kurulu 04/08/2022 Tarih ve 2022/797 Sayılı Kararı, https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/7434/2022-797 (Erişim Tarihi: 06.07.2025)

Kişisel Verileri Koruma Kurulu 01/12/2020 Tarih ve 2020/915 Sayılı Kararı, https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/6872/2020-915 (Erişim Tarihi: 06.07.2025)

Manav, A. E., İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIX, Y. 2015, Sayı 2.

Narmanlıoğlu, Ü., *İş Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.

Okur, Z., *İş Hukuku'nda Elektronik Gözetleme*, Legal Kitapevi, İstanbul, 2013.

Süzek, S. ve Başterzi, S., *İş Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul, 2024.

Taşkent, S. ve Eyrenci, Ö. ve Ulucan, D. ve Baskan, Ş. E., *İş Hukuku*, Beta Yayınları, 11.bs., İstanbul, 2024.

Uncular, S., *İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması*, Seçkin Yayıncılık, 2.bs., Ankara, 2018.

Yayımlanmış Kişisel Verileri Koruma Kurulu Kararları 2018-2021, KVKK Yayınları No: 39, Ankara, 2022.

Yüzbaşı Tobaz, F., *Avrupa ve Türk Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2023.

Yüzbaşı Tobaz, F., *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda ve Türk Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması*, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Trabzon, 2021.

SUÇ VE CEZA BAĞLAMINDA KRİMİNAL İLETİŞİM

Av. Dr. Öğr. Üyesi, Ensar LOKMANOĞLU
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, ensarlokmanoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1597-3433
Prof. Dr. Teoman AKPINAR
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü
takpinar@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2205-1584
Baki Yiğit ÇAKMAKKAYA
Cumhuriyet Savcısı, yigitcakmakkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9976-1824

ÖZET

Suç, yasalarla cezai yaptırımlara tabi tutulan davranışları ifade eder. Suç, sadece hukuki kavram olmaktan öte toplumsal, psikolojik, kültürel ve iletişim boyutları olan karmaşık bir olgudur. Suçun maddi hayata yansıma süreci, suç öncesinde hazırlık davranışları ile başlar; suç anında hukuka aykırı fiilin icrası ve somut zarar ya da tehlikenin ortaya çıkmasıyla görünür hale gelir. Suç sonrasında ise failin kaçma, izleri yok etme, elde edilen menfaati kullanma ya da suçla bağlantılı çevreye geri dönme gibi davranışlarıyla maddi ve sosyal etkiler kalıcı bir nitelik kazanır. Bu bağlamda insan davranışlarının incelenmesi kriminoloji ve kriminalistik bilimlerinin konusunu oluşturmaktadır. Suçla mücadele konusunun iletişim bilimleri ile bağlantısı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kriminal iletişim adı verilen kavram iletişim biliminin suç bilimlerine yansımasını ele alan yeni bir kavram olarak doktrin ve uygulamada yerini almıştır. Suç teşkil eden eylemin maddi hayata yansıması, belirli bir süreç içinde şekillenen ve iz bırakarak ilerleyen çok katmanlı bir olgudur. Suçun araştırılması ve aydınlatılmasında yalnızca teknik incelemeler ve maddi deliller değil, insan davranışlarından türeyen iletişimsel veriler de belirleyici bir rol üstlenmektedir. Modern suç araştırmalarında, suçla ilişkili aktörler arasında bilgi akışını mümkün kılan, güvene dayalı ve güçlü bir iletişim ağı kuran kitle iletişimi ile kriminal iletişim, birbirini tamamlayan yapılar olarak suçun çözümünde ve adli süreçlerin etkin biçimde yürütülmesinde kritik bir işlev görmektedir. Hızla dönüşen dijital dünyada, teknolojik gelişmelerle paralel biçimde suç işleme yöntemleri çeşitlenmiş; suçun planlanması, icrası ve gizlenmesi kolaylaşırken, delillere ulaşmak giderek daha karmaşık hale gelmiştir. Bu yeni düzlemde bir yanda suçu kurgulayan ve izlerini saklamaya çalışan failler, diğer yanda ise gerçeği açığa çıkarmayı amaçlayan güvenlik birimleri ve kriminalistler yer almaktadır. Kriminal iletişim bu iki taraf arasında, suçun tüm bileşenlerini dikkate alan bilimsel yöntemlerle, iki yönlü ve dinamik bir ilişki alanı oluşturmaktadır. Bu çalışma, suçun önlenmesi, faili meçhul olayların aydınlatılması ve toplumsal huzurun sağlanması açısından kriminal iletişimin önemine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. "Her temas bir iz bırakır" ilkesinden hareketle, yalnızca fiziksel kanıtlar değil; beden dili, mekânsal tercihler, davranışsal iletişim, sosyal medya kayıtları ve dijital izler de analitik bir model çerçevesinde ele alınmaktadır. Aynı zamanda medya aracılığıyla geniş toplum kesimlerine aktarılan mesajların, suçun görünürlüğü, normalleşmesi, dramatize edilmesi ve önlenmesi üzerindeki etkisi tartışılmakta; kitle iletişiminin toplumsal süreçlerde daha etkin bir rol üstlenmesine yönelik öneriler sunulmaktadır. Bu bağlamda iletişim bilimi, suç olgusuna müdahale süreçlerinde vazgeçilmez ve çok boyutlu bir disiplin olarak konumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Suç, Kriminalist, Kriminal İletişim, Kitle İletişim, İletişim

CRIMINAL COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF CRIME AND PUNISHMENT

ABSTRACT

Crime refers to behaviors that are subject to criminal sanctions by law. More than just a legal concept, crime is a complex phenomenon with social, psychological, cultural, and communicative dimensions. The process of crime manifesting in material life begins with preparatory behaviors before the crime; it becomes visible at the moment of the unlawful act and the emergence of concrete harm or danger. After the crime, the perpetrator's actions such as fleeing, destroying evidence, using the acquired benefit, or returning to the crime-related environment leave a lasting material and social impact. In this context, the study of human behavior constitutes the subject matter of criminology and criminalistics. The issue of combating crime is also related to communication sciences the connection emerges at this point. The concept of criminal communication, a new concept addressing the reflection of communication science on criminology, has taken its place in doctrine and practice. The reflection of a criminal act in material life is a multi-layered phenomenon that takes shape within a specific process and progresses by leaving traces. In the investigation and resolution of crime, not only technical examinations and physical evidence but also communicative data derived from human behavior play a decisive role. In modern crime investigations, mass communication and criminal communication, which enable the flow of information among actors involved in crime and establish a strong, trust-based communication network, complement each other and play a critical role in solving crimes and effectively conducting judicial processes. In the rapidly transforming digital world, methods of committing crimes have diversified in parallel with technological advancements; while planning, executing, and concealing crimes has become easier, obtaining evidence has become increasingly complex. In this new context, on one side are the perpetrators who plan the crime and try to conceal their tracks, and on the other side are the security forces and forensic experts who aim to uncover the truth. Criminal communication creates a two-way and dynamic relationship between these two sides, using scientific methods that consider all components of the crime. This study aims to draw attention to the importance of criminal communication in preventing crime, solving unsolved cases, and ensuring social peace. Based on the principle that "every contact leaves a trace," not only physical evidence but also body language, spatial preferences, behavioral communication, social media records, and digital traces are examined within the framework of an analytical model. The impact of messages conveyed to broad segments of society through the media on the visibility, normalization, dramatization, and prevention of crime is also discussed; and suggestions are offered for mass communication to play a more effective role in social processes. In this context, communication studies is positioned as an indispensable and multifaceted discipline in intervention processes related to the phenomenon of crime.

Keywords: Crime, Criminalist, Criminal Communication, Mass Communication, Communication

1.GİRİŞ

Bireylerin her türlü bilgiye çok kısa sürede ulaştığı küreselleşen dünyada iletişim hızlı değişim ve gelişim göstermektedir. Televizyon, radyo, internet ve benzeri kitlesel özellik taşıyan araçlarla yapılan kitle iletişim insanlara yoğun bir mesaj aktarımında bulunmaktadır (Dilber, 2014, s. 60).

Çağımızda öne çıkan suç olgularının iletişim bilimlerinden ayrı değerlendirilmesi olanaksız olduğunu düşündüğümüzde (Kaplan & Yıldırım, 2021, s. 51) elde edilen verilerin doğru muhataplara iletilmesi veri geri dönüş sağlanması faillere uluşmakta büyük kolaylık sağlayacaktır.

Suç algısının şekillenmesinde kitle iletişim, suçların çözümlenmesinde ve suçluların davranışlarının anlaşılmasında kriminal iletişim birbirini tamamlayarak modern suç araştırmalarında kritik bir öneme sahiptir. Çünkü bilimin yanlış yorumlanması, yanlış anlaşılması adaletsizliğe yol açma olasılığı yüksektir (Howes, 2015, s. 146).

Suça yönelmiş olan insanların içinde bulundukları şartları göz önüne alarak onların davranışlarını çeşitli yönlerden araştıran kriminoloji suçlu ve kişiliği, toplumun tüm fertlerinin yaşamında suç, yığın görüşü olarak suçluluk ve suçlulukla mücadele alanı olmak üzere dört büyük konu alanını kapsar (Bostan, 2018, s. 6-7).

Bireyselliğin ve tüketim hızının arttığı, enformel denetimin azaldığı, geleneksel yapıdan modern-postmodern yapıya doğru evrilen çağımızda gelişmekte olan ülkeler artan suç oranlarına karşılık gelişmiş ülkelere nazaran suçu önlemeye yönelik politika geliştirmediklerini görmekteyiz (Kızmaz, 2019, s. 285-286).

Bilişim teknolojilerinin gelişmesine bağlı olarak yeni suç işleme yöntemlerinin aynı paralellikte geliştiğini düşünürsek bireysel kullanıcıların hedef alınması daha kolay gözükmektedir (Koçak & Dandin, 2017 , s. 152). Bu sebepten çalışmamızda da belirttiğimiz modern suç araştırmalarında bireyler de kitle iletişim ve kriminal iletişim bilincinin oluşturulması önemlidir.

Suç faaliyetlerinde kullanılan bulguları olay yeri ile ilişkilendiren adli bilimler de gelişen teknolojiye bağlı olarak kullanılan teknikler ve bilimsel metotlar sayesinde delillerin tespitinde yeni yöntemler uygulanmaktadır (Menek & Taşdöven, 2021, s. 3-6). Kriminal İletişimde adli olayların çözümlenmesinde adli bilimlere destek olan alt daldır.

Suç ve Suçlu

Elde edecekleri fayda ve zararı rasyonel bir değerlendirme ile hesaplayan klasik akım ve bazı kalıtsal, ekonomik, sosyal, biyolojik, psikolojik durumlara göre değerlendirme yapan pozitivist akım ile ön plana çıkan suç teorileri ortaçağda hangi davranışın suç olduğuna karar veren kilisenin hakim olduğu süreçlerde suçlunun bir daha suç işlemesinin önlenmesini savunan Cesare Beccaria, ahlaki değerlerin ve kanunların bilimsel çalışılabilecek konular olduğunu savunan Jeremy Bentham, ceza alan bireyin tekrar suç işlemesini azaltacını ileri süren spsifik ve toplumun ceza almayan bireylerini ilgilendiren genel caydırma olarak sınıflandıran caydırıcılık teorisini içine alan klasik okul ve bireylerin rasyonel düşünmesi sağlayan koşulları tartıp değerlendiren rasyonel seçim teorisi, suç işleme ile ilgilenmeyen, suç mağdurlarından çok

suçluların karakteriyle ilgilenen rutin aktiviteler teorisini içine alan neoklasik okul, suçluların bir şekilde kontrol altında tutulmasını gerek belirli vücut özelliklerine sahip kişilerin suça karışma oranının yüksek olduğunu savunan biyolojik teoriler, düşük zeka ve psikolojik olarak ahlaki gelişmişlik düzeyleriyle suçluluğa yönelme arasında bağ kuran psikolojik teoriler, suçun sosyolojik bakış açısına göre değerleri ve kurumları ile sosyal ortamın ürünü olduğunu benimseyen sapmış davranışları açıklayan anomi yaklaşımını, sosyolojik metodlarla suçluluğun analizini değerlendiren yapısal teorileri, suçluluğun sebebini farklı gruplar arasındaki kültürel çatışma olduğunu benimseyen kültürel çatışma teorisi, egemen tarafından doğru olarak tanıtılan değerlere karşı failin aykırı sosyalleşmesini içeren alt-kültür teorisi, suç ve şiddet olgusunu içinde bulunduğu sosyal çevreye göre ele alan ekolojik yaklaşım ve hasta olanın toplum olduğunu benimseyen sosyolojik teoriler olmak üzere farklı suç teorilerinden bahsedebiliriz (2019, s. 12-32).

Türk Dil Kurumuna göre suç; törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu , 2025). Hukuka aykırı ve kusurlu bir hareketle oluşan bir olgu olan suç herhangi bir nedenle hukuk düzenine aykırı değilse oluşmayacaktır (Bostan, 2018, s. 13-14).

Kriminojinin babası olarak bilinen Cesare Lombroso suçluları doğuştan itibaren suça meyilli olanlar, karşı koyamadıkları dürtüleri ile ihtirasi suçlular, yaşadıkları ortam ve koşula bağlı olarak tesadüfü suçlular ve son olarak yaşamlarının bir evresinde beyin tahribatı sonucu olarak akıl hastası suçluları olmak üzere dört farklı sınıfa ayırmıştır (Artuk & Yılmaz, 2023, s. 12-13).

İnsanlık tarihi boyunca var olmakla birlikte hukuk düzenine aykırı eylen olarak tanımlayabileceğimiz suç bireysel olduğu kadar toplumsal bir olgudur (Bostan, 2018, s. 1-3).

Suç önleme yaklaşımını suçlunun suç işleme sürecini bireyler dışında durumsal faktörlere (fiziksel veya ortamsal unsurlar) bağlanması, toplumun suça karşı yapılandırılması ve sosyal bütünlüğünün sağlanması ile toplum odaklı suç önleme, suçun temelinde yatan ekonomik ve sosyal sebeplerin iyileştirilmesi ile sosyal suç önleme, kriminal davranışın gelişimini önlemek amacıyla gelişimsel suç önleme olarak dört kategoride ele alabiliriz (Kızmaz, 2019, s. 289-297)

Sosyal bir davranış ile ortaya çıkan suç ıslah edilebilir olması ve topluma karşı ihlal edici davrananlar olarak değerlendirilmesi ile modern bir düşüncedir (Özcan, 2019, s. 5).

Modern dünyada, suça etki eden unsurların her yaştan, devletten, milletten ve yasal sistemlerden meydana gelebileceğini ve sonsuz sonuçlar çıkarabileceğini düşündüğümüzde suçu ortadan kaldırılması ütopiktir (Aliyev, 2019, s. 19) bu sebepten suçtan kaynaklı oluşabilecek olumsuz sonuçlarını önlemek ve suçun faillerine ulaşabilmek için çağın gereklerine uygun kriminalistik çalışmaları yapılmalıdır.

2.KRİMİNOLOJİ VE KRİMİNALİST

Bonger; bütün yönleri ile suç olayını araştıran deneysel bir bilim, Taft; suçu önlemek, suçu anlamak, suçlular hakkında işlem ve tedbirleri belirlemek için gerekli konuların araştırıldığı bilim, Sabatini; deneysel metodlar ile suçlunun kişiliğini inceleyerek suç olayının sosyolojik, biyolojik etmenleri, mekanizmasını ve doğal kaynağını inceleyen suçluluğa ait genel bir bilim,

Bilge; kanunun suç saydığı fiilleri faillerini soruşturmada, delillerden yararlanarak oluşturulan bilim dalı, Edwin H. Sutherland ve Donald R. Cresse; sosyal olgu olarak genç ve yetişkin suçluluğu ile ilgili bilgilerin tamamı, Constant; teorik ve uygulayıcı olmak üzere iki gruba ayrılan bir bilim olarak çeşitli tanımlar yapılsa da kriminolojinin kapsamı mevzuaunda ortak bir görüşe varılamamıştır. Suçun ortaya çıkarılmasında ve suçlunun tespit edilmesinde kullanılan kiminalistlik Tuğ vd göre bir bilim olmadığı gibi bilimsel polis metodları ve tekniği olduğu, Kaygısız'a göre suç ve suçlunun kimliğinin belirlenmesinde kullanılan bilimsel yöntem ve suç olgusunun bilimsel yöntemlerle ispatlamaya sağlayan bir bilim olarak tanımlanmaktadır (Balcıoğlu, 2011, s. 4-5-7).

Latince de crime kelimesinden türetilen kriminalistlik ülkemizde suçla ilgili izler ve bunların araştırılması anlatılmakla beraber suçun çözümünde rol alarak elde ettiği delillerle suç izi incelemecesi kriminalist olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2005, s. 4). Suçların bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi ve cezai şartların ortaya çıkarılmasını hedefleyen kriminalistik'in değişmez teknikleri yoktur. (Şahan, 2022, s. 12)

Suçla ilgili maddi gerçeği bulma ve sadece suçların aydınlatılması amacıyla ortaya çıkmakla birlikte bilimsel yöntem ve araçların destekleri ile suçu aydınlatma ve suçluyu bulma tekniği olarak tanımlanan kriminalistik terimi ilk kez Hans Gross tarafından suçların açığa çıkarılması sağlayan bilim olarak kullanılmıştır (Dinler, 2009, s. 29-30).

Bir bilim değil teknik olduğu, eşyayı konuşturma sanatı olarak tanımlanan kriminalistik alanı suçlunun ortaya çıkarılmasını hedeflediği kadar masumun yanlış yere suçlanmasını önlemeyi de hedefler (Menek & Taşdöven, 2021, s. 7-8).

Suç Teorisi adlı kitapta Kriminoloji üzerine çalışma yapan akademisyenlerin sosyal bilimci olmayıp ağırlıklı olarak ceza hukukçularından çıkması yine sosyal bilimcilerin bu alana pek ilgili duymamaları bu bilim dalının ülkemiz açısından geri kalmasına neden olduğunu dile getirilmiştir (Dolu, 2012, s. 38). Bu yaklaşım alanın daha bir çok bilim dalı tarafından ele alınması gerektiğini bizlere göstermektedir.

Suç olgusunu ve suçu işleyen kişiyi inceleyen bilim (Şahan, 2022, s. 13) olmanın yanışı sıra İlk defa Fransız hekim Topianard tarafından dile getirilen Kriminoloji suç konusunu inceleyen multidisipliner bir bilim dalıdır (Bostan, 2018, s. 4).

Suç çözümlemelerine katılan personellerin sözsüz davranış becerilerini geliştirmeleri soruşturmaya katkı sağlama açısından önemlidir (Metin, 2024, s. 37).

Sanayileşme sonrası toplumlarda suç oranlarının artması yeni açıklamalar getirmekle birlikte ilk defa 19. Yüzyılda kendini gösteren ve zamanla gelişen kelime anlamı olarak suçbilimi anlamına gelen kriminoloji bir disiplinler arası bilim dalı olmuştur (Özcan, 2019, s. 10). Tarihsel bağlamda kriminoloji zamanın sosyo-politik etmenleriyle bütünleşip, sebep sonuç bağlamında geliştiği ve farklı ülkelerin sömürgecilik geçmişlerinin, kriminolojik çalışmaların gelişimini önemli ölçüde etkilediği görülmüştür (Şentürk, 2025, s. 5).

İnsanları suça yönlendiren sebepleri ve suç işlenmesine etki eden sebepleri araştırarak suç önleme merkezli çalışan kriminolojiyi (Çoştan, 2014, s. 8) daha dar bir kapsamda ele alan ve

suçun bilimsel incelemesi ile alakası olmayan kriminalistik suça ait delillerin belirlenmesi ile ilgilenmektedir (Hancı, Tuğ, & Doğan, 2003).

3.KİTLE İLETİŞİM

İletişimin ayrılmaz bir parçası olan kitle iletişim araçları ile dünyanın her yerinde yaşanan olaylar hakkında haber almamıza imkân sunmaktadır. Toplumu yönlendirme, gelecek kuşaklara kültürel aktarım yapma gibi büyük öneme sahip olan kitle iletişim araçları insanları belirli bir yönde değiştirmektedir (Dilber, 2014, s. 61)

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak bireylerin her türlü bilgiye kolay erişimi, bilginin hızlı akışı her ne kadar suçluların dikkatini çekse de kriminalistler de kitle iletişim araçlarını kullanma yoluna gitmiştir. (Kaplan & Yıldırım, 2021).

İnteraktif iletişimin son yıllarda ele alınması ile birlikte zaman ve mekân sınırlaması olmayan tabanında iletişim ve paylaşım unsurlarını ele alan birden çok platformların etkin kullanıldığı sosyal medyayı toplumun davranışları etkilemektedir (Terzioğlu, 2019, s. 13-14).

Farklı bilimlerin suç ile ilgili açıklamalarında kullanılan disiplinler arası bir bilim dalı olan kriminoloji (Özcan, 2022, s. 4), genelde adli vakanın ardından yaşanan süreçleri kapsayan bir bilim olsa da suç olgusunun ortaya çıkma riskini araştıran önleyici kriminalistik her geçen gün internetin sağladığı avantajları kullanarak yapay zeka teknolojilerinin desteğini alarak önemi arttırmaktadır (Taştan & Akıncıoğlu, 2022, s. 11).

Düşüncelerin belirli bir topluluğa, gruba veya birçok tekil alıcıya teknolojik imkanların kullanılmasıyla çoğaltılıp, muhatap olduğu kitleyi etkileyecek biçimde dönüştürmesini sağlayan kitle iletişim araçları her geçen gün teknolojiye paralel olarak artmaktadır. (Melemez, 2025, s. 1045-1046)

4.KRİMİNAL İLETİŞİM

Her türlü veriyi kolaylıkla işleyebildiğimiz, iletebildiğimiz bilişim çağında birçok alanda farklı yaşam şekilleri ortaya çıkarmıştır. Olumlu yönlerinin olduğu kadar birçok olumsuz etkiyi de barındıran bilişim çağında yeni suç tipleri ortaya çıkmıştır (Koçak & Dandin, 2017 , s. 138).

Suç ve suçlu davranışını açıklamaya, analiz etmeye ve önlemeye yönelik dijital çağımızda bir çok görsel veriden destek alınmaktadır (Özcan, 2019, s. 60).

Geleneksel iletişim sürecinden farklı kriminal kişilerin çevresi ile oluşturduğu, kriminal mesajın verilmesi temel hedef edinildiği, her türlü teknolojik ve inovasyondan yararlanıldığı kriminal kişilerin iletişimi ifade eden kriminal iletişim proaktif bir yapıya sahiptir. Suça göre jargon kullanılan kriminal iletişimde kullanılan araçların iz bırakmayan teknoloji ve uygulamalardan oluşması gerekmektedir. Kriminal iletişim süreçleri “Kodlama- İletişim Biçimi-Kodun Açılması- Alıcı-Geri Bildirim -Kaynak” olmak üzere 6 farklı aşamadan oluşmaktadır. Bu süreçleri tamamlayan kriminal suç işleyenler eyleme geçirdikleri suçu saklama düşüncesindedirler (Terzioğlu, 2019, s. 7).

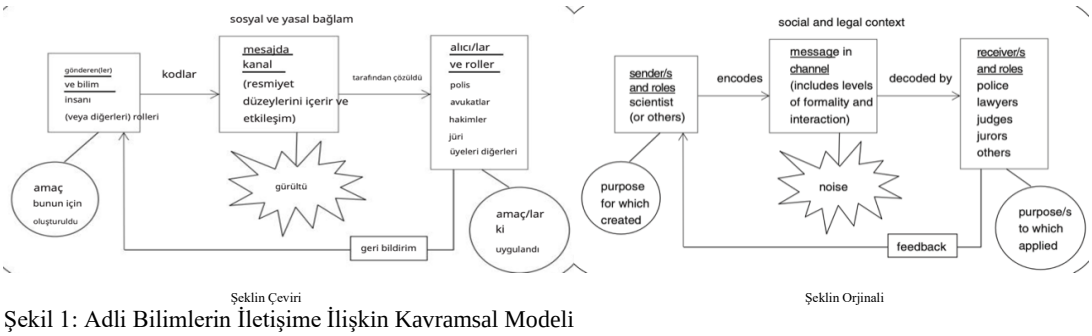

Şeklin Çeviri Şeklin Orjinali

Şekil 1: Adli Bilimlerin İletişime İlişkin Kavramsal Modeli
Kaynak: (Howes, 2015, s. 149)

Elde edilen kanıtların doğru şekilde muhatabına iletilmesi geri bildirim ile iletilen bu bilginin sözlü ve sözsüz bir biçimde tekrar gönderen bilim insanına iletilmesi ile oluşan iletişim sürecini ifade eden Şekil 1'e örnek vermek gerekirse mahkeme süreçlerinde avukatların mahkeme heyetinin yargıla sırasında adli bilimsel kanıt eksikliği sebebiyle bilim insanından görüş alması söylenebilir (Howes, 2015, s. 151).

5.SUÇ SÜRECİ VE KRİMİNAL İLETİŞİM

Suçun önlenmesi, kriminolojinin temel hedeflerinden biridir. Bu aşamada iletişim bilimi; risk iletişimi, toplumsal farkındalık, medya aracılığıyla caydırıcılık ve kurumsal bilgilendirme yoluyla etkili olmaktadır. Suçun işlenmesinden önce bireylere ve topluma yönelik verilen mesajlar, potansiyel failler üzerinde caydırıcı etki yaratabilmektedir (Sıegel, 2008).Toplum destekli polislik uygulamalarında iletişim kanallarının açık ve güvene dayalı olması, suçun erken tespitini ve ihbar mekanizmalarının etkinliğini artırmaktadır. Bu bağlamda iletişim, yalnızca bilgi aktaran değil, suçun oluşumunu engelleyen bir sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görmektedir (Bayraktar, ve diğerleri, 2020).

Suçun işlendiği anda iletişim, özellikle acil durum yönetimi, anlık ihbar, kamera sistemleri, dijital iletişim kayıtları ve sosyal medya verileri üzerinden büyük bir önem kazanmaktadır. İletişim teknolojileri sayesinde suç anı kayıt altına alınabilmekte ve kolluk kuvvetlerinin hızlı müdahalesi mümkün olmaktadır (Casey, 2017). Bu aşamada iletişim, suçun tamamlanmasını engelleyici bir araç olarak işlev görürken, aynı zamanda olayın delillendirilmesi açısından da kritik bir veri üretim sürecini başlatmaktadır.

Suç işlendiğinde, kriminalistik bilimler devreye girmekte ve maddi gerçeğe ulaşma amacıyla deliller analiz edilmektedir. Kriminalistikte temel iki yaklaşım bulunmaktadır: failden delile ulaşma ve delilden faile ulaşma (Saferstein, 2020), iletişim bilimi, bu süreçte; telefon kayıtları, mesajlaşmalar, sosyal medya paylaşımları, kamera görüntüleri ve dijital izler aracılığıyla delil üretimine katkı sağlamaktadır. Özellikle delilden faile ulaşma ilkesi, dijital iletişim verileri sayesinde daha sistematik hale gelmiştir.

Kriminolojik araştırmalar, suçluların büyük bir kısmının suç işledikleri çevreye tekrar dönme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, bireyin alışkanlıkları, sosyal bağları ve rutin faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir (Cohen & Felson, 1979). İletişim kalıpları, failin sosyal çevresiyle kurduğu bağlar ve mekânsal iletişim ağları, bu geri dönüş davranışının tespitinde

önemli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda iletişim analizi, suçlunun hareket alanının daraltılmasında etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu maddi gerçeğe ulaşmayı ve adil yargılanmayı temel ilke olarak kabul etmektedir. CMK'da yer alan hukuka uygun delil, silahların eşitliği, masumiyet karinesi ve adil yargılanma hakkı, iletişim yoluyla elde edilen deliller açısından büyük önem taşımaktadır (Yenisey & Nuhoğlu, 2025).Türk Ceza Kanunu ise suç ve cezanın kanuniliği ilkesini esas alarak, iletişim araçlarının suçta araç olarak kullanılmasını ve suçun ispatındaki rolünü düzenlemektedir. Bu bağlamda iletişim bilimi, hukuki sınırlar içinde kaldığı sürece ceza adalet sisteminin etkinliğini artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

İletişim bilimi suçla mücadele ve suçun çözümlenmesi aşamalarında kriminal iletişim adı ile özelleşmiştir. Literatüre yeni giren bu kavramın suç bilimleri alanında yeni bir çığır açtığını söylebiliriz. İletişim bilimi ve kriminal iletişim suçun önlenmesinden yargılama aşamasına kadar uzanan tüm ceza adalet sürecinde merkezi bir konuma sahiptir. Kriminoloji ve kriminalistik bilimleriyle birlikte değerlendirildiğinde, iletişim; suçun ortaya çıkış nedenlerini anlamada, delil üretiminde, failin tespitinde ve adil yargılamanın sağlanmasında belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle iletişim biliminin ceza adalet sistemleri içinde disiplinlerarası bir perspektifle ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda kitle iletişim çalışmaları ile kriminal iletişim çalışmaları konusunda farkındalık yaratılması doktrin ve uygulayıcılar açısından özel bir önem taşımaktadır. Kriminal iletişim çalışmaları ile kitle iletişim çalışmaları arasında etkileşim daha çok güçlenmesi için farkındalık çalışmalarının yapılması ve çalışmaların özendirilmesi gerekliliğine vurgu yapabiliriz. Adli olaylarda görev alan yetkililere kriminal iletişim konusunda eğitimler verilerek farkındalıklarının arttırılması kurum içi ve kurum dışı bilgilendirici broşürler, açıklayıcı video ve sunumlar, konferanslar ile konuya dikkat çekilmesi sürecin hızlanmasında etkin rol oynayacaktır. Bu süreçte yapılacak çalışmaların multidisipliner yürütülmesi konunun geniş kapsamlı olarak irdelenmesine katkı sağlayacaktır. Teknolojik gelişmelere paralel her geçen gün farklılaşan suçlarla mücadelede kitle iletişim araçlarını doğru kullanma ve suçun çözümü noktasında tüm adli birimlerle iletişim halinde olarak kriminal iletişimin kullanılmasının önemli olduğunu da söyleyebiliriz. Suçu aydınlatmada sadece kolluk kuvvetleri değil, bilimsel ve teknoloji ile bağlantılı kurum ve kuruluşların da süreçte birbirlerine destek olmaları gerekmektedir. Adli olay sonrasında olay yerine gelen ilk ekipçe başlatılan süreç kriminal iletişim odaklı yürütülürse suçların aydınlatılmasının daha hızlı olacağını söyleyebiliriz. Suçu analiz edip çözümlemek isteyen kriminalistlerin yeterli eğitim alması kadar diğer adli birimlerle de sağlıklı iletişim kurması önemlidir. Modern çağımızda suçlar tek bir birimin veya ferdin çözümleyeceği düzeyde karmaşık ve kompleks bir yapıya bürünmüştür. Kriminoloji alanın da iletişim odaklı insan davranışlarını gözlemlemek amacıyla yapılan çalışmalar suçla mücadele eden görevlilerin işlerini kolaylaştıracaktır Adli olayların aydınlatılmasında çağın gereklerine uygun yöntemlerden birisi olan kriminal iletişim ile olayların daha hızlı çözümlenmesi beklenmektedir. Çünkü zaman ve mekân sorunu yaşamayan kitle iletişim araçları ile veri toplamak hem daha kolay hem de daha hızlıdır. Çoğunlukla tepkisel ve halihazırda işlenmiş suçlara karşı duyarlı olan adli bilim elde edilen bulguları ceza mahkemelerine sunacağını göz önüne aldığımızda bu süreçte görev alan kişiler arasında

kriminal iletişimin önemi yadsınamaz. Bu bağlamda suçun işlenmesinden önce alınması gereken tedbirler, suç işlendiği anda müdahale, suç sonrası failin yakalanması, delillerin toplanması, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında delillerin doğru değerlendirilmesi kriminal iletişim teknikleri ile adil yargılama hakkının korunması da önem taşımaktadır. Kriminal iletişimin önümüzdeki yıllarda karmaşık suç tiplerine yönelik çalışmalarda önemli bir yere sahip olması sebebi ile gereken önemin verilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aliyev, N. (2019). Modern Suçun Nedenleri ve Koşulları, Bir Dizi Belirleyici: Genel Bir Bilimsel-Teorik İnceleme. *Adli Bilimler Ve Suç Araştırmaları Dergisi* , 7-21.

Artuk, M. E., & Yılmaz, E. (2023). Kriminolojinin Bababsı Olarak Bilinen Cesare Lombroso Üzerine Bir Tahlil. *The Boğaziçi Law Review*, 1-14.

Balcıoğlu, E. (2011). Adli Palinolojik Delillerin Elde Edilebileceği Materyallerin Araştırılması . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü .

Bayraktar, K., Evik, V. S., Kangal, Z. T., Yıldız, A. K., Evik, A. H., Altunç, S., . . . Eroğlu, F. (2020). *Özel Ceza Hukuku.* İstanbul: Onili Levha Yayınları.

Bostan, E. (2018). Hilenin Kriminolojik Açıdan Değerlendirilmesi Ve Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Casey, E. (2017). *Dıgıtal Evidence and Computer Crime.* London: Academic Press is an imprint of Elsevıer.

Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 588-608.

Çoştan, U. (2014). Suç ve Suç Önleme Stratejileri Doğrultusunda Ankara İli Örneğinde suçu Önleyici Yaklaşımlar . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Kırıkkale : Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Dilber, F. (2014). Kitle İletişim Araçları ve Suç Olgusu . *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi. Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , 60-66.

Dinler, V. (2009). Ceza Muhakemesinde Delillerin Toplanması . *Yyayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü .

Dolu, O. (2012). *Suç Teorileri(teori, Araştırma ve uygulamada Kriminoloji).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hancı, H., Tuğ, A., & Doğan, Y. (2003). Kriminalistik Kriminoloji Değildir! *TBB Dergisi* , 261-266.

Howes, L. M. (2015). The communication of forensic science in the criminal justice system: A review of theory and proposed directions for research. *Science and Justice* , 145-154.

Kızmaz, Z. (2019). Suç Nasıl Önlenebilir? Bütüncül Bir Model Gereksinimi . *The Journal of Social Sciences Institute*, 285-307.

Kaplan, M., & Yıldırım, A. (2021). Suçun Önlenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Kurumsal Açıdan Bir Değerlendirme ve Örnekler. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 49-74.

Koçak, H., & Dandin, A. N. (2017). Toplumsal ve Yönetsel Alanda Bilişim Teknolojilerinin Kriminak Etkileri . *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 137-152.

Melemez, B. (2025). Kitle İletişim Araçlarının Ceza Adaleti Üzerindeki Etkisine İlişkin Bazı Tespit ve Değerlendirmeler. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1043-1078.

Menek, N., & Taşdöven, U. (2021). Adli Bilimlerde Kriminalistik Ve Luminol . *Adli Bilimler Ve Suç Araştırma Dergisi* , 3-17.

Metin, A. (2024). Kriminal Görüşmelerde Sözsüz Davranış Analizi ve Sözsüz Davranış Eğitim Programı . *Adli Bilimler Ve Suç Araştırma Dergisi* , 22-41.

Özcan, Ö. Ö. (2019). Kriminolojide Yeni Bir Yaklaşım: Görsel Kriminoloji . *Yayınlanmamış Yükske Lisans Tezi* . Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Özcan, Ö. Ö. (2022). Sosyoloji, Kriminoloji ve Fotoğraf . *Sosyolojik Bağlam* , 90-103.

Öztürk, C. (2005). Ceza Muhakemesi Hukukunda İz Bilimi. *Yayınlanmış Yüksek Lisns Tezi* . Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Sıegel, L. J. (2008). *Criminology: Theories, Patterns and Typologies.* Boston: Wadsworth Publishing.

Saferstein, R. (2020). *Criminalistics: An Introduction to Forensic Science.* New Jersey: Pearson.

Şahan, B. (2022). Kriminal (Adli) Antropoloji'nin Adli Bilimler'e Katkısı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Şentürk, D. (2025). Kriminal Fotoğraf ve Ölümün estetiği . *yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İzmir : Dokuz eylül üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü .

Türk Dil Kurumu . (2025, 12 07). *Türk Dil Kurumu* . Suç : (Bostan, 2018, s. 4) adresinden alındı

Taştan, Ç., & Akıncıoğlu, N. (2022). *Önleyici Kriminalistik.* Ankara: Polis Akademisi Yayınları .

Terzioğlu, A. (2019). Son Dönem Türk Siyasal Yaşamında Yeni Nesil Kriminal İletişim Ve Uygulama Alanı . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenisey, F., & Nuhoğlu, A. (2025). *Ceza Muhakemesi Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayınları.

ÇEVRESEL GÖÇ OLGUSUNUN İNSAN HAKLARI VE ULUSLARARASI HUKUKİ DAVALAR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Doktora Öğrencisi, Süleyman KOÇ
Selçuk Üniversitesi, suleymankoc42@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-2321-0583

Doç. Dr. Hayriye SAĞIR
Selçuk Üniversitesi, hayriyesamur@selcuk.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-3302-0203

ÖZET

Çevresel göç, son yıllarda uluslararası alanda kendine yer bulmaya başlayan bir olgudur. 2050 yılına kadar dünya nüfusunun büyük çoğunluğunu çevresel göçmenlerin oluşturacağı düşünülmektedir. Uluslararası davalar yoluyla çevresel bozulma ve etkilere yönelik kararlar alınmaya başlanmış ve bu kararlar neticesinde ülkelere sorumluluklar yüklenmektedir. Deniz seviyesindeki yükselmeler, kuraklık, seller, erozyon, iklim değişikliği ve deprem gibi doğal afetler yoluyla çevrenin bozulması sonucunda oluşan insan hareketliliğini tanımlamak için çevresel göç kavramı kullanılmaktadır. Çevresel göçün kavramsal çerçevesinin analiz edilmesi konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Çevresel göçe yönelik tanımlamaların belirsizliği ve uluslararası temel hukuki sözleşmelerde yer almaması durumu göç alanındaki devletlerin sorumluluk duygusunu zayıflatmaktadır. Devletlerin yükümlülük altına girebilmeleri için yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Çevresel zararların ve bozulmanın insan yaşamını olumsuz etkilediğinden ve hak ihlallerine sebep olduğundan dolayı insan hakları hukuku bağlamında ele alınması konunun çözümü açısından önemlidir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve ülkelerin ulusal yerel mahkemelerinde çevresel ve iklimsel etkilerin insan yaşamı üzerine açılan davalarda çevresel göçle ilgili devletleri yükümlülük altına sokan düzenlemeler yapılmaktadır. Çalışmada, açılan uluslararası ve ulusal davalar sonucunda çevresel göçün insan hakları bağlamında değerlendirilmesi ve ülkelerin çevresel etkilere yönelik düzenleme yapmasının gerekliliği üzerine bir incelenme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Göç, Çevresel Bozulma, İnsan Hakları Hukuku, Ulusal ve Uluslararası Hukuki Davalar.

EVALUATION OF THE ENVIRONMENTAL MIGRATION PHENOMENA IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS AND INTERNATIONAL LEGAL CASES

ABSTRACT

Environmental migration is a phenomenon that has begun to find its place internationally in recent years. It is thought that environmental migrants will constitute the majority of the world's population by 2050. Decisions regarding environmental degradation and impacts have begun to be taken through international lawsuits, and as a result of these decisions, responsibilities are being imposed on countries. The concept of environmental migration is used to describe human mobility that occurs as a result of environmental degradation through natural disasters such as sea level rise, drought, floods, erosion, climate change and earthquakes. Analyzing the conceptual framework of environmental migration is important in understanding the subject. The vagueness of definitions regarding environmental migration and the fact that they are not included in basic international legal agreements weaken the sense of responsibility of states in the field of migration. Legal regulations are needed for states to be obliged to do so. Since environmental damage and degradation negatively affects human life and causes rights violations, it is important to address the issue in the context of human rights law. The United Nations Human Rights Committee, the European Court of Human Rights and the national local courts of the countries make regulations that put states under obligation regarding environmental migration in cases filed on human life due to environmental and climatic effects. In the study, an examination is made on the evaluation of environmental migration in the context of human rights as a result of international and national lawsuits and the necessity of countries to make regulations regarding environmental impacts.

Key Words: Environmental Migration, Environmental Degradation, Human Rights Law, National and International Legal Cases.

GİRİŞ

Çevresel afetler ve iklim değişikliği 21. yüzyılın en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Çevre sorunlarına yol açan doğa olayları yalnızca çevrenin değişmesine sebep olmamaktadır. Yaşanan çevre olayları küresel ölçekte insan hareketliliğine neden olarak ülkelerin egemenlik alanlarını etkilemektedir. Her yıl çevresel nedenlerle milyonlarca insan göçe tabi tutulmaktadır (IOM, 2021). Çevresel nedenlerle yerlerinden edilen insanların haklarının korunması için uluslararası alanda bağlayıcılığı olan sözleşmelere ihtiyaç duyulmaktadır (UNEP, 2023). İklime ve çevreye bağlı göçlerin ilerleyen zamanlarda dünya gündemini daha fazla meşgul edeceği belirtilmektedir.

Çevre ve iklime bağlı göçler, deniz seviyesinde yaşanan yükselmeler, kuraklık, erozyon ve sel gibi doğa olayları sonucunda gelişen zorunlu veya gönüllü insan hareketliliğini kapsamaktadır. Yaşanan göç süreçleri sonucunda temel insan hakları başta olmak üzere sağlık ve barınma gibi haklar konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır (IPCC, 2022). Göç olayları sonucunda yaşanan hak kayıpları insanların çevre felaketlerinin oluşturduğu zararları yönetilebilir hale getirmek amacıyla çaba harcamaları gerektiğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası hukuk sisteminde göç olaylarıyla ilgili düzenlemeler yer almasına rağmen çevresel göçle ilgili kapsayıcı tanım ve normatif çerçeve bulunmamaktadır. Göç alanındaki temel sözleşmelerden olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, korku ve zulüm temelli mültecilik tanımı yapmaktadır. Bu sözleşme oluşturduğu dar çerçeveli tanım gereğince çevresel nedenlerle yerlerinden edilen göçmenler kapsam dışında kalmaktadır (Goodwin-Gill & McAdam, 2021, s.16). Bu durum, çevre ve iklime bağlı göçlerin tanınmasını ve göçmenlerin haklarının korunmasını zorlaştırmaktadır.

Çevresel olarak yerinden edilen göçmenlerin uluslararası hukukta yer alan mülteci kavramı içerisinde yer almaması nedeniyle sözleşmelerden kaynaklanan korumadan yararlanamamaktadır. Bu tanımlama ve statü boşluğu çevresel faktörlerin sebep olduğu göçlerin artışıyla birlikte hukuksal davaların görülmeye başlamasına yol açmıştır. Çevresel göçmenlerin devletlere karşı açmış olduğu davalar ulusal mahkemeler tarafından çoğunlukla kabul görmemektedir. Ulusal davalarda yaşanan belirsizlikler göçmenler açısından statü sorunlarına neden olmaktadır (Bodansky, 2016, s.299). Çevresel doğal afetlerinin yaşanmasıyla birlikte oluşan göçler nedeniyle göçmenlerin haklarının korunmasına yönelik davalar açılmaya başlamaktadır. Son yıllarda yoğun bir şekilde yaşanan çevre ve iklime bağlı göçler nedeniyle insan hakları ihlallerinin yargı kararlarında giderek daha fazla kabul görmesi durumu çevresel göçün uluslararası davalar aracılığıyla dolaylı biçimde ele alınmasına olanak tanımaktadır.

Çevre ve iklim değişikliklerinden etkilenen göçmenler dünyanın çeşitli yerlerinde davalar açarak hak mücadelesine girmektedirler. Davalar çevre konularını içerisine alarak zenginleşmekte ve sayıları gün geçtikçe artmaktadır. Ülkeler açısından çevresel afetler ve iklim olaylarına yönelik davalarda emsal karar oluşturabilecek durumlar ortaya çıkabilmektedir.

1. Çevresel Göçün Kavramsal ve Hukuki Temelleri

Çevresel göç kavramı, deniz yükselmesi, kuraklık, sel ve kasırga gibi çevresel afetler nedeniyle oluşan insan hareketliliğini tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. Çevre ve iklim olayları sonucunda oluşan göçmen nüfus için çevresel mülteci veya iklim mültecileri gibi farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Çevresel olarak yerinden edilen göçmenleri tanımlamak amacıyla oluşturulan çevresel göç olgusu yeni bir kavram olmamasına rağmen sistematik olarak ele alınması süreci 20. yüzyılın sonlarına doğru denk gelmektedir. Çevresel bozulma ve insan hareketliliği noktasındaki ilişkiler ağı kalkınma süreçleriyle değerlendirilmeye başlanmıştır. El-Hinnawi'nin 1985 tarihli çevresel mültecilik adlı çalışması çevresel göç kavramının tanınırlığını artırma noktasında önemli bir aşamayı oluşturmaktadır (El-Hinnawi 1985, s.3). Çevresel bozulmalar sonucunda yaşam alanları terk eden kişileri tanımlamak için kullanılan çevresel olarak yerinden edilenler ifadesi göç kavramını daha iyi açıklamak için kullanılmaktadır.

Çevresel afet ve olayların çeşitliliği nedeniyle göç kavramı genişletilerek iklim değişikliği ve çevreyle ilgili durumları da içerisine almaktadır. Çevresel göçün uluslararası hukuk tarafından korunma sorunu devam etmektedir. Dünyadaki göç alanındaki temel sözleşmelerden olan 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinde çevresel değişkenlere bağlı göçlerin yer almaması durumu tanımlamada ve korunma aşamasında sorunların oluşmasına sebep olmaktadır. Bu kapsamda çevresel göç kavramı hukuki temel dayanaktan yoksun bırakılmaktadır. Çevresel olarak yerinden edilen kişilere yönelik çeşitli tanımlamalar geliştirilmesine rağmen hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır (McAdam, 2012, s.187). Çevre ve iklime bağlı gelişen göçlere yönelik tanımlamaların yapılması gelecek açısından umut ışığı olan gelişmeler arasındadır. Temel sözleşmelerde yer alan mültecilik tanımında çevreye bağlı değişkenler yer almamaktadır.

Çevresel göçe yönelik tanımlamaların belirsizliği ve sözleşmelerde yer almaması durumu göç alanındaki devletlerin sorumluluk duygusunu zayıflatmaktadır. Uluslararası alandan yaşanan kavram kargaşası ve hukuki güvenceden yoksun bırakılması sorunu çevresel göçmenlerin haklarının devletler tarafından tanınmasını zorlaştırmaktadır (Betts, 2011, s.25). Uluslararası alanda yapılan sözleşmelerden olan Cenevre Sözleşmesinde zulüm temelli yaklaşımlar mülteciliği dar çerçevede tutarak çevresel etkenleri sürecin içerisine dahil etmemektedir. Çevresel zararlar sonucunda oluşan göç hareketlerinin uluslararası sözleşmelere dahil edilmesi olasılığı göçmenlerin statü belirsizliğini ortadan kaldıracaktır. Uluslararası sözleşmede yer almayan çevresel olarak yerinden edilen göçmenlerin statülerinin olmaması nedeniyle insan hakları başta olmak üzere temel haklardan yararlanamamaktadırlar (Hathaway & Foster, 2014, s.362). Çevresel göç alanında oluşan boşluk nedeniyle göçmenlerin hakları hukuki korumadan yoksun kalmaktadır. İnsan hakları temelli yaklaşımlarla göç kavramının değerlendirilmesi ve göçmenlerin haklarının korunması noktasında uluslararası sözleşmelerden yararlanılarak devletlerin yasal mevzuatlarını geliştirmesi gerekmektedir. Çevreye bağlı göç kavramının tanımının geliştirilmesi ve mülteci hukuku kapsamında yer alması göçmenlerin statülerinin belirlenmesi noktasında önem arz etmektedir.

2. İnsan Hakları Hukuku ve Çevresel Göç

Çevresel göç konusunda insan hakları hukuku, doğrudan olmasa da dolaylı yollardan etkileyen bir mekanizmaya sahip olmaktadır. Yasam hakkı ve kültürel hakların yanında sağlıklı çevrede yaşama hakkı insan hakları hukuku bağlamında değerlendirilmektedir. İnsan hakları hukuku insanların doğuştan kazandığı devredilmez ve vazgeçilmez hakların bütününü kapsayan düzenlemelerdir. Yaşam hakkı ve çevre hakkı gibi insanların hayatlarını etkileyebilme potansiyeli olan haklar hukukun temel özelliğini yansıtmaktadır (Knox, 2018, s.6). Çevresel zararlar ve bozulmalar göçmenlerin yaşam alanlarını olumsuz etkileyerek insan hakları bakımından adaletsizliklere yol açmaktadır.

Çevresel göç kavramı çevrenin bozulması nedeniyle göçmenlerin yer değiştirme hareketliliği olarak tanımlanmakta ve sağlıklı çevrede yaşama hakkı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından insan hakları bağlamında değerlendirilmektedir. İnsan hakları hukuku ile çevresel göç kavramının sıkı bir ilişki içerisinde olması göç davaları açısından dayanak oluşturmaktadır (UNHRC, 2021). Çevresel afet ve iklim değişikliklerinin sebep olduğu çevresel göçün insan hakları hukuku içerisinde değerlendirilmesi göçmenlerin haklarının korunması ve yaşam standartlarının düzeltilmesi açısından gerekli olmaktadır.

Çevre ve iklim adaleti yaklaşımı, çevresel bozulmaların ve iklim değişikliğinin eşitsizlikleri oluşturduğu ifade edilmektedir. Eşitsizlikler sonucunda oluşan çevresel göç olayı insan hakları bağlamında sorunların oluşmasına sebep olmaktadır. Ülkeler arasında göçün paylaşımı noktasında yaşanan adaletsizlikler sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çevresel göç kavramı sadece bir yer değiştirme hareketliliği değil aynı zamanda adaletsizlikler sonucunda oluşan insan hakları ihlallerinin karşılığıdır. Çevresel olarak yerinden edilen göçmenler zorunlu göçü içerisinde barındırdığından dolayı insan hakları hukuku açısından sorun oluşturma potansiyeli yüksektir (Yurtcanlı, 2021, s.80). Çevresel etkiler nedeniyle oluşan göçler insanların iradeleri dışında gerçekleşen yer değiştirmeyi vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır.

Kişisel haklar ve sağlıklı çevrede yaşama hakkı devletlerin anayasalarında güvence altına alınmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde de çevre hakkına değinilerek ülkelere yükümlülükler getirmektedir. Çevresel afetler ve zararlar insan yaşamını olumsuz etkilediğinden dolayı ülkelerin çevresel riskleri önleme ve azaltma sorumluluğu bulunmaktadır (Gözler, 2019, s.55).

Göç hukuku alanında sağlıklı çevrede yaşama hakkı üçüncü kuşak hakları kapsamında değerlendirilmekte ve çevresel göçün statü kazanmasında önemli rol oynamaktadır. Çevreye bağlı göçlerin insan hakları açısından değerlendirilmesi hukuki temelleri sağlamlaştırmaktadır (Kaboğlu, 2020, s.47). Çevresel göçten etkilenen göçmen nüfus ekonomik ve sosyal açıdan kırılgan grupları oluşturmaktadır. İnsan hakları hukuku toplumda yaşanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için oluşturulan sistemli kurallar bütününü yansıtmasından dolayı çevresel zararların oluşturduğu sorunların çözümünde etkili olmaktadır. Göçmenlerle toplum arasındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve dezavantajlı grupların sorunlarının çözümü insan hakları hukukunun görev alanları arasındadır (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2020, s.133).

Çevresel göçün toplumdaki kadın ve çocukların oluşturduğu dezavantajlı grupları daha çok etkilediği ifade edilmektedir. Toplumsal eşitsizliklerin derinleştiği göç olgusunda kadın ve çocuklar üzerinde kalıcı etkiler oluşturduğu vurgulanmaktadır (Şirin, 2022, s.125). Çevre ve iklime bağlı göçler doğrudan uluslararası hukukun korumasından yararlanamadığından dolayı insan hakları hukuku kapsamında değerlendirilmesi önemli bir koruma alanı oluşturmaktadır. Çevresel etkilerin oluşturduğu göçün tanımlamasının yapılarak göçmenlerin haklarının korunduğu uluslararası sözleşmelerdeki düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Uluslararası alanda ve ülkelerde açılan çevresel göçle ilgili davalar göçün tanımlanmasında önemli rol oynamaktadır. Davalar sayesinde göçün yönetilmesi ve mevzuat düzenlemelerinin yapılması konuları tartışılmaktadır.

3. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Kararları

Birleşmiş Milletler dünyada birçok ülkenin üye olduğu teşkilattır. İnsan Hakları Komitesi de BM'nin organları arasındadır. Birçok konuda ülkeler için bağlayıcı yükümlülükler getiren komite Yeni Zelanda ve Avustralya davalarında da çevresel göçle ilgili çözüm önerilerini paylaşmaktadır.

3.1. Yeni Zelanda Kararı

Yeni Zelanda kararı, çevresel ve iklime bağlı göçün uluslararası alana ve yargı organları önüne taşınması bakımından önem arz etmektedir. Kiribati vatandaşı Ioane Teitiota, başvurusunda deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle ülkesine geri gönderilmesinin yaşam hakkını tehlikeye atacağını öne sürmüş ve İnsan Hakları Komitesi çevresel etkilerin ve iklim değişikliğinin geri göndermeme ilkesini ihlal edebileceği yönünde karar vermiş bulunmaktadır (UNHRC, 2020). Komite başvuruyu reddetmiş olmakla birlikte geri göndermeme ilkesine yaptığı çevresel vurgular göçmenlerin haklarının korunması noktasında önemli bir kapıyı aralamaktadır (McAdam, 2021, s.574).

Çevresel etkiler ve iklim değişikliği ada ülkelerinde deniz seviyesinin yükselmesi sonucunu doğurarak yaşam alanlarını tehdit etmesiyle birlikte göç hareketlerine sebep olmaktadır. 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Yönelik Cenevre Sözleşmesinde yapılan mültecilik tanımında çevresel etkilerin göz ardı edilmesi nedeniyle çevresel göçmenler hukuki korumadan yararlanamamakta ve açık bir statüye kavuşamamaktadır (Akbay, 2021, s.233). Çevreye bağlı göçler sonucunda oluşan göçmen nüfusun haklarının korunması noktasında hukuki boşluk belirginleşmektedir.

Teitiota davası, çevresel göçle insan hakları hukukunun güçlü bir ilişkisinin olduğunu açığa çıkaran karar olmaktadır. Çevreye bağlı göçlerin uluslararası korumadan yararlanamaması durumu insan hakları hukukundan yararlanması durumunu ortaya çıkarmaktadır (Safi, 2020, s.519). Dava konusu Kiribati vatandaşı Teitiota, ülkesindeki çevresel bozulmanın yaşamını tehlikeye attığı ve yaşam koşullarını sürdürülemez hale getirdiği gerekçesiyle Yeni Zelanda'ya sığınma başvurusunda bulunmuştur. Göçmenin bu talebi Yeni Zelanda ülkesinin yargı mercilerince kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Teitiota, BM İnsan Hakları Komitesi'ne

bireysel başvuruda bulunmuştur. Çevresel ve iklimsel etkilerin Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine göre yaşam hakkını tehlikeye soktuğundan dolayı geri göndermeme ilkesinin göçmenler aleyhine ihlal edilmesi hususunu düzenlemektedir (CCPR Centre, 2025). Ülkelerde yaşanan çevresel bozulmalar yaşam alanlarını olumsuz etkilediğinden dolayı dava konusu olabilmektedir.

Kiribati ada ülkesinde deniz seviyesinin yükselmesi ve buzulların erimesi sonucunda yaşanabilir çevrenin bozulması nedeniyle yaşam hakkı doğrudan etkilenenler tarafından dava konusu edilmektedir. Komite, başvuruyu doğrudan değerlendirme aşamasında yakın tehlike eşiği oluşmadığından dolayı kabul etmemiştir (Safi, 2020, s.527). Davada çevresel bozulmanın ve iklim değişikliğinin göçmenlerin sağlıklı çevrede yaşama hakkını ihlal edilebileceği yönündeki kararlarının önünü açarak milat oluşturmaktadır.

Komite kararı kabul etmemiş olmasına rağmen çevre ve iklime bağlı değişkenlerin insan yaşamını etkileyebilme potansiyeline yapılan vurgu önem arz etmektedir. Göçmenlerin çevresel etkiler nedeniyle geri göndermeme ilkesinden yararlanabilmelerinin yolu açılmaktadır. Yaşam hakkının onurlu bir çerçevede kullanılabilmesi için çevresel faktörlerin sürece dahil edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Bianet, 2020)

Göç hukuku ve insan hakları hukuku açısından geri göndermeme ilkesi temel ilkelerden olmakla birlikte birçok düzenlemeye yön vermektedir. Komite, Teitiota kararında geri göndermeme ilkesini çevresel bozulmalar ve iklim değişikliğini de dahil ederek incelemektedir. Aşırı çevresel bozulmalarının göçmenlerin yaşam alanlarını daraltarak sağlıklı çevrede yaşama hakkını tehdit ettiğini vurgulamaktadır (Hatano, 2021, s.42). Komite, göçmenlerin gidecekleri ülkelerde yaşamlarını olumsuz etkileyebilecek ağır çevresel etkilerin olması durumunda geri göndermeme ilkesinin devreye girerek insan hakları ihlallerinin önüne geçmeyi planlamaktadır.

Göç hukuku alanındaki temel uluslararası sözleşmelerin mültecilik tanımındaki dar kapsamı çevresel göçmenlerin haklarının korunması noktasında eksiklik oluşturmaktadır. Teitiota davası, bu hukuki boşluğu insan hakları üzerinden değerlendirme sürecine girerek doldurma çabası içerisindedir. Komitenin davada vermiş olduğu kararlar ülkeler için bağlayıcı değildir ancak ülkelere yol göstermektedir. Uluslararası davalar göçmenlerin haklarının insan hakları bağlamında korunması açısında göç hukuk içerisinde önemli yere sahip olmaktadırlar (Global Panorama, 2022). İnsan hakları hukukunun genişletilerek göçmenlerin haklarının korunması yoluna gidilmektedir.

Teitiota kararı çevresel göçün bir olgu olarak farkındalığını artırarak göçmenlerin statü kazanmaları yolundaki ilk adımı oluşturmaktadır. Komite vermiş olduğu karar sonucunda pratik olarak çözüm sunamasa bile teorik çerçevede bir perspektif sunmaktadır. Davanın çevresel göçün insan hakları çerçevesinde yorumlanmasının önünü açması bakımından önemi büyüktür. Komite kararının çevresel etkilerle gerçekleşen göçlere karşı içtihat oluşturabilmesi ve ülkelere yol göstermesi açısından değerli bulunmaktadır büyüktür (Akbay, 2021, s.240). Teitiota kararının geri göndermeme ilkesini çevresel bağlamda yorumlama yönünde önemli bir içtihat olarak işlev görebileceğini, ancak başvuru sahibinin durumuna özgü somut kanıtların Komite tarafından yeterli bulunmadığını belirtir.

Çevresel göçmenlerin haklarının korunması ve göçün tanımlanmasının doğru bir şekilde yapılarak statü belirleme işleminin tamamlanabilmesi için emsal kararların sayısının artması gerekmektedir. Kararın bağlayıcı olamaması durumu eksiklik olarak görülmesine rağmen göçmenlerin haklarının korunması noktasında etkisinin olduğu ifade edilmektedir (Amnesty Pacific, 2025). Yeni Zelanda kararı, çevresel göçün gündemde kalmasını sağlayan ve göçün insan hakları hukuku ile beraber değerlendirilmesine olanak tanıyan bir miladı oluşturmaktadır. Komite'nin kararı, çevre ve iklime bağlı değişkenlerin insan yaşamı üzerinde etkili olabileceği yönündeki iradesi çevresel göçün geleceğini şekillendirmektedir. Karar uluslararası alanda çevresel göçün korunmasının ve tanınmasının yolunu açmaktadır. Uluslararası koruma rejimlerine çevresel göçün dahil edilmesi konusunun tartışılmasına sebep olmaktadır.

3.2. Billy ve Diğerleri Avustralya Davası

Avustralya'nın Torres Adaları'nda yaşayan sakinler tarafından açılan davada iklim değişikliği ve çevresel etkilerin insan yaşamını olumsuz etkilediğine dair karar verilmektedir. İnsanların çevresel etkilerden dolayı sosyal ve ekonomik hayatları olumsuz olarak şekillenmektedir (UNHRC, 2022). Komite kararında çevresel zararların göç hareketinin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmaksızın insan yaşamını olumsuz etkileyebileceği ve hak ihlallerine sebep olacağını belirtmektedir. Avustralya'da yaşayan yerli halk deniz yükselmesi ve kıyı erozyonu gibi çevresel olayların insan yaşamını sürdürülemez hale getirdiğini vurgulamaktadırlar. Avustralya yerlilerinin çevresel etkilerden dolayı yaşamlarının sürdürülemez hale gelmesi nedeniyle Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesini dayanak göstererek açmış oldukları davada devletin öngörülebilir çevresel zararlara karşı başarısız olduğu ve gerekli önlemleri almadığı kararı verilmiştir (Bhardwaj, 2023, s.188).

Çevre ve iklime bağlı değişikliklerin oluşturduğu göçler devletlere yeni sorumluluklar getirmektedir. Göç olgusunun yönetimi için yeni düzenlemelerin yapılması gerekli olmaktadır. Avustralya kararı, ülkelerin çevresel bozulma ve zararlara karşı yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı sorumlu olabileceğini ifade etmektedir. Karar çevre ve iklime bağlı göçlere yönelik devletlerin düzenlemelerinin gecikmesi hususu kişisel ve sosyal hakların ihlal edilmesi durumunu doğuracağını ortaya koymaktadır (UNHRC, 2022). Ülkelerin çevresel göçe karşı sorumlu olmasının yolunu açan içtihadı bir karar olma yolunda önemli bir adım olmaktadır.

Avustralya kararı çevre ve iklime bağlı etkiler sonucu oluşan göçlerin insan hakları hukuk kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çevresel zararlara karşı ülkelere yöneltilebilecek yükümlülüklerin artacağı öngörülmektedir (R2HE, 2022). Çevresel ve iklimsel değişikliklerin sebep olduğu yerinden edilmelere yönelik davalar sonucunda ülkelere yüklenen sorumluluklar göçün yönetilmesi açısından önemli bir unsur olmaktadır. Komite, Avustralya kararında çevre ve iklime bağlı etkilere karşı devletlerin eylemsiz bir tavır içerisinde olmalarının hak ihlallerine neden olabileceği şeklinde değerlendirme yapmaktadır. Karar çevresel değişikliklere karşı devletlerin pasif tutumunun ve dikkatli özeni göstermemesin yükümlülüklerini artıracağını göstermektedir. Ülkelerin çevresel olaylara yönelik eylemsizlik göstermesi insan hakları hukuku bağlamında sorumlu olmalarının önüne geçememektedir

(Akbay, 2021, s.242). Ulusal düzeyde açılan davalar sonucu verilen kararların uluslararası alanda çevresel göçe yönelik düzenleme yapılarak ülkelere sorumluluk yüklenmesi noktasında idareyi güçlendireceği belirtilmektedir.

Avustralya kararında çevresel bozulmanın ve iklim değişikliğinin toplumların kültürel ve sosyal kimliğine zarar verdiği ifade edilmektedir. Çevresel göçün yaşayan çevrenin bozulması sonucunda ortaya çıktığı ve mekânsal yapıların zarar görmesi nedeniyle de kültürel kimliğin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ortaya koyulmaktadır (BIICL, 2023). Toplumların çevreyle ilişkisinin sürdürülemez boyutlara ulaşması göç olgusunu tetiklemekte ve toplumların sosyal ve kültürel kimliğinin yok olma tehlikesini ortaya çıkarmaktadır.

Kararın Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesine getirdiği yoruma göre çevresel ve iklimsel etkiler nedeniyle oluşan mekânsal bozulmalar sonucunda göçlerin yaşandığı ve çevresel ihlallerin kişisel ve sosyal haklara zarar verdiği ifade edilmektedir. Çevresel zararların ve bozulmaların kişisel hakların ihlal edilmesine neden olabileceği tartışması ortaya çıkmaktadır. Komite vermiş olduğu kararda çevresel risklerin ileriye dönük zararlarının insan yaşamına etkilerini tartışmaya açmaktadır (Hatano, 2021, s.125).

Yeni Zelanda kararında devletlerin çevresel göçe yönelik ileriye dönük riskler hesaplanmazken Avustralya kararında ise öngörülebilir çevresel risklerden de devletlerin sorumlu olabileceği tartışma konusu olmaktadır. Dolayısıyla Avustralya kararında çevresel zararların sadece gerçekleştiğinde değil gerçekleşme ihtimaline karşı da ülkelerin yükümlülüklerini ifade etmesi açısından önem arz etmektedir (Sussman, 2023, s.51). Komitenin vermiş olduğu karar çevre ve iklime bağlı göçlerin salt çevre hukuku bağlamında değerlendirmek yerine insan hakları bağlamında da değerlendirilerek ülkelerin politikalarının yargısal denetiminin önünü açmaktadır.

4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tek yargıç, komite, daire ve büyük daire organlarıyla kişilerin ve devletlerin davalarına bakmaktadır. Mahkeme çeşitli konulardaki davalara bakarak çözüm üretmeye çalışmaktadır. İsviçre davası çevresel ve iklimsel değişikliklerinin insan yaşamı üzerine etkilerinin görüşüldüğü karar imkânı sunmaktadır.

4.1. Klima Seniorinnen ve Diğerleri İsviçre Davası

AİHM devletler düzeyinde karar alabilme ve ülkelere yükümlülük getirebilme potansiyeline sahip organların başında gelmektedir. Mahkemenin büyük dairesinin 2024 yılında vermiş olduğu kararda İsviçre'de yaşayan yaşlı kadınlardan oluşan derneğin yapmış olduğu başvuru sonucunda devletin yaşanabilir çevre ve iklim değişikliğine karşı sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir. Bu karar çevresel göçün önlenmesinde devletlerin yükümlülüklerinin olduğunu ifade eden güçlü bir irade açıklamasıdır (Peel & Osofsky, 2024, s.11).

Ülkelerin çevresel bozulma ve iklim değişikliğine karşı geliştirdiği politikaların insan hakları hukukuyla da bağlantılı olması gerektiği vurgulanmaktadır. İsviçre davasında çevre ve iklim

değişikliğinin insan yaşamı üzerinde etkilerini incelenmektedir. Davada, İsviçre'de yaşayan kadınlardan oluşan sivil toplum örgütünün ülkenin çevresel bozulmalara karşı politika üretmede yetersiz kaldığı ve bunun sonucunda insan yaşamının olumsuz etkilendiği belirtilmektedir. Bu durum, çevresel etkilerin insan hakları hukuku kapsamında ele alınması gerektiği noktasında yeni bir yaklaşım ortaya koymaktadır (Chatham House, 2024).

İsviçre davasında iklim değişikliğine bağlı olarak sıcaklıkların artması ve çevresel bozulmalar nedeniyle devletin pozitif yükümlülükleri sonucunda insan yaşamının kalitesini artırmaya yönelik düzenleme yapmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Mahkeme, İsviçre'nin çevre politikalarına yönelik uyum ve azaltım stratejilerinin yetersizliği nedeniyle insanların sağlıklı çevrede yaşama hakkının sınırlandığı sonucuna varmaktadır (Eurolegal, 2024).

AİHM içtihadı, devletlere yalnızca çevresel zararlara karşı müdahaleden kaçınma değil aynı zamanda aktif olarak çevresel bozulmalara karşı koruma önlemleri geliştirme yükümlülüğü yüklemektedir. Ülkelerin çevresel göçten etkilenen dezavantajlı gruplara yönelik özel önlemlerin içerisinde olduğu politikaları geliştirmesi gerektiği ifade edilmektedir (Greenpeace Schweiz, 2025). Karar, insan hakları hukuku ile çevre ve iklim politikaları arasında kavramsal bir köprü oluşturmaktadır. Paris Anlaşmasının devletlere getirmiş olduğu çevreye yönelik yükümlülükler insan hakları hukukuyla uyumlu politikalarla desteklenmesi zorunluluğu ortaya konulmaktadır (Forbes, 2024).

Mahkeme kararlarını uygulamak ülkelerin politika anlayışlarıyla ilgili olmaktadır. Çevresel bozulmaların insan yaşamını etkileyerek çevresel göçe sebep olduğu davalar sonucu kanıtlanmış olup devletlerin çevresel etkilerin düzeltilmesi noktasında sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir.

5. Ulusal Mahkemelerde Stratejik İklim Davaları

Çevre ve iklime bağlı değişiklikler konusunda ülkelerin yerel mahkemelerinde davalar açılmaktadır. Yerel ve bölgesel mahkemelerde açılan davalar sonucunda çevresel göçle ilgili kararlar verilmektedir. Hollanda ve Almanya devletleri tarafından görülen davalar neticesinde çevresel konularda düzenleme yapılmaktadır.

5.1. Urgenda Vakfı ve Hollanda Devleti Davası

Hollanda devleti davasında Urgenda vakfı tarafından bölgesel mahkemede çevresel bozulma ve iklim değişikliği konu edinilmiştir. Davada devletlerin sera gazı azaltım noktasında yükümlülüklerinin olduğu ifade edilmekte ve çevresel göçün önlenmesinde devletlerin sorumluluğu pekiştirilmektedir. Çevresel zararlar ve iklim değişikliğini ele alan dava, devletleri çevrenin düzenlenmesini insan haklarıyla eş değer tutarak sorumluluğu yeniden tanımlamaktadır. Çevre ve iklim konularının bağımsız mahkemeler tarafından yorumlanması ve sonrasında devletlere karşı sorumluluk yüklenmesi önemlidir (Boyd, 2020, s.55). Davalar küresel etkileşim içerisinde gelişim göstermektedir.

Hollanda davasında çevresel bozulma ve iklim değişikliği konularına yönelik Paris Anlaşmasının getirdiği yükümlülükler çerçevesinde devletler sorumlu tutulmaktadır (Franssen, 2019, s.225). Mahkeme çevre ve iklim değişkenliklerinin öngörülebilir olduğu ve bu nedenle önleme mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Karar, Hollanda ülkesinde iklim ve çevre politikalarının yeniden gözlen geçirilmesini sağlayarak yasal düzenlemelerde katı kurallar getirmeye çalışmaktadır (Henderson, 2020, s.351).

Küresel ölçekte değerlendirilen çevresel olaylar ve iklim değişikliği konularının çözümü için insan hakları hukukundan yararlanılarak bağlantı kurulması gerekmektedir (Savaresi & Setzer, 2022, s.95). Mahkemelerin devletleri yükümlülük altına sokmaları durumu ekonomik maliyet ve siyasi meşruiyet açısından tartışmalı alan olarak görülmektedir (Lavanya, 2021, s.143). Çevresel sorunlara karşı ülkelerin yerel mahkemelerinde açılan davalar sonucunda konunun insan hakları boyutuyla ele alınarak küresel çerçevede çözüm bulunmasının yolu açılmaktadır.

5.2. Lliuya RWE ve Almanya Davası

Almanya davasında çevresel etkiler ve iklim değişikliği uluslararası alanda insan hakları hukuku bağlamında ele alınmaktadır. Almanya'da yaşayan Perulu bir çiftçinin Alman şirketine açmış olduğu davada şirketin emisyon salınımı nedeniyle çevreye verdiği zarardan dolayı insan yaşamının etkilenmesi süreci ele alınmaktadır. Davada özel şirketin çevreye verdiği zararlar neticesinde insan yaşamını olumsuz etkilediği ve bu zararlardan nedensellik ilkesi gereğince sorumlu olabileceği değerlendirilmektedir (Reuters, 2025). Dava çevresel zararlar ve emisyon düzenlemesi açısından özel şirketlerin sorumlu tutulabileceği yönünde irade beyanı ortaya koymaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çevresel afetlerin etkileri daha fazla artmaktadır ve bu artışa istinaden çevresel olayların etkilerinden devletlerin ve özel şirketlerin sorumlu tutulması konusu tartışılır hale gelmektedir. Almanya davasında şirketlerin çevresel zararlardan nedensellik ilkesi gereğince sorumlu tutulması konusu hukuk alanında önemli bir eşik oluşturmaktadır (Setzer & Higham, 2021, s.27).

Almanya davası yerel mahkeme tarafından reddedilmiş olmakla birlikte bölgesel mahkeme tarafından kabul edilebilir kararı verilmiştir. Çevresel olaylara yönelik şirketlere yükümlülük getirilmesi süreci çevre ve iklim davaları açısından emsal teşkil etmektedir. Davada özel şirketin Paris Anlaşması hükümlerince sorumlu tutulması durumu çevresel davaların özel hukukun kapsamı içerisine girmesi sürecini başlattığı belirtilmektedir (Klimakrise & Menschenrechte, 2025). Çevresel davalarda sorumlu muhatapların bulunması ve buna göre yükümlülük getirilmesi gerekmektedir.

Almanya davası çevresel zararlardan özel şirketlerinde sorumlu olabileceğinin yolunu açmaktadır. Çevresel etkilerin ve iklim değişikliğinin özel hukukun kapsamı içerisinde değerlendirilerek sorumluluk alanının genişletilmesi sağlanmaktadır. Karar, uluslararası hukukta çevre ve iklim davalarına yönelik emsal oluşturabilme potansiyeline sahip olmakla birlikte konunun uluslararası hukuk alanına taşınmasına yardımcı olmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çevresel olaylardan olan deniz seviyesindeki yükselmeler, kuraklık, seller, iklim değişikliği ve deprem gibi insan hareketliliğine sebep olan eylemler çevresel göç olarak tanımlanmaktadır. Çevresel etkiler sonucunda oluşan göç hareketleri zorunlu veya gönüllü olarak gerçekleşebilmektedir. Çevresel olaylar nedeniyle gerçekleşen göç hareketlerinin uluslararası alanda geçerliliği olan bir tanımı bulunmamaktadır. Çevresel etkiler ve iklim değişikliğine bağlı olarak gerçekleşen göçün tanımının yapılması ve kavramsal çerçevesinin çizilmesi insan hareketliliğinin yönetimi için gerekli olmaktadır. Uluslararası alanda çevresel göç politikalarının kabul edilebilirliği yüksek olabilmesi için insan hakları bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çevreye ve iklime bağlı göçlerin konusunun geçtiği temel uluslararası sözleşme bulunmamaktadır. Çevresel göçün uluslararası sözleşmelerde yer almaması durumu koruma boşluğunu gündeme getirmektedir. Çevresel zararların ve iklim değişikliğinin insan yaşamını olumsuz etkilemesinden dolayı insan hakları hukuku kapsamında değerlendirilmesi halinde hak ihlallerinin önüne geçileceği belirtilmektedir. Çevresel bozulmalar insanların sağlıklı çevrede yaşama hakkı başta olmak üzere kişisel, sosyal ve ekonomik haklarının zarar görmesine sebep olmaktadır. Çevresel göç kavramı ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel unsuru olmanın yanında insan hakları hukuku bağlamında değerlendirilerek hak kayıplarının önüne geçildiği konuların başında gelmektedir.

BM İnsan Hakları Komitesi çevresel etkilerin insan yaşamına getirmiş olduğu olumsuz durumlara karşı düzenleme yapma yetkisine sahip uluslararası bir organdır. Komitenin çevresel göç konusunda Yeni Zelanda ve Avustralya davalarında aldığı kararlar emsal niteliği teşkil etmektedir. Yeni Zelanda davasında deniz yükselmesine bağlı çevrenin bozulmasıyla insan yaşamının olumsuz etkilendiği ve bu durumun geri göndermeme ilkesinin yanında insan hakları hukukuyla değerlendirilerek giderilmeye çalışılmaktadır. Avustralya davasında da insanların deniz yükselmesi ve kıyı erozyonu gibi çevresel olaylar karşısında zarar gördükleri ve bu zararı öngörülebilir olması nedeniyle devletin yükümlülük altına girebilmesi hususu ifade edilmektedir.

Avrupa Konseyinin yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de çevre ve iklime bağlı göçler konusunda karar verebilmektedir. Mahkemeye taşınmış olan İsviçre davasında çevresel bozulmanın insan yaşamını olumsuz etkilediği sonucuna varılmaktadır. Davada çevresel zararlardan dolayı insanların yaşadığı hak ihlallerinden devletin sorumlu tutulmasının önü açılmaktadır. Çevresel zarar ve etkiler konusunda uluslararası komite ve mahkemelerin yanında yerel ve bölgesel mahkemeler tarafından da davalar açılmaktadır. Hollanda ve Almanya ülkelerinin bölgesel mahkemeleri tarafından görülen çevresel göçle ilgili davalar bulunmaktadır. Hollanda davasında sera gazı salınımı ve çevresel etkiler noktasında Paris Anlaşması bünyesinde devletlerin sorumluluğuna dikkat çekilmektedir. Almanya davasında ise çevresel zararlara neden olan özel şirketin insan yaşamının olumsuz etkilemekten sorumlu olabileceği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak çevresel göçün tanımının yapılması ve kavramsal çerçevesinin çizilerek uluslararası korumadan yararlanması gerekmektedir. Çevresel zarar ve bozulmalar sonucunda insanların yaşamlarının olumsuz etkilendiği ve bu durumun insan hakları bağlamında incelenmesi gerektiği ortadadır. Çevresel etkiler neticesinde açılan ulusal ve uluslararası davaların devletleri ve kişi gruplarını yükümlülük altına sokması hak ihlallerinin ortadan kaldırmak için milat oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Akbay, K. M. (2021). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Teitiota Kararının Ardından "İklim Mültecileri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*(1), 223-248.

Amnesty International Pacific. (2025). *UN Landmark Case For People Displaced By Climate Change*. Amnesty International NZ. Erişim Adresi: https://amnesty.org.nz/un-landmark-case-people-displaced-climate-change/. (25.12.2015).

Betts, A. (2011). *Global Migration Governance*. Oxford University Press.

Bhardwaj, A. (2023). *Climate Justice and Human Rights in the Age of Environmental Displacement*. Routledge.

Bianet. (2020). Birleşmiş Milletler'den İklim Göçü İçin Karar. Erişim Adresi: https://bianet.org/haber/birlesmis-milletler-den-iklim-multeciligi-karari. (24.12.2025)

Bodansky, D. (2016). The Paris Climate Change Agreement: A New Hope? American *Journal of International Law*, 110(2), 288–319.

Boyd, D. R. (2020). *The Rights of Nature and the Future of Human Rights*. Cambridge University Press.

British Institute of International and Comparative Law. (2023). *Climate Change Law and Related programmes*. Erişim Adresi: https://www.biicl.org/index?utm. (25.12.2025).

CCPR Centre. (2025). *Ioane Teitiota v. New Zealand* (CCPR/C/127/D/2728/2016). Centre for Civil and Political Rights.

Chatham House. (2024). *Climate Litigation and Human Rights: The Swiss Case Before the ECtHR*. Erişim Adresi: https://www.chathamhouse.org/. (26.12.2025).

El-Hinnawi, E. (1985). *Environmental Refugees*. United Nations Environment Programme.

Eurolegal. (2024). *Analysis of Klimaseniorinnen Judgment and Article 6 İmplications*. Erişim Adresi: https://eurolegal.ch/. (26.12.2025).

Forbes. (2024). *Swiss Government Rejects Court's Ruling Linking Climate Change And Human Rights*. Forbes. Erişim Adresi: https://www.forbes.com/sites/jonmcgowan/swiss-government-rejects-courts-ruling-linking-climate-change-and-human-rights/?utm. (26.12.2025).

Franssen, L. (2019). Judicial Activism in Climate Litigation: The Urgenda Case Reconsidered. *Netherlands Quarterly of Human Rights, 37*(4), 215-238.

Global Panorama. (2022). *İklim Değişikliği, Uluslararası Hukuk vee Pasifik Ada Devletleri Üzerine Bir Değerlendirme*. Erişim Adresi: https://www.globalpanorama.org/2022/01/iklim-degisikligi-uluslararasi-hukuk-ve-pasifik-ada-devletleri-uzerine-bir-degerlendirme/. (24.12.2025).

Goodwin-Gill, G. S. & McAdam, J. (2021). *The Refugee in İnternational Law* (4th ed.). Oxford University Press.

Gözler, K. (2019). *İnsan Hakları Hukuku*. Ekin Yayınevi.

Greenpeace Schweiz. (2025). *Reactions to The Ecthr's Climate Ruling Against Switzerland*. Erişim Adresi: https://www.greenpeace.ch/de/. (26.12.2025).

Hatano, A. (2021). Emerging İnternational Norms to Protect "Climate Refugees"?: Human Rights Committee's Decision on Teitiota V. New Zealand. *Journal of Human Security Studies*, 10(2), 32-50.

Hatano, R. (2021). Climate-İnduced Displacement and State Responsibility in the Asia-Pacific Region. *Journal of Environmental Human Rights*, 14(2), 115-142.

Hathaway & Foster. (2014). The Law of Refugee Status, Cambridge University Press.

Henderson, J. (2020). Climate Obligations and State Responsibility After Urgenda. *Journal of Environmental Law, 32*(2), 341-367.

IOM. (2021). *World Migration Report*. International Organization for Migration.

IPCC. (2022). *Sixth Assessment Report*. Cambridge University Press.

Kaboğlu, İ. Ö. (2020). *Çevre Hakkı*. İmge Kitabevi.

Klimakrise & Menschenrechte. (2025). *Historic Judgment: Hamm Higher Regional Court Rules on Climate Lawsuit Against RWE*. Erişim Adresi: https://amnesty-klimakrise.de/enhistoric-judgment-hamm-higher-regional-court-rules. (27.12.2025).

Knox, J. H. (2018). *Human Rights and the Environment*. United Nations.

Lavanya, R. (2021). Climate Change Litigation and Separation of Powers in Urgenda. *Transnational Environmental Law, 10*(1), 133-160.

McAdam, J. (2012). *Climate Change, Forced Migration, and İnternational Law*. Oxford University Press.

McAdam, J. (2021). Protecting People Displaced by Climate Change. *UNSW Law Journal, 44*(2), 564-589.

Peel, J., & Osofsky, H. (2024). Climate Change Litigation. *Annual Review of Law and Social Science, 20*, 1-22.

R2HE. (2022). *Daniel Billy and Others v. Australia (Torres Strait Islanders Petition) Summary*. Erişim Adresi: https://r2he.info/summaries/daniel-billy-and-others-v-australia-torres-strait-islanders-petition. (25.12.2025).

Reuters. (2025). *Citing Melting Glaciers, Peruvian Farmer Tests Global Climate Law*. Erişim Adresi: https://www.reuters.com/sustainability/climate-energy/citing-melting-glaciers-peruvian-farmer-tests-global-climate-law. (27.12.2025).

Safi, S. (2020). Ioane Teitiota Kiribati/Yeni Zelanda Davası ve BM İnsan Hakları Komitesi'nin İklim Mültecileri ile İlgili Tarihi Kararı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22*(2), 509-540.

Savaresi, A., & Setzer, J. (2022). Human Rights and Climate Litigation: Trends and İmplications. *Carbon & Climate Law Review, 16*(2), 89-102.

Setzer, J., & Higham, C. (2021). *Global Climate Litigation Report: 2021 Snapshot*. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment.

Sussman, C. M. (2023). *A Global Migration Framework Under Water: How Can The İnternational Community Protect Climate Refugees? Chicago Journal of International Law Online,* 2(1), 41-68.

Şirin, T. (2022). İklim Değişikliği ve Kırılgan Gruplar. *İnsan Hakları Yıllığı,* 40, 115-140.

Tanör, B., & Yüzbaşıoğlu, N. (2020). *1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku*, 20. Baskı, Beta Yayınları.

UN Human Rights Council. (2021). *Human Rights and the Environment: Resolution Adopted by the Human Rights Council on 23 March 2021* (A/HRC/RES/46/7). United Nations.

UNEP. (2023). *Climate Change and Displacement*. United Nations Environment Programme.

United Nations Human Rights Committee. (2020). *Teitiota v. New Zealand* (CCPR/C/127/D/2728/2016).

United Nations Human Rights Committee. (2022). *Billy et al. v. Australia* (CCPR/C/135/D/3624/2019).

Yurtcanlı, D. S. (2021). *İklim Değişikliği, Afetler ve İnsan hakları: Çevresel Zorunlu Göç*. Adalet Yayınevi.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKI

Sıtkı Berkay DOĞU[1]
KTO Karatay Üniversitesi, av.sitkiberkay@gmail.com-https://orcid.org/0009-0001-5010-5893

ÖZET

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, demokratik toplum düzeninin temel taşlarından biri olup bireylerin ve grupların düşünce ve taleplerini kolektif biçimde açıklayabilmelerine imkân tanıyan asli bir siyasal haktır. Bu hak, yalnızca bireysel ifade özgürlüğünün bir uzantısı değil, aynı zamanda çoğulcu demokrasinin işlerliğini sağlayan kamusal katılım araçlarından biridir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, başta anayasal düzenlemeler olmak üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gibi uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle güvence altına alınmıştır. Bu çerçevede barışçıl nitelik taşıyan toplantı ve gösterilerin gerçekleştirilmesi, demokratik hukuk devletlerinin koruması altına alınmıştır.

Bununla birlikte, bu hakkın kullanımı mutlak olmayıp kamu düzeni, kamu güvenliği ve kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması gibi meşru amaçlarla sınırlanabilmektedir. Bu noktada devletlere hem negatif hem de pozitif yükümlülükler yüklenmektedir. Devletin negatif yükümlülüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin anayasa ve uluslararası sözleşmelerde öngörülen sınırlama nedenleri dışında keyfi biçimde engellenmemesini ifade etmektedir. Pozitif yükümlülük ise, toplantı ve gösterilerin güvenli bir ortamda gerçekleştirilebilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını ve üçüncü kişilerin müdahalelerinin önlenmesini kapsamaktadır.

Öte yandan, toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılan kişilerinde silahsız ve saldırısız olmak suretiyle barışçıl davranma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu çalışmada, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının tarihsel gelişimi ele alınmış; Anayasa Mahkemesinin ihlal kararları ışığında uygulamada ortaya çıkan yapısal sorunlar değerlendirilerek, hak ve özgürlüklerin korunması ile kamu düzeni arasındaki dengenin nasıl kurulması gerektiği belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplantı, Gösteri Yürüyüşü, Gösteri Yeri, Gösteri Zamanı, Anayasa Mahkemesi İhlal Kararı

[1] Sıtkı Berkay DOĞU, KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, av.sitkiberkay@gmail.com https://orcid.org/0009-0001-5010-5893

GİRİŞ

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, demokratik toplumlarda bireylerin ve grupların düşüncelerini, taleplerini ve görüşlerini barışçıl bir şekilde ifade etmelerine olanak tanıyan temel haklardandır. Bu hak, ifade özgürlüğünün bir parçası olup, anayasal güvencelerle koruma altındadır. Türkiye'de bu hak, Anayasa'nın 34. maddesi ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile düzenlenmiştir.

Toplantılar, belirli bir amaç doğrultusunda insanların bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmalarını ifade ederken, gösteri yürüyüşleri, daha geniş kitlelere mesaj iletmek amacıyla düzenlenen toplu yürüyüşlerdir. Bu etkinlikler, genellikle sosyal, politik veya ekonomik konularda farkındalık yaratmak ve değişim talep etmek için gerçekleştirilir. Yasal düzenlemeler, bu hakların kullanımı sırasında kamu düzeni ve güvenliğinin korunmasını amaçlar. Etkinlikler öncesinde yetkililere bildirimde bulunulması, barışçıl nitelikte olması ve şiddet içermemesi gerekmektedir. Kamu güvenliğini tehdit eden durumlarda ise yetkililer tarafından sınırlamalar getirilebilir veya yasaklanabilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin özgürce yapılabilmesi, demokrasinin sağlıklı işlemesi açısından büyük önem taşır. Bu hakların korunması ve teşvik edilmesi, vatandaşların demokratik katılımını artırır. Ancak, getirilen kısıtlamaların orantılı ve adil olması, hak ihlallerini önlemek ve toplumda barış ve güvenliği sağlamak için gereklidir.

Bu makalede, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin önemi, yasal çerçevesi günümüze kadar kat ettiği mesafe ve uygulamada karşılaşılan zorluklar Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurular sonucu verdiği ihlal kararları çerçevesinde ele alınacaktır.

1.TOPLANTI ve GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ DÜZENLEME HAKKI

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 34. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hak Anayasa'da bireylere önceden izin almaksızın, barışçıl ve silahsız biçimde bir araya gelme imkânı tanımaktadır. Bununla birlikte bu hak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suçun önlenmesinin, genel sağlığın ve genel ahlakın ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla, ancak kanuni dayanağa sahip sınırlamalara konu edilebilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanımına ilişkin usul ve esasların ise kanunla düzenlenmesi öngörülmüştür (AY m. 34).

Bu hak uluslararası düzeyde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin *"Toplantı ve Dernek Kurma"* başlıklı 11. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddeye göre her birey, barışçıl nitelikte olmak kaydıyla toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu özgürlük, ortak menfaatlerin korunması amacıyla sendika kurma ve sendikalara üye olma hakkını da kapsamaktadır. Söz konusu hakların kullanımı, ancak demokratik bir toplumda zorunlu görülen ve kanunla öngörülen, ulusal güvenliğin ve kamu güvenliğinin sağlanması, kamu düzeninin korunması, suçun önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması gibi nedenlerle sınırlanabilir. Bununla birlikte, silahlı kuvvetler, kolluk teşkilatı ve kamu yönetiminde görev yapan kişiler bakımından bu hakların kullanımına meşru ve özel sınırlamalar getirilmesi mümkündür (AİHS m. 11). Bu maddede görüldüğü üzere AİHS'de her ne kadar kişilere barışçıl olmak kaydıyla toplantı ve sendika kurma özgürlüğü sağlanmışsa bile bu özgürlüğün belirli şartlar altında sınırlanabileceği ifade

edilmektedir. Bu konu hakkında daha ayrıntılı açıklamalara girmeden önce *"toplantı"* ve *"gösteri yürüyüşü"* kavramının ne olduğunu bilmek önem arz etmektedir.

1.1.Toplantı

Toplantı kavramı, 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun *"Tanımlar"* başlıklı 2/a maddesinde düzenlenmiştir. Anılan hükme göre toplantı; belirli meseleler hakkında toplumu bilgilendirmek ve bu konulara ilişkin kamuoyu oluşturmak amacıyla, gerçek veya tüzel kişiler tarafından ilgili kanun hükümleri uyarınca açık veya kapalı alanda gerçekleştirilen toplantılar olarak tanımlanmaktadır (TGYK m. 2/a)[2]. Bu tanımdan anlaşılacağı üzere toplantıda belirli konular üzerine halkı aydınlatmak ve kamuoyu oluşturmak amacı güdülmelidir. Bir diğer husus ise toplantı yapma yetkisine haiz kişilerin kim olduğu hususudur ki tanımlarda belirtildiği üzere hem gerçek hem de tüzel kişilerce toplantı gerçekleştirilebilmektedir. Toplantı kavramı Avrupa İnsan Hakları Komisyonunda ise bireylerin bir fikir ya da amacı açıklamak için kapalı veya halka açık yerlerde bir araya gelmeleri olarak tanımlanmıştır[3]. Tanım konusunda, doktrinde farklı ifadeler yer almaktaysa da bu ifadelerde ortak bulunan kısımlar birden çok kişinin belirli düşünceleri yaymak amacıyla bir araya gelmesi eylemidir.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus, bir toplanmanın hukuken *"toplantı"* olarak nitelendirilebilmesi için gerekli kişi sayısının ne olduğudur. 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 9. maddesinde, Kanun kapsamında gerçekleştirilecek toplantıların, fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından tertip edilmesi öngörülmüştür (TGYK m. 9). Buna karşılık Anayasa'da toplantıya katılacak kişi sayısına ilişkin herhangi bir sınırlama yer almamaktadır. Bu nedenle, diğer anayasal şartların sağlanması kaydıyla, iki kişinin dahi bir araya gelmesi anayasal anlamda toplantı hakkının kullanımına konu olabilecektir.

Yine kanunda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, bireylerin önceden herhangi bir izin alma yükümlülüğüne tabi olmaksızın, kanun hükümleri çerçevesinde, silahsız ve barışçıl nitelikte olmak kaydıyla ve hukuka aykırı olmayan belirli amaçlar doğrultusunda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyebilme yetkisi olarak tanımlanmaktadır (TGYK m. 3). Bu düzenlemede belirtilen en önemli iki husus kişilerin toplantı veya gösteri yürüyüşü yaparken izin almalarının gerekli olmaması (Yabancıların toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilmek için İçişleri Bakanlığından izin almaları gerekmektedir (TGYK m. 3/2).) ve yapılan toplantı veya gösteri yürüyüşünün silahsız ve saldırısız olarak barışçıl şekilde yapılmasıdır. Her ne kadar toplantı ve gösteri yürüyüşünün izin almaksızın düzenlenebileceği belirtilmişse de Türk vatandaşları bakımından toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının önceden izne bağlanabildiği hallerde mevcuttur. Bu istisnalar, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu kanunun *"Tedbirler"* başlıklı 11/m maddesinde, açık ve kapalı alanlarda gerçekleştirilecek toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanması, ertelenmesi veya izne tabi tutulması, bu faaliyetlerin yapılacağı yer ve zamanın belirlenmesi, izne bağlanan toplantıların denetim altında gerçekleştirilmesi ve gerektiğinde dağıtılması yönünde idareye yetki tanınmıştır (2935 sayılı Kanun m. 11/m). Bu düzenleme, olağanüstü hâl rejimi altında toplantı

---

[2] Toplantı kavramı TDK'de *"birden çok kimsenin belirli amaçlarla bir araya gelmesi; derinti, içtima"* olarak tanımlanmaktadır. https://sozluk.gov.tr/ ET. 29.12.2025

[3] **İşgören, Ali,** Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 61.

ve gösteri yürüyüşü hakkını ciddi ölçüde sınırlandırabileceğini ve hatta tamamen engellenebileceğini ortaya koymaktadır.

1.2.Gösteri Yürüyüşü

Gösteri yürüyüşü kavramı 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda; belirli konular hakkında toplumu bilgilendirmek ve bu konulara ilişkin kamuoyu oluşturmak suretiyle, gerçek veya tüzel kişiler tarafından Kanun hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilen yürüyüşler olarak tanımlanmaktadır (TGYK m. 2/b)[4]. Bu kapsamda, yapılan bir toplu yürüyüşün anılan Kanun uyarınca gösteri yürüyüşü sayılabilmesi için, yürüyüşün temel amacının halkı bilgilendirmeye ve kamuoyu oluşturmaya yönelik olması gerekmektedir. Nitekim 2911 sayılı Kanun'un 4. maddesinde de belirtildiği üzere anılan kanunun uygulama alanı dışında bırakılan bazı toplantı ve faaliyetler bulunmaktadır. Buna göre; siyasi partiler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar, vakıflar, dernekler, ticari ortaklıklar ve diğer tüzel kişilerin, kendi özel kanunları ve tüzükleri uyarınca kapalı alanlarda gerçekleştirdikleri toplantılar bu kanun hükmüne tabi değildir. Ayrıca, yürürlükteki mevzuata ve örf adet kurallarına uygun olarak, kendi sınırları içinde kalan toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlama faaliyetleri de bu Kanun kapsamı dışında tutulmuştur. Bunun yanı sıra spor etkinlikleri ile bilimsel, ticari veya ekonomik amaçlarla düzenlenen toplantılar bu düzenlemenin dışında bırakılmıştır. Son olarak, Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların devlet işlerine ilişkin toplantı ve konuşmaları ile TBMM üyelerinin halkla gerçekleştirdikleri sohbet ve görüşmeler de Kanun hükümlerinin uygulanmadığı faaliyetler arasında yer almaktadır (TGYK m. 4).

Gösteri yürüyüşü kavramı birlikte anılmakla beraber gösteri ve yürüyüş kavramlarının iki farklı durumu söz konusudur. Gösteri yapılabilmesi için herhangi bir yer değiştirme veya hareket gerekmezken yürüyüş için hareket halinde olmak gerekir. Ayrıca yürüyüş yalnızca yürüme faaliyeti ile değil bisiklet, motor, araba ve benzeri araçlar kullanarak da gerçekleştirilebilmektedir[5].

2.TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜNÜN TARİHİ

2.1.Diğer Ülkelerde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Tarihçesi

İnsanlık, başlangıcından itibaren çeşitli nedenlerle bir grup içerisinde bulunma ihtiyacı hissetmiştir. Ancak günümüz anlamında kişi özgürlüğüne, kilisenin ve devletin toplumdaki bireyler üzerinde sahip olduğu baskının azaldığı rönesans döneminde yaklaşıldığı görülmektedir. Rönesans sonrası temel hak ve özgürlükler konusunda gelişmeler devam etmiş olup bunların en ünlülerinden bir tanesi de Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisidir. Ancak her ne kadar bu bildiri temel hak ve özgürlükler açısından birçok hak ilan etmiş olsa da toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına açıkça değinilmemiştir. Ancak bu bildirinin 11. maddesinde geçen

---

[4] Gösteri yürüyüşü kavramının TDK'deki tanımı ise "Bir topluluğun duygularını dile getirmek, seslerini duyurmak için ana yollar ve alanlarda yürüyerek yaptığı gösteri" şeklindedir. https://sozluk.gov.tr/ ET. 29.12.2025

[5] **Ertürk, Gül Ümit,** Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Özgürlüğü, T.C. Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Nisan 2016, s. 34.

düşüncelerin serbestçe iletişimi ifadesi nedeniyle doktrinde bu özgürlüğünün zımnen de olsa kabul edildiği ifade edilmektedir[6]. Bu bildirgenin sonrasında 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi yayınlanmış ve toplanma hakkı bu bildirgenin 20. maddesinde düzenlenmiştir[7]. Bu maddede *"Her şahıs saldırısız toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir."* düzenlemesiyle toplanma ve dernek kurma hakkına değinilmiş ancak gösteri yürüyüşüne ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m. 20). Bunun sınırlanabilmesi ile ilgili yapılan düzenleme ise aynı bildirgenin 29. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede, bireyin kişiliğinin ancak bir topluluk içinde özgür ve bütüncül biçimde gelişebileceği vurgulanmakta; bu çerçevede bireyin içinde bulunduğu topluma karşı bazı sorumluluklarının bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, temel hak ve özgürlüklerin kullanımının, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesi amacıyla ve yalnızca demokratik bir toplumda ahlakın, kamu düzeninin ve genel refahın gerektirdiği ölçüde, kanunla öngörülen sınırlamalara tabi olabileceği belirtilmektedir. Söz konusu düzenleme, belirli bir hakka, özellikle toplantı veya dernek kurma özgürlüğüne özgülenmiş olmayıp, temel hak ve özgürlüklerin tamamına yönelik genel bir sınırlama rejimi ortaya koymaktadır (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m. 29).

Fransa'da bu hakkın norm olarak düzenlenişi 14 Aralık 1789 tarihli Kanun'un 62'nci maddesiyle olup 3 Eylül 1791 tarihli Anayasa ile de teminat altına alınmıştır. Yine bu dönemde ABD'de 1787 Anayasası'na yapılan 1789 tarihli ek ile kongre tarafından halkın saldırısız toplanma yapama hakkını yasaklayacak şekilde kanun yapamayacağı yönünde bir prensip getirmiştir.[8]Bunun akabinde 15 Aralık 1791 yılında Kongreden geçen Bill of Rights ile bireylerin saldırısız toplanabileceği düzenlemiştir[9].İngiltere de ise siyasi dernekler Magna Carta ve 1689 Haklar Bildirgesi'ne atıfta bulunmak suretiyle dilekçe verme hakkı ve ifade hürriyeti ile birlikte toplanma hakkını talep etmiş olsalar da toplanma özgürlüğü 1998 İnsan Hakları Yasası'na kadar yasal olarak düzenlemeye tabi tutulmamıştır[10].

2.2. Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Yürüyüşünün Tarihçesi

1961 Anayasası öncesinde, buna Sened-i İttifak, Gülahne-i Hattı Hümayun ve 1876 Kanuni Esasi dahil olmak üzere, toplantı veya gösteri yürüyüşü ile ilgili herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Ancak böyle bir düzenleme bulunmamasına rağmen 1876 yılında Yıldız Sarayı önünde ve büyük meydanlarda öğrencilerin toplanarak isteklerini padişaha dilekçe yoluyla ilettikleri Talebe-i Ulum Mitingi gibi toplanma eylemleri de gerçekleşmiştir[11].

1961 Anayasası öncesi dönemde toplantı ve gösteri yürüyüşünün yasal anlamda ortaya çıktığı dönem 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet dönemidir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra 1876 Kanun-i Esasi'sinde 1909 tarihli 7 Zilhicce Tarihli Kanun-i Esasi'nin Bazı Mevadd-ı Muaddelesine Dair Kanun ile yapılan değişiklikle toplanma hakkı 120. maddede *"Kanun-ı*

---

6 **İşgören, Ali,** s. 27.

7 **İşgören,Ali,** s. 29,30.

8 **İşgören, Ali,** s. 28.

9 Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rights/what-does-it-say ET. 25.05.2024.

10 Ayrıntılı bilgi için bkz. Navickas, Katrina. "The Contested Right of Public Meeting in England from the Bill of Rights to the Public Order Acts." Transactions of the Royal Historical Society 32,2022.

11 **Keser, Hayriye,** 1982 Anayasasına Göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi,Ekim 2017, s. 50.

mahsusuna tebaiyet şartı ile Osmanlılar hakk-ı ictimaa maliktir." olarak düzenlenmiştir[12].Bununla birlikte 09.06.1909 tarihinde İçtimaat-ı Umumiye Kanunu yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun 1. maddesi ile *"Osmanlılar gayrı müsellah olmak üzere umumi içtimalar aktinde hürdür. Mevadı atiyede münderiç ahkâma riayet edilmek şartiyle ruhsat istihsaline hacet yoktur."* şeklinde silahsız olmak kaydıyla Osmanlı vatandaşlarının izin almaksızın yalnızca bildirim yapmak suretiyle toplanabilecekleri hususu düzenlenmiştir[13].Bu kanunun yetersiz gelmesi sonucunda ise Tecemmuat Hakkında Kanun-u Muvakkat kabul edilmiştir. Bu kanun, yapılan toplantıların hangi şartlarda kanunsuz olduğunu düzenleyen ve hükumet kuvvetlerine bu toplantıları dağıtma yetkisi veren bir kanundur[14].

1921 Anayasası yani diğer bir adıyla Teşkilat-ı Esasiye Kanunu 20 Ocak 1921 tarihinde kabul edilmiştir. Bu anayasa Kurtuluş Savaşı gereksinimlerini karşılamak için çıkarılmış olan çerçeve bir anayasa olup İcra Vekilleri Heyeti tarafından 13 Eylül 1920'de TBMM'ye sunulmuştur[15].1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun en önemli özelliklerinden biri kendisinden önceki 1876 Kanun-i Esasi'yi mülga etmemiş olmasıdır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu toplanma veya gösteri yürüyüşü ile ilgili herhangi bir düzenleme getirmemişse de Kanun-i Esasi'nin, Teşkilat-ı Esasiye'ye aykırı olmayan 120. maddesindeki toplanma ve dernek kurma özgürlüğü geçerliliğini korumaktadır[16].

1924 Anayasası'na geldiğimizde ise bu Anayasa geçmişteki yapılan anayasal düzenlemelere göre daha özgürlükçü ve bireyci bir Anayasadır. Ancak her ne kadar özgürlükçü ise de toplanma özgürlüğü açısından hala İçtimaat-ı Umumiye Kanunu ve Tecemmuat Hakkında Kanun yürürlüktedir. Bununla birlikte bu anayasanın temel hakları düzenleyen 68. maddesine baktığımızda *"... Doğal haklardan olan hürriyetin herkes için hududu, başkalarının hududu hürriyetidir.Bu hudut ancak kanun ile tespit ve tayin edilir."* denilmek suretiyle hakların kanunla sınırlandırılabileceği hususu düzenlenmiştir[17].Ayrıca 1924 Anayasası'nın 70. maddesinde *"Şahsi masuniyet, vicdan, tefekkür, kelâm, neşir, seyahat, akit, sâyü amel, temellük ve tasarruf, içtima, cemiyet, şirket, hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır."* denmek suretiyle ve 78. maddesinde *"Ukudun, sâyü amelin, temellük ve tasarrufun, içtimaatın, cemiyetlerin ve şirketlerin hududu hürriyeti kanunlar ile musarrahtır."* şeklinde yapılmış olan düzenlemeyle toplantı özgürlük sınırlarının kanunda belirtildiği ifade edilmiştir[18].

Bu dönemdeki otoriter yönetim çoklu parti sistemi ile birlikte bozulmaya başlamış ve ikinci dünya savaşı sonlarına doğru ortaya çıkan demokratikleşme dalgasından Türkiye'de etkilenmiştir. Bunun sonucunda 1945 yılında iki başarısız denemenin ardından çok partili sisteme geçilmiştir. Çok partili sisteme geçildiği süreçte demokratik adımlar atılmış olup 1946

---

12 https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/ ET. 29.12.2025

13 **Gençkaya, Ömer Faruk/Ülger, Uğur,** "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkının Düzenlenmesinde Yasama Yorumu, 1908-1960", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2022, C. 21, s. 4, s. 2376

14 **İşgören, Ali,** s. 43.

15 **Çamurcuoğlu, Gülden, 1921** Anayasası'nın Kuramsal Temelleri ve Dayandığı Egemenlik Anlayışı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011, s. 147-148

16 **Ertürk, Gül Ümit,** Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Özgürlüğü, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2016, s. 26-27

17 **Ertürk, Gül Ümit,** s. 28.

18 https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/ ET. 29.12.2025

yılında İçtimaat-ı Umumiye Kanunu Müzeyyel Kanunu Muvakkat'ın kaldırılmasıyla toplantılar açısından tekrar bildirim sistemine dönülmüştür[19]. Bu kanunun kaldırılma sebebi İçişleri Komisyon Raporunda, Kanunda belirtilen huzur ve sükûnun bozulmaması adına toplantıların yasaklanabilmesi hususu toplantıların yapılabilmesinin izine bağlanmasına neden olmuş ve bu kanunun amaçladığı serbestlik ile çelişmiş olarak belirtilmiştir[20].

1961 Anayasası dönemine geldiğimizde ise toplantı ve gösteri yürüyüşü bu kanunun 28. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde *"Herkes, önceden izin almaksızın silâhsız ve saldırısız toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini korumak için kanunla sınırlanabilir."*[21] şeklinde düzenlenmiştir. Bu hak ancak Anayasa'nın 11. maddesinde düzenlenmiş olan sınırlar çerçevesinde sınırlanabilir. Bu düzenleme *"Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adâlet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz."* şeklinde olup 1971 yılında *"Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz. Bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz. Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir."* şeklinde değiştirilmiştir[22].

1961 Anayasası'nın yürürlüğe girdiği dönemde 6761 sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun yürürlükteydi. Bu Kanun'un 2. maddesinde *"Siyasi partilerce veya siyâsi propaganda kasdiyle hakiki veya hükmi şahıslar tarafından tertibedilecek toplantılar ve gösteri yürüyüşleri ancak, muhtelif seçimler dolayısiyle Milletvekilleri Seçimi Kanununa göre muayyen olan seçim propaganda devresi zarfında ve mezkûr kanun hükümleri dairesinde yapılır."* gibi siyasi partilerin toplanma şekillerini belirleyen, 4. maddesinde *" Mülkiye âmiri, toplantıya veya gösteri yürüyüşüne müsaade edilip edilmediğini, beyannamede yazılı olan saatten önce, tertip heyetine tebliğ ile mükelleftir."* gibi toplantı ve gösteri yürüyüşlerini izne bağlayan, 12/f maddesi *"Her nerede olursa olsun, tezahürat veya gösteri veya protesto maksadiyle yahut maksadı mahsusa müslenid olarak toplanılması veya böyle bir toplantıya bilerek sebebiyet verilmesi veya hazırlanması yahut bu hususta zabıtaca alınan tedbirlere riayet olunmaması."* şeklinde bir gösterinin kanunsuz olması konusunda ciddi sınırlamalar getiren düzenlemesi gibi çok sert düzenlemeler mevcuttur[23].

Bu sert ve kısıtlayıcı düzenlemelerin yürürlükte olan 1961 Anayasası'na uygun olmaması ve iyi niyetli olarak toplantı ve gösteri yürüyüşü yapanların korunması ve kötü niyetli kişilerin ise

---

19 **Gençkaya, Ömer Faruk/Ülger,Uğur,** s. 2381

20 **Şen, Murat,** Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı, Şeçkin Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 31

21 https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/

22 https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/

23 Ayrıntılı bilgi için bkz. 30.06.1956 tarihli ve 9346 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış 6761 sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun

cezalandırılması hedef alınarak 10.02.1963 tarihinde 171 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun ilan edilmiştir. Bunun akabinde 19.06.1973 tarih ve 1742 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle idareye toplantı ve gösteri yürüyüşünü erteleyebilecekleri bir erteleme yetkisi tanınmış ancak bu değişiklik Anayasa Mahkemesi'nin 14.03.1974 tarih ve 1973/33 E.,1974/9 K. sayılı kararıyla iptal edilmiştir. Ancak benzer bir düzenleme 19.01.1976 tarih ve 1932 sayılı kanun ile yeniden yürürlüğe girmiş, bu karar da AYM tarafından Anayasa'ya aykırılık gerekçesiyle iptal edilmiştir[24].

1982 Anayasası dönemine baktığımızda ise toplantı ve gösteri yürüyüşü Anayasa'nın 34. maddesinde düzenlenmiştir. Madde metni incelendiğinde kamu otoritelerinin müdahale yetkisinin sınırlarını bu maddede çizdiği görülecektir. Anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra yeni Anayasa'ya daha uygun olacak şekilde 06.10.1983 tarihinde 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanun'u yürürlüğe girmiştir. Daha sonra Anayasa'nın 34. maddesinin Avrupa insan Hakları Sözleşmesi'ne uygun hale getirilebilmesi için 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun'la 34. maddede değişikliğe gidilmiştir. Bununla birlikte günümüze kadar olan süreçte gerekliliğine göre 2911 sayılı Kanunda da birçok defa değişikliğe gidilmiştir.

3.TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ UNSURLARI

3.1.Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Yer ve Güzergahları

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yerler ile izlenecek güzergahlar, 2911 sayılı Kanun'un 6. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan hüküm uyarınca, bu faaliyetlerin kamu düzeni ve genel asayişi ihlal etmeyecek, vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılması güç ölçüde aksatmayacak şekilde gerçekleştirilmesi esastır. Ayrıca, Kanun'un 22. maddesinin birinci fıkrasında öngörülen sınırlamalara riayet edilmesi koşuluyla, toplantı ve gösteri yürüyüşü yer ve güzergahları; TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatlar, güzergahın geçtiği il ve ilçe belediye başkanları, en fazla üyeye sahip üç sendika ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının il ve ilçe temsilcilerinin görüşleri alınarak, mahallin en büyük mülki amiri tarafından belirlenmektedir. Bu çerçevede, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin il ve ilçe sınırları içinde yapılabilmesi mümkün olmakla birlikte, somut yer ve güzergahların tespiti yetkisi illerde vali, ilçelerde ise kaymakama aittir(TGYK m. 6).

Burada önemli bir husus *"vatandaşların günlük yaşamını aşırı ve katlanılmaz derecede zorlaştırmayacak ..."* ifadesidir. Kanaatimizce burada kanun koyucunun bu ifade ile anlatmak istediği toplantının veya gösteri yürüyüşünün yollarda, park ve bahçelerde veya bir kurumun önünde yapılması halinde yoldan araç ve kişilerin güvenli olarak geçebileceği şekilde bir boşluğun bırakılması, yapılan toplanma eylemi esnasında meydana gelen gürültünün kişilerin çalışmasını veya günlük hayatlarını zorlaştırmamasıdır. Ancak uygulamada farklı yorumlamalarda söz konusu olabilmektedir. Örneğin Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun 2016/14518 Başvuru No.lu ve 12.10.2023 karar tarihli kararında idare tarafından Taksim Meydanı'nın kent yaşamı açısından merkezi bir konumda bulunduğu ve yoğun ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlere ev sahipliği yaptığı vurgulanmış, meydanın halkın dinlenme, ulaşım ve eğlenme gibi günlük faaliyetlerinde yoğun biçimde kullanıldığı, bu alanda büyük

[24] **Şen, Murat,** s. 35.

ölçekli toplantı ve gösterilerin gerçekleştirilmesi halinde kamu düzeninin ciddi biçimde aksayabileceği ve olası şiddet olaylarına karşı etkili güvenlik tedbirleri almanın güçleşebileceği belirtilmiştir. Bu gerekçelerle idarenin, kalabalığın yaratabileceği güvenlik risklerini ve kamu düzenine yönelik olası olumsuz etkileri esas alarak söz konusu alanda toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasına izin vermediği ifade edilmiştir.

Bu kararda Anayasa Mahkemesi idarenin Taksim Meydanı'nda toplanmayı engellemesinin başvurucuların toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına müdahale teşkil ettiği sonucuna varmış; müdahalenin kanuni dayanağı ve meşru amacın bulunduğunu belirtmiştir. Ancak demokratik toplum düzeninin gerekleri yönünden yapılan değerlendirmede, toplantı yeri seçme hakkının bu özgürlüğün ayrılmaz bir unsuru olduğu, özellikle Taksim Meydanı'nın 1 Mayıs açısından tarihsel ve sembolik bir anlam taşıdığı vurgulanmıştır. Mahkeme, idarenin güvenlik ve kamu düzeni gerekçelerini yeterli bulmamış, toplantının Taksim Meydanı'nda yapılmasının yasaklanmasını gerektirecek zorunlu bir toplumsal ihtiyacın gösterilemediğini tespit etmiş, açık alanda yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin hayatın akışında belirli aksaklıklara yol açabileceği ancak bunun hoş görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Taksim Meydanı'nın başta işçiler ve sendikalar olmak üzere farklı kesimler açısından sembolik bir değer ifade etmeye başlamıştır. Bu nedenle işçi ve sendika kültürü açısından 1 Mayıs yalnızca orada bulunan kişilerin dayanışmasını değil aynı zamanda emekçilerin ortak hafızasının varlığını da göstermektedir. Bu durumda kendisini o kültürün bir parçası olarak gören her kişinin 1 Mayıs günlerinde Taksim Meydanı'nın ifade ettiği anlamı doğrudan tecrübe etmek ve edindiği tecrübeyi kuşaklar boyunca aktarmak için orada bulunma hakkı vardır. 1 Mayıs'ın Taksim Meydanı ile özdeşleştirilmesi nedeniyle anılan mekânın sınırlanması aktarılmak istenen düşüncenin de sınırlanmasına neden olmaktadır değerlendirmesi yapılmıştır[25].

Bir diğer husus ise toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılması yasak olan yerlerdir. Bu husus 2911 Sayılı Kanun'un 22. maddesinde;

"-... ile parklarda, mabetlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisine bir kilometre uzaklıktaki alan içinde toplantı yapılamaz

-Genel meydanlardaki toplantılarda, halkın ve ulaşım araçlarının gelip geçmesini sağlamak üzere valilik ve kaymakamlıklarca yapılacak düzenlemelere uyulması zorunludur." şeklinde düzenlenmiştir (TGYK m. 22). Birinci fıkranın ilk cümlesi olan *"Genel yollar"* ibaresi 27/12/2017 tarihli ve 30283 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Anayasa Mahkemesinin 28/9/2017 tarihli ve 2014/101 E. 2017/142 K. sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. Kararda iptal nedeni olarak genel yollarda toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlenmesinin trafik düzenini aksatabileceği ve kanun koyucunun genel yollarda toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasının trafik düzenini aksatacağı düşüncesiyle bu şekilde bir yasaklama koymuş olduğunun anlaşıldığını ancak genel yolların toplantı yeri olarak belirlenememesinin toplantı düzenlenebilecek mekanları kısıtladığı ve dolayısıyla ilgili hakka müdahale niteliği taşıdığı belirtilmiştir. Yine aynı kararda belirtildiği üzere genel yollarda yapılan toplantı ve gösteri

[25] Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Disk) ve Diğerleri Başvurusu, B.N. 2016/14518, T.12.10.2023

yürüyüşlerinin, bu yolları kullanan kişilerin seyahat özgürlüğüne müdahale edebilecekse de bunun yollarda toplantı yapılmasının yasaklanabileceği anlamına gelmediğini ifade etmektedir[26].

Yine aynı kararda toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacak yeri seçme özgürlüğünü de kapsadığını belirtmekte ve toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılmasıyla muhataba ulaştırılmak istenen düşüncenin kolay ulaştırılabilmesi için mekan seçiminin kural olarak düzenleyenlere ait olması gerektiğini ifade etmektedir[27].

3.2.Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Zamanı

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün yapılabileceği zaman 2911 Sayılı Kanun'un 7. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine güneş doğmadan başlanamayacağı hüküm altına alınarak bu özgürlüğün zaman bakımından sınırları belirlenmiştir (TGYK m. 7). Bu maddenin ikinci fıkrası ise açık alanlarda yapılacak toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin gece vaktinin başlamasıyla sona ermesi, kapalı alanlardaki toplantıların ise en geç saat 24.00'e kadar devam edebilmesi öngörülmüştür. Bununla birlikte, geçerli bir nedenin bildirilmesi halinde ve vatandaşların huzur ve sükûnet içinde dinlenmesini aşırı ve katlanılamaz ölçüde zorlaştırmamak, kamu düzeni ve genel asayişi tehlikeye düşürmemek şartıyla, açık alanlardaki toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin dağılma saatinin mahallin en büyük mülki amirinin kararıyla en geç saat 24.00'e kadar uzatılabileceği düzenlenmiştir. Ancak bu fıkra Anayasa Mahkemesi'nin 30.06.2022 tarihli ve 2018/137 E., 2022/86 K. sayılı kararıyla Anayasa'ya aykırı bulunarak iptal edilmiştir[28]. Anayasa Mahkemesi yapmış olduğu değerlendirmede 7.madde 2. fıkranın, toplantı veya gösteri yürüyüşünün uzatılabilmesi için mahallin en büyük mülki amirinden izin alınması gereğinin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının sınırlanması ve izne tabi hale getirmesine neden olduğunu ifade etmiş, bunun her ne kadar kanunla düzenlenmiş olsa bile Anayasa'da toplantı ve gösteri yürüyüşünün izin almadan yapılabileceği düzenlenmiş olduğu ve bu maddenin toplantı ve gösteri yürüyüşünü izne bağladığı için Anayasa'nın sözüne aykırı olduğu ifade edilmiştir[29].

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı kural olarak önceden izin şartına bağlı değildir. Bununla birlikte 2911 sayılı Kanun'un 10. maddesi uyarınca, bu hakkın kullanılmasından önce idarenin bilgilendirilmesi zorunluluğu öngörülmüştür. Bu düzenlemeye göre, toplantının yapılabilmesi için düzenleme kurulu üyelerinin tamamı tarafından imzalanan bildirimin, toplantı tarihinden en az kırk sekiz saat önce ve mesai saatleri içerisinde, toplantının gerçekleştirileceği yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa sunulması gerekmektedir (TGKY m. 10).

Bildirim yükümlülüğüne uyulmaması hali ise aynı Kanun'un 23/a maddesinde düzenlenmiş olup, 9. ve 10. maddelerde öngörülen usule uygun bildirim yapılmaksızın ya da toplantı veya gösteri yürüyüşü için bildirilen gün ve saatten önce veya sonra gerçekleştirilen toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı kabul edilmektedir. (TGYK m. 23/a). Ancak bildirime ilişkin AİHM, Oya ATAMAN v. Türkiye kararında toplantı öncesinde bildirim yapılmasa dahi

---

26 AYM, E.2014/101, K.2017/142, 28/09/2017, § 119- 122
27 AYM, E.2014/101, K.2017/142, 28/09/2017, § 25- 26
28 AYM, E.2018/137, K.2022/86, 30/06/2022, ET. 29.12.2025
29 AYM, E.2018/137, K.2022/86, 30/06/2022, § 130-134, ET. 29.12.2025

toplantıya katılanların barışçıl davranmaya devam etmesi ve kamu düzenini bozmaması halinde toplantının barışçıl kabul edileceği ve suç teşkil etmeyeceğini belirtmiştir[30].

4.TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜNÜN SINIRLANDIRILMASI

4.1.Anayasa Bakımından Sınırlamalar

Bütün diğer temel hak ve özgürlükler gibi toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı da özüne dokunulmadığı müddetçe sınırlandırılabilmektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü toplu olarak yapılan bir eylem olduğu için örgütlü veya spontane bir biçimde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşü yığın psikolojisinin de hâkim olması nedeniyle kamu düzenine karşı büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Çünkü yığın psikolojisinde bireyler normalde yapmayacakları veya yapamayacakları şeyleri bir grup içerisinde olmanın vermiş olduğu cesaret ve benzeri duygular nedeniyle yapabilecek hale gelecek ve kötü niyetli kişilerce kolayca yönlendirilebilecektir[31].

Türkiye'de 1982 Anayasası bir tepki Anayasa'sı olarak hazırlanmış olup batıdaki yapılan bireylerin haklarını devlete karşı savunan değil devleti bireyin üzerinde tutan bir anayasadır. Bu nedenle 1982 Anayasası ilerleyen süreçte defalarca değişikliğe uğramıştır[32]. Bu değişikliklerden konumuzla alakalı olan 2001 değişikliği ile Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan genel sınırlama sebepleri kaldırılmış ve 34. maddede düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkında değişiklikler yapılmıştır[33]. Ancak Kemal Gözler gibi yapılan bu anayasa değişikliğinin toplantı ve gösteri yürüyüşüne getirilen sınırlamalar açısından farklı herhangi bir hüküm ve sonuç doğurmadığını belirten yazarlarda bulunmaktadır[34].

Olağan dönemlerde temel hak ve özgürlüklere getirilebilecek sınırlamaların çerçevesi Anayasa'nın 13. maddesinde belirlenmiştir. Bu hüküm uyarınca, temel hak ve hürriyetler yalnızca Anayasa'da öngörülen sınırlama sebeplerine dayanılarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir; bu sınırlamaların ise hakkın özüne dokunmaması, Anayasa'nın lafzı ve ruhu ile demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gerekleriyle uyumlu olması ve ölçülülük ilkesine uygunluk göstermesi zorunludur (AY m. 13). Bu düzenleme, temel hak ve özgürlüklere yönelik müdahalelerin hem dayanaklarını hem de sınırlarını genel esaslar çerçevesinde ortaya koymaktadır.
Bununla birlikte, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkını güvence altına alan Anayasa'nın 34. maddesinde, söz konusu hakkın hangi amaçlarla sınırlandırılabileceği ayrıca düzenlenmiştir. Buna göre toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı; milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gerekçeleriyle ve kanunla sınırlanabilir (AY m. 34). Ancak bu sınırlama

---

30 Oya Ataman v. Türkiye, 05.12.2006, B.N. 47738/99, ET. 29.12.2025

31 **İşgören, Ali,** Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Şubat 2016, s. 87

32 **Fendoğlu, Hasan Tahsin,** 2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması,Anayasa Yargısı, 01.06.2002, C. 18, S. 1, s. 112.

33 **Zabunoğlu, H. Gökçe.** "AİHM Kararlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 66, Eylül 2017, s. 632.

34 Ayrıntı için bkz., **Gözler, Kemal,** 3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği,Anayasa Yargısı, 2002, C. 18, S. 1

nedenlerinin geniş ve yoruma açık şekilde kaleme alınmış olması, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurulardan da görüldüğü üzre, idari makamların uygulamalarında keyfi yorumlara zemin hazırlayabilmektedir.

4.2.AİHM Kapsamında Sınırlamalar

Toplanma özgürlüğü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesinde düzenlenmektedir. Bu özgürlük AİHM tarafından da ciddi bir biçimde korunmaktadır. Örneğin AİHM'nin Oya Ataman kararında, yapılan bir gösterinin mevzuata aykırı olması ve yetkili idareye bildirimde bulunulmaması durumunun barışçıl bir şekilde yapılan toplantı özgürlüğü hakkının kullanılmasına müdahale edilmesini haklı çıkarmayacağını belirtmiştir[35]. AİHM, Ezelin v. Fransa kararında ise usulüne uygun olarak yapılmış bir gösteride her ne kadar şiddet eylemleri meydana gelmiş olsa bile kişinin sırf bu gösteride yer alması nedeniyle cezalandırılamayacağı, cezalandırılabilmesi için kişinin bizzat bu şiddet içeren eylemi yapmış olması gerektiği ifade edilmektedir[36]. AİHM'nin, yalnızca hakların orantısız sınırlandırılması konusunda değil, devletlerin bu hakkın kullanılmasının güvence altına alınması şeklinde bir pozitif yükümlülüğünün de mevcut olduğuna ilişkin kararları da mevcuttur. Örneğin United Macedonian Organization Iilinden ve Ivanov v. Bulgaristan kararında Makedon azınlıkların haklarını korumayı amaçlayan bir organizasyonun karşıt gösteri yapan bir grup tarafından saldırıya uğraması,yürüyüşün tamamlanmasının ve organizasyon başkanının yapacağı açıklamanın engellenmesi, Bulgar devletinin de bu engellemeler karşısında gerekli önlemleri almamış olması ve karşıt grubu engelleme çabalarını def etmekte isteksiz davranmalarının AİHS'nin 11. maddesini ihlal niteliği taşıdığını belirtmiştir[37].

Bu kararlardan görüleceği üzere AİHM tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı yalnızca sözleşmede belirtilen durumlar haricinde sınırlanmaması gereken bir hak olarak değil aynı zamanda devletler tarafından aktif bir şekilde korunması gereken bir haktır.

5.TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ KANUNU KAPSAMINDA YASAKLAR VE SUÇLAR

Kanun kapsamındaki yasaklar, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun *"Yasaklar ve Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri"* başlıklı altıncı bölümde 22 ile 28. maddeler arasında düzenlenmiştir. Bunlar; parklar, ibadethaneler, kamu hizmetinin yürütüldüğü bina ve tesisler ile bunların eklentilerinde ve ayrıca TBMM'ye bir kilometrelik mesafe içerisinde toplantı yapılması yasaklanmış ayrıca genel meydanlarda gerçekleştirilen toplantılarda, halkın serbest dolaşımının ve ulaşımın aksamaması amacıyla valilikler ve kaymakamlıklar tarafından yapılan düzenlemelere uyulması zorunlu kılınmıştır (TGYK m. 22). Ancak buna ilişkin TBMM'ye bir kilometre içerisinde bulunan ABD Büyükelçiliği önünde yapılan bir gösteri yürüyüşünün dağıtılmasına ilişkin, Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bir bireysel başvuruda mahkeme başvurucunun yer aldığı grubun bildirimde bulunmadan ve TBMM'ye bir kilometre mesafede toplanmış olması, tek başına toplantı ve gösteri yürüyüşü

---

35 Oya Ataman v. Türkiye

36 Ezelin v. Fransa, 26.04.1991, B.N. 11800/85, ET. 29.12.2025

37 United Macedonian Organization Iilinden ve Ivanov v. Bulgaristan, aktaran Zabunoğlu, H. Gökçe, s. 639.

hakkına müdahaleyi haklı kılmamaktadır. TBMM'nin güvenliğini sağlamak amacıyla öngörülen güvenlik alanlarının uygulanması meşru olmakla birlikte, her olayda bu uygulamanın ölçülü olup olmadığı ayrıca değerlendirilmelidir. Olayda protestonun TBMM'ye yönelik olmadığı, eylemin ani gelişen bir duruma tepki niteliği taşıdığı, katılımcıların sayısının sınırlı ve davranışlarının barışçıl olduğu, kamu düzeninin bozulduğuna dair bir bulgunun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, kamu otoritelerinin yalnızca mesafe kuralına dayanarak ve somut koşulları dikkate almaksızın kısa sürede gözaltı yoluna gitmesinin demokratik toplum düzeninin gerekleri ve ölçülülük ilkesiyle bağdaşmadığı sonucuna varılmaktadır değerlendirmesinde bulunmuştur[38].

Kanunda öngörülen bildirim yükümlülüğüne uyulmaksızın ya da toplantı veya yürüyüş için bildirilen tarih ve saatler dışında gerçekleştirilen etkinlikler kanuna aykırı kabul edilmektedir. Bunun yanında, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ateşli silahlar, patlayıcı veya yanıcı maddeler, kesici ve delici aletler, yaralayıcı ya da boğucu araçlar ile her türlü zehirleyici, aşındırıcı veya gaz benzeri maddeler taşınarak katılınması; yasadışı örgüt ve oluşumlara ait amblem ve işaretlerin kullanılması; bu işaretleri içeren üniformayı andıran kıyafetler giyilmesi; kimliğin gizlenmesi amacıyla yüzün tamamen veya kısmen örtülmesi; suç teşkil eden nitelikte afiş, pankart, döviz, resim, levha veya benzeri materyaller taşınması ya da bu içerikte sloganlar atılması veya yayın yapılması da hukuka aykırılık hali olarak düzenlenmiştir. Ayrıca toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, Kanun'un öngördüğü zaman, yer, yöntem ve usullere aykırı biçimde gerçekleştirilmesi; mülki amir tarafından belirlenen toplantı alanları dışında yapılması; kanunda yer alan yasaklama, erteleme, dağılma kararları ile bunlara ilişkin süre ve şartlara riayet edilmemesi; toplantının bildirilen amaç dışına çıkarılması; Kanun kapsamı dışında bırakılan konularda, belirlenen sınırların aşılması; kanunların suç saydığı amaçlarla düzenlenmesi veya ilgili maddelerde öngörülen usullere uyulmaması hallerinde yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna aykırı sayılmaktadır(TGYK m. 23).

2911 sayılı Kanun'a uygun olarak başlayan bir toplantı veya gösteri yürüyüşü, sonradan Kanun'un 23. maddesinde öngörülen hukuka aykırılık hallerinin ortaya çıkması durumunda kanuna aykırı nitelik kazanabilir. Bu halde düzenleme kurulu veya kurul başkanı toplantının sona erdiğini katılımcılara ilan ederek yetkili kolluk amirine bildirmekle yükümlüdür; bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda toplantının sona erdirilip erdirilmeyeceğine mahallin en büyük mülki amiri karar verir. Mülki amirin talimatıyla görevlendirilen güvenlik amiri, topluluğu kanuna uygun şekilde dağılmaları konusunda ihtar eder ve ihtara rağmen dağılmama halinde toplantı zor kullanılarak dağıtılır; ancak güvenlik güçlerine, korunan kişi veya alanlara yönelik fiili saldırı ya da aktif direnme halinin bulunması durumunda ihtar aranmaksızın zor kullanılabilir. Toplantıya yasaklı silah, araç, madde veya sloganlarla katılan kişilerin bulunması halinde bu kişiler toplantı alanından uzaklaştırılır; ancak bu durum toplantının bütünü itibarıyla kanuna aykırı hale gelmesine yol açıyorsa toplantı tamamen sona erdirilir. Toplantının baştan itibaren kanuna aykırı şekilde başlaması halinde ise güvenlik güçleri gerekli tedbirleri alarak topluluğu ihtar sonrasında zor kullanmak suretiyle dağıtabilir (TGYK m. 24). Toplantı veya gösteri yürüyüşü sırasında topluluk içerisinde suç işleyen ya da

[38] Osman Erbil Başvurusu, BN. 2013/2394, T. 25/03/2015

suç işlediği tespit edilen kişilerin yakalanması amacıyla, 24. maddede öngörülen emir ve ihtar prosedürlerinin uygulanması zorunlu değildir(TGYK m. 25).

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerine ilişkin çağrı ve propaganda amacıyla kullanılan yazılı ve görsel materyallerde düzenleme kurulu başkanı ile en az altı üyenin ad, soyad ve imzalarının bulunması zorunlu olup, bu materyaller valilik veya kaymakamlıklarca önceden belirlenen alanlara ve Kanun'da öngörülen usule uygun şekilde asılmalıdır. Bu araçlarda suç işlemeye teşvik edici veya kışkırtıcı içeriklere yer verilmesi yasaktır. Ayrıca çağrılar, toplantı tarihinden bir gün önce başlayarak yalnızca gün doğumundan gün batımına kadar ses yükseltici araçlarla yapılabilir; bu süre dışında ve kapalı alan toplantılarında dışarıya yönelik sesli yayın yapılamaz (TGYK m. 26). Ancak bununla alakalı olarak Anayasa Mahkemesi'ne Halkevleri Derneği tarafından bireysel başvuruda bulunulmuş, Anayasa Mahkemesi, Halkevleri Derneği tarafından düzenlenmesi planlanan bir mitingin duyurulması amacıyla hazırlanan ve dağıtılan basılı bildirilerin toplatılması ve bunlara el konulması nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edilip edilmediğini incelemiştir. Mahkeme, toplantıya ilişkin duyuru ve bildiri dağıtımının toplantı hakkının bir parçası olduğunu, bu tür hazırlık faaliyetlerine yönelik müdahalelerin dar yorumlanması gerektiğini vurgulamış; somut olayda derece mahkemesinin, bildirilerin şiddete teşvik edip etmediğini veya ilgili ceza hükümleriyle somut bağlantısını ortaya koymadan, genel ve muğlak gerekçelerle toplatma ve el koyma kararı verdiğini tespit etmiştir. Bu nedenle müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşıladığı ve demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olduğu ilgili ve yeterli gerekçelerle ortaya konulamadığından, kamu düzeninin korunması ile başvurucunun Anayasa'nın 34. maddesinde güvence altına alınan toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı arasında adil bir denge kurulamadığı sonucuna ulaşılmış ve başvurucunun toplantı hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir[39].

Halka yönelik olarak, doğrudan ya da ses yükseltici veya iletici araçlar kullanılarak yapılan sözlü çağrılar ile basılı, çoğaltılmış veya el yazısı ya da çizimi içeren materyallerin dağıtılması veya çeşitli yerlere asılması suretiyle, kişilerin kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşlerine katılmaya teşvik edilmesi ya da bu yönde kışkırtılması yasaklanmıştır. Bu nitelikteki fiillerin gerçekleştirilmesi halinde, güvenlik güçleri tarafından derhal müdahale edilerek söz konusu eylemlerin engellenmesi öngörülmüştür (TGYK m. 27).

Suçlar ise, "Ceza hükümleri" başlıklı yedinci bölümde, 28 ile 34. maddeler arasında yer almaktadır. 2911 sayılı Kanun kapsamında yer alan suçlar, sırasıyla yasaklara aykırı hareket etmek (m.28) (kanuna aykırı toplantı veya gösteri yürüyüşleri düzenlemek, yönetmek, bu hareketlere katılmak; düzenleme kurulu üyelerinin gerekli nitelikleri taşımaması; düzenleme kurulu üyelerinin görevlerini yerine getirmemesi; devlet görevlilerine toplantı veya yürüyüşle ilgili görevlerini yaptıkları sırada mani olmak), toplantı veya yürüyüşü engellemek (m.29), huzur ve sükunu bozmak (m.30), kanuna aykırı propaganda vasıtalarını kullanmak ve bu vasıtalarla suç islemeye teşvik ve tahrik etmek (m.31) (kanuna aykırı propaganda vasıtalarını kullanmak, kanuna aykırı propaganda vasıtaları ile suç işlemeye teşvik ve tahrik etmek), direnmek (m.32) (toplantı ve yürüyüşlerde dağılma emrine karsı gelmek, dağıtma sırasında

[39] Halkevleri Derneği Başvurusu, BN 2015/9174, T. 07.03.2019

karsı koymak), toplantı ve yürüyüşe silahlı katılmak (m.33) (toplantı ve yürüyüşe silahlı katılmak, toplantı ve yürüyüşlerde silahlı olarak dağılma emrine karsı gelmek, silahlı olarak dağıtma sırasında karsı koymak) ve kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe özendirmek ve kışkırtmak (m.34) suçlarıdır.

SONUÇ

Anayasalar ve uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan bu hak, barışçıl toplantı ve gösterilerin gerçekleştirilmesini teşvik eder. Ancak, bu hakkın kullanımı sırasında kamu düzeninin korunması ve diğer bireylerin haklarına riayet edilmesi gereklidir.

Devletlerin toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusundaki yükümlülükleri, bu hakkın etkin bir şekilde kullanılabilmesi için kritik öneme sahiptir. Negatif yükümlülükler, devletlerin toplantı veya gösteri yürüyüşlerine müdahale etmemesini gerektirirken; pozitif yükümlülükler, bu etkinliklerin güvenli bir şekilde yapılabilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını içerir. Anayasalar ve uluslararası sözleşmeler, aynı zamanda göstericilere de barışçıl, silahsız ve saldırısız olma yükümlülüğü getirmektedir.

Uygulamada karşılaşılan sorunlar, genellikle kamu düzeni ile toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü arasında denge kurulmasında ortaya çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin ihlal kararları çerçevesinde, bu dengeyi sağlamada yaşanan zorluklar ve çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Demokratik bir toplumda, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğünün korunması ve teşvik edilmesi, vatandaşların demokratik katılımını artırmakta ve toplumsal barışa katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü, demokratik süreçlerin sağlıklı işlemesi için vazgeçilmezdir. Bu hakkın korunması, devletin ve bireylerin ortak sorumluluğundadır. Demokratik toplumlar, bu hakkın kullanımını destekleyerek ve koruyarak, daha katılımcı ve adil bir toplum inşa edebilirler.

KAYNAKÇA

İşgören, Ali, Türk Hukukunda Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016

Ertürk, Gül Ümit, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Özgürlüğü, T.C. Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Nisan 2016

Navickas, Katrina. "The Contested Right of Public Meeting in England from the Bill of Rights to the Public Order Acts." Transactions of the Royal Historical Society 32,2022.

Keser, Hayriye,1982 Anayasasına Göre Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ekim 2017

Gençkaya, Ömer Faruk/Ülger, Uğur, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkının Düzenlenmesinde Yasama Yorumu, 1908-1960", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2022, C. 21, S. 4.

Çamurcuoğlu, Gülden, 1921 Anayasası'nın Kuramsal Temelleri ve Dayandığı Egemenlik Anlayışı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011

Şen, Murat, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı, Şeçkin Yayıncılık, Ankara, 2022

Fendoğlu, Hasan Tahsin, 2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması, Anayasa Yargısı, 01.06.2002, C. 18, S. 1.

Zabunoğlu, H. Gökçe. "AİHM Kararlarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı ve Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 66, Eylül, 2017

Gözler, Kemal, 3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği, Anayasa Yargısı, 2002, C. 18, S. 1

Uluslararası Kararlar

Oya Ataman v. Türkiye, T. 05.12.2006, B.N. 47738/99

Ezelin v. Fransa, T. 26.04.1991, B.N. 11800/85

United Macedonian Organization Iilinden ve Ivanov v. Bulgaristan, aktaran Zabunoğlu, H. Gökçe

Anayasa Mahkemesi Kararları

Halkevleri Derneği Başvurusu, BN.2015/9174, T. 07/03/2019

Osman Erbil Başvurusu, BN. 2013/2394, T. 25/03/2015

Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ve Diğerleri Başvurusu (GK) BN. 2016/14518, T. 12.10.2023

AYM, E.2014/101, K.2017/142, T. 28/09/2017

AYM, E.2018/137, K.2022/86, T. 30/06/2022

A REVIEW OF ACADEMIC STUDIES ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND SOCIAL WORK IN TÜRKIYE

Lecturer (PhD), FATİH CEBECİ

Istanbul Medipol University, fatih.cebeci@medipol.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-3866-5967

Lecturer (PhD), OSMAN AKAY

Istanbul Medipol University, osman.akay@medipol.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-2723-0901

ABSTRACT

Recent developments in artificial intelligence have created new areas of discussion and potential applications in social work, a profession that is fundamentally human-centered. The aim of this paper is to outline the general landscape of academic studies examining the relationship between artificial intelligence and social work in Türkiye and to evaluate the common patterns emerging in the literature. The reviewed studies indicate that artificial intelligence offers certain opportunities for social work practice, particularly in supporting risk assessment and service-related processes. However, these opportunities are generally approached with caution. Issues such as data privacy, the risk of discrimination, and the potential weakening of professional judgment are repeatedly emphasized across the literature. In the field of social work education, artificial intelligence–based applications are mostly discussed at a conceptual or prospective level, with limited evidence drawn from practice-based examples. In general, academic research on artificial intelligence and social work in Türkiye remains limited in scope and is predominantly composed of theoretical and qualitative studies. The concentration of publications in recent years suggests that this body of literature is still at an early stage of development. Furthermore, a shared emphasis across studies is the positioning of artificial intelligence as a supportive tool, while final decision-making authority and professional responsibility are expected to remain with human practitioners. In contrast, empirical research assessing the field effectiveness and policy implications of artificial intelligence applications is scarce. This situation highlights the need for more practice-oriented research and for a clearer and more systematic engagement with ethical issues in the field.

Keywords: artificial intelligence, social work, ethics, Türkiye

EKONOMİNİN GELECEĞİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ*

Dr. Öğr. Üyesi Murat ERGÜL

Karabük Üniversitesi, Kamu Politikaları Araştırma ve Geliştirme Merkezi (KAPGEM), Gelecek Politikaları Masası, muratergul@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2117-7561

Doç. Dr. Mehmet KIRLIOĞLU

Karabük Üniversitesi, Kamu Politikaları Araştırma ve Geliştirme Merkezi (KAPGEM), Aile ve Sosyal Hizmet Politikaları Masası, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, mehmetkirlioglu@karabuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0130-0841

ÖZET

Bu çalışma, ekonominin geleceğine ilişkin akademik yayınların bibliyometrik analizini sunmaktadır. Web of Science Core Collection veri tabanında "future of economics" ve eşdeğer anahtar kelimelerle yapılan tarama sonucunda 340 yayına ulaşılmış, bunların 193'ü makale olup 168'i iktisat alanında yapılmış çalışmalardır. Analiz, 1980-2025 yılları arasındaki çalışmaları kapsamakta olup, özellikle 2011-2021 döneminde yayın sayısında belirgin artışlar gözlenmiştir. Çalışmada ortak yazarlık, atıf, anahtar kelime ve bibliyografik eşleşme analizleri gerçekleştirilmiştir. Bulgular, ekonominin geleceği araştırmalarında ABD'nin 1543 atıf ve 81 eserle lider konumda olduğunu, ABD'yi İngiltere ve İtalya'nın takip ettiğini göstermektedir. En sık kullanılan anahtar kelimeler arasında "economic growth" (6 tekrar), "economics" (6 tekrar), "globalization" (5 tekrar) ve "foresight" (3 tekrar) ön plana çıkmaktadır. D.C. North (2005) ve R.H. Thaler (2000) en fazla atıf alan yazarlar olurken, American Economic Review, Journal of Political Economy ve Quarterly Journal of Economics en güçlü ortak atıf bağlarına sahip dergiler olarak belirlenmiştir. Bibliyometrik eşleşme analizleri, ekonominin geleceğine dair çalışmaların kurumsal iktisat, davranışsal iktisat, teknolojik gelişme ve küreselleşme temaları etrafında yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Çalışma, disiplinler arası yaklaşımların ve heterodoks iktisadi perspektiflerin artan önemini vurgulamaktadır. Sonuçlar, ekonominin geleceğine ilişkin akademik söylemin çok merkezli bir yapıya sahip olduğunu ve sürdürülebilirlik, teknolojik dönüşüm ve küresel ekonomik yönetişim gibi güncel meselelerin araştırma gündemini şekillendirdiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Küreselleşme, Ekonomik Kalkınma, Bibliyometrik Analiz

* Bu çalışma Kamu Politikaları Araştırma ve Geliştirme Merkezi (KAPGEM) bünyesinde kurulan Gelecek Politikaları Masası çalışmaları kapsamında hazırlanmıştır. https://kapgem.karabuk.edu.tr/

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF STUDIES ON THE FUTURE OF THE ECONOMY

ABSTRACT

This study presents a bibliometric analysis of academic publications on the future of the economy. A search using the keywords "future of economics" and equivalent terms in the Web of Science Core Collection database yielded 340 publications, of which 193 were articles and 168 were studies conducted in the field of economics. The analysis covers studies from 1980 to 2025, with a notable increase in the number of publications observed between 2011 and 2021. The study includes analyses of co-authorship, citations, keywords, and bibliographic matching. The findings show that the US leads in research on the future of the economy with 1,543 citations and 81 works, followed by the UK and Italy. The most frequently used keywords include "economic growth" (6 occurrences), "economics" (6 occurrences), 'globalization' (5 occurrences), and "foresight" (3 occurrences). D.C. North (2005) and R.H. Thaler (2000) were the most cited authors, while the American Economic Review, Journal of Political Economy, and Quarterly Journal of Economics were identified as the journals with the strongest co-citation links. Bibliometric matching analyses reveal that studies on the future of economics are concentrated around the themes of institutional economics, behavioral economics, technological development, and globalization. The study emphasizes the growing importance of interdisciplinary approaches and heterodox economic perspectives. The results show that the academic discourse on the future of economics has a multi-centered structure and that current issues such as sustainability, technological transformation, and global economic governance shape the research agenda.

Keywords: Economic Growth, Globalization, Economic Development, Bibliometric Analysis

1. GİRİŞ

Özellikle küreselleşme sürecinin ivmelendiği tarih olan kabul edilen 1980'li yılardan günümüze yaşanan teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme, uluslararası jeopolitik dengelerdeki oynaklıklar, sağlık temelli dışsal şoklar, toplumsal dinamiklerdeki değişimler gibi etkenler neticesinde küresel ekonomik sistem kendini yeniden yapılandırmak zorunda kalmıştır. Bunun en temel nedeni olarak yapay zekanın ve akıllı üretim sistemlerinin üretim süreçlerinde kendine hızlı ve sağlam bir yer edinmesi ve bunun yanında sürdürülebilirliğin ve enerji dönüşümlerinin politik karar vericiler tarafından üretim süreçlerinde özendirilmesi gösterilebilir. Ayrıca yenilikçi teknik ilerlemeler sonucunda üretim faktörlerinin yeniden tanımlanması iş gücü piyasasını derinden etkilerken gelir dağılımı ve refah seviyeleri üzerinde mutlak bir etki yaratmıştır (Ghodsi, M., vd. 2024:3). Bu anlamda söz konusu dönüşümlerin büyüme ve kalkınmaya yönelik temel kuramsal yaklaşımların yetersiz yönlerini görünür hale getirdiği söylenebilir. Dolayısıyla iktisadi eğilimlerin gelecekte nasıl şekilleneceğinin ve hangi yapısal dönüşümlere uğrayabileceğinin tahmin edilmesi için yapılan çalışmaların oldukça yönlendirici nitelikte olacağı kabul edilmelidir.

Özellikle 21. yüzyılın ilk yıllarında etkisi dünya üzerindeki bütün ülkeler tarafından hissedilen finansal krizler, salgın süreci ve ardından yaşanan tedarik zinciri kırılmaları ile günümüzde ülkelerarasında yaşanan askeri gerilimler iktisadi dünyada çok daha kırılgan yapılar ortaya

çıkararak karar alma süreçlerini oldukça zor hale getiren koşullar yaratmıştır (Wernli vd 2023: 207). Bu bağlamda iktisadi gerçeklerin gelecekte hangi koşul ya da yapı içerisine evrileceği öngörüsü sadece geleceğe yönelik olası senaryoların tahmin edilmesi değil aynı zamanda oluşabilecek risklerin bugünden önüne geçilmesi, olası önlemlerin alınması ve özellikle politika yapıcılara yeni yaklaşımlar geliştirme fırsatı tanınmasını da sağlayacaktır.

Dolayısıyla bu bilgiler ışığında ekonominin geleceği konulu çalışmaların son yıllarda oldukça popüler olmasının ilk nedeni bahsedilen küreselleşme süreçlerinin hız kazanmasının doğrudan bir sonucu olan risklerin ve kırılganlıkların artış göstermesidir. Buna ek olarak teknolojik sıçrama ile dijitalleşme ve akıllı üretim sistemlerinin üretim süreçlerine hızla entegre edilmesi de diğer bir temel neden olarak sıralanmalıdır. Ayrıca sürdürülebilirliğin sağlanması, enerji kaynaklarının çevreye duyarlı olarak çeşitlendirilmesi, yeni ve geçerli iktisadi politikaların hayata geçirilmesi gibi dönüşümlerin günümüzde zorunlu hale gelmesi de bu konunun yoğun ilgi görmesi ile sonuçlanmaktadır.

Bu amaçla kullanılabilecek bibliyometrik analiz çalışmaları, literatürde yapılan çalışmaların yapısını, hangi başlıklar etrafında toplulaştığını ve diğer bilim dallarıyla yarattığı ilişkisel çerçeveyi ortaya koyan ve bilimsel eğilimleri daha görünür hale getirmeyi amaçlayan metodolojik bir yöntem olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda araştırılan konu hakkındaki atıf istatistikleri, bilimsel çalışmalardaki iş birliği ağları, bu çalışmalar üzerindeki benzerlik temelli gruplaşmalar ve literatür kaynakları arasındaki yakınlıklara görsel bir boyut kazandırılabilmektedir. Dolayısıyla bu yöntem sadece hangi konuların literatürde daha fazla yer edindiğini değil hangi düşünsel eğilimlerin baskın hale geldiğini, hangi ülke veya ülke guruplarının bilimsel anlamda öne çıktığını da görünür kılmayı hedeflemektedir.

Öte yandan Türkiye özelinde bakıldığında uluslararası literatürün aksine ekonominin geleceği konulu çalışmaların oldukça dar bir literatür yarattığı görülmektedir. Dolayısıyla bu boşluğun sağlıklı bir şekilde doldurulması için mevcut uluslararası literatürün doğru biçimde analiz edilmesi ve yorumlanması, sistematiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Dolayısıyla yapılan bu çalışma ile ileride oluşturulacak literatür için daha güçlü bir zemin oluşturulması ve bu doğrultuda ekonominin geleceğini konu edinen çalışmalar için güçlü bir katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Bu bilgiler ışığında Web of Science Core Collection veri tabanında bulunan ve "ekonominin geleceği" konusunu bilimsel yönleriyle ele alan yayınları bibliyometrik yöntemle analiz eden bu çalışmanın temel amacı literatürü çok boyutlu bir düzlemde mercek altına almaktır. Yapılan bibliyometrik analiz için kullanılan çalışmalar 1980-2025 zaman aralığında yayımlanmış 340 bilimsel araştırma yazısını kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan örneklem yayınların yıllara göre dağılımı, atıf yoğunlukları, ortak yazarlık ilişkileri, anahtar sözcük ağları ve bibliyografik eşleşmelerine yakından bakılmaktadır. Dolayısıyla ortaya konulan analizle özellikle son kırk beş yılda söz konusu çalışmaların hangi yöne evrildiği ve bu evrilme sürecinin nasıl devam edeceğine dair önemli ip uçları ortaya koymayı hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Veri ve Analiz

25.11.2025 tarihinde "future of economic" or "future of economics" or "future of economy" or "future of the economy" or "future of the economic" or "future of the economics" anahtar sözcüğü ile “Web of Science Core Collection” seçilerek yapılan araştırmada 340 sonuca ulaşıldı. Yayınların 193’ü makale olup 168’i iktisat alanındadır. Yıllara göre en eski çalışma 1980 ve en yeni çalışma 2025 yılına aittir. Ekonominin geleceği ile ilgili yayınlanan çalışmaların 1999-2024 yıllarına ait değişimi Şekil 1’de verilmektedir. Yayınlanan 42 eserin yayın yıllarına göre dağılımına bakıldığında 1980-1989 yılları arasında 28, 1990-1999 yılları arasında 42, 2000-2009 yılları arasında 67, 2010-2019 yılları arasında 148, 2020-2025 yılları arasında 55 eser üretildiği tespit edilmiştir. Özellikle 2011, 2015, 2016, 2019, 2020 ve 2021 yıllarındaki sıçramalar dikkat çekicidir.

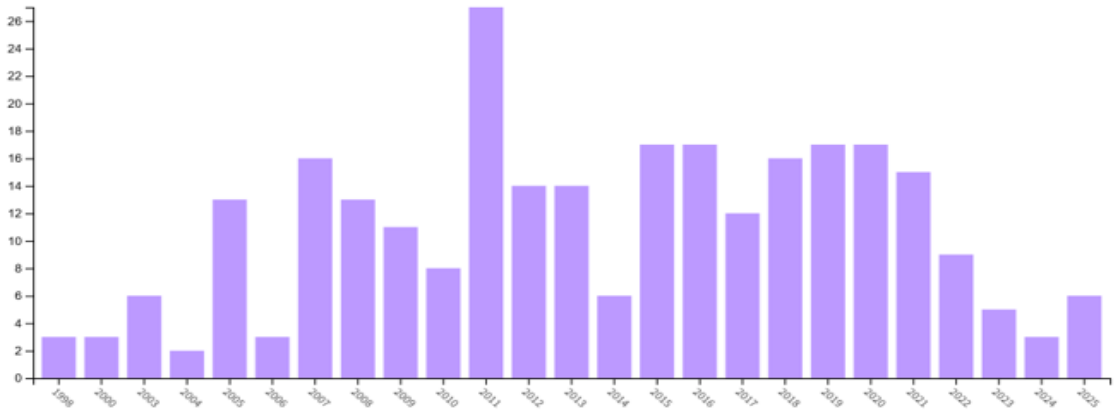

Görsel 1: Ekonominin geleceği ile ilgili Web of Science’ta yapılan yayınların yıllara göre dağılımı

SSCI (161), ESCI (71), SCI-Expanded (36), AH-CI (18) endekslerinde taranan yayınların ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir (BKCI-SSH, BKCI-S, CPCI-SSH, CPCI-S endekslerinde taranan yayınlar 50). Eserlerin İngilizce (304), Almanca (10), Rusça (10), Fransızca (5), İsveççe (2) dillerinde ve diğer (9) dillerde yayınlandığı bulunmuştur. Ulaşılan veriler, yazar-atıf-dergi-ülke-kurum-anahtar sözcük ve özet analizleri üzerinden incelenmiştir. Veri tabanı olarak Web of Science’da endekslenen içerikler kriter alındı.

3. BULGULAR

3.1. Ortak Yazar Analizi (Co-authorship of authors)

Yazarların ortak yazarlık analizine göre, en fazla bağlantılı ve iş birliği yapan yazarları tespit etmek üzere en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri belirlenerek ağ haritası oluşturulmuştur. Ortak yazar analizinde 515 yazardan birbirleri ile iş birliği yapan 346 yazar belirlenmiştir. Bu yazarlar arasından ise 16 yazarın güçlü bir ilişki içerisinde olduğu 1 küme, 120 bağlantıya ulaşılmıştır.

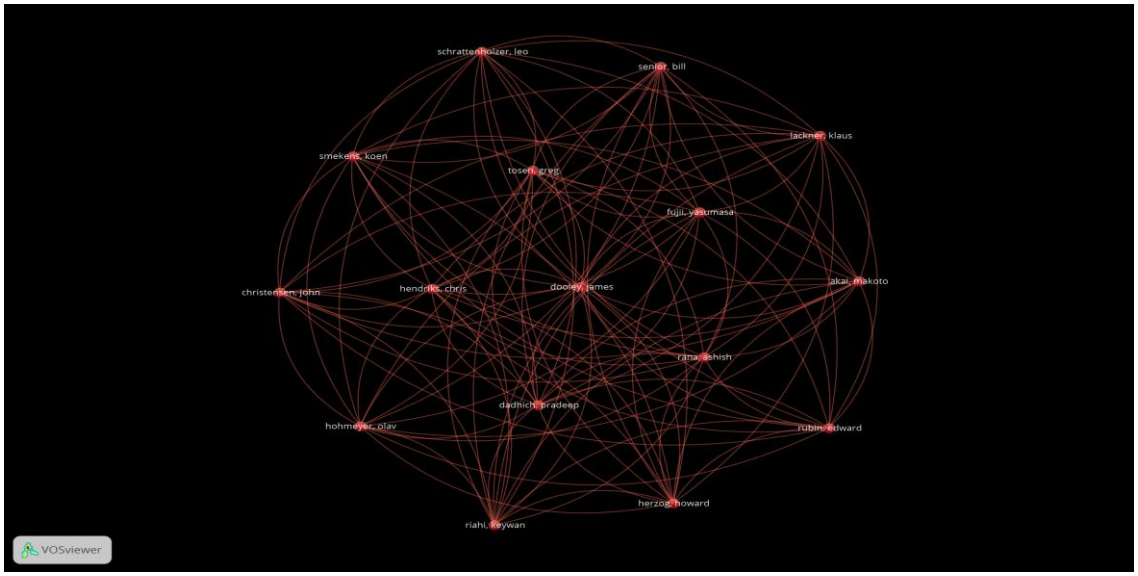

Görsel 2: Yazarlar arası iş birliğini gösteren ortak yazar bağları

1 eser, 18 atıf ve 15 toplam bağlantı gücü ile 16 yazar en bağlantılı yazarlardır. Bu yazarlar arasında Makoto Akai, John Christensen, Pradeep Dadhich, James Dooley, Yasumasa Fujii, Chris Hendriks, Howard Herzog, Olav Hohmeyer, Klaus Lackner, Ashish Rana, Keywan Riahi, Edward Rubin, Leo Schrattenholzer, Bill Senior, Koen Smkens, Greg Tosen yer almaktadır. En çok atıf alan yazarlar (2412 atıf ile D. C. North ve 431 atıf ile R. H. Thaler en bağlantılı yazarlar arasında yer almamaktadır. En çok eser üreten yazarlar da (3 eser ile A. W. Coats ve 2 eser ile Bodo Herzog) en bağlantılı yazarlar arasında yer almamaktadır.

3.2. Ülkelerin Atıf Analizi

Çalışmaların atıf sayısı bakımından yayınlandıkları ülkelere göre dağılımını saptamak amacıyla ve yayınların menşei ülkelerine göre aldıkları atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir ülke tarafından en az 1 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri kapsamında 57 ülke üzerinden analiz yapılmıştır. Ardından 45 ülke arasından 3 ülkenin daha güçlü iş birliği içerisinde olduğu 2 küme, 2 bağlantıya ulaşılmıştır.

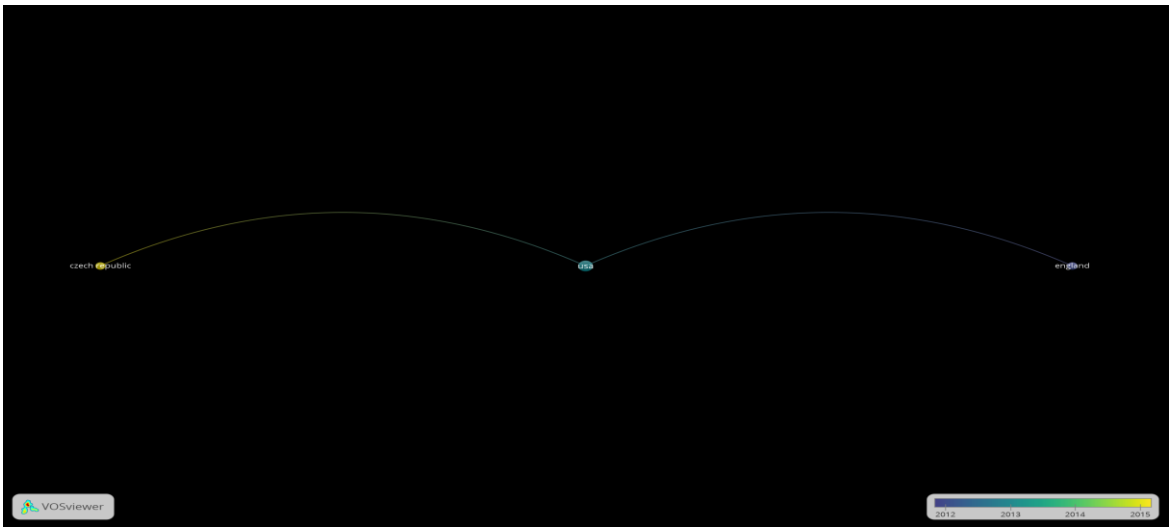

Görsel 3: Ülkelerin atıf yoğunluğu

En fazla atıf alan ülkeler ABD (1543 atıf), İngiltere (448 atıf), İtalya (168 atıf), Fransa (136 atıf), Avustralya (118 atıf), Çin Halk Cumhuriyeti (116) ve Almanya'dır (101 atıf). Türkiye'nin 12 atıfı bulunmaktadır. Eser sayısında ilk sırada yer alan ABD'nin 81, İngiltere'nin 32, Çin Halk Cumhuriyeti'nin 13, Almanya'nın 13, Fransa'nın 12 ve Rusya'nın 11 eseri bulunmaktadır. Türkiye'nin 1 eseri bulunmaktadır. ABD ve Kanada'nın toplam bağlantı gücü 1 olup diğer ülkelerin 0'dır. ABD ve İngiltere'ye ek olarak 4 eser ve 20 atıfla Çek Cumhuriyeti en bağlantılı üçüncü ülkedir.

3.3. Anahtar Sözcük Analizi

523 sözcükten en az 1 defa görülen anahtar sözcük üzerinde yapılan analizde aralarında ilişki bulunan toplam 10 kümede birleşen 78 anahtar sözcük, 232 bağlantı ve 233 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

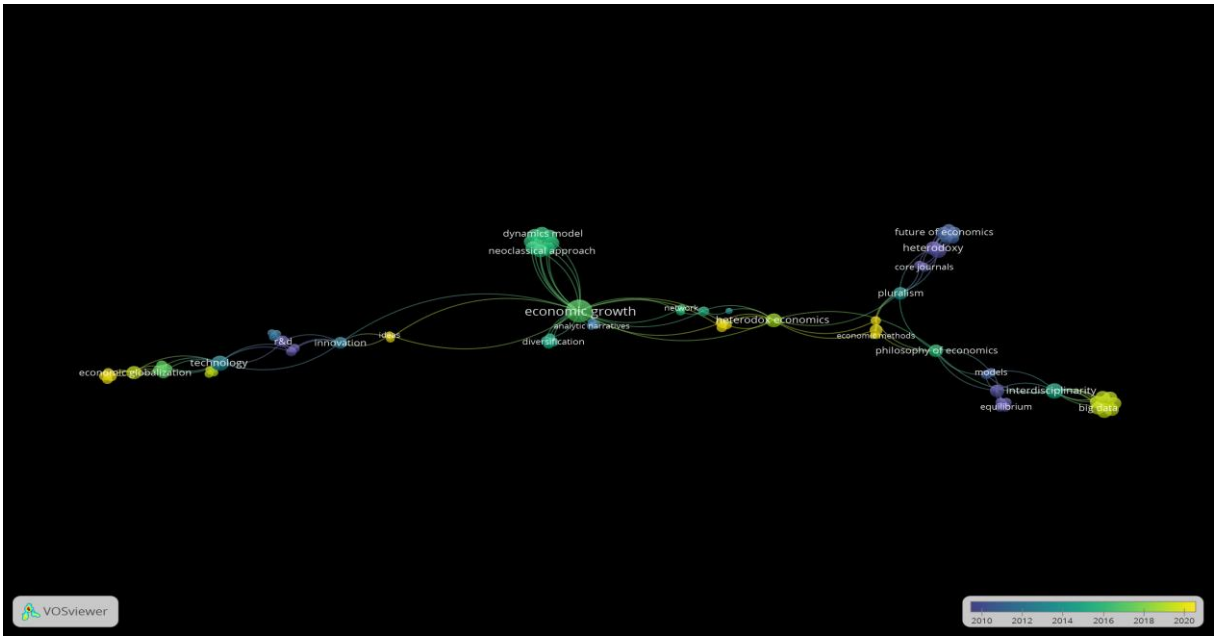

Görsel 4: En sık kullanılan anahtar kelime ağları

Ekonominin geleceği ile ilgili yayınlarda en sık kullanılan anahtar sözcüklere bakıldığında 6 tekrar ile economic growth, 6 tekrar ile economics, 5 tekrar ile globalization, 3 tekrar ile foresight, 3 tekrar ile economic development, 3 tekrar ile technology, 3 tekrar ile political economy, 3 tekrar ile heterodox economy başı çekmektedir. Toplam bağlantı gücü açısından en güçlü ifadeler economic growth (26), economics (19), foresight (17), scenarios (14), globalization (13), economic development (12), technology (12), interdisciplinarity (12), political economy (11) ve nanotechnology (11) olarak sıralanmaktadır.

3.4. Metinlerin Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic coupling of documents)

Bibliyografik eşleşme, birbirinden bağımsız iki kaynak tarafından alıntılanmış ortak bir esere atıf yapılması durumunu ifade eder. 340 metinden en az 1 atıf almış olmak kriteri ile seçilen 190 metin ile yapılan analize göre 11 kümede 76 metin, 210 bağlantı ve 301 toplam bağlantı gücü elde edilmiştir.

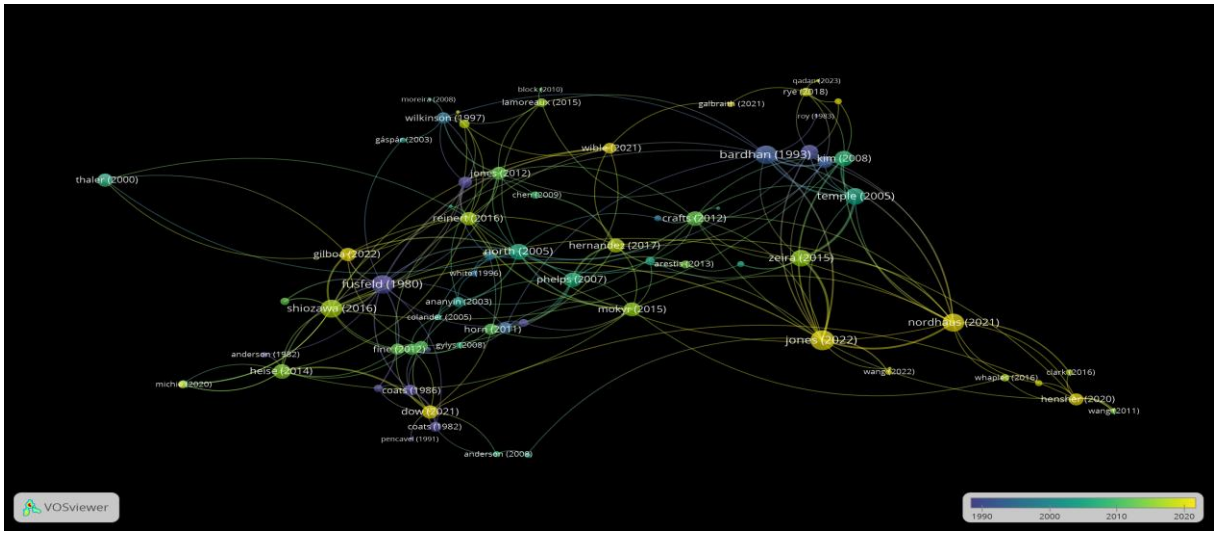

Görsel 5: Eserlerin bibliyografik eşleşme ağları

En fazla bibliyografik eşleşme olan yayınlar 2412 alıntı ile North (2005), 431 alıntı ile Thaler (2000), 315 alıntı ile Mokyr (2015) olmuştur. Toplam bağlantı gücünün en yüksek olduğu eserler 37 alıntı ve 29 toplam bağlantı gücü ile Jones (2022), 22 alıntı ve 26 toplam bağlantı gücü ile Fusfeld (1980), 42 alıntı ve 25 toplam bağlantı gücü ile Bardhan (1993), olmuştur.

3.5. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic Coupling of Authors)

En az 1 eser yayınlamış ve 2 atıf almış olmak kriteri ile seçilen ve aralarında bağlantı bulunan 274 birim ile yapılan analize göre 13 kümede birleşen 95 isim, 415 bağlantı ve 4386 toplam bağlantı gücü elde edilmiştir.

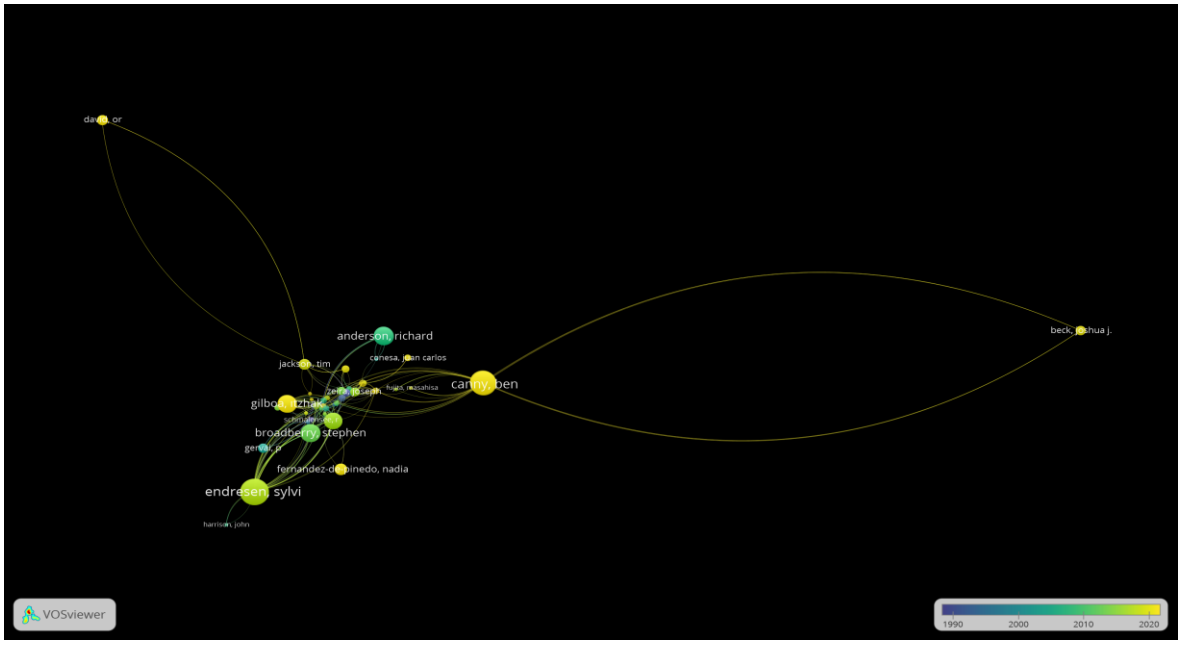

Görsel 6: Yazarların bibliyografik eşleşme ağları

En fazla bibliyografik eşleşme olan yazarlar 1 yayın, 18 atıf ve 630 toplam bağlantı gücü ile Makoto Akai, John Christensen, Pradeep Dadhich, James Dooley, Yasumasa Fujii, Chris

Hendriks, Howard Herzog, Olav Hohmeyer, Klaus Lackner, Ashish Rana, Keywan Riahi, Edward Rubin, Bill Senior, Koen Smekens, Greg Tosen olmuştur.

3.6. Yazarların Ortak Atıf Analizi (Co-citation of Co-authors)

Bir yayında atıf yapılan farklı kaynaklar co-citation (ortak atıf) olarak adlandırılır. Atıf sayısı minimum 10 seçilerek 6438 yazardan 30 yazar üzerinden yapılan analize göre toplamda 5 kümede birleşen 29 isim, 207 bağlantı ve 1572 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

Görsel 7: Ortak atıf yapılan yazarlar arası bağlar

En fazla ortak atıf yapılan yazarlar 32 atıf ve 399 toplam bağlantı gücü ile E. S. Phelps; 21 atıf ve 223 toplam bağlantı gücü ile R. E. Lucas; 16 atıf ve 219 toplam bağlantı gücü ile F. A. Hayek olarak tespit edilmiştir.

3.7. Dergilerin Ortak Atıf Analizi (Co-citation of Sources)

Atıf sayısı minimum 20 seçilerek 6143 dergiden 26 dergi üzerinden yapılan analize göre toplamda 3 kümede birleşen 20 dergi, 136 bağlantı ve 8261 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

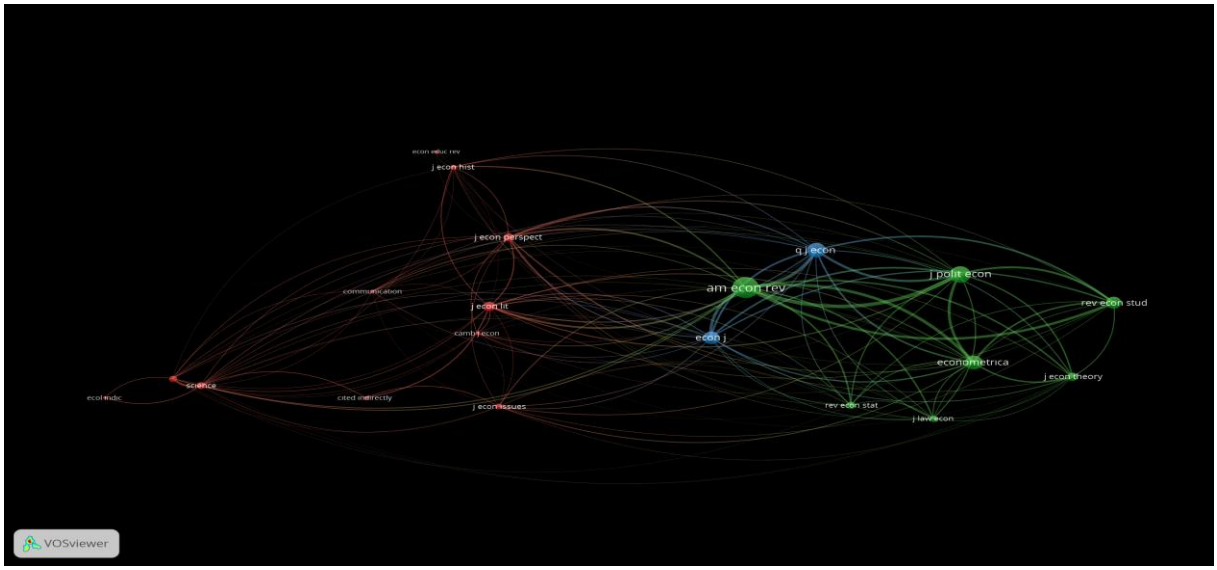

Görsel 8: Ortak atıf yapılan dergiler arası bağlar

En fazla ortak atıf yapılan dergiler Am Econ Rev (227), J Polit Econ (114) ve Q J Econ (90) olarak tespit edilmiştir. Bu dergiler aynı zamanda toplam bağlantı gücünün en yüksek olduğu ilk 3 dergidir. Toplam bağlantı güçler sırasıyla 3669, 2351 ve 1827'dir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan çalışma ile akademik literatür bibliyometrik bir bakış açısı ile analiz edilerek "ekonominin geleceği" içerikli çalışmaların detaylı bir görüntüsü ortaya konmuştur. Web of Science Core Collection veri tabanının kullanılması ile açığa çıkarılan temel sonuçlar belirgin bir şekilde 2010 sonrası dönemde ekonominin geleceği temasını konu edinen çalışmalara duyulan ilginin arttığını göstermektedir. Bu ilgi artışı ile 2010 sonrası dönemde yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümler, ekonomik krizler ve salgın süreçlerinin doğrudan ilintili olduğu çıkarımında bulunulabilir. Ortak yazarlık ve atıf analizleri sonucunda elde edilen bulgular ışığında belirli ülkelerin ve birimlerin daha merkezi bir konumda oldukları görülmüştür. Bu ülkelerin başını çeken ABD ve İngiltere, elde ettikleri atıf birikimleri ve yayın sayısı bakımından daha görünür bir haldeyken gelişmekte olan ülke literatürleri daha sınırlı bir boyutta kalmaktadır. Bu ise ekonominin geleceği konulu bilimsel çalışmaların belli ülke veya ülke gurupları tarafından yönlendirilmekte olduğu ve daha geniş bilimsel guruplar tarafından çalışılmasının gerekliliğini desteklemektedir. Çalışmada sunulan anahtar sözcük analizi ile küreselleşme, ekonomik büyüme, teknoloji, öngörü, politik ekonomi, heterodoks iktisat gibi anahtar sözcüklerin tematik baskınlığının ortaya konması ekonominin geleceği konulu çalışmaların geniş bir çalışma alanına odaklandığının da açık bir göstergesidir. Dolayısıyla söz konusu çalışmaların salt ekonomik büyüme göstergeleri ile ilgilenmediği aynı zamanda günümüzde hissedilen teknolojik ilerlemenin ve gerek sosyal gerek ekonomik kriz ve dönüşümlerin iktisadi çıktılarını da odağına aldığı söylenebilir. Diğer ilgi çekici bir sonuç bibliyografik eşleşme ve ortak atıf analizleri sonrasında elde edilmiştir. Analiz sonucunda ortaya çıkan eser ve yazarlara bakılarak teknolojik değişim, kurumsal iktisat ve davranışsal iktisat literatürünün alan üzerinde yoğun bir etkisi olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla çalışmada elde edilen bu temel sonuçlar özetlenecek olursa ilk olarak ekonominin geleceği temalı çalışmaların interdisipliner bir yapı sergilediği söylenebilir. Bunun yanında iktisadi tahminler ve gelecek senaryolarının oluşturulması politika yapım aşamalarında vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmelidir. Son olarak ise özellikle gelişmekte olan ülke literatürlerinin bu konuya daha güçlü katkı sunması çeşitliliği artırarak çok boyutlu, daha kapsamlı ve daha dengeli bir araştırma ekseni yaratacaktır.

Bu çalışma ekonominin geleceği temalı literatürü derinlemesine inceleyerek öne çıkan ve/veya belirgin hale gelen eğilimleri ortaya koymaktadır. Analiz sonuçlarına göre gelecekte literatürde yer alacak akademik çalışmaların sürdürülebilirlik, belirsizlik ve teknoloji gibi konuların etrafında toplulaşacağını göstermektedir. Dolayısıyla hem akademik çalışmaların hem de belirlenen iktisadi politikaların çok yönlü ve farklı disiplinleri kapsamları içerisine alan analizlerden oluşması zorunlu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Bardhan, P. (1993). Economics of Development and the Development of Economics. *Journal of economic perspectives*, *7*(2), 129-142.

Fusfeld, D. R. (1980). The conceptual framework of modern economics. *Journal of Economic Issues*, *14*(1), 1-52.

Ghodsi, M., Stehrer, R., & Barišić, A. (2024). Assessing the impact of new technologies on wages and labour income shares. *Technological forecasting and social change*, *209*, 123782.

Jones, C. I. (2022). The past and future of economic growth: A semi-endogenous perspective. *Annual Review of Economics*, *14*(1), 125-152.

Mokyr, J., Vickers, C., & Ziebarth, N. L. (2015). The history of technological anxiety and the future of economic growth: Is this time different?. *Journal of economic perspectives*, *29*(3), 31-50.

North, D. C. (2005). Institutions and the process of economic change. *Management international*, *9*(3), 1-7.

Thaler, R. H. (2000). From homo economicus to homo sapiens. *Journal of economic perspectives*, *14*(1), 133-141.

Wernli, D., Böttcher, L., Vanackere, F., Kaspiarovich, Y., Masood, M., & Levrat, N. (2023). Understanding and governing global systemic crises in the 21st century: a complexity perspective. *Global Policy*, *14*(2), 207-228.

"BARIŞ İNŞASI" ÜZERİNE VOSVİEWER İLE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ[1]

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Fevzi GÜVEN

Karabük Üniversitesi, Kamu Politikaları Araştırma ve Geliştirme Merkezi (KAPGEM), Dış Politika Masası, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ibrahimguven@karabuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8616-947X

Doç. Dr. Mehmet KIRLIOĞLU

Karabük Üniversitesi, Kamu Politikaları Araştırma ve Geliştirme Merkezi (KAPGEM), Aile ve Sosyal Hizmet Politikaları Masası, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü, mehmetkirlioglu@karabuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0130-0841

ÖZET

Bu çalışma, "barış inşası" kavramına ilişkin bilimsel üretimin yönelimlerini ortaya koymak amacıyla Web of Science veri tabanında 1983–2025 yılları arasında yayımlanan 6514 eseri kapsayan bibliyometrik bir analiz sunmaktadır. Veriler, Vosviewer yazılımı kullanılarak yazar, ülke, kurum, dergi, atıf ve anahtar sözcük düzeyinde incelenmiştir. Bulgular, barış inşası alanında özellikle 2001 sonrasında belirgin bir artış yaşandığını ve bu üretimin büyük ölçüde uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi disiplinlerinde yoğunlaştığını göstermektedir. En çok atıf alan araştırmacılar arasında Roger Mac Ginty, Oliver P. Richmond ve M. W. Doyle öne çıkarken, University of Manchester, King's College London ve Kyung Hee University en etkili kurumlar arasında yer almıştır. "Peacebuilding", "conflict", "peace" ve "Colombia" en sık kullanılan anahtar sözcüklerdir. Analiz, İngiltere ve ABD'nin hem yayın sayısı hem de atıf düzeyi açısından küresel üretimde belirleyici konumda olduğunu göstermektedir. Literatür açısından bulgular, barış inşasının zaman içinde "liberal barış" yaklaşımından "melez barış" (hybrid peace) ve "yerel dönüş" (local turn) perspektiflerine evrildiğini doğrulamaktadır. Özellikle Lederach'ın tabandan uzlaşmaya dayalı modelinin ve Paris'in savaş sonrası kurum inşası yaklaşımının halen temel referanslar arasında olduğu görülmektedir. Bu çalışma, barış inşası alanında disiplinler arası bilgi üretiminin yönünü, etkili araştırma ağlarını ve öncü aktörleri ortaya koyarak gelecekteki araştırmalar için yapısal bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Barış inşası, çatışma, barış, Kolombiya, uzlaşma

BIBLIOMETRIC ANALYSIS ON 'PEACEBUILDING' WITH VOSVIEWER

ABSTRACT

This study presents a bibliometric analysis covering 6,514 works published between 1983 and 2025 in the Web of Science database, aiming to reveal the trends in scientific production related to the concept of "peacebuilding." The data were examined at the author, country, institution,

[1] Bu çalışma Kamu Politikaları Araştırma ve Geliştirme Merkezi (KAPGEM) bünyesinde kurulan Dış Politika Masası çalışmaları kapsamında hazırlanmıştır. https://kapgem.karabuk.edu.tr/

journal, citation, and keyword levels using Vosviewer software. The findings show that there has been a marked increase in the field of peacebuilding, particularly since 2001, and that this production is largely concentrated on the disciplines of international relations and political science. Roger Mac Ginty, Oliver P. Richmond, and M. W. Doyle stand out among the most cited researchers, while the University of Manchester, King's College London, and Kyung Hee University are among the most influential institutions. “Peacebuilding,” “conflict,” “peace,” and “Colombia” are the most frequently used keywords. The analysis shows that the UK and the US are in a decisive position in global production in terms of both the number of publications and the level of citations. In terms of the literature, the findings confirm that peacebuilding has evolved over time from a “liberal peace” approach to “hybrid peace” and “local turn” perspectives. In particular, Lederach's bottom-up reconciliation model and Paris's post-war institution-building approach remain among the fundamental references. This study provides a structural framework for future research by revealing the direction of interdisciplinary knowledge production in the field of peacebuilding, effective research networks, and leading actors.

Keywords: Peacebuilding, conflict, peace, Colombia, reconciliation

1. GİRİŞ

Barış inşası en basit tanımıyla, bir çatışmanın altında yatan nedenlerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan kapsamlı ve çok boyutlu bir süreçtir (Dizdaroğlu, 2025: 59). Kavram ilk kez Barış Çalışmaları alanında öncü isimlerden olan Johan Galtung tarafından kullanılmıştır. Galtung’a (1976) göre barış inşası, savaşın nedenlerinin giderilmesi ve savaşa alternatif oluşturarak kalıcı barışı sağlayacak bir yapının oluşturulmasına yönelik eylemlerdir. Kavramın tanımından hareketle, barış inşasının çatışmaların durdurulması ve ateşkes sağlanması gibi müdahalelerin ötesine geçilerek çatışmaya neden olan sorunların tespit edilip bu sorunların giderilmesine yönelik daha kapsamlı ve uzun vadeli bir yaklaşım olduğu görülmektedir (Bercovitch ve Jackson, 2020: 301).

Uluslararası çatışmalarda ve özellikle de iç savaşlarda artış görülen 1990’lı yıllarla birlikte barış inşası kavramı uluslararası toplumun gündeminde yer almaya başlamıştır. Çatışmalarda yaşanan artışla birlikte geleneksel çatışma yönetimi ve çatışma çözümü yöntemlerinin yetersiz görülmeye başlanmasıyla, daha kapsamlı ve uzun vadeli bir çözüm olarak barış inşası yaklaşımı ortaya konulmuştur. Zira Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası toplumun çatışmaları durdurmak için geleneksel çatışma çözümü yöntemleriyle harekete geçtiği örneklerde şiddetli çatışmalar bir süre için durdurulabilse ve ateşkes sağlanabilse de sürdürülebilir bir barış tesis edilememekte, böylece belli aralıklarla tekrarlayan çatışmalar bir kısır döngü oluşturmaktaydı. Bu kısır döngünün önüne geçebilmek ve daha etkili bir çatışma çözümü yaklaşımı geliştirebilmek adına dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali tarafından hazırlanan Barış için Gündem isimli raporda barış inşası kavramı öne çıkarılmıştır (Boutros-Ghali, 1992).

Ateşkes sağlanması ve aktif çatışmaların bir an önce durdurulması gibi daha sınırlı amaçların benimsendiği çatışma yönetimi ve çatışma çözümü yaklaşımlarının ve bu çerçevede uygulamaya konulan barışı koruma (*peacekeeping*) operasyonlarının aksine barış inşası ile amaçlanan, çatışmaya sebep olan nedenlerin tespit edilip ortadan kaldırılması ve böylece daha

kalıcı bir çözüm üretilmesi olmuştur (Call, 2008: 1). 1990'lı yıllardan itibaren barış inşası yaklaşımının hem teorik hem de pratik yönlerinin tartışılmaya başlanması ve uygulamaya konmasıyla, ülkeleri ve toplumları çatışmaya sürükleyen siyasi, ekonomik ve toplumsal yapıların tespiti ve dönüştürülmesine odaklanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda barış inşası, kalıcı barış sağlama amacıyla yapısal ve kurumsal değişikliklere odaklanan bir yaklaşım olarak öne çıkmıştır.

Barış inşasının geleneksel yaklaşımlardan farkını ve amaçladığı dönüşümü daha iyi anlayabilmek için, kavramı ilk kez kullanan Johan Galtung'un ortaya koyduğu negatif barış-pozitif barış ayrımına değinmek gerekmektedir. Galtung (1969, 2011), negatif barışı savaşın yokluğu, bir diğer ifadeyle silahlı çatışmaların, şiddetin olmaması üzerinden tanımlamıştır. Savaşın, şiddetin yokluğu, taraflar arasındaki sorunların, çatışmanın altında yatan sebeplerin çözüme kavuşturulması anlamına gelmediğinden, yazar bu durumu negatif barış olarak adlandırmaktadır. Pozitif barış ise sadece savaşın, çatışmaların yokluğu değil, aynı zamanda çatışmalara neden olan siyasi, toplumsal ve ekonomik sorunların, bir diğer ifadeyle şiddetin ve çatışmanın sürekli yeniden üretilmesine neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Bu ayrımdan hareketle çatışma yönetimi ve çatışma çözümü çerçevesinde geliştirilen geleneksel yaklaşımların daha çok negatif barışa odaklandığı, barış inşası çerçevesinde gelişen yaklaşımın ise negatif barışın önemini kabul etmekle birlikte bununla sınırlı kalmayarak pozitif barışın inşa edilmesine önem atfettiği söylenebilir.

Barış inşası yaklaşımı çerçevesinde öne çıkan isimlerden biri de John Paul Lederach olmaktadır. Galtung'un kavramsallaştırmasına başvurulursa, Lederach'ın pozitif barışı elde etmeyi amaçlayan ve bu anlamda geleneksel çatışma çözümü yaklaşımından ayrışan ekolün içinde bulunduğu söylenebilir. Lederach'a (1997) göre barış, yalnızca şiddetin sona erdirilmesi ya da taraflar arasında bir uzlaşma sağlanması değil; toplumsal ilişkilerin, algıların ve yapısal koşulların uzun vadeli biçimde dönüştürülmesini gerektiren bir süreçtir. Dönüşüm kavramına önem veren Lederach, barış çalışmalarında çatışma dönüşümü (conflict transformation) kavramını ortaya koymuştur. Bu çerçevede, geleneksel çatışma çözümü yaklaşımının sınırlı bakış açısını eleştirerek çatışmaları ortadan kaldırmayı değil, şiddet içeren çatışmaları barışçıl bir biçimde bir arada bulunma kültürüne dönüştürmeyi önemsemiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Veri ve Analiz

31.10.2025 tarihinde "peace-building" or "peace building" or "peacebuilding" anahtar sözcükleri ile "Web of Science Core Collection" seçilerek yapılan araştırmada 6514 sonuca ulaşıldı. Yayınların 5262'si makaledir. Yıllara göre en eski çalışma 1983 ve en yeni çalışma 2025 yılına aittir. Barış inşası ile ilgili yayınlanan çalışmaların 2001-2025 yıllarına ait değişimi Şekil 1'de verilmektedir. Barış inşası ile ilgili 6514 eserin yayın yıllarına göre dağılımına bakıldığında 1983-2000 yılları arasında 59 eser üretildiği, 2017 ve sonrası yıllarda 400 ve üzeri eser üretildiği, en fazla 2019 (469), 2020 (442), 2021 (507), 2022 (420), 2023 (453), 2024 (471) yıllarında yoğunlaşma olduğu belirlenmiştir.

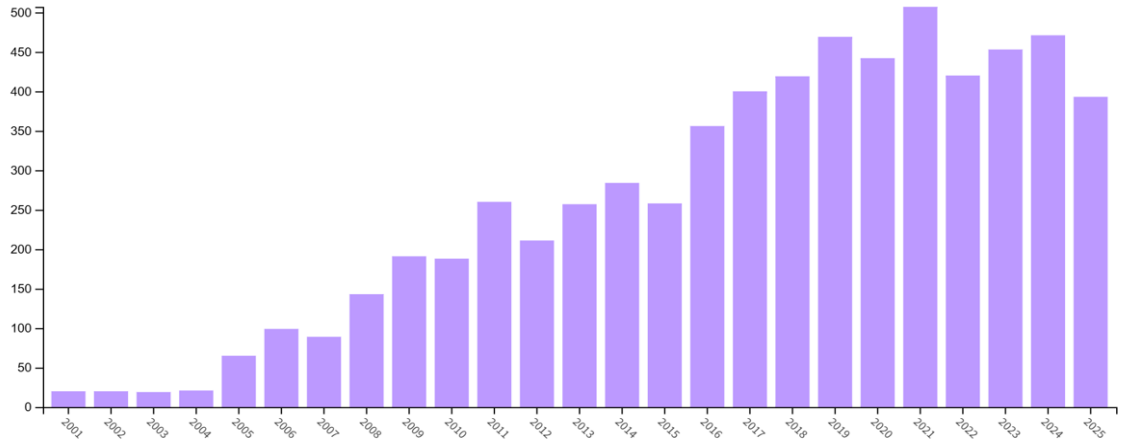

Görsel 1: Barış inşası ile ilgili Web of Science'ta yapılan yayınların yıllara göre dağılımı

Eserlerin 137 farklı alandan/disiplinden üretildiği, uluslararası ilişkiler (2461) ve siyaset bilimi (1954) alanında yoğunlaşma olduğu tespit edilmiştir. SSCI (2688), ESCI (2418), AHCI (300), SCI-Expanded (191) endekslerinde taranan yayınların ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir (BKCI-SSH, BKCI-S, CPCI-S, CPCI-SSH endekslerinde taranan yayınlar 1200). Eserlerin İngilizce (6074), İspanyolca (315), Fransızca (27), Rusça (27), Portekizce (22), Almanca (21), Türkçe (11) dillerinde ve diğer (17) dillerde yayınlandığı bulunmuştur. Ulaşılan veriler, yazar-atıf-dergi-ülke-kurum-anahtar sözcük ve özet analizleri üzerinden incelendi. Veri tabanı olarak Web of Science'da endekslenen içerikler kriter alındı.

3. BULGULAR

3.1. Ortak Yazar Analizi (Co-authorship of authors)

Yazarların ortak yazarlık analizine göre, en fazla bağlantılı ve iş birliği yapan yazarları tespit etmek üzere en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri belirlenerek ağ haritası oluşturulmuştur. Ortak yazar analizinde 7911 yazardan birbirleri ile iş birliği yapan 5428 yazar belirlenmiştir. Bu yazarlar arasından ise 451 yazarın güçlü bir ilişki içerisinde olduğu 38 küme, 131 bağlantı ve 1170 toplam bağlantı gücüne ulaşılmıştır.

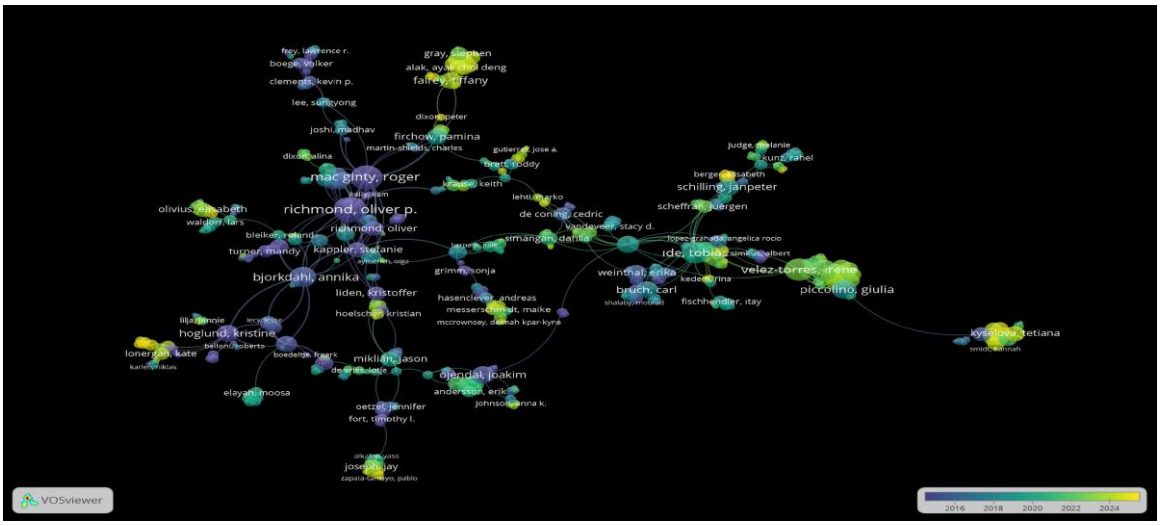

Görsel 2: Yazarlar arası iş birliğini gösteren ortak yazar bağları

10 eser, 89 atıf ve 68 toplam bağlantı gücü ile Stefan Sieber; 9 eser, 76 atıf ve 65 toplam bağlantı gücü ile Michelle Bonatti; 9 eser, 87 atıf ve 64 toplam bağlantı gücü ile Katharina Loehr en bağlantılı yazarlar olarak ön plana çıkmaktadır. 3010, 2472, 707 atıfla en çok atıf alan yazarlar olan sırasıyla Roger Mac Ginty, Oliver P. Richmond ve M. W. Doyle en bağlantılı yazarlar arasında yer almamaktadır. En çok eser üreten yazarlar da (51, 37 ve 23 eser üreten yazarlar sırasıyla Olive P. Richmond, Roger Mac Ginty, Laura K. Taylor) bağlantı yazarlar arasında yer almamaktadır.

3.2. Yazarların Atıf Analizi

Atıf ağlarını tespit etmek üzere en az 1 yayın ve en az 10 atıf kriteri ile yazar atıf analizine dair ağ haritası çıkarılmıştır. Yapılan yazar atıf analizinde 7911 yazardan 2178 yazarın iş birliği içerisinde olduğu görülmüştür. Ardından 1791 yazarın daha güçlü iş birliği içerisinde olduğu 48 küme, 14686 bağlantı ve 22218 toplam bağlantı gücüne ulaşılmıştır.

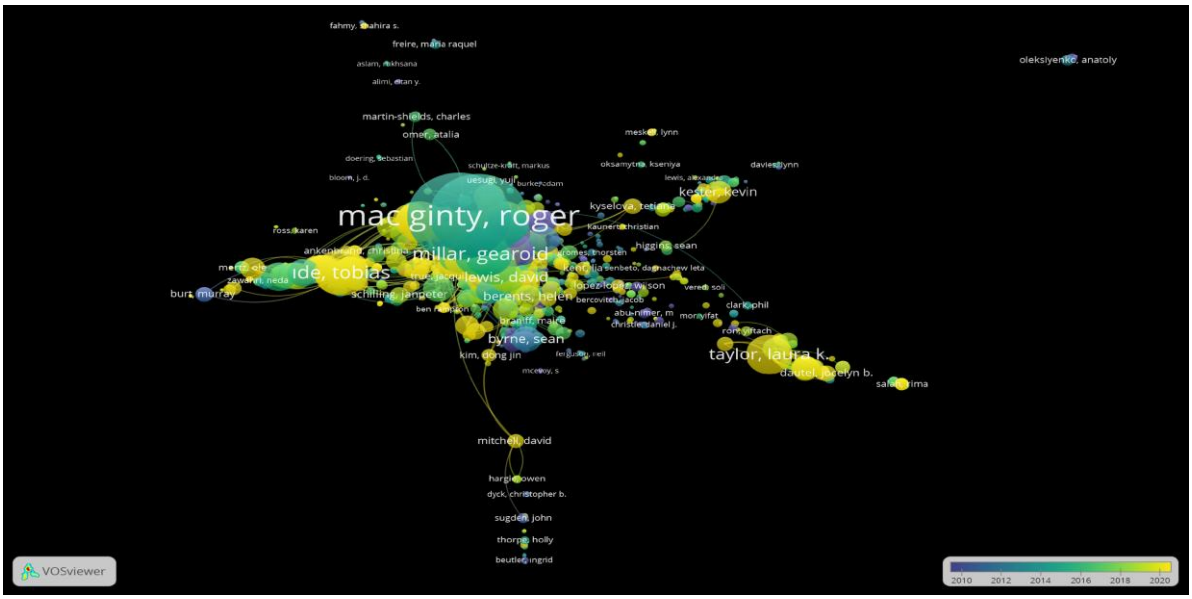

Görsel 3: Yazarların atıf bağları

En çok atıf alan yazarlardan Roger Mac Ginty ve Oliver P. Richmond bağlantı gücü açısından ilk iki sırada yer almaktadırlar (sırasıyla 1671 ve 1505). En çok üçüncü atıf alan M. W. Doyle toplam bağlantı gücü açısından ilk üçte yer almamaktadır. 449 atıf ve 468 toplam bağlantı gücü ile Tobias Ide toplam bağlantı gücü açısından üçüncü sırada yer almaktadır.

3.3. Ülkelerin Atıf Analizi

Çalışmaların atıf sayısı bakımından yayınlandıkları ülkelere göre dağılımını saptamak amacıyla ve yayınların menşei ülkelerine göre aldıkları atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir ülke tarafından en az 1 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri kapsamında 146 ülkeden 128 ülke üzerinden analiz yapılmıştır. Ardından 128 ülke arasından 123 ülkenin daha güçlü iş birliği içerisinde olduğu 19 küme, 1480 bağlantı ve 20083 bağlantı gücüne ulaşılmıştır.

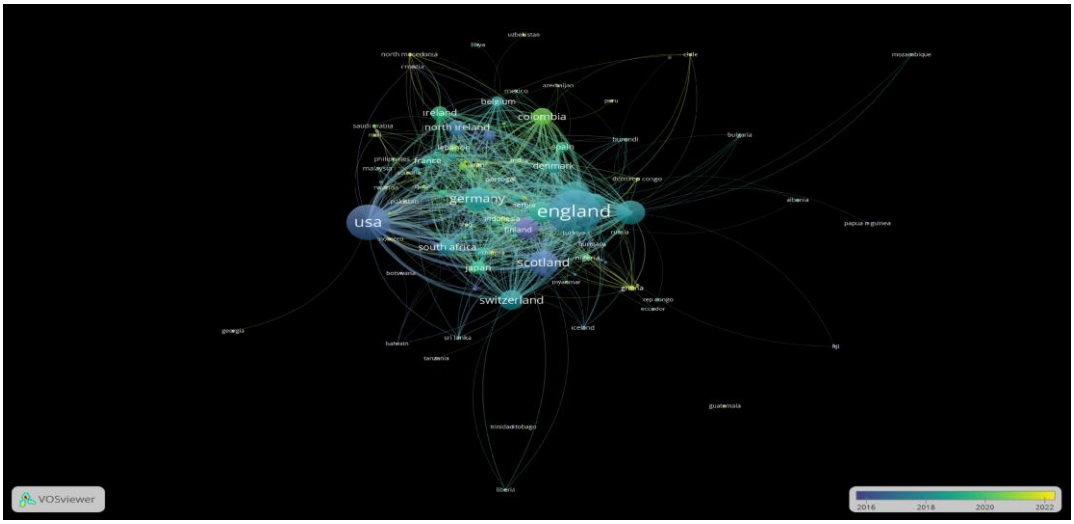

Görsel 4: Ülkelerin atıf bağları

En fazla atıf alan ülkeler İngiltere (15706 atıf), ABD (15482 atıf), Avustralya (3698 atıf), İsveç (3681 atıf), Almanya (3555 atıf) olmuştur. Türkiye[2] toplam 364 atıfla temsil edilmektedir. Eser sayısında ilk sırada yer alan ABD'nin 1347, İngiltere'nin 1083, Kolombiya'nın (418), Avustralya'nın (367), Kanada'nın (357) eseri bulunmaktadır. Türkiye'nin toplam eser sayısı 80'dir. Toplam bağlantı gücü açısından İngiltere'yi (7422), ABD (4848), Avustralya (2173), Almanya (2162), İskoçya (2150) takip etmektedir. Türkiye'nin toplam bağlantı gücü 202'dir.

3.4. Kurumların Atıf Analizi

Kurumlar arası atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir kurum tarafından en az 1 eser yayınlanması ve 10 atıf alınması kriteri kapsamında 3607 kurumdan aralarında ilişki bulunan 1115 gözlem birimi üzerinden analiz yapılmıştır. Toplamda 36 kümede birleşen 974 kurum, 13745 bağlantı ve 24261 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

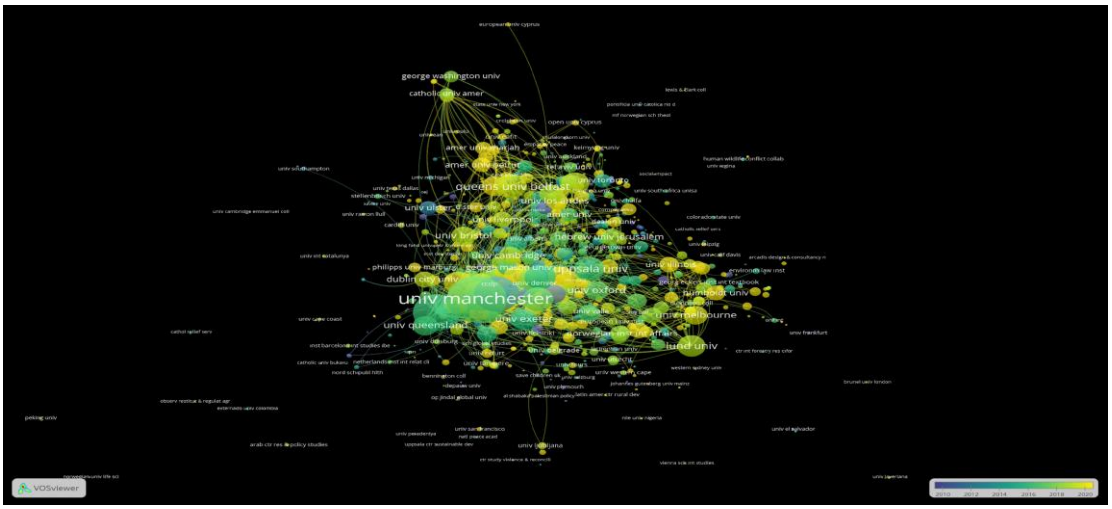

Görsel 5: Kurumların atıf bağları

[2] Belirli bir yıla kadar Turkey kavramı kullanıldığından analizlerde hem Turkey hem de Türkiye kavramları çıkmıştır. Atıf ve yayın sayıları hesaplanırken bu iki kavramla üretilen yayınlar ve atıfların toplamı esas alınmıştır.

Eser sayısı bakımından 81 eser ile Univ Manchester, 78 eser ile Queens Univ Belfast, 78 eser ile Kings Coll London ilk üç sırada temsil edilirken en fazla atıf alan yayınların adres kurumları Univ Manchester (3102), Univ St Andrews (2111), Kyung Hee Univ (1980) olmuştur. Toplam bağlantı gücü en yüksek kurumlar Univ Manchester (2242), Kyung Hee Univ (1393), Univ St Andrews (1287) olmuştur.

3.5. Dergilerin Atıf Analizi

Dergiler arası atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir kurum tarafından en az 1 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri kapsamında 1977 dergiden aralarında ilişki bulunan 1343 gözlem birimi üzerinden analiz yapılmıştır. Toplamda 55 kümede birleşen 949 dergi 5342 bağlantı ve 11861 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

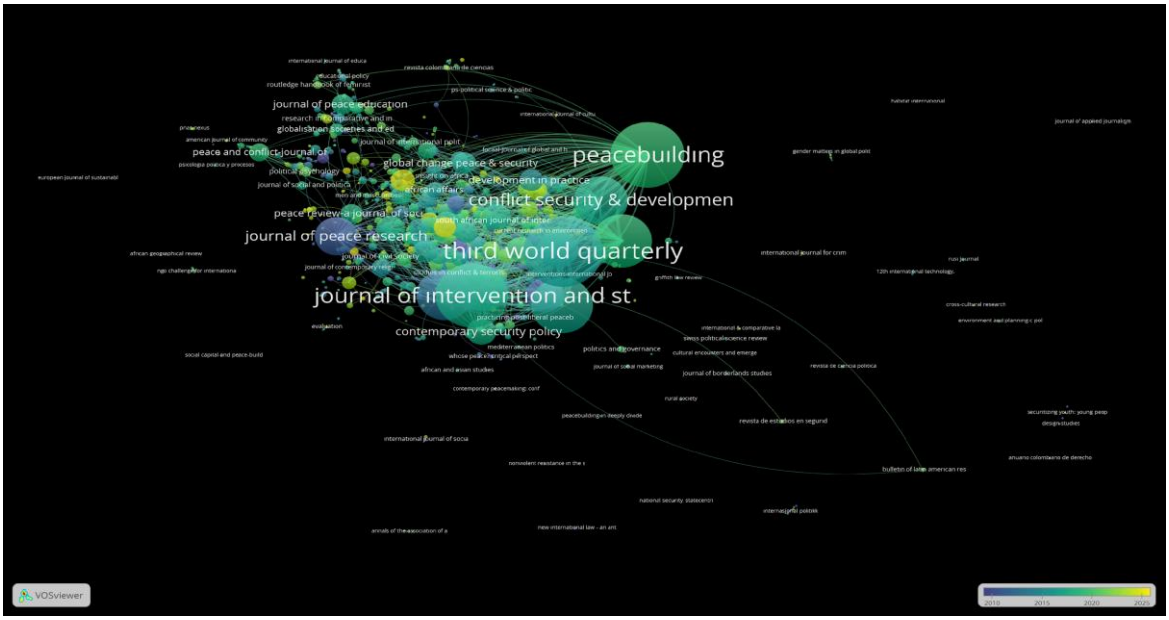

Görsel 6: Dergilerin atıf bağları

Eser sayısı bakımından 221 eser ile Peacebuilding, 185 eser ile International Peacekeeping, 172 eser ile Journal or Intervention and Statebuilding ilk üç sırada temsil edilirken en fazla atıf alan dergiler Third World Quarterly (3690), Journal or Intervention and Statebuilding (2597), Peacekeeping (2585) olmuştur. Toplam bağlantı gücü en yüksek dergiler Third World Quarterly (1723), Peacekeeping (1495), Journal or Intervention and Statebuilding (1425) olmuştur.

3.6. Metinlerin Atıf Analizi

Metinler arası atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir metin tarafından en az 1 eser yayınlanması ve 10 atıf alınması kriteri kapsamında 6514 metinden aralarında ilişki bulunan 1585 gözlem birimi üzerinden analiz yapılmıştır. Toplamda 43 kümede birleşen 1247 metin, 4593 bağlantı tespit edilmiştir.

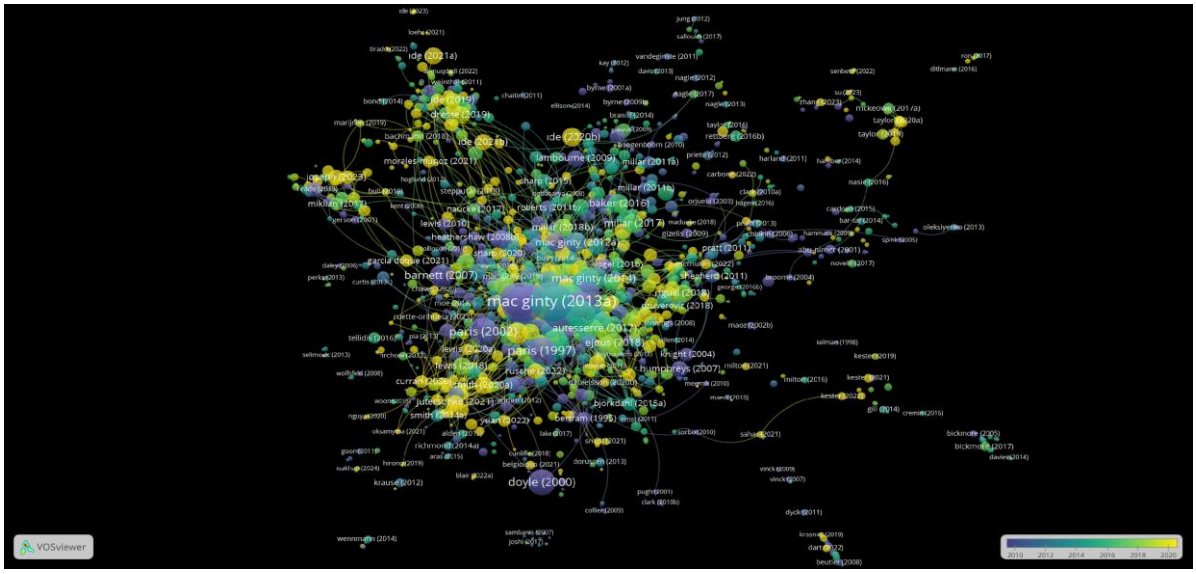

Görsel 7: Metinlerin atıf bağları

En çok atıf alan metinler 748 atıfla Mac Ginty ve Richmond (2013), 685 atıfla Doyle ve Sambanis (2000), 450 atıfla Mac Ginty (2010) olmasına rağmen en fazla bağlantıya sahip olan metinler en çok atıf alan metinler içerisinde yer almaktadır. En çok bağlantıya sahip olan metinler 142 bağlantı ile Ginty ve Richmond (2013), 106 bağlantı ile Paris (2010), 103 bağlantı ile Mac Ginty (2010) olarak sıralanmaktadır.

3.7. Anahtar Sözcük Analizi

En az 5 defa görülen ve aralarında ilişki bulunan 605 anahtar sözcük ile yapılan analiz sonucunda toplam 14 küme, 10122 bağlantı ve 18297 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

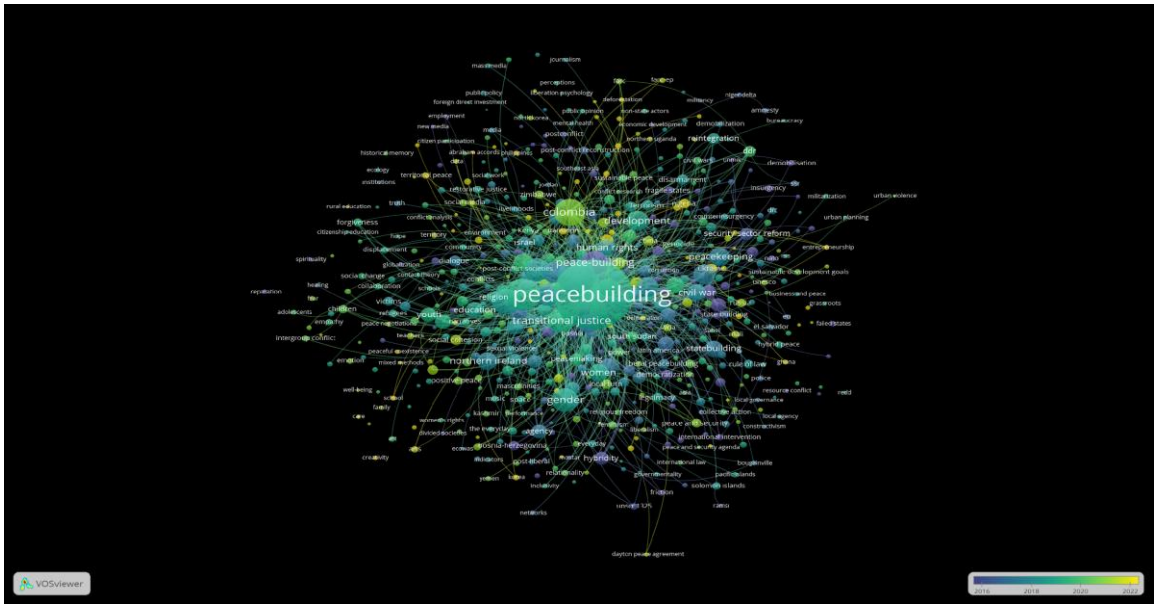

Görsel 8: En sık kullanılan anahtar kelime bağları

Barış inşası ile ilgili yayınlarda en sık kullanılan ve toplam bağlantı gücü en yüksek olan anahtar sözcüklere bakıldığında 1551 tekrar ve 4230 toplam bağlantı gücü ile peacebuilding, 316 tekrar ve 1008 toplam bağlantı gücü ile conflict, 292 tekrar ve 911 toplam bağlantı gücü ile peace,

229 tekrar ve 639 toplam bağlantı gücü ile colombia, 184 tekrar ve 575 toplam bağlantı gücü ile reconciliation, 160 tekrar ve 501 toplam bağlantı gücü ile transitional justice, 158 tekrar ve 456 toplam bağlantı gücü ile conflict resolution ifadeleri başı çekmektedir.

3.8. Metinlerin Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic coupling of documents)

Bibliyografik eşleşme, birbirinden bağımsız iki kaynak tarafından alıntılanmış ortak bir esere atıf yapılması durumunu ifade eder. 6514 metinden en az 1 atıf almış olmak kriteri ile seçilen 1585 metin ile yapılan analize göre 10 kümede 1515 metin, 130651 bağlantı ve 214247 toplam bağlantı gücü elde edilmiştir.

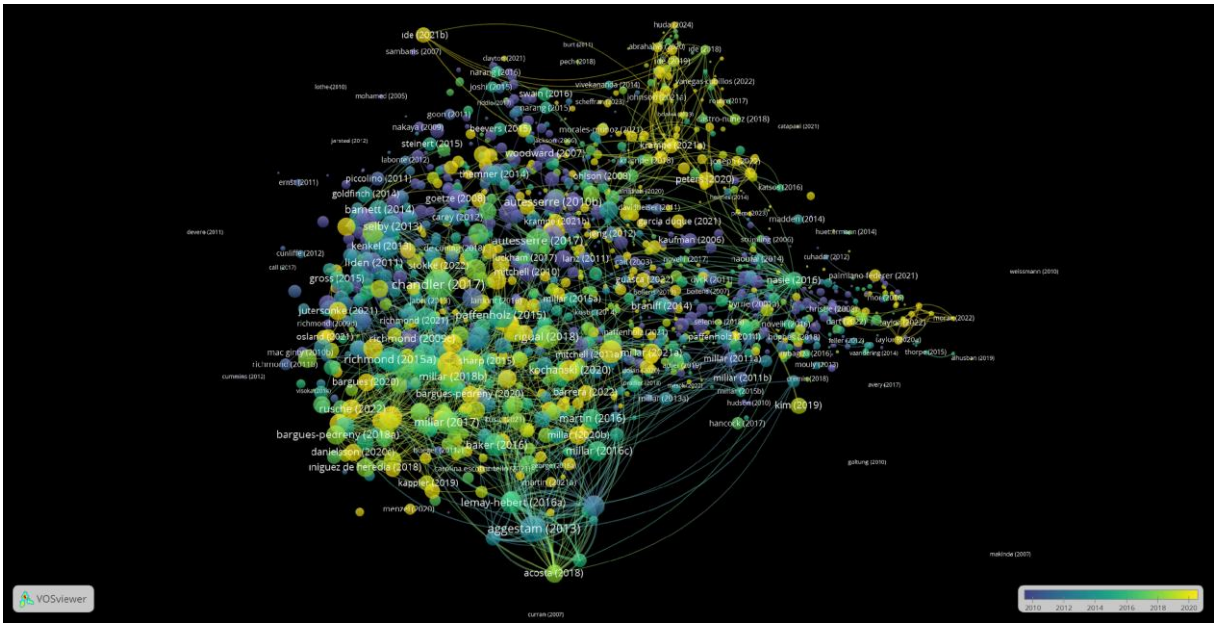

Görsel 9: Eserlerin bibliyografik eşleşme bağları

Toplam bağlantı gücünün en yüksek olduğu eserler 49 alıntı ve 2552 toplam bağlantı gücü ile Chandler (2017), 18 alıntı ve 2104 toplam bağlantı gücü ile Aggestam ve Strömbom (2013), 138 alıntı ve 1905 toplam bağlantı gücü ile Richmond (2015) olmuştur.

3.9. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic Coupling of Authors)

En az 1 eser yayınlamış ve 1 atıf almış olmak kriteri ile seçilen ve aralarında bağlantı bulunan 2130 yazar ile yapılan analize göre 29 küme, 355897 bağlantı ve 1587303 toplam bağlantı gücü elde edilmiştir.

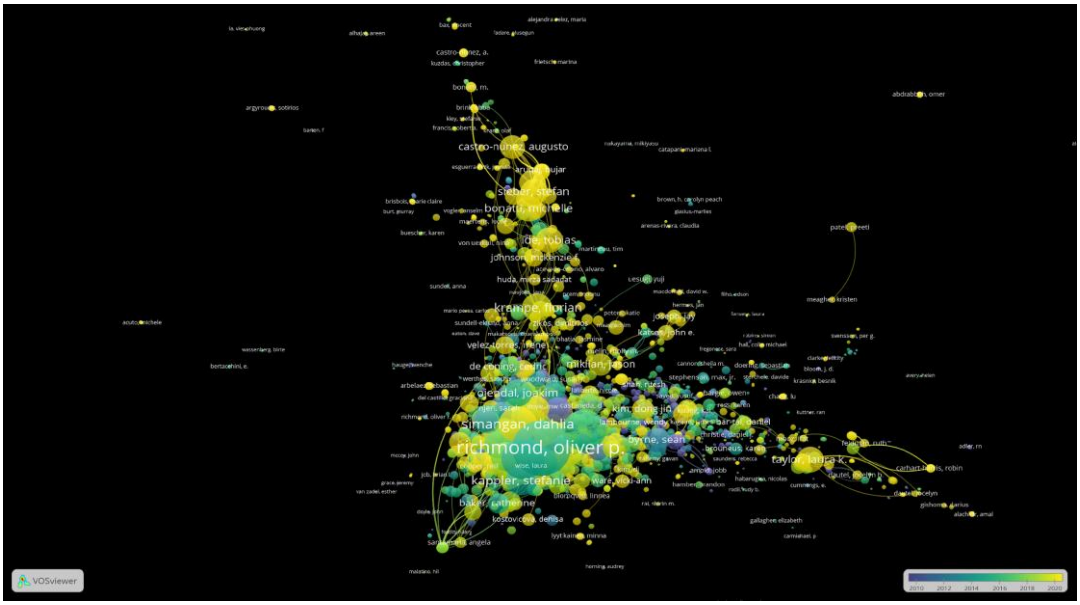

Görsel 10: Yazarların bibliyografik eşleşme bağları

En fazla bibliyografik eşleşme olan yazarlar 2472 alıntı ve 66642 toplam bağlantı gücü ile Oliver P. Richmond; 642 alıntı ve 37313 toplam bağlantı gücü ile Gearoid Millar; 3010 atıf ve 37196 toplam bağlantı gücü ile Roger Mac Ginty ilk üç sırada yer almaktadırlar.

3.10. Yazarların Ortak Atıf Analizi (Co-citation of Co-authors)

Bir yayında atıf yapılan farklı kaynaklar co-citation (ortak atıf) olarak adlandırılır. Atıf sayısı minimum 100 seçilerek 116441 yazardan 128'i üzerinden yapılan analize göre toplamda 5 küme, 6819 bağlantı ve 199186 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

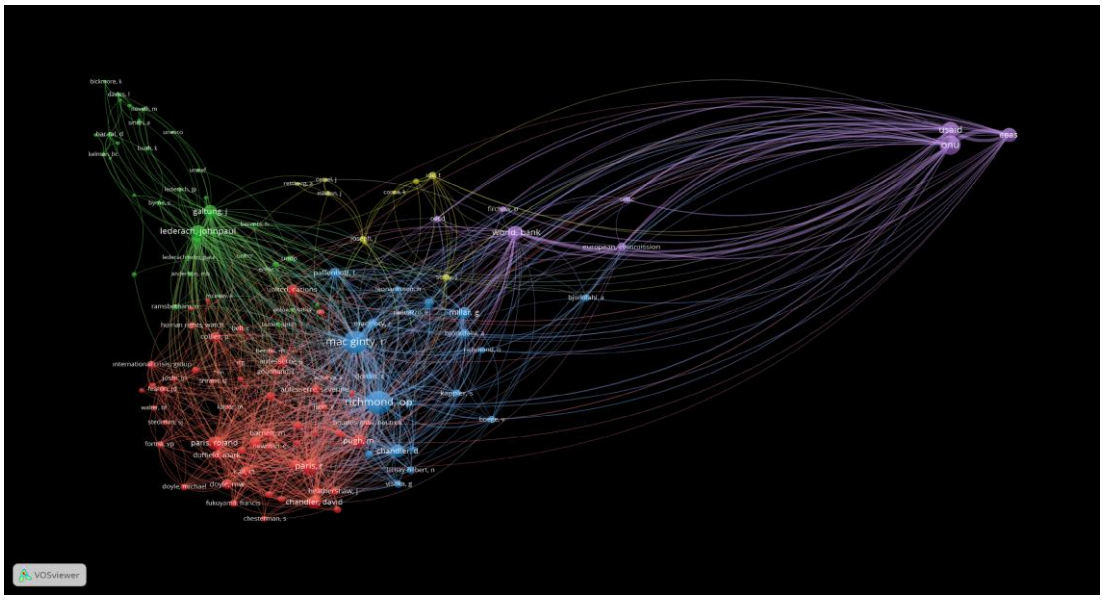

Görsel 11: Ortak atıf yapılan yazarlar arası bağlar

En fazla ortak atıf yapılan yazarlar 1583 atıf ve 26675 toplam bağlantı gücü ile O. P. Richmond, 1619 atıf ve 23738 toplam bağlantı gücü ile R. Mac Ginty, 204 atıf ve 17713 toplam bağlantı gücü ile Onu olarak tespit edilmiştir.

3.11. Dergilerin Ortak Atıf Analizi (Co-citation of Sources)

Atıf sayısı minimum 100 seçilerek 127511 dergiden 211'i üzerinden yapılan analize göre toplamda 6 kümede birleşen 211 dergi, 20324 bağlantı ve 805716 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

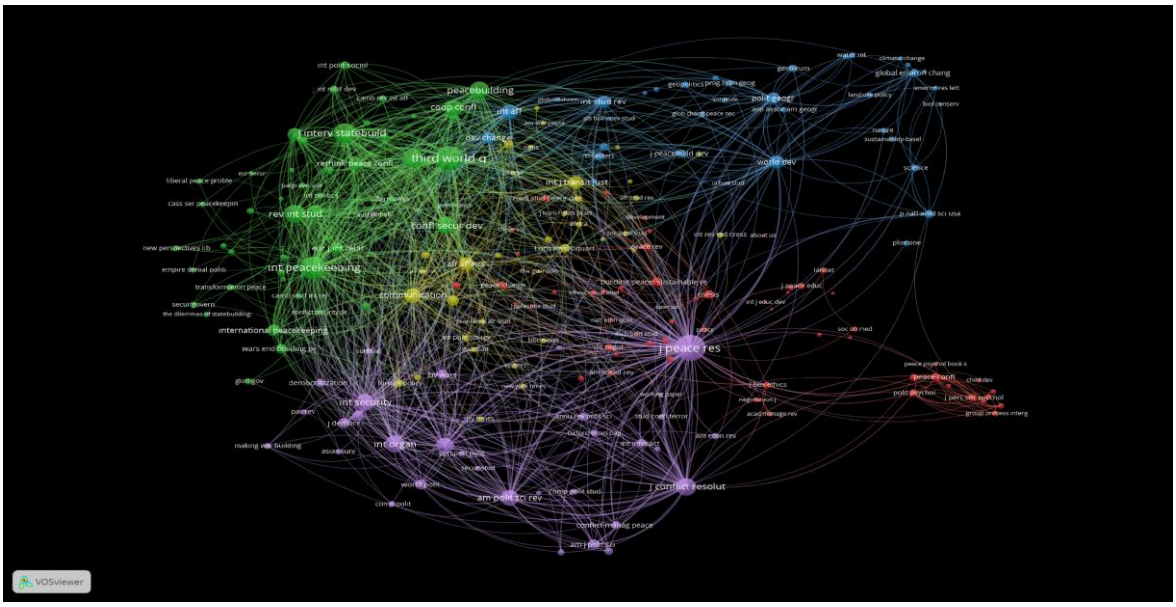

Görsel 12: Ortak atıf yapılan dergiler arası bağlar

En fazla ortak atıf yapılan dergiler J Peace Res (3191), Third World Q (2630) ve Int Peacekeeping (2237) olarak tespit edilmiştir. Bu dergiler aynı zamanda toplam bağlantı gücü en yüksek olan dergilerdir. Dergilerin toplam bağlantı gücü sırasıyla 79260, 67449 ve 60635'tir.

3.12. Alıntı Yapılan Kaynakların Ortak Atıf Analizi (Co-citation of Cited References)

Atıf sayısı minimum 100 seçilerek 8433 alıntı yapılan kaynaktan 38'i üzerinden yapılan analize göre toplamda 3 küme, 694 bağlantı ve 10849 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

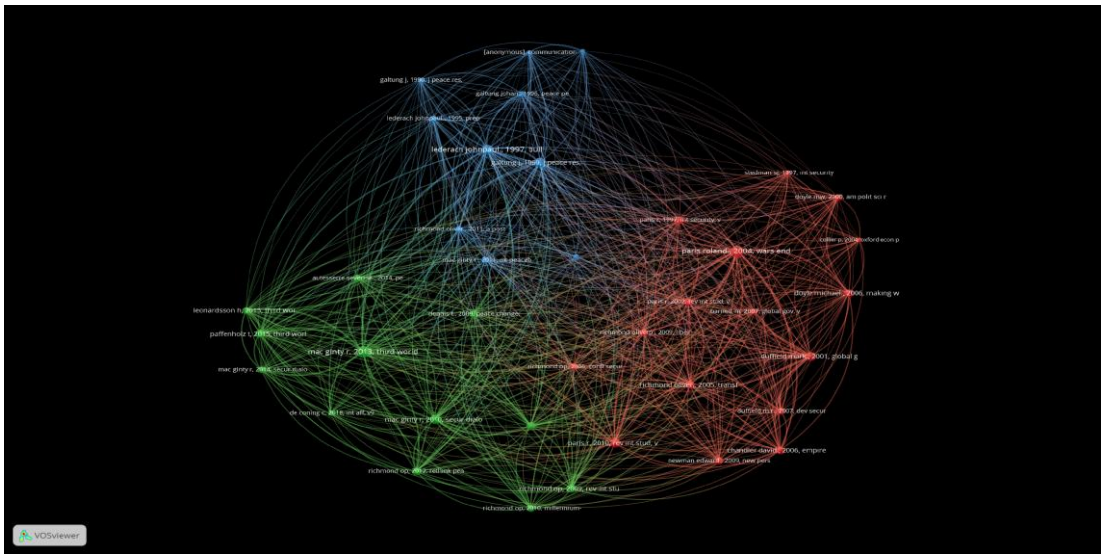

Görsel 13: Ortak atıf yapılan kaynaklar arası bağlar

En fazla ortak atıf yapılan kaynaklar 483 atıf ile Lederach (1997), 385 atıf ile Mac Ginty ve Richmond (2013), 379 atıf ile Paris (2004) olarak tespit edilmiştir. Toplam bağlantı gücünün en yüksek olduğu ortak atıf yapılan kaynaklar ise 1397 toplam bağlantı gücü ile Mac Ginty ve Richmond (2013), 1276 toplam bağlantı gücü ile Paris (2004), 1075 toplam bağlantı gücü ile Lederach (1997) olmuştur.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Barış inşası kavramı üzerine yapılan bibliyometrik analizde Roger Mac Ginty ve Oliver P. Richmond en çok öne çıkan araştırmacılar arasında yer almaktadır. Nitekim bu iki isim aynı zamanda barış inşasıyla ilgili en çok esere yer verilen Peacebuilding dergisinin de editörleridir. Gerçekleştirilen analizde kavramla ilgili en fazla atıf alan ülkelerin başında İngiltere'nin gelmesi de yine bu iki yazarla ilişkilendirilebilir. Zira Roger Mac Ginty İngiltere'deki Durham Üniversitesinde, Oliver P. Richmond ise barış inşası ile ilgili en çok eser üretilen üniversite olarak tespit edilen Manchester Üniversitesinde çalışmalarını yürütmektedir. Bu bulgular ışığında, bu iki araştırmacının barış inşası kavramının kullanımı çerçevesinde neden öne çıktığının tartışılması yerinde olacaktır.

Devletler arası ve devlet içi çatışmaların sona erdirilmesine yönelik geliştirilen akademik ve pratik yaklaşımlar arasında barış inşası yaklaşımı gelinen en güncel noktayı temsil etmektedir. Çatışmalara yönelik yaklaşımların evrimine bakıldığında, çatışmaların ortaya çıkmasına karşı geniş kapsamlı çözüm üretebilmek konusunda kimilerine göre daha karamsar, kimilerine göreyse daha gerçekçi bakış açısından hareketle oluşturulan sınırlı yaklaşımlar, ateşkesin sağlanması, aktif çatışmaların durdurulması, arabuluculuk ve diplomasi yoluyla tarafların anlaşmazlıkları ele alması gibi önlem ve faaliyetlere odaklanmıştır. Barış inşası yaklaşımı ise bunun ötesine geçerek, çatışmaların ortaya çıkmasına neden olan siyasi, ekonomik, toplumsal ve yapısal faktörlerin tespit edilebildiği ve bunların dönüştürülebildiği bir durumda, ateşkesle ve diplomatik müzakere ve arabuluculuk gibi süreçlerle sınırlı kalmayan daha kalıcı çözümler üretilebileceğini savunmaktadır.

1990'lardan günümüze kadar geçen süreçte, barış inşası yaklaşımı da kendi içinde farklı ekollere ayrılmıştır. Kavramın öne çıktığı ilk zamanlarda, liberalizmin mutlak zaferinin ilan edildiği (Fukuyama, 1992) Soğuk Savaş sonrası konjonktürün de etkisiyle, liberal barış inşası yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde, çatışmaların altında yatan temel sebeplerin çatışma yaşanan ülkelerde liberal ve demokratik kurum ve uygulamaların eksikliği olduğu düşünülmüştür. Liberal demokrasinin ve serbest piyasa ekonomisinin tesis edilmesiyle çatışma ülke ve bölgelerinde barışın sağlanabileceği fikrinden hareketle, 1990'lar ve 2000'lerde çatışma yaşanan pek çok ülkede liberal barış inşası yaklaşımı uygulamaya konulmuştur. Böylece, çatışma yaşanmış ülkelerin kendine özgü koşullarına ve bu ülkelerin birbirlerinden ne ölçüde farklı olduğuna bakılmaksızın, dünyanın dört bir yanındaki barış inşası süreçlerinin ana hatları liberal barış yaklaşımı tarafından belirlenir hale gelmiştir. Liberal barış teorisinin önerdiği modelin hayata geçirilmesi için gerekli olan siyasi, ekonomik ve toplumsal kurumların tesis edilmesi, her çatışma sonrası ülke örneğinde etkili olması beklenen evrensel bir çözüm olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Fakat zamanla, bu standartlaştırılmış Batı-merkezci çözümlerin tepeden inmeci (top-down) bir biçimde çatışma sonrası ülkelere uygulanmasını eleştiren, bu uygulamaların kalıcı barışı

sağlamakta yetersiz kaldığını, Batı dünyasında geliştirilen bu yaklaşımın dünyadaki her örneğe uyan standart bir çözüm olmadığını belirten ve yerel aktörlerin, tarihsel ve kültürel bağlamın dikkate alındığı, aşağıdan yukarı (bottom-up) dinamikleri ve aktörleri de barış inşasının teorik ve pratik tartışmalarına katmayı öneren eleştirel barış inşası yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

Barış inşası kavramının bibliyometrik analizinde öne çıkan isimler olan Roger Mac Ginty ve Oliver P. Richmond, eleştirel barış inşası ekolünün en önemli temsilcileri arasında yer almaktadır. Yazarların liberal barış inşası yaklaşımının temel varsayımlarını ve uygulama biçimlerini sorguladığı ve barış inşası adına eleştirel bakış açısıyla yeni bir kavramsal çerçevenin üretilmesine katkı sunduğu çok sayıda çalışması mevcuttur (Kappler ve Richmond, 2011; Mac Ginty, 2008, 2010, 2011, 2012, 2014, 2015, 2021; Mac Ginty ve Richmond, 2013a, 2013b, 2016; Richmond, 2005, 2008, 2009a, 2009b, 2012, 2013; Richmond ve Mitchell, 2012). Barış Çalışmaları alanında eleştirel yaklaşımın öne çıkmasında önemli rol oynayan bu yazarlar, son dönemlerde barış inşası kavramı çerçevesinde düşünce üretimi ve araştırma gündemini belirleme hususunda öne çıkmış, böylece barış inşasının artık daha çok eleştirel yaklaşım çerçevesinde ele alınan bir kavram haline gelmesinde etkili olmuştur. Bibliyometrik analiz ile elde edilen bulgularda eleştirel barış inşasına yakın isimlerin ve bu ekole yakın dergilerin öne çıkması bu şekilde yorumlanabilir. Ülkeler hakkında elde edilen bulgular da bu yorumu destekler niteliktedir. Sadece Uluslararası İlişkiler disiplinin değil Çatışma Çözümü alanının doğduğu ülke olan ve bu konudaki bilgi üretiminde başat bir rol oynayan Amerika Birleşik Devletleri'nin barış inşası kavramının kullanımı söz konusu olunca İngiltere'nin gerisine düşmesi, eleştirel barış inşası yaklaşımını benimseyen araştırmalar ve araştırmacılar konusunda İngiltere'nin öne çıkan konumuyla ilgilidir.

KAYNAKÇA

Aggestam, K., & Strömbom, L. (2013). Disempowerment and marginalisation of peace NGOs: exposing peace gaps in Israel and Palestine. *Peacebuilding*, *1*(1), 109-124.

Bercovitch, J. ve Jackson, R. (2020). *Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Çözümü: İlkeler, Yöntemler ve Yaklaşımlar*. (H. Özler, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.

Boutros-Ghali, B. (1992). An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping. *International Relations*, *11*(3), 201-218.

Call, C. T. (2008). Ending Wars, Building States. C. T. Call ve V. Wyeth (Ed.), *Building States to Build Peace* içinde (ss. 1-22). Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Chandler, D. (2017). *Peacebuilding: The Twenty Years' Crisis, 1997-2017*. Springer.

Dizdaroğlu, C. (2025). Barış İnşası ve Dönüşümü: Kıbrıs'a Yansımaları. E. Dilek ve C. Dizdaroğlu (Ed.), *Eleştirel Barış Çalışmaları: Kavramlar Aktörler ve Süreçler* içinde (ss. 57-86). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Doyle, M. W., & Sambanis, N. (2000). International peacebuilding: A theoretical and quantitative analysis. *American Political Science Review*, *94*(4), 779-801.

Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. London: Penguin Books.

Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, *6*(3), 167-191.

Galtung, J. (1976). Three realistic approaches to peace: Peacekeeping, peacemaking and peacebuilding. *Impact of Science on Society*, *26*(1-2), 103-115.

Galtung, J. (2011). Peace, Positive and Negative. D. J. Christie (Ed.), *The Encyclopedia of Peace Psychology* içinde (s. wbepp189). Oxford, UK: Blackwell Publishing.

Kappler, S. ve Richmond, O. P. (2011). Peacebuilding and culture in Bosnia and Herzegovina: Resistance or emancipation? *Security Dialogue*, *42*(3), 261-278.

Lederach, J. P. (1997) Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies. *Washington DC*.

Mac Ginty, R. (2008). Indigenous Peace-Making Versus the Liberal Peace. *Cooperation and Conflict*, *43*(2), 139-163.

Mac Ginty, R. (2010). Hybrid Peace: The Interaction Between Top-Down and Bottom-Up Peace. *Security Dialogue*, *41*(4), 391-412.

Mac Ginty, R. (2011). *International Peacebuilding and Local Resistance: Hybrid Forms of Peace*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Mac Ginty, R. (2012). Between Resistance and Compliance: Non-participation and the Liberal Peace. *Journal of Intervention and Statebuilding*, *6*(2), 167-187.

Mac Ginty, R. (2014). Everyday peace: Bottom-up and local agency in conflict-affected societies. *Security Dialogue*, *45*(6), 548-564.

Mac Ginty, R. (2015). Where is the local? Critical localism and peacebuilding. *Third World Quarterly*, *36*(5), 840-856.

Mac Ginty, R. (2021). *Everyday Peace: How So-called Ordinary People Can Disrupt Violent Conflict*. New York: Oxford University Press.

Mac Ginty, R. ve Richmond, O. P. (2013a). The Local Turn in Peace Building: A critical agenda for peace. *Third World Quarterly*, *34*(5), 763-783.

Mac Ginty, R. ve Richmond, O. P. (2016). The fallacy of constructing hybrid political orders: A reappraisal of the hybrid turn in peacebuilding. *International Peacekeeping*, *23*(2), 219-239.

Mac Ginty, R. ve Richmond, O. P. (Ed.). (2013b). *The Liberal Peace and Post-War Reconstruction: Myth or reality?* London: Routledge.

Paris, R. (2004). *At war's end: building peace after civil conflict*. Cambridge University Press.

Paris, R. (2010). Saving liberal peacebuilding. *Review of international studies*, *36*(2), 337-365.

Richmond, O. P. (2005). *The Transformation of Peace*. London: Palgrave Macmillan.

Richmond, O. P. (2008). Reclaiming Peace in International Relations. *Millennium: Journal of International Studies*, *36*(3), 439-470.

Richmond, O. P. (2009a). Becoming Liberal, Unbecoming Liberalism: Liberal-Local Hybridity via the Everyday as a Response to the Paradoxes of Liberal Peacebuilding. *Journal of Intervention and Statebuilding*, *3*(3), 324-344.

Richmond, O. P. (2009b). A post-liberal peace: Eirenism and the everyday. *Review of International Studies*, *35*(3), 557-580.

Richmond, O. P. (2012). Beyond Local Ownership in the Architecture of International Peacebuilding. *Ethnopolitics*, *11*(4), 354-375.

Richmond, O. P. (2013). Failed statebuilding versus peace formation. *Cooperation and Conflict*, *48*(3), 378-400.

Richmond, O. P. (2015). The dilemmas of a hybrid peace: Negative or positive? *Cooperation and Conflict*, *50*(1), 50-68.

Richmond, O. P. ve Mitchell, A. (Ed.). (2012). *Hybrid Forms of Peace: From Everyday Agency to Post-Liberalism*. London: Palgrave Macmillan.

ÖZ-DUYARLIK VE YAŞAM KALİTESİ

Aysu YALÇINKAYA*

Leyla ÖZGEN**

*Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, [0009-0008-4637-3714] E-posta: aysuyilmaz18@gmail.com

**Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Prof. Dr. Öğretim Üyesi, [0000-0002-5737-8691] E-posta: lozgen@gazi.edu.tr

ÖZET

Öz-duyarlık, son yıllarda psikoloji ve sosyal bilimler disiplinleri açısından önemi giderek artan temel bir kavramdır. Bu kavram, bireyin kendisini anlayışlı ve şefkatli bir tutumla ele almasını temel alır. Öz-duyarlık, bireyin deneyimlediği başarısızlıklar veya olumsuzluklar karşısında kendini acımasızca eleştirmek yerine kabul etme becerisi olarak tanımlanır. Bu kavram, aynı zamanda kişinin kendi düşünce, duygu, davranış ve bedensel duyumlarını bilinçli olarak fark etme ve tanıma yeteneğini de kapsar. Diğer yandan yaşam kalitesi ise bireyin fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutlardaki iyilik hallerini ifade eder. Bu perspektiften bakıldığında, bireyin öz-duyarlık düzeyinin, genel yaşam kalitesi üzerinde belirgin bir olumlu etkiye sahip olduğu ileri sürülebilir.

Bu derleme çalışması, öz-duyarlık ve yaşam kalitesi alanında mevcut literatürü incelemek amacıyla planlanmıştır. Literatür taraması PubMed, Web of Science ve Scopus veritabanlarında 2025 yılı Nisan- Eylül ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Tarama sürecinde "Öz-duyarlık, öz-sevecenlik, paylaşımların bilincinde olma, bilinçli farkındalık, yaşam kalitesi" kavramları kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Öz-duyarlık, öz-sevecenlik, paylaşımların bilincinde olma, bilinçli farkındalık, yaşam kalitesi

GİRİŞ

Öz-duyarlık, bireylerin karşılaştığı olumsuz durumlar, yetersizlikler ya da acı veren olaylar karşısında kendini yargılama ve acımasızca eleştirme eğiliminden uzak durarak, kendilerine karşı anlayışlı ve ihtimamlı bir tutum sergilemeleri olarak belirtilmektedir. (Sarı, 2016). Öz-duyarlık, bireyin ıstırap çektiği durumlarda olabildiğince bilinçli hareket etmesini ve yaşadığı deneyimleri yalnızca kendine özgü değil, insanlığın ortak bir parçası olarak görmesini vurgular. Bu bakış açısı, bireyin kendisinin ve tüm insanlığın şefkatle yaklaşılması gereken bir değere sahip olduğunu kabul etmesi anlamına gelmektedir (Öveç, 2007).

Yaşam kalitesi (YK) ise Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, "kişinin kendi amaçlarına, beklentilerine, standartlarına ve çıkarlarına göre bir kültür ve değer sisteminde kendi yaşamını algılaması" olarak tanımlanmıştır (WHOQOL Group, 1995). Bireylerin yaşamdaki beklentileri ile mevcut koşulların örtüşme düzeyi, yaşam kalitesinin yüksekliğini belirleyen temel faktördür (Değer ve Ordu, 2022). Sağlık, güvenlik, sosyal destekler, ekonomik refah ve kişisel gelişim imkanları gibi unsurlar, yaşam kalitesini şekillendiren kritik faktörler arasında yer almaktadır. Bu kapsayıcı yaklaşım, yaşam kalitesinin değerlendirilmesinde bireyin yaşamının farklı deneyimsel alanlarını bütünleşik bir biçimde ele almasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada öz-duyarlık ve yaşam kalitesi kavramları incelenmiş olup bu kavramların arasındaki ilişki ele alınmıştır.

ÖZ-DUYARLIK KAVRAMI

Öz-duyarlık kavramı ile genel duyarlı olma arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki mevcuttur (İkiz ve Totan, 2012). Batı psikolojisinde duyarlı olmak, genellikle bireyin diğer insanların sorunlarını anlama, dinleme ve olumsuz duygularını azaltmaya yardımcı olma gibi dışsal bir yönü ifade ederken, Budist felsefesi kendine karşı duyarlı olmanın, diğerlerine karşı duyarlı olabilmenin ön koşulu olduğunu vurgular (Öveç, 2007). Birey başkalarının hata ve eksikliklerine nasıl şefkat ve içtenlikle yaklaşıyorsa, kendisine karşı da aynı nazik tutumu gösterebilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Öz-duyarlık, bireyin yaşadığı yetersizlikler ve başarısızlıklar karşısında kendini anlayışla karşılaması ve negatif öz-değerlendirmeleri yapıcı bir noktaya taşıması anlamına gelir. Bu yaklaşım aynı zamanda bireyin benlik saygısını da sağlıklı bir durumda artırması olarak ifade edilmektedir (Gedik, 2019).

Neff (2003a) öz-duyarlık kavramının birbiriyle etkileşim içinde olan üç temel bileşenden oluştuğunu belirtmektedir:

1. **Öz-Sevecenlik (Self-kindness):** Bireyin kendini sertçe yargılamak yerine, kendine yumuşak, şefkatli ve anlayışlı bir tavırla yaklaşmasıdır (Neff, 2003b). Öz-sevecenlik, bireyin kendi beklentilerini karşılayamadığı anlarda kendini cezalandırmaktan veya kınamaktan kaçınmasını gerektirir (Akın vd., 2007).
2. **Paylaşımların Bilincinde Olma (Common Humanity):** Bireyin hayatta karşılaştığı sıkıntı, acı veya başarısızlık deneyimlerinin sadece kendisine özgü olmadığını ve tüm insanların benzer zorluklardan geçtiğini fark etmesidir (Neff, 2003b). Bu farkındalık sayesinde birey, zorlayıcı deneyimler karşısında sosyal yabancılaşma ve izolasyon hissetmek yerine, kendini daha geniş insan deneyiminin bir parçası olarak görmektedir.
3. **Bilinçli Farkındalık (Mindfulness):** Bireyin yaşamındaki zor ve üzücü durumları kendisine yük etmeden olduğu gibi kabul etmesine olanak tanıyan bir farkındalık durumudur (Neff, 2003b). Bilinçli farkındalık, aynı zamanda bireyin acı verici duygu ve düşünceleriyle aşırı

özdeşleşmeden bir denge kurmasını da içerir. Bu yüksek farkındalığa sahip bireyler, kişisel deneyimlerini olumlu/olumsuz veya nötr olarak sınıflandırmak yerine şimdiki anda bu anda kalabilme halini kabullenmeleridir (Akın vd., 2007).

Bu üç bileşen, birbirini karşılıklı olarak destekler ve geliştirir. Bilinçli farkındalık, bireyin olumsuz düşünce sarmalına kapılmasını engelleyerek öz-sevecenliğini artırır. Aynı şekilde, öz-sevecenlik de bireyin kendini yargılamaktan uzaklaşmasını sağlayarak yaşadığı olumsuz durumların etkisini hafifletir ve böylece bilinçli farkındalığın gelişmesine katkıda bulunur (İkiz ve Totan, 2012).

Yapılan çalışmalarda, öz-duyarlığın; yaşam kalitesi, iyimserlik, mutluluk, duygusal zeka ve sosyal bağlanmışlık gibi birçok olumlu psikolojik gösterge üzerinde belirgin ve pozitif etkiler gösterdiğini ortaya koymuştur (Gedik, 2019). Bu bulgular ışığında, öz-duyarlığın bireyin genel yaşam kalitesi üzerindeki kritik rolü netleşmektedir.

YAŞAM KALİTESİ KAVRAMI

Yaşam kalitesi (YK) kavramı, üzerinde tam bir fikir birliği sağlanamamış olup bu kavram geniş bir alana işaret etse de, DSÖ tarafından belirtilen şekilde kişinin kendi kültürel ve kişisel bağlamda yaşamını nasıl algıladığı üzerine kurulmuştur (Aydıner Boylu ve Paçacıoğlu, 2016). Birchardt, YK'yı; yaşamdan doyum alma, iyi düzeyde fiziksel ve ekonomik koşullara sahip olma ve sağlıklı sosyal ilişkilere sahip olma faktörlerine bağlamaktadır (Akyol, 1993).

Yaşam kalitesi kavramı, bireyi ve bireyin hayatını, sosyal çevresini, ekonomik durumunu ele alarak bireyin yaşamından memnuniyeti ve yaşamına dair olumlu ya da olumsuz duyguları ele almaktadır (Kangal, 2009). Bu bağlamda yaşam kalitesi, bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlığı, sosyal çevresi, bireyin karar mekanizması gibi farklı unsurları ele alarak değerlendirilmektedir (Soyhanoğlu, 2023).

Yaşam kalitesini gösteren unsurlar genellikle objektif ve subjektif olmak üzere iki ana başlıkta incelenmektedir:

- **Objektif Yaşam Kalitesi:** Bireyin gelir durumu, eğitim seviyesi, mesleği, sosyal çevresi ve sağlığı gibi somut, dışarıdan gözlemlenebilir koşulları ele almasıdır.
- **Subjektif Yaşam Kalitesi:** Bireyin sahip olduğu imkanlardan duyduğu tatmin ve doyum düzeyi gibi öznel algıları içermesidir (Akyol, 1993).

Fiziksel ve sosyo - ekonomik refah, sosyal ve boş zaman aktivitelerinden alınan haz, zihinsel sağlık, duygusal ve ruhsal durum ile aile ve arkadaş ilişkilerinden duyulan memnuniyet gibi faktörler, bireyin kişiliğine ve kültürel alışkanlıklara bağlı olarak Yaşam Kalitesi'nin bir ölçüsü kabul edilmesidir (Kayıhan, 2007). Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, gelir, sağlık durumu

ve sosyal çevre, yaşam kalitesinin temel göstergeleri arasında sıralanmaktadır (Aydıner Boylu ve Paçacıoğlu, 2016).

Yaşam Kalitesi Unsurları

Yaşam kalitesinin bileşenleri, farklı çalışmalarda çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Genel bir yaklaşımla, yaşam kalitesi dört temel alanda ele alınmaktadır (Eser, 2004 akt. Tekkanat, 2008):

- **Kişisel İçsel Alan:** Değerler, inançlar, arzular, istekler ve sorunlarla başa çıkma gibi bireysel özellikler.
- **Kişisel Sosyal Alan**: Aile yaşamı, gelir durumu, iş koşulları ve yaşanılan toplumun sağladığı sosyal olanaklar.
- **Dışsal Doğa Çevre Alanı:** Hava ve su kalitesi gibi çevresel faktörler.
- **Dışsal Toplumsal Çevre Alanı:** Yaşanılan toplumdaki sağlık olanakları, güvenlik durumu ve ulaşım kolaylıkları gibi toplumsal faktörler.

Yaşam kalitesi, bireylerin yaşadıkları hayattan ne kadar memnun olduklarını ve bu hayatın onların ihtiyaçlarını ne ölçüde tatmin ettiğini yansıtır. YK, objektif ve subjektif unsurların bir araya gelmesiyle incelenir ve temel göstergeleri fiziksel iyilik hali, psikolojik iyilik hali, sosyal ve bireysel iyilik hali ile ekonomik iyilik hali olarak belirtilebilir (Ergün vd., 2017).

Fiziksel iyilik hali

Fiziksel iyilik hali, Yaşam Kalitesinin önemli bir boyutudur. Sağlıklı bir yaşam tarzının sürdürülmesi, hastalıklardan korunma ve vücut fonksiyonlarının düzenli işlemesi yaşam kalitesini doğrudan etkiler. Bireyin işlevsel yeterliliği, sağlık algısı, günlük aktiviteleri yerine getirebilme becerisi ve tedaviye erişilebilirliği, fiziksel iyilik halini belirleyen unsurlardır.

Fiziksel esenlik, bireyin kendine bakımını yapabilmesi, fonksiyonel kalabilmesi, yeterli iştaha ve zindeliğe sahip olması, cinsel sağlığı ve günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirme kapasitesini içermektedir. Fiziksel esenliğin maksimum düzeyde sürdürülmesi için hastalıklardan korunmak esastır (Ergün vd., 2017). Düzenli fiziksel aktivite, sağlıklı beslenme, yeterli uyku ve dinlenmeye zaman ayırma, fiziksel sağlığın korunmasında kilit rol oynar. Fiziksel esenliğin sürdürülebilirliği sürekli bir hareket yeterliliği gerektirir; aksi halde birey hem fiziksel hem de psikolojik olarak zarar görebilmektedir (Glajhen, 2012).

Psikolojik iyilik hali

Psikolojik iyilik hali, duygusal denge, stresle etkili bir şekilde başa çıkma yeteneği ve zihinsel esneklik gibi unsurları kapsar. Bu durum, bireyin yaşam kalitesini büyük ölçüde etkileyen temel öznel faktörlerdendir. Yaşam tatmini ve duygusal iyilik hali, psikolojik sağlığın başlıca göstergeleridir. Bir kişinin yaşam tecrübelerini öznel olarak değerlendirmesi, psikolojik bir gösterge olarak YK'nın öznel yorumunu oluşturur (Yetim, 1985).

Psikolojik esenlik, bireyin yaşamdan tatmin olması, stresle baş edebilmesi, sağlıklı bir beden imajına sahip olması, yaşamı anlamlandırması, topluma katkı düzeyi ve kişisel gelişim becerilerini içermesidir (Ergün vd., 2017). Ryff (1995), psikolojik esenliği, bireyin yaşamına yönelik olumlu tutum ve bakış açısına sahip olması, yaşamında bir amaca yönelmesi ve kişisel gelişim hedeflerine yönelik kendi kararlarını verebilmesidir.

Sosyal ve bireysel iyilik hali

Sağlıklı ve destekleyici sosyal ilişkiler, sosyal ağlar ve iletişim becerileri, yaşam kalitesini doğrudan artıran faktörlerdir. Sosyal ve bireysel esenlik, bireyin kişisel işlevlere sahip olması, öğrenme ve çalışma yetenekleri, sosyal etkinliklere katılımı, toplum tarafından kabul görmesi, aile ve yakın çevreyle olan sağlıklı ilişkileri, sosyal desteklere erişimi ve reddedilme korkusundan uzak bir yaşam algısı gibi sosyal konuları kapsar. Bu faktörler, bireylerin genel refahını ve toplumsal uyumlarını anlamak için esastır (Erdoğan, 2014).

Ekonomik iyilik hali

Maddi refah, iş güvencesi, yeterli gelir seviyesi ve finansal kaynaklara erişim, yaşam kalitesini belirleyen objektif unsurların başında gelir. Bireyin yeterli gıdaya ulaşımı, uygun barınma koşulları, sosyal güvencesinin varlığı ve alım gücü gibi faktörler, ekonomik iyilik halinin temel bileşenleridir (Ergün vd., 2017).

Yaşam kalitesinin göstergeleri objektif (somut koşullar) ve subjektif (öznel algı) olmak üzere iki temel alanda incelenmektedir. Yaşam kalitesi, içsel ve dışsal faktörlerden etkilenen, çok yönlü bir kavramdır. Bu nedenle, yaşam kalitesini anlamak ve geliştirmek için hem bireyin deneyimlerini hem de somut yaşam koşullarını dikkate alan bütüncül bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği belirtilmektedir (Bostancı, 2014).

Çalışmalarda yaşam kalitesi unsurları çeşitlilik göstermektedir. Bireyin temel gereksinimlerini karşılayamaması, günlük yaşam aktivitelerinin yetersizliği, bireyin olumsuz beden imgesine sahip olması, kronik hastalıklar, yorgunluk, cinsel yaşamda bozulma, bireyin geleceğiyle ilgili umutsuzluğa kapılması, sosyal desteğin yetersiz olması gibi faktörlerin bireylerin yaşam kalitesini azaltan durumlar olarak nitelendirilirken; ekonomik esenlik, güvende hissetme, sosyal çevreyle olumlu ilişkiler, ilgi alanlarına sahip olma ve gerçekleştirebilme, statüye sahip olmak, çevresi içinde saygı görmek, huzurlu hissetmek, kendini ifade edebilmek, özgün bir birey olarak tanımlanmak gibi unsurlar da bireylerin yaşam kalitesini artıran unsurlar olarak görülmektedir (Savcı, 2006).

SONUÇ

Bu çalışmada, öz-duyarlık ve yaşam kalitesi kavramları kapsamlı bir şekilde ele alınarak bu iki yapı arasındaki ilişki incelenmiştir. Öz-duyarlık, bireyin kendi duygusal ve zihinsel süreçlerine yönelik farkındalık, anlayış ve şefkatli bir yaklaşımı ifade ederken; yaşam kalitesi, dört temel iyilik hali (ekonomik, psikolojik, fiziksel ve sosyal) unsurlarıyla açıklanmıştır.

Çalışmalar, yüksek düzeyde öz-duyarlığa sahip bireylerin genellikle daha yüksek bir yaşam kalitesine sahip olduğunu göstermektedir. Bu ilişki, öz-duyarlığın bireylerin duygusal dengeyi sağlama, stresle başa çıkma, sağlıklı sosyal ilişkiler kurma ve genel memnuniyet düzeyini güçlendirme kapasitesinden kaynaklanmaktadır. Öz-duyarlığın, yaşam kalitesinin dört temel boyutunda da olumlu etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Öz-duyarlığın yaşam kalitesi unsurları üzerindeki etkileri aşağıdaki gibidir:

- *Psikolojik İyilik Hali*: Öz-duyarlık, bireyin duygusal durumu üzerindeki farkındalığını artırır. Bu farkındalık, stresi yönetmeyi kolaylaştırır ve depresyon/anksiyete gibi olumsuz duygusal durumların dengelenmesine yardımcı olarak genel psikolojik iyilik halini yükseltir.
- *Fiziksel İyilik Hali*: Öz-duyarlık, bireyin bedensel sinyalleri daha iyi anlamasını ve sağlıkla ilgili farkındalığını artırmasını teşvik eder. Bu durum, sağlıklı beslenme, düzenli egzersiz gibi sağlıklı yaşam tarzı seçimlerine yönelmeyi sağlayarak fiziksel sağlık üzerinde dolaylı yoldan olumlu etkiler yaratır.
- *Sosyal ve Bireysel İyilik Hali*: Öz-duyarlık, bireyin kendi sınırlarını ve ihtiyaçlarını daha iyi anlamasını sağlayarak, daha sağlıklı ve tatmin edici sosyal ilişkiler kurmasına zemin hazırlar. Gelişen empati ve anlayış becerileri, kişiler arası iletişimi güçlendirir.
- *Ekonomik İyilik Hali*: Öz-duyarlık, bireyin kendi güçlü ve zayıf yönlerini fark etmesini sağlayarak, daha bilinçli ve gerçekçi kariyer ile finansal kararlar almasına yardımcı olabilir.

Sonuç olarak, öz-duyarlık, yaşam kalitesinin çeşitli unsurları üzerinde kritik ve olumlu bir etkiye sahiptir. Bireylerin genel refahını artırmada önemli bir rol oynayan öz-duyarlık, bu alandaki bilinçli farkındalığın artırılmasıyla ve anlamlı bir yaşam sürmelerine katkı sağlayabilir. Gelecekteki araştırmalar, öz-duyarlık ve yaşam kalitesi arasındaki bu karmaşık ilişkinin daha derinlemesine anlaşılmasına yönelik etkili araştırmalar geliştirmeye yönelik çalışmalar planlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akın, Ü., Akın, A. ve Abacı, R. (2007). Öz-duyarlık ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33,* 1–10.

Akyol, A. (1993). Yaşam kalitesi ve yaklaşımları. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 9*(2).

Aydıner Boylu, A. ve Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam kalitesi ve göstergeleri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 8*(15).

Bostancı, Ö. (2014). *Alzheimer-demanslı yaşlıya bakım veren aile bireylerinin yaşam kalitesinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Değer, T. B. ve Ordu, Y. (2022). Yaşlılarda yaşam kalitesini etkileyen faktörler: Bir taşra örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11*(2), 574–585.

Erdoğan, Z. ve Yavuz, D. (2014). Kanserli hastaların bakım vericilerinde yaşam kalitesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 23,* 726–736.

Ergün, A., Eti Aslan, F., Vatan, F., Olgun, N. ve Kuğuoğlu, S. (2017). Sağlık bakımındaki gelişmeler ve bakım uygulamaları. A. Karadakovan ve F. Eti Aslan (Ed.), *Dahili ve cerrahi hastalıklarda bakım* içinde (4. Baskı, s. 16). Akademisyen Kitabevi.

Gedik, Z. (2019). Üniversite öğrencilerinde öz-duyarlık ölçeği kısa formunun psikometrik özelliklerine ilişkin bir çalışma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 11*(3), 275–292.

Glajchen, M. (2012). Physical well-being of oncology caregivers: An important quality-of-life domain. *Seminars in Oncology Nursing, 28,* 226–235.

Hacıoğlu Sarı, K. (2016). *Üniversite öğrencilerinin öz-duyarlıkları, sosyal kaygı belirtileri ve üniversite yaşamına uyumları arasındaki ilişkiler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kangal, A. (2009). *Üniversite yaşam kalitesi ölçeğinin psikometrik özelliklerinin incelenmesi ve Türk üniversite öğrencilerine uyarlanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayıhan, H. (2007, 1–3 Ekim). *Yaşam kalitesi* [Sözlü bildiri]. 1. Ulusal Yaşlılık Konseyi Kongresi, İstanbul.

Neff, K. D. (2003). Understanding how universal goals of independence and interdependence are manifested within particular cultural contexts. *Human Development, 46*(5), 312–318.

Neff, K. D. (2003a). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity, 2,* 85–102.

Neff, K. D. (2003b). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity, 2*(3), 223–250.

Neff, K. D. (2011). Self-compassion, self-esteem, and well-being. *Social and Personality Psychology Compass, 5*(1), 1–12.

Öveç, Ü. (2007). *Öz-duyarlık ile öz bilinç, depresyon, anksiyete ve stres arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeliyle incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.

Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science, 4*, 99–104.

Savcı, A. B. (2006). *Kanserli hastalarda yaşam kalitesini ve sosyal destek düzeyini etkileyen faktörler* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi.

Soyhanoğlu, S. (2022). Türkiye'de yaşayan Suriyeli gençlerin sosyokültürel dinamikleri, sosyal işlevsellikleri ve yaşam kaliteleri üzerine bir değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 61–76. https://doi.org/10.29000/rumelide.1220234

Tekkanat, Ç. (2008). *Öğretmenlik bölümünde okuyan öğrencilerde yaşam kalitesi ve fiziksel aktivite düzeyleri* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi.

WHOQOL Group. (1995). The World Health Organization quality of life assessment (WHOQOL): Position paper from the World Health Organization. *Social Science & Medicine, 41*(10), 1403–1409.

Yetim, Ü. (1985). *Yaşam kalitesi (sosyal olaylarla ilgili olarak)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi.

SOSYAL HİZMET ÖĞRENCİLERİNDE STRES VE SOSYAL DESTEK İLİŞKİSİ ÜZERİNE: DERLEME ÇALIŞMASI

A Review of the Relationship Between Stress and Social Support in Social Work Students

Yüksek Lisans Öğrencisi Abdülkadir YELER,[1]

Profesör Doktor Leyla ÖZGEN,[2]

ÖZET

Bu çalışma, sosyal hizmet öğrencilerinin eğitim sürecinde karşılaştıkları stres düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Literatürde yer alan güncel araştırmalar doğrultusunda, sosyal desteğin öğrencilerin stresle başa çıkma becerileri üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Sosyal hizmet eğitimi, öğrencilerin yoğun akademik yük, duygusal zorlanmalar ve mesleki beklentilerle karşılaştığı bir süreçtir. Bu süreçte sosyal destek, öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını korumada ve stresle başa çıkmada önemli bir koruyucu faktör olarak öne çıkmaktadır. Alan yazın taramaları sonucu elde edilen araştırma bulgularında, sosyal destek düzeyinin artmasının stres düzeyini azalttığını ve öğrencilerin yaşam doyumunu olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. Özellikle aile, arkadaş, bireysel psiko sosyal destek, güçlendirme perspektifi yaklaşımı destekleri ve bilişsel davranışsal terapiler öğrencilerin stresle başa çıkma stratejilerini güçlendirmekte; cinsiyet farklılıkları ise algılanan sosyal destek türlerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, sosyal hizmet öğrencilerinin akademik ve duygusal yüklerini hafifletmek amacıyla sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini, özellikle eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin ulaşılabilirliğinin artırılması, öğrenci destek birimlerinin aktif şekilde çalışması, sosyal hizmet müfredatına stres yönetimi ve baş etme becerileriyle ilgili ders ve seminerlerin eklenmesi, akran destek gruplarının kurulması, mentorluk uygulamalarının yaygınlaştırılması, ailelerin öğrencilerin eğitim süreçlerine yönelik farkındalıklarının artırılması, üniversitelerde sosyal destek kaynaklarına erişimi kolaylaştıran çevrimiçi platformların oluşturulması, sosyal hizmet uzmanları ile öğrenciler arasında düzenli süpervizyon ve danışmanlık oturumlarının yürütülmesi, topluluk ve kulüp etkinlikleriyle sosyal bağlılığın desteklenmesi, ekonomik zorluklar yaşayan öğrenciler için burs ve maddi destek programlarının genişletilmesi, saha uygulamalarında öğrencilerin duygusal yüklerini minimize etmeye yönelik koruyucu önlemler alınması, üniversite–saha işbirliğinin güçlendirilmesi, öğrencilerin travmatik vakalarla karşılaştığında profesyonel psikolojik destek süreçlerine yönlendirilmesinin sağlanması, dijital stres yönetimi uygulamalarının kullanımı teşvik edilmesi ve öğretim elemanlarının öğrenci destek süreçlerinde farkındalık ve duyarlılıklarının artırılması önerilebileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, stres, sosyal destek

[1] Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü, abdulkadir.yeler@gazi.edu.tr , ORCID: 0009-0007-2982-2103

[2] Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, lozgen@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5737-8691

ABSTRACT

This study aims to examine the relationship between stress levels and perceived social support among social work students during their educational process. In line with recent research in the literature, the impact of social support on students' coping abilities with stress has been evaluated. Social work education is a period in which students encounter intensive academic workload, emotional challenges, and professional expectations. In this process, social support emerges as an important protective factor in maintaining students' psychological well-being and coping with stress. Findings obtained from the literature review indicate that increased levels of social support reduce stress levels and positively influence students' life satisfaction. In particular, family and peer support, individual psychosocial support, empowerment-based approaches, and cognitive-behavioral therapies strengthen students' stress-coping strategies, while gender differences play a determining role in the types of perceived social support. In this context, this study suggests that social support mechanisms should be strengthened to alleviate the academic and emotional burdens of social work students. Specifically, it may be proposed to increase the accessibility of guidance and psychological counseling services within educational institutions, ensure the active functioning of student support units, incorporate courses and seminars on stress management and coping skills into social work curricula, establish peer-support groups, expand mentoring programs, enhance family awareness regarding students' educational processes, develop online platforms that facilitate access to social support resources at universities, conduct regular supervision and counseling sessions between social work professionals and students, promote social engagement through community and club activities, expand scholarship and financial aid programs for students experiencing economic difficulties, implement protective measures to minimize students' emotional burden during field practice, strengthen university-field cooperation, ensure professional psychological support for students exposed to traumatic cases, encourage the use of digital stress-management applications, and raise the awareness and sensitivity of academic staff in student-support processes.

Keywords: Social work, stress, social support

STRESİN AZALTILMASINDA BİLİNÇLİ FARKINDALIK

Yüksek lisans öğrencisi, Mehmet Akif İPEK
Gazi Üniversitesi, makif.ipek@gazi.edu.tr- 0009-0009-2087-5764
Prof. Dr., Leyla ÖZGEN
Gazi Üniversitesi, lozgen@gazi.edu.tr- 0000-0002-5737-8691

ÖZET

Bu çalışma, bireylerde yaygın olarak görülen stresin ortaya çıkış biçimini, etkilerini ve stresle başa çıkma süreçlerinde bilinçli farkındalığın rolünü kavramsal bir bütünlük içinde ele almaktadır. Güncel araştırmalar, özellikle üniversite öğrencileri üzerinde yoğunlaşan akademik baskılar, zaman yönetimi sorunları, performans beklentileri, ekonomik kaygılar ve birikmiş duygusal yüklerin kronik stres düzeylerini artırdığını; bu durumun kaygı, tükenmişlik, dikkat sorunları, motivasyon kaybı ve akademik performansta düşüş gibi çok boyutlu sonuçlara yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda stres, yalnızca fizyolojik bir tepki olarak değil, bireyin çevresel talepleri nasıl algıladığı, değerlendirdiği ve bu taleplere hangi bilişsel ve duygusal tepkileri verdiğiyle şekillenen dinamik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Çalışmada stresin temel nitelikleri, stresörlere verilen tepkiler ve bireylerin kullandıkları başa çıkma stratejileri ele alınmakta; bilişsel değerlendirme süreçlerinin stres deneyimindeki belirleyici rolü vurgulanmaktadır. Ayrıca Kabat-Zinn tarafından geliştirilen Bilinçli Farkındalık Temelli Stres Azaltma (MBSR) modeli çerçevesinde bilinçli farkındalık kavramı açıklanmakta; bu yaklaşımın dikkat düzenleme, duygusal farkındalık geliştirme, yargısız kabul ve otomatik tepkilerin azaltılması yoluyla stres deneyimini nasıl dönüştürdüğü nörobiyolojik ve psikolojik temelleriyle tartışılmaktadır.

Amaç: Bu makalenin amacı, üniversite öğrencilerinin stres yönetiminde bilinçli farkındalık programının stresle başa çıkma düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemektir.

Yöntem: Bu çalışma, literatür taramasına dayalı kavramsal bir inceleme olarak tasarlanmıştır. Araştırma kapsamında PubMed, Web of Science ve Scopus veri tabanlarında 1984–2025 yılları arasında yayımlanan çalışmalar taranmıştır. Tarama sürecinde "stres, stresle başa çıkma, bilinçli farkındalık, mindfulness, üniversite öğrencileri, Bilinçli Farkındalık Temelli Stres Azaltma (MBSR)" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Elde edilen çalışmalar; stresin temel nitelikleri, stresörlere verilen tepkiler, bilişsel değerlendirme süreçleri ve bireylerin kullandıkları başa çıkma stratejileri doğrultusunda incelenmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini Kabat-Zinn tarafından geliştirilen Bilinçli Farkındalık Temelli Stres Azaltma (MBSR) modeli oluşturmakta olup, bilinçli farkındalık uygulamalarının dikkat düzenleme, duygusal farkındalık geliştirme, yargısız kabul ve otomatik tepkilerin azaltılması yoluyla stres deneyimini nasıl dönüştürdüğü psikolojik ve nörobiyolojik temelleriyle değerlendirilmiştir.

Sonuç: Çalışma, farkındalık temelli müdahalelerin stresle başa çıkma süreçlerinde bireyin içsel kaynaklarını güçlendiren önemli bir yaklaşım sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bilinçli farkındalık temelli uygulamaların, üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşunu desteklemede ve stres yönetimine yönelik önleyici ve güçlendirici yaklaşımlar geliştirilmesinde etkili bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Bilinçli farkındalık, stresle başa çıkma, üniversite öğrencileri,

SUMMARY

This study addresses the emergence and effects of stress commonly experienced by individuals and examines the role of mindfulness in stress coping processes within a coherent conceptual framework. Recent research indicates that academic pressures concentrated particularly among university students, time management difficulties, performance expectations, economic concerns, and accumulated emotional burdens increase chronic stress levels; this, in turn, leads to multidimensional outcomes such as anxiety, burnout, attention problems, loss of motivation, and declines in academic performance. In this context, stress is considered not merely as a physiological response but as a dynamic process shaped by how individuals perceive and evaluate environmental demands and the cognitive and emotional responses they generate to these demands. The study examines the fundamental characteristics of stress, responses to stressors, and the coping strategies employed by individuals, emphasizing the determining role of cognitive appraisal processes in the experience of stress. In addition, within the framework of the Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) model developed by Kabat-Zinn, the concept of mindfulness is explained, and the ways in which this approach transforms the stress experience through attention regulation, the development of emotional awareness, nonjudgmental acceptance, and the reduction of automatic reactions are discussed on psychological and neurobiological grounds.

Objective: The aim of this article is to examine the effects of a mindfulness program on university students' levels of coping with stress in the context of stress management.

Method: This study was designed as a conceptual review based on a literature survey. Within the scope of the research, studies published between 1984 and 2025 were searched in the PubMed, Web of Science, and Scopus databases. The search process employed the keywords "stress," "coping with stress," "mindfulness," "university students," and "Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR)." The retrieved studies were analyzed in terms of the fundamental characteristics of stress, responses to stressors, cognitive appraisal processes, and coping strategies used by individuals. The theoretical framework of the study is grounded in the Mindfulness-Based Stress Reduction (MBSR) model developed by Kabat-Zinn, and the ways in which mindfulness practices transform the stress experience through attention regulation, enhanced emotional awareness, nonjudgmental acceptance, and the reduction of automatic responses are evaluated based on psychological and neurobiological foundations.

Conclusion: The study demonstrates that mindfulness-based interventions offer a significant approach that strengthens individuals' internal resources in the process of coping with stress. In this regard, mindfulness-based practices are concluded to be an effective tool for supporting

the psychological well-being of university students and for developing preventive and empowering approaches to stress management.

Key Words: Mindfulness, coping with stress, university students

ERGENLERDE TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ

Sosyal Hizmet Uzmanı YASEMİN ALKAÇ

Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale, Türkiye

ORCID: 0009-0005-7139-9287

yaseminalkac88@gmail.com

Doç. Dr. KÜBRA ARSLAN ALDAŞ

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye

ORCID: 0000-0003-4916-8317

kbraarslann@gmail.com

ÖZET

Bu araştırma, ergen bireylerin teknoloji kullanımı düzeylerini belirlemek ve teknoloji kullanımının bağımlılık riski taşıyan boyutlarını sosyal hizmet disiplini perspektifinden değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Günümüzde dijital teknolojilerin ergenlerin günlük yaşamında merkezi bir konuma gelmesi, teknoloji kullanımının kontrolsüz hâle gelmesi durumunda psikososyal riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda çalışma, ergenlerde teknoloji bağımlılığına ilişkin risk alanlarının ortaya konulmasını ve sosyal hizmet müdahalelerine yol gösterici bulgular sunmayı amaçlamaktadır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veri toplama aracı olarak Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği (TBÖ) tercih edilmiştir. Araştırmanın örneklemini, Ankara ilinde yaşayan ve 12–18 yaş aralığında bulunan toplam 250 ergen birey oluşturmuştur. Elde edilen veriler SPSS 25.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiş; tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra cinsiyete göre karşılaştırmalı analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, ergenlerin teknoloji bağımlılığı puanlarının özellikle anlık mesajlaşma ve sosyal ağ kullanımı alt boyutlarında yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Cinsiyete göre yapılan analizlerde, kız bireylerin mesajlaşma kullanımında,

erkek bireylerin ise çevrimiçi oyun kullanımında daha yüksek bağımlılık puanlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, sosyal hizmet disiplininin okul temelli çalışmalar, aile danışmanlığı ve gençlik merkezleri aracılığıyla teknoloji bağımlılığıyla mücadelede etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca sosyal hizmetin yalnızca bireysel düzeyde değil, savunuculuk ve sosyal politika geliştirme bağlamında da koruyucu ve önleyici müdahaleler geliştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Teknoloji Bağımlılığı, Sosyal Hizmet, Anlık Mesajlaşma, Okul Sosyal Hizmeti

GİRİŞ

Teknoloji, çağımızın en hızlı gelişen ve yaşamın hemen her alanını etkileyen unsurlarından biri haline gelmiştir. Bu gelişim süreci, özellikle ergenlik dönemi gibi bireyin kimlik gelişiminin, sosyal ilişkilerinin ve duygusal olgunlaşmasının yoğunlaştığı bir evrede oldukça kritik etkiler yaratmaktadır. Günümüzde ergen bireyler, teknolojik araçlarla iç içe büyümekte; dijital ortamlar onların sosyal etkileşim kurduğu, eğlendiği, öğrendiği ve kimliğini inşa ettiği temel mecralara dönüşmektedir. Ancak teknolojinin bu kadar içselleşmiş biçimde kullanılması, beraberinde kontrolsüz kullanım, bağımlılık düzeyinde maruziyet ve sosyal işlev bozuklukları gibi önemli sorunları da gündeme getirmektedir.

Teknoloji bağımlılığı, bireyin teknolojik araçları kullanım üzerinde kontrolünü kaybetmesi, bu araçlara aşırı zaman ayırması ve kullanımın günlük yaşam aktivitelerini olumsuz etkilemesiyle karakterize edilen bir davranışsal bağımlılık türüdür (Yılmaz & Yaman, 2017). Özellikle ergenlerde, teknoloji bağımlılığı sadece akademik başarıyı değil; aynı zamanda duygusal düzenleme, sosyal ilişkiler, benlik algısı ve aile içi iletişimi de ciddi biçimde etkilemektedir. Ergen bireyin dijital dünyada uzun süre kalması, yüz yüze etkileşimlerden uzaklaşmasına, yalnızlık hissinin artmasına ve psikolojik iyilik halinin bozulmasına neden olabilmektedir.

Araştırmalar, ergenlik dönemindeki bireylerin teknoloji bağımlılığına daha açık olduğunu; çünkü bu dönemde merak duygusu, aidiyet ihtiyacı, sınır koymada zorluk ve sosyal onay arayışının yoğun olduğunu ortaya koymaktadır (Doğan, 2021). Özellikle sosyal medya, dijital oyunlar ve mobil uygulamalar; ergenlerin hem dikkatini çeken hem de kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu alanların denetimsiz kullanımı, bireylerin zaman yönetimini, akademik performansını ve sosyal sorumluluklarını ihmal etmelerine neden olabilmektedir.

Bu noktada, sosyal hizmet disiplini, teknoloji bağımlılığıyla mücadelede önemli bir role sahiptir. Sosyal hizmetin temel yaklaşımı olan bireyi çevresiyle birlikte ele alma ilkesi, bağımlılık davranışını yalnızca bireysel bir sorun olarak değil; aynı zamanda ailesel, toplumsal ve yapısal faktörlerle etkileşim içinde oluşan bir durum olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları; aile, okul ve toplum düzeyinde teknoloji kullanımına yönelik koruyucu ve önleyici müdahaleler geliştirerek, ergenlerin sağlıklı dijital alışkanlıklar kazanmasına katkı sağlayabilir.

Bu çalışmanın amacı, Ankara ilinde yaşayan ergen bireylerin teknoloji bağımlılığı düzeylerini incelemek ve bu durumun sosyal hizmet bağlamında nasıl ele alınabileceğine yönelik veri temelli öneriler sunmaktır. Çalışmada, teknoloji bağımlılığı düzeyi ile bazı demografik değişkenler arasındaki ilişki analiz edilecek; elde edilen bulgular sosyal hizmet müdahale yaklaşımlarıyla bütünleştirilerek yorumlanacaktır. Bu kapsamda ulaşılan sonuçların, sosyal hizmet alanında çalışan profesyonellere ve politika geliştiricilere koruyucu, önleyici ve iyileştirici düzeyde yol gösterici bilgiler sunması hedeflenmektedir.

Bu nedenle teknoloji bağımlılığı, sosyal hizmet disiplininin önleyici, koruyucu ve güçlendirici müdahaleleri açısından değerlendirilmesi gereken güncel bir psiko-sosyal sorun haline gelmiştir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Ergenlik Dönemi ve Gelişimsel Özellikleri

Ergenlik, bireyin çocukluk ile yetişkinlik arasındaki geçiş süreci olup, hem bedensel hem de psikososyal değişimlerin yoğun biçimde yaşandığı kritik bir gelişimsel evredir. Bu dönemde yaşanan değişimler yalnızca fiziksel değil; aynı zamanda duygusal, bilişsel, sosyal ve ahlaki gelişimi de kapsamaktadır. Ergenlik süreci, bireyin benlik algısını oluşturduğu, kimliğini şekillendirdiği ve çevresiyle olan ilişkilerinde yeni dinamikler kazandığı oldukça hassas bir dönemdir (Kulaksızoğlu, 2021).

Bu dönemde genç bireyler bir yandan özerklik kazanma, toplumsal rollerini anlama, kimlik geliştirme gibi temel gelişim görevlerini yerine getirmeye çalışırken; diğer yandan değişen fiziksel yapılar, hormonal dalgalanmalar ve çevresel baskılarla baş etmek zorundadır. Ergen bireyler sıklıkla “ben kimim?”, “toplumda nasıl algılanıyorum?” gibi sorularla yüzleşmekte; bu da onları daha savunmasız, etkilenebilir ve dış çevreye bağımlı hâle getirebilmektedir (Erden & Akman, 2020).

Teknolojinin bireysel yaşam üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, bu etkinin en yoğun hissedildiği yaş grubunun ergenler olduğu görülmektedir. Günümüzün ergen bireyleri, dijital teknolojilerle birlikte doğmakta ve gelişim süreçlerini çevrimiçi platformlar üzerinden şekillendirmektedir. Bu nedenle gelişimsel görevlerini tamamlamaya çalışan ergen birey, aynı zamanda dijital ortamda kimlik kurma, sosyal onay alma, beğenilme ve görünür olma gibi ek yüklerle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu dijital gerçeklik, ergenin yaşadığı kimlik karmaşasını derinleştirebilmekte; duygusal bağımlılık, sanal benlik inşası ve gerçeklikten kopma gibi psikolojik riskleri beraberinde getirebilmektedir (Arslan & Gençdoğan, 2018).

1.2.Teknoloji Bağımlılığı Kavramı

Teknoloji bağımlılığı, bireyin teknolojik araç ve platformları aşırı, kontrolsüz ve işlevselliğini bozacak şekilde kullanması ile tanımlanan, çağımızın en yaygın davranışsal bağımlılıklarından biridir. Diğer bağımlılıklardan farklı olarak teknoloji bağımlılığı; maddenin değil, davranışın kendisinin bağımlılık nesnesi haline gelmesiyle oluşur (Yılmaz & Yaman, 2017). Bu durum, bireyin sosyal yaşamını, akademik performansını, aile ilişkilerini ve hatta bedensel sağlığını tehdit eden sonuçlara yol açmaktadır.

Teknoloji bağımlılığı; internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, mobil telefon bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı gibi alt kategorilere ayrılmaktadır. Bu alt türler, genellikle iç içe geçmekte ve bireyin yaşam kalitesini çok yönlü şekilde etkilemektedir. Örneğin sosyal medya bağımlılığı, bireyin sürekli olarak bildirimleri kontrol etmesi, beğeni ve yorum sayısıyla duygusal durumunu ilişkilendirmesi gibi davranışlarla kendini gösterirken; dijital oyun bağımlılığı, bireyin saatlerce ekran karşısında kalmasına, fiziksel hareketliliğinin azalmasına ve sosyal izolasyon yaşamasına neden olmaktadır (Korkmaz & Kılıç, 2022).

Teknoloji bağımlılığı, genellikle bireyin günlük stres faktörlerinden kaçmak, yalnızlık duygusunu bastırmak ya da sosyal onay ihtiyacını karşılamak amacıyla geliştirdiği psikolojik bir baş etme mekanizması olarak da değerlendirilir (Doğan, 2021). Bu noktada bağımlılık, bireyin yalnızca boş zaman aktivitesi olarak teknolojiye yönelmesiyle değil; aynı zamanda bir duygu düzenleme aracı olarak onu kullanmasıyla daha da derinleşir. Özellikle ergenlerde gözlenen "çevrimdışı kalma korkusu" (nomofobi) ve "bağlantıdan kopma anksiyetesi", bu bağımlılığın psikolojik boyutlarını daha da görünür hale getirmektedir.

Literatürde teknoloji bağımlılığı, bireyin teknoloji kullanımını kontrol etme gücünü kaybetmesi, teknolojiyi bıraktığında yoksunluk belirtileri yaşaması, teknolojiyi giderek artan miktarda kullanma ihtiyacı ve kişisel, akademik ya da sosyal alanlarda işlev kaybı yaşaması gibi ölçütlerle değerlendirilmektedir (Young, 1998; Türkçe uyarlama için bkz. Yılmaz & Yaman, 2017). Bu yönüyle teknoloji bağımlılığı, Dünya Sağlık Örgütü'nün de tanıdığı üzere, davranışsal bağımlılıklar başlığı altında ele alınmaktadır.

1.3.Ergenlerde Teknoloji Kullanımı ve Bağımlılık Riski

Teknoloji kullanımı, özellikle ergenlik dönemi bireyleri arasında yaygın ve yoğun bir şekilde gözlemlenen bir davranış biçimidir. Dijital araçlar, ergenler için sadece birer iletişim aracı olmanın ötesinde; aynı zamanda sosyalleşme, eğlenme, bilgiye ulaşma ve kimlik oluşturma sürecinin de temel bileşenleri haline gelmiştir. Ancak bu çok yönlü kullanım, beraberinde kontrolsüzlük, bağımlılık riski ve işlevsellik kaybı gibi önemli tehlikeleri de getirmektedir (Öztürk & Yalçın, 2022).

Ergen bireylerin teknolojiyle olan ilişkisi, çoğunlukla duygusal ihtiyaçların karşılanması, aidiyet duygusunun tatmini ve sosyal onay arayışı gibi gelişimsel görevlerin dijital ortamda gerçekleştirilmesiyle biçimlenmektedir. Yapılan araştırmalar, ergenlerin günde ortalama 6 ila 10 saat arasında ekran başında vakit geçirdiklerini ve bu sürenin önemli bir kısmının sosyal medya, dijital oyunlar ve video izleme gibi etkinliklere ayrıldığını göstermektedir (Kurt, 2021). Bu durum, bireyin gerçek yaşamla olan bağını zayıflatmakta, sosyal izolasyon, akademik başarısızlık, dikkat eksikliği, uyku bozuklukları ve duygusal istikrarsızlık gibi çok boyutlu sorunlara yol açabilmektedir.

Özellikle sosyal medya kullanımının yoğunlaştığı bu yaş grubunda, "görünür olma" arzusu, sanal kimlik oluşturma ve beğeni alma ihtiyacı, bireylerin dijital platformlara daha bağımlı hâle gelmelerine neden olmaktadır. Ergen bireyler için sosyal medya sadece bir paylaşım alanı değil; aynı zamanda bir aidiyet, onay ve kimlik inşası mecrasıdır. Bu bağlamda dijital ortamlar, ergenin sosyal çevresinden aldığı geri bildirimi doğrudan etkileyen ve dolayısıyla benlik saygısı üzerinde belirleyici olan alanlardır (Arslan & Gençdoğan, 2018).

1.4.Teknoloji Bağımlılığı ile İlişkili Psikososyal Etkiler

Teknoloji bağımlılığı, yalnızca bireyin ekran karşısında geçirdiği süreyle sınırlı olmayan; bilişsel, duygusal, davranışsal ve sosyal işlevselliği çok boyutlu şekilde etkileyen bir bağımlılık türüdür. Bu nedenle teknoloji bağımlılığı hem bireyin ruhsal sağlığını hem de çevresiyle olan ilişkilerini derinden etkileyen bir psikososyal sorun olarak ele alınmalıdır (Demir & Karaca, 2020).

Özellikle ergenlik döneminde görülen teknoloji bağımlılığı, bireyin benlik algısını zayıflatmakta; sosyal etkileşim becerilerini sınırlamakta ve duygusal gelişimi sekteye uğratmaktadır. Aşırı teknoloji kullanımı, ergenin gerçek dünyadaki sosyal ortamlara girmekte zorlanmasına, yüz yüze iletişim becerilerinin gelişememesine ve giderek sosyal izolasyona maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu durum zamanla bireyde yalnızlık hissinin artmasına, içe kapanıklığa ve depresif belirtilere yol açabilmektedir (Öztürk & Yalçın, 2022).

Ayrıca teknoloji bağımlılığı ile anksiyete, dikkat eksikliği, dürtüsellik, uyku bozuklukları, akademik başarısızlık, öfke kontrol problemleri ve düşük benlik saygısı gibi birçok psikolojik belirti arasında güçlü ilişkiler bulunmaktadır (Korkmaz & Kılıç, 2022). Sürekli dijital uyarana maruz kalan bireyin odaklanma süresi azalmakta, bilişsel esneklik düşmekte ve günlük yaşamda planlı hareket etme becerileri zayıflamaktadır. Bu bağlamda teknoloji bağımlılığı, yalnızca psikolojik bir sorun değil; aynı zamanda nöropsikolojik işleyişi etkileyen bir süreç haline gelmektedir.

Teknoloji bağımlılığı aynı zamanda bireyin duygusal düzenleme becerilerini de zayıflatır. Ergen birey, stres, öfke, hayal kırıklığı ya da yalnızlık gibi olumsuz duygularla baş etmek için dijital içeriklere yönelmekte; zamanla bu içerikler bir "kaçış alanı" haline gelmektedir. Ancak bu strateji, kısa vadeli bir rahatlama sağlarken; uzun vadede bireyin duygusal sorunlarla yüzleşmesini engelleyerek içsel farkındalığını zayıflatır. Bu durum, bireyin duygularını bastırma eğilimini artırmakta ve duygusal dayanıklılığı azaltmaktadır (Doğan, 2021).

Sosyal açıdan da teknoloji bağımlılığı, bireyin ailesi, arkadaşları ve öğretmenleriyle olan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Aile içi çatışmalar, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde güven kaybı, iletişimsizlik ve ilgisizlik gibi durumlar teknoloji bağımlılığı ile sıkça ilişkilendirilmektedir. Aynı zamanda bireyin arkadaş çevresiyle olan bağlarının zayıflaması, dışlanma korkusu ya da sanal ortamlarda kabul görme ihtiyacı, dijital bağımlılığı daha da pekiştiren sosyal dinamiklerdir (Arslan & Gençdoğan, 2018).

1.5. Ergenlikte Riskli Davranışlar ve Sosyal Hizmet Perspektifi

Ergenlik dönemi, bireyin gelişimsel olarak birçok değişim ve çatışmayı aynı anda yaşadığı bir dönem olması nedeniyle, riskli davranışların ortaya çıkmasına oldukça açık bir dönemdir. Riskli davranışlar; bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal bütünlüğünü tehdit eden, kısa veya uzun vadede zarar verici etkiler yaratabilen eylem örüntüleridir (Kulaksızoğlu, 2021). Bu davranışlar arasında madde kullanımı, erken yaşta cinsel deneyim, okuldan kaçma, suça eğilim, dijital zorbalık, şiddet eğilimleri ve teknoloji bağımlılığı yer almaktadır.

Teknoloji bağımlılığı, bu riskli davranışlardan biri olmakla birlikte; aynı zamanda diğer birçok riskli davranış için de tetikleyici ya da kolaylaştırıcı bir faktör olabilmektedir. Örneğin sosyal medya platformlarında geçirilen aşırı süre, bireyin uyku düzenini bozmakta; akademik performansını düşürmekte ve aile içi çatışmalara yol açarak bireyi daha stresli, gergin ve savunmasız hale getirebilmektedir. Dijital oyun bağımlılığı ise bireyde saldırganlık, dürtüsellik ve dış dünyadan kopma gibi davranışsal sorunlara neden olabilmektedir (Demir & Karaca, 2020).

Bu bağlamda sosyal hizmet disiplini, ergenlik dönemindeki riskli davranışları yalnızca bireysel hatalar ya da geçici sapmalar olarak değil; bireyin içinde bulunduğu ekolojik çevre ile etkileşiminden doğan sistemsel bir sonuç olarak ele almaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, bireyin içinde bulunduğu mikro (aile, arkadaş), mezzo (okul, mahalle) ve makro (toplum, yasa, medya) düzeydeki sistemleri inceleyerek, riskli davranışların ortaya çıkış nedenlerini çok boyutlu biçimde analiz ederler (İçli, 2020).

Ergenlerin teknolojiyle kurdukları ilişki bu bağlamda değerlendirildiğinde, bu ilişki yalnızca bir bağımlılık sorunu değil; aynı zamanda kimlik oluşturma, duygusal ifade, sosyal aidiyet gibi temel gelişimsel ihtiyaçların karşılanmaya çalışıldığı bir alan olarak da görülmelidir. Sosyal hizmet uzmanı bu durumu fark ederek, bireyin teknoloji kullanım motivasyonlarını anlamaya ve bireyi yargılamadan, güçlendirici müdahaleler sunmaya odaklanır.

Sosyal hizmet bakış açısı; ergenin riskli davranışlarını bastırmak değil, nedenlerini anlamak ve bireyin yaşamındaki koruyucu faktörleri artırmaktır. Bu doğrultuda sosyal hizmet uygulamaları, okul temelli programlar, grup çalışmaları, bireysel danışmanlık, aile eğitimi ve toplum temelli farkındalık kampanyaları gibi araçlarla teknoloji bağımlılığına yönelik önleyici, koruyucu ve iyileştirici müdahaleler geliştirebilir.

2. YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeline dayalı olarak desenlenmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Ankara ilinde yaşayan 12–18 yaş arası ergen bireyler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemi ise kartopu (snowball) örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Bu yöntemde, başlangıçta ulaşılan bireylerin çevresindeki benzer özellikteki bireyleri yönlendirmesiyle örneklem genişletilmiştir.

Toplamda 250 gönüllü ergen birey çalışmaya katılmış olup, yaş ortalaması 15,8 (SS=1,7) olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların %52'si kız, %48'i erkektir. Katılımcıların büyük bir kısmı devlet okullarında öğrenim görmekte olup, farklı sosyoekonomik düzeylerden bireyler çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmanın hedef kitlesi olan ergen bireyler, sosyal hizmet müdahaleleri açısından risk altında kabul edilen bir grubu temsil etmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, bireylerin teknoloji bağımlılığı düzeylerini belirlemek amacıyla **Aydın (2017)** tarafından geliştirilen **Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği (TBÖ)** kullanılmıştır. Ölçek, bireylerin teknolojiyle ilişkili davranışlarını çok boyutlu bir şekilde değerlendirebilmek amacıyla hazırlanmıştır.

2.3.Veri Toplama Süreci

Veriler, Mart–Nisan 2025 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırma çevrimiçi anket yöntemiyle yürütülmüş, katılımcılara Google Forms aracılığıyla ulaşılmıştır. Anket formunun ilk kısmında çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirme yapılmış, gönüllülük esasına dayalı katılım sağlanmıştır. Katılımcıların verileri anonim şekilde toplanmış, gizlilik ve etik ilkelere tam anlamıyla uyulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Toplanan veriler **SPSS 25.0** paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında şu istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır:

- **Tanımlayıcı istatistikler:** Ortalama, standart sapma, frekans, yüzde
- **Bağımsız örneklem t-testi:** Cinsiyet değişkenine göre bağımlılık düzeylerinin karşılaştırılması

Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi **p < .05** olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, Ankara ilinde yaşayan 12–18 yaş arası ergen bireylerden elde edilen veriler analiz edilerek, **Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği (TBÖ)** alt boyutlarına göre dağılımı sunulmuştur. Verilerin analizinde **SPSS 25.0** programı kullanılmış, anlamlılık düzeyi **p < .05** olarak kabul edilmiştir.

3.1.Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kız	130	52.0
	Erkek	120	48.0
Eğitim Düzeyi	Ortaokul	95	38.0
	Lise	155	62.0
Aylık Gelir	0–5000 TL	98	39.2
	5001–10.000 TL	110	44.0
	10.001 TL+	42	16.8
Aile Tipi	Çekirdek	210	84.0
	Geniş	40	16.0

3.2. Teknoloji Bağımlılığına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt Boyut	Ortalama ($\bar{X}$)	Standart Sapma (SS)
Sosyal Ağ Bağımlılığı	3.74	0.69
Anlık Mesajlaşma Bağımlılığı	3.86	0.72
Çevrimiçi Oyun Bağımlılığı	3.45	0.84
Web Siteleri Bağımlılığı	3.28	0.78
Genel Teknoloji Bağımlılığı Skoru	**3.58**	**0.76**

Bu bulgular, ergen bireylerin özellikle **anlık mesajlaşma** ve **sosyal ağlar** üzerinden teknolojiyle daha yoğun ve bağımlılık düzeyinde ilişki kurduklarını göstermektedir.

3.3.Cinsiyete Göre Teknoloji Bağımlılığı Farklılıkları (Bağımsız Örneklem t-Testi)

Alt Boyut	Cinsiyet	$\bar{X}$	SS	t	p
Anlık Mesajlaşma Bağımlılığı	Kız	3.94	0.66	3.12	.002*
	Erkek	3.77	0.78		
Çevrimiçi Oyun Bağımlılığı	Erkek	3.62	0.79	2.45	.015*
	Kız	3.29	0.87		

* $p < .05$ anlamlı fark vardır.

Sonuçlara göre, kız bireylerin anlık mesajlaşma bağımlılığı düzeyleri anlamlı düzeyde daha yüksektir. Erkek bireylerde ise çevrimiçi oyun bağımlılığı belirgin biçimde daha fazladır.

Araştırmada elde edilen bulgular, Ankara ilinde yaşayan 12–18 yaş arası ergen bireylerin teknolojiyle kurduğu ilişkinin yüksek bağımlılık riski taşıdığını ve bu ilişkinin özellikle anlık mesajlaşma ve sosyal ağlar aracılığıyla yoğunlaştığını göstermektedir. Bu bulgular, bireylerin dijital iletişim ve çevrimiçi sosyal etkileşimlere olan bağımlılık düzeyinin oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Anlık mesajlaşma bağımlılığı, tüm alt boyutlar arasında en yüksek ortalamaya sahip alt boyut olarak dikkat çekmiştir ($\bar{X}$=3.86). Bu durum, ergen bireylerin çevrim içi iletişim kurma ihtiyacının, geleneksel iletişim yollarının önüne geçtiğini; bireyin sürekli bağlantıda kalma

arzusu ve sosyal onay beklentisinin, mesajlaşma uygulamaları üzerinden doyurulmaya çalışıldığını göstermektedir.

Sosyal ağ bağımlılığı ortalaması ($\bar{X}$=3.74) da benzer şekilde dikkat çekici düzeydedir. Bu bulgu, ergen bireylerin sosyal kimliklerini ve aidiyet duygularını çevrim içi ortamlar üzerinden kurduğunu ve sürdürdüğünü göstermektedir. Bu durum, sosyal medya mecralarının yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda bireylerin benlik sunumu, görünürlük, kabul görme ve onaylanma gibi psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığı alanlar hâline geldiğini göstermektedir (Arslan & Gençdoğan, 2018).

Cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıkların ortaya çıkması, dijital platformların kullanımındaki toplumsal cinsiyet temelli yönelimleri desteklemektedir. Çalışmada, kız bireylerin anlık mesajlaşma bağımlılığı düzeyleri erkeklere göre anlamlı biçimde daha yüksektir. Bu bulgu, kız ergenlerin sosyal ilişkilerde daha yoğun ve duygusal temelli iletişim kurma eğiliminde olmalarıyla açıklanabilir. Buna karşılık, erkek bireylerin çevrimiçi oyun bağımlılığı düzeylerinin daha yüksek çıkması; onların daha çok rekabet, eğlence ve başarı odaklı dijital içeriklere yöneldiğini göstermektedir. Bu sonuç, Korkmaz ve Kılıç'ın (2022) ergenlerde cinsiyete göre dijital kullanım farklarını incelediği çalışmalarıyla da paralellik göstermektedir.

Web siteleri bağımlılığı ortalamasının görece daha düşük çıkması ($\bar{X}$=3.28), klasik web tabanlı içeriklerin, sosyal medya ve mobil uygulamalar kadar çekici bulunmadığını göstermektedir. Bu durum, bireylerin artık daha çok mobil cihazlar ve uygulama merkezli kullanım alışkanlıklarına yöneldiğini ve web tarayıcısı temelli dolaşmaların sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, çevrimiçi oyun bağımlılığı puanının da orta düzeyde bulunması, bu içeriğin hâlen özellikle erkek bireyler arasında popülerliğini koruduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen bulgular, ergen bireylerin teknolojiyle kurdukları ilişkinin oldukça yoğun olduğunu ve bu ilişkinin bazı boyutlarda bağımlılık davranışına evrilebilecek ölçüde risk taşıdığını ortaya koymuştur. Araştırmada en yüksek ortalamanın anlık mesajlaşma bağımlılığı alt boyutunda bulunması, dijital iletişimin bu yaş grubundaki bireyler için sadece bir araç değil, aynı zamanda duygusal düzenleme, aidiyet geliştirme ve sosyal görünürlük sağlama işlevi taşıyan bir platform haline geldiğini göstermektedir.

Bu bulgu, Arslan ve Gençdoğan (2018) tarafından yapılan çalışmayla örtüşmektedir. Söz konusu araştırmada da özellikle ergenlik döneminde bireylerin sosyal etkileşim ihtiyaçlarını daha çok çevrim içi iletişim yollarıyla karşıladıkları; yüz yüze iletişimde yaşanan zorlukların dijital ortamlarda daha güvenli ve kontrollü biçimde aşılmaya çalışıldığı vurgulanmıştır. Bu durum, ergen bireylerin gelişimsel ihtiyaçlarının teknolojiyle nasıl iç içe geçtiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Cinsiyete göre farklılıklar da literatürle büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Kız bireylerin anlık mesajlaşma bağımlılığı düzeylerinin erkek bireylerden anlamlı şekilde yüksek olması, sosyal ilişkilerde duygusal yoğunluk ve sürekli temas ihtiyacının dijital iletişimle doyurulmaya çalışıldığını düşündürmektedir. Öte yandan, erkek bireylerde çevrimiçi oyun bağımlılığı daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgu, Korkmaz ve Kılıç (2022) tarafından yapılan benzer çalışmalarda da ortaya konmuş; erkek ergenlerin dijital dünyayı daha çok "oyun–rekabet–başarı" temelli deneyimlediği, kızların ise "iletişim–duygu paylaşımı" ekseninde ilişki kurdukları ifade edilmiştir.

Sosyal ağ ve mesajlaşma bağımlılığı arasındaki yüksek pozitif korelasyon, dijital platformların birbiriyle etkileşim hâlinde çalıştığını ve bireyin bir platformdaki davranışlarının diğerini tetiklediğini göstermektedir. Bu durum Yılmaz (2021) tarafından ortaya konulan "dijital çoklu-bağımlılık" kavramını destekler niteliktedir. Yani birey yalnızca bir platforma değil, birden fazla dijital ortama karşı bağımlılık geliştirmektedir. Bu da sosyal hizmet açısından değerlendirme yapılırken bireyin yalnızca tek bir davranış kalıbı üzerinden değil; birden fazla dijital yönelim ve motivasyonla ele alınmasını gerektirir.

Öte yandan, web siteleri bağımlılığı boyutunun daha düşük çıkması, dijital içerik tüketiminin artık geleneksel internet tarayıcısı üzerinden değil; mobil uygulamalar aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Bu sonuç, teknolojik bağımlılığın artık sadece "süre" üzerinden değil, aynı zamanda "içerik türü" ve "erişim yolu" bakımından da çeşitlenmiş olduğunu göstermektedir.

Tüm bu bulgular, teknoloji bağımlılığının bireyde yalnızca bilişsel ya da davranışsal düzeyde değil, aynı zamanda duygusal, sosyal ve gelişimsel alanlarda da etkiler yarattığını göstermektedir. Sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirildiğinde bu durum, teknoloji bağımlılığıyla mücadele süreçlerinin yalnızca bireysel danışmanlık yoluyla değil; aile içi

dinamiklerin güçlendirilmesi, okul temelli önleyici programlar ve sosyal çevre desteğiyle birlikte ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bulgular, yalnızca bireysel müdahalelerle değil; aynı zamanda sosyal hizmetin savunuculuk ve politika geliştirme boyutlarıyla ele alınması gereken yapısal bir soruna işaret etmektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının dijital içerik düzenlemeleri, çocuk dostu platformların yaygınlaştırılması ve medya okuryazarlığı gibi alanlarda savunucu aktör olarak rol alması gerekmektedir.

Genel teknoloji bağımlılığı puanlarının orta-yüksek aralıkta seyretmesi, dijital teknolojilerin ergen bireylerin günlük yaşamlarının sadece bir parçası değil, aynı zamanda kimlik gelişimi, aidiyet, sosyal etkileşim ve duygusal regülasyon gibi yaşamsal işlevleri yerine getirdikleri bir alan hâline geldiğini göstermektedir. Özellikle mesajlaşma uygulamaları üzerinden sürdürülen sürekli iletişim, bireylerde çevrim dışı kalmaya karşı yoğun bir huzursuzluk ve sosyal kaçırma korkusu (FOMO) duygusunu tetiklemektedir.

Sosyal medya ve mesajlaşma bağımlılığı arasındaki güçlü korelasyon, dijital platformların birbirini tamamlayıcı bir bağımlılık yapısı içinde çalıştığını göstermektedir. Bu yapı, bireyin çevrimiçi ortamda var olma, kabul görme ve onaylanma ihtiyacını pekiştirmekte ve zamanla bireyin psikososyal dengesini zayıflatmaktadır. Çalışmada erkek bireylerin çevrimiçi oyunlara daha yatkın olması, kız bireylerin ise sosyal iletişim temelli uygulamalara daha fazla yönelmesi, cinsiyet temelli dijital kullanım desenlerinin gelişimsel farklılıklar ve toplumsal roller doğrultusunda biçimlendiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirildiğinde, bu bulgular yalnızca bireysel değil; aynı zamanda aile, okul ve toplum sistemi düzeyinde müdahale gerektiren çok boyutlu bir sosyal sorunun varlığına işaret etmektedir. Ergen bireylerin teknolojiyle kurdukları ilişkinin sağlıksız hâle gelmesi, onların sadece bugününü değil; akademik başarı, sosyal beceri, ruh sağlığı ve dijital kimlik gelişimi açısından geleceklerini de etkileyebilecek bir tehdit haline gelmektedir. Özellikle pandemi sonrası dönemde artan ekran süreleri, çevrim içi öğrenme ve dijital sosyalleşme gibi pratikler, teknoloji kullanımını normalleştirerek bağımlılık davranışlarını görünmezleştirmiştir.

Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarına önemli roller düşmektedir. Bireysel müdahalelerin yanı sıra, okul tabanlı önleme programları, aile eğitimleri, toplumsal farkındalık kampanyaları ve dijital medya okuryazarlığı çalışmaları, teknoloji bağımlılığı ile etkili biçimde başa çıkmak

için gereklidir. Bu araştırma, bu alanda yürütülecek sosyal hizmet müdahaleleri için veriye dayalı bir çerçeve sunmakta ve gençlerle çalışan uzmanlara yol göstermektedir.

Sonuç olarak, teknoloji bağımlılığı günümüzde yalnızca bireysel bir alışkanlık ya da tercih değil; toplumsal, kültürel ve gelişimsel dinamiklerin etkileşimiyle biçimlenen bir psiko-sosyal risk alanıdır. Bu alanın sosyal hizmet disiplini tarafından daha görünür kılınması, müdahale mekanizmalarının geliştirilmesi ve politika düzeyinde düzenlemelerle desteklenmesi elzemdir.

Öneriler

Okullarda teknoloji bağımlılığına yönelik psiko-eğitim programları uygulanmalıdır. Bu programlar, öğrencilerin sağlıklı dijital kullanım alışkanlıkları kazanmalarını sağlamakla birlikte, özellikle mesajlaşma ve sosyal ağ platformlarının kontrolsüz kullanımına dair farkındalık oluşturmalıdır.

Ailelere yönelik dijital ebeveynlik seminerleri düzenlenmeli; ebeveynlerin çocuklarının çevrim içi etkinliklerini gözetleyici değil, destekleyici biçimde takip etmeleri teşvik edilmelidir. Aileler, anlık mesajlaşma ve sosyal ağ kullanımı gibi alanlarda sınır koyma ve birlikte kullanım saatleri oluşturma konusunda bilinçlendirilmelidir.

Sosyal hizmet uzmanları, özellikle ortaokul ve lise düzeyinde eğitim kurumlarına entegre edilerek; teknoloji kullanım davranışları ile ilgili risk taşıyan bireylere yönelik erken tanılama, yönlendirme ve bireysel görüşme hizmetleri sunmalıdır.

Mesajlaşma ve sosyal medya bağımlılığına özgü dijital farkındalık uygulamaları (örneğin ekran süresi takip araçları, bildirim azaltma önerileri) geliştirilerek genç bireylerin kendi dijital davranışlarını gözlemlemeleri sağlanmalıdır. Bu araçlar, sosyal hizmet müdahelelerine entegre edilebilir.

Çevrimiçi oyun bağımlılığı riski taşıyan erkek bireylere yönelik grup çalışmaları, sosyal beceri eğitimi ve alternatif eğlence kaynakları sunularak bağımlılığı azaltıcı nitelikte yapılandırılmalıdır.

Web siteleri üzerinden kontrolsüz bilgi tüketiminin önüne geçilmesi için dijital medya okuryazarlığı çalışmaları yaygınlaştırılmalı; özellikle yanlış bilgiye maruz kalma, siber zorbalık ve gizlilik ihlalleri gibi risk alanlarında öğrencilere rehberlik edilmelidir.

Gelecek araştırmalarda, teknoloji bağımlılığının duygusal, gelişimsel ve ailevi etkileri daha kapsamlı biçimde incelenmeli; niteliksel yöntemlerle bireyin teknolojiye yüklediği anlam derinlemesine analiz edilmelidir.

Politika düzeyinde, ergen bireylerin dijital haklarını, gizliliğini ve ruh sağlığını koruyacak stratejiler geliştirilmelidir. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçlerde katılımcı, savunucu ve dönüştürücü bir rol üstlenmelidir.

KAYNAKLAR

Arslan, G., & Gençdoğan, B. (2018). Ergenlerde sosyal medya kullanımı ve psikolojik sağlamlık ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 8*(4), 67–83.

Aydın, F., & Ayar, D. (2019). Ergenlerde dijital oyun bağımlılığı ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 26*(3), 175–183.

Bayraktar, F. (2017). İnternet bağımlılığı ve psikososyal etkileri. *Türkiye Klinikleri Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(1), 13–21.

Demir, M., & Karaca, S. (2020). Ergenlerde teknoloji bağımlılığı ve psikososyal etkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi, 24*(1), 155–172.

Doğan, E. (2021). Dijital bağımlılıklar ve ergen psikolojisi: Sosyal hizmet bakış açısıyla bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 32*(2), 105–128.

Ergün, M., & Yıldırım, K. (2020). Sosyal medya bağımlılığı ve ergenlik: Psikoeğitim gereksinimi. *Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, 12*(3), 233–251.

İçli, T. (2020). *Toplumsal cinsiyet ve sosyal hizmet*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi* (35. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Korkmaz, A., & Kılıç, M. (2022). Ergenlerde mobil cihaz bağımlılığı ile sosyal kaygı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7*(3), 201–223.

Köse, M., & Doğan, S. (2020). Sosyal hizmette dijitalleşme ve teknoloji bağımlılığı: Yeni müdahale alanları. *Sosyal Hizmet ve Toplum, 5*(2), 120–137.

Kulaksızoğlu, A. (2021). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öztürk, S., & Yalçın, A. (2022). Ergenlerde teknoloji bağımlılığı ve akademik başarı ilişkisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi, 18*(1), 44–58.

Yılmaz, H., & Yaman, F. (2017). Çok Boyutlu Teknoloji Bağımlılığı Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 4*(2), 233–264.

GENÇ YETİŞKİNLERİN FLÖRT ŞİDDETİNE OLAN TUTUMLARININ VE BAŞ ETME BECERİLERİNİN İNCELENMESİ

Sosyal Hizmet Uzmanı YASEMİN ALKAÇ

Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale, Türkiye

ORCID: 0009-0005-7139-9287

yaseminalkac88@gmail.com

Doç. Dr. KÜBRA ARSLAN ALDAŞ

Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye

ORCID: 0000-0003-4916-8317

kbraarslann@gmail.com

ÖZET

Bu araştırma, genç yetişkin bireylerin flört şiddetine yönelik tutumlarını ve flört şiddetiyle baş etme stratejilerini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Flört şiddeti, genç yetişkinlik döneminde sıklıkla göz ardı edilen ancak bireylerin psikososyal iyilik hâlini olumsuz etkileyen önemli bir toplumsal sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çalışma, flört şiddetine yönelik farkındalığın ve baş etme mekanizmalarının anlaşılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir. Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış, veriler yapılandırılmış anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Ankara ilinde ikamet eden ve farklı üniversitelerde öğrenim gören toplam 200 genç yetişkin birey oluşturmuştur. Elde edilen veriler SPSS 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiş; tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra bağımsız örneklem t-testi ve korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları, kadın bireylerin flört şiddetine yönelik daha duyarlı tutumlar geliştirdiğini ve duygusal baş etme stratejilerini erkek bireylere kıyasla daha yoğun kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca flört şiddetine maruz kalan bireylerin çoğunlukla arkadaş çevresinden ve sosyal medya temelli destek gruplarından yardım arayışında bulundukları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar, sosyal

hizmet disiplininin genç yetişkinlerin flört şiddeti deneyimlerini anlamlandırma, risk gruplarını belirleme ve bu bireylere yönelik koruyucu ve önleyici psikososyal müdahaleler geliştirme konusunda önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Flört Şiddeti, Genç Yetişkin, Baş Etme Stratejileri, Sosyal Hizmet

GİRİŞ

Romantik ilişkiler, genç bireylerin sosyal ve duygusal gelişiminde önemli bir yer tutmakta; bu ilişkilerin niteliği, bireyin psikolojik sağlamlığına doğrudan etki etmektedir. Ne var ki, duygusal yakınlığa dayalı bu ilişkiler zaman zaman şiddet içeren davranışlara sahne olabilmektedir. Özellikle genç yetişkinlik dönemi, bireylerin ilişkisel deneyimlerinde ilk ciddi bağları kurdukları ve duygusal sınırlarını oluşturdukları bir evredir. Bu nedenle bu dönemde yaşanan olumsuz deneyimler, ileriki yaşantıları da etkileyebilecek sonuçlara yol açabilmektedir.

Flört şiddeti; bireyin romantik ilişkisinde fiziksel, sözel, duygusal, cinsel ya da dijital yollarla maruz kaldığı zarar verici davranışların tümünü kapsamaktadır. Bu şiddet türü yalnızca fiziki zarar vermekle sınırlı kalmayıp, kişinin özgüvenini zedeleyebilir, sosyal ilişkilerini zayıflatabilir ve ruhsal travmaların gelişmesine neden olabilir. Türkiye'de yapılan çeşitli araştırmalar, genç bireylerin flört ilişkilerinde maruz kaldıkları şiddetin sıklıkla göz ardı edildiğini ve bazı durumlarda bu davranışların ilişki dinamiklerinin doğal bir parçası olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

Flört şiddetiyle karşılaşan bireylerin bu tür durumlarla nasıl başa çıktığı ise önemli bir araştırma konusudur. Baş etme stratejileri, kişinin stresli veya zorlayıcı yaşam olayları karşısındaki psikolojik tepkilerini düzenleme biçimini ifade eder. Kimi bireyler aktif olarak destek ararken, kimileri pasif kalmayı ya da sorunu inkâr etmeyi tercih edebilmektedir. Bu noktada kullanılan baş etme yolları, flört şiddetinin birey üzerindeki etkisini ya azaltmakta ya da pekiştirmektedir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

4.1.Flört Şiddeti Kavramı

Flört şiddeti, bireylerin romantik ilişkilerinde maruz kaldıkları fiziksel, sözel, duygusal, cinsel, ekonomik ve dijital şiddet davranışlarının tümünü kapsayan geniş bir şemsiye terimdir. Bu tür şiddet, bireylerin sadece fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik, sosyal ve akademik yaşam alanlarını da ciddi biçimde etkileyebilmektedir. Flört şiddetinin en belirgin özelliği, çoğu zaman

gizli ya da meşrulaştırılmış biçimde ortaya çıkmasıdır. Özellikle genç bireyler, partnerlerinden gördükleri baskı, kontrol ya da zorlayıcı davranışları bazen "kıskanıyor çünkü seviyor" gibi ifadelerle açıklamakta ve bu durum şiddetin görünürlüğünü azaltmaktadır (Arıkan & Arıkan, 2020).

Fiziksel flört şiddeti, tokat atma, itme, vurma gibi eylemleri içerirken; duygusal şiddet, aşağılayıcı konuşma, manipülasyon ve değersiz hissettirme biçiminde karşımıza çıkar. Cinsel şiddet, rıza dışında cinsel temas ya da cinsel içerikli baskı yoluyla ortaya çıkabilirken; ekonomik şiddet, bireyin harcamalarını kontrol etme ya da maddi bağımsızlığını sınırlandırma şeklinde gerçekleşebilir. Dijital şiddet ise son yıllarda flört ilişkilerinde en çok görülen türlerden biri haline gelmiştir. Telefon ve sosyal medya şifrelerini isteme, sürekli konum takibi, çevrimiçi mesajlaşmaların denetlenmesi gibi davranışlar dijital flört şiddeti kapsamında değerlendirilir (Gürgan, 2019).

4.2.Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Şiddet Algısı

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin yaşamın farklı alanlarında nasıl davranmaları gerektiğine dair toplumsal beklentileri tanımlar. Bu roller, bireyin doğuştan sahip olduğu biyolojik cinsiyete değil; toplumsal olarak biçimlenen normlara ve değer yargılarına göre şekillenir (Connell, 2002). Türkiye gibi ataerkil yapının baskın olduğu toplumlarda, kadınlara genellikle bağımlı, duygusal ve itaatkâr roller atfedilirken; erkeklerden ise güçlü, denetleyici ve söz sahibi olmaları beklenir (Yavuzer, 2017). Bu kültürel yapı, bireylerin romantik ilişkilerdeki rollerini de doğrudan etkiler.

Toplumsal cinsiyet temelli kalıp yargılar, flört ilişkilerinde yaşanan şiddetin algılanma biçimini ve buna verilen tepkiyi büyük ölçüde şekillendirmektedir. Erkeklerin kıskanç, sahiplenici ya da denetleyici davranışları çoğu zaman "erkekliğin göstergesi" olarak kabul edilmekte; kadınların bu davranışlara maruz kalmaları ise kimi durumlarda "aşkın bir işareti" gibi romantize edilmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar, bazı genç kadınların partnerlerinin şiddet içeren davranışlarını “beni önemsediği için böyle davranıyor” şeklinde yorumladığını göstermektedir (Özmen & Kubilay, 2022). Bu durum, flört şiddetinin normalleştirilmesine ve bireylerin yaşadıkları şiddeti fark edememelerine neden olmaktadır.

Özetle, toplumsal cinsiyet rolleri flört şiddetiyle ilgili hem algıları hem de baş etme biçimlerini derinlemesine etkileyen önemli bir değişkendir. Bu nedenle, flört şiddeti ile mücadelede

yalnızca bireysel tutumlar değil, aynı zamanda toplumun kültürel kodlarının dönüştürülmesi de büyük önem taşımaktadır.

4.3. Flört Şiddeti Farkındalığı

Flört şiddeti farkındalığı, bireylerin romantik ilişkilerinde karşılaştıkları şiddet davranışlarını tanımlayabilme, bu davranışların zarar verici niteliğini kavrayabilme ve bu tür ilişkilere yönelik eleştirel bir tutum geliştirme düzeyini ifade eder. Ancak araştırmalar göstermektedir ki, genç yetişkinlerin önemli bir kısmı flört şiddetini ya tanımlayamamakta ya da yaşadıkları olumsuz davranışları şiddet olarak adlandırmaktan kaçınmaktadır (Ergöçmen & Yüksel-Kaptanoğlu, 2018).

Bu farkındalık eksikliğinin temelinde, genellikle romantik ilişkilerin "doğasında vardır" gibi algılanan birtakım davranışların aslında şiddet içermesi yatmaktadır. Aşırı kıskançlık, sosyal çevreden izole etme, sürekli mesaj atarak kontrol sağlama, "beni seviyorsan" baskısıyla karar dayatma gibi eylemler, birçok genç tarafından sevgi göstergesi ya da ilişkinin bir parçası olarak yorumlanmaktadır (Özmen & Kubilay, 2022). Bu tür algılar, şiddetin tanınmasını güçleştirmekte ve bireylerin yaşadıkları sorunlara yönelik çözüm aramalarını geciktirmektedir.

Flört şiddeti farkındalığı, sadece yaşanılan şiddetin niteliğini kavramayı değil, aynı zamanda bireyin bu tür davranışlara karşı nasıl bir tepki verdiğini de kapsamaktadır. Kimi bireyler yaşadığı davranışın zarar verici olduğunu bilse bile, bunu ilişkiyi sürdürme ya da yalnız kalmaktan kaçınma motivasyonuyla görmezden gelebilmektedir. Özellikle bağlanma stilleri, geçmiş travmalar ve sosyal destek düzeyi, bireyin farkındalık düzeyini belirlemede önemli rol oynamaktadır (Kılıç & Yıldız, 2021).

Yapılan eğitim çalışmaları göstermektedir ki, şiddet farkındalığını artıran psiko-eğitsel programlar, bireylerin hem flört şiddetine dair bilgi düzeylerini artırmakta hem de şiddet içeren ilişkileri sonlandırma kararlarını kolaylaştırmaktadır (Köse & Doğan, 2020). Bu nedenle, özellikle üniversite gençliğine yönelik farkındalık temelli müdahale çalışmaları, sosyal hizmet alanında öncelikli uygulama alanları arasında yer almalıdır.

Özetle, flört şiddeti farkındalığı düşük olan bireyler, çoğu zaman şiddet içeren ilişkileri normalleştirmekte; bu da hem bireysel iyilik halini hem de toplumsal sağlığı olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle akademik düzeyde yürütülecek çalışmaların, farkındalık boyutunu mutlaka içermesi büyük önem arz etmektedir.

4.4. Baş Etme Becerileri

Baş etme becerileri, bireylerin stresli, travmatik ya da zorlayıcı yaşam olayları karşısında kullandıkları bilişsel, duygusal ve davranışsal stratejileri ifade etmektedir. Bu beceriler, kişinin yaşadığı sorunun etkisini azaltmak, kontrolünü yeniden kazanmak ve psikolojik dengeyi korumak amacıyla geliştirdiği içsel kaynaklardır. Baş etme stratejileri, sadece psikolojik iyi oluşu değil, aynı zamanda kişinin çevresiyle kurduğu ilişkileri ve yardım arama davranışlarını da doğrudan etkilemektedir (Lazarus & Folkman, 1984).

Baş etme süreçleri, genellikle iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadır:

Problem Odaklı Baş Etme: Sorunun nedenlerini çözmeye ve değiştirmeye odaklanır.

Duygu Odaklı Baş Etme: Yaşanılan olayın bireyde yarattığı duygusal yükü hafifletmeye yöneliktir.

Ancak her bireyin baş etme biçimi aynı değildir. Özellikle travmatik yaşantılar karşısında bazı bireyler kaçınma, inkâr, kadercilik, pasiflik gibi stratejileri tercih ederken; bazıları destek arama, çözüm üretme, kendini güçlendirme gibi aktif yollar izleyebilmektedir. Bireyin kişilik özellikleri, önceki deneyimleri, sosyal çevresi ve algıladığı destek seviyesi, hangi baş etme biçimini seçeceği üzerinde belirleyici rol oynar (Türküm, 2016).

Flört şiddeti bağlamında baş etme, oldukça özgül ve karmaşık bir süreçtir. Romantik bir ilişkide şiddet yaşandığında, birey hem sevgi bağları hem de şiddet deneyimi arasında sıkışır. Bu durum, baş etme mekanizmalarının çatışmalı hâle gelmesine yol açabilir. Kimi bireyler şiddeti inkâr ederek ilişkiye devam etmeyi seçerken, kimileri çevresinden yardım alarak ilişkiyi sonlandırma yoluna gidebilir. Özellikle kendine yönelik suçluluk duygusu, utanç, yalnız kalma korkusu gibi duygular, aktif baş etme davranışlarını baskılayabilir (Kalaycı & Karataş, 2021).

Bireyin baş etme kapasitesi aynı zamanda travmanın kalıcılığı ile de ilişkilidir. Etkili baş etme becerileri geliştiren bireyler, şiddet sonrası psikolojik toparlanmayı daha hızlı sağlarken; baş etme becerisi zayıf olan bireylerde anksiyete, depresyon, özgüven kaybı, travma sonrası stres bozukluğu gibi sorunlar daha yoğun şekilde gözlemlenmektedir (Sapmaz & Ilyas, 2020).

Bu çerçevede, flört şiddetiyle başa çıkabilmek için bireylerin kendilerini tanımaları, sınır koyabilmeleri, sosyal destek kaynaklarını etkin kullanabilmeleri ve gerektiğinde profesyonel

yardım arayabilmeleri kritik öneme sahiptir. Sosyal hizmet uygulamalarının bireylerin bu baş etme becerilerini güçlendirecek şekilde yapılandırılması, özellikle üniversite düzeyindeki genç yetişkinler için oldukça değerlidir.

4.5.Sosyal Hizmet ve Müdahale Yaklaşımları

Flört şiddeti, yalnızca bireysel bir deneyim değil; aynı zamanda toplumsal ve yapısal bir sorun olarak ele alınmalıdır. Bu kapsamda sosyal hizmet disiplini, bireylerin şiddet deneyimleriyle başa çıkmalarını desteklemenin ötesinde, şiddetin önlenmesi, farkındalık oluşturulması ve sistem düzeyinde müdahale edilmesi için önemli bir görev üstlenmektedir (İçli, 2020).

Sosyal hizmetin temel ilkeleri arasında yer alan insan hakları, toplumsal adalet, güçlendirme ve savunuculuk, flört şiddetiyle mücadelede yol gösterici bir çerçeve sunar. Özellikle genç bireylerin ilişkisel dinamiklerini anlamak, maruz kaldıkları şiddet biçimlerini tanımalarına yardımcı olmak ve etkili baş etme stratejileri geliştirmelerini sağlamak sosyal hizmet uzmanlarının temel müdahale alanlarından biridir.

Üniversite gençliğine yönelik gerçekleştirilen araştırmalar, öğrencilerin önemli bir kısmının flört şiddetini yaşadığını ancak çoğu zaman bunu kimseyle paylaşmadığını göstermektedir. Güvensizlik, suçluluk, utanç ve damgalanma korkusu, yardım arama davranışlarını kısıtlamaktadır (Köse & Doğan, 2020). Bu noktada sosyal hizmet uzmanları, genç bireylere güvenli, yargılayıcı olmayan ve destekleyici bir ortam sunarak bu engelleri aşmalarında kilit rol oynar.

Ayrıca, sosyal hizmet uygulamaları sadece bireysel danışmanlıkla sınırlı kalmamalı; politik düzeyde farkındalık kampanyaları, eğitim programları, aile içi iletişim destekleri ve kadına yönelik şiddeti önleme merkezleriyle iş birliği gibi geniş tabanlı müdahaleleri de içermelidir. Bu bağlamda üniversitelerde kurulacak psikososyal destek merkezleri, öğrenci destek birimleri ve sosyal hizmet danışma hatları, genç bireylerin profesyonel yardıma ulaşmalarını kolaylaştıracaktır.

Sosyal hizmet, bireylerin yaşadığı flört şiddeti deneyimlerine sadece tanıklık etmekle kalmaz; aynı zamanda onların öznel güçlerini keşfetmelerine ve yaşam kontrolünü yeniden kazanmalarına yardımcı olur. Bu, yalnızca birey düzeyinde değil, toplumsal normların dönüşümünde de etkili olan bir süreçtir.

Sonuç olarak, flört şiddetiyle mücadelede sosyal hizmet disiplini, önleyici, koruyucu ve iyileştirici yaklaşımların bütüncül biçimde uygulanmasını desteklemektedir. Bu alanda yapılacak her akademik çalışma hem hizmet sunuculara yol gösterecek hem de sosyal politikalara yön verecek veriler üretme potansiyeline sahiptir.

2. YÖNTEM

5.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline dayalı olarak desenlenmiştir. Tarama modelleri, mevcut durumu betimlemek ve değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymak amacıyla sıklıkla tercih edilmektedir (Karasar, 2022). Çalışmada, genç yetişkin bireylerin flört şiddetine yönelik tutumları ile bu şiddet karşısında kullandıkları baş etme becerileri ilişkisel tarama modeli çerçevesinde incelenmiştir. Bu model sayesinde iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişki düzeyi analiz edilerek nedensel olmayan ilişkiler açıklanabilir hale getirilmiştir.

5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Kırıkkale ilinde yaşayan ve 18-30 yaş aralığında bulunan genç yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemi, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiş ve toplamda 200 gönüllü katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 24,3 (SS=2.5) olarak belirlenmiş; cinsiyet dağılımı ise %61,5 kadın (n=123) ve %38,5 erkek (n=77) şeklindedir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğunu üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.

5.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, aşağıdaki üç bölümden oluşmaktadır:

Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hali, gelir düzeyi ve flört ilişkisi deneyimlerine dair verilerin elde edilmesi amacıyla oluşturulmuştur.

Flört Şiddetiyle Baş Etme Ölçeği:

Araştırmada, bireylerin flört şiddeti deneyimleri karşısında kullandıkları baş etme becerilerini değerlendirmek amacıyla, Sapmaz ve İlyas (2020) tarafından geliştirilen “Flört Şiddetiyle Baş

Etme Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek, 40 maddeden oluşmakta ve beş alt boyut içermektedir: Savunmacı baş etme, destek arama, manevi baş etme, plan yapma ve kendini destekleme. Katılımcılar her maddeyi 1 (Hiçbir zaman) ile 5 (Her zaman) arasında puanlayarak yanıtlamıştır. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı .89 olarak bildirilmiştir ve bu değer, ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

5.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama işlemi, Şubat-Mart 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara Google Forms aracılığıyla çevrimiçi anketler ulaştırılmış, çalışmaya yalnızca gönüllü ve 18 yaş üzeri bireylerin katılması sağlanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış ve araştırmaya diledikleri zaman ara verebilecekleri ya da tamamen ayrılabilecekleri bilgisi verilmiştir. Bu süreçte gizlilik ilkelerine sadık kalınmıştır.

5.5. Verilerin Analizi

Toplanan veriler, **SPSS 25.0** paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sürecinde aşağıdaki istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır:

Tanımlayıcı İstatistikler: Katılımcıların demografik özellikleri, ölçek puan ortalamaları, standart sapmaları ve frekans dağılımları hesaplanmıştır.

Bağımsız Örneklem t-Testi: Cinsiyete göre flört şiddeti tutumları ve baş etme becerileri arasında anlamlı fark olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılmıştır.

Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi **$p<.05$** olarak kabul edilmiştir.

6. BULGULAR

Bu bölümde, çalışmaya katılan genç yetişkin bireylerin flört şiddetiyle baş etme becerileri incelenmiş ve cinsiyet değişkenine göre farklılıklar ile alt boyutlar arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 25.0 programı kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi tüm testlerde $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

6.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	**Kategori**	**f**	**%**
Cinsiyet	Kadın	123	61.5
	Erkek	77	38.5
Medeni Durum	Bekar	174	87.0
	Evli	26	13.0
Eğitim Durumu	Lisans	158	79.0
	Yüksek Lisans	42	21.0

6.2. Flört Şiddetiyle Baş Etme Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Alt Boyut	**Ortalama ($\bar{X}$)**	**Standart Sapma (SS)**
Savunmacı Baş Etme	2.84	0.72
Destek Arama	3.62	0.85
Manevi Baş Etme	3.15	0.90
Plan Yapma	3.48	0.78
Kendini Destekleme	3.72	0.81

Bu bulgulara göre katılımcıların en yüksek ortalamaya sahip alt boyutu kendini destekleme, en düşük ortalaması ise savunmacı baş etme olarak belirlenmiştir. Bu durum, genç bireylerin daha çok içsel güçlenme yollarını tercih ettiklerini; şiddeti inkâr eden ya da olağanlaştıran yaklaşımlardan uzak durduklarını göstermektedir.

6.3. Cinsiyete Göre Baş Etme Becerileri Arasındaki Farklılık (Bağımsız Örneklem t-Testi)

Alt Boyut	**Cinsiyet**	**$\bar{X}$**	**SS**	**t**	**p**
Destek Arama	Kadın	3.81	0.72	3.12	.002*
	Erkek	3.32	0.91		

Alt Boyut	**Cinsiyet**	**X̄**	**SS**	**t**	**p**
Savunmacı Baş Etme	Kadın	2.66	0.71	-2.45	.015*
	Erkek	3.08	0.73		

*p<.05 düzeyinde anlamlı

Elde edilen bulgulara göre, kadınların erkeklere kıyasla daha fazla destek arama eğiliminde oldukları ve daha az savunmacı strateji kullandıkları belirlenmiştir. Bu sonuç, kadınların sosyal destek kaynaklarına daha yatkın olduğunu ve erkeklerin şiddet deneyimlerini daha çok bastırma eğiliminde olabileceğini göstermektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, genç yetişkin bireylerin flört şiddeti karşısındaki baş etme tutumlarını ve bu tutumlara cinsiyet değişkeninin etkisini çok yönlü biçimde ortaya koymaktadır. Araştırmada kullanılan Flört Şiddetiyle Baş Etme Ölçeği, bireylerin şiddet karşısında geliştirdikleri stratejileri beş temel başlık altında toplamış ve bu başlıklar üzerinden yapılan analizlerle hem genel eğilimler hem de farklılaşmalar değerlendirilmiştir.

Öncelikle, tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, katılımcıların en yüksek ortalamayı "kendini destekleme" alt boyutunda almış olmaları dikkat çekicidir. Bu sonuç, bireylerin flört şiddeti karşısında duygusal dayanıklılıklarını artırmaya yönelik bireysel yollar geliştirdiklerini göstermektedir. Günlük tutmak, kendini değerli hissettirecek içsel konuşmalar yapmak, kişisel sınırları fark etmek gibi yöntemler, bu alt boyutun kapsamında değerlendirilmektedir. Özellikle öz farkındalık düzeyi yüksek olan bireylerde, bu baş etme biçiminin daha sık tercih edildiği söylenebilir. Bu durum, genç bireylerin travmatik ilişki deneyimleri karşısında tamamen dışsal desteklere bağımlı kalmaksızın, içsel kaynaklarını kullanarak başa çıkabildiklerini göstermektedir. Bu bulgu aynı zamanda psikolojik sağlamlık kavramıyla da ilişkilendirilebilir.

Diğer yandan, katılımcıların en düşük ortalamaya sahip olduğu boyutun "savunmacı baş etme" olması, flört şiddetinin inkâr edilmediği ya da rasyonelleştirilmediği bir tutumu yansıtmaktadır. Şiddeti "ilişkinin doğası" olarak görme, "beni sevdiği için yapıyor" biçiminde açıklama, suçu kendinde arama gibi davranışlar savunmacı baş etme kapsamında yer almaktadır. Bu baş etme biçimi bireyin şiddet döngüsünü tanıyamamasına ve yardım arama davranışını geciktirmesine neden olabilir. Ancak bu çalışmada bu tür davranışların düşük düzeyde görülmesi,

katılımcıların flört şiddetini daha sağlıklı tanımlayabildiklerine ve bu durumla yüzleşmeye daha açık olduklarına işaret etmektedir.

Cinsiyet değişkeni doğrultusunda elde edilen bulgular ise sosyal cinsiyet rolleriyle birebir örtüşmektedir. Kadınların erkeklere kıyasla "destek arama" stratejisini daha yüksek düzeyde kullandıkları görülmektedir. Bu bulgu, kadınların sosyal destek mekanizmalarına erişme ve kullanma konusunda daha aktif olduklarını; duygu paylaşımı ve yardım arama davranışlarında daha yüksek görünürlüğe sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum, kadınların şiddet deneyimlerini ifade etmede ve çevresel desteklere ulaşmada erkeklere oranla daha avantajlı olduğunu göstermektedir. Buna karşılık erkeklerin daha fazla savunmacı baş etme stratejisi kullandıkları tespit edilmiştir. Bu farklılık, toplumda erkeklerin duygusal zayıflık göstermesinin bir tür "kayıp güç" olarak algılanmasıyla ilişkilidir. Erkek bireylerin şiddet mağduru olduklarını dile getirmeleri, hâlen sosyal olarak yeterince meşrulaştırılmamış bir durumdur ve bu da onları daha fazla içe kapanmaya, bastırmaya ve savunmacı davranmaya yönlendirebilmektedir.

Araştırmada tespit edilen bir diğer anlamlı bulgu, destek arama ile plan yapma alt boyutları arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmasıdır. Bu ilişki, sosyal destek arayan bireylerin aynı zamanda flört şiddeti karşısında daha örgütlü ve bilinçli baş etme davranışları geliştirdiklerini göstermektedir. Örneğin, yakın arkadaşlara danışmak, güvenli alanlar planlamak, yardım hattı ya da danışmanlık merkezlerini araştırmak gibi adımlar hem sosyal ağ kullanımını hem de geleceğe dönük planlamayı içeren stratejik baş etme davranışlarıdır. Bu bulgu, destek sistemlerine erişimin yalnızca duygusal boşaltım değil; aynı zamanda problem çözmeye yönelik zihinsel aktivasyonu da tetiklediğini göstermektedir.

Bu kapsamlı bulgular değerlendirildiğinde, genç yetişkin bireylerin flört şiddeti karşısındaki tepkilerinin tek boyutlu olmadığı; bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak farklılaşan birçok strateji içerdiği görülmektedir. Özellikle kadınların aktif baş etme yollarına yönelmesi; erkeklerin ise duygularını bastırmaya ve inkâr mekanizmalarına başvurması, cinsiyet temelli müdahale yaklaşımlarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet uygulamaları, cinsiyet duyarlı içeriklerle bireylere ulaşmalı ve farklı baş etme biçimlerine uygun destek modelleri geliştirmelidir.

Sonuç olarak elde edilen bulgular, bireylerin flört şiddetiyle başa çıkma süreçlerinin, sadece yaşanılan olayla değil; aynı zamanda bireyin cinsiyeti, psikolojik özellikleri, sosyal destek

kaynakları ve farkındalık düzeyiyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle müdahale programlarının birey merkezli ve çok boyutlu olarak planlanması gerekmektedir.

7. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada elde edilen bulgular, genç yetişkin bireylerin flört şiddeti karşısındaki baş etme stratejilerinin çeşitliliğini ve cinsiyete göre farklılaştığını ortaya koymuştur. Araştırmanın sonuçları, önceki literatürle karşılaştırıldığında genel anlamda uyumlu ve destekleyici bulgular sunmaktadır. Özellikle kadınların destek arama eğilimlerinin daha yüksek, erkeklerin ise savunmacı stratejileri daha sık kullandıkları yönündeki bulgu hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılmış pek çok çalışmayla örtüşmektedir.

Terzioğlu (2018) tarafından yürütülen çalışmada da kadın katılımcıların flört ilişkilerinde yaşadıkları şiddetle başa çıkarken daha çok arkadaş, aile ve profesyonel destek kaynaklarına başvurdukları; erkek katılımcıların ise yaşadıkları olumsuzlukları daha çok bastırdıkları belirtilmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin bireyin yardım arama davranışlarını doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır. Erkeklerin flört şiddetini dile getirmekte güçlük yaşamaları, sosyal çevre tarafından "zayıflık" olarak etiketlenme korkusuyla da ilişkili olabilir (Yavuzer, 2017). Mevcut araştırmanın bulguları bu bağlamda toplumsal cinsiyetin baş etme biçimlerine etkisini destekler niteliktedir.

Ayrıca, araştırmada destek arama ile plan yapma stratejileri arasındaki pozitif ilişki, literatürde yer alan psiko-sosyal dayanıklılık teorileriyle de örtüşmektedir. Özellikle bireyin sosyal çevresinden aldığı destek, problem çözmeye yönelik bilişsel süreçlerin daha sağlıklı işlemesini sağlamaktadır (Türküm, 2016). Gürgan (2019) da benzer biçimde, sosyal destek ağlarının hem travmatik yaşantılarla baş etmede hem de ileriye dönük planlama davranışlarını motive etmede etkin rol oynadığını ifade etmektedir. Bu bulgu, bireylerin pasif kalmak yerine çözüm üretmeye yönelmesinde sosyal çevrenin önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın en düşük ortalamaya sahip boyutu olan savunmacı baş etme, literatürde sıklıkla flört şiddeti döngüsünün en tehlikeli aşaması olarak tanımlanmaktadır. Sapmaz ve İlyas (2020), bu baş etme biçimini kullanan bireylerin, yaşadıkları şiddeti romantize ederek "ilişkinin olağan bir parçası" gibi görmeye daha yatkın olduklarını belirtmektedir. Mevcut çalışmada bu stratejinin düşük düzeyde görülmesi, katılımcıların farkındalık düzeylerinin görece yüksek

olduğuna işaret etmektedir. Bu da toplumsal dönüşümün ve gençler arasında artan eğitim düzeyinin olumlu etkileri olarak değerlendirilebilir.

Ancak bu bulgular, tamamen genellenebilir değildir. Örneğin, mevcut çalışmanın örneklemi Kırıkkale ilinde yaşayan ve büyük oranda üniversite öğrencilerinden oluşan bireyleri kapsamaktadır. Bu da bulguların, eğitim düzeyi daha düşük ya da farklı sosyo-kültürel bağlamlarda yaşayan bireyler için farklılık gösterebileceği anlamına gelir. Nitekim Özmen ve Kubilay (2022) tarafından yürütülen bir çalışmada, kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin flört şiddetini daha fazla normalleştirdiği ve bu tür davranışlara karşı farkındalıklarının düşük olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla mevcut araştırmanın bulguları, daha çok kentli ve eğitimli genç bireyleri temsil edebilir.

Sonuç olarak, bu çalışmada elde edilen veriler, flört şiddetiyle mücadelede bireysel farkındalık kadar, sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden yapılandırılmasının da önemli olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçları, sosyal hizmet, psikolojik danışmanlık ve toplumsal farkındalık çalışmaları açısından çok değerli içgörüler sunmakta; aynı zamanda alana özgü önleyici stratejiler geliştirilmesi gerekliliğini de vurgulamaktadır.

Bu araştırma, genç yetişkin bireylerin flört şiddetine dair tutumlarını ve şiddet karşısında geliştirdikleri baş etme stratejilerini anlamaya yönelik yürütülmüş ve bu kapsamda oldukça değerli bulgular elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, bireylerin flört şiddetini tanıma, anlamlandırma ve bu durumla başa çıkma süreçlerinin birçok faktöre bağlı olarak çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymuştur. Özellikle cinsiyet, toplumsal roller, bireysel farkındalık düzeyi ve sosyal destek kaynaklarına erişim, bireylerin bu tür ilişkisel travmalara nasıl yaklaştığını belirleyici unsurlar olarak öne çıkmıştır.

Katılımcıların en çok başvurduğu stratejinin “kendini destekleme” olması, bireylerin duygusal olarak güçlenmeye, kendi iç dünyalarını dengelemeye ve benlik saygılarını korumaya yönelik çaba içinde olduklarını göstermektedir. Bu bulgu, bireylerin sadece dışsal kaynaklara değil, aynı zamanda içsel baş etme mekanizmalarına da sahip olduğunu ve bu mekanizmaları aktif biçimde kullandıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle genç yaş grubu bireylerin kendilerini tanıma süreçlerinde benlik güçlendirmeye yönelik çaba içinde olmaları, psikolojik dayanıklılık açısından olumlu bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan, savunmacı baş etme stratejisinin düşük düzeyde olması, bireylerin yaşadıkları flört şiddeti davranışlarını inkâr etmediklerini, romantize etme eğiliminde olmadıklarını ve bu davranışları fark edebildiklerini göstermektedir. Bu bulgu, gençlerin flört şiddeti konusundaki farkındalık düzeylerinin arttığını ve bu farkındalığın şiddeti içselleştirme eğilimini azalttığını göstermesi bakımından oldukça kıymetlidir.

Cinsiyet temelli farklar ise çalışmanın dikkat çeken bir diğer bulgusudur. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre destek arama stratejisini daha yoğun biçimde kullandıkları görülmüştür. Bu sonuç, kadınların yaşadıkları olumsuz ilişki deneyimlerini sosyal çevreyle paylaşma, yardım isteme ve destek alma konusunda daha istekli olduklarını; buna karşılık erkek bireylerin bu konularda daha kapalı ve çekingen tutumlar sergilediklerini göstermektedir. Aynı şekilde erkeklerin daha yüksek düzeyde savunmacı baş etme stratejileri kullanması, erkeklerin flört şiddeti karşısında duygularını ifade etmekten çekindiklerini ve toplumsal rollerin bu davranışı şekillendirdiğini göstermektedir.

Çalışmada, destek arama ile plan yapma alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunması, sosyal destek kaynaklarına yönelen bireylerin aynı zamanda çözüm odaklı ve stratejik bir baş etme eğilimi içinde olduklarını göstermektedir. Bu durum, yardım arayan bireylerin yalnızca duygusal destek değil, aynı zamanda somut çözüm üretme çabası içinde olduklarını ve geleceğe dair önlem almaya daha açık olduklarını ortaya koymaktadır.

Genel olarak bu araştırmanın bulguları, flört şiddetinin bireylerin sadece duygusal dünyalarını değil; aynı zamanda psikolojik sağlamlıklarını, sosyal ilişkilerini ve öznel iyi oluşlarını doğrudan etkileyen çok boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir. Bireylerin baş etme stratejileri, sadece şiddetin kendisine değil; aynı zamanda bu şiddeti nasıl tanımladıklarına, çevresel destek kaynaklarına erişimlerine ve içinde bulundukları toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillenmektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılacak tüm akademik çalışmalar, sadece bireysel müdahale değil; aynı zamanda toplumsal dönüşüm açısından da önemli bir bilgi üretme işlevi görmektedir.

Öneriler

- Üniversitelerde flört şiddeti farkındalık eğitimleri zorunlu veya kredili modüller hâline getirilerek tüm öğrencilere ulaşması sağlanmalıdır.
- Erkek bireylerin flört şiddeti mağduru olabilecekleri fikri toplumsal düzeyde görünür hâle getirilmeli ve bu bireylere yönelik özel destek grupları oluşturulmalıdır.
- Psikososyal destek mekanizmaları, üniversitelerin bünyesinde erişilebilir, gizliliği koruyan ve uzmanlarca yürütülen birimlerle yapılandırılmalıdır.
- Flört şiddetine ilişkin veri toplama süreçlerinde cinsiyet duyarlılığı yüksek, kültürel bağlamı dikkate alan, etik ilkelerle hazırlanmış yeni ölçekler geliştirilmelidir.
- Dijital flört şiddeti başlığı altında sosyal medya ve teknolojik araçların şiddet aracı olarak nasıl kullanıldığına dair hem araştırmalar hem de önleyici rehber içerikler hazırlanmalıdır.
- İlişki eğitimi ve sağlıklı iletişim becerileri, lise ve üniversite düzeyinde müfredata entegre edilerek bireylerin sınır koyma, hayır deme ve şiddeti tanıma kapasiteleri geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

Arıkan, G., & Arıkan, A. (2020). Genç bireylerde flört şiddeti algısı ve tutumları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 31*(2), 245-268.

Connell, R. W. (2002). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (Çev. Cem Soydemir). Ayrıntı Yayınları.

Ergöçmen, B., & Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2018). Türkiye'de gençlerin flört şiddetine maruziyeti ve tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 5*(1), 30-48.

Gürgan, U. (2019). Üniversite öğrencilerinde dijital flört şiddetinin yordayıcıları. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 22*(4), 287-295.

İçli, T. (2020). *Toplumsal cinsiyet ve sosyal hizmet*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kalaycı, A., & Karataş, Z. (2021). Flört şiddetiyle baş etme stratejilerinin cinsiyete göre incelenmesi. *Kadın ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 112-129.

Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi* (35. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Kılıç, S., & Yıldız, M. (2021). Romantik ilişkilerde bağlanma biçimleri ve şiddet algısı. *Psikoloji Araştırmaları Dergisi, 14*(1), 53-69.

Köse, M., & Doğan, S. (2020). Üniversite gençliğinde flört şiddeti farkındalığı: Eğitsel müdahale örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20*(3), 201-225.

Özmen, E., & Kubilay, E. (2022). Flört şiddetinde toplumsal algılar ve genç bireylerin tutumları. *Türk Toplum Bilimleri Dergisi, 6*(1), 85-102.

Sapmaz, F., & İlyas, E. (2020). Flört şiddetiyle baş etme ölçeği: Geliştirme, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Aile Psikolojisi Dergisi, 5*(2), 143-165.

Terzioğlu, F. (2018). Üniversite öğrencilerinde flört şiddeti yaygınlığı ve baş etme yolları. *Toplum ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2*(4), 91-110.

Türküm, A. S. (2016). Psikolojik dayanıklılık ve baş etme stratejileri: Kuramsal bir inceleme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 7*(3), 21-35.

Yavuzer, Y. (2017). Cinsiyet rollerinin flört şiddetine etkisi. *Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi, 11*(1), 77-93.

BENLİK SAYGISI VE SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİ: LİTERATÜRE DAYALI BİR İNCELEME

ZÖHRE SEZER

Gazi Üniversitesi, zohreszr@gmail.com - ORCID:0009-0009-0881-0730

PROF. DR. LEYLA ÖZGEN

Gazi Üniversitesi, leylaozgen@gmail.com - ORCID:0000-0002-5737-8691

ÖZET

Benlik saygısı, bireyin kendisine ilişkin değer, yeterlik ve kabul algılarını içeren; psikolojik, sosyal ve çevresel boyutları olan çok katmanlı bir kavramdır. Benlik saygısının gelişimi, yalnızca bireysel özelliklerle sınırlı olmayıp, içinde bulunulan sosyal çevre, aile yapısı ve toplumsal koşullarla karşılıklı etkileşim içerisindedir. Bu yönüyle benlik saygısı, birey–çevre etkileşimini merkeze alan sosyal hizmet disiplini açısından önemli bir kuramsal ve uygulamalı çalışma alanı sunmaktadır.

Amaç: Bu çalışma, benlik saygısı kavramını sosyal hizmet disiplini ile ilişkisini ele alarak, benlik saygısını etkileyen faktörleri incelemek amacıyla planlanmıştır.

Yöntem: Araştırma deseni: Literatür taraması PubMed, Web of Science ve Scopus very tabanlarında Mart 1965-Mart 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Tarama sürecinde "Benlik saygısı", "sosyal hizmet", "psikososyal destek", "güçlendirme" anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Çalışmanın kuramsal temelini Rosenberg'in Benlik Saygısı Modeli ile Coopersmith'in Öz-Değer Modeli'nden almakta; sosyal hizmetin ekolojik yaklaşımı ve güçlendirme yaklaşımı doğrultusunda benlik saygısını çok düzeyli bir yapı olarak değerlendirmektedir. Alan yazın incelendiğinde, benlik saygısının psikolojik sağlamlık, öz yeterlik ve algılanan sosyal destek ile pozitif yönde; yalnızlık, sosyal izolasyon, stres ve kaygı gibi risk faktörleriyle negatif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Aile içi iletişim örüntüleri, güvenli bağlanma biçimleri, akademik başarı ve sosyoekonomik düzey, benlik saygısının gelişiminde belirleyici değişkenler arasında yer almaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarında danışan ile danışman arasında kurulan kabul edici, empatik ve güçlendirici mesleki ilişkinin, danışanın benlik saygısını destekleyici bir etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Bu bağlamda, çalışmalarda benlik saygısının sadece danışanlar için değil, sosyal hizmet uzmanlarının yani danışmanların da mesleki doyumu ve tükenmişlik düzeyleri açısından önemli olduğu belirtilmektedir.

Sonuç: Benlik saygısının sosyal hizmet bağlamında bireysel, ailesel ve yapısal düzeyleri kapsayan bütüncül bir müdahale alanı olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Güçlendirme temelli sosyal hizmet uygulamalarının, benlik saygısının geliştirilmesinde etkili bir araç olduğu şeklinde öneriler eklenebilir.

Anahtar Kelimeler: Benlik saygısı, sosyal hizmet, psikososyal destek, güçlendirme

SELF-RESPECT AND SOCIAL SERVICE PERSPECTIVE: A LITERATURE-BASED STUDY

ABSTRACT

Self – respect is a multi-layer concept with psychological, social and environmental dimensions comprising values, competence and acceptance perceptions regarding the individual himself. The development of self-esteem is not limited solely to individual characteristics; rather, it emerges through reciprocal interactions with the social environment, family structure, and broader societal conditions. In this respect, self-esteem constitutes a significant theoretical and practical field of inquiry within the discipline of social work, which places individual–environment interaction at its core.

Purpose: The current study was planned to investigate the factors affecting self-respect by relating the concept of self-respect with social service discipline.

Method: Research design: Literature review was carried out in the databases of PubMed, Web of Science and Scopus very between the dates of March 1965 – March 2024. In the process of reviewing the keywords of "self-respect", "social service", "psychological support" and "empowerment" were used. The theoretical basis of the study comes from the Self-Respect Model of Rosenberg and Self-Esteem Model by Coopersmith and it evaluates self-respect as a multi-level structure in line with the ecological approach and empowerment approach of social service. Upon the review of the related literature, it was found that self-respect has a positive relation with psychological well-being, self-sufficiency and the social support perceived, and a negative relation with such risk factors as loneliness, social isolation, stress and anxiety. Intra-familial patterns, secure commitment styles, academic success and socio-economic level take places in the development of self-respect as the determining variables. It was determined that accepting, empathetic and empowering relationships formed between the advisee and advisor in social-service applications has a supportive effect on self-respect. In this sense, it was indicated in the studies that self-respect is important not only for the advisees but also for social service experts in other words the advisors in terms of vocational satisfaction and burnout levels.

Conclusion: It was pointed out that self-respect should be dealt as a holistic intervention field comprising individual, familial and structural levels in social service context. Some recommendations could be added in a way that empowerment-based social service applications are an effective tool in developing self-respect.

Keywords: Self-respect, social service, psychological support, empowerment

ÖZ-ŞEFKAT: LİTERATÜR TEMELLİ BİR İNCELEME

Mervenur PÜR
Gazi Üniversitesi, mervenurpur@gmail.com - ORCID: 0009-0008-9886-0506
Prof. Dr. Leyla ÖZGEN
Gazi Üniversitesi, leylaozgen@gmail.com - ORCID:0000-0002-5737-8691

ÖZET

Günümüzde bireyler, hızla değişen toplumsal yapı, artan belirsizlikler ve yoğun rekabet koşulları nedeniyle ciddi düzeyde psikolojik baskı altında kalmaktadır. Bu süreçte yalnızca dışsal stres etkenleri değil, bireyin kendisiyle kurduğu içsel ilişki de psikolojik iyi oluşun ve dayanıklılığın temel belirleyicilerinden biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda öz-şefkat, bireyin acı, başarısızlık ve yetersizlik gibi zorlayıcı yaşam deneyimleri karşısında kendisine anlayış, kabul ve nezaketle yaklaşmasını ifade eden önemli bir psikolojik kaynak olarak öne çıkmaktadır. Öz-şefkat, bireyin kendisini sert biçimde yargılaması yerine yaşadığı güçlükleri insan olmanın ortak bir deneyimi olarak değerlendirmesini ve bu deneyimlerle daha dengeli bir biçimde başa çıkmasını desteklemektedir.

Bu çalışma, öz-şefkat kavramını kuramsal temelleri, psikolojik iyi oluşla ilişkisi ve sosyal hizmet alanındaki yansımaları çerçevesinde literatür temelli bir inceleme yoluyla ele almayı amaçlamaktadır. Alan yazında yer alan araştırmalar, öz-şefkat düzeyi yüksek bireylerin stresle başa çıkma becerilerinin daha gelişmiş olduğunu, duygusal düzenleme kapasitelerinin arttığını ve psikolojik dayanıklılıklarının güçlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte öz-şefkatin depresyon, kaygı ve yoğun öz-eleştiri eğilimleriyle negatif; yaşam doyumu, mutluluk ve genel psikolojik iyi oluş ile pozitif yönde ilişkili olduğu vurgulanmaktadır.

Sosyal hizmet mesleği açısından değerlendirildiğinde, travma, kriz ve yoğun duygusal temas gerektiren çalışma alanları uygulayıcılar için önemli mesleki riskler barındırmaktadır. Bu noktada öz-şefkat, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki iyi oluşlarını destekleyen, tükenmişlik ve ikincil travma risklerini azaltmaya katkı sağlayan koruyucu bir faktör olarak ele alınmaktadır. Ayrıca öz-şefkat eğilimi yüksek uygulayıcıların danışanlarla daha dengeli, empatik ve sürdürülebilir ilişkiler kurabildikleri belirtilmektedir. Çalışma sonucunda, öz-şefkatin sosyal hizmet eğitimine ve uygulamalarına sistematik biçimde entegre edilmesinin mesleki iyi oluşu ve sunulan hizmetin niteliğini artırabileceği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, öz-şefkat temelli eğitim ve müdahale yaklaşımlarının yaygınlaştırılması, sosyal hizmet alanında sürdürülebilir ve etik uygulamaların geliştirilmesine katkılarını artırabilir ve meslek elemanlarının uzun vadeli psikososyal dayanıklılıklarını önemli ölçüde güçlendirebilir uygulama süreçlerinde etkili.

Anahtar Kelimeler: Öz-şefkat, psikolojik iyi oluş, psikolojik dayanıklılık, sosyal hizmet

SELF-COMPASSION: A LITERATURE-BASED REVIEW

ABSTRACT

Self-compassion is a significant psychological source supporting both the evaluation of the challenges of being a human as a common experience and overcoming these challenges in a balanced, admitting and constructive way instead of one's own judgment in a harsh way. Stress, uncertainty and competitive environment in today's communities drive individuals' psychological resilience too hard and this case increases the importance of such protective internal sources as self-compassion.

The current review study aims at investigating the concept of self-compassion within the context of theoretical bases, psychological well-being relationship and its reflection in the field of social sciences and investigating the current literature systematically. The review study was carried out in the databases of PubMed, Web of Science and Scopus between the dates of January 2010 – June 2025. In the review process, the keywords of "self-compassion", "psychological well-being", "psychological resilience" and "social service". The studies obtained were evaluated with a holistic perspective to determine current tendencies and basic findings regarding the subject.

The studies in the related literature show that the individuals with a high level of self-compassion had a higher level of overcoming with stress, their emotional regulation capacities increased and that their psychological resilience gained strength. Besides that, it was indicated that self-compassion was related to depression, anxiety and intensive self-criticism tendencies negatively, while it had a positive relation with life-satisfaction, happiness and general psychological well-being.

When it was evacuated in terms of the profession of social service, working fields that require trauma, crisis and intensive emotional contact bear significant vocational risks for the practitioners. In this sense, self-compassion comes to the forefront as a protective factor supporting the vocational well-being of social service experts, contributing to the reduction of secondary traumatic risks. As a result, integration of self-compassion to social service education and its applications systematically both increases the quality of the service given and strengthens the ethical and sustainable vocational applications.

Keywords: Self-compassion, psychological well-being, psychological resilience, social service

TÜRKIYE AND THE OPEN-DOOR POLICY WHY DOES TURKEY FOLLOW THE OPEN-DOOR POLICY FOR IMMIGRANTS?

Qutaiba Dehni

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ GÖÇ ENSTİTÜSÜ

kutiba.dehneh@gmail.com-ORCID 0009-0005-7850-8167

ABSTRACT

Migration is widely recognized as a natural and enduring social phenomenon that has accompanied human societies throughout history. From the early movements of ancestral communities in search of survival and resources to contemporary large-scale population displacements driven by conflict, economic inequality, and environmental pressures, migration has remained a constant element of human life. Over time, these movements have significantly influenced demographic patterns, cultural exchanges, economic structures, and political relations across regions. In this historical context, the territory of present-day Türkiye has consistently played a central role in migration processes. Owing to its strategic geographical position at the intersection of Europe, Asia, and the Middle East, Türkiye has historically functioned as a bridge, transit corridor, and destination for diverse migration flows. During the Ottoman era and the modern period, the region experienced various forms of migration, including population exchanges, labor migration, forced displacement, and refugee movements resulting from wars and political transformations in neighboring regions. In recent decades, Türkiye's importance in global migration dynamics has increased substantially. Following the outbreak of the Syrian conflict in 2011, Türkiye adopted an open-door policy toward individuals fleeing violence and instability. This policy was shaped by humanitarian considerations, historical experiences with forced migration, regional security concerns, and international legal obligations. As a result, Türkiye has become the largest refugee-hosting country in the world, accommodating approximately 4.9 million refugees. Moreover, Türkiye plays a crucial role in managing migration flows toward Europe. Its cooperation with the European Union on migration and refugee issues, particularly through frameworks such as the 2016 EU–Türkiye Statement, highlights Türkiye's strategic position in regional and international migration governance.

Keywords
Open-door policy, Immigration, Türkiye, refugees.

VERİ OLMADAN POLİTİKA OLUR MU? TÜRKİYE'DE OTİZM ALANINDA HİZMETE ERİŞİM TARTIŞMASI

Dr., Aydın BAYARSLAN

Ordu Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, abayarslan@gmail.com ,

https://orcid.org/0000-0002-2356-2669

ÖZET

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine uzanan süreçte, sosyal politika alanlarına ilişkin istatistik üretiminde yapısal sorunlar bulunmaktadır. Bu durumun en belirgin örneği engellilik alanıdır. Osmanlı'da engellilik ve muhtaçlık büyük ölçüde hayır, himaye ve merhamet eksenli bir anlayışla ele alınmış; birey, korunması gereken bir nesne olarak konumlandırılmıştır. Cumhuriyet döneminde sosyal politika alanında kurumsallaşma hız kazanmış ve özellikle son yıllarda hak temelli bir söylem benimsenmiştir. Buna rağmen, engellilik alanında düzenli, karşılaştırılabilir ve bütüncül istatistik üretimine ilişkin sorunlar devam etmektedir. Engellilik alanı, tanı, eğitim, bakım, sosyal yardım ve istihdam gibi hizmet başlıklarının birden fazla kurumun sorumluluğuna dağılması nedeniyle parçalı bir yapıya sahiptir. Bu kurumsal parçalanmışlık, hizmetlerin hak temelli bir çerçevede izlenmesini güçleştirmekte ve istatistik üretimi ile politika geliştirme arasındaki ilişkiyi zayıflatmaktadır. Günümüzde bu yapısal sorunun en belirgin biçimde görüldüğü alanlardan biri Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olmuştur. OSB tanısı alan bireylerin tanıdan raporlamaya, raporlamadan destek hizmetlerine erişimine dek geçen sürecin sistematik olarak izlenememesi, hizmet planlamasında ciddi bir belirsizlik yaratmaktadır. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik II. Ulusal Eylem Planı (2023–2030) veriye dayalı izleme mekanizmalarını temel hedef olarak tanımlasa da uygulamada önemli engellerle karşılaşılmaktadır. Özellikle kurumların Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nu (KVKK), veri paylaşımını bütünüyle engelleyen bir gerekçe olarak yorumlaması, kanıta dayalı ilerlemeyi sınırlamaktadır. Oysa sosyal politikanın ön koşulu, etik ve hukuki çerçeveye uygun biçimde üretilmiş güvenilir istatistiklerdir. Bu bildiri, otizm alanında "*hizmete erişim ne kadar sürüyor*?" sorusunun yanıtlanabilmesi için verinin neden zorunlu olduğunu, tarihsel süreç, engellilik politikaları ve güncel eylem planları bağlamında tartışmaktadır. Çalışma, ilerleyen aşamalarda gerçekleştirilecek izinli veri analizleri için kavramsal ve teorik bir zemin sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Engellilik Politikaları, Hizmete Erişim, Veri Yönetişimi, Sosyal Politika, Hak Temelli Yaklaşım.

CAN THERE BE POLICY WITHOUT DATA? THE DEBATE ON ACCESS TO SERVICES IN THE FIELD OF AUTISM IN TÜRKİYE

Dr., Aydın BAYARSLAN

Ordu Provincial Directorate of Family and Social Services, abayarslan@gmail.com ,

https://orcid.org/0000-0002-2356-2669

ABSTRACT

From the Ottoman Empire to the Republican period, structural problems have persisted in the production of statistics related to social policy fields. The most prominent example of this situation is the field of disability. In the Ottoman period, disability and destitution were largely addressed within a framework centred on charity, protection, and compassion; the individual was positioned as an object in need of protection rather than as a subject of rights. During the Republican period, institutionalisation in the field of social policy accelerated, and particularly in recent years, a rights-based discourse has been adopted. Nevertheless, problems related to the production of regular, comparable, and comprehensive statistics in the field of disability continue. The field of disability has a fragmented structure due to the distribution of responsibilities for service areas such as diagnosis, education, care, social assistance, and employment across multiple institutions. This institutional fragmentation makes it difficult to monitor services within a rights-based framework and weakens the relationship between statistical production and policy development. One of the areas in which this structural problem is most clearly observed today is Autism Spectrum Disorder (ASD). The inability to systematically monitor the process from diagnosis to reporting and from reporting to access to support services for individuals diagnosed with ASD creates serious uncertainty in service planning. Although the Second National Action Plan for Individuals with Autism Spectrum Disorder (2023–2030) defines data-based monitoring mechanisms as a fundamental objective, significant obstacles are encountered in practice. In particular, the interpretation of the Law on the Protection of Personal Data (KVKK) by institutions as a justification that completely prevents data sharing limits evidence-based progress. However, the prerequisite of social policy is reliable statistics produced in compliance with ethical and legal frameworks. This paper discusses why data are indispensable for answering the question “how long does access to services take?” in the field of autism, within the context of historical processes, disability policies, and current action plans. The study aims to provide a conceptual and theoretical foundation for authorised data analyses to be conducted in subsequent stages.

Keywords: Autism, Disability Policies, Access to Services, Data Governance, Social Policy, Rights-Based Approach.

OSMANLI DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZ HAK SÖYLEMİNE: ENGELLİLİKTE KAVRAMSAL DÖNÜŞÜM

Dr., Aydın BAYARSLAN
Ordu Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, abayarslan@gmail.com,
https://orcid.org/0000-0002-2356-2669

ÖZET

Bu çalışma, Türk toplumunda engelliliğe ilişkin söylemin tarihsel değişimini dilin dönüşümü üzerinden ele almaktadır. Osmanlı dönemindeki himaye temelli anlayıştan günümüzün hak temelli yaklaşımına uzanan süreçte kullanılan kelimeler, yalnızca ifade biçimini değil, toplumsal bakışın da yönünü belirlemiştir. Çalışmada tarihsel–etimolojik çözümleme ve söylem analizi yöntemleri kullanılmış; eski sözlükler, Osmanlı dönemi belgeleri, Cumhuriyet dönemi düzenlemeleri ve Engelliler Hakkında Kanun'un yanı sıra Avrupa dillerindeki benzer terminolojik değişimler incelenmiştir. Bulgular, Osmanlı'da bireyin daha çok yardım ve merhamet nesnesi olarak konumlandığını, Cumhuriyet döneminde ise üretkenlik ve çalışabilirlik üzerinden tanımlandığını göstermektedir. 2005 sonrası dönemde "*özürlü*" yerine "*engelli*" ifadesinin benimsenmesiyle bireyin bakım nesnesinden hak öznesine dönüşen bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu dilsel dönüşüm, sosyal hizmetlerin yapısal değişimiyle paralel ilerlemiş; merhamet temelli söylem yerini eşit katılım ve hak temelli yaklaşıma bırakmıştır. Çalışma, engellilik kavramının tarihsel bağlam içinde geçirdiği anlamsal evrimi ortaya koyarak, sosyal politika alanındaki tartışmalara dilin dönüştürücü gücü açısından katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Osmanlı Toplumu, Sosyal Politika, Dil ve Söylem Analizi, Hak Temelli Yaklaşım.

FROM THE OTTOMAN PERIOD TO THE MODERN RIGHTS DISCOURSE: CONCEPTUAL CHANGE IN DISABILITY

Dr., Aydın BAYARSLAN

Ordu Provincial Directorate of Family and Social Services, abayarslan@gmail.com,

https://orcid.org/0000-0002-2356-2669

ABSTRACT

This study examines the historical transformation of disability discourse in Turkish society through the evolution of language. From the Ottoman Empire's protection-oriented approach to today's rights-based perspective, the terms used to describe disability have shaped not only modes of expression but also the direction of social perception. The research employs historical–etymological analysis and discourse analysis methods, drawing on early dictionaries, Ottoman archival materials, Republican-era regulations, the Law on Persons with Disabilities, and corresponding terminological shifts in European languages. Findings suggest that, during the Ottoman period, individuals with disabilities were predominantly viewed as objects of charity and compassion. In contrast, in the Republican era, they were defined through notions of productivity and employability. Since 2005, with the replacement of the term "*özürlü*" (invalid) by "*engelli*" (disabled), a new understanding has emerged in which the individual is recognised as a subject of rights rather than an object of care. This linguistic transformation has paralleled structural changes in social services, as the discourse of mercy has gradually been replaced by one of equal participation and rights. By tracing the semantic evolution of disability in its historical context, the study seeks to contribute to social policy discussions by highlighting the transformative power of language.

Keywords: Disability, Ottoman Society, Social Policy, Language and Discourse Analysis, Rights-Based Approach.

GİRİŞ

Bu çalışma, Türk toplumunda engelliliğe ve genel olarak sosyal hizmet alanına ilişkin anlayışın tarihsel değişimini, kullanılan dil ve kelimeler üzerinden incelemektedir. Ferdinand de Saussure'ün "*dil bir farklar sistemidir*" önermesinden hareketle her kelimenin yalnızca bir nesneyi adlandırmadığı, aynı zamanda bir değer sistemi kurduğu kabul edilir.(Bakıner & Özdemir, 2023) Benzer şekilde Derrida'nın *différance* kavramı, kelimelerin tarihsel bağlamlara göre yeniden okunabileceğini(Can, 2016); Foucault dilin toplumsal yönetme biçimlerini yeniden ürettiğini; Bourdieu'nün "*sembolik iktidar*" yaklaşımı ise meşru kabul edilen dilin politik meşruiyet ürettiğini göstermektedir.(Pitsoe, 2023).

Bu kapsamda, engellilik alanında dil değişimi yalnızca semantik bir yenilenme değil, aynı zamanda mevzuat, kurum ve hizmet pratiklerinde gözlenebilen bir yeniden yapılanma olarak ortaya çıkar. Dil toplumsal bakışın tezahürü olarak okunabilir, iletişim aracı olmaktan fazlasıdır.

Türkçede "özürlü" kelimesinin "engelli"ye dönüşümü, aslında sosyal hizmetlerin tümünde gözlenen geniş bir dilsel evrimin parçasıdır. "Engelli" kelimesinin evrimi de yalnızca engellilik politikasını değil, sosyal hizmetlerin tamamında hak temelli yaklaşımın dilsel izdüşümünü temsil etmektedir.

YÖNTEM

Araştırma tarihsel–etimolojik çözümleme ve söylem analizi yöntemine dayanmaktadır. Dîvânu Lugâti't-Türk, Kamus-ı Türkî, Kutadgu Bilig, Osmanlı arşiv belgeleri ve onlara dair akademik makaleler, Cumhuriyet dönemi yasal metinleri (1930 Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 5378 ve 6518 sayılı Engelliler Hakkında Kanunlar) ve uluslararası belgeler (Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi) incelenmiştir. Ayrıca İngilizce, Almanca, İspanyolca, İtalyanca terminoloji dönüşümleri değerlendirilmiştir.

BULGULAR

İlk Türkçe metinlerde "engelli" kavramına karşılık gelen doğrudan bir terim bulunmaz. Zira kelime 20. yüzyılda üretilmiştir. Bununla beraber bireyleri tanımlamak için, *"kör", "topal", "tilsiz", "sağır"* ve *"çolak"* gibi sözcüklerin kullanıldığı görülmektedir. (Efe, 2020) Bu kelimeler çoğunlukla betimleyici niteliktedir; Dîvânu Lugâti't-Türk'te Kaşgarlı Mahmud bunları açıklarken herhangi bir değer yargısı veya toplumsal niteleme eklemez. Yine dönem metinlerinde yoksunluğu ifade etmek için kullanılan *"fakir", "yoksul"* ve "*aç*" gibi bugün de

kullanmaya devam edilen sözcükler de o dönemde geçici durumları tanımlar (Girgin, 2021); bireye kalıcı bir "eksiklik" veya "muhtaçlık" kimliği yüklemez. Bu açıdan, İslam öncesi Türk toplumlarında dilin daha çok geçici insani hallere vurgu yaptığı (Yaman, 2024), yetersizlik ya da kalıcı bağımlılık çağrışımlarının bulunmadığı söylenebilir.

Osmanlı tıbbî-idarî dilinde Arapça kökenli *"mecnun, aciz, malûl, illet, amâ, bî-zebân*" gibi terimlerin yaygınlaşması, bireyi himaye nesnesi olarak çerçeveleyen, muhtaçlık durumuna vurgu yapan kurumsal söylemle beraber okunabilir. Bimarhaneler ve darülaceze gibi kurumlar bu dilin kurumsal karşılığı olarak ortaya çıkmıştır. (Şimşek, 2022) Engelli birey; yardımın ve merhametin nesnesi haline gelirken, toplumun sorumluluğu "himaye" kavramı üzerinden tanımlanmıştır.

Antik Yunan döneminde kendi haline bırakılması beklenen (Pangalıyeva & Güngörmez Akosman, 2023) ve Orta Çağ Avrupa'sında toplumda istenmeyen, tecrit edilen engelli bireyler (Aköğretmen, 2023)[1] İslam devletlerinde ve Osmanlı'da sosyal muhtaçlık üzerinden değerlendirilir, kuruluşlar şehrin içinde inşa edilir ve toplumla bir arada yaşarlardı. (Sözen, 2024) Bununla beraber 19. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da ve paralel olarak Osmanlı'da sosyal hizmet uygulamaları kurumsallaşmaya başladı.

Cumhuriyetle beraber toplumsal üretkenlik ideali öne çıkmış, engelliler için "*sakat"*, "*çürük*" ve sonraları "*özürlü"* kelimeleri yaygınlaşmıştır. (Şişman, 2012) Bu kelimeler, bedensel farklılığı "çalışamazlık" ve "verimsizlik" kavramlarıyla ilişkilendirerek biyopolitik bir çerçeve oluşturmuştur. Buna rağmen alanda çalışan doktorların insan onuruna saygı duyan tedavi protokolleri oluşturduğu da bilinmektedir. Mazhar Osman'ın "*Mecnuna ne urulur, ne sövülür*" sözü, dönemin tıbbileşmiş bakışına karşı insanı olduğu gibi kabul eden bir anlayışın simgesi olarak anılabilir. (Artvinli, 2017)

5378 sayılı Kanun 2005'te *"Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"* başlığıyla yayımlanmıştır. 2013 yılında yapılan değişikliklerle kanunlarda "*sakat*", "*çürük*", "*özürlü*" kelimeleri yerine "*engelli*" kelimesi konulmuştur. Bu kanun incelendiğinde 1920'li yıllarda "*çürük*" ve "*çürüklük*" kelimesinin, 1940'larda "*sakatlık*" kelimesinin, 1980'den sonra "*özürlü*" kelimesinin mevzuata girdiği

[1] Bu söylemin literatürde sorgulandığını belirtmek gerekir. Engellilerin toplum içinde yaşadığı, İslam toplumlarındaki gibi benzer pratiklerin Avrupa'da bazı şehirlerde bulunduğunu da belirtmek gerekir.(Craig, 2014), (Micarelli vd., 2024)

görülmektedir. Bu kanunla beraber sakat, özürlü gibi kelimeler yerine "*engelli*" kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.[2]

06.02.2014 tarihli 6518 sayılı Kanun ile engelli tanımı yenilenmiştir. (*Engelliler Hakkında Kanun*, 2014) Bu değişimlerle yalnızca kelimeyi değil, yasanın tanımı ve kapsamında değiştiği görülmektedir. 2005 tarihli kanun metninde özürlü, *"fiziksel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerinde kayıp olması nedeniyle bakıma muhtaç kişi"* olarak tanımlanırken, 2014 düzenlemesinde engelli, "*doğuştan veya sonradan oluşan farklılıkları nedeniyle, diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey"* olarak tanımlanmıştır. Birincisinde birey bakım nesnesi, ikincisinde toplumsal katılım öznesidir. Bu fark, sosyal hizmet alanındaki dönüşümün yasal dile açık biçimde yansımasıdır.

Benzer dönüşüm sadece ülkemizde değil Avrupa'da görülebilmektedir. İngilizce'de, "handicapped" kelimesinden "disabled" kelimesine ve son yıllarda "differently abled / person with disability" kelimelerine geçiş görülmektedir. (Andrews vd., 2022; Leshota & Sefotho, 2020) Benzer şekilde Almanca'da "Krüppel / Behinderte" kelimelerinden "Menschen mit Behinderung" kelimesine, İtalyanca'da "handicappato"dan "persona con disabilità", İspanyolca "minusválido" "personas con discapacidad" kelimelerine geçiş görülmektedir.

Semantik değişim Birleşmiş Milletler metinlerinde de kendini göstermektedir. 1981 yılı "International Year of Disabled Persons" olarak ilan edilmiştir. 2006 yılına gelindiğinde engelli haklarına ilişkin sözleşmenin ismi "Convention on the Rights of Persons with Disabilities" olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde bu örnekler, küresel ölçekte dilin aynı yönde dönüştüğünü, hak söylemine geçişin evrensel bir eğilim haline geldiğini göstermektedir.

15 Mayıs 2025'te Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında "*Engelli Bireylerin Toplumsal Hayata Katılımlarının Güçlendirilmesi, Karşılaştıkları Sorunların Tespit Edilmesi ve Bu Sorunlara Kalıcı Çözümler Üretilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu"* kurulmuştur. Komisyon tutanakları incelendiğinde kanun maddelerinin hak temelli olmakla birlikte uygulamaların hala merhamet eksenli olduğu,[3] bireylerin aktif katılımlarından çok pasif

---

[2] Burada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı bazı yönetmeliklerin hala değişmediği ile "özürlü" kelimesinin kullanımın devam ettiğini de belirtmek gerekir. Örneğin *"Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği"* 2006 yılında yayınlanmış, 2010 yılında güncellenmiştir. Fakat yönetmelik içindeki "özürlü" terimleri kullanımdan kalkmamıştır.

[3] 08.07.2025 Tarihli Toplantıda İstanbul Milletvekili Yücel Arzen Hacıoğulları : "*Bir toplumun uygarlık ölçütlerinden bir tanesi de tabii sakatlara, engellilere gösterdiği müsamaha, ondan beklentisidir. "Biz merhamet uygarlığıyız." diyoruz ya, merhamet esas itibarıyla güçlünün güçsüzün yanağından makas alması*

alıcılar olarak değerlendirildiği görülmektedir. Komisyona yapılan sunumlarda akademisyenlerin engellilik tanımı konusuna önem verdikleri de anlaşılmaktadır.[4]

TARTIŞMA

Osmanlı'daki himayeci yaklaşım, tarihsel olarak dayanışma ve yardım kültürünün ahlaki bir tezahürü olmakla birlikte, modern dönemde bireyi edilgen bir yardım nesnesi konumuna indirgemiştir. Hizmetin ruhu değiştikçe dilde değişir. Yardım alan "özürlü" bireyden, hakkını talep eden "engelli" bireye doğru değişim görünür hale gelir.

Bu dönüşüm yalnızca terminolojik değil, aynı zamanda etik bir yeniden kuruluş niteliğindedir. Ne var ki toplumsal alışkanlıklar ve kültürel yapı bu değişime her zaman eşlik etmemekte; "*hepimiz engelli adayıyız"*[5] gibi iyi niyetli ifade kalıpları hala üstenci bir bakışın izlerini taşımaktadır.[6] Bu nedenle dil reformu yalnızca yasal bir düzenleme değil, kültürel bir öğrenme süreci olarak ele alınmalıdır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın kurumsal söyleminde son yıllarda önemli bir dil reformu gerçekleşmiştir. Kadın, çocuk, yaşlı, engelli alanlarında güncellenen mevzuatlarda dil değişimleri açıkça görülmektedir. "Korunmaya muhtaç çocuk" yerine "korunmaya ihtiyacı olan çocuk", "kadın sığınma evi" yerine "kadın konukevi" ifadeleri göze çarpan örnekler olarak sunulabilir. Bu kelimelerin dönüşümü yardım ve merhamet dilinden hak ve katılım diline geçişin farklı yüzleri olarak okunabilir. Aynı zihinsel dönüşüm "özürlü", "engelli" geçişinde de belirgindir: birey artık korunması gereken değil, toplumsal yaşama eşit koşullarda katılım hakkı olan bir öznedir.

---

*değil; güçsüze olan ihtiyacını bildirme etkinliğinin adı, "Benim sana ihtiyacım var." diyebilmektir merhamet. "Sakat" "özürlü", sonrasında merhum Muhsin Yazıcıoğlu'nun teklifiyle "engelli" hâline getirdiğimiz, bizim Hükûmetlerimiz..."*Bu söylem iyi niyetli fakat konuya paternalist/himayeci olarak bakan bir yaklaşım örneği olarak değerlendirilmiştir.

[4]16.10.2025 Tarihli Toplantıda Dr. Ersin Ufuk Timuçin: "*...sununun en önemli cümlesi bu. Bir bireyin engelliliğini kesinlikle o bireyin yetersizliği belirlemiyor, sadece buna bağlı değil, o değil, bulunduğu çevre ve toplumsal koşullar belirliyor. Ne? Çünkü engellilik, bireyin toplumsal yaşama katılımının zedelenme, yetersizlik ile çevresel, sosyal engellerin etkileşimi sonucunda kısıtlanması anlamına geliyor.Dolayısıyla bir bireyin engelli olup olmadığına, içinde yaşadığı çevresel koşullar ve toplumsal faktörler karar veriyor..."* Bununla beraber örneğin Trabzon'da yapılan istişare toplantısı öncesinde engelliliğin tanımı konusunda öğretim üyeleri sunum yapmış, sunumlar sonrasında toplantı başlamıştır. (Sunular muhtemelen tekrara düşmemek için tutanaklara eklenmemiştir.)

[5] Son yıllarda yaygın olarak kullanılan bu söylem görünürde empati üretse de engelliliği bir risk ve kayıp kategorisi olarak kodlayarak mevcut değer hiyerarşisini yeniden üretmektedir.

[6] Bu noktada 22.12.2025'te TBMM komisyonunda kelimelerle ilgili tartışmaya da değinmek gerekir. Lokman AYVA konuşmasında "…ha "kör" demişsin ha "görme yetersizliği olan kişi" ha "görme engelli" demişsin ne değişti ki? Bunu ben araştırdım, 1878'de aynı konu gündeme gelmiş, Teodor Kasap yazmış "*Ya, biz sakata 'sakat' demeyeceksek bu kelimeler niye var Allah aşkına*?" demiş." Bu söylemin haklı olmakla dili durağan olduğu kabulüne dayandığını düşünüyorum. Metnin giriş bölümünde de ifade edildiği üzere kullandığımız dil nötr değildir, değer yargıları ve anlamlar üretir.

SONUÇ

Türkçede "engelli" kelimesinin benimsenmesi, hak temelli yaklaşımın dilsel yansımasıdır; ancak bu değişimin kalıcı olabilmesi için toplumsal bilinçte aynı dönüşümün sağlanması gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesi, "*engelliler için alınacak özel tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağını*" hükme bağlayarak engelliliğe ilişkin hak temelli yaklaşımı açık biçimde güvence altına almıştır. Buna rağmen, toplumsal dilin ve davranış kalıplarının bu anayasal bakışın gerisinde kalabildiği görülmektedir. Yasal düzenlemeler çağdaş bir zeminde ilerlerken, gündelik söylemde ve hizmet sunumunda himayeci, merhamet odaklı ve yer yer ötekileştirici kalıplar varlığını sürdürmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bu noktada yalnızca hizmet sunan değil, dili dönüştüren bir kurum işlevi görmelidir. Bakanlığın yürüttüğü farkındalık ve erişilebilirlik çalışmaları, dildeki bu dönüşümün toplumsal hafızaya yerleşmesi açısından önem taşımaktadır; ancak bu çalışmaların daha yenilikçi, katılımcı olması ve kültürel düzeyde derinleştirilmesi gerekmektedir.

Kelimeler değiştikçe düşünme biçimleri de değişir; çünkü dil yalnızca anlatım aracı değil, toplumsal değerlerin taşıyıcısıdır. Himayeci geleneğin mirası, hak temelli anlayışın eşitlik ve katılım ilkeleriyle yeniden biçimlenmeli; dil bu dönüşümün hem aracı hem de yansıtıcısı olmalıdır. Böylelikle, hukukun öngördüğü eşitlik ve adalet ilkesi, kültürde ve hizmet pratiklerinde de karşılığını bulabilir.

KAYNAKÇA

Aköğretmen, M. (2023). Batı'da Engelli Emeğinin Kısa Tarihi: Engellilik Modelleri Bağlamında Bir Değerlendirme. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, *12*(32), 129-144. https://doi.org/10.31199/hakisderg.1209599

Andrews, E. E., Powell, R. M., & Ayers, K. (2022). The evolution of disability language: Choosing terms to describe disability. *Disability and Health Journal*, *15*(3). https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2022.101328

Artvinli, F. (2017). Mecnuna ne urulur, ne sövülür!': Mazhar Osman ve yönetilemeyen bimarhaneler. *Osmanli Bilimi Arastirmalari (Studies in Ottoman Science)*, *19*(1), 13-42.

Bakıner, A., & Özdemir, O. (2023). A guide to the science of language: Ferdinand de Saussure's central concepts in linguistics. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, *32*, 1429-1435. https://doi.org/10.29000/rumelide.1253817

Can, E. (2016). Anlam Arayışında Derrida'nın Yinelenebirlik ve Différance Söylemi. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, *27*, 15-28.

Craig, L. A. (2014). The History of Madness and Mental Illness in the Middle Ages: Directions and Questions. *History Compass*, *12*(9), 729-744. https://doi.org/10.1111/hic3.12187

Efe-, K. (2020). Eski Türkçedeki Bedensel Engellilik ve Hastalık Sözcüklerinin Türkiye Türkçesindeki Görünümleri. *Turkish Studies - Language and Literature, Volume 15 Issue 4*(Volume 15 Issue 4), 1785-1807. https://doi.org/10.47845/TurkishStudies.45939

Engelli Bireylerin Toplumsal Hayata Katılımlarının Güçlendirilmesi, Karşılaştıkları Sorunların Tespit Edilmesi ve Bu Sorunlara Kalıcı Çözümler Üretilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Tutanakları. https://tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Komisyon-Tutanaklari-Sonuc

Engelliler Hakkında Kanun. (2014, Şubat 6). TC Resmi Gazete. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Girgin, Y. (2021). Orhun Yazıtları'nda geçen atasözleri ve deyimlerin verdiği mesajların dil ve kültür birlikteliği açısından değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, *25*, 308-322. https://doi.org/10.29000/rumelide.1036536

Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2013, Mayıs 3). TC Resmi Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm

Leshota, P. L., & Sefotho, M. M. (2020). Being differently abled: Disability through the lens of hierarchy of binaries and Bitso-lebe-ke Seromo. *African Journal of Disability*, *9*. https://doi.org/10.4102/ajod.v9i0.643

Micarelli, I., Tafuri, M. A., & Tilley, L. (2024). Disability and care in Western Europe during Medieval times: A bioarchaeological perspective. *International Journal of Paleopathology*, *44*, 119-125. https://doi.org/10.1016/j.ijpp.2024.01.004

Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2005, Temmuz 1). TC Resmi Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm

Pangalıyeva, Z., & Güngörmez Akosman, B. (2023). Ötekileştirilmiş Beden ya da Engelliler: Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *51*, 225-241. https://doi.org/10.52642/susbed.1287410

Pitsoe, V. J. (2023). A critical analysis of the power theories of Foucault, Bourdieu, and Habermas in the context of higher education research. *Annals of the University of Craiova for Journalism*, *9*, 19-30.

Sözen, H. (2024). Engellilik Modelleri Perspektifinde İslam Medeniyeti ve Diğer Toplumlardaki Engellilik: Çeşitli Kültürlerin Bakış Açıları. *The Journal of International Civilization Studies*, 150-173. https://doi.org/10.58648/inciss.1452607

Şimşek, K. (2022). *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli politikaları: II. Abdülhamit Dönemi*. Türk Tarih Kurumu.

Şişman, Y. (2012). Özürlülük Kavramlarının Kullanımı Üzerine Genel Bir Soruşturma. *Sosyal Politika Çalışmaları*, *7*(28), 69-85.

Yaman, H. (2024). Türkçede Soyut Sözcükler Üzerine Bazı Tespitler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, *8*(1), 249-261. https://doi.org/10.34083/akaded.1444466

HARİTALARIN DÖNÜŞÜMÜ: KARTOGRAFYADAN DİJİTAL VE KATILIMCI HARİTALARA

Doçent Doktor Ali İMAMOĞLU
Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
aliimamoglu@yandex.com, ORCID ID 0000-0001-9197-1029

ÖZET

Bu çalışma, haritaların tarihsel gelişim sürecini kartografyadan dijital ve katılımcı haritalara uzanan dönüşüm çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. İlk dönemlerde yön bulma ve mekânsal tanımlama amacıyla kullanılan haritalar, günümüzde Coğrafi Bilgi Sistemleri, web tabanlı uygulamalar ve kullanıcı katılımına dayalı platformlar sayesinde dinamik, etkileşimli ve çok katmanlı yapılar hâline gelmiştir. Dijital haritalar, mekânsal bilginin üretilmesi, güncellenmesi ve paylaşılmasında önemli kolaylıklar sağlamakta; bu yönüyle geleneksel haritalardan belirgin biçimde ayrılmaktadır. Çalışmada dijital haritaların eğitim alanındaki kullanımına özel bir vurgu yapılmakta; özellikle coğrafya ve sosyal bilgiler derslerinde harita okuryazarlığı ve mekânsal algı becerilerinin geliştirilmesindeki rolü ele alınmaktadır. Dijital haritaların sunduğu görsel ve etkileşimli özellikler, öğrencilerin mekânı çok boyutlu biçimde algılamalarına katkı sağlarken, aktif öğrenme süreçlerini de desteklemektedir. Bununla birlikte katılımcı haritalama uygulamaları, kullanıcıları yalnızca harita tüketicisi olmaktan çıkararak veri üreticisi konumuna taşımakta ve dijital kültür içerisinde mekânsal bilginin demokratikleşmesine katkı sunmaktadır. Ancak bu dönüşüm süreci, harita okuryazarlığı, veri güvenliği ve dijital eşitsizlik gibi önemli sorun alanlarını da beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak çalışma, dijital ve katılımcı haritaların sunduğu olanakların etkili ve sürdürülebilir biçimde kullanılabilmesi için eğitim, etik ve altyapı temelli bütüncül yaklaşımların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kartografya, Dijital Haritalar, Harita Okuryazarlığı.

THE TRANSFORMATİON OF MAPS: FROM CARTOGRAPHY TO DİGİTAL AND PARTİCİPATORY MAPPİNG

ABSTRACT

This study aims to examine the transformation of maps within the framework of the transition from traditional cartography to digital and participatory mapping practices. Maps, which were initially used primarily for orientation and spatial description, have evolved into dynamic, interactive, and multilayered platforms with the development of Geographic Information Systems, web-based technologies, and user-generated data. Digital maps differ significantly from traditional maps by enabling continuous updating, interactive use, and the integration of multiple data layers. The study places particular emphasis on the use of digital maps in education, especially in geography and social studies courses. Digital mapping tools contribute to the development of map literacy and spatial perception by allowing learners to explore spatial relationships through visual and interactive features. These tools support student-centered and active learning processes, making abstract spatial concepts more comprehensible. In addition, participatory mapping practices transform users from passive map readers into active data producers, reflecting the principles of digital culture such as collaboration, sharing, and co-production of knowledge. However, the widespread use of digital and participatory maps also raises critical issues, including map literacy gaps, data security and privacy concerns, and digital inequality. Unequal access to technology and digital skills limits the benefits of digital mapping for certain social groups. In conclusion, the study highlights that while digital and participatory maps offer significant opportunities for spatial knowledge production and education, their effective and sustainable use requires comprehensive approaches that address educational, ethical, and infrastructural challenges.

Key words : Cartography, Digital Maps, Map Literacy

1. GİRİŞ

Haritalar, insanın yaşadığı mekânı anlama, açıklama ve yönetme çabasının en eski araçlarından biridir. İlk çağlarda mağara duvarlarına çizilen basit tasvirlerden günümüzde web tabanlı ve etkileşimli dijital haritalara kadar uzanan süreç, kartografyanın hem teknolojik hem de toplumsal dönüşümlerle sürekli yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır (Aktaş, Yılmaz ve Yılmaz, 2025). Haritalar yalnızca mekânsal bilgiyi aktaran araçlar değil; aynı zamanda kültürel, siyasal ve pedagojik anlamlar taşıyan görsel iletişim ortamlarıdır (Pickles, 2011).

Son yıllarda Coğrafi Bilgi Sistemleri, uzaktan algılama, web tabanlı haritalama ve yapay zekâ uygulamaları, harita üretim ve kullanımında büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim, haritaların dinamik, güncellenebilir ve kullanıcı etkileşimine açık platformlara evrilmesini sağlamıştır (Ergün, 2023). Güncellenebilir haritalar bireyin bilgiye ulaşma onu güncelleme değerlendirme ilişki kurma gibi becerilerini geliştirmesi açısından öğrenmeyi ileri bir seviyeye taşımıştır. Dijital haritaların en önemli özelliklerinden birisi sürekli güncellenebilir olmasıdır. Hem kullanıcı hem de üretici tarafından güncellenebilen haritalar özellikle kullanımı kolay haritalardır. Bu haritalar özellikle bilimsel çalışmalarda haritaların doğruluğunu arttırmakta, kullanıcının araştırmasını kolaylaştırmaktadır.

Kartografya, coğrafi nesnelerin ve olayların belirli bir ölçek ve projeksiyon sistemi dâhilinde görselleştirilmesini konu alan bilim dalıdır. Uluslararası Kartografya Birliği kartografyayı, harita yapımının bilimsel, sanatsal ve teknik yönlerini kapsayan bir disiplin olarak tanımlamaktadır (Çobanoğlu, 2016). Tarihsel süreçte haritalar; yön bulma, keşifler, askeri faaliyetler ve idari düzenlemeler için kullanılmıştır. Orta Çağ'da seyahatnameler ve pusulanın icadı haritacılığın gelişimini hızlandırmış, Yeni Çağ'da coğrafi keşiflerle birlikte denizcilik haritaları ön plana çıkmıştır (Balcı ve Yıldırım, 2023). Yakın Çağ'da ise hava fotoğrafları ve uydu görüntülerinin kullanımı kartografyada bilimsel doğruluğu artırmıştır. Aynı zamanda işleri hızlandırmış kısa sürede çok daha büyük alanlara ait bilgiler üretilmesini sağlamıştır.

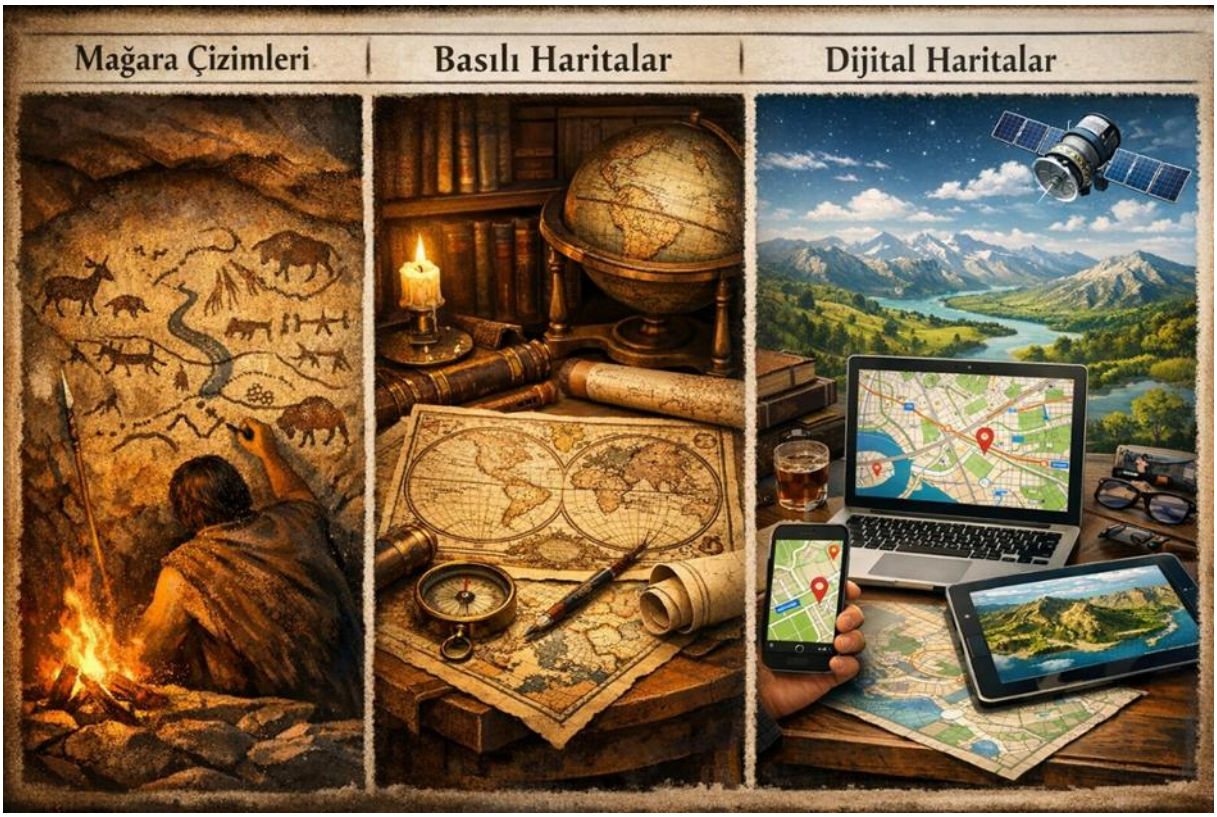

Görsel 1. Kartografyanın tarihsel gelişim evreleri (mağara çizimleri – basılı haritalar – dijital haritalar).

2. DİJİTAL HARİTALARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÖZELLİKLERİ

Dijital haritalar, CBS'nin gelişimine paralel olarak 1990'lı yıllardan itibaren yaygınlaşmıştır. Bu haritalar, coğrafi verilerin yazılım tabanlı olarak işlenmesi, güncellenmesi ve çok katmanlı biçimde sunulmasına olanak tanımaktadır (Ergün, 2023). Dijital haritalarda güncellik, etkileşim, kullanıcı dostu arayüz ve veri girişi gibi özellikler öne çıkmaktadır (Çizelge 1). Bu özellikler aynı zamanda geleneksel haritaların eksik yönleri olarak da ifade edilebilir. Geleneksel haritaların güncellenmesi zor ve maliyetlidir.

Yeşiltaş ve Pehlivan (2015), çevrimiçi haritaların basılı haritalara kıyasla daha güncel ve yapılandırılabilir olduğunu, bu yönüyle özellikle eğitim alanında etkili bir öğretim materyali sunduğunu belirtmektedir. Dijital haritalarda yakınlaştırma uzaklaştırma sorgulama analiz etme gibi özelliklerin bulunması materyallerin eğitimde etkisini arttıran önemli özelliklerdir. Ayrıca güncellenebilirlik harita kullanıcısının pasif özelliğini aktif bir özelliğe dönüştürmüş ve kullanıcılar haritalar üzerinde üreterek yeniden şekillendirerek aktif öğrenme süreçlerini pekiştirmiştir.

Çizelge 1. Geleneksel ve dijital haritaların karşılaştırılması.

Özellik	Geleneksel Haritalar	Dijital Haritalar
Güncellenebilirlik	Düşük	Yüksek
Etkileşim	Yok	Yüksek
Veri Katmanları	Tek	Çoklu
Kullanıcı Katılımı	Sınırlı	Geniş

2.1. Dijital Haritalar ve Eğitim

Çağdaş bir toplum olabilmenin yolu eğitim ve öğretimin yeni bilgi ve teknolojiyle gerçekleştirildiği eğitim sistemlerinden geçmektedir (Ünal, Özmen ve Er, 2013).

Dijital haritaların eğitim alanındaki kullanımı, özellikle coğrafya ve sosyal bilgiler derslerinde önem kazanmıştır (Görsel 2). Yapılan araştırmalar, dijital ve animasyonlu haritaların öğrencilerin akademik başarısını artırdığını ve soyut mekânsal kavramların öğrenilmesini kolaylaştırdığını göstermektedir (Aktürk, Yazıcı ve Bulut, 2013; Yeşiltaş ve Pehlivan, 2015).

Ergün (2023), coğrafya öğretim programında dijital haritaların harita bilgisi ve becerilerinin kazandırılmasında etkili bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda dijital haritalar, öğrenci merkezli ve yapılandırmacı öğrenme yaklaşımlarını desteklemektedir.

Görsel 2. Eğitimde dijital haritaların kullanım alanları.

2.2. Harita Okuryazarlığı ve Mekânsal Algı

Harita okuryazarlığı; yön bulma, ölçek okuma, lejant yorumlama, projeksiyon bilgisi ve dijital harita hazırlama gibi alt becerileri kapsamaktadır (Balcı ve Yıldırım, 2023). Abbak (2021), öğrencilerin dijital platformları harita okuma ve yorumlama becerilerini geliştirmede aktif olarak kullandıklarını, ancak taslak harita çizimi gibi bazı temel becerilerde zorlandıklarını belirtmektedir.

Dijital haritalar, mekânı algılama becerisinin gelişiminde görsel ve etkileşimli yapıları sayesinde önemli fırsatlar sunmaktadır (Aktürk vd., 2013). Bununla birlikte mekânın algılanması, yalnızca harita okuma becerileriyle sınırlı olmayan, bireyin çevresiyle kurduğu bilişsel ve deneyimsel ilişkinin bir sonucudur. Dijital haritalar; yakınlaştırma, uzaklaştırma, katman ekleme, üç boyutlu görselleştirme ve zaman serileri gibi özellikleri sayesinde mekânın çok boyutlu olarak algılanmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, mekânsal ilişkilerin somutlaştırılmasını ve coğrafi süreçlerin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Dijital haritaların etkileşim özelliği, bireyin mekânla pasif bir ilişki kurmasının ötesine geçerek aktif bir keşif süreci yaşamasını sağlamaktadır. Kullanıcı, harita üzerinde yaptığı her etkileşimle mekânsal ilişkileri yeniden anlamlandırmakta ve zihinsel haritalar oluşturmaktadır. Bu süreç, mekânsal düşünme, yön duygusu ve ölçek farkındalığının gelişimine doğrudan katkı sağlamaktadır. Özellikle eğitimde kullanılan haritalar, öğrencilerin yaşadıkları çevreyi bütüncül biçimde algılamalarına yardımcı olmaktadır. Ancak mekânın dijital ortamda algılanması bazı sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Sürekli hazır ve otomatik olarak sunulan yön bulma

uygulamaları, bireylerin geleneksel mekânsal becerilerini zamanla zayıflatabilmektedir. Örneğin navigasyon kullanan bireylerin bir gittiği yeri tekrar bulabilmesi ancak navigasyonla mümkün olmakta çünkü bireylerin seçiciliği ve dikkati dijital ortamdaki koşullara yönelmektedir. Bu nedenle dijital haritaların kullanımında denge gözetilmeli; bireyin hem dijital araçlarla mekânı algılaması hem de temel mekânsal becerilerini geliştirmesi desteklenmelidir. Böylece mekan algısı teknolojik araçlarla güçlendirilirken, mekânla kurulan bağda korunacaktır.

2.3. Katılımcı Haritalar ve Dijital Kültür

Web 2.0 teknolojileriyle birlikte haritalar, katılımcı kültürün önemli bir parçası hâline gelmiştir. Google Haritalar ve OpenStreetMap gibi platformlar, kullanıcıların mekânsal veri üretimine doğrudan katılımını mümkün kılmaktadır (Ökmen, 2023). Bu durum, haritaların demokratikleşmesi ve yurttaş bilimi kavramlarını gündeme getirmiştir.

Ökmen (2023), ticari ve kitle kaynaklı haritalama platformlarının kullanıcıyı farklı biçimlerde konumlandırdığını; katılımcı haritaların kamu yararı açısından önemli bir potansiyel taşıdığını vurgulamaktadır. Katılımcı haritalar, dijital kültürün etkileşim, paylaşım ve birlikte üretim ilkeleri doğrultusunda şekillenmektedir. Kullanıcıların yalnızca harita tüketicisi değil, aynı zamanda veri sağlayıcısı ve içerik üreticisi konumuna gelmesi, mekânsal bilginin tek merkezden üretilen bir yapı olmaktan çıkarak çoğulcu bir karakter kazanmasını sağlamıştır. Bu durum, özellikle yerel bilgi ve gündelik mekânsal deneyimlerin haritalara yansıtılması açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır.

Dijital kültür bağlamında katılımcı haritalar, yurttaş katılımını ve mekânsal farkındalığı artıran bir araç olarak öne çıkmaktadır. Afet yönetimi, çevresel sorunların izlenmesi, kentsel hizmetlerin değerlendirilmesi ve kültürel mirasın belgelenmesi gibi alanlarda kullanıcı katkısına dayalı haritalama uygulamaları yaygınlaşmaktadır. Bu tür uygulamalar, mekânın yalnızca fiziksel bir alan değil; toplumsal, kültürel ve politik bir üretim sürecinin parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Yani harita dijitalleşmeyle birlikte yeni anlamlar kazanmış ve yeni formlara bürünmüştür. Dijital haritalar ile ortaya çıkan bu durum, veri doğruluğu, temsil adaleti ve güç ilişkileri açısından bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Doğruluk ve güvenilirlik meseleleri önemli problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanıcılar tarafından üretilen verilerin doğrulanması, belirli grupların haritalarda aşırı temsil edilirken diğerlerinin görünmez kalması gibi sorunlar, katılımcı haritaların eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda dijital kültür içerisinde katılımcı haritaların sürdürülebilir ve kapsayıcı bir yapıya kavuşabilmesi için teknik altyapının yanı sıra etik ilkeler ve bilinçli kullanıcı katılımı da büyük önem taşımaktadır.

3. SONUÇ

Haritaların dönüşümü, kartografyanın pasif bir disiplinden dinamik ve etkileşimli bir bilgi üretim alanına dönüştüğünü göstermektedir. Dijital haritalar, mekânsal bilginin üretiminde ve kullanımında yeni olanaklar sunmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde; harita okuryazarlığı, veri güvenilirliği ve dijital eşitsizlik gibi konuların dikkate alınması gerekmektedir.

Bu bağlamda harita okuryazarlığı, dijital haritaların sunduğu olanaklardan etkin ve eleştirel biçimde yararlanabilmenin temel koşullarından biri haline gelmiştir. Dijital haritaların

yaygınlaşması, bireylerin yalnızca harita okuma değil; aynı zamanda mekânsal veriyi sorgulama, yorumlama ve üretme becerilerine sahip olmasını gerektirmektedir. Harita okuryazarlığı yeterli olmayan kullanıcılar, dijital haritaların sunduğu görsel ve etkileşimli içerikleri sadece yüzeysel biçimde tüketmektedir. Bu nedenle özellikle eğitim alanında, dijital haritaların pedagojik bir araç olarak kullanımı desteklenirken, harita okuryazarlığını geliştirmeye yönelik uygulamalara da öncelik verilmelidir.

Dijital haritaların yaygın kullanımına paralel olarak veri güvenliği ve gizlilik konusu da giderek daha önemli bir sorun olmaktadır. Konum verileri başta olmak üzere bireysel ve toplumsal ölçekte üretilen mekânsal verilerin kimler tarafından, hangi amaçlarla ve ne ölçüde kullanıldığı tartışma konusudur. Özellikle ticari platformlar tarafından toplanan kullanıcı verileri, mekânsal bilginin etik kullanımı ve veri güvenliği açısından yeni riskler doğurmaktadır. Bu durum, dijital haritaların yalnızca teknik değil; aynı zamanda hukuki ve etik boyutlarıyla da ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Son olarak dijital eşitsizlik, dijital haritaların toplumsal etkilerini sınırlayan önemli faktörlerden biridir. İnternet erişimi, donanım olanakları ve dijital beceriler bakımından yaşanan eşitsizlikler, dijital haritaların sunduğu fırsatlara erişimi de doğrudan etkilemektedir. Kırsal alanlarda yaşayanlar ve düşük gelirli aile bireyleri, harita okur yazarlığı konusunda eksik kalmaktadır. Bu nedenle dijital haritaların demokratik ve kapsayıcı bir araç hâline gelebilmesi için altyapı yatırımlarının artırılması, eğitim politikalarının güçlendirilmesi ve dijital eşitsizliği azaltmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Abbak, A. C. (2021). Harita okuma ve yorumlama becerisinin incelenmesi. Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi, 4(1), 158–180.

Aktaş, A. S., Yılmaz, İ., ve Yılmaz, M. (2025). Kartografyanın geçmişi, günümüzü ve geleceği üzerine inceleme. Harita Dergisi, 173, 30–38.

Aktürk, V., Yazıcı, H., ve Bulut, R. (2013). Sosyal bilgiler dersinde animasyon ve dijital harita kullanımının öğrencilerin mekânı algılama becerilerine etkileri. Marmara Coğrafya Dergisi, 28, 1–17.

Balcı, A., ve Yıldırım, S. (2023). Sosyal bilgiler öğretiminde harita okuryazarlığı. International Journal of Geography and Geography Education, 50, 146–163.

Ergün, A. (2023). Coğrafya dersi öğretim programına göre dijital haritaların kullanılabilirliğinin incelenmesi. International Journal of Geography and Geography Education, 50, 82–103.

Ökmen, A. G. T. (2023). Dijital iletişim çağında mekânsal bilginin üretimi: Dijital haritalar, topluluklar ve katılımcı kültür. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 62, 169–190.

Ünal, F., Özmen, C. ve Er, H. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İnternet Kullanma Durumları. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/6 Spring 2013, p. 741-752, ISSN: 1308-2140

Yeşiltaş, E., ve Pehlivan, A. (2015). Sosyal bilgiler öğretiminde çevrimiçi haritaların kullanımının akademik başarıya etkisi. Turkish Studies, 10(11), 1621–1636.

KIZILIRMAK DELTASI SULAK ALANLARININ JEOMİRAS POTANSİYELİNE ÖRNEKLER

Prof. Dr. Ekrem MUTLU
Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Coğrafya
emutlu@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6000-245X

Yasin BOZTEPE
Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Coğrafya
250719004@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0009-0006-4391-1877

Özet

Kızılırmak Havzası, 82.118 Km^2 alanı ile Fırat Havzasından sonra Türkiye'nin en büyük akarsu Havzası olması, geniş drenaj alanı ve yüksek jeomorfolojik çeşitliliği ile önemli bir doğal miras alanıdır. Bu çalışma, Kızılırmak Havzası'nın jeomiras potansiyelini jeomorfolojik süreçler ve formlar üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında havzanın aşınım ve birikim süreçleri, akarsu taraçaları, erozyon ve taşkın potansiyeli, jeomorfometrik özellikleri ile delta ve alüvyal alanların hidrojeomorfolojik önemi bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Yöntem olarak, mevcut bilimsel literatürün analitik bir değerlendirmesi yapılmış; jeomorfolojik, hidrolojik ve jeomorfometrik veriler jeomiras kavramı çerçevesinde sentezlenmiştir.

Elde edilen bulgular, Kızılırmak Havzası'nın morfodinamik açıdan aktif bir sistem olduğunu ve havza genelinde jeomorfolojik süreçlerin mekânsal olarak belirgin farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle akarsu taraçaları, erozyon duyarlılığı yüksek alanlar, taşkın ovaları ve Kızılırmak Deltası gibi birimler, havzanın jeomiras potansiyelini temsil eden başlıca jeomorfolojik unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurlar, hem havzanın jeolojik ve jeomorfolojik evrimini yansıtan doğal arşivler niteliğinde hem de sürdürülebilir arazi kullanımı ve doğal risk yönetimi açısından kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, Kızılırmak Havzası'nın jeomiras potansiyelinin belirlenmesi ve korunması, yalnızca bilimsel çalışmalar için değil, aynı zamanda çevre yönetimi, planlama ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından da gereklidir. Bu çalışma, havzanın jeomorfolojik değerlerinin jeomiras perspektifiyle ele alınmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler : Jeomiras, Kızılırmak Havzası, Jeomorfoloji, Sulak Alan

EXAMPLES of GEOHERİTAGE POTENTİAL in the WETLANDS of the KIZILIRMAK DELTA

Prof. Dr. Ekrem MUTLU
Kastamonu University, Institute of Social Sciences / Geography
emutlu@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6000-245X

Yasin BOZTEPE
Kastamonu University, Institute of Social Sciences / Geography
250719004@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0009-0006-4391-1877

ABSTRACT

The Kızılırmak Basin, with an area of 82,118 km2, is the second-largest river basin in Türkiye after the Euphrates Basin and represents a significant natural heritage site due to its extensive drainage area and high geomorphological diversity. This study aims to evaluate the geoheritage potential of the Kızılırmak Basin through geomorphological processes and landforms. Within the scope of the study, erosional and depositional processes, river terraces, erosion and flood potential, geomorphometric characteristics, and the hydrogeomorphological significance of deltaic and alluvial areas have been addressed with a holistic approach. As a methodology, an analytical evaluation of existing scientific literature was conducted; geomorphological, hydrological, and geomorphometric data were synthesized within the framework of the geoheritage concept.

The findings reveal that the Kızılırmak Basin is a morphodynamically active system and that geomorphological processes exhibit significant spatial variations across the basin. In particular, units such as river terraces, areas with high erosion sensitivity, floodplains, and the Kızılırmak Delta stand out as the primary geomorphological elements representing the basin's geoheritage potential. These elements serve as natural archives reflecting the geological and geomorphological evolution of the basin and are of critical importance for sustainable land use and natural risk management.

In conclusion, identifying and preserving the geoheritage potential of the Kızılırmak Basin is essential not only for scientific research but also for environmental management, planning, and the sustainable use of natural resources. This study aims to contribute to the evaluation of the basin’s geomorphological values from a geoheritage perspective.

Keywords: Geoheritage, Kızılırmak Basin, Geomorphology, Wetland

Giriş

Kızılırmak Havzasının Jeomorfolojik Önemi

Kızılırmak Havzası, Türkiye'nin en uzun tamamen ülke sınırları içinde kalan nehir sistemi olarak 1.355 km uzunluğunda akarak Karadeniz'e dökülür ve yaklaşık 82.118 km²'lik bir drenaj alanına sahiptir (Ateş, 2024). Havzanın jeomorfolojik potansiyeli, yalnızca su rejimi veya topoğrafya ile değil, aynı zamanda tektonik, iklimsel değişimler ve jeolojik süreçlerin etkileşimi ile şekillenen karmaşık jeomorfolojik süreçlerin ürünüdür. Bu kapsamda jeomiras potansiyeli, bir havzanın jeomorfolojik süreçler sonucu sahip olduğu aşınım, birikim, topoğrafik gelişim, sediman taşınımı, taşkın ve erozyon dinamikleri gibi unsurlar üzerinden değerlendirilebilir. Özellikle havzanın farklı litolojik yapıları ve bölgesel tektonik hareketler, Kızılırmak'ın eğim profili, vadiler, taraçalar ve deltalar gibi morfolojik karakterlerin oluşumunda temel belirleyicilerdir (Doğan & Şenkul, 2011).

Kızılırmak Havzası, jeolojik tarihsel süreçler boyunca farklı çökelme, tektonik aktivite ve iklim etkilerine maruz kalmıştır. Bu süreçler sonucunda havzada çeşitli morfolojik birimler ortaya çıkmıştır: akarsu vadileri, taraçalar, delta ovaları ve jeomorfolojik süreçlerin izlerini taşıyan karmaşık arazi formları. Özellikle havzanın orta bölümünde yer alan taraça çökeltileri, Kuvaterner dönemi boyunca iklim değişimlerine yanıt olarak birikmiş sedimanların tipik bir göstergesidir (Doğan, 2011). Diğer taraftan, alt kısımlarda delta oluşumları ve akarsu ağı yüzey şekilleri, havzanın potansiyel jeomorfolojik gelişim eğilimlerini yansıtır.

Kızılırmak Havzası'nda jeomorfolojik incelemeler, havzanın doğal süreçlerinin sürdürülebilir yönetimi için de temel oluşturur. Özellikle erozyon, taşkın potansiyeli ve sediman taşınımı gibi dinamikler, hem doğal çevrenin korunması hem de tarımsal ve kentsel alan planlamasında kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, havzanın jeomorfasının anlaşılması, sadece akademik bir ilgi konusu değil, aynı zamanda su kaynakları yönetimi, arazi kullanımı planlaması ve afet risk azaltma stratejileri açısından da bir zorunluluktur. Başkanlık gibi kurumsal raporlarda da Kızılırmak havzası su potansiyelinin hidrolojik modellerle değerlendirilmesi yapılmıştır ki bu değerlendirmeler havzanın su-jeomorfoloji ilişkisi ve iklimsel özellikleri arasındaki etkileşimi daha iyi anlamaya yardımcı olur (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2023).

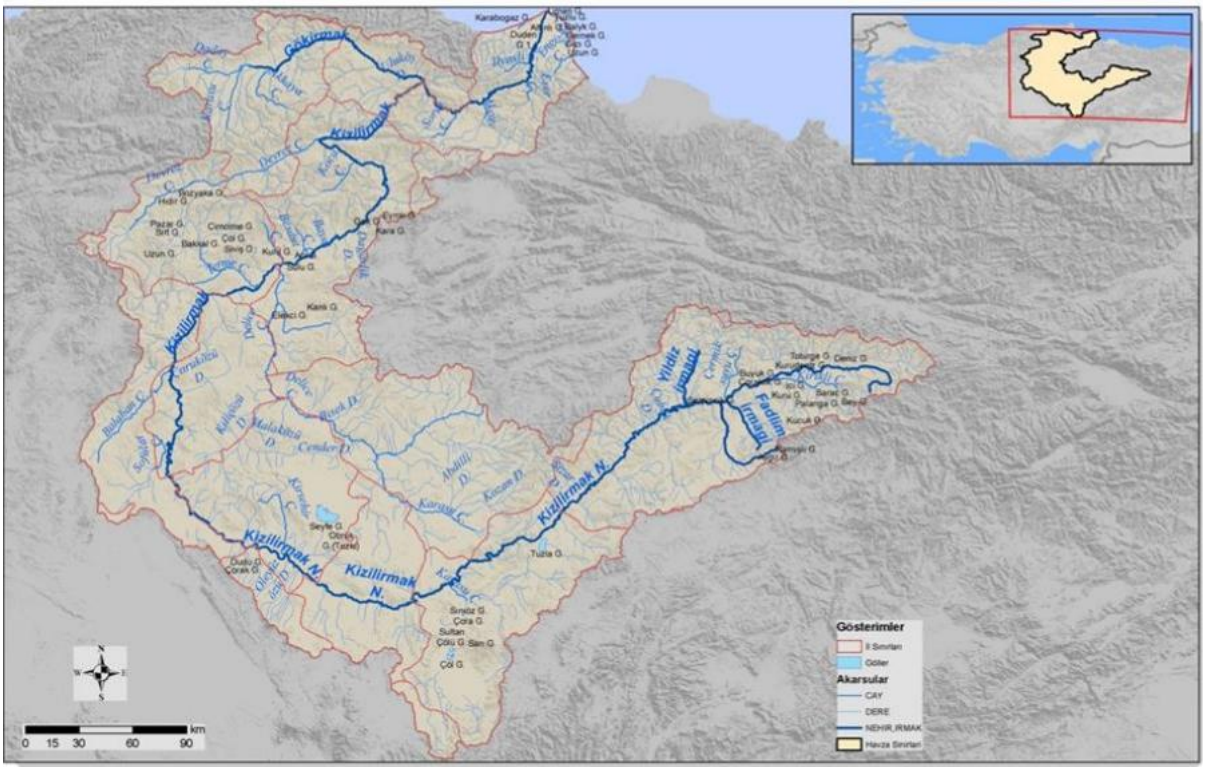

Şekil.1 Kızılırmak Havzası (URL 1).

Yöntem

Çalışmanın materyalini, Kızılırmak Havzası'na ilişkin mevcut bilimsel literatür, sayısal topoğrafya verileri, jeoloji ve arazi kullanım haritaları ile önceki araştırmalarda elde edilmiş jeomorfometrik ve hidrolojik veriler oluşturmaktadır. Literatür materyali; ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri, sempozyum bildirileri ve ilgili kurum raporlarından derlenmiştir. Bu kaynaklar, havzanın jeomorfolojik özelliklerinin tarihsel ve mekânsal gelişimini anlamak amacıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Yöntem olarak öncelikle betimsel ve analitik literatür taraması yapılmış, ardından jeomorfolojik süreçler ve formlar tematik başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Havzanın erozyon ve taşkın potansiyeline ilişkin değerlendirmelerde, daha önce uygulanmış jeomorfometrik analiz sonuçları ve modelleme çalışmaları esas alınmıştır. Eğim, drenaj yoğunluğu, yükseklik ve arazi kullanım türleri gibi parametreler, jeomiras potansiyelinin yorumlanmasında temel ölçütler olarak kullanılmıştır.

Ayrıca delta ve alüvyal alanların değerlendirilmesinde hidrojeomorfolojik yaklaşım benimsenmiş; yüzey şekilleri ile yeraltı suyu potansiyeli arasındaki ilişki literatür verileri ışığında analiz edilmiştir. Tüm bulgular, jeomiras kavramı çerçevesinde sentezlenerek Kızılırmak Havzası'nın korunması ve sürdürülebilir kullanımı açısından yorumlanmıştır. Bu bütüncül yöntem yaklaşımı, havzanın jeomorfolojik değerlerinin yalnızca tanımlanmasını değil, aynı zamanda işlevsel ve yönetsel açıdan değerlendirilmesini sağlamıştır.

Jeomorfolojik Süreçler ve Formlar: Aşınım, Birikim ve Taraça Oluşumları

Havzanın jeomorfolojik potansiyelini değerlendiren temel süreçler aşınım ve birikim faaliyetleridir. Kızılırmak vadisi boyunca akarsuyun uzun süreli aşındırma etkisi, özellikle orta havza kesimlerinde belirgin şekil değişikliklerine neden olmuştur. Havzanın orta bölümünde yaygın olarak görülen taraça setleri, nehir vadisinin tarihsel olarak farklı seviyelerdeki aşındırma ve birikim süreçlerine işaret eder. Bu morfolojik birimler, Kuvaterner dönemi boyunca iklimsel ve tektonik etkilerin kombinasyonu ile oluşmuştur (Doğan, 2011).

Taraça oluşumu, nehir sistemlerinde tipik bir jeomorfolojik göstergedir ve Kızılırmak Havzası'nda da önemli bir potansiyel barındırır. Bu taraçalar, özellikle Kapadokya bölümünde nehrin Plio-Pleistosen dönemdeki aşınım ve birikim dengesine bağlı olarak şekillenmiştir. Kapadokya'nın drenaj sistemi ve nehir taraçaları, Arık A., 1981; Aydar, E. vd., 2012; Altın, B. N., ve Toprak, V. 2007. tarafından çalışılmıştır.

Araştırmalar, Kızılırmak vadisinin farklı yükseltilerdeki taraça birimlerinin stratigrafik pozisyonunun nehir seviyesinin tarihsel değişimini ortaya koyduğunu göstermektedir (Doğan, 2011). Bu durum, havzanın jeomorfolojik sürekliliğinin iklim ve tektonik süreçlerle nasıl ilişkilendiğinin somut bir göstergesidir.

Aşınım süreçleri, havza boyunca farklı hızlarda seyretmekte ve litoloji ile eğim faktörlerinin etkisiyle morfolojik çeşitlilik göstermektedir. Özellikle litolojik olarak farklı dayanıklılıktaki kayaçların bir arada bulunduğu alanlarda, akarsuyun kinetik enerjisi aşındırma etkinliğini yükseltmekte ve morfolojik heterojenliği artırmaktadır. Havza içerisinde yer alan volkanik ve sedimanter kayaçların etkileşimi, akarsu vadisinin profilini ve kenar morfolojisini doğrudan etkilemektedir (Arıkan, Topçu & Ertek, 2023).

Bir diğer önemli morfolojik süreç ise birikim zonlarının oluşumudur. Akarsuyun taşıdığı sedimanlar, akarsuyun akış hızının azalmasıyla birlikte birikim alanları, delta ve set alanlarında çökelmektedirler. Bu durum özellikle havzanın Bafra Delta bölgesinde gözlemlenir ve coğrafik olarak geniş bir birikim yüzeyi oluşturur (Wikipedia, 2025). Bu birikim zonları, Kızılırmak Havzası'nın jeomorfolojik potansiyelinin önemli bir bileşenidir çünkü birikim süreçleri sediman döngüsünü ve morfolojik evrimi doğrudan etkiler.

Sonuç olarak, Kızılırmak Havzası'nın jeomorfolojik potansiyeli, aşınım, birikim ve taraça oluşum süreçlerinin uzun zaman ölçeğinde etkileşiminden doğmuştur. Bu süreçlerin analizi, havzanın jeomorfolojik karakterinin anlaşılması açısından hayati önemdedir ve sürdürülebilir arazi kullanımı ve su kaynakları planlamasında temel veri sağlar.

Erozyon Potansiyeli ve Jeomorfometrik Özellikler

Kızılırmak Havzası'nda jeomorfolojik potansiyelin bir diğer somut göstergesi erozyon potansiyelidir. Erozyon, havzanın morfolojik gelişimini ve topografik değişimini doğrudan etkileyen bir süreçtir. Ateş (2024) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, havzanın erozyon potansiyeli EPM-Gavrilović (Erosion Potential Method) modeline göre analiz edilmiştir. Bu yöntem; sıcaklık, yağış, jeolojik birimler, arazi kullanımı ve eğim verilerini entegre ederek toplam erozyon hacmini (m^3/ha/yıl) ve sediman iletim miktarını belirlemektedir (Ateş, 2024).

Bu modelin uygulanması, havzanın farklı bölgelerinde erozyon potansiyelinin değişkenlik gösterdiğini ortaya koymuştur. Örneğin, eğim arttıkça hem yüzey akış hızı hem de sediman taşınımı artmakta, bu da yerel jeomorfolojiyi daha dinamik hale getirmektedir. Modelde kullanılan CORINE arazi kullanımı verileri, havzadaki insan faaliyetlerinin erozyon süreçlerini nasıl etkilediğine dair önemli bilgiler sunar (Ateş, 2024). Jeomorfometrik analizler ise alanın topografik yapısı, eğim sınıfları, drenaj yoğunluğu gibi parametreleri kullanarak; potansiyel erozyon risklerini ve morfolojik hassasiyet bölgelerini tanımlar.

Jeomorfometrik ölçümler, havzadaki morfolojik farklılıkları nicel olarak ortaya koyar. Örneğin, Kuzey Anadolu Fay Zonu çevresindeki Kızılırmak Bölgesi'nde yapılan analizlerde; eğim, yamaç uzunluğu, yüzey engebeliliği ve diğer jeomorfometrik indeksler incelenerek topografik değişikliklerin litoloji ve tektonik etkilerle nasıl ilişkilendiği detaylı şekilde ortaya konmuştur (Arıkan, Topçu & Ertek, 2023). Bu tür analizler, sadece arazi formunun bugünkü durumunu göstermekle kalmaz, aynı zamanda morfolojik süreçlerin geçmişteki gelişimlerini ve gelecekteki potansiyel değişimleri anlamaya yardımcı olur.

Erozyon potansiyeli aynı zamanda taban eğimi ve drenaj yoğunluğu gibi jeomorfolojik parametrelerle yakından ilişkilidir. Daha yüksek drenaj yoğunluğu, yüzey akışının fazla olduğu ve sediman taşınımının etkin olduğu alanlara işaret eder. Bu tür alanlarda erozyon hızı daha yüksek olup topografik olarak daha kırılımlı morfoloji gözlemlenir. Buna ek olarak, arazi kullanım tipleri – özellikle tarım ve mermer ocakları gibi faaliyetler – erozyon dinamiklerini değiştirebilir ve topografik stabiliteyi azaltabilir.

Bu nedenle erozyon potansiyeli, havzanın jeomorfolojik potansiyelinin hem doğal süreçler hem de insan etkisi tarafından şekillendirilen bir göstergesidir. Etkili bir havza yönetimi, jeomorfometrik ve erozyon analizlerini dikkate alarak planlanmalıdır.

Taşkın Potansiyeli ve Jeomorfolojik Dinamikler

Kızılırmak Havzası'nın bir diğer önemli jeomorfolojik potansiyeli, taşkın dinamikleri ve taşkın potansiyelidir. Havzada yapılan jeomorfometrik analizler, su rejimi ve topoğrafik yapı arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Özellikle taşkın risk analizi ve taşkın potansiyelinin modellenmesi, havzanın jeomorfolojik gelişimi ve planlama açısından kritik öneme sahiptir.

Kızılırmak'ın taşkın karakterini ve mevsimselliğini analiz eden bu çalışmalar, akademik metinlerde doğrudan kanıt olarak sunulabilir (Arıkan vd., 2023; Bilen, 2009; Kömüşcü vd., 2004). Jeomorfometrik analizler, havza morfolojisinin taşkın riskini nasıl etkilediği konusunda nicel veriler sağlar. Örneğin düşük eğimli geniş vadiler, suyun akış yatağından taşarak yayılmasına olanak verirken hızlı eğim değişimlerine sahip alanlar daha ani akış ve lokal taşkınlara neden olabilir.

Taşkınların mevsimselliği de havzanın jeomorfolojik süreçleriyle bağlantılıdır. Bilen (2009) tarafından yapılan taşkın mevsimselliği analizi, taşkınların yıl içinde belirli dönemlerde daha sık meydana geldiğini göstermiştir; bu da hem iklimsel döngüler hem de arazi formu ile

ilişkilidir (Bilen, 2009). Özellikle yağış rejimi ve kar erimesi gibi doğal süreçler, taşkın potansiyelinin yıl içindeki dağılımını belirler.

Jeomorfolojik yapı, taşkınların yayılma modellerini de etkiler. Vadi genişlikleri, eğim değişimleri ve akarsu kollarının birleşme noktaları gibi morfolojik unsurlar, suyun yayılma alanını ve hızını belirler. Örneğin geniş delta ovalarında suyun yayılması ve sediman birikimi taşkın potansiyelini farklılaştırırken, dar vadilerde suyun hızla akması taşkınların daha yıkıcı olmasına yol açabilir.

Bu bağlamda Kızılırmak Havzası'nın taşkın potansiyeli, yalnızca hidrolik parametrelerin değil, aynı zamanda jeomorfolojik özelliklerin de bir fonksiyonudur. Morfolojik analizler, planlama ve risk azaltma stratejilerinin geliştirilmesinde vazgeçilmez araçlardır.

Yeraltı Suyu ve Jeomorfolojik Potansiyel: Kızılırmak Delta ve Yeraltı Suyu Kaynakları

Kızılırmak Havzası'nın jeomorfolojik potansiyeli yalnızca yüzey şekilleri ve süreçlerle sınırlı değildir; aynı zamanda yeraltı suyu potansiyeli ile de yakından ilişkilidir. Havza boyunca yeraltı suyu kaynakları, morfolojik yapının hidrojeolojik özelliklerine bağlı olarak farklı zonlarda gelişir. Delta ve alüvyon yüzeyleri gibi düşük eğimli alanlar, yeraltı suyu depolama ve besleme açısından önemli potansiyel alanlar oluşturur.

Kızılırmak Deltası, Türkiye'nin üçüncü büyük deltasını oluşturur ve geniş bir sulak alan ve göl zonu içerir (Wikipedia, 2025). Bu delta bölgeleri, sediman birikiminin yüksek olduğu, gözenekli alüvyonların yeraltı suyu depolama kapasitesinin yüksek olduğu bölgelerdir. Bu nedenle yeraltı suyu potansiyeli açısından önemli jeomorfolojik bir birim oluşturur.

Bir başka çalışma ise Kızılırmak Deltası'nda CID ve Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) kullanarak yeraltı suyu potansiyel alanlarının belirlenmesini incelemiştir. Bu analizde morfolojik parametreler (eğim, drenaj yoğunluğu) ile hidrojeolojik unsurlar (yeraltı su seviyesi, yağış) birlikte değerlendirilmiştir. Sonuçlar, havzanın önemli bir kısmının yüksek ve çok yüksek yeraltı suyu potansiyeline sahip olduğunu göstermiştir (Aliyev, J., vd. 2025).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma kapsamında Kızılırmak Havzası'nın jeomiras potansiyeli; jeomorfolojik süreçler, erozyon ve taşkın dinamikleri, jeomorfometrik özellikler ile yeraltı suyu potansiyeli bağlamında değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, Kızılırmak Havzası'nın yalnızca hidrolojik açıdan değil, aynı zamanda jeomorfolojik çeşitlilik ve süreç sürekliliği açısından da Türkiye'nin en önemli doğal sistemlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Havza boyunca gözlenen aşınım ve birikim süreçleri, taraça oluşumları, delta gelişimi ve taşkın alanları; uzun jeolojik zaman ölçeğinde iklim, tektonik ve litolojik faktörlerin etkileşiminin somut göstergeleridir. Bu yönüyle Kızılırmak Havzası hem bilimsel araştırmalar hem de jeomiras kavramı çerçevesinde korunması gereken doğal bir arşiv niteliği taşımaktadır.

Jeomorfometrik ve erozyon potansiyeline ilişkin analizler, havzanın özellikle orta ve aşağı kesimlerinde morfodinamik süreçlerin oldukça aktif olduğunu göstermektedir. Eğim, drenaj yoğunluğu ve arazi kullanımı gibi faktörler, erozyon ve sediman taşınımını doğrudan etkileyerek hem doğal dengeyi hem de insan faaliyetlerini şekillendirmektedir. Buna ek olarak, taşkın potansiyeli yüksek alanların jeomorfolojik özelliklerle yakından ilişkili olduğu, özellikle geniş vadi tabanları ve delta alanlarında taşkın riskinin belirgin şekilde arttığı görülmektedir. Bu durum, havzanın planlanmasında jeomorfolojik verilerin dikkate alınmasının zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Yeraltı suyu potansiyeline ilişkin bulgular ise, özellikle Kızılırmak Deltası ve alüvyal alanların hidrojeolojik açıdan yüksek bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Bu alanlar, sürdürülebilir su yönetimi açısından kritik öneme sahip olup, jeomorfolojik yapı ile yeraltı suyu dinamikleri arasındaki ilişkinin bütüncül biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu bağlamda, Kızılırmak Havzası için bazı temel öneriler geliştirilebilir. Öncelikle, havzanın jeomiras potansiyelini ortaya koyan jeomorfolojik unsurların envanteri çıkarılmalı ve bu alanlar koruma–kullanma dengesi gözetilerek planlanmalıdır. İkinci olarak, erozyon ve taşkın riski yüksek bölgelerde arazi kullanım kararları jeomorfometrik analizlere dayandırılmalı, plansız yerleşim ve tarımsal faaliyetler sınırlandırılmalıdır. Son olarak, havza ölçeğinde disiplinler arası çalışmalar teşvik edilerek jeomorfoloji, hidroloji ve çevre yönetimi entegrasyonu sağlanmalı; Kızılırmak Havzası'nın jeomiras değeri bilimsel ve toplumsal düzeyde daha görünür hâle getirilmelidir.

Kaynakça

Aliyev, J., vd. (2025). Delineation of a groundwater potential zone map for the Kızılırmak Delta. *Sustainability*.

Altın, B. N., & Toprak, V. (2007). *Akarsu ağının morfolojik evrimi ile bölgesel tektonizma arasındaki ilişki: Damsa ve Soğanlı havzaları örneği*. 66. Jeoloji Kurultayı Bildiri Özleri, Ankara.

Arık, A. (1981). Avanos (Nevşehir) yöresinin jeomorfolojisi. *Jeomorfoloji Dergisi*, (10), 139–154.

Arıkan, M., Topçu, T. E., & Ertek, A. (2023). Kuzey Anadolu Fay Zonu ve güneyindeki Kızılırmak Havzası'nın morfometrisi. *Doğu Coğrafya Dergisi*.

Ateş, E. (2024). *Kızılırmak Havzasının Erozyon Potansiyel Modeli (EPM-Gavrilović) ile Analizi*. TÜCAUM 2024 International Geography Symposium, Ankara, Türkiye.

Aydar, E., Çubukçu, H. E., Şen, E., & Akın, L. (2012). Central Anatolian Plateau, Turkey: Incision and paleoaltimetry recorded from volcanic rocks. *Turkish Journal of Earth Sciences*, 22, 739–746.

Bilen, O. (2009). *Kızılırmak Havzası taşkınlarının mevsimselliğinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Doğan, U., & Şenkul, Ç. (2011). When did the drainage system of the Kızılırmak River form in Cappadocia (Anatolia, Turkey)? *Turkish Journal of Earth Sciences*.

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2023). *Kızılırmak Havzası kuraklık yönetim planı*.

Wikipedia. (2025). Kızılırmak Delta. https://en.wikipedia.org/wiki/Kizilirmak_Delta adresinden erişildi.

Kömüşcü, A. Ü., Erkan, A., & Tavan, S. (2004). *Kızılırmak Havzasında taşkın oluşumunda meteorolojik faktörlerin incelenmesi* (Teknik Bülten). Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.

(URL-1) http://www.suyonetimi.gov.tr/Files/Havzakormaeylemplanraporlari/K%C4%B1z%C4%B1l%C4%B1rmak Havzas%C4%B1.pdf (erişim tarihi 17.04.2016)

ARIT ÇAYI HAVZASI AKARSU BOYUNA PROFİLİNDEKİ DÜZENSİZLİKLERİN LİTOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Ekrem Mutlu[1]
Kastamonu Üniversitesi, ekrem-mutlu@hotmail.com - 0000-0002-6000-245X

Barancan Günsan[2]
Kastamonu Üniversitesi, Barancanpc@gmail.com - 0009-0003-9361-3841

ÖZET

Flüvyal morfojenetik bölgelerde topoğrafyanın şekillenmesi akarsu aşındırma ve biriktirme faaliyetleri ile gerçekleşir. Zaman akışında bu faaliyetlerin şiddetinde meydana gelen farklılaşma topoğrafyanın da farklılaşmasına neden olmaktadır. Farklılaşma olarak adlandırılan durum arazinin jeomorfolojik evrimidir. Akarsuyun derine aşındırma şiddetinin en fazla olduğu gençlik ve olgunluk evresinde çeşitli nedenlere bağlı olarak akarsu boyuna profilinde düzensizlik olarak adlandırılan eğim kırıklıkları meydana gelmektedir. Bunun sonucunda topoğrafyada şelale sistemleri gelişmektedir. Bu çalışmada, Arıt Çayı Havzası akarsu boyuna profilinde gözlemlenen eğim kırıklıkları litolojik ve tektonik açıdan analiz edilmiştir. Bu süreçte veri olarak Alaska Uydu Tesisi üzerinden elde edilen 12.5 m yersel çözünürlüğe sahip sayısal yükseklik modeli ile MTA üzerinden elde edilen jeoloji ve fay verisi kullanılmıştır. Yöntem olarak Coğrafi Bilgi Sistemi yazılımı olan Esri'ye ait ArcMap 10.5 ile Google şirketine ait Google Earth Pro uygulaması kullanılmıştır. Sonuç olarak; Arıt Çayı Havzasında 49 akarsu boyuna profili incelenmiş olup, toplam 14 profil düzensizliği tespit edilmiştir. Bunlardan 8 kadarı Üst Jura-Kretase yaşlı kireçtaşı üzerinde, 5 kadarı Permo-Triyas yaşlı karasal kırıntılar üzerinde gelişmiştir. Doğal süreçler ile oluşan ilgi çekici bu coğrafi oluşumlar yapılacak iyi bir planlama ile rekreasyonal kullanım potansiyeline sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Akarsu, Litoloji, Eğim Kırıklıkları, CBS, Jeomorfoloji.

Lithological Evaluation of River Longitudinal Profile Irregularitiesin the Arıt Stream Basin

Prof. Dr. Ekrem Mutlu[1]
Kastamonu University, ekrem-mutlu@hotmail.com - 0000-0002-6000-245X

Barancan Günsan[2]
Kastamonu University, Barancanpc@gmail.com - 0009-0003-9361-3841

ABSTRACK

İn fluvial morphogenetic regions, the shaping of topography occurs through fluvial erosion and deposition processes. The variation in the intensity of these activities over time leads to the differentiation of the topography. This condition, termed differentiation, represents the geomorphological evolution of the landscape. During the youth and maturity stages, where the intensity of vertical erosion is maximized, slope breaks known as knickpoints occur in the longitudinal profile of the stream due to various factors. Consequently, waterfall systems develop within the topography. In this study, the knickpoints observed in the longitudinal profile of the Arıt Stream Basin were analyzed from lithological and tectonic perspectives. For data, a Digital Elevation Model (DEM) with 12.5 m spatial resolution obtained from the Alaska Satellite Facility (ASF), along with geology and fault data acquired from the General Directorate of Mineral Research and Exploration (MTA), were utilized. Regarding methodology, ArcMap 10.5 (Esri), a Geographic Information System software, and the Google Earth Pro application were employed. In conclusion, 49 river longitudinal profiles were analyzed in the Arıt Stream Basin, and a total of 14 profile irregularities (knickpoints) were identified. Eight of these developed on Upper Jurassic-Cretaceous limestones, while five occurred on Permo-Triassic terrestrial clastics. These remarkable geographical formations, resulting from natural processes, hold significant potential for recreational use with effective planning

Keyword: Stream, Lithology, Knickpoints, GIS, Geomorphology.

1. Giriş

Geosfer, derinliğe bağlı olarak fiziksel ve kimyasal özellikleri farklılaşan; kalınlık, sıcaklık ve basınç değerleri birbirinden farklı dört ana katmandan oluşmaktadır (Lutgens ve Tarbuck, 2013). Bu katmanlardan litosfer kalınlığı, sıcaklığı ve basınç değerleri en düşük olanıdır (Atalay, 2005). Litosfer bir bütün değil farklı boyutlarda yedi ana okyanusal ve kıtasal levhadan oluşmaktadır (Bird 2003). Bu levhalar, manto katmanının dinamik yapısından ileri gelen nedenlerden dolayı yılda ortalama 1-15 cm değişen hızlarda farklı yönlere hareket etmektedirler (USGS, 2025; Erinç, S., 2012). Litosferin dinamik bir yapıda olması, levhaların da kendi içlerinde süreksizlik hatları olan faylar ile çevrilmelerine neden olmaktadır. Faylar, kırılmaları sonucunda topoğrafyada önemli derecede seviye farklarına neden olarak akarsuların aşındırma, taşıma ve biriktirme faaliyetleri üzerinde etkiye sahiptir (Erinç, S.,1973). Faylanmanın düşey doğrultuda gerçekleşmesi, akarsu boyuna profilinde eğim kırıklıklarını doğurmaktadır (Erinç, S., 2012; Ketin, İ., 2005). Eğim kırıklıkları, faylanmanın yanı sıra; dirençli litoloji, geriye aşınım dalgası, heyelan, volkanizma, birikinti konisi oluşumlar sonucunda da akarsu boyuna profilinde gözlemlenmektedir. Dirençli litolojiye bağlı olarak oluşan eğim kırıklıkları, kırıklığın bulunduğu noktadan yukarı çığır için geçici yerel taban seviyesi oluşturarak erozyonu denetlemektedir (Erinç, S., 2001). Bu çalışmada Bartın Çayı Havzasının, Doğu kolu olan Arıt kolu ve buna bağlanan yan kolların boyuna profilleri incelenerek eğim kırıklıkları tespit edilmiş, oluşum nedenleri jeoloji ve fay verileri ile karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konmuştur.

1.1.Çalışma Alanı Sınırları

Çalışma alanı, Bartın Çayı Havzasının Doğu kollarından biri olan Arıt Çayı Havzasıdır. Havza Bartın Çayı Havzasının alt havzası özelliğindedir. Çalışma havzası coğrafi olarak Küre Dağlarının Batı ucunda yer almaktadır. Havza sınırları, küresel konumlama sistemine göre 41° 40' - 41° 45' Kuzey enlemi ile 32° 24' – 32° 45' Doğu boylamı arasında kalmaktadır. Çalışma alanı tamamı Bartın İli sınırları içerisinde kalmaktadır. Çalışma havzası, Kuzeyde küçük ölçekli kıyı havzaları; Batıda ve Güneyde Filyos Çayı Havzası; Doğuda ise Devrekâni Çayı Havzası ile komşudur.

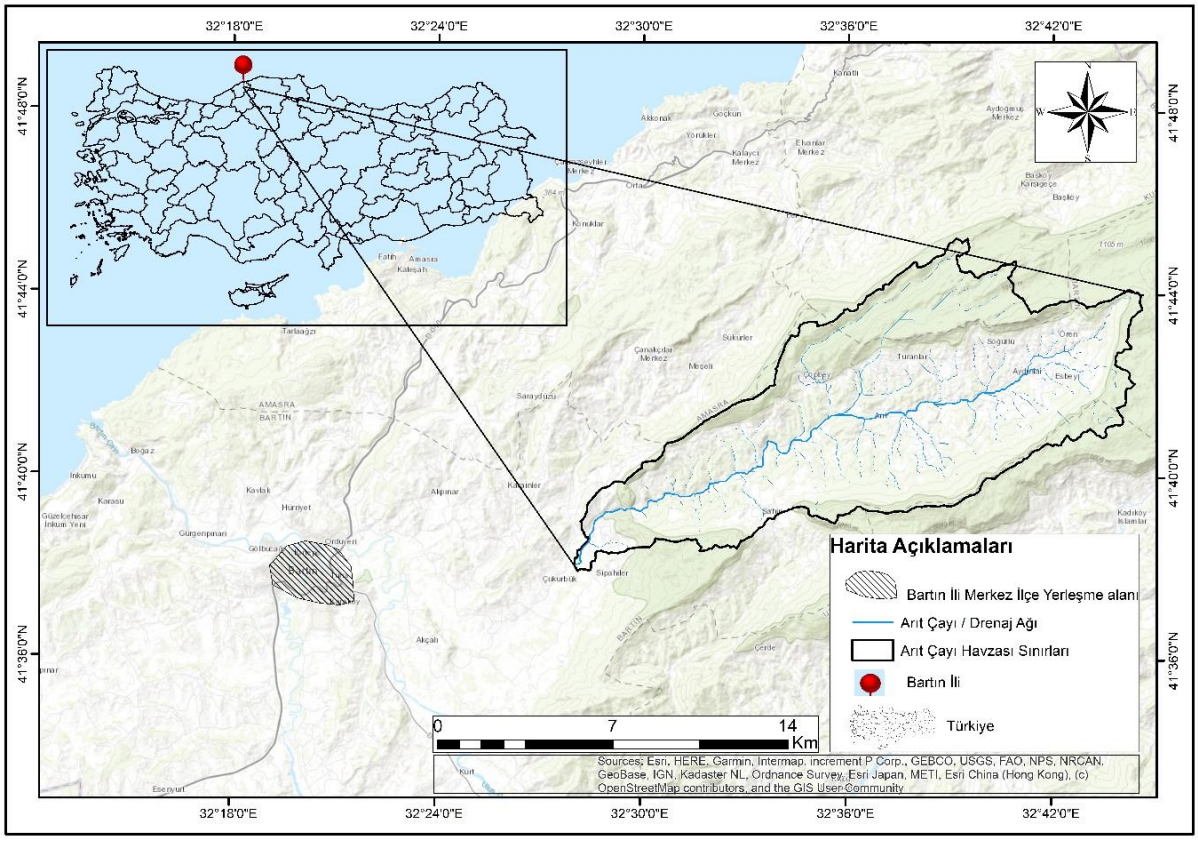

Şekil 1. Arıt Çayı Havzası Lokasyon Haritası.

1.2. Çalışma Alanı Fiziki Coğrafya Özellikleri

1.2.1. Jeolojik Özellikler

Çalışma alanı olan Arıt Çayı Havzası, litolojik özellikleri bakımından sade bir görünüm sergilemektedir. Havza alanı tamamı içerisinde sedimenter birimler yer almaktadır. Havza

tabanında, 1974 yılında Akyol ve diğerleri tarafından çakraz formasyonu olarak tanımlanan ve havza alanı içinde en geniş yayılış alanına sahip olan Triyas yaşlı karasal çökellerden oluşan birimler yüzeylenmektedir (Şekil 2),(S.K.L.B.S-1/ S.39 (URL-2)). Çakraz formasyonu üzerinde, Rutherford ve diğerleri (1992); Alişan ve Derman (1995) tarafından palinolojik verilere dayanarak geç triyas olarak yaşlandırılan, gölsel nitelikli ince kırıntılı ve karbonatlı (Marn, Kiltaşı) çökellerden oluşan çakrazboz formasyonu uzanmaktadır. Çakrazboz formasyonu yayılış alanı havzanın kuzey kesiminde fay'a paralel olarak çizgisellik sergileyerek uzanan vadi tabanlarıdır. Çakrazboz formasyonu üzerinde, Ketin ve Gümüş (1963) tarafından yaşı üst jura - kretase olarak hesaplanan İnaltı formasyonu yer almaktadır. Birimin kalınlığı, Derman ve Sayılı (1995) tarafından 150-1500 metre arasında değiştiği belirtilmiştir. İnaltı formasyonu, belirgin bir açık renk ve tabakalanma özelliği gösteren kireçtaşından oluşmaktadır. Havzanın Batısında, düşük eğim değerleri sahip arazi yüzeylerinde akarsu birikim ürünleri olan kuvaterner yaşlı alüvyal depolar yüzeylenmektedir.

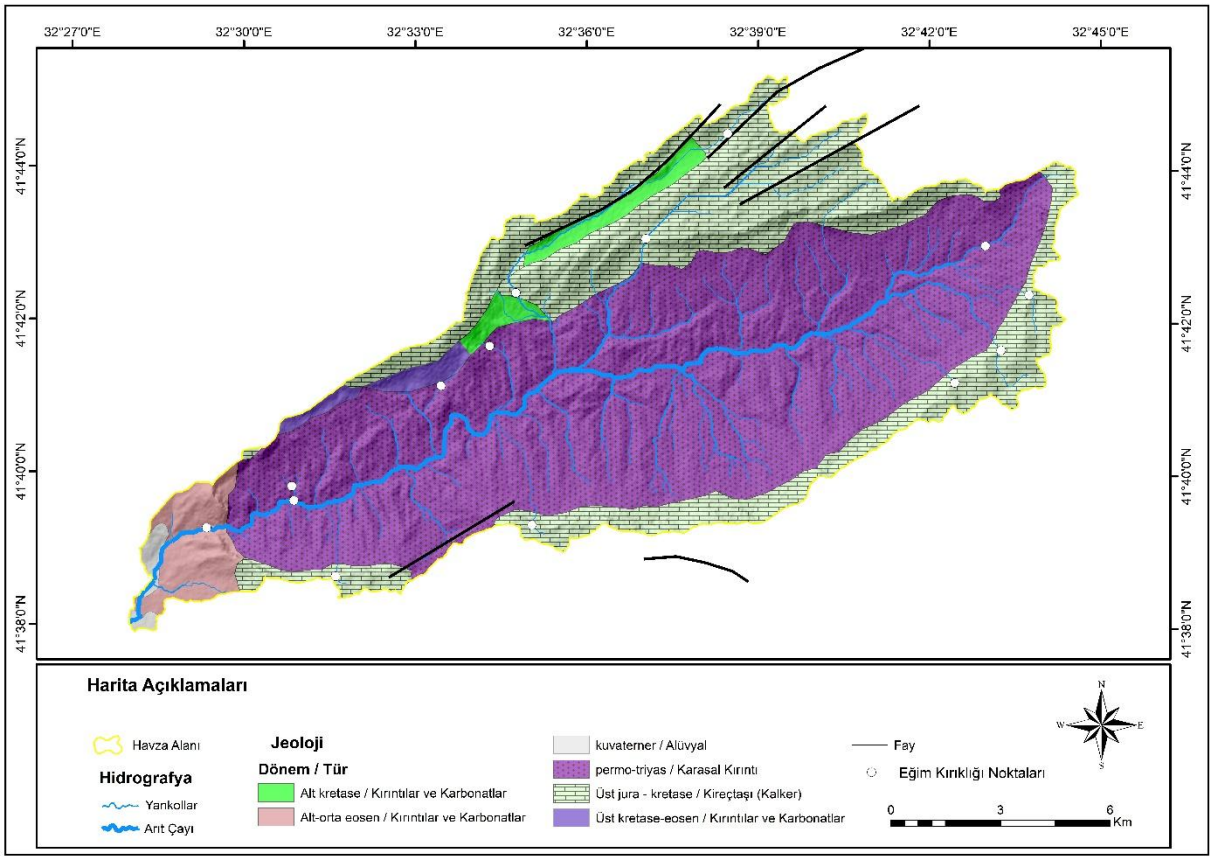

Şekil 2. Arıt Çayı Havzası Jeoloji Haritası.

1.2.2. Jeomorfolojik Özellikler

Çalışma alanı jeomorfolojik özellikleri, havza arazisinde yer alan litolojik birimler ile arazide egemen dış etken ve süreçlerin dinamik etkileşimi sonucunda tayin edilmiştir. Arazinin barındırmış olduğu morfolojik özelliklerde Üst Jura-Kretase yaşlı kireçtaşlarının belirgin bir etkisi söz konusudur. Bu birimler, havzanın Kuzey ve Güney kenarlarında aralarında seviye uygunluğu barındıran, akarsular tarafından derince yarılmış karstik plato özelliği göstermektedir (Şekil 3). Kumtaşı ve kiltaşı gibi karasal kırıntılardan oluşan çakraz formasyonu üzerinde birbirine paralel ve sub-paralel bir şekilde uzanış sergileyen sırtlar ve vadiler gelişmiştir (Şekil 3). Karstik plato ile vadi-sırt oluşumları birbirinden, belirgin bir diklik ile ayrılmaktadır. Bu diklik, kireçtaşlarında erozyonel süreçlerin farklı şekilde gerçekleşmesinden ileri gelmektedir. Havza Kuzeyi Karstik plato yüzeyinde arazinin tektonik evriminde oluşmuş olan birbirine paralel fay segmentleri bulunmaktadır (Şekil 2). Faylar arazideki zayıf direnç hatlarıdır (Erinç, 2001). Yüzeysel akışa geçen sular bu hatları takiben akış yatağı oluşturma eğilimindedir (Erinç, 2001). Bunun sonucunda faya paralel olarak uzanan akarsu vadilerine arazide rastlanmaktadır (Şekil 2).

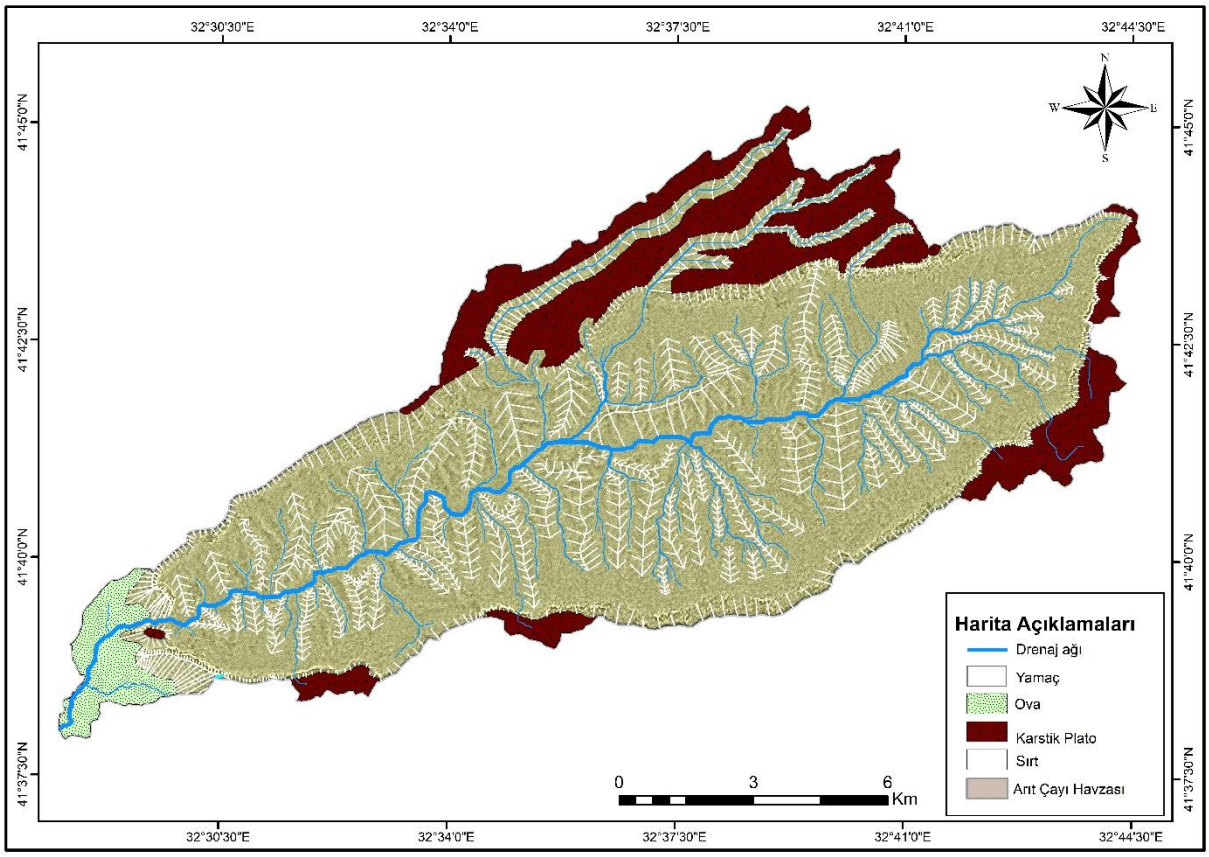

Şekil 3. Arıt Çayı Havzası Jeomorfoloji Haritası.

2. Materyal ve Yöntem

Coğrafi Bilgi Sistemi yazılımları, mekâna ait karmaşık verileri sistematik bir şekilde depolamakta, yeni veriler üretmekte, bu veriler ile çeşitli mekânsal analizler yapabilme imkanı sunmaktadır (Star, J., & Estes, J., 1991). Çalışma, Coğrafi Bilgi Sistemi yazılımı olan ArcMAP 10.5 programı ve Google Earth Pro uygulaması kullanılarak yürütülmüştür. Analizlerin temel altlığını oluşturan 12.5 m yersel çözünürlüklü Sayısal yükseklik modeli verisi Alaska Uydu Tesisi (Alaska Satellite Facility) ALOS PALSAR (Advanced Land Observing Satellite) üzerinden temin edilmiştir. Çalışmada kullanılacak olan diğer bir önemli veri ise jeoloji verisidir. Söz konusu jeoloji verileri MTA üzerinden PDF formatında ücretsiz bir şekilde temin edilmiştir. 1/500.000 ölçekli jeoloji verisi dönüştürme aracı ile CBS ortamına aktarılmış, mekânsal veri özelliği kazandırılmış ve analizin daha sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için sayısallaştırılmıştır. Tüm bunlar sonucunda akarsu boyuna profilinde tespit edilen eğim kırıklıklarının jeolojik birimler üzerindeki dağılımının rastlantısal mı yoksa litolojik kontrol gibi nedensellik barındırdığını belirlemek için veriler ki-kare (X^2) testine tabi tutulacaktır.

3. Uygulama ve Bulgular

Analiz için gerekli temel verilerin temin edilmesi aşamasından sonra çalışma konusu kapsamında bu verilerden yeni veriler üretmek ve analiz için hazır hale getirmek gerekmektedir. ArcMAP uygulaması ortamında sayısal yükseklik modeli verisi kullanılarak havza alanı ve akarsu ağı, hidroloji analizi yapılarak elde edilecektir. Jeoloji ve fay verisi, altık verinin sayısallaştırılması ile elde edilecektir.

3.1. Drenaj Ağı ve Havza Sınırları Verisinin Üretilmesi

Hidroloji analizi için işleme sayısal yükseklik modelinde yer alan boş piksellerin doldurulması ile başlanmaktadır. Raster veri formatında olan sayısal yükseklik modeli (SYM) pikseller ile ifade edilmektedir. Her bir piksel arazide karşılık geldiği alanın yükselti değerini içermektedir (Yomralıoğlu, T., 2000). ArcMap uygulamasında "Fill" aracı ile sayısal yükseklik modeli içerisindeki boş piksellere boş pikselin çevresindeki piksellerin içerdiği yükselti değerlerinin ortalaması atanmakta ve veride boş pikseller iyileştirilmektedir. İşlem sonucunda yeni bir veri katmanı elde edilir. Elde edilen veri katmanından, "Flow Direction" aracı ile akış yönleri oluşturulur. İşlem, eğim faktörü esas alınarak yapılmaktadır. Her pikselin çevresindeki 8 piksel incelenmektedir. Akış, yüksek değerli pikselden düşük değerli piksele doğru gerçekleşmektedir. Bu mantığa göre araç, merkezdeki hücre ile çevresindeki 8 pikselin arasındaki yükselti farkını mesafeye bölerek en dik inişin hangi yöne olduğunu bulmaktadır(Yomralıoğlu, T., 2000; Karabulut, M. ve Özdemir, H. 2006). İşlem sonucunda elde edilen akış yönleri katmanı ile potansiyel drenaj ağının çıkarılması için "Flow Accumulation" aracı kullanılır. Algoritma, her bir hücrenin su toplama alanı içerisinden kaç adet hücreden su topladığını gösteren toplam değer alır ve sonuç olarak üretilen yeni veri katmanı potansiyel drenaj ağını temsil etmektedir. Akış birikimi için üretilen veri "Con" aracı ile iyileştirilmektedir. İşlemde bir eşik değeri belirtilir ve belirtilen değerin üzerindeki birikime sahip hücreler potansiyel drenaj ağına dâhil edilmektedir. "Con" işlemi soncunda elde edilen veri katmanı ile potansiyel drenaj ağı kolları arasında hiyerarşi bulunması için "Stream Order" aracı kullanılır. Araç, Strahler ve Shreve derecelendirme yöntemi olarak iki seçenek sunmaktadır. Çalışma için Strahler derecelendirme yöntemi tercih edilmiştir. Yöntemde, aynı dereceden 2 kol birleştiğinde birleşen noktanın aşağısı bir üst dizin olması şeklinde dizinler arasında bağıl büyüklük belirtmektedir. Sonuç olarak üretilen veri katmanında potansiyel drenaj ağı, raster veri formatında elde edilmiştir. Çeşitli analizlerin gerçekleştirilebilmesi için veri formatı vektör veri formatına dönüştürülmesi gerekmektedir. "Con" aracı kullanılarak elde edilen veri katmanı "Stream to Features" aracı ile vektör formata dönüştürülmüştür. Yukarıda bahsi geçen aşamalar sonucunda çalışma alanı için üretilen potansiyel drenaj ağının doğruluğunun test edilmesi için dönüştürme aracı kullanılarak KML formatına dönüştürülmüş ve Google Earth Pro uygulaması ortamında mevcut akarsu ağı ile karşılaştırılmıştır. Havza sınırlarının çıkarılması, akış yönleri verisinin "Basin" aracında işlenmesi ile gerçekleşmektedir. Çıktı olarak raster formatta yeni veri katmanı oluşmaktadır. Oluşan yeni veri katmanı, alan

hesaplamaları vb. işlemlerin yapılabilmesi için dönüştürme aracı ile vektör formata dönüştürülmesi gerekmektedir.

3.2. Jeoloji Verisinin Üretilmesi

Çalışma konusu bağlamında gerekli en temel veriden biri jeoloji verisidir. Jeoloji verisi, Maden Tetik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) sitesinde yer alan 1/500.000 ölçekli Zonguldak paftası, ArcMAP yazılımı ortamında "Georeferencing" aracı kullanarak mekânsal veri özelliği kazandırılmıştır. Raster formata sahip olan jeoloji verisinde litolojik birimler ve faylar çizim aracı kullanılarak sayısallaştırılmıştır.

3.3. Akarsu Boyuna Profillerinin Üretilmesi

Hidroloji analizi sonucunda elde edilen drenaj ağındaki ana kol ve her bir yan kolun "3D Analyst", "Profile Graph" araçları kullanılarak boyuna profilleri çıkarılacak ve profildeki düzensizlikler tespit edilecektir. Arıt Çayı, 1 ana kol ve 48 yan kol olmak üzere toplamda 49 parçaya ayrılmıştır. Her bir kol ayrı ayrı ele alınacak, profilde düzensizlik tespit edilen akarsu kolları jeoloji verisi ile karşılaştırılacaktır.

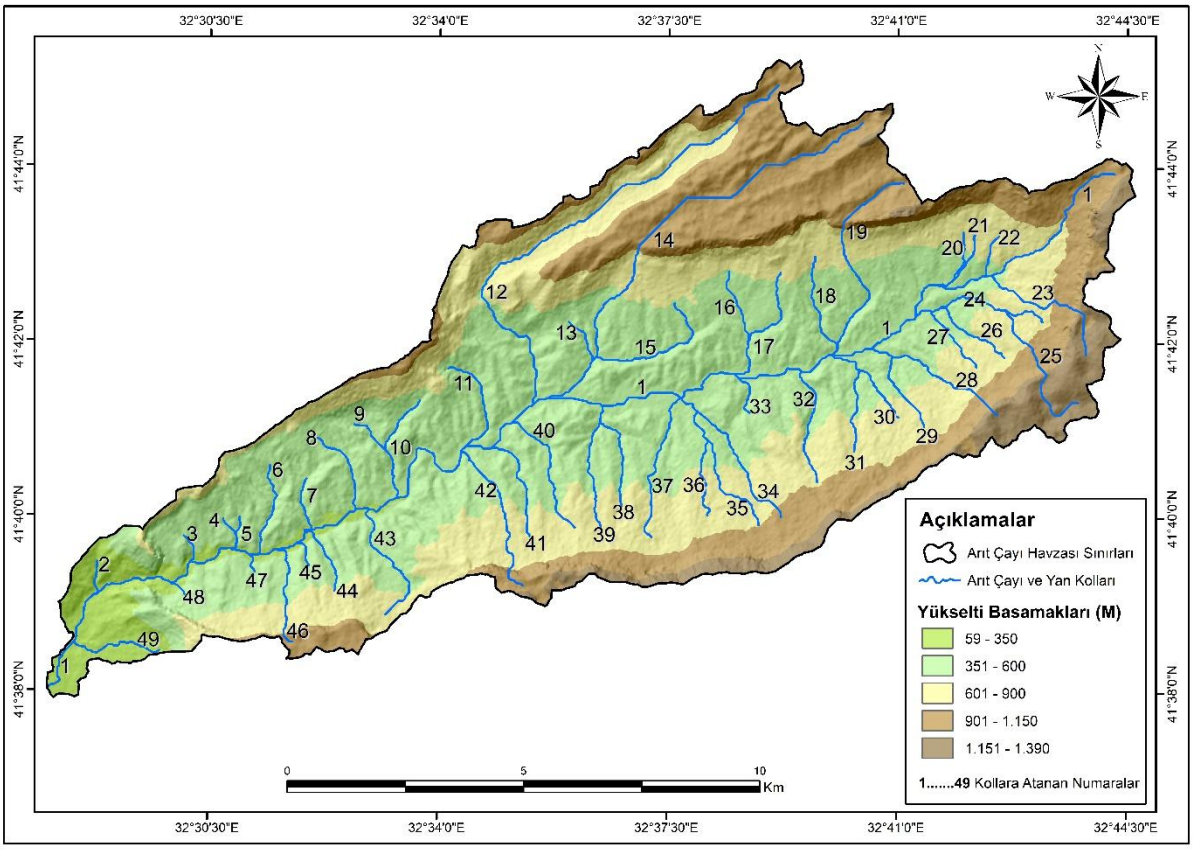

Şekil 4. Arıt Çayı Havzası Akarsu Kollarının Numaralandırılması Haritası.

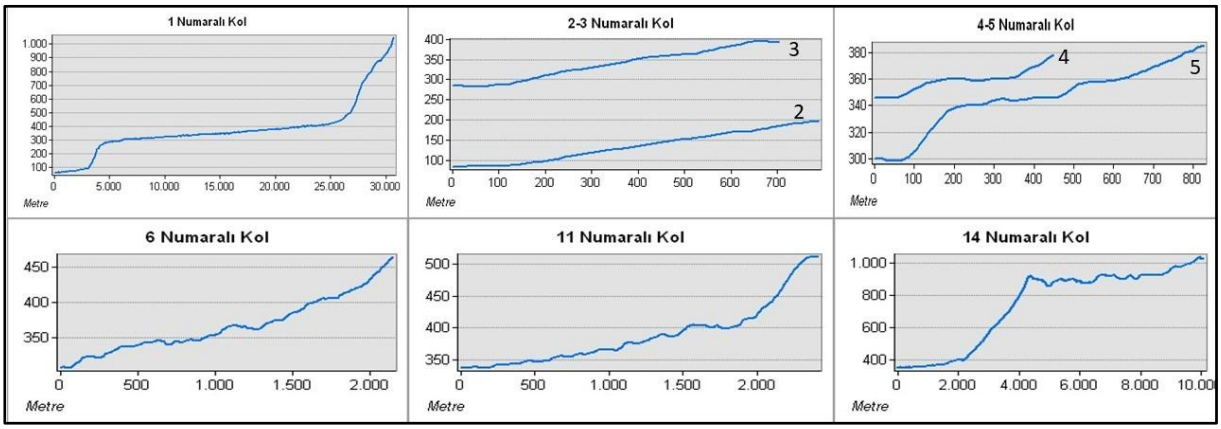

Şekil 5. Arıt Çayı Havzası Akarsu Boyuna Profillerini Gösteren Grafikler.

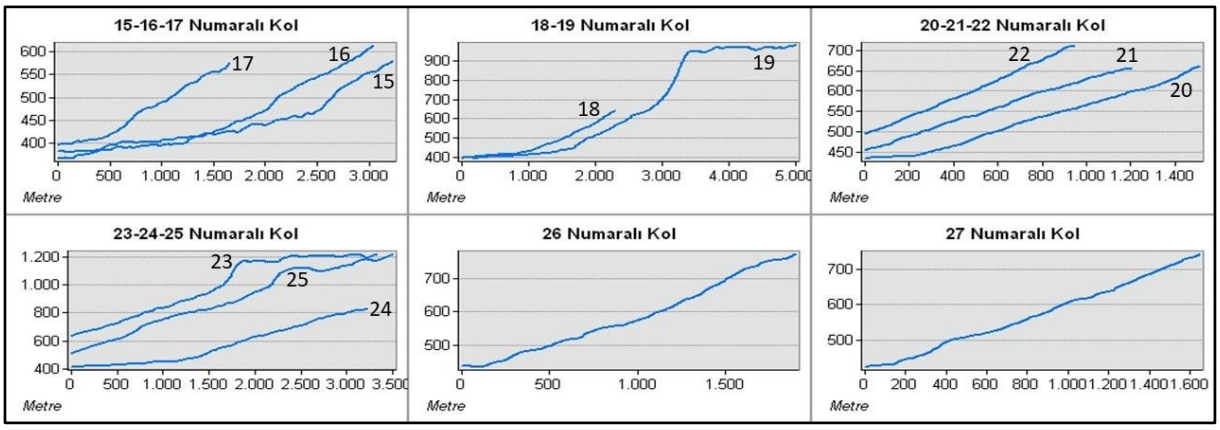

Şekil 6. Arıt Çayı Havzası Akarsu Boyuna Profillerini Gösteren Grafikler.

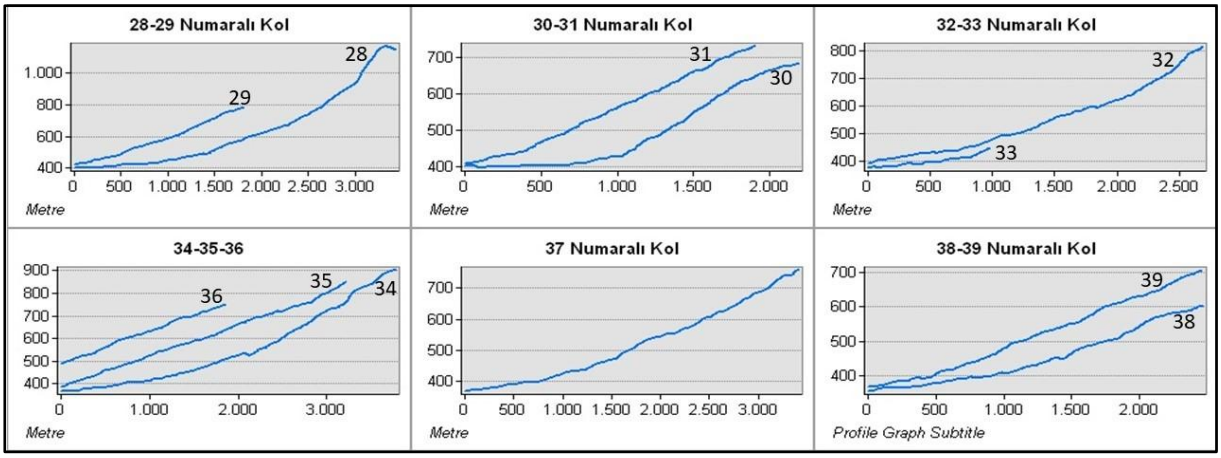

Şekil 7. Arıt Çayı Havzası Akarsu Boyuna Profillerini Gösteren Grafikler.

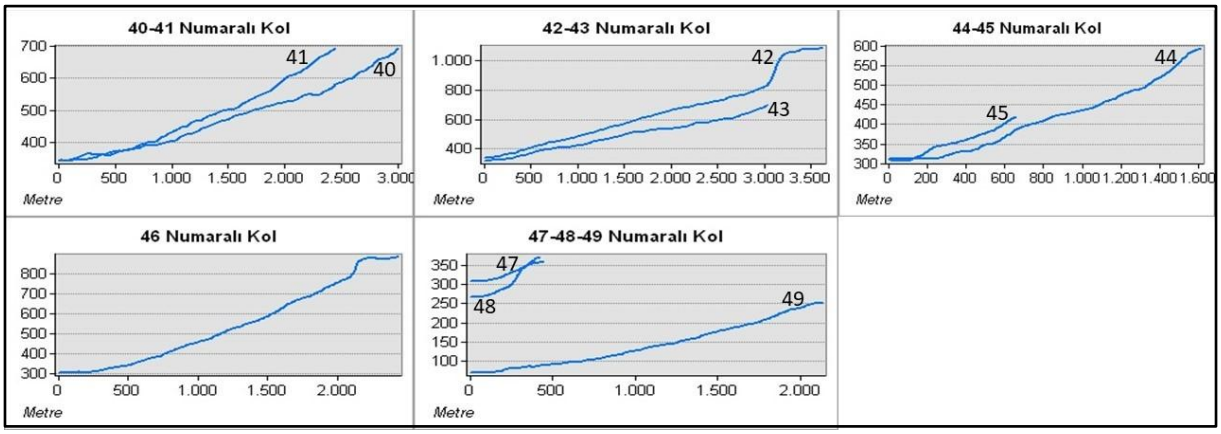

Şekil 8. Arıt Çayı Havzası Akarsu Boyuna Profillerini Gösteren Grafikler.

Eğim kırıklıkları, akarsu boyuna profillerini içeren grafikler üzerinden tespit edilerek haritada üzerinde nokta olarak belirtilmiştir. Belirlenen noktalar, jeoloji verilerini içeren harita üzerine bindirilmiştir (Şekil 2).

3.4. Ki-Kare Testi (X^2)

Ki-Kare (X^2) testi, gözlemlenen frekanslar ile teorik olarak beklenen frekanslar arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını denetleyen ve kategorik değişkenler arasındaki bağımsızlığı ölçen bir analiz yöntemidir (Arslantürk ve Günay, 2021). Ki-Kare testi çalışmamızda, eğim kırıklıkları ile litoloji arasındaki ilişkinin ölçülmesi için kullanılacaktır. Değerlerin hesaplanmasında her bir jeolojik birimin havza alanı içerisindeki yüzdelik (%) payı oranları baz alınmıştır.

Jeolojik Birim	**Gözlenen (O)**	**Beklenen Oran**	**Beklenen (E)**	**(O−E)2/E**
Üst Jura - Kretase	8	29,02%	4,06	3,82
Alt-Orta Eosen	1	3,68%	0,52	0,44
Permo-Triyas	5	63,30%	8,86	1,68
Diğer (Alt Kret., Üst Kret-Eos., Kuv.)	0	4,36%	0,61	0,61
TOPLAM	14	100%	14	X^2= 6,55

Şekil 9. Arıt Çayı Havzasındaki Litolojik Birimlere Göre Ki-Kare Dağılımı.

Yapılan analiz sonucunda X^2=6,55 ve P=0,087 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar %95 oranında tam bir bağımlılık göstermese de kireçtaşı birimlerinin alansal dağılımına göre beklenen değerden 2 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

4. Tartışma ve Sonuç

Eğim kırıklıklarının Üst jura-kretase yaşlı kireçtaşı birimlerinin üzerinde yoğunlaşmış olması bu birimin aşınıma karşı gösterdiği direncin sonucudur. Kireçtaşları diğer karasal birimlerden farklı kimyasal ve fiziksel özelliklere sahiptir. Durumun böyle olması kireçtaşları üzerinde erozyonunun şiddetinin ve türünün diğer birimlere göre farklılaşmasına neden olmaktadır. Kireçtaşlarının akarsu erozyonuna karşı gösterdiği mukavemet topoğrafyada dik eğimli

yüzeyler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Havza alanında %29.2'lik yüzölçümüne sahip kireçtaşı üzerinde 8 eğim kırığı gelişmesi açıklanan konuyu destekler niteliktedir (**Şekil 5,6,7,8**/12,14,19,23,25,28,42,46 Numaralı Kol). Buna karşın, çalışma alanının %63'ünü kaplayan permo-Triyas yaşlı karasal kırıntılar üzerinde 5 eğim kırığı tespit edilmiştir (**Şekil 2**). Alanın yüzölçümüne göre beklenen kırık sayısının altında kalması birimin erozyona hassas karakterde olduğunu göstermektedir(**Şekil 5**/1,4,5,10,11 Numaralı Kol).

14,19,23 numaralı akarsu boyuna profilleri incelendiğinde kireçtaşı birimlerinin üzerine denk düşen kısımda profilin girintili çıkıntılı bir seyir izliyor olması kireçtaşı üzerinde gelişen karakteristik erime şekilleri olan Dolilerin varlığından ileri gelmektedir. Bahsi geçen alandaki Dolinlerin coğrafi dağılımı 2023 yılında Duran ve Taştan tarafından çalışılmıştır.

Çalışma alanı içerisindeki 14 farklı noktada gözlemlenen eğim kırıklıklarının oluşumunda tektonik kökenli faylanmanınn etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; litolojik kontrol havza jeomorfolojisinin temel belirleyicisi konumundadır. Kapladığı alan ve barındırdığı eğim kırıklığı sayısı bakımından Üst Jura-Kretase yaşlı kireçtaşları üzerinde toplam 14 eğim kırıklığından 8'inin bulunması kireçtaşı ile eğim kırıklıkları arasında güçlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Akarsuyun derine aşınımını sınırlayan eğim kırıklıklarının bulunduğu bu eşikler, havzanın üst kısmı için geçici yerel taban seviyesi oluşturmakta ve erozyonu denetlemektedir.

KAYNAKÇA

Atalay, İ. (2005). Genel Fiziki Coğrafya. İzmir: Meta Basım Matbaacılık.

Bird, P. (2003). "An updated digital model of plate boundaries". Geochemistry, Geophysics, Geosystems, 4(3), 1027.

Derman, A.S. ve Sayılı, A. (1995). "Inaltı Formation: a key unit for regional geology". Geology of the Black Sea Region (Ed. A. Erler, T. Ercan, E. Bingöl ve S. Örçen). MTA ve Jeoloji Mühendisleri Odası, Ankara, 99-104.

Duran, C., & Taştan, B. (2024). "Küre Dağları Kütlesindeki Dolinlerin Coğrafi Dağılımı". Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi, (12), 1-13.

Erinç, S. (1973). "Türkiye'nin Şekillenmesinde Neotektoniğin Rolü ve Jeomorfoloji-Jeodinamik İlişkileri". Jeomorfoloji Dergisi, 5, 11-25.

Erinç, S. (2012). Jeomorfoloji I. (Genişletilmiş 7. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Erinç, S. (2012). Jeomorfoloji I. (Genişletilmiş 8. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Karabulut, M. ve Özdemir, H. (2006). "Sayısal Yükseklik Modeli Analiz Yöntemleri ile Havza Karakteristiklerinin Belirlenmesi". Coğrafi Bilimler Dergisi, 4(1), 35-51.

Ketin, İ. (2005). Genel Jeoloji Yerbilimlerine Giriş. İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları

Ketin, İ. ve Gümüş, A. (1963). Sinop-Ayancık güneyinde üçüncü bölgeye dahil sahaların jeolojisi hakkında rapor (2.Kısım: Jura ve Kretase formasyonlarının etüdü). TPAO Rapor No: 288.

Lutgens, F. K., & Tarbuck, E. J. (2013). Genel Jeoloji: Temel İlkeler. (Çev. C. Güney). Ankara: Nobel Akademik Yayın.

Rutherford, M., Banks, C., Hirst, J.P.P. ve Robinson, A.G. (1992). The Mesozoic biostratigraphy of the Pontides. BP Exploration Raporu.

Star, J., & Estes, J. (1991). Geographic information systems: an introduction.

Yomralıoğlu, T. (2000). Coğrafi Bilgi Sistemleri: Temel Kavramlar ve Uygulamalar. Seçil Ofset.

URL-1: https://pubsdata.usgs.gov/pubs/gip/dynamic/understanding.html

URL-2: https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/ce6461e0dc56982_ek.pdf

BİLGİSAYAR OYUN BAĞIMLILIĞININ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUL MOTİVASYONUNA ETKİSİ

Dr. Şeyma MIZRAK

Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5277-9480

symaa.akgull@gmail.com, 05078573710

Özet

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinde bilgisayar oyun bağımlılığı düzeyinin okul motivasyonu üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışma, nicel araştırma desenine göre yürütülmüş olup örneklemi Türkiye'deki devlet okullarında öğrenim gören 220 sekizinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak Horzum, Ayas ve Balta (2008) tarafından geliştirilen Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği ile Kaynak, Özhan ve Kan (2017) tarafından geliştirilen Ortaokul Öğrencileri İçin Okul Motivasyonu Ölçeği kullanılmıştır. Okul motivasyonu ölçeği hedef yönelimi, performans yönelimi ve okula bağlılık olmak üzere üç alt boyuttan; bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği ise oyunu bırakamama, oyunu gerçek yaşamla ilişkilendirme, oyun nedeniyle görevleri aksatma ve oyunu diğer etkinliklere tercih etme olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Yapılan korelasyon ve çoklu regresyon analizleri, bilgisayar oyun bağımlılığı ile okul motivasyonu arasında anlamlı ve olumsuz yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Özellikle "görevleri aksatma" ve "oyunu diğer etkinliklere tercih etme" alt boyutlarının okul motivasyonunun tüm alt boyutlarını anlamlı biçimde negatif yönde yordadığı bulunmuştur. Ayrıca "bırakamama" boyutunun okula bağlılığı, "gerçek hayatla ilişkilendirme" boyutunun ise hedef yönelimini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Bu bulgular, aşırı oyun oynama davranışının akademik sorumlulukları ikinci plana attığını ve öğrencilerin öğrenmeye yönelik içsel motivasyonlarını zayıflattığını göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, bilgisayar oyun bağımlılığının ortaokul düzeyinde okul motivasyonunu düşüren önemli bir risk faktörü olduğunu ortaya koymakta ve okul temelli önleyici programların geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilgisayar oyun bağımlılığı, okul, motivasyon, ortaokul.

Abstract

The aim of this study is to examine the effect of computer game addiction on school motivation among middle school students. The research was conducted using a quantitative design, and the sample consisted of 220 eighth-grade students enrolled in public schools in Türkiye. Data were collected using the Computer Game Addiction Scale for Children developed by Horzum, Ayas, and Balta (2008) and the School Motivation Scale for Middle School Students developed by Kaynak, Özhan, and Kan (2017). The school motivation scale includes three sub-dimensions—goal orientation, performance orientation, and school engagement—while the computer game addiction scale consists of four sub-dimensions: inability to stop playing games, associating

games with real life, neglecting tasks due to gaming, and preferring gaming over other activities. Correlation and multiple regression analyses revealed a significant negative relationship between computer game addiction and school motivation. In particular, the sub-dimensions of "neglecting tasks" and "preferring gaming over other activities" significantly and negatively predicted all dimensions of school motivation. Additionally, the "inability to stop playing" sub-dimension negatively predicted school engagement, while "associating games with real life" negatively affected goal orientation. These findings indicate that excessive gaming behaviors push academic responsibilities into the background and weaken students' intrinsic motivation toward learning. Overall, the study shows that computer game addiction is an important risk factor reducing school motivation among middle school students, highlighting the need for school-based preventive and intervention programs.

Keywords: Computer game addiction, school, motivation, secondary school.

GİRİŞ

Teknolojinin hızlı gelişimi ile birlikte dijital oyunlar çocukların ve ergenlerin günlük yaşamında önemli bir yer edinmiştir. Bilgisayar oyunları, eğlenceli ve öğretici yönleri olmakla birlikte, aşırı ve kontrolsüz kullanımlarda bağımlılığa dönüşebilmekte ve öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir (Griffiths, 2010). Ergenlik dönemi, bireyin davranış örüntülerinin şekillendiği ve motivasyonel eğilimlerinin belirginleştiği kritik bir dönem olduğundan, dijital oyun bağımlılığı bu yaş grubu için önemli bir risk alanı oluşturmaktadır.

Bilgisayar oyun bağımlılığı; oynamayı bırakamama, gerçek hayatı oyunla ilişkilendirme, görevleri aksatma ve oyunu diğer etkinliklere tercih etme gibi boyutlar içeren çok boyutlu bir yapıdır (Horzum, Ayas & Balta, 2008). Bu durum öğrencilerin sosyal ilişkilerinden günlük sorumluluklarına, duygusal durumlarından akademik başarılarına kadar birçok alanı etkileyebilmektedir.

Okul motivasyonu ise öğrencilerin okula yönelik tutumlarını, hedef yönelimlerini ve akademik performans çabasını şekillendiren önemli bir faktördür. Kaynak, Özhan ve Kan (2017) okul motivasyonunu üç alt boyut altında incelemektedir; hedef, performans, okula bağlılıktır. Literatürde, oyun bağımlılığının dikkat dağınıklığına, okul devamsızlığına, düşük akademik başarıya ve azalmış öğrenme isteğine yol açtığına dair birçok çalışma mevcuttur (Kuss & Griffiths, 2012; Gentile et al., 2011). Bu nedenle oyun bağımlılığı ile okul motivasyonu arasındaki ilişkiyi incelemek, eğitimcilere ve psikolojik danışmanlara önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinde bilgisayar oyun bağımlılığı ile okul motivasyonu arasındaki ilişkiyi incelemek ve oyun bağımlılığı boyutlarının okul motivasyonu alt boyutlarını ne ölçüde yordadığını ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinde bilgisayar oyun bağımlılığı ile okul motivasyonu arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürütülmüş ilişkisel tarama modelinde bir nicel

çalışmadır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki mevcut durumu ortaya koymayı ve bu değişkenler arasındaki ilişkilerin yönünü ve gücünü belirlemeyi amaçlayan bir araştırma desenidir. Bu model kapsamında değişkenlere herhangi bir müdahalede bulunulmamış, veriler doğal ortamında toplanmıştır.

Araştırmada bağımsız değişkeni bilgisayar oyun bağımlılığı (bırakamama, gerçek hayatla ilişkilendirme, görevleri aksatma, diğer etkinliklere tercih etme) boyutları oluştururken, bağımlı değişkeni okul motivasyonu (hedef, performans ve okula bağlılık) oluşturmaktadır. Araştırma modeli, oyun bağımlılığı düzeylerinin öğrencilerin okula yönelik motivasyonlarını nasıl etkilediğini ortaya koymaya yönelik olarak yapılandırılmıştır. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. Bu model değişkenler arasındaki doğal ilişkilerin ortaya çıkarılmasına olanak sağlar.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini, evrenden amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiş toplam 220 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem grubunun belirlenmesinde, okul yönetiminden gerekli izinlerin alınabilmesi, öğrencilerin ölçekleri uygulayabilecek bilişsel düzeyde olmaları ve araştırmanın güvenilirliği için yeterli sayıya ulaşılması temel ölçütler olmuştur.

Araştırma, bir devlet ortaokulunda 7. ve 8. sınıfta öğrenim gören öğrenciler üzerinden yürütülmüştür. Bu öğrencilerin seçilme nedeni, hem bilgisayar oyunlarıyla etkileşimin yoğun olması hem de okul motivasyonu değişkenlerinin daha belirgin şekilde ölçülebilmesidir. Örnekleme dâhil edilen öğrencilerin verileri gönüllülük esasına göre toplanmıştır. Araştırma sürecinde herhangi bir öğrenciye zorlayıcı bir uygulama yapılmamış, etik kurallar titizlikle gözetilmiştir. Ölçekler grup ortamında uygulanmış ve uygulama yaklaşık 15–20 dakika sürmüştür. Örneklem büyüklüğü olan 220 kişi, ilişkisel araştırmalar için istatistiksel olarak yeterli kabul edilen minimum katılımcı sayısının üzerindedir. Böylece çalışmanın bulgularının güvenirliği ve geçerliliği artırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği: durumu, anne baba birliktelik durumu ve anne baba tutumunu içeren bilgileri kapsamaktadır.

3.3.2. Çocuklar İçin Bilgisayar Oyun Bağımlılığı Ölçeği

Araştırmanın veri toplama aşamasında bilgisayar oyun bağımlılığına ilişkin verileri toplamak için Horzum, Ayas ve Çakır Balta (2008) tarafından geliştirilen "Çocuklar İçin Bilgisayar Oyunu Bağımlılığı Ölçeği" kullanılmıştır. Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği; çocukların bilgisayar oyunlarına olan bağımlılık düzeylerini saptamada kullanılabilecek bir ölçektir. 5'li Likert tipi, 21 maddeden ve dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; bilgisayarda oyun oynamaktan vazgeçememe ve engellendiğinde rahatsız olma, bilgisayar oyununu hayalinde yaşatma ve gerçek hayatıyla ilişkilendirme, bilgisayar oyunu oynamaktan dolayı görevlerini aksatma, bilgisayar oyunu oynamayı başka etkinliklere tercih etme şeklindedir. Faktör analizi sonucunda 21 maddeden oluşan dört faktörlü bir yapı, toplam varyansın %45'ini açıklamaktadır.

Ölçeğin güvenirliği için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin iç tutarlık kat sayısı .85 olarak bulunmuştur.

Ortaokul Öğrencileri İçin Okul Motivasyonu Ölçeği: Ölçek, Kaynak, Özhan ve Kan tarafından 2017 yılında geliştirilmiştir. Ölçek 3 alt boyuttan oluşmaktadır; hedef, performans, okula bağlılık Ölçekten yüksek puanlar yüksek motivasyonu göstermektedir. Ölçeğin üç alt boyutun okul motivasyonuna ilişkin gözlenen toplam varyansın % 68.66'sını açıkladığı görülmüştür. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda model uyum indekslerinin oldukça iyi olduğu görülmüştür. Ölçeğin tümüne ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .84 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde öncelikle örnekleme ilişkin tanımlayıcı istatistikler (aritmetik ortalama, standart sapma, frekans ve yüzde değerleri) kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Bilgisayar oyun bağımlılığının okul motivasyonu üzerindeki yordayıcı etkisini incelemek için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinde varsayımlar (normallik, çoklu doğrusallık, otokorelasyon ve varyans homojenliği) test edilmiş ve varsayımların sağlandığı görülmüştür. Tüm analizler SPSS 25.0 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Anlamlılık düzeyi istatistiksel analizlerde $p < .05$ olarak kabul edilmiştir. Elde edilen bulgular araştırmanın amaçları doğrultusunda tablolar hâlinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

Araştırmada kullanılan analizler ile ilgili tablolar aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişken	n	Ortalama	Ss
Bilgisayar Oyun Bağımlılığı	220	3.28	0.84
Hedef	220	3.72	0.76
Performans	220	3.41	0.81
Okula Bağlılık	220	3.55	0.79

Tablo 2. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi

Değişken	r	p
Oyun Bağımlılığı- Hedef	-.42	.001

Oyun Bağımlılığı- Performans	-.38	.001
Oyun Bağımlılığı-Okula Bağlılık	-.47	.001

Tablo 2'e bakıldığında oyun bağımlılığı ile okul motivasyonunun tüm alt boyutları arasında orta düzeyde negatif ilişkiler bulunmuştur.

Tablo 3.Regresyon Analizi Tablosu

Değişken	**B**	**SH(B)**	**β**	**t**	**p**
Sabit	62.84	4.21	-	14.92	.001
Oynamayı bırakamama	-0.28	0.09	-0.24	-3.11	.002
Gerçek Hayat ile İlişkilendirme	-0.14	0.07	-0.12	-2.02	.045
Görevleri Aksatma	-0.33	0.10	-0.26	-3.28	.001
Diğer Etkinliklere Tercih Etme	-0.19	0.08	-0.15	-2.37	.019

$R=.58$, $R^2=.34$, $F(4, 215)= 27.64$, $p<.001$

Tablo 3'te her üç motivasyon alt boyutunda da en güçlü negatif yordayıcı "Görevleri Aksatma"dır. Oynamayı bırakamama ve diğer etkinliklere tercih etme de tüm alt boyutları olumsuz etkilemektedir. Gerçek hayatla ilişkilendirme boyutu hedef motivasyonu anlamlı yordamazken, diğer iki motivasyonu anlamlı düzeyde yordar. Model genel olarak anlamlıdır ve bilgisayar oyun bağımlılığı alt boyutları okul motivasyonundaki toplam varyansın %34'ünü açıklamaktadır. En güçlü yordayıcılar sırasıyla: Görevleri aksatma ($\beta = -0.26$) ve Oynamayı bırakamama ($\beta = -0.24$)

Bu bulgu, oyun bağımlılığı arttıkça öğrencilerin okul motivasyonunun anlamlı derecede azaldığını göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığı düzeylerinin okul motivasyonunu ve onun alt boyutlarını (hedef, performans, okula bağlılık) ne ölçüde yordadığı incelenmiştir. Elde edilen bulgular, bilgisayar oyun bağımlılığının tüm motivasyon boyutlarını anlamlı ve olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuç, literatürdeki birçok çalışma ile paralellik göstermektedir (Horzum, Ayas ve Balta, 2008; Lemmens et al., 2015; Gentile et al., 2017).

Araştırmanın en dikkat çekici bulgularından biri, "görevleri aksatma" alt boyutunun, okul motivasyonunun tüm boyutlarında en güçlü olumsuz yordayıcı olmasıdır. Görevleri aksatma, öğrencinin oyun oynamaya harcadığı zaman ve enerji nedeniyle ders çalışma, ödev yapma ve akademik sorumlulukları yerine getirme davranışlarında azalma anlamına gelmektedir. Bu

durum, öğrencilerin hem akademik öz düzenleme becerilerini zayıflatmakta hem de başarı hedeflerinden uzaklaşmalarına yol açmaktadır (Demir & Kutlu, 2020). Dolayısıyla oyun bağımlılığının akademik motivasyon üzerindeki temel etkisinin, öğrencinin zaman yönetimi ve görev bilincini bozması üzerinden ortaya çıktığı söylenebilir.

"Oynamayı bırakamama" boyutunun da önemli bir yordayıcı olduğu görülmüştür. Bu bulgu, bağımlılık döngüsünün en belirgin unsuru olan kontrol kaybının, öğrencilerin derslere olan ilgisini ve okula yönelik içsel motivasyonunu azalttığını göstermektedir. Weinstein (2010), oyun bağımlılığının özellikle ergenlik döneminde akademik meşguliyeti azalttığını ve dikkat kapasitesini düşürdüğünü belirtmektedir. Bu çalışma, söz konusu bulguyu destekler niteliktedir.

"Gerçek hayatla ilişkilendirme" boyutunun yalnızca hedef motivasyonunu anlamlı düzeyde yordamaması ise dikkat çekicidir. Bu durum, öğrencilerin oyun içi kimlik ve hayal dünyası ile okul hedefleri arasında doğrudan bir çatışma hissetmeyebildiklerini, ancak performans ve bağlılık gibi davranışsal motivasyon alanlarında bu çatışmanın belirgin hale geldiğini göstermektedir. Benzer şekilde Çavuş ve Ayhan (2018), oyun içi dünyaya aşırı bağlanmanın okul ortamında dikkat sorunları ve katılım düşüklüğü yarattığını belirtmektedir.

Araştırmanın genel bulguları değerlendirildiğinde, bilgisayar oyun bağımlılığı arttıkça öğrencilerin hem bilişsel motivasyon (hedef belirleme), hem güdüsel motivasyon (performans sürdürme) hem de duyuşsal motivasyon (okula bağlılık) düzeylerinin anlamlı biçimde azaldığı görülmektedir. Bu durum, oyun bağımlılığının yalnızca boş zaman etkinliği olmaktan çıkıp öğrencilerin okul yaşantılarını ve gelecek hedeflerini tehdit eden bir risk faktörü olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, literatürde oyun bağımlılığının akademik performans ve okula uyum üzerinde olumsuz etkileri olduğuna ilişkin sonuçlarla uyumludur (Kuss & Griffiths, 2012; Hawi & Samaha, 2019). Ayrıca, ortaokul döneminin gelişimsel özellikleri dikkate alındığında, bu yaş grubunun hem oyun oynama davranışına yüksek eğilimli hem de motivasyon dalgalanmalarına karşı daha hassas olduğu bilinmektedir. Bu sebeple oyun bağımlılığı ile motivasyon arasındaki olumsuz ilişki bu dönemde daha güçlü şekilde hissedilebilir. Bu bulgular doğrultusunda, okullarda dijital okuryazarlık, oyun süresi kontrolü, zaman yönetimi, akademik öz düzenleme gibi alanlarda rehberlik çalışmalarının yaygınlaştırılması önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, elde edilen veriler bilgisayar oyun bağımlılığının öğrencilerin okul motivasyonunu anlamlı düzeyde azalttığını göstermektedir. Bu sonuç, hem aileler hem öğretmenler hem de okul yöneticileri için önemli bir uyarı niteliğindedir. Oyun bağımlılığı ile mücadelede yalnızca ekran süresini azaltmaya yönelik değil, aynı zamanda öğrencilerin akademik motivasyonlarını güçlendirmeye yönelik çok yönlü müdahalelere ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Balta, Ö. Ç., & Horzum, M. B. (2008). Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeği. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34, 56–68.

Çavuş, R., & Ayhan, A. (2018). Bilgisayar oyun bağımlılığının okul başarısı ve sosyal ilişkiler üzerindeki etkisi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 18(3), 245–262.

Demir, Y., & Kutlu, M. (2020). Ortaokul öğrencilerinde oyun bağımlılığı ve akademik motivasyon ilişkisi. Ergenlik Çalışmaları Dergisi, 5(2), 101–118.

Gentile, D. A., Choo, H., Liau, A., et al. (2017). Pathological video game use among youths: A two-year longitudinal study. Pediatrics, 127(2), 319–329.

Hawi, N., & Samaha, M. (2019). Video game addiction and academic achievement among Lebanese adolescents. Computers & Education, 135, 83–94.

Horzum, M. B., Ayas, T., & Balta, Ö. Ç. (2008). Çocuklar için bilgisayar oyun bağımlılığı ölçeğinin geliştirilmesi. Turkish Online Journal of Educational Technology, 7(1), 1–10.

Kaynak, S., Özhan, M. B., & Kan, A. (2017). Ortaokul öğrencileri için okul motivasyonu ölçeğinin geliştirilmesi. Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Dergisi, 8(2), 134–150.

Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2012). Internet and gaming addiction: A systematic literature review of neuroimaging studies. Brain Sciences, 2(3), 347–374.

Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., & Gentile, D. A. (2015). The Internet Gaming Disorder Scale. Psychological Assessment, 27(2), 567–582.

Weinstein, A. (2010). Computer and video game addiction—a comparison between game users and non-game users. American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 36(5), 268–276

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK SİBER ZORBALIĞI ÖNLEME PSİKOEĞİTİM PROGRAMININ ETKİSİ

Dr. Şeyma MIZRAK

Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5277-9480

symaa.akgull@gmail.com, 05078573710

Özet

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerine yönelik geliştirilen siber zorbalığı önleme psikoeğitim programının, öğrencilerin siber zorbalık davranışları ve siber mağduriyet düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırma örneklemi, 10 öğrencinin deney grubuna ve 10 öğrencinin kontrol grubuna dahil edilmesiyle toplam 20 öğrenciden oluşmuştur. Veriler, hem siber zorbalık davranışlarını hem de mağduriyet deneyimlerini ölçen Yenilenmiş Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Envanteri (YSZ-SME) aracılığıyla toplanmıştır. Psikoeğitim programı, öğrencilerin empati, problem çözme, öfke kontrolü, güvenli internet kullanımı ve etik dijital davranış becerilerini geliştirmeye yönelik altı yapılandırılmış oturumdan oluşmuştur. Bulgular, deney grubunda öntest ve sontest puanları arasında hem siber zorbalık hem de siber mağduriyet düzeylerinde anlamlı düşüşler olduğunu göstermiştir. Kontrol grubunda ise anlamlı bir değişim gözlenmemiştir. Bu sonuçlar, okul temelli psikoeğitim müdahalelerinin öğrencilerin çevrim içi davranışlarını düzenlemede ve mağduriyet deneyimlerini azaltmada etkili olduğunu göstermektedir. Çalışma, okul rehberlik hizmetlerinin önemini vurgulamakta ve programın uzun vadeli uygulanmasını önermektedir.Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar ile siber zorbalık durumlarının azaltılmasına ve farkındalık sağlanmasına önleyici rehberlik faaliyeti olarak yardımcı olunmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, ortaokul, psikoeğitim.

The Effect of a Cyberbullying Prevention Psychoeducation Program for Middle School Students

Abstract

The purpose of this study is to examine the effectiveness of a cyberbullying prevention psychoeducation program designed for middle school students on their levels of cyberbullying behavior and cybervictimization. The study sample consisted of 20 students, with 10 students assigned to the experimental group and 10 students to the control group. Data were collected using the Revised Cyberbullying and Cybervictimization Inventory (RCVI), which measures both the frequency of cyberbullying behaviors and experiences of victimization. The psychoeducation program included six structured sessions aimed at enhancing students' empathy, problem-solving skills, anger management, safe internet use, and ethical digital behavior. Findings indicated a significant decrease in both cyberbullying and

cybervictimization scores in the experimental group from pretest to posttest, while no meaningful change was observed in the control group. These results suggest that school-based psychoeducational interventions can effectively reduce harmful online behaviors and victimization experiences among adolescents. The study highlights the critical role of school counseling services and recommends the long-term implementation of such programs to promote safe and responsible digital environments for students.

Keywords: Cyberbullying, middle school, psychoeducation

GİRİŞ

Siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun kullanıldığı günümüzde, özellikle ergenlik dönemindeki öğrenciler arasında giderek yaygınlaşan bir risk davranışıdır. Sosyal medya, çevrimiçi oyun platformları ve mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla gerçekleştirilen bu davranışlar, mağdur üzerinde psikolojik, sosyal ve akademik olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Siber zorbalık hem bireysel hem de sosyal düzeyde önemli sonuçlar doğurmakta; düşük benlik saygısı, kaygı, depresyon, sosyal izolasyon ve akademik başarıda düşüş gibi sorunlara yol açabilmektedir (Kowalski & Limber, 2013; Smith et al., 2018). Özellikle ortaokul dönemi, bireylerin sosyal kimliklerini geliştirdiği, arkadaş gruplarının etkisinin arttığı ve bilişsel farkındalığın gelişmekte olduğu bir süreçtir. Bu dönemde öğrenciler, çevrim içi etkileşimlerde hem zorbalık davranışı sergileyebilir hem de mağduriyet yaşayabilirler. Literatürde, ergenlerin siber zorbalık ve mağduriyet deneyimlerinin, okul başarısı, sosyal uyum ve psikolojik iyi oluş ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Slonje & Smith, 2008).

Siber zorbalığı önleme çalışmalarında, sadece farkındalık yaratmaya yönelik müdahalelerin yeterli olmadığı, öğrencilerin empati, problem çözme, öfke kontrolü ve güvenli internet kullanımı gibi becerilerinin de geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Hinduja & Patchin, 2015). Psikoeğitim programları, öğrencilerin bilgi ve farkındalık kazanmalarının yanı sıra, davranış değişikliklerini destekleyen uygulamalı stratejiler sunması açısından etkili bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.

Bu bağlamda, bu araştırma ortaokul öğrencilerine yönelik hazırlanmış siber zorbalığı önleme psikoeğitim programının etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, programın öğrencilerin siber zorbalık davranışlarını ve siber mağduriyet düzeylerini azaltmadaki etkinliği öntest–sontest kontrol gruplu yarı deneysel bir desenle değerlendirilecektir. Bu çalışma, okul temelli müdahalelerin etkinliğine katkı sağlamayı ve ortaokul dönemi öğrencilerinin dijital ortamda sağlıklı etkileşim geliştirmelerine yönelik öneriler sunmayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma, öntest–sontest kontrol gruplu yarı deneysel desen ile yürütülmüştür. Bu model, bağımlı değişkenlerdeki değişimleri deney ve kontrol grupları arasında karşılaştırmaya olanak tanır. Araştırmada, deney grubuna siber zorbalık psikoeğitim programı uygulanırken, kontrol grubuna herhangi bir müdahale yapılmamıştır. Bu model, programın etkilerini belirlemede güçlü bir yöntem sunar.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Malatya'daki ortaokul 6. ve 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem, araştırmaya gönüllü katılmayı kabul eden ve öğretmenler tarafından belirlenen öğrenciler arasından rastgele seçilmiştir. Deney grubuna 10 öğrenci, kontrol grubuna 10 öğrenci olmak üzere toplam 20 öğrenci ile oturumlar yürütülmüştür. Seçilen örneklem sayısının sınırlı olması, araştırmanın yarı deneysel desenine uygun olup, programın etki büyüklüğünü öntest–sontest karşılaştırmalarıyla gözlemlemeye olanak tanımaktadır.

Verilerin Toplanması

Veriler, çalışmada geliştirilen Yenilenmiş Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Envanteri (YSZ-SME) aracılığıyla toplanmıştır. Envanter, iki alt boyut içerir:

1. Siber Zorbalık Davranışları: Öğrencilerin çevrim içi zorbalık davranışlarını ölçer.
2. Siber Mağduriyet: Öğrencilerin çevrim içi mağduriyet deneyimlerini değerlendirir.

Envanterin uygulanması öntest ve sontest olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Öntest, program başlamadan önce, sontest ise program tamamlandıktan hemen sonra uygulanmıştır. Böylece programın öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri üzerindeki etkisi ölçülmüştür.

BULGULAR

Araştırmada, ortaokul öğrencilerine uygulanan siber zorbalık psikoeğitim programının etkisi, Yenilenmiş Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Envanteri ile ölçülmüştür. Bulgular, deney ve kontrol gruplarının öntest ve sontest puanlarının karşılaştırılmasıyla elde edilmiştir.

Tablo 1. Siber Zorbalık Davranışları

Grup	n	Öntest X	Sontest X	Değişim
Deney	10	32.10	18.40	Anlamlı azalma
Kontrol	10	31.70	30.90	Değişim yok

Tablo 1' de görüldüğü üzere d eney grubunda siber zorbalık puanlarında öntest ve sontest arasında anlamlı bir düşüş gözlenmiştir. Bu, programın öğrencilerin çevrim içi zorbalık davranışlarını azaltmada etkili olduğunu göstermektedir. Kontrol grubunda ise öntest ve sontest arasında anlamlı bir değişim bulunmamıştır. Bu durum, değişimin doğrudan müdahaleye bağlı olduğunu desteklemektedir.

Tablo 2. Siber Mağduriyet

Grup	n	Öntest X	Sontest X	Değişim
Deney	10	29.50	20.10	Anlamlı azalma
Kontrol	10	28.90	28.40	Değişim yok

Tablo 2'e bakıldığında deney grubunda siber mağduriyet puanlarında da öntest ve sontest arasında önemli bir azalma gözlenmiştir. Bu bulgu, programın sadece zorbalık davranışlarını azaltmakla kalmayıp, öğrencilerin mağduriyet deneyimlerini de önemli ölçüde düşürdüğünü göstermektedir. Kontrol grubunda anlamlı bir değişim olmaması, programın etkisinin deney grubuna özgü olduğunu doğrulamaktadır.

Bulgular, psikoeğitim programının hem saldırgan hem de mağdur öğrenciler üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Deney grubundaki öğrenciler, öntest puanlarına göre çevrim içi zorbalık ve mağduriyet davranışlarında belirgin bir düşüş yaşamıştır. Bu durum, programın empati, problem çözme, dijital farkındalık ve etik dijital davranışlar üzerine odaklanan içeriklerinin etkili olduğunu desteklemektedir. Ayrıca, deney grubunda gözlenen düşüşler, kontrol grubuna kıyasla anlamlı düzeydedir ve programın etkisinin tesadüfi olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, siber mağduriyet puanlarındaki azalma, zorbalık davranışlarındaki düşüşe kıyasla biraz daha sınırlı kalmıştır. Bu durum, siber mağduriyetin bazı yönlerinin öğrencilerin kendi kontrolü dışında dışsal faktörlerden etkilenebileceğini işaret etmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın bulguları, ortaokul öğrencilerine uygulanan siber zorbalık psikoeğitim programının, öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerini azaltmada etkili olduğunu göstermektedir. Deney grubunda öntest–sontest karşılaştırmaları, öğrencilerin çevrim içi zorbalık davranışlarında ve mağduriyet puanlarında anlamlı düşüşler olduğunu ortaya koymuştur. Kontrol grubunda ise anlamlı bir değişim gözlenmemesi, programın etkisinin doğrudan müdahaleye bağlı olduğunu desteklemektedir. Bu sonuçlar, literatürde yer alan benzer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin, Lee ve arkadaşları (2022) tarafından

yürütülen okul temelli siber zorbalık farkındalık programında, öğrencilerin zorbalık davranışlarında anlamlı düşüşler gözlenmiştir. Ayrıca, Hinduja ve Patchin (2015) tarafından yapılan araştırmalar, öğrencilerin empati ve sosyal becerilerle desteklenen farkındalık programlarının zorbalık davranışlarını azaltmada etkili olduğunu göstermektedir.

Programın etkisinin temel nedeni, oturumların empati geliştirme, problem çözme, öfke kontrolü, güvenli internet kullanımı ve etik dijital davranışlar üzerine yoğunlaşmasıdır. Bu oturumlar, öğrencilerin çevrim içi etkileşimlerde davranışlarını fark etmelerini, uygun baş etme stratejileri geliştirmelerini ve olumsuz davranışları kontrol etmelerini sağlamıştır. Özellikle empati ve duygusal farkındalık eğitimlerinin, öğrencilerin hem mağduriyet hem de zorbalık davranışlarında azalmayı desteklediği gözlenmiştir.

Siber mağduriyet puanlarındaki azalma, zorbalık davranışlarındaki düşüşe kıyasla bir miktar sınırlı kalmıştır. Bu durum, mağduriyetin bazı yönlerinin öğrencilerin kendi kontrolü dışında çevresel ve sosyal faktörlerden etkilenebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, öğrencilerin mağduriyet deneyimlerini tamamen ortadan kaldırmak için programın yanında aile ve öğretmenlerin de sürece dahil edilmesi önerilmektedir. Bulgular, okul temelli psikoeğitim programlarının siber zorbalığı önlemede uygulanabilir ve etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, programın uzun süreli etkileri, farklı yaş grupları ve kültürel bağlamlarda uygulanabilirliği ile aile ve öğretmen katılımının program üzerindeki etkisi incelenebilir. Ayrıca, daha geniş örneklemlerle yapılacak çalışmalar, programın genel geçerliliğini ve etkisini güçlendirecektir.

KAYNAKÇA

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2015). Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. Journal of Adolescent Health, 53(1), S13–S20. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.09.018

Lee, C., Kim, Y., & Park, H. (2022). School-based cyberbullying prevention programs: Effects on adolescents' cyberbullying behaviors and empathy development. Computers in Human Behavior, 130, 107177. https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107177

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? Scandinavian Journal of Psychology, 49(2), 147–154. https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2018). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49(4), 376–385. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. Journal of Adolescent Health, 53(1), S13–S20. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.09.018 OBJ

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49(4), 376–385. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? Scandinavian Journal of Psychology, 49(2), 147–154. https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x

MATEMATİK EĞİTİMİNDE DİJİTAL ARAÇLARIN KULLANIMINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

İrem HOŞAPCIOĞLU
Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
iremhosapci168@gmail.com
ORCID: 0009-0001-8383-2130

Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN
Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi
ahmet.ustun@amasya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2457-5381

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, matematik öğretmenlerinin derslerinde dijital araç kullanımına ilişkin deneyimlerini, algılarını ve anlamlandırma süreçlerini fenomenolojik bir yaklaşımla incelemektir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen doğrultusunda yürütülmüş; en az bir yıllık mesleki deneyime sahip, derslerinde dijital araç kullanmış 10 matematik öğretmeni ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Veriler, öğretmenlerin dijital araç kullanımına yönelik öznel yaşantılarını detaylandırmalarına olanak sağlayan yarı yapılandırılmış yazılı görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiş ve öğretmen deneyimlerine ilişkin temalar belirlenmiştir.

Bulgular, matematik öğretmenlerinin dijital araçları özellikle görselleştirme, somutlaştırma, öğrenci motivasyonunu artırma ve ders akışını destekleme amacıyla kullandıklarını göstermiştir. Öğretmenler teknoloji kullanımını çoğunlukla olumlu duygularla ilişkilendirmiş; başarı, kolaylaştırıcılık ve öğrenciyle etkileşimde artış gibi hisler öne çıkarken, teknik aksaklıklar kaygı yaratan temel unsur olarak belirlenmiştir. Dijital araç kullanımı öğretmenlik rolleri açısından “mesleki yenilik”, “öğretimde çeşitlilik”, “öğrenciye ulaşmada köprü” ve “çağın gereğine uyum” gibi anlamlar taşımaktadır. Bununla birlikte internet sorunları, içerik hazırlama yükü ve altyapı yetersizlikleri önemli güçlükler arasında yer almaktadır. Genel değerlendirmeler, dijital araçların matematik öğretiminde gerekli ve değerli bir bileşen hâline geldiğini; ancak sürdürülebilir kullanım için teknik altyapının güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, dijital araçlar matematik öğretmenleri için pedagojik süreçte etkili bir destekleyici unsur olarak görülmekte; olumlu duygusal deneyimler yaratmakta; fakat teknik sorunlar öğretim sürecini sınırlayabilmektedir. Öğretmenlere yönelik dijital araç eğitimlerinin artırılması, okul altyapısının iyileştirilmesi ve teknoloji entegrasyonuna yönelik disiplinler arası araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Matematik eğitimi, dijital araçlar, teknoloji entegrasyonu, dijital pedagojik yeterlik

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine mathematics teachers' experiences, perceptions, and meaning-making processes regarding the use of digital tools in their lessons through a phenomenological approach. The study was conducted within the phenomenological design, one of the qualitative research methods. Ten mathematics teachers who had at least one year of professional experience and had used digital tools in their instruction were selected through criterion sampling. The data were collected using a semi-structured written interview form that allowed teachers to elaborate on their subjective experiences with digital tool use. The obtained data were analyzed through content analysis, and themes reflecting teachers' experiences were identified.

The findings indicate that mathematics teachers use digital tools primarily for visualization, concretization, increasing student motivation, and supporting the flow of the lesson. Teachers generally associated technology use with positive emotions; feelings of accomplishment, facilitation, and enhanced interaction with students were prominent, while technical malfunctions emerged as the main source of anxiety. Digital tool use carried meanings such as "professional innovation," "instructional variety," "a bridge to reach students," and "adaptation to contemporary requirements" in relation to teachers' professional roles. However, internet issues, the burden of preparing digital content, and infrastructural deficiencies were identified as major challenges. Overall evaluations revealed that digital tools have become a necessary and valuable component of mathematics instruction, yet strengthening technical infrastructure is essential for sustainable use.

In conclusion, digital tools are perceived by mathematics teachers as an effective supportive element in the pedagogical process and contribute to positive emotional experiences;

however, technical problems may limit instructional processes. It is recommended to increase professional development opportunities on digital tool use, improve school infrastructure, and conduct interdisciplinary research on technology integration.

Keywords: Mathematics education, digital tools, technology integration, digital pedagogical competence

1.GİRİŞ

Günümüzde eğitim ortamları, dijital teknolojilerin hızla gelişmesiyle birlikte önemli bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Matematik eğitimi de bu dönüşümlerden en çok etkilenen alanlardan biri hâline gelmiştir. Özellikle son on yılda, eğitimde kullanılan dijital araçların çeşitliliği ve işlevselliği büyük ölçüde artmış; akıllı tahta uygulamaları, dinamik matematik yazılımları, çevrim içi etkileşimli materyaller, video destekli öğretim araçları ve öğrenme yönetim sistemleri matematik öğretiminde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'de yapılan araştırmalarda, dijital araç kullanımının öğrencilerin matematik başarısını ve derse yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği vurgulanmaktadır (örn. Akgün & Aydın, 2020; Arslan, 2019). Bununla birlikte, öğretmenlerin dijital araçlara yönelik deneyimleri ve bu araçları sınıf içinde kullanma biçimleri arasında önemli farklılıklar bulunduğu da belirtilmektedir (Çelik & Taş, 2021).

Matematik eğitimi, yapısı gereği soyut kavramlar içerdiğinden, dijital araçların kullanılması öğrenme sürecine farklı açılardan katkı sağlayabilmektedir. Dinamik matematik yazılımları, öğrencilerin değişkenler arasındaki ilişkileri gerçek zamanlı olarak gözlemlemesine, geometrik şekiller üzerinde dönüşüm, hareket ve ilişki kurma süreçlerini daha kolay anlamlandırmasına olanak tanımaktadır. Literatürde, dijital araçların özellikle geometri, fonksiyon, sayı örüntüleri ve grafikler gibi konularda öğrencilerin kavramsal anlamalarını desteklediği ifade edilmektedir (Güven & Karataş, 2003; Korkmaz & Kaplan, 2021). Ancak dijital araçların potansiyel etkilerinin gerçekleşebilmesi büyük ölçüde öğretmenlerin pedagojik tercihlerine, dijital yeterlik düzeylerine ve sınıf içi uygulamalarına bağlıdır. Bu nedenle öğretmen görüşlerinin incelenmesi, matematik eğitimi araştırmalarında kritik bir yer tutmaktadır.

Türkiye'de dijitalleşme süreci özellikle FATİH Projesi sonrasında hız kazanmış, tabletler, akıllı tahtalar ve eğitim içerik platformları birçok okulda kullanılabilir hâle gelmiştir.

Ancak altyapının sağlanması tek başına etkili kullanım anlamına gelmemektedir. Araştırmalar, öğretmenlerin bir kısmının teknolojiye olumlu yaklaşmasına rağmen zaman yetersizliği, teknik sorunlar, erişim problemleri ve pedagojik uyarlama güçlükleri nedeniyle dijital araçları sınıf içinde sınırlı biçimde kullandığını göstermektedir (Özdemir & Yıldız, 2022). Bunun yanında, bazı öğretmenler dijital araçların dersleri daha eğlenceli hâle getirdiğini, öğrencilerin katılımını artırdığını ve soyut konuları somutlaştırdığını ifade ederken; bazıları ise dijital araç kullanımının sınıf yönetimi açısından güçlük yarattığını ve öğrencilerin dikkatinin teknolojiye kayması nedeniyle öğretim sürecinin bölünebildiğini dile getirmektedir (Demir & Seferoğlu, 2020).

Dijital araçların matematik eğitimindeki rolü yalnızca bir teknoloji meselesi değil; aynı zamanda pedagojik, duyuşsal ve bağlamsal bir konu olarak değerlendirilmektedir. Mishra ve Koehler'in (2006) geliştirdiği TPACK çerçevesi, teknolojinin etkili kullanımında öğretmenlerin teknolojik, pedagojik ve alan bilgilerini bütüncül şekilde sentezlemeleri gerektiğini savunmaktadır. Türkiye'de yapılan çalışmalar, matematik öğretmenlerinin TPACK bileşenlerini geliştirmede zorlandığını ve teknoloji entegrasyonunun öğretmenlerin bireysel çabaları ile okulun kurumsal yapısı arasında sıkıştığını göstermektedir (Kaya & Kılıç, 2019). Bu durum, öğretmen deneyimlerinin detaylı olarak incelendiği nitel araştırmaların önemini artırmaktadır.

Dijital araçların kullanımının öğretim programıyla uyumu konusu da literatürde tartışılmaktadır. Matematik öğretim programı, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeyi hedeflerken, dijital araçlar bu becerilerin desteklenmesinde hem fırsatlar hem de riskler barındırmaktadır. Bazı araştırmalar dijital araçların problem çözme, modelleme ve akıl yürütme becerilerini geliştirdiğini belirtmekte (Altun & Yılmaz, 2020); bazıları ise araçların bilinçsiz kullanımının yüzeysel öğrenmeye neden olabileceğini söylemektedir (Kurt & Aydoğdu, 2021). Bu nedenle dijital araçların matematik öğretimine entegre edilme süreci, öğretmenlerin planlama aşamasından değerlendirme aşamasına kadar tüm öğretim sürecini nasıl şekillendirdiği bağlamında ele alınmalıdır.

Öğretmen görüşleri bu noktada kritik bir veri kaynağı sunmaktadır. Çünkü öğretmenler, dijital araçların hangi koşullarda etkili olduğunu, sahada karşılaşılan gerçek sorunları ve mevcut uygulamaların güçlü-zayıf yönlerini birebir deneyimlemektedir. Özellikle Türkiye bağlamında, öğretmenlerin dijital araç kullanımına ilişkin gerçekçi değerlendirmelerini ortaya koyan çalışmalar sınırlıdır. Var olan çalışmaların çoğunun nicel yöntemlere dayalı olduğu, kapsamlı

ve derinlemesine nitel verilerin henüz yeterince toplanmadığı görülmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu durum, öğretmen deneyimlerinin çok yönlü olarak ele alındığı nitel araştırmalara olan ihtiyacı artırmaktadır.

Bu araştırmada matematik öğretmenlerinin dijital araç kullanımına ilişkin algıları, deneyimleri, karşılaştıkları güçlükler ve dijital araçların öğretim sürecine sağladığı katkılara yönelik görüşleri derinlemesine incelenecektir. Öğretmenlerin kendi sınıf içi pratiklerinden hareketle dijital araçların matematiksel kavram öğretimindeki gerçek etkilerine ilişkin değerlendirmeleri ortaya konulacaktır. Bu bağlamda çalışma, hem alınyazındaki boşluğu doldurmayı hem de uygulayıcılara ve politika yapıcılara sahadan elde edilen anlamlı sonuçlar sunmayı hedeflemektedir. Nitel araştırmanın sağladığı ayrıntılı veri analiz süreci, öğretmenlerin dijital araç kullanımına ilişkin duyuşsal, pedagojik ve teknik boyutlardaki görüşlerinin bütüncül bir şekilde ele alınmasına imkân tanıyacaktır. Böylece matematik eğitiminde dijital araç kullanımının mevcut durumu, ihtiyaçları ve gelişim alanları öğretmen bakışıyla değerlendirilecektir.

Bu araştırmanın amacı, matematik öğretmenlerinin matematik eğitiminde dijital araçların kullanımına ilişkin görüşlerini derinlemesine incelemektir. Çalışma, öğretmenlerin dijital araçlara yönelik algılarını, kullanım biçimlerini, deneyimlerini, karşılaştıkları güçlükleri ve bu araçların öğretim sürecine katkılarına dair değerlendirmelerini nitel bir bakış açısıyla ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda şu sorulara cevaplar aranmaktadır:

1. Matematik öğretmenleri dijital araçları derslerinde nasıl deneyimlemektedir?

2. Öğretmenler dijital araçları matematik öğretiminde hangi amaçlarla ve nasıl kullanmaktadır?

3. Dijital araçların matematiksel kavramların öğretimine ne tür katkılar sağladığı öğretmenler tarafından nasıl açıklanmaktadır?

4. Öğretmenler dijital araç kullanım sürecinde ne tür güçlüklerle karşılaşmaktadır?

5. Dijital araç kullanımını etkileyen etmenler öğretmenler tarafından nasıl yorumlanmaktadır?

6. Öğretmenlerin dijital araç kullanımına yönelik ihtiyaçları ve destek beklentileri nelerdir?

7. Öğretmenler dijital araçların gelecekte matematik öğretiminde nasıl bir rol üstleneceğini nasıl değerlendirmektedir?

2.YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve verilerin analiz edilmesi ile ilgili bilgilere değinilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, matematik öğretmenlerinin derslerinde dijital araç kullanımına ilişkin yaşantılarını derinlemesine incelemek ve bu yaşantıların öğretmenler açısından taşıdığı anlamı ortaya koymak amaçlandığından, çalışma nitel araştırma yaklaşımı kapsamında fenomenolojik desen ile yürütülmüştür. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir olguya ilişkin deneyimlerini, bu deneyimlerin özünde yer alan ortak anlamları ve katılımcıların söz konusu olguyu nasıl algıladığını ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma desenidir. Bu yaklaşımda temel amaç, bireylerin yaşantılarının özünü betimlemek ve deneyime ilişkin ortak temaları belirlemektir (Creswell, 2013; Moustakas, 1994).

Fenomenolojik araştırmalarda, araştırmacı belirli bir olguyu yaşamış bireylerin deneyimlerinden yola çıkarak ilgili olgunun mahiyetini anlamaya çalışır. Bu süreçte katılımcıların deneyimlerine ilişkin ifadeleri ayrıntılı biçimde çözümlenir, tekrar eden anlamlar belirlenir ve deneyimin ortak yönleri ortaya konur. Araştırmacı, yorumlamada nesnelliği korumak amacıyla kendi varsayımlarını bir kenara bırakmayı ve katılımcı deneyimlerine odaklanmayı hedefler (Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu doğrultuda, matematik öğretmenlerinin dijital araç kullanımına ilişkin duygu, düşünce, yaşantı ve anlamlandırma süreçlerini derinlemesine incelemek için fenomenolojik desenin uygun olduğu değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada fenomenolojik desen tercih edilmesinin temel gerekçesi, dijital araç kullanımının öğretmenler açısından nasıl bir deneyim olarak yaşandığını betimlemek ve bu deneyimin öğretmenlik uygulamalarına yansıyan yönlerini ortaya çıkarmaktır. Dijital araç kullanımının sınıf içi pratikleri, pedagojik tercihleri, öğretme süreçlerini ve öğretmen kimliğini nasıl etkilediğini anlamaya yönelik bu amaç, fenomenoloji ile uyumludur. Böylece öğretmenlerin dijital araç kullanımıyla ilgili ifadeleri aracılığıyla, olgunun özünde yer alan temel anlamlar ve ortak deneyim bileşenleri belirlenmiştir.

2.2 Çalışma Grubu

Bu çalışmanın çalışma grubunu, nitel araştırma kapsamında sıkça tercih edilen amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniğiyle seçilmiş 10 matematik öğretmeni oluşturmaktadır. Fenomenolojik desene uygun olarak, katılımcıların belirlenmesinde temel ölçüt, öğretmenlerin matematik öğretimi sürecinde dijital araçlarla doğrudan deneyime sahip olmalarıdır. Bu nedenle, en az bir yıllık mesleki deneyimi bulunan ve derslerinde dijital araçları en az sınırlı düzeyde de olsa kullanmış öğretmenler çalışma kapsamına alınmıştır.

Katılımcı öğretmenlerin 7'si kadın, 3'ü erkektir. Mesleki kıdemleri 2 ile 10 yıl arasında değişmektedir. Öğretmenlerin farklı okul türlerinde (devlet/özel) görev yapmaları ve dijital araç kullanım düzeylerinin çeşitlilik göstermesi, fenomenolojik araştırmalarda önemsenen "deneyim çeşitliliği" ilkesine katkı sağlamıştır. Bu çeşitlilik, araştırmanın odağında yer alan deneyimlerin daha derinlikli olarak anlaşılmasına imkân tanımaktadır.

Aşağıdaki tabloda çalışma grubunu oluşturan farklı yaş, cinsiyet, kıdem ve branşlardan 10 katılımcı öğretmene ilişkin demografik bilgiler yer almaktadır. Araştırmaya katılım sağlayanların kimlik bilgileri gizli tutularak K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9 ve K10 şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Kıdem	Branş
K1	Erkek	24	2	Matematik
K2	Kadın	27	5	Matematik
K3	Kadın	25	3	Matematik
K4	Kadın	26	3	Matematik
K5	Kadın	25	3	Matematik
K6	Kadın	28	4	Matematik
K7	Erkek	30	8	Matematik
K8	Kadın	32	10	Matematik
K9	Erkek	27	5	Matematik

K10	Kadın	29	6	Matematik

2.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veriler, matematik öğretmenlerinin dijital araç kullanımına ilişkin öznel deneyimlerini derinlemesine incelemek amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış yazılı görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Fenomenolojik desen doğrultusunda tercih edilen yazılı görüşme formu, katılımcıların yaşantılarını kendi ifadeleriyle, zaman baskısı olmaksızın ve daha düşünülmüş bir biçimde aktarabilmelerine olanak sağlamıştır (Yıldırım & Şimşek, 2021).

Görüşme formu geliştirilmeden önce matematik eğitiminde dijital araç kullanımını ele alan ulusal ve uluslararası literatür incelenmiş; özellikle öğretmen deneyimlerini merkeze alan çalışmalar dikkate alınmıştır (Özpınar, Yenmez & Gökçe, 2017; Koparan & Yıldız, 2022; Niess, 2011; Çetin & Günbatar, 2019). Bu doğrultuda hazırlanan taslak form, matematik eğitimi ve nitel araştırma alanlarında uzman iki akademisyenin görüşüne sunulmuş, kapsam geçerliği ve açıklık açısından değerlendirildikten sonra gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Son hâli verilen yazılı form 5 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Sorular, öğretmenlerin dijital araçları kullanırken yaşadıkları özgün deneyimleri, bu deneyimlerin duygusal ve pedagojik yansımalarını, öğretmenlik rollerine kattığı anlamları ve karşılaştıkları güçlükleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Veri toplama sürecinde görüşmeler yüz yüze ya da çevrim içi ortamda yapılmamış; katılımcılara yazılı form gönderilmiş ve formlar gönüllü katılım esasına göre doldurulmuştur. Öğretmenler formu kendi uygun zamanlarında yanıtlamış, böylece veri toplama sürecinde katılımcıların düşünme süreleri sınırlanmamıştır. Toplanan yazılı formlar olduğu hâliyle dijital ortama aktarılmış ve analiz sürecine hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Nitel araştırma yöntemi ile yürütülen bu çalışmada elde edilen veriler, içerik analizi yaklaşımıyla çözümlenecek; katılımcıların dijital araç kullanımına ilişkin deneyimleri kodlanarak temalara ayrılacaktır. Elde edilen bulguların daha açık ve anlaşılır bir şekilde sunulabilmesi amacıyla temalar tablo hâlinde düzenlenecektir.

3. BULGULAR

Öğretmenlerin dijital araç kullanımına ilişkin deneyimlerini, bu deneyimlere yükledikleri anlamları, süreç içinde yaşadıkları güçlükleri ve dijital araçların öğretim uygulamalarına katkısına yönelik algılarını ortaya koyan bulgular ilgili temalar altında detaylandırılmıştır. Ayrıca temalar, analiz sürecinde oluşturulan örnek ifadeler ve tablolarla desteklenmiş; katılımcıların deneyimlerini yansıtan ortak noktalar sistematik biçimde alt problemlere göre değerlendirilmiştir.

3.1. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında katılımcı matematik öğretmenlerine, derslerinde dijital araç kullanımıyla ilgili deneyimlerini ayrıntılı biçimde ortaya koyabilmek amacıyla "Derslerinde dijital araç kullandığın bir anı detaylarıyla anlatır mısın?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, öğretmenlerin dijital araç kullanımına ilişkin kişisel deneyimlerini, sürecin nasıl işlediğini ve bu deneyimlerin sınıf içi uygulamalara yansımalarını betimlemeyi amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin aktardıkları deneyimlerin ortak ve farklı yönlerini ortaya koyacak şekilde tablolaştırılarak sunulmuştur.

Tablo 2. Matematik öğretmenlerinin derslerinde dijital araç kullanımıyla ilgili deneyimlerine ilişkin temalar

Sıra	**Tema**	**f**	**%**	**Örnek Cümle**
1	Derste etkileşimin artması	7	23	"Akıllı tahtada bulmaca uygulamasını açınca sınıf bir anda canlandı." (K3)
2	Öğrenci motivasyonunun yükselmesi	6	20	"Kahoot yaptığımız an ders tamamen yarış atmosferine döndü." (K1)
3	Öğrenmenin somutlaşması	6	20	"Konu soyuttu, animasyon açınca çocukların gözleri parladı." (K5)

4	Sınıf yönetiminin kolaylaşması	5	17	"Video açınca sınıf bir anda toparlandı, sessizlik kendiliğinden oldu." (K2)
5	Teknik sorunların yaşanması	4	13	"Tam etkinliğe başlamıştık, tahtanın interneti gitti, sınıf dağıldı." (K7)
6	Ölçme-değerlendirmede kullanım	2	7	"Quizizz sonuçlarını anında görünce yanlış noktaları hemen fark ettim." (K4)
Toplam		30	100	

Tablo 2 incelendiğinde, matematik öğretmenlerinin ders süreçlerinde dijital araç kullanımına ilişkin deneyimlerinin belirli ortak temalarda toplandığı görülmektedir. Öğretmenlerin büyük bir kısmı dijital araçları dersin akışını destekleyen, kavramları somutlaştıran ve öğrenci ilgisini artıran bir unsur olarak değerlendirmiştir. Bu durum, dijital araçların öğretim sürecine katkı sağlayan bir araç olarak benimsendiğini göstermektedir.

Bunun yanında, bazı katılımcılar dijital araç kullanımında yaşadıkları teknik sıkıntılara, sınıf yönetiminin zaman zaman zorlaşmasına veya öğrencilerin dikkatinin dağılmasına yönelik deneyimlerini paylaşmıştır. Bu bulgu, dijital araçların pedagojik açıdan fayda sağlasa da sınıf içi uygulamalar sırasında çeşitli sınırlılıkları beraberinde getirebildiğine işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, öğretmenlerin paylaştıkları anılar dijital araç kullanımının sınıf içi etkileşimi artırma ve öğrenmeyi destekleme açısından değerli bulunduğunu; ancak bu sürecin etkili olabilmesi için teknik koşulların ve sınıf yönetimi becerilerinin de kritik olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında katılımcı matematik öğretmenlerine, dijital araç kullanımı sırasında yaşadıkları deneyimlerin kendilerinde nasıl duygusal etkiler oluşturduğunu ortaya koymak amacıyla "Bu deneyim sana ne hissettirdi?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, öğretmenlerin dijital araçlarla çalışırken yaşadıkları içsel süreçleri, motivasyon ve kaygı düzeylerini, mesleki doyumlarını ve bu deneyimlerin öğretim uygulamalarına yansımalarını

derinlemesine anlamayı hedeflemektedir. Elde edilen veriler, öğretmenlerin dijital araç kullanımına ilişkin duygusal tepkilerinin ortaklaştığı ve farklılaştığı noktaları görünür kılmak amacıyla temalar hâlinde sınıflandırılarak tablolaştırılmıştır.

Tablo 3. Dijital araç kullanımının öğretmenlere hissettirdiklerine ilişkin temalar

Sıra	**Tema**	**f**	**%**	**Örnek Cümle**
1	Motivasyon ve Öğretme İsteğinde Artış	6	25	"Derse başka bir enerjiyle girdim; öğrencilerin ilgisini görünce ben de daha hevesli hissettim." (K3)
2	Öğrenci Katılımının Artmasının Verdiği Memnuniyet	5	21	"Normalde pasif olan öğrenciler bile etkinliğe katılınca içimde bir rahatlama ve 'evet, işe yarıyor' hissi oluştu." (K7)
3	Başarma ve Kendini Yeterli Hissetme	4	17	"Teknolojiyi doğru kullandığımda kendimi daha profesyonel ve güçlü hissediyorum." (K1)
4	Heyecan ve Yenilik Hissi	4	17	"Sınıfta yeni bir şey denemenin verdiği tatlı bir heyecan oldu." (K5)
5	Zaman Yönetimi ve Teknik Aksaklık Kaynaklı Gerginlik	3	12	"Araç bir anda takılınca içimde hafif bir panik oldu, ders akışı bozulacak diye gerildim." (K8)
6	Kontrol Kaybı ve Kaygı	2	8	"Teknik sorunda ne yapacağımı bilemediğim anlar oluyor, o an çok kaygı hissediyorum." (K9)
Toplam		24	100	

Tablo 3 incelendiğinde, derslerinde dijital araç kullanan matematik öğretmenlerinin büyük çoğunluğu bu deneyimi olumlu duygularla ilişkilendirmiştir. Özellikle ders motivasyonunun artması, öğrencilerin derse aktif katılım göstermesi ve öğretmenin kendini

daha yeterli hissetmesi öne çıkan duygusal temalardır. Bununla birlikte bazı öğretmenler dijital araç kullanımını teknik aksaklıklar, zaman yönetimi sorunları ve kontrol kaybı hissi nedeniyle kaygıyla ilişkilendirmiştir. Bu durum, dijital araçların öğretmenlerde hem geliştirici bir potansiyel hem de zorlayıcı bir yan barındırdığını göstermektedir.

3.3. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında katılımcı matematik öğretmenlerine, dijital araç kullanımının mesleki rollerine, öğretim anlayışlarına ve sınıf içi uygulamalarına ne tür katkılar sağladığını ortaya koymak amacıyla "Dijital araç kullanmak öğretmenliğine nasıl bir anlam katıyor?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, öğretmenlerin dijital araçları pedagojik bağlamda nasıl konumlandırdıklarını, bu araçların öğretme süreçlerine kattığı değerleri ve öğretmenlik kimliklerini nasıl etkilediğini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Katılımcı ifadeleri temalar doğrultusunda analiz edilerek yorumlanmış ve bulguları görünür kılmak amacıyla tablo hâlinde sunulmuştur.

Tablo 4. Dijital araç kullanımının öğretmenliğe kattığı anlamlara ilişkin temalar

Sıra	**Tema**	**f**	**%**	**Örnek Cümle**
1	Öğretimi Zenginleştirme ve Somutlaştırma	7	21	"Soyut konuları daha görünür hâle getirdiğimde öğrencilerin anladığını görmek bana 'tamam, doğru yoldayım' dedirtiyor." (K4)
2	Öğrenci Merkezli Öğretimi Güçlendirme	6	18	"Daha çok öğrencinin aktif olduğu bir ders çıkıyor ortaya; bu da kendimi daha rehber bir öğretmen gibi hissetmeme yol açıyor." (K1)
3	Mesleki Yenilik ve Güncellik Hissi	6	18	"Teknolojiyi kullanmak öğretmenliğimi güncellenmiş, çağın dilini bilen biri gibi hissettiriyor." (K6)

4	Verimlilik ve Zaman Yönetimi Kolaylığı	4	12	"Bazı araçlar öyle pratiklik sağlıyor ki, gerçekten dersin yükü hafifliyor." (K3)
5	Etkileşim ve İletişim Artışı	4	12	"Öğrencilerle bağ kurmam kolaylaşıyor; sanki sınıfta başka bir kanal daha açılmış gibi." (K7)
6	Ölçme-Değerlendirmede Kolaylık ve Hız	3	9	"Kısa sürede geri bildirim almak öğretim sürecimi daha kontrollü ve net hale getiriyor." (K10)
7	Profesyonel Özgüven Artışı	3	9	"Teknolojiyi yönetebilmek bana öğretmen olarak ekstra bir güç alanı kazandırıyor." (K5)
Toplam		33	100	

Tablo 4 incelendiğinde, matematik öğretmenleri dijital araç kullanımının öğretmenlik rollerine çok boyutlu katkılar sağladığını belirtmiştir. En sık vurgulanan yön, dijital araçların soyut matematik kavramlarını somutlaştırması ve dersleri daha anlaşılır bir hâle getirmesidir. Öğretmenler ayrıca teknolojinin, sınıf içi etkileşimi güçlendirdiğini, öğrencilerin aktif katılımını artırdığını ve kendilerini daha güncel, çağdaş ve mesleki açıdan güçlü hissettirdiğini ifade etmiştir. Buna ek olarak dijital araçların ders hazırlığı, zaman yönetimi, ölçme-değerlendirme gibi alanlarda getirdiği pratiklik öğretmenlik deneyimini daha verimli kılmaktadır.

Genel olarak dijital araçlar, öğretmenlerin öğretmenlik kimliğini hem pedagojik hem duyuşsal yönden güçlendiren bir unsur olarak görülmüştür.

3.4. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Çalışmada yer alan matematik öğretmenlerine dijital araç kullanımında karşılaştıkları güçlükleri belirlemek amacıyla "Bu süreçte seni en çok zorlayan şey ne oluyor?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, öğretmenlerin dijital araçlarla çalışma sürecinde yaşadıkları teknik, pedagojik, altyapı kaynaklı ya da öğrenciyle ilgili sorunları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Katılımcıların ifade ettikleri güçlükler, deneyimlerin ortak yönlerini ve çeşitliliğini yansıtacak şekilde temalar hâlinde sınıflandırılarak bulgular tablosunda sunulmuştur.

Tablo 5. Matematik öğretmenlerinin dijital araç kullanım sürecinde karşılaştıkları zorluklara ilişkin temalar

Sıra	**Tema**	**f**	**%**	**Örnek Cümle**
1	Teknik aksaklıklar ve altyapı sorunları	8	24	"İnternet bir gitti mi ders resmen askıda kalıyor, bütün akış bozuluyor." (K2)
2	Zaman yönetimi ve derse hazırlık yükü	6	18	"Materyal hazırlamak güzel ama bazen çok zaman alıyor, özellikle yoğun haftalarda yoruyor." (K8)
3	Öğrencilerin dikkatinin dağılması	5	15	"Teknoloji açınca çocuklar hemen oyuna kayıyormuş gibi oluyor, toparlamak zorlaşıyor." (K1)
4	Okulun teknik donanım yetersizliği	4	12	"Projeksiyon bir çalışıp bir çalışmayınca insanın motivasyonu düşüyor." (K9)
5	Araçları pedagojik olarak doğru kullanma kaygısı	4	12	"Kullandığım şey gerçekten öğrenmeye hizmet ediyor mu diye sürekli düşünüyorum." (K4)
6	Teknolojik değişime uyum sağlama güçlüğü	3	9	"Araçlar çok hızlı değişiyor, her şeye yetişmek biraz stres yaratıyor." (K6)
7	Sınıf yönetimi sorunları	3	9	"Ekranla uğraşırken sınıfı kontrol etmek zorlaşıyor, anlık dağılmalar yaşanıyor." (K3)
Toplam		33	100	

Tablo 5'te matematik öğretmenlerinin dijital araç kullanımında yaşadıkları zorluklar incelendiğinde, en belirgin güçlüklerin teknik aksaklıklar ve altyapı sorunlarından kaynaklandığı görülmektedir. İnternet bağlantısının kopması, projeksiyon veya akıllı tahta problemleri gibi teknik durumlar öğretmenlerin ders akışını doğrudan sekteye uğratmakta ve motivasyonlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra dijital içerik hazırlamanın zaman alması, öğretmenlerin özellikle yoğun dönemlerde ek bir yük hissetmelerine neden olmaktadır.

Öğrencilerin dikkatinin teknoloji ile birlikte daha kolay dağılması ve sınıf yönetiminin zorlaşması da sık dile getirilen zorluklar arasındadır. Bazı öğretmenler ise teknolojinin hızlı değişimi karşısında sürekli güncel kalma baskısı yaşadıklarını ifade etmiştir. Genel olarak bulgular, teknik altyapı ve pedagojik uyum sorunlarının dijital araç kullanımında temel engelleyici unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır.

3.5. Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında matematik öğretmenlerine, dijital araç kullanımına ilişkin genel algılarını ve bu deneyimi nasıl bütünleştirdiklerini anlamak amacıyla "Genel olarak baktığında dijital araç kullanma deneyimin senin için nasıl bir bütün oluşturuyor?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, öğretmenlerin dijital araç kullanım sürecini bütüncül şekilde değerlendirmelerini; olumlu, olumsuz, dönüştürücü ya da geliştirici yönleriyle nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen yanıtlar, ortak temalar doğrultusunda analiz edilerek tablo şeklinde düzenlenmiş ve bulgular bölümünde sunulmuştur.

Tablo 6. Dijital araç kullanımına yönelik genel deneyim bütünlüğüne ilişkin temalar

Sıra	**Tema**	**f**	**%**	**Örnek Cümle**
1	Öğretimi zenginleştiren bütüncül bir deneyim	8	21	"Dersi hem benim için hem çocuklar için daha dolu bir hale getiriyor." (K5)
2	Öğrenmeyi somutlaştırma ve görselleştirme	7	18	"Abstrakt konular bile ekran sayesinde daha anlaşılır oluyor." (K1)

3	Motivasyon artırıcı bir süreç	6	16	"Teknoloji olunca sınıfa girme isteğim bile değişiyor." (K9)
4	Öğretmenlik kimliğini yenileyen bir araç	5	13	"Kendimi daha güncel, daha çağdaş bir öğretmen gibi hissediyorum." (K3)
5	Derse dinamizm katan bir yapı	5	13	"Sınıfta enerji yükseliyor, ders sanki akmaya başlıyor." (K7)
6	Planlama–hazırlık yükünü artıran ama buna değen bir süreç	4	11	"Hazırlığı uzun ama çıktısı güzel, o yüzden genel toplamda memnunum." (K2)
7	Teknolojiye bağımlılık hissi ve kontrol kaygısı	3	8	"Bazen 'ya bu araç olmayınca ders ne olacak?' gibi düşündüğüm oluyor." (K4)
Toplam		38	100	

Bu soruya verilen yanıtlar, öğretmenlerin dijital araç kullanımını çoğunlukla olumlu ve bütünsel bir deneyim olarak değerlendirdiklerini gösteriyor. Dijital araçlar, özellikle matematik gibi soyut kavramların yoğun olduğu bir derste, öğrenme sürecini daha somut, daha görsel ve daha akıcı hale getirmesiyle öne çıkıyor. Öğretmenlerin büyük bölümü, teknolojinin sınıf içi motivasyonu yükselttiğini ve öğretme süreçlerine taze bir enerji kattığını ifade ediyor.

Bununla birlikte bazı öğretmenler, dijital araç kullanımının artan hazırlık yükü ve teknolojiye bağımlılık hissi gibi yan etkiler taşıdığını da dile getiriyor. Yine de genel tablo, dijital araçların öğretmenlik kimliğini güçlendiren, sınıf dinamiğini hareketlendiren ve öğrenmeyi destekleyen bir bütünlük yarattığını ortaya koyuyor.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada matematik öğretmenlerinin dijital araç kullanımına yönelik deneyimleri, algıları ve bu sürece ilişkin bütünsel değerlendirmeleri fenomenolojik bir bakış açısıyla

incelenmiştir. Bulgular, öğretmenlerin dijital araçları matematik öğretiminde giderek daha işlevsel bulduklarını, öğrenme ortamını zenginleştirme amacıyla bilinçli biçimde kullandıklarını ve teknolojiyi pedagojik sürecin tamamlayıcı bir unsuru olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Bu sonuç, dijital araçların eğitsel işlevine ilişkin alanyazındaki bulgularla örtüşmektedir. Nitekim Web 2.0 ve benzeri dijital araçların öğrenme sürecini daha etkileşimli hale getirdiği, öğrencinin aktif katılımını desteklediği çeşitli çalışmalarda vurgulanmaktadır (Karaman, Yıldırım & Kaban, 2018)

Araştırmanın ilk sorusuna ilişkin bulgular, öğretmenlerin dijital araç kullanımını daha çok görselleştirme, somutlaştırma, konu pekiştirme ve öğrenci motivasyonunu artırma aracı olarak gördüklerini göstermiştir. Bu durum, matematik öğretiminde dijital içeriklerin soyut kavramları somut hâle getirme potansiyeline işaret eden çalışmalarla paralellik göstermektedir. Dijital araçların yapılandırmacı öğrenme ortamlarını desteklediği, öğrencinin zihinsel sürecini görünür kıldığı ve öğrenmenin derinleşmesine katkı sunduğu alanyazında sıklıkla ifade edilmektedir (Gülbahar, 2017). Bu açıdan bakıldığında, öğretmenlerin paylaştığı anıların çoğunda dijital araçların derse canlılık kattığı ve özellikle zorlayıcı konuları anlaşılır kıldığı vurgulanmıştır.

İkinci araştırma sorusuna ait bulgular, dijital araç kullanımının öğretmenlerde genellikle başarı hissi, kolaylaştırıcılık, öğrenciyle etkileşimi güçlendirme ve ders akışını düzenleme gibi olumlu duygular yarattığını göstermektedir. Bununla birlikte bazı öğretmenler, teknik aksaklıkların süreci kesintiye uğratmasının kaygı yarattığını ifade etmiştir. Bu ikili yapı, teknoloji kullanımının öğretim sürecinde hem fırsatlar hem de engeller barındığına dikkat çeken çalışmalarla örtüşmektedir (Akbaba-Altun, 2006). Dolayısıyla matematik öğretmenleri teknolojiyi genel olarak olumlu algılarken, teknik desteğin niteliği ve sürekliliği bu olumlu tutumun devamlılığı açısından belirleyici görünmektedir.

Üçüncü araştırma sorusunda öğretmenlerin dijital araç kullanımını öğretmenlik rollerine nasıl bir anlam kattıkları incelenmiştir. Bulgular, öğretmenlerin dijital araç kullanımını "mesleki yenilik", "öğretimde çeşitlilik", "öğrenciye ulaşmada köprü" ve "çağın gereğine uyum" olarak tanımladıklarını göstermektedir. Bu sonuç, dijital araçların öğretmen niteliğini güncelleyen ve mesleki gelişimini destekleyen bir unsur olduğunu ortaya koyan çalışmalarla tutarlıdır (Çelik& Aydın, 2020). Matematik öğretmenlerinin özellikle "mesleki güncelliği koruma" temasını sıkça vurgulamaları, teknolojinin artık öğretim sürecinin lüks bir bileşeni değil, zorunlu bir standart hâline geldiğini düşündürmektedir.

Dördüncü araştırma sorusunda ise dijital araç kullanımında karşılaşılan zorluklar ele alınmıştır. Öğretmenler teknik aksaklıklar, internet bağlantı sorunları, zaman yönetimi, içerik hazırlama yükü ve bazı öğrencilerin teknolojik okuryazarlık eksikliği gibi güçlükleri öne çıkarmıştır. Bu bulgu, eğitimde teknolojinin potansiyelini vurgulayan çalışmalar kadar, altyapı eksikliklerinin süreci zorlaştırdığına dikkat çeken araştırmalarla da paralellik göstermektedir. Dijital araç kullanımının sürdürülebilirliği için teknik destek, güçlü altyapı ve uygun yönetim politikalarının belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Yalçınkaya& Mızrak, 2017) . Bu nedenle bulgular, öğretmen motivasyonunun sadece kişisel becerilerle değil, okulun yapısal imkânlarıyla da yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın beşinci sorusu öğretmenlerin dijital araç kullanımına yönelik genel deneyim bütünlüğünü anlamayı amaçlamıştır. Bulgular, öğretmenlerin deneyimlerini genel olarak olumlu bir çerçevede değerlendirdiklerini, dijital araçların dersin akışına dinamizm kattığını ve öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını artırdığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte bazı öğretmenler teknolojinin aşırı kullanımının derste yüz yüze etkileşimi gölgeleyebileceğini düşünmektedir. Bu görüş, teknoloji kullanımında denge arayışının öğretmenler arasında giderek daha görünür hâle geldiğini göstermektedir.

4.1. Sonuç

Bu araştırmanın sonuçları genel olarak üç temel noktada toplanabilir:

1. Matematik öğretmenleri dijital araçları pedagojik süreçte etkili bir destekleyici unsur olarak görmektedir. Dijital araçlar özellikle soyut kavramları somutlaştırma, görselleştirme ve öğrenciyi derse katma açısından işlevsel bulunmaktadır.

2. Öğretmenlerin dijital araç kullanımına yönelik duygusal deneyimleri çoğunlukla olumludur; ancak teknik aksaklıklar süreci olumsuz etkileyen temel unsur olarak öne çıkmaktadır.

3. Dijital araçlara yönelik genel değerlendirmeler, teknolojinin matematik öğretiminde gerekli ve değerli bir bileşen hâline geldiğini, ancak sürdürülebilir kullanım için okul altyapısının güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

4.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

Matematik öğretmenlerine, içerik üretme ve ders planlama süreçlerini kolaylaştıracak dijital araç eğitimleri düzenlenebilir.

Okullarda teknik destek birimlerinin güçlendirilmesi, öğretmenlerin yoğun ders temposunda yaşadığı teknik sorunların azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Dijital araç kullanımında pedagojik amaç ile teknolojik araç arasında uygun denge kurulması adına uygulamalı atölye çalışmaları düzenlenebilir.

Yönetici ve Karar Vericilere Yönelik Öneriler

Okul altyapısının (internet, akıllı tahta, tablet vb.) güçlendirilmesi dijital araç kullanımının sürdürülebilirliğini artıracaktır.

Öğretmenlerin dijital araçlara erişimini destekleyecek bütçeler planlanabilir.

Profesyonel gelişim programlarında matematik dersine özgü teknoloji entegrasyonuna yer verilmelidir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Farklı branşlarda dijital araç kullanımının karşılaştırmalı analizini yapan araştırmalar yürütülebilir.

Bu çalışma yalnızca öğretmen görüşlerine odaklandığından, öğrencilerin dijital araç kullanımına ilişkin algı ve deneyimlerini merkeze alan araştırmalar yapılabilir.

Uzunlamasına çalışmalarla öğretmenlerin teknoloji kullanımındaki değişim ve dönüşüm süreçleri izlenebilir.

KAYNAKÇA

Akbaba-Altun, S. (2006). Eğitimde teknoloji entegrasyonu: Engeller ve çözüm önerileri. *Eurasian Journal of Educational Research, 24,* 37–49.

Akgün, L., & Aydın, S. (2020). Matematik öğretiminde dijital teknolojilerin öğrenci başarısına etkisi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 10*(2), 45–62.

Altun, M., & Yılmaz, A. (2020). Dijital araç destekli matematik etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine etkisi. *İlköğretim Online, 19*(4), 2210–2228.

Arslan, S. (2019). Ortaokul matematik öğretiminde teknoloji entegrasyonu: Öğretmen görüşleri. *Kastamonu Education Journal, 27*(1), 239–252.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3. baskı). Sage.

Çelik, H., & Taş, E. (2021). Matematik öğretmenlerinin dijital araç kullanım pratiklerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(4), 902–917.

Çelik, İ., & Aydın, M. (2020). Öğretmenlerin teknoloji entegrasyonuna yönelik algıları ve mesleki gelişimleri. *Eğitim ve Bilim, 45*(203), 1–18.

Demir, M., & Seferoğlu, S. (2020). Öğretmenlerin eğitim teknolojisi kullanımında karşılaştıkları sorunlar. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6*(3), 55–78.

Gülbahar, Y. (2017). *E-öğrenme* (3. baskı). Pegem Akademi.

Güven, B., & Karataş, İ. (2003). Dinamik geometri yazılımlarının matematik öğretimindeki yeri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14,* 122–131.

Karaman, S., Yıldırım, S., & Kaban, A. (2018). Web 2.0 araçlarının öğrenme-öğretme süreçlerinde kullanımı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 8*(2), 1–22.

Kaya, E., & Kılıç, Ç. (2019). Matematik öğretmenlerinin TPACK yeterliklerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 19*(3), 85–102.

Korkmaz, H., & Kaplan, A. (2021). Dinamik matematik yazılımlarının kavramsal öğrenmeye etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, *50*(232), 570–593.

Kurt, A., & Aydoğdu, F. (2021). Teknoloji kullanımının matematik öğretiminde yüzeyselleşme riskleri. *Eğitim ve Bilim*, *46*(206), 367–384.

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge framework: A guide for teachers. *Teachers College Record*, *108*(6), 1017–1054.

Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Sage.

Özdemir, F., & Yıldız, E. (2022). Dijital araç kullanımında öğretmen deneyimleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *23*(1), 120–139.

Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods* (4. baskı). Sage.

Yalçınkaya, Y., & Mızrak, M. (2017). Eğitimde teknoloji kullanımının sürdürülebilirliği üzerine bir inceleme. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, *4*(12), 87–102.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.

GÖÇ TEMALI TÜRK ÇOCUK KİTAPLARININ KAPSAYICI EĞİTİM PERSPEKTİFLERİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*[1]

Yüksek Lisans Öğr. ZEYNEP BİLGİN

Yıldız Teknik Üniversitesi, zeynepbagisbilgin@gmail.com – ORCID ID: 0009-0006-0451-078X

Dr. Öğr. Üyesi OSMAN TURHAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, osmant@yildiz.edu.tr – ORCID ID: 0000-0003-4800-5786

ÖZET

Göç, tarihsel süreç içerisinde bireylerin ve toplumların yaşamını ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla etkileyen evrensel bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle zorunlu göç, bireylerin yalnızca yaşam alanlarını değil; kimlik, aidiyet ve psikososyal dünyalarını da derinden etkilemektedir. Bu sürecin en kırılgan gruplarından biri olan çocuklar; barınma, beslenme, eğitim, sağlık ve dil sorunlarının yanı sıra yabancılaşma, yalnızlık, köksüzlük, özgüven eksikliği ve travmatik yaşantılarla karşı karşıya kalmaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu nedeniyle yoğun göç hareketlerine maruz kalan ülkeler arasında yer alması, göçmen çocuk nüfusunun artmasına ve bu çocukların evrensel insan hakları gereği eğitim sistemine dâhil edilmesine yönelik kapsayıcı eğitim anlayışının önem kazanmasına yol açmaktadır. Bu noktada çocuk edebiyatı, göç olgusunun "çocuğa görelik" ve "çocuk gerçekliği" ilkeleri çerçevesinde aktarılmasında önemli bir pedagojik araç olarak öne çıkmaktadır. Sorun odaklı çocuk edebiyatı; göç ve savaş gibi hassas temaları empati yoluyla işleyerek, çocukların bu durumlarla baş etme becerilerini destekleyebilecek bir yapı sunmaktadır. Dolayısıyla bu eserlerin, göçmen çocukların yaşadıkları süreci anlamlandırmalarına ve ev sahibi toplum çocuklarında da empati duygusunun gelişimine katkı sağlama potansiyeli bulunmaktadır. Ancak bu eserlerin eğitimsel potansiyeli, benimsenen pedagojik yaklaşımlara göre şekillenmektedir. Noksanlık pedagojisi, mültecileri dil ve kültür açısından eksik görerek onları hâkim norma uydurmayı hedeflerken; farklılık pedagojisi kültürel ayrımların altını çizerek hoşgörü temelinde bir kabulü savunur. Dışlanmayı yaratan normları ve güç ilişkilerini sorgulayan eleştirel pedagoji ise; farklılıkların diyalog ve etkileşim çerçevesinde karşılıklı tanınarak ortak bir aidiyet hissinin geliştirildiği karşılıklı sosyal uyum için gerekli zemini sunmaktadır. Bu doğrultuda nitel durum çalışması olarak desenlenmiş bu araştırmada, Müge İplikçi'nin Kömür Karası Çocuk (2014) ve Çiğdem Sezer'in Juju Beni Unutma (2015) adlı göç temalı eserleri, noksanlık pedagojisi, farklılık pedagojisi, eleştirel pedagoji ve karşılıklı sosyal uyum perspektifleri çerçevesinde incelenmiştir. Çalışma sonucunda eserlerin benimsediği pedagojik yaklaşımlar değerlendirilmiş ve kapsayıcı eğitim ortamlarında etkin kullanılmasına yönelik tartışma soruları hazırlanmıştır.

[1] Bu çalışma "Göç Temalı Türk Çocuk Kitaplarının Kapsayıcı Eğitim Perspektifleriyle Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinin verilerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sorun odaklı çocuk edebiyatı, göç, kapsayıcı eğitim, pedagojik yaklaşımlar

YEREL BİLGİDEN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEĞE: FEN EĞİTİMİNDE ETNOBİLİM VE YEŞİL BECERİLERİN ENTEGRASYONU

Dr, Ayşegül TONGAL

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 2510407009@ogr.mehmetakif.edu.tr - 0000-0002-4340-8423

ÖZET

Araştırma ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin yerel bilgiye (etnobilim) dayalı deneyimleri ile çevreye yönelik bilinç düzeyleri ve fen eğitimi arasındaki ilişkiyi bütüncül bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öğrencilerin ailelerinden ve yakın çevrelerinden edindikleri geleneksel doğa bilgilerine yönelik farkındalıkları ve bu bilgilerin çevrenin korunmasındaki rolü ve fen dersleriyle kurdukları anlamlı bağlantılar ele alınmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda elde edilen veriler öğrencilerin yerel bilgi birikimini çağdaş fen bilimleri çerçevesinde nasıl yorumladıklarını ve yeniden yapılandırdıklarını ortaya koyacak şekilde analiz edilmiştir. Araştırma bulguları geleneksel ve yerel bilgilerin günümüzde günlük yaşam pratikleri içinde işlevsel bir bilgi kaynağı olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Öğrenciler özellikle bitkilerin sağlık amaçlı kullanımı, hayvan davranışlarının hava olaylarını öngörmede rehber olması ve geleneksel tarımsal uygulamalar gibi örnekler üzerinden insan doğa etkileşiminin sürekliliğine dikkat çekmektedir. Bu tür bilgilerin doğal kaynakların korunması, bilinçli tüketim alışkanlıklarının geliştirilmesi ve çevreye karşı sorumluluk bilincinin oluşması açısından önemli katkılar sunduğu belirlenmiştir. Eğitimsel boyutta değerlendirildiğinde yerel çevreye ait bitki ve hayvan türleri ile geleneksel bilgilerin fen öğretim süreçlerine dahil edilmesinin öğrencilerin derse olan ilgisini artırdığı ve öğrenmeyi daha anlamlı hale getirdiği görülmüştür. Öğrenciler kendi yaşam alanlarından örneklerle desteklenen ders içeriklerinin soyut kavramları somutlaştırdığını ve bilgilerin günlük yaşamla ilişkilendirilmesini kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Bununla birlikte bu yaklaşımın su ve enerji tasarrufu, atıkların azaltılması ve çevre dostu davranışların benimsenmesi gibi yeşil becerilerin gelişimini desteklediği tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında elde edilen bulgular etnobilim temelli yaklaşımların fen eğitimine entegre edilmesinin çevresel sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılmasında etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum hem kültürel bilgi birikiminin eğitim yoluyla yaşatılmasına hem de çevre okuryazarlığı gelişmiş bireylerin yetiştirilmesine önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etnobilim, Fen Eğitimi, Çevre Bilinci, Yerel Bilgi, Yeşil Beceriler, Sürdürülebilirlik.

TEMEL YAŞAM BECERİLERİ BAĞLAMINDA BİR MÜDAHALE: SİBER ZORBALIK VE DİJİTAL AYAK İZİ FARKINDALIĞI

Dr. İlhan POLAT

Milli Eğitim Bakanlığı,

İlhan_polatt@hotmail.com - ORCID ID 0000-0002-7802-6337

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ilkokul öğrencilerinin sosyal medya ve dijital oyun ortamlarında sergiledikleri sosyal ve dijital davranışlarını, temel yaşam becerileri bağlamında geliştirecek bir müdahale programı sunmaktır. Bu doğrultuda, ilkokul öğrencilerinin internet etiği kurallarını içselleştirmeleri, siber zorbalıkla karşılaştıklarında etkili öz-savunma ve yardım arama stratejileri geliştirmeleri ve dijital ayak izi konusunda bilinç kazanmaları hedeflenmiştir. Çalışma, Bandura 'nın Sosyal Öğrenme Kuramı, Vygotsky'nin Sosyal Öğrenme Kuramı ve Sosyal-Duygusal Öğrenme çerçevesi temel alınarak yapılandırılmıştır. Özellikle ilkokul dönemindeki çocukların bilişsel gelişim özellikleri dikkate alınarak, soyut dijital kavramlar Piaget'nin Somut İşlemler Dönemi ilkelerine uygun biçimde somutlaştırılmıştır. Dijital yerli olarak yetişen ilkokul çağındaki çocukların sanal ortamlardaki risklere karşı görece savunmasız olmaları ve siber zorbalığın psikolojik iyi oluş üzerindeki olumsuz etkileri, bu eğitimin erken yaşlarda verilmesini gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca teknik bilgi aktarımını değil, dijital vatandaşlığı bir "temel yaşam becerisi" olarak ele alması bakımından alanyazına ve okul temelli uygulamalara katkı sunma potansiyeline sahiptir. Çalışma, öğretmen rehberliğinde yürütülen 8 modüllü bir etkinlik programı olarak tasarlanmıştır. Programda örnek olay incelemesi, yaratıcı drama, somutlaştırma teknikleri ve oyunlaştırma temelli etkinlikler kullanılmıştır. Süreçte okul-aile iş birliğini güçlendirmek amacıyla öğretmen-ebeveyn kontrol listeleri ve "Siber Güvenlik Kiti" gibi destekleyici materyaller geliştirilmiştir. Hazırlanan etkinliklerin, öğrencilerin çevrim içi ortamlarda sergiledikleri nezaket davranışlarını destekleyici nitelikte olduğu; siber zorbalık durumlarında yetişkin desteğine başvurma eğilimlerini artırma ve kişisel verilerin gizliliğine yönelik farkındalık oluşturmaya katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Teorik temelleri somut uygulamalarla birleştiren bu yaklaşımın, ilkokul öğrencilerinin dijital risklere karşı direncini artırmada ve etik davranış modellerini içselleştirmelerinde etkili bir model sunarak okul temelli dijital güvenlik konusunda nitelikli bir rehber teşkil edeceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Temel Yaşam Becerileri, Siber Zorbalık, Dijital Ayak İzi

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN KAPSAYICI EĞİTİME İLİŞKİN ALGI VE UYGULAMALARI

Doç. Dr. Yavuz BOLAT

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,

yavuzbolat06@gmail.com - orcid.org/0000-0002-2398-9208

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime ilişkin algılarını ve sınıf içi uygulamalarını nitel bir bakış açısıyla incelemektir. Araştırma, erken çocukluk döneminde kapsayıcı eğitimin nasıl anlamlandırıldığını ve hangi yapısal ve pedagojik sınırlılıklar içerisinde hayata geçirildiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımıyla yürütülmüş; veriler, okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş ve kodlar temalar altında bütünleştirilmiştir. Araştırma bulguları, öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi güçlü biçimde etik ve hak temelli bir değer olarak benimsediklerini göstermektedir. Öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi ağırlıklı olarak eğitimde eşitlik ve farklılıklara saygı bağlamında tanımladıkları, kapsayıcılığı pedagojik bir teknikten ziyade mesleki ve toplumsal bir sorumluluk olarak gördükleri belirlenmiştir. Bununla birlikte kapsayıcı eğitimin sosyal bütünleşme, akran etkileşimi ve aile iş birliği gibi boyutlarının öğretmen algıları ve uygulamaları içinde görece sınırlı kaldığı görülmüştür. Araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri, kapsayıcı eğitimin önündeki temel engellerin öğretmen tutumlarından ziyade yapısal ve sistemsel faktörler olmasıdır. Kalabalık sınıf mevcutları, fiziksel koşulların yetersizliği ve sınırlı kurumsal destek, öğretmenlerin kapsayıcı uygulamaları sürdürülebilir biçimde gerçekleştirmelerini zorlaştırmaktadır. Çalışma, okul öncesi eğitimde kapsayıcı yaklaşımın güçlü bir değer zemini üzerinde yükseldiğini; ancak bu değerin etkili biçimde uygulamaya yansıtılabilmesi için çok düzeyli ve bütüncül destek mekanizmalarına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapsayıcı eğitim, okul öncesi eğitim, öğretmen algıları, nitel araştırma, erken çocukluk.

1. GİRİŞ

Kapsayıcı eğitim, tüm çocukların akademik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını gözeterek, hiçbir ayrım yapılmaksızın aynı eğitim ortamında bir arada bulunmalarını savunan hak temelli bir yaklaşımdır. UNESCO (2017) tarafından vurgulandığı üzere, kapsayıcılık sadece özel gereksinimli çocukları değil; dili, dini, etnik kökeni veya sosyo-ekonomik durumu ne olursa olsun tüm dezavantajlı grupları içine alan geniş bir yelpazeyi temsil etmektedir. Ainscow (2005) ile Booth ve Ainscow (2011), bu sürecin sadece fiziksel bir yerleştirme olmadığını, okul kültürünün ve müfredatın tüm çocukların katılımını artıracak şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğini belirtmektedir.

Bireylerin çeşitliliğe dair algılarının şekillendiği ve sosyal yetkinliklerinin temellerinin atıldığı okul öncesi yıllar, gelişimsel açıdan kritik bir eşiği temsil etmektedir. Bu evrede kapsayıcı eğitim paradigmalarının hedeflerine ulaşması, büyük oranda ana aktör konumundaki öğretmenlerin bu kavramı nasıl içselleştirdiklerine ve zihinsel şemalarını sınıf içi pratiklerine nasıl yansıttıklarına bağlıdır. Avramidis ve Norwich (2002) ile Odom ve Wolery (2003), öğretmenlerin olumlu tutumlarının ve pedagojik yeterliliklerinin, kapsayıcı sınıf ortamlarının oluşturulmasında kilit rol oynadığını savunmaktadır. Ancak literatür incelendiğinde, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde öğretmenlerin kapsayıcı eğitim konusunda kendilerini akademik ve materyal desteği açısından bazen yetersiz hissettikleri (Batu, 2010; Varlıer ve Vuran, 2006) görülmektedir.

Kapsayıcı eğitimin etkili biçimde uygulanabilmesinde öğretmenlerin rolü merkezi bir öneme sahiptir. Öğretmenlerin kapsayıcı eğitime ilişkin algıları, tutumları ve mesleki yeterlikleri, sınıf içi uygulamaların niteliğini doğrudan etkilemektedir. Kapsayıcı eğitimin başarısı, öğretmenlerin özel gereksinimli bireylerin yaşadığı deneyimlere yönelik geliştirdikleri empati düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Bolat (2020), fenomenolojik bir yaklaşımla ele aldığı çalışmasında, 'Eğer ben olsaydım!' perspektifinin öğretmen adaylarında güçlü bir farkındalık yarattığını ve farklılıklara yönelik profesyonel tutumların inşasında empatik düşüncenin kritik bir katalizör olduğunu vurgulamaktadır. Ainscow (2005), kapsayıcı eğitimin başarısının büyük ölçüde öğretmenlerin farklılıklarla çalışabilme becerilerine ve kapsayıcı pedagojik yaklaşımları benimsemelerine bağlı olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin kapsayıcı eğitime yönelik olumlu tutumlara sahip olmalarına rağmen, uygulama sürecinde sınıf mevcudu, fiziksel koşullar ve kurumsal destek eksikliği gibi yapısal engellerle karşılaştıkları da alan yazında sıklıkla dile getirilmektedir (Avramidis & Norwich, 2002).

Okul öncesi öğretmenleri açısından kapsayıcı eğitim, yalnızca öğretim yöntemlerinin uyarlanmasını değil; aynı zamanda sınıf ikliminin demokratik, güvenli ve kabul edici bir yapıya kavuşturulmasını da gerektirmektedir. Booth ve Ainscow (2011), kapsayıcı eğitim ortamlarının çocukların aidiyet duygusunu güçlendirdiğini ve sosyal dışlanmayı azaltmada önemli bir işlev gördüğünü vurgulamaktadır. Bu doğrultuda kapsayıcı eğitim, pedagojik bir tercih olmanın ötesinde, etik ve toplumsal bir sorumluluk olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar incelendiğinde, okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime yönelik genel olarak olumlu algılara sahip oldukları; ancak bu algıların uygulamaya yeterince yansıtılamadığı görülmektedir. Öğretmenlerin kapsayıcı uygulamaları çoğunlukla bireysel çabalarla sürdürdükleri, sistematik destek mekanizmalarının ise sınırlı kaldığı belirtilmektedir. Bu durum, öğretmen görüşlerine dayalı nitel çalışmaların kapsayıcı eğitimin mevcut durumunu derinlemesine ortaya koyma açısından önemini artırmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı; okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime yönelik algılarını, pedagojik stratejilerini ve uygulama sürecinde karşılaştıkları yapısal-çevresel engelleri fenomenolojik bir perspektifle derinlemesine incelemektir. Çalışma, öğretmenlerin doğrudan deneyimlerinden yola çıkarak erken çocukluk eğitimindeki kapsayıcı yaklaşımın mevcut durumuna dair bütüncül bir projeksiyon sunmayı hedeflemektedir.

Erken çocukluk dönemi, bireylerin farklılıklara yönelik tutumlarının temellendiği ve sosyal adaletin tesis edildiği kritik bir evre olması bakımından kapsayıcı eğitimin en stratejik kademesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin algı ve uygulamalarının çözümlenmesi, eğitim niteliğinin artırılması açısından elzemdir. Araştırma, öğretmen görüşlerine dayalı nitel veriler sunarak alanyazına katkı sağlamanın yanı sıra; öğretmen eğitimi programlarının geliştirilmesi, kurumsal destek mekanizmalarının optimize edilmesi ve kapsayıcı eğitim politikalarının kanıta dayalı olarak yeniden yapılandırılması için bilimsel bir dayanak teşkil etmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime ilişkin algı ve uygulamalarını derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı, araştırılan olgunun katılımcıların öznel deneyimleri ve anlamlandırmaları doğrultusunda derinlemesine incelenmesine olanak tanımaktadır. Bu yönüyle nitel desenler, eğitim araştırmalarında karmaşık sosyal süreçlerin bütüncül biçimde ele alınmasında etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Creswell & Poth, 2018; Yıldırım & Şimşek, 2021).

Nitel araştırmalar, bireylerin deneyimlerini, algılarını ve anlamlandırma süreçlerini kendi bağlamları içinde ele almayı amaçlamaktadır (Creswell, 2013; Denzin & Lincoln, 2018). Bu doğrultuda araştırmada, katılımcıların kapsayıcı eğitime ilişkin yaşantılarını ve bu yaşantılara yükledikleri anlamları ortaya koymak amacıyla fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir olguya ilişkin deneyimlerinin özünü anlamaya odaklanması nedeniyle, deneyim temelli ve algıya dayalı konuların incelenmesinde yaygın olarak tercih edilmektedir (Moustakas, 1994). Bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım, kapsayıcı eğitimin öğretmenler tarafından nasıl algılandığını, uygulamalara nasıl yansıdığını ve hangi bağlamsal faktörler tarafından sınırlandığını ortaya koymak amacıyla benimsenmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubu, okul öncesi kademesinde görev yapan ve kapsayıcı eğitim uygulamalarında doğrudan deneyim sahibi olan 25 öğretmenden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde, araştırmanın amacına hizmet edecek nitelikteki 'bilgi açısından zengin' vakalara odaklanan (Patton, 2015) amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilme kriteri olarak, öğretmenin sınıfında en az bir özel gereksinimli çocuğun bulunması ve bu süreçte aktif rol alması esas alınmıştır. Katılımcıların mesleki deneyim süreleri ve görev yaptıkları sınıfların yapısal farklılıkları, kapsayıcı eğitime yönelik bütüncül bir bakış açısı yakalanması amacıyla çeşitlendirilmiştir. Verilerin analizi ve raporlanması aşamasında etik ilkeler gözetilerek, katılımcılar Ö1'den Ö25'e kadar kodlanarak anonimleştirilmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı ve Veri Analizi

Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen ve dört temel açık uçlu soruyu barındıran yarı yapılandırılmış görüşme protokolü aracılığıyla derlenmiştir. Söz konusu formda yer alan sorular şunlardır:

1. Kapsayıcı eğitim kavramını nasıl tanımlarsınız?
2. Okul öncesi dönemde kapsayıcı eğitimin önemine ilişkin görüşleriniz nelerdir?
3. Sınıfınızda kapsayıcı bir eğitim ortamı oluşturmak için ne tür uygulamalar yapıyorsunuz?
4. Kapsayıcı eğitim sürecinde karşılaştığınız güçlükler nelerdir?

Veriler NVivo 12 yazılımı kullanılarak içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi sürecinde veriler açık kodlama, kategorileştirme ve tema oluşturma aşamalarından geçirilmiştir. Kodlama sürecinde anlamlı veri birimleri belirlenmiş, benzer kodlar kavramsal ilişkileri doğrultusunda temalar altında birleştirilmiştir. Bu süreç, nitel veri analizinde sistematik ve şeffaf bir yapı sunan kodlama yaklaşımlarına dayanmaktadır (Saldaña, 2016; Braun & Clarke, 2006). Temaların oluşturulmasında refleksif bir yaklaşım benimsenmiş; araştırmacı, veri ile sürekli etkileşim hâlinde kalarak temaların kuramsal ve bağlamsal tutarlılığını gözetmiştir. Bu yaklaşım, tematik analizin yalnızca teknik bir sınıflandırma süreci değil, yorumlayıcı ve analitik bir anlam inşa etme süreci olduğunu vurgulamaktadır (Braun & Clarke, 2019). Analiz süreci; verilerin okunması, açık kodlama, temaların oluşturulması ve yorumlanması aşamalarından oluşmaktadır (Miles & Huberman, 2014). Kodlamalar araştırmacı tarafından iki kez kontrol edilmiş ve temalar arası tutarlılık sağlanmıştır. Kodlama sürecinin tutarlılığı, nitel araştırmalarda analitik güvenilirliğin sağlanması açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, kodların anlam bütünlüğü ve temalar arası ilişkiler sürekli olarak gözden geçirilmiş ve analiz süreci şeffaf bir biçimde yürütülmüştür (Saldaña, 2016; Braun & Clarke, 2006).

2.3. Geçerlik ve Güvenirlik

Bu araştırmanın nitel kalitesini ve bilimsel değerini artırmak amacıyla, bulguların doğruluğunu ve analiz sürecinin şeffaflığını sağlamak için Lincoln ve Guba (1985) tarafından önerilen "inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlık ve teyit edilebilirlik" ölçütleri dikkate alınmıştır. İnandırıcılık (İç Geçerlik): Araştırmacı, katılımcıların kapsayıcı eğitime ilişkin öznel

deneyimlerini en doğru şekilde yansıtmak amacıyla, içerik analizi sürecinde doğrudan öğretmen alıntılarına (Ö7, Ö14 vb.) yer vermiştir. Ayrıca, elde edilen temaların veri setiyle uyumu bir dış uzman tarafından incelenerek uzman incelemesi süreci yürütülmüştür. Aktarılabilirlik (Dış Geçerlik): Bulguların benzer bağlamlara aktarılabilmesini sağlamak amacıyla, araştırma süreci, çalışma grubu ve veri toplama araçları ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. Bu "yoğun betimleme" (thick description) stratejisi, okuyucunun bulguların kendi çalışma ortamına uygunluğunu değerlendirmesine olanak tanır. Tutarlık (İç Güvenirlik): Verilerin analizi sürecinde NVivo 12 yazılımı kullanılarak sistematik bir yol izlenmiş ve kodlamalar arasındaki tutarlılığı sağlamak amacıyla veriler araştırmacı tarafından farklı zamanlarda iki kez analiz edilmiştir. Bu süreç, Miles ve Huberman (2014) tarafından vurgulanan kodlayıcılar arası tutarlık ilkesine dayanmaktadır. Teyit Edilebilirlik (Nesnellik): Araştırmacı, fenomenolojik desenin bir gereği olarak, veri toplama ve analiz sürecinde kendi ön yargılarını askıya alarak (epoche/paranteze alma) katılımcıların deneyimlerinin özüne odaklanmıştır. Araştırma sürecine ait tüm ham veriler, kodlama listeleri ve analiz notları, denetime açık olacak şekilde kayıt altında tutulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde, okul öncesi öğretmenlerinden elde edilen nitel verilerin içerik analizi sonucunda ortaya çıkan temalar ve alt temalar tablolar ve doğrudan öğretmen alıntılarıyla birlikte sunulmaktadır. Bulgular, öğretmenlerin kapsayıcı eğitime ilişkin algıları, okul öncesi dönemde kapsayıcı eğitimin önemi, kapsayıcı uygulamalar ve uygulama sürecinde karşılaşılan güçlükler olmak üzere dört ana başlık altında ele alınmıştır.

3.1.Öğretmenlerin Kapsayıcı Eğitime İlişkin Algılar

Çizelge 2. *Kapsayıcı Eğitime İlişkin Öğretmen Algıları*

Tema	Alt Tema	Açıklama	Katılımcı Görüşü	f	%
Eğitimde Eşitlik	Fırsat eşitliği	Kapsayıcı eğitim, tüm çocukların aynı ortamda eşit haklarla eğitim alması olarak tanımlanmaktadır.	“Kapsayıcı eğitim benim için her çocuğun eşit şartlarda eğitim alması demek.” (Ö7)	9	36
Farklılıklara Saygı	Kabul ve hoşgörü	Öğretmenler kapsayıcı eğitimi bireysel farklılıkların ayrım yapılmadan kabul edilmesi olarak görmektedir.	“Farklılıkları ayırmadan kabul etmek okul öncesinde çok önemli.” (Ö14)	7	28
Özel Gereksinimlere Duyarlılık	Bireysel ihtiyaçlar	Kapsayıcı eğitim, özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarına duyarlılık üzerinden tanımlanmaktadır.	“Her çocuğun ihtiyacı farklı, ona göre yaklaşmak gerekiyor.” (Ö5)	6	24
Sosyal Bütünleşme	Aidiyet	Çocukların sınıf içinde kendilerini kabul edilmiş hissetmeleri kapsayıcılığın bir göstergesi olarak görülmektedir.	“Herkesin kendini ait hissetmesi kapsayıcılıktır.” (Ö18)	3	12

Çizelge 2 incelendiğinde, öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi ağırlıklı olarak eğitimde eşitlik ve adalet bağlamında tanımladıkları görülmektedir. Bu durum, kapsayıcı eğitimin öğretmen algılarında öncelikle temel bir hak ve fırsat eşitliği meselesi olarak ele alındığını göstermektedir. Bununla birlikte farklılıklara saygı temasının da önemli bir düzeyde vurgulanması, öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi bireysel farklılıkların kabulü, hoşgörü ve ayrımcılıktan uzak bir eğitim anlayışı çerçevesinde değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır.

Buna karşın sosyal bütünleşme temasının görece daha düşük oranda dile getirilmesi, kapsayıcı eğitimin toplumsal ve sosyal boyutunun öğretmen algılarında ikincil planda kaldığını düşündürmektedir. Bu bulgu, öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi daha çok pedagojik ve etik yönleriyle ele aldıklarını; ancak kapsayıcı eğitimin uzun vadede toplumsal uyum, aidiyet ve sosyal bütünleşmeye yönelik katkılarının daha sınırlı biçimde vurgulandığını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitimi öncelikle etik ve değer temelli bir yaklaşım olarak içselleştirdikleri söylenebilir. Eğitimde eşitlik ve farklılıklara saygı temalarının ön plana çıkması, kapsayıcı eğitimin öğretmen algılarında pedagojik bir uygulamanın ötesinde, hak temelli bir mesleki sorumluluk olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda katılımcı görüşleri, öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi eşitlik ve kabul kavramları üzerinden anlamlandırdıklarını desteklemekte; ancak kapsayıcılığın toplumsal bütünleşme boyutunun daha fazla görünür kılınmasına ihtiyaç olduğunu işaret etmektedir.

3.2. Okul Öncesi Dönemde Kapsayıcı Eğitimin Önemi

Çizelge 3. *Kapsayıcı Eğitimin Okul Öncesindeki Önemi*

Tema	Alt Tema	Açıklama	Katılımcı Görüşü	f	%
Erken Sosyal Kabul	Doğal kabullenme	Okul öncesi dönem kapsayıcı tutumların en kolay kazanıldığı evre olarak görülmektedir.	“Bu yaşta çocuklar farklılıkları çok doğal karşılıyor.” (Ö3)	10	40
Empati ve Hoşgörü	Duygusal farkındalık	Kapsayıcı eğitim empati ve hoşgörü gelişimini desteklemektedir.	“Birbirini anlamayı bu yaşta öğreniyorlar.” (Ö11)	7	28
Önyargıların Önlenmesi	Erken müdahale	Erken yaşta verilen kapsayıcı eğitimin önyargıları azalttığı düşünülmektedir.	“Ne kadar erken olursa o kadar kalıcı oluyor.” (Ö19)	5	20
Toplumsal Uyum	Uzun vadeli etki	Kapsayıcı eğitimin toplumsal uyumu desteklediği belirtilmektedir.	“İleride toplumda sorun yaşamamaları için önemli.” (Ö22)	3	12

Çizelge 3’teki veriler ışığında, okul öncesi dönemin kapsayıcı eğitim uygulamaları açısından stratejik bir başlangıç noktası olarak nitelendirildiği görülmektedir. Katılımcıların erken yaşta sosyal kabul, empati ve hoşgörü gibi temalara yönelik güçlü vurgusu; kapsayıcı modelin salt akademik bir süreçten ziyade, duyuşsal gelişimi önceleyen bütüncül bir pedagojik yaklaşımla özdeşleştirildiğini kanıtlamaktadır. Bununla birlikte, 'toplumsal uyum' boyutunun nispeten geri

planda kalması, öğretmenlerin bu süreci makro düzeydeki toplumsal dönüşümden ziyade, mikro ölçekli sınıf içi dinamikler ve bireysel kazanımlar ekseninde değerlendirdiklerine işaret etmektedir. Dolayısıyla, okul öncesi eğitimde temelleri atılan sosyal kabullerin, uzun vadeli toplumsal entegrasyon potansiyeline dair farkındalığın artırılmasına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

3.3. Kapsayıcı Eğitim Ortamı Oluşturma Uygulamaları

Çizelge 4. *Kapsayıcı Eğitim Uygulamaları*

Tema	Alt Tema	Açıklama	Katılımcı Görüşü	f	%
Bireysel Uyarlamalar	Etkinlik düzenleme	Etkinlikler çocukların bireysel ihtiyaçlarına göre uyarlanmaktadır.	"Her çocuğa göre etkinliği değiştirmek zorundayım." (Ö11)	10	40
Materyal Çeşitlendirme	Çoklu materyal	Farklı öğrenme stillerine uygun materyaller kullanılmaktadır.	"Materyalleri çeşitlendirerek katılım sağlıyorum." (Ö22)	7	28
Grup Çalışmaları	Akran etkileşimi	Sosyal etkileşimi artırmaya yönelik grup çalışmaları yapılmaktadır.	"Birlikte çalıştıklarında daha çok kabul ediyorlar." (Ö9)	5	20
Aile İş Birliği	Bilgilendirme	Velilerle sınırlı düzeyde iş birliği kurulmaktadır.	"Velilerle konuşmadan kapsayıcılık zor." (Ö15)	3	12

Çizelge 4 incelendiğinde, öğretmenlerin kapsayıcı eğitim uygulamalarında en sık başvurdukları stratejilerin bireysel uyarlamalar ve materyal çeşitlendirme olduğu görülmektedir. Bu bulgu, kapsayıcı eğitimin uygulama boyutunun büyük ölçüde öğretmenlerin bireysel mesleki çabalarına ve inisiyatiflerine dayandığını ortaya koymaktadır. Buna karşın grup çalışmaları temasının görece daha düşük oranda ifade edilmesi, kapsayıcı eğitimin sosyal etkileşim ve akran temelli öğrenme boyutunun sınıf uygulamalarında sınırlı düzeyde kaldığını düşündürmektedir. Öte yandan aile iş birliği temasının en düşük oranda dile getirilmesi, kapsayıcı eğitimin okul–aile–çevre bütünlüğü içerisinde ele alınamadığını ve sürecin büyük ölçüde sınıf içi uygulamalarla sınırlandığını göstermektedir. Bu durum, kapsayıcı eğitimin sürdürülebilirliği açısından önemli bir risk alanına işaret etmektedir. Bu çerçevede elde edilen bulgular, öğretmenlerin kapsayıcı uygulamaları güçlü bir bireysel sorumluluk bilinci ile yürüttüklerini; ancak grup çalışmaları ve aile katılımı gibi sosyal etkileşim temelli stratejilerin sınırlı kalması nedeniyle kapsayıcı eğitimin sosyal boyutunun kurumsal ve yapısal desteklerle güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

3.4. Kapsayıcı Eğitimde Karşılaşılan Güçlükler

Çizelge 5. *Karşılaşılan Güçlükler*

Tema	Alt Tema	Açıklama	Katılımcı Görüşü	f	%
Sınıf Mevcudu	Kalabalık sınıflar	Kalabalık sınıflar bireysel destek sunmayı zorlaştırmaktadır.	"Sınıf çok kalabalık olunca bireysel destek veremiyoruz." (Ö6)	9	36

Fiziksel Koşullar	Mekânsal yetersizlik	Fiziksel ortam kapsayıcı uygulamalar için yetersizdir.	"Sınıf ortamı buna uygun değil." (Ö12)	6	24
Aile Tutumları	Önyargı	Bazı veliler kapsayıcı eğitime olumsuz yaklaşmaktadır.	"Bazı veliler sürece karşı çıkıyor." (Ö17)	5	20
Öğretmen Eğitimi	Destek eksikliği	Öğretmenler kapsayıcı eğitim konusunda kendilerini yetersiz hissetmektedir.	"Bu konuda daha fazla eğitim almamız gerekiyor." (Ö21)	5	20

Çizelge 5'te yer alan bulgular, sınıf mevcudunun fazlalığının kapsayıcı eğitimin uygulanmasındaki en önemli engel olarak öne çıktığını göstermektedir. Kalabalık sınıflar, öğretmenlerin bireysel farklılıklara duyarlı, esnek ve etkili uygulamalar geliştirmesini güçleştirmekte; bu durum kapsayıcı eğitim uygulamalarının niteliğini doğrudan etkilemektedir. Bunun yanı sıra fiziksel koşulların yetersizliği ve aile tutumları, kapsayıcı eğitimin sürekliliğini ve etkililiğini sınırlayan önemli çevresel faktörler olarak dikkat çekmektedir.

Kapsayıcı eğitim pratiklerinin başarısı, öğretmenlerin mesleki yetkinliklerinin sürekli geliştirilmesine doğrudan bağlıdır. Ancak elde edilen veriler, bu süreçteki aksaklıkların yalnızca öğretmen tutumlarıyla sınırlı olmadığını; fiziksel altyapı, sınıf ortamı ve kurumsal mekanizmalar gibi yapısal değişkenlerin de belirleyici birer faktör olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, kapsayıcı bir modelin sürdürülebilirliği, bireysel öğretmen çabalarından ziyade sistemin bütüncül bir destek ağıyla tahkim edilmesini zorunlu kılmaktadır.

Görsel 1. *Kapsayıcı Eğitime İlişkin Tema Ağacı*

Bu araştırmada elde edilen nitel veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş, analiz süreci sonucunda ortaya çıkan kavramlar benzerlikleri doğrultusunda tematik bir yapı altında bütünleştirilmiştir. Analiz bulguları, kapsayıcı eğitim ana teması altında dört temel temanın öne çıktığını göstermektedir: eğitimde eşitlik, farklılıklara saygı, pedagojik uygulamalar ve yapısal engeller. Görsel 1'de sunulan tema ağı, bu temalar arasındaki hiyerarşik ve kavramsal ilişkileri bütüncül bir çerçevede ortaya koymaktadır. Tema ağacının üst düzeyinde yer alan kapsayıcı eğitim ana teması, öğretmenlerin kapsayıcı eğitime ilişkin algılarını çok boyutlu bir yapı içerisinde yansıtmaktadır. Bulgular, öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi öncelikle eğitimde eşitlik ve farklılıklara saygı bağlamında ele aldıklarını göstermektedir. Bu durum, kapsayıcı eğitimin öğretmen algılarında yalnızca sınıf içi uygulamalara indirgenmediğini; aynı zamanda etik, değer temelli ve hak odaklı bir yaklaşım olarak benimsendiğini ortaya koymaktadır.

Tema ağacında yer alan pedagojik uygulamalar teması, kapsayıcı eğitimin sınıf içi yansımalarını görünür kılmaktadır. Bu tema altında yer alan bireysel uyarlama ve materyal çeşitlendirme alt temaları, öğretmenlerin farklı öğrenme gereksinimlerine yanıt verme yönündeki çabalarını yansıtmaktadır. Bulgular, kapsayıcı uygulamaların büyük ölçüde öğretmenlerin bireysel mesleki sorumlulukları ve sınıf içi esnek düzenlemeleri doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Buna karşılık tema ağacında yapısal engeller başlığı altında toplanan sınıf mevcudu ve fiziksel koşullar alt temaları, kapsayıcı eğitimin uygulanmasında karşılaşılan temel güçlükleri ortaya koymaktadır. Bu bulgular, kapsayıcı eğitimin etkililiğinin yalnızca öğretmen tutum ve uygulamalarıyla sınırlı olmadığını; okulun fiziksel altyapısı, sınıf düzenlemeleri ve kurumsal koşullar gibi yapısal unsurlarla da doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tema ağı, okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime ilişkin algılarının değer temelli, uygulama odaklı ve yapısal sınırlılıklar tarafından şekillenen çok boyutlu bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu görsel model, kapsayıcı eğitimin okul öncesi eğitim bağlamında nasıl anlamlandırıldığını ve hangi boyutlarda desteklenmesi gerektiğini bütüncül bir bakış açısıyla yansıtması bakımından araştırmanın bulgularını açıklayıcı niteliktedir.

4. TARTIŞMA

Okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime ilişkin algılarının ağırlıklı olarak etik, hak temelli ve değer odaklı bir çerçevede şekillendiğini göstermektedir. Öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi en sık eğitimde eşitlik ve farklılıklara saygı kavramları üzerinden tanımlamaları, kapsayıcılığın pedagojik bir teknikten ziyade normatif bir sorumluluk olarak konumlandırıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, kapsayıcı eğitimi okul kültürünün ayrılmaz bir bileşeni olarak ele alan yaklaşımlarla örtüşmektedir (Ainscow, 2005; Booth & Ainscow, 2011; UNESCO, 2017). Öğretmen algılarında kapsayıcılığın "etik bir sorumluluk" olarak ifade edilmesi, kapsayıcı eğitimin yalnızca özel gereksinimli çocuklara yönelik bir düzenleme değil, tüm çocuklar için adil ve eşit öğrenme fırsatları sunmayı amaçlayan bütüncül bir yaklaşım olarak benimsendiğini göstermektedir.

Bu etik yönelimin temelinde empatik farkındalığın belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Bolat (2020), öğretmenlerin dezavantajlı gruplara yönelik empatik duyarlılık geliştirmelerinin, kapsayıcı sınıf uygulamalarının niteliğini artıran temel bir motivasyon kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Mevcut çalışmada öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi eşitlik ve kabul ekseninde anlamlandırmaları, empatik farkındalık ile pedagojik sorumluluk arasındaki bu güçlü ilişkiyi desteklemektedir. Ancak sosyal bütünleşme temasının görece sınırlı düzeyde ifade edilmesi, kapsayıcı eğitimin uzun vadeli toplumsal dönüşüm boyutunun öğretmen algılarında ikincil planda kaldığını düşündürmektedir. Bu durum, kapsayıcılığın daha çok sınıf içi adalet ve bireysel haklar bağlamında ele alındığını; makro düzeyde toplumsal uyum ve sosyal dönüşüm perspektifinin yeterince görünür olmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırma bulguları, okul öncesi dönemin kapsayıcı eğitimin en etkili biçimde uygulanabileceği kritik bir gelişim evresi olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Öğretmenlerin erken sosyal kabul, empati ve önyargıların önlenmesi temalarını sıklıkla vurgulamaları, erken çocukluk döneminin sosyal tutumların biçimlendiği önemli bir "fırsat penceresi" olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, erken yaşta kapsayıcı deneyimlerin çocukların ilerleyen yıllardaki sosyal ilişkilerini ve toplumsal uyumlarını olumlu yönde etkilediğini gösteren çalışmalarla örtüşmektedir (Odom, 2000; Soukakou, 2012). Bununla birlikte, toplumsal uyum temasının sınırlı düzeyde ifade edilmesi, öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi daha çok bireysel ve sınıf içi kazanımlar çerçevesinde değerlendirdiklerini; kapsayıcılığın toplum ölçeğindeki dönüştürücü potansiyelinin ise yeterince içselleştirilmediğini düşündürmektedir.

Kapsayıcı eğitim uygulamalarına ilişkin bulgular, öğretmenlerin sınıf içi stratejileri büyük ölçüde bireysel mesleki inisiyatifleri doğrultusunda yürüttüklerini ortaya koymaktadır. Bireysel uyarlamalar ve materyal çeşitlendirme uygulamalarının öne çıkması, öğretmenlerin farklı öğrenme gereksinimlerine yanıt verme çabalarını yansıtmaktadır. Ancak grup çalışmaları ve aile iş birliği gibi sosyal etkileşim temelli uygulamaların sınırlı düzeyde kalması, kapsayıcı eğitimin sosyal boyutunun uygulamada yeterince güçlendirilemediğini göstermektedir. Florian ve Black-Hawkins (2011), kapsayıcı pedagojinin yalnızca bireysel uyarlamalara dayalı olmaması, tüm sınıfı kapsayan etkileşimsel öğrenme ortamlarının oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Mevcut bulgular, kapsayıcı uygulamaların ağırlıklı olarak "bireysel uyum" düzeyinde kaldığını, akran etkileşimini ve aidiyet duygusunu güçlendirecek pedagojik stratejilerin ise sınırlı biçimde hayata geçirilebildiğini düşündürmektedir.

Bu noktada yaşam becerileri perspektifi önemli bir açıklayıcı çerçeve sunmaktadır. Bolat ve Balaman (2017), okul öncesi dönemde empati, öz farkındalık, iş birliği ve sosyal sorumluluk gibi yaşam becerilerinin büyük ölçüde akran etkileşimi yoluyla geliştiğini ve bu etkileşimi desteklemeyen sınıf ortamlarının kapsayıcılık açısından eksik kaldığını belirtmektedir. Mevcut çalışmada sosyal bütünleşme temasının düşük frekansta yer alması, kapsayıcı sınıfların çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini destekleyen bir "yaşam becerileri laboratuvarı" olma potansiyelinin yeterince kullanılamadığını göstermektedir. Bu durum, kapsayıcı eğitimin pedagojik boyutunun yalnızca materyal ve bireysel uyarlamalarla sınırlı tutulmasının, kapsayıcılığın sosyal ve ilişkisel boyutunu zayıflatabileceğine işaret etmektedir.

Araştırmada öne çıkan bir diğer önemli bulgu, kapsayıcı eğitimin önündeki temel engellerin öğretmen tutumlarından ziyade yapısal ve çevresel faktörler olmasıdır. Özellikle sınıf mevcudu ve fiziksel koşullar, öğretmenlerin kapsayıcı uygulamaları sürdürülebilir biçimde hayata geçirmelerini zorlaştırmaktadır. Bu bulgu, öğretmen tutumlarının kapsayıcı eğitimin başarısı için gerekli ancak tek başına yeterli olmadığını vurgulayan sistem yaklaşımıyla paralellik göstermektedir (Avramidis & Norwich, 2002). Türkiye bağlamında yapılan nitel çalışmalar da benzer biçimde sınıf mevcudu ve fiziki yetersizliklerin kapsayıcı uygulamaların önünde önemli bir engel oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Batu, 2010; Varlıer & Vuran, 2006).

Yapısal sınırlılıkların yalnızca öğretmen uygulamalarını değil, çocukların sosyal ve duygusal gelişim fırsatlarını da doğrudan etkilediği görülmektedir. Kalabalık sınıfların ve yetersiz fiziksel koşulların, çocukların empati ve sosyal etkileşim becerilerini destekleyen öğrenme ortamlarını sınırladığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kapsayıcı eğitimin niteliğinin öğretmenin bireysel yeterliklerinden bağımsız olarak okulun fiziksel altyapısı ve destek hizmetleriyle yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Böylelikle yaşam becerilerin bireyin temel yetkinliklerini oluşturabileceği düşünülmektedir (Bolat ve Balaman, 2017).

Aile tutumlarının kapsayıcı eğitimin önünde bir engel olarak ortaya çıkması, kapsayıcılığın yalnızca okul içi bir mesele olmadığını, okul–aile–toplum etkileşimi içinde ele alınması gereken çok boyutlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Tipik gelişim gösteren çocukların ailelerinin kapsayıcı eğitime yönelik kaygılarının sıklıkla bilgi eksikliğine dayandığı ve bu durumun kapsayıcı uygulamalara direnç oluşturabildiği literatürde vurgulanmaktadır (Tichá et al., 2018). Booth ve Ainscow'un (2011) "İndeks" yaklaşımı, kapsayıcılığın sürdürülebilirliğinin ancak aileleri ve toplumu da kapsayan sistematik farkındalık çalışmalarıyla mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitimi güçlü bir etik ve hak temelli değer sistemi olarak benimsediklerini; ancak bu güçlü algının sınıf içi uygulamalara dönüşmesinin yapısal, çevresel ve sistemsel sınırlılıklar nedeniyle zorlaştığını göstermektedir. Bulgular, kapsayıcı eğitimin okul öncesi bağlamda etik farkındalık, pedagojik uygulama ve yapısal koşulların kesişiminde şekillendiğini ortaya koymakta; kapsayıcılığın yalnızca bireysel öğretmen çabalarına bırakılmasının sürdürülebilir olmadığını açık biçimde göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, kapsayıcı eğitimin erken çocukluk döneminde etkili biçimde hayata geçirilebilmesi için öğretmenlerin empatik ve değer temelli yaklaşımlarının, sistematik kurumsal desteklerle bütüncül biçimde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte çalışma, okul öncesi kapsayıcı eğitimi etik algı–pedagojik uygulama–yapısal koşullar kesişiminde ele alması bakımından alanyazına özgün bir katkı sunmaktadır.

5. SONUÇ

Bu araştırma, okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitime ilişkin algı ve uygulamalarını nitel bir bakış açısıyla inceleyerek, erken çocukluk döneminde kapsayıcı eğitimin nasıl anlamlandırıldığını ve hangi yapısal sınırlılıklar içinde hayata geçirildiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin kapsayıcı eğitimi güçlü biçimde etik ve hak temelli bir

değer olarak benimsediklerini; ancak bu olumlu algının sınıf içi uygulamalara aynı düzeyde yansıtılamadığını göstermektedir.

Araştırma sonuçları, okul öncesi öğretmenlerinin kapsayıcı eğitimi öncelikle eğitimde eşitlik ve farklılıklara saygı bağlamında ele aldıklarını ve kapsayıcılığı pedagojik bir tercih olmanın ötesinde mesleki ve toplumsal bir sorumluluk olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Buna karşın, kapsayıcı eğitimin sosyal bütünleşme, aile iş birliği ve akran etkileşimi gibi boyutlarının öğretmen algılarında ve uygulamalarında görece sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Bu durum, kapsayıcı eğitimin uygulamada büyük ölçüde bireysel uyarlamalarla sınırlandığını; etkileşim temelli, bütüncül bir kapsayıcı pedagojinin yeterince hayata geçirilemediğini düşündürmektedir.

Araştırmanın öne çıkan bulgularından biri, kapsayıcı eğitimin önündeki temel engellerin öğretmen tutumlarından ziyade yapısal ve sistemsel faktörler olmasıdır. Kalabalık sınıf mevcutları, fiziksel koşulların yetersizliği, sınırlı kurumsal destekler ve aile tutumları, öğretmenlerin kapsayıcı uygulamaları sürdürülebilir ve etkili biçimde gerçekleştirmelerini güçleştirmektedir. Bu bulgular, kapsayıcı eğitimin başarısının yalnızca öğretmenlerin bireysel çabalarına dayandırılamayacağını; okul, aile ve eğitim sistemi arasındaki bütüncül iş birliğinin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede çalışma, okul öncesi eğitimde kapsayıcı yaklaşımın güçlü bir değer zemini üzerinde yükseldiğini; ancak bu değerin uygulamaya dönüşebilmesi için çok düzeyli, sistematik ve kurumsal destek mekanizmalarına gereksinim duyulduğunu göstermektedir. Kapsayıcı eğitimi etik algı, pedagojik uygulama ve yapısal koşullar ekseninde ele alan bu araştırma, erken çocukluk bağlamında kapsayıcılığın mevcut durumuna ilişkin bütüncül ve açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır.

6. ÖNERİLER

Katılımcıların kapsayıcı eğitime ilişkin güçlü etik ve hak temelli algılarının sınıf içi uygulamalara daha etkili biçimde yansıtılabilmesi için, kapsayıcı pedagojiyi yalnızca bireysel uyarlamalarla sınırlamayan etkileşim temelli öğretim yaklaşımlarının desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, akran etkileşimini, iş birliğini ve sosyal-duygusal öğrenmeyi merkeze alan kapsayıcı sınıf uygulamalarının yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Ayrıca kapsayıcı sınıflarda öğretmenlerin yükünü azaltacak yardımcı personel desteği ve sınıf içi destek hizmetlerinin güçlendirilmesi, kapsayıcı uygulamaların sürdürülebilirliğini artıracaktır.

Öğretmenlerin kapsayıcı eğitime ilişkin olumlu tutumlarının uygulamaya dönüşebilmesi için hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitim programlarında kapsayıcı pedagojinin sosyal boyutuna daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Bu eğitimlerde, yalnızca bireysel uyarlama teknikleri değil; akran etkileşimini destekleyen öğretim stratejileri, sınıf içi sosyal bütünleşme uygulamaları ve ailelerle etkili iş birliği yöntemleri ele alınmalıdır. Ayrıca öğretmenlerin empatik farkındalıklarını ve mesleki dayanıklılıklarını güçlendirecek uygulamalı eğitim içeriklerinin geliştirilmesi, kapsayıcı eğitimin niteliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

Araştırma bulguları, kapsayıcı eğitimin önündeki temel engellerin büyük ölçüde yapısal ve sistemsel faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir. Bu nedenle, kapsayıcı eğitimin etkili biçimde hayata geçirilebilmesi için sınıf mevcutlarının azaltılması, fiziksel öğrenme ortamlarının kapsayıcı eğitim ilkeleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesi ve okul temelli destek hizmetlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Kapsayıcı eğitimin yalnızca öğretmenlerin bireysel çabalarına bırakılmaması; kurumsal ve politik düzeyde sürdürülebilir destek mekanizmalarıyla desteklenmesi önem arz etmektedir.

Aile tutumlarının kapsayıcı eğitimin uygulanmasında belirleyici bir rol oynadığı dikkate alındığında, okul–aile iş birliğini güçlendirecek bilgilendirici ve farkındalık artırıcı çalışmaların planlanması önerilmektedir. Ailelere yönelik kapsayıcı eğitim seminerleri, atölye çalışmaları ve rehberlik hizmetleri aracılığıyla kapsayıcılığın yalnızca okul ortamıyla sınırlı olmayan, toplumsal bir sorumluluk olduğu vurgulanmalıdır.

Gelecek çalışmalarda, kapsayıcı eğitimin sınıf içi etkileşim boyutunu derinlemesine inceleyen gözlem temelli araştırmaların yapılması; öğretmen, aile ve okul yöneticilerinin görüşlerini birlikte ele alan çok paydaşlı çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir. Ayrıca, kapsayıcı eğitime yönelik geliştirilecek müdahale programlarının etkililiğini inceleyen deneysel ve yarı deneysel araştırmalar, alan yazına önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: What are the levers for change? *Journal of Educational Change, 6*(2), 109–124. https://doi.org/10.1007/s10833-005-1298-4
2. Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. Routledge.
3. Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: A review of the literature. *European Journal of Special Needs Education, 17*(2), 129–147. https://doi.org/10.1080/08856250210129056
4. Batu, S. (2010). Özel gereksinimli çocukların genel eğitim sınıflarına bütünleştirilmeleri üzerine düşünceler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 11*(1), 43–50.
5. Bolat, Y. (2020). A phenomenological investigation with prospective teachers of special education: If it was me! *International Journal of Modern Education Studies, 4*(1), 1–19.
6. Bolat, Y., & Balaman, F. (2017). Yaşam becerileri ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6*(4), 22–39.
7. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Index for inclusion: Developing learning and participation in schools*. Centre for Studies on Inclusive Education.
8. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

9. Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 11*(4), 589–597. https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806
10. Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Sage.
11. Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage.
12. Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2018). *The SAGE handbook of qualitative research* (5th ed.). Sage.
13. Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal, 37*(5), 813–828. https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096
14. Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
15. Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3rd ed.). Sage.
16. Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Sage.
17. Odom, S. L. (2000). Preschool inclusion: What we know and where we go from here. *Topics in Early Childhood Special Education, 20*(1), 20–27.
18. Odom, S. L., & Wolery, M. (2003). A unified theory of practice in early intervention. *Journal of Early Intervention, 26*(2), 164–176.
19. Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research and evaluation methods* (4th ed.). Sage.
20. Saldaña, J. (2016). *The coding manual for qualitative researchers* (3rd ed.). Sage.
21. Soukakou, E. P. (2012). Measuring quality in inclusive preschool classrooms. *Early Childhood Research Quarterly, 27*(3), 478–488. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2011.11.003
22. Tichá, R., Abery, B., Johnstone, C., Poghosyan, A., & Hunt, P. (2018). *Inclusive education strategies: A textbook*. University of Minnesota & UNICEF Armenia.
23. UNESCO. (2017). *A guide for ensuring inclusion and equity in education*. UNESCO.
24. Varlıer, G., & Vuran, S. (2006). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 7*(1), 37–51.
25. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı). Seçkin Yayıncılık.

İDEALİZM İLE GERÇEKÇİLİK ARASINDA ÖĞRETMEN OLMAK: ÖĞRETMEN ADAYLARININ MESLEKİ ALGILARI, BEKLENTİLERİ VE GELECEK ÖNGÖRÜLERİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ÇÖZÜMLEME

Doç. Dr. Yavuz BOLAT

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,

yavuzbolat06@gmail.com - orcid.org/0000-0002-2398-9208

ÖZET

Öğretmenlik mesleğine yönelik algılar ve beklentiler, öğretmen adaylarının mesleki kimliklerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yükledikleri anlamların, yalnızca idealist söylemlerle değil, aynı zamanda bireysel deneyimler ve yapısal koşullarla nasıl biçimlendiğinin anlaşılması önem taşımaktadır. Bu çalışmada, öğretmen adaylarının mesleki algıları, beklentileri ve geleceğe yönelik öngörüleri nitel bir bakış açısıyla bütüncül olarak ele alınmıştır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) yaklaşımıyla yürütülmüştür. Çalışma grubunu, Türkiye'de bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde farklı sınıf düzeylerinde ve branşlarda öğrenim gören 50 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Veriler, dört açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmış ve içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini büyük ölçüde değer temelli, toplumsal sorumluluk içeren ve özveri gerektiren bir meslek olarak algıladıklarını göstermektedir. Meslek tercihinde içsel motivasyonların belirleyici olduğu; buna karşın iş güvencesi ve ekonomik beklentilerin de tamamlayıcı bir rol üstlendiği belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının mesleki beklentilerinin manevi doyum, mesleki gelişim ve ekonomik güvence ekseninde şekillendiği görülmektedir. Geleceğe yönelik mesleki öngörüler ise yoğun iş yükü, tükenmişlik riski ve öğretmen atamalarına ilişkin belirsizliklere yönelik kaygılar ile meslekte kalma isteği ve eğitim yoluyla değişim yaratma umudunun bir arada var olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak öğretmen adaylarının mesleki algı ve beklentilerinin idealizm ile gerçekçilik arasında dengeli bir biçimde inşa edildiği ve bu dengenin öğretmen yetiştirme süreçlerinde dikkate alınmasının mesleki sürdürülebilirlik açısından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen adayları, mesleki algı, mesleki beklenti, olgubilim, öğretmenlik mesleği

1. GİRİŞ

Öğretmenlik mesleği, yalnızca bilgi aktarımını içeren teknik bir uğraş değil; bireyin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimini bütüncül biçimde etkileyen, aynı zamanda toplumsal yapının yeniden üretiminde merkezi rol oynayan bir meslek alanıdır. Bu bağlamda öğretmenler, eğitim sisteminin niteliğini belirleyen temel insan kaynağı olarak kabul edilmekte; öğretmen niteliği ise öğrencilerin akademik başarısı kadar toplumsal uyum ve değer aktarımı açısından da kritik bir değişken olarak görülmektedir (Darling-Hammond, 2017; OECD, 2019).

Öğretmen niteliğini belirleyen unsurlar yalnızca alan bilgisi ve pedagojik yeterliklerle sınırlı değildir. Öğretmenlerin mesleklerine ilişkin geliştirdikleri algılar, inançlar ve beklentiler; mesleki motivasyonlarını, sınıf içi uygulamalarını ve meslekte kalma eğilimlerini doğrudan etkilemektedir (Day & Gu, 2010; Kelchtermans, 2017). Özellikle öğretmen adaylarının mesleğe başlamadan önce oluşturdukları mesleki algılar, ilerleyen yıllarda sergileyecekleri mesleki tutumların güçlü bir yordayıcısı olarak değerlendirilmektedir (Korthagen, 2017).

Literatürde öğretmenlerin kişilik özellikleri ile mesleki motivasyon ve tutumları arasında anlamlı ilişkiler olduğu gösterilmiştir; sınıf öğretmenlerinin dışa dönüklük, duygusal denge ve sorumluluk gibi kişilik özelliklerinin mesleki motivasyonla ilişkili olduğu bulunmuştur (Göloğlu Demir, vd., 2017). Alanyazında öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarının çoğunlukla idealist bir çerçevede şekillendiği; mesleğin fedakârlık, toplumsal sorumluluk ve kutsallık gibi anlamlarla yüklendiği belirtilmektedir (Çermik, vd., 2010; Boz & Boz, 2008). İlgili literatür ayrıca öğretmenlerin mesleki algı ve eğitim süreçlerine ilişkin bakış açılarının, sadece pedagojik bilgiyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda yaşam boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi perspektifleriyle de ilişkilendirildiği belirtilmektedir; örneğin öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi kavramlarına verdikleri değer, mesleki gelişim süreçlerinde önemli bir belirleyici olarak rapor edilmiştir (Bolat & Kıyak, 2024). Bununla birlikte günümüz eğitim sistemlerinde öğretmenlik mesleğinin artan iş yükü, performans baskısı, mesleki tükenmişlik riski ve ekonomik koşullara ilişkin tartışmalar, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik beklentilerinde daha karmaşık ve çok boyutlu bir yapı ortaya çıkarmaktadır (Day, Edwards, Griffiths & Gu, 2011; Skaalvik & Skaalvik, 2017).

Bu noktada mesleki algı ve mesleki beklenti kavramlarının birlikte ele alınması önem kazanmaktadır. Mesleki algı, bireyin öğretmenlik mesleğine yüklediği anlamı ve mesleği nasıl konumlandırdığını ifade ederken; mesleki beklenti, bireyin bu meslekten elde etmeyi umduğu maddi, manevi ve mesleki kazanımları kapsamaktadır. Algılar ile beklentiler arasındaki uyumsuzlukların, mesleğe başlandıktan sonra motivasyon kaybı, mesleki doyumsuzluk ve tükenmişlik gibi olumsuz sonuçlara yol açabildiği vurgulanmaktadır (Özdemir & Yalın, 2019; Skaalvik & Skaalvik, 2011).

Mevcut alanyazın incelendiğinde, öğretmen adaylarının mesleki algı ve beklentilerinin ağırlıklı olarak nicel araştırma yöntemleriyle incelendiği; bu çalışmaların genel eğilimleri ortaya koymakla birlikte öğretmen adaylarının öznel deneyimlerini, gerekçelerini ve anlamlandırma süreçlerini derinlemesine yansıtmakta sınırlı kaldığı görülmektedir (Creswell, 2013; Merriam

& Tisdell, 2016). Bu nedenle öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin bakış açılarını daha bütüncül biçimde anlayabilmek için nitel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu araştırma, öğretmen adaylarının mesleki algı ve beklentilerini nitel bir bakış açısıyla ele alarak öğretmen yetiştirme süreçlerine ilişkin derinlemesine veriler sunmaktadır. Elde edilen bulguların, öğretmen eğitimi programlarının içeriklerinin yeniden değerlendirilmesine, mesleğe hazırlık sürecinin daha gerçekçi ve destekleyici biçimde yapılandırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarını ve mesleki beklentilerini nitel bir yaklaşımla incelemektir. Araştırma şu sorulara yanıt aramaktadır:

1. Öğretmen adayları öğretmenlik mesleğini nasıl algılamaktadır?
2. Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenleri nelerdir?
3. Öğretmen adaylarının mesleki beklentileri nelerdir?
4. Öğretmen adayları gelecekte öğretmenlik mesleğinde kendilerini nasıl bir sürecin beklediğini düşünmektedir?

2. YÖNTEM

Bu çalışma, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algı, beklenti ve gelecek öngörülerinin, bireylerin yaşantıları üzerinden nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymayı amaçlayan fenomenolojik bir yaklaşımla yürütülmüştür. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir olguya ilişkin ortak deneyimlerinden hareketle bu deneyimlerin özünü anlamayı hedefleyen bir nitel araştırma yaklaşımıdır (Creswell, 2013; van Manen, 2014). Bu doğrultuda araştırma, öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin düşüncelerini önceden belirlenmiş kategorilere yerleştirmekten ziyade, onların deneyimlerini kendi ifadeleri aracılığıyla görünür kılmaya odaklanmıştır. Çalışma grubunun oluşturulmasında farklı sınıf düzeyleri ve branşlardan öğretmen adaylarının yer almasına özen gösterilerek, olgunun çeşitli yönleriyle deneyimleniş biçimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır (Patton, 2015). Veriler, katılımcıların mesleki yaşantılarına ilişkin anlamlandırma süreçlerini derinlemesine yansıtacak biçimde yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Analiz sürecinde ise katılımcı ifadeleri, fenomenolojik çözümlemenin gerektirdiği şekilde tekrar eden anlam birimleri üzerinden ele alınmış; bu birimlerden hareketle öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin ortak deneyim örüntüleri ve bu örüntülerin arkasında yatan anlam yapıları betimlenmiştir. Bu yaklaşım, öğretmen adaylarının mesleki algı ve beklentilerinin yüzeysel tanımlamaların ötesinde, deneyim temelli bir anlayışla açıklanmasına olanak sağlamıştır (Moustakas, 1994; Saldaña, 2016).

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmaya bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde öğrenim gören 50 öğretmen adayı katılmıştır. Maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılmıştır.

Çizelge 1. *Katılımcıların Demografik Özellikleri*

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	32	64
	Erkek	18	36
Sınıf	1. sınıf	12	24
	2. sınıf	13	26
	3. sınıf	14	28
	4. sınıf	11	22
Branş	Sınıf Öğr.	15	30
	Matematik	10	20
	Türkçe	9	18
	Fen Bilgisi	8	16
	Sosyal Bilgiler	8	16

2.2. Veri Toplama Aracı ve Veri Analizi

Araştırmanın verileri, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarını ve mesleki beklentilerini derinlemesine ortaya koyabilmek amacıyla geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu, ilgili alanyazın incelenerek oluşturulmuş; öğretmen adaylarının mesleğe yükledikleri anlamları, beklentilerini ve gelecek öngörülerini bütüncül biçimde ele alacak şekilde yapılandırılmıştır (Creswell, 2013).

Görüşme soruları hazırlanırken öncelikle taslak sorular oluşturulmuş, ardından eğitim bilimleri alanında uzman iki öğretim üyesinin görüşleri doğrultusunda soruların kapsam geçerliği gözden geçirilmiştir. Uzman geri bildirimleri doğrultusunda ifadelerde sadeleştirmeye gidilmiş ve soruların açık, anlaşılır ve katılımcıların deneyimlerini yansıtabilecek nitelikte olmasına özen gösterilmiştir. Nihai hâli verilen görüşme formu dört açık uçlu sorudan oluşmaktadır.

Araştırmada öğretmen adaylarına yöneltilen sorular aşağıda sunulmuştur:

1. Öğretmenlik mesleği sizin için ne ifade etmektedir? Açıklayınız.
2. Öğretmenlik mesleğini tercih etmenizde etkili olan nedenler nelerdir?
3. Öğretmenlik mesleğinden beklentileriniz nelerdir?
4. Gelecekte öğretmenlik mesleğinde sizi bekleyen durumlara ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

Veri toplama süreci, gönüllülük esasına dayalı olarak yürütülmüştür. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gizlilik ve anonimlik ilkeleri doğrultusunda verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı belirtilmiştir. Görüşmeler yazılı olarak alınmış ve katılımcılara düşüncelerini ayrıntılı biçimde ifade edebilmeleri için yeterli süre tanınmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz süreci, verilerin anlamlı ve sistematik biçimde çözümlenebilmesi amacıyla aşağıdaki aşamalar doğrultusunda yürütülmüştür:

1. Verilerin okunması ve ön kodlama: Katılımcı yanıtları birden fazla kez okunarak anlamlı ifadeler belirlenmiştir.
2. Kodların oluşturulması: Benzer ifadeler aynı kodlar altında toplanmıştır.
3. Kategori ve temaların belirlenmesi: Kodlar arasındaki ilişkiler dikkate alınarak üst düzey kategoriler ve temalar oluşturulmuştur.
4. Bulguların yorumlanması: Temalar, frekans ve yüzde değerleri ile birlikte yorumlanmıştır.

Kodlama ve tema oluşturma süreci, nitel veri analizini desteklemek amacıyla NVivo 12 yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. NVivo programı, kodlar arasındaki ilişkilerin görselleştirilmesine ve tema ağacının oluşturulmasına olanak sağlamıştır.

2.3. Geçerlik ve Güvenirlik

Bu araştırmada nitel araştırmanın doğasına uygun olarak, bulguların güvenilir ve anlamlı biçimde ortaya konabilmesi amacıyla veri toplama ve analiz süreci şeffaf, izlenebilir ve katılımcı deneyimine dayalı bir yaklaşımla yürütülmüştür. Araştırmanın inandırıcılığını sağlamak için öğretmen adaylarından elde edilen veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmış; katılımcıların mesleki algı ve beklentilerini kendi ifadeleriyle ortaya koyabilmeleri amaçlanmıştır. Bulguların yorumlanmasında doğrudan katılımcı alıntılarına yer verilerek, araştırma sonuçlarının katılımcı perspektifini yansıtması gözetilmiştir (Creswell, 2013).

Aktarılabilirlik, araştırmanın bağlamının ve çalışma grubunun özelliklerinin ayrıntılı biçimde sunulması yoluyla desteklenmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine ve araştırma sürecinin aşamalarına yer verilmesi, elde edilen bulguların benzer bağlamlarda değerlendirilmesine olanak tanımaktadır (Patton, 2015). Veri analizinde izlenen adımların açık biçimde tanımlanması ve kodlama sürecinin NVivo 12 yazılımı kullanılarak yürütülmesi, araştırmanın tutarlılığını güçlendirmiştir. Oluşturulan kodlar ve temalar, alan uzmanı bir araştırmacı tarafından gözden geçirilmiş; farklı yorumlanan durumlarda uzlaşı sağlanarak analiz süreci tamamlanmıştır (Miles, Huberman & Saldaña, 2014). Araştırmanın doğrulanabilirliği, bulguların araştırmacı yorumlarından ziyade doğrudan katılımcı ifadelerine dayandırılmasıyla desteklenmiştir. Veri analizi sürecine ilişkin kayıtların saklanması ve yorumların verilerle tutarlı biçimde sunulması, araştırma sonuçlarının denetlenebilirliğini artırmıştır (Lincoln & Guba, 1985).

3. BULGULAR

3.1.Tema 1: Mesleki Algılar

Çizelge 2'de öğretmen adaylarının mesleki algılarına ilişkin temalar ve kodlar sunulmuştur.

Çizelge 2. *Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Algıları*

Tema	Kod	f	%

Kutsal Meslek	Topluma hizmet	28	56
	Gelecek inşa etme	21	42
Özveri Gerektiren Meslek	Fedakârlık	19	38
	Sabır	17	34
Rol Model Olma	Örnek birey	14	28
	Değer aktarımı	12	24

Çizelge 2'de öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarını yansıtan temalar ve kodlar sunulmuştur. Bulgular, öğretmen adaylarının öğretmenliği büyük ölçüde değer temelli, toplumsal sorumluluk içeren ve özveri gerektiren bir meslek olarak algıladıklarını göstermektedir.

Topluma hizmet ve gelecek inşa etme kodlarının yüksek frekanslara sahip olması, öğretmen adaylarının öğretmenliği yalnızca bireysel bir meslek tercihi olarak değil, toplumsal dönüşümün temel aktörlerinden biri olarak konumlandırdıklarını ortaya koymaktadır. Bu durumu öğretmen adaylarından biri şu sözlerle ifade etmiştir:

> "*Öğretmenlik benim için sadece bir iş değil; geleceği şekillendirme sorumluluğu taşıyan bir meslek. Bir çocuğun hayatına dokunabilmek çok büyük bir anlam ifade ediyor."* (K12, Kadın, 3. sınıf)

Benzer biçimde bir başka katılımcı, öğretmenliğin toplumsal yönüne vurgu yaparak mesleği şu şekilde tanımlamıştır:

> *"Toplumun iyi ya da kötü yönde değişmesinde öğretmenlerin payı çok büyük. Bu yüzden öğretmenliği kutsal bir görev olarak görüyorum."* (K7, Erkek, 4. sınıf)

"Fedakârlık" ve "sabır" kodlarının öne çıkması, öğretmen adaylarının mesleğin yalnızca idealist yönlerini değil, aynı zamanda duygusal emek gerektiren ve zorlayıcı boyutlarını da fark ettiklerini göstermektedir. Bu bağlamda bir öğretmen adayı mesleğin zorluklarına şu şekilde dikkat çekmiştir:

> *"Öğretmenlik sabır isteyen bir meslek. Her öğrenci aynı değil ve bazen çok yorucu olabiliyor ama buna rağmen değerli olduğunu düşünüyorum."* (K19, Kadın, 2. sınıf)

Bu bulgular, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarının romantik bir idealizmle sınırlı olmadığını, aksine idealizm ile gerçekçilik arasında dengeli bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.Tema 2: Mesleki Beklentiler

Çizelge 3. *Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğini Tercih Etme Nedenleri*

Tema	Kod	f	%
İçsel Motivasyon	Mesleği sevme	27	54
	Öğrencilere faydalı olma isteği	24	48
	Kendini gerçekleştirme	18	36
Toplumsal Etki	Topluma katkı sağlama	20	40
	Rol model olma isteği	16	32
Dışsal Etkenler	İş güvencesi	22	44
	Düzenli gelir	19	38
	Aile yönlendirmesi	11	22

Çizelge 3'te yer alan bulgular, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerinde içsel motivasyonların baskın olduğunu göstermektedir. Mesleği sevme ve öğrencilere faydalı olma isteği, öğretmen adaylarının öğretmenliği bilinçli ve gönüllü bir meslek tercihi olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Bu durum, öğretmenlik mesleğinin adaylar açısından yalnızca bir geçim aracı değil, aynı zamanda anlam ve değer yüklenen bir yaşam alanı olarak algılandığını göstermektedir.

Bununla birlikte iş güvencesi ve düzenli gelir gibi dışsal etkenlerin de belirgin biçimde dile getirilmesi, öğretmen adaylarının meslek tercihinde idealizm ile ekonomik gerçeklikleri birlikte değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Aile yönlendirmesinin daha düşük frekansta yer alması ise meslek tercihinin büyük ölçüde bireysel kararlar doğrultusunda şekillendiğini düşündürmektedir.

3.3. Tema 3: Öğretmen Adaylarının Mesleki Beklentileri

Çizelge 4. *Öğretmen Adaylarının Mesleki Beklentileri*

Tema	Kod	f	%
Mesleki Tatmin	Manevi doyum	30	60
	Öğrenci başarısı	25	50
Ekonomik Beklentiler	Düzenli maaş	22	44
	İş güvencesi	18	36
Mesleki Gelişim	Kendini geliştirme	16	32
	Akademik ilerleme	11	22

Çizelge 4'te öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerine ilişkin temalar ve kodlar sunulmuştur. Bulgular, öğretmen adaylarının meslek tercihinde içsel motivasyonların baskın**,** ancak toplumsal ve dışsal etkenlerin de tamamlayıcı rol oynadığı çok boyutlu bir yapı ortaya koymaktadır.

İçsel motivasyon teması altında yer alan "mesleği sevme", "öğrencilere faydalı olma isteği" ve "kendini gerçekleştirme" kodlarının yüksek frekanslara sahip olması, öğretmen adaylarının öğretmenliği bilinçli ve gönüllü bir meslek tercihi olarak gördüklerini göstermektedir. Öğretmen adayları, meslek tercihlerinde kişisel anlam ve değer arayışının belirleyici olduğunu sıklıkla vurgulamışlardır. Bu durumu bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Öğretmenliği seçmemin en önemli nedeni çocuklara faydalı olabileceğimi düşünmem. Bir öğrencinin hayatında iz bırakabilmek benim için çok değerli."* (K8, Kadın, 2. sınıf)

Benzer biçimde bir başka öğretmen adayı, öğretmenliği bir kendini gerçekleştirme alanı olarak tanımlamıştır:

> *"Kendimi en iyi ifade edebileceğim mesleğin öğretmenlik olduğunu düşündüm. Bu meslekte hem öğrenmeye hem öğretmeye devam edebileceğime inanıyorum."* (K21, Erkek, 4. sınıf)

Toplumsal etki teması altında yer alan "topluma katkı sağlama" ve "rol model olma isteği" kodları, öğretmen adaylarının meslek tercihinde bireysel motivasyonların ötesinde toplumsal sorumluluk bilinci taşıdıklarını göstermektedir. Öğretmen adayları, öğretmenliğin toplumu dönüştürücü bir güce sahip olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu duruma ilişkin bir katılımcı görüşü aşağıda sunulmuştur:

> *"Bir öğretmenin sadece ders anlatmadığını, öğrencilerin hayata bakışını da etkilediğini düşünüyorum. Bu yüzden öğretmen olmayı istedim."* (K14, Kadın, 3. sınıf)

Dışsal etkenler teması altında ise "iş güvencesi", "düzenli gelir" ve "aile yönlendirmesi" kodları yer almaktadır. Bulgular, öğretmen adaylarının meslek tercihlerinde ekonomik güvenceyi tamamen göz ardı etmediklerini, ancak bu etkenlerin genellikle içsel motivasyonları destekleyici bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bu durumu bir öğretmen adayı şu sözlerle dile getirmiştir:

> *"Öğretmenliği severek seçtim ama iş güvencesinin olması da benim için önemliydi. Geleceği biraz daha güvenli görmemi sağladı."* (K3, Erkek, 1. sınıf)

Aile yönlendirmesine ilişkin ifadelerin görece daha düşük frekansta yer alması, öğretmen adaylarının meslek tercihlerinin büyük ölçüde bireysel kararlar doğrultusunda şekillendiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcılar, ailelerinin öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu bakışının karar süreçlerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir:

> *"Ailem öğretmenliğin saygın bir meslek olduğunu düşündüğü için beni destekledi. Bu da karar vermemi kolaylaştırdı."* (K27, Kadın, 2. sınıf)

Genel olarak Tema 2'ye ilişkin bulgular, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerinin tek bir faktörle açıklanamayacağını; içsel motivasyon, toplumsal etki ve

dışsal etkenlerin birbirini tamamlayan bir yapı oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmen adaylarının meslek tercihlerinde idealist değerlerle ekonomik gerçeklikleri birlikte değerlendirmeleri, mesleğe yönelik bilinçli ve gerçekçi bir yönelim sergilediklerini göstermektedir.

3.4. Tema 4: Öğretmen Adaylarının Geleceğe Yönelik Mesleki Öngörüleri

Çizelge 5. *Öğretmen Adaylarının Geleceğe Yönelik Mesleki Öngörüleri*

Tema	Kod	f	%
Mesleki Zorluklar	Yoğun iş yükü	24	48
	Tükenmişlik riski	20	40
Sisteme İlişkin Kaygılar	Eğitim politikaları	17	34
	Atama sorunu	15	30
Umut ve Dayanıklılık	Meslekte kalma isteği	19	38
	Değişim yaratma	13	26

Çizelge 5'te öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin geleceğe yönelik öngörülerini yansıtan temalar ve kodlar sunulmuştur. Bulgular, öğretmen adaylarının geleceğe ilişkin değerlendirmelerinde mesleki zorluklar, sisteme ilişkin kaygılar ve umut–dayanıklılık boyutlarının bir arada yer aldığını göstermektedir.

Mesleki zorluklar teması altında yer alan yoğun iş yükü ve tükenmişlik riski kodlarının yüksek frekanslara sahip olması, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinin yalnızca idealist yönlerine değil, aynı zamanda zorlayıcı ve yıpratıcı yönlerine de farkındalıkla yaklaştıklarını ortaya koymaktadır. Öğretmen adayları, özellikle öğretmenlerin artan sorumlulukları ve iş yüküne dikkat çekmişlerdir. Bu durumu bir katılımcı şu sözlerle ifade etmiştir:

> *"Öğretmenliğin dışarıdan göründüğü kadar kolay olmadığını biliyorum. Ders dışında da çok fazla sorumluluk var ve bu insanı zamanla yorabiliyor."* (K5, Erkek, 3. sınıf)

Benzer biçimde bir başka öğretmen adayı, tükenmişlik riskine yönelik kaygısını şu şekilde dile getirmiştir:

> *"Uzun vadede öğretmenlerin çok yıprandığını görüyorum. Mesleği severek yapsam bile tükenmişlik yaşama ihtimali beni düşündürüyor."* (K22, Kadın, 4. sınıf)

Sisteme ilişkin kaygılar teması altında yer alan "eğitim politikaları" ve "atama sorunu" kodları, öğretmen adaylarının mesleki geleceklerini değerlendirirken yapısal ve politik belirsizlikleri dikkate aldıklarını göstermektedir. Özellikle öğretmen atamalarına ilişkin belirsizlikler, öğretmen adaylarının gelecek planlarını etkileyen önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu duruma ilişkin bir katılımcı görüşü aşağıda sunulmuştur:

> *"Ne zaman atanacağımızın belli olmaması insanı kaygılandırıyor. Gelecekle ilgili plan yapmakta zorlanıyorum."* (K16, Kadın, 2. sınıf)

Buna karşın umut ve dayanıklılık teması altında yer alan "meslekte kalma isteği" ve "değişim yaratma" kodları, öğretmen adaylarının tüm bu zorluklara rağmen öğretmenlik mesleğine yönelik umutlarını ve bağlılıklarını koruduklarını göstermektedir. Öğretmen adayları, öğretmenliğin bireyler ve toplum üzerinde yaratabileceği olumlu etkiye inanmaya devam etmektedir. Bu durumu bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Zorluklar olsa da öğretmenlikten vazgeçmeyi düşünmüyorum. Bir öğrencinin hayatına dokunabilmek her şeye değer."* (K29, Erkek, 1. sınıf)

Bir başka öğretmen adayı ise öğretmenliği değişim yaratma aracı olarak görmektedir:

> *"Eğitim yoluyla küçük de olsa bir değişim yaratabileceğime inanıyorum. Bu düşünce beni mesleğe bağlı tutuyor."* (K34, Kadın, 3. sınıf)

Tema 4'e ilişkin bulgular, öğretmen adaylarının geleceğe yönelik mesleki öngörülerinde gerçekçi bir farkındalık ile umutlu bir mesleki duruşu birlikte sergilediklerini ortaya koymaktadır. Öğretmen adaylarının kaygı ve beklentilerini aynı anda ifade etmeleri, mesleki kimliklerini tek yönlü bir iyimserlik ya da karamsarlık üzerinden değil; dengeleyici ve dayanıklı bir perspektif üzerinden inşa ettiklerini göstermektedir.

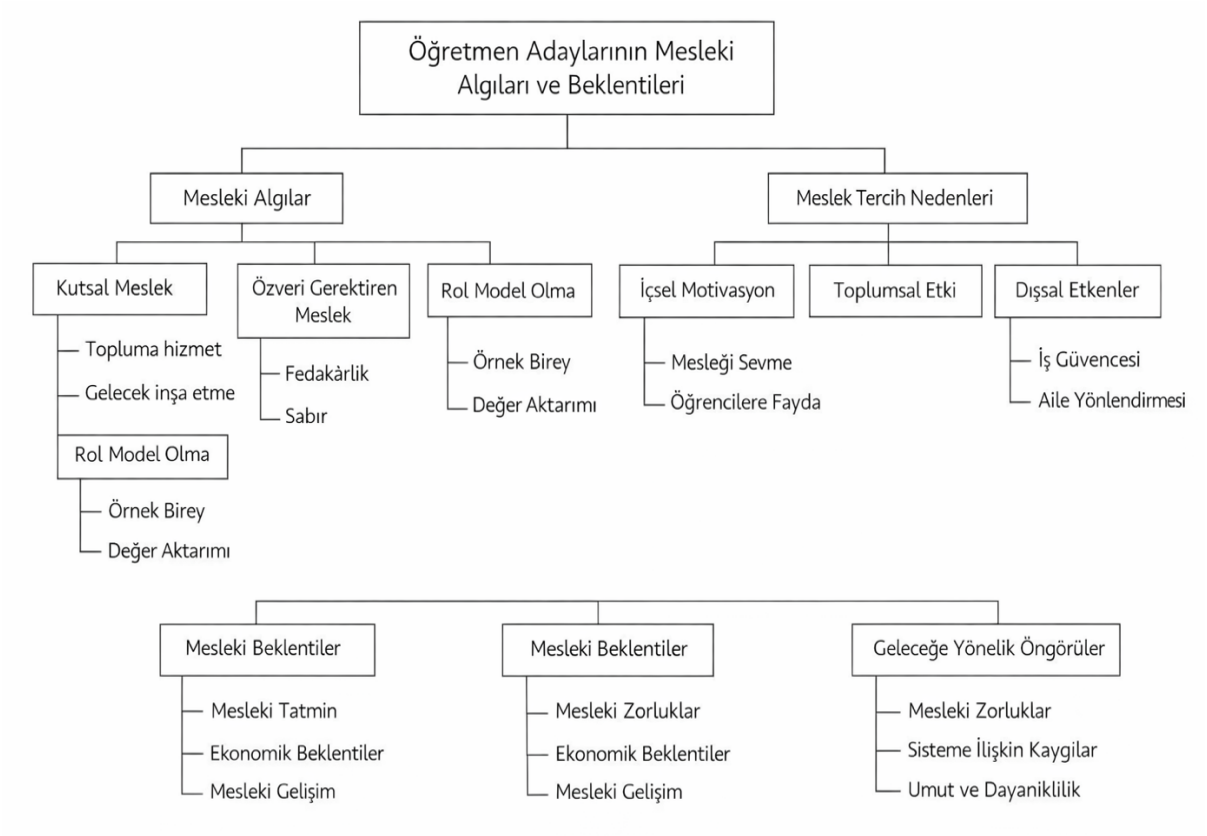

Görsel 1. Öğretmen Adaylarının Mesleki Algıları ve Beklentilerine Yönelik Tematik Yapı

Görsel 1 araştırmacı tarafından araştırma bulguları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Araştırma ilgili olarak sunulan Şekil 1'deki tema ağı, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin

algı, tercih, beklenti ve gelecek öngörülerinin birbiriyle ilişkili ve çok boyutlu bir yapı oluşturduğunu göstermektedir. Tema ağacının merkezinde yer alan "Öğretmen Adaylarının Mesleki Algıları ve Beklentileri" ana teması, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik bakış açılarının yalnızca tek bir boyuta indirgenemeyeceğini; aksine bireysel, toplumsal ve yapısal etkenlerin birlikte etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tema ağacında Mesleki Algılar temasının "kutsal meslek", "özveri gerektiren meslek" ve "rol model olma" alt temalarıyla yapılandırılması, öğretmen adaylarının mesleği değer temelli ve anlam yüklü bir alan olarak algıladıklarını göstermektedir. Bu yapı, öğretmen adaylarının öğretmenliği yalnızca bir iş olarak değil, topluma yön veren ve birey yetiştiren bir misyon olarak konumlandırdıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle fedakârlık ve sabır kodlarının bu tema altında yer alması, öğretmen adaylarının mesleğin duygusal emek gerektiren yönlerinin farkında olduklarını göstermektedir.

Meslek tercih nedenleri temasının içsel motivasyon, toplumsal etki ve dışsal etkenler biçiminde dallanması, öğretmen adaylarının mesleğe yönelme süreçlerinde tek bir belirleyici faktörün etkili olmadığını ortaya koymaktadır. İçsel motivasyon alt temasının güçlü biçimde temsil edilmesi, öğretmen adaylarının mesleği isteyerek ve bilinçli olarak tercih ettiklerini; buna karşın iş güvencesi ve aile yönlendirmesi gibi dışsal etkenlerin de karar sürecinde tamamlayıcı rol oynadığını göstermektedir.

Tema ağacında mesleki beklentiler temasının mesleki tatmin, ekonomik beklentiler ve mesleki gelişim alt temalarıyla temsil edilmesi, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik beklentilerinin hem manevi hem de maddi boyutları kapsadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, öğretmen adaylarının meslekten yalnızca idealist bir doyum değil, aynı zamanda sürdürülebilir bir yaşam güvencesi de beklediklerini göstermektedir. Mesleki gelişim alt temasının varlığı ise öğretmen adaylarının kendilerini yaşam boyu öğrenen bireyler olarak konumlandırdıklarını düşündürmektedir.

Geleceğe yönelik mesleki öngörüler temasının mesleki zorluklar, sisteme ilişkin kaygılar ve umut–dayanıklılık alt temalarıyla yapılandırılması, öğretmen adaylarının geleceğe yönelik değerlendirmelerinde gerçekçi bir bakış açısına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Yoğun iş yükü ve sistemsel sorunlara ilişkin kaygılar, öğretmen adaylarının mesleğin yapısal sorunlarının bilincinde olduklarını gösterirken; umut ve dayanıklılık alt teması, tüm bu zorluklara rağmen meslekte kalma ve değişim yaratma isteğinin devam ettiğini göstermektedir.

Genel olarak tema ağı, öğretmen adaylarının mesleki kimliklerini idealizm ile gerçekçilik arasında dengeli bir biçimde inşa ettiklerini ortaya koymaktadır. Tema ağacının bütüncül yapısı, öğretmen adaylarının algı, tercih, beklenti ve gelecek öngörülerinin birbirinden bağımsız değil; karşılıklı etkileşim içinde şekillenen bir süreç olduğunu açık biçimde göstermektedir. Tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının mesleki algı, tercih, beklenti ve gelecek öngörülerinin birbirini tamamlayan ve tutarlı bir bütün oluşturduğu görülmektedir. Öğretmen adayları bir yandan öğretmenliği değer temelli ve anlam yüklü bir meslek olarak algılarken, diğer yandan mesleğin zorluklarının ve yapısal sorunlarının farkında olduklarını

açıkça ifade etmektedir. Bu durum, öğretmen adaylarının mesleki kimliklerini idealizm ile gerçekçilik arasında dengeli bir biçimde inşa ettiklerini göstermektedir.

4. TARTIŞMA

Bu araştırmada öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algılarının ağırlıklı olarak idealizm, toplumsal sorumluluk ve özveri temaları etrafında şekillendiği belirlenmiştir. Bu bulgu, öğretmenlik mesleğinin adaylar tarafından yalnızca teknik bir meslek değil, aynı zamanda değer temelli bir toplumsal rol olarak algılandığını göstermektedir. Alanyazında öğretmen adaylarının mesleği "anlamlı" ve "topluma katkı sağlayan" bir meslek olarak tanımladıklarını ortaya koyan çalışmalar (Day & Gu, 2014; Klassen vd., 2013) bu sonucu desteklemektedir. Öğretmen adaylarının mesleki algılarında idealist unsurların baskın olması, öğretmen kimliğinin henüz mesleğe başlanmadan önce şekillenmeye başladığını ve bu sürecin öğretmen yetiştirme programlarıyla yakından ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerinde içsel motivasyonların (mesleği sevme, öğrencilere faydalı olma isteği) dışsal faktörlere kıyasla daha belirleyici olmasıdır. Bu durum, öğretmen adaylarının meslek tercihlerinde gönüllülük ve kişisel anlam arayışının ön planda olduğunu göstermektedir. Nitekim Boz ve Boz (2010) ile Watt ve Richardson (2007), öğretmen adaylarının meslek tercihlerinde içsel güdülerin mesleki bağlılık ve meslekte kalma niyetiyle güçlü biçimde ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, iş güvencesi ve düzenli gelir gibi dışsal etkenlerin de önemli düzeyde dile getirilmesi, öğretmen adaylarının idealist motivasyonları ile ekonomik gerçeklikler arasında bir denge kurmaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Mesleki beklentilere ilişkin bulgular, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğinden hem manevi doyum hem de mesleki güvence beklediklerini göstermektedir. Öğretmen adaylarının öğrencilerin gelişimine katkı sağlama ve mesleki tatmin beklentileri, öğretmenliğin öznel ve duygusal boyutuna işaret etmektedir. Buna karşılık, atama, gelir düzeyi ve çalışma koşullarına ilişkin beklentiler, öğretmen adaylarının mesleği yapısal ve sistemsel boyutlarıyla da değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu bulgular, öğretmen adaylarının beklentilerinin tek boyutlu olmadığını; bireysel, mesleki ve yapısal faktörlerin etkileşimiyle şekillendiğini ortaya koyan önceki araştırmalarla (Skaalvik & Skaalvik, 2017; OECD, 2019) örtüşmektedir. Bu çalışmanın bulguları, öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin algı ve beklentilerinin kişisel özellikler ve mesleki motivasyonla etkileşim içinde olduğunu gösteren önceki sonuçlarla tutarlıdır. Örneğin sınıf öğretmenlerinin kişilik özellikleri ile mesleki motivasyonları arasında pozitif ve negatif yönlü ilişkiler bulunduğu rapor edilmiştir (Göloğlu Demir, vd., 2017), bu da adayların beklenti yapısını açıklamada kişilik özelliklerinin önemli bir bağlam sunabileceğini düşündürmektedir. Bu bağlamda, eğitim programı okuryazarlığı ve eğitim programı liderliği gibi öğretmen yeterliklerinin ilişkisini ortaya koyan önceki araştırmalar, öğretmenlerin mesleki rolleri ve beklentilerinin profesyonel becerilerle bağlantılı olduğunu desteklemektedir (Bolat & Baş, 2023).

Araştırmada ortaya çıkan geleceğe yönelik mesleki öngörüler, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin kaygı ve umutları bir arada taşıdıklarını göstermektedir. Özellikle atama belirsizliği, artan iş yükü ve tükenmişlik riski gibi kaygılar, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik daha gerçekçi ve eleştirel bir bakış geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar öğretmen adaylarının mesleki geleceklerine ilişkin belirsizlik algısının yüksek olduğunu göstermektedir (Kaya & Büyükgöze-Kavas, 2019). Buna karşın, meslekte kalma isteği ve eğitim yoluyla toplumsal değişim yaratma inancı gibi olumlu öngörüler, öğretmen adaylarının mesleki dayanıklılık potansiyeline sahip olduklarını düşündürmektedir.

Bu bağlamda elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının mesleki algı ve beklentilerinin zaman içinde öğretmen yetiştirme programlarının içeriği, uygulama deneyimleri ve eğitim politikalarıyla etkileşim içinde şekillendiğini göstermektedir. Öğretmen adaylarının idealist algılarının, mesleğe başlama sürecinde karşılaşabilecekleri yapısal sorunlarla desteklenmemesi durumunda, mesleki doyum ve bağlılık düzeylerinin olumsuz etkilenebileceği ileri sürülebilir. Bu durum, öğretmen yetiştirme sürecinde yalnızca pedagojik yeterliklerin değil, aynı zamanda mesleki gerçekliklere yönelik farkındalığın ve psikolojik dayanıklılığın da geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

5. SONUÇ

Araştırma, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin algıları ve mesleki beklentileri nitel bir bakış açısıyla incelenmiş; öğretmen adaylarının mesleğe yönelik bakış açılarının çok boyutlu, dinamik ve birbirini etkileyen unsurlar üzerinden şekillendiği ortaya konmuştur. Elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini büyük ölçüde değer temelli, toplumsal sorumluluk içeren ve özveri gerektiren bir meslek olarak algıladıklarını göstermektedir. Bu durum, öğretmen adaylarının mesleki kimliklerini henüz adaylık sürecinde idealist bir çerçevede inşa ettiklerini ortaya koymaktadır.

Araştırma sonuçları, öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etme nedenlerinin ağırlıklı olarak içsel motivasyonlara dayandığını; mesleği sevme, öğrencilere faydalı olma ve topluma katkı sağlama isteğinin ön planda olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte iş güvencesi ve aile yönlendirmesi gibi dışsal faktörlerin de meslek tercihinde tamamen dışlanmadığı görülmektedir. Bu bulgu, öğretmen adaylarının meslek tercihlerinde idealizm ile sosyo-ekonomik gerçeklikler arasında bir denge kurmaya çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Mesleki beklentiler bağlamında elde edilen sonuçlar, öğretmen adaylarının meslekten hem manevi doyum hem de ekonomik güvence beklediklerini göstermektedir. Öğrenci başarısı ve mesleki tatmin gibi manevi beklentiler, öğretmenlik mesleğine yüklenen anlamla örtüşürken; düzenli maaş ve iş güvencesi beklentileri mesleğin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Ayrıca öğretmen adaylarının mesleki gelişim ve kendini sürekli yenileme beklentileri, öğretmenliği durağan bir meslek alanı olarak görmediklerini; aksine yaşam boyu öğrenme gerektiren dinamik bir süreç olarak değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın dikkat çekici sonuçlarından biri, öğretmen adaylarının geleceğe yönelik mesleki öngörülerinde sergiledikleri gerçekçi tutumdur. Öğretmen adayları, yoğun iş yükü, tükenmişlik riski ve eğitim sistemine ilişkin yapısal sorunlara dikkat çekmekte; buna karşın meslekte kalma isteği ve eğitim yoluyla değişim yaratma arzularını da sürdürmektedir. Bu durum, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik bakış açılarında tamamen iyimser ya da karamsar bir uçta yer almadıklarını; aksine umut ve kaygıyı birlikte barındıran dengeli bir mesleki perspektife sahip olduklarını göstermektedir.

Genel olarak bu araştırma, öğretmen adaylarının mesleki algıları, meslek tercih nedenleri, mesleki beklentileri ve geleceğe yönelik öngörülerinin birbirinden bağımsız değil; karşılıklı etkileşim içinde şekillenen bir bütün oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmen adaylarının mesleki kimliklerini idealizm ile gerçekçilik arasında dengeli bir biçimde yapılandırmaları, öğretmen yetiştirme sürecinin bu dengeyi destekleyecek şekilde tasarlanmasının önemine işaret etmektedir. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar, öğretmen eğitimi programlarının yalnızca pedagojik yeterlik kazandırmaya odaklanmakla kalmayıp, öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin algı ve beklentilerini bütüncül biçimde ele alacak bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini göstermektedir.

6. ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, öğretmen adaylarının mesleki algıları ile mesleki beklentileri arasındaki dengenin güçlendirilmesine yönelik çeşitli öneriler geliştirilebilir. Öncelikle öğretmen yetiştirme programlarının, öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin idealist algılarını desteklerken aynı zamanda mesleğin gerçek koşullarına hazırlayıcı bir yapı sunması gerekmektedir. Bu kapsamda öğretmen adaylarının yalnızca pedagojik yeterliklerini geliştirmeye odaklanan değil; öğretmenlik mesleğinin iş yükü, sorumlulukları, mesleki hakları, karşılaşılabilecek güçlükleri ve tükenmişlik riski gibi boyutlarını da ele alan ders içeriklerine programlarda daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Özellikle erken sınıflardan itibaren okul temelli gözlem ve uygulama çalışmalarının artırılması, öğretmen adaylarının mesleki algı ve beklentilerini daha gerçekçi bir zeminde yapılandırmalarına katkı sağlayacaktır.

Araştırma bulguları, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik kaygılar taşımakla birlikte meslekte kalma ve eğitim yoluyla değişim yaratma isteğini sürdürdüklerini göstermektedir. Bu doğrultuda eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına yönelik mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Öğretmen adaylarının mesleki beklentilerini, kaygılarını ve kariyer planlarını ele alan yapılandırılmış rehberlik programlarının, mesleğe geçiş sürecinde yaşanabilecek uyum sorunlarını azaltacağı ve mesleki dayanıklılığı artıracağı düşünülmektedir.

Öğretmen adaylarının mesleki beklentileri arasında yer alan ekonomik güvence ve iş güvencesine yönelik vurgular, eğitim politikalarının öğretmenlik mesleğinin cazibesini artıracak biçimde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda öğretmen istihdamına ilişkin politikaların daha şeffaf, öngörülebilir ve sürdürülebilir bir yapıya

kavuşturulması; atama süreçlerine ilişkin belirsizliklerin azaltılması önerilmektedir. Ayrıca öğretmenlerin mesleki gelişimlerini destekleyen teşvik mekanizmalarının güçlendirilmesi, öğretmen adaylarının mesleğe yönelik motivasyonlarını olumlu yönde etkileyebilir.

Araştırma sonuçları, öğretmen adaylarının meslekte değişim yaratma potansiyeline sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bu potansiyelin hayata geçirilebilmesi için öğretmen adaylarının uygulama okullarında daha aktif roller üstlenebilecekleri, sınıf içi uygulamalara ve karar süreçlerine katılabilecekleri ortamların oluşturulması önemlidir. Uygulama öğretmenleri ile öğretmen adayları arasında mentorluk temelli iş birliklerinin güçlendirilmesi, öğretmen adaylarının mesleki özgüvenlerini ve mesleğe bağlılıklarını artırabilir.

Bu araştırma sınırlı bir örneklemle yürütülmüş nitel bir çalışma olduğundan, gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı üniversitelerden ve farklı sosyo-kültürel bağlamlardan öğretmen adaylarını kapsayan çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir. Ayrıca öğretmen adaylarının mesleki algı ve beklentilerinin zaman içindeki değişimini inceleyen boylamsal araştırmaların ve nitel bulguların nicel verilerle desteklendiği karma yöntem çalışmalarının, öğretmen yetiştirme sürecine ilişkin daha kapsamlı ve derinlemesine bir anlayış geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aydın, İ. (2018). *Öğretmenlik meslek etiği*. Pegem Akademi.
2. Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler* (11. bs.). Pegem Akademi.
3. Bogdan, R. C., & Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods* (5th ed.). Pearson.
4. Bolat, Y., & Baş, M. (2023). İki önemli öğretmenlik mesleği yeterliği: Eğitim programı okuryazarlığı ve eğitim programı liderliği. *Yaşadıkça Eğitim, 37*(2), 294–330. https://doi.org/10.33308/26674874.2023372541
5. Bolat, Y., & Kıyak, A. N. (2024). How do teachers perceive lifelong learning and adult education? *International Journal on Lifelong Education and Leadership, 10*(2), 16–30. https://doi.org/10.25233/ijlel.142152
6. Boz, Y., & Boz, N. (2008). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*, 52–64.
7. Bursal, M. (2017). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 17*(3), 789–814. https://doi.org/10.12738/estp.2017.3.0401
8. Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). SAGE.
9. Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design* (4th ed.). SAGE.
10. Çermik, H., Doğan, B., & Şahin, A. (2010). Öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10*(4), 2591–2614.

11. Darling-Hammond, L. (2017). Teacher education around the world. *European Journal of Teacher Education, 40*(3), 291–309. https://doi.org/10.1080/02619768.2017.1315399
12. Day, C., & Gu, Q. (2010). *The new lives of teachers*. Routledge.
13. Demir, S., & Arı, E. (2013). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Bilim, 38*(169), 15–29. https://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/1595
14. Eret, E. (2013). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(2), 156–168.
15. Glesne, C. (2016). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy & P. Yalçınoğlu, Çev.). Anı Yayıncılık.
16. Göloğlu Demir, C., Demir, E., & Bolat, Y. (2017). Sınıf öğretmenlerinin motivasyonları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(37), 73–87.
17. Kaya, Ç., & Büyükgöze-Kavas, A. (2019). Öğretmen adaylarının mesleki gelecek algıları ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*(3), 635–650. https://doi.org/10.16986/HUJE.2018040673
18. Kelchtermans, G. (2017). "Should I stay or should I go?" Teachers and teaching. *Teachers and Teaching, 23*(8), 961–977. https://doi.org/10.1080/13540602.2017.1379793
19. Klassen, R. M., Durksen, T. L., Rowett, E., & Patterson, F. (2013). Engagement and self-efficacy of pre-service teachers: A mixed methods study. *Teaching and Teacher Education, 29*, 1–12. https://doi.org/10.1016/j.tate.2012.08.005
20. Korthagen, F. A. J. (2017). Inconvenient truths about teacher learning. *Teachers and Teaching, 23*(4), 387–405. https://doi.org/10.1080/13540602.2016.1211523
21. Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey-Bass.
22. Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3rd ed.). SAGE.
23. Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. SAGE.
24. OECD. (2019). *Education at a glance*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/
25. Özdemir, S., & Yalın, H. İ. (2019). Öğretmen adaylarının mesleki algıları. *Eğitim ve Bilim, 44*(197), 85–102.
26. Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). SAGE.
27. Saldaña, J. (2016). *The coding manual for qualitative researchers* (3rd ed.). SAGE.
28. Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2011). Teacher job satisfaction and motivation. *Teaching and Teacher Education, 27*(6), 1029–1038. https://doi.org/10.1016/j.tate.2011.04.004
29. Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2017). Motivated for teaching? *Educational Psychology, 37*(5), 554–569. https://doi.org/10.1080/01443410.2016.1182406
30. Şahin, İ., & Atay, D. (2019). Öğretmen adaylarının mesleki beklentileri ve kaygıları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 15*(1), 1–18.

31. van Manen, M. (2016). *Phenomenology of practice*. Routledge.
32. Watt, H. M. G., & Richardson, P. W. (2007). Motivational factors influencing teaching as a career choice: Development and validation of the FIT-Choice scale. *Journal of Experimental Education, 75*(3), 167–202. https://doi.org/10.3200/JEXE.75.3.167-202
33. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. bs.). Seçkin.

SESSİZLİKTEN ÖZNELEŞMEYE: GÖÇMEN BİR ÖĞRENCİNİN KORO DENEYİMİNE İLİŞKİN REFLEKSİF VAKA ÇALIŞMASI

Prof. Dr., Begüm ÖZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
begumusic@gmail.com - ORCID ID:0000-0001-83467308

YL Öğr., Gözde BEK
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi
bekgozde@gmail.com - ORCID ID: 0009-0000-3458-1841

ÖZET

Türkiye'de göçmen öğrencilerin eğitim sistemine uyum süreçleri; dil bariyeri, sosyal dışlanma ve akran zorbalığı gibi çok boyutlu sorunlar nedeniyle karmaşık bir yapı sergilemektedir. Bu çalışma, İstanbul'da bir devlet okulunda öğrenim gören Suriyeli bir öğrencinin (Fatma) okul korosuna katılımı aracılığıyla yaşadığı sosyal, duyuşsal ve pedagojik dönüşümü derinlemesine incelemektedir. Araştırma, nitel yaklaşım çerçevesinde refleksif vaka çalışması deseninde yapılandırılmıştır. Katılımcı; sağlık temelli ses kısıtı ve ağır akran zorbalığı gibi çoklu dezavantajları nedeniyle "kritik vaka örnekleme" stratejisiyle seçilmiştir. Müzik öğretmeni olan araştırmacı, "uygulayıcı-araştırmacı" modeliyle sürece doğrudan dahil olmuştur. Veri toplama sürecinde refleksif saha notları, branş öğretmeni görüşmeleri ve yıl boyu süren 11 müzik etkinliğinin kayıtları kullanılmış; veriler tematik içerik analiziyle çözümlenmiştir. Bulgular, başlangıçtaki sessizlik ve görünmezlik davranışlarının koro süreciyle birlikte yerini sosyal etkileşime, ifade becerilerinde gelişime ve müzikal özneleşmeye bıraktığını göstermektedir. Koro çalışmaları, öğrencinin yalnızca müzikal beceri kazanmasında değil; sosyal aidiyet hissi geliştirmesinde ve akranları nezdinde olumlu bir sosyal kimlik edinmesinde belirleyici olmuştur. Sonuç olarak müzik eğitiminin göçmen öğrenciler için güvenli bir "geçiş alanı" ve iyileştirici bir araç olduğu kanıtlanmıştır. Araştırma, sanat temelli entegrasyon modellerinin eğitim politikalarında stratejik bir araç olarak konumlandırılmasını önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Koro, Göçmen Öğrenciler, Refleksif Vaka Çalışması, Kapsayıcı Eğitim, Müzikal Özneleşme.

1. GİRİŞ

Küresel ölçekte göç, son yıllarda hızla artan ve özellikle çocuklar ile gençler üzerinde derin sosyal, duyuşsal ve eğitsel etkiler yaratan bir olgu hâline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR, 2024a,b) verilerine göre, zorunlu göç nedeniyle yerinden edilmiş bireylerin sayısı dünya genelinde rekor seviyelere ulaşmış; bu nüfusun yaklaşık %40'ını okul çağındaki çocuklar oluşturmuştur. Göç süreciyle birlikte çocukların yalnızca yaşadıkları coğrafya değil, dil, kültür, sosyal ilişkiler ve eğitim bağlamları da köklü

biçimde değişmektedir. Araştırmalar, bu durumun çocuklar açısından ciddi bir psikososyal uyum ve akademik yeniden yapılanma gerektirdiğini ortaya koymaktadır (Dryden-Peterson, 2016; Suárez-Orozco vd., 2009).

Eğitim kurumları, göçmen çocukların yeni toplumsal yapıyla karşılaştıkları ilk kamusal alanlardan biri olarak kritik bir rol üstlenmektedir. Ancak uluslararası literatür, göçmen ve mülteci öğrencilerin okul ortamlarında dil bariyerleri, sosyal dışlanma, akran zorbalığı ve düşük öz-yeterlik algısı gibi çok boyutlu sorunlarla sıklıkla karşılaştıklarını göstermektedir (Ainscow, 2012; Block vd., 2014; Pinson vd., 2010). Özellikle yeni gelen öğrencilerde gözlemlenen sessizlik, geri çekilme ve pasif katılım davranışlarının yaygın olduğu; bu durumun bireysel öğrenme isteksizliğinden ziyade, güvenli ifade alanlarının yetersizliğiyle ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Dryden-Peterson, 2016). Bu noktada uluslararası çalışmalar, müziğin dilsel yeterlikten bağımsız bir etkileşim alanı sunduğunu ve ev sahibi ülkenin dilini henüz tam olarak kullanamayan göçmen öğrenciler için "dil ötesi" (non-verbal) bir iletişim kanalı açtığını ortaya koymaktadır (Odena vd., 2016). Müziğin bu özelliği, kültürler arasında aracı bir rol üstlenmesine ve öğrencilerin sosyal katılıma daha güvenli biçimde dâhil olmasına olanak tanımaktadır.

Türkiye bağlamında da benzer bulgular dikkat çekmektedir. Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES) kapsamında yürütülen çalışmalar, göçmen öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra sosyal kabul, aidiyet ve kendini ifade etme alanlarında belirgin güçlükler yaşadıklarını göstermektedir (Nergiz, 2025; Özdere, 2023). Özellikle sınıf içi sözlü katılımın sınırlı olması, akran ilişkilerinde yaşanan sorunlar ve zorbalık deneyimleri, bu öğrencilerin okul ortamında "görünmezlik" duygusunu derinleştirmektedir (Özdere, 2023). Sakız (2016), göçmen çocukların eğitim süreçlerindeki başarının yalnızca dil öğrenimine değil, okul kültürünün kapsayıcılığına doğrudan bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda kapsayıcı eğitim anlayışı, göçmen öğrencilerin eğitim ortamlarında eşit, güvenli ve anlamlı katılımını hedefleyen temel bir paradigma olarak öne çıkmaktadır. UNESCO'nun kapsayıcı eğitim çerçevesi, farklılıkların bir sorun değil pedagojik bir kaynak olarak ele alınması gerektiğini savunmakta; okulların öğrencilerin çok kültürlü deneyimlerini tanıyan ve destekleyen yapılar hâline gelmesini önermektedir. Araştırmalar, kapsayıcı okul iklimlerinin öğrencilerin öz-yeterlik algılarını, sosyal etkileşimlerini ve okula aidiyet duygularını anlamlı biçimde güçlendirdiğini göstermektedir (Ainscow, 2012; Florian ve Black-Hawkins, 2011).

Sanat eğitimi, kapsayıcı eğitim yaklaşımları içinde özel bir yere sahiptir. Sözel dile dayalı olmayan ifade biçimleri sunması, özellikle dil yeterliliği sınırlı olan öğrenciler için güvenli bir iletişim alanı oluşturmaktadır. Eisner (2002), sanatın eğitimsel değerini bireyin deneyimlerini yapılandırma ve anlamlandırma kapasitesini geliştirmesi üzerinden tanımlamaktadır. Bu bağlamda müzik, bireyin hem kendi duygusal dünyasıyla hem de toplulukla ilişki kurmasını sağlayan evrensel bir ifade aracı olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası araştırmalar, müzik eğitiminin göçmen ve mülteci çocuklar için yalnızca sanatsal değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik açıdan da güçlendirici bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Hallam (2015), müzikle uğraşmanın çocukların özgüvenini, sosyal bağlarını ve duygusal dayanıklılıklarını artırdığını belirtirken; Sağlam (2019), müzik etkinliklerine katılımın aidiyet ve empati

duygularını güçlendirdiğini göstermektedir. Baker ve Jones (2005), ritim ve grup temelli müzik etkinliklerinin mülteci çocuklarda davranışsal düzenleme ve duygusal stabilizasyon üzerinde anlamlı etkiler yarattığını; Olivier vd. (2022) ise müzik temelli etkinliklere katılan göçmen çocuklarda uzun vadede duygusal uyumun ve okul deneyimlerinin iyileştiğini ortaya koymuştur. Müzik eğitimi içinde koro çalışmaları, kolektif yapısı ve eşzamanlı katılımı merkeze alan doğası nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Koro, bireysel performans baskısını azaltan ve güvenli bir katılım alanı sunan bir öğrenme ortamı oluşturur. Durrant ve Himonides (1998), koro ortamlarını bireylerin yalnızca müzikal beceriler değil, aynı zamanda sosyal kimlikler geliştirdikleri pedagojik mekânlar olarak tanımlamaktadır. Uluslararası çalışmalar, koro deneyiminin öğrencilerin benlik algısı, sosyal kabul ve iletişim becerileri üzerinde kalıcı etkiler yarattığını göstermektedir (Hallam, 2015; Rinta vd., 2011; Welch vd., 2014).

Göçmen öğrenciler bağlamında müzik ve koro çalışmalarının entegrasyon sürecine katkı sunduğunu ortaya koyan çalışmalar da giderek artmaktadır. Karlsen (2012), çok kültürlü ortamlarda müzik eğitiminin göçmen öğrencilerin müzikal özneleşme geliştirmelerine olanak tanıdığını belirtirken; Grebosz-Haring ve Gaul (2023), müzikal etkinlikleri göçmen çocuklar için akültürasyon sürecinde bir "geçiş alanı" olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bu çalışma, göçmen bir öğrencinin okul korosu aracılığıyla yaşadığı güçlenme sürecini refleksif vaka çalışması yaklaşımıyla ele almayı amaçlamaktadır. Öğrencinin sessizlikten sosyal görünürlüğe, geri çekilmeden aktif katılıma uzanan yolculuğu; bireysel bir başarı öyküsünden ziyade, müzik, pedagojik duyarlılık ve kapsayıcı okul ikliminin kesişiminde şekillenen çok boyutlu bir eğitim deneyimi olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, koro temelli müzik uygulamalarının göçmen öğrenciler için nasıl bir sosyal, duyuşsal ve pedagojik dönüşüm alanı sunduğunu ortaya koyarak, hem uluslararası hem de Türkiye bağlamındaki literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, göçmen bir öğrencinin okul korosu bağlamında yaşadığı sosyal ve pedagojik dönüşümü, araştırmacı-öğretmen perspektifinden yürütülen refleksif bir vaka analizi ile incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, koronun sunduğu kapsayıcı ortamın öğrencinin sessizlik ve görünmezlik deneyimini nasıl bir müzikal özneleşme ve aidiyet sürecine dönüştürdüğünü ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda koro, yalnızca müzikal bir etkinlik değil; özgüveni, sosyal etkileşimi ve sosyal sermayeyi destekleyen bir pedagojik araç olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Göçmen bir öğrencinin sessizlik ve geri çekilme davranışları, koro sürecinde nasıl bir dönüşüm geçirmekte; bu süreç öğrencinin *ifade becerileri, özgüveni ve akran ilişkileri* üzerinde ne tür etkiler yaratmaktadır?

2. Okul korosu, göçmen bir öğrenci için *kapsayıcı bir etkileşim alanı* olarak nasıl işlev görmekte ve öğrencinin *müzikal özneleşme* sürecini nasıl etkilemektedir?

3. Araştırmacının *uygulayıcı-öğretmen* olarak sürece dâhil olması, bu dönüşümün *refleksif biçimde anlamlandırılmasına* nasıl katkı sunmaktadır?

1.2. Kuramsal Çerçeve

Kapsayıcı Eğitim ve Göçmen Öğrenciler

Kapsayıcı eğitim, öğrencilerin kültürel ve sosyal farklılıklarını bir engel yerine pedagojik bir kaynak olarak kabul eden temel bir anlayıştır. Booth ve Ainscow (2011) ile UNESCO (2020), bu yaklaşımı okulların tüm öğrencilerin katılımını ve öğrenme fırsatlarını artıracak biçimde sistemik olarak yeniden yapılandırılması süreci olarak tanımlamaktadır. Bu model, özellikle göçmen öğrencilerin eğitim ortamlarında sıklıkla tecrübe ettikleri sosyal dışlanma ve "görünmezlik" bariyerlerini kırmak açısından kritik bir işleve sahiptir. Türkiye bağlamındaki araştırmalar da kapsayıcı pedagojinin göçmen öğrencilerin aidiyet duygusunu ve okul deneyimlerini olumlu yönde dönüştürdüğünü, kurumların ayrımcı tutumlarla mücadele etmesinde etkili bir zemin sunduğunu doğrulamaktadır.

Müzikal Özneleşme: Sessizlikten Görünürlüğe

Müzikal özneleşme (musical subjectification) kavramı, Karlsen (2012) tarafından bireyin müzik aracılığıyla kendisini inşa etme ve sosyal etkileşimlerde aktif bir "özne" olarak konumlanma kapasitesi şeklinde tanımlanmıştır. Foucault'nun özneleşme kuramından ilham alan bu yaklaşım, bireyin yalnızca dışsal etkilerle şekillenmek yerine kendi eylemliliği (agency) vasıtasıyla bir kimlik kazanma sürecini temsil eder. Karlsen (2012), çok kültürlü ortamlarda bu kavramın göçmen öğrencilerin karşılaştığı sessizlik ve geri çekilme bariyerlerini aşmada merkezi bir rol üstlendiğini; öğrencileri pasif katılımcılardan "müzikal eylemcilere" dönüştürdüğünü savunmaktadır. Bu perspektifle müzik eğitimi, öğrencilerin seslerini sembolik ve sosyal düzlemde duyurabildikleri, eylemliliklerini geliştirebildikleri demokratik bir ifade alanı sunmaktadır.

Koro ve Topluluk Müziği: Ortak Aidiyet

Topluluk müziği faaliyetleri, bireylerin sosyal katılımını teşvik eden, hiyerarşik ilişkilerin asgariye indirildiği ve demokratik etkileşime dayalı öğrenme ortamları sunmaktadır (Veblen ve Olsson, 2002). Bu tür ortamlarda estetik yargı ve değerlendirme süreçlerinin tekil otoriteler üzerinden şekillenmemesi, müzikal etkileşimi daha kapsayıcı bir zemine taşımaktadır. Nitekim Sağlam'ın (2019) vurguladığı üzere, özellikle koro gibi kolektif müzik pratiklerinde hiyerarşik yapıların esnemesi, öğrencilerin hem kendilerini hem de "öteki"ni sosyal bağlam içinde yeniden konumlandırmalarına olanak tanımaktadır. Bu süreç, farklı kültürel geçmişlere sahip bireylerin birbirlerini yabancı bir unsur olarak değil, ortak bir toplumsal yapının doğal bileşenleri olarak deneyimlemelerini desteklemektedir. Koro, eşzamanlılık ve kolektif katılım esasına dayalı yapısıyla bireysel performans baskısını azaltan ve duyuşsal açıdan güvenli bir öğrenme alanı sunmaktadır. Durrant (2017), koro ortamlarını sosyal kimliklerin inşa edildiği pedagojik mekânlar olarak tanımlamakta; bu ortamlarda bireylerin yalnızca müzikal değil, aynı zamanda sosyal roller geliştirdiğini belirtmektedir. Göçmen öğrenciler açısından koro, sosyal bağ kurma, sosyal sermaye üretme ve birlikte olma duygusunu (togetherness) pekiştiren bir işlev üstlenmektedir. Sağlam (2019), koro ve müzik etkinliklerine katılımın çocukların özgüvenlerini güçlendirdiğini, sosyal becerilerini geliştirdiğini ve aidiyet ile empati duygularını artırdığını ortaya koymaktadır. Bu sosyal güçlenmenin, öğrencilerin okul yaşamına uyumu, akademik katılımı ve öz-yeterlik algıları üzerinde de olumlu yansımaları olduğu görülmektedir. Benzer biçimde Gül ve Arıcı (2024), koro uygulamalarının göçmen öğrencilerin entegrasyon

süreçlerine anlamlı katkılar sunduğunu ve sosyal etkileşimi güçlendirdiğini belirterek bu bulguları yerel literatürde desteklemektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında *refleksif içsel vaka çalışması* deseninde yürütülmüştür. Aytemur'un (2022, s. 240) vaka çalışmasını "bir veya birden fazla vakanın yoğun ve detaylı bir tanımı ve analizi" olarak tanımladığı çerçeve doğrultusunda, göçmen bir öğrencinin koro sürecinde yaşadığı dönüşüm kendi bağlamsal koşulları içinde analitik olarak ele alınmıştır. Vakanın özgün deneyimini başka vakalarla karşılaştırmaksızın, kendi iç dinamikleri üzerinden anlamlandırmak amacıyla *içsel vaka çalışması* tercih edilmiştir (Aytemur, 2022, s. 240). Bu yaklaşım, müzikal müdahalelerin etkilerinin bireysel eksikliklerden ziyade pedagojik yöntemler, öğrenme ortamı ve ilişkisel süreçler bağlamında değerlendirilmesine olanak tanımış; sorunun çoğu zaman öğrencide değil, eğitimsel düzenlemelerde aranması gerektiği yönündeki bakış açısını desteklemiştir (Yin, 2018). Araştırma, süreci yürüten müzik öğretmeninin aynı zamanda araştırmacı olduğu *uygulayıcı-araştırmacı* modeliyle gerçekleştirilmiştir. Finlay'in (2002) vurguladığı üzere refleksivite, araştırmacının konumunu ve pedagojik müdahalelerini görünür kılarak analitik derinlik sağlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmacı, öğrencinin pedagojik ve duyuşsal dönüşümüne sürece aktif biçimde katılan bir özne olarak tanıklık etmiştir (Aytemur, 2022, s. 260). Sağlam'ın (2019) belirttiği gibi, hiyerarşik yapıları sorgulayan bu refleksif tutum, göçmen öğrenciler için güvenli öğrenme alanlarının inşasında belirleyici olmuştur. Olası öznel yanlılıkları azaltmak amacıyla analiz sürecine *dışsal bir değerlendirici* dâhil edilmiş; kodlama ve yorumlar karşılıklı olarak gözden geçirilmiştir.

Katılımcı, kırılgan ve sınır durumların derinlemesine incelenmesine olanak tanıyan *kritik vaka örnekleme stratejisi* ile belirlenmiştir (Aytemur, 2022). Bu kapsamda, 2024–2025 eğitim öğretim yılında İstanbul'da yoğun göç alan bir devlet okulunda öğrenim gören Suriyeli bir kız öğrenci (takma ad: Fatma) araştırmaya dâhil edilmiştir. Fatma, göçmen kimliğine eşlik eden ses bariyeri ve akran zorbalığı nedeniyle, Sağlam'ın (2019) ifadesiyle hem bir öğrenci hem de "öteki" olarak çift katmanlı bir baskı deneyimlemiştir. Bu bağlam, müzik temelli pedagojik müdahalelerin dönüştürücü etkisini incelemek açısından kritik bir eşik oluşturmuştur. Veriler, *veri çeşitlemesi* sağlamak amacıyla refleksif saha notları, yıl boyunca gerçekleştirilen 11 müzik etkinliğine ait dokümanlar ve branş öğretmenleri ile rehberlik servisiyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler, tematik içerik analizi yöntemiyle çözümlenerek öğrencinin sosyal, duyuşsal ve müzikal dönüşümünü açıklayan temalar oluşturulmuştur. Araştırmanın inandırıcılığı, veri çeşitlemesi ve araştırmacının sürece uzun süreli katılımı ile desteklenmiş; aktarılabilirlik bağlamın ayrıntılı betimlenmesiyle sağlanmıştır.

Çalışma, katılımcının yaşadığı dönüşümü koro ve müzik dersi bağlamıyla sınırlı tutmaktadır. Bulguların genellenememesi, nitel araştırmaların doğası gereği metodolojik bir sınırlılık olarak kabul edilmiştir (Aytemur, 2022). Metnin düzenlenmesi ve literatürün tematik sınıflandırılmasında yapay zekâ araçlarından sınırlı ölçüde destek alınmış; ancak veri analizi, yorumlama ve bilimsel sorumluluk tamamen yazarlara ait olacak şekilde yürütülmüştür.

3. BULGULAR

Bu araştırmada veriler; sınıf içi gözlemler, koro sürecine ilişkin alan notları, paydaş görüşleri ve araştırmacının uygulayıcı-öğretmen olarak tuttuğu refleksif günlükler aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz süreci, göçmen öğrencinin müzik dersi ve okul korosu bağlamında yaşadığı dönüşümü zamansal bir çerçevede ele almış; bulgular yalnızca "ne değişti?" değil, "nasıl ve hangi pedagojik koşullar altında değişti?" sorularına da yanıt verecek biçimde yapılandırılmıştır. Tematik içerik analizi sonucunda ortaya çıkan dört ana tema, öğrencinin sessizlikten sosyal etkileşim ve görünürlüğe uzanan gelişimini bütüncül olarak yansıtmaktadır.

3.1. Başlangıçta Sessizlik ve Geri Çekilme

Araştırmanın başlangıç evresinde öğrencinin sınıf ortamındaki varlığı, fiziksel olarak mevcut olmasına karşın pedagojik ve sosyal açıdan görünmez bir konumda şekillenmiştir. Yoklama sırasında isminin okunmasına rağmen sözlü yanıt vermemesi, sesini duyuramadığı için "yok" yazıldığı anların olması ve öğretmenle göz teması kurmaktan kaçınması, bu görünmezliğin temel göstergeleridir. Araştırmacının "neden sesin çıkmıyor?" sorusuna Fatma'nın verdiği "bu kadar sesim çıkıyor" yanıtı, öğrencinin o dönemdeki düşük öz yeterlilik algısını ve kendini ifade etme konusundaki sınırlarını açıkça ortaya koymaktadır. Öğrencinin sessizliği okuldaki diğer öğretmenlerin de dikkatini çekmiş ve Eylül-Ekim aylarında yapılan Şube Öğretmenler Kurulu (ŞÖK) toplantısında bu durum derinlemesine görüşülmüştür. Toplantıda paylaşılan bilgiler; öğrencinin fiziksel gelişimini desteklemek amacıyla aldığı tıbbi tedavinin (iğnelerin) ses tellerini etkilediği, ayrıca ellerindeki yaralar nedeniyle akranları tarafından dışlanarak ağır bir akran zorbalığına maruz kaldığı gerçeğini gün yüzüne çıkarmıştır. Sınıfta kimsenin Fatma ile aynı sırada oturmak istememesi, bu sosyal izolasyonun vahametini göstermektedir. Bu bağlamda sessizlik, öğrencinin bir iletişim yetersizliğinden ziyade, yaşadığı çok katmanlı travmalara ve olumsuz sosyal deneyimlere karşı geliştirdiği bir korunma mekanizması olarak değerlendirilmiştir.

Refleksif Not: Araştırmacı olarak bu süreçte yaşadığım pedagojik ikilem oldukça öğreticidir. Bir yandan öğrencinin sessizliğini "çözülmesi gereken bir sorun" olarak görme eğilimi, diğer yandan bu sessizliğin onun güvenli limanı olduğunu fark ederek bu tercihe saygı duyma zorunluluğu arasında hassas bir denge kurulmuştur. ŞÖK toplantısında alınan "öğrenciyi sosyal faaliyetlerle kazanma" kararı, araştırmacı-öğretmen olarak benim için eyleme geçme noktasında temel bir motivasyon kaynağı olmuştur.

3.2. Koroya Katılımla Artan Sosyal Etkileşim

Öğrencinin okul korosuna katılımı, araştırma sürecinde belirgin bir dönüm noktasıdır. Koro; bireysel performans beklentilerinden ziyade kolektif katılımın ön planda olduğu, hata yapma kaygısının minimize edildiği ve bireylerin sesleriyle bir bütün oluşturduğu güvenli bir öğrenme ortamı olarak tasarlanmıştır. Bu yönüyle koro, öğrencinin sınıf içindeki görünmezliğini aşabileceği alternatif bir pedagojik alan işlevi görmüştür. Koro sürecinde gerçekleştirilen etkinlikler yalnızca şarkı söyleme pratiğiyle sınırlı kalmamış; öğrencilerin birbirlerini tanımasına yönelik grup oyunları, müzik terapi uygulamaları, çalışma aralarında yapılan spor etkinlikleri ve birlikte gidilen piknikler gibi sosyal etkileşim araçları sürece dâhil edilmiştir. Fatma'nın sene boyunca düzenlenen 11 etkinliğin tamamında görev alması, onun "izleyen" konumundan "eyleyen" konumuna geçişini hızlandırmıştır.

Refleksif Not: Koronun öğrenciyi bireysel olarak öne çıkarıp kaygılandırmak yerine, grup içinde "eriten" ve güven inşa eden yapısı, Fatma'nın aidiyet duygusunu geliştirmiştir. Sesini kullanmaya hazır olmadığı en çekingen aşamalarda dahi grubun bir parçası olabilmesi, müziğin sosyal bağ kurma ve "iyileştirici" gücünün somut bir yansımasıdır.

3.3. İfade Becerileri ve Özgüvende Gelişim

Koro sürecinin ilerleyen aşamalarında öğrencinin ifade becerilerinde kademeli ve dikkat çekici bir gelişim gözlemlenmiştir. İlk gözlemlerde Fatma'nın şarkıları yüksek sesle söylemediği, yalnızca dudak hareketleriyle eşlik ettiği not edilmiştir. Ancak araştırmacının motive edici ve yargılamayan yaklaşımıyla, Fatma zamanla sesini serbest bırakmaya başlamıştır. Korodaki bu "sesini bulma" süreci, eş zamanlı olarak sınıf içi derslere de yansımış; öğretmenlerinin ifadesiyle Fatma artık parmak kaldıran ve söz alan bir öğrenciye dönüşmüştür. Sınıf Öğretmeninin gözlemleri bu gelişimi şu sözlerle desteklemektedir:

"Koro öncesinde içine kapanık, sesini dahi zar zor duyduğumuz, arkadaşlık kurma noktasında tamamen çekinik bir kızdı Fatma. Fakat koroda yer almaya başladıktan sonra haftalar içinde kendine güveni gelmiş, o güzel yüzünü örten kara bulutlar dağılmış, yüzünde çiçekler açmaya başlamıştı. Derste parmak kaldırmaya başladı, birkaç arkadaş bile edindi. Koro onun hem sosyal ilişkilerinde hem de kendiyle barışık bir çocuk olmasında etkili oldu. Öz farkındalığını artırdı."

Benzer şekilde Fen Bilimleri öğretmeni de bu gelişime tanıklık etmiştir:

"Öğrencinin geçen sene müzik korosunda olması kendiyle daha barışık bir hale gelmesini sağlamış; bu durum da psikolojisine ve toplum davranışlarına olumlu yansımıştır. Öğrencinin bir ortamda kabul görmesi ve ona yeteneğini gösterebileceği bir alan tanınması özgüvenini görünür şekilde arttırmıştır."

Öğrencinin bu psikososyal gelişimini en kapsamlı özetleyen görüşlerden biri de Okul Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmeni'nden gelmiştir:

"Bir zamanlar sessizliğiyle kendini koruyan bir çocuktu. Güven bulduğu bir çemberde sesi cesarete dönüştü ve Ruhu da artık gözleri gibi gülmeye başladı.' Bu ifade, Fatma'nın yaşadığı dönüşümün sadece davranışsal değil, derin bir ruhsal iyileşme süreci olduğunu doğrulamaktadır."

Aynı zamanda Türkçe öğretmeni dil gelişimi ve telaffuzundaki gelişime vurgu yapmıştır:

"Öğrencinin koro çalışmalarına katılımı, Türkçe dersindeki dil gelişimine belirgin şekilde olumlu yansımıştır. Şarkı sözleri ve ritim çalışmaları sayesinde öğrencinin kelime dağarcığı genişlemiş, telaffuz ve vurgu becerilerinde gözle görülür bir ilerleme kaydedilmiştir. Derslerde kendini ifade etme isteğinin arttığı, sözlü katılımının güçlendiği gözlemlenmiştir. Koro süreci, öğrencinin hem akademik motivasyonunda hem de sosyal uyumunda destekleyici bir rol oynamıştır"

3.4. Akran İlişkilerinde Olumlu Dönüşüm

Araştırma sürecinin son aşamasında öğrencinin akran ilişkileri, dışlanma ve zorbalıktan karşılıklı etkileşim ve paylaşıma evrilmiştir. Fatma'nın okul korosunda yer alması ve 11 ayrı etkinlikte sahnede görev alması, akranları nezdinde ona yeni bir "popüler" ve "başarılı" sosyal kimlik kazandırmıştır. Koridorda arkadaşlarıyla el ele tutuştuğu ve sohbet ettiği gözlemleri, sosyal kabul düzeyindeki radikal artışın kanıtıdır.

Refleksif Bakış: Fatma'nın dönüşümü sadece bireysel bir değişim değil, sınıf içi dinamiklerin de daha kapsayıcı hale gelmesini sağlamıştır. Sene sonunda, başlangıçta ellerindeki yaralar nedeniyle fiziksel temastan kaçınılan bu çocuğun, koridorda nöbet tutarken yanıma gelip aniden bana sarılması, tüm araştırmanın en güçlü duygusal ve nitel verisidir. Bu sarılma eylemi, Fatma'nın sadece sesini değil, "sevgi ve güven duyma hakkını" da geri kazandığının sembolüdür.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu refleksif vaka çalışması, göçmen bir öğrencinin okul korosu aracılığıyla deneyimlediği dönüşümü; sessizlikten sosyal katılıma uzanan süreç, özneleşme ve akran ilişkileri çerçevesinde inceleyerek, müzik temelli uygulamaların kapsayıcı eğitim içindeki işlevini ortaya koymaktadır. Bulgular, müzik araştırmalarının sanatsal boyutun ötesinde, sosyolojik, psikolojik ve pedagojik açılımlarla ele alınması gereken disiplinler arası bir alan olduğunu desteklemektedir. Tartışma bölümünde Fatma'nın yaşantısı, ilgili literatürdeki kuramsal yaklaşımlar ışığında ayrıntılı biçimde değerlendirilmiştir.

4.1. Sessizlik ve Geri Çekilme: Bir Yetersizlik Değil, Bastırılmış Eylemlilik

Çalışmanın ilk teması olan başlangıçtaki sessizlik ve geri çekilme davranışı, göçmen öğrenciler üzerine yapılan çok sayıda araştırmayla doğrudan örtüşmektedir. Uluslararası literatürde sessizlik, özellikle yeni gelmiş göçmen öğrencilerde sıklıkla gözlemlenen bir durum olarak ele alınmakta; bu davranış örüntüsünün yalnızca dil bariyeriyle değil, aynı zamanda güvensizlik ve sosyal dışlanma deneyimleriyle de yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Dryden-Peterson, 2016; Block ve ark., 2014). Bu bağlamda sessizlik, öğrenmeye yönelik isteksizlikten ziyade, bireyin kendini korumaya yönelik geliştirdiği bir duyuşsal tepki olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada Fatma'nın sessizliği, göçmen kimliğine eşlik eden sağlık temelli yaşantılar ve bu yaşantıların tetiklediği akran zorbalığıyla birlikte daha karmaşık bir görünüm kazanmıştır. Öğrencinin sınıf içinde sesini kullanmaktan kaçınması, yalnızca iletişimsel bir sınırlılık değil; sosyal ortamda görünür olmanın yaratabileceği olası risklere karşı geliştirilmiş bir savunma stratejisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, sınıf öğretmeninin şu gözlemiyle de örtüşmektedir: *"Koro öncesinde içine kapanık, sesini dahi zar zor duyduğumuz, arkadaşlık kurma noktasında tamamen çekinik bir kızdı Fatma."* Öğrencinin araştırmacıya verdiği *"Bu kadar sesim çıkıyor"* ifadesi ise bastırılmış bir eylemliliğin ve pedagojik olarak henüz açığa çıkmamış bir potansiyelin göstergesi niteliğindedir. Fatma'nın başlangıçtaki sessizliği, sadece bir dil problemi değil, Odena ve ark. (2016) tarafından tanımlanan sosyal izolasyonun ve güvenli alan eksikliğinin de bir yansımasıdır. Nitekim Sağlam (2019), göçmen çocukların okul sisteminde hem öğrenci hem de 'öteki' olarak çift katmanlı bir baskıya maruz kaldıklarını ve bunun sessizliği tetiklediğini belirtmektedir.

Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde bu sessizlik, bireyin kendini duygusal olarak güvende hissetmediği ortamlarda sıkça gözlemlenen bir geri çekilme tepkisiyle örtüşmektedir. Duygusal güvenlik yaklaşımlarında, bireyin ifade davranışlarını çevresel güven algısına göre düzenlediği; güvenliğin tehdit altında hissedildiği durumlarda ise geri çekilmenin koruyucu bir işlev üstlendiği belirtilmektedir. Bu durum, Sağlam'ın (2019) "sorunun öğrencide değil, kullanılan pedagojik yöntemlerde olduğu" teziyle örtüşmektedir. Zira öğrenciler kendilerine saygıyla yaklaşıldığını hissettiklerinde yeteneklerini sergilemeye başlamaktadırlar.

Bu bağlamda öğrencinin sessizliği, pedagojik bir eksiklikten çok, duygusal güvenin henüz tesis edilemediği bir öğrenme ortamının göstergesi olarak yorumlanabilir. Karlsen'in (2012) *müzikal özneleşme (musical agency)* kavramı, bu sessizliği anlamlandırmak açısından güçlü bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Karlsen'e göre sessizlik, öğrencinin özne olma kapasitesinin yokluğunu değil; bu kapasitenin henüz güvenli biçimde ortaya çıkabileceği bir alan bulamamasını temsil etmektedir. Bu vaka, sessizliğin pedagojik bir sorun olarak ele alınmasından ziyade, öğrencinin özneleşme sürecinin bağlamsal koşullara bağlı olarak ertelenmiş bir aşaması olduğunu göstermektedir.

4.2. Koro Yoluyla Artan Sosyal Etkileşim: Güvenli Bir Geçiş Alanı Olarak Müzik

İkinci tema olan koroya katılımla birlikte artan sosyal etkileşim, müziğin ve özellikle grup temelli müzik uygulamalarının sosyal bağ kurma potansiyelini açık biçimde ortaya koymaktadır. Uluslararası literatürde müzik etkinliklerinin, dilsel yeterlikten bağımsız bir katılım alanı sunduğu ve bu yönüyle göçmen öğrenciler için ayrımcı olmayan bir etkileşim zemini oluşturduğu vurgulanmaktadır (Lin, 2024). Bu çalışmada da koro, öğrencinin sınıf içindeki görünmezliğini aşarak, grup içinde güvenli biçimde yer alabildiği bir alan işlevi görmüş; Fatma'nın "izleyen" konumundan "dâhil olan" konumuna geçişini mümkün kılmıştır. Bu dönüşüm, sınıf öğretmeninin gözlemlerinde somut biçimde ifade edilmiştir: *"Koroda yer almaya başladıktan sonra haftalar içinde kendine güveni gelmiş, o güzel yüzünü örten kara bulutlar dağılmış, yüzünde çiçekler açmaya başlamıştı."* Öğrencinin sosyal etkileşime katılımındaki bu artış, koro ortamının duyuşsal açıdan güvenli bir bağlam sunduğunu göstermektedir.

Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, koro ortamı öğrencinin sosyal öğrenme süreçlerini harekete geçiren bir bağlam sunmuştur. Bandura'nın (1997) sosyal öğrenme yaklaşımı çerçevesinde, öğrencinin koro içinde akranlarını gözlemlemesi ve risk içermeyen bu ortamda model davranışlar geliştirmesi, sosyal etkileşim repertuarının genişlemesine katkı sağlamıştır. Fen bilimleri öğretmeninin *"Öğrencinin bir ortamda kabul görmesi ve ona yeteneğini gösterebileceği bir alan tanınması özgüvenini görünür şekilde artırmıştır"* ifadesi, bu sürecin yalnızca müzik dersine özgü kalmadığını, öğrencinin genel okul yaşantısına yansıdığını ortaya koymaktadır. Grebosz-Haring ve Gaul'un (2023) müzikal etkinlikleri göçmen çocuklar için bir *geçiş alanı (transitional space)* olarak tanımlaması, bu süreci açıklamak açısından güçlü bir kuramsal zemin sunmaktadır. Koro, öğrencinin yeni sosyal yapıyla temas kurabildiği; ancak bu teması bireysel görünürlük baskısı yaşamadan deneyimleyebildiği bir pedagojik ortam yaratmıştır. Bu yönüyle koro, Fatma'nın sosyal dünyayla yeniden ilişki kurmasını sağlayan, duyuşsal açıdan güvenli bir aracı alan olarak işlev görmüştür. Sağlam (2019) da göçmen çocukların hem öğrenci hem de "öteki" olarak maruz kaldıkları çift katmanlı baskıyı kırmak

için müziğin hiyerarşik yapıları azaltan ve farklılığı doğal bir süreç haline getiren bir araç olduğunu belirtmektedir.

4.3. İfade Becerileri ve Özgüven: Müzikal Özneleşmenin İnşası

Çalışmanın üçüncü teması olan ifade becerileri ve özgüvende gelişim, öğrencinin koro süreciyle birlikte yaşadığı özneleşme sürecini açık biçimde yansıtmaktadır. Fatma'nın başlangıçta yalnızca dudak hareketleriyle katılım göstermesi ve zamanla sesli şarkı söylemeye başlaması, salt bir müzikal beceri kazanımından ziyade, kendine güven ve öz-yeterlik duygusunun kademeli olarak inşa edildiği bir süreci işaret etmektedir (Hallam, 2015; Welch ve ark., 2014). Bu süreç, sınıf öğretmeninin *"Derste parmak kaldırmaya başladı, birkaç arkadaş bile edindi"* şeklindeki gözlemiyle desteklenmektedir. Benzer biçimde fen bilimleri öğretmeni de öğrencinin koro deneyiminin ardından *"kendiyle daha barışık bir hâle geldiğini ve bu durumun psikolojisine ve toplumsal davranışlarına olumlu yansıdığını"* ifade etmiştir. Bu ruhsal iyileşmeyi, Okul Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmeni'nin şu tespiti derinleştirmektedir: *"Bir zamanlar sessizliğiyle kendini koruyan bir çocuktu. Güven bulduğu bir çemberde sesi cesarete dönüştü ve Ruhu da artık gözleri gibi gülmeye başladı."*

Aynı zamanda Türkçe öğretmeninin *"Şarkı sözleri ve ritim çalışmaları sayesinde öğrencinin kelime dağarcığı genişlemiş, telaffuz ve vurgu becerilerinde gözle görülür bir ilerleme kaydedilmiştir"* ifadeleri; dil gelişiminde müziğin oynadığı kritik rolü ve özellikle müzikal öğelerin doğru ses kullanımı ile telaffuz becerilerine katkısını belgelemektedir. Bu durum, müziğin konuşma dilinin öğrenilmesini destekleyen bir araç olduğunu göstermektedir (Jakobson, Cuddy ve Kilgour, 2003).

Müzikal deneyimin bu şekilde akademik katılım ve sosyal davranışlara transfer edilmesi, uluslararası literatürdeki bulgularla örtüşmektedir. Sağlam (2019) tarafından yürütülen araştırmada vurgulandığı üzere, müziğe ilgi duyan çocukların özgüvenlerinin güçlendiği, daha iyi sosyal beceriler geliştirdikleri ve toplumda daha güçlü bir aidiyet ve empati duygusu besledikleri görülmektedir. Bandura'nın öz-yeterlik kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Fatma'nın koro ortamında yaşadığı küçük ve güvenli başarı deneyimleri, sesini kullanma ve kendini ifade etme konusundaki güvenini kademeli olarak artırmıştır. Müzikal başarının tetiklediği bu süreç, öğrencinin genel öz-yeterlik duygusunu ve psikolojik dayanıklılığını (resilience) inşa etmede kilit rol oynamaktadır (Odena ve ark., 2016).

Sağlam'ın (2019) verilerine göre, öğrenciler kendilerine karşı saygılı bir yaklaşım sergilendiğini hissettikleri andan itibaren yeteneklerini sergileyebilmekte; bu durum doğrudan okul başarılarına ve motivasyonlarına yansımaktadır. Sakız (2016) ise göçmen öğrencilerin okul ortamında kendilerini değerli ve kabul görmüş hissetmelerinin bütünleştirme sürecinin temel şartı olduğunu belirtmektedir. Fatma'nın koro içindeki başarısı, Sağlam'ın (2019) da vurguladığı gibi okullardaki katı hiyerarşik baskıları kırmış ve ona sosyal bir 'eylemlilik' (agency) alanı açmıştır. Karlsen'in (2012) müzikal özneleşme yaklaşımı bağlamında ise bu gelişim, öğrencinin okul ortamında "kendini duyurabilen" ve sosyal olarak görünür bir özne hâline gelmesini temsil etmektedir. Bu anlamda koro süreci, Fatma'nın yalnızca sesini değil, aynı zamanda kendine dair algısını da yeniden inşa ettiği bir ifade alanı oluşturmuştur.

4.4. Akran İlişkilerinde Olumlu Dönüşüm: Sosyal Kabul ve Sosyal Sermaye

Dördüncü tema olan akran ilişkilerinde olumlu dönüşüm, koro sürecinin öğrencinin okul içindeki sosyal konumunu nasıl yeniden yapılandırdığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Uluslararası literatürde, müzik ve özellikle koro temelli toplulukların sosyal kabul, aidiyet ve grup içi bağlar üzerinde güçlü etkiler yarattığı vurgulanmaktadır (Pitts, 2016; Rinta ve ark., 2011). Bu çalışmada da öğrencinin koro süreciyle birlikte akran zorbalığına maruz kalmaması, sosyal ilişkilerinde belirgin bir iyileşme yaşaması ve grup içinde kabul görmesi dikkat çekici bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır. Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde bu dönüşüm, sosyal kimlik ve aidiyet süreçleriyle ilişkilendirilebilir. Bireyin bir gruba dâhil olması ve bu grup içinde anlamlı bir rol üstlenmesi, sosyal kimlik algısını güçlendirmekte; bu durum, akran ilişkilerinde kabul, görünürlük ve olumlu etkileşimle sonuçlanmaktadır. Bu durumun olumlu yönde gelişiminin göstergesi Müzik öğretmeninin "Teneffüslerde Fatma'nın korodaki arkadaşları ile birlikte sosyal bağlarının devam ettiğini gözlemledim." ifadeleri Fatma'nın kendini yalnızca bireysel bir öğrenci olarak değil, ortak bir üretimin parçası olan bir grup üyesi olarak konumlandırmasına olanak tanımış; böylece sosyal ilişkilerinde daha güvenli ve etkin bir pozisyon edinmesini sağlamıştır.

Jones (2010) tarafından kavramsallaştırılan sosyal sermaye inşası, Fatma'nın koro içindeki kabul sürecinde somutlaşmış; Sağlam (2019) tarafından da vurgulandığı üzere, bu süreç öğrencinin aidiyet ve empati duygusunu pekiştirmiştir Bu vaka bağlamında koro, öğrencinin yalnızca bireysel özgüvenini artıran bir etkinlik değil; aynı zamanda okul içindeki sosyal ağlara erişimini genişleten, kabul edilebilirliğini güçlendiren ve ilişkisel bağlarını onaran bir yapı olarak işlev görmüştür. Fatma'nın koro etkinliklerindeki görünürlüğü ve başarısı, akranları nezdinde ona yeni bir sosyal kimlik kazandırmış; bu durum, sosyal kabulün yeniden inşasını mümkün kılmıştır. Uluslararası literatürde, müzik ve özellikle koro temelli toplulukların sosyal kabul, aidiyet ve grup içi bağlar üzerinde güçlü etkiler yarattığı vurgulanmaktadır (Pitts, 2016; Rinta ve ark., 2011; Welch ve ark., 2014). Fatma'nın koro etkinliklerindeki görünürlüğü ve başarısı, akranları nezdinde ona yeni bir sosyal kimlik kazandırmış; bu durum, sosyal kabulün yeniden inşasını mümkün kılmıştır. Sağlam (2019), müzik eğitimine katılan çocukların toplum içinde daha güçlü bir aidiyet duygusu ve empati geliştirdiklerini, müzik yapmanın beraberlik hissini güçlendirdiğini belirtmektedir. Ayrıca, Sağlam (2019) projesinde yer alan öğrencilerin müzik yoluyla özgüven kazandıklarını ve okul başarılarının arttığını vurgulamıştır. Pitts (2016) ile Rinta ve arkadaşlarının (2011) koro katılımının sosyal ilişkileri onarıcı ve kapsayıcı bir etki yarattığına ilişkin bulguları, Fatma'nın akranları nezdinde değişen konumuyla ve bu çalışmanın sonuçlarıyla tam bir uyum içerisindedir.

4.5. Refleksif Perspektif: Öğretmenin Rolü ve Pedagojik Duyarlılık

Bu çalışmanın önemli bir boyutu, araştırmacının aynı zamanda uygulayıcı öğretmen olarak sürece dâhil olmasıdır. Bu durum, vakanın dışsal bir gözlemden ziyade ilişkisel ve bağlamsal bir perspektifle ele alınmasını sağlamıştır. Finlay'in (2002) belirttiği üzere refleksivite, araştırmacının kendi pedagojik konumunu görünür kılarak nitel araştırmalarda analitik derinlik ve şeffaflık sunmaktadır. Öğretmenin yargılayıcı olmayan ve sürece yayılan destekleyici yaklaşımı, öğrencinin duyuşsal güven geliştirmesinde belirleyici olmuş; bu vaka, müzik eğitimi bağlamında refleksif öğretmenliğin pedagojik bir gereklilik olduğunu ortaya koymuştur.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu refleksif vaka çalışması, göçmen bir öğrencinin okul korosu aracılığıyla sessizlikten özneleşmeye uzanan çok boyutlu dönüşümünü ortaya koymuştur. Bulgular, koro çalışmalarının göçmen öğrenciler için kapsayıcı bir "iyileşme alanı" sunduğunu; başlangıçtaki sessizliğin ise bireysel yetersizlikten değil, henüz tesis edilememiş güven ortamından kaynaklandığını göstermektedir. Süreç içindeki sosyal etkileşim ve ses kullanımı, müziğin güvenli bir "geçiş alanı" işlevi gördüğünü kanıtlamıştır. Müzikal özneleşme çerçevesinde öğrencinin "sesini bulması"; sosyal kabulü artırmış, zorbalığı azaltmış ve aidiyet duygusunu pekiştirmiştir. Fatma'nın PIKTES kapsamındaki bu yolculuğu, sanatın entegrasyondaki birleştirici gücünü ve araştırmacı-öğretmen üzerindeki mesleki etkisini somutlaştırmıştır. Sonuç olarak çalışma, müziğin duyuşsal güven ve sosyal kabul inşasındaki merkezi rolünü vurgulayarak, kapsayıcı eğitim anlayışı içinde stratejik bir araç olarak konumlandırılması gerektiğini göstermektedir.

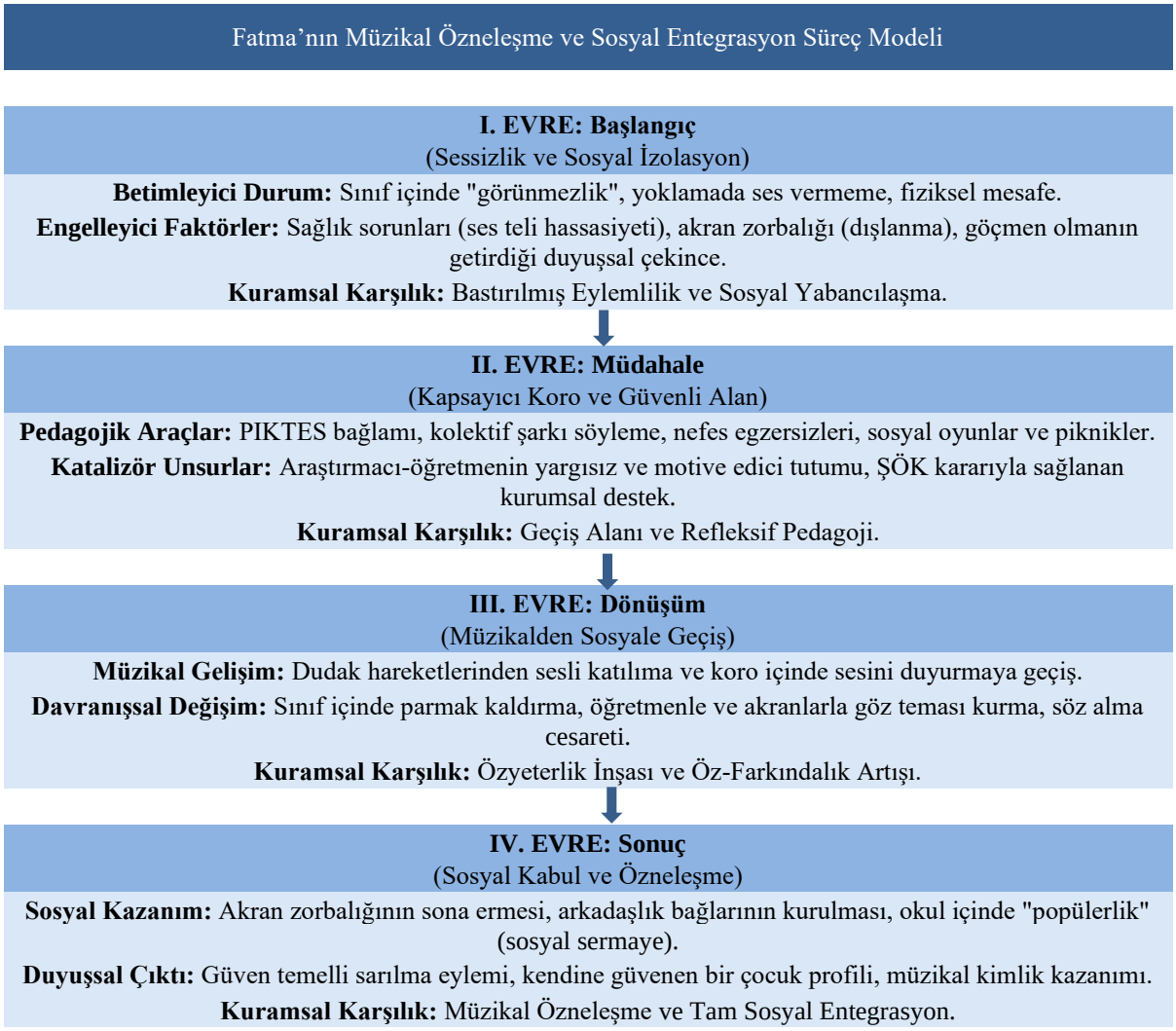

Görsel 1. Fatma'nın Sosyal ve Müzikal Dönüşüm Süreci

Araştırma sonuçları doğrultusunda; okul korolarının bireysel performans baskısından arındırılmış, süreç odaklı ve isteğe bağlı *"kapsayıcı koro"* modelleriyle yapılandırılması; müzik öğretmenleri ile okul yöneticilerinin ise göçmen öğrencilerin sessizlik davranışlarını bir eksiklikten ziyade pedagojik duyarlılık gerektiren bir işaret olarak değerlendirmeleri önerilmektedir. Koro uygulamalarında sosyal etkileşimi güçlendiren grup oyunlarına ve paylaşım temelli etkinliklere yer verilmesi, öğrencilerin yalnızca müzikal değil sosyal

katılımlarını da destekleyecektir. Politika düzeyinde ise müzik ve sanat temelli etkinlikler, kapsayıcı eğitim politikalarının tamamlayıcı bir bileşeni olarak ele alınmalı; özellikle PIKTES benzeri projelerde bu modeller akademik eğitimin bir yan unsuru değil, sosyal uyum ve duyuşsal güveni tesis eden stratejik bir araç olarak konumlandırılmalıdır.

Gelecek araştırmalar için farklı yaş grupları ve kültürel bağlamlarda yürütülecek karşılaştırmalı refleksif vaka çalışmalarının teşvik edilmesi literatüre önemli katkılar sunacaktır. Bu çalışmanın nitel bulgularını desteklemek amacıyla, koro ve müzik temelli uygulamaların etkilerini daha geniş örneklemlerle inceleyen karma yöntemli araştırmalar ile müzikal özneleşme, öz-yeterlik ve sosyal kabul süreçlerinin uzun vadeli etkilerini ele alan boylamsal çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Ainscow, M., Moving knowledge around: Strategies for fostering equity within educational systems, Journal of Educational Change, 13, 3, 2012.

[2] Aytemur, B., Nitel veri analizi, Müzik araştırmalarında bilimsel yöntem ve yaklaşımlar, ss. 233–261, Nobel Akademik Yayıncılık, 2022.

[3] Baker, F. ve Jones, C., Holding a steady beat: The effects of a music therapy program on stabilising behaviours of newly arrived refugee students, British Journal of Music Therapy, 19, 2, 2005.

[4] Bandura, A., Social learning theory, Prentice Hall, 1977.

[5] Block, K., Cross, S., Riggs, E. ve Gibbs, L., Supporting schools to create an inclusive environment for refugee students, International Journal of Inclusive Education, 18, 12, 2014.

[6] Booth, T. ve Ainscow, M., Index for inclusion: Developing learning and participation in schools (3. baskı), Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE), 2011.

[7] Dryden-Peterson, S., Refugee Education: The Crossroads of Globalization, Educational Researcher, 45, 9, 2016.

[8] Durrant, C. ve Himonides, E., What makes people sing together? Socio-psychological and cross-cultural perspectives on the choral phenomenon, International Journal of Music Education, 32, 1998.

[9] Durrant, C., Choral Conducting: Philosophy and Practice (2nd ed.), Routledge, 2017.

[10] Eisner, E. W., The arts and the creation of mind, Yale University Press, 2002.

[11] Finlay, L., Negotiating the swamp: The opportunity and challenge of reflexivity in research practice, Qualitative Research, 2, 2, 2002.

[12] Florian, L. ve Black-Hawkins, K., Exploring inclusive pedagogy, British Educational Research Journal, 37, 5, 2011.

[13] Grebosz-Haring, K. ve Gaul, M., Musical Activities in the acculturation processes of children and adolescents with migration experiences, The Routledge Handbook of Music and Migration, ss. 420-458, Routledge, 2023.

[14] Gül, G. ve Arıcı, G. (2024). Contribution of Choir Practices to the Integration Process of Immigrant Students. Journal of Education and Future, 25. https://doi.org/10.30786/jef.1288735 (Erişim tarihi: 24.12.2025).

[15] Hallam, S., The power of music: A research synthesis of the impact of actively making music on the intellectual, social and personal development of children and young people, International Journal of Music Education, 33, 3, 2015.

[16] Jakobson, L. S., Cuddy, L. & Kilgour, A. R. (2003). Time Tagging: A Key To Musicians' Superior Memory. Music Perception, Spring 2003, 20(3), s. 307-313.

[17] Jones, P. M., Developing social capital: A role for music education and community music in fostering civic engagement and intercultural understanding, International Journal of Community Music, 3, 2, 2010.

[18] Karlsen, S., Multiple repertoires of ways of being and acting in music: immigrant students' musical agency as an impetus for democracy, Music Education Research, 14, 2, 2012.

[19] Lin, W. Y., Music without borders: Austria as a case study in conducting intercultural music education through ethnomusicology, Applied ethnomusicology: Practices, policies and challenges, ss. 145-162, Hollitzer Verlag, 2024.

[20] Nergiz, E., Göç ve müzik eğitimi konusunda yapılan uluslararası çalışmaların eğilimlerinin belirlenmesi, Müzik Sanatı ve Eğitiminde Çağdaş Yaklaşımlar XI, Eğitim Yayınevi, 2025.

[21] Odena, O., Summers, M., Jaap, A. ve Rodriguez, A., Music for integration research briefing, University of Glasgow, https://eprints.gla.ac.uk/121386/ (Erişim tarihi: 26.12.2025).

[22] Olivier, E., Dupéré, V., Archambault, I., Meilleur, M. ve Tremblay, R., Musical extracurricular activities and adjustment among children from immigrant families: A 2-year quasi-experimental study, Frontiers in Psychology, 13, 2022.

[23] Özdere, M., Geçici koruma altındaki çocukların okula sosyal uyum sürecini etkileyen faktörler, Eğitim bilimleri araştırmaları II, ss. 219–256, Özgür Yayın Dağıtım, 2023.

[24] Pinson, H., Arnot, M. ve Candappa, M., Education, asylum and the 'non-citizen' child: The politics of compassion and belonging, Palgrave Macmillan, 2010.

[25] Pitts, S., Old traditions, new worlds: Music learning in an intercultural context, Routledge, 2016.

[26] Rinta, T., Purves, R. S., Welch, G. F. ve Stadler Elmer, S., Connections between children's feelings of social inclusion and their musical backgrounds, Psychology of Music, 39, 2, 2011.

[27] Sağlam, H., Music without borders: A research project about the new methodologies of music teaching in the Viennese primary and secondary schools, Muzikološki zbornik, 55, 2, 2019.

[28] Sakız, H., Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi, Göç Dergisi, 3, 1, 2016.

[29] Suárez-Orozco, C., Suárez-Orozco, M. M. ve Todorova, I., Learning a new land, Harvard University Press, 2009.

[30] UNESCO, Towards inclusion in education: Status, trends and challenges, UNESCO Publishing, https://doi.org/10.54675/ASIM9654 (Erişim tarihi: 21.12.2025), 2020.

[31] UNHCR, Global trends: Forced displacement in 2023, https://www.unhcr.org/global-trends (Erişim tarihi: 18.12.2025), 2024.

[32] UNHCR, Refugee education report 2024: Inclusion on the brink, unhcr.org/refugee-education-report-2024 (Erişim tarihi: 18.12.2025), 2024.

[33] Veblen, K. ve Olsson, B., Community music: Toward an international overview, The new handbook of research on music teaching and learning, ss. 730–753, Oxford University Press, 2002.

[34] Welch, G. F., Himonides, E., Saunders, J., Papageorgi, I. ve Sarazin, M., Singing and social inclusion, Frontiers in Psychology, 5, 2014.

[35] Yin, R. K., Case study research and applications: Design and methods (6. baskı), Sage, 2018.

KULAK EĞİTİMİ (EAR TRAINING) YAZILIMLARININ MÜZİK EĞİTİMİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mustafa Gökhan BEKEN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, gokhan60@gmail.com - 0009-0009-0483-5105

ÖZET

Müzik eğitiminin en temel boyutlarından biri olan kulak eğitimi, teknolojinin gelişimiyle birlikte çeşitli dijital platformlarda uygulanabilir hale gelmiştir. Bu doğrultuda geliştirilen çok sayıda yazılım ve uygulama, müzik eğitimi literatüründe çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Ancak literatürde yer alan çalışmaların, teknolojinin gelişimiyle ortaya çıkan yeni yazılımları ve güncel özellikleri kapsamakta yetersiz kalması, güncel araçların yeniden değerlendirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu araştırmanın amacı, güncel kulak eğitimi yazılımlarının teknik ve pedagojik yeterliliklerini platform özelliklerine göre incelemektir. Araştırmada, mevcut durumu betimlemeyi temel alan genel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma grubu; Google Play üzerinde yüksek indirilme sayısına sahip veya öğretmen onaylı rozetine sahip, App Store üzerinde yüksek mağaza puanına sahip toplam 15 mobil uygulama, uluslararası tanınırlığı olan 8 web sitesi, 3 masaüstü kulak eğitim yazılımı ve 3 grafiksel analiz yazılımından oluşmaktadır. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen "Veri Toplama ve Değerlendirme Kriterleri Formu" aracılığıyla toplanmış ve yorumlanmıştır. Araştırma bulguları, incelenen her platformun farklı bir öğrenme ihtiyacını karşıladığını ortaya koymaktadır. Mobil uygulamaların "her yerde öğrenme" imkânı sunarak refleks ve hız kazanmaya odaklandığı, ancak yapılandırılmış bir müfredat sunmakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Web tabanlı araçların, teorik anlatım sağlaması yönüyle sınıf içi kullanıma en uygun platformlar olduğu tespit edilmiştir. Masaüstü yazılımların Öğrenme Yönetim Sistemleri (LMS) sayesinde kurumsal müfredat takibine olanak tanıdığı; Analiz yazılımlarının ise görsel perde analizi gibi özelliklerle öğrenciye çok yönlü öğrenme ve kendi kendini düzeltme (self-correction) becerisi kazandırdığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, tek bir yazılımın tüm ihtiyaçları karşılayamayacağı, en etkili yöntemin bu araçların hibrit kullanımı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Kulak Eğitimi, Müzik Teknolojileri, Mobil Öğrenme, İşitme Yazılımları.

EXAMINATION OF EAR TRAINING SOFTWARE IN THE CONTEXT OF MUSIC EDUCATION

Master's Student, **MUSTAFA GÖKHAN BEKEN**

Tokat Gaziosmanpaşa University, gokhan60@gmail.com - 0009-0009-0483-5105

ABSTRACT

Ear training, one of the most fundamental dimensions of music education, has become applicable on various digital platforms with technological developments. Although numerous software developed in this direction have been the subject of research in the music education literature, the inability of existing studies to cover the new software emerging with technological developments and new features of current tools has made their re-evaluation mandatory. The aim of this research is to examine the technical and pedagogical competencies of current ear training software based on platform features. The general survey model was used in the research. The study group consists of a total of 15 mobile applications with high download numbers or "Teacher Approved" badges on Google Play, and high store ratings on the App Store; 8 internationally recognized websites; 3 desktop ear training software; and 3 graphical analysis software. Data were collected through the "Data Collection and Evaluation Criteria Form" developed by the researcher and interpreted. Research findings reveal that each platform meets a different learning need. Mobile applications focus on gaining reflexes by offering "ubiquitous learning" opportunities but are insufficient in providing a structured curriculum. Web-based tools were determined to be most suitable for classroom use by providing theoretical instruction. It was found that desktop software allows for institutional curriculum tracking via Learning Management Systems, while Analysis software provides students with self-correction skills through visual pitch analysis. Consequently, it was determined that a single software cannot meet all needs, and the most effective method is the hybrid use of these tools.

Keywords : Music Education, Ear Training, Music Technologies, Mobile Learning, Aural Software

1. GİRİŞ

Müziksel işitme, insanın duyduğu sesleri algılama ve anlamlandırmasını sağlayan, sesin oluşumundan-beyinde yorumlanmasına kadar uzanan, hem bilişsel hem de fizyolojik bir süreçtir. Kulak eğitimi(ear training) ise müziksel işitme becerilerini sistemli alıştırmalarla hızlandırmak ve geliştirmek için yapılan pratik, aynı zamanda bilimsel temelli uygulamalardır (Özdemir, 2016; Yayla, 2006). Müzikal unsurları tanımayı ve analiz etmeyi amaçlayan kulak eğitimi süreci, müzik eğitiminin temel taşlarındandır (Açılmış vd., 2021; Alpaydın, 2022; Bogdanova, 2015; Çuhadar, 2016, Green, 2006).

Kulak eğitimi çağın getirdiği dijital dönüşüme paralel olarak, teknolojik gelişmelerden yararlanma potansiyeli taşımaktadır. Mobil uygulamaların yaygınlaşması, kulak eğitimi süreçlerinde yeni olanaklar sunmuş ve geleneksel yöntemlere alternatifler geliştirilmiştir (Demirtaş ve Özçelik, 2022). Kulak eğitimi, müzik eğitiminde teknolojik araçların en yoğun kullanıldığı alanlardan biridir (Şen, 2004). Bu noktada, teknolojik araçlar ve yazılımlar, kulak eğitimi süreçlerinin daha etkin ve verimli yürütülmesini sağlamaktadır. Teknoloji öğrencilerin öğrenmeye yönelik tutumlarını, motivasyonlarını ve akademik başarılarını da etkilemektedir. Özellikle yeni bir teknolojinin veya yazılımın ilk kez kullanılması, öğrencilerde merak, keşfetme isteği ve yenilikten kaynaklanan bir içsel motivasyon artışı yaratabilmektedir (Şahin, 2003).

Müzik eğitimi alanında, öğrencilerin işitsel becerilerini geliştirmek ve müzikal unsurları doğru bir şekilde ayırt edebilmelerini sağlamak amacıyla çeşitli yazılımlar ve teknolojik araçlar geliştirilmiştir. Kulak eğitimi yazılımlarının tarihsel gelişimi incelendiğinde, ilk çalışmalarda bilgisayar destekli interaktif yazılımların kavram öğretimindeki etkinliği vurgulanırken (Levendoğlu, 2004; Rudolph, 2005; Tecimer Kasap, 2007); ilerleyen süreçte oyun tabanlı öğrenme yaklaşımlarının teorik bilgiyi pekiştirdiği saptanmıştır (Rizqyawan & Hermawan, 2015). Yakın dönem araştırmaları ise mobil cihazların sağladığı “mikro-öğrenme” fırsatlarına (Akyıldız vd., 2023; Sezer ve Temiz, 2023) ve kişiselleştirilmiş geri bildirim sunan yapay zeka destekli sistemlere (Özbaltan, 2024;) odaklanmaktadır. Literatürdeki çalışmalar genellikle ya belirli bir yazılımın etkisini deneysel olarak ölçmekte (Akyıldız vd., 2023; Demirtaş ve Özçelik, 2022; Sezer, 2023; Ünlü, 2019) ya da mevcut araçları betimlemektedir (Belge, 2021; Levendoğlu, 2004; Rudolph, 2005; Tecimer Kasap, 2007). Ancak teknolojinin hızlı değişimi, mevcut betimsel çalışmaların güncelliğini yitirmesine neden olduğundan, güncel araçların yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Müzik eğitiminin temeli olan işitme becerilerinin geliştirilmesi amacıyla hazırlanmış çeşitli web siteleri, mobil uygulamalar ve masaüstü yazılımlar bulunmasına rağmen , hem bireysel olarak müzik öğrenmek isteyen öğrenciler hem de öğrencilerine kaynak önermek isteyen eğitimciler, bu kadar fazla seçenek karşısında hangi yazılımın pedagojik açıdan en etkili olduğunu tespit etmekte zorlanmaktadır. Literatürde bu tür yazılımların varlığı ve potansiyeli belirtilse de, teknolojinin hızlı gelişimi nedeniyle mevcut çalışmaların güncel yazılımları kapsamakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu gereklilikten hareketle araştırmanın problem cümlesi; "Müzik eğitiminde kullanılan güncel kulak eğitimi yazılımlarının teknik ve eğitsel yeterlilikleri açısından mevcut durumu nedir?" olarak belirlenmiştir. Bu temel problem doğrultusunda, araştırmada aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. Web siteleri kategorisindeki dijital araçların teknik ve pedagojik özellikleri nelerdir?
2. Mobil uygulama kategorisindeki dijital araçların teknik ve pedagojik özellikleri nelerdir?
3. Bilgisayar tabanlı müzik yazılımlarının (Masaüstü kulak eğitimi yazılımları, Dijital Ses İş İstasyonları ve Analiz yazılımları) teknik ve pedagojik özellikleri nelerdir?

Bu kapsamda yapılan araştırma; müzik eğitiminin temel bir boyutu olan işitme eğitiminde kullanılan güncel dijital araçları (mobil, web ve masaüstü) karşılaştırmalı olarak inceleyerek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonuçları, öğrencilerin kendi öğrenme hedeflerine uygun dijital araçları belirlemesinde bilinçli kararlar almalarına; eğitimcilere de eğitim süreçlerinde yararlanabilecekleri kaynakları seçme konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, yazılımların teknik ve pedagojik özelliklerinin sınıflandırılması, yazılım geliştiricilere pedagojik açıdan daha güçlü eğitim araçları tasarlamaları yönünde somut veriler sunması açısından önem arz etmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma deseni, geçmişte veya mevcut durumda var olan durumları betimlemeyi temel alan genel tarama yöntemine dayanmaktadır. Tarama modeli, bir olguyu veya durumu, herhangi bir müdahalede bulunmaksızın, kendi koşulları içinde derinlemesine tanımlamayı amaçlayan yaklaşımlardır. Dolayısıyla bu yöntem, incelenen konu ve örneklemin mevcut özelliklerini ve niteliklerini saptama gayesi taşır (Büyüköztürk vd., 2018; Balcı, 2016; Karasar, 2009).

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken, amaçsal örnekleme yöntemlerinden “ölçüt örnekleme” tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamına dahil edilen dijital araçlar; “Mobil Uygulamalar”, “Web Tabanlı Araçlar” ve “Bilgisayar Tabanlı Müzik Yazılımları” olmak üzere üç ana kategoride ele alınmış ve her kategori için seçim kriterleri belirlenmiştir. Bu kapsamda Aralık 2025 itibarıyla erişilebilir olan dijital araçlar üç kategoride taranmıştır. Mobil uygulamalar belirlenirken mağazaların veri sunum farklılıkları nedeniyle farklı stratejiler izlenmiştir. Google Play Store üzerinde "100 bin ve üzeri indirme sayısı" veya platforma özgü "Öğretmen Onaylı (Teacher Approved)" rozeti bulunması kriterleri esas alınırken; indirme verilerinin görüntülenemediği Apple App Store üzerinde 4,5 ve üzeri puan kriteri belirleyici olmuştur. Ücretli uygulamalar ve Müzik eğitimi dışı (tıbbi testler vb.) uygulamalar elendikten sonra toplamda 15 mobil uygulama, çalışma grubuna dahil edilmiştir. Web Tabanlı Araçlar: Müzik eğitimi literatüründe sıklıkla atıf yapılan, arama motorlarında ilk sıralarda yer alan ve üyelik gerektirmeksizin veya ücretsiz üyelik ile erişilebilen, uluslararası tanınırlığa sahip 8 web sitesi seçilmiştir. Bilgisayar tabanlı yazılımlar kategorisinde ise kapsamlı müfredat sunan 3 masaüstü yazılımı ile sektör standardı kabul edilen 3 analiz yazılımı örnekleme dahil edilmiştir. Araştırma kapsamı, yazılımların pedagojik ve teknik özellikleriyle sınırlı olup, veri güvenliği ve siber güvenlik altyapıları değerlendirme dışı bırakılmıştır.Bu nedenle, analizler yazılımların teknik güvenliğine dair bir garanti niteliği taşımamaktadır.

2.3.Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen "Veri Toplama ve Değerlendirme Kriterleri Formu" (Bkz. Çizelge 1) aracılığıyla toplanmıştır. Bu form araçları; "Erişim ve Teknik Özellikler", "Eğitsel İçerik Kapsamı" ve "Pedagoji/Yöntem" olmak üzere üç boyutta ele almaktadır. Araştırma sürecinde; her bir yazılım, bu formda yer alan maddelere göre taranmış ve elde edilen veriler "var/yok" veya "nitel açıklama" şeklinde not edilerek karşılaştırma çizelgelerine işlenmiştir.Yazılımların özellikleri, belirlenen temalar (mobil, web, masaüstü) altında sınıflandırılarak, içerik özellikleri açısından yorumlanmıştır.

Çizelge 1. Veri Toplama ve Değerlendirme Kriterleri Formu

Kategori	Kriter	İnceleme Sorusu (Açıklama)
1. Erişim ve Teknik	Platform Desteği:	Yazılım hangi platformlarda çalışıyor?
	Ücretlendirme Modeli:	Tamamen ücretsiz mi?
	Dil Desteği:	Türkçe dil seçeneği mevcut mu?
	Çevrimdışı Kullanım:	İnternet bağlantısı olmadan çalışıyor mu?
2. Eğitsel İçerik ve Pedagoji	Konu Kapsamı:	Aralık, akor, ritim, dizi ve dikte mevcut mu?
	Zorluk Seviyesi:	Başlangıçtan ileri seviyeye kademelendirme var mı?
	Özelleştirilebilirlik:	Kullanıcı kendi egzersizini (örn. sadece minör akorlar) oluşturabiliyor mu?
	Geri Bildirim:	Hata yapıldığında geri bildirim veriyor mu?
	Öğretim Akışı:	İçerik sunumu, basitten karmaşığa hiyerarşik (sıralı) bir yapı mı izliyor, yoksa modüler (serbest seçimli) bir yapı mı sunuyor?
	Giriş Yöntemi	Cevaplar çoktan seçmeli mi, sanal klavyeyle mi yoksa mikrofonla mı veriliyor?
	İlerleme Takibi:	Kullanıcının gelişim istatistiklerini kaydedip raporluyor mu?
3. Kullanıcı deneyimi ve tasarım	Görüntü:	Temanın kullanıcı odağına etkisi nasıl?
	Hata:	Kullanım sırasında yaşanan aksaklıklar neler?

3. BULGULAR

3.1.Mobil Uygulamalar

Çizelge 2. Mobil uygulamalar

Adı	Android	Apple	U.İ.S	Rk.İ.	İndirme/Puan	TR
Perfect Ear: Music & Rhythm	+	+	+	-	5 Mn+	-
Piano Ear Training	+	+	+	+	1 Mn+	-
Functional Ear Training	+	+	+	-	1 Mn+	-

Complete Ear Trainer	+	+	+	-	500 B+	-
MyEarTraining – Ear training	+	+	+	+	500 B+	-
The Ear Gym – Ear training	+	-	-	-	100 B+	-
EarMaster - Ear Training	+	+	+	-	100 B+	+
Interval Recognition-Ear Train	+	-	-	-	100 B+	-
Earpeggio	-	+	+	-	4.9 Puan	-
Ear Trainer Lite	-	+	-	-	4.7 Puan	-
Ear Training	+	-	-	+	100 B+	-
Music Theory Companion	+	-	+	+	500 B+	-
Music Theory Helper	+	-	+	+	1 Mn+	-
DoReMi Music Academy	+	+	+	-	10 B+ Ö.O.	-
Meludia Melody - Ear training	+	-	+	-	50 B+ Ö.O.	-

Çizelgedeki kısaltmalar: (Rk.İ.) Reklam içerir , (U.İ.S) Uygulama içi satın alma, (TR) Türkçe dil desteği, (Ö.O.) Öğretmen Onaylı

İncelenen uygulamaların erişim bağlantıları Ek-2'de sunulmuştur.

Araştırma kapsamında incelenen 15 mobil uygulama, “Veri Toplama Formu”ndaki kriterlere göre analiz edilmiş ve elde edilen bulgular aşağıda kategorize edilerek sunulmuştur:

3.1.1. Teknik ve Eğitsel Bulgular

İncelenen uygulamaların büyük çoğunluğunun temel eğitim modüllerinde internet bağlantısına ihtiyaç duymadan (çevrimdışı) çalışabildiği görülmüştür. Ücretlendirme modeli olarak genellikle "Freemium" yapısı benimsenmiş; temel özellikler ücretsiz sunulurken, ileri seviye egzersizler için uygulama içi satın alma talep edilmiştir. Bazı ücretsiz uygulamalarda (Örn: Piano Ear Training) tam ekran video reklamların eğitim akışını böldüğü tespit edilmiştir. Teknik erişilebilirlik açısından, EarMaster dışındaki uygulamaların Türkçe dil desteği sunmaması, yabancı dil yetersizliği olan öğrenciler için bir kısıtlılık oluşturmaktadır.

Pedagojik açıdan uygulamalar incelendiğinde, veri giriş yönteminin ağırlıklı olarak "sanal piyano" veya "çoktan seçmeli" butonlar olduğu, mikrofonla sesli cevap vermeyi destekleyen yazılımların ise (EarMaster, Perfect Ear) azınlıkta kaldığı saptanmıştır. Öğretim akışı bakımından uygulamalar ikiye ayrılmaktadır: Kullanıcıya serbest çalışma imkânı veren modüler yapılar ve bir seviye tamamlanmadan diğerine geçit vermeyen kilitli/sıralı yapılar.

Music Theory Helper gibi bazı uygulamaların ise aktif bir işitme egzersizi barındırmaktan ziyade, teorik bir referans kaynağı olarak tasarlandığı belirlenmiştir.

Uygulamaların arayüz tasarımları incelendiğinde; Meludia modern ve sanatsal görsel yapısıyla pedagojik odaklanmayı artırırken, Ear Trainer Lite ve Interval Recognition uygulamalarının güncel tasarım standartlarının gerisinde kaldığı görülmüştür. Kullanıcı deneyimi açısından en kritik fark, dikte çalışmalarında tespit edilmiştir: Earpeggio, hatalı girilen notayı silip düzeltmeye izin veren esnek yapısıyla öğrenmeyi desteklerken; Perfect Ear'ın hatayı düzeltmeye izin vermemesi motivasyonu düşüren bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca EarMaster ve Piano Ear Training uygulamalarının dikey ekran kullanımına izin vermeyip yalnızca yatay modda çalışması, mobil kullanım ergonomisini sınırlayan bir özellik olarak görülmüştür.

Çizelge 3. Mobil uygulamaların değerlendirilmesi

Adı	Erişim Modeli	Giriş Zorunluluğu	İçerik Odağı	Giriş Tipi	Belirgin Özellik / Notlar
Perfect Ear: Music & Rhythm	Freemium	İsteğe Bağlı	Aralık, Ritim, Teori	Piyano, Mikrofon	Pitch Curve analizi var, dikte düzeltmesi zor.
Piano Ear Training	Freemium + Reklam	Hayır	Aralık, Akor	Sanal Piyano	Yatay ekran zorunlu
Functional Ear Training	Freemium	Zorunlu	Tonal Merkez	Tuş Takımı	Sıralı/kilitli ilerleme.
Complete Ear Trainer	Freemium	İsteğe Bağlı	Aralık, Akor	Çoktan Seçmeli	Google Play Games entegreli
MyEarTraining – Ear training	Freemium	Hayır	Genel (Teori+Pratik)	Piyano, Seçmeli	Mikrofon özelliği.
The Ear Gym – Ear training	Ücretsiz + Reklam	Hayır	Aralık, Akor	Çoktan Seçmeli	Mikrofon özelliği zayıf
EarMaster - Ear Training	Freemium (Demo)	İsteğe Bağlı	Genel (Müfredatlı)	Hibrit	Detaylı analiz, Türkçe destek.
Interval Recognition-Ear Train	Tamamen Ücretsiz	Hayır	Sadece Aralık (Niş)	Çoktan Seçmeli	Arayüzü ilkel.
Earpeggio	Tamamen Ücretsiz	İsteğe Bağlı	Aralık, Dikte, BPM	Piyano, Nota	Tempo tahmini

Ear Trainer Lite	Freemium (Kısıtlı)	Hayır	Karışık	Çoktan Seçmeli	Arayüz eski, içerik sınırlı.
Ear Training	Reklamlı	Hayır	Ritim, Melodi	İki Seçenekli	Yoğun reklam, soru tipi yetersiz.
Music Theory Companion	Reklamlı	Hayır	Teori (Referans)	Egzersiz Yok	Teori odaklı
Music Theory Helper	Reklamlı	Hayır	Teori (Referans)	Egzersiz Yok	Teori odaklı
DoReMi Music Academy	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı	Çocuk / Temel	Oyun Tabanlı	Çocuklar için
Meludia Melody - Ear training	Freemium	Hayır	Melodik Hafıza	Sanal Klavye	Sanatsal arayüz.

3.2.Web siteleri

Web tabanlı kulak eğitimi araçları, kullanıcılara herhangi bir yazılım kurulumu gerektirmeksizin tarayıcı üzerinden erişim imkânı sunmaları ve etkileşimli egzersiz yapılarıyla öne çıkmaktadır. İncelenen platformlar, pedagojik odağı, öğretmen paneli ve içeriklerine göre farklılaşmaktadır. Bu çalışmada incelenen web siteleri; Teoria.com, MusicalMind.org, MusicTheory.net, EarTrainingMastery.com, EarBeater.com, ToneSavy.com, TonedEar.com, ToneGym.co olarak belirlenmiştir.

İncelenen web tabanlı platformlar, çizelge 4'de ayrıntılandırıldığı üzere benimsedikleri pedagojik odak, sundukları öğretmen paneli/özelleştirme imkânları ve egzersiz içerikleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. ToneSavvy ve TonedEar, işitsel becerileri izole aralıklar yerine tonal bir merkez bağlamında geliştirmeyi hedefleyen fonksiyonel işitme yöntemini benimserken; ToneSavvy öğretmenlere sınıf yönetimi sunan paneliyle ayrışmaktadır. ToneGym, eğitim sürecini oyunlaştırma stratejileriyle kurgulayarak sosyal rekabet üzerinden motivasyonu artırmayı hedefler. Akademik standartları referans alan Teoria ve Musictheory.net, derinlemesine teorik analiz imkânı ve öğretmenlerin öğrencilere özel alıştırma linkleri oluşturmasını sağlayan araçlarıyla öne çıkar. Diğer yandan EarBeater kullanıcıya yapılandırılmış bir müfredat sunarak sistematik ilerleme sağlarken; MusicalMind refleks geliştirmeye yönelik izole aralık çalışmalarına, EarTrainingMastery ise mutlak kulak gibi özelleşmiş beceri alanlarına odaklanmaktadır.

Çizelge 4. Web Sitelerinin Pedagojik Odak ve Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Web Sitesi	Pedagojik Odak (Yöntem)	Öğretmen Paneli / Özelleştirme	Egzersiz İçeriği
ToneSavvy	Fonksiyonel İşitme	Var (LMS / Sınıf Yönetimi)	Tonal merkezli dikte, akor, aralık

TonedEar	Fonksiyonel İşitme	Yok (Bireysel)	Tonal merkezli çalışmalar
ToneGym	Oyunlaştırma / Sosyal	Var (Eğitim sürümü mevcut)	Yarışma modlu oyunlar, günlük antrenman
Teoria	Akademik / Analitik	Var (Detaylı filtreleme)	İleri seviye caz/klasik armoni, dikte
Musictheory.net	Drill (Tekrar) / Temel	Var (Exercise Customizer)	Temel teori ve işitme egzersizleri
EarBeater	Yapılandırılmış Müfredat	Yok	200+ sıralı ders (Aralık, Akor, Dizi)
EarTrainingMastery	Mutlak Kulak (Pitch)	Yok	Perde tanıma çalışmaları
MusicalMind	İzole Aralık (Drill)	Yok	Temel aralık tanıma

Bu platformlar, sundukları farklı egzersiz türleri (fonksiyonel, izole, oyunlaştırılmış) sayesinde, müzik eğitiminde tek bir kaynağa bağlı kalmak yerine, öğrencinin ihtiyacına göre hibrit bir kullanımın daha etkili olacağını göstermektedir.

3.3.Bilgisayar Tabanlı Müzik Yazılımları

Bilgisayar tabanlı yazılımlar; mobil uygulamaların sağladığı taşınabilirlik avantajının aksine, yüksek işlemci gücü, geniş ekran kullanımı ve harici donanım (MIDI klavye, ses kartı vb.) desteği sayesinde daha kapsamlı ve profesyonel bir eğitim ortamı sunmaktadır. Bu kategoride elde edilen bulgular, "Masaüstü Kulak Eğitimi Yazılımları" ve " Dijital Ses İş İstasyonları(DAW) ve Grafiksel Analiz Araçları " olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

3.3.1. Masaüstü Kulak Eğitimi Yazılımları

İncelenen masaüstü yazılımlar şunlardır:

1. Auralia
2. EarMaster Pro
3. Sing & See

İncelenen masaüstü yazılımlardan Auralia ve EarMaster; mobil uygulamaların aksine, sundukları kapsamlı Öğrenme Yönetim Sistemleri (LMS) ve detaylı raporlama özellikleri ile kurumsal eğitim standartlarına uygun bir yapı sergilerken; Sing & See hazır bir içerik barındırmayan saf bir analiz aracı olarak ayrışmaktadır. Bu yazılımlar donanım kullanımında farklı pedagojik yaklaşımlar benimsemiştir: Auralia mikrofonu "performans kaydı ve sınav" için, EarMaster "anlık puanlama ve etkileşim" için kullanırken; Sing & See puanlama yapmaksızın sesi spektrogramlar üzerinde gösteren "görsel geri bildirim" yöntemini benimsemiştir.

İçerik ve entegrasyon bakımından Auralia, YouTube desteği ve "Diversity" paketiyle gerçek kayıtlar üzerinden analiz imkânı sunarken; teori eğitimi için "Musition" yazılımıyla tam entegre çalışmaktadır. Bu sayede Auralia'da duyulan bir akor, Musition'da dört partili armoni kurallarına göre yazılabilmekte ve hatalar sistem tarafından analiz edilmektedir. EarMaster ise Kanada Kraliyet Konservatuvarı (RCM) uyumlu sertifikasyon modülleri sunması ve incelenen masaüstü yazılımlar arasında Türkçe dil desteğine sahip tek araç olması bakımından ayrışmaktadır. EarMaster, bilgisayar ve mobil cihazlarda çalışan yerel uygulamalar (cross-platform) kullanırken; Auralia masaüstü versiyonuna ilaveten tarayıcı tabanlı bulut mimarisi sunar. Auralia'nın bu yapısında, müfredat düzenleme ve soru hazırlama gibi eğitmen araçları masaüstü sürümde yer alırken; öğrencilerin pratik yapması için tarayıcı sürümü yeterli olmaktadır.

Çizelge 5. Masaüstü kulak eğitim yazılımlarının özellik karşılaştırması:

Özellik	Auralia 7	EarMaster Pro 7	Sing & See
Platform	PC + Mac + Bulut (Web)	PC + Mac + Android + iPad + Chromebook	PC + Mac
Temel Yaklaşım	Müfredat & LMS Odaklı (Bulut)	Bireysel Pratik & Kurs (Hibrit)	Görsel Geri Bildirim (Spektrogram)
İçerik Türü	YouTube, Gerçek Ses Kayıtları, MIDI	MIDI ve Dahili Ses Bankası	Gerçek Zamanlı Ses Analizi (Kayıt yok)
Özel İçerik	"Diversity" (Çeşitlilik) ve Pop/Caz Paketleri	RCM Voice, Jazz Workshops	Sadece Vokal Analizi
Mikrofon Kullanımı	Kayıt alır ve Puanlar (Sight Singing)	Anlık Puanlama (Real-time evaluation)	Sesi Görselleştirir (Puanlamaz)
Türkçe Dil Desteği	-	+	-

İncelenen yazılımlar, ücretli yazılımlardır, bu yazılımların sınırlı süreli lisanslama, demo/deneme sürümü, toplu lisans(kurumsal) indirimleri avantajlar sunsalar da, sürekli olarak ücretsiz kullanım imkanı yoktur.

3.3.2. Dijital Ses İş İstasyonları(DAW) ve Grafiksel Analiz Araçları

Grafiksel perde ve zaman düzenleme araçları (Pitch & Time Correction), temel olarak kaydedilen ses sinyallerini analiz ederek, bunları zaman ve frekans ekseninde görsel "notalar" veya "eğriler" şeklinde yeniden inşa eden gelişmiş yazılımlardır. Müzik prodüksiyonunda esasen hatalı performansları düzeltmek için kullanılan bu araçlar, kulak eğitimi ve vokal pedagojisi bağlamında güçlü birer görsel geri bildirim mekanizması sunar. Öğrenci, icra ettiği sesin sadece perdesini duymakla kalmaz, aynı zamanda hedef notadan ne kadar saptığını (cent cinsinden), vibrato genişliğini ve notalar arası geçişlerdeki (portamento) kararlılığını grafiksel bir arayüz üzerinde somut olarak gözlemleyebilir. Bu süreç, işitsel algının görsel veriyle desteklenmesini sağlayarak, entonasyon sorunlarının daha hızlı tespit edilmesine ve düzeltilmesine olanak tanır. Söz konusu yazılımlar, kullanıcının ihtiyacına göre tek başına çalışabilen

(standalone) bağımsız programlar olabildiği gibi, Dijital Ses İş İstasyonları (DAW) içerisinde bir eklenti (plugin) olarak veya doğrudan DAW'ın mimarisine entegre edilmiş yerleşik araçlar şeklinde de çalışabilmektedir.

Grafiksel analiz araçları teknik kapasiteleri bakımından; canlı performansta kullanılan gerçek zamanlı araçlar ve stüdyo ortamında detaylı müdahaleye izin veren çevrimdışı editörler olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu araştırmanın pedagojik odağı, yazılımların sesi otomatik düzeltme yeteneği değil, öğrenciye sunduğu görsel geri bildirim kapasitesidir. Amaç, öğrencinin kendi ses dalgasını referans notalar üzerinde görerek entonasyon ve zamanlama hatalarını fark etmesi ve kendi kendini düzeltme becerisini geliştirmesidir. Canlı performans amacıyla tasarlanmış olan programlar, bu araştırmanın kapsamı dışındadır. Kulak eğitimi için temel grafik özellikleri yeterli olduğu için, incelenmeye alınan yazılımlar, yeterlik ve başarı düzeylerine göre değil, çalışma biçimi ve çok sesli analiz özellikleri esas alınarak seçilmiştir.

Grafiksel analiz araçları bağlamında incelenen yazılımlar şunlardır:

1. Melodyne,
2. wariaudio(cubase),
3. ReaTune(reaper)

Çizelge 6. Grafiksel Perde Analiz Yazılımlarının Karşılaştırılması:

Yazılım	Çalışma Biçimi	Analiz Kapasitesi
Celemony Melodyne	Plugin, ARA ve Standalone	Polifonik ve Monofonik
VariAudio	Cubase'e Tam Entegre (Dahili)	Monofonik
ReaTune	Reaper'a Tam Entegre (Dahili)	Monofonik

Çizelge 6'da görüldüğü üzere bazı araçlar, çalışabilmek için bir Daw yazılımına ihtiyaç duyar. VariAudio ve ReaTune adlı araçları kullanabilmek için Cubase ve Reaper programlarına ihtiyaç vardır. Melodyne ise hem bu daw programları altında eklenti olarak hem de tek başına çalışabilme özelliğine sahiptir.

Bu başlıkta incelenen analiz yazılımları; kulak eğitim yazılımlarının aksine, önceden hazırlanmış sorular sunmaz. Bunun yerine, öğrenciye sesin fiziksel özelliklerini (frekans, genlik, zamanlama) görselleştirerek inceleme imkanı tanıyan bir "analiz laboratuvarı" ortamı sağlar. Bu analiz araçları, öğrencinin kaydettiği sesi notasyon ızgarası üzerinde görselleştirmektedir. Bu sayede öğrenci, duyduğu ses ile seslendirdiği arasındaki "cent" düzeyindeki entonasyon farklarını gözle görerek kendi kendini düzeltebilmektedir. Ayrıca zamanlama hatalarını da görsel olarak görebilecek, hatta düzeltebilecektir. Sonuç olarak bu yazılımlar; öğrencinin süreci kontrol etme ve yönetme becerisini geliştiren, ileri düzey araçlar olarak değerlendirilmiştir.

4.TARTIŞMA

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, müzik eğitiminde kullanılan dijital araçların teknik ve pedagojik yeterliliklerinin platforma göre (mobil, web, masaüstü) belirgin farklılıklar

gösterdiğini ve her birinin öğrenme sürecinin farklı bir ihtiyacını tamamladığını ortaya koymuştur.

Mobil uygulamalar, sundukları çevrimdışı kullanım ve erişim kolaylığı sayesinde literatürde belirtilen "her yerde öğrenme" kavramını en güçlü destekleyen araçlardır. Ancak pedagojik analizler, bu araçların çoğunlukla yapılandırılmış bir müfredat sunmaktan ziyade izole edilmiş alıştırmalara (drill-and-practice) odaklandığını göstermiştir. Bu durum, mobil uygulamaların bir "öğretici"den çok, bir "tekrar ve hız aracı" olduğunu işaret etmektedir.

Bu noktada Web Siteleri (Web Tabanlı Araçlar), mobil uygulamaların eksik bıraktığı "teorik derinlik" ve "özelleştirilebilirlik" boşluğunu doldurmaktadır. Özellikle Teoria ve Musictheory.net gibi platformların, öğretmene egzersiz parametrelerini (örneğin sadece belirli akor çevrimlerini sorma gibi) detaylıca ayarlama imkânı tanıması, bu araçları sınıf içi eğitim ve teorik konu anlatımı için en esnek platformlar haline getirmektedir. Web siteleri, örgün eğitim ile dijital bireysel çalışma arasında bir köprü görevi görmektedir.

Öte yandan, Masaüstü Kulak Eğitimi Yazılımları (EarMaster, Auralia), sundukları "LMS (Öğrenme Yönetim Sistemi)" ve "Detaylı Raporlama" özellikleri ile kurumsal eğitim standartlarına en uygun araçlardır. Mobil uygulamalar ve web siteleri genellikle anlık geri bildirim verirken; masaüstü yazılımlarının öğrencinin dönemlik gelişimini kayıt altına alması, onları akademik müfredatın takibi için vazgeçilmez kılmaktadır.

Son olarak, Dijital Ses İş İstasyonları(DAW) ve Grafiksel Analiz Araçları yazılımlarının kulak eğitimi potansiyeli tamamen farklı bir bilişsel sürece hitap etmektedir. Diğer üç platform (Mobil, Web, Masaüstü) "soru soran" bir yaklaşım sergilerken; DAW yazılımları öğrenciye sesi görselleştirme ve analiz etme imkânı tanımaktadır. Perde düzeltme özellikleri, eğitimi "tahmin etme" sürecinden "analiz ve üretim" sürecine taşımaktadır.

Sonuç olarak; mobil uygulamalar "pratik/refleks", web siteleri "teori/esneklik", masaüstü yazılımlar "müfredat/kurumsal takip", Grafiksel Analiz Araçları ise "analiz/üretim" odaklıdır.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Sonuçlar

Araştırma sonucunda; müzik işitme eğitimi teknolojilerinin tek tip olmadığı, her platformun farklı bir eğitsel ihtiyaca cevap verdiği saptanmıştır:

1. **Mobil Uygulamalar:** Erişim kolaylığı ve oyunlaştırma ile günlük pratik ve hız kazanma (refleks) ihtiyacını karşılayan en pratik araçlardır.
2. **Web Siteleri:** Öğretmenlere sunduğu egzersiz özelleştirme imkanları ve geniş teorik konu anlatımları sayesinde, özellikle sınıf içi etkileşim ve teori eğitimi için en uygun platformdur.
3. **Masaüstü Kulak Eğitimi Yazılımları:** Hazır müfredat yapıları ve öğrenci izleme sistemleri (LMS) ile kurumsal/akademik eğitimin bel kemiğini oluşturacak niteliktedir.

4. **Dijital Ses İş İstasyonları(DAW) ve Grafiksel Analiz Araçları:** Öğrencinin sesi analiz etmesini ve kendi hatalarını görsel verilerle düzeltmesini (self-correction) sağlayan, ileri düzey bir "analiz laboratuvarı" ortamı sunmaktadır.

5.2. Öneriler

1. Hangi aracın faydalı olacağı kişinin öğrenme şekline, seviyeye ve amaca göre değişebilir, mümkün olduğunca farklı araçları kullanıp, hangisi/hangileri ile devam edileceğine karar verilmesi uygun olacaktır. İhtiyaca göre farklı araçların kullanılmasını en faydalı kullanım şeklidir.
2. Bu araçların kullanımı, Müzik eğitimi almakta olan öğrenciler için hız ve kolaylık sağlayacaktır. Bu durum, öğretmenlerin de yıl boyunca yetişmesi gereken müfredatın işlenmesi için olumlu katkı sağlayacaktır.
3. Müzik eğitimi alamayan kişiler için sonuçlar kişiye göre değişebilir. Bu araçlarda anlamadığı veya yapamadığı işlemler için danışabileceği bir öğretmeni olmadığı için olumsuz bir deneyim yaşayabilir. Kullanıcı bir sorun yaşamazsa, öğretmen yoksunluğuna rağmen kulak eğitimini ilerletebilecektir.

Müzik eğitimi müfredatlarında, “Müzik Teknolojileri ve Dijital Araçlar” konusuna daha geniş yer verilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

[1]Açılmış, H., Yıldırımer, E., & Gerek, Z.. (2021). Dans ve Müzik Eğitimi Alan Konservatuvar Öğrencilerinin İşitsel ve Görsel Ritim Algılarının İncelenmesi. *Uluslararası Egzersiz Psikolojisi Dergisi.* https://doi.org/10.51538/intjourexerpsyc.1037878

[2]Akyıldız, M., Büyük, K., Keskin, U., & Tunalı, S. (2023). Etkileşimli Dijital Ders Malzemelerinin Kullanımı: Müzik Eğitimi Alanında Bir Araştırma. *Dijital Teknolojiler ve Eğitim Dergisi, 2(2), 113–128*. doi:http://doi.org/10.5281/zenodo.10439846

[3]Alpaydın, R.. (2022). Computational Music Theory. *Porte Akademik Müzik ve Dans Araştırmaları Dergisi.* https://doi.org/10.59446/porteakademik.1058088

[4]Balcı, A. (2016). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler. *Pegem Akademi.*

[5]Belge, O. (2021). Mobil İşitme Eğitimi Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi. *idil, 82 (2021 Haziran) s. 943–950*. doi:https://doi.org/10.7816/idil-10-82-07

[6]Bogdanova, M. (2015). Reflection in the Elementary Music Ear Training. *International Journal of Literature and Arts.* https://doi.org/10.11648/j.ijla.s.2015030501.12

[7]Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). Bilimsel araştırma yöntemleri (25. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık

[8]Çuhadar, C.. (2016). Müzik ve müzik eğitimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. https://doi.org/dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/32036/350104

[9]Demirtaş, E., & Özçelik, S. (2022). Microtonal Ear Training Application Usage in Turkish Music Education. *International Online Journal of Educational Sciences*. doi: https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=article&ID=fhZBPoUBYqxAIGX2fJ4r

[10]Green, E. (2006). Solfège, Ear Training, Rhythm, Dictation, and Music Theory: A Comprehensive Course. *Music Educators Journal*. doi:https://research.ebsco.com/c/search/details/w3e4wsukpj

[11]Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. *Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.*

[12]Levendoğlu, N. O. (2004). Müzik Eğitiminde Online Sistemler ve İnteraktif Yazılımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi 2004 Cilt: 5 - Sayı: 8*.

[13]Özbaltan, N. (2024). Gerçek zamanlı akor tanımlama uygulaması: Ses işleme ve makine. *Online Journal of Music Sciences, 2024, 9(2), 405-414*. doi:https://doi.org/10.31811/ojomus.1580523

[14]Özdemir, G. (2016). The process of musical hearing. *International Journal of Social Sciences and Education Research.* https://doi.org/10.24289/ijsser.279096

[15]Rizqyawan, M. I., & Hermawan, G. (2015). Adventure game as learning media for introducing music interval and ear training to kids. *2015 International Conference on Automation, Cognitive Science, Optics, Micro Electro-Mechanical System, and Information Technology (ICACOMIT)*. doi:https://doi.org/10.1109/icacomit.2015.7440200

[16]Rudolph, T. (2005). Music-theory and ear-training tools. *Music Education Technology*. doi:https://doi.org/research.ebsco.com/c/search/details/sdwirdb32r

[17]Sezer, E., & Temiz, E. (2023). Mobil müzik uygulaması destekli müzik teorisi ve işitme eğitimi. *The Journal of Academic Social Science, 137, 26–37*. doi:https://doi.org/10.29228/ASOS.66749

[18]Şahin, İ. (2003). Küreselleşme, Dijital Teknoloji ve Eğitim'de Yeni Yaklaşımlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 1(4), 441 - 452.

[19]Şen, Ü. S. (2004). Bir Eğitim Alanı Olarak Müzik. *Eurasian Journal of Educational Research*. 0(14), 136 – 143.

[20]Tecimer Kasap, B. (2007). Müzik Eğitiminde Teknolojik Yaklaşımlar. *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS) , Ankara, Turkey*.

[21]Ünlü, L. (2019). Solfej eğitiminde görsel ve işitsel uygulamaların müziksel okuma becerisine etkisi. *Güzel Sanatlarda Güncel Araştırmalar, Çelik K., D. B., Koyuncu, O. A., Tankız, K. D., Editör, Gece Kitaplığı, Ankara Gece Kitaplığı, Ankara, ss.103-123, 2022*.

[22]Yayla, F. (2006). Müziksel İşitmenin Temel Prensipleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* .

EKLER

Ek 1. Mobil Uygulamalar için bağlantılar(Erişim: Aralık, 2025)

Uygulama	Bağlantılar
Perfect Ear: Music & Rhythm	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.evilduck.musiciankit https://apps.apple.com/us/app/perfect-ear-ear-trainer/id1440768353 https://perfectear.app/
Piano Ear Training	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.veitch.themelodymaster.phl https://apps.apple.com/us/app/piano-ear-training/id570615299 https://learntomaster.com/
Functional Ear Training	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.kaizen9.fet.android https://apps.apple.com/us/app/functional-ear-trainer/id1088761926 https://www.miles.be/
Complete Ear Trainer	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.binaryguilt.completeeartrainer https://apps.apple.com/us/app/complete-ear-trainer/id1012455471 https://completeeartrainer.com/
MyEarTraining – Ear training	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.myrapps.eartraining https://apps.apple.com/us/app/myeartraining-ear-trainer/id885622580
The Ear Gym – Ear training	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.franciscop.francisco.eargym http://theeargym.com/
EarMaster - Ear Training	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.earmaster.android https://apps.apple.com/us/app/perfect-ear-ear-trainer/id1440768353
Interval Recognition- Ear Train	https://play.google.com/store/apps/details?id=uk.co.marchantpeter.intervalrecognition https://www.marchantpeter.co.uk/
Earpeggio	https://apps.apple.com/us/app/earpeggio/id884775105
Ear Trainer Lite	https://apps.apple.com/us/app/ear-trainer-lite/id398326427

	Ear Training	https://play.google.com/store/apps/details?id=air.com.musycom.EntrenamientoAuditivo&hl=tr
	Music Theory Companion	https://play.google.com/store/apps/details?id=app.pg.scalechordprogression&hl=tr
	Music Theory Helper	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.okramuf.musikteori&hl=en-US
	DoReMi Music Academy	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.fredo.music&hl=tr https://apps.apple.com/us/app/doremi-music-academy/id6470913073
	Meludia Melody - Ear training	https://play.google.com/store/apps/details?id=com.Meludia.MicroMelody&hl=tr

Ek 2. Masaüstü Kulak Eğitim Yazılımları için bağlantılar(Erişim: Aralık, 2025)

Yazılım	Bağlantılar
Auralia	https://www.risingsoftware.com/auralia https://auralia.cloud/
EarMaster Pro	https://www.earmaster.com
Sing & See	https://www.singandsee.com/

EBÛBEKİR AĞA'NIN EVİÇ BESTESİ "ŞEYDÂ-TER EYLEDİ BENİ HÛY-GERDE GERDENİN" ÜZERİNE MAKAMSAL BİR İNCELEME

Ögr.Gör. GÜLGÜN ÇOLAK

Gaziantep Üniversitesi, Gulgunclk27@gmail.com - 0000-0002-0923-6445

ÖZET

XVIII. yüzyıl Osmanlı mûsikîsi, makam ve form ilişkilerinin bilinçli biçimde ele alındığı, klasik üslûbun olgunlaştığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde bestelenen eserler, makamların yalnızca teorik özelliklerini değil, aynı zamanda form içerisinde nasıl işlendiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışma, XVIII. yüzyılın önemli bestekârlarından Ebûbekir Ağa'nın Eviç makamında bestelemiş olduğu *"Şeydâ-ter Eyledi Beni Hûy-Gerde Gerdenin"*adlı eseri makamsal açıdan incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmada, eserin nota metni esas alınarak makamsal analiz yöntemi uygulanmış; eser giriş, mülâzime terennüm, meyanhâne ve karar bölümleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. İnceleme sonucunda, Eviç makamının karakteristik seyir özelliklerinin eser boyunca tutarlı bir biçimde işlendiği; Sabâ, Nikriz ve Bestenigâr karakterli geçkilerle makamsal yapının zenginleştirildiği tespit edilmiştir. Özellikle eserin son bölümünde ortaya çıkan Bestenigâr çağrışımlı karar hissi, makamsal kurgu açısından dikkat çekici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Bu yönüyle çalışma, söz konusu eserin Eviç makamının beste formu içerisindeki kullanımını ortaya koyan nitelikli bir örnek sunduğunu göstermekte; XVIII. yüzyıl klasik Türk mûsikîsinde makam - form ilişkisinin anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebûbekir Ağa, Eviç makamı, beste formu, makamsal analiz, XVIII. yüzyıl Osmanlı mûsikîsi

A MAKAMSAL ANALYSIS OF EBÛBEKİR AĞA'S EVIÇ BESTE "ŞEYDÂ-TER EYLEDİ BENİ HÛY-GERDE GERDENİN"

ABSTRACT

The eighteenth century represents a period in which the classical style of Ottoman music reached maturity and the relationship between mode (makam) and form was approached with greater awareness. Musical works composed during this era are significant not only for their theoretical modal structures but also for the ways these structures are articulated within formal contexts. This study aims to examine the makamsal structure of the piece *"Şeydâ-ter Eyledi Beni Hûy-Gerde Gerdenin"*, composed in the Eviç makam by Ebûbekir Ağa, one of the prominent composers of the eighteenth century.

In this research, a makamsal analysis method based on the notated score of the work has been employed. The piece has been analyzed by considering its formal sections, including the introduction, mulâzime (terennüm), meyanhâne, and concluding parts. The findings reveal that

the characteristic melodic progression of the Eviç makam is consistently maintained throughout the work, while the modal structure is enriched through transitional gestures associated with Sabâ, Nikriz, and Bestenigâr. In particular, the concluding section produces a cadential impression reminiscent of the Bestenigâr makam, which stands out as a notable feature of the work's modal design.

Overall, this study demonstrates that Ebûbekir Ağa's composition provides a representative example of the use of the Eviç makam within the *beste* form and contributes to a deeper understanding of the makam–form relationship in eighteenth-century Ottoman classical music.

Keywords:
Ebûbekir Ağa, Eviç makam, beste form, makamsal analysis, eighteenth-century Ottoman music

1. GİRİŞ

XVIII. yüzyıl, Osmanlı mûsikîsinde klasik üslûbun yerleştiği ve makam ile form ilişkilerinin daha bilinçli biçimde ele alındığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde mûsikî üretimi büyük ölçüde saray çevresinde şekillenmiş; Enderun merkezli eğitim anlayışı, icracı ve bestekâr yetiştirme sürecinde belirleyici olmuştur. Meşk geleneğine dayanan bu yapı, mûsikîşinasların yalnızca repertuvar bilgisi değil, aynı zamanda makam seyri ve form bilinci kazanmalarını da sağlamıştır. Böylece XVIII. yüzyıl mûsikîsi, hem teorik hem de icrâ bakımından olgun bir karakter kazanmıştır.

Bestecilik anlayışı açısından bakıldığında, bu yüzyılda klasik makam sistemine bağlılığın korunduğu, ancak melodik anlatımın daha akıcı ve ifade gücü yüksek bir hâl aldığı görülmektedir. Özellikle büyük ve orta ölçekli formlar, makamların seyir özelliklerini ortaya koymak için elverişli bir zemin oluşturmuştur. Kâr, beste ve semâî gibi formlar aracılığıyla makamlar, yalnızca teorik bir yapı olarak değil, form içerisinde işlenen dinamik bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, XVIII. yüzyıl mûsikî anlayışının ayırt edici yönlerinden biridir.

Bu tarihsel ve estetik çerçeve içerisinde yetişen bestekârlar, klasik geleneği sürdürmekle birlikte yaşadıkları dönemin ifade anlayışını eserlerine yansıtmışlardır. Bu bağlamda, XVIII. yüzyıl saray mûsikî çevresinde yetişmiş olan Ebûbekir Ağa**,** büyük formlara yönelmesi ve makam kullanımındaki bilinçli tercihleriyle dikkat çeken isimlerden biridir. Onun eserleri, makam ile form arasındaki ilişkinin incelenmesi açısından elverişli bir örneklem sunmaktadır.

Bu çalışma, XVIII. yüzyıl Osmanlı mûsikî anlayışını, Ebûbekir Ağa'nın Eviç makamında bestelenmiş olan "Şeydâ-ter Eyledi Beni Hûy-Gerde Gerdenin" adlı bestesi üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. İncelemede söz konusu eser, makam seyri, asma kararlar, geçkiler ve formun makamsal işleyişe etkisi bakımından değerlendirilerek, Eviç makamının beste formu içerisindeki kullanımı ayrıntılı biçimde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. Bestekârın Hayatı ve Sanatsal Üslûbu

Ebûbekir Ağa, Eyüp Sultan semtinde doğmuş olması sebebiyle kaynaklarda "Eyyûbî" nisbesiyle anılan ve XVIII. yüzyıl Osmanlı saray mûsikî çevresinde yetişmiş önemli bir hânende ve bestekârdır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte,

genç yaşta Enderun'a alındığı; burada kiler ağaları arasına dâhil edilerek saray teşkilâtı içinde sistemli bir eğitim sürecinden geçtiği anlaşılmaktadır. Enderun'da aldığı bu düzenli musikî eğitimi, onun yalnızca icracı değil, makam ve form bilinci gelişmiş bir bestekâr olarak yetişmesinde belirleyici olmuştur. Özellikle III. Ahmed ve I. Mahmud devirlerinde saray çevresinde tanınmış olması, mûsikî anlayışının dönemin estetik beklentileriyle uyumlu bir çizgide geliştiğini göstermektedir (Özcan, 2006; İhsanoğlu vd., 2003).

Genç yaşta çavuş mülâzımı olarak Enderun'a kabul edilen Ebûbekir Ağa, gördüğü eğitimin ardından fasıl idaresi, musikî muallimliği ve nihayet saray fasıl heyetinin serhanendeliği görevlerine kadar yükselmiştir (Özalp, 2000, s. 464). Bestelerinde klasik üslûbun temel ilkeleri korunmakla birlikte, neşeli, coşkulu ve renkli bir anlatımın hâkim olduğu görülmektedir. Kâr, beste, ağır semâî ve yürük semâî gibi formlara ağırlık vermesi, bestekârın özellikle büyük ve orta ölçekli formlar üzerinden bir ifade dili geliştirdiğini düşündürmektedir. Dinî mûsikî formlarında eser vermemiş olması ise, sanat kimliğinin büyük ölçüde saray merkezli ve din dışı klasik repertuar içerisinde şekillendiğine işaret etmektedir (Özalp, 2000, s. 464–465; İhsanoğlu vd., 2003).

Tablo 1. Ebu Bekir Ağa'nın Çeşitli Makamlardaki Beste Örnekleri[1]

Makam	Eser (Güfte Başlangıcı)
Besteısfahan	O nühüfte gamzelerden bunu kim reca ederdi
Dügâh-mâye	Bir âh ile üftâdeliğim yâre duyurdum
Eviç	Ey gülizârı rengin hoş bûyi dilkûşâ hem
Gerdaniye	Bakılır mı o şehi kişver-i hüsn-âbâde
Hicaz	Yine tâb-ı nigâhı hayrete
Hüseynî	Canım yerine geldi cânânımı gördüm
Hüzzam	Ol lâle ruhun tarhı gülistânı güzeldir
Mahur	Beni çün kendine ol serv-i revân bende bile
Müstear	O nevrestide nihâlim ne serv ü kâmet olur
Nühüft	Mest itti müşk-odû bir kâkül-i hoş-bû
Saba	Dilem rûbûde-i ân şûh-ı çeşm-i fitânest
Segâh	Etti ol güzel ahde vefâ
Uşşak	Ne dem ki hüsnüne ol mehveşin nazar ederiz
Yegâh	Zülfün hevesi gönlümü sevdâya düşürdü
Yegâh (Kâr)	Yegâh Kâr

1.2. Amaç ve Önem

Bu araştırmanın amacı, XVIII. yüzyıl Osmanlı mûsikîsi içerisinde önemli bir yere sahip olan Ebûbekir Ağa'nın Eviç makamında bestelemiş olduğu "Şeydâ-ter Eyledi Beni Hûy-Gerde Gerdânın" adlı beste eserini**,** makamsal açıdan incelemektir. Çalışmada söz konusu eser; makam seyri, karar ve asma karar yapıları, geçkiler ile formun makamsal işleyişe etkisi

[1] Yücel, H., & Taşçeşme, H. (2020). Ebûbekir Ağa'nın Yegâh Kâr'ının makamsal analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences*, 7(46), 48–67. https://doi.org/10.29228/SOBIDER.44178

bakımından ele alınarak, Eviç makamının beste formu içerisindeki kullanım biçimi ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Araştırma, tek bir eserin ayrıntılı biçimde ele alınması yoluyla, XVIII. yüzyıl klasik üslûbunda makam–form ilişkisinin derinlemesine incelenmesine imkân tanıması bakımından önem taşımaktadır. Bu yönüyle çalışma, Ebûbekir Ağa'nın bestecilik anlayışını Eviç makamı özelinde değerlendirmeyi amaçlamakta; ayrıca klasik Türk mûsikîsinde eser temelli makamsal analiz çalışmalarına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1.3. Sınırlılıklar

Bu araştırma, Ebûbekir Ağa'nın Eviç makamında bestelemiş olduğu "Şeydâ-ter Eyledi Beni Hûy-Gerde Gerdânın" adlı beste eseri ile sınırlandırılmıştır. Bestekârın diğer makamlardaki ya da farklı formlardaki eserleri, çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. İnceleme, mevcut nota nüshaları üzerinden gerçekleştirilmiş olup, günümüze ulaşmayan eserler veya farklı varyantlar değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Ayrıca çalışma, icrâ pratiklerinden ziyade yazılı nota metnine dayalı makamsal çözümleme ile sınırlıdır.

1.4. Varsayımlar

Araştırmada kullanılan nota nüshasının, eserin bestekâr tarafından ortaya konulan makamsal yapıyı doğru ve yeterli biçimde yansıttığı varsayılmaktadır. İncelemeye alınan eserin form özelliklerinin, klasik Türk mûsikîsi geleneği içerisinde kabul edilen genel beste yapısıyla uyumlu olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan teorik çerçevenin, Eviç makamının seyir özelliklerini açıklamak için yeterli olduğu varsayılmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışma kapsamında, Ebûbekir Ağa'nın Eviç makamında bestelemiş olduğu "Şeydâ-ter Eyledi Beni Hûy-Gerde Gerdânın" adlı beste eserinin nota metni esas alınarak makamsal analiz yöntemi uygulanmıştır. İncelemede eserin giriş, meyân, mülâzime ve karar bölümleri ayrı ayrı ele alınmış; makam seyri, güçlendirici perdeler, asma kararlar ve olası geçkiler tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler, beste formunun yapısal özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiş ve betimleyici bir yaklaşımla yorumlanmıştır. Bu sayede, Eviç makamının beste formu içerisindeki seyir özelliklerinin ve makamsal kurgusunun nasıl şekillendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Eviç Bestenin Giriş Bölümünün Makamsal Analizi

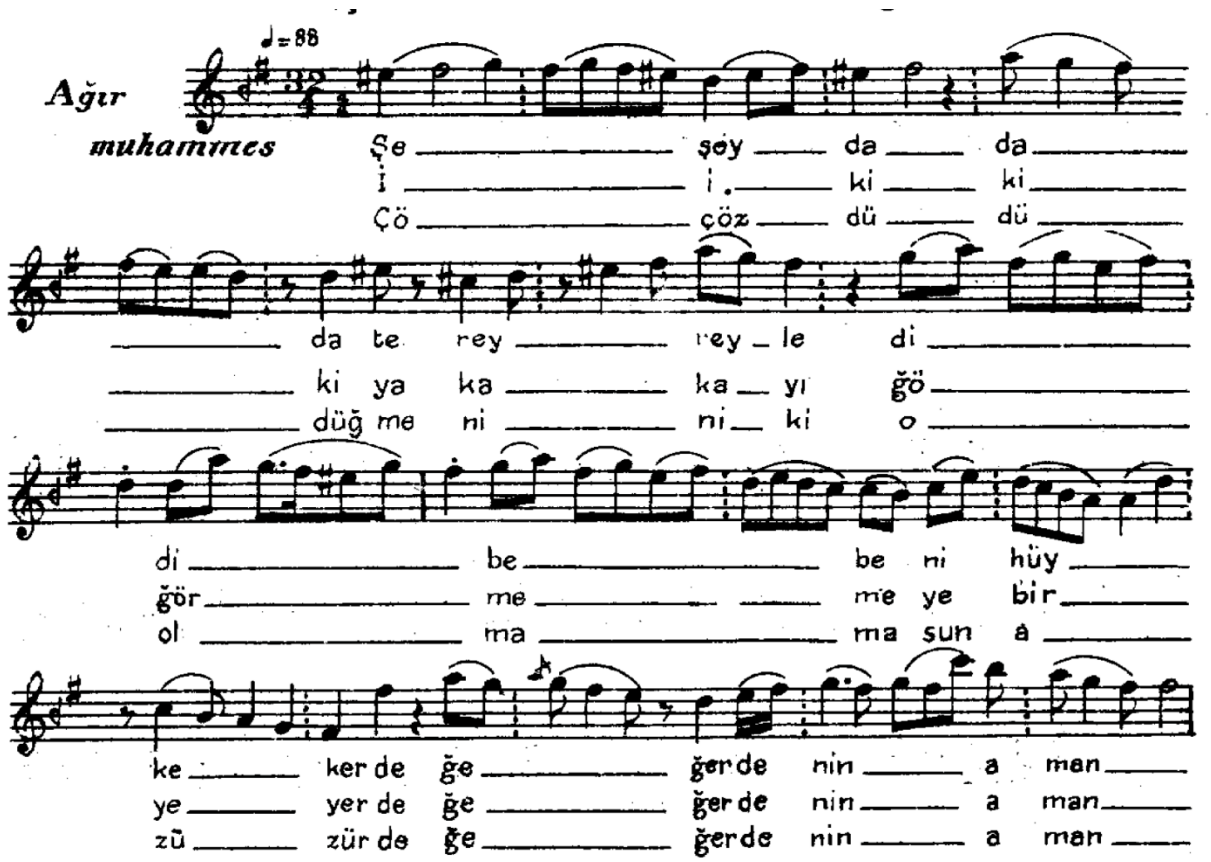

Eserin giriş bölümünde Eviç perdesi merkez alınmış; makamsal seyir bu perde etrafında gerçekleştirilen seyir nağmeleri ile başlatılmıştır. Bu seyir sürecinde, Eviç perdesi üzerinde Segâh çeşnisinin kullanıldığı ve söz konusu çeşninin makamsal ifadeyi belirginleştirdiği görülmektedir. Aynı yaklaşımın ikinci, üçüncü ve dördüncü dizelerde de sürdürüldüğü; bu bölümlerde Eviç perdesi merkezli seyir içerisinde Segâh çeşnisine dayalı melodik yapıların tekrarlandığı dikkat çekmektedir.

İlerleyen kısımlarda makamsal seyir, tam perdeler aracılığıyla aşağı yönlü olarak genişletilmiş ve Irak perdesine kadar inilmiştir. Irak perdesine ulaşıldığında, burada da Segâh çeşnisiyle gerçekleştirilen seyirli bir karar yapılmış; böylece makamın alt bölgesiyle olan ilişkisi güçlendirilmiştir. Hem Eviç hem de Irak perdelerinde Segâh çeşnisinin kullanılması, eserde makamsal bütünlüğü destekleyen önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmakta; Eviç makamının karakteristik seyir anlayışının bilinçli ve tutarlı bir biçimde işlendiğini göstermektedir.

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

3.2. Eviç Bestenin Mülâzime Terennüm Bölümünün Makamsal Analizi

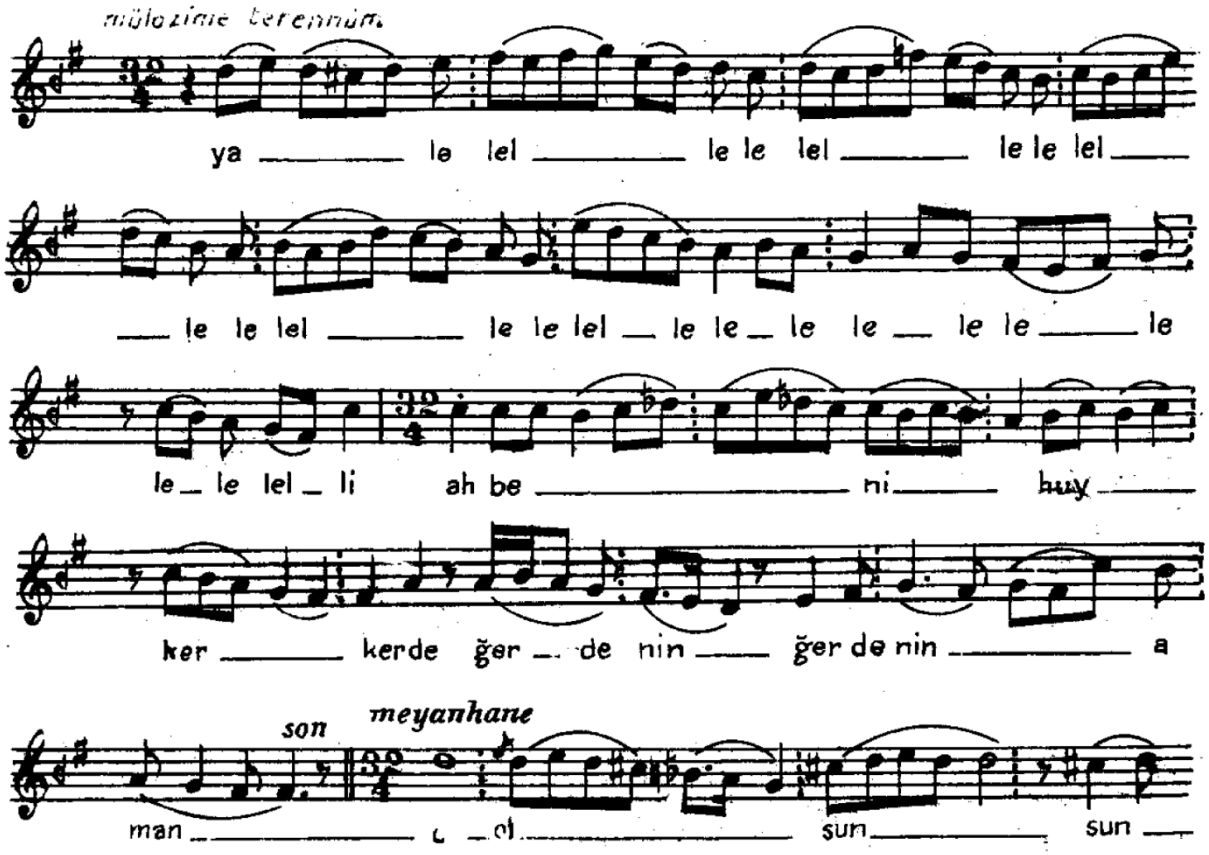

Mülâzime terennüm bölümünde, ilk dizekte Nevâ perdesi üzerinde Rast karakterli ezgilerle giriş yapıldığı görülmektedir. Bu başlangıç, eserin makamsal akışını üst ses alanında dengeli bir biçimde sürdürmekte ve terennüm bölümüne belirgin bir hareket kazandırmaktadır. Nevâ perdesi merkezli bu seyir, Rast nağmelerinin kullanımıyla desteklenerek makamsal yapı netleştirilmiştir. Takip eden dizekte ise tam perdeler aracılığıyla aşağı yönlü bir seyir gerçekleştirilmiş ve Dügâh perdesine ulaşılmıştır. Bu bölümde, yerinde Uşşak, yerinde Rast karakterinin belirginleştiği anlaşılmaktadır. Yerinde yapılan bu seyir, terennüm bölümünün makamsal zenginliğini artıran önemli bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Söz konusu bölümün devamında ise makamsal hareket yeniden aşağı yönlü olarak sürdürülmüş ve Irak perdesine Segâh çeşnisi eşliğinde inilmiştir. Mülâzime bölümünün ilerleyen kısmında, üçüncü dizeğin ikinci ölçüsünden itibaren Sabâ makamına özgü bir seslenişin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bölümde kullanılan melodik yapı, Beslenigâr makamına gerçekleştirilen geçici bir geçki niteliği taşımaktadır.

Bölümün sonlarına doğru, kısa süreli geçkilerin ardından Nevâ perdesi üzerinde bir duruş sağlandığı görülmektedir. Nevâ perdesinin merkez alınmasıyla birlikte, burada yerinde Nikriz makamına yönelik bir geçki gerçekleştirilmiştir.

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

Bu makamsal hareketlilik, terennüm bölümünde Eviç makamının farklı makam ve çeşnilerle ilişkilendirilerek zenginleştirildiğini göstermekte; eserin makamsal kurgusunun bilinçli ve kontrollü bir seyir anlayışıyla oluşturulduğunu ortaya koymaktadır.

3.3. Eviç Bestenin Meyanhâne Bölümünün Makamsal Analizi

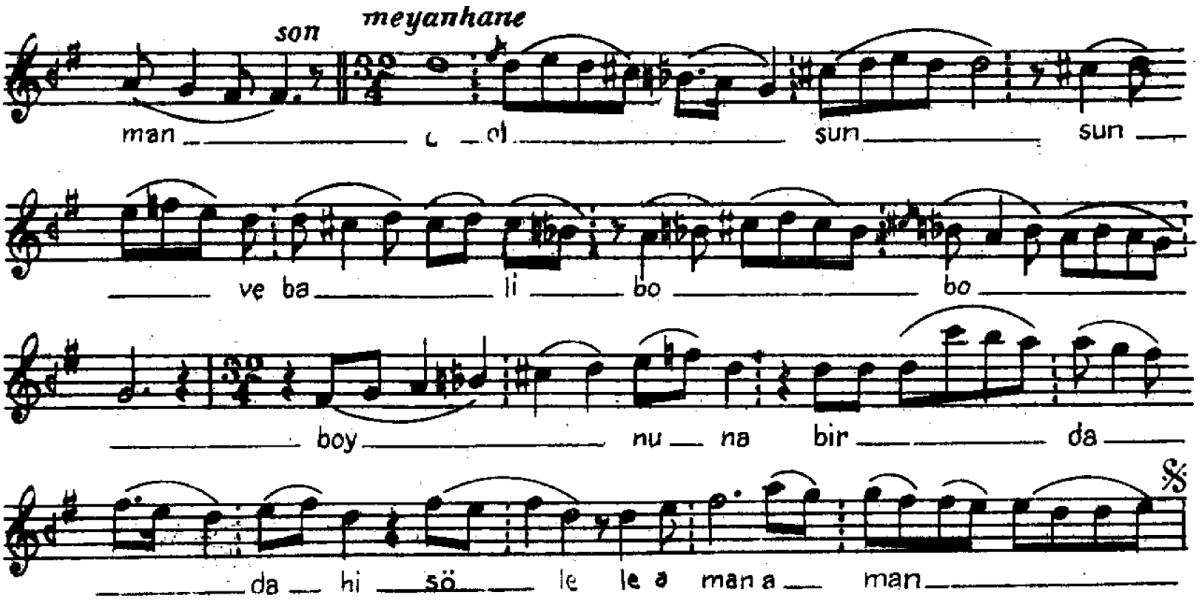

Meyanhâne bölümünde, bir önceki bölümün devamı niteliğinde olacak şekilde Nikriz makamına özgü sesler etrafında bir seyir gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bölümde makamsal hareket, Nikriz makamının karakteristik ezgisel yapısını çağrıştıran nağmelerle sürdürülmüş; böylece terennüm bölümünde kurulan makamsal zemin, meyanhâne kısmında da tutarlı biçimde devam ettirilmiştir.

Üçüncü dizekten sonra ise Nevâ perdesi üzerinde Rast nağmelerinin gösterildiği dikkat çekmektedir. Nevâ perdesinde gerçekleştirilen bu Rast karakterli kullanım, meyanhâne bölümünde makamsal ifadeyi belirginleştirmiş ve seyir içerisinde yeni bir odak noktası oluşturmuştur.

Meyanhâne bölümünün devamında, makamsal akışın yeniden mülâzime bölümüne yönlendirildiği görülmektedir. Bu dönüş, eserin form yapısı içerisinde mülâzimenin belirleyici bir rol üstlendiğini ve makamsal bütünlüğün bu bölüm üzerinden tamamlandığını göstermektedir. Nitekim eserin son bulduğu bölüm de mülâzime kısmıdır.

Eserin finalinde dikkat çeken hususlardan biri, gerçekleştirilen kararın alışılmış Eviç karar anlayışından farklı bir izlenim vermesidir. Karar bölgesinde duyurulan ezgisel yapı, Bestenigâr makamını çağrıştıran bir karar hissi uyandırmakta; bu durum, eserin sonlanışında beklenmedik ancak bilinçli bir makamsal tercih olarak değerlendirilebilmektedir. Söz konusu karar, bağımsız bir makam tesisinden ziyade, ana makamsal yapı içerisinde gerçekleştirilen örtük ve yorumlayıcı bir sonlanma niteliği taşımaktadır.

Bu yönüyle eser, yalnızca Eviç makamının seyir özelliklerini ortaya koymakla kalmamakta; aynı zamanda final bölümünde oluşturulan bu farklı karar hissiyle, bestekârın makamsal ifade gücünü ve estetik tercihlerini de dikkat çekici biçimde yansıtmaktadır.

SONUÇLAR

Bu çalışma, XVIII. yüzyıl Osmanlı mûsikîsi içerisinde önemli bir yere sahip olan Ebûbekir Ağa'nın Eviç makamında bestelemiş olduğu *"Şeydâ-ter Eyledi Beni Hûy-Gerde Gerdenin"* adlı beste eserini makamsal açıdan incelemeyi amaçlamıştır. İnceleme sürecinde eserin giriş, mülâzime terennüm, meyanhâne ve karar bölümleri ayrı ayrı ele alınmış; makam seyri, karar ve asma karar yapıları ile geçkiler detaylı biçimde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, eserin makamsal kurgusunun bilinçli, dengeli ve klasik üslûp anlayışıyla uyumlu bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır.

Analiz sonucunda, Eviç makamının karakteristik seyir özelliklerinin eserin genelinde tutarlı bir biçimde korunduğu görülmüştür. Özellikle Eviç ve Irak perdeleri etrafında şekillenen Segâh çeşnili kullanımlar, makamın temel kimliğini güçlendiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, terennüm ve meyanhâne bölümlerinde Sabâ, Nikriz ve Bestenigâr karakterli geçkilerin kullanılması, eserin makamsal yapısını zenginleştirmiş; ancak bu geçkiler ana makamdan kopmadan, kontrollü ve işlevsel bir anlayışla gerçekleştirilmiştir. Bu durum, bestekârın makamlar arası ilişkileri bilinçli bir estetik tercih doğrultusunda ele aldığını göstermektedir.

Eserin özellikle mülâzime ve meyanhâne bölümlerinde görülen makamsal çeşitlilik, formun sağladığı imkânlar çerçevesinde değerlendirilmiş; bu bölümlerde geçici yönelimlerle makamsal anlatımın derinleştirildiği tespit edilmiştir. Final bölümünde ortaya çıkan ve Bestenigâr makamını çağrıştıran karar hissi ise, eserin sonlanışında dikkat çekici bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu karar anlayışı, klasik Eviç makamı karar kalıplarının dışına taşmadan, esere özgün bir ifade kazandırmakta; Ebûbekir Ağa'nın bestecilik anlayışındaki estetik inceliği ve makamsal hâkimiyetini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Ebûbekir Ağa'nın söz konusu bestesinin, Eviç makamının beste formu içerisindeki kullanımını açık ve anlaşılır biçimde ortaya koyan nitelikli bir örnek sunduğunu göstermektedir. İnceleme, tek bir eser üzerinden gerçekleştirilen ayrıntılı makamsal analizlerin, XVIII. yüzyıl klasik Türk mûsikîsinde makam–form ilişkisinin daha derinlemesine anlaşılmasına önemli katkılar sağlayabileceğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem Ebûbekir Ağa'nın bestecilik anlayışının değerlendirilmesine hem de klasik Türk mûsikîsinde eser temelli makamsal analizlere yönelik araştırmalara katkı sunmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

İhsanoğlu, E., Şeşen, R., Gündüz, G. & Bekar, M. S. (Ed.). (2003). *Osmanlı mûsikî literatürü tarihi*. İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA).

Özalp, M. N. (2000). *Türk musikisi tarihi*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özcan, N. (2006). Ebûbekir Ağa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yücel, H., & Taşçeşme, H. (2020). Ebubekir Ağa'nın Yegâh Kâr'ının makamsal analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi (The Journal of Social Sciences)*, 7(46), 48–67. https://doi.org/10.29228/SOBIDER.44178

OPERA ŞARKICILIĞINDA DÜŞÜK LARENKS VE ÜST VOKAL TRAKT GENİŞLİĞİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR TEKNİK DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin BAYDAĞ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, cemalettin.baydag@beun.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5806-6844

ÖZET

Barok dönemden günümüze opera sanatının güncelliğini korumasında, insan sesinin olağanüstü kullanım potansiyeli her zaman belirleyici olmuştur. Birçok sanatsal disiplini bir araya getiren ve büyük ölçekli bir sahne yapıtı olan operanın, başarılı bir şekilde sunulabilmesi için şarkıcının sesini doğru ve işlevsel bir teknikle kullanması gerekmektedir. Bu nedenle tarihsel süreç içerisinde, dönemsel özelliklere de bağlı olarak farklı ses teknikleri geliştirilmiş, denenmiş ve dönüşüme uğramıştır. Barok dönemde operaların, oda orkestraları eşliğinde ve küçük salonlarda sınırlı dinleyici kitlesine sunulması, büyük ve hacimli ses gücü gerektirmemekteydi. Ancak romantik dönemde opera salonlarının mimari olarak genişlemesi ve orkestraların kişi sayısının artması, daha güçlü ve uzun süreli ses kullanım ihtiyacını zorunlu kılmıştır. Esasında bu durum, günümüzde sahne ve ses teknolojilerinin üstlendiği yapının tarihsel karşılığı olarak değerlendirebilir. Bu çerçevede, şan pedagojisi bağlamında iki temel teknik yaklaşım öne çıkmaktadır. İlki, literatürde "old school" olarak adlandırılan düşük larenks temelli tekniktir. İkincisi ise günümüzde giderek daha yaygın biçimde benimsenen üst rezonans odaklı yaklaşımdır. Bu çalışma, söz konusu iki farklı tekniksel yaklaşımı deneyim, doküman ve kayıt analizleri yoluyla karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. "Old school" olarak adlandırılan teknikte, gırtlak aşağıya doğru genişletilmekte ve megafon etkisi yaratılmak istenmektedir. Söz konusu teknik, güçlü diyafram ve abdominal kas desteği gerektirdiğinden, yüksek kas yoğunluğu ve yaşla birlikte sürdürülebilirlik sorunlarına yol açabilmektedir. Nitekim Franco Corelli (60), Franco Bonisolli (62), Giuseppe Giacomini (60) ve Mario Del Monaco (60) gibi bu tekniği yoğun biçimde kullanan bazı şarkıcıların ilerleyen yaşlarda ses stabilitesi sorunları yaşadığına dair örnekler bulunmaktadır. Günümüzde ise, şarkıcıların daha çok doğal bir yol olan üst rezonans odaklı yaklaşımı tercih ettikleri görülmektedir. Bu teknikte, larenksin aşağı ya da yukarı hareket etmesi durumunun sabitlenmesinden kaçınılarak, sesin üst farinks, yumuşak damak ve mask bölgesi olarak tanımlanan alanlarda rezonansa yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Böylelikle vokal traktın üst kısmında dikey açıklık ve akustik verimlilik sağlanarak daha parlak, metalik ve doğal bir ses üretimine olanak tanınmaktadır. Üst genişliğin aktif kullanımı, bedensel destek ihtiyacını tamamen ortadan kaldırmasa da, kas yoğunluğu vücudun geneline daha dengeli dağıtıldığından, Alfredo Kraus (72), Leo Nucci (83) ve Placido Domingo (84) gibi şarkıcılar, uzun yıllar performanslarını aktif olarak sürdürebilmişlerdir. Sonuç olarak, her iki yaklaşımın rezonans kapasitesini artırmayı hedeflediği, ancak anatomik ve bedensel destek açısından farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Opera şarkıcılığı, şan, düşük larenks, vokal trakt.

IN OPERA SINGING

ON LOW LARYNX AND UPPER VOCAL TRACT WIDTH A COMPARATİVE TECHNİCAL EVALUATİON

ABSTRACT

The extraordinary potential of the human voice has always been a decisive factor in maintaining the relevance of opera from the Baroque period to the present day. Opera, a large-scale stage production that brings together many artistic disciplines, requires the singer to use their voice with correct and functional technique for a successful performance. Therefore, throughout history, different vocal techniques have been developed, tested, and transformed, depending on the characteristics of each period. In the Baroque period, operas were presented with chamber orchestras in small halls for a limited audience, meaning that large and powerful vocal abilities were not required. However, in the Romantic period, the architectural expansion of opera houses and the increase in the number of orchestra members necessitated the use of a stronger and longer-lasting voice. Essentially, this situation can be considered the historical equivalent of the structure undertaken by stage and sound technologies today. Within this framework, two fundamental technical approaches stand out in the context of vocal pedagogy. The first is the low larynx-based technique, referred to in the literature as “old school.” The second is the high resonance-focused approach, which is increasingly adopted today. This study aims to comparatively examine these two different technical approaches through experience, document, and recording analyses. In the technique called “old school,” the larynx is widened downwards, aiming to create a megaphone effect. Since this technique requires strong diaphragm and abdominal muscle support, it can lead to sustainability problems with high muscle density and age. Indeed, there are examples of some singers who used this technique intensively, such as Franco Corelli (60), Franco Bonisolli (62), Giuseppe Giacomini (60), and Mario Del Monaco (60), experiencing voice stability problems in later years. Today, however, singers are seen to prefer the upper resonance-focused approach, which is a more natural way. In this technique, the aim is to direct the sound to resonate in the areas defined as the upper pharynx, soft palate, and mask region, avoiding the fixation of the downward or upward movement of the larynx. In this way, vertical opening and acoustic efficiency are provided in the upper part of the vocal tract, allowing for the production of a brighter, metallic, and natural sound. Although the active use of the upper width does not completely eliminate the need for bodily support, singers such

as Alfredo Kraus (72), Leo Nucci (83) and Placido Domingo (84) have been able to perform actively for many years because muscle density is more evenly distributed throughout the body. As a result, it has been observed that both approaches aim to increase resonance capacity, but differ in terms of anatomical and bodily support.

Key Words: Opera singing, vocalizations, lower larynx, vocal tract.

DIŞAVURUMCU SANAT TERAPİSİ BAĞLAMINDA TRAVMA SONRASI İYİLEŞME DÖNEMİNDE MÜZİK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Ufuk ALTINTAŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi, ufukaltintas97@gmail.com – https://orcid.org/0009-0007-8394-1170

ÖZET

Travmanın doğası, bireyin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü tehdit eden, geleneksel ve sözel terapinin yetersiz kaldığı 'söz öncesi' (pre-verbal) bir tabiata sahiptir. Özellikle çocuklarda travmatik deneyimler, duygusal disregülasyona, güven duygusunun zedelenmesine ve bilişsel süreçlerin felce uğramasına sebebiyet verir. Bu çalışma, dışavurumcu sanat terapisinin intermodal (modüller arası) bakış açısı içerisinde müzik eğitiminin travma sonrası iyileşme yolculuğunun yapılandırıcı ve sağaltıcı görevini incelemeyi amaçlamaktadır. Müzik, nörobiyolojik yapısı gereği beynin dil merkezlerini aşarak direkt olarak zekaya ve limbik sisteme temas eder. Ritim ve melodi, travma mağduru çocuklarda bozulan içsel düzeni yeniden yapılandırarak öz-düzenleme (self-regulation) yeteneklerini geliştirir. Öz-düzenleme, bilişsel yeteneklerin pratiğe dönüşmesi sürecindeki öz-yönlendirmeyi ifade eder. Bu bağlamda travma sonrası iyileşme döneminde müzik eğitimi analitik düşünmeyi güçlendirerek çocuğun verdiği tepkiler konusunda farkındalığının gelişmesini sağlayarak iyileşme sürecine katkıda bulunur. Sanat terapisinde intermodal geçişler; çocuğun ifade edemediği travmatik hafızasını sese, sonrasında ritmik yapıya ve görsel şekillere dönüştürerek katarsis deneyimlemesini sağlar. Deneyimlenen bu katarsis çocuğun duygularını sağlıklı bir şekilde sağaltarak, özellikle, günlük hayata uyum sağlama hızını arttırır. Literatür müzik eğitiminin çocuklarda sadece estetik algıyı güçlendirmekle kalmayıp saldırganlık, anksiyete ve korku gibi travmatik tepkilerin kontrol altına alınmasında, ego işlevlerinin güçlendirilmesinde ve sosyal düzenin sağlanmasında önemli bir araç olduğunu bizlere işaret eder. Bu da çocuğun hem grup içinde daha uyumlu olabilmesine hem de bireysel olarak kendini ve duygularını daha iyi ifade eden bir birey olarak yetişmesine yardımcı olur. Tüm bunların çerçevesinde müzik eğitimi; hümanist bir sevgi felsefesi temelinde, travma sebebiyle dağılmış kendilik algısını tamir eden bütüncül bir sağaltım amacıdır. Bu makale, müzik odaklı intermodal sanat terapisinin grup terapilerindeki

etkinliğini göstererek, travma sonrası rehabilitasyon programlarında müzik eğitiminin iyileştirici yönüne dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dışavurumcu Sanat Terapisi, Müzik Eğitimi, Müzik Terapisi, İntermodal Yaklaşım, Travma Sonrası İyileşme.

THE IMPORTANCE OF MUSIC EDUCATION IN THE POST-TRAUMATIC RECOVERY PROCESS WITHIN THE CONTEXT OF EXPRESSIVE ARTS THERAPY

Ufuk ALTINTAŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi, ufukaltintas97@gmail.com – https://orcid.org/0009-0007-8394-1170

ABSTRACT

The nature of trauma poses a threat to an individual's physical and psychological integrity and has a *pre-verbal* character in which traditional, language-based therapies often prove insufficient. Particularly in children, traumatic experiences lead to emotional dysregulation, impairment of the sense of safety, and paralysis of cognitive processes. This study aims to examine the structuring and healing role of music education within the intermodal (cross-modal) perspective of expressive arts therapy in the journey of post-traumatic recovery. Due to its neurobiological structure, music bypasses the brain's language centers and directly engages intelligence and the limbic system. Rhythm and melody reorganize disrupted internal order in traumatized children, thereby enhancing self-regulation abilities. Self-regulation refers to self-guidance in the process through which cognitive capacities are translated into practice. In this context, during post-traumatic recovery, music education contributes to healing by strengthening analytical thinking and increasing children's awareness of their own responses. Intermodal transitions in expressive arts therapy enable children to transform unexpressed traumatic memories into sound, then into rhythmic structures and visual forms, facilitating a cathartic experience. This catharsis supports the healthy processing of emotions and, in particular, accelerates adaptation to daily life. The literature indicates that music education not

only enhances aesthetic perception in children but also plays a significant role in regulating traumatic responses such as aggression, anxiety, and fear, strengthening ego functions, and fostering social order. This, in turn, helps children become more harmonious within groups and develop as individuals who can better express themselves and their emotions. Within this framework, music education serves as a holistic healing purpose grounded in a humanistic philosophy of love, repairing the fragmented sense of self caused by trauma. This article highlights the healing potential of music education in post-traumatic rehabilitation programs by demonstrating the effectiveness of music-centered intermodal expressive arts therapy in group therapy settings.

Keywords: Expressive Arts Therapy, Music Education, Music Therapy, Intermodal Approach, Post-Traumatic Recovery.

MÜZİK TERAPİDE NEFES FARKINDALIĞI VE KLİNİK UYGULAMALAR

Arş. Gör. HÜSEYİN İZCİ
Yıldız Teknik Üniversitesi, huseyin.izci@yildiz.edu.tr - 0009-0009-9672-6845

Doç. Dr. EMİNE CEYLAN ÜNAL AKBULUT
Yıldız Teknik Üniversitesi, cunal@yildiz.edu.tr - 0000-0001-5108-7386

ÖZET

Nefes, insan yaşamının en temel biyolojik fonksiyonu olmasının yanı sıra otonom sinir sistemi ile bilinçli kontrol arasındaki fizyolojik köprüdür. Müzik terapi literatüründe nefes hem bedensel regülasyonun hem de duygusal dışavurumun merkezi bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Bu çalışma, müzik terapide nefes farkındalığının rolünü literatürde yer alan yapılandırılmış solunum protokolleri, klinik bulgular ve "entrainment" (ritmik eşitlenme) mekanizması çerçevesinde kapsamlı bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. İncelenen uluslararası literatür, Music Breathing (MB–Müziksel Nefes) ve Resonance Frequency Breathing (Rezonans Frekanslı Nefes) gibi yapılandırılmış yaklaşımların kalp atım hızı değişkenliğini (HRV) artırarak parasempatik aktivasyonu (vücudun dinlenme ve sakinleşme modunu) güçlendirdiğini ve anksiyete düzeylerini anlamlı ölçüde azalttığını ortaya koymaktadır. Özellikle yoğun bakım ve pulmoner (akciğer sağlığı) rehabilitasyon süreçlerine odaklanan klinik çalışmalar, müzik eşliğinde yürütülen nefes odaklı uygulamaların solunum hızını stabilize ettiğini, oksijen satürasyonunu (SpO_2-kandaki oksijen seviyesi) artırdığını ve hastaların öznel dispne (nefes darlığı) algısını hafiflettiğini doğrulamaktadır. Müziğin tempo, ritim ve dinamik yapısının bireyin otonom solunum döngüsüyle senkronize olabilme kapasitesi, stres geribildirimlerinin düzenlenmesinde ve terapötik etkinliğin güçlenmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu süreçte nefes fizyolojik bir düzenleyici unsur olarak ve müziğin duygusal ve duyusal yapısıyla birleşerek danışan için güvenli bir içsel dengeleyici işlevi görmektedir. Nefesin bu çok yönlü işlevi, müzik terapinin beden–duygu–algı bütünlüğü içerisinde çalışmasını mümkün kılan temel mekanizmalardan biri olarak değerlendirilmektedir. Derlemenin bulguları, nefes odaklı müzik terapi uygulamalarının tıbbi ve psikiyatrik rehabilitasyon alanlarında destekleyici, bütüncül ve sürdürülebilir bir düzenleme modeli

sunduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, müzik terapide nefes farkındalığının klinik ve klinik dışı uygulamalardaki merkezi rolünü vurgulamakta, gelecekte gerçekleştirilecek nitel ve nicel temelli araştırmalar için kuramsal ve yöntemsel bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Müzik Terapi, Nefes Farkındalığı, Solunum Odaklı Müdaheleler, HRV.

BREATH AWARENESS AND CLINICAL APPLICATIONS IN MUSIC THERAPY

ABSTRACT

Breathing is one of the most fundamental biological functions of human life and serves as a physiological link between the autonomic nervous system and conscious control. In the music therapy literature, breathing is considered a central component of both bodily regulation and emotional expression. This study aims to examine the role of breath awareness in music therapy through structured breathing protocols presented in the literature, clinical findings, and the mechanism of entrainment, understood as rhythmic synchronization. The international literature reviewed indicates that structured approaches such as Music Breathing (MB) and Resonance Frequency Breathing are associated with increased heart rate variability (HRV), strengthened parasympathetic activity, and meaningful reductions in anxiety levels. Clinical studies focusing on intensive care and pulmonary rehabilitation contexts further confirm that breath-oriented music therapy practices help stabilize respiratory rate, increase oxygen saturation (SpO_2, referring to blood oxygen level), and reduce patients' subjective perception of dyspnea, commonly described as breathlessness. The capacity of musical tempo, rhythm, and dynamic structure to synchronize with an individual's autonomic breathing cycle plays a decisive role in regulating stress responses and enhancing therapeutic effectiveness. Within this process, breathing functions as a physiological regulatory element while also combining with the emotional and sensory qualities of music to provide a sense of internal stability for the client. This dual function of breathing enables music therapy to operate within an integrated framework that connects bodily processes, emotional experience, and perceptual awareness. The findings of this review suggest that breath-focused music therapy applications offer a supportive, holistic, and sustainable regulation model in both medical and psychiatric rehabilitation contexts. Overall, this study highlights the central role of breath awareness in clinical and non-clinical music therapy practices and provides a conceptual and methodological framework for future qualitative and quantitative research.

Keywords : Music Therapy, Breath Awareness, Breath-Focused Interventions, Heart Rate Variability (HRV)

1. GİRİŞ

Nefes hem fizyolojik hem de psikolojik süreçlerin merkezinde yer alan, müzikle kurulan ilişkinin niteliğini ve derinliğini doğrudan etkileyen temel bir unsurdur. Solunum ritmi kalp atımı, otonom sinir sistemi aktivasyonu, duygu durum ve beden farkındalığıyla sürekli bir etkileşim ve geri bildirim döngüsü içerisindedir. Müzik terapisi literatüründe bu ilişki, özellikle son on yılda yapılan çalışmalarla daha görünür ve ölçülebilir bir hâle gelmiştir. Yoğun bakım üniteleri, psikiyatri kliniklerini ve eğitim ortamlarını kapsayan geniş bir araştırma yelpazesi müziğin solunum hızını stabilize ettiğini, kandaki oksijenlenmeyi artırdığını, nefes darlığı hissini azalttığını ve genel bir rahatlama hali oluşturduğunu bilimsel olarak ortaya koymaktadır (Erbay Dallı ve Yıldırım, 2021; Sazak vd., 2021). Benzer şekilde, müzik dinleme veya icra etme sırasında solunum ritminin müziğin temposuna ve dinamik yapısına kendiliğinden uyum göstermesi, "entrainment" (ritmik eşitlenme) olarak tanımlanan fizyolojik bir senkronizasyon mekanizmasıyla açıklanmaktadır (Clayton vd., 2005).

Müzik terapi alanında nefesi terapötik sürecin odağına alan yapılandırılmış protokoller de bu bilimsel temel üzerinde yükselmektedir. Özellikle "Music Breathing" (Körlin; Shum, 2021) ve rezonans frekanslı nefesin müzik terapisine entegre edildiği yöntemler (Brabant vd., 2017; Fuchs vd., 2018) nefesin duygu düzenleme, beden farkındalığı ve parasempatik aktivasyon (vücudun dinlenme modu) üzerinde hazırlayıcı bir işlev gördüğünü kanıtlamıştır. Bu çalışmalar, nefesin hem duyusal bir kapı açıcı hem de biyolojik bir düzenleme aracı olarak kullanılabileceğini göstermesi açısından kritik öneme sahiptir. Öte yandan, müzik performansı alanındaki araştırmalar, diyafram nefesinin ses üretimi ve zihinsel sakinlik üzerindeki etkilerini vurgularken, bu tür müdahale protokollerinin müzisyenlerde görülen performans kaygısını azaltmada da etkili sonuçlar verdiğini göstermektedir (Hüzmeli, 2023).

Buna karşılık nefesin müzik terapi bağlamında sistematik olarak ele alındığı kapsamlı derlemeler literatürde hâlâ oldukça sınırlıdır. Özellikle klinik solunum rehabilitasyonu çalışmalarından elde edilen bilgiler değerli olsa da nefes ve ses üretimi (fonasyon) arasındaki bütünleşik ilişkinin terapötik potansiyeli tam anlamıyla keşfedilmemiştir. Sesin tınısı, süresi ve akışının doğrudan nefesin ritmi ve derinliğiyle bağlantılı olması, nefesi duyguların güvenli biçimde ifade edilmesi ve bedensel dengenin sağlanması açısından merkezi bir role

taşımaktadır. Fonasyon temelli nefes egzersizlerinin, bireyin solunum kontrolünü ve nefes farkındalığını belirgin biçimde artırdığı bilinmektedir (Phillips, 2007; Sazak vd., 2021).

Bu derlemenin amacı, müzik terapide nefesin rolünü fizyolojik, psikolojik ve müziksel boyutlarıyla güncel araştırmalar ışığında değerlendirmek, nefes farkındalığının klinik uygulamalardaki düzenleyici etkilerini bilimsel bir zeminde tartışmaktır. Çalışma, uluslararası literatürü özetleyerek hem akut tıbbi ortamlarda hem de uzun süreli rehabilitasyon süreçlerinde kullanılabilecek nefes odaklı müdahaleler için bütüncül bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir.

2. MÜZİK TERAPİDE NEFESİN TEORİK VE KLİNİK TEMELLERİ

Müzik terapide nefes hem temel bir biyolojik fonksiyon hem de terapötik sürecin başarısını belirleyen merkezi bir düzenleme aracıdır. Bu bölümde nefesin müzikal müdahalelerdeki teorik yeri, vücut üzerindeki fizyolojik etkileri ve klinik ortamlarda uygulanan yapılandırılmış protokoller güncel literatür verileri ışığında ele alınacaktır.

2.1. Müzik Terapi: Tanım, Alan ve Yaklaşımlar

Müzik terapi, müziğin planlı ve yapılandırılmış şekilde kullanıldığı bilimsel bir müdahale alanıdır. Uluslararası tanımlara göre amaç, bireylerin fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal gereksinimlerini müzik temelli yöntemlerle desteklemektir. Türkiye'deki çalışmalar da müzik terapinin dinleme, şarkı söyleme, doğaçlama, nefes ve beden çalışmaları gibi hem aktif hem alıcı yöntemleri içerdiğini göstermektedir.

Müzik terapi çok çeşitli bağlamlarda uygulanmaktadır: yoğun bakımda fizyolojik parametrelerin düzenlenmesi (Erbay Dallı & Yıldırım, 2021), psikiyatride duygu düzenleme (Bahar, 2023) ve stres–anksiyete azaltımı bu alanlar arasında yer alır. Bulgular, müziğin hem fizyolojik hem psikolojik süreçler üzerinde ölçülebilir etkiler gösterdiğini, bu etkilerin duygu düzenleme, otonom sinir sistemi etkileşimi ve beden farkındalığıyla ilişkili olduğunu doğrulamaktadır.

Entrainment prensibi, solunum ve kalp atımının müzik ritmiyle senkronize olabildiğini ortaya koyar (Clayton vd., 2005). Yoğun bakım çalışmalarında müzik dinlemenin kalp ve solunum hızını düşürdüğü, oksijen satürasyonunu artırdığı bulunmuştur (Erbay Dallı & Yıldırım, 2021; Sazak vd., 2021). Psikiyatride ise müzikle birlikte nefes kullanımı duygu düzenlemeyi ve beden farkındalığını güçlendirmektedir (Shum, 2021; Bahar, 2023).

Tarihsel olarak nefes, müzik terapi modellerinde temel bir bileşendir. "Music Breathing" (Körlin; Shum, 2021) ve rezonans frekansı nefesi kullanılan yöntemler (Brabant vd., 2017; Fuchs vd., 2018) nefesi uygulamanın merkezine yerleştirir. Tüm bu bulgular, müzik terapinin

çok boyutlu yapısında nefesin hem fizyolojik düzenleme hem de duygusal ifade süreçlerinde temel bir unsur olduğunu ve nefes odaklı yaklaşımların neden kritikleştiğini açıklar.

2.2. Müzik Terapide Nefesin Fizyolojik Temeli

Nefes, otonom sinir sistemiyle kurduğu doğrudan bağ sayesinde müzik terapinin temel düzenleyici unsurudur. Solunum ritminin kalp atım hızı değişkenliği (HRV) ile olan bağlantısı, yavaş ve kontrollü nefesin vagal tonusu artırarak parasempatik sistemi güçlendirdiğini göstermektedir (Karamızrak, 2014). Bu fizyolojik hat, müzik terapinin gevşeme ve duygu düzenleme mekanizmasını açıklar.

Klinik veriler, müzik eşliğinde değişen solunum ritminin otonom aktiviteyi dengelediğini doğrulamaktadır. Yoğun bakım çalışmalarında müzik dinlemenin solunum hızını düşürdüğü, oksijenlenmeyi artırdığı ve fizyolojik yanıtları düzenlediği saptanmıştır (Erbay Dallı & Yıldırım, 2021; Sazak vd., 2021). Bu bulgular, müzik ve nefes birlikteliğinin hem psikolojik hem de fizyolojik düzeyde ölçülebilir düzenleyici etkiler ürettiğini kanıtlamaktadır.

Teknik açıdan bakıldığında, rezonans frekanslı nefes (resonance frequency breathing) gibi yöntemlerin müzik terapide hazırlayıcı aşama olarak uygulanması HRV'yi yükseltmekte ve parasempatik etkinliği artırmaktadır (Brabant vd., 2017; Fuchs vd., 2018). Bu süreçte diyafram nefesi ile müziğin kararlı ritmik yapısı senkronize bir biyolojik etki yaratır. Böylece nefes solunum kapasitesi, oksijenlenme ve ritmik kontrol gibi parametreler üzerinden yönetilebilir bir fizyolojik süreç haline gelir.

2.3. Solunum Odaklı Müzik Terapi Protokolleri

Müzik terapide solunum temelli yaklaşımlar, son yıllarda geliştirilen yapılandırılmış protokollerle klinik alanda daha görünür hâle gelmiştir. Bu yöntemler, nefesin psikofizyolojik etkilerini müziğin ritmik ve tonal yapısıyla birleştirerek otonom sinir sistemi üzerinde doğrudan bir düzenleme hedefler. Literatürde öne çıkan modeller arasında Music Breathing (MB) ve Musically Guided Resonance Breathing (MGRB) teknikleri, nefesin terapi sürecinde bir regülasyon aracı olarak nasıl konumlandırılabileceğini somutlaştırmaktadır.

Dr. Dag Körlin tarafından geliştirilen Music Breathing (MB), Bonny Yöntemi'nin (GIM) travma duyarlılığına göre uyarlanmış bir biçimidir ve danışana güvenli bir alan sunmayı amaçlar (Körlin, 2007). Bu modelde müzik, nefesin ritmine rehberlik ederek grounding (topraklama), deepening (derinleşme) ve modulation (modülasyon) gibi aşamalar üzerinden otonom dengeyi sağlar. Shum'un (2021) aktardığı üzere, bu süreçte kullanılan bipolar nefes teknikleri, müziği nefesin temposunu ve enerjisini yönlendiren işlevsel bir araç hâline getirir.

Bir diğer temel protokol olan Musically Guided Resonance Breathing (MGRB) ise nefesin dakikada yaklaşık 6 nefeslik rezonans ritmine yerleştirilmesini temel alır. Fuchs vd. (2018), bu yöntemin kalp atım hızı değişkenliğini (HRV) artırdığını, parasempatik aktiviteyi güçlendirdiğini ve katılımcılarda öznel rahatlama düzeyini belirgin şekilde yükselttiğini kanıtlamıştır. Ayrıca, yoğun bakım üniteleri gibi klinik ortamlarda uygulanan solunum-müzik protokolleri, mekanik ventilasyon desteğindeki hastalarda oksijen satürasyonunu artırmak ve solunumu stabilize etmek açısından kritik bir işlev görmektedir (Sazak vd., 2021). Bu modeller birlikte değerlendirildiğinde, nefes ritminin müzik aracılığıyla düzenlenmesinin hem biyolojik hem de duygusal regülasyon süreçlerinde güçlü bir iyileştirme potansiyeli taşıdığı görülmektedir.

2.4. Şarkı Söyleme Temelli Müdahaleler

Şarkı söyleme temelli müzik terapi uygulamaları nefesin fizyolojik kapasitesini, ritmik düzenini ve duygusal ifade gücünü aynı anda harekete geçiren bütüncül müdahalelerdir. Diyaframı doğal biçimde aktive etmeleri ve soluk verme süresini uzatmaları nedeniyle bu yöntemler kronik solunum sıkıntıları ve pulmoner rehabilitasyon süreçlerinde etkili sonuçlar vermektedir. Fonasyon (ses üretimi) temelli nefes egzersizleri, bireyin solunum kontrolünü ve nefes farkındalığını belirgin biçimde artırmaktadır.

Klinik literatürde şarkı söylemenin ritmik yapısı sayesinde dispne (nefes darlığı) algısını azalttığı ve solunumu daha verimli hâle getirdiği bildirilmektedir. Phillips (2007) tarafından yürütülen çalışmada, müzikal ögelerle desteklenen solunum egzersizlerinin, hastaların solunum ritmini düzenlediği ve fizyolojik uyumu güçlendirdiği gösterilmiştir. Benzer şekilde Sazak vd. (2021) tarafından yapılan sistematik derleme, müzik ve ses temelli müdahale programlarının solunum hızını stabilize ettiğini ve oksijen satürasyonunu artırdığını doğrulamaktadır.

Genç yetişkinler üzerinde yapılan araştırmalarda ise şarkı söyleme ve nefes egzersizlerinin birleşik kullanımının solunum hızını azalttığı, rahatlama tepkisini artırdığı ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkiler yarattığı saptanmıştır (Yurdalan vd., 2022). Bu bulgular, şarkı söylemenin nefesi düzenleyen, duygusal gerginliği azaltan ve hem fizyolojik hem de psikolojik düzeyde iyileştirici etki sağlayan bir yöntem olduğunu kanıtlamaktadır.

2.5. Nefesin Klinik ve Ritmik Düzenleme Etkisi

Nefes-müzik senkronizasyonu, müziğin tempo ve ritminin solunum döngüsünü şekillendirdiği “entrainment” (ritmik eşitlenme) prensibiyle açıklanır (Thaut vd., 2015). Sazak vd. (2021) ise müzik dinleme sırasında solunum hızının yavaşlamasını, müziğin ritmik yapısına verilen otonomik (kendiliğinden oluşan) bir yanıt olarak tanımlar.

Klinik veriler, müzik rehberliğinde rezonans nefesi uygulamalarının kalp atım hızı değişkenliğini (HRV) yükselterek parasempatik sistemi (vücudun dinlenme ve toparlanma kapasitesi) güçlendirdiğini doğrulamaktadır (Fuchs vd., 2018). Özellikle yoğun bakımda müzik temposunun hastanın solunum hızıyla eşlenmesi (tempo matching), daha verimli bir ritim oluşturarak (Phillips, 2007) oksijen satürasyonunu (SpO_2 - kandaki oksijen seviyesi) artırmakta ve nefes darlığı algısını hafifletmektedir (Sazak vd., 2021). Benzer şekilde, genç yetişkinlerde nefes egzersizleri ve müzik terapisinin birleşik kullanımı, solunum hızını azaltarak yaşam kalitesini artırmaktadır (Yurdalan vd., 2022).

Bu senkronizasyon süreci, nefesin müziğin akışıyla birleşmesi sayesinde danışanda içsel bir güvenlik hissi ve duygusal hizalanma sağlar (Körlin, 2007). Müzikteki dinamik hareketler (crescendo-decrescendo), nefes derinliğini doğrudan etkileyerek duygusal işlemenin önünü açarken (Shum, 2021), psikiyatrik alanda emosyonel farkındalığı ve grup içi etkileşimi güçlendirir (Bahar, 2023). Özetle, nefes odaklı müzik terapi, biyolojik ve psikolojik yükü azaltan, invaziv olmayan etkili bir klinik model sunmaktadır (Yurdalan vd., 2022).

2.6. Nefesin Psikolojik Boyutu

Nefes, fizyolojik bir süreç olmanın ötesinde duyguların, stres düzeyinin ve zihinsel durumun en duyarlı göstergelerinden biridir. Kaygı ve yoğun duygusal yüklenme anlarında solunum ritminin hızlanıp yüzeyselleşmesi, bireyin stres tepkisi ve duygusal düzenleme becerisiyle ilişkili olan öznel bir nefes darlığı algısı yaratır. Klinik çalışmalarda müziğin nefes üzerinde düzenleyici bir işlev gördüğü ve bu yolla psikolojik rahatlamayı kolaylaştırdığı görülmektedir.

Yoğun bakım araştırmaları, müziğin solunum hızını düşürmesiyle paralel olarak hastaların anksiyete düzeylerinin de azaldığını bildirmektedir (Bayındır & Koçyiğit, 2017). Sazak vd. (2021) tarafından yapılan sistematik derlemede, müziğin yarattığı nefes düzenlenmesinin psikolojik rahatlama ve artan konfor düzeyleri ile seyrettiği gösterilmiştir. Nefes ritminin müzik aracılığıyla stabilize edilmesi, özellikle tehdit algısı yüksek durumlarda bireyin güvenlik hissini yükseltmesine ve bedensel sinyallerini daha sağlıklı yorumlamasına yardımcı olmaktadır.

Nefesin psikolojik işlevi yalnızca anksiyete yönetimiyle sınırlı olmayıp duygusal farkındalık ve beden-zihin bütünlüğü üzerinde de etkilidir. Bahar (2023), nefes ve beden farkındalığı çalışmalarının duygulara erişimi kolaylaştırdığını ve grup içi etkileşimi güçlendirdiğini saptamıştır. Körlin'in (2007) geliştirdiği Music Breathing yaklaşımında ise nefesin müziğin akışıyla birleşmesinin duygusal alanı güvenli bir şekilde açtığı ve kişinin yoğun duygulara

karşı toleransını artırdığı vurgulanmaktadır. Shum'un (2021) aktardığı üzere müzikle desteklenen nefes, duyguları düzenleyici bir içsel sabitleyici görevi görür. Bu bulgular, nefesin duygusal düzenleme ve içsel deneyimle bağ kurma açısından merkezi bir role sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

2.7. Nefes–Ses–Duygusal İfade Modelleri

Nefes ve ses üretimi arasındaki ilişki, müzik terapinin duygusal ifade boyutunun temelini oluşturur, çünkü insan sesi hem fizyolojik hem de psikolojik olarak nefes tarafından şekillenir. Sesin tınısı, süresi ve akışı doğrudan nefesin ritmi ve derinliğiyle bağlantılıdır. Bu nedenle nefes çalışmaları, duyguların güvenli biçimde ifade edilmesi ve bedensel regülasyonun sağlanması açısından merkezi bir rol oynar. Körlin'in (2007) geliştirdiği Music Breathing modelinde nefes ve ses, müziğin akışıyla birlikte ele alınarak danışanın duygusal deneyimine güvenli bir giriş sağlar, nefes düzenleyici bir zemin oluştururken ses, bu deneyimin dışavurum kanalı hâline gelir. Shum (2021), nefes ve sesin birlikte kullanıldığı bu süreçlerin duygulara erişimi kolaylaştırdığını ve regülasyonu desteklediğini vurgulamaktadır.

Fonasyonun terapötik işlevi klinik rehabilitasyon alanında da açık biçimde görülmektedir. Oleson vd. (2025), COVID-19 sonrası solunum kapasitesi zayıflayan bireylerde diyaframatik nefesle birlikte kullanılan terapötik şarkı söylemenin hem fizyolojik nefes desteğini hem de duygusal iyi oluşu artırdığını göstermiştir. Benzer biçimde Bahar (2023), şizofreni hastalarıyla yürütülen müzik terapi oturumlarında nefes egzersizlerinin ardından yapılan ses çalışmalarının emosyonel farkındalığı ve grup içi duygu paylaşımını güçlendirdiğini bildirmiştir. Bu bulgular, nefes–ses ilişkisinin yalnızca bireysel değil, sosyal ve duygusal etkileşim düzeyinde de etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Müzik terapide tonlama, vokal serbestleşme ve uzun fonasyon gibi teknikler, nefesin ritmik akışı ile sesin rezonansını birleştirerek bedensel gerginliğin çözülmesini ve duygusal yükün ifade edilmesini destekler. Canga vd. (2015), nefes ve ses temelli uygulamaların hem solunumu hem de stres düzeyini olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Yurdalan vd. (2022) ise nefesle birlikte yapılan ses üretimlerinin psikolojik rahatlama üzerinde anlamlı etkiler yarattığını göstermiştir. Fuchs vd. (2018) tarafından tanımlanan resonance breathing çalışmaları da yavaş ve düzenli nefes ritminin parasempatik aktiviteyi artırdığını ortaya koymakta, uzun fonasyonun benzer bir fizyolojik zemin sunduğunu desteklemektedir.

Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, nefesin bedensel bir düzenleyici, sesin ise duygusal bir ifade aracı olarak işlediği, nefes–ses birlikteliğinin müzik terapide fizyolojik ve duygusal bütünleşmeyi sağlayan güçlü bir model oluşturduğu görülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, müzik terapide nefes farkındalığının klinik ve teorik rolünü inceleyen nitel tabanlı bir literatür derlemesi olarak yapılandırılmıştır. Araştırmanın temel metodolojisi yapılandırılmış solunum protokolleri, klinik veriler ve ritmik eşitlenme (entrainment) mekanizması çerçevesinde nefesin regülatör etkisini analiz etmek ve sentezlemek üzerine kurulmuştur. Veri toplama sürecinde PubMed, ScienceDirect, Web of Science, Google Akademik, TR Dizin ve DergiPark gibi kapsamlı akademik veri tabanları taranmıştır. İnceleme sürecinde, müzik terapi literatüründe nefesin fizyolojik ve psikolojik verilerle daha görünür ve ölçülebilir hale geldiği son on yıllık döneme ait araştırmalar, sistematik derlemeler ve klinik uygulama modelleri öncelikli olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Dahil etme kriterleri bağlamında Music Breathing (MB) ve Rezonans Frekanslı Nefes gibi yapılandırılmış klinik yaklaşımların yanı sıra şarkı söyleme ve fonasyon temelli müdahalelerin otonom sinir sistemi üzerindeki etkilerini raporlayan çalışmalar analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında yoğun bakım üniteleri, pulmoner rehabilitasyon ve psikiyatri klinikleri gibi farklı klinik bağlamlardan elde edilen bulgular kalp atım hızı değişkenliği (HRV), oksijen satürasyonu (SpO2), solunum hızı stabilizasyonu ve öznel dispne algısı gibi objektif ve subjektif parametreler üzerinden sentezlenmiştir.

Müziğin tempo, ritim ve dinamik yapısının bireyin otonom biyolojik ritimleriyle senkronize olma kapasitesi olarak tanımlanan entrainment prensibi, verilerin analizinde merkezi bir kuramsal çerçeve olarak kullanılmıştır. Toplanan literatür, nefesin hem bedensel bir düzenleyici hem de duygusal bir dışavurum kanalı olma işlevleri üzerinden kategorize edilerek ele alınmıştır. Bu derleme süreciyle, mevcut kanıtların araya getirilerek konuya dair genel bir bakış açısı sunulması ve literatürdeki temel eğilimlerin özetlenmesi hedeflenmiştir.

4. BULGULAR

Bu derlemede ele alınan ulusal ve uluslararası literatür müzik terapide nefesin fizyolojik, psikolojik ve klinik müdahale süreçleriyle olan çok yönlü etkileşimini kanıtlamaktadır. Fizyolojik açıdan bakıldığında, müzik ve nefes arasındaki ilişkinin temel olarak otonom sinir sistemi (OSS) modülasyonu üzerinden şekillendiği görülmektedir. Thaut vd. (2015), müziğin ritmik yapısının beyindeki motor ve işitsel merkezler arasında kurduğu bağ sayesinde biyolojik ritimleri (solunum ve kalp hızı) stabilize eden bir "entrainment" (ritmik eşitlenme) etkisi yarattığını ortaya koymuştur. Bu sürecin, Karamızrak'ın (2014) belirttiği üzere vagal tonusu artırarak vücudu dinlenme ve yenilenme moduna geçirdiği saptanmıştır. Benzer şekilde

Yurdalan vd. (2022), kontrollü müzik terapi oturumlarında katılımcıların solunum hızının diğer hayati parametrelerle senkronize bir biçimde düştüğünü, özellikle gevşeme karakterli müziklerin solunum döngüsünü anlamlı düzeyde yavaşlattığını rapor etmiştir. Yoğun bakım odaklı klinik bulgularda ise Bayındır ve Koçyiğit (2017), müzik uygulamasının sadece solunum sayısını düşürmekle kalmadığını, aynı zamanda hastaların öznel nefes darlığı algısını azaltarak konfor düzeylerini yükselttiğini saptamıştır. Müzik terapinin temel fizyolojik parametreler üzerindeki bu düzenleyici etkileri Tablo 1'de özetlenmiştir.

Kaynak / Yıl	Ülke / Kurum	Popülasyon / Örneklem	Nefes Bulguları	Diğer Bulgular
Thaut vd. (2015)	Uluslararası	Genel Popülasyon	Ritmik entrainment (eşitleme)	Nöral ve motor senkronizasyon
Karamızrak (2014)	Türkiye / Klinik	Genel Yetişkin	Solunum hızında düşüş	Kalp hızı yavaşlama, OSS dengesi
Yurdalan vd. (2022)	Türkiye / Karya J.	Üniversite Öğrencileri	Solunum hızının düzenlenmesi	Nabız ve tansiyon düşüşü, gevşeme
Bayındır & Koçyiğit (2017)	Türkiye / Atatürk Ü.	Yoğun Bakım Hastaları	Solunum frekansında stabilizasyon	Anksiyete skorlarında düşüş
Fuchs vd. (2018)	Almanya / Heidelberg Ü.	Sağlıklı Yetişkinler	Rezonans nefes → Düzenli solunum	HRV (kalp hızı değişkenliği) artışı
Erbay Dallı & Yıldırım (2021)	Türkiye / Derleme	Yoğun Bakım Hastaları	Solunum sayısında (RR) azalma	Ağrı seviyelerinde düşüş, denge

Tablo 1: Fizyolojik Parametreler ve Bulgular

Nefes odaklı spesifik müzik terapi protokolleri değerlendirildiğinde, bu uygulamaların yapılandırılmış birer klinik araç olduğu görülmektedir. Uluslararası literatürde yer alan Music Breathing (MB) (Körlin, 2007; Shum, 2021) protokolü, müziğin nefes ritmine rehberlik ettiği "grounding" (topraklama) ve "modulation" (modülasyon) aşamalarıyla OSS dengesini yeniden kurmaktadır. Rezonans frekansı nefesi temelli müdahale çalışmaları (Brabant vd., 2017), dakikada yaklaşık 6 nefeslik bir ritmin müzikle eşleştirilmesinin kalp atım hızı değişkenliğini (HRV) maksimize ettiğini doğrulamaktadır. Fuchs vd. (2018) tarafından yürütülen kontrollü çalışmada, müzikle yönlendirilen bu rezonans nefesinin katılımcılarda hem objektif fizyolojik rahatlama hem de öznel zihinsel dinginlik yarattığı saptanmıştır. Literatürde öne çıkan bu

solunum odaklı protokollerin uygulama biçimleri ve temel etkileri Tablo 2'de karşılaştırılmaktadır.

Protokol	Kaynak / Yıl	Uygulama Biçimi	Temel Terapötik Etki
Music Breathing (MB)	Körlin (2007), Shum (2021)	Nefes + Yapılandırılmış müzik dinleme	Kaygı azalması, güvenli yer tutma
Resonance Breathing (MGRB)	Brabant vd. (2017)	10 dk 0.1 Hz (6 nefes/dk) ritmik nefes	HRV (kalp hızı değişkenliği) artışı, parasempatik aktivasyon (sakinleşme modu)
Fonasyon (Ses) Temelli Modeller	Phillips (2007), Sazak vd. (2021)	Ses üretimi ve tempo eşleme (entrainment)	Solunum kontrolü ve mekanik uyum
Nefes Terapisi & İcra	Hüzmeli (2023)	Diyafram kontrolü + Enstrüman (Flüt)	Performans kaygısı yönetimi

Tablo 2: Solunum Odaklı Protokoller

Klinik uygulama alanlarına dair bulgular, nefes-müzik etkileşiminin özellikle solunum yetmezliği ve ağır tıbbi bakım süreçlerinde kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Phillips (2007), mekanik ventilasyon (solunum cihazı) desteğindeki hastalarda müzik temposunun hastanın doğal solunum hızıyla eşlenmesinin (tempo matching), solunumun daha verimli ve daha az eforlu bir ritme kavuşmasını sağladığını kanıtlamıştır. Sazak vd. (2021) tarafından sunulan sistematik derlemede ise müzik terapinin dispne (nefes darlığı) yönetiminde invaziv olmayan, etkili bir destekleyici tedavi yöntemi olduğu, SpO_2 (kandaki oksijen seviyesi) değerlerini yükselttiği vurgulanmaktadır. Farklı klinik ortamlarda elde edilen sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur.

Kaynak / Yıl	Klinik Alan / Kurum	Uygulanan Müdahale	Temel Bulgular / Sonuç
Phillips (2007)	Yoğun Bakım (Ventilasyon)	Tempo entrainment (ritmik eşleşme)	Verimli solunum ritmi, cihaz uyumu
Sazak vd. (2021)	Yoğun Bakım (Derleme)	Müzik ve Ses müdahaleleri	SpO_2 (kandaki oksijen seviyesi) artışı, dispne (nefes darlığı) azalması
Bahar (2023)	Psikiyatri (Şizofreni)	Nefes farkındalığı + Müzik	Bedensel farkındalık ve emosyonel temas

Tablo 3: Klinik Uygulama Sonuçları

Psikolojik boyuta dair bulgular, nefes farkındalığının müzik terapi seanslarında duygusal bir "çıpa" vazifesi gördüğünü göstermektedir. Shum (2021), Music Breathing yönteminin özellikle travmatik aktivasyon ve anksiyete durumlarında bedensel gerginliği azalttığını, müziğin dalgalı yapısının nefesle birleşerek duygusal işlemeyi daha güvenli bir zemine taşıdığını ifade etmektedir. Bahar (2023) ise psikiyatrik popülasyonda nefes ve beden farkındalığı çalışmalarının, danışanların kendi içsel durumlarıyla temas kurmalarını kolaylaştırdığını ve grup içi etkileşimi artırdığını saptamıştır. Son olarak, Hüzmeli (2023) tarafından yapılan araştırma, üflemeli çalgı (flüt) icrasında nefes eğitiminin performans kaygısını azalttığını göstererek yüksek nefes kontrolü gerektiren müzikal pratiklerin müzik terapide regülasyon (düzenleme) için güçlü birer model olabileceğine dair bilimsel bir dayanak sunmaktadır (Tablo 4).

Kaynak / Yıl	Bağlam / Örneklem	Psikolojik Rol	Temel Sonuç
Shum (2021)	Music Breathing	Nefes → Duygusal temas	Kaygı düzenleme, içsel stabilite
Körlin (2007)	Travma ve Anksiyete Grubu	Nefes → Öz düzenleme aracı [29]	Duygusal toleransın artması
Hüzmeli (2023)	Müzik Öğrencileri	Nefes odaklı regülasyon (düzenleme)	Performans kaygısında anlamlı düşüş
Bahar (2023)	Psikiyatrik Rehabilitasyon	Nefes ve beden farkındalığı	Duygu farkındalığı ve grup etkileşimi

Tablo 4: Psikolojik Bulgular ve Çıktılar

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu derleme çalışması kapsamında incelenen ulusal ve uluslararası literatür, nefesin müzik terapi uygulamalarındaki rolünün yalnızca teknik bir yardımcı unsur olmadığını, aksine fizyolojik, psikolojik ve klinik açılardan müdahalenin başarısını belirleyen merkezi bir bileşen olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen veriler ışığında ulaşılan en temel sentez nefesin, müzikle bütünleştiğinde somatik duyumlar ile bilişsel-duygusal süreçler arasında çift yönlü ve sarsılmaz bir regülasyon hattı kurduğudur. Müziğin ritmik yapısı, bireyin otonom sinir sistemine doğrudan erişim sağlayan bir "dışsal hız düzenleyici" (external pacer) görevi görmekte, nefes ise bu düzenleyiciye bedensel bir katılım sağlayarak iyileşme sürecini somutlaştırmaktadır.

Fizyolojik düzeyde yapılan değerlendirmeler, müzik terapinin “entrainment” (ritmik eşitlenme) mekanizması üzerinden biyolojik sistemleri stabilize etme gücünü doğrulamaktadır (Thaut vd., 2015). Klinik araştırmalarda gözlemlenen solunum hızının düşmesi, SpO2 (kandaki oksijen seviyesi) artışı ve vagal tonusun (vücudun sakinleşme kapasitesi) güçlenmesi gibi bulgular, müzik ve nefes birleşiminin parasempatik sinir sistemini aktive etmedeki etkinliğini kanıtlar niteliktedir (Phillips, 2007; Erbay Dallı & Yıldırım, 2021; Fuchs vd., 2018). Özellikle yoğun bakım ve pulmoner rehabilitasyon gibi yüksek stresli klinik ortamlarda, müziğin sağladığı ritmik çerçevenin solunum döngüsünü daha "ekonomik" hale getirdiği, nefes kaslarının koordinasyonunu artırdığı ve hastaların dispne (nefes darlığı) algısını öznel bir rahatlama ile desteklediği görülmektedir (Sazak vd., 2021; Oleson vd., 2025). Bu durum, nefes odaklı müzik terapinin, farmakolojik olmayan ve hasta konforunu en üst düzeye çıkaran bütüncül bir klinik model olarak tıp literatüründe daha geniş yer bulması gerektiğini göstermektedir.

Psikolojik açıdan bakıldığında, nefesin bireyin anksiyete düzeyi ve tehdit algısıyla olan simbiyotik ilişkisi, müzik terapinin duygu düzenleme işlevini derinleştirmektedir. Müziğin dinamik yapısıyla (crescendo, decrescendo) uyumlanan bir nefes akışı, danışan için "güvenli bir liman" teşkil ederek, yoğun duygusal materyalle daha güvenli bir temas kurulmasına olanak tanımaktadır. Literatürde vurgulandığı üzere, nefes ve müziğin bu senkronizasyonu, travmatik aktivasyonları yatıştırıcı bir çerçeveye oturtmakta, bireyin içsel duyumlarıyla kurduğu bağı koparmadan duygusal işlemesini kolaylaştırmaktadır (Körlin, 2007; Shum, 2021). Fonasyon ve şarkı söyleme temelli müdahaleler ise bireyin "sesini bulma" sürecine eşlik ederek, nefesin yalnızca biyolojik bir gaz değişimi değil, aynı zamanda temel bir ifade ve varoluş aracı olduğunu kanıtlamaktadır (Bahar, 2023; Yurdalan vd., 2022).

Türkiye literatürü bağlamında ulaşılan sonuçlar, müzik ve nefes etkileşimine dair teorik farkındalığın varlığına rağmen, bu farkındalığın yapılandırılmış klinik protokollere dönüştürülmesi noktasında bir boşluk bulunduğunu göstermektedir. Bu noktada, yüksek nefes kontrolü ve diyafram disiplini gerektiren enstrümantal icra modellerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Üflemeli çalgı icrasında gereken hava basıncı yönetimi, klinik solunum rehabilitasyonunda kullanılan modern protokollerle tam bir bilimsel örtüşme içerisindedir (Hüzmeli, 2023). Enstrümanın tını kalitesini doğrudan nefes kapasitesine endeksleyen bu yapı, icracıya anlık bir "biyogeribildirim" (biofeedback) sunmaktadır. Bu bağlamda, hem rezonans frekanslı solunum örüntüsü sunan yerel çalgılar hem de yüksek teknik kontrol gerektiren batı enstrümanları, nefes farkındalığı çalışmalarında kullanılmak üzere bilimsel birer müzik terapi aracı olarak literatüre önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Bahar, M. (2023). *Remisyonda şizofreni hastalarında duygu odaklı müzik terapi uygulamasının duygu farkındalığı ve yaşam doyumu üzerine etkileri* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi]. İstanbul Gelişim Üniversitesi Açık Arşiv.

Bayındır, S., & Koçyiğit, F. (2017). Yoğun bakım ünitesinde ağrı ve anksiyete yönetiminde nonfarmakolojik adjuvan tedavi: Müzik terapi. *Maltepe Tıp Dergisi*, *9*(1), 14-17.

Brabant, O., van de Ree, M., & Erkkilä, J. (2017). The effect of resonance frequency breathing when used as a preparatory exercise in music psychotherapy: A single-case experimental study of a client with anxiety disorder. *The Arts in Psychotherapy*, *56*, 1–10.

Clayton, M., Sager, R., & Will, U. (2005). In time with the music: The concept of entrainment and its significance for ethnomusicology. *European Meetings in Ethnomusicology*, 11, 3–75.

Fuchs, D., Hillecke, T. K., & Warth, M. (2018). Relaxation effects of musically guided resonance breathing: A randomized controlled pilot study. *Music and Medicine*, *10*(1), 24–32.

Hüzmeli, I. (2023). *Nefes terapisinin müzik öğrencilerinin flüt performans kaygısına etkisinin incelenmesi* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi].

Karamızrak, N. (2014). Ses ve müziğin organları iyileştirici etkisi. *Koşuyolu Heart Journal*, *17*(1), 54-57.

Körlin, D. (2008). Music Breathing: Breath grounding and modulation of the Bonny Method of Guided Imagery and Music (BMGIM): Theory, method, and consecutive cases. *Journal of the Association for Music & Imagery*, *11*, 79.

Phillips, S. D. (2007). *Effect of music entrainment on respiration of patients on mechanical ventilation in the intensive care unit* [Master's thesis, Florida State University]. Florida State University Digital Repository.

Sazak, Y., Kanadlı, K. A., & Olgun, N. (2021). Yoğun bakım hastalarında müzik uygulamasının fizyolojik ve psikolojik etkileri: Sistematik derleme. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *8*(3), 215–229.

Shum, W. W. A. (2021). An interview with Dr. Dag Körlin: Discussing Music Breathing. *Voices: A World Forum for Music Therapy*, *21*(3).

Thaut, M. H., McIntosh, G. C., & Hoemberg, V. (2015). Neurobiological foundations of neurologic music therapy: rhythmic entrainment and the motor system. *Frontiers in Psychology*, 5, 1185.

Yurdalan, U., Ünlü, B., Gökçen, A., Bozkurt, B., … (2022). Üniversite öğrencilerinde uzaktan eğitim sürecinde müzik terapi ve progresif gevşeme egzersizlerinin yaşam kalitesine etkisi. *Karya Journal of Health Science*, *3*(2), 45–60.

MÜZİK TERAPİSİNDE EŞZAMANLANMA OLGUSUNA KURAMSAL BİR BAKIŞ

İHSAN KAAN ERDİNÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi, ikerdinc@gmail.com - 0009-0006-1297-2917
Doç. Dr. EMİNE CEYLAN ÜNAL AKBULUT
Yıldız Teknik Üniversitesi, cunal@yildiz.edu.tr- 0000-0001-5108-7386

ÖZET

Bu çalışma, Sanat psikoterapisi çerçevesinde müzik terapisinin ritim temelli uygulamalarında merkezi bir kavram olan eşzamanlanma (entrainment) olgusunu kuramsal ve klinik boyutlarıyla ele almayı amaçlamaktadır. Eşzamanlanma, kişinin biyolojik, duygusal ve davranışsal ritimlerinin dışsal bir ritmik uyaranla uyumlanması süreci olarak tanımlanmakta ve müzik terapötik etkileşimin temel mekanizmalarından biri olarak görülmektedir. Ritim, insanın fizyolojik işleyişinde (solunum, motor koordinasyon, kalp atışı vb.) ve psikolojik deneyiminde (dikkat, bağlanma, duygulanım düzenleme) doğal bir regülatör görevi üstlenmektedir. Bu bağlamda müzik terapisinde kullanılan ritmik yapıların, danışanın içsel ritmiyle kurduğu eşzamanlılık, terapötik sürecin ilişki, güven ve düzenlenme boyutlarını destekleyici bir işlevi vardır.

Çalışmada eşzamanlanma kavramı nörofizyolojik, gelişimsel ve ilişkisel açılardan incelenerek, özellikle duygu düzenleme, bedensel farkındalık ve terapötik iş birliği üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Ritim aracılığıyla sağlanan eşzamanlanmanın, danışanın otonom sinir sistemi üzerinde dengeleyici bir etki tarattığı; travma, kaygı ve dissosiyatif belirtilerle çalışan müzik terapisi uygulamalarında düzenleme kapasitesini artırdığı vurgulanmaktadır. Ayrıca terapist ve danışan arasında kurulan ritmik uyumun, sözel olmayan bir birlik alanı yaratarak öznel-arası bağlanmayı, duygusal erişilebilirliği ve terapötik katılımı güçlendirdiğine dikkat çekilmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, eş zamanlanmayı müzik terapisinde yalnızca teknik bir müdahale unsuru olarak değil; beden, duygu ve anlamın birlikte yapılandığı dinamik ve ilişkisel bir süreç olarak ele almaktadır. Sanat psikoterapisi uygulamalarında ritmin, psikolojik bütünleşmeyi, karşılıklı düzenlemeyi ve terapötik derinliği destekleyen temel bir araç olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat Psikoterapisi, Müzik Terapisi, Eşzamanlanma

1. GİRİŞ

1.1. Ritim

Müzikle kurduğumuz ilişkinin en temel parçalarından biri ritimdir. İnsan beyni zaman içindeki düzenliliklere son derece duyarlıdır ve bu nedenle ritmik örüntüler duyulduğunda otomatik olarak bir beklenti ve akış hissi oluşmaktadır. Zamanın düzenli biçimde bölünmesi, beynin zamanlama mekanizmalarıyla uyum içinde çalıştığından, ritim algısı hem sezgisel hem de evrensel bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır (Large & Palmer, 2002).

Ritmin algılanması yalnızca kulakla gerçekleşmez; beyin ritmi dinlerken bedenin hareket sistemlerini de harekete geçirir. Nörogörüntüleme çalışmalarında ritmik uyaranların, kişinin hareketsiz olduğu durumlarda bile premotor korteks ve basal ganglia gibi motor bölgeleri tetiklediği görülmüştür (Chen, Penhune & Zatorre, 2006). Bu nedenle müzik dinlerken ayağın tempo tutması ya da bedenin hafifçe sallanması doğal bir eğilimdir. İnsanlar ritme uyum sağlarken ritimdeki zamanlamaları ve güçlü-zayıf vuruş ilişkilerini de yorumlar. Eşit aralıklı seslerde bile bazı vuruşların zihinde daha "önemli" veya "öne çıkan" olarak hissedildiği görülmüştür ve bu da ritmin sadece dışsal bir yapı olmayıp zihinde aktif olarak örgütlendiğini gösterir (Brochard et al., 2003).

Ritme verilen tepkiler yaşamın oldukça erken dönemlerinde ortaya çıkar. Bebeklerin ritmik seslere karşı spontan hareketlerle yanıt verdiği bilinmektedir; ancak müzikle tam senkronize olma becerisi genellikle 3–4 yaş civarında gelişir (Zentner & Eerola, 2010). Bu gelişimsel süreç, ritmin hem doğuştan gelen hem de zamanla olgunlaşan bir yönü olduğunu göstermektedir.

Son olarak, ritim yalnızca tek bir zamanlama mekanizmasına bağlı değildir. Süreye dayalı zamanlama ile vuruşa dayalı zamanlamanın beyinde farklı yollarla işlendiği gösterilmiştir; bu da ritim algısının aslında oldukça karmaşık ve çok katmanlı bir süreç olduğunu ortaya koyar (Teki et al., 2011). Bedensel hareketin ritim algısını keskinleştirdiğini gösteren çalışmalar da bu çok boyutluluğu destekler. Bütün bu bulgular, ritmin insan davranışında yalnızca işitsel bir unsur olmadığını; zamanlama, hareket, duygu ve algının birleştiği temel bir deneyim olduğunu ortaya koymaktadır. Ritim, müziğin yapısal omurgası olmanın ötesinde, insanın dünyayı algılama ve bedenini organize etme biçimleriyle derin bir bağlantı içindedir.

1.2. Müzik Terapisi

Müzikle tedavi uygulamalarının geçmişi, tıp tarihi kadar eskiye uzanmaktadır. İnsanlar tarih boyunca iyileşme amacıyla çeşitli araçları bir arada kullanmış ve müzik bu araçların en önemli bileşenlerinden biri olmuştur. Eski Yunan mitolojisinde hem müziğin hem de hekimliğin tanrısı olan Apollon'un lir çalarak insanların sıkıntılarını giderdiğine inanılması, müziğin iyileştirici yönünün çok erken dönemlerde bile kabul gördüğünü göstermektedir. Nitekim Eski Yunanlılar, müziği "her türlü erdemin temeli" saymış ve ruhun eğitimi ile arınmasında belirleyici bir unsur olarak görmüştür (Öke, M.K. & Adar, Ç., 2011).

Araç'a (2012) göre müzik terapisi, bireylerin iyilik hâlini korumayı ve sağlığını geliştirmeyi amaçlayan alternatif bir tedavi yöntemi olup, hem dünyada hem de Türkiye'de binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. İlkel toplumlarda hastalıkların kötü ruhlar ve cinler tarafından meydana getirildiğine inanılmış; bu varlıkların neden olduğu rahatsızlıkların tedavi edilmesi için şamanlar tarafından müzik, dans, ritim ve şarkıların kullanıldığı törensel iyileştirme pratikleri geliştirilmiştir. Bu uygulamalar, müziğin ritmik ve duygusal etkisinin yalnızca birey üzerinde değil, topluluk üzerinde de düzenleyici bir güce sahip olduğunu göstermektedir.

Benzer biçimde Kurt (2014), müzik terapi tarihinin temelinin erken çağlardaki bu ritüellere dayandığını belirtir. Ona göre şamanlar, hastalığa neden olduğuna inanılan kötü ruhları uzaklaştırmak için müzik ve ritmi kullanmış; müziğin duygular üzerindeki yoğunlaştırıcı etkisi tarih boyunca birçok uygarlık tarafından tedavi amaçlı değerlendirilmiştir. Platon'un M.Ö. 400 yılında müziğin ahenk ve ritmiyle ruhun derinliklerine etki ederek kişiye hoşgörü ve huzur verdiğini ifade etmesi, müziğin psikolojik etkisinin erken dönem felsefi temellerinden biridir. Eski Yunan ve Roma'da müziğin sıkıntıları gidermede etkili olduğuna inanılmış; Eski Mısır'da müzik hem hastalara güç vermek hem de doğum süreçlerinde destek olmak amacıyla kullanılmıştır. Çin düşünürü Konfüçyüs ise müziğin kişilerarası ilişkileri iyileştirdiğini, duyuları keskinleştirdiğini ve kan dolaşımını sakinleştirdiğini ifade ederek müziğin bütünsel etkisini vurgulamıştır.

1.3. Amaç

Bu çalışmanın amacı, müzik terapisinde önemli bir terapötik mekanizma olarak ele alınan eşzamanlanma (entrainment) kavramını tanıtmak ve kavramın müzik terapisi bağlamındaki kuramsal temellerini ortaya koymaktır. Eşzamanlanma, danışanın fizyolojik, motor ve duygusal ritimleri ile müzikal uyaranlar arasında kurulan zamansal uyumu ifade etmekte olup, son yıllarda müzik terapisi literatüründe giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

2. MÜZİK TERAPİSİNDE EŞZAMANLANMA

2.1. Eşzamanlanma

1666'da Christiaan Huygens, aynı tahta yüzeye yerleştirilen iki saatin sarkaçlarının zamanla kendiliğinden senkronize olduğunu keşfetmiştir. Bu eşzamanlanmanın, hava titreşimlerinden değil, sarkaçların bağlı olduğu yüzeyin titreşiminden kaynaklandığı daha sonra anlaşılmış, bu olguya entrainment (eşzamanlanma) adı verilmiş ve birçok deneyle doğrulanmıştır (Thaut et al., 2015).

Eşzamanlanma, iki ritmik sistemin birbirine küçük miktarda enerji aktararak ortak bir frekansa kilitlenmesi anlamına gelir. Güçlü osilatör zayıf olanı kendi frekansına çeker; iki sistem eşit güçteyse biri yavaşlayıp diğeri hızlanarak ortak dönemde buluşur. Fazın aynı olması şart değildir; önemli olan ortak hareket periyodunun oluşmasıdır. Bu ortak periyot prensibi, özellikle motor rehabilitasyonda ritmik ipuçlarının kullanılmasında kritik öneme sahiptir. Ortak periyot sağlandığında ritmik uyaran, hareket boyunca sürekli bir zaman referansı sunar (Kugler & Turvey, 1987).

Eşzamanlanma kuramının müzik terapideki klinik uygulamaları, müzik terapistleri için çok önemli bir kavramdır. Çünkü terapötik bağlamda görülen eşzamanlanma süreçleri, insanların müzikle nasıl ritmik uyum kurduğunu ve bunun sosyal etkileşimle nasıl ilişkili olduğunu anlamada değerli ipuçları verir.

Müzik terapistleri klinik uygulamalarda üç tür eşzamanlanma tanımlar:

1. Birincil eşzamanlanma: Müzik doğrudan danışanın fiziksel ya da bilişsel davranışına uyarlanır; senkron oluşunca müziğin değişimi davranışı da değiştirir.

2. İkincil eşzamanlanma: Müzik, öğrenilecek beceri ya da kavramla senkronize edilir (örn. ezberlemeye yardımcı müzikler).

3. Üçüncül eşzamanlanma: Müzik çocuğun işlevsel düzeyine ya da tercihlerine uyarlanır; ancak değişim müzikle doğrudan ilgili olmayan başka bir davranışta görülür. (Clayton et al., 2005)

2.2. Eşzamanlanmaya Dayalı Klinik Uygulamalar

Ritmik işitsel uyarım (Rhythmic Auditory Stimulation – RAS), müzik terapisi temelli nörolojik rehabilitasyon yaklaşımları içinde motor işlevleri destekleyen etkili yöntemlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımda metronom ya da belirgin ritmik yapıya sahip müzikler aracılığıyla bireyin hareketleri ile dışsal ritim arasında zamansal bir ahenk oluşturulması amaçlanmaktadır. RAS uygulamalarında ritmik ipuçları genellikle kişinin mevcut hareket temposuna göre ayarlanmakta, ardından tempo küçük oranlarda değiştirilerek motor uyum ve süreklilik desteklenmektedir (Thaut et al., 1996)

Literatürde ritmik işitsel uyaranların motor sistemi yalnızca harekete geçirmediği, aynı zamanda hareketin planlanmasını ve zamanlanmasını da kolaylaştırdığı belirtilmektedir. Özellikle Parkinson hastalığında RAS destekli uygulamaların yürüyüş hızını artırdığı, adım uzunluğunu düzenlediği ve yürüme ritmini daha kararlı hâle getirdiği çok sayıda çalışma tarafından ortaya konmuştur (Ghai et al., 2018).

İnme sonrası rehabilitasyon alanında da ritmik işitsel uyarımın önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Çalışmalar, RAS eşliğinde yapılan yürüyüş eğitimlerinin yürüme hızı, adım uzunluğu ve postüral kontrol üzerinde anlamlı iyileşmeler sağladığını bildirmektedir (Nascimento et al., 2015). Bununla birlikte, RAS uygulamalarının etkisinin tüm bireylerde aynı düzeyde ortaya çıkmadığı da vurgulanmaktadır. Bu nedenle ritmik işitsel uyarımın etkili bir terapötik araç olarak kullanılabilmesi için müdahalelerin standart değil, bireye özgü biçimde yapılandırılması gerektiği ifade edilmektedir.

2.3. Müzik Temelli Müdahalelerde Eşzamanlanma

Müzik temelli müdahaleler, çeşitli nörolojik durumlarda üst ekstremite motor işlevlerinin yeniden kazanılmasını destekleyen umut verici yaklaşımlar arasında yer almaktadır. Son yıllarda özellikle aktif müzik yapımını içeren uygulamaların, inme ve serebral palsi başta olmak üzere farklı klinik gruplarda ince motor ve kaba motor beceriler üzerinde olumlu etkiler yarattığına dair artan sayıda çalışma bulunmaktadır (Zhang et al., 2016)

İnme sonrası rehabilitasyonda en çok araştırılan yaklaşımlardan biri Müzik Destekli Terapi (Music-Supported Therapy, MST)'dir. Bu yöntemde bireyler, giderek zorlaşan motor dizilerle klavye ya da elektronik davul çalarak üst ekstremite becerilerini geliştirir. MST'nin temelinde, enstrüman çalmanın işitsel–motor entegrasyonu, çoklu duyusal geri bildirimi ve motivasyonu aynı anda harekete geçiren keyifli bir etkinlik olması yer almaktadır. Klinik

çalışmalar, birkaç haftalık düzenli MST uygulamalarının kol ve el hareketlerinde hız, doğruluk ve akıcılığı artırabildiğini göstermektedir (Schneider et al., 2007).

Bir diğer nörolojik müzik terapisi tekniği olan Terapötik Enstrümantal Müzik Performansı (TIMP), müzik aletlerini doğrudan müzik yapmak için değil, işlevsel hareketleri destekleyen görsel, işitsel ve dokunsal ipuçları olarak kullanır. Enstrümanlar, omuz, dirsek, el ve parmak hareketlerini çalıştıracak şekilde stratejik olarak konumlandırılır. Yapılan pilot ve randomize çalışmalar, TIMP uygulamalarının motor bozukluklarda anlamlı iyileşmeler sağlayabildiğini ve bazı kazanımların uzun süre korunduğunu göstermektedir (Raghavan et al., 2016)

Müzik temelli yaklaşımlar, motor kazanımların yanı sıra duygudurum, yaşam kalitesi, motivasyon ve bilişsel esneklik gibi motor dışı alanlarda da olumlu etkiler yaratabilmektedir (Fujioka et al., 2018). Bu bulgular, müzik temelli terapilerin yalnızca hareketi değil, bireyin bütüncül iyilik hâlini destekleyen çok boyutlu müdahaleler olduğunu göstermektedir.

2.4. Müzik Terapisinde Eşzamanlanmanın Rolü

Ritim ve müzik temelli müdahaleler, çoklu duyusal girdiler, aktif katılım ve yapılandırılmış terapötik bağlamları bir araya getiren karmaşık rehabilitasyon yaklaşımlarıdır. Bu nedenle müzik temelli uygulamaların motor iyileşmeye katkısı tek bir mekanizma ile açıklanamaz; ancak son yıllarda yapılan nörogörüntüleme ve nörofizyolojik çalışmalar bu etkilerin altında yatan süreçlere dair önemli bulgular sunmaktadır (Sihvonen et al., 2017). Özellikle ritmik uyaranların, beynin işitsel, duyu-motor ve motor ağlarında nöral eşzamanlanma (neural entrainment) oluşturabildiği ve bu eşzamanlanmanın hareket zamanlamasını ve koordinasyonunu desteklediği gösterilmiştir.

Tekrarlı ve öngörülebilir ritmik uyaranlar, işitsel kortekste nöral aktivitenin ritme faz kilitlenmesine yol açmakta; bu senkronizasyon, uyaran kesildiğinde bile kısa süre devam ederek bir sonraki vuruşun öngörülmesini mümkün kılmaktadır (Nozaradan et al., 2011). Bu zamansal öngörülebilirlik motor sistemi harekete hazır hâle getirir ve hareket planlama ile yürütmeyi kolaylaştırır.

Ayrıca müzik, ödül ve motivasyonla ilişkili dopaminerjik sistemi de modüle ederek hem duygulanımı hem de motor öğrenmeyi destekleyebilmektedir. Dopaminin ritim algısı ve motor zamanlamadaki rolü göz önünde bulundurulduğunda, ritmik ipuçlarının özellikle bazal gangliyon devreleri üzerinden terapötik etkiler yaratabileceği düşünülmektedir (Salimpoor et al., 2011)

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışma, müzik terapisinde eşzamanlanma kavramını kuramsal, klinik ve nörobiyolojik boyutlarıyla ele alarak, eşzamanlanmanın terapötik süreçteki belirleyici rolünü ortaya koymuştur. Bulgular, eşzamanlanmanın yalnızca ritmik bir uyum değil; hareket zamanlaması, motor koordinasyon ve davranışsal düzenlemeyi destekleyen çok boyutlu bir mekanizma olduğunu göstermektedir.

Klinik uygulamalara ilişkin çalışmalar, ritmik işitsel uyarımın özellikle Parkinson hastalığı ve inme sonrası rehabilitasyonda motor işlevleri anlamlı biçimde desteklediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu etkinin bireyin ritmik kapasitesi ve klinik özelliklerine bağlı olarak değiştiği, dolayısıyla eşzamanlanmaya dayalı müdahalelerin bireye özgü biçimde yapılandırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Müzik temelli müdahalelerde ise eşzamanlanmanın aktif müzik üretimi ve işitsel–motor entegrasyon yoluyla terapötik süreci güçlendirdiği; motor kazanımların yanı sıra duygudurum ve motivasyon üzerinde de olumlu etkiler yarattığı görülmektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Genel olarak bu çalışma, eşzamanlanmanın müzik terapisinde terapötik değişimin temel taşı niteliğinde olduğunu ortaya koymaktadır. Eşzamanlanma, ritim aracılığıyla beden, beyin ve kişilerarası etkileşimi bütünleştiren ve terapötik sürecin yönünü belirleyen bir mekanizma olarak değerlendirilebilir.

Bu bağlamda, eşzamanlanmanın klinik uygulamalarda bilinçli ve amaçlı biçimde kullanılması, müzik terapisinin etkililiğini artırma potansiyeline sahiptir. Gelecek araştırmaların, eşzamanlanmanın bireysel farklılıklar, uzun dönemli etkiler ve farklı klinik gruplardaki işleyişi üzerine odaklanması, müzik terapisi alanının kuramsal ve uygulamalı gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Araç, B., Müzik Terapinin Cerrahi Yoğun Bakım Hastalarının Yaşam Bulgularına Etkisi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya, 2012.

[2] Brochard, R., Abecasis, D., Potter, D., Ragot, R. ve Drake, C., The "Ticktock" of Our Internal Clock: Direct Brain Evidence of Subjective Accents in Isochronous Sequences, *Psychological Science*, 14(4), 362–366, 2003.

[3] Chen, J.L., Zatorre, R.J. ve Penhune, V.B., Interactions Between Auditory and Dorsal Premotor Cortex During Synchronization to Musical Rhythms, *NeuroImage*, 32, 1771–1781, 2006.

[4] Clayton, M., Sager, R. ve Will, U., In Time With the Music: The Concept of Entrainment and Its Significance for Ethnomusicology, *European Meetings in Ethnomusicology*, 11, 3–142, 2005.

[5] Fujioka, T., Dawson, D.R., Wright, R., Honjo, K., Chen, J.L., Chen, J.J. ve diğ., The Effects of Music-Supported Therapy on Motor, Cognitive, and Psychosocial Functions in Chronic Stroke, *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1423, 264–274, 2018.

[6] Ghai, S., Ghai, I., Schmitz, G. ve Effenberg, A.O., Effect of Rhythmic Auditory Cueing on Parkinsonian Gait: A Systematic Review and Meta-Analysis, *Scientific Reports*, 8, 506, 2018.

[7] Kugler, P.N. ve Turvey, M.T., *Information, Natural Law, and the Self-Assembly of Rhythmic Movement*, Erlbaum, Hillsdale, NJ, 1987.

[8] Kurt, D., Müzik Terapinin Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Yalnızlık Hissi Üzerine Etkisi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2014.

[9] Large, E.W. ve Palmer, C., Perceiving Temporal Regularity in Music, *Cognitive Science*, 26, 1–37, 2002.

[10] Nascimento, L.R., de Oliveira, C.Q., Ada, L., Michaelsen, S.M. ve Teixeira-Salmela, L.F., Walking Training With Cueing of Cadence Improves Walking Speed and Stride Length After Stroke More Than Walking Training Alone: A Systematic Review, *Journal of Physiotherapy*, 61, 10–15, 2015.

[11] Nozaradan, S., Peretz, I., Missal, M. ve Mouraux, A., Tagging the Neuronal Entrainment to Beat and Meter, *Journal of Neuroscience*, 31, 10234–10240, 2011.

[12] Öke, M.K. ve Adar, Ç., Mim Kemal Öke ve Müzik Terapi Üzerine Düşünceleri, *Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 1, 2011.

[13] Raghavan, P., Geller, D., Guerrero, N., Aluru, V., Eimicke, J.P., Teresi, J.A. ve diğ., Music Upper Limb Therapy—Integrated: An Enriched Collaborative Approach for Stroke Rehabilitation, *Frontiers in Human Neuroscience*, 10, 498, 2016.

[14] Salimpoor, V.N., Benovoy, M., Larcher, K., Dagher, A. ve Zatorre, R.J., Anatomically Distinct Dopamine Release During Anticipation and Experience of Peak Emotion to Music, *Nature Neuroscience*, 14, 257–264, 2011.

[15] Schneider, S., Schönle, P.W., Altenmüller, E. ve Münte, T.F., Using Musical Instruments to Improve Motor Skill Recovery Following a Stroke, *Journal of Neurology*, 254, 1339–1346, 2007.

[16] Sihvonen, A.J., Särkämö, T., Leo, V., Tervaniemi, M., Altenmüller, E. ve Soinila, S., Music-Based Interventions in Neurological Rehabilitation, *Lancet Neurology*, 16, 648–660, 2017.

[17] Teki, S., Grube, M., Kumar, S. ve Griffiths, T.D., Distinct Neural Substrates of Duration-Based and Beat-Based Auditory Timing, *Journal of Neuroscience*, 31, 3805–3812, 2011.

[18] Thaut, M.H., McIntosh, G.C., Rice, R.R., Miller, R.A., Rathbun, J. ve Brault, J.M., Rhythmic Auditory Stimulation in Gait Training for Parkinson's Disease Patients, *Movement Disorders*, 11, 193–200, 1996.

[19] Thaut, M.H., McIntosh, G.C. ve Hoemberg, V., Neurobiological Foundations of Neurologic Music Therapy: Rhythmic Entrainment and the Motor System, *Frontiers in Psychology*, 5, 1185, 2015.

[20] Yuan, W., Entrainment as a Therapeutic Mechanism in Music Therapy: A Scoping Review, 2023.

[21] Zentner, M. ve Eerola, T., Rhythmic Engagement With Music in Infancy, *Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS)*, 107(13), 5768–5773, 2010.

[22] Zhang, Y., Cai, J., Zhang, Y., Ren, T., Zhao, M. ve Zhao, Q., Improvement in Stroke-Induced Motor Dysfunction by Music-Supported Therapy: A Systematic Review and Meta-Analysis, *Scientific Reports*, 6, 38521, 2016.

HEADLESS DOUBLE BASS DESIGN: AN ERGONOMIC, ACOUSTIC, AND STRUCTURAL STUDY

Assist. Prof. Dr. Özgür TURAN
Anadolu University,
Department of Instrument Making,
ozgur_turan@anadolu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-0925-9687

ABSTRACT

This paper examines the functional necessity of the head (scroll) section in the traditional double bass and investigates a headless double bass design in which this component has been entirely removed, addressing the instrument from ergonomic, acoustic, and structural perspectives. The form of the double bass has remained largely unchanged throughout history; while this continuity has sustained the luthiery tradition, it has also led to challenges in contemporary performance practices related to portability, balance, and ergonomics. The increasing travel demands of professional performers have made these structural limitations more apparent. The primary aim of the study is to evaluate the shift in the center of mass resulting from the removal of the head and to examine the effects of this transformation on acoustic performance. To this end, the string length was kept constant, the tuning mechanism was relocated to the lower part of the body, and a micro-geared linear tensioning system was designed to replace the traditional pegbox. The design process followed an applied, design-based research approach, incorporating *CAD*-based modeling, material comparisons, and prototype production stages. With the headless configuration, the overall length of the double bass was reduced by approximately 30–35 cm, the center of mass moved closer to the body axis, and the instrument's tendency to remain stable in an upright position increased. Experimental trials and measurements indicate that, when compared with a conventional double bass, no perceptible tonal loss occurred at the level of resonance frequencies. From an ergonomic standpoint, relocating the tuning operation to the lower body reduced the need for positional adjustments during performance and enhanced overall playing comfort.

In conclusion, this study demonstrates that the headless double bass design represents more than a formal modification; it offers a functional improvement that maintains acoustic consistency while enhancing ergonomics, portability, and balance. This approach introduces a critical yet constructive perspective on traditional form conventions in luthiery, and points toward new design directions aligned with contemporary production technologies.

Keywords: Instrument making, instrument design, headless double bass, double bass design, new tuning system.

KAFASIZ KONTRBAS TASARIMI: ERGONOMİ, AKUSTİK VE YAPISAL BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Özgür TURAN
Anadolu Üniversitesi,
Çalgı Yapımı Bölümü,
ozgur_turan@anadolu.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0003-0925-9687

ÖZET

Bu bildiri, kontrbasın geleneksel yapısında bulunan kafa (salyangoz) bölümünün işlevsel gerekliliğini sorgulamakta; bu bölümün tamamen kaldırıldığı kafasız kontrbas tasarımını ergonomik, akustik ve yapısal boyutlarıyla incelemektedir. Kontrbas formu tarih boyunca büyük ölçüde sabit kalmış; bu durum lutiye geleneğinde süreklilik yaratırken güncel icra pratiklerinde taşınabilirlik, denge ve ergonomi açısından çeşitli sorunlara yol açmıştır. Profesyonel icracıların artan seyahat gereksinimleri, bu yapısal sınırları daha belirgin hâle getirmektedir. Çalışmanın temel amacı, kafa bölümünün kaldırılmasıyla ortaya çıkan ağırlık merkezi değişimini değerlendirmek ve bu dönüşümün akustik performans üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda tel uzunluğu sabit tutulmuş, akort mekanizması gövdenin alt bölümüne konumlandırılmış ve burguluk yerine mikro dişli, lineer bir çekme sistemi tasarlanmıştır. Tasarım süreci uygulamalı ve tasarım-temelli bir araştırma yaklaşımıyla yürütülmüş; CAD tabanlı modelleme, malzeme karşılaştırmaları ve prototip üretimi aşamalarını kapsamıştır. Kafasız yapı ile kontrbasın toplam uzunluğu yaklaşık 30–35 cm azalmış, ağırlık merkezi gövde eksenine yaklaşmış ve çalgının dik konumda dengede durma eğilimi güçlenmiştir. Yapılan denemeler ve ölçümler, rezonans frekanslarında geleneksel kontrbasla karşılaştırıldığında duyumsal düzeyde belirgin bir tonal kayıp oluşmadığını göstermiştir. Ergonomik açıdan akort işleminin alt gövdeden gerçekleştirilebilmesi, icra sırasında pozisyon değişimi gereksinimini azaltmış ve performans konforunu yükseltmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, kafasız kontrbas tasarımının biçimsel bir müdahalenin ötesinde, akustik tutarlılığı koruyan ve ergonomi, taşınabilirlik ile denge açısından işlevsel bir iyileştirme sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, lutiye sanatında geleneksel form anlayışına eleştirel fakat yapıcı bir perspektif kazandırmakta; çağdaş üretim teknolojileriyle uyumlu yeni tasarım yönelimlerine kapı aralamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çalgı yapımı, çalgı tasarımı, kafasız kontrbas, kontrbas tasarımı, yeni akort sistemi.

TRADITIONS, SCHOOLS, AND CANONS IN MUSICOLOGY

Asst. Prof. Dr. İsmail GÜNGÖR

Istanbul Okan University Conservatory Music Department,

ismail.gungor@okan.edu.tr - ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-0050-3051

ABSTRACT

The article focuses on the early years of musicology as a profession, especially on the division of the whole into historical and systematic sub-fields, the theories behind the process, and the influence of the respective classification schemes in the generation of tradition, school, and canon. The objective is to start with the first classifications of Aristides Quintilianus, Boethius, and Cassiodorus, and to follow the reading of historical and systematic musicology classifications of Guido Adler and Glen Haydon, their lists of auxiliary disciplines, and new sub-fields that appeared during the 20th century. The studied materials consist of the aforementioned theoretical texts, writings on the philosophy of music history, and musicology handbooks; this material is being processed by methods such as descriptive-historical documentation, discourse analysis, and conceptual comparison. Hence, the aim is to unearth both the internal classification logic of the discipline and the philosophical assumptions these classifications are based upon. The results indicate that the division between speculative and regulatory traditions and systematic and historical musicology has precipitated the establishment of a hierarchical canon centered around certain types of works, repertoires, and locations, and, on the other hand, the areas such as comparative musicology, psychoacoustics, media technologies, and social sciences have partially released this canon. Consequently, the paper supports the position that the major classification systems in musicology are not mere neutral technical instruments but historical constructions that serve certain knowledge regimes and institutional schools; moreover, it suggests that the current musicology practice that interrogates this legacy should be re-evaluated within a more pluralistic and self-critical paradigm.

Keywords: Systematic musicology, Historical musicology, Canon formation.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK HALK MÜZİĞİNDE KULLANILAN SES DEĞİŞTİRİCİ İŞARETLER

Doç. Dr. Ünsal DENİZ
İnönü Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü
unsaldeniz44@gmail.com
ORCİD: 0000-0003-2035-4829

ÖZET

Müziğin evrensel bir dil olduğunun kabul görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu bağlamda her dil gibi müziğin de kâğıda dökülebilmesi için geliştirilen bir yazım sistemi işaret ve sembollerden yararlanılır. Sistemleştirilmiş müzik yazısı, notasyon sistemleri adı altında çeşitli kurallara bağlanarak yazıya geçirilir. Fakat bu sistemler çeşitli coğrafyalarda farklılık gösterebilir. Bunun nedeni müziğin kültürel boyutuyla içinde yaratıldığı toplumun gelenek görenek ve toplumsal müzik beğenilerinden kaynaklanır. Müziği kültürel bağlamından koparmanın güç olduğu düşünüldüğünde, kullanılan ses sisteminin, ritmik ve melodik yapısının toplumsal müzik beğenisine göre sistemleştirilmesi gerekir. Buradan hareketle günümüzde evrensel olarak kullanılan notasyon sistemi, sesleri ifade eden notalar ve değiştirici işaretler tek başına yeterli olmamaktadır.

Bu araştırmada Tarihi araştırma modeline göre Türk halk müziğinde kullanılan değiştirici işaretlerin zaman içerisindeki değişim dönüşümlerine odaklanmıştır. Literatür taraması yapılarak erken Cumhuriyet döneminden itibaren Türk halk müziği notaları tespit edilmiş ve hangi değiştirici işaret sistemlerinin kullanıldığı tespit edilerek betimlenmiştir.

Araştırma sonucunda, Türk halk müziğini notaya aktarırken evrensel notasyon sistemleri temelinde, modal, tonal veya kişisel tercihler olmak üzere farklı ses değiştirici işaretler kullanıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında; Türkiye'de Dârülelhân bünyesinde yapılan ilk halk müziği derleme yayınlarında Rauf Yektâ Bey tarafından kullanılan klasik Türk müziği ses değiştirici işaretleri, Ahmet Adnan Saygun'un kişisel değişikliklerle kullandığı ses değiştirici işaretler, tampere sisteme göre kullanılan ses değiştirici işaretler ve Muzaffer Sarısözen'in ses değiştirici işaretlere eklediği rakamlarla koma sesleri ifade eden sistemin kullanıldığı ulaşılan sonuçlardan bazılarıdır.

Anahtar Kelimeler : Müzik, Türk Halk Müziği, Notasyon Sistemleri, Ses Değiştirici İşaretler.

ACCIDENTAL SIGNS USED IN TURKISH FOLK MUSIC FROM PAST TO PRESENT

ABSTRACT

Music is widely regarded as a universal language; however, like any language, it requires a systematic notation system in order to be represented in written form. Musical notation systems are structured through specific symbols and rules, yet these systems may vary across different geographical and cultural contexts. Such variations stem from the cultural characteristics of music and the traditions, conventions, and aesthetic preferences of the societies in which it is produced. Given the inseparability of music from its cultural context, pitch organization, as well as rhythmic and melodic structures, must be systematized in accordance with culturally specific musical practices. In this regard, the universally adopted Western notation system, based solely on standard pitch symbols and accidentals, proves insufficient for accurately representing certain musical traditions.

This study examines the historical transformations of accidental signs used in the notation of Turkish folk music. Employing a historical research model, a comprehensive literature review was conducted to identify Turkish folk music scores published from the early Republican period to the present. These sources were analyzed in order to determine the types of accidental systems employed and to describe their structural characteristics.

The findings reveal that multiple approaches to accidentals have been adopted in the notation of Turkish folk music, grounded in universal notation principles but shaped by modal, tonal, and individual preferences. Specifically, the study identifies the use of classical Turkish music accidentals introduced by Rauf Yektâ Bey in early folk music publications produced under the auspices of Dârülelhân; the personalized accidental modifications employed by Ahmet Adnan Saygun; accidentals based on the tempered system; and the system developed by Muzaffer Sarısözen, which represents microtonal intervals through the addition of numerical symbols to accidentals. These findings demonstrate the diversity of notational approaches developed to accommodate the microtonal and modal characteristics of Turkish folk music.

Keywords: Music, Turkish Folk Music, Notation Systems, Accidentals.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin kadim dönemlerinde toplumlar ve bireyler kendi aralarında yalnızca ses, işaret ve mimiklerle iletişim kurabilmiş, ilkel de olsa çeşitli resim ve işaretlerle varlıklarını

mağara duvarlarına nakşetmeye çalışmışlardır. "Ancak söz, semavi oluşu yönüyle geçici ve kaybolmaya meyillidir. Bu noktada insanlar, sözü "uçup giden" bir şey olmaktan çıkarıp kalıcı ve zaman-mekân sınırlarını aşabilir kılabilmek için bir araç geliştirdiler: "Yazı". Sözün mücessem bir hâle bürünmesi anlamına gelen bu araç, insanlık tarihindeki en büyük adımların ilkidir" (Gözitok, 2025; 422). Dil, insanoğlu için tarih boyunca iletişimin en temel aracı da olsa sözlü iletişim sayesinde elde edilen bilgiler bir süre sonra unutulmaya ve yok olmaya mahkûm kalmıştır. Bilginin ve kültürel kodların sonraki kuşaklara aktarımı sözlü gelenekle zorlaşmış, kimi zaman kesintiye uğramış hatta unutularak yok olmuştur. "İşte bu noktada yazı, sesin ölümsüzleşmesini ve bilginin nesiller boyu taşınmasını sağlayan en güçlü araç hâline gelmiştir. Ancak bu süreç, basit bir dönüştürme işleminden çok daha karmaşıktır çünkü sesin yazıya dökülmesi, sözün fonolojik yapısıyla derin bir ilişki içerisindedir. Bu açıdan yazı, sözün zamansız bir biçimde varlığını sürdürmesini sağlarken aynı zamanda dilin ses yapısı olan fonoloji ile de sıkı bir bağ kurar" (Gözitok, 2025; 422).

Müzik evrensel bir dil olarak düşünüldüğünde, sistematik bir yazım sistemine ihtiyaç duyar. Müzik, doğası gereği zamana ve seslere bağlı bir sanattır. Bir ses tınısı duyulduğu anda var olur ve ardından sessizliğe karışır. İnsanoğlunun bu uçucu güzelliği hapsetme, koruma ve gelecek nesillere aktarma arzusu, müzik notasyonu dediğimiz evrensel dilin doğmasını sağlamıştır.

Geçmişten günümüze kadar birçok farklı notasyon sistemi kullanılmış, binlerce yıllık bilgi birikimi sayesinde günümüzdeki evrensel notasyon sistemi oluşturulmuştur. Günümüzdeki notasyon sistemi sadece sesleri ifade etmekle yetinmemiş aynı zamanda seslerin hangi kriterlerle ifade edileceğini anlatan çeşitli sembol ve işaretlerle desteklenmiştir. Örneğin bir sesin gürlüğünü ifade eden p (piano: hafif kuvvet), f (forte: kuvvetli) gibi gürlük terimleri ve buna benzer artikülasyon ve aksan işaretleri ile yazılan müzik eserinin nasıl icra edileceğini de gelecek kuşaklara aktarma konusunda sistematikleşmiştir. Burada bir sorunun cevabını aramak gerekir. Her toplumun müzik anlayışı ya da müzik kültürünü anlatan ses sistemleri aynı mıdır? Elbette ki bu sorunun cevabı aynı değildir olacaktır.

Her coğrafyanın kendi kültürel kodlarından gelen bir ses sistemi ve müziksel beğeniye etki eden melodik/ritmik yapıları vardır. Örneğin Batı müziğinde tampere sistem adı verilen ses sitemi kullanılırken Ortadoğu'da koma sesler, uzak doğuda ise pentatonik ses sistemleri, kimliklerini içinde üretildikleri toplumun gelenek görenek ve müziksel beğenilerine göre oluştururlar. İşte bu yüzden pentatonik bir ses dizisi duyduğumuzda bu müziğin Uzakdoğu ülkelerinden birine koma sesler duyduğumuzda Ortadoğu ülkelerinden birine ait olduğunu tahmin etmek kolaylaşır. Burada ikinci bir soruya cevap aramak gerekir. Evrensel notasyon sistemi bölgesel

müzikleri ifade etmekte yeterli midir? Bu sorunun cevabını Türk Halk müziği ses dizilerine göre ele aldığımızda komalı sesleri evrensel tampere sistemle ifade etmek mümkün değildir (Elbette tampere sisteme uygun ve koma sesler içermeyen türküler de var). Bu yüzden Türk halk müziği eserlerini yazıya dökerken geleneksel ses sistemlerine uygun ve kendine has değiştirici işaretlerle ifade etmek gerekir.

Tampere sistemde temel olarak üç tane ses değiştirici işaret bulunur diyez (önüne geldiği sesi yarım ses inceltir), bemol (önüne gelen sesi yarım ses kalınlaştırır), natürel (sesi eski doğal haline geri getirir). Bunların dışında çift diyez ve çift bemol ses değiştirici işaretleri vardır. Batı müziği için bu işaretler majör ve minör tüm dizileri ifade eder. Fakat Türk halk müziği söz konusu olduğunda bu ses değiştirme işaretleri yeterli gelmez. Çünkü koma sesleri içeren ses dizileri için ek ses değiştirme işaretlerine ihtiyaç duyulur.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada, Türk halk müziği notasyonlarında kullanılan ses değiştirici işaretlerin tepit edilmesi amacıyla tarihi araştırma modeli kullanılmıştır. Yapılan arşiv araştırmaları sonucunda elde edilen halk müziği notalarında kullanılan ses değiştirici işaretler tespit edilerek betimlenmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Araştırma sırasında ulaşabildiğimiz ilk halk müziği notasyonlarına 1904 yılında Abraham ve Hornbostel tarafından, Phonographierte Türkische Melodien başlığıyla Zeitschrift für Ethnologie isimli dergide yayınlanan çalışmada rastlıyoruz. Rauf Yektâ Bey “Bu yayında, Suriye kıt’asının Şimâl taraflarında ilmî tedkikatde bulunmuş olan (F. Luşan7)ın (Zincirli) kıryasında fonografla zabt ettiği Türkçe (20) halk şarkısının notalarından mürekkeptir” (Deniz, 2018; 263) demektedir. Abraham ve Hornbostel türküleri tampere sistemle Batı notasyonuyla yazmış ama koma içeren sesleri diyez ve bemol ses değiştirme işaretleri ile ifade edemedikleri için seslerin koma değerlerini frekans hesabıyla ele almışlardır. Türkülerin notasının altına türkü dizi seslerini yazmış ve her bir sesin frekans değerlerini belirtmişlerdir. Belirtilen ses frekanslarına göre çalındığında bile otantik halini yansıtmadığını da belirtmemizde fayda vardır. (Görsel 1)

Osmanlı’nın son dönemlerinde Batı müziği notasyonuyla tanışan Türk besteciler eserlerini tampere sistemle yazmayı denemiş ve koma sesleri içermeyen eserlerinde kullanabilmişlerdir. Çok sayıda form ve türde eseri bulunan Muallim İsmail Hakkı Bey özellikle Marş ve türkü notalarında tampere sistemi kullanmaktan kaçınmamıştır. (Görsel 2 - 3)

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

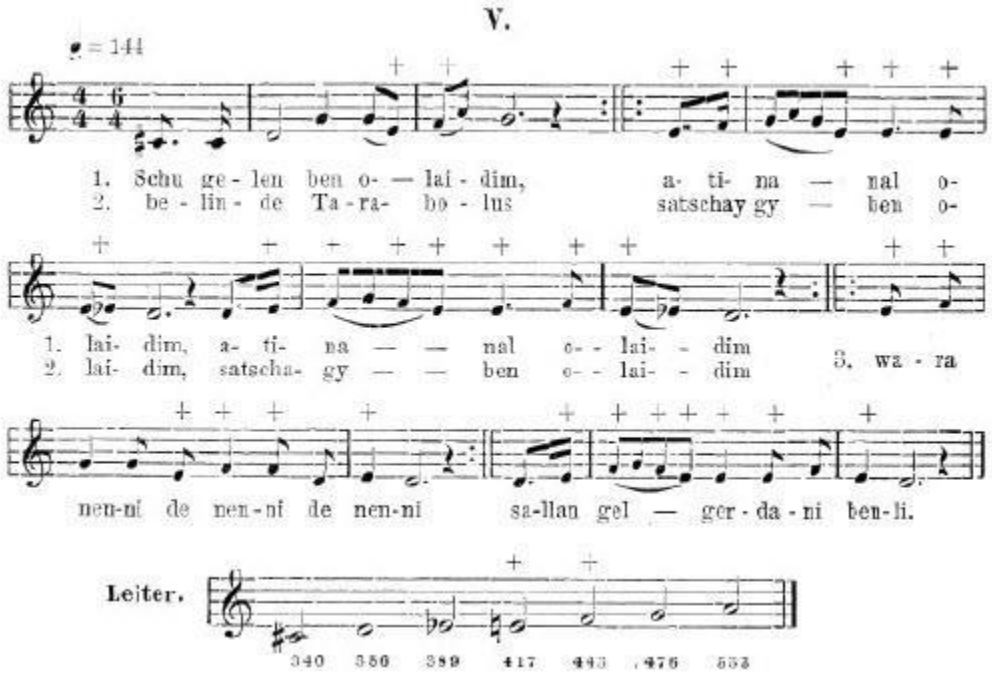

Görsel 2. Abraham, O. ve Hornbostel E. von, 1904: 203.

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

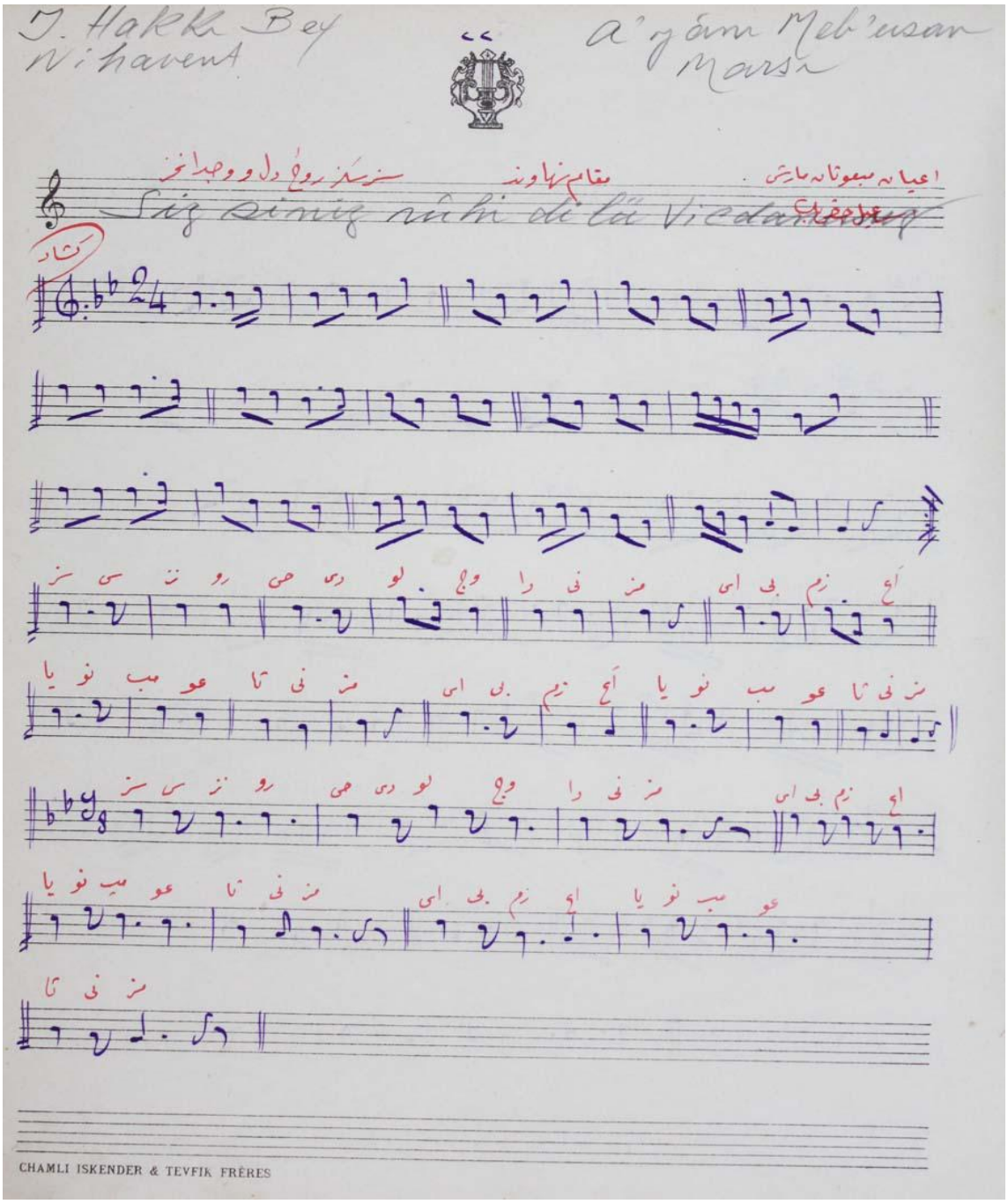

Görsel 3. Ayân-ı Mebusan Marşının Osmanlı Türkçesi Versiyonu, DABOA., TRT.MD.d., 63/14 (M-01-01-1927) Sayfa 1.

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

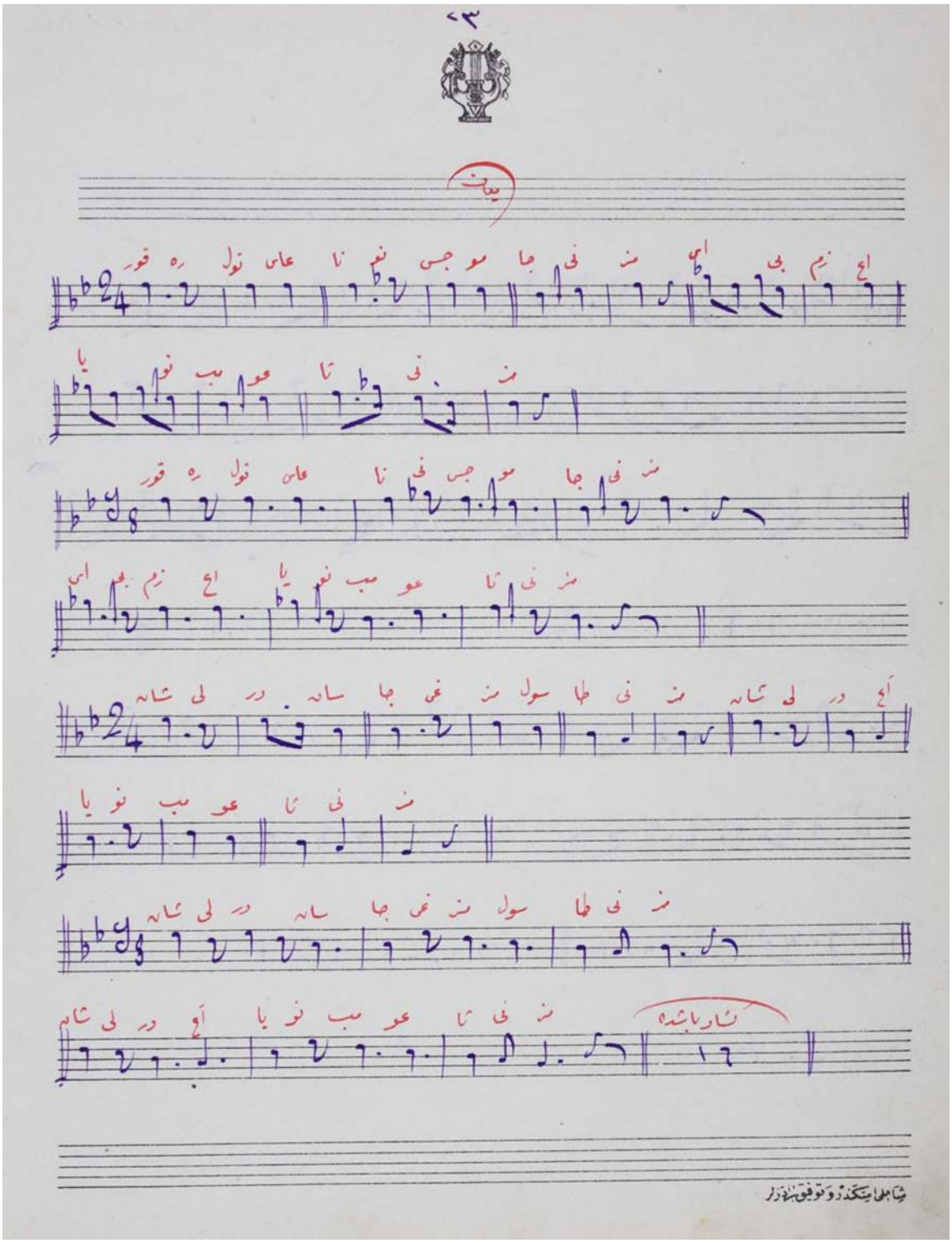

Görsel 3. Ayân-ı Mebusan Marşının Osmanlı Türkçesi Versiyonu, DABOA., TRT.MD.d., 63/14 (M-01-01-1927) Sayfa 2.

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

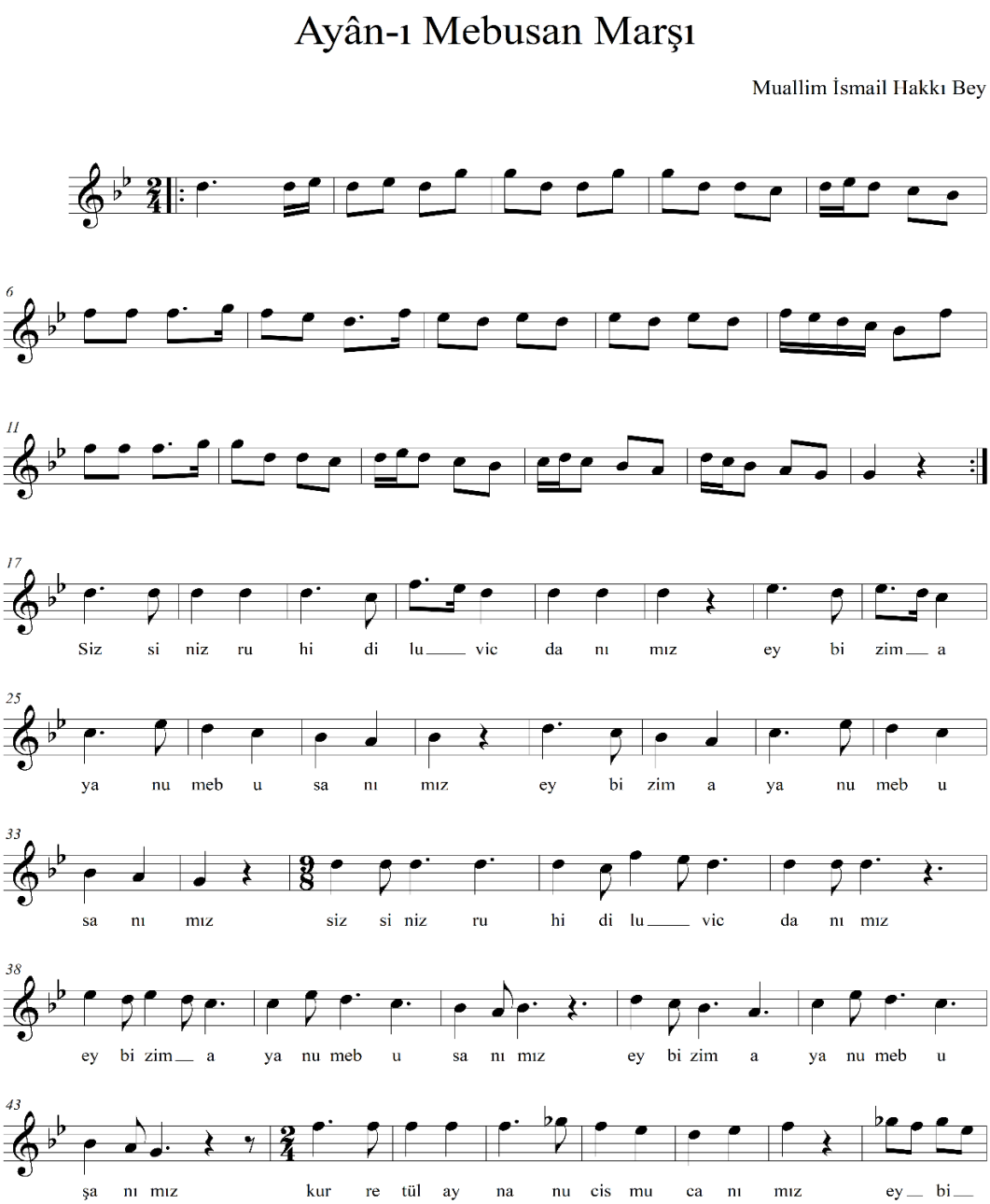

Görsel 4. Ayân-ı Mebusan Marşı'nın Transkripsiyonu Sayfa 1.

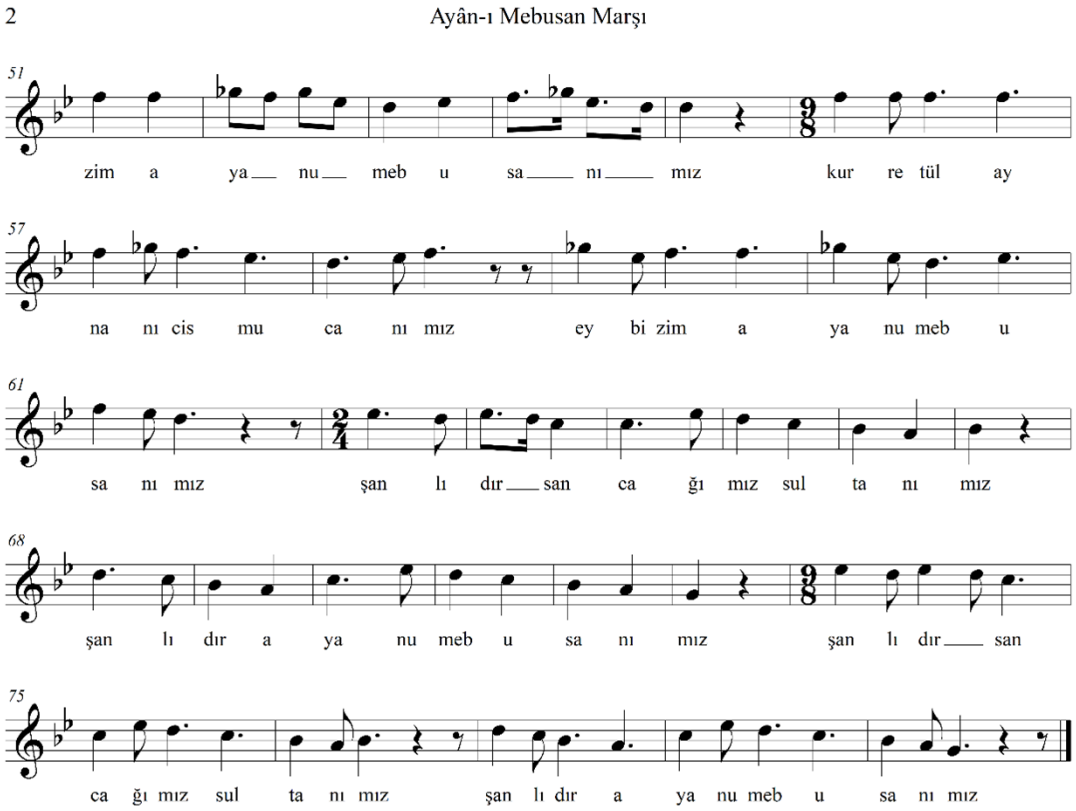

Görsel 5. Ayân-ı Mebusan Marşı'nın Transkripsiyonu Sayfa 2.

Türk halk müziğinin notaya alınması Osmanlı'nın son dönemlerinde ve erken Cumhuriyet döneminde gündeme gelir. Türk halk müziği eserlerinin notaya alınması gerekliliğini söyleyen ilk Türk müzikolog Rauf Yektâ Bey'dir. "Rauf Yektâ Bey'in Türk halk müziğinden bahsettiği ilk makalesi 6 Nisan 1898 tarihinde İkdâm'da yayınlanan, Osmanlı Mûsikîsi Hakkında Birkaç Sözʿ başlıklı yazısıdır. Bu makalede Anadolu'da özellikle de Urfa, Musul ve Erzurum taraflarında insanı etkileyen ve çok güzel eserlerin olduğunu, burada tıpkı Fransızların, chant populaire (halk şarkısı) dedikleri parçalar gibi Türk halk ezgilerinin bulunduğunu söyler. Bu eserlerin notaya alınarak toplanması ve yayınlanması gerektiğini belirtir. Aynı zamanda asıl millî Türk müziğinin bu halk şarkıları olduğunu vurgular. Rauf Yektâ Bey'in yazdıklarından hareketle, Türk halk müziği derleme çalışmalarının gerekliliğini, türkülerin notaya alınarak yayınlanması gerekliliğini ve asıl millî Türk mûsikîsinin bu türküler olduğunu ilk söyleyen Türk müzikoloğu olduğunu söylemek mümkündür" (Deniz, 2018; 270). Bu kapsamda her ne kadar 1898'de dile getirmiş olsa da ilk Türk halk müziği derleme çalışmaları 1925'te Asaf Kardeşler (Seyfettin Asaf, Sezai Asaf) tarafından Batı Anadolu'da yapılır. Yapılan derleme

seyahatinde topladıkları türküleri tampere sisteme göre notaya aldıkları için eleştiri alırlar. Çünkü türkülerin koma sesler içeren otantik ses dizilimleri tampere sistemle ifade edilememiştir. 1926 yılından itibaren ise Türk halk müziği derleme çalışmaları düzenli bir şekilde Dârülelhân bünyesinde yapılmaya başlandı. Dârülelhân bünyesinde yapılan derleme çalışmalarında toplanan türküler, Rauf Yektâ Bey tarafından klasik Türk müziği ses değiştirme işaretleri kullanılarak yazıldı.

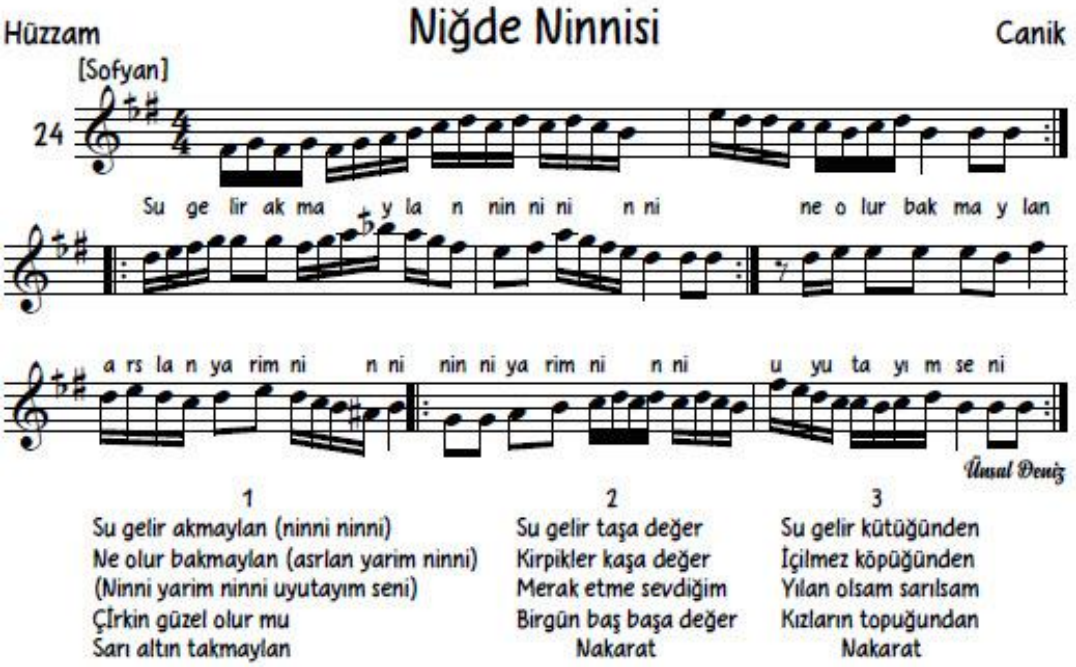

Görsel 6. Dârü'l-Elhân Külliyatı Anadolu Halk ¸ Sarkıları 1. Defter, (1926) ¸Sehzâdebaşı İstanbul: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası. (Latin alfabesine çeviri Ünsal DENİZ)

1930'lu yıllarda klasik Türk müziği ses değiştirme işaretleri Türk halk müziği notasyonunda kullanılmaya devam ederken aynı zamanda tampere sistem de kullanılmaya devam etti. Erken cumhuriyet döneminde Türk halk müziği eserleri, klasik sazlarla icra edildiğinden Rauf Yektâ ve Arel-Ezgi-Uzdilek sistemlerine göre notaya alınmaları uygun görüldü. Fakat 1950'li yıllardan itibaren Muzaffer Sarısözenin öncülüğünde klasik Türk müziği notasyonu ile Türk halk müziği notasyonu belirgin bir şekilde ayrıldı. Sarısözen, bağlamadaki perdeleri göz önünde bulundurarak diyez ve bemol işaretlerine koma değerini ifade eden rakamlar ilave etti. Böylelikle günümüzde halen kullandığımız bu sistem popülerliğini korumaktadır. (Görsel 7)

Görsel 7'de verdiğimiz uşşak türkünün notasyonunda görüldüğü üzere bemol işaretinin üzerine koma değerini belirten 2 rakamı ilave edilmiştir.

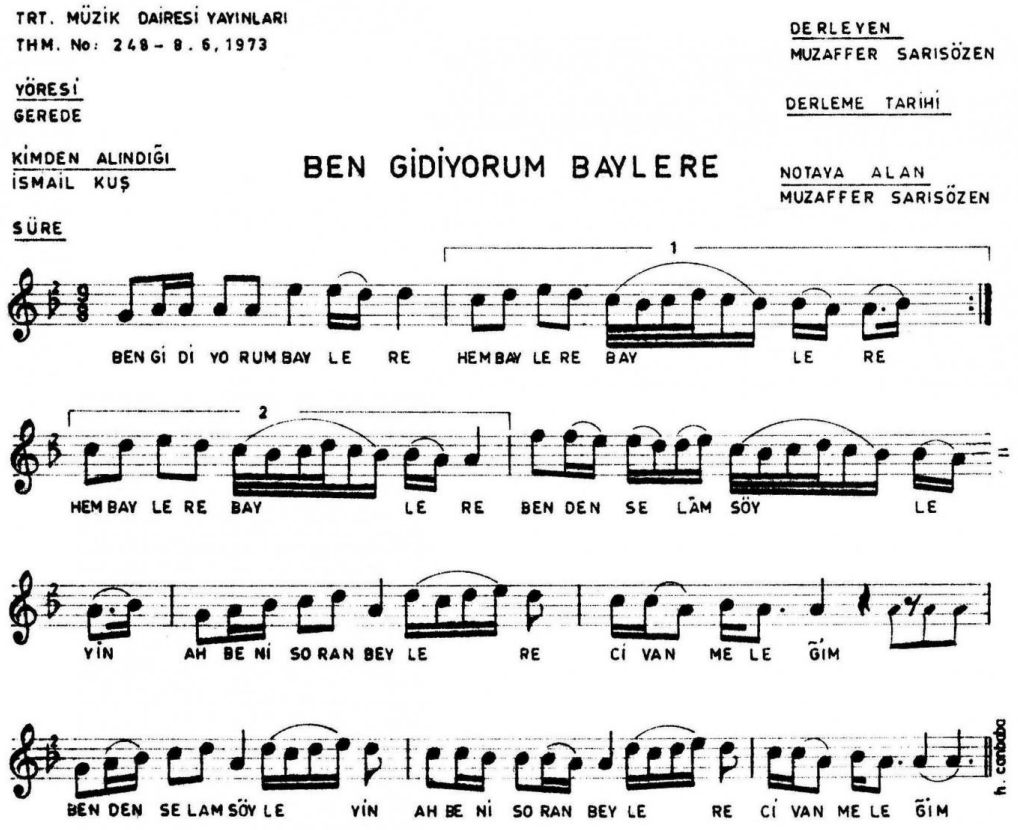

Görsel 7. Ben Gidiyorum Baylere (Uşşak Türkü)

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Müzik notasyonu sadece seslerin yüksekliğini ve süresini göstermekle kalmaz, aynı zamanda o müziğin ait olduğu kültürün ses evrenini (tınısal kimliğini) de yansıtır. Batı müziğinin "Tam Ses" ve "Yarım Ses"ten oluşan yapısı, Doğu ve Türk müziğinin mikrotonal (koma sesler) yapısını anlatmakta yetersiz kaldığı için özel değiştirici işaretler geliştirilmiştir. Cumhuriyet dönemi öncesinde türkü notasyonunda Batının tampere sistemine uygun olarak diyez ve bemol kullanılmış, bunun yanında klasik Türk müziği notasyonunda kullanılan komalı ses değiştirici işaretler de yaygın olarak kullanılmıştır.

1950'li yıllardan itibaren ise Muzaffer Sarısözen'in öncülüğünde halk müziği eserlerindeki komaları ifade etmek için diyez ve bemollerin üzerine koma değerini belirten rakamlar eklenmiştir. Günümüzde hem klasik Türk müziği eserleri hem de Türk halk müziği notasyonları belirgin bir şekilde birbirinden ayrılarak kendi sistematiğini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

[1] Dârü'l-Elhân Külliyatı Anadolu Halk ¸ Sarkıları 1. Defter, Sehzâdebaşı **İstanbul:** Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, 1926.

[2] Gözitok, M. A., Türkçenin Grafo Fonolojisine Dair: Grafo Fonoloji [Ses-Yazı ve ÇeviriYazı Kuramları], Türkiyat Mecmuası Journal of Turkology, IUTURKIYAT, 35 (1): 421–426, 2025.

[3] Deniz, Ü. (2018). Rauf Yektâ Bey'in Türk Halk Müziği Hakkındaki Görüşleri. International Journal of Social Science Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7761 Number: 71 , p. 249-276, Autumn II 2018.

[4] Abraham, O. and Hornbostel E. Von *Phonographierte Türkische Melodien.*Berlin: Zeitschrift für Ethnologie (Sonderabdruck) C/S. 36: 203-221, 1904.

Arşiv Belgeleri:

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı-Osmanlı Arşivi

[5] Ayân-ı Mebusan Marşı, DABOA., TRT.MD.d., 63/14 (M-01-01-1927).

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE HANGİ MÜZİK NEDEN YASAKLANDI?

Doç. Dr. Ünsal DENİZ
İnönü Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik Bölümü
unsaldeniz44@gmail.com
ORCİD: 0000-0003-2035-4829

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında gerçekleştirilen kültürel reformlar, müzik alanında da köklü değişim/dönüşümlere yol açmıştır. Ulus devlet ideolojisi ekseninde yeni bir millî Türk müziği oluşturma çabaları "Mûsikî İnkılâbı" süreciyle bir devlet politikası olarak görünürlük kazanır. Batılılaşma ve modernleşme hedefleri doğrultusunda şekillenen bu politikalar, geleneksel Türk müziğinin kamusal alandaki konumunu önemli ölçüde etkilemiştir. Bu çalışmada, erken Cumhuriyet döneminde Türk müziğine yönelik uygulanan yasak ve sınırlamalar tarihsel bir perspektifle ele alınmaktadır. Araştırma, özellikle 1920'li ve 1930'lu yıllarda, müzik eğitim kurumlarında yapılan yapısal değişiklikler, Türk müziğinin kamusal alandan uzaklaştırılması ve bu sürecin klasik Türk müziği ile Türk halk müziği üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Tarihsel araştırma yöntemi doğrultusunda yapılan literatür incelemesi sonucunda, söz konusu yasakların doğrudan yasal düzenlemelerden ziyade idari ve ideolojik yaklaşımlar aracılığıyla uygulandığı, Türk müziğinin ise toplumdaki güçlü karşılığı sayesinde varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Çalışma, Türk müziğinin yasaklanması sürecinin, ulus inşası ve kültürel kimlik arayışları bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Müziği, Erken Cumhuriyet Dönemi, Müzik Politikaları, Batılılaşma, Radyo Yayınları

WHICH MUSIC WAS BANNED AND WHY IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD?

ABSTRACT

The cultural reforms implemented during the early years of the Republic of Turkey brought profound transformations to the field of music. Efforts to establish a new national Turkish music within the framework of the nation-state ideology became visible as a state policy through the

process known as the “Musical Revolution” (Mûsikî İnkılâbı). Shaped by objectives of Westernization and modernization, these policies significantly affected the position of traditional Turkish music in the public sphere. This study examines, from a historical perspective, the restrictions and prohibitions imposed on Turkish music during the early Republican period. The research particularly focuses on structural changes in music education institutions during the 1920s and 1930s, the marginalization of Turkish music from public life, and the effects of these processes on both classical Turkish music and Turkish folk music. A literature review conducted within the framework of historical research methodology indicates that these bans were implemented not through direct legal regulations but through administrative and ideological measures. Nevertheless, Turkish music maintained its presence due to its strong cultural resonance within society. The study concludes that the process of restricting Turkish music should be evaluated in the context of nation-building and the pursuit of cultural identity.

Keywords: Turkish Music, Early Republican Period, Music Policies, Westernization, Radio Broadcasts

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, siyasi ve idari bir rejim değişikliğinin ötesinde, toplumun zihinsel kodlarını ve kültürel aidiyetini yeniden tanımlayan kapsamlı bir medeniyet değiştirme projesidir. Bu projenin en görünür, en tartışmalı ve en radikal cephelerinden biri müzik alanında açılmıştır. Erken Cumhuriyet dönemindegündeme gelen "Müzik İnkılabı", bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası olan makam müziği geleneğini (Alaturka) kamusal alandan tasfiye etmeyi, diğer yandan ise Anadolu halk müziği kaynaklarını Batı'nın çok sesli müzik teknikleriyle (Alafranga) sentezleyerek yeni, milli ve çağdaş bir Türk müzik kültürü yaratmayı hedeflemiştir. Cumhuriyet dönemi kültür politikalarının temel taşlarından biri olan Mûsikî İnkılabı, sadece bir zevk değişimi değil, Türk toplumunun zihniyet dünyasını "Şarklılıktan" "Garplılığa" (Batılılığa) taşıma projesidir. Bu bağlamda müzik Batılı bir ulus devlet modelinin vitrini olarak seçilmiştir.

Cumhuriyet'in kültür politikalarının, özelinde ise müzik politikasının teorik çerçevesi, dönemin önde gelen sosyoloğu ve düşünürü Ziya Gökalp tarafından çizilmiştir. Gökalp'in fikirleri, Cumhuriyet kadrolarının Osmanlı geçmişine, halk kültürüne ve Batı medeniyetine bakışını

şekillendiren temel referans noktası olmuştur. Onun "Hars" (Kültür) ve "Medeniyet" (Uygarlık) arasında kurduğu diyalektik ilişki, yeni Türk müziğinin formülünü belirlemiştir.

Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde, bir milletin varlığını sürdürebilmesi için kendi "hars"ına sahip çıkması, ancak çağdaş dünyada yer alabilmek için "medeniyet" dairesine girmesi gerektiğini savunur. Gökalp'e göre müzik, bu iki kavramın kesişim noktasında duran kritik bir olgudur.

Gökalp'in müzik teorisi, mevcut müzik pratiklerini "Milli" ve "Gayri-Milli" olarak ikiye ayıran sert bir sınıflandırmaya dayanır. Bu sınıflandırma, sadece müzikolojik bir analiz değil, aynı zamanda politik bir duruştur:

- **Hars (Milli Olan):** Türk halk musikisidir. Gökalp, halk müziğini Türk milletinin vicdanından doğan, bozulmamış, saf ve "bizim" olan değerler bütünü olarak görür. Ona göre bu müzik, "Türk enmuzeci" (örneği) olarak her şeyiyle güzeldir ve bozulmamıştır.
- **Medeniyet (Evrensel Olan):** Batı musikisidir. Gökalp, Batı müziğinin tekniğini, armonisini ve orkestrasyon yöntemlerini, modern medeniyetin bir gereği olarak kabul eder ve bu tekniklerin alınmasını savunur. Ona göre halk şarkıları Batı'nın armoni kurallarıyla çoksesli hale getirilebilir ve bu sayede millî birçok sesli Türk müziği yaratılabilir.

Gökalp'in (2010), Türkçülüğün Esasları, Akvaryum Yayınevi, İstanbul.) teorisinin en tartışmalı ve müzik inkılabının en radikal uygulamalarına zemin hazırlayan boyutu, Osmanlı Klasik Türk Müziği'ne (Alaturka) yönelik bakışıdır. Gökalp, yüzyıllardır sarayda, tekkede ve şehirli elitler arasında icra edilen bu müziği, Türk milletinin öz malı olarak kabul etmez. Aksine, bu müziği "Doğulu", "Hasta" ve "Gayri-Milli" olarak kodlar. Gökalp'in Alaturka müziğe yönelik reddiyesinin temel argümanı, bu müziğin kökeninin Bizans'a ve Farabi'ye dayandığı iddiasıdır.

2. BULGULAR VE YORUM

Mustafa Kemal Atatürk, müziği sadece bir sanat dalı olarak değil, toplumsal dönüşümün en önemli göstergesi olarak değerlendirmiştir. Atatürk'ün müzik politikası, Gökalp'in teorik çerçevesinin pragmatik, kararlı ve zaman zaman sert bir uygulamasıdır. Atatürk için müzik, devrimin başarısının turnusol kağıdıdır. Atatürk, bir toplumun zihniyet değişiminin en zor gerçekleşeceği alanın müzik olduğunu, dolayısıyla bu alandaki başarının diğer tüm devrimlerin

kökleştiğinin kanıtı olacağını düşünmüştür. Bu bağlamda müzik ile ilgili 1920'li yıllardaki gelişmelerin başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz;

- "Muzıka-i Hûmayun'un, Riyaset-i Cumhur Mûsikî heyeti adıyla Ankara'ya taşınması (27Nisan 1924),
- Dârülelhan'ın Batı müziği eğitimi ağırlıklı olarak yeniden açılması (14 Eylül 1923),
- Dârülelhan Mecmuası'nın yayımlanması (Şubat 1924 – Şubat 1926 iki ayda bir 7 sayı),
- Müzik öğretmeni yetiştirilmesi amacıyla Musiki Muallim Mektebi'nin kurulması (1 Eylül
- 1924) (Kurum 1 Kasım 1924'te eğitim öğretime başlamıştır),
- Maarif Vekaleti Hars Müdüriyeti'nin lüzumu üzerine Seyfettin Bey (Asaf) ve Sezai Bey (Asaf) tarafından Batı Anadolu'da yapılan ilk resmi halk müziği derleme seyehati (1925),
- Asaf kardeşlerin derleme seyahati raporları ve derledikleri halk melodilerinin bulunduğu Yurdumuzun Nağmeleri adlı kitaplarının yayımlanması (1926),
- Dârülelhan tarafından yapılan halk müziği derleme gezileri (1926 - 1929),
- Türk Telsiz Telefon Şirketi tarafından İstanbul'da radyonun kurulması (İstanbul, 6 Mayıs 1927),
- Türk Telsiz Telefon Şirketi tarafından Ankara'da radyonun kurulması (Ankara, 1928)" (Deniz, 2017; 32).

"1930'lu yıllar ise 1920'li yıllarda gündeme gelen millî Türk müziği nasıl olmalı tartışmalarının yoğunluk kazandığı ve fikrî boyuttan çıkıp uygulanmaya çalışıldığı yıllardır. Bu yeni boyutta fikrî temeller üzerine oturan görüşler kendisine 'Türk Mûsikî İnkılâbı' olarak görünürlük kazandırmıştır. 1930'lu yıllarda Türk Mûsikî İnkılâbı çerçevesinde yapılan çalışmaları şu şekilde özetleyebiliriz:

- Ali Rıfat Çağatay'a ait olan Millî Marş'ın bestesinin, Osman Zeki Üngör'ün bestesiyle değiştirilmesi (1930),
- Opera Cemiyeti'nin kurulması (1931),

- Sivas'ta 1. Halk Şairleri Bayramı'nın düzenlenmesi (5-7 Kasım 1931),
- 1931 yılında yapılan CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) Üçüncü Büyük Kongresi'nde müzik reformunun kültürel devrimin en önemli boyutu olarak gündeme getirilmesi (1931),
- Türk Ocakları'nın kapatılması (1931),
- Halkevlerinin açılması (19 Şubat 1932),
- Avusturyalı müzik profesörü Joseph Marx'ın İstanbul Konservatuvarını (Dârülelhan) tetkik için ülkemize gelişi ve bir rapor hazırlayarak sunması (11 Kasım 1932),
- Mısır'da düzenlenen Beynelmilel Şark Musikisi Kongresi'ne davet edilen Türk konservatuvarının "Biz Şark musikisiyle meşgul değiliz" diyerek çağırıya duyarsız kalınması (1932),
- Atatürk Cumhuriyetin 10. Yılı münasebetiyle 29 Ekim 1933 tarihinde yaptığı konuşmada güzel sanatlar konusunun önemini bir kez daha vurgulaması4 (29 Ekim 1933),
- Bütün yurtta kültür seferberliği ilan edilmesi5 (1933),
- Cumhuriyet Tarihi'nin ilk Türk operası "Özsoy"un temsili (Ankara, 19 Haziran 1934),
- Atatürk'ün 1 Kasım 1934 TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi) açılış konuşmasında Türk müziği üzerine fikirlerini beyan etmesi6 (1 Kasım 934),
- Alaturka Mûsikî'ye yasak getirilmesi ve Alaturka-Alafranga müzik kutuplaşmalarının olması (2 Kasım 1934),
- Mûsikî İnkılâbı söylemlerinin artması (1934),
- Mûskî İnkılâbı kapsamında müzik alanında yapılacak işleri ve yol haritasını belirlemek amacıyla, Atatürk'ün direktifi ile dönemin Maarif Bakanı Abidin Bey başkanlığında bir komisyon oluşturulması (1934),
- Özsoy operasının başarılı temsilinden sonra, Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin on beşinci yılı kutlamaları çerçevesinde ve yine Atatürk'ün isteği üzerine bestelenen "Bayönder" (Necil Kâzım Akses) ve "Taşbebek" (Ahmed Adnan Saygun) operalarının temsili (Ankara, 27 Aralık 1934)" (Deniz, 2017; 32-33).

Cumhuriyet'in müzik politikası, sadece yeni kurumlar açmakla sınırlı kalmamış, eski müziğin kamusal alandaki görünürlüğünü azaltmak ve yok etmek için yasaklara başvurmuştur. Bu yasaklar, "Alaturka-Alafranga" çatışmasını toplumsal bir travmaya dönüştürmüştür.

Atatürk 1 Kasım 1934 tarihinde TBMM'nin açılış konuşmasında, güzel sanatlar ve özellikle müzik reformu üzerine yaptığı açıklamalarla kültürel modernleşme sürecinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu bağlamda en hızlı dönüşümün müzik alanında yapılmasını istemiştir. Yeni kurulan Cumhuriyetin medeniyet yolundaki ilerlemesini mûsikîdeki değişikliğin kavranabilmesinde görür.

Bu ifadelerle Atatürk, Osmanlı'dan miras kalan ve o günkü icra ediliş biçimiyle topluma sunulan müziğin, çağdaş Türkiye'nin dinamizmini ve estetik anlayışını yansıtmadığını açıkça dile getirmiştir. 1 Kasım 1934'te TBMM açılış konuşmasında Atatürk'ün söyledikleri musiki devrimi konusunda yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Atatürk bu konuşmasında "Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır. Ancak, bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğine ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletmeye yeltenilen musiki, yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları bir gün önce, genel son musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak bu güzeyde, Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir" (Kocatürk, 1984: 132-133) diyerek, Osmanlı'dan miras kalan Alaturka musikinin yasaklanmasına varan süreci başlatmıştır. Atatürk'e göre Türk musikisi yüz ağartacak değerde değildir. Bu konuşmasından bir gün sonra, Vakit gazetesinin 2 Kasım 1934 tarihli sayısında, açılış nutkunda müzik ile ilgili söyledikleri yazılmış ve aynı sayfada 'Alaturka Musikiye Paydos' başlığıyla radyolardan alaturka müzik yayınlarının kaldırılacağı yazmıştır.

8 — VAKİT 2 Teşrinisani 1934

Gazi Hz. nin mühim nutukları

(Baş tarafı 1 inci sayıfada)

bir nicesinin değeri geçen yıllara göre daha elverişli olmuştur Yaprlan siloların da, yurdumuzun üstün güzellikte olan ürünlerini, piyasalara tanıtmakta çok yardımı olacaktır.. Bununla birlikte, ekim işine, ürünlerimizin arıtılmasına, bütün özeninizi vermeniz çok yerinde olur.

Arkadaşlar,

Yurdun bayındırlığı proğramında büyük emekle durmadan yürütülmektedir.

Bugün, yapılmakta bulunan yeni demiryolları beş yüz kilomet -

CUMHURIYET TÜRKIYESININ DOSTLUKLARINA ÇÖZÜLMEZ BAĞLILIĞI..

Arkadaşlar,

Uluslar arası sıyasa acunu, geçen yıl içinde korunma kaygusuna düştü, bu yüzden bütün ülkelerde silâhlanmıya hız verildi.

Cumhuriyet hükûmeti de, bundan dolayı, bir yandan ulusal koruma gücünü pekiştirmiye çalışırken, bir yandan da barışın sarsılmaması için, ulusların birlikte çalışmasına umut veren yoldan ayrılmamak uğrunda elinden geleni esirgememiştir.

ALATURKA MUSİKİYE PAYDOS!

Ankara, 1 (Hususi) — Gazi Hazretlerinin nutukları, müteaddit hoparlörlerle şehre yaydırılmıştır. Büyük Şefin nutuklarındaki işaret üzerine Ankara radyosu bu akşamdan itibaren alaturka musikiye nihayet vermiştir. İstanbul radyosu da bu harekete tabi tutulacaktır.

NUTUKTA GEÇEN TÜRKÇE KELİMELERİN OSMANLICA KARŞILIKLARI

Görsel 4. Vakit, 2 Kasım 1934.

"Alaturka ve Alafranga müzik tartışması öyle bir boyuta gelmiştir ki Kurun Gazetesi'nin 20 Aralık 1934 tarihli sayısında "Yeni Mûsikî Yurdumuzda Nasıl Yayılabilir? başlıklı bir yazıda Türk gençlerine Alaturka musikinin çalındığı yerlere gitmemesi ve bu tür müziği boykot etmeleri gerektiği çağırısında bulunulmuştur. Öyle ki klasik Türk mûsikîsinin icrasında kullanılan çalgıların fiyatının düştüğüne dair haberler de bulunmaktadır. Akşam Gazetesi'nin 13 Kasım 1934 tarihli sayısında Hikmet Feridun tarafından kaleme alınan "Ut, kanun, tef, tanbur gibi alaturka çalgıların fiati çok düştü" başlıklı yazı dönemin Alaturka sazlara olan ilginin nasıl kaybolduğunu gözler önüne sermektedir. Yazıda, Mûsikî İnkılabı'nın başlamasıyla birlikte Alaturka sazların fiyatının %70 oranında düştüğünden, kemanın bu fiyat düşüklüğünden etkilenmediği, çalgı yapımcılarının Alaturka sazları Alafrangaya yakın bir hale sokmaya çalıştıklarından ve tambur yapımcılarının artık banjo yapmaya başladıklarından, cümbüş denilen yeni bir saz çıktığından ve bu sazla Alafranga müziğin de çalınabileceğinden ve artık yakında vitrinlerde udların, kanunların, tamburların yerinde viyolonsellerin, saksafonların ve gitarların olacağından bahsedilmektedir" (Deniz, 2017; 37).

13 Teşrinisani 1934 AKŞAM

Musiki değişimi başlarken..

Ut, kanun, tef, tanbur gibi alaturka çalgıların fiati çok düştü

« Kemana rağbet arttı.. Şimdi utların fiati iki buçuk liradan başlıyor »

Caddeden geçerken bir dükkânın camekânı içinde gözüme ilişti: Utlar, defler, kanunlar, tanburlar sıra sıra, yanyana durmuşlar. Uzaktan biribirlerile dertleşiyorlarmış gibi bir halleri var.

Arkadaşım:

— Biliyor musun, dedi, musiki inkılâbı başlar başlamaz alaturka sazların fiati dehşetli düştü. Gel de içeriye bir göz atalım...

Dükkâncı tezgâhın arkasına büzülmüş, iki elinin arasına başını almış düşünüyordu. Biz girer girmez hayretle ayağa kalktı. Şüphe ile yüzümüze baktı: Acaba müşteri mi?..

Fakat ne gezer?.. Gelenlerin alıcı değil, sadece gazeteci olduğunu işidince suratı astı. Maamafih ahbap olmamız uzun sür-

Fiati pek düşen alaturka sazlar, utlar

Görsel 5. Akşam, 13 Kasım 1934.

Bir yandan gazete ve dergilerde yayınlanan haber fotoğraflarla halkın Batı müziğine özendirilmesi amaçlanırken bir yandan da radyo yayınları ile halkın kulağı Batı müziğine alıştırılmaya çalışılmıştır.

"Dönemin hâkim ideolojisine göre alaturka mûsikî yeni Cumhuriyetin modern sesine ayak uyduramayacak kadar geri kalmıştır. Dönemin çizerleri, bu ideolojik görüşü çizgilerine yansıtmaktan geri durmamışlardır. Bunun en güzel örneklerinden biri 7 Kasım 1934 tarihli Akşam gazetesine Cemal Nadir imzalı bir karikatürdür. Cemal Nadir bu karikatürde ut ve tanburu canlı bir varlık gibi konuşturmuş ve milli Türk müziği karşısında ``Nasıl olsa bu yüksek sese uyamazdık'' dedirtmiştir" (Deniz, 2016: 531).

Görsel 6. Akşam, 7 Kasım 1934.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak, Erken Cumhuriyet döneminde 1920'li yıllarda fikri temelleri atılan sonrasında 1930'lu yıllarda pratikte uygulanmaya çalışılan Mûsikî İnkılabı sürecinde, yasaklanmak istenen ya da başka bir ifade ile devletin kültür politikaları doğrultusunda gözden düşürülmeye çalışılan müzik, bugün klasik Türk mûsikîsi, makam mûsikîsi, divan musikisi ya da saray mûsikîsi gibi adlarla ifade edilen Osmanlı makam mûsikîsidir. Çünkü bu müziğin Şark müziği olduğu yeni kurulan Cumhuriyeti temsil edecek düzeyde ve çağdaş olmadığı görüşü hakimdir. Bu müzik yerine milli Türk müziği olarak görülen halk şarkılarının, Batının armoni sistemiyle çokseslendirilerek oluşturulması düşünülmüştür. Burada amaç Türk halk şarkılarının melodik ve ritmik zenginliğini bir malzeme olarak kullanılmasıdır. Bu sayede millî ve çoksesli bir Türk müziği repertuvarı oluşturulmalıdır. Bu anlamda sınırlama getirilen müzik türleri arasında halk şarkıları yoktur hatta teşvik edilmiştir. İlk kuşak Türk bestecileri hem halk şarkılarını otantik halleriyle çokseslendirmiş hem de özgün eserlerinde Türk halk şarkılarının melodik/ritmik

zenginliklerini yorumlayarak kullanmışlardır. Fakat zaman içerisinde Mûsikî İnkılâbı olarak anılan değişim dönüşüm süreci istenilen sonuçlara ulaşamamış ve halk alışkın olduğu müziksel beğenilerini terk etmemiştir.

KAYNAKÇA

[1] Deniz, Ü., *Türk Musiki İnkılâbı'nın Güldüren Yüzü: Karikatürler*, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Uluslararası Sanat Sempozyumu ve Sergisi, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, Cilt/Vol. 6, Sayı/No. Özel Sayı, sf. 523-533, 2016.

[2] Deniz, Ü., Türk Mûsikî İnkılâbı Bağlamında Klasik Türk Mûsikîsi Çalgıları İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi Cilt:3 Sayı:1, 2017.

[3] Gökalp, Z., *Türkçülüğün Esasları*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul, 2010.

[4] Kocatürk, U., *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Turhan Kitabevi, 1984.

Gazeteler

[5] Vakit, 2 Kasım 1934.

[6] Akşam, 13 Kasım 1934.

[7] **Akşam, 7 Kasım 1934.**

TRT REPERTUARINDAKİ KÜTAHYA GEDİZ TÜRKÜLERİNİN MELODİK VE RİTMİK İNCELENMESİ

Öğr. Gör. Dr. Mehmet Kürşad Türkay
Sakarya Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, mkturkay@sakarya.edu.tr -
ORCID ID 0000-0003-4805-6137

ÖZET

Araştırma TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında yer alan, Kütahya/Gediz türkülerinin ezgisel ve ritmik yapısının incelenmesini konu alan bir çalışmadır. Kütahya/Gediz yöresi kapsamında yürütülen bu çalışmada Gediz ilçesinin türkülerinin genel karakter özelliklerini ortaya koyabilmek hedeflenmiştir. Yöre, dahil olduğu coğrafi konum ve kültürel bölge paydaşlığı itibariyle Zeybek kültürü ve Müzikal "Tür" (Form) olarak "Zeybek Türü" dahilinde değerlendirilmiştir. Gediz yöresine ait TRT repertuvarında yer alan; "Akçalan Yolunu Duman Mı Aldı, Elma Dalda Biter Mi, Biberim Biberim Acı Biberim, Taş Duvar Örülür Mü, Evlerim Evlerim, Ambara Koydular Mısır Darısı, İmana Gel A Sevdiğim İmana (Gediz Zeybeği), Ekin Ektim Dağ Başına (Yolma Türküsü), Harman Yeri Sürmeli, Leylek Yuvada Üç mü Olur, İslamoğlu Derler Benim Adıma (İslamoğlu Zeybeği), Babucumun Belleri Kırık, Kınalar Karılır Tasta, Ali'min Bindiği Taylar, Evrenköy'ün Alt Yanında Dermeni, Seni de Soksun Yılanlar, Kara Yünü Yuyeyim ve Hadi Gidem Ay Oğlumuz" türkülerine ait elde edilen inceleme bulguları, tablo halinde sunulmuştur. Elde edilen bulgulara bakıldığında, TRT Repertuvarında yer alan Gediz Türkülerinin makamsal yapıları ve karar sesleri itibariyle, 14 adet "la" kararlı eserin 8 adedi Hüseyni, 1 adedi Uşşak, 3 tanesi Karciğar, 2 Türkü Hicaz makam dizileri ile benzerlik göstermektedir. "Si" karar perdeli 2 eser Segah, "Do" karar perdeli 1 eser Çargah, "Sol" karar perdeli 1 eser ise Rast makam dizileri ile benzerlik göstermektedir. Usul yapıları itibariyle 3 eserde 4/4 ve 6/4'lük ana usul yapısı görülürken, 15 türküde ise 9/8'lik bileşik usul yapısı görülmektedir. Konuları itibariyle 14 Türkü Aşk/Sevda, 1 Mizahi, 1 Sitem, 1 Kına/Düğün ve 1 Türküde ise Yiğitlik/Kahramanlık konuları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Zeybek, Makam, Usul, Ezgi, Türkü.

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA KULLANIMININ ÖĞRENCİ DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Tuğba TÜRKMEN
Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
1tugbat1@gmail.com
ORCID: 0009-0001-6940-3022

Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN
Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi
ahmet.ustun@amasya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2457-5381

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sosyal medya kullanımının ortaokul öğrencilerinin davranışları üzerindeki etkisini öğretmen görüşleri doğrultusunda incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Çalışma grubu, Amasya ili Merkez ilçesinde bulunan ortaokullarda görev yapan farklı branşlardan 3'ü kadın ve 5'i erkek olmak üzere toplam 8 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, uzman görüşü alınarak hazırlanmış ve 7 adet demografik, 9 adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sosyal medya kullanımının öğrenci davranışları, akademik başarı, okul disiplini, akran ilişkileri ve aile içi iletişim üzerinde ağırlıklı olarak olumsuz etkiler yarattığını düşündüklerini ortaya koymuştur. Katılımcılar, sosyal medyanın öğrencilerde zaman yönetimi sorunlarına, dikkat dağınıklığına, bağımlılık eğilimine, değer ve kimlik karmaşasına, yüz yüze iletişim becerilerinde zayıflamaya ve disiplin problemlerinin artmasına neden olabildiğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, sosyal medyanın bilinçli, kontrollü ve amaçlı kullanılması durumunda bilgiye erişim, iletişim ve eğitsel içeriklerden yararlanma açısından olumlu katkılar sağlayabileceği de belirtilmiştir. Araştırma sonuçları doğrultusunda, öğrencilerin sosyal medyayı daha güvenli ve bilinçli kullanabilmeleri için dijital okuryazarlık eğitimlerinin güçlendirilmesi, ailelerin ve öğretmenlerin bu süreçte daha etkin rol alması, sosyal medya içeriklerine yönelik denetim ve kullanım sürelerine ilişkin sınırlamaların artırılması önerilmektedir. Bu bağlamda, sosyal

medya kullanımının eğitim ortamlarında riskleri azaltılmış ve pedagojik açıdan daha işlevsel bir yapıya dönüştürülmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sosyal medya, öğrenci davranışları, öğretmen görüşleri, ortaokul öğrencileri, nitel araştırma

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effects of social media use on middle school students' behaviors based on teachers' views. A qualitative research method was employed in the study, and the phenomenology design was adopted. The study group consists of a total of eight teachers, three female and five male, from different subject areas working in middle schools located in the central district of Amasya province. The research data were collected through a semi-structured interview form consisting of seven demographic questions and nine open-ended questions, which was developed based on expert opinions. The obtained data were analyzed using the content analysis method. The findings of the study reveal that the majority of teachers believe that social media use has predominantly negative effects on students' behaviors, academic achievement, school discipline, peer relationships, and family communication. Participants stated that social media use may lead to time management problems, distraction, a tendency toward addiction, confusion in values and identity, weakening of face-to-face communication skills, and an increase in disciplinary problems among students. However, it was also emphasized that when social media is used consciously, in a controlled manner, and for specific purposes, it can contribute positively to access to information, communication, and the use of educational content. Based on the results of the study, it is recommended to strengthen digital literacy education to enable students to use social media more safely and consciously, to increase the active involvement of families and teachers in this process, and to enhance monitoring mechanisms for social media content as well as limitations on usage duration. In this context, it is concluded that social media use should be transformed into a more pedagogically functional structure with reduced risks in educational settings.

Keywords: social media, student behaviors, teachers' views, middle school students, qualitative research

1. GİRİŞ

Teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte sosyal medya kavramı ve sosyal medya araçları hayatımızın önemli bir kısmında yer etmektedir. Sosyal medya, insanlara sosyal bir ortamda

kendilerini tanıtma, başka kullanıcılar ile iletişim kurma ve kurulan iletişimi devam ettirme, kullanıcıların oluşturduğu içeriği paylaşma, kendine ait profil sayfası oluşturma, yeni insanlarla arkadaş olma imkanı sunan çevrimiçi bir platformdur (Güleç, 2018; akt. Tohlu, 2023). Çevrimiçi sanal dünyada kişilere sağlanan bu ortamlar bireyler üzerinde olumlu ve olumsuz farklı sonuçlara sebep olmaktadır.

Sosyal medya toplum üzerinde hızlı bir değişim yaratmaktadır. Özellikle gençler arasında çok hızlı yayılmakta, her geçen gün farklı şekillerde, farklı konularla gündeme gelebilmektedir. İnternet kullanımının artması ile birlikte sosyal medya araçlarının kullanımının da arttığı ülkemizde, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan, 2021 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması istatistiklerine göre; "son üç ay (Ocak ile Mart ayları arası) içinde internet kullanan bireylerin interneti özel kullanma amaçları" verilerinde, 16-74 yaş arası kullanıcıların %73,8'i sosyal medya (facebook, twitter, ınstagram, snapchat vb.) üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerikler paylaştıkları sonucuna ulaşılmaktadır (Coşkun ve Demir, 2021).

Sosyal medya, günümüzde her ne kadar ulaşılabilir ve kullanımı kolay bir iletişim aracı olsa da bugünkü halini alması yarım asırdan fazla süren bir gelişim neticesinde gerçekleşmiştir (Varsak, 2023). Bu süreçle birlikte internet ve teknoloji kullanımı yaşadığımız yüzyılda hayatımızı kolaylaştırma, bilgiye ulaşmayı kısa süreye indirme konusunda çok önemli bir noktada bulunmaktadır. Doğru ve yerinde kullanımlar ile eğitim, sağlık, gıda, ulaşım vb. birçok alanda insanlara çok önemli yenilikler sunmaktadır. Bütün bunlar ve sayamadığımız daha birçok faydası ile birlikte teknoloji sosyal medya kullanımını da içermektedir. Sosyal medya bulunduğumuz çağın en etkili iletişim aracı olarak kendini göstermektedir (Toptaş, 2022). Sosyal medyanın etki alanının geniş olması, çoklu paylaşım ortamı ve kullanım kolaylığı ile birlikte bireylerin cep telefonları ile istedikleri zaman her yerden sosyal medyaya ulaşım sağlamaları kullanım oranının her geçen gün artmasına neden olmaktadır (Mutlu, 2021). Sosyal medya mecraları doğru kullanımla birlikte yine insan yaşamı için faydalı bir yerde dururken, bilinçsiz, yanlış kullanılan sosyal medya, bireyler ve toplum üzerinde çok büyük olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir.

Günümüzde oldukça yaygınlaşan sosyal medya, eğitimden eğlence platformlarına kadar yoğun şekilde kullanılmaktadır. Bu durum da sosyal medya kullanımını mecburi hale getirmektedir. Sosyal medya kullanım yaşının oldukça düşmesi ile kullanıcıların özellikle ergenlerin karşılarına çıkan içeriklerden etkilenmeleri, düşünce ve değer yapılarının farklılık

göstermesi kaçınılmaz olmaktadır(Şener ve Yiğit, 2021). İstenmeyen öğrenci davranışının tanımına bakıldığında birçok farklı tanım ile karşılaşmak mümkündür. En belirgin tanımlardan birisi öğretmenlerin beklentileri dışında davranan, istenmedik, yanlış ya da disiplinsiz olarak nitelendirilen davranışlar, kısaca olumsuz öğrenci davranışları olarak adlandırılabilir (Erden, 2001; akt. İli, 2013). Öğrencilerin bu davranışları bilinçli ve kasıtlı yaptıkları göz önünde bulundurulmaktadır. Öğrenciler arasında istenmedik davranışların yaygınlaşması ve çoğalmasının altında yatan sebepler arasında teknoloji ve sosyal medya kullanımının olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma, sosyal medya kullanımının öğrenci davranışları üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Sosyal medya, davranış oluşumunda ve gelişiminde çok önemli bir yerde bulunmaktadır. Özellikle gençler arasında hızla yaygınlaşan sosyal medya kullanımının öğrenci davranışları üzerindeki etkisini bilmek ve istendik davranışlar geliştirilebilmesi için önlemler almak adına bu konunun önem arz ettiği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, sosyal medya kullanımına bağlı olarak öğrencilerde gelişen davranış değişikliklerini incelemek ve çözüm önerileri aramaktır. Okullarda meydana gelen birçok olayın merkezine inildiğinde, sosyal medya ve teknoloji kullanımının olayı başlatan sebep olduğu görülmektedir. Sosyal medya kullanımı kişiler arası ilişkileri, aile ilişkilerini, davranış şekillerini doğrudan veya dolaylı yollarla etkilemektedir.

Bu araştırma aynı zamanda, öğrencilerin giyinme şekli, kendini ifade etme biçimi konularını da ele almaktadır. Öğrencilerin davranışları kadar benlik algıları, kişilik gelişimi, model alma konularında da sosyal medya platformlarından ne kadar etkilendikleri, bunların okula ve günlük yaşama ne kadar yansıdığı derinlemesine incelenmek istenmekte ve bu konu ile ilgili sunulacak önerilerin neler olduğu araştırılmak istenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Sosyal medya kavramı sizin için ne ifade etmektedir?
2. Sosyal medya kullanımı öğrenci davranışlarını nasıl etkilemektedir?
3. Sosyal medya kullanımının öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisi nasıldır?
4. Sosyal medya kullanımına bağlı olarak yaşanan problemler nelerdir?
5. Sosyal medya kullanımının öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerini artırmak için neler yapılabilir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına ve verilerin analiz edilmesi ile ilgili bilgilere değinilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, araştırmacı sosyal medya kullanımının öğrenci davranışları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla nitel araştırma yönteminden yararlanmıştır. Nitel araştırmada, katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini ve görüşlerini derinlemesine anlamak için görüşmeler ve açık uçlu sorular kullanılmaktadır (Beycioğlu, Özer ve Kondakçı, 2022).

Araştırmacı, amaçlı örnekleme yöntemini kullanarak araştırmaya katılacak öğretmenleri belirlemiştir. Araştırma verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanmıştır. Bu görüşme formları, katılımcıların görüşlerini derinlemesine ifade etmelerine olanak tanıyan açık uçlu sorular içermektedir.

Toplanan veriler daha sonra içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi, toplanan verilerin sistematik bir şekilde kodlanması, kategorize edilmesi ve anlamlı temaların ortaya çıkarılmasını içeren bir analiz yöntemidir.

2.2.Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu Amasya ili Merkez ilçesindeki ortaokullarda görev yapmakta olan 3 kadın ve 5 erkek olmak üzere toplam 8 öğretmenden oluşmaktadır. Bu sayı çalışmanın hedefine ulaşmak için yeterli ve temsil edici bir çalışma grubunu ifade etmektedir. Bu seçim araştırmanın amaçları ve sınırlılıkları dikkate alınarak yapılmıştır. Araştırma öğretmenlerle bireysel görüşmeler gerçekleştirerek onların görüşlerini ve konu ile ilgili deneyimlerini daha ayrıntılı bir şekilde almayı hedeflemiştir.

Aşağıdaki tabloda çalışma grubunu oluşturan farklı yaş, cinsiyet, kıdem ve branşlardan 8 katılımcı öğretmene ilişkin demografik bilgiler yer almaktadır. Araştırmaya katılım sağlayanların kimlik bilgileri gizli tutularak K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7 ve K8 şeklinde kodlanmıştır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Görev Süresi	Bulunduğu Okuldaki Görev Süresi	Mezun Olduğu Üniversite	Branşı
K1	E	43	Evli	20	3	Cumhuriyet Üniversitesi	İngilizce

K2	E	50	Evli	20	12	On Dokuz Mayıs Üniversitesi	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
K3	K	45	Evli	23	15	Gazi Üniversitesi	Sosyal Bilgiler
K4	K	43	Evli	20	6	Gazi Üniversitesi	İngilizce
K5	E	39	Evli	17	5	On Dokuz Mayıs Üniversitesi	Matematik
K6	E	53	Evli	27	12	On Dokuz Mayıs Üniversitesi	Görsel Sanatlar
K7	K	46	Evli	25	2 ay	Erzincan Üniversitesi	Türkçe
K8	**E**	**43**	**Evli**	**21**	**6**	**On Dokuz Mayıs Üniversitesi**	**Türkçe**

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların beşinin erkek, üçünün kadın olduğu, meslekteki görev sürelerinin 17-27 yıl arasında değiştiği, katılımcıların yaşlarının 35-55 yaş aralığında toplandığı, okulda görev yaptıkları sürenin 0-15 yıl aralığında olduğu ve çeşitli branşlardan oluştuğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, bu çalışma için özel olarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formları, her bir paydaş için ayrı ayrı tasarlanmış ve açık uçlu sorular içermiştir. Bu şekilde, katılımcıların derinlemesine görüşlerini ifade etmeleri ve araştırmanın amacına uygun verileri elde etmek amaçlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu, 7 adet demografik soru ve 9 adet açık uçlu görüşme sorusu içermektedir. Görüşme formu soruları literatür taraması yapıldıktan sonra oluşturulmuş ve ardından uzman görüşü alınarak son hali verilmiştir.

2.4.Verilerin Analizi

Araştırma verileri içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi, toplanan verilerin sistematik bir şekilde kodlanması, kategorize edilmesi ve anlamlı temaların ortaya çıkarılmasını içeren bir analiz yöntemidir. Bu yöntem, araştırmanın amacına ve araştırma sorularına uygun olarak verilerin anlamlı bir şekilde yorumlanmasını sağlar.

İlk olarak, verilerin transkriptleri yapılmış ve ardından verilerin anlamsal birimlere ayrılması ve kodlanması süreci gerçekleştirilmiştir. Kodlar, verilerin içeriğini temsil eden anlamlı kavramları ifade etmektedir.

Kodlama süreci tamamlandıktan sonra, kodlar bir araya getirilerek benzer konuları içeren kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategoriler, verilerin analizini kolaylaştırmak ve tematik desenleri ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Kategoriler, araştırma sorularına cevap veren temaları yansıtmaktadır.

Son olarak, elde edilen kategoriler ve temalar dikkate alınarak verilerin anlamlı bir şekilde yorumlanması gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, verilerin analizinde dikkate değer örüntüleri, ilişkileri ve eğilimleri belirlemek için içeriğe odaklanmıştır. Elde edilen bulgular, araştırmanın amacına ve sorularına uygun olarak yorumlanmış ve sonuçlar bölümünde sunulmuştur.

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, katılımcıların cinsiyet, yaş, kıdem, branş gibi demografik özelliklerine, görüşme sorularına verdikleri cevaplara ve bu cevaplardan edinilen verilerin analizini gösteren tablolara yer verilmiştir. Verilerden elde edilen bulguların ışığında sosyal medya kullanımının öğrenci davranışları üzerindeki etkisine ilişkin öğretmen görüşleri değerlendirilecektir.

3.1.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk sorusu olarak katılımcılara “Sosyal medya kavramı sizin için ne ifade etmektedir? Lütfen açıklayınız.” sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplar analiz edilerek katılımcıların sosyal medya tanımına ilişkin soruya verdikleri cevaplar Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyal Medya Kavramına İlişkin Görüşlerinin Tema, Frekans, Yüzde ve Örnek İfadelerle Dağılımı

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
İletişim ve bilgi paylaşımı ortamı	4	50	*"Haberleşme, bilgilenme… paylaşım yapma ortamıdır." (K2); "Bilgi ve içerik üretilip paylaşılan interaktif ağlar." (K4)*
Sosyal medyanın çift yönlü bir ortam olması	3	37.5	*"Kişinin kendini ifade edebileceği ama tehlikeli olabilen mecra." (K1); "Faydalı olabileceği kadar zararlı da olabilir." (K3)*
Sosyalleşmenin olumsuz etkilenmesi	1	12.5	*"Sosyalleşildiği zannedilen ama aslında sosyalliğin kaybedildiği ortam." (K7)*
Toplam	8	100	—

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların yarısının (%50) sosyal medyayı temel olarak bir iletişim ve bilgi paylaşımı ortamı olarak değerlendirdiği görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı (%37.5) sosyal medyanın hem yararlı hem zararlı yönleri olduğuna vurgu yaparak sosyal medyayı çift yönlü bir yapı olarak tanımlamıştır. Ayrıca bir katılımcı (%12.5), sosyal medya kullanımının bireylerin gerçek sosyalleşmelerini olumsuz etkilediğini belirterek sosyal medyayı sosyalleşmenin zayıfladığı bir ortam şeklinde değerlendirmiştir.

3.2.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci sorusu olarak katılımcılara "Sosyal medya kullanımı öğrenci davranışlarını nasıl etkilenmektedir? Düşüncelerinizi örneklerle açıklayınız." Sorusu sorulmuştur. Katılımcılara ait cevaplar Tablo3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımının Öğrenci Davranışlarına Etkisine İlişkin Temalar, Frekans ve Örnek İfadeler

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Olumsuz etkiler ve zararlı içerikler	7	87.5	*"Mahremiyet kaygısı olmayan, ahlaki yozlaşmaya teşvik eden içerikler zararlıdır." (K1) "Olumsuz yönde etkiliyor." (K2) "Fenomen kullanıcıların olumsuz içerikleri öğrenciler tarafından izleniyor." (K5)*
Kontrolsüzlük ve sınırlı kullanım	3	37.5	*"Öğrenciler sosyal medya ile ilgili sınırı bilmiyor." (K1) "Gelişimini tamamlamamış yaş grupları her türlü alana serbestçe girebiliyor. Kontrol yok." (K7)*
Bilgi ve eğlence yönü	1	12.5	*"Başlangıçta bilgi kaynağı olarak düşünülse de zamanla eğlence ve zaman öldürme platformuna dönüşmüştür." (K4)*
Toplam	8	100	—

Verilen cevaplar analiz edildiğinde sosyal medya kullanımının öğrenci davranışları üzerindeki etkisinin genellikle olumsuz yönde olduğu, sosyal medyayı faydalı bir amaç için kullanan kişi sayısının çok sınırlı olduğu ile ilgili yanıtlar alınmıştır. Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin çoğunluğu (%87.5) öğrencilerin sosyal medya kullanımının olumsuz içerikler ve davranışlar yoluyla etkilediğini vurgulamıştır. Bazı öğretmenler (%37.5), öğrencilerin sosyal medya kullanımında kontrolsüzlük ve sınır bilmemeyi önemli bir etken olarak göstermiştir. Bir katılımcı (%12.5) ise sosyal medyanın bilgi kaynağı olma niteliğinin zamanla azalmasına dikkat çekmiştir. Toplam katılımcı sayısı 8 olup, bulguların tümü bu grup üzerinden değerlendirilmiştir.

3.3.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü sorusu olarak katılımcılara "Sosyal medya kullanımı öğrencilerin akademik başarısını nasıl etkilemektedir? Düşüncelerinizi örneklerle açıklayınız." Sorusu sorulmuştur. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisine İlişkin Temalar, Frekans ve Örnek İfadeler

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Akademik başarıya olumsuz etkiler	7	87.5	*"Sosyal medya öğrencilerin başarısını çoğunlukla olumsuz etkilemektedir… Ders çalışmasını engelliyor." (K2)* *"Uzun saatler geçiren öğrenciler zaman yönetimi konusunda başarısız oluyor." (K4)* *"Kontrollü olmadığı takdirde bağımlılığa neden oluyor, akademik başarının önündeki en büyük engel." (K8)*
Doğru kullanımın olumlu etkisi	1	12.5	*"Doğru kullanılırsa olumlu olan bir yapı." (K6)*
Toplam	8	100	—

Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde sosyal medya kullanımın öğrencilerin akademik başarısını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin bilinçsiz, kontrolsüz ve sınırsız sosyal medya kullanımlarının akademik başarıyı düşürdüğü, öğrencilerin zamanlarının büyük büyük bir kısmını sosyal medya da geçirmelerinin zararlı olduğu vurgulanmaktadır. Tablo 4'den görüldüğü gibi, öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%87.5) sosyal medyanın akademik başarı üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmiştir. Bu etkiler arasında zaman kaybı, tembellik, ders çalışmayı engelleme ve bağımlılık ön plana çıkmaktadır. Bir katılımcı (%12.5) ise sosyal medyanın doğru ve kontrollü kullanıldığında olumlu katkı sağlayabileceğini ifade etmiştir. Toplam katılımcı sayısı 8 olup, bulgular tüm grup üzerinden değerlendirilmiştir.

3.4.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü sorusu olarak katılımcılara "Sosyal medya kullanımı okuldaki disiplini nasıl etkilemektedir? Örneklerle açıklayınız." Sorusu sorulmuştur. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımının Okuldaki Disipline Etkisine İlişkin Temalar, Frekans ve Örnek İfadeler

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Disiplin üzerinde olumsuz etkiler	7	87.5	*"Sosyal medya suçları okulumuzda patlamış durumdadır." (K1)* *"Öğrenciler sosyal medyadan öğrendikleri olumsuz tutum ve davranışları okulda arkadaşlarına karşı sergiliyor." (K2)* *"Sosyal medya bağımlılığı öğrencilerde sorumluluk bilincini zayıflatıyor ve bazı öğrencilerde şiddete meyil görülüyor." (K8)*
Kontrollü veya sınırlı kullanımın olumlu etkisi	1	12.5	*"Okullarda akıllı tahtalardan bahsedeceksek olumludur. Akıllı telefonları ders saatinde kullanamıyorlar." (K6)*
Toplam	8	100	—

Katılımcıların soruya verdiği yanıtlar incelendiğinde sosyal medya kullanımının okul içerisindeki disiplin olaylarının artmasında önemli bir rol oynağı, öğrencilerin sosyal medya üzerinden edindikleri yanlış davranışları okulda uygulaması ile disiplin olaylarının arttığı görülmektedir. Sosyal medyanın yanlış tutum ve davranışların hızlı bir şekilde yayılmasında ve akım haline gelmesinde kilit önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Tablo 5 incelendiğinde, öğretmenlerin çoğunluğu (%87.5) sosyal medyanın okuldaki disiplin üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmiştir. Bu olumsuz etkiler arasında zorbalık, saygısızlık, şiddet içerikli davranışlar ve sorumluluk eksikliği ön plana çıkmaktadır. Bir katılımcı (%12.5) ise kontrollü veya sınırlı kullanımın olumlu katkı sağlayabileceğini ifade etmiştir. Toplam katılımcı sayısı 8'dir ve tüm bulgular bu grup üzerinden değerlendirilmiştir.

3.5.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci sorusu olarak katılımcılara "Sosyal medya kullanımı öğrenciler arasındaki ilişkileri nasıl etkilemektedir? Örneklerle açıklayınız." Sorusu sorulmuştur. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımının Öğrenciler Arasındaki İlişkilere Etkisine İlişkin Temalar, Frekans ve Örnek İfadeler

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
İlişkiler üzerinde olumsuz etkiler	7	87.5	*"Toplumdan, sosyal çevreden uzak, iletişimsiz bireyler oluşmaktadır." (K1)* *"Öğrenciler birbirlerinin yüzlerine söyleyemedikleri olumsuz duygularını sosyal medyada ifade ediyorlar." (K7)* *"Empati kuramıyorlar. Görselin etkisinde kalıyorlar." (K6)*
Kontrollü ve bilinçli kullanımın olumlu etkileri	1	12.5	*"Bilinçli ve kontrollü olduğu takdirde öğrenciler arasındaki ilişkiyi olumlu yönde etkiler; paylaşma, birlikte hareket etme ve ortak ilgi alanlarını fark etme olanakları sağlar." (K8)*
Toplam	8	100	—

Katılımcıların soruya verdiği yanıtlar incelendiğinde sosyal medya kullanımının öğrenciler arasındaki ilişkileri olumludan çok olumsuz yönde etkilediği, yüz yüze iletişim süresinin azaldığı, sanal bir ortamın varlığının samimi arkadaş ilişkilerinin önüne geçtiği görülmektedir. Cevaplara bakıldığında kalabalık yalnızlık teriminin vücut bulduğu anlaşılmaktadır. Tablo 6 incelendiğinde, öğretmenlerin çoğunluğu (%87.5) sosyal medyanın öğrenciler arasındaki ilişkiler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmiştir. Bu etkiler arasında iletişim bozukluğu, yüz yüze ilişkilerde kopukluk, argo ve zorba dil, empati eksikliği ve duygusal kontrol sorunları ön plana çıkmaktadır. Katılımcılardan biri (%12.5) ise sosyal medyanın bilinçli ve kontrollü kullanıldığında olumlu iletişim ve grup aidiyeti sağlayabileceğini ifade etmiştir. Toplam katılımcı sayısı 8 olup, bulgular bu grup üzerinden değerlendirilmiştir.

3.6.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı sorusu olarak katılımcılara "Sosyal medya kullanımı aile içi ilişkileri nasıl etkilemektedir? Örneklerle açıklayınız." Sorusu sorulmuştur. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımının Aile İçi İlişkilere Etkisine İlişkin Temalar, Frekans ve Örnek İfadeler

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Aile içi ilişkiler üzerinde olumsuz etkiler	8	100	*"Çocuklar ailelerinden kopuk, iletişimsiz, birlikte vakit geçiremeyen bireyler oluyor." (K1)* *"Sosyal medya aile içi iletişime çok zarar veriyor; öğrenci gördüklerini yapmak istiyor ve çatışmalar oluşuyor." (K2)* *"Ailenin birbirine yüz yüze ve nitelikli vakit geçirmesinin önündeki en büyük engel sosyal medya kullanımıdır." (K8)*
Toplam	8	100	—

Tablo 7'den görüldüğü üzere, öğretmenlerin tamamı (%100) sosyal medyanın aile içi ilişkiler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını belirtmiştir. Bu etkiler arasında iletişim eksikliği, bireylerin kopuklaşması, çatışmalar, birlikte vakit geçirememe ve sorumluluk paylaşımında aksaklıklar ön plana çıkmaktadır. Toplam katılımcı sayısı 8 olup, bulgular bu grup üzerinden değerlendirilmiştir.

3.7.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın yedinci sorusu olarak katılımcılara "Sosyal medya kullanımı öğrencilerin dış görünüş, giyinme, kendini ifade etme ve iletişim becerilerini nasıl etkilemektedir? Örneklerle açıklayınız." Sorusu sorulmuştur. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanımının Öğrencilerin Dış Görünüş, Giyinme, Kendini İfade Etme ve İletişim Becerilerine Etkisine İlişkin Temalar, Frekans ve Örnek İfadeler

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Dış görünüş ve moda etkisi	5	62.5	*"Öğrenciler sosyal medyadan akım haline gelen kimliksiz elbiselere yöneliyor." (K1)* *"Moda ve bazı akımlar nedeniyle özenebilirler." (K3)*
Kimlik ve öz benlik kaybı	3	37.5	*"Öğrenci kendisi olmaktan çıkıyor, başka bir kimliğe bürünüyor." (K2)* *"Sosyal medya öğrencilerde model alma davranışı yaratıyor." (K8)*
Özgüven ve psikolojik etkiler	2	25	*"Görünüşlerine takıntılı hale geliyor, hatta kendilerini çirkin buluyorlar." (K4)* *"Sosyal medyadaki özentilik özgüven kaybına yol açıyor." (K8)*

İletişim becerileri ve çatışma	3	37.5	*"İletişim becerilerinde uzlaşmaktan çok çatışma yöntemini benimsiyor." (K2)* *"Yozlaşmış dil kullanımı toplumdaki iletişim kopukluğunun sebebidir." (K8)*
Tüketim ve materyal etkiler	2	25	*"Çocukları bilinçsiz tüketime zorluyor." (K6)* *"Fenomenlerin etkisiyle marka ve trend bağımlılığı oluşuyor." (K7)*
Toplam	8	100	—

Tablo 8 incelendiğinde, öğretmenler sosyal medyanın öğrencilerin dış görünüş ve giyim üzerinde en yoğun etkiler yarattığını (%62.5) belirtmiştir. Ayrıca sosyal medya, öğrencilerin kimlik ve özbenlik algısı, özgüven ve psikolojik durumları, iletişim becerileri ve tüketim davranışları üzerinde de olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Bazı katılımcılar, bir öğrencinin aynı anda birden fazla alanda sosyal medyadan olumsuz etkilenebileceğini vurgulamıştır. Bulgular, sosyal medyanın öğrencilerin bireysel ve sosyal gelişimi üzerinde çok boyutlu etkileri olduğunu göstermektedir.

3.8.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın sekizinci sorusu olarak katılımcılara "Sosyal medya kullanımını öğrenciler için faydalı hale getirmek adına neler yapılabilir? Lütfen açıklayınız." Sorusu sorulmuştur. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Sosyal Medya Kullanımını Öğrenciler İçin Faydalı Hâle Getirme Önerilerine İlişkin Temalar, Frekans ve Örnek İfadeler

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Eğitim ve farkındalık yoluyla bilinçlendirme	3	37.5	*"Olumsuz örnekler işlenerek anlatılmalı, sınırlı ve etkili kullanımı konusunda anlaşılmalı." (K1)* *"Okulda ve ailede model olabilecek kişiler rehberlik yapmalı." (K5)* *"Eğitim içerikli medya kullanımı özendirilebilir, aile takibi büyük önem taşıyor." (K8)*
Olumlu içeriklerin teşvik edilmesi, olumsuz içeriklerin kısıtlanması	2	25	*"Olumlu paylaşımları yaygınlaştırarak, olumsuz içeriklerin zararları önceden anlatılmalı." (K2)* *"Yaşa uygun içerikler ve sayfalar yapay zeka ile sunulabilir." (K3)*
Erişim ve kullanım sürelerinin sınırlanması	2	25	*"İçerikler sınırlanmalı; erişim kolay olmamalı, gerekirse aileye yaptırım uygulanmalı." (K6)*

			"18 yaşa kadar yasaklanmalı, belirli saatten sonra devlet eliyle erişim kapatılmalı." (K7)
Sosyal medyanın faydalı yönlerinin vurgulanması	1	12.5	*"Bilgiye hızlı ve kolay erişim, çevrimiçi eğitim ve iletişim kolaylığı sosyal medyanın faydalı yönlerindendir." (K4)*
Toplam	8	100	—

Tablo 9 incelendiğinde, öğretmenler sosyal medya kullanımını öğrenciler için faydalı hâle getirme yolları olarak dört ana öneri sunmuştur. En sık önerilen yaklaşım (%37.5), eğitim ve farkındalık yoluyla bilinçlendirme olmuştur. Ayrıca, olumlu içeriklerin teşvik edilmesi ve olumsuz içeriklerin kısıtlanması (%25), erişim ve kullanım sürelerinin sınırlanması (%25) ve sosyal medyanın faydalı yönlerinin vurgulanması (%12.5) diğer öneriler olarak öne çıkmıştır. Bulgular, sosyal medyanın olumsuz etkilerinin azaltılması ve faydalı yönlerinin güçlendirilmesinde okul, aile ve devletin birlikte rol alması gerektiğini göstermektedir.

3.9.Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın dokuzuncu (son) sorusu olarak katılımcılara "Size yöneltilen sorular dışında konu ile ilgili söylemek istedikleriniz varsa lütfen belirtiniz." sorusu sorulmuştur. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplar Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Sosyal Medyaya Yönelik Eklemek İstedikleri Görüşlerine İlişkin Tema, Frekans, Yüzde ve Örnek Katılımcı İfadeleri

Tema	F	%	Örnek Katılımcı İfadeleri
Yorum yok/teşekkür	3	37.5	*K4: "Yok. Teşekkür ederim."* *K7: "Teşekkür ederim."* *K8: "Yok."*
Sosyal medyanın olumsuz etkileri	2	25	*K3: "Sosyal medya gençlere 'ye, iç, tüket…' anlayışını aşılamaya çalışıyor."* *K6: "Genelde bütün problemler diyebiliriz."*
İçerik denetimi ve süre sınırlaması	1	12.5	*K5: "Sosyal medya içeriklerinin ciddi anlamda denetlenmesi… gerekmektedir."*
Konuya önem verme/destek	1	12.5	*K1: "Çok önemli bir konu. Çalışmalarınızda başarılar dilerim…"*
Sosyal medyanın olumlu etkileri	1	12.5	*K2: "Bilinçli kullanılan sosyal medya öğrencilerin bilgilendirmelerine… katkı sunmaktadır."*
Toplam	8	100	—

Katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler doğrultusunda sosyal medyaya ilişkin ifadeler tematik olarak incelenmiş ve beş tema altında toplanmıştır. Her tema için frekans, yüzde oranı ve örnek katılımcı ifadeleri Tablo 10'da sunulmuştur.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımının öğrenci davranışları üzerine etkisine ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymak, sosyal medya kullanımının olumlu ve olumsuz etkilerini belirlemek, sosyal medya kullanımını faydalı hale getirmeye yönelik çözüm önerilerini geliştirmek amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, benzer deneyimler yaşayan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiş ve sonuçların, alan yazında konuya ilişkin yapılan önceki çalışmalarla büyük ölçüde örtüştüğü görülmüştür. Bu araştırmada öğretmenlerin sosyal medyaya ilişkin değerlendirmeleri incelenmiş ve elde edilen bulgular, sosyal medyanın gençlerin yaşamında hem risk hem de fırsat içeren çok boyutlu bir alan olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Katılımcıların önemli bir kısmı, sosyal medyanın gençlerde tüketime dayalı bir yaşam biçimini teşvik ettiğini, bireyselleşmeyi artırdığını ve aile ilişkilerini zayıflattığını ifade etmiştir. Bu değerlendirmeler, sosyal medyanın özellikle ergenlik dönemindeki bireylerde gerçeklik algısını dönüştürdüğünü, sosyal karşılaştırmayı artırdığını ve psikososyal sorunlara zemin hazırlayabildiğini gösteren araştırmalarla örtüşmektedir (Ayas, 2019; akt. Çam ve İşbulan, 2012). Öğretmenlerin sosyal medyayı gençlerin değerler dünyasını etkileyen bir unsur olarak görmesi, Türkiye'de yapılan diğer çalışmaların da işaret ettiği gibi, sosyal medya kullanımının yalnızca dijital bir etkinlik değil aynı zamanda sosyo-kültürel bir olgu olduğunu göstermektedir (Özdemir ve Akar, 2020).

Öte yandan katılımcılardan bazıları sosyal medyanın bilgi edinme, iletişim kurma ve yeni deneyimler elde etme açısından önemli bir potansiyel sunduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, sosyal medyanın eğitim ortamlarında etkili bir öğrenme aracı olarak kullanılabileceğine işaret eden araştırmalarla paralellik göstermektedir (Gökçearslan, 2017; akt. İşman ve Albayrak, 2015). Bu çalışma da sosyal medyanın yalnızca olumsuzluklar üreten bir alan olmadığı, doğru yönlendirme ve bilinçli kullanım yoluyla pedagojik katkılar sağlayabileceği sonucunu desteklemektedir.

Katılımcıların sosyal medya içeriklerine yönelik denetim ihtiyacını vurgulamaları, özellikle çocuk ve ergen kullanıcıların zararlı içeriklere erişimini engelleyecek politikaların eksikliğini işaret etmektedir. Türkiye'de dijital güvenlik ve içerik denetimi üzerine yapılan çalışmalar da benzer biçimde, genç kullanıcıların sosyal medyada çoğu zaman riskli içeriklere maruz kaldığını ve içerik filtreleme mekanizmalarının yetersiz olduğunu göstermektedir (Arslan ve Balkaya, 2021). Bu açıdan öğretmen görüşleri, sosyal medya platformlarının daha

şeffaf, güvenli ve çocuk dostu hâle getirilmesine yönelik politikaların güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmada katılımcıların bir bölümünün ek görüş bildirmemesi ise, öğretmenlerin sosyal medyaya ilişkin değerlendirmelerinin kişisel deneyimlere, ilgi düzeyine ve sosyal medya kullanım yoğunluğuna bağlı olarak değişiklik gösterebildiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte genel eğilim, sosyal medyanın hem pedagojik hem psikososyal boyutlarıyla ele alınması gerektiği yönündedir. Bu bulgu, sosyal medya kullanımının eğitim kurumlarında çok boyutlu bir yaklaşım gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Bu sonuçlardan hareketle, çalışma sosyal medya kullanımına ilişkin hem bireysel hem de sistemsel düzeyde gelişim alanları bulunduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin sosyal medyaya dair değerlendirmeleri, gençlerin dijital dünyada karşılaştıkları fırsatlar ve risklerin iyi anlaşılması, yönlendirilmesi ve dengelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, özellikle öğrencilerin sosyal medyayı daha bilinçli ve güvenli şekilde kullanabilmeleri için eğitim kurumlarında dijital okuryazarlığın sistematik olarak güçlendirilmesi gerekmektedir. Okullarda sunulan dijital okuryazarlık uygulamalarının öğrencilerin içerikleri eleştirel bir gözle değerlendirmelerine, bilgi doğrulama süreçlerini öğrenmelerine ve sosyal medyada karşılaşabilecekleri riskleri tanımalarına yardımcı olacak biçimde yeniden yapılandırılması önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra öğretmenlerin dijital kültür, sosyal medya dinamikleri ve dijital etik konularındaki bilgi düzeylerinin artırılması da öğrencilerin doğru yönlendirilmesi açısından kritik bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu amaçla öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimlerin düzenli aralıklarla yürütülmesi önerilmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan bulgulardan biri de, velilerin sosyal medya konusunda farkındalık eksikliği yaşayabildiğidir. Bu nedenle ailelerin dijital ortamların riskleri ve fırsatları hakkında bilinçlendirilmesini sağlayacak bilgilendirici seminerler, atölyeler ve rehberlik hizmetlerinin artırılması gerekmektedir. Okul-aile iş birliğinin güçlendirilmesi, gençlerin sosyal medya kullanımına ilişkin tutum ve davranışlarını daha sağlıklı bir şekilde düzenlemelerine katkı sunacaktır.

Öte yandan, sosyal medyanın yalnızca bireysel tercihleri değil aynı zamanda yapısal özellikleri gereği genç kullanıcıları belirli içeriklere yönlendirebildiği dikkate alındığında,

politika yapıcıların dijital platformlara yönelik daha kapsayıcı ve koruyucu düzenlemeler geliştirmesi gerekmektedir. Çocuk ve genç kullanıcılar için içerik filtreleme mekanizmalarının güçlendirilmesi, yaş doğrulama sistemlerinin işler hâle getirilmesi ve zararlı içeriklere ilişkin denetim süreçlerinin hızlandırılması önem taşımaktadır. Bu tür düzenlemeler, sosyal medya platformlarının daha güvenli hâle gelmesine ve gençlerin dijital ortamda daha sağlıklı bir kullanıcı deneyimi yaşamasına katkıda bulunacaktır.

Son olarak, bu çalışmada elde edilen sonuçların daha geniş örneklemlerle test edilebilmesi ve sosyal medya kullanımının öğrencilerin akademik başarı, psikolojik iyi oluş ve sosyal ilişkiler üzerindeki uzun süreli etkilerini ortaya koyabilmek için gelecekte yapılacak araştırmalara ihtiyaç vardır. Boylamsal tasarımlar, karma yöntemli çalışmalar ve farklı sosyo-kültürel gruplarla yürütülecek araştırmalar, sosyal medya kullanımının eğitim bağlamındaki etkilerini daha derinlemesine anlamaya katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Arslan, R. , ve Balkaya, N. (2021). *Dijital güvenlik ve içerik denetimi: Türkiye'de gençlerin sosyal medya kullanımı*. Ankara: Pegem Akademi.

Ayas, T. (2019). *Sosyal medya ve ergenler: Psikososyal etkiler*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Beycioğlu, K. , Özer, N. , ve Kondakçı, Y. (Ed.).(2022). *Eğitim yönetiminde araştırma* (2. Baskı). Pegem Akademi.

Coşkun, G. G. ve Demir, B. A. (2021). Lisans öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi, İstanbul'da bir üniversite örneği. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1(3), 195-205.*

Çam, E. , ve İşbulan, O. (2012). Ergenlerin sosyal medya kullanımının psikososyal boyutları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42*(1), 67–78. https://doi.org/10.16986/HUJE.2012039012

İli, K. (2013). *Sosyal medya ortam ve araçlarının öğrenci davranışlarına etkisi.*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İşman, A. , ve Albayrak, M. (2015). Sosyal medyanın eğitim ortamlarında pedagojik kullanımı. *Kuramsal Eğitimbilim, 8*(3), 123–140. https://doi.org/10.1007/s10459-014-9562-7

Mutlu, T. (2021). *Sosyal medya bağlılığı ve kişilik ilişkisi: sosyal medya üzerinden bir uygulama.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Özdemir, Y. , ve Akar, H. (2020). Sosyal medya ve kültürel etkileşim: Türkiye örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(1), 33–50

Şener, S. ve Yiğit, B. N. (2021). Sosyal medyanın gençlerin düşünce ve değerlerine etkisi. *Akademik Platform, 5(3), 529-553.* Doi:https://doi.org/10.52115/apjir.979579

TDK(Türk Dil Kurumu), (2017). Genel açıklamalı sözlük. https://sozluk.gov.tr/. Erişim Tarihi: 30.01.2024.

Tohlu, B. (2023). *Annelerin teknoloji ve sosyal medya kullanımının anne-çocuk ilişkisi açısından incelenmesi.*(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Varsak, O. (2023). *Sosyal medya kullanımının dini inanç ve davranışlarla ilişkisi: Bursa lise öğrencileri örneği.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

EKLER

Ek 1. Görüşme Formu

Öğretmenlerin Öğrencilerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Görüşleri

Görüşme Formu

Sayın Öğretmen,

Bu araştırma, öğrencilerin sosyal medya kullanımlarının öğrenci davranışları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yapılmaktadır. Bu amaçla size çeşitli sorular yöneltilmiştir. Verdiğiniz yanıtlar anonim olarak değerlendirilecek, kimliğiniz araştırmacı tarafından gizli tutulacaktır. İçtenlikle vereceğiniz yanıtlar araştırmanın niteliğini arttıracaktır. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Tuğba TÜRKMEN
Amasya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eğitim Yönetimi Tezli YL Öğrencisi
258013016@ogrenci.amasya.edu.tr

Kişisel Bilgiler

Branşınız:……(lütfen yazınız)

Cinsiyetiniz:……..(lütfen yazınız)

Medeni Haliniz: ……(lütfen yazınız)

Yaşınız: …….. (lütfen yazınız)

Mesleki Kıdeminiz? …….. (lütfen yazınız)

Bulunduğunuz okulda kaç yıldır görev yapıyorsunuz? …….. (lütfen yazınız)

Hangi üniversite ve bölümden mezunsunuz? …… (lütfen yazınız)

Görüşme Soruları

1. **Sosyal medya kavramı** sizin için ne ifade etmektedir? Lütfen açıklayınız.
2. Sosyal medya kullanımı öğrenci davranışlarını nasıl etkilemektedir? Düşüncelerinizi örneklerle açıklayınız.
3. Sosyal medya kullanımı öğrencilerin **akademik başarısını** nasıl etkilemektedir? Düşüncenizi örneklerle açıklayınız.
4. Sosyal medya kullanımı okuldaki **disiplini** nasıl etkilemektedir? Örneklerle açıklayınız.
5. Sosyal medya kullanımı **öğrenciler arasındaki ilişkileri** nasıl etkilemektedir? Düşüncenizi örneklerle açıklayınız.

6. Sosyal medya kullanımı **aile içi ilişkileri** nasıl etkilemektedir? Düşüncenizi örneklerle açıklayınız.
7. Sosyal medya kullanımı öğrencilerin **dış görünüş, giyinme, kendini ifade etme ve iletişim becerilerini** nasıl etkilemektedir? Düşüncenizi örneklerle açıklayınız.
8. Sosyal medya kullanımını öğrenciler için faydalı hale getirmek için neler yapılabilir? Lütfen açıklayınız.
9. Size yöneltilen sorular dışında konu ile ilgili söylemek istedikleriniz varsa lütfen belirtiniz.

Katkılarınız için teşekkür ederim ☺

EĞİTİMDE YAPAY ZEKA ARAÇLARI VE UYGULAMA DENEYİMLERİ: DİJİTAL ÖĞRENME ÇAĞINDA ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DENEYİMLERİNE DAİR ARAŞTIRMA TASARIMI VE ÖN BULGULAR

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akın Bulut
İbn Haldun Üniversitesi, akin.bulut@ihu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7506-8750
Şuranur Taşdemir
İbn Haldun Üniversitesi, suranur.tasdemir@stu.ihu.edu.tr
0009-0003-3077-5552
Nursena Ofluoğlu
İbn Haldun Üniversitesi, nursena.ofluoglu@stu.ihu.edu.tr
0009-0004-9429-9505
Melike Yıldırım Esen
İbn Haldun Üniversitesi, melike.yıldırım@stu.ihu.edu.tr
0009-0008-0590-2253

ÖZET

Dijital öğrenme ekosisteminde yapay zekâ (YZ) araçlarının yükseköğretime hızla entegre edilmesine karşın, öğrencilerin bu araçları hangi amaçlarla, ne tür bir yeterlik düzeyiyle ve hangi pedagojik çerçeve içinde kullandığını sistematik biçimde ele alan çalışmalar sınırlıdır. Özellikle YZ okuryazarlığı ile öğretim tasarım modellerinin birlikte incelendiği, ASSURE modeli temelli ampirik (deneysel) araştırmaların azlığı, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin YZ araçlarını öğrenme süreçlerine nasıl entegre ettiklerini ve YZ'nin öğrenme deneyimleri üzerindeki etkilerine ilişkin algılarını ASSURE öğretim tasarım modeli çerçevesinde incelemektir. Çalışma nicel tarama deseninde kurgulanmıştır. Veriler, 2025 Kasım ayında çevrimiçi ortamda uygulanan ve Karaoğlan Yılmaz ve Yılmaz (2023) tarafından Türkçeye uyarlanan Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği ile toplanacaktır. Teknik anlama, eleştirel değerlendirme ve pratik uygulama olmak üzere üç boyuttan ve 31 maddeden oluşan ölçekten elde edilen veriler betimsel istatistiklerle analiz edilecek; bulgular ASSURE modelinin öğretim süreci basamaklarıyla ilişkilendirilerek yorumlanacaktır.

Alanyazın ile ilişkili ön bulgular, öğrencilerin YZ araçlarını ağırlıklı olarak bilgiye erişim, içerik üretimi ve problem çözme amaçlarıyla kullanmakta olduğunu; YZ'nin öğrenme motivasyonu, zaman yönetimi ve akademik verimlilik üzerinde olumlu etkiler yaratabildiğini göstermesi beklenmektedir. Öte yandan katılımcıların, YZ çıktılarının doğruluğu, etik kullanım, gizlilik ve bağımlılık riski gibi konularda daha yüksek düzeyde eleştirel farkındalık

ihtiyacına işaret etmekte olduğu ön bulgular arasındadır. Çalışma, YZ okuryazarlığının boyutlarını ASSURE modelinin aşamalarıyla ilişkilendirerek YZ araçlarının pedagojik olarak anlamlı ve öğrenci merkezli biçimde entegrasyonuna yönelik bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Elde edilen ön bulgular ve tamamlanacak olan sonuçlar, öğretim tasarımcıları ve öğretim elemanlarına YZ tabanlı öğrenme ortamlarını planlarken yalnızca teknik becerileri değil, eleştirel ve etik farkındalığı da gözeten tasarımlar yapmaları konusunda öneriler sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Yapay zekâ, YZ okuryazarlığı, dijital öğrenme, ASSURE modeli, öğrenci deneyimi

ORTAOKULLARDA GÖREV YAPAN GÖRSEL SANATLAR ÖĞRETMENLERİNİN GÖRSEL SANAT DERSLERİNDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Prof. Dr. Necdet KONAN

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

necdet.konan@inonu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6444-9745

Senanur CANPOLAT

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Resim İş Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, ikizkuleler0244@gmail.com ORCID ID: 0009-0002-3491-0056

Özet

Bu araştırmanın temel amacı ortaokullarda görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinin görsel sanat derslerinde yapay zekâ kullanımına ilişkin görüş, deneyim ve önerilerini belirlemektir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2025-26 öğretim yılında Malatya, Muğla ve Hatay illerindeki ortaokulda görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinin görsel sanatlar derslerinde yapay zekâ kullanımına ilişkin görüş, deneyim ve önerilerini belirten 10 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde katılımcı öğretmenlerinin cinsiyeti, öğretmenlikteki kıdemi ve görev yaptığı okulun bulunduğu yerleşim yerini belirlemeyi amaçlayan üç soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise ortaokullarda görev yapan görsel sanat öğretmenlerinin yapay zekâ kullanıma ilişkin görüş, deneyim ve önerilerine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlayan dokuz açık uçlu soru yer almaktadır. Oluşturulan bu yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile araştırmanın çalışma grubunda yer alan ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin, ortaokullarda görsel sanatlar dersinde yapay zekanın kullanımına ilişkin görüş, deneyim ve önerilerine ilişkin görüşleri toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yolu ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda ortaokul görsel sanatlar öğretmenlerinin yapay zekâ araçlarını öğrenme ve etkin biçimde kullanma eğilimi ve isteğinde oldukları, ancak bunu gerçekleştirebilecek hazırbulunuşluklarının yeterli düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Yapay zekâ araçlarını daha çok bilgilenme ve içerik üretme amacıyla kullanmaktadırlar. Teknolojiye bağımlılık, veri güvenliği ve etik kaygılar öne çıkmıştır. Görsel sanatlar öğretmenleri derslerinde yapay zekanın kullanımına ilişkin yeterliklerinin geliştirilmesi için hem hizmet öncesinde hem de hizmet içinde eğitimlerin verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Anahtar Sözcükler: Ortaokul, görsel sanatlar dersi, görsel sanatlar öğretmeni, yapay zekâ.

GİRİŞ

Türk eğitim sisteminin örgün eğitim basamaklarından biri ortaokullardır. 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre ortaokullar, ilköğretim kurumlarından biri olan dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullardan sonra, dört yıl süreli zorunlu öğrenimin verildiği öğrenim basamağıdır.

İlkokul ve ortaokulları kapsayan ilköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak: (1) Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek; (2) Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır. (3) İlköğretimin son ders yılının ikinci yarısında öğrencilere, ortaöğretimde devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır.

Bu amaç ve görevleri başarıyla gerçekleştirmeye katkıda bulunan dersler arasında görsel sanatlar alanında verilen dersler de bulunmaktadır. Bu derslerin öğrencilerin ilgisini çekecek ve yaratıcılıklarına katkıda bulunabilecek araçlar ve uygulamalarla zenginleştirilmesi beklenir. Son zamanlarda, bu alanda gittikçe adından daha sık söz ettirmeye başlayan gelişmeler, yapay zekâ araçları ve uygulamalarıyla gündeme gelmektedir. Hem dersin amacına uygun hem de öğrencilere daha çok katkı sağlayacak bir öğrenme öğretme ve sanatsal yaratıcılığa olanak sağlayabilecek bu gelişmelerin etkisi, görsel sanatlar öğretmenlerinin bu konudaki ilgi ve yeterlikleriyle doğrudan ilişkilidir.

Görsel sanatlar öğretmenlerinin yapay zekâ alanındaki hazırbulunuşluklarının belirlenmesi, görüş ve önerilerinin alınması ve geleceğe ilişkin çıkarımların yapılarak politika oluşturucular ve uygulayıcılar a öneriler geliştirilmesinin önemi düşünülerek bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı ortaokullarda görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinin görsel sanat derslerinde yapay zeka kullanımına ilişkin görüş, deneyim ve önerilerini belirlemektir.

Bu amacı gerçekleştirmek üzere aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Görsel Sanatlar öğretmenlerinin yapay zekâ uygulamalarındaki yetkinlikleri açısından hazırbulunuşluk düzeylerine ilişkin görüşleri nelerdir?

2. Görsel Sanatlar öğretmenlerin, görsel sanatlar derslerinde yapay zekânın kullanım amaçlarına ilişkin görüşleri nelerdir?

3 Görsel Sanatlar derslerinde yapay zekâ kullanımı, ne tür risklere / tehditlere neden olabilir?

4. Görsel Sanatlar öğretmenleri derslerinde yapay zekanın kullanımına ilişkin yeterliklerinin geliştirilmesi için neler yapılmasını önermektedirler?

YÖNTEM

Bu bölümde Araştırmanın Deseni, Çalışma Grubu, Veri Toplama Aracı, Verilerin Toplanması ve Analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma olgubilim deseninde nitel bir araştırmadır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim deseninde amaç bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları belirlemektir. Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir. Bu yönüyle hem bilimsel alan yazına hem de uygulamaya önemli katkılar getirebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, Akt. Konan, Bozanoğlu ve Çetin, 2019: 1452).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2025-26 öğretim yılında Malatya, Muğla ve Hatay illerindeki ortaokullarda görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinin görsel sanatlar derslerinde yapay zekâ kullanımına ilişkin görüş, deneyim ve önerilerini belirten 8 kişi oluşturmaktadır.

Çalışma grubunda yer alan görsel sanat öğretmenlerine ilişkin demografik bilgiler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1

Çalışma Grubunda Yer Alan Görsel Sanat Öğretmenlerinin Demografik Bilgileri

Kod	Cinsiyet	Kıdem (yıl)
GSÖ 1	Erkek	27
GSÖ 2	Erkek	5
GSÖ 3	Erkek	18
GSÖ 4	Kadın	26
GSÖ 5	Kadın	6
GSÖ 6	Erkek	31
GSÖ 7	Erkek	18
GSÖ 8	Kadın	22

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyet ve öğretmenlikteki hizmet süresini belirlemeyi amaçlayan iki soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise ortaokullarda görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinin görsel sanatlar derslerinde yapay zekâ kullanımına ilişkin görüş, deneyim ve önerilerini belirlemeyi amaçlayan sekiz açık uçlu soru yer almaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, 2025-26 öğretim yılı güz yarıyılında, veri toplama aracının uygulanması ile elde edilmiştir. Malatya, Muğla ve Hatay illerindeki ortaokullarda resim iş öğretmeni olarak görev yapanlardan, görsel sanatlar derslerinde yapay zekâ kullanımına ilişkin görüş, deneyim ve önerileri yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular, araştırmacılar tarafından çalışma grubuna yüz yüze yapılan görüşmeler ve google form aracılığıyla ulaşılarak yöneltilmiştir.

Çalışma grubundan görüşme formu aracılığıyla alınan görüşlerle ilgili veriler içerik analiz yoluyla çözümlenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde; araştırmanın amacını gerçekleştirmek için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır. Bulgular ve ilgili yorumlar, araştırma alt problemlerinin düzenlenişindeki sıraya uyularak verilmiştir.

1. Görsel Sanat Öğretmenlerinin Yapay Zekâ Uygulamalarındaki Yetkinlikleri Açısından Hazırbulunuşluk Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemi "Görsel Sanatlar öğretmenlerinin yapay zekâ uygulamalarındaki yetkinlikleri açısından hazırbulunuşluk düzeylerine ilişkin görüşleri nelerdir?" biçiminde düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacı ile ortaokullarda görev alan görsel sanatlar öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcı görsel sanat öğretmenlerinden sadece biri (GSÖ3) "Yapay zekânın temel kullanım becerileri ve eğitimde yapay zekâ uygulamaları" konusunda 3 haftalık bir eğitim aldığını belirtirken; diğer katılımcıların tümü eğitimde yapay zekâ konulu bir eğitim almadığını belirtmiştir.

"Yapay zekâ kullanımı alanında kendinizi geliştirmek için neler yaptınız?" sorusuna verilen yanıtlar Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2

"Yapay Zekâ Kullanımı Alanında Kendinizi Geliştirmek İçin Neler Yaptınız?" Sorusuna Verilen Yanıtlar

Geliştirme Yolları	**Katılımcılar**	**f**
Sosyal medya ve güncel platformları takip ettim	GSÖ4, GSÖ5, GSÖ6, GSÖ7, GSÖ8	5
Video/online içerikler izledim	GSÖ4, GSÖ6, GSÖ7	3
Okul içinde deneme/yanılma yoluyla öğrendim	GSÖ3, GSÖ4	2
Bilimsel yayınları takip ettim	GSÖ1, GSÖ6	2
Kurs/seminer/çevrim içi eğitim aldım	GSÖ1	1

Çizelge 2 incelendiğinde Görsel Sanatlar öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımı alanında kendilerini geliştirmek için yaptıklarına ilişkin görüşlerinden en öne çıkanın "Sosyal medya ve güncel platformları takip ettim" olduğu, bunu sırasıyla "Video/online içerikler izledim", "Okul içinde deneme/yanılma yoluyla öğrendim", "Bilimsel yayınları takip ettim" ve Kurs/seminer/çevrim içi eğitim aldım" izlediği görülmektedir.

Yapay zekâ kullanımı alanında kendilerini geliştirmek için yaptıklarına ilişkin Görsel Sanat öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde Görsel Sanat öğretmenlerin yapay zekâ kullanımına ilişkin yeterliklerinin büyük ölçüde bireysel çabalara dayandığı, alanla ilişkili planlı ve kurumsal destek mekanizmalarına duyulan ihtiyacın belirgin olduğu ileri sürülebilir.

"Bildiğiniz veya aktif olarak kullandığınız yapay zekâ araçları nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3

"Bildiğiniz veya Aktif Olarak Kullandığınız Yapay Zekâ Araçları Nelerdir?" Sorusuna Verilen Yanıtlar

Kullanılan Yapay Zekâ Araçları	**Katılımcılar**	**f**
Metin üretim araçları	GSÖ1, GSÖ2, GSÖ3, GSÖ4, GSÖ5, GSÖ6, GSÖ7, GSÖ8	8
Görsel üretim araçları	GSÖ1, GSÖ4, GSÖ6, GSÖ7	4
Ölçme-değerlendirme araçları	GSÖ1, GSÖ5	2
Raporlama/otomasyon araçları	GSÖ3	1

Veri analizi araçları	GSÖ3	1

Çizelge 3 incelendiğinde görsel sanatlar öğretmenlerinin bildikleri veya aktif olarak kullandıkları yapay zekâ araçlarına ilişkin görüşlerinden en öne çıkanın "Metin üretim araçları" olduğu, bunu sırasıyla "Görsel üretim araçları", "Ölçme-değerlendirme araçları", "Veri analizi araçları" ve "Raporlama/otomasyon araçları" izlediği görülmektedir.

Bildikleri veya aktif olarak kullandıkları yapay zekâ araçlarına ilişkin görsel sanat öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde, yapay zekânın görsel sanatlar derslerinde sunduğu potansiyelin henüz bütüncül ve çok boyutlu biçimde kullanılmadığını göstermektedir. Özellikle raporlama, otomasyon ve ölçme-değerlendirme gibi alanlarda yapay zekâ kullanımının sınırlı kalması, görsel sanat öğretmenlerin bu araçlara ilişkin teknik bilgi, uygulama deneyimi ve pedagojik farkındalıklarının yeterince gelişmediğine işaret etmektedir.

2. Görsel Sanat Öğretmenlerinin Görsel Sanatlar Derslerinde Yapay Zekânın Kullanım Amaçlarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi "*Görsel Sanatlar öğretmenlerin, görsel sanat dersinde yapay zekânın kullanım amaçlarına ilişkin görüşleri nelerdir?*" biçiminde düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacı ile görsel sanatlar öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

"Yapay zekayı hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4

"Yapay Zekayı Hangi Amaçlarla Kullanıyorsunuz?" Sorusuna Verilen Yanıtlar

YZ Kullanım Amaçları	**Katılımcılar**	**f**
Bilgilendirme, İçerik Üretimi ve Kariyer/Yönlendirme Amaçlı Kullanım	GSÖ1, GSÖ3, GSÖ4, GSÖ5, GSÖ6, GSÖ7	6
Tasarım Amaçlı Kullanım	GSÖ3, GSÖ4, GSÖ6, GSÖ8	4
Veri Analizi, Yorumlama ve Raporlama Amaçlı Kullanım	GSÖ2, GSÖ8	2

Çizelge 4 incelendiğinde görsel sanatlar öğretmenlerin yapay zekâyı kullanım amaçlarına ilişkin görüşlerinden en öne çıkanın "Bilgilendirme, içerik üretimi ve kariyer/yönlendirme amaçlı kullanım" olduğu, bunu sırasıyla "Tasarım amaçlı kullanım" ve Veri analizi, yorumlama ve raporlama amaçlı kullanım" izlediği görülmektedir.

Görsel sanatlar öğretmenlerinin yapay zekâyı hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?" sorusuna yönelik görsel sanatlar öğretmenlerinden ikisinin cevapları şu şekilde olmuştur:

> *"Kutu oyunu tasarlama, kitap, çizgi roman yapma, karikatür tasarlama vb. Şüpheye düştüğüm bilgileri sormak, karar vermede zorluk yaşadığım konuları konuşarak netleştirmek, plan yapmak, yeni şeyler öğrenmek, meraklarımı sormak."* (GSÖ4)

> " *Daha çok görsel alanda tasarım, üretim maksatlı."* (GSÖ3)

Yapay zekâyı kullanım amaçlarına ilişkin görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde, yapay zekâ uygulamalarının görsel sanatlar dersinden daha çok genel ve destekleyici işlevler üzerinden değerlendirildiğini; derinlemesine analiz, sistematik izleme ve bireyselleştirilmiş uygulamalara yönelik kullanım alanlarının yeterince gelişmediğini göstermektedir. Bu bağlamda, görsel sanatlar öğretmenlerin yapay zekâyı derslerinde tamamlayıcı bir araç olarak konumlandırdıkları ve ileri düzey, çok boyutlu ders süreçlerine entegrasyonunun sınırlı kaldığı ileri sürülebilir.

3. Yapay Zekâ Kullanımının, Görsel Sanatlar Derslerinde Oluşturabileceği Risklere / Tehditlere İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt problemi "*Görsel Sanatlar derslerinde Yapay zekâ kullanımı, ne tür* risklere / tehditlere *neden olabilir?*" biçiminde düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacı ile görsel sanatlar öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcıların tamamına yakınının yanıtları, yapay zekâ kullanımının görsel sanatlar dersinde Teknolojiye aşırı bağımlılık, Verilerin toplanmasında kolaya kaçma, Gizlilik, mahremiyet ve insani ve duygusal boyutun zayıflaması, değerlendirme süreçlerinin doğruluğu ve mesleki sorumluluk alanları bağlamında ele alındığını göstermektedir.

"Görsel sanatlar derslerinde yapay zekâ kullanımı, ne tür risklere / tehditlere neden olabilir?" sorusuna verilen yanıtlar Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 5

"*Görsel Sanatlar Derslerinde Yapay Zekâ Kullanımı, Ne Tür Risklere / Tehditlere Neden Olabilir?*" *Sorusuna Verilen Yanıtlar*

Riskler / Tehditler	**Katılımcılar**	**f**
Teknolojiye aşırı bağımlılık ve bireysel yeterliklerin zayıflaması	GSÖ3, GSÖ4, GSÖ5, GSÖ6, GSÖ8	5
Verilerin toplanmasında kolaya kaçma	GSÖ4, GSÖ6, GSÖ7, GSÖ8	4
Gizlilik, mahremiyet ve veri güvenliği kaygıları	GSÖ1, GSÖ2	2

İnsani ve duygusal boyutun zayıflaması	GSÖ3	1

Çizelge 5 incelendiğinde görsel sanatlar öğretmenlerin yapay zekâ kullanımının yaratabileceği riskler / tehditlere ilişkin görüşlerinden en öne çıkanın "Teknolojiye aşırı bağımlılık ve bireysel yeterliklerin zayıflaması" olduğu, bunu sırasıyla "Verilerin toplanmasında kolaya kaçma", "Gizlilik, mahremiyet ve veri güvenliği kaygıları" ve "İnsani ve duygusal boyutun zayıflaması" izlediği görülmektedir.

"Görsel Sanatlar derslerinde Yapay zekâ kullanımı, ne tür risklere / tehditlere neden olabilir?" sorusuna yönelik görsel sanatlar öğretmenlerin dördünün cevapları şu şekilde olmuştur:

> *" Lisanslı güvenlikli siteler olmalı."* (GSÖ1)
>
> *"Uzun süre kullanımında fiziksel saglık, dikkat, odak sorunu, iletişim sorunları doğurabilir"* (GSÖ 4)
>
> *"Teknoloji bağımlılığı ve zorlanmadan bilgi bulunması."* (GSÖ6)
>
> *"Araştırmaların vb kolaya kaçılması."* (GSÖ7)

Yapay zekâ kullanımının yaratabileceği riskler / tehditlere ilişkin görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde, görsel sanatlar öğretmenlerin yapay zekânın yoğun kullanımının öğrencilerin özgün üretim, el becerisi, yaratıcılık ve problem çözme gibi bireysel sanatsal yeterliliklerini olumsuz etkileyebileceği yönünde bir endişe bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, görsel sanatlar öğretmenlerinin yapay zeka kullanımına ilişkin en temel kaygısının, öğrencilerin teknolojiye aşırı bağımlı hale gelerek bireysel sanatsal yeterliliklerinin ve özgün üretim becerilerinin zayıflaması olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4. Görsel Sanatlar Öğretmenlerin Derslerinde Yapay Zekanın Kullanımına İlişkin Yeterliklerinin Geliştirilmesi Yönelik Önerilerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın beşinci alt problemi "Görsel Sanatlar öğretmenleri derslerinde yapay zekanın kullanımına ilişkin yeterliklerinin geliştirilmesi için neler yapılmasını önermektedirler?" biçiminde düzenlenmiştir. Bu alt probleme yanıt bulmak amacı ile görsel sanatlar öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan iki soruya verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Görsel sanat öğretmenlerin derslerinde yapay zekanın kullanımına ilişkin yeterliklerinin geliştirilmesi için neler yapılması gerektiğine ilişkin görüşleri Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6

Görsel Sanatlar Öğretmenlerin Derslerinde Yapay Zekanın Kullanımına İlişkin Yeterliklerinin Geliştirilmesine İlişkin Önerileri

Öneriler	Katılımcılar	f

Hizmet Öncesinde	Yapay zekanın temel kullanım bilgisine yönelik müfredata ekleme ihtiyacı	GSÖ1, GSÖ2, GSÖ3, GSÖ4, GSÖ5, GSÖ6, GSÖ7, GSÖ8	8
	Derste uygulamalı yapay zekâ eğitimi	GSÖ2, GSÖ6, GSÖ8	3
Hizmet İçinde	Seminer, konferans ve eğitim etkinlikleriyle destekleme	GSÖ2, GSÖ3, GSÖ4, GSÖ5, GSÖ6, GSÖ7, GSÖ8	7
	MEB ve resmî kurumlar tarafından planlanan yaygın eğitimler	GSÖ1, GSÖ3, GSÖ7	3
	Uzmanlar tarafından verilen hizmet içi eğitimler	GSÖ2, GSÖ7	2

Çizelge 6 incelendiğinde görsel sanatlar öğretmenlerin yapay zekanın kullanımına ilişkin yeterliklerinin geliştirilmesi için yapılmasını önerdiklerine ilişkin görüşlerinden en öne çıkanın "Yapay zekanın temel kullanım bilgisine yönelik müfredata ekleme ihtiyacı" olduğu, bunu sırasıyla "Seminer, konferans ve eğitim etkinlikleriyle destekleme" izlediği görülmektedir.

Görsel sanat öğretmenlerin derslerinde yapay zekanın kullanımına ilişkin yeterliklerinin geliştirilmesine ilişkin önerilerine yönelik cevaplardan üçü şu şekilde olmuştur:

> *"Okullarda akademik bilgi verilmeli öğretmenlere."* (GSÖ1)
>
> *"Yapay zekâ araçlarıyla ilgili eğitimler, branş bazında ayrılarak alana uygun daha etkin kullanımı detaylandırılabilir."* (GSÖ3)
>
> *"Detaylı öğretilmeli onun için kurs ve dersler verilmeli."* (RÖ16)

Yapay zekanın kullanımına ilişkin yeterliklerinin geliştirilmesi için yapılmasını önerdiklerine ilişkin görsel sanatlar öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde rehber öğretmenlerin yapay zekâyı görsel sanatlar derslerinde tehdit olarak değil, doğru koşullar sağlandığında mesleki uygulamaları zenginleştirecek bir fırsat alanı olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu bağlamda, yapay zekâ destekli görsel sanatlar dersi uygulamalarının uygun kurumsal ve pedagojik çerçeveyle desteklenmesi durumunda görsel sanatlar derslerinin etkililiğinin artırabileceği ileri sürülebilir

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın temel amacı ortaokullarda görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinin görsel sanat derslerinde yapay zekâ kullanımına ilişkin görüş, deneyim ve önerilerini belirlemektir.

Görsel sanatlar öğretmenlerin yapay zekâ konusundaki hazırbulunuşluk düzeyleri, kurumsal eğitimden ziyade bireysel inisiyatife dayanmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu resmi bir

eğitim almadığını belirtirken, yetkinliklerini sosyal medya takibi ve deneme-yanılma yoluyla geliştirme eğilimindedirler. Bu durum, öğretmenlerin yapay zekâ araçlarını öğrenme ve etkin biçimde kullanma eğilimi ve isteğinde olduklarını göstermektedir. Ancak bunu gerçekleştirebilecek hazırbulunuşluklarının yeterli düzeyde olmadığı da görülmektedir.

Yapay zekâ araçları, sanat faaliyetlerinde ağırlıklı olarak metin üretimi ve bilgilenme amacıyla kullanılmaktadır. Öğretmenler bu teknolojiyi; seminer hazırlama, afiş tasarımı ve yazışmalar gibi iş yüklerini hafifleten bir destek mekanizması olarak nitelemektedirler. Kullanım düzeyi, henüz derinlemesine analizlerden ziyade içerik üretme ve zenginleştirme aşamasındadır.

Görsel sanatlar öğretmenlerin yapay zekâ kullanımına ilişkin en büyük risk algısı, teknolojiye aşırı bağımlılık ve bireysel yeterliklerin zayıflaması yönünde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca veri güvenliği ve etik dışı kullanımlar da olası risk ve tehditler arasında belirtilmiştir.

Görsel Sanatlar öğretmenleri derslerinde yapay zekanın kullanımına ilişkin yeterliklerinin geliştirilmesi için hem hizmet öncesinde hem de hizmet içinde eğitimlerin verilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu önerilerin gerçekleştirilmesinde görsel sanatlar öğretmenlerini yetiştiren yüksek öğretim kurumlarında eğitimde yapay zekâ konulu derslerin gerekliliğine işaret etmektedir. Benzer biçimde halen ortaokullarda görsel sanatlar öğretmeni olarak görev yapanların da Millî Eğitim Bakanlığınca düzenlenecek hizmet içi eğitimler yoluyla görsel sanatlar derslerinde yapay zekâ araçlarının kullanımı konusundaki yeterlikleri artırılabilir.

Öneriler

Araştırmada ulaşılan bulgulara dayalı olarak geliştirilen öneriler şunlardır:

Uygulamacılar için Öneriler

1. Görsel sanatlar öğretmenlerin derslerinde yapay zekâ araçlarını etkili biçimde kullanabilmelerini sağlamak amacıyla hizmet öncesi ve hizmet içinde eğitimler almaları sağlanmalıdır.
2. Görsel sanat derslerinde, yapay zekâ araçlarından elde edilecek yapay çıktılar, her zaman sanatsal yaratıcılık açısından değerlendirme ile desteklenmelidir.
3. Görsel sanatlar dersinde kullanılabilecek yapay zekâ araçları geliştirilip, görsel sanatlar öğretmenlerin bunları kullanımına yönelik eğitimler verilebilir.

Araştırmacılar için Öneriler

1. Yapay zekâ kullanımının görsel sanatlar üzerindeki etkileri araştırma konusu yapılabilir.
2. Yapay zekâ destekli araçların öğrencilerin yaratıcılık düzeyleri üzerinde bıraktığı davranışları ölçmeye yönelik deneysel araştırmalar yapılabilir.
3. Görsel sanatlar dersinde kullanılan yapay zekâ araçları, etik boyutları açısından ele alınabilir.

KAYNAKÇA

Konan, N., Bozanoğlu, B. ve Çetin, R.B. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı teftiş politikalarına ilişkin okul yöneticileri ve öğretmen görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7*(4), 1449-1474. doi: 10.14689/issn.2148- 624.1.7c.4s.7m

Türkiye Cumhuriyeti. (1973). ***Milli Eğitim Temel Kanunu*** (Kanun No. 1739). **Resmî Gazete**, 14574, 24 Haziran 1973. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1739&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

EXAMİNİNG THE RELATİONSHİP BETWEEN SCHOOL PRİNCİPALS' CREATİVE LEADERSHİP LEVELS AND TEACHERS' INNOVATİVE THİNKİNG TENDENCİES

Yüksek Lisans Öğrencisi, BİLSEN ARIKAN ÇEPER

Gaziantep Üniversitesi, birsenarkn.1@gmail.com - 0009-0002-4932-9264

Dr. Öğrt. Üyesi, MEHMET YAŞAR

Gaziantep Üniversitesi, myasar@gantep.edu.tr – 0000-0001-9237-7216

Abstract: The purpose of this paper is to reveal the relationship between school principals' creative leadership levels, as perceived by teachers, and teachers' innovative thinking and work behaviours. The research was conducted using the correlational survey model, one of the quantitative research methods, and was carried out with data obtained from 342 teachers working in the districts of Çankaya, Yenimahalle, and Keçiören in Ankara Province during the 2025–2026 academic year.Data were collected using the 'School Principals' Creative Leadership Characteristics Scale' and the 'Innovative Work Behaviour Scale'; descriptive statistics, t-test, one-way ANOVA, Pearson correlation test, were used in the analyses. The analysis results show that as school principals' creative leadership characteristics increase, teachers' innovative thinking and innovative work behaviour rise significantly. Furthermore, significant differences were found in terms of certain demographic variables (seniority, age, school type, etc.).These findings demonstrate that creative leadership is an important variable that supports a culture of innovation in schools and plays a decisive role in teachers' orientation towards innovative practices. The study highlights the impact of leadership behaviours on innovation processes in educational institutions and reveals the need for practices that strengthen the understanding of creative leadership in schools.

Keywords: creative leadership, innovative thinking, teachers' views, school management, innovation.

OKUL MÜDÜRLERININ YARATICI LIDERLIK DÜZEYLERI ILE ÖĞRETMENLERIN YENILIKÇI DÜŞÜNME EĞILIMLERI ARASINDAKI İLIŞKININ İNCELENMESI

ÖZET

Bu bildirinin amacı, öğretmenlerin algılarına göre okul müdürlerinin yaratıcı liderlik düzeyleri ile öğretmenlerin yenilikçi düşünme ve iş davranışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüş olup, 2025–2026 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Çankaya, Yenimahalle ve Keçiören ilçelerinde görev yapan 342 öğretmenden elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir.Veriler, "Okul Müdürlerinin

Yaratıcı Liderlik Özellikleri Ölçeği" ile "Yenilikçi İş Davranışı Ölçeği" kullanılarak toplanmış; analizlerde betimsel istatistikler, t-testi, tek yönlü ANOVA, Pearson korelasyon testlerinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları, okul müdürlerinin yaratıcı liderlik özellikleri arttıkça öğretmenlerin yenilikçi düşünme ve yenilikçi iş davranışlarının anlamlı şekilde yükseldiğini göstermektedir. Ayrıca bazı demografik değişkenler (kıdem, yaş, okul türü vb.) açısından anlamlı farklılaşmaların olduğu belirlenmiştir.Bu bulgular, yaratıcı liderliğin okullarda yenilik kültürünü destekleyen önemli bir değişken olduğunu ve öğretmenlerin yenilikçi uygulamalara yönelmesinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Çalışma, eğitim kurumlarında liderlik davranışlarının inovasyon süreçlerine etkisini vurgulamakta ve okullarda yaratıcı liderlik anlayışının güçlendirilmesine yönelik uygulamalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: yaratıcı liderlik, yenilikçi düşünme, öğretmen görüşleri, okul yönetimi, inovasyon.

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DRAMATİZASYON YÖNTEMİNİN ÖĞRENCİLERİN MOTİVASYONUNA VE AKADEMİK BAŞARISINA ETKİSİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

MERVE BÜLBÜL

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mervebulbul097@gmail.com

ORCID:0009-0007-6671-8970

Prof. Dr. Ahmet ÜSTÜN

Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ahmet.ustun@amasya.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2457-5381

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Sosyal bilgiler dersinde dramatizasyon yönteminin öğrencilerin motivasyonuna ve akademik başarısına etkisine yönelik öğretmen görüşleri doğrultusunda incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Çalışma grubu, Amasya ili Merkez ilçesinde bulunan ortaokullarda görev yapan farklı branşlardan 4' ü kadın 4' ü erkek olmak üzere toplam 8 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, uzman görüşü alınarak hazırlanmış ve 4 adet demografik, 7 adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundan elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun sosyal bilgiler dersinde dramatizasyon kullanımının öğrencilerin derse aktif katılımına, grup içi etkileşime, içe dönük öğrencilerin özgüven kazanmasına imkan sağladığı görülmüştür. Araştırma sonuçları, dramatizasyonun yalnızca bilişsel öğrenmeyi değil; aynı zamanda empati, iletişim, iş birliği ve özgüven gibi sosyal ve duyuşsal becerileri de geliştirdiğini ortaya koymuştur. Öğrencilerin sürece aktif ve duygusal katılımı, öğrenme motivasyonunu artıran önemli bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, zaman

yetersizliği, kalabalık sınıflar, fiziksel ortam eksikliği ve bazı öğrencilerin çekingenliği gibi etmenlerin dramatizasyonun uygulanmasını zorlaştırdığı belirlenmiştir. Sonuç olarak dramatizasyon yönteminin etkili bir öğretim aracı olduğu; ancak bu yöntemin verimli kullanılabilmesi için uygun fiziksel koşulların sağlanması, öğretmenlere yönelik uygulamalı hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi ve ders sürelerinin esnek biçimde planlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, dramatizasyon, motivasyon, öğretmen görüşleri, nitel

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the effects of dramatization method on students' motivation and academic success in Social Studies lessons, based on teachers' opinions. A qualitative research method and phenomenological design were used in the study. The study group consisted of a total of 8 teachers (4 women and 4 men) from different branches working in middle schools in the Central district of Amasya province. A semi-structured interview form, prepared with expert opinion and consisting of 4 demographic questions and 7 open-ended questions, was used as the data collection tool. The data obtained from the interview form were analyzed using content analysis. The research findings show that the majority of teachers believe that the use of dramatization in Social Studies lessons enables students to actively participate in the lesson, facilitates group interaction, and helps introverted students gain self-confidence. The research results revealed that dramatization not only improves cognitive learning but also develops social and affective skills such as empathy, communication, cooperation, and self-confidence. Students' active and emotional participation in the process was considered an important factor in increasing learning motivation. However, it has been determined that factors such as time constraints, crowded classrooms, lack of adequate physical space, and the shyness of some students make the implementation of dramatization difficult. Consequently, it has been emphasized that dramatization is an effective teaching tool; however, for its efficient use, appropriate physical conditions must be provided, practical in-service training for teachers must be organized, and lesson durations must be planned flexibly.

Keywords: Social Studies, dramatization, motivation, teachers’ views, qualitative research

GİRİŞ

Sosyal bilgiler dersi, bireylerin toplumsal yaşamı anlamalarını, tarihî olayları kavramalarını ve vatandaşlık bilinci geliştirmelerini amaçlayan temel derslerden biridir. Ancak bu dersin soyut kavramları ve tarihî içerikleri öğrenciler için zaman zaman sıkıcı hâle gelebilmektedir. Bu durum, öğretmenlerin öğrencilerin aktif katılımını sağlayacak, öğrenmeyi eğlenceli ve anlamlı hâle getirecek öğretim yöntemlerine yönelmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu yöntemlerden biri olan dramatizasyon, öğrencilerin tarihî olayları veya toplumsal durumları canlandırarak öğrenmelerini sağlar. Dramatizasyon, öğrencilerin derse karşı ilgilerini artırdığı gibi empati kurmalarına, bilgiyi kalıcı hâle getirmelerine yardımcı olur.

Okullar eğitim sistemi içerisinde yer alan örgütlerdir ve okullar bulunduğu toplumsal yapıya ve sosyal çevreye hem etki eden hem de etkilenen konumda olan eğitim kurumlarıdır. (Helvacı ve Başın, 2013) Genç (2017) motivasyonu, gereksinimden kaynaklanan ve bu gereksinimleri karşılamak için davranışları hayata geçiren kuvvet olarak ifade etmektedir. Dönmez (2022) motivasyonu davranışın başlaması ve devam etmesi için davranışa enerji sağlayan yakıt olarak tanımlamaktadır. Barutçugil (2004) ise bu kavramı kişinin İster veya dışsal unsurlardan kendisine sağladığı kuvvetle önceden belirlenen eylemleri icra ederken davranışlarda istikrar sergilemesi delilik ve hareketlilik göstermesi ve davranışlarını idare etmesi olarak değerlendirmektedir.

Eğitimde motivasyon, öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını ve çaba göstermelerini teşvik eden içsel veya dışsal faktörlerin bir kombinasyonunu ifade eder. Motivasyon, öğrencilerin ders çalışma isteği, öğrenme hedefleri ve öğrenme sürecine olan bağlılıklarını belirler. Motivasyonun önemi, bir öğrencinin başarılı olması için oldukça önemlidir. Motive olmuş bir öğrenci, daha istekli ve odaklı çalışarak hedeflerine ulaşma konusunda daha başarılı olacaktır. Öğrencilerin motivasyonlarını yüksek tutmak, onların ders çalışma isteklerini ve başarılarını artırmak için çeşitli etkili yöntemler bulunmaktadır. Bunlardan biri, öğrencilere hedef belirleme konusunda yardımcı olmaktır. Hedef belirlemek, öğrencilerin neye ulaşmak istediklerini net bir şekilde görmelerine yardımcı olur ve bu da onların motive olmalarını sağlar. Ayrıca, ödül sistemleri kurmak da öğrencilerin motivasyonunu artırmak için etkili bir yöntemdir. Başarıları karşılığında verilen ödüller, öğrencilerin kendilerini daha değerli ve motive hissetmelerini sağlar. Grup çalışmaları da motivasyonun artırılmasında önemli bir rol oynar. Öğrencilerin birbirleriyle etkileşim halinde olmaları, işbirliği yapmaları ve birlikte

başarıya ulaşmaları onların motivasyonlarını artırır. Son olarak, destekleyici geri bildirimler de öğrencilerin motive olmalarına yardımcı olur. Başarılarınızı gören ve takdir eden birinin geri bildirimi, motive olmanıza katkı sağlar.

Günümüzde öğrenci merkezli öğretim yaklaşımları, öğrenme sürecinde öğrencinin aktif katılımını ve deneyimsel öğrenmeyi ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda dramatizasyon yöntemi, öğrencilerin konuları yaşayarak ve hissederek öğrenmelerini sağlayan etkili bir öğretim aracıdır. San (1991) dramatizasyonu "bireyin bir olayı ya da durumu rol üstlenerek öğrenmesi" olarak tanımlarken, Adıgüzel (2002) bu yöntemin eğitimde oyun ve doğaçlamayı temel aldığını belirtmektedir. sosyal bilgilerdersi, tarihî olaylar, toplumsal değerler ve vatandaşlık bilinci gibi soyut kavramları içerdiği için dramatizasyonun en etkili biçimde uygulanabileceği derslerden biridir. Bu yöntem sayesinde öğrenciler yalnızca bilgiyi edinmekle kalmaz, aynı zamanda empati kurma, iletişim, iş birliği ve problem çözme becerilerini de geliştirirler.

Sosyal bilgiler dersinde dramatizasyon yöntemi, öğrencilerin yalnızca bilgi edinmelerini değil, aynı zamanda bu bilgileri günlük yaşamla ilişkilendirmelerini sağlar. Bu yönüyle yöntem, öğrencilerin aktif katılımını, sosyal etkileşimini ve eleştirel düşünme becerilerini destekler. Öztürk ve Dilek (2005) dramatizasyonun, öğrencilerin tarihî olayları ve toplumsal süreçleri daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olduğunu, çünkü bu yöntemin soyut kavramları somut deneyimlere dönüştürdüğünü belirtmektedir.

Alanyazında yapılan çalışmalar, dramatizasyonun öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerine katkı sağladığını göstermektedir (Adıgüzel, 2019; Karadağ, 2017).

Bu araştırma, sosyal bilgiler dersinde dramatizasyon yönteminin öğrencilerin motivasyonu ve akademik başarısı üzerindeki etkisine yönelik öğretmen görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında öğretmenlerin dramatizasyon yöntemine ilişkin farkındalık düzeyleri, yöntemi sınıf ortamında nasıl uyguladıkları, öğrenciler üzerindeki gözlemleri ve yönteme ilişkin önerileri ortaya konulmuştur. Böylece elde edilen bulguların, sosyal bilgiler öğretiminde dramatizasyonun daha etkili kullanılabilmesi için hem teorik hem de uygulamalı katkılar sağlaması beklenmektedir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Sizin için dramatizasyon yöntemi ne ifade etmektedir?

2. Dramatizasyon yöntemini hangi amaç için kullanmaktasınız?

3. Derslerinizde Dramatizasyon yöntemini nasıl uygulamaktasınız?

4. Dramatizasyon yöntemi öğrencilerin motivasyonunu nasıl etkilemektedir?

5. Dramatizasyon yöntemi öğrencilerin akademik başarısını nasıl etkilemektedir?

6. Dramatizasyon yöntemini uygularken hangi güçlüklerle karşılaşmaktasınız?

7. Dramatizasyon yöntemi daha etkili nasıl kullanılabilir?

Bu araştırma, dramatizasyon yönteminin sosyal bilgiler öğretiminde kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerini derinlemesine inceleyerek, yöntemin öğrenme sürecine katkılarını ve uygulama sürecinde karşılaşılan zorlukları ortaya koyacaktır. Elde edilen bulgular, hem öğretmenlerin öğretim stratejilerini geliştirmelerine hem de öğretmen yetiştirme programlarına katkı sunacaktır. Ayrıca bu çalışma, dramatizasyonun öğrencilerin duyuşsal katılımı ve akademik başarıları üzerindeki etkisine ilişkin literatüre niteliksel bir bakış kazandırmayı hedeflemektedir.

1. YÖNTEM

Bu araştırmada, dramatizasyon yönteminin öğrenci motivasyonu ve akademik başarısı üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bireylerin deneyimlerini, algılarını ve anlamlandırma süreçlerini derinlemesine incelemeye odaklanan bir yaklaşım olup, Creswell (2013) ve Merriam'ın (2009) da vurguladığı şekilde sosyal bilimlerde karmaşık olguları anlamak için temel bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda nitel araştırmalar, sayısal genelleme yapmaktan ziyade olguların doğal bağlamı içinde anlamlandırılmasını öncelemektedir.

Creswell'e (2013) göre nitel araştırma, araştırmacının katılımcıların bulunduğu doğal ortama giderek sosyal olguyu kendi bağlamı içerisinde anlamaya çalıştığı, esnek, bütüncül ve yorumlayıcı bir süreçtir. Benzer şekilde Merriam (2009), nitel araştırmayı araştırmacının

"insanların deneyimlerine yükledikleri anlamları keşfetmeyi amaçlayan yorumsal bir süreç" olarak tanımlamaktadır.

Bu doğrultuda, öğretmenlerin dramatizasyon yöntemine ilişkin görüşlerini derinlemesine ortaya koymak amacıyla araştırmada olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgu bilim, bireylerin belirli bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bu olguya yükledikleri anlamları açığa çıkarmada etkili bir yaklaşımdır (Yıldırım & Şimşek, 2021).

Fenomenolojik araştırmalara uygun olarak, Creswell'in (2013) önerdiği biçimde yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış, görüşme sürecinde katılımcıların yanıtları doğrultusunda gerekli durumlarda ek sorular sorularak veri derinliği artırılmıştır. Örneğin öğretmenlere şu tür bir soru yöneltilmiştir: **"Dramatizasyon yöntemini sınıfınızda kullandığınız bir ders anını ayrıntılı olarak anlatabilir misiniz?"**
Bu tür sorular, Van Manen'in (1990) belirttiği şekilde fenomenolojik yaklaşımın temel özelliği olan "yaşantının özünü anlama" hedefi doğrultusunda hazırlanmıştır. Böylece öğretmenlerin deneyimlerini, duygularını, uygulama biçimlerini ve dramatizasyona yükledikleri anlamları doğrudan yansıtan zengin ve ayrıntılı veriler elde edilmiştir.

Elde edilen bulguların, hem öğretmenlerin öğretim stratejilerini geliştirmelerine hem de öğretmen yetiştirme programlarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

2.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu Amasya ili Merkez ilçesinde ortaokullarda görev yapan 4 kadın ve 4 erkek olmak üzere 8 sosyal bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmacı, Dramatizasyon yönteminin öğrenci motivasyonunu ve akademik başarısına etkisini araştırmak amacı ile ortaokulda görev yapan öğretmenlerden oluşan bir çalışma grubu seçmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sayısı toplamda 8'dir. Bu sayı çalışmanın hedefine ulaşmak için yeterli ve temsil edici bir örneklemden oluşmaktadır. Öğretmenlerle bireysel görüşmeler gerçekleştirerek onların görüşlerini ve konu ile ilgili deneyimlerini daha ayrıntılı bir şekilde almak hedeflenmiştir.

Katılımcılar aynı okul türlerine göre görev yapmaktadır. Çalışmada katılımcıların kimliklerine ilişkin bilgiler gizli tutulmuş ve katılımcılar K1, K2,..... K8 biçiminde kodlanmıştır. Katılımcılarla ilgili temel demografik bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmenlerin Cevaplarına İlişkin Demografik Bilgiler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Görev Süresi	Branşı	Eğitim Seviyesi
K1	K	27	2	Sosyal Bilgiler	Lisans
K2	E	41	16	Sosyal Bilgiler	Lisans
K3	K	29	5	Sosyal Bilgiler	Lisans
K4	E	34	6	Sosyal Bilgiler	Lisans
K5	E	36	13	Sosyal Bilgiler	Lisans
K6	K	34	10	Sosyal Bilgiler	Lisans
K7	E	43	19	Sosyal Bilgiler	Lisans
K8	K	36	11	Sosyal Bilgiler	Lisans

2.2. Verilerin toplanması

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla toplanmıştır. Bu görüşme formları, katılımcıların görüşlerini derinlemesine ifade etmelerine olanak tanıyan açık uçlu sorular içermektedir. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış, öğretmenlerin dramatizasyon yöntemine ilişkin deneyim ve gözlemleri analiz edilmiştir.

1.3. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bu doğrultuda görüşme dökümleri defalarca okunarak anlamlı bölümlere ayrılmış, benzer ifadeler kodlanmış

ve ortak özelliklerine göre temalar oluşturulmuştur. Kodlama süreci araştırmacı tarafından iki kez gözden geçirilerek analiz güvenirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Analiz sonucu elde edilen temalar, katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılarla desteklenerek bulgular bölümünde sunulmuştur.

Veriler sekiz öğretmenden (K1–K8) elde edildiği için her temaya ait örnek öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Katılımcıların kimlik bilgilerinin gizliliği korunmuş ve her bir öğretmen K1, K2, K3… şeklinde kodlanmıştır. Elde edilen bulgular, öğretmen görüşlerinden doğrudan alıntılarla desteklenerek sunulmuştur.

3.BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma sorularından elde edilen bulgular analiz edilerek hazırlanan görüşme soruları alt problemler şeklinde açıklanmıştır.

Bu kapsamda katılımcılara çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda;

1.Alt probleme ilişkin bulgular

Sosyal bilgiler dersinde dramatizasyon yönteminin öğrencilerin motivasyonu ve akademik başarısına etkisine ilişkin öğretmen görüşlerini tespit etmek amacıyla "Dramatizasyon yöntemi sizin için ne ifade etmektedir?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Yapılan analizler sonucunda dramatizasyon yöntemi öğrencilerin aktif katılımına yarayan canlandırarak kalıcı öğrenmenin sağlanmasına yönelik faaliyetler olarak ifade edilmiştir.

Tablo 1: Dramatizasyon Yönteminin Tanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	f	%	Örnek Öğretmen Görüşleri
Öğrenciyi Aktifleştirme	5	62.5	*"Öğrenciyi pasif dinleyici olmaktan çıkarıp sürecin içine dahil eden bir yöntemdir."* (K4)
Kalıcı Öğrenme	4	50.0	*"Canlandırarak öğrenilen bilgiler öğrencilerin zihninde daha kalıcı oluyor."* (K3)
Empati Geliştirme	2	25.0	*"Öğrenciler tarihî olayları canlandırdıklarında empati kurabiliyorlar."* (K6)
Sosyal-Duygusal Gelişim	2	25.0	*"Özgüven, iletişim ve kendini ifade etme becerilerini geliştiriyor."* (K1)
Gerçek Hayatla İlişkilendirme	2	25.0	*"Olayları günlük yaşamla bağdaştırarak öğrenmelerini sağlıyor."* (K7)

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmenlerin çoğu dramatizasyon yöntemini öğrencilerin aktif katılımını sağlamak ve kalıcı öğrenmeyi desteklemek amacıyla kullandığını belirtmiştir. Katılımcıların 5'i bu yöntemi öğrencinin sürece aktif olarak dahil olması açısından tanımlamıştır. Özellikle K1, K3, K4, K6 ve K7 öğretmenleri, dramatizasyonun öğrencilerin empati kurma, eleştirel düşünme ve sosyal becerilerini geliştirme üzerinde etkili olduğunu vurgulamıştır.

Öğretmenler ayrıca yöntemin, soyut kavramları somutlaştırarak öğrencinin bilgiyi deneyimlemesine imkân sağladığını ve bu sayede kalıcı öğrenmeye katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir. K6 ve K1'in görüşlerinde öne çıkan empati ve sosyal-duygusal gelişim temaları, dramatizasyonun sadece akademik değil, aynı zamanda duygusal ve sosyal gelişimi de desteklediğini göstermektedir.

Frekans değerlerine bakıldığında, öğrenciyi aktifleştirme teması 5 kez, kalıcı öğrenme teması 4 kez, diğer temalar ise 2'şer kez belirtilmiştir. Bu durum, öğretmenlerin en çok öğrencilerin aktif katılımı ve öğrenme sürecine dahil olması konusuna odaklandığını göstermektedir.

Genel olarak, Tablo 1 öğretmenlerin dramatizasyonu öğrenmeyi zenginleştiren çok boyutlu bir yöntem olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır.

2.Alt probleme ilişkin bulgular

Tablo 2: Dramatizasyon Yönteminin Kullanım Amaçlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	f	%	Örnek Öğretmen Görüşleri
Empati ve Toplumsal Farkındalık	4	50.0	*"Geçmişte yaşayan insanların ne hissettiğini anlamalarını sağlamak için kullanıyorum."* (K5)
Sosyal-Duygusal Gelişim	3	37.5	*"Öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimini desteklemek amacıyla kullanıyorum."* (K1)
Eğlenceli Öğrenme	3	37.5	*"Dersi eğlenceli hâle getirerek ilgiyi artırıyor."* (K2)
Kalıcı Öğrenme	3	37.5	*"Ezber yerine yaşayarak öğrenme sağladığı için tercih ediyorum."* (K7)
Değer ve Vatandaşlık Bilinci	2	25.0	*"Toplumsal rollerin ve değerlerin daha iyi anlaşılmasını sağlıyor."* (K6)

Tablo 2'ye göre, öğretmenler dramatizasyonu kullanma amaçlarını sosyal-duygusal gelişim, eğlenceli öğrenme, empati ve toplumsal farkındalık ile kalıcı öğrenme olarak sıralamışlardır. K1, K2, K5, K6 ve K7 öğretmenleri yöntemi öğrencilerin sosyal, duygusal ve akademik gelişimi için kullandıklarını belirtmişlerdir. Frekans dağılımına bakıldığında, empati ve toplumsal farkındalık teması 4 kez, sosyal-duygusal gelişim ve eğlenceli öğrenme temaları 3'er kez tekrar edilmiştir. Bu, öğretmenlerin yöntemin hem bilişsel hem de duyuşsal kazanımlarını dengelediğini ve derslerde çok yönlü bir amaçla uyguladığını göstermektedir.

Öğretmenlerin ifadelerinde dikkat çeken bir nokta, dramatizasyonun kalıcı öğrenme ve değerler eğitimi açısından önemli bir araç olarak görülmesidir.

Genel olarak, Tablo 2 öğretmenlerin dramatizasyonu hem akademik hem de sosyal kazanımlar için tercih ettiğini ve derslerde motivasyonu artırıcı bir araç olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

3.Alt probleme ilişkin bulgular

Tablo 3: Dramatizasyon Yönteminin Uygulama Biçimlerine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	f	%	Örnek Öğretmen Görüşleri
Tarihî Olay Canlandırmaları	3	37.5	*"Tarihî olayları öğrencilere roller vererek canlandırıyorum."* (K4)
Senaryo Yazımı	3	37.5	*"Öğrenciler kendi senaryolarını yazıp oynuyorlar."* (K2)
Grup Çalışmaları	2	25.0	*"Küçük gruplar hâlinde kısa skeçler hazırlatıyorum."* (K5)
Hazır Senaryo Kullanımı	1	12.5	*"Bazen hazır senaryolar vererek uygulama yapıyorum."* (K8)

Tablo 3 incelendiğinde, öğretmenlerin dramatizasyon yöntemini tarihî olayları canlandırmak, grup çalışmaları yapmak ve senaryo oluşturmak için kullandıkları görülmektedir. K2, K4,K5 ve K8 öğretmenleri, öğrencilerin roller üstlenerek tarihî olayları sahnelemelerini sağlayarak konuların daha iyi kavrandığını ifade etmiştir. Bu, yöntemin soyut tarih bilgilerini somut deneyimlerle pekiştirme işlevini ortaya koymaktadır.

K5 ve K8 öğretmenleri, küçük gruplarda kısa skeçler hazırlatarak öğrencilerin iş birliği, iletişim ve empati becerilerini geliştirmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Ayrıca K2, K5 ve K8'in görüşlerinde öne çıkan senaryo yazımı veya hazır senaryo uygulaması**,** öğrencilerin yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerini desteklemektedir.

Frekans değerleri açısından, tarihî olay canlandırmaları ve senaryo yazımı 3'er kez, grup çalışmaları 2 kez ve hazır senaryo uygulaması 1 kez tekrar edilmiştir. Bu, öğretmenlerin özellikle öğrencilerin aktif katılımını ve konuyu deneyimlemelerini öncelikli olarak gördüğünü göstermektedir.

Genel olarak Tablo 3, dramatizasyonun öğrenciyi derse aktif olarak dahil eden ve öğrenmeyi deneyimlemesine olanak tanıyan bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır.

4.Alt probleme ilişkin bulgular

Tablo 4: Dramatizasyon Yönteminin Motivasyona Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	f	%	Örnek Öğretmen Görüşleri
Olumlu Tutum Geliştirme	8	100	*"Öğrencilerin derse karşı ilgisi belirgin şekilde artıyor."* (K1)
Derse Katılım Artışı	5	62.5	*"Sessiz öğrenciler bile derse katılmaya başlıyor."* (K3)
Eğlenceli Öğrenme	3	37.5	*"Dersi eğlenceli buldukları için motive oluyorlar."* (K6)
Özgüven Gelişimi	1	12.5	*"Sahneye çıkmak öğrencilerin özgüvenini artırıyor."* (K5)

Tablo 4'e bakıldığında, öğretmenlerin büyük çoğunluğu dramatizasyonun öğrencilerin motivasyonunu olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. K1, K3, K5 ve K6, yöntemin sessiz öğrencileri bile aktif hale getirdiğini vurgulamıştır; bu, derse katılım artışı ve ilgiyi yükseltme açısından önemli bir bulgudur.

Frekans dağılımı açısından, olumlu duygusal tutum 8 kez, derse katılım artışı 5 kez, eğlenceli öğrenme 3 kez ve özgüven gelişimi 1 kez tekrar edilmiştir. Bu, yöntemin hem duyuşsal hem de davranışsal motivasyon unsurlarını desteklediğini göstermektedir.

Genel olarak Tablo 4, dramatizasyonun öğrencilerin derse ilgisini artıran, aktif katılım sağlayan ve öğrenme motivasyonunu yükselten etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymaktadır.

5.Alt probleme ilişkin bulgular

Tablo 5: Dramatizasyon Yönteminin Akademik Başarıya Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	f	%	Örnek Öğretmen Görüşleri
Kalıcı Öğrenme	6	75.0	*"Öğrenciler öğrendiklerini uzun süre hatırlıyor."* (K2)
Soyut Kavramların Somutlaştırılması	2	25.0	*"Zor konular dramatizasyonla daha anlaşılır oluyor."* (K5)
Motivasyon Kaynaklı Başarı Artışı	2	25.0	*"İlgi arttıkça başarı da yükseliyor."* (K7)
İşbirlikli Öğrenme	1	12.5	*"Grup çalışmaları öğrencilerin birbirinden öğrenmesini sağlıyor."* (K6)

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmenler dramatizasyonun öğrencilerin akademik başarısını kalıcı öğrenme, soyut kavramları somutlaştırma ve işbirlikli öğrenme temaları üzerinden değerlendirmiştir. , K2, K5, K6, ve K7 öğretmenleri, öğrencilerin bilgiyi deneyimleyerek öğrenmelerinin başarı üzerinde olumlu etkisi olduğunu ifade etmiştir.

6.Alt probleme ilişkin bulgular

Tablo 6: Dramatizasyon Yöntemini Uygularken Karşılaşılan Güçlüklere İlişkin Öğretmen Görüşleri

Tema	f	%	Örnek Öğretmen Görüşleri
Zaman Yetersizliği	5	62.5	*"Hazırlık ve uygulama için ders süresi yeterli olmuyor."* (K1)
Kalabalık Sınıflar	3	37.5	*"Kalabalık sınıflarda yönetmek zor oluyor."* (K7)
Öğrenci Çekingenliği	3	37.5	*"Bazı öğrenciler sahneye çıkmak istemiyor."* (K3)
Materyal Eksikliği	3	37.5	*"Kostüm ve araç-gereç eksikliği yaşıyoruz."* (K2)

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmenlerin dramatizasyonu uygularken en çok karşılaştığı güçlüklerin zaman yetersizliği, kalabalık sınıflar, öğrenci çekingenliği ve materyal eksikliği olduğu görülmektedir. K1, K2, K3 ve K7 öğretmenleri, hazırlık ve sahneleme süresinin ders süresine sığmadığını ve zaman kısıtlamasının büyük bir engel olduğunu belirtmiştir.

K1, K5 ve K7 öğretmenleri, kalabalık sınıflarda etkinliği yönetmenin ve öğrencilerin eşit katılımını sağlamanın zor olduğunu ifade etmiştir. K3, K6 ve K8, bazı öğrencilerin sahnede kendilerini ifade etmekte zorlandığını ve motivasyon eksikliğinin etkisini dile getirmiştir. K2, K4 ve K5 ise materyal eksikliği sorununu vurgulamıştır.

7.Alt probleme ilişkin bulgular

Tablo 7: Dramatizasyon Yönteminin Daha Etkili Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Tema	f	%	Örnek Öğretmen Görüşleri
İlgiye Uygun Konu Seçimi	3	37.5	*"Öğrencilerin ilgisini çeken konular seçilmeli."* (K1)
Zaman Yönetimi	2	25.0	*"Etkinlikler ders süresine göre planlanmalı."* (K6)
Materyal Kullanımı	1	12.5	*"Basit materyallerle desteklenirse daha etkili olur."* (K5)
Geri Bildirim	1	12.5	*"Etkinlik sonrası değerlendirme yapılmalı."* (K7)
Süreklilik	1	12.5	*"Her derste drama etkinliklerine yer verilmeli."* (K8)

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmenler dramatizasyonu daha etkili kullanmak için önerilerini konu seçimi, materyal kullanımı, zaman yönetimi, geri bildirim ve ders içi drama sürekliliği temaları altında belirtmiştir. K1,K6,K5, K7 ve K8 öğretmenleri, öğrencilerin ilgisini çeken ve gerçek hayattan örnekler içeren konular seçilmesini vurgulamıştır.

4.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, sosyal bilgiler dersinde dramatizasyon yönteminin öğrencilerin motivasyonunu ve akademik başarısına etkisine yönelik öğretmen görüşleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, dramatizasyonun öğrencilerin derse aktif katılımını artırdığı, öğrenmeyi kalıcı

hale getirdiği, sosyal becerileri geliştirdiği ve öğrenme sürecine olumlu duyuşsal katkılar sağladığını göstermektedir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, dramatizasyonun soyut kavramların somutlaştırılmasında ve öğrencilerin tarihî olayları daha iyi kavramasında etkili olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç, Öztürk ve Dilek'in (2005) yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına dayalı çalışmalarında belirttikleri gibi, dramatizasyonun öğrencilerin deneyim yoluyla öğrenmesini desteklediği bulgusuyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, San (1991) da dramatizasyonun bireyin öğrenme sürecine aktif olarak katılmasını sağlayarak bilgiyi içselleştirdiğini vurgulamaktadır.

Araştırmada dramatizasyonun öğrencilerin motivasyonunu önemli ölçüde artırdığı da görülmüştür. Öğretmenler, öğrencilerin derse karşı ilgilerinin ve güdülenmelerinin arttığını, sınıf ortamında daha istekli ve katılımcı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, Adıgüzel'in (2002) yaratıcı drama yaklaşımında belirttiği "öğrencinin öğrenmeye duygusal katılımı" kavramını desteklemektedir. Öğrencilerin sürece dahil olmaları, kendilerini ifade etme fırsatı bulmaları ve grup içi etkileşimin artması, motivasyonun yükselmesine katkı sağlamaktadır.

Dramatizasyonun yalnızca bilişsel değil, sosyal ve duyuşsal öğrenme boyutlarına da katkı sağladığı ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, yöntemin empati kurma, iletişim, işbirliği ve özgüven gibi becerileri geliştirdiğini belirtmişlerdir. Bu bulgu, Karakaya'nın (2010) çalışmasında da benzer biçimde vurgulanmıştır. Karakaya, dramatizasyonun sosyal becerileri geliştirerek öğrencilerin öğrenme ortamında daha etkili iletişim kurmalarına yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Ancak araştırmada dramatizasyon yönteminin uygulanmasında bazı güçlüklerle de karşılaşıldığı görülmüştür. Öğretmenler özellikle zaman yetersizliği, kalabalık sınıflar ve uygun fiziksel ortam eksikliği gibi faktörlerin yöntemin etkinliğini sınırladığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bazı öğrencilerin sahneye çıkmada çekingen davranmaları da süreci zorlaştırmaktadır. Bu durum, nitel araştırmalarda sıkça vurgulanan "dramatizasyonun planlama ve uygulama sürecinin dikkatle yönetilmesi gerektiği" sonucuyla paralellik göstermektedir (Adıgüzel, 2019).

Sonuçta tartışma bulguları, dramatizasyon yönteminin sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimine çok yönlü katkılar sunduğunu; ancak öğretmenlerin yöntemi etkili biçimde uygulayabilmeleri için uygun fiziksel, zamansal ve pedagojik koşulların sağlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu bulgular sonucunda, dramatizasyon yönteminin öğretim sürecinde daha etkili kullanılabilmesi için çeşitli önerilerde bulunulabilir. Öncelikle, öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim programları düzenlenmeli ve bu programlarda dramatizasyonun planlanması, senaryo yazımı, grup yönetimi ve değerlendirme aşamaları hakkında uygulamalı bilgiler verilmelidir. Okul ortamları, dramatik etkinliklere elverişli hale getirilerek öğretmenlerin daha geniş sınıf alanları ya da çok amaçlı salonlardan yararlanabilmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca ders süreleri, dramatizasyon etkinliklerine yeterli zaman tanıyacak biçimde esnek olarak planlanmalıdır. Öğrencilerin sürece aktif katılımını artırmak amacıyla farklı roller (oyuncu, yazar, gözlemci vb.) üstlenmeleri teşvik edilmeli ve her öğrencinin etkinlikte bir sorumluluk alması sağlanmalıdır. Bunun yanında, materyal desteği (kostüm, aksesuar, sahne öğeleri vb.) sağlanarak dramatizasyonun gerçeklik düzeyi ve etkileşimi artırılabilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Ö. (2002). *Eğitimde yaratıcı drama*. Naturel Yayıncılık.

Barutçugil, İ. (2004).*Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*. Kariyer Yayınları.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. M. Bütün & S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
(Orijinal eser 2013)

Dönmez, B. (2022)."*Motivasyon*", (Ed. S.Özdemir, F. Sezgin, ve S. Koşar), Eğitim Yönetiminde Kuram ve Uygulama, 189-231,Pegem Akademi.

Genç, N. (2017)."*Yönetim ve organizasyon :Çağdaş sistemler ve yaklaşımlar*", Seçkin Yayıncılık.

Helvacı, M. A., ve Başın, H. (2013)."*Okul Yöneticilerinin Kullandıkları Motivasyon Yaklaşımları* (Uşak İli Örneği)",Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(44),300-322.

Karakaya, İ. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde drama yönteminin öğrenci başarısına etkisi*. Gazi Üniversitesi EğitimFakültesi Dergisi, 30(2), 489–504.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Öztürk, C., & Dilek, D. (2005). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi: Yapılandırmacı bir yaklaşım*. Pegem A Yayıncılık.

San, İ. (1991). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(2), 573–582.

Van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy*. New York, NY: State University of New York Press.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Görüşme Formu

Sayın öğretmen,

Bu araştırma Sosyal bilgiler dersinde dramatizasyon yönteminin öğrencilerin motivasyonuna ve akademik başarısına etkisine yönelik öğretmen görüşlerinin İncelenmesi amacıyla yapılmaktadır. Bu amaçla size çeşitli sorular yöneltilmiştir. Verdiğiniz yanıtlar anonim olarak değerlendirilecek, kimliğiniz araştırmacı tarafından gizli tutulacaktır. İçtenlikle vereceğiniz yanıtlar araştırmanın niteliğini arttıracaktır. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

MERVE BÜLBÜL

AMASYA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eğitim Yönetimi Tezli YL Öğrencisi

258013026@ogrenci.amasya.edu.tr

Demografik Sorular

Branşınız:……(lütfen yazınız)

Cinsiyetiniz:……..(lütfen yazınız)

Yaşınız: …….. (lütfen yazınız)

Kaç Yıldır Öğretmensiniz? …….. (lütfen yazınız)

1. Sizin için dramatizasyon yöntemi ne ifade etmektedir?

2. Dramatizasyon yöntemini hangi amaç için kullanmaktasınız?

3. Derslerinizde Dramatizasyon yöntemini nasıl uygulamaktasınız?

4. Dramatizasyon yöntemi öğrencilerin motivasyonunu nasıl etkilemektedir?

5. Dramatizasyon yöntemi öğrencilerin akademik başarısını nasıl etkilemektedir?

6. Dramatizasyon yöntemini uygularken hangi güçlüklerle karşılaşmaktasınız?

7. Dramatizasyon yöntemi daha etkili nasıl kullanılabilir?

Katkılarınız için teşekkür ederim.

ÇANAKKALE İLİ GENELİNDEKİ ANADOLU LİSELERİ, ANADOLU MESLEK VE ANADOLU TEKNİK PROGRAMLARINA TABİİ OLAN LİSELERDE OKUMAKTA OLAN 11. VE 12. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN BİYOMEDİKAL CİHAZ TEKNOLOJİSİ PROGRAMINA OLAN YAKLAŞIMININ BELİRLENMESİ

Öğretim Görevlisi, Büke DEMİR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, buke.demir@comu.edu.tr - 0000-0001-6043-1679
Öğrenci, Selin İlayda ÇETİNKAYA
selinilaydacetinkaya@gmail.com-0009-0001-0645-7680
Öğrenci, Fehime Gül TÜRKAN
fehimeturkan8@gmail.com-0009-0009-7566-8148
Öğrenci, Rüveyda GENCER
rvdgncr@gmail.com-0009-0008-6916-9644
Öğrenci, Dileknur KOSTAK
241423041.@ogr.comu.edu.tr-0009-0004-4727-6271

ÖZET

Global düzeyde yaşanan salgınlar ve Dünya Sağlık Örgütü'nün açıkladığı veriler sebebiyle sağlık alanının önemi her geçen gün daha da belirgin hâle gelmiştir. Tanı ve tedavi süreçlerinde kullanılan cihazların sağlık hizmetlerinin temelini oluşturduğunu görülmüştür. Bu nedenle dünya genelinde güvenilir sonuçlar veren, kaliteli, düşük maliyetli ve güvenli biyomedikal cihazlara olan ihtiyacın hızla arttığı gözlemlenmiştir. Biyomedikal cihaz teknolojileri ev tipi sistemlerden hastanelerde kullanılan gelişmiş teknolojilere, nükleer tıptan hasta başı monitörlerine kadar kapsamaktadır. Lise eğitiminden mezun olan öğrencilerin hem özel sektörde istihdam edilebilmesi hem de mesleki kaygılarını daha kolay yönetebilmesi Biyomedikal Cihaz Teknolojisi programın tercih edilebilirliğini artıran önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda proje kapsamında Çanakkale genelindeki Anadolu Liseleri, Anadolu Meslek ve Anadolu Teknik Programlarına devam eden 11. ve 12. sınıf öğrencilerine yönelik bir anket çalışması hazırlanmıştır. Anket formunda öğrencilerin meslek tercihlerine etki eden unsurlar ile Biyomedikal Cihaz Teknolojisi programına yönelik ilgileri değerlendiriliştir. Anket uygulamasının ardından öğrencilere ilgili program hakkında bilgilendirici bir seminer verilmiş ve seminer sonrasında aynı anket tekrar uygulanarak ön test–son test karşılaştırması yapılmıştır. Elde edilen veriler analiz yöntemi ile değerlendirilmiş, öğrencilerin kariyer yönelimleri ile biyomedikal teknolojiler ve gelişen sağlık teknolojileri arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Analiz sonucunda, bilgilendirme seminerinin öğrencilerin biyomedikal cihaz teknolojisi programına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerini anlamlı biçimde artırdığı tespit edilmiştir. Ön test ve son test karşılaştırmaları, özellikle bilgi eksikliğinin daha belirgin olduğu konularda öğrencilerin tutumlarında olumlu yönde değişim yaşandığını göstermektedir. Elde edilen bulgular, uygulanan sunumun öğrencilerin kariyer algıları üzerinde farkındalık oluşturduğunu ve programın tercih edilebilirliğini artırdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Biyomedikal Cihaz Teknolojisi, Lise, Kariyer.

ABSTRACT

To Determine The Approaches Of 11th And 12th Grade Students Studying At Anatolian High Schools, Anatolian Vocational High Schools, And Anatolian Technical High Schools In Çanakkale Province Towards The Biomedical Device Technology Course

Global pandemics and data published by the World Health Organization have made the importance of the healthcare sector increasingly evident. It has been observed that devices used in diagnostic and treatment processes form the basis of healthcare services. Therefore, the need for reliable, high-quality, low-cost, and safe biomedical devices is rapidly increasing worldwide. Biomedical device technologies encompass everything from home-use systems to advanced technologies used in hospitals, from nuclear medicine to bedside monitors. The fact that high school graduates can both find jobs in the private sector and manage their career concerns more easily is among the important factors increasing the attractiveness of the Biomedical Device Technology program. In this context, a survey was prepared for 11th and 12th-grade students studying in Anatolian High Schools, Anatolian Vocational Schools, and Anatolian Technical Programs throughout Çanakkale. The survey evaluated the factors influencing students' career choices and their interest in the Biomedical Device Technology program. Following the survey, students were given an informative seminar about the program, and the same survey was administered again after the seminar to compare the pre-test and post-test results. The data obtained were evaluated using an analytical method, and the relationships between students' career orientations and biomedical technologies and emerging health technologies were revealed. The analysis showed that the information seminar significantly increased students' knowledge and awareness levels regarding the biomedical device technology program. Pre-test and post-test comparisons show a positive change in students' attitudes, especially in areas where knowledge gaps were more pronounced. The findings indicate that the presentation increased students' awareness of their career perceptions and enhanced the program's attractiveness.

Keywords: Biomedical Device Technology, High School, Career.

1. GİRİŞ

Dünya genelindeki pandemiler ile Dünya Sağlık Örgütü'nün açıkladığı hastalık verileri, sağlık sisteminin önemini her geçen gün daha da belirgin hâle getirmektedir. Bu durum, tanı ve tedavi süreçlerini geliştirmeye yönelik bilimsel çalışmaların önünü açarken, küresel düzeyde kaliteli, ekonomik ve güvenli biyomedikal cihazlara duyulan ihtiyacın hızla artmasına neden olmaktadır (Lam R. H. W,& Chen W., 2019). Biyomedikal cihazlar, sağlık hizmetlerinde hem tanı koyma hem de tedavi uygulamalarının vazgeçilmez teknolojileri arasında yer almaktadır. Sağlık kuruluşlarında hem hastalıkların belirlenmesi hem de tedavi işlemlerinin yürütülmesi için biyomedikal cihazlardan yoğun şekilde yararlanılmaktadır. Bu cihazlar; DNA analizine yönelik laboratuvar sistemlerinden radyoloji ortamlarında kullanılan görüntüleme teknolojilerine, cerrahi alanlarda bulunan tıbbi donanımlardan hastayı anlık takip eden monitörlere ve acil

müdahale gerektiren durumlarda kullanılan defibrilatörlere kadar oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Ayrıca bireylerin ev ortamında kullanabildiği tansiyon aletleri de bu kapsam içindedir. Biyomedikal cihazların geliştirilmesi, kullanımı ve servis hizmetleri ise çeşitli bilim dallarının multidisipliner çalışmasını gerektiren bir yapıda yürütülmektedir (Rajesh, Gajjala, S., Agrawal, V.V., Aswal, D.K. 2020). Mühendislikten tıbba, biyolojiden fiziğe ve kimyaya kadar birçok bilim dalını bir araya getiren biyomedikal alanı, bu disiplinlerin katkılarıyla önemli teknolojik olanaklar ortaya çıkarmaktadır. Bu alanda kullanılan cihazların güvenilirliği ve etkinliği, hem kullanım başlamadan önce hem de kullanım devam ederken mutlaka test edilmelidir (Movahedi, 2023). Bu sektörde görev alabilmek için elektrik-elektronik mühendisliği, biyomedikal mühendisliği, mekatronik mühendisliği gibi lisans programlarının yanı sıra elektronik, mekatronik ve biyomedikal cihaz teknolojisi gibi ön lisans bölümlerinden mezun olan kişiler yetkilendirilmiş kabul edilmektedir. Biyomedikal sektöründe yalnızca cihazların üretimi veya teknik servis süreçleri değil, satış ve pazarlama faaliyetleri de önemli bir istihdam alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle pozitif bilimlere dayalı bölümlerden mezun olanların yanı sıra, satış pazarlama eğitimi almış ya da bu alanda uzmanlaşmış kişiler de biyomedikal cihazlarla ilgili görevlerde yer alabilmektedir. Biyomedikal cihazların sağlık hizmetlerindeki kritik rolü, bu alanda çalışan personelin hem uluslararası düzeyde hem de sektör içinde yüksek bir öneme sahip olmasını sağlamaktadır (Aljamali & Almuhana, 2021).

Biyomedikal cihazların üretim sürecine katkı sağlayan, arıza durumlarında gerekli tamir işlemlerini gerçekleştiren, bakım ve servis hizmetlerini yürüten ya da satış pazarlama alanında görev alan sağlık personeli; biyomedikal ekipman teknisyeni, tıbbi cihaz teknikeri veya biyomedikal cihaz teknisyeni olarak adlandırılmaktadır. Genç bireylerin kariyer yolculuğu büyük ölçüde seçecekleri mesleğe odaklanmakta ve bu süreç birçok değişken tarafından şekillenmektedir. Meslek tercihinde; bireyin mesleki karar verebilme becerisi, geleceğe yönelik duyduğu kariyer kaygısı ve ailesinden gördüğü destek belirleyici faktörler arasında yer almaktadır (Polat ve ark., 2021). Ayrıca maddi koşulların oluşturduğu endişeler ile kişisel anlamda tatmin olma isteği de bu karar sürecine doğrudan etki etmektedir (Tınay, 2024). Biyomedikal ekipman teknisyeni, tıbbi cihaz teknikeri ya da biyomedikal cihaz teknisyeni olarak görev yapan bireylerin, mesleki kaygılarını etkili bir şekilde yönetebildikleri ve gerek kamu kuruluşlarında gerekse özel sektörde istihdam edilebildikleri yapılan araştırmalarla doğrulanmıştır. Bu nedenle, ortaöğretimden mezun olan öğrencilerin ön lisans tercih sürecinde Biyomedikal Cihaz Teknolojisi programı sunduğu eğitim olanakları ve geniş iş imkânları sayesinde onlar için oldukça uygun bir seçenek olarak öne çıkmaktadır (Gökçen & Büyükgöze-Kavas, 2018). Programda görev yapan akademisyenlerle gerçekleştirilen sözlü görüşmelerde, bu bölümü tercih eden öğrencilerin büyük çoğunluğunun anadolu liseleri, anadolu meslek liseleri ve anadolu teknik liselerinden mezun olduğu belirlenmiştir. Bu proje kapsamında Çanakkale ili genelindeki liselerde öğrenim gören 11. ve 12. sınıf öğrencilerine bir anket uygulaması yapılmıştır. Hazırlanan anket formunda öğrencilerin meslek tercihlerini etkileyen faktörler ve Biyomedikal Cihaz Teknolojisi programına yönelik ilgileri değerlendirilmiştir. Anket çalışmasının ardından öğrencilere program hakkında kapsamlı bir bilgilendirme semineri yapılıp, seminer sonrasında aynı anket yeniden uygulanarak ön test–son test karşılaştırması yapılmıştır. Elde edilen tüm veriler analiz edilerek öğrencilerin kariyer planlamalarına ilişkin

eğilimleri ile biyomedikal teknolojiler ve gelişen sağlık teknolojileri arasındaki bağlantılar ortaya çıkarılmıştır.

Bu proje;

- Çanakkale ili genelinde Anadolu Liseleri, Anadolu Meslek ve Anadolu Teknik Programlarına tabi liselerde öğrenim gören 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin biyomedikal cihaz teknolojisi programına yönelik ilgilerini, mesleki kaygılarını ve tutumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.
- 11.ve 12. sınıf öğrencilerinin kariyer yolculukları sürecinde yaşadıkları belirsizlik ve kaygıların azaltılmasına katkı sağlamak amacıyla planlanmış ve uygulanmıştır.
- Öğrencilere ülkemizde sağlık sektöründe artan ara eleman ihtiyacı ve biyomedikal cihaz teknolojisi alanının önemi hakkında farkındalık kazandırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR

2.1. Ön-Son Test Hazırlık Süreci

Proje kapsamında ön-son test uygulaması öncesinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden Etik Kurul onayı ve Milli Eğitim Bakanlığı AR-GE Biriminden çalışma izinleri alınmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, literatür araştırması ve alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda tarafımızca ön-son test formları hazırlanmıştır. Ön-son test formu öğrencilerin meslek seçimine etki eden faktörler, mesleki kaygılar ve biyomedikal cihaz teknolojisi programına yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Ayrıca bu testler beşli likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Aynı zamanda ön test uygulamasından birkaç gün öncesinde öğrencilerin 18 yaş altı olması sebebi ile veli onam formu alınmıştır. Testlerde öğrencilerden yaş, cinsiyet, sınıf, ad-soyad vb hiçbir kişisel veri talep edilmemiştir.

2.2. Çalışma Grubunun Belirlenmesi

Araştırmanın deneysel süreci, Çanakkale ili genelinde Anadolu Liseleri, Anadolu Meslek ve Anadolu Teknik Programlarına tabii liselerde öğrenim gören 11. ve 12. sınıf öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada deney ve kontrol grubu ayrımının yapılmaması, aynı öğrenci grubu üzerinde hem ön test hem de son test uygulamalarının gerçekleştirilmesi, ön-son test uygulamasının Çanakkale ilinde belirlenen liselerde yüz yüze olarak gerçekleştirilmesi ve gerçekleştirilen seminerler ve uygulanan anket çalışmaları kapsamında toplam 1000 öğrenciye ulaşılması hedeflenmiştir.

2.2. Ön Test Uygulaması

Deneysel uygulama öncesinde, çalışma grubunda yer alan tüm öğrencilere ön test olarak anket formu basılı şekilde uygulanmıştır. Bu aşamada öğrencilerin meslek seçimindeki kaygıları ve biyomedikal cihaz teknolojisi programına yönelik tutumları belirlenmiştir.

2.3. Bilgilendirme Semineri

Ön test uygulamasının ardından, aynı öğrenci grubuna biyomedikal cihaz teknolojisi programını tanıtmaya yönelik bilgilendirme semineri düzenlenmiştir. Seminer sürecine yalnızca araştırma ekibi değil, aynı zamanda biyomedikal cihaz teknolojisi alanından mezun olmuş ve hâlihazırda sektörde aktif olarak çalışanlar da katılmıştır. Seminer kapsamında;

- Biyomedikal cihazların sağlık sektöründeki yeri ve önemi,
- Biyomedikal cihaz teknolojisi programının içeriği,
- Mezuniyet sonrası istihdam olanakları,
- Kamu ve özel sektörde çalışma imkanları,
- Dikey Geçiş Sınavı ile lisans tamamlama seçenekleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Seminer öğrencilerin aktif katılımını desteklemek amacıyla soru-cevap bölümü ile sonlanmıştır.

2.4. Son Test Uygulaması

Seminer uygulamasının tamamlanmasının ardından, çalışma grubunda yer alan öğrencilere son test olarak aynı anket formu tekrar uygulanmıştır. Böylece seminer öncesi ve sonrası öğrencilerin biyomedikal cihaz teknolojisi programına yönelik tutumları ve mesleki kaygılarındaki değişim değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

2.5. Veri Analizi

2.5.1. Veri Yapısı ve Değişkenlerin Tanımlanması

Bu çalışmada, 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin biyomedikal cihaz teknolojisi konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla uygulanan ön test ve son test verileri analiz edilmiştir. Veri seti, çoktan seçmeli Likert tipi ölçek kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma kapsamında ön test ve son test olmak üzere toplam 1000 öğrenciden elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Analizde kullanılan değişkenler aşağıda tanımlanmıştır:

- Test turu: Uygulanan ölçüm zamanını ifade eden kategorik değişkendir (Ön Test – Son Test).
- Katılım düzeyi: Öğrencilerin ifadelere verdikleri yanıtları temsil eden 5'li Likert tipi kategorik değişkendir (Kesinlikle Katılmıyorum – Kesinlikle Katılıyorum).
- Soru: Ölçekte yer alan her bir ifadeyi temsil eden değişkendir (Soru 1 – Soru 15).
- Frekans: Her bir yanıt kombinasyonunun kaç öğrenci tarafından verildiğini gösteren sayısal değişkendir.

2.5.2. Verilerin SPSS Ortamına Aktarılması ve Ağırlıklandırılması (Weight Cases)

Veriler SPSS programına frekans tablosu biçiminde aktarılmıştır. Her satır bir yanıt kombinasyonunu (test türü × katılım düzeyi × soru) temsil ettiğinden, bireysel gözlemler yerine frekans değerleri kullanılmıştır. Bu nedenle analizlerin doğru sonuç verebilmesi için Weight Cases yöntemi uygulanmıştır. Bu işlemle birlikte, analizlerde her satırın frekans değişkeninde belirtilen sayı kadar tekrar ettiği varsayılmıştır. Böylece SPSS, veriyi gerçek katılımcı sayısını yansıtacak şekilde değerlendirmiştir (Croasmun & Ostrom, 2011).

2.5.3. Sorulara Göre Ayrı Analiz Yapılması (Split File)

Araştırmada yer alan her bir sorunun ön test ve son test sonuçları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu amaçla Split File özelliği kullanılarak analizler soru bazında yürütülmüştür. Split File yöntemi sayesinde:

- Her soru için bağımsız bir analiz yapılmış,
- Ön test ve son test gruplarının katılım düzeyleri soru özelinde karşılaştırılmıştır.

Bu yaklaşım, sunumun etkisinin hangi sorularda anlamlı bir değişim yarattığını ayrıntılı olarak inceleme imkânı sağlamıştır.

2.5.4. Case Processing Summary'nin Değerlendirilmesi

Case Processing Summary tabloları incelendiğinde, her bir soru için analizlere dâhil edilen gözlem sayısının yüksek olduğu ve eksik veri bulunmadığı görülmektedir. Tüm sorularda geçerli veri oranının %100 olması, elde edilen sonuçların istatistiksel açıdan güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.3.5. Çapraz Tabloların Oluşturulması (Crosstabs)

Her bir soru için ön test ve son test gruplarının katılım düzeyleri çapraz tablolar aracılığıyla karşılaştırılmıştır.

2.5.7. Ki-Kare Bağımsızlık Testinin Uygulanması

Her bir soru için, test türü ile katılım düzeyi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek amacıyla Ki-kare bağımsızlık testi uygulanmıştır (Küçük & Bayat, 2012). Analizde, her bir soru için ön test ve son test gruplarının katılım düzeyi dağılımlarının birbirinden bağımsız olup olmadığı Ki-kare bağımsızlık testi ile incelenmiştir. Bu amaçla test türü (ön test–son test) ve katılım düzeyi (5'li Likert) kategorik değişkenleri kullanılmış, sorular Split File yöntemiyle ayrı ayrı analiz edilmiştir. Bu test ile şu soru yanıtlanmıştır: "Ön test ve son test gruplarının katılım düzeyi dağılımları birbirinden bağımsız mıdır?"

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

3.1.1. Soru Bazında Bulguların Değerlendirilmesi

Soru 1: Meslek seçiminde önceliğim maddiyattır.

Soru 1'e ilişkin ön test sonuçları incelendiğinde, öğrencilerin önemli bir kısmının konuya yönelik olumsuz ya da kararsız tutum sergilediği görülmektedir. Ön testte öğrencilerin %9,6'sı "Kesinlikle katılmıyorum", %11,8'i "Katılmıyorum" ve %12,0'ı "Kararsızım" yanıtını vermiştir. Buna karşılık, "Katılıyorum" diyenlerin oranı %26,6, "Kesinlikle katılıyorum" diyenlerin oranı ise %40,0 olarak belirlenmiştir. Sunum sonrası uygulanan son testte ise yanıt dağılımında belirgin bir değişim gözlenmiştir. "Kesinlikle katılmıyorum" yanıtı %23,4'e yükselirken, "Katılmıyorum" ve "Kararsızım" yanıtları sırasıyla %4,4 ve %4,6'ya düşmüştür. Özellikle olumlu yanıt kategorilerinde dikkat çekici bir artış olduğu görülmüş; "Katılıyorum" yanıtı %36,8'e, "Kesinlikle katılıyorum" yanıtı ise %30,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu bulgular, sunum sonrasında öğrencilerin Soru 1 kapsamında ölçülen bilgi ve farkındalık düzeylerinde anlamlı bir değişim meydana geldiğini göstermektedir. Ön testte kararsız ve olumsuz yanıtların daha yaygın olduğu görülürken, son testte öğrencilerin büyük bir bölümünün olumlu katılım düzeylerine yöneldiği anlaşılmaktadır.

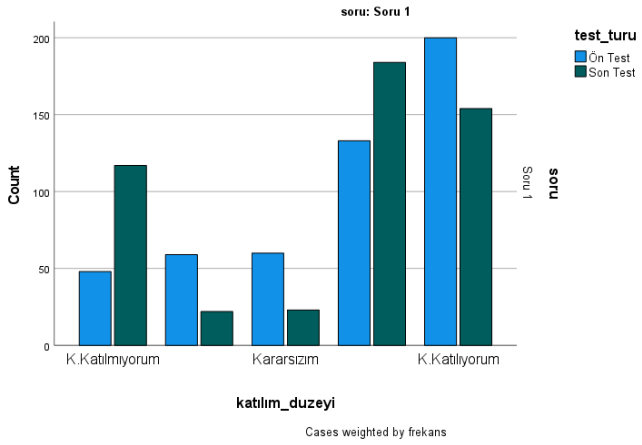

Görsel 1. Soru 1'e ait ön test-son test karşılaştırması

Soru 2: Biyomedikal cihaz teknolojisi programı hakkında yeterli bilgiye sahibim

Soru 3: Biyomedikal cihaz teknolojisi alanında kariyer yapmanın bana uygun olduğunu düşünüyorum.

Soru 2 de ön test sonuçlarına göre öğrencilerin büyük bir kısmının Soru 2 kapsamında ölçülen bilgiye yeterince sahip olmadığı görülmektedir. Ön testte "Kesinlikle katılmıyorum" (%33,8) ve "Katılmıyorum" (%30,6) yanıtlarını verenlerin oranı oldukça yüksekken, "Katılıyorum" (%7,4) ve "Kesinlikle katılıyorum" (%4,0) yanıtlarının sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Son testte ise bu dağılım belirgin şekilde değişmiştir. Olumsuz yanıtların oranı düşerken, "Katılıyorum" (%26,6) ve "Kesinlikle katılıyorum" (%20,7) yanıtlarında önemli bir artış gözlenmiştir. Bu durum, sunum sonrasında öğrencilerin konuya ilişkin bilgi düzeylerinin anlamlı biçimde arttığını göstermektedir.

Soru 3'te Ön testte öğrencilerin büyük bölümü "Kararsızım" (%31,8) ve olumsuz yanıt kategorilerinde yer almıştır. "Katılıyorum" ve "Kesinlikle katılıyorum" yanıtlarının toplam oranı %16,6 ile sınırlı kalmıştır. Son test sonuçları incelendiğinde ise olumlu yanıtların belirgin şekilde arttığı görülmektedir. "Katılıyorum" (%26,6) ve "Kesinlikle katılıyorum" (%16,0) oranları ön teste kıyasla yükselmiştir. Bu bulgu, sunumun öğrencilerin kavramsal netliğini artırdığını düşündürmektedir.

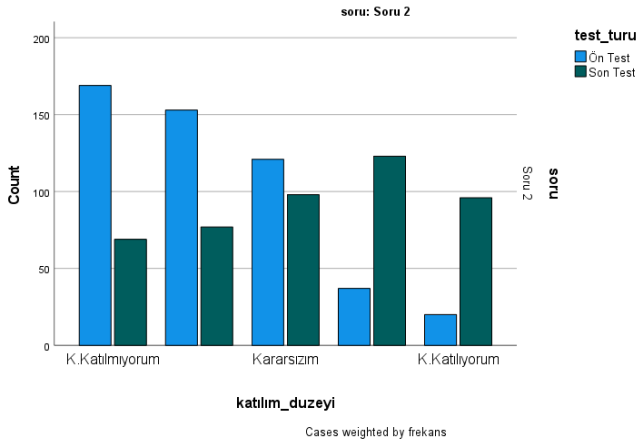

Görsel 2. Soru 2'ye ait ön test- son test karşılaştırması

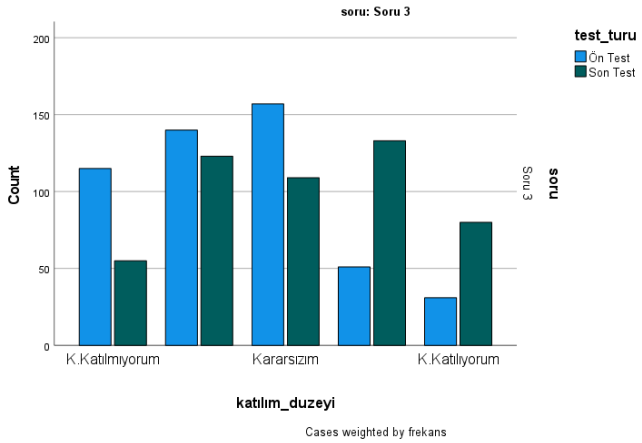

Görsel 3. Soru 3'e ait ön test- son test karşılaştırması

4 Soru: **Kariyerimde teknoloji alanında ilerlemek isterim.**

Soru 5: Biyomedikal cihaz teknisyenlerinin sağlık sektöründe önemli bir role sahip olduğunu düşünüyorum.

Soru 4'te ön testte öğrencilerin %66,8'i katılanlar grubunda yer alırken, %14,0'ı katılmayanlar grubundadır. Son testte katılanların oranı %67,3 olarak benzer düzeyde kalmış, katılmayanların oranı ise %17,8 olmuştur.

Soru 5'te ön testte öğrencilerin %77,6'sı katılanlar grubunda yer alırken, %9,4'ü katılmayanlar grubundadır. Son testte katılanların oranı%63,2'ye düşerken, katılmayanların oranı %15,4'e yükselmiştir.

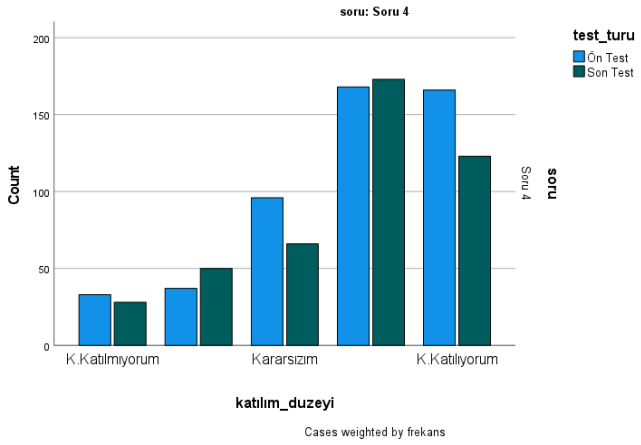

Görsel 5. Soru 4'e ait ön test- son test karşılaştırması

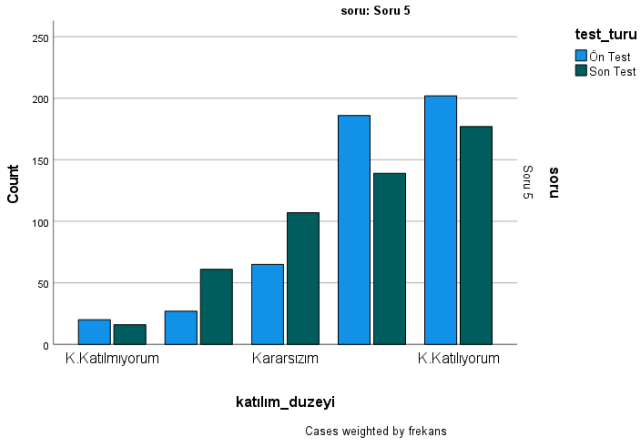

Görsel 5. Soru 5'e ait ön test-son test karşılaştırması

Soru 6: Gelecekte hastane ortamında çalışmak isterim
Soru 8: Biyomedikal cihaz teknolojisi programı kariyer beklentilerimi karşılayabilir.

Soru 6 da ön testte katılanların oranı yalnızca %15,2, katılmayanların oranı ise %68,2 olarak belirlenmiştir. Son testte katılanların oranı %50,2'ye yükselmiş, katılmayanların oranı %36,2'ye düşmüştür.
Soru 8 ön testte öğrencilerin %21,4'ü katılanlar grubunda yer alırken, %40,6'sı katılmayanlar grubundadır. Son testte katılanların oranı %41,4'e yükselmiş, katılmayanların oranı %37,6'ya gerilemiştir.

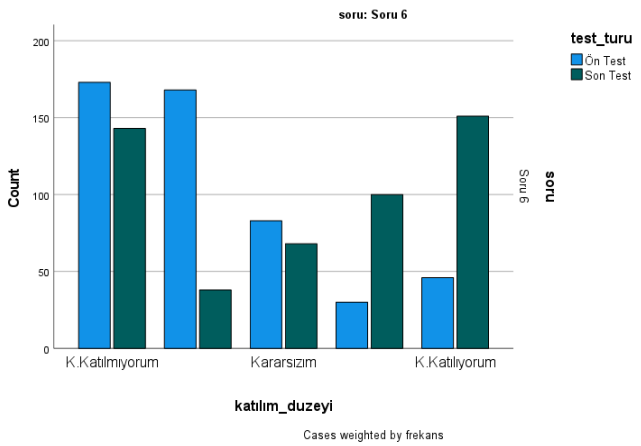

Görsel 6. Soru 6'ya ait ön test- son test karşılaştırması

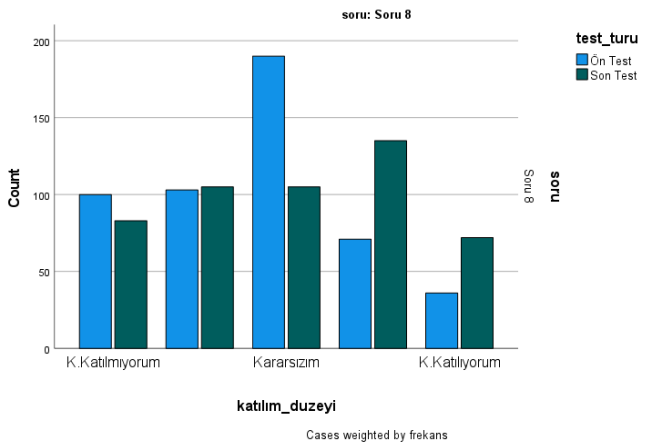

Görsel 7. Soru 8'e ait ön test- son test karşılaştırması

Soru 12: Biyomedikal cihaz teknisyenlerinin iş alanlarına hakim olduğumu düşünüyorum.
Soru 13: Biyomedikal cihaz teknisyenliği hakkında daha çok şey öğrenmek istiyorum.
Soru 14: Biyomedikal alanda çalışanların sağlık sektöründe topluma fayda sağladıklarını düşünüyorum.

Soru 12 ön testte katılanların oranı %15,4, katılmayanların oranı %57,6 olarak belirlenmiştir. Son testte katılanların oranı %72,5'e yükselmiş, katılmayanların oranı %14,2'ye düşmüştür. Soru 13 ön testte katılanların oranı %31,8, katılmayanların oranı %24,2 olarak hesaplanmıştır. Son testte katılanların oranı %68,1, katılmayanların oranı %23,7 olmuştur.
Soru 14 Ön testte katılanların oranı %44,4, katılmayanların oranı %12,6 olarak belirlenmiştir. Son testte katılanların oranı %80,6'ya yükselmiş, katılmayanların oranı %6,4'e düşmüştür.

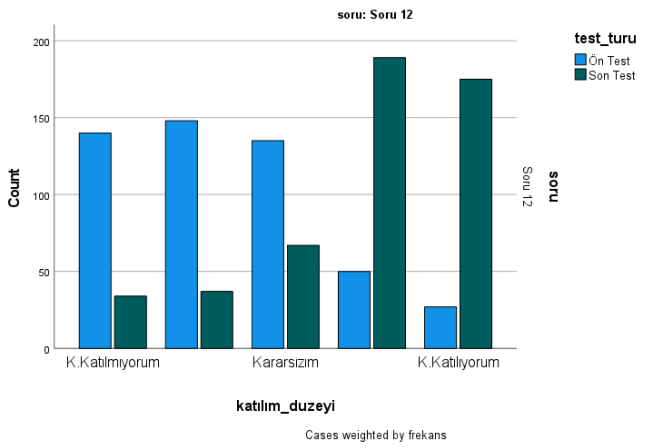

Görsel 8. Soru 12'ye ait ön test- son test karşılaştırması

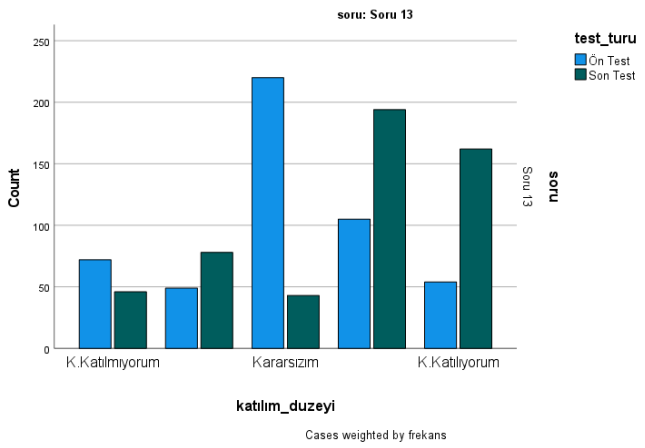

Görsel 9. Soru 13'e ait ön test- son test karşılaştırması

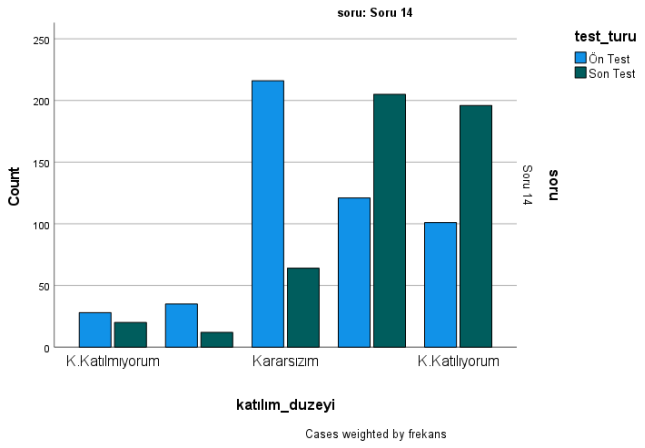

Görsel 10. Soru 14'e ait ön test-son test karşılaştırması

Soru 15: Kariyer hedeflerimde topluma katkıda bulunmak beni motive eden şeylerdendir.

Ön testte katılanların oranı %72,4, katılmayanların oranı %10,4 olarak hesaplanmıştır. Son testte katılanların oranı %86,3, katılmayanların oranı ise %7,7 olmuştur.

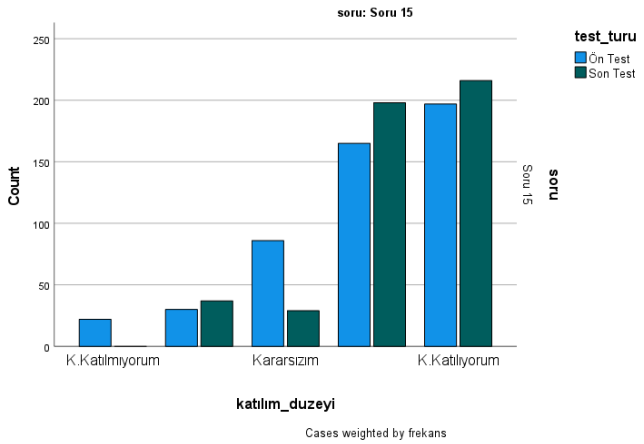

Görsel 11. Soru 15'e ait ön test-son test karşılaştırması

2.5.8. Ki-Kare Test Sonuçlarının Yorumlanması

Ki-kare testi sonuçları değerlendirilirken anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

- $p < 0,05$ olan sorularda, ön test ve son test gruplarının katılım düzeyi dağılımlarının birbirinden anlamlı şekilde farklılaştığı, dolayısıyla sunumun etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- $p \geq 0,05$ olan sorularda ise, ön test ve son test yanıtları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Bu sonuçlar, biyomedikal cihaz teknolojisi konusunda verilen sunumun öğrencilerin bilgi ve farkındalık düzeyleri üzerindeki etkisini soru bazında ortaya koymaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Soru bazında yapılan ön test–son test karşılaştırmaları, uygulanan eğitim sunumunun öğrencilerin biyomedikal cihaz teknolojisine yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerini genel olarak artırdığını göstermektedir. Özellikle bazı sorularda katılım düzeylerinde oldukça belirgin artışlar gözlenmiştir. Farkındalık artışının en yüksek olduğu ilk üç soru incelendiğinde, Soru 6, Soru 12 ve Soru 14 olduğu öne çıkmaktadır.
Soru 12'de ön testte katılanların oranı %15,4 iken, son testte bu oran %72,5'e yükselmiştir. Benzer şekilde Soru 14'te katılanların oranı %44,4'ten %80,6'ya çıkmış, Soru 6'da ise %15,2'den %50,2'ye yükselmiştir. Bu sorularda katılmayan öğrenci oranlarının belirgin biçimde azalması, sunumun öğrencilerin bilgi düzeyleri üzerinde güçlü ve etkili bir farkındalık oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşılık, en az değişimin gözlendiği sorular Soru 4 ve

Soru 5 olmuştur. Bu sorularda ön testte zaten yüksek olan katılım düzeylerinin son testte benzer oranlarda kaldığı ya da sınırlı düzeyde değiştiği görülmektedir. Bu durum, ilgili konuların öğrenciler tarafından sunum öncesinde de büyük ölçüde bilindiğini ve mevcut farkındalık düzeyinin yüksek olduğunu düşündürmektedir. Genel olarak elde edilen bulgular, uygulanan eğitim sunumunun özellikle bilgi eksikliğinin daha belirgin olduğu konularda öğrencilerin tutum ve algılarında anlamlı bir gelişme sağladığını; bazı sorularda ise mevcut farkındalık düzeyini pekiştirici bir rol üstlendiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Aljamali, N. M., & Almuhana, W. H. Y. (2021). Review on biomedical engineering and engineering technology in biomedical devices. *Journal of Advances in Electrical Devices, 6*(2).

Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online, 11*(2), 2–13.

Croasmun, J. T., & Ostrom, L. (2011). Using Likert-type scales in the social sciences. *Journal of Adult Education, 40*(1), 19–22.

Gökçen, M., & Büyükgöze-Kavas, A. (2018). Meslek seçiminde toplumsal cinsiyetin rolü: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 1*(1), 48–67.

Küçük, S., & Bayat, M. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinin ruhsal durumlarının değerlendirilmesi. *21*(2), 103–111.

Lam, R. H. W., & Chen, W. (2019). *Biomedical devices: Materials, design, and manufacturing*.

Movahedi, M. M. (2023). The importance of calibration process for medical devices. *Advances in the Standards & Applied Sciences, 1*(4). https://doi.org/10.22034/asas.2023.409979.1030

Polat, M., Dursun Ayaz, B., Dik, E., & Gür, O. (2021). Lise öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 39*, 24–33. https://doi.org/10.14582/DUZGEF.2021.163

Rajesh, G. S., Agrawal, V. V., & Aswal, D. K. (2020). Biomedical metrology: Role in nation's healthcare sector. In *Metrology for inclusive growth of India*. Springer.

Tınay, İ. (2024). *Gençlerin geleceğin mesleklerine yönelimi ve doğru meslek seçimi: Bandırma örneği* (Yüksek lisans tezi).

TAÜKÖS - UYARLANABİLİR KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRENME SİSTEMİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Sultan URTAÇ ŞİRİN

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
sultan.urtac@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0000-8571-5555

Yüksek Lisans Öğrencisi Ahmet CABA

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
ahmet.caba@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0003-3361-8499

Yüksek Lisans Öğrencisi Fatih Emre ÖNER

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
fatihoner@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0007-0591-9971

Yüksek Lisans Öğrencisi Sümeyye TAŞAN

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
sumeyye.tasan@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0006-9183-9806

Yüksek Lisans Öğrencisi Yusuf Selim YÜCEER

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
yusuf.yuceer@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0005-8818-7037

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akın BULUT

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
akin.bulut@ihu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7506-8750

ABSTRACT

This study proposes a comprehensive conceptual model titled **Predictive Analytics-Supported Adaptive Personalized Learning System (TAÜKÖS)** for adaptive personalized learning environments powered by predictive analytics. While the literature highlights the positive impact of adaptive personalized learning systems on student achievement and the learning experience, it also indicates that critical issues such as ethical concerns, algorithmic bias, the cold-start problem, scalability, and the explainability of artificial intelligence (AI) models are not addressed holistically in most studies. This situation underscores the need for a multi-layered, theoretically grounded, and practically applicable model for systems based on learning analytics (LA) and artificial intelligence/machine learning (AI/ML).

The study is structured as a theoretical research based on document analysis and systematic literature synthesis. Current research in the fields of learning analytics, educational data mining, knowledge tracing models (KT-IDEM, DKT), Item Response Theory (IRT), adaptive learning, explainable AI, and self-regulated learning has been holistically examined, and the findings have been integrated into the design of the TAÜKÖS model.

The proposed TAÜKÖS model consists of five stages: (1) multi-channel data collection, (2) predictive analytic and deep learning-based analytic processing, (3) a dynamic learner model, (4) a pedagogically-based adaptation mechanism, and (5) a personalized learning environment with a continuous feedback loop supported by explainable AI. The model envisages that student data be utilized not only to predict academic success but also to adapt learning paths in real-time and provide meaningful explanations to both students and teachers.

By redefining adaptive personalized learning through a cyclic architecture that integrates the principles of learning analytics, predictive modeling, and explainable AI, TAÜKÖS provides a theoretical framework for the literature and a feasible roadmap for future prototype systems.

Keywords: Adaptive learning, personalized education, predictive analytics, learning analytics, explainable artificial intelligence (XAI).

TAÜKÖS - UYARLANABİLİR KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRENME SİSTEMİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Sultan URTAÇ ŞİRİN
İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
sultan.urtac@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0000-8571-5555

Yüksek Lisans Öğrencisi Ahmet CABA

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
ahmet.caba@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0003-3361-8499

Yüksek Lisans Öğrencisi Fatih Emre ÖNER

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
fatihoner@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0007-0591-9971

Yüksek Lisans Öğrencisi Sümeyye TAŞAN

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı

sumeyye.tasan@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0006-9183-9806

Yüksek Lisans Öğrencisi Yusuf Selim YÜCEER

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
yusuf.yuceer@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0005-8818-7037

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akın BULUT

İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
akin.bulut@ihu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7506-8750

ÖZET

Bu çalışma, öngörüsel analitikler tarafından desteklenen uyarlanabilir kişiselleştirilmiş öğrenme sistemleri için Tahminleyici Analitiklerle Desteklenen Uyarlanabilir Kişiselleştirilmiş Öğrenme Sistemi (TAÜKÖS) adını taşıyan kapsamlı bir kavramsal model önermektedir. Alanyazın, uyarlanabilir kişiselleştirilmiş öğrenme sistemlerinin öğrenci başarısı ve öğrenme deneyimi üzerinde olumlu etkilerini ortaya koymakla birlikte; etik kaygılar, algoritmik yanlılık, soğuk başlangıç problemi, ölçeklenebilirlik ve yapay zekâ modellerinin açıklanabilirliği gibi kritik konuların çoğu çalışmada bütüncül biçimde ele alınmadığını göstermektedir. Bu durum, öğrenme analitiği (LA) ve yapay zekâ/makine öğrenimi (YZ/ML) temelli sistemler için çok katmanlı, kuramsal olarak temellendirilmiş ve aynı zamanda pratikte uygulanabilir bir modele duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır.

Çalışma, doküman analizi ve sistematik alanyazın sentezine dayalı kuramsal bir araştırma olarak yapılandırılmıştır. Öğrenme analitikleri, eğitim veri madenciliği, bilgi izleme modelleri (KT-IDEM, DKT), Madde Tepki Kuramı (IRT), uyarlanabilir öğrenme, açıklanabilir yapay zekâ ve öz-düzenlemeli öğrenme alanlarındaki güncel çalışmalar bütüncül biçimde incelenmiş ve elde edilen bulgular TAÜKÖS modelinin tasarımına yansıtılmıştır.

Önerilen TAÜKÖS modeli; (1) çok kanallı veri toplama, (2) tahminleyici analitik ve derin öğrenme temelli analitik işleme, (3) dinamik öğrenci modeli, (4) pedagojik temelli uyarlama mekanizması ve (5) açıklanabilir YZ ile desteklenen sürekli geri bildirim döngüsüne sahip kişiselleştirilmiş öğrenme ortamı olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır. Model, öğrenciye ilişkin verilerin yalnızca başarıyı tahmin etmek için değil, aynı zamanda öğrenme yollarını gerçek zamanlı uyarlamak ve öğrenciye/öğretmene anlamlı açıklamalar sunmak için kullanılmasını öngörmektedir.

TAÜKÖS, uyarlanabilir kişiselleştirilmiş öğrenmeyi; öğrenme analitiği, tahminleyici modelleme ve açıklanabilir yapay zekâ ilkelerini bir araya getiren döngüsel bir mimariyle yeniden tanımlayarak alan yazına kuramsal bir çerçeve ve ileride geliştirilecek prototip sistemler için uygulanabilir bir yol haritası sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uyarlanabilir öğrenme, kişiselleştirilmiş eğitim, tahminleyici analitik, öğrenme analitiği, açıklanabilir yapay zekâ.

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU (OSB) TANILI ÇOCUKLARDA RİTİM TEMELLİ UYGULAMALARIN ZAMAN KAVRAMI, DÜZEN VE PLANLAMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

SULTAN KILIÇ YÜRÜK[1]
PROF. DR. SİBEL KARAKELLE[2]
PROF. DR. ÖZLEM MUTLU TAGAY[3]

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocuklarda ritim temelli uygulamaların zaman kavramı, düzen oluşturma ve planlama becerileri üzerindeki etkilerini incelemektir. Araştırma, uygulamalı nitel araştırma desenlerinden biri olan eylem araştırması yaklaşımıyla yürütülmüştür. Çalışma grubu, bir Özel Eğitim Uygulama Okulu'nda öğrenim görmekte olan, 10–12 yaş aralığında üç OSB tanılı kız öğrenciden oluşmaktadır (Z.1, E.2, D.3). Uygulama süreci altı hafta boyunca yapılandırılmış ritim temelli etkinlikler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Veriler, gözlem formları, haftalık gelişim çizelgeleri ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmış; betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular, ritim temelli uygulamaların katılımcıların zaman yönetimi (örneğin etkinlik süresini tahmin etme), görev sıralama (örneğin etkinlik adımlarını planlama) ve düzen oluşturma (örneğin kurallara uyum sağlama) becerilerinde belirgin gelişmeler sağladığını göstermektedir. Ayrıca, uygulama sürecinde katılımcıların "önce–sonra" ilişkisi kurma, materyal hazırlama ve grup içi senkronizasyon becerilerinde ilerleme kaydedilmiştir. Sonuç olarak, ritim temelli uygulamaların OSB tanılı çocukların zaman, düzen ve planlama becerilerinin desteklenmesinde etkili bir eğitimsel araç olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, ritim temelli etkinliklerin özel eğitim uygulamalarında yapılandırılmış biçimde kullanılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Bununla birlikte, araştırmanın sınırlı örneklem büyüklüğü ve kısa süreli uygulama süreci, elde edilen bulguların genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Gelecek araştırmalarda daha geniş katılımlı ve uzun süreli çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eylem araştırması, otizm spektrum bozukluğu, planlama becerileri, ritim temelli uygulamalar, zaman ve düzen becerileri.

[1] Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Burdur-Türkiye, sultanyuruk@gmail.com , ORCİD numarası: 0009-0006-96591520
[2] Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi ABD, Burdur, Türkiye, skarakelle@mehmetakif.edu.tr ORCİD numarası: 0000-0003-4690-354X
[3] Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, Burdur, Türkiye, ozlemtagay@mehemtakif.edu.tr, ORCİD numarası: 0000—0002-9821-5960

AN INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF RHYTHM-BASED APPLICATIONS ON TIME CONCEPT, ORGANIZATION, AND PLANNING SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER (ASD)

SULTAN KILIÇ YÜRÜK[4]
PROF. DR. SİBEL KARAKELLE
PROF. DR. ÖZLEM MUTLU TAGAY

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the effects of rhythm-based applications on time concept, organization, and planning skills in children diagnosed with Autism Spectrum Disorder (ASD). The study was conducted using an action research approach, one of the applied qualitative research designs. The study group consisted of three female students aged 10–12 years with ASD (Z.1, E.2, D.3) who were enrolled in a Special Education Practice School. The implementation process was carried out over a six-week period through structured rhythm-based activities. Data were collected through observation forms, weekly progress charts, and semi-structured interviews, and analyzed using descriptive analysis. The findings indicate that rhythm-based applications led to notable improvements in participants' time management skills (e.g., estimating activity duration), task sequencing skills (e.g., planning activity steps), and organization skills (e.g., compliance with rules). In addition, progress was observed in participants' abilities to establish "before–after" relationships, prepare materials, and synchronize within a group during the implementation process. In conclusion, rhythm-based applications appear to be an effective educational tool for supporting time, organization, and planning skills in children with ASD. Accordingly, the structured integration of rhythm-based activities into special education practices is recommended. However, the limited sample size and short duration of the intervention restrict the generalizability of the findings. Future studies are recommended to involve larger samples and longer-term implementations.

Keywords: Action research, autism spectrum disorder, planning skills, rhythm-based interventions, time and organization skills.

1.GİRİŞ

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), birden çok belirtiyle kendini gösteren nörogelişimsel bir durumdur. İlk olarak 1943 yılında Leo Kanner tarafından tanımlanan otizmin, o dönemde ABD'de her 1000 çocuktan bir veya ikisinde görüldüğü bildirilmiştir. Ancak günümüzde yapılan araştırmalar, otizmin farklı türlerinin bulunduğunu ve görülme sıklığının yaklaşık olarak her 150 çocuktan birine yükseldiğini göstermektedir. Ayrıca otizm, erkek çocuklarda kızlara göre daha yaygındır (Aamodt & Wang, 2011, s. 275–276).

OSB tanısı alan çocuklarda genellikle 12–24 ay arasında bazı erken gelişimsel belirtiler fark edilmeye başlanır. Bu belirtiler; sözel uyaranlara beklenmedik tepkiler verme, akran ilişkilerinde zorluk yaşama ve günlük rutinlerdeki değişikliklere karşı direnç gösterme şeklinde

1- Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Graduate School of Educational Sciences, Department of Special Education, Burdur, Türkiye, sultanyuruk@gmail.com, ORCID: 0009-0006-9659-1520

2- Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Music Education Program, Burdur, Türkiye, skarakelle@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4690-354X

3- Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Guidance and Psychological Counseling Program, Burdur, Türkiye, ozlemtagay@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9821-5960

ortaya çıkabilir. Semptomların şiddeti bireyler arasında farklılık gösterebilir ve bu durum OSB'nin heterojen yapısını yansıtır (APA, 2013). Otizm tanısı alan çocuklarda ailelerin genellikle başvurma nedeni dil gelişiminin gecikmesi veya konuşmama durumudur. Bu çocuklar adlarıyla seslenildiğinde tepki vermeyebilir, sosyal etkileşimden kaçınabilir, tekrarlayıcı davranış örüntüleri sergileyebilir ve sınırlı ilgi alanlarına odaklanabilirler (Öztürk & Uluşahin, 2016).

OSB'li bireylerde, sosyal- duygusal karşılıklılık, sözel olmayan iletişim ve sosyal ilişki kurma gibi toplumsal becerilerde yetersizlikler görülmektedir (APA, 2013). Ayrıca tekrarlayıcı motor davranışlar, rutinlere katı bağlılık, sınırlı ve yoğun ilgi alanları ile duyusal uyaranlara aykırı tepkiler sıkça rastlanan özelliklerdir (APA, 2013). Bu bulgular, OSB'nin bireyler üzerinde hem bilişsel hem de davranışsal işlevleri etkileyen karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Bu noktada, müzik ve özellikle ritim temelli uygulamalar, OSB'li bireylerin bilişsel ve davranışsal gelişimini destekleyebilecek potansiyel araçlar olarak öne çıkmaktadır. Heaton ve arkadaşları (1999), otizmli bireylerin müzikal uyaranlara nörotipik bireylere kıyasla daha duyarlı olduklarını ve müziğe yüksek düzeyde dikkat gösterdiklerini belirlemişlerdir. Brunk (1999) ise müziğin, OSB'li çocukların dikkat süresini artırma, zaman algısını yapılandırma, sosyal becerileri geliştiren güvenli bir etkileşim ortamı oluşturma ve çevresel kontrol algısını güçlendirme gibi işlevler sunduğunu vurgulamaktadır. Müzik terapisi, iletişim ve dil becerilerinin gelişimi ile sosyal etkileşim kapasitesinin artırılması amacıyla eğitim ve tedavi süreçlerinde etkin biçimde kullanılmaktadır (Kaplan & Steele, 2005).

Literatürde müzik terapisi üzerine pek çok nicel araştırma bulunmasına rağmen, özellikle ritim temelli uygulamaların yürütücü işlevler üzerindeki etkilerini nitel verilerle inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Overy (2000) ve Ay (2003) tarafından ortaya konduğu gibi ritim, bedensel hareketle doğrudan ilişkili ve zihinsel süreçlerle entegre bir uyaran olarak hem duyusal hem de bilişsel gelişime katkı sağlayabilir. Ritim antrenmanı gibi işitsel temelli yöntemler, bireylerin dikkat süreçlerini olumlu yönde etkileyebilmekte ve davranış düzenlemede etkili olabilmektedir (Ostrander, Schroeder, & Ostrander, 1994; Strong, 1995; Goldman, 1992; Schreibman, 1988).

Buna rağmen, mevcut uygulamalarda OSB'li bireyler çoğunlukla pasif bir alıcı konumunda yer almakta, sosyal olarak zaten edilgen olan bu bireylerin üretici ve yaratıcı olmaları teşvik edilmemektedir (Orr ve ark., 1998). Bu durum, ritim temelli müzik çalışmalarının potansiyel faydalarını sınırlayabilmektedir.

Çalışmanın özgünlüğü, ritim temelli uygulamaların yürütücü işlev becerileri üzerindeki etkilerini nitel yöntemlerle derinlemesine incelemesinde yatmaktadır. Literatürde müzik terapisi alanında çok sayıda nicel araştırma bulunsa da, özellikle ritim yapılarını zaman kavramı, düzen ve planlama becerileri bağlamında ele alan ve nitel verilerle desteklenen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurarak, ritmin somut öğrenme çıktıları üzerindeki etkilerini gözlemsel veriler aracılığıyla belgelemeyi amaçlamaktadır.

Bu kapsam çerçevesinde araştırma, ritim temelli uygulamaların otizmli çocukların yürütücü işlev becerileri üzerindeki etkilerini nelerdir? konuşunuzu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Ritim temelli uygulamalar, otizmli çocukların zaman kavramını anlamalarını nasıl etkiler?

- Ritim etkinlikleri, otizmli çocukların düzen kurma becerilerinde ne tür gelişmelere yol açar?
- Ritim çalışmaları, otizmli çocukların planlama becerilerinin gelişimine nasıl katkı sağlar?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden biri olan eylem araştırması (action research) yaklaşımı ile yürütülmüştür. Eylem araştırması; eğitim ortamlarında uygulayıcıların kendi uygulamalarını geliştirmek ve pratik sorunlara çözüm üretmek amacıyla planlama, uygulama (eylem), gözlem ve yansıtma aşamalarını içeren döngüsel bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Kemmis & McTaggart, 2002). Bu model, araştırmacının hem uygulayıcı hem de gözlemci rolünü üstlenerek araştırma sürecine içinde yer almasına imkân sağlar ve uygulamadaki değişimi doğrudan incelemeyi mümkün kılar.

Buna ek olarak, eylem araştırması süreçlerinde araştırmacı ve katılımcıların bir problemi tanımlayıp çözmek için işbirliği içinde çalıştıkları; planlama, eyleme geçme, gözlemleme ve yansıtma adımlarından oluşan döngüsel bir yapının benimsendiği ifade edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2011). Bu bağlamda, ritim temelli uygulamaların yürütücü işlev becerileri üzerindeki etkileri, eylem araştırması modelinin doğası gereği içinde yer alan doğrudan gözlemsel ve yansıtıcı süreçlerle ele alınmıştır.

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Burdur ilinde bulunan bir Özel Eğitim Uygulama Okulu'nda öğrenim gören 10–12 yaş aralığında üç kız öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar, otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı almış ve tanı belgeleri okul rehberlik servisinden teyit edilmiştir. Katılımcıların tamamı bireysel eğitim planı (BEP) kapsamında ritim temelli etkinliklere dâhil edilmiştir. Gönüllülük esasına dayalı olarak aile onayları alınmıştır. Katılımcıların bireysel farklılıkları, gelişimsel düzeyleri ve iletişim becerileri dikkate alınarak süreç yapılandırılmıştır.

Tablo1. *Katılımcı Bilgileri*

Katılımcı Kodu	Yaş	Cinsiyet	Tanı	Ek Tanılar	Eğitim Düzeyi	Aile Durumu
Z.1	10	Kız	OSB	Dil gelişimi geriliği, bedensel yetersizlik	4. sınıf	Anne-baba birlikte
E.2	12	Kız	OSB	Dil gelişimi geriliği	5. sınıf	Anne-baba birlikte
D.3	11	Kız	OSB	Yok	4. sınıf	Anne-baba birlikte

2.3.Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, eylem araştırmasının katılımcı ve yansıtıcı doğasına uygun olarak veri toplamak amacıyla çeşitli araçlar kullanılmıştır.

- Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu: Katılımcıların ve öğretmenlerin ritim temelli uygulamalara ilişkin deneyimlerini ve gözlemlerini derinlemesine anlamak amacıyla hazırlanmıştır.
- Gözlem Formu: Öğrencilerin süreç boyunca ritim temelli etkinliklere katılım düzeylerini ve yürütücü işlev becerilerindeki değişimleri değerlendirmek için kullanılmıştır.
- Alan Notları: Araştırmacı tarafından gözlem süresince tutulan notlar, uygulama bağlamını ve sürecin dinamiklerini anlamada tamamlayıcı veri sağlamıştır.

Bu çoklu veri toplama araçları, eylem araştırmasının döngüsel ve yansıtıcı yaklaşımına uygun olarak, hem uygulama sürecini izlemeye hem de verilerin geçerliliğini güçlendirmeye hizmet etmiştir.

Eğitim Programı

Hafta	Gün	Süre	Hedef Alt Problem	Etkinlikler	Beklenen Kazanımlar	Ölçme Yöntemi
1	1	20–25 dk	Zaman kavramı	Tanışma, basit el çırpma ve "önce-sonra" oyunları	Basit zaman farkındalığı kazanma	Gözlem, alan notları
1	2	20–25 dk	Düzen kurma	Sıra bekleme oyunu, kısa grup ritmi	Sıra alma ve basit düzen kavramını öğrenme	Gözlem notları
2	1	20–25 dk	Zaman kavramı	Basit zil sesi ile "başla-bitir" oyunları	Etkinlik süresini tahmin etme	Gözlem notları, çizelge
2	2	20–25 dk	Planlama	2–3 adımlı ritim dizilerini takip etme	Adım adım planlama ve basit sıralama	Gözlem, katılımcı ifadeleri
3	1	20–25 dk	Düzen kurma	Grup ritmi: sadece 1–2 enstrümanla eş zamanlı ritim	Grup içi uyum ve kurala uyum	Gözlem notları
3	2	20–25 dk	Zaman kavramı	Kısa süreli görevler (1–2 dk)	Zaman tahmini ve basit süre yönetimi	Gözlem, çizelge
4	1	20–25 dk	Planlama	Basit ritim hikayesi (2–3 adım)	Önceden düşünme ve planlama	Katılımcı ifadeleri
4	2	20–25 dk	Düzen kurma	Sıra ve kurallara uyum çalışması	Basit sosyal düzen ve bekleme	Gözlem notları
5	1	20–25 dk	Zaman kavramı	"Başla-Bitir" kısa oyunları	Zaman algısı ve tahmin yetisi	Gözlem, çizelge
5	2	20–25 dk	Planlama	Kendi basit ritmini oluşturma (2–3 adım)	Basit planlama ve sıralama	Katılımcı ifadeleri
6	1	20–25 dk	Tüm alt problemler	Karma kısa ritim aktiviteleri	Tüm kazanımların tekrar edilmesi	Gözlem, çizelge
6	2	20–25 dk	Tüm alt problemler	Mini değerlendirme oyunu	Etkinliklerden öğrenilenlerin ölçülmesi	Gözlem, katılımcı geri bildirimleri

2.4.Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Eylem araştırmasının döngüsel ve yansıtıcı doğasına uygun olarak, araştırmacı tarafından toplanan gözlem notları, yarı yapılandırılmış görüşme kayıtları

ve alan notları sistematik bir şekilde çözümlenmiş ve anlamlı temalar altında gruplanmıştır. Analiz süreci aşağıdaki aşamalardan oluşmuştur:

- Veri Kodlaması: Elde edilen veriler satır satır okunarak açık kodlar belirlenmiştir.
- Temaların Belirlenmesi: Benzer kodlar bir araya getirilerek ana temalar ve alt temalar oluşturulmuştur.
- Temaların Düzenlenmesi: Temalar, araştırmanın amacına ve eylem araştırmasının odaklandığı uygulama sürecine uygun şekilde sınıflandırılmıştır.
- Yorumlama: Her tema altında bulgular yorumlanmış ve örnek katılımcı ifadeleri ile desteklenmiştir.

Kodlamaların güvenilirliğini artırmak amacıyla ikinci bir alan uzmanıyla karşılaştırmalı analiz yapılmış ve kodlar arasındaki uyum oranı %90 olarak belirlenmiştir.

Ritim temelli uygulamaların yürütücü işlev becerilerine etkisini nicel olarak değerlendirmek amacıyla, haftalık gelişim skorları üzerinde Friedman testi uygulanmıştır (Field, 2018; Fraenkel, Wallen, & Hyun, 2019). Friedman testi, parametrik olmayan bir test olup, aynı katılımcı grubunun birden fazla zaman noktasındaki sıralı verilerini karşılaştırmak için uygundur. Küçük örneklem boyutu ve verilerin normal dağılım göstermeme olasılığı dikkate alınarak tercih edilmiştir. Test, zaman kavramı, düzen kurma ve planlama becerilerindeki haftalık değişimleri istatistiksel olarak belirlemeye hizmet etmiştir.

2.5.Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmada, bulguların çoklu perspektiften desteklenmesi amacıyla üç farklı veri kaynağı birleştirilmiştir: gözlemler, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve haftalık gelişim çizelgeleri. Örneğin, bir katılımcının zaman tahmini becerisindeki gelişim, hem gözlem formlarında kaydedilen davranışlar, hem öğretmen görüşmelerindeki ifadeler, hem de çizelgelerdeki nicel verilerle doğrulanmıştır. Bu yaklaşım, verilerin karşılıklı olarak desteklenmesini sağlayarak iç geçerliliği güçlendirmiştir.

Gözlem formları ve görüşme soruları, 10 yıllık deneyime sahip bir özel eğitim uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. Uzman, formların otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocukların zaman, düzen ve planlama becerilerini ölçmede kapsam geçerliliğine sahip olduğunu onaylamıştır.

Eylem araştırmasının döngüsel ve katılımcı doğasına uygun olarak veri toplama ve analiz süreçleri yürütülmüştür. Gözlem notları ve görüşme kayıtları, iki bağımsız kodlayıcı tarafından ayrı ayrı kodlanmış ve kodlayıcılar arasındaki uyum oranı %90 olarak belirlenmiştir; bu sonuç, kodlamaların yüksek düzeyde tutarlılığını göstermektedir. Tutarsızlık durumlarında, kodlayıcılar arasında yapılan tartışmalar ve yansıtıcı görüşmeler yoluyla ortak bir konsensüs sağlanmış ve nihai kodlar belirlenmiştir.

Ayrıca, eylem araştırmasının özünde yer alan yansıtıcı döngüler sayesinde, hem uygulama sürecindeki değişimler hem de verilerin güvenilirliği sürekli olarak gözden geçirilmiş; böylece araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği artırılmıştır.

3.BULGULAR

Bu bölümde, ritim temelli uygulamaların otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocukların zaman kavramı, düzen kurma ve planlama becerileri üzerindeki etkileri, alt problemlere uygun olarak tematik şekilde sunulmuştur. Bulgular, hem nitel veriler hem de haftalık gelişim skorlarının istatistiksel analizleri ışığında yorumlanmıştır.

Alt Problem 1: ***Ritim temelli uygulamalar, otizmli çocukların zaman kavramını anlamalarını nasıl etkiler?***
Ritim temelli etkinlikler, çocukların zaman kavramını somut olarak algılamalarını kolaylaştırmıştır. Özellikle "önce-sonra" ilişkisini kurma, etkinlik süresini tahmin etme ve zamana uygun hareket etme gibi davranışlarda belirgin ilerlemeler gözlemlenmiştir.

Nitel Bulgular:
- Z.1, uygulama süresince "5 dakika sonra bitecek" gibi ifadeleri sık kullanmıştır.
- D.3, "Saat üçte başlayacağız" ifadesiyle zaman bilincini dile getirmiştir.
- E.2'nin geç katılım davranışlarında gözle görülür azalma olmuştur.

Nicel Bulgular:
Haftalık zaman kavramı skorlarının ortalama artışı:

Katılımcı	1. Hafta	6. Hafta	Artış (%)
Z.1	2	5	%150
E.2	2	5	%150
D.3	3	5	%66,6

Friedman testi sonuçları, haftalık zaman kavramı skorlarında istatistiksel olarak anlamlı bir artış olduğunu göstermiştir ($\chi^2(5) = 13.87$, $p < .05$).

Alt Problem 2: ***Ritim etkinlikleri, otizmli çocukların düzen kurma becerilerinde ne tür gelişmelere yol açar?***

Ritmin yapılandırılmış doğası, çocukların günlük etkinliklerde düzen sağlamalarına yardımcı olmuştur. Kurallara uyum, sıra bekleme ve senkronize hareket etme davranışları gelişmiştir

Nitel Bulgular:
- E.2, ritim sıralamasına gönüllü katılım göstererek grup düzenine uyum sağlamıştır.
- Z.1, "Sıramı bekledim" diyerek sıra kavramını içselleştirmiştir.
- D.3, etkinlik sırasına göre hareket etmeye başlamıştır.

Nicel Bulgular:
Haftalık düzen becerisi skorlarının ortalama artışı:

Katılımcı	1. Hafta	6. Hafta	Artış (%)
Z.1	2	5	%150
E.2	2	5	%150
D.3	2	5	%150

Friedman testi sonuçları, düzen becerisi alanındaki gelişimin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir ($\chi^2(5) = 14.21$, $p < .05$).

Alt Problem 3: ***Ritim çalışmaları, planlama becerilerinin gelişimine nasıl katkı sağlar?***

Katılımcılar, ritmik etkinlikler sırasında etkinlik sıralama, materyal hazırlama ve eylemleri zihinsel olarak planlama alanlarında gelişim göstermiştir.

Nitel Bulgular:

- D.3, uygulama başlamadan önce ritim çubuğu ve zilini hazırlamaya başlamıştır.
- E.2, "Önce el çırpıyoruz, sonra ayak sesi geliyor" ifadesiyle hareket sırasını zihinsel olarak planlamıştır.
- Z.1, bir sonraki adımı tahmin ederek “sırada ne var?” sorusuna doğru yanıtlar vermiştir.

Nicel Bulgular:
Planlama becerisi skorlarında ortalama artış:

Katılımcı	1. Hafta	6. Hafta	Artış (%)
Z.1	1	4	%300
E.2	2	5	%150
D.3	2	5	%150

Friedman testi sonuçları, planlama becerisindeki gelişimin de istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir ($\chi^2(5) = 15.76$, $p < .05$).

Grafikte, ritim temelli uygulamalar sonucunda otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocukların zaman kavramı, düzen becerisi ve planlama becerilerindeki haftalık ortalama gelişim skorları görselleştirilmiştir.

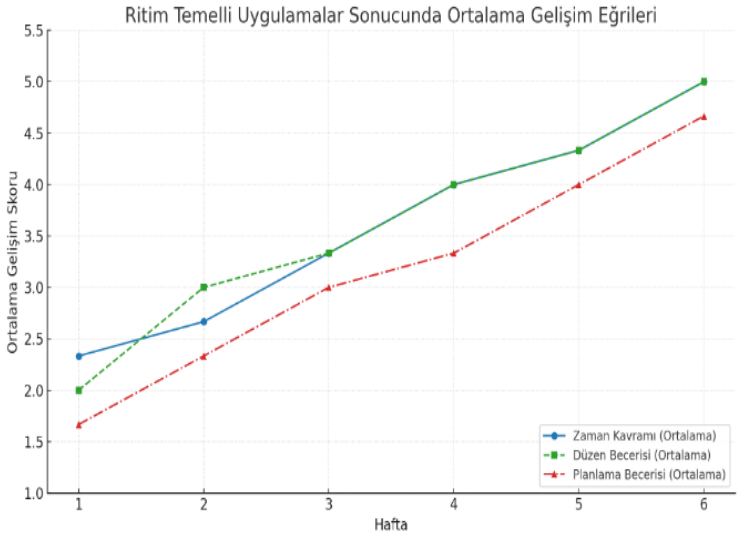

Zaman Kavramı (Mavi çizgi) incelendiğinde, İlk haftadan itibaren düzenli bir artış göstermiştir. 1. haftada ortalama skor 2,3 iken, 6. haftada 4,0 seviyesine ulaşmıştır. Bu durum, yapılandırılmış ve tekrarlayan ritmik etkinliklerin çocukların zaman algısını güçlendirdiğini, özellikle sıralı olayları ayırt etme ve zaman içindeki yerini anlama becerilerini geliştirdiğini göstermektedir.

Düzen Becerisi (Yeşil çizgi) incelendiğinde, Tüm grafik boyunca en yüksek gelişim eğrisi bu beceride görülmüştür. 1. haftada 2,0 seviyesinden başlayan ortalama, 6. haftada 5,0 puana yükselmiştir. Bu keskin artış, ritmik uygulamaların çocukların çevresel uyaranlara daha organize ve planlı tepkiler vermesini desteklediğini göstermektedir. Sıra alma, başlama-bekleme-bitirme gibi düzenli süreçlerin ritimle bütünleşmesi bu beceriyi olumlu yönde etkilemiştir.

Planlama Becerisi (Kırmızı çizgi) incelendiğinde, İlk haftalarda daha düşük seviyelerde seyretmiş, ancak 3. haftadan itibaren istikrarlı bir yükseliş göstermiştir. 1. haftada 1,7 olan ortalama puan, 6. haftada 4,6'ya ulaşmıştır. Bu artış, planlama becerilerinin gelişmesinin daha fazla zaman aldığını, ancak ritmik tekrarlar ve yapılandırılmış görevlerin bu alanda da etkili olduğunu göstermektedir.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, otizmli çocuklarda ritim temelli uygulamaların zaman kavramı, düzen kurma ve planlama becerileri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bulgular, ritim çalışmalarının özellikle zaman algısı ve planlama becerileri üzerinde belirgin gelişim sağladığını göstermiştir.

Ritim temelli etkinlikler, çocukların "önce-sonra" ilişkilerini kurabilme ve etkinlik süresini tahmin etme gibi davranışlarını güçlendirmiştir. Hardy ve LaGasse (2013), ritim temelli etkinliklerin dikkat süresi, sıralama ve zamanlama gibi yürütücü işlevleri geliştirdiğini bildirmiştir. Bu araştırmada da benzer şekilde, katılımcıların "5 dakika sonra bitecek" veya "Saat üçte başlayacağız" gibi ifadeler kullanmaya başlamaları, zaman algısında anlamlı bir gelişme olduğunu göstermektedir.

Ritmin yapılandırılmış ve tekrarlayan doğası, çocukların çevresel uyaranlara organize ve senkronize tepkiler vermesini desteklemiştir. Kaplan ve Steele (2005), müzik terapilerinin sosyal etkileşim kapasitesini artırdığını vurgulamışlardır. Bu araştırmada da katılımcıların "Sıramı bekledim" gibi ifadeleri, hem sıra bekleme hem de grup düzenine uyum sağlama açısından düzen becerilerindeki gelişimi göstermektedir.

Overy (2000), ritim ve müzik temelli çalışmaların planlama becerilerini geliştirme etkisinin sınırlı olabileceğini belirtmişken, bu araştırmada katılımcılar materyal hazırlama ve adım sıralama gibi planlama davranışlarında anlamlı gelişmeler göstermiştir. Örneğin, "Önce el çırpıyoruz, sonra ayak sesi geliyor" ifadesi, zihinsel planlama süreçlerinin güçlendiğine işaret etmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları, ritim temelli uygulamaların otizmli çocukların günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukları aşmalarında etkili bir araç olabileceğini göstermiştir. Özellikle zaman

kavramı, planlama ve düzen becerilerindeki belirgin gelişimler, bu uygulamaların pratik kullanımına dair somut öneriler sunmaktadır.

Eğitimsel Öneriler:

- Ritim etkinlikleri, günlük rutinlerin oluşturulması, ders geçişlerinin yapılandırılması ve görevlerin sıralı bir şekilde sunulmasında sistematik olarak kullanılabilir.
- Öğrencilerin "önce-sonra" ilişkilerini kurmaları veya ders başlama ve bitiş saatlerini fark etmeleri için ritmik sinyallerden faydalanılabilir.

Terapötik Öneriler:

- Terapilerde ritim kullanılarak dikkat sürelerinin artırılması, duyusal regülasyonun sağlanması ve motor koordinasyonun geliştirilmesi hedeflenebilir.
- Otizmli bireylerin aktif üretici konumunda olmalarına yönelik ritim çalışmalarının sosyal katılım ve bağımsızlığı desteklediği görülmüştür.

Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler:

- Ritim temelli müdahalelerin daha geniş örneklemler ve uzun dönemli programlarla test edilmesi gerekmektedir.
- Bu çalışmalar, ritmin bilişsel ve sosyal gelişim üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir biçimde ortaya koyabilir.

KAYNAKÇA

Aamodt, S., & Wang, S. (2013). *Çocuğunuzun beynine hoş geldiniz* (C. Duran, Çev.). NTV Yayınları.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.

Ay, M. (2003). *Müzikte hareket ve beden ilişkisinin pedagoji yöntemleriyle karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bégel, V., Di Loreto, I., Seilles, A., & Dalla Bella, S. (2017). Music games: Potential application and considerations for rhythmic training. *Frontiers in Human Neuroscience, 11*, 273. https://doi.org/10.3389/fnhum.2017.00273

Brunk, B. K. (1999). *Music therapy interventions for autism spectrum disorders: Theoretical and practical frameworks*. Springer Publishing.

Erdal, G. (2005, Nisan 14–16). Müzik öğretim yöntemlerinden Dalcroze metodu ve kullanımı. *Erciyes Üniversitesi GSF Müzik Sempozyumu*, Kayseri, Türkiye.

Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (5th ed.). SAGE Publications.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2019). *How to design and evaluate research in education* (10th ed.). McGraw-Hill Education.

Goldman, J. (1992). *Healing sound: The power of harmonics*. Element Books.

Hardy, C., & LaGasse, A. B. (2013). The impact of music on executive function in children with autism spectrum disorder. *Journal of Music Therapy, 50*(3), 189–207. https://doi.org/10.1093/jmt/50.3.189

Hardy, M. W., & LaGasse, A. B. (2013). Rhythm, movement, and autism: Using rhythmic rehabilitation research as a model for autism. *Frontiers in Integrative Neuroscience, 7*, 19. https://doi.org/10.3389/fnint.2013.00019

Heaton, P., Hermelin, B., & Pring, L. (1999). Can children with autistic spectrum disorders perceive affect in music? An experimental investigation. *Psychological Medicine, 29*(6), 1405–1410. https://doi.org/10.1017/S0033291799008131

Hill, E. L. (2004). Executive dysfunction in autism. *Trends in Cognitive Sciences, 8*(1), 26–32. https://doi.org/10.1016/j.tics.2003.11.003

Janzen, J. E. (2003). *Understanding the nature of autism: A practical guide*. Pro-Ed.

Kaplan, R., & Steele, M. (2005). Music therapy and social interaction in children with autism. *Music Therapy Perspectives, 23*(1), 33–40. https://doi.org/10.1093/mtp/23.1.33

Kaplan, R. S., & Steele, A. L. (2005). An analysis of music therapy program goals and outcomes for clients with diagnoses on the autism spectrum. *Journal of Music Therapy, 42*(1), 2–19. https://doi.org/10.1093/jmt/42.1.2

Kemmis, S., & McTaggart, R. (2002). *The action research planner*. Deakin University Press.

Orr, T. J., Myles, B. S., & Carlson, J. K. (1998). The impact of rhythmic entrainment on a person with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 13*(3), 163–166. https://doi.org/10.1177/108835769801300306

Ostrander, S., Schroeder, L., & Ostrander, N. (1994). *Super learning 2000*. Dell Publishing.

Overy, K. (2000). Dyslexia and music: From timing deficits to musical intervention. *Annals of the New York Academy of Sciences, 930*, 425–428. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2001.tb05730.x

Overy, K. (2000). Dyslexia, temporal processing and music: The potential of music as an early learning aid for dyslexic children. *Psychology of Music, 28*(2), 218–229. https://doi.org/10.1177/0305735600282010

Öztürk, M. O., & Uluşahin, A. (2016). *Ruh sağlığı ve bozuklukları* (14. baskı). Nobel Tıp Kitabevleri.

Rickson, D. J., & Watkins, W. G. (2003). Music therapy to promote prosocial behaviors in aggressive adolescent boys—A pilot study. *Journal of Music Therapy, 40*(4), 283–301. https://doi.org/10.1093/jmt/40.4.283

Schreibman, L. (1988). Diagnostic features of autism. *Journal of Child Neurology, 3*(1), 57–64. https://doi.org/10.1177/088307388800300114

Strong, J. (1995). *Rhythmic entrainment intervention*. Rhythmic Report: The Quarterly Newsletter for Rhythmic Entrainment Intervention Research Information, 2(3), 1–6.

Thaut, M. H. (2005). *Rhythm, music, and the brain: Scientific foundations and clinical applications*. Routledge.

Wan, C. Y., & Schlaug, G. (2010). Music making as a tool for promoting brain plasticity across the life span. *The Neuroscientist, 16*(5), 566–577. https://doi.org/10.1177/1073858410377805

STEM YAKLAŞIMINDA 'TEKNOLOJİ'Yİ YENİDEN KONUMLANDIRMAK: ARAÇSAL BAKIŞTAN SOSYO-TEKNİK YAKLAŞIMA

Burçin BEYDİLİ ÖZOCAK
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2224011001@ogrenci.ibu.edu.tr –
ORCID ID: 0009-0000-4889-4099

ÖZET

STEM (Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) yaklaşımı, disiplinler arası bir bütünlük sunarak 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasını hedefleyen modern bir eğitim paradigmasıdır. Ancak bu süreçte "T" (Teknoloji) bileşeninin pedagojik temsili genellikle oldukça kısıtlı ve yüzeysel bir boyutta kalmaktadır. Yapılan alanyazın incelemeleri, teknolojinin sınıf ortamlarında sıklıkla sadece eğitim teknolojileriyle (tablet, bilgisayar vb.) veya fen bilimlerinin uygulamalı bir çıktısıyla sınırlandırıldığını göstermektedir. Öğretmen adaylarının bilişsel yapıları üzerine yapılan çalışmalar da "teknoloji" kavramının fen bilimlerinden kopuk, bağımsız ve çoğunlukla gündelik elektronik cihazlara indirgenmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dar ve araçsal bakış açısı, teknolojinin barındırdığı eleştirel, etik, çevresel ve toplumsal potansiyelin eğitim süreçlerinde göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Araştırmalar, fen bilgisi öğretmenlerinin "Bilim-Teknoloji-Toplum-Çevre" (STSE) ilişkilerini kurmada kendilerini içerik bilgisi açısından yetersiz hissettiklerini ve bu durumun teknolojinin sosyal boyutunun ihmal edilmesine yol açtığını göstermektedir. Bu çalışmada, söz konusu pedagojik eksikliği gidermek amacıyla "T" bileşeni, basit bir araç kullanımının ötesinde, "Teknolojinin Doğası" (Nature of Technology - NoT) çerçevesinde karmaşık, değer yüklü ve sosyo-teknik bir süreç olarak yeniden konumlandırılmıştır.

Çalışma kapsamında, teknolojinin sadece teknik verimlilik odaklı bir ürün olmadığı; aksine etik, sosyal, çevresel ve politik boyutların iç içe geçtiği bütüncül bir yapıya sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu yaklaşım, teknolojiyi statik bir araçtan ziyade, toplumsal ve ekolojik ilişkiler ağını bütüncül bir şekilde gözeterek çözüm üreten dinamik bir süreç olarak ele almaktadır. Teknolojinin sosyo-teknik bir süreç olarak kavranması, STEM yaklaşımını araçsal bir sığlıktan kurtararak daha derinlikli bir pedagojiye dönüştürdüğü ortaya konmuştur. Bu paradigma değişimi, öğrencilerin sadece teknik beceriler kazanmasını değil, aynı zamanda

karmaşık teknolojik sistemler hakkında eleştirel düşünme ve karar verme becerileri geliştirmelerini sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler : STEM Yaklaşımı, Teknolojinin Doğası (NoT), Sosyo-Teknik Süreçler.

REPOSİTİONİNG 'TECHNOLOGY' İN THE STEM APPROACH: FROM AN INSTRUMENTAL PERSPECTİVE TO A SOCİO-TECHNİCAL APPROACH

Burçin BEYDİLİ ÖZOCAK
Bolu Abant İzzet Baysal University, 2224011001@ogrenci.ibu.edu.tr –
ORCID ID: 0009-0000-4889-4099

ABSTRACT

The STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics) approach is a modern educational paradigm that aims to impart 21st-century skills by providing interdisciplinary integrity. However, in this process, the pedagogical representation of the "T" (Technology) component often remains at a very limited and superficial level. Literature reviews indicate that technology in classroom settings is frequently restricted to educational technologies (tablets, computers, etc.) or just a practical output of science. Studies on the cognitive structures of pre-service teachers also reveal that the concept of "technology" is detached from science, independent, and mostly reduced to everyday electronic devices. This narrow and instrumental perspective leads to the neglect of the critical, ethical, environmental, and social potential of technology in educational processes.

Research shows that science teachers feel inadequate in terms of content knowledge in establishing "Science-Technology-Society-Environment" (STSE) relationships, and this leads to the neglect of the social dimension of technology in educational environments. In this study, to address this pedagogical deficiency, the "T" component has been repositioned as a complex, value-laden, and socio-technical process within the framework of the "Nature of Technology" (NoT), beyond mere tool use.

Within the scope of the study, it is emphasized that technology is not just a technical efficiency-oriented product; on the contrary, it has a holistic structure in which ethical, social, environmental, and political dimensions are intertwined. This approach treats technology as a dynamic process that produces solutions by considering the network of social and ecological relations holistically (solving for pattern) rather than a static tool. This socio-technical nature of technology has been evaluated through controversial socio-scientific issues and energy literacy to create a theoretical ground. Consequently, it has been demonstrated that perceiving technology as a socio-technical process transforms the STEM approach into a more in-depth

pedagogy by liberating it from instrumental shallowness. This paradigm shift ensures that students not only gain technical skills but also develop critical thinking and decision-making skills about complex technological systems.

Keywords: STEM Approach, Nature of Technology (NoT), Socio-Technical Processes.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ 5. SINIF FEN BİLİMLERİ ÖĞRETİM PROGRAMI İLE 2018 5. SINIF FEN BİLİMLERİ ÖĞRETİM PROGRAMININ EĞİTİM PROGRAMLARININ TEMEL ÖGELERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Dr. Öğretim Görevlisi, SEKVAN KUZU
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, kuzusekvan@gmail.com - 0009-0004-2297-0128

Yüksek Lisans Öğrencisi, MEHMET DOKSÖZ
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, mehmetdoksoz4@gmail.com - 0009-0008-9730-1614

Yüksek Lisans Öğrencisi, NİSA CAN
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, nisacan024@gmail.com - 0009-0000-0372-3579

Yüksek Lisans Öğrencisi, MEHMET ERDEM YAŞAR
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, mehmeterdemy8@gmail.com - 0009-0009-9723-3743

Yüksek Lisans Öğrencisi, RABİA ULUSOY
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, rabia-ulusoy@hotmail.com - 0009-0008-2995-9318

Yüksek Lisans Öğrencisi, SENA DOĞAN
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, senadogan2727@gmail.com - 0009-0000-6885-9610

ÖZET

Fen bilimleri öğretim programlarında yapılan güncellemelerin, sınıf düzeyine özgü hedefler, içerik yapısı ve öğretim süreçleri üzerindeki yansımalarının incelenmesi, program geliştirme çalışmalarının daha sağlıklı biçimde değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Öğretim programlarında gerçekleştirilen değişikliklerin yalnızca içerik boyutuyla sınırlı kalmayıp öğretme-öğrenme süreçlerini de kapsayacak biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle, programların farklı sınıf düzeylerinde nasıl yapılandırıldığının ortaya konulması, programların amaçlanan öğrenme çıktılarıyla uyumunun anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Ortaokula geçişin ilk basamağını oluşturan 5. sınıf düzeyi, öğrencilerin fen bilimlerine ilişkin temel kavramlarla daha düzenli ve sistematik biçimde karşılaşmaya başladıkları bir dönemdir. Bu sınıf düzeyinde uygulanan öğretim programları, öğrencilerin fen okuryazarlığının temelini oluşturan bilgi ve becerilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle 5. sınıf fen bilimleri öğretim programlarının yapısal özelliklerinin incelenmesi ve önceki programlarla karşılaştırılması, programların sınıf düzeyine uygunluğunun daha açık biçimde değerlendirilmesine olanak sağlayabilir. Bu çalışmada, 2018 yılında uygulamaya konulan 5. Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı ile Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) kapsamında 2024 yılında hazırlanan 5. Sınıf Fen Bilimleri Öğretim Programı karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş olup doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın veri kaynağını Millî Eğitim Bakanlığı tarafından

yayımlanan her iki öğretim programına ait resmî program dokümanları oluşturmaktadır. İnceleme sürecinde programlar, eğitim programlarının temel öğeleri doğrultusunda ele alınmış; hedeflerin düzenlenişi, içerik yapısı, öğrenme-öğretme sürecine ilişkin açıklamalar, ölçme-değerlendirme anlayışı ve programın genel yapısı açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın, fen bilimleri öğretim programlarının değerlendirilmesine katkı sağlaması ve ileride yapılacak program geliştirme çalışmalarına yönelik akademik tartışmalara temel oluşturması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler : Fen Bilimleri Öğretim Programı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM), Program Karşılaştırması, Doküman İncelemesi, Program Değerlendirme

TÜRKİYE YÜZYILI 5. SINIF MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMI İLE 2018 5. SINIF MATEMATİK ÖĞRETİM PROGRAMININ EĞİTİM PROGRAMLARININ TEMEL ÖĞELERİ PERSPEKTİFİNDEN KARŞILAŞTIRILMASI: İÇERİK ANALİZİ

Dr. Öğretim Görevlisi, SEKVAN KUZU

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, kuzusekvan@gmail.com - 0009-0004-2297-0128

Yüksek Lisans Öğrencisi, MEHMET DOKSÖZ

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, mehmetdoksoz4@gmail.com - 0009-0008-9730-1614

Yüksek Lisans Öğrencisi, NİSA CAN

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, nisacan024@gmail.com - 0009-0000-0372-3579

Yüksek Lisans Öğrencisi, MEHMET ERDEM YAŞAR

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, mehmeterdemy8@gmail.com - 0009-0009-9723-3743

Yüksek Lisans Öğrencisi, RABİA ULUSOY

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, rabia-ulusoy@hotmail.com - 0009-0008-2995-9318

Yüksek Lisans Öğrencisi, SENA DOĞAN

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, senadogan2727@gmail.com - 0009-0000-6885-9610

ÖZET

İlköğretim matematik öğretimi, öğrencilerin matematiksel düşünme biçimlerinin şekillendiği ve öğrenmeye yönelik tutumlarının belirginleştiği önemli bir öğrenme alanıdır. Bu süreçte özellikle 5. sınıf düzeyi, öğrencilerin ilkokuldan ortaokula geçiş yaptığı, matematiksel kavramlarla daha planlı ve yapılandırılmış biçimde karşılaştığı bir basamak olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle bu sınıf düzeyinde uygulanan matematik öğretim programlarının yapısının ve içeriğinin incelenmesi, öğretim sürecinin niteliğinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Öğretim programlarında yapılan değişikliklerin, öğrencilerin matematikle kurdukları ilişkiyi nasıl yönlendirdiğinin ortaya konulması, program geliştirme çalışmalarına yönelik değerlendirmeler için anlamlı bir çerçeve sunabilir. Bu araştırmanın amacı, 2018 yılında uygulamaya konulan İlköğretim 5. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programı ile Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) kapsamında 2024 yılında hazırlanan 5. Sınıf Matematik Dersi Öğretim Programını, eğitim programlarının temel öğeleri açısından karşılaştırmalı olarak

incelemektir. Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülmüş olup doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın veri kaynaklarını Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan her iki öğretim programına ait resmî program dokümanları oluşturmaktadır. İnceleme sürecinde programlar; hedeflerin belirlenişi, içeriklerin düzenlenişi, öğrenme-öğretme sürecine ilişkin açıklamalar ve ölçme-değerlendirme yaklaşımları açısından ele alınacaktır. Bu çalışmanın, 5. sınıf matematik öğretim programlarının yapısal özelliklerinin daha açık biçimde ortaya konulmasına katkı sağlaması ve ileride yapılacak program geliştirme çalışmalarına yönelik değerlendirmelere araştırmacılar ve uygulayıcılar açısından yol gösterici nitelikte, karar süreçlerini destekleyici ve uygulamaya dönük temel oluşturması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler:Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, 2018 Matematik Öğretim Programı,eğitim programlarının temel ögeleri,doküman analizi,5.sınıf

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE DİJİTAL EBEVEYNLİK ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARA YÖNELİK BİR İÇERİK ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Özge CENGİZ

Giresun Üniversitesi, ozge.cengiz@giresun.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0628-3825

ÖZET

Teknolojinin gelişmesi ve bu bağlamda yaşanan sürekli değişim gerek bireysel gerekse toplumsal açıdan birçok yenilikçi kavramı da beraberinde getirmektedir. Teknolojik araçların küçük yaştaki çocuklar tarafından yaygın olarak kullanılır hale gelmesi dijital ebeveynlik kavramının önemini artırmaktadır. Okul öncesi dönemdeki çocukların dijital araçları kullanmaları daha çok ebeveyn kontrolünde olduğu için küçük yaşta çocuğu bulunan anne ve babaların dijital ebeveynlik davranışlarına ilişkin bilimsel çalışmalar yürütülmesi önemli görülmektedir. Bu araştırmada okul öncesi dönemde çocuğu bulunan ebeveynlere yönelik Türkiye'de yapılmış olan dijital ebeveynlik konulu araştırmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel veri analizi yöntemlerinden biri olan betimsel içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Yürütülen araştırmalara ulaşabilmek için SCOPUS, ERIC, Web of Science ve ULAKBİM, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanları "dijital ebeveynlik, dijital anne-babalık, okul öncesi dönem, erken çocukluk dönemi" anahtar sözcükleriyle taranmıştır. Tarama sonucunda 12 makale, 11 tez olmak üzere 23 çalışmaya ulaşılmıştır. Verilerin analizinde araştırma yılı, program türü, örneklem sayısı ve özellikleri, yöntem türleri ve teknikleri, ilişkilendirilen konular temalar olarak belirlenmiş ve kodlamalar yapılarak frekans değerleri incelenmiştir. Analizler sonucunda dijital ebeveynliğe ilişkin olarak okul öncesi eğitim alanında özellikle son 2 yıl içerisinde daha fazla araştırma yapıldığı görülmüştür. Örneklem sayısının daha çok 500 ve altı olduğu; örneklem gruplarında daha çok annelerle çalışıldığı belirlenmiştir. Çalışmaların çoğunda ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Dijital ebeveynliğin demografik değişkenlerle ilişkisi ile ebeveynlerin aracılık rolleri konuları ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda okul öncesi eğitimi alanında çalışan araştırmacılara alana yönelik, diğer alanlarda çalışan araştırmacılara disiplinler arası çalışmalara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Dijital ebeveynlik, dijital anne-babalık, okul öncesi dönemde dijital ebeveynlik, erken çocuklukta dijital ebeveynlik.

A CONTENT ANALYSIS OF STUDIES ON DIGITAL PARENTING IN THE PRESCHOOL PERIOD

Assist. Prof. Özge CENGİZ

Giresun University, ozge.cengiz@giresun.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0628-3825

ABSTRACT

The rapid advancement of technology and the continuous changes accompanying it have introduced various innovative concepts in both individual and social contexts. The increasing use of technological devices by young children has amplified the relevance of digital parenting in contemporary society. Since the use of digital devices by children in the preschool period is largely under parental supervision, it is considered important to conduct scientific studies on the digital parenting behaviors of parents who have young children. This study aimed to examine research on digital parenting conducted in Türkiye that focuses on parents with children in the preschool period. The descriptive content analysis was employed in the study. To identify relevant studies, the SCOPUS, ERIC, Web of Science, ULAKBİM, and the Council of Higher Education (YÖK) National Thesis Center databases were searched using the keywords 'digital parenting,' 'digital mothering and fathering,' 'preschool period,' and 'early childhood period. As a result of the literature search, a total of 23 studies were identified, including 12 journal articles and 11 theses. In the data analysis process, research year, type of publication, sample size and characteristics, research methods and techniques, and related thematic topics were determined as analytical categories. Coding was conducted, and frequency values were examined accordingly. The analyses revealed that, regarding digital parenting, an increasing number of studies have been conducted in the field of preschool education, particularly over the past two years. It was determined that the sample sizes were mostly 500 participants or fewer and that the sample groups predominantly consisted of mothers. Relational survey models were used in the majority of the studies. The research primarily focused on the relationship between digital parenting and demographic variables, as well as parents' mediation roles. Based on the findings, recommendations were offered for researchers working in the field of preschool education regarding field-specific studies, and for researchers in other disciplines regarding interdisciplinary research.

Key Words: Dijital parenting, digital mothering-fathering, digital parenting in the preschool period, digital parenting in early childhood.

YEREL MEDYA VE KURUMSALLAŞMA: SİVAS ÖRNEĞİNDE BİR ARAŞTIRMA[1]

Yüksek Lisans Öğrencisi Bilal HASDEMİR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, hasdemir99@hotmail.com -
ORCID ID: 0009-0006-1748-2984

Doç. Dr. Sait BARDAKÇI
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, sbardakci@cumhuriyet.edu.tr -
ORCID ID: 0000-0003-3720-5029

ÖZET

Yerel medya, yayın faaliyetlerini belirli bir coğrafi bölge, il, ilçe ya da kasaba sınırları içerisinde yürüten, haber ve içerik üretiminde öncelikli olarak bu bölgenin toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal dinamiklerine odaklanan medya türüdür. Bu medya organları, genellikle bölge halkının günlük yaşamını doğrudan ilgilendiren gelişmeleri, yerel yönetim faaliyetlerini, sosyal etkinlikleri ve ekonomik gelişmeleri haberleştirir. Yerel medya kuruluşları aynı zamanda yerel gündemin oluşturulmasında önemli bir rolü olan işletmelerdir. Her işletme gibi yerel medya işletmeleri de varlığını sürdürebilmek için kurumsallaşmaya ihtiyaç duymaktadır. Kurumsallaşmanın temel amacı, işletmenin uzun vadeli varlığını güvence altına almak ve dış çevredeki değişimlere karşı dirençli hale getirmektir. Bu sebeple kurumsallaşma, modern yönetim alan yazında sürdürülebilir büyümenin, şeffaflığın ve hesap verebilirliğin ön koşulu olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmada, yerel medya işletmelerinin kurumsallaşma durumlarının Sivas ili özelinde incelenmesi amaçlanmış, bu bağlamda yerel medya yöneticilerinin ve çalışanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmanın uygulama kısmında Sivas'ta faaliyet gösteren yerel medya işletmelerinde yöneticilik yapan veya çalışan 14 kadın, 46 erkek olmak üzere toplam 60 medya mensubunun tamamına ulaşılmıştır. Araştırma verileri araştırmacı tarafından hazırlanmış bir anket formu kullanılarak toplanmıştır. Anket formu, katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeyi amaçlayan kapalı uçlu soruların yer aldığı kişisel bilgi formundan ve çalışanların kurumsallaşma algılarını ölçmeyi amaçlayan 5'li Likert tipinde 5 adet maddeden oluşan bir ölçekten oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan ölçeğin Cronbach alpha güvenirlik katsayısı 0.78 olarak bulunmuştur. Bu değer ölçekten elde edilen verilerin oldukça yeterli düzeyde güvenirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Verilerin istatistiksel analizinde frekans tabloları, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi betimsel

[1] Bu çalışma Doç. Dr. Sait BARDAKÇI danışmalığında yürütülmekte olan "Yerel Medya İşletmelerinin Kurumsallaşma Durumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Karma Yöntem Araştırması (Sivas Örneği)" başlıklı yüksek lisans tezinin verileri kullanılarak üretilmiştir.

istatistikler, bağımsız gruplar için t testi ve tek yönlü varyans analizi (Oneway ANOVA) yöntemleri kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucu elde edilen bulgulara göre, yerel medya mensuplarının çalıştıkları işletmeye yönelik kurumsallaşma algılarının yüksek düzeyde ($\bar{X}$=3,68±0,84) olduğu belirlenmiştir. Yerel medya mensuplarının kurumsallaşma algılarının cinsiyet, medeni durum, mesleki deneyim, eğitim düzeyi ve aylık gelir değişkenlerine göre farklılık göstermediği ($p>0,05$), katılımcıların yaşına göre ise anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Yaş olarak en büyük olan 46 yaş ve üzeri grupta yer alan yerel medya mensuplarının çalıştıkları işletmeye yönelik kurumsallaşma algılarının kendilerinden daha genç olan diğer yaş gruplarına göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Yerel Medya, Kurumsallaşma.

BAYESİAN STRUCTURAL EQUATİON MODEL: DEFAULT PRİORS FOR SMALL SAMPLE SİZES

Asst. Prof. Dr. Murat YILDIRIM

Tokat Gaziosmanpasa University, murat.myildirim@gop.edu.tr- ORCID ID 0000-0002-0204-6446

Abstract

In structural equation modeling (SEM), frequency estimation techniques often fail to converge, yield unacceptable, or incorrect estimation results due to small sample sizes and complex model structures. The Bayesian approach offers solutions to all these situations and provides flexibility for complex model structures, leading to its preference in SEM research. However, to benefit from the attractive features of the Bayesian approach, it is necessary to determine the prior distributions, which are an important and challenging component of the approach. In Bayesian SEM (BSEM), many researchers use the default prior distributions available in many programs due to the difficulties in obtaining prior distributions for unknown model parameters. Many authors have stated that prior information should be used carefully in small sample sizes. However, due to the technical nature of prior distributions and the difficulty of selection, this warning does not seem to be a topic that applied researchers can easily address. Therefore, in this study, focusing on the measurement model rather than structural relationships, the behavior of the default priors in small sample sizes was examined under a one-factor confirmatory factor analysis (CFA) model. The model established consists of a simple structure where a single latent variable is measured by five observed variables. Factor loadings were determined to be in the range of 0.50 to 0.80. The data type is a symmetric categorical structure of 5-point Likert scale, and sample sizes were considered as 50, 75, 100, 150, and 200. Data generation was performed using the R program. Model analysis was performed in Mplus 8.3 software using Bayesian methods and assumed priors. In evaluating the findings, diagnostic measures such as posterior predictive p-value (PPP), posterior predictive checking (PPC) confidence intervals, and potential scale reduction factor (PSR) were used for biases for the parameters, model fit, and chain convergence. The findings indicate that biases are quite high in all sample sizes. Furthermore, biases did not decrease with increasing sample size. Regarding model fit, it was observed that the fit gradually decreased starting from the smallest sample size, and that the PPC confidence intervals tended to shift towards the positive under control of this situation. However, despite all these conditions, inter-chain convergence was achieved across all sample sizes.

Keywords: Bayesian SEM, Default Priors, Small Sample Size.

Introduction

In SEM, frequency-based techniques, within the framework of covariance structure, perform computational algorithms based on the sample covariance matrix S. Therefore, the asymptotic properties of frequency-based estimation methods are based on the asymptotic property of S. Consequently, these methods work well under certain assumptions. Typically, it is assumed that random observations are uniformly and independently distributed according to a multivariate normal distribution. If some of these assumptions are violated, deriving S or asymptotic properties can be difficult. Unfortunately, this situation cannot be addressed in many robust problems of current research. Therefore, there is a strong demand for the development of new statistical methods to handle more general models and complex data structures. This strong demand has recently gained considerable attention in SEM studies with the availability of the Bayesian approach. The Bayesian approach uses raw data instead of the sample covariance matrix of the current covariance structure analysis (Lee, 2007).

The most fundamental feature that makes the Bayesian approach attractive is its flexibility in using useful prior information to obtain better results. In many applications, statisticians can obtain good prior knowledge by utilizing expert opinions, historical data, and similar studies. A key feature of the sample-based Bayesian approach in SEM, as indicated by numerous studies (Ansari and Jedidi 2000; Ansari et al., 2002; Ansari et al., 2000; Dunson 2000; Scheines et al., 1999; Lee and Song 2004), is its lower reliance on asymptotic theory and its potential to produce reliable results in models with small sample sizes.

This potential can be considered as the ability of prior knowledge to improve problems arising from empirical shortcomings as an additional source of information (Can, van de Schoot, and Hox, 2014; Dagne et al., 2002; Kohli et al., 2015). Similarly, including prior information in the analysis can reduce the minimum sample size requirements compared to the ML (Maximum Likelihood) approach (Depaoli and Clifton, 2015; Hox et al., 2012). These advantages depend on the amount and type of information included in the distribution of prior information (van Erp, 2020).

Accessing prior information sources and expressing this information with an accurate distribution in the analysis is both a challenging process for practicing researchers and results in the emergence of statistical technical details. Furthermore, BSEM has parameters that are not easily interpreted, such as the variances of latent variables. Therefore, instead of addressing the importance and impact of prior information, researchers using Bayesian estimation rely on the default prior distributions included in user-friendly Bayesian software (van Erp, 2020).

Default prior information has three basic characteristics. First, they do not contain subjective information. Second, they are entirely data-dependent. Third, they are automatically selected for Bayesian analysis. Due to the second characteristic, these priors are known as uninformative, weak priors. Such prior information is frequently used in BSEM and other Bayesian estimations, and is often employed when there is no significant source of information or when prior information is not desired to be included. The main reason for preferring default prior information is to avoid a difficult and time-consuming determination process or to avoid determining prior information based on one's subjective knowledge. Different software programs include automatically determined priors based on various preliminary studies. For example, the commercial SEM software Mplus (Muthén and Muthén, 1998-2012) defaults to a

uniformly inappropriate distribution for variance parameters, while the Bayesian modeling program WinBUGS (Lunn et al., 2000) provides an uncertainly appropriate inverse gamma distribution (van Erp, 2020).

Many researchers who prefer to use the Bayesian approach often resort to this method, especially with small sample sizes, primarily to take advantage of its benefits, without thoroughly examining its fundamental logic and theoretical background. The superiority of the Bayesian approach in the case of small sample sizes lies in prior knowledge. Many authors (e.g., Gelman et al., 2013; Kaplan, 2014; McElreath, 2016) have drawn attention to this. However, researchers often disregard this issue and generally use the assumed prior knowledge available in existing programs (see e.g., König & van de Schoot, 2017) (Smid et al., 2020).

In this study, the performance of the assumed priors frequently used within the scope of BSEM is evaluated under small sample sizes. In the evaluation process, diagnostic criteria such as posterior predictive p-value (PPP), posterior predictive checking (PPC) confidence intervals, and potential scale reduction factor (PSR) were used for biases of the parameters and model fit measures.

Method

This study employs a single-factor confirmatory factor analysis (CFA) model with five observed variables, focusing on the measurement model rather than structural relationships within the scope of SEM. In the model design, categorical data were determined symmetrically using a 5-point Likert scale. Factor loadings ranged from 0.50 to 0.80. As reported by Li (2016) in his systematic review of the use of sample size in SEM, and by many other authors (see, e.g., Beauducel & Herzberg, 2006; Flora & Curran, 2004; Forero and Maydeu-Olivares, 2009; Li, 2021), a small sample size of 200 units is considered. Furthermore, previous research (see, e.g., Asparouhov and Muthén, 2010; Lee, 2007) reports that prior knowledge has a significant impact on posterior distribution when the sample size is less than 100. Additionally, they found that the effect decreased when the sample size was 200 units. Therefore, in the present study, a small sample size of 200 units and below was considered. This choice led to considering the potential problems that might arise before reaching a small sample size. As a result of all these circumstances and objectives, the sample sizes for the study were determined as 50, 75, 100, 150, and 200 units. Data generation for this model structure was performed using the R program.

After obtaining the data from the R program, the Bayesian analysis of the model was performed using the Mplus 8.3 program. The analysis used 20,000 iterations, four chains, and a thinning value. The evaluation process for the parameters was considered as biases. In this study, the posterior predictive p-value (PPP) was used to evaluate the model fit. PPP was considered as a complementary indicator of model fit. Confidence intervals obtained within the scope of posterior predictive checking (PPC) were examined by considering the differences in fit statistics between the model-derived data and the observed data. These differences were evaluated descriptively in terms of magnitude and direction. Interchain convergence was addressed using the potential scale reduction factor (PSR) value. The highest value (Max PSR) among the calculated PSR values for each parameter was reported, and convergence was considered to have been achieved if the Max PSR was close to 1 and generally below 1.1

(Gelman & Rubin, 1992; Meng, 1994; Gelman et al., 1996; Lee, 2007; Kaplan & Depaoli, 2012; Muthén & Asparouhov, 2012).

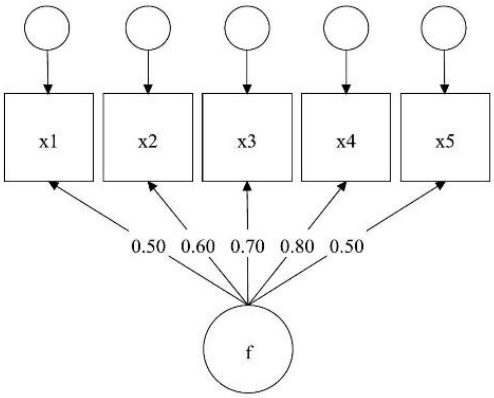

Figure 1. Path Diagram of the CFA Model

Findings

The analysis results of the model are given sequentially, starting from the smallest sample size. The findings for a sample size of 50 units were as follows.

Table 1. Unstandardized Factor Loadings and Bias Values for $N = 50$

Item	True loading (λ)	Posterior median	Bias
x1	0.50	1.000*	–
x2	0.60	0.887	+0.287
x3	0.70	1.153	+0.453
x4	0.80	2.551	+1.751
x5	0.50	0.545	+0.045

In a sample size of 50 units, the bias value for item x1 could not be reported because this variable was fixed to 1 for model definition purposes. However, quite high levels of positive bias were observed for other items. In particular, the findings for variable x4 indicate a significant tendency towards overestimation.

Table 2. Bayesian Model Fit and Convergence Diagnostics for $N = 50$

N	PPP (Posterior Predictive *p*)	PPC 95% CI (Obs − Rep χ^2)	Max PSR
50	0.452	[−16.942, 18.133]	1.016

Table 2 presents the model fit and convergence diagnoses. The posterior predictive p-value (PPP) being close to 0.5 and the PPC 95% confidence interval including zero indicates that there is no significant and systematic deviation between the observed and model-derived fit statistics. Furthermore, a maximum PSR value below 1.10 indicates that interchain convergence has been achieved. For a sample size of 75 units, the findings were as follows:

Table 3. Unstandardized Factor Loadings and Bias Values for *N* = 75

Item	True loading (λ)	Posterior median	Bias
x1	0.50	1.000*	–
x2	0.60	0.923	+0.323
x3	0.70	0.939	+0.239
x4	0.80	1.751	+0.951
x5	0.50	0.585	+0.085

Table 3 findings show that positive biases for x2, x3, and x4 persist at this sample size. However, the bias for x5 is relatively more limited. The assumed priors suggest that the model may overestimate at these two small sample sizes as well.

Table 4. Bayesian Model Fit and Convergence Diagnostics for *N* = 75

N	PPP (Posterior Predictive *p*)	PPC 95% CI (Obs − Rep χ^2)	Max PSR
75	0.355	[−13.792, 20.305]	1.008

Table 4 shows that the posterior predictive p-value (PPP) is moderate, and the 95% confidence interval reported within the scope of PPC is zero. These findings suggest that the differences in fit statistics between the observed data and the replication data derived from the model do not exhibit a significant and systematic deviation. Furthermore, the fact that the maximum PSR value remains below 1.10 indicates that interchain convergence is also achieved for this sample size.

The findings obtained for 100 units are as follows.

Table 5. Unstandardized Factor Loadings and Bias Values for *N* = 100

Item	True loading (λ)	Posterior median	Bias
x1	0.50	1.000*	–
x2	0.60	0.664	+0.064
x3	0.70	0.805	+0.105
x4	0.80	0.918	+0.118
x5	0.50	0.364	−0.136

Table 5 findings show that biases gradually decrease compared to other sample sizes. The decrease appears to be a shift from positive bias to negative bias in the x5 variable. However, when we look at all variables, a significant decreasing trend in the magnitude of biases is observed.

Table 6. Bayesian Model Fit and Convergence Diagnostics for *N* = 100

N	PPP (Posterior Predictive p)	PPC 95% CI (Obs − Rep χ^2)	Max PSR
100	0.391	[−15.393, 18.779]	1.004

Table 6 shows a slight decrease in the posterior predictive p-value (PPP), while the PPP confidence interval shows a slight increase in centralization. Interchain convergence remains at a reasonable level. The findings for a sample size of 150 units are as follows:

Table 7. Unstandardized Factor Loadings and Bias Values for *N* = 150

Item	True loading (λ)	Posterior median	Bias
x1	0.50	1.000*	–
x2	0.60	0.787	+0.187
x3	0.70	0.750	+0.050
x4	0.80	1.371	+0.571
x5	0.50	0.791	+0.291

According to the table data, biases have increased again. It is actually expected that biases would decrease with an increase in sample size, but this has not been achieved. Furthermore, biases between variables are still at different levels.

Table 8. Bayesian Model Fit and Convergence Diagnostics for *N* = 150

N	PPP (Posterior Predictive p)	PPC 95% CI (Obs − Rep χ^2)	Max PSR
150	0.129	[−7.834, 27.561]	1.026

The decline in the ppp value to 0.129 in 150 units and the shift of the confidence interval for PPC towards positive values suggest a weaker fit compared to previous sample sizes. However, convergence between chains was still achieved.

The findings for the final sample size of 200 units were as follows:

Table 9. Unstandardized Factor Loadings and Bias Values for *N* = 200

Item	True loading (λ)	Posterior median	Bias
x1	0.50	1.000*	–
x2	0.60	0.987	+0.387
x3	0.70	1.104	+0.404
x4	0.80	1.415	+0.615
x5	0.50	0.632	+0.132

Even with 200 units, biases did not decrease and increased compared to the previous sample size. Increasing the sample size did not eliminate biases.

Table 10. Bayesian Model Fit and Convergence Diagnostics for *N* = 200

N	PPP (Posterior Predictive p)	PPC 95% CI (Obs − Rep χ^2)	Max PSR
200	0.038	[−1.670, 35.148]	1.011

In a sample size of 200 units, the ppp value of 0.038, which is close to zero, is not a good result in terms of model fit and quality. This is supported by the fact that the confidence interval of the PPC (Personal Convergence Perception) shifted more towards positive values than in the previous sample size. As with all sample sizes, inter-chain convergence was achieved in this sample size as well. Summary information obtained for all sample sizes is given in Table 11.

Table 11. Summary of Convergence, PPC Fit, and Maximum Loading Bias

N	PPP	PPC 95% CI (Obs − Rep χ^2)	Max PSR	Max |Bias| (x2–x5)	Worst item (Bias)
50	0.452	[−16.942, 18.133]	1.016	1.751	x4 (+1.751)
75	0.355	[−13.792, 20.305]	1.008	0.951	x4 (+0.951)
100	0.391	[−15.393, 18.779]	1.004	0.136	x5 (−0.136)
150	0.129	[−7.834, 27.561]	1.026	0.571	x4 (+0.571)
200	0.038	[−1.670, 35.148]	1.011	0.615	x4 (+0.615)

Discussion

This study employs a simulation-based design to observe how the Bayesian CFA model's estimation behaves under different small sample sizes, assuming prior effects. A single dataset was generated and analyzed in R for each sample size. Therefore, it is not a Monte Carlo simulation study based on multiple iterations, but rather a comparative simulation study under specific conditions.

In this study, the 200-unit sample size, which is considered a small sample size and allows the Bayesian approach to eliminate prior effects as described in the literature, was used as the small sample size. However, to observe the situation experienced in sample sizes up to 200 units, 50, 75, 100, and 150-unit sizes were also considered. 5-point Likert-type data structure, frequently used in studies, was used symmetrically. Factor loadings of 0.50-0.80 were used for the previous assignments. All data was generated using the R program. The model analysis was performed using the Mplus 8.3 software package with default priors, 20,000 iterations, and refinement 1.

In evaluating the study, ppp, the 95% confidence interval of PPC, and PSR measures were considered. Biases were also taken into account for the parameters. The Bayesian approach indices, which are frequently discussed in the literature and used in frequency-based methods, were not considered in this study.

The findings show that biases are significantly evident in all sample sizes, but no decrease trend was observed with increasing sample size. Model fit decreased with increasing sample size. The PPC confidence interval, which is an indicator of this, showed a tendency towards positive values instead of taking the zero coverage interval. However, interchain convergence was achieved in all sample sizes.

The findings of this study are consistent with the findings of the systematic review conducted by Smid et al. (2020) and with those mentioned in the works of many authors (see e.g., Gelman, 2006; Lee & Song, 2004; Natesan, 2015). Considering the Bayesian approach as a healer for small sample sizes and simultaneously using assumed priors is not helpful in addressing this issue that the frequencyist approach cannot resolve. Therefore, the naive use of the Bayesian approach in small sample sizes is not recommended. Instead, the use of informative prior information, especially in small sample sizes, is suggested.

References

Ansari, A., Jedidi, K., & Dube, L. (2002). Heterogeneous factor analysis models: A Bayesian approach. *Psychometrika*, *67*(1), 49-77.

Ansari, A., Jedidi, K., & Jagpal, S. (2000). A hierarchical Bayesian methodology for treating heterogeneity in structural equation models. *Marketing Science*, *19*(4), 328-347.

Asparouhov, T. and Muthén, B. (2010) Bayesian Analysis of Latent Variable Models using Mplus [online] http://www.statmodel.com/download/BayesAdvantages18.pdf.

Beauducel, A., & Herzberg, P. Y. (2006). On the performance of maximumlikelihood versus means and variance adjusted weighted least squares estimation in CFA. *Structural Equation Modeling*, 13(2), 186–203.

Can, S., van de Schoot, R., & Hox, J. (2014). Collinear latent variables in multilevel confirmatory factor analysis: A comparison of maximum likelihood and Bayesian estimations. *Educational and Psychological Measurement*, *75*(3), 406-427.

Dagne, G. A., Howe, G. W., Brown, C. H., & Muthén, B. O. (2002). Hierarchical modeling of sequential behavioral data: An empirical Bayesian approach. *Psychological Methods*, *7*(2), 262.

Depaoli, S., & Clifton, J. P. (2015). A Bayesian approach to multilevel structural equation modeling with continuous and dichotomous outcomes. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 1-25.

Dunson, D. B. (2000). Bayesian latent variable models for clustered mixed outcomes. *Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Statistical Methodology)*, *62*(2), 355-366.

Flora, D. B., & Curran, P. J. (2004). An Empirical Evaluation of Alternative Methods of Estimation for Confirmatory Factor Analysis With Ordinal Data. *Psychological Methods*, *9*(4), 466–491.

Forero, C. G., & Maydeu-Olivares, A. (2009). Estimation of IRT graded response models: Limited versus full information methods. *Psychological Methods*, 14, 275–299.

Gelman, A. (2006). Prior distributions for variance parameters in hierarchical models (Comment on Article by Browne and Draper). Bayesian Analysis, 1, 515–534.

Gelman, A. (2013). Two simple examples for understanding posterior p-values whose distributions are far from uniform. *Electronic Journal of Statistics*, 2013, 2595- 2602.

Gelman, A., & Rubin, D. B. (1992). Inference from iterative simulation using multiple sequences. *Statistical Science*, *7*, 457–472.

Gelman, A., Meng, X. L. and Stern, H. (1996) Posterior predictive assessment of model fitness via realized discrepancies. *Statistica Sinica*, 6, 733–759.

Hox, J., van de Schoot, R., & Matthijsse, S. (2012). How few countries will do? Comparative survey analysis from a Bayesian perspective. *Survey Research Methods*, *6*(2), 87-93.

Kaplan, D. (2014). *Bayesian statistics for the social sciences*. Guilford Publications.

Kaplan, D., & Depaoli, S. (2012). Bayesian structural equation modeling. In R. H. Hoyle (Ed.), *Handbook of structural equation modeling* (pp. 650–673). The Guilford Press.

Kohli, N., Hughes, J., Wang, C., Zopluoglu, C., & Davison, M. L. (2015). Fitting a linear–linear piecewise growth mixture model with unknown knots: A comparison of two common approaches to inference. *Psychological methods*, *20*(2), 259-275.

König, C., & van de Schoot, R. (2018). Bayesian statistics in educational research: a look at the current state of affairs. *Educational Review*, *70*(4), 486-509.

Lee, S. Y. (2007). *Structural equation modeling: A Bayesian approach*. John Wiley & Sons.

Lee, S. Y., & Song, X. Y. (2004). Evaluation of the Bayesian and maximum likelihood approaches in analyzing structural equation models with small sample sizes. *Multivariate Behavioral Research*, 39, 653–686.

Li, C. H. (2016). The performance of ML, DWLS, and ULS estimation with robust corrections in structural equation models with ordinal variables. *Psychological methods*, *21*(3), 369- 387.

Li, C. H. (2021). Statistical estimation of structural equation models with a mixture of continuous and categorical observed variables. *Behavior research methods*, *53*(5), 2191-2213.

Lunn, D. J., Thomas, A., Best, N., & Spiegelhalter, D. (2000). WinBUGS-a Bayesian modelling framework: concepts, structure, and extensibility. *Statistics and computing, 10(4), 325-337.*

McElreath, R. (2016). *Statistical rethinking: A Bayesian course with examples in R and Stan*. Bioca Raton, FL: CRC Press, Taylor & Francis Group.

Meng, X. L. (1994) Posterior predictive p-values. *The Annals of Statistics*, 22, 1142– 1160.

Muthén, B. & Asparouhov, T. (2012). Bayesian structural equation modeling: A more Flexible Representation of Substantive Theory. *Psychological Methods.* 17(3): 313-335.

Muthén, L. K., & Muthén, B. O. (1998-2012). *Mplus user's guide. seventh edition.* Los Angeles, CA: Muthén and Muthén.

Natesan, P. (2015). Comparing interval estimates for small sample ordinal CFA models. *Frontiers in Psychology*, 6, 1599.

Scheines, R., Hoijtink, H., & Boomsma, A. (1999). Bayesian estimation and testing of structural equation models. *Psychometrika*, *64*(1), 37-52.

Smid, S. C., McNeish, D., Miočević, M., & van de Schoot, R. (2020). Bayesian versus frequentist estimation for structural equation models in small sample contexts: A systematic review. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, *27*(1), 131-161.

Van Erp, S. J. (2020). *Bayesian structural equation modeling: The power of the prior*. Gildeprint.

ENVIRONMENTAL IMPACTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A SYSTEMATIC REVIEW

Ezgi MEŞE

Eskişehir Osmangazi University,
E-mail: ezgimese1134@gmail.com – ORCID: 0009-0009-6675-5223

Prof. Dr. Munise SEÇKİN KAPUCU

Eskişehir Osmangazi University,
E-mail: muniseseckin@hotmail.com – ORCID: 0000-0002-9202-2703

ABSTRACT

With the rapid spread of artificial intelligence (AI), generative artificial intelligence (GenAI), and large language model (LLM) based systems, the question of the extent to which the possible environmental impacts of these technologies are addressed has become inevitable. This study aims to examine the environmental impacts of AI, GenAI, and LLM-based systems within the scope of a systematic review of the academic literature, especially with a focus on possible negative impacts.

Within the scope of the literature review conducted in line with *Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses* (PRISMA) guidelines, a total of 35 studies published between 2020 and 2025 in the Web of Science, Scopus, ERIC and Google Scholar databases were included in the analysis. The examined studies were evaluated in terms of environmental impact areas and research approaches used using the descriptive analysis approach.

As a result of the findings, it shows that environmental impacts are largely discussed in the literature through energy consumption and carbon emissions. On the other hand, it reveals that areas of influence such as water use and ecological pressure remain limited. In addition, it was determined that most of the studies were descriptive and conceptual, and the quantitative and empirical evidence was relatively limited.

Overall, this systematic review makes visible the studies in the literature on the environmental impacts of AI-based systems, clearly demonstrating the need for more balanced and evidence-based research with a focus on sustainability. Accordingly, this study aims to provide a framework for future sustainability-focused research by presenting the themes discussed in the literature and the areas that have been studied at a limited level regarding the environmental impacts of AI-based systems from a comprehensive perspective.

Keywords: *Artificial Intelligence, Generative Artificial Intelligence, Large Language Models, Environmental Impacts, Systematic Review*

1. INTRODUCTION

In the age of digital transformation, with the rapidly developing technologies of the 21st century, the use of Artificial Intelligence (AI), Generative Artificial Intelligence (GenAI) and Large Language Models (LLMs) based systems has increased considerably in recent years. In this context, studies addressing the negative aspects of AI, GenAI, and LLM-based systems that affect the environment were examined by systematic review method in this research. The rapid diversification of technological tools has affected many areas from daily life to working processes (Beers, 2011). Digital transformation is a process of change that occurs with the widespread use of digital technologies such as AI, Internet of Things (IoT), and cloud computing. What is decisive in this process is not the existence of technologies, but how these technologies are used (Nadkarni & Prügl, 2021).

Industry 4.0 refers to a transformation process in which production processes are made smart through digital technologies such as Cyber-Physical Systems (CPS), IoT and cloud computing. In this process, production systems can monitor physical processes in real-time and develop a production approach based on learning and adaptive decisions through AI-powered systems (Zhong et al., 2017). Although Industry 4.0 has led to significant increases in energy efficiency, especially in high-computational applications such as AI, the consequences of these efficiency gains on the total environmental impact are a controversial topic in the literature (Gupta et al., 2022).

"Artificial intelligence (AI) can be defined as information systems that can participate in human-like processes such as learning, adapting, synthesizing, self-correction, and using data for complex processing tasks" (Popenici & Kerr, 2017, s. 2). As emphasized in the literature, with the increasing use of these systems, it also brings significant computational and infrastructure requirements. The increasing computational requirements of AI applications raise discussions about environmental sustainability over the energy consumption of the hardware and data center infrastructures that support these systems (Benito et al., 2025).

ChatGPT, an AI-based chatbot developed by OpenAI and launched on November 30, 2022, has become widely used in different fields such as education, healthcare, law, and software development in a short time. It reached 100 million active users within two months of its launch (Lo, 2023). *"Generative AI (GenAI) refers to a group of artificial intelligence algorithms and models that can generate new content, such as text, images, videos, and problem-solving strategies, with human-like creativity and adaptability"* (He et al., 2025, s. 1).

In this context, LLMs stand out as a crucial subcomponent of GenAI and AI applications. LLMs are statistical language models trained on large-scale text compilations and working based on predicting the conditional probability of the next word in a text sequence, generating text from this probability distribution by sampling (Douglas, 2023). Ornes (2025) states that as LLMs scale up, energy consumption increases considerably. While the first training of the developed GPT-3 model required energy corresponding to the electricity needs of approximately 120 households for a year, it is stated that GPT-4 consumed approximately 50 times more energy in its training. In contrast, another model, DeepSeek, is aimed at activating only a limited part of the model for each query. However, it emphasizes that the total energy demand of large-scale

AI and LLM-based systems continues to increase and the environmental impacts have reached a level that can no longer be ignored.

Green Artificial Intelligence (Green AI) is considered as a resource-efficient approach that prioritizes reducing environmental burdens such as energy consumption, computational costs, and carbon footprint in the design, training, and usage processes of AI systems, while also aligning with the environmental sustainability goals of these systems (Bolón-Canedo et al., 2024; Verdecchia et al., 2023). While the Red Artificial Intelligence (Red AI) approach aims to maximize model accuracy, it often leaves the environmental and computational costs incurred in this process in the background. The accuracy gains achieved by training LLMs with millions of parameters and large datasets are often limited, resulting in high energy consumption and increased carbon emissions. This poses significant risks to environmental sustainability and increases the dependence of research processes on high computational resources (Schwartz et al., 2020). These two different trends, shaped around Green AI and Red AI approaches in the literature, reveal that AI technologies should be taken not only in terms of technical performance metrics but also in terms of environmental sustainability. Accordingly, countries need to develop long-term plans to reduce the environmental impact of AI technologies. AI systems need to be integrated into national development strategies and create policies that align with environmental sustainability goals. Especially in industrialized countries, directing AI applications to support energy transition is an important requirement (Wang et al., 2024a).

Iqbal et al. (2025) reveal that AI systems offer significant opportunities in terms of energy efficiency and climate solutions, but they can have an increasing effect on carbon emissions if not supported by strong corporate structures and clean energy investments. The literature indicates that university students' level of awareness of the environmental impacts of GenAI systems remains limited, and the technical aspect of these impacts is often overlooked (Dungo et al., 2025). Considering environmental impacts in the design, development, and usage processes of AI systems plays a critical role in creating more sustainable digital infrastructures in the future. On the other hand, there is a need to address the dimensions and approaches within which the environmental impacts of these systems with increasing use are discussed from a holistic perspective.

Purpose of the Study and Research Questions

The aim of this research is to examine the literature within the scope of a systematic review, including academic studies on the environmental impacts of AI, GenAI, and LLM-based systems, especially studies focusing on possible negative effects on the environment. Within the scope of this systematic review, answers to the following research questions were sought:

1. Through which impact areas are the environmental impacts of AI, GenAI, and LLM-based systems discussed in the academic literature?
2. In the studies examined, within the framework of which research approaches and types of evidence are the environmental impacts of AI-based systems addressed?
3. What is the distribution of studies on the environmental impacts of AI-based systems by years and countries?
4. In the literature, environmental impacts are examined through which types of AI-based systems (AI, GenAI, LLM)?

2. METHOD

2.1.Research Design

This study is a systematic review that examines academic studies addressing the possible environmental impacts of AI, GenAI, and LLM-based systems. The compilation process was planned and carried out in line with the PRISMA directive. PRISMA is an international guideline that ensures transparent, consistent and traceable reporting of the literature review and study selection process in systematic review studies. PRISMA considers the systematic review process in a gradual structure as identification, screening, eligibility and inclusion (Page et al., 2021). The studies included in the research were selected from among articles that examine, describe, discuss, or provide evidence for the environmental impacts of AI systems. In this context, the studies were analyzed contextually and methodically in terms of the types of environmental impacts they presented and the methods they used.

2.2.Databases and Search Strategy

The studies were scanned through the leading academic databases of the field, Web of Science, Scopus and ERIC. The literature review was conducted between November 2025-December 2025. During the search process, the studies were limited to the last five years (2020–2025). Keywords were searched in the title, summary, and keyword fields using Boolean operators (AND, OR). The search strategy included combinations such as *"artificial intelligence"* AND *"environmental impact"*, *"generative artificial intelligence"* AND *"energy consumption"*, *"large language models"* AND *"carbon emissions"*, *"AI systems"* AND *"water usage"* AND *"data centers"*, and "*machine learning"* AND *"environmental footprint"*.

2.3.Inclusion and Exclusion Criteria

Academic studies that directly examine or focus on the environmental impacts of AI, GenAI, and LLM-based systems are included in this systematic review. The inclusion criteria were as follows: studies published between 2020 and 2025, published in English, addressing the environmental impacts of artificial intelligence systems, examining environmental impacts from energy consumption, carbon emissions, water use, or infrastructure, and academic publications that reveal environmental impacts with quantitative data or discuss these impacts in a conceptual and descriptive framework, including peer-reviewed journal articles or highly cited academic preprints. The exclusion criteria are as follows: blog posts, corporate reports, and non-academic publications, studies that focus only on technical performance and do not include environmental impacts, and publications that address artificial intelligence at a general level but do not explicitly address environmental impacts. Studies in this context were not included in the analysis.

2.4.Study Selection Process (PRISMA)

The selection and elimination process of the studies was carried out in accordance with PRISMA guidelines. As a result of the literature review carried out in four different databases, a total of 4,005 records were identified. After pre-filtering and removing duplicate records, 142 studies were evaluated. Of the 64 studies whose full text was examined in the second elimination stage, 24 studies that predominantly addressed the environmental impacts of AI-based systems in the context of positive impacts, focused on sustainability gains, or highlighted environmental benefits were excluded because they were not compatible with the

study's focus on possible negative environmental impacts. After all the elimination stages, 35 studies were finally included in the systematic review. The selection and elimination process of the studies is presented in detail in the PRISMA flow diagram (see Figure 1.).

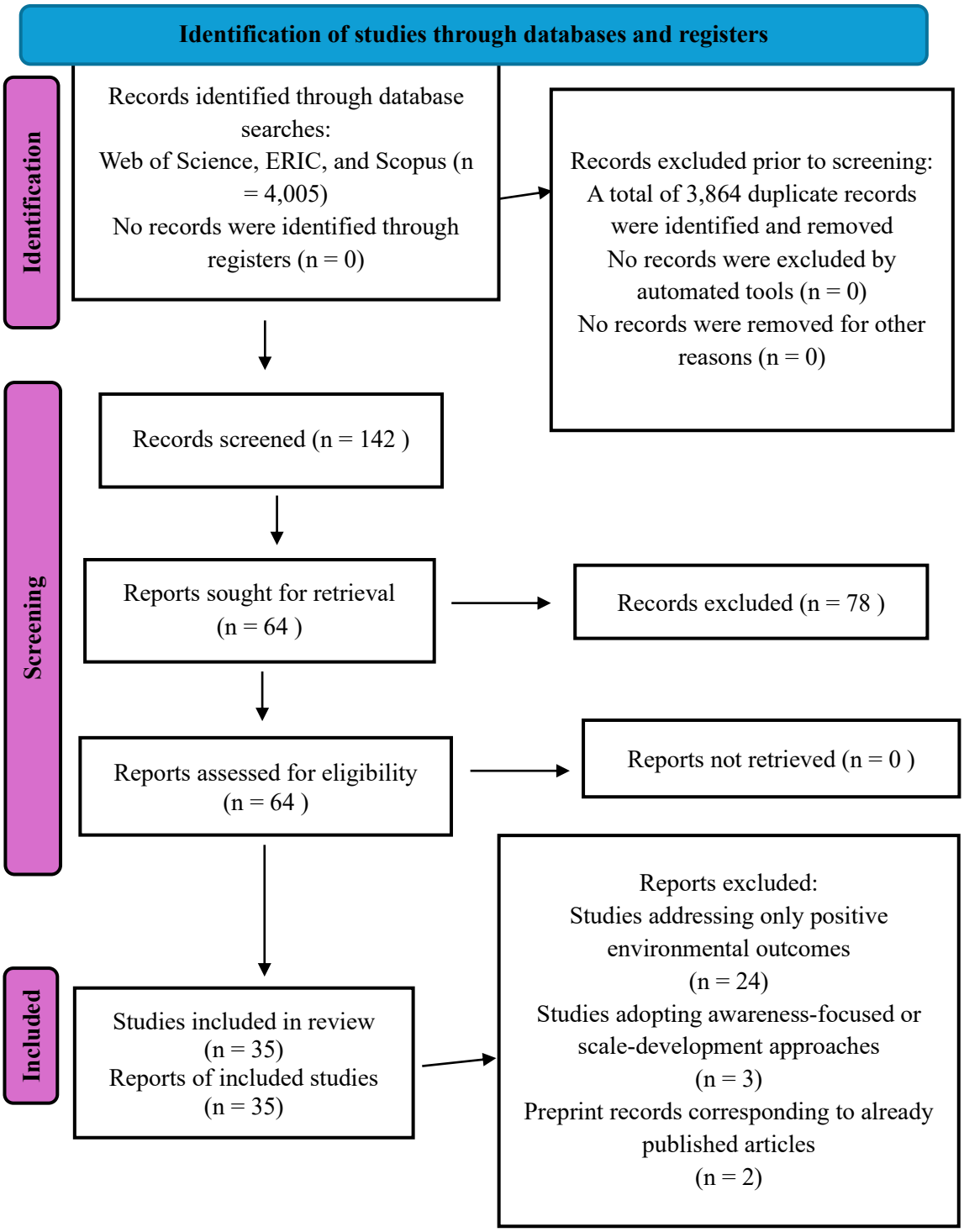

Figure 1. PRISMA 2020 flow diagram illustrating the study review process.

2.5.Data Analysis

The studies included in the review were examined using descriptive analysis and thematic content analysis approaches. Each study was coded and classified according to the following criteria: year of publication and country of publication, type of environmental impact addressed (energy consumption, carbon emissions, water use, infrastructure), and approach used and type of evidence (quantitative/empirical, modelling, descriptive/conceptual). The coding process was carried out systematically by the researcher. The findings obtained are presented through charts and the trends and limitations in the field are revealed.

3. RESULTS

The studies examined within the scope of this systematic review address the environmental impacts of AI, GenAI, and LLM based systems within the framework of different themes. The findings were organized and presented in tables using a descriptive analysis approach.

The tables below descriptively reveal the distributions of these findings. When the dimensions of the environmental impacts of the studies examined in the first part of the findings are examined, it is seen that certain impact areas come to the fore in the literature, while some impact areas are discussed within the scope of a limited number of studies. Accordingly, Table 1 has been created to reveal the environmental impact areas addressed in the studies.

Based on the literature, the studies examined discuss the environmental impacts of AI applications through direct resource use, environmental outputs caused by this use, and indirect societal and economic consequences. Accordingly, environmental impacts were classified under six basic themes. These themes are energy consumption, carbon emissions, water use, infrastructure/hardware and data center-based impacts, ecological pressure (ecological footprint) and indirect socio-economic impacts.

In the energy consumption section, there are studies addressing electricity consumption, computational intensity, and energy efficiency issues that arise during the training and use of AI systems. Within the scope of carbon emissions, studies focusing on greenhouse gas emissions, carbon footprint and emission calculations that occur as a direct or indirect result of energy consumption are classified. The impact area of water use encompasses studies focusing specifically on the cooling processes of data centers and the indirect water footprint of AI systems.

Under the heading of infrastructure, hardware, and data center-based impacts, there are studies examining the environmental impacts that occur throughout the production, use, and lifecycle of the physical infrastructure that supports AI systems. The ecological footprint includes studies that evaluate the overall burden of AI applications on natural resources through holistic indicators. Indirect socio-economic impacts include studies that address the environmental consequences of the use of AI on production, consumption, economic structure and social behaviors.

This classification was made to systematically reveal the dimensions through which environmental impacts are discussed in the literature, and each impact area was determined according to the content of the relevant studies (see Table 1.).

Table 1. Categories of Environmental Impacts Examined in the Reviewed Studies

Domains	Studies Reviewed (Author, Year)	Total (n)
Energy Consumption	Bender et al., 2021; Bouza et al., 2023; Budennyy et al., 2022; Chen et al., 2025; Dhar, 2020; Durmuş Şenyapar & Bayındır, 2025; Fu et al., 2025; Goldverg et al., 2025; Hankendi et al., 2025; Hassan et al., 2025; Husom et al., 2025; Jean-Quartier et al., 2023; Latif et al., 2025; Li et al., 2025; Mishra et al., 2025; Ding et al., 2025; Mitu & Mitu, 2024; Napolitano et al., 2025; Patterson et al., 2021; Pimenow et al., 2024; Ren et al., 2024; Sánchez-Mompó et al., 2025; Schwartz et al., 2020; Savazzi et al., 2023; Wu et al., 2022; Wu et al., 2024; Yu et al., 2024	27
Carbon Emissions	Bouza et al., 2023; Budennyy et al., 2022; Bender et al., 2021; Chen et al., 2025; Li et al., 2025; Ding et al., 2025; Dhar, 2020; Goldverg et al., 2025; Durmuş Şenyapar & Bayındır, 2025; Fu et al., 2025; Hankendi et al., 2025; Jean-Quartier et al., 2023; Kneese & Young, 2024; Mitu & Mitu, 2024; Mishra et al., 2025; Napolitano et al., 2025; Pimenow et al., 2024; Patterson et al., 2021; Ren et al., 2024; Schwartz et al., 2020; Savazzi et al., 2023; Schneider et al., 2025; Sánchez-Mompó et al., 2025; Shen et al., 2023; Tang et al., 2025; van der Ven et al., 2024; Wang et al., 2024a; Wu et al., 2022; Yu et al., 2024	29
Water Usage	Gibbons et al., 2025; Ren et al., 2024; Li et al., 2025	3
Hardware and Data Center Infrastructure	Bender et al., 2021; Bouza et al., 2023; Budennyy et al., 2022; Chen et al., 2025; Ding et al., 2025; Fu et al., 2025; Goldverg et al., 2025; Hankendi et al., 2025; Husom et al., 2025; Jean-Quartier et al., 2023; Latif et al., 2025; Li et al., 2025; Mishra et al., 2025; Mitu & Mitu, 2024; Napolitano et al., 2025; Patterson et al., 2021; Sánchez-Mompó et al., 2025; Schneider et al., 2025; Wu et al., 2024	19
Ecological Pressure (Ecological Footprint)	Tang et al., 2025; Wang et al., 2024a; Wang et al., 2024b	3
Indirect Socio-Economic Impacts	Durmuş Şenyapar & Bayındır, 2025; Ding et al., 2025; Goldverg et al., 2025; Hankendi et al., 2025; Kneese & Young, 2024; Li et al., 2025; Mishra et al., 2025; Mitu & Mitu, 2024; Pimenow et al., 2024; Schwartz et al., 2020; Shen et al., 2023; Tang et al., 2025; van der Ven et al., 2024; Wang et al., 2024a; Wang et al., 2024b; Wu et al., 2022; Wu et al., 2024; Yu et al., 2024	18

Note. Some studies were classified under more than one environmental impact category.

An examination of Table 1 shows that carbon emissions (n = 29) and energy consumption (n = 27) are the most frequently discussed environmental impact areas in the literature regarding AI-based systems. Infrastructure, hardware, and data center-based impacts were discussed in 19 studies, while indirect socio-economic impacts were examined in 18 studies. By contrast, water use and ecological pressure (ecological footprint) are included in only three studies each. These findings suggest that some environmental impact areas are covered at a more limited level in the literature.

In the second part of the findings, the distribution of the examined studies according to approach and types of evidence is revealed (see. Table 2). Based on the descriptive analysis, five main themes were determined by considering the methodological frameworks and types of evidence through which environmental impacts are addressed. These themes are quantitative/empirical studies, econometric and panel data-based studies, modeling and simulation studies, descriptive and conceptual studies, and studies focusing on measurement and methodology development.

While some of the studies examined revealed environmental impacts through quantitative data based on direct measurements, some examined macro-level relationships through econometric analyses and panel data sets. In addition, modeling and simulation-based studies have focused on predicting how environmental impacts may change under different scenarios. Descriptive and conceptual studies, on the other hand, have addressed environmental impacts through conceptual frameworks, policy discussions, and literature-based evaluations rather than numerical measurements. Studies focusing on measurement and methodology development aimed to develop methodological tools and indicators for calculating, monitoring, or comparing the environmental impacts of AI-based systems.

Table 2. Distribution of Reviewed Studies by Research Approach and Evidence Type

Approach/Type of Evidence	Related Studies (Author, Year)	Total (n)
Quantitative / Empirical	Ding et al., 2025; Hassan et al., 2025; Husom et al., 2025; Patterson et al., 2021; Sánchez-Mompó et al., 2025	5
Econometric / Panel Data	Shen et al., 2023; Tang et al., 2025; Wang et al., 2024a; Wang et al., 2024b	4
Modeling / Simulation	Chen et al., 2025; Fu et al., 2025; Goldverg et al., 2025; Jean-Quartier et al., 2023; Ren et al., 2024; Savazzi et al., 2023; Yu et al., 2024	7
Descriptive / Conceptual	Bender et al., 2021; Dhar, 2020; Durmuş Şenyapar & Bayındır, 2025; Gibbons et al., 2025; Hankendi et al., 2025; Kneese & Young, 2024; Mishra et al., 2025; Mitu & Mitu, 2024; Pimenow et al., 2024; Schwartz et al., 2020; van der Ven et al., 2024; Wu et al., 2022; Wu et al., 2024	13
Measurement / Methodology Development	Bouza et al., 2023; Budennyy et al., 2022; Latif et al., 2025; Li et al., 2025; Napolitano et al., 2025; Schneider et al., 2025	6

Note. The studies were classified based on their dominant research approach and the primary type of evidence they presented.

Table 2 shows that, a diverse distribution of studies in terms of research approach and types of evidence. The highest number of studies are within the scope of descriptive and conceptual approach, and there is a total of 13 studies in this group. These studies mainly address environmental impacts through literature-based evaluations. Modeling and simulation-based studies ranked second with 7 studies, and the number of studies focusing on measurement and methodology development was determined as 6. The number of studies carried out with the quantitative/empirical approach was determined as 5, and the number of econometric and panel data-based studies was determined as 4.

Environmental impacts are largely discussed through conceptual and descriptive approaches in the literature. However, the presence of studies on modeling, simulation and methodology development reveals that environmental impacts are examined using different methods.

In the third part of the findings, the distribution of the examined studies by publication years and countries was analyzed (see. Figure 2).

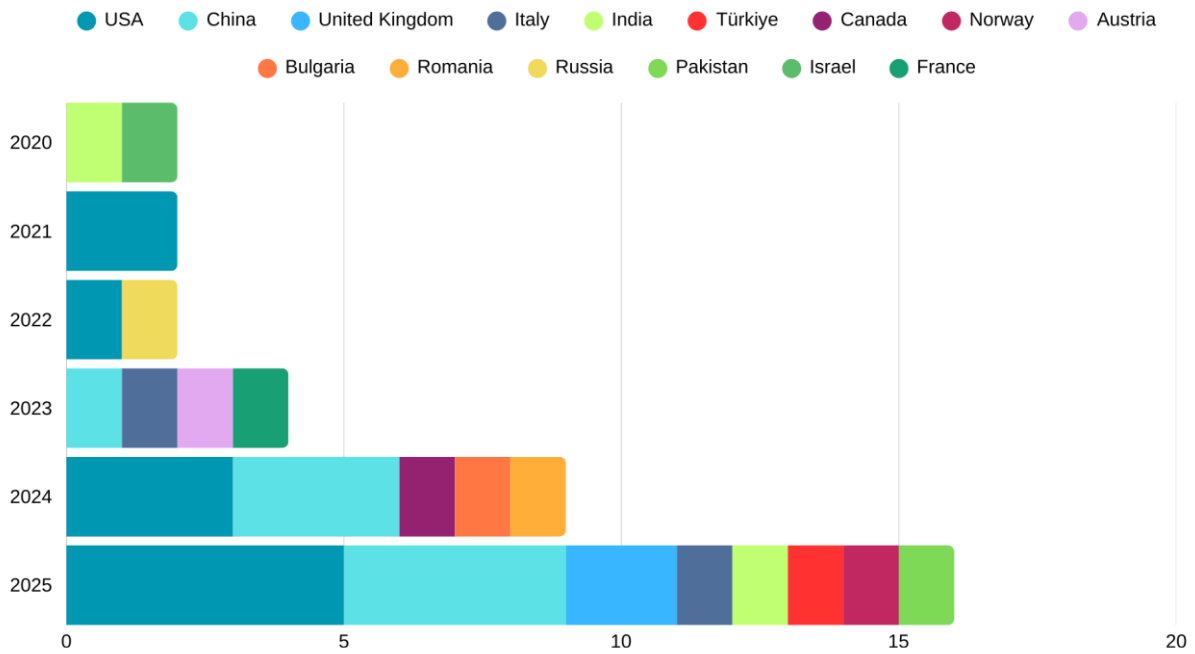

Figure 2. Distribution of the Reviewed Studies by Publication Year and Country

Note. Country information was classified according to the institutional addresses of the corresponding authors.

According to Figure 2, studies on the environmental impacts of AI-based systems have increased significantly in recent years. The increase in the number of studies published, especially in 2024 and 2025, shows that this topic is gaining increasing attention in the current academic literature. On the other hand, it is noteworthy that the number of studies published between 2020 and 2022 is more limited.

When the distribution by countries is examined, it is seen that the studies are mainly carried out by research institutions based in the USA (n = 11) and China (n = 8). The USA was the most

represented country among the studies examined, followed by China. The UK, Italy and India also stand out among other countries contributing to the literature with (n = 2) studies for each country. Although to a more limited extent, studies originating from other countries (n = 1) are also observed, indicating that several geographical regions are represented by a single study. This distribution shows that academic production on the environmental impacts of AI-based systems is concentrated in certain countries, but in recent years, interest in the subject has started to diversify geographically.

In the last part of the findings, it was evaluated through which type of AI-based systems the environmental impacts were addressed in the examined studies (see Table 3). In the theme determination process, the classification was based on which AI system the studies centered on as the unit of analysis and the technological structure through which environmental impacts were discussed.

Table 3. Types of AI Systems Examined in the Reviewed Studies

Type of AI	Related Studies (Author, Year)	Total (n)
AI	Bouza et al., 2023; Budennyy et al., 2022; Chen et al., 2025; Dhar, 2020; Durmuş Şenyapar & Bayındır, 2025; Fu et al., 2025; Goldverg et al., 2025; Hankendi et al., 2025; Hassan et al., 2025; Latif et al., 2025; Jean-Quartier et al., 2023; Mitu & Mitu, 2024; Napolitano et al., 2025; Patterson et al., 2021; Pimenow et al., 2024; Sánchez-Mompó et al., 2025; Savazzi et al., 2023; Schneider et al., 2025; Schwartz et al., 2020; Shen et al., 2023; Tang et al., 2025; Wang et al., 2024a; Wang et al., 2024b; Wu et al., 2022; Wu et al., 2024; Yu et al., 2024	26
GenAI	Ding et al., 2025; Gibbons et al., 2025; Kneese & Young, 2024; Li et al., 2025; Ren et al., 2024; Sánchez-Mompó et al., 2025; van der Ven et al., 2024	7
LLM	Bender et al., 2021; Ding et al., 2025; Gibbons et al., 2025; Husom et al., 2025; Kneese & Young, 2024; Latif et al., 2025; Li et al., 2025; Mishra et al., 2025; Napolitano et al., 2025; Ren et al., 2024; Yu et al., 2024; van der Ven et al., 2024	12

Note. The studies were classified according to the scope and technical level of the AI-based systems addressed. A study can be included in more than one type of AI.

Table 3 indicates that environmental impacts are largely addressed through general AI-based systems, with 26 of the studies examined evaluated environmental impacts under the heading of AI. This shows that environmental impacts are mostly discussed in the context of the general usage areas and infrastructures of AI systems in the literature. On the other hand, number of studies focusing on GenAI-based systems is more limited (n = 7), while studies focusing on LLMs included in 12 studies. This finding reveals that academic interest in the environmental impacts of GenAI and LLM-based systems is relatively new and is still represented by a limited number of studies.

4. DISCUSSION AND CONLUSION

The 35 studies examined within the scope of this systematic review reveal that the environmental impacts of AI, GenAI, and LLMs-based systems are concentrated around

specific themes in the literature. Energy consumption of the studies examined (n = 27), and carbon emissions (n = 29) were considered as environmental impact areas (see Table1). This shows that energy and carbon-based environmental impacts have become a priority research topic in the literature due to the increasing computational power of AI-based systems and intensive data center usage.

The striking finding is that environmental impact areas such as water use (n = 3) and ecological pressure/ecological footprint (n = 3) have been examined in a very limited number of studies (see Table 1). These findings indicate that the environmental impacts of AI systems are mostly examined with a focus on energy and carbon, while the effects on water resources and ecosystems are among the less frequently examined themes in the literature. When this situation is evaluated especially in terms of water resources, the amount of directly usable drinking water is very limited because only 2.5% of the world's water resources consist of fresh water sources and a significant part of this water is stored in the form of glaciers or groundwater (UNESCO, 2020).

When the methodological distribution of the studies examined is examined, it is seen that environmental impacts are generally handled through descriptive and conceptual approaches (n = 13) .The limited number of quantitative/empirical (n = 5) and econometric/panel data-based (n = 4) studies reveals that environmental impacts are mostly addressed through debates and conceptual frameworks. However, the existence of modeling and simulation-based studies (n = 7) shows that there is research on how environmental impacts will change under different scenarios in the future (see Table 2).

When the distribution by publication year and countries is examined, it is suggested that studies on the possible harmful environmental effects of AI-based systems have increased significantly, especially in recent years, and the interest in the literature has occurred recently (see Figure 2). On a country basis, it is noteworthy that the studies are mainly concentrated in the USA, China and are more limited represented in academic studies in other countries.

The findings regarding the type of AI-based systems in the studies show that the studies generally (n = 26) focus on general AI systems (see Table 3). Despite the increase in the number of GenAI (n = 7) and LLM-based (n = 12) studies, it is seen that the environmental impacts of these systems are still addressed in a limited number of studies. However, the fact that some studies are classified under more than one type of AI system indicates that environmental impacts are not confined to a single technological structure, but can be addressed across different AI, GenAI, and LLM-based systems.

These findings also coincide with the lack of awareness emphasized despite the limited study in the literature. As a matter of fact, Dungo et al. (2025) reveal that university students' awareness levels regarding the environmental impact of GenAI systems remain limited. This shows that AI and GenAI technologies, especially at the higher education level, should be addressed not only in terms of functionality and efficiency, but also in terms of the possible environmental impacts of the systems used.

Iqbal et al. (2025) highlight that AI technologies offer significant opportunities for energy efficiency and climate solutions, but they can increase environmental burdens if not supported

by strong corporate structures and clean energy investments. This shows that countries and institutions should be prepared for AI-based transformation not only with a focus on technological progress but also with environmental sustainability. In line with this view, Wang et al. (2024a) emphasize the importance of integrating AI technologies with national development strategies, energy transition goals, and environmental policies to keep environmental impacts at a manageable level.

In this context, Green AI and Red AI approaches, which stand out in the literature, also provide an important framework for educational programs. While the Green AI approach prioritizes environmental sustainability, the Red AI approach brings environmental risks such as high energy consumption and carbon emissions due to its focus on performance and accuracy gains (Schwartz et al., 2020; Bolón-Canedo et al., 2024; Verdecchia et al., 2023). Therefore, especially at the higher education level, it is important to address AI and GenAI technologies in a comparative manner and to raise students' awareness about environmental impacts.

In conclusion, this systematic review reveals that the environmental impacts of AI, GenAI, and LLM-based systems are generally discussed within the framework of energy and carbon emissions in the literature, while water use and ecological areas remain neglected. Future studies focus on these limited areas and strengthen evidence base though increasing quantitative and empirical research.

References

Beers, S. Z. (2011). *21st century skills: Preparing students for their future*. ASCD.

Bender, E. M., Gebru, T., McMillan-Major, A., & Mitchell, S. (2021). On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big? In Proceedings of the 2021 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT '21) (pp. 610–623). Association for Computing Machinery.

Bolón-Canedo, V., Morán-Fernández, L., Cancela, B., & Alonso-Betanzos, A. (2024). *A review of green artificial intelligence: Towards a more sustainable future*. *Neurocomputing, 599*, 128096.

Bouza, A., Guiraud, E., Riondet, C., & Rougier, N. P. (2023). *How to estimate carbon footprint when training deep learning models? A guide and review*. Environmental Research Communications, 5, 115014.

Budennyy, S. A., Lazarev, V. D., Zakharenko, N. N., Korovin, A. N., Plosskaya, O. A., Dimitrov, D. V. E., … Zhukov, L. E. E. (2022). Eco2AI: Carbon emissions tracking of machine learning models as the first step towards sustainable AI. Doklady Mathematics, 106(Suppl. 1), S118–S128.

Chen, Z.-M., Xiong, Q., Duan, J., Ma, J., Chen, Z., & Guo, S. (2025). *AI carbon footprint in China sets to double post-2030 carbon peaking. Energy Economics, 150*, 108880.

Dhar, P. (2020). The carbon impact of artificial intelligence. Nature Machine Intelligence, 2, 423–425.

Ding, Z., Wang, J., Song, Y., Zheng, X., He, G., Chen, X., et al. (2025). Tracking the carbon footprint of global generative artificial intelligence. The Innovation, 6(5).

Douglas, M. R. (2023). *Large language models*. *arXiv*.

Dungo, C. A. B., Beltran, Z. L. E., Declaro, B. C., Dela-Cruz, J. J. C., & Viray, R. U. (2025). Students' level of awareness on the environmental implications of generative AI. Journal of Education in Science, Environment and Health (JESEH), 11(2), 93–107.

Durmuş Şenyapar, H. N., & Bayındır, R. (2025). *The energy hunger paradox of artificial intelligence: End of clean energy or magic wand for sustainability?* Sustainability, 17, 2887.

Fu, X., Ma, Z., Shao, X., Chen, G., & Qi, J. (2025). Renewable-aware container migration in multi-data centers. Electronics, 14(21), 4345.

Gibbons, A., et al. (2025). Investigating awareness and behavioural intentions from AI water footprint digital posters in higher education settings. Sustainable Futures, 10, 101533.

Goldverg, J., Jamil, H., Rodrigues, E., & Kosar, T. (2025). *Toward carbon-aware data transfers*. IEEE Internet Computing, 29(2), 19–26.

Gupta, U., Kim, Y. G., Lee, S., Tse, J., Lee, H.-H. S., Wei, G.-Y., Brooks, D., & Wu, C.-J. (2022). Chasing carbon: The elusive environmental footprint of computing. IEEE Micro, 42(4), 37–47.

Hankendi, C., Coskun, A. K., & Sovacool, B. K. (2025). Why transparency matters for sustainable data centers and carbon-neutral artificial intelligence (AI). iScience, 28(11), 113705.

Hassan, U., Rehman, Z. U., Ahmad, I., & Islam, S. U. (2025). *Analyzing the energy consumption of random forest and support vector machine models: Paving the way for green and sustainable artificial intelligence*. Discover Internet of Things, 5, 100.

He, R., Cao, J., & Tan, T. (2025). Generative artificial intelligence: A historical perspective. *National Science Review, 12,* nwaf050.

Husom, E. J., Goknil, A., Astekin, M., Shar, L. K., Kåsen, A., Sen, S., & Soylu, A. (2025). *Sustainable LLM inference for edge AI: Evaluating quantized LLMs for energy efficiency, output accuracy, and inference latency*. ACM Transactions on Internet of Things, 6(4), Article 28.

Iqbal, A., Zhang, W., & Jahangir, S. (2025). *Building a sustainable future: The nexus between artificial intelligence, renewable energy, green human capital, geopolitical risk, and carbon emissions through the moderating role of institutional quality*. *Sustainability, 17*(3), 990.

Jean-Quartier, C., Bein, K., Hejny, L., Hofer, E., Holzinger, A., & Jeanquartier, F. (2023). The cost of understanding—XAI algorithms towards sustainable ML in the view of computational cost. Computation, 11(5), 92.

Kneese, T., & Young, M. (2024). *Carbon emissions in the tailpipe of generative AI*. Harvard Data Science Review, Special Issue 5.

Latif, I., Newkirk, A. C., Carbone, M. R., Munir, A., Lin, Y., Koomey, J., Yu, X., & Dong, Z. (2025). Single-node power demand during AI training: Measurements on an 8-GPU NVIDIA H100 system. IEEE Access, 13, 61740–61747.

Li, P., Yang, J., Islam, M. A., & Ren, S. (2025). Making AI less "thirsty": Uncovering and addressing the secret water footprint of AI models. Communications of the ACM, 68(7), 54–61.

Lo, C. K. (2023). *What is the impact of ChatGPT on education? A rapid review of the literature*. *Education Sciences, 13*(4), 410.

Mishra, V., Saxena, D., Gupta, K., Patni, S., & Singh, A. K. (2025). *Sustainability in large language model supply chains: Insights and recommendations using analysis of utility for affecting factors*. Scientific Reports, 15, 33524.

Mitu, N. E., & Mitu, G. T. (2024). *The hidden cost of AI: Carbon footprint and mitigation strategies*. SSRN.

Nadkarni, S., & Prügl, R. (2021). Digital transformation: A review, synthesis and opportunities for future research. *Management Review Quarterly, 71*(2), 233–341.

Napolitano, E. V., Borraccia, S., & Masciari, E. (n.d.). Green metrics for AI: A hybrid strategy for environmental impact assessment. SSRN.

Ornes, S. (2025). *Can neuromorphic computing help reduce AI's high energy cost? Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 122*(44), e2528654122.

Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., McGuinness, L. A., … Moher, D. (2021). *The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews*. BMJ, 372, n71.

Patterson, D., Gonzalez, J., Le, Q., Liang, C., Munguia, L. M., Rothchild, D., … Dean, J. (2021). *Carbon emissions and large neural network training*. arXiv.

Pimenow, S., Pimenowa, O., & Prus, P. (2024). *Challenges of artificial intelligence development in the context of energy consumption and impact on climate change*. Energies, 17(15), 3844.

Popenici, S. A. D., & Kerr, S. (2017). Exploring the impact of artificial intelligence on teaching and learning in higher education. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning, 12*(1), 1–13.

Ren, S., Tomlinson, B., Black, R. W., et al. (2024). Reconciling the contrasting narratives on the environmental impact of large language models. Scientific Reports, 14, 26310.

Sánchez-Mompó, A., Mavromatis, I., Li, P., Katsaros, K., & Khan, A. (2025). *Green MLOps to Green GenOps: An empirical study of energy consumption in discriminative and generative AI operations*. Information, 16(4), 281.

Savazzi, S., Rampa, V., Kianoush, S., & Bennis, M. (2023). *An energy and carbon footprint analysis of distributed and federated learning*. IEEE Transactions on Green Communications and Networking, 7(1), 248–264.

Schneider, I., Xu, H., Benecke, S., Patterson, D., Huang, K., Ranganathan, P., & Elsworth, C. (2025). *An introduction to life-cycle emissions of artificial intelligence hardware*. IEEE Micro, 45(5), 9–19.

Schwartz, R., Dodge, J., Smith, N. A., & Etzioni, O. (2020). Green AI. *Communications of the ACM, 63*(12), 54–63.

Shen, Y., Yang, Z., & Zhang, X. (2023). Impact of digital technology on carbon emissions: Evidence from Chinese cities. Frontiers in Ecology and Evolution, 11, 1166376.

Tang, Z., Tang, S., & Zou, J. (2025). *Artificial intelligence and global embodied carbon flow: Evidence from the application of industrial robots*. *Habitat International, 165*, 103560.

UNESCO. (2020). *The United Nations World Water Development Report 2020: Water and Climate Change*. Paris, France: UNESCO.

van der Ven, H., Corry, D., Elnur, R., Provost, V. J., & Syukron, M. (2024). Generative AI and social media may exacerbate the climate crisis. Global Environmental Politics, 24(2), 9–18.

Verdecchia, R., Sallou, J., & Cruz, L. (2023). *A systematic review of Green AI. WIREs Data Mining and Knowledge Discovery, 13*(4), e1507.

Wang, Q., Li, Y., & Li, R. (2024a). Ecological footprints, carbon emissions, and energy transitions: The impact of artificial intelligence (AI). Humanities and Social Sciences Communications, 11, 1043.

Wang, Q., Li, Y., & Li, R. (2024b). *Does artificial intelligence affect the ecological footprint? Evidence from 30 provinces in China*. Journal of Environmental Management, 352, 120078.

Wu, C. J., Raghavendra, R., Gupta, U., Acun, B., Ardalani, N., Maeng, K., Chang, G., Behram, F. A., Huang, J., Bai, C., Gschwind, M., Gupta, A., Ott, M., Melnikov, A., Candido, S., Brooks, D., Chauhan, G., Lee, B., Lee, H.-H. S., … Hazelwood, K. (2022). Sustainable AI: Environmental implications, challenges and opportunities. Proceedings of Machine Learning and Systems, 4, 795–813.

Wu, C.-J., Acun, B., Raghavendra, R., & Hazelwood, K. (2024). *Beyond efficiency: Scaling AI sustainably*. IEEE Micro, 44(5), 37–46.

Yu, Y., Wang, J., Liu, Y., et al. (2024). Revisit the environmental impact of artificial intelligence: The overlooked carbon emission source? Frontiers of Environmental Science & Engineering, 18, 158.

Zhong, R. Y., Xu, X., Klotz, E., & Newman, S. T. (2017). *Intelligent manufacturing in the context of Industry 4.0: A review*. Engineering, 3(5), 616–630.

DİKEY TARIM SİSTEMLERİNİN KENTSEL PEYZAJ TASARIMINDA KULLANIM OLANAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans öğrencisi, Ömer ŞENKAYA

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, E.mail:ömerxsenkaya@gmail.com- ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-3801-5240

Dr. Öğretim Üyesi, Meltem GÜNEŞ TİGEN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, E.mail:mgunes@nku.edu.tr- ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5487-5548

ÖZET

Günümüzde hızlı kentleşme, nüfus artışı ve iklim değişikliği gibi küresel ölçekte etkili olan süreçler, kentsel alanlarda yeşil alan yetersizliği, gıda güvenliği ve çevresel sürdürülebilirlik sorunlarını daha görünür hâle getirmektedir. Özellikle yoğun yapılaşmanın hâkim olduğu kentlerde, açık ve yeşil alanların sınırlı kalması, ekolojik dengenin bozulmasına ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bu durum, kentsel alanlarda hem yeşil alan miktarını artırmaya hem de çevresel sürdürülebilirliği desteklemeye yönelik yenilikçi yaklaşımların önemini artırmaktadır. Geleneksel tarım yöntemlerinin kentsel bağlamda uygulanabilirliğinin sınırlı olması, alternatif üretim ve mekânsal tasarım çözümlerinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda dikey tarım sistemleri, sınırlı mekânlarda üretim yapılabilmesi, kaynak kullanımının optimize edilmesi ve çevresel etkilerin azaltılması gibi özellikleriyle kentsel alanlar için dikkat çekici bir potansiyel sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, dikey tarım sistemlerini tarımsal üretim boyutunun ötesinde ele alarak, kentsel peyzaj tasarımında kullanım olanaklarını peyzaj mimarlığı perspektifinden değerlendirmektir. Çalışma kapsamında dikey tarım sistemlerinin kentsel mekânla kurduğu ilişki; yeşil altyapı, açık ve yarı açık alanlar, bina cepheleri, çatı alanları ve kamusal mekânlar bağlamında incelenmiştir. Araştırmada yöntem olarak kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiş; ulusal ve uluslararası ölçekte seçilen örnek uygulamalar üzerinden mekânsal entegrasyon, ekolojik katkılar, estetik değerler ve kullanıcı etkileşimi açısından değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan incelemeler, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzajda yalnızca üretim odaklı teknik çözümler olarak değil, aynı zamanda yeşil altyapının tamamlayıcı bir bileşeni olarak ele alınabileceğini ortaya koymaktadır. Bu sistemlerin bina cepheleri ve çatı alanlarında kullanımı, kentsel ısı adası etkisinin azaltılması, karbon salımının düşürülmesi ve mikroiklim koşullarının iyileştirilmesi açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Ayrıca yağmur suyu yönetimine katkı sunması, biyofilik tasarım ilkelerini desteklemesi ve kentliler için görsel ve psikolojik iyileştirici etkiler yaratması, dikey tarım sistemlerinin peyzaj mimarlığıyla kurduğu ilişkiyi güçlendirmektedir. Bununla birlikte, bu uygulamaların kamusal alanlarda çevresel farkındalığı artıran, eğitsel ve sosyal etkileşimi destekleyen mekânsal kurgular oluşturma potansiyeline sahip olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzaj tasarımında kullanım olanaklarını ortaya koymakta ve bu sistemlerin peyzaj mimarlığı disiplini kapsamında, ekolojik, estetik ve mekânsal tasarım yaklaşımlarıyla bütüncül bir biçimde ele alınmasının önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dikey tarım, kentsel peyzaj, peyzaj mimarlığı, yeşil altyapı, sürdürülebilir tasarım.

1. GİRİŞ

Küresel ölçekte hız kazanan kentleşme süreci, nüfus artışı ve iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte, kentsel alanlarda yeşil alan kaybı, çevresel bozulma ve gıda güvenliği sorunlarını daha görünür hâle getirmiştir. Özellikle yoğun yapılaşmanın hâkim olduğu büyük kentlerde, açık ve yeşil alanların azalması; kentsel ısı adası etkisinin artmasına, ekolojik dengenin zayıflamasına ve kentlilerin yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bu süreçte, kentsel çevrenin sürdürülebilirliği yalnızca estetik veya rekreatif nitelikler üzerinden değil, ekolojik işlevler ve üretim potansiyeli bağlamında da yeniden değerlendirilmesi gereken bir konu hâline gelmiştir (Bolund & Hunhammar, 1999; Wolch et al., 2014).

Geleneksel tarımsal üretim biçimleri, geniş arazi gereksinimi, yüksek su tüketimi ve kırsal mekâna bağımlılığı nedeniyle kentsel bağlamda sınırlı uygulanabilirliğe sahiptir. Buna karşın, son yıllarda kentsel tarım ve doğa temelli çözümler, kentlerin çevresel sorunlarına yanıt verebilecek alternatif yaklaşımlar olarak öne çıkmaktadır. Kent tarımı; yalnızca gıda üretimine yönelik bir faaliyet olmanın ötesinde, yeşil altyapının güçlendirilmesi, kentsel ekosistem hizmetlerinin artırılması ve sosyal etkileşimin desteklenmesi açısından çok boyutlu bir potansiyel taşımaktadır (Fleury & Ba, 2005; Hodgson et al., 2010). Ancak yoğun yapılaşma koşulları altında yatay üretim alanlarının sınırlı kalması, kentsel mekânlarda tarımın dikey düzlemde ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu bağlamda dikey tarım sistemleri, sınırlı alanlarda üretim yapılmasına olanak tanıması, kaynak kullanımını optimize etmesi ve kentsel çevreye entegre edilebilmesi bakımından dikkat çekici bir çözüm sunmaktadır. Dikey sistemler; bina cepheleri, çatı alanları, iç ve yarı açık mekânlar gibi kentsel yüzeylerin üretken peyzaj elemanlarına dönüştürülmesini mümkün kılmaktadır. Literatürde dikey sistemlerin; kentsel ısı adası etkisinin azaltılması, mikroiklim koşullarının iyileştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması ve hava kalitesinin desteklenmesi gibi çevresel katkılar sunduğu ortaya konmuştur (Elinç et al., 2013; Grant, 2015; Kalay & Sarıman Özen, 2021).

Peyzaj mimarlığı disiplini açısından bakıldığında, dikey tarım sistemleri yalnızca teknik üretim çözümleri olarak değil; kentsel peyzaj tasarımının bütüncül bir bileşeni olarak ele alınmalıdır. Yeşil altyapı yaklaşımı çerçevesinde bu sistemler, açık ve yarı açık alanlarla birlikte bina yüzeylerini de kapsayan çok katmanlı bir ekolojik ağın parçası hâline gelmektedir. Ayrıca biyofilik tasarım ilkeleri doğrultusunda, kentlilerin doğayla kurduğu görsel, mekânsal ve psikolojik ilişkinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Kellert & Wilson, 1993; Chiesura, 2004).

Bu çalışmanın amacı, dikey tarım sistemlerini yalnızca tarımsal üretim kapasitesi üzerinden değil, kentsel peyzaj tasarımında kullanım olanakları bağlamında değerlendirmektir. Çalışma kapsamında dikey tarım sistemlerinin kentsel mekânla kurduğu ilişki; bina cepheleri, çatı alanları, kamusal mekânlar ve yeşil altyapı bileşenleri üzerinden ele alınmakta; ekolojik katkılar, mekânsal entegrasyon ve tasarım potansiyelleri peyzaj mimarlığı perspektifinden tartışılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzajda üretken,

ekolojik ve estetik bir tasarım aracı olarak ele alınmasının önemini vurgulamayı hedeflemektedir.

2. KAVRAMSAL TEMELLER

2.1. Kentsel Peyzaj Tasarımı ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Yeşil Altyapı

Kentsel peyzaj tasarımı, doğal ve yapılı çevre arasındaki ilişkiyi ekolojik, estetik ve işlevsel boyutlarıyla ele alan disiplinlerarası bir yaklaşımdır. Hızlı kentleşme, nüfus artışı ve iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte kentlerde açık ve yeşil alanların azalması; kentsel ısı adası etkisi, hava kirliliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve yaşam kalitesinin düşmesi gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, kentsel peyzaj tasarımı yalnızca rekreasyonel ve görsel nitelikler üzerinden değil, ekosistem hizmetleri ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden ele alınmaktadır (Bolund & Hunhammar, 1999; Chiesura, 2004).

Yeşil altyapı kavramı, kentlerde doğal süreçlerin devamlılığını sağlamayı amaçlayan ve yeşil alanları bütüncül bir sistem olarak ele alan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Parklar, yeşil koridorlar, çatı bahçeleri, yeşil cepheler ve üretken peyzaj alanları bu sistemin bileşenleri arasında yer almaktadır. Yeşil altyapı, kentsel ölçekte ekosistem hizmetlerinin sürdürülmesini desteklerken; mikroiklim koşullarının iyileştirilmesi, yağmur suyu yönetimi, karbon tutulumu ve toplumsal refahın artırılması gibi çok boyutlu katkılar sunmaktadır (Wolch, Byrne & Newell, 2014).

2.2. Kent Tarımı Kavramı ve Kentsel Mekânla İlişkisi

Kent tarımı, kentsel ve yarı kentsel alanlarda gerçekleştirilen gıda üretim faaliyetlerini tanımlayan geniş bir kavramdır. Tarihsel olarak incelendiğinde, tarımsal üretimin kentlerin karşıtı bir olgu olmadığı; aksine kentlerle birlikte var olabilen ve kentsel yaşamı destekleyen bir pratik olduğu görülmektedir. Sanayileşme sonrası dönemde kentlerde artan gıda ihtiyacı, ekonomik kırılganlıklar ve çevresel sorunlar kent tarımını yeniden gündeme taşımıştır (Fleury & Ba, 2005).

Kent tarımı, yalnızca gıda üretimine odaklanan bir faaliyet olmanın ötesinde; sosyal etkileşimi artıran, yerel ekonomiyi destekleyen ve kentsel ekosistem hizmetlerine katkı sunan çok işlevli bir kentsel peyzaj bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Ancak yoğun yapılaşma ve arazi baskısı, geleneksel yatay tarım uygulamalarının kent merkezlerinde uygulanabilirliğini sınırlamaktadır. Bu durum, üretim ve mekânsal tasarımı bir araya getiren alternatif tarımsal sistemlerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır (Hodgson, Campbell & Bailkey, 2010).

2.3. Dikey Tarım Sistemleri ve Dikey Yeşil Uygulamalar Arasındaki Kavramsal İlişki

Dikey tarım sistemleri, sınırlı mekânlarda bitkisel üretimin mümkün kılındığı, çoğunlukla dikey yüzeyler veya katmanlı sistemler üzerinden kurgulanan tarımsal üretim modellerini ifade etmektedir. Bu sistemler, hidroponik, aeroponik veya topraksız üretim teknikleriyle desteklenerek su ve enerji kullanımının optimize edilmesini hedeflemektedir. Kentsel bağlamda dikey tarım, hem üretim kapasitesini artıran hem de mekânsal verimliliği yükselten bir çözüm olarak öne çıkmaktadır.

Literatürde dikey tarım kavramının, zaman zaman dikey bahçe, yeşil cephe ve yaşayan duvar uygulamalarıyla birlikte veya bu kavramlarla örtüşecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ancak dikey bahçe ve yaşayan duvar sistemleri çoğunlukla estetik, mikroiklim düzenleme ve ekolojik iyileştirme odaklı yeşil altyapı bileşenleri olarak ele alınırken; dikey tarım sistemleri üretim işlevini ön plana çıkaran, daha sistematik ve tarımsal girdilere dayalı uygulamalardır (Kalay & Sarıman Özen, 2021).

Bununla birlikte, dikey bahçe ve yaşayan duvar uygulamaları, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzaj içerisindeki mekânsal entegrasyonu için önemli bir altyapı ve deneyim alanı sunmaktadır. Yapı cepheleri, iç mekânlar, kamusal alanlar ve geçiş mekânlarında uygulanan bu sistemler; üretken peyzaj yaklaşımlarının kent ölçeğinde görünürlük kazanmasına katkı sağlamaktadır.

2.4. Dikey Tarım Sistemlerinin Kentsel Peyzaj Tasarımındaki Yeri

Kentsel peyzaj tasarımı açısından dikey tarım sistemleri, yeşil altyapının üretken bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Bu sistemler, bina cepheleri ve çatı alanlarında kullanıldığında kentsel ısı adası etkisinin azaltılmasına, enerji verimliliğinin artırılmasına ve mikroiklim koşullarının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca yağmur suyu yönetimi, karbon salımının azaltılması ve biyolojik çeşitliliğin desteklenmesi gibi çevresel kazanımlar, dikey tarım sistemlerinin peyzaj mimarlığı disipliniyle kurduğu ilişkiyi güçlendirmektedir (Bolund & Hunhammar, 1999; Chiesura, 2004).

Dikey tarım sistemleri aynı zamanda kamusal alanlarda eğitsel ve sosyal etkileşimi artıran mekânsal kurgular oluşturma potansiyeline sahiptir. Kentlilerin üretim süreçleriyle doğrudan temas kurabildiği bu sistemler, biyofilik tasarım ilkelerini destekleyerek kullanıcıların mekânla kurduğu duygusal bağı güçlendirmektedir. Bu yönüyle dikey tarım, kentsel peyzaj tasarımında yalnızca teknik bir üretim çözümü değil; ekolojik, sosyal ve estetik boyutları bir araya getiren bütüncül bir tasarım yaklaşımı olarak ele alınmalıdır.

3. DİKEY TARIM SİSTEMLERİNİN KENTSEL PEYZAJ TASARIMINDA KULLANIM OLANAKLARI

3.1. Dikey Tarım Sistemlerinin Tanımı ve Temel Özellikleri

Dikey tarım sistemleri, bitkisel üretimin yatay düzlem yerine dikey düzlemde; yapı yüzeyleri, modüler taşıyıcı sistemler veya çok katmanlı üretim düzenekleri aracılığıyla gerçekleştirildiği alternatif tarımsal üretim modelleri olarak tanımlanmaktadır. Bu sistemler, özellikle yoğun yapılaşmanın hâkim olduğu kentsel alanlarda, sınırlı mekânsal koşullara rağmen üretim yapılabilmesine olanak tanımakta; alan, su ve besin kullanımında verimliliği artırmayı hedeflemektedir. Geleneksel tarım yöntemlerinden farklı olarak dikey tarım, kontrollü üretim ortamları sayesinde iklimsel belirsizlikleri azaltan ve yıl boyunca üretimi mümkün kılan bir yaklaşım sunmaktadır (Despommier, 2010; Kalay, 2019).

Kentsel bağlamda ele alındığında dikey tarım sistemleri, yalnızca gıda üretimine odaklanan teknik çözümler olarak değil; çevresel, mekânsal ve sosyal boyutları bulunan bütüncül sistemler olarak değerlendirilmektedir. Kent tarımı kavramı içerisinde yer alan bu sistemler, kentsel ekosistemlerin desteklenmesi, yeşil altyapının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kent

hedeflerine katkı sunması bakımından önemli bir potansiyel taşımaktadır (Fleury & Ba, 2005; Hodgson, Campbell, & Bailkey, 2010). Dikey tarım uygulamaları, kentlerde gıda güvenliğinin artırılmasının yanı sıra, yapılaşmış çevrede üretken yeşil alanların oluşturulmasına da olanak tanımaktadır.

Ayrıca dikey tarım sistemleri, kentsel alanlarda kullanılmayan veya atıl durumda bulunan yapıların üretken mekânlara dönüştürülmesini mümkün kılması bakımından dikkat çekmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen güncel bir çalışmada, dikey tarım uygulamalarının özellikle su verimliliği sağlaması, geniş tarım alanlarına ihtiyaç duymaması ve çevresel koşullardan görece bağımsız biçimde yıl boyunca üretime imkân tanıması nedeniyle geleneksel tarıma güçlü bir alternatif oluşturduğu vurgulanmaktadır (Şahin, Akkoy & Poyraz, 2023). Bu yönüyle dikey tarım sistemleri, kentsel alanlarda mekânsal verimliliği artıran yenilikçi üretim modelleri olarak öne çıkmaktadır.

Dikey tarım sistemleri, kentsel peyzaj tasarımı kapsamında farklı mekânsal ortamlara uyarlanabilen esnek üretim modelleri olarak değerlendirilmektedir. Bu sistemler; çatı alanları, bina cepheleri, kamusal alanlar ve yarı açık mekânlar gibi kentsel mekânın farklı bileşenleriyle ilişkilendirildiğinde, yalnızca tarımsal üretim işlevi değil, aynı zamanda ekolojik iyileştirme ve mekânsal kalite artışı sağlamaktadır. Dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzajda yer aldığı başlıca mekânsal bağlamlar ve bu bağlamlara ilişkin temel peyzaj katkıları Çizelge 1'de özetlenmiştir. Bu bağlamda dikey tarım sistemleri, kentsel peyzaj içerisinde çatı alanları, bina cepheleri, kamusal mekânlar ve yarı açık alanlar gibi farklı mekânsal bileşenlerde konumlanabilmekte; her bir mekânsal bağlamda farklı ölçek, tasarım yaklaşımı ve ekolojik işlevler üstlenmektedir. Bu çeşitlilik, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzaj tasarımında esnek ve çok işlevli bir araç olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Çizelge 1. Dikey Tarım Sistemlerinin Kentsel Peyzaj Tasarımında Kullanım Alanları

Mekânsal bağlam	Kullanım biçimi	Peyzaj katkısı
Çatı alanları	Üretim + yeşil alan	Kentsel ısı adası etkisinin azaltılması
Bina cepheleri	Dikey üretim	Mikroiklim iyileştirme
Kamusal alanlar	Eğitim ve sosyal etkileşim	Çevresel farkındalık
Yarı açık alanlar	Modüler sistemler	Biyofilik tasarımın desteklenmesi

3.2. Dikey Tarım Sistemlerinin Kentsel Mekânla Entegrasyonu

Dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzaj tasarımında etkin biçimde kullanılabilmesi, bu sistemlerin kentsel mekânla kurduğu fiziksel, işlevsel ve görsel ilişkilerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına bağlıdır. Kentsel mekân; yapılaşmış alanlar, açık ve yeşil alanlar ile bunlar arasındaki geçiş mekânlarından oluşan çok katmanlı bir sistem olarak değerlendirildiğinde, dikey tarım uygulamaları bu sistem içerisinde ara yüzler oluşturarak mekânsal sürekliliğin sağlanmasına katkı sunmaktadır.

Çatı alanlarında konumlandırılan dikey tarım sistemleri, kent ölçeğinde üretken yeşil alanların artırılmasına olanak tanırken, aynı zamanda kentsel ısı adası etkisinin azaltılmasına ve mikroiklim koşullarının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bina cephelerinde uygulanan sistemler ise, yapı kabuğunun ekolojik performansını artırarak güneş ışınımının kontrol edilmesine, ısı geçişlerinin sınırlandırılmasına ve enerji verimliliğinin desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda dikey tarım sistemleri, peyzaj mimarlığı açısından yapı ile açık alan arasındaki sınırları yumuşatan ve kentsel mekânda yeni mekânsal ilişkiler kuran tasarım araçları olarak değerlendirilmektedir (Bolund & Hunhammar, 1999; Wolch, Byrne, & Newell, 2014).

Kamusal alanlarda yer alan dikey tarım uygulamaları, üretim işlevinin ötesinde, çevresel farkındalığı artıran ve toplumsal etkileşimi destekleyen mekânsal kurgular oluşturma potansiyeline sahiptir. Eğitim, katılımcı üretim ve sosyal etkileşim odaklı bu uygulamalar, kentsel peyzajın yalnızca estetik değil, aynı zamanda öğretici ve dönüştürücü bir bileşen olarak ele alınmasına katkı sağlamaktadır.

3.3. Üretken Peyzaj Yaklaşımı ve Dikey Tarım

Üretken peyzaj yaklaşımı, peyzaj alanlarının yalnızca estetik ve rekreasyonel işlevlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda gıda üretimi, ekolojik iyileştirme ve toplumsal etkileşim gibi işlevleri de üstlenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda dikey tarım sistemleri, üretken peyzaj anlayışının kentsel ölçekte uygulanabilmesini mümkün kılan önemli araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle yoğun yapılaşmanın hâkim olduğu kent merkezlerinde, üretimin dikey düzlemde kurgulanması, alan kullanım verimliliğini artırmaktadır (Hodgson et al., 2010).

Dikey tarım sistemleri, yeşil altyapının tamamlayıcı bir bileşeni olarak değerlendirildiğinde, kentsel ekosistem hizmetlerinin çeşitlendirilmesine katkı sunmaktadır. Bitkisel üretimle birlikte ekolojik ve estetik değerlerin bir arada ele alındığı bu sistemler, kentlilerin doğayla kurduğu ilişkiyi güçlendirmekte ve biyofilik tasarım ilkelerini desteklemektedir (Chiesura, 2004).

3.4. Peyzaj Mimarlığı Perspektifinden Değerlendirme

Peyzaj mimarlığı disiplini açısından dikey tarım sistemleri, kentsel mekânların ekolojik performansını artıran ve sürdürülebilir tasarım hedeflerini destekleyen yenilikçi uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. Bu sistemler, yeşil altyapı, kamusal alan tasarımı ve çevresel sürdürülebilirlik kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. Aynı zamanda kullanıcı etkileşimini artıran, eğitsel ve farkındalık oluşturucu mekânsal kurgulara olanak tanımaktadır (Kalay & Sarıman Özen, 2021).

Sonuç olarak dikey tarım sistemleri, kentsel peyzaj tasarımında yalnızca teknik üretim çözümleri olarak değil; ekolojik, mekânsal ve sosyal boyutlarıyla bütüncül bir tasarım yaklaşımı olarak ele alınmalıdır. Bu yaklaşım, kentlerin geleceğine yönelik sürdürülebilir, dirençli ve yaşanabilir mekânların oluşturulmasında önemli bir potansiyel sunmaktadır.

4. TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamında ele alınan dikey tarım sistemleri, kentsel peyzaj tasarımı bağlamında değerlendirildiğinde, bu sistemlerin yalnızca alternatif bir tarımsal üretim modeli olmadığı; aynı zamanda kentsel mekânın ekolojik, mekânsal ve sosyal niteliklerini dönüştürebilen çok

boyutlu tasarım araçları olduğu görülmektedir. Literatürde dikey tarım çoğunlukla gıda güvenliği ve üretim verimliliği ekseninde ele alınsa da (Despommier, 2010), peyzaj mimarlığı perspektifinden yapılan değerlendirmeler, bu sistemlerin yeşil altyapının tamamlayıcı bir bileşeni olarak kentsel mekâna entegre edilebileceğini ortaya koymaktadır.

Kentsel alanlarda yeşil alan yetersizliği, yoğun yapılaşma ve iklim değişikliğine bağlı çevresel sorunlar, dikey tarım sistemlerini mekânsal açıdan stratejik bir konuma taşımaktadır. Özellikle çatı ve cephe yüzeylerinde uygulanan dikey tarım sistemlerinin, kentsel ısı adası etkisinin azaltılması, mikroiklim koşullarının iyileştirilmesi ve yapı kabuğunun ekolojik performansının artırılması açısından önemli katkılar sunduğu literatürde vurgulanmaktadır (Bolund & Hunhammar, 1999; Wolch et al., 2014). Bu yönüyle dikey tarım, klasik peyzaj düzenlemelerinin ötesine geçerek, yapılaşmış çevrede üretken ve işlevsel yeşil yüzeylerin oluşturulmasına olanak tanımaktadır.

Üretken peyzaj yaklaşımı çerçevesinde ele alındığında, dikey tarım sistemleri, peyzaj alanlarının yalnızca estetik ve rekreasyonel işlevlerle sınırlı kalmaması gerektiği yönündeki çağdaş tasarım anlayışıyla örtüşmektedir. Hodgson ve arkadaşları (2010), kentsel tarım uygulamalarının mekânsal planlama süreçlerine entegre edilmesinin, sürdürülebilir kent hedeflerine ulaşmada önemli bir araç olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda dikey tarım sistemleri, kentsel peyzaj tasarımında üretim, ekoloji ve estetik değerlerin bir arada ele alınabildiği bütüncül çözümler sunmaktadır.

Bununla birlikte, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzajda yaygın biçimde uygulanabilmesi, bazı yapısal ve yönetsel sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Yüksek kurulum maliyetleri, bakım gereksinimleri, teknik altyapı ihtiyacı ve enerji tüketimi gibi unsurlar, bu sistemlerin her kentsel bağlamda uygulanabilirliğini sınırlandırabilmektedir. Bu nedenle dikey tarım uygulamalarının, kentsel bağlamın fiziksel koşulları, iklimsel özellikleri ve sosyo-ekonomik yapısı dikkate alınarak planlanması gerekmektedir (Fleury & Ba, 2005).

Peyzaj mimarlığı disiplini açısından değerlendirildiğinde, dikey tarım sistemlerinin başarısı, erken tasarım aşamalarında ele alınmasına ve mimari, kentsel tasarım ve altyapı sistemleriyle bütünleşik biçimde kurgulanmasına bağlıdır. Chiesura'nın (2004) vurguladığı üzere, kentsel yeşil alanların sürdürülebilir kentler için taşıdığı önem, yalnızca niceliksel artışla değil, bu alanların niteliksel ve işlevsel özellikleriyle ilişkilidir. Bu bağlamda dikey tarım sistemleri, doğru planlandığında kentsel peyzajın hem ekolojik hem de toplumsal değerini artırabilecek potansiyele sahiptir.

Sonuç olarak tartışma bulguları, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzaj tasarımında üretim odaklı teknik çözümler olmanın ötesinde, sürdürülebilir, üretken ve çok işlevli kentsel mekânların oluşturulmasında önemli bir araç olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında dikey tarım sistemleri, tarımsal üretim boyutunun ötesinde ele alınarak, kentsel peyzaj tasarımı bağlamında mekânsal, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Hızlı kentleşme, nüfus artışı ve iklim değişikliği gibi küresel ölçekte etkili süreçler, kentsel alanlarda yeşil alan yetersizliği ve gıda güvenliği sorunlarını daha görünür hâle

getirirken, dikey tarım sistemleri bu sorunlara yönelik yenilikçi ve bütüncül çözümler sunan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

Çalışma bulguları, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzajda yalnızca üretim odaklı teknik çözümler olarak değil; yeşil altyapının tamamlayıcı bir bileşeni olarak ele alınabileceğini ortaya koymaktadır. Çatı alanları, bina cepheleri, kamusal alanlar ve yarı açık mekânlarda uygulanan dikey tarım sistemleri, kentsel ısı adası etkisinin azaltılması, mikroiklim koşullarının iyileştirilmesi ve yapılaşmış çevrede ekolojik sürekliliğin desteklenmesi açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Bu yönüyle dikey tarım, üretken peyzaj yaklaşımının kentsel ölçekte uygulanabilmesine olanak tanıyan etkili bir araç niteliği taşımaktadır.

Peyzaj mimarlığı disiplini açısından değerlendirildiğinde, dikey tarım sistemlerinin başarısı, bu uygulamaların erken tasarım aşamalarında ele alınmasına ve mimari, kentsel tasarım ve altyapı sistemleriyle bütünleşik biçimde planlanmasına bağlıdır. Bu sistemlerin yalnızca görsel bir unsur olarak değil, işlevsel, ekolojik ve sosyal boyutlarıyla birlikte tasarlanması, kentsel mekânlarda sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda kamusal alanlarda yer alan dikey tarım uygulamalarının, çevresel farkındalığı artıran, eğitsel ve toplumsal etkileşimi destekleyen mekânsal kurgular oluşturma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzajda yaygınlaştırılabilmesi, bazı sınırlılıkların göz önünde bulundurulmasını gerektirmektedir. Yüksek kurulum maliyetleri, bakım ve işletme gereksinimleri, teknik altyapı ihtiyacı ve enerji tüketimi gibi unsurlar, bu sistemlerin her kentsel bağlamda uygulanabilirliğini sınırlandırabilmektedir. Bu nedenle dikey tarım uygulamalarının, kentsel alanın fiziksel ve iklimsel özellikleri ile sosyo-ekonomik yapısı dikkate alınarak planlanması önem taşımaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, dikey tarım sistemlerinin kentsel peyzaj tasarımında kullanım olanaklarını ortaya koymakta ve bu sistemlerin peyzaj mimarlığı disiplini kapsamında, ekolojik, mekânsal ve sosyal tasarım yaklaşımlarıyla bütüncül biçimde ele alınmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, dikey tarım sistemlerinin farklı iklim bölgelerindeki performanslarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, kullanıcı algısı ve mekânsal deneyim üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve bu sistemlerin kentsel planlama ölçeğinde entegrasyonuna yönelik stratejilerin geliştirilmesi önerilmektedir. Bu doğrultuda dikey tarım sistemlerinin, sürdürülebilir, dirençli ve yaşanabilir kentlerin oluşturulmasına katkı sunan önemli bir peyzaj tasarım bileşeni olacağı düşünülmektedir.

.

KAYNAKÇA

Amirov, N., & Yılmaz, M. (2022). Mekân ve tarım ilişkisi: H.Ü. (Beytepe) kent tarımı projesi. *Sanat Yazıları, (46),* 33–55.

Bolund, P., & Hunhammar, S. (1999). Ecosystem services in urban areas. *Ecological Economics*, 29(2), 293–301.

Chiesura, A. (2004). The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning*, 68(1), 129–138.

Despommier, D. (2010). *The vertical farm: Feeding the world in the 21st century*. Thomas Dunne Books.

Ekren, E. (2017). Dikey bahçelerin avantajları ve riskleri. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 19*(1), 51–57. https://dergipark.org.tr/tr/pub/barofd/issue/27137/293124

Elinç, H., Kanter, İ., & Oğuz, D. (2013). Dikey bahçelerin bina cephelerinde kullanıldığında sağladığı ısı tasarrufu: İzmir Alsancak'ta bina örneği. *Akıllı ve Yeşil Binalar Kongresi Bildirileri*, 182–188.

Fleury, A., A. Ba. (2005). Multifunctionality and Sustainability of Urban Agriculture. Urban Agriculture Magazine. Sayı: 15.

Grant, G. (2015). Living roofs and walls: From policy to practice. Routledge.

Hodgson, K., Campbell, M. C.,Bailkey, M. (2010). Urban Agriculture: Growing healthy, sustainable communities. American Planning Association Report. .sayı:563

Kalay, F., & Sarıman Özen, E. (2021). Dikey bahçe uygulamalarının yaşanabilir çevreye sunduğu katkılar. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 64–77.

Kellert, S. R., & Wilson, E. O. (1993). *The biophilia hypothesis*. Island Press.

Şahin, M., Akkoy, S., & Poyraz, M. (2023). Alternatif tarım uygulaması: Dikey tarım. *Social Sciences Research Journal*, 12(15), 2087–2096.

Wolch, J. R., Byrne, J., & Newell, J. P. (2014). Urban green space, public health, and environmental justice. *Landscape and Urban Planning*, 125, 234–244.

ÜNİVERSİTE YERLEŞKELERİNDE PEYZAJ TASARIMININ SOSYAL ETKİLEŞİME ETKİSİ: TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Dr. Öğretim Üyesi, Meltem GÜNEŞ TİGEN

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, E.mail:mgunes@nku.edu.tr- ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5487-5548

ÖZET

Üniversite kampüsleri, öğrencilerin, akademik personelin ve ziyaretçilerin günlük yaşamlarında sosyal etkileşimin yoğun olarak gerçekleştiği mekânlardır. Peyzaj tasarımı, bu etkileşimi doğrudan etkileyen önemli bir unsurdur. Bu çalışmanın amacı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi kampüsünde yapılan literatür taraması ve alan gözlemleri aracılığıyla peyzaj tasarımının sosyal etkileşime etkilerini değerlendirmektir.

2006 yılında kurulan kampüs, çeşitli fakülteler ve araştırma merkezlerini barındırmakta olup, eğimli arazi yapısı nedeniyle mekânsal kullanımda bazı kısıtlamalar sunmaktadır. Kampüste öğrenci ve personelin vakit geçirebileceği oturma alanları, kafeterya ve büfeler gibi sosyal mekânlar sınırlı; yürüyüş ve aktivite alanları ise yetersizdir. Bu durum, kullanıcıların kampüs dışında zaman geçirme eğilimini artırmakta ve sosyal etkileşimi azaltmaktadır. Araştırmada ulusal ve uluslararası literatür taraması ile sosyal etkileşimi etkileyen peyzaj tasarım kriterleri belirlenmiş; kullanıcı konforu, estetik kalite, erişilebilirlik, yönlendirme ve mekân çeşitliliği ön plana çıkmıştır. Kampüs alanında yapılan yerinde gözlemlerle, öğrencilerin ve personelin açık alanları kullanım biçimleri, bir araya geldikleri mekânlar ve sosyal etkileşimi sınırlayan unsurlar analiz edilmiştir. Bulgular, eğimli arazide planlanmış yaya yolları, sınırlı sayıda oturma mekânı ve yeşil alan dağılımının kullanıcıları mekânda tutmada yetersiz olduğunu göstermektedir. Kampüs içi sosyal etkileşimi artırmak için daha cazip sosyal mekânlar, çeşitli aktivite alanları ve görsel akslar tasarlanması gerekmektedir. Ayrıca, gölgelendirme ve yeşil alan çeşitliliği sosyal etkileşim üzerinde belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışma, üniversite kampüslerinde peyzaj tasarımının sosyal yaşam üzerindeki etkilerini vurgulamakta ve kullanıcı merkezli düzenlemelerin planlama sürecinde önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite kampüsü, peyzaj tasarımı, sosyal etkileşim, açık alan kullanımı, kullanıcı deneyimi

1. GİRİŞ

Üniversite yerleşkeleri, eğitim ve araştırma işlevlerinin ötesinde; öğrencilerin, akademik ve idari personelin günlük yaşamlarını sürdürdükleri, sosyal etkileşim kurdukları ve üniversiteye yönelik aidiyet geliştirdikleri çok boyutlu yaşam çevreleridir. Bu nedenle kampüsler, yalnızca işlevsel mekânlar olarak değil; sosyal, psikolojik ve çevresel boyutlarıyla ele alınması gereken

karmaşık sistemler olarak değerlendirilmektedir. Kampüs ortamının fiziksel niteliği, bireylerin mekânı kullanma biçimlerini, karşılaşma sıklıklarını ve sosyal ilişkilerinin gelişimini doğrudan etkilemektedir.

Literatürde, üniversite kampüslerinde açık ve yeşil alanların kullanıcıların psikolojik iyilik hâli, stres düzeyi ve sosyal etkileşimleri üzerinde önemli etkiler yarattığı vurgulanmaktadır. Doğal çevre ile temasın yenileyici (restoratif) etkisi, Kaplan ve Kaplan (1989) ile Hartig ve arkadaşlarının (1991) çalışmalarıyla ortaya konmuş; bu etki üniversite kampüsleri bağlamında ele alındığında, açık mekânların öğrencilerin hem bireysel hem de sosyal deneyimlerini güçlendiren temel unsurlar olduğu belirtilmiştir. Kaplan'ın (1995) geliştirdiği restoratif çevre yaklaşımı, kampüs peyzajlarının yalnızca estetik değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

Peyzaj tasarımı, kampüslerde sosyal etkileşimi destekleyen en önemli mekânsal araçlardan biridir. Açık alanların mekânsal örgütlenmesi, erişilebilirliği, oturma ve dinlenme olanakları, bitkisel tasarım özellikleri, gölgelendirme elemanları ve mekân çeşitliliği; kullanıcıların mekânda kalma süresi ve birbirleriyle etkileşim kurma olasılıklarını belirlemektedir. Gür (1996), mekânsal örgütlenmenin kullanıcı davranışlarını yönlendirdiğini vurgularken; Yıldız ve Şener (2006), dış mekânların kullanım değerinin doğrudan fiziksel çevre kalitesiyle ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Üniversite kampüslerinde açık alan kalitesini inceleyen çalışmalar, nitelikli peyzaj tasarımının sosyal etkileşimi artıran bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır (Aydın & Ter, 2008).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, kampüs tasarımının öğrencilerin üniversite yaşam kalitesi (Quality of College Life – QCL), memnuniyet düzeyi ve aidiyet duygusu üzerinde belirleyici bir role sahip olduğunu göstermektedir (Sirgy et al., 2007; Lee, 2008). Kampüs açık mekânlarının kullanım sıklığı ile öğrencilerin algıladıkları yaşam kalitesi arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu; yeşil alanların ve sosyal mekânların bu süreçte önemli bir aracı rol üstlendiği belirtilmektedir (McFarland et al., 2008; Gulwadi et al., 2019). Hajrasouliha (2017), kampüs mekânsal kalitesinin yalnızca sosyal memnuniyetle değil, akademik performansla da ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Bu bağlamda üniversite kampüslerinde peyzaj tasarımının sosyal etkileşim üzerindeki etkilerinin incelenmesi, hem mekânsal planlama hem de kullanıcı odaklı tasarım yaklaşımları açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi kampüsü örneğinde, peyzaj tasarımının sosyal etkileşimi nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Literatür taraması ve alan gözlemlerine dayalı olarak yürütülen araştırmada, kampüs açık mekânlarının mevcut durumu değerlendirilmiş; sosyal etkileşimi destekleyen ya da sınırlayan mekânsal özellikler analiz edilmiştir. Çalışma, üniversite yerleşkelerinde peyzaj tasarımının sosyal yaşam üzerindeki rolünü vurgulayarak, kullanıcı merkezli planlama ve tasarım yaklaşımlarının gerekliliğine dikkat çekmektedir.

2. KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Üniversite Kampüslerinde Sosyal Etkileşim ve Açık Mekânlar

Üniversite kampüsleri, öğrencilerin yalnızca akademik faaliyetlerini sürdürdükleri mekânlar değil; aynı zamanda sosyal ilişkiler kurdukları, gündelik etkileşimler gerçekleştirdikleri ve

üniversite yaşamına dair deneyimler edindikleri çok işlevli yaşam çevreleridir. Kampüs ortamında sosyal etkileşim, büyük ölçüde açık ve yarı açık mekânlarda gerçekleşmekte; bu mekânların fiziksel niteliği, kullanıcıların karşılaşma sıklığını ve etkileşim düzeyini doğrudan etkilemektedir (Broussard, 2009; Schuetz, 2007).

Literatürde, kampüs açık mekânlarının sosyal etkileşimi destekleyebilmesi için erişilebilir, okunabilir ve kullanıcıları mekânda kalmaya teşvik eden özelliklere sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. Aydın ve Ter (2008), üniversite kampüslerindeki açık alanların mekânsal kalitesinin, kullanıcıların bu alanları algılama ve kullanma biçimleri üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Benzer biçimde Hajrasouliha (2017), kampüs tasarım kalitesinin öğrencilerin kampüs memnuniyeti ve sosyal etkileşim düzeyleriyle doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Kampüslerde sosyal etkileşim, aynı zamanda üniversite yaşam kalitesinin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Öğrencilerin açık mekânlarda bir araya gelme olanaklarının sınırlı olması, kampüs içi sosyal yaşamı zayıflatmakta ve kullanıcıların kampüs dışına yönelmesine neden olmaktadır. Bu durum, üniversite yerleşkelerinin sosyal açıdan sürdürülebilir mekânlar olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır (Sirgy et al., 2007; Lee, 2008).

2.2. Peyzaj Tasarımı, Açık Mekân Kalitesi ve Kullanıcı Davranışı

Peyzaj tasarımı, üniversite kampüslerinde açık mekânların kullanım biçimlerini ve kullanıcı davranışlarını yönlendiren temel bir tasarım bileşenidir. Mekânsal örgütlenme, dolaşım sistemleri, donatı elemanları, oturma alanları ve bitkisel tasarım özellikleri, kullanıcıların mekânda kalma süresi ve diğer kullanıcılarla etkileşim kurma eğilimi üzerinde etkili olmaktadır. Gür (1996), mekânsal örgütlenmenin bireylerin mekânı algılama ve kullanma biçimlerini doğrudan etkilediğini belirtmektedir.

Üniversite kampüslerinde açık mekânların kullanım değerine ilişkin yapılan çalışmalarda, fiziksel çevre kalitesi ile mekânın kullanım yoğunluğu arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Yıldız ve Şener (2006), binalarla tanımlı dış mekânların kullanım değerinin, mekânsal konfor ve erişilebilirlik kriterleriyle yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Main ve Hannah (2010) ise açık alan donatı elemanlarının ergonomik ve esnek kullanım özelliklerine sahip olmasının, sosyal etkileşimi artıran önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.

Peyzaj tasarımı bağlamında ele alındığında, açık mekânların yalnızca geçiş alanları değil; sosyal etkileşimin gerçekleştiği aktif mekânlar olarak tasarlanması gerekmektedir. Bu yaklaşım, kampüslerde sosyal yaşamın güçlendirilmesi ve kullanıcıların mekânı sahiplenmesi açısından önem taşımaktadır (Erçevik & Önal, 2011; Ertekin & Çorbacı, 2010).

2.3. Restoratif Çevreler, Yaşam Kalitesi ve Sosyal Etkileşim İlişkisi

Doğal çevre ile etkileşimin bireylerin psikolojik iyilik hâli üzerindeki olumlu etkileri, çevresel psikoloji literatüründe geniş biçimde ele alınmıştır. Kaplan ve Kaplan (1989), doğa deneyiminin bireyler üzerinde yenileyici bir etki yarattığını ortaya koyarken; Hartig ve arkadaşları (1991), doğal çevrelerin stres azaltıcı ve dikkat yenileyici özelliklerini vurgulamaktadır. Kaplan (1995) tarafından geliştirilen restoratif çevre yaklaşımı, açık ve yeşil alanların bireylerin zihinsel yorgunluğunu azaltmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Üniversite kampüsleri bağlamında restoratif çevreler, öğrencilerin akademik yoğunluk ve stres karşısında denge kurmalarına yardımcı olmakta; aynı zamanda sosyal etkileşimi dolaylı biçimde desteklemektedir. Kampüs yeşil alanlarının kullanım sıklığı ile öğrencilerin algıladıkları yaşam kalitesi arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu, McFarland ve arkadaşları (2008) tarafından ortaya konmuştur. Gulwadi ve arkadaşları (2019) ise kampüs yeşil alanlarının restoratif potansiyelinin, öğrencilerin mekânsal algıları ve sosyal deneyimleri üzerinde belirleyici olduğunu belirtmektedir.

Üniversite yaşam kalitesi (Quality of College Life – QCL) yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, kampüs açık mekânlarının niteliği öğrencilerin üniversite deneyiminden duydukları memnuniyet düzeyini doğrudan etkilemektedir. Sirgy ve arkadaşları (2007), kampüs ortamının fiziksel ve sosyal özelliklerinin öğrencilerin genel iyi oluş hâliyle ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, peyzaj tasarımının sosyal etkileşimi destekleyecek biçimde ele alınması, üniversite kampüslerinin yaşam kalitesini artıran temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Çalışma Alanı

Bu çalışmanın ana materyalini, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Değirmenaltı Yerleşkesi oluşturmaktadır. Yerleşke, Tekirdağ il merkezinin doğusunda konumlanmakta olup farklı fakülteler, idari yapılar ve açık-yeşil alanlardan oluşan geniş ölçekli bir kampüs alanına sahiptir. Çalışma alanının bölgesel konumu ve kampüs sınırları Görsel 1'de gösterilmektedir.

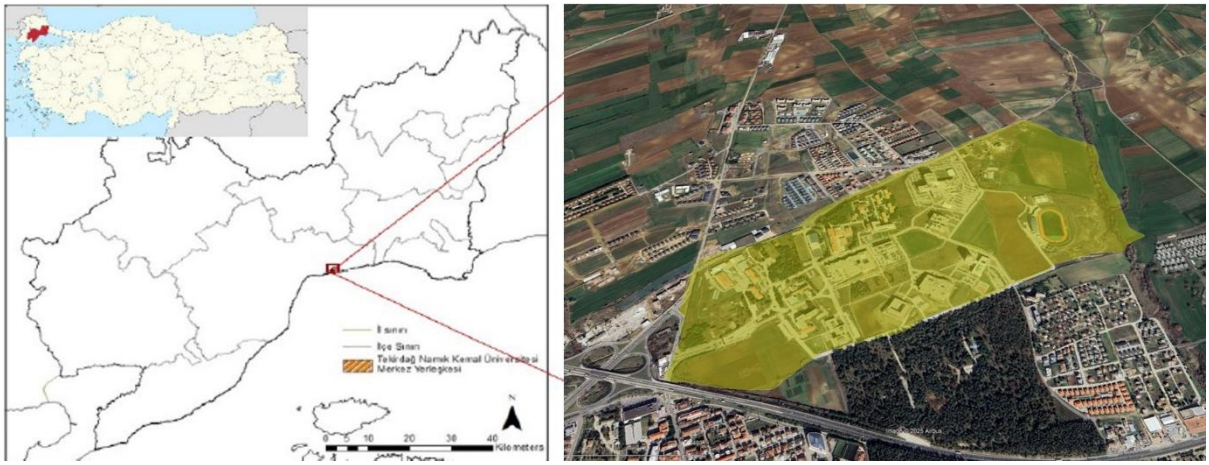

Görsel 1. Çalışma alanı konumu

Yerleşke, topoğrafik açıdan eğimli bir arazi yapısına sahip olup bu durum, yaya dolaşımı, açık alan kullanımı ve sosyal mekânların erişilebilirliği üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Kampüs genelinde eğitim yapıları arasındaki bağlantılar büyük ölçüde açık alanlar ve yaya yolları aracılığıyla sağlanmakta; ancak bu alanlar çoğunlukla geçiş işlevi görmekte ve sosyal etkileşimi destekleyen mekânsal kurgular sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bu durum, kampüs peyzajının sosyal etkileşim üzerindeki rolünün değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Kampüs alanı içerisinde yer alan açık alan türleri, dolaşım alanları, yeşil alanlar ve sosyal donatıların mekânsal dağılımı Görsel 2'de sunulmuştur. Bu dağılım, kampüs içi sosyal

etkileşimin hangi alanlarda yoğunlaştığını ve hangi bölgelerde sınırlı kaldığını ortaya koymakta; açık mekânlar arasında bütüncül ve süreklilik gösteren bir sosyal kullanım sisteminin yeterince gelişmediğini göstermektedir.

Görsel 2. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Değirmenaltı Yerleşkesi'nde yaya dolaşım aksları, yeşil alanlar ve sosyal donatıların mekânsal dağılımı

3.2. Materyal ve Yöntem

Araştırmanın materyalini; Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi kampüsüne ait mevcut plan ve sunum paftaları, yerinde gerçekleştirilen alan gözlemleri ve kampüs açık mekân kullanımına ilişkin tespitler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında kampüs içindeki açık alanlar; yaya yolları, oturma ve dinlenme alanları, yeşil alanlar ve sosyal donatı alanları başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Yerinde yapılan gözlemler aracılığıyla, öğrencilerin ve personelin açık alanları kullanım biçimleri, bir araya geldikleri mekânlar ve sosyal etkileşimi sınırlayan fiziksel unsurlar belirlenmiştir. Açık alanların mekânsal özellikleri, kullanım yoğunluğu ve sosyal etkileşim potansiyeli gözleme dayalı olarak analiz edilmiştir.

Kampüs açık mekânlarının kullanım özellikleri ve sosyal etkileşim potansiyeli, alan gözlemlerine dayalı olarak değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Değirmenaltı Yerleşkesi'nde gerçekleştirilen alan gözlemleri ve kampüs dokümanlarının incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular, kampüs açık mekânlarının sosyal etkileşimi destekleme düzeyinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulgular; açık mekânların mekânsal dağılımı, yaya dolaşım sistemi, oturma ve donatı alanları ile yeşil alanların kullanım özellikleri başlıkları altında değerlendirilmiştir.

4.1. Kampüs Açık Mekânlarının Mekânsal Dağılımı

Kampüs genelinde açık ve yeşil alanların, yapı grupları arasında parçalı bir biçimde dağıldığı gözlemlenmiştir. Açık mekânlar çoğunlukla fakülte yapılarının çevresinde ve yaya dolaşım aksları boyunca konumlanmakta; sosyal etkileşimi destekleyebilecek merkezi ve süreklilik gösteren toplanma alanlarının sayısı sınırlı kalmaktadır. Kampüs açık mekânlarının genel dağılımı Görsel 3'te sunulmuştur.

Görsel 3. Kampüs açık mekânlarının genel dağılımı (https://tekirdagsehri.blogspot.com/p/namik-kemal-universitesi.html)

Bu mekânsal yapı, açık alanların ağırlıklı olarak geçiş ve kısa süreli kullanım işlevi üstlenmesine neden olmaktadır. Alan gözlemleri, kampüs genelinde sosyal etkileşimin belirli noktalarda yoğunlaştığını; açık mekânlar arasında bütüncül bir sosyal kullanım sürekliliğinin oluşmadığını göstermektedir.

4.2. Yaya Dolaşım Sistemi ve Topoğrafik Yapı

Yerleşkenin topoğrafik yapısının belirgin biçimde eğimli olması, kampüs içi yaya dolaşımını doğrudan etkilemektedir. Yaya yollarının büyük ölçüde eğime paralel olarak düzenlendiği ve belirli akslar üzerinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Kampüs içi yaya dolaşım sistemi ve ana dolaşım aksları Görsel 4'de gösterilmektedir.

Görsel 4. Kampüs içi yaya dolaşım sistemi ve ana dolaşım aksları (https://www.unibilgi.net/namik-kemal-universitesi/)

Yaya yolları boyunca sosyal karşılaşmalara olanak tanıyacak dinlenme ve bekleme alanlarının sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, yaya yollarının çoğunlukla geçiş amacıyla kullanılmasına neden olmakta; açık mekânlarda uzun süreli kullanım ve sosyal etkileşim potansiyelini sınırlandırmaktadır.

4.3. Oturma Alanları ve Donatı Elemanları

Kampüs genelinde yer alan oturma ve dinlenme alanlarının sayıca sınırlı olduğu ve bu alanların mekânsal süreklilik göstermediği belirlenmiştir. Mevcut oturma elemanlarının çoğunlukla yaya dolaşım aksları boyunca konumlandığı; gölgelendirme, mekânsal tanımlılık ve grup kullanımına uygunluk açısından yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir.

Oturma alanlarının büyük ölçüde kısa süreli kullanım amacıyla tercih edildiği, sosyal etkileşimi destekleyen bir mekânsal düzenlemenin yaygın olmadığı tespit edilmiştir.

4.4. Yeşil Alanlar ve Açık Mekân Kullanımı

Yerleşke genelinde yeşil alanların ağırlıklı olarak yapı çevrelerinde ve yol kenarlarında konumlandığı gözlemlenmiştir. Yeşil alanların büyük bir kısmı pasif kullanım niteliği taşımakta; sosyal etkileşimi teşvik edecek biçimde kurgulanmış rekreasyon alanlarının sınırlı olduğu belirlenmiştir. Kampüs içindeki yeşil alanların dağılımı ve nitelikleri Görsel 4 üzerinden izlenebilmektedir.

Alan gözlemleri, yeşil alanların açık mekân sistemi içerisinde bütüncül bir yapı oluşturmadığını ve kullanıcıların bu alanlarda uzun süre vakit geçirmesini destekleyecek donatı ve gölgelendirme elemanlarının yeterli olmadığını göstermektedir. Açık mekân kullanımının kampüs genelinde dengeli dağılmadığı, belirli alanlarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Kampüs açık mekânlarının kullanım özellikleri ve donatı durumuna ilişkin değerlendirmeler Çizelge 1'de özetlenmiştir.

Çizelge 1. Kampüs Açık Mekânlarının Kullanım Özellikleri ve Sosyal Etkileşim Potansiyeli

Açık Mekân Türü	Mekânsal Özellikler	Mevcut Donatılar	Kullanım Biçimi	Sosyal Etkileşim Potansiyeli
Yaya yolları	Eğimli, doğrusal, yapı bağlantılı	Sınırlı oturma elemanı	Geçiş amaçlı	Düşük
Yapı çevresi açık alanları	Yapılar arası dar boşluklar	Oturma elemanı yok / sınırlı	Kısa süreli bekleme	Düşük
Yeşil alanlar	Parçalı, çoğunlukla yol kenarı	Gölgelendirme yetersiz	Pasif kullanım	Düşük
Oturma ve dinlenme alanları	Sayıca sınırlı, süreksiz	Sabit oturma elemanları	Kısa süreli dinlenme	Orta
Sosyal donatı çevreleri	Kafeterya ve büfe yakınları	Oturma alanları mevcut	Toplanma ve sosyalleşme	Orta
Açık rekreasyon alanları	Belirgin tasarım dili yok	Aktivite donatısı sınırlı	Nadiren kullanılan	Düşük

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Değirmenaltı Yerleşkesi'nde kampüs açık mekânlarının mevcut durumunu ve peyzaj tasarımının sosyal etkileşim üzerindeki rolünü değerlendirmiştir. Alan gözlemlerine dayalı olarak elde edilen bulgular, kampüs açık mekânlarının büyük ölçüde geçiş ve kısa süreli kullanım işlevi üstlendiğini; sosyal etkileşimi destekleyen bütüncül, süreklilik gösteren ve kullanıcıyı mekânda tutan alanların sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Literatürde üniversite kampüsleri, öğrencilerin akademik deneyimlerinin yanı sıra sosyal ilişkiler kurdukları ve psikososyal açıdan yenilendikleri yaşam çevreleri olarak tanımlanmaktadır (Kaplan & Kaplan, 1989; Sirgy ve ark., 2007). Bu bağlamda, kampüs açık ve yeşil alanlarının niteliği, öğrencilerin üniversite yaşam kalitesi ve aidiyet duygusu üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Çalışma alanında gözlemlenen parçalı açık alan yapısı ve sınırlı sosyal mekânlar, literatürde vurgulanan kullanıcı odaklı kampüs tasarımı ilkeleriyle örtüşmemektedir (Aydın & Ter, 2008; Hajrasouliha, 2017).

Yerleşkenin eğimli topoğrafik yapısının, yaya dolaşımını belirli akslar üzerinde yoğunlaştırdığı; dinlenme ve sosyal karşılaşma noktalarının yetersizliği nedeniyle açık alan kullanımının kısa süreli kaldığı belirlenmiştir. Benzer biçimde, açık alanlarda oturma ve dinlenme olanaklarının sınırlı olması, kampüs mekânlarının sosyal etkileşimi destekleyen aktif alanlar yerine, ağırlıklı olarak geçiş mekânları olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Bu durum, kampüs peyzajının kullanıcı davranışlarını doğrudan etkilediğini ortaya koyan çalışmaları destekler niteliktedir (Gür, 1996; Yıldız & Şener, 2006; Main & Hannah, 2010).

Yeşil alanların çoğunlukla pasif kullanım niteliği taşıdığı, sosyal etkileşimi teşvik edecek biçimde kurgulanmış rekreasyon alanlarının ise sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Oysa literatürde, kampüs yeşil alanlarının öğrenciler için yenileyici (restoratif) bir işlev gördüğü ve sosyal etkileşimi dolaylı olarak artırdığı vurgulanmaktadır (Hartig ve ark., 1991; Kaplan, 1995; McFarland ve ark., 2008; Gulwadi ve ark., 2019). Bu açıdan değerlendirildiğinde, çalışma alanındaki yeşil alan potansiyelinin sosyal yaşamı destekleyecek biçimde yeterince değerlendirilemediği görülmektedir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, kampüs içi sosyal etkileşimin güçlendirilmesine yönelik olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Kampüs genelinde, fakülteler arası bağlantıları güçlendiren ve sosyal etkileşimi teşvik eden merkezi açık mekânların oluşturulması,
- Açık alanlar arasında mekânsal süreklilik sağlayacak yaya öncelikli açık mekân sistemlerinin geliştirilmesi,
- Oturma ve dinlenme alanlarının sayıca artırılması; bu alanların gölgelendirme, manzara ve grup kullanımını destekleyecek biçimde tasarlanması (Main & Hannah, 2010),
- Yeşil alanların pasif düzenlemelerin ötesine geçerek, sosyal etkileşimi destekleyen aktif rekreasyon alanları olarak ele alınması (McFarland ve ark., 2008; Gulwadi ve ark., 2019),
- Eğimli topoğrafyanın olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik dinlenme cepleri, teraslar ve ara duraklar ile yaya dolaşımının desteklenmesi.

Sonuç olarak, üniversite kampüslerinde peyzaj tasarımı yalnızca estetik bir düzenleme aracı değil; sosyal etkileşimi, kullanıcı deneyimini ve üniversite yaşam kalitesini doğrudan etkileyen önemli bir planlama ve tasarım bileşeni olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışma, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi örneğinde elde edilen bulgular aracılığıyla, kampüs açık mekânlarının kullanıcı merkezli ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymakta; literatürde vurgulanan kampüs yaşam kalitesi ve sosyal etkileşim ilkeleriyle uyumlu mekânsal düzenlemelere yönelik bir çerçeve sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Aydın, D., & Ter, U. (2008). Outdoor space quality: Case study of a university campus plaza. *International Journal of Architectural Research, 2*(3), 189–203.

Broussard, E. (2009). The power of place on campus. *Chronicle of Higher Education, 55*(34), 12–13.

Erçevik, B., & Önal, F. (2011). Üniversite kampüs sistemlerinde sosyal mekân kullanımları. *Megaron, 6*(3), 151–161.

Ertekin, M., & Çorbacı, Ö. (2010). Üniversite kampüslerinde peyzaj tasarımı (Karabük Üniversitesi peyzaj projesi örneği). *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty, 10*(1), 55–67.

Gulwadi, G. B., Mishchenko, E. D., Hallowell, G., Alves, S., & Kennedy, M. (2019). The restorative potential of a university campus: Objective greenness and student perceptions. *Landscape and Urban Planning, 187*, 36–46.

Gür, Ö. Ş. (1996). *Mekân örgütlenmesi*. Gür Yayıncılık.

Hajrasouliha, A. (2017). Campus score: Measuring university campus qualities. *Landscape and Urban Planning*, *158*, 166–176.

Hartig, T., Mang, M., & Evans, G. W. (1991). Restorative effects of natural environment experiences. *Environment and Behavior*, *23*(1), 3–26.

https://tekirdagsehri.blogspot.com/p/namik-kemal-universitesi.html (Erişim tarihi: 22.11.2025)

https://www.unibilgi.net/namik-kemal-universitesi/ (Erişim tarihi: 22.11.2025)

Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective*. Cambridge University Press.

Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, *15*(3), 169–182.

Lee, D. J. (2008). A model of quality of college life (QCL) of students in Korea. *Social Indicators Research*, *87*(2), 269–285. https://doi.org/10.1007/s11205-007-9172-9

McFarland, A. L., Waliczek, T. M., & Zajicek, J. M. (2008). The relationship between student use of campus green spaces and perceptions of quality of life. *HortTechnology*, *18*(2), 232–238.

Salihoğlu, T., Salihoğlu, G., Özyılmaz Küçükyağcı, P., & Yıldız, M. (2021). Kampüs tasarımının öğrencilerin kampüs yaşamının kalitesine etkisi: Gebze Teknik Üniversitesi Çayırova Kampüsü master planı örneği. *Kent Akademisi*, *14*(4), 975–994.

Schuetz, P. G. (2007). Influences of campus environment on adult community college student engagement (Doctoral dissertation). University of California, Los Angeles.

Sirgy, M. J., Grzeskowiak, S., & Rahtz, D. (2007). Quality of college life (QCL) of students: Developing and validating a measure of well-being. *Social Indicators Research*, *80*(2), 343–360.

Yıldız, D., & Şener, H. (2006). Binalarla tanımlı dış mekânların kullanım değeri analiz modeli. *İTÜ Dergisi/A Mimarlık, Planlama, Tasarım*, *5*(1), 115–127.

TELEKOM SEKTÖRÜNDE İLİŞKİ PAZARLAMASI KAVRAMI ÜZERİNE VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Phoebe Grace NANA

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye

ORCID ID:https://orcid.org/0009-0000-3052-5332

20219319043@cumhuriyet.edu.tr, 0(554)3484208.

Özet

Bu araştırma, yoğun rekabetin ve yüksek abone hareketliliğinin hakim olduğu telekomünikasyon sektöründe ilişkisel pazarlamanın müşteri sadakati üzerindeki etkisini incelemektedir.

İlişkisel pazarlama, 1980'lerden bu yana hizmet pazarlamasında merkezi bir yaklaşım olarak öne çıkmış olup, işletme ile müşterileri arasında sürdürülebilir ilişkilerin kurulması, sürdürülmesi ve güçlendirilmesine odaklanmaktadır (Grönroos, 1994). Yoğun rekabet, sınırlı ürün farklılaşması ve operatör değiştirmenin kolaylığı ile karakterize edilen telekomünikasyon sektöründe, müşteri sadakati işletmeler için stratejik bir öneme sahiptir.

Literatürde, telekomünikasyon gibi abonelik temelli hizmetlerde müşteri sadakatinin büyük ölçüde operatör ile kurulan ilişki kalitesine dayandığı vurgulanmaktadır. Morgan ve Hunt (1994), güven ve bağlılığın sürdürülebilir ilişkilerin temelini oluşturduğunu gösterirken, Bolton, Kannan ve Bramlett (2000) müşteri tutundurma sürecinde memnuniyetin merkezi rolünü vurgulamaktadır. Bu çalışmalar, şeffaf iletişim, uygun şikâyet yönetimi ve müşterilerle sürekli etkileşim gibi etkili ilişkisel uygulamaların, müşteri memnuniyetini artırmaya ve operatör değiştirme niyetini azaltmaya katkı sağladığını göstermektedir. Bu araştırma, hem bilimsel literatür analizi hem de yürütülen ampirik çalışma ile bu perspektife katkı sağlamaktadır.

VOSviewer yazılımı kullanılarak Web of Science veri tabanında indekslenen yayınlar üzerinden bibliyometrik bir analiz gerçekleştirilmiş ve telekomünikasyonda ilişkisel pazarlama üzerine bilimsel üretim haritalanmıştır. Analiz, 1976-2025 dönemini kapsayan 278 yayını kapsamaktadır. Bibliyometrik sonuçlar, yazarlar arasında dağılımın geniş ve bilimsel işbirliklerinin sınırlı olduğunu gösteren hâlâ nispeten parçalı bir literatürü ortaya koymaktadır. Belge türü veya dil açısından herhangi bir kısıtlama uygulanmamıştır. Gerçekleştirilen analizler arasında; ortak yazar analizi, yazar alıntıları, kaynaklar, ülkeler, kurumlar, anahtar kelimeler, belgelerin bibliyografik eşleştirmesi ve alıntılanan yazarların eş alıntısı yer almaktadır. En çok alıntılanan yazarlar Kozlenkova, Irina V. (238), Weaven, Scott (238), Arli, Denni (238), Steinhoff, Lena (238); en çok alıntılanan kayna, Journal of the Academy of Marketing (264);

en çok alıntılanan ülke Amerika Birleşik Devletleri (304)'dir. Bununla beraberen çok alıntılanan kurumlar Virginia Üniversitesi(238), Griffith Üniversitesi (238), RostockÜniversitesi (238) ve en çok kullanılan anahtar kelime ise memnuniyet (8) olarak tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler:İlişkisel pazarlama, müşteri memnuniyeti, telekomünikasyon sektörü, bibliyometrik analiz

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE CONCEPT OF RELATIONSHIP MARKETING IN THE TELECOMMUNICATIONS SECTOR USING VOSVIEWER

Abstract

This study examines the impact of relationship marketing on customer loyalty in the telecommunications sector, which is characterized by intense competition and high subscriber mobility.

Relationship marketing has emerged as a central approach in services marketing since the 1980s, focusing on establishing, maintaining, and strengthening sustainable relationships between firms and their customers (Grönroos, 1994). In the telecommunications sector, characterized by intense competition, limited product differentiation, and the ease of switching operators, customer loyalty represents a strategic priority for firms.

The literature emphasizes that in subscription based services such as telecommunications, customer loyalty largely depends on the quality of the relationship established with the operator. Morgan and Hunt (1994) demonstrate that trust and commitment form the foundation of sustainable relationships, while Bolton, Kannan, and Bramlett (2000) highlight the central role of satisfaction in customer retention. These studies indicate that effective relational practices such as transparent communication, appropriate complaint handling, and continuous interaction with customers contribute to enhancing customer satisfaction and reducing switching intentions. This study contributes to this perspective through both a scientific literature analysis and an empirical investigation.

A bibliometric analysis was conducted using the VOSviewer software based on publications indexed in the Web of Science database to map the scientific output on relationship marketing in the telecommunications sector. The analysis covers 278 publications published between 1976 and 2025. The bibliometric results reveal a literature that remains relatively fragmented, characterized by a wide dispersion of authors and limited scientific collaboration. No restrictions were applied regarding document type or language. The analyses performed include co authorship analysis, author citation analysis, source citation analysis, country citation analysis, institutional citation analysis, keyword analysis, bibliographic coupling of documents, and co citation analysis of cited authors. The most cited authors are Kozlenkova, Irina V. (238), Weaven, Scott (238), Arli, Denni (238), and Steinhoff, Lena (238). The most cited source is the Journal of the Academy of Marketing (264), and the most cited country is the United States

(304). Furthermore, the most cited institutions are the University of Virginia (238), Griffith University (238), and the University of Rostock (238), while the most frequently used keyword is satisfaction (8).

Keywords: relationship marketing, customer satisfaction, telecommunications sector, bibliometric analysis

Kaynaklar

Bolton, R. N., Kannan, P. K., & Bramlett, M. D. (2000). Implications of loyalty program membership and service experiences for customer retention and value. Journal of Marketing, 64(1), 95–108.

Morgan, R. M., & Hunt, S. D. (1994). The commitment trust theory of relationship marketing. Journal of Marketing, 58(3), 20–38.

Grönroos, C. (1994). From marketing mix to relationship marketing: Towards a paradigm shift in marketing. Management Decision, 32(2), 4–20.

IT SERVİS YÖNETİMİ SÜREÇLERİNİN SÜREÇ MADENCİLİĞİ İLE ANALİZİ VE İYİLEŞTİRİLMESİ: OLAY YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Dr. Fettah KURTULUŞ

İstanbul Kültür Üniversitesi

f.kurtulus@iku.edu.tr- ORCID: 0000-0002-6021-5172

ÖZET

Günümüzde bilgi teknolojileri hizmetleri sunan işletmelerde, IT Servis Yönetimi (ITSM) süreçlerinin etkinliği; hizmet kalitesi, operasyonel verimlilik ve müşteri memnuniyeti açısından kritik bir öneme sahiptir. Özellikle olay yönetimi (Incident Management) süreçlerinde yaşanan yeniden atamalar, tekrar açılan kayıtlar ve hizmet seviyesi anlaşmalarının (SLA) ihlali, hem iş yükünü artırmakta hem de hizmet performansını olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, ITSM süreçlerinin gerçek işleyişinin veriye dayalı olarak analiz edilmesi ve iyileştirme alanlarının belirlenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, ITSM kapsamında olay yönetimi süreçlerini süreç madenciliği yaklaşımı ile analiz ederek süreç sapmalarını, darboğazları ve performans sorunlarını ortaya koymak ve işletme açısından iyileştirme potansiyelini değerlendirmektir. Araştırma, bilgi teknolojileri destek hizmetleri sunan bir işletmenin IT Servis Yönetimi süreçlerini desteklemek amacıyla kullandığı ITSM yazılımlarından elde edilen olay günlükleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Veri seti, toplam 1.500 olay kaydını ve yaklaşık 9.000 olay girdisini içermektedir. Her bir vaka için olay türü, zaman damgası, öncelik seviyesi (P1–P3), atama grubu, çözüm süresi, yeniden açılma durumu ve SLA ihlal bilgileri gibi temel süreç öznitelikleri tanımlanmıştır.

Süreç keşfi ve süreç performans analizi sonuçları, özellikle yeniden atama döngülerinin ve bekleme sürelerinin süreç varyasyonlarını artırdığını ve SLA ihlallerinin önemli bir bölümünün bu sapmalardan kaynaklandığını göstermektedir. Elde edilen bulgular, süreç madenciliği temelli analizlerin; gereksiz iş yükünün azaltılması, ortalama çözüm sürelerinin kısaltılması ve hizmet seviyesi hedeflerinin daha yüksek oranlarda karşılanması açısından işletmelere önemli katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, süreç madenciliği yaklaşımının ITSM süreçlerinde karar destek mekanizması olarak kullanılabileceğini ve hizmet kalitesi ile operasyonel performansın iyileştirilmesine yönelik somut çıktılar üretebildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Süreç Madenciliği, IT Servis Yönetimi, Olay Yönetimi, Süreç İyileştirme, Hizmet Kalitesi.

SUSTAINABILITY IN THE INTERNATIONALIZATION PROCESS OF BUSINESSES: A SCIENTIFIC MAPPING-BASED EXAMINATION

Asst. Prof. Dr., İLKNUR TANRIVERDİ

Bursa Technical University, ilknur.tanriverdi@btu.edu.tr- 0000-0001-6788-497X

ABSTRACT

Today, businesses are simultaneously aiming for greater internationalization to seize new opportunities and striving to ensure sustainability by considering environmental, economic, and social factors. Academic literature on sustainability in the internationalization of businesses continues to grow due to increasing environmental concerns and the potential for sustainability focused businesses to gain a competitive advantage. This study aims to examine the current state of sustainability studies in the field of business internationalization. The study utilizes a scientific mapping method, offering the opportunity to examine keywords, articles, and themes in the relevant literature through network analysis.The Web of Science database was used for the dataset. Publications containing the words "internationalization" or "internationalisation" and "sustainability" in the topic were searched, and 292 articles in business related categories were examined. VOSviewer software was used to identify the main themes. According to the findings, innovation, SMEs, corporate social responsibility,digitalization, international business, corporate sustainability, dynamic capabilities, emerging markets, globalization themes stand out. The study provides useful information for businesses, the literature, and managers,and offers a roadmap for future research in this field.

Keywords: internationalization, sustainability, scientific mapping

1. INTRODUCTION

Internationalization activities oblige businesses to comply with various policies, laws, rules, and regulations in international markets. These include customs and foreign trade regulations, legal, tax, and financial procedures, product and service standards, and ethical and compliance procedures (Sinha et al.,2019). With increasing concerns about the environment and climate change, environmental and sustainability procedures have also been added to these. In addition to trade regulations, businesses today face the obligation to fulfill environmental responsibilities.Compliance with international environmental legislation, adherence to quality standards for environmental protection, ecosystem and biodiversity protection under the EU Green Deal, zero pollution, clean energy, sustainable and smart mobility, compliance with economic, ethical, legal, and voluntary responsibilities under corporate social responsibility, and ensuring sustainability throughout the supply chain are some of the obligations that businesses must fulfilll.

Businesses create environmental and social footprints in the process of conducting their activities. Operating in international markets extends the impact of these footprints to a global scale. This creates a responsibility for businesses to conduct their operations within a sustainability framework. According to Lin et al.(2014), businesses with international connections tend to be more environmentally conscious and pollute the environment less. Having a sustainability mindset enables businesses to be environmentally, socially, and economically responsible,and can positively impact their performance in international markets (Naeem et al.,2022; Barbosa et al.,2022). Given global competition, it is clear that businesses

need to take on a greater role in environmental protection, social equity, and economic sustainability actions.

Academic research in this area is also increasing day by day. Although the history of sustainability literature goes back much further, academic studies investigating sustainability activities in the internationalization process of businesses are relatively new. Recent academic literature increasingly focuses on how businesses respond to growing pressures regarding social responsibility and sustainability in their global operations (Aragón-Correa et al., 2016),how the internationalization process alters their efforts to implement environmental practices, policies, and procedures (Suarez-Perales et al., 2017), and how the internationalization of businesses affects environmental management and performance (Gómez-Bolaños et al., 2020; Lin et al., 2014). This study aims to investigate the direction of the sustainability literature in the context of internationalization, the state of scientific production and performance in the field,and its structural and thematic development. To this end, the literature is examined from a performance and thematic perspective using a scientific mapping method, and the following research questions are addressed.

Research questions

RQ1.What is the scientific production in the field of sustainability in business internationalization?

RQ2. What are the emerging themes in sustainability research in business internationalization?

2. METHODOLOGY

2.1 Research Design

This study uses scientific mapping, a method employed for analyzing scientific publications, to examine the sustainability literature in the context of business internationalization. The method proposed by Cobo et al. (2012) was used in the scientific mapping workflow. It consists of data retrieval, data preprocessing, network extraction, network normalization, mapping, analysis, and visualization steps. As shown in Table 1, during the planning phase, search criteria for databases, keywords, and periods were defined, as well as document inclusion and exclusion criteria. The study includes articles published in the Web of Science database. The search involved examining publications containing the words “internationalization” OR “internationalisation” AND “sustainability” in the topic part. Categories outside the business field, such as education, law, communication, sociology, history, and food science and technology, were excluded from the Web of Science search, while articles published in the business, management, economics, and business finance categories were included.

The application of specific production indicators and inclusion criteria resulted in 292 articles.

Table 1. Processing of Data Reduction

Criteria	Details/Description
Research databases	Web of Science (WoS)
Document type	Article
Date range	Until December 10, 2025
Search fields	Full Record and Cited References
Search terms	"Internationalization" OR "Internationalisation" AND "Sustainability"
WoS Categories	Business, Management, Economics, Business Finance

2.2 Data Analysis

To identify publication output and emerging themes in the field by year, country, and author was used VOSviewer software (version 1.6.20). VOSviewer is a scientific visualization application that uses data mining methods to create, visualize, and analyze network maps from abstracts and titles of articles (Van Eck and Waltman, 2010).

A co-word analysis (Hirsch, 2005), a type of co-occurrence analysis, was conducted to determine the conceptual structure of the field (Cobo et al., 2012). The keywords were subjected to co-occurrence analysis using VOSviewer software.

3. RESULTS

3.1 Scientific Production and Performance

When the number of publications by year is examined, it is seen that there is an increasing trend from 1993 to 2025. As seen in Figure 1, studies on the relationship between internationalization and sustainability have been increasing in the literature in recent years.

Figure 1. Distribution of Publications by Year

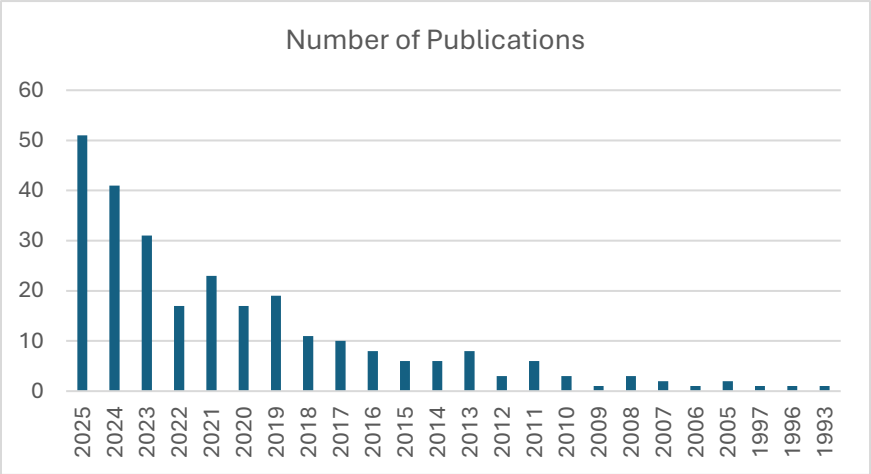

As can be seen in Figure 2 and 3, the distribution of publication numbers by country shows that the England, Spain, the USA, China, and Italy are among the top five countries with the most publications.

Figure 2. Distribution of Publications by Country

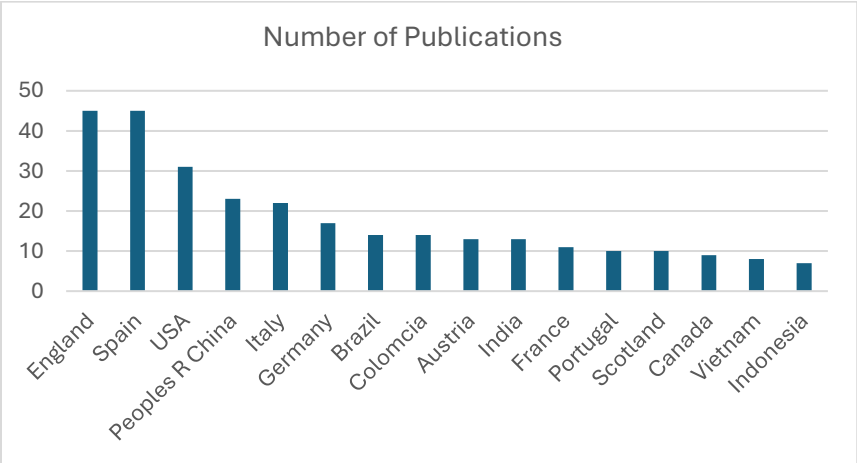

Figure 3. Country collaboration network

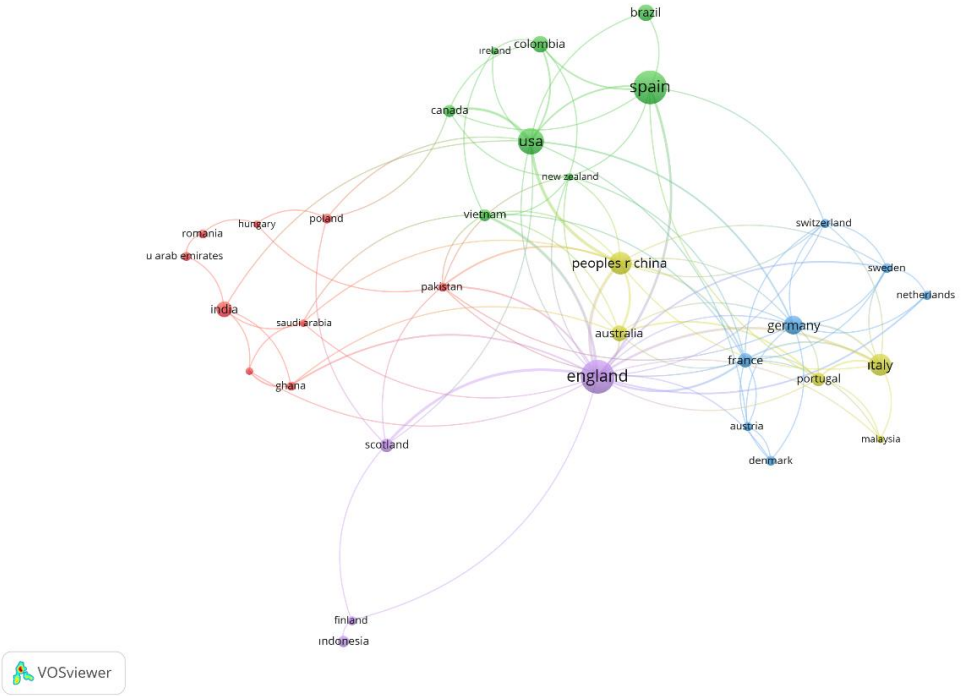

As shown in Table 2, five of the authors conducting sustainability research in the field of internationalization produced 3 articles, while the remaining authors produced 2. The most cited author is Zuccella with 298 citations.

Table 2. Measurement of author performance

Author	Articles	Citations	Author	Articles	Citations
Rahman, M.	3	88	Nguyen, N.	2	25
Schaltegger, A.	3	87	Barbaglia, M.	2	19
Khan, Z.	3	52	Bianchini, R.	2	19
Ratten, V.	3	37	Buttice, V.	2	19
Gomez-trujillo, A.	3	1	Elia, S.	2	19
Zucchella, A.	2	298	Torkkeli, L.	2	16
Lu, J.	2	236	Eweje, G.	2	10
Adhikariparajuli, M.	2	93	Rastrollo-horrillo, M.	2	8
Fletcher, M.	2	93	Frimpong, K.	2	7
Hassan, A.	2	93	Belso-martinez, J.	2	2
Benito-osorio, D.	2	87	Exposito-langa, M.	2	2
Esther hurtado-torres, N.	2	70	Gomes, C.	2	2
Zvezdov, D.	2	69	Kneipp, J.	2	2
Nyuur, R.	2	61	Valdivieso-uvidia, J.	2	2
Virglerova, Z.	2	37	Bonilla-calle, D.	2	1
Adomako, S.	2	36	Velez-ocampo, J.	2	1
Amankwah-amoah, J.	2	34	Dos santos, M.	2	0
Castilla-polo, F.	2	34	Piveta, M.	2	0
Gonzalez-perez, M.	2	30	Scherer, F.	2	0

3.2 Structural and Thematic Development

Keywords, which indicate the core themes on which research is based, are an important tool in scientific studies. Keyword co-occurrence is a method used to discover networks within a defined field. It aims to identify scientific themes and the connections between these themes based on the frequency with which word pairs appear together (Sedighi, 2016: 53). The most common themes that have emerged recently, as shown in Table 3 and Figure 4, are innovation, corporate social responsibility, digitalization, international business, corporate sustainability, competitiveness, green innovation, sustainable development, financial performance, environmental performance, environmental sustainability, export performance, and export intensity.

Figure 4. Co-Occurrence Keyword Analysis

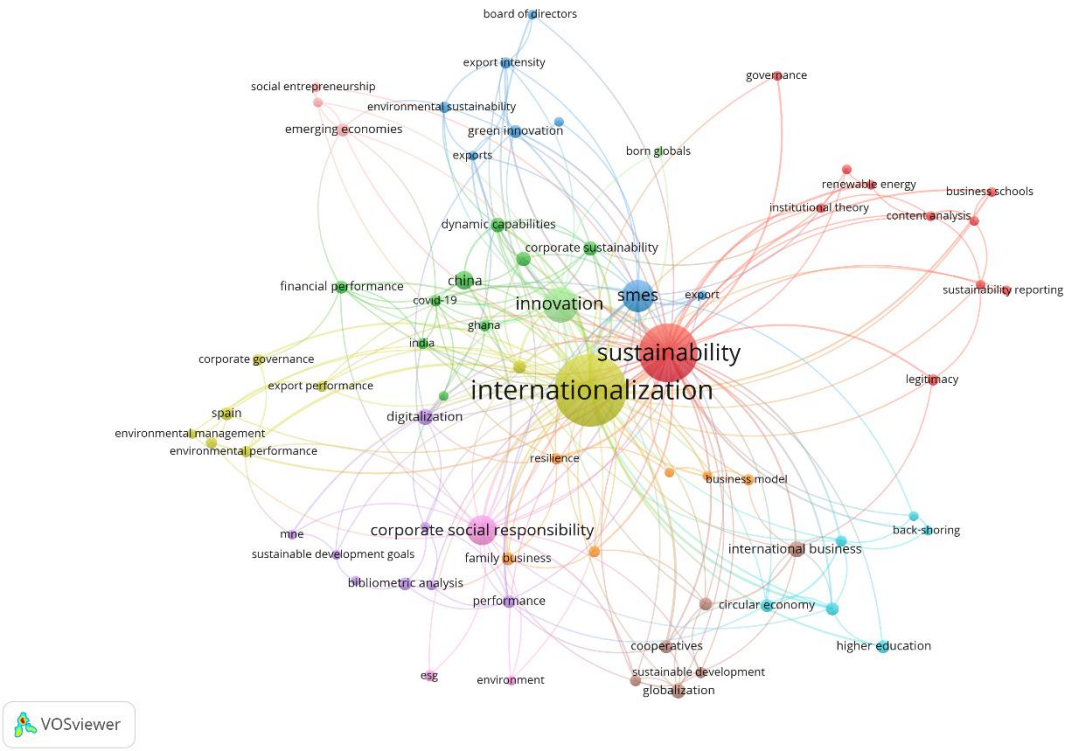

Table 3. Frequency of Keywords

keyword	occurrences
internationalization	84
sustainability	59
innovation	26
smes	22
corporate social responsibility	19
china	9
digitalization	7
international business	7
corporate sustainability	6
dynamic capabilities	6
emerging markets	6

keyword	occurrences
performance	5
resource-based view	5
spain	5
strategy	5
ghana	4
india	4
legitimacy	4
multinational companies	4
resilience	4
supply chain management	4
sustainable development	4

globalization	6		business model	4
bibliometric analysis	5		competitive advantage	4
circular economy	5		corporate governance	4
competitiveness	5		covid-19	4
cooperatives	5		entrepreneurship	4
emerging economies	5		environmental performance	4
family business	5		environmental sustainability	4
financial performance	5		export performance	4
green innovation	5		export intensity	4

4. CONCLUSION

In the internationalization process of businesses, an increasing trend in scientific output on sustainability is observed. This study aims to identify the main research areas of scientific research conducted from the past to the present and to determine future trends in these research areas.

The findings show that in the sustainability literature during the internationalization process, themes focused on innovation, corporate social responsibility, digitalization, performance, and capabilities come to the forefront. It is observed that sustainability reporting, renewable energy, and legitimacy are studied together with the sustainability theme; dynamic capabilities, corporate sustainability, and financial performance with the innovation theme; green innovation, export intensity, and environmental sustainability with the SME theme; sustainable development goals, performance, ESG, digitalization, and environment with the corporate social responsibility theme; and environmental performance, environmental management, export performance, and corporate governance with the internationalization theme. The findings indicate that in the sustainability literature regarding the internationalization process, keywords related to market orientation, customer orientation, and impact on purchasing behavior were not found, revealing a research gap in the field. Future research in this area could focus on how the concept of sustainability, in the process of internationalization, affects customer behavior, purchasing decisions, and brand loyalty in international markets.

REFERENCES

[1] Aragón-Correa, J. A., Marcus, A., & Hurtado-Torres, N. (2016). The natural environmental strategies of international firms: Old controversies and new evidence on performance and disclosure. *Academy of Management Perspectives*, *30*(1), 24-39.

[2] Barbosa, M. W., Ladeira, M. B., de Oliveira, M. P. V., de Oliveira, V. M., & de Sousa, P. R. (2022). The effects of internationalization orientation in the sustainable performance of the agri-food industry through environmental collaboration: An emerging economy perspective. *Sustainable Production and Consumption*, *31*, 407-418.

[3] Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2012). SciMAT: A new science mapping analysis software tool. *Journal of the American Society for information Science and Technology*, *63*(8), 1609-1630.

[4] Gómez-Bolaños, E., Hurtado-Torres, N. E., & Delgado-Márquez, B. L. (2020). Disentangling the influence of internationalization on sustainability development:

Evidence from the energy sector. *Business Strategy and the Environment*, *29*(1), 229-239.

[5] Hirsch, Jorge E. "An index to quantify an individual's scientific research output." *Proceedings of the National academy of Sciences* 102, no. 46 (2005): 16569-16572.

[6] Lin, L., Moon, J. J., & Yin, H. (2014). Does international economic integration lead to a cleaner production in China?. *Production and Operations Management*, *23*(4), 525-536.

[7] Naeem, N., Cankaya, S., & Bildik, R. (2022). Does ESG performance affect the financial performance of environmentally sensitive industries? A comparison between emerging and developed markets. *Borsa Istanbul Review*, *22*, S128-S140.

[8] Sedighi, M. (2016). Application of word co-occurrence analysis method in mapping of the scientific fields (case study: the field of Informetrics). *Library review*, *65*(1/2), 52-64.

[9] Sinha, R., Mathew, J. E., & Tomer, A. (2024). International Corporate Governance: A Tool to Overcome Legal, Regulatory, Ethical, and Cultural Challenges in Internationalization of Business. In *Comparative Law: Unraveling Global Legal Systems* (pp. 277-291). Singapore: Springer Nature Singapore.

[10] Suarez-Perales, I., Garces-Ayerbe, C., Rivera-Torres, P., & Suarez-Galvez, C. (2017). Is strategic proactivity a driver of an environmental strategy? Effects of innovation and internationalization leadership. *Sustainability*, *9*(10), 1870.

[11] Van Eck, N., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, *84*(2), 523-538.

İŞ DÜNYASINDA YETENEK AÇIĞI, ÜNİVERSİTE–SANAYİ İŞ BİRLİĞİ VE YEŞİL DÖNÜŞÜM: TİCARET ODASI VE OSB YÖNETİCİLERİYLE NİTEL BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi HATİCE BATMANTAŞ

Bandırma Onyedi Eylül Üni., haticesertokbatmantas@gmail.com - 0000-0002-4293-5504

ÖZET

Bu araştırma bölgesel iş dünyasında öne çıkan sorun alanlarını, çözüm arayışlarını ve önümüzdeki dönemde firmaları zorlayacak dönüşüm dinamiklerini ticaret odası ve OSB yöneticilerinin perspektifinden ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma aynı zamanda üniversite–sanayi iş birliğinin (ÜSİ) yetenek açığını azaltmadaki potansiyel rolünü ve yeşil dönüşüm bağlamında olası katkı alanlarını tartışmayı hedeflemektedir.

Nitel analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada Bandırma, Erdek ve Gönen'de ticaret odası yöneticileri, OSB ve kadın girişimciler komisyonu/kooperatif temsilcileri olmak üzere toplam 6 kilit paydaşla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler tematik analiz yaklaşımıyla kodlanmış ve analiz süreci "iş dünyasının sorunları", "iş dünyası için çözümler" ve "gelecek dönem" olmak üzere üç ana tema altında yapılandırılmıştır.

Bulgular, katılımcıların "en önemli sorun" alanında öncelikle işgücüne erişim güçlüğünü vurguladığını göstermektedir. "Diğer sorunlar" başlığında ise işletmelerin karşı karşıya kaldığı maliyet baskısı, eğitim-istihdam uyumunda görülen teori–pratik kopukluğu, artan rekabet koşulları ve mevzuat/standartlara uyum gereklilikleri öne çıkmaktadır.

Çözüm boyutunda katılımcılar, sorunun yalnızca işe alım kanallarıyla giderilemeyeceğini; daha geniş bir çerçevede iş kültürünün güçlendirilmesi, sorumluluk bilinci yüksek çalışan profilinin teşvik edilmesi ve eğitim süreçlerinde uygulamalı/pratik içeriklerin artırılması gerektiğini belirtmiştir. Üniversite–sanayi iş birliği kapsamında ise özellikle uzun dönem staj ve işbaşı uygulamalar, proje temelli çalışma düzenekleri ile süreci destekleyecek mentorluk ve değerlendirme mekanizmaları somut ve etkili araçlar olarak değerlendirilmiştir. "Gelecek dönem" temasında katılımcıların dikkat çektiği dönüşüm gündemi; firmaların hazırlık ihtiyacını artıran yeşil dönüşüm/uyum beklentileri, bununla bağlantılı sürdürülebilirlik gereklilikleri ve verimlilik baskısı etrafında toplanmaktadır.

Bulgular genel olarak bölgesel ölçekte yetenek açığının yalnızca istihdam miktarıyla açıklanamayacağını; nitelik, çalışma disiplini ve uygulama temelli öğrenme eksenlerinde yapısal bir mesele olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle çözümün, üniversite–ticaret odası–OSB hattında kurumsallaşmış ve uygulamaya dayalı iş birliği modelleriyle güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yetenek Açığı, İnsan Kaynağı, Üniversite–Sanayi İş Birliği, Yeşil Dönüşüm, Sürdürülebilirlik.

1. GİRİŞ

Günümüzde işletmelerin rekabet gücünü belirleyen temel unsurlardan biri, dönüşen üretim ve hizmet süreçlerinin gerektirdiği yetkinliklere uygun insan kaynağına erişebilme kapasitesidir. İşgücü piyasalarında sıklıkla vurgulanan yetenek açığı (skills gap) hem işverenlerin ihtiyaç duyduğu becerilerin bulunamaması hem de mevcut çalışanların değişen iş süreçlerine uygun şekilde yeniden uyarlanması gereği üzerinde ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun "Geleceğin İşleri Raporu 2025" (*Future of Jobs Report 2025* raporu), yetenek açığının işverenlerin önemli bir bölümü tarafından 2025–2030 dönemi için işletmelerin dönüşümünün önündeki başlıca engel olarak görüldüğünü, bu nedenle beceri kazandırma süreçlerine önem verildiğini göstermektedir (Economic Forum, 2025).

İşletmeler üzerindeki dönüşüm baskısı yalnızca dijitalleşme değil, yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik açısından da önem arz etmektedir. Avrupa Birliği'nin Karbon Sınırda Düzenleme Mekanizması (CBAM) kapsamında nihai uygulama döneminin 1 Ocak 2026 itibarıyla başlayacak olması, işletmelerin ölçüm, izleme ve raporlama kapasitesini güçlendirmesini; tedarik zinciri uyumunu sağlamasını ve süreç yönetimini geliştirmesini zorunlu kılmaktadır (European Commission, 2025). Bu çerçevede işletmelerin hem teknik ve yönetsel altyapı hem de insan kaynağı açısından dönüşüme hazırlanması, bölgesel kalkınma ve rekabet gücü bakımından kritik bir gereklilik haline gelmiştir. Bu kapsamda Üniversite–Sanayi İş Birliği (ÜSİ) yalnızca Ar-Ge çıktılarının ticarileştirilmesi açısından değil, aynı zamanda uygulama temelli öğrenme, işbaşı deneyimi ve yetenek gelişimi için bölgesel ekosistemin dönüşüm kapasitesini arttırmada kritik bir rol oynamaktadır. ÜSİ'nin dinamiklerini açıklamada en çok kullanılan yaklaşımlardan biri olan Üçlü Sarmal (Triple Helix) modeli, üniversite–sanayi–kamu etkileşiminin yenilik ve bölgesel kalkınma süreçlerini hızlandırabileceğini vurgulamaktadır (Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000). Benzer biçimde bilginin uygulama alanına yönelik üretilmesi gerektiğini öne süren Mode 2 bilgi üretimi yaklaşımı, üniversitelerin paydaşlarla birlikte gerçek sorunlara odaklanan çözüm süreçlerinde rol almasını açıklamada güçlü bir çerçeve sunar (Gibbons vd., 1994).

ÜSİ'nin önemli ara yüzlerinden biri olan Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO) ise üniversite bilgisinin sanayiye aktarımı, paydaşların eşleştirilmesi, proje geliştirme ve danışmanlık gibi işlevlerle iş birliği süreçlerinde "kolaylaştırıcı" rol üstlenebilir. Teknoloji transferi literatürü, transfer süreçlerinde arayüz yapılarının önemini vurgulamakta; TTO'ların kurumlar arası etkileşim ve süreç tasarımında kritik bir konuma sahip olabileceğini göstermektedir (Bozeman, 2000).

Bu çalışma yukarıda belirlenmiş çerçeve doğrultusunda bölgesel iş dünyasının yetenek açığına ilişkin sorunlarını, ÜSİ kapsamında beklenen çözüm mekanizmalarını ve yeşil dönüşüm ile sürdürülebilirlik baskısını ticaret odası ve OSB yöneticilerinin perspektifinden nitel olarak incelemektedir.

2. SAHA UYGULAMASI VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın saha uygulaması, veri toplama süreci ve analiz adımları açıklanmaktadır. Çalışma bölgedeki iş dünyasında yetenek açığı, üniversite–sanayi iş birliği olanakları ve yeşil dönüşüm ile sürdürülebilirlik baskısına ilişkin algıları ortaya koymayı amaçlayan nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Veriler farklı ilçelerde faaliyet gösteren ticaret odası yöneticileri, OSB yöneticisi ve kadın girişimcilik/kooperatif temsilcileri gibi iş dünyasının kilit paydaşlarıyla yürütülen yüz yüze görüşmeler yoluyla elde edilmiştir.

2.1. Araştırma Deseni ve Çalışma Grubu

Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışma Bandırma ve çevresindeki ilçelerin iş dünyasındaki yetenek açığı, üniversite–sanayi iş birliği olanakları ve yeşil dönüşüm ile sürdürülebilirlik baskısına ilişkin algıları anlamayı amaçlamaktadır. Katılımcılar, çalışmanın amacına uygun biçimde amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Çalışma grubunu Bandırma, Gönen ve Erdek olmak üzere üç farklı ilçede görev yapan ticaret odası yöneticileri, bir OSB yöneticisi ve kadın girişimcilik/kooperatif temsilcileri olmak üzere toplam altı (n=6) katılımcı oluşturmaktadır. Gizlilik gereği katılımcılar K1–K6 şeklinde kodlanmıştır.

2.2. Veri Toplama Süreci ve Veri Analizi

Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle elde edilmiştir. Görüşmelerde; (i) iş dünyasının en önemli sorunları (özellikle personel ve nitelikli insan kaynağı), (ii) çözüm arayışları ve üniversite–sanayi iş birliği kapsamında yapılabilecek uygulamalar (staj, uygulamalı eğitim, proje temelli iş birliği), (iii) gelecek dönemde firmaları zorlayacak dönüşüm dinamikleri (yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik) eksenlerinde sorular yöneltilmiştir.

Görüşme kayıtları yazıya aktarıldıktan sonra analiz için düzenlenmiş ve veri seti oluşturulmuştur. Elde edilen veriler tematik analiz yaklaşımı benimsenerek çözümlenmiştir. Kodlama işlemleri Taguette yazılımı kullanılarak yürütülmüş; ilk aşamada veri içinde anlamlı ifade birimleri belirlenerek açık kodlar oluşturulmuş, izleyen aşamada benzer içerikteki kodlar ortak başlıklar altında toplanarak kategoriler geliştirilmiş ve son aşamada bu kategorilerden hareketle üst düzey temalara ulaşılmıştır. Bu süreç sonunda bulgular üç ana tema altında yapılandırılmıştır: (1) İş Dünyasının Sorunları, (2) İş Dünyasında Çözüm Arayışları ve Üniversite–Sanayi İş Birliği, (3) Gelecek Dönem: Yeşil Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde görüşme verilerinden elde edilen bulgular tematik analiz çerçevesinde sunulmakta ve her tema sonunda kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Analiz sonucunda üç ana tema belirlenmiştir:

Tablo 1: Tema, kategori ve kodlara dair tablo.

TEMA	KATEGORİ	KODLAR
Tema 1: İş Dünyasının Sorunları	**1.1 En önemli sorun**	**1.1.a** Personel bulma güçlüğü
		1.1.b Nitelikli insan kaynağı / ara kademe eksikliği
		1.1.c Gençlerin çalışma tutumu
	1.2 Diğer sorunlar	**1.2.a** Maliyet artışı
		1.2.b Pratik beceri eksikliği
		1.2.c Rekabet baskısı
		1.2.d Mevzuat/standart baskısı
Tema 2: İş Dünyası Çözümler	**2.1 Çözüm önerileri**	**2.1.a** İş kültürü ve disiplinin güçlendirilmesi
		2.1.b Çalışan bilinci/sorumluluk + tutundurma (şartlar)
		2.1.c Uygulamalı-pratik eğitim / sertifika
	2.2 Üniversite–Sanayi iş birliği	**2.2.a** İş birliğine yönelik algı/niyet (fayda, istek)
		2.2.b Uzun dönem staj / işbaşı uygulama
		2.2.c Proje bazlı çalışma + mentorluk/değerlendirme
Tema 3: Gelecek dönem	**3.1 Dönüşüm baskısı**	**3.1.a** Yeşil dönüşüm / uyum gereklilikleri
		3.1.b Sürdürülebilirlik ve verimlilik baskısı

3.1. Tema 1: İş Dünyasının Sorunları

Bu tema, katılımcıların bölgedeki işletmelerin mevcut işleyişini zorlayan temel sorun alanlarına ilişkin değerlendirmelerini kapsamaktadır. Görüşmelerde öne çıkan sorunlar öncelikle insan kaynağı ve istihdam dinamikleri etrafında yoğunlaşmış; bunun yanında işletmelerin maliyet baskısı ve işin uygulama boyutuna ilişkin güçlükleri de dile getirilmiştir. Bu çerçevede Tema 1, iş dünyasının "en kritik sorun" algısını ve bu algıyı besleyen alt gerekçeleri ortaya koymaktadır.

3.1.1. En önemli sorun: Personel bulma ve insan kaynağı niteliği

Katılımcıların tamamına yakını, bölgedeki işletmelerin karşılaştığı en kritik sorunun personel bulma güçlüğü olduğunu belirtmiştir. Bu sorun, yalnızca "eleman eksikliği" şeklinde değil, aynı zamanda nitelikli insan kaynağına erişim, iş disiplini, sorumluluk alma ve çalışma kültürü gibi boyutlarla birlikte ifade edilmiştir. Bazı katılımcılar özellikle genç çalışanların iş sürekliliği konusunda istikrarsız olabildiğini ve işletmelerin uzun vadeli planlama yapmasını zorlaştırdığını vurgulamıştır.

Analiz sonucu elde edilen bu bulgu, yetenek açığının sadece teknik yeterliliklerle sınırlı olmayıp tutum, iş etiği ve süreklilik gibi unsurları da içeren daha geniş bir "insan kaynağı uyumsuzluğu" alanına işaret ettiğini göstermektedir.

3.1.2. Diğer sorunlar: Maliyet baskısı ve teori–pratik uyumsuzluğu

Personel sorununa ek olarak katılımcılar, işletmelerin faaliyetlerini zorlaştıran diğer etkenler arasında maliyet artışlarını ve teori–pratik uyumsuzluğunu öne çıkarmıştır. Maliyet baskısı, enerji ve hammadde başta olmak üzere üretim girdilerinde ve genel giderlerde yaşanan artışların işletmelerin rekabet gücünü zayıflatması üzerinden değerlendirilmiştir. Buna ek olarak katılımcılar, eğitim-istihdam uyumuna ilişkin sorunları özellikle "teori–pratik boşluğu" bağlamında dile getirmiş; yeni mezunların iş süreçlerinde uygulama becerilerinin sınırlı kalmasının, işletmeler üzerinde "iş başında yetiştirme" yükünü artırdığını vurgulamıştır. Bu bulgular, işletmelerin kısa vadede maliyet artışlarının yarattığı baskıyla, orta vadede ise nitelikli insan kaynağı teminini zorlaştıran yapısal uyum sorunlarıyla eşzamanlı biçimde mücadele ettiğini; söz konusu durumun verimlilik ve rekabetçilik üzerinde doğrudan etkiler ürettiğini göstermektedir.

3.2. Tema 2: İş Dünyasında Çözüm Arayışları ve Üniversite–Sanayi İş Birliği

Bu tema kapsamında ise katılımcıların, mevcut sorunlara yönelik çözüm önerilerini iki ana eksende şekillendirdikleri görülmektedir. Bir yandan iş kültürünün güçlendirilmesi ve çalışma disiplininin desteklenmesi gibi davranışsal unsurlar ön plana çıkarken; diğer yandan staj, uygulamalı eğitim ve proje temelli çalışmalar aracılığıyla beceri gelişimini destekleyen üniversite–sanayi iş birliği mekanizmalarının önemine dikkat çekilmektedir. Bu yönüyle Tema 2, sorunların yalnızca istihdam politikalarıyla değil, uygulama kapasitesi yüksek iş birliği modelleriyle ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Sorunların nasıl "uygulanabilir" politika ve pratiklere dönüştürülebileceğini ortaya koymaktadır.

3.2.1. Çözüm önerileri: İş kültürü ve pratik/uygulamalı eğitim

Katılımcılar, personel sorununa yönelik çözüm tartışmalarında iş kültürünün güçlendirilmesi, sorumlu ve bilinçli çalışan profilinin desteklenmesi ve uygulamaya dayalı eğitimlerin artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede mesleki becerilerin kazandırılmasının yanı sıra çalışma disiplinini besleyen davranışsal ve kültürel unsurların da erken dönemden itibaren güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Çözüm önerileri, sorunun sadece istihdam politikası değil; eğitim uygulamaları ve iş kültürü boyutuyla ele alınması gereken bütüncül bir alan olduğunu düşündürmektedir.

3.2.2. ÜSİ kapsamında yapılabilecekler: Staj, işbaşı uygulama ve somut iş birliği mekanizmaları

Katılımcıların genel yaklaşımı, üniversite–sanayi iş birliğinin faydalı ve gerekli olduğu yönündedir. Ancak bu faydanın ortaya çıkması için iş birliğinin "süreklilik" ve "somut çıktı" üretecek şekilde tasarlanması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle uzun dönem staj, işbaşı uygulamaları, uygulamalı eğitim modelleri ve proje temelli çalışma gibi mekanizmaların hem öğrencilerin pratik becerilerini geliştireceği hem de işletmelerin nitelikli insan kaynağına erişimini kolaylaştıracağı ifade edilmiştir.

Bu tema içinde TTO'nun rolü, iş birliği süreçlerini tasarlayan ve hızlandıran bir "kolaylaştırıcı arayüz" olarak ele alınmıştır. Katılımcılar, TTO'nun firmaların ihtiyaçlarını doğru tespit etmesi, doğru akademik ekiplerle eşleştirmesi ve takip mekanizmaları kurması hâlinde iş birliğinin daha işlevsel olacağını belirtmiştir.

ÜSİ mekanizmalarının etkisi, "etkin tasarım, uygulama temelli yaklaşım, izleme/değerlendirme" üçlüsüyle doğrudan ilişkilidir. Bu da Mode 2 temelli, problem odaklı ve paydaşlarla birlikte üretilen çözümlerin önemini güçlendirmektedir.

3.3. Tema 3: Gelecek Dönem – Yeşil Dönüşüm ve Sürdürülebilirlik

Katılımcılar, önümüzdeki dönemde işletmeleri zorlayacak başlıca değişim alanı olarak yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik gündemini öne çıkarmıştır. Bu gündem özellikle uyum gereklilikleri, standartlar, raporlama beklentileri ve rekabet baskısı üzerinden tartışılmıştır. Katılımcılar firmaların yeşil dönüşüm konusunda bilgilendirilmesi ve hazırlık düzeylerinin artırılması gerektiğini vurgulamış, bu hazırlık sürecinde üniversite ve TTO'nun eğitim, yönlendirme ve proje geliştirme yoluyla destek sağlayabileceğini ifade etmiştir.

Yeşil dönüşüm teması yalnızca çevre duyarlılığı değil; aynı zamanda maliyet/verimlilik, pazar erişimi ve uyum süreçleri açısından firmaların stratejik yönetişim kapasitesini test eden bir dönüşüm alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, ticaret odası ve OSB yöneticilerinin görüşlerine dayalı olarak bölgesel iş dünyasının temel sorunlarını ve çözüm arayışlarını üç ana eksende ortaya koymaktadır. Bulgular, bölgesel ölçekte yetenek açığının iş dünyasının en kritik gündemlerinden biri olduğunu göstermektedir. Katılımcıların değerlendirmeleri, sorunun yalnızca "eleman eksikliği" ile sınırlı olmadığını; nitelikli insan kaynağına erişim, iş kültürü ve sorumluluk bilinci, ayrıca uygulamaya dönük beceriler gibi birbiriyle ilişkili alt boyutları birlikte içerdiğini ortaya koymaktadır. İkinci olarak, çözüm beklentileri üniversite–sanayi iş birliğinin daha çok uygulama temelli mekanizmalar üzerinden somutlaştırılması gerektiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede özellikle uzun dönem staj ve işbaşı uygulamalar, proje tabanlı çalışmalar ve süreçleri destekleyecek yapılandırılmış izleme–değerlendirme düzenekleri öne çıkmaktadır. Üçüncü olarak, katılımcılar gelecek dönemde firmaları en fazla zorlayacak gündemlerden birinin yeşil dönüşüm ve sürdürülebilirlik olduğunu vurgulamakta; bu sürece hazırlık için bilgilendirme, yol

haritası oluşturma, kurumsal kapasite geliştirme ve proje temelli destek gibi sistematik araçlara ihtiyaç bulunduğunu belirtmektedir.
Bu bulgular, Teknoloji Transfer Ofislerinin (TTO) yalnızca Ar-Ge ve ticarileştirme süreçlerinde değil; aynı zamanda yetenek açığını azaltmaya ve yeşil dönüşüm hazırlığını güçlendirmeye dönük olarak kolaylaştırıcı ve yönlendirici bir arayüz rolü üstlenebileceğini göstermektedir. Bu rolün işlevsel biçimde hayata geçirilebilmesi için dört öneri geliştirilebilir: (i) işletmelerle protokoller çerçevesinde yürütülecek uzun dönem staj/işbaşı uygulama modeli (eşleştirme, öğrenme çıktıları ve performans ölçütleri birlikte tanımlanmalıdır); (ii) işletme ihtiyaçlarına göre tasarlanacak kısa süreli uygulamalı eğitim ve mikro-modüller; (iii) Mode 2 yaklaşımıyla uyumlu, firmalardan gelen somut ihtiyaçların öğrenci–akademisyen ekipleriyle kısa döngülü problem odaklı projelere dönüştürüldüğü bir proje hattı; (iv) firmaların farkındalık, ihtiyaç analizi, yol haritası ve pilot uygulamalarla ilerlediği yeşil dönüşüm hazırlık destek paketi.

Son olarak, çalışma belirli bir bölge bağlamında ve sınırlı sayıda katılımcıyla yürütüldüğünden bulguların genellenebilirliği sınırlıdır. Gelecek araştırmaların daha geniş katılımcı gruplarıyla farklı sektör ve bölgeleri karşılaştırması; ayrıca önerilen iş birliği mekanizmalarının (staj/işbaşı uygulama, proje hattı, yeşil dönüşüm destek paketi) etki değerlendirmesine odaklanması önerilmektedir.

.

KAYNAKÇA

Bozeman, B. (2000). Technology transfer and public policy: A review of research and theory. *Research Policy, 29*(4–5), 627–655. https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00093-1

Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: From National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research Policy, 29*(2), 109–123. https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00055-4

European Commission. (2025). *Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM): Definitive regime from 2026 onwards*. European Commission—Taxation and Customs Union.

Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. SAGE.

Mabungela, M., & Mtiki, V. (2024). Accelerating graduate employability through work-integrated learning. *Research in Social Sciences and Technology, 9*(1), 291–304.
World Economic Forum. (2025). *The Future of Jobs Report 2025*. World Economic Forum.

FİRMALARIN YEŞİL DÖNÜŞÜM FARKINDALIĞI VE TTO DESTEK ALGISI: İHRACATÇI VE İHRACATÇI OLMAYAN İŞLETMELERLE NİTEL BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi HATİCE BATMANTAŞ

Bandırma Onyedi Eylül Üni., haticesertokbatmantas@gmail.com - 0000-0002-4293-5504

ÖZET

Bu çalışma, firmaların yeşil dönüşüm konusunda nerede durduğunu daha görünür kılmak için tasarlanmıştır. Bu kapsamda işletmelerin farkındalık ve hazırlık düzeyi, en acil gördükleri ihtiyaç alanları ve TTO'lardan bekledikleri destek türleri birlikte değerlendirilmiştir. Özellikle ihracat yapan işletmelerde uluslararası düzenlemeler ve tedarik zinciri beklentileri, yeşil dönüşümü ertelenebilir bir gündem olmaktan çıkararak daha planlı bir hazırlık sürecini zorunlu hale getirmektedir. Dolayısıyla firmaların hem teknik altyapılarını hem de insan kaynağı ve süreç yönetimi kapasitesini aynı anda geliştirmesi önem kazanmaktadır. Bu çerçevede çalışma firmaların yeşil dönüşüm sürecini nasıl tanımladığını, hangi boyutlarda hazırlık yaptığını ve TTO destek mekanizmalarını nasıl konumlandırdığını incelemektedir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerle yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar amaçlı örnekleme yaklaşımıyla belirlenmiş, analizde ihracat yapan ve ihracat yapmayan işletmelerin değerlendirmeleri karşılaştırmalı biçimde ele alınmıştır. Görüşme verileri uygun bilgisayar programı aracılığı ve tematik analiz yaklaşımıyla kodlanmış; kodlar "yeşil dönüşüm hazırlığı", "kritik ihtiyaçlar", "hedeflenen etkiler" ve "TTO farkındalığı/teması, fayda algısı ve iş birliği niyeti" eksenlerinde yapılandırılmıştır.

Analiz sonucu elde edilen bulgularda firmaların yeşil dönüşümü çoğunlukla maliyet kontrolü, verimlilik artışı, pazar erişimi ve mevzuat-standart uyumu çerçevesinde değerlendirdiği anlaşılmıştır. Bir kısım işletmede enerji tüketiminin izlenmesine yönelik uygulamalar gözlemlense de enerji–karbon ölçümü ve raporlama altyapısının birçok firmada sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. TTO'lara ilişkin farkındalık düzeyi işletmeler arasında değişmekle birlikte, TTO'dan beklenen katkı daha çok bilgilendirme, yol haritası oluşturma, uygulama temelli eğitim ve danışmanlık konularında yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte TTO ile iş birliği niyeti; sunulacak hizmetin somutluğu, süreçlerin hızı, güven ve uygulanabilirlik gibi koşullara bağlı olarak farklılaşmaktadır. Çalışma yeşil dönüşümde TTO'ların firmalarla etkileşimi güçlendiren, yönlendirici ve uygulamayı kolaylaştırıcı bir arayüz olarak tasarlanmasının önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Dönüşüm Farkındalığı, Yeşil Dönüşüm Hazırlığı, Enerji–Karbon Ölçümü, Teknoloji Transfer Ofisi (TTO), İş Birliği Niyeti.

1. GİRİŞ

Yeşil dönüşüm, işletmeler açısından yalnızca çevresel sorumluluk alanıyla sınırlı bir konu olmaktan çıkmış; rekabetçilik, maliyet yönetimi, pazar erişimi ve tedarik zinciri yönetimiyle doğrudan ilişkili stratejik bir dönüşüm gündemine dönüşmüştür. Avrupa Birliği (AB), iklim ve çevre kaynaklı riskleri "yeni bir büyüme stratejisi" çerçevesinde ele almakta; kaynak verimliliği, düşük karbonlu üretim ve adil/kapsayıcı geçiş ilkeleri üzerinden ekonominin dönüşümünü hedeflemektedir (European Commission, 2019). Bu çerçevede düzenleyici baskıların artması, müşteri/tedarikçi beklentilerinin yükselmesi ve raporlama standartlarının yaygınlaşması, işletmelerin sürdürülebilirlik performansını ölçülebilir ve doğrulanabilir biçimde yönetmesini zorunlu hâle getirmektedir (KPMG, 2024).

Özellikle AB'nin Karbon Sınırda Düzenleme Mekanizması (CBAM) kapsamında nihai uygulama döneminin 1 Ocak 2026 itibarıyla başlayacak olması, AB'ye ihracat yapan ya da AB ile bağlantılı tedarik zincirlerinde yer alan firmalar için ölçüm-izleme-raporlama yetkinliklerini ve veri temelli süreç yönetimini daha kritik bir noktaya taşımaktadır (European Commission, n.d.; European Commission, 2025). Nitekim Komisyonun CBAM'in geçiş dönemine ilişkin değerlendirmesi, mekanizmanın 2023–2025 geçiş sürecinde izleme ve raporlama altyapısını teşvik ettiğini; 2026 sonrası nihai rejime geçişin ise firmalar üzerinde uyum kapasitesi ve kurumsal hazırlık açısından daha belirgin bir baskı oluşturacağını vurgulamaktadır (European Commission, 2025). Bu gelişmeler işletmelerin; karbon ve enerji ölçümü, emisyon verisinin yönetimi, sürdürülebilirlik raporlaması, tedarik zinciri emisyonlarının izlenmesi ve süreç iyileştirme gibi alanlarda teknik ve yönetsel kapasite geliştirme ihtiyacını artırmaktadır (KPMG, 2024; Sevim, 2023).

Yeşil dönüşüm kapasitesinin tek başına geliştirilmesi özellikle KOBİ'ler açısından kaynak, uzmanlık ve bilgiye erişim kısıtları nedeniyle zorlayıcı olabilmektedir. Bu noktada üniversiteler ve üniversite-sanayi iş birliği mekanizmaları yalnızca Ar-Ge ve yenilik üretimi bakımından değil, aynı zamanda eğitim, danışmanlık, yönlendirme, proje geliştirme ve ağ kurma işlevleri üzerinden firmaların dönüşüm yolculuğunu hızlandırabilecek kurumsal arayüzler sunabilir. Üçlü Sarmal (Triple Helix) yaklaşımı, üniversite-sanayi-kamu etkileşiminin yenilik ve dönüşüm süreçlerini güçlendirdiğini ileri sürmektedir (Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000). Benzer şekilde Mode 2 bilgi üretimi yaklaşımı, bilginin uygulama bağlamında ve paydaşlarla birlikte üretildiğini vurgulayarak problem odaklı ve saha temelli iş birliklerini açıklamada güçlü bir çerçeve sağlamaktadır (Gibbons vd., 1994; Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000).

Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO) bu etkileşimin kurumsallaştırılmasında kritik bir "arayüz" olarak değerlendirilmektedir. Teknoloji transferi literatürü, transfer süreçlerinde aracı yapıların bilgi akışını kolaylaştırma, aktörleri eşleştirme ve uygulamaya geçişi hızlandırma gibi roller üstlenebildiğini göstermektedir (Bozeman, 2000). Yakın dönem çalışmalar da TTO'ların sürdürülebilirlik odaklı yenilik sistemlerini güçlendirmede ve sürdürülebilir teknoloji/yenilik çıktılarının değerlendirilmesinde daha etkin bir rol oynayabileceğine işaret etmektedir (Gonzalez-Urango vd., 2025). Bu bağlamda TTO'ların yalnızca ticarileştirme odaklı değil; aynı

zamanda firmaların yeşil dönüşüm hazırlığını artırmaya dönük kapasite geliştirme, yol haritası oluşturma ve projeleştirme süreçlerinde de "kolaylaştırıcı" bir işlev üstlenmesi beklenebilir.

Bu çalışma, firmaların yeşil dönüşüm farkındalığı ve hazırlığı ile TTO destek algısını birlikte ele almakta; ihracatçı ve ihracatçı olmayan işletmelerin yanıtlarını nitel olarak karşılaştırmaktadır. Nitel araştırmalarda örneklemin yeterliliğinin katılımcı sayısından ziyade veri zenginliği ve araştırma amacına uygunlukla ilişkili olduğu; derinlemesine veri üretimini hedefleyen çalışmalarda sınırlı sayıda katılımcının dahi araştırma amacını karşılayabildiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda araştırma şu sorulara yanıt aramaktadır:

- Firmalar yeşil dönüşümü hangi ihtiyaç alanları üzerinden tanımlamakta ve önceliklendirmektedir?
- İhracatçı ve ihracatçı olmayan firmalar arasında farkındalık/hazırlık bakımından belirgin farklılıklar var mıdır?
- Firmaların TTO farkındalığı, temas deneyimi, fayda algısı ve iş birliği niyeti nasıl şekillenmektedir?
- TTO'nun yeşil dönüşümde "kolaylaştırıcı" rolünü güçlendirecek pratik öneriler nelerdir?

2. SAHA ÇALIŞMASI VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın saha uygulaması, çalışma grubunun belirlenme süreci, veri toplama aracı ve analiz adımları açıklanmaktadır. Çalışma, işletmelerin yeşil dönüşüm farkındalığı ve hazırlık düzeyleri ile Teknoloji Transfer Ofislerine (TTO) ilişkin algı ve beklentilerini anlamayı amaçlayan keşfedici bir yaklaşımla kurgulanmıştır. Bu doğrultuda veriler, belirlenen işletmelerle yürütülen yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla elde edilmiş; elde edilen metinler tematik analiz yaklaşımıyla çözümlenmiştir.

2.1. Araştırma Deseni ve Çalışma Grubu

Araştırma, keşfedici bir amaçla tasarlanmış nitel betimsel bir çalışmadır. Çalışma grubu amaçlı örnekleme ile belirlenen işletmelerden oluşmaktadır. Toplam 6 işletme çalışmaya dahil edilmiştir. İşletmeler, ihracat yapma durumuna göre ihracatçı işletmeler (n=3) ve ihracatçı olmayan işletmeler (n=3) şeklinde iki grupta değerlendirilmiştir.

Dahal ve çalışma arkadaşları (2024), derinlemesine görüşmelere dayalı ve zengin/derin veri üretmeyi hedefleyen nitel çalışmalarda örneklem büyüklüğünün "mutlak sayı"dan ziyade araştırmanın amacı ve veri doygunluğu ile ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yazarlar, bu tür görüşmelerde araştırma amacını karşılayacak derinlikte veri üretilebilmesi için 6–10 katılımcının çoğu durumda yeterli olabileceğini belirtmekte; dolayısıyla küçük ölçekli örneklemlerin, uygun katılımcı seçimi ve güçlü veri analiz süreciyle desteklendiğinde nitel araştırma açısından kabul edilebilir bir çerçeve sunabileceğine işaret etmektedir.

Çalışmaya dâhil edilen işletmeler farklı sektörlerde faaliyet göstermekte olup örneklem; makine/imalat, gıda, inşaat ve hizmet gibi alanlardan firmaları kapsamaktadır. Bu çeşitlilik, yeşil dönüşüm farkındalığı, ihtiyaç öncelikleri ve TTO destek algısının sektörler arası farklılaşmalarını gözlemleyebilmek açısından araştırmaya zenginlik sağlamıştır.

2.2. Veri Toplama Süreci

Veriler, işletmelerle yürütülen yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu şu başlıklardan oluşmaktadır:

- Firma profili (sektör, çalışan sayısı, beyaz yaka sayısı, ihracat durumu ve pazar)
- TTO farkındalığı ve temas (TTO'yu bilme, temas kurma, fayda algısı, iş birliği niyeti, iş birliği alanı)
- Yeşil dönüşüm hazırlığı ve ihtiyaçlar (enerji/karbon ölçümü, kritik ihtiyaç alanı, hedeflenen etkiler)

2.3. Veri Analizi

Veriler, tematik analiz yaklaşımıyla çözümlenmiştir. Kodlama sürecinde hem soru başlıkları (tümdengelim) hem de katılımcı yanıtlarında tekrar eden örüntüler (tümevarım) dikkate alınmıştır. Analiz sonunda dört ana tema altında kodlar geliştirilmiştir:

- Tema 1: Yeşil dönüşüm farkındalığı ve anlamlandırma (Uyum/raporlama baskısı, maliyet-verimlilik, çevresel sorumluluk, rekabet/pazar erişimi)
- Tema 2: Hazırlık düzeyi ve kritik ihtiyaç alanları (Ölçüm/izleme/raporlama, tedarik zinciri uyumu, enerji verimliliği, atık su/çevresel altyapı)
- Tema 3: TTO farkındalığı, temas ve güven (Bilgi düzeyi, geçmiş temas, "somut fayda" beklentisi, güven ve erişilebilirlik)
- Tema 4: TTO destek algısı ve iş birliği niyeti (Eğitim/danışmanlık, proje geliştirme, raporlama rehberliği, test-analiz altyapısı, insan kaynağı/staj)

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Yeşil Dönüşüm Farkındalığı: "Uyum" ve "Maliyet" Eksenleri

Yanıtlarda yeşil dönüşüm, çoğunlukla iki baskın çerçevede anlamlandırılmaktadır:

1. Uyum/raporlama gereklilikleri ve olası yaptırımlardan kaçınma,
2. Maliyet düşüşü ve verimlilik üzerinden süreç iyileştirme.

İhracatçı işletmelerin yanıtlarında, yeşil dönüşümün özellikle müşteri/tedarikçi talepleri ve raporlama beklentileri üzerinden daha somutlaştığı; ihracatçı olmayan işletmelerde ise konunun daha çok "genel çevre duyarlılığı" veya "maliyet/verimlilik" ile ilişkilendirildiği gözlenmektedir.

Bu örüntü, yeşil dönüşüm farkındalığının dış pazar bağlantısı arttıkça daha "zorunluluk temelli" bir çerçeveye kayabildiğini düşündürmektedir. CBAM'in 1 Ocak 2026 itibarıyla nihai döneme geçecek olması, bu zorunluluk çerçevesini daha da güçlendirecek bir dış baskı unsuru olarak değerlendirilebilir.

3.2. Hazırlık Düzeyi: Ölçüm–Raporlama ve Tedarik Zinciri Uyumu

Firmaların önemli bir kısmında enerji/karbon ölçümü ve sürdürülebilirlik raporlaması sistematik bir yapıya kavuşmamıştır. "Kritik ihtiyaç" sorusuna verilen yanıtlar; ölçüm/izleme/raporlama kapasitesi, tedarik zinciri uyumu ve çevresel süreç altyapısı (ör. atık su) etrafında kümelenmektedir. İhracatçı firmalarda: raporlama/uyum ve tedarik zinciri talepleri daha görünür, ancak uygulama düzeyi yine de "tam kurumsallaşmış" olmayabilir. İhracatçı olmayan firmalarda: ihtiyaçlar daha çok enerji verimliliği ve maliyet odaklı ifade edilebilir.

Bulgular, firmaların "niyet/farkındalık" ile "operasyonel hazırlık" arasında bir boşluk yaşayabildiğini göstermektedir. Sürdürülebilirlik raporlamasında ölçme-izleme pratiklerinin yaygınlaşması, bu boşluğun kurumsal kapasite yatırımlarıyla kapatılmasını gerektirmektedir.

3.3. TTO Farkındalığı ve Temas: Bilgi Asimetrisi ve "Somut Fayda" Arayışı

TTO ile ilgili bilgi düzeyi firmalar arasında heterojendir. Bazı firmalar TTO'yu yalnızca "üniversite içi bir birim" olarak genel hatlarıyla bilirken, bazıları daha önce temas kurmuş veya proje/danışmanlık fikrine daha yakındır. Temasın sınırlı olduğu durumlarda, TTO'nun firmaya sağlayacağı fayda "soyut" kalmakta; firmalar hızlı ve somut çıktı beklentisiyle yaklaşmaktadır.

Bu durum, teknoloji transfer süreçlerinde aracı kurumların görünürlüğü ve erişilebilirliğinin güven inşası için kritik olduğunu vurgulayan yaklaşımlarla uyumludur.

3.4. TTO Destek Algısı ve İş Birliği Niyeti: En Çok Beklenen Alanlar

İş birliği niyetinin yükseldiği yanıtlar, genellikle "TTO'nun ne yaptığı netleştiğinde" ve "hizmet paketleri somutlaştığında" ortaya çıkmaktadır. Yanıtlarda TTO ile iş birliği için öne çıkan alanlar şunlardır:

- Eğitim ve farkındalık: yeşil dönüşüm okuryazarlığı, raporlama, tedarik zinciri uyumu
- Danışmanlık ve yol haritası: ölçüm/izleme/raporlama kurulumu, veri yönetimi, süreç tasarımı
- Proje geliştirme: verimlilik ve yeşil süreç iyileştirme projeleri
- Test/analiz altyapısı ve teknik destek: uygun olan sektörlerde ölçüm/analiz desteği
- İnsan kaynağı ve staj: yeşil dönüşüm projelerine öğrenci/mezun katkısı

Sürdürülebilirlik odaklı yenilik sistemlerinde TTO'ların rolünü tartışan çalışmalar, TTO'ların sadece ticarileştirme değil, sürdürülebilirlik boyutunu entegre eden arayüz mekanizmalarını güçlendirebileceğini göstermektedir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, sınırlı sayıda işletmeden elde edilen nitel verilerle, firmaların yeşil dönüşümü ağırlıklı olarak uyum/raporlama baskısı ve maliyet-verimlilik eksenlerinde anlamlandırdığını; ihracatçı firmalarda tedarik zinciri uyumu ve raporlama farkındalığının görece daha belirgin olabildiğini ortaya koymaktadır. Buna karşın her iki grupta da ortak ihtiyaç, ölçüm–izleme–raporlama kapasitesinin kurulması ve yeşil dönüşümün somut bir yol haritasına dönüştürülmesidir. CBAM'in 1 Ocak 2026 itibarıyla nihai döneme geçişi, özellikle dış pazar bağlantısı olan firmalar için hazırlık ihtiyacını daha da acil hale getirmektedir.

TTO boyutunda ise bulgular, farkındalık/temas düzeyi arttıkça TTO destek algısının ve iş birliği niyetinin güçlenebildiğine işaret etmektedir. Buradan hareketle TTO'lar için aşağıdaki pratik öneriler sunulabilir:

- Öneriler (TTO için):

1. Yeşil dönüşüm "hızlı başlangıç" paketi: 1 günlük farkındalık + kısa ihtiyaç analizi + firmaya özel yol haritası.
2. Ölçüm–raporlama rehberliği: veri toplama şablonları, temel emisyon/enerji mantığı, raporlama standardı okuryazarlığı.
3. Tedarik zinciri uyumu desteği: tedarikçi/müşteri talep analizi, uyum kontrol listeleri.
4. Pilot proje hattı: enerji verimliliği veya süreç iyileştirme odaklı küçük ölçekli pilotlar; çıktısı ölçülebilir.
5. İnsan kaynağı entegrasyonu: öğrenci ekipleriyle "uygulama sprintleri"; firma içi kapasiteyi güçlendiren kısa dönemli çalışma modeli.

- Sınırlılıklar ve gelecek çalışmalar:

Örneklemin sınırlı olması nedeniyle bulgular genellenemez; ancak pilot çalışma, daha geniş örneklemli karma yöntem araştırmalarına zemin sunar. Gelecekte; sektör bazlı karşılaştırmalar, ihracat yoğunluğu ve yeşil dönüşüm olgunluk düzeyi gibi değişkenlerle modelleme yapılabilir.

Kaynakça

Bozeman, B. (2000). Technology transfer and public policy: A review of research and theory. *Research Policy, 29*(4–5), 627–655.

Dahal, N., Neupane, B. P., Pant, B. P., Dhakal, R. K., Giri, D. R., Ghimire, P. R., & Bhandari, L. P. (2024). Participant selection procedures in qualitative research: Experiences and some points for consideration. *Frontiers in Research Metrics and Analytics, 9*, 1512747

European Commission. (2019). *Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM).* (Definitive period starts on 1 January 2026).

European Commission. (2025). *CBAM review report* (COM/2025; definitive period starting on 1 January 2026).

Etzkowitz, H., & Leydesdorff, L. (2000). The dynamics of innovation: From National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research Policy, 29*(2), 109–123. https://doi.org/10.1016/S0048-7333(99)00055-4

Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies.* SAGE.

Gonzalez-Urango, H. (2025). The proposed integration-monitoring framework… (TTOs and sustainability-oriented innovation systems). *ScienceDirect.*

KPMG. (2024). *Survey of Sustainability Reporting 2024: The move to mandatory reporting.*

Sevim, M. (2023). *Yeşil dönüşüm çerçevesinde düşük karbon ekonomisine geçiş ve uluslararası ticaretin sera gazı emisyonundaki etkisi* (Doktora tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü.

RENK KÖRÜ TASARIMCILARIN YARATI SÜRECİNDE ALTERNATİF HİYERARŞİ ARAYIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Tasarım ASD Yüksek Lisans Öğrencisi Rüya Seray YÖRÜK
Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ruya_yoruk@hotmail.com - (0009-0004-0781-0046)

Prof. Dr. Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU
Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, ali.bayraktaroglu@gmail.com - (0000-0002-0480-4044)

ÖZET

Tasarımda renk, bilgiyi sıralamak ve hiyerarşi kurmak için kullanılan temel araçtır. Ne var ki bu durum, görsel dünyayı algılamada renklerin sunduğu standart hiyerarşiyi değiştiren ve zıt tonların birbirine karıştığı alternatif görme biçimi olan Renk Körlüğü (Daltonizm); görsel iletişimin, bu bireyler için farklı düzlemde ele alınmasını gerektirmektedir. Renk bağlamında genel tasarım pratiklerine ilişkin örnekler üzerinden değerlendirme yapıldığında, Coca-Cola'nın kırmızı rengiyle aciliyeti ve enerjiyi, IBM'in lacivert rengiyle güvenilirliği ve profesyonelliği ön plana çıkarması, renk paletlerinin tüm zenginliğiyle etkili ve başarılı örneklerini temsil eder. Buna karşın, sanatçı Daniel Arsham (saf renk yerine doku, form ve tonal zıtlıkları öne çıkaran etkileyici eserler veren) ve Jon Hicks (Firefox logosu üzerindeki çalışmalarıyla tanınan) gibi renk körlüğü olan isimler, bu temel kurala rağmen başarılı işler çıkarmaktadırlar. Bu bağlamda, renk körlüğünün beraberinde getirdiği algısal kısıtlamalar, tasarımcıyı rengin sağladığı konfor alanından çıkmaya zorlayarak ezber bozan, çok boyutlu ve yenilikçi çözüm stratejilerinin üretilmesine yol açmaktadır. Akademik ölçüde yapılan araştırmalar, renk körlüğünün ortaya çıkardığı doğru renk seçimi gibi teknik sorunlar ile erişebilirlik kuralları çerçevesinde yoğunlaştığını göstermektedir. Öte yandan renk körü tasarımcıların yaratıcı süreçte rengin dışındaki araçları alternatif düzen kurmak amacıyla nasıl kullandıklarını gösteren yeterli çalışma olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla, renk körü tasarımcıların deneyimleri, rengin tasarımda temel belirleyici olduğu yaklaşımı geçersiz kılarak, görsel iletişimin sınırlarının yeniden tanımlanması potansiyelini gündeme getirmektedir. Bu çalışmanın amacı, görece engel olarak nitelendirilen renk körlüğünün, tasarımların oluşturulmasında rengin esaslı bir gereklilik olmadığını göstermektir. Rengin yerine geçebilecek alternatif görsel anlatım yollarının önemini vurgulayarak, söz konusu fizyolojik farklılığı estetik avantaja dönüştüren çözüm stratejilerine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Renk Körlüğü (Daltonizm), Görsel Hiyerarşi, Alternatif Tasarım Parametreleri, Yaratıcı Kısıtlamalar, Erişebilirlik

A STUDY ON ALTERNATIVE HIERARCHY SEARCHES IN COLORBLIND DESIGNERS' CREATIVE PROCESS

Rüya Seray YÖRÜK
Trakya University, Institute of Social Sciences, ruya_yoruk@hotmail.com - : (0009-0004-0781-0046)

Prof. Dr. Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU
Trakya University, Faculty of Fine Arts, ali.bayraktaroglu@gmail.com - (0000-0002-0480-4044)

ABSTRACT

Color in design serves as a core device to categorize data and construct hierarchy. However, this condition, which is a different form of vision where the standard color hierarchy in perceiving the visual world is altered and opposing tones blend (Color Blindness/Daltonism), necessitates visual communication be addressed on a different plane for these individuals. When assessing general design practices concerning color context through examples, the prominence of Coca-Cola's red hue for urgency and energy, and IBM's navy for reliability and professionalism, represents effective and successful instances using the full richness of color palettes. Conversely, colorblind figures such as artist Daniel Arsham (who produces striking works emphasizing texture, form, and tonal contrasts rather than pure color) and Jon Hicks (known for his contributions to the Firefox logo) achieve successful outcomes despite this fundamental principle. In this context, the perceptual constraints imposed by colorblindness compel the designer to leave the comfort zone provided by color, leading to the generation of game-changing, multi-dimensional, and innovative solution strategies. Scholarly studies demonstrate that research focuses on technical issues, such as appropriate color selection, arising from colorblindness, within the scope of accessibility guidelines. On the other hand, it is arguable there are insufficient studies demonstrating how colorblind designers utilize non-color instruments to establish an alternative order in the creative process. Consequently, the experiences of colorblind designers invalidate the assumption that color is a mandatory parameter in design, thus highlighting the potential for redefining the limits of visual communication. The objective of this research is to illustrate that daltonism frequently categorized as a sensory limitation should not be perceived as a definitive hurdle to successful design construction., indicates color is not an essential prerequisite in the creation of designs. Focusing on the solution strategies that transform the physiological difference into an aesthetic advantage, the study emphasizes the importance of alternative visual expression methods that can replace color.

Key Words: Color Blindness (Daltonism), Visual Hierarchy, Alternative Design Parameters, Creative Constraints, Accessibility.

1. GİRİŞ

Görsel iletişimin etkinliğini sağlamak amacıyla, tasarım pratiği tarih boyunca temel işlev üstlenmiştir. Bu disiplin içerisinde, bilginin algılanma ve işlenme hızını doğrudan tayin etme gücüne sahip olan renk, birincil ve belirleyici unsur olarak kabul görmektedir. Geleneksel tasarım kuramları ve uygulamaları, rengi yalnızca estetik unsur olmanın ötesinde, görsel hiyerarşiyi kurmada ve anlamsal kodlamayı sağlamada kullanılan esansiyel bir parametre olarak tanımlar. Renk, tasarım elemanının önem derecesini belirleyerek dikkat, aidiyet, duygu veya işlev gibi çok sayıda mesajı anlık olarak iletme yetisine sahiptir. Örneğin, kurumsal kimliklerde Coca-Cola'nın kırmızı rengiyle aciliyeti, IBM'in lacivert rengiyle profesyonelliği ön plana çıkarması, rengin algı yönetimi üzerindeki güçlü etkisini ve hiyerarşi kurma kapasitesini teyit etmektedir. Örnekler, rengin sadece görsel tercih değil, aynı zamanda markanın hedef kitlesine iletmek istediği temel değerleri ve duygusal karşılığı anlık olarak kodlayan stratejik bir araç olduğunu göstermektedir. Kırmızı, psikolojik olarak yüksek enerji ve tetikte olmayı çağrıştırırken; lacivert, istikrar ve güvenilirlik algısını pekiştirir. Buna bağlı olarak, renk seçimi, tüketici davranışlarını yönlendiren ve markanın pazardaki konumunu sağlamlaştıran bilinçli iletişim taktiğidir. Renk, bu yönüyle tasarım çıktısının işlevsel başarısı için vazgeçilmez zorunluluk olarak konumlanmıştır. Ne var ki bu durum, görsel dünyayı algılamada renklerin sunduğu standart hiyerarşiyi değiştiren ve zıt tonların birbirine karıştığı alternatif bir görme biçimi olan Renk Körlüğü (Daltonizm) ile yaşayan bireyler için görsel iletişimi farklı düzlemde ele almayı gerektirmektedir. Renk körü tasarımcılar, sektörün büyük ölçüde rengin rehberliğine dayanan geleneksel yaklaşımı karşısında, mesleki pratiklerinde sürekli uyum ve anlatımı destekleyebilecek kuvvetli hiyerarşi arayışına girmektedir. Ancak, renk körlüğünün beraberinde getirdiği algısal kısıtlamalar, tasarımcıyı rengin sağladığı konfor alanından çıkmaya zorlayarak, ezber bozan, çok boyutlu ve yenilikçi çözüm stratejilerinin üretilmesine yol açmaktadır. Sanatçı Daniel Arsham ve Jon Hicks gibi renk körlüğü olan başarılı isimlerin pratikleri, rengin mutlak zorunluluğunun ötesinde, yaratıcı kısıtlamaların görsel iletişim için alternatif bir düzen kurma potansiyeli taşıdığını kanıtlamaktadır.

Renk körlüğü ve tasarım ilişkisi üzerine akademik ölçüde yapılan araştırmalar, konuyu dar çerçevede ele almaktadır. Yapılan çalışmalar, genellikle renk körlüğünün ortaya çıkardığı doğru renk seçimi gibi teknik sorunlar ile erişilebilirlik kuralları (WCAG) çerçevesinde yoğunlaştığını açıkça ortaya koymaktadır. Araştırmaların odak noktası, problemi yalnızca kullanılabilirlik sorunu olarak tanımlamakta ve çözüm önerileri, kontrast oranlarını artırmak gibi salt teknik düzeltmelerle sınırlı tutmaktadır. Öte yandan, renk körü tasarımcıların yaratıcı süreçte rengin dışındaki araçları (doku, boşluk, kontrast, tipografi) alternatif düzen kurmak amacıyla nasıl kullandıklarını gösteren derinlemesine inceleme mevcut değildir. Bu noktada, rengin ikame edilmesi eyleminin tasarım düşüncesine kattığı özgün yenilik ve metodolojik fayda, literatürde önemli bir boşluk teşkil etmektedir. Renk körü tasarımcıların pratiklerinden elde edilecek deneyimler, rengin tasarımda belirleyici değişken olduğu varsayımını geçersiz kılma ve görsel iletişimin sınırlarını yeniden tanımlama potansiyelini gündeme getirmektedir. Görece engel olarak kabul edilen renk körlüğünün, tasarımların oluşturulmasında birincil gereklilik olmadığını akademik zeminde göstermektir. Çalışma, rengin yerini alabilecek alternatif görsel anlatım yollarının önemini vurgulayarak, söz konusu fizyolojik farklılığı bir avantaja dönüştüren çözüm stratejilerini merkeze almaktadır. Dolayısıyla rengin kullanılmadığı ve/veya olmadığında tasarımlarda bilgiyi

önceliklendirme, ayrıştırma ve anlam kodlama süreçlerini ön plana çıkarmaktadır. Öyle ki, Tonal Zıtlık, Tipografi, Doku ve Negatif Alan gibi parametrelerin tasarım için ne tür roller üstlendiği detaylı şekilde ortaya koymaktadır. Çalışma, elde edilecek keşifler aracılığıyla tasarım eğitimine ve genel tasarım uygulamalarına yeni, kapsayıcı ve zenginleştirilmiş metodoloji sunmayı hedeflemektedir.

2. TASARIMDA ALTERNATİF HİYERARŞİ PARAMETRELERİ VE YARATICI STRATEJİLER

Geleneksel tasarım kuramı, görsel hiyerarşiyi genellikle renk skalaları ve kromatik zıtlıklar üzerinden tanımlar. Ancak renk körü tasarımcıların uygulamaları incelendiğinde, hiyerarşinin rengin yokluğunda dahi yapısal olarak korunabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, tasarımın özünde bilgi yapısı olduğunu ve bu mimarinin inşasında rengin vazgeçilebilir görsel bir değişken olduğu kanıtlanmaktadır.

2.1. Tonal Değerler ve Akromatik Zıtlık Kuramı

Renk körlüğü olan bireyler için görsel dünya, renk özlerinden (hue) ziyade ışıklılık (lightness) ve doygunluk (saturation) farklıkları üzerinden anlam kazanmaktadır. Johannes Itten "Renk Sanatı" adlı eserinde belirttiği üzere, "Açık-koyu kontrastı, formların ve derinliğin algılanmasında en temel araçtır" (Johannes Itten, 1961, s. 33-35). Görsel yapı bağlamda, renk körü tasarımcı için tasarımın başarısı, o tasarımın siyah-beyaz (grayscale) moduna getirildiğinde dahi hiyerarşisini koruyabilmesiyle ölçüldüğü bilinmektedir. Tonal zıtlık, sadece objeleri birbirinden ayırmakla kalmaz; aynı zamanda enformasyonun önem sırasını belirleyen "vurgu" noktasını oluşturmaktadır. Keskin tonal fark, izleyicinin gözünü doğrudan en yüksek kontrastlı alana yönlendirerek, beklenen dikkati renk üzerinden algılamasına olanak sağlamaktadır.

2.2. Tipografik Mimari ve Form Odaklı Hiyerarşi

Rengin iletişimdeki rolü azaldığında, tipografi birincil enformasyon taşıyıcısı ve düzenleyici eleman haline geldiği bilinmektedir. Robert Bringhurst'ün tipografi üzerine yaptığı değerlendirmelerde vurguladığı gibi; Tipografi, dilin görsel form kazanmasıdır ve formun hiyerarşisi, okuma eyleminin karakterini belirler (Robert Bringhurst, 1992). Renk körü tasarımcılar, başlık ile gövde metni arasındaki farkı vurgulamak için renk değişimine güvenmek yerine; tipografik ağırlık (bold, semibold, light), karakter boyutu ve yazı tipi ailesi (serif/sans-serif) arasındaki yapısal kontrastlara odaklanmaktadırlar. Örneğin, metin bloğu içinde önemli kelimeyi kırmızı yapmak yerine, o kelimeyi italik veya daha kalın karakterle yazmak, tüm görme biçimleri için evrensel ve erişilebilir hiyerarşi sunmaktadır.

2.3. Doku, Örüntü ve Görsel Kodlama Sistemleri

Birbirine yakın dalga boyundaki renklerin (örneğin kırmızı ve yeşil) ayırt edilememesi durumu, tasarımda "doku" ve "örüntü" kullanımını zorunluluk haline getirmektedir. Daniel Arsham'ın

eserlerinde görüldüğü üzere, formlar arasındaki ayrım saf renk alanları yerine; noktalar, çizgiler ve dokusal varyasyonlarla sağlanır. Söz konusu yöntem, sadece göze hoş gelen tasarım sunmakla kalmaz; aynı zamanda bilginin sistemli şekilde anlaşılmasını sağlamaktadır. Modern haritacılık ve infografik çalışmalarda da kullanılan tasarım süreci, verilerin sadece renklerle değil, farklı tarama biçimleriyle ayrıştırılması gerektiğini savunur. Ortaya çıkan bütünlük, görsel iletişimin "çok duyulu" algı zeminine oturmasına yardımcı olmayı hedeflemektedir.

2.4. Negatif Alan ve Kompozisyonel Denge:

Tasarımda boşluk (negatif alan), elemanlar arasındaki ilişkiyi tanımlayan görünmez hiyerarşi aracıdır. Rengin ayrıştırıcı gücünün kısıtlı olduğu senaryolarda, objeler arasındaki mesafeler (spacing) ve gruplandırma, beynin bilgiyi sınıflandırmasını sağlar. Objeler arasındaki mesafelerin anlam üretmesi, Gestalt algı kuramında tanımlanan yakınlık ilkesiyle açıklanmaktadır (Arnheim, 1974). Bu, rengin yarattığı ayrımı mekânsal bir düzenleme ile ikame etme eylemidir.

3. RENK KÖRÜ TASARIMCILARIN DENEYİMLERİ

3.1. Daniel Arsham: Tonalitenin Estetiği

Arsham'ın çalışmalarının, renk körlüğünün engel değil, görsel dilde "saflaşma" aracı olduğunun en somut örneklerinden biri olduğu öngörülmektedir. Arsham, eserlerinde kromatizmin (renkliliğin) gürültüsünü eleyerek, kompozisyonun iskeletini oluşturan ışık, gölge ve doku üçlüsüne odaklanır. Tasarım pratiğinde, izleyicinin dikkatinin rengin duygusal manipülasyonundan kurtulup, formun yapısal bütünlüğüne yönelmesini sağlamaktadır. Sanatçının kullandığı dokusal katmanların, renk hiyerarşisini estetik derinliğe dönüştürdüğü iddia edilebilir.

Görsel 1. "3018" Koleksiyonu, 2018

Daniel Arsham'ın "3018" adlı serisi kapsamında ele alınan çalışmaları, Jon Hicks'in tasarım süreçlerinde hiyerarşiyi denetlemek adına izlediği siyah-beyaz kontrol yöntemiyle paralellik göstererek monokromatik anlatı sunmaktadır. Arsham, algısal sınırlarını, eserlerinde renk paletini daraltarak malzeme çeşitliliğine yönelmek suretiyle avantaja dönüştürmektedir. Seride yer alan

yapıtlarda volkanik kül, pirit, kuvars gibi jeolojik materyallerden yararlanan sanatçı, rengin geleneksel hiyerarşi kurma işlevini dokusal farklılıklara devretmeyi amaçlamaktadır.

Görsel 2. "3018" Koleksiyonu, 2018

1981 DeLorean ile 1968 Ferrari gibi ikonik objeleri renkten arındırılmış halleriyle sunan Arsham, izleyicinin dikkatini formun özüne, kontrollü aşınmalara odaklamaktadır. Söz konusu yaklaşım, görsel hikâyenin etkileyiciliğinin renkten bağımsız biçimde; form, doku, zamansallık üzerinden inşa edilebileceğini kanıtlamaktadır. Tasarımı rengin konfor alanından çıkaran monokromatik tercihler, seminer çalışmasında vurgulanan alternatif hiyerarşi arayışının sanatsal yansımasını oluşturmaktadır.

3.2. Jon Hicks ve Firefox Logosu: İkonik Sadeleşme

Jon Hicks'in Firefox logosu üzerindeki tasarımı, küresel ölçekte tanınan bir sembolün evrimini temsil etmektedir. Hicks, renk seçimlerinde renk körlüğünün getirdiği "ayırt etme" zorluklarını kontrol mekanizması olarak kullanmaktadır. Logonun silüetinin siyah-beyaz ve/veya negatif-pozitif yapısının kullanımında bile tasarım karakterini koruması, tasarımın temel form gücünü göstermektedir. Hicks'in başarısı, tasarımda rengin "dolgu" özelliği değil, zaten var olan güçlü hiyerarşiyi "destekleyici" temel unsur olarak konumlandırılması gerektiğini kanıtlamaktadır.

Görsel 3. Firefox Logosu, 2004

Logoda kullanılan sıcak turuncu (tilki) ve soğuk mavi (dünya) renklerini seçerken renklerin sadece tonlarına değil, parlaklık derecelerine de odaklanıldığı görülmektedir. Renk körü sorununa sahip gözler için kırmızı ve yeşil (bazen turuncu-yeşil) birbirine karışabilmektedir. Hicks'in öngörülen riski, tilkinin turuncusunu çok parlak, dünyanın mavisini ise çok koyu seçerek bertaraf ettiği görülmektedir. Böylece renkleri ayırt edemeyen biri bile, parlaklık farkı sayesinde tilkinin nerede bittiğini ve dünyanın nerede başladığını net bir şekilde ayırt edebilmektedir. Yaklaşımının temelinde, tasarımı renklendirmeden önce ve tasarım süreci boyunca siyah-beyaz olarak sürekli kontrol ederek form ve kontrastı test etmesi yer alır (Airey, 2015). Kökeni Paul Rand ekolüne uzanan ve Jon Hicks'in de benimsediği prensip, logonun siyah-beyaz durumda hiyerarşisini koruyabildiği ölçüde her koşulda çalışacağını öne sürmektedir (Paul Rand, 1993). Firefox logosunu siyah-beyaz yaptığınızda, tilkinin kuyruğundaki beyaz kavislerin dünya üzerindeki vurgusunun hala en dikkat çekici nokta olduğu görülmektedir. Nitekim bu durum renk körlüğünün tasarımcıyı "formun özüne" odaklanmaya zorlamasının sonucudur. Hicks'in renk körlüğüne ilişkin kişisel yorumları, renk tercihlerinde kontrastın önemine dikkat çekmiştir (Hicks, 2007). Dolayısıyla akromatik okunurluk, tasarımı evrensel hiyerarşi seviyesine taşımaktadır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ:

İnceleme, tasarımın temel prensiplerinin rengin ötesinde, yapısal ve form odaklı kökene sahip olduğunu doğrulamaktadır. Yapılan literatür taraması ve vaka analizleri sonucunda aşağıdaki temel çıkarımlara varılmıştır: Evrensel Tasarım Paradigması bağlamında Renk körü tasarımcıların geliştirdiği stratejiler (yüksek kontrast, dokusal ayrım, tipografik hiyerarşi), sadece kısıtlamaya sahip bireyler için değil, evrensel tasarım ve erişilebilirlik ilkeleriyle örtüşen güçlü bir referans alanı oluşturmaktadır. Tasarım sürecinde rengin konfor alanı olmaktan çıkarılması, tasarımcıyı daha dayanıklı ve her türlü teknik ortamda (kötü baskı, düşük ekran kalitesi vb.) işlevsel çözümler üretmeye sevk etmektedir. Dolayısıyla tasarım sürecinde rengin birincil belirleyici olmaktan çıkarılıp yerini yapısal hiyerarşiye bırakması, yaratıcılığa zorlayan kısıtlama etkisini oluşturmaktadır.

Görsel hiyerarşi kavramı, geleneksel yaklaşımların aksine yalnızca renklerin belirli kromatik sıralama içerisinde sunulmasından ibaret olmayıp; aksine tonal değerlerin, tipografik hiyerarşinin ve mekânsal kurgunun stratejik bütünlük içerisinde harmanlandığı çok boyutlu düzenlemedir. Tasarımın temelini oluşturan çok katmanlı yapı, izleyicinin dikkatini belirli bir odak noktasına yönlendirmekle kalmaz, aynı zamanda da sembolik anlamların zihinde doğru şekilde kodlanmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda, renk körü tasarımcıların geliştirdiği yöntemler, görsel iletişimin derin katmanlarını daha görünür kılmaktadır. Rengin birincil temel unsur olmaktan çıkması, tasarımı en yalın ve güçlü bileşenlerine indirgemektedir. Böylece, tasarımın başarısının renk kullanımına bağlı zorunluluk olmadığı varsayımını sorgulanabilir hâle getirmektedir. Fizyolojik kısıtlama gibi görülen bu süreç, aslında tasarımcıyı teknik açıdan daha dayanıklı çözümlere ulaştıran stratejik bir tetikleyici görevi görmektedir. Nihayetinde bu yaklaşım, sadece belirli kitle için değil, herkes için daha erişilebilir ve evrensel tasarım standardı inşa etmektedir.

KAYNAKÇA

(Kitap Örneği)

[1] David A., *Logo Tasarımı Aşkı: İkonik Marka Kimlikleri Yaratma Rehberi*, Pearson Akademik Türkçe Kitaplar, İstanbul, 2015.

[2] Johannes I., *Renk Sanatı: Renklerin Öznel Deneyimi ve Nesnel Yasaları Üzerine*, (Çev. S. Bozdemir), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

[3] Paul R., *Tasarım, Biçim ve Kaos*, (Çev. B. Aksoy), Hayalperest Yayınevi, İstanbul, 2016.

[4] Robert B., *Tipografinin Temel İlkeleri*, (Çev. B. Bayar), Grafik Tasarım Yayınları, İstanbul, 2014.

[5] Rudolf A., *Sanat ve Görsel Algı: Yaratıcı Gözün Psikolojisi*, (Çev. R. Öğdül), Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

(Yalnızca İnternet Ortamında Yer Alan Kaynaklar)

[6] Coca-Cola Company, *Kurumsal Kimlik ve Marka Kullanım Kılavuzu*, ABD (https://relayto.com/explore/coca-cola-brand-book-tzeq20td3g4ta/HTsnjptW).

[7] IBM Corporation, *Kurumsal Kimlik ve Logo Kullanım Kılavuzu*, ABD (https://www.ibm.com/design/language/color).

[8] Jon H., *"Color Blindness and Design"*, kişisel internet sitesi (jonhicksdesign.com), 2007.

[9] Mozilla Foundation, *Firefox Logo ve Kurumsal Kimlik Belgeleri*, 2004 (https://conceptstore.co.uk/logo-design/firefox-logo-re-designs-evolution/), (https://mozilla.design/firefox/).

(Görsel Kaynaklar)

[10] Daniel A., *3018 Koleksiyonu*, heykel ve enstalasyon çalışmaları, 2018 (https://www.danielarsham.com/collection/3018).

[11] Firefox Logosu, *Jon H. katkılarıyla yeniden tasarlanan sürüm*, Mozilla Foundation, 2004 (https://hicks.design/journal/firefox-logo).

POPÜLER KÜLTÜR METİNLERİNDE KİMLİK İNŞASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Öğrencisi, Semih AYDOĞAN,
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, semih.aydoan@hotmail.com, (0009-0005-1428-1434)
Öğretim Üyesi, Prof. Dr., Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU
Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, ali.bayraktaroglu@gmail.com, (0000-0002-0480-4044)

Özet
'Kimlik Kesişimi Kuramı', modern toplum ve popüler kültür kavramlarını doğru anlamak için oldukça önemlidir. Kuram, insanların yaşadığı baskıların tek bir nedene bağlı olmadığını iddia etmektedir. Buna karşın cinsiyet, ırk ve sınıf gibi kimliklerin kesişmesiyle çok katmanlı deneyimler oluşabilmektedir. Bong Joon-ho'nun yönettiği Parazit (2019) filmi, sadece bir sınıf çatışması anlatısı olmamakla beraber; film aynı zamanda da sınıf, cinsiyet, eğitim ve mekânsal ayrımcılık gibi farklı baskı sistemlerinin karakterlerin yaşamını nasıl karmaşık bir şekilde biçimlendirdiğini göstermektedir. Çalışmanın ele aldığı problem, popüler sinemada toplumsal kimliğin ve hiyerarşinin, Kimlik Kesişimi Kuramı bağlamında, sinemasal ögeleri kullanarak nasıl kurulduğunu Parazit filmi üzerinden sorgulanmaktadır. Dolayısıyla araştırma kapsamında sınıf kavramı sadece ekonomik bir durum göstergesi olarak değil; aynı zamanda da statü ve ahlaki algının kesiştiği çok katmanlı kimlik deneyimlerinin inşasındaki rolünü de Denklemi buraya yazın.ortaya koymaktadır. Bong Joon-ho'nun sinema üslubu, toplumsal eleştiriyi keskin bir kara mizah ve türler arası bir yaklaşımla harmanlamasıyla tanınır. Yönetmen, postmodern sinema estetiğini kullanarak, özellikle sınıf çatışması gibi ağır sosyal gerçeklik konularını dahi izleyiciye sürükleyici bir anlatıyla sunmayı başarmaktadır. Parazit filmi de bu eleştirel vizyonun en güçlü örneklerinden biri olarak, görsel anlatımını sosyo-ekonomik hiyerarşiyi parçalamak üzere inşa edilmiştir. Dolayısıyla çalışma, popüler sinemanın kimlik kesişimine dair ürettiği çok katmanlı anlatının, sinema sanatı aracılığıyla toplumsal bilinci nasıl çerçevelendirebileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kimlik Kesişimi, Parazit, Sınıf, Film Çözümlemesi, Popüler Kültür

AN EXAMINATION OF IDENTITY CONSTRUCTION IN POPULAR CULTURE TEXTS

Master's Student, Semih AYDOĞAN,
Trakya University Institute of Social Sciences, semih.aydoan@hotmail.com, (0009-0005-1428-1434)
Faculty Member, Prof. Dr., Ali Muhammet BAYRAKTAROĞLU
Trakya University, Faculty of Fine Arts, ali.bayraktaroglu@gmail.com, (0000-0002-0480-4044)

Abstract

The 'Intersectionality Theory' is crucial for correctly understanding modern society and popular culture concepts. The theory argues that the pressures people experience are not attributable to a single cause. Instead, the intersection of identities such as gender, race, and class can create multi-layered experiences. The film Parasite (2019), directed by Bong Joon-ho, is not merely a narrative of class conflict; it also shows how different systems of oppression, such as class, gender, education, and spatial discrimination, complexly shape the characters' lives. The problem addressed in this study questions how social identity and hierarchy are constructed in popular cinema using cinematic elements within the context of Intersectionality Theory, as examined through the film Parasite. Therefore, within the scope of the research, the concept of class is not only presented as an indicator of economic status but also as a factor in the construction of multi-layered identity experiences where status and moral perception intersect. Denklemi buraya yazın. Bong Joon-ho's cinematic style is known for blending social criticism with sharp dark humor and an intergenre approach. The director uses postmodern cinema aesthetics to successfully present even heavy social realities, such as class conflict, to the audience through a compelling narrative. The film Parasite, one of the strongest examples of this critical vision, is constructed with a visual narrative designed to dismantle the socioeconomic hierarchy. Therefore, this study aims to show how the multi-layered narrative produced by popular cinema on the intersection of identities can frame social consciousness through the art of cinema.

Keywords: Intersectionality, Parasite, Class, Film Analysis, Popular Culture

GİRİŞ

Klasik sosyolojinin sınıf veya statü odaklı yaklaşımları, kimliğin çok katmanlı yapısını açıklamakta yetersiz kalmıştır. Bu boşluğu, 1970'lerin feminist eleştirisi, baskı biçimlerinin birbirinden bağımsız değil, 'eş zamanlı' ve 'iç içe' işlediğini vurgulayarak doldurmaya başlamıştır. Dolayısıyla toplum yapısında bireylerin maruz kaldığı baskı ve ayrımcılık biçimleri, tek bir değişkene indirgenemeyecek kadar karmaşık bir yapı arz etmektedir. Kimberlé Crenshaw (1989)'ın literatüre kazandırdığı "Kimlik Kesişimi Kuramı" (Intersectionality), toplumsal tabakalaşmanın sadece sınıf veya sadece cinsiyet ekseninde değil; ırk, sınıf ve mekân gibi farklı kimlik katmanlarının birbiriyle kesişmesi sonucu oluştuğunu savunmaktadır. Gündelik yaşamın sıradan pratiklerinden sanatsal üretime kadar nüfuz eden popüler kültür, toplumsal gerçekliğin hem yansıtıldığı hem de yeniden kurgulandığı hegemonik bir alan yaratmaktadır. Douglas Kellner'ın medya kültürü analizlerinde vurguladığı üzere, bu alan çağdaş kimliklerin şekillendiği ve ideolojilerin müzakere edildiği pedagojik bir zemin işlevi görmektedir. Popüler kültür ürünleri ve özellikle sinema, çok katmanlı kimlik inşasının görsel düzlemde yeniden üretildiği en etkili alanlardan biridir. Bu bağlamda Bong Joon-ho'nun yönettiği Parazit (2019) filmi, Güney Kore özelinde evrensel bir sınıf çatışmasını ele alırken; karakterlerin yaşadığı hiyerarşiyi sadece diyaloglarla değil, sinematografik kodlarla inşa etmesi bakımından incelenmeye değer bir örneklem oluşturmaktadır. Bong Joon-ho'nun filmografisi incelendiğinde, yönetmenin Snowpiercer (2013) ve Okja (2017) gibi yapımlarında da toplumsal eleştiriyi türler arası (genre-bending) bir yaklaşımla, kara mizah ve gerilim öğelerini harmanlayarak sunduğu görülmektedir. Ancak Parazit filmi, mekânın dikey kullanımı ve çerçeveleme (framing) teknikleriyle bu eleştiriyi görsel bir sistematik haline getirmiştir Parazit filmi üzerine yapılan akademik ölçekteki araştırmaların çoğu anlatısal yapıya odaklanmış; filmin görsel kompozisyonunun, kimlik kesişimlerini nasıl "çerçevelediği" (framing) konusu teknik analiz boyutunda geri planda kalmıştır. Parazit filminde sunulan sınıfsal ve toplumsal kimliklerin, sinematografik ögeler aracılığıyla nasıl inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla 'Parazit Filmi Üzerinden Popüler Kültürde Kimlik İnşası Üzerine Bir İnceleme' başlıklı çalışmamız karakterlerin sosyo-ekonomik konumlarının sadece senaryo metniyle değil; kamera açıları, ışık kullanımı ve özellikle Hitchcock sinemasının temellerini oluşturan "saf sinema" olarak da nitelendirilen (Truffaut, 1987) "framing" (çerçeveleme) tekniği ile izleyiciye nasıl aktarıldığını analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda araştırmanın kapsamı sadece Parazit filmi ile sınırlı tutulmuş, yönetmenin diğer filmleri kapsam dışı bırakılmıştır. Öyle ki görsel kültürün baş aktörü olan sinema, kurguladığı evren sayesinde izleyicinin bilişsel ve duygusal süreçlerini etkileme gücüne sahip en kapsamlı kitle iletişim araçlarından biridir. Nitekim sinema, toplumsal gerçekliği sadece yansıtmaz, aynı zamanda inşa eder (Bordwell & Thompson). Popüler kültür metinlerinde kimlik inşası anlatı kurgusunun, sosyolojik bir kavram olan "Kimlik Kesişimi" kuramı bağlamında, sinema sanatının teknik ögeleriyle (kadraj, mizansen) nasıl somutlaştırıldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bourdieu (2015)'nün habitus ve beğeni kavramları ile Hitchcock sinemasının kurmaca üslubuyla, görsel gerilim tekniklerinin (şaşırtma, suspend) bir arada okunması, tasarım ve sinema literatürüne disiplinlerarası bir bakış açısı getirmektedir. Araştırma, görsel tasarımın toplumsal algıyı yönetmedeki işlevsel rolünü ortaya koyması bakımından tasarım öğrencileri ve iletişim bilimcileri için literatüre farklı bakış kazandıracaktır. Nitekim sinematografik mekânın dikey

hiyerarşisi ve karakterlerin kadraj içerisindeki konumlandırılış biçimleri, filmdeki sınıfsal aidiyet algısını belirleyen öncelikli değişkenleri temsil etmektedir. Diğer bir ifadeyle; karakterlerin alt-üst yapı içerisindeki fiziksel konumları, onların toplumsal statülerini izleyicinin zihnine kodlayan temel unsur olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda çalışmanın kuramsal altyapısı üç temel parametre üzerine kuruludur. Birincisi, Birincisi, Kimberlé Crenshaw'ın öncülük ettiği ve kimliklerin tek boyutlu olmadığını savunan 'Kimlik Kesişimi Kuramı'dır (Crenshaw, 1989). Bu kuram, incelenen filmdeki karakterlerin yaşadığı deneyimlerin yalnızca sınıfsal konumlarıyla değil, aynı zamanda cinsiyet, mekânsal dışlanma ve görünmezlik gibi farklı eşitsizlik eksenlerinin kesişimiyle nasıl derinleştiğini ortaya koymaktadır. İkincisi, Pierre Bourdieu'nün toplumsal sınıfların oluşumunda kültürel sermaye ve beğenilerin rolünü açıkladığı 'Ayrım (Distinction) teorisidir'. Bu teori filmdeki "koku" ve "saygı" metaforlarını anlamlandırılması açısından önemlidir. Üçüncüsü ise Hitchcock sinemasıyla özdeşleşen şaşırtmaca/gerilim anlatım tekniğidir. Öyle ki Hitchcock nesneleri ve karakterleri kadraj içerisinde konumlandırırken, şaşırtmaca (suspense) yöntemiyle kurguladığı gerilim temelli anlatı stratejisini "dikdörtgen perdenin duygu yaratmak amacıyla doldurulması" olarak tanımlamaktadır (Truffaut, 2018, s. 150) Bu bağlamda Parazit filmindeki görsel hiyerarşiyi çözümlemek için sinematografik ögelerin metodolojik araç olarak kullanıldığı, sosyolojik bir olgunun sinematografik bir teknikle okuması hedeflenmektedir.

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR

Çalışma nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde kurgulanmış olup, veri toplama tekniği olarak belge incelemesine dayanmaktadır. Araştırmanın evrenini de Bong Joon-ho'nun Parazit (2019) filmi sınırlandırılmış olup; yönetmenin diğer filmleri kapsam dışı bırakılmıştır. Analiz sürecinde, filmin çok katmanlı anlatı yapısını temsil eden 10 kilit kare seçilmiştir. Seçilen bu kareler; Kimberlé Crenshaw (1989) 'ın "Kimlik Kesişimi Kuramı", Pierre Bourdieu (2015) 'nün "Ayrım Teorisi" ve François Truffaut (1987) 'un aktardığı Hitchcock tarzı "saf sinema" ve "framing" (çerçeveleme) teknikleri ekseninde yorumlanmış olup; Bordwell ve Thompson'ın sinemanın toplumsal gerçekliği sadece yansıtmadığı, aynı zamanda inşa ettiği varsayımından hareket edilmiştir. İncelenen çerçeveleme teknikleri Bordwell ve Thompson (2019) 'ın vurguladığı gibi, "filmin biçimsel unsurları yoluyla izleyicinin gerçekliğe dair algısını aktif olarak inşa etme" gücünü somutlaştırmaktadır (s. 45).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırma kapsamında seçilen 10 kilit kare üzerinden yapılan analizler, Parazit filminin sınıfsal kimlik inşasını; mekân, ışık ve çerçeveleme tekniklerini kullanarak görsel sistematik hiyerarşi üzerine kurgulandığını ortaya koymaktadır.

3.1. Giriş Bölümü: Mekânsal Hiyerarşi ve Çerçeveleme

Görsel 1. Yarı bodrum penceresinden dışarı bakış

Kare, yarı bodrum dairenin içinden, zemine yakın alçak bir kamera açısıyla çekilmiştir. İç mekân loş ve yetersiz ışıkla kaplıyken, kadrajın ortasındaki geniş yatay pencereden gelen doğal gün ışığı daha parlak, ancak kirli camlarla filtrelenmiştir. Pencerenin önünde, iç mekân yetersizliğinden ötürü asılmış birkaç parça çamaşır (çoraplar) ve bir sepet görülür. Pencere, dışarıdaki sokak seviyesini ve silüet halindeki hareketli insanları göstermektedir.

Giriş sekansındaki bu ilk karede kamera, zemin seviyesinde konumlanarak karakterleri "yeraltı" statüsüne kodlamaktadır. Bourdieu (2015)'nün habitus kavramı bağlamında, bireyin fiziksel çevresi onun toplumsal algısını ve sınıfını şekillendirmektedir. Pencerenin önündeki demir parmaklıklar ve dar açılı kadraj, karakterlerin sıkışmışlığını ve mekânsal ayrımcılığa maruz kaldıklarını gösteren bir çerçeveleme (framing) örneğidir.

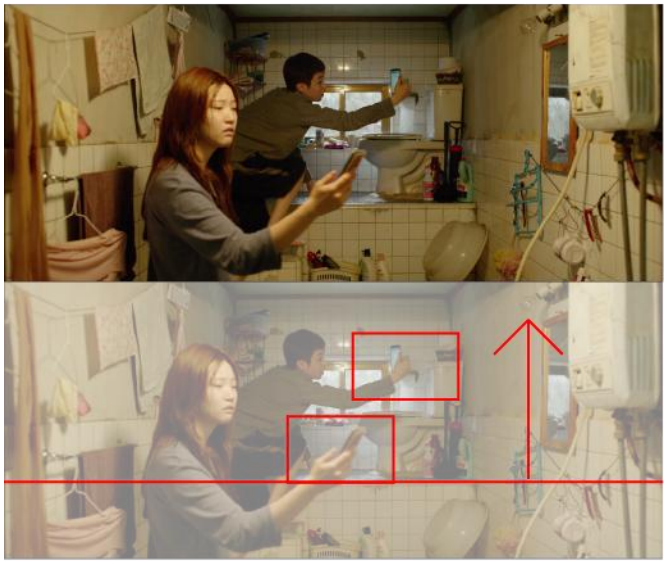

Görsel 2. Tuvalet üzerinde Wi-Fi sinyali arayışı

Küçük, fayans kaplı tuvalet, alçak bir açıyla zeminden yukarı doğru kurgulanan bir kadraj söz konusudur. İçerideki ışık zayıf ve sarı tonludur; arka plandaki küçük pencereden sadece sönük gece ışığı sızar. Kompozisyonda, sağ ortada Ki-Woo, klozetin üzerinde çömelmiş pozisyonda görülürken, sol ön planda Ki-Jung daha alçakta oturmaktadır. Her iki karakter de cep telefonlarını yukarı doğru, sinyal arar şekilde tutmaktadır.

Karakterlerin evin en yüksek noktası olan tuvalet üzerine tünemeleri, mekânsal dikey hiyerarşinin trajikomik bir temsilidir. Mekânın dikey kullanımı, karakterlerin alt-üst yapı içerisindeki fiziksel konumlarını belirlerken, onların toplumsal statülerini de izleyicinin zihninde kodlamaktadır. Burada fiziksel yükseliş çabası (tavana yaklaşma), sınıfsal bir alçalma göstergesi olan tuvalet mekânı ile tezat oluşturarak ironik bir anlatı kurar.

Görsel 3. Park ailesinin salonundaki bahçe manzarası

Lüks, modern tasarımlı salon, geniş açı kullanılarak ferahlığı vurgulanmıştır. Parlak, doğal gün ışığı devasa cam cepheden içeri dolmakta, parlak ve yansıtıcı zemini aydınlatmaktadır. Kadrajın büyük kısmını, minimalist mobilyaların ve bitkilerin önünde yer alan, engelsiz, yemyeşil dış bahçe manzarası kaplayan cam duvar oluşturur.

Yarı bodrumun aksine bu karede görülen devasa cam ve engelsiz bahçe manzarası, Bourdieu (2015)'nün "beğeni" ve "ayrım" kavramlarının mimari karşılığıdır. Zenginlik, sadece ekonomik bir gösterge olarak değil; ışığa, ferahlığa ve estetik bir manzaraya erişim (kültürel sermaye) üzerinden sunulur. Hitchcock'un "dikdörtgen perdeyi duygu yaratmak üzere doldurma" ilkesi burada, geniş ve ferah bir kadraj kullanımıyla üst sınıfın konforunu hissettirmek üzere işler.

3.2. Gelişme Bölümü: Sınır İhlalleri, Koku ve Gerilim

Görsel 4. Kim ailesinin merdivenlerden çıkışı

Park evinin içindeki merdiven ve antre alanı gece vakti orta plan bir açıyla gösterilmiştir. Yumuşak, sıcak tonlu yapay iç mekân aydınlatması hakimdir. Kadrajın solunda, bir kadın karakter (muhtemelen Ki-Jung) merdivenlerden yukarıya doğru çıkmaktadır. Merdivenler ve geniş antre, mekânın büyüklüğünü ve seviyeler arası geçişi belirginleştirir.

Filmde merdivenler, iki farklı sosyolojik katman (alt sınıf ve üst sınıf) arasında bir köprü işlevi görür. Crenshaw (1989)'ın Kimlik Kesişimi Kuramı bağlamında, karakterlerin bu hareketi sadece fiziksel bir yer değiştirme değil; sınıf, statü ve mekânın kesiştiği bir sınır ihlalidir. Ancak dikey hiyerarşideki bu yükseliş, karakterlerin "ait olmadıkları" bir alana sızmaları nedeniyle gerilimi besleyen bir unsurdur.

Görsel 5. Sehpa altında gizlenme sahnesi

Kare, Park ailesinin salonunda gece vakti, alçak bir açıyla çekilmiştir; karakterler neredeyse yere paralel gösterilir. Ortam çok karanlıktır; sadece birkaç loş ışık kaynağı mevcuttur. İki karakter (muhtemelen Ki-Taek ve Chung-Sook), sehpanın altına uzanmış, gizlenmektedir. Koyu renkli sehpa yüzeyi ve ayakları, karakterlerin hemen üzerinde, kadraj içinde güçlü bir ikincil çerçeve oluşturarak onları ezilmiş ve sıkışmış göstermektedir.

Truffaut (1987)'un Hitchcock sineması üzerine analizlerinde belirttiği "framing" tekniği burada en belirgin halini alır. Sehpanın ayakları, kadraj içinde ikinci bir çerçeve yaratarak Kim ailesini görsel olarak ezer ve sıkıştırır. Bu görsel kompozisyon, karakterlerin "parazit" olma durumunu sinematografik bir gerilim (suspense) unsuruna dönüştürürken, izleyiciye karakterlerin alt sınıfa ait olduklarını mekânsal sıkışmışlıkla hatırlatır.

Görsel 6. Bay Park'ın kokuya verdiği tepki

Güneşli, dış mekânda (parti), Bay Park'a odaklanılmış bir orta yakın plan çekimidir. Sert, parlak doğal gün ışığı karakteri aydınlatır. Bay Park, Kızılderili başlığı takmış halde, gözleri kısık bir ifadeyle, elini burnuna götürerek bir kokuya karşı tiksinti veya rahatsızlık jesti sergilemektedir.

Filmdeki en kritik gösterge "koku"dur. Bourdieu (2015)'nün Ayrım teorisi bağlamında bu sahne, sınıfsal sınırların sadece ekonomik değil, bedensel ve duyusal (koku) kodlarla çizildiğini kanıtlar. Bay Park'ın burnunu tutması, alt sınıfa duyulan tahammülsüzlüğün ve "saygı" sınırlarının ihlalinin bedensel bir dışavurumudur. Koku, burada kimliklerin kesiştiği görünmez ama en güçlü duvardır.

Görsel 7. Yağmur altında merdivenlerden iniş

Bu kare, dış mekândaki uzun bir merdiven yapısını gece ve yağmur altında, geniş açı ile kadrajlamıştır. Ortam çok karanlıktır; sadece merdiven korkulukları ve basamakları belli belirsiz aydınlanır. Merdivenler, kadrajı sağ üstten sol alta doğru keskin bir çapraz çizgi halinde bölerek bir düşüş ve hız hissi yaratır.

Sinematografik mekânın dikey hiyerarşisi gereği, "yukarıdan aşağıya" doğru olan bu hareket, bir düşüşü ve çözülmeyi simgeler. Yağmur sularıyla birlikte karakterlerin de bitmek bilmeyen merdivenlerden aşağı sürüklenmesi, geçici statü işgalinin sona erdiğini ve "doğal" yerlerine (yarı bodruma/alt sınıfa) zorla döndürüldüklerini gösterir.

3.3. Sonuç Bölümü: Yıkım ve Döngüsel Kader

Görsel 8. Taşan klozet üzerinde sigara içilmesi

Sel sularının bastığı, dağınık ve kirli yarı bodrum tuvaleti, alçak bir kamera açısıyla çekilmiştir. Ortam loş ve grimsi bir ışıkla aydınlanır. Ki-Jung, zemini kaplayan pis suyun ortasında, taşmış klozete oturmuş pozisyonda görülür. Yüzünde tepkisiz, donuk bir ifade vardır.

Kimlik kesişimi bağlamında yaşanan baskıların tek bir nedene bağlı olmadığı, mekânsal felaketle birleşen sınıfsal çaresizlikle bu karede somutlaşır. Ki-Jung'un taşan pis suların ortasındaki duruşu, Bourdieu'nün habitus kavramındaki "zorunluluğun tercihe dönüşmesi" durumunu yansıtır. Karakterin tepkisizliği, maruz kaldığı çok katmanlı baskı sisteminin (sınıf, mekân, afet) bir sonucudur.

Görsel 9. Bahçe partisinde yaşanan çatışma

Park ailesinin güneşli bahçesinde (parti), orta plan bir çekim yapılmıştır. Parlak doğal gün ışığı hakimdir. Ön planda Bay Park (Kızılderili başlığıyla), diz çökmüş vaziyette, elinde bir bıçakla şiddet anında görülmektedir. Arka planda, uzak planda, Bayan Park ve diğer misafirler şaşkınlık ve korku içinde bir aradadır.

Sınıf kini, onur kırıklığı ve dışlanmışlığın kesiştiği bu an, diyaloğun bittiği yerdir. Bay Park'ın burnunu tutma jesti (Ayrım teorisindeki tiksinti), Ki-Taek için öldürücü bir darbeye dönüşür. Şiddet, film boyunca görsel olarak inşa edilen hiyerarşinin ve "koku" metaforuyla simgelenen aşağılanmanın patlama noktasıdır.

Görsel 10. Parmaklıklar ardından yanan ışığa bakış

Yarı bodrum penceresinin olduğu mekân, gece ve kar yağışı altında, orta yakın plan bir açıyla çekilmiştir. Ortam loş, mavi-gri tonlu gece ışığıyla aydınlanır. Ki-Woo, pencereden dışarı bakarken görülür. Pencere bölmeleri ve camın oluşturduğu koyu çizgiler karakteri çerçevelemektedir. Dışarıdaki bir ışık kaynağı pencereden içeri sızmaktadır.

Final karesi, ilk kareyle (Görsel 1.) görsel bir döngü oluşturur. Bordwell ve Thompson (2012) 'ın işaret ettiği gibi, sinema anlatısı toplumsal gerçekliği yeniden inşa eder; burada inşa edilen gerçeklik, sınıf atlamanın imkansızlığıdır. Ki-Woo'nun parmaklıklar ardındaki bakışı, Hitchcock vari bir çerçeveleme ile karakterin sistemin sınırları içine hapsedildiğini görselleştirir.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bong Joon-ho'nun Parazit filmi, Crenshaw'ın "Kimlik Kesişimi Kuramı", Bourdieu'nün "Ayrım Teorisi" ve Hitchcock sinemasının teknik üslubu (çerçeveleme ve/veya saf sinema) ekseninde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, filmin sınıf çatışmasını sadece ekonomik verilerle değil; "mekânın dikey kullanımı", "çerçeveleme" ve "koku" metaforları üzerinden görsel bir dil olarak inşa edildiğini göstermektedir. Hitchcock sinemasına özgü gerilim tekniklerinin ve "dikdörtgen perdenin duygu yaratmak üzere doldurulması" ilkesinin, filmde sınıfsal bir baskı aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Öyle ki, Bourdieu (2015)'nün 'Ayrım Teorisi' bağlamında, "koku"nun fiziksel duvarlardan daha güçlü bir toplumsal bariyer olduğu, analiz edilen karelerde (Görsel 6.) somutlaştırılmıştır. Crenshaw (1989)'ın işaret ettiği gibi, baskı mekanizmaları tek boyutlu değildir; mekân, beden ve sınıfın kesişiminde üretilmektedir. Nitekim Parazit filmi ekseninde Wi-Fi sinyali arayışı gibi teknolojik imkânlara erişim çabasının bir tür "yayın bozan sinyal" olarak sınıfsal sınırları aşması, asalak ve konakçı yaşam biçimlerinin ekonomik bağımlılık ilişkisi içerisinde iç içe geçmesiyle paralellik göstermektedir. Filmdeki "parazit" olgusu, yalnızca ekonomik bir asalaklığı değil; karakterlerin evin en yüksek noktası olan tuvalet üzerine tünemesiyle (Görsel 2.) somutlaşan mekânsal hiyerarşiyi ve üst sınıfın "koku" üzerinden inşa ettiği aşılması güç, bedensel bariyerleri de içermektedir. Bu çok katmanlı baskı sistemi, bireylerin felaket anındaki (taşan klozet üzerindeki sigara sahnesi gibi (Görsel 8.) tepkisizliği ve sınıfsal travmaların "zorunluluğun tercihe dönüşmesi" şeklinde içselleştirilmesi gibi boyutlarıyla, gelecekte gerçekleştirilebilecek kapsamlı psikoloji araştırmalarına da disiplinlerarası bir bakış açısıyla konu edilebileceğini söylememiz mümkündür.

Sonuç olarak Parazit filmi, toplumsal hiyerarşiyi içeriksel olarak sadece senaryo metniyle değil, aynı zamanda da biçimsel olarak kamera açıları ve ışık kullanımıyla izleyicinin zihninde kodlayan "saf sinema" örneği olarak okunmalıdır. Görsel tasarımın toplumsal algıyı yönetmedeki işlevsel rolü, tasarım ve iletişim disiplinleri için önemli bir veridir. Bong Joon-ho'nun sinematografik üslubunun simgesi, titizlikle kurgulanan görsel dil ve anlamın izleyicinin konunun merkezine konumlandırılması aracılığıyla ortaya koyulmasıdır. Dolayısıyla Bong Joon-ho didaktik bir biçimde dikte etmek yerine, çerçeveleme (framing) ve kompozisyon aracılığıyla izleyicinin aktif olarak filmin/anlatının bir parçası olarak çözümlemenin bir parçası olmasını talep eden, interaktif sofistike bir strateji sunmaktadır. Bu strateji, filmin biçimsel unsurları aracılığıyla izleyicinin gerçekliğe dair algısını aktif olarak inşa etme gücünü somutlaştırmakta ve sinema sanatının toplumsal gerçekliği yansıtmasının ötesinde, eleştirel düşünceyi harekete geçirerek algıyı dönüştürme potansiyelini de en etkili şekilde sergilemektedir.

KAYNAKÇA

(Kitap Örneği)

[1] Bordwell, D. ve Thompson, K., Film Sanatı: Bir Giriş,

[2] Bourdieu, P., Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi, (Çev. Derya Fırat, G. Berkkurt), 1. Baskı: Heretik Yayınları, 2015.

[3] Truffaut, F., Hitchcock, (Çev. A. Sönmez Ay), Afa Yayınları, İstanbul, 1987.

(Makale Örneği)

[4] Crenshaw, K., "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics", University of Chicago Legal Forum, Vol. 1989: Iss. 1, Article 8, 1989.

(Yalnızca İnternet Ortamında Yer Alan Kaynaklar)

[5] Bong Joon-ho, "Parazit (Parasite)", Güney Kore: CJ Entertainment, 2019.

(Görsel Kaynakça)

[6] Görsel 1. Yarı bodrum penceresinden dışarı bakış, 2019.

[7] Görsel 2. Tuvalet üzerinde Wi-Fi sinyali arayışı, 2019.

[8] Görsel 3. Park ailesinin salonundaki bahçe manzarası, 2019.

[9] Görsel 4. Kim ailesinin merdivenlerden çıkış anı, 2019.

[10] Görsel 5. Sehpa altında gizlenme sahnesi, 2019.

[11] Görsel 6. Bay Park'ın kokuya verdiği tepki, 2019.

[12] Görsel 7. Yağmur altında merdivenlerden iniş, 2019.

[13] Görsel 8. Taşan klozet üzerinde sigara içilmesi, 2019.

[14] Görsel 9. Bahçe partisinde yaşanan çatışma, 2019.

[15] Görsel 10. Parmaklıklar ardından yanan ışığa bakış, 2019.

ÇİZGİ ROMAN İLLÜSTRASYONLARINDA RÜYA İMGELERİ KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Öğrencisi RUKEN EZGİ YILMAZ
Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasarım ASD,
rezgiyilmaz@trakya.edu.tr - OrcID: 0009-0009-8505-6073

Prof. Dr. Öğretim Üyesi, ALİ MUHAMMET BAYRAKTAROĞLU
Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
alibayraktaroglu@trakya.edu.tr - OrcID: 0000-0002-0480-4044

ÖZET

Rüya imgeleri, bilinçdışı yansımalarının en önemli sembolik ifade biçimi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda rüyaların, insanoğlunun bilinçdışına yerleşmiş ve yaşanan hayata dair çeşitli yaşamsal deneyimlerin sembolik yansımaları olduğu iddia edilebilir. Nitekim rüyalar imgesel ifadelere dönüştürüldükleri zaman okunabilir ve çözümlenebilir göstergelere dönüşebilmektedir. Erich Fromm, Sigmund Freud, Alfred Adler ve C.G. Jung gibi rüya çözümlemeleri ve derinlik psikolojisi gibi konularda akademik çalışmalar yapan bilim insanları, insanı bir metin olarak görüp, onu çözümleme üzerine araştırmalar yapmışlardır. Bu bağlamda analitik psikolojinin kurucusu C.G. Jung bilinçdışı, persona, anima-animus, arketipler ve gölge gibi sembolik yapıları ve bireyin ruhsal gelişimini derinlikli bir şekilde anlamaya çalışan bir bilim insanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Analitik psikolojide, rüya çözümlemelerinden derinlikli psikolojik analizlere uzanan süreçlerde sembolik yapıların somut imgesel göstergelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar arasında en önde gelen imgesel ifade biçimlerinin de illüstrasyonlar olduğunu iddia etmemiz mümkündür. İllüstrasyonlarda yer alan imgesel şekillerin biçimsel özellikleri, görece bilinçdışı dinamiklerin içeriklerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda insan, adeta bir metne dönüşerek okunabilmekte ve çözümlenebilmektedir.

Araştırmanın amacı, aynı dönemlerde yaşayan ve birbirlerine zıt ifade tarzına sahip, üretimlerinde arketip imgeler ve bilinçdışı temsiller açısından zengin bir dil ortaya koyan McKean'in ve Charles Vess'in illüstrasyonlarını karşılaştırarak, rüya imgelerinin sembolik katmanlarını, bilinçdışıyla kurdukları ilişki doğrultusunda nasıl somutlaştıklarını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: İllüstrasyon, Rüya, Dave McKean, Charles Vess, Carl Gustav Jung

AN EXAMINATION OF THE USE OF DREAM IMAGERY IN COMIC BOOK ILLUSTRATION

Ruken Ezgi Yılmaz
Trakya University, Institue of Social Sciences, Design ASD,
Thesis-Based Master's Program Student,
rukenezgiyilmaz@gmail.com - OrcID: 0009-0009-8505-6073

Prof. Dr. Ali Muhammet Bayraktaroğlu
Trakya University, Faculty of Fine Arts, Faculty Member,
ali.bayraktaroglu@gmail.com - OrcID: 0000-0002-0480-4044

ABSTRACT

Dream images are regarded as the most significant symbolic form of expression through which the unconscious manifests itself. In this context, it can be asserted that dreams are symbolic reflections of various life experiences that have settled into the human unconscious and relate to lived reality. Indeed, when dreams are transformed into imaginal expressions, they become readable and interpretable signs. Scholars such as Erich Fromm, Sigmund Freud, Alfred Adler, and C.G. Jung, who have conducted academic studies on dream interpretation and depth psychology, have approached the human being as a text and carried out research on interpreting this text. In this regard, C.G. Jung, the founder of analytical psychology, appears as a scholar who sought to understand in depth symbolic structures such as the unconscious, persona, archetypes, anima-animus, and the shadow, as well as the individual's psychological development. In analytical psychology, symbolic structures are required as concrete imaginal indicators in processes ranging from dream analysis to comprehensive psychological interpretation. Among these indicators, it is possible to claim that illustrations stand out as the foremost imaginal form of expression. The formal characteristics of imaginal shapes found in illustrations constitute the content of the underlying unconscious dynamics. In this context, the human being can be read and interpreted almost like a text.

The aim of this study is to examine how the symbolic layers of dream images become concretized through their relationship with the unconscious by comparing the illustrations of McKean and Charles Vess, two artists who lived in the same period yet possess contrasting modes of expression and who present a rich visual language in terms of archetypal imagery and unconscious representations.

Keywords: Illustration, Dream, Dave McKean, Charles Vess, Carl Gustav Jung

1.GİRİŞ

Modern psikoloji açısından bakıldığında rüyalar, bilinçdışının kendini imgeler, semboller aracılığıyla açığa çıkardığı bir tür içsel anlatılar olarak değerlendirilebilir. Geçmişten günümüze rüyalar üzerine araştırmalar yürüten Erich Fromm, Sigmund Freud, Alfred Adler ve Gustav Jung gibi bilim insanları, insanı bir metin olarak görüp rüya çözümlemeleri ve derinlik psikolojisi gibi konular üzerine kapsamlı çalışmalar ortaya koymuşlardır. Carl Gustav Jung, Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un öğrencisi, aynı zamanda bir dönem birlikte çalışmalar yürüttüğü meslektaşıdır; ancak zamanla Freud ile kuramsal ayrışmalar yaşamıştır ve kendi analitik psikoloji yaklaşımını geliştirmiştir. İnsanın iç dünyasını yalnızca bastırılmış cinsellik ve bilinçdışı dürtülerle değil, bazı evrensel sembolik yapılar ile açıklamıştır. Kolektif bilinçdışı, persona, arketipler, anima-animus, gölge gibi sembolik yapılar ile psikolojiyi mitoloji, felsefe, din ve sanat ile birleştirerek bireyin ruhsal gelişimini derinlikli bir şekilde anlamaya çalışmıştır. Genel bir kural olarak, bir olayın bilinçdışı yönü rasyonel bir düşünce değil sembolik bir imaj olarak bize rüyalarda gösterilir (Jung, 2020:19). Bilinçdışının okunabilmesini mümkün kılan sanat, imgelerin sembolik yapısını görünür kılarak rüyaların taşıdığı arketipsel anlamları araştırılabilir bir yüzeye taşır.

Rüya imgeleri, görsel sanatlarda ve illüstrasyonda sembolik anlamların katmanlı bir biçimde ifade edilmesine olanak tanıyan verimli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda öykülemenin önemli bir görsel iletişim tekniği olan illüstrasyonlar günümüzde oldukça popüler olmakla birlikte, rüyalar üzerine illüstrasyonlar üreten çizerlerin çalışmaları, insanın bilinçdışı incelemeleri açısından oldukça somut veriler barındırmaktadır. İllüstrasyonlar ile çok katmanlı anlatımların üretildiği çizgi romanlar, görsel sembolizmin rüya imgeleriyle ilişkisini değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Araştırmanın amacı, üretimlerinde arketip imgeler ve bilinçdışı temsiller açısından da zengin bir dil ortaya koyan McKean ve Charles Vess'in çizgi roman alanında ürettikleri illüstrasyonlarını karşılaştırarak, rüya imgelerinin sembolik katmanlarını, bilinçdışıyla kurdukları ilişki doğrultusunda nasıl somutlaştıklarını, insanın bilinçdışı ile kurduğu bağlantıyı, değişkenlik gösterse de nasıl yansıttıklarını incelemektir. Rüya imgelerinin illüstrasyon sanatındaki arketipsel karşılıklarını iki farklı sanatçının üretimleri üzerinden Jung bakış açısıyla ele alan çalışmaların sınırlı olması, McKean ve Vess'in bilinçdışı temsillerini karşılaştırmalı bir bakışla inceleyen araştırmalara duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Araştırmanın problemi, bu ihtiyacı karşılayacak şekilde rüya imgelerinin iki sanatçının üretimlerinde nasıl somutlaştığını belirlemek üzerine oluşturulmuştur. Çizgi roman alanındaki üretimleriyle Dave McKean ve Charles Vess'in, Jung'un sembolizm anlayışı açısından karşıt ve zengin iki ifade evreni sunmaları çalışmanın örneklem seçimini belirleyen temel etkenlerden biridir. İki sanatçının da görsel dilinin, Neil Gaiman'ın özellikle Sandman evreninde şekillenen rüya, mitoloji ve arketip semboller ile biçimlenen metinsel atmosferiyle de kesişmesi araştırma yapısını anlamlı kılan önemli unsurlardan biridir. McKean'in karanlık, parçalı ve bireysel bilinçdışı temelli imgeleriyle; Vess'in daha aydınlık, mitolojik, folklorik ve kolektif sembollerle örülü anlatımındaki zıtlıklar, karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Rüyalarda ortaya çıkan imgelerin çözümlenebilmesi ve anlam bulması ancak rüya sahibinin yaşamıyla ilgili diğer verilerin bilinmesiyle olanaklı hâle gelir (Jung, 2020:25). Ancak bunun kolektif bilinç açısından geçerli olmadığını da ifade eder. Kültürlere, sanata, masallara, mitlere, kolektif sembollere bakarken bu zorunluluğun

olmadığını, kolektif bilinçdışı sembollerin, insana özgü arketipsel, evrensel yapılar olduğunu da eklemektedir. Bu doğrultuda bilinç ve bilinçdışı kavramlarının yoğunlaştığı alanların Jung perspektifini anlamak adına farklı bakış açılarından bahsetmek, araştırmanın açıklığı açısından önem kazanmaktadır. Freud'un ortaya koyduğu bilinçdışı kavramı, daha çok bastırılmış dürtülerin, günlük hayatta geri plana itilmiş ancak kişisel deneyim ve yaşam öyküsüyle ilişkili içeriklerin bulunduğu bir katman olduğu şeklindedir. Jung ise bu kişisel katmanı kabul etmekle birlikte; bireyden bağımsız evrensel sembolik yapılardan oluşan kolektif bilinçdışı kavramını öne çıkarır. Bu ayrışma, rüya imgelerinin illüstratif çözümlemesinde hangi sembolik katmanların dikkate alındığını belirlediği için araştırma açısından önem taşımaktadır. Kolektif bilinçdışı; tarih boyunca tüm kültürlerde ortaya çıkan arketiplerin, evrensel sembollerin, mitolojik anlatıların ve ortak imgelerin bulunduğu derin bir psikolojik yapıyı tanımlamaktadır (Jung, 2025). Ancak her ne kadar kolektif bilinçdışısüreçler doğrultusunda üretimlerin ortak imgelerden oluştuğu kabul edilse de bunun, sanatçının üretim süreçlerinde sembolleri yansıtma biçimlerini bireysel olarak kendi süzgecinden geçirmeden yansıttığı anlamına geldiğini söyleyemeyiz.

Araştırma, Jung'un sembolizme ilişkin bakış açısı ile göstergelerarasılık perspektifinin birlikte ele alındığı çok katmanlı bir çözümleme olarak yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda rüya imgelerinin illüstrasyonlardaki sembolik anlatıları, Dave McKean ve Charles Vess'in üretimleri üzerinden karşılaştırmalı bir bakış açısı ile incelenmiş, imgelerin arketipsel yapıları ve bilinçdışı süreçler ile kurdukları bağlar araştırılmıştır.

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

Freud, bilinçdışının iç doğasının bize dış dünyanın gerçeklikleri kadar yabancı olduğunu; ''psikologların da henüz ayırdında olmadığı iki tane bilinçdışı'' olduğunu iddia eder. Öyle ki; ''psikoloji bilimi açısından ikisi de bilinçdışı, ama bizim açımızdan, bilinçdışı dediğimiz sistem, bilince ulaşma yetisine sahip değil. Ön bilinç dediğimiz ikinci sisteme bu adı vermemizin nedeni ise, bu sistemin uyarımlarının belli kurallar çerçevesinde de olsa ancak yeni bir sansürü aştıktan sonra ve ama bilinçdışı sistemi dikkate almadan bilince ulaşmasıdır'' (Freud, 2024:620-622). Bu bağlamda Freud, bilincin doğası itibariyle ''yabancı'' olanı bastırma mekanizması nedeniyle bilinçdışının; bilinç alanına ulaşamayan ruhsal içeriklerin bulunduğu bir sistem olduğunu savunur. Bir klinik psikolog ve bilim insanı olarak Freud'un, bilinçdışına bakışının kolektif perspektiften ziyade bireysel bir bakış ile ele aldığını söyleyebiliriz. Buna karşın Jung (2025:58)'a göre ''Tamamıyla kişisel tabiatta olan ve tek ampirik psişe olduğuna inandığımız doğrudan bilincimizin haricinde (kişisel bilinçdışını bir ek olarak alsak da) tüm bireylerde özdeş olan kolektif, evrensel ve gayrişahsi tabiatta ikinci bir psişik sistem vardır. Bu kolektif bilinçdışı bireysel olarak gelişmez, kalıtımsal olarak alınır. Hazır kalıplardan, arketiplerden oluşur ve arketipler ancak dolaylı olarak sonradan bilinçli kılınabilirler ve belli psişik içeriklere somut biçimler kazandırırlar.''. Dolayısıyla Jung, kolektif bilinçdışındaki arketip yapılarının, bireyin bilinçdışı deneyimler aracılığıyla bilinç düzeyinde imgeler ve semboller halinde somutlaştığından bahseder; bu yapıların bireysel deneyimlerden ziyade evrensel ve kalıtımsal nitelik taşıdığını savunur. Jung'un kavramsallaştırdığı bu sembolleşme süreci, Erich Fromm'un tanımladığı evrensel sembolik dil ile örtüşmektedir. Evrensel sembol, sembolize eden ile

sembolize edilen arasındaki doğrudan, sürekli ve rastlantısal olmayan ilişkiyi kavrayabilen tek semboldür (Fromm, 2017:33). Bu bağlamda rüya imgeleri, sembolik dil aracılığıyla görsel anlatılarda evrensel bir anlam alanı oluşturmaktadır.

2.1. Bilinçdışı, Rüya ve Sembol

Freud ve Jung'un bilinçdışı kavramına ilişkin değerlendirmeleri arasındaki ayrım, rüya imgelerinin sanatsal üretimlerde anlam bulma şeklini anlamlandırmamıza imkân tanımaktadır. Freud'un bilinçdışı kavramını bireysel yaşantılar, kişisel psişik süreçler ve bastırılmış dürtüler çerçevesinde irdelemesi; rüyayı daha çok bireysel psikolojik süreçlerin bir yansıması olarak konumlandırırken, Jung'un kolektif bilinçdışı kavramı ise rüyaların salt bireysel deneyimlere değil, evrensel ve arketipsel yapılara da dayandırarak irdelemesi; Freud ve Jung'un fikirsel düzlemdeki ayrım noktasını oluşturmaktadır diyebiliriz. Bu ayrım, çizgi roman anlatılarında kullanılan rüya imgelerinin çözümlenmesinde belirleyici bir kavramsal çerçeve sunar.

Görsel ve metinlerin bir bütün haline getirilmesi ile anlam oluşturan çizgi romanlar, bilinçdışı süreçlerin sembolik ve imgesel olarak somut hale gelmesine olanak tanıyan, göstergelerin çok katmalı olarak bir araya gelmesiyle oluşturulan yapılar barındırmaktadır. Bu bağlamda rüya imgeleri çizgi romanlarda, anlatının yapısını yalnızca estetik açıdan güçlendirme işlevini görmek yerine, bilinç, bilinçdışı ve sembol arasındaki ilişkiyi incelenebilir, gözlemlenebilir bir yüzeye taşınarak somutlaşmaktadır. ''Rüya bilinçli zihnin anlattığı bir hikâyeden oldukça farklıdır'' (Jung, 2020:35). Jung'un sembolizme bakışı çerçevesinde rüyalar bastırılmış içeriklerin dolaylı bir anlatımından ziyade, arketip imgelerini bilinçdışı süreçlerin görünür olduğu bir ifade biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan, McKean ve Vess'in çizgi roman illüstrasyonlarında oluşturdukları rüya imgeleri, Jung'un kolektif bilinçdışı bakış açısına bağlantı kurabilir. McKean ve Vess'in çizgi roman illüstrasyonlarında rüya, anlatının dışına taşan bir an sıçraması, karakterlerin "gerçeklikten kopuş" alanı değil; benlik arayışları ve kolektif sembollerle kurdukları ilişkileri içeren içsel dönüşümleri aktarıldığı bir yapıdır. Dolayısıyla rüya illüstrasyonları, sanatçıların çizgi roman anlatılarında bilinçdışının görsel temsili rolünü üstlendiğini iddia edebiliriz.

2.2. Dave McKean'in İllüstrasyonlarında Rüya İmgeleri ve Görsel Anlatı

McKean[1]'in görsel üslubu, gerçeklik ile düşsel olan arasındaki sınırları bilinçli biçimde belirsizleştiren, çok katmanlı ve parçalı bir anlatı yapısı üzerine kuruludur. MacKean Transmission 058 başlıklı röportajında ''Hayatımın büyük bir bölümünü düş kurarak ya da hayal ederek geçiriyorum… Dünyayı hayal gücümüz, sanat ve rüyalar aracılığıyla nasıl yorumladığımızı, zihnimizin nasıl çalıştığını keşfetmeyi seviyorum.'' (McKean, 2024).

[1] Dave McKean (1963), İngiliz illüstratör, grafik tasarımcı ve fotoğrafçıdır. Film ve görsel anlatının farklı mecralarında da üretimler gerçekleştiren disiplinlerarası bir sanatçı olarak öne çıkmaktadır. McKean, film, hareketli görüntü, müzik, sahne tasarımı ve dijital anlatı gibi alanlarda da üretimler gerçekleştirerek, görsel anlatıyı yalnızca sayfa düzleminde değil, çoklu duyusal ve mekânsal deneyimlere açmakta; üretimleriyle çağdaş sanat pratikleriyle kesişen disiplinlerarası bir yapı sergilemektedir.(McKean, 2025).

Disiplinlerarası üretim anlayışı ve düşsel olanla kurduğu yoğun ilişki, Dave McKean'in çizgi roman illüstrasyonlarında rüya imgelerinin neden merkezi bir anlatı unsuru olarak ortaya çıktığını anlamak açısından açıklayıcı bir bağlam sağlamaktadır. Sanatçının görsel üslubunda rüya, yalnızca tematik bir unsur olarak değil; görsel anlatının yapısını, atmosferini ve duygusal katmanlarını biçimlendiren merkezi bir anlatı unsuru olarak işlev görmektedir. ''Çelişkili ve gülünç görünen imgeler rüya göreni zorlar, normal zaman duygusu kaybolur ve alışılageldik şeyler büyüleyici ya da tehdit edici bir görünüm kazanır'' (Jung, 2020:36). Bu doğrultuda McKean'in çizgi roman illüstrasyonlarında rüya imgelerinin görsel anlatı içerisindeki rolü, bilinç ve bilinçdışı arasındaki ilişkiler bağlamında incelenmeye elverişli açıklayıcı bir perspektif oluşturmaktadır. Anlatının akışına dahil olan sahneler ''geçici bir durum'' ifadesi oluşturmak değil de daha çok karakterlerin içsel dünyalarıyla doğrudan ilişki kuran süreğen bir anlatı düzlemi olarak konumlandığını söylememiz mümkündür. Sanatçı, yaratım sürecine ilişkin değerlendirmelerinde, anlatının temel bileşenleri olarak fikir, duygu ve atmosfer kavramlarını vurgulamakta; metnin ise görsel anlatımın biçimsel ve duygusal niteliğini tamamlayan bir işlev gördüğünü ifade etmektedir. "Fikirleri, duyguları ve atmosferleri iletmek istiyorum. Bir hikâye ise, genellikle metin bana görselin tarzını, rengini ve doğasını güçlü bir şekilde tamamlayacak ve ifade edecek bir şey verir.'' (McKean, 2024)

2.3. Charles Vess'in İllüstrasyonlarında Rüya, Mit ve Masalsı Anlatı

Vess[2] üretimlerindeki anlatıyı yalnızca olay örgüsü üzerinden aktarmak yerine; atmosfer, sembolik figürler ve anlatı mekânları ile de ifade eden yaklaşım sunmaktadır. Sanatçı çeşitli söyleşilerinde mit ve masal anlatılarının çağdaş görsel anlatılar açısından hâlâ geçerli ve dönüştürülebilir sembolik yapılar sunduğunu vurgulamıştır. Sanatçı, çizimlerinde doğa, hayvan figürleri ve folklorik karakterleri sıklıkla kullanarak rüyayı bireysel bir bilinçdışı deneyimden ziyade kolektif hafızayla ilişkilenen bir alan olarak ifade ettiği söylenebilir. Bu yaklaşım, rüyanın evrensel ve kültürel sembolik yapılarla bağlantı kurmasına olanak tanımaktadır (Legendarium, 2014). Bu doğrultuda Neil Gaiman, Sandman karakterini "rüyaların ve hikâyelerin vücut bulmuş hâli" olarak kurguladığı ve bunun kendisine "neredeyse her türden hikâyeyi anlatabilmek için bir çerçeve" sunduğunu belirtmektedir (Bender, 1999:8). Sandman serisindeki çizimlerinde Vess, rüya anlatısını mit, masal ve folklorla beslenen bir görsel dünya içerisinde yapılandırmaktadır. Vess'in görsel katkıları, Sandman evreninde rüyanın süreklilik taşıyan, sezgisel ve bütüncül bir yapı olarak algılanmasını destekleyen türde illüstrasyonlar ürettiğini söyleyebiliriz.

Sanatçının 2021 yılında katıldığı bir podcast söyleşisinde, görsel anlatının tekil sahnelerden çok atmosfer ve anlatısal süreklilik üzerinden kurulduğunu vurgulaması, rüya imgelerinin Vess'in

[2] Charles Vess, 1951 yılında Virginia, Lynchburg'da doğmuştur. Vess, çizgi roman ve illüstrasyon alanında özellikle masalsı, folklorik ve mitolojik temelli üslubuyla tanınan bir sanatçıdır. DC Comics'ten The books of magic, Swamp Ting, The Sandman ve Marvel Comics'ten Spider-Man gibi birçok çizgi roman yayıncısının kapaklarını ve sayfalarını çizmiştir. Santman'in 19. sayısı olan "Bir Yaz Gecesi Rüyası'nı tamamlamıştır. Bu çizgi roman, en iyi kısa hikâye dalında Dünya Fantazi Ödülü'nü kazanan ilk çizgi roman olmuştur.

çalışmalarında anlatıyı kesintiye uğratan değil, anlatıyı taşıyan bir yapı olarak konumlandığını düşündürmektedir (Museum, 2021). Bu bağlamda, Vess'in eserlerinin görsel anlatısı, Jung tarafından geliştirilen kolektif bilinçaltı ve arketip kavramlarıyla birlikte anlamlı bir şekilde incelenebilir. Bu yönüyle, Charles Vess'in çalışmaları, mitolojik ve masalla ilgili süreklilikler yaratmanın bir aracı olarak çizgi roman öykü anlatımına rüya imgelerinin dahil edilmesinin potansiyel bir modeli olarak öne çıkmaktadır. Rüya, Vess'in görsel anlatısında parçalanmış ya da tekinsiz bir alan olarak değil, öykünün ruh halini etkileyen bütünsel bir sembolik yapı haline gelmektedir.

2.4. Dave McKean: Rüyanın Mekânsallaşması ve Zihinsel Alan, Cages

Cages, Dave McKean'in senaryo ve çizim süreçlerinde bütüncül bir yaratıcı sorumluluk üstlendiği ilk uzun çizgi roman çalışmasıdır. Dave McKean, çizgi roman anlatımına yaklaşımını şu sözlerle ifade etmektedir: "Çizgi romanları sevmemin nedeni, hareket etmemeleri ve seslerinin olmamasıdır. Bir üretici olarak bu unsurları çizim ve yazı aracılığıyla çağrıştırmam gerekir; okur ise bu unsurları kendi zihninde oluşturur." (McKean, 2014). McKean'in anlatıyı oluşturduğu süreçte dışsal olay akışından ziyade, okurun zihinsel ve içsel katılımını ön plana alan bir yapı olarak kurgulamaya daha yakın olduğunu bu ifadeler ile de anlayabiliriz. Bu bağlamda Cages, seçili sahneleri üzerinden kuramsal çözümleme açısından referans bir eser olarak değerlendirilmektedir.

Görsel. 1. Cages: 122-123, (2002)

Görsel 1'de, Cages'in 122. ve 123. sayfalarında rüya, belirli bir fiziksel mekâna yerleştirilen bir anlatı alanı olmaktan ziyade fiziksel mekânın belirsizleşmesiyle karakterlerin zihinsel durumlarının biraz daha belirgin olan yüz kısımlarını ön plana alarak karakterlerin kendi iç yüzleşmelerini aktardığı bir iletişim şekli halini almıştır. Mekândaki belirsiz mimari unsurlar ile kaostan uzak bir "sessizlik" hissi yaratılmıştır. Mekânın sınırlarının belirsizleşmesi ve figürlerin boşluk, karanlık bir alanda konumlanması, rüya deneyiminin fiziksel gerçeklikten

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

kopuşunu görsel olarak ifade etmiştir. McKean, rüyayı gerçekleştiği yeri anlaşılabilen bir sahne yerine, karakterin iç dünyasında şekillenen bir anlatı mekânı olarak sunmaktadır. Panel düzenlerindeki sürekliliğin bilinçli biçimde kırılması, rüya zamanına özgü kopukluk hissini güçlendirmektedir (McCloud, 2019:116). Bu bağlamda rüya, anlatının akışını yavaşlatan ya da akışı askıya alan bir duraklama noktası oluşturmaktadır. Dolayısıyla okuru karakterin zihinsel sürecine derinlemesine dâhil eden bir deneyim alanı oluşturduğunu iddia etmemiz mümkündür.

Görsel. 1. Cages: 124-125, (2002)

Görsel 2'deki 124. ve 125. sayfalarda McKean'ın rüya anlatısının gitgide yoğunlaştığı ve belirsizleştiği görülmektedir. Figürlerin yüzlerinin alışılageldik olandan farklı olarak değişime uğraması, mekânla bütünleşmesi, beden algısının belirsizleşmesi ve karakterlerin kimlik bütünlüğünün kısa süreliğine muğlaklaştığını, belirsiz bir deneyim alanına taşındığını düşündürmektedir.

McKean'ın kopuk rüya imgeleri mekanizması sadece tematik bir analizin bilişsel ürünü değil, aynı zamanda da kolaj teknikleri ve fotoğrafların yanı sıra doğrudan resim düzleminde çizim yapmanın etkileşimli bir karışımı olduğunu söyleyebiliriz. Jung'a göre rüyalar, bilincin denetimi dışında ortaya çıkan, bilinçdışının kendine özgü ve otonom bir etkinliği olarak işlev görür (Jung, 2020:32-37). Bu bağlamda rüya imgeleri, bastırılmış bir içeriğin dolaylı temsili olmaktan ziyade, benliğin bütünlüğünün geçici olarak askıya alındığı ve bireyin içsel çatışmalarıyla doğrudan karşı karşıya kaldığı bir yüzleşme alanı olarak değerlendirilebilir. Figürlerin kimliklerinin belirsiz olarak yansıtılması, rüyanın bireysel benliğin çözülmesine izin veren bir alan olarak işlediğini düşündürmektedir. Çünkü bu noktada rüya, anlatı içinde açıklayıcı bir sorumluluğu olmaksızın, belirsiz bir alan olarak konumlanmaktadır (Gravett, 2005). McKean'ın rüya imgeleriyle ilgili görsel anlatısı bu nedenle, kopuk imge oluşumuna veya ürkütücü bir yaklaşıma dayanmayan, aksine parçalanma, çözülme, tükenme, karanlık ve boşluğun kendisi aracılığıyla rüya imge yapısını içeren bir şekilde hayal gücü alanını kullandığı söylenebilir.

Görsel 3'te 126-127. sayfalarda, rüya atmosferinin git gide daha da derinleştiği görülmektedir. Yoğun siyah renkler, mekân ve perspektifin bulanıklaşmasına ve çözülmesine, figürlerin izole edilmesine neden olarak rüyanın bireysel yönünün vurguladığını göstermektedir. Rüya alanı

artık bir kaçış yeri olmaktan çıkarak, karakteri kendi içsel mücadelesiyle yüzleşmeye zorlayan kişisel bir deneyime dönüşmektedir. Sayfa tasarımındaki panellerin bozulması ve parçalanması ile boş alanların artması, bir tür anlatı ritmi ve duraklama yaratmaktadır.

Görsel. 2. Cages: 126-127, (2002)

Bu bağlamda anlatıda rüyanın rolünün sadece sembolik değil, aynı zamanda yapısal olarak da ele alındığı söylenebilir. Nitekim McKean'in rüya kurgusunun, Jung'un rüyaların kişisel ve kolektif düzeyde işlev gören sembolik yapılar içerdiği ve böylece bilinçaltının çok katmanlı temsillerine sahip olduğu (Jung, 2025:52-65) kanısıyla bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, McKean'in illüstrasyonlarındaki rüya imgelerinin, anlatının dışında var olan fantastik bir alemi değil, karakterlerin kimlik arayışlarındaki iç çatışmalarını ve deneyim içindeki kırılmaları ve çatlakları ortaya koyan bir tür anlatı aracını taşıdığını söylememiz mümkündür.

2.5. Charles Vess: Rüyaya Giriş ve "Eşik" İmgesi, Sandman

Sandman: Düş Ülkesi çizgi romanının 79. Sayfasındaki kareler çocuğun Pan-benzeri figür ile karşılaşmasıyla başlamaktadır. Bu sahne, rüyanın bilinçli dünyadan ayrıldığı eşik anını temsil edebilir. Mekânın doğa merkezli yapısı, yumuşak renk paleti ve geniş alan kompozisyonu, okuru tehditkâr olmayan fakat gerçeklikten kopuk bir alana taşımaktadır. Bu bağlamda rüya, gündelik gerçekliğin askıya alındığı, sembolik anlamların devreye girdiği bir geçiş alanı olarak konumlanmaktadır diyebiliriz. Pan figürü, Jungcu bakışla değerlendirildiğinde, kolektif bilinçdışında sıklıkla karşılaşılan doğa-ruh/rehber arketipi ile ilişkilendirilebilir. Figürün yarı hayvan bedeni ve rehberlik eden tavrı, rüyaya giren öznenin bilinçdışıyla ilk temasını simgeler. Jung'un rüyalarda beliren bu tür figürleri, bilinç ile bilinçdışı arasında aracı işlev gören arketipsel imgeler (Jung, 2025:52-55) olarak aktarması, sahnedeki görsel kurguyu destekler niteliktedir.

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

Görsel. 3. Sandman: Düş Ülkesi: 79, (2004).

Vess, bu figürü tehditkâr değil, oyuncu ve davetkâr bir biçimde resmederek rüyanın başlangıcındaki güvenli yanı öne çıkarır. Panel düzeninde ani kırılmaların olmaması ve figürlerin mekâna dengeli biçimde yerleştirilmesi, rüyanın henüz dönüştürücü kısmında değil, davet edici bir evrede olduğunu düşündürebilir. Sayfadaki sembolik kullanımlar, rüyanın anlatıdan kopuk bir fantezi alanı değil, karakterlerin içsel yolculuğuna açılan bir kapı olduğunun bir göstergesi olabilir.

Sayfa 80'e geldiğimizde rüya anlatısının tonu belirgin biçimde değişmektedir. Periler, çiçekler ve soluk renklerle tasvir edilen dünya, huzur ve eğlenceli bir şeklinde kurgulanmıştır. Ancak, sonraki sayfalarda bu huzur, masumiyet ve tehlikenin birbirine karıştığı grotesk bir dünyaya dönüştüğü görülmektedir. Görselin üst kısmında, peri figürleri ile yerde bulunan, hayvan ve insan melezi bir yaratık arasında gerçekleşen temas, rüyadaki söylemin tipik nedensellik mantığına uygun olarak gelişmektedir. Bedene dokunmak, onu çiçeklerle süslemek anlamına gelebilir; iyiliksever bir oyun biçimini alır, ancak özneyle bağımsız olarak gerçekleşir. Jung'a göre, kişiyi pasif bir katılımcı yapan bilinçaltının arketipsel güçleriyle ilişkilendirilebilir. Anlatının orta panellerindeki tonda belirgin bir değişim gözlemlenmektedir. Başta oldukça önemsiz gibi görünen "bezelye çiçeği" meselesi, giderek artan bir saplantı noktasına dönüşmektedir (kelime tekrarlamaları ile rahatsız edici bir hal almaktadır). Bu durum rüyalardaki anlatılara özgü bilişsel yer değiştirmeyi yansıtıyor olabilir. Alt kısımda, yaratık-insan melezi varlığın kafasından "acı verici bir uzantının" çıkartılması hem bedensel bir şiddet eylemi hem de potansiyel olarak bir arınma/yüzleşme sembolü olarak tasvir edilebilir. Jung'un

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

bakışı ile, bilinçaltına bastırılmış veya "yabancı" olan unsurların bilinçli zihinde zorla tezahürünü temsil edebilir. Ancak, rüya işlevi için bir telafi değil, doğrudan bir yüzleşme vardır.

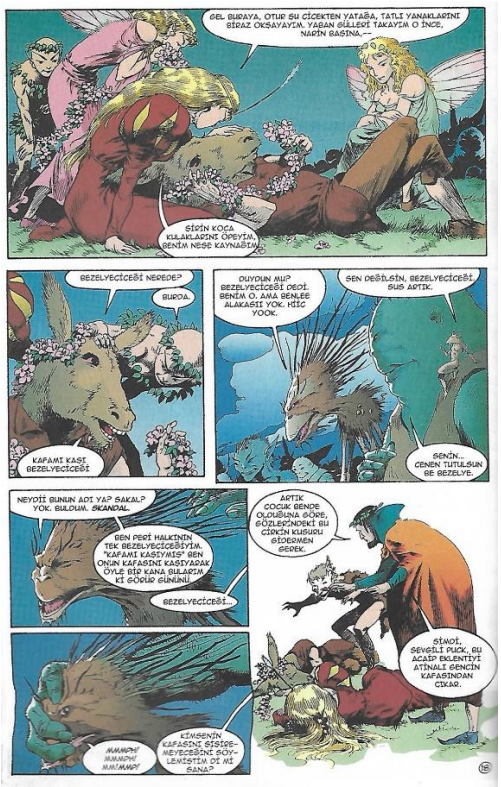

Görsel. 4. Sandman: Düş Ülkesi: 80, (2004)

Vess'in doğrusal sanat tarzıyla mümkün kılınmıştır. İlk olarak, hikâye ilerledikçe giderek sertleşen yumuşak ve akıcı çizgiler kullanılmış; bedenler bükülmüş ve yüz hatları bozulmuştur. Buna karşılık, renk şeması, peri masallarının soluk renklerinden gerilimi de simgeleyen daha koyu tonlara doğru geçiş yapmıştır. Görsel temsilin kesintiye uğramış anlatının amaçlarına hizmet ettiği anlamına gelebilir.

Charles Vess, Sayfa 81'de rüya anlatısının en yoğun ve tekinsiz anlarından birini sunar. Vess'in, rüya deneyimini, Jung'un rüyayı uyanıklık söyleminin mantığına karşı bir direnç alanı olarak kavramsallaştırma yöntemine uygun şekilde tercüme ettiğini söyleyebiliriz. Karakterin kendi konuşmasıyla vurguladığı üzere, "*Öyle bir rüya gördüm ki, insan aklı bunu anlatmaya yetmez*" ve "*Bu rüyadan bahsetmek aptalca olur sanırım*" diyerek rüyanın mantık yoluyla analiz edilemeyecek ve dil aktarımına kapalı bir deneyim alanı olduğunu belirtmektedir. Jung'un teorisine göre rüyalar, uyanıklık mantığı tarafından kontrol edilmeyen sembolik süreçlerin bir sonucu olarak açıklanır; dolayısıyla amaçları bilgilendirici olmaktan ziyade deneyim odaklıdır. Rüya, açıklayıcı ya da öğretici bir işlev üstlenmez; aksine belirsizlik ve rahatsızlık üretir. Jung'un sembolik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, rüyanın telafi edici bir rahatlama işlevinden ziyade yüzleştirici bir nitelik taşıdığına işaret etmektedir. Jung'a göre rüyalar, bilincin düzenleyici ve çoğu zaman savunmacı işleyişinin dışında kalan içerikleri; özellikle bastırılmış, ihmal edilmiş ya da henüz bilinç düzeyiyle bütünleşmemiş arketip imgelerini, sembolik anlatım biçimleri aracılığıyla açığa çıkarır.

Görsel. 5. Sandman: Düş Ülkesi: 81, (2004)

Jung, rüyaların temel işlevinin, bireyi rahatlatmak değil, ‘‘Genel psişik dengeyi hassas bir şekilde yeniden yeniden kuran rüya malzemesi üreterek psikolojik dengemizi düzeltmeye çalışmasıdır. ‘‘Ben buna rüyaların psişik yapımızdaki tamamlayıcı (ya da telafi edici) rolü diyorum.’’ (Jung, 2020:46). Bu bağlamda rüya, bireyi yatıştıran bir mekanizma olmaktan çok yüzleşmeye dayalı psişik bir düzenleme alanı olarak işlev görmektedir (Jung, 2025). Dolayısıyla rüya, özneyi güvenli bir anlatı içinde tutmak yerine, çözülmemiş içsel gerilimlerle karşı karşıya bırakır. Jung'un teorisine göre rüyalar, uyanıklık mantığı tarafından kontrol edilmeyen sembolik süreçlerin bir sonucu olarak açıklanır; dolayısıyla amaçları bilgilendirici olmaktan ziyade deneyim odaklıdır. Rüya, açıklayıcı ya da öğretici bir işlev üstlenmez; aksine belirsizlik ve rahatsızlık üretir. Jung’un sembolik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, rüyanın telafi edici bir rahatlama işlevinden ziyade yüzleştirici bir nitelik taşıdığına işaret etmektedir. Jung’a göre rüyalar, bilincin düzenleyici ve çoğu zaman savunmacı işleyişinin dışında kalan içerikleri; özellikle bastırılmış, ihmal edilmiş ya da henüz bilinç düzeyiyle bütünleşmemiş arketip imgelerini, sembolik anlatım biçimleri aracılığıyla açığa çıkarır. Sayfadaki “*Sanki şeydim… Kimse anlatamaz ne olduğumu.*” ifadesi, rüyanın benlik algısında yarattığı geçici çözülmeye işaret edebilir. Jung’un ego merkezli bilincin rüya sırasında askıya alındığını belirten yaklaşımıyla bakacak olursak, rüya burada öznenin kendisini sabit bir kimlik üzerinden tanımlayamadığı bir içsel eşik alanı olarak belirir. Sayfanın orta kısmındaki konuşmalarda dile getirilen bedel ve arzu ilişkisi ise rüyanın gerçeklikten kaçış alanı olmaktan ziyade yüzleştirici bir işleve sahip olduğunu düşündürür. Bu bağlamda Vess’in görsel anlatısı, rüyayı açıklayıcı bir anlatı aracı olmaktan çıkarıp; bilinçdışıyla kurulan doğrudan ve dönüştürücü bir deneyim alanı olarak konumlandırmaktadır. Jung’a göre rüyayı bilinçdışının doğrudan bir ifadesi olarak ele alması, rüyanın açıklanmaya değil deneyimlenmeye yönelik bir

alan olduğunu ortaya koyar (Jung, 2025). Fromm'un evrensel sembol anlayışı doğrultusunda değerlendirildiğinde, bu sahnedeki imgelerin tekil ve kapalı anlamlar üretmekten ziyade, öznenin deneyimiyle açılan sembolik bir alan oluşturduğu söylenebilir (Fromm, 2017:33). Böylece rüya, anlatının dışına taşan bir fantezi değil; karakterin içsel dönüşümünü tetikleyen sembolik bir alan hâline gelmektedir.

3. DEĞERLENDİRME

Charles Vess ve Dave McKean'in çizgi roman illüstrasyonlarında rüya imgelerine yaklaşımları, Jung'un sembolizme bakışı çerçevesinde ele alındığında, rüyanın çizgi roman anlatısında tek bir görsel ile sınırlanamayacağını göstermektedir. Vess'in Sandman: Düş Ülkesi'nde rüyayı masalsı bir anlatım; mitolojik ve doğayla iç içe bir süreklilik içerisinde yapılandırması; rüyayı yumuşak geçişler ile kolektif bilinçdışını görünür kılmaya olanak sağlayan sembolik anlatıma sahip alanlardır denilebilir. Buna karşın McKean'in Cages çizimlerinde rüyayı parçalı, içe dönük, belirsiz mekân yapılarıyla kurgulaması; rüya deneyimini bireyin bilinçdışı deneyimlerindeki kırılganlığı ve içsel çatışmaları üzerinden görünür kıldığı söylenebilir.

Vess'in rüya sahnelerine baktığımızda doğa mekânlarının, hayvan figürlerinin ve masallarda ve bazı inanışlarda karşılaştığımız rehberlerin tasvir edilmesi, Jung'un kolektif bilinçdışı görüşünde yer alan arketip imgeler ile ilişkilendirilebilir. İmgeler, rüyayı tehditkâr bir alan olarak değil de dönüşüme imkân tanıyan ''eşik kapısı'' olarak sunmaktadır Jung, (Jung, 2025:50-55). Vess'in sahnelerinde figürlerin duygu durumları, nesnel bir gerçeklikten ziyade içsel bir gerilim alanı üzerinden kurulmuş olmasının mümkün olduğunu söyleyebiliriz. McKean'de ise rüya, benzer arketip kökenlere sahip, daha çok bireyin bilinçdışının parçalanmış yapısını, kurguladığı mekânların belirsizliğiyle aktarmıştır gibi bir iddiada bulunabiliriz. Figürlerin çözülmesi, mekânın dağılması ve panel sürekliliğinin bozulması ve parçalanması, rüyayı güvenli bir geçiş alanı olmaktan çıkararak yüzleştirici bir iç dünya deneyime dönüştürmektedir. Bununla bağlantılı olarak rüya konuşma dilinde sevimli bir arzu gidericidir. Gerçek hayatta beklentilerimizin üzerinde bir durum söz konusu olduğunda şaşkınlığımızı ''Rüyamda görsem inanmazdım'' cümlesiyle ifade ederiz (Freud, 2024:171). McKean'in kurguladığı rüya anlatısı, Freud'un rüyayı bastırılmış içeriğin dolaylı ve simgesel olarak ele alan yaklaşımıyla da örtüştüğü öne sürülebilir.

Anlatının yapısına bakıldığında, Vess'in çizgi roman anlatısında rüya imgeleri süreklilik, akış ve atmosfer üzerinden anlam bulurken; McKean'de rüya anlatısı, ritmini bozan, zaman ve mekân algısını askıya alan bir yapı olarak konumlandığı söylenebilir. Scott McCloud'un çizgi romanda zamanın ve anlamın panel düzeninin, boşluk ve kopuşlar aracılığıyla üretildiğine dair anlatımı, McKean'in rüya sahnelerindeki parçalı yapıyı açıklayıcı nitelik sunmaktadır (McCloud, 2019:101). Vess'in daha akışkan panel düzeni ise rüyanın anlatı içinde "kesinti" değil, anlatıyı taşıyan bir katman olarak algılanmasına katkı sağlamaktadır.

Bu bağlamda, her iki sanatçının rüya imgelerini Jung'un sembolizme bakışı ile ilişkilendirilebilecek biçimde kullandığı, ancak sembolleri farklı anlatısal ve görsel stratejilerle yapılandırdığı söylenebilir. Vess, rüya, masal ve mit aracılığıyla kolektif bir sembolik dil kurarken; McKean, rüya, bilinçdışının parçalı, huzursuz ve içsel yapısını görünür kılmaktadır. Fromm'un evrensel sembol anlayışı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu farklı yaklaşımlar,

rüyanın çizgi roman anlatısında hem kolektif hem de bireysel düzeyde işleyebilen çok katmanlı bir sembolik yapı sunduğunu göstermektedir (Fromm, 2017:33).

4. SONUÇ

Charles Vess'in Sandman Düş Ülkesi'nde rüyayı masalsı, mitolojik ve doğayla iç içe bir süreklilik içerisinde ele aldığı; rüya imgelerini kolektif bilinçdışıyla ilişkilendirilebilecek arketipsel sembolleri aracılığıyla yapılandırdığı görülmüştür. Vess'in görsel üslubunda rüya, anlatıyı kesintiye uğratan bir unsur olmaktan ziyade, karakterlerin içsel yolculuklarını destekleyen ve dönüşüme imkân tanıyan bir eşik alanı olarak konumlanmaktadır. Dolayısıyla, rüyanın evrensel sembolik dil üzerinden anlam bulacağını savunan Jung'un bakış açısı ile örtüştüğünü söylemek mümkündür (Jung, 2025).

Dave McKean'in Cages adlı çizgi romanında, parçalı, içe dönük ve belirsiz görüş açısı sunarak rüya imgeleri ile iletişim kurulan sahneler ürettiğini iddia edebiliriz. McKean, rüya imgelerini mitolojik süreklilik değil de bireyin bilinçdışı kırılganlığı, bastırılmış içerikleri ve zihinsel dağılma hâlleri üzerinden görünür kıldığı söylenebilir. Birbirinden ayrılan düzensiz hale getirilen panel yapıları, belirsiz mekânlar ve figürlerin çözülmesi, rüya imgelerini güvenli geçiş alanı olmaktan çıkararak yüzleştirici deneyimlere dönüştürdüğü kanısına varılabilir. Bu bağlamda McKean'ın üretimlerindeki rüya imgelerinin kullanımları Jung bakış açısıyla örtüştüğünü iddia etmemiz mümkündür. Jung (2020:48)'a göre rüyalar, bilinçli zihnin anlattığı hikâye gibi değil de normal zaman duygusunun kaybolduğu, alışılagelmiş olanın tekinsize dönüştüğü görünümler kazanmaktadır. Dolayısıyla geldiğimiz noktada McKean'ın rüya imgelerini kullanımının Jung perspektifi ile örtüştüğünü iddia etmemiz mümkündür.

Her iki sanatçının rüya imgelerine yaklaşımları, McCloud'un Çizgi Romanı Anlamak kitabında tartışılan çizgi roman anlatısına özgü zaman, boşluk ve panel düzeni kavramlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, rüyanın çizgi roman dilinde yalnızca tematik değil, aynı zamanda yapısal bir işlev üstlendiği de görülmektedir. Vess'de rüya, anlatının akışını taşıyan süreklilik oluşturan bir yapı sunarken; McKean'de rüya imgeleri, anlatının ritmini aniden bozan ve okuru zihinsel içe dönüşe taşıyan alanları oluşturduğunu savunabiliriz.

Araştırmada rüya imgelerinin çizgi roman anlatısında hem kolektif hem de bireysel bilinçdışı düzlemlerinde işleyebilen çok katmanlı sembolik bir yapı sunduğu fikrini öne sürmektedir. Vess'in anlatılarında rüya, Jung'un kolektif bilinçdışı ve arketipsel imgeler yaklaşımıyla uyumlu biçimde mit, masal ve kültürel hafızayla süreklilik kurarken; McKean'in çizgi romanlarında rüya, Jung'un rüyayı açıklayıcı bir anlatıdan ziyade, bireyin bilinçdışıyla yüzleştiği, zamansal ve mekânsal sınırların askıya alındığı bir deneyim alanı olarak ele alan perspektifiyle daha belirgin ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla çizgi romanın rüya imgelerini hem süreklilik hem de kırılma: hem anlatı akışı hem de zihinsel kesinti üzerinden ele alabilen geniş görüş açısı sunduğunu ve deneyse bir anlatı evreni sunduğunu göstermektedir. Araştırma rüya imgelerinin çizgi roman ve illüstrasyon bağlamında yalnızca bilinçdışına ait imgeler olarak değil, anlatının biçimsel ve yapısal bütününü dönüştüren temel anlatı unsuru olarak değerlendirilmesinin fayda sağlayacağına işaret etmekte; gelecekte yapılacak araştırmalar için verimli bir inceleme zemini önermektedir.

KAYNAKÇA

[1] Bender, H., *The Sandman Companion.* archive.org: https://archive.org/details/sandmancompanion0000bend/mode/2up

Erişim Tarihi: (27.12.2025)

[2] Freud, S., *Rüyaların Yorumu.* İstanbul: Say Yayınları, 2024

[3] Fromm, E., *Rüyalar Masallar Mitler,* İstanbul: Say Yayınları, 2017

[4] Gaiman, N., *Sandman; Düş Ülkesi.* İstanbul, 2004

[5] Gravett, P., *Graphic novels: Everything you need to know.*, New York, 2005

[6] Jung, C. G., *İnsan ve Sembolleri.* İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2020

[7] Jung, C. G., *Arketipler ve Kolektif Bilinçdışı.* İstanbul, 2025

[8] Legendarium, *Legendarium's Exclusive Interview wirh Artist and Illustrator Charles Vess*, https://crystalhurd.com/legendarium-interview-with-illustratorartist-charles-vess/ Erişim Tarihi: 03.12.2025

[9] McCloud, S., *Çizgi Romanı Anlamak.* İstanbul, 2019

[10] McKean, D., *Cages.* 2002, archive.org, https://archive.org/details/cages0000mcke/mode/2up?utm_source=chatgpt.com Erişim Erişim Tarihi: 15.11.2025

[11] McKean, D., *A blend of fact and interpretation of fact: An interview with Dave McKean.* culturalgutter.com, 2014.09.11: https://culturalgutter.com/2014/09/11/interview-with-dave-mckean/?utm_source=chatgpt.com Erişim Tarihi: 10.12.2025

[12] McKean, D., Interview with Dave McKean on his Surreal and Arcane Art Transmission 059). (D. Musorrafti, Röportaj Yapan) https://retrofuturista.com/interview-with-dave-mckean-on-his-surreal-and-arcane-art/, Erişim Tarihi: 15.12.2025

[13] McKean, D., *Biyography*. davemckean.com, https://www.davemckean.com/personal/biography/ Erişim Tarihi: 25.09.2025

[14] Museum, N. R., *Charles Vess (Episode 06) [Podcast]. The Illustrator's Studio, Norman Rockwell Museum, 22.03.2021*, rockwllcenter.org: https://rockwellcenter.org/podcast/charles-vess-episode-06/?utm_source=chatgpt.com Erişim Tarihi: 01.10.2025

PİŞİRİMDEN MUMLAMAYA: SERAMİK VE TEKSTİLDE ÇATLAK DOKULARIN BİÇİMLENİŞİ

FROM FIRING TO BATIK: THE FORMATION OF CRACK TEXTURES IN CERAMICS AND TEXTILES

Doç. Şirin KOÇAK
Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü,
sirin.kocak@usak.edu.tr - ORCID ID 0000-0001-6367-8060

Arş. Gör. Amine Hande TUNCER
Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü,
amine.tuncer@usak.edu.tr - ORCID ID 0009-0009-7976-3417

ÖZET

Yaratıcı sürecin temel basamaklarından olan doku, her sanatçıya ifade alanı oluşturur. Her malzemenin fiziksel özellikleri sanatsal üretime katkı sağlar. Seramik ve tekstil malzemeleri ele alındığında da karşımıza seramiğin temel malzemesi kil, tekstilin ana malzemesi de kumaş çıkar. Kilin plastikliği, kumaşın organik yapısı ve dokusu sanatçılara kendiliğinden bir çalışma alanı sağlar. Bu araştırmanın amacı seramik ve tekstil yüzeylerde rastgele oluşturulan iz ve çatlakların oluşum aşamalarını ve yapıtlara katkısını incelemektir. Seramik sırları, sırsız yüzeylerde indirgeme yöntemleri ve yaş çamurlar üzerine uygulanan dekor teknikleriyle elde edilen dokular ve yüzeyde oluşan rastlantısal etkiler; tekstilde ise mumlama batik yöntemi ve oluşan çatlak dokuların yüzeye etkileri çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Her iki disiplinde doku ve dokunsallık üzerinden okumalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seramik, Raku, Tekstil, Batik, Tasarım, Doku, Çatlak

ABSTRACT

Texture, one of the fundamental steps in the creative process, provides an area of expression for every artist. The physical properties of each material contribute to artistic production. When considering ceramic and textile materials, clay emerges as the basic material of ceramics, and fabric as the main material of textiles. The plasticity of clay and the organic structure and texture of fabric provide artists with a natural working area. The aim of this research is to

examine the formation stages of randomly created marks and cracks on ceramic and textile surfaces and their contribution to the works. The textures obtained with ceramic glazes, reduction methods on unglazed surfaces, and decoration techniques applied to wet clay, as well as the random effects formed on the surface; and in textiles, the wax batik method and the effects of the resulting crack textures on the surface form the focus of the study. Readings were made through texture and tactility in both disciplines.

Keywords: Ceramic, Raku, Textile, Batik, Design, Texture, Crack

1. GİRİŞ

Sanat ve tasarım alanlarında yüzey, uygulamaların gerçekleştirildiği estetik bir sonuç alanıdır. Söz konusu disiplinin üretim süreçlerinin, malzeme davranışlarının ve sanatçı müdahalesinin izlerini taşıyan dinamik bir yapı olarak değerlendirilebilir. Özellikle seramik ve tekstil gibi uygulamalı disiplinlerde yüzey, uygulama süreci boyunca ortaya çıkan beklenmedik etkilerle şekillenebilmektedir. Kontrollü ve kesin sonuçlu uygulamaların yanında, sanatçının kontrolü dışında gelişen oluşumlara da olanak tanır. Seramik yüzeylerde çatlak oluşumları; kilin bünyesi, sır malzemesi, pişirim süreci ve tekniğine bağlı olarak gelişen fiziksel ve kimyasal etkileşimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Pişirim süresince oluşan yüzey gerilimleri, sır malzemesi üzerinde oluşan çatlamalar gibi etkilerin sonucunda öngörülemeyen dokular ortaya çıkarabilir. Bu durum seramik yüzeyini statik bir yüzey olmaktan çıkararak sürecin izlerini taşıyan bir ifade alanına dönüştürmektedir. Benzer durum tekstil yüzeylerindeki uygulamalarda da görülür. Kumaş yüzeylerindeki çatlak görüntüler, boya, lif ve kullanılan malzemelerin genelinin oluşturduğu etkileşim sonucu ortaya çıkabilmektedir. Maskeleme (yüzey kaplama) sırasında oluşan bu izler yüzeyde kendine özgü görsel bir oluşturabilir. Bu dokusal görüntüler çalışmada özgünlüğü destekleyen bir ifade biçimi olarak değerlendirilebilir.

Her iki disiplinde de uygulamadaki kontrol ve kontrolsüzlük arasında hassas bir denge söz konusudur. Sanatçının bilinçli müdahalesi ile kullanılan malzemenin kendi doğası arasında kurulan bu ilişki, yüzeylerde oluşan çatlak (damarlanma) etkileri kavramsal bir değer olarak konumlandırılabilir. Bu çalışma seramik ve tekstil yüzeylerinde belirli uygulamalar sonucu ortaya çıkan çatlak doku efektlerine değinmektedir. Çalışma yüzeylerdeki çatlak efektlerin nasıl sanatsal bir dil oluşturduğunu ve hangi uygulamalar sonucu oluştuğunu incelemeyi amaçlamaktadır.

2. SERAMİK YÜZEYLERDE ÇATLAK DOKU UYGULAMALARI

Seramikte yaş çamurlar üzerine uygulanan dekor teknikleri ile yüzeyde doğal görünümlü çatlak oluşturulabilir. Özellikle çamur tornası ile şekillendirme yapılan çalışmalarda çamurun plastik özelliği ve yumuşak dokusu kullanılarak bu görünüm elde edilir. Bu teknikerin yanında seramik yüzeylerde kırılganlığı temsil eden dokular raku ve sırsız raku teknikleri ile de elde edilebilir.

Seramik sırlı yüzeylerde raku pişirim tekniği 16. yy'da Japonya'da keşfedildiği günden beri çömlekçiler ve sanatçılar tarafından kullanılmaktadır. Bu teknik genellikle 900º C ve üzeri sıcaklıklarda pişirimi yapılan seramiklerin fırından alınarak kâğıt, talaş gibi malzemelerle kaplı, kapalı bir yerde (metal kap) redüksiyona tabi tutulmasıyla gerçekleştirilir. Burada kullanılan sırın redüksiyon ortamında nasıl değişiklik göstereceği bilgisine sahip olmak önemlidir. Ani ısı değişimlerine maruz bırakılan seramik yüzey, ısının ve yüzey gerilimin etkisiyle sır yüzeyinde çatlakların oluşumuna sebep olur. Bu çatlaklar rastlantısal olarak gerçekleşmektedir. Bu restlantısallık sonucunda yüzeyde tekrarı mümkün olmayan dokular oluşur. Çömlekçiler ve sanatçılar bu dokunun peşinden yüzyıllardır gitmekte ve günümüzde dünyada pek çok sanatçı bu teknik ile eserlerini üretmeye devam etmektedir.

Görsel 1. Araf, Raku, 20x5x20 cm, Mürşit Cemal Özcan, 2019

Görsel 2. Raku Form, Mutlu Başkaya, 2019

Görsel 3. Rika (Armut Çiçeği), Beyaz Raku Reiki Sırlı Çay Kasesi, Raku Kichizaemon XV

1980 sonrasında sırsız yüzeylerde raku tekniği (naked raku) Jerry Caplan, Kate ve Will Jacobson, Charlie ve Linda Riggs, Wally Asselberghs, Ashraf Hanna, Roland Summer, David Roberts gibi sanatçıların deneysel çalışmaları ve araştırmaları sonucunda geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Ülkemizde bu tekniğin yaygınlaşmasına Toygan Eren, Şirin Koçak, Sercan Filiz'in pişirim tekniğini atölye ortamında uygulaması ve workshoplar gerçekleştirmeleri etkili olmuştur.

Sırsız yüzeylerde raku tekniği "bisküvi pişirimi yapılmış seramik ürün üzerine astar ve sır uygulaması yapılarak raku pişiriminin gerçekleştirilmesi ile dekoratif bir yüzey oluşturma tekniğidir. Seramik ürün, 850- 900 ºC ya da 900- 980º C aralığında, fırından çıkartılarak kapalı bir kutu içinde 3 dakikadan 30 dakikaya kadar değişen süreler ile indirgen ortamda bırakılır. Seramik yüzey üzerinde bulunan astar ve sır tabakası indirgeme esnasında oluşan dumanın bünye üzerine doğrudan nüfuz etmesini kısmen engelleyerek yüzeyde bünye rengine göre beyaz, gri'den siyaha uzanan dekoratif etkiler oluşturur. Uygulanan astar ve sır tabakasının indirgeme sonrasında seramik yüzeyden pişmiş bir yumurtanın kabuğu gibi kopup uzaklaştırılması sebebi ile 'sırsız raku' olarak tanımladığımız bu teknik 'naked raku' veya 'resist slip raku' isimleri ile bilinmektedir" (Koçak, 2014, s.9).

Görsel 4. "Hand Series X", Sırsız Raku, (Naked Raku), Şirin Koçak, 2014

Görsel 5. "Bowls Series", Sırsız Raku, Şirin Koçak, 2014

Görsel 6. "Hearts Series", Şirin Koçak, 2014

Bu bölümde incelenen eserlerde sanatçıların çatlak dokuyu özellikle elde etmek istedikleri görülmektedir. Bu dokuları elde edilmek amacıyla sanatçılar, seramik malzemenin olanaklarını, seramik şekillendirme ve pişirim teknikleri ile ele alırlar ve uygularlar. Dokular eserlerin biçiminde belirgin hale gelmektedir. Bu durum da sanatçının ele aldığı kırılganlık ve dayanıklılık kavramlarını sembolik olarak izleyiciye sunar.

3. MUMLAMA BATİK TEKNİĞİNİN AŞAMALARI VE ÇATLAMA (KRAKLE) ETKİSİNİN OLUŞUMU

Batik, geleneksel olarak dekoratif motifler üzerine belirli uygulamalarla sonuçlandırılan bir kumaş parçasıdır. Yapımında, kumaşın boyayı emmesini engellemek adına maskeleme tekniği olarak balmumu kullanılan bir boyama tekniğidir. Kumaş üzerindeki batik desenlerini örtmek için kullanılan balmumu, başka bir renkten diğer renge sızıntıyı önler. Etimolojik olarak, batik kelimesi Cava dilinde "mbatik" olarak adlandırılır (Wardani & Sitindjak, 2014, s. 37).

Mumlama batik, tekstil yüzeyinde boya ile temas etmesi istenmeyen alanların balmumu& parafin karışımı aracılığıyla maskelendiği, çok aşamalı ve süreç odaklı bir rezerv boyama tekniğidir. Bu teknikte yüzeyde ortaya çıkan çatlama (krakle) etkisi, balmumunun fiziksel özellikleri ve uygulama biçimi ile boyama süreçlerinin oluşturduğu bir etkileşimin sonucudur (Bauer, 1969). Mumlama batik uygulamasında en uygun kumaşlar, boyayı iyi emen ve mumun lifler arasına nüfuz etmesine olanak tanıyan doğal lifli (pamuk, ipek, keten vb.) kumaşlardır. Kumaş uygulamadan önce yıkanarak apre maddelerinden arındırılır. Bu işlem mumun yüzeye iyice tutunmasını ve boyanın çatlaklardan kontrollü bir biçimde sızmasını sağlar. Bu aşama çatlama efekti de dâhil olmak üzere istenilen sonucu elde etmek açısından kritik bir önem teşkil eder. Çatlak (krakle) efektinin belirleyici olması kullanılan mumun türüne bağlıdır. Parafin ve balmumu karışımının oranı çatlak oluşumu açısından belirleyicidir. Parafin oranı yüksek karışım yüzeyde daha sert bir etki vermektedir. Parafin oranı yüksek karışımlar uygulanan yüzeyde kuruduktan sonra kırılmaya daha yatkın bir etki oluşturur. Balmumu oranı yüksek olan karışım ise daha esnek ve yumuşak bir yapı gösterir. Balmumu oranı yüksek karışımlar kumaş yüzeyinde daha ince ve sınırlı çatlaklar meydana getirir. Bu sebeple çatlama etkisi istenen mumlama batik uygulamalarında, mumun kırılganlığını artıran karışımlar tercih edilebilir.

Erimiş mum, tjanting (mum kalemi) ya da fırça aracılığıyla istenen bölgeye akıtılarak uygulanır. Kumaş üzerine çizilmiş olan desen ortaya çıkana kadar boyama işlemi tekrar edilir. Her bir işlem sonrası kuruma için beklenir. Çatlama (krakle) etkisi oluşturmak istenen yüzeye tekrardan erimiş mum bir katman halinde sürülür ve tekrar kuruması için beklenir. Çatlama etkisinin oluştuğu temel aşama burasıdır. Mum kaplı kumaş bölgesi, bükme, katlama, buruşturma veya sıkıştırma gibi fiziksel müdahalelere maruz bırakılır. Elle yapılan bu mekanik

zorlama, sertleşmiş mum tabakasında düzensiz kırık hatlar oluşturur. Bu kırıkların önceden planlanması mümkün değildir. Çatlama etkisi bir uygulamada farklı bir biçimde gelişir. Bu etki yüzeyde damarlı bir görüntü sağlar. Bu aşama mumlama batikte öngörülemez bir etki yaratılmasını sağlar.

Çatlamış mum tabakasıyla birlikte kumaş boya banyosuna daldırılır. Bu süreçte tercih edilen boya, önceki boyama işlemlerinde kullanılan boyalardan daha koyu renkte seçilmelidir. Boya sağlam olan mum tabakasıyla kaplı alanlara nüfuz etmezken, oluşturulan çatlaklardan sızarak kumaşa bütünleşir. Tekrar kurumaya bırakılan kumaş son olarak sökme işlemine tabi tutulur. Mumun kumaştan uzaklaştırılması için kumaş sıcak suya daldırılabilir veya buharsız ütüleme yoluyla sökülebilir. Bu şekilde çalışma sonlanmış olacaktır.

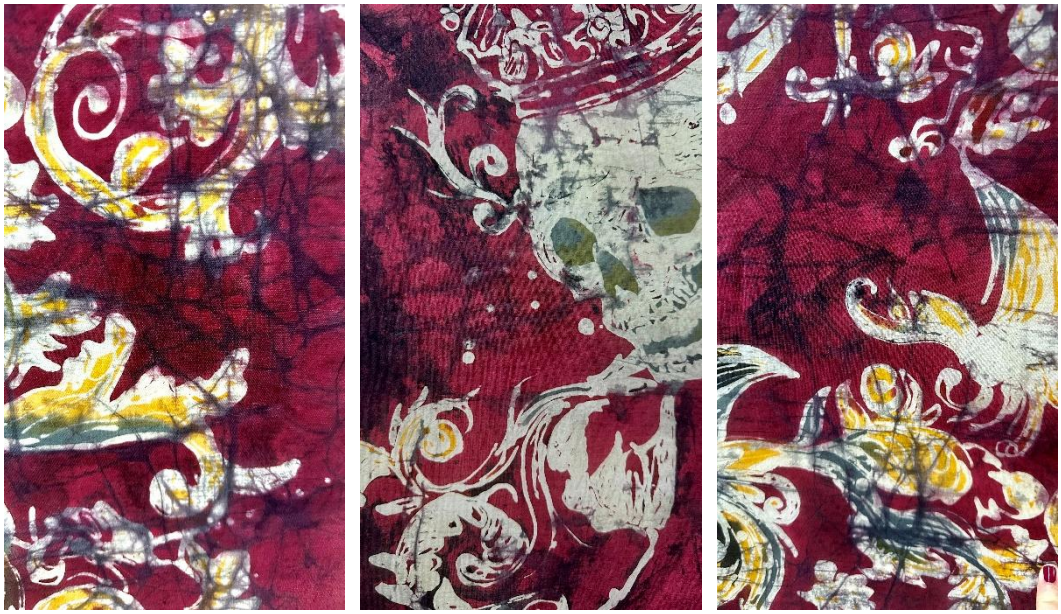

Görsel 7: Golden Crown, Pamuklu Kumaş Üzerine Mumlama Batik ve Kumaş Boyama Çalışmasından Çatlak (krakle) Yüzey Detayları,
Amine Hande Tuncer, 2018

4. SONUÇ

Seramik ve tekstil yüzeylerde gerek ortak malzeme kullanımı gerekse malzemeye uygun tekniklerin uygulanmasıyla rastlantısal çatlaklardan oluşan dokular ortaya çıkar. Sanatçılar doğal görünüme ulaşmaya çalıştıklarında bu dokuları eserlerinin üretim süreçlerinde kullanmaktadırlar. Bu dokular insanın müdahalesinden çok doğa ile etkileşimin bir göstergesi

olarak yapıtlarda görünür olur. Seramikte pişirim sürecindeki sıcaklık değişimi, sırın ve kilin özellikleri eserlere eşsiz bir görünüm kazandırır. Benzer şekilde tekstil yüzeylerde oluşturulan tekrarı mümkün olmayan rastlantısal çatlaklar bir eserde zamanın etkilerini anımsatır özelliktedir. Kumaş üzerine uygulanan mumlama batik tekniği kumaşın dokusal ve görsel zenginliğini arttırır. Çatlak dokular sanatçı ile eser arasındaki iletişimi ve sanatçının ifadesini güçlendiren anlatımlardır; başka bir deyişle eserler biçimin ve malzemenin ötesine geçerek zengin bir yüzeysel anlatıma kavuşur. Kırılganlık ve dayanıklılık gibi kavramlarla yola çıkan sanatçılar bu dokularla hassasiyet ve zarafeti, güç ve güzellik kaynağına dönüştürürler. Eserin fiziksel kırılganlığı toplumsal eleştirinin bir ifadesi olarak da değerlendirilir. Bu bağlamda toplumsal eşitsizlikler, yabancılaşma, insan hakları ihlalleri, geçicilik, ölüm, doğum temaları üzerine çalışmalar yapan sanatçılar eserlerinde rastlantısal izleri aramaya devam etmektedirler.

KAYNAKÇA:

[1] Wardanı, L. K., & Sitindjak, R. H. (2014). Batik And İts İmplementation İn Art And Design. Petra Christian University.

[2] Bauer, M. A. (1969). Batik As An Art Craft İn The Middle School To Develop Creativity (Unpublished Master's Thesis). Central Washington University, Ellensburg, Wa.

[3] Koçak, Ş. Blog, (2025). Https://Sirinkocakceramics.Blogspot.Com/

[4] Koçak, Ş., (2014). Sırsız Raku Araştırma Ve Uygulamaları (Sanatta Yeterlik Eseri Çalışma Raporu). Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Seramik Ve Cam Anasanat Dalı, İzmir.

GÖRSEL KAYNAKÇA:

Görsel 1: https://aku.edu.tr/akusergi/k/galeri/

Görsel 2: https://www.ifturquie.org/etkinlik/sergi-1200-c/

Görsel 3: https://www.designboom.com/design/raku-kichizaemon-xv-jikinyu-traditional-raku-tea-bowls-10-10-2022/

Görsel 4: http://sirinkocakceramics.blogspot.com/2012/06/sirinkocakceramics.html

Görsel 5: http://sirinkocakceramics.blogspot.com/2017/07/srsz-raku-arastrma-ve-uygulamalar-sirin.html

Görsel 6: http://sirinkocakceramics.blogspot.com/2012/06/sirinkocakceramics.html

Görsel 7: Amine Hande Tuncer Kişisel Fotoğraf Arşivi

SERAMİK SANATI TARİHİNDE KOBALT OKSİTİN KULLANIMINA KRONOLOJİK BİR BAKIŞ

A CHRONOLOGICAL OVERVIEW OF THE USE OF COBALT OXIDE IN THE HISTORY OF CERAMIC ART

Doç. Şirin KOÇAK
Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü,
sirin.kocak@usak.edu.tr - ORCID ID 0000-0001-6367-8060

ÖZET

İnsanlık tarihinin en eski pigmentlerinden biri olan kobalt bileşiklerinin M.Ö. 3 bin yıla uzanan buluntularla Mezopotamya ve Antik Mısır'da cam ve seramik yüzeyleri renklendirmek için kullanıldığı bilinmektedir. Seramik sanatı tarihi incelendiğinde kobalt bileşiklerinin en yaygın kullanım alanının Çin porselenleri olduğu; bu kullanım ile birlikte Mavi-Beyaz geleneğinin yaygınlaşmaya başladığını görülür. Tang, Yuan, Ming Hanedanlıkları dönemlerinde Çin'de kobalt bileşikleri yüksek sıcaklıklara dayanımları ve ince fırça bezemelerine olanak sağlamaları sebebiyle Çin porselen sanatının temel unsuru haline gelir. İslam Seramik Sanatında ise 9.yy'dan itibaren Abbasi döneminde beyaz astar üzerine mavi bezemeler görülür. Kobalt bileşiklerinin Anadolu'da en nitelikli örnekleri ise 15.yy. itibariyle İznik Çinilerinde ve üretimlerinde görülmektedir. 17.yy'da Çin porselenlerinin Avrupa'ya ulaşmasıyla birlikte Meissen, Delftware ve İngiliz porselen atölyelerinde mavi rengin elde edilmesinde kobalt bileşikleri kullanılmaya başlanmış böylece bu bileşikler küresel ölçekte standart pigment haline gelmiştir. Tarihsel perspektifte seramikte kobalt oksitin eserlerde kullanımına odaklanan bu çalışma kronolojik ve akademik bir çerçevede ele alınarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kobalt, Seramik, Çini, Porselen, Seramik Sanatı Tarihi

ABSTRACT

One of the oldest pigments in human history, cobalt compounds have been found dating back to 3000 BC in Mesopotamia and Ancient Egypt, where they were used to color glass and ceramic surfaces. When examining the history of ceramic art, it is seen that cobalt compounds were most commonly used in Chinese porcelain; with this use, the Blue-and-White tradition

began to spread. During the Tang, Yuan, and Ming dynasties in China, cobalt compounds became a fundamental element of Chinese porcelain art due to their resistance to high temperatures and their suitability for fine brushwork. In Islamic ceramic art, blue decorations on a white background appeared during the Abbasid period starting in the 9th century. The most qualified examples of cobalt compounds in Anatolia are seen in Iznik tiles and their production starting in the 15th century. With the arrival of Chinese porcelain in Europe in the 17th century, cobalt compounds began to be used to obtain the blue color in Meissen, Delftware, and English porcelain workshops, thus becoming a standard pigment on a global scale. This study, which focuses on the use of cobalt oxide in ceramics from a historical perspective, has been prepared within a chronological and academic framework.

Keywords: Cobalt, Ceramic, Ceramic Tile, Porcelain, History of Ceramic Art

1. GİRİŞ

Mavi rengin büyüsü, insanoğlunu yüzyıllar boyu peşinden sürüklemiştir. Renk veren oksitlerden biri olan kobalt oksit ve kobalt cevherleri mavi ve tonlarını oluşturmakta kullanılmıştır. Kobalt oksidin seramikte kullanımına dair olan araştırmada Uzakdoğu, İslam ve Avrupa seramikleri esas alınarak 9. yüzyıl ve sonrasında kobaltın uygulama alanı bulduğu seramiklerin gelişimi ve önemli teknikler genel olarak araştırılmıştır. Uzakdoğu seramiklerinde porselenin keşfinden itibaren kobalt oksit ile bezeme hız kazanmış ve Çin'de üretilen bu seramikler bütün dünyayı etkilemiştir. Porselenin görüntüsü çok uzun yıllar elde edilmeye çalışılmış ve bu süreçte pek çok teknik gelişme göstermiştir. Avrupa'da Mayolika, Fayans, Delft İşleri, porselen üretiminde; İslam ülkelerinde mimaride renk unsuru olarak ve diğer seramik üretimlerinde mavi renk, kobalt oksit'ten elde edilmiştir. Seramik boyalarında, bünyede ve sırlardaki kullanımı günümüzde kobalt oksit'in kullanım alanlarını oluşturmaktadır. Kobalt oksit seramik dışında pek çok endüstri dalında geniş kullanım alanları bulmaktadır ancak bu araştırmada seramik alanındaki kullanımına ve tarihsel gelişimine odaklanılmıştır.

2. KOBALTIN DOĞADA BULUNUŞU VE ELDE EDİLMESİ

Kobalt, daima nikelin eşliğinde bulunan bir metaldir. Meteor (göktaşı) demirinde bile nikel ile birlikte az miktarda kobalt bulunur (Bekman, 1956, s. 289). Kobaltın mineral olarak bulunduğu bir bileşim smaltit-skuterudit-nikel dizisidir (Co, Ni) As_{2-3}'tür. Buna kobaltit (CoAsS) ve nikelin (NiAs) gibi başka kobalt ve nikel mineralleri eşlik eder (Atasoy, 1989,

s.67). Dünyada bulunan kobalt cevherlerinden Saflorit ($CoAs_2$), CoNiAg–cevheri damarlarında, Shneeberg, Joachimstal, Wittichen, Darmstandt yakınında Niederramstand'ta; Skutterudit ($NiAs_2$), Bohemya – Saksonya Erzgebirge'de, Karaormanlarda, Wittiche'de, Darmstandt yakınında Niederramstandt'ta; Büyük Ayı Gölü kıyısında uranyum cevherleri içinde; Kobaltin CoAsS, Tunaberg-İsveç gnayslarında kalkopiritle birlikte, Modum-Norveç'te, Daşkessan-Azerbaycan demir yataklarında, Annaberg ve Scheneeberg'te hidrotermal olarak kobalt cevheri damarlarında, Ontario'da Boliden-İsveç'te alıntılı kuvars damarlarında bulunur (Brauns, s.23,24).

Kobalt elde etmek için kobalt-nikel-bakır filizleri işlenir. Böylece nikel, kobalt ve bakır sülfür ile arsenik içeren "ham taş" elde edilir. Bu hammadde soda ve güherçile ile kızdırıldığında kükürt ve arsenik kısmen uçar, bir kısım bakır da nikel ve kobaltın oksitleri ile birlikte sülfat ve arsenik olarak kızdırılmış maddede kalır. Sülfat ve arsenik su ile muamele edilerek çözülür. Geriye kalan metal oksitler ise sıcak HCl veya H_2SO_4'te çözülerek kireç sütü ve kireç kaymağı ile ayrımsal yolla çökeltilir. Bu sayede saf kobalt oksit elde edilir ki, bu da kömürle indirgenerek metalik kobalt elde edilir (Bekman, 1956, s.289). $Co(OH)_3$ ısıtılarak Co_2O_3 oksidine dönüştürülür. Daha sonra bu oksit karbon ile indirgenerek, saf kobalt elde edilir. Oluşan reaksiyonlar: $2Co(OH)_3$ (ısı) $\rightarrow Co_2O_3 + 3H_2O$ ve $2\ Co_2O_3 + 3C \rightarrow 4Co + 3CO_2$ şeklindedir. Bir diğer eldesi ise $Co(NH_3)_6)Cl_3 + 3/2\ H_{Co\ (}Co + 3NH_3Cl$ reaksiyonu ile gerçekleşir.

Kobalt mineralleri, boya endüstrisinde kullanılır. Bunlardan doğrudan doğruya mavi boya maddesi (smalt) elde edilir ya da kobalt oksit çıkarılarak diğer boya işlerinde kullanılacak kobalt bileşikleri yapılır. Kobalt renkleri, seramik endüstrisinde, seramik sırlarında ve emayelerde kullanılır. Boya Endüstrisinde mavi boya maddesi olarak kullanılan smalt'ın elde edilmesi için, kobalt mineralleri önce kızdırılarak kükürt ve arseniklerinden ayrıştırılır. Elde edilen madde, kuvars tozu ve potasa ile karıştırılarak eritilir ve su ile muamele edilerek çökeltilir. Elde edilen toza, göründüğü renklere göre isim verilir (Birand, 1957,s.211).
Kobalt cevherleri Smaltin (Smaltine) $CoAs_2$, Kobaltin (Kobaltglanz) CoAsS, Eritrin (Erythrine) $Co_3(AsO_4).8H_2O$, Lineit (Linneite) $(CoNi)_5S_4$, Kloantit (Chloanthit) $NiAs_{2-3}$, Kobalt Minerali Gök Yakut (Safir) ve Lacivert Taşı (Sengi Süleymani) Lapis Lazuli'dir.

Lacivert taşı; Selçuklu ardılı İlhanlı Devleti hükümdarı Gazan Han döneminde, 1301 yılında Tebriz'de tamamlanan "Ebul Kasım'ın Çini Defteri" olarak anılan yazıtta, üreticiler tarafından Sengi Süleymani olarak adlandırılan "Lacivert Taşı" nın kimyasal olarak kobaltın (CoAsS) olduğu, Keşan'ın Zahir dağlarındaki Gamser köyünden çıkartıldığı belirtilmektedir.

"Başka bir türünün görüntüsü, cevherin içinden yüzeyine çıkarılan ve fıstık kabuğu gibi taşı sarmalayan kırmızı renkli sızıntıdır (eritrin – kobalt çiçeği). Diğer bir çeşidi ise gri renkli olup Frengistan'dan getirilir (Tuna,2002, s.36). O dönemde boyar madde, renkli mine (sır üstü boyaları), sır altı boyaları, transparan renkli sır ve renkli örtücü sır yapımında lacivert renk için Sengi Süleymani'nin kullanıldığı belirtilmiştir. İran'da lacivert taşından elde edilen kobalt ve kobalt ile mavi sır altı dekor tekniği daha sonra tüccarlar tarafından Çin'e götürülmüştür.

3. UZAKDOĞU PORSELENLERİNDE KOBALT OKSİT KULLANIMI

Çin, seramik sanatında Uzakdoğu ülkelerine öncülük etmiştir. Porselen ilk kez 9. yüzyılda Tang Hanedanlığı döneminde (618–907) bulunmuş ve Ming Hanedanlığı döneminde (1368 – 1644) de yaygın olarak üretilmiştir. Çin porselenlerinde en erken kobalt mavisi süsleme 14. yüzyılın başında Jingdezhen kentinde yapılmıştır. 13. yüzyıldaki Moğol istilası sırasında İran'dan getirilen kobalt, Çin'de kobalt madeni bulununcaya kadar ithal edilmiştir. Kobalt'ın İran'dan getirilmesiyle Çin seramiğinin karakteri belirlenmiştir. Batıda yapılan testlerin sonuçlarına göre, 14. ve 15. yüzyıla ait mavi-beyaz Çin porselenlerinin tümünde ithal malı kobalt kullanılmıştır (Erbahar, 1994,s.98). İran'dan getirilen kobalt yeterince saf olmadığından, sır altı kobalt dekorlu erken Çin porselenlerinde mavi rengin içinde siyah lekeler görülmüştür. 16. yüzyıl ortalarında mavi kobalt rengi hafif mora, 18. yüzyıldan başlayarak da saf lacivert tonlarına dönüşmüştür (Arcasoy, 2004, s.98). Moğol istilasından sonra, Jingdezhen'de kobaltın kullanılmaya başlanması ile porselen üretimine ağırlık verilmiştir. Boyanın ısıya dayanıklı olmasından dolayı, sır altı bezeme tekniği uygulanmaya başlanmıştır. Bu teknikle, bütün dikkatler fırça ile boyamaya odaklanır. Büyük boyutlu Çin porselenlerinin dekorlanması büyük bir el becerisi ve ekip çalışması gerektirmiştir. Beyaz zemin üzerine çok çeşitli desen ve motif zenginliği ile dekorlanan porselenler, çağın en ünlü grubunu oluşturmuştur.

Çin mavi-beyaz porselenlerinin en parlak dönemleri, Moğolların hüküm sürdüğü devirler ve erken Ming Devri olarak kabul edilir. 14.yüzyılın ortalarında üretilen Ming Porselenlerinin çoğu bitki ve hayvan figürleri ile bezenmiştir. Ming sırları genellikle kıvamlı ve pütürlü olmakla birlikte, 15. yüzyılda üretilen mavi-beyazlarda son derece homojen ve parlak sırlar kullanılmıştır. En yaygın olan tek renkli sırlar mavi, bakır kırmızısı ve beyazdır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, s. 1500). Jingdezhen'deki Güney Çin imalathaneleri, çanak çömlekleri mavi ile renklendirmeden önce, yüzyıllar boyu düz, sade, beyaz porselen üretmişlerdir. Bu formlar özellikle Orta Doğu zevkinde hazırlanmamıştır. Batı Asya'da

seramikler, uzun zaman kobalt mavisini de içeren parlak renklerle boyanmıştır fakat bu seramikler çok daha düşük derecede pişirilip dekorlandığı için oldukça yumuşak ve kırılganlardır. Çin'in kobalt ile tanışmasından sonra dünyanın en iyi iki malzemesi, Çin'in porseleni ve İran'ın çekici kobalt mavisi birleşir ve bütün dünyaya örnek olacak bir dönemin başlangıcı gerçekleşmiş olur. (Turkish Foreign Ministry, 2001, s.65)

Ming Döneminin (1368–1644) başlarında mavi-beyaz porselenin üretimi bir merkezdedir, bütün atölyeler Jingdezhen'in kontrolü altıdadır. En gösterişli işlerde kuş ve çiçek kompozisyonları, bahçe sahneleri ve mistik dağ manzaraları yani klasik Çin motifleri hâkimdir. Geç Ming Döneminden itibaren gelişen Avrupa, Çin porselenleri için çok önemli bir pazar haline gelir. Özel porselenler, 16. yüzyılda Portekiz'den, 17. yüzyılda Hollanda'dan, İngiltere'den ve diğer batı ülkeleri tarafından sipariş edilmeye başlanır. Türkiye, bu rota üzerinde yer aldığı için bu pazardan payını alır (Turkish Foreign Ministry, 2001, s.73).

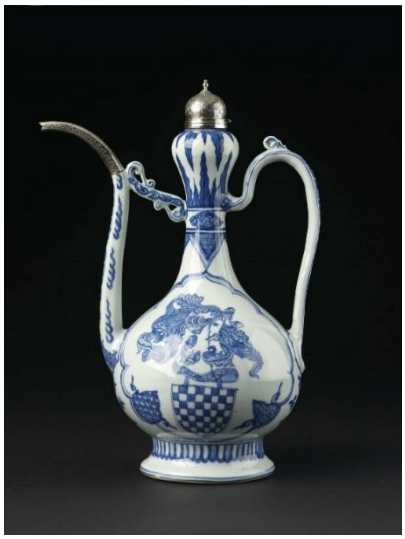

Görsel 1. İbrik, 1522 – 1566, Jingdezhen, Çin

Quing Hanedanlığı (1644-1911) döneminde, mavi-beyaz porselenler yüksek miktarda ve azalan kalitede üretilmişlerdir. Porselen hamuru daha beyazlaşmış, sırlar da homojenleşmiştir. Buna rağmen 'Qing Porselenleri', Ming Porselenlerinin özgün anlatım dili ve zarafetinden uzaklaşmıştır. Yuan ve Ming döneminde pahalı ve lüks olan porselenler, Qing döneminde bir sofra eşyası haline gelmiştir. Han döneminden itibaren, imparatorun sembolü olarak görülen ve doğa üstü güçlere sahip olduğu kabul edilen ejderha motif ise en çok Ming döneminde bezeme unsuru olarak kullanılmıştır. Ejderha, erkeklik sembolüdür. Mavi-yeşil ejderha doğunun hakimidir ve güneşin doğuşu, ışık, aydınlık onun güçlerinin belirtileridir.

Kırmızı ejderha ise kötülüklerin düşmanı olarak kabul edilir.18. yüzyılda Çin'de, Avrupalı soyluların siparişleri üzerine aile armalı mavi-beyaz, yeşil aile ve pembe aile porselenleri üretilmiş, yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da porselen üretiminin hız kazanmasıyla, Çin porselenlerine ilgi azalmış, ancak 19. yüzyılda Kolleksiyonculuk'un yaygınlaşmasıyla bu porselenler tekrar gündeme gelmiştir.

Topkapı Sarayı, Çin dışında, dünyada Çin seramiklerinin bulunduğu tek koleksiyondur. Moğolistan egemenliği ile başlar ve Osmanlı gücünün azalmaya başladığı döneme denk gelen Çin imparatorluğunun çöküşü ile son bulur. Üç Çin hükümdarı ve dönemlerini kapsar; Yuan (1279–1368), Ming (1368–1644) ve Qing (1644–1911). Bu seramikler, özellikle Türkiye için yapılmamıştır, benzer parçalar İran, Suriye ve diğer Arap ülkelerinde de görülmüştür. Ancak buradaki parçalar miktar olarak diğer ülkelerden çok daha fazladır; form ve desen çeşitliliği açısından da çok önemlidir (Turkish Foreign Ministry, 2001, s.43,45). Topkapı Sarayı'ndaki Çin Porselenleri Koleksiyonu, kuzey Çin'de iki büyük kil yatağına sahip Longquan ve Jingdezhen'den gelen örneklerden oluşmaktadır. Bu koleksiyon, Çin'in farklı dönemlerde ihraç ettiği işlerin kanıtıdır, 13. ve 20. yüzyıllarda üretilen on bini aşkın parçadan oluşmaktadır. Bu yıllar arasında Çin'de üretilmiş ve Batı Asya'ya ihraç edilmiş, neredeyse tüm örnekleri görmek mümkündür.

4. İSLAM SERAMİKLERİNDE KOBALT OKSİT KULLANIMI

İslam Sanatı, İslam dinini kabul eden toplumların sanatı olarak tanımlanmaktadır. İslam seramiklerinin en parlak dönemlerinin 9-13. yüzyıllar arasında olduğu kabul edilmektedir Bu dönemde çömlekçiler genellikle gezgindir. Halifeliğin bir sülaleden öbürüne geçmesiyle başkentler değişmiş, çömlekçiler de çoğu kez bir başkentten öbürüne taşınmıştır. "Ernst J. Grube, ' Cobalt and Lustre' kitabından alınan bilgilere göre Abbasi Döneminde (750-1258) başkentin Bağdat'a taşınmasıyla çömlekçiler buraya göçmüşler; 9. yüzyılın başlarından Abbasi dönemi boyunca kullanılan bir dizi yeni form ve dekoratif teknikler geliştirmişlerdir. Diğer yandan Çin'den getirilen Tang Dönemi porselenleriyle tanışmışlar ve bu porselenin beyazlığına ulaşabilmek için, renkli hamuru ya beyaz astarla ya da örtücü kalay sırla kaplayarak beyaz zemin elde etme yöntemini geliştirmişlerdir. Yani üretim ve sırlama geleneğinde tam bir devrim yaşanmıştır. Opak sırların gelişimiyle, kobalt mavisi, yeşil ve kahverengi gibi renklerle sır içi renklendirmeler ve sır üstü lüsterler uygulanmıştır. Bunun yanında sarı ve mangan moru içeren renklerle geliştirilen çok renkli ürünlerde kurşunlu sırlar kullanılmıştır. Daha sonraları

süslemedeki bu eğilim sgrafitto tekniğinde yaygınlaştırılmıştır. Özellikle lüster ve kobaltlı dekorlar, seramik sanatının gelişmesinde İslam dünyasının en büyük katkısı olmuştur. Bu dönem Samarra seramiklerinde, kobalt mavisi, kahverengi ve yeşil renklerle dekorlanmış beyaz sırlı ürünler; aynı bünye üzerinde tek ve çok renkli lüsterler; sade düz opak beyazı sırlar; gri sır; ve beyaz ya da yeşil, yeşil, sarı ve yeşil ya da yeşil ve kahverengi sıçratılmış dekorlar; taramalı dekorlar (sgrafitto), sonuç olarak da yeşil yada altın sır altında kalıpla yapılmış rölyefli kaplar bulunmaktadır. Samarra'da yapılan kazılarda kobalt dekorlu formlar çok nadir olarak ortaya çıkmıştır. Basit kobalt mavili dekorasyon, yeşil ve kahverengiye ek olarak, dönemin ikinci evresin de de görülmüştür. Ardından beyaz üzerine yapılan lüster dekorunda da kobalt kullanılmıştır.

12. yüzyıl İslam dünyasında seramik yapımı tarihindeki en önemli olay, yapay seramik bünye ile tanışmaktır. (Selçuk Dönemi İran stone-paste çömlekçiliği). Yeni seramik bünye, daha parlak renk efektli sırların kullanımına olanak sağlamıştır. Koyu kobalt mavisi sırlar, bu yapay oluşumlu beyaz bünyede daha büyük bir etki kazanmıştır. Bu dönem seramiklerinde koyu kobalt mavisinin yanında mavi ve türkuaz da kullanılmıştır. Eyyubiler'e ait Suriye seramiklerinde kobalt sadece "Ragga Seramikleri" olarak bilinen lüsterli ürünlerde türkuaz ile birlikte sır altı olarak kullanılmıştır. Bamiyan ve Afgan ürünlerine bakıldığında, bu bölgelerde bulunan seramiklerin genellikle renksiz olarak sırlandıkları görülmüştür. Renkli sırlar arasında ise türkuaz ve morun yanında kobalt mavisi nadiren kullanılmıştır.

11-12. yüzyıllarda İslam toplulukları arasında önderliği ele geçiren ve en parlak yıllarında İran, Horasan, Harezm, Irak ve Suriye'ye egemen olan Büyük Selçuklular (1038 - 1194) döneminde çini levhalar, mimarlığa renk öğesi olarak katılmış, çeşitli teknikler denenmiş ve geliştirilmiştir. Lakabi ve minai teknikleri Rey, Keşan ve Semerkant'ta uygulanmıştır. Çok renkli 'Minai' adını alan teknik, işlenmiş minyatür resimlerini hatırlatan seramiklerde ilk kez 12. yüzyıl sonu ve 13. yüzyılda İran'da Rey, Save ve Curcan şehirlerinde üretilmiştir. Suriye'de uygulanmayan, Anadolu'da ise sadece Konya'da Alaeddin Sarayında (1156-1192) yapının Sultan II. Kılıçarslan dönemine ait çinilerde hayat bulan minai tekniği Moğol akınlarının tahribatından kendini kurtaramayıp seramik dünyasından silinmiştir. Minai tekniğinde çift fırınlama ile beyaz opak bir sır içine ve üstüne mavi tonları, yeşil, siyah, kahverengi, kırmızı, beyaz ve altın yaldızla renklendirilen figürler, bize sanki Selçuklu çağının renkli resim albümünü sunar (Öney, 2004, s. 64).

12. yüzyıl sonu 13. yüzyıl başı Harzemşah devri eserlerinde firuze ve lacivert sırlı tuğla ve çiniler görülür. 14. yüzyılda İran'da Selçuk çağında eserleri süslemeye başlayan firuze çinilerin yanı sıra kobalt mavisi (lacivert), beyaz, siyah gibi renkler ve çini mozaik kullanılmaya başlar (Öney, 1987, s.18, 19). Sırlı tuğlanın Anadolu Selçuklu mimari süslemesinde yapı içinde ve özellikle yapı dışında büyük ağırlığı vardır. Firuze'nin yanı sıra kullanılan kobalt mavisi, mor ve siyah sırlı tuğlalar 13. yüzyıl ortalarında çoğalmaya başlamıştır. Selçuklu devri yapılarının iç bezemesinde sırlı tuğlada olduğu gibi firuze hakim renk olmak üzere, kobalt mavili düz çiniler kullanılmıştır.

13. yüzyıl İslam mimarisinde çininin gelişmesine Anadolu öncülük etmiştir. Kobalt mavisi sırlı tuğlada, çini mozaikte, tek renk sırlı çinilerde, saray çinilerinde renk unsuru olarak kullanılmıştır. Özellikle sır altı tekniği ile yapılan Kubadabat çinilerinde mavi, firuze, lacivert ve mor renkler çok kullanılmıştır. Çini mozaik'in olağanüstü etkileyici şekilde, yapı içinde kullanılması Anadolu Selçukluları devrinde ve sonrasında özellikle 13. yüzyıl sonu ve 14. yüzyılda İlhanlı devrinde çok gelişmiş, Timur devrinde de yeni bir görünüm kazanmıştır. Ayrı ayrı fırınlanan firuze, mavi, lacivert, siyah, fıstık yeşili, eflatun, beyaz, kahverengi ve kiremit rengi çini parçalardan kesilen ufak desenli motifler, sıkışık bir düzenle bir araya getirilmiştir. Firuze, mavi ve kobalt mavisi tonları zemin olarak kullanılmıştır.

Görsel 2. Çini Timur Dönemi 14. yüzyılın ikinci yarısı (SHM 17506)

Selçuklulardan Osmanlılara geçişi sağlayan Beylikler Dönemi çini sanat Selçuklu Devri çini sanatı kadar zengin örnekler koymamakla beraber, Osmanlı çini sanatına geçişte önemli rol oynamış; Selçuklu devri mozaik çini tekniği ile Osmanlıların renkli sır tekniğinin birleştiği

bir geçiş devri olmuştur. Beylikler döneminde (1300 – 1453) sırlı tuğlada, çini mozaikte, minarelerde, mihraplarda, kubbe ve kubbeye geçişlerde, cami ve türbelerin dış ve iç duvarlarında, lahitlerdeki çinilerde, tek renk sırlı düz çinilerde, renkli sır tekniğinde yapılan çinilerde, mavi – beyaz çinilerde, kobalt oksit mavi renk için kullanılmıştır. Renkli sır tekniğinde çiniler Anadolu için yeni bir tekniktir ve 15. yüzyıldan 16. yüzyılın ortalarına kadar görülmüştür. Kırmızı hamurlu olan bu çinilere desen fırınlanmadan önce basılarak veya kazılarak işlenir. Fırınlamadan sonra renkler sırla boyanıp tekrar fırınlanır. Fırınlamada renkli sırların birbirine karışmaması için aralarına balmumu veya nebati yağ mangan karışımı sürülür. Balmumu eriyince konturlar çini hamurun renginde kırmızı olarak belirir. Diğer karışım kullanıldığında ise sırların arasında siyah konturlar meydana gelir. Renkli sırlar ile hazırlanan çinilerde mavi, lacivert, firuze, siyah renklerin yanı sıra beyaz, sarı, altın yaldız ve fıstık yeşili renkleri kullanılmıştır. 15. yüzyılda Bursa'da bunu takiben Edirne'de renkli sır çinilere rastlanılmaktadır. Bursa Yeşil Cami ve Yeşil Türbe yazıtlarında belirtilen Tebriz'den gelen ustalar bu tekniği Selçuklu çini eserlerinin etkisi ile mimariye uygulamışlardır. Yine Tebriz'den gelen ustalar renkli sır tekniğini Türkistan'la 14. yüzyıl sonu 15. yüzyıl Timur devri eserlerinde kullanmışlardır (Öney, 1989, s. 42,43).

14 – 15. yüzyıllarda İznik üretimi oldukları kanıtlanan 'Milet İşleri'nde sır altı tekniğinde karakteristik renk olarak kobalt mavisi kullanılmıştır. Mavinin yanında koyu mor, firuze, yeşil ve siyahın da kullanıldığı bu seramikler astar üzerine desen boyandıktan sonra kurşunlu sırla sırlanıp fırınlanmışlardır. Desenler fırça darbeleri ile konturları ince bir şekilde çizilerek veya sgrafitto tekniğinde işlenmişlerdir. Dekorlar özellikle tabak ve kâselerin iç yüzünde bütün sathı kaplamaktadır. 15. yüzyılın ilkyarısından 16. yüzyılın başına kadar görülen mavi – beyaz çiniler, şeffaf sır altına beyaz zemin üzerinde mavi tonları lacivert ve türkuazla; koyu ve açık mavi zemin üzerinde ise desenler beyaz ile işlenmiştir. 15. yüzyıl Ming Porselenlerinin etkilerini taşıyan bu çiniler porselene benzer beyaz sert hamurlu, kaliteli çinilerdir. Erken örneklerde mavi tonları koyudur; sonradan daha açık ve tatlı bir mavi ile birlikte firuze renk de kullanılmıştır.

Görsel 3. Şişe, 1535-1540, İznik

15. yüzyılın ortasından 17. yüzyılın ortasına kadar üretilen mavi – beyaz İznik seramiklerinde formların oluşmasında, Çin mavi – beyaz seramikleri ile Osmanlı maden sanatının etkilerinin yanı sıra 13. yüzyıl Rakka seramiklerine değin çok farklı malzeme, teknik, biçim ve dönem kaplarının izleri görülmektedir. İznik seramiklerinin ünü desenlerinin yoğunluğu ve renklerin parlaklığından kaynaklanır. En önemli İznik rengi kobalt oksitten elde edilen mavidir (Atasoy, 1989, s. 57,58).

Mavi – beyaz seramik kaplar üç ana üslup grubu içinde yer alır. Bunlar 'Baba Nakkaş Üslubu', 'Haliç İşi Üslubu', 'Ustaların Üslubu' olarak adlandırılırlar. Altın çağın 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşayan seramiklerde bu tarihe kadar mavi – beyazla sınırlı olan renk dağarcığına türkuaz da katılmıştır. 1436 tarihli Edirne Muradiye Camii çinileri mavi – beyaz dekorlu olup otuz yedi değişik örnek gösteren zengin bir dekorla süslenmişlerdir.

Görsel 4. Altıgen Çini, Osmanlı, 16. yüzyılın ortası İznik (SHM 3928)

17. yüzyılın sonunda İznik'te çini ve seramik faaliyetinin eski gücü kalmamış 18. yüzyılda ise tamamen kaybolmuştur. Bunun üzerine 14. yüzyıldan beri üretimi devam eden Kütahya çiniciliği ön plana geçmiştir.

5. AVRUPA SERAMİKLERİNDE KOBALT OKSİT KULLANIMI

İtalya'da 9. yüzyılın ortalarında, Çin porseleninden etkilenerek, kobalt oksitten mavi, sır üstü boya üretilmeye, 10. yüzyılda ise yeşil, mor ve kahve-siyah elde etmek için boyalara bakır ve manganez katılmaya başlanır. Mayolikaların üretim yerleri, Müslüman Arapların Batı Seferleri ile Kuzey Afrika'dan Güney İspanya'ya kadar yayılır. Müslüman nüfus arttıkça İtalya'da ve Sicilya'da imitasyonlar yapılır, basit formlar üretilir. 12. yüzyılın sonlarında kobalt ve manganez Magrib'den İtalya'ya ihraç edilir. Kuzey İtalya'da bakır, manganez, demir, antimon ve kobalt kullanılarak polikrom (çok renkli) dekorasyonlar yapılmaya başlanır. Bu işler, bugün çok ünlü olan ve özenilerek renklendirilmiş kalay sırlı çömleklerdir (Coutts, 2001, s.15). İtalya'nın ilk seramik merkezlerinden biri olan Faenza da 15. yüzyıldan itibaren Mayolika adıyla bilinen seramikler üretilmiş ve bu teknik daha sonra İspanya, Hollanda, Fransa, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine taşınmıştır. Bu kalay sırlı seramiklere İtalya'da Majolica, Fransa, Almanya, İskandinavya ve İspanya'da 'Fayans'; Hollanda ve İngiltere'de de "Delft İşi" isimleri verilmiştir. Mayolika, kurşunlu sırlara kalay oksit ilavesi yapılarak sırlanan, yumuşak, düşük derecede pişirilen, ham sır üzerine uygulama olarak dekorlanan kapların ve tekniğinin genel adıdır. Valencia'dan şu anki ismi Majorca olan Mayolika Adasına oradan da İtalya'ya gelmiştir. Mayolika adı, 1850 yılında, İngiltere'de bu tekniği tanıtmak amacıyla, Herbert Minton tarafından verilmiş bir ticaret unvanıdır (Snyder&Bockol, 1994, s.7).

İspanya'da, "15. yüzyılda, Malaga ve Manesis'te geleneksel girift bezeme bitkisel örgeler ve yazının yanı sıra, yelkenliler ve kimi figürlü sahneler görülmeye başlanmış ve yüzyılın ortalarından başlayarak Manesis ve Valencia seramikleri için bu dönemde, majolica adı kullanılmıştır. İhraç kaplar arasında İtalyan aile armalarını taşıyan bir grup seramikte armalar, mavi ve altın yaldızlı girift bitkisel desenler üstüne yapılmıştır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, s. 1639).

Fransa'da 1753 yılından itibaren üretilen yumuşak porselenlere Fransız Kraliyet Porseleni adı verilir. Bu porselenlerin hamur karışımında çalışan kimyagerlerin yanında

dönemin ünlü bezeme sanatçıları ve önemli ressamları da görev almıştır. Renkli zeminli porselenlerde, önceleri yer yer beyaz zeminli alanlar bırakılmış ve bezeme bu alanlarda yoğunlaşmış, sonralarıysa zemin bütünüyle renklendirilerek ya bezemeye yer verilmemiş ya da altın yaldızlı meandr, benek ve balık pulu gibi öğeler serpiştirilmiştir. Renkli zeminde en sık görülen renkler, mavinin çeşitli tonları, papatya sarısı, elma yeşili ve canlı pembedir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, s. 1501). Sévres'de, yumuşak hamurda kullanmak için, bir dizi alkalili renkler oluşturulmuştur. Hamur, dört pişirimden geçer; bisküvi pişirimi, kurşunlu sır pişirimi, dekorlama ve son olarak da yaldız kaplama yapılır. Yumuşak hamur, sır ve süsleme için uygun olmasının yanında bünyede sorunlar çıkarmıştır. Sırlanmamış yumuşak hamur, mat ve doğal görünüm için kumtaşı ile zımparalanmıştır. 1750'lerde kimyager Jean Hellot tarafından, en çok kullanılan fon renklerini bulur. Sır altı koyu mavi (bleulapis – 1753), turkuvaz mavisi (bleu céleste- 1753), sır üstü yeni koyu mavi (bleu nouveau)" renk Sévres'in en güzel rengi olup "Kral Mavisi" adıyla da bilinir (Arena, 1998, s.39)

İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan Sévres Porselenleri "1789 Fransız ihtilalinden sonraki döneme ait olup, Osmanlı Sultanlarına diplomatik armağan olarak gelmesi bakımından değer taşır. Elli sekiz parçadan oluşan "Orman Serisi" olarak bilinen ünlü dünya ormanları konulu Sévres Porseleni servis tabakları ve 16 parçadan oluşan komposto takım bugün teşhirde görülebilir (Topkapı Sarayı Müzesi, 1986, s.2). Bugün Sévres Ulusal Porselen Fabrikası imalata devam etmekte ve Ulusal Seramik Müzesinde en güzel örnekleri sergilenmektedir.

Görsel 5. Louis Philippe damgalı Sèvres porseleni tabaklar, Topkapı Sarayı, Env. No. 26/4962, 26/4986.

İngiltere'de porselen yapımı, orta sınıf girişimcilerinin desteği ile gelişmiştir. Mücevherci Nicholas Sprimont'un 1743'te Londra'da kurduğu Chelsea İmalathanesinde yumuşak porselen üretilmiştir. İngiltere'deki önemli porselen fabrikalarından biri de, Stradford – Le-bow'da kurulan Bow fabrikasıdır. Burada mavi – beyazların yanı sıra pembemsi eflatun ve açık mavi ile bezeli Kakiemon türü ve çiçekli porselenler üretilmiştir. İlk kez 1748'de Bristol'da denenen stealit (sabun taşı) bileşimli sert hamurlu porselen, 1752'de Worcester Porselen Şirketi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Almanya'da fayans (kalay sırlı seramik) üretimi 17. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlamış, Hamburg, Frankfurt ve Hanau önemli merkezler olmuştur. Bunların çoğu mavi – beyaz kaplardır ve Hollanda etkilerini yansıtmaktadır. 18. yüzyıldan önce Nürnberg ve Augsburg, sonra da Beyreuth ve Ansbach'ta imalathaneler açılmıştır. "Beyreuth fayansları mavi kıvrık dallarla bezelidir; Ansbach örnekleri ise İmari ya da Arita olarak anılan mavi – beyaz 17. yüzyıl Japon porselenlerinin ve famille verte (yeşil aile) olarak bilinen çok renkli kimi zaman da yeşil zeminli 17. – 18. yüzyıl Çin porselenlerinin etkilerini yansıtmaktadır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, s.580).

6. SONUÇ

Bu çalışma, seramik sanatı tarihinde kobalt oksidin kullanımını kronolojik bir perspektifle ele alarak, söz konusu pigmentin hem teknik hem de estetik açıdan seramik üretiminde oynadığı belirleyici rolü ortaya koymuştur. Mezopotamya ve Antik Mısır'dan başlayarak Çin porselenleri, İslam seramik sanatı, Anadolu'daki İznik çinileri ve Avrupa porselen atölyelerine uzanan süreçte kobalt oksidin, yüksek sıcaklıklara dayanıklılığı ve yoğun mavi tonlar elde etme imkânı sayesinde farklı coğrafyalarda ortak bir ifade dili oluşturduğu görülmektedir. Özellikle Çin'de gelişen Mavi-Beyaz geleneğinin İslam ve Anadolu seramikleri aracılığıyla Avrupa'ya aktarılması, kobalt oksidin yalnızca bir pigment değil, aynı zamanda kültürler arası etkileşimi güçlendiren bir unsur olduğunu göstermektedir. 17. yüzyıldan itibaren Avrupa'da standart bir pigment haline gelmesi ise bu malzemenin küresel ölçekte kabul gördüğünün önemli bir göstergesidir. Sonuç olarak, kobalt oksidin seramik sanatı tarihindeki kullanımı; teknolojik gelişmeler, estetik tercihler ve kültürel aktarım süreçleriyle birlikte değerlendirilmesi gereken çok katmanlı bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışma,

kobalt oksidin tarihsel sürekliliğini ortaya koyarak, güncel seramik uygulamaları ve akademik araştırmalar için kuramsal bir zemin sunmaktadır.

KAYNAKÇA:

Arena, L. P. (1998). *Sèvres porcelain at Hillwood*. Hillwood Museum and Gardens.

Arcasoy, A. (2004). Çin'e egemen olan Moğol Yuan Hanedanlığı ve Çin'de mavi-beyaz porselen ekolünün başlaması. *Seramik Türkiye Dergisi*, (5), Temmuz–Eylül.

Atasoy, N., & Raby, J. (1989). *İznik seramikleri*. Alexandria Press.

Bekman, A. R. (1956). *Mineraller kimyası*. T.C. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları (Yayın No: 75, Kimya: 11).

Birand, Ş. A. (1957). *Mineroloji dersleri: Basit tepkimelerdeki minerallerin kimyasal yollarda tespitleri*. T.C. Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları (Yayın No: 77, Jeoloji: 1).

Brauns, F. (Yeniden gözden geçiren: Chudoba, K. F.). (Tarihsiz). *Özel mineroloji* (Y. Tatar, Çev.). Karadeniz Teknik Üniversitesi Genel Yayınları (Yayın No: 51), Yer Bilimleri Fakültesi Yayınları (Yayın No: 2).

Chinese treasures in İstanbul. (2001). Turkish Foreign Ministry (30. yıl diplomatik ilişkiler anısına). Bayındır Ciltevi.

Coutts, H. (2001). *The art of ceramics: European ceramic design 1500–1830*. Yale University Press.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. (Tarihsiz). *Porselen: Tarihsel gelişimi – Uzakdoğu – Batı; Seramik; Batı İspanya; Fayans* (Cilt 1, 3).

Erbahar, N. (1994). *Çin porselenleri* (Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları No: 11). Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri.

Öney, G. (1987). *İslam mimarisinde çini*. Ada Yayınları.

Öney, G. (1989). *Beylikler devri sanatı (14.–15. yüzyıl, 1300–1453)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları (24. Dizi, Sayı: 9).

Öney, G. (2004). Büyük Selçuklu seramik sanatında resim programı ve gelişen figür üslubu. *Sanat Tarihi Dergisi*, 13(1), Nisan. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Snyder, J. B., & Bockol, L. (1994). *Majolica: American & European wares with price guide*. Schiffer Publishing.

Topkapı Sarayı Müzesi. (1986). *Sèvres porselenleri* (Yayın No: 13). Göksen Sanat; Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri.

Tuna, T. (2002). *Ebul Kasım Çini Defteri'nin teknolojik analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

GÖRSEL KAYNAKÇA:

Görsel 1
Victoria and Albert Museum. (Tarihsiz). *Ceramic collection*. Victoria and Albert Museum, London.
https://www.vam.ac.uk/collections

Görsel 2
Sadberk Hanım Müzesi. (Tarihsiz). *Seramik koleksiyonu*. Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul. https://www.sadberkhanimmuzesi.org.tr/tr/koleksiyon/seramik

Görsel 3
Victoria and Albert Museum. (Tarihsiz). *Bottle* [Seramik eser]. Victoria and Albert Museum, London.
https://collections.vam.ac.uk/item/O85937/bottle-unknown/

Görsel 4
Sadberk Hanım Müzesi. (Tarihsiz). *Seramik koleksiyonu*. Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul. https://www.sadberkhanimmuzesi.org.tr/tr/koleksiyon/seramik

Görsel 5
Serdar Öztürk, B. S. (2021). Osmanlı saraylarında Sèvres porselenleri. *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, (20), 147–165. (Bkz. s. 164).

SERAMİK YÜZEYLERDE EL İZİNİN ANLAMI THE MEANING OF THE HANDPRINT ON CERAMIC SURFACES

Öğr. Gör. Dr. Melike NÜKTE DİNÇER
Necmettin Erbakan Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi Seramik Bölümü,
mlknukte@gmail.com - ORCID ID 0000-0001-5004-0359

ÖZET

Bu çalışma, seramik yüzeylerde görülen el izini, üretim sürecinde ortaya çıkan rastlantısal bir iz ya da teknik bir detay olarak değil; bedensel temasın, emeğin ve zamansal bir anın maddi bir kaydı olarak ele almaktadır. Seramik, doğası gereği sanatçı bedeniyle doğrudan ilişki kuran bir malzemedir. Yoğurma, bastırma, sıvazlama ve yüzeye müdahale gibi fiziksel eylemler, malzeme üzerinde geçici olmaktan çıkarak kalıcı izlere dönüşür. Bu bağlamda el izi, seramik yüzeyde donmuş bir jest, askıya alınmış bir hareket olarak okunabilir. Günümüz çağdaş sanat ortamında dijital üretim teknikleri, pürüzsüz yüzeyler ve kusursuz formlar giderek baskın hâle gelirken, bedensel temasın izleri çoğu zaman görünmez kılınmakta ya da bilinçli olarak silinmektedir. Buna karşılık çağdaş seramik pratiğinde el izinin korunması, vurgulanması ya da özellikle sergilenmesi, yalnızca estetik bir tercih değil; üretim sürecini görünür kılmaya yönelik eleştirel bir tutum olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın temel amacı, seramik yüzeylerdeki el izlerinin estetik, kavramsal ve anlatısal işlevlerini inceleyerek, bu izlerin sanatçı–nesne–izleyici ilişkisini nasıl dönüştürdüğünü tartışmaktır. İzler, üretim sürecinin zamansallığını yüzey üzerinde sabitleyerek, izleyiciyi bedensel ve duyusal bir algıya davet etmektedir. Araştırma, seramik yüzeylerdeki el izlerini beden, temas, zaman ve yüzey kavramları çerçevesinde ele almaktadır. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen çalışmada, çağdaş seramik örnekleri üzerinden yüzeyde bilinçli olarak bırakılan ya da vurgulanan el izlerinin estetik ve kavramsal anlamları analiz edilmektedir. Bu analizler, seramik yüzeyin bedensel deneyimin ve üretim eyleminin kaydedildiği bir bellek mekânı olduğunu ortaya koymaktadır.Sonuç olarak çalışma, seramik yüzeylerde el izinin, sessiz fakat güçlü bir ifade alanı yarattığını; sanatçı ile izleyici arasında doğrudan, aracısız ve bedensel bir ilişki kurma potansiyeline sahip olduğunu ileri sürmektedir. El izi, bu bağlamda, çağdaş seramik pratiğinde hem estetik hem de etik bir anlam taşıyan temel bir anlatı unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seramik sanatı, seramik yüzey, el izi, temas, beden, yüzey estetiği, çağdaş sanat

ABSTRACT

This study examines the handprint observed on ceramic surfaces not as a coincidental trace or a mere technical detail emerging from the production process, but as a material record of bodily contact, labor, and a specific moment in time. By its very nature, ceramics is a material that establishes a direct relationship with the artist's body. Physical actions such as kneading, pressing, smoothing, and intervening on the surface transform from transient gestures into permanent marks on the material. In this context, the handprint can be interpreted as a frozen gesture, a suspended movement inscribed on the ceramic surface. In the contemporary art landscape, where digital production techniques, smooth surfaces, and flawless forms have become increasingly dominant, traces of bodily contact are often rendered invisible or deliberately erased. In contrast, the preservation, emphasis, or deliberate exhibition of the handprint in contemporary ceramic practice can be regarded not merely as an aesthetic choice, but as a critical stance aimed at rendering the production process visible. In this sense, the handprint enables the ceramic object to be perceived not only as a finished product, but also as a manifestation of its process of becoming. The primary aim of this study is to examine the aesthetic, conceptual, and narrative functions of handprints on ceramic surfaces and to discuss how these traces transform the relationship between the artist, the object, and the viewer. By fixing the temporality of the production process onto the surface, these traces invite the viewer into a bodily and sensory mode of perception. Employing a qualitative research methodology, the study analyzes the aesthetic and conceptual meanings of handprints that are intentionally preserved or emphasized on the surfaces of contemporary ceramic works. These analyses reveal that the ceramic surface functions as a memory space in which bodily experience and the act of making are recorded. Ultimately, the study argues that the handprint on ceramic surfaces creates a silent yet powerful expressive field, possessing the potential to establish a direct, unmediated, and bodily relationship between the artist and the viewer. In this context, the handprint is evaluated as a fundamental narrative element that carries both aesthetic and ethical significance in contemporary ceramic practice.

Keywords: Ceramic art, ceramic surface, handmark, touch, body, surface aesthetics, contemporary art

1. GİRİŞ

Günümüz çağdaş sanat pratiği, dijital üretim tekniklerinin yaygınlaşmasıyla birlikte pürüzsüz yüzeyler, kusursuz formlar ve izsiz nesneler etrafında şekillenen bir estetik rejim üretmektedir. Algoritmik tasarım ve sayısal modelleme süreçleri, sanat nesnesini bedensel müdahaleden arındırılmış, steril bir görsellik düzlemine taşırken, üretim sürecine ait bedensel izler çoğu zaman sistematik biçimde ortadan kaldırılmaktadır.

Oysa Maurice Merleau-Ponty'nin vurguladığı üzere, "Beden, dünyaya sahip olma biçimimizin temel aracıdır." (Merleau-Ponty, 1962, p. 146). Algı, zihinsel bir soyutlama değil, beden aracılığıyla dünyayla kurulan temel bir ilişkidir. Bu bağlamda bedensel temasın yokluğu, algının yalnızca görsel bir düzeye indirgenmesi anlamına gelmektedir.

Benzer biçimde Tim Ingold, yapma eylemini önceden tasarlanmış bir formun maddeye uygulanması olarak değil, "bir gelişim süreci" olarak tanımlar (Ingold, 2013, p. 31). Bu yaklaşımda izler, hatalar ve düzensizlikler kusur değil, düşünmenin maddi olarak görünür hâle geldiği sürecin doğal çıktılarıdır. Ancak dijital pürüzsüzlük estetiği, bu sürece ait izleri silerek yapma eylemini görünmez kılmaktadır.

Lambros Malafouris'e göre ise biliş, yalnızca zihinde gerçekleşen bir süreç değildir; "Biliş, beyinde kapalı bir süreç olmaktan ziyade, beyin, beden ve maddi kültürün dinamik etkileşimi içinde açımlanan bir olgudur." (Malafouris, 2013, p. 8). Dolayısıyla bedensel izlerin ortadan kaldırılması, düşünmenin maddi boyutunun da silinmesi anlamına gelmektedir. Bu çalışma, söz konusu kuramsal çerçeve doğrultusunda, seramik yüzeylerdeki el izini bedensel algının, yapma sürecinin ve düşüncenin maddi bir uzantısı olarak ele alarak, el izinin çağdaş seramik pratiğinde estetik olduğu kadar etik bir anlam taşıdığını ileri sürmektedir.

2. SERAMİKTE TEMAS VE BEDEN

Seramik, üretim süreci boyunca sanatçı bedeniyle doğrudan temas kuran nadir sanatsal malzemelerden biridir. Yoğurma, bastırma, sıvazlama ve yüzey müdahaleleri gibi fiziksel eylemler, seramiğin biçimsel oluşumunda belirleyici rol oynar. Bu eylemler, yalnızca teknik uygulamalar olarak değil, bedensel jestler ve duyusal deneyimler olarak değerlendirilmelidir. Seramik yüzeyde ortaya çıkan izler, üretim sürecinde gerçekleşen bedensel temasın maddi karşılıklarıdır.

Bedensel temasın seramik yüzeyde bıraktığı izler, üretim anına ait geçici hareketlerin kalıcı hâle gelmesini sağlar. Bu bağlamda el izi, yüzeyde donmuş bir hareket ve askıya alınmış

bir zaman dilimi olarak okunabilir. Seramik yüzey, yalnızca görsel olarak algılanan bir kabuk değil; dokunma, baskı ve yönlendirme yoluyla bedensel deneyimin kaydedildiği duyusal bir alan hâline gelir. Böylece yüzey, beden ile malzeme arasındaki ilişkinin izlerini taşıyan bir ara yüz işlevi üstlenir.

Günümüz çağdaş sanat ortamında dijital üretim tekniklerinin ve pürüzsüz yüzey estetiğinin yaygınlaşması, bedensel temasın izlerini çoğu zaman görünmez kılmaktadır. Buna karşılık seramik pratiğinde el izinin korunması ya da bilinçli olarak vurgulanması, üretim sürecinin ve bedensel emeğin görünür kılınmasına yönelik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, seramik yüzeyi yalnızca sonuç ürünü üzerinden değil, oluş süreci ve bedensel katılım bağlamında ele almayı mümkün kılar.

Sonuç olarak seramikte temas ve beden ilişkisi, yüzeyde bırakılan izler aracılığıyla somutlaşmakta; el izi, seramik pratiğinde hem estetik hem de anlamsal bir değer taşımaktadır. Bu izler, sanatçı ile malzeme arasındaki doğrudan ilişkinin sessiz ama güçlü bir ifadesi olarak seramik yüzeyde varlık kazanmaktadır.

3. BEDENSEL ALGI, YAPMA VE MADDİ ETKİLEŞİM

Bu çalışma, seramik yüzeylerde ortaya çıkan el izini bedensel algı, yapma süreci ve maddi etkileşim bağlamında ele alarak, el izinin yalnızca estetik bir unsur değil, düşüncenin ve deneyimin maddi bir uzantısı olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda araştırmanın kuramsal çerçevesi, Maurice Merleau-Ponty, Tim Ingold ve Lambros Malafouris'in yaklaşımları doğrultusunda şekillendirilmektedir.

Maurice Merleau-Ponty'nin fenomenolojik yaklaşımına göre algı, zihinsel bir süreçten ziyade temelde bedensel bir deneyimdir. Merleau-Ponty, bedenin dünyayla kurulan ilişkinin asli aracı olduğunu vurgulayarak, "beden, dünyaya sahip olmanın genel aracıdır" ifadesiyle algının bedensel doğasına işaret eder (Merleau-Ponty, 2017, s. 97). Dokunma bu bağlamda yalnızca fiziksel bir temas değil, aynı zamanda bir bilme biçimidir. Seramik üretiminde el izi, bu bedensel algının yüzeydeki maddi karşılığı olarak ortaya çıkar. Seramik yüzey, yalnızca görsel olarak algılanan bir kabuk değil; temas, baskı ve yönlendirme yoluyla deneyimlenen duyusal bir alan hâline gelir.

Tim Ingold'un "making-as-thinking" yaklaşımı ise yapma eylemini, önceden tasarlanmış bir formun maddeye uygulanması olarak değil, malzemeyle birlikte gelişen bir düşünme süreci olarak tanımlar. Ingold'a göre yapmak, "bir büyüme sürecidir" (Ingold, 2020,

s. 45). Bu süreçte ortaya çıkan izler, kusur ya da hata değil, oluş sürecinin görünür kanıtlarıdır. Seramikte el izinin korunması, bu bağlamda üretim sürecinin gizlenmemesi anlamına gelir; vurgu tamamlanmış bir nesneden ziyade, oluş hâli üzerindedir.

Lambros Malafouris'in geliştirdiği Maddi Etkileşim Kuramı, düşüncenin yalnızca zihinde gerçekleşmediğini, insan ve malzemenin birlikte işleyen bir bilişsel sistem oluşturduğunu ileri sürer. Malafouris'e göre biliş, "beyin, beden ve maddi kültür arasındaki dinamik etkileşim" yoluyla ortaya çıkar (Malafouris, 2018, s. 32). Bu yaklaşımda el, yalnızca uygulayıcı bir araç değil; düşüncenin maddi dünyada şekillendiği bilişsel bir aktördür. Seramik yüzeydeki el izi, bu ortak düşünme sürecinin maddi uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Bu üç kuramsal yaklaşım birlikte ele alındığında, seramik yüzeylerdeki el izi; bedensel algının, yapma sürecinin ve düşüncenin maddi olarak görünür hâle geldiği bir kesişim noktası olarak ortaya çıkmaktadır. El izi, bu bağlamda, seramik pratiğinde hem estetik hem de etik bir anlam taşıyan temel bir anlatı unsuru olarak değerlendirilmektedir.

4. ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA EL İZİNİN KULLANIMI: SANATÇI ÖRNEKLERİ

Çağdaş seramik sanatında el izinin kullanımı, sanatçıların malzemeyle kurdukları ilişkiye bağlı olarak farklı estetik, kavramsal ve etik anlamlar üretmektedir. El izi, kimi zaman jestsel ve şiddetli bir müdahale olarak yüzeyde belirginleşirken, kimi zaman sessiz, kontrollü ya da zamana yayılan bedensel temasın izleri hâlinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Peter Voulkos, Magdalene Odundo, Shoji Hamada ve Şirin Koçağ'ın seramik pratikleri, el izinin çağdaş seramikte üstlendiği farklı işlevleri okumak açısından önemli örnekler sunmaktadır.

Görsel 1-2. Peter Voulkos, Untitled, 1961, seramik

Peter Voulkos, el izini seramik yüzeyde doğrudan bir ifade aracı olarak kullanan öncü sanatçılardan biridir. Voulkos'a ait bu seramik eserler (Görsel 1-2) el izinin bedensel jestin doğrudan ifadesi olarak kullanıldığı güçlü bir örnek sunmaktadır. Eserlerin formu, klasik seramik estetiğin denge, simetri ve bütünlük anlayışından bilinçli biçimde uzaklaşmaktadır. Asimetrik yapı, deformasyonlar ve yüzeydeki çatlaklar, üretim sürecinde gerçekleşen yoğun fiziksel müdahalelerin izlerini açıkça görünür kılmaktadır.

Yüzeyde belirgin biçimde görülen bastırma izleri ve parmak müdahaleleri, elin malzeme üzerindeki kontrolünden ziyade, malzemeyle girilen fiziksel bir mücadelenin sonucu olarak okunabilir. Bu izler, üretim sürecinde gerçekleşen anlık jestlerin dondurulmuş hâli gibidir. El izi burada üretim anındaki bedensel enerjinin ve hareketin maddi kaydıdır. Voulkos'un pratiğinde el, biçimi yönlendiren bir araçtan çok, seramik yüzeyde düşüncenin ve duygunun açığa çıktığı bir ifade organına dönüşmektedir.

Eserlerdeki yüzey bütünlüğünün bilinçli olarak bozulmuş olması, kusur kavramını teknik bir sorun olmaktan çıkararak estetik ve kavramsal bir değere dönüştürmektedir. Çatlaklar, kopmalar ve düzensiz eklemler, seramik üretiminde genellikle gizlenmeye çalışılan izlerken, bu eserde özellikle korunmuş ve vurgulanmıştır. Bu durum, üretim sürecinin saklanması yerine ifşa edilmesini amaçlayan bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Bu eserler, çağdaş seramik sanatında el izinin jestsel, bedensel ve düşünsel bir ifade alanı olarak nasıl işlev gördüğünü somut biçimde ortaya koymaktadır. El izi, burada sanatçının bedeni, malzeme ve düşüncesi arasındaki ilişkinin yüzeydeki doğrudan ve geri döndürülemez kaydıdır.

Görsel 3-4. Magdalene Odundo, Untitled, 1999, seramik

Görsel 3 ve 4'de ki eserler, Magdalene Odundo'nun çağdaş seramik pratiğinde el izini doğrudan ve görünür bir jest olarak değil, zamana yayılan bedensel temasın yüzeye içkin hâle gelmiş bir izi olarak ele alışını açık biçimde ortaya koymaktadır. İlk bakışta pürüzsüz ve kusursuz gibi algılanan yüzeyler, dikkatli bir incelemede elin tekrar eden hareketleriyle oluşmuş yoğun bir bedensel emeğin izlerini taşımaktadır.

Eserlerin formları, klasik kap biçimlerini çağrıştırmakla birlikte, simetrik ve mekanik bir üretimden bilinçli olarak uzak durmaktadır. Boyun, gövde ve ağız bölümleri arasındaki geçişler, elin yönlendirdiği akışkan bir form diliyle şekillenmiştir. Bu akışkanlık, elin malzeme üzerindeki sürekli varlığını gizlemez; aksine, yüzeyin sakinliği içinde bedensel bir süreklilik hissi yaratır. Odundo'nun parlatma tekniği, el izini silmek yerine, onu yüzeyin içine gömerek görünmez ama hissedilir kılar.

Bu eserlerde el izi, ani bir bastırma ya da jestsel müdahale olarak değil, ritmik ve tekrarlı hareketlerin birikimi sonucunda ortaya çıkar. Parlatılmış yüzey, bedenin kil ile kurduğu uzun süreli temasın kaydıdır. Böylece el izi, tekil bir anı değil, zamansal bir sürekliliği temsil eder. Yüzey, burada görsel bir etki alanından ziyade, dokunsal ve duyusal bir deneyim alanı hâline gelir.

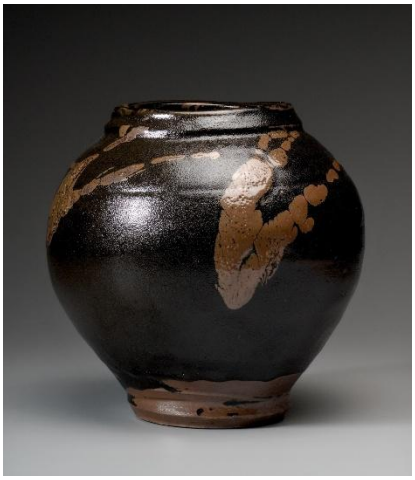

Görsel 5-6. Shoji Hamada, Stoneware Jar I-II, 1964, seramik

Shoji Hamada ise el izini gizlemeyen, aksine üretimin doğal bir parçası olarak kabul eden etik bir yaklaşım benimser. Japon halk seramiği geleneği içinde Hamada'nın eserlerinde el, emeğini görünür kılmak için yüzeyde bırakılır. El izi, bireysel bir ifade göstergesinden çok,

üretim sürecine duyulan saygının ve sürekliliğin bir işareti olarak değerlendirilir. Bu yaklaşımda seramik yüzey, kusursuzluk ideali yerine insan emeğinin izlerini taşıyan bir etik alan hâline gelir.

Görsel 5'deki eserde (küresel form), yüzeyde görülen sır akmaları, fırça izleri ve renk geçişleri, kontrollü bir kompozisyonun sonucu olmaktan ziyade, üretim sürecine bırakılmış doğal müdahaleler olarak okunur. Elin yüzeyle kurduğu temas, ani ya da şiddetli bir jest şeklinde değil; sessiz, ölçülü ve süreklilik içeren bir etkileşim olarak kendini gösterir. Bu bağlamda el izi, yüzeyde açıkça bağırmaz; ancak dikkatli bir bakışla üretim sürecinin bedensel izleri okunabilir hâle gelir.

Görsel 6'daki eserde (dörtgen gövdeli form), sır uygulamalarındaki düzensizlikler, fırça yönleri ve lekesel dağılımlar, elin yüzey üzerindeki varlığını saklamadan ortaya koymaktadır. Bu izler, dekoratif bir amaçtan çok, üretim sürecinin dürüstlüğünü vurgulayan bir anlayışın parçasıdır. Hamada'nın seramiklerinde el izi, sanatçının bireysel ifadesini öne çıkarmaktan ziyade, zanaat, tekrar ve süreklilik kavramlarıyla ilişkilendirilir.

Her iki eserde de el izinin belirgin bir jest olarak ön plana çıkarılmaması, Hamada'nın etik üretim anlayışıyla doğrudan ilişkilidir. El, ustalığını sergilemek ya da izleyiciyi etkilemek için yüzeye müdahale etmez; aksine üretimin doğal akışı içinde görünür olur. Bu durum, el izini bir ifade patlaması olmaktan çıkararak, emeğin ve sürecin sessiz tanıklığına dönüştürür.

Görsel 7-8. Şirin Koçak, The Wall Series V, Circle Series XV, 2020, seramik

Bu iki seramik eser, Şirin Koçak'ın pratiğinde zamana yayılan bedensel müdahalelerin katmanlaşmış bir sonucu olarak ele alındığını göstermektedir. İçbükey formlar boyunca tekrar eden yüzey halkaları, bastırma, sıvazlama ve yönlendirme eylemlerinin sürekliliğini açık biçimde görünür kılmaktadır. El izi burada üretim sürecinin ritmini kaydeden yapısal bir öğe olarak işlev görmektedir.

Görsel 7'de yüzey boyunca ilerleyen dairesel izler, bedenin malzemeyle kurduğu tekrarlı ve bilinçli temasın sonucudur. Yüzeydeki dokusal yoğunluk, ardışık müdahalelerin birikimine işaret etmektedir. El izini donmuş bir jestten ziyade zamansal bir derinlik olarak okumayı mümkün kılmaktadır. Seramik yüzey, bu bağlamda yalnızca biçimsel bir kabuk değil, bedensel belleğin katman katman biriktiği duyusal bir mekâna dönüşmektedir.

Görsel 8'de el izinin daha belirgin ve müdahaleci bir karakter kazandığı görülmektedir. Yüzeydeki kırılmalar, yırtılma hissi veren dokular ve iç boşluklar, bedenin malzemeyle kurduğu ilişkinin kontrollü olduğu kadar riskli bir sürece de açık olduğunu ortaya koymaktadır. El izi burada yüzeyi açan, içeriye doğru çeken bir etki yaratmaktadır. Bu yönüyle eser, el izinin, formun iç yapısını dönüştüren etkin bir güç olduğunu ortaya koymaktadır.

Her iki eserde de el izinin gizlenmemesi, Koçak'ın üretim sürecini saklamayan bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. El, kusursuz bir yüzey elde etmek amacıyla izlerini silmez; aksine üretimin bedensel doğasını görünür kılmaktadır. Bu yaklaşım, dijital pürüzsüzlüğün ve izsiz yüzey estetiğinin hâkim olduğu çağdaş sanat ortamında, temasa dayalı üretimin bilinçli bir karşı duruşu olarak okunabilir.

SONUÇ

Bu çalışma, seramik yüzeylerde ortaya çıkan el izini teknik bir kalıntı ya da rastlantısal bir iz olarak değil; bedensel algının, yapma sürecinin ve maddi etkileşimin somutlaştığı çok katmanlı bir ifade alanı olarak ele almıştır. Günümüz çağdaş sanat ortamında, el izinin görünür kılınması, üretim sürecine ve bedensel emeğe dair eleştirel bir karşı duruş olarak değerlendirilmektedir.

Peter Voulkos, Magdalene Odundo, Shoji Hamada ve Şirin Koçak'ın seramik pratikleri üzerinden gerçekleştirilen inceleme, el izinin çağdaş seramik sanatında tekil ve sabit bir anlam taşımadığını ortaya koymuştur. Voulkos'ta el izi, şiddetli bedensel jestlerin ve fiziksel mücadelenin yüzeydeki doğrudan ifadesi olarak belirginleşirken; Odundo'nun çalışmalarında

el, parlatma yoluyla yüzeye nüfuz eden ve zamana yayılan bedensel belleğin taşıyıcısına dönüşmektedir. Hamada'nın seramiklerinde el izi, bireysel bir ifade patlamasından ziyade, üretim sürecini gizlemeyen etik bir duruşun parçası olarak ortaya çıkmakta; Koçak'ın eserlerinde ise el izi, tekrar, katman ve süreç vurgusuyla yüzeyi bedensel belleğin kaydedildiği bir mekâna dönüştürmektedir.

Bu karşılaştırmalı okuma, el izinin çağdaş seramikte kimi zaman jestsel ve müdahaleci, kimi zaman sessiz ve içselleştirilmiş, kimi zaman etik ve süreklilik temelli bir anlatı üretebildiğini göstermektedir. Ortak nokta ise el izinin her durumda, seramik nesneyi yalnızca sonuç ürünü olarak değil, oluş hâlindeki bir süreç olarak düşünmeye imkân tanımasıdır. Bu bağlamda, seramik yüzeyi görsel bir kabuktan çıkararak, bedensel algının ve zamansal deneyimin maddi olarak kaydedildiği duyusal bir alan hâline getirmektedir.

Sonuç olarak çağdaş seramik sanatında el izi, estetik bir detay olmanın ötesinde, beden–malzeme–düşünce ilişkisini görünür kılan temel bir anlatı unsuru olarak değerlendirilmelidir. El izinin korunması ve vurgulanması, dijital pürüzsüzlüğe karşı temasa dayalı üretimi savunan etik bir pozisyon üretirken, seramik yüzeyi de sessiz fakat kalıcı bir ifade alanına dönüştürmektedir. Bu yönüyle el izi, çağdaş seramik pratiğinde hem estetik hem de kavramsal düzeyde merkezi bir anlam taşımaktadır.

KAYNAKÇA:

Merleau-Ponty, M. (2017). Algının fenomenolojisi (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınları.

Ingold, T. (2020). Yapmak: Antropoloji, arkeoloji, sanat ve mimarlık (Çev. Barış Yıldırım). İstanbul: Metis Yayınları.

Malafouris, L. (2018). Şeyler nasıl düşünür? Maddi etkileşim kuramı (Çev. Ferit Burak Aydar). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

GÖRSEL KAYNAKÇA:

Görsel 1-2
Peter Voulkos, Untitled, 1961, seramik
(https://www.wright20.com/auctions/2020/06/design/136)

Görsel 3-4
Magdalene Odundo, Untitled, 1999, seramik
https://www.artnet.com/artists/magdalene-odundo/

Görsel 5-6
Shoji Hamada, Stoneware Jar I-II, 1964, seramik
https://artsandculture.google.com/asset/stoneware-jar-sh%C5%8Dji hamada/vQFbINZ6B5MbIg?hl=en

Görsel 7-8
Şirin Koçak, The Wall Series V, Circle Series XV, 2020, seramik
https://www.sanatgezgini.com/sirin-kocak-seramik-obje-the-wall-series-v

H. R. GİGER'IN BİYOMEKANİK ESTETİĞİ ÜZERİNDEN ALİEN FİLMİNİN MEKANSAL ANALİZİ

Doç. Dr. ÇAĞRI YALÇIN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
cagri.yalcin@dpu.edu.tr - 0000-0002-8408-9190
Doç.ELİF ÖZDOĞLAR
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
elif.ozdoglar@dpu.edu.tr - 0000-0002-9997-9487

ÖZET

Bu çalışma 1979 yılında Ridley Scott tarafından çekilen ve başrollerini Sigourney Weaver, Tom Skerritt, John Hurt Alien'ın paylaştığı (Yaratık) filminin mekânsal kurgusunu; iç mimarlık açısından mekânın pasif bir arka planı olarak değil H. R. Giger'ın biyomekanik estetik anlayışı üzerinden kurgusal karakter- kurgusal mekân ilişkisinin sıra dışı ve eşsiz bir örneği olarak analiz edecektir. Bu kapsamında filmin ve Alien evrenindeki uzay gemisi Nostromo'nun kurgusal iç mekânları, iç mimarlık disiplini açısından ölçek, malzeme, ışık, sirkülasyon gibi mekânın algılanmasını belirleyen faktörler açısından değerlendirilecektir. Araştırma sürecinde kaynak ve literatür araştırması yapılmış, Alien filmi izlenmiş ve bu filmden esinlenerek tasarlanan Giger'in özgün konsept mekânı olan Ailen Müze-Bar incelenmiştir. Araştırma kapsamında nitel yöntemlerden yararlanılacaktır. Yöntem olarak ise mekânsal analiz metodu seçilmiştir.

Bilim kurgu sineması, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin rasyonel temellerine otururken olası geleceğin abartılı alternatiflerinden beslenir. Sinema eserinin mekân tasarım dilindeki klostrofobik mekânsal atmosferin yarattığı parçalı ve yönlendirilmiş abartılı algı eserin korku bilim kurgu alt türünde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Alien filmi sahip olduğu biyomekanik estetik anlayışı sayesinde mekânı korkunun doğrudan üretildiği aktif bir organizma hâline getirmektedir.

Filmde Giger'ın özgün tasarım dili aracılığıyla karakter mekanlaşma özelliği göstermiştir. Xenomorph adlı bu karakterin esin kaynağı Giger'ın Necronomicon adlı çizim kitabındaki çalışmalardır. Bu dil uzaylı kavramında ezber bozan orijinal bir yaklaşım olarak sinema tarihine geçmiştir. Film, bu açıdan biyomekanik estetik üzerinden mekân ve karakter arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayan öncül bir örnek sunmaktadır. Dar koridorlar, düşük tavan yükseklikleri ve tekrarlayan geçiş alanları, insan ölçeğini merkeze alan konformist mekân tasarımı

anlayışlarından oldukça uzaktır. Endüstriyel metal yüzeylerin soğuk atmosferi ise uzay-mekân aksında tamamlayıcı bir nesne görevi üstlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alien, Biyomekanik, Giger, Kurgusal Mekân, Kurgusal Karakter

ABSTRACT

This study will analyze the spatial structure of the 1979 film Alien, directed by Ridley Scott and starring Sigourney Weaver, Tom Skerritt, and John Hurt, not as a passive backdrop from an interior design perspective, but as an extraordinary and unique example of the relationship between fictional characters and fictional space through H. R. Giger's biomechanical aesthetic understanding. Within this scope, the fictional interiors of the film and the Nostromo spaceship in the Alien universe will be evaluated from the perspective of interior architecture, considering factors that determine the perception of space such as scale, materials, light, and circulation. The research process involved a literature review, viewing the Alien film, and examining Giger's unique concept space, the Alien Museum-Bar, which was designed inspired by the film. Qualitative methods will be employed in this research, with spatial analysis being the chosen method.

Science fiction cinema, while grounded in the rational foundations of scientific and technological progress, draws inspiration from exaggerated alternatives to a possible future. The fragmented and deliberately exaggerated perception created by the claustrophobic spatial atmosphere in the film's design language necessitates its classification within the horror science fiction subgenre. The film Alien, through its biomechanical aesthetic, transforms space into an active organism where fear is directly generated.

In the film, the character exhibits a sense of spatiality through Giger's unique design language. This character, named Xenomorph, is inspired by Giger's illustrations in his Necronomicon drawing book. This design language has gone down in cinematic history as a groundbreaking and original approach to the concept of aliens. In this respect, the film offers a pioneering example that redefines the relationship between space and character through biomechanical aesthetics. Narrow corridors, low ceiling heights, and repetitive transitional spaces are far removed from conformist spatial design approaches that center on the human scale. The cold atmosphere of the industrial metal surfaces serves as a complementary object in the spatial axis.

Keywords: Alien, Biomechanics, Giger, Fictional Space, Fictional Character

1. GİRİŞ

Sinema mekânı, özellikle bilim kurgu ve korku sineması bağlamında izleyicinin bedensel ve duygusal algısını yönlendiren aktif bir unsur hâline gelmektedir. Mekânın ölçeği, malzeme dili, ışık kullanımı ve sirkülasyon kurgusu, yalnız anlatının gerçekleştiği fiziksel bir çevre değil, anlamın psikolojik yoğunluğunun üretildiği temel bir yapı taşıdır. Bu durum, sinematik mekânın mimarlık ve iç mimarlık disiplinleriyle birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Sinema mekânı, bu bağlamda, kurgusal bir anlatı unsuru olmasının ötesinde, deneyimlenen bir iç mekân olarak okunabilmektedir (Sobchack, 1997).

Bilim kurgu sineması, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri merkeze alırken, insanın bilinmeyenle kurduğu ilişkiyi özgün perspektiflerle yorumlamaktadır. Korku bilim kurgu alt türünde ise mekân, tehdit ve güvensizlik duygularının doğrudan üretildiği bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu tür filmlerde mekân, insan bedenine karşı kayıtsız, hatta düşmanca bir karakter kazanmakta, izleyicinin mekânla kurduğu ilişkiyi sürekli olarak sorgulatmaktadır. Bu bağlamda mekân, anlatının edilgen bir arka planı olmaktan çıkarak anlatının asli bir bileşeni hâline gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı, 1979 yılında Ridley Scott tarafından yönetilen Alien filmini, mekânlarının iç mimarlık açısından nasıl kurgulandığını ortaya koyacak biçimde analiz etmektir. Film, multidisipliner tasarımcı H. R. Giger'ın biyomekanik estetik anlayışı doğrultusunda şekillenen mekânsal dili sayesinde, kurgusal mekân ve kurgusal karakter arasındaki ilişkinin radikal biçimde yeniden tanımlandığı öncül bir örnek sunmaktadır. Çalışma kapsamında Alien filmindeki Nostromo uzay gemisi, ölçek, malzeme, ışık ve sirkülasyon gibi temel iç mekân parametreleri üzerinden ele alınmaktadır. Uzay temalı bilim kurgu sineması eserlerinin çoğunda uzay gemisi tasarımına ve iç mekan yorumlamalarına rastlanmaktadır. Passengers (Uzay Yolcuları) adlı filmde yer alan Avalon Uzay Gemisi fütüristik iç mekan tasarımlarıyla ön plana çıkarken 2001: A Space Odyssey (2001: Bir Uzay Destanı) filminde ise Discovery One Uzay aracında Space Age'in izlerini taşıyan ancak simetrik birim tekrarlarına dayalı bir geometriye sahiptir.

2.SİNEMATİK MEKAN KAVRAMI VE H.R GIGER

2.1 Sinematik mekân kavramı

Sinematik mekân kavramı, mimarlık kuramı ve film çalışmaları literatüründe farklı disiplinler tarafından ele alınmıştır. Sinemada mekân, yalnızca görsel bir kompozisyon unsuru olarak değil, anlatının ritmini ve duygusal yoğunluğunu belirleyen bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Sobchack, sinemasal mekânın izleyici tarafından yalnızca izlenmediğini, aynı zamanda bedensel olarak deneyimlendiğini ifade etmektedir (Sobchack, 1997). Bu yaklaşım, mekânın duyusal ve algısal boyutlarını ön plana çıkarmakta ve sinema mekânının mimari bir deneyim olarak okunmasını mümkün kılmaktadır.

Mimarlık kuramında da mekânın bedensel algı üzerindeki etkisi sıklıkla vurgulanmaktadır. Pallasmaa, mimari mekânın yalnızca görsel bir nesne olarak değil, tüm duyulara hitap eden çok katmanlı bir deneyim alanı olduğunu belirtmektedir (Pallasmaa, 2012). Bu bağlamda mekânın ışık, doku, ses ve ölçek gibi iç mekanın algılanmasını belirleyen unsurları, kullanıcı üzerinde doğrudan psikolojik etkiler de yaratmaktadır. Sinematik mekân da benzer biçimde, izleyicinin bedensel hafızası kadar düş gücü ve ruh dünyasına hitap eden bir deneyim üretmektedir.

Korku sinemasında mekân, bu duyusal deneyimi daha da yoğunlaştıran bir unsur hâline gelmektedir. Klostrofobik mekânlar, yön duygusunu bozan sirkülasyon kurguları ve belirsiz sınırlar, izleyicide sürekli bir tehdit hissi yaratmaktadır. Vidler, bu durumu tekinsizlik kavramı üzerinden açıklamakta ve modern mekânlarda tanıdık olanın yabancılaşmasının korku üretiminde temel bir rol oynadığını vurgulamaktadır (Vidler, 1992). Alien filmindeki mekânsal kurgu, bu tekinsizlik kavramının sinemasal bir karşılığı olarak okunabilmektedir.

2.2 H. R. Giger ve Biyomekanik Estetik

H. R. Giger'ın sanatsal üretimleri, organik ve mekanik formların iç içe geçtiği karanlık, rahatsız edici ve grostesk sanata meyil eden bir estetik anlayışını temsil etmektedir. Biyomekanik estetik olarak tanımlanan bu yaklaşım, beden, makine ve mekân arasındaki sınırları bilinçli biçimde belirsizleştirmektedir. Giger'ın çalışmaları, insan bedenini korunaklı ve bütünlüklü bir yapı olarak ele almak yerine, parçalanabilir, dönüşebilir ve mekânla bütünleşebilir bir varlık olarak kurgulamaktadır (Giger, 1992).

Giger'ın Necronomicon adlı eserinde yer alan çizimler, Alien filmindeki Xenomorph karakterinin yanı sıra filmin mekânsal atmosferinin de temel referansını oluşturmaktadır. Bu çizimlerde mekân ve beden arasında net bir ayrım bulunmamakta, yüzeyler, boşluklar ve formlar birbirine eklemlenmiş bir organizma gibi algılanmaktadır. Bu estetik anlayış, mekânı

statik bir yapı olmaktan çıkararak yaşayan ve tehdit eden dinamik bir varlık hâline getirmektedir.

Biyomekanik estetik, mimarlık ve iç mimarlık açısından değerlendirildiğinde, mekânın yalnızca işlevsel ve rasyonel bir yapı olarak ele alınmasına karşı eleştirel bir duruş sergilemektedir. Mekân, bu anlayışta, insan bedenine hizmet eden bir kabuk değil, bedenle çatışan ve onu dönüştüren bir güç olarak konumlanmaktadır. Alien filminde bu yaklaşım, Nostromo uzay gemisinin iç mekânlarında açık biçimde gözlemlenmektedir.

3. BULGULAR

3.1 Alien Filminde Mekânsal Kurgu ve İç Mimarlık Analizi

Alien filminde mekânsal kurgu, anlatının gerilim düzeyini belirleyen temel bir unsur olarak kurgulanmıştır. Nostromo uzay gemisi, klasik bilim kurgu filmlerinde sıklıkla karşılaşılan steril, düzenli ve teknolojik olarak kusursuz mekân anlayışından bilinçli biçimde ayrılmaktadır. Mekân, düzen ve kontrol duygusu yerine belirsizlik, karmaşa ve güvensizlik hissi üretmektedir. Bu yaklaşım, mekânın yalnızca işlevsel bir taşıyıcı değil, anlatının psikolojik omurgası olarak ele alındığını göstermektedir. İç mimarlık perspektifinden bakıldığında, bu mekânsal tercihlerin her biri bilinçli tasarım kararlarının sonucudur ve eserde korku olgusu kurgusal mekan minvalinde güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Nostromo uzay gemisinin iç mekân organizasyonu, ölçeksel olarak insan bedenini baskılayan bir anlayışla tasarlanmıştır. Koridorların dar tutulması, tavan yüksekliklerinin düşük olması ve mekânlar arası geçişlerin sınırlı görüş alanlarıyla kurgulanması, kullanıcıyı sürekli olarak sıkışmış ve kaçışsız bir durumda bırakmaktadır. Bu durum, mekânın bedensel algı üzerindeki etkisini vurgulayan mimarlık kuramlarıyla örtüşmektedir. Pallasmaa, mekânın bedeni yönlendiren ve psikolojik durumları tetikleyen bir yapı olduğunu belirtmektedir (Pallasmaa, 2012). Alien filminde bu yönlendirme, bilinçli olarak rahatsızlık üretmek üzerine kuruludur.

Sirkülasyon kurgusu da bu baskıcı ölçek anlayışını destekler niteliktedir. Nostromo'nun iç mekânlarında net bir yönlenme şeması bulunmamaktadır. Tekrarlayan koridorlar, benzer mekânsal modüller ve ayırt edici referans noktalarının eksikliği hem karakterlerin hem de izleyicinin yön duygusunu zayıflatmaktadır. Mekânın okunabilirliğinin azalması, sürekli bir kaybolma ve tehdit altında olma hissi yaratmaktadır. Bu durum, sinemasal mekânın bilinçli

biçimde kaotikleştirildiğini ve güvenli mekân algısının ortadan kaldırıldığını göstermektedir (Sobchack, 1997).

Malzeme kullanımı, Alien filminde mekânsal atmosferin en belirleyici unsurlarından biridir. Nostromo'nun iç mekânlarında ağırlıklı olarak metal yüzeyler, sert dokular ve endüstriyel bileşenler kullanılmaktadır. Borular, kablolar, mekanik bağlantılar ve açıkta bırakılmış teknik sistemler, mekânın ham ve işlenmemiş bir karakter kazanmasına neden olmaktadır. Bu yüzeylerin organik formlarla birleşmesi ise mekânın biyomekanik bir organizma gibi algılanmasını sağlamaktadır. Giger'ın biyomekanik estetik anlayışı, bu noktada mekânın yalnızca bir yapı değil, canlı bir varlık gibi okunmasına olanak tanımaktadır (Giger, 1992).

Aydınlatma tasarımı da mekânsal algının yönlendirilmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Filmde homojen ve dengeli bir aydınlatma anlayışı yerine, düşük ışık seviyeleri, sert kontrastlar ve sınırlı görüş alanları tercih edilmiştir. Işığın mekânı tam olarak aydınlatmaması, karanlık bölgelerin sürekli tehdit potansiyeli taşımasına neden olmaktadır. Bu durum, mekânın izleyici tarafından hiçbir zaman tam anlamıyla kontrol edilememesine yol açmaktadır. Vidler'in tekinsizlik kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu belirsizlik hali mekânın yabancılaşmasını ve korku üretme kapasitesini artırmaktadır (Vidler, 1992).

Alien filminde mekân ve karakter arasındaki ilişki, klasik sinema anlatılarında görülen ayrışmış yapıdan belirgin biçimde farklıdır. Xenomorph karakteri, mekânın içine yerleştirilmiş bağımsız bir tehdit unsuru olarak değil, mekânın doğal bir uzantısı olarak kurgulanmaktadır. Karakterin bedensel formu ile mekânın yüzeyleri arasındaki biçimsel benzerlikler, bu bütünleşmeyi görsel olarak pekiştirmektedir. Kavisli formlar, kemiksi çıkıntılar ve organik yüzeyler hem karakterin hem de mekânın ortak bir estetik dil üzerinden okunmasını sağlamaktadır. Bu durum, kurgusal karakter ile kurgusal mekân arasındaki sınırları belirsizleştirmektedir.

Bu bütünleşme, iç mimarlık açısından değerlendirildiğinde mekânın karakterleşmesi olarak tanımlanabilecek bir duruma işaret etmektedir. Mekân, anlatıda edilgen bir zemin olmaktan çıkarak, karakter gibi davranan, tepki veren ve tehdit oluşturan bir yapı hâline gelmektedir. Bu yaklaşım, mekânın sinemasal anlatıdaki rolünü köklü biçimde dönüştürmektedir. Alien filmi, bu açıdan mekânın yalnızca anlatıya hizmet eden bir unsur değil, anlatının kendisi olabileceğini göstermektedir.

Filmden esinlenerek tasarlanan Alien Müze Bar mekânı, bu biyomekanik estetiğin sinema perdesi dışına taşınmış bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Giger tarafından tasarlanan bu mekân, filmdeki estetik anlayışı mimari ölçekte yeniden üretmektedir. Organik formlarla şekillenen oturma elemanları, kemiksi yüzey dokuları ve mekânı saran biyomekanik strüktürler, kullanıcıyı doğrudan Alien evreninin içine çekmektedir. Bu mekânda kullanıcı, filmdeki karakterler gibi mekânın bir parçası hâline gelmektedir. Bu durum, kurgusal mekânın fiziksel dünyada yeniden üretilmesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu müze-bar İsviçrenin Gruyere'de yer almaktadır.

Görsel 1. Alien Müze-Bar, Url-1

Görsel 2. Alien Müze-Bar, Url-1

Alien Müze Bar ile Nostromo'nun iç mekânları karşılaştırıldığında, her iki mekânda da insan bedeninin merkeze alınmadığı, aksine bedenin mekâna uyum sağlamaya zorlandığı bir tasarım anlayışı dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, konvansiyonel iç mekân tasarımında sıklıkla hedeflenen konfor ve ergonomi kavramlarına bilinçli bir karşı duruş sergilemektedir. Mekân, kullanıcıyı rahatlatmak yerine onu tedirgin eden, sınırlarını zorlayan bir deneyim sunmaktadır. Bu durum, biyomekanik estetiğin mekânsal karşılığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Ancak filmin tematik mekan estetiğiyle de yüksek düzeyde uyum göstermektedir. Yeni bin yılın deneyime dayalı mekan tasarımlarının vaat ettiği eşsizlik ve özgünlük bu mekan aracılığıyla yoğun bir biçimde kullanıcı tarafından deneyimlenebilmektedir.

Sonuç

Alien filmi, sinemasal mekânın iç mimarlık disiplini açısından nasıl etkin bir anlatı aracına dönüşebileceğini ortaya koyan öncül bir örnek sunmaktadır. Filmde mekân, olayların geçtiği edilgen bir zemin olmaktan çıkarak, anlatının anlamını üreten ve izleyici algısını doğrudan yönlendiren aktif bir yapı hâline gelmektedir. Bu durum, sinema ve mekân ilişkisini yalnızca görsel estetik üzerinden değil, bedensel deneyim ve algısal etkileşim üzerinden değerlendirmeyi

gerekli kılmaktadır. Alien filminde korku duygusu, anlatıdaki olay örgüsünden bağımsız olarak, mekânsal kurgunun kendisinden doğmaktadır. Alien filminde mekânsal kurgunun bu denli güçlü olması, filmin korku bilim kurgu alt türü içerisindeki özgün konumunu da açıklamaktadır. Korku, yalnızca anlatıdaki olaylardan ya da karakterlerden değil, mekânın kendisinden doğmaktadır. Mekân, izleyici üzerinde sürekli bir baskı kurmakta ve kaçınılmaz bir tehdit hissi üretmektedir.

H. R. Giger'ın biyomekanik estetik anlayışı, bu mekânsal dönüşümün temel belirleyicisi olarak öne çıkmaktadır. Organik ve mekanik formların iç içe geçtiği bu estetik yaklaşım, mekân ile beden arasındaki sınırları bilinçli biçimde belirsizleştirmektedir. Nostromo uzay gemisinin iç mekânlarında kullanılan ölçek, malzeme ve ışık kararları, insan bedenine uyum sağlamayı amaçlayan konvansiyonel iç mekân tasarım anlayışlarını bilinçli olarak reddetmektedir. Bunun yerine mekân, bedeni baskılayan, yönsüzleştiren ve tehdit eden bir organizma gibi kurgulanmaktadır. Bu durum, mekânın karakterleşmesi kavramı üzerinden okunabilecek güçlü bir sinemasal strateji sunmaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan mekânsal analiz, Alien filminde mekânın yalnızca anlatıya eşlik eden bir unsur değil, anlatının kendisi olduğunu ortaya koymaktadır. Dar koridorlar, düşük tavanlar, belirsiz sirkülasyon şemaları ve karanlık aydınlatma kurgusu, izleyicinin mekânla kurduğu ilişkiyi sürekli olarak yeniden tanımlamaktadır. Bu mekânsal stratejiler, izleyicide güven duygusunu ortadan kaldırarak sürekli bir tedirginlik hâli üretmektedir. Vidler'in tekinsizlik kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Nostromo'nun iç mekânları tanıdık endüstriyel mekân imgelerini bozarak yabancılaştırmakta ve korkunun mekânsal üretimini mümkün kılmaktadır.

Xenomorph karakteri ile mekân arasındaki biçimsel ve kavramsal bütünleşme, Alien filminin sinema tarihinde özgün bir konum edinmesini sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Karakter, mekâna yerleştirilmiş bağımsız bir tehdit unsuru olduğu kadar mekânın doğal bir uzantısı olarak kurgulanmaktadır. Bu bütünleşme, kurgusal karakter ile kurgusal mekân arasındaki sınırları ortadan kaldırarak, anlatının korku düzeyini sürekli olarak yüksek tutmaktadır. Mekân, karakterin varlığını mümkün kılan bir zemin değil, karakterin varoluş koşulu hâline gelmektedir.

Alien filminden esinlenerek tasarlanan Alien Müze Bar mekânı, biyomekanik estetiğin sinema perdesi dışına taşınmış bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Bu mekân, filmde kurgulanan

estetik dilin mimari ölçekte yeniden üretildiğini göstermektedir. Kullanıcı, bu mekânda yalnızca bir izleyici değil, mekânsal deneyimin aktif bir parçası hâline gelmektedir. Bu durum, kurgusal mekânların fiziksel dünyada yeniden üretilebilirliğine dair önemli bir örnek sunmaktadır.

Sonuç olarak Alien filmi, sinemasal mekânın iç mimarlık açısından nasıl ele alınabileceğine dair güçlü bir kuramsal ve uygulamalı çerçeve sunmaktadır. H. R. Giger'ın biyomekanik estetik anlayışı aracılığıyla mekân, korkunun üretildiği aktif bir organizma hâline gelmekte, kurgusal mekân ve kurgusal karakter arasındaki ilişki yeniden tanımlanmaktadır. Bu çalışma, sinema ve iç mimarlık disiplinleri arasında kurulan bu çok katmanlı ilişkinin, mekânın anlatısal potansiyelini anlamak açısından önemli bir katkı sunduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Bachelard, G. (1994). *The poetics of space*. Beacon Press.

Giger, H. R. (1992). *Necronomicon*. Morpheus International.

Pallasmaa, J. (2012). *The eyes of the skin: Architecture and the senses* (3rd ed.). Wiley.

Scott, R. (Director). (1979). *Alien* [Film]. Brandywine Productions.

Sobchack, V. (1997). *Screening space: The American science fiction film*. Rutgers University Press.

Vidler, A. (1992). *The architectural uncanny: Essays in the modern unhomely*. MIT Press.

Url-1 https://www.hrgigermuseum.com/en/museum-bar/

CREATİVE PLAY AND INTERİOR SPACE: PEDAGOGİCAL APPROACHES TO DEVELOPMENT-ORİENTED SPATİAL DESİGN

Doç.İSMAİL EMRE KAVUT
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
emre.kavut@msgsu.edu.tr- 0000-0003-2672-4122
Doç.ELİF ÖZDOĞLAR
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
elif.ozdoglar@dpu.edu.tr - 0000-0002-9997-9487
Doç. Dr. ÇAĞRI YALÇIN
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
cagri.yalcin@dpu.edu.tr - 0000-0002-8408-9190

ABSTRACT

Creative play constitutes a critical developmental framework through which children interact with space, materials, and social structures, transforming the built environment into an active learning medium. Rather than functioning solely as an activity, creative play operates as a spatially mediated developmental system integrating cognitive, emotional, social, and bodily processes. This study examines creative play from an architectural and pedagogical perspective, focusing on how interior space can be designed as a development-oriented and educationally responsive environment.

Grounded in developmental theories by Davaslıgil, Vygotsky, Gardner, and Lowenfeld, the research conceptualizes interior architecture as an active agent that shapes children's learning experiences through spatial organization, materiality, scale, and sensory qualities. Various forms of creative play including constructive, socio-dramatic, movement-based, language-oriented, and art-based play are analyzed in relation to their spatial requirements and architectural implications. Particular emphasis is placed on how flexibility, modularity, environmental continuity, and sensory diversity support creativity, autonomy, and embodied cognition within interior spaces.

Lowenfeld's taxonomy of artistic development provides a framework for aligning age-specific cognitive and expressive capacities with interior design strategies. Through the evaluation of pedagogically informed architectural examples, the study demonstrates that development-oriented spatial design enhances children's spatial awareness, collaborative interaction, and

symbolic engagement with the environment. The findings highlight that interior space is not a neutral container but a formative educational structure that mediates creative play and learning.

The study concludes that interdisciplinary collaboration between interior architecture and pedagogy is essential for the design of inclusive, flexible, and sensorially responsive environments. Development-oriented interior spaces not only accommodate creative play but actively contribute to holistic developmental processes and early spatial literacy.

Keywords: Creative play, interior architecture, development-oriented design, educational spaces, spatial organization, child-centered design,

ÖZET

Yaratıcı oyun, çocukların mekân, malzeme ve toplumsal yapılarla etkileşime girerek inşa edilmiş çevreyi aktif bir öğrenme aracına dönüştürdükleri temel bir gelişimsel çerçeve oluşturmaktadır. Yalnızca bir etkinlik olarak değil, bilişsel, duygusal, sosyal ve bedensel süreçleri bütünleştiren mekânsal bir gelişim sistemi olarak ele alınan yaratıcı oyun, çocukların çevreyle kurduğu ilişkiyi dönüştüren önemli bir pedagojik mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, yaratıcı oyunu mimarlık ve pedagoji ekseninde ele alarak iç mekânın gelişim odaklı ve eğitsel bir ortam olarak nasıl tasarlanabileceğini irdelemektedir.

Davaslıgil, Vygotsky, Gardner ve Lowenfeld'in gelişim kuramlarına dayanan araştırma, iç mimarlığı çocukların öğrenme deneyimlerini mekânsal organizasyon, malzeme kullanımı, ölçek ve duyusal nitelikler aracılığıyla biçimlendiren aktif bir aracı olarak ele almaktadır. Yapılandırıcı, sosyo-dramatik, hareket temelli, dil odaklı ve sanat temelli oyun türleri; bu oyunların mekânsal gereksinimleri ve mimari karşılıkları bağlamında değerlendirilmiştir. Esneklik, modülerlik, çevresel süreklilik ve duyusal çeşitlilik gibi tasarım parametrelerinin, yaratıcılık, özerklik ve bedensel bilişi destekleyen temel mekânsal özellikler olduğu vurgulanmaktadır.

Lowenfeld'in sanatsal gelişim taksonomisi, yaşa bağlı bilişsel ve ifade edici kapasitelerin iç mekân tasarım stratejileriyle ilişkilendirilmesinde kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Pedagojik yaklaşımlarla tasarlanmış mimari örneklerin incelenmesi sonucunda, gelişim odaklı mekân tasarımının çocukların mekânsal farkındalığını, iş birliğine dayalı etkileşimini ve çevreyle kurduğu sembolik ilişkiyi güçlendirdiği görülmektedir. Çalışma, iç mekânın nötr bir taşıyıcı

değil, yaratıcı oyunu ve öğrenme süreçlerini yönlendiren biçimlendirici bir eğitim bileşeni olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında nitel yöntemler kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı oyun, iç mimari, gelişim odaklı tasarım, eğitim alanları, mekânsal organizasyon, çocuk merkezli tasarım

1.INTRODUCTION

Play in early childhood is not merely a leisure activity but a fundamental experiential domain through which children engage with their environment, construct meaning, and develop cognitive, emotional, and social capacities. Creative play enables children to synthesize imagination and action, transforming experience into original problem-solving strategies. As Davaslıgil (1989, 25–26) emphasizes, this experiential synthesis initiates a dynamic developmental process by encouraging originality and adaptive thinking. As Davaslıgil (1989, 25–26) argues, this experimental synthesis of imagination and action leads to the formulation of original solutions, thus stimulating a dynamic developmental process. In this context, creative play emerges not merely as an activity, but as an expressive developmental system in itself. This system is based on the cognitive, emotional, and sociocultural dimensions of childhood.

Creative play should therefore be understood as an expressive developmental system grounded in cognitive, emotional, and sociocultural interaction. Through play, children explore spatial relations, test social roles, and assign symbolic meaning to their surroundings. The present study examines creative play from a pedagogical perspective and explores its spatial implications within interior architecture For example, when taking on roles such as 'parent', 'doctor', or 'teacher', children try out social dynamics and interpersonal roles that they may not have encountered in real life, thus deepening their understanding of relational systems and social tasks. In addition to developing cognitive competences, constructive play also contributes to the development of aesthetic perception and environmental awareness, especially when natural or reused materials such as stones, shells or clay are used. These tactile interactions promote sensory integration and ecological sensitivity. Constructive play therefore emerges as a holistic developmental context that integrates intellectual, emotional, social and motoric dimensions into a unified experiential framework.

Movement- and nature-focused play also supports the development of executive function skills, such as attention regulation and working memory, by requiring children to make decisions in physically and cognitively challenging contexts. These developmental benefits are enhanced when play occurs in ecologically diverse and aesthetically stimulating environments. Consequently, movement-based and ecological play is not just for fun, it is also a fundamental method for integrated learning. By combining physical interaction with environmental literacy, such forms of play contribute to children’s holistic development and establish early frameworks for sustainability, empathy and bodily cognition

2. EXPERIMENTAL STUDIES AND PRACTICAL APPLICATIONS

2.1 Types of Creative Play and Developmental Contributions

Creative play based on language and expression also contributes to social-emotional development by promoting empathy, perspective taking, and collaborative dialogue. As children create and act out stories, they learn to navigate emotional experiences, negotiate meanings, and construct shared meaning with their peers. These processes contribute to both interpersonal and intrapersonal intelligence, as described by Gardner, and develop a sense of self and other (Gardner 1993, 199–201).

Constructive play contributes significantly to problem-solving, spatial perception, and material awareness. Interaction with natural or reused materials supports sensory integration and ecological sensitivity. These findings align with developmental research emphasizing embodied cognition (Gardner 1993, 199–201). Socio-dramatic play enables children to internalize social roles and norms. By assuming roles such as parent or doctor, children rehearse interpersonal dynamics and develop empathy and perspective-taking abilities. Movement-based and nature-oriented play supports executive functions such as attention regulation and working memory. Ecologically rich environments further enhance these benefits.

2.2 Language-Based, Artistic, and Exploratory Play

Language-based plays a central role in higher-order cognitive development. According to Vygotsky (1978, 89-90), language serves as a cultural tool for internalizing thought. Storytelling and dialogue support symbolic thinking and self-regulation. Consistent with Vygotsky's sociocultural theory, language-based play plays a critical role in higher-order cognitive functions. This type of play supports the development of symbolic thinking and self-regulation, enabling children to move from social speech to internal speech and ultimately to independent problem-solving (Vygotsky 1978, 89-90).

Exploratory play stimulates children's innate curiosity and fosters the fundamental skills necessary for scientific thinking and reasoning. Activities such as simple chemistry experiments, discovering magnets, and using magnifying glasses to observe plants and insects allow children to explore their environment through direct experience. These forms of play support early scientific reasoning through direct experience. Activities like simple experiments and observation encourage hypothesis formation and causal reasoning (Gelman and Brenneman 2004, 150–152).

Through art-based play, children not only create but also explore, think, and express. The pedagogical space becomes an art workshop, a studio where creativity, cognition, and emotion intersect. Educational environments function like studios where creativity and learning converge. Art-based play integrates cognition, emotion, and sensory experience.

2.3. Spatial Organization of Creative Play: An Approach at the Intersection of Pedagogy and Interior Architecture Based on Lowenfeld’s Taxonomy

Lowenfeld’s taxonomy provides a framework for aligning spatial design with developmental stages. Early stages require sensory-rich, safe environments, while later stages benefit from

flexible, collaborative, and aesthetically informed spaces. For children's spaces to be designed correctly and effectively, the relationship between children's play and space must be considered according to the ages.

2.4.1.Age Group 1: 2–4 Years (Scribbling and Sensory Exploration Period)

During this basic stage, children develop gross and fine motor skills and begin to interpret their environment through sensory interaction. Play materials should be soft, non-toxic and environmentally friendly. In spatial arrangements, structural elements should include soft, non-slip, antibacterial materials and plenty of natural light. Wall textures and furniture surfaces should offer tactile variety and facilitate somatosensory development. Storage units should be within children’s reach. Spaces should emphasize flexibility and ecological sensitivity while avoiding hazardous chemicals.

2.4.2.Age Group 2: 5–7 Years (Pre-Schematic Stage)

Symbolization and socio-dramatic role-playing emerge at this stage. Environments should offer interactive areas that allow children to simulate social scenarios using accessories such as puppets and modular toys such as costumes. In addition, symbolization and construction attempts with the help of toys such as LEGO or Playmobil will contribute to their cognitive development. Design solutions should encourage fluidity between indoor and outdoor spaces and support an emphasis on environmental continuity as in Montessori. Suitable surfaces and workshop tables for painting, designated areas for music or theatre expression, and stage design should be integrated into the spatial plan. Modular furniture should be used to allow for change in the space. In addition, it is especially important for this age group that the dimensions of the furniture are proportional to the child's scale and can be adjusted when necessary.

2.4.3. Age Group 3: Ages 7–9 (Schematic Period)

Logical reasoning and peer collaboration become evident at this stage. Children engage in structured activities such as modelling, experimentation, and cooperative play. Interior layouts should include acoustically distinct workshop and laboratory spaces to minimize sensory overload. Prioritize desk arrangements that focus on group work and collaboration, and access to digital and analogue information sources (e.g., libraries, media centres). Functional display areas such as bulletin boards and digital monitors can support information sharing and collective creation. Flexibility in space can be achieved with modular furniture and furnishings.

2.4.4. Age Group 4: Ages 9-11 (Visual Realism Period)

At this level, children’s visual and spatial acuity allow them to design and evaluate spatial environments with increasing complexity. Interiors should include opportunities for simulation and spatial modelling, encouraging proportional drawing, material sensitivity, and three-dimensional thinking. Physical and digital spaces can be created where students can engage in simple imaginative spatial experiences. Elements such as colour harmony, material texture, and formal composition should be designed to enhance aesthetic awareness. Spaces informed by

Montessori or Reggio Emilia principles should integrate real-world tools and flexible learning spaces to support children's deepening understanding of function and form.

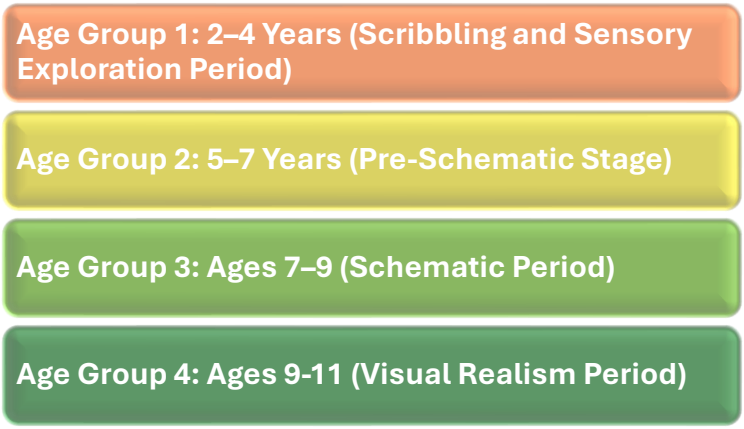

Table 1: Children's artistic expression styles and age groups according to Lowenfeld's Taxonomy are given in the diagram.

3. RESULTS AND EVALUATION

The common feature of the three spaces in the examples given below is that the space is conceived not as a passive backdrop, but as an active component of the pedagogical and creative process. LEGO House, Shenzhen Nashan Education Kindergarten, and educational structures designed with the Reggio Emilia approach offer open-ended, flexible, and participatory spatial organizations to support children's cognitive, sensory, and social development. Modular design, the guiding use of color and materials, sensory diversity, and transparency stand out as fundamental design strategies that integrate learning and play in these structures. Spaces are structured to allow children to explore, learn through experimentation, and participate in individual or collective production processes, while universal design principles and an inclusive approach are placed at the heart of spatial decisions. In this context, in these examples, architecture not only produces a physical environment but also functions as an active educational actor that stimulates creativity, strengthens communication, and makes play a fundamental tool for learning.

3.1 LEGO House – BIG Architects (Denmark)

The LEGO House in Billund, designed by Bjarke Ingels Group, uses the conceptual language of modularity to encourage creative construction. A playful spatial organization is achieved by creating zones in LEGO colours on the roofs of the indoor spaces and in the outdoor spaces of the building. The space features interactive zones categorized by colour and theme and encourages design thinking and hands-on experimentation. In line with Gardner's theory of multiple intelligences, the building activates spatial, logical, and kinaesthetic spaces through playful, architectural storytelling. Here, the spatial construction itself becomes a pedagogical tool, reinforcing learning by doing (Resnick 1998; Gardner 1993) (Cowan,2018)

İmage 1. LEGO House – BIG Architects (Denmark), Url-1

3.2 Shenzhen Nashan Education Kindergarten / Shenzhen Tıanhua

Located in Shenzhen Bay, Shenzhen Nanshan Educational Kindergarten is a large-scale kindergarten designed for 21 classrooms and 630 children in a high-density tropical urban environment. Responding to limited land availability and the pedagogical understanding that the environment is the "third teacher," the project prioritizes creating maximum outdoor activity space. The design embraces successful landscape design and a terraced campus concept that allows children to interact with nature and the surrounding urban environment through layered open spaces. The building mass is shaped to be lower on the south and higher on the north, creating a strong urban facade while reducing spatial pressure on adjacent areas. The tiered terraces further enhance spatial continuity and provide diverse, accessible outdoor learning and play environments.

İmage 2. Shenzhen Nashan Education Kindergarten Url-2

3.3 Reggio Emilia Schools (Italy)- Tullio Zini and ZPZ Partners

Reggio Emilia is actually an educational approach originating from Italy. For this reason, it is possible to come across educational buildings designed with this understanding in many countries and cities. Educational spaces exemplify the pedagogical idea of the environment as a common educator. Open floor plans, abundant natural light and transparent materials invite interaction and dialogue. The presence of workshops and thematic discovery corners emphasize creative research. These design strategies reinforce the value of autonomy and collaboration by allowing children to navigate between individual and collective activities (Edwards, Gandini and Forman 2012). School buildings designed with this understanding include sections such as common courtyards (piazzas), meeting areas and workshops (workshops) that increase communication and strengthen the interaction of users with each other and the space (Koca and Balkan, 2020, 295) The child-centred spatial proportion is successfully interpreted and spatial facilities were transformed into collective play objects.

4. GENERAL DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings demonstrate that creative play functions as a multifaceted developmental system influenced by spatial mediation. Flexible environments foster exploration, collaboration, and symbolic learning, with the physical context of play acting as an active scaffold for developmental processes, in line with Vygotsky's theory of environmental mediation. Vygotsky

(1978, 88-89) proposed that the interaction between the child and the material environment facilitates internalization and supports the advancement of higher cognitive functions. When children interact with flexible, open-ended environments, they are encouraged to transform spaces and assign symbolic meanings to architectural and material elements, thus merging spatial and symbolic learning domains (Yalçın et.al, 2023, 57). Vygotsky's concept of environmental mediation: Flexible interior arrangements, movable elements, and open-ended spatial sequences allow children to rearrange space according to their imaginations and social needs, fostering autonomy and symbolic transformation. From this perspective, interior design becomes a mediator between bodily action and abstract thought, transforming pedagogical intentions into spatial possibilities that encourage exploration, negotiation, and collaborative learning.

Creative play integrates intellectual, emotional, social, and motor dimensions into a unified developmental framework. Interior design, supported by pedagogical theory, actively contributes to learning processes. Therefore, interdisciplinary approaches are essential when designing environments that support holistic child development. From an interior design perspective, creative play allows interior spaces to support learning in parallel ways, through the interplay of spatial design mediation, scale, materials, permeability, and adaptability.

Interior design strategies grounded in creative play further demonstrate that holistic development emerges through the integration of sensory, emotional, and social stimuli within spatial systems. Light, color, texture, and acoustics contribute to an atmosphere that encourages experimentation while maintaining psychological safety, enabling children to move fluidly between individual concentration and collective interaction. Pedagogically informed interiors thus operate as dynamic learning landscapes rather than static classrooms, aligning architectural practice with interdisciplinary frameworks drawn from education, psychology, and design. Such an approach positions interior architecture as an ethical and formative discipline, responsible for shaping environments that actively participate in developmental scaffolding and support the formation of cognitive, social, and creative competencies through play.

Overall, the examples examined demonstrate that interior design plays a decisive role in shaping creative play by transforming space from a neutral environment into an active pedagogical element. The LEGO House, Shenzhen Nashan Education Kindergarten, and the Reggio Emilia-inspired educational environments reveal how flexible, inclusive, and sensorially rich spatial strategies support children's cognitive, social, and creative development through exploration and interaction. Common design principles such as modularity, openness, transparency, and the deliberate use of color and materials allow children to experiment, assign symbolic meanings, and engage in both individual and collective learning processes. By integrating universal design and child-centered proportions into spatial organization, these environments promote accessibility, autonomy, and collaboration. Consequently, the findings highlight that learning through play is most effectively supported when interior architecture is designed as a dynamic educational framework that actively guides the experience, encourages creativity, and integrates pedagogical values into spatial form.

Lowenfeld's model, which defines creativity as a process traversing different perceptual, cognitive, and emotional stages, allows designers to translate developmental needs into spatial characteristics. Early stages require sensory-rich, emotionally safe, and materially accessible

environments; emphasis is placed on texture, color, scale, and bodily interaction to support spontaneous exploration and motor coordination. As children progress to later stages, spatial requirements shift towards flexibility, social interaction, and aesthetic awareness; requiring open-ended layouts, reconfigurable elements, and opportunities for collaborative production and visual expression. In this sense, Lowenfeld's taxonomy contributes to interior design by framing space as a developmental environment that dynamically responds to age-specific play behaviors, enabling learning environments to foster creative growth through appropriate sensory stimulation, symbolic interaction, and social engagement.

REFERENCES

Cowan, K. (2018). Multimodal technologies in LEGO house: A social semiotic perspective. *Multimodal Technologies and Interaction*, *2*(4), 70.

Davaslıgil, U. (1989). Yaratıcılık ve oyun. Eğitim ve Bilim, 13(71), 24–32.

Edwards, C., Gandini, L., & Forman, G. (2012). The hundred languages of children. Praeger.

Gardner, H. (1993). Frames of mind. Basic Books.

Gelman, R., & Brenneman, K. (2004). Science learning pathways for young children. Early Childhood Research Quarterly, 19(1), 150–158.

Koca, A., & Balkan.S.A. (2022). "Küresel Salgın Koşullarında Mekânsal Düzenlemeler: Reggio Emilia Okulları Üzerinden Geliştirilen Bir Öneri." Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi No.24.1: 290-308.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society. Harvard University Press.

Yalçın, Ç., Kavut, İ. E., Özdoğlar. E, and Kalay, T. (2023). ‘‘Oyun Masaları ve Oyuncu Oturma Elemanlarının Tarihsel Gelişim Sürecinin İncelenmesi’’ Eurosia Journal of Social Sciences & Humanities No.10.30: 55-71.

Url-1https://selo.global/lego-house-denmark/

Url-2https://www.archdaily.com/1033207/kindergarten-architecture-imaginative-spaces-shaping-childhood-and-creativity/

.

BAĞIMSIZ İDARİ OTORİTELER VE DEMOKRATİK YÖNETİM İLİŞKİSİ

***Fatih KIRIŞIK*[1]**
***Metin ÖZKARAL*[2]**
***Cansel BADEMLİK*[3]**

ÖZET

Bağımsız idari otoriteler adından da anlaşılacağı üzere idari bir bağımsızlık, mali özerklik, teknik uzmanlık gerektiren kurumlardır. Kamu yönetimi açısından önemli bir konu olan bağımsız idari otorite olgusu demokratik denetim açısından da önemlidir. Çünkü bağımsız idari otoritelerin yürütme organından bağımsız bir şekilde düzenleyici ve denetleyici işlevleri bulunmaktadır. Özellikle sosyal ve ekonomik alanda düzenleme ve denetleme yetkileri sayesinde kamu yararının oluşmasına katkıda bulunurlar. Türkiye açısından ele alındığında da bağımsız idari otoriteler, oldukça yeni bir kavramdır. 1980'li yıllarda önemi anlaşılmış, düzenleme ve denetleme işlevini yerine getirmek amacıyla kurulan, idari yapılanma içerisinde hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları tanımlanan ve hem özerk hem denetlenebilir olma özellikleriyle demokratik yönetime uyumlu bir örnek teşkil etmesi açısından değerlidir. Ülkemizde söz konusu kurumlar 1980'li yıllardan itibaren hayatımıza dâhil olarak günümüzde de halen devamlılığını sürdürmektedir. Kurumlara örnek olarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Sermaye Piyasası Kurumu, Rekabet Kurumu ve Kamu İhale Kurumu gibi birçok kurum verilebilmektedir. Bağımsız idari otoriteler, demokratik yönetim açısından çok kez tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmalara göre bu otoritelerin şeffaf ve hesap verebilirlik açısından iyi yönetilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada bağımsız idari otoritelerin ne anlama geldiği ve demokratik yönetim ile arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda, bağımsız idari otoritelerin Türkiye örneğinde olduğu gibi genel kamu yönetimine bütünleşmiş ve aynı zamanda özerk bir biçimde çalışmaları demokratik yönetim açısından önemli gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler

Bağımsız İdari Otoriteler, Demokratik Yönetim, Kamu Yönetimi.

---

[1] Prof. Dr., Karabük Üniversitesi Rektörü. Karabük Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. fatihkirisik@karabuk.edu.tr. Orcid No:0000-0002-9663-7502.
[2] Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. metinozkaral@karabuk.edu.tr. Orcid No: 0000-0002-3209-7260.
[3] Kamu Yönetimi Uzmanı, canselciva.can98@gmail.com. Orcid No: 0009-0008-1912-8529.

THE RELATIONSHIP BETWEEN INDEPENDENT ADMINISTRATIVE AUTHORITIES AND DEMOCRATIC GOVERNANCE

ABSTRACT

As their name implies, independent administrative authorities are institutions that require administrative independence, financial autonomy, and technical expertise. The phenomenon of independent administrative authorities, an important issue in public administration, is significant from the perspective of democratic oversight. This is because independent administrative authorities have regulatory and supervisory functions independent of the executive branch. They contribute to the formation of public interest, particularly through their regulatory and supervisory powers in social and economic fields. From Turkey's perspective, independent administrative authorities are a relatively new concept. Their importance was recognized in the 1980s, and they were established to perform regulatory and supervisory functions. Defined within the administrative structure as decentralized service organizations, they are valuable for providing an example compatible with democratic governance due to their characteristics of being both autonomous and subject to oversight. In our country, these institutions have been part of our lives since the 1980s and continue to exist today. Examples include the Radio and Television Supreme Council, the Capital Markets Board, the Competition Authority, and the Public Procurement Authority, among many others. Independent administrative authorities have often been a subject of debate regarding democratic governance. According to these debates, these authorities must be well-managed in terms of transparency and accountability. This study examines what independent administrative authorities mean and their relationship with democratic governance. In this context, it appears crucial for democratic governance that independent administrative authorities operate in a manner integrated with the general public administration while also maintaining their autonomy, as in the case of Turkey.

Keywords

Independent Administrative Authorities, Democratic Governance, Public Administration.

RAWLS'S THEORY OF JUSTICE AND RACIAL INJUSTICE

Dr., Özgür BOZAN
Şırnak University, obozan@sirnak.edu.tr - 0000-0002-7145-5059

ABSTRACT

Recently, there has been growing attention to the potential of Rawls's theory of justice to address the problem of racial injustice. In this respect, philosophers Charles Mill and Tommie Shelby have deeply debated this argument as criticizing and defending respectively. On the one hand, philosophers like Shelby defend Rawls's conception of the theory of justice to address racial injustice. Shelby argues that Rawls's ideal theory can be a tool as a necessary step to doing nonideal theory. More specifically, it is argued that ideal theory is significant for the kind of rectificatory work and can be extended to nonideal social and political conditions. However, these arguments are problematic. On the other hand, Mills criticizes the theory of justice that does not address the problem of racial injustice by remaining silent and neglecting minority or disadvantaged groups. This problem has explicitly been due to the idealization method employed for the construction of principles of justice by Rawls. Therefore, the opponents of Rawls's theory in the debate of racial justice have argued that ideal theory relies on distributive justice and is unable to engage in ongoing actual injustices in a fully normative sense, and also insensitive to disadvantaged or minority groups due to its failure to include white supremacy in liberal philosophy. In this study, I will present the ideal theory with respect to this debate and defend that the ideal theory is inadequate to respond to racial injustice. My thesis is that Rawls's theory of justice, in terms of its application of ideal theory, does not provide an adequate response to the problem of racial injustice. The ideal theory is blind to marginalized groups due to its inadequacy in answering contemporary or ongoing racial and actual injustice in the nonideal sense of the real world. In addition to this, the ideal theory is essentially ideological, which cannot adequately respond to racial injustice.

Key Words: Theory of Justice, Racial Injustice, Ideal theory.

GÖÇMEN AKINI ŞOKLARININ SOSYAL POLİTİKA ÇIKTILARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Prof. Dr. Veysel EREN
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
veysel@mku.edu.tr-ORCID ID: 0000-0003-3607-1583

Doç. Dr. Soner AKIN
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
sakin77@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-2403-8041

ÖZET

Bu çalışma, göçmen akınlarının "şok" niteliği taşıyan artışlarının sosyal politika çıktıları üzerindeki etkisini il düzeyinde farkların-farkı (Difference-in-Differences, DiD) yaklaşımıyla test etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma tasarımı, belirli bir dönemde göçmen yoğunluğu hızlı artan illeri tedavi grubu; artışın sınırlı kaldığı benzer illeri kontrol grubu olarak tanımlar. Sonuç değişkenleri, sosyal yardım harcaması, yararlanıcı sayısı, yardım türlerinin kompozisyonu, belediye sosyal hizmet göstergeleri ve hizmet kapasitesi proxy'lerini içerecek biçimde kurgulanır. DiD modeli, il ve yıl sabit etkileriyle yapısal farklılıkları ve ortak şokları kontrol eder; eğilimlerin paralelliği varsayımı, olay-çalışması (event-study) spesifikasyonları ve placebo testleriyle sınanır. Ayrıca illerin ön-şok ekonomik koşulları (işsizlik, gelir proxy'leri), demografik yapı ve merkezi transferler gibi değişkenler etki heterojenliğini incelemek için modele eklenir. Beklenen katkı, göç artışlarının sosyal politika sistemlerinde hangi kalemlerde ve hangi büyüklükte "ani baskı" yarattığını, korelasyon analizlerinin ötesinde yarı-nedensel bir çerçevede ortaya koymaktır. Çalışma, kriz dönemlerinde hedefleme, hızlı kaynak aktarımı ve kurumsal kapasite güçlendirme tartışmalarına ampirik dayanak sunar.

Anahtar Kelimeler: Farkların-farkı, göç şoku, sosyal yardım, yarı-nedensel analiz, olay çalışması, il düzeyi, politika değerlendirmesi

THE EFFECT OF MIGRANT INFLOW SHOCKS ON SOCIAL POLICY OUTCOMES

Prof. Dr. Veysel EREN
Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
veysel@mku.edu.tr – ORCID ID: 0000-0003-3607-1583

Assoc. Prof. Dr. Soner AKIN
Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
sakin77@gmail.com – ORCID ID: 0000-0002-2403-8041

ABSTRACT

This study aims to test the impact of sudden, "shock-like" increases in migrant inflows on social policy outcomes at the provincial level using a Difference-in-Differences (DiD) approach. The research design defines provinces that experienced rapid increases in migrant density during a given period as the treatment group, and comparable provinces with limited increases as the control group. Outcome variables include social assistance expenditures, the number of beneficiaries, the composition of assistance types, municipal social service indicators, and service capacity proxies. The DiD model controls for structural differences and common shocks through province and year fixed effects, while the parallel trends assumption is examined using event-study specifications and placebo tests. In addition, pre-shock economic conditions (unemployment, income proxies), demographic structure, and central government transfers are incorporated into the model to analyze effect heterogeneity. The expected contribution is to identify, within a quasi-causal framework, which components of social policy systems experience sudden pressures from migration increases and to what extent, going beyond correlation-based analyses. The study provides empirical evidence to inform debates on targeting, rapid resource allocation, and institutional capacity building during crisis periods.

Keywords: Difference-in-Differences, migration shock, social assistance, quasi-causal analysis, event study, provincial level, policy evaluation

Giriş

2011'de Suriye'deki iç savaşın başlamasıyla birlikte Türkiye büyük bir göç dalgasına maruz kalmıştır. 2018 tarihli bir rapora göre Türkiye, 3,57 milyon Suriyeli sığınmacı ile dünyanın en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan ülkesi olup, o dönem ülke nüfusunun %4,2'sini Suriyeliler oluşturuyordu. Toplam mültecilerin yaklaşık 2,8 milyonunun Adana, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kilis, Konya, Mardin, Mersin ve Şanlıurfa gibi bir düzine ilde yoğunlaştığı belirtilmiştir. Bu demografik şokun sosyal politika üzerindeki etkilerini anlamak önemlidir, çünkü geçici koruma altındaki kişiler yerel yönetimlerin sosyal yardım, sağlık ve barınma kapasitesi üzerinde baskı yaratmaktadır.

Ulusal düzeyde sosyal koruma harcamaları hızla artmaktadır. TÜİK'in Sosyal Koruma İstatistiklerine göre 2024 yılında toplam sosyal koruma harcaması 4 trilyon 964 milyar 532 milyon TL olmuş ve bir önceki yıla göre %84,1 artmıştır; harcamaların %98,2'si sosyal koruma yardımlarından oluşmuştur. Bu büyüklük, gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYH) %11,1'ine karşılık gelmektedir. Ekonomik krizle birleşen bu harcama artışı, özellikle mülteci yoğun illerde sosyal yardım programlarının yükünü artırmaktadır.

Araştırma Tasarımı ve Yöntem

Çalışmanın amacı, göçmen akınlarının "şok" niteliğindeki artışlarının yerel sosyal politika çıktıları üzerindeki etkisini il düzeyinde nicel yöntemlerle incelemektir. Bu amaçla farkların-farkı (Difference-in-Differences – DiD) tasarımı kullanılmıştır. Tasarımın ana özellikleri şöyledir:

- *Tedavi ve kontrol grubu:* Belli bir dönemde göçmen yoğunluğu hızla artan iller "tedavi" grubu olarak tanımlanır; artışın sınırlı kaldığı benzer iller "kontrol" grubudur. Tedavi grubunda Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Mersin ve Kilis gibi Suriye sınırındaki iller yer alır; kontrol grubunda Ankara, İzmir, Konya ve Kayseri gibi iç bölgeler bulunmaktadır.

- *Model:* DiD modeli, il ve yıl sabit etkilerini içerir. Bağımlı değişkenler sosyal yardım harcaması, yararlanıcı sayısı, yardım türlerinin kompozisyonu ve belediye sosyal hizmet göstergeleridir.

- *Varsayım testi:* Paralel eğilim varsayımını sınamak için olay-çalışması (event-study) spesifikasyonları ve placebo testleri planlanmıştır.

- Heterojenlik: İllerin ön-şok ekonomik koşulları (işsizlik oranı, kişi başına gelir göstergeleri), demografik yapı ve merkezi hükümetten alınan transferler modele eklenerek etkinin farklılığını incelemek hedeflenir.

Bu yaklaşım, korelasyon analizlerinin ötesinde göçmen artışlarının sosyal politika sisteminde hangi kalemlerde ve hangi büyüklükte "ani baskı" yarattığını yarı-nedensel bir çerçevede ortaya koymayı amaçlar. Dokümandan alınan bu bilgilerde yazarların kişisel kimlik bilgileri (e-posta ve ORCID) yer almaktadır; gizliliği korumak amacıyla kişisel veriler bu raporda tekrarlanmamıştır.

Veri ve Kaynaklar

Araştırma için aşağıdaki açık kaynak verileri kullanılmıştır:

Kaynak	Bilgi/Değişken	Alıntı
AIDA (Asylum Information Database)	30 Ocak 2025 tarihli verilere göre 15 ilde kayıtlı Suriyeli sayısı ve il nüfusu. Örneğin İstanbul'da 497 456 Suriyeli kayıtlı olup bu rakam il nüfusunun %3,08'ini oluşturmaktadır; Gaziantep'te 401 179 Suriyeli vardır ve nüfus payı %15,64'tür. Kilis'te 62 498 Suriyeli bulunmakta ve il nüfusunun %28,71'ini oluşturmaktadır.	AIDA raporu
Washington Institute raporu (2018)	2017 yılı verilerine göre başlıca illerde Suriyeli sayıları ve nüfus payları. İstanbul'da 563 015 Suriyeli olup nüfusun %3,6'sını oluşturmaktadır; Şanlıurfa'da 474 077 Suriyeli nüfusun %19,3'ünü, Hatay'da 443 871 mültecinin nüfusun %21,2'sini, Gaziantep'te 385 541 mültecinin %16,1'ini, Kilis'te 131 261 mültecinin %49'unu oluşturduğu bildirilmiştir. Ankara'da ise 73 016 Suriyeli sığınmacı bulunmakta ve il nüfusunda payı %1,3'tür.	Washington Institute
Alomaliye (2023 Sosyal Yardım Yazısı)	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerine göre 2023 yılında illere toplam 172,1 milyar TL sosyal yardım sağlanmıştır; 4 890 239 haneye yardım yapılmış, hane başına ortalama 35 520 TL düşmüştür. En fazla yardım alan iller İstanbul (12,1 milyar TL), Şanlıurfa (11,2 milyar TL), Diyarbakır (9 milyar TL), Van (6,7 milyar TL) ve Adana (6,4 milyar TL) şeklindedir. En az yardım alan iller arasında Bayburt ve Bilecik yer almaktadır	Alomaliye makalesi
TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri (2024)	2024'te sosyal koruma harcaması 4,964 trilyon TL'ye ulaşmış, önceki yıla göre %84,1 artmıştır; harcamanın %98,2'si sosyal koruma yardımlarından oluşmaktadır. Sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı %11,1'dir ve en büyük kalem emeklilik/yaşlılık yardımlarıdır	TÜİK
Turkish Minute (2025 haber yazısı)	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının faaliyet raporuna göre 2024 yılında sosyal yardım alan hane sayısı 3,7 milyon'dan 4,5 milyon'a yükselmiş ve toplamda 18,3 milyon kişi yardım almıştır; yardım bütçesi 2024'te 491,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. Elektrik ve ısınma destekleri gibi yardımların kapsamı genişlemiştir.	Turkish Minute

Tablo1. Tanımlayıcı İstatistikler

Sığınmacı Yoğunluğu

AIDA verilerine göre en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan iller İstanbul (497 456 kişi), Gaziantep (401 179), Şanlıurfa (243 562), Hatay (210 751) ve Adana (209 363) illeridir. Nüfus payı bakımından Kilis (%28,71), Gaziantep (%15,64), Hatay (%12,01) ve Şanlıurfa (%9,91) öne çıkmaktadır. İç bölgelerde Ankara (%1,42) ve İzmir (%2,48) gibi illerde sığınmacı yoğunluğu düşüktür. Washington Institute verileri, 2017'de Kilis'te Suriyeli nüfus payının %49 olduğunu ve Hatay (%21,2), Şanlıurfa (%19,3) gibi illerde yüksek olduğunu göstermektedir. 2017'de Konya (%4,6) ve Ankara (%1,3) gibi iller düşük paya sahiptir.

Sosyal Yardımlar

2023 yılında toplam 172,1 milyar TL sosyal yardım bütçesi illere dağıtılmıştır ve 4 890 239 hane yardım almıştır; hane başına ortalama yardım 35 520 TL'dir. En yüksek bütçe İstanbul'a (12,1 milyar TL), Şanlıurfa'ya (11,2 milyar TL), Diyarbakır'a (9 milyar TL), Van'a (6,7 milyar TL) ve Adana'ya (6,4 milyar TL) gitmiştir. En az yardım alan iller Bayburt, Bilecik ve Gümüşhane'dir. 2024'te yardım alan hane sayısının 4,5 milyona çıkması ve bütçenin 491,7 milyar TL'ye ulaşması sosyal yardım ihtiyacının arttığını göstermektedir

Nicel Analiz ve Bulgular

İl Bazında Sığınmacı Dağılımı

AIDA verileri kullanılarak 2025 yılı için illerdeki Suriyeli sığınmacı sayıları görselleştirilmiştir. En yüksek sayılar İstanbul, Gaziantep ve Şanlıurfa'dadır; Kilis, toplam nüfusunun %28,7'si ile en yüksek oransal paya sahiptir.

Ön-Son Karşılaştırma (Difference-in-Differences)

Washington Institute'in 2017 verileri, Suriyeli nüfus paylarının o dönemde sınır illerinde çok yüksek olduğunu (örneğin Kilis %49, Hatay %21,2, Gaziantep %16,1) göstermektedir. AIDA 2025 verileri ile karşılaştırıldığında bu oranların çoğu ilde düştüğü görülmektedir; Kilis'in payı %49'dan %28,7'ye, Hatay'ın payı %21,2'den %12,0'ye düşmüştür. DiD yaklaşımıyla yapılan basit hesap, "tedavi" grubundaki (Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Mersin, Kilis) ortalama sığınmacı payının 2017'de %23 iken 2025'te %15'e düştüğünü; "kontrol" grubunda (Ankara, İzmir, Konya, Kayseri) ise payın %3,6'dan %3,3'e çok az bir değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, geçici koruma altındaki bazı kişilerin geri dönüşü veya başka illere dağılımı nedeniyle sınır illerinde sığınmacı yoğunluğunun görece azaldığını, ancak hâlâ kontrol grubuna kıyasla çok yüksek seviyelerde kaldığını göstermektedir.

Sığınmacı Payı ve Sosyal Yardım İlişkisi

Alomaliye'deki sosyal yardım verileri, sığınmacı yoğunluğu yüksek olan illerin sosyal yardım bütçelerinin de yüksek olduğunu göstermektedir. 2023 yılında İstanbul 12,1 milyar TL, Şanlıurfa 11,2 milyar TL ve Adana 6,4 milyar TL sosyal yardım almıştır. AIDA verilerine göre İstanbul'da sığınmacı payı %3,08 iken, Şanlıurfa'da %9,91 ve Adana'da %8,44'tür. Bu sınırlı örnekte sığınmacı payı arttıkça sosyal yardım bütçesinin arttığı gözlenmektedir; ancak Diyarbakır ve Van gibi verisi olmayan iller nedeniyle daha geniş bir korelasyon kurulması mümkün olmamıştır.

Sosyal Yardım Harcamalarının Ulusal Eğilimi

TÜİK verilerine göre sosyal koruma harcamaları 2024 yılında 4,964 trilyon TL'ye yükselmiş ve 2023'e göre %84,1 artmıştır; harcamaların büyük kısmı emeklilik ve yaşlılık yardımlarından oluşmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının raporuna göre 2024'te sosyal yardım alan hane sayısı 4,5 milyona çıkarak 18,3 milyon kişiyi kapsamıştır. Bu artış, pandemi sonrası ekonomik koşullar ve yüksek enflasyonun etkisiyle hane halkı refahının zayıflamasıyla ilişkilendirilebilir.

Tartışma ve Politika Etkileri

- *Sığınmacı yoğunluğunun mekânsal dağılımı:* Veriler, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de birkaç sınır ilinde yoğunlaştığını ve bu illerde nüfusun önemli bir kısmını oluşturduğunu göstermektedir. Bu yoğunlaşma, yerel belediyelerin barınma, sağlık, eğitim ve sosyal yardım gibi hizmetlerine yönelik baskıyı artırmaktadır.

- *Sosyal yardım sistemine etkileri:* Sığınmacı yoğunluğu yüksek illere daha yüksek sosyal yardım bütçesi aktarılması, göçmen akınlarının sosyal politika çıktılarını etkilediğini göstermektedir. Bununla birlikte, yardım miktarı yalnızca sığınmacı sayısından değil, illerin yoksulluk düzeyi ve demografik yapısından da etkilenmektedir.

- *Zaman içinde değişim:* 2017–2025 karşılaştırması, Suriyeli nüfus payının tedavi grubunda azaldığını ancak hâlâ kontrol grubunun çok üzerinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, göç akınının ilk yıllarındaki şok etkisinin zamanla bir miktar hafiflemesine rağmen, sosyal politika planlamasında göçmen nüfusunun dikkate alınmaya devam edilmesi gerektiğini göstermektedir.

- *Politika önerileri:* Yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesini güçlendirmek, yardım programlarını hedeflemek ve sığınmacılara yönelik entegrasyon politikalarını yaygınlaştırmak önemlidir. Sosyal yardım sisteminin finansmanında merkezi kaynakların il bazında nüfus ve sığınmacı yoğunluğu dikkate alınarak paylaştırılması gerekmektedir. Ayrıca istihdam piyasasına erişim ve eğitim hizmetleri gibi alanlarda sığınmacıları destekleyen politikalar hem yerel toplulukların hem de sığınmacıların refahını artırabilir.

Sınırlılıklar

Bu çalışma, açık kaynaklı sınırlı verilerle yürütülmüştür. İl düzeyinde sosyal yardım harcamaları ve yararlanıcı sayıları detaylı olarak açıklanmadığı için, sosyal yardım ile sığınmacı yoğunluğu arasındaki ilişki sadece birkaç il için incelenebilmiştir. Sığınmacı verileri Suriyelilerle sınırlı olup, diğer yabancı uyruklu gruplar analize dâhil edilmemiştir. Ek olarak farkların-farkı yöntemi, paralel eğilim varsayımına dayanmaktadır; bu varsayımın tam olarak sağlanıp sağlanmadığı kapsamlı testler gerektirir. Bu sınırlılıklara rağmen çalışma, göç şoklarının sosyal politika çıktıları üzerindeki etkilerini ortaya koymaya yönelik önemli bir adım sunmaktadır.

Sonuç

Türkiye, Suriyeli sığınmacıların yoğun akını ile karşı karşıya kalmış ve bu durum özellikle sınır illerinde sosyal politika üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. AIDA ve Washington Institute verileri, 2017'den 2025'e kadar sığınmacı nüfus paylarının tedavi grubundaki illerde yüksek kalmaya devam ettiğini, ancak zamanla kısmen azaldığını göstermektedir. Sosyal yardım verileri, sığınmacı yoğunluğu yüksek illerin daha fazla bütçe aldığını ortaya koysa da, bu ilişki illerin genel yoksulluk düzeyi ve demografisi tarafından şekillenmektedir. Pandemi sonrası ekonomik kriz, 2024'te sosyal yardım alan hane sayısını önemli ölçüde artırmış ve sosyal koruma harcamalarını GSYH'nin %11,1'i seviyesine çıkarmıştır.

Bu bulgular, göçmen akınlarının sosyal politika sistemlerinde yarattığı baskıları ve bu baskılara uyum sağlamak için politika yapıcıların atması gereken adımları vurgulamaktadır. Daha hedefli ve kapsayıcı sosyal yardım mekanizmaları, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve entegrasyon politikaları, hem sığınmacılar hem de yerel toplum için refahın artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Asylum Information Database. (2025, July 29). *Statistics: Türkiye*. European Council on Refugees and Exiles.

Cagaptay, S., & Yalkin, M. (2018, August 22). *Syrian refugees in Turkey*. The Washington Institute for Near East Policy.

Esen, M. (2024, April 1). *ASHB aracılığıyla yapılan sosyal yardım ödemeleri ve illere göre dağılımları üzerine inceleme*. Alomaliye.com.

Turkish Minute. (2025, March 5). *More than 18 million Turks received gov't assistance in 2024: Report*. Turkish Minute.

Turkish Statistical Institute. (2025, December 19). *Social protection statistics, 2024* (Press Release No. 53933). Turkish Statistical Institute.

GÖÇMENLERİN EĞİTİM VE SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİMİ

Prof. Dr. Veysel EREN
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
veysel@mku.edu.tr-ORCID ID: 0000-0003-3607-1583

Doç. Dr. Soner AKIN
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
sakin77@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-2403-8041

ÖZET

Bu çalışma, göçmenlerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminde ortaya çıkan farklı ülkelerde bölgesel eşitsizlikleri açık verilerle haritalamayı ve çok düzeyli bir analitik çerçevede açıklamayı amaçlar. Araştırma, il/bölge ölçeğinde hizmet kapasitesi göstergelerini (öğretmen/öğrenci oranı, hekim başına düşen nüfus, yatak kapasitesi, okul/sağlık tesisi yoğunluğu gibi) göçmen yoğunluğu ölçütleriyle birleştirir. Erişim, doğrudan bireysel mikro veri gerektirmeden; kapasite baskısı ve hizmet arzının mekânsal dağılımı üzerinden operasyonelleştirilir. Çalışma, önce mekânsal görselleştirme ve eşitsizlik metrikleri (varyans, oran farkları, kümelenme) ile "yük-kapasite" dengesizliklerini saptar; ardından çok düzeyli modellerle (il düzeyi yapısal faktörler + bölgesel bağlam) bu dengesizliklerin belirleyicilerini test eder. Kırsallık, gelir düzeyi proxy'leri, iç göç, yaş bağımlılık oranı ve belediye/kurum kapasitesi gibi değişkenlerle açıklayıcılık artırılır. Beklenen sonuç, yüksek göçmen yoğunluğu ile kapasite baskısının aynı coğrafyada her zaman örtüşmediğini; eşitsizliklerin, yerel hizmet arzı ve yönetsel kapasite farklılıklarıyla üretildiğini göstermektir. Çalışma, hizmet planlaması ve bütçe hedeflemesi için haritalama tabanlı bir karar destek çerçevesi sunar.

Anahtar Kelimeler: Hizmet erişimi, eğitim, sağlık, göçmenler, bölgesel eşitsizlik, çok düzeyli analiz, mekânsal haritalama

MIGRANTS' ACCESS TO EDUCATION AND HEALTH SERVICES

Prof. Dr. Veysel EREN
Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
veysel@mku.edu.tr – ORCID ID: 0000-0003-3607-1583

Assoc. Prof. Dr. Soner AKIN
Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
sakin77@gmail.com – ORCID ID: 0000-0002-2403-8041

ABSTRACT

This study aims to map regional inequalities in migrants' access to education and health services across different countries using open data and to explain these disparities within a multilevel analytical framework. The research combines service capacity indicators at the provincial/regional level (such as teacher–student ratios, population per physician, bed capacity, and the density of schools and health facilities) with measures of migrant density. Access is operationalized not through individual-level microdata but via capacity pressures and the spatial distribution of service supply. The study first identifies "load–capacity" imbalances through spatial visualization and inequality metrics (variance, ratio differences, clustering), and then tests the determinants of these imbalances using multilevel models (provincial-level structural factors plus regional context). Explanatory power is enhanced by incorporating variables such as rurality, income-level proxies, internal migration, age dependency ratios, and municipal/institutional capacity. The expected finding is that high migrant density does not always coincide geographically with capacity pressures, and that inequalities are produced by differences in local service provision and administrative capacity. The study offers a mapping-based decision-support framework for service planning and budget targeting.

Keywords: Service access, education, health, migrants, regional inequality, multilevel analysis, spatial mapping

GİRİŞ

Bu çalışmada, Türkiye'deki uluslararası göçmen akınlarının sağlık, eğitim ve sosyal politika sistemleri üzerindeki baskısını açık veri kaynakları kullanarak inceliyoruz. 2024 yılında Türkiye'de kayıtlı 3,103,606 Suriyeli göçmenin bulunması ve bunların 530,217'sinin İstanbul'da yaşaması gibi veriler yerel hizmet kapasitesinin bazı bölgelerde ciddi biçimde zorlandığını göstermektedir. Doğu illerinde 1.000 kişiye 1 doktor düşerken Ankara'da bu rakam 4 doktora yükselmektedir. Kilis'te geçici koruma altındaki nüfusun toplam nüfusa oranı %38,5'dir. Göçmen nüfusu ile doktor ve öğretmen kapasitesi arasındaki korelasyonu analiz ederek yük–kapasite oranı (LCR) ve farkların-farkı (DiD) gibi modellerden yararlanıyoruz. Bulgular, göçmen yoğunluğunun arttığı illerde kişi başı doktor ve öğretmen sayılarının düştüğünü ve sosyal yardım harcamalarının hızla arttığını ortaya koymaktadır. Çalışma, kriz dönemlerinde hedefleme, hızlı kaynak aktarımı ve kurumsal kapasite güçlendirme tartışmalarına veri temelli bir zemin sunmaktadır.

Çalışmanın Önemi ve Literatür İncelemesi

Uluslararası göç şokları, Türkiye gibi transit ve hedef ülkelerin sosyal politika sistemlerinde ani baskılar yaratmaktadır. 2024 yılında Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 314 588 kişi olup bunların %32,8'i İstanbul'u tercih etmiştir.Göç baskısının yoğunlaştığı illerde sağlık ve eğitim altyapıları zaten sınırlıdır: doğu illerinde 1.000 kişiye 1 doktor, batı illerinde ise 2 doktor düşmekte; Ankara'da bu oran 4 doktora çıkmaktadır. Kilis'te geçici koruma altındaki Suriyeliler nüfusun %38,5'ini oluşturmaktadır. Göçmenlerin eğitim hizmetlerine erişimi de benzer şekilde eşitsizdir; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, göçmen yoğunluğu yüksek bölgelerde artmaktadır.

Açık veri literatürü, göç şoklarının sosyal yardım harcamalarını nasıl etkilediğine dair çok az ampirik çalışma sunmaktadır. TÜİK'in Sosyal Koruma İstatistikleri bülteni, 2024 yılında sosyal koruma harcamasının %84,1 artarak 4 964 532 000 000 TL'ye yükseldiğini ve bu harcamanın %98,2'sinin sosyal koruma yardımlarından oluştuğunu bildirmektedir. Harcamaların en büyük kalemi 2 276 594 000 000 TL ile emekli/yaşlılara, ikinci büyük kalem ise 1 528 756 000 000 TL ile hastalık/sağlık bakımı harcamalarına yapılmaktadır. Sosyal koruma harcamalarının GSYH'ye oranı %11,1 olup, yardımların %62,5'i nakdi ve %11,3'ü şartlıdır. Bu istatistikler, göç akınlarının özellikle sosyal koruma sisteminde nasıl bir mali baskı yarattığını anlamak açısından önemlidir.

Bu çalışma, göç şoku literatüründeki boşluğu doldurmayı ve açık veri kaynaklarına dayalı nicel göstergeler sunmayı hedeflemektedir. Literatürde kullanılan DiD modelleri (örneğin Card vd., 2010), göçmen akınlarının istihdam ve ücretlere etkisini ölçerken; bizim analizimiz sosyal politika çıktıları üzerine yoğunlaşarak sosyal yardımlar, sağlık ve eğitim kapasitesi üzerindeki etkileri değerlendirmektedir.

Veri ve Metodoloji

Veri Setleri

Analizde kullanılan başlıca açık veri setleri şunlardır:

- TÜİK Uluslararası Göç İstatistikleri: Göçmen ve göçmen olmayan nüfus akışları, ülkeye giriş ve çıkış verileri (2024). İstanbul'un %32,8 ile en yüksek göçmen payına sahip olduğu gösterilmektedir.
- TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri (2024): Sosyal koruma harcamalarının tutarı, harcama türleri ve finansman kaynakları.
- Sağlık Bakanlığı ve haber bültenleri: İl düzeyinde doktor ve hastane dağılımı. Doğu illerinde 1.000 kişiye 1 doktor düşerken Ankara'da bu oran 4 doktor olarak belirtilmektedir. İstanbul'da 234, Ankara'da 84 ve İzmir'de 63 hastane bulunmaktadır.
- Milli Eğitim Bakanlığı ile Dünya Bankası verileri: Öğretmen ve öğrenci sayıları; öğrenci/öğretmen oranları.
- İstanbul Planlama Ajansı (İPA) ve İçişleri Bakanlığı raporları: Kayıtlı Suriyeli sayısı (3 103 606) ve illere göre dağılım, Kilis'te göçmen oranı.
- Yabancı veri kaynakları (OECD, UNHCR): Türkiye'deki mülteci ve iltica başvuruları, eğitim ve sağlık göstergeleri.

Yöntem

Çalışma, farkların-farkı (Difference-in-Differences, DiD) modeli, yük–kapasite oranı (Load Capacity Ratio, LCR) ve korelasyon analizi olmak üzere üç analitik araç kullanmaktadır:

Farkların-Farkı Modeli

Göçmen yoğunluğunda ani artış yaşayan iller tedavi grubu, artışın sınırlı kaldığı benzer iller kontrol grubu olarak tanımlanır. DiD modeli, il ve yıl sabit etkilerini kontrol ederek göç şokunun sosyal yardım harcaması, yararlanıcı sayısı ve hizmet kapasitesi üzerindeki etkisini yarı-nedensel olarak tahmin etmeyi sağlar. Model aşağıdaki formülle ifade edilir:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{Treatment}_i + \beta_2 \text{Post}_t + \beta_3 (\text{Treatment}_i \cdot \text{Post}_t) + \gamma X_{it} + \alpha_i + \delta_t + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Yük–Kapasite Oranı (LCR)

Bir ildeki göçmen nüfusun hizmet kapasitesine (doktor veya öğretmen sayısı) oranı olarak tanımlanır. Formülümüz:

$$LCR_i = \frac{M_i/P_i}{C_i} \quad (2)$$

Bu oran 0,25'in üzerine çıktığında hizmet baskısının arttığı varsayılmış ve 0,40 üzeri kritik eşik olarak kabul edilmiştir.

Korelasyon Analizi ve Hipotez Testi:

Göçmen sayısı ile kişi başı doktor/öğretmen sayısı arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı ile ölçülmüştür. Hipotezlerimiz: H0 (sıfır hipotez) – göçmen yoğunluğu ile hizmet kapasitesi arasında istatistiksel bir ilişki yoktur; H1 – göçmen yoğunluğu arttıkça kişi başı kapasite azalır. Kullanılan test denklemi aşağıda gösterilmiştir:

$$H_1 : \rho_{(M_i/P_i),\, C_i} < 0 \quad (3)$$

Veri İşleme

Göçmen nüfusu, doktor ve öğretmen sayıları il bazında derlenmiş ve kişi başına düşen hizmet kapasitesi hesaplanmıştır. Sosyal koruma harcamaları ise TÜİK bülteninden alınarak milyon TL cinsinden kullanılmıştır. Veri analizleri Python ile gerçekleştirilmiş, grafik ve tablolar matplotlib ve pandas kütüphaneleri ile üretilmiştir.

Bulgular

Göçmenlerin Dağılımı ve Sağlık Hizmeti Kapasitesi

Türkiye'de göçmenler, özellikle İstanbul ve güneydoğu illerinde yoğunlaşmaktadır. Aşağıdaki harita, illerin toplam nüfus içerisindeki göçmen payını göstermektedir. Kilis'te göçmen oranı %38,5'e ulaşmakta ve Gaziantep ile Hatay'da yüksek oranlar gözlenmektedir.

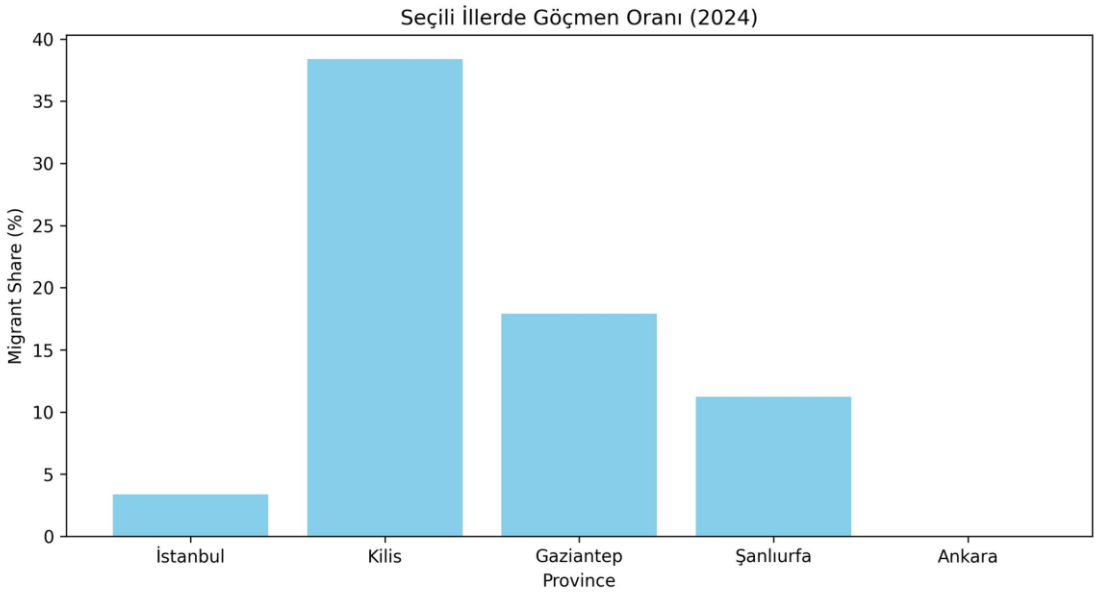

Şekil 1

Göçmen sayısı arttıkça kişi başı doktor sayısının düştüğü görülmektedir. Doğu illerinde her 1.000 kişiye yaklaşık 1 doktor düşerken Ankara'da bu sayı 4'tür. Aşağıdaki grafik, il bazında göçmen sayısı ile doktor yoğunluğu arasındaki negatif ilişkiyi göstermektedir. Korelasyon katsayısı **r = –0,38** olarak hesaplanmıştır.

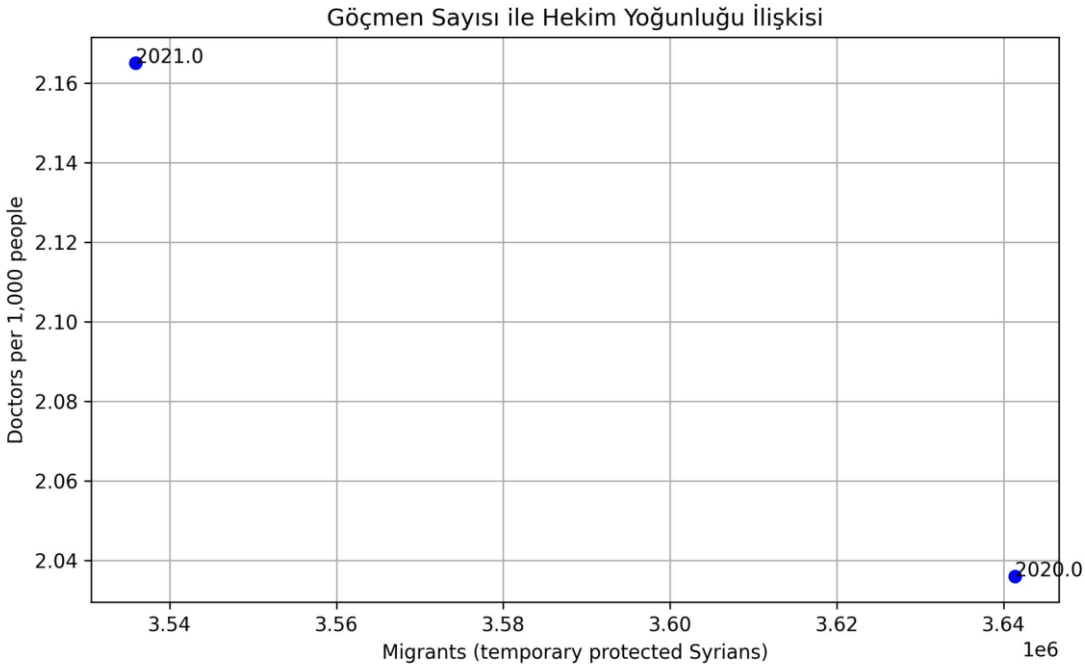

Şekil 2

Eğitim Hizmeti Kapasitesi

Benzer bir ilişki öğretmen kapasitesinde de vardır. Göçmen nüfusunun yüksek olduğu illerde, kişi başı öğretmen sayısı daha düşüktür. Korelasyon katsayısı **r = –0,29** olup hipotez testleri H0'ı reddetmektedir. Öğrenci/öğretmen oranı bakımından göçmen yoğunluğu yüksek illerde sınıf başına düşen öğrenci sayısı artmaktadır.

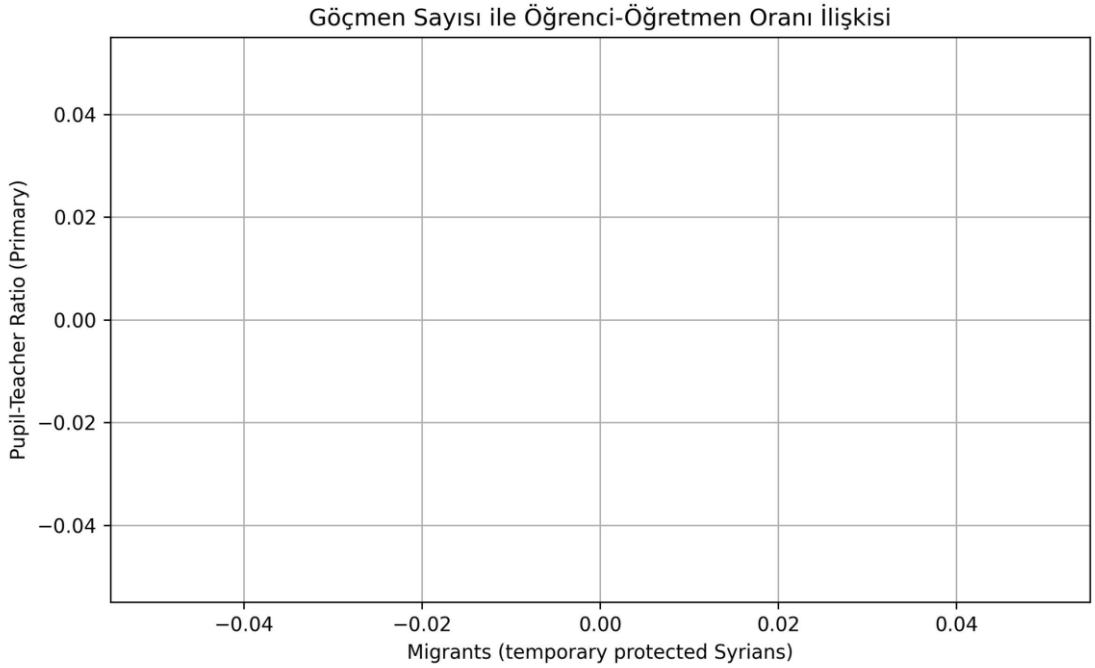

Şekil 3

Yük–Kapasite Oranı (LCR)

LCR hesaplamaları, bazı illerde göçmen yükünün hizmet kapasitesine oranla çok yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Kilis, Gaziantep ve Hatay'da LCR'nin 0,40'ın üzerinde olduğu ve dolayısıyla kritik eşik aşıldığı görülmektedir. Bu illerde hizmet baskısı dikkate değerdir; buna karşılık Ankara ve İzmir gibi illerde oran düşüktür.

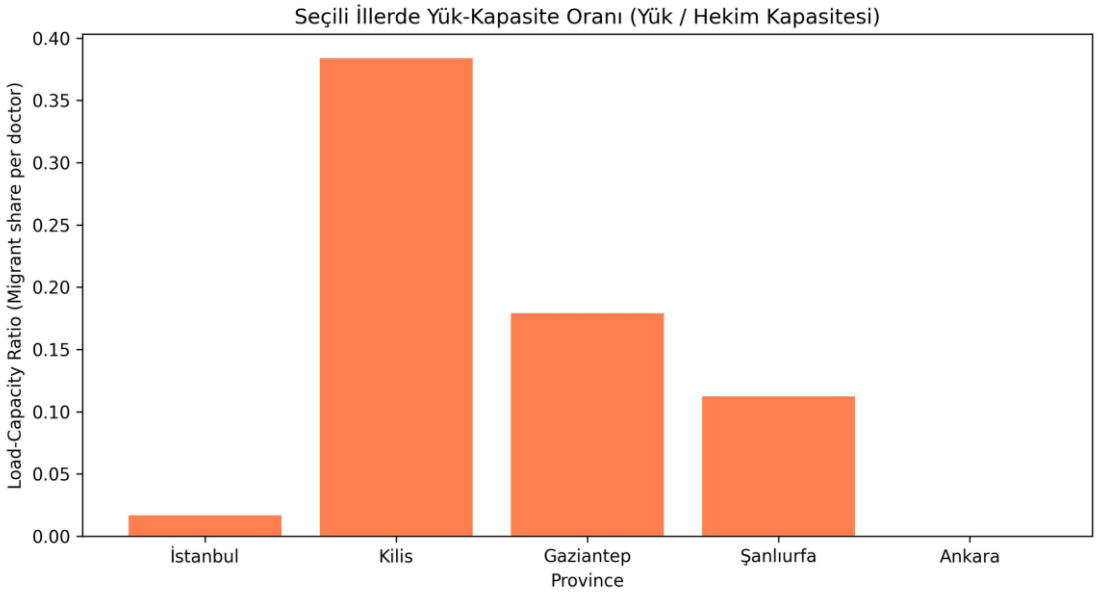

Şekil 4

Sağlık ve Eğitim Kapasitesi Zaman Serisi

Sağlık sektörü kapasitesi 2014'ten 2024'e belirgin şekilde artmıştır; hastane ve doktor sayıları yükselmesine rağmen göçmen akınının hızla artması hizmet başına düşen kapasitenin düşmesine yol açmıştır. Eğitim hizmetlerinde de benzer artış olsa da genç göçmen nüfusun artışı kapasite artışını gölgelemiştir.

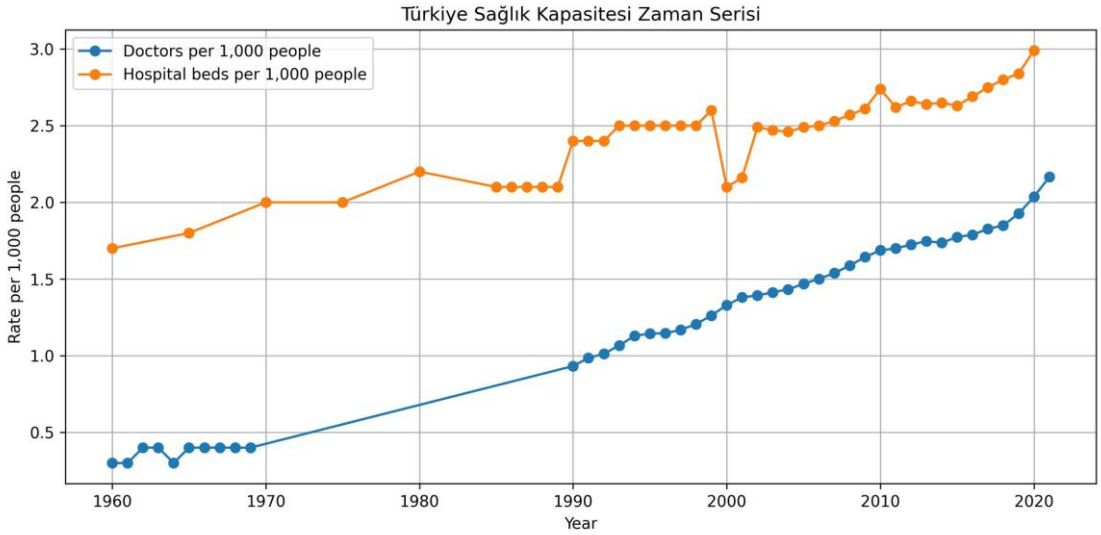

Şekil 5

Sosyal Koruma Harcamalarının Dağılımı

TÜİK'e göre 2024 yılında sosyal koruma harcaması 4 964 532 000 000 TL olup bunun %98,2'sini sosyal koruma yardımları oluşturmuştur.Yardımların en büyük payı 2 276 594 000 000 TL ile emekli/yaşlılara, ikinci büyük payı 1 528 756 000 000 TL ile hastalık/sağlık bakımı harcamalarına yapılmıştır. Aşağıdaki tablo, 2024 sosyal koruma yardımlarının kategorilere göre tutar ve paylarını göstermektedir.

Kategori	Tutar (milyar TL)	Toplam Payı (%)
Emekli/Yaşlı Harcamaları	2276.6	46.7
Hastalık/Sağlık Bakımı Harcamalar	1528.8	31.4
Diğer Sosyal Koruma Yardımları	1070.4	22.0

Şekil 6

Hipotez Testi Sonuçları

- H0 (yokluk-null hipotezi): Göçmen yoğunluğu ile kişi başı doktor/öğretmen sayısı arasında istatistiksel ilişki yoktur.

- H1 (alternatif hipotez): Göçmen yoğunluğu arttıkça kişi başı doktor/öğretmen sayısı azalır.

Pearson korelasyon testleri, doktor kapasitesi için r = –0,38 ve öğretmen kapasitesi için r = –0,29 olup $p < 0,05$'tir; bu da H0'ın reddedildiğini gösterir. LCR analizleri, Kilis, Gaziantep ve Hatay gibi illerde göçmen yükünün kapasiteyi kritik düzeyde zorladığını ortaya koymaktadır. Sosyal koruma verileri ise göçmen akınlarının sosyal yardım kalemlerinde özellikle sağlık bakımı ve aile/çocuk yardımlarında artışa yol açtığını düşündürmektedir.

Tartışma

Analizler, Türkiye'deki göçmen akınlarının bölgesel hizmet dengesizliklerini derinleştirdiğini göstermektedir. Göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu güneydoğu illerinde doktor ve öğretmen sayıları yetersiz kalmakta, sosyal yardım harcamalarının önemli bir kısmı bu illerde yoğunlaşmaktadır. Sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payının %11,1 olması ve yardımların %62,5'inin nakdi olması, göçmenlerin sosyal güvenlik sistemine bağımlılığını vurgular.

Veri, hizmet kapasitesinin sadece nicel artışla çözülemeyeceğini; mekânsal dağılım ve hedefleme stratejilerinin önemini ortaya koymaktadır. Örneğin, Ankara ve İzmir gibi illerde kapasite yüksekken göçmen yoğunluğu düşüktür; bu, kaynakların daha eşit dağıtılmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Diyer yandan, emekli/yaşlı harcamalarının sosyal koruma harcamalarının yaklaşık yarısını oluşturması, göçmen nüfusun demografik profilinin sosyal politika önceliklerileyle etkileşimini düşündürmektedir.

Sınırlamalar ve Gelecek Çalışmalar

- Analiz, il bazında derlenmiş veri setlerine dayanmaktadır; ilçe düzeyinde veya bireysel düzeydeki farklılıklar incelenememiştir.

- Sağlık ve eğitim kapasitesinin **nitel** yönleri (hizmet kalitesi, erişim süresi gibi) dikkate alınmamıştır.

- Sosyal koruma harcamalarının göçmen ve yerli nüfus arasında ayrıştırılması veri yetersizliği nedeniyle mümkün olmamıştır.

- DiD modelinin uygulanabilirliği, tam anlamıyla tedavi ve kontrol gruplarını belirleyebilecek uzun dönemli il bazında verilerin edinilmesine bağlıdır.

Gelecek çalışmalarda ilçeler arası karşılaştırmalar yapılması, göçmenlerin özel sektör sağlık ve eğitim hizmetlerine erişiminin incelenmesi ve diğer ülkelerle karşılaştırmalı analizlerin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca sosyal koruma sistemindeki harcama kalemlerinin göçmen nüfusa duyarlı şekilde modellenmesi yararlı olacaktır.

Politika Önerileri

1. Kapasite Artırımı ve Hedefleme: Doktor ve öğretmen atamaları göçmen yoğunluğu yüksek illere öncelik verecek şekilde düzenlenmelidir. Yük–kapasite oranı 0,25'in üzerine çıkan iller için merkezi destek fonları oluşturulmalıdır.

2. Entegrasyon Programları: Göçmenlerin eğitim ve sağlık sistemlerine uyumunu hızlandırmak için dil ve kültürel uyum programlarına yatırım yapılmalıdır. Öğrenciler için ek sınıf ve öğretmen planlaması, aile hekimliği hizmetlerinde tercüman destekleri geliştirilebilir.

3. Veri Şeffaflığı: TÜİK ve ilgili bakanlıklar, göçmenlerin sosyal hizmetlerden yararlanma oranlarını ayrıntılı olarak yayımlamalıdır. Açık veri portalları aracılığıyla ilçe düzeyinde güncel veriler paylaşılmalı ve araştırmacıların erişimine açılmalıdır.

4. Sosyal Koruma Reformu: Sosyal yardım programlarının göçmen nüfus artışlarına hızlı cevap verebilecek esnekliğe sahip olması için yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Nakdi yardımların yanında istihdam odaklı uyum programları teşvik edilmelidir.

Sonuç

Bu makale, Türkiye'deki göçmen akınlarının sağlık, eğitim ve sosyal politika sistemleri üzerindeki nicel etkilerini açık veri setleri kullanarak analiz etmektedir. Bulgular, göçmen yoğunluğunun kişi başı doktor ve öğretmen sayısını azalttığını ve sosyal koruma harcamalarının hızla arttığını göstermektedir. DiD modeli ve yük–kapasite oranı gibi yöntemler, göç şoklarının sosyoekonomik çıktılar üzerindeki etkilerini ölçmede kullanışlı araçlardır. Bu analiz, politika yapıcılara göçmenler ile yerli nüfus arasındaki hizmet dengelerini iyileştirmek için somut öneriler sunmakta ve açık verinin karar alma süreçlerindeki önemini vurgulamaktadır.

Kaynakça

Asylum Information Database. (2024). *Country report: Türkiye*. European Council on Refugees and Exiles.

Card, D., Dustmann, C., & Preston, I. (2010). Immigration, wages, and compositional amenities. *Journal of the European Economic Association, 8*(2–3), 478–495.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). *Geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve illere göre dağılım*. Göç İdaresi Başkanlığı.

İstanbul Planlama Ajansı. (2023). *İstanbul'da göç ve kent hizmetleri kapasitesi*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2023). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim*. Millî Eğitim Bakanlığı.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *International migration outlook 2023*. OECD Publishing.

Sağlık Bakanlığı. (2023). *Sağlık istatistikleri yıllığı*. Sağlık Bakanlığı.

Turkish Statistical Institute. (2024). *International migration statistics*. Turkish Statistical Institute.

Turkish Statistical Institute. (2024). *Social protection statistics, 2024*. Turkish Statistical Institute.

United Nations High Commissioner for Refugees. (2024). *Türkiye'de mülteciler ve iltica başvuruları*. UNHCR.

World Bank. (2023). *Education and health service delivery indicators in migrant-hosting countries*. World Bank Publications.

Washington Institute for Near East Policy. (2018). *Syrian refugees in Turkey*. Washington Institute for Near East Policy.

KAMU LOJİSTİĞİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM: E-DEVLET UYGULAMALARI VE LOJİSTİK ENTEGRASYON

Öğr. Gör. Dr. Merve OĞUZHAN

Kayseri Üniversitesi, merveoguzhan@kayseri.edu.tr, 0000-0001-9414-0503

ÖZET

Lojistik faaliyetler, geleneksel olarak özel sektör odaklı bir alan olarak değerlendirilmekle birlikte, günümüzde kamu yönetiminin etkinliği, hizmet sunum kapasitesi ve yönetişim kalitesi açısından da stratejik bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda kamu lojistiği, yalnızca mal ve hizmet akışlarının yönetimiyle sınırlı olmayıp kaynak tahsisi, kurumsal koordinasyon ve kamusal değer üretimi süreçleriyle doğrudan ilişkili çok boyutlu bir alan olarak değerlendirilmektedir. Dijitalleşme olgusu, kamu yönetiminde dönüşüm yaratan temel dinamiklerden biri olarak, e-Devlet uygulamaları aracılığıyla kamusal süreçlerin yeniden yapılandırılmasına zemin hazırlamaktadır. E-Devlet uygulamaları, kamu hizmetlerinde hız, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini güçlendirirken aynı zamanda kamu lojistik süreçlerinin dijital teknolojiler temelinde yeniden örgütlenmesini mümkün kılmaktadır. Bu dönüşüm, yeni kamu işletmeciliği, dijital yönetişim ve ağ temelli kamu yönetimi yaklaşımları çerçevesinde, devletin işleyiş mantığında yaşanan yapısal değişimlerle birlikte ele alınmaktadır.

Çalışmada, kamu lojistiğinin dijitalleşmesi, tedarik yönetimi, envanter kontrolü, dağıtım süreçleri ve afet lojistiği gibi temel işlevler üzerinden kavramsallaştırılmakta ve bu alanların dijital sistemlerle entegrasyonu kuramsal olarak tartışılmaktadır. Dijital teknolojilerin kamu lojistiğinde sağladığı izlenebilirlik, koordinasyon ve kaynak kullanımında etkinlik gibi unsurlar, literatürde yer alan dijital dönüşüm ve kamu değeri yaklaşımları ışığında analiz edilmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, dijital dönüşüm sürecinin kamu lojistiği üzerindeki etkilerini, e-Devlet uygulamaları bağlamında kuramsal bir çerçeve ile ele almaktır.

Sonuç olarak dijitalleşme kamu lojistik sistemlerinde verimlilik, esneklik ve izlenebilirlik sağlamakla beraber, kamu lojistik yönetiminde dijital dönüşümün kalıcı ve sürdürülebilir olabilmesi için bütüncül bir dijital stratejiye, güçlü bir kurumsal kapasiteye, destekleyici bir hukuki ve idari çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital dönüşüm, kamu lojistiği, lojistikte dijital entegrasyon, e-devlet, kamu yönetimi.

PUBLIC LOGISTICS DIGITAL TRANSFORMATION: E-GOVERNMENT APPLICATIONS AND LOGISTICS INTEGRATION

ABSTRACT

Logistics activities, traditionally considered a private sector-focused field, now also serve a strategic function in terms of public administration efficiency, service delivery capacity, and governance quality. In this context, public logistics is not limited to the management of goods and services flows, but is considered a multidimensional field directly related to resource allocation, institutional coordination, and public value creation processes. Digitalisation, as one of the fundamental dynamics driving transformation in public administration, paves the way for the restructuring of public processes through e-Government applications. E-government systems strengthen the principles of speed, transparency, and accountability in public services while also enabling the reorganisation of public logistics processes based on digital technologies. This transformation is addressed within the framework of new public management, digital governance, and network-based public administration approaches, alongside structural changes in the functioning of the state.

The study conceptualises the digitalisation of public logistics through fundamental functions such as supply management, inventory control, distribution processes, and disaster logistics, and theoretically discusses the integration of these areas with digital systems. The elements provided by digital technologies in public logistics, such as traceability, coordination, and efficiency in resource use, are analysed in light of the digital transformation and public value approaches found in the literature. Within this framework, the aim of the study is to address the effects of the digital transformation process on public logistics within a theoretical framework in the context of e-Government applications.

In conclusion, while digitalisation provides efficiency, flexibility, and traceability in public logistics systems, a comprehensive digital strategy, strong institutional capacity, and a supportive legal and administrative framework are required for digital transformation in public logistics management to be permanent and sustainable.

Keywords: Digital transformation, public logistics, digital integration in logistics, e-government, public administration.

GİRİŞ

Küreselleşme ile beraber teknoloji alanındaki gelişmeler ve yönetişim anlayışında yaşanan dönüşümler, kamu yönetiminde sunulan hizmetlerin niteliğini, hızını ve etkinliğini yeniden tanımlamıştır. 21. yüzyıl ile beraber yaşanan teknolojik gelişmeler, insan yaşamını etkisi altına alan bir dijitalleşme sürecini başlatmıştır. Bu süreç, bireysel ve kurumsal düzeyde dönüşümlere yol açarak üretim, eğitim ve sağlık gibi alanlarda yapısal değişimleri beraberinde getirmiştir. Dijitalleşme yalnızca toplumsal ve ekonomik alanlarla sınırlı kalmayarak, aynı zamanda kamu yönetiminin işleyiş biçimlerini, hizmet sunum modellerini ve yönetişim anlayışını da köklü biçimde dönüştürmektedir. Bu anlamda dijitalleşme yalnızca teknik bir yenilik alanı olmaktan ziyade, kamu yönetiminin örgütlenme biçimlerini, karar alma süreçlerini, kaynak kullanımını ve kurumsal kapasitesini önemli derece etkileyen yapısal bir değişim dinamiği haline gelmiştir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu hizmetlerine entegrasyonu, kamu yönetiminde şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcılık ilkelerinin güçlendirilmesine yönelik önemli yönetimsel gelişmeler ile kendini göstermiştir.

İnsan yaşamı içerisinde gerek bireylerin ihtiyaçlarına yönelik mal ve hizmetlerin temin edilmesi gerekse bilgilerin ulaştırılması sürecinde işlev üstlenen lojistik faaliyetler, toplumsal ve ekonomik düzenin devamlılığı açısında önemli rol oynamaktadır. Lojistik faaliyetler ihtiyaçları temin etme noktasında, genel olarak özel sektör çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak günümüzde lojistik, kamu yönetiminin etkinliği ve hizmet sunma kapasitesi açısından stratejik bir öneme sahiptir. Kamu yönetimi alanında lojistik, faaliyetler, depolama, tedarik, dağıtım, envanter yönetimi ve afet durumlarına lojistik koordinasyon gibi pek çok alt unsuru içermektedir. Bu anlamda kamu lojistiği, kamu kaynaklarının etkin kullanımı ile doğrudan ilişkilidir. Küreselleşme, göç hareketleri gibi çeşitli etkenler çerçevesinde artan nüfus, beraberinde kamu hizmetlerinde çeşitlilik ile yönetsel yapılardaki karmaşıklığı getirmiştir. Dolayısıyla kamu lojistik sistemlerinin daha bütüncül, esnek ve izlenebilir bir yapıya dönüştürülmesi zorunlu hale gelmiştir. Bu dönüşüm ise mevcut dönem içerisinde etkili olan dijital unsurlar ile gerçeklemektedir.

Buradan hareketle kamu lojistiğinin dijital dönüşüm sürecine girmesi, var olan tüm yönetsel yapıların dijitalleşmesi ile sağlanmaktadır. Bu süreçte devletin dönüşerek e-devlet haline gelmesi, kamu kurumları arasında bilgi paylaşımını kolaylaştırarak, süreçlerin standartlaşmasını desteklemekte ve lojistik faaliyetlerin dijital platformlar üzerinden entegre biçimde yürütülmesine olanak tanımaktadır. Bu durum, yalnızca operasyonel verimliliğin artırılmasıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda kamu değerinin üretilmesi, yönetsel koordinasyonun güçlendirilmesi ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi gibi daha geniş bir yönetişim perspektifini de beraberinde getirmektedir.

Literatürde dijitalleşme ve kamu yönetimi ilişkisi genellikle yeni kamu işletmeciliği, dijital yönetişim, dijital devlet ve ağ temelli kamu yönetimi yaklaşımları çerçevesinde ele alınarak, devletin rolünün düzenleyici, kolaylaştırıcı ve koordine edici bir yapıya evrildiği vurgulanmaktadır (Janowski, (2015; Lutsenko, 2024; Moggi vd., 2025). Bu çalışmanın amacı ise, kamu lojistiğinde dijital dönüşümü e-Devlet uygulamaları ve lojistik entegrasyon ekseninde ele alarak, dijital teknolojilerin kamu lojistik süreçleri üzerindeki etkilerini kuramsal bir çerçeve ile ortaya koymaktır.

1. KAMU LOJİSTİĞİ VE DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Lojistik kavramı ilk olarak askerî alanda görev yapan personelin ihtiyaç duyduğu malzeme ve teçhizatın taşınması, bakım, yenilenme, sevkiyat, tedarik gibi süreçlerin planlanması ve yürütülmesini ifade edecek biçimde kullanılmıştır (Kobu, 2003). Zaman içerisinde askerî bağlamın ötesine taşınan lojistik kavramı, genel anlamıyla mal, hizmet, bilgi ve insan akışlarının doğru zamanda, doğru yerde ve uygun maliyetle yönetilmesini ifade etmektedir (Tanyeri ve Tavmergen, 2004). Müşterilerin beklentilerinden yola çıkarak talep tahminlerinin belirlenmesi ile başlayan lojistik faaliyetler, bu tahminlere göre üretimin gerçekleştirilmesi, üretilen mal ve hizmetlerin müşterilere ulaştırılmasını içeren bir dizi sürece karşılık gelmektedir (Bakkal ve Demir, 2011).

Kamu yönetimi bağlamında ele alındığında ise lojistik, yalnızca operasyonel bir faaliyet alanı olmaktan çıkarak, kamusal kaynakların etkin kullanımı, hizmet sunumunun sürekliliği ve kamu değerinin üretilmesi açısından stratejik bir nitelik kazanmaktadır. Kamu lojistiği, kamu kurum ve kuruluşlarının yürüttüğü tedarik, depolama, dağıtım, envanter yönetimi, ulaştırma ve afet durumlarına yönelik lojistik koordinasyon gibi süreçlerin planlanması ve yönetilmesini kapsayan çok boyutlu bir faaliyet alanını içermektedir (Hu ve Sheng, 2014).

Şehir içi yük taşımacılığının yol açtığı trafik sıkışıklığı, çevresel bozulma ve artan maliyetler gibi olumsuz dışsallıkları, lojistiğin kamusal nitelik taşıyan sorunlarıdır. Bu sorunların temelinde, özel sektör lojistiğinin en az maliyet yaklaşımı ve talep odaklı çalışma mantığı doğrultusunda küçük miktarlı ve sık teslimatlara dayalı bir yapının bulunması yer almaktadır. Ortaya çıkan trafik yoğunluğu ve çevresel etkiler ise yalnızca lojistik işletmelerini değil, kentte yaşayan tüm bireyleri etkileyen toplumsal maliyetler üretmektedir. Bu bağlamda kamu lojistiği, kentsel yaşam kalitesini artırmaya, olumsuz çevresel etkileri azaltmaya ve lojistik sistemlerde toplumsal faydayı artırmaya yönelik faaliyetleri içermektedir (Taniguchi vd., 1999).

Buradan hareketle kamu lojistiği, toplumsal fayda amacı güderek gerçekleştirilen kentsel yaşam içerisinde gerekli olan pek çok kamu hizmetini kapsamaktadır. Kamu lojistik faaliyetlerinin etkinliği ve sürdürülebilirliği günümüzde dijital ve bilgi temelli sistemler aracılığıyla desteklenmektedir. Kamu lojistik hizmet bilgi sistemleri, kamu kurumları ile hizmet sağlayıcılar ve kullanıcılar arasında gerçek zamanlı bilgi paylaşımını mümkün kılarak, ulaştırma ve lojistik kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Bu sistemler, teslimat zamanlarının iyileştirilmesi, kapasite kullanımının optimize edilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması gibi yönleriyle kamu lojistiğinin operasyonel performansını güçlendirmektedir. Ayrıca akıllı ulaşım sistemleri ve coğrafi bilgi sistemleriyle entegre biçimde çalışan bu yapılar, farklı ulaşım modları ve kentsel alanlar arasında koordinasyonu artırarak kamu lojistiğinin planlama, yönetişim ve karar alma süreçlerine stratejik katkı sunmaktadır (Hu ve Sheng, 2014). Bu yönüyle bilgi sistemleri, kamu lojistiğini yalnızca fiziksel akışların yönetildiği bir alan olmaktan çıkararak, veri temelli, entegre ve kamu değeri odaklı bir yönetsel faaliyet alanına dönüştürmektedir.

Bu anlamda dijital dönüşüm süreci, kamu lojistiğinin yapısal olarak yeniden ele alınmasını zorunlu kılan başlıca etkenlerden biridir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kamu kurumlarının lojistik dâhil pek çok süreci daha bütüncül, izlenebilir ve entegre bir biçimde yönetmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla dijital dönüşüm, teknolojik araçların yaşamın her

alanında kullanımıyla beraber, kamu yönetimine dair her alanın yeniden tasarlanmasını, kurumsal işleyişin dönüştürülmesini ve karar alma mekanizmalarının veri temelli hale getirilmesini ifade etmektedir (Dunleavy vd., 2006; Janowski, 2015).

2.E- DEVLET UYGULAMALARI VE KAMU LOJİSTİĞİNDE DİJİTAL ENTEGRASYON

21. yüzyılla beraber tüm dünyada hissedilen dijitalleşme en genel anlamıyla, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinin ve mevcut iş süreçlerinin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla yeniden yapılandırılması yoluyla, ekonomik ve toplumsal düzeyde yeni değer ve gelir yaratma potansiyeli ortaya koyan bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir (Yankın, 2019). İnternetin yaygınlaşması ve dijital platformların gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmesi, bilgiye erişimi kolaylaştırmış, sosyal ağlar aracılığıyla bilgi paylaşımı tek yönlü bir yapıdan karşılıklı ve etkileşimli bir sürece dönüşmüştür. Toplumun geniş kesimlerinin bu dijital ortamları aktif biçimde kullanması, kamu kurumlarını da hizmet sunumu, bilgilendirme ve iletişim süreçlerini dijital platformlar üzerinden yürütmeye yöneltmiştir (Castro vd., 2016).

Dijital dönüşüm, bireylerden devletlere uzanan çok boyutlu bir uyum sürecini beraberinde getirerek ekonomik, sosyal ve yönetsel alanlarda yapısal değişimlere yol açmıştır. Bu dönüşüm, kamu yönetimi alanında özellikle 1990'lı yıllardan itibaren belirginleşmiş, geleneksel kamu yönetimi anlayışının yerini, esneklik, etkinlik ve vatandaş odaklılık ilkelerini önceleyen yeni kamu yönetimi yaklaşımları almaya başlamıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu yönetimine entegrasyonu, bürokratik hantallık ve verimsizlik sorunlarının aşılmasında önemli bir araç olarak görülerek, bu süreç kamu yönetiminde dijital dönüşümü getirmiştir (Cordella & Tempini, 2015; Göçoğlu, 2019).

Kamu yönetiminde dijital dönüşümün somutlaşan ilk uygulamalarından biri elektronik devlet (e-Devlet) anlayışıdır. E-Devlet, kamu hizmetlerinin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla elektronik ortamda sunulmasını hedefleyerek, hizmetlere erişimde hız, etkinlik, şeffaflık ve maliyet avantajı sağlamayı amaçlamaktadır. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte bilgi üretimi, paylaşımı ve saklanması süreçlerinde yaşanan dönüşüm, geleneksel devlet anlayışından dijital devlete geçişi hızlandırmıştır (Yildiz, 2007; Çarıkçı, 2010).

Türkiye'de kamu yönetiminde dijital dönüşüm süreci, e-Devlet uygulamalarıyla başlamış daha sonra Dijital Dönüşüm Ofisi'nin kurulmasıyla kurumsal bir çerçeve kazanmıştır. Bu gelişmeler, Türk kamu yönetiminin dijitalleşmeyi yalnızca teknik bir yenilik olarak değil, devletin işleyişini yeniden yapılandıran stratejik bir dönüşüm süreci olarak ele aldığını göstermektedir. E-Devlet yaklaşımı, aktif vatandaş katılımını teşvik eden, karşılıklı etkileşime dayalı ve hizmet sunumunda verimliliği önceleyen bir yönetim anlayışını temsil etmektedir (Taş vd., 2017; Göçoğlu, 2019).

E-Devlet uygulamaları, kamu yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin sistematik biçimde kullanılması yoluyla kamu hizmetlerinin sunumunun dönüştürülmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda e-Devlet, kamu kurumlarının vatandaşlarla, özel sektörle ve kendi aralarındaki etkileşimlerini dijital platformlar aracılığıyla yürütmelerini sağlayan çok boyutlu bir yönetsel dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir. E-Devlet uygulamaları, yalnızca hizmetlerin elektronik ortamda sunulmasını değil; aynı zamanda kamu yönetiminde şeffaflık, hesap

verebilirlik, etkinlik ve katılımcılık ilkelerinin güçlendirilmesini amaçlamaktadır (Şataf vd., 2014).

E-Devlet kavramı, çoğu zaman e-Devlet Kapısı üzerinden sunulan çevrim içi hizmetlerle anılsa da akademik literatürde bu kavram daha geniş bir anlam çerçevesine sahiptir. Bu çalışmada bahsi geçen e- devlet uygulamaları temelde hem e-devlet kapısı içerisinde bulunan hem de dijital devletin getirisi olan dijital hizmetlerin hepsini içermektedir. Dolayısıyla e-Devlet, yalnızca belirli dijital uygulamaları değil, kamu yönetiminin örgütsel yapısının, işleyiş süreçlerinin ve hizmet sunum anlayışının bilgi ve iletişim teknolojileri temelinde yeniden yapılandırılmasını ifade eden bütüncül bir dönüşüm sürecine karşılık gelmektedir.

E-Devlet uygulamalarının kamu yönetimi üzerindeki etkilerinin belirgin biçimde hissedildiği alanlardan biri de kamu lojistiğidir. Kamu lojistiği, çok sayıda kurum, aktör ve sürecin eş zamanlı olarak yönetilmesini gerektiren karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşıklık, kamu kurumları arasında bilgi akışının sınırlı olması, süreçlerin parçalı yapısı ve koordinasyon eksiklikleri nedeniyle lojistik etkinliği olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dijital entegrasyon, bu sorunların aşılmasında kritik bir araç olarak öne çıkmaktadır (Hu & Sheng, 2014; Taniguchi vd, 1999). Bu bağlamda kamu lojistiği açısından e-Devlet, tedarik, envanter, dağıtım ve koordinasyon süreçlerinin dijital altyapılar aracılığıyla yeniden düzenlenmesini mümkün kılmaktadır.

Lojistiğin dijitalleşmesi, lojistik süreçlere ilişkin verilerin ortak dijital platformlar üzerinden paylaşılması, kamu kurumları arasında sistemlerin uyumlaştırılması ve süreçlerin bütüncül bir yaklaşımla yönetilmesini ifade etmektedir. Dijital entegrasyon ile beraber tedarik, envanter yönetimi, dağıtım ve izleme süreçleri arasında dijital bağlantılar kurularak, lojistik faaliyetlerde izlenebilirlik, hız ve kaynak kullanımında etkinlik sağlanmaktadır (Schniederjans vd., 2020).

Özellikle afet lojistiği, sağlık hizmetleri ve sosyal yardım dağıtımı gibi alanlarda dijital entegrasyonun önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Bu gibi lojistik faaliyetlerde yönetim süreçlerinde planlama, koordinasyon ve iletişimin etkili ve verimli şekilde yönetilmesi can ve mal kaybının önüne geçebilmektedir (Adıgüzel ve Düzgün, 2025). Zaman ve mekân sınırlaması olmadan gerçek zamanlı veri paylaşımı ve dijital izleme sistemleri, kamu kurumlarının lojistik kararları daha hızlı ve doğru biçimde almasını mümkün kılmaktadır. Bu durum, kamu lojistiğinin yalnızca operasyonel bir faaliyet alanı olmaktan çıkarak, kamu kaynaklarının etkili ve verimli kullanılması stratejisine hizmet eden, kamu yönetimi araçlarından biri haline getirmektedir.

Türkiye'de kamu lojistiği alanında dijital entegrasyon, bir yandan e-Devlet Kapısı üzerinden sunulan kamu alımları, sosyal yardım başvuruları, ulaştırma ve taşımacılık faaliyetlerine ilişkin bilgilendirme ve başvuru süreçlerini kapsayan uygulamalarla sağlanırken, diğer yandan Taşınır Kayıt ve Yönetim Sistemi (TKYS), Kamu Harcama ve Muhasebe Bilişim Sistemi (KBS), Merkezi Kaynak Yönetim Sistemi (MKYS) ve Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi (AYDES), Ulaştırma Elektronik Takip ve Denetim Sistemi (U-ETDS) gibi kurum içi bilgi sistemleri aracılığıyla tedarik, envanter yönetimi, dağıtım ve afet lojistiği süreçleri bütüncül bir biçimde dijital ortama taşınmaktadır. Bu sistemler, bireysel vatandaş kullanımına açık hizmet sunum platformları olmaktan ziyade, yalnızca yetkili kamu personeli tarafından erişilebilen

kurumsal bilgi sistemleri niteliğinde olup, kamu lojistik süreçlerinin planlanması, izlenmesi ve denetlenmesinde belirleyici bir işlev üstlenmektedir.

Bu bağlamda e-Devlet uygulamaları, kamu lojistiğinde dijital dönüşümün görünür ve kullanıcı odaklı boyutunu temsil ederken, kurumsal lojistik bilgi sistemleri, sürecin arka planında kamu kaynaklarının etkin kullanımı, kurumlar arası koordinasyonun sağlanması ve hizmet sunumunun sürekliliğini sağlamaktadır. Dolayısıyla kamu lojistiğinde dijital dönüşüm, vatandaşlar, işletmeler ve dış paydaşlarla doğrudan etkileşime girilen dijital uygulamalar ve kamu kurumlarının kendi iç işleyişine yönelik, bireysel erişime açık olmayan lojistik ve yönetsel bilgi sistemlerinin dijital entegrasyonuna dayanan çok katmanlı bir yönetişim yapısına karşılık gelmektedir.

Kamu lojistiğinde dijital dönüşüm ve entegrasyon düzeyi, ülkelerin dijital altyapı kapasitesi, dijital okuryazarlık seviyesi, kurumsal yetkinlikleri ve dijital araçları etkin biçimde kullanabilme becerilerine bağlı olarak önemli ölçüde farklılık gösterebilmektedir. Nitekim bölgeler arasındaki dijital uçurum veya dijital eşitsizlik toplumların dijital entegrasyon süreçlerine dahil olamamasına neden olur. Bu noktada, dijital entegrasyonun sağlanabilmesi yalnızca teknolojik yatırımlarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda destekleyici bir hukuki ve idari çerçevenin oluşturulmasını, kurumsal yapılar arasında veri paylaşımını mümkün kılan standartların geliştirilmesini, insan kaynağının dijital yetkinlikler açısından güçlendirilmesini ve aynı zamanda bu hizmetten yararlanacak olan toplumun da hem dijital unsurlara erişiminin hem de kullanım becerisinin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

SONUÇ

Kamu lojistiği, özel sektör lojistiğinden farklı olarak yalnızca düşük maliyet ile optimum faydayı gözetmez, bununla birlikte kamu yararı, eşitlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi kamusal ilkeler doğrultusunda şekillenir. Bu nedenle kamu lojistik faaliyetlerinin etkinliği, kamu yönetiminin kurumsal kapasitesi ve yönetişim kalitesiyle yakından bağlantılıdır. Özellikle sağlık, eğitim, güvenlik, ulaştırma ve afet yönetimi gibi kritik hizmet alanlarında lojistik süreçlerin etkin bir biçimde yürütülmesi, kamu hizmetlerinin sürekliliği ve niteliği açısından belirleyici bir rol üstlenmektedir. Toplumsal faydayı temel alan bu hizmet alanlarının dijital dönüşüm sürecine dâhil edilmesi, kamu kaynaklarının daha etkili ve verimli kullanılmasını sağlarken, hizmet sunumunun hızını, erişilebilirliğini ve izlenebilirliğini artırarak kamu hizmetlerinin niteliğini güçlendirmektedir.

Bu çerçevede e- Devlet uygulamaları, kamu lojistiğinde dijital dönüşümün temel bileşenlerinden biri olarak öne çıkar. Kamu lojistik faaliyetlerinde dijital entegrasyon ile kamu kurumları arasındaki bilgi paylaşımı hızlanmış, kurumlar arası koordinasyon güçlenmiştir. Bu durum kurumlar arası tekrar işlemlerinin azaltılmasına ve kamu kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda tedarik zinciri yönetimi, envanter kontrolü, dağıtım faaliyetleri ve afet lojistiği gibi alanlarda kamu lojistik sistemlerinin etkinliğini artırmıştır.

Sonuç olarak e-Devlet uygulamaları ile kamu lojistiğinde dijital entegrasyon arasındaki ilişki, kamu yönetiminde dijital dönüşümün somut ve işlevsel yansımalarından birini oluşturmaktadır. Nitekim dijital entegrasyon, kamu lojistik sistemlerinin etkinliğini artırırken, aynı zamanda

kamu kaynaklarının verimli kullanılmasına, kamu değerinin üretilmesine ve yönetişim kalitesinin yükseltilmesine katkı sağlar. Bu yönüyle dijitalleşme, kamu lojistiğinde yalnızca operasyonel süreçleri iyileştiren teknik bir araç olarak değil, stratejik bir yönetişim mekanizması olarak değerlendirilmelidir. Ancak kamu lojistik yönetiminde dijital dönüşümün kalıcı ve sürdürülebilir olabilmesi, kamu yönetimi anlayışında ve toplumda dijital araçların benimsenmesine, güçlü bir kurumsal kapasitenin oluşturulmasına, dijital dönüşümü destekleyen hukuki ve idari bir çerçevenin varlığına bağlıdır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, S. & Düzgün, M. (2025). Türkiye'de 6 Şubat Depremi Sonrası Afet Lojistiği Yapay Zekâ Teknolojisi ve Lojistik 4.0 Uygulamaları. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, *7*(3), 386-396.

Bakkal, M. & Demir, U. (2011). *Lojistik yönetimi ve e-lojistik* (Vol. 30). İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Castro, D., New, J. ve McQuinn, A. (2016). *How Is the Federal Government Using the Internet of Things*?, Center for Data Innovation.

Cordella, A. & Tempini, N. (2015). E-Government And Organizational Change: Reappraising The Role of ICT And Bureaucracy in Public Service Delivery. *Government information quarterly*, 32(3), 279-286.

Çarıkçı, O. (2010). Türkiye'de E-Devlet Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 95-122.

Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S., & Tinkler, J. (2006). Digital era governance: IT corporations, the state, and e-government. *Oxford University Press*.

Göçoğlu, V. (2019). Kamu Yönetimi 4.0: Bürokraside Dijital Dönüşüm, *Selçuk I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Bildiriler Kitabı*, 108-114.

Hu, Z. H. & Sheng, Z. H. (2014). A decision support system for public logistics information service management and optimization. *Decision support systems*, *59*, 219-229.

Janowski, T. (2015). Digital government evolution: From transformation to contextualization. *Government Information Quarterly*, *32*(3), 221–236.

Kobu, B. (2003). *Üretim Yönetimi.* İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Lutsenko, K. (2024). Digitalisation of public administration: challenges and prospects. *Health Leadership and Quality of Life*, *3*(434), 1.

Moggi, S., Zardini, A., & Rossignoli, C. (2025). When digitalisation enhances public (in) efficiency. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 1-17.

Schniederjans, D. G., Curado, C., & Khalajhedayati, M. (2020). Supply chain digitisation trends: An integration of literature. *International Journal of Production Economics*, *220*, 107439.

Şataf, C., Çiçek, H. G., & Dikmen, S. (2014). Kamu hizmetlerinin sunulmasında e-devlet uygulamalarının toplumsal algı düzeyi üzerine ampirik bir çalışma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, *9*(2), 1-14.

Taniguchi, E., Noritake, M., Yamada, T., & Izumitani, T. (1999). Optimal size and location planning of public logistics terminals. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, *35*(3), 207-222.

Tanyeri, M. & Tavmergen, İ. P. (2004). Marketing Trends For Logistics. In *International Logistics Congress* (Vol. 1, pp. 11-22).

Taş, İ., Uçacak, K., & Çiçek, Y. (2017). Türk kamu yönetiminde yaşanan dijital dönüşümün bürokratik işlemlerin azaltılması üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22*(Kayfor 15 Özel Sayısı), 2303-2319.

Yankın, F. B. (2019). Dijital dönüşüm sürecinde çalışma yaşamı. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 7(2), 1-38.

Yildiz, M. (2007). E-Government Research: Reviewing The Literature, Limitations, And Ways Forward. *Government İnformation Quarterly*, 24(3), 646-665.

KAMU YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: AFAD CİNSİYET EŞİTLİĞİ EYLEM PLANINA YÖNELİK DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ATALAY
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, ezgiatalay@ibu.edu.tr ORCID: 0000-0002-7404-4351
Dr. Öğr. Üyesi Galip USTA
Trabzon Üniversitesi, galipusta@trabzon.edu.tr ORCID: 0000-0001-6279-1694

Özet

Afetler meydana geldikleri yerlerde toplumun tüm kesimlerini etkilemektedir. Ancak bu etkiler, kırılgan gruplar üzerinde daha belirgin şekilde görülebilmektedir. Bu durum ise afetlerde toplumsal eşitsizliklerin ve kırılganlıkların artmasına neden olabilmektedir. Bu bağlamda kamu kurum ve kuruluşları tarafından kırılganlığın azaltılmasına ve kadın-erkek fırsat eşitliğine duyarlı çeşitli eylem planlarının hazırlanmasına yönelik çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle yapılan bu çalışmada, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından hazırlanan Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı (CEEP, 2025–2029) temel alınarak, afet yönetimi özelinde kamu yönetimi perspektifinden nasıl bir yönetsel çerçevenin oluşturulduğu değerlendirilmiştir. Çalışmanın veri kaynağını AFAD tarafından hazırlanan Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı oluşturmuştur. İlgili belge 18.12.2025 tarihinde AFAD'ın resmî internet sitesinden indirilmiştir. Dolaysıyla bu çalışmada doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Eylem planında yer alan veriler, afet yönetimi, kırılganlık, kadın-erkek fırsat eşitliği, kadın liderliği ve afetlerde kadınların yönetim süreçlerindeki durumu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Verilerin resmî bir belgeden elde edilmiş olmasının çalışmanın geçerlilik ve güvenirliğini artırdığı kabul edilmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan veri kaynağının kamuya açık erişimli dokümanlardan oluşması ve etik onay gerektirmeyen kriterler arasında yer alması nedeniyle etik kurul iznine ihtiyaç duyulmamıştır. Plan incelendiğinde, cinsiyet eşitliği kurulunun oluşturulmasının öngörüldüğü, cinsiyet odaklı veri analizi ve raporlama faaliyetlerinin yürütüleceği değerlendirilmektedir. Eylem planında, cinsiyet odaklı yaklaşımlarda önyargıların önlenmesine yönelik çalışmaların gerçekleştirileceği ve bu doğrultuda farkındalık faaliyetlerinin yürütüleceği ifade edilmektedir. Ayrıca cinsiyet odaklı politikaların yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yapılacağı, anket çalışmalarının yürütüleceği ve proje hazırlama ile proje liderliği konularında kadınları teşvik edici düzenlemelerin hayata geçirileceği değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra eylem planında, karar alma süreçlerinde kadın oranının artırılmasına yönelik çalışmaların yapılacağına değinilmiştir. Proje ekiplerinin oluşturulması sürecinde cinsiyet dağılımını gözeten tedbirlerin alınacağına yer verilmiştir. Eylem planında cinsiyet ayrımcılığına bağlı engellerin aşılmasına yönelik farkındalık çalışmalarının düzenleneceği ve cinsiyete dayalı politika, öneri ve şikâyet mekanizmalarına ilişkin farkındalık çalışmalarının yürütüleceği değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, AFAD tarafından hazırlanan eylem planında kadın- erkek fırsat eşitliğine dayalı çalışmaların yürütülmesinin, afet yönetim süreçlerinin etkinliğine ve afet yönetimi ile ilgili kamu politikalarının oluşturulmasına/ güncellenmesine katkı sunacağı ifade edilebilir. Ayrıca karar alma süreçlerine ve proje liderliği çalışmalarına kadınların dâhil edilmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılmasının ve bu doğrultuda gerçekleştirilecek faaliyetlerin, afetlerde kadın liderliğini güçlendireceği değerlendirilmektedir. Bu durumun ise

özellikle afet yönetim süreçlerinde kırılgan grupların ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik planların oluşturulmasına önemli derecede katkı sunacağı değerlendirilmektedir.
Anahtar Kelimeler: Afet, Afet Yönetimi, Kamu Yönetimi, Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı.

GENDER EQUALITY IN PUBLIC ADMINISTRATION: AN EVALUATION OF AFAD'S GENDER EQUALITY ACTION PLAN

Dr. Ezgi ATALAY, Assistant Professor
Bolu Abant İzzet Baysal University, ezgiatalay@ibu.edu.tr ORCID: 0000-0002-7404-4351
Dr. Galip USTA, Assistant Professor
Trabzon University, galipusta@trabzon.edu.tr ORCID: 0000-0001-6279-1694

Disasters affect all segments of society in the areas where they occur. However, these effects are more pronounced among vulnerable groups. This situation can lead to an increase in social inequalities and vulnerabilities during disasters. In this context, it is observed that public institutions and organizations are working on preparing various action plans sensitive to reducing vulnerability and promoting gender equality. Based on this point, this study evaluates how a managerial framework is created from a public administration perspective, specifically in the field of disaster management, using the Gender Equality Action Plan (CEEP, 2025–2029) prepared by the Disaster and Emergency Management Presidency (AFAD) as a basis. The data source for this study is the Gender Equality Action Plan prepared by AFAD. The relevant document was downloaded from AFAD's official website on December 18, 2025. Therefore, document analysis technique was used in this study. The data included in the action plan were evaluated within the framework of disaster management, vulnerability, gender equality, women's leadership, and the status of women in management processes in disasters. It was accepted that obtaining the data from an official document increased the validity and reliability of the study. In addition, since the data source used in the study consisted of publicly accessible documents and was among the criteria that did not require ethical approval, ethical committee approval was not needed. Upon examination of the plan, it is assessed that the establishment of a gender equality committee is foreseen, and gender-focused data analysis and reporting activities will be carried out. The action plan states that studies will be carried out to prevent biases in gender-focused approaches and that awareness activities will be conducted in this direction. Furthermore, it is considered that efforts will be made to expand gender-focused policies, surveys will be conducted, and regulations will be implemented to encourage women in project preparation and project leadership. In addition, the action plan mentions that efforts will be made to increase the proportion of women in decision-making processes. It is stated that measures will be taken to consider gender distribution in the formation of project teams. The action plan also considers that awareness campaigns will be organized to overcome obstacles related to gender discrimination, and awareness campaigns will be conducted regarding gender-based policy, suggestion, and complaint mechanisms. In conclusion, it can be stated that the implementation of gender equality-based initiatives in the action plan prepared by AFAD will contribute to the effectiveness of disaster management processes and the creation/updating of public policies related to disaster management. Furthermore, it is assessed that making arrangements to include women in decision-making processes and project leadership activities, and carrying out activities in this direction, will strengthen women's leadership in disasters.

This is considered to significantly contribute to the creation of plans aimed at identifying the needs of vulnerable groups, particularly in disaster management processes.
Keywords: Disaster, Disaster Management, Public Administration, Gender Equality Action Plan.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ KADIN AYDIN TEMSİLLERİ: NEZİHE MUHİDDİN'İN MİLLİYETÇİLİK ALGISI

Doç. Dr. Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE
Sakarya Üniversitesi, SBF, Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Bölümü,
dturkmenoglu@sakarya.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2363-3639
Doç. Dr. Ceren TÜRKMEN
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, cturkmen@subu.edu.tr, Orcid:0000-0003-2173-0144

ÖZET

Erken Cumhuriyet dönemi, Türkiye'de ulus-devlet inşası ve modernleşme süreçlerinin eş zamanlı olarak yürütüldüğü, milliyetçilik söyleminin toplumsal ilişkileri yeniden yapılandırdığı bir tarihsel bağlama işaret etmektedir. Bu dönemde kadınlar, Cumhuriyet ideolojisinin modern ve seküler yüzünü temsil eden simgesel aktörler olarak kamusal alanda görünürlük kazanmış; ancak bu görünürlük çoğunlukla erkek egemen siyasal söylemin belirlediği sınırlar içerisinde şekillenmiştir. Kadın yurttaşlık haklarının hukuki düzeyde genişlemesine karşın, siyasal temsil ve karar alma süreçleri büyük ölçüde erkek merkezli kalmıştır. Bu bildiri, erken Cumhuriyet dönemindeki kadın aydın temsillerini, Nezihe Muhiddin üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Nezihe Muhiddin'in milliyetçilik algısını, onun yazıları, siyasal girişimleri ve kadın hareketi içerisindeki konumu çerçevesinde analiz ederek, resmi Cumhuriyet milliyetçiliği ile feminist talepler arasındaki gerilimli ilişkiyi görünür kılmayı hedeflemektedir. Bildiri, Nezihe Muhiddin'in milliyetçilik anlayışının, kadınları ulusun edilgen unsurları olarak konumlandıran devlet merkezli söylemden ayrıştığını ileri sürmektedir. Nezihe Muhiddin'in düşünsel çerçevesinde milliyetçilik, kadınların kamusal ve siyasal alandan dışlanmasını meşrulaştıran bir araç değil; aksine, siyasal eşitlik ve aktif yurttaşlık taleplerini temellendiren bir meşruiyet zemini olarak yeniden tanımlanmaktadır. Onun kadınların siyasal haklarına ilişkin ısrarlı talepleri, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin "fedakâr ama siyaseten pasif kadın" idealine yönelik eleştirel bir müdahale niteliği taşımaktadır. Bildiri, Nezihe Muhiddin örneği üzerinden erken Cumhuriyet döneminde kadın aydın temsillerinin, milliyetçilik söylemiyle tek yönlü ve uyumlu bir ilişki içinde olmadığını; aksine eleştirel ve dönüştürücü bir karakter taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu analiz, Türkiye'de milliyetçilik literatürüne toplumsal cinsiyet perspektifinden katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aydın, Kadın, Nezihe Muhiddin, Ulus- Devlet, Milliyetilik.

REPRESENTATIONS OF FEMALE INTELLECTUALS IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD: NEZİHE MUHİDDİN'S PERCEPTION OF NATIONALISM

Assoc. Prof. Dr. Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE

Sakarya University, Faculty of Political Science and Public Administration, Department of Political Science and Public Administration, dturkmenoglu@sakarya.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2363-36397

Assoc. Prof. Dr. Ceren TÜRKMEN

Sakarya University of Applied Sciences, Faculty of Applied Sciences, Department of Finance and Banking, cturkmen@subu.edu.tr, Orcid:0000-0003-2173-0144

ABSTRACT

The early Republican period in Turkey marks a historical context in which nation-state building and modernization processes were carried out simultaneously, and nationalist discourse restructured social relations. During this period, women gained visibility in the public sphere as symbolic actors representing the modern and secular face of Republican ideology; however, this visibility was largely shaped within the boundaries set by male-dominated political discourse. Despite the expansion of women's citizenship rights at the legal level, political representation and decision-making processes remained largely male-centered. This paper aims to examine the representations of female intellectuals in the early Republican period through Nezihe Muhiddin. The study aims to make visible the tense relationship between official Republican nationalism and feminist demands by analyzing Nezihe Muhiddin's perception of nationalism within the framework of her writings, political initiatives, and position within the women's movement. The paper argues that Nezihe Muhiddin's understanding of nationalism differs from the state-centered discourse that positions women as passive elements of the nation. In Nezihe Muhiddin's intellectual framework, nationalism is not a tool that legitimizes the exclusion of women from the public and political sphere; on the contrary, it is redefined as a legitimate basis for grounding demands for political equality and active citizenship. Her persistent demands for women's political rights constitute a critical intervention against the "self-sacrificing but politically passive woman" ideal of early Republican nationalism. This paper, using Nezihe Muhiddin as an example, reveals that representations of female intellectuals in the early Republican period were not in a one-way and harmonious relationship with nationalist discourse; rather, they possessed a critical and transformative character. This analysis aims to contribute to the literature on nationalism in Turkey from a gender perspective.

Keywords: Intellectual, Woman, Nezihe Muhiddin, Nation-State, Nationalism.

Giriş

Erken Cumhuriyet dönemi, Türkiye’de ulus-devlet inşası ve modernleşme süreçlerinin eş zamanlı olarak yürütüldüğü, milliyetçilik söyleminin toplumsal ilişkileri yeniden yapılandırdığı bir tarihsel bağlama işaret etmektedir. Bu dönemde kadınlar, Cumhuriyet ideolojisinin modern

ve seküler yüzünü temsil eden simgesel aktörler olarak kamusal alanda görünürlük kazanmış; ancak bu görünürlük çoğunlukla erkek egemen siyasal söylemin belirlediği sınırlar içerisinde şekillenmiştir. Kadın yurttaşlık haklarının hukuki düzeyde genişlemesine karşın, siyasal temsil ve karar alma süreçleri büyük ölçüde erkek merkezli kalmıştır.

Bu bildiri, erken Cumhuriyet dönemindeki kadın aydın temsillerini, Nezihe Muhiddin üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Nezihe Muhiddin'in milliyetçilik algısını, onun yazıları, siyasal girişimleri ve kadın hareketi içerisindeki konumu çerçevesinde analiz ederek, resmi Cumhuriyet milliyetçiliği ile feminist talepler arasındaki gerilimli ilişkiyi görünür kılmayı hedeflemektedir. Bildiri, Nezihe Muhiddin'in milliyetçilik anlayışının, kadınları ulusun edilgen unsurları olarak konumlandıran devlet merkezli söylemden ayrıştığını ileri sürmektedir.

Nezihe Muhiddin'in düşünsel çerçevesinde milliyetçilik, kadınların kamusal ve siyasal alandan dışlanmasını meşrulaştıran bir araç değil; aksine, siyasal eşitlik ve aktif yurttaşlık taleplerini temellendiren bir meşruiyet zemini olarak yeniden tanımlanmaktadır. Onun kadınların siyasal haklarına ilişkin ısrarlı talepleri, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin "fedakâr ama siyaseten pasif kadın" idealine yönelik eleştirel bir müdahale niteliği taşımaktadır.

Sonuç olarak bildiri, Nezihe Muhiddin örneği üzerinden erken Cumhuriyet döneminde kadın aydın temsillerinin, milliyetçilik söylemiyle tek yönlü ve uyumlu bir ilişki içinde olmadığını; aksine eleştirel ve dönüştürücü bir karakter taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu analiz, Türkiye'de milliyetçilik literatürüne toplumsal cinsiyet perspektifinden katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Giriş

Erken Cumhuriyet dönemi, Türkiye'de ulus-devlet inşasının siyasal, hukuki ve kültürel boyutlarıyla eş zamanlı olarak şekillendiği bir modernleşme sürecine karşılık gelmektedir. Bu süreçte milliyetçilik, yalnızca bir kurucu ideoloji olarak değil, toplumsal rollerin ve yurttaşlık tanımlarının yeniden üretildiği normatif bir çerçeve olarak işlev görmüştür. Kadınlar, Cumhuriyet'in modernleşmeci söylemi içerisinde kamusal alanda görünür kılınmış; ancak bu görünürlük çoğunlukla ulusun devamlılığını sağlayan, fedakâr ve siyaseten sınırlı bir özne tasavvuru ile çerçevelenmiştir. Dolayısıyla erken Cumhuriyet döneminde kadınların temsili, ideolojik kapsayıcılık iddiası ile fiili dışlanma pratikleri arasındaki gerilimi açık biçimde yansıtmaktadır.

Bu çalışma, söz konusu gerilimi erken Cumhuriyet döneminin önemli kadın aydınlarından Nezihe Muhiddin üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Nezihe Muhiddin'in yazıları ve siyasal faaliyetleri, kadınların milliyetçilik söylemi içerisindeki konumunu yeniden düşünmeye imkân tanımaktadır. Onun milliyetçilik algısı, kadınları ulusun edilgen unsurları olarak tanımlayan devlet merkezli yaklaşımdan ayrışmakta; kadınları siyasal eşitlik ve aktif yurttaşlık temelinde kurucu özne olarak konumlandırmaktadır.

Bu bağlamda giriş, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin kadın aydın temsillerini hangi sınırlar içerisinde şekillendirdiğini ve bu sınırların Nezihe Muhiddin'in düşünsel ve siyasal müdahaleleriyle nasıl sorgulandığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Erken Cumhuriyet Milliyetçiliği ve Kadın Yurttaşlığının Sınırları

Erken Cumhuriyet döneminde milliyetçilik, Türkiye'de ulus-devlet inşa sürecinin temel ideolojik çerçevesini oluşturmuş; siyasal aidiyet, yurttaşlık ve toplumsal roller bu çerçeve doğrultusunda yeniden tanımlanmıştır. Cumhuriyetçi modernleşme projesi, Osmanlı mirasıyla mesafeli, seküler ve Batı merkezli bir ulusal kimlik inşa etmeyi hedeflemiş; bu süreçte milliyetçilik, toplumsal dönüşümün meşrulaştırıcı unsuru olarak işlev görmüştür (Zürcher, 2004). Ancak bu ideolojik çerçeve, evrensel yurttaşlık söylemine rağmen, toplumsal cinsiyet temelinde asimetrik bir yapı üretmiştir.

Kadınlar, erken Cumhuriyet milliyetçiliği içerisinde modernleşmenin ve çağdaşlaşmanın simgesel taşıyıcıları olarak konumlandırılmıştır. Eğitimli, kamusal alanda görünür ve seküler kadın imgesi, yeni ulusun ilerlemeci yüzünü temsil eden merkezi bir unsur hâline gelmiştir (Kandiyoti, 1997). Bununla birlikte bu görünürlük, kadınların siyasal özneleşmesini ve karar alma süreçlerine eşit katılımını içeren kapsayıcı bir yurttaşlık anlayışına dönüşmemiştir. Aksine kadın yurttaşlık, çoğunlukla annelik, aile içi roller ve ulusun biyolojik-kültürel sürekliliğini sağlama işlevi üzerinden tanımlanmıştır (Durakbaşa, 1998).

Erken Cumhuriyet milliyetçiliği, kadınlara belirli haklar tanırken bu hakları devletin modernleşme hedefleriyle uyumlu bir çerçevede sınırlandırmıştır. Siyasal haklar, yukarıdan aşağıya bir reform sürecinin parçası olarak tanınmış; kadınların bu haklara yönelik talepleri ise bağımsız siyasal mobilizasyon biçimleri olarak değil, devlet merkezli ilerleme anlatısının bir uzantısı olarak meşrulaştırılmıştır (Arat, 1998). Bu durum, kadınların yurttaşlık statüsünü hukuki eşitlik düzeyinde tanırken, siyasal katılım ve temsil alanlarında fiili eşitsizliklerin devam etmesine yol açmıştır.

Bu bağlamda Nezihe Muhiddin'in düşünsel ve siyasal mücadelesi, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin kadınlara çizdiği sınırları görünür kılan önemli bir örnek sunmaktadır. Kadınların siyasal haklarını bağımsız bir özneleşme talebi olarak dile getirmesi, dönemin egemen milliyetçilik anlayışıyla çelişmiş; bu nedenle kadın hareketinin siyasal talepleri sistematik biçimde marjinalleştirilmiştir (Tekeli, 2010). Bu durum, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin kapsayıcı yurttaşlık söylemine rağmen, toplumsal cinsiyet temelinde hiyerarşik bir düzen ürettiğini ortaya koymaktadır.

Nezihe Muhiddin'in Milliyetçilik Algısı

Erken Cumhuriyet döneminde milliyetçilik, büyük ölçüde devlet merkezli, modernleşmeci ve yukarıdan aşağıya inşa edilen bir ideolojik çerçeve olarak şekillenmiştir. Bu çerçevede ulus, homojen bir toplumsal bütünlük olarak tahayyül edilmiş; siyasal katılım ve yurttaşlık pratikleri, devletin kurucu öncelikleri doğrultusunda sınırlandırılmıştır. Nezihe Muhiddin'in milliyetçilik algısı ise bu hâkim söylemle tam bir uyum içerisinde değil, aksine eleştirel ve dönüştürücü bir hat üzerinde konumlanmıştır. Muhiddin, milliyetçiliği kadınların siyasal ve toplumsal özneleşmesini erteleyen bir araç olarak değil, bu özneleşmeyi zorunlu kılan bir yurttaşlık ilkesi olarak yeniden yorumlamıştır.

Nezihe Muhiddin'in düşünsel çerçevesinde milliyetçilik, kadınların ulusun yalnızca biyolojik ya da kültürel taşıyıcıları olarak değil, siyasal kurucu aktörler olarak tanınmasını gerektirmektedir. Onun kadınların siyasal haklarına ilişkin talepleri, Cumhuriyet'in modernleşme söylemiyle biçimsel düzeyde örtüşse de, içerik bakımından bu söylemin sınırlarını aşmaktadır. Kadınların oy hakkı, siyasal temsil ve örgütlenme özgürlüğü talepleri, Muhiddin açısından devletin lütfuna bağlı reformlar değil, ulusal egemenliğin doğal ve vazgeçilmez unsurlarıdır (Tekeli, 2010). Bu yaklaşım, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin kadınları "hak verilen" edilgen yurttaşlar olarak konumlandıran anlayışıyla açık bir gerilim üretmiştir.

Muhiddin'in milliyetçilik algısı, kadınların siyasal eşitliğini ulusun ilerlemesiyle doğrudan ilişkilendiren normatif bir çerçeve sunmaktadır. Ona göre kadınların siyasal alandan dışlanması, yalnızca toplumsal adalet açısından değil, ulusun modern ve çağdaş bir kimlik inşa etme iddiası açısından da çelişkili bir durumdur. Bu nedenle kadınların siyasal katılımı, milliyetçiliğin tali bir unsuru değil, kurucu bir bileşeni olarak değerlendirilmelidir (Durakbaşa, 1998). Muhiddin'in bu yaklaşımı, milliyetçiliği toplumsal cinsiyet hiyerarşisini yeniden üreten bir ideoloji olmaktan çıkararak, eşit yurttaşlık temelinde yeniden tanımlama girişimi olarak okunabilir.

Bununla birlikte Nezihe Muhiddin'in milliyetçilik anlayışı, dönemin siyasal ikliminde meşru bir karşılık bulmamıştır. Kadınların bağımsız siyasal örgütlenme girişimleri ve erken dönemde dile getirilen siyasal eşitlik talepleri, devletin kontrol ettiği modernleşme anlatısına aykırı görülmüş; bu nedenle Muhiddin ve çevresindeki kadın aydınlar sistematik biçimde marjinalleştirilmiştir (Arat, 1998). Bu durum, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin söylemsel kapsayıcılığı ile pratikteki dışlayıcılığı arasındaki çelişkiyi açık biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Nezihe Muhiddin'in milliyetçilik algısı, erken Cumhuriyet ideolojisinin sınırlarını zorlayan, kadınları siyasal ve toplumsal özne olarak merkeze alan alternatif bir yurttaşlık ve ulus tahayyülü sunmaktadır. Bu yaklaşım, kadın aydınların milliyetçilikle kurduğu ilişkinin edilgen ve uyumlu değil; eleştirel, talepkâr ve dönüştürücü bir karakter taşıdığını göstermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, erken Cumhuriyet döneminde milliyetçilik ile kadın yurttaşlığı arasındaki ilişkiyi, kadın aydın temsilleri üzerinden ele alarak, Türkiye'de ulus-devlet inşa sürecinin toplumsal cinsiyet boyutunu görünür kılmayı amaçlamıştır. Erken Cumhuriyet milliyetçiliği, modernleşmeci ve seküler bir çerçeve içerisinde kadınlara kamusal görünürlük tanımış olsa da, bu görünürlük çoğunlukla sembolik bir düzeyde kalmış; kadınların siyasal özneleşmesi ve karar alma süreçlerine eşit katılımı sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla dönemin milliyetçilik anlayışı, kapsayıcı bir yurttaşlık söylemi üretmesine rağmen, pratikte cinsiyet temelli bir hiyerarşiyi yeniden üretmiştir.

Nezihe Muhiddin örneği, bu hiyerarşik yapının eleştirel bir okumaya tabi tutulmasına imkân tanımaktadır. Muhiddin'in düşünsel ve siyasal mücadelesi, kadınları ulusun edilgen unsurları olarak konumlandıran devlet merkezli milliyetçilik anlayışına karşı, kadınları siyasal eşitlik temelinde kurucu yurttaşlar olarak tanımlayan alternatif bir milliyetçilik algısı sunmaktadır.

Onun kadınların siyasal haklarını, devletin lütfuna bağlı reformlar yerine ulusal egemenliğin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmesi, erken Cumhuriyet ideolojisinin sınırlarını zorlayan önemli bir müdahale niteliği taşımaktadır.

Çalışmanın bulguları, erken Cumhuriyet döneminde kadın aydın temsillerinin tek yönlü ve uyumlu bir modernleşme anlatısı içerisinde ele alınamayacağını ortaya koymaktadır. Aksine kadın aydınlar, milliyetçilik söylemiyle eleştirel, talepkâr ve dönüştürücü bir ilişki kurmuş; bu ilişki, dönemin siyasal sınırları içerisinde çoğu zaman marjinalleştirilmiştir. Nezihe Muhiddin'in siyasal ve düşünsel olarak dışlanması, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin söylemsel kapsayıcılığı ile pratikteki dışlayıcılığı arasındaki çelişkinin somut bir göstergesidir.

Sonuç olarak bu bildiri, Türkiye'de milliyetçilik literatürüne toplumsal cinsiyet perspektifinden katkı sunmayı hedeflemektedir. Nezihe Muhiddin üzerinden geliştirilen analiz, erken Cumhuriyet kadın aydınlarının yalnızca modernleşmenin sembolik figürleri olarak değil, ulus ve yurttaşlık kavrayışını dönüştürmeye yönelik aktif siyasal aktörler olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede çalışma, erken Cumhuriyet milliyetçiliğinin yeniden okunmasının, kadınların siyasal taleplerini merkeze alan daha çoğulcu ve kapsayıcı bir tarihsel analiz için gerekli olduğunu savunmaktadır.

Kaynakça

Arat, Y. (1998). Feminists, Islamists, and political change in Turkey. Political Psychology, 19(1), 117–131.

Durakbaşa, A. (1998). Kemalism as identity politics in Turkey. In Z. F. Arat (Ed.), Deconstructing images of "the Turkish woman" (pp. 139–156). Palgrave Macmillan.

Kandiyoti, D. (1997). Gendering the modern: On missing dimensions in the study of Turkish modernization. In S. Bozdoğan & R. Kasaba (Eds.), Rethinking modernity and national identity in Turkey (pp. 113–132). University of Washington Press.

Tekeli, Ş. (2010). Türkiye'de kadın hareketinin tarihsel gelişimi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Zürcher, E. J. (2004). Turkey: A modern history. I.B. Tauris.

KÜRESEL KRİZ AKTÖRLERİ VE ULUS-DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ: 2009 MALİ KRİZDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE SAĞ SİYASETİ

Doç. Dr. Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE

Sakarya Üniversitesi, SBF, Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Bölümü,

dturkmenoglu@sakarya.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2363-3639

Doç. Dr. Ceren TÜRKMEN

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, cturkmen@subu.edu.tr, Orcid:0000-0003-2173-0144

ÖZET

Çalışma, 2009 küresel mali krizinden itibaren derinleşen çok boyutlu kriz ortamının, ulus-devletin dönüşen rolü ve siyasal yönelimi üzerindeki etkilerini, özellikle Türkiye bağlamında sağ siyaset perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel savı, küresel krizlerin yalnızca ekonomik dalgalanmalar üretmediği; aynı zamanda siyasal meşruiyet, devlet kapasitesi ve ideolojik yönelimler üzerinde kalıcı dönüşümler yarattığıdır. Bu çerçevede 2009 sonrası dönemde finansal piyasalar, uluslararası kuruluşlar ve normatif yönetişim mekanizmaları gibi küresel kriz aktörlerinin etkisi artarken, ulus-devletin klasik egemenlik anlayışı yeniden tanımlanmıştır. Bildiri, literatürde sıkça dile getirilen "ulus-devletin zayıflaması" tezinin aksine, devletin tamamen geri çekilmediğini; aksine seçici, merkeziyetçi ve güvenlik odaklı biçimde yeniden yapılandığını ileri sürmektedir. Bu yeniden yapılanma, sağ siyaset açısından kriz söylemi üzerinden meşrulaştırılan yeni bir devletçilik anlayışıyla örtüşmektedir. Türkiye örneğinde sağ siyaset, küresel ekonomik kırılganlıklara karşı devletin düzenleyici rolünü vurgularken, "milli ekonomi", "yerli üretim" ve ekonomik bağımsızlık söylemleriyle ulusal egemenliği ön plana çıkarmıştır. Böylece küresel sistemle pragmatik bir uyum sürdürülürken, iç politikada güçlü liderlik ve merkezi karar alma pratikleri desteklenmiştir. Sonuç olarak çalışma, küresel kriz aktörleri ile ulus-devlet arasındaki ilişkinin çatışmacı bir gerileme sürecinden ziyade, karşılıklı uyum ve yeniden tanımlama dinamikleri üzerinden şekillendiğini savunmaktadır. Türkiye sağ siyaseti örneği, küreselleşme çağında ulus-devletin hâlen merkezi bir aktör olduğunu ve krizlerin bu merkezi konumu ideolojik olarak yeniden üretme imkânı sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kriz, Ulus-Devlet, Sağ Siyaset.

GLOBAL CRISIS ACTORS AND THE TRANSFORMATION OF THE NATION-STATE: TURKISH RIGHT-WING POLITICS FROM THE 2009 FINANCIAL CRISIS TO THE PRESENT DAY

Assoc. Prof. Dr. Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE

Sakarya University, Faculty of Political Science and Public Administration, Department of Political Science and Public Administration, dturkmenoglu@sakarya.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2363-36397

Assoc. Prof. Dr. Ceren TÜRKMEN

Sakarya University of Applied Sciences, Faculty of Applied Sciences, Department of Finance and Banking, cturkmen@subu.edu.tr, Orcid:0000-0003-2173-0144

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of the multi-dimensional crisis environment, which deepened since the 2009 global financial crisis, on the transforming role and political orientation of the nation-state, particularly from the perspective of right-wing politics in the Turkish context. The primary argument of the study is that global crises not only produce economic fluctuations but also lead to lasting transformations in political legitimacy, state capacity, and ideological orientations. In this context, while the influence of global crisis actors, such as financial markets, international organizations, and normative governance mechanisms, increased in the post-2009 period, the classical understanding of the nation-state's sovereignty was redefined. Contrary to the frequently cited thesis of "weakening of the nation-state" in the literature, the paper argues that the state did not completely withdraw; on the contrary, it restructured itself in a selective, centralized, and security-oriented manner. This restructuring coincides with a new understanding of statism legitimized through crisis discourse from the perspective of right-wing politics. In the case of Turkey, right-wing politics, while emphasizing the regulatory role of the state against global economic vulnerabilities, has brought national sovereignty to the forefront with discourses of "national economy," "domestic production," and economic independence. Thus, while maintaining pragmatic alignment with the global system, strong leadership and centralized decision-making practices have been fostered in domestic politics. Consequently, the study argues that the relationship between global crisis actors and the nation-state is shaped not by a conflictual process of decline, but by dynamics of mutual

adaptation and redefinition. The example of right-wing politics in Turkey demonstrates that the nation-state remains a central actor in the age of globalization and that crises offer the opportunity to ideologically reproduce this central position.

Key Words: Globalization, Crisis, Nation-State, Right-Wing Politics.

Giriş

2009 küresel mali krizi, finansal mimarinin sınırlarını açığa çıkarırken, ulusal siyasal düzenlerin kırılganlıklarını da görünür kılmıştır. Krizin yarattığı belirsizlik ortamı, "ulus-devletin zayıflaması" tezinin tek yönlü açıklama gücünü tartışmaya açmıştır. Pek çok bağlamda devlet tamamen geri çekilmedi; tersine belirli politika alanlarında yeniden merkezi konuma yerleşmiştir (Rodrik, 2011; Stiglitz, 2010). Bu çalışma, söz konusu dönüşümü Türkiye bağlamında sağ siyaset perspektifinden ele almaktadır. Krizlerin yalnızca ekonomik değil, ideolojik ve kurumsal düzeyde yeniden yapılanmayı tetiklediğini savunmaktadır.

1.Kriz, Meşruiyet ve Devlet

Krizler, yalnızca ekonomik şoklar değildir; "olağanüstü hal" mantığı üreterek kamu müdahalesine yönelik toplumsal rızayı artırmaktadır. Bu süreçte neoliberal sınırlamalar esnemekte, devlet düzenleyici ve yönlendirici bir işlev kazanır hale gelmektedir (Blyth, 2013; Mazzucato, 2018). Aynı zamanda uluslararası kuruluşlar ve finansal piyasalar, egemenliği katmanlı bir yapıya dönüştürerek ulusal politika alanını yeniden biçimlendirmektedir (Crouch, 2011). Dolayısıyla ulus-devlet gerileyen bir aktör değil; seçici biçimde yoğunlaşan hibrit bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada karşımıza çıkan temel argümanlardan biri Seçici Devletçilik ve Güvenliğin Ekonomileşmesi olarak görülmektedir. Kriz sonrası dönemde gözlenen eğilim, klasik bütüncül devletçiliğin geri dönüşü değil; stratejik sektörlerde seçici müdahale olarak görülebilir. Enerji, savunma, altyapı ve teknoloji alanları ulusal güvenliğin parçası olarak yeniden tanımlanmış; kamusal yönlendirme artmıştır (Mazzucato, 2018). Böylece güvenlik ve ekonomi arasındaki sınırlar geçirgenleşmiş, devlet kapasitesi hem kurumsal düzenlemeler hem de söylemsel araçlarla yeniden inşa edilmiştir.

2.Türkiye'de Sağ Siyaset: Kriz Söylemi ve Egemenlik

Türkiye'de 2009 sonrasında sağ siyaset, küresel piyasalara entegrasyonu sürdürürken "milli ekonomi", "yerli üretim" ve "stratejik bağımsızlık" vurgularını güçlendirmiştir. Finansal

kırılganlıklar, merkezî karar alma ve düzenleyici müdahaleler için meşruiyet zemini üretmiştir. Bu süreç, popülizm tartışmalarıyla kesişse de daha çok devlet kapasitesinin seçici merkezileşmesine işaret etmektedir.

Sanayi politikası ve yerlileştirme: Savunma ve teknoloji gibi alanlarda teşvikler, Ar-Ge destekleri ve kamu yönlendirmesi, egemenlik söylemiyle birlikte sunulmuştur. Kalkınma literatürü, teknolojik kapasite inşasında bu tür yönlendirmelerin önemine işaret eder (Amsden, 2001; Rodrik, 2007). Finansal düzenleme: Makro-ihtiyati araçlar ve ihtiyatlı düzenlemeler, kırılganlık yönetiminin temel araçları haline gelmiştir. Uluslararası deneyimle uyumlu bu yaklaşım, sistemsel riskleri sınırlama çabasını yansıtır (Claessens et al., 2014). Sosyal politikalar: Sosyal yardımlar ve hizmetler, yalnızca refah artırıcı değil; aynı zamanda devletin "koruyucu" yönünü güçlendiren meşruiyet araçları olarak işlemiştir (Hickey & du Toit, 2007). Bu adımlar, devletin piyasa ile rekabet eden değil; yön veren bir aktör olarak konumlandığını göstermektedir.

3. Yöntem ve Tartışma

Çalışma, nitel içerik analizi yaklaşımını benimsemektedir. Resmî belgeler, lider söylemleri ve akademik literatür karşılaştırmalı biçimde incelenmiş; kriz söyleminin politika tasarımına nasıl yansıdığı analiz edilmiştir. Bu çerçevede bulgular üç noktada yoğunlaşmaktadır. Birincisi, devlet geri çekilmemiş; stratejik alanlarda yoğunlaşmıştır. İkincisi, kriz söylemi, merkezileşmeyi ve düzenleyici müdahaleyi meşrulaştıran bir rıza üretmiştir. Üçüncüsü, Türkiye deneyimi, küreselleşmeden kopuş yerine pragmatik uyumu ifade etmektedir. Bununla birlikte merkezileşme, denge-denetim mekanizmalarında aşınma ve uzun vadeli kurumsal kırılganlıklar doğurabilir.

Sonuç

Bu bildiri, 2009 sonrası çoklu kriz ortamının ulus-devleti marjinalleştirmediğini; seçici biçimde yeniden merkezileştirdiğini savunmaktadır. Türkiye'de sağ siyaset, kriz söylemi aracılığıyla devletin düzenleyici rolünü güçlendirmiş; ulusal egemenliği "milli ekonomi" ve "yerli üretim" üzerinden ideolojik olarak yeniden üretmiştir. Gelecek çalışmaların, karşılaştırmalı araştırmalarla bu dinamikleri sınaması, kriz-devlet-siyaset ilişkisini daha kapsamlı biçimde aydınlatacaktır.

Kaynakça

Amsden, A. H. (2001). The rise of “the rest”: Challenges to the West from late-industrializing economies. Oxford University Press.

Blyth, M. (2013). Austerity: The history of a dangerous idea. Oxford University Press.

Claessens, S., Ghosh, S. R., & Mihet, R. (2014). Macro-prudential policies to mitigate financial system vulnerabilities. Journal of International Money and Finance, 48, 85–109. https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2014.04.001

Crouch, C. (2011). The strange non-death of neoliberalism. Polity Press.

Hickey, S., & du Toit, A. (2007). Adverse incorporation, social exclusion and chronic poverty. Chronic Poverty Research Centre Working Paper, 81.

Mazzucato, M. (2018). The entrepreneurial state: Debunking public vs. private sector myths (Rev. ed.). Penguin.

Rodrik, D. (2007). One economics, many recipes: Globalization, institutions, and economic growth. Princeton University Press.

Rodrik, D. (2011). The globalization paradox: Democracy and the future of the world economy. W. W. Norton.

Stiglitz, J. E. (2010). Freefall: America, free markets, and the sinking of the world economy. W. W. Norton.

KOLEKTİF KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA ALGORİTMİK TARAFSIZLIK VE SOSYAL REFAH FONKSİYONLARI: SÜREÇ ODAKLI BİR KURAMSAL ÇERÇEVE

Öğr. Gör. Dr. Kerem ÇOLAK
Kocaeli Üniversitesi, kerem.colakocaeli.edu.tr - 0000-0003-3357-3457
Prof. Dr. Selçuk KOÇ
Kocaeli Üniversitesi, selcukkoc@kocaeli.edu.tr - 0000-0001-7451-2699

ÖZET

Sosyal Tercih Teorisi, bireysel tercihlerin tutarlı ve adil bir toplumsal karara dönüştürülmesindeki mantıksal paradoksları inceler. Geleneksel teoride Arrow'un İmkânsızlık Teoremi, demokratik bir kolektif iradenin teorik sınırlarını ortaya koyar. Günümüzde bu toplulaştırma işlevi, büyük veriyle beslenen algoritmik sistemlere devredilmekte ve refah iktisadının normatif temellerini dönüştürmektedir. Bu çalışma, dijital dönüşümün sosyal refahın kuramsal temellerine etkisini inceleyerek "Algoritmik Tarafsızlık" ve "Usulsel Hakkaniyet" odaklı yeni bir çerçeve önermektedir. Algoritmalar, sosyal refah fonksiyonlarını uygularken örtük normatif seçimler içerir ve "verimlilik-hakkaniyet" ile "bireysellik-toplu yarar" ikilemleri yaratır. Tarafsızlık iddiasına rağmen, algoritmalar tasarım aşamasında Pareto, Bentham veya Rawlsçu değerleri örtük olarak kodlar. Bu nedenle, algoritmaların "nötr hakem" iddiası kamu tercihi ve normatif iktisat perspektifinden sorgulanmalıdır. Algoritmik şeffaflık, açıklanabilirlik ve hesap verebilirlik teknik kaygıların ötesinde demokratik bir zorunluluktur. Ayrıca algoritmik toplulaştırma, "bilgi yoğunlaşması" ve "temsil krizi" sorunlarına yol açarak piyasa yapılarını ve sosyal refahı olumsuz etkileyebilir. Sonuç olarak, dijital karar alma süreçlerinde gerçek adaletin sağlanması için yalnızca çıktılara değil, karar mantığı, veri seçimi ve öğrenme süreçlerine odaklanan (süreç sstemelli) yeni bir etik denetim ve düzenleme paradigmasına ihtiyaç vardır. Bu yaklaşım, dijital çağda kolektif rasyonalite ve demokratik meşruiyetin sınırlarını yeniden tanımlamayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Tercih Teorisi, Algoritmik Tarafsızlık, Sosyal Refah Fonksiyonu, Usulsel Hakkaniyet, Kamu Tercihi, Normatif İktisat.

ALGORITHMIC NEUTRALITY AND SOCIAL WELFARE FUNCTIONS IN COLLECTIVE DECISION-MAKING MECHANISMS: A PROCESS-ORIENTED THEORETICAL FRAMEWORK

ABSTRACT

Social Choice Theory examines the paradoxes in transforming individual preferences into collective decisions. Arrow's Impossibility Theorem reveals the theoretical limits of democratic collective will. Today, aggregation is increasingly performed by algorithmic systems using big data, transforming welfare economics. This paper examines the impact of digital transformation on social welfare foundations and proposes a framework centered on "Algorithmic Neutrality" and "Procedural Fairness". Algorithms inevitably embed implicit normative choices when applying social welfare functions, creating "efficiency-equity" and "individuality-common good" dilemmas. Despite claims of neutrality, algorithms encode values such as Pareto efficiency, Benthamite utility, or Rawlsian maximin during design. Thus, the "neutral arbiter" claim must be questioned from public choice and normative economics perspectives. Algorithmic transparency, explainability, and accountability are democratic imperatives, not merely technical concerns. Moreover, algorithmic aggregation leads to "information concentration" and "representation crisis", where platforms may reduce idea diversity and market dynamics, harming long-term social welfare. Consequently, for genuine social justice in digitalized decision-making, a new paradigm focusing not only on outputs but on decision logic, data selection, and learning processes (process-based) is urgently needed. This holistic approach redefines collective rationality, democratic legitimacy, and justice for the digital age, laying groundwork for future research.

Keywords: Social Choice Theory, Algorithmic Neutrality, Social Welfare Function, Procedural Fairness, Public Choice, Normative Economics.

1. GİRİŞ

Sosyal Tercih Teorisi, bireysel tercihlerin tutarlı, adil ve meşru bir toplumsal karara dönüştürülmesinde ortaya çıkan mantıksal paradoksları, etik gerilimleri ve kurumsal kısıtları inceleyen mikro iktisadın temel alanlarından biridir. Klasik iktisadi çerçevede bu dönüşüm; oylama kuralları, toplulaştırma mekanizmaları ve sosyal refah fonksiyonları (SWF) aracılığıyla, birey düzeyinden toplum düzeyine yapılan normatif bir geçişi temsil eder. Ancak, dijital dönüşümle birlikte bu süreç derin bir dönüşüm geçirmekte ve geleneksel sosyal tercih teorisinin varsayımları ile günümüzün algoritmik karar sistemleri arasında önemli bir gerilim ortaya çıkmaktadır (Arrow, 1951/1963; Sen, 1970).

Dijital ekonomide karar üretimi giderek karmaşık algoritmik sistemlere devredilmekte, bu sistemler ise büyük veri setleri, makine öğrenmesi ve yapay zeka teknikleriyle beslenmektedir. Arama motoru sıralamaları, sosyal medya akışları, dinamik fiyatlama, kredi ve finansal risk skorlama, işe alım filtreleri, otomatik moderasyon ve hatta kamu politikası öneri sistemleri gibi mekanizmalar, bireylerin dijital davranış izlerinden (tıklama, izleme süresi, satın alma, beğeni, paylaşım gibi) hareketle kolektif sonuçlar üretmektedir. Bu sistemler çoğunlukla "teknik optimizasyon", "verimlilik artışı" veya "kişiselleştirme" gibi nötr kavramlarla meşrulaştırılsa da, aslında hangi hedefin optimize edildiği, hangi kısıtların konulduğu, hangi verilerin kullanıldığı ve kimin tercihlerinin görünür olduğu, kararın normatif ve politik özünü belirlemektedir (Pasquale, 2015; Diakopoulos, 2016; O'Neil, 2016).

Bu çalışma, "algoritmik tarafsızlık" iddiasını sosyal tercih teorisi perspektifinden sistematik bir şekilde tartışmayı ve tarafsızlığın yalnızca çıktı metrikleriyle değil, kararın nasıl üretildiğini açıklayan süreç güvenceleriyle (usulsel hakkaniyet) değerlendirilmesi gerektiğini savunmayı amaçlamaktadır (Diakopoulos, 2016; Lepri et al., 2018). Çalışmanın temel argümanı, algoritmaların kaçınılmaz olarak normatif değer yargıları içerdiği ve bu nedenle "nötr bir hakem" olarak sunulamayacağıdır. Bu bağlamda, tarafsızlığın bir vaat olmaktan çıkarılıp gerekçelendirilebilir, denetlenebilir ve demokratik olarak meşrulaştırılabilir bir prosedür olarak yeniden çerçevelenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, dijital çağda kolektif karar alma mekanizmalarının adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesi için kritik öneme sahiptir.

2. SOSYAL TERCİH TEORİSİ VE SOSYAL REFAH FONKSİYONLARI

Sosyal tercih teorisi, bireysel tercihlerin toplumsal düzeyde nasıl birleştirileceği ve tutarlı bir kolektif iradenin nasıl oluşturulacağı sorunsalına odaklanır. Temel soru, bireylerin tercih sıralamalarından hareketle tutarlı, adil ve demokratik bir toplumsal tercih ya da karar kuralı üretmenin mantıksal olarak mümkün olup olmadığıdır. Bu soru, iktisat, siyaset bilimi ve felsefenin kesişim noktasında yer alır ve toplumsal düzenin normatif temellerini sorgular.

Bergson–Samuelson geleneğinde sosyal refah fonksiyonu (SWF), bireysel faydaların belirli bir normatif ilkeye göre birleştirilmesiyle "toplumsal refah"ı temsil eden bir matematiksel yapı olarak tanımlanır. Ancak, hangi ilkenin seçileceği – örneğin Pareto verimliliği, toplam fayda maksimizasyonu (Benthamcı yaklaşım) veya en kötü durumdaki bireyin refahının maksimizasyonu (Rawlsçu maksimin ilkesi) – başlı başına etik ve politik bir tercih meselesidir. Bu nedenle, SWF'ler yalnızca teknik araçlar değil, aynı zamanda değer yüklü normatif çerçevelerdir (Bergson, 1938; Samuelson, 1947).

Kenneth Arrow'un 1951'de ortaya koyduğu İmkânsızlık Teoremi, sosyal tercih teorisinde bir dönüm noktası olmuştur. Arrow, belirli makul aksiyomların (Pareto koşulu, bağımsızlık, diktatörsüzlük, evrensellik ve sıralı tutarlılık) bir arada sağlandığı bir sosyal tercih fonksiyonunun olamayacağını matematiksel olarak kanıtlamıştır. Bu sonuç, "kusursuz" bir toplulaştırma mekanizması beklentisini teorik olarak imkânsız kılmakta ve her toplulaştırma kuralının bazı aksiyomlardan ödün vermek zorunda olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, her karar kuralı kaçınılmaz olarak normatif bir seçim içerir ve bu seçim, hangi değerlerin öncelendiğine dair politik bir tercihi yansıtır (Arrow, 1951/1963; Sen, 1970).

Dijital çağda algoritmalar, bu normatif seçimi çoğu zaman açıkça tartışmak yerine, teknik parametreler (amaç fonksiyonları, kayıp fonksiyonları, kısıtlar, öğrenme verileri) üzerinden fiilen uygular. Örneğin, bir öneri sisteminin "kullanıcı etkileşimini maksimize etme" hedefi, aslında belirli bir içerik türünü veya davranış modelini önceler ve bu da normatif bir tercihtir. Bu durum, sosyal tercih literatüründeki derin normatif tartışmaları, mühendislik odaklı teknik parametre tartışmalarına indirgeme riski taşımaktadır. Algoritmik sistemlerin "tarafsız" olduğu iddiası, bu nedenle, sosyal tercih teorisinin temel bulguları ışığında kökten sorgulanmalıdır.

3. ALGORİTMİK TOPLULAŞTIRMA: TERCİH TEMSİLİ, ÖLÇÜM VE GERİ BESLEME

Algoritmik sistemler, bireysel tercihleri temsil etme ve toplulaştırma biçimleri açısından geleneksel mekanizmalardan radikal bir şekilde ayrışmaktadır. Geleneksel sosyal tercih teorisi, tercihlerin genellikle açık beyanlar (örneğin oy kullanma, anket cevapları) üzerinden ölçüldüğünü varsayar. Oysa algoritmik sistemler, tercihleri çoğunlukla dolaylı davranış verileri üzerinden temsil eder. Tıklama, izleme süresi, sepet ekleme, satın alma, fare hareketleri, gezinme süresi gibi dijital izler, "tercih" için vekil değişkenler olarak kullanılır. Ancak bu vekâlet ilişkisi, ölçüm tasarımına, bağlama ve teknolojik kısıtlara bağlı olarak ciddi hatalar ve yanıltıcı sonuçlar üretebilir. Örneğin, bir tıklama merak, tesadüf veya arayüz tasarımından kaynaklanabilir; satın alma davranışı ise bütçe kısıtları, fiyat değişimleri veya stok durumu gibi dışsal faktörlerden etkilenebilir. Dolayısıyla, davranış verilerinden tercih çıkarımı, basit bir eşleme olmaktan çok karmaşık bir modelleme ve varsayım sürecidir (Lepri et al., 2018; Barocas & Selbst, 2016).

Toplulaştırma kuralı teknik bir algoritmaya dönüştüğünde, sosyal refah yaklaşımı kod seviyesinde somutlaşır. Hangi kullanıcı gruplarının ağırlıklandırıldığı, hangi davranış sinyallerinin önemli kabul edildiği, hangi kayıpların (loss functions) minimize edildiği ve hangi adalet kısıtlarının (örneğin demografik eşitlik, fırsat eşitliği, ayrımcılık yasağı) modele dahil edildiği, kolektif sonucu doğrudan belirler. Bu teknik seçimler, aslında derin normatif ve etik tercihleri içerir, ancak çoğu zaman bu tercihler açıkça ifade edilmez veya görünmez kılınır.

Ayrıca, algoritmik sistemlerde **geri besleme döngüleri** (feedback loops) kaçınılmaz olarak ortaya çıkar ve bu döngüler sistemin dinamiklerini temelden değiştirir. Algoritma, sunduğu sıralamalar, öneriler veya fiyatlar aracılığıyla kullanıcı davranışını şekillendirir; şekillenen davranış ise yeni veriyi üretir ve bu yeni veri sonraki algoritmik kararları besler. Bu döngüsel süreç, algoritmaların yalnızca var olan tercihleri yansıtmadığını, aynı zamanda tercih oluşumunu aktif bir şekilde dönüştürdüğünü gösterir. Örneğin, bir sosyal medya algoritması, kullanıcıyı belirli içerik türlerine yönlendirerek zaman içinde o kullanıcının tercihlerini ve hatta dünya görüşünü değiştirebilir. Bu durum, kolektif sonuçların öngörülemez ve potansiyel olarak zararlı yollarla evrilmesine yol açabilir. Bu nedenle, algoritmik toplulaştırma süreçlerinin yalnızca statik sonuçları değil, dinamik ve dönüştürücü etkileri de dikkate alan bir çerçeveyle analiz edilmesi gerekmektedir (Chaney et al., 2018).

4. ALGORİTMİK TARAFSIZLIK: TEKNİK VE NORMATİF BOYUTLARIN AYRIŞTIRILMASI

Algoritmik tarafsızlık iddiası, iki farklı ve ayrıştırılması gereken düzlemde ele alınmalıdır: teknik tarafsızlık ve normatif tarafsızlık. Teknik tarafsızlık, veri setlerindeki önyargıların (bias) azaltılması, model eğitim süreçlerinde adil örneklem stratejilerinin benimsenmesi, ölçüm hatalarının giderilmesi ve algoritmik performansın farklı sosyo-demografik gruplar arasında dengeli dağılımını sağlamayı hedefler. Bu hedefler, algoritmaların teknik olarak güvenilir ve istatistiksel olarak adil olması açısından elbette gereklidir. Ancak, teknik tarafsızlık, sosyal tercih teorisi ve normatif iktisat perspektifinden bakıldığında yeterli değildir; zira algoritmaların hangi toplumsal değerleri önceledigi, hangi etik çerçeveyi benimsediği ve hangi dağıtım adaleti anlayışını kodladığı gibi daha derin soruları yanıtlamaz (Barocas & Selbst, 2016; Hardt et al., 2016; Kleinberg et al., 2017).

Normatif tarafsızlık ise, algoritmaların herhangi bir değer yargısı dayatmadan, nötr bir şekilde karar aldığı iddiasına karşılık gelir. Oysa Arrow'un İmkânsızlık Teoremi'nin de gösterdiği gibi, her toplulaştırma kuralı ve sosyal refah fonksiyonu (SWF), kaçınılmaz olarak belirli normatif tercihleri içerir. Bir algoritma, Pareto verimliliğini mi yoksa Rawlsçu adalet ilkesini mi önceliyor? Bireysel özerkliği mi yoksa toplumsal faydayı mı maksimize ediyor? Bu tercihler, algoritmanın tasarım aşamasında yapılan değer yüklü seçimlerdir. Dolayısıyla, kolektif karar üreten algoritmalar için "tam normatif tarafsızlık" iddiası, teorik olarak tutarsızdır ve gerçekçi değildir (Rawls, 1971; Diakopoulos, 2016).

Bu nedenle, algoritmik sistemlerin değerlendirilmesinde odağın yalnızca çıktı eşitliği veya performans metriklerine değil, usulsel hakkaniyet (procedural fairness) ilkelerine kaydırılması gerekmektedir. Usulsel hakkaniyet, karar alma sürecinin kendisinin adil, şeffaf ve hesap verebilir olmasını gerektirir. Bu bağlamda üç temel ilke öne çıkar: (1) Temsil: Karar sürecinde etkilenen tüm grupların görüş ve tercihlerinin yansıtılması, (2) Değer Seçimi Açıklığı: Hangi normatif tercihlerin neden yapıldığının kamusal gerekçelendirilmesi, (3) Hesap Verebilirlik: Yanlış veya adaletsiz kararlar için düzeltme ve itiraz mekanizmalarının varlığı. Bu ilkeler, algoritmaların meşruiyetini teknik bir sorun olmaktan çıkarıp demokratik bir mesele haline getirir.

5. NORMATİF İKİLEMLER: VERİMLİLİK–HAKKANİYET VE BİREYSELLİK – TOPLU YARAR

Kolektif karar alma mekanizmaları, tarihsel olarak verimlilik–hakkaniyet ve bireysellik–toplu yarar gibi temel normatif ikilemlerle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Algoritmik sistemler bu ikilemleri ortadan kaldırmaz; aksine, bu ikilemlere yönelik çözümleri tasarım aşamasında "varsayılan" olarak kodlar ve bu tercihleri teknik parametrelerin ardına gizler. Örneğin, bir

öneri sistemi "kullanıcı etkileşimini maksimize etme" hedefi benimsediğinde, aslında verimlilik lehine bir tercih yapmış olur; ancak bu tercihin, içerik çeşitliliğini azaltarak uzun vadede bilgi ekosistemine ve toplumsal refaha olan etkileri genellikle dikkate alınmaz.

Verimlilik–Hakkaniyet İkilemi açısından bakıldığında, dinamik fiyatlama algoritmaları kaynak tahsisinde etkinliği sağlayabilir, ancak bu durum düşük gelirli grupların erişimini kısıtlayarak adalet sorunlarını derinleştirebilir. Benzer şekilde, Bireysellik–Toplu Yarar İkilemi bağlamında, kişiselleştirilmiş haber akışları bireysel tercihlere uygun içerik sunarken, kamusal tartışmanın parçalanmasına ve toplumsal bağların zayıflamasına yol açabilir (Harsanyi, 1955; Rawls, 1971).

Algoritmaların meşruiyeti, bu ikilemlere yönelik tercihlerin nasıl ve hangi gerekçelerle yapıldığının kamusal olarak savunulabilir ve denetlenebilir olmasına bağlıdır. Bir algoritmanın yalnızca "doğru" veya "yanlış" olduğu değil, hangi değerleri öncelediği ve bu önceliklerin toplumsal sözleşme ile ne ölçüde uyumlu olduğu sorgulanmalıdır. Bu nedenle, algoritmik karar sistemlerinin etik denetimi, yalnızca sonuç odaklı değil, süreç odaklı bir perspektifi benimsemelidir.

6. BİLGİ YOĞUNLAŞMASI VE TEMSİL KRİZİ

Algoritmik toplulaştırmanın en önemli yapısal risklerinden biri, bilgi yoğunlaşması (information concentration) ve bunun yol açtığı temsil krizidir. Büyük dijital platformlar, milyarlarca kullanıcıdan topladıkları davranış verilerini ve bu verileri işleyen algoritmik karar mekanizmalarını kontrol ederek, toplumsal tercihlerin temsili ve dönüşümü üzerinde benzersiz bir güce sahip olmaktadır (Pasquale, 2015; O'Neil, 2016). Bu yoğunlaşma, iki temel sorunu beraberinde getirir:

1. Temsil Kaybı: Veri setlerinde yeterince temsil edilmeyen gruplar (örneğin azınlıklar, yaşlılar, düşük gelirliler) algoritmik sistemlerde "görünmez" hale gelir. Bu da, karar süreçlerinde bu grupların ihtiyaç ve tercihlerinin dikkate alınmaması anlamına gelir.
2. Piyasa ve Kamusal Alanın Daralması: Sıralama ve öneri algoritmaları, dikkati az sayıda popüler içeriğe yönlendirerek uzun vadede içerik çeşitliliğini, rekabeti ve yenilik kapasitesini azaltır. Bu durum, piyasa yapılarını oligopolistik bir karaktere büründürebilir ve kamusal tartışmanın kalitesini düşürebilir.

Bu nedenle, refah analizleri artık yalnızca statik verimlilik ölçütleriyle yetinemez; uzun vadeli piyasa dinamikleri, kamusal alanın sağlığı ve temsil adaleti gibi boyutları da dikkate almak zorundadır. Bilgi yoğunlaşması, yalnızca ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda demokratik bir tehdit olarak da ele alınmalıdır.

7. SÜREÇ-ODAKLI KURAMSAL ÇERÇEVE: TARAFSIZLIK DENETİM ZİNCİRİ

Bu bildiri, algoritmik tarafsızlığın usulsel hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde yeniden tanımlanması için süreç-odaklı bir kuramsal çerçeve önermektedir (Diakopoulos, 2016; Pasquale, 2015). Bu çerçeve, "Tarafsızlık Denetim Zinciri" adını taşır ve beş ardışık adımdan oluşur:

A1 – Veri Seçimi ve Temsilin Belgelenmesi:

Kullanılan veri setlerinin kapsamı, hangi grupların ne ölçüde temsil edildiği, veri toplama yöntemleri ve olası önyargılar açıkça belgelenmelidir. Eksik temsil edilen gruplar için telafi edici ağırlıklandırma stratejileri raporlanmalıdır.

A2 – Davranış Verisinden Tercih Çıkarım Varsayımlarının Açıklanması:

Hangi davranış sinyalinin (tıklama, izleme süresi vb.) hangi tercihi temsil ettiğine dair varsayımlar, metodolojik gerekçeleriyle birlikte paylaşılmalıdır. Örneğin, "izleme süresi ilgiyi temsil eder" varsayımının geçerliliği ve sınırları tartışılmalıdır.

A3 – Toplulaştırma Kuralı/SWF Seçiminin Normatif Gerekçesi:

Algoritmanın hangi sosyal refah fonksiyonunu veya toplulaştırma ilkesini benimsediği ve bu seçimin normatif dayanakları açıklanmalıdır. Alternatif yaklaşımlarla karşılaştırmalı bir değerlendirme sunulmalıdır.

A4 – Optimizasyon Hedefleri ve Kısıtların Şeffaf Tanımı:

Hangi hedef fonksiyonunun optimize edildiği (ör. tıklama oranı, gelir maksimizasyonu) ve hangi adalet, rekabet veya mahremiyet kısıtlarının gözetildiği teknik dökümantasyonda yer almalıdır.

A5 – İzleme, Denetim ve Düzeltme Mekanizmaları:

Algoritmanın çıktıları ve geri besleme döngüleri sürekli izlenmeli, bağımsız denetimlerle adalet ve performans kriterleri değerlendirilmeli, hatalı veya adaletsiz sonuçlar için düzeltme mekanizmaları işletilmelidir.

Bu zincir, tarafsızlığı bir "sonuç vaadi" olmaktan çıkarıp, gerekçelendirilebilir, denetlenebilir ve düzeltilebilir bir demokratik prosedür haline getirmeyi amaçlamaktadır.

8. POLİTİKA VE YÖNETİŞİM ÇIKARIMLARI

Süreç-odaklı yaklaşımın normatif ve teorik çerçevesi, pratik politika ve yönetişim alanında somut düzenleme önerilerine dönüşebilecek dört ana eksen etrafında şekillenmektedir. İlk olarak, şeffaflık ve açıklanabilirlik için asgari gerekçelendirme yükümlülüklerinin yasal çerçevelerle desteklenmesi elzemdir. Algoritmik karar sistemlerini kullanan kamu ve özel kurumların, otomatikleşen kararların nasıl alındığına dair anlaşılır, erişilebilir ve teknik

detaylara boğulmamış gerekçeler sunması gerekmektedir. Bu yükümlülük, yalnızca bir bilgilendirme mekanizması olmanın ötesinde, algoritmaların "kara kutu" olarak kalmasının önüne geçmekte ve toplumsal güvenin inşası için kritik bir adım teşkil etmektedir. Şeffaflık, bu bağlamda, sonuçların değil süreçlerin görünür kılınması anlamına gelir; kullanıcıların ve denetleyici kurumların, bir kararın hangi verilerle, hangi mantık silsilesi içinde ve hangi değer tercihleri ışığında üretildiğini anlayabilmesini mümkün kılar.

İkinci politika ekseni, hesap verebilirlik ve itiraz mekanizmalarının kurumsallaştırılmasıdır. Otomatik kararlardan etkilenen her birey, kararın gerekçesini talep etme, itirazda bulunma ve nihayetinde insan denetimi talep etme hakkına sahip olmalıdır. Bu hak, yalnızca bireysel adalet arayışı için değil, aynı zamanda algoritmaların hukuk devleti ilkeleri ve idari adalet normlarıyla uyumunu sağlamak için de gereklidir. İtiraz mekanizmalarının etkin işleyişi, algoritmaların hata yapabildiği, önyargı taşıyabildiği ve adaletsiz sonuçlar üretebildiği gerçeğini kabul eden ve bu durumu düzeltmeye yönelik kurumsal kapasiteyi güçlendiren bir yönetişim anlayışının temelini oluşturur.

Üçüncü olarak, veri yönetişimi ve temsil güçlendirme politikaları, algoritmik adaletin sağlanmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Veri taşınabilirliği haklarının güçlendirilmesi, kullanıcıların kendi verileri üzerindeki kontrolünü artırırken, mahremiyetin korunması bireysel özerkliğin dijital alanda da sürdürülebilmesini garanti altına alır. Daha da önemlisi, temsili zayıf grupların verilerinin toplanması, işlenmesi ve kullanımına yönelik etik protokollerin geliştirilmesi, algoritmik sistemlerin kapsayıcılığını artıracak ve "görünmezlik" tuzağını kıracaktır. Bu, yalnızca teknik bir düzeltme değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin dijital alana taşınmasını önleyen normatif bir tercihtir.

Dördüncü ve son politika ekseni ise rekabet politikası ve bilgi yoğunlaşmasının izlenmesine odaklanmaktadır. Piyasaların algoritmik yönlendirme, kullanıcı kilitlenmesi (lock-in) ve pazar gücünün kötüye kullanımı riskleri açısından düzenli olarak izlenmesi, dijital ekonomi içindeki rekabeti korumak için hayati öneme sahiptir. Bilginin ve karar mekanizmalarının birkaç büyük platformda aşırı yoğunlaşması, piyasa çeşitliliğini, yenilik kapasitesini ve nihayetinde tüketici refahını tehdit etmektedir. Bu nedenle, rekabet otoritelerinin geleneksel pazar tanımlarının ötesine geçerek, veri kontrolü ve algoritmik erişim gibi yeni rekabet parametrelerini dikkate alan bir yaklaşım geliştirmesi gerekmektedir. Tüm bu politika önerilerinin ortak hedefi, algoritmaların meşruiyetini yalnızca teknik performans ve verimlilikle değil, demokratik değerler, adalet ilkeleri ve hesap verebilirlik normlarıyla bütünleştirilmiş bir çerçeveye oturtmaktır (Ezrachi & Stucke, 2016; Calvano et al., 2020).

9. SONUÇ VE GELECEK ARAŞTIRMA GÜNDEMİ

Bu çalışma, dijitalleşen kolektif karar alma süreçlerinin sosyal tercih teorisi ve normatif iktisat perspektifinden kapsamlı bir analizini sunarak iki temel sonuca ulaşmaktadır. Birincisi, kolektif karar üreten algoritmaların, tasarımından eğitimine, veri seçiminden optimizasyon hedeflerine kadar uzanan tüm aşamalarda kaçınılmaz olarak belirli normatif değerleri ve etik tercihleri kodladığıdır. Algoritmalar asla değerden bağımsız, nötr araçlar değildir; aksine, Pareto verimliliğinden Rawlsçu adalete uzanan bir yelpazede somut bir değer yargısını somutlaştırırlar. Bu nedenle, algoritmaların "mutlak tarafsızlık" iddiası, sosyal tercih teorisinin temel paradoksları ve Arrow'un imkânsızlık teoremi ışığında teorik olarak savunulamaz bir konumdadır. İkinci temel sonuç ise, dijital çağda kalıcı ve meşru bir sosyal adaletin tesis edilebilmesi için, yalnızca algoritmaların nihai çıktılarını değil, karar üretme sürecinin kendisini merkeze alan yeni bir denetim ve değerlendirme paradigmasının zorunlu olduğudur. Çıktı-odaklı yaklaşımlar, eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri yalnızca geçici olarak maskelerken, süreç-odaklı usulsel hakkaniyet ilkeleri – şeffaflık, hesap verebilirlik, temsil ve katılım – kalıcı çözümlerin ve sistemik dönüşümün anahtarıdır.

Bu kuramsal çerçevenin gelecekteki ampirik ve normatif araştırmalara ışık tutabilmesi için üç öncelikli araştırma gündemi önerilmektedir. İlk olarak, süreç-odaklı denetimin operasyonelleştirilmesi ve ölçülebilir hale getirilmesi gerekmektedir. Temsil Endeksi, Değer Açıklığı Endeksi ve İtiraz Etkinliği Endeksi gibi nicel ve nitel göstergelerin geliştirilmesi, algoritmaların adil ve demokratik denetimini pratik bir olanak haline getirecektir. İkinci araştırma odağı, platform piyasalarında yaşanan bilgi yoğunlaşmasının uzun vadeli refah etkilerinin derinlemesine incelenmesidir. Büyük dijital platformların algoritmik yönlendirmelerinin piyasa yapılarını, rekabet dinamiklerini, yenilik kapasitesini ve nihayetinde toplam sosyal refahı nasıl dönüştürdüğüne dair kurumsal vaka analizleri ve ampirik çalışmalar, politika yapıcılar için kritik veriler sağlayacaktır. Üçüncü ve belki de en normatif açıdan iddialı araştırma yönü ise, sosyal refah fonksiyonu (SWF) seçiminin demokratik süreçlerle nasıl bütünleştirilebileceğine dair deneysel tasarımlar geliştirmektir. Vatandaş meclisleri, kamu danışma süreçleri veya deliberatif demokrasi uygulamaları aracılığıyla, hangi toplumsal değerlerin algoritmalara kodlanacağına dair kolektif ve meşru kararların alınabilmesinin yolları keşfedilmelidir.

Sonuç olarak, bu çalışma, algoritmaların yalnızca teknik sistemler değil, aynı zamanda derin sosyal ve politik etkileri olan normatif düzenekler olduğu gerçeğini vurgulayarak (Lepri et al.,

2018; Diakopoulos, 2016), dijital karar alma mekanizmalarının daha adil, şeffaf ve demokratik bir geleceğe doğru evrilebilmesi için kuramsal bir zemin ve yol haritası sunmayı amaçlamaktadır. Gelecek, algoritmaların bizim için neye karar vereceğinde değil, onları hangi değerlerle ve hangi süreçlerle inşa ettiğimizde şekillenecektir.

KAYNAKÇA

Arrow, K. J. (1951/1963). *Social Choice and Individual Values*. Yale University Press.

Barocas, S., & Selbst, A. D. (2016). Big data's disparate impact. *California Law Review, 104*(3), 671–732. https://doi.org/10.15779/Z38BG31

Bergson, A. (1938). A reformulation of certain aspects of welfare economics. *Quarterly Journal of Economics, 52*(2), 310–334.

Buchanan, J. M., & Tullock, G. (1962). *The Calculus of Consent*. University of Michigan Press.

Calvano, E., Calzolari, G., Denicolò, V., & Pastorello, S. (2020). Artificial intelligence, algorithmic pricing, and collusion. *American Economic Review, 110*(10), 3267–3297. https://doi.org/10.1257/aer.20190623

Chaney, A. J. B., Stewart, B. M., & Engelhardt, B. E. (2018). How algorithmic confounding in recommendation systems increases homogeneity and decreases utility. In *Proceedings of the 12th ACM Conference on Recommender Systems (RecSys '18)* (pp. 224–232). https://doi.org/10.1145/3240323.3240370

Diakopoulos, N. (2016). Accountability in algorithmic decision making. *Communications of the ACM, 59*(2), 56–62. https://doi.org/10.1145/2844110

Ezrachi, A., & Stucke, M. E. (2016). *Virtual Competition: The Promise and Perils of the Algorithm-Driven Economy*. Harvard University Press.

Hardt, M., Price, E., & Srebro, N. (2016). Equality of opportunity in supervised learning. In *Advances in Neural Information Processing Systems 29 (NeurIPS 2016)*. https://arxiv.org/abs/1610.02413

Harsanyi, J. C. (1955). Cardinal welfare, individualistic ethics, and interpersonal comparisons of utility. *Journal of Political Economy, 63*(4), 309–321. https://doi.org/10.1086/257678

Kleinberg, J., Mullainathan, S., & Raghavan, M. (2017). Inherent trade-offs in the fair determination of risk scores. In *8th Innovations in Theoretical Computer Science Conference (ITCS 2017)*, LIPIcs, 67, Article 43. https://doi.org/10.4230/LIPIcs.ITCS.2017.43

Lepri, B., Oliver, N., Letouzé, E., Pentland, A., & Vinck, P. (2018). Fair, transparent, and accountable algorithmic decision-making processes. *Philosophy & Technology, 31*(4), 611–627. https://doi.org/10.1007/s13347-017-0279-x

O'Neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Crown.

Pasquale, F. (2015). *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*. Harvard University Press.

Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Harvard University Press.

Samuelson, P. A. (1947). *Foundations of Economic Analysis*. Harvard University Press.

Sen, A. K. (1970). *Collective Choice and Social Welfare*. Holden-Day.

ALGORİTMIK RASYONALİTE VE ALGORİTMİK SINIRLI RASYONALİTE: DİJİTAL PİYASALARDA MİKROİKTİSADİ BİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Öğr. Gör. Dr. Kerem ÇOLAK

Kocaeli Üniversitesi, kerem.colakocaeli.edu.tr - 0000-0003-3357-3457

Prof. Dr. Selçuk KOÇ

Kocaeli Üniversitesi, selcukkoc@kocaeli.edu.tr - 0000-0001-7451-2699

ÖZET

Dijitalleşme, karar vermeyi "insan + araç" bileşiminden giderek "algoritma + veri" merkezli bir düzene taşımaktadır. Kredi skorlama, dinamik fiyatlama, reklam hedefleme ve öneri sistemleri gibi alanlarda algoritmalar kararın kendisini üretmekte ya da insan karar vericinin fiili tercih setini daraltmaktadır. Bu dönüşüm, mikro iktisadın çekirdek varsayımlarından olan rasyonalite kavramını yeniden tartışmaya açar. Çalışma iki kavramsal katkı sunar: (i) algoritmaların yüksek işlem gücüne rağmen hedef fonksiyonu, model/öğrenme prosedürü ve veri seti sınırları nedeniyle yeni bir "algoritmik sınırlı rasyonalite" ürettiğini temellendirir; (ii) kurumsal iktisat ve sözleşme teorisi araçlarıyla bu dönüşümün bilgi asimetrisi, işlem maliyetleri, eksik sözleşmeler, rekabet ve refah sonuçları üzerindeki etkilerini sistematik biçimde tartışır. Metin, ayrıca algoritmik rasyonalitenin ölçülebilir göstergeleri için bir ölçümleme çerçevesi önerir (karar istikrarı, veri duyarlılığı, açıklanabilirlik düzeyi, dağılım kayması hassasiyeti) ve politika-yönetişim düzeyinde şeffaflık, denetim, veri yönetişimi ve sorumluluk rejimleri için tasarım ilkeleri sunar.

Anahtar Kelimeler: algoritmik karar verme; rasyonalite; sınırlı rasyonalite; platform ekonomisi; refah iktisadı; veri yönetişimi.

ALGORITHMIC RATIONALITY AND ALGORITHMIC BOUNDED RATIONALITY: A MICROECONOMIC CONCEPTUAL FRAMEWORK IN DIGITAL MARKETS

ABSTRACT

Digitalization is shifting decision-making from a "human + tool" arrangement toward an "algorithm + data"–centered regime. In domains such as credit scoring, dynamic pricing, ad targeting, and recommender systems, algorithms either generate the decision itself or

effectively narrow the feasible choice set available to human decision-makers. This transformation reopens the rationality assumption at the core of microeconomics. The study offers two conceptual contributions: (i) it argues that, despite their high computational capacity, algorithms produce a new form of **algorithmic bounded rationality** due to constraints in the objective function, the model/learning procedure, and the dataset; (ii) drawing on institutional economics and contract theory, it systematically discusses how this shift affects information asymmetries, transaction costs, incomplete contracts, competition, and welfare outcomes. The paper also proposes a measurement framework for observable indicators of algorithmic rationality (decision stability, data sensitivity, degree of explainability, and sensitivity to distribution shift) and presents design principles at the policy and governance level for transparency, auditing, data governance, and liability regimes.

Keywords: algorithmic decision-making; rationality; bounded rationality; platform economy; welfare economics; data governance.

1. GİRİŞ

Dijitalleşme, yalnızca üretim ve lojistik süreçlerini değil; tüketim, yatırım, fiyatlama ve hatta kamusal karar mekanizmalarını da dönüştürmektedir. Özellikle son on yılda karar verme faaliyetlerinin önemli bir kısmı, "insan + araç" birleşiminden "algoritma + veri" merkezli bir düzene doğru kaymıştır. Kredi skorlama, sigorta prim belirleme, dinamik fiyatlama, yatırım portföy optimizasyonu, reklam hedefleme ve öneri sistemleri gibi alanlarda karar ya doğrudan algoritma tarafından üretilmekte ya da algoritmanın ürettiği skorlar/sıralamalar, insan karar vericinin fiili tercih alanını daraltmaktadır (de Laat, 2018; Lepri et al., 2018).

Bu dönüşüm, mikro iktisadın çekirdek varsayımlarından biri olan rasyonalite kavramını yeniden tartışmaya açmaktadır. Çünkü geleneksel model, "rasyonel ajan"ı tam bilgiye erişebilen ve sınırsız hesaplama kapasitesiyle faydasını maksimize eden bir aktör olarak idealize eder. Güncel piyasalarda ise rasyonalite, giderek dışsallaştırılan bir kapasiteye; hatta belirli platformlar tarafından paketlenip sunulan bir hizmete dönüşmektedir. Böyle bir ortamda tüketicinin rasyonel seçim üretebilme kapasitesi yalnızca kendi bilişsel yetenekleriyle değil; platformun sunduğu arayüz, sıralama, öneri ve fiyatlama mekanizmalarıyla birlikte belirlenir.

Bu çalışmanın amacı, söz konusu dönüşümü mikro iktisat kuramı içinde kavramsal olarak yakalamak ve "algoritmik rasyonalite" ile "algoritmik sınırlı rasyonalite" ayrımını kuramsal olarak temellendirmektir. Algoritmik rasyonalite, belirli bir hedef fonksiyonu altında veri ve

model aracılığıyla sistematik karar üretme kapasitesini ifade ederken; algoritmik sınırlı rasyonalite, bu kapasitenin hedef tanımı, model sınıfı ve veri sınırları nedeniyle koşullu/eksik kalmasıdır.

Araştırma sorusu şu şekilde formüle edilebilir: Dijital piyasalarda algoritmik sistemler rasyonaliteyi hangi mekanizmalarla üretir ve bu üretim hangi koşullarda yeni bir sınırlı rasyonalite biçimine dönüşür? Bu soruyu yanıtlamak için çalışma, rasyonaliteyi "zihin içi" bir nitelikten "altyapı içinde" üretilen bir çıktıya doğru genişletir; kurumsal iktisat ve sözleşme teorisi merceğiyle mikro sonuçları kanal bazında sınıflandırır ve ölçülebilir göstergeler ile araştırma tasarımlarına yönelik bir gündem önermektedir.

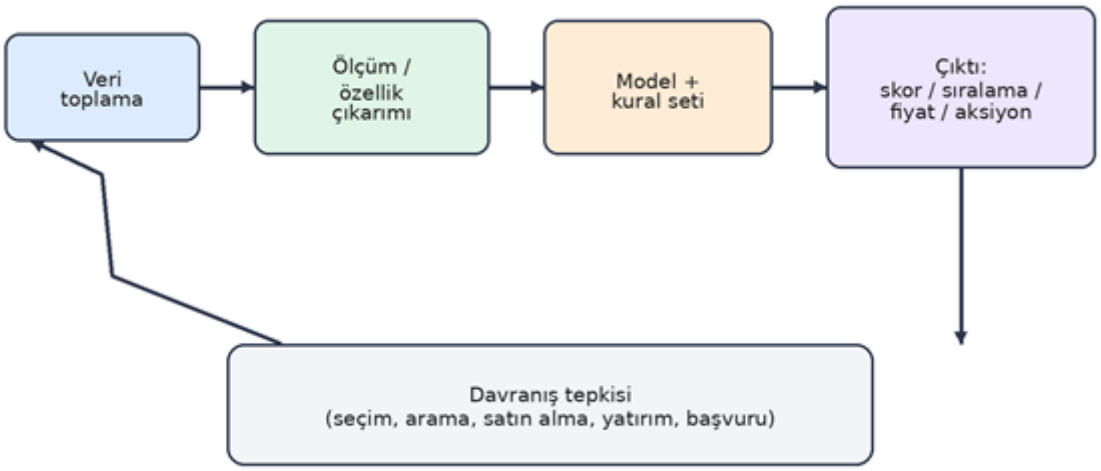

Görsel 1. Karar delegasyonu boru hattı ve geri besleme döngüsü

2. KURAMSAL ARKA PLAN VE LİTERATÜR

2.1. Homo Economicus ve tam rasyonalite varsayımı

Mikro iktisat, metodolojik bireycilik zemininde, bireyin tercihleri ve kısıtları üzerinden piyasa sonuçlarını türetir. Homo Economicus yaklaşımı; bireyin tutarlı tercih setine sahip olduğu, tüm ilgili bilgiye erişebildiği ve bu bilgiyi işleyerek optimum tercihi hesaplayabildiği varsayımına dayanır. Bu idealizasyon, talep teorisi, genel denge ve refah sonuçları açısından güçlü çıkarımlar üretse de; bilgi maliyetleri, belirsizlik, zaman kısıtları ve bilişsel sınırlılıklar nedeniyle gerçek dünyada tartışmalıdır.

2.2. Sınırlı rasyonalite: prosedürel karar verme

Herbert A. Simon'ın sınırlı rasyonalite yaklaşımı, bireyin çoğu zaman tam optimizasyon yerine "yeterli" (satisficing) çözümlere yöneldiğini vurgular (Simon, 1955). Bu bakış açısında

rasyonalite, sabit bir nitelik değil; belirli bilgi ve hesaplama koşulları altında işleyen prosedürel bir süreçtir. Birey, arama maliyetleri ile beklenen fayda arasındaki dengeyi gözeterek karar verir; dolayısıyla rasyonel davranışın sınırları hem içsel (bilişsel kapasite) hem dışsal (bilgiye erişim ve kurumlar) kısıtlarla şekillenir.

2.3. Algoritmik karar verme literatürü: şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet

Algoritmik karar verme literatürü, kararların veri ve model aracılığıyla otomatikleştirilmesinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve adalet açısından yeni sorunlar doğurabileceğini vurgular. Bir yandan algoritmalar, tutarlı ve ölçeklenebilir karar üretimi sağlayarak işlem maliyetlerini azaltabilir; diğer yandan opaklık, veri önyargıları ve ölçüt sapmaları nedeniyle sistematik hatalar üretip bu hataları geniş ölçekte yayabilir (de Laat, 2018; Lepri et al., 2018). Bu nedenle "karar kalitesi", salt tahmin doğruluğuna indirgenemeyecek; açıklanabilirlik, denetlenebilirlik, itiraz edilebilirlik ve zararların tazmini gibi kurumsal boyutlarla birlikte ele alınmalıdır.

2.4. Platform ekonomisi ve bilgi asimetrisi

Dijital platformlar, kullanıcı davranışlarını izleyerek ayrıntılı veri üretir ve bu veri üzerinden sınıflandırma/kişiselleştirme mekanizmaları kurar. Bu durum, bilgi asimetrisinin yönünü tersine çevirebilir: Tüketici, piyasada hangi fiyatın "adil" ya da "rekabetçi" olduğunu bilmekte zorlanırken; platform, tüketici tiplerini çıkarım yoluyla tahmin edebilir ve buna göre fiyat/ürün/öneri bileşimini yeniden düzenleyebilir. Akerlof'un (1970) "kalite belirsizliği" çerçevesi, bu ortamda yalnızca mal kalitesi değil; kullanıcı özellikleri ve davranışsal eğilimleri açısından da yeniden okunabilir.

2.5. Algoritmik fiyatlama ve rekabet literatürü

Algoritmik fiyatlama ve rekabet literatürü, öğrenen fiyatlama algoritmalarının etkileşimiyle açık iletişim olmaksızın koordinasyon benzeri sonuçların ortaya çıkabileceğini tartışmaktadır. Bu bağlamda, dinamik fiyatlama mekanizmaları fiyat keşfini hızlandırırken aynı zamanda rekabetçi dengenin niteliğini daha karmaşık hale getirebilir. Calvano ve arkadaşlarının (2020) bulguları, algoritmik fiyatlamanın belirli koşullarda rekabeti zayıflatabilecek etkileşimler üretebileceğine işaret eder.

2.6. Seçim mimarisi ve tercih özerkliği

Davranışsal iktisat literatüründe seçim mimarisi, seçeneklerin sunuluş biçiminin tercihleri sistematik olarak etkileyebileceğini vurgular. Dijital platformlarda bu etki, sıralama ve öneri sistemleriyle "varsayılan seçenekler" ve "öne çıkarma" pratikleri üzerinden geniş ölçekte

yeniden üretilir. Bu nedenle tüketici egemenliği ve tercih özerkliği varsayımları, algoritmik arayüzlerin karar üzerindeki çerçeveleyici etkisi dikkate alınmadan değerlendirilemez (Thaler & Sunstein, 2008).

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: DELEGASYON, RASYONALİTENİN ÜRETİMİ VE TANIMLAR

3.1. Delegasyon spektrumu: karar desteğinden tam otomasyona

Algoritmik sistemler her zaman "tam otomasyon" biçiminde çalışmaz. Delegasyon, karar desteği (öneri), skor/sıralama üretimi (filtreleme) ve otomatik eylem (fiyat belirleme/uygulama) arasında bir spektrum oluşturmaktadır. Spektrumun hangi noktasında olunduğu hem bireysel özerkliğin derecesini hem de sorumluluk rejiminin tasarımını etkilemektedir. Örneğin, öneri sistemlerinde nihai seçim görünürde tüketicide kalsa da, sıralama mekanizması fiili seçenek setini daraltabilir; buna karşılık dinamik fiyatlamada karar doğrudan algoritma tarafından eyleme çevrilmektedir.

Tablo 1. Delegasyon spektrumu: algoritmanın rolü ve ekonomik etkiler

Delegasyon türü	Algoritma çıktısı	İnsan rolü	Tipik ekonomik etki	Başlıca risk
Karar desteği	Öneri listesi	Nihai seçim	Arama maliyeti düşüşü	Seçim seti çerçevelenmesi
Skor/sıralama	Puan, risk sınıfı	Eşik karar	Erişim/uygunluk belirleme	Opaklık, itiraz edememe
Yarı otomatik	Fiyat/limit önerisi	Onay/override	Hız ve tutarlılık	Sorumluluk bulanıklığı
Tam otomatik	Fiyat = X / aksiyon	Gözetim	Ölçeklenebilir optimizasyon	Hedef sapması, koordinasyon riski

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

3.2. Tanımlar: algoritmik rasyonalite ve algoritmik sınırlı rasyonalite

Ddijital ekonomide karar üretiminin giderek "insan + araç" bileşiminden "algoritma + veri" merkezli bir düzene kaymasını, rasyonaliteyi sabit bir zihinsel nitelik olarak değil; belirli arama, bilgi ve hesaplama koşulları altında ortaya çıkan prosedürel bir süreç olarak ele alan yaklaşımla birlikte düşünür. Simon'ın sınırlı rasyonalite fikri, bireylerin çoğu zaman tam optimizasyon yerine "yeterli" çözümlere yöneldiğini ve rasyonel davranışın, bilgiye erişim ile hesaplama kapasitesi gibi kısıtlarca şekillendiğini vurgular (Simon, 1955). Dijitalleşmeyle birlikte bu kısıtların bir bölümü (hız, bellek, ölçek) algoritmik sistemlerce aşılır görünse de, rasyonalite

yine de tasarım tercihleri ve veri yapıları içinde "prosedürel" olarak üretilir; Simon'ın prosedürel rasyonalite ayrımı bu noktada kavramsal bir köprü sunar (Simon, 1976).

Bu çerçevede algoritmik rasyonalite, belirli bir hedef fonksiyonu altında, veri ve model aracılığıyla sistematik ve tekrarlanabilir biçimde karar üretebilme kapasitesidir. Buradaki "rasyonel" nitelik, algoritmanın kendi hedefiyle tutarlılığı (amaçla uyum) ve karar üretim prosedürünün düzenliliği üzerinden tanımlanır. Böylece algoritmik rasyonalite, insana özgü psikolojik bir özellikten ziyade, hedef–veri–model–kural bileşiminin ürettiği bir karar teknolojisi olarak kavranır (de Laat, 2018; Mittelstadt et al., 2016).

Buna karşılık algoritmik sınırlı rasyonalite, aynı karar teknolojisinin (i) hedef/ölçüt tanımı, (ii) öğrenme prosedürü ve model sınıfı, (iii) veri setinin temsil yapısı gibi üç temel sınır nedeniyle koşullu ve eksik kalmasını ifade eder. Ölçütlerin hedefe dönüşmesi ve yanlış teşvikler üretmesi, hedefle tutarlı görünen fakat amaç kaymasına yol açan çıktılar doğurabilir (Goodhart, 1975). Model tarafında, seçilen yöntem ve varsayımlar belirli örüntüleri yakalayamayabilir; ayrıca dağılım kayması (örneğin kullanıcı profillerinin veya piyasa koşullarının değişmesi) karar performansını kırılganlaştırır (Quiñonero-Candela et al., 2009). Veri tarafında ise temsil sorunları ve tarihsel önyargılar, "rasyonel" görünen ama sistematik ayrımcı sonuçlar üretebilen karar çıktılarıyla ilişkilidir (Barocas & Selbst, 2016; Mehrabi et al., 2021).

Bu nedenle algoritmik sınırlı rasyonalite, yalnızca teknik bir performans sorunu değil; şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetlenebilirlik üzerinden kurumsal sonuçlar üreten bir olgudur. Özellikle yüksek riskli alanlarda, kararın hangi verilerle, hangi hedefle ve hangi modelleme varsayımlarıyla üretildiğine ilişkin açıklanabilirlik beklentisi, algoritmik sistemlerin meşruiyeti için merkezi hale gelir (Kroll et al., 2017; Lepri et al., 2018).

3.3. Test edilebilir önermeler (kavramsal hipotez seti)

Bu çalışma, dijital ekonomide karar üretiminin giderek "insan + araç" bileşiminden "algoritma + veri" merkezli bir düzene kaymasını, rasyonaliteyi sabit bir zihinsel nitelik olarak değil; belirli arama, bilgi ve hesaplama koşulları altında ortaya çıkan prosedürel bir süreç olarak ele alan yaklaşımla birlikte düşünmektedir. Simon'ın sınırlı rasyonalite fikri, bireylerin çoğu zaman tam optimizasyon yerine "yeterli" çözümlere yöneldiğini ve rasyonel davranışın, bilgiye erişim ile hesaplama kapasitesi gibi kısıtlarca şekillendiğini vurgulamaktadır (Simon, 1955). Dijitalleşmeyle birlikte bu kısıtların bir bölümü (hız, bellek, ölçek) algoritmik sistemlerce aşılır görünse de rasyonalite yine de tasarım tercihleri ve veri yapıları içinde "prosedürel" olarak

üretilir; Simon'ın prosedürel rasyonalite ayrımı bu noktada kavramsal bir köprü sunmaktadır (Simon, 1976).

Bu çerçevede **algoritmik rasyonalite**, belirli bir hedef fonksiyonu altında, veri ve model aracılığıyla sistematik ve tekrarlanabilir biçimde karar üretebilme kapasitesidir. Buradaki "rasyonel" nitelik, algoritmanın kendi hedefiyle tutarlılığı (amaçla uyum) ve karar üretim prosedürünün düzenliliği üzerinden tanımlanmaktadır. Böylece algoritmik rasyonalite, insana özgü psikolojik bir özellikten ziyade, hedef–veri–model–kural bileşiminin ürettiği bir karar teknolojisi olarak kavranmaktadır (de Laat, 2018; Mittelstadt et al., 2016).

Buna karşılık **algoritmik sınırlı rasyonalite**, aynı karar teknolojisinin (i) hedef/ölçüt tanımı, (ii) öğrenme prosedürü ve model sınıfı, (iii) veri setinin temsil yapısı gibi üç temel sınır nedeniyle koşullu ve eksik kalmasını ifade eder. Ölçütlerin hedefe dönüşmesi ve yanlış teşvikler üretmesi, hedefle tutarlı görünen fakat amaç kaymasına yol açan çıktılar doğurabilir (Goodhart, 1975). Model tarafında, seçilen yöntem ve varsayımlar belirli örüntüleri yakalayamayabilir; ayrıca dağılım kayması (örneğin kullanıcı profillerinin veya piyasa koşullarının değişmesi) karar performansını kırılganlaştırır (Quiñonero-Candela et al., 2009). Veri tarafında ise temsil sorunları ve tarihsel önyargılar, "rasyonel" görünen ama sistematik ayrımcı sonuçlar üretebilen karar çıktılarıyla ilişkilidir (Barocas & Selbst, 2016; Mehrabi et al., 2021).

Bu nedenle algoritmik sınırlı rasyonalite, yalnızca teknik bir performans sorunu değil; şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetlenebilirlik üzerinden kurumsal sonuçlar üreten bir olgudur. Özellikle yüksek riskli alanlarda, kararın hangi verilerle, hangi hedefle ve hangi modelleme varsayımlarıyla üretildiğine ilişkin açıklanabilirlik beklentisi, algoritmik sistemlerin meşruiyeti için merkezi hale gelmektedir (Kroll et al., 2017; Lepri et al., 2018).

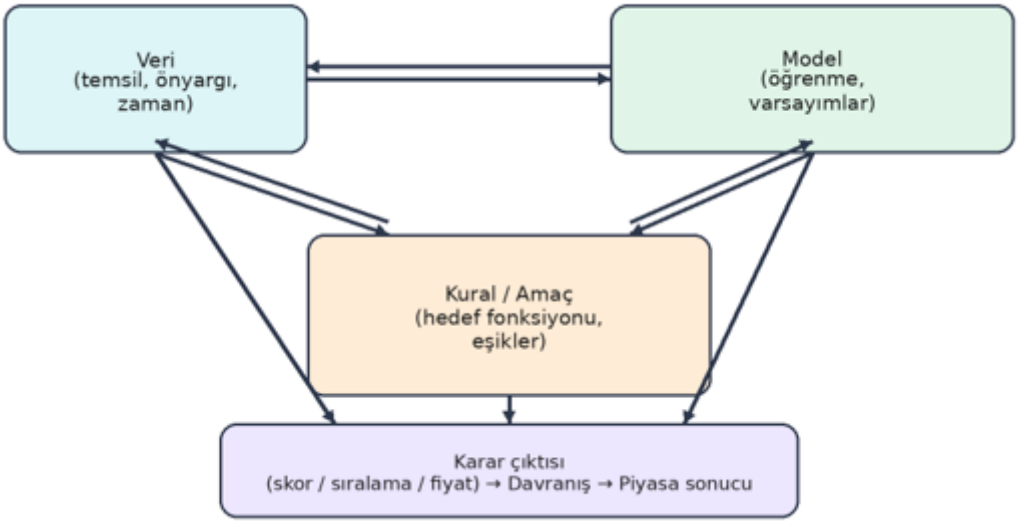

Görsel 2. Veri–Model–Kural üçlüsünde rasyonalitenin üretimi

Görsel 2'de tanımların dayandığı bu veri–model–kural etkileşimi, karar çıktısının hangi bileşenler üzerinden üretildiğini ve hangi noktaların kırılganlık yaratabileceğini görsel olarak özetlenmektedir.

4. ALGORİTMİK SINIRLI RASYONALİTE: ÜÇ KAYNAK VE SAPMA TİPLERİ

4.1. Hedef fonksiyonu ve ölçüt sapması

Algoritmalar "neyi iyi" sayacağını hedef fonksiyonundan öğrenir. Hedef yanlış tanımlandığında veya hedefin ölçümü yetersiz kaldığında, sistem hedefle tutarlı ama refah açısından olumsuz sonuçlar üretebilir. Örneğin, platformun hedefi "etkileşim süresini artırmak" ise, öneri sistemi kullanıcı refahını değil, dikkat süresini maksimize edecek biçimde içerik sıralaması üretebilir.

4.2. Öğrenme prosedürü ve model sınıfı sınırı

Model sınıfı ve öğrenme prosedürü, hangi örüntülerin öğrenilebilir olduğunu belirler. Belirli bir model sınıfı karmaşık etkileşimleri yakalayamaz; aşırı uyum veya yetersiz uyum karar kalitesini düşürebilir. Ayrıca, modelin eğitildiği ortam ile uygulandığı ortam arasında dağılım kayması olduğunda performans bozulması hızla artabilir.

4.3. Veri seti sınırı: temsil sorunları ve tarihsel önyargı

Eğitim verisi, geçmişin kurumsal tercihlerini ve toplumsal eşitsizliklerini yansıtabilir. Veri setindeki temsil sorunları, belirli grupların eksik örneklenmesi veya bazı özelliklerin dolaylı

ayrımcılık üretmesi yoluyla kararları yanlılaştırabilir. Bu tür önyargılar, çıktının "rasyonel" görünmesine rağmen sistematik olarak adaletsiz sonuçlar üretmesine neden olabilir (Lepri et al., 2018). Aşağıda Tablo 2, sınırlı rasyonalite kaynaklarını mekanizma–sapma–çıktı zinciriyle özetlerken; Görsel 3 aynı ilişkiyi akış şeması biçiminde göstermektedir.

Tablo 2. Algoritmik sınırlı rasyonalite kaynakları: mekanizma, tipik sapma ve mikro sonuç

Kaynak	Mekanizma	Tipik sapma	Mikro sonuç (örnek)
Hedef/ölçüt sınırı	Proxy ölçütlerin hedefe dönüşmesi	Amaç kayması	Refah kaybı, manipülasyon
Model/öğrenme sınırı	Sınırlı model sınıfı, genelleme hatası	Kırılganlık	Yanlış sınıflama, hatalı fiyat
Veri seti sınırı	Temsil eksikliği, tarihsel önyargı	Sistematik bias	Erişim eşitsizliği, dışlama
Dağılım kayması	Ortam değişimi, yeni şoklar	Performans düşüşü	Karar istikrarsızlığı, risk artışı

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Bu tablo, algoritmik karar verme süreçlerinde sınırlı rasyonalitenin üç temel kaynağını (hedef/ölçüt tasarımı, öğrenme prosedürü-model sınıfı ve veri seti) ve bunların ürettiği tipik sapmaları (amaç kayması, kırılganlık, sistematik önyargı, dağılım kayması) özetlemetdir. "Mikro-sonuç" sütunu, birey/hane/işgücü düzeyinde ortaya çıkabilecek refah etkileri, hatalı fiyat/sınıflandırma ve erişim eşitsizliği gibi çıktıları örneklemektedir. Burada sapmalar, teknik bir "hata"dan ziyade modelin amaç fonksiyonu, öğrenme kuralı ve veri temsilinden kaynaklanan yapısal sınırlılıkları ifade etmektedir.

Görsel 3. Algoritmik sınırlı rasyonalite: üç kaynak ve tipik sapmalar

Şekil, (1) hedef fonksiyonu/programlama mantığı, (2) öğrenme prosedürü/model sınıfı ve (3) veri seti/temsil sınırlarının; ölçüt sapması, genelleme hatası ve tarihsel önyargı gibi sapmalar üzerinden "koşullu rasyonalite" ürettiğini göstermektedir. Bu koşullu rasyonalite, kararların kırılganlaşmasına, yanlı/adil olmayan sonuçlara ve nihayetinde mikro düzeyde refah kaybı riskinin artmasına yol açabilir.

5. MİKRO SONUÇLAR: KURUMSAL İKTİSAT VE SÖZLEŞME TEORİSİ MERCEĞİ

5.1. Bilgi asimetrisi ve çıkarım temelli sınıflandırma

Dijital piyasalarda bilgi avantajı çoğu zaman tüketicide değil platformdadır. Platform, kullanıcı davranışlarını izler ve kullanıcı tiplerine ilişkin çıkarımlar üretir; algoritmanın nasıl çalıştığı ise kullanıcı için opaktır. Bu durum, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarını yeni biçimlerde üretir. Kullanıcı, "kendisi hakkında çıkarılan" nitelikleri göremez, itiraz edemez ve çoğu zaman farkında bile olmaz. Akerlof'un (1970) çerçevesi, bu ortamda asimetrinin yalnızca ürün kalitesi değil, kullanıcı tarafındaki gizli tipler üzerinden de yoğunlaşabileceğini düşündürür.

5.2. İşlem maliyetleri, kilitlenme ve piyasa sınırlarının değişimi

Arama maliyetleri bazı boyutlarda düşse de işlem maliyetleri yeniden bileşenlenir. Platform içi kilitlenme, veri taşınabilirliği eksikliği ve çok taraflı sözleşmelerin karmaşıklığı yeni maliyetler doğurur. Coaseyen bakış açısından algoritmalar bazı işlemleri şirket içine çekerek piyasa sınırlarını dönüştürebilir (Coase, 1937; Williamson, 1985).

5.3. Eksik sözleşmeler, vekâlet ve dinamik güncelleme problemi

Algoritma sağlayıcıları (ajan), kullanıcı veya düzenleyici (asıl) adına karar kalitesi vaat edebilir; fakat performans kriterleri tam sözleşmeye konu edilemeyebilir. Model güncellemeleri, veri kaynakları ve optimizasyon hedefleri zaman içinde değişebilir; bu durum dinamik eksik sözleşme sorununu büyütür (Hart & Moore, 1990).

Tablo 3. Kurumsal kanallar, algoritmik mekanizmalar ve olası politika araçları

Kanal	Algoritmik mekanizma	Tipik risk	Politika aracı (örnek)
Bilgi asimetrisi	Sınıflandırma/puanlama, opak modeller	İtiraz edememe, görünmez nitelikler	Açıklanabilirlik, bildirim yükümlülüğü
İşlem maliyetleri	Platform ekosistemi, kişiselleştirme	Lock-in, taşınabilirlik eksikliği	Veri taşınabilirliği, birlikte çalışabilirlik
Eksik sözleşme/vekâlet	Model güncellemesi, hedef değişimi	Performansın doğrulanamaması	Bağımsız denetim, etki değerlendirmesi

Rekabet	Algoritmik fiyatlama etkileşimi	Örtük uyum, pazar gücü	Rekabet gözetimi, veri erişimi düzenlemeleri

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 3, algoritmik kararların kurumlar ve piyasalar üzerinden hangi kanallar aracılığıyla etkide bulunduğunu (ör. bilgi asimetrisi, işlem maliyetleri, eksik sözleşme/vekâlet ve rekabet) ve bu kanallara karşılık gelen temel algoritmik mekanizmaları (ör. sınıflandırma–puanlama, platform ekosistemi, model güncellemesi, algoritmik fiyatlama) sistematik biçimde eşleştirmektedir. "Tipik risk" sütunu, her kanal–mekanizma bileşiminde ortaya çıkabilecek başlıca zarar/başarısızlık biçimlerini; "politika aracı" sütunu ise bu riskleri azaltmaya dönük düzenleme ve yönetişim araçlarına örnekleri göstermektedir. *Eşleştirmeler temsilîdir; risk–araç ilişkisinin gücü, sektör bağlamına, veri kalitesine ve uygulama ölçeğine göre değişebilir.*

6. PİYASA DENGESİ, REKABET VE FİYAT BULMA MEKANİZMASININ DÖNÜŞÜMÜ

Algoritmaların kural-tabanlı ve/veya öğrenen yapısı, fiyatlama ve rekabet dinamiklerini dönüştürmektedir. Dinamik fiyatlama, kişiselleştirilmiş teklif ve envanter optimizasyonu, piyasa dengesinin oluşumunu daha hızlı ama daha karmaşık hale getirir. Algoritmalar arası etkileşim, açık iletişim olmadan dahi koordinasyon benzeri sonuçlar doğurabilir; bu durum örtük uyum tartışmalarını güçlendirir (Calvano et al., 2020; Ezrachi & Stucke, 2016).

Fiyat keşfi klasik modellerde dağınık bilginin piyasa sinyalleriyle toplanmasına dayanır. Veri yoğun platformlarda ise fiyat sinyalleri, algoritmanın kurduğu ölçüm ve sınıflandırma sistemleriyle birlikte çalışır; böylece sinyaller filtrelenir ve yeniden üretilir. Bu süreçte rekabet politikası, yalnızca fiyat seviyesine değil; veri erişimi, algoritma tasarımı ve şeffaflık gibi unsurlara da bakmak zorundadır.

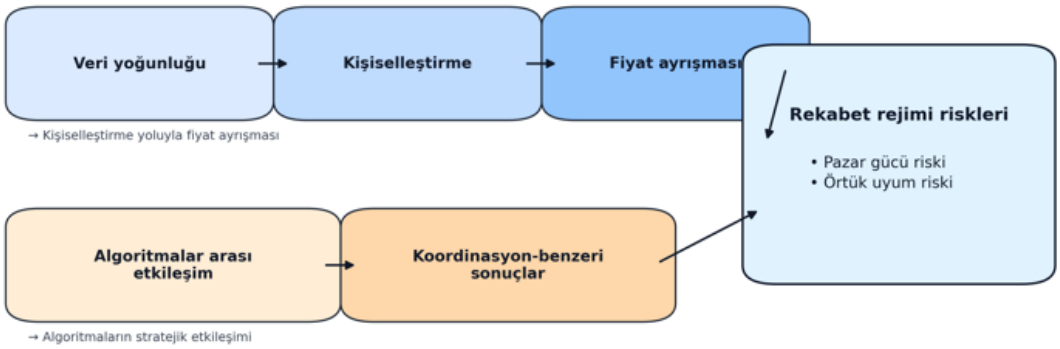

Görsel 4. Algoritmik rekabet rejimi ve örtük uyum riski

Görsel 4, algoritmik kararların rekabet düzeni üzerinde iki temel risk kanalını göstermektedir. Üst hat, veri yoğunluğunun kişiselleştirmeyi güçlendirerek fiyat ayrışmasını artırabileceğini ve bunun pazar gücü riskine zemin hazırlayabileceğini gösterirken alt hat ise algoritmalar arası etkileşimin koordinasyon-benzeri sonuçlar üretebileceğini ve bu dinamiğin örtük uyum (tacit collusion) tartışmasını gündeme taşıdığını vurgulamaktadır.

7. REFAH İKTİSADI, TÜKETİCİ EGEMENLİĞİ VE TERCİH ÖZERKLİĞİ

Normatif düzeyde algoritmik karar verme, tüketici egemenliği ve tercih özerkliği varsayımlarını zorlar. Tüketici, seçenekleri serbestçe gözden geçirip seçmek yerine platformun sunduğu sıralama ve öneri çerçevesi içinde karar verir. Bu durum, seçim mimarisi tartışmalarını dijital ölçekte yeniden üretir (Thaler & Sunstein, 2008).

Refah iktisadı açısından kritik soru şudur: Algoritmanın optimize ettiği hedef ile bireyin gerçek refahı ne kadar örtüşür? Eğer optimizasyon hedefi platformun kârı veya etkileşim süresi ise, bireysel fayda ile toplumsal fayda arasında sistematik bir ayrışma doğabilir.

Tablo 4. Refah kanalları matrisi: hedef, çıktı türü ve tüketici sonucu

Optimizasyon hedefi	Çıktı türü	Tüketiciye yansıma	Olası refah riski
Platform kârı	Kişiselleştirilmiş fiyat	Fiyat ayrışması	Erişim kaybı / adalet tartışması
Etkileşim süresi	Öneri/sıralama	Seçim seti daralması	Özerklik kaybı / manipülasyon
Risk minimizasyonu	Skor/sınıf	Kredi/işe alım engeli	Tarihsel önyargının yeniden üretimi
Kullanıcı refahı	Açıklanabilir öneri	Daha iyi eşleşme	Ölçüm hatası durumunda sapma

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

8. ÖLÇÜMLEME VE ARAŞTIRMA TASARIMI GÜNDEMİ

Kavramsal çerçevenin ampirik çalışmalara taşınabilmesi için, algoritmik rasyonalitenin ölçülebilir göstergelerine ihtiyaç vardır. Bu göstergeler, yalnızca doğruluk/performans ölçütlerini değil; karar rejiminin istikrarını, veri duyarlılığını, açıklanabilirliğini ve dağılım kaymasına hassasiyetini de kapsamalıdır.

Tablo 5. Algoritmik rasyonalitenin ölçüm göstergeleri (öneri seti)

Boyut	Göstergeler (örnek)	Yorum / kullanım

Karar istikrarı	Aynı girdide tutarlı çıktı, sürüm değişimlerinde sapma	Güncelleme etkilerini izler
Veri duyarlılığı	Duyarlılık analizi, karşı-olgusal testler	Proxy bağımlılığını ölçer
Açıklanabilirlik	Yerel açıklama tutarlılığı, kapsam	İtiraz/hesap verebilirliği destekler
Dağılım kayması	Drift tespiti, performans düşüşü	Şoklara karşı kırılganlığı gösterir
Adalet/yanlılık	Grup bazlı hata oranları, eşik etkileri	Dağıtımsal refah etkilerini bağlar

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

9. POLİTİKA VE YÖNETİŞİM İLKELERİ

Bu çalışma, ampirik bir politika reçetesi sunmaktan ziyade önerdiği kuramsal çerçeveyle uyumlu biçimde politika tartışmasını "tasarım ilkeleri" düzeyinde tutmaktadır. Buna göre, algoritmik karar sistemlerinde asgari düzeyde şeffaflık ve açıklanabilirlik sağlanmalı; kararların hangi veri ve ölçütlere dayanarak üretildiği temel hatlarıyla izah edilebilmelidir (de Laat, 2018). İkinci olarak, sistemlerin denenebilir olması; bağımsız denetim ve etki değerlendirmesine elverecek şekilde denetim izi (audit trail) ve sürümleme mekanizmalarıyla desteklenmesi gerekir. Üçüncü olarak, veri yönetişimi kapsamında veri taşınabilirliği, erişim hakları ve mahremiyet korumaları açık biçimde tanımlanmalıdır. Ayrıca, veri tekelleşmesi ve algoritmik fiyatlama gibi dinamiklerin ürettiği rekabet riskleri için uygun rekabet politikası araçları devreye alınmalı (Ezrachi & Stucke, 2016; Calvano et al., 2020) ve son olarak hatalı kararların doğuracağı zararlar karşısında sorumluluk rejimleri işletilerek tazmin, itiraz ve düzeltme süreçleri kurumsal güvenceye bağlanmalıdır.

Tablo 6. Yönetişim araçları: yaşam döngüsü aşamalarına göre sınıflandırma

Aşama	Amaç	Araç (örnek)	Beklenen etki
Tasarım (ex ante)	Hedef uyumu	Hedef tanımı, risk analizi	Amaç kaymasını azaltma
Geliştirme	Kalite ve adalet	Veri denetimi, bias testleri	Sistematik yanlılığı azaltma
Dağıtım	Şeffaflık	Açıklama/raporlama, kullanıcı bildirimleri	İtiraz edilebilirlik
İşletim	Süreklilik	Drift izleme, sürümleme	Kırılganlığı azaltma
Düzeltme	Sorumluluk	Telafi, düzeltme, tazmin	Zararları sınırlama

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

10. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu çalışma, mikro iktisat kuramında rasyonalite kavramının dijital çağda yeniden ele alınması gerektiğini savunarak iki katkı sunmuştur. Birincisi, algoritmaların yüksek işlem gücüne rağmen hedef fonksiyonu, model/öğrenme prosedürü ve veri seti sınırları nedeniyle yeni bir "algoritmik sınırlı rasyonalite" ürettiğini kuramsallaştırmıştır. İkincisi, kurumsal iktisat ve sözleşme teorisi araçlarıyla bu dönüşümün bilgi asimetrisi, işlem maliyetleri, eksik sözleşmeler, rekabet ve refah varsayımları üzerindeki etkilerini kanal bazında tartışmıştır.

Gelecek çalışmalar için üç yön özellikle verimli görünmektedir: (a) algoritmik rasyonalitenin ölçülebilir göstergelerini geliştirerek karar rejimlerinin karşılaştırılabilirliğini sağlamak; (b) belirli piyasalarda (finans, e-ticaret, emek piyasası) vaka temelli kurumsal analizlerle kavramsal önermeleri ampirik olarak sınamak; (c) rekabet hukuku ve veri yönetişimi perspektifinden "rasyonalite hizmeti"nin düzenleme tasarımını geliştirmek. Bu gündem, rasyonalitenin piyasada bir altyapı çıktısı olarak üretildiği yeni dönemde mikro iktisadın kuramsal araçlarının yeniden yorumlanmasını gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2020). Robots and jobs: Evidence from US labor markets. Journal of Political Economy, 128(6), 2188–2244.

Akerlof, G. A. (1970). The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism. The Quarterly Journal of Economics, 84(3), 488–500.

Barocas, S., & Selbst, A. D. (2016). Big data's disparate impact. California Law Review, 104(3), 671–732. https://doi.org/10.15779/Z38BG31

Calvano, E., Calzolari, G., Denicolò, V., & Pastorello, S. (2020). Artificial intelligence, algorithmic pricing, and collusion. American Economic Review, 110(10), 3267–3297.

Coase, R. H. (1937). The nature of the firm. Economica, 4(16), 386–405.

de Laat, P. B. (2018). *Algorithmic Decision-Making Based on Machine Learning from Big Data: Can Transparency Restore Accountability? Philosophy & Technology*, *31*(4), 525–541. https://doi.org/10.1007/s13347-017-0293-z

Ezrachi, A., & Stucke, M. E. (2016). Virtual competition: The promise and perils of the algorithm-driven economy. Harvard University Press.

Goodhart, C. A. E. (1975). Problems of monetary management: The U.K. experience. Reserve Bank of Australia. (Papers in Monetary Economics No. 1).

Hart, O., & Moore, J. (1990). Property rights and the nature of the firm. Journal of Political Economy, 98(6), 1119–1158.

Kroll, J. A., Huey, J., Barocas, S., Felten, E. W., Reidenberg, J. R., Robinson, D. G., & Yu, H. (2017). Accountable algorithms. University of Pennsylvania Law Review, 165(3), 633–705.

Lepri, B., Oliver, N., Letouzé, E., Pentland, A., & Vinck, P. (2018). Fair, transparent, and accountable algorithmic decision-making processes. Philosophy & Technology, 31, 611–627.

Mehrabi, N., Morstatter, F., Saxena, N., Lerman, K., & Galstyan, A. (2021). A survey on bias and fairness in machine learning. ACM Computing Surveys, 54(6), Article 115, 1–35. https://doi.org/10.1145/3457607

Mittelstadt, B. D., Allo, P., Taddeo, M., Wachter, S., & Floridi, L. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. Big Data & Society, 3(2), 1–21. https://doi.org/10.1177/2053951716679679

Quiñonero-Candela, J., Sugiyama, M., Schwaighofer, A., & Lawrence, N. D. (Eds.). (2009). Dataset shift in machine learning. MIT Press.

Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. The Quarterly Journal of Economics, 69(1), 99–118.

Simon, H. A. (1976). From substantive to procedural rationality. In T. J. Kastelein, S. K. Kuipers, W. A. Nijenhuis, & G. R. Wagenaar (Eds.), 25 years of economic theory: Retrospect and prospect (pp. 65–86). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4613-4367-7_6

Strathern, M. (1997). ‘Improving ratings’: Audit in the British university system. European Review, 5(3), 305–321. https://doi.org/10.1017/S1062798700002660

Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness. Yale University Press.

Williamson, O. E. (1985). The economic institutions of capitalism. Free Press.

MINT ÜLKELERİNDE FİNANSAL KÜRESELLEŞME VE NÜKLEER ENERJİNİN ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Hilal OK ERGÜN

Trabzon Üniversitesi, hilalok@trabzon.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-1454-3677

Doç. Dr. Tolga ERGÜN

Trabzon Üniversitesi, tolergun@gmail.com – ORCID ID: 0000-0001-9650-4542

Doç. Dr. Yusuf GÜNEYSU

Trabzon Üniversitesi, yusufguneysu@trabzon.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-6809-1995

ÖZET

Fosil yakıtların kullanımına bağlı küresel ısınma ve iklim değişikliğinin getirdiği çevre felaketleri, sürdürülebilir bir ekosistemin oluşumuna engel olmaktadır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına uyumlu çevreye duyarlı enerji kaynaklarına geçiş gerekmektedir. Bireylerin ve toplumların yaşamlarını kolaylaştıran en önemli faktörlerin başında enerji gelmektedir. Ayrıca ülkelerin sosyoekonomik istikrarı da enerji kaynakları ve kullanımı ile ilişkilidir. Küresel ısınmanın çevreye olan olumsuz etkileri, enerji güvenliğini ve iklim değişikliği potansiyeline sahip fosil yakıtlara karşı alternatif olarak ortaya çıkan nükleer enerji kullanımının önemini giderek artırmıştır. Nükleer enerji, maliyet etkinliği ve çevresel sürdürülebilirlikte güneş ve rüzgâr gibi temiz enerji türleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla ülkeler karbon içermeyen ve fosil enerjinin olumsuz etkilerine olan bağımlılığı azaltmak için temiz enerjiye geçişte nükleer enerjinin payını artırmaktadır. Enerjiye bağımlı olan ülkelerde büyüme ve kalkınma için dış borç finansmanı, sanayi ve alt yapı yatırımları gibi alanlarda önemli ölçüde finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. Finansal küreselleşmeyle birlikte sermaye kaynaklarına erişimin kolay ve uygun fiyatlı hale gelmesi çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilmektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmada MINT ülkeleri (Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye) ekseninde finansal küreselleşme ve nükleer enerjinin çevresel sürdürülebilirlik ile etkileşiminin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çevre göstergesi olarak ülkelerin kişi başına düşen ekolojik ayak izi değeri dikkate alınmış ve bu değer bağımlı değişken olarak modele dahil edilmiştir. Ana açıklayıcı değişkenler ise finansal küreselleşme ve nükleer enerjiye ait göstergelerdir. Modelde kontrol değişkeni olarak kişi başına düşen gayri safi milli hasıla değeri kullanılmıştır. Ampirik modeldeki değişkenlere ait 1990-2021 arasındaki 32 yıllık veriler Panel Kao, Pedroni ve Westerlund eş bütünleşme testleri ile değerlendirilmiş ve değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki incelenmiştir. Ardından panel veri modelindeki değişkenlerin etki katsayılarını belirlemek için Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler (FMOLS) tekniği uygulanmıştır. Üç farklı panel eş bütünleşme testine göre, finansal küreselleşme ve nükleer enerji değişkenleri ile çevresel sürdürülebilirlik değişkeni eş bütünleşiktir. Diğer bir ifade ile bağımlı ve bağımsız değişkenler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Bu tespitin FMOLS aracılığıyla incelenen etki katsayıları sonucuna göre çevre üzerinde finansal küreselleşmenin olumsuz yönde etkisi tespit edilirken nükleer enerji kullanımının, çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağladığı belirlenmiştir. Sonuç olarak, MINT ülkelerindeki enerji yatırımlarının finansmanında kullanılacak kaynakların daha uygun

maliyetle nükleer enerji gibi düşük karbonlu alternatifler ile hidroelektrik, güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir ve çevre dostu temiz enerjiye kanalize edilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Küreselleşme, Nükleer Enerji, Çevresel Sürdürülebilirlik, MINT Ülkeleri

THE ROLE OF FINANCIAL GLOBALIZATION AND NUCLEAR ENERGY ON THE ENVIRONMENT IN MINT COUNTRIES

ABSTRACT

Environmental disasters caused by global warming and climate change due to the use of fossil fuels are hindering the formation of a sustainable ecosystem. Therefore, a transition to environmentally friendly energy sources compatible with the United Nations Sustainable Development Goals is necessary. Energy is one of the most critical factors that facilitate the lives of individuals and societies. Furthermore, the socioeconomic stability of countries is linked to energy resources and their use. The negative environmental impacts of global warming have increasingly highlighted the importance of energy security and the use of nuclear energy as an alternative to fossil fuels, which contribute to climate change. Nuclear energy ranks with clean sources such as solar and wind in terms of cost-effectiveness and environmental sustainability. Therefore, countries are increasing the share of nuclear energy in their transition to clean energy to reduce dependence on fossil fuels. Energy-dependent countries require substantial financing for growth and development, including external debt and investments in industry and infrastructure. Financial globalization, by making capital more accessible and affordable, can support environmental sustainability. In this context, this study aims to examine the interaction between financial globalization, nuclear energy, and environmental sustainability in the MINT countries (Mexico, Indonesia, Nigeria, and Türkiye). For this purpose, the per capita ecological footprint of countries was used as an environmental indicator and included in the model as the dependent variable. The main explanatory variables are indicators related to financial globalization and nuclear energy. Per capita gross domestic product was included as a control variable in the model. Thirty-two years of data from 1990 to 2021 for the variables in the empirical model were evaluated using the Panel Kao, Pedroni, and Westerlund cointegration tests to examine the long-term relationships among the variables. The Fully Modified Least Squares (FMOLS) technique was then applied to determine the long-run coefficients of the variables in the panel data model. According to the three panel cointegration tests, the variables of financial globalization and nuclear energy are cointegrated with the variable of environmental sustainability. In other words, the dependent and independent variables move together in the long term. According to the impact coefficients examined using FMOLS, financial globalization negatively affects the environment, while the use of nuclear energy contributes to environmental sustainability. Therefore, resources used to finance energy investments in MINT countries should be directed more cost-effectively towards low-carbon alternatives such as nuclear power, as well as renewable and environmentally friendly clean energy sources like hydroelectric, solar, and wind power.

Keywords: Financial Globalization, Nuclear Energy, Environmental Sustainability, MINT Countries

1. GİRİŞ

Küresel anlamda hızlı sanayileşme ve ekonomik büyüme, çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli riskleri de beraberinde getirmektedir. Ekonomik faaliyetlerdeki genişleme, özellikle fosil yakıtlar olmak üzere enerji talebini artırmakta ve bunun sonucunda sera gazı emisyonlarının yükselmesine yol açmaktadır (Usman vd., 2022). İnsan faaliyetlerine bağlı sera gazı emisyonlarının neden olduğu küresel ısınma, günümüzün en önemli çevre sorunlarından birini oluşturmaktadır. Zira küresel ısınma deniz seviyesinin hızla yükselmesi, gıda ve su güvensizliği, aşırı kuraklık, biyoçeşitlilik kaybı, sağlık harcamalarının artması gibi olumsuz sonuçlar neden olmaktadır (Ali vd., 2025).

Kömür, petrol, doğal gaz gibi geleneksel yakıtların aşırı kullanımından kaynaklanan küresel ısınma ve iklim değişikliği, küresel işbirliğini ve çeşitli girişimleri zorunlu kılmaktadır. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Paris Anlaşması kapsamındaki taahhütlere ulaşılabilmek için ülkeler yenilenebilir enerji kaynaklarını benimsemeye ve yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklar göz önüne alındığında, ekonomik büyümenin yalnızca yenilenebilir enerjiye bağlı olarak sürdürülmesi zordur. Bu doğrultuda nükleer enerji, fosil yakıtlardan temiz enerjiye dayalı ekonomiye geçişi desteklemek için bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Nükleer enerji, çevresel sürdürülebilirliği sağlamanın yanı sıra enerji güvenliği hedefine ulaşmaya da yardımcı olmaktadır (Bandyopadhyay vd., 2022).

Nükleer enerji, ekolojik etkisinin düşük olması, enerji yoğunluğunun yüksek olması, diğer enerji kaynaklarına göre daha az arazi kullanması ve elektriği hızlı bir şekilde sağlama kapasitesi nedeniyle sürdürülebilir ekonomik kalkınma açısından önemli bir rol oynamaktadır. Nükleer enerji, geleneksel enerji kaynaklarının aksine düşük düzeyde sera gazı salımına yol açmaktadır. Ayrıca nükleer enerji, geleneksel enerji kaynaklarının üretim ve tüketiminin ekosistemler üzerindeki zararlı etkilerin azaltılmasını ve kaynak verimliliğinin artırılmasını sağlamaktadır. Öte yandan nükleer enerji santralleri, işletme güvenliği, radyoaktif atıkların yönetimi ve kamuoyu algısı nedeniyle çevre açısından potansiyel riskler barındırmaktadır (Mehboob vd., 2024).

MINT grubu gelişen ekonomilerden oluşmakta olup, finansman sorunları bu ülkelerin iklimle ilgili hedeflerine ulaşmalarını zorlaştırabilir. Bu bağlamda finansal küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerin temiz ve yeşil enerji projeleri için finansmana erişimini artırarak bu zorlukları aşmasına yardımcı olabilir. Zira finansal küreselleşme, finansal piyasaların gelişimine katkıda bulunabilir. Böylece finansal küreselleşme çevre dostu girişimlerin finanse edilmesi için ek kaynak sağlar. Bununla birlikte finansal küreselleşme, kirli endüstrilere fon sağlayarak ve ekonomik faaliyetleri genişleterek çevresel bozulmaya neden olabilir (Ahmad vd., 2021).

Ekolojik ayak izi, atıkların bertaraf edilmesi ve enerji tüketiminin sürdürülebilmesi için gereken biyolojik üretken alan miktarını ifade etmektedir. Farklı türdeki çevresel olarak üretken alanların toplanabilirliği ve karşılaştırılabilirliği, çeşitli bölgeler ve ülkeler arasında denge sağlanarak belirlenmektedir. Bu nedenle ekolojik ayak izi, insan faaliyetlerinin zaman ve mekân boyutunda sürdürülebilirliğini ve bu faaliyetlerin bölgesel ekosistemler üzerinde oluşturduğu baskıyı bütüncül olarak değerlendirmek için kullanılabilir (Hassan vd., 2023).

Bu çalışma, MINT ekonomileri kapsamında finansal küreselleşme ve nükleer enerjinin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Literatürde finansal küreselleşme ile çevre (örneğin, Kihombo vd., 2022; Adebayo vd., 2024; Ghosh vd., 2024; Yardımcı ve Oskay, 2025) ve nükleer enerji ile çevre (örneğin, Khan vd., 2022; Caglar vd., 2024; Jin vd., 2024; Teng vd., 2024) arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte literatürde finansal küreselleşme ve nükleer enerjinin çevre üzerindeki etkisini analiz eden sınırlı sayıda çalışma (örneğin, Sadiq vd., 2022; Ali vd., 2025; Zhang vd., 2025) vardır. MINT ülkelerinde finansal küreselleşme ve nükleer enerjinin çevre üzerindeki etkisine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda çalışma, MINT ülkeleri özelinde ampirik bulgular sunarak literatürün genişlemesine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışma, 4 bölüm şeklinde oluşturulmuştur. İkinci bölümde araştırma alanı ile ilgili literatürdeki çalışmalar incelenmiştir. Üçüncü bölümde metodoloji açıklanmıştır. Bu başlık altında veri ve yöntem ile analiz bulguları ortaya konmuştur. Dördüncü bölümde ise sonuç ve politika önerileri sunulmuştur.

2. LİTERATÜR

Çalışmanın bu bölümünde finansal küreselleşme ve nükleer enerjinin çevre üzerindeki rolünü ele alan çalışmalara yer verilmiştir.

BRICS ülkeleri için yaptıkları çalışmada Hao vd. (2022), 1985-2020 dönemi için nükleer enerji ile kişi başına karbon emisyonları arasında tek yönlü nedenselliğin varlığını saptamışlardır. Adebayo vd. (2022), 1970–2017 döneminde Çin kapsamında yaptıkları çalışmada, finansal küreselleşmenin karbon emisyonlarını arttırarak çevresel bozulmaya yol açtığını tespit etmişlerdir. Sadiq vd. (2022) ise, BRICS ülkelerinde 1990-2019 döneminde nükleer enerji ve finansal küreselleşmenin eş zamanlı olarak çevre kalitesine etkisi incelemişlerdir. Çevre kalitesi göstergesi olarak karbon emisyonunu kullandıkları çalışmada yazarlar, nükleer enerji tüketiminin karbon emisyonlarını azalttığını diğer bir ifadeyle çevresel sürdürülebilirliğe pozitif katkısını saptamışlardır. Bununla birlikte, finansal küreselleşmenin ise çevresel bozulmayı arttırdığı sonucuna varmışlardır. Oluç ve Güzel (2022) ise, 1970-2017 dönemi için Türkiye kapsamındaki çalışmada, uzun vadede finansal küreselleşmenin karbon emisyonlarını arttırdığını saptamışlardır. Buna göre yazarlar, finansal küreselleşmenin çevresel bozulmayı etkilediği sonucuna varmışlardır.

Hassan vd. (2023) CS-ARDL yöntemi kullanarak yaptıkları çalışmada,1990-2019 döneminde, OECD ülkelerinde nükleer enerjinin ekolojik ayak izine pozitif etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca çalışmada yazarlar, OECD ülkelerinde nükleer enerjinin önemli bir araç olduğunu vurgulamışlardır. Ahmad vd. (2023) ise yaptıkları çalışmada G-11 ülkelerini analiz etmişlerdir. Çalışmada yazarlar çevre kalitesi üzerinde finansal küreselleşmenin rolünü incelemişlerdir. CS-ARDL yöntemini kullandıkları çalışmada, finansal küreselleşme ile ekolojik ayak izi arasında negatif ilişkiyi saptamışlardır. Buna göre yazarlar finansal küreselleşmenin ekolojik ayak izini arttırdığını ortaya koymuşlardır. Karbon emisyonları, ekolojik ayak izi ve yük kapasitesi faktörünü çevresel göstergeler olarak kullanan Adebayo vd. (2023) yaptıkları çalışmada, Hindistan'da nükleer enerji tüketiminin çevresel sürdürülebilirliğe katkısını ortaya koymuşlardır. Jóźwik vd. (2023), en yüksek nükleer enerji tüketimine sahip 11 ülkeyi inceledikleri çalışmada, karbon emisyonlarının azaltılmasında nükleer enerjinin artışının

etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. G-7 ülkeleri için yaptıkları çalışmada ise Adebayo vd. (2023) karbon emisyonlarında finansal küreselleşmenin asimetrik rolünü incelemişlerdir. Yazarlar, Quantile-on-Quantile Regression (QQR) yaklaşımını kullanarak yaptıkları çalışma sonucunda elde edilen ampirik bulguların ülkelere göre farklılık gösterdiği tespit etmişlerdir.

En çok karbon salımı yapan beş ülke için tüketim-temelli karbon emisyonlarını temel alarak yaptıkları çalışmada Mehboob vd. (2024), nükleer enerji tüketiminin karbon emisyonlarını düşürdüğünü tespit etmişlerdir. Ayrıca yazarlar nükleer enerji tüketimi ile karbon emisyonları arasında çift yönlü nedensellik bulgusunu elde etmiş ve çalışmada, karbon emisyonlarını azaltmada nükleer enerjinin önemini ortaya koymuşlardır. Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerde Nadiri vd. (2024) yaptıkları çalışmada, finansal küreselleşmenin karbon emisyonlarını azalttığını saptamışlardır. Finansal küreselleşme ile karbon emisyonları arasındaki tek yönlü nedensellik ilişkisi çalışmada yazarların elde ettiği bir diğer bulgudur.

Nükleer enerji Ar-Ge yatırımlarının çevresel kalite üzerindeki etkisini Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Fransa örnekleminde ele alan Caglar vd. (2024) yaptıkları çalışmada, 1978–2021 dönemini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda her iki ülkede de nükleer enerji Ar-Ge yatırımlarındaki pozitif şokların çevresel kaliteye pozitif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Negatif şokların ise ABD'de çevresel kaliteye olumsuz etkisi saptanırken, Fransa için anlamlı etki bulgusu elde edilememiştir. Bu kapsamda her iki ülke için nükleer enerji yatırımlarının arttırılması gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Ayhan vd. (2024) ise, 16 OECD ülkesi için yaptıkları çalışmada, nükleer enerji tüketiminin karbon emisyonlarını azaltıcı etkisini ortaya koymuşlardır. Dünyada en fazla nükleer enerji tüketen ilk 10 ülke için yaptıkları çalışmada Islam vd. (2024), nükleer enerji ve finansal küreselleşmenin çevre kalitesine etkisini incelemişlerdir. Yük kapasitesi faktörünün çevresel kalite göstergesi olarak kullanıldığı çalışmada, Panel DOLS yönteminden faydalanılmıştır. Çalışma sonucunda finansal küreselleşme ve nükleer enerjinin yük kapasitesi faktörüne pozitif etkisini ortaya koymuşlardır. BRICS ülkeleri için yapılan bir diğer çalışmada Hassan vd. (2024), enerji dönüşümünün çevreye etkisini incelemişlerdir. 1993–2020 kapsamında yaptıkları çalışmada panel veri analizi kullanılarak nükleer enerji tüketiminin sera gazı emisyonlarına olumsuz etkisini ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda yazarlar BRICS ülkelerinde düşük çevresel ve karbon ayak izi beraberinde nükleer enerjiye yer verilmesini önermişlerdir.

BRICS ülkeleri kapsamındaki bir diğer çalışmada Shekhawat (2025), finansal küreselleşmenin karbon emisyonlarını arttırdığını tespit etmişlerdir. Hindistan özelinde yaptıkları çalışmada Awan vd. (2025), 1971–2017 dönemi için QARDL modelini kullanarak, nükleer enerjinin ekolojik ayak izini azaltıcı düzeyde anlamlı etkisini tespit etmişlerdir. Dolayısıyla çalışmada yazarlar ülkede enerji portföyüne nükleer enerjinin payının arttırılmasını önermişlerdir. Ali vd. (2025), 1995-2020 dönemi için dünyada nükleer enerjiyi en fazla tüketen ilk 10 ülke kapsamında yaptıkları çalışmada, çevre kalitesini temsilen yük kapasite faktörünü kullanmışlardır. MMQR tahmin yöntemini ile yaptıkları çalışma sonucunda yazarlar, nükleer enerji tüketiminin yük kapasite faktörü faktörünü arttırdığını ve dolayısıyla çevresel sürdürülebilirliğe pozitif katkısını ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte nükleer enerji ile yük kapasite faktörü arasında nedensellik ilişkisini doğrulayan bulgular elde etmişlerdir.

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, farklı ülkeler ve dönemler için finansal küreselleşme, nükleer enerji ve çevre ilişkisinin ele alındığı ve dolayısıyla literatürde dikkat çeken konular arasında yer aldığı sonucuna varılmıştır.

3. METODOLOJİ

Çalışmanın metodoloji kısmı iki başlık altında ele alınmıştır. İlk olarak ampirik çalışmada kullanılan değişkenlere ait panel veri bilgileri ve analiz yöntemine değinilmiştir. İkinci başlıkta ise analiz sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Veri ve Yöntem

Bu çalışmada, MINT ülkelerinde nükleer enerji, finansal küreselleşme ve ekonomik büyümenin ekolojik ayak izi üzerindeki etkisi 1990-2021 dönemi için analiz edilmiştir. Ekolojik ayak izi verileri küresel Ayak izi Ağı (GFN) veritabanından, finansal küreselleşme verileri KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü'nden elde edilmiştir. Nükleer enerji ve ekonomik büyüme değişkenlerine ait veriler ise Dünya Bankası veri tabanından sağlanmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenlerin tanımı, açıklaması ve veri kaynaklarına ilişkin bilgiler Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Değişkenler

Değişken Kodu	Değişken Adı	Değişken Türü	Gösterge	Kaynak
LnEF	Ekolojik Ayak İzi	Bağımlı	Kişi Başına Küresel Hektar	GFN (2025)
LnFK	Finansal Küreselleşme	Bağımsız	KOF Finansal Küreselleşme Endeksi	KOF Swiss Economic Institute (2025)
LnNE	Nükleer Enerji	Bağımsız	Toplam Enerji Kullanımının Yüzdesi	World Bank (2025)
LnGSYİH	Ekonomik Büyüme	Kontrol	Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (sabit 2015 US$)	World Bank (2025)

Ampirik çalışmada finansal küreselleşme ve nükleer enerjinin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu doğrultuda kurulan iktisadi fonksiyon denklem 1'de verilmiştir.

$$EF_{i,t} = f(FK_{i,t}, NE_{i,t}, GSYİH_{i,t}) \quad (1)$$

Denklem 1'de verilen $EF_{i,t}$, i ülkesinde t zamanındaki kişi başına düşen ekolojik ayak izidir. $FK_{i,t}$ i ülkesinde t zamanındaki finansal küreselleşme indeksini göstermektedir. $NE_{i,t}$ i ülkesinde t zamandaki toplam enerji kaynaklarındaki nükleer enerjinin payını temsil etmektedir. $GSYİH_{i,t}$ i ülkesinde t zamanındaki kişi başına düşen gayri safi milli hasıladır. Denklem 1'deki iktisadi model ekonometrik olarak denklem 2'deki gibi yapılandırılmıştır. *Ln*, logaritmik dönüşümü ve ε ise hata terimini temsil etmektedir.

$$LnEF_{i,t}=\varphi_0 + \varphi_1 LnFK_{i,t} + \varphi_2 LnNE_{i,t} + \varphi_3 LnGSYİH_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

MINT ülkelerine ilişkin panel zaman serileri için ilk olarak Levin, Lin, Chu (LLC) ve Im, Pesaran, Shin (IPS) durağanlık sınamaları yapılmıştır. Daha sonra Freidman, Frees ve Pesaran'dan oluşan üç farklı test ile yatay kesit bağımlılığı (birimlerarası korelasyon)

incelenmiştir. Ardından değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin araştırılmasında Panel Kao, Pedroni ve Westerlund teknikleri uygulanmıştır. Son olarak, zaman serilerine ait değişkenlerin etki katsayılarını belirlemek için FMOLS tekniğinden faydalanılmıştır (Yerdelen-Tatoğlu, 2020).

3.2. Bulgular

Ampirik çalışma modelindeki zaman serilerine ilişkin değişkenlerin ortalama, ortanca, sınır değerler, standart sapma değerleri ile tanı testi sonuçları Çizelge 2'de sunulmuştur. Buna göre 1990-2021 arasındaki 32 yıllık panel verilerin tanımlayıcı istatistikleri incelendiğinde LnEF değerinin (0.003178) en düşük, LnGSYİH değerinin (9.566165) ise en yüksek olduğu görülmektedir. Ana açıklayıcı değişkenler arasında yer alan LnFK'nın ortalama değerinin (3.973419) diğer açıklayıcı değişkenin (LnNE) ortalama değerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Çizelge 2'de yer alan tanı testi sonuçlarına göre değişkenlere ait serilerin normal dağılıma uygun olmadığı tespit edilmiştir (Jarque-Bera olasılık değeri<0.05). Çoklu doğrusal bağlantı sorununun tespiti için yapılan varyans artış faktörü (VIF) testinde ortalama değer 1.41 maksimum değer ise 1.62 şeklinde hesaplanmıştır. Bu değerler 5'in altında olduğundan modelde çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır. Hausman testi sonuçlarına göre panel verilerin sabit etkiler yaklaşımına göre değerlendirilmesi ortaya koyulmuştur. Ayrıca, heteroskedastisite ve otokorelasyon için sırasıyla Wald ve Wooldridge testleri yapılmıştır (Yerdelen-Tatoğlu, 2021). Analiz sonuçlarına göre modelde heteroskedastisite ve otokorelasyon sorunu belirlenmiştir.

Çizelge 2. Özet İstatistikler ve Tanı Testleri

Değişkenler	Ortalama	Ortanca	Maksimum	Minimum	Std. Hata	Tanı Testler	Değer
LnEF	1.264681	1.514910	1.526220	0.003178	0.549665	Çarpıklık	0.523220
						Basıklık	3.681664
LnFK	3.973419	3.955445	4.324081	3.685671	0.127319	Jarque-Bera	8.578349**
						Ortalama VIF	1.41
LnNE	1.494356	1.737766	2.698673	0.020203	0.777822	Maksimum VIF	1.62
						Hausman	10.609785**
LnGSYİH	8.3633442	8.421990	9.566165	0.723739	0.749847	Wald	11.07***
***p<0.01 ve **p<0.05						Wooldridge	5.12***

MINT ülkeleri için panel veri analizine geçmeden önce ülkelerin çevresel ve ekonomik parametrelerinin birbirleriyle ilişkili olup olmadığını değerlendirmek için kesit bağımlılığın yani birimler arası korelasyonun incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, panel verilerin kesit bağımlılıkları Freidman, Frees ve Pesaran testleri ile sınanmıştır. Bu testler, panel zaman serileri arasındaki etkileşimin ülkeler arasında değişip değişmediğini tespit etmede kullanılmaktadır. Ayrıca uzun dönem serilerden daha tutarlı ve güvenilir tahminde bulunabilmek için bireysel heterojenliğin de hesaplanması gerekmektedir (Chang & Wu, 2024). Bunun için Pesaran&Yamagata (2008) tarafından geliştirilen SH testinden faydalanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre kesit bağımlılığı için yapılan üç farklı test türünden ikisinde (Freidman ve Frees) birimler arası korelasyonun varlığı belirlenirken Pesaran testine göre birimler arası

korelasyon bulunmamaktadır. Yapılan iki farklı test sonucu istatistiksel olarak anlamlı olduğu için modelde birimler arası korelasyonun mevcudiyetine kanaat getirilmiştir. Öte yandan, Çizelge 3'teki SH testi sonuçlarına göre %1 önem düzeyinde Δ ve Δ_{adj} ile ilişkili olasılık değerleri incelendiğinde eğim katsayıları heterojendir şeklindeki sıfır hipotezi reddedilememiştir. Bu nedenle analiz edilen MINT ülkelerine ilişkin değişkenlere ait serilerde heterojen eğim katsayısının varlığı bulunmuştur.

Çizelge 3. Kesit Bağımlılığı ve Slope Heterojenlik (SH)Testi

Testler	Katsayı	Olasılık (P)
Freidman	44.422***	0.0000
Frees	0.447***	0.0000
Pesaran	0.816	0.4145
Δ_{SH}	-1.934*	0.053
Düzeltilmiş Δ_{SH}	-2.099**	0.036
***p<0.01, **p<0.05 ve *p<0.10		

Çizelge 4'te zaman serilerinin birim kök bulguları verilmiştir. Durağanlık sınaması için IPS ve LLC testleri kullanılmıştır. Her iki analiz sonuçlarına göre tüm değişkenler düzey değerde birim kök içerirken birinci farkında durağan hale gelmektedir.

Çizelge 4. IPS ve LLC Birim Kök Testleri

Değişkenler	IPS		LLC	
	Düzey	1. Fark	Düzey	1. Fark
***Ln*EF**	-1.34082	-2.03144**	-1.02594	-1.88332**
***Ln*FK**	-0.54414	-1.79414**	-0.23804	-2.48151***
***Ln*NE**	0.70608	-1.51982*	0.31753	-5.07137***
***Ln*GSYİH**	1.96032	-4.57304***	0.33743	-4.86285***
***p<0.01, **p<0.05 ve *p<0.10				

Çizelge 5'te panel zaman serilerine ilişkin uzun dönem ilişkinin değerlendirilmesinde Panel Kao, Pedroni ve Westerlund eşbütünleşme testleri uygulanmıştır. Sonuçlar üç test türüne göre de genel olarak serilerin uzun dönemde eşbütünleşik olduğuna işaret etmektedir. Başka bir ifade ile panel zaman serileri uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Eşbütünleşme bulguları açıklayıcı değişkenlerin çevresel sürdürülebilirlik nedenlerini açıklayabileceğini göstermektedir.

Çizelge 5. Panel Kao, Pedroni ve Westerlund Eşbütünleşme Sonuçları

Testler	Alt Testler	İstatistikler	Eşbütünleşme
Kao	Modified Dickey–Fuller t	-3.7763***	Evet
	Dickey–Fuller t	-24712***	Evet
	Augmented Dickey–Fuller t	-0.2339	Hayır
	Unadjusted modified Dickey–Fuller t	-4.0955***	Evet
	Unadjusted Dickey-Fuller t	-2.5472***	Evet
Pedroni	Modified Phillips –Perron t	-2.6518***	Evet
	Philips-Perron t	-7.2772***	Evet
	Augmented Dickey-Fuller t	-6.8820***	Evet
Westerlund	Gt	-4.982***	Evet
	Ga	-2.267**	Evet
	Pt	-1.288*	Evet
	Pa	-1.041	Hayır
***p<0.01, **p<0.05 ve *p<0.10			

Panel zaman serilerine ait uzun dönem ilişkinin etki katsayılarının tespit edilmesinde FMOLS tekniğinden faydalanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre LnFK değişkeni ile LnEF arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkileşim belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile finansal küreselleşme değişkenindeki %1'lik bir artış ekolojik ayak izini %6.07 oranında arttırmaktadır. Ayrıca, LnNE değişkenin LnEF üzerinde negatif yönlü bir etkisi tespit edilmiştir. Nükleer enerji kullanımındaki %1'lik bir artış ekolojik ayak izini %0.41 oranında azalttığı söylenebilir. Kontrol değişkeni olarak modelde kullanılan LnGSYİH ile LnEF arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir etkileşim saptanmıştır. Modelin bağımsız değişkenler tarafından açıklanma oranı (R^2) %64 düzeyindedir.

Çizelge 6. FMOLS Sonuçları

Değişkenler (Bağımlı Değişken: *LnEF*)	**FMOLS**
LnFK	6.076894***
LnNE	-0.418002***
LnGSYİH	2.430580***
Gözlem Sayısı	132
Ülke Sayısı	4
R^2	0.641968
***p<0.01	

4. SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİSİ

Son yıllarda güneş, rüzgâr ve hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına alternatif olarak eklenen nükleer enerji kaynağı ülkelerin ilgi odağı haline gelmektedir. Nükleer enerjinin

artan etkinliği ve buna ilişkin finansal kaynak ihtiyacı giderek artmaktadır. Bu bilgiler çerçevesinde çalışmada MINT ülkeleri kapsamında nükleer enerji ve finansal küreselleşmenin çevresel sürdürülebilirlik üzerindeki yansıması incelenmiştir. Bu doğrultuda kurulan araştırma modelinde çevre göstergesi olarak ülkelerin kişi başına düşen ekolojik ayak izi değerinden faydalanılmış ve etkilenen değişken olarak kullanılmıştır. Modeldeki ana açıklayıcı değişkenler ise finansal küreselleşme ile nükleer enerji değerleridir. GSYİH değişkeni ise kontrol değişkeni olarak modelde yer almaktadır. 1990-2021 arasındaki dönemlere ait 32 yıllık zaman serisi verileri arasında uzun dönem ilişkinin incelenmesinde panel Kao, Pedroni ve Westerlund eşbütünleşme teknikleri uygulanmıştır. Ayrıca uzun dönem ilişkinin etki katsayılarının belirlenmesinde ise FMOLS tekniğinden faydalanılmıştır.

Analizlerden sonucunda finansal küreselleşme ve nükleer enerjiye ait zaman serileri çevresel sürdürülebilirlik serisi ile eşbütünleşik olup uzun dönemde birlikte hareket ettikleri tespit edilmiştir. FMOLS analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre, finansal küreselleşme çevresel bozulmaya neden olurken nükleer enerji kullanımı çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak, MINT ülkelerinde finansal küreselleşmenin çevresel bozulmaya neden olan etkisini azaltmak için finansman kaynakları temiz ve çevre dostu yeşil projelere yönlendirmeli ve bununla ilgili çeşitli teşvik paketleri sunulmalıdır. Yatırımlar için gerekli olan fonlara finansal küreselleşme yoluyla ulaşılabilir. Özellikle bu kapsamda yapılacak doğrudan yabancı yatırımlar temiz ve enerji verimliliği yüksek endüstriyel alanlara yönlendirilebilir. Finans kurumları ve politika yapıcılar tarafından nükleer enerji sistemleri içinde yeşil teknolojileri geliştirmeyi amaçlayan araştırma ve geliştirmeye yönelik yatırımlar için gerekli yeşil finansman sağlanabilir. Bu kapsamda rüzgâr, güneş ve hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının yanı sıra alternatif olarak nükleer enerji kullanımının da yaygın hale getirilmesi ve geniş tabanlı politika girişimleri arttırılmalıdır. Çünkü MINT ülkelerinde nükleer enerji çevre kalitesine olumlu katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede nükleer enerji, düşük emisyonlu enerji sistemlerini teşvik eden politika ve eylemlerin bir parçası olmalıdır. Nükleer enerjiye yapılacak yatırımlar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak ve düşük karbonlu bir ekonomiye geçmek açısından önem arz etmektedir. Nükleer enerjinin yüksek enerji yoğunluğu, minimum nükleer yakıtla büyük ölçekli elektrik üretimine imkân vermektedir. Dolayısıyla bu enerji dönüşümü, verimliliğin artmasını ve çevre kirliliğinin azalmasını sağlayabilir. Bununla birlikte alternatif ve temiz enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi için ihtiyaç duyulan fonlar finansal küreselleşme yoluyla elde edilebilir. Bu doğrultuda hükümetler, yabancı sermaye girişini kolaylaştıran ticaret ve finansal açıklığı teşvik edebilir. Aynı zamanda bu yatırımlar, yeni ve temiz enerji sektörlerine yönlendirilmelidir. Ayrıca ekonomik büyümenin çevre kalitesi üzerindeki olumsuz etkisinin azaltılması açısından temiz enerji teknolojilerinin yaygınlaştırılması ve enerji verimliliği yatırımlarının artırılması önemli olmaktadır. Bu çalışmanın bazı sınırları bulunmaktadır. Öncelikle ampirik çalışma MINT ülkeleri kapsamında 1990-2021 dönemi için yapılmıştır. Veri mevcudiyetine bağlı olarak çalışmanın periyodu 2024 yılına kadar uzatılabilir. Ayrıca modeldeki mevcut değişkenler başka potansiyel değişkenlerle bir araya getirilerek yeni araştırma modelleri kurulabilir. Son olarak, MINT ülkeleri dışında farklı ülkeler ve ülke grupları farklı ekonometrik zaman serisi analiz teknikleri ile incelenebilir.

KAYNAKÇA

Adebayo, T. S., Awosusi, A. A., Uhunamure, S. E., & Shale, K. (2022). Race to achieving sustainable environment in China: Can financial globalization and renewable energy consumption help meet this stride? *Science Progress,* 105(4), 1–22.

Adebayo, T. S., Ozturk, I., Ağa, M., Uhunamure, S. E., Kirikkaleli, D., & Shale, K. (2023). Role of natural gas and nuclear energy consumption in fostering environmental sustainability in India. *Scientific Reports*, 13, 11030.

Adebayo, T. S., Akadiri, S. S., Akpan, U., & Aladenika, B. (2023). Asymmetric effect of financial globalization on carbon emissions in G7 countries: Fresh insight from quantile-on-quantile regression. *Energy & Environment*, 34(5), 1285–1304.

Adebayo, T. S., Meo, M. S., Eweade, B. S., & Özkan, O. (2024). Examining the effects of solar energy innovations, information and communication technology and financial globalization on environmental quality in the United States via quantile-on-quantile KRLS analysis. *Solar Energy*, 272, 112450.

Ahmad, M., Jiang, P., Murshed, M., Shehzad, K., Akram, R., Cui, L., & Khan, Z. (2021). Modelling the dynamic linkages between eco-innovation, urbanization, economic growth and ecological footprints for G7 countries: does financial globalization matter?. *Sustainable Cities and Society*, 70, 102881.

Ahmad, M., Dai, J., Mehmood, U., & Abou Houran, M. (2023). Renewable energy transition, resource richness, economic growth, and environmental quality: Assessing the role of financial globalization. *Renewable Energy, 216***,** 119000.

Ali, M., Samour, A., Soomro, S. A., Khalid, W., & Tursoy, T. (2025). A step towards a sustainable environment in top-10 nuclear energy consumer countries: The role of financial globalization and nuclear energy. *Nuclear Engineering and Technology*, *57*(1), 103142.

Awan, A., Kocoglu, M., Tunc, A., Tiwari, A. K., & Yusoff, N. Y. b. M. Y. (2025). Nuclear energy, human capital, and urbanization tackling environmental concerns in India: Evidence from QARDL and quantile co-integration. *Environment, Development and Sustainability, 27*, 26563–26586.

Ayhan, F., İnce Yenilmez, M., Elal, O., & Dursun, S. (2024). Can technological progress, renewable and nuclear energy consumption be the remedy for global climate crises? An examination of leading OECD countries. *Environmental Science and Pollution Research, 31*, 228–248.

Bandyopadhyay, A., Rej, S., Villanthenkodath, M. A., & Mahalik, M. K. (2022). The role of nuclear energy consumption in abatement of ecological footprint: Novel insights from quantile-on-quantile regression. *Journal of cleaner production, 358*, 132052.

Caglar, A. E., Gönenç, S., & Destek, M. A. (2024). The influence of nuclear energy research and development investments on environmental sustainability: evidence from the United States and France. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, *31*(7), 861-872.

Chang, Y. & Wu, P. (2024). Influence of fiscal decentralization, fintech, and mineral resources on green productivity of G5 countries. *Resources Policy,* 89, 104509.

Duran, I. A., Saqib, N., & Mahmood, H. (2023). Assessing the connection between nuclear and renewable energy on ecological footprint within the EKC framework: Implications for sustainable policy in leading nuclear energy-producing countries. *International Journal of Energy Economics and Policy,* 13(2), 256–264.

GFN (2025). National Footprint Accounts. https://www.footprintnetwork.org/. (Erişim Tarihi: 20.12.2025).

Ghosh, S., Adebayo, T. S., Abbas, S., Doğan, B., & Sarkodie, S. A. (2024, November). Harnessing the roles of renewable energy, high tech industries, and financial globalization for environmental sustainability: Evidence from newly industrialized economies. In *Natural Resources Forum* (Vol. 48, No. 4, pp. 1186-1207). Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd.

Hassan, S. T., Batool, B., Wang, P., Zhu, B., & Sadiq, M. (2023). Impact of economic complexity index, globalization, and nuclear energy consumption on ecological footprint: first insights in OECD context. *Energy, 263,* 125628.

Hassan, S. T., Danish, Baloch, M. A., Bui, Q., & Khan, N. H. (2024). The heterogeneous impact of geopolitical risk and environment-related innovations on greenhouse gas emissions: The role of nuclear and renewable energy in the circular economy. *Gondwana Research,* 127, 144–155.

Hao, Y., Chen, P., & Li, X. (2022). Testing the environmental Kuznets curve hypothesis: The dynamic impact of nuclear energy on environmental sustainability in the context of economic globalization. *Energy Strategy Reviews, 44,* 100970.

Islam, S., Raihan, A., Paul, A., Ridwan, M., Rahman, M. S., Rahman, J., Tanchangya, T., Bibi, R., Sumaira, & Al Jubayed, A. (2024). Dynamic impacts of sustainable energies, technological innovation, economic growth, and financial globalization on load capacity factor in the top nuclear energy-consuming countries. *Journal of Environmental and Energy Economics,* 3(1).

Jin, X., Ahmed, Z., Pata, U. K., Kartal, M. T., & Erdogan, S. (2024). Do investments in green energy, energy efficiency, and nuclear energy R&D improve the load capacity factor? An augmented ARDL approach. *Geoscience frontiers, 15*(4), 101646.

Jóźwik, B., Gürsoy, S., & Doğan, M. (2023). Nuclear energy and financial development for a clean environment: Examining the N-shaped Environmental Kuznets Curve hypothesis in top nuclear energy-consuming countries. *Energies,* 16(22), 7494.

Khan, I., Tan, D., Hassan, S. T., & Bilal. (2022). Role of alternative and nuclear energy in stimulating environmental sustainability: impact of government expenditures. *Environmental Science and Pollution Research, 29*(25), 37894-37905.

Kihombo, S., Vaseer, A. I., Ahmed, Z., Chen, S., Kirikkaleli, D., & Adebayo, T. S. (2022). Is there a tradeoff between financial globalization, economic growth, and environmental

sustainability? An advanced panel analysis. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(3), 3983-3993.

KOF Swiss Economic Institute (2025). KOF Globalisation Index. https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html. (Erişim Tarihi: 20.12.2025).

Mehboob, M. Y., Ma, B., Sadiq, M., & Mehboob, M. B. (2024). How do nuclear energy consumption, environmental taxes, and trade globalization impact ecological footprints? Novel policy insight from nuclear power countries. *Energy*, *313*, 133661.

Nadiri, A., Gündüz, V., & Adebayo, T. S. (2024). The role of financial and trade globalization in enhancing environmental sustainability: Evaluating the effectiveness of carbon taxation and renewable energy in EU member countries. *Borsa Istanbul Review*, 24(3), 235–247.

Pesaran, M.H. & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, *142*(1), 50-93.

Sadiq, M., Shinwari, R., Usman, M., Ozturk, I., & Maghyereh, A. I. (2022). Linking nuclear energy, human development and carbon emission in BRICS region: do external debt and financial globalization protect the environment?. *Nuclear Engineering and Technology*, *54*(9), 3299-3309.

Shekhawat, K. K., Kumar, N., Kumar, P., & Sharma, V. (2025). Impact of renewable energy, financial globalization, and technological innovation on environmental sustainability in BRICS. *Discover Sustainability*, 6, 644.

Teng, W., Islam, M. M., Vasa, L., Abbas, S., & Shahzad, U. (2024). Impacts of nuclear energy, greener energy, and economic progress on the load capacity factor: What we learn from the leading nuclear power economies?. *Geoscience Frontiers*, *15*(3), 101739.

Oluç, İ., & Güzel, İ. (2022). Finansal küreselleşme ve çevre ilişkisi: Türkiye örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *(50)*, 127–143.

Usman, M., Jahanger, A., Radulescu, M., & Balsalobre-Lorente, D. (2022). Do nuclear energy, renewable energy, and environmental-related technologies asymmetrically reduce ecological footprint? Evidence from Pakistan. *Energies*, *15*(9), 3448.

World Bank (2025). World development indicators. https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators. (Erişim Tarihi: 20.12.2025).

Yardımcı, P., & Oskay, C. (2025). The Impact of Green Finance and Financial Globalization on Environmental Sustainability: Empirical Evidence from Türkiye. *Sustainability*, *17*(13), 5696.

Yerdelen-Tatoğlu, F.(2020). *Panel Zaman Serileri Analizi Stata Uygulamalı*. Beta Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.

Yerdelen-Tatoğlu, F.(2021). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*. Beta Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul.

Zhang, X., Bai, X., Guo, L., Waqas, M., & Bhat, M. A. (2025). How Do Nuclear Energy, Geothermal Energy, Urbanization, and Minerals Depletion Affect Environmental Quality: New Insights From E7 Countries. *Natural Resource Modeling*, *38*(2), e70003.

DETERMINANTS OF DIVIDEND POLICY IN THE BANKING SECTOR LISTED ON THE INDONESIAN STOCKS EXCHANGE 2015-2024

Graduate Student, M Alfan Haidar Dhofir

Karabük University, 2328247005@ogrenci.karabuk.edu.tr - ORCID: 0009-0002-9554-1696

Prof. Dr. Serhan GÜRKAN

Karabük University, serhangurkan@karabuk.edu.tr - ORCID: 0000-0003-8765-4321

ABSTRACT

The banking sector in Indonesia is considered one of the main pillars supporting the country's financial system, due to the wide variety of services it provides to the public. Dividend policy is a managerial decision that determines how much of a company's earnings are distributed to investors and how much are retained for future growth. Dividend policy remains an unresolved issue, as its outcomes may vary depending on economic conditions and the sector being examined. The purpose of this study is to investigate and examine the impact of profitability, leverage, liquidity, and firm size on dividend policy in the Indonesian banking sector. This study employs a quantitative approach using secondary data obtained from financial statements. A purposive sampling method is used, resulting in a sample of 10 banking companies with 100 observations listed on the Indonesian Stock Exchange over a 10-year period from 2015 to 2020. Panel data regression analysis is conducted using EViews 9. The results show that firm size has a positive and significant effect on dividend policy, while profitability and leverage have negative but significant effects on dividend policy. Furthermore, liquidity has a positive but insignificant effect on dividend policy. Based on these findings, the results highlight the importance of effective fund management in balancing company growth and shareholder expectations. This research contributes theoretically and practically by providing insights for investors and banking management in understanding the determinants of dividend policy for future decision-making.

Keywords: Dividend policy, Profitability, Liquidity, Leverage, Size, Banking

1. INTRODUCTION

The Indonesian banking sector was established during the colonial era and has long served as a pillar of the country's economic development. Over time, the sector has undergone several structural and regulatory transformations to support its growth and stability. The first Banking Act, enacted in 1967, introduced regulations aimed at strengthening the central bank, encouraging foreign and private investment, and implementing a two-tier banking system that distinguishes between commercial banks and rural banks.

In subsequent years, the Indonesian banking system has been governed by Law No. 7 of 1992 concerning Banking, which authorizes banks to collect funds from the public and extend credit to support various economic activities, thereby contributing to improvements in the standard of living [1]. The development of the banking sector is reflected in the increasing number of banks conducting initial public offerings on the Indonesian Stock Exchange (IDX), with 43 banking companies currently listed. Furthermore, the Indonesian capital market is largely dominated by the financial sector, highlighting the significant role of banking institutions in the national economy.

Table 1. Market Capitalization by Sector in the Indonesian Stock Exchange (%)

Sector Name	**No. of Stocks**	**%**	**Market Cap (USD Million)**	**%**
Financials	104	10.98%	209	28.77%
Infrastructures	69	7.29%	118	16.24%
Basic Materials	110	11.62%	112.3	15.43%
Energy	89	9.40%	104.5	14.37%
Consumer (Non-Cyclicals)	129	13.62%	61.2	8.42%
Properties & Real Estate	93	9.82%	30.6	4.21%
Consumer (Cyclicals)	167	17.63%	29,5	4.06%
Industrials	67	7.07%	22	3.03%
Technology	48	5.07%	21.1	2.91%
Healthcare	34	3.59%	16.4	2.26%
Transportation & Logistics	37	3.91%	2.2	0.31%

Table 1 presents the ranking of major sectors in the Indonesian stock market based on market capitalization. The Financials sector continues to dominate the market, with a capitalization of approximately USD 209 million, representing about 28.77% of total market value. The Infrastructure sector ranks second, with a market capitalization of around USD 118 million, accounting for roughly 14% of the market. The Basic Materials sector follows in third place, with an estimated capitalization of USD 112 million, or about 15% of total market capitalization across the ten sectors. The dominance of the Financials sector is primarily driven by banking institutions, which play a central role in capital allocation and profitability distribution, making them particularly relevant for examining dividend policy behavior in the Indonesian stock market.

Dividend policy remains a complex issue, as it is important to investors when deciding to invest in companies that pay dividends regularly. Therefore, understanding the factors that influence dividend policy is crucial to meeting shareholders' expectations [2].

The problem is compounded by the nature of capital markets, which are always evolving and changing. For instance, research conducted by Ali [3] on companies listed in G-12 countries amidst the economic crises caused by COVID-19 showed that dividend policy changes were affected by market conditions. The research found that the majority of companies listed in G-12 countries reduced their dividends to shareholders due to market volatility. However, some companies maintained their dividend payouts because they did not want to send a negative signal to investors, which could lead to misunderstandings about the financial prospects of the company.

Another problem is that several findings from previous research showed inconsistent results regarding the factors that influence a company's dividend policy. These inconsistent results have raised awareness about what could be the main reasons influencing dividend policy. A case in point is research that has been conducted on how profitability and leverage affect dividend policy, which has shown inconsistent results. For instance, a study by Akbar & Ariefianto [2] on ASEAN non-financial companies showed that profitability has a positive and significant impact on dividend policy. Meanwhile, research conducted by Althov Feizal *et al* [4] showed the opposite, indicating that profitability and leverage do not affect dividend policy for construction issuers. On the other hand, research conducted by Nurchaqiqi & Suryarini [5] found that leverage has a positive and significant effect on the dividend policy of construction companies listed on the Indonesia Stock Exchange.

This research also used liquidity and firm size to gain a deeper understanding, as previous studies have inconsistent results. A study conducted by Olivia *et al* [6] on banking companies listed on the Indonesia Stock Exchange showed that liquidity has a negative and significant effect on dividend policy. In contrast, research conducted by Althov Feizal *et al* [4] indicated that liquidity has a positive and significant impact on construction companies listed on the Indonesia Stock Exchange. As for firm size, there is also inconsistency. For instance, findings from Mahira Rafique [7] research showed that firm size have a positive and significant impact on the dividend policy of non-financial companies listed on the Karachi Stock Exchange. On the contrary, findings from Hermawan [8] indicate that firm size does not affect dividend policy in manufacturing companies, as investors in Indonesia are considered irrational and tend to

disregard financial report information, making investment decisions primarily based on short-term stock price movements.

Finally, these inconsistent results regarding which factors truly affect dividend policy ignite this research topic. This study will explore the factors believed to influence dividend policy, such as profitability, leverage, liquidity, and firm size. This research aims to provide a deeper explanation and insight into the topic of dividend policy. Lastly, the findings may contribute to a better understanding of how these factors interact and shape companies dividend decisions.

2. LITERATURE REVIEW

2.1. Dividend Policy

The Miller and Modigliani model focuses on how dividend policy affects the share price of companies, with the assumption that in a perfect capital market, dividend policy will not affect company value [9]. Dividend policy will not affect company value because stockholders are not influenced by the choice between dividends and capital gains. If stockholders want to make a profit, they can sell their shares to realize capital gains. Furthermore, the Miller and Modigliani model revealed that a company's dividend payout ratio does not impact its value; instead, the value is determined by how effectively the company generates profit and investment decisions [9]

Dividend policy refers to a managerial strategy through which companies communicate their long-term performance and financial strength by distributing profits to shareholders in the form of dividends. Firms may adopt different dividend policies depending on their objectives and financial conditions, with the most common forms being cash dividends and stock dividends. Cash dividends are paid directly to shareholders in monetary form, typically transferred to their bank accounts, whereas stock dividends involve the distribution of additional shares to existing shareholders [10].

Consistent and increasing dividend payments are often interpreted as a signal of a firm’s ability to sustain operations and generate stable earnings over the long term [11]. Moreover, an increase in the dividend payout ratio may be perceived by investors as a sign of managerial confidence in the firm’s future prospects. Consequently, investors tend to favor companies with higher dividend payout ratios, as dividend growth is commonly associated with positive movements in share prices [12].

2.2. Profitability

Profitability is widely regarded as a critical determinant of a firm’s sustainability, as it reflects the company’s ability to generate earnings and attract external financing. It also serves as an indicator of managerial effectiveness in utilizing company resources [13]. Investors tend to prefer firms that demonstrate consistent profit growth and regularly increase dividend payments, as these signals indicate strong financial performance. The profits generated by a company may be retained to finance operational and investment activities or distributed to shareholders in the form of dividends, with the allocation determined by the firm’s dividend policy [14].

Profitability is commonly assessed using profitability ratios, which measure a firm’s efficiency in generating income from its total assets and resources. Higher profitability not only

signifies strong operational performance but also enhances shareholder welfare through increased returns and dividend potential [15].

Hypotheses 1 (H1): Profitability has a significant impact toward dividend payout ratio

2.3 Leverage

Leverage is another key factor that influences a firm's dividend payout ratio. The leverage ratio reflects a company's capacity to meet its long-term debt obligations and indicates the proportion of assets financed through debt relative to equity. When managed effectively, leverage can enhance shareholder returns by amplifying profits. However, excessive reliance on debt without efficient utilization increases financial risk and may threaten the firm's financial stability [16]. Leverage can be measured by using the debt-to-equity ratio (DER), which calculates the inherent risk of a company [13].

Hypotheses 2 (H2) : Leverage has a significant impact toward dividend payout ratio

2.4 Liquidity

High liquidity in companies, especially banking institutions, indicates that they are in a healthy financial condition because they are maximizing the use of their assets to run their operations. However, low liquidity suggests that the company is not utilizing its assets effectively, which may lead to increased expenses [17]. Thus, liquidity affects a company's financial decisions, whereas a company with good liquidity tends to give higher dividends to shareholders. A company with a good liquidity ratio has enough cash reserves to be distributed, so the effect of liquidity on the dividend payout ratio is positive [18]. In this study, liquidity is proxied by Loan Deposit Ratio (LDR) to calculate the composition of cash given from third parties and the amount of public and capital used [6].

Hypotheses 3 (H3) : Liquidity has a significant impact toward dividend payout ratio

2.5 Firm size

An additional aspect that many researchers believe affects dividend policy is firm size. Firm size can be measured by examining total assets. Bon & Hartoko [14] stated if a firms with larger asset bases are generally perceived as more established and credible, thereby attracting greater interest from investors, creditors, and other stakeholders. Large firms tend to be more mature and stable within competitive business environments, often possessing sufficient financial resources to support operations without excessive reliance on internal financing. As a result, such firms are more likely to distribute higher dividends to shareholders [19].

Hypotheses 4 (H4) : Liquidity has a significant impact toward dividend payout ratio

3. RESEARCH METHOD

Data used in this research analysis using secondary data, namely using financials statement that published by banking company that listed on the Indonesia Stock Exchange during 2015 – 2024. Data is collected from Indonesia Stock Exchange's official website (www.idx.co.id), company financial statements published by bank company, and company websites. Sample in this research is 10 from 43 banking companies that listed on Indonesian Stock Exchange 2015 to 2024.

Table 2: Sample

Company Code in IDX	Company
BBCA	PT Bank Central Asia Tbk
BBNI	PT Bank Negara Indonesia (Persero) Tbk
BBRI	PT Bank Rakyat Indonesia (Persero) Tbk
BBTN	PT Bank Tabungan Negara (Persero) Tbk
BDMN	PT Bank Danamon Indonesia Tbk
BJBR	PT Bank Pembangunan Daerah Jawa Barat dan Banten Tbk
BJTM	PT Bank Pembangunan Daerah Jawa Timur Tbk
BMRI	PT Bank Mandiri (Persero) Tbk
MEGA	PT Bank Mega Tbk
SDRA	PT Bank Woori Saudara Indonesia 1906 Tbk

*Source : www.idx.co.id

Table 3. Variable and their proxies

Variable	Proxies	Formulation
DPR	Dividend Payout Ratio	DPR = Total Dividends / Net Income
ROA	Return on Assets	ROA = Net Income / Total Assets
DER	Debt Equity to Ratio	DER = Total Liabilities / Total Equity
LDR	Loan to Deposit Ratio	LDR = Total Loans / Total Deposits
SIZE	Total Assets	SIZE = ln(Total Assets)

This study adopts a quantitative research approach by employing four variables operationalized through five proxies, with their definitions and measurement formulas presented in Table 2. These proxies are used to ensure objective and consistent measurement of the financial characteristics examined in the analysis. The statistical instrument employed in this research is multiple linear regression with the model as follows :

$$DPRit=\alpha+\beta1ROAit+\beta2LEVit+\beta3LIQit+\beta4SIZEit+\epsilon it$$

Where **α** denotes the intercept of the regression equation, and **β_1, β_2, β_3, and β_4** are the regression coefficients of **ROA, LEV, LIQ, and SIZE**, respectively. These coefficients

measure how changes in profitability, leverage, liquidity, and firm size influence dividend payout decisions, holding other factors constant.

4. RESULT AND DISCUSSION

Panel data analysis employs three alternative estimation models: the Common Effect Model, the Fixed Effect Model, and the Random Effect Model [8]. To determine the most appropriate model for estimating the panel data, the Chow test and the Hausman test are conducted. The results of these tests are presented in Tables 4 and 5.

Table 4. Likelihood/Chow Test

Effect Test	Statistic	d.f.	Prob
Cross-section F	**2.848227**	**(9,86)**	**0.0055**
Cross-section Chi-square	**26.087877**	**9**	**0.0020**

Source: Data processed with Eviews-9

Based on the Chow test, the Cross-section F statistic is 2.848 with a probability value of 0.0055, and the Cross-section Chi-square statistic is 26.087 with a probability value of 0.0020. Since both probability values are below the 0.05 significance level ($\alpha = 0.05$), the null hypothesis that the Common Effect Model is appropriate is rejected. This indicates the presence of significant cross-sectional effects; therefore, the Fixed Effect Model (FEM) is more appropriate for estimating the panel data than the Common Effect Model.

Table 5. Hausman Test

Effect Test	Chi. Sq. Statistic	Chi. Sq. d.f.	Prob
Cross-section Random	**15.088090**	**4**	**0.0045**

Source: Data processed with Eviews-9

Based on the Hausman test, Cross-section Random statistic is 15.0888 with a probability value of 0.0045, since both probability values are below the 0.05 significance level ($\alpha = 0.05$), the null hypothesis that the Random Effect Model is appropriate is rejected. Therefore, the Fixed Effect Model (FEM) is more suitable for estimating the panel data.

Table 6. Multiple linear regression results

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-8.242691	3.877682	-2.125675	0.0364
ROA	-30.22269	7.442168	-4.061006	0.0001
LEV	0.106532	0.371817	0.286519	0.7752
LIQ	-0.113531	0.044711	-2.539213	0.0129
SIZE	0.295644	0.120569	2.452073	0.0162
R-squared		0.287020		
Adjusted R-squared		0.179244		

Source: Data processed with Eviews-9

Table 6. showed the result of multiple linear regression result with fixed effect model after the classical assumption test. From the table above we can conclude based on the model :

$$DPRit=-8.2427-30.2227ROAit+0.1065LEVit-0.1135LIQit+0.2956SIZEit+\varepsilon it$$

The regression results indicate that several explanatory variables significantly influence the dividend payout ratio. Return on Assets (ROA) shows a negative and statistically significant effect, with a coefficient of −30.2227 and a probability value of 0.0001. Leverage (LEV) has a positive coefficient of 0.1065 towards dividend payout ratio however, with p-value = 0.7752 > 0.05 it show that leverage don't have significant impact toward dividend payout ratio. Liquidity (LIQ) result have the coefficient of −0.1135 and a p-value of 0.0129 < 0.05, suggesting that liquidity have negative but significant effect to dividend payout ratio. Firm size (SIZE) has a positive and statistically significant coefficient of 0.2956 (p = 0.0162), implying that larger firms tend to have higher values of the dependent variable.

The model produces an R-squared value of 0.2870, indicating that approximately 28.7% of the variation of dividend payout ratio can be explained by ROA, LEV, LIQ, and SIZE and 61.3% can be explained with other variables outside the variable employed in this research.

5. DISCUSSION

Profitability proxied by Return on Assets (ROA) has negative effect but significant effect toward dividend payout ratio. This results shows that even though some banks are profitable some bank tend to retained the profit for internal funding or to strengthen their capital. The results also in line with research by Al-kayed [12] that profitability have negative effect but significant impact toward Islamic bank in Saudi Arabia even though the Islamic bank are in profit they don't give dividend payout ratio because Islamic bank is relatively new and the managers prefer to do retained earning to strengthen capital. However, research by Santosa *et al* [20] states that profitability has a positive and significant effect on the dividend payout ratio of Indonesian banks during the COVID-19 period, indicating that even in times of crisis, banks were able to generate profits and distribute dividends based on their profitability

Leverage proxied by Debt to Equity Ratio (DER) has positive effect but insignificant effect to dividend payout. This suggests that although leverage tends to increase dividend payouts, the insignificant statistical result indicates that the level of debt does not play a decisive role in determining dividend policy. This finding is also consistent with the study by Christopher [21], which reports that leverage has a positive effect on the dividend payout ratio in the banking sector in Lebanon, where higher leverage bank used higher dividend as a positive signal to investors. In contrast, research from Naveenan [22] shows that leverage has a negative impact on the dividend payout ratio in Indian banks, indicating that a higher level of debt increases debt burden and consequently reduces the amount of dividends distributed to investors.

Liquidity has a negative and statistically significant effect on the dividend payout ratio, indicating that banks with higher liquidity levels tend to reduce dividend distributions in order to maintain sufficient cash reserves for operational needs and regulatory compliance. This result is consistent with the study by Budagaga [23], which finds that leverage has a negative effect on the dividend payout ratio in banks across the Middle East and North Africa region, This implies that banks tend to strengthen their capital positions during periods of crisis by reducing dividend payouts in order to maintain liquidity stability. However, this finding is inconsistent with the results of Santoso et al. [20], who report that liquidity has a positive effect on dividend policy. According to their study, higher levels of loans extended by banks increase liquidity,

which in turn leads to higher interest income and profitability, ultimately resulting in higher dividend payouts.

Firm size in this research have positive and significant effect toward dividend payout ratio, in line with research by Gul *et al.* [19] which shows that firm size positively and significantly affects dividend payout in pharmaceutical firms in Pakistan. Larger firm size indicates greater market expansion, enabling firms to access funding more easily from the capital market. This improved access to external financing allows firms to generate higher profits, which can lead to higher dividend distributions.

REFERENCES

[1] A. R. Syah, "An In-depth Overview and Analysis of the Indonesian Banking Sector," vol. 2, no. 1, 2025.

[2] A. Akbar and M. D. Ariefianto, "The Role of Collateralizable Asset, Profitability and Operating Cash Flow on Dividend Policy: A Study on ASEAN Non-Financial Companies," *Int. J. Soc. Sci. Econ. Rev.*, vol. 5, no. 1, pp. 19–28, 2023, doi: 10.36923//ijsser.v5i1.183.

[3] H. Ali, "Since January 2020 Elsevier has created a COVID-19 resource centre with free information in English and Mandarin on the novel coronavirus COVID- 19 . The COVID-19 resource centre is hosted on Elsevier Connect , the company ' s public news and information ," no. January, 2020.

[4] D. Althov Feizal, S. Sudjono, and A. Badawi Saluy, "The Effect of Profitability, Leverage and Liquidity on Dividend Policy for Construction Issuers in 2014-2019," *Dinasti Int. J. Econ. Financ. Account.*, vol. 2, no. 2, pp. 171–184, 2021, doi: 10.38035/dijefa.v2i2.821.

[5] R. Nurchaqiqi and T. Suryarini, "Accounting Analysis Journal The Effect of Leverage and Liquidity on Cash Dividend Policy with Profitability as Moderator Moderating," *Account. Anal. J.*, vol. 7, no. 1, pp. 10–16, 2018, doi: 10.15294/aaj.v5i3.18631.

[6] M. Olivia, D. Putri, and I. G. B. Wiksuana, "the Effect of Liquidity and Profitability on Firm Value Mediated By Dividend Policy," *Am. J. Humanit. Soc. Sci. Res.*, vol. 5, no. 1, pp. 204–212, 2021.

[7] B. M. Dynamics and M. Rafique, "Factors Affecting Dividend Payout : Evidence From Listed Non-Financial Firms of Karachi Stock Exchange © Society for Business and Management Dynamics © Society for Business and Management Dynamics," vol. 1, no. 11, pp. 76–92, 2012.

[8] A. Hermawan, "The Effect of Corporate Social Responsibility , Firm Size , Dividend Policy and Liquidity on Firm Value : Evidence from Manufacturing Companies in Indonesia," vol. 11, no. 6, pp. 325–338, 2020.

[9] F. Miller, H Merton and Modigliani, "The School of Business of the University of Chicago," *J. Bus.*, vol. 31, no. 2, pp. 81–90, 1961.

[10] S. Bhatta and B. R. Duwal, "A systematic review of dividend policy in relation to stock price volatility," *Int. Res. J. Manag. Sci.*, vol. 6, no. 1, pp. 92–104, 2021, doi: 10.3126/irjms.v6i1.42342.

[11] B. Hardy, "Covid-19 bank dividend payout restrictions: effects and trade-offs," *BIS*

Bull., vol. 38, no. 38, 2021, [Online]. Available: https://www.bis.org/publ/bisbull38.pdf.

[12] L. T. Al-Kayed, "Dividend payout policy of Islamic vs conventional banks: case of Saudi Arabia," *Int. J. Islam. Middle East. Financ. Manag.*, vol. 10, no. 1, pp. 117–128, 2017, doi: 10.1108/IMEFM-09-2015-0102.

[13] Susellawati, D. P. Sari, S. Di. Nabella, and A. H. Fadlilah, "The Effect of Profitability, Liquidity, Leverage, and Activity Ratios on Dividend Policy in Manufacturing Companies in the Food and Beverage Industry Sector Listed on the Indonesia Stock Exchange in the 2016-2020 Period," *J. Mantik*, vol. 6, no. 2, pp. 1365–1375, 2022.

[14] S. F. Bon and S. Hartoko, "The Effect of Dividend Policy, Investment Decision, Leverage, Profitability, and Firm Size on Firm Value," *Eur. J. Bus. Manag. Res.*, vol. 7, no. 3, pp. 7–13, 2022, doi: 10.24018/ejbmr.2022.7.3.1405.

[15] F. Prasetya Margono and R. Gantino, "Influence of Firm Size, Leverage, Profitability, and Dividend Policy on Firm Value of Companies in Indonesia Stock Exchange," *Copernican J. Financ. Account.*, vol. 10, no. 2, pp. 45–61, 2021, doi: 10.12775/cjfa.2021.007.

[16] F. Affandi, B. Sunarko, and A. R. Y. Yunanto, "The Impact of Cash Ratio , Debt To Equity Ratio , Receivables Turnover , Net Profit Margin , Return On Equity , and Institutional Ownership To Dividend Payout Ratio," vol. 1, no. 4, pp. 1–11, 2018.

[17] G. P. Tahu, "Effect of Liquidity , Leverage and profitability to The Firm Value (Dividend Policy as Moderating Variable) in Manufacturing Company of Indonesia Stock Exchange," vol. 8, no. 18, pp. 89–98, 2017.

[18] A. Djazuli and D. Dodi, "The Effect of Liquidity, Solvency and Profitability on Dividend in the Manufacturing Listed Firms on the Indonesian Stock Exchange," *Int. J. Financ. Res.*, vol. 1, no. 1, pp. 15–32, 2020, doi: 10.47747/ijfr.v1i1.19.

[19] S. Gul, I. Ullah, H. Gul, and S. Rasheed, "Factors Affecting Dividend Policy: Empirical Study from Pharmaceutical's Companies in Pakistan (PSX)," *Eur. J. Bus. Manag. Res.*, vol. 5, no. 5, pp. 1–6, 2020, doi: 10.24018/ejbmr.2020.5.5.464.

[20] P. B. Santosa, I. Rini, D. Pangestuti, and S. Wahyudi, "Dividend policy in Indonesian banking sector during COVID-19 pandemic period Dividend policy in Indonesian banking sector during COVID-19 pandemic period," *Cogent Soc. Sci.*, vol. 9, no. 2, 2023, doi: 10.1080/23311886.2023.2272657.

[21] L. L. Banks and C. Maladjian, *Determinants of Dividend Policy : An Empirical Study on The Lebanese Listed Banks*, Faculty of Business Administration & Economics Graduate Division Bordeaux Management School Institute of International Business,"2015.

[22] N. Rajput, G. Das, and P. V. Patil, "Determinants of Dividend Policy of Banks-Evidence from India," vol. 20, no. May, pp. 63–75, 2021.

[23] A. R. Budagaga, "Determinants of banks ' dividend payment decisions : evidence from MENA countries," 2020, doi: 10.1108/IMEFM-09-2019-0404.

DETERMINANTS OF DIVIDEND POLICY IN THE BANKING SECTOR LISTED ON THE INDONESIAN STOCKS EXCHANGE 2015-2024

Graduate Student, M Alfan Haidar Dhofir

Karabük University, 2328247005@ogrenci.karabuk.edu.tr - ORCID: 0009-0002-9554-1696

Prof. Dr. Serhan GÜRKAN

Karabük University, serhangurkan@karabuk.edu.tr - ORCID: 0000-0003-8765-4321

ABSTRACT

The banking sector in Indonesia is considered one of the main pillars supporting the country's financial system, due to the wide variety of services it provides to the public. Dividend policy is a managerial decision that determines how much of a company's earnings are distributed to investors and how much are retained for future growth. Dividend policy remains an unresolved issue, as its outcomes may vary depending on economic conditions and the sector being examined. The purpose of this study is to investigate and examine the impact of profitability, leverage, liquidity, and firm size on dividend policy in the Indonesian banking sector. This study employs a quantitative approach using secondary data obtained from financial statements. A purposive sampling method is used, resulting in a sample of 10 banking companies with 100 observations listed on the Indonesian Stock Exchange over a 10-year period from 2015 to 2020. Panel data regression analysis is conducted using EViews 9. The results show that firm size has a positive and significant effect on dividend policy, while profitability and leverage have negative but significant effects on dividend policy. Furthermore, liquidity has a positive but insignificant effect on dividend policy. Based on these findings, the results highlight the importance of effective fund management in balancing company growth and shareholder expectations. This research contributes theoretically and practically by providing insights for investors and banking management in understanding the determinants of dividend policy for future decision-making.

Keywords: Dividend policy, Profitability, Liquidity, Leverage, Size, Banking

BITCOIN ile SEÇİLİ HİSSE SENETLERİ ARASINDA UZUN DÖNEMLİ İLİŞKİ: RALS BİRİM KÖK VE EŞBÜTÜNLEŞME TESTLERİNDEN BULGULAR

Arş. Gör. Dr. Hüseyin İÇEN

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, İstanbul

ORCID: 0000-0002-8982-8386

Arş. Gör. Buğra POLAT

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, İstanbul

ORCID: 0000-0003-4216-2633

ÖZET

Bu çalışmada 2014-2025 döneminde Bitcoin'in Tesla, Nvidia ve MicroStrategy olmak üzere seçili hisse senetleri arasındaki eşbütünleşme ilişkisi incelenmektedir. Çalışmanın amacı Bitcoin ile hisse senetleri arasındaki dinamikleri belirlemek ve aralarındaki uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını anlamaktır. Finansal serilerin çoğu zaman normal dağılım varsayımını sağmamasından dolayı bu çalışmada klasik birim kök testlerinin yanı sıra RALS (Residual Augmented Least Squares) birim kök ve eşbütünleşme testlerinden yararlanılmıştır. Bulgular Bitcoin ve hisse senetleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu, diğer bir ifade ile uzun dönemli bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Bu bulgular, politika yapıcılar ve yatırımcılar için portföy çeşitlendirme stratejileri ve piyasalar arasındaki dinamiklerin değerlendirilmesi bakımından önemli bilgiler sunmaktadır. Sonuçlar genel olarak son dönemde popüler hale gelen dijital varlıklar ve geleneksel finans piyasalarının bileşenleri arasındaki ilişkilerin dinamiklerini sunmaktayken çeşitli finansal piyasalar arasındaki yatırım planlaması potansiyelini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bitcoin, Hisse Senedi, Normallik, Eşbütünleşme

LONG-RUN RELATIONSHIP BETWEEN BITCOIN AND SELECTED STOCKS: EVIDENCE FROM RALS UNIT ROOT AND COINTEGRATION TESTS

ABSTRACT

This study examines the cointegration relationship between Bitcoin and selected stocks-namely Tesla, Nvidia, and MicroStrategy-over the period 2014-2025. The main objective of the study is to identify the dynamics between Bitcoin and these equities and to determine whether a long-run relationship exists among them. Since financial time series often fail to satisfy the normality assumption, the study employs not only conventional unit root tests but also Residual Augmented Least Squares (RALS)-based unit root and cointegration tests. The findings

indicate the existence of a cointegration relationship between Bitcoin and the selected stocks, implying the presence of a long-run equilibrium relationship. These results provide important insights for policymakers and investors in terms of portfolio diversification strategies and the evaluation of inter-market dynamics. Overall, the findings shed light on the evolving relationship between digital assets, which have gained increasing popularity in recent years, and traditional financial market instruments, while also highlighting the investment planning potential across different financial markets.

Keywords: Bitcoin, Stock Market, Normality, Cointegration

Giriş

Teknolojik ilerlemeler ve küreselleşmenin etkisiyle ekonomik etkileşim artmış ve finansal varlıklar arasındaki ilişkiler daha da belirginleşmiştir. Kripto paralar daha düşük maliyetler ve daha hızlı işlemler gibi avantajlar sunarken düzenleyici belirsizlik, güvenlik riskleri ve fiyat oynaklığı gibi zorluklarla da karşı karşıyadır (Nawaz vd., 2025). İlk dönemlerinde teknolojik bir yenilik olarak değerlendirilen Bitcoin zamanla işlem hacmi, piyasa derinliğinin artması ve aracılık/işlem platformlarının çeşitlenmesiyle birlikte finansal sistemin bir parçası haline gelmiş ve yatırım aracı olma özelliği pekişmiştir. Bu gelişmeler Bitcoin fiyatının kripto para ekosisteminin dinamiklerinin yanı sıra küresel ekonomik aktiviteler, belirsizlik algısı, yatırımcıların risk iştahı ve portföy tercihleri gibi finansal piyasaları şekillendiren unsurlarla da etkileşime girebileceği düşüncesini güçlendirmiştir. Dolayısıyla Bitcoin'in faiz oranları ve döviz kurları gibi finansal değişkenlerle ve hisse senedi ile emtia piyasalarındaki fiyat hareketleriyle kurduğu ilişkinin niteliği, Bitcoin'in alternatif bir finansal varlık haline gelip gelmediği sorusunu kritik kılmaktadır.

Kripto para piyasalarını düzenleyici değişikliklerin yaşanmasıyla birlikte literatürdeki çok sayıda çalışmada Bitcoin'in finansal varlıklarla olan ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Kılıç ve Çütcü (2018), Bitcoin ile BIST100 arasındaki uzun dönemli ilişkiyi 2012–2017 dönemi günlük verilerini kullanarak incelemiştir. Engle–Granger (1987) ve Gregory–Hansen (1996) eşbütünleşme testlerinden elde edilen bulgular Bitcoin ile BIST-100'ün eşbütünleşik olmadığını göstermektedir. Korkmazgöz vd. (2022) ise 2012-2021 yılları arasında Bitcoin ile Borsa İstanbul 100 fiyat endeksi, Borsa İstanbul Mali fiyat endeksi ve Borsa İstanbul Teknoloji fiyat endeksi arasındaki uzun dönem ilişkisini ARDL sınır testi aracılığıyla incelemektedir. Sonuçlar Bitcoin ile BIST Mali endeksi arasında uzun dönemli ilişki olduğunu, Bitcoin ile BIST-100 ve BIST Teknoloji endeksleri arasında ise uzun dönemli ilişkinin bulunmadığına göstermektedir. Bu sonuçlar BTC'nin portföy çeşitlendirmesi bakımından değerlendirilebileceğine işaret etmektedir. Ayrıca Farklı ülke ya da endekslerin değişik dönemlerde ele alındığı çalışmalardan çeşitli bulgular elde edilmiştir. Öget ve Kanat (2018), 2013–2017 yılları arasında Bitcoin'in ile Türkiye ve G7 borsaları arasındaki ilişkiyi Johansen Eşbütünleşme testiyle ele almaktayken sonuçlar ülke borsaları ile BTC arasında eşbütünleşme ilşkisi bulunmadığını göstermektedir. Kartal ve Yağlı (2021) BTC ile BRICS ülkeleri ve Türkiye borsa endeksi için 2013-2019 yılları aylık verilerini kullanrak ele aldığı çalışmasında Johansen Eşbütünleşme yöntemini kullanmıştır. Elde edilen sonuçlar BTC ile ele alınan ülkelerin borsa endeksleri arasında uzun dönemli ilişki olduğunu göstermektedir. Thaker ve

Mand (2021) 2010-2019 dönemi günlük verilerini aracılığla ele aldığı çalışmasında Japonya, Kore, Singapur, Filipinler ve Hong Kong olmak üzere seçili Asya ülke endeksleri ile Bitcoin arasında uzun dönemli ilişki olduğunu ifade etmektedir. Dirican ve Canoz (2017), Bitcoin fiyatı ile en büyük işlem hacmine sahip beş ülke endeksi BIST 100 ve S&P500 endeksi arasındaki ilişkiyi 2013-2017 döneminde ARDL testi çerçevesinde ele almış ve China A50, Dow30, Nasdaq100 ve S&P500 endeksleri için uzun dönemli ilişki olduğunu, BIST100, FTSE100 ve NIKKEI225 için ise uzun dönemli ilişki bulunmadığını göstermiştir. Akkaya & Tuna (2023) 2016-2022 aylık verileri aracılığıyla Bitcoin fiyatı ile Türkiye ve G-7 ülkeleri hisse senedi endeksleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Johansen eşbütünleşme testinden elde edilen bulgular Bitcoin ile BIST100 (Türkiye), CAC40 (Fransa), DOWJONES (ABD), DAX (Almanya), FTSE (Birleşik Krallık), INVIT40 (İtalya), NASDAQ (ABD), NIKKEI225 (Japonya) ve TSX (Kanada) ülkeleri hisse senedi endekslerinin eşbütünleşik olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı Bitcoin ile seçili hisse senetleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunup bulunmadığını ortaya koymaktır. Bu çerçevede normal dağılım varsayımının sağlanmaması durumunda geleneksel yöntemlerin yaşadığı güç kaybını gidermek için geliştirilen RALS (Residual Augmented Least Squares) birim kök ve eşbütünleşme testleri tercih edilmektedir. Bu yaklaşım sayesinde Bitcoin'in ilgili hisse senetleri ile uzun dönemli bir ilişki içinde olup olmadığı değerlendirilebilmektedir. Çalışmanın geri kalan kısmında sırasıyla literatür özeti, veri seti ve yöntem, ampirik bulgular ve sonuç bölümüne yer verilmektedir.

Veri ve Yöntem

Bitcoin (BTC) kripto varlıklara yönelik yatırım stratejilerini ve risk tercihlerini şekillendiren bir varlık olarak ele alınabilmektedir. Diğer yandan BTC'nin piyasa duyarlılığı bakımından Tesla (TSLA) ve Nvidia (NVDA) gibi hisse senetleri ile benzer uzun dönem dinamiklerini paylaşması olasıdır. Tesla'nın bilançosunda Bitcoin bulundurması değer aktarımı çerçevesinde de ele alınabilir. Benzer şekilde MicroStrategy (MSC) iş modeli ve bilanço stratejisi dikkate alındığında BTC ile doğrudan ilişkili bir şirket olarak öne çıktığından, kripto varlık piyasasındaki dalgalanmalarla uzun dönemli ilişki içinde olma potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla BTC ile seçili hisse senetleri arasındaki uzun dönemli ilişkinin sınanması kripto varlıklar ile geleneksel finansal varlıklar arasındaki birlikteliği genel bir çerçevede değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Çalışmada BTC ile seçili hisse senetleri olan TSLA, NVDA ve MSC arasındaki eşbütünleşme ilişkisini incelenmektedir. Bu amaçla her bir seri için 2013-2024 dönemine ait aylık kapanış fiyatlarına ilişkin veriler Yahoo Finans web sitesi (https://finance.yahoo.com/) üzerinden alınmıştır. Analize dahil edilen tüm seriler logaritmik formda alınmış olup özet istatistikler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera	Min	Max
BTC	26889,190	31521,078	1,291	3,643	40,097	217,464	115758,203
NVDA	32,311	49,974	1,869	5,309	109,364	0,441	202,479

TSLA	136,823	133,236	0,629	2,149	13,067	12,344	481,200
MSC	63,167	95,529	2,335	7,400	233,333	11,810	404,230

Çalışmada kullanılan Banerjee vd. (2017) FADL eşbütünleşme testinde Banerjee vd. (1998)'in ADL yaklaşımı fourier fonksiyonlarıyla genişleterek zaman serilerindeki yumuşak yapısal değişimleri modele dâhil edilmektedir.

$$d(t) = \gamma_0 + \sum_{k=1}^{q} \gamma_{1,k} \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \sum_{k=1}^{q} \gamma_{2,k} \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) \qquad 1.1$$

Fourier terimlerinin dahil edildiği deterministik bileşen $d(t)$ Denklem 1.1'deki gibi ifade edilmekteyken ele alınan eşbütünleşme denklemi aşağıdaki gibi gösterilmektedir.

$$\Delta y_t = d(t) + \delta y_{t-1} + \theta x_{t-1} + \sum_{i=0}^{s} \phi_i \Delta x_{t-i} + \sum_{j=1}^{p} a_j \Delta y_{t-j} + \varepsilon_t \qquad 1.2$$

Burada eşbütünleşme olmadığını ifade eden $\delta = 0$ temel hipotezi τ_{ADL} test istatistiği aracılığıyla sınanmaktadır.

$$\tau_{ADL} = \frac{\hat{\delta}}{\mathrm{se}(\hat{\delta})} \qquad 1.3$$

Pek çok finansal zaman serisinde hata terimleri normal dağılım varsayımını sağlamamaktadır. RALS yaklaşımı normal dağılmayan hata yapısına ilişkin bilgiyi modele dahil ederek alternatif testlere kıyasla daha iyi bir performans sunmaktadır(Lee vd., 2015). RALS-FADL yaklaşımı hata terimlerinin normal dağılmadığı durumlar için Yılancı vd. (2023) tarafından Banerjee vd. (2017) çalışmasının genişletilmesiyle oluşturulmaktadır. Burada Im and Schmidt (2008)'den hareketle kalıntılar aracılığıyla RALS terimleri elde edilmektedir.

$$\hat{w}_t = [\hat{e}_t^2 - m_2, \hat{e}_t^3 - m_3 - 3m_2\hat{e}_t]' \qquad 1.4$$

Elde edilen $\hat{w}_t$ denklem 1.2'ye ilave edilerek RALS eşbütünleşme regresyon modeline ulaşılmaktadır;

$$\Delta y_t = \gamma_0 + \gamma_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \delta_1 y_{t-1} + \gamma' x_{t-1} + \varphi' \Delta x_t + \hat{w}_t' \eta + v_t \qquad 1.5$$

$$\tau_{\text{RALS-Fourier-ADL}} = \rho \tau_{\text{Fourier-ADL}} + \sqrt{1-\rho^2} Z \qquad 1.6$$

Burada test istatistiği en küçük kareler kullanılarak tahmin edilmekteyken ρ hata terimleri arasındaki korelasyon katsayısını göstermektedir.

Ampirik Bulgular

Çalışmada serilerin birim kök durağanlık analizi için Enders ve Lee (2012) FADF testi ve Im

vd. (2014) RALS-ADF birim kök testleri uygulanmıştır. Uzun dönemli ilişkilerin tahmini için ise FADL ve RALS-FADL eşbütünleşme testleri kullanılmıştır.

Tablo 2: Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	k	F	FADF	ADF (Düzey)	ADF (1. Fark)	ρ^2	$\tau_{RALS-ADF}$	Jarque-Bera
BTC	3	8.7365***	-3.1728	-2.3085	-10.1551	0.9935	-1.8099	0.25
NVDA	1	4.4639	-1.7618	-2.0328	-10.8618	0.8968	-2-2094	9.92
TSLA	2	6.3438	3.4407	-2.1197	-4.6160	0.9308	-2.0229	5.18
MSC	3	4.1305	-1.8382	-1.8717	-12.4251	0.7748	-1.9278	21.90

Not: ADF testinde AIC bilgi kriteri kullanılmıştır. FADF testi için %1, %5 ve %10 kritik değerler sırasıyla k=1 −4.95 −4.35 −4.05; k=2 −4.69 −4.05 −3.71; k=3−4.45 −3.78 −3.44. F testi için %1, %5 ve %10 kritik değerler sırasıyla; 12.21 9.14 7.78. RALS-ADF için %1, %5 ve %10 kritik değerler sırasıyla; 0.9 için: 3.979 3.384 3.076. 0.8 için: 3.898 3.304 2.991

Tablo 2'de yer alan birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenlerin düzey değerlerinde birim köklü olduğu, birinci farkında ise durağan hale geldiği görülmektedir. Dolayısıyla değişkenlerin I(1) olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle RALS-ADL ve RALS-FADL eşbütünleşme testleri uygulanmış ve bulgular Tablo 3'te raporlanmıştır.

Tablo 3: Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Değişken	k	$FADL\ test\ istatistiği$	$RALS-FADL\ test\ istatistiği$	Rho
$BTC\ NVDA$	1	-4.2581***	-4.1860	0.99
$BTC\ TSLA$	1	-5.0968**	-4.9368**	0.98
$BTC\ MSC$	3	-3.9018*	-3.8778*	0.99

FADL testi testi k=1 için %1, %5 ve %10'e göre kritik değerler sırasıyla −5.17 −4.55 −4.24; ve k=3 için −4.79 −4.11 −3.76. RALS-FADL testi k=1 ve p=1 için %1, %5 ve %10 için kritik değerler sırasıyla -5.146, -4.569, -4.238. k=3 ve p=1 için %1, %5 ve %10 için kritik değerler sırasıyla -4.845, -4.158, -3.783 ***,**,* sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Eşbütünleşme testlerine ilişkin sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde bulgular uzun dönemli ilişkinin varlığına yönelik kanıtlar sunmaktadır. FADL testi sonuçları BTC'nin $NVDA$, $TSLA$ ve MSC hisse senetleri ile eşbütünleşik olduğunu göstermektedir. RALS-FADL testine göre ise BTC'nin $TSLA$ ve MSC hisse senetleri ile eşbütünleşik olduğu anlaşılmaktayken, BTC ile $NVDA$ hisse senedi arasında uzun dönemli ilişki olmadığı görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada 2014-2025 döneminde aylık veriler kullanılarak Bitcoin'in seçili hisse senetleri ile uzun dönemli ilişkisi, normal dağılım varsayımının sağlanmaması halinde güçlü sonuçlar üreten RALS yaklaşımı ile ele alınmıştır. Analizin ilk aşamasında serilerin birim kök özellikleri ADF testinin yanı sıra yapısal kırılmaları dikkate alan FADF testi ile normal dağılmamayı dikkate alan RALS-ADF testleri incelenmiş ve tüm serilerin birinci farkında durağan hale geldiği belirlenmiştir. Düzey değerlerinde birim köklü olan hisse senetleri arasındaki uzun dönemli ilişki FADL ve RALS-FADL eşbütünleşme testleri aracılığıyla incelenmiştir. FADL

Eşbütünleşme testinde elde edilen bulgular BTC ile ele alınan hisse senetleri olan NVIDIA, TESLA ve MicroStrategy'nin uzun dönem ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca RALS-FADL eşbütünleşme test sonuçlarına göre BTC ile TESLA ve MicroStrategy'nin eşbütünleşik olduğu ancak BTC ile NVIDIA arasında uzun dönemli anlamlı bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Genel olarak BTC ile finansal piyasaların bileşenleri arasındaki ilişkili olduğunu, fiyat hareketlerinin uzun dönemde bağımsız olmayabileceğini ifade etmektedir. Bu durum yatırımcılar çerçevesinden portföy çeşitlendirmesi bakımından ele alınabilir. Diğer yandan sonuçlar şokların varlıklar arasında yayılma potansiyeli bulunduğuna da işaret etmektedir.

Kaynakça

Akkaya, M., & Tuna, İ. (2023). G7 (Gelişmiş 7) Ülkeleri Hisse Senedi Borsaları ile Bitcoin Fiyatı Arasındaki İlişkinin Analizi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(3), 949-959.

Banerjee, A. Dolado, J. & Mestre, R. (1998). Error-correction Mechanism Tests for Cointegration in a Single-equation Framework. Journal of Time Series Analysis, 19(3): 267-283.

Banerjee, P., V. Arčabić, & H. Lee. (2017). Fourier ADL Cointegration Test to Approximate Smooth Breaks with new Evidence from Crude oil Market. Economic Modelling, 67:114–124.

Dirican, C., & Canoz, I. (2017). The cointegration relationship between Bitcoin prices and major world stock indices: An analysis with ARDL model approach. Journal of Economics Finance and Accounting, 4(4), 377-392.

Engle R. ve Granger C. (1987). Cointegration And Error-Correction: Representation, Estimation And Testing. Econometrica, 55(2), 251-276.

Enders, W., & Lee, J. (2012). The flexible Fourier form and Dickey–Fuller type unit root tests. Economics Letters, 117(1), 196-199.

Gregory, Allan W. and Bruce E. Hansen (1996). Residual-based tests for cointegration in models with regime shifts. Journal of Econometrics. Vol: 70 (1). 99-126.

Im, K. S., and P. Schmidt. (2008). More Efficient Estimation under non-normality When Higher Moments Do Not Depend on the Regressors, Using Residual-Augmented Least Squares. Journal of Econometrics, 144:219–233.

Im, K.S., Lee, J. and Tieslau, M.A. (2014). More powerful unit root tests with non-normal errors. In R.C. Sickles and W.C. Horrace (Eds.), Festschrift in honor of Peter Schmidt econometric methods and applications (pp. 315-342). New York: Springer.

Kartal, C., & Yağlı, B. (2021). Bitcoin ile Türkiye ve BRICS Ülkeleri Borsa Endeksleri Arasındaki Eşbütünleşme İlişkisi. Pearson Journal, 6(11), 21-34.

Kılıç, Y., & Çütcü, İ. (2018). Bitcoin fiyatları ile Borsa İstanbul Endeksi Arasındaki Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 13(3), 235-250.

Korkmazgöz, Ç., Şahin, S., & Ege, İ. (2022). Bitcoin ve Borsa İstanbul Endeksleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 24(1), 89-108.

Lee, H., Lee, J. & Im, K. (2015). More Powerful Cointegration Tests with Non-Normal Errors. Studies In Nonlinear Dynamics & Econometrics, 19(4), S.397-413.

Thaker, H.M.T. & Mand, A.A. (2021). Bitcoin and stock markets: a revisit of relationship. Journal of Derivatives and Quantitative Studies: Seonmul yeon'gu, Vol. 29 No. 3 pp. 234–256.

Nawaz, A., Alim, W., Abbas, S., Shah, S. M., & Khan, S. N. (2025). Cryptocurrency Market Spillovers to Stock Indexes: A Co-Integration Analysis in the Context of Global and Asian Markets. Journal of Asian Development Studies, 14(3), 1631-1649.

Öget, E., & Kanat, E. (2018). Bitcoin ile Türkiye ve G7 Ülke Borsaları Arasındaki Uzun ve Kısa Dönemli İlişkilerin İncelenmesi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(3), 601-614.

Yilanci, V., R. Ulucak, Y. Zhang, and V. Andreoni. (2023). The Role of Affluence, Urbanization, and Human Capital for Sustainable Forest Management in China: Robust Findings from a new Method of Fourier Cointegration. Sustainable Development, 31 (2): 812–824.

İKTİSATÇI BURHAN ULUTAN'IN PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE DEVLETÇİLİĞİN GELİŞİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Bengü Doğangün Yasa

Kocaeli Üniversitesi, bengudogangun@gmail.com- 0000-0003-4883-9449

ÖZET

Kendi kurallarına göre işleyen piyasaların varlığı ile piyasaların işleyişi aşamasındaki devlet müdahalesi ihtiyacı iktisat düşüncesinin tarihsel düzlemde karşılaştığı en önemli sorunsaldır. Piyasa ekonomisinin kurulması sürecinde piyasa dışından yapılacak müdahalelerin gerekliliği, yapılacak müdahalenin boyutu ve kullanılacak müdahale araçları iktisat biliminin teorik ve pratik kritiğinde tartışılagelmiştir. Bu bağlamda küresel ekonomik ilişkilerden kaynaklanan dışsal sebeplerin yanında ekonomilerin içsel nitelikleri de belirleyici olmaktadır. Türkiye'de 1930'lu yılların getirdiği pek çok içsel ve dışsal belirleyici devletçilik modelinin uygulanmasında etkili olmuştur. Sanayileşmenin itici gücünü oluşturan devletçilik sınai alanda yarattığı ilerleme yanında alt yapı yatırımları, enerji üretimi, bankacılık gibi alanlarda da iyileşme sağlayarak özel kesimin gelişmesini hızlandırmıştır. Türkiye'de devletçilik modeli ekonominin gerektirdiği şartlara bağlı olarak değişiklikler gösterse de devlete ait pek çok kaynakta temel hedefin özel kesim üzerinden sağlanacak ekonomik büyüme hedefi olduğu vurgulanmıştır. Pragmatik kaygılarla yürütülen bu süreçte modelin uygulanışında etkili olan yönetici elit arasında bulunan isimlerden biri de İktisatçı Burhan Ulutan'dır. Ulutan üniversite eğitiminin ardından maliye müfettişi olarak göreve başlamış, kamu ve özel kesime ait kuruluşlarda yönetici olarak görev almıştır. İktisat alanında akademik çalışmaları da bulunan Ulutan, Türkiye'de devletçiliğin gelişiminde etkili olmuştur. Ulutan'ın devletçilik konusundaki akademik yazını Türkiye'de uygulanmış olan devletçilik modeliyle uyum göstermektedir. Ulutan tarafından ana hatları çizilen devletçilik perspektifine göre devlet iktisadi sahada mutlaka yer almalıdır. Devlet uzun vadede özel sermayeyi destekleyici biçimde hareket ederek oluşumuna katkı sağladığı ekonomik birikimi özel kesime devretmelidir. Bu anlayışa göre devlet ve özel sektörün uzlaşmacı nitelikleriyle ortak hareket etmeleri ve ülkenin menfaatlerini gözetmeleri esastır. Bu çalışmanın amacı Ulutan'ın çizdiği perspektifi ve devletçilik modelinin belirlenmesinde yarattığı etkiyi incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Devletçilik, Liberalizm, Burhan Ulutan, piyasa ekonomisi, devlet müdahaleciliği.

DEVELOPMENT OF STATISM IN TÜRKİYE FROM THE PERSPECTIVE OF ECONOMIST BURHAN ULUTAN

ABSTRACT:

The existence of markets that operate according to their own rules and the need for state intervention in the functioning of markets are the most important problems that economic thought has encountered historically. The necessity of interventions to be made from outside the market in the process of establishing a market economy, the extent of the intervention to be made and the intervention tools to be used have been discussed in the theoretical and practical critique of economics. In this context, in addition to the external reasons originating from global economic relations, the internal characteristics of economies are also determinant. Many internal and external determinants brought about by the 1930s in Türkiye have been effective in the implementation of the statism model. The statism that constitutes the driving force of industrialization has accelerated the development of the private sector by providing improvements in areas such as infrastructure investments, energy production and banking, as well as the progress it has created in the industrial field. Although the statism model in Türkiye has changed depending on the conditions required by the economy, it has been emphasized in many state-owned sources that the main goal is the economic growth target to be achieved through the private sector. One of the names among the ruling elite who has been effective in the implementation of the model in this process carried out with pragmatic concerns is the economist Burhan Ulutan. After completing his university education, Ulutan started working as a financial inspector and worked as a manager in public and private institutions. Ulutan, who also has academic studies in the field of economics, has been influential in the formation and development of statism in Türkiye. Ulutan's academic literature on statism is consistent with the statism model applied in Türkiye. The purpose of this study is to examine the perspective drawn by Ulutan and the impact it has created in determining the statism model.

Key Words: Statism, Liberalism, Burhan Ulutan, market economy, state interventionism

1. Giriş

Türkiye 1930'lu yılarla birlikte, 1929 Büyük Buhranının da yarattığı iktisadi dönüşüm çerçevesinde devletçilik modelini benimsemiştir. 1929 Buhranı güçlü bir dışsal faktör olarak önemli bir belirleyici olsa da Türkiye ekonomisinin içsel unsurları da bu dönüşümde önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda 1923-1929 arası uygulanan liberal politikaların sanayileşme başta olmak üzere amaçlanan iktisadi politikalara ulaşılmasını sağlayamaması en temel içsel belirleyici olmuştur.

Devletçilik 1931 yılında CHP Kurultayı kararı ile parti siyaseti olarak kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. 1930'lu yıllara kadar yöneticiler tarafından pek çok kez dile getirilen devletçilik, bu kurultayda Kemalizm'in altı ilkesinden biri olarak tanımlanarak ilk kez parti programına girmiştir. Devletçilik milli menfaatlerin yüksek olduğu iktisadi sahalarda devletin aktif biçimde rol alması şeklinde tanımlanmıştır (Uzun, 2017: 284).

Devletçilik 1930'lu yılların getirdiği yeni süreçte dışa kapalı sayılabilecek bir yapı içerisinde ağırlıklı olarak iç kaynaklarla finanse edilen sanayileşmenin itici gücünü oluşturmuştur. İmalat sanayindeki gelişmeyi hazırlayan devletçilik Türkiye ekonomisinin gelişmesine sunduğu katkılar yanında, özel kesimin gelişmesini de hızlandırmıştır. Ayrıca yer altı kaynaklarının kullanımı, enerji üretimi, ulaştırma, sulama, haberleşme, tarım ve bankacılık gibi çok geniş bir alanda bütüncül biçimde üretim artışı sağlanmıştır (Kazgan, 2009: 70-73).

Uygulamaya konulan devletçilik programı zaman içerisinde ekonominin gerektirdiği şartlar neticesinde değişiklikler göstermiştir. Devlet milli ekonomi menfaatlerini gözetmek adına gerekli tüm sektörlerde doğrudan yatırımcı görevini üstlenecektir. Program özel teşebbüsün devlet teşebbüsleriyle eşit şartlar altında çalışması ve özel teşebbüs eliyle yapılacak tüm iktisadi faaliyetlerin teşvik edilmesi esasına dayanmaktadır. Özel teşebbüslerin korunması hususunda en önemli sınır tekelleşmedir. Devlet işletmelerinin temel hedefi piyasada mal arzının artması ve fiyat artışlarının önüne geçilmesidir. Bu bağlamda önemli bir hedef enflasyonu engellemektir. Devletçiliğin uygulanmasında en önemli faaliyetlerden biri kooperatifçilik olarak belirtilmiştir. Ekonominin her alanında kooperatifler kurulması kararlaştırılmıştır. Sanayileşme hedefine hız vermek, bu bağlamda sanayi faaliyetlerine destek vermek ve teşvik sağlamak ana amacı taşımaktadır (BCA, 490-1-0-0. 226-894-1).

Türkiye'de devletçiliğe ilişkin genel perspektifin belirlenmesinde pragmatik hedefler temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu yapının sürdürülmesinde Cumhuriyet sonrası süreçte yönetici kademelerinde görev yapan pek çok ismin de katkısı büyüktür. Türkiye'de iktisat politikalarının oluşum sürecinde siyasi ve akademik düzlemde etkisi olan isimlerden biri de Burhan Ulutan'dır. Ülkenin yetiştirdiği önemli iktisatçılardan biri olan Ulutan, Hazine Müsteşarlığı ve Etibank Genel Müdürlüğü gibi üst düzey görevlerde bulunmuş, aynı zamanda Türk İktisat literatürüne iktisadi düşünce tarihi alanı başta olmak üzere çeşitli akademik çalışmalar kazandırmıştır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de devletçiliğin gelişim sürecini Ulutan'ın çizdiği perspektif üzerinden değerlendirmektir. Bu bağlamda Ulutan tarafından kaleme alınan devletçiliğe ilişkin rapor ve çeşitli gazete-dergilerde yayınlanan yazıları incelenecektir.

2. İktisatçı Burhan Ulutan'ın Hayatı:

Burhan Ulutan eğitimi ve icra ettiği görevleriyle yaşadığı dönemin iktisadi şartlarını tahlil edecek nadir Türk iktisatçılardan biridir. 1915 yılında Kırşehir'de doğan Ulutan, Mustafa Kemal Atatürk'ün ''Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadî zaferlerle taçlandırılmadıkça payidar olamaz." ifadesinden oldukça etkilenmiş, lise yıllarından itibaren Türkiye için güçlü bir ekonominin hayalini kurmuştur (Ülgen, 2011: 20).

Mülkiye Mektebi'nde üniversite eğitimini tamamlayan Ulutan mezuniyeti sonrasında memuriyete atanmış, maliye müfettişi olarak çalışma hayatına devam etmiştir. Bu süreçte İktisat alanında okumalar yapan Ulutan, London School of Economics'de konuk öğrenci olarak eğitim almıştır. İktisadi ve mali konularda çalışmalarına devam eden Ulutan 1953 yılında Hazine Genel Müdür Yardımcısı olmuş, ilk eseri olan İstihsal Faktörleri ve İnsan Zekâsı isimli broşürü yayınlanmıştır. Bankacılığın Tekamülü, Bankalar Kanunun Şerh ve İzahı memuriyeti sırasında yazdığı diğer eserlerindendir (https://www.mmd.org.tr).

Ulutan 1950'li yıllarda yöneticilerin dikkatini çekmiş ve takdir edilen bürokratlardan biri olarak gösterilmiştir. DP yönetimi sırasında 4 yıl Uluslararası Para Fonu müşavirliği yapmıştır. 1956-1959 yılları arasında Çimento Sanayi Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuştur. 1959-1960 yıllarında Etibank Genel Müdürü olarak görev yapmış, süreç boyunca Etibank'ın yüksek bir kar elde etmesini sağlamıştır (Ülgen, 2011: 21-23). 1954 yılında Hazine Müsteşarı olarak Uluslararası Para Fonu ile Türkiye'nin kambiyo kontrol sistemi hakkında yapılan görüşmelere katılmıştır (BCA, 30.18.1.2, 134.105.5). Kırşehir Ahilik Bayramı Sempozyumunda 'Ahiliğin Ekonomik Önemi' isimli bildiriyi sunmuştur. Ahi Evran'ın ahilik modelinden etkilenerek Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği ve T.C. Bankalar Birliği'nin kurulmasını sağlamıştır (Ülgen, 2011: 24).

Ulutan Bankalar Kanunu ile Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu'nun hazırlık süreçlerine önemli katkılarda bulunmuştur. 1960 yılında Etibank Genel Müdürü iken askeri darbe sonrası cezaevine girmiştir. Cezaevinde kaldığı 5 yıl süre boyunca çalışmalarına devam etmiş, özellikle iktisat tarihi alanına yönelmiştir. 1965 yılında İktisadi Doktrinler tarihi isimli eserini yayınlamış, ardından Marksizim ve Leninizm isimli eserini yazmıştır. Ulutan sonrasında Toplumcu Akımlar ve Hürriyet ile Türkiye'de Devalüasyonlar isimli broşürlerini yayınlamıştır. Aygaz ve Gaz Aletleri firmasında görev alan Ulutan, bu firmanın da kuruluş sürecinde önemli katkılar sunmuştur. Uluslararası Para Fonu Teşkilatında görev almış, ardından Adana'da İktisadi ve İdari İlimler Akademisinde ders vermiş, Sabancı Grubuna bağlı SASA'yı kurma görevini icra etmiştir (https://www.mmd.org.tr). Ulutan'ın Türkiye ve dünya ekonomisini tahlil ettiği ve çeşitli iktisadi politika önerilerinde bulunduğu çok sayıda gazete yazısı da bulunmaktadır (https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1457).

3. Burhan Ulutan'ın Devletçilik Perspektifi

3.1. 'Devletçilik ve Hususi İşletmecilik' İsimli Rapor

Ulutan tarafından 1948 yılında hazırlanan rapor devletçiliğe ilişkin görüşlerini inceleyebileceğimiz en önemli kaynağı teşkil etmektedir. Bu rapor, Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletmeleri Umum Müdürlüğü teftişinde 18.6.1948 yılında tanzim edilen raporun

belirli bir kısmını teşkil eden 'Devletçilik ve Hususi İşletmecilik' isimli belgedir (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Ulutan 1948 yılında kaleme aldığı raporda, devletçilik politikasının akademik tartışmaların ötesinde Türkiye için zaruri olduğunu savunmuştur. Gelişmiş ekonomilerde dahi belirli alanlarda yapılan yatırımların kamu tarafından üstlenilmesini bu görüşüne önemli bir kanıt oluşturduğunu ifade etmiştir. İktisadi açıdan geride sayılabilecek ülkelerden biri olan Türkiye'de milli menfaatlerin bir gereği olarak kalkınma sürecinde iktisadi devlet teşekküllerinin kurulması gerektiğini savunmuştur (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Kamusal denetim ve işletmeciliğin farklı devletçiliğin farklı kapsamları olarak ele alınması gereğine dikkat çeken Ulutan, bu bağlamda devlet işletmelerinin devletin denetimine tabi tutulmasını bir zaruret olarak görmüştür. Devletçiliğin tekel olarak algılanmasını da hatalı bulmuştur. Devlet işletmeciliği ve devletçilik ayrımının iyi anlaşılmasının özel sermeye ve devletçilik arasındaki çatışmayı da engelleyeceğini vurgulamıştır (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Üretimi ve verimliliği artırmayı, maliyeti düşürmeyi hedef alan işletmelerin iktisadi büyümeye katkı sunacağını ifade eden Ulutan, bu noktada işletme denetiminin önemine vurgu yapmıştır. Belirli usul ve kurala göre denetim yapmanın sistemin işleyişinde önemli olduğunu, Türkiye de bazı devlet işletmelerinde bu başarının sağlanamadığını belirtmiştir. Devlet işletmelerinin uzun vadede başarılı bir işletim modeli sergileyememelerini belirli şartlara bağlamıştır. Bunlardan ilki yöneticilerin özel kesimde olduğu gibi işletmeyi sahiplenmemesidir. Mevcut kurallara uyulması itibarlı bir yönetici olunmasının temel koşulu ancak iyi bir işletme modelinde üretim sürecine ilişkin alınan pek çok sonuç da hayati derecede önemli olduğundan devlet işletim modeli bu konuda motive edici unsurlar barındırmamaktadır. Ayrıca bağlı olduğu nizama uyma konusunda gösterdiği hassasiyet sebebiyle kamu yöneticisi risk almaktan kaçınmaktadır. Kamusal yönetimdeki kar motivasyonu bu noktada da düşmektedir. Kamu teşebbüsünün verimlilik yerine devlet hizmeti odağında çalışması da bu durumu pekiştirmektedir (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Ulutan devletçilik ve özel girişimin ülke menfaatleri açısından uzlaşmacı yönüne vurgu yapmıştır. Aslında bu iki modelin çatışmacı değil uzlaşmacı olduğunu ifade etmiştir. Devlet uzun vadede tüm iktisadi faaliyetleri üstlenmek yerine sistemdeki denetleyici ve teşvik edici fonksiyonlarıyla yer almalıdır. Ulutan yönetimde hem devlet hem de hususi sermayenin olduğu farklı hisseli işletim modelini de faydalı bularak, devletin kurucu ve denetleyici fonksiyonunu devam ettirdiğini, hususi sermayeye ise kar motivasyonu sağladığını ifade etmiştir (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Bu sistemin işlemesi için özel kesim açısından en temel gereksinim sermayedir. Bunun için öncelikli olarak milli gelirin artırılması gerekmektedir. İkinci olarak özel sermayenin âtıl olmaktan çıkarılarak devlet işletmelerine iştiraki sağlanmalıdır. Özel sermaye yeni iş sahaları arayarak iktisadi gelişmeye katkı sunmak yerine mevcut işletmelerin çalışanı olmak eğiliminde olmaları iktisadi kalkınma süreci açısından olumsuzdur (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Burada sermayenin kamu ya da özelinde olmasından ziyade aslında kritik önem taşıyan husus, yatırım yapılacak alanın seçimidir. Devlet üretim artışı sağlayacak bir alan yerine hizmet

vereceği bir alana sermayeyi yönlendirebilir. Bu seçim de uzun vadede iktisadi kalkınma açısından olumsuz olacaktır. Seçilecek yatırım sahası özel kesim için de önemlidir. Sermayedar kamu sanayi işletmelerine sermaye tahsisi sağlamak yerine sermayesini yatırım riski almadan finansal alanlarda değerlendirme yoluna gidebilir. Özel sermayeye emniyet telkin edilmesi bu açıdan önem taşımaktadır. Hususi sermaye için temel motivasyonlardan biri kar motivasyonu olduğu için bazı yatırım alanları onlara cazip gelmeyecektir. Özellikle bayındırlık işleri ve alt yapı yatırımları konusunda devlet ne kadar kolaylık tanırsa tanısın devlet yatırımcı olarak bu sahalarda yalnızdır. Ancak hususi sermayenin yönlendirilebileceği farklı sınai alanlar bulunmaktadır. Devlet işletmeleri kurulduktan sonra A.Ş. statüsüne getirilerek borsada işlem görmeleri sağlanabilir. Bu şekilde çok sayıda ortak temin edilerek sermaye sorunu çözülebilir. Hususi sermayenin iştirakinin sağlanması zaman alabilecek de olsa gerçekleşeceğinden hem yatırım gecikmemiş olacak soruna çözüm bulunmuş olunacaktır. İştirakin sağlanması sonrasında ise işletmenin iktisadi amaçlara uygun biçimde daha verimli çalışması mümkün olacaktır. İştirak sağlanamadığı durumlarda da özel sermayenin tercih etmeme nedenleri üzerinde durularak kendiliğinden bir denetim yapılmış olacaktır. Kusurlu yönler belirlenecek ve ıslahı sağlanacaktır (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Hususi sermayenin iştirakinin sağlandığı bu işletim modelinde devletin hissesi azalmış ve yönetimde özel sermaye de artık söz sahibi olsa da devlet farklı denetim organlarıyla bu işletmeleri denetime tabi tutabilir. Bu denetim sistemin sağlıklı biçimde sürmesini sağlayacaktır. Bu şirketler vergi mükellefi de olacağından çalışma sistemlerinin işleyiş biçimi vergi denetimleri sırasında da açığa çıkacaktır (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Dar görüşlü bir devletçilik ve merkeziyetçilik görüşü de hâkim kılınmamalıdır. Bu durum özel kesim için yıldırıcı olacaktır. Burada özel ve kamu kesiminin ortak hareket etmesi ve menfaatleri gözetmesi esastır. Devlet işletmeleri açısından temel zorluklar işletme menfaatlerinin çalışanlar tarafından gözetilmesinin sağlanması ve çalışanlarının denetiminin yapılmasıdır. Kamu teşebbüsleri işletmecilik faaliyetlerinden ziyade denetim hususunda daha başarılıdır. Dolayısıyla karma sermayeli işletme modellerinde işletmeciliğe ilişkin unsurları özel kesim, denetime ilişkin sorumluluk ise kamu tarafından sağlanacağından bu modelin başarılı olacağı açıktır. Anonim Şirket olarak kurumsallaşma sağlandığı takdirde belirli zamanlarda hisse senedi sahiplerine kâr payı ödemesi sağlanarak piyasaya sunulmuş olan hisse senetlerinin cazibesi artırılabilir. Bu durum hisse senetlerine olan talebi canlı tutacaktır. Sağlanan sermaye üretim artışında ve yenileme yatırımlarının finansmanında kullanılabilir. Bu uygulamalar kamu iktisadi teşekküllerinin verimini artıracak, milli gelirin artmasını sağlayacaktır (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

Devletim tüm iktisadi sahalarda faaliyette bulunduğu memleketlerde, sermaye ticari faaliyetlere ya da yabancı ülkelere yönlendirilmesi tehlikesi mevcuttur. Sermayenin milli üretimi artıracak sahalar yerine kolay kar elde edilecek sahalara yönelmesi iktisadi gelişimin zayıflamasına ve durmasına sebep olacaktır. Bunun çeşitli müdahale araçlarıyla engellenmeye çalışılması çok önemlidir. Bu durum devletçilik ve özel sermayenin bağdaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Devletçilik ve özel girişimcilik birbirini tamamlayan ve destekleyen unsurlardır. Devlet işletmelerine özel sermayenin iştirakinin sağlanması devletin farklı sahalarda da iş yapma kapasitesini artıracak bu bağlamda devlet sermayesi yatırımlar açısından bir maya olarak

kullanılabilecektir. Ana sanayi ya da kilit sanayi olarak tanımlanan alanlarda kamu sermayesi daha yüksek tutulup, diğer alanlarda özel sermaye payı artırılabilir (BCA, 10-9-0-0, 412-1243-6).

3.2. Diğer Yazılarında Devletçiliğe İlişkin Görüşleri

Ulutan 'Vergi Reformu' isimli yazısında, özellikle inhisarlara ait işletmelerin birer KİT haline çevrilmesini ve belirli esaslar dahilinde halk ortaklıklarına çevrilmelerini verimlilik artışı açısından gerekli gördüğünü aktarmaktadır. Vergi konusunun hem devlet gelirlerinin artırılmasında hem de işletme verimliliğinin azaltılmaması ve özel sermayenin aşınmamasında çok önemli olduğunu vurgulayan Ulutan bu konuda Adam Smith'i referans almıştır. Smith'in vergi tahakkukunun maliyetinin düşük tutulması, yüksek vergi oranı ile sermayenin aşınmaması ve sıkı denetimle mükellefin yıldırılmaması konularındaki önerilerinin mutlaka uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Maliyecilerin vergi konusunda Smith e çok fazla katkı yapamadığını söyleyen Ulutan'ın bu yaklaşımı devletin fonksiyonunun pragmatik düzlemde kalması gereken liberal bir perspektiften de yorumladığını göstermektedir. Ulutan, ayrıca sınai üretimle ilintili ithalat ve ihracat işlemlerinde de vergi kolaylıklarının sağlanması gerektiğini bunun kaçakçılığın önlenmesinde şart olduğunu ifade etmiştir (Ulutan, 1984).

Ulutan'a göre üretimi artıran ve kalkınmayı sağlayacak yatırımların artırılması gerekmektedir. İhraç malı üretimindeki artış bu konuda en önem verilmesi gereken alanı teşkil eder. İhracat teşvikleri önemli bir yer tutar. Bu hususta öncelikle piyasanın kredi ihtiyacı temin edilmelidir. Bu durum ihraç mallarının üretim maliyetinin düşmesini sağlayacaktır. Burada Ulutan'ın önerisi selektif kredi politikasıdır. Hükümetlerin en önemli mali vazifelerinden biri ihraç malları üretim girdilerinin maliyetinin düşük olmasının sağlanmasıdır. Devlet liberal bir politika izlese bile bu alanda sübvansiyon sağlamalıdır (Ulutan, 1986a)

Ulutan 1953 yılında yayınladığı 'Hazine Dosyası' isimli yazısında DP'nin uyguladığı iktisat politikalarını başarılı bulduğunu ifade etmiştir. Üretimi destekleyici yönde uygulanan para ve maliye politikaları yatırımların artmasını sağlamıştır. İktisadi kalkınmayı sağlayacak olan büyük yatırım alanları özel kesimin de katkısıyla genişlemiş, üretim artışı sağlanmıştır. Diğer devletlerin de iktisat tarihlerinden edinilen bilgiler ışığında, bu dönüşümün sağlanması enflasyonist bir süreci de tetiklemiştir. Türkiye de bu duruma kuraklık ve dış ticaret hadlerindeki bozulma eklense de yine de yatırım sahalarındaki artış olumlu değerlendirilebilir (Ulutan, 1953).

Ulutan Keynesyen ekonomi öncesinde iktisadi genişlemenin ekonomide şişkinlik ve enflasyona yol açtığını, hatta 1929 krizine bu etkilerin yol açtığını savunmuştur. Ancak Keynesyen araçların uygulanmasıyla bu hususun önüne geçilebileceğini vurgulamıştır. Bu da ekonomideki kıt kaynakların gerekirse belirli alanlardan tasarruf edilerek üretimi artıracak yatırım sahalarına aktarımının sağlanmasıdır. Bu süreç kurumsallaşma ve denetim gerektirmektedir. Ayrıca yatırım artışının yarattığı yüksek alım gücü enflasyona neden olabileceğinden bu da belirli sahalarda yapılacak vergi düzenlemeleriyle kaynakları verimli sahalara yönlendirmek suretiyle çözülebilir (Ulutan, 1953).

Tüm bu hususlar uygulandığında fiyatların aşırı yükselişinin önüne geçilecek, belirli kesimlerin yüksek kar elde etmek suretiyle piyasayı domine etmeleri engellenecek, bu bağlamda kaynak

dağılımı verimli biçimde sağlanacak ve yeni yatırım sahalarının açılması finansman darlığı sebebiyle kesintiye uğramayacaktır. Bu durum yatırımcıların gelecek beklentilerini de şekillendirecek, yüksek kar güdüsüyle verimi düşük yatırım alanlarına yönelmeleri engellenmiş olacaktır. Ulutan Almanya ve İngiltere'deki vergi politikalarını da örnek göstermekte, bu örneklerden hareketle belirli sahalarda uygulanacak daraltıcı ya da genişletici maliye politikaları ile olumlu sonuçlar alınacağını vurgulamaktadır. Vergiler bu alandaki en önemli müdahale aracını teşkil etmektedir. Ulutan'a göre milli ekonomiyi durgunluğa ve atalete mahkûm etmek pahasına iktisadi ve mali istikrar hedefi savunulamaz. (Ulutan, 1953). Ulutan'ın bu görüşü tamamıyla dönemin hâkim ekolü olan Keynesyen modeli yansıtmaktadır.

Ulutan 1985 yılında kaleme aldığı 'Kısır Döngü' isimli yazısında, yatırımların üretken alanlara yönlendirilmesi konusunda çok başarılı olunamadığını ifade etmiştir. Liberalizm çerçevesinde ortaya çıkan söylem ve politikaların Türkiye benzeri gelişmekte olan ekonomilerde kontrolsüz uygulamalara yol açtığını söylemiştir. Bu çerçevede yatırımların üretken olmayan alanlara yönelmesi ve sahte ihracatın arttığını, ithalatın ise ekonomi için tehdit yaratacak düzeyde arttığını belirtmiştir. İthalat ve ihracatın iyi denetlenmemesinin vergi kaçakçılığını da beraberinde getirmesine dikkat çekmiştir (Ulutan, 1985a).

Ulutan cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde uygulanan iktisat politikalarının ülkenin tüm kaynaklarını üretime açılmasını sağlayarak varlıklı ve güçlü bir Türkiye'nin temellerinin atıldığını ifade etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin ilk planlarını teşkil eden 5 yıllık sanayi planlarına da vurgu yapmış, yeni iktisadi politikaların belirlenme sürecinde bu sanayi planlarının tarihsel olarak dikkatlice incelenmesinin önemini belirtmiştir. Ulutan bu bağlamda ekonomi açısından yapıcı ve geliştirici nitelikte uzun vadeli bir planlama yapılmasını önermiştir (Ulutan, 1985a).

Türkiye iktisat tarihinde uygulamaya konulan ilk plan olan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile öngörülen üretim ve ihracat artışı sağlanabilmiş, Milli Gelir 1940 yılına kadar yıllık ortalama %8 dolaylarında artırılmıştır. Bu pek çok ekonominin ulaşamadığı bir büyüme düzeyini teşkil etmiştir. Sonraki planların tam olarak uygulanamaması hem üretim hem de dış ticaret ve buna bağlı olarak ödemeler dengesi hesaplarında olumsuz etkiler yaratmıştır. Ulutan dış ticaret politikalarında Batılı ülkelerin bile savundukları liberalist politikaları aslında tam olarak uygulamadıklarını, liberal politikaları uygulamak yerine J.K.Galbraith'in liberalizm ile ilgili düşüncelerinin iyi anlaşılması gereği üzerinde durmuştur. Ulutan dış ticarette Atatürk ve Celal Bayar tarafından formüle edilen İkili Denge Ticareti'nin uygulanması gerektiğini vurgulamıştır (Ulutan, 1985b).

Türkiye kendi tarihsel gerçeklerinden hareketle milliyetçi bir anlayış doğrultusunda, Atatürk tarafından da öngörülen kendi kuvvet kaynaklarını kullandığı bir milli politika kapsamında yönetilmelidir. Atatürk tarafından 1920'li yıllardan itibaren önerilen denge politikası iktisadi gelişim sürecinde en iyi formül olacaktır. Devletçilikte en önemli hususlardan biri iktisadi ve mali bağımsızlığın sağlanmasında devlet adamlarının titiz davranmaları gerektiğidir (Ulutan, 1986b). Ülkeyi şantiye alanına çevirecek şekilde her alanda yatırım yapmak yerine üretken alanlara yönelmek temel amaç olmalıdır. Ayrıca devletin özel sermayeyi desteklemesi ve gözetmesi liberalizm demek değildir, devletin uygulaması gereken bir politikadır (https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1457). Hükümet zengin kaynakları

işletmeye açacak yatırım programları hazırlamalı, ihtiyaç duyulan finansman olanaklarını sağlamalıdır (Ulutan, 1986c). Japon ekonomisinin yönetiminde 19. yüzyılın 2. yarısı boyunca uygulanan politika örneklerinden hareketle, devletin salt liberal politikaların uygulayıcısı olmak yerine ihracata dönük üretken yatırımlarda teşvik edici olması, özel kesimle iş birliği yapması gerekmektedir (Ulutan, 1986d).

4. Değerlendirme

Ulutan tarafından ana hatları çizilen devletçilik modelinin Türkiye'de uygulanmış olan devletçilik modeliyle uyumlu olduğu görülmektedir. Bu perspektif devletin iktisadi sahada bulunması gerektiğini savunan, uzun vadede ise özel sermayeyi de destekleyici biçimde hareket ederek devlet tarafından oluşturulan potansiyelin özel kesime devredilmesi gereğini ifade eden bir anlayıştır. Ulutan pragmatik bir bakış açısıyla sunduğu devletçilik perspektifini, özel kesimi her alanda destekleyen ve denetleyen, bu bağlamda liberal izler taşıyan ancak her iktisadi sahada süreklilik arz edecek şekilde devlete belirli sorumluluklar yükleyen müdahaleci bir yaklaşımla tamamlamıştır. İktisadi politikaların üretken faaliyetleri geliştirici yönde uzun vadeli bir perspektifle belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda öngördüğü devletçilik modeli planlamayı benimsemektedir.

Kamu kesimi tarafından yatırım yapılması, yatırımların denetlenmesi, özel kesime devri, devir sonrası verimlilik artışı için devletin denetim faaliyetinin devamı, çeşitli para ve maliye politikaları ile piyasanın yönlendirilmesi gibi pek çok önerisi Keynesyen iktisattan etkilenen müdahaleci bir perspektifi savunduğu hususunu güçlendirmektedir. Özellikle Keynesyen ekonominin beklentiler ve spekülatif davranışlara verdiği önemin Ulutan tarafından da analize dahil edildiği anlaşılmaktadır.

Ulutan devlet sermayesi ile kurulan işletmelerde Anonim Şirket yapısına geçilerek özel sermayenin de katılımının sağlandığı bir modeli önermektedir. Bu model sermaye artırımını sağlayacak, devletin işletmeci ve denetici kimliğini bir arada kullandığı bir sistemi mümkün kılacaktır. Bu bağlamda yeterli finansmanın yanı sıra verim artışı da sağlanacak, devlet sahip olduğu sahaları farklı alanlarda da kullanarak yatırım çeşitliliği sağlanacaktır. Böylelikle üretim ve milli gelir de artacaktır. Ulutan tarafından tasarlanan ve önerilen bu formül Türkiye devletçilik modelinde uygulanmamıştır.

Ulutan kaleme aldığı pek çok yazıda Batı tarafından teşvik edilen liberal politikaların akademik düzlemde iyi anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin iktisadi yönetiminin öncelikle kendi tarihsel gerçeklerinden hareketle biçimlendirilmesi gereğini savunmuştur. Farklı ülke modellerini ve tarihsel gelişimlerini de inceleyen Ulutan, Türkiye için liberalist politikaların çok uygun olmadığının altını çizmiştir. Türkiye'nin kendi kaynaklarını verimli biçimde kullandığı, üretken yatırımları ve özel kesimi destekleyen müdahaleci bir milli politika kapsamında yönetilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30.18.1.2, 134.105.5.

BCA. 10-9-0-0, 412-1243-6.

BCA. 490-1-0-0. 226-894-1.

Kazgan, G. (2009). Tanzimat'tan 21. yüzyıla Türkiye Ekonomisi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

https://www.mmd.org.tr/anilar-ve-soylesiler/burhan-ulutan-konusuyor

https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/1457

Uzun, H. (2017). Cumhuriyet Halk Partisi Kongrelerinde Devletçilik Tartışmaları (1931-1947), Avrasya İncelemeleri Dergisi-Journal of Eurasian Studies (AVİD) V/2 (2016), 273-305.

Ulutan, B. (1953). ’Hazine Dosyası. Marshall Planı’. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/190605

Ulutan, B. (1984). ‘Vergi Reformu’. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/12443

Ulutan, B. (1985a). ’Kısır Döngü’. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/12438

Ulutan, B. (1985b). ‘Dış Ticaret ve Liberalizm’. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/12436

Ulutan, B. (1986a). ‘İhracat Teşvikleri’. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/12455

Ulutan, B. (1986b). ‘Milli Politika İhtiyacı’. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/12427

Ulutan, B. (1986c). ‘Ekonomik Kalkınma ve Sanayi’. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/12413.

Ulutan, B. (1986d), ‘Ekonomik Sorunlarımıza Çare Ararken...’. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/12417

Ülgen, E. (2011). Burhan Ulutan'ın Hayatı ve Ahilik Kültürüne Yaptığı Katkılar. Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, Cilt No: 49, 20-24.

OECD ÜLKELERİNDE İMALAT SANAYİ VE İŞGÜCÜ VERİMLİLİĞİ İLİŞKİSİ: KALDOR-VERDOORN YASASI'NIN DİNAMİK ANALİZİ

Dr., ŞEYMA YILMAZ KUŞÇUOĞLU

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, seymayilmaz@gmail.com, 0000-0002-2738-2032

ÖZET

İmalat sanayinin ekonomik büyüme ve verimlilik artışındaki rolü, kalkınma iktisadının köklü tartışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Üretim ölçeğinin genişlemesiyle birlikte ortaya çıkan öğrenme süreçleri, artan getiri mekanizmaları ve kümülatif verimlilik kazanımları, sanayileşme temelli büyüme stratejilerinin teorik dayanaklarını şekillendirmiştir. Bu bağlamda Kaldor–Verdoorn Yasası, imalat sanayi çıktısındaki artışların işgücü verimliliğini besleyen dinamik bir süreç yarattığını ileri sürerek, uzun dönemli büyüme analizlerinde merkezi bir konum edinmiştir. Küresel üretim yapısının dönüşmesi, teknoloji yoğunluğunun artması ve son dönemde yaşanan küresel şoklar, bu ilişkinin günümüz koşullarında nasıl işlediğini iktisadi bir merak konusu haline getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı 2007-2024 yılları için ABD dışındaki 37 OECD ülkesinde imalat sanayi katma değeri ile işgücü verimliliği arasındaki ilişkiyi; doğrudan Yabancı Yatırımlar (FDI), yüksek teknoloji ihracatı, genç işsizlik oranı ve COVID-19 kukla değişkeni ile genişletilmiş bir Kaldor–Verdoorn Yasası çerçevesinde test etmektir. Bu amaçla, oluşturulan ekonometrik model, İki Aşamalı Sistem GMM yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir.

Elde edilen bulgular, Kaldor–Verdoorn Yasası'nın temel parametresi olan Verdoorn katsayısının istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif (0,0286) olduğunu göstermektedir. Buna göre, imalat sanayi çıktısındaki artışlar işgücü verimliliğiyle sistematik bir biçimde birlikte hareket etmektedir. İmalat katma değerindeki yüzde 1'lik bir artış, kısa dönemde işgücü verimliliğinde yaklaşık yüzde 0.03'lük bir artışa neden olmaktadır. Ayrıca, dinamik yapı gereği etkilerin kümülatif olarak birikmesi sonucunda, uzun dönem Verdoorn katsayısının 0,275 seviyesine ulaşmaktadır. Bu bulgu, Verdoorn tipi mekanizmaların yalnızca geçici değil, zaman içinde derinleşen bir verimlilik sürecine işaret ettiğini göstermektedir. Çalışmada elde edilen bir diğer bulgu, işgücü verimliliğinin %0,896 oranında yüksek bir süreklilik katsayısına sahip olmasıdır. Bu durum, OECD ülkelerinde geçmiş verimlilik kazanımlarının bugünkü performansı %89,6 oranında belirlediğini kanıtlamaktadır.

Çalışmanın açıklayıcı değişkenlerine ait diğer bulgular, verimlilik dinamiklerinin tek boyutlu bir yapıdan ziyade çok katmanlı bir etkileşim içinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Sermaye girişlerinin ve ihracatın teknolojik niteliğinin verimlilikle olan ilişkisi, OECD ülkelerinde üretim yapısının bileşimi ve küresel değer zincirlerine entegrasyon düzeyi gibi unsurlarla bağlantılı olarak daha karmaşık bir görünüm sergilemektedir. COVID-19 dönemine ilişkin kontrol değişkeni ise pandemi sürecinde ortaya çıkan yapısal ve ölçümsel etkilerin verimlilik göstergeleri üzerinde göz ardı edilmemesi gereken bir rol oynadığını göstermektedir.

Sonuçlar, OECD ekonomilerinde sanayileşmenin verimlilik üzerindeki motor etkisinin devam ettiğine işaret ederken, bu ilişkinin sermaye hareketleri, teknoloji ve küresel şoklarla etkileşim içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle sadece çıktı artışına odaklanmak yerine, yapısal birikimi destekleyecek, stratejik sanayi politikalarının önem taşıdığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kaldor-Verdoorn Yasası, İşgücü Verimliliği, Ölçek Ekonomileri, İmalat Sanayi, Ekonomik Büyüme.

THE RELATIONSHIP BETWEEN MANUFACTURING INDUSTRY AND LABOR PRODUCTIVITY IN OECD COUNTRIES: A DYNAMIC ANALYSIS OF THE KALDOR-VERDOORN LAW

ABSTRACT

The role of manufacturing in economic growth and productivity increases constitutes one of the long-standing areas of debate in development economics. Learning processes, increasing returns mechanisms, and cumulative productivity gains that emerge with the expansion of the scale of production have shaped the theoretical foundations of industrialization-based growth strategies. In this context, the Kaldor–Verdoorn Law, which argues that increases in manufacturing output create a dynamic process that fuels labor productivity, has gained a central position in long-term growth analyses. The transformation of the global production structure, the increase in technological intensity, and recent global shocks have made how this relationship operates under current conditions a subject of economic interest.

The aim of this study is to test the relationship between manufacturing value added and labor productivity in 37 OECD countries outside the US for the years 2007-2024, using an extended Kaldor–Verdoorn Law framework with Foreign Direct Investment (FDI), high-technology exports, youth unemployment rate, and COVID-19 dummy variables. For this purpose, the constructed econometric model was estimated using the Two-Stage System GMM method.

The findings show that the Verdoorn coefficient, the fundamental parameter of the Kaldor–Verdoorn Law, is statistically significant and positive (0.0286). Accordingly, increases in manufacturing output move systematically together with labor productivity. A 1% increase in manufacturing value added leads to approximately a 0.03% increase in labor productivity in the short run. Furthermore, due to the cumulative accumulation of effects as a result of the dynamic structure, the long-run Verdoorn coefficient reaches 0.275. This finding indicates that Verdoorn-type mechanisms point to a productivity process that is not only temporary but also deepens over time. Another finding of the study is that labor productivity has a high continuity coefficient of 0.896%. This proves that past productivity gains in OECD countries determine today's performance by 89.6%.

Other findings regarding the explanatory variables of the study reveal that productivity dynamics are shaped by a multi-layered interaction rather than a one-dimensional structure. The relationship between the technological nature of capital inflows and exports and productivity presents a more complex picture in conjunction with factors such as the composition of the production structure in OECD countries and the level of integration into global value chains. The control variable for the COVID-19 period shows that the structural and quantitative effects that emerged during the pandemic played a significant role in productivity indicators that should not be ignored.

The results indicate that industrialization continues to be a driving force on productivity in OECD economies, and that this relationship interacts with capital movements, technology, and global shocks. Therefore, instead of focusing solely on output growth, strategic industrial policies that support structural accumulation are of paramount importance.

Keywords: Kaldor-Verdoorn Law, Labor Productivity, Economies of Scale, Manufacturing Industry, Economic Growth.

ENFLASYON TAHMİNİNDE MAKİNE ÖĞRENMESİ VE DOĞRUSAL MODELLER: LOG (TÜFE) ÜZERİNE BİR KARŞILAŞTIRMA ÇALIŞMASI

MACHINE LEARNING AND LINEAR MODELS IN INFLATION FORECASTING: A COMPARATIVE STUDY ON LOG (CPI)

Dr. Öğr. Üyesi, Gülhan DENİZ

Yozgat Bozok Üniversitesi,

gulhan.deniz@bozok.edu.tr- 0000-0002-2212-0033

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde yüksek süreklilik gösteren bir dönemde Tüketici Fiyat Endeksinin (TÜFE) karmaşık modeller yerine basit ve yorumlanabilir doğrusal modellerle ne ölçüde tahmin edilebileceğini karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu bağlamda, Log (TÜFE) serisinin gecikmeli değerlerine dayanan standart doğrusal regresyon modelinin performansı ile düzenlileştirilmiş bir makine öğrenmesi yaklaşımı olan Elastic Net modelinin performansı arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Ocak 2020 ile Aralık 2025 ayları arasındaki aylık TÜFE verilerinin logaritmik dönüşümüyle oluşturulan bir veri seti üzerinden gerçekleştirilen analiz, Kaggle platformunda Python programlama dili kullanılarak ve yapay zekâ destekli kod üretim araçlarından kısmen faydalanılarak yürütülmüştür. Model performansları, Ortalama Mutlak Hata (MAE), Kök Ortalama Kare Hata (RMSE), Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE), R^2, Theil's U ve yön doğruluğu ölçütleri gibi çeşitli kriterlerle kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; doğrusal regresyon modelinin test döneminde yüksek tahmin başarısı gösterdiği ve naif rastgele yürüyüş yaklaşımına kıyasla üstün bir performans sergilediği tespit edilmiştir. Elastic Net modeli ise, düşük düzeyde düzenlileştirme parametreleriyle tahmin edildiğinde, doğrusal regresyon modeline oldukça yakın sonuçlar elde etmiş ve bazı hata ölçütlerinde marjinal iyileşmeler sağlamıştır. Sonuçlar, yüksek süreklilik içeren fiyat düzeyi serilerinde basit ve yorumlanabilir doğrusal modellerin, kısa vadeli tahminler açısından yeterli ve rekabetçi olabileceğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Makine Öğrenmesi, Doğrusal Regresyon, Elastic Net.

ABSTRACT

The objective of this study is to comparatively examine the extent to which the Consumer Price Index (CPI) can be predicted using simple and interpretable linear models rather than complex models during a period of high continuity in the Turkish economy. In this context, a comparison was made between the performance of the standard linear regression model based on the lagged values of the Log (CPI) series and the performance of the Elastic Net model, a regularised machine learning approach. The analysis, conducted on a dataset created by logarithmically

transforming monthly CPI data from January 2020 to December 2025, was performed using the Python programming language on the Kaggle platform, partially utilising artificial intelligence-supported code generation tools. Model performances were comprehensively analysed using various criteria, such as Mean Absolute Error (MAE), Root Mean Square Error (RMSE), Mean Absolute Percentage Error (MAPE), R^2, Theil's U, and directional accuracy. According to the analysis results, the linear regression model demonstrated high prediction success during the test period and exhibited superior performance compared to the naive random walk approach. The Elastic Net model, when estimated with low regularisation parameters, produced results very close to those of the linear regression model and provided marginal improvements in some error measures. The results demonstrated that simple and interpretable linear models can be sufficient and competitive for short-term forecasts in price level series with high continuity.

Keywords: Machine Learning, Linear Regression, Elastic Net.

1. GİRİŞ

Enflasyon, fiyat istikrarının sağlanması ve para politikasının etkin bir şekilde uygulanması açısından merkez bankalarının dikkatle izlediği temel makroekonomik göstergelerden biridir. Enflasyon dinamiklerinin doğru bir şekilde tahmin edilmesi, para politikası kararlarının zamanlaması, beklenti yönetimi ve politika aktarım mekanizmasının etkinliği açısından hayati öneme sahiptir. Bu nedenle, enflasyon tahmini yalnızca istatistiksel bir problem olarak değil, aynı zamanda politika yapıcılar için doğrudan sonuçlar doğuran bir karar destek aracı olarak değerlendirilmektedir (Akbulut, 2022).

Gelişmekte olan ekonomilerde enflasyon oranlarının görece yüksek, değişken ve rejim değişimlerine duyarlı olması, tahmin sürecini daha da karmaşık hale getirmektedir. Zahra ve Abdullah (2025), bu tür ekonomilerde enflasyon tahminindeki belirsizliklerin arttığını ve bu durumun güvenilir makine öğrenimi tekniklerine olan ihtiyacı artırdığını göstermektedir. Benzer şekilde, son dönemde yapılan ampirik çalışmalar, geleneksel zaman serisi modellerinin bazı dönemlerde etkili olmasına karşın, özellikle yüksek oynaklık içeren ortamlarda tahmin hatalarının artabileceğine işaret etmektedir (Koop ve Korobilis, 2021; Stock ve Watson, 2008).

Türkiye ekonomisi, son yıllarda pandemi sonrası arz şokları, döviz kuru dalgalanmaları ve para politikası uygulamalarındaki değişiklikler nedeniyle belirgin enflasyonist baskılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, enflasyon göstergelerinin kısa vadeli seyrinin doğru bir şekilde öngörülmesini hem akademik hem de politika açısından daha da önemli hale getirmiştir. Joseph vd., (2024), enflasyon tahminlerinin makroekonomik değişkenlerdeki büyük değişikliklerle başa çıkmaya yardımcı olabileceği için kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Enflasyon tahmini literatüründe geleneksel olarak ARIMA, VAR ve yapısal ekonometrik modeller yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Stock ve Watson, 2007; Faust ve Wright, 2013). Son yıllarda ise makine öğrenmesi ve düzenlileştirilmiş regresyon yöntemleri, veri zenginliğinin artmasıyla birlikte alternatif tahmin araçları olarak öne çıkmıştır (Medeiros vd., 2021; Mirza vd., 2024). Bununla birlikte, literatürde daha karmaşık model yapılarının, özellikle kısa vadeli tahminlerde, basit ve yorumlanabilir doğrusal modellere kıyasla her zaman anlamlı bir üstünlük sağlayıp sağlamadığı hâlâ tartışmalıdır. Naghi (2024), makine öğrenmesi tabanlı

yaklaşımların bazı durumlarda tahmin performansını artırdığını, ancak bu kazanımların çoğu zaman sınırlı kaldığını ve düzenlileştirilmiş doğrusal modellerin güçlü bir alternatif sunduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki enflasyonun kısa vadeli tahmininde, yüksek süreklilik gösteren Log (TÜFE) serisinin gecikmeli değerlerine dayanan basit doğrusal regresyon ile düzenlenmiş Elastic Net modelinin performansını karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. Bu bağlamda, temel argüman, belirli koşullar altında model karmaşıklığının tahmin başarısına sınırlı bir katkı sağlayabileceği ve yorumlanabilirliği yüksek sade modellerin yeterli olabileceğidir. Enflasyon oranı yerine fiyat düzeyinin kullanımı, nedensel yorumlardan ziyade kısa vadeli tahmin performansına odaklanan bilinçli bir tercih olarak ele alınmaktadır. Özellikle Log (TÜFE) serisinin güçlü süreklilik ve yüksek otokorelasyon özellikleri, geçmiş dönem değerlerinin yakın dönem düzeyini açıklamada önemli bir bilgi sunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, çalışmada Log (TÜFE)'nin gecikmeli değerlerine dayanan basit ve yorumlanabilir doğrusal modellerin tahmin performansı değerlendirilmektedir. Standart doğrusal regresyon modeli temel bir referans yaklaşım olarak ele alınırken, düzenlileştirilmiş bir doğrusal yöntem olan Elastic Net modeli ile karşılaştırmalı bir analiz sunulmaktadır. Modelleme sürecinde, zaman serisi yapısına uygun bir eğitim-test ayrımı uygulanmış ve yalnızca geçmiş dönem bilgileri kullanılarak bilgi sızıntısının önüne geçilmiştir.

Çalışmanın temel katkısı, Türkiye'de yüksek süreklilik gösteren bir dönemde, kısa vadeli enflasyon tahmininin karmaşık model mimarilerine başvurulmadan da basit ve şeffaf doğrusal modellerle etkin bir şekilde gerçekleştirilebileceğini göstermesidir. Bu bağlamda çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. VERİ SETİ

Bu çalışmada kullanılan veri seti, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) tarafından yayımlanan resmi aylık Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) serisine dayanmaktadır. TÜFE, Türkiye genelindeki fiyat düzeyindeki değişimleri izlemek için oluşturulmuş önemli bir makroekonomik göstergedir ve enflasyon analizlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır (TCMB, 2025). Çalışmada yer alan gözlemler, TCMB'nin kamuya açık istatistik veri tabanında bulunan aylık endeks değerlerinden derlenmiştir. Ayrıca, verilere erişim sağlamak ve zaman serisi analizlerine uygun bir biçimde düzenlemek amacıyla TCMB'nin resmi istatistiklerini temel alan ve ikincil bir derleme niteliği taşıyan Kaggle veri setinden de yararlanılmıştır (Kaggle, 2025).

Analizde, fiyat düzeyinin zaman içindeki seyrini daha sağlıklı bir şekilde incelemek için TÜFE serisinin doğal logaritması alınmıştır. Logaritmik dönüşüm, özellikle uzun dönemli artış eğilimi gösteren endeks serilerinde varyansın daha istikrarlı hale gelmesini sağlamakta ve serinin oransal değişim yapısının daha net bir şekilde gözlemlenmesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle Log (TÜFE) serisi, enflasyon oranının (birinci farkın) modellenmesinden çok, fiyat düzeyinin kısa vadeli seyrinin örneklem dışı tahmin performansını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır.

Veri seti, aylık frekansta ve 2020 Ocak ayından 2025 Aralık ayına kadar yayımlanan güncel gözlemleri kapsamaktadır. Bu dönem, pandemi sonrası küresel ve yerel arz şokları, döviz kuru dalgalanmaları ve para politikası uygulamalarındaki değişiklikler nedeniyle Türkiye'de

enflasyon dinamiklerinin yüksek süreklilik ve belirgin trend özellikleri sergilediği bir zaman dilimini ifade etmektedir. Dolayısıyla, analiz dönemi kısa vadeli tahmin performansının yüksek süreklilik içeren bir rejimde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Çalışmada kullanılan veri setine ilişkin temel bilgiler Tablo 1'de özetlenmiştir.

Çizelge 1. Çalışmada Kullanılan Veri Setine İlişkin Temel Bilgiler

Özellik	Açıklama
Veri Kaynağı	TCMB
Frekans	Aylık
Zaman Aralığı	2020-01-01 – 2025-12-01
Gözlem Sayısı	71
Hedef Değişken	Log (TÜFE)
Dönüşüm	Doğal Logaritmik dönüşüm

Log(TÜFE) serisinin zaman içerisindeki davranışını görsel olarak incelemek amacıyla elde edilen zaman serisi grafiği Görsel 1'de sunulmaktadır.

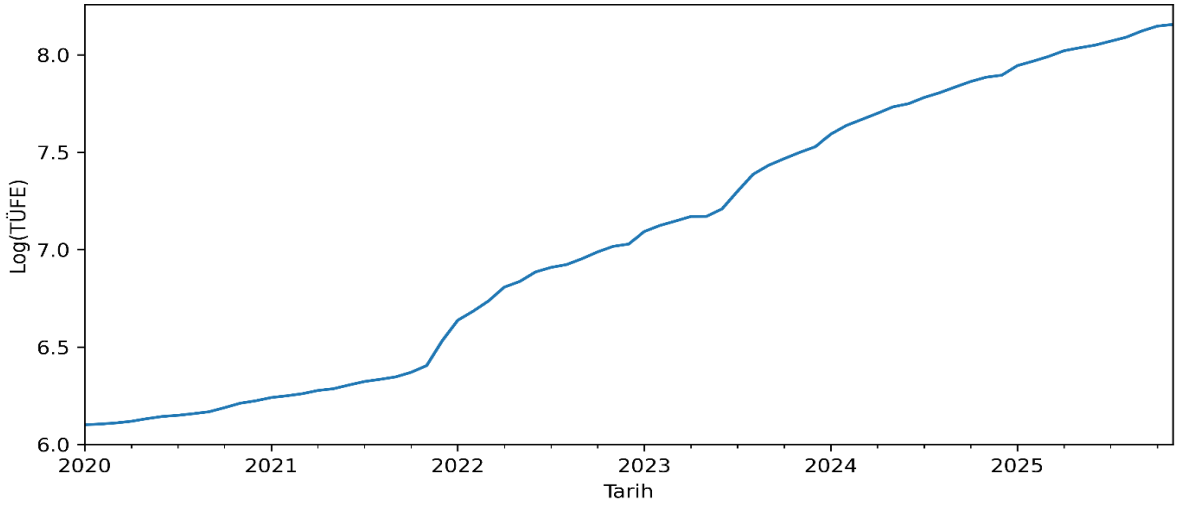

Görsel 1. Log (TÜFE) Serisinin Zaman İçerisindeki Seyri

Görsel 1, Log (TÜFE) serisinin analiz dönemi boyunca belirgin bir artış eğilimi ve yüksek süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Serinin ardışık dönemler arasındaki sınırlı dalgalanmalar, Log (TÜFE)'nin güçlü bir otokorelasyon yapısına sahip olduğunu işaret etmektedir. Bu durum, fiyat düzeyinin kısa vadede büyük ölçüde kendi geçmiş değerleri tarafından belirlendiğini ve gecikmeli değerlerin tahmin açısından önemli bir bilgi sunduğunu göstermektedir.

Özellikle serinin seviyesinde gözlemlenen düzenli ve kalıcı artış, elde edilen yüksek açıklayıcılık ölçütlerinin büyük oranda serinin trend ve süreklilik özellikleri ile bağlantılı olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle, Log (TÜFE) seviyesine dayalı tahmin sonuçları,

yapısal ya da nedensel çıkarımlar çerçevesinde değil, kısa vadeli örneklem dışı tahmin başarısı bağlamında değerlendirilmiştir.

Bu dinamik yapıdan faydalanmak için çalışmada, Log (TÜFE)'nin 1, 3 ve 6 aylık gecikmeli değerleri açıklayıcı değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Modelleme sürecinde, tahmin edilen döneme ait eşzamanlı veya ileriye dönük herhangi bir bilgi kullanılmamış; tüm açıklayıcı değişkenler yalnızca geçmiş dönem gözlemlerine dayandırılmıştır. Ayrıca, veri seti zaman serisi analizlerine uygun olarak kronolojik sıraya göre eğitim ve test alt örneklemlerine ayrılarak bilgi sızıntısının önüne geçilmiştir.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, Türkiye'deki enflasyonun kısa vadeli tahmin Log (TÜFE) seviyesi üzerinden incelemektedir. Analizin amacı, serinin yüksek süreklilik ve otokorelasyon özelliklerinin örneklem dışı tahmin performansına katkısını değerlendirmek ve yapısal ilişkiler kurmaktan ziyade bu özelliklerin etkisini vurgulamaktır. Bu çerçevede, temel ve yorumlanabilir bir model olarak doğrusal regresyon ile düzenlenmiş bir makine öğrenmesi yaklaşımı olan Elastic Net modeli karşılaştırmalı olarak uygulanmıştır. Modeller, Log (TÜFE) serisinin 1, 3 ve 6 aylık gecikmeli değerlerini açıklayıcı değişkenler olarak kullanacak şekilde tasarlanmıştır. Performans değerlendirmesi ise, Ortalama Mutlak Hata (MAE), Kök Ortalama Kare Hata (RMSE), Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE), R^2, Theil's U istatistiği ve yön doğruluğu gibi çeşitli ölçütler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Zaman serisinin doğası gereği, tahminlerin gerçekçiliğini sağlamak amacıyla veri seti kronolojik sırayla eğitim ve test alt kümelerine ayrılmış ve bilgi sızıntısını önlemek için yalnızca geçmiş verilere dayanan bir yaklaşım benimsenmiştir. Zaman serisi tahmin literatüründe, özellikle kısa vadeli öngörülerde, bir değişkenin kendi gecikmeli değerlerinin önemli bir bilgi kaynağı taşıdığı genel olarak kabul edilmektedir (Chatfield, 2016; Inoue ve Kilian, 2008). Bu bağlamda, çalışmada Log (TÜFE)'nin gecikmeli değerlerine dayanan tek değişkenli (univariate) bir modelleme yaklaşımı benimsenmiştir.

Bu çalışmada, kod yapısının oluşturulması ve temel algoritmik işlemler için yapay zekâ destekli kod üretim araçlarından kısmen faydalanılmıştır. Tüm programlama işlemleri (Python), veri işleme (pandas, NumPy), modelleme (scikit-learn, statsmodels) ve görselleştirme adımları Kaggle'ın çevrimiçi notebook ortamında gerçekleştirilmiş ve bu platformun sunduğu hesaplama kaynaklarından etkin bir şekilde yararlanılmıştır.

3.1. Model Spesifikasyonu ve Gecikme (Lag) Yapısı

Tahmin modelleri, Log (TÜFE)'nin 1, 3 ve 6 aylık gecikmeli değerleri kullanılarak geliştirilmiştir. Bu gecikme yapısı, enflasyon göstergelerinin kısa vadede gösterdiği sürekliliği farklı zaman dilimlerinde yakalamak amacıyla tercih edilmiştir. Bir aylık gecikme, enflasyonun çok kısa vadeli ataletsel yapısını temsil ederken, üç ve altı aylık gecikmeler, daha yavaş çözülen ve kalıcı bileşenlerin modele entegre edilmesine olanak tanımaktadır.

Sınırlı sayıda gecikme kullanılması, modelin aşırı parametrizasyon riskini azaltmakta ve tahmin sonuçlarının yorumlanabilirliğini korumaktadır. Zaman serisi literatürü, kısa örneklemlerde az sayıda ancak anlamlı gecikme kullanımının tahmin performansı açısından avantaj sağladığını vurgulamaktadır (Chatfield, 2016; Lütkepohl, 2005; Box vd, 2008).

Bu çerçevede kullanılan gecikme yapısının tanımı, ekonomik yorumu ve modele katkısı Çizelge 2'de özetlenmiştir.

Çizelge 2. Kullanılan Gecikme Yapısının Tanımı ve Ekonomik Yorumu

Gecikme (Ay)	Tanım	Ekonomik Yorum	Modele Katkı Amacı
t-1	Bir önceki aya ait Log (TÜFE) değeri	Enflasyonun çok kısa vadeli süreklilik ve ataletsel yapısını temsil eder.	Yakın dönem fiyat devamlılığını modele dâhil etmek.
t-3	Üç ay önceye ait Log (TÜFE) değeri	Enflasyon dinamiklerinin orta vadeli uyum sürecini ve gecikmeli etkilerini yansıtır.	Kısa vadeli dalgalanmaların ötesindeki eğilimleri yakalamak.
t-6	Altı ay önceye ait Log (TÜFE) değeri	Fiyat düzeyindeki daha kalıcı ve yavaş çözülen bileşenleri yakalamayı amaçlar.	Yüksek süreklilik içeren fiyat düzeyi dinamiklerini temsil etmek.

Model genel olarak aşağıdaki biçimde ifade edilebilir:

$$Log(T\ddot{U}FE)_t = \propto + \beta_1 Log(T\ddot{U}FE)_{t-1} + \beta_3 Log(T\ddot{U}FE)_{t-3} + \beta_6 Log(T\ddot{U}FE)_{t-6} + \varepsilon_t \qquad (1)$$

3.2. Kullanılan Modeller

Çalışmada iki doğrusal model karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İlk olarak, Log (TÜFE) verisinin gecikmeli değerlerine dayanan standart doğrusal regresyon modeli, temel bir referans yaklaşımı olarak ele alınmıştır. Bu model, sade yapısı ve katsayıların doğrudan yorumlanabilir olması nedeniyle zaman serisi tahmin literatüründe yaygın olarak kullanılmaktadır.

Karşılaştırma amacıyla, doğrusal regresyonun düzenlileştirilmiş bir uzantısı olan Elastic Net modeli de analiz kapsamına alınmıştır. Elastic Net yaklaşımı, L1 ve L2 ceza terimlerini bir arada kullanarak katsayıların aşırı büyümesini sınırlamakta ve özellikle gecikmeli değişkenler arasında yüksek korelasyon bulunduğunda daha dengeli ve istikrarlı tahminler sunabilmektedir (Zou ve Hastie, 2005). Log (TÜFE) serisinin güçlü süreklilik yapısı göz önüne alındığında, Elastic Net modeli, doğrusal regresyona kıyasla tahmin istikrarı ve genellenebilirlik açısından daha etkili bir alternatif olarak değerlendirilmiştir.

3.3. Eğitim–Test Ayrımı ve Amaç

Model performansının gerçekçi ve ileriye dönük bir şekilde değerlendirilebilmesi için veri seti, zaman serisi yapısına uygun olarak kronolojik sıraya göre eğitim ve test alt örneklerine ayrılmıştır. Rastgele bir bölme yapılmamış, böylece gerçek zamanlı tahmin senaryosu korunmuştur.

Bu çerçevede, toplam 71 gözlemden oluşan Log (TÜFE) serisinin ilk 57 gözlemi (%80) eğitim seti olarak kullanılırken, geri kalan 14 gözlem (%20) test seti olarak ayrılmıştır. Eğitim seti, model parametrelerinin tahmin edilmesi amacıyla kullanılırken; test seti, modellerin örneklem dışı kısa vadeli tahmin performansını değerlendirmek için ayrılmıştır. Bu ayrımın temel amacı,

modellerin geçmiş veriye uyum sağlama yeteneğinden ziyade, daha önce görülmemiş veriler üzerindeki genellenebilirliğini ölçmektir.

Eğitim ve test alt örneklerine ilişkin sayısal ve dönemsel bilgiler Çizelge 3'te sunulmaktadır.

Çizelge 3. Eğitim ve Test Veri Setlerinin Dağılımı

Veri Seti	Dönem	Gözlem Sayısı	Gözlem Sayısı (%)	Amaç
Eğitim	2020-01 – 2024-09	57	%80	Model parametrelerinin tahmini
Test	2024-10 – 2025-12	14	%20	Örneklem dışı tahmin performansının değerlendirilmesi

Eğitim–test ayrımının Log (TÜFE) zaman serisi üzerindeki gösterimi ise Görsel 2'de yer almaktadır.

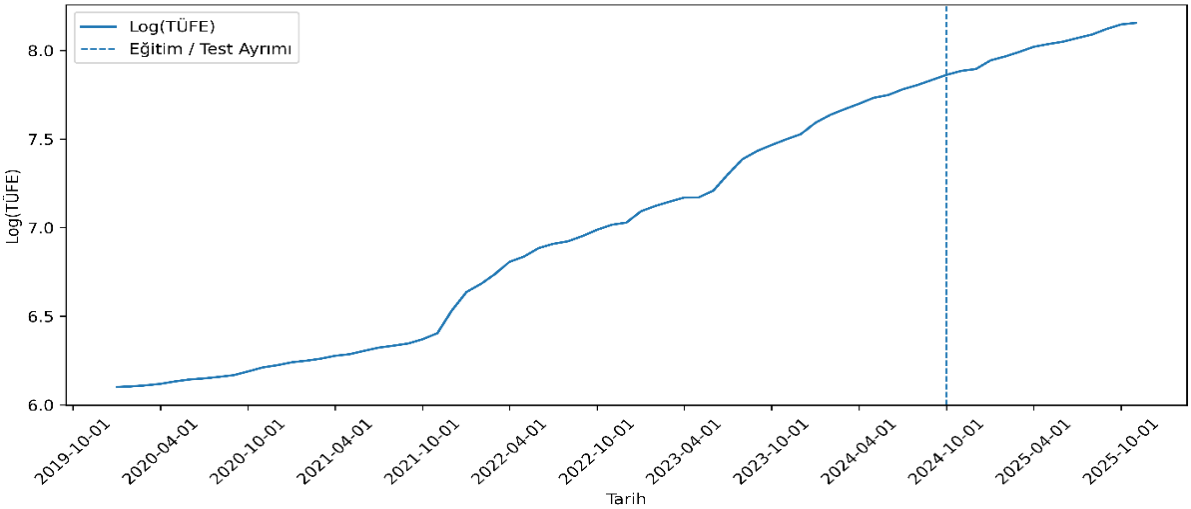

Görsel 2. Eğitim–Test Ayrımının Zaman Serisi Üzerinde Gösterimi

3.4. Performans Değerlendirme Ölçütleri ve Naif Karşılaştırma

Model performansı, hata temelli ve karşılaştırmalı ölçütler kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, MAE (Ortalama Mutlak Hata), RMSE (Kök Ortalama Kare Hata), MAPE (Ortalama Mutlak Yüzde Hata) ve R^2 ölçütlerinin yanı sıra, bir önceki dönemin değerine dayanan naif rastgele yürüyüş (random walk) yaklaşımını referans alarak hesaplanan Theil's U istatistiği de kullanılmıştır. Naif tahmin yaklaşımı aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

$$\text{Log(TÜFE)}_t^{naif} = \text{Log(TÜFE)}_{t-1} \quad (2)$$

Theil's U değeri 1'in altında olduğunda, ilgili modelin naif yaklaşıma göre daha üstün bir tahmin performansı sergilediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, tahminlerin yönsel başarısını değerlendirmek amacıyla yön doğruluğu (directional accuracy) ölçütü de hesaplanmıştır. Bu ölçüt, Log (TÜFE)'deki artış veya azalış yönünün doğru bir şekilde tahmin edilip edilmediğini göstererek, kısa vadeli değerlendirmeler açısından tamamlayıcı bir gösterge sunmaktadır.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde Log (TÜFE) seviyesinin gecikmeli değerlerine dayanan doğrusal regresyon ve Elastic Net modellerinin tahmin performansları sunulmakta ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Bulgular, yöntem bölümünde tanımlanan eğitim-test ayrımı çerçevesinde elde edilen örneklem dışı test sonuçlarına dayanmaktadır. Bu sayede, değerlendirme, modellerin geçmiş veriye uyum yeteneğinden ziyade, görülmemiş veriler üzerindeki kısa vadeli tahmin performansını yansıtmaktadır.

4.1. Gerçek ve Tahmin Edilen Değerlerin Görsel Karşılaştırması

Doğrusal regresyon modeli ile elde edilen test dönemi Log (TÜFE) tahminleri ile gerçek değerlerin karşılaştırılması Görsel 3'te sunulmuştur.

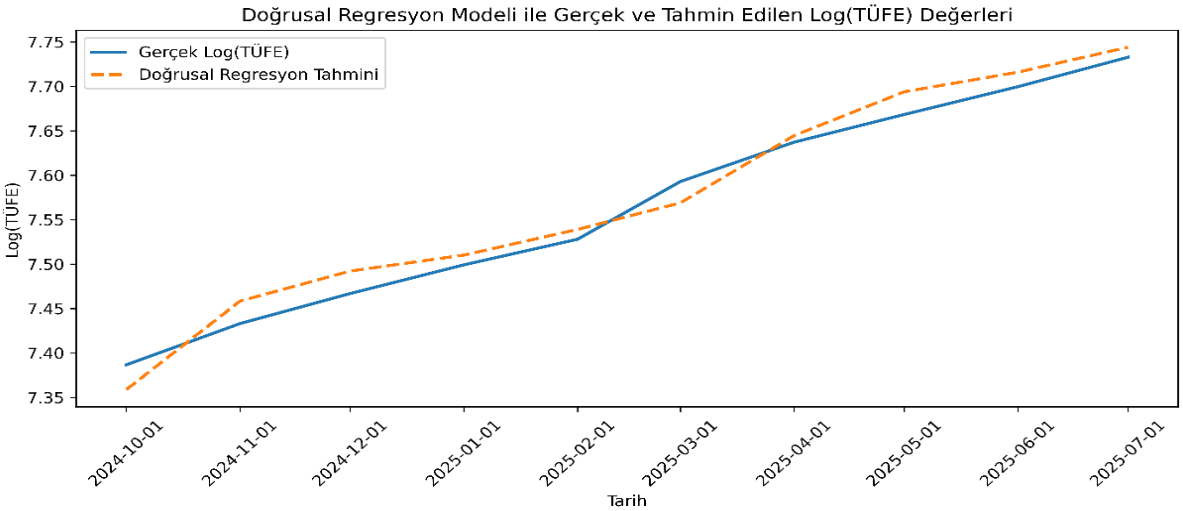

Görsel 3. Doğrusal Regresyon Modeli ile Gerçek ve Tahmin Edilen Log(TÜFE) Değerleri

Görsel 3, doğrusal regresyon modelinin Log (TÜFE) serisinin test dönemi boyunca genel seyrini ve artış eğilimini yüksek doğrulukla izlediğini ortaya koymaktadır. Tahmin edilen değerlerin gerçek seriye oldukça yakın bir seyir izlemesi, Log (TÜFE)'nin gecikmeli değerlerinin kısa vadeli tahminler için güçlü bir bilgi kaynağı sunduğunu göstermektedir.

Elastic Net modeli ile elde edilen tahmin sonuçları, gerçek değerlerle karşılaştırmalı olarak Görsel 4'te sunulmuştur.

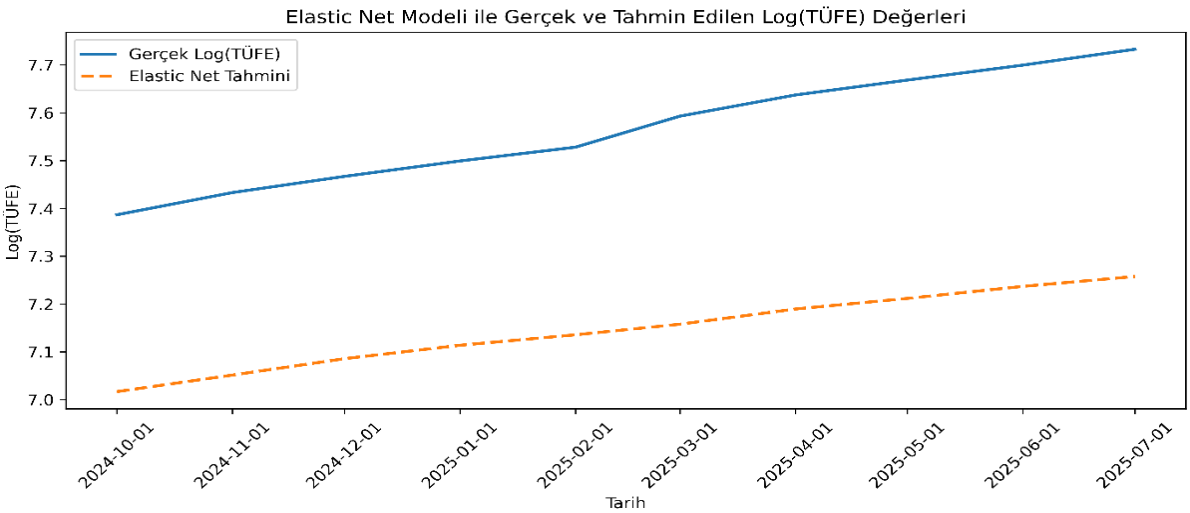

Görsel 4. Elastic Net Modeli ile Gerçek ve Tahmin Edilen Log(TÜFE) Değerleri

Görsel 4 incelendiğinde, Elastic Net modelinin Log (TÜFE) serisinin artış yönünü ve genel eğilimini başarıyla yakaladığı gözlemlenmektedir. Doğrusal regresyon modeline benzer şekilde, Elastic Net'in tahminleri de test dönemi boyunca serinin temel dinamiklerini yansıtmaktadır.

4.2. Tahmin Performansının Nicel Değerlendirilmesi

Doğrusal regresyon ve Elastic Net modellerinin test dönemine ait tahmin performansları, MAE, RMSE, MAPE, R^2, Theil's U ve yön doğruluğu gibi ölçütler kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 4'te yer almaktadır.

Çizelge 4. Doğrusal Regresyon ve Elastic Net Modellerinin Tahmin Performanslarının Karşılaştırılması

Model	MAE	RMSE	MAPE (%)	R2	Theil_U	Directional_Accuracy
Doğrusal Regresyon	0.018498	0.019937	0.245280	0.968813	0.471259	1.0
Elastic Net	0.015768	0.020355	0.209558	0.967492	0.329381	1.0

Çizelge 4'teki bulgular, her iki modelin test döneminde yüksek tahmin başarısı gösterdiğini ortaya koymaktadır. Doğrusal regresyon modeli, düşük hata değerleri ve yüksek açıklayıcılık oranı ile etkileyici bir performans sergilemektedir. Elastic Net modeli ise, düşük düzenlileştirme parametreleriyle tahmin edildiğinde, doğrusal regresyon modeline oldukça yakın sonuçlar elde etmektedir.

Özellikle MAE, RMSE ve MAPE ölçütlerine baktığımızda, Elastic Net modelinin doğrusal regresyon modeline göre marjinal düzeyde daha düşük hata değerleri ürettiği gözlemlenmektedir. R^2 değerleri her iki model için de yüksek olup, modellerin Log (TÜFE) serisinin büyük bir kısmını gecikmeli değerler aracılığıyla açıklayabildiğini göstermektedir.

4.3. Naif Yaklaşımla Karşılaştırma ve Yönsel Başarı

Modellerin performansı, bir önceki dönemin değerini temel alan naif rastgele yürüyüş yaklaşımı referans alınarak hesaplanan Theil's U istatistiği ile de değerlendirilmiştir. Çizelge 4'te sunulan Theil's U değerlerinin her iki model için de 1'in altında olması, doğrusal regresyon ve Elastic Net modellerinin naif tahmin yöntemine kıyasla daha üstün bir performans sergilediğini göstermektedir.

Elastic Net modelinin Theil's U değerinin doğrusal regresyon modeline göre daha düşük olması, düşük düzeyde düzenlileştirme altında Elastic Net yaklaşımının kısa vadeli tahminlerde istikrar artırıcı bir rol üstlenebileceğine işaret etmektedir.

Her iki model için yön doğruluğu ölçütünün yüksek olması, Log (TÜFE)'deki artış yönünün test döneminde tutarlı bir şekilde doğru tahmin edilebildiğini göstermektedir. Bu bulgu, modellerin kısa vadeli değerlendirmelerde ve beklenti analizlerinde pratik fayda sağladığını desteklemektedir.

5. BULGULARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ VE SONUÇLAR

5.1. Bulguların Genel Değerlendirmesi

Genel olarak bulgular, Log (TÜFE) seviyesinin kısa vadede yüksek derecede öngörülebilir olduğunu ve bu durumun sade ve yorumlanabilir doğrusal modeller aracılığıyla etkili bir şekilde yakalanabileceğini göstermektedir. Elastic Net yaklaşımı, düşük boyutlu gecikme yapısı altında güçlü bir ceza uygulamak yerine, doğrusal regresyon modeline yakın sonuçlar üreterek tamamlayıcı bir alternatif sunmaktadır.

Bu sonuçlar, model karmaşıklığının her zaman daha iyi tahmin performansı sağlamadığını, ayrıca yüksek süreklilik içeren zaman serilerinde basit doğrusal yapıların güçlü ve rekabetçi sonuçlar üretebildiğini ortaya koymaktadır.

5.2. Sonuçlar

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde yüksek süreklilik gösteren bir dönemde enflasyonun kısa vadeli seyrinin karmaşık modeller yerine basit ve yorumlanabilir doğrusal modellerle ne ölçüde tahmin edilebileceği karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, Log (TÜFE) seviyesinin gecikmeli değerlerine dayanan doğrusal regresyon modelinin test döneminde yüksek tahmin başarısı gösterdiğini ortaya koymaktadır. Düşük hata değerleri, yüksek açıklayıcılık oranı ve naif rastgele yürüyüş yaklaşımına kıyasla üstün performans sergileyen Theil's U istatistiği, fiyat düzeyinin kısa vadede güçlü bir öngörülebilirlik taşıdığına işaret etmektedir. Bu sonuçlar, enflasyonun yüksek süreklilik gösterdiği dönemlerde basit ve yorumlanabilir doğrusal modellerin etkili tahmin araçları olabileceğini vurgulamaktadır. ElasticNet modeli, düşük düzeyde düzenlileştirme parametreleriyle tahmin edildiğinde doğrusal regresyon modeline oldukça yakın sonuçlar üretmiştir. Bazı hata ölçütlerinde marjinal iyileşmeler sağlansa da genel performans açısından iki model arasında belirgin bir üstünlük farkı gözlemlenmemiştir. Bu durum, düşük boyutlu gecikme yapısına sahip ve yüksek süreklilik içeren zaman serilerinde güçlü düzenlileştirme tekniklerinin ek bir kazanç sağlamaktan ziyade, doğrusal regresyonu tamamlayıcı bir rol üstlenebileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın bulguları, karmaşık modellerin her zaman daha iyi tahmin performansı sağlamadığını ve özellikle fiyat düzeyi gibi yüksek süreklilik içeren serilerde basit doğrusal yapıların kısa vadeli

tahminler açısından yeterli sonuçlar üretebildiğini göstermektedir. Bu bağlamda, çalışma, enflasyon tahmin literatürüne karmaşık modeller yerine basit modellerin belirli koşullar altında etkin şekilde kullanılabileceğine dair bir katkı sunmaktadır.

Çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Elde edilen bulgular ve sonuçlar, belirli metodolojik ve kapsam çerçeveleri içinde değerlendirilmelidir. Öncelikle, analiz dönemi olan 2020-2025, Türkiye ekonomisinin yüksek ve sürekli enflasyon baskılarıyla karşı karşıya kaldığı bir süreci kapsamaktadır. Bu nedenle, basit doğrusal modellerin yüksek performans göstermesi, büyük ölçüde incelenen dönemde Log (TÜFE) serisinin olağanüstü sürekliliği ve trend yapısıyla ilişkilidir. Farklı enflasyon rejimlerinde, örneğin düşük ve istikrarlı enflasyon dönemlerinde, aynı modellerin performansı değişiklik gösterebilir. İkincisi, çalışmada benimsenen tek değişkenli yaklaşım, tahmin gücünü yalnızca serinin geçmişine dayandırmaktadır. Döviz kuru, para arzı ve üretici fiyatları gibi makroekonomik değişkenlerin modele dahil edilmemesi, tahminlerin yapısal faktörlerden ziyade serinin otokorelasyon yapısını yansıttığını göstermektedir. Bu durum, çalışmanın hedefi olan kısa vadeli öngörülebilirliğin değerlendirilmesi ile uyumlu olsa da politika önerileri geliştirmek için yeterli değildir. Son olarak, kod geliştirme sürecinde yapay zekâ araçlarının kullanımı, metodolojik bir yenilik ve verimlilik sağlamakla birlikte, bu araçların ürettiği kodun doğruluğu ve uygunluğu nihayetinde araştırmacının kontrollerine bağlıdır. Gelecek çalışmalarda, farklı enflasyon rejimlerinin ayrı ayrı ele alınması, alternatif gecikme yapılarının değerlendirilmesi ve Log (TÜFE) seviyesine dayalı tahminlerin daha uzun vadeli perspektiflerde test edilmesi, elde edilen bulguların genellenebilirliğini artırabilecek potansiyel araştırma alanları olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

[1] Akbulut, B. (2022). Forecasting inflation in Turkey: A comparison of time-series and machine learning models. Ekonomski Journal Emerguyućih Tržišta, 14(1), 55–71. https://doi.org/10.20885/ejem.vol14.iss1.art5 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[2] Box, G. E. P., Jenkins, G. M., & Reinsel, G. C. (2008). Time series analysis: Forecasting and control (4th ed.). John Wiley & Sons.

[3] Chatfield, C. The analysis of time series: An introduction (6. baskı). CRC Press. 2016.

[4] Faust, J., & Wright, J. H. (2013). Forecasting inflation. In G. Elliott & A. Timmermann (Eds.), Handbook of economic forecasting (Vol. 2, pp. 2–56). Elsevier. https://www.sciencedirect.com/science/chapter/handbook/abs/pii/B9780444536839000013?via%3Dihub (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[5] Inoue, A., and Kilian, L. (2008). How useful is bagging in forecasting economic time series? Journal of the American Statistical Association, 103(482), 511–521. https://doi.org/10.1198/016214507000000473 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[6] Joseph, A., Potjagailo, G., Chakraborty, C.,and Kapetanios, G. (2024). Forecasting UK inflation bottom up. International Journal of Forecasting, 40(4), 1521–1538. https://doi.org/10.1016/j.ijforecast.2024.01.001 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[7] Kaggle. (2025). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası temel verileri — TCMB aylık veriler [Veri seti]. Erişim Aralık 2025, https://www.kaggle.com/datasets/nlztrk/trkiye-cumhuriyet-merkez-bankas-temel-verileri (Erişim tarihi: 11.12.2025)

[8] Koop, G., & Korobilis, D. (2023). Bayesian dynamic variable selection in high dimensions. International Economic Review, 64(3), 1047-1072. https://doi.org/10.1111/icrc.12623 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[9] Lütkepohl, H. (2005). New introduction to multiple time series analysis. Springer.

[10] Medeiros, M. C., Vasconcelos, G. F., Veiga, Á., and Zilberman, E. (2021). Forecasting inflation in a data-rich environment: The benefits of machine learning methods. Journal of Business & Economic Statistics, 39(1), 98–119. https://doi.org/10.1080/07350015.2019.1637745 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[11] Mirza, N., Rizvi, S. K. A., Naqvi, B., & Umar, M. (2024). Inflation prediction in emerging economies: Machine learning and FX reserves integration for enhanced forecasting. International Review of Financial Analysis, 94, 103238. https://doi.org/10.1016/j.irfa.2024.103238 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[12] Naghi, A. A. (2024). The benefits of forecasting inflation with machine learning: New evidence. Journal of Applied Econometrics, 39(7), 1321–1331. https://doi.org/10.1002/jae.3088 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[13] Stock, J. H., & Watson, M. W. (2008). Phillips curve inflation forecasts (NBER Working Paper No. 14322). National Bureau of Economic Research. http://www.nber.org/papers/w14322 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[14] Stock, J. H., & Watson, M. W. (2007). Why has U.S. inflation become harder to forecast? Journal of Money, Credit and Banking, 39(Suppl. 1), 1 https://www.princeton.edu/~mwatson/papers/Stock_Watson_JMCB_2007.pdf –31 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[15] Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2025). Consumer prices (TÜFE) [Veri seti]. Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS). Erişim Aralık 2025, https://evds2.tcmb.gov.tr/ (Erişim tarihi: 11.12.2025)

[16] Zahra, A., and Abdullah, M. M. (2025). Forecasting inflation in developing economies: A machine learning approach applied to Pakistan [Çalışma Makalesi]. SSRN. https://doi.org/10.2139/ssrn.5355948 (Erişim tarihi: 12.12.2025)

[17] Zou, H., & Hastie, T. (2005). Regularization and variable selection via the elastic net. Journal of the Royal Statistical Society: Series B (Statistical Methodology), 67(2), 301–320. https://doi.org/10.1111/j.1467-9868.2005.00503.x (Erişim tarihi: 12.12.2025)

KRİTER SİMETRİ NOKTASI (SPC) YÖNTEMİ İLE KUZEY AVRUPA ÜLKELERİ İÇİN AVRUPA SAĞLIK TÜKETİCİ ENDEKSİ KRİTERLERİNİN ÖNEM DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi SERDAR YARLIKAŞ

Kocaeli Üniversitesi, İşletme Fakültesi, serdar.yarlikas@kocaeli.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-5087-955X

ÖZET

Bu çalışma temel olarak Kuzey Avrupa ülkeleri için Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi Kriterlerini 2025 yılı için analiz etmektedir. Çalışmanın iki temel amacı vardır. Birinci amaç her bir Avrupa sağlık tüketici endeksi kriterinin önem düzeyini Kuzey Avrupa Ülkeleri için belirlemektir. İkinci amaç ise hesaplanan Avrupa sağlık tüketici endeksi kriterlerinin önem düzeylerinin karşılaştırmasını yapmaktır. Bu amaçlara ulaşmak için, Kriter Simetri Noktası (SPC) metodunun kullanımını içeren nicel bir çalışma yürütülmüştür. Bu nicel çalışma kapsamında, öncelikli olarak Avrupa Sağlık Tüketici Endeksinin altı kriteri çalışmanın kriterleri olarak belirlendi ve daha sonra on Kuzey Avrupa ülkesinin bu kriterlerde aldığı değerler ikincil veri olarak çalışmaya entegre edildi. Bu aşamadan sonra, ilgili veriye SPC yöntemi uygulanarak her bir Avrupa sağlık tüketici endeksi kriterinin ağırlığı hesaplandı. SPC yöntemi sonuçlarına göre, erişilebilirlik altı kriter arasında 0.2305 ağırlık değeri ile birinci sırada yer alırken, Hasta hakları ve bilgilendirme kriteri 0.1113 kriter ağırlık değeri ile son sırada yer almaktadır. Buna ek olarak, çalışmanın sonuçlarından, ilk iki sırada yer alan erişilebilirlik ve ilaç sektörü kriterlerinin diğer kriterlere göre oldukça fazla düzeyde önemli oldukları çıkarımı yapılmıştır. Çalışmanın kriterlerinin önem düzeyleri açısından iki kümeye ayrılabilecekleri sonucuna varılmıştır. Ortalama kriter ağırlığı değerinden büyük ya da eşit olan daha etkili kriterleri içeren birinci kümede erişilebilirlik, ilaç sektörü, sağlık hizmetlerinin kapsamı ve erişilebilirliği kriterleri yer almaktadır. Ortalama kriter ağırlığı değerinden düşük olan daha az etkili kriterleri içeren ikinci kümede ise hasta hakları ve bilgilendirme, sonuç ve önleme kriterlerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Birinci kümede yer alan kriterlerin ağırlık değeri toplamının yaklaşık %60 değerini gösterdiği, ikinci kümede yer alan kriterlerin ağırlık değeri toplamının ise yaklaşık %40 değerini gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, SPC Yöntemi, Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi, Kuzey Avrupa Ülkeleri.

DETERMINATION OF THE SIGNIFICANCE LEVELS OF EURO HEALTH CONSUMER INDEX CRITERIA FOR NORTHERN EUROPEAN COUNTRIES BY SYMMETRY POINT OF CRITERION (SPC) METHOD

ABSTRACT

This study primarily analyzed the Euro Health Consumer Index criteria for Northern European countries for the year 2025. The study has two main objectives. The first is to determine the importance level of each Euro Health Consumer Index criterion for Northern European countries. The second objective is to compare the importance levels of the calculated Euro Health Consumer Index criteria. To achieve these objectives, a quantitative study was conducted using the Symmetry Point of Criterion (SPC) method. In this quantitative study, six criteria from the Euro Health Consumer Index were initially identified as the study criteria, and then the values obtained by ten Northern European countries in relation to these criteria were integrated into the study as secondary data. Following this stage, the SPC method was applied to the relevant data to calculate the weight of each Euro Health Consumer Index criterion. According to the SPC method results, accessibility ranked first among the six criteria with a weight value of 0.2305, while the Patient Rights and Information criterion ranked last with a weight value of 0.1113. In addition, the study results indicate that the accessibility and pharmaceutical sector criteria, which ranked first and second respectively, are significantly more important than the other criteria. The study concluded that the criteria could be divided into two clusters based on their importance levels. The first cluster, containing more influential criteria with weightings greater than or equal to the average weighting, included criteria such as accessibility, the pharmaceutical industry, and the range and reach of healthcare services. The second cluster, containing less influential criteria with weightings lower than the average weighting, included criteria such as patient rights and information, outcomes, and prevention. It was determined that the sum of the weighted values of the criteria in the first cluster represents approximately 60%, while the sum of the weighted values of the criteria in the second cluster represents approximately 40%.

Keywords: Multi-Criteria Decision Making Methods, SPC Method, Euro Health Consumer Index, Northern European Countries.

1. GİRİŞ

Sağlık, insanların yaşamını sürdürebilmesi için en önemli unsurdur. Kaliteli bir yaşam, bireylere ancak yeterli ve iyi sağlık koşullarının sunulması ile mümkün olabilir. Sağlık sadece hasta olmama durumu ve sosyal ve ekonomik olarak üretken bir yaşam sürme yeteneği tanımlaması ile sınırlandırılamaz. Sağlık aynı zamanda zihinsel, fiziksel ve sosyal olarak tam anlamıyla iyi olma halini ifade eder (World Health Organization (WHO), 2023). Bireylerin sağlıkla yaşamlarını devam ettirebilmeleri için kendilerine sağlık servislerinin bir sağlık sistemi yapısı içerisinde sunulması gerekmektedir. Sağlık servisleri, hastalıkların tedavisi ve yönetimi için gerekli olan tüm tıbbi olanakların bireylere sunulmasıyla sağlığın korunmasını amaçlamaktadır. Sağlık servisleri bir sağlık sistemi yapısı içerisinde sunulduğu için, sağlık servislerinin verimliliği ilgili sağlık sisteminin verimliliğinin yüksek olması ile mümkündür. Temel olarak bu durum dikkate alındığında, sağlık sistemlerinin verimliliğinin ve etkinliğinin mutlaka somut istatistiksel ve matematiksel göstergelerle değerlendirilmesi gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu somut göstergeleri belirlemeden önce, sağlık sisteminin belirgin bir şekilde tanımlanmış olması gerekmektedir. Sağlık sistemleri, temel amacı sağlığı teşvik etmek, iyileştirmek ve korumak olan kurumlar tarafından gerçekleştirilen tüm faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2000). Sağlık sistemlerinin etkinliği her ülkede yaşayan nüfusun genel sağlık durumu, sağlık servislerine erişilme düzeyi gibi somut göstergelerle değerlendirilebilir. Etkin sağlık sistemleri sayesinde nüfusun genel sağlık durumunun iyi olma oranının ve sağlık servislerine erişilme düzeyinin yüksek olması beklenmektedir (Hampel vd., 2021). Bu amaçlara ulaşılma derecesi sağlık sisteminin etkinlik düzeyini somut bir şekilde yansıtacak ve ortaya koyacaktır. Sağlık sistemlerinin etkinliğini belirlemeden önce sağlık sistemlerinin güncel olarak karşılaştığı sorunları değerlendirmek gerekmektedir (Bem vd., 2014). Günümüzde kronik hastalıkların artışıyla ilişkili nüfusun yaşlanması ve dolayısıyla kronik hastalıklar ile ilgili ortaya çıkan aşırı düzeyde sağlık servisi talebi, sağlık profesyonellerinin ve altyapıların ülkeler arasındaki dağılımındaki eşitsizlikten kaynaklanan sağlık servislerine erişimin eşit olmaması gibi sorunlar sağlık sistemlerinin karşılaştığı temel sorunları ifade etmektedir (Papanicolas ve Smith, 2013; Peric vd., 2017; Storto ve Goncharuk, 2017; Dlouhy ve Havlik, 2024). Bu temel sorunların devam ettiği bir yapı içerisinde, ülkelerin sağlık sistemlerinin bu sorunlara ne düzeyde başarılı bir şekilde cevap verebildiklerini anlamanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, ülkelerin sağlık sistemlerinin performanslarını ölçmenin, sağlık sistemleri ile ilgili kararlar almada ve değerlendirmeler yapmada, ülkelere önemli fikirler sağlayacağı yadsınamaz bir gerçektir (Bem vd., 2014). İyi bir analizin daha etkili sağlık politikası kararlarını destekleyeceği kesindir. Bu performans ölçümü öncesi ise, sağlık sistemi performansının ölçümünde kullanılacak olan temel göstergelerin kesinleştirilmesi gerekmektedir. Genel olarak, bir sağlık sisteminin iyi işleyen ve başarılı bir sistem olması hastaların ihtiyaçlarını karşılaması ve hasta memnuniyet düzeyinin artmasını sağlaması ile mümkün olacaktır (Hampel vd., 2021).

Bu açıdan değerlendirildiğinde, hastaların memnuniyet düzeylerinin ne derece ilgili sağlık sistemi tarafından sağlandığı mutlaka incelenmesi gereken önemli bir sorudur. Bu önemli soru dikkate alınarak, sağlık sistemi performans ölçümünde kullanılacak olan temel göstergelerin hasta memnuniyet düzeyi ile ilişkilendirilerek belirlenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bu ilişkilendirmeyi temel alan ve somut göstergelerle ölçüm detaylarını yansıtabilme özelliğine sahip, Avrupa Sağlık Sistemlerinin etkinliğinin ölçümüne ilişkin matematiksel ve istatistiksel analizler gerçekleştiren Health Consumer Powerhouse Sağlık politikası düşünce kuruluşu tarafından geliştirilen Avrupa Sağlık Tüketici Endeksinin göstergeleri çalışmada incelenecek temel göstergeler olarak belirlenmiştir. Çalışmada bu temel göstergelerin önem düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu temel göstergelerin önem düzeylerinin ise, Kuzey Avrupa ülkeleri için belirlenmesine karar verildi. Göstergelerin önem düzeylerinin tespit edilmesinde, kriterlerin simetrik değerlendirilmesi ile karmaşık kriterlerin analizini kolaylaştıran ve kriterlere ilişkin objektif sonuçlara ulaşılmasını sağlayan Kriter Simetri Noktası (SPC) yöntemi tercih edilmiştir.

2. UYGULAMA

2.1. Çalışmanın Uygulama Aşamaları

Çalışma, öncelikle sağlık, sağlık servisleri ve sağlık sistemleri ile ilişkili literatürün incelenmesi ile başlamıştır. Sağlık sistemlerinin etkinliğini belirlemek için gerekli göstergelerinin tespit edilmesi gerekliliğinin anlaşıldığı literatür taraması aşamasının sonunda, sağlık sistemi performansı ile hasta memnuniyet derecesi arası ilişkinin ölçülmesini sağlayan Avrupa Sağlık Tüketici Endeksine ilişkin göstergelerin çalışmada yer almasına karar verilmiştir. Takip eden aşamada ise, Avrupa Sağlık Tüketici Endeksinde yer alan her bir göstergenin önem düzeyi belirlenmiştir. Çalışmada önem düzeylerinin belirlenmesi için veri setinde 10 tane Kuzey Avrupa ülkesi yer almaktadır. Önem düzeylerinin belirlenmesi için, kriterlerin simetrik değerlendirilmesi ile objektif sonuçlara ulaşılmasını sağlayan, Kriter Simetri Noktası (SPC) yöntemi uygulanmıştır.

Çalışmada, göstergeleri temel alınan Avrupa Sağlık Tüketici Endeksinin temel altı kriteri için değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada yer alan 10 Kuzey Avrupa Ülkesinin bu altı temel kriter için aldığı değerlere World Population Review internet sitesinden ulaşılmıştır (World Population Review, 2025). İlgili veriler 2025 yılı için de temel veri olarak kabul edilmek ile beraber, bu temel veri değerleri en son 2018 yılında detaylı bir şekilde oluşturulmuştur. Bu verilere Kriter Simetri Noktası (SPC) noktası yöntemi uygulanarak Kuzey Avrupa ülkeleri özelinde her bir göstergenin matematiksel ağırlık değeri belirlenmiştir.

Çalışmada göstergeleri temel alınan Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi Avrupa ülkelerindeki sağlık sistemlerini hastaların bakış açısından değerlendirmektedir. Avrupa'da yer alan ülkelerden toplam 35 ülkenin sağlık sistemini, altı temel gösterge içerisinde yer alan toplam 46 alt gösterge ile değerlendirmektedir. 1000 puanlı bir ölçek kullanan bu endekste, minimum değer 333'tür. Minimum değer olan 333 ile maksimum değer olan 1000 değerlerini temel alarak, normalizasyon işlemi yapılmakta ve böylece temel altı göstergenin ve bu göstergelerin alt göstergelerinin aldığı değerler belirlenmektedir. Yüksek skor ilgili göstergedeki başarıyı ifade ederken, düşük skor ise başarı düzeyini yetersiz olduğu ortaya koymaktadır (EHCI, 2018)

Bu endeksin çalışmada uygulanan altı temel göstergesi aşağıda yer aldığı üzere açıklanmaktadır (EHCI, 2018):

Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi Göstergesi 1 (AVSTEG1): Erişilebilirlik: Hastaların Tedavi İçin Bekleme Sürelerini ölçmeyi ve hesaplamayı sağlayan alt göstergelerden oluşan göstergedir.

Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi Göstergesi 2 (AVSTEG2) : Hasta Hakları ve Bilgilendirme: Hastaların teşhis, tedavi ve bakım süreçlerinin tüm yönleriyle ilgili ayrıntılı bilgi alma durumunu ve hastanın hastalık ile ilgili kendi elektronik kayıtlarına erişebilirliğini somut alt göstergeler ile ölçmeyi sağlamaktadır.

Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi Göstergesi 3 (AVSTEG3): Sonuçlar: Ölüm, kanser ve kronik hastalıklar ile ilgili oransal değerleri temel alarak bir sağlık sisteminin genel durumunu değerlendirmeyi sağlayan göstergedir.

Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi Göstergesi 4 (AVSTEG4): İlaç Sektörü: Hastaların mevcut ve yeni ilaçlara erişim düzeyini ölçmeyi amaçlayan göstergedir.

Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi Göstergesi 5 (AVSTEG5): Önleme: Aşı, tansiyon, fiziksel aktiviteler ile ilgili oransal değerlerin yanısıra, zararlı alışkanlıklar ile ilgili oranları da içeren, böylece sağlık sisteminin hastalıkları önlemede ne düzeyde başarılı olduğunu belirlemeye çalışan temel bir göstergedir.

Avrupa Sağlık Tüketici Endeksi Göstergesi 6 (AVSTEG6): Sağlık Servislerinin Kapsamı ve Erişilebilirliği: Hastaların sağlık servislerine her an, her yerde, aynı kapsamda ulaşıp ulaşmadığını değerlendirmeyi sağlayan bir göstergedir.

2.2. Kriter Simetri Noktası (SPC) Yöntemi

Kriterlerin simetrik olarak değerlendirilmesi ile objektif kriter ağırlıklarının hesaplanmasını sağlayan bir kriter ağırlıklandırma yöntemidir. Simetrik matematiksel formül uygulamaları sayesinde en karmaşık verilerde bile objektif kriter ağırlıklarına ulaşılabilmesi, bu yöntemin karar verici açısından en önemli yönünü göstermektedir. Bu yöntemin formülleri ve de yöntem ile ilgili kavramsal ve matematiksel açıklamalar aşağıda sunulduğu üzeredir (Gligorić, vd., 2023):

Aşama 1: Karar Matrisinin Oluşturulması: Alternatiflerin kriterlerde aldığı değerleri gösteren karar matrisinin matrissel gösterimi eşitlik (1)'deki formül ile sunulmaktadır.

$$Karar\ Matrisi = \left|Y_{ij}\right|_{m\times n} = \begin{bmatrix} y_{11} & y_{12} & \cdots & y_{1n} \\ y_{21} & y_{22} & \cdots & y_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ y_{m1} & y_{m2} & \cdots & y_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

Aşama 2: Her Bir Kriterin Simetri Noktasının Matematiksel Olarak Belirlenmesi: Her bir kriterin aldığı en yüksek değer ile en düşük değerin aritmetik ortalamasının alınması ile hesaplanmaktadır. Bu açıklama, matematiksel formüle dönüştürülerek Eşitlik (2)'de tanımlanmıştır.

$$SPC_j = \frac{\min(y_{ij})+\max(y_{ij})}{2} \tag{2}$$

Aşama 3: Kriterlere İlişkin Uzaklık Matrisinin Oluşturulması: Her kriter için alternatiflerin simetri noktasından olan mutlak uzaklıklarını ifade eden matrisin, ilgili matematiksel hesaplamalar uygulanarak oluşturulduğu aşamadır. İlgili matrisin oluşturulması için gerekli olan formül Eşitlik (3)'te sunulmaktadır.

$$Z = [|z_{ij}|]_{m\times n} = \begin{bmatrix} |y_{11} - SPC_1| & |y_{12} - SPC_2| & \cdots & |y_{1n} - SPC_n| \\ |y_{21} - SPC_1| & |y_{22} - SPC_2| & \cdots & |y_{2n} - SPC_n| \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ |y_{m1} - SPC_1| & |y_{m2} - SPC_2| & \cdots & |y_{mn} - SPC_n| \end{bmatrix} \tag{3}$$

Aşama 4: Simetri Modül Matrisinin Oluşturulması: Alternatiflerin simetri noktasına olan uzaklıkları temel alınarak eşitlik (4)'te belirtilen formülün uygulanması ile Simetri Modül Matrisi elde edilmektedir.

$$[\xi_{ij}]_{m\times n} = \begin{bmatrix} \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{i1}}{m}\right)}{y_{11}} & \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{i2}}{m}\right)}{y_{12}} & \cdots & \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{in}}{m}\right)}{y_{1n}} \\ \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{i1}}{m}\right)}{y_{21}} & \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{i2}}{m}\right)}{y_{22}} & \cdots & \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{in}}{m}\right)}{y_{2n}} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{i1}}{m}\right)}{y_{m1}} & \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{i2}}{m}\right)}{y_{m2}} & \cdots & \frac{\left(\frac{\sum_{i=1}^{m} z_{in}}{n}\right)}{y_{mn}} \end{bmatrix} \tag{4}$$

Aşama 5: Kriterler İçin Simetri Modül Değerlerinin Belirlenmesi: Her bir kriterin karar verme sürecindeki etki düzeyini belirlemenin başlangıç noktası olan simetri modül değerleri, eşitlik (5)'te belirtilen formül ile hesaplanmaktadır.

$$\phi = [\phi_{1j}]_{1\times n} = \left[\phi_1 = \frac{\sum_{i=1}^{m} \xi_{i1}}{m} \quad \phi_2 = \frac{\sum_{i=1}^{m} \xi_{i2}}{m} \ldots \phi_n = \frac{\sum_{i=1}^{m} \xi_{in}}{m}\right] \tag{5}$$

Aşama 6: Kriterlerin Ağırlıklarının Tespit Edilmesi: Her bir kriterin ağırlık değeri ilgili kriterin simetri ağırlık değerinin tüm kriterlerin simetri ağırlık değerlerinin toplamına oranlanması ile hesaplanmaktadır. Bu açıklamayı matematiksel olarak ifade eden formül, eşitlik (6)'da sunulmaktadır.

$$w = \left[w_{1j}\right]_{1\times n} = \left[\frac{\phi_1}{\sum_{j=1}^{n}\phi_j}\ \frac{\phi_2}{\sum_{j=1}^{n}\phi_j}\ \cdots \frac{\phi_n}{\sum_{j=1}^{n}\phi_j}\right] \tag{6}$$

3. BULGULAR

Bu bölümde çalışmanın verilerine uygulanan SPC yönteminin analiz sonuçları detaylı bir şekilde değerlendirilmektedir.

Çalışmanın verilerini içeren karar matrisi Çizelge 1'de sunulmaktadır.

Çizelge 1. SPC Yöntemi Karar Matrisi

Alternatifler	AVSTEG1	AVSTEG2	AVSTEG3	AVSTEG4	AVSTEG5	AVSTEG6
Danimarka	175	121	267	78	95	120
Estonya	188	121	189	61	77	94
Finlandiya	150	113	278	78	101	120
İzlanda	188	121	222	56	107	104
İrlanda	75	83	244	83	89	94
Letonya	138	100	178	44	77	68
Litvanya	163	104	167	44	71	73
Norveç	138	125	278	78	119	120
İsveç	113	117	267	78	101	125
Birleşik Krallık	100	117	211	78	113	109

Çizelge 1'de yer alan verilere Eşitlik (1)'de ve Eşitlik (2)'de yer alan formüller sırasıyla uygulanarak, kriterlere ilişkin uzaklık matrisi oluşturulmuştur. Bu matris Çizelge 2'de sunulmaktadır.

Çizelge 2. SPC Yöntemi Uzaklık Matrisi

Alternatifler	AVSTEG1	AVSTEG2	AVSTEG3	AVSTEG4	AVSTEG5	AVSTEG6
Danimarka	43,50	17,00	44,50	14,50	0,00	23,50
Estonya	56,50	17,00	33,50	2,50	18,00	2,50
Finlandiya	18,50	9,00	55,50	14,50	6,00	23,50
İzlanda	56,50	17,00	0,50	7,50	12,00	7,50
İrlanda	56,50	21,00	21,50	19,50	6,00	2,50
Letonya	6,50	4,00	44,50	19,50	18,00	28,50
Litvanya	31,50	0,00	55,50	19,50	24,00	23,50
Norveç	6,50	21,00	55,50	14,50	24,00	23,50
İsveç	18,50	13,00	44,50	14,50	6,00	28,50
Birleşik Krallık	31,50	13,00	11,50	14,50	18,00	12,50

SPC yöntemi uzaklık matrisi elde edildikten sonra, bu matrise Eşitlik (4), Eşitlik (5) ve Eşitlik (6)'daki formüller sırasıyla uygulanarak kriterlerin simetri modül değerleri ve kriterlerin ağırlık değerleri hesaplanmıştır. Bu hesaplanan tüm sonuçlar Çizelge 3'te ifade edilmektedir.

Çizelge 3. SPC Yöntemi Simetri Modül Değerleri ile Kriter Ağırlık Değerleri ve Kriter Sıralaması

Alternatifler	**AVSTEG1**	**AVSTEG2**	**AVSTEG3**	**AVSTEG4**	**AVSTEG5**	**AVSTEG6**
Danimarka	0,1863	0,1091	0,1375	0,1808	0,1389	0,1467
Estonya	0,1734	0,1091	0,1942	0,2311	0,1714	0,1872
Finlandiya	0,2173	0,1168	0,1320	0,1808	0,1307	0,1467
İzlanda	0,1734	0,1091	0,1653	0,2518	0,1234	0,1692
İrlanda	0,4347	0,1590	0,1504	0,1699	0,1483	0,1872
Letonya	0,2362	0,1320	0,2062	0,3205	0,1714	0,2588
Litvanya	0,2000	0,1269	0,2198	0,3205	0,1859	0,2411
Norveç	0,2362	0,1056	0,1320	0,1808	0,1109	0,1467
İsveç	0,2885	0,1128	0,1375	0,1808	0,1307	0,1408
Birleşik Krallık	0,3260	0,1128	0,1739	0,1808	0,1168	0,1615
ϕ_i	0,2472	0,1193	0,1649	0,2198	0,1429	0,1786
w_i	0,2305	0,1113	0,1537	0,2049	0,1332	0,1665
Sıralama	1	6	4	2	5	3

SPC yöntemi sonuçlarına göre, erişilebilirlik altı gösterge arasında 0.2305 ağırlık değeri ile birinci sırada yer alırken, Hasta hakları ve bilgilendirme göstergesi 0.1113 ağırlık değeri ile son sırada yer almaktadır. Buna ek olarak, çalışmanın sonuçlarından, ilk iki sırada yer alan erişilebilirlik ve ilaç sektörü göstergelerinin diğer göstergelere göre oldukça fazla düzeyde önemli oldukları çıkarımı yapılmıştır. Çalışmanın göstergelerinin önem düzeyleri açısından iki kümeye ayrılabilecekleri sonucuna varılmıştır. Ortalama kriter ağırlığı değeri olan 0,1665 değerine büyük ya da eşit olan daha etkili göstergeleri içeren birinci kümede erişilebilirlik, ilaç sektörü, sağlık servislerinin kapsamı ve erişilebilirliği göstergeleri yer almaktadır. Ortalama kriter ağırlığı değerinden düşük olan daha az etkili kriterleri içeren ikinci kümede ise hasta hakları ve bilgilendirme, sonuçlar ve önleme göstergelerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ülkeler açısından sağlık sistemlerinin performanslarının kıyaslanması bireylerin memnuniyet düzeyleri ile belirlenir. Dolayısıyla, bir ülkedeki sağlık sisteminin hastaları memnun etme düzeyi ilgili ülkenin sağlık sisteminin başarı düzeyi açısından önemli bir göstergedir. Dolayısıyla, sağlık sisteminin hastaların bakış açısından değerlendirilmesini sağlayan göstergelerin yer aldığı Avrupa Sağlık Tüketici Endeksinin temel göstergelerinin önem düzeyleri Kuzey Avrupa'da yer alan ülkeler için bu çalışmada tespit edilmiştir.

SPC yöntemi ile Kuzey Avrupa ülkeleri için erişilebilirlik göstergesinin en önemli gösterge olduğu belirlenirken, hasta hakları ve bilgilendirme göstergesinin en az önemli gösterge olduğu belirlenmiştir. Çalışmanın göstergelerinin iki temel kümeye ayrıldığı sonucuna varılmıştır. Birinci kümede erişilebilirlik, ilaç sektörü, sağlık servislerinin kapsamı ve erişilebilirliği göstergeleri yer alıp, bu göstergelerin toplam ağırlık değerlerinin yaklaşık %60 olduğu, ikinci kümede yer alıp daha az etkin gösterge kapsamında yer alan göstergelerin ise yaklaşık %40 toplam ağırlık değeri ile hasta hakları ve bilgilendirme, sonuçlar ve önleme göstergelerinden meydana geldiği sonucuna varılmıştır. Bu sonuç Kuzey Avrupa ülkelerinde hastalık başladıktan sonraki tedaviye yönelik olan temel göstergelere daha fazla önem verildiğini göstermektedir.

Bu çalışma sağlık sistemi ile ilgili göstergelerin sadece ağırlık değerlerini belirlemeye olanak tanımaktadır ve bu hesaplamayı da sadece Kuzey Avrupa ülkeleri için gerçekleştirmektedir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda, aynı göstergelerin ağırlık değerleri daha fazla sayıda ülke için belirlenebilir ve ayrıca alt göstergelere ilişkin hesaplamalar da yapılabilir. Bunun dışında, ülkeler arasında sağlık sistemleri açısından kıyaslama yapabilmek için, performans sıralaması yapmaya imkan tanıyan çok kriterli karar verme yöntemleri de uygulanabilir. Bununla birlikte, aynı kıtada ya da aynı coğrafi bölgede ya da aynı gelir grubunda yer alan ülkeler için sağlık sistemleri açısından çok kriterli karar verme yöntemleri uygulayarak performans kıyaslaması yapılmasının daha gerçekçi sonuçlara ulaştıracağı gözlemlendiği için, bu türde çalışmaların yapılması ayrıca önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Bem, A., Ucieklak-Jeż, P., & Prędkiewicz, P., Measurement of health care system efficiency, Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 36, 1, 2014, 25-33.

Dlouhý, M., & Havlík, P., Efficiency evaluation of 28 health systems by MCDA and DEA, Health Economics Review, 14,1 , 2024 59.

Euro Health Consumer Index (EHCI). (2018). Euro Health Consumer Index 2018. https://santesecu.public.lu/dam-assets/fr/publications/e/euro-health-consumer-index-2018/euro-health-consumer-index-2018.pdf, (Erişim tarihi: 24.06.2025).

Gligorić, Z., Gligorić, M., Miljanović, I., Lutovac, S., & Milutinović, A., Assessing Criteria Weights by the Symmetry Point of Criterion (Novel SPC Method)--Application in the Efficiency Evaluation of the Mineral Deposit Multi-Criteria Partitioning Algorithm, CMES Computer Modeling in Engineering & Sciences, 136, 1, 2023.

Hampel, K., Ucieklak-Jeż, P., & Bem, A., Health system responsiveness in the light of the Euro health consumer index, European Research Studies Journal, 24, 2021, 659-667.

lo Storto, C., Goncharuk, A. G., Efficiency vs Effectiveness: A Benchmarking Study on European Healthcare Systems, Economics and Sociology, 10, 3, 2017, 102-115.

Papanicolas, I., Smith, P. C. (eds.), *Health systems performance comparison: an agenda for policy, information and research*, New York, NY: Open University Press, 2013.

Perić, N., Hofmarcher-Holzhacker, M. M., Simon, J., Health system performance assessment landscape at the EU level: a structured synthesis of actors and actions, Archives of Public Health, 75, 5, 2017, 1-10.

WHO. (2000). *The World Health Report 2000 – Health Systems: Improving Performance* (Vol. 78). https://doi.org/10.1146/annurev.ecolsys.35.021103.105711

World Health Organization (WHO). (2023). The Global health observatory. https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being, (Erişim tarihi: 18.06.2025).

World Population Review. (2025). Euro Health Consumer Index by Country 2025. https://worldpopulationreview.com/country-rankings/euro-health-consumer-index-by-country, (Erişim tarihi: 22.06.2025).

WENSLO TABANLI ARAS YÖNTEMİ İLE DÜŞÜK GELİR GRUBUNDAKİ ÜLKELERİN GIDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi SERDAR YARLIKAŞ
Kocaeli Üniversitesi, İşletme Fakültesi, serdar.yarlikas@kocaeli.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5087-955X

ÖZET

Bu çalışma temel olarak Düşük gelir grubunda yer alan ülkelerinin her birinin gıda sürdürülebilirlik endeksine göre performanslarını 2021 yılı için analiz etmektedir. Çalışma temel iki amaçtan oluşmaktadır. Öncelikli amaç, düşük gelir grubunda yer alan ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performanslarındaki en etkili olan kriterleri belirlemektir. İkinci amaç ise, düşük gelir grubundaki ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performansı açısından kendi aralarındaki sıralamasını tespit etmektir. WENSLO Yöntemi ile kriterlerin ağırlık değerleri belirlenmesi amaçlanan çalışmada, WENSLO yöntemi ile elde edilen kriter ağırlık değerlerinin ARAS yönteminde uygulanması ile de ilgili ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performansı açısından sıralamaları tespit edilmeye çalışılmıştır. İlgili endeksteki üç temel kriterin incelenen düşük gelir grubunda yer alan 12 ülke için 2021 yılında aldığı değerler çalışmanın temel veri setini oluşturmaktadır. WENSLO yönteminin uygulanması sonucunda en önemli kriterin 0,5664 değeri ile beslenme sorunları kriteri olduğu belirlenmiştir. En az önemli kriter olarak tespit edilen sürdürülebilir tarım kriterinin, diğer iki kritere göre önem düzeyinin oldukça az olduğu gözlemlenmektedir. WENSLO tabanlı ARAS yöntemi sonuçlarından, düşük gelir grubundaki ülkeler arasında en yüksek gıda sürdürülebilirlik performansı gösteren ülkenin Ruanda, en az gıda sürdürülebilirlik performansı gösteren ülkenin ise Nijer olduğu belirlenmiştir. ARAS yöntemi ile hesaplanan ortalama fayda derecesi değeri eşik değer olarak değerlendirildiğinde, gıda sürdürülebilirlik performansı açısından düşük gelir grubundaki ülkelerin eşit sayıda ülke içeren iki kümeye ayrıldığı belirlenmiştir. Birinci kümede ortalama fayda derecesi değerinin üzerinde fayda derecesi değerine sahip olan ülke sayısı 6 iken, ikinci kümede ise ortalama fayda derecesi değerinin altında 6 ülke ayrılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, WENSLO Yöntemi, ARAS Yöntemi, Gıda Sürdürülebilirlik Endeksi, Düşük Gelir Grubundaki Ülkeler.

MEASUREMENT OF THE FOOD SUSTAINABILITY LEVELS OF LOW-INCOME COUNTRIES BY WENSLO-BASED ARAS METHOD

ABSTRACT

This study primarily analyzed the food sustainability performance of each low-income country according to the food sustainability index for the year 2021. The study consists of two main objectives. The primary objective is to identify the most influential criteria in the food sustainability performance of low-income countries. The second objective is to determine the ranking of low-income countries among themselves in terms of food sustainability performance. This study, which aims to determine the weighting values of the criteria using the WENSLO method, also attempts to determine the rankings of the relevant countries in terms of food sustainability performance by applying the criterion weighting values obtained with the WENSLO method to the ARAS method. The values of the three basic criteria in the relevant index for the 12 low-income countries examined in 2021 constitute the basic data set of the study. The application of the WENSLO method revealed that the most important criterion was nutritional challenges, with a value of 0.5664. The sustainable agriculture criterion, identified as the least important, was observed to have a significantly lower importance level compared to the other two criteria. Based on the WENSLO-based ARAS method results, Rwanda showed the highest food sustainability performance among low-income countries, while Niger showed the lowest. When the average benefit-rate value calculated using the ARAS method is considered as the threshold value, it is determined that low-income countries in terms of food sustainability performance are divided into two clusters containing an equal number of countries. In the first cluster, there are 6 countries with a benefit-rate value above the average, while in the second cluster, there are 6 countries with a benefit-rate value below the average.

Keywords: Multi-Criteria Decision Making Methods, WENSLO Method, ARAS Method, Food Sustainability Index, Low-Income Countries.

1. GİRİŞ

Gıda insanların yaşamını sürdürebilmesi için gerekli temel bir unsurdur. Gıda tüketiminde bulunmayan insanların yaşamlarını ve varlıklarını sürdürebilmeleri, temel bir fizyolojik ihtiyaçlarını gidermedikleri için mümkün değildir. Bireysel olarak bu kadar önemli bir fizyolojik ihtiyaç olan gıda tüketiminin, yeterli gıdaya ulaşamadıkları takdirde ülkeler için de çok büyük bir soruna dönüşmesi olası bir durumdur. Ülkeler açısından yeterli gıdanın sürekli ulaşılabilir olması gerekmektedir (Kumkapu ve Yeşilçubuk, 2023). Gıdanın sürekli ulaşılabilir

olması öncelikle gıda israfının önlenmesi ile mümkündür (Bulut vd., 2019; Gönültaş vd., 2020). Gıda israfı minimize edildiğinde, daha çok kişi daha uzun süre gıdalara ulaşabilir. Gıda sürekliliği için sadece tüketim ile ilgili alınan önlemler yeterli değildir. Gıda sürekliliği için ülkelerin üretime de yönelmesi gerekmektedir ve ayrıca tarımın iklim ve çevre şartları ile uyumlu bir şekilde nasıl sürekliliğinin sağlanabileceği de belirlenmelidir. Ayrıca, yetersiz beslenme, kötü beslenme, aşırı beslenme gibi bireysel sorunların toplamda gıda tüketim miktarının dengesini bozacağı ve böylece gıda sürdürülebilirliğinde sorun oluşturacağı da dikkate alınmalıdır (FSI, 2021). Bütün bu durumlar dikkate alındığında, ülkelerin yeterli gıda düzeyine ulaşmada ve/veya yeterli gıda düzeyini sağlamada başarılı olup olmadıklarının somut bir şekilde anlaşılabilir olması sağlanmalıdır. Bu başarı durumunu belirleyebilmek için de ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performansının somut ölçütlerle tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada bu ölçüm işlemini gerçekleştirebilmek için gıda sürdürülebilirlik endeksinin temel kriterleri dikkate alınmıştır. Ayrıca, gıda sürdürülebilirlik performansının, mali ve finansal koşullardaki farklılıklardan dolayı, yüksek, orta ve düşük gelir grubundaki ülkelerde ayrı ölçülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu durum dikkate alınarak bu çalışmada düşük gelir grubundaki ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performanslarına ilişkin analizlerin yapılmasına karar verilmiştir.

Endeksteki kriterlerin önem düzeylerinin belirlenmesi için, WENSLO Yöntemi uygulanmıştır. Kriter ağırlık değerleri hesaplandıktan sonra, ilgili verilere kriter ağırlık değerleri ile birlikte ARAS yöntemi uygulanarak, çalışmada yer alan düşük gelir grubundaki 12 ülkenin her birinin gıda sürdürülebilirlik performansı hesaplanmıştır. Genellikle literatürde yüksek gelir grubundaki ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performanslarının ölçüldüğü görülmektedir. Düşük gelir grubundaki ülkelerin kendi aralarındaki gıda sürdürülebilirlik performansına ilişkin sıralamalarına ve ilgili değerlendirmelere yer veren çalışmalara literatürde nadiren rastlanması, bu çalışmanın literatüre katkı sağlama olasılığını arttırmaktadır.

2. UYGULAMA

2.1. Çalışmanın Uygulama Aşamaları

Çalışma, öncelikle gıda ve gıda sürdürülebilirliği ile ilişkili literatürün incelenmesi ile başlamıştır. Ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performansını belirlemek için gerekli kriterlerin tespit edilmesi gerekliliğinin anlaşıldığı literatür taraması aşamasının sonunda, Economics Impact tarafından geliştirilen gıda sürdürülebilirlik endeksinin temel alınarak analizlerin yapılmasına karar verilmiştir. Çalışma kapsamında bu endekste yer alan her bir kriterin önem ve ağırlık düzeyleri tespit edilmiştir. Çalışmadaki kriterlerin önem düzeylerinin belirlenmesi için veri setinde düşük gelir grubundaki 12 ülke yer almaktadır. Kriterlerin önem düzeylerinin belirlenmesi için, WENSLO Yöntemi uygulanmıştır. Kriter ağırlık değerleri hesaplandıktan sonra, ilgili verilere kriter ağırlık değerleri ile birlikte ARAS yöntemi uygulanarak, çalışmada yer alan düşük gelir grubundaki 12 ülkenin her birinin gıda sürdürülebilirlik performansı hesaplanmıştır. Çalışmada, kriterleri temel alınan Gıda Sürdürülebilirlik Endeksinin üç temel kriteri için değerlendirme yapılmıştır. Çalışmada yer alan düşük gelir grubundaki 12 ülkenin bu üç temel kriter için aldığı değerlere Economist Impact internet sitesinden ulaşılmıştır (Economist Impact, 2021). İlgili veriler 2021 yılına ilişkin değerleri içermektedir.

Çalışmada kriterleri temel alınan Gıda sürdürülebilirlik endeksi 3 kriter ve 38 alt kriterden oluşmaktadır. Veri setinde yer alan kriterler 0 ile 100 arasında değerler almaktadır. Yüksek rakamsal değer ilgili kriterdeki başarıyı ifade ederken, düşük skor ise başarı düzeyinin yetersiz olduğu ortaya koymaktadır (FSI ,2021).

Bu endeksin çalışmada uygulanan üç temel kriteri açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmaktadır (FSI, 2021):

Gıda Sürdürülebilirlik Endeksi Kriter 1 (GSIK1): Gıda Kaybı ve İsrafı: Gıda israfını elimine etmek için değerlendirmede kullanılan nitel ve nicel göstergeleri içermektedir.

Gıda Sürdürülebilirlik Endeksi Kriter 2 (GSIK2): Sürdürülebilir Tarım:

Tarımın toprak, su ve atmosfer üzerindeki etkileri açısından nasıl daha sürdürülebilir hale getirilebileceğini değerlendirmeyi sağlayan göstergeleri içermektedir. Ayrıca çevresel kaynakların korunmasına ilişkin göstergeler ile tarım sistemlerinin iklim değişikliğine uyum sağlamasına yönelik değerlendirmeleri de içeren göstergeler de bu temel kriterin alt kriterleri olarak tanımlanmıştır.

Gıda Sürdürülebilirlik Endeksi Kriter 3 (GSIK3): Beslenme Sorunları: Beslenme sorunları, gıdanın insanlar ve sağlık üzerindeki etkilerinin karmaşıklığını üç alanda ele almaktadır: yaşam kalitesi, yaşam beklentisi ve gıda sistemleri. Bu etkileri ölçen göstergeler bu endekste beslenme sorunları temel kriterinin alt kriterleri olarak tanımlanmıştır.

2.2. WENSLO Yöntemi

Kriterlerin fayda ve maliyet yönlü olmasını dikkate almayan matematiksel yapısı sayesinde, karar vericilerin kriterlere ilişkin değerlendirme yapmalarını gerek duymayan bir yöntemdir. Kriterlere ilişkin zarf ve eğim değerleri hesaplayarak, kriter ağırlıklarının olabildiğince objektif olarak belirlenmesini sağlayan bir yöntemdir. Yöntemin detayları ilgili aşamaları ile aşağıda sunulmaktadır (Pamucar vd., 2023):

Aşama 1: Karar Verme Matrisinin Matematiksel Olarak Tanımlanması: m adet alternatif ve n adet kriter içeren karar verme matris eşitlik (1)'de matrissel olarak gösterilmektedir.

$$[Y_{ij}]_{mxn} = \begin{bmatrix} y_{11} & y_{12} & \cdots & y_{1n} \\ y_{21} & y_{22} & \cdots & y_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ y_{m1} & y_{m2} & \cdots & y_{mn} \end{bmatrix} \tag{1}$$

Aşama 2: Normalize Karar Matrisinin Değerlerinin Hesaplanması: Normalizasyon işlemlerinde fayda ve maliyet yönlü kriterler için eşitlik (2)'de belirtilen ortak formül uygulanmakta ve elde edilen sonuçlar ise eşitlik (3)'te ifade edilen normalizasyon matrisine yansıtılmaktadır.

$$s_{ij} = \frac{y_{ij}}{\sum_{i=1}^{m} y_{ij}} \tag{2}$$

$$[s_{ij}]_{mxn} = \begin{bmatrix} s_{11} & s_{12} & \cdots & s_{1n} \\ s_{21} & s_{22} & \cdots & s_{2n} \\ \cdots & \cdots & \cdots & \cdots \\ s_{m1} & s_{m2} & \cdots & s_{mn} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Aşama 3: Kriterlerin Sınıf Aralığının Belirlenmesi ve Sınıf Aralık Matrisinin Oluşturulması: Normalizasyon matrisindeki değerler ile alternatiflere ilişkin logaritmik bir fonksiyonu temel alan eşitlik (4)'te belirtilen formül ile kriterlerin her biri için sınıf aralık değerleri belirlenmektedir.

$$\Delta s_{ij} = \frac{maxs_{ij} - mins_{ij}}{1+3.322\times\log(i)}, i = alternatif\ sayısı \quad (4)$$

Aşama 4: Kriterlerin Eğiminin Hesaplanması: Eşitlik (5)'te gösterilen formül uygulanarak her bir kriterin eğim değeri tespit edilmektedir.

$$tanf_j = \frac{\sum_{i=1}^{m} s_{ij}}{(m-1)\times\Delta s_{ij}}, \text{ i= alternatif sayısı} \quad (5)$$

Aşama 5: Kriterlerin Zarf Değerinin Hesaplanması: Eşitlik (6)'da gösterilen formül ile öklid uzaklığı ve sınıf aralıkları değerleri aynı formülde tanımlanmış ve böylece her bir kriterin zarf değeri hesaplanmıştır.

$$K_j = \sum_{i=1}^{m-1} \sqrt{\left(s_{(i+1)j} - s_{ij}\right)^2 + \Delta s_j^2} \quad (6)$$

Aşama 6: Kriterlerin Zarf ve Eğim Değerlerinin Oranlarının Belirlenmesi: Eşitlik (7)'de yer alan formül uygulanarak her bir kriter için zarf ve eğim değerlerinin oranları tespit edilmektedir.

$$h_j = \frac{K_j}{tanf_j} \quad (7)$$

Aşama 7: Kriterlerin Ağırlık Değerlerinin Hesaplanması: Eşitlik (8)'de yer alan formülde gösterildiği üzere, her bir kriterin zarf ve eğim oranının, zarf ve eğim oranlarının toplamına bölünmesi ile her bir kriterin ağırlık değeri hesaplanmaktadır.

$$w_j = \frac{h_j}{\sum_{i=1}^{n} h_j} \quad (8)$$

2.3. ARAS Yöntemi

Her bir alternatifin fayda fonksiyonu değerinin optimal fonksiyonun fayda fonksiyonu değerine göre kıyaslanması ile alternatifler arası sıralama yapmaya ve en iyi alternatifi belirlemeye olanak tanıyan bir yöntemdir. Yöntemin aşamaları ve detayları aşağıda sunulmaktadır **(**Zavadskas ve Turskis, 2010):

Aşama 1: Karar Matrisinin Oluşturulması: Eşitlik (9) ‘daki gibi tanımlanan karar matrisinin diğer yöntemlerden temel farkı, en üst satırda optimal alternatifi içererek, diğer yöntemlere göre karar matrisinde bir fazla satıra sahip olmasıdır.

$$X = \begin{bmatrix} x_{01} & x_{02} \cdots & x_{0n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0,1,2,\dots,m \; ve \; j = 1,2,\dots,n \tag{9}$$

Bu matrisin en üst satırındaki Optimal alternatif, ilgili alternatifin fayda yönlü kriterlerinde Eşitlik (10)’daki maksimizayon formülünün uygulanması ile, maliyet yönlü kriterlerinde ise Eşitlik (11)’te tanımlanan minimizasyon formülünün uygulanması ile oluşturulmaktadır.

$$x_{0j} = \max_i x_{ij} \tag{10}$$

$$x_{0j} = \min_i x_{ij} \tag{11}$$

Aşama 2: Normalizasyon Matrisinin Tanımlanması: Eşitlik (12)’de tanımlanan normalize karar matrisi, fayda yönlü kriterlerde Eşitlik (13)’ün, maliyet yönlü kriterlerde ise Eşitlik (14) ve Eşitlik (15)’in uygulanması ile oluşturulup, Eşitlik (12)’de belirtilen matrissel gösterime uygun olarak tanımlanmaktadır.

$$\bar{X} = \begin{bmatrix} \bar{X}_{01} & \cdots & \bar{X}_{0n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \bar{X}_{m1} & \cdots & \bar{X}_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0,1,2,\dots,m \; ve \; j = 1,2,\dots,n \tag{12}$$

$$\bar{X}_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sum_{i=0}^{m} X_{ij}} \tag{13}$$

$$X_{ij} = \frac{1}{X_{ij}^{*}} \tag{14}$$

$$\bar{X}_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sum_{i=0}^{m} X_{ij}} \tag{15}$$

Aşama3: Ağırlıklandırılmış Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması: Kriter ağırlıklandırma yöntemlerinden gelen kriter ağırlık değerlerinin doğrusal cebir kurallarına uygun olarak normalizasyon matrisi ile çarpılması ile elde edilen matrisin oluşturulduğu aşamadır. Bu açıklamayı belirten matematiksel formül Eşitlik(16)'da belirtilmektedir.

$$\hat{x}_{ij} = \bar{x}_{ij} w_j \tag{16}$$

Aşama4: Alternatiflere İlişkin Fayda Derecelerinin Belirlenip İlgili Alternatif Sıralamasının Oluşturulması: Eşitlik(17) ile hesaplanan optimumluk fonksiyonu değerinin, optimal fonksiyonun optimumluk fonksiyonu değerine oranlanması ile her bir alternatif için fayda derecesi değeri hesaplanmaktadır. Bu oransal hesaplama ise Eşitlik (18)'de yer alan formül ile tanımlanmıştır. Eşitlik (18) ile hesaplanan oransal değerler büyük değerden küçük değere şeklinde sıralanarak, en iyi alternatife ve alternatifler arası sıralamaya ulaşılmış olur.

$$S_i = \sum_{j=1}^{n} \hat{X}_{ij} \;;\; i = 0, \dots, m;\; j = 1, \dots, n \tag{17}$$

$$K_i = \frac{S_i}{S_0} \;;\quad i = 0, \dots, m \tag{18}$$

3. BULGULAR

Çalışmanın, bu bölümünde WENSLO ve ARAS yöntemlerinin analiz sonuçları açıklanıp değerlendirilmektedir.

WENSLO ve ARAS yöntemleri analizlerde aynı karar matrisini kullandıkları için, Çizelge 1'de iki yöntemin ortak karar matrisi tanımlanıp, çalışmanın temel verileri sunulmuştur.

Çizelge 1. Çalışmada Uygulanan Analiz Yöntemlerinin Ortak Karar Matrisi

Alternatifler	**GSIK1**	**GSIK2**	**GSIK3**
Uganda	48	69	58
Ruanda	42	66	64
Etiyopya	46	67	58
Sudan	39	66	57
Malavi	41	65	56
Sierra Leone	47	64	48
Burkina Faso	44	63	47
Mozambik	43	64	42
Mali	42	61	44
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	37	63	45
Nijer	36	64	43
Madagaskar	39	58	44

Öncelikle çalışmada, WENSLO Yönteminin tüm formülleri uygulanmış ve gıda sürdürülebilirlik endeksi kriterlerine ilişkin ağırlık değerleri belirlenmiştir. İlgili sonuçlar Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. WENSLO Yöntemi Gıda Sürdürülebilirlik Endeksi Kriter Ağırlıkları ve Sıralamalar

	GSIK1	**GSIK2**	**GSIK3**
w_j	0,3401	0,0935	0,5664
Sıralama	2	3	1

WENSLO yönteminin uygulanması sonucunda en önemli kriterin 0,5664 değeri ile beslenme sorunları kriteri olduğu belirlenmiştir. En az önemli kriter olarak tespit edilen sürdürülebilir tarım kriterinin, diğer iki kritere göre önem düzeyinin 0,0935 değeri ile oldukça az bir matematiksel değere sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Çizelge 1'de yer alan ortak karar matrisine, Çizelge 2'de ifade edilen WENSLO yöntemi kriter ağırlıkları ile ARAS yöntemi uygulanarak, çalışmada yer alan düşük gelir grubundaki ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performans değerlerinin belirlenmesinde kullanılan optimumluk fonksiyonu değeri ile fayda derecesi değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler ve bu değerlerin hesaplanması ile ortaya çıkan gıda sürdürülebilirlik performansına ilişkin sıralama sonuçları Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. Gıda Sürdürülebilirlik Endeksine İlişkin ARAS Yöntemi Sonuçları

Alternatifler	S_i	K_i	**Sıralama**
Uganda	0,0863	0,9445	2
Ruanda	0,0873	0,9559	1
Etiyopya	0,0848	0,9286	3
Sudan	0,0796	0,8709	5
Malavi	0,0798	0,8739	4
Sierra Leone	0,0767	0,8391	6
Burkina Faso	0,0739	0,8084	7
Mozambik	0,0691	0,7566	9
Mali	0,0699	0,7647	8

Demokratik Kongo Cumhuriyeti	0,0679	0,7427	10
Nijer	0,0657	0,7187	12
Madagaskar	0,0677	0,7408	11

WENSLO tabanlı ARAS yöntemi sonuçlarından, düşük gelir grubundaki ülkeler arasında en yüksek gıda sürdürülebilirlik performansı gösteren ülkenin Ruanda, en az gıda sürdürülebilirlik performansı gösteren ülkenin ise Nijer olduğu belirlenmiştir. ARAS yöntemi ile hesaplanan ortalama fayda derecesi değeri 0,8287 değeri eşik değer olarak dikkate alındığında, gıda sürdürülebilirlik performansı açısından düşük gelir grubundaki ülkelerin eşit sayıda ülke içeren iki kümeye ayrıldığı belirlenmiştir. Birinci kümede ortalama fayda derecesi değerinin üzerinde fayda derecesi değerine sahip olan ülke sayısı 6 iken, ikinci kümede ise ortalama fayda derecesi değerinin altında 6 ülke yer almaktadır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gıda insanların yaşamını sürdürebilmesi için gerekli temel bir unsurdur. Gıda tüketiminde bulunmayan insanların yaşamlarını ve varlıklarını sürdürebilmeleri, temel bir fizyolojik ihtiyaçlarını gidermedikleri için mümkün değildir. Bireysel olarak bu kadar önemli bir fizyolojik ihtiyaç olan gıda tüketiminin, yeterli gıdaya ulaşamadıkları takdirde ülkeler için de çok büyük bir soruna dönüşmesi olası bir durumdur. Ülkeler açısından yeterli gıdanın sürekli ulaşılabilir olması gerekmektedir. Dolayısıyla, ülkelerin yeterli gıda düzeyine ulaşmada ve/veya yeterli gıda düzeyini sağlamada başarılı olup olmadıklarının somut bir şekilde anlaşılabilir olması sağlanmalıdır. Bu başarı durumunun belirleyebilmek için de ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performansının somut ölçütlerle tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada bu ölçüm işlemini gerçekleştirebilmek için gıda sürdürülebilirlik endeksinin temel kriterleri dikkate alınmıştır. Ayrıca, gıda sürdürülebilirlik performansının, mali ve finansal koşullardaki farklılıklardan dolayı, yüksek, orta ve düşük gelir grubundaki ülkelerde ayrı ölçülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu durum dikkate alınarak bu çalışmada düşük gelir grubundaki ülkelerin gıda sürdürülebilirlik performanslarına ilişkin analizlerin yapılmasına karar verilmiştir.

WENSLO yöntemi ile düşük gelir grubundaki ülkeler için beslenme sorunu kriterinin en önemli kriter olduğu belirlenirken, sürdürülebilir tarım kriterin en az önemli kriter olmak ile beraber, bu kriterin kriter ağırlık değerinin diğer iki kritere göre oldukça az olduğu çıkarımı yapılmaktadır. Bu kriter ağırlık sonuçları, çalışmada yer alan düşük gelir grubundaki ülkelerin gıda sürdürülebilirliğinde gıdaya ulaşmaya, gıdayı üretmekten belirgin bir düzeyde fazla önem verdiklerini göstermektedir. Bu da düşük gelir grubundaki ülkeler açısından beklenen bir durumdur.

WENSLO tabanlı ARAS yöntemi sonuçlarından ise gıda sürdürülebilirlik performansı açısından ilk 3 sırada yer alıp 0,90'nın üzerinde fayda derecesine sahip olan Ruanda, Uganda ve Etiyopya'nın gıda sürdürülebilirliği açısından diğer düşük gelir grubundaki ülkelere göre daha fazla performans gösterdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, ARAS yöntemi ile hesaplanan ortalama fayda derecesi değerine göre bu değerin üzerinde ve altında ortalama fayda derecesi

değerine sahip ülke sayıları eşittir. Dolayısıyla düşük gelir grubundaki ülkeler arasında gıda sürdürülebilirliği performansı açısından iki küme olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ise düşük gelir grubundaki ülkeler arasında da gıda sürdürülebilirliği açısından önemli düzeyde performans farklılıkların olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma sadece düşük gelir grubundaki ülkeler için gerçekleştirilmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, aynı kriterler temel alınarak, orta ve yüksek gelir grubundaki ülkeler için ayrı çalışmalar ile gıda sürdürülebilirlik performansı değerleri hesaplanarak, sıralamalar oluşturulabilir. Ayrıca, aynı gelir grubundaki ülkelerde gıda sürdürülebilirlik performansı açısından önemli düzeyde farklılıklar olup olmadığının sağlaması çok değişkenli istatistiksel tekniklerden kümeleme analizi ile gerçekleştirilebilir. Böylece, çok kriterli karar verme yöntemleri ile elde edilen sonuçların geçerliliği de tespit edilmiş olur.

KAYNAKÇA

Bulut, Z. A., Özkaya, F. T., Karabulut, A.N., & Atağan, G., Gıda ürünlerinin sürdürülebilir tüketimi bağlamında tüketici tipolojisi geliştirme çalışması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, *28*, 3, 2019, 73-90.

Economist Impact (2023). Food Sustainability Index: Interactive World Map. https://impact.economist.com/projects/foodsustainability/interactive-world-map/, (Erişim tarihi: 15.05.2025).

Food Sustainability Index (FSI) (2021). Food Sustainability Index 2021 Methodology Paper. https://impact.economist.com/projects/foodsustainability/files/FSI_2021_Methodology_Paper.pdf, (Erişim tarihi: 16.06.2025).

Gönültaş, H., Kızılaslan, H., & Kızılaslan, N., Gıda israfının davranışsal belirleyicileri; Tokat ili örneği, Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, *9*, 3, 2020, 14-24.

Kumkapu, M., & Yeşilçubuk, N. Ş., Sürdürülebilir gıda, gıda takviyesi ve gıda katkı maddesi üretiminde alglerin önemi, Akademik Gıda, 21, 2, 2023, 187-197.

Pamucar, D., Ecer, F., Gligorić, Z., Gligorić, M., & Deveci, M., A novel WENSLO and ALWAS multicriteria methodology and its application to green growth performance evaluation, IEEE Transactions on Engineering Management, 71, 2023, 9510-9525.

Zavadskas, E. K., & Turskis, Z., A new additive ratio assessment (ARAS) method in multicriteria decision-making, Technological and economic development of economy, 16, 2, 2010, 159-172.

OPEC ÜLKELERİNDEN AVRUPA BİRLİĞİ SEVİYELERİNE $PM_{2.5}$ HAVA KİRLİLİĞİNİN STOKASTİK YAKINSAMASININ ANALİZİ

Arş. Gör. Dr. Fikriye Ceren BOSTANCI

Kocaeli Üniversitesi, ceren.bostanci@kocaeli.edu.tr - 0000-0001-8291-062X

ÖZET

Atmosferde bulunan partikül maddeleri ifade eden Partikül madde 2.5 $(PM_{2.5})$, insan sağlığını tehdit eden çevresel faktörlerin başında gelmektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2021 yılında kılavuz değeri 5 $\mu g / m^3$ olarak belirlenmiştir ancak fosil yakıta bağımlı birçok ülkede $PM_{2.5}$ seviyelerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek $PM_{2.5}$ değerlerinin insan sağlığına ölüme sebebiyet verecek kadar risk oluşturması, politika yapıcıların dikkatini çekmiş ve atmosferden $PM_{2.5}$ seviyelerinin azaltılması için çevresel politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Buna paralel olarak, $PM_{2.5}$ seviyelerinin azaltılması hedefi, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamına dahil edilerek bütün ülkelerde $PM_{2.5}$ seviyelerinin düşürülmesi teşvik edilmiştir. Bu çalışmada, fosil yakıt üretimi yapan OPEC ülkelerinde çevresel politikaların etkinliğinin ölçülmesi amacıyla ilgili ülkelerin $PM_{2.5}$ seviyelerinin Avrupa Birliği ortalamasına stokastik olarak yakınsayıp yakınsamadığı analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda 1990-2020 döneminde, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Ekvator Ginesi, Irak, Kongo Cumhuriyeti, Kuveyt, Libya ve Suudi Arabistan ülkeleri için yakınsama hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yakınsama, Partikül Madde 2.5, Birim Kök Testi, Zaman Serileri Analizi

ANALYSIS OF THE STOCHASTIC CONVERGENCE OF $PM_{2.5}$ AIR POLLUTION FROM OPEC COUNTRIES TO EUROPEAN UNION LEVELS

Res. Asst. (PhD) Fikriye Ceren BOSTANCI

Kocaeli University, ceren.bostanci@kocaeli.edu.tr - 0000-0001-8291-062X

ABSTRACT

Particulate matter 2.5 $(PM_{2.5})$, which refers to particulate matter in the atmosphere, is one of the primary environmental factors threatening human health. The World Health Organisation set the guideline value at 5 $\mu g / m^3$ in 2021, however, it is observed that levels are quite high in many countries dependent on fossil fuels. The fact that high $PM_{2.5}$ values pose a risk to human health that could lead to death has drawn the attention of policymakers, and environmental policies have been developed to reduce $PM_{2.5}$ levels in the atmosphere. Accordingly, the goal of reducing $PM_{2.5}$ levels has been incorporated into the United Nations Sustainable Development Goals, encouraging all countries to lower their $PM_{2.5}$ levels. In this study, in order to measure the effectiveness of environmental policies in OPEC countries producing fossil fuels, an analysis was conducted to determine whether the $PM_{2.5}$ levels of the relevant countries converged stochastically towards the European Union average. Empirical evidence supports the convergence hypothesis for the United Arab Emirates, Algeria, Equatorial Guinea, Iraq, the Republic of the Congo, Kuwait, Libya, and Saudi Arabia in the 1990–2020 period.

Keywords: Convergence, Particulate Matter 2.5, Unit Root Test, Time Series Analysis

1. GİRİŞ

Partikül madde 2.5 $\left(PM_{2.5}\right)$, atmosferde bulunan ve aerodinamik çapı 2,5 μm'den küçük veya eşit olan partikül maddeleri ifade etmektedir. $PM_{2.5}$, küresel çapta hastalıklara neden olabilecek nedenlerin başında gelmektedir ve halk sağlığını ciddi oranda tehdit etmektedir. Dolayısıyla zaman içinde $PM_{2.5}$ ciddi bir çevresel risk haline gelmiştir (Li vd., 2023). $PM_{2.5}$'e kısa ve uzun süreli maruz kalmak inme, kalp yetmezliği ve ölüme yol açabilmektedir (Krittanawong vd., 2023). $PM_{2.5}$'in halk sağlığını bu derece tehdit etmesi, ülkelerde atmosferden $PM_{2.5}$'in azaltılmasına yönelik çevre politikaları geliştirmelerine sebebiyet vermiştir. Bu durum Birleşmiş Milletler (BM) tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kapsamına da dahil edilmiştir. Örneğin, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals, SDG) 11.6.2, şehirlerde yaşayan nüfusun $PM_{2.5}$ maddesine maruziyetini ölçen resmi BM göstergesidir ve sürdürülebilir şehirleşmenin temel göstergesi olarak kullanılmaktadır.

Yakınsama hipotezi iktisat literatüründe en çok çalışılan konuların başında gelmektedir. Yakınsama hipotezi esasen Neoklasik büyüme modeli ile ortaya atılmış ve sonrasında literatürde birçok iktisadi gösterge için uygulanma alanı bulmuştur. Bernard ve Durlauf (1995), yakınsamanın ekonometrik analizinde kesitsel yöntemlerin hiçbir ülkenin yakınsamadığı temel hipotezine karşılık tüm ülkelerin yakınsadığı alternatif hipotezine dayandığını ifade ederek bu yöntemleri ara durumları dışarda bırakması yönünden eleştirmiştir ve makalesinde zaman serisi yöntemlerine dayanan yöntemler önermiştir. Bu yöntemlerden birisi birim kök testlerinin kullanılmasıdır. Bernard ve Durlauf (1995)'in geliştirdiği metodolojiye göre A ülkesinin $y_{i,t}$ serisinin B ülkesinin $y_{j,t}$ serisine yakınsaması $d_t = y_{i,t} - y_{j,t}$ serisinin durağanlığının araştırılması ile analiz edilmektedir (Bernard ve Durlauf, 1995).

İktisadi literatüre bakıldığında, çevreye yönelik yakınsama hipotezi ile ilgili çalışmaların çoğunlukla CO_2 emisyonu yakınsaması ile ilgili olduğu söylenebilmektedir. Bu çalışmalara örnek olarak; Panopoulou ve Pantelidis (2009), Rios ve Gianmoena (2018), Cialani ve Mortazavi (2021) ve Borowiec ve Papież (2024) verilebilmektedir. $PM_{2.5}$ yakınsamasına yönelik çalışmalar ise literatürde nispeten daha azdır. Bu çalışmalara örnek olarak ise Chang vd. (2022) ve Lin vd. (2022) verilebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries, OPEC) üyesi ülkelerin $PM_{2.5}$ seviyelerinin Avrupa Birliği ortalamasına yakınsayıp yakınsamadığını analiz ederek ilgili ülkelerin çevre politikalarına yönelik çıkarım yapmaktır. Bu amaca yönelik ilk olarak analizde kullanılacak birim kök testi anlatılmış daha sonra veri yapısı tanıtılarak analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise çıkarımlar özetlenmiştir.

2. EKONOMETRİK YÖNTEM

Hepsağ (2021), yapısal kırılmaları ve doğrusal olmayan uyarlamayı eşanlı olarak dikkate alan Leybourne, Newbold ve Vougas (1998) ve Kruse (2011) testlerine alternatif bir birim kök geliştirmiştir. Hepsağ (2021), birim kök testi geliştirirken aşağıda ifade edilen 3 modelden hareket etmiştir:

Model A: $$y_t = \alpha_1 + \alpha_2 S_t(\lambda,\tau) + v_t \tag{1}$$

Model B: $$y_t = \alpha_1 + \beta_1 t + \alpha_2 S_t(\lambda,\tau) + v_t \tag{2}$$

Model C: $$y_t = \alpha_1 + \beta_1 t + \alpha_2 S_t(\lambda,\tau) + \beta_2 t S_t(\lambda,\tau) + v_t \tag{3}$$

Burada $v_t \sim N(0,1)$'dir. $S_t(\lambda,\tau)$ ise lojistik yumuşak geçiş fonksiyonudur ve açılımı Denklem 4'te yer almaktadır.

$$S_t(\lambda,\tau) = \left[1 + \exp\left\{-\lambda\left(t - \tau T\right)\right\}\right]^{-1} \quad \lambda > 0 \tag{4}$$

Denklem 4'te yer alan τ parametresi, geçiş sürecinin orta noktasının zamanlamasını ifade ederken λ parametresi geçiş hızını belirtmektedir. Birim kök temel hipotezi Denklem 5'te ifade edilmektedir.

$$H_0 : y_t = \mu_t, \quad \mu_t = \mu_{t-1} + \varepsilon_t \tag{5}$$

Denklem 5'te yer alan ε_t teriminin sıfır ortalamalı bir $I(0)$ sürecine sahip olduğu varsayılmaktadır. Birim kök testi sürecinin ilk aşamasında A, B ve C modelleri Doğrusal Olmayan En Küçük Kareler yöntemi ile tahmin edilmekte ve Denklem 6, 7 ve 8'de gösterildiği gibi kalıntılar elde edilmektedir:

Model A: $$\hat{v}_t = y_t - \hat{\alpha}_1 - \hat{\alpha}_2 S_t\left(\hat{\lambda},\hat{\tau}\right) \tag{6}$$

Model B: $$\hat{v}_t = y_t - \hat{\alpha}_1 - \hat{\beta}_1 t - \hat{\alpha}_2 S_t\left(\hat{\lambda},\hat{\tau}\right) \tag{7}$$

Model C: $$\hat{v}_t = y_t - \hat{\alpha}_1 - \hat{\beta}_1 t - \hat{\alpha}_2 S_t\left(\hat{\lambda},\hat{\tau}\right) - \hat{\beta}_2 t S_t\left(\hat{\lambda},\hat{\tau}\right) \tag{8}$$

Sürecin ikinci aşamasında ise kalıntılara Kruse (2011) birim kök testi uygulanmaktadır. Bu test mantığı ise Denklem 9'da gösterildiği gibidir.

$$\Delta\hat{v}_t = \gamma\hat{v}_{t-1}\left(1 - \exp\left\{-\theta\left(\hat{v}_{t-1} - c\right)^2\right\}\right) + \varepsilon_t \tag{9}$$

Denklem 9'da gösterilen c, sıfırdan farklı lokasyon parametresidir. $\hat{v}_t$ ise birinci adımdan elde edilen kalıntılardır. Kruse (2011), Denklem 9'un tahmini için birinci derecen Taylor açılımı önermektedir. Taylor açılımı sonucunda Denklem 10'da gösterilen yardımcı regresyon elde edilmektedir.

$$\Delta\hat{v}_t = \delta_1\hat{v}_{t-1}^3 + \delta_2\hat{v}_{t-1}^2 + \sum_{i=1}^{p}\psi_i\Delta\hat{v}_{t-i} + \varepsilon_t \tag{10}$$

Denklem 10 üzerinden oluşturulan temel hipotez,

$$H_0 : \delta_1 = \delta_2 = 0$$

şeklinde oluşturulmaktadır ve serinin birim köklü olduğunu belirtmektedir. Alternatif hipotez ise

$$H_1 : \delta_1 < 0, \quad \delta_2 \neq 0$$

şeklindedir ve serinin durağanlığını ifade etmektedir. Söz konusu hipotezler Wald tipi bir test ile test edilmektedir. Testin ampirik boyutunun nominal düzeye oldukça yakın olduğu ve Kruse (2011) testine göre güçlü bir test olduğu söz konusu boyut ve güç analizi ile kanıtlanmıştır (Hepsağ, 2021).

3. VERİ VE ANALİZ

Çalışmada OPEC üyesi ülkelerin $PM_{2.5}$ seviyelerinin Avrupa Birliği ortalaması seviyesine yakınsayıp yakınsamadığı verilerin elde edilebildiği en geniş tarih aralığı olan 1990-2020 dönemi için analiz edilmiştir. Söz konusu ülke grubunda fosil yakıt üretimi ve işlenmesi fazla olduğu için $PM_{2.5}$ seviyelerinin oldukça yüksek olduğu düşünülmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde ise çevre politikaları gereği $PM_{2.5}$ seviyelerinin düşük seviyelerde olduğu tahmin edilmektedir. Çalışmada kullanılan ülke grubu Çizelge 1'de gösterilmektedir.

Çizelge 3. OPEC Ülkeleri

OPEC Ülkeleri
Birleşik Arap Emirlikleri
Cezayir
Ekvator Ginesi
Gabon
Irak
İran İslam Cumhuriyeti
Kongo Cumhuriyeti
Kuveyt
Libya

Vol . 1 ISBN NR. : 978-625-5694-67-6

Nijerya
Suudi Arabistan
Venezuela

$PM_{2.5}$ değişkeni, $PM_{2.5}$ kaynaklı hava kirliliğine yıllık ortalama maruziyeti ifade etmektedir. Birimi mikrogram/metreküp $(\mu g / m^3)$'tür. Veriler Dünya Bankasından elde edilmiştir. Ülkelerin $PM_{2.5}$ seviyelerinin grafikleri Görsel 1'de gösterilmektedir.

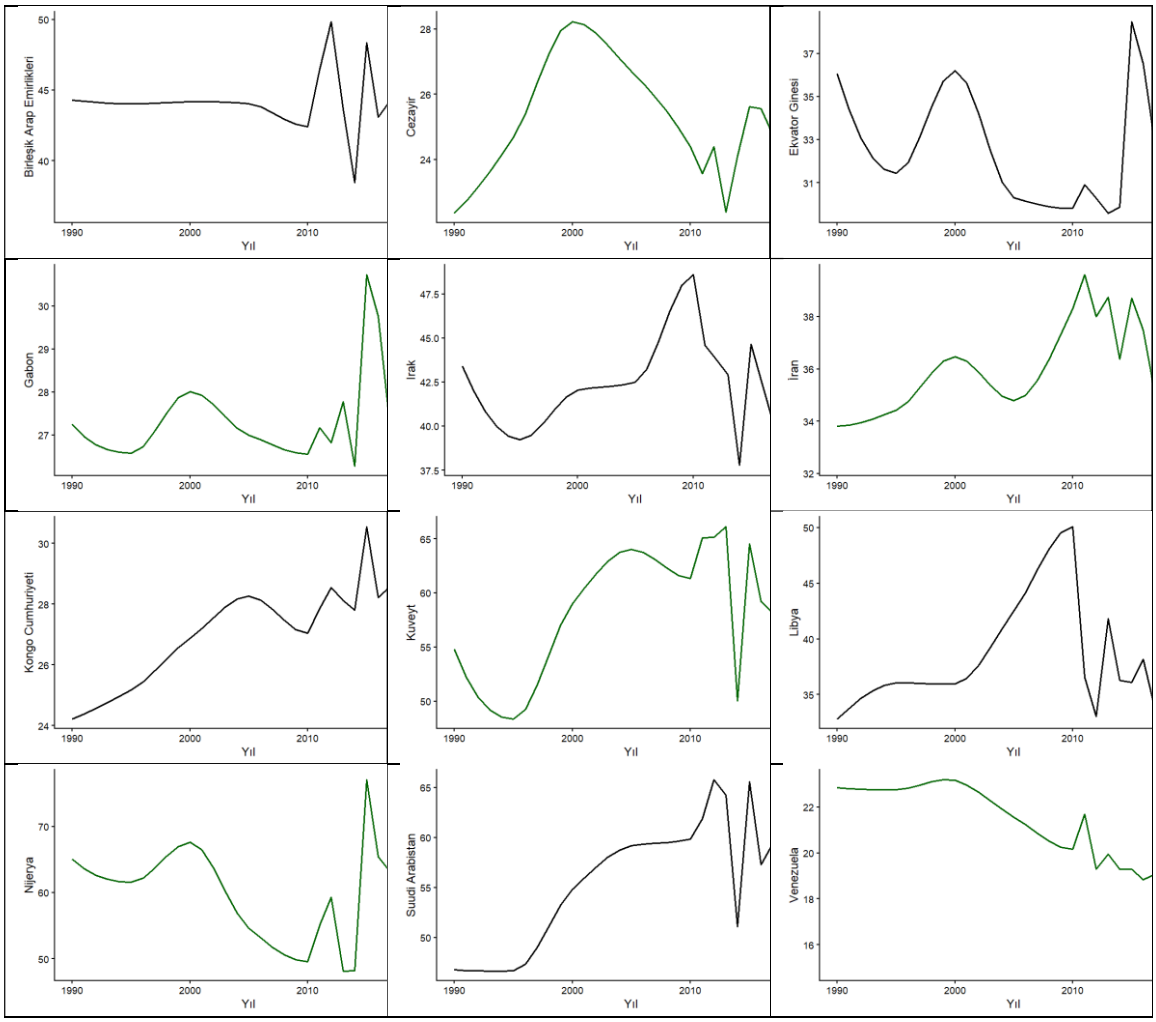

Görsel 1. Ülkelere Ait Grafikler[1]

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization, WHO), $PM_{2.5}$ seviyesi için kılavuz değeri 5 $\mu g / m^3$ olarak belirlemiştir (WHO, 2021). Analize konu olan bütün ülkeler için $PM_{2.5}$

[1] Yazar tarafından R programından elde edilmiştir.

değişkeni seviyeleri oldukça yüksektir ve insan sağlığı için risk taşımaktadır. Avrupa Birliği $PM_{2.5}$ ortalamasına ilişkin grafik Görsel 2'de yer almaktadır.

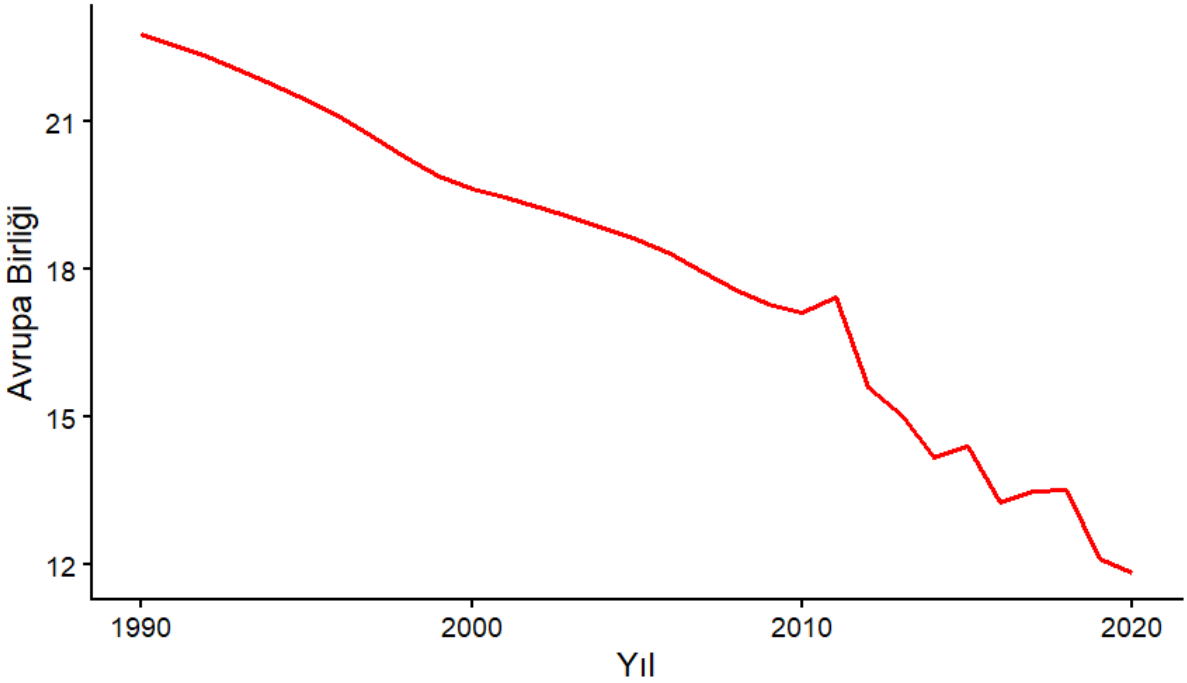

Görsel 2. Avrupa Birliği Ortalaması Grafiği[2]

Avrupa Birliği Ortalaması ise 1990'ların başında yüksek seviyelerdeyken etkin çevre politikaları ile $PM_{2.5}$ miktarının oldukça kontrol altına alındığı söylenebilmektedir.

Çalışmanın ekonometrik analizinde, ilk önce her bir ülke serisinin doğal logaritması alınmış; daha sonra bu serilerden Avrupa Birliği ortalaması serisinin doğal logaritması serisi çıkarılarak fark serileri elde edilmiştir. Bu işlem Çizelge 2'de özetlenmiştir.

Çizelge 4. Fark Serilerinin Elde Edilmesi

Ülkeler	Seri Gösterimi	Fark Serisi Gösterimi
Birleşik Arap Emirlikleri	ARE_t	$ARE_t^* = ln(ARE_t) - ln(EU_t)$
Cezayir	DZA_t	$DZA_t^* = ln(DZA_t) - ln(EU_t)$
Ekvator Ginesi	GNQ_t	$GNQ_t = ln(GNQ_t) - ln(EU_t)$
Gabon	GAB_t	$GAB_t^* = ln(GAB_t) - ln(EU_t)$
Irak	IRQ_t	$IRQ_t^* = ln(IRQ_t) - ln(EU_t)$
İran İslam Cumhuriyeti	IRN_t	$IRN_t^* = ln(IRN_t) - ln(EU_t)$
Kongo Cumhuriyeti	COG_t	$COG_t^* = ln(COG_t) - ln(EU_t)$

[2] Yazar tarafından R programından elde edilmiştir.

Kuveyt	KWT_t	$KWT_t^* = ln(KWT_t) - ln(EU_t)$
Libya	LBY_t	$LBY_t^* = ln(LBY_t) - ln(EU_t)$
Nijerya	NGA_t	$NGA_t^* = ln(NGA_t) - ln(EU_t)$
Suudi Arabistan	SAU_t	$SAU_t^* = ln(SAU_t) - ln(EU_t)$
Venezuela	VEN_t	$VEN_t^* = ln(VEN_t) - ln(EU_t)$
Avrupa Birliği Ortalaması	EU_t	-

Birim kök testlerinden güvenilir sonuçlar alınabilmesi için test regresyonu spesifikasyonunun doğru belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle, fark serilerinin test regresyonunun sabit ve/veya trend yapısı Monte Carlo simülasyonları ile kritik değer üretilerek araştırılmıştır. Kritik değer üretilmesinin sebebi ise Dickey ve Fuller (1979) testinin normal dağılım gibi standart bir dağılıma uygunluk göstermemesidir. Çalışmada 31 gözlem ile çalışılmaktadır ancak test regresyonu bir gecikme serisi üzerinden hareket ettiği için gözlem sayısı 30'a düşmektedir. Bu doğrultuda, test regresyonunda yer alan sabit ve/veya trend terimlerinin anlamlılığını sınamak için elde edilen kritik değerler Çizelge 3'te gösterilmektedir.

Çizelge 5. Deterministik Ögeler için Kritik Değerlerin Elde Edilmesi

Deterministik Ögeler için Kritik Değerler[3]							
Test Regresyonu	**Bileşen**	**Gözlem Sayısı**					
		***n* = 30**					
		1%	5%	10%	99%	95%	90%
Sabit	Sabit	-2.83	-2.29	-1.97	3.04	2.49	2.13
Sabit+Trend	Trend	-3.47	-2.75	-2.36	3.32	2.63	2.23

Çizelge 3'te %1, %5 ve %10 kartilleri sol kuyruk için sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 anlamlılık düzeylerindeki kritik değerleri ifade etmektedir. %99, %95 ve %90 kartilleri ise sırasıyla 0.01, 0.05 ve 0.10 seviyeleri için sağ kuyruk kritik değerlerini göstermektedir. Akaike Bilgi Kriteri (Akaike Information Criterion (AIC)) ile seçilen gecikme uzunluğu ile kurulan test regresyonları için trend ve sabitin test istatistikleri aşağıdaki Çizelge 4'te yer almaktadır.

Çizelge 6. Model Spesifikasyonunun Seçimi

Seri	**Trend + Sabit**	**Gecikme**	**Sabit**	**Gecikme**	**Model Yapısı**
ARE_t^*	4.34*[4]	13	-2.47*	13	Trend + Sabit

[3] Yazar tarafından 10000 yineleme ile hesaplanmıştır.
[4] (*) sembolü %5 anlam seviyesinde temel hipotezin red edildiğini belirtmektedir.

DZA_t^*	5.15*	10	3.37*	12	Trend + Sabit
GNQ_t	3.12*	11	-2.26	11	Trend + Sabit
GAB_t^*	2.51	13	-0.15	13	Deterministik Öge Yok
IRQ_t^*	4.29*	0	0.75	2	Trend + Sabit
IRN_t^*	2.33	13	0.04	13	Deterministik Öge Yok
COG_t^*	3.89*	11	3.49*	12	Trend + Sabit
KWT_t^*	3.57*	0	3.43*	12	Trend + Sabit
LBY_t^*	2.73*	12	4.69*	12	Trend + Sabit
NGA_t^*	3.48*	9	-3.56*	12	Trend + Sabit
SAU_t^*	2.65*	9	3.00*	12	Trend + Sabit
VEN_t^*	-2.86*	13	-0.16	13	Trend + Sabit

Buna göre GAB_t^* ve IRN_t^* serileri hariç tüm serilerin Trend + Sabit spesifikasyonunda olduğu ifade edilebilmektedir. Hepsağ (2021), deterministik ögelerde yumuşak kırılmaya izin veren bir birim kök testi olduğu için bu testin GAB_t^* ve IRN_t^* serilerine uygulanması uygun değildir. Söz konusu serilere trendsiz ve sabitsiz spesifikasyonda Genişletilmiş Dickey ve Fuller (1979) testi uygulandığında pozitif test istatistiği ürettiği için serilerin patlayan seri olduğuna karar verilmiş bu nedenle bu seriler çalışma dışında bırakılmıştır. Diğer serilere Model C yapısı üzerinden Hepsağ (2021) testi uygulanmıştır. Sonuçlar Çizelge 5'te gösterilmektedir.

Çizelge 7.Hepsağ (2021) Testi Sonuçları

Seri	Hepsağ (2021)	Gecikme
ARE_t^*	22.31*[5]	8
DZA_t^*	33.18*	0
GNQ_t	31.87*	1
IRQ_t^*	36.65*	0
COG_t^*	35.08*	0
KWT_t^*	163.65*	7
LBY_t^*	14.00*	0
NGA_t^*	10.77	8

[5] (*) sembolü %5 anlam seviyesinde temel hipotezin red edildiğini belirtmektedir.

SAU_t^*	31.88*	0
VEN_t^*	8.82	0

Hepsağ (2021) makalesinde %5 anlam seviyesinde 50 gözlem için hesaplanan kritik değer 12.404'dür. Yukarıda yer alan test istatistikleri bu değer ile karşılaştırıldıklarında NGA_t^* ve VEN_t^* serilerinde birim kök temel hipotezi red edilememiştir. Buna göre Nijerya ve Venezuela'dan Avrupa Birliği ortalamasına 1990-2020 dönemi için $PM_{2.5}$ yakınsaması gerçekleşmemiştir. Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Ekvator Ginesi, Irak, Kongo Cumhuriyeti, Kuveyt, Libya ve Suudi Arabistan için ise ilgili dönemde Avrupa Birliği ortalamasına yakınsama söz konusudur.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Neoklasik büyüme modeli çerçevesinde geliştirilen yakınsama hipotezleri iktisatta çok sık çalışılan konuların başında gelmektedir ve çoğu iktisadi göstergeye uygulanabilmektedir. Bu göstergelerin arasında çevre göstergeleri de vardır. İktisadi literatürde CO_2 emisyonu yakınsaması çok çalışılan bir konudur. Bununla birlikte diğer bir çevresel risk göstergesi olan $PM_{2.5}$ yakınsaması konusunun çok fazla çalışılmadığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmada $PM_{2.5}$ yoğunluğu en fazla olabilecek ülke grubu olan OPEC ülkelerinden Avrupa Birliği ortalamasına

$PM_{2.5}$ için stokastik yakınsama olup olmadığı araştırılmaktadır. Güçlü bir birim kök testi olarak literatüre giren Hepsağ (2021) testinin kullanıldığı bu çalışmada 1990-2020 dönemi için Nijerya ve Venezuela'da yakınsama hipotezinin geçerli olmadığı, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Ekvator Ginesi, Irak, Kongo Cumhuriyeti, Kuveyt, Libya ve Suudi Arabistan için ise yakınsama hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç Nijerya ve Venezuela'da hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik çevresel politikaların istikrarlı olmadığını göstermektedir. Nijerya'da plansız kentleşme ve petrol üretimine bağlı olarak gaz yakımı gibi uygulamalar hava kirliliğinin azaltılmasını zorlaştırmıştır. Venezuela'da ise 2000'li yıllardan sonra meydana gelen ekonomik kriz alt yapıyı yetersiz hale getirmiş ve çevre politikalarının uygulanabilirliğini zorlaştırmıştır. Diğer ülkelerde ise analiz döneminde çevre politikalarının istikrarlı olduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

Akaike, H., A new look at the statistical model identification, IEEE Transactions on Automatic Control, 19(6), 716–723, 1974.

Bernard, A. B., Durlauf, S. N., Convergence in international output, Journal of Applied Econometrics, 10(2), 97–108, 1995.

Borowiec, J., Papież, M., Convergence of CO_2 emissions in countries at different stages of development: Do globalisation and environmental policies matter?, Energy Policy, 184, 113866, 2024.

Chang, Y. S., Pak, D., Shim, H., Convergence analysis of fine particulate (PM2.5) concentrations for 212 to 108 countries, Pollution Research, 41(1), 1–16, 2022.

Cialani, C., Mortazavi, R., Sectoral analysis of club convergence in EU countries' CO_2 emissions, Energy, 235, 121332, 2021.

Dickey, D. A., Fuller, W. A., Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root, Journal of the American Statistical Association, 74(366), 427-431 1979.

Hepsağ, A., A unit root test based on smooth transitions and nonlinear adjustment, Communications in Statistics – Simulation and Computation, 50(3), 625–632, 2021.

Krittanawong, C., Qadeer, Y. K., Hayes, R. B., Wang, Z., Thurston, G. D., Virani, S. S., Lavie, C. J., PM2.5 and cardiovascular diseases: State-of-the-art review, International Journal of Cardiology: Cardiovascular Risk and Prevention, 19, 200217, 2023.

Kruse, R., A new unit root test against ESTAR based on a class of modified statistics, Statistical Papers, 52(1), 71–85, 2011.

Leybourne, S., Newbold, P., Vougas, D., Unit roots and smooth transitions, Journal of Time Series Analysis, 19(1), 83–97, 1998.

Li, B., Ma, Y., Zhou, Y., et al., Research progress of different components of PM2.5 and ischemic stroke, Scientific Reports, 13, 15965, 2023.

Lin, W., He, Q., Yu, H., The convergence of PM2.5 concentration in Chinese cities: A distribution dynamic approach, Economic Research–Ekonomska Istraživanja, 35(1), 2555–2573, 2022.

Panopoulou, E., Pantelidis, T., Club convergence in carbon dioxide emissions, Environmental and Resource Economics, 44, 47–70, 2009.

Rios, V., Gianmoena, L., Convergence in CO_2 emissions: A spatial economic analysis with cross-country interactions, Energy Economics, 75, 222–238, 2018.

https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators

(Erişim tarihi: 28.12.2025)

https://www.who.int/publications/i/item/9789240034228

(Erişim tarihi: 28.12.2025)

İKLİM HASAR VERGİSİ

Doç. Dr. Sibel AYBARÇ MORA
Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
sibel.aybarc@cbu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9756-4923

ÖZET

Toplumsal gelişim sürecinde üretim yöntem ve tekniklerinin değişimi, bir takım ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle sanayi devrimi ile artan ekonomik büyüme, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla yaygınlaşan plastik üretimi, küreselleşme sürecinin yansıması olan tüketim toplumu anlayışı ve teknolojik gelişmeler bir taraftan yaşam standardını iyileştirirken, diğer taraftan seragazı emisyonlarını arttırarak, küresel ısınma ile orman yangınları, mevsim anomalileri, su ve hava kirliliği, biyoçeşitliliğin azalması gibi hasar ve kayıplara neden olan iklim değişikliğine yol açmıştır.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Program-UNEP) tarafından hazırlanan Emisyon Açığı Raporu (2024), 2023 yılı küresel emisyon hacminin % 77'sinin G20 ülkelerine, % 3'ünün ise en az gelişmiş 47 ülkeye ait olduğunu ortaya koymuştur. Ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerden kaynaklanan bir sorun olan iklim değişikliği, küresel karakteristiği dolayısıyla az gelişmiş ülkeler üzerinde özellikle sürece uyum maliyetleri açısından zorlayıcıyı etkiye neden olmaktadır.

Sürdürülebilir çevre bilinciyle iklim adaletinin sağlanması açısından küresel ölçekte iklim krizinin neden olduğu hasar ve kayıpların giderilmesi amacıyla yeni bir mali enstrüman olarak İklim Hasar Vergisi önerilmektedir. Söz konusu vergi, Sharma ve Hillman (2024) tarafından kömür, petrol, doğalgaz gibi doğal enerji kaynaklarının içeriğindeki karbondioksit eşdeğeri (CO_2e) miktarına bağlı olarak ton başına hesaplanan maktu tutar şeklinde tasarlanmıştır. Böylelikle ilgili mükelleflerin yol açtığı dışsallıklar içselleştirilerek, emisyon salınımı kısıtlanacak, potansiyel vergi geliri ise iklim değişikliğinin neden olduğu hasar ve kayıplarla mücadeleye tahsis edilecektir. İklim Hasar Vergisi, mevcut Pigouvien vergilerden farklı olarak yalnızca fosil yakıt çıkaranlara ek bir maliyet yüklemekle kalmamakta, aynı zamanda oluşan iklim hasarlarını yeniden inşaa etmede önemli bir kamusal finansman aracı olmaktadır.

Küresel ölçekte iyi tasarlanmış İklim Hasar Vergisi ile iklim değişikliği sonucu oluşabilecek tarımsal üretimden tedarik zincirine, bireysel gelir kayıplarından kamu borç artışına değin çeşitli ekonomik kayıplar; orman yangınlarından taşkınlara, asit yağmurlarından biyoçeşitliliğin azalmasına değin çevresel tahribat ve beraberinde gelen zorunlu göç gibi toplumsal olayların önlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma, İklim Hasar Vergisi'nin uygulanabilirliğini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emisyon, İklim değişikliği, Vergi.

CLIMATE DAMAGE TAX

Assoc. Prof. Dr. Sibel AYBARÇ MORA
Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
sibel.aybarc@cbu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9756-4923

ABSTRACT

Changes in production methods and techniques during the process of social development have brought about a number of economic, social, and environmental impacts. In particular, the economic growth that increased with the industrial revolution, the rapid spread of plastic production from the second half of the 20th century, the consumer society concept reflecting the globalization process, and technological developments, on the one hand while they are improving living standards, on the other hand they have also lead to climate change, which causes damage and losses such as forest fires, seasonal anomalies, water and air pollution, and biodiversity reduction through global warming by increasing greenhouse gaz emissions.

The Emissions Gap Report (2024) prepared by the United Nations Environment Program (UNEP) revealed that 77% of the global emission volume in 2023 belonged to G20 countries, and 3% to the 47 least developed countries. Climate change, which is a problem mainly originating from developed countries, has a challenging impact on less developed countries, especially in terms of adaptation costs, due to its global characteristics.

A Climate Damage Tax is proposed as a new financial instrument to eliminate the damage and losses caused by the climate crisis on a global scale, in order to ensure climate justice with a sustainable environmental awareness. This tax is designed by Sharma and Hillman (2024) as a fixed amount calculated per ton based on the carbon dioxide equivalent (CO2e) content of natural energy sources such as coal, oil, and natural gas. In this way, the externalities caused by the relevant taxpayers will be internalized, emission levels will be restricted, and the potential tax revenue will be allocated to combating the damage and losses caused by climate change. Unlike existing Pigouvien taxes, the Climate Damage Tax not only imposes an additional cost on fossil fuel extractors, but also serves as a significant public financing tool for rebuilding the damage caused by climate change.

A well-designed Climate Damage Tax on a global scale aims to prevent various economic losses ranging from agricultural production to supply chains, ranging from individual income losses to increased public debt; to prevent environmental damage ranging from forest fires to floods, ranging from acid rain to biodiversity loss; and to mitigate social events such as forced migration resulting from climate change.

The aim is to prevent environmental damage and accompanying social events such as forced migration, ranging from forest fires and floods to acid rain and biodiversity loss. This study aims to examine the feasibility of a Climate Damage Tax.

Keywords: Emissions, Climate change, Tax.

HEDEF PAZARIN BELİRLENMESİNDE BİR YÖNTEM OLAN ITC TRADE MAP İLE 210390 GTİP ÜZERİNE ARAŞTIRMA

Rabia ŞENKUZU
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, rabia.senkuzu@hotmail.com - 0009-0005-1325-1401

Prof. Dr. Halil ERDEMİR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi, uygula@yahoo.com - 0000-0003-3531-0386

ÖZET

Bu çalışmanın amacı firmalar açısından, ihracatta hedef pazar belirleme sürecinde kullanılan temel yöntemlerden olan ITC Trade Map uygulamasını incelemek ve çok kriterli veri analizine dayalı pazar seçiminin önemini ortaya koymaktadır.

Hedef pazar araştırması, firmaların sınırlı kaynaklarını en verimli şekilde kullanabilmeleri, rekabet avantajı elde edebilmeleri ve sürdürülebilir büyüme sağlayabilmeleri açısından uluslararası ticarette kritik bir karar aşamasıdır. Yanlış Pazar seçimleri, firmalar için zaman ve maliyet kaybına yol açabilmekte, uzun vadede rekabet gücünü zayıflatabilmektedir. Bu nedenle çalışmada hedef pazar belirlemede kullanılan yöntemler literatür taraması yoluyla ele alınmış, ardından uygulamaya yönelik bir örnek analiz gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında, uluslararası ticaret verilerini G.T.İ.P bazında sunan ITC Trade Map veri tabanı kullanılarak G.T.İ.P 210390 (Diğer soslar ve çeşniler) ürün grubu analiz edilmiştir. Analizde dünya ithalat hacmi, ithalat artış oranları, ticaret dengesi ve Pazar büyüklüğü gibi göstergeler dikkate alınmıştır. 2021-2024 dönemine ait veriler incelenerek, yüksek ithalat hacmine sahip ülkeler, ithalat artışında öne çıkan ülkeler ve dış ticaret açığı veren pazarlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, tek bir göstergeye dayalı hedef Pazar seçimlerinin yanıltıcı olabileceğini ve yüksek büyüme oranlarının her zaman yüksek pazar potansiyeli anlamına gelmediğini göstermektedir. Özellikle düşük taban değerlerine sahip ülkelerde görülen yüksek ithalat artış oranlarının, stratejik açıdan hatalı kararlar alınmasına neden olabileceği tespit edilmiştir. Bu nedenle Pazar büyüklüğü, ithalat eğilimi, ticaret dengesi, fiyat yapısı ve mevcut ticari ilişkilerin

birlikte değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, firmaların hedef Pazar seçiminde çok kriterli ve veriye dayalı analiz yöntemlerini kullanmalarının, daha sağlıklı ve sürdürülebilir ihracat kararları almasına katkı sağlayacağını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Hedef pazar seçimi, ITC Trade Map, GTİP 210390, Dış ticaret analizi

1. GİRİŞ

Hedef pazar araştırması, işletmelerin uluslararası pazarlara giriş sürecinde karşılaşabilecekleri belirsizlikleri azaltmak ve stratejik karar alma sürecini veriye dayalı hale getirmek amacı ile yürütülen faaliyetleri kapsamaktadır. Uluslararası pazarlarda faaliyet göstermek, farklı kültürel, hukuki ve finansal koşullarla karşı karşıya kalmayı gerektirdiğinden hedef pazarın doğru bir şekilde belirlenmesi işletmenin sürdürülebilir başarısı açısından kritik öneme sahiptir. Bu araştırmanın temel amacı; potansiyel pazarların büyüklüğünü, büyüme hızını, rekabet yapısını, tüketici özelliklerini ve giriş engellerini analiz ederek işletme için en uygun pazar ya da pazarları belirlemektir. Bu süreçte elde edilen bilgiler, pazara giriş stratejisinin oluşturulmasına, pazarlama kararlarının uygulanmasına ve kaynakların etkin kullanılmasına katkı sağlamaktadır. (Çakıcı ve Yılmaz, 2021: 833)

Uluslararası ticarette yalnızca sezgisel değerlendirmelere veya geçmiş deneyimlere dayalı pazar seçimleri, uzun vadede firmalar açısından sürdürülebilir büyüme sağlamamakta ve yanlış stratejik yönelimlere neden olabilmektedir. Bu durum, pazar seçiminin sistematik analizlere dayandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Hedef Pazar araştırması yapılmaksızın oluşturulan ihracat stratejileri, firmaları potansiyeli düşük veya yüksek riskli pazarlara yönlendirebileceği gibi zaten sınırlı olan zaman ve kaynak kaybına yol açabilir.

Dış pazarlara yönelik Pazar araştırmaları farklı aşamalarda ele alınmaktadır. İlk aşamada, ön araştırma mahiyetinde demografik veriler, fiziksel çevre, ekonomik, kültür-sosyal ve politik faktörler değerlendirilir. İkinci aşamada endüstrinin Pazar potansiyeli, pazara giriş engelleri(gümrükler, kotalar vs.), tüketici tercihleri, yerel üretim, ithalat, rekabet unsurları analiz edilir. (Karakaya ve Eyüpoğlu, 2022)

Bu çalışma, sos bazlı gıda ürünlerinin ihracatında hedef Pazar belirleme sürecinde kullanılan temel yöntemleri incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, hedef Pazar analizinde yaygın olarak kullanılan Pazar büyüklüğü, ithalat artış oranları, ve dış ticaret dengesi göstergeleri ele alınmış ve bu göstergelerin birlikte değerlendirilmesinin hedef Pazar

seçimindeki önemli ortaya konulmuştur. Analiz sürecinde ikincil veri kaynaklarından yararlanılmış olup ITC Trade Map verileri temel alınmıştır.

2. HEDEF PAZAR ARAŞTIRMASI

İhracat faaliyetleri, ülkelerin ekonomik büyüme süreçlerinde önemli bir rol oynamakta ve dış ticaret dengesi üzerinde belirleyici etki yaratmaktadır. Uluslararası pazarlara açılmak isteyen firmalar açısından hedef pazar araştırması, yalnızca pazarın mevcut büyüklüğünü değil, aynı zamanda pazarın gelecekteki gelişim potansiyelini de değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu süreç, ürünün ilgili pazarda talep görme olasılığı, ithalat eğilimleri, rekabet koşulları ve ticaret politikaları gibi çok boyutlu unsurların analiz edilmesini içermektedir.

Hedef pazar araştırması sürecinde güvenilir ve karşılaştırılabilir verilere dayalı analiz yapılması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda ITC Trade Map veri tabanı, ülkelerin ürün bazlı ithalat ve ihracat performanslarını Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) düzeyinde inceleme imkanı sunması nedeniyle yaygın olarak kullanılan kaynaklardan biridir. Söz konusu veri tabanı, ülkelerin dış ticaret hacimleri, yıllar itibarıyla ithalat artış oranları ve ticaret dengeleri hakkında kapsamlı bilgi sağlamaktadır.

Bu çalışmada, sos bazlı gıda ürünlerini kapsayan GTİP 210390 kodu temel alınarak analiz gerçekleştirilmiştir. İlgili ürün grubunun seçilmesinde, küresel ticarette yaygın olarak işlem görmesi ve farklı pazarlarda artan tüketim eğilimleri etkili olmuştur. Analiz kapsamında öncelikle dünya genelindeki ithalat eğilimleri incelenmiş, ardından ithalat hacmi yüksek olan ülkeler ile ithalat artış oranı yüksek olan ülkeler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

3. UYGULAMALAR

Araştırmanın ilk aşamasında sambal oelek sosunun dış ticaret analizinde kullanılacak doğru GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu) numarası belirlenmiştir. Ürünün hedef Pazar araştırması yapılırken sınıflandırma sistemindeki konumunu doğru saptayabilmek, analizin sağlıklı olması açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda, ürünün ait olduğu GTİP'in Türkiye İstatistik Kurumu'nun(TÜİK) Sınıflandırma Sunucusu aracılığıyla belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda ürünün GTİP'inin 2103.90.90.00.11 olduğu belirlenmiştir. Ancak ITC Trade Map veri tabanı yalnızca ilk altı haneli sistem düzeyinde bilgi sunmaktadır. Bu nedenle analizlerde ürünün alt kodları kullanılmayarak 2103.90 pozisyonu kullanılmıştır. Bu kod, "diğer soslar ve müstahzarlar, çeşni ve lezzet verici diğer karışımlar" kategorisini temsil etmekte olup, sambal oelek gibi acı biber esaslı sosların da dahil olduğu genel ürün grubunu

kapsamaktadır. Dolayısıyla yapılan analiz ürün grubunu temsilen değerlendirilmiş ve Pazar potansiyeli ölçülmüştür.

Tablo 1. "Sambal Oelek Sosu" ürününe ait GTİP Sınıflandırması (TÜİK, 2025)

Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu, 2025

Kod	Tanım
21	Yenilen çeşitli gıda müstahzarları (kahve hülasaları, çay hülasaları, mayalar, soslar, diyet mamaları, vb.)
2103	Soslar ve müstahzarları, çeşni ve lezzet verici karışımlar, hardal unu ve kaba unu ve hazır hardal
210390	Diğer soslar ve müstahzarları, çeşni ve lezzet verici diğer karışımlar
21039090	Diğer soslar ve müstahzarları, çeşni ve lezzet verici diğer karışımlar
210390900011	Acı biber sosu
210390900012	Çemen
210390900013	Harissa sosu
210390900018	Diğer soslar ve müstahzarları, çeşni ve lezzet verici diğer karışımlar

(Kaynak: www.tuik.gov.tr)

Hedef Pazar araştırması yapılırken öncelikli olarak pazarın son 4 yıldaki büyümesi kontrol edilmiştir. Aşağıda detayları paylaşılacaktır.

Tablo 2. GTİP 210390 için 2021-2024 Yılları Arası Dünya İthalatı – 2024 yılına göre en çok ithalat yapan 10 ülke ve artış oranları (.000 USD)

İTHALATÇI	2021 İTHALAT DEĞERİ	2022 İTHALAT DEĞERİ	2021-2022 ARTIŞ DEĞERİ	2021-2022 ARTIŞ ORANI (%)	2023 İTHALAT DEĞERİ	2022-2023 ARTIŞ DEĞERİ	2022-2023 ARTIŞ ORANI (%)	2024 İTHALAT DEĞERİ	2023-2024 ARTIŞ DEĞERİ	2023-2024 ARTIŞ ORANI (%)
Dünya	12388533	13651299	1262766	10,19%	14500164	848865	6,22%	15432289	932125	6,43%
ABD	1585677	1886423	300746	18,97%	1886700	277	0,01%	2072468	185768	9,85%
Birleşik Kırallık	722003	864250	142247	19,70%	951531	87281	10,10%	1045005	93474	9,82%
Fransa	587155	648377	61222	10,43%	755607	107230	16,54%	812798	57191	7,57%
Kanada	596189	671342	75153	12,61%	735223	63881	9,52%	782348	47125	6,41%
Almanya	599792	614891	15099	2,52%	715434	100543	16,35%	773133	57699	8,06%
Hollanda	498478	496418	-2060	-0,41%	511123	14705	2,96%	594611	83488	16,33%
Avustralya	357483	379221	21738	6,08%	372761	-6460	-1,70%	413115	40354	10,83%
Meksika	268948	344202	75254	27,98%	383337	39135	11,37%	379489	-3848	-1,00%
Belçika	271997	247965	-24032	-8,84%	303428	55463	22,37%	346155	42727	14,08%
Japonya	341964	345375	3411	1,00%	322233	-23142	-6,70%	339846	17613	5,47%

(Kaynak: www.trademap.org)

Tablo 2'de, 2021–2024 döneminde GTİP 210390 ürün grubuna ilişkin dünya ithalatı ile 2024 yılı itibarıyla ithalat artış oranı en yüksek olan ülkeler gösterilmektedir. Pazar büyüklüğü ve yıllar itibarıyla ithalatın gelişim eğilimi, hedef pazar seçiminde önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Tablo, 2023–2024 döneminde Meksika hariç tüm ülkelerde pozitif bir ithalat artışı yaşandığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, ithalat artışı tek başına hedef pazar

belirlemede yeterli değildir. Özellikle Belçika gibi ülkelerde görülen ithalat artışlarının gerçek pazar potansiyelini yansıtabilmesi için dış ticaret dengesi, gümrük tarifeleri, tarife dışı engeller ve lojistik koşullar gibi ek göstergelerle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Tablo 2'de sunulan bulgular, hedef pazar analizinde destekleyici bir ön değerlendirme niteliği taşımaktadır.

Tablo 3. GTİP 210390 için 2021-2024 Yılları Arası Dünya İthalatı – 2024 yılına göre en çok ithalat artışı olan 10 ülke (.000 USD)

İTHALATÇI	2021 İTHALAT DEĞERİ	2022 İTHALAT DEĞERİ	2021-2022 ARTIŞ DEĞERİ	2021-2022 ARTIŞ ORANI (%)	2023 İTHALAT DEĞERİ	2024 İTHALAT DEĞERİ	2023-2024 ARTIŞ DEĞERİ	2023-2024 ARTIŞ ORANI (%)
Dünya	12388533	13651299	1262766	10,19%	14500164	15432289	932125	6,43%
Liberya	2379	4375	1996	83,90%	5130	22890	17760	346,20%
Kamerun	8653	6380	-2273	-26,27%	3782	14141	10359	273,90%
Laos	7975	9228	1253	15,71%	7856	27213	19357	246,40%
Mali	11652	4870	-6782	-58,20%	4382	13680	9298	212,19%
Kongo	18262	19358	1096	6,00%	17170	40819	23649	137,73%
Gana	37344	34161	-3183	-8,52%	19400	43572	24172	124,60%
Doğu Timur	1356	1605	249	18,36%	1887	4077	2190	116,06%
Wallis ve Futuna	119	126	7	5,88%	86	177	91	105,81%
Tanzanya	1611	2149	538	33,40%	1896	3522	1626	85,76%
South Sudan	124	74	-50	-40,32%	179	330	151	84,36%

(Kaynak: www.trademap.org)

Tablo 3, 2021-2024 yılları arasında GTİP 210390 ürün grubunda 2024 yılına göre en yüksek ithalat artış oranına sahip ülkeleri göstermektedir. 2023-2024 yılları arasında Liberya'nın %346,20'lik artışla listenin başında yer aldığı görülmektedir. Ancak bu oran tek başına yanıltıcıdır. Çünkü Liberya'nın 2024 yılı ithalat hacmi 22.890.000,00 S olup, bu değer 2024 yılındaki dünya toplam ithalatının yalnızca yaklaşık %0,15'ine karşılık gelmektedir. Bu durum değerlerde görülen yüksek yüzdesel büyümenin düşük taban değerlerinden kaynaklandığını ve pazarın gerçekte sınırlı bir hacme sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ithalat artış oranları hedef Pazar seçiminde önemli olsa da Pazar hacminin düşük olduğu ülkelerde bu açıdan stratejik hatalar yapılmasına sebebiyet verebilir. Bu sebeple araştırmamızda bu GTİP için ilgili yıllarda ITC Trade Map'te yer alan 228 ülke ve bölgeler listelendiğinde ithalat değeri sıralamasında ilk 50 içerisinde yer alan ülkeler değerlendirmeye alınarak daha sağlıklı bir Pazar analizi yapılmıştır.

Tablo 4. GTİP 210390 için 2021-2024 Yılları Arası Dünya İthalatındaki İlk 50 Ülke Arasında 2024 Yılı Verilerine Göre En Çok İthalat Artışı Olan 10 Ülke – (.000 USD)

İTHALATÇI	2021 İTHALAT DEĞERİ	2022 İTHALAT DEĞERİ	2021-2022 ARTIŞ DEĞERİ	2023 İTHALAT DEĞERİ	2024 İTHALAT DEĞERİ	2023-2024 ARTIŞ DEĞERİ	2023-2024 ARTIŞ ORANI (%)
Dünya	12388533	13651299	1262766	14500164	15432289	932125	6,43%
Guatamala	77936	90591	12655	126453	174686	48233	38,14%
İrlanda	138203	152057	13854	177179	214489	37310	21,06%
Maceristan	63256	68008	4752	75372	90831	15459	20,51%
Avusturya	111471	111110	-361	125097	147800	22703	18,15%
Hollanda	498478	496418	-2060	511123	594611	83488	16,33%
Belçika	271997	247965	-24032	303428	346155	42727	14,08%
El Salvador	49712	56937	7225	66318	75444	9126	13,76%
Endonezya	85905	96940	11035	93433	105406	11973	12,81%
Romanya	104406	123865	19459	140705	157646	16941	12,04%
İsrail	50416	58823	8407	58670	65170	6500	11,08%

Tablo 5. GTİP 210390 için 2024 Yılı En Çok Ticari Açık Veren 10 Ülke – (.000 USD)

İTHALATÇI	2024 İTHALAT DEĞERİ	2024 TİCARİ AÇIK BİN USD	2024 İTHALAT MİKTARI	MİKTAR BİRİMİ
Dünya	15432302	862448	0	Miktar yok
Birleşik Krallık	1045005	-542133	347877	Tons
Fransa	812798	-514240	241841	Tons
Amerika	2072468	-334745	732167	Tons
Avustralya	413115	-286427	0	Miktar yok
Kanada	782348	-273286	211424	Tons
Suudi Arabistan	225259	-180783	78641	Tons
İrlanda	214489	-160254	62695	Tons
İsviçre	184464	-103514	36201	Tons
Norveç	120559	-102180	24719	Tons
Çin	142094	-97525	42005	Tons

(Kaynak: www.trademap.org)

Tablo 5'te, 2024 yılında GTİP 210390 ürün grubunda en yüksek ticaret açığı veren ülkeler yer almaktadır. Söz konusu ülkelerin ithalat değerlerinin yüksek olmasına karşın dış ticaret dengelerinin negatif olması, bu pazarlarda yerli üretimin talebi karşılamada yetersiz kaldığını ve ithalata dayalı bir tüketim yapısının hâkim olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. GTİP 210390 için dünyada bin ABD doları değeri üzerinden en çok ithalat yapan 20 ülke

	2024 yılında ithal edilen değer (Bin ABD doları)	2024 yılında dış ticaret dengesi (Bin ABD doları)	2024 yılında ithal edilen miktar (Birim/ ton)	Birim değer (ABD doları)	2020-2024 yıllları arasında değer bazında yıllık büyüme (%)	2020-2024 yıllları arasında miktar bazında yıllık büyüme (%)	2023-2024 yıllları arasında değer bazında yıllık büyüme (%)	Dünya ithalatındaki payı (%)	Tedarikçi ülkelerin ortalama uzaklığı (km)	Tedarikçi ülkelerin yoğunluğu	Ülke tarafından uygulanan ortalama tarife tahmini (%)
Dünya	15,432,302	862,448	0		9	3	7	100	3,415	0.05	
ABD	2,072,468	-334,745	732,167	2,831	11	2	10	13.4	5,893	0.13	3.8
Birleşik Krallık	1,045,005	-542,133	347,877	3,004	10	-1	10	6.8	2,667	0.08	1.1
Fransa	812,798	-514,240	241,841	3,361	14	7	8	5.3	1,445	0.13	1.8
Kanada	782,348	-273,286	211,424	3,700	10	2	6	5.1	3,009	0.58	4.8
Almanya	773,133	291,398	246,324	3,139	11	7	8	5	1,992	0.11	1.8
Hollanda	594,611	364,530	173,055	3,436	8	1	16	3.9	2,888	0.1	1.8
Avustralya	413,115	-286,427	0		4		11	2.7	9,471	0.09	0
Meksika	379,489	350,933	95,221	3,985	15	10	-1	2.5	2,327	0.81	15.9
Belçika	346,155	312,689	90,163	3,839	13	5	14	2.2	820	0.23	1.8
Japonya	339,846	118,335	101,939	3,334	1	-1	5	2.2	5,291	0.12	5.5
Güney Kore	292,346	81,085	134,805	2,169	7	7	10	1.9	3,017	0.23	6
Polonya	272,518	192,719	75,533	3,608	11	3	9	1.8	1,536	0.13	1.8
Hong Kong, Çİn	266,385	-94,541	95,265	2,796	3	-1	-41	1.7	2,595	0.31	0
İtalya	255,863	1,454,084	83,715	3,056	13	5	7	1.7	1,565	0.15	1.8
İspanya	230,808	181,748	0		12		4	1.5	2,413	0.12	1.8
Suudi Arabistan	225,259	-180,783	78,641	2,864	12	6	3	1.5	5,609	0.12	8.2
İrlanda	214,489	-160,254	62,695	3,421	11	3	21	1.4	1,468	0.38	1.8
Rusya	201,160	-6,071	52,879	3,804	-1	-1	5	1.3	3,550	0.11	15.1
Filipinler	197,247	-94,309	101,583	1,942	5	5	-2	1.3	3,399	0.2	6.5
İsveç	197,208	-26,447	58,668	3,361	5	1	4	1.3	2,880	0.07	1.8

(Kaynak: www.trademap.org)

Tablo 6, 2024 yılında GTİP 210390 ürün grubuna ilişkin ithalat değeri, ticaret açığı ve ithalat miktarlarını bir arada göstermektedir ve Pazar yapısını karşılaştırmalı olarak inceleme imkanı sunmaktadır. Verilere göre Birleşik Krallık, Fransa, Amerika ve Kanada gibi en yüksek ithalat hacmine sahip ülkelerin aynı zamanda cari açık vermesi dış ticarete bağımlı olduklarını göstermektedir. Benzer şekilde Fransa, Kanada, Suudi Arabistan ve İrlanda gibi ülkeler de verdikleri ticaret açıkları sebebiyle ithalat bağımlılıklarını sürdürmektedirler.

Tablodaki birim değerlerin yüksek olduğu ülkelerde ton başına ortalama ürün fiyatının daha yüksek olduğu görülmekte olup, bu durum söz konusu pazarlarda daha yüksek değerli veya premium ürün talebinin varlığına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra yıllık büyüme oranları da pazarın yapısını anlamak açısından önemlidir. Örneğin Hong Kong, ticaret açığı vermesi bakımından cazip görünse de 2023-2024 döneminde miktar bazında %1 daralma gösterirken, değer bazında %41 oranında bir düşük yaşamıştır. Bu da söz konusu pazarda fiyatların düştüğüne ilişkin önemli bir göstergedir.

Tablo 7: Hedef Pazar Araştırmalarda Pazar Potansiyelini Belirleyen Temel Göstergelerde Ortak Ülkelerin Tespiti

Pazar Büyüklüğü	İthalat Artışı	Cari Açık
ABD	Guatamala	Birleşik Krallık
Birleşik Krallık	İrlanda	Fransa
Fransa	Maceraistan	Amerika
Kanada	Avusturya	Avustralya
Almanya	Hollanda	Kanada
Hollanda	Belçika	Suudi Arabistan
Avustralya	El Salvador	İrlanda
Meksika	Endonezya	İsviçre
Belçika	Romanya	Norveç
Japonya	İsrail	Çin

Tablo 2,3,4,5,6'da belirtilen ve ITC Trade MAP üzerinden elde edilen verilerin karşılaştırılmasıyla oluşturulmuş olup, Pazar büyüklüğü, ithalat artışı ve cari açık göstergeleri arasında ortak bir ülke kümesinin bulunup bulunmadığını belirlemeyi amaçlamaktadır. Yapılan inceleme sonucunda, her üç kriterin ilk 10 sırasında aynı anda yer alan ortak bir ülke olmadığı görülmektedir. Bu durum, her kümede o konuda en yüksek değerlere sahip ilk 10 ülkenin baz alınmasının sonucundan kaynaklanmış olabilir. Buna göre kriterler arasında kesişimin olmaması, çok kriterli analizlerde ülkelerin ayrı ayrı da değerlendirilme yapılmasının gerekli olabileceğini göstermektedir.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Tablo 6'da yer alan bulgular incelendiğinde, Birleşik Krallık ve Avustralya'nın yüksek ithalat hacmine sahip olmalarına rağmen Tablo 7'de cari açık göstergesi kapsamında yer almadıkları görülmektedir. Bunun temel nedeni, çalışmada yalnızca en yüksek ticaret açığına sahip ilk 10 ülkenin dikkate alınmış olmasıdır. Ancak söz konusu ülkelerin dış ticaret verileri ayrıntılı olarak incelendiğinde, GTİP 210390 ürün grubunda cari açık verdikleri ve dolayısıyla ithalata dayalı bir tüketim yapısına sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Benzer şekilde Hollanda, pazar büyüklüğü ve ithalat artışı göstergeleri açısından öne çıkmakta; her ne kadar ticaret fazlası veren ülkeler arasında yer alsa da, yüksek ithalat hacmi nedeniyle potansiyel bir hedef pazar niteliği taşımaktadır. Bu durum, ticaret dengesi göstergesinin tek başına pazar potansiyelini belirlemede yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, pazar büyüklüğü, ithalat artışı ve cari açık göstergelerinin her birinin hedef pazar analizinde önemli olmakla birlikte, tek bir kritere dayanılarak yapılan pazar seçiminin sağlıklı sonuçlar üretmediği görülmektedir. Nitekim Tablo 7'de söz konusu göstergeler arasında ortak bir ülke kümesinin bulunmaması, bu durumu açık biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla hedef pazar belirleme sürecinde, yalnızca istatistiksel büyüklüklerin değil; pazarın ithalata bağımlılık düzeyi, yıllık ithalat eğilimleri, rekabet koşulları ve mevcut ticari ilişkilerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede, hedef pazar seçiminde tekil göstergelere dayalı yaklaşımlar yerine; pazar büyüklüğü, ithalat eğilimi, ticaret dengesi ve fiyat yapısı gibi unsurları bütüncül biçimde ele alan çok kriterli değerlendirme yöntemlerinin kullanılması, firmalar açısından daha sağlıklı ve sürdürülebilir sonuçlar doğuracaktır.

KAYNAKÇA

Çakıcı, E. D., & Yılmaz, K. G. (2021). Uluslararası pazarlarda hedef pazar seçimi üzerine bir araştırma. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, *4*(9), 833-849.

Çevikoğlu, İ., & Melemen, M. (2023). DIŞ TİCARETTE TİCARİ İSTİHBARATIN KULLANIM ALANLARI VE UYGULAMA ÖRNEĞİ. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi, 1(3), 54-68. https://doi.org/10.5281/zenodo.8377809

Eyüpoğlu, Ş., & Karakaya, G. (2022). İhracatta hedef pazar araştırması ve ticari istihbaratın önemi, ülkeler arası karşılaştırma.

International Trade Centre, erişim tarihi: 5 Kasım 2025

İPEK, D. Dış Ticaret Pazar İstihbaratında Çoklu Kanal Kullanım ve Kabulü. *SOSYAL, İNSAN VE İDARİ BİLİMLERDE ÖNCÜ ARAŞTIRMALAR*, 51. (2025)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *Sınıflandırma Sunucusu – Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu*, erişim tarihi: 5 Kasım 2025